ADVOKATEN

JURIDISK RÅDGIVARE
OCH FORMULÄRBOK

AV

E. G. FLENSBURG
RÅDMAN VID STOCKHOLMS RÅDSTUVURÄTT

TREDJE OMARBETADE och TILLÖKADE
UPPLAGAN

FRÖLÉEN & COMP. :: STOCKHOLM

STOCKHOLM 1922
STOCKHOLMS BOKINDUSTRI A.-B.:s BOKTRYCKERI

Förord till den elektroniska utgåvan

Digitaliserad i juli 2008 av Joakim.

Företal till tredje upplagan.

Senaste upplagan av Advokaten är sedan mer än två år tillbaka slutsåld. Såväl med hänsyn härtill som till de sistförflutna årens betydelsefulla lagändringar ha vi nu ansett tidpunkten inne att utsända en ny upplaga.

I denna nya upplaga har, med hänsyn till riksdagens beslut, särskild omsorg ägnats åt utformningen av de partier och kapitel som röra ÄKTENSKAPSRÄTTEN, viktiga delar av ARVSRÄTTEN, alla de betydelsefulla lagarna på FÖRÄLDRARÄTTENS område, de nya EXPROPRIATIONS- och VATTENLAGARNA, lagarna OM FASTIGHETSBILDNING I STAD, OM RÄTT FÖR NYTTJANDERÄTTSHAVARE ATT INLÖSA UNDER NYTTJANDERÄTT UPPLÅTET OMRÅDE, den nya KONKURSLAGEN m. fl., m. fl. På grund härav våga vi uttrycka den förhoppningen att den nya upplagan skall röna samma välvilliga mottagande som våra tidigare upplagor av Advokaten.

Stockholm i februari 1922.

Förläggarne.

Personer.

Om fysiska personer.

Med *fysisk person* menas *varje människa utan åtskillnad av ras, kön eller ålder.* Och såsom människa erkännes varje levande varelse, som är född av människa.

Den fysiska personligheten börjar med födelsen. Omedelbart efter denna har nämligen människan s. k. *rättskapacitet,* eller förmågan att förvärva rättigheter och ikládas förpliktelser. Emellertid intager människan en väsentligen olika rättslig ställning under olika åldrar.

Under *barnaåldern,* eller de första femton åren av människans liv, skötes hennes rättsliga angelägenheter helt och hållet av hennes *målsman,* d. v. s. förmyndare. Förorsakar hon under ifrågavarande tid annan person skada, blir denna ersatt ur hennes förmögenhet, allenast om hennes målsman genom dom fritagits från ersättningsskyldighet för skadan eller ådömts att gottgöra densammaHärtill dömes målsmannen, allenast om han, enligt allmänna civila eller kriminella regler, kan anses vållande till skadan genom underlåten tillsyn om dess omedelbare upphovsman., men vid utmätnings- eller konkursförfarande gent emot honom befunnits sakna tillgång att gälda skadeståndet eller någon del därav.

Från det att en person *fyllt femton och till dess han uppnått tjuguett års ålder* har han i så måtto behörighet att själv sköta sina rättsliga angelägenheter, att han äger fritt förfoga över vad han genom sitt arbete förvärvar. Däremot kan han ej med bindande verkan skuldsätta sig. Och han får taga tjänst eller förbinda sig till arbete blott med sin målsmans tillstånd, med mindre målsmannen lämnat honom att försörja sig själv och således ej tager hans arbete i anspråk.

Först med *uppnådda tjuguett år* vinner människan till fullo s. k. *rättslig handlingsförmåga,* d. v. s. behörighet att i egen personsköta sina rättsliga angelägenheter. Om hon emellertid vid nämnda ålder eller sedermera befinnes sakna tillräckligt förstånd härtill, kan hon av domstol försättas i omyndighetstillstånd och förlorar härigenom den ifrågavarande behörigheten. I hennes ställe ombesörjer den för henne förordnade förmyndaren hennes rättsliga angelägenheter, så länge omyndighetstillståndet fortfar.

Den fysiska personligheten upphör med döden. Väl upprätthålles en avliden persons efterlämnade *testamente.* Men härigenom skyddas ej någon den dödes rätt utan tillgodoses allenast den efterlevande testamentstagarens intresse.

*

Om svensk medborgarerätt.

En persons rättsliga ställning är i vissa hänseenden, för vilka icke lämpligen kan här redogöras, beroende av om han är *svensk eller utländsk medborgare*. Den svenska lagen är naturligen närmast avsedd för svenska medborgare. Däremot finnas i den s. k. *internationella privaträtten*Denna bestämmer även tillämpningsområdet för svensk rätt med avseende på utrikes boende svenska medborgares angelägenheter. angivna reglerna för bedömandet vid svensk domstol av utlänningars rättsliga angelägenheter. Dessa regler föreskriva stundom, exempelvis i fråga om *fastighetsköp,* en egen ordning att med avseende på utlänningen iakttagas. Stundom åter, såsom beträffande *affärsförhållanden* är det vanliga, låta de utlänningen tillgodonjuta samma rättsliga skydd och samma förmåner som en svensk. Slutligen stadga de ifrågavarande reglerna för vissa, utom *affärslivet förekommande fall,* att utlännings angelägenheter skola jämväl här i Sverige bedömas enligt hans eget hemlands rättsordning, vilket gäller exempelvis i fråga om hans behörighet att gifta sig och även i viss mån beträffande rättsverkningarna av hans äktenskap.

I följd av det ovan sagda synes en framställning av reglerna rörande svensk medborgarerättDessa regler äro

meddelade i lagen om förvärvande och förlust av medborgarerätt den 1 oktober 1894. i ett arbete sådant som det föreliggande vara väl på sin plats.

Svensk medborgarerätt förvärvas:

I. På grund av *födsel* i följande fall:

a) Äkta barn, vars fader är svensk medborgare, har genom födseln svensk medborgarerätt. Denna regel gäller även äkta barn, som födas efter faderns död.

sköta sina rättsliga angelägenheter. Om hon emellertid vid nämnda ålder eller sedermera befinnes sakna tillräckligt förstånd härtill, kan hon av domstol försättas i omyndighetstillstånd och förlorar härigenom den ifrågavarande behörigheten. I hennes ställe ombesörjer den för henne förordnade förmyndaren hennes rättsliga angelägenheter, så länge omyndighetstillståndet fortfar.

Den fysiska personligheten upphör med döden. Väl upprätthålles en avliden persons efterlämnade *testamente.* Men härigenom skyddas ej någon den dödes rätt utan tillgodoses allenast den efterlevande testamentstagarens intresse.

*

Om svensk medborgarerätt.

En persons rättsliga ställning är i vissa hänseenden, för vilka icke lämpligen kan här redogöras, beroende av om han är *svensk eller utländsk medborgare*. Den svenska lagen är naturligen närmast avsedd för svenska medborgare. Däremot finnas i den s. k. *internationella privaträtten*Denna bestämmer även tillämpningsområdet för svensk rätt med avseende på utrikes boende svenska medborgares angelägenheter. angivna reglerna för bedömandet vid svensk domstol av utlänningars rättsliga angelägenheter. Dessa regler föreskriva stundom, exempelvis i fråga om *fastighetsköp,* en egen ordning att med avseende på utlänningen iakttagas. Stundom åter, såsom beträffande *affärsförhållanden* är det vanliga, låta de utlänningen tillgodonjuta samma rättsliga skydd och samma förmåner som en svensk. Slutligen stadga de ifrågavarande reglerna för vissa, utom *affärslivet förekommande fall,* att utlännings angelägenheter skola jämväl här i Sverige bedömas enligt hans eget hemlands rättsordning, vilket gäller exempelvis i fråga om hans behörighet att gifta sig och även i viss mån beträffande rättsverkningarna av hans äktenskap.

I följd av det ovan sagda synes en framställning av reglerna rörande svensk medborgarerättDessa regler äro meddelade i lagen om förvärvande och förlust av medborgarerätt den 1 oktober 1894. i ett arbete sådant som det föreliggande vara väl på sin plats.

Svensk medborgarerätt förvärvas:

I. På grund av *födsel* i följande fall:

a) Äkta barn, vars fader är svensk medborgare, har genom födseln svensk medborgarerätt. Denna regel gäller även äkta barn, som födas efter faderns död.

b) Oäkta barnI lagen den 14 juni 1917 har benämningen oäkta barn utbytts mot barn utom äktenskap., vars moder bar svensk medborgarerätt, är även svensk medborgare.

c) Utländsk man eller utländsk ogift kvinna, som är född i Sverige och här oavbrutet haft sitt hemvist intill uppnådd ålder av tjugutvå år, bliver utan vidare svensk medborgare, så framt han eller hon icke under sista året hos konungens befallningshavande i länet (i Stockholm hos överståthållareämbetet) skriftligen avsagt sig rättigheten att varda svensk medborgare och därvid tillika med behörigt bevis styrkt sig äga medborgarerätt i annat land.Dessa bestämmelser gälla jämväl i fråga om utlänning, som är född före den 1 januari 1895, då lagen

trädde i kraft, så vida han dä ännu ej uppnått tjuguett års ålder. Den, som är född här i riket av utlänning, vilken själv sålunda avsagt sig rättigheten att varda svensk medborgare, äger dock icke rätt att genom dylik avsägelse bevara sin utländska medborgarerätt, utan bliver obetingat svensk medborgare, om han eller hon kvarstannar i Sverige till fyllda tjugutvå år. Då svensk medborgarerätt på detta sätt förvärvas av utlänning, tillkommer sådan rätt även hans hustru (dock ej lagligen frånskild hustru) och äkta barn.

Formulär till utlännings avsägelse av rätten att bliva svensk medborgare.

Till Konungens Befallningshavande i Malmöhus län.

Undertecknad, som är född i Halmstad den 1 mars 1879 av föräldrarna Johann Hermann Desslau, född i Berlin den 9 juli 1836, och hans hustru Marie Kelk, född i Munster den 3 oktober 1844, och som allt sedan min födelse haft mitt hemvist i Sverige, får härmed, med bifogade av bevis, att jag äger mediborgarerätt i Preussen, vördsamt avsäga mig rättigheten att varda svensk medborgare.

Malmö den 7 juli 1900.

Alexander Desslau.

II. Genom *giftermål.* Utländsk kvinna, som gifter sig med svensk medborgare, förvärvar nämligen genom äktenskapet svensk medborgarerätt. Hava makarna barn samman före äktenskapet, bliva jämväl dessa barn, ifall de ännu äro omyndiga, svenska medborgare. Förvärvar åter moder till oäkta barn svensk medborgarerätt genom giftermål med annan än fadern, sker därigenom ej ändring i den medborgarerätt, som dessförinnan tillkom de oäkta barnen.

III. Genom *naturalisation,* i enlighet med föreskrifterna i Kungl. Förordn. angående ordningen och villkoren för utländsk mans upptagande till svensk medborgare den 27 februari 1858.

Enligt nämnda förordning skall utländsk man, som vill bliva upptagen till svensk undersåte, göra ansökan därom hos Konungen, vilken ansökan ingives i justitiedepartementet. Villkoren för naturalisation äro, att personen i fråga l:o) uppnått 21 års ålder, 2:o) ej är på grund av honom ådömd straffpåföljd utestängd från behörighet och rättigheter, som om förmälas i 2 kap. 19 § strafflagen (att utöva ämbete, tjänst eller annan allmän befattning, att avgiva röst vid val av riksdagsman eller präst eller att deltaga i kommunal- eller municipalstämmas eller allmän rådstugas eller kyrkostämmas överläggningar och beslut eller eljest rösta i allmänna ärenden, i vilkas avgöranden endast den må deltaga, som är i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad,Lag den 24 maj 1918, som tillika innehåller bestämmelse bl. a., att förlust av medborgerligt förtroende icke vidare må ådömas person. I stället skall denne ådömas påföljd, som här ovan angivits. Till sådan påföljd får ej person dömas, därest ej brottet är belagt med dödsstraff eller straffarbete i minst sex månader. Påföljden ådömes för alltid, om den dömde gjort sig skyldig till dödsstraff eller straffarbete på livstid, men i annat fall intill dess viss tid, mjinst ett år och högst tio år förflutit från det han efter utståndet straff frigivits. Är någon dömd till påföljd, som här ovan omförmälts, har han ock förverkat allmän befattning, som av honom innehaves. 3:o) varit boende trenne år i riket och 4:o) har utväg att sig försörja. Undantagsvis kan dock medborgrarerätt beviljas även tidigare efter inflyttningen i riket, nämligen då utlänning blivit anställd i rikets tjänst eller gjort sig känd för utmärkt skicklighet i vetenskap eller konst eller i lantbruk, bergsbruk eller annan näring, eller om hans upptagande till svensk medborgare eljest finnes medföra gagn för riket. Ansökningen om medborgarerätt skall vara åtföljd av bevis om sökandens ålder och från vilket land han är, om tiden då han inkommit i riket och den eller de orter, där han sedermera varit boende, samt om hans trosbekännelse. Likaså skall bevis — t. ex. intyg av två kända och trovärdiga personer — bifogas, att han har utväg att försörja sig. Bevis om ålder och trosbekännelse erhålles av vederbörande pastor genom utdrag ur åldersbeviset. Likaså kan vanligen bevis om, från vilket land sökanden är, erhållas i dylikt utdrag; i annat fall får nämnda förhållande styrkas genom intyg av vederbörande myndighetr i sökandens hemland. Bevis om sökandens vistelse här i riket kan i regel erhållas, i landsorten av pastor och i Stockholm av roteman. Skulle sådant intyg av myndighet för någon tid icke kunna erhållas, t. ex. på grund därav att sökanden icke varit någonstädes skriven, är sökandenhänvisad till att komplettera bevisningen härutinnan medelst intyg av trovärdiga

personer.

Då ansökningen om svensk medborgarerätt bifalles, skall därvid såsom villkor stadgas, att sökanden inom tid, som konungen förelägger, skall inför vederbörande myndighet (kon. befallningshavande, överståthållareämbetet) dels styrka, så framt sådant icke redan skett, att sökanden upphört att vara främmande makts undersåte, dels ock avlägga tro- och huldhetsed såsom svensk medborgare. Är sökanden från sådant land, vars lagar icke tillåta befrielse från undersåtlig förbindelse, föreläggas sökanden att vid tro- och huldhetsedens avläggande skriftligen avsäga sig de politiska förmåner och rättigheter, sökanden i det främmande landet innehar.

Anmärkas må, att ovan anförda förordning endast talar om naturalisation av utländsk man. Emellertid kan även utländsk kvinna (ogift kvinna, änka eller frånskild hustru) naturaliseras under samma villkor och i samma ordning som utländsk man, endast med den skillnad, att kvinna icke avlägger tro- och huldhetsed.

Naturalisation av utländsk man medför, om därvid ej annorlunda bestämts, svensk medborgarerätt även för hans hustru och omyndiga äkta barn. Omyndiga oäkta barn följa i fråga om medborgarerätten modern.

Till sist må nämnas, att barn, som anträffas här i riket, utan att kunskap om dess ställning i avseende å medborgarerätten vinnes, anses, intill dess annat utrönes, som svensk medborgare.

Formulär till ansökan om naturalisation.

Till Konungen.

Med bifogande av de bevis, som föreskrivas i § 3 mom. 1 av Kungl. Förordningen angående ordningen och villkoren för utländsk mans upptagande till svensk medborgare den 27 februari 1858, sådan denna lyder enligt lag av den 24 maj 1918, ävensom av bevis, att jag har utväg att mig försörja, får undertecknad, som är tysk undersåte, härmed i djupaste underdånighet anhålla att bliva upptagen till svensk medborgare.

Jönköping den 7 februari 1920.Underdånigst

Hermann Gustav Kelk.

Formulär till intyg, att utlänning äger utväg att sig försörja.

Att fabrikören Hermann Gustav Kelk, vilken sedan 4 år tillbaka här i staden under firma Hermann G. Kelk idkar en större metallfabriksrörelse, enligt bådas vår mening, har utväg att sig försörja, intyga undertecknade,

som personligen känna hr Kelk och haft tillfälle att under hela den tid, han varit här i staden bosatt, följa utvecklingen av hans fabriksrörelse.

Jönköping den 7 februari 1920.

N. N.N. N.

(titel.(titel).

Formulär till intyg (av enskilda personer) **om utlännings vistelse här i landet.**

Att skräddaren Moses Salomon Gutmann, vilken vi personlligen känna, inflyttade här i staden i början av mars månad år 1913, enligt egen uppgift från ryska Polen, samt att han varit här bosatt från nämnda tid till den 1 augusti 1914, då han avflyttade till Gävle, intygas.

Sundsvall den 1 juli 1917.(Namn, titlar).

Formulär till anhållan att få avlägga tro- och huldhetsed.

l:o Till Konungens Befallningshavande i Västmanlands län.I Stockholm: Till överståthållareämbetet.

Med bifogande av Kungl. Maj:ts resolution av den........ varigenom jag, på däri angivna villkor, blivit upptagan till svensk medborgare, får jag, till fullgörande.av nämnda villkor, härmed förete bevis, att jag upphört att vara tysk undersåte, samt tillika vördsamt anhålla att få avlägga tro- och huldhetsed såsom svensk medborgare.

Västerås den 1 november 1899.Heinrich Karl Steinwall.

Anm. Då naturaliserad utländsk kvinna (som ej avlägger tro- och huldhetsed) skall inkomma med bevis, att hon upphört att vara främmande makts undersåte, kan ovanstående formulär till skrivelse även användas, om blott sista satsen: »samt tillika — — — — medborgare» uteslutes.

2:o Till Konungens Befallningshavande i Örebro län.I Stockholm: Till överståthållareämbetet.

Med bifogande av Kungl. Maj:ts resolution av den......... varigenom jag, på däri angivna villkor, blivit upptagen till svensk medborgare, får jag, till fullgörande av nämnda villkor, härmed vördsamt anhålla att få avlägga tro- och huldhetsed såsom svensk medborgare samt tillika avgiva den förklaring, att jag avsäger mig alla de politiska rättigheter och förmåner, jag i kejsardömet Ryssland innehar.

Örebro den 16 januari 1898.Moses Moritz Godmann.

Svensk medborgarerätt förloras:

I. Genom *förvärvande av medborgarerätt i annat land.* Den, som erhållit sådan, upphör att vara svensk medborgare, önskar någon, för vinnande av utländsk medborgarerätt, att frikallas

från sina medborgerliga förpliktelser till Sverige, skall han därom göra ansökan hos konungen. Bifalles ansökningen, skall såsom villkor stadgas, att sökanden inom viss utsatt tid skall hava förvärvat medborgarerätt i annat land. Enligt konventionen den 26 maj 1869 skola svenska medborgare, som lagligen befriats från medborgareskap i hemlandet eller uppehållit sig i *Amerikas förenade stater* utan avbrott under minst fem år och därunder blivit naturaliserade såsom medborgare i de förenade staterna, anses och behandlas såsom amerikanska medborgare. Motsvarande bestämmelser gälla om amerikanska medborgare i Sverige.

I sammanhang är ock att nämna, att enligt bestämmelserna i berörda konvention den svenske undersåte, som blivit naturaliserad såsom medborgare i Förenta staterna men sedan bosätter sig i Sverige och *uppehållit* sig här mera än två år, skall anses hava avstått från sitt amerikanska medborgarskap.Denna bestämmelse är särskilt att ihågkomma för från Amerika åtarinflyttade svenska män i värnpliktsåldern. Efter två års vistelse i Sverige kunna de sålunda åläggas att fullgöra sin värnplikt härstädes, därest densamma icke av dem fullgjorts före utflyttningen till Amerika eller de under det år, de återinflyttat, fyllt minst 28 år, samt minst 9 år förflutit från avflyftningen till återinflyftningen (häri icke inräknad den tid, vistelsen i Sverige varat, innan förlorad svensk medborgarerätt återförvärvats). Sistberörda undantag äger dock tillämpning endast t. o. m. de inskrivningsförrättningar, som äga rum år 1920 ävensom i fråga om sådan värnpliktig, som varit skyldig att inställa sig till inskrivning år 1920 eller tidigare men på grund av laga förfall inskrives först år 1921.

Formulär till ansökan av svensk om frikallelse från sina medborgerliga förpliktelser till Sverige.

Till Konungen.

För vinnande av medborgarerätt i Sachsen, där jag sedan sex år tillbaka är bosatt och utövar affärsverksamhet, får jag härmed i djupaste underdånighet anhålla att bliva från mina medborgerliga förpliktelser till Sverige frikallad.

(Ort och datum.)Underdånigast

(Namn.)

II. Genom *giftermål.* Svensk kvinna, som gifter sig med den, som ej är svensk medborgare, förlorar genom äktenskapet svensk medborgarerätt. Hava makarna barn samman före äktenskapet, och äro de, då föräldrarna ingå äktenskap med varandra, ännu omyndiga, förlora jämväl dessa barn svensk medborgarerätt. Äro de åter vid äktenskapets ingående myndiga, behålla de sinsvenska medborgarerätt. Har kvinnan oäkta barn med annan person, än den, med vilken lion gifter sig, sker ej genom äktenskapet ändring i dessa barns medborgarerätt.

III. Genom *bosättning utomlands* i vissa fall. Om nämligen svensk man eller svensk ogift kvinna, efter uppnådd ålder av 21 år, eller änka eller frånskild hustru, efter äktenskapets upplösning, i tio år, räknat från den 1 januari

1895, oavbrutet haft sitt hemvist utom riket, förlorar han eller hon sin svenska medborgarerätt, där ej vistandet utomlands föranletts av offentligt uppdrag för riket, eller ock förbehåll göres om medborgarerättens bibehållande genom en inom nämnda tids utgång hos svensk beskickning eller svenskt konsulat avgiven skriftlig förklaring. Sådan förklaring skall sedermera förnyas inom vart tionde års slut och kan icke med laga verkan avgivas av annan än den, som själv utflyttat ur riket, och hans efterkommande i första led samt av änka efter sådan person. (Om de emellan Sverige ocli Amerikas förenade stater gällande särskilda bestämmelser, se ovan anförda konvention.) För att stadgandet om förlust av medborgarerätt skall vara tillämpligt fordras emellertid, att vederbörande äger verkligt hemvist utomlands, varemot den omständigheten, att han allenast uppehållit sig i utlandet, om än så länge, icke har någon betydelse. Likgiltigt är åter, om hemvistet under tiden varit förlagt till ett eller flere främmande länder.

Förlust av medborgarerätt för svensk man på grund av bosättning utomlands medför förlust av sådan rätt även för hans hustru (ej lagligen, frånskild hustru) och omyndiga äkta barn, *såvida de ej bliva i riket kvar.* Med uttrycket »bliva i riket kvar» förstås dels det fall, att vederbörande verkligen vistas här i riket, oavsett var de må anses hava sitt rätta hemvist, dels ock det fall, att de hava sitt hemvist här, om de än för tilliället uppehålla sig i utlandet. Omyndigt oäkta barn följer i detta fall, i fråga om medborgarerätten, modern.

Den, som på grund av bosättning utomlands förlorat svensk medborgarerätt och icke blivit medborgare i annat land, *återvinner medborgarerätten,* då han tager hemvist i riket, eller ock konungen medgiver, att medborgarerätten dessförutan må återvinnas. När sålunda svensk medborgarerätt återvinnes av mannen, tillkommer sådan rätt jämväl hans hustru och omyndiga äkta barn, även om de behålla kvar sitt hemvist i utlandet. Omyndigt oäkta barn följer jämväl i detta hänseende modern. I detta sammanhang må påpekas, att en kvinna, som gift sig med en svensk man före den ovan omförmälda tioårsperiodens utgång, eller ett barn av honom, som är fött dessförinnan, kan genom att vända tillbaka till Sverige återvinna medborgarerätten.

Även den, som på grund av bosättning utomlands förlorat svensk medborgarerätt och blivit utländsk undersåte, förvärvar ånyo svensk medborgarerätt, om konungen med den främmande stat, vars medborgare han blivit, överenskommit, att förutvarande svensk undersåtes medborgarerätt därstädes skall anses avstådd, när han ånyo bosatt sig här i riket och härstädes vistats viss tid, och han på grund av nämnda överenskommelse förlorat sin utländska medborgarerätt. Återvinner i fall, som nu nämnts, en man sin svenska medborgarerätt, tillkommer denna jämväl hans hustru och omyndiga äkta barn, med mindre de varken äro bosatta här i riket, när medborgarerätten av mannen återvinnes, eller jämte honom förlorat medborgarerätt i det främmande landet. (Lag den 7 maj 1909.)Denna lag, som innefattar tillägg till lagen den 1 oktober 1894, stadgar tillika följande:

Denna lag träder i kraft genast efter utfärdandet. Förutvarande svensk medborgare, som då är bosatt här i riket och på grund av överenskommelse, som i texten avses, förlorat sin utländska medborgarerätt, återvinner vid lagens trädande i kraft svensk medborgarerätt. Återvinnes sålunda svensk medborgarerätt av mannen, tillkommer sådan rätt jämväl hans hustru och omyndiga äkta barn, såframt de äro bosatta här i riket, då lagen träder i kraft, eller jämte mannen förlorat medborgarerätt i det främmande landet. Oäkta barn följer i fråga om medborgarerätten modern i fall, där enligt bestämmelsen i föregående punkt äkta barn följer fadern.

Den förut omförmälda förklaring, varigenom utomlands bosatt svensk gör förbehåll om bibehållande av medborgarerätt, skall vara av utgivaren egenhändigt undertecknad samt för denne och hans familj innehålla uppgifter om levnadsförhållanden, om tiden för utflyttning från Sverige och om den eller de orter, å vilka hemvist efter utflyttningen tagits (se nedanstående formulär), vilka uppgifters riktighet böra med behöriga handlingar ådagaläggas. (K. F. d. 7 dec. 1894.)

Formulär till förklaring, innefattande förbehåll om bibehållande av svensk medborgarerätt.

Undertecknad (fullständiga förnamn och tillnamn), född den (datum och månad) år ...... i (stads- eller landsförsamling och län eller ock ort; amt, krets, distrikt, departement eller grevskap; land) av föräldrarna N. N., född den .... i .... och N. N., född den .... i ...., (eller ock endast:

modern N. N., född den .... i ....,) förklarar härmed, att jag med åberopande av 7 § av lagen om förvärvande och förlust av medborgarerätt den 1 oktober 1894, gör förbehåll om bibehållande av min svenska medborgarerätt. Till stod för denna förklaring lämnas nedanstående uppgifter, vilka jag på tro och heder förklarar vara med sanningen överensstämmande.

Jag (min fader, min avlidne man, min moder) utflyttade från Sverige i (månad) år ......, och har jag sedan dess haft mitt hemvist dels i (ort och land, t. ex. Köpenhamn i konungariket Danmark), från (månad och år) till (månad och år), dels i (ort och land) från (månad och år) till (månad och år).

Denna förklaring omfattar min hustru (fullständiga förnamn och familjenamn), född den (datum och månad) år ...... samt våra barn (mina barn i föregående gifte) nämligen sonen N. N., född den .... i ...., och dottern N. N., född den .... i ....

(Ort och datum.)

(Egenhändig underskrift.)

N. N:s egenhändiga underskrift bevittna:

N. N.N. N.

*

Om juridiska personer.

Härmed menas sådana sammanslutningar, som lagligen kunna förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt inför domstolar och andra myndigheter kunna söka, kära och svara.

Begreppet juridisk person är hos oss tämligen svävande. Följande sammanslutningar torde emellertid vara att räkna till juridiska personer, nämligen:

1) *Samhällen.*

Hit höra exempelvis staten, stads- och landskommuner, kyrkokommuner etc.

2) *Vissa slags bolag.*

Med *bolag* menas *en personsammanslutning för lovligt ändamål med åtminstone i huvudsak en gång för alla bestämt medlemsantal och rörelsekapital.*

De bolag, som räknas såsom juridiska personer, äro huvudsakligen handelsbolag samt sådana enkla bolag och aktiebolagVanligt aktiebolag, försäkringsaktiebolag, bankaktiebolag, järnvägsaktiebolag., som blivit registrerade.

3) *Vissa slags föreningar.*

Med *förening* menas *en personsammanslutning för lovligt ändamål med ej ens i huvudsak en gång för alla bestämt medlemsantal och rörelsekapital.*

Jag (min fader, min avlidne man, min moder) utflyttade från Sverige i (månad) år ......, och har jag sedan dess haft mitt hemvist dels i (ort och land, t. ex. Köpenhamn i konungariket Danmark), från (månad och år) till (månad och år), dels i (ort och land) från (månad och år) till (månad och år).

Denna förklaring omfattar min hustru (fullständiga förnamn och familjenamn), född den (datum och månad) år ...... samt våra barn (mina barn i föregående gifte) nämligen sonen N. N., född den .... i ...., och dottern N. N., född den .... i ....

(Ort och datum.)

(Egenhändig underskrift.)

N. N:s egenhändiga underskrift bevittna:

N. N.N. N.

*

Om juridiska personer.

Härmed menas sådana sammanslutningar, som lagligen kunna förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt inför domstolar och andra myndigheter kunna söka, kära och svara.

Begreppet juridisk person är hos oss tämligen svävande. Följande sammanslutningar torde emellertid vara att räkna till juridiska personer, nämligen:

1) *Samhällen.*

Hit höra exempelvis staten, stads- och landskommuner, kyrkokommuner etc.

2) *Vissa slags bolag.*

Med *bolag* menas *en personsammanslutning för lovligt ändamål med åtminstone i huvudsak en gång för alla bestämt medlemsantal och rörelsekapital.*

De bolag, som räknas såsom juridiska personer, äro huvudsakligen handelsbolag samt sådana enkla bolag och aktiebolagVanligt aktiebolag, försäkringsaktiebolag, bankaktiebolag, järnvägsaktiebolag., som blivit registrerade.

3) *Vissa slags föreningar.*

Med *förening* menas *en personsammanslutning för lovligt ändamål med ej ens i huvudsak en gång för alla bestämt medlemsantal och rörelsekapital.*

Till föreningar, som anses såsom juridiska personer, räknas exempelvis registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet ävensom sådana för ej ekonomiskt *(ideellt)* ändamål tillkomna föreningar, som genom att antaga stadgar för sin verksamhet och utse styrelse för vården av sina angelägenheter skaffat sig en ordnad ställning.

4:o) *Stiftelser.*

Med *stiftelse* menas *en på fortvaro beräknad organisation, som för uppnåendet av visst, lovligt ändamål blivit av upphovsmannen (stiftaren) försedd med förmögenhet.*

Exempel på stiftelser äro Nobelinstitutet, Stiftelsen Konung Oscar I:s minne, Stiftelsen för gamla tjänarinnor i Stockholm m. fl. Stiftelserna skilja sig från övriga juridiska personer däri, att de i motsats till dem ej äga några medlemmar.

Till en stiftelse hör från början den förmögenhet (det kapitalbelopp, den fastighet etc), varmed den grundats. Emellertid kan dess förmögenhet sedermera ökas genom ränteinkomster eller nya donationer. Å andra sidan kan stiftelsen också ha skulder, för vilka betalning får uttagas ur dess förmögenhet. En stiftelse måste städse hava en styrelse, som vårdar dess angelägenheter.

Om av stiftaren angående stiftelsen meddelade bestämmlser skulle visa sig olämpliga och behöva ändras, anses konungen äga medgiva, att stiftarens vilja frångås;, då sådant av förändrade tidsförhållanden påkallas.

5) *Tillfälliga gemensamheter.*

Hit höra till exempel dödsbo och konkursbo. Firma är däremot icke någon juridisk person, endast en beteckning, varunder en rörelse bedrives.

Samtliga juridiska personer måste vid sin verksamhet låta sig företrädas av fysiska personer. Sålunda måste

exempelvis ett aktiebolag låta sig företrädas av en styrelse, såvida icke viss styrelseledamot eller verkställande direktören medgivits att å bolagets vägnar kära och svara. Konkursbo företrädes av den eller de personer, som utsetts att omhänderhava boet, t. ex. gode männen eller sysslomännen. En stadskommun representeras av stadsfullmäktige eller, om sådana ej finnas, allmän rådstuga o. s. v.

Äktenskapsrätt.

Enär, sedan denna avdelning avlämnats till tryckning, avsevärda förändringar på familjerättens och särskilt äktenskapsrättens område införts, att gälla fr. o. m. den 1 januari 1921, kommer i ett supplement en ingående redogörelse för dessa lagändringar att lämnas.

Som känt är har den svenska äktenskapslagstiftningen länge varit synnerligen föråldrad och föga ansetts motsvara vår tids rättsuppfattning och rättskrav. Genom lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående och upplösning blev emellertid vår äktenskapsrätt avsevärt moderniserad. Sålunda hava nu de i 1734 års lag förefintliga bestämmelserna om s. k. ofullkomnade äktenskapÄktenskap, vilka icke avslutats genom vigsel, men för vilka alla var gemensamt, att på ett mellan man och kvinna ingånget avtal om äktenskaps ingående följt könsligt umgänge dem emellan. upphävts och ersatts med bestämmelser om ekonomisk upprättelse åt kvinnan i annan form. Vidare har i överensstämmelse med nu härskande uppfattning trolovningens betydelse och rättsverkningar reducerats (trolovning utgör t. ex. numera icke äktenskapshinder), en del av de förut stadgade äktenskapshindren hava avskaffats eller mildrats t. ex. åtskilliga släktskaps- och svågerlagshinder, avvittrings- och horshinder, sorgetid för änkling m. m.). Å andra sidan har i enlighet med vår tids rashygieniska krav kvinnans giftermålsålder något höjts, varjämte vissa könssjukdomar stipulerats utgöra äktenskapshinder. De viktigaste, genom 1915 års lag tillkomna nyheterna avse emellertid sätten för äktenskaps upplösning ävensom barnens rättsställning i sådana upplösta äktenskap. Medan enligt 1734 års lag äktenskapsskillnad huvudsakligen förekom på grund av äktenskapsbrott (hor) och egenvilligt övergivande, såvida man icke ville använda sig av den långa vägen med varningar inför präst och kyrkoråd samt skillnad till säng och säte på ett år, kan numera skillnad vinnas av flera olika skäl, t. ex. om make utsatts för smitta av könssjukdom, vid ena makens missbruk av rusgivande medel, på grund av grov misshandel av make, sammanlevnadens faktiska avbrott under viss längre tid på grund av söndring makarna emellan eller ena makens försvinnande. Dessutom kan enligt 1915 års lag makar erhålla skilsmässa allenast efter överenskommelse sig emellan utan skyldighet för dem att för domstolenförebringa någon utredning om förhållandena sig emellanI dylika fall får dock ej dömas till skilsmässa, utan att medling (se därom längre fram) föregått samt makarne under minst ett år varit och vid målets handläggning alltjämt äro »hemskillda». Hemskillnad är ett nytt rättsinstitut, som ersatt och delvis motsvarar den äldre lagens s. k. »skillnad till säng och säte».. Beträffande barnens rättsställning i upplösta äktenskap har vidare den nya lagen av år 1915 fastslagit den riktiga principen, att allenast hänsynen till vad barnens bästa bjuder skall vara avgörande för, vilken av makarna vården om desamma bör tillkomma.

Slutligen är i detta sammanhang att erinra om, hurusom förslag nu föreligger om ytterligare vidlyftig revision av giftermålsbalken, särskilt avseende ett upphävande av de nuvarande bestämmelserna om mannens målsmansrätt samt ändrade bestämmelser i fråga om makars rättsförhållande och egendom. Huruvida emellertid detta förslag, som från vissa håll redan varit utsatt för skarp kritik kan komma att vinna riksdagens godkännande och i sin helhet eller i förändrad form kan bliva promulgerat till lag, är, när detta skrives, icke känt.

Om trolovning.

Härmed menas ett *förberedande avtal om äktenskaps ingående.*

Detta avtal är slutet, då man och kvinna med vittnen, ringväxling eller på annat sätt överenskommit att ingå äktenskap med varandra. Såsom härav synes, har svensk lag för trolovnings giltighet icke uttryckligen föreskrivit viss form. Ej heller är det nödvändigt att vederbörande gjort sitt uppsåt att ingå äktenskap kunnigt för sin omgivning och inför världen uppträtt så som trolovade i deras klass bruka — burit ringar, annonserat sin förbindelse el. dyl. I följd härav hänföres till trolovning även det fall, då mannen lovar kvinnan äktenskap, under förutsättning, att hon tillmötesgår hans önskan om könsumgänge, samt hon därav låter locka sig. Och jämväl äktenskapsavtal, ingånget utan samtycke från vederbörande *giftoman* (se nedan) anses som trolovning. Emellertid ligger det i sakens natur, att avtalet blir utan rättslig betydelse, där ej båda kontrahenterna nått en viss mognad. I tvist om trolovnings tillvaro bör såsom fullt bevis härom gälla, bland annat, *ringförlovning* mellan parterna, likasom annat deras uppträdande av beskaffenhet att tydligen lägga i dagen, att avtal om äktenskaps ingående dem emellan träffats, även om närmare förebringa någon utredning om förhållandena sig emellanI dylika fall får dock ej dömas till skilsmässa, utan att medling (se därom längre fram) föregått samt makarne under minst ett år varit och vid målets handläggning alltjämt äro »hemskillda». Hemskillnad är ett nytt rättsinstitut, som ersatt och delvis motsvarar den äldre lagens s. k. »skillnad till säng och säte».. Beträffande barnens rättsställning i upplösta äktenskap har vidare den nya lagen av år 1915 fastslagit den riktiga principen, att allenast hänsynen till vad barnens bästa bjuder skall vara avgörande för, vilken av makarna vården om desamma bör tillkomma.

Slutligen är i detta sammanhang att erinra om, hurusom förslag nu föreligger om ytterligare vidlyftig revision av giftermålsbalken, särskilt avseende ett upphävande av de nuvarande bestämmelserna om mannens målsmansrätt samt ändrade bestämmelser i fråga om makars rättsförhållande och egendom. Huruvida emellertid detta förslag, som från vissa håll redan varit utsatt för skarp kritik kan komma att vinna riksdagens godkännande och i sin helhet eller i förändrad form kan bliva promulgerat till lag, är, när detta skrives, icke känt.

Om trolovning.

Härmed menas ett *förberedande avtal om äktenskaps ingående.*

Detta avtal är slutet, då man och kvinna med vittnen, ringväxling eller på annat sätt överenskommit att ingå äktenskap med varandra. Såsom härav synes, har svensk lag för trolovnings giltighet icke uttryckligen föreskrivit viss form. Ej heller är det nödvändigt att vederbörande gjort sitt uppsåt att ingå äktenskap kunnigt för sin omgivning och inför världen uppträtt så som trolovade i deras klass bruka — burit ringar, annonserat sin förbindelse el. dyl. I följd härav hänföres till trolovning även det fall, då mannen lovar kvinnan äktenskap, under förutsättning, att hon tillmötesgår hans önskan om könsumgänge, samt hon därav låter locka sig. Och jämväl äktenskapsavtal, ingånget utan samtycke från vederbörande *giftoman* (se nedan) anses som trolovning. Emellertid ligger det i sakens natur, att avtalet blir utan rättslig betydelse, där ej båda kontrahenterna nått en viss mognad. I tvist om trolovnings tillvaro bör såsom fullt bevis härom gälla, bland annat, *ringförlovning* mellan parterna, likasom annat deras uppträdande av beskaffenhet att tydligen lägga i dagen, att avtal om äktenskaps ingående dem emellan träffats, även om närmareupplysning saknas angående omständigheterna vid avtalet. (Jfr. N. J. A. 1896. A. n:r 278; 1898: n:r 178; 1902: 48; 1910: 305; 1913:2.)

Trolovning kan upplösas av någon av nedannämnda anledningar.

a) *Endera kontrahentens död.*

Upplöses trolovningen av denna anledning, äger den efterlevande kontrahenten behålla vad han av den andra fått ävensom återfå de gåvor, han för äktenskapets skull givit medkontrahentenAnspråk på gåvornas återfående skall, vid talans förlust, genom vederbörligen delgiven stämning framställas inom ett år från trolovningens upplösning., och således icke blott ringar, smycken, konstalster, bosättningsartiklar och dylika föremål, bestämda att bevaras för äktenskapet, utan även till exempel värdepapper, avsedda att sparas för att giva inkomst för framtiden. Även

beträffande *penninggåvor* kan det sagda bliva tillämpligt; har meningen varit, att beloppet skulle på ett eller annat sätt placeras, kommer härvid återbäringsskyldigheten att gälla de värden, som i överensstämmelse med givarens avsikter kunna hava trätt i penningarnas ställe. Däremot saknar det sagda tillämpning på vad som givits för att under trolovningstiden förbrukas, även om fråga är om förbrukning i något det blivande äktenskapets intressen.

Blir trolovningen upplöst genom mannens död och har han under trolovningstiden eller därförinnan avlat barn med kvinnan, erhåller hon, därest avlandet skett efter den 1 januari 1916, då nya äktenskapslagen trätt i kraft, skälig andel av hans kvarlåtenskap, dock ej utöver hälften därav, i fall hon är i behov av underhåll och *inom sex månader efter dödsfallet* hos dödsboets vårdare eller hos rätten eller domaren i mannens sista mantalsskrivningsort framställer sitt anspråk i förevarande hänseende.

b) *ömsesidig överenskommelse mellan kontrahenterna.*

Upplöses på sådan grund trolovningen, och bär ingendera av kontrahenterna huvudsakligen skulden till upplösningen, äger vardera kontrahenten återfå sina gåvorAnspråk på gåvornas återfående skall, vid talans förlust, genom vederbörligen delgiven stämning framställas inom ett år från trolovningens upplösning.. Om åter ena kontrahenten huvudsakligen vållat trolovningens upplösning, får den oskyldiga kontrahenten åter sina gåvorAnspråk på ersättning, varom fråga är, skall, vid talans förlust, framställas på sätt och inom tid, som i nästföregående not omförmäles. och dessutom behålla vad han av den andra mottagit. Härförutom är den skyldige kontrahenten pliktig att ersätta den andra för förlust till följd av åtgärd, som han för det tillämnade äktenskapet vidtagit med mindre den skyldige kontrahenten vid trolovningens ingående var under tjuguett år och ej förut gift eller var omyndigförklarad samt i vartdera fallet saknat samtycke till trolovningens ingående från sin *giftoman* (se nästa kapitel). Till förlust,som nyss omförmälts, hänföras naturligtvis icke blott direkta utgifter för det förestående bröllopet, för bostads förhyrande och möblerande, för utstyrsel eller eljest i det förestående äktenskapets intresse, utan även mera indirekta förluster, exempelvis i följd därav, att kvinnan, för att förbereda sig till en husmoders plikter, avstått från en inbringande ställning. Vidare är att märka, att den skada, som uppstår, då äktenskapet går om intet, ingalunda alltid belöper sig till fulla värdet av vad som utgivits; den förhyrda bostaden, de inköpta möblerna och utstyrseln representera ett visst ekonomiskt värde, låt vara kanske mindre än anskaffningsvärdet, och kvinnan kan, för att fullfölja det sist givna exemplet, vinna ny anställning, om också måhända ej så inkomstbringande som den hon lämnat.

Är *mannen* den, som huvudsakligen vållat trolovningens upplösning, och har han under trolovningstiden *gjordt kvinnan havande,* blir mannen, därest han vid hävdandet fyllt aderton år, skyldig att till kvinnan utgiva skäligt skadeståndAnspråk på ersättning, varom fråga är, skall, vid talans förlust, framställas på sätt och inom tid, som i nästföregående not omförmäles.. Härunder ingår naturligtvis först och främst ersättning för förlust till följd av åtgärd, som hon vidtagit för det tillämnade äktenskapet (se ovan), ävensom för annan skada, som drabbat kvinnan till följd av det skedda; hon har till exempel på grund av inträtt havandeskap gått förlustig sin anställning och ej kunnat vinna en ny sådan. Nedsättningen i hennes förvärvsförmåga för framtiden till följd av försvagad hälsa eller på grund av den vanära, vari hon råkat, skall även komma i betraktande. Och slutligen bör hon anses äga rätt till ersättning för det lidande, den skada av ideell art, som drabbar henne, när det tillämnade äktenskapet under dylika omständigheter går om intet.

Är mannen vid kvinnans hävdande *under aderton år,* är han ej ersättningsskyldig i vidare mån, än om kvinnan ej blivit rådd med barn.

c) *Ena kontrahentens ensidiga brytande av trolovningen.*

Om denna på nämnda grund upplöses, komma likaledes de här ovan i *mom. b* angivna reglerna till användning.

Om hinder mot äktenskap.

Dessa hinder utgöras av följande omständigheter:

1:o) *Minderårighet.*

Mannen får icke ingå äktenskap före fyllda 21 år och kvinnan ej före fyllda 18. Konungen kan dock lämna såväl man som kvinna tillstånd att ingå äktenskap, oaktat de icke uppnått den föreskrivna åldern av 21, resp. 18 år. Ansökan om dylik dispens som nyss omförmälts, hänföras naturligtvis icke blott direkta utgifter för det förestående bröllopet, för bostads förhyrande och möblerande, för utstyrsel eller eljest i det förestående äktenskapets intresse, utan även mera indirekta förluster, exempelvis i följd därav, att kvinnan, för att förbereda sig till en husmoders plikter, avstått från en inbringande ställning. Vidare är att märka, att den skada, som uppstår, då äktenskapet går om intet, ingalunda alltid belöper sig till fulla värdet av vad som utgivits; den förhyrda bostaden, de inköpta möblerna och utstyrseln representera ett visst ekonomiskt värde, låt vara kanske mindre än anskaffningsvärdet, och kvinnan kan, för att fullfölja det sist givna exemplet, vinna ny anställning, om också måhända ej så inkomstbringande som den hon lämnat.

Är *mannen* den, som huvudsakligen vållat trolovningens upplösning, och har han under trolovningstiden *gjordt kvinnan havande,* blir mannen, därest han vid hävdandet fyllt aderton år, skyldig att till kvinnan utgiva skäligt skadeståndAnspråk på ersättning, varom fråga är, skall, vid talans förlust, framställas på sätt och inom tid, som i nästföregående not omförmäles.. Härunder ingår naturligtvis först och främst ersättning för förlust till följd av åtgärd, som hon vidtagit för det tillämnade äktenskapet (se ovan), ävensom för annan skada, som drabbat kvinnan till följd av det skedda; hon har till exempel på grund av inträtt havandeskap gått förlustig sin anställning och ej kunnat vinna en ny sådan. Nedsättningen i hennes förvärvsförmåga för framtiden till följd av försvagad hälsa eller på grund av den vanära, vari hon råkat, skall även komma i betraktande. Och slutligen bör hon anses äga rätt till ersättning för det lidande, den skada av ideell art, som drabbar henne, när det tillämnade äktenskapet under dylika omständigheter går om intet.

Är mannen vid kvinnans hävdande *under aderton år,* är han ej ersättningsskyldig i vidare mån, än om kvinnan ej blivit rådd med barn.

c) *Ena kontrahentens ensidiga brytande av trolovningen.*

Om denna på nämnda grund upplöses, komma likaledes de här ovan i *mom. b* angivna reglerna till användning.

Om hinder mot äktenskap.

Dessa hinder utgöras av följande omständigheter:

1:o) *Minderårighet.*

Mannen får icke ingå äktenskap före fyllda 21 år och kvinnan ej före fyllda 18. Konungen kan dock lämna såväl man som kvinna tillstånd att ingå äktenskap, oaktat de icke uppnått den föreskrivna åldern av 21, resp. 18 år. Ansökan om dylik dispensskall vara åtföljd av *dels* vederbörande pastors intyg om kontrahenternas ålder, *dels* intyg om föräldrars eller laga målsmans samtycke, *dels* slutligen bevis, att manlig sökande har utväg att försörja familj. Sistnämnda bevis kan utgöras av t. ex. intyg av trovärdig person (sökandens arbetsgivare, kommunalnämndens ordförande etc.) eller av bestyrkt utdrag av bouppteckning eller arvskifte. Medför kvinnan förmögenhet, torde detta också vara tillfyllest, ifall det styrkes. Begäres tillstånd på den grund, att kvinnan är havande, bör jämväl detta förhållande styrkas genom intyg av barnmorska eller läkare. Dylikt tillstånd lämnas

endast för äktenskap med viss uppgiven person samt endast för män över 18 och kvinnor över 15 år. Dispensen innefattar icke myndighetsförklaring för mannen.

Formulär till ansökan om tillstånd att ingå äktenskap före uppnådd föreskriven ålder.

1:o) Till Konungen.

I underdånighet får jag härmed anhålla om tillstånd att, oaktat jag ännu ej uppnått föreskriven ålder, träda i äktenskap med bondedottern Anna Lovisa Olssön från Svängsta i nedan skrivna socken, och får jag till stöd för denna min ansökan åberopa bifogade intyg, att jag är i stånd att försörja familj, samt bevis om målsmans samtycke, ävensom åldersbevis för oss bägge.

Sörby i Kumla socken av Örebro län den 1 juli 1916.

Underdånigst

Johan Nilsson.

2:o) Till Konungen.

I underdånighet få vi undertecknade härmed anhålla om tillstånd att, oaktat jag, Anna Maria Persdotter, ännu ej fyllt 18 år, med varandra ingå äktenskap, och åberopa vi till stöd för denna vår ansökan närslutna handlingar, nämligen dels intyg av barnmorska, dels bevis om samtycke till äktenskap av min, Anna Maria Persdotters, fader, dels ock åldersbevis för oss bägge.

Rogsta och Nedergården den 1 september 1916.

Underdånigst

Anders Johan Johansson.Anna Maria Persdotter.

3:o) Till Konungen.

I underdånighet får jag härmed anhålla om tillstånd att, oaktat jag ännu icke fyllt 18 år, ingå äktenskap med smeden Anders Johan Johansson i Rogsta, och åberopar jag till stöd för denna mln anhållan o. s. v.

Nergården den 1 september 1916.

Underdånigst

Anna Maria Persdotter.

I förestående ansökan får jag i underdånighet instämma.

Rogsta som ovan.

Anders Johan Johansson.

2:o) *Bristande samtycke av giftoman.*

Sådant samtycke erfordras dock endast för den, som är under tjuguett år och ej förut varit gift, samt för omyndigförklarad.

För person *under tjuguett år* utövas giftomannaskapet av hans båda föräldrar gemensamt. Är den ene av föräldrarna död eller sinnessjuk eller sinnesslö, eller kan yttrande från den ene ej utan märklig omgång eller tidsutdräkt inhämtasSå är exempelvis förhållandet, om fadern är stadd på arbete i avlägsen obygd eller såsom sjöfarande eller fiskare för någon avsevärd tid saknar förbindelse med hemmet. Uppenbart är, att samtycke ej erfordras av den, om vars vistelseort ingen kännedom står att vinna., är den andres medgivande tillräckligt. Om sådant fall beträffande båda föräldrarna föreligger, skall den trolovade taga samtycke av förmyndaren, eller, om särskild förmyndare ej finnes, av annan giftoman, som rätten eller domaren i den trolovades mantalsskrivningsort på den trolovades ansökan förordnar.

Formulär till ansökan om giftomansförordnande.

Till Frosta Häradsrätt.

Undertecknad, som är född av okända föräldrar och ej blivit försedd med laga förmyndare, får, i anledning av tilltänkt äktenskap och med stöd av 2 kapitlet 2 § 2 momentet i lagen om äktenskaps ingående och upplösning den 12 november 1915, härmed vördsamt anhålla, att rätten ville för mig förordna giftoman och härtill föreslå handlanden Paul Jonsson i Hjularp, som förklarat sig villig att mottaga förenämnda uppdrag.

Orup den 28 juni 1916.

Maria Brogren,

Tjänarinna.

Förestående uppdrag åtager jag mig.

Paul Jonsson.

Bevittnas:

Hilda Svedberg. Erika Arnberg.

Hava trolovads föräldrar vunnit *hemskillnad* (se längre fram), eller är deras äktenskap upplöst, skall endast den av föräldrarna vara giftoman, som rättsligen äger att ensam utöva vården om den trolovade. Samma regel gäller i fråga om barn utom äktenskap.

För *omyndigförklarad person* är förmyndaren giftoman.

Vägrar giftoman sitt samtycke till äktenskapet, äger rätten i den trolovades mantalsskrivningsort att på den trolovades ansökan tillåta äktenskapet, om skäl till giftomannens vägran prövas ej vara för handen.

Formulär till ansökan i anledning av giftonians vägran av samtycke till äktenskap.

Till Stockholms Rådhusrätt.

Som grosshandlaren Olof Björkman, fader till fröken Bertha Olivia Björkman, utan uppgiven anledning vägrar lämna sitt bifall till äktenskap mellan mig och henne, får jag, jämlikt 2 kapitlet 4 § i lagen om. äktenskaps ingående och upplösning den 12 november 1915, härmed vördsamt anhålla, att rådhusrätten måtte tillåta det ifrågavarande äktenskapet.

Stockholm den 1 september 1916.

Justus Amer,

Banktjänsteman.

3:o) *Sinnessjukdom.*

I det svenska psykiatriska språkbruket skiljes mellan sinnessjukdom, vilken är en *pågående* sjuklig process i hjärnan, och psykisk abnormitet, som beror av antingen en medfödd abnorm sinnesbeskaffenhet eller en *avslutad,* sjuklig hjärnprocess. Till psykisk abnormitet äro att hänföra de ursprungliga utvecklingshämningar, vilkas högsta grad betecknas med idioti och som i mindre svåra former benämnas imbecillitet.

Uttrycket *»sinnessjukdom»* betecknar i förevarande sammanhang blott vad som, enligt hävdvunnet åskådningssätt och allmänt vedertaget språkbruk, bör såsom dylik sjukdom karaktäriseras.

4:o) *Sinnesslöhet.*

Härmed förstås de grader av utvecklingshämning, vilka ligga under en utvecklingsnivå, som motsvarar den normalt vid straffmyndighetsåldern *(15 år)* föreliggande. Dock är å andra sidan uppenbart, att under sinnesslöhet icke kunna hänföras de lindrigaste formerna av imbecillitet, vilka stå på gränsen till den svaga begåvningen utan abnorm karaktär, sålunda t. ex. ej utan vidare vad i medicinalstyrelsens cirkulär den 18 oktober 1905,rörande

hinder för stamanställning vid armén och flottan, angives såsom »inskränkt förstånd eller svag fattningsförmåga i sådan grad, att den militära utbildningen därigenom väsentligen försvåras». Dylika gränsfall torde emellertid ej sällan komma att föranleda vederbörandes omyndighetsförklaring och därav orsakade obehörighet att utan förmyndarens samtycke ingå äktenskap.

5:o) *Fallandesot, härrörande av övervägande inre orsaker.*

Hit hänföres allenast den form av nämnda sjukdom, vilken huvudsakligen är beroende på sjukligt anlag. En med nämnda sjukdomsform behäftad person kan dock, på därom hos konungen gjord ansökan, erhålla tillstånd till äktenskap med viss bestämd person, därest konungen finner dylik tillåtelse böra meddelas. Ansökan om tillåtelsen *{dispensen)* bör åtföljas av *dels* andra kontrahentens förklaring, att han äger vetskap om sjukdomen, och *dels* kvalificerat läkareintyg angående båda kontrahenternas hälsotillstånd och deras ärftlighetsförhållande i konstitutionellt avseende, med hänsyn jämväl tagen till dem emellan möjligen förefintlig släktskap. Utsikt för dispensens erhållande lärer förefinnas, allenast om andra kontrahenten är frisk och tillhör en sund släkt, och dessutom släktskap kontrahenterna mellan ej föreligger. Innan dispensen meddelas, torde yttrande från medicinalstyrelsen i allmänhet infordras.

Formulär till ansökan om äktenskapsdispens av ovan angivet slag.

Till Konungen.

Ehuru undertecknad tyvärr lider av fallandesot, härrörande av övervägande inre orsaker, vågar jag dock, under åberopande av närlagda handlingar, anhålla, att Kungl. Maj:t ville i nåder tillåta äktenskap mellan mig och min trolovade Zuleika Tellus.

Vimmerby den 1 juli 1916.Underdånigst

Fredrik Jägerkvist,

Skomakare.

I förestående ansökan förenar jag mig.

Zuleika Tellus.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Erik Hjulkvist.Albert Haglind.

6:o) *Könssjukdom i smitt osamt skede.*

Under *»könssjukdom»* inbegripas de tre sjukdomarna syfilis, enkelt veneriskt sår och dröppel, och anses en var av dessa sjukdomar vara i *»smittosamt skede»,* så länge symptom åsmittosamhet förefinnas, eller förnyat framträdande av sådana symptom är att befara. Hinder mot äktenskap på grund av könssjukdom föreligger således aldrig, då, praktiskt sett, nödiga garantier finnas, att sjukdomen redan passerat sitt smittosamma stadium, i vilket hänseende naturligen yttrande från läkare bör av vederbörande inhämtas. Och förbudet mot äktenskap på grund av könssjukdom i smittosamt skede betyder i själva verket blott förbud i fall, då läkaren efter samvetsgrann prövning funnit sig böra avråda från äktenskap. En med könssjukdom i smittosamt skede behäftad person kan dock, på därom hos konungen gjord ansökan, erhålla tillstånd till äktenskap med viss bestämd person, därest konungen finner dylik tillåtelse böra meddelas.

7:o) *Visst slags släktskap.*Huruvida denna är äkta eller oäkta eller hel eller halv saknar härvidlag all betydelse.

Äktenskap är ovillkorligen förbjudet mellan dem, av vilka den ene härstammar från den andre, samt mellan syskon. Härjämte får ej utan konungens tillstånd äktenskap ingås mellan ett syskon och det andras avkomling. Dylikt tillstånd lärer i regel vägras, med mindre möjlighet till avkomma får anses utesluten, eller god beskaffenhet hos kontrahenternas egen hälsa och konstitutionella hereditet blivit vederbörligen styrkt.

Formulär till ansökan i ovan angivet fall.

Till Konungen.

Under åberopande av bilagda läkareintyg, få vi, av vilka jag, Johannes Åhrqvist, är morbroder till min medsökande, Sofia Mandelgren, härmed anhålla om Kungl. Maj:ts tillstånd till äktenskap oss emellan.

Johannes Åhrqvist.Sofia Mandelgren.

8:o) *Rätt upp- och nedstigande svågerlag.*

Sådant anses förhanden mellan dem, av vilka den ene är eller varit gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led. En änkling får således ej gifta sig exempelvis med sin förra svärmor eller en änka med sin avlidne mans fader.

9:o) *Bestående äktenskapsförbindelse.*

Såsom äktenskapsförbindelse räknas:

a) *Vigselfäst äktenskap.*

Sådant kan upplösas allenast genom ena makens dödBeslut om makes dödförklaring bör tagas för gott såsom bevis om äktenskapets upplösning genom döden. samt genom återgång eller skillnad. Erinras må emellertid, att,enligt nu gällande lag, något äktenskap ej kan uppkomma annorledes än genom vigsel, och att om vigsel på grund av formfel saknar laga verkan,Se avdelningen Om vigsel. förbindelsen ej heller räknas som äktenskap. Har däremot laga vigsel skett, utgör förbindelsen ett verkligt äktenskap och således även hinder mot ett nytt gifte.

När till återgång eller skillnad blivit dömt, får domen sin fulla verkan, först när den vunnit laga kraft; dessförinnan är således nytt gifte ej tillåtet. Skiljebrev skall enligt nu gällande lag ej vidare förekomma.

b) *Äktenskapsförbindelse, tillkommen därigenom att en man före den 1 januari 1916, då nya äktenskasplagen trädde i kraft, haft könsumgänge med sin trolovade.*

Utan betydelse är, om trolovningen ingåtts med eller utan villkor, och om dessa blivit uppfyllda eller icke.

Den äktenskapsförbindelse, varom fråga är, beaktas emellertid ej av vederbörande pastor å ämbetets vägnar, utan måste den, som vill göra förbindelsen gällande såsom äktenskapshinder, anmäla detta hos den, som utfärdat eller kommer att utfärda lysning till äktenskapet, eller, om lysningsbevis redan utfärdats, hos den, som anmodas att förrätta vigseln. Denna anmälan kan ske muntligen eller skriftligen.

Formulär till skriftlig jävsanmälan.

Till Pastorsämbetet i Rättvik.

Mot skogvaktaren Tycko Lindells tilltänkta giftermål med mejerskan Anna Lovisa Fagerlund, vartill lysning första gången avkunnades sistlidne! söndag, den 19 mars 1916, får jag härmed anmäla jäv, av orsak att Lindell hävdat mig under trolovning1, och förbehåller jag mig att på sätt Giftermålsbalken 7 kap. 3 § stadgar fullfölja min talan.

Skogsby den 22 mars 1916.

Brita Larsdotter.

På en gång närvarande vittnen:

Liss Larsson,Bröms Olofsson,

Rättare.Handlande.

När jäv muntligen anmäles, bör anmälaren vara åtföljd av två personer, för att dessa sedermera, om så påfordras, må kunna intyga, att jäv verkligen framställts. Detta kan emellertid uraktlåtas, om vederbörande pastor i allt fall vill fästa avseende å anmälan.

Jäv kan anmälas ända tills vigsel skett; men den, som vill anmäla jäv, bör göra detta före tredje lysningsdagen, ty ingentinghindrar, att vigsel sker omedelbart efter slutet av den gudstjänst, vid vilken tredje lysningen avkunnats.

Sedan jäv anmälts, skall anmälaren ställa borgen för den kostnad och skada, som genom jävets framställande kan förorsakas de tilltänkta makarne, samt därpå till »nästa rättegångstimma)) uttaga stämning å den eller dem, mot vilka jävet framställts, med yrkande om förbud mot det tilltänkta äktenskapets fullbordande, i sammanhang med vilket yrkande jämväl kan framställas annat på jävet grundat påstående, såsom förklarande för äkta maka m. m.

Den *borgen,* varom ovan förmäles, skall ställas hos den överexekutor, inom vilkens område domstolen, till vilken stämningen uttages, har sitt säte.

Ifrågavarande borgen skall av löftesmännen ingås, en för bägge och bägge för en. Skulle inför domstolen anmärkning framställas mot borgen, antingen därför att vederhäftigheten hos löftesmännen icke styrkts, eller beträffande borgens innehåll, äger domstolen att ingå i prövning därom. Borgen skall ställas, innan saken företages till behandling inför domstolen. Med *»nästa rättegångstimma»* avses den rättegångsdag i stad eller det ting eller sammanträde under ting på landet, till vilket instämmande tidigast kan ske med iakttagande av laga stämningstid. *Domstol,* till vilken jävet skall instämmas, är i allmänhet den, inom vilkens område den kvinnliga kontrahenten i det tilltänkta äktenskapet är mantalsskriven, dock att när en kvinna som jävsorsak uppgiver, att den manliga kontrahenten i nämnda äktenskap förut är trolovad med henne, hon äger instämma målet även till den domstol, under vilken han lyder.

Formulär till stämning i mål angående äktenskapsjäv.

Till Rättviks Häradsrätt.

Sedan jag på sätt Giftermålsbalken 7 kap. 3 § föreskriver hos vederbörande pastor skriftligen anmält jäv mot skogvaktaren Tycko Lindells tilltänkta äktenskap med mejerskan Anna Lovisa Fagerlund och därjämte hos vederbörande överexekutor ställt borgen för kostnad och skada, får jag härmed anhålla om laga kallelse och stämning å Lindell, med yrkande, att som han under trolovning hävdat mig, honom måtte förbjudas att' fullfölja sitt, enligt vad i Rättviks kyrka den 19 mars 1916 avkunnad lysning utvisar, tilltänkta äktenskap med Anna Lovisa Fagerlund, och mig däremot, jämlikt Giftermålsbalkens 3 kap. 9 §, tillerkännas äkta hustrus rätt. Fri och öppen talan i målet förbehålles.

Skogsby den 20 juni 1916.

Brita Larsdotter.Av formuläret framgår, vilka bevis i råttegången i allmänhet erfordras. Är kvinnan i det fall, formuläret avser, omyndig, fordras även bevis om föräldrarnas samtycke till hennes talan.

Någon skyldighet för den jävande att till lysningsutfärdaren ingiva bevis om stämnings uttagande finnes visserligen icke i lag uttryckligen stadgad, men torde dock åligga honom. Om den slutliga utgången av saken har den vinnande parten att själv lämna lysningsutfärdaren underrättelse. Att nytt jäv, stödjande sig på annan grund, kan framställas, och det t. o. m. av den, som förlorat, är självfallet.

Jävande, som förlorat sin talan eller icke fullföljt anmält jäv, skall, om så yrkas, ersätta vederparts skada i följd av jävets framställande och fullföljd och dessutom böta tio kronor.

c) *Äktenskapsförbindelse, tillkommen genom domstols stadfästelse av i näst före gående moment omförmälda förbindelse.*

Dennas stadfästande av domstol kan även efter den 1 januari 1916 erhållas och utverkas därigenom att den ene av de trolovade instämmer den andre till domstol, med yrkande att förklaras för hans äkta make. Saken kan instämmas, oberoende av om käranden eller svaranden är myndig eller omyndig, och rätten ingår i prövning av saken utan att inhämta giftomans eller förmyndares samtycke till det framställda yrkandet. Vederbörlig domstol i mål av ifrågavarande beskaffenhet är underdomstolen, inom vars område kvinnan är mantalsskriven, dock att, om hon är kärande, hon äger att i stället instämma saken till domstolen i den ort, där mannen kan anträffas med

stämningen. Vägrar den instämde, trots att bevisning om trolovning och könsumgänget förebragts, att låta sammanviga sig med käranden, har domstolen att förklara käranden för hans eller hennes äkta make. Dylik förklaring medför omedelbart för den, som erhållit densamma, *giftorätt* i motpartens bo, och har domstolen att om förklaringen underrätta prästerskapet i den eller de församlingar, där parterna äro kyrkobokförda. På grund härav skall ifrågavarande slags äktenskapsförbindelse av vederbörande pastor å ämbetets vägnar beaktas såsom äktenskapshinder.

d) *Äktenskapsförbindelse, tillkommen därigenom att en man före den 1 januari 1916 haft könsumgänge med en kvinna, som han före könsumgänget lovat äktenskap.*

Utan betydelse är, om löftet givits med eller utan villkor, och om dessa blivit uppfyllda eller icke.

Den äktenskapsförbindelse, varom är fråga, beaktas emellertid ej av vederbörande pastor å ämbetets vägnar, utan måste den, som vill göra förbindelsen gällande såsom äktenskapshinder, iakttaga det förfarande, som i *mom. b* här ovan i fråga om där omförmälda förbindelse beskrivits.

e) *Äktenskapsförbindelse, tillkommen genom domstols stadfästelse av i nästföregående moment omförmäld förbindelse.*

Dennas stadfästande av domstol kan även efter den 1 Januari 1916 erhållas och. utverkas därigenom, att kvinnan instämmer mannen till domstol, med yrkande att förklaras för hans äkta maka. Domstolen, till vilken kvinnan har att instämma saken, är underdomstolen i den ort, där könsumgänget ägt rum. Utan betydelse är, om mannen är myndig eller omyndig. Står hon under giftoman, fordras, för att saken skall avdömas till hennes förmån, att giftomannen lämnat sitt samtycke till parternas äktenskapsförbindelse. Vill mannen ej, trots att kvinnans talan befinnes grundad, låta viga sig vid henne, avger domstolen den förklaring, som ovan nämnts.Härvid uttrycker sig domstolen vanligen så, att det av kvinnan erhållna äktenskapslöftet förklaras »fast». Genom nämnda förklaring erhåller kvinnan omedelbart *giftorätt* i mannens bo; och har domstolen att om förklaringen underrätta prästerskapet i den eller de församlingar, där parterna äro kyrkobokförda. På grund härav skall ifrågavarande slags äktenskapsförbindelse av vederbörande pastor å ämbetets vägnar beaktas såsom äktenskapshinder.

f) *Äktenskapsförbindelse, tillkommen därigenom att en man före den 1 januari 1916 låtit kyrkotaga en kvinna såsom sin fästekvinna eller äkta hustru.*

Att märka är, att giftomannen skall hava lämnat sitt bifall till omyndig kvinnas kyrkotagning såsom fästekvinna eller äkta hustru, därest nu ifrågavarande slags förbindelse skall genom kyrkotagningen kunna uppkomma. Har nämnda slags förbindelse uppkommit, gäller dess tillvaro såsom bevis för, att barnet blivit avlat under äktenskapslöfte, och anteckning i kyrkoböckerna om vederbörligen förrättad kyrkotagning eller intyg därom av den prästman, som förrättat kyrkotagningen, gälla, där ej motbevisning sker, som bevis att kyrkotagningen ägt rum med vederbörandes samtycke. Kyrkotagningen medför rätt för kvinnan att bliva av domstol förklarad för mannens äkta hustru. Genom kyrkotagningen erhåller, enligt somligas åsikt, så väl mannen som kvinnan omedelbart *giftorätt* i den andres bo.

Ifrågavarande äktenskapsförbindelse skall av vederbörande pastor å ämbetets vägnar beaktas såsom äktenskapshinder.

Formulär till stämning av det under mom. c) här ovan omförmälda slag.

l:o) Till Stockholms Rådhusrätt.

Som min trolovade, smidesarbetaren Anders Gustaf Videll, vilken efter vår trolovnings ingående hävdat mjig, lundandragit sig att låta den sålundaemellan oss bestående äktenskapsförbindelsen fullkomnas med vigsel, får jag härmed anhålla om laga kallelse och stämning å bemälde Videll, vilken är boende i huset N:o 00 vid ....-gatan här i staden, under yrkande, att jag, jämlikt 3 kap. 9 § Giftermålsbalken, måtte varda förklarad för hans äkta hustru samt berättigad till giftorätt i hans bo i enlighet med stadgandena i 10 kap. nyssnämnda balk; och

förbehåller jag mig fri och öppen talan i målet.

Stockholm den 4 oktober 1916.

Anna Lovisa Berglund.

2:o) Till Åkerbo Häradsrätt,

Som min fästekvinna Maria Kristina Andersson, vilken jag efter vår trolovnings ingående hävdat, icke kunnat förmås att låta den sålunda mellan oss bestående äktenskapsförbindelsen fullkomnas med vigsel, får jag härmed anhålla om laga kallelse och stämning till instundande höstting å bemälda Maria Kristina Andersson, som lär boende vid Nytorp i .... socken, med yrkande, att hon, jämlikt 3 kap. 9 § Giftermålsbalken, måtte förklaras för min äkta hustru samt mig tillerkännes giftorätt i hennes bo; och förbehåller jag mig fri och öppen talan i målet.

Bo den 25 juli 1916.

Per Erik Lundgren,

Hemmansägare.

Formulär till stämning av det under mom. e) här ovan omförmälda slag.

Till Örebro Rådhusrätt.

Som drängen Johan Gustaf Karlsson, numera i tjänst vid Broby gård i .... socken av Västmanlands län, sistlidne höst här i staden hävdat mig under äktenskapslöfte, men han, oaktat jag (med mina föräldrars samtycke) därom framställt påstående, icke kunnat förmås att taga mig till äkta, får jag härmed anhålla om laga kallelse och stämning å bemälde Karlsson, under yrkande, att, jämlikt 3 kap. 10 § Giftermålsbalken, jag måtte varda förklarad för hans äkta hustru samt mig tillerkännas giftorätt i hans bo (eller att, jämlikt 3 kap. 10 § Giftermålsbalken, det av honom till mig givna äktenskapslöftet måtte förklaras för fast samt mig tillerkännas giftorätt i hans bo); och förbehåller jag mig fri och öppen talan i målet.

Örebro den 7 mars 1916.

Charlotta Karolina Augustsson.

Ingås äktenskap i strid mot något i *mom. b—f* omförmält äktenskapshinder, föranleder sådant dock icke till äktenskapets återgång.

Samtliga i nämnda moment omförmälda äktenskapsförbindelser upplösas:Erinras må emellertid, att någon upplösning ej kan ifrågakomma, med mindre förbindelsernas tillvaro blivit genom dom eller kyrkotagning fastställd. I förbindelserna födda barn äro äkta samt kunna själva eller genom målsmän härom vinna domstols förklaring.

A. *Av domkapitel,* om dit ingives en av båda kontrahenterna undertecknad skillnadsansökan, eller den ena kontrahenten, då han höres över den andres ansökning, medgiver densamma.

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Domkapitlet i Lund.

Sedan undertecknad, Anna Persson, blivit av drängen Carl Olsson i Mörarp (hävdad under äktenskapslöfte (trolovning) och jag därefter, på sätt bilagda, laga kraftvunna utslag giver vid handen, av Luggude häradsrätt förklarats för hans äkta hustru) kyrkotagen såsom: hans (fästekvinna) akta hustru, man vi båda i godo förenat oss om vår äktenskapsförbindelses upphävande, få vi härmed vördsamt anhålla, att domkapitlet ville för oss utfärda skiljobrev.

Mörarp den 8 juli 1916.

Anna Persson.Carl Olsson.

B. *Av Kungl. Maj:t,* då ene kontrahenten till domkapitlet ingivit skillnadsansökan, och den andre kontrahenten antingen i avgiven förklaring över ansökningen bestritt den sökta skillnaden eller icke kunnat anträffas för delgivning av ifrågavarande ansökning.

I sistnämnda fall översänder domkapitlet handlingarna i ärendet till Kungl. Maj:ts nedre justitierevision, varefter Högsta domstolen avgiver yttrande i ärendet, innan det av Kungl. Maj:t företages till avgörande.

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Domkapitlet i Lund.

Sedan undertecknad, Lovisa Lundgren, blivit av skomakaren Lars Nordell i Ängelholm hävdad under äktenskapslöfte (under trolovning) och därefter, på sätt bilagda, laga kraftvunna utslag giver vid handen, av rådstuvurätten i nämnda stad blivit förklarad för hans äkta hustru (kyrkotagen som hans fästekvinna), men han icke dess mindre vägrar att genom vigsel fullborda sitt givna äktenskapslpfte, får jag hiärmed vördsamt anhålla om upplösning av vår ifrågavarande äktenskapsförbindelse.

Ängelholm den 8 februari 1916.

Lovisa Lundgren.

I detta sammanhang torde lämpligen böra behandlas en förbindelse mellan man och kvinna, som uppkommit därigenom, *att mannen före den 1 januari 1916 avlat barn med kvinnan och sedermera, likaledes före nyssnämnda dag, med henne ingått trolovning,* Ifrågavarande förbindelse har visserligen ej karaktären av äktenskapshinder, men medför emellertid, att domstol, på därom framställt yrkande, förklarar kvinnan berättigad att tillgodonjuta *laggift hustrus rätt i mannens bo,* vilken rätt för henne inträder i och med förklaringen. Förbindelsen upplöses såsom vanlig trolovning, och äro i förbindelsen födda barn äkta, samt kunna, själva eller genom målsman, härom utverka domstols förklaring.

10:o) *Viss väntetid.*

Kvinna, som varit gift, får ej inom tio månaderUtöver nämnda tid sträcker sig endast i sällsynta undantagsfall havandeskapstiden. från äktenskapets upplösning ingå nytt gifte,Härunder innefattas ej äktenskap med förre maken. med mindre hon icke är havande från tiden före upplösningen, eller tio månader förflutit, sedan sammanlevnaden med mannen upphörde (t. ex. genom hemskillnad, mannens vårdande på hospital eller vistelse till sjöss o. s. v.).Den ursprungligen i 1734 års lag förefintliga bestämmelsen om viss sorgetid, ett halvt år för änkling och ett år för änka, har däremot icke bibehållits enligt 1915 års lag, ej heller den äldre rättens förbud för den, som varit gift och innehade egendom tillhörig boet efter det tidigare äktenskapet, att ingå nytt äktenskap, innan nämnda bo delats (s. k. avvittringshinder).

Denna regel gäller, vare sig äktenskapet upplösts genom mannens död eller genom återgång eller äktenskapsskillnad. Att kvinnan *»icke är havande frän tiden före upplösningen»,* kan framgå t. ex. därav, att hon efter äktenskapsupplösnmgen fött barn, eller på grund av ålder, undergången operation eller annan sådan orsak icke vidare kan vara havande, varförutom genom läkares eller barnmorskas intyg kan ådagaläggas, att hon icke är havande, eller att dock havandeskapet är så framskridet, att det kan härröra från tiden före upplösningen.

11:o) *Adoptiv förhållande.*

Mellan adoptant och adoptivbarn får äktenskap ej ingås, så länge adoptivförhållandet består.Lag den 14 juni 1917. Om adoption, se annat kapitel.

Undergående av frihetsstraff är ej att betrakta som äktenskapshinder i vanlig bemärkelse, men frågan, huruvida fånge må ingå äktenskap, är beroende på vederbörande administrativa myndighets beprövande.

I vad mån de i förevarande kapitel avhandlade hindren mot äktenskap verka upplösande på ett i strid mot desamma ingånget giftermål, kommer att framdeles angivas (se kapitlet: Om återgång av äktenskap).

*

Om lysning.

Lysning är en kyrklig handling, avsedd att hereda tillfälle till anmälan av möjligen befintliga hinder för ett giftermåls ingående.

Beträffande lysning är att märka:

l:o) *Lysningens nödvändighet.*

Utan att lysning försiggått, får äktenskap ej ingås, med mindre trolovad är dödligt sjuk, eller mannen kallas till uppbrott mot fienden. Om någon av nämnda förutsättningar för lysnings bortfallande förefinnes, har vederbörande vigselför-rättare att bedöma. Vigselförrättaren har ock att före vigseln pröva de trolovades ledighet till äktenskap.

2:o) *Lysningsorten.*

Till äktenskap skall lysas i den svenska församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon varken är eller bör vara kyr-kobokförd i sådan församling, där hon vistas. Denna regel gäller, vare sig kvinnan är skriven i territoriell forsamling här i landet, eller hon är skriven i icke territoriell församling inom landet eller i svensk församling utrikes.

Att kvinnan varken är eller bör vara kyrkobokförd i svensk församling är i regel förhållandet, då hon är bosatt utom riket och ej heller har för avsikt att här bosätta sig.

3:o) *Lysningens uttagande.*

Lysning skall av bägge de trolovade sökas hos den präst, som för kyrkoböckerna.Dessa utgöra nämligen i allmänhet den förnämsta kunskapskällan beträffande de omständigheter, vilka äro av betydelse för de trolovades rätt att ingå äktenskap. Detta är i allmänhet kyrkoherden, men genom cirkulär den 29 januari 1869 har Kungl. Maj:t bemyndigat domkapitlen att, där annex- eller kapellförsamling därom framställer begäran, och det prövas av omständigheterna påkallat, åt präst i sådan församling uppdraga att på eget ansvar,

I vad mån de i förevarande kapitel avhandlade hindren mot äktenskap verka upplösande på ett i strid mot desamma ingånget giftermål, kommer att framdeles angivas (se kapitlet: Om återgång av äktenskap).

*

Om lysning.

Lysning är en kyrklig handling, avsedd att hereda tillfälle till anmälan av möjligen befintliga hinder för ett giftermåls ingående.

Beträffande lysning är att märka:

l:o) *Lysningens nödvändighet.*

Utan att lysning försiggått, får äktenskap ej ingås, med mindre trolovad är dödligt sjuk, eller mannen kallas till uppbrott mot fienden. Om någon av nämnda förutsättningar för lysnings bortfallande förefinnes, har vederbörande vigselför-rättare att bedöma. Vigselförrättaren har ock att före vigseln pröva de trolovades ledighet till äktenskap.

2:o) *Lysningsorten.*

Till äktenskap skall lysas i den svenska församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon varken är eller bör vara kyr-kobokförd i sådan församling, där hon vistas. Denna regel gäller, vare sig kvinnan är skriven i territoriell forsamling här i landet, eller hon är skriven i icke territoriell församling inom landet eller i svensk församling utrikes.

Att kvinnan varken är eller bör vara kyrkobokförd i svensk församling är i regel förhållandet, då hon är bosatt utom riket och ej heller har för avsikt att här bosätta sig.

3:o) *Lysningens uttagande.*

Lysning skall av bägge de trolovade sökas hos den präst, som för kyrkoböckerna.Dessa utgöra nämligen i allmänhet den förnämsta kunskapskällan beträffande de omständigheter, vilka äro av betydelse för de trolovades rätt att ingå äktenskap. Detta är i allmänhet kyrkoherden, men genom cirkulär den 29 januari 1869 har Kungl. Maj:t bemyndigat domkapitlen att, där annex- eller kapellförsamling därom framställer begäran, och det prövas av omständigheterna påkallat, åt präst i sådan församling uppdraga att på eget ansvar,

dock under ordinarie pastors tillsyn, icke allenast föra samtliga kyrkoböcker, utan ock utfärda därpå grundade betyg och lysningar till äktenskap. Har prästman erhållit sådant uppdrag, är *han,* ej kyrkoherden, lysningsförrättare i annex- eller kapellförsamlingen.

Någon särskild form för lysningsansökan är ej föreskriven. Den kan göras muntligt eller skriftligt, lysningsförrättaren naturligen obetaget att, där han så finner nödigt, fordra bevis för de sökandes identitet.

Formulär till skriftlig lysningsansökan.

Till Pastorsämbetet i Spelvik.

Åberopande bilagda handlingar, få vi härmed vördsamt anhålla om lysning till äktenskap oss emellan.

Spelvik den 4 april 1917.

August Sundblad. Märta Persberg.

Lysningsansökan skall åtföljas av nedannämnda handlingar, nämligen:

a) *Äktenskapsbetyg för mannen,* dock endast om han är kyrkobokförd i annan svensk församling än lysningsorten. Äktenskapsbetyget utgör intyg om vad kyrkoböckerna i mannens församling innehålla angående hans behörighet att ingå äktenskapet. Då betyget skall innehålla jämväl andra kontrahentens namn, får det ej utan dennes samtycke meddelas. Dess utfärdare skall ombesörja, att kungörelse om utfärdandet nästa söndag blir i kyrkan uppläst,Uppläsningen får äga rum först efter gudstjänstens slut. Någon motsvarighet till detta stadgande fanns ej enligt äldre rätt. med angivande av ej mindre bägge de trolovades fullständiga namn jämte yrke och hemvist, än ock, varest hinder mot äktenskapet må anmälas. Om sådan kungörelse skett, får nytt äktenskapsbetyg ej utfärdas, förrän *fyra månader* förflutit från kungörandet eller, där lysning tillkommit, från sista lysningsdagen, med mindre den andra trolovade avlidit. Genom kungörandet erhållas i mannens hemort tillräckliga upplysningar om det tilltänkta äktenskapet; och då kungörelsen kommer att uppläsas sist å första lysningsdagen, har tillräcklig tid beretts åt den, som från sagda ort vill anmäla äktenskapshinder. Att sådan anmälan skall göras hos *lysningsförrättaren* och ej hos prästen i mannens församling, följer därav, hindersprövningen tillkommer den förre. Hos honom behöver emellertid ej styrkas, att äktenskapsbetyget har kungjorts.36

Trolovad, som varken är eller bör vara kyrkobokford i svensk församling, skall förete det mot äktenskapsbetyg svarande intyg av -utländsk registerförare, som han kan anskaffa. Frågan, om han över huvud kan förete ett intyg, motsvarande äktenskapsbetyget, måste bero av, huruvida han i sin hemort är register-förd, likasom ock intygets art, allt efter registrets natur, måste bliva växlande. Tydligt är emellertid, att den trolovade ej blir fritagen från skyldighet att förete betyg allenast därför, att han ej tillhör kyrkosamfund med en registerföring sådan som innefattas i våra kyrkoböcker. Är han uppförd i utländskt civilregister, bör han uppvisa ett därpå grundat intyg. Naturligtvis får lysningsförrättaren ej ställa allt för stora anspråk på den trolovades förmåga härutinnan, men kan

ej heller nöja sig med dennes blotta uppgift, att intyg, eller bättre intyg, ej står att få. Den prövning, han härutinnan har att verkställa, blir väsentligen ej annan än den, som, enligt äldre rätt, har verkställts, när en från utlandet inflyttad velat bliva här kyrkoskriven. Så fullständiga upplysningar, som våra kyrkoböcker lämna, torde väl i regel ej kunna erhållas, men intyg om den trolovades ålder lärer väl så gott som aldrig behöva saknas. Intyg, som utfärdats av präst inom evangelisk-lutherska Augustanasynoden i Amerika, inom svenska evangeliska missionsförbundet i Amerika, inom svenska metodist-episkopalkyrkan i Amerika eller inom de svenska församlingarna av den protestantisk-biskopliga kyrkan i Amerikas förenta stater rörande förhållande, som skall i kyrkobok antecknas, är att här i riket anse såsom giltigt.

b) Intyg om de trolovades ålder, dock endast om kyrkoböckerna eller äktenskapsbetyget ej innehålla upplysning i berörda hänseende. Frågan, huruvida de trolovade nått den i lag föreskrivna äktenskapsåldern, skall bedömas med hänsyn till den tidpunkt, då vigsel tidigast må äga rum, ej till den, då lysningsansökan prövas.

c) Bevis om konungens tillstånd till äktenskapets ingående, dock blott om dylikt tillstånd på grund av någondera kontrahentens minderårighet erfordras. Så är ej förhållandet, om trolovad väl icke är äktenskapsmyndig, när lysning sökes, men bliver det inom lysningstidens utgång.

d) Bevis om gif tomans eller rättens tillåtelse till äktenskapet, dock endast om trolovad ej utan sådan tillåtelse får ingå äktenskapet. Tillåtelsen kan även meddelas muntligen inför lysningsförrättaren. Och om trolovad erhållit åldersdispens, lärer i regeln vederbörligt giftomannasamtycke hava visats redan i dispensärendet, samt följaktligen, i fall samtycket omnämnes i konungens beslut, särskild utredning därom inför lysningsförrättaren icke vara erforderlig. I regeln skall båda föräldrarnas samtycke till äktenskapet visas. Styrkes samtycke blott från den ena,37

måste utredas, att på grund av de föreliggande omständigheterna dennes samtycke är tillfyllest. Ofta torde emellertid särskild bevisning härutinnan ej tarvas, enär lysningsförrättaren av kyrkoböckerna ser de avgörande förhållandena, t. ex. att den ena av föräldrarna är död eller sinnessjuk o. s. v. På bevisning får naturligen ej ställas allt för stränga fordringar. Sålunda lärer lysningsförrättaren stundom kunna på grund av sin personalkännedom själv vitsorda, att fadern eller modern är å okänd ort, eller att enderas samtycke ej kan inhämtas utan märklig omgång eller tidsutdräkt, stundom torde han finna förhållandet tillräckligen bestyrkt genom intyg av enskilda personer.

Åberopar omyndig kontrahent förmyndares samtycke, måste främst ådagaläggas, att omständigheterna i det föreliggande fallet äro sådana, att förmyndarens samtycke får träda i stället för föräldrarnas. Tillika bör utredas, att den, vars samtycke visas, är vederbörligen förordnad till förmyndare. Visas samtycke från av domstol eller domare tillsatt giftoman, bör likaledes hans förordnande företes, varemot någon undersökning, huruvida ej samtycke borde föreligga från föräldrar eller förmyndare, icke skall av prästen verkställas. Frågan härom är bedömd av rätten eller domaren.

Domstols tillåtelse till giftermål torde näppeligen kunna styrkas annorledes än genom rättens laga kraftvunna utslag.

Oberoende av giftomans eller rättens tillstånd till äktenskapet får lysning utfärdas för den, som väl ännu ej är hunnen till myndig ålder, men uppnår denna ålder före lysningstidens utgång.

Formulär till bevis om giftomans tillåtelse till äktenskap.

Till Pastorsämbetet i Kumla.

Undertecknade, äkta makar, få härmed intyga, att vi lämnat vårt bifall till äktenskap mellan vår dotter Anna Kajsa Persson och trädgårdsmästaren Karl Johan Åhnstrand i Hovgård.

Rastlösa den 15 juli 1916.

Erik Persson. Lena Persson.

Egenhändiga namnteckningarna intyga:

Josef Larsson, Anders Jansson,

Nämndeman. Kyrkovärd.

e) Läkarintyg om frihet från sinnes sj vitdom eller sinnes slöhet, dock blott i fråga om kontrahent, beträffande vilken anledning är att antaga, att ban är sinnessjuk eller sinnesslö, eller som38

inom de tre sista åren varit sinnessjuk. Såsom anledning till nyssnämnda antagande räknas naturligen ej vilken som helst anmälan till lysningsförrättaren om sinnessjukdom eller sinnesslö-het hos trolovad. Om åter dylik anmälan åtföljes av läkarebetyg, som ger densamma stöd, synes lysningsförrättaren böra vägra lysning, till dess betygets innehåll blivit vederlagt. På samma sätt kan naturligtvis den trolovades eget uppträdande vid begäran om lysning vara sådant, att lysningsförrättaren däri äger giltig grund att anse sonom sakna fullt förstånd. Och slutligen erinras, att kyrkoböckerna stundom innehålla upplysning om församlingsmedlems sinnesbeskaffenhet.

Det läkarintyg, som ovan omförmälts, skall utvisa, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos vederbörande kontrahent påvisas. Detta innebär dock inte, att betyget skall innehålla en förklaring därom, att förekomsten av sinnessjukdom eller sinnesslöhet hos den trolovade är alldeles utesluten. Det bör vara tillräckligt, om läkaren intygar, att han efter undersökning icke kunnat konstatera sinnessjukdom eller sinnesslöliet hos den trolovade.

f) Av vardera kontrahenten på heder och samvete avgiven försäkran, vartill å pastorsexpeditionen kostnadsfritt tillhandahålles blankett, som, vederbörligen ifylld, ter sig exempelvis sålunda:

Försäkran angående frihet från vissa äktenskapshinder.

Härmed försäkrar jag på heder och samvete,

1 :o) att jag icke förut ingått äktenskap;

annat äktenskap än med Bagaren Olof Rohlin;* 2:o) att jag, så vitt mig är veterligt,

a) icke är i rätt upp- eller nedstigande släktskap med eller syskon till min trolovade Rosa Brunnberg;

b) icke är syskon till någon, av vilken min trolovade är avkomling, eller själv avkomling av syskon till min trolovade;**

c) icke varit gift med någon, som är min trolovades släkting i rätt upp- eller nedstigande led, eller själv är i upp-eiler nedstigande släktskap med någon, med vilken min trolovade varit gift;

* Har trolovad förut ingått äktenskap, och utvisa ej kyrkoböckerna eller äktenskapsbetyg, att äktenskapet blivit genom makens död eller annorledes upplöst, skall han styrka, att så skett. Och om kvinnan varit gift, samt kyrkoböckerna eller äktenskapsbetyg ej utvisa, att hinder till följd av stadgandet om tid för fosters framfödande ej föreligger, skall hon styrka, att sådant hinder ej möter.

** Denna punkt skall uteslutas, om däri avsedd släktskap mellan de trolovade föreligger, men konungen lämnat tillstånd till äktenskapets ingående.d) icke är behäftad med fallandesot dier lider av könssjukdom i smittosamt skede.Är trolovad känd för fallandesot — i vilket fall erfordras antingen läkarintyg, att fallandesot, som härrör av övervägande inre orsaker, icke kan hos honom påvisas, eller ock konungens tillstånd att utan hinder av sjukdomen ingå äktenskapet — eller visar trolovad konungens tillstånd att utan hinder av könssjukdom i smittosamt skede ingå äktenskapet, skall här uteslutas vad som avser sjukdomen i fråga.

Stockholm den 8 april 1916.

Albert Sanft, Filosofie Doktor.

Egenhändiga underskriften bevittna: Olof Hyvén. Fredrik G istrand.

4:o) Lysningens avkunnande.

Sedan de trolovade fullgjort vad, på sätt ovan nämnts, dem åligger, skall prästen, om han ej finner binder mot äktenskapet möta, genast utfärda s. k. lysnings sedel. Denna, som lärer upprättas antingen i form av särskild handling eller genom anteckning i en liggare, skall angiva de trolovades fullständiga namn jämte yrke och hemvist samt genom utfärdarens försorg kungöras i kyrkan tre söndagar i rad. Efter det så skett utan att binder mot äktenskapet blivit bos prästen anmält ocb styrkt eller eljest Jionom kunnigt, skall ban, när det äskas, giva de trolovade s. k. lysningsbevis, eller intyg om lysningen och att hinder för äktenskapets ingående ej möter.

5:o) Av lysningen föranledd jävsanmälan.

Om någon förmenar hinder möta mot äktenskapet, får ban anmäla och styrka detta hos prästen i lysningsorten. Denne skall städse verkställa prövning av gjord anmälans befogenhet ocb bar att beakta varje anmälan om hinder, så länge ban ännu ej utfärdat lysningsbevis eller förrättat vigsel. Sker dylik anmälan, först efter det lysningen tredje gången avkunnats, kan dock anmälaren tydligen ej påräkna något rådrum för bevisningens förebringande. Jämväl en före lysningen gjord anmälan om binder bör beaktas av vederbörande pastor. Något särskilt beslut rörande befogenheten av en gjord anmälan lärer han icke finna anledning att giva. Utfärdar han lysningsbevis, eller viger ban de trolovade, ligger häri ett ogillande av anmälningen, medan ett godkännande av densamma får sitt uttryck i prästens vägran att tillmötesgå deras begäran om sådant bevis eller om vigsel. Klart är, att prästen har att prova gjord anmälan utan dröjsmål, men ock att skälig betänketid ej kan bonom förmenas. Vid prövningen är naturligtvis att iakttaga, att en anmälan kan varaatt gilla, ehuru hinder mot äktenskapet ej kunnat till fullo styrkas. Så är fallet, när anmälan grundas därpå, att frågan om hinderslösheten är beronde på avgörandet i en pågående process, t. ex. i anledning därav, att resning medgivits mot skillnadsdom, som trolovad åberopat till bevis att hans tidigare äktenskap blivit upplöst. Likaså kan prästens vägran att utfärda lysningsbevis eller att viga vara föranledd ej blott därav, att ett redan före lysningens utfärdande förefintligt äktenskapshinder kommit till hans kännedom. Förhållandena kunna ock hava så ändrat sig, att ett hinder uppstått efter lysningens utfärdande. Särskilt kan i sådant hänseende tänkas inträffa, att någon, av vars bifall äktenskapets ingående är beroende, återkallar sitt förut givna samtycke, eller att den, som vid lysningens utfärdande var rätt giftoman, ej längre är det, och den nye giftomannen motsätter sig äktenskapet.

Anmäles jäv *före tredje lysningen,* bör kungörandet i allt fall bringas till slut, då de nya upplysningar, prästen under lysningstiden erhåller angående de trolovades äktenskapsbehörighet, inverka blott och bart på frågan, huruvida lysningsbevis må utfärdas, eller vigsel äga rum.

6:o) *Lysningens giltighetstid.*

Sedan lysningen skett, äger ej mannen eller kvinnan erhålla lysning till annat äktenskap, förrän*fyra månader*Härmed avses kalendermånader. Finnes ej mot begynnelsedagen svarande dag i slutmånaden, räknas denna senares sista dag såsom slutdag. förflutit från sista lysningsdagen, med mindre den andra trolovade avlidit. Härmed avses att förhindra, det någon, för vilken det blivit lyst, inom helt kort tid därefter låter lysa för sig till annat äktenskap. Och härförutom gäller, att vigsel ej får ske på lysning, sedan efter dess fullbordan förflutit*fyra månader*Härmed avses kalendermånader. Finnes ej mot begynnelsedagen svarande dag i slutmånaden, räknas denna senares sista dag såsom slutdag. eller om de trolovade eller endera tillhör den nomadiserande lappbefolkningen, *ett år.* Motsatsen skulle nämligen medföra fara för att äktenskap komme till stånd, oaktat tillvaron av hinder däremot, uppkommet mellan lysningen och vigseln.

*

Om vigsel.

Med *vigsel* menades ursprungligen endast den kyrkliga handling, varigenom en äktenskaplig förening stadfästes och helgas genom kyrkans välsignelse. Genom den nya äktenskapslagens införande har emellertid ordet vigsel

blivit liktydigt med *den i lag föreskrivna handling, varigenom ett äktenskap ingås.*

I fråga om vigsel är att märka:

l:o) *Vigselformen.*

Äktenskap ingås med kyrklig eller borgerlig vigsel.

A. *Kyrklig vigsel.*

Kyrklig vigsel får äga rum:

a) *inom svenska kyrkan,* om båda de trolovade äro medlemmar av kyrkan, eller den ene är medlem därav och den andre tillhör annat kristet trossamfund. Såsom *»medlem av svenska kyrkan»* räknas även den, som icke är döpt, men vars föräldrar tillhört svenska kyrkan och som ej enligt därom gällande bestämmelser anmält sig till utträde därur.

Konungen äger förordna, att medlem av utländskt evangeliskt-lutherskt trossamfund skall hava samma rätt till kyrklig vigsel som medlem av svenska kyrkan. Dylikt förordnande har allt hittills meddelats allenast i fråga om medlemmarna av danska folkkyrkan, norska statskyrkan, Finlands evangelisk-lutherska kyrka samt evangelisk-lutherska Augustanasynoden i Amerika.

För att medlem av sådant utländskt trossamfund skall kunna komma i åtnjutande av kyrklig vigsel måste denne emellertid med vederbörligt bevis av präst inom samfundet hos vigselförrättaren styrka sitt medlemskap därav, så framt ej detta eljest är för vigselförrättaren tillförlitligen känt.

b) *inom främmande trossamfund,* om konungen förklarat dess prästerskap äga att förrätta vigsel,Dylik förklaring har meddelats för prästerskapet hos metodist-episkopal-församlingen, nya kyrkans äldsta församling i Stockholm, romersk-katolska kyrkan, franska reformerta församlingen i Stockholm, anglikanska (engelska episkopala) kyrkan samt mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. samt antingen båda de trolovade äro medlemmar av samfundet, eller, därest samfundet är kristet, den ene är medlem därav och den andre av annat kristet trossamfund.

B. *Borgerlig vigsel.*

Borgerlig vigsel står öppen för alla och får förekomma, evad kontrahenterna kunna erhålla kyrklig vigsel eller ej.

42

2:) Vigselförrättaren.

Till vigsel inom svenska kyrkan äga de trolovade välja den präst inom kyrkan, de själva önska, dock att annan ej är skyldig att viga än präst i församling, av vilken endera är medlem.

Vigsel inom främmande trossamfund förrättas av därtill behörig präst inom samfundet.

Behörig att förrätta borgerlig vigsel är, i stad, lagfaren ledamot av magistraten eller, där magistrat ej finnes, ordföranden i den för staden särskilt tillsatta styrelse och, på landet, landsfiskalen ävensom, där konungen för visst område det medgiver,* den, som konungens befallningshavande särskilt förordnar till vigself örrättare. Borgerlig vigselförrättares åligganden att viga är ej beroende därav, att någon av de trolovade har sitt hemvist inom hans tjänstgöringsområde. Är landsfiskal bosatt i stad, äger han jämväl inom staden förrätta vigsel, men är ej skyldig därtill, för såvida icke någon av kontrahenterna har sitt hemvist inom hans distrikt.

3) Vigselförrättningen:

Om denna skall verkställas av präst, som för kyrkoböckerna i lysningsförsamlingen, behöver ej före vigseln för dess förrättare företes något lysningsbevis. Han kan således omedelbart företaga vigseln, därest icke hinder mot äktenskapet blivit honom kunnigt. Enahanda regler gälla, för den händelse, på sätt förut nämnts, vigsel får ske utan förutgången lysning.** I andra än nu nämnda båda fall får vigsel ej ske, utan att till vigselförrättaren

överlämnats lysningsbevis, och skall han, även om så skett, vägra vigsel, om hinder mot äktenskapet blivit honom kunnigt. Lysningsbevis är för annan vigself örrättare än lysningsförsamlingens kyrkobokförare det enda bevis, som får godtagas i fråga om kontrahenternas hinderslöshet. Men å andra sidan skall han, om lysningsbevis till honom överlämnats, icke verkställa någon hindersrannsakning.

Vigsel förrättas i släktingars eller andra vittnens närvaro. Vid vigseln skola de trolovade, samtidigt tillstädes inför vigselförrättaren, på hans fråga avgiva sitt ja och samtycke till äktenskapet samt därpå av honom förklaras för äkta makar.***

* Sådant medgivande har lämnats i fråga om vissa områden av Norrbottens län.

** I sådan händelse skall trolovad, som är kyrkobokförd i svensk församling;, om dennas böcker ej föras av vigselförrättaren, förete äktenskapsbetyg, och skall i övrigt, i fråga om villkoren för vigseln, vad, på sätt förut nämnts, är beträffande lysning stadgat äga motsvarande tillämpning.

*** Har vid vigsel ej så tillgått, som i sista punkten av texten sägs, eller har vigsel ej förrättats av präst, som äger behörighet att viga, eller av borgerlig vigselförrättare, blir vigseln utan verkan och ger således i intet hänseende upphov till ett äktenskaps rättsverkningar, vilket förhållande kan av parterna eller tredje man åberopas, även om det ej genom dom fastslagits. Inga andra än nu nämnda omständigheter äro av beskaffenhet att föranleda till vigsels ogiltighet.I övrigt skola lända till efterföljd, vid *vigsel inom svenska kyrkan* föreskrifterna i kyrkohandboken, vid *vigsel inom främmande trossamfund* dess kyrkobruk ocli vid *borgerlig vigsel* följande, på ett särskilt fall tillämpade *formulär:*

Sedan de trolovade framträtt inför vigselförrättaren, riktar lian till dem följande ord:

Äktenskapets ändamål är enskildas väl och. samhällets bestånd. I haven tillkännagivit Eder vilja att med varandra ingå äktenskap. Tager alltså Ni, Karl Gustrén, denna Aurora Fredenholm till Eder äkta hustru, att älska henne i nöd och lust?

Svar: Ja.

Tager Ni, Aurora Eredenholm, denne Karl Gustrén till Eder äkta man, att älska honom i nöd och lust?

Svar: Ja.

(Härefter må mannen sätta ring på kvinnans vänstra ringfinger.)

Vigselförrättaren fortfar:

Given varandra handen därpå.

I kraft av mitt ämbete förklarar jag eder för äkta makars Glömmen aldrig det löfte om trohet för livet, I nu haven avlagt. Leven med varandra i inbördes aktning, kärlek och förtroende och besinnen Edert ansvar mot kommande släkten. Endräkt och lycka förblive i Edert äktenskap och hägne Edert hem.

Präst, som förrättat vigsel, har att därom ofördröjligen giva makarna bevis.

Har vigsel förrättats av annan präst i svenska kyrkan än pastor i den församling, som är rätt inskrivningsort för vigseln eller av präst i främmande trossamfund eller av borgerlig vigsel-förrättare, åligger det vigselförrättaren att ofördröjligen om vigseln göra anmälan hos nyssnämnde pastor.

Vad vid borgerlig vigsel förekommit, skall av vigselförrättaren omedelbart antecknas i särskilt, Över sådana ärenden fört protokoll, upptagande bland annat tid och rum för vigseln samt de trolovades fullständiga namn, yrke och hemvist. Anteckning att stadgad underrättelse om vigseln avsänts till vederbörande pastorsämbete skall ock av vigselförrättaren göras i marginalen till protokollet.

*

Om återgång av äktenskap.

Härmed menas *upplösning av äktenskap på grund därav, att det äktenskapsstiftände avtalet är i saknad av laga giltighet.* Beträffande äktenskaps återgång är att märka:

A) *Publika återgångsskäl.*

Har äktenskap slutits, ehuru hinder för detsammas ingående förefanns på grund av makarnes släktskapÄktenskap utan Kungl. Maj:ts tillstånd mellan ett av syskonen och det andras avkomling utgör ej vidare återgångsskäl. eller svågerskap eller emedan den ena maken vid vigseln befunnit sig i ännu bestående vigselfäst äktenskapHar det tidigare äktenskapet upplösts, utan att talan om återgång väckts, skall dock återgång ej äga rum. Däremot skall dömas till återgång, om återgånestalan angående det senare äktenskapet anhängiggjorts och det tidigare äktenskapet upplöses, medan nämnda talan ännu är på prövning beroende. Om gift person dödförklarats men sedermera befinnes vid liv, skall likaså av hans make utan vunnen äktenskapsskillnad ingånget nytt äktenskap dömas att återgå., *åligger* det allmän åklagare att, så snart han får kännedom härom, yrka äktenskapets återgång. Talan därom *kan* jämväl föras av vardera maken samt, i sistberörda fall, av den omgiftes make i det tidigare giftet.

B) *Privata återgångsskäl.*

Dessa äro:

a) *Sinnessjukdom.*

Var make vid vigseln sinnessjuk, skall äktenskapet, på hans talanHan äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå., återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anhängiggöres inom *sex månader* från det sjukdomen blev botad. Om andra maken vid vigseln saknade kunskap om sinnessjukdomen, och denna ej sedermera blivit botad, äger även andra maken vinna återgång, om han väcker talan därom inom sex månader efter vunnen kunskap om sjukdomen och sist inom tre år från vigseln.

b) *Sinnesslöhet.*

Om ena maken vid vigseln var sinnesslö, skall äktenskapet, på hans talan,Han äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå. återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anhängiggöres inom *sex månader* från det sjukdomen blev botad. Hade andra maken vid vigseln ej kunskap om sinnesslöheten, äger även han vinna återgång, så framt han därom väcker talan inom *sex månader* från det han fick sådan kunskap och sist inom tre år från vigseln.

c) *Fallandesot, härrörande av övervägande inre orsaker.*

Har ena maken, den andra ovetande, vid vigseln lidit av dylik sjukdom, och har den ej sedermera blivit botad, skalläktenskapet, på den andra makens talanHan äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå., återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anhängigggöres inom *sex månader,* efter det den andra maken fick kunskap om sjukdomen, och. sist inom tre år från vigseln.

d) *Könssjukdom i smittosamt skede.*

Om ena maken, den andra ovetande, vid vigseln lidit av dylik sjukdom, samt denna fortfarande är i smittosamt skede, eller andra maken blivit smittad därav, skall äktenskapet, på den andra makens talanHan äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå. , återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anhängiggöres inom *sex månader,* efter det den andra maken fick kunskap om sjukdomen, och sist inom *tre år* från vigseln.

d) *Könssjukdom i smittosamt skede.*

Om ena maken, den andra ovetande, vid vigseln lidit av dylik sjukdom, samt denna fortfarande är i smittosamt

skede, eller andra maken blivit smittad därav, skall äktenskapet, på den andra makens talanHan äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå. , återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anhängiggöres inom *sex månader,* efter det den andra maken fick kunskap om sjukdomen, och sist inom tre år från vigseln.

e) *Saknad av rättslig handlingsförmåga.* Se sid. 7.

Om ena maken vid vigseln befann sig i tillfällig sinnesförvirring eller annat sådant tillstånd, som utesluter rättslig handlingsförmåga, skall äktenskapet, på hans talanHan äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå., återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anhängiggöres inom sex månader, sedan omförmälda tillstånd upphörde, och sist inom tre år från vigseln.

f) *Misstag.*

Har någon av misstag låtit viga sig vid annan än sin trolovade eller utan att vilja ingå äktenskap, skall det av honom sålunda ingångna giftermålet, på hans talanHan äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå., återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anhänggöres inom *sex månader,* från det han fick kunskap om sitt misstag, och sist inom tre år från vigseln.

g) *Svek.*

Om någon bedragits till äktenskap, därigenom att han blivit av andra maken genom falsk uppgift eller svikligt förtigande vilseledd angående vem denne är eller angående sådana omständigheter rörande hans tidigare liv, som skäligen bort avhålla den bedragne från äktenskapets ingående, skall äktenskapet, påden bedragnes talan,Han äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå. återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anliängiggöres inom *sex månader*, sedan den bedragne fick kunskap om sveket, och sist inom *tre år* efter vigseln.

Att någon *»bedragits till äktenskap»* betyder, att han svikligen förmåtts till dess ingående.

En uppgift är *»falsk»*, då den är oriktig, och den, som lämnar den, härom äger kännedom.

Med *»svikligt förtigande»* menas här förtigande, med insikt om att kontrahenten vid kännedom om rätta förhållandet icke skulle samtyckt till äktenskapets ingående.

Uttrycket *»angående vem denne är»* betyder i regel »om hans familj, samhällsställning och dylikt», medan oriktiga föreställningar om personliga egenskaper eller förmögenhetsförhållanden icke komma i betraktande.

Vilka *omständigheter rörande medkontralientens tidigare liv, som skäligen bort avhålla den bedragne från äktenskapets ingående,* bör bedömas med hänsyn till rådande sed inom den krets av befolkningen, vederbörande tillhör, liksom naturligen också till olika tiders olika etiska uppfattningar. I följd härav bör till omständighet av ifrågavarande slag räknas, exempelvis att make före vigseln begått grövre brott, eller att kvinnan för mannen fördolt, att hon vid vigseln var havande genom annan än honom, varemot lägersmål med annan, av kvinnan före vigseln, av mannen under trolovningstiden, ej alltid, och ena makens förmögenhetsförhållanden aldrig kunna inbegripas under omständigheter, som äro här avsedda.

h) *Tvång.*

Om någon blivit tvungen till äktenskap, skall detta, på hans talanHan äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå., återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anliängiggöres inom *sex månader,* sedan han blev fri från tvånget, och sist inom *tre år* från vigseln.

i) *Spetälska.*

Har ena maken, den andra ovetande, vid vigseln lidit av dylik sjukdom, och har den ej sedermera blivit botad, skall äktenskapet, på den andra makens talan,Han äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå. återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej anliängiggöres inom *sex månader,* efter det den andra maken fick kunskap om sjukdomen, och sist inom *tre år* från vigseln.

j) *Obotlig vanförhet till äktenskap.*

Om sådan, ena maken ovetande, vid vigseln förefunnits hos den andre, skall äktenskapet, på den förstnämnda makens talanHan äger således, om han vill, låta äktenskapet fortbestå., återgå, dock att rätt till dylik talan förloras, om den ej an-47

hängiggöres inom sex månader, från det han fick kunskap om vanförheten, och sist inom tre år från vigseln.

Återgångens rättsverkningar.

Dessa äro desamma som rättsverkningarna av äktenskapsskillnad,* med nedannämnda undantag:

a) Vid bodelningen skall så anses, som om den egendom, en var av makarna vid vigseln infört i boet eller efteråt förvärvat genom arv, gåva eller testamente, varit hans enskilda tillhörighet.

Denna bestämmelse gäller, även om giftorättsregler eller äktenskapsförord annorlunda stadgar. Bestämmelsen avser även egendom, som bevisligen trätt i däri nämnd egendoms ställe. Vad den i bestämmelsen nämnda egendomen eller det i stället trädda har avkastat är att räkna till gemensam egendom. Dit är att hänföra jämväl all annan egendom, som icke, på sätt förut nämnts, bör betraktas såsom enskild.

b) Sker återgång av något av de här ovan omförmälda publika återgångs skälen, och var ena maken vid vigseln i god tro, men den andra ej, äger den förre rätt till skadestånd i mån, som med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter av domstol prövas skäligt.

Skadeståndet i fråga må sättas att utgå på en gång eller å särskilda tider; och skall anspråk därå, med mindre fråga är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till återgången träffat,** vid talans förlust, framställas i målet om återgång. Klandras avtal, som nyss nämnts, i rättegångsväg av den ej skadeståndsberättigade maken, äger vederparten befogenhet att framställa skadeståndsanspråk, oavsett att det klandrade avtalet reglerar makarnas mellanhavande i annat hänseende, nitt sådant anspråk kan emellertid icke göras gällande i vidare mån, än som erfordras för att möta den väckta klandertalan; några fördelar utöver vad det klandrade avtalet tillägger svaranden böra icke i klandermålet kunna av honom vinnas.

c) Vinner make återgång av annan anledning än i nästföregående moment avses, och var den omständighet, som föranledde återgången, vid vigseln känd för andra maken, äger den make, på vars talan äktenskapet går åter, att av den andre tillgodonjuta skadestånd.

I fråga om detta gälla samma regler som angående det i nästföregående moment omförmälda skadestånd.

* Om dessa senare kommer att talas framdeles (se avdelningen Om äktenskapsskillnad).

** Dylik jämkning kan erhållas, blott då den ena maken genom avtalet tillgodosetts i så ringa mån, att det måste betraktas såsom uppenbar obillighet.48

d) Efter återgång äro makarna ej pliktiga försörja varandra. Denna regel torde stundom delvis komma att sakna praktisk

betydelse, då skadestånd, varom ovan talats, där så prövas lämpligt, kan fastställas att utgå periodiskt.

e) Går äktenskap åter av anledning, som i mom. b här ovan avses, och var mannen vid vigseln i god tro, eller vinner mannen återgång av någon i mom. c åsyftad anledning, och var den omständighet, som föranledde återgången, vid vigseln känd för hustrun, skall hon, därest mannen i återgångsmålet påfordrar det, erhålla förbud att för framtiden bära hans namn.

Det vore nämligen icke med rättvisa och billighet överensstämmande, om hon skulle anses hava vannit en ovillkorlig rätt till namnet, oaktat förhållandena vid äktenskapets ingående gestaltat sig på sätt i detta moment avses.

Upplöses genom makes död äktenskap, som av i mom. b här ovan avsedd anledning bort återgå, skall, så framt yrkande därom göres sist vid bodelningen, boet delas, som hade återgång skett. Enahanda regel gäller, om

äktenskap, som av i Tnom. c här ovan åsyftad anledning kan dömas att återgå, genom döden upplöses, och tillämpning av nyss sagda regler äskas av den efterlevande maken, om han ägde vinna återgång, eller av annan bo-delägare, om den avlidne hade sådan rätt och han förde talan om återgång eller intill sin död var sinnessjuk eller sinnesslö eller i annat sådant tillstånd, som utesluter rättslig handlingsförmåga.

Efterlevande make, som vid andra makens död ägde vinna återgång av äktenskapet, är, om han sist vid bodelningen yrkar det, berättigad till skadestånd enligt förut angivna regler.

Hade äktenskap bort återgå på grund av bestående tidigare sådant, och dör den omgifte, skall rätt till ersättning, pension eller annan ekonomisk förmån, som är tillagd efterlevande make, där ej annat av omständigheterna framgår, anses tillkomma maken i första giftet.

Anm. Återgång av ett före den 1 januari 1916 ingånget äktenskap får ej ske, med mindre återgångsorsak finnes enligt både nu gällande och förutvarande lagstiftning. Sker återgång, gäller beträffande makes rätt i boet och skyldighet att gälda skadestånd vad i äldre lag stadgas, men skall i övrigt beträffande återgångens verkningar nya lagen tillämpas.

Formulär till stämning i återgångsmål.

Till Rådhusrätten i Nora.

Som mitt äktenskap med Anna Lovisa Lager, jämlikt 5 kapitlet 1 § 1 momentet i lagen om äktenskaps ingående och upplösning den 12 november 1915, är.i saknad av laga giltighet, får jag härmed vördsamt anhålla om49

laga kallelse och stämning å bemälda Anna Lovisa Lager, med yrkande, att Rätten måtte döma till återgång av vårt (äktenskap och förpliktiga henne att till mig utgiva skadestånd med belopp, som kommer att under rättegången uppgivas, ävensom meddela henne förbud att vidare bära mitt namn. Fri och öppen talan förbehålles, jämte det jag yrkar ersättning för rättegångskostnaden.

Nora den 3 mars 1917.

Edvard Lager.

*

Om hemskillnad.

Härmed menas *ett på domstols beslut grundat upphävande tills vidare av oeniga äkta makars sammanlevnad.*

Under det att anledningarna till återgång av äktenskap hänförde sig till förhållanden, som förefunnos redan *vid tiden för äktenskapets ingående,* grunda sig hemskillnadsanledningarna å förhållanden, som inträffat *under äktenskapets bestånd* och omöjliggjort den äktenskapliga sammanlevnadens fortsättande.

I fråga om hemskillnad är i övrigt att märka:

l:o) *Hemskillnadens ändamål.*

Detta är väsentligen att giva makarna tillfälle att lugnt överväga, huruvida en ifrågasatt skilsmässa verkligen bör komma till stånd, ävensom att förvärva en viss erfarenhet av, huru livet kan komma att efter skilsmässan gestalta sig för dem. Det är att antaga, att i åtskilliga fall erhållen hemskillnad kan komma att föranleda en återförening mellan makarna. Den omständigheten, att skillnad icke kan erhållas genast, är ock i och för sig ägnad att mången gång förekomma, att anstalt till skilsmässa över huvud taget göres. Intet hindrar dessutom, att hemskillnad kommer till stånd, utan att syftet är att vinna äktenskapsskillnad. Sålunda kan den begagnas för att bereda ena maken, särskilt hustrun, skydd mot den andre och rätt till erhållande av understöd av denne. *Hemskillnaden är icke till tiden begränsad, makarna obetaget att genom sammanflyttning när som helst upphäva densamma.* Skälet

härtill är önskan att undvika de förvecklingar i fråga om vården av makarnas barn och underhållsbidrag av ena maken till den andra eller till barnen, som i fall av hemskillnadens begränsning till viss tid mången gång skulle uppstå, därest makarna jämväl efter skillnadstidens utgång levde skilda, vilket exempelvis, om hustrun och barnen, såsom ofta är fallet, vore för sitt uppehälle beroende av mannens 49

laga kallelse och stämning å bemälda Anna Lovisa Lager, med yrkande, att Rätten måtte döma till återgång av vårt (äktenskap och förpliktiga henne att till mig utgiva skadestånd med belopp, som kommer att under rättegången uppgivas, ävensom meddela henne förbud att vidare bära mitt namn. Fri och öppen talan förbehålles, jämte det jag yrkar ersättning för rättegångskostnaden.

Nora den 3 mars 1917.

Edvard Lager.

*

Om hemskillnad.

Härmed menas *ett på domstols beslut grundat upphävande tills vidare av oeniga äkta makars sammanlevnad.*

Under det att anledningarna till återgång av äktenskap hänförde sig till förhållanden, som förefunnos redan *vid tiden för äktenskapets ingående,* grunda sig hemskillnadsanledningarna å förhållanden, som inträffat *under äktenskapets bestånd* och omöjliggjort den äktenskapliga sammanlevnadens fortsättande.

I fråga om hemskillnad är i övrigt att märka:

l:o) *Hemskillnadens ändamål.*

Detta är väsentligen att giva makarna tillfälle att lugnt överväga, huruvida en ifrågasatt skilsmässa verkligen bör komma till stånd, ävensom att förvärva en viss erfarenhet av, huru livet kan komma att efter skilsmässan gestalta sig för dem. Det är att antaga, att i åtskilliga fall erhållen hemskillnad kan komma att föranleda en återförening mellan makarna. Den omständigheten, att skillnad icke kan erhållas genast, är ock i och för sig ägnad att mången gång förekomma, att anstalt till skilsmässa över huvud taget göres. Intet hindrar dessutom, att hemskillnad kommer till stånd, utan att syftet är att vinna äktenskapsskillnad. Sålunda kan den begagnas för att bereda ena maken, särskilt hustrun, skydd mot den andre och rätt till erhållande av understöd av denne. *Hemskillnaden är icke till tiden begränsad, makarna obetaget att genom sammanflyttning när som helst upphäva densamma.* Skälet härtill är önskan att undvika de förvecklingar i fråga om vården av makarnas barn och underhållsbidrag av ena maken till den andra eller till barnen, som i fall av hemskillnadens begränsning till viss tid mången gång skulle uppstå, därest makarna jämväl efter skillnadstidens utgång levde skilda, vilket exempelvis, om hustrun och barnen, såsom ofta är fallet, vore för sitt uppehälle beroende av mannens50

arbetsförtjänst, rätteligen kunde för en avsevärd tid ställa dem utan existensmedel.

2:o) Förutsättningarna för hemskillnad.

Dessa äro:

a) Djup och varaktig söndring mellan makarna.

Härmed menas en söndring av det djup och den omfattning, att en fortsättning av sammanlevnaden, sådan den i ett äktenskap hor gestalta sig, icke skäligen är att förvänta. Har dylik söndring mellan makar uppkommit, och äro båda ense om hemskillnad dem emellan, måste först mellan makarna företagas s. k. medling. Denna skall verkställas av präst i svensk församling, där makarna eller endera är kyrkobokförd, eller av präst inom sådan församling av främmande trosbekännare, som har rätt till offentlig religionsövning och som makarna eller endera tillhör, eller av häradshövdingen eller i stad rättens ordförande eller av annan, som han i anledning av makes

framställning utsett att företaga medlingen. Denna åsyftar att förekomma skilsmässa av förhastande och således skaffa säkerhet för, att den ej kommer till stånd annat än då makarna efter allvarligt och moget övervägande finna sig icke kunna med fördel fortsätta sammanlevnaden. Vid medlings företagande bör medlaren med förstånd och takt söka åstadkomma utjämnande av uppkomna skiljaktigheter mellan makarna. Till medlare kan, på makes framställning om sådan, av häradshövdingen eller rättens ordförande i stad utses vilken därtill lämplig person som helst. Den utsedde liksom en var annan här ovan omförmäld medlare har, om han ej hindras av laga förfall, skyldighet att verkställa medlingen. Sedan denna försiggått, hava makarna att till rätten ingiva av dem båda undertecknad ansökan om hemskillnad, varefter rätten, utan att makarna behöva tillstädeskomma vid domstolen och utan att undersökning sker om deras inbördes förhållanden, meddelar utslag, varigenom ansökningen bifallés.

Vill allenast ena maken på grund av söndringen vinna hemskillnad, måste så vitt möjligt, medling mellan makarna företagas, varefter den make, som önskar hemskillnaden, har att, med yrkande härom, instämma den andre till rätten. Denna har, om medling ej skett, till en början att avgöra, huruvida sådant oaktat målet må till prövning upptagas. Detta skall ske, om, såsom lagen säger, »skäl därtill äro». Syftet med dessa lagens ord är, att ena makens tredska eller andra med medlingen förbundna omständigheter icke skola obehörigen hindra eller fördröja hemskillnadens beviljande. Följaktligen bör hemskillnadsmål, oaktat medling ej skett, upptagas till prövning, exempelvis när käranden gjort vad på honom ankommit för att få medling till stånd, men svaranden ej kunnat med kallelse till medling anträffas eller envist underlåtit att efterkomma sådan kallelse.51

Blir målet oaktat utebliven medling upptaget till behandling, skall målet, om rätten finner tillfälle till medling böra beredas, uppskjutas och till medlare utses lämplig person, som har att kalla makarna att sammankomma inför honom. Hörsammas ej kallelsen, eller av annan orsak medling ej skett före den dag, till vilken målet blivit uppskjutet, får vidare uppskov för medling ej äga rum, med mindre båda makarna därom framställa begäran.

Om i målet ådagalägges, att djup och varaktig söndring är mellan parterna rådande, dömer domstolen till hemskillnad, så framt ej, med hänsyn till kärandens förhållanden eller andra särskilda omständigheter, skäligen kan fordras, att han, oavsett den uppkomna söndringen, fortsätter sammanlevnaden med sin vederpart.

b) Ena makens förseelse.

Gör ena maken sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra maken eller barnen, eller åsidosätter han eljest i märklig mån sina plikter mot dem, eller är han hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, eller för han ett lastbart liv, äger andra maken vinna hemskillnad, så framt ej, med hänsyn till hans eget förhållande eller andra särskilda omständigheter, skäligen kan fordras, att han, oavsett andra makens förseelse, fortsätter sammanlevnaden med denne.

Beträffande förfarandet för hemskillnads erhållande på grund av ovan nämnd förseelse gälla samma regler som då blott ena maken på grund av söndring i äktenskapet vill vinna hemskillnad.

3:o) Frågor, som med hemskillnaden äga samband. Dessa frågor röra:

a) Makes rätt att ur samfällda boet uttaga viss egendom.

Om på grund av förseelse, varom i 2 b här ovan förmäles, rätten dömer till hemskillnad, och makarnas bo är ringa, äger rätten, på yrkande av den make, som vinner hemskillnad, förordna, att han vid boets delning må från samfällda boet uttaga nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring, även om därigenom den andres lott skulle lida inskränkning.

b) Vården om makarnas gemensamma omyndiga barn.

När hemskillnad meddelas, skall rätten tillika, vare sig yrkande härom framställes eller icke, förordna om, vilken av makarna skall hava vården om deras gemensamma omyndiga barn eller, om ej alla barnen böra stå under ena makens vård, huru de skola fördelas mellan makarna. Äro makarna ense, giver rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska3 så framt52

det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej, bestämmer rätten efter vad, med hänsyn främst till

barnens bästa, finnes skäligt. Bär ena maken huvudsakligen skulden till skillnaden, och äro de lika lämpliga att hava vården om barnen, skall den andra maken vara närmast därtill. Innan förordnande, varom fråga är, meddelas, skall, när anledning därtill förekommer, yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden. Make, som ej har vård om barnen, får ej betagas tillfälle till umgänge med dem, med mindre särskilda omständigheter därtill föranleda. Nöjes han ej åt vad andra maken härutinnan bestämmer, skiljer rätten dem emellan. Titan hinder av vad rätten förut beslutit angående vården om barnen äger rätten, på endera makens yrkande, annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden sådant påkalla.

c) Maltes underhållsskyldighet gent emot andra maken.

Oaktat makar vunnit hemskillnad, åligger en var av dem att efter sin förmåga och den andres behov bidraga till dennes tillbörliga underhåll; dock får, om ena maken huvudsakligen bär skulden till hemskillnaden, den andra ej förpliktas giva underhållsbidrag, med mindre synnerliga skäl därtill (exempelvis sjuklighet eller dylikt) äro för 'handen. Hava makar med avseende å förestående hemskillnad träffat avtal om bidrag till makes underhåll, äger avtalet giltighet, men kan, om det är uppenbart obilligt för ena maken, på hans talan, av rätten jämkas. Titan hinder av vad rätten förut beslutit om bidrag till makes underhåll, äger rätten, på endera makens yrkande, annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden sådant påkalla.

d) Makarnas underh alls skyldighet gent eVvOt gemensamma barn.

Under hemskillnad åligger makarna att, var efter sin förmåga, deltaga i kostnaden för barnens underhåll. Om make ej fullgör sin skyldighet genom underhåll av barn, som står under hans vård, blir han skyldig att utgiva underhållsbidrag. Sådant anses, om annat förhållande ej ådagalägges, obehövligt för barn över femton år. (Tf. J. A. 1900:451.) Det kan när som helst av andra maken vid domstol påfordras och bör utdömas, för barn under femton år, till dess det uppnått nämnda ålder och kan sig självt försörja, samt för ej självförsörjande barn mellan femton och tjuguett år, till dess det uppnått sistnämnda ålder och kan sig självt försörja. Hava makar med avseende å förestående hemskillnad träffat avtal om bidrag till barns underhåll, utgör avtalet i intet fall hinder för rätten att, på endera makens yrkande, annorledes förordna, så framt avtalet är uppenbart stridande mot barnens bästa, eller förhållandena blivit väsentligt53

ändrade. Sistnämnda omständighet kan jämväl, om så anses skäligt, föranleda rätten att, på endera makens yrkande, meddela förordnande rörande barns underhåll av annan innebörd än förut av rätten i ämnet meddelat beslut.

4:o) Hemskillnadens rättsverkningar.

Dessa äro inga, därest förut makarna mellan dömts till boskillnad. I motsatt fall äro rättsverkningarna huvudsakligen desamma som vid boskillnad och skola på grund härav först framdeles avhandlas (se avdelningen Om boskillnad).

Flytta makar, som vunnit hemskillnad, åter samman, skola beträffande deras rättigheter och skyldigheter sinsemellan och i förhållande till barnen de allmänna äktenskapsrättsliga reglerna ånyo träda i tillämpning, och de upphöra ej att gälla, därest makarna efter någon tid ånyo flytta ifrån varandra. Även om hemskillnaden varat ett år, skall den icke vidare medföra-rätt till äktenskapsskillnad.

Formulär till ansökan om hemskillnad.

Till Stockholms Rådhusrätt.

Undertecknade äkta makar, som finna oss på grund av djup och varaktig söndring ej kunna fortsätta sammanlevnaden, få härmed, under bifogande av bevis om verkställd medling ävensom åldersbevis och mantalsskrivningsbevis, vördsamt anhålla om rättens dom å hemskillnad.

Vi äro ense om, att jag, Berta Lobin, får sitta kvar i hemmiet, tills skifte sker, och under hemskillnadstiden skall hava vården om vår son Arne samt likaledes under samma tid äger av mig, Klas Lobin, erhålla månatligt underhållsbidrag med 200 kronor för mig själv och 75 kronor lör barnet.

Ingendera av oss har förut varit frånskild. Vi hava intet annat barn än det ovannämnda samt äro ej boskilda.

Stockholm den 5 maj 1916.

Klas Lobin. Berta Lobin,

född Smaltze.

Formulär till stämning i hemskillnadsmål.

Till Färs Häradsrätt.

Sedan mellan mig, Boel Larsson, och min man, hemmansägaren Jöns Larsson, på grund av stridighet i lynne och tänkesätt uppstått djup och varaktig söndring,* samt i anledning härav medling oss emellan i laga

* Detta förhållande lärer i regel kunna åberopas med större framgång In a n d r a m a k e n s »f ö r s e e 1 s §»„ordning företagits, får jag härmed vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å min bemälde man, med yrkande, att rätten måtte dels döma till hemskillnad mellan mig och honom, dels meddela min man förbud att under hemskillnadstiden besöka mig, dels förklara mig berättigad att sitta kvar i hemmet, tills skifte sker, och under hemskillnadstiden hava vården om våra barn Per och Anna, dels slutligen förplikta min man att likaledes under hemskillnadstiden månatligen till mig utgiva underhållsbidrag med 100 kronor för mig själv och 50 kronor för vartdera barnet.

Fri och öppen talan förbehålles och ersättning för rättegångskostnaden yrkas.

Vanstad den 30 april 1916.

Boel Larsson.

*

Om äktenskapsskillnad.

Härmed menas *upplösning av äktenskap pä grund därav, att förutsättningarna för dess fortbestånd icke längre äro för handen.*

I fråga om äktenskapsskillnad är att märka:

1:o) *Skillnadsanledningarna.*

Dessa äro:

a) *Ett års hemskillnad.*

Hava makar efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år, och är sammanlevnaden ej heller därefter upptagen, skall, på talan av endera maken, dömas till äktenskapsskillnad. Sådan kan erhållas *även på ansökan av båda makarna.*

b) *Sammanlevnadens upphävande utan hemskillnadsdom.*

Om makar utan dom å hemskillnad på grund av söndring levat

åtskilda sedan minst *tre år,* äger en var av dem vinna äktenskapsskillnad, dock får ej till äktenskapsskillnad dömas, om blott ena maken vill skiljas, och, med hänsyn till hans eget förhållande eller andra särskilda omständigheter, äktenskapet finnes skäligen icke böra, på hans talan, upplösas. Äktenskapsskillnad av i förevarande moment avhandlad orsak kan erhållas även på ansökan av *båda makarna.*

c) *Egenvilligt övergivande.*

Har ena maken utan den andres samtycke samt utan giltig anledning undandragit sig sammanlevnaden *två år* och

ej sedermera upptagit den, äger andra maken vinna skillnad i äktenskapet.

ordning företagits, får jag härmed vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å min bemälde man, med yrkande, att rätten måtte dels döma till hemskillnad mellan mig och honom, dels meddela min man förbud att under hemskillnadstiden besöka mig, dels förklara mig berättigad att sitta kvar i hemmet, tills skifte sker, och under hemskillnadstiden hava vården om våra barn Per och Anna, dels slutligen förplikta min man att likaledes under hemskillnadstiden månatligen till mig utgiva underhållsbidrag med 100 kronor för mig själv och 50 kronor för vartdera barnet.

Fri och öppen talan förbehålles och ersättning för rättegångskostnaden yrkas.

Vanstad den 30 april 1916.

Boel Larsson.

*

Om äktenskapsskillnad.

Härmed menas *upplösning av äktenskap pä grund därav, att förutsättningarna för dess fortbestånd icke längre äro för handen.*

I fråga om äktenskapsskillnad är att märka:

1:o) *Skillnadsanledningarna.*

Dessa äro:

a) *Ett års hemskillnad.*

Hava makar efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år, och är sammanlevnaden ej heller därefter upptagen, skall, på talan av endera maken, dömas till äktenskapsskillnad. Sådan kan erhållas *även på ansökan av båda makarna.*

b) *Sammanlevnadens upphävande utan hemskillnadsdom.*

Om makar utan dom å hemskillnad på grund av söndring levat

åtskilda sedan minst *tre år,* äger en var av dem vinna äktenskapsskillnad, dock får ej till äktenskapsskillnad dömas, om blott ena maken vill skiljas, och, med hänsyn till hans eget förhållande eller andra särskilda omständigheter, äktenskapet finnes skäligen icke böra, på hans talan, upplösas. Äktenskapsskillnad av i förevarande moment avhandlad orsak kan erhållas även på ansökan av *båda makarna.*

c) *Egenvilligt övergivande.*

Har ena maken utan den andres samtycke samt utan giltig anledning undandragit sig sammanlevnaden *två år* och ej sedermera upptagit den, äger andra maken vinna skillnad i äktenskapet.

d) Makes bortovaro utan att män Det, om han lever.

Är ena maken borta, och vet man ej, att han inom de tre sista åren varit vid liv, äger andra maken vinna äktenskapsskillnad.

e) Makes om gifte.

Har ena maken under äktenskapet i strid mot svensk lag ingått nytt gifte, kan andra maken vinna äktenskapsskillnad, så framt han anställer talan därom inom sex månader från det han fick kunskap om den nya

vigseln.

f) Hor och annan straffbar otukt.

Bryter ena maken äktenskapet med hor, eller övar han annan straffbar otukt, äger andra maken rätt till äktenskapsskillnad, om han ej varit delaktig i gärningen eller samtyckt därtill samt instämmer sin talan inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och sist inom tre år från dess förövande.

g) Makes utsättande för smittosam könssjukdom.

Har make, som lider av könssjukdom i smittosamt skede, med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge utsatt andra maken för fara att bliva smittad, äger denne vinna skillnad i äktenskapet utan så är att han med vetskap om faran låtit utsätta sig därför. Dock får ej dömas till skillnad, med mindre talan därom anställes inom sex månader från det maken fick veta, att han blivit utsatt för smittofara, ej heller, om maken ej blivit smittad, och sjukdomen, när talan anställes, ej längre är i smittosamt skede.

h) Stämpling mot makes liv.

Dylik stämpling berättigar den make, som varit utsatt därför, att vinna skillnad i äktenskapet, därest han instämmer talan härom inom sex månader etter erhållen kunskap om gärningen och sist inom tre år, sedan den begicks.

i) Grov missliandel.

l^örövar ena maken grov misshandel mot den andra, kan den misshandlade maken vinna äktenskapsskillnad under i nästföregående moment angivna förutsättning.

j) Ena maken ådömt straff.

.Blir den ena maken dömd till straffarbete i tre år eller svårare straff, äger andra maken vinna skillnad i äktenskapet. Domes ena maken till straffarbete på viss tid, understigande tre år, men minst sex månader, eller till fängelse eller tvångsarbete i minst ett år, och yrkar andra maken äktenskapsskillnad, har rätten att pröva, huruvida, med hänsyn till vad den dömde låtit komma sig till last och omständigheterna i övrigt, skillnad må ske. Samma lag gäller, om ena maken blir av en utländsk domstol dömd till frihetsstraff i minst ett år, och andra maken därför56

vill skiljas. För straffdom får dock skillnad ej äga rum, om andra maken varit delaktig i brottet eller samtyckt därtill. Vill make vinna skillnad, efter vad nu är sagt, skall lian bärom väcka talan inom sex månader från det ban erhöll kunskap om domen och sist inom tre år, sedan den föll, vid äventyr att talan eljest icke kan väckas.

k) Missbruk av rus givande medel.

Är ena maken hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, kan, på talan av andra maken, dömas till äktenskapsskillnad, om rätten finner synnerliga skäl därtill föranleda.*

1) Sinnessjukdom. , Är ena maken sinnessjuk; har sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år, och finnes ej skälig förhoppning om den sjukes varaktiga återställande till hälsan, äger andra maken rätt till äktenskapsskillnad. Sådan får dock ej beviljas, utan att om sjukdomen företetts intyg, utfärdat av legitimerad läkare, som minst tre år tjänstgjort vid statsanstalt för sinnessjuka eller därmed jämförlig anstalt. Intyget skall hava varit underställt medicinalstyrelsens prövning, med mindre den sjuke vårdas å sådan anstalt, som nyss nämnts.

2:o) Frågor, som med skillnaden äga samband.

Dessa frågor röra:

a) Vården om makarnas gemensamma omyndiga barn.

När äktenskapsskillnad meddelas, skall rätten tillika, vare sig yrkande härom framställes eller icke, förordna om, vilken av makarna skall hava vården om deras gemensamma omyndiga barn eller, om ej alla barnen böra stå

under ena makens värd, huru de skola fördelas mellan makarna. Äro makarna ense, giver rätten sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, så framt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa; åsämjas de ej, bestämmer rätten efter vad, med hänsyn främst till barnens bästa, finnes skäligt. Bär ena maken huvudsakligen skulden till skillnaden, och äro de lika lämpliga att hava vård om barnen, skall den andra maken vara närmast därtill. Innan förordnande, varom fråga är, meddelas, skall, när anledning därtill förekommer, yttrande inhämtas från barnavårdsnämnden. Make, som ej har vård om barnen, får ej betagas tillfälle till umgänge med dem, med mindre särskilda omständigheter därtill föranleda. Nöjes han ej åt vad andra maken härutinnan bestämmer, skiljer rätten dem emellan. Utan hinder av vad rätten förut beslutit angående vården om barnen äger rätten, på endera makens yrkande, annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden sådant påkalla.

* D. ä. »där omständigheterna påkalla äktenskapets omedelbara upplösning och således ej berättiga blott och bart till hemskillnad»,5?

h) Makes underhållsskyldighet gent emot andra raaben.

Bliva makar skilda i äktenskapet, och finnes den ene efter skillnaden bliva i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, äger rätten ålägga andra maken utgiva sådant bidrag, efter vad, med avseende å hans förmåga samt övriga omständigheter, prövas skäligt. Underhållsbidrag får likväl ej tillerkännas make, som huvudsakligen bär skulden till skillnaden. Träder den berättigade i nytt gifte, skall bidrag ej vidare utgå. Anspråk på underhållsbidrag till frånskild make skall, om fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden träffat, vid talans förlust, framställas i skillnadsmålet. Avtal, som nyss nämnts, äger giltighet, men kan, om det icke slutits under hemskillnad och är uppenbart obilligt för ena maken, på hans talan, av rätten jämkas, dock att sådant klander skall, vid talans förlust väckas sist i skillnadsmålet, om äktenskapsskillnad sker på grund av ett års hemskillnad, och eljest sist inom ett år från det skillnaden i äktenskapet meddelades. Utan hinder av vad rätten förut beslutit om bidrag till frånskild makes underhåll, äger rätten, på endera makens yrkande, annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det, dock att underhållsbidrag ej får utdömas, så framt talan därom förut blivit ogillad, eller höjas utöver förut bestämt belopp.

c) Makarnas underhållsskyldighet gent emot gemensamma barn.

Efter äktenskapsskillnad åligger det makarna att, var efter sin förmåga, deltaga i kostnaden för barnens underhåll. Om make ej fullgör sin skyldighet genom underhåll av barn, som står under hans vård, blir han skyldig att utgiva underhållsbidrag. Sådant anses, om annat förhållande ej ådagalägges, obehövligt för barn över femton dr. (Jfr N. J. A. 1900:451.) Det kan när som helst av andra maken vid domstol påfordras och och bör utdömas, för barn under femton är, till dess det uppnått nämnda ålder och kan sig självt försörja, samt för ej självförsörjande barn mellan femton och tjuguett år, till dess det uppnått sistnämnda ålder och kan sig självt försörja. Hava makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad träffat avtal om bidrag till barns underhåll, utgör avtalet i intet fall hinder för rätten att, på endera makens yrkande, annorledes förordna därom, så framt avtalet är uppenbart stridande mot barnens bästa, eller förhållandena blivit väsentligt ändrade. Sistnämnda omständighet kan jämväl, om så anses skäligt, föranleda rätten att, på endera makens yrkande, meddela förordnande rörande barns underhåll av annan innebörd än förut av rätten i ämnet meddelat beslut.

d) Ena makens skadestånds skyldighet gent emot den andra.

Sker äktenskapsskillnad på grund av ena makens förhållande, varigenom han grovt kränkt den andre,* har den senare rätt till skadestånd i mån som, med hänsyn till makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter, av rätten anses skäligt.** Skadeståndet kan bestämmas att utgå på en gång eller å särskilda tider. Anspråk därå skall, där fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna med hänsyn till skillnaden träffat, vid talans förlust, framställas i skillnadsmålet. Hava makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad träffat

avtal om skadestånd, äger avtalet laga giltighet. Avtal, som ej slutits under hemskillnad, får likväl, såvida det är uppenbart obilligt för ena maken, på hans talan, av rätten jämkas. Sådant klander skall, vid talans förlust, väckas sist i skillnadsmålet, om äktenskapsskillnad sker på grund av ett års hemskillnad, men eljest sist inom ett år från det skillnad i äktenskapet meddelades.

3:o) Skillnadens rättsverkningar.

Dessa äro inga, därest förut makarna mellan dömts till boskillnad, eller hemskillnad. Om så ej skett, föreskriver lagen, att makarnas bo skall skiftas***. Innan skifte skett, har äktenskapsskillnaden ej annan verkan än att göra till vardera makens enskilda egendom vad han eller hon efter skillnadsdomen till äventyrs förvärvar. Erfordras för skiftet att boet upptecknas, meddelar rätten eller domaren, om endera maken det äskar, förordnande för magistratsperson, landsfiskal, rättens betjänt eller annan lämplig person att utan dröjsmål förrätta uppteckning av boets tillgångar och skulder. Det åligger makarna att under edsförpliktelse redligen uppgiva allt som hör till boet. Sedan detta sålunda blivit upptecknat, skall all i bouppteckningen upptagen eller hustrun eljest bekant skuld, för vilken båda gifto-rättsandelarna svara, så långt giftorättsandelarna och övrig för gälden till äventyrs ansvarig egendom därtill förslå, likvideras, vid äventyr, att hustrun eljest med all den egendom, hon vid skiftet har eller framdeles får, blir solidariskt med mannen ansvarig för den ifrågavarande gälden. Gäld, därför samfällda boet svarar, åvilar däremot under alla förhållanden mannen. Efter det den likvid, varom ovan nämnts, blivit fullgjord, skall det ovannämnda skiftet företagas. Därvid äga makarna rätt att sig

* Såsom »grov kränkning» torde vissa av de förutnämnda skillnadsanledningarna regelmässigt böra betraktas, men ytterst beror det dock städse på den uppfattning domstolen bildar sig med ledning av omständigheterna i skillnadsmålet.

** Se dock anmärkningen till m o m. 3 här nedan.

*** Se formulär i avdelningen Om boskillnad.59

emellan dela boet på sätt de själva vilja.* Den över skiftet upprättade handlingen skall emellertid ingivas till rätten, som har att titan dröjsmål låta i Post- och Inrikes Tidningar samt, om så ske kan, i tidning inom orten kungöra, att handlingen blivit till rätten inlämnad, med uppgift tillika om dagen, då det skett. Därest ena makens egendom avträdes till konkurs, som börjar inom tre månader från det handlingen till rätten ingavs, skall skiftet, om det länt borgenärerna till förfång, på deras käromål återgå; dock får ej talan därom anhängiggöras senare än en månad från inställelsedagen i konkursen. Har ovannämnda likvidationsbestämmelse vederbörligen iakttagits, är hustrun fri från att med egendom, som hon efter skillnadsdomen förvärvar, betala under äktenskapet tillkommen gäld, utan så är, att hon själv ådragit sig gälden i och för handel eller annan rörelse, som hon med mannens bifall idkat, eller gälden utgöres av böter eller skadestånd för brottslig gärning. För gäld, som hustrun under äktenskapet egenmäktigt åvägabragt (se längre fram), ansvarar hon allenast med egendom, varöver hon ägde råda, när äktenskapsskillnaden beviljades.

Anm. Före den 1 januari 1916 inträffad omständighet utgör skillnadsorsak, allenast om sådant stadgas i nu gällande äktenskapslag. Om makar undergått i äldre lag föreskrivna varningsgrader, får skillnad enligt sistnämnda lag fortfarande sökas hos konungen. Sker jämlikt nya lagen äktenskapsskillnad av orsak, som inträffat före den 1 januari 1916, får ej dömas till skadestånd, varom, förut talats, men gäller vad i äldre lag stadgas om förverkande i vissa fall av rätt i boet.

Formulär till ansökan om äktenskapsskillnad på grund av ett

års hemskillnad.

Till Luggude Häradsrätt.

Sedan häradsrätten genom laga kraftvunnet utslag den 7 februari 1916 dömt till hemskillnad oss emellan, få vi, som sedermera levat och allt fortfarande leva åtskilda, härmed vördsamt anhålla, att rätten måtte döma till skillnad i vårt äktenskap.

Vi äro ense om, att jag, Karin Olssön, skall hava vården om vår son Nils och av mig, Per Olsson, månatligen utbekomma underhållsbidrag med 25 kronor för mig själv och 20 kronor för barnet.

Raus den 20 februari 1917.

Per Olsson. Karin Olsson.

* Hava makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad träffat avtal om skifte av boet eller vad med (skiftet äger samband, har avtalet laga giltighet, men kan, om det är uppenbart obilligt för ena maken, på hans talan, av rätten jämkas. Sådant klander skall, vid talans förlust, väckas sist inom ett år från det skillnad i äktenskapet meddelades.60

Formulär till stämning i äktenskapsskillnadsmål.

l:o) Till Stockholms Rådhusrätt.

Som jag och min man, agenten Olof Perslow, på grund av söndring leva åtskilda sedan mer an tre ,år tillbaka, får jag härmed vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å min bemälde man, med yrkande, att Rätten måtte dels döma till skillnad i vårt äktenskap, dels berättiga mig att hava vården om vår dotter Maria Eleonora, och dels förplikta min man att såsom månatligt underhållsbidrag till mig utgiva 30 kronor för mig själv och 20 kronor för barnet.

Fri och öppen talan förbehålles och ersättning för rättegångskostnaden yrkas.

Stockholm den 9 september 1916.

Aurora Perslow, född Norbin.

2:o) Till Västra Göinge Häradsrätt.

Som min man, hemmansägaren Mårten Larsson, brutit äktenskapet med hor, får jag härmed vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å honom, med yrkande, att Rätten måtte dels döma till skillnad i vårt äktenskap, dels berättiga mig att hava vården om vår son Olof, dels förplikta min man att såsom månatligt underhållsbidrag till mig utgiva 15 kronor för mig själv och 20 kronor för barnet och dels tillerkänna mig skadestånd av min man med i ett för allt 1,000 kronor.

Sösdala den 8 november 1916.

Ingrid Larsson.

*

Om rättegång i äktenskapsmål.

Till äktenskapsmål räknas mål om återgång av äktenskap, hemskillnad och äktenskapsskillnad liksom ock mål, som röra, huruvida man och kvinna äro i äktenskap förenade med varandra. Sistnämnda slags mål kunna avse, dels huruvida ett giltigt äktenskap kommit till stånd, och dels huruvida ett äktenskap blivit behörigen upplöst. Fråga, huruvida man och kvinna äro i äktenskap förenade med varandra, får ej bliva föremål för särskild rättegång annorledes än såsom tvist dem emellan, men får eljest komma under prövning, när helst tredje mans rätt är av frågan beroende. 60

Formulär till stämning i äktenskapsskillnadsmål.

l:o) Till Stockholms Rådhusrätt.

Som jag och min man, agenten Olof Perslow, på grund av söndring leva åtskilda sedan mer an tre ,år tillbaka, får jag härmed vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å min bemälde man, med yrkande, att Rätten måtte dels döma till skillnad i vårt äktenskap, dels berättiga mig att hava vården om vår dotter Maria Eleonora, och dels

förplikta min man att såsom månatligt underhållsbidrag till mig utgiva 30 kronor för mig själv och 20 kronor för barnet.

Fri och öppen talan förbehålles och ersättning för rättegångskostnaden yrkas.

Stockholm den 9 september 1916.

Aurora Perslow, född Norbin.

2:o) Till Västra Göinge Häradsrätt.

Som min man, hemmansägaren Mårten Larsson, brutit äktenskapet med hor, får jag härmed vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å honom, med yrkande, att Rätten måtte dels döma till skillnad i vårt äktenskap, dels berättiga mig att hava vården om vår son Olof, dels förplikta min man att såsom månatligt underhållsbidrag till mig utgiva 15 kronor för mig själv och 20 kronor för barnet och dels tillerkänna mig skadestånd av min man med i ett för allt 1,000 kronor.

Sösdala den 8 november 1916.

Ingrid Larsson.

*

Om rättegång i äktenskapsmål.

Till äktenskapsmål räknas mål om återgång av äktenskap, hemskillnad och äktenskapsskillnad liksom ock mål, som röra, huruvida man och kvinna äro i äktenskap förenade med varandra. Sistnämnda slags mål kunna avse, dels huruvida ett giltigt äktenskap kommit till stånd, och dels huruvida ett äktenskap blivit behörigen upplöst. Fråga, huruvida man och kvinna äro i äktenskap förenade med varandra, får ej bliva föremål för särskild rättegång annorledes än såsom tvist dem emellan, men får eljest komma under prövning, när helst tredje mans rätt är av frågan beroende.61

Äktenskapsmål får anhängiggöras genom ansökan, om tvenne makar äro ense om hemskillnad eller om äktenskapsskillnad på grund av ett års hemskillnad eller sammanlevnadens upphävande utan hemskillnadsdom. I alla övriga fall skall äktenskapsmål anhängiggöras genom stämning enligt vanliga regler, dock att om svaranden ej äger känt hemvist inom riket, samt upplysning ej kunnat vinnas, var han uppehåller sig, stämningen i regel får delgivas genom införande i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, minst fjorton dagar mellan varje gång, vilken delgivning skall vara till fullo verkställd sist å etthundratjugonde dagen före inställelsedagen.

Den domstol, som har att handlägga äktenskapsmål, är, om målet ansökningsvis anhängiggöres, domstolen i den ort, där makarna eller endera har sitt hemvist* eller, om ingendera har sådant inom riket, där de sist här i landet haft gemensamt hemvist. Finnes ej behörig domstol, efter vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms rddstuvurätt.

Anhängiggöres äktenskapsmål genom stämning, skall denna uttagas hos domstolen i den ort, där svaranden har sitt hemvist.* Har han ej hemvist inom riket, hörer målet till rätten i den ort, där mannen och kvinnan sist haft gemensamt hemvist eller, om de ej haft sådant inom riket, där käranden har sitt hemvist. Finnes ej behörig domstol, efter vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms rddstuvurätt. Skall talan föras mot så väl mannen som kvinnan, gälla samma regler som när äktenskapsmål ansökningsvis anhängiggöres. Fråga om återgång eller äktenskapsskillnad för brott, därför ansvar yrkas, får även väckas vid domstolen, där brottmålet är anhängigt.

I fråga om äktenskapsmals handläggning gäller, att om part det begär, rätten äger förordna om målets handläggning inom stängda dörrar. Uteblir svarande, som behörigen erhållit del av stämningen, och visar ej laga förfall, äger rätten ändock företaga målet till avgörande. Har rätten förordnat, att part skall personligen inställa sig, och kommer han ej, kan han, om så finnes lämpligt, till rätten hämtas. För sinnessjuk eller sinnesslö föres i

äktenskapsmål talan av förmyndaren. Rätten har att sörja för fullständig utredning och äger för sådant ändamål införskaffa erforderlig bevisning. Parts erkännande gäller, om det avser särskilda, i sammanhang med huvudsaken förekommande frågor, om vilka parterna kunna träffa avtal. I övrigt är parts erkännande av viss omständighet ej gällande, där det ej styrkes av annan bevisning. Av denna bestämmelse framgår, att lagstiftaren, ehuru han i regel betraktar erkännande såsom fullt bevis, likväl i äktenskapsmål icke för detta bevismedel hyst sådant för-

* D. v. s. är mantalsskriven.62

troende, att han velat låta målets avgörande därav bero. Följaktligen har i äktenskapsmål erkännandet en beviskraft, som aldrig uppnår styrkan av fullt bevis, men i övrigt beror av domstolens prövning.

I äktenskapsmål får bjuden ed ej förekomma. Den, som, enligt rättens förordnande, inkallats såsom vittne eller för att upplysningsvis höras, åtnjuter ersättning för inställelsen av allmänna medel. När mål om äktenskaps återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad är anhängiggjort, äger rätten eller domaren, om endera maken så önskar, förordna om uppteckning av makarnas bo genom person, som av rätten eller domaren därtill utses. I mål om återgång av äktenskap, hemskillnad eller äktenskapsskillnad äger rätten, på yrkande av endera maken, att för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna,Dylikt förordnande kan när som helst under rättegången och således även i slutliga utslaget meddelas. Dess meddelande i detta senare sker därigenom att utslaget förklaras i förevarande hänseende skola omedelbart gå i verkställighet. efter vad skäligt finnes, om sammanlevnadens hävande, barnens vård och bidrag av ena maken till den andras eller barnens underhåll, så ock förbjuda makarna, vid vite av fängelse eller böter, att besöka varandra. Vid förordnande om sammanlevnadens liävande äger rätten bestämma, vilken av makarna må sitta kvar i hemmet; och äger den maken innehava bohaget, om ej rätten beträffande viss egendom annorlunda förordnar. Sådant förordnande skall, om det efterföljes av återgångs-, hemskillnads- eller äktenskapsskillnadsutslag eller i dylikt utslag meddelas, vara gällande, till dess skifte sker. Meddelas dylikt förordnande under rättegången, torde det böra avse tiden tills laga kraft ägande dom föreligger och i domen förklaras avse tiden till dess skifte sker, naturligen dock allenast om till återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad domes. Därest beslut, varom här ovan talats, under rättegången meddelas, får, i händelse av missnöje, däröver föras särskild klagan. Beslutet går dock städse utan hinder av förd klagan i verkställighet lika med laga kraft ägande dom, men kan när som helst av rätten återkallas. Då till hemskillnad domes, äger rätten, på makes yrkande, att för tid, som prövas skälig, meddela vitesförbud, varom ovan talats. Därest i mål om äktenskaps återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad prövning av särskild i sammanhang med huvudsaken förekommande fråga föranleder tidsutdräkt, äger rätten, om det å någondera sidan yrkas, särskilt företaga målet beträffande själva huvudfrågan till slutligt avgörande. Klagan över rättens slutliga utslag i äktenskapsmål föres genom besvär.

*

Om giftorätt.

Här avhandlas endast giftorätt i vigselfästa äktenskap. Om giftorätt på grund av andra förbindelser har förut talats (se sid. 27—28).

En av äktenskapets viktigaste rättsverkningar är, att i och. med detsammas fullbordande egendomsgemenskap inträder makarna emellan. Denna makarnes rätt till del i det gemensamma boet benämnes giftorätt.

Från denna allmänna regel om egendomsgemenskap givas dock enligt svensk lag vissa undantag. Egendomsgemenskapen är nämligen i regel aldrig fullständig, enär makarna dels kunna bäva s. k. enskild egendom, dels ock vissa skulder ock andra förbindelser icke ingå däri. Dessutom kan denna, med nu nämnda undantag befintliga egendomsgemenskap dels bäva mer eller mindre inskränkts på grund av ett före äktenskapet mellan kontrahenterna slutet avtal (äktenskapsförord) dels ock på grund av vunnen boskillnad alldeles hava

upphört.

Såvida icke äktenskapsförord eller boskillnad förekommer, äger make emellertid giftorätt till hälften vardera i följande egendom (s. k. samfälld egendom), nämligen:

1) all boets lösa egendom;

2) all den fasta egendom, som under äktenskapet förvärvas; samt

3) avkastning av all s. k. enskild egendom.

Däremot äger make icke giftorätt i följande egendom, vilken sålunda är att betrakta såsom makes enskilda:

1) all den fasta egendom, som ena maken före eller under äktenskapet ärvt eller före äktenskapet förvärvat;

2) all egendom, fast eller lös, som genom gåva eller testamente tillfallit den ena maken med uttryckligt förbehåll, att den skall vara hans enskilda egendom;

3) fideikommiss av fast eller lös egendom;

4) all egendom, som efter det ansökning gjorts om sedermera beviljad boskillnad, förvärvas av ena maken;

5) all egendom, som make efter hemskillnadsdom förvärvat genom arv, gåva, testamente eller på annat sätt;

6) egendom, som i ena makens hand har egenskap av villkorlig hemföljdSe därom under kapitlet Hemföljd..

Giftorätten inträder för båda makarna omedelbart med vigseln. De olika giftorättsandelarna utskiftas dock på makarna först vid enderas död, vid skilsmässa mellan makarna samt vid hem- eller boskillnad. Giftorätten förverkas numera huvudsakligen, allenast då endera maken dräper den andra av vilja eller grovt vållande. Den brottslige maken förverkar i detta fall helau

Tablå.*

mnutiriirri'-i1ii-fi7^

Egendom i boet

Dess ägare

A. Fast egendom.

1. Fideikommiss............

4.

6.

1. 2.

3.

Egendom, som blivit genom gåva ellerl testamente överlåten till ena maken med\ uttryckligt villkor, att den skall tillhöra] denne enskilt ....'

Make, som infört egendomen i boet.

D:0

Egendom, som i ena makens hand har\ egenskap av villkorlig hemföljd.........

Egendom, som förvärvats av ena maken, efter det ansökning gjorts om sedermera vunnen boskillnad..........................

Egendom, som under äktenskapet av\ båda makarne gemensamt erhålles......

Annan egendom, än förut omförmälts...

B. Lös egendom.

Fideikommiss ....

Egendom, som genom gåva eller testamente blivit given åt ena maken med uttryckligt villkor, att den skall tillhöro denne enskilt ....

Egendom, som i endera makens hand har egenskap av villkorlig hemföljd ...

Egendom, som, efter det ansökning\ gjorts om sedermera beviljad boskillnad, förvärvas av ena maken.................

Annan egendom än förut omförmälts...

D.o

D:0

Båda makarna.

Make, som infört egendomen i boet.

D:o

D:o D:o

D:o Båda makarna.

* Se noten å följande sida.sin giftorätt i vad den andre medfört i boet, och den sålunda förverkade egendomen tillfaller i stället den dräptes arvingar. Däremot äger den brottslige rätt att uttaga sin egen andel i vad som blivit gemensamt förvärvat ävensom i sådan egendom av gemensam beskaffenhet, som han själv fört med sig i boet.

Till delvis belysning av den nu gjorda framställningen torde kunna tjäna den å sid. 64 meddelade tablån.I äktenskap, ingånget före den 1 januari 1899, räknas all stadsfastighet till gemensam egendom, därest den ej är att hänföra till fideikommiss, testamentarisk eller annan gåva till ena maken med villkor om enskild äganderätt för honom till densamma, villkorlig hemföljd eller förvärv efter gjord boskillnadsansökan.

*

Om mannens målsmanskap för hustrun.

Framställningen härom innebär en redogörelse för de lagbestämda reglerna rörande:

l:o) *Mannens ställning såsom familjens överhuvud.*

Denna hans ställning, som även benämnes hans *husbondevälde,* innefattar befogenhet för honom att låta sin vilja bliva den avgörande, i fall hans och hustruns vilja ej överensstämma i angelägenheter, som röra familjen och makarnas samliv. Den första plikten, som husbondeväldet ålägger hustrun, är att *bo tillsammans med mannen.* Och leva makarna tillsammans, så har hustrun därnäst skyldighet att *inom hemmet underkasta sig hans vilja.* Mannen saknar emellertid i regel medel att med tvång göra sin husbondemakt gällande mot hustrun. Om hon övergiver hemmet, har mannen laglig rätt att neka henne underhåll, men emot *hennes person* kan han varken själv vidtaga några åtgärder, ej heller anlita offentlig myndighets biträde för hennes återförande till hemmet, vare sig genom direkta tvångsåtgärder eller genom vitesförelägganden. Den enda form, i vilken hennes bortovaro eller, vid samliv mellan makarna, bristande överensstämmelse i deras vilja kan föranleda offentlig myndighets ingripande, är att rätten dömer till hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Hustruns plikt att i personliga angelägenheter böja sig för mannens vilja är därför mera huvudsakligen av *moralisk* natur. I ett hänseende har emellertid husbondeväldet fortfarande en rättslig betydelse och rättsliga verkningar, nämligen i fråga *om hustruns förmåga att ingå avtal om sin personliga* sin giftorätt i vad den andre medfört i boet, och den sålunda

förverkade egendomen tillfaller i stället den dräptes arvingar. Däremot äger den brottslige rätt att uttaga sin egen andel i vad som blivit gemensamt förvärvat ävensom i sådan egendom av gemensam beskaffenhet, som han själv fört med sig i boet.

Till delvis belysning av den nu gjorda framställningen torde kunna tjäna den å sid. 64 meddelade tablån.I äktenskap, ingånget före den 1 januari 1899, räknas all stadsfastighet till gemensam egendom, därest den ej är att hänföra till fideikommiss, testamentarisk eller annan gåva till ena maken med villkor om enskild äganderätt för honom till densamma, villkorlig hemföljd eller förvärv efter gjord boskillnadsansökan.

*

Om mannens målsmanskap för hustrun.

Framställningen härom innebär en redogörelse för de lagbestämda reglerna rörande:

l:o) *Mannens ställning såsom familjens överhuvud.*

Denna hans ställning, som även benämnes hans *husbondevälde,* innefattar befogenhet för honom att låta sin vilja bliva den avgörande, i fall hans och hustruns vilja ej överensstämma i angelägenheter, som röra familjen och makarnas samliv. Den första plikten, som husbondeväldet ålägger hustrun, är att *bo tillsammans med mannen.* Och leva makarna tillsammans, så har hustrun därnäst skyldighet att *inom hemmet underkasta sig hans vilja.* Mannen saknar emellertid i regel medel att med tvång göra sin husbondemakt gällande mot hustrun. Om hon övergiver hemmet, har mannen laglig rätt att neka henne underhåll, men emot *hennes person* kan han varken själv vidtaga några åtgärder, ej heller anlita offentlig myndighets biträde för hennes återförande till hemmet, vare sig genom direkta tvångsåtgärder eller genom vitesförelägganden. Den enda form, i vilken hennes bortovaro eller, vid samliv mellan makarna, bristande överensstämmelse i deras vilja kan föranleda offentlig myndighets ingripande, är att rätten dömer till hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Hustruns plikt att i personliga angelägenheter böja sig för mannens vilja är därför mera huvudsakligen av *moralisk* natur. I ett hänseende har emellertid husbondeväldet fortfarande en rättslig betydelse och rättsliga verkningar, nämligen i fråga *om hustruns förmåga att ingå avtal om sin personligaarbetskraft,* eller, som de med ett gemensamt namn betecknas, *tjänsteavtal.* Även dylika avtal äro av förmögenhetsrättslig natur, men deras giltighet faller utom äktenskapets förvaltningsförhållanden, just emedan det värdeföremål, som här ifrågakommer, ej är av beskaffenhet att kunna behärskas av annat än hustruns vilja. Den omständigheten, att hustrun med sitt inträde i äktenskapet iklätt sig plikter inom hemmet och emot familjen, gör hennes avtal om sin arbetskraft till en angelägenhet för familjen och ej blott för henne själv, och det är på denna grund som avtalet faller inom husbondeväldets maktområde och mannens samtycke är erforderligt för dess giltighet. I regel kan emellertid mannen ej hindra hustrun att uppfylla ett anspråk på sin arbetskraft, som hon inrymt åt tredje person, om hon trots mannens förbud vill utföra arbetet, t. ex. om hon åtager sig att utom hemmet utföra ett tillfälligt eller regelbundet återkommande arbete, ja icke ens om hon tagit städja såsom tjänstehjon. Endast i enstaka fall kan husbondeväldet räcka till att faktiskt förhindra hustrun att fullgöra ett åtagande av ifrågavarande slag. De rättsliga verkningarna av mannens bristande samtycke inträda därför egentligen, endast om hustrun fogar sig i att mannen bryter det avtal, hon ingått. Är så förhållandet, så blir följden närmast den, att hustruns medkontrahent ej kan med de rättsliga medel, som till äventyrs eljest skulle stå honom till buds, tillhålla hustrun att uppfylla sitt åtagande. Har sålunda hustrun på egen hand tagit städja såsom tjänstehjon, men mannen förbjuder henne att inställa sig i tjänsten, eller hon på hans befallning lämnar tjänsten, så har husbonden ej rätt att låta hämta henne åter, ej heller kan hon dömas till straff för olovligt avvikande. Likaledes torde hon, om i avtalet stadgats ett bestämt vite för underlätet fullgörande därav, vara befriad från att utgiva detta, i fall mannen, med användande av sin husbonderätt, bryter avtalet. Av mannens rätt att bryta ett tjänsteavtal, som hustrun utan hans tillstånd ingått, följer dock ingalunda, att ett sådant avtal är utan verkan. För det första är hustrun själv bunden av avtalet och saknar befogenhet att häva detsamma

eller påyrka dess ogiltighet. Om således mannen godkänner avtalet eller blott underlåter att förhindra dess fullgörande, så består avtalet med full rättsverkan gentemot hustrun. Har åter mannen brutit avtalet, kan skadeståndsskyldighet ej åligga henne, såvida hon icke låtit sin medkontrahent vara ovetande om behovet av hennes mans samtycke till avtalet; men i senare fallet synes skadeståndsplikt böra åligga henne, åtminstone om hon handlat svikligt, samt, om hon handlat vårdslöst, i allt fall till beloppet av medkontrahentens förlust därigenom att ett giltigt avtal ej kommit till stånd. Mannens rätt att bryta ett av hustrun ensidigt ingånget avtal torde emellertid ej vara67

utan undantag. Om t. ex. en skådespelerska eller sångerska fortfar att såsom gift ägna sig åt dylik sysselsättning såsom beständigt yrke, lärer mannen ej äga makt att, med eller utan hustruns goda vilja, i ett särskilt fall bryta ett engagement, som hustrun på egen hand åtagit sig. Den omständigheten, att hustrun fortsätter med sitt yrke, visar nämligen, att mannen, i den mån yrket kräver, avstått från anspråket, att hon skall ägna sin verksamhet åt hemmet, och därmed är grunden borta för hans befogenhet att häva avtalet. Om hustrun av en eller annan orsak lever skild från mannen, är hennes avtalsförmåga på förevarande område fullkomligt obunden.

Mannens husbondevälde hindrar ej hustrun från att genom testamente självständigt förfoga över sin egendom. Och hon kan även sluta avtal, varigenom hon utan förpliktelse till någon prestation själv erhåller rätt till en sådan eller avsäger sig en rättighet, som framdeles kan tillfalla henne, t. ex. ett anspråk på kommande arv, (Jfr N. J. A. 1889 : 325.)

2:o) Mannens ställning såsom boets förvaltare.

Mannen äger i regel befogenhet att med avseende på boets egendom vidtaga alla slags förfoganden av icke testamentarisk art.* Med denna rätt låter det ej förena sig, att någon annan skulle kunna, mot mannens vilja, företaga dylika åtgärder; därför medför denna anordning i regel obehörighet för hustrun att åt tredje man inrymma något slags rätt i boets egendom, även om den bevarat egenskapen att vara hennes enskilda tillhörighet.

Mannens förvaltningsrätt över boet lider emellertid av följande inskränkningar:

a) Hustrun äger en viss rättslig handlingsförmåga såsom hus-moder.

Mannen har visserligen i sin ställning såsom boets förvaltare makt att bestämma anordnandet av familjens hushållning. Sedan äldsta tider har dock hos oss som hos de germanska folken över huvud hustrun delat mannens förvaltningsomsorger och såsom husmoder haft att bestyra om den inre hushållningen. På dennas område är enligt sed och ordning, hustrun bestämmande och ingår jämväl i regel avtal om vad dit hör. Helt säkert äro hustruns företaganden inom detta område ej underkastade möjligheten att åter brytas av mannen, utan bliva gällande, jämväl då de skett utan ringaste medverkan från hans sida. Den juridiska naturen av hustruns befogenhet såsom husmoder bör förklaras sålunda, att mannen, i det han överlåtit denna gren av hushållningen åt sin hustru, givit ett tyst samtycke till de handlingar av rättslig innebörd, som hon inom dess gränser företager.

* Över sin egen andel i boet kan han naturligtvis även genom testamente förfoga.68

Omfattningeia av hustruns husmoderliga befogenhet får numera bedömas efter vad allmän sed överlåter åt hustrun samt vad som med familjens ställning och villkor överensstämmer. Såsom allmänna regler torde kunna angivas, att hustrun äger att anskaffa vad som tarvas till familjemedlemmarnes uppehälle och i allmänhet även andra personliga behov, ävensom erforderligt material och redskap för göromål och sysselsättningar, som falla inom området för den inre hushållningen; att avyttra föremål av samma art, som ej vidare finna användning, ävensom de produkter av dithörande sysselsättningar, som för familjens eget behov äro överflödiga, att städja för den inre hushållningen erforderliga tjänare och likaledes anskaffa mera tillfällig arbetskraft, som kan vara av nöden, m. m. d. Även gäld kan hustru göra för boets räkning, naturligtvis i den mån, som en verksamhet för boet är henne anförtrodd. Ehuru hustruns makt inom den inre hushållningen är rättsligen grundad, är den icke desto mindre underordnad mannens allmänna förvaltningsrätt. Därför äger mannen så väl att giva allmänna föreskrifter, efter vilka hustrun har att rätta sig, som även att i särskilda fall förbjuda viss åtgärd, t. ex. att köpa eller avyttra visst föremål, samt, för att skaffa sig åtlydnad, att vidtaga anstalter, som göra det omöjligt för

hustrun att utföra en sådan handling. Utan tvivel kan han jämväl inskränka hennes handlingsfrihet sålunda, att han, för att hava i sin makt att begränsa utgifterna för hushållningen, förbjuder hustrun att göra skulder för boets räkning, med den verkan, att tredje man, som, med kännedom om förbudet, borgat hustrun varor eller försträckt henne penningar, ej erhåller någon rätt mot mannen eller det av honom förvaltade boet.

b) Hustrun äger att själv förvalta sin arbetsförtjänst och dess avkastning .*

Orsaken härtill är att lagstiftaren velat betaga en oordentlig och slösaktig man förmågan att omintetgöra frukterna av hustruns arbetsamhet och sparsamhet. I följd härav kan hustruns ifrågavarande förvaltningsrätt ej genom äktenskapsförord uteslutas. Det hustruns arbete, varom här är fråga, måste vara en mera självständig verksamhet, så att därunder icke kan inbegripas t. ex. det arbete, som hustrun utför genom att biträda sin man i hans hantverk, handelsrörelse eller annan näring, och ännu mindre de husmoderliga göromålen i hemmei. Å andra sidan omfattar hustruns nu ifrågavarande förvaltningsrätt icke blott det fall, då hon medelst vanligt kroppsarbete eller dylik

* I bådadera har emellertid mannen, enligt lag, giftorätt, vadan egendomen i fråga ej utgör hustruns enskilda tillhörighet, med mindre detta förbehållits i vederbörligt äktenskapsförord.69

hantering bereder sig någon inkomst, utan även den händelse, att hustrun i eget namn driver yrke eller rörelse eller innehar tjänst eller utövar författarskap o. s. v. Verkan av hustruns omförmälda förvaltningsrätt är till en början, att mannen är utesluten från makten att förfoga över den egendom, som förvaltningsrätten omfattar. Hustrun icke blott har rättighet att faktiskt hålla nämnda egendom utanför mannens maktområde, utan hon kan, om mannen kommit i tillfälle att vidtaga någon dispositionsåtgärd med godset, få hans åtgärd upphävd på samma sätt, som om en utanför stående person vidtagit densamma. Dock torde, i fall mannen obehörigen avyttrat lös egendom, varöver hustrun ägt råda, även här god tro hos tredje man hava sin vanliga verkan,* och god tro kan naturligen lätt nog ifrågakomma, om egendomen finnes i makarnes gemensamma hemvist eller eljest faktiskt inom mannens maktområde. Hustruns ifrågavarande förvaltningsrätt medför vidare befogenhet för henne att efter behag disponera över den under förvaltningsrätten inbegripna egendomen, och om denna ersatts av annan, bibehåller hustrun förvaltningen av den senare. Har således hustrun använt sin arbetsförtjänst till inköp av varor eller insatt den i bankinrättning, får mannen ej förfoga över de köpta sakerna eller det insatta kapitalet. En annan sak är, att då egendomen blivit förvandlad, det kan uppstå större svårighet för hustrun att upprätthålla sin förvaltningsrätt gent emot mannen eller att göra den gällande emot tredje person, till vilken han obehörigt avyttrat egendomen. Har nämligen hustrun fört egendomen tillsammans med det av mannen förvaltade boet, måste hustrun vara bevisskyldig, om hennes förvaltningsrätt bestrides.

c) Om i äktenskapsförord bestämts, att hustruns enskilda egendom är undantagen från Tnannens förvaltning, har hustrun i anledning härav, därest ej annat förordnats, rätt att ensam förvalta denna sin enskilda egendom jämte dess avkastning.

I äktenskapsförord kan bestämmas förvaltningsrätt för hustrun över så väl henne vid äktenskapets ingående tillhörigt gods som all eller viss egendom, som framdeles tillfaller henne såsom enskild tillhörighet. Rörande omfattningen av hustruns nu ifrågavarande förvaltningsrätt gälla de i nästföregående moment framställda regler.

d) Om genom gåva eller testamente egendom givits åt hustrun med uttrycklig föreskrift, att densamma skall vara undantagen från Tnannens förvaltning, och särskild förvaltare icke blivit av gåvo- eller testaments givar en förordnad, tillkommer förvaltnings-

* Denna visar sig i förevarande fall så, att tredje man, allenast mot köpeskillingens återbekommande, behöver lämna ifrån sig godset.70

rätten över egendomen och avkastningen därav likaledes hustrun ensam.

Naturligen kan det också med samma verkan direkt föreskrivas, att förvaltningen skall tillkomma hustrun. Om egendomen genom bestämmelse vid gåva eller testamente ställts under tredje mans förvaltning, utan att någon särskild föreskrift givits om avkastningen, lärer dennas förvaltning böra tillkomma hustrun. Beträffande

omfattningen av hennes i förevarande moment avsedda förvaltningsrätt gälla de i mom. b här ovan framställda regler.

e) Mannen har ej befogenhet att utan hustruns skriftliga, av två personer bevittnade samtycke försälja, bortbyta, bortgiva eller inteckna hustrun enskilt tillhörig fast egendom, som av honom förvaltas, eller att utan sådant samtycke sluta avtal om ser-vitut d egendomen eller upplåta rätt till avkastning därav eller rätt att annorledes än för egendomens behov avverka skog å densamma.

Sker detta icke desto mindre, är den vidtagna åtgärden ogiltig, och klander mot densamma kan väckas antingen av hustrun eller efter hennes död av hennes arvingar.

Hustruns ifrågavarande samtycke kan lämnas även i den form att hon med mannens medgivande själv ingår avtalet.

Rätt till skogsavverkning för egendomens eget behov anses ingå i nyttjanderättsupplåtelse rörande fastigheten. Och till dylik upplåtelse har mannen befogenhet, fastän, på sätt nedan omförmäles, nyttjanderätt, som utan hustruns samtycke tillkommit, icke får intecknas.

Den klandertalan, vartill hustrun är berättigad, kan av henne väckas och utföras utan hinder av äktenskapets bestånd och förmögenhetsgemenskap mellan makarna.

f) Om mannen i andra än ovan angivna fall utan sådant samtycke av hustrun, som ovan nämnts, upplåter nyttjanderätt till henne enskilt tillhörig fastighet, som av honom förvaltas, medför detta icke, såsom i andra fall, rätt att erhålla inteckning till säkerhet för nyttjanderättens bestånd.

Nyttjanderätten kan dessutom uppsägas före utgången av den för dess utövning överenskomna tid så väl av hustrun som av nyttjanderättens innehavare, dock endast under förutsättning, att äktenskapet blivit upplöst, eller hem- eller boskillnad beviljats. Skulle hustrun avlida före mannen, hava hennes arvingar samma uppsägningsrätt, och denna tillkommer jämväl hustruns testamentstagare och den, som vederbörligen köpt egendomen av henne.

Den uppsägning, som av hustrun eller hennes rättsinnehavare kan verkställas, skall avse den avflyttningstid, som i allmänhet gäller, när uppsägning ej grundas å nyttjanderättens förver-71

kände. Nyttjanderättsinnehavaren har tillerkänts uppsägningsrätt på grund av den osäkerhet, i vilken han befinner sig i fråga om sin nyttjanderätt.

g) Mannen har ej befogenhet att utan samtycke av hustrun å henne enskilt tillhörig fastighet, som av honom förvaltas, avverka skog för annat ändamål än egendomens behov.

Skulle mannen handla i strid mot detta stadgande, äger hustrun att yrka boskillnad på grund därav, att mannen »obehörigen förfogat över» hennes enskilda egendom, samt därjämte begära, att, i avvaktan pä boskifte, denna må undantagas från hans förvaltning, och att till ett belopp, som motsvarar hennes giftorätt, det redan avverkade avskiljes och sättes under särskild vård. Någon rätt att begära kvarstad eller skingringsförbud å det avverkade tillkommer henne däremot icke.

h) Om mannen övergivit hustrun eller i följd av sjukdom eller av annan orsak blivit ur stånd att draga försorg om sig och de' sina, äger hustrun rätt att uppbära avkastningen av boets egendom och använda denna avkastning till bestridande av nödiga utgifter ävensom att i fall av trängande behov pantsätta eller avyttra egendom i boet, varöver hon eljest ej ägt råda, dock att fast egendom ej får intecknas eller avyttras, innan hustrun härom gjort ansökan hos vederbörlig domstol, samt denna, efter inhämtande av yttrande* från mannens närmaste, i riket boende släktingar, medgivit ansökningen.

I förevarande fall utvidgas hustruns myndighet såsom husmoder till förvaltningsrätt över boet i dess helhet. Då hustrun sålunda blivit av lagen ombetrodd att förvalta boet, måste hon härmed också hava erhållit behörighet att företaga allt vad ett klokt beaktande av boets fördel kan kräva; dock, med hänsyn därtill, att hennes förvaltning är av tillfällig art, icke utöver vad som erfordras för hushållningens fortsättande i samma gestaltning som förut. Hör

det alltså till hushållningens förnuftiga bedrivande, att dess produkter avyttras, eller att material, redskap eller arbetskraft anskaffas för tillgodogörande av dess resurser, bör hustrun vara behörig att företaga sådana slags transaktioner. Och vad hon i detta hänseende företager bör bliva gällande utan att framdeles kunna antastas av mannen, oavsett om det i ett eller annat särskilt fall befinnes, att en av hustrun avslutad transaktion varit mindre fördelaktig för boet. Likaledes bör hon äga att med för mannen förbindande verkan inkassera och kvittera boets fordringar samt att gälda förfallna skulder. Förutom vad hushållningen själv, enligt vad nu blivit antytt, kan bjuda, äger hustrun i allmänhet icke att från boet sälja vare sig lös eller fast egendom. Likväl, om boets inkomster

* Detta yttrande kan även bifogas själva ansökningen.72

ej räcka till att förse henne och barnen med vad som är av nöden för deras uppehälle, har hon, med här ovan angiven inskränkning, rättighet att avyttra eller pantsätta så mycket, som därtill nödtorfteligen erfordras. Även om hon är barnlös, har hon samma rätt för sina egna behov, såvida hon ej kan på annat hederligt sätt skaffa sig uppehälle. Skulle det inträffa, att förvaltningen av boet kräver kontanta medel utöver vad boet lämnar i inkomst, t. ex. för att betala skatter, tjänstefolk m. m., bör hustrun äga rätt att förskaffa sig dessa genom skuldsättning. Dylik gäld blir av gemensam gälds natur; likaså den, vilken uppstår, om hustrun, i stället för att begagna utvägen att avyttra boets egendom, på kredit köper vad hon till eget och barnens uppehälle behöver, eller mottager försträckning av penningar till deras underhåll, vartill hon otvivelaktigt är berättigad.

Gemensam egendom bör i första rummet användas vid pantsättning eller försäljning.

Behörig domstol, till vilken ansökan om fast egendoms försäljning eller intecknande skall ingivas, är den, under vilkens domvärjo makarna äro mantalsskrivna.

Formulär till dylik ansökan.

Till Frosta Häradsrätt.

Som min man, hemmansägaren Olof Ek i Höör (för tre månader sedan lämnat vårt hem utan att sedermera dit återvända eller lämna mig underrättelse om sin nuvarande vistelseort) blivit genom sjukdom urståndsatt att draga försorg om sig och de sina, samt i vårt bo icke heller finnas erforderliga penningemedel till mitt och våra barns nödtorftiga uppehälle, får jag härmed vördsamt anhålla om tillstånd att låta försälja (inteckna) min och min mans gemensamma fastighet 1/6 mantal n:o 6 Höör (till säkerhet för innehållet i bilagda,, av mig till innehavaren utgivna skuldebrev å Trehundra (300) kronor jämte ränta); och bifogar jag inin mans närmaste myndige släktinge, min svärfar, hemmansägaren Per Eks i Stehag yttrande över min nu gjorda ansökan.

Höör den 6 oktober 1916.

Anna Ek, född Persson.

i) Har mannen förklarats omyndig, förlorar han naturligtvis sin förvaltningsrätt över boet, och denna hans rätt övergår pd förmyndaren.

Ovanstående regler rörande mannens förvaltningsrätt gälla dock ej vid hem- eller boskillnad, enär, om sådan erhållits, var-73

dera maken ensam förvaltar sin i följd av skillnaden utbrutna andel av boets tillgångar.

3:o) Mannens egenskap av hustruns rättslige ställföreträdare.

Denna hans egenskap innebär rätt och plikt för honom att företräda hustrun icke blott inför domstolar, administrativa och exekutiva myndigheter, utan även i alla andra fall, då det ifrågakommer att föra talan vare sig för hennes person eller gods, t. ex. bouppteckningar, arvskiften m. m.

Från mannens rätt att sålunda företräda hustrun givas emellertid följande undantag:

a) Om mannen och hustrun stå med motsatta intressen mot varandra, kan naturligtvis mannen icke föra hustruns talan.

Så är förhållandet t. ex. då hustrun vill söka hem- eller boskillnad eller skillnad i äktenskapet.

b) Mannen äger icke tala och svara för hustrun i fråga om egendom, som är undantagen från hans förvaltning.

I fråga dylik egendom har hustrun sålunda behörighet att själv föra sin talan. Hustrun skall sålunda beträffande dylik egendom ensam instämmas och mannen kan i dylikt fall endast uppträda för henne på grund av fullmakt. Denna hustruns behörighet att själv tala och svara sträcker sig även till sådana fall, då det kan komma i fråga att »föra talan» utanför rätta t. ex. vid skiftes- eller dikesförrättningar. Jämväl synes det böra tillkomma hustrun att vid bouppteckningar och arvskiften själv bevaka sin rätt, om de medel, som kunna komma att tillskiftas henne, skola förvaltas av henne själv. Hustruns ifrågavarande behörighet att själv föra sin talan gäller icke blott de individuella ting, hon har i sitt våld, utan varje anspråk, som går ut på att tillvinna något åt det av henne förvaltade godset eller som riktas mot detta. För så vitt ett anspråk endast kan göras gällande i egendom, som hustrun förvaltar, måste det därför riktas mot henne, och mannen är obehörig att därom ingå i svaromål. Å andra sidan, möter hinder för att söka hustrun ensam för en förpliktelse, som också kan riktas mot mannen i egenskap av målsman, även om borgenären vill hålla sig till egendom under hustruns förvaltning. (Jfr IST. J. A. 1904:356.)

Om mannen övergivit hustrun eller i följd av sjukdom eller annan orsak blivit ur stånd att draga försorg om sig och de sina lärer hustrun vara behörig att föra talan så väl för sin egen person som även för boet. (Jfr S. J. A. XX:508. N. J. A. 1874:516.)

c) Mannen äger ej svara för hustrun i mål angående betalning för gäld,, sömn hon under äktenskapet egenmäktigt åvägabragt.

Om dylik gäld kommer att närmare talas framdeles (se avdelningen Om äkta makars skuldförhållanden).

Advokaten. 1074

d) Hustrun måste själv personligen svara i brottmål, där efter lag straffarbete kan följa på brottet.

I dylikt mål äger dock mannen att lämna hustrun sitt biträde.

e) Om skillnad eller hemskillnad erhållits, äger hustrun själv föra sin talan i alla för mö g enh et sr ätt slig a frågor.

^ Detta beror på den rätt, hon genom skillnaden erhållit att själv råda över sitt gods.

I detta sammanhang torde lämpligen böra behandlas följande' regler rörande hustruns personliga ställning till mannen:

a) Hustrun äger rätt att sammanbo med mannen.

I sakens natur ligger dock, att någon egentlig tvångsrätt i detta avseende icke finnes, och hustrun kan således icke, om mannen vägrar henne att bo hos honom, genom offentlig myndighet göra sin rätt härtill gällande. Enda påföljden av mannens vägran i ovannämnda hänseende är, att densamma kan anses såsom bevis på osämja mellan makarna och förty giva anledning till hemskillnad eller äktenskapsskillnad.

b) Hustrun äger att av mannen i mån av hans förmåga och hennes behov erhålla bidrag till sitt underhåll.

Om mannen underlåter denna sin skyldighet, äger hustrun att med vederbörande fattigvårdsstyrelses bistånd få sitt anspråk i nämnda hänseende tillgodosett. Dessutom kan mannens i fråga varande underlåtenhet anses såsom orsak till hemskillnad.

Mannens skyldighet att bidraga till hustruns underhåll fortfar även efter äktenskapets upplösning, om sådant i skillnadsutslaget föreskrivits.

c) Hustrun äger att följa »mannens stånd och villkor». Härmed åsyftas kvinnans rätt och plikt att dela mannens

sociala och ekonomiska ställning. Hon övertager hans namn, så att, om han är av adlig börd, blir hon det ävenledes. Är hon däremot förut av adlig börd, men han ofrälse, blir också hon ofrälse. Likaså överflyttas den rang och titel, som ^tillkommer mannen, på hans hustru, liksom hon med avseende på nationalitet, mantals- och

skattskrivningsort o. d. är beroende av mannen. Med avseende å kyrkoskrivningsort gäller dock det undantag, att, om makarna ej vidare sammanbo, vardera maken skrives å den ort, där de verkligen hava sitt hemvist.

Även i rent ekonomiskt avseende är hustrun förpliktad att dela mannens villkor, äro de också sämre, än hon förut varit jan vid eller beräknad att få. Mannens fattigdom kan således icke berättiga hustrun till begäran om skilsmässa. Med tanke pådenna makars naturliga plikt att dela allt med varandra samt att i allt vara varandra till hjälp och stöd har svensk lag från de allmänna bestämmelserna om. straffpåföljd för den, som döljer brottsling eller befordrar hans flykt eller på annat sätt bistår honom, undantagit hustru, som bistår sin man, låt vara att hon haft misstanke eller i de båda första fallen rent av vetskap om hans brottslighet. Likaså har svensk lag vid högförräderibrott eller annat för rikets säkerhet menligt brott, då eljest vid straffpåföljd var och en ålägges att anmäla, vad till hans kännedom kommit, undantagit den, som är gift med någon av de i företaget invecklade.

d) *Hustrun äger att av mannen fordra full äktenskaplig trohet.*

Å sin sida äger mannen mot henne samma anspråk, och om någondera maken brister i den äktenskapliga troheten, kan den förorättade maken i anledning härav begära upplösning av äktenskapet.

*

Om äktenskapsförord.

Äktenskapsförord är ett avtal, genom vilket man och kvinna före äktenskapets ingående bestämma om sin blivande giftorätt i boet eller om förvaltningen av hustruns enskilda egendom.

I. *Personerna, som skola avsluta äktenskapsförord, äro de blivande äkta makarna,* dock att omyndig kontrahent till förordets upprättande behöver förmyndarens skriftliga, av vittnen bestyrkta samtycke.

II. *De formaliteter, som skola iakttagas för att dt ett äktenskapsförord bereda gällande kraft,* äro:

a) *Äktenskapsförord skall göras före vigseln.*

Skälet härtill är, att efter vigselns förrättande makarna icke kunna med varandra ingå något avtal och således ej heller sig emellan upprätta något äktenskapsförord.

b) *Äktenskapsförord skall göras skriftligen och av mannen och kvinnan undertecknas, varjämte två andra personer skola i en a handlingen gjord, av dem undertecknad påskrift intyga sa väl äktheten av namnteckningarna under förordet som tiden, då detta upprättats.*

De vittnen, som användas, måste vara ojäviga och hava varit på en gång närvarande. Det bruk, som stundom förekommer, denna makars naturliga plikt att dela allt med varandra samt att i allt vara varandra till hjälp och stöd har svensk lag från de allmänna bestämmelserna om. straffpåföljd för den, som döljer brottsling eller befordrar hans flykt eller på annat sätt bistår honom, undantagit hustru, som bistår sin man, låt vara att hon haft misstanke eller i de båda första fallen rent av vetskap om hans brottslighet. Likaså har svensk lag vid högförräderibrott eller annat för rikets säkerhet menligt brott, då eljest vid straffpåföljd var och en ålägges att anmäla, vad till hans kännedom kommit, undantagit den, som är gift med någon av de i företaget invecklade.

d) *Hustrun äger att av mannen fordra full äktenskaplig trohet.*

Å sin sida äger mannen mot henne samma anspråk, och om någondera maken brister i den äktenskapliga troheten, kan den förorättade maken i anledning härav begära upplösning av äktenskapet.

*

Om äktenskapsförord.

Äktenskapsförord är ett avtal, genom vilket man och kvinna före äktenskapets ingående bestämma om sin blivande giftorätt i boet eller om förvaltningen av hustruns enskilda egendom.

I. *Personerna, som skola avsluta äktenskapsförord, äro de blivande äkta makarna,* dock att omyndig kontrahent till förordets upprättande behöver förmyndarens skriftliga, av vittnen bestyrkta samtycke.

II. *De formaliteter, som skola iakttagas för att dt ett äktenskapsförord bereda gällande kraft,* äro:

a) *Äktenskapsförord skall göras före vigseln.*

Skälet härtill är, att efter vigselns förrättande makarna icke kunna med varandra ingå något avtal och således ej heller sig emellan upprätta något äktenskapsförord.

b) *Äktenskapsförord skall göras skriftligen och av mannen och kvinnan undertecknas, varjämte två andra personer skola i en a handlingen gjord, av dem undertecknad påskrift intyga sa väl äktheten av namnteckningarna under förordet som tiden, då detta upprättats.*

De vittnen, som användas, måste vara ojäviga och hava varit på en gång närvarande. Det bruk, som stundom förekommer,76

att för vederbörande vigselförrättare uppvisa förordet och låta honom påteckna bevis, att uppvisandet skett före vigseln, utesluter ingalunda nödvändigheten att använda två vittnen vid förordets upprättande.

c) Om vigseln förrättats i makarnes boningsort, skall äktenskapsförordet ingivas till domstolen därstädes, i stad inom åtta dagar och på landet före utgången av det rättens sammanträde, som infaller näst efter trettionde dagen från vigseln.

De ifrågavarande åtta dagarna utlöpa med sjunde dagen efter vigseln. Utgår den stadgade tiden på sön- eller helgdag, utsträckes densamma dock över nästföljande söckendag.

d) Om vigseln förrättas å annan inrikes ort än makarnas boningsort, samt makarna icke hemkomma dit så tidigt, att de kunna iakttaga de i 'morn. c angivna föreskrifter, skola de inom de i samma morn. omförmälda tider ingiva äktenskapsförordet till rätten i vigningsorten samt dessutom efter sin hemkomst ingiva förordet till domstolen i deras boningsort, inom trettio dagar i stad, och på landet före utgången av det rättens sammanträde, som infaller näst efter nittionde dagen från hemkomsten.

Skulle vederbörande i nu angivna fall hinna iakttaga den vanliga ordningen för förords ingivande, äro de naturligtvis härtill berättigade.

e) Om personer utomlands ingå äktenskap och likaledes utomlands upprätta äktenskapsförord angående egendom, som de eller endera av dem äger här i landet, skall äktenskapsförordet sist inom ett kalenderår från vigseln ingivas till råd, st uv ur ätt en eller dom-havanden i den eller de orter, där den i äktenskapsförordet avsedda egendomen förefinnes, dock att denna regel ej gäller, om makarna bosätta sig här i landet så tidigt, att de under det första kalenderåret efter vigseln hinna på sätt förut nämnts ingiva förordet, om mannen är svensk medborgare, inom sex veckor och, om han är utlänning, inom etthundraåttio dagar efter bosättningen här i riket. Sker denna så tidigt, som nu förutsatts, skall förordet, på sätt förut nämnts, ingivas, om mannen är svensk medborgare, inom sex veckor och, om han är utlänning, inom etthundraåttio dagar från bosättningsdagen.

III. Föremål för äktenskapsförord kan vara:

1) Makarnas giftorätt.

Genom äktenskapsförord kan denna förändras så, att:

a) giftorättens omfång minskas, d. v. s. att egendom, som eljest enligt lag skulle utgöra gemensam egendom, blir den ene maken enskilt tillhörig;

b) giftorättens omfång ökas, d. v. s. att egendom, som eljest enligt lag skulle utgöra enskild egendom, blir

gemensam.77

Kvinna, som icke förut varit gift och tillika icke uppnått myndig ålder eller ock efter myndighetsåldern befinner sig i omyndighetstillstånd, kan ej ens genom ett av förmyndaren medgivet förord inrymma giftorätt i fast egendom;

c) giftorättens storlek förändras, d. v. s. att giftorätten, som enligt lag för vardera maken utgör hälften av all gemensam egendom, ökas för endera maken. Intet hinder finnes för ena maken att t. o. m. avstå från all giftorätt.

Av nu angivna regler följer, att äktenskapsförord kan göras t. o. m. i den omfattning, att all boets egendom bliver enskild eller gemensam, men förord får ej innehålla bestämmelse, enligt vilken någondera kontrahentens borgenärer betages rätt att för sina fordringar erhålla betalning ur den egendom, som deras gäldenär inför i boet. Vidare är att märka, att angående fideikommiss och villkorlig hemföljd kontrahenterna icke kunna genom äktenskapsförord bestämma annorlunda än de villkor innehålla, varunder ena kontrahenten äger fideikommiss eller skall åtnjuta hemföljd. Skulle ena maken före äktenskapets ingående genom testamente eller gåva hava erhållit egendomen med villkor att, om han ingår äktenskap, den blivande maken icke skall åtnjuta giftorätt i denna egendom, måste ett sådant förbehåll tjäna till efterrättelse.

2) Förvaltningen av hustru enskilt tillhörig egendom.

Den från mannens förvaltning sålunda undantagna egendomen kan genom förordet ställas under förvaltning av antingen hustrun själv eller annan person.

Förord om förvaltningen av hustruns enskilda egendom får ej utsträckas även till föreskrifter om förvaltningen av makarnas gemensamma egendom genom mannen, varigenom hans rätt i detta avseende skulle inskränkas eller förvaltningen av samma egendom på ett emot lag stridande sätt anordnas. Något hinder finnes emellertid icke för mannen att efter vigseln åt hustrun eller någon tredje person på längre eller kortare tid uppdraga hela förvaltningen av makarnas samfällda egendom eller någon del av denna förvaltning.

3) Både makarnas giftorätt och förvaltningen av hustrun enskilt tillhörig egendom.

IV. Verkan av ett lagligen upprättat äktenskapsförord.

Denna är, att förordet, när det avser makarnas giftorätt, tjänar till rättesnöre för bestämmandet av så väl den gemensamma egendomens omfång som vardera makens del däri, och att förordet, när det rör förvaltningen av hustruns enskilda egendom, måste lända till efterrättelse för bägge makarna.

Den på äktenskapsförord grundade giftorätten inträder, så snart äktenskapet blivit med vigsel fullbordat, om förordet därjämte bliver, på sätt här ovan sagts, lagföljt.78

^ Äktenskapsförord kan icke av makarna själva, ens efter ömsesidig överenskommelse, liävas.

V. Äktenskapsförord är ogiltigt om det icke:

1) upprättats mellan behöriga personer; (se ovan under mom. I)

2) undertecknats före vigseln; (se ovan under mom. II a)

3) blivit av två på en gång närvarande o jäviga vittnen bestyrkt; (se ovan under mom. II b)

4) inom stadgad tid eller till rätt domstol inlämnats; (se ovan under mom. II c—e) och

b) intagits i domstolens äktenskapsförordsprotokoll.

Formulär till äktenskapsförord angående makars giftorätt.

Äktenskapsförord.

Jag Lovisa Ahlqvist, som1 nu går att träda i äktenskap med skolläraren Nils Moberg, uppställer härmed såsom äktenskapsförord det villkor, att min man icke erhåller giftorätt i den egendom, jag i boet medför, varjämte jag förbehåller mig ensam äganderätt till vad jag under äktenskapet kan komma att erhålla genom arv, gåva eller

testamente, ävensom vad jag genom eget arbete kan förvärva mig, och får sålunda ingenting av vad jag genom detta äktenskapsförord förbehållit mig såsom min enskilda egendom tillgripas för betäckande av min mans redan befintliga eller blivande enskilda gäld. Förteckning å den mig tillhöriga egendomen bifogas.

Uppsala den 11 april 1899.

Lovisa Ahlqvist.

Förestående äktenskapsförord godkännes.

Nils Moberg.

Att fröken Lovisa Ahlqvist och skolläraren Nils Moberg före vigseln upprättat och egenhändigt tecknat sina namn under förestående äktenskapsförord, intyga undertecknade på en gång närvarande vittnen:

Uppsala som ovan.

Fredrik Carlsson. Nils Johan Jonsson.

Formulär till äktenskapsförord angående makars giftorätt och förvaltning av hustruns enskilda egendom.

Äktenskapsförord.

Innan det mellan undertecknade överenskomna äktenskap blivit genom vigsel fullkomnat, hava vi träffat följande avtal:

Jag, Anna Löfvarider, förbehåller mig ensam äganderätt till och förvaltningsrätten över den egendom, vilken jag i boet medför och vilken utgöres av:l:o) 11 aktier i Aktiebolaget Mälarprovinsernas Enskilda Bank, vilka, var och en lydande å 1,000 kronor, äro betecknade med n:ris........

2:o) en inteckning i egendomen Framnäs, 1 mantal frälse i Karlskoga socken och härad av Örebro län, å Trettiotusen (30,000) kronor o. s# v.

Med förestående äktenskapsförord förklarar jag, Johan Löfving, mig till alla delar nöjd och förbinder mig att ställa mig detsamma till efterrättelse,

Eskilstuna den 5 mars 1897.

Johan Löfving. Anna Löfvander.

Att fröken Anna Löfvander och kontorsskrifvaren Johan Löfving före vigseln upprättat och underskrivit förestående äktenskapsförord, intyga vi på en gång närvarande vittnen:

Eskilstuna som ovan.

Napoleon Robertson. Henrik Fogelström.

*

Om äkta makars skuldförhållanden.

Framställningen avser ej äktenskap, däri boskillnad vunnits. Har boskillnad beviljats, anses all av endera maken efter boskillnadsansökningens ingivande gjord gäld såsom hans enskilda gäld.

Såsom grundprincip bar svensk lag uppställt, att, liksom under äktenskapet förvärvad egendom, också därunder åsamkade skulder skola vara för makarna gemensamma. De skulder, som ena maken åsamkat sig *före* äktenskapets ingående, bliva däremot i regel makens *enskilda.* Man kan sålunda beträffande makars gäld särskilja trenne olika grupper, nämligen gemensamma skulder, mannens enskilda och hustruns enskilda skulder.

A. *Mannens enskilda skulder* äro:

1) *Skuld, som han vid äktenskapets ingående eller sedermera inför i boet, till den del skulden icke motsvaras av gemensam egendom, som samtidigt tillfaller boet.*

Exempel: Vid äktenskapets ingående inför mannen i boet dels ett möblemang, värt 5,000 kronor, och dels en skuld på grund av revers å 10,000 kronor. I detta fall utgör *hälften* av nämnda belopp, eller 5,000 kronor, *mannens enskilda skuld.*

2) *Skuld, som på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar vid mannen enskilt tillhörig egendom, till den del skulden motsvarar egendomens värde.*

Exempel: En man inför i boet en honom enskilt tillhörig fastighet, värd 50,000 kronor. Denna fastighet är besvärad med l:o) 11 aktier i Aktiebolaget Mälarprovinsernas Enskilda Bank, vilka, var och en lydande å 1,000 kronor, äro betecknade med n:ris........

2:o) en inteckning i egendomen Framnäs, 1 mantal frälse i Karlskoga socken och härad av Örebro län, å Trettiotusen (30,000) kronor o. s# v.

Med förestående äktenskapsförord förklarar jag, Johan Löfving, mig till alla delar nöjd och förbinder mig att ställa mig detsamma till efterrättelse,

Eskilstuna den 5 mars 1897.

Johan Löfving. Anna Löfvander.

Att fröken Anna Löfvander och kontorsskrifvaren Johan Löfving före vigseln upprättat och underskrivit förestående äktenskapsförord, intyga vi på en gång närvarande vittnen:

Eskilstuna som ovan.

Napoleon Robertson. Henrik Fogelström.

*

Om äkta makars skuldförhållanden.

Framställningen avser ej äktenskap, däri boskillnad vunnits. Har boskillnad beviljats, anses all av endera maken efter boskillnadsansökningens ingivande gjord gäld såsom hans enskilda gäld.

Såsom grundprincip bar svensk lag uppställt, att, liksom under äktenskapet förvärvad egendom, också därunder åsamkade skulder skola vara för makarna gemensamma. De skulder, som ena maken åsamkat sig *före* äktenskapets ingående, bliva däremot i regel makens *enskilda.* Man kan sålunda beträffande makars gäld särskilja trenne olika grupper, nämligen gemensamma skulder, mannens enskilda och hustruns enskilda skulder.

A. *Mannens enskilda skulder* äro:

1) *Skuld, som han vid äktenskapets ingående eller sedermera inför i boet, till den del skulden icke motsvaras av gemensam egendom, som samtidigt tillfaller boet.*

Exempel: Vid äktenskapets ingående inför mannen i boet dels ett möblemang, värt 5,000 kronor, och dels en skuld på grund av revers å 10,000 kronor. I detta fall utgör *hälften* av nämnda belopp, eller 5,000 kronor, *mannens enskilda skuld.*

2) *Skuld, som på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar vid mannen enskilt tillhörig egendom, till den del skulden motsvarar egendomens värde.*

Exempel: En man inför i boet en honom enskilt tillhörig fastighet, värd 50,000 kronor. Denna fastighet är besvärad med80

en inteckning pa, grund av ett av mannen utfärdat skuldebrev a 10,000 kronor. I så fall utgör hela detta belopp mannens enskilda skuld,

3) Skuld, som på grund av inteckning eller eljest häftar vid mannen enskilt tillhörig egendom, till den del skulden icke motsvaras av vare sig nämnda egendom eller samtidigt med skulden i boet införd gemensam tillgång.

Exempel: Mannen inför i boet dels ett möblemang, värt 5,000 kronor, dels en honom enskilt tillhörig fastighet, värd 20,000 kronor, och dels en i fastigheten intecknad iskuld å 30,000 kronor på grund av ett av mannen utfärdat skuldebrev. I så fall komma, förutom fastigheten motsvarande 20,000 kronor, ytterligare 5,000 kronor av skuldebrevets belopp att utgöra marinens enskilda skuld,

4) Skuld, som mannen gör under äktenskapet och som tillkommer av hans särskilda vållande och förgörelse, utan att hustrun har nytta eller del därav.

Hit höra: böter eller skadestånd för brottslig gärning ävensom skuld på grund av borgen, spekulationsaffärer, spel eller vad, m. m. dylikt.

För samtliga dessa skulder ansvara mannens giftorätt och enskilda egendom,

B. Hustruns enskilda skulder äro:

1) Skuld, som hon vid äktenskapets ingående eller sedermera infört i boet till den del skulden icke motsvaras av gemensam egendom, som samtidigt tillfaller boet.

2) Skuld, som på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar vid hustrun enskilt tillhörig egendom, till den del skulden motsvarar egendomens värde.

3) Skuld, som på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar vid hustrun enskilt tillhörig egendom, till den del skulden icke motsvaras av vare sig nämnda egendom eller samtidigt med skulden i boet införd gemensam tillgång.

4) Skuld, som hustrun under äktenskapet gör med mannens samtycke, men för egen räkning.

Hit hör, bland annat, skuld, som hustrun ådragit sig i och för handel eller annan rörelse, som hon med mannens bifall idkar.

5) Skuld, som hustrun under äktenskapet ådragit sig och som utgöres av böter eller skadestånd för brottslig gärning.

För samtliga dessa skulder ansvara hustruns giftorätt och enskilda egendom.

6) Skuld, som hustrun under äktenskapet egenmäktigt åvägabringar.81

Hit räknas en var under äktenskapet av hustrun ensam genom avtal åvägabragt skuld, som tillkommit utan mannens uttryckliga samtycke och utan att borgenären haft skälig anledning att anse den vara gjord för det gemensamma boets räkning samt med mannens samtycke. Huruvida dylik gäld tillkommit för hustruns egen, det gemensamma boets eller mannens räkning, saknar härvidlag all betydelse.

Till gäld av ifrågavarande slag lärer huvudsakligen böra räknas förbindelse, som uppstått i samband med förvaltningen av under hustruns rådighet stående egendom. Gälden har betalningsrätt allenast i egendom, varöver hustrun under egendomsgemenskapen äger råda. Skälet härtill är, att om gälden kunde föranleda till utmätning i det av mannen förvaltade boet, hustrun indirekt skulle åstadkomma samma verkan som om hon föryttrade boets beståndsdelar.

C. Makarnas gemensamma skulder äro:

1) Skräd., som i sammanhang med tillgång av gemensami beskaffenhet inkommer i boet, till den del skulden motsvarar tillgångens värde.

Exempel: Mannen eller hustrun inför i boet dels aktier till belopp av 10,000 kronor och dels en skuld å samma

belopp. I detta fall blir hela skulden gemensam.

2) Skuld, som på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar vid endera maken enskilt tillhörig egendom, till den del skulden överskjuter egendomens värde, men motsvaras av samtidigt med skulden i boet införd gemensam tillgång.

Exempel. Mannen eller hustrun inför i boet dels en honom eller henne enskilt tillhörig fastighet värd 20,000 kronor, men intecknad för 25,000 kronor och dels aktier till ett värde av 5,000 kronor. I detta fall bliva 5,000 kronor av det intecknade beloppet gemensam skuld.

För de under mom. 1 och 2 omförmälda skulder ansvara samfällda boet samt den gäldbundna makens enskilda egendom.

3) Skuld, som makarna gemensamt göra under äktenskapet.

Hit räknas exempelvis utskylder, vare sig de påförts båda makarna eller mannen ensam. (Jfr N. J. A. 1912 : 55.)

4) Skidd, som hustrun gör för det gemensamma boets räkning under sådana förhållanden, att det kan antagas ske med mannens samtycke.

Hit räknas åtminstone företrädesvis skuld, som borgenären skäligen kunnat anse hustrun berättigad att göra i sin egenskap av husmoder.

Advokaten. HFör de under mom. 3 och 4 omförmälda skulder svara *samfällda boet samt makarnas enskilda egendom, hustruns dock endast för hälften av vad ur samfällda boet ej kan gäldas, därest hon ej förbundit sig till vidsträcktare betalningsansvar.*

5) *Skuld, som mannen gör under äktenskapet och som ej tillkommer av hans särskilda vallande och förgörelse utan att hustrun har nytta eller del därav.*

För sådan skuld ansvara samfällda boet och mannens *enskilda egendom.*

6) *Mannens skuld, pä grund av borgen för hustruns gäld.*

För denna skuld svara:

a) *samfällda boet och makarnas enskilda egendom, om gälden är av beskaffenhet, sam här ovan under B. 1—5 omför males;*

b) *samfällda boet och mannens enskilda egendom, om gälden ar av beskaffenhet, som under B. 6 omförmälts;*

7) *Hustruns skuld på grund av borgen för mannens gäld.*

För denna skuld ansvara *samfällda boet och makarnas enskilda egendom, hustruns dock endast för hälften av vad ur samfällda boet ej kan gäldas, därest hon ej förbundit sig till vidsträcktare betalningsansvar.*I dom å betalning för makes gäld bör ej utsättas, ur vilken egendom betalningen skall utgå. (Jfr N. J. A. 1909:504.)

Innan boet i följd av ena makens död eller på grund av vrmnen boskillnad, hemskillnad eller äktenskapsskillnad delats, äro här ovan omförmälda bestämmelser beträffande makars ansvar för olika slag av gäld emellertid icke helt tillämpliga, ty dels kan make till dess frivilligt låta egendomen gå i betalning för gäld, för vilken den enligt nyss anförda bestämmelser ej häftar, dels kan make, därest boet är odelat, vid utmätning; aldrig undantaga samfälld egendom i annat fall, än då den samfällda egendomen står under mannens förvaltning och utmätning begärts för gäld, som hustrun under äktenskapet gjort för egen räkning och utan mannens samtycke. Enskild egendom, som ej svarar för gälden i fråga, kan däremot alltid, fastän boet är odelat, undantagas från utmätning.

*

Om vederlag.

Har, vare sig vid utmätning eller vid frivillig betalning av gäld, egendom använts, som enligt ovan angivna regler icke ansvarar för gälden, är den make, som härigenom blivit lidande, berättigad att vid delning av boet i anledning av *boskillnad utan sammanhang med konkurs eller i följd av hemskillnad eller äktenskapsskillnad utan föregående hemskillnad* erhålla vederlag av den egendom, varmed gälden rätteligen bort betalas, och torde reglerna beträffande dylikt vederlag framgå av följande tablå:Skuld

A, Mannens enskilda skulder;

1. Skuld, som han vid äktenskapets ingående eller sedermera inför i boet, till den del skulden icke motsvaras av gemensam egendom, som samtidigt tillfaller boet

2. Skuld, som på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar vid mannen enskilt tillhörig egendom, till den del skulden motsvarar egendomens värde

3. Skuld, som på grund av Inteckning eller eljest särskilt häftar vid mannen enskilt tillhörig egendom, till den del skulden icke motsvaras av vare sig nämnda egendom eller samtidigt med skulden i boet införd gemensam tillgång

Tablå.

Egendom, som lagligen svarar för dess betalning. Vederlag, då annan egendom använts till betalningen, och vari vederlaget består.

J Mannens giftorätt och enskilda egendom D:0 D:o \ Mannens giftorätt och en-\ skilda egendom D:o D:o

4. Skald, som mannen gör ander äktenskapet och som tillkommer av hans särskilda vållande och förgörelse atan att hastran har nytta eller del därav

B. Hustruns enskilda skulder:

1. Skald, som hon vid äktenskapets ingående eller sedermera inför i boet, till den del skalden icke motsvaras av gemensam egendom, som samtidigt tillfaller boet

2. Skald, som på grand av inteckning eller eljest särskilt häftar vid hastran enskilt tillhörig egendom, till den del skalden motsvarar egendomens värde

3. Skald, som på grand av inteckning eller eljest särskilt häftar vid hastran enskilt tillhörig egendom, till den del skalden\ icke motsvaras av vare sig nämnda egendom eller samtidigt med skalden i boet införd gemensam tillgång \

D:o

Hastrans giftorätt och enskilda egendom

D:o

D:o

D:o

) Hastrans giftorätt och en-J skilda egendom

D.o

D:oTablå (forts.).

Skuld Egendom, som lagligen svarar för dess betalning. Vederlag, då annan egendom använts till betalningen, och vari vederlaget består.

4. Skuld, som hustrun under äktenskapet gör med mannens samtycke, men för egen räkning 5. Skuld, som hustrun under äktenskapet ådragit sig och som utgöres av böter eller skadestånd för brottslig gärning 6. Skuld, som hustrun under äktenskapet egenmäktigt åvägabringar | Hu runs giftorätt och en-j skilda egendom D:o J Den

förmögenhet, varöver \ hustrun under egendomsge-J menskapen äger råda \ Hustruns giftorätt och en-) skilda egendom D:o D:o

C. Gemensamma skulder:

1. Skuld, som i sammanhang med tillgång av gemensam beskaffenhet inkommer i boet, till den del skulden motsvarar tillgångens värde

2. Skuld, som på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar vid endera maken enskilt tillhörig egendom, till den del skulden överskjuter egendomens värde, men motsvaras av samtidigt med skulden i boet införd gemensam tillgång

Skuld, som makarna gemensamt göra under äktenskapet

Samfällda boets samt den gäldbundne makens enskilda egendom

D:o

| Samfällda boet och, om det ej förslår, den gäldbundne makens enskilda egendom*

D:o**

Samfällda boet samt makarnas enskilda egendom, hustruns dock endast för hälften av vad ur samfällda boet ej kan gäldas, därest hon ej förbundit sig till vidsträcktare betalningsansvar

* Har den gäldbundne makens enskilda egendom använts till gäldens betalning, erhåller denne make vederlag ur samfällda boet.

** Har ena makens enskilda egendom använts till betalning av gälden, njuter denna make vederlag i dels samfällda boet, så långt detta förslår, och de)s andra makens enskilda egendom i förhållande till hans giftorättsandel.Tablå (forts.).

00 00

Skuld Egendom, som lagligen svarar för dess betalning. Vederlag, då annan egendom använts till betalningen, och vari vederlaget består.

4. Skuld, som hustrun gör för det gemensamma boets räkning under sådana förhållanden, att den kan antagas ske med mannens samtycke 5. Skuld, som mannen gör under äktenskapet och som ej tillkommer av hans\ särskilda vållande och förgörelse utan\ att hustrun har nytta eller del därav] I Samfälldaboetochmakarnas enskilda egendom, hustruns dock endast för hälften av \vad ur samfällda boet ej kan gäldas, därest hon ej förbundit sig till vidsträcktare be- j talningsansvar \ Samfällda boet och mannens enskilda egendom * f Samfällda boet och, om l det ej förslär, mannens en-\ skilda egendom**

6. Marinens skald på grund av borgen för hastrans gäld

7. Hastrans skald på grand av borgen för mannens gäld

a) Samfällda boet och makarnas enskilda egendom, om gälden är av beskaffenhet, som här ovan ander B 1—5 omförmäles;

b) Samfällda boet och mannens enskilda egendom, om gälden är av beskaffenhet, som ander B 6 omförmäles

Samfällda boet och makarnas enskilda egendom, hastrans dock endast hälften av vad ar samfällda boet ej kan gäldas, därest hon ej förbandit sig till vidsträcktare betalningsansvar

* Har ena makens enskilda egendom använts till betalning av gälden, njuter denna make vederlag i dels samfällda boet, så långt detta förslår, och dels andra makens euskilda egendom i förhållande till hans giftorättsandel. ** Har mannens enskilda egendom använts till gäldens betalning, erhåller han vederlag ur samfällda boet. *** Om mannen måst infria sin borgensförbindelse, njuter han vederlag i hustruns giftorätt och enskilda egendom. † Om hustrun måst infria sin borgensförbindelse, njuter hon vederlag i mannens giftorätt och

enskilda egendom.Utöver vad nämnda tablå giver vid lianden kan vederlag erhållas:

A. *När samfälld egendom blivit genom ena makens särskilda vållande och †örgörelse utan nytta för andra maken avhänd boet eller när den blivit d ena makens enskilda egendom använd till sådan förbättring, som ej är att räkna till dess underhäll och skötsel.*

I detta fall skall den make, som sålunda njutit enskild fördel av samfällda boet eller vållat dess minskning, av sin *giftorätt och enskilda egendom* giva andra maken vederlag till så stort jbelopp, som svarar mot den senares giftorätt i vad ur samfällda boet gått. Vederlag för sådan förbättring, varom nu är fråga, beräknas efter vad förbättringen kostat och icke efter dess värde.

B. *När ena makens enskilda egendom annorledes än genom, betalning av gäld blivit använd till nytta för den andra maken eller genom dennas vållande eller förgörelse.*

I detta fall utgår vederlag av sistnämnda makes *giftorätt och enskilda egendom.*

C. *När ena makens enskilda egendom annorledes än genom betalning av gäld blivit använd för makarnas gemensamma räkning.*

I detta fall utgår vederlag till egendomens ägare *dels* ur *samfällda boet* och *dels,* om det ej förslår, ur andra makens *enskilda egendom i förhållande till denne makes giftorättsandel i boet.*

För vederlag, varom nu omförmälts, ansvarar ej make med annan egendom än den, som hör till boet, då boskillnad sökes eller äktenskapet upplöses.

*

Om åter boet delas i anledning av *boskillnad i sammanhang med konkurs* gälla följande regler:

1) *Mannen njuter ej betalningsrätt för vederlags fordran.*

2) *Hustrun äger betalningsrätt allenast för värdet av vad som förskingrats av henne enskilt tillhörig lösegendom.*

Ifrågavarande förskingring kan hava skett antingen därigenom att egendomen blivit hustrun *avhänd* eller därigenom att den *pantsatts.* I båda fallen är hustruns betalningsrätt beroende därav att bifall från hennes sida ej kan *antagas* föreligga till den åtgärd, som vidtagits med egendomen. Skulle denna vara pantsatt *under* sitt värde, äger hustrun betalningsrätt allenast för panteskillingen.

För sin vederlagsfordran njuter hustrun betalningsrätt i *samfällda boet och mannens enskilda egendom,* dock att vad hon erhåller i utdelning ansvarar för gäld såsom annan henne enskilt tillhörig egendom.

*

Om boskillnad.

I detta sammanhang behandlas endast boskillnad utan samband med konkurs.

Boskillnad är en på begäran av äkta makar eller endera av dem vidtagen rättslig åtgärd, varigenom under bestående äktenskap all vidare egendoms gemenskap emellan makarna upphäves.

I. **Anledningar till boskillnad.**

Boskillnad kan sökas vare sig av båda makarna gemensamt eller ock av vilkendera maken som helst.

A. *Boskillnad sökt av båda makorna gemensamt.*

Göres boskillnadsansökan av makarna gemensamt, behöva några skäl för densamma ej uppgivas.

Enda villkoret härför är, att makarna äro därom ense.

Formulär till ansökan om boskillnad av båda makarna gemensamt.

Till Stockholms Rådhusrätt.

Undertecknade, äkta makar, få härmed anhålla, att boskillnad måtte varda oss beviljad.

Stockholm den 15 augusti 1900.

Josef Martinsson, Karolina Martinsson,

Målaremästare. född Bolin.

B. *Boskillnad sökt av endera maken (vilkendera av makarna som helst).*

Då boskillnadsansökan göres av endera maken, måste alltid skäl för densamma anföras.

Såsom giltiga skäl för boskillnads erhållande har svensk lag angivit följande:

1) *då andra makens enskilda gäld överstiger värdet av hans enskilda egendom och de samfällda tillgångar, som svara för gälden;* eller

2) då boets ställning är sådan, att makes rätt till vederlag skulle äventyras genom betalning av andra Tnakens enskilda gäld; eller

3) *då makarnas bo blivit avträtt till konkurs.*

92

Formulär till ansökan om boskillnad av endera maken.

l:o) Till Stockholms Rådhusrätt.)]

Som min man, snickaren Johan Olof Carlsson, häftar för gäld, som överstiger värdet av hans enskilda egendom och den samfällda, som bör därför svara, och denna gäld således ej kan betalas, utan att min enskilda egendom (min giftorätt, den del av min giftorätt, som ej svarar därför) tillgripes, får jag härmed anhålla om boskillnad. Stockholm den 5 mars 1900.

Brita Carlsson, född Bäck. 2:o) Till Stockholms Rådhusrätt.

Som min hustru, Brita Carlsson, häftar för gäld, som överstiger värdet av hennes enskilda egendom och den samfällda, som bör därför svara, och min rätt till vederlag vid bodelning1 skulle äventyras genom betalning av denna hennes gäld, får jag härmed anhålla om boskillnad. Stockholm den 14 mars 1900.

Johan Olof Carlsson, Snickare.

C) J3 o skillnad sökt av hustrun.

I detta fall uppräknar lagen följande giltiga skäl:

1) om gemensam gäld finnes till sä stort belopp, att den ej kan betalas med de gemensamma tillgångarna och den enskilda egendom, som bör svara för gälden;

2) om fara föreligger, att, därest gälden betalas, hustruns vederlags fordran ej skall komma att utgå;

3) om mannen obehörigen använt antingen hustrun enskilt tillhörig egendom eller samfälld egendom,, som förvaltas av hustrun;

4) om mannen belastat boet med gäld, utan motsvarig nytta eller eljest vanvårdat eller försummat boets angelägenheter;

5) om mannen på annat sätt missbrukat sitt målsmanskap;

6) om mannen övergivit hustrun och ej kommit åter inom sex månader; eller

7) om mannen blivit ställd under förmyndare.

Formulär till ansökan om boskillnad i de här ovan under mom. C. 1—7 angivna fall.

Till Stockholms Rådhusrätt.

Som mitt och min man, kakel ugnsmakaren Julius Ahlins gemensamma bo är belastat med så stor gäld, att den ej kan betalas med våra gemensamma tillgångar och den enskilda egendom, som bör svara för samma gäld;93

(Som mitt och min man, kakel ugnsmakaren Julius Ahlins gemensamma bo är belastat med så stor gäld, att den ej kan betalas, utan att fara uppkommer, att min vederla;gsfordran ej skall komma att utgå;)

(Som min man, kakel ugns makaren Julius Ahlin, utan mitt samtycke använt [mig enskilt tillhörig egendom] samfälld, av mig förvaltad egendom till betalning av gäld, för vilken den ej svarar [till förbättring av hans enskilda fasta egendom];)

(Som min man, kakel ugnsmakaren Julius Ahlin, belastat vårt gemensamma bo med gäld utan motsvarig nytta;)

(Som min man, kakel ugnsmakaren Julius Ahlin, vanvårdat och försummat vårt gemensamma bos angelägenheter;)

(Som min man, kakel ugnsmakaren Julius Ahlin, den 14 maj 1899 lämnat vårt hem och övergivit mig och ännu ej kommit åter;)

(Som min man, kakel ugnsmakaren Julius Ahlin, den 14 maj "1899 blivit ställd under förmyndare;)

får jag härmed anhålla om boskillnad.

Stockholm den 3 februari 1900.

Augusta Ahlin, född Forsberg.

II. Boskillnadsmålets anhängiggörande och utförande.

Boskillnadsansökan ingives till underdomstolen i den stad eller till domaren i den ort, där mannen är mantalsskriven. Vill någon i stad ingiva bosjdllnadsansökan å annan dag än rättegångsdag, och finnes ej någon särskild person förordnad att på rättens vägnar mottaga till domstolen ställda inlagor, kan ansökningen ingivas till rättens ordförande. Finner rätten eller domaren, att boskillnadsansökningen ej kan upptagas, emedan den är ställd till orätt domstol, tecknas beslut bärom å ansökningshandlingen. Upptages åter ansökningen, låter rätten eller domaren genast i Post- och Inrikes Tidningar och, om så ske kan, i någon av ortens tidningar införa kungörelse om ansökningen och dagen, då den blivit gjord. Domstolens vidare åtgärder äro olika, i händelse boskillnadsansökningen gjorts av makarna gemensamt, eller om endast endera maken gjort densamma.

1. Om makarna gemensamt gjort ansökningen och därvid fogat en av dem med edsförpliktelse underskriven förteckning å boets tillgängar och skulder, fattar domstolen genast beslut att å viss dag meddela dom över ansökningen utan hinder av makarnas utevaro samt meddelar därpå å den sålunda bestämda dagen nämnda dom.

2. Om makarna gemensamt gjort ansökningen, men icke därvid fogat någon bouppteckning, beslutar domstolen att uppskjuta94

målet till viss dag och meddelar tillika föreläggande för makarna att sist å nämnda dag ingiva dylik bouppteckning. Ställa makarna sig icke nämnda föreläggande till efterrättelse, förordnar rätten eller domaren magistratsperson, landsfiskal, rättens betjänt eller annan lämplig person att utan dröjsmål förrätta bouppteckningen samt meddelar tillika föreläggande tör makarna att för den sålunda förordnade personen under edsförpliktelse redligen uppgiva allt, som hör till boet. Sedan därpå bouppteckningen blivit upprättad och till rätten ingiven, meddelar rätten dom över boskillnadsansökningen.

3. Om allenast endera maken gjort ansökningen och därvid fogat bouppteckning, tecknar rätten eller domaren å ansökningen kallelse å makarna att inställa sig vid rätten, i stad sist inom åtta dagar och på landet å viss dag under pågående eller näst infallande lagtima ting eller å urtima ting, om sådant begäres.

Den kallelse, som sålunda tecknas å ansökningen, skall genom sökandens försorg delgivas andra maken i så god

tid, att han kan infinna sig å den i kallelsen utsatta tiden. Försummas detta, förklarar domstolen ansökningen förfallen, därest icke den make, vilken densamma skolat delgivas, icke desto mindre infinner sig å den för inställelsen utsatta tid, eller sökanden visar, att hinder mött för ansökningens delgivande. I sistnämnda fall och om sökanden tillika visar, att den andra maken särskilda gånger blivit med kallelse sökt i sitt hemvist, utan att han själv eller ombud kunnat träffas, eller upplysning vinnas, var han uppehåller sig, utsätter rätten dag för ärendets vidare behandling och förelägger genom kungörelse, som införes i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, sista gången sist en månad före nämnda dag, den icke tillstädesvarande maken att infinna sig vid rätten. Kommer han ej tillstädes på berörda dag, utgör denna omständighet icke hinder för boskillnadsmålets vidare handläggning. Dylikt hinder föreligger icke heller däri, att den make, vilken den å ansökningen tecknade kallelsen inom vederbörlig tid av sökanden delgivits, icke desto mindre underlåter att å utsatt tid infinna sig inför rätten, vilken, så snart ske kan, meddelar dom över boskillnadsansökningen.

4. Om allenast endera maken gjort ansökningen, men därvid icke fogat bouppteckning, gäller vad ovan under morn. 3 blivit sagt, med tillägg, att rätten, därest boskillnadsansökningen medgives, eller till densamma visas skälig anledning, förordnar lämplig person att förrätta bouppteckningen, vilkens riktighet make är såväl i detta som i övriga ovan angivna fall pliktig att inför rätten beediga, därest sådant yrkas av andra maken eller av borgenär, vilkens fordran tillkommit före boskillnadsansökningen.95

o

III. Åtgärder, som i sammanhang med boskillnadsmålet företagas på särskild begäran.

I fråga härom gälla följande regler:

1. Då boskillnad blivit sökt, förordfiar rätten eller domaren, på begäran av hustrun, god man till hennes biträde.

Gode mannen äger att även utan uttryckligt uppdrag bevaka hustruns talan, om hon ej själv eller genom annan vill utföra densamma, så väl i själva boskillnadsmålet som ock beträffande de med boskillnaden sammanhängande frågorna om boets delning och om egendomens avskiljande före skiftet; men därutöver har gode mannen ej rätt att företräda hustrun, om han icke därtill erhållit särskilt uppdrag.

2. På ansökan av hustrun* förordnar rätten, därest till boskillnad domes, att hustrun enskilt tillhörig egendom, som står. under mannens förvaltning, skall skiljas från det gemensamma* boet och ställas under hustruns förvaltning, intill dess skifte äger rum.

Innan ansökningen härom kan bifallas, måste naturligtvis, om mannen bestrider ansökningen, rätten pröva, huruvida ifrågavarande egendom är hustrun enskilt tillhörig eller icke.

3. Om hinder möter att genast avgöra sådan fråga, som i morn,. 2 avses, förordnar rätten, på begäran av hustrun, att i avbidan på frågans avgörande den i mom. 2 avsedda egendomen skall avskiljas från mannens förvaltning och sättas under särskild vård eller, därest hustrun för egendomen ställer borgen, som av rätten godkännes, överlämnas till hustrun.

Utan hinder av ovan omnämnda åtgärder skall frågan om makes rätt till den omhandlade egendomen bedömas efter lag.

4. Då boskillnad, blivit sökt, förordnar rätten, på ansökan av endera maken, att viss egendom, motsvarande makens giftorätt eller någon del därav, skall för denna makes räkning avskiljas från samfällda boet och sättas under särskild vård, och förvaltning, till dess dom fallit i anledning av boskillnadsansökningen och, därest den bi fall es, boet skiftats,

5. Då boskillnad, blivit vunnen, förordnar rätten, på ansökan av endera maken, att sådan egendom, som i morn. 4 omförmäles, skall på däri angivet sätt avskiljas i avvaktan på boskifte.

Sådant avskiljande, som i morn. 4 och 5 omförmäles, får dock ej tillåtas mot den andra makens bestridande, därest denna make visar skälig anledning, att boet skulle lida märklig skada därav, eller ställer borgen, som av

rätten godkännes, för vad vid skiftet av samfällda boet bör tillkomma sökanden.

* Sådan ansökan kan ock göras, sedan till boskillnad blivit dömt.96

Beslut om sådan egendoms avskiljande, varom i mom. 4 och 5 omförmäles, blir, om konkurs inträffar, utan verkan mot borgenärerna. Egendomen får däremot icke utmätas för gäld, därför den make, för vilkens räkning egendomen avskilts, icke svarar med sin giftorätt, dock att, om egendom, varöver hustrun ägt råda, blivit avskild för mannens räkning, denna egendom må tillgripas för skuld, som hustrun under äktenskapet egenmäktigt åvägabragt. För sådan gäld får emellertid ej utmätas annan egendom än den, varöver hustrun ägde råda vid den tid, boskillnaden söktes.

6. På ansökan av hustrun förordnar rätten, att egendom, som efter ho skillnad sans ökning ens ingivande, men innan dess slutliga prövning tillfaller hustrun och är av beskaffenhet, att den eljest skulle komma under mannens förvaltning, skall sättas under särskild vård och förvaltning eller av henne tillträdas mot borgen, som av rätten godkännes.

Detta rättens förordnande kan avse varje egendom, som, ända till laga kraftägande dom i boskillnadsmålet föreligger, tillfaller hustrun.

De i morn. 3—6 här ovan anförda regler gälla jämväl vid hemskillnad.

IV. Om boskillnadens verkställande.*

Sedan boskillnad blivit beviljad, skall boet, så snart ske kan, skiftas i den ordning, som om delning av död mans kvarlåtenskap är i lag stadgad. Boskillnad åsyftar nämligen tryggandet av ena makens egendomsrättigheter emot ansvaret för den andras åsamkade gäld, eller emot följderna av misshushållning eller förgörelse** genom den andra maken. Och detta ändamål kan naturligen ej vinnas, med mindre genom delning av boet vardera makens verkliga andel däri framträder i dagen. Innan skifte skett, har boskillnaden ej annan verkan än att göra till vardera makens enskilda egendom vad han eller hon efter boskillnadsansökningens ingivande tilläventyrs förvärvar. Och detta kan fredas från olaga användning som likvid för andra makens gäld allenast på samma sätt som den ägaren före boskillnadsansökningens ingivande möjligen tillfallna enskilda egendomen. Om skifte ej sker, blir således boskillnaden utan nämnvärd praktisk betydelse.

Skifte får ej ske, förr än all veterlig gäld, därför samfällda boet svarar, blivit gulden. Till gäld av ifrågavarande slag räk-

* I förevarande avdelning omhandlade regler gälla jämväl viel h e m-skillnad.

** Med förgörelse menas brott.97

nas all i bouppteckningen upptagen eller hustrun eljest bekant skuld, för vilken båda giftorättsandelarna svara. (Jfr N. J. A. 1914 :119, 1916 : 467.) Därest hustrun underlåter att i mån av sina vid boskillnadsansökningens ingivande befintliga tillgångar av nämnda gälds belopp erlägga vad på henne belöper, blir hon med all den egendom, hon vid skiftet har eller framdeles får, solidariskt med mannen ansvarig för gälden. Om åter denna till den del, som belöper på hustrun, och i mån av hennes förstberörda tillgångar av henne gottgöres, kommer dess oguldna återstod att för framtiden åvila blott och bart mannen. Detta £:an ej anses obilligt, då han i regel gjort eller samtyckt till gälden, men denna kan vara okänd för hustrun om hon ej gjort gälden eller eljest åtagit sig betalningsskyldighet för densamma.

För skiftets verkställande hava makarna att utse vardera en person till skiftesman, och om de ej kunna förena sig om val av skiftesmän, utser domstolen, på begäran, dylika. De utsedda skiftesmännen verkställa härpå, med ledning av den i boskillnadsmålet upprättade bouppteckningen, delning av boet mellan makarna. Härvid tillgår stundom så, att först vardera maken ur boet erhåller sin enskilda egendom och att därpå de samfällda tillgångarna i förhållande till storleken av vardera makens giftorättsandel fördelas mellan makarna, varefter, innan någondera maken får uttaga något ur boet, vederlag måste av honom lämnas till den andra maken i de fall, då denne, enligt förut angivna regler, är berättigad till dylikt vederlag. Om gods, varöver hustrun vid tiden för egendoms

gemensamhetens upphörande ägde råda, tillskiftas mannen, bliver denne med nämnda egendom ansvarig för gäld, som hustrun under äktenskapet egenmäktigt åvägabragt. Dylik gäld kan nämligen efter boskillnaden göras gällande blott i den egendom, varöver hustrun ägde råda vid tiden för egendomsgemenskapens upphörande. Och då hustruns borgenärers rätt så inskränkes, böra billigtvis de inskränkta tillgångarna verkligen stå till hustruns borgenärers förfogande, jämväl om de, såsom ju fallet kan vara med samfälld egendom, som hustrun genom eget arbete förvärvat, delvis blivit mannen tillskiftade.

Skiftet kan emellertid verkställas efter makarnas eget gottfinnande,* vadan egendom, som egentligen är den ena makens enskilda, kan tilläggas den andra maken såsom giftorätt. Och för att förhindra verkan av sådan, för den förstnämnda makens enskilda borgenärer rättskränkande åtgärd, skall den över skiftet upprättade handlingen ingivas till den domstol, som handlagt

* Hava makar med avseende å förestående hemskillnad träffat avtal om skifte av boet eller vad med skiftet äger samband, blir avtalet giltigt, men kan, om det är uppenbart obilligt för ena maken, på hans talan, av rätten jämkas.

b o skillnad smal et, vilken domstol därpå låter i Post- och Inrikes Tidningar och, om så kan ske, i tidning inom orten införa kungörelse därom, att skifteshandlingen blivit inlämnad till domstolen, med uppgift tillika om dagen, då detta skett.

Skulle makarnas borgenärer, som sålunda få tillfälle att lios domstolen taga del av skifteshandlingen, finna, att egendom, som lagligen bort tillskiftas endera maken, i stället tillagts den andra, måste borgenärerna, för att avhjälpa nämnda olaglighet, dels inom tre månader, efter det skiftet till domstolen ingivits, göra ansökan om konkurs å den make, vilken egendomen olagligen frånhänts, och dels inom en månad efter inställelsedagen i konkursen instämma den andra maken, med yrkande om åläggande för honom att till konkursboet återlämna ifrågavarande egendom. Försumma borgenärerna något av vad nu omförmälts, blir genom skiftet med bindande verkan för både dem och makarna avgjort, vilken egendom i boet skall utgöra vardera makens tillhörighet. Den egendom, som sålunda tillskiftats endera maken, måste anses hava tillfallit denne först efter boskillnadsansökningens ingivande, då därförinnan vederbörande make beträffande egendomen haft, icke äganderätt, utan allenast på sin höjd delningsanspråk.

Formulär till skifte, sådant det vanligen upprättas.

Sedan Stockholms rådhusrätt den 19 nästlidne mars dömt till boskillnad mellan skomakaren Olof Haraldsson och hans hustru Maria Haraldsson, född Pettersson, samt undertecknade blivit utsedde, jag Karl Persson av skomakaren Haraldsson och jag Sven Wennergren av hustru Haraldsson, att verkställa delning av makarnas bo, så hade berörda förrättning utsatts att denna dag klockan 11 förmiddagen äga rum i huset n:r 5 vid Västerlånggatan, därom underrättelse makarna meddelats, och tillstädeskommo nu, i skiftesmännens närvaro, båda makarna personligen.

Till en början antecknades, att uti boskillnadsmålet, enligt rådhusrättens protokoll för den 5 nästlidne mars, inlämniats en så lydande bouppteckning.

»År 1900 den 1 mars förrättades av undertecknad uppteckning av skomakaren Olof Haraldssons och hans hustru Maria Haraldssons, född Pettersson, bo i anledning av bemälda makars samma dag till Stockholms rådhusrätt ingivna ansökan om boskillnad.

Boet uppgavs under edlig förpliktelse av makarna Haraldsson samt antecknades och värderades i följande ordning:99

Kr. Öre Kr. öre

Tillgångar: i I || I

Fastighet. I!

Egendom n:r 2 A vid Oxtorgsgatan, förvärvad av [|

mannen Haraldsson före äktenskapet och taxerad tiill | joO,UUOj —

Möbler och husgerådssaker; |

1 matbord av ek.. 40 —

12 stolar.. 68j —

o. s. v.. o. s. v. 10,000 -

Summa tillgångar I 170,000—

Skulder och avgående poster:

Till skomakaren Per Larsson enl. skuldebrev av den [

2 oktober 1893..| 2,000— I

Till handlanden Aron Jonasson för matvaror............ 50j —

i o. s. v...I o. s. v. i

i Summa i I || 20,000 —

I Behållningen bliver alltså.................................... — 50,000—1

Sålunda efter uppgift antecknat och värderat. Stockholm som ovan.

Johan Larsson, Bouppteckningsförrättare.

Såsom värderingsman tillstädes: Nils Andersson, Louis Ljungberg,

Kontorsbiträde. \ Bokbindare.

Att allt blivit riktigt uppgivet och ej något med vilja och vetskap dolt eller utelämnat, intyga under edlig förpliktelse:

Olof Haraldsson. Maria Haraldsson,

född Pettersson. Egenhändiga namnteckningarna bevittna: Anton Boström, Georg Smidt,

Handlande. Barberare.

Makarna vitsordade å ömse sidor riktigheten av den skedda boupp-ningen.

Till grund för skiftet företeddes i huvudskrift en handling, så lydande: »Vi undertecknade, äkta makar, hava denna dag träffat den överens-100

fcommelse, att jag Maria Haraldsson såsom min andel uti vårt gemensamma bo bekommer ett belopp av 20,000 kronor, att gäldas genom två Skuldsedlar, utfärdade denna dag och lydande vardera å Tiotusen (10,000) kronor samt förfallna till betalning, den ena den 1 oktober 1901 och den andra den 1 oktober 1902.

Enär jag Maria Haraldsson erhållit nämnda skuldsedlar, förklarar jag härmed, att jag har bekommit min giftorätt i boet, samt att jag icke vidare äger några anspråk av vad slag de än vara må gent emot min man, skomakaren Olof Haraldsson, vår gemensamma egendom eller hans enskilda, ävensom att jag medgiver, att denna handling lägges till grund för det skifte, som i anledning av bådas vår hos Stockholms rådhusrätt gjorda ansökan om boskillnad förrättas, med åtagande för mig att godkänna samma skifte.

Jag Olof Haraldsson har genom denna handlfing avsagt mig all rätt mot min hustru Maria Haraldsson och till den egendom, som hon må hava ur gemensamma boet fört. Genom denna handling är allt mellanhavande mellan oss

äkta makar uppgjort.

Stockholm den 23 februari 1900.

Olof Haraldsson.

Lars Wennberg, Vaktmästare.

Bevittnas:

Maria Haraldsson. född Pettersson.

Nils Kellgren, Brevbärare.»

Efter uppläsande härav förklarade makarna sig i allo vidkännas den enligt berörda handling av den 23 nästlidne februari dem emellan träffade överenskommelse, varjämte hustru Haraldsson medgav, att hon bekommit de i handlingen såsom hennes andel i boet angivna skuldsedlar å tillhopa Tjugutusen (20,000) kronor.

Vidare antecknades, att på grund av »den skedda överenskommelsen skomakaren Olof Haraldsson tillkomme all i ovan anmärkta bouppteckning upptagen egendom samt att han ensam övertoge ansvaret för boets gäld.

I ersättning för havda 'besvär och kostnader i ärendet äskades av vardera av undertecknade Persson och Wennergren Femtio (50) kronor; och medgåvo makarna Haraldsson att utgiva berörda ersättningsbelopp.

Sålunda förrättat, betyga:

Stockholm den 28 juli 1900.

Carl Persson, Landskanslist.

Olof Haraldsson.

Lars Wennberg, Vaktmästare.

Godkännes:

Bevittnas:

Sven Wennergren, Kontorsskrivare.

Maria Haraldsson, född Petitersson.

Nils Kellgren, Brevbärare.»101

V. Om boskillnadens rättsverkningar.*

Dessa äro följande:

l:o) All egendora, som efter ho skillnad san sökning ens ingivande genom arv, gåva, testamente eller annorledes förvärvas av den ena maken, anses såsom dennes enskilda egendom.

Efter boskillnaden ifrågakommer således icke någon egendomsgemenskap mellan makarna av den art, som förut rått, utan makarna äro att anse såsom i för mö g enhetsrätt slig t avseende fullständigt skilda från varandra, dock att de icke äga sig emellan sluta annat avtal än som bar samband med skifte av boet. Bo-skilda makar äro emellertid pliktiga att var efter sin förmåga bidraga till eget och barnens uppehälle.

2:o) Hustrun är ej pliktig att med egendom, som av henne förvärvats efter b o skillnad san sökning ens ingivande, ansvara för den gäld, som förut under äktenskapet är gjord, därest hon icke själv ådragit sig gälden i och för handel eller annan rörelse, som lion idkat med mannens bifall, eller gälden utgöres av böter eller skadestånd för av henne begången brottslig gärning.

För gäld, som hustrun under äktenskapet egenmäktigt åvägabragt, ansvarar hon allenast med egendom, varöver hon ägde råda vid den tid, boskillnaden söktes.

3:o) Hustrun får själv råda över sitt gods.

Genom boskillnaden brytes grundsatsen om mannens principiella förvaltningsrätt, och det förut till en yttre enhet förbundna boet särskiljes i två massor, var under sin förvaltning. Boskillnaden gör ingen ändring i mannens myndighet utom i denna ena punkt, boets förvaltning. Mannens husbondevälde kvarstår orubbat, och, vad angår hans egenskap av hustruns rättslige ställföreträdare, så är jämväl denna oförändrad, med det undantag, att hustrun i alla mål och ärenden, som röra hen-nes förmögenhet, själv för sin talan. Till att längre utsträcka boskillnadens inverkan på företrädandet inför rätta, saknas anledning, och mannen är därför fortfarande att betrakta såsom hustruns självskrivne företrädare i andra mål, t. ex. i brottmål, i samma grad som före boskillnaden. Hustruns förmåga att sluta avtal är inskränkt allenast i så måtto, att hon, på sätt ovan nämnts,'ej äger ingå avtal med mannen, med mindre avtalet har samband med skifte av boet. Och skälet till denna inskränkning är, att den även efter boskillnaden i de flesta fall för makarna föreliggande gemensamheten i ekonomiska intressen inne-

* I förevarande avdelning upptagna regler gälla jämväl vid hemskillnad, dock att tiden för de i mom. 1,2 o. 4 avhandlade rättsverkningarnas inträde är dagen för hemskillnadsdomen,102

bär en stark frestelse att genom låtsade överlåtelser eller andra svikliga åtgärder göra tillgångar oåtkomliga för fordringsägare eller eljest gäcka deras rätt, mot vilka missbruk av avtalsfriheten tillfredsställande skydd svårligen kan åstadkommas. I följd härav kan icke heller det genom boskillnaden åstadkomna tillståndet framdeles helt och hållet eller ens delvis upphävas. Något hinder finnes emellertid ej för den ena maken att för den andre utfärda fullmakt till handling av rättslig innebörd, då fullmakt innefattar, icke något avtal, utan allenast fullmaktsgivarens till tredje man riktade, ensidiga viljeförklaring. I rättsskipningen har gjorts gällande, att lösegendom å en boskild, med mannen samboende hustrus fastighet eller i en av henne enskilt förhyrd bostad antages vara hennes enskilda tillhörighet. (Jfr N. J. A. 1878 : 165; 1887 : 110; 1888 : 136.) Efter det boskillnadsdom vunnit laga kraft, kan vardera maken för sig sättas i konkurs, och en deras gemensamma konkurs uppkomma, blott om den sökes för gäld, som bevisligen är samfälld. (Jfr IST. J. A. 1902:290; 1904:431; 1906:194.)

Slutligen torde böra framhållas, att, intill dess boskifte sker, vardera maken, därest ej av förut angivna regler annat föranledes, behåller förvaltningen av den egendom, varöver maken ägde råda vid den tid, då boskillnadsansökningen gjordes.

4:o) All gäld, som ena maken gör efter ho skillnad san sökningens ingivande, anses såsom hans enskilda gäld.

I följd härav är exempelvis hustrun för efter boskillnadsan-sökninsrens ingivande mannen påförda utskylder betalningsskyldig allenast i den mån, de kunna anses avse henne ensam.* (Jfr Tf. J. A. 1913:601; 1914:453.) Om så bör anses vara fallet, avgöres enligt bestämmelserna i 25 § i k. f. om inkomst-och förmögenhetsskatt den 28 oktober 1910 och 5 § i uppbördsreglementet den 19 maj 1911.

*

Om morgongåva.

Härmed menas den andel i mannens giftorätt och enskilda egendom, som hustrun eller undantagsvis hennes arvingar i vissa, här nedan angivna fall erhålla vid äktenskapets upplösning.

Morgongåva kan antingen vara ut fäst av mannen, vilken utfästelse i så fall skall ske före vigseln, eller utgå på grund av lagens blotta stadgande.

* Har hon särskild debetsedel, åvila de henne naturligtvis ei alls. 102

bär en stark frestelse att genom låtsade överlåtelser eller andra svikliga åtgärder göra tillgångar oåtkomliga för fordringsägare eller eljest gäcka deras rätt, mot vilka missbruk av avtalsfriheten tillfredsställande skydd svårligen kan åstadkommas. I följd härav kan icke heller det genom boskillnaden åstadkomna tillståndet framdeles helt och hållet eller ens delvis upphävas. Något hinder finnes emellertid ej för den ena maken att för den andre utfärda fullmakt till handling av rättslig innebörd, då fullmakt innefattar, icke något avtal, utan allenast fullmaktsgivarens

till tredje man riktade, ensidiga viljeförklaring. I rättsskipningen har gjorts gällande, att lösegendom å en boskild, med mannen samboende hustrus fastighet eller i en av henne enskilt förhyrd bostad antages vara hennes enskilda tillhörighet. (Jfr N. J. A. 1878 : 165; 1887 : 110; 1888 : 136.) Efter det boskillnadsdom vunnit laga kraft, kan vardera maken för sig sättas i konkurs, och en deras gemensamma konkurs uppkomma, blott om den sökes för gäld, som bevisligen är samfälld. (Jfr IST. J. A. 1902:290; 1904:431; 1906:194.)

Slutligen torde böra framhållas, att, intill dess boskifte sker, vardera maken, därest ej av förut angivna regler annat föranledes, behåller förvaltningen av den egendom, varöver maken ägde råda vid den tid, då boskillnadsansökningen gjordes.

4:o) All gäld, som ena maken gör efter ho skillnad san sökningens ingivande, anses såsom hans enskilda gäld.

I följd härav är exempelvis hustrun för efter boskillnadsan-sökninsrens ingivande mannen påförda utskylder betalningsskyldig allenast i den mån, de kunna anses avse henne ensam.* (Jfr Tf. J. A. 1913:601; 1914:453.) Om så bör anses vara fallet, avgöres enligt bestämmelserna i 25 § i k. f. om inkomst-och förmögenhetsskatt den 28 oktober 1910 och 5 § i uppbördsreglementet den 19 maj 1911.

*

Om morgongåva.

Härmed menas den andel i mannens giftorätt och enskilda egendom, som hustrun eller undantagsvis hennes arvingar i vissa, här nedan angivna fall erhålla vid äktenskapets upplösning.

Morgongåva kan antingen vara ut fäst av mannen, vilken utfästelse i så fall skall ske före vigseln, eller utgå på grund av lagens blotta stadgande.

* Har hon särskild debetsedel, åvila de henne naturligtvis ei alls.103

Formulär till morgongåvobrev.*

Innan vår äktenskapsförbindelse med vigsel fullbordas, utfäster jag härmed till min trolovade Anna Eskilsson såsom morgongåva d^t mig tillhöriga hemmanet ett mantal Spaketorp i Utmelands socken, Kopparbergs län.

Garpenberg den 8 augusti 1898.

Fredrik Guldbrandsson,

Hemmansägare.

Att hemmansägaren Fredrik Guldbrandsson före sitt giftermål med handels-idkerskan Anna Eskilsson i Garpenberg utfärdat och egenhändigt undertecknat förestående morgongåvobrev, få vi på en gäng närvarande vittnen intyga.

Garpenberg som ovan.

Nils Nilsson, Albert Andersson!,

Gästgivare. Handlande.

Beträffande morgongåvas storlek gälla följande regler:

1. Mannen kan icke lagligen utfästa större mongongåva än en tredjedel av sin fasta eller en tiondedel av sina lösa tillgångar.

Att märka är, att morgongåva aldrig får utfästasi i både fast och lös egendom utan endast i ettdera slaget. Har icke desto mindre morgongåva blivit utfäst i båda slagen, kan hustrun antingen taga morgongåva i det slags egendom Kon helst önskar eller avstå från utfästelsen och erhålla morgongåva efter lag, såsom om ingen utfästelse skett.

Skulle utfästelsen av morgongåva avse egendom till större myckenhet än ovan nämnts, blir utfästelsen lagligen gällande, allenast såvitt den överensstämmer med den för morgongåvas storlek angivna regel.

Finnes icke så mycken fast egendom, att hustrun kan därur erhålla den till henne i sådan egendom utfästa morgongåva, erhåller hon denna i stället i lösören. Är morgongåva utf äst i lösören, och i boet ej finnes dylik egendom till den myckenhet, som motsvarar morgongåvans storlek, erhåller hustrun till bruk och nyttjande i fast egendom så mycket, som svarar mot bristen, till dess mannen eller hans rättsinnehavare fyller densamma.

2. Är morgongåva ej utfäst, kan den ej lagligen utkrävas med mer än sjättedelen av mannens fasta eller tjugondedelen av Inans lösa egendom.

I detta fall ligger det i mannens eller hans rättsinnehavares fria val att bestämma, huruvida morgongåva skall utgå i lös eller fast egendom.

* Morgongåvobrev bör ingivas till domstolen i orten för att intagas i dess protokoll.I fråga om hustruns *rätt över morgongåva* är följande att bemärka:

1. *Morgongåva i fast egendom får hon allenast nyttja och bruka, och detta endast så länge hon icke ingår nytt gifte och, tillika lever ärbart.*

Med hustruns ifrågavarande nyttjanderätt sammanhänger skyldighet för henne att hålla egendomen i brukbart skick.

2. *Morgongåva i lös egendom tillfaller hustrun med full äganderätt.*

I detta fall får hon således behålla morgongåvan, även om hon ingår nytt gifte eller för ett mindre ärbart leverne, och morgongåvan tillfaller efter hennes död hennes rättsinnehavare.

Morgongåva *utgår* vid äktenskapets upplösning, därest:

1) *hustrun överlever mannen.*

I motsatt fall erhålles emellertid morgongåva, därest *mannen dräpt sin hustru med vilja eller av grovt vållande,* samt tillika morgongåva blivit *utfäst* och därvid bestämts i *lösören.*

Nu angivna fall är *det enda,* då hustruns *arvingar* kunna vid äktenskapets upplösning erhålla morgongåva.

2) *intet makarnas gemensamma barn lever vid äktenskapets upplösning;*

3) *hustrun icke genom något sitt förvållande föranlett upplösningen.*

Om hustrun således t. ex. genom äktenskapsbrott vållat skillnad i äktenskapet, erhåller hon ingen morgongåva.

4) *hem- eller boskillnad icke erhållits mellan makarna.*

I motsatt fall är nämligen all egendomsgemenskap makarna emellan upphävd, och man kan således icke längre tala om någon *mannens giftorätt* eller *enskilda egendom,* varur morgongåva skulle utgå.

Om fördel av bo oskifto.

Härmed menas *den lösegendom, som ena maken vid den andras död äger att uttaga ur boet före dess delning.*

Ett *villkor* för fördelensuttagande är emellertid uppenbarligen, att *all den kända gälden därförinnan skall vara gulden,* ty först sedan detta skett, kan något skifte av boet lagligen komma i fråga, och fördelen uttages icke förrän vid boskiftet.

Den efterlevande maken äger att såsom *fördel uttaga* den egendom, som han eller hon helst vill behålla, dock att fördelen icke får utgöra mer än *tjugondedelen* av den lösa egendomen, därest icke boet är *»fattigt och ringa»,* i

vilken händelse den efterlevande utan nämnda begränsning äger att uttaga sin fästnings-ring, »dagliga säng» och nödiga gångkläder. I fråga om hustruns *rätt över morgongåva* är följande att bemärka:

1. *Morgongåva i fast egendom får hon allenast nyttja och bruka, och detta endast så länge hon icke ingår nytt gifte och, tillika lever ärbart.*

Med hustruns ifrågavarande nyttjanderätt sammanhänger skyldighet för henne att hålla egendomen i brukbart skick.

2. *Morgongåva i lös egendom tillfaller hustrun med full äganderätt.*

I detta fall får hon således behålla morgongåvan, även om hon ingår nytt gifte eller för ett mindre ärbart leverne, och morgongåvan tillfaller efter hennes död hennes rättsinnehavare.

Morgongåva *utgår* vid äktenskapets upplösning, därest:

1) *hustrun överlever mannen.*

I motsatt fall erhålles emellertid morgongåva, därest *mannen dräpt sin hustru med vilja eller av grovt vållande,* samt tillika morgongåva blivit *utfäst* och därvid bestämts i *lösören.*

Nu angivna fall är *det enda,* då hustruns *arvingar* kunna vid äktenskapets upplösning erhålla morgongåva.

2) *intet makarnas gemensamma barn lever vid äktenskapets upplösning;*

3) *hustrun icke genom något sitt förvållande föranlett upplösningen.*

Om hustrun således t. ex. genom äktenskapsbrott vållat skillnad i äktenskapet, erhåller hon ingen morgongåva.

4) *hem- eller boskillnad icke erhållits mellan makarna.*

I motsatt fall är nämligen all egendomsgemenskap makarna emellan upphävd, och man kan således icke längre tala om någon *mannens giftorätt* eller *enskilda egendom,* varur morgongåva skulle utgå.

Om fördel av bo oskifto.

Härmed menas *den lösegendom, som ena maken vid den andras död äger att uttaga ur boet före dess delning.*

Ett *villkor* för fördelensuttagande är emellertid uppenbarligen, att *all den kända gälden därförinnan skall vara gulden,* ty först sedan detta skett, kan något skifte av boet lagligen komma i fråga, och fördelen uttages icke förrän vid boskiftet.

Den efterlevande maken äger att såsom *fördel uttaga* den egendom, som han eller hon helst vill behålla, dock att fördelen icke får utgöra mer än *tjugondedelen* av den lösa egendomen, därest icke boet är *»fattigt och ringa»,* i vilken händelse den efterlevande utan nämnda begränsning äger att uttaga sin fästnings-ring, »dagliga säng» och nödiga gångkläder.Vad nu blivit sagt beträffande fördel tillämpas emellertid vanligen icke, utan förfares i stället så, att den efterlevande makens personliga tillhörigheter, såsom gångkläder och linne, ej upptagas i bouppteckningen efter den avlidne och således, då nämnda bouppteckning ligger till grund för boskiftet, ej alls medtages i detta. Emellertid beräknas icke desto mindre fördel vid skiftet och utgår då i penningar, dock endast till *tjugondedelen av det behållna lösörevärdet.* Skulle lösegendomen, vilken alltid före fastighet i boet användes till gälds betalning, icke lämna något överskott, *utgår ej fördel,* därest icke någon del av lösegendomen använts till betalning av intecknad skuld. I sådan händelse beräknas fördel i värdet av de sålunda använda lösörena, därest boets ställning över huvud taget medgiver, att fördel erhålles.

Om hemföljd.

*Därmed menas varje gåva av värde, sora någon giver sin äkta avkomling med, villkor, att gåvan skall vid arvskifte efter gåvogivaren återgå antingen genom återbäring eller medelst avräkning å gåvotagarens arvslott*Vad som här kallas hemföljd benämnes understundom villkorlig hemföljd, och menar man då med ovillkorlig hemföljd varje gåva, som gives till äkta avkomling med full äganderätt. Reglerna angående dylik gåva sammanfalla emellertid med bestämmelserna om vanlig gåva, vilka skola framdeles behandlas..

Ehuru visserligen vanliga förhållandet är, att gåvogivarna äro föräldrarna och gåvotagarna barnen, kunna likväl understundom de förra vara farföräldrar eller morföräldrar och de senare barnbarn, därest dessas föräldrar äro avlidna.

Då hemföljd gives, bör tillgå sålunda, att:

1) hemföljden upptecknas och värderas;

2) hemföljdstagaren lämnar kvitto å vad han mottagit.

Dessa regler äro emellertid givna endast för att anvisa det lämpligaste sätt, varpå tillvaron av hemföljd bevisas, och är reglernas iakttagande sålunda icke ett nödvändigt villkor, för att hemföljd skall anses erhållen, därest dess tillvaro på annat sätt kan bevisas.

Formulär till kvitto å hemföljd.

Undertecknad, som ämnar ingå äktenskap med handelsidkerskan Anna Larsson, har av hennes föräldrar, skräddaren Per Larsson och hans hustru

Vad nu blivit sagt beträffande fördel tillämpas emellertid vanligen icke, utan förfares i stället så, att den efterlevande makens personliga tillhörigheter, såsom gångkläder och linne, ej upptagas i bouppteckningen efter den avlidne och således, då nämnda bouppteckning ligger till grund för boskiftet, ej alls medtages i detta. Emellertid beräknas icke desto mindre fördel vid skiftet och utgår då i penningar, dock endast till *tjugondedelen av det behållna lösörevärdet.* Skulle lösegendomen, vilken alltid före fastighet i boet användes till gälds betalning, icke lämna något överskott, *utgår ej fördel,* därest icke någon del av lösegendomen använts till betalning av intecknad skuld. I sådan händelse beräknas fördel i värdet av de sålunda använda lösörena, därest boets ställning över huvud taget medgiver, att fördel erhålles.

Om hemföljd.

*Därmed menas varje gåva av värde, sora någon giver sin äkta avkomling med, villkor, att gåvan skall vid arvskifte efter gåvogivaren återgå antingen genom återbäring eller medelst avräkning å gåvotagarens arvslott*Vad som här kallas hemföljd benämnes understundom villkorlig hemföljd, och menar man då med ovillkorlig hemföljd varje gåva, som gives till äkta avkomling med full äganderätt. Reglerna angående dylik gåva sammanfalla emellertid med bestämmelserna om vanlig gåva, vilka skola framdeles behandlas..

Ehuru visserligen vanliga förhållandet är, att gåvogivarna äro föräldrarna och gåvotagarna barnen, kunna likväl understundom de förra vara farföräldrar eller morföräldrar och de senare barnbarn, därest dessas föräldrar äro avlidna.

Då hemföljd gives, bör tillgå sålunda, att:

1) hemföljden upptecknas och värderas;

2) hemföljdstagaren lämnar kvitto å vad han mottagit.

Dessa regler äro emellertid givna endast för att anvisa det lämpligaste sätt, varpå tillvaron av hemföljd bevisas, och är reglernas iakttagande sålunda icke ett nödvändigt villkor, för att hemföljd skall anses erhållen, därest dess tillvaro på annat sätt kan bevisas.

Formulär till kvitto å hemföljd.

Undertecknad, som ämnar ingå äktenskap med handelsidkerskan Anna Larsson, har av hennes föräldrar, skräddaren Per Larsson och hans hustru

10G

Maria Larsson, född Bouvin, som bidrag till min och Anna Larssons bosättning och i egenskap av hemföljd enligt 16 kap. 1 § Giftermålsbalken mottagit:

en matsalsmöbel av ek, värd .... 200: —

en divan, värd .... 30: —

o. s. v.

Summa Kronor 2,000: —

Och förbinder jag mig att ved blivande arvskifte efter någondera av

hemföljdsgivarne avräkna hemföljden enligt dess ovan angivna värdebelopp

på Anna Larssons arvslott ävensom att, därest denna icke skulle komma att

till fullo motsvara berörda belopp, kontant till sterbhuset återbetala skillnaden.

Stockholm den 6 juni 1894.

Jakob Lindeberg, Timmerman.

Ovanstående förbindelse godkännes till alla delar av mig. Stockholm som ovan.

Anna Larsson.

Att timmermannen Jakob Lindeberg och handelsidkerskan Anna Larsson här ovan egenhändigt skrivit sina namn, intyga undertecknade på en gkng närvarande vittnen:

Emil Holmberg, John Rundgren,

Juvelerare. Kopparslagare.

Föremålet för hemföljd kan vara så väl fast som lös egendom, men i intet fall erhåller hemföljdstagaren mer än nyttjanderätt till hemföljdsgodset, vilken nyttjanderätt medför skyldighet att underhålla egendomen samt, i fråga om fast egendom, bör av hemfölj dstagaren intecknas.

Hemföljden skall återgå

1) vid hem föl jäs g ivareris död.

I detta fall återbär es hemföljden, därest icke i boet finnes därmed jämngott gods, som hemföljdstagarens medarvingar kunna erhålla vid arvskiftet. Skulle så åter vara förhållandet, avräknas hemföljdens värde å hemföljdstagarens arvslott. I intetdera fallet påföres emellertid ränta å hemföljden eller ersättning för dess begagnande.

2) vid hemföljdstagarens död, därest han icke lämnar barn efter sig.

I motsatt fall erhåller barnet hemföljden och får behålla den under samma villkor som den avlidne.

3) vid hem föl jds givarens konkurs;

4) OTTi hemföljd sta g ar en råkar i konkurstillstånd.

I de tre sistnämnda fallen äger ovillkorlig återbäringsskyldig-het rum.Skulle i något av de fall, då Lemföljden, skall återbäras, densamma Lava genom liemföljdstagarens vållande blivit skadad eller förstörd, är hemföljdstagaren skyldig att därför utgiva ersättning. Är det bevisligt, *att hem följd blivit given,* men icke *huru mycket* den utgör eller vilket värde den äger, är Lemföljdstagaren berättigad att återbära vad lian säger sig Lava erhållit såsom Lemföljd, men måste då tillika med ed bekräfta sina uppgifter om, vad Lan bekommit, ocli Luru mycket detta vid mottagandet varit värt.

*

Om föräldrar och barn.

Enligt de flesta lagar är den omständiglieten, huruvida ett barn är fött inom eller utom äktenskapet av avgörande betydelse för barnets rättsställning. Barn födda utom äktenskapet intaga så gott som överallt en sämre rättsställning än de i äktenskapet födda, särskilt i förhållande till fadern och detta naturligen beroende på dels statssamhällets önskan att gynna de legitima förbindelserna, dels svårigheten att i ett flertal fall erhålla kännedom om, vem fadern varit. Den moderna lagstiftning, som på detta område tillkommit, har väl alltjämt tagit hänsyn till denna skillnad, men har ock sökt verksamt bidraga därtill, att barn, födda utom äktenskapet ej skola i alltför hög grad få lida för föräldrarnas gärning samt att vårdnads- och underhållsplikten gentemot dessa barn noga inskärpes hos föräldrarna. De lagar, som vi i Sverige på ifrågavarande område den 14 juni 1917 erhållit, hava jämväl beaktat berörda synpunkter.

Om äktenskaplig börd.

(Lag om äktenskaplig börd.)

Enligt lagen om äktenskaplig börd skola följande barn anses hava sådan börd:

1) Barn, fött under äktenskapet (§ 1).

2) Barn, fött å sådan tid efter äktenskapets upplösning, att det *kan* vara avlat dessförinnanNågon legal konceptionstid har icke fastställts, utan har det överlåtits åt domstolen att i varje särskilt fall pröva, å vilken tid barnet ifråga kan anses vara avlat. (§ 1).

3) Utom äktenskapet fött barn, vars föräldrar efteråt ingå äktenskap med varandra (§ 8).

Skulle i något av de fall, då Lemföljden, skall återbäras, densamma Lava genom liemföljdstagarens vållande blivit skadad eller förstörd, är hemföljdstagaren skyldig att därför utgiva ersättning. Är det bevisligt, *att hem följd blivit given,* men icke *huru mycket* den utgör eller vilket värde den äger, är Lemföljdstagaren berättigad att återbära vad lian säger sig Lava erhållit såsom Lemföljd, men måste då tillika med ed bekräfta sina uppgifter om, vad Lan bekommit, ocli Luru mycket detta vid mottagandet varit värt.

*

Om föräldrar och barn.

Enligt de flesta lagar är den omständiglieten, huruvida ett barn är fött inom eller utom äktenskapet av avgörande betydelse för barnets rättsställning. Barn födda utom äktenskapet intaga så gott som överallt en sämre rättsställning än de i äktenskapet födda, särskilt i förhållande till fadern och detta naturligen beroende på dels

statssamhällets önskan att gynna de legitima förbindelserna, dels svårigheten att i ett flertal fall erhålla kännedom om, vem fadern varit. Den moderna lagstiftning, som på detta område tillkommit, har väl alltjämt tagit hänsyn till denna skillnad, men har ock sökt verksamt bidraga därtill, att barn, födda utom äktenskapet ej skola i alltför hög grad få lida för föräldrarnas gärning samt att vårdnads- och underhållsplikten gentemot dessa barn noga inskärpes hos föräldrarna. De lagar, som vi i Sverige på ifrågavarande område den 14 juni 1917 erhållit, hava jämväl beaktat berörda synpunkter.

Om äktenskaplig börd.

(Lag om äktenskaplig börd.)

Enligt lagen om äktenskaplig börd skola följande barn anses hava sådan börd:

1) Barn, fött under äktenskapet (§ 1).

2) Barn, fött å sådan tid efter äktenskapets upplösning, att det *kan* vara avlat dessförinnanNågon legal konceptionstid har icke fastställts, utan har det överlåtits åt domstolen att i varje särskilt fall pröva, å vilken tid barnet ifråga kan anses vara avlat. (§ 1).

3) Utom äktenskapet fött barn, vars föräldrar efteråt ingå äktenskap med varandra (§ 8).

108

Undantag:

Trots att de allmänna förutsättningarna därför finnas kan emellertid ett barn förklaras icke hava äktenskaplig börd:

a) därest mannen därom instämmer talan till domstol inom sex månader, från det han fick kunskap om barnets födelse (§2).

Då barnet vanligen står under mannens förmyndarskap, men mannen och barnet i nu förevaraiide fall hava rakt motsatta intressen, måste annan person förordnas att företräda barnet. Då modern såsom oftast stående i beroende av mannen näppeligen kan anses vara den lämpligaste att i detta fall tillvarataga barnets intressen, har lagen stadgat, att, därest ej särskild förmyndare finnes för barnet, mannen i sammanhang med det att han väcker talan ifråga om barnets börd har att hos rätten söka förordnande av god man att bevaka barnets rätt. Är å landet ej rättegångsdag, äger domaren förordna en god man att bevaka barnets rätt, intill dess på anmälan av domaren god man hunnit av rätten förordnas;

b) därest i händelse av mannens sinnessjukdom eller sinnes-slöhet, dennes förmyndare inom ovan berörda tid till domstol instämmer talan (§ 2) ;

c) därest, i händelse av mannens död och ej tilländalupen tid för talans anställande, den, som jämte eller näst efter barnet är arvsberättigad efter mannen, till domstol instämmer talan inom sex månader, sedan han erhållit kännedom om barnets födelse och om mannens död (§3). Har emellertid mannen efter barnets födelse erkänt barnet såsom sitt, får talan som ovan under a)—c) är omnämnd, icke äga rum (§ 4);

d) därest barnet självt till domstol uttager stämning å mannen, eller, om denne är död, å dem, som jämte eller näst efter barnet äro hans arvingar (§ 5) ;

e) därest förmyndare eller god man, som rätten på anmälan av barnavårdsnämnden förordnat för barn, som är omyndigt pa grund av ålder eller lider av sinnessjukdom eller sinnesslöhet, å barnets vägnar förer sådan talan som under d) sägs (§5).

I mål, som härovan omnämnts, har rätten att sörja för fullständig utredning och äger för sådant ändamål att införskaffa erforderlig bevisning.

Modern skall, därest så kan ske, höras i målet. Rätten är ej bunden på parts erkännande och ed får ej bjudas.

Inkallas enligt rättens förordnande någon som vittne eller för att upplysningsvis höras, skall beträffande ersättning av allmänna medel för inställelsen och sådan ersättnings återgäldande i tilllämpliga delar gälla vad i avseende å brottmål är stadgat. Därest part så begär, äger rätten förordna, att målet skall handläggas inom stängda dörrar (§ 6),För att väckt käromål om barns utomäktenskapliga börd skall kunna bifallas erfordras, att det kan visas, att barnet icke kan vara avlat av mannen.

Undantag: Änskönt att sådan, bevisning ej förebragts, kan talan, som föres av mannen själv, bifallas, därest utredningen giver vid banden, att barnet är avlat före äktenskapet eller under det makarna enligt domstols beslut levat åtskilda samt det ej göres sannolikt, att makarna haft samlag med varandra å tid, då barnet kan vara avlat.

*

Om barn i äktenskap.

(Lag om barn i äktenskap.)

Är barn, som födes efter nu omhandlade lags ikraftträdande (den 1 januari 1918), avlat dessförinnan ocli skulle barnet på grund av omständighet, som inträffat före nyssberörda dag, enligt äldre lag varit att anse såsom äkta, äger det äktenskaplig börd, ehuru det enligt den nya lagen skulle anses såsom barn utom äktenskap.

Själva begreppet barn i äktenskap är fastställt genom den förut omförmälda lagen av den 14 juni 1917 om äktenskaplig börd. Nu ifrågavarande lag avser huvudsakligen att giva bestämmelser angående rättsförhållandet mellan barn i äktenskap och deras föräldrar.

Här nedan lämnas ett sammandrag av de viktigaste av dessa bestämmelser.

a) *Barn i äktenskap erhåller faderns släktnamn* (§ 1).

Denna rätt erhåller barnet genom födseln. Att barnet tillhör *faderns* släkt och följaktligen skall bära hans släktnamn, är en sedan uråldriga tider fastslagen uppfattning.

Ändring av detta släktnamn får endast äga rum i följande fall:

1) då kvinna gifter sig;

2) vid adoption;

3) då anmälan om nytt släktnamns antagande göres på sätt i 1901 års förordning angående antagande av släktnamn är stadgat.

önskar någon antaga nytt släktnamn, skall han, därest han ej allenast ämnar antaga sin faders namn, farfaders, morfaders eller i almanackans namnlängd intaget manligt förnamn, med tillägg av »son» eller dylikt, som utmärker härkomst eller ock gårdsnamn, varmed han efter ortens sed benämnes, eller ock frånskild hustru återtagit släktnamn, som före äktenskapet tillkom henne, eller då enligt lagen om barn utom äktenskap sådant barn antagit sin faders eller styvfaders släktnamn eller då slutligen konungen för särskilt fall förordnat om nytt släktnamns anta- För att väckt käromål om barns utomäktenskapliga börd skall kunna bifallas erfordras, att det kan visas, att barnet icke kan vara avlat av mannen.

Undantag: Änskönt att sådan, bevisning ej förebragts, kan talan, som föres av mannen själv, bifallas, därest utredningen giver vid banden, att barnet är avlat före äktenskapet eller under det makarna enligt domstols beslut levat åtskilda samt det ej göres sannolikt, att makarna haft samlag med varandra å tid, då barnet kan vara avlat.

*

Om barn i äktenskap.

(Lag om barn i äktenskap.)

Är barn, som födes efter nu omhandlade lags ikraftträdande (den 1 januari 1918), avlat dessförinnan ocli skulle barnet på grund av omständighet, som inträffat före nyssberörda dag, enligt äldre lag varit att anse såsom äkta, äger det äktenskaplig börd, ehuru det enligt den nya lagen skulle anses såsom barn utom äktenskap.

Själva begreppet barn i äktenskap är fastställt genom den förut omförmälda lagen av den 14 juni 1917 om äktenskaplig börd. Nu ifrågavarande lag avser huvudsakligen att giva bestämmelser angående rättsförhållandet mellan barn i äktenskap och deras föräldrar.

Här nedan lämnas ett sammandrag av de viktigaste av dessa bestämmelser.

a) *Barn i äktenskap erhåller faderns släktnamn* (§ 1).

Denna rätt erhåller barnet genom födseln. Att barnet tillhör *faderns* släkt och följaktligen skall bära hans släktnamn, är en sedan uråldriga tider fastslagen uppfattning.

Ändring av detta släktnamn får endast äga rum i följande fall:

1) då kvinna gifter sig;

2) vid adoption;

3) då anmälan om nytt släktnamns antagande göres på sätt i 1901 års förordning angående antagande av släktnamn är stadgat.

önskar någon antaga nytt släktnamn, skall han, därest han ej allenast ämnar antaga sin faders namn, farfaders, morfaders eller i almanackans namnlängd intaget manligt förnamn, med tillägg av »son» eller dylikt, som utmärker härkomst eller ock gårdsnamn, varmed han efter ortens sed benämnes, eller ock frånskild hustru återtagit släktnamn, som före äktenskapet tillkom henne, eller då enligt lagen om barn utom äktenskap sådant barn antagit sin faders eller styvfaders släktnamn eller då slutligen konungen för särskilt fall förordnat om nytt släktnamns anta-110

gande, därom ingiva eller i betalt brev insända ansökning till konungens befallningshavande i det län, inom vilket han är kyrkobokförd. Vid ansökningen skola fogas dels åldersbevis, angivande sökandens fullständiga namn, hans födelseår, månad och dag- jämte bostad i församlingen samt om. han är gift eller icke, dels 4 kronor såsom avgift för ansökningens kungörande*. Sökandens underskrift skall dessutom vara av vittnen styrkt.

Ansökning av beskaffenhet, som nu är nämnd, får icke bifallas, därest det nya namnet, såvitt känt är, bäres av annan släkt och tillika är av mera egenartad beskaffenhet eller därest detsamma kan väcka anstöt. Är det fråga om förändring av mera egenartat släktnamn, får ansökan ej heller bifallas, utan att skälig1 orsak anföres.

Är ansökning av beskaffenhet att ej genast böra avslås, skall konungens befallningshavande införa kungörelse om densamma en gång såväl i Post- och Inrikes Tidningar som i tidning inom orten, med tillkännagivande, at envar äger att inom sextio dagar, efter det ansökningen senast kungjordes, till konungens befallningshavande ingiva eller i betalt brev insända skriftlig invändning mot ansökningen. Efter förloppet av nämnda tid skall ausökningen av konungens befallningshavande företagas till prövning. Beslut i ärendet meddelas efter anslag och skola, därest ansökningen avslås, skälen därför angivas i beslutet. Den, som är med beslutet missnöjd, äger att vid talans förlust före klockan tolv å sextionde dagen från den, då beslutet meddelades, anföra besvär hos konungen i ecklesiastikdepartementet.

Har ansökan om godkännande av släktnamn bifallits, 'äger sökanden inom ett år från den dag, konungens befallningshavandes beslut vunnit laga kraft, elller, i händelse av besvär, ärendet av konungen prövats, hos pastor i den församling, sökanden tillhör, anmäla namnet till införande i kyrkobok. Sker ej anmälan inom den sålunda

bestämda tiden, är godkännandet utan verkan.

För den, som ej uppnått myndig ålder, göres anmälan om nytt släktnamns införande i kyrkobok eller ansökan om nytt släktnamns godkännande av hans målsman. Har den omyndige fyllt 18 år, får emellertid ansökan eller anmälan ej upptagas, såvida densamma ej är av honom biträdd.

Anmälan eller ansökan av fader gäller, såvida ej annat förbehåll gjorts, även för dem av hans äkta barn, som stå under hans målsmanskap och ej fyllt 18 år.

Har barn utom äktenskap sin moders, faders eller styvfaders släktnamn eller bär adoptivbarn adoptantens släktnamn, skall, såvida ej annat förbehålles, anmälan eller ansökan av den, vars släktnamn barnet sålunda bär, gälla även för barnet, såvitt det står under dennes målsmanskap och ej fyllt 18 år.

* Dessa återfås, om ansökningen omedelbart avslås.UI

Tillhör hustru eller barn, å vilket bestämmelserna i föregående stycke äro tillämpliga, annan församling än mannen eller barnets målsman, skall vid anmälan om namnets införande i kyrkobok denna församling uppgivas för pastor.

Den, som är gift, får allenast i förening med maken g\)ra sådan anmälan eller ansökan, som här omnämnts.

b) Barnet står under föräldrarnas vård (§ 2).

Vårdnadsbegreppet är noga att skilja från förmyndarskapet. Det förra avser omsorgen om barnets person, det senare, därest förmynderskapet och vårdnaden icke utövas av samma person, allenast omsorgen om barnets ekonomi. Med vårdnaden följer skyldighet för föräldrarna att sörja för barnets person och att giva det en sorgfällig uppfostran. Föräldrarna hava därvid att tillse, att barnet erhåller »uppehälle och utbildning, efter vad med hänsyn till föräldrarnas villkor och de tillgångar, barnet kan äga, ävensom barnets anlag» är tillbörligt (§3). Barnet har med andra ord rätt och anspråk att få leva efter samma standard som föräldrarna. Medan förmynderskapet i regel skall utövas av fadern allena, åligger numera, i motsats mot vad i äldre rätt gällt, vårdnaden bägge föräldrarna. Barnet skall stå under deras omvårdnad till dess det fyllt 21 år eller ingått äktenskap, och detta oberoende av om annan person förordnats till förmyndare. Skulle däremot barn även efter fyllda tjuguett år i följd av sinnessjukdom eller annan orsak vara oförmögen att taga vård om sig självt, skola de vanliga bestämmelserna om förmynderskap gälla ifråga om barnet.

Rätten att bestämma över barnets personliga angelägenheter tillkommer alltså bägge föräldrarna i förening (§ 6).

Undantag beträffande makarnas gemensamma vårdnadsrätt:

1) Skulle en av föräldrarna i följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak vara hindrad att deltaga i beslut rörande någon barnets angelägenhet, som icke utan olägenhet kan uppskjutas, utövas bestämmanderätten av den andre. Denne får dock icke ensam fatta beslut av ingripande betydelse för barnets framtid, för såvida icke barnets bästa uppenbarligen kräver detsamma (§ 7).

2) Skulle en av föräldrarna göra sig skyldig till grovt missbruk eller till grov försummelse vid vårdnadens utövande eller är en av dem hemfallen åt missbruk av rusgivande medel eller för ett lastbart liv eller är han till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak för längre tid förhindrad att deltaga i vårdnaden, äger rätten på ansökan av den andra eller på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd förordna, att vårdnaden skall tillkomma den andre. Inträffar fall, som ovan nämnts, ifråga om bägge föräldrarna, äger* rätten överflytta vårdnaden åt särskild förordnad förmyndare (§ 8).112

^3) Leva föräldrarna på grund av söndring åtskilda, bar rätten på ansökan av endera att förordna, vilken av dem skall bäva vårdnaden om barnet eller, om ej alla barnen böra stå under den enes vårdnad, buru de skola fördelas mellan föräldrarna. Äro föräldrarna ense, skall rätten besluta i överensstämmelse med deras önskemål, såframt det ej skulle vara uppenbart stridande mot barnens bästa, Kunna föräldrarna ej enas, skall rätten bestämma efter vad med hänsyn främst till barnens bästa finnes skäligt. Bär endera huvudsakligen skulden till sammanlevnadens

hävande, men äro de båda lika lämpliga att handhava vårdnaden om barnen, skall den andra maken vara närmast därtill (§ 9).

4) Är till återgång dömt av föräldrarnas äktenskap eller till hemskillnad eller äktenskapsskillnad mellan dem, skall rätten jämväl meddela förordnande angående vårdnaden om barnen i överensstämmelse mad vad ovan under punkt 3 är angivet (§9).

5) Dör en av föräldrarna, tillkommer vårdnaden den andra. Äro bägge föräldrarna döda, utövas vårdnaden av förmyndaren (§ 10).

6) Har vårdnaden på grund av bestämmelserna i § 9 tillerkänts den ena av föräldrarna, men inträffar ifråga om honom fall, varom ovan under punkt 2 omförmäles, eller skulle han dö, har rätten att förordna den andra maken att utöva vårdnaden, såvida ej denna med hänsyn till barnets bästa finnes böra anförtros åt särskild förmyndare (§ 11).

Fader eller moder, som är skild från vårdnaden om barnet, får dock ej betagas tillfälle till umgänge med detsamma, för såvida icke särskilda omständigheter föranleda därtill. Åtnöjes han ej med vad härutinnan bestämmes av den make, som handhar vårdnaden om barnet, skall rätten avgöra ifrågavarande tvist makarna emellan (§ 12).

c) Föräldrarna hava underhållsskyldighet gentemot barnet. Föräldrarna äro skyldiga att vidkännas kostnaden för barnets uppehälle och utbildning, om ej barnet har egna tillgångar. Denna underhållsskyldighet upphör ej, innan barnet erhållit den utbildning, varom ovan under punkt b) omförmälts, och icke i något fall, förrän barnet fyllt 16 år (§ 13).

Undantag. (

Är barnet, sedan dess rätt till underhåll upphört, i följd av sjukdom eller annan dylik orsak ur stånd att självt försörja sig, äro föräldrarna dock i mån av förmåga skyldiga att giva barnet skäligt underhåll. Enahanda underhållsskyldighet åligger barn emot fader eller moder, som av sjukdom eller annan dylik orsak är ur stånd att själv försörja sig (§ 16).

I kostnaden för barnets underhåll skall envar av föräldrarna taga del efter sin förmåga (§ 14).113

Har make under sin vårdnad barn i tidigare gifte eller utom äktenskap, skall andra maken, så länge äktenskapet består, vara skyldig att jämte honom efter sin förmåga bidraga till barnets underhåll.

Sistnämnda stadgande medför ej ändring i den underhållsskyldighet, som åligger den andre av barnets föräldrar. (Lag om makes underhållsskyldighet mot andra makens barn.*)

Leva föräldrarna åtskilda på grund av söndring eller efter vunnen hemskillnad, eller är deras äktenskap upplöst, är den av föräldrarna, som ej har vårdnaden om barnet, skyldig att betala underhållsbidrag. Har särskilt förordnad förmyndare vårdnaden om barnet, åligger denna skyldighet båda föräldrarna

(§ 15). .

Betalning av underhållsbidrag skall, om ej på grund av särskilda omständigheter rätten bestämmer annorlunda, erläggas i förskott för kalendermånad. Förskottsbetalning utöver vad nu sagts medför ej befrielse att gälda underhållsbidrag för den tid sådan betalning avser (§ 17).

Avtal angående fullgörande för framtiden av sådan underhållsskyldighet, varom härovan under punkt c) omförmälts, utgör ej hinder för den underhållsberättigade att utfå det underhåll, som enligt nu omhandlade lag tillkommer honom. Sådant avtal får på den underhållsskyldiges yrkande jämkas av rätten, om väsentligen ändrade förhållanden påkalla det.

Har, med avseende å förestående återgång av äktenskap, hemskillnad eller äktenskapsskillnad, avtal om barnets underhåll träffats mellan föräldrarna, men är detsamma uppenbart obilligt för en av dem, kan ock avtalet, om det ej slutits under hemskillnad, efter klandertalan av ena maken jämkas av rätten. Sådant klander skall dock vid

talans förlust väckas senast i skillnadsmålet, eller inom ett år från det skillnad i äktenskapet meddelades (se G. B. 11:29).

d) Föräldrarna hava uppsikt över barnet.

Denna plikt, som nära sammanhör med föräldrarnas i föregående punkt omnämnda skyldigheter, åligger dem icke blot* ur barnets utan ock ur tredje mans intresse. Om det för barnets uppfostran är nödigt, äga föräldrarna tukta barnet, på sätt med hänsyn till barnets ålder och övriga omständigheter kan anses lämpligt (§ 4).

e) Barn under 18 år får ej taga tjänst eller annat arbete utan föräldrarnas samtycke. Har barnet med föräldrarnas samtycke tagit tjänst eller annat arbete, varigenom barnet blivit i stånd att försörja sig, äger det, sedan det fyllt sexton år, självt uppsäga avtalet ävenså träffa avtal om annat arbete av liknande

* Denna lag äger dock ej tillämpning ifråga om barn till den, som har äkta makes rätt, ehuru fullkomnat äktenskap ej kommit till stånd.

art. Avtal, som barnet sålunda själv träffat, äga föräldrarna häva, om det anses erforderligt med hänsyn till barnets uppfostran eller välfärd. Hava föräldrarna använt sig av denna rätt, äger barnet därefter ej att i likhet med vad ovan omnämnts träffa arbetsavtal. Sedan barnet fyllt 18 år, får det emellertid själv taga tjänst eller annat arbete _(§ 5).

Vissa bestämmelser om rättegången.

Uppstår rättstvist i anledning av denna lag (§§ 6, 8, 9 eller 11), äger rätten infordra yttrande från barnavårdsnämnd samt jämväl i övrigt införskaffa erforderlig utredning.

Har rätten förordnat, att någon av föräldrarna skall personligen inställa sig, men kommer denne det oaktat ej, skall han, om så finnes lämpligt, hämtas till rätten.

Rätten äger vidare att, om part det begär, förordna, att målet skall handläggas inom stängda dörrar (§ 20).

I vissa mål (mål, som avses i § § 8, 9 eller 11) äger ock rätten, på yrkande, att för tiden intill dess laga kr af t ägande dom föreligger, förordna om vårdnaden, efter vad som finnes skäligt. Föres talan om utbekommande av underhållsbidrag, äger ock rätten, på yrkande, förordna, att svaranden skall utgiva skäligt bidrag för nämnda tid.

Har å landet ansökan eller anmälan ingivits till domaren eller stämning uttagits, men har målet ej förevarit vid rätten, äger domaren, på yrkande, meddela förordnande om vårdnaden. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas motparten. Har förordnande meddelans, tager rätten vid första rättegångstillfället i målet under omprövning, huruvida förordnandet skall äga bestånd. Förordnande, varom nu nämnts, går i verkställighet lika med laga kraft ägan de dom, men kan när som helst återkallas av rätten (§ 21).

Klagan över rättens slutliga utslag i mål, som avses i denna lag, skall, även om målet är av beskaffenhet att böra anhängig-göras genom stämning, föras genom besvär.

Är part missnöjd med rättens förordnande, varom i näst föregående stycke (§ 21) omförmäles, eller med beslut, varigenom domarens förordnande förklarats skola äga bestånd, skall särskild klagan föras däröver. Har domaren meddelat förordnande, varom i näst föregående stycke omförmäles (§ 21) får klagan föras hos hovrätten. Tiden för besvärs anförande räknas från det klaganden erhöll del av beslutet (§ 22).

Utan hinder av vad rätten beslutit i fråga, varom i §§ 6, 8, 9 eller 11 berörts, eller angående underhållsbidrag, äger rätten annorlunda förordna därom, när väsentligen ändrade förhållanden det påkalla.

Vad i 1 § denna lag är stadgat om barn i äktenskap skall äga tillämpning jämväl beträffande barn, som fötts, innan lagenden 14 juni 1917 om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom äkta, ehuru föräldrarna ej blivit förende med varandra i fullkomnat äktenskap. Samma stadgande

skall ock äga tillämpning på barn, som fötts efter det lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av övergångsbestämmelsen till samma lag äger äktenskaplig börd, ehuru det eljest skulle anses såsom barn utom äktenskap.

*

Om barn utom äktenskap.

(Lag om barn utom äktenskap.)

A. *Barnets namn.*

I den nya lagen om barn utom äktenskap har såsom huvudregel fastslagits, att barn utom äktenskap skall erhålla moderns släktnamn (§ 1). Sådana barn stå ju i regel närmare modern än fadern, och då de som oftast vårdas av och vistas hos henne, är det självfallet i allmänhet det lämpligaste ur såväl barnets som moderns synpunkt, att barnet får bära hennes namn.

Från denna regel, att barn utom äktenskap skall bära moderns släktnamn, finnas emellertid följande undantag:

1) Är modern gift, eller är hon frånskild hustru, skall barnet erhålla det släktnamn, som tillkom modern såsom ogift.

2) Önskar fadern att giva barnet sitt släktnamn, skall detta medgivas, därest blott förmyndaren eller, om barnet fyllt 18 år, barnet självt givit sitt samtycke därtill. Bestämmelsen att förmyndarens samtycke erfordras för namnförändringen innebär, att modern i de flesta fall får ett avgörande inflytande angående frågans utgång. Då modern såsom olämplig fråntagits förmynderskapet, finnes däremot intet skäl för att låta henne hindra barnet att erhålla faderns släktnamn, särskilt om denne har barnet hos sig och utövar vårdnaden över detsamma.

3) Är modern gift, äger hennes make under samma förutsättning, som under 2) angavs, giva barnet sitt släktnamn.

4) Är barnet trolovningsbarnOavsett att vid trolovning föräldrarna voro så besläktade eller besvågrade, att äktenskap dem emellan måste återgå eller att endera var gift med annan, skall barnet anses såsom trolovningsbarn, därest föräldrarna eller en av dem var i god tro., d. v. s. barn, avlat i trolovning eller vars föräldrar efter dess avlelse ingått trolovning med varandra, äger förmyndaren eller barnet självt, om det är myndigt, bestämma, att det skall bära faderns namn. Har barnet fyllt 18 år, äger ej förmyndaren utan dess samtycke träffa sådan bestämmelse.

den 14 juni 1917 om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom äkta, ehuru föräldrarna ej blivit förende med varandra i fullkomnat äktenskap. Samma stadgande skall ock äga tillämpning på barn, som fötts efter det lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av övergångsbestämmelsen till samma lag äger äktenskaplig börd, ehuru det eljest skulle anses såsom barn utom äktenskap.

*

Om barn utom äktenskap.

(Lag om barn utom äktenskap.)

A. *Barnets namn.*

I den nya lagen om barn utom äktenskap har såsom huvudregel fastslagits, att barn utom äktenskap skall erhålla moderns släktnamn (§ 1). Sådana barn stå ju i regel närmare modern än fadern, och då de som oftast vårdas av

och vistas hos henne, är det självfallet i allmänhet det lämpligaste ur såväl barnets som moderns synpunkt, att barnet får bära hennes namn.

Från denna regel, att barn utom äktenskap skall bära moderns släktnamn, finnas emellertid följande undantag:

1) Är modern gift, eller är hon frånskild hustru, skall barnet erhålla det släktnamn, som tillkom modern såsom ogift.

2) Önskar fadern att giva barnet sitt släktnamn, skall detta medgivas, därest blott förmyndaren eller, om barnet fyllt 18 år, barnet självt givit sitt samtycke därtill. Bestämmelsen att förmyndarens samtycke erfordras för namnförändringen innebär, att modern i de flesta fall får ett avgörande inflytande angående frågans utgång. Då modern såsom olämplig fråntagits förmynderskapet, finnes däremot intet skäl för att låta henne hindra barnet att erhålla faderns släktnamn, särskilt om denne har barnet hos sig och utövar vårdnaden över detsamma.

3) Är modern gift, äger hennes make under samma förutsättning, som under 2) angavs, giva barnet sitt släktnamn.

4) Är barnet trolovningsbarnOavsett att vid trolovning föräldrarna voro så besläktade eller besvågrade, att äktenskap dem emellan måste återgå eller att endera var gift med annan, skall barnet anses såsom trolovningsbarn, därest föräldrarna eller en av dem var i god tro., d. v. s. barn, avlat i trolovning eller vars föräldrar efter dess avlelse ingått trolovning med varandra, äger förmyndaren eller barnet självt, om det är myndigt, bestämma, att det skall bära faderns namn. Har barnet fyllt 18 år, äger ej förmyndaren utan dess samtycke träffa sådan bestämmelse.

116

B. Omvårdnad och förmynderskap.

Enär föräldrar till barn utom äktenskap oftast icke leva samman, måste omvårdnaden om sådant barn anförtrotts åt en av föräldrarna. Att det i detta fall blir modern, åt vilken omvårdnaden om barnet i första hand anförtros, är självfallet, och hon äger jämväl utan förordnande rätt att vara barnets förmyndare* (§2).

Emellertid har den nya lagen om barn utom äktenskap, på samma gång den fastslagit moderns företrädesrätt till vårdnad och förmynderskap, anvisat fall, då fadern eller annan person lämpligen borde ersätta modern i fråga om dessa skyldigheter.

a) Kunna föräldrarna enas om, att fadern skall träda i moderns ställe, skall fadern, på anmälan, av rätten för ordnas till förmyndare, dock allenast under villkor att han efter prövning av domstolen befinnes därtill lämplig.

b) Finnes modern ej vara lämplig att hava omvårdnad över barnet eller dör hon, har rätten att i hennes ställe till förmyndare förordna fadern eller annan person.

Änskönt modern i regel torde vara lämplig att förestå barnet, kan det givetvis tänkas fall, då så icke är förhållandet och då vårdnaden, även mot hennes vilja, bör fråntagas modern. Lagens mening har emellertid uppenbart varit, att vårdnaden icke får fråntagas modern, utan att hon verkligen är olämplig, icke blott och bart därför, att hon är mindre lämplig (än t. ex. fadern). Ehuru det visserligen kunde synas böra vara en självklar sak, att, då modern icke befinnes vara lämpad att handhava vårdnaden om barnet eller dör, denna rätt utan vidare överlämnas åt fadern, har dock lagen icke ansett det tillrådigt att införa ett sådant stadgande. Det är på domstolens prövning i varje fall det bör bero, huruvida fadern eller annan (exempelvis moderns fader eller annan av mödernefränderna; om modern ingår äktenskap med annan man än barnets fader, denne man), skall omhänderhava vårdnaden om barnet.

Enligt stadgande i ärfdabalken (20:8) får den icke vara förmyndare, som ej fyllt 25 år. Huruvida detta stadgande skulle anses tillämpligt även beträffande föräldrars förmynderskap för sina barn, har ansetts tvivelaktigt. Dock har det i varje fall ansetts självklart, att, därest modern eller fadern icke uppnått 21 års ålder och således själv vore omyndig, han eller hon icke kunde anses berättigad att vara förmyndare. Änskönt modern sålunda på grund

av sin ålder vore omyndig, har hon dock, därest blott särskild förmyndare ej vore förordnad**, rätt att å

* Tiii hjälp och kontroll åt modern har lagen anvisat en särskild barnavårdsman: se därom i annat sammanhang.

** Detta sker i regel icke, då modern får föra barnets talan och barn, varom här lär fråga, ofta sakna egen förmögenhet.117

barnets vägnar föra talan om faderskap ocli underhåll. Genom stadgandet, att barnavårdsman skall i berörda hänseende biträda modern samt vid behov själv föra barnets talan, torde risken beträffande ett sådant medgivande vara tämligen ringa.

Slutligen har den nya lagen om barn utom äktenskap i detta sammanhang stadgat, att fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet, dock ej må betagas tillfälle till umgänge med det, med. mindre särskilda omständigheter därtill föranleda. Skulle fadern eller modern ej nöjas åt vad härutinnan bestämmes av den, som har vårdnaden, skall rätten slita tvisten dem emellan och meddela erforderliga föreskrifter (§2).

C. Uiulerliå Ils skyldighet.

Jämlikt förut gällande bestämmelser hava barnen utom äktenskap intagit en synnerligen ofördelaktig ställning gent emot de äkta barnen, i vad det gällt rätt för dem att av föräldrarna erhålla underhåll. Titi 8 kapitlet 7 paragrafen Ärfdabalken stadgades sålunda endast, att barn utom äktenskap skulle äga åtnjuta »nödtorftig föda och uppfostraii)), till dess det »kunde nära sig självt», d. v. s. sådana barn voro hänvisade att tidigast möjligt förtjäna sitt livsuppehälle och de kunde aldrig, oavsett föräldrarnas levnadsställning, göra anspråk på annat än minsta möjliga underhåll.

Med hänsyn till det uppenbart oriktiga i sådana stadganden har i 1917 års lag införts den bestämmelsen, att barn utom äktenskap (likaväl som barn av äktenskaplig börd) skola av föräldrarna njuta uppehälle och uppfostran »efter ty med avseende å häda föräldrarnas villkor mä anses skäligt)). Ifråga om den tid barn utom äktenskap bör kunna göra anspråk på underhåll, har 1917 års lag stadgat som minimigräns fyllda femton år, därest ej »barnets anlag och omständigheterna i övrigt» föranleda, att barnet bör erhålla fortsatt utbildning (§ 3).

I kostnaden för barnets underhåll skall var och en av föräldrarna taga del »efter sin förmåga». Härigenom har i den nya lagen uttryckligen sagts ifrån, att den hittillsvarande praxis att emellan föräldrarna lika fördela underhållsbördan och detta oavsett moderns i regel ojämförligt sämre ekonomiska ställning än faderns — icke vidare kan anses ined billighet överensstämmande.

Vid bedömande av föräldrarnas förmåga i detta hänseende skall hänsyn tagas icke blott till värderas arbetsinkomster eller förmögenhet i övrigt utan även till den försörjningsskyldighet i övrigt, som mot andra anhöriga kan åligga fadern eller modern ävensom till det hinder i moderns förvärvsförmåga, som omvårdnaden om barnet för med sig.

Den av föräldrarna, som icke har vårdnaden om barnet, skall liksom hittills fullgöra sin skyldighet genom att lämna underhållsbidrag (§4).

Minimigränsen ifråga om underhåll till minderåriga barn utom äktenskapet är numera ändrad så, att rätten till underhållet upp-118

hör ej förrän barnet fyllt 16 år, ej keller senare än det fyllt 18 år, där ej barnets anlag ock omständigheterna i övrigt föranleda, att barnet hör erhålla- fortsatt utbildning.

Skulle barn, sedan dess lagliga rätt till underhåll upphört, till följd av sjukdom eller annan orsak vara ur stånd att självt försörja sig, äro dock föräldrarna »i mån av förmåga» skyldiga att giva barnet skäligt underhåll. Vid bedömandet av huruvida sådan förmåga föreligger skall hänsyn tagas till att föräldrarna själva, oaktat att sådant underhåll lämnas, erhålla medel till sin skäliga bärgning ävensom därigenom ej bliva urståndsatta att lämna fortsatt skäligt uppehälle till de personer, mot vilka de hava ovillkorlig försörjningsplikt.

Samma underhållsskyldighet som enligt vad härovan nämnts åligger föräldrar gentemot barn, åligger jämväl barn

emot fader eller moder, som av sjukdom eller annan orsak är urståndsatt att försörja sig (§6).

Då den ogifta moderns ställning före och efter nedkomsten i allmänhet är synnerligen vansklig, har 1917 års lag infört skyldighet för fadern att »efter ty med hänsyn till hans och moderns villkor må anses skäligt» bidraga till hennes underhåll under sex veckor före och sex veckor efter nedkomsten. Vid beräknande av detta underhållsbidrag skall hänsyn tagas jämväl till de särskilda kostnader, som orsakas av förlossningen. Medför havandeskap eller amning" eller annan vård om barnet avsevärt hinder i moderns förvärvsverksamhet eller ådrager hon sig sjukdom genom havandeskapet eller nedkomsten, kan ock fadern förpliktas att bidraga till hennes underhåll under längre tid än ovan angivits, dock högst under 4 månader före och 9 månader efter nedkomsten (§ 5). Hittills har underhållsbidrag plägat utgå med lika belopp för hela underhållstiden. Då det emellertid kan vara synnerligen lämpligt och önskvärt, att underhållsbidraget sättes olika för särskilda delar av underhållstiden, har den nya lagen infört det stadgande, att underhållsbidrag må bestämmas till olika belopp för särskilda delar av underhållstiden (§ 7). Betalning av underhållsbidrag skall, därest ej på grund av särskilda omständigheter annorlunda bestämmes, erläggas i förskott för kalendermånad. Förskottsbetalning utöver vad som i lagen stadgats eller särskilt bestämts, medför ej befrielse att gälda underhållsbidrag för den tid, sådan betalning avser (§ 8). Avtal om underhållsbidrag till fullgörande för framtiden av den underhållsskyldighet, som enligt denna lag åligger dels föräldrar i förhållande till deras utom äktenskapet födda barn, dels fadern i förhållande till modern till sådant barn viss tid före och efter nedkomsten, skall slutas genom skriftlig, av två personer bevittnad handling och godkännas av barnevärdsnämnden. Innefattar avtalet åtagande att till barnets underhåll utgiva visst belopp en gång för alla, erfordras i. varje full godkännande av barnavårdsnämnden. Sådant avtal, som ovan nämnts, kan slutas jämväl före barnets födelse.119

Har avtal träffats i annan ordning än ovan nämnts, eller har avtal träffats angående fullgörande för framtiden av - underhållsskyldighet gent emot barn, som på grund av sjukdom eller annan dylik orsak är urståndsatt att efter den i lag för underhållsskyldighet stipulerade tidens utgång försörja sig, utgör sådant avtal ej hinder för den underhållsberättigade att utfå det underhåll, som enlig lag tillkommer honom (§ 9). Belopp, som underhållsskyldig genom avtal åtagit sig att till barnets underhåll utgiva en gång för alla, skall betalas till barnavårdsnämnden. Genom nämndens försorg skall därför hos riksförsäkringsanstalten eller svenskt försäkringsbolag åt barnet inköpas en livränta, lämpad efter de för underhållsskyldigheten stadgade grunder, därest ej enligt avtalet hinder möter för sådant inköp eller nämnden eljest finner, att beloppet må på annat lämpligt sätt användas för barnets uppehåll (§ 10). Dör fadern och har barnet ej arvsrätt efter honom, skall det belopp, som erfordras till fullgörande för framtiden av hans underhållsskyldighet emot barnet och modern, före arvs- och testamentslotter utgå av behållningen i boet; dock att barnet härigenom icke må erhålla större del därav än det skulle hava bekommit, om det varit av äktenskaplig börd (§ 11).

D. Arvsrätt.

För barns utom äktenskap arvsrätt redogöres i sammanhang med arvsordningen.

E. Om barnavar dsm än och barnavårdsnämnder.

För varje barn utom äktenskap skall förordnas en barnavårdsman, som har att bistå modern med råd och upplysningar samt tillse, att barnets rätt och bästa behörigen tillvaratagas. Särskilt åliVger det barnavårdsmannen att sörja för, att åtgärder ofördröjligen vidtagas för fastställande av barnets börd samt tillförsäkrande av underhåll åt barnet, biträda med indrivande och tillhandahållande av underhållsbidrag samt, när skäl därtill är, göra anmälan om förordnande av förmyndare för barnet. Barnavårdsra ännen äger vidare att själv eller srenom ombud föra talan för barnet rörande faderskar>, underhåll och förrn vnder-skar> ävensom barnets förklarande för trolovningsbarn. Han är desslikes berä+tiVad att anlita polismyndigheten för underhålls-skvldigs efterforskande eller hörande och för verkställande av del o-i vn ingen (§ 13).

Varje barnavårdsman skall förordnas av och stå under uppsikt under en barnavårdsnämnd. Behörig nämnd är barnavårdsnämnden i den församling, där kvinnan är kyrkobokförd. År hon icke någonstädes kyrkobokförd, är det barnavårdsnämnden å den ort, där hon vistas. Då det är av stor betydelse, att barnavårdsman snarast möjligt

bliver förordnad, har lagen stadgat, att kvinna, som är havande med barn utom äktenskap, bör senast tre månader före den väntade nedkomsten anmäla sitt tillstånd.120

varjämte det ålagts kvinnans föräldrar, husbondfolk och andra i liknande ställning att erinra henne om angelägenbeten därav, att sådan anmälan varder gjord. För att ytterligare underlätta nämnda anmälningsplikt för kvinnan bar det icke ålagts henne att göra anmälan direkt till den barnavårdsnämnd, som skall förord ua barnavårdsmannen, utan bar lagen medgivit, att ifråga-va rande anmälan får göras till någon ledamot av barnavårdsnämnden, i den församling, där hon vistas, eller till annan person, som av nämnden erhållit uppdrag att mottaga dylika anmälningar (| 14).

Innan barn utom äktenskap fram fötts, får barnavårdsman icke förordnas, därest icke modern till barnavårdsnämnd eller annan gjort sådan anmälan, som ovan omförmälts. Sedan barnet fötts, åligger det däremot barnavårdsnämnden, oavsett om sådan anmälan gjorts av modern, att så snart kännedom om saken erhållits, förordna lämplig barnavårdsman. Härtill kan enligt lagen utses såväl man som kvinna och torde med hänsyn till uppdragets art en kvinna ofta vara lämpligare än en man. Då man icke ansett sig kunna — såsom fallet är i fråga om val till förmyndare — ålägga någon att åtaga sig uppdraget såsom barnavårdsman, bar lagen, för att svårigheter icke skulle i någon kommun uppstå att erhålla lämpliga kandidater till denna viktiga post, stadgat, att ersättning må genom av vederbörande kommun anvisade medel kunna utgå till barnavårdsmannen samt att varje kommun må äga besluta anställande genom barnavårdsnämnden av erforderligt antal personer att efter nämndens för varje särskilt fall meddelade föreskrifter tjänstgöra såsom barnavårdsmän (§ 17).

Vid fullgörande av sitt uppdrag bör barnavårdsmannen förfara med allvar och nit, med täkt och finkänslighet. Särskilt bör han låta sig angeläget vara, att den barnets särställning, som föranlett förordnandet av barnavårdsman, icke för barnet fram-häves. Barnavårdsmannen åligger att över barn, för vilket han förordnats till barnavårdsman, föra anteckningar enligt av Kungl. Maj:t fastställt formulär.

Ske in- och utbetalningar av underhållsbidrag genom barnavårdsmannen, skall han däröver föra räkenskaper, särskilt för en var bidrags-berättigad.

På genom erkännande, som ej skett inför pastor i den församling, där barnet är kyrkobokfört, eller genom dom, som vunnit laga kraft, fastställts, vem som är barnets fader eller att barnet är trolovningsbarn, skall barnavårdsmannen därom ofördröjligen göra anmälan till pastor i förenämnda församling för vederbörlig anteckning i kyrkobok.

Fi nnes behov av barnavårdsmaii ej vidare vara för handen eller föreligger anledning, att tillsynen över barnavårdsmannens verksamhet bör överflyttas å annan barnavårdsnämnd än den, som121

utövar tillsynen, skall barnavårdsmanen därom göra anmälan till sistnämnda barnavårdsnämnd. Barnavårdsmannen bör jämväl till nämnden göra de övriga anmälningar ock framställningar, som förhållandena påkalla.

Uppdraget att vara barnavårdsman upphör, när barnet fyllt aderton år. Visar sig i annat fall, att behov av barnavårdsman ej längre finnes, må barnavårdsnämnden entlediga barnavårdsmannen utan att förordna ny sådan (§ 15). Då uppdrag att vara barnavårdsman upphör, skola ofördröjligen till barnavårdsnämnden avlämnas de av barnavårdsmannen förda anteckningarna med därtill hörande handlingar.

Barnavårdsnämnd har att utöva tillsyn å barnavårdsmannens verksamhet samt må, när anledning därtill förefinnes, entlediga honom och förordna ny barnavårdsman.

Finner barnavårdsnämnden med hänsyn till moderns eller barnets vistelseort tillsynen böra överflyttas å annan barnavårdsnämnd, skall nämnden meddela beslut därom och ofördröjligen giva det tillkänna för såväl den andra barnavårdsnämnden som barnavårdsmannen (§ 16).

Barnavårdsnämnden skall vaka över, att barnavårdsmannen iakttager de i lagen om barn utom äktenskap och i av Kungl. Majt: särskilt utfärdad kungörelse meddelade föreskrifter angående barnavårdsmansi åligganden.

Nämnden bör ock bistå barnavårdsmannen i hans verksamhet samt lämna honom erforderliga råd och upplysningar.

Nämnden har vidare att årligen före den 1 april granska de av barnavårdsmannen förda anteckningar och räkenskaper, vilka för sådant ändamål skola tillhandahållas nämnden. Anteckningar skola av nämnden förses med påteckning om verkställd granskning och tiden därför.

Nämnden skall desslikes enligt av Kungl. Maj:t fastställda formulär föra förteckning över barnavårdsmannaskap, som stå under nämndens tillsyn.

Barnavårdsnämnden skall likaledes föra särskild förteckning Över sådana anmälningar om havandeskap, om vilka nämnden skall underrätta barnavårdsnämnden i den församling, där kvinnan är kyrk obokförd. I denna förteckning skall angivas den sannolika tiden för nedkomsten samt dagen, då anmälan inkommit och då underrättelse härom avsänts till barnavårdsnämnden i kyrkobokföringsorten.

Barnavårdsnämndens ledamöter böra — likaväl som barnavårdsmännen •—- söka undvika, att genom deras åtgöranden föräldra-skapet till barn utom äktenskap i oträngt mål varder känt. De böra därför iakttaga tystlåtenhet rörande sin ifrågavarande verksamhet och tillse, att de av dem förda anteckningar med därtill hörande handlingar icke komma i händerna på obehöriga.

Advokaten. 16122

Över barnavårdsnämndens beslut må klagan föras genom besvär hos konungens befallningsha vande senast å trettionde dagen från det klaganden erhöll del av beslutet.

I Konungens befallningshavandes beslut må ändring sökas hos Kungl. Maj:t i vederbörande statsdepartement i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet stadgats.

Barnavårdsnämndens eller konungens befallningshavandes beslut skola dock, utan hinder av klagan, lända till efterrättelse, intill dess annorlunda förordnats (§ 19).

F. Om fastställande av faderskap och underhållsskyldighet.

Långt ifrån att i Överensstämmelse med fransk rättsåskådning principiellt förbjuda efterforskande av fadern till barn utom äktenskap har den svenska lagen i stället byggt på den grundåskådning-en, att det både ur ideell och ekonomisk synpunkt vore av stor betydelse att erhålla utredning om faderskapet. Då det emellertid måste anses ligga både i moderns och barnets intresse, att rättegång om faderskapet med all den offentlighet en sådan giver åt alla de med densamma sammanhängande frågor av mer eller mindre diskret natur, såvitt möjligt, bör undvikas, har lagen medgivit, att godvilligt erkännande av faderskap må, även om det gjorts före barnets födelse, anses gällande, för såvida blott det icke visas, att den erkännande ej är barnets fader. För att sådant erkännande skall godtagas erfordas emellertid:

a) att erkännandet gjorts inför den präst, som för kyrkoböckerna i församling, där barnet är kyrkobokfört, eller i tillkallat vittnes närvaro inför landsfiskal, länsman eller notarius publicus eller genom avtal om underhållsbidrag i skriftlig, av två personer bevittnad handling;

b) att erkännandet på enahanda sätt vitsordats av modern.

Är modern död, eller är hon sinnessjuk, sinnesslö eller å okänd ort, skall erkännandet för att bliva gällande i stället godkännas av barnets förmyndare eller av barnet självt, om d?t är myndigt.

Erkännes på sätt nu är sagt, att föräldrarna vid barnets avlelse voro trolovade med varandra eller att de efter avlelsen ingått trolovning med varandra, skall ock det erkännandet anses gällande, där det ej visas vara oriktigt (§ 20).

Kan faderskapet och den därpå grundade underhållsskyldigheten icke fastställas på godvillig väg, måste givetvis rättegång användas, och den nya lagen har i åtskilliga paragrafer givit bestämmelser om, huru i sådant fall skall förfaras.

Titi sådant mål skall stämning å mannen uttagras till rätten i den ort, där han bör svara i tvistemål, som röra hans person; dock att stämning även kan uttagas å honom till rätten i den ort, där lägersmålet skett. Talan kan väckas redan före barnets födelse, men får icke slutligen prövas före födelsen (§ 21). Äger svaranden ej känt hemvist inom riket, och har upplysning123

ej kunnat vinnas, var lian uppehåller sig, behöver stämningen ej delgivas svaranden personligen utan delgivnnigen kan ske genom kungörande på sätt i Rättegångsbalken 11 kap. 9 paragrafen är stadgat, d. v. s. medelst införande i allmänna tidningarna tre gånger (§ 22). Då part så begär, må rätten kunna förordna, att målet skall handläggas inom stängda dörrar (§ 23).

Enär talan om faderskap är av tvistemåls natur, kan sådant mål företagas till avgörande, ehuru svaranden uteblivit från rättegången. I vanliga fall äger emellertid svaranden rätt att väcka återvinningstalan, vilken rätt dock här är honom fråntagen (§ 24).

Rätten skall tillse, att en var, som äger att föra talan för barnet, erhåller tillfälle att yttra sig i målet samt sörja för fullständig utredning, särskilt beträffande den tid, då uppgivet samlag ägt rum och de omständigheter, som kunna vara av betydelse för bedömande, huruvida barnet kan var avlat vid nämnda samlag. För utrednings vinnande äger rätten införskaffa erforderlig bevisning. Rätten är icke ovillkorligen bunden av parts erkännande och bjuden ed får icke förekomma. Har rätten förordnat, att part skall personligen inställa sig, äger rätten, därest denne ej kommer, låta hämta honom. Erfordras upplysning angående omständighet, vars bedömande förutsätter medicinsk sakkunskap, skall rätten infordra yttrande av sakkunnig. Varder någon enligt rättens förordnande inkallad såsom vittne eller för att upplysningsvis höras, skall beträffande ersättning av allmänna medel för inställelse och sådan ersättnings återgäldande i tillämpliga delar gälla vad därom är stadgat i avseende å brottmål.

Varder det utrett, att svaranden haft samlag med modern å tid, då barnet kan hava avlats*, skall han anses såsom fader, för såvida det icke är uppenbart, att barnet ej avlats vid ifrågavarande samlag (§ 26).

Vill alltså en man, trots samlag under nyssberörda tidsperiod med barnets moder, fritaga sig från faderskapsansvaret, måste han kunna styrka sådana omständigheter som t. ex. att kvinnan redan vid tiden för deras samlag varit havande, att han då själv varit impotent eller dylikt. Huruvida det faktum, att preventiva medel använts under samlaget kan tjäna som bevis för mannens frikännande, torde vara mera ovisst och lärer i varje särskilt fall komma att bero på det yttrande, den medicinska sakkunskapen avgiver.

Förekommer anledning därtill, att svaranden haft samlag med modern å tid, då barnet kan hava avlats, äger rätten förelägga antingen modern att med ed bekräfta eller svaranden att med ed

* Domstolarna pläga i allmänhet numera beräkna tidsperiod, under vilken avlelsen måste hava ägt rum (den s. k. konceptionstiden) fr. o. m. 300 ;de t. o. m. 200:de dagen före födelsen.124

förneka att sådant samlag agt rum. Föreläggandet skall givas den, åt vilken med hänsyn till samtliga omständigheter i målet eden finnes kunna med största trygghet anförtros.

I beslut om edgång utsätter rätten viss tid, som eden skall avse. De allmänna bestämmelserna i Rättegångsbalken om varje-målsed skola i tillämpliga delar lända till efterrättelse ifråga om ed, som förelägges modern (§ 27).

Då det synts vara av särskild vikt, att utbekommande av underhållsbidrag icke onödigtvis fördröjes med hänsyn till den allvarliga situation, vari modern i allmänhet och särskilt under tiden närmast före och efter barnets födelse befinner sig, har det införts den bestämmelse, att underhållsbidrag interimistiskt kan åläggas svaranden i målet, och skall dylikt interimistiskt förordnande gå i verkställighet lika som kraf tagande dom.

Kan utslag ej omedelbart givas, men rör sig tvisten allenast om beloppet av underhållsbidrag eller föreligga sannolika skäl till antagande att svaranden är bidragsskyldig, äger sålunda rätten på yrkande av kärande förordna, att svaranden skall utgiva skäligt bidrag för tiden, till dess rätten meddelar slutligt utslag. Sådant förordnande kan när som helst återkallas av rätten (§ 28).

Är å landet stämning uttagen, men har målet ännu ej förevarit vid rätten, äger på ansökan av käranden, därest

denne förebringar sannolika skäl till antagande att svaranden är bidragsskyldig, domaren likaledes förordna, att svaranden skall utgiva skäligt bidrag för tiden, till dess rätten hinner meddela slutligt utslag. Innan sådan förordnande meddelas, skall tillfälle beredas svaranden att yttra sig över ansökningen. Har förordnande meddelats, skall rätten vid första rättegångstillfälle i målet taga under omprövning, huruvida förordnandet skall äga bestånd. Meddelat förordnande kan jämväl därefter när som helst återkallas*.

Skulle i dylika fall den mot svaranden förda talan ogillas, äger denne återbekomma av allmänna medel (däremot icke av den, som fått underhållsbidraget), vad han på grund av domstolens interimistiska förordnande nödgats utgiva jämte sex procents ränta från betalningsdagen. Ansökan härom måste emellertid för att komma under prövning ingivas till konungens befall-ningshavande i det län, där målet avgjordes av underrätt, inom ett år från det domen vunnit laga kraft. Över konungens be-fanningshavandes beslut kan ändring sökas hos Konungen i vederbörande statsdepartement i den ordning, som är stadgad för ekonomimål i allmänhet (§ 32).

* Är part missnöjd med sådant interimistiskt förordnande, skall särskild klagan föras däröver genom besvär hos hovrätten. Tiden för besvärs anförande räknas från det klaganden erhöll del av beslutet, över hovrättens beslut får talan ej vidare föras.Ovan har förut antytts vikten av att mål av bär omhandlad art skyndsammast möjligt behandlas. I tanke bärpå bar också 1917 års lag infört den bestämmelse, att fullföljd av talan av nu omförmälda mål skall föras genom besvär (§ 31).

Har, efter det att underhållsbidrag blivit genom avtal eller dom fastställt, väsentlig ändring inträtt i de förhållanden, som därvid äro avgörande, kan talan om skälig jämkning i vad sålunda fastställts efter stämning föras vid domstolSådan talan får dock icke föras i fråga om avtal, varigenom underhållsskyldig åtagit sig att till barnets underhåll utgiva visst belopp en gång för alla..

Är underhållsbidrag till barn fastställt att utgå, till dess barnet nått viss ålder, kan dock förlängning av den sålunda en gång bestämda underhållstiden medgivas, ehuru icke någon ändring »inträtt i deförhållanden, som voro avgörande vid den förra fastställelsen av underhållsbidrag» (§ 33).

Är den som uppgives vara fader till barnet, död, må efter stämning å hans arvingar vid den domstol, som har att upptaga tvist om arv efter honom, föras talan om barnets och moderns rätt (§ 34).

Talan om barnets förklarande för trolovningsbarn skall, vid äventyr av sådan talans förlust, anhängiggöras inom två år från barnets, födelse. Har hinder mött för talans anställande inom tid, som ovan angivits, kan dock, därest den uppgivne fadern ej är död, talan anhänggöras inom ett år efter det att hindret upphörde (§ 35).

*

Övergångsbestämmelser.

Lagen om barn utom äktenskap skall med nedan nämnda undantag i tillämpliga delar lända till efterrättelse jämväl beträffande

1) barn, som fötts, innan lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom oäkta; och

2) barn, som fötts, innan lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom äkta, ehuru föräldrarna ej blivit med varandra förenade i fullkomnat äktenskap så ock barn, som födes efter det att lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av övergångsbestämmelsen till samma lag äger äktenskaplig börd, ehuru det eljest skulle anses såsom barn utom äktenskap.

Skyldighet att utgiva underhållsbidrag för tid före denna lags trädande i kraft skall bedömas efter äldre lag.

Ovan har förut antytts vikten av att mål av bär omhandlad art skyndsammast möjligt behandlas. I tanke bärpå bar också 1917 års lag infört den bestämmelse, att fullföljd av talan av nu omförmälda mål skall föras genom besvär

(§ 31).

Har, efter det att underhållsbidrag blivit genom avtal eller dom fastställt, väsentlig ändring inträtt i de förhållanden, som därvid äro avgörande, kan talan om skälig jämkning i vad sålunda fastställts efter stämning föras vid domstolSådan talan får dock icke föras i fråga om avtal, varigenom underhållsskyldig åtagit sig att till barnets underhåll utgiva visst belopp en gång för alla..

Är underhållsbidrag till barn fastställt att utgå, till dess barnet nått viss ålder, kan dock förlängning av den sålunda en gång bestämda underhållstiden medgivas, ehuru icke någon ändring »inträtt i deförhållanden, som voro avgörande vid den förra fastställelsen av underhållsbidrag» (§ 33).

Är den som uppgives vara fader till barnet, död, må efter stämning å hans arvingar vid den domstol, som har att upptaga tvist om arv efter honom, föras talan om barnets och moderns rätt (§ 34).

Talan om barnets förklarande för trolovningsbarn skall, vid äventyr av sådan talans förlust, anhängiggöras inom två år från barnets, födelse. Har hinder mött för talans anställande inom tid, som ovan angivits, kan dock, därest den uppgivne fadern ej är död, talan anhänggöras inom ett år efter det att hindret upphörde (§ 35).

*

Övergångsbestämmelser.

Lagen om barn utom äktenskap skall med nedan nämnda undantag i tillämpliga delar lända till efterrättelse jämväl beträffande

1) barn, som fötts, innan lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom oäkta; och

2) barn, som fötts, innan lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom äkta, ehuru föräldrarna ej blivit med varandra förenade i fullkomnat äktenskap så ock barn, som födes efter det att lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av övergångsbestämmelsen till samma lag äger äktenskaplig börd, ehuru det eljest skulle anses såsom barn utom äktenskap.

Skyldighet att utgiva underhållsbidrag för tid före denna lags trädande i kraft skall bedömas efter äldre lag.

För barn, som fötts, innan lagen trätt i kraft, skall barnavårdsman icke förordnas, med mindre framställning därom göres av barnets moder, eller barnavårdsnämnden av särskild anledning finner skäligt meddela sådant förordnande.

Ifråga om barn, som under 1) härovan omförmäldes, gäller angående bevakning av dess rätt till arv efter moder och. mödernefränder vad i sådant hänseende finnes stadgat i lagen den 17 mars 1905 om oäkta barns arvsrätt efter moder och mödernefränder, d. v. s. sådan bevakning måste ske »inom natt och år från det arvet föll hos den, som i boet sitter eller bos rätten eller domaren».

Den nya lagens bestämmelser om barnets namn och. om arvsrätt skola ej äga tillämpning angående barn, som under 2) härovan avses (§ 37).

*

Om adoption.

(Lag om adoption.)

Svensk rätt har hittills före lagen den 14 juni 1917 om adoption saknat så gott som alla bestämmelser om det viktiga rättsförhållande, som uppstår, då någon upptager annan såsom barnI legostadgan och förordningen om

utvidgad näringsfrihet hava visserligen en del, till sin omfattning mycket begränsade bestämmelser om fosterföräldraskap funnits.. Ett rättsförhållande av den ingripande verkan, som adoption medför för såväl de personer, som direkt beröras därav (adoptanten, d. v. s. den som adopterar, och. adoptivbarnet) som ock i vissa fall för andra personer, t. ex. adoptantens arvingar, bör givetvis icke få grundas, utan att starka skäl tala därför, men å andra sidan, då det väl kommer till stånd, omgärdas med allt det skydd, som är nödvändigt för att förhållandet må kunna bliva varaktigt.

1. *Förutsättningarna för att adoptivförhållandena må kunna uppstå.*

I enlighet med ovan antytts har den nya lagens grundprincip sålunda varit, att intet adoptivförhållande bör få komma till stånd, därest icke säkra förutsättningar finnas för att ett verkligt föräldra- och barnaförhållande emellan adoptanten och den, som skall adopteras, kommer att uppstå ävensom att de föräldraplikter, som därigenom komma att påvila adoptanten, också komma att av honom behörigen uppfyllas. Lagen om adoption har för dettas syftes ernående stadgat, att

a) *adoptanten måste hava uppnått viss ålder.*

Före fyllda tjugufem år får icke någon antaga adoptivbarn. Något förbud för ogift person att upptaga adoptivbarn har ej För barn, som fötts, innan lagen trätt i kraft, skall barnavårdsman icke förordnas, med mindre framställning därom göres av barnets moder, eller barnavårdsnämnden av särskild anledning finner skäligt meddela sådant förordnande.

Ifråga om barn, som under 1) härovan omförmäldes, gäller angående bevakning av dess rätt till arv efter moder och. mödernefränder vad i sådant hänseende finnes stadgat i lagen den 17 mars 1905 om oäkta barns arvsrätt efter moder och mödernefränder, d. v. s. sådan bevakning måste ske »inom natt och år från det arvet föll hos den, som i boet sitter eller bos rätten eller domaren».

Den nya lagens bestämmelser om barnets namn och. om arvsrätt skola ej äga tillämpning angående barn, som under 2) härovan avses (§ 37).

*

Om adoption.

(Lag om adoption.)

Svensk rätt har hittills före lagen den 14 juni 1917 om adoption saknat så gott som alla bestämmelser om det viktiga rättsförhållande, som uppstår, då någon upptager annan såsom barnI legostadgan och förordningen om utvidgad näringsfrihet hava visserligen en del, till sin omfattning mycket begränsade bestämmelser om fosterföräldraskap funnits.. Ett rättsförhållande av den ingripande verkan, som adoption medför för såväl de personer, som direkt beröras därav (adoptanten, d. v. s. den som adopterar, och. adoptivbarnet) som ock i vissa fall för andra personer, t. ex. adoptantens arvingar, bör givetvis icke få grundas, utan att starka skäl tala därför, men å andra sidan, då det väl kommer till stånd, omgärdas med allt det skydd, som är nödvändigt för att förhållandet må kunna bliva varaktigt.

1. *Förutsättningarna för att adoptivförhållandena må kunna uppstå.*

I enlighet med ovan antytts har den nya lagens grundprincip sålunda varit, att intet adoptivförhållande bör få komma till stånd, därest icke säkra förutsättningar finnas för att ett verkligt föräldra- och barnaförhållande emellan adoptanten och den, som skall adopteras, kommer att uppstå ävensom att de föräldraplikter, som därigenom komma att påvila adoptanten, också komma att av honom behörigen uppfyllas. Lagen om adoption har för dettas syftes ernående stadgat, att

a) *adoptanten måste hava uppnått viss ålder.*

Före fyllda tjugufem år får icke någon antaga adoptivbarn. Något förbud för ogift person att upptaga adoptivbarn har ej127

införts, ej heller gör lagen någon åtskillnad, evad den, som önskar adoptera, är man eller kvinna (§ l).

Undantag: Person, som själv blivit omyndigförklarad, får icke antaga adoptivbarn, för såvida det icke avser eget barn utom äktenskap eller adoption gemensamt med myndig make samt förmyndarens samtycke till adoptionen erhållits (§2).

I detta sammanhang är att erinra om, att makar som regel ej få adoptera annat än gemensamt. Dock kan ena maken ensam få antaga adoptivbarn, därest den andra vistas å okänd ort eller är sinnessjuk eller sinnesslö, ävensom eljest med den andres samtycke få adoptera dennes barn i äktenskap eller adoptivbarn eller ock eget barn utom äktenskap (§ 3).

b) adoptivbarn får ej i adoptantens livstid ånyo adopteras av annan än dennes make (§4).

c) samtycke till adoptionen erfordras av den som skall adopteras och dennes föräldrar eller förmyndare.

Utan eget samtycke får den, som fyllt tolv år, ej adopteras. Den, som uppnått nämnda ålder men på grund av sinnessjukdom eller sinnesslöhet är i saknad av rättslig handlingsförmåga, kan följaktligen icke adopteras (§ 5).

Så länge någon på grund av sin ålder är omyndig, måste emellertid, oavsett om hans eget sam^cke erfordras eller ej, jämväl samtycke till adoptionen erhållas av hans föräldrar. Är den ena av föräldrarna död eller är endera sinnessjuk, sinnesslö eller å okänd ort, är den andres samtycke tillfyllest. Är sådant fall för handen beträffande båda föräldrarna, skall förmyndarens samtycke inhämtas. Är föräldrarnas äktenskap upplöst, erfordras samtycke allenast av den av föräldrarna, som har vårdnaden om barnet. Ifråga om barn utom äktenskap erfordras likaledes samtycke allenast av den av föräldrarna, som har barnet i sin vård (§6).

Är den, som skall adopteras, omyndigförklarad, måste förmyndarens samtycke erhållas (§7).

d) rättens tillstånd till adoptionen erfordras.

Först sedan vederbörande domstol, efter ingående prövning och efter att hava förvissat sig att samtycke från ovanberörda (se punkt c) personer föreligger, givit sitt tillstånd till adoptionen, är denna konstituerad. Bestämmelser om någon särskild form, under vilken adoptionen skall ske, hava icke givits. Domstolen har allenast, då tillstånd sökes, att noga pröva, »huruvida adoptionen lämpligen må äga rum». För sådant ändamål bör rätten, särskilt när den som skall adopteras, är minderårig, noga undersöka såväl barnets som adoptantens förhållanden. Endast om barnet kan anses erhålla fullt goda levnadsvillkor bör adoptionen beviljas. Ifråga om adoptantens person bör rätten särskilt undersöka, huruvida lämplig åldersskillnad föreligger mellan adoptan-ten och det tilltänkta adoptivbarnet ävensom huruvida adoptan-128

ten på grund av sin vandel och egenskaper i övrigt synes skickad att giva det tilltänkta adoptivbarnet en god uppfostran. Har sökanden bröstarvinge, skall tillstånd som regel vägras, därest ej »synnerliga skäl» föreligga för adoptionens beviljande (§8).

Att till adoptivbarn får antagas a dop tantens barn utom äktenskapet är uttryckligen stadgat (§ 1).

Innan rätten avgör adoptionsansökningen, äger rätten att infordra yttrande från barnavårdsnämnd samt jämväl i övrigt införskaffa erforderlig utredning. Fader eller moder, vars samtycke till adoptionen ej infordras, skola ändock, därest så är möjligt, höras i ärendet. Sammalunda är ock fallet med förmyndare, vars samtycke ej erfordras (§ 9). Då det visat sig vara synnerligen vanligt, att vid adoption av minderåriga den, som adopterar, erhåller ett vederlag av barnets föräldrar, har lagen uttryckligen ålagt rätten dels att söka inhämta upplysning, huruvida å någondera sidan dylikt vederlag är givet eller utfäst dels ock att, då upplysning vunnits, att vederlag skall utgå till sökanden och, då så i övrigt prövas skäligt, förelägga sökanden att vidtaga de åtgärder, som aktas, nödiga till betryggande av att vederlaget helt eller delvis användes till barnets bästa, dels slutligen att, då sådant föreläggande ej efterkommes, avslå ansöknin-gen (§10).

Laga domstol i mål angående adoption är den rätt, varunder adoptanten har sitt hemvist. Har han ej hemvist inom riket, hör målet till rätten i den ort, där han uppehåller sig eller, om han är utrikes, till Stockholms rådhusrätt (§ 25).

II. Adoptionens rättsverkningar. A. Vdrdnadsplikt.

I likhet med de flesta utländska lagar inleder 1917 års lag bestämmelser om adoptionens rättsverkningar med ett allmänt stadgande, att adoptanten har samma vårdnad om adoptivbarnet och makt över det, som tillkommer föräldrar. Det är sålunda en synnerligen vidsträckt maktbefogenhet, adoptanten äger över sitt adoptivbarn. Några närmare regler härom har dock lagen icke ansett sig behöva giva. Det har allenast uttryckligen angivits, att adoptanten skall vara barnets förmyndare och att, om han dör, i främsta rummet den skall efterträda honom i denna egenskap, vilken den avlidne »med två vittnen eller skriftligen nämnt därtill», samt att i annat fall förmyndare efter honom skall utses av rätten. Är någon adopterad av makar eller har ena maken adopterat den andres barn, skall mannen vara barnets förmyndre och efter hans död hustrun samt, om bägge äro döda och ej hava förordnat förmyndare efter sig, den person, som rätten därtill förordnar. Likaledes har i lagen uttryckligen angivits, att giftomannaskapet beträffande adoptivbarn tillkommer adoptant (§ 12).129

Det vårdnads- ocli maktförhållande, som består mellan a dop tant och adoptivbarn, upphör:

a) då adoptivbarnet uppnatt myndig ålder eller

b) då adoptivbarnet dessförinnan ingår äktenskap eller

c) då adoptivbarnet uppnått självständig ekonomisk ställning eller

d) då adoptanten dör.

I senaste fallet återgår icke barnet till det gamla förhållandet, utan kommer under vård av den förmyndare, som har blivit utsedd efter adoptanten enligt de regler, som ovan angivits.

B. Rätt för adoptivbarri till adoptantens släktnamn.

Då adoptionen i allt väsentligt skall giva adoptivbarnet den rättsställning, som äkta barn tillkommer, har lagen medgivit adoptivbarn att erhålla adoptantens släktnamn, för såvida ej i särskilda fall rätten anser det lämpligare, att barnet behåller sitt eget namn eller bär båda tillhopa (§ 11).

C. Underhållsplikt.

Adoptant och adoptivbarn hava samma plikt att underhålla varandra som föräldrar och barn i äktenskap.

Däremot äro givetvis adoptivbarnets verkliga föräldrar ej vidare skyldiga att bidraga till dess underhåll, för såvida icke adoptanten skulle bliva ur stånd att fullgöra sin underhållsskyldighet gent emot adoptivbarnet (§ lo).

Är adoptanten gift, har hans maka den underhållsskyldighet mot adoptivbarnet, som åligger make mot andra makans barn.

D. Arvsrätt.

För adoptivbarns arvsrätt redogöres i annat sammanhang (under arvsrätten).

III. Adoptiv forli al ländes upphävande.

Liksom det för ett adoptivförhållandes uppkomst erfordrades rättens prövning och godkännande, erfordras ock för ett adoptivförhållandes hävande ruttens tillstånd.

Adoptivforh.allan.de skall av rätten efter ansökan hävas;

a) när adoptanten och adoptivbarn äro därom ense.

Den, som är omyndigförklarad, skall hava förmyndarens samtycke till överenskommelsen. Är adoptivbarnet på grund av sin ålder omyndigt, får adoptivförhållaiidet aldrig hävas allenast av det skäl, att överenskommelse därom träffats mellan adoptanten och adoptivbarnet (§ 19) ;

b) när adoptanten grovt förgått sig mot adoptivbarnet eller i märklig mån förs ammat sina plikter mot det eller fört ett lastbart eller brottsligt liv samt förty barnels bästa påkallat, att förhållandet upphör (§20).

c) när förhållandets upphörande eljest är av väsentlig betydelse för barnet (§ 20).

Ansökan om adoptivförhållandets hävande göres i de båda under b) och c) angivna fallen av adoptivbarnet. Är barnet emellertid

Advokaten, 17130

omyndigt på grund av ålder eller lider det av sinnessjukdom eller sinnesslöhet, skall dess talan föras av dess fader eller moder, särskilt förordnad förmyndare eller barnavårdsnämnd;

d) när adoptivbarnet grovt förgått sig mot adoptanten eller hans närmaste eller när adoptivbarnet för ett lastbart eller brottsligt liv (§21).

Ansökan om adoptivförliållandets upphävande skall i detta fall göras av adoptanten eller om han är sinnessjuk eller sinnesslö av hans förmyndare.

Hava makar adoptivbarn, får adoptivförhållandet ej hävas annat än beträffande? bägge makarna. Överenskommelse om förhållandets hävande äger alltså ej giltighet, för såvida icke bägge makarna deltagit däri; ej heller för hävande enligt det under d) angivna fallet ske på ansökan av blott ena maken, »där ej synnerliga skäl därtill äro». Änskönt att den omständighet, som åberopas till grund för hävandet, gäller blott ena maken, får dock hävande äga rum i fall, som avses under punkterna b)—d) härovan (§ 22).

Är ansökan gvjord om adoptivförhållandes hävande på grund av de härovan under b)—d) angivna fall, skall rätten lämna alla dem tillfälle att yttra sig, vilkas samtycke eller hörande varit för adoptivförliållandets uppkomst erforderligt, så ock, då adoptanten är omyndigförklarad, hans förmyndare. Är adoptivbarnet omyndigt och är ej annan än adoptanten förmyndare, har rätten att förordna god man att i ärendet bevaka barnets rätt. Vistas den, mot vilken ansökningen är riktad, å okänd ort, skall ock god man av rätten förordnas att bevaka hans rätt (§ 23).

Då adoptivförhållande häves, upphör all verkan av adoptionen. Adoptivbarnet förlorar det genom adoptionen förvärvade namnet, för såvida icke rätten finner skäligt tillåta att det alltjämt må bibehållas (§ 24).

IV. Förhållande till utländsk lag.

Utländsk undersåte får ej här i riket adoptera eller adopteras, för såvida icke adoptionen blir gällande i den stat, han tillhör.

Svensk undersåte får ej i främmande stat adoptera eller adopteras, för såvida ej Konungen med avseende å viss stat eller för bestämt fall medgivit, att det får ske (§ 26).

Adoptivförhållande får ej, då adoptanten är utländsk undersåte, hävas här i riket, med mindre hävandet varder gällande i den stat, han tillhör.

Är adoptanten svensk undersåte, får adoptivförhållandet ej utrikes hävas med verkan här i riket, för såvida icke Konungen med avseende å viss stat eller för bestämt fall medgivit det (§ 27).

V. Övergångsstadgande.

Lagen om adoption har trätt i kraft den 1 januari 1918. Beträffande barn, som fötts innan lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom äkta, ehuru föräldrarna ej blivit med varandraförenade i fullkomnat äktenskap, samt barn, som födes efter det sagda lag trätt i kraft och som på grund av övergångsbestäm-meisen till densamma äger äktenskaplig börd, fastän det eljest skulle anses såsom barn utom äktenskap, skall vid tillämpning av förevarande lag iakttagas, *att* barnet ej må adopteras av fadern eller modern, *att* make till fadern eller modern må ensam adoptera barnet samt *att* samtycke till barnets adoption erfordras allenast av den av föräldrarna, som har vårdnaden om barnet.

*

Arvsrätt.

Därest en person avlider utan att hava förordnat något om sin efterlämnade egendom, övergår denna på grund av bestämmelsen i Ärfdabalken i viss ordning till lians närmaste efterlevande. Dessa benämnas lians arvingar och nyss berörda dem tillkommande rätt kallas arvsrätt.

Av arvingar (på grund av släktskap) särskiljer svensk lag tre grupper, nämligen: *bröstarvingar* (barn till den döde och deras avkomlingar), *bakarvingar* (föräldrar och förfäder till den döde) samt *sidoarvingar* (syskon till den döde eller deras avkomlingar), av vilka tre grupper bröstarvingar äro närmast arvs berättigade. Beträffande i övrigt den ordning, efter vilken arv skall tagas, gäller den regel, att den, som står i närmaste led med den döde, är berättigad till arvet efter honom. För att erfara släktskapsnärheten har man alltså att räkna ledernaMed stam menas i arvsrätten den person, från vilken andra personer antingen medelbart eller omedelbart leda sitt upphov. Led åter är det avstånd mellan personer i skyldskapsförhållande, vilket uppstår genom en enda födelse, d. v. s. skyldskapsförhållandet mellan föräldrar och barn. Och med gren slutligen förstås sammanfattningen av alla de personer, vilka härstamma från ett och samma barn av en stamfader. mellan den döde och hans olika arvingar, varvid är att märka, att mellan far och son räknas *ett* led, mellan morfar och dotterson *två,* mellan farbror och brorson *tre,* mellan kusiner *fyra* och mellan sysslingar *sex* o. s. v.

*

Om olika slag av arv.

Dessa äro:

I. *Arv på grund av släktskap.*

Enligt det ovan sagda gälla för arvsordningen följande regler:

a) *Bröstarvingar, d. v. s. söner och döttrar till den avlidne eller deras avkomlingar, hava företräde till arvet framför alla andra arvingar.*

förenade i fullkomnat äktenskap, samt barn, som födes efter det sagda lag trätt i kraft och som på grund av övergångsbestäm-meisen till densamma äger äktenskaplig börd, fastän det eljest skulle anses såsom barn utom äktenskap, skall vid tillämpning av förevarande lag iakttagas, *att* barnet ej må adopteras av fadern eller modern, *att* make till fadern eller modern må ensam adoptera barnet samt *att* samtycke till barnets adoption erfordras allenast av den av föräldrarna, som har vårdnaden om barnet.

*

Arvsrätt.

Därest en person avlider utan att hava förordnat något om sin efterlämnade egendom, övergår denna på grund av bestämmelsen i Ärfdabalken i viss ordning till lians närmaste efterlevande. Dessa benämnas lians arvingar och nyss berörda dem tillkommande rätt kallas arvsrätt.

Av arvingar (på grund av släktskap) särskiljer svensk lag tre grupper, nämligen: *bröstarvingar* (barn till den döde

och deras avkomlingar), *bakarvingar* (föräldrar och förfäder till den döde) samt *sidoarvingar* (syskon till den döde eller deras avkomlingar), av vilka tre grupper bröstarvingar äro närmast arvs berättigade. Beträffande i övrigt den ordning, efter vilken arv skall tagas, gäller den regel, att den, som står i närmaste led med den döde, är berättigad till arvet efter honom. För att erfara släktskapsnärheten har man alltså att räkna lederna Med stam menas i arvsrätten den person, från vilken andra personer antingen medelbart eller omedelbart leda sitt upphov. Led åter är det avstånd mellan personer i skyldskapsförhållande, vilket uppstår genom en enda födelse, d. v. s. skyldskapsförhållandet mellan föräldrar och barn. Och med gren slutligen förstås sammanfattningen av alla de personer, vilka härstamma från ett och samma barn av en stamfader. mellan den döde och hans olika arvingar, varvid är att märka, att mellan far och son räknas *ett* led, mellan morfar och dotterson *två,* mellan farbror och brorson *tre,* mellan kusiner *fyra* och mellan sysslingar *sex* o. s. v.

*

Om olika slag av arv.

Dessa äro:

I. *Arv på grund av släktskap.*

Enligt det ovan sagda gälla för arvsordningen följande regler:

a) *Bröstarvingar, d. v. s. söner och döttrar till den avlidne eller deras avkomlingar, hava företräde till arvet framför alla andra arvingar.*

132

Äro alla bröstarvingar barn till den avlidne, delas arvet dem emellan i lika lotter. Skulle åter någon eller några av bröstarvingarna vara allenast av komling efter barn till den avlidne, erhåller denne eller dessa bröstarvingar sammanlagt endast så stor lott, som nämnda barn skolat erhålla, om det levat vid arvets delning.

Exempel: Å efterlämnar såsom arvinge dels sonen B, dels förut avlidne sonen C:s barn D och E och dels likaledes avlidne sonen F:s(barn G. Om då tillgångarna i boet utgöra 9,000 kronor, erhåller B 3,000 kronor, D 1,500 kronor, E likaledes 1,500 kronor och Gr 3,000 kronor.

I detta sammanhang är att erinra om följande.

1) Barn utom äktenskap äga endast att taga arv efter sin moder och möderne fränder men hava i förhållande till dem enahanda arvsrätt som barn av äktenskaplig börd.

2) Är barnet trolovningsbarn, varmed förstås barn, som är avlat i trolovning eller vars föräldrar efter dess avlelse ingått trolovning med varandra äger dock barnet taga arv efter sin fader, såsom vore barnet av äktenskaplig börd.

3) Adoptionsbarn* äga lika med barn i äktenskap att taga arv efter adoptanten; dock att bröstarvinge ej skall i följd av adoptivbarns arvsrätt lida intrång i sin laglott.

Är adoptivbarn dött, äga dess bröstarvingar att taga den del av arvet, som skolat tillkomma adoptivbarnet.

b) Einnes ingen bröstarvinge efter den avlidne, tillfaller arvet lians föräldrar, om de båda leva.

I detta fall delas arvet lika mellan arvtagarna.

I fråga om barn utom äktenskap är i detta sammanhang att erinra om, att allenast modern och möderne fränderna äga arvsrätt efter sådant barn, men hava de samma arvsrätt efter barnet, som hade det varit av äktenskaplig börd; dock att, därest barnet är s. k. trolovningsbarn, fadern i vanlig ordning äger arvsrätt efter barnet, däremot aldrig fäderne fränder.

I fråga om s, k. adoptivbarn är slutligen att erinra, att därest sådant barn på grund av arv eller testamente erhållit

egendom efter a-dop tant och dör utan att efterlämna bröstarvingar, skall, försåvida barnet är adopterat av makar och en av dem lever efter, denne samt eljest adoptantens bröstarvingar äga rätt att före arvsberättigade släktingar taga arv efter barnet till så stor del av kvarlåtenskapen som i värde motsvarar, vad barnet bekommit efter adoptanten.

Finnes efter adoptivbarn ej arvsberättigad släkting, äger adoptanten taga arvet. Yar barnet adopterat av makar, njuta de hälften var. Är en av dem död, tager den efterlevande maken hela arvet.

* Se därom vidare i annat sammanhang.133

c) Är en av föräldrarna död, delas arvet mellan den efterlevande av föräldrarna samt den avlidnes syskon eller syskons avkomlingar.

Ifrågavarande fördelning" sker sålunda, att den efterlevande av föräldrarna erhåller ena hälften av arvet, samt återstoden därav fördelas mellan de övriga arvingarna på det sätt, att dels varje syskon erhåller lika stor lott och dels syskons avkomlingar sammanlagt utbekomma allenast så mycket, som nämnda syskon skulle erhållit, om det levat vid arvets delning.

Exempel: A efterlämnar såsom arvingar dels fadern B, dels bröderna C och D och dels förut avlidne brodern E:s barn F och. G. Om i detta fall arvet utgör 12,000 kronor, erhåller B 6,000 kronor, C 2,000 kronor, D likaledes 2,000 kronor, F 1,000 kronor och Gr likaledes 1,000 kronor.

d) Lever blott en av föräldrarna, och finnas icke syskon eller syskons avkomlingar efter den avlidne, erhåller den efterlevande av föräldrarna hela arvet.

e) Äro båda föräldrarna döda, men den avlidne efterlämnat syskon eller syskons avkomlingar, delas arvet mellan dessa.

Denna fördelning sker sålunda, att dels varje syskon erhåller lika stor lott och dels syskons avkomlingar sammanlagt utbekomma allenast så mycket, som nämnda syskon skulle erhållit, om det levat vid arvets delning.

Exempel: A efterlämnar såsom arvinge dels bröderna B och. C, dels avlidne brodern D:s barn E och. F ocli dels likaledes avlidne brodern G:s barn H. Om då arvet utgör 4,000 kronor, erhåller B 1,000 kronor, C 1,000 kronor, E 500 kronor, F 500 kronor och H 1,000 kronor.

f) Efterlämnar den avlidne varken bröstarvingar, föräldrar, syskon eller dess avkomlingar, tages arvet av den, som är i därpå följande närmaste led besläktad med den avlidne.

Finnas därvid flera, som äro i lika led, har sidoarvinge (farbror, syskonbarn o. s. v.) företräde framför bakarvinge (förfäder) . Finnas flera sidoarviiigar i lika led, men i olika gren, har den eller de företräde, som äro i närmaste gren besläktade. Äro sidoarvingarna åter i lika led och lika nära grenar (å den avlidnes fäderne och möderne), äro de samarva. Om bakarvingar å fäderne- och mödernesidan äro lika nära besläktade med den avlidne, erhåller vardera sidan hälften av arvet, även om arvingarna äro talrikare å den ena sidan än på den andra. Finnas endast på den ena sidan arvingar, erhålla dessa hela arvet. Skulle sidoarvingar å fäderne- och mödernesidan vara lika nära besläktade med den avlidne, eller finnes å endera sidan ingen vid liv, gälla samma regler, som omtalats i fråga om bakarvingar.

Av vad som nu blivit sagt följer, att därest varken bröstarvin-134

gar, föräldrar, syskon eller deras avkomlingar finnas efter en person, denne ärves av nedannämnda anförvanter i följande ordning, nämligen:

Arvsordningen.

Siffrorna angiva arvingarnas ordningsföljd efter varandra.

1) farföräldrar och morföräldrar.

Leva alla dessa personer, erhålla farföräldrarna ena och morföräldrarna andra hälften av arvet. Leva endast farfar

samt morfar och mormor, erhåller farfadern hälften av arvet och de övriga vardera en fjärdedel därav. Leva blott fa/rf ar och farmor eller morfar och mormor, erhåller varje arvinge lika lott.

2) farbror, faster, morbror och moster.

Om t. ex. arvingarna äro en farbror och tre mostrar, erhåller farbrodern hälften av arvet och. mostrarna vardera en sjättedel därav. Finnas endast mostrarna vid liv, erhålla de vardera en tredjedel av arvet;135

3) faders och moders föräldrars föräldrar;

4) syskonbarn; o. s. v.

Till närmare belysning* av de under morn. a—f givna regler torde kunna tjäna å föregående sida intagna tablå över arvsordningen.

I fråga om arv på grund av släktskap gälla utöver vad redan nämnts följande regler:

1) Om arvinge är å både fäderne- och mödernesidan släkt med den avlidne, erhåller arvingen så väl fäderne- som mödernedel.

Exempel: A efterlämnar såsom arvingar två kusiner B ocli C. Deras fäder voro farbröder till A, varjämte B:s moder var A:s moster. I detta fall erhåller B tre fjärdedelar och C allenast en fjärdedel av arvet.

2) Halvsläkt är lika berättigad till arv som helsläkt. Halvsläktingar utesluta sålunda de helsläktingar från arvet,

vilka äro i fjärmare led, liksom t. ex. en halvsläkting, som är sidoarvinge i andra led, utesluter en halvsläkting, som är bakarvinge i lika led. Halvsläktingar äro dessutom samarva med helsläktingar i samma led, dock ej till annan del än den, som deras stamfader eller stammoder, genom vilken hel- och halvsläktingarna äro besläktade, skulle hava tagit, om denne levat vid arvets delning.

Exempel: A efterlämnar såsom arvingar dels två helsyskon, B och C och dels en halvsyster på mödernet, D. Om i detta fall arvet utgör 6,000 kronor, erhåller B 2,500 kronor, C* likaledes 2,500 kronor och D återstående 1,000 kronor.

3) Skall arv delas mellan flera grenar i en släkt, tager varje gren lika lott.

Finnas under en huvudgren flera grenar, dela också dessa sig emellan efter samma grund, varefter de, som äro inom en och samma gren, taga var sin lott efter huvudtalet.

Exempel: A har såsom arvingar efterlämnat B, C och T). Dessa äro kusiner till A:s avlidne fader E, vilken haft två nu jämväl avlidna farbröder, F och G. B och C äro söner till F', och D är son till G. Arvet, som utgöres av 4,000 kronor, delas i detta fall så, att B och C, vilka äro av samma gren, få vardera 1,000 kronor samt D 2,000 kronor. Äro B, C och D döda, men B efterlämnat dottern II, C sönerna / och K samt D sonen L, delas förutnämnda 4,000 kronor sålunda, att H får 1,000 kronor, I 500 kronor, K likaledes 500 kronor och L 2,000 kronor.

4) Äro bröstarv, sidoarv eller bakarv fallna tillsammans i arv-låtarens hand, går därmed som ovan sagts utan åtskillnad ifrån vad stam egendomen kommit.5) *Om de, som äro varandras arvingar, dö utan att man kan vinna upplysning om,, vilkendera levat längre än den andre, ärves vardera av sin närmaste släkting.*

Kan det däremot bevisas, att endera levat längre än den andra, ärver den längst levande den andres egendom.

II. *Danaarv.*

Härmed menas *den ej borttestamenterade kvarlåtenskapen efter en avliden person, vilken dött utan kända släktingar eller vilkens släkt är ut slut en frän arvsrätt eller försummat att göra densamma gällande.*

Danaarv tillfaller antingen statsverket eller vissa privilegierade städer. Emellertid inträffar ganska ofta, att dylikt arv, efter bifall av riksdagen, tillerkännes den kommun, där arvlåtaren vid sin död var boende.

III. *Arv efter avliden utlänning.*

Även dennes *här i landet* efterlämnade egendom bör fördelas mellan lians arvingar efter *lagen i det land, som han vid sin död tillhörde.*

*

Om villkoren för arvsrätt.

Dessa äro:

I) *Att vara vid liv framfödd.*

Detta villkor är uppfyllt, så snart barnet haft liv vid födselns början, även om det dött före dess fullbordan. Frågan, huruvida barnet blivit vid liv framfött eller icke, är av synnerlig vikt i det fall t. ex., då i en förut barnlös familj hustrun vid mannens död befinner sig i havande tillstånd. Ty om barnet födes vid liv, tillfaller faderns lott i boet *barnet,* som sedermera vid sin död ärves av sin närmaste anförvant, t. ex. modern. Födes däremot barnet ej vid liv, tillfaller faderns lott i boet *hans* släktingar.

I sammanhang härmed torde böra framhållas, att om barnet födes vid liv, men modern dör under födseln, barnet ärver så väl fader som moder, varemot, i händelse barnet icke födes vid liv, och dessutom modern dör under födseln, så väl hon som fadern ärves, *vardera av sin närmaste bak- eller sidoarvinge.*

Till förmån för modern eller hennes släktingar med avseende å bevisningen, om barnet fötts vid liv eller icke, är stadgat, att om *ett* ojävigt vittne intygar, att barnet varit vid liv under födseln, modern, om hon vari i sådant tillstånd, att hon haft någon uppfattning om de ifrågavarande förhållandena, eller i motsatt fall Ii ennes släktingar få fylla vittnets intyg med sin ed. Skulle modern dött under födseln, äga hennes släktingar att avlägga 5) *Om de, som äro varandras arvingar, dö utan att man kan vinna upplysning om,, vilkendera levat längre än den andre, ärves vardera av sin närmaste släkting.*

Kan det däremot bevisas, att endera levat längre än den andra, ärver den längst levande den andres egendom.

II. *Danaarv.*

Härmed menas *den ej borttestamenterade kvarlåtenskapen efter en avliden person, vilken dött utan kända släktingar eller vilkens släkt är ut slut en frän arvsrätt eller försummat att göra densamma gällande.*

Danaarv tillfaller antingen statsverket eller vissa privilegierade städer. Emellertid inträffar ganska ofta, att dylikt arv, efter bifall av riksdagen, tillerkännes den kommun, där arvlåtaren vid sin död var boende.

III. *Arv efter avliden utlänning.*

Även dennes *här i landet* efterlämnade egendom bör fördelas mellan lians arvingar efter *lagen i det land, som han vid sin död tillhörde.*

*

Om villkoren för arvsrätt.

Dessa äro:

I) *Att vara vid liv framfödd.*

Detta villkor är uppfyllt, så snart barnet haft liv vid födselns början, även om det dött före dess fullbordan. Frågan, huruvida barnet blivit vid liv framfött eller icke, är av synnerlig vikt i det fall t. ex., då i en förut barnlös

familj hustrun vid mannens död befinner sig i havande tillstånd. Ty om barnet födes vid liv, tillfaller faderns lott i boet *barnet,* som sedermera vid sin död ärves av sin närmaste anförvant, t. ex. modern. Födes däremot barnet ej vid liv, tillfaller faderns lott i boet *hans* släktingar.

I sammanhang härmed torde böra framhållas, att om barnet födes vid liv, men modern dör under födseln, barnet ärver så väl fader som moder, varemot, i händelse barnet icke födes vid liv, och dessutom modern dör under födseln, så väl hon som fadern ärves, *vardera av sin närmaste bak- eller sidoarvinge.*

Till förmån för modern eller hennes släktingar med avseende å bevisningen, om barnet fötts vid liv eller icke, är stadgat, att om *ett* ojävigt vittne intygar, att barnet varit vid liv under födseln, modern, om hon vari i sådant tillstånd, att hon haft någon uppfattning om de ifrågavarande förhållandena, eller i motsatt fall Ii ennes släktingar få fylla vittnets intyg med sin ed. Skulle modern dött under födseln, äga hennes släktingar att avlägga137

denna ed. Det är för övrigt nog, att en av släktingarna går eden. Huruvida omständigheterna vid födseln tala för, att barnet varit vid liv eller icke, avgör domstolen. Om läkare varit närvarande vid födseln, är naturligtvis hans utlåtande i frågan ensamt avgörande och gör således all annan bevisning betydelselös.

II) Att hava svensk medborgarerätt, dock med undantag för:

a) Brö s t ar v in g e.

Nämnda arvinges arvsrätt är emellertid beroende på iakttagandet av vissa föreskrifter, vilka framdeles skola behandlas under rubriken: Om arvsrättens upphörande.

b) Annan arvinge, som finnes å ort, där svensk undersäte har arvsrätt.

Yill sådan arvinge utföra arvet ur riket, skall han till svenska staten erlägga en avgift, motsvarande viss del utav arvet, s. k. jus detraetus, därest ej, såsom vanligen är fallet, annan överenskommelse träffats mellan nämnda stat och den, som arvingen tillhör.

III) Att vara av äkta hörd.

Härvid gälla dock vissa, förut angivna undantag i fråga om barn utom äktenskap och adoptivbarn.

IV) Att arvlåtar en avlidit eller förklarats för död.

Med dödförklaring menas ett av domstol meddelat heslut, att en försvunnen person, som ej inom viss tid låtit höra av sig, skall anses för död.

A. De fall, då dödförklaring kan erhållas, äro:

1) att tjugu år förflutit från den tid, då den försvunne veterligen var vid liv;

2) att fem år förflutit från nämnda tidpunkt, och dessutom* den försvunne varit i någon särskild livsfara, utan att man vet, att han räddats;

3) att fem år förflutit från den tid, då den försvunne veterligen var vid liv, och tillika lians ålder, då han sist avhördes, utgjorde 85 år eller däröver; och

4) att likaledes fem år förflutit, sedan den försvunne sist avhördes, och därjämte hans ålder, då dödförklaringen begäres, skulle vara mera än 90 år.

B. De personer, som kunna begära dödförklaringen, äro de, vilka, om den bortovarande vore avliden, skulle äga rätt till hans kvarlåtenskap, cl. v. s>. arvingar eller testarn entstag are. Däremot hava icke borgenärer en sådan rätt. De kunna nämligen endast utsöka sina fordringar hos den bortovarande och, om dennes frånvaro lägger hinder i vägen härför, erhålla domstols förordnande för en god man att taga vård om den bortovarandes egendom och verkställa betalning av klara fordringar samt svara i utsöknings-mål om andra fordringar.

C. Förfarandet vid dödförklaringen är följande: 1) skriftlig ansökan om dödförklaringen ingiv es till

underdomstolen i den ort, där den bortavarande senast varit mantalsskriven.

Ansökningen bör innehålla uppgift om den bortavarandes namn, yrke och hemvist samt tiden, då han senast avhördes, om detta är bekant för sökanden.

Formulär till dylik ansökan.

Till Frosta Häradsrätt.

Som min fader, hemmansägaren Per Larsson från n:r 1 Lyby, under loppet av år 1886 avrest från hemmet (och jag, som senast år 1895 jhafÜ underrättelse om honom, icke vet, om han ännu finnes i livet) (och begivit sig på resa till Amerika med ångaren Aurora, vilken under färden strandat, utan att sedermera någon underrättelse om besättningens eller passagerarnes öde kunnat erhållas) (utan att sedermera låta sig avhöra, och hans ålder, om han ännu är i livet, utgör nittiotvå år), får jag härmed vördsamt anhålla om häradsrättens förklarande, att min bemälde fader skall för död anses.

Slogstorp den 10 december 1916.

Olof Larsson, Hemmansägare.

2) domstolen företager därpå en undersökning angående de omständigheter, som röra den bortavarande, och kallar till förhör härom de personer, vilka antagligen framför andra böra hava kännedom om honom, såvitt han givit sig något tillkänna.

De personer, vilka sålunda kallas till förhör inför domstolen, äro: den b ortovar andes make, om sådan finnes och man känner, var denne uppehåller sig inom riket; vidare den bortavarandes fullmäktig, om sådan blivit tillsatt för att sköta den bortovaran-des egendom och ekonomiska angelägenheter; vidare god man eller förmyndare för den bortavarande, varmed menas den person, som av domstolen kan vara utsedd att taga vård om den egendom, som han lämnat kvar; vidare kyrkoherden i församlingen och kronans ombudsman i orten, såsom de, vilka i allmänhet äga den säkraste och vidsträcktaste personalkännedomen, och slutligen de personer, som tilläventyrs av sökanden åberopas till styrkande av de i ansökningen uppgivna förhållandena.

3) därest de i ansökningen uppgivna förhållandena vinna stöd av den verkställda undersökningen, och därvid icke utrönes, att den bort ovarande är vid liv eller att lian dött, utfärdar domstolen kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, minst en månad mellan varje gång.139

Denna kungörelse skall innefatta kallelse å den bortavarande att oriva sig tillkänna hos domstolen eller dess ordförande samt bör tillika innehålla sådana upplysningar, att den kan medföra verkan icke blott för det fall, att den bortavarande läser den, utan även om någon annan, som är bekant med honom, gör det, och att man jämväl kan hava utsikt att, om han är död, få underrättelse om tiden för hans frånfälle. Således bör kungörelsen innehålla uppgift å hans namn, senaste hemvist, den ort, varest han befann sig, då han sist veterligen var vid liv, m. m. Någon tidpunkt, inom vilken den bortavarande skall giva sig tillkänna, utsättes däremot icke i kungörelsen.

4) sedan ett dr förflutit från det kungörelsen sista gången införts, fullfölj es den gjorda ansökningen.

Denna fullföljd kan ske även av annan rättsägare än den förste sökanden.

5) domstolen verkställer därefter ny efterforskning rörande de i ansökningen uppgivna förhållandena.

Denna efterforskning verkställes dock icke med samma noggrannhet som den förra undersökningen. Emellertid bör sökanden muntligen höras i ärendet, varjämte till protokollet antecknas vad domstolens egna ledamöter kunna känna om de ifrågavarande förhållandena, därest detta kan hava inverkan på ärendet. Skulle kronans ombudsman eller kyrkoherden i orten vara närvarande vid domstolen, bliva de hörda i ärendet,

6) ärendet företages härpå av domstolen till avgörande.

Skulle därvid ansökningen finnas vara befogad, meddelar domstolen utslag, innefattande förklaring, att den hortovarande skall anses för död.

Av utslaget bör tillika framgå, vilken tidpunkt skall anses såsom den, då han dött, och denna tidpunkt är:

a) utgången av det tjuguonde året från den dag han senast veterligen var vid liv, om ansökningen grundats å det här ovan under A 1 omförmälda förhållande;

b) dagen för hans livs fara, om till grund för ansökningen åberopats de under A 2 angivna omständigheter;

c) iitgången av femte året från den dag lian senast veterligen var vid liv, om ansökningen grundats å de under A 3 omförmälda förhållanden; och

. d) den dag han skulle fyllt 90 år, därest ansökningen grundats å de under A 4 angivna omständigheter.

D. Verkningarna av dödförklaringen äro, att sedan domstolens utslag därom vunnit lasra kraft, bouppteckning och arvskifte få verkställas efter den dödförklarade. Då nämnda åtgärder vidtagas, skall man förfara så, som om den dödförklarade verkligen avlidit vid den tid, då han, enligt domstolens utslag, skall anses hava dött, vilket innebär, bland annat, atta) *den dödklarades maka, om sådan finnes, erhåller giftorätt, morgongåva och fördel allenast i den egendom, som vid den antagna dödstiden fanns i boet;*

b) *såsom arvingar till den dödförklarade räknas de, vilka vid den antagna dödstiden voro berättigade till arv efter honom.*

Skulle någon eller några av dessa vid tiden för bouppteckningen eller arvskiftet vara avlidna, anses deras arvsrätt efter den dödförklarade kava övergått på deras arvingar.

E. *Dödförklaringen förfaller:*

a) *om den dödförklarade befinnes leva.*

I detta fall återbekommer han själv sin bortskiftade egendom, dock icke från den, som från hans arvingar förvärvat egendomen i god tro att den dödförklarade verkligen avlidit;

b) *om den dödförklarade visas hava dött vid annan tidpunkt än man antagit.*

Därest i denna händelse hans arvingar vid dödsfallet äro andra än de, vilka hans egendom *tillskiftats,* äga de förre att utbekomma nämnda egendom, dock ej från den, som av de senare förvärvat densamma i god tro att den dödförklarade avlidit.

Beträffande *rätten till avkastningen* av den egendom, som under ovan angiima förutsättningar skall återbäras, är att skilja mellan följande fall, nämligen:

a) *att egendomens innehavare vid dess tillträdande visste eller skäligen kunde misstänka, att den dödförklarade var vid liv.*

I denna händelse måste egendomens innehavare utgiva vad egendomen avkastat under *hela den tid han innehaft densamma;*

b) *att den, som egendomen tillskiftats, mottagit densamma i god tro att den dödförklarade avlidit.*

Skulle i detta fall egendomen återfordras av *den dödförklarade,* erlägges egendomens avkastning från *den dag dess innehavare fick veta, att den dödförklarade fanns vid liv.*

Om åter *annan rättsägare än den dödförklarade* återfordrar egendomen, erlägges avkastningen allenast från *den dag, då talan instämdes om egendomens återbekommande.*

Den, som återbär egendomen, erhåller emellertid därvid ersättning för å egendomen nedlagd:

a) *nödig kostnad,* om han var i *ond tro,* då han tillträdde egendomen;

a) *nödig och nyttig kostnad,* om han mottagit egendomen i *god tro.*Med nödig kostnad menas de utgifter, som erfordras för att hålla egendomen i brukbart skick. Nyttig kostnad däremot är sådan utgift som, utan att vara

oundgängligen nödig, dock bidrager till höjande av egendomens värde.

*

Om vården av dödsbo och därmed sammanhängande skyldigheter.

I. *De, vilka skola taga vård om boet,* äro:

1) *efterlevande make jämte arvingar.*

Skyldighet att taga hand om boet åligger efterlevande make, även om boskillnad erhållits i äktenskapet, såvida makarna vid dödsfallet levde tillsammans.

2) *den, som av den döde blivit satt till syssloman i boet.*

Ett förordnande av dylik syssloman behöver ej göras i testamente, utan gäller i varje händelse, blott det är bevisligt. En sålunda förordnad syssloman är berättigad att framför arvingarna taga boet om hand, varemot han ej utesluter efterlevande make från rätten att vårda boet. Detta bör därför omhänderhavas gemensamt av den efterlevande maken och. sysslomannen.

3) *den, som av domstol för ordnats till vårdare av boet.*

Dylikt förordnande meddelas, om ingen av de i *mom. 1 o. 2* omförmälda personer finnes, som är oförhindrad att övertaga boets vård. Den domstol, som äger förordna vårdare, är underdomstolen i den ort, där den döde varit mantalsskriven. I händelse å landet föreskrift om vården skulle behövas, innan häradsrätten sammanträder, åligger det domaren att tills vidare meddela dylik föreskrift; vid första därefter inträffande rättegångstillfälle skall han dock anmäla förhållandet hos domstolen, som då definitivt förordnar vårdare. Men då så väl i stad som å landet vård kan behövas, innan domstolen eller domaren hinner därom för ordna, skall, i händelse ingen av de i *mom. 1 o. 2* omförmälda personer genast kan taga hand om boet, anmälan härom hos domstolen göras av den avlidnes *husfolk* (d. v. s. betjänt, hushållerska eller annat tjänstehjon) eller, om ej sådant finnes, av den dödes *husvärd* (varunder å landet inbegripes hemmansägare för hackstugusittare eller inhyseslijon). Intill dess domstolen i anledning av berörda anmälan förordnat om vården av boet, åligger denna *husfolket* eller *husvärden.*

II. *De skyldigheter, som ingå i vården av dödsboet,* äro:

A. *Att sätta sig i besittning av den avlidnes tillhörigheter:*

Detta är nämligen ett nödvändigt villkor för utövande av vården och förvaltningen av boet.

B. *Att förvalta den omhändertagna förmögenheten, så att den bibehålles och förkovras.*

Detta är liktydigt med att i förvaltningen iakttaga samma omsorg, som en ordentlig man ägnar sina egna angelägenheter.

C. *Att föranstalta om bouppteckning.*

Bouppteckning är en i laga ordning företagen handling, varigenom en noggrann, skriftlig framställning göres av en avliden persons ekonomiska ställning vid tiden för hans frånfälle.

142

Med avseende å bouppteckning är att märka: a) Tiden för bouppteckningens förrättande.

Bouppteckning skall ske inom tre månader efter dödsfallet, därest icke:

a) förhållandena förbjuda varje uppskov med bouppteckning s-för rättning en.

I detta fall skall boet genast upptecknas eller förseglas eller sättas i säkert förvar.

ft) domstolen på begäran beviljar anstånd, med bouppteckningens förrättande.

Omständigheter kunna finnas, som göra att egendomen i boet ej kan upptecknas inom föreskriven tid, t. ex. att den döde haft flera fastigheter på olika ställen, eller att han haft en affär, vars ställning ej kan när som helst utredas. I sådant fall kunna stärbhusdelägarna hos den domstol, inom vars område den avlidne vid sin död var mantalsskriven, begära anstånd med bouppteckningens förrättande, vilket anstånd vanligen också beviljas.

Formulär till ansökan om anstånd med bouppteckning s förrättande.

Till Färs Häradsrätt.

Som min fader, handlanden Olof Lennartsson från Västerstad, vilken den 3 sistlidne januari avlidit, i livstiden drivit en synnerligen omfattande affärsrörelse, vars ställning icke hinner utredas inom tre månader efter dödsfallet, får jag härmed vördsamt anhålla om anstånd med bouppteckning s förrättande efter min bemälde fader till den 1 nästkommande juli. Västerstad den 5 februari 1920.

Frans Lennartsson* Bageriidkare.

b) B ouppteckning s för rättarna.

Dessa äro två eller flera lämpliga personer, som utses av boets vårdare, dock med följande undantag:

a) vederbörande magistrat äger att utse förrättare av bouppteckning efter den, som vid sin död varit mantalsskriven eller haft sin tjänst i någon av nedan nämnda städer, nämligen: Borgholm, Eksjö, Falsterbo, Lilipstad, Grenna, Gävle, Göteborg, Hälsingborg, Jönköping, Karlshamn, Karlskrona, Kristianstad, Lidköping, Lund, Lysekil, Malmö, Mariefred, Noirköping, Oskarshamn, Sala, Sigtuna, Skanör, Stockholm, Strömstad, Trosa, "Ulricehamn, Varberg, Vimmerby och Visby*.

fi) vederbörande magistrat i varje av nu nämnda städer äger jämväl att utse uppteckningsmän av sådan inom staden befintlig

* Se noten å följande sida.143

fast egendom, som efterlämnats av person, vilken vid sin död varit mantalsskriven utom stadens område.*

Efter ägaren till fastighet, varom nu är fråga, upprättas, förutom särskild bouppteckning över fastigheten, tillika annan bouppteckning över hans övriga egendom, vilken senare bouppteckning förrättas i den avlidnes mantalsskrivningsort av därtill, enligt ovan angivna regler, utsedda personer.

c) De personer, som utom bouppteckning s förrattarna skola närvara vid bouppteckning en.

Dessa äro:

a) Den, som föranstaltar om bouppteckningen.

fi) Den, som uppgiver egendomen till bouppteckning.

Skyldighet att uppgiva egendomen åvilar efterlevande make eller arvinge, om de levat tillsammans med den döde eller eljest närmare känna till hans bo; vidare den avlidnes förmyndare, om han haft sådan, eljest den främste av husfolket eller någon annan person, som bäst känner ställningen i boet, t. ex. husvärd. Uppgiften om boet skall ske under edlig förpliktelse, d. v. s. med bestämt medvetande därom, att man är skyldig att gå ed på den gjorda uppgiften. Uätt att fordra sådan edgång hava efterlevande make, arvingar, testamentstagare och borgenärer. De hava denna rätt, var och en för sig*, till och med innan det visat sig, om deras rätt är beroende av uppgiftens fullständighet, blott det är möjligt, att deras rätt kan därav bero. (Jfr. N. J. A. 1874:364.) Före edgången äger uppgivaren av boet att fullständiga sin uppgift. Bouppteckningsed lärer kunna avfordras även annan än boets uppgivare, därest personen i fråga kan anses hava varit pliktig att till bouppteckning uppgiva dödsboet eller någon del därav. (Jfr. N. J. A. 1899:342; 195:414.)

Formulär till stämning angående bouppteckningsed.

Till Norra Åsbo Häradsrätt.

Undertecknad finner mig föranlåten att, jämväl såsom målsman för min hustru Elsa Hamrin, härmed vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å min svärmoder, änkan Hilda Svedberg i Klippan, med yrkande om åläggande för henne att edfästa den med anledning av hennes uppgifter den 30 sistlidne mars förrättade bouppteckning efter min avlidne svärfader, skomakaren Olof Svedberg från Klippan. Åstorp den 8 augusti 1920.

Ossian Hamrin, Smedsmästare.

* Detta gäller dock icke dödsbon efter adelsman, präst, universitetslärare, ledamot i Svenska akademien eller person, tillhörande amiralitetsstaten. I fråga om sådant dödsbo tillämpas nämligen huvudregeln.144

Bestrider i mål angående» bouppteckniiigsed, sfvarandeparten käromålet, men detta finnes lagligen grundat, meddelar domstolen utslag, varigenom svaranden, vid vite av visst penningbelopp, förelägges att, efter de ändringar, vartill lian kan finna sig föranlåten, å angiven dag med ed fästa bouppteckningens riktighet, å vilken dag parterna hava att sig; inställa, käranden vid påföljd att lians utevaro icke hindrar edgången, samt svaranden personligen.

y) Stärbhusdelägarna eller deras 'målsmän eller ombud för dem.

Dessa äga att vara tillstädes för att göra erinringar och ej blott av instrumentet över bouppteckningen, utan genom en verklig inblick i boet förskaffa sig en uppfattning om dess ställning. Det är likväl ej för bouppteckningens gång nödvändigt, att de äro tillstädes; om de utebliva, hindrar detta ej att bouppteckningen förrättas och blir giltig. Likväl bör i bouppteckningsinstrumentet upptagas, att de varit kallade, ehuru de ej infunnit sig.

Om någon stärbhusdelägares vistelseort är okänd, eller så avlägsen, att säkert bud inom bouppteckningstidens slut ej kan komma till och från honom, äro andra slärbhusdelägare och boets vårdare pliktiga att göra anmälan härom hos domstolen, vilken i anledning härav förordnar god man att vårda den frånvarandes rätt. Skulle å landet dylik god man för frånvarande eller förmyndare för omyndig erfordras, och bouppteckningstiden tilländagår, innan domstolen kan hinna, att för ordna därom, tillsätter domaren ombud att bevista bouppteckningen å den frånvarandes eller omyndiges vägnar, varefter, när domstolen sedermera sammanträder, domstolen förordnar god nian eller förmyndare.

Formulär till ansökan om god man för arvinge.

Till östra Häradsrätt (Herr Domhavanden i Östra Härad).

Som min broder Jöns Larsson från Rödeby för närvarande vistas (å för mig okänd ort) i Australien, får jag härmed vördsamt anhålla, att god man måtte förordnas att bevaka hans rätt och talan vid bo utredningen efter vår fader, hemmansägaren Olof Larsson från n:r 1 Rödeby, vilken, på sätt bilagda dödsattest giver vid handen, den 8 nästlidne april avlidit; och får jag till god man för min -ovannämnde broder föreslå hemmansägaren Sven Nilsson i n:r 7 Torskors.

Rödeby den 3 maj 1920.

Sven Larsson, Hemmansägare.145

Undertecknad åtager mig ifrågavarande uppdrag.

Torskors den 4 maj 1920.

Sven Nilsson; Hemmansägare.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Wilhelm Rubin, Klas Fundahn,

Smed. Slaktare.

d) Bouppteckningens innehåll,

I bouppteckningen skall upptagas allt, som tjänar att angiva förmögenhetsförhållandena vid dödsfallet ävensom den avlidnes arvingar och te stam ent stag are och i vad släktskap de förre stå till honom.

Tillgångarna skola icke blott upptecknas, utan även värderas. Värderingen sker efter vad bouppteckningsförrättarna antaga sakerna kunna inbringa vid försäljning, snarare under än över detta värde. Fastighet uppskattas efter dess taxeringsvärde, därest icke högre värde å fastigheten kan utrönas. Skulle så åter vara förhållandet, uppskattas fastigheten efter det högre värdet. Finnes för fast egendom icke särskilt taxeringsvärde, skall såsom sådant anses det värde, vartill egendomen uppskattats enligt intyg av trovärdiga män eller efter domarens prövning*.

Aktier, lottbrev, obligationer och andra därmed jämförliga värdepapper skola upptagas till det värde, vartill de noteras å inländsk eller utländsk börs**. Föranleda omständigheterna till att det börsnoterade värdet icke motsvarar pris, som under normala förhållanden kan antagas vara påräkneligt vid försäljning, skall värdet beräknas efter sistnämnda pris. Saker, vilkas råämne har högre värde, t. ex. guld, silver, koppar o. d., bruka upptagas till råämnets värde. Penningar och säkra fordringar upptagas till fulla beloppet, och på fordringar räknas ränta till dödsdagen, om ränta är utf äst. Osäkra fordringar anmärkas visserligen i bouppteckningsinstrumentet, men upptagasi ej till något värde; de utföras ej i den kolumn, som innehåller värdena, utan upptagas inom kolumnen. Detsamma bör ske med anspråk, som äro tvistiga. Om den döde varit gift, upptages väl den efterlevande makens enskilda egendom, men värdet utsättes ej. Däremot • upptages och värderas den dödes enskilda egendom och hela den gemensamma, ävensom egendom av fideikommissnatur, som den döde innehaft. Växande gröda å den dödes fasta egen-

* Till styrkande av uppgift om egendoms värde tjäna i fråga om fast egendom, av vederbörande tjänsteman utfärdat taxeringsbevis eller debetsedel, upprättad i enlighet med gällande uppbördsreglemente:.

** Till styrkande av uppgift i fråga om aktier, lottbrev, obligationer o. d. tjäna intyg av miäklare eller andra med saken förtrogna personer.

dorn a landet upptages till sitt värde, vilket även galler om gröda på lejd jord ocli å annan jord, som den döde i livstiden haft under nyttjanderätt. Den upptages bland lösörena.

Skulderna upptagas också, sådana de voro vid dödsfallet. De räntebärande ökas därför med räntorna till dödsdagen. De utgifter, som äro en följd av dödsfallet, såsom begravningskostnad ock bouppteckning'skostnad, upptagas även, däremot icke belopp, som skall betalas i arvsskatt. Om den avlidne varit gift, upptagas naturligtvis kans enskilda skulder ock de gemensamma, varemot den efterlevande makens enskilda skulder blott antecknas, men ej utföras.

e) Boupp teckning ens form.

Bouppteckningen upprättas skriftligen i två exemplar ock avfattas sålunda, att den upptager:

a) Rubrik.

Denna innehåller år, månad och dag, då uppteckningen förrättades, den avlidnes och stärbhusdelägarnas namn, vilka av de senare äro närvarande, att de frånvarande blivit kallade, samt slutligen vern som uppgiver boet, och att han eller hon gör det under edlig förpliktelse.

fi) 'Tillgångarna.

Av dessa upptagas först fastighet, därpå kontanta medel; vidare saker'av dyrbarare metall, därefter övrig lösegendom under särskilda titlar samt slutligen fordringar. För varje titel utföres värdet i yttre kolumnen och genom summering av dessa värden erhålles »summa inv entar 11», d. v. s. tillgångarnas sammanlagda värde.

y) Skulderna.

d) Jämförelse mellan tillgångar och skulder.

Av denna jämförelse framgår, om i boet finnes behållning eller brist. Behållningen eller bristen utföres i kolumnen.

e) Boupp givarens underskrift under edlig förpliktelse. £) B oupptecknings förrattarnas underskrifter; samt

] rj) De närvarande stärbhusdelägarnas underskrifter.

Formulär till bouppteckningsinstrument.

År 1920 den 3 maj förrättades av undertecknade bouppteckning efter godsägaren Oskar Arnoldsson, som, född den 21 februari 1845, avlidit den 3 mars 1920 och såsom stärbhusdelägare efterlämnat:

Änkan Anna Arnoldsson, född Ekström, och

Döttrarna:

1. Maria Arnoldsson och

2. Sigrid Arnoldsson; båda ogifta och myndiga.

Vid förrättningen inställde sig samtliga stärbhusdelägare personligen; och uppgavs boet under edlig förpliktelse av änkan Arnoldsson samt antecknades och värderades sålunda:147

14/

Fastighet. I I

Egendomen Rosersberg inom Stehags socken, | I upptages efter taxeringsvärdet till .... I 350 000 __

Kontanta medel. I

Vid dödsfallet funnos .... 2,590 I 50II

Arvode från Stehags Folkbank för 4 månader ... 366 | 67 2,957 I 17

Guld och nipper. \ i

1 klocka .... 50 I —

o. s. v. .... — 1 — 129 —

Silver. I |

1 par ljusstakar, vägande 00 gram .... — —i

o. s. v... ___ — |—I 1,398 50

Koppar. I ||

7 kastruller .... —- — il j

o. s. v... — j — 33 — !

Järn- och blecksaker j

I upptagas till... i II ^ I "l

i Linne. i Ih

10 borddukar .... — —

o. s. v.. ___ —I— 51 33

Gångkläder I

upptagas till... 100 —-

Sängkläder. I

4 madrasser.. — — i

o. s. v.. — I | ^ —

Möbler och husgeråd |

i skrivrummet: . Il

1 chiffonier....................................... — —Il

o. s. v................................-........'........______— I — 1

/ förmaket: I

1 divansbord.. — —i

o. s. v.. .... - 1 - I 1,690 | -

Transport | || 356,4421 —148

Transport . '356,442 -

Porslin och glas upptagas till.............,................................... . 75 —

Trä- och stenkärl . .

upptagas, till... 10 —

Vin upptages till.. 50 —

Diverse.

1 glacehink.. — ~~

o. s. v...,... — 1 — 148 —

Aktier. \ i I j

40 st. i — -— å 00 kr., upptagas efter 00 kr. I

till... " — — I

, o, s. v.. — 1 - 53,600 1 —

, Obligationer m. m.

9 st. Teaterbyggnadskonsortiets premieobliga- i

tioner av 1899 a 20 kr., upptagas efter 13 kr. till 117 —

1 lottsedel till 4:de dragningen i — — —

lotteri.. 10 1- . 127 p" 'I

Fordringar. K .

Hos Livförsäkringsaktiebolaget Svea: fyra livför-säkringspolicer å den avlidnes liv, vardera å 5,000 kronor.................................... 20,000 — \

Avlidne hemmansägare Olof Larssons från Stehag

stärbhusdelägare enligt revers av den 6/n 1914 500 |—

5 ö/o ränta från «/u 1914—s/s 1920 ...;........ — | ~

o. s. v... ___ -1- 60,663 69

Angående stärbhuset tillhöriga lägenheten Rosen-fors, bestående av 19 9/io kappland åkerjord i Vikstäppan å

Malmö stads östra område, med åbyggnader, är särskild bouppteckning därstädes förrättad, utvisande en behållning av...... 20,995 —

I Summa inventarii kronor I II 492,110 1691149

Avgående poster och skuld.

Begravningskostnad och sorgkläder ....

Läkarearvode ....

Utskylder för egendomen Rosersberg ....

Tjänares löner . ... ,..............................

D:o sorgkläder...............................

Tfll Skånska Hypoteksföreningen mot inteckning

i egendomen Rosersberg ....

5 o/o ränta från 3o/9 1919—3/s 1920.........

Behållningen bliver.................................

Sålunda vara förrättat, betyga. Stehag som ovan.

3,192 74

519 —

809 60

330 —

180 —

12,406 59

263 64 17,701 i 474,409 57 12

Ernst Arpi, Kronolänsman.

Herman Lundin, Skollärare.

Att allt vad till boet hörer blivit riktigt uppgivet och ej något med vilja och vetskap dolt eller utelämnat, betygar under edlig förpliktelse.

Anna Arnoldsson, född Ekström. Vid bouppteckningen närvarande arvingar:

Maria Arnoldsson. Sigfrid Arnoldsson.

f) Bouppteckningens ingivande till domstolen.

Den domstol, till vilken bouppteckningen skall ingivas, är under dorn stolen i den ort, där den döde vid sitt frånfälle varit mantalsskriven.

Tiden, inom vilken bouppteckningen efter dess avslutande skall ingivas, är:

a) en månad, om bouppteckningen skall ingivas till rådhusrätt;

fi) det rätteg äng still falle, som infaller näst efter en månad, om bouppteckningen bör inlämnas till häradsrätt.

Bouppteckningen skall av boets vårdare ingivas till domstolen i två exemplar, av vilka det ena kvarbliver bos domstolen och det andra återlämnas till inlämnaren, försett med bevis att bouppteckningen inregistrerats hos domstolen. För beviset erlägges viss lösen.

Om den döde på flera orter efterlämnat egendom, varöver särskilda bouppteckningar blivit upprättade, skola alla

bouppteck-150

ningarna för stämpelavgifts erläggande företes vid den domstol, under vilken den avlidne vid sin död lydde, varefter varje bouppteckning ingives till domstolen i den ort, där den i bouppteckningen avsedda egendomen förefinnes.

Vid bouppteckings ingivande skall erläggas avgift för stämpel till densamma, vilken beräknas efter följande

Tariff.

Klass I. För andel, som på grund av arv eller testamente tillkommer barn eller adoptivbarn eller avkomling till barn eller adoptivbarn eller på grund av testamente efterlevande make.

Ökning för varje fullt 1 OO-tal kronor, som faller mellan de i kol. 1 angivna andelsbeloppen,

Andelsbelopp Procenttal C1 ^ u i k°l- * angivna an Skattebelopp Kronor Kronor Krono* 1,000 — 0:75 7 •50 1:25 2,000 —] — 20 :— 1 :50

4,000 - 1:25 50 — 2 • —

6,000 : — 1: 50 90 :— 2 150

8,000 - 1:75 140 — 3 • —

10,0no — 2: — 200 — 3 50

12,000 — 2:25 270 — 3 50

15,000 — 2:50 375 - 3 50

20,000 — 2:75 550 — 3 50

30,000 - 3:- 900 - 4 —

40,000 — 3:25 1,300 — 4 50

50,000 — 3:50 1.750 - 5 —

60,000 — 3:75 2.250 — 5 —

75000 — 4: — 3 000 — 5 —

100.000 — 4:25 4.250 - 5 —

150.000 — 4:50 6,750 — 6 50

200,000 — 5: — 10,000 - 7 50

400.000 — 6:25 25,000 — 10. —

600,000: — 7:50 45,000 — 12 50

800,000 — 8:75 70,000 - 15 —

1,000,000 _ _ —

För andel, som uppgår till 1,000,000 kronor eller därutöver, utgör skatten 10 kronor för varje fulla 100 kronor.

Klass II. För andel, som på grund av arv eller testamente tillkommer fader, moder, broder (lialvbroder), syster (halvsyster) eller broders (naivbroders) eller systers (halvsysters) avkomling eller på grund av testamente akademi, vetenskapligt samfund, allmänt undervisningsverk, stipendiefond eller pensionsanstalt, liksom ock sjuk- eller fattigvårdsinrättning eller annan from stiftelse.151

Andelsbelopp Procenttal Kronor 200:- 0;70 500 — 1 —

1,000 — 1 25

2,000 — 1 75

3,000 — 2 25

4,000 — 2 75

5,000 — 3 25

10,000 — 5 —

20,000 — b —

60,000 — 8 —

100,u00 — 9 —

200,000 — 10 —

400,000 — 11 25

600,000 — 12 50

800,000 — 13.75 ,000,000 —

Skattebelopp Kronor Ökning för varje fullt 100 tal kronor, som faller mellan de i kol. 1 angivna andelsbeloppen, Kronor 1:40 1:20

5 — 1:50

12 50 2:25

35 — 3:25

67 50 4:25

110 — 5:25

162 50 6:75

500 __ 7: —

1,200 4,800 — 9: — 10:50

9,000 20,000 45,000 75,000 110,000 — 11: — 12:50 15: — 17:50 20:-

För andel, som uppgår till 1,000,000 kronor eller därutöver, utgör skatten 15 kronor för varje fulla 100 kronor*.

Klass III. För andel, som tillkommer kyrka, landsting, kommun eller hushållningssällskap.

Andelsbelopp Procenttal Kronor 200: — 1:25 500 — 2 —

1,000 — 2 50

2,000 — 3 75

3,000 — 5 —

4,000 — 6 25

5,000 — 7 50

6,000 — 8 75

7,500 — 10 —

10,000 — 11 —

30 000 — 12 —

60,000 — 13 —

120,000 — 14 —

240,000 —

Ökning för varje fullt 100-tal

kronor, som faller mellan de i Skattebelopp kol. 1 angivna andelsbe^oppen, Kronor Kronor 2:50 2:50 10 — 3 —

25 — 5 —

75 — 7 50

150 — 10 —

250 — 12 50

375 — 15 —

525 — 15 —

750 — 14 —

1,100 — 12 50

3,600 — 14 —

7,800 — 15 —

16,800 — 16 —

För andel, som uppgår till 240,000 kronor eller därutöver, utgör skatten 15 kronor för varje fulla 100 kronor.

Klass IV. För andel, som tillkommer annan arvinge eller testament st ägare än sådan, som oniförniäles i klass I, klass II eller klass III, så ock för andel, som är danaarv.

* Till »fromma stiftelser» enligt klass II hava icke hänförts t. ex. Svenska Missionsförbundet eller Evangeliska fosterlandsstiftelsen eller Svenska missionssällskapet eller Sjömansmissionen. Göteborgs stadsbibliotek har icke hänförts till vetenskapligt samfund eller annat undervisningsverk.152

Ökning för varje fullt lOD-tal kronor, som faller mellan de i kol. 1 angivna andelsbeloppen,

Andelsbelopp Procenttal Skattebelopp kol> X anSivna anc

Kronor Kronor Kronor

200:— 1:25 2:50 2:50

500:— 2:— 10:— 3: —

1,000:— 2:50 25:— 5:—

2,000:— 3:75 75:— 7:50

3,000:— 5:— 150:— 10: —

4,000-— 6:25 250:— 12:50

5,000:— 7:50 375:— 12:50

10,000:— 11:— 1,100:— 15:50

30,000:— 14:— 4,200:— 20: —

60,000:— 17:— 10,200:— 21: —

120,000:— 19!— 228,00:— 21: —

240,000:— — — —

För andel, som uppgår till 240,000 kronor eller därutöver, utgör skatten 20 kronor för varje fulla 100 kronorKungl. förordning den 16 juli 1919, som trätt i kraft den 1 januari 1920 med iakttagande att bestämmelserna i sagda Kungl. förordning skola äga tillämpning vid beräkning av arvsskatt och skatt för gåva i alla fall, där skatten erlägges efter nämnda dag, även om skattskyldighet tidigare inträtt..

Från arvsskatten avdrages lösen, som erlägges vid boupptecknings inregistrering hos underdomstol i stad, eller, om på grund av gällande förordning dylik lösen ej fordras, däremot svarande belopp.

Där egendom på grund av testamente tillfaller äkta makar gemensamt, skall vid beräkning av skatten så förfaras, som om egendomen tillfallit endast en av dem och, om makarna tillhöra skilda klasser i den ovan intagna tariffen, den av makarna, som tillhör den lindrigast beskattade av ifrågavarande klasser.

f) *Påföljderna av försummad, bouppteckning*Att försummelse av bouppteckning eller oredlighet därvid kan medföra även andra än de i texten nämnda påföljder kommer att framdeles omtalas under rubriken urarvagörelse. *och av oredlighet därvid.*

Härom gälla följande regler:

α) *Om efterlevande make utan laga förfall försummar att inom rätt tid föranstalta om bouppteckning, bötar han härför en fjärdedel av sin giftorätt.*

Denna fjärdedel tillfaller arvingarna.

β) *Om försummelsen vållas av arvingarna jämte maken eller av arvingarna ensamma, därest efterlevande make ej finnes, bötes 3 procent av hela kvarlåtenskapen.*

Dessa böter tillfalla fattigvården i den församling, som den avlidne vid sin död tillhört och räknas så väl i detta som i det under mom. α omförmälda fall av *behållningen* i boet, vadan, om ingen sådan finnes, några böter ej heller ifrågakomma.

γ) *Om en av arvingarna haft vård om boet, antingen ensam eller tillsammans med efterlevande make, men de andra arvingarna ej haft dylik vård, räknas böterna blott av den eller de förstnämndas andel i boet.*

δ) *Om syssloman i boet eller förmyndare för omyndig arvinge försummar bouppteckning en, bötar den försumlige i förhållande till boets förmögenhet från 5 till 50 kronor.*

Jämväl dessa böter tillfalla församlingens fattiga, men utgå ej ur boet, utan ur den försumliges egendom.

ε) *Om efterlevande make eller arvinge uppsåtligen undandöljer egendom från bouppteckningen, förverkar han eller hon sin andel i det undandolda.*

Dessutom ådömas böter eller fängelse.

ζ) *Om annan boets förvaltare ä,n de i mom. € omförmälda gör sig skyldig till däri avsedda förfarande, straffas han med böter, fängelse eller straffarbete.*

D. *Att till rättsägarna utgiva vad dem tillkommer samt att redovisa för förvaltningen.*

De, som i första hand skola erhålla sin rätt, äro *fordringsägarna* i boet. Finnes något överskott, sedan dessa blivit betäckta för sina fordringar, går detta överskott till *testamentstagarna,* om sådana finnas och. äro framför arvingarna berättigade till överskottet. Uppstår även därefter överskott, tillfaller det *arvingarna.* Äro testamentstagare och arvingar berättigade *jämte varandra,* så utgives överskottet till dem gemensamt.

För dem, som erhålla *det sista* av boets egendom, redovisas för förvaltningen därav, således i allmänhet för arvingarna. Om arvingar och *testamentstagare* gemensamt erhålla egendomen, redovisas för båda. Om *testamentstagare* ensamma erhålla den, redovisas för dem.

*

Om sammanlevnad i oskiftat bo.

Härvid är att skilja mellan:

I. *Sammanlevnad på grund av överenskommelse mellan arvingarna.*

Stärbhusdelägare, som så önska och därom enas, äga, då sådant kan ske utan annans förfång, att leva samman i oskiftat bo. Sådan överenskommelse, som emellertid ej kan ske, förrän bouppteckningen är förrättad och all dödsboets skuld gulden, bör göras skriftligen och vederbörligen bevittnas samt innehålla bestämmelser angående dels vilken egendom, dels den tid överenskommelsen avser ävensom hur samegendomen skall förvaltas.

γ) *Om en av arvingarna haft vård om boet, antingen ensam eller tillsammans med efterlevande make, men de andra arvingarna ej haft dylik vård, räknas böterna blott av den eller de förstnämndas andel i boet.*

δ) *Om syssloman i boet eller förmyndare för omyndig arvinge försummar bouppteckning en, bötar den försumlige i förhållande till boets förmögenhet från 5 till 50 kronor.*

Jämväl dessa böter tillfalla församlingens fattiga, men utgå ej ur boet, utan ur den försumliges egendom.

ε) *Om efterlevande make eller arvinge uppsåtligen undandöljer egendom från bouppteckningen, förverkar han eller hon sin andel i det undandolda.*

Dessutom ådömas böter eller fängelse.

ζ) *Om annan boets förvaltare ä,n de i mom. € omförmälda gör sig skyldig till däri avsedda förfarande, straffas han med böter, fängelse eller straffarbete.*

D. *Att till rättsägarna utgiva vad dem tillkommer samt att redovisa för förvaltningen.*

De, som i första hand skola erhålla sin rätt, äro *fordringsägarna* i boet. Finnes något överskott, sedan dessa blivit betäckta för sina fordringar, går detta överskott till *testamentstagarna,* om sådana finnas och. äro framför arvingarna berättigade till överskottet. Uppstår även därefter överskott, tillfaller det *arvingarna.* Äro testamentstagare och arvingar berättigade *jämte varandra,* så utgives överskottet till dem gemensamt.

För dem, som erhålla *det sista* av boets egendom, redovisas för förvaltningen därav, således i allmänhet för arvingarna. Om arvingar och *testamentstagare* gemensamt erhålla egendomen, redovisas för båda. Om *testamentstagare* ensamma erhålla den, redovisas för dem.

*

Om sammanlevnad i oskiftat bo.

Härvid är att skilja mellan:

I. *Sammanlevnad på grund av överenskommelse mellan arvingarna.*

Stärbhusdelägare, som så önska och därom enas, äga, då sådant kan ske utan annans förfång, att leva samman i oskiftat bo. Sådan överenskommelse, som emellertid ej kan ske, förrän bouppteckningen är förrättad och all dödsboets skuld gulden, bör göras skriftligen och vederbörligen bevittnas samt innehålla bestämmelser angående dels vilken egendom, dels den tid överenskommelsen avser ävensom hur samegendomen skall förvaltas.

Har icke i överenskommelsen uttryckligen fastslagits den tid samäganderätten skall räcka, anses överenskommelsen vare ingången tills vidare.

Gäller överenskommelsen endast tills vidare, bar varje stärbhusdelägare rätt att bryta den, *när* han vill. Har åter överenskommelsen träffats för *bestämd* tid, kan före dennas utgång överenskommelsen brytas, allenast om däri deltagande efterlevande make bar ingått nytt äktenskap. Om någon av stärbhusdelägarna, vägrar att sammanleva med de andra i oskiftat bo, kunna dessa senare ej tvinga honom därtill, men äro å sin sida oförhindrade att i fråga om sina lotter överenskomma om dylik sammanlevnad.

II. *Sammanlevnad i oskiftat bo utan överenskommelse mellan stärbhusdelägarna.*

Då dylik sammanlevnad äger rum, är ingen av stärbhusdelägarna framför de andra skyldig att nedlägga arbete på boets vård och förkovran, utan de få skylla sig själva, om boet genom försummad vård blir försämrat. Om åter någon stärbhusdel-ägare vårdar och förkovrar boet, äger han av de övriga fordra full ersättning för möda och kostnader.

Vid all sammanlevnad i oskiftat bo erfordras, om annat ej blivit avtalat, *samtliga* stärbhusdelägarnas samtycke för att kunna avhända boet någon egendom.

*

Om arvskifte.

Härmed menas *den förrättning, varigenom en persons efterlämnade tillgångar fördelas mellan lians stärbhusdelägare.*

Med avseende å arvskifte är att märka:

I. *Tiden och orten för arvskiftet.*

Så snart dödsboets gäld till fullo betalts, äro stärbhusdelägarna berättigade att skifta boet sig emellanSkulle arvskifte dessförinnan hållas, blir visserligen icke skiftet därigenom ogiltigt, men de, som sålunda skiftat boet, hava förverkat rättea' till urarvagörelse.. Någon tid, inom vilken sådant skifte skall äga rum, finnes emellertid icke föreskriven, utan ankommer det på stärbhusdelägarna själva att bestämma härom, liksom ock om platsen för arvskiftets hållande.

Kunna de ej enas i förevarande hänseende, bör någon av dem vända sig till den domstol, varunder sterbhuset lyder, med begäran, att denna måtte utsätta tid och ort för skiftet, vilken begäran domstolen, efter övriga stärbhusdelägares hörande, bifaller.

Har icke i överenskommelsen uttryckligen fastslagits den tid samäganderätten skall räcka, anses överenskommelsen vare ingången tills vidare.

Gäller överenskommelsen endast tills vidare, bar varje stärbhusdelägare rätt att bryta den, *när* han vill. Har åter överenskommelsen träffats för *bestämd* tid, kan före dennas utgång överenskommelsen brytas, allenast om däri deltagande efterlevande make bar ingått nytt äktenskap. Om någon av stärbhusdelägarna, vägrar att sammanleva med de andra i oskiftat bo, kunna dessa senare ej tvinga honom därtill, men äro å sin sida oförhindrade att i fråga om sina lotter överenskomma om dylik sammanlevnad.

II. *Sammanlevnad i oskiftat bo utan överenskommelse mellan stärbhusdelägarna.*

Då dylik sammanlevnad äger rum, är ingen av stärbhusdelägarna framför de andra skyldig att nedlägga arbete på boets vård och förkovran, utan de få skylla sig själva, om boet genom försummad vård blir försämrat. Om åter någon stärbhusdel-ägare vårdar och förkovrar boet, äger han av de övriga fordra full ersättning för möda och kostnader.

Vid all sammanlevnad i oskiftat bo erfordras, om annat ej blivit avtalat, *samtliga* stärbhusdelägarnas samtycke

för att kunna avhända boet någon egendom.

*

Om arvskifte.

Härmed menas *den förrättning, varigenom en persons efterlämnade tillgångar fördelas mellan lians stärbhusdelägare.*

Med avseende å arvskifte är att märka:

I. *Tiden och orten för arvskiftet.*

Så snart dödsboets gäld till fullo betalts, äro stärbhusdelägarna berättigade att skifta boet sig emellanSkulle arvskifte dessförinnan hållas, blir visserligen icke skiftet därigenom ogiltigt, men de, som sålunda skiftat boet, hava förverkat rättea' till urarvagörelse.. Någon tid, inom vilken sådant skifte skall äga rum, finnes emellertid icke föreskriven, utan ankommer det på stärbhusdelägarna själva att bestämma härom, liksom ock om platsen för arvskiftets hållande.

Kunna de ej enas i förevarande hänseende, bör någon av dem vända sig till den domstol, varunder sterbhuset lyder, med begäran, att denna måtte utsätta tid och ort för skiftet, vilken begäran domstolen, efter övriga stärbhusdelägares hörande, bifaller.

155

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Rådhusrätten i Lund.

Som undertecknad, vilken, på sätt bilagda bouppteckning utvisar, jämte handlanden Evald Larsson och skomakaremästaren Nils Olsson, är delägare i boet efter avlidne källarmästaren Robert Tengvall, icke kunnat med mina bemälde meddelägare i godo överenskomma om tid och ort för arvskifte efter Tengvall, får jag härmed vördsamt anhålla, att Rådhusrätten ville meddela erforderliga föreskrifter i nämnda hänseende, jämte det jag tillåter mig föreslå, att arvskiftesförrättningen utsättes all äga rum den 20 nästkommande augusti klockan 10 förmiddagen i stärbhusets lokal 2 trappor upp i huset N:o 15 vid Bredgatan.

Lund den 15 juli 1916.

Gustaf Dahl, Stationsinspektor.

Vägrar den, som omhänderhar dödsbo, att verkställa skifte därav, utan att uppgiva någon anledning till uppskov med skiftets verkställande, kan honom av domstol, vid vite, åläggas att föranstalta därom att skiftet blir inom viss, i domen utsatt tid, efter det domen meddelats, i laga ordning- upprättat. Om åter stärbhusdelägare vägrar att deltaga i boskifte, utan att för denna sin vägran uppgiva någon som helst anledning, kunna hans med-stärbhusdelägare i mot honom anhängiggjorcl rättegång utverka dorn, däri två utav rätten utsedda personer förordnas att i boet efter den avlidne i laga ordning förrätta arvskifte å tid och ort, som skiftesmännen äga bestämma och varom de hava att bevisligen underrätta parterna, vilka det åligger, vid visst, i domen stadgat vite för dem var, att vid arvskiftesförrättningen närvara och därvid medhava alla boet rörande handlingar, varjämte parterna eller endera av dem, därest de utsedda förrättningsmännen anmäla hinder för uppdragets utförande, äga att hos exeku-tor i orten anhålla om utseende av annan förrättningsman. (Jfr. N. J. A. 1890:5.) Uppger åter stärbhusdelägare hinder för skiftets verkställande möta däri, att stärbhuset åvilande skuld ännu ej blivit betald, böra medstärbhusdelägarna kunna utverka dom, enligt vilken två personer av rätten förordnas att å tid och ort, som de äga bestämma, kalla parterna till sammanträde samt, om därvid överenskommelse träffas om sättet för skuldens gäldande, i laga ordning förrätta arvskifte efter den avlidne. Därest dylik överenskommelse ej

åvägabrintras, har stärbhusdelägare, som önskar arvskifte, att anmana medstärbhusdelägarna att medverka vid realisering av boets egendom för medels erhållande till gäldens betalning. Lämnas dylik anmaning utan avseende, kan den stärbhusdelägare, som önskar skiftet, antingen avträda boet till konkurs eller för annan person utfärda fullmakt till egendo-156

mens försäljning å offentlig auktion samt, om medstärbhusdel-ägarna vägra att underteckna fullmakten, instämma dem till domstol, med yrkande, att fullmakten, utan hinder av deras vägran att underteckna densamma, måtte av rätten förklaras för laga fullmakt till egendomens försäljande. Sedan dylik förklaring erhållits, och försäljning därefter ägt rum, samt försäljningssumman blivit av försäljaren för stärbhusets räkning i bank insatt, har den stärbhusdelägare, som önskar skiftet, att förnya sin ansökan om dess verkställande och får nu ansökningen bifallen.

II. De personer, som skola närvara vid arvskiftet. Dessa äro:

1) Stärbhusdelägare eller deras målsmän eller ombud för dem.

Gift kvinnas rätt bevakas av hennes man, såvida ej skiftet avser egendom, varöver hon äger råda, i vilken händelse hon är behörig att själv föra sin talan. Omyndig företrädes av förmyndare och bortovarande arvinge av hans av domstol förordnade gode man.

2) Två eller flera gode män.

Dessa tillkallas av stärbliusdelä g ärna. Kunna dessa ej förena sig om val av gode män, utses sådana av domstolen i orten på begäran av någon bland stärbhusdelägarna.

III. Arvskiftets verkställande.

Arvskiftet verkställes av stärbliusdelä g ärna själva och kan ske med eller utan lottning.

A. Arvskifte medelst lottning verkställes enligt följande regler:

a) all i boet befintlig främmande egendom avskiljes;

b) boet tillhörig hem följd återbär es, därest icke därmed jämn-gott gods finnes, som hemföljdstagarens medarvingar kunna erhålla vid arvskiftet;

c) möjligen befintliga skuldförhållanden makar emellan bliva härpå uppgjorda;

d) efterlevande make, om sådan finnes, uttager därefter sin fördel;

e) den egendom,, vari giftorätt äger rum, lägges härpå i jämm-goda lotter, varefter genoms lottkastning bestämmes, vilken lott skall anses för vardera makens giftorättsandel;

f) den efterlevande maken erhåller härpå sin giftorättsandel i boet;

g) ur den avlidne makens giftorättsandel och enskilda egendom uttages härpå den morgongåva, vartill den efterlevande maken kan vara berättigad;

h) boets återstående egendom lägges därefter i jämngoda huvudlotter, varefter genom lottkastning bestämmes, vilken del varje arvinge skall erhålla.

Hava flera arvingar anspråk på en sålunda bestämd huvud-lott, skall denna ytterligare delas, varpå lottkastning ånyo sker.157

Exempel: A efterlämnar såsom arvingar en broder B och en avliden broder C:s barn, D och E. I detta fall delas arvet först i två lika stora delar, om vilka lottas mellan B., å ena, samt D och E, å andra sidan. Den lott, som därvid tillfaller D och E, delas därpå i två lika stora delar, om vilka lottas mellan de båda sist nämnda.

Vid den arvsfördelning", som, på sätt ovan nämnts, verkställes, äro att iakttaga följande regler:

a) Föräldrars utgifter för något barns personliga behov* skola icke avräknas å barnets arvslott, därest ej en dylik avräkning blivit av föräldrarna uttryckligen föreskriven.

Även om dylik avräkning- bestämts, äro den eller de bland av-komlingarna, som erhållit mer än de övriga, i allt fall pliktige allenast att låta å sina arvslotter avräkna det erhållnas belopp och behöva således icke av egna medel utbetala något, om deras arvslotter understiga vad de redan uppburit.

b) Däremot skall, om föräldrarna icke annorlunda förordnat, avräknas varje gåva av värde, som, utan att benämnas hem följd, av föräldrarna givits något barn för annat ändamål än dess personliga behov.

Huruvida gåvan skall anses vara av värde eller icke, beror på sterbhusets ekonomiska ställning och de särskilda delägarnas villkor. Någon ränta eller annan ersättning för gåvans begagnande skall icke beräknas. Befinnes gåvotagarens arvslott understiga vad lian redan uppburit, behöver han ej av egna medel ersätta bristen. Om det givna lämnats av samfälld egendom i makars bo, skall vid arvskifte efter den först avlidne maken å gåvotagarens arvslott avräknas allenast den å arvlåtarens giftorätt belöpande andel av det givna, varefter dettas återstod naturligtvis avräknas vid arvskifte efter arvlåtarens efterlevande make. Det nu sagda gäller i tillämpliga delar jämväl beträffande hem-följd. (Jfr. N. J. A. 1881:364; 1891:415; 1892:195, 1894:25 och 622.)

c) Hem följd, som ej återburits, skall avräknas å hem följdstaga-rens arvslott.

B. Arvskifte utan lottning verkställes sålunda, att stärbhus-delägarna efter överenskommelse dela arvet eller vissa delar därav. Detta förfaringssätt får dock ej äga rum, om någon av stärb-husdelägarna är omyndig. Skulle en förmyndare ingå på Överenskommelse att dela arvet utan lottning, blir hela arvskiftet ogiltigt, om myndlingen klandrar det inom ett år från det han blivit myndig eller, om han först efter myndigblivandet fått kännedom om arvskiftets olaglighet, inom ett år från det han erhöll nämnda kännedom.

* D. v. s. hans nödiga underhäll, s k o I- eller universitetsbildning, bröllopshögtid m. m. d.158

Vare sig nu arvskiftet verkställes med eller utan lottning, skall över detsamma upprättas en skriftlig handling, benämnd arvskifte sinstr ument. Denna handling avfattas sålunda, att den upptager:

a) Rubrik, angivande den person, efter vilken arvskiftet hållits, när han dog och vilka stärbhusdelägare han efterlämnat samt uppgift å närvarande stärbhusdelägare eller deras ombud, så ock upplysning om anledningen till någon stärbhusdelägares frånvaro.

b) Uppgift å vissa boets handlingar, såsom bouppteckning, äktenskapsförord och testamente m. m., med angivande av deras huvudsakliga innehåll.

c) Räkning över förvaltningen av boets tillgångar å den på förhand bestämda arvskiftesdagen, till vilken alla räntor å boets tillgångar blivit beräknade. Denna räkning måste utvisa, att alla boets skulder blivit guldna, utom tilläventyrs dem, vari boet kan häfta till enskilda stärbhusdelägare, och i fastighet inteek-nad gäld.

d) Särskilda överenskommelser rörande förvaltning av viss boets egendom, såsom undantagande från skiftet av vissa lösören, som skola av en stärbhusdelägare för de övrigas gemensamma räkning förvaras, m. m. dyl.

e) Förteckning å boets, i skiftet ingående behållna tillgångar, med angivande av överenskomna värden därå, vederbörligen hopsummerade.

f) Fördelningen mellan stärbhusdelägarna av det sammanlagda penningbelopp, vartill boets behållna tillgångar upptagits.

$t) Vidräkning med varje stärbhusdelägare, utvisande vad han erhållit i särskilda slaer av egendom och varifrån han äger utbekomma det, som tillfallit honom.

h) Godkännande av handlingen, underskrivet av samtliga stärbhusdelägare.

Handlingens godkännande är ett oeftergivligt villkor för att den skall anses såsom ett i laga ordning upprättat arvskiftes-instrument. Skulle någon av stärbhusdelägarna vid arvskiftesförrättningen vägra sitt godkännande av handlingen, hava de andra stärbhusdelägarna att instämma honom till domstolen i orten, med yrkande, att handlingen måtte godkännas såsom lagligt arvskiftesinstrument, (Jfr. N. J. A. 1906:107.) Om äter någon stärbhusdelägare, ehuru vederbörligen kallad till skiftesförrättningen, underlåter att infinna sig, hindrar detta

visserligen icke de närvarande stärbhusdelägarna att upprätta skriftlig handling angående delning av boet, men, för att denna handling skall erhålla egenskap av ett lagligt arvskiftesinstrument, måste de instämma den uteblivne stärbhusdelägaren, med yrkande, som ovan omförmälts.159

i) Godemännens underskrifter.

Utöver åtgärden att sålunda bestyrka arvskiftet hava godemännen till uppgift att, då de därom särskilt anmodas, uppsätta arvskiftesinstrumentet.

Formulär till arvskiftesinstrument.

Arvskifte.

Ar 1900 den 4 oktober förrättades nedannämnda utredning och arvskifte i boet efter godsägaren Arvid Roman, vilken avlidit den 18 sistlidne maj och efterlämnat såsom stärbhusdelägare:

l:o) Änkan Anna Roman, född Lindgren;

2:o) Sonen, handlanden Karl Roman;

3:o) Avlidna dottern Marias, av gifte med vice häradshövdingen Johan Lindström, barn:

a) dottern, skollärarinnan Carolina Lindström; samt

b) sonen, hovrätts e. o. notarien Frans Lindström.

Vid förrättningen voro samtliga stärbhusdelägare personligen närvarande.

Till ledning vid skiftet företeddes nu:

A) den efter godsägaren Roman den 4 juni 1900 förrättade bouppteckning, varav inhämtades, att boets tillgångar upptagits till 150,000 kronor och skulderna till 17,000 kronor, så att behållningen utgjort 133,000 kronor;

B) ett av godsägaren Roman i livstiden den 8 januari 1896 upprättat testamente, varigenom förordnats, bland annat, att handlanden Romans barn, som vid godsägarejn Romans frånfiälle vore i livet, skulle erhålla tit belopp av 3,000 kronor till lika fördelning dem emellan; och hade å detta testamente, sedan det vederbörligen bevakats, av samtliga stärbhusdelägarne tecknats bevis, att testamentet av dem godkändes och förty finge såsom lagakraf tv u n n et anses;

C) en över boets förvaltning från dödsdagen upprättad redovisningsräkning, ur vilken skulle här antecknas, att så väl alla boets kända skulder, med undantag av ett i boets fastighet Sjövik intecknat belopp av 7,000 kronor, som det till handlanden Romans barn testamenterade belopp blivit vederbörligen betalda, samt att åtskilliga boets värdehandlingar och lösören blivit, enligt överenskommelse mellan stärbhusdelägarne, sålda.

Stärbhusdelägarne, som tagit del av berörda redovisningsräkning, förklarade sig godkänna densamma och överenskommo att såsom skiftesdag bestämma den 1 innevarande oktober.

Mellan stärbhusdelägarne träffades härpå följande särskilda överenskommelse:

1 :o) Till anskaffande av en vård å familjegraven å Stehags kyrkogård avsattes ett belopp av 500 kronor.

2:o) till etc. o. s. v.160

Med anledning av ovan nämnda räkning och bouppteckning granskades och uppgjordes härefter följande förteckning över de till skiftet befintliga tillgångarna, nämligen:

Egendomen Sjövik inom Stehags socken, taxerad till.................. 100,000: —

Guld, nipper och silver, enligt bouppteckningsvärde......,........... 2,000: —

Andra lösören, enligt bouppteckningsvärde.................. 4,000: —

30 o/o förhöjning därpå.. 1,200:— 5,200: —

Handlanden Romans revers av Vio 1898..................... 500: —

ränta därå å 6 o/0 från 24/* 1899—V10 1900 ...... — • 43:~ 543: —

Kontant behållning, enligt redovisningsräkning........................... 29,257: —

Kronor 137,000: —

Härifrån avgår:

Egendomen Sjövik graverande, intecknad gäld........................ 7,000: —

då behållningen bliver i

fastighet.. 93,000: —

och lösegendom .... 37,000: — 130,000: —

Denna behållning delas enligt lag mellan stärbhusdelägarne sålunda, att därav bekommer:

l:o) Änkan Roman:

a) såsom fördel V20 av lösegendomen med............. 1,850: —

b) såsom giftorätt V2 av återstoden därav med....... 17,575: —

c) likaledes såsom giftorätt V2 av den fasta egendomen

med.. 46,500:— 65,925: —

2:o) Handlanden Roman:

a) x/å av lösegendomen, efter avdrag av fördelen, med 8,787:50

b) V^ av den fasta egendomen med..................... 23,250:— 32,037:50

3:o) Skollärarinnan Carolina Lindström:

a) V8 av lösegendomen, efter avdrag av fördelen, med 4,393:75

b) V8 av den fasta egendomen .... 11,625:— 16,018:75

4:o) Hovrätts e. o. Notarien Lindström:

a) l/8 av lösegendomen, efter avdrag av fördelen, med 4,393:75

b) V8 av den fasta egendomen med..................... 11,625:— 16,018:75

Kronor 130,000: —161

Mellan arvingarrie uppgjordes härefter följande likvider:

Änkefru Änna Roman; Debet: Bekommer vid skiftet:

V2 av egendom Sjövik .... 46,500: —

Guld, nipper och silver, enligt särskild förteckning .... 1,000: —

Andra lösören, enligt d:o, med 30 °/o förhöjning .... 2,600: —

Kontant av boets medel... 19325: —

Kronor 69 425: —

Kredit:

Arvslott enligt skiftet.. 65,925: —

övertager betalningsansvaret för 1/2 av den i egendomen Sjövik intecknade
gäld... 3.500: —

Kronor 69,425: —

Handlanden Karl Roman: Debet:

Bekommer vid skiftet:

7* av egendomen Sjövik.. 23,250: —

Guld, nipper och silver, enligt särskild förteckning .... 1,000: —

Andra lösören, enligt d:o, med 30 °/o förhöjning........................ 2,600: —

Egen revers jämte ränta... 543: —

Kontant av boets medel... 6.394:50

Kronor 33,787:50

Kredit:

Arvslott enligt skiftet... 32,037:50

övertager betalningsansvaret för V4 av den i egendomen Sjövik

intecknade gäld... 1,750: —

Kronor 33,787:50

Skollärarinnan Carolina Lindström: Debet:

Bekommer vid skiftet:

1/8 av egendomen Sjövik .... 11,625: —

Kontant av boets medel... 5,268:75

Kronor 16,893:75 Advokaten. 21162

Kredit.

Arvslott enligt skiftet... 16,018:75

Övertager betalningsansvaret för x/8 av den i egendomen Sjövik intecknade gäld... 875: —

Kronor 16,893:75

Hovrätts e. o. Notarien Frans Lindström: Debet:

Bekommer vid skiftet:

1/8 av egendomen Sjövik .... 11,625: —

Kontant av boets medel... 5,268:75

Kronor 16,893:75

Kredit:

Arvslott enligt skiftet... 16,018:85

Övertager betalningsansvaret för 1/s av den i egendomen Sjövik intecknade gäld... 875: —

Kronor 16,893:75

Med förestående utredning och arvskifte förklara vi oss härigenom till alla delar nöjda och erkänna oss hava, var för sig, bekommit samtliga de!> enligt ovanintagna likvider, en var av oss tillkommande kontanta medel; vilket med våra underskrifter i nedan nämnde gode mäns och vittnens närvaro bekräftas.

Sjövik som ovan.

Anna Roman, Karl Roman. Carolina Lindström. Frans Lindström, född Lindgren.

Närvarande gode män och vittnen: Anders Ljunghoff, Elias Lagerroth,

Kronolänsman. e. o. Landskanslist.

Formulär till arvskifte.

År 1900 den 21 december förrättades; arvskifte efter ingenjör Hans Kabner, som avlidit den 20 nästlidne mars och såsom arvingar efterlämnat i äktenskap med förut avlidna Maria Larsson födde sönerna:

Karl August, född den 14 januari 1886; Johan Adolf, född den 9 juni 1888; och Nils Olof, född den 31 december 1893.

Vid förrättningen tillstädeskom ovannämnde omyndiges förmyndare, vice häradshövdingen Arvid Möhrling.163

Såsom gode män närvoro rådmannen Gustaf Fredriksson och bokhandlaren Albin Arbin.

Till ledning vid skiftet företeddes nu:

A) den efter ingenjören Kabner den 4 september 1900 förrättade bouppteckning, varav inhämtades, att boets tillgångar upptagits till 30,000 kronor och skulderna till 10,000 kronor, så att behållningen utgjort 20,000 kronor;

B) en över boets förvaltning från dödsdagen upprättad redovisningsräkning, ur vilken skulle här antecknas, att alla boets kända skulder blivit vederbörligen betalda.

Vice häradshövdingen Möhrling, som tagit del av berörda redovisningsräkning, förklarade, att han godkände densamma, varefter han såsom skiftesdag bestämde den 1 innevarande december.

Med ledning av ovannämnda räkning och bouppteckningen granskades och uppgjordes härefter följande förteckning över boets behållna tillgångar, nämligen:

3 aktier i Skånes Enskilda Bank 00:00

o. s. v... 00:00

Kronor 00:00

Denna behållning lades i följande tre jämngoda lotter nämligen:

Lott N:r 1.

1 aktier i Pilsnerbryggeriaktiebolaget.................................. 00:00

o. s. v.. 00:00 00:00

Lott N:r 2.

1 väggur... 00:00

o. s. v... 00:00 00:00

Lott N:r 3.

I divan.. 00:00

o. s. v... 00:00 00:00

Härefter företogs lottdragning, vilken utföll så att

Lott 1 tillföll Karl August Kabner,

Lott 2 Nils Olof Kabner, och

Lott 3 Johan Adolf Kabner.164

Förestående lottlaggning och skifte godkännes till alla delar, och har jag till fullo utbekommit mina myndlingars ovannämnda arvslotter. Trosa den 21 december 1900.

Arvid Möhrling.

Närvarande gode män och vittnen. Gustaf Fredriksson. Albin Arbin.

IV. Ändring i verkställt arvskifte.

Sådan ändring kan erhållas:

Å) Genom utövande av lösningsrätt till arv fång en fastighetsdel.

Om flera stärblmsdelägare få var sin andel i en och samma lant-fastighet, så fordras för att ernå det resultat, som åsyftas med arvskiftet, att fastigheten klyves. Detta kan emellertid stundom vara olämpligt, såsom t. ex. då vars och ens område skulle bli för litet, eller fastigheten innehåller ett så lämpligt helt av ägor, att, om den delades, de särskilda delarna icke på långt när skulle hava samma förmåner. Till förekommande av en dylik olämplig klyvning har lagen medgivit, att en av stärbhusdelägarna får lösa till sig de andras andelar i fastigheten och således bliva ensam ägare till densamma.

Den stärbhusdelägare, vilken lösningsrätt sålunda medgivits, är:

a) den, som vid arvskiftet erhållit den största andelen i fastigheter; eller

b) den, som vid lottkastning mellan stärbhusdelägarna utsetts att lösa fastigheten, i den händelse alla stärbhusdelägarna erhållit lika stora andelar i densamma.

För att lösningsrätt skall kunna lagligen göras gällande, erfordras, att lösningsanspråk framställts redan vid arvskiftet. (Jfr. N. J. A. 1878:111.) Viss tid för fullföljd av sålunda framställt lösningsanspråk finnes ej föreskriven. Lösningen är en rättighet, men ej en plikt. Således kunna icke ägare av mindre lotter tvinga den, som har större lott, att utlösa dem. Däremot hava de frihet att avyttra sina lotter till andra eller begära utbrytning. Har utbrytning eller föryttring skett, kan lösningsrätten ej vidare göras gällande.

Lösesumman skall i brist av åsämjande bestämmas av häradshövding med två gode män.

B) Genom klander av arvskiftet.

Anledningarna till dylikt klander kunna vara:

a) Att vid arvskiftet verkställts oriktig uppskattning av någon boets egendom.

Den stärbhusdelägare, som i följd härav erhållit en mindre lott är honom rätteligen tillkommit, äger att till domstol instämma de övriga stärbhusdelägarna, med yrkande, att ifrågavarande missförhållande måtte undanröjas.165

Den domstol, till vilken berörda talan skall instämmas, är und er dom st olen, under vilken den avlidne vid sin död lydde.

Tiden, inom vilken omförmälda talan skall anhängiggöras, är i fråga om häradsrätt ett år* och beträffande stadsdomstol tre månader*, allt räknat från arvskiftesdagen.

Anser vederbörande domstol något skäl förefinnas för den instämda talan, förordnar domstolen två gode män, vilka skola undersöka, om stämningspåståendet kan anses lagligen grundat, och, därest så finnes vara förhållandet, verkställa s. k. jämkning, eller en åtgärd, varigenom den, som anhängiggjort rättegången, ur de övriga stärbhusdelägarnas lotter erhåller gottgörelse för vad han vid arvskiftet för litet utbekommit. Vid ifrågavarande förrättning böra gode männen från varje instämd stärbhusdel-ägares lott borttaga allenast vad som är av mindre värde för lotten i dess helhet och kvarlämna det, som utgör lottens huvudsakliga beståndsdel, så att arvskiftet i sina väsentliga delar bibehålles orubbat. Över förrättningen uppsattes en skriftlig handling, vilken bör undertecknas av stärbhusdelägarna och gode männen. Skulle någon av stärbhusdelägarna vara missnöjd med den verkställda jämkningen och av sådan anledning vägra sin underskrift, äger den, som anhängiggjort rättegången,

att anmäla densamma till förnyad behandling vid domstolen, som i anledning härav fortsätter handläggningen av målet och däri meddelar utslag. Om åter alla stärbhusdelägarna åtnöjas med den verkställda jämkningen, bör detta anmälas för domstolen, som då stadfäster jämkningen till framtida efterrättelse.

b) Att vid arvskiftet förekommit annat fel än det under morn. a omförmälda.

Sådant fel kan bestå t. ex. däri att någon, som icke varit stärbhusdelägare, upptagits såsom sådan, att en stärbhusdelägare fått större lott än lagen tillerkänt honom, eller att arvskiftesinstrumentet icke underskrivits av stärbhusdelägarna och godemännen o. s. v.

För anställande av sådan klandertalan, som nu omförmälts, finnes viss tid icke i lag föreskriven.

Angående den domstol, vid vilken ifrågavarande klandertalan skall anhängiggöras, gälla de här ovan under morn. a angivna regler.

c) Att fast egendom, som tillskiftats någon stärbhusdelägare, efter skiftet befunnits tillhöra annan person och av denne genom rättegång frånvunnits nämnda stärbhusdelägare.

I detta fall äger den, vilken fastigheten sålunda frånvunnits, att, därest han underrättat sina medstärbhusdelägare om den i

* Stämningen behöver icke inom denna tid vara delgiven.ovannämnda rättegång uttagna stämningSådan underrättelse avser att lämna medstärbhusdelägarna tillfälle att biträda den instämde i rättegången och härigenom, om möjligt, bevara fastigheten åt honom., mot medstärbhusdel-ägarna anhäiigiggöra rättegång, med yrkande att ur deras arvslotter i förhållande till dessas storlek erhålla gottgörelse för förlusten av fastigheten. Anses berörda yrkande böra bifallas, förordnar domstolen om *jämkning* i den ordning, som förut omförmälts, därest icke den stärbhusdelägare, som anhängiggjort rättegången, genom förlusten av fastigheten gått miste om bela sin lott eller största delen därav. Skulle så vara händelsen, föreskriver domstolen, att *nytt arvskifte* skall äga rum.

Från deltagande i detta arvskifte äro dock fritagna:

1) *Stärbhusdelägare, som väsentligen förbättrat den lott han vid arvskiftet erhållit.*

Omfånget av denna förbättring, som måste vara *nödig* och *nyttig,* bör bedömas efter lottens storlek.

2) *Stärbhusdelägare, som avyttrat sin lott till någon, som därvid varit i god tro angäende föryttringens laglighet.*

Den befrielse, som medgivits de i *mom. 1 och 2* omförmälda stärbhusdelägare, motsvaras emellertid av skyldighet att giva vederlag för den eller de lotter, som icke medtagas vid det nya arvskiftet. Skulle någon stärbhusdelägare, som avyttrat sin lott, icke kunna lämna vederlag för densamma, drabbar förlusten *alla* de övriga stärbhusdelägarna i förhållande till deras storlek.

Tiden för anställande av ifrågavarande slags klandertalan är *obegränsad,* och frågan om behörig domstol för nämnda talan avgöres *enligt den här ovan under mom. a* angivna regeln.

*

Om arvsrättens upphörande.

Detta kan ske:

I. *Genom arvsrättens förverkande.*

De fall, då arvsrätt förverkas, äro följande:

1) *Att arvinge rymmer ur landet för brott, som är belagt med straffarbete i två år eller högre straff.*

I detta fall förverkar arvingen all rätt till arv, som faller *efter* rymningen. Tiden för denna bör bestämmas efter den tidpunkt, då han efter säkra bevis senast var på svensk jord. Arvet uppbäres av den förrymdes närmaste släktingar emot borgen för möjlig återbäring av det uppburna. Om den förrymde benådas för straff för sitt brott, erhåller han härigenom rätt till arvet.

De barn, som den förrymde avlar efter rymningen, gå i likhet med honom miste om arvet. Har han före rymningen avlat ovannämnda rättegång uttagna stämningSådan underrättelse avser att lämna medstärbhusdelägarna tillfälle att biträda den instämde i rättegången och härigenom, om möjligt, bevara fastigheten åt honom., mot medstärbhusdel-ägarna anhäiigiggöra rättegång, med yrkande att ur deras arvslotter i förhållande till dessas storlek erhålla gottgörelse för förlusten av fastigheten. Anses berörda yrkande böra bifallas, förordnar domstolen om *jämkning* i den ordning, som förut omförmälts, därest icke den stärbhusdelägare, som anhängiggjort rättegången, genom förlusten av fastigheten gått miste om bela sin lott eller största delen därav. Skulle så vara händelsen, föreskriver domstolen, att *nytt arvskifte* skall äga rum.

Från deltagande i detta arvskifte äro dock fritagna:

1) *Stärbhusdelägare, som väsentligen förbättrat den lott han vid arvskiftet erhållit.*

Omfånget av denna förbättring, som måste vara *nödig* och *nyttig,* bör bedömas efter lottens storlek.

2) *Stärbhusdelägare, som avyttrat sin lott till någon, som därvid varit i god tro angäende föryttringens laglighet.*

Den befrielse, som medgivits de i *mom. 1 och 2* omförmälda stärbhusdelägare, motsvaras emellertid av skyldighet att giva vederlag för den eller de lotter, som icke medtagas vid det nya arvskiftet. Skulle någon stärbhusdelägare, som avyttrat sin lott, icke kunna lämna vederlag för densamma, drabbar förlusten *alla* de övriga stärbhusdelägarna i förhållande till deras storlek.

Tiden för anställande av ifrågavarande slags klandertalan är *obegränsad,* och frågan om behörig domstol för nämnda talan avgöres *enligt den här ovan under mom. a* angivna regeln.

*

Om arvsrättens upphörande.

Detta kan ske:

I. *Genom arvsrättens förverkande.*

De fall, då arvsrätt förverkas, äro följande:

1) *Att arvinge rymmer ur landet för brott, som är belagt med straffarbete i två år eller högre straff.*

I detta fall förverkar arvingen all rätt till arv, som faller *efter* rymningen. Tiden för denna bör bestämmas efter den tidpunkt, då han efter säkra bevis senast var på svensk jord. Arvet uppbäres av den förrymdes närmaste släktingar emot borgen för möjlig återbäring av det uppburna. Om den förrymde benådas för straff för sitt brott, erhåller han härigenom rätt till arvet.

De barn, som den förrymde avlar efter rymningen, gå i likhet med honom miste om arvet. Har han före rymningen avlat167

barn, inträda de däremot såsom arvingar i den rätt, som ban förlorat. Tager lian dem med eller till sig utrikes, eller födas de utrikes, skall god man förordnas att å deras vägnar emottaga och förvalta godset. De barn, som avlats efter rymningen, få naturligtvis rättigheter i landet på samma gång som rymmaren, nämligen, då han benådas. Eljest betraktas de på samma sätt som fadern i fråga om rätten att ärva.

2) Att arvinge med vilja eller av grovt vållande dräper arv-låtaren.

I denna händelse förloras arvsrätten efter den dräpte icke blott av dråparen själv, utan även av alla dem, som genom honom skulle komma att ärva.

3) Att en vid mannens död havande hustra eller hennes foster med vilja eller av grovt vållande dräpes av någon, som genom fostrets död blir mannens arvinge.

Om så skett, förlorar mannens släkt all rätt till hans kvarlåtenskap, vilken i stället tillfaller hustrun eller, om hon blivit dräpt, hennes arvingar.

4) Att en make dräper den andre med vilja eller av grovt vållande.

Skulle i detta fall dråparens och den dräptes barn dö, och dråparen vara dessas närmaste arvinge, eller jämte barnen även dråparen vara död, och dennes släktingar vara barnens närmaste arvingar eller samarva med barnens släktingar å den dräptes sida, så erhålla varken dråparen eller hans släktingar något av det arv, som barnen fått efter den dräpte fadern eller modern.

5) Att fader eller moder genom grovt vållande dödat sitt barn. Om så skett, förlorar den av föräldrarna, som gjort sig skyldig

till ifrågavarande förseelse, för sig och sina släktingar all arvsrätt efter barnet.

6) Att två personer, som äro varandras närmaste arvingar, uppsåtligen dräpa varandra utan att någondera därvid handlar i nödvärn.

I detta fall förlorar vardera av nämnda personer all arvsrätt efter den andre. Om endera handlar i nödvärn, bibehåller denne, om han överlever den andre, sin arvsrätt efter honom.

7) Att arvinge uppsåtligen undandöljer egendom.från bouppteckningen efter arvlåtar en.

Om denna förseelse, som jämväl kan bestå i falsk uppgift att någon boets egendom tillhör annan än stärbhusdelägarna, har förut talats (se sid. 153).

8) Att någon anförvant till den avlidne bedrager sig till arv efter denne genom att falskeligen giva sig ut för att vara närmare släkting än han är.

Den, som gjort sig skyldig till ett dylikt bedrägeri, kan sedermera icke under några förhållanden bliva berättigad till arv efter den avlidne.168

II. Genom bosättning utrikes*.

Om svensk undersåte bosätter sig utomlands och härigenom förlorar svensk medborgarrätt, går han förlustig all rätt till arv, som här i landet tillfaller honom, sedan han lämnat Sverige, dock endast i följande fall och med följande villkor:

1) Att den ort, där han bosätter sig, är en sådan, där svensk andersåte ej liar arvsrätt; och

2) Att han icke är bröstarvinge till den, efter vilken arvet faller.

Om den, som genom bosättning utrikes förlorat sin arvsrätt, sedermera flyttar tillbaka till Sverige, erhåller han härigenom rätt till det arv, som efter nämnda flyttning tillfaller honom här i landet.

Ilar den utflyttade barn, som kvarlämnats i Sverige, hava de sin arvsrätt oinskränkt kvar. Hava åter barnen medtagits till utlandet, få de bibehålla sin arvsrätt endast för det fall, att de inom ett år, sedan de blivit myndiga, inflytta till Sverige igen.

III. Genom försummelse att i rätt tid bevaka arvsrätten**.

Arvsrätten bevakas därigenom att anspråk på arvet framställes mot den, som innehar detsamma, och den tid, inom vilken nämnda anspråk skall framställas, är:

1) Ett år från dödsfallet.

Denna tid är stadgad för följande fall, nämligen:

a) Att den döde efterlämnat bak- eller sidoarvinge, som är utländsk undersåte och bor utrikes å en ort, där svensk undersåte har arvsrätt.

En sådan arvinge går förlustig sin arvsrätt, om denna ej bevakats inom ovan angivna tid.

b) Att den döde efterlämnat bröstarvinge, som är utländsk undersåte och bor utrikes.

Är denne arvinges boningsort en sådan, där svensk undersåte har arvsrätt, behöver arvingen, till förvarande av sin arvsrätt, endast bevaka densamma inom ett år från dödsfallet. Om åter arvingen bor å en ort, där svensk undersåte ej njuter arv, måste arvingen icke allenast inom ett år från dödsfallet bevaka sin arvsrätt, utan även inom samma tid antingen överflytta till Sverige eller ställa borgen för att han verkligen skall inflytta.

c) Att den döde såsom arvinge efterlämnat här ilandet boende svensk undersåte, som vistas å den ort, där den döde avlidit, eller

* Jfr N. J. A. 1905:20.

** Om arvinge varit av laga förfall hindrad att bevaka sin arvsratt, går han icke densamma förlustig genom underlåtenhet att inom föreskriven tid framställa anspråk på arvet. Denna regel gäller dock ej i visst fall (se sid. 169). Såsom laga förfall räknas icke okunnighet om arvet, utan endast sådana omständigheter, som gjort det omöjligt för vederbörande att anmäla sig såsom arvtagare, t. ex. krig, sjukdom m. fi. dylika omständigheter.169

så nära nämnda plats, att underrättelse om arvet antagligen kunnat nå honom.

En sådan arvinge går förlustig sin arvsrätt, om han ej bevakar den inom ett år från dödsfallet*.

d) Att den döde icke efterlämnat någon i hans hemort till namn eller vistelseort känd arvinge.

Skulle i detta fall någon arvinge finnas, måste han till förvarande av sin arvsrätt bevaka densamma inom ett år från dödsfallet.**

e) Att den döde såsom arvinge efterlämnat någon, vars arvsrätt grundas å hestämmelserna om oäkta hams arvsrätt efter moder och möderne fränder.

Är någon enligt nämnda bestämmelser berättigad till arv, och vet man ej, att han är den dödes skyldeman, skall han, vid talans förlust, inom ett år från dödsfallet anmäla sig hos den, som har dödsboet i sin vård, eller hos rätten eller domaren i den dödes senaste mantalsskrivningsort. För underlåtenhet att verkställa dylik anmälan gäller icke något laga förfall.

2) Ett år efter erhållen kunskap om arvet.

Denna tid gäller för följande fall, nämligen:

a) Att arvingen är svensk undersåte, som hor i Sverige, men så avlägset från den ort, där den döde avlidit, att underrättelse om arvet antagligen icke kan genom, meddelande man och man emellan komma till hans kännedom; och

b) Att arvingen är svensk undersåte, som hor å känd utrikes ort.

I dessa båda fall skall vederbörande arvinge genom domarens försorg erhålla underrättelse om dödsfallet och arvet. Därefter måste arvingen inom ett år bevaka sin arvsrätt, om han ej skall gå miste om arvet.***

8) Ett år och tre månader efter dödsfallet.

Denna tid gäller för det fall att utländsk arvinge icke inom ett år från dödsfallet bevakat sin rätt och bör iakttagas av närmaste inländska arvinge, därest han ej skall gå miste om arvet.

4) Ett år efter uppnådd myndig ålder.

Ifrågavarande tid för arvsrättens bevakande skall iakttagas av personer, som blivit avlade här i landet av någon, som under deras

* Skulle i detta fall omständigheterna giva vid handen att arvingen först efter dödsfallet fått kunskap om arvet, räknas tiden för arvsrättens bevakande till ett år från det arvingen bevisligen erhållit nämnda kunskap.

** Vissa domstolar bruka i förevarande fall — dock utan bestämt stöd av lag — i Post- och Inrikes tidningar införa kungörelse om arvet.

*** Om, såsom vanligen är förhållandet i dessa båda fall, arvingen ej genom domstolens försorg erhåller underrättelse om arvet, äger arvingen att för arvsrättens bevakande tillgodonjuta en tid av ett år från det han på enskild väg erhållit underrättelse om arvet.

minderårighet jämte dem flyttat utrikes och bosatt sig å annan ort, där svensk undersåte ej har arvsrätt.

5) Tio år efter kungörelse om arvet.

Nämnda tid är stadgad för arvinge, vilkens namn man känner och vilken, när man sist hade kännedom om honom, var svensk undersåte, men vilkens vistelseort är obekant vid tiden för dödsfallet.

För att giva en sådan arvinge underrättelse om arvet, skall domaren införa kungörelse om detsamma i Post- och Inrikes tidningar tre gånger, minst en månad mellan varje gång och första gången sist inom tre månader, sedan bouppteckningen efter arv-låtaren ingavs till domstolen. Kungörelsen skall innehålla namnet på den avlidne, med utsättande av hans yrke och bostad, ävensom namnet på arvingen.

Bevakar denne icke sin arvsrätt inom tio år från den dag, dä kungörelsen tredje gången infördes, är han förlustig arvet,

Detta stannar under den tid, man avvaktar påföljden av kungörelsen, i särskild vård. Domaren förordnar nämligen en god man att taga arvet om hand. Skulle likväl den avlidnes näst efter den frånvarande arvingen närmaste släkting eller den frånvarandes sam arvingar vilja lyfta arvet, hava de rätt därtill. Dock skola de ställa av domstolen godkänd borgen för återbäring av arvet, i händelse den frånvarande arvingen inom laga tid bevakar sin arvsrätt. (Jfr. IST. J. A. 1896:A n:r 56.)

IV. Genom urarvagÖvelse.

Härmed menas den åtgärd, varigenom en persons arvinge eller efterlämnade make, som ej vunnit boskillnad, avträder dödsboet till konkurs för undvikande av betalningsskyldighet för den avlidnes efterlämnade gäld.*

Beträffande nämnda egendomsav trade är att märka:

A) Tiden för egendomsavträd et.

Härom gälla följande regler:

1) Om egendomen skall avträdas för gäld, som varit bekant vid tiden för bouppteckningen, beräknas tiden för egendom savträdet till trettio dagar från bouppteckningens avslutande.

I händelse uppskov med bouppteckningen erhållits, får arvinge eller efterlevande make räkna sig detta till godo. Har bouppteckning ej blivit hållen i rätt tid, blir den stärbhusdelägare, som vållat detta, ansvarig för skulderna, men andra stärbhusdelägare äga att avträda egendomen inom trettio dagar från bouppteckningens avslutande.

* Däremot innebär icke u rar vagö reise, såsom man av ordet skulle vara frestad att tro, ett avstående av arvsrätten (efterlevande make har för övrigt, som bekant, enligt hittills gällande lag ingen arvsrätt).171

2) Om egendomen skall avträdas för gäld, som yppats efter bouppteckningens avslutande, beräknas tiden för eg endomsavträdet till trettio dagar från erhållen kännedom om gälden.

Sådan kännedom torde få anses vunnen, allenast då kunskap erhållits om domstols laga kraft ägande beslut,

varigenom gälden fastställts till betalning.

3) Om på grund av ansökning, antingen under den avlidnes livstid eller efter hans död, offentlig stämning till konkurs blivit efter dödsfallet, men före utgången av den i mom. 1 avsedda tid, utfärdad å hans borgenärer, skall detta så anses, som onn urarva-g Övelse skett den dag, stämningen utfärdades.

I detta fall få stärbliusdelägarna räkna sig till godo ett redan gjort egendomsavträde och behöva således icke själva vidtaga någon åtgärd till undgående av betalningsskyldighet för den dödes gäld.

B) Sättet för eg endomsavträdet.

Egendomsavträdet sker genom ingivande av skriftlig ansökan om urarvakonkurs efter den avlidne. Nämnda ansökan skall inlämnas till den domstol, inom vilkens område den avlidne vid sin död var mantalsskriven. Har bouppteckning upprättats efter den avlidne, bör bouppteckningen bifogas ansökningen. Är denna gjord av allenast en stärbhusdelägare, gäller den icke desto mindre till förmån för den eller dem bland de övriga, som ej redan försutit tid till egendomsavträde. Sedan ansökningen ingivits till domstolen, förfares i huvudsak på samma sätt som om den avlidne själv i livstiden avträtt sin egendom till konkurs.* Skulle vid utredning av det avträdda boet överskott finnas, sedan bevakad gäld blivit betald, tillfaller detta överskott den avlidnes arvinge, efterlevande make eller testamentstagare.

C) Tillträdesrätt till avträdd egendom.

Om egendomsavträde blivit begärd av någon bland stärbliusdelägarna, har annan stärbhusdelägare ävensom testamentstagare, som fått sig tillagd vissi andel i den dödes kvarlåtenskap, eller obestämt överskott, sedan andra rättsägare erhållit sina andelar, rätt att övertaga egendomen**, och då denna rätt begagnas, kunna följande fall inträffa, nämligen:

1) Att arvinge efter ogift person vill tillträda egendom, som annan arvinge avträtt;

2) Att sådan testamentstagare, som ovan omförmäles, vill tillträda egendom, som arvinge efter ogift person avträtt;

3) Att arvinge efter gift person vill tillträda egendom, som annan arvinge avträtt;

* Om detta förfaringssätt kommer att framdeles talas ander rubriken Konkursrät t.

** v Detta övertagande är emellertid naturligtvis förenat med skyldighet att ansvara för boets kända gäld.4) *Att arvinge efter gift person vill tillträde egendom, som, den dödes efterlämnade maka avträtt;*

5) *Att den dödes efterlämnade maka vill tillträda egendom, som någon av hans arvingar avträtt;*

6) *Att sådant te stam ent sta g are, som ovan omförmäles, vill tillträda egendom, som arvinge efter gift person avträtt;*

7) *Att sådan testamentstagare, som ovan omförmäles, vill tillträda egendom, som den dödes efterlämnade maka avträtt.*

Såsom gemensamma regler för *samtliga* dessa fall gäller, att den, som vill tillträda egendomen, skall *dels* till domstolen ingiva skriftlig ansökan härom sist före klockan 12 å inställelsedagen i urarvakonkursen och *dels* vid ansökningen foga borgen för den dödes veterliga gäld.

I de i *mom. 4—7* avsedda fall skall den, som vill tillträda egendomen, dessutom *ställa borgen* för egendom, om vars undan-skiftande påstående redan framställts eller efteråt kan göras. Den, som ställt dylik borgen, njuter sedermera *borgenärs* rätt mot den, som vill undanskifta.

Om i något av de i *mom. 1—7* avsedda fall den, som avträtt egendomen, eller annan av de i samma moment omförmälda stärb-husdelägarna vill, jämte den, som anmält sig önska tillträda egendomen, övertaga densamma, är sådant medgivet, därest inom en vecka från inställelsedagen skriftlig ansökan om dylikt övertagande göres hos

domstolen och vid ansökningen fogas borgen för den dödes veterliga gäld.

*

Den stärbhusdelägare, som tillträtt avträdd egendom, är ej skyldig att för densamma redovisa för andra stärbhusdelägare än dem, som vid tiden för egendomens tillträdande voro *omyndiga* eller *av laga förfall* hindrats att före nämnda tid bevaka sin rätt. *Testamentstagare,* som fått sig tillagd viss egendom eller visst belopp i penningar, ävensom *efterlevande make,* som är berättigad till undanskiftande av egendom, hava dock emot den, som tillträtt egendomen, samma rätt, som de skulle ägt emot stärbhuset, om boet ej blivit avträtt. Skulle efter egendomstillträdet yppas någon *förut okänd tillgång,* tillgodonjuta *alla* stärbhusdelägarna sin lagliga rätt däri.

D) Undanskiftande av avträdd egendom.

Så smart en stärbhusdelägare gjort ansökan om egendomsav-träde, skall all boets egendom bliva föremål för konkursbehandling. Då emellertid i följd härav egendom skulle kunna bliva använd för gäld, därför egendomen, enligt förut (se sid. 75—79) angivna regler, icke lagligen svarar, har lagstiftaren medgivit den stärbhusdelägare, som genom ett dylikt förfarande skulle bliva lidande, rätt att *undanskifta,* d. v. s. ur konkursboet erhålla den egendom, som icke svarar för den i konkursen bevakade gäld.173

Ansökan om dylikt undanskiftande skall skriftligen göras hos domstolen sist före klockan tolv å inställelsedagen i konkursen, och gäller denna föreskrift, även om den å inställelsedagen bevakade gälden är sådan, att anledning då saknas att påyrka undanskiftande. Skulle efter inställelsedagen bevakad gäld föranleda anspråk på undanskiftande, skall i den ordning, som för framställande av jäv mot konkursbevakning finnes stadgad*, yrkande göras, att den redan ingivna ansökningen må gälla i avseende å den efter inställelsedagen bevakade gälden.

Sedan ansökningen om undanskiftande inkommit till domstolen, erhålla, på sätt i konkurslagen om granskning av bevakade fordringsanspråk säges, så väl borgenärerna, som de bland stärb-husdelägarna, vilka hava intresse av ansökningens ogillande, tillfälle att yttra sig över ansökningen, varefter denna efter lag av domstolen bedömes, även om anmärkning däremot ej framställes.

E) Särskilt förfaringssätt, då egendom sav träd et föranletts av gäld, som yppats efter bouppteckningens avslutande.

Härom gälla följande bestämmelser:

1) Varje stärbhusdelägare, som vill tillgodonjuta egendoms-avträdet, skall inför domstolen med ed betyga, att ifrågavarande gäld ej var för honom bekant en månad före den dag, då ansökan om egendomsav trädet gjordes.

Den, som gjort ansökningen om egendomsavträdet, har ovillkorlig skyldighet att senast å inställelsedagen i urarvakonkursen avlägga edén**, vid äventyr att han eljest går miste om förmånen av urarvagörelse. Annan stärbhusdelägare däremot behöver endast på yrkande av borgenär gå eden, om vilkens avläggande bevis skall ingivas till domstolen inom av denna eller av domaren föreskriven tid. Fullgöres icke den yrkade edgången, går förmånen av urarvagörelsen förlorad.

2) Om egendom, som redan skiftats mellan stärbhusdelägarna, avträdes för gäld, som yppats efter skiftet, skall varje stärbhusdelägare återbära vad han vid skiftet erhållit eller, om det ej finnes i behåll, dess värde, ävensom laga ränta eller avkomst, som under tiden fallit, med skyldighet tillika att, om så fordras, ed fästa uppgiften därom.

Har någon stärbhusdelägare nedlagt nödig eller nyttig kostnad å av honom aterburen egendom eller för dess skull, erhåller han ersättning för denna kostnad av konkursboets medel.

I detta sammanhang torde böra nämnas för färing s sättet, dä gäld, som yppas efter arvskifte, ej är större än att den kan gäldas av boets tillgångar.

* Härom talas framdeles under rubriken K o n k u r s nätt.

** Denna kan avläggas före inställelsedagen så väl vid konkursdomstolen som vid annan domstol.Om så är förhållandet, måste varje *stärbhusdelägare*Härunder inbegripes i detta sammanhang även testamentstagare. återbära vad han uppburit i den mån han tillgodonjutit mera än som bort falla på hans lott, om den ifrågavarande gälden beräknats vid arvskiftet. StärbhusdelägarnaHärunder inbegripes i detta sammanhang även testamentstagare. äro ävenledes skyldiga att med den uppburna egendomen fylla bristen för vårandra, om sådan skulle uppstå hos någon.

Slutligen torde böra behandlas frågan, i vad mån stärbhusdel-ägare, som avträtt egendomen för efter bouppteckningen yppad gäld, äro ansvariga för *den vid bouppteckningen kända gälden.*

Denna fråga torde böra besvaras sålunda, att om den nya gälden konkurrerar med den gamla och för densamma borttager en del av boets tillgångar, bör denna del avräknas från stärbhusdelägarnas ansvarighet för den gamla gälden.

F) *Verkningarna av rätteligen gjort egendomsavträde.*

Dessa verkningar äro:

1) *Att arvinge blir fri från betalning av den dödes gäld.*

2) *Att änkling blir fri från all gäld, varför hans enskilda egendom ej ansvarar.*

3) *Att änka blir fri så väl från den gäld, varför hennes enskilda egendom ej ansvarar, som, ock från övrig under äktenskapet uppkommen gäld, därest hon ej själv ådragit sig densamma i och för handel eller annan rörelse, som hon idkat med mannens bifall, eller gälden utgöres av böter eller skadestånd för av henne begången brottslig gärning.*

För gäld, som hon under äktenskapet egenmäktigt åvägabragt, ansvarar hon — vare sig egendomsavträde sker eller ej — allenast med egendom, varöver hon ägde råda vid mannens död eller, om hon vunnit boskillnad, vid den tid denna söktes.

*

Frågan, huruvida *egendomsavträde rätteligen skett,* prövas, först då mot någon stärbhusdelägare väckes påstående om personlig ansvarighet för den avlidnes gäld.

G) *Följderna av försummat egendomsavträde.*

Härom gälla följande regler:

1) *Arvingar, som försummat att avträda egendomen, svara, en för alla och alla för en för den dödes gäld.*

2) *Efterlevande make, som försummat att avträda egendomen, står i lika ansvar med arvingarna för nämnda gäld.*

3) *Förmyndare eller god man, som försummat att bevaka omyndigs eller frånvarandes rätt till befrielse från gäld, i död mans bo, svarar själv för den gäld, som ej kan utgå av vad den omyndige eller frånvarande äger i boet.*

Till närmare förklaring av nu angivna regler torde böra nämnas, att den däri omförmälda ansvarighet inträder, då egendomen175

icke inom föreskriven tid blivit av någon bland stärbhusdel-ägarna avträdd till konkurs.

Härjämte äro att märka följande undantag från ifrågavarande regler, nämligen:

1) Arvinge är, även utan egendomsavträde, fri från ansvarighet för den dödes gäld, om arvingen är utesluten från all delaktighet i boet, eller ej närvarit vid bouppteckning en och ej heller, förut eller sedan, tagit befattning ined boet eller njutit förmån av arvet.

2) Om i boet efter en avliden hustru finnes gäld, som hon under äktenskapet egenmäktigt åvägabragt, äro arvingarna, om egendomsavträde ej sker, ansvariga för nämnda gäld allenast med egendom, varöver hustrun ägde råda vid dödsfallet eller, om lion vunnit boskillnad, vid den tid denna söktes.

H) De fall, då rätten till egendomsavträde förverkas. Dessa fall äro:

1) Att stärbhusdelägare, som är skyldig att föranstalta om bouppteckning, försummar detta.

Han ansvarar då för all gäld i boet, både känd och okänd, och kan således icke under några förhållanden genom egendomsavträde vinna befrielse från detta ansvar.

2) Att stärbhusdelägare uppsåtligen undand öl jer egendom från bouppteckningen.

Ansvaret härför är detsamma, som det under morn'. 1 omförmälda.

3) Att stärbhusdelägare, innan tiden för egendomsavträde tilländagått, med boets egendom betalt förfallen gäld efter den döde, utan att borgen eller annan säkerhet blivit av borgenären ställd för vad han sålunda utbekommit.

Antager stärbhusdelägare otillräcklig säkerhet, drabbar honom skyldighet till ersättning.

4) Att stärbhusdelägare, innan tiden för egendomsavträde tilländagått, med lämnad säkerhet av lös pant gynnat någon borgenär eller betalt fordran, som ej varit förfallen.

I detta fall är det likgiltigt, huruvida säkerhet eller borgen blivit ställd eller icke; rätten till egendomsavträde är i varje händelse förverkad.

5) Att arvinge, innan tiden för egendomsavträde tilländagått, förskingrat egendom ur boet eller försålt eller annorledes använt den till skada för borgenärerna.

Med »förskingTa» menas här använda egendom till obehörig förbrukning. I följd härav kan icke såsom förskingring anses, att egendom i boet blivit använd till den dödes anständiga begravning, till efterlevande makes, barns eller annat husfolks nödiga underhåll eller till boets uppteckning eller egendoms vård. Föryttring av gods, som är underkstat försämring, eller vars skötsel skulle kräva alltför stora kostnader, medför naturligtvis176

icke förverkande av rätten till egendomsavträde, då ju en sådan föryttring icke länder borgenärerna till skada, utan snarare tvärtom.

De i morn. 2—5 omförmälda åtgärder medföra förlust av rätt till egendomsavträde, allenast om de tillkommit för egen vinning eller för att gynna någon borgenär på annans bekostnad. Hava däremot åtgärderna skett allenast av obetänksamhet eller bristande kännedom om boets ställning, medföra åtgärderna endast skyldighet för den, som företagit desamma, att ersätta den skada, som härigenom kan hava uppkommit.

Om åtgärderna företagits under sådana förhållanden, att de, enligt vad ovan nämnts, medföra förlust av rätt till egendomsavträde, anses nämnda rättsförlust inträda vid den tidpunkt, då åtgärderna företogos.

6) Att stärbhusdelägarna skiftat den dödes kvaridtenskap, innan borgenärerna erhållit betalning för all annan v eter Ii g gäld än den, som efterlevande hustru under äktenskapet egenmäktigt avägabragt.

Rätten till egendomsavträde förverkas i detta fall, även om skiftesåtgärden vidtagits utan avsikt att åstadkomma skada för borgenärerna.

I detta sammanhang bör framhållas, att om vid skifte av makars bo egendom, varmed hustrun svarar för av henne under äktenskapet egenmäktigt åvägabragt gäld, tillagts mannen eller arvinge efter honom, den, som sålunda erhållit egendomen, blir med densamma ansvarig för ifrågavarande gäld.

I) Betalning av gäld, innan tiden för egendomsavträde utgått.

I fråga härom gälla följande regler:

1) Borgenär, som vill för för falieri fordran erhålla betalning ur dödsbo, innan tiden för egendomsavträde tilländagått, skall ställa borgen eller annan säkerhet för vad han i betalning erhåller.

Avträdes sedermera inom föreskriven tid boet till urarvakonkurs, äger borgenären att i konkursen bevaka sin fordran, såsom vore den ogulden, och njuter ej bättre rätt än han hade, innan gäldenären dog. I följd härav måste borgenären, därest honom i konkursen tillerkännes utdelning med mindre belopp, än han redan erhållit i betalning, till konkursboet återbära skillnaden jämte laga ränta därå från den dag, betalningen av honom erhölls. Dylik återbäringsskyldighet äger emellertid ej rum, därest någon borgen ej avfordrats borgenären eller blivit av honom ställd. I detta fall behåller borgenären sin erhållna betalning, vsåvida densamma icke kan från honom återvinnas enligt konkurslagens bestämmelser.*

* Se under ruhrijken Kon'k ursrätt.177

2) Borgenär, som i dödsbo äger fordran, vilken icke förfaller till betalning, innan tiden för eg end om sav trade tilländagått, äger att, sedan denna tid förflutit, av stärbhusdelägarna erhålla säkerhet för sin fordran, därest tillräcklig säkerhet ej förut lämnats av gäldenären.

Har borgenären framställt begäran till stärbhusdelägarna om säkerhet för sin fordran, men, sådan oaktat, någon säkerhet, varmed borgenären skäligen kan åtnöjas, icke blivit ställd inom tre månader, sedan ifrågavarande begäran framställts, blir borgenären berättigad att genast erhålla betalning för sin fordran, även om densamma ännu icke skulle förfallit till betalning.

Liksom borgenärerna således stundom äro berättigade att uppbära betalning före överenskommen förfallotid, så äga även stärbhusdelägarna rätt att, därest efter den döde finnes skuld, som icke förfaller till betalning inom ett år efter dödsfallet, uppsäga denna skuld till betalning ett år efter uppsägningen. Dock är borgenär, som för sin fordran har säkerhet i inteckning och vill hålla sig endast till den intecknade egendomen, ej skyldig att taga betalning före skuldens överenskomna förfall otid, därest han inom sex månader efter uppsägningen tillkännagiver sin avsikt att för betalnings erhållande hålla sig allenast till den intecknade egendomen. I så fall äro emellertid stärbhusdelägare, som ej särskilt förbundit sig härtill, icke betalningsansvariga för den del av skuldens belopp, som tilläventyrs icke kan utgå ur den intecknade egendomen.

J) Föryttring av fast egendom före avträd estidens utgäng.

Om stärbhusdelägare avyttra boet tillhörig fast egendom, förrän en månad förflutit antingen från bouppteckningens avslutande eller, om bouppteckning icke blivit förrättad inom föreskriven tid, från den dag, tiden därtill gått till ända, blir överlåtelsen utan verkan emot den dödes borgenärer, därest konkurs efter den döde börjas inom nämnda tid, samt gode männen, sysslomännen eller borgenärerna i konkursen uttaga stämning å egendomens nya ägare och delgiva denna stämning inom en månad efter inställelsedagen i konkursen. Om lagfart icke blivit sökt förrän efter inställelsedagen, beräknas tiden för ifrågavarande talans anställande från den dag, lagfarten söktes.

Har under här ovan omförmälda tid på grund av siärhhus-delägares eller den dödes utfästelse sökts inteckning i stärbhuset tillhörig* fastighet för fordran, vid vars tillkomst sådan säkerhet ej betingats, och har inteckningen ej blivit sökt för ogulden köpeskilling är borgenären, om konkurs efter den döde inom ifrågavarande tid uppkommer, pliktig att till konkursboet återställa inteckningshandlingen eller, om han, för att kunna göra sin fordran gällande, fortfarande är i behov av densamma, tills vidare lämna den ifrån sig, i ändamål av inteckningsrättens överflyttande å annan handling, dock allenast under förutsättning,

att gode männen, sysslomännen eller borgenärerna i konkursen härom framställa yrkande genom stämning, som delgives borge-naren inom en månad efter inställelsedagen i konkursen.

Även ems kild borgenär äger rätt att anställa talan av ifrågavarande båda slag, dock med skyldighet för honom att anmäla rättegångens anhängiggörande för gode männen eller sysslomännen i konkursen, innan målet första gången förekommer till behandling1 vid domstolen. Försummar borgenären detta, upptages icke hans talan till prövning.

Formulär till urarvaansökan.

1) Till östbo Häradsrätt.

Som jag befarar (den förrättade bouppteckningen utvisar), att de av min fader (man) hemmansägaren Olof Jonsson i Tängeisås efterlämnade tillgångar icke förslå till gäldande av boets skulder, får jag härmed vördsamt anhålla att få avträda boet till konkurs för att (i den mån sådant är medgivet) vinna befrielse från gälden.

Tängeisås den 19 januari 1911.

Olivia Jonsson.

2) Till Frosta Häradsrätt.

Som, efter det uppteckning av min avlidne fader (man), skolläraren Per Larssons bo hölls den 3 nästlidne maj (och sedan egendomen även blivit skiftad den 3 därpå följande juli), yppat sig följande då för stärb-husdelägarne okända gäld, nämligen till skomakaren Per Andersson i Lyby å 50 kronor etc, så får jag, för att vinna befrielse för denna gäldy avträda boet till konkurs.

Lyby den 28 juli 1900.

Brita Larsson.

Formulär till ansökan om undanskiftande.

1) Till Färs Häradsrätt.

Sedan dödsboet efter min man, trädgårdsmästaren Anders Persson i Sjöbo, blivit av hans arvingar avträtt till urarvakonkurs, får jag härmed vördsamt anhålla, att, enär gälden i boet uteslutande blivit gjord av min man, mig måtte tillåtas att för all i konkursen så väl före som efter inställelsedagen bevakad gäld få undanskifta min enskilda fasta egendom N:o 3 Sjöbo.

Sjöbo den 3 januari 1901.

Anna Persson. }

2) Till Färs Häradsrätt.

Sedan dödsboet efter bagaren Per Larsson i Västerstad blivit av hans änka Maria Larsson, född Olssön, avträtt till urarvakonkurs, får undertecknad, såsom brorson och närmaste arvinge till den avlidne, härmed vördsamtanhålla, att enär gälden i boet uteslutande 'blivit gjord ^ av änkan Larsson för egen räkning, men utan mannens samtycke, mig måtte tillåtas att för gälden undanskifta den avlidnes giftorätt i boet. Västerstad den 7 januari 1901.

Olof Larsson,

Juris studerande.

Formulär till ansökan om tillträdande av avträdd egendom.

Till Stockholms Rådhusrätt.

Sedan min avlidne man, skräddaren Alfred Karlssons arvingar till Råa-husrätten ingivit ansökan att få till urarvakonkurs avträda dödsboet, får jag, som bestrider egendomens avträdande, härmed, under bifogande av borgen för all veterlig gäld i boet, vördsamt anhålla att få tillträda boets egendom.

Stockholm den 2 mars 1900.

Maria Karlsson, född Almen.

Formulär till återkallelse av avträdesansökan.

Till Stockholms Rådhusrätt.

Sedan undertecknade, såsom arvingar efter skräddaren Alfred Karlsson, hos Rådhusrätten gjort ansökan att få till urarvakonkurs avträda dödsboet, har hans änka Maria Karlsson å inställelsedagen i konkursen gjort ansökan om tillträdande av berörda egendom; och få i anledning härav vi, med återkallande av vår gjorda avträdesansökan och under bifogande av borgen för all veterlig gäld i boet, härmed vördsamt anhålla att få gemensamt med änkan Karlsson övertaga detsamma.

Stockholm den 9 mars 1900.

Viktor Karlsson, August Karlsson,

Smed. Bokbindare.

Formulär till borgen,Dylik borgensförbindelse bör vara försedd med vederbörlig myndighets (Konungens befallningshavandes, Magistrats eller, i Stockholm, Överståthållareämbetets) intyg om borgen smiännens vederhäftighet. **varom här ovan omförmäles.**

För all den i bouppteckningen efter skräddaren Alfred Karlsson upptagna gäld å sammanlagt Tvåtusen (2,000) kronor jämte laga ränta gå undertecknade, en för båda och båda för en, i borgen såsom' för egen skuld.

Stockholm den 8 mars 1900.

Julius Larsson, Olof Eriksson,

Skräddare. Bryggare.

*

Testamentsrätt.

Vid behandlingen av arvsrätten liar förut redogjorts för, huru med en avliden persons kvarlåtenskap skall förfaras, därest icke några bestämmelser i livstiden därom träffats av den avlidne själv. Önskar emellertid en person, att lians egendom eller del av densamma efter lians död skall på annat sätt disponeras, än i arvsordningen är bestämt, äger han att därom upprätta testamente, varmed förstås en persons yttersta vilja och förordnande, huru med lians kvarlåtenskap eller en del därav efter hans död skall förfaras. Med »yttersta» vilja avses här en persons sist uttryckta vilja, icke hans på dödsbädden uttryckta vilja. Det är tvärtom att tillråda, att en var, som vill testamentariskt förordna rörande sin kvarlåtenskap, gör detta redan under sin krafts dagar och icke dröjer därmed, tills sjukdom och ålderdomssvag-het komma.

Det för testamente karaktäristiska är, såsom av förestående definition framgår: dels — till skillnad från gåva — att testamente har rättsverkningar först efter testamentsgivarens död, vadan testamentstagare icke dessförinnan äger någon rätt på grund av testamentet, dels — till skillnad från avtal — att något samtycke från testamentstagares sida icke erfordras, dels slutligen att testamente — i motsats som såväl fullbordad gåva som avtal — kan när som helst av testamentsgivare ändras eller återkallas.

Såsom särskilda slag av testamenten äro inbördes testamenten och fideikommisstiftelser att anse, vilka var för sig här efteråt avhandlas, Däremot följa s. k. legat* i alla delar de allmänna testamentsreglerna. Ordet donation åter kan antingen beteckna gåva eller testamente.

Om testamentsgivare.

För att ett testamente enligt svensk rätt skall kunna med laga verkan upprättas erfordras följande betingelser:

1) Testamentsgivaren måste vara en fysisk person.

S. k. juridiska personer kunna däremot icke upprätta testamente.

Hustru äger, oberoende av mannens samtycke, genom testamente förordna angående sin enskilda egendom och giftorätt i

* Exempel på legat: Om någon testamenterar hela sin förmögenhet till en (fysisk eller juridisk) person, men tillika förordnar, att vissa summor ellqr speciella ting av denne skota utgivas till andra uppgivna personer, kallas sistnämnda förordnanden ofta legat.boet. En förmyndare eller ombudsman kan icke å myndlingens eller huvudmannens vägnar göra testamente. Den omständigheten, att en person befinner sig i konkurstillstånd, avtjänar straff eller är intagen å allmän försörjningsinrättning, betager honom icke rätten att upprätta testamente.

2) *Testamentsgivaren måste hava fyllt 21 år.*

Undantag: a) *man eller kvinna, som är eller förut varit gift,* äger göra testamente, fastän han eller hon ännu icke fyllt 21 år; b) *den, som fyllt femton år,* äger genom testamente bortgiva vad han eller hon genom *eget arbete förvärvat.* Härtill fordras ej förmyndares samtycke, liksom dylikt medgivande ej gör en minderårigs förordnande om annan kvarlåtenskap giltigt.

Till myndig ålder kommen person, som blivit ställd *under förmyndare,* äger lika rätt som myndig person att upprätta testamente.

3) *Testamentsgivaren måste vid testamentets upprättande vara vid sunt och fullt förstånd.* Hans själsförmögenheter böra vara i ett normalt gott tillstånd. Vansinniga eller mindre vetande personer, druckna, sjuka under feberyrsel eller eljest så försvagade, att de sakna sina sinnens fulla bruk, kunna sålunda ej göra, testamente, så länge det abnorma tillståndet varar. På ljusa mellanstunder kan däremot en periodiskt sinnessjuk upprätta testamente, men bör då angående hans sinnesbeskaffenhet fordras sträng bevisning, helst vittnesmål av med sjukdomen förtrogen läkare. Att testamentsgivaren efter testamentets upprättande fallit i vansinne gör icke förordnandet ogiltigt.

4) *Testamentsgivaren måste handla av fri vilja.* Testamente, som tillkommit genom våld, hot, locknade eller förledande från testameiitstagarens eller annan persons sida, är ogiltigt.

5) *Testamentsgivaren måste kunna tydligt uttrycka sin vilja,* i skrift eller tal eller genom för ATittnen fullt begripligt teckenspråk (om han t. ex. är dövstum).

*

Om testamentstagare.

Några särskilda egenskaper, motsvarande dem, som fordras av en testamentsgivare äro icke av nöden för att vara testamentstagare. Testamente kan göras till såväl fysiska som juridiska personer. Testarnentstagaren behöver icke ens, ännu finnas till, det kan vara ett ännu ofött barn eller en stiftelse, som kommer till stånd först på grund av testamentets bestämmelser. I sistnämnda fall bör estamentsgivaren icke försumma att lämna, närmare föreskrifter om, huru och av vem medlen skola handhavas. Intet hinder torde finnas för utländsk man att taga testamente boet. En förmyndare eller ombudsman kan icke å myndlingens eller huvudmannens vägnar göra testamente. Den omständigheten, att en person befinner sig i konkurstillstånd, avtjänar straff eller är intagen å allmän försörjningsinrättning, betager honom icke rätten att upprätta testamente.

2) *Testamentsgivaren måste hava fyllt 21 år.*

Undantag: a) *man eller kvinna, som är eller förut varit gift,* äger göra testamente, fastän han eller hon ännu icke fyllt 21 år; b) *den, som fyllt femton år,* äger genom testamente bortgiva vad han eller hon genom *eget arbete förvärvat.* Härtill fordras ej förmyndares samtycke, liksom dylikt medgivande ej gör en minderårigs förordnande om annan kvarlåtenskap giltigt.

Till myndig ålder kommen person, som blivit ställd *under förmyndare,* äger lika rätt som myndig person att upprätta testamente.

3) *Testamentsgivaren måste vid testamentets upprättande vara vid sunt och fullt förstånd.* Hans själsförmögenheter böra vara i ett normalt gott tillstånd. Vansinniga eller mindre vetande personer, druckna, sjuka under feberyrsel eller eljest så försvagade, att de sakna sina sinnens fulla bruk, kunna sålunda ej göra, testamente, så länge det abnorma tillståndet varar. På ljusa mellanstunder kan däremot en periodiskt sinnessjuk upprätta testamente, men bör då angående hans sinnesbeskaffenhet fordras sträng bevisning, helst vittnesmål av med sjukdomen förtrogen läkare. Att testamentsgivaren efter testamentets upprättande fallit i vansinne gör icke förordnandet ogiltigt.

4) *Testamentsgivaren måste handla av fri vilja.* Testamente, som tillkommit genom våld, hot, locknade eller förledande från testameiitstagarens eller annan persons sida, är ogiltigt.

5) *Testamentsgivaren måste kunna tydligt uttrycka sin vilja,* i skrift eller tal eller genom för ATittnen fullt begripligt teckenspråk (om han t. ex. är dövstum).

*

Om testamentstagare.

Några särskilda egenskaper, motsvarande dem, som fordras av en testamentsgivare äro icke av nöden för att vara testamentstagare. Testamente kan göras till såväl fysiska som juridiska personer. Testarnentstagaren behöver icke ens, ännu finnas till, det kan vara ett ännu ofött barn eller en stiftelse, som kommer till stånd först på grund av testamentets bestämmelser. I sistnämnda fall bör estamentsgivaren icke försumma att lämna, närmare föreskrifter om, huru och av vem medlen skola handhavas. Intet hinder torde finnas för utländsk man att taga testamentei Sverige, åtminstone är lian berättigad därtill, om han tillhör ett land, där svensk åtnjuter arvsrätt. Dock får utlänning, som icke erhållit svensk medborgarerätt, icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd Lär i landet *förvärva fast egendom,* alltså ej heller sådan fast egendom, som tilfallit honom genom testamente. Den, som av uppsåt eller grovt vållande dräpt någon, torde icke få taga testamente efter den dräpte,

Testamentsgivare äger rätt att förordna såväl vissa omedelbara testamentstagare som andra, vilka egendomen först medelbart eller under vissa villkor skall tillfalla. Han kan sålunda utse flera på varandra följande testamentstagare och bestämma den ordning, i vilken var och en skall tillträda egendomen, samt villkoren därvid, dock med den inskränkning, Kungl. Förordn, den 27 april 1810 stadgar i rätten att stifta familjefideikommiss av fast egendom (se rubriken *Fideikommiss).*

Skulle testamentstagaren dö före testamentsgivaren, har han, såvida icke annorlunda särskilt förordnats, förlorat all rätt till testamentet, vilket i dylikt fall icke Överflyttas på testamentstagarens arvingar utan övergår på testamentsgivarens.

Skulle i testamentet för dess tillgodonjutande vissa villkor vara uppställda och dessa icke av testamentstagaren fullgöras, har denne likaledes förlorat rätten till testamentet. De uppställda villkoren få dock icke strida mot lag eller sedlighet eller vara omöjliga att uppfylla. Lagen har särskilt angivit, att »ej må någon föra i testamentet in, att var, som det klandrar, skall vid dess arvsrätt skild vara».

I detta sammanhang må slutligen påpekas skillnaden mellan *universaltestamentstagare* och *singulartestamentstagare,* vilka båda benämningar i det följande komma att användas. Universaltestamentstagare äro sådana, som hela egendomen eller en bråkdel därav tillagts; singulartestamentstagare däremot sådana, som erhållit ett bestämt ting, en viss penningsumma eller en livränta till angivet belopp m. m. d.

*

Om testamentets form.

Testamente kan göras *skriftligen* eller *muntligen.* Men i vilketdera fallet som helst måste testamentets upprättande ske med strängt iakttagande av de formaliteter, lag föreskriver.

Yill *utlänning i Sverige* upprätta testamente angående egendom här i riket, måste detta, för att testamentet här skall bliva gällande, ske med alla de i svensk lag föreskrivna formaliteter. Vill åter svensk eller utlänning *på utrikes ort* göra testamente rörande här i riket befintlig egendom, måste det anses tillfyllest, i Sverige, åtminstone är lian berättigad därtill, om han tillhör ett land, där svensk åtnjuter arvsrätt. Dock får utlänning, som icke erhållit svensk medborgarerätt, icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd Lär i landet *förvärva fast egendom,* alltså ej heller sådan fast egendom, som tilfallit honom genom testamente. Den, som av uppsåt eller grovt vållande dräpt någon, torde icke få taga testamente efter den dräpte,

Testamentsgivare äger rätt att förordna såväl vissa omedelbara testamentstagare som andra, vilka egendomen först medelbart eller under vissa villkor skall tillfalla. Han kan sålunda utse flera på varandra följande testamentstagare och bestämma den ordning, i vilken var och en skall tillträda egendomen, samt villkoren därvid, dock med den inskränkning, Kungl. Förordn, den 27 april 1810 stadgar i rätten att stifta familjefideikommiss av fast egendom (se rubriken *Fideikommiss).*

Skulle testamentstagaren dö före testamentsgivaren, har han, såvida icke annorlunda särskilt förordnats, förlorat all rätt till testamentet, vilket i dylikt fall icke Överflyttas på testamentstagarens arvingar utan övergår på testamentsgivarens.

Skulle i testamentet för dess tillgodonjutande vissa villkor vara uppställda och dessa icke av testamentstagaren fullgöras, har denne likaledes förlorat rätten till testamentet. De uppställda villkoren få dock icke strida mot lag eller sedlighet eller vara omöjliga att uppfylla. Lagen har särskilt angivit, att »ej må någon föra i testamentet in, att var, som det klandrar, skall vid dess arvsrätt skild vara».

I detta sammanhang må slutligen påpekas skillnaden mellan *universaltestamentstagare* och *singulartestamentstagare,* vilka båda benämningar i det följande komma att användas. Universaltestamentstagare äro sådana, som hela egendomen eller en bråkdel därav tillagts; singulartestamentstagare däremot sådana, som erhållit ett bestämt ting, en viss penningsumma eller en livränta till angivet belopp m. m. d.

*

Om testamentets form.

Testamente kan göras *skriftligen* eller *muntligen.* Men i vilketdera fallet som helst måste testamentets upprättande ske med strängt iakttagande av de formaliteter, lag föreskriver.

Yill *utlänning i Sverige* upprätta testamente angående egendom här i riket, måste detta, för att testamentet här skall bliva gällande, ske med alla de i svensk lag föreskrivna formaliteter. Vill åter svensk eller utlänning *på utrikes ort* göra testamente rörande här i riket befintlig egendom, måste det anses tillfyllest,183

att de i det lands lag, där testamentet upprättas, föreskrivna formaliteter iakttagas.*

A. Skriftligt testamente.

Den, som vill upprätta skriftligt testamente, skall iakttaga följande:

1. Den skriftliga handlingen skall antingen av testamentsgivaren själv uppsättas eller kan han för annan person

diktera eller låta annan efter hans anvisning avfatta densamma. Lämpligt och vanligt, ehuru ej nödvändigt, är att i själva det skriftliga förordnandet dess egenskap av testamente uttryckligen angives. I varje fall skall emellertid testamentsgivaren inför vittnena förklara, att detsamma innefattar hans yttersta vilja (se nedan).

2. Testamente skall förses med uppgift om tiden när och stället varest detsamma tillkommit samt bör underskrivas av testamentsgivaren med hans fullständiga för- och tillnamn eller, om han ej kan skriva, bomärke samt titel. Detta bör ske vid bevittnandet, men kan möjligen göras förut, i vilket fall testamentsgivaren dock sedermera bör inför vittnena uttryckligen erkänna sin namnteckning. En sjuk eller icke skrivkunnig person kan låta någon (t. ex. ett av vittnena) vid underskrivandet leda sin hand eller skriva namnet, varvid under namnteckningen ofta brukar tilläggas »med styrd hand» eller »m. h. p. p.» (med hand på pennan). Saknar ett testamente alldeles testamentsgivarens underskrift, tyder detta på att dokumentet i fråga endast är ett utkast. Om emellertid testamentsgivaren för tillkallade vittnen uppläst en dylik icke underskriven handling och förklarat innehållet utgöra hans yttersta vilja, utan att han samtidigt talat om att göra skriftligt testamente, kan möjligen ett muntligt testamente anses föreligga.

3. Testamente skall bevittnas av minst två samtidigt närvarande personer, så beskaffade, som här nedan under rubriken Testamentsvittnen omförmäles. Bevittnandet kan ske antingen i sammanhang med testamentets uppsättande eller sedan detsamma redan är färdigskrivet. Det står testamentsgivare fritt att låta vittnena veta testamentets innehåll eller icke; i förra fallet kallas testamentet öppet, i senare slutet. Ett öppet testamente bör gärna vid bevittnandet högt uppläsas antingen av testamentsgivaren eller av ett av vittnena.

4. Testamentsgivaren måste vid testamentets upprättande handla fullt självständigt. En annan, även opartisk, person får icke vara den drivande kraften vid detsammas tillkomst. Testamentsgivaren skall själv taga första steget härtill.

* Avser testamente fast egendom, skall, enligt somligas mening, alltid tillämpas den form, som finnes föreskriven i det land, där fastigheten är belägen.184

5. T e staments givaren måste därjämte inför vittnena uttryckligen förklara, att testamentet innefattar hans yttersta vilja.

Då testamentet icke blivit av testator i de två å testamentet tecknade vittnena» samtidiga närvaro erkänt såsom lians sis i a-vilja, ogillades testamentet (EL 1918:78).

G. Samtliga testamentsvittnena skola teckna sina namn under en vittnesmening å testamentet (se formuläret nedan). Detta bör naturligtvis ske vid samma tillfälle, då testamentsgivaren förklarar testamentet innefatta, hans yttersta vilja. Vittnena kunna skriva ett vanligt, enkelt vittnesintyg och därunder teckna namn, titel eller karaktär samt adress, men lämpligare är att använda, en vidlyftigare vittnesmening (se formulären). Denna bör skrivas omedelbart efter testarn entsgivarens namnteckning, helst på samma eller, om plats ej finnes, på omstående sida av arket, däremot ej gärna fristående på tredje sidan. Slutar texten nere på andra sidan, bör man söka inpassa åtminstone början av vittnesintyget på samma sida. Omfattar testamentet flera ark, böra de antingen genomdragas med. ett snöre, vars ändar hopfästas me 1 vittnenas sigill, eller också kan varje ark förses med en särskild vittnesmening, intygande, att detsamma innehåller en del av personens i fråga testamente. Vid slutet testamente kan vitt-iiesintyget tecknas antingen på själva handlingen efter texten, som då övertäckes, eller utanpå det konvolut, vari dylika testamenten böra inneslutas, eller på båda ställena. Konvolutet bör tillslutas och förses med vittnenas sigill. I vittiiesmeningen böra utsatt as testamentsgivarens eller, om de äro flera, varje testamentsgivares fullständiga namn, titel eller karaktär och hemvist. Att vittnena påteckna testamentet är av så mycket större vikt, som denna deras påskrift är det enda fullt säkra tecken, varpå de sedermera kunna igenkänna testamentet och som sätter dera i stånd att på sin ed intyga, att detta just är samma bandling, vilken testamentsgivaren förklarat innefatta hans yttersta vilja.

T. Testamentsgivaren bör genast föranstalta om att testarn ent s-vittnena, bliva inför domstol avhörda för dödsfalls skull.

Anm. I ett enda fall är testamentet giltigt, ei t ur u detsamma icke bestyrkts av vittnen. För giltigheten fordras dock såsom oeftergivligt villkor, att testamentsgivaren egenhändigt skrivit texten till testamentet och egenhändigt undertecknat det med sitt namn, samt att bevisning kan åstadkommas därom, att testamentsgivaren alltifrån testamentets upprättande och sedermera ända till sin död, varit urstdndsatt att anskaffa vittnen. Skyldigheten att bevisa detta åligger vid rättegång om testamentets giltighet test amen t stagaren.

B. Muntligt testamente.

Även muntligt testamente skall alltid upprättas i samtidig närvaro av minst två vittnen, om vilka gälla de allmänna reglerna för testamentsvittnen (se rubriken Tesiamentsvittnen). Testa-185

mentsgivaren tillkännagiver muntligen inför vittnena sitt förordnande rörande kvarlåtenskapen, och han skall härvid, liksom vid skriftligt testamente, handla fullt självständigt, uttryckligen förklara förordnandet innefatta lians yttersta vilja samt anmoda vittnena att såsom vittnen lägga förordnandet på minnet. Vittnena vid ett muntligt testamente hava sålunda att noga ihågkomma icke blott omständigheterna vid testamentets tillkomst, utan jämväl förordnandets hela innehåll. Av största vikt är att av tcstamentsgivarens yttranden och övriga omständigheter tydligt framgår, att det verkligen varit dennes avsikt att göra testamente. Samt als vis framkastade förslag och planer, lösa yttranden eller svar på framställda frågor få ej betraktas såsom något muntligt testamente. Likaså är det av vikt, att vittnena erhålla en lika uppfattning av förordnandets innehåll. Samstämmighet 'mellan vittnesberättelserna, särskilt i fråga om vad testamentsgivaren förordnat, är ett av de första villkoren för ett muntligt testamentes giltighet. Vid det 'muntliga testamentet är absolut nödvändigt att testamentsvittnena höras på ed inför domstol.

Av det ovan anförda framgår, att den skriftliga formen för testamente är vida mer betryggande än den muntliga och alltid, när så ske kan, bör användas.

Formulär till testamenten.

I. Testamente.

Jag Lars Johan Renberg förklarar härmed min yttersta vilja vara, att all min behållna kvarlåtenskap skall med full äganderätt tillfalla min fosterson Kurt Erik Renberg, född den 4 juli 1889; och föreslår jag, för den händelse han vid min död ej skulle hava uppnått myndig ålder, till hans förmyndare e. o. hovrättsnotarien Johan Löfgren. Skulle denne vara förhindrad att utföra uppdraget, anhåller jag, att Stockholms rådhusrätt ville utse annan lämplig person i hans ställe.

Stockholm den 1 augusti 1900.

Lars Johan Renberg.

Att grosshandlaren Lars Johan Renberg, vilken vi personligen känna, denna dag i sin bostad n:r 46 Strandvägen här i staden med sunt och fullt förstånd och av fri vilja förklarat ovanstående förordnande innefatta hans yttersta vilja och testamente samt detsamma egenhändigt underskrivit, intyga undertecknade, särskilt anmodade och på en gång närvarande vittnen.

Stockholm som ovan.

Sven Berggren, John Fr. Lind,

e. o. riovrättsnotarie. ' Grosshandlare.

Advokaten. 24186

II. Testamente.

Jag Erik Gustaf Berg förordnar härmed såsom min yttersta vilja och testamente, att min kvarlåtenskap skall på följande sätt fördelas:

1) Mitt ägande hemman Solberga, ett halvt mantal kronoskatte i Dalby socken av Uppsala län, skall med full

äganderätt tillfalla min brorson Frans Ludvig Berg eller, om han ej lever, hans äldste son, med skyldighet för mottagaren att dels ansvara för alla fastigheten vid min död vidlådande inteckningar, och dels till min trotjänarinna Anna Lisa Persdotter, om hon överlever mig, under hennes återstående livstid upplåta den lägenhet om ett rum och kök, som hon nu bebor å egendomen, ävensom till henne årligen, så länge hon lever, utbetala ett belopp av fyrahundra (400) kronor.

2) Min fordran ett tusen (1,000) kronor hos hemmansägaren Jan Erik Larsson i By, enligt revers av den 7 juli 1896, jämte därå möjligen vid min död ogulden ränta skall efterskänkas och reversen, sedan testamentet vunnit laga kraft, överkorsas och till honom eller hans rättsinnehavare utlämnas.

3) Min ogifta syster Johanna Sofia Berg, nu bosatt i Uppsala, skall efter eg&t val erhålla antingen med äganderätt mig tillhöriga tio aktier, vardera lydande å ett tusen kronor, i N. N. aktiebolag, eller ock en livränta å fejmhundra (500) kronor årligen, att av boets kontanta behållning för hennes räkning inköpas.

4) Hela min återstående kvarlåtenskap skall med full äganderätt tillfalla mina båda bröder Sven Torsten Bergs och Johan Fredrik Bergs barn med lika rätt barnen emellan efter huvudtalet. Skulle något av dessa mina brorsbarn hava före mig avlidit och efterlämnat bröstarvingar, skola dessa erhålla och sig emellan fördela lika den egendom, som skolat tillfalla den avlidne.

5) Till utredningsman i mitt bo och verkställare av detta mitt. testa mente jämväl i fråga om dess bevakning utser jag härmed kronolänsmannen Karl Forsgrén.

Solberga den 1 oktober 1900.

Erik Gustaf Berg. [Vittnesmening (se ovan).]

III. Testamente.

Härmed förordnar jag såsom min yttersta vilja:

att den del av min kvarlåtenskap, \som icke utgör min kära dotter Anna Marias laglott, skall tillfalla henne såsom enskild egendom, i vilken giftorätt icke tillkommer hennes man och vilken icke må gå i betalning för dennes gäld;

att därest nämnda egendom eller en del därav skulle försäljas eller utbytas mot annan egendom, jämväl vad sålunda i penningar eller vederlag erhålles skall såsom min dotters enskilda egendom anses;

samt att all min dotters ifrågavarande enskilda egendom skall vara undantagen från hennes mans förvaltning och omhänderhavas av henne själv eller den hon därtill utser.

(Ort, datum och namn samt vittnesmening.)187

IV. Testamente. Härmed förordnar jag Lars Peter Grundahl såsom min yttersta vilja och testamente, att min kvarlåtenskap skall på följande sätt fördelas:

1) Min trotjänarinna Anna Fredrika Elisabet Rundström skall med full äganderätt erhålla ett kontant belopp av tiotusen (10,000) kronor.

2) Tlil Föreningen för anordnande av skollovskolonier inom Maria Magdalena församling i Stockholm giver jag tiotusen (10,000) kronor, att av föreningens styrelse förvaltas; skolande räntan härå enligt föreningens ändamål användas.

3) Till Allmänna Barnhusinrättningen i Stockholm giver jag tjugutusen (20,000) kronor, vilket kapital skall av 'barnhusets styrelse förvaltas och vara räntan skall användas till inlösen å barnhuset av fattiga barn, tillhörande Stockholms kommun.

4) Hela min återstående kvarlåtenskap skall under namn av Grundahis testamente bilda en fond, vars kapital skall allt framgent orubbat förräntas, men vara räntan skall årligen utdelas i form av pensioner, varje å högst 200 kronor, till s. k. pauvres honteux inom Stockholm. Nämnda fond skall sta under förvaltning av en styrelse,

bestående av pastor primarius i Stockholm samt tvenne av Stockholms stadsfullmäktige för fem år i sänder valde ledamöter. Styrelsens förvaltning skall årligen granskas av tvenne av Stockholms magistrat utsedde revisorer, vilka i arvode härför äga att ur fonden uppbära vardera tvåhundra kronor.

Stockholm den 1 november 1897.

Lars Peter Grundahl. (Vittnesmening.)

Formulär till vittnesmeningar i särskilda fall.*

Å öppet testamente.

1) Att hemmansägaren Johan Petter Jönsson, vilken vi personligen känna, denna dag med sunt och fullt förstånd och av fri vilja förklarat ovanstående för honom upplästa handling innefatta hans yttersta vilja och testamente samt därunder egenhändigt tecknat sitt bomärke, intyga undertecknade, särskilt anmodade och på en gång närvarande vittnen, av vilka jag, Strandberg, skrivit såväl testamentets text som testamentsgivarens namn.

Flörby som ovan.

Nils Strandberg, Johan Andersson,

Folkskollärare, Berga. Klockare, By.

2) Att hemmansägaren Jöns Petter Jönsson, vilken vi personligen känna, denna dag med sunt och fullt förstånd och av fri vilja förklarat denna

* Det vanliga formuläret till vittnesmening, se förut testamentsformuläret I. Vittnesmeningar å inbördes testamenten, se rubriken Inbördes testarn en ten.handling, vilken jag, Strandberg, efter hans diktamen uppsatt och för honom uppläst, innefatta hans yttersta vilja och testamente, samt att Jöns Petter Jönsson densamma egenhändigt underskrivit, intyga undertecknade, särskilt anmodade och på en gång närvarande vittnen. Hörby som ovan.

Nils Strandberg, Johan Andersson,

Folkskollärare, Berga. Klockare, By.

A slutet testamente.

Att handlanden Johan Gustaf Larsson, vilken vi personligen känna, i samtidig närvaro av oss undertecknade, särskilt anmodade vittnen, förklarat denna av honom undertecknade handling, vars innehåll är oss obekant, innefatta hans yttersta vilja och testamente, intygas.

Sjö den 7 juli 1898.

N. N. N. N.

(litel och adress). (titel och adress).

Å konvulutet till slutet testamente.

Att rättaren Erik Gustaf Land, vilken vi personligen känna, i. samtidig närvaro av oss undertecknade, särskilt anmodade vittnen, förklarat den uti detta med hans och våra sigill förseglade konvolut inneslutna handling, vars innehåll är oss obekant, innefatta hans yttersta vilja och testamente, intygas av oss på en gång närvarande vittnen.

Åby den 1 mars 1900.

N. N. N. N.

(titel och adress). (titel och adress).

Formulär till påskrift å slutet testamente efter öppnandet.

Att ett med oskadat sigill, märkt P. J., (med trenne oskadade sigill, märkta.....) förseglat konvolut, försett med

följande påskrift: (här återgives vittnesmeningen med underskrifter samt vad övrigt kan finnas antecknat å konvolutet) denna dag blivit i vår närvaro öppnat och befunnits innehålla endast denna handling, intyga undertecknade, på en gäng närvarande.

Karlstad den 1 januari 1899.

N. N. N. N.

(titel.) (titel.)

*

Om testamentsvittnen.

Fordringarna på vittnen så väl å skriftligt som vid muntligt testamente äro:

1) *att de äro minst två.*

Kvinna kan lika väl som man vara testamentsvittne.

2) *att de äro på en gång närvarande.* Testamentets upprättande bör vara en enda utan avbrott fortgående handling, under vilken alla testament svittnena skola samtidigt närvara. (Som förut sagts, kan testamentet vara på förhand i skrift uppsatt, men detta är endast att anse som förberedelse till dess upprättande.) Har teSitamentsgivaren vid *ett* tillfälle låtit en person bevittna testamentet, vid ett *annat* tillfälle en annan, kan detsamma icke anses lagligen tillkommet, även om bevittningstillfällena skulle infalla omedelbart efter varandra.

3) *att de äro särskilt anmodade att bevittna testamentet,* d. v. s. att testamentsgivaren för dem förklarat sin önskan, att de skola bevittna hans testamente. De behöva däremot icke vara särskilt för ändamålet tillkallade, utan kunna alldeles tillfälligt hava kommit tillstädes.

4) *att de personligen känna testamentsgivaren.* Det är icke tillräckligt, att testamentsgivaren vid tillfället föreställes för vittnena, som då kanske se honom för första och sista gången, ty dessa vittnen kunna svårligen taga på sin ed, att den föreställda personen verkligen var den för dem uppgivne testamentsgivaren, liksom de ej heller med någon större visshet kunna yttra sig om hans sinnesförfattning och vil jebeskaff enhet vid tillfället. Emellertid torde en person, som vid bevittnandet sett testamentsgivaren för första gången, men sedermera gjort hans närmare bekantskap, kunna godkännas som vittne.

5) *att de äro oj aviga i förhållande till alla parter* (testamentsgivare, dennes närmaste arvingar samt testanientstagare). Står vittne i jävs förhållande till någon av te stainent st ägarna eller av de arvingar, som klandra testamentet, måste det anses jävigt jämväl i vad saken angår de övriga. (Jfr. K. Maj:ts domar den 4 april 1878 och den 13 april 1893, där jävet var skyldskap.) Har åter den av testamentsgivarens närmaste arvingar, till vilken vittne står i jävs förhållande, för sin del godkänt testamentet, antingen uttryckligen eller genom att icke deltaga i klander av testamentet, bortfaller jävet.

Vittnena skola vara ojäviga, *när de avlägga vittnesmålet inför rätta.* Ett efter förhöret uppkommet jäv inverkar ej; men om först efteråt skulle upptäckas, att vid förhöret jäv förefunnits, kan vittnet bli förklarat för återgångsvittne, och vittnesmålet sålunda bli ogiltigt. De flesta jäv äro av den beskaffenhet, att de kunna bortfalla; ett vittne, som vid bevittnandet var jävigt, kan sålunda ofta vid förhöret bli vittnesgillt. Oaktat enatestamentsvittnet var jävigt, liar dock testamentet ansetts styrkt genom vittnesmål av andra test aments vittnet jämte annan bevisning (H. 1918:555). Då ena testamentsvittnet, som vid testamentets upprättande varit tjänare kos testator, efter tjänsteförkållandets uppkörande jämte andra vittnet bestyrkt testamentet, kar detsamma likaså godkänts. (H. 1916:601). Likaså då ett av vittnena, när det efter testators död kördes, blivit efter testamentets upprättande på grund av trolovning jävigt. När arvinge, till vilken vittne stått i jävsförbållande, före vittnesförhör et avlidit, måste vittnets berättelse tillerkännas vitsord. (K. Maj:ts dom den 17 maj 1892.) Däremot kunna

personer, som vid testamentets upprättande saknat förmåga att riktigt uppfatta förrättningen — såsom sinnessjuka, berusade, blinda i fråga om skriftliga, döva i fråga om muntligt testamente — naturligtvis aldrig godkännas såsom vittnen. Testamentsexekutörer, förmyndare (för någon av parterna) ock i allmänhet personer, som kava redovis-ningsskyldigket för boets medel, äro jäviga som vittnen, men jävet bortfaller, om de avsäga sig uppdraget. De torde dock icke kunna tvingas till en dylik avsägelse.

Redan vid testamentets upprättande böra så väl testamentsgivare som vittnen undersöka, om något vittnes jäv föreligger. Skulle sedermera under testamentsgivarens livstid, innan vittnesförhör hållits, jäv yppa sig, måste en ny bevisningsakt företagas, enligt förut angivna regler. Testamentet måste sålunda ånyo bevittnas av minst två, särskilt anmodade ock på en gång närvarande, vittnesgilla personer, inför vilka testamentsgivaren förklarar testamentet innefatta kans» yttersta vilja. Ett skriftligt testamente beköver givevis icke av denna orsak omskrivas, men bör förses med ny vittnesmening.

Såsom redan nämnts, skola vittnena å skriftligt testamente underteckna en vittnesmening å testamentet (se föreg. avd. med formulär).

Vittnena skola angående testamentet *avlägga vittnesmål inför domstol.* Vad de kava att vittna om är dels testamentets tillvaro ock skriftlig testamentskandlings äkthet, dels testamentsgivarens! identitet, d. v. s. att den, som anmodat dem att bevittna testamentet, varit samma person, som åberopas såsom, testament s-givare, och dels tiden för testamentets tillkomst och omständigheterna därvid, såsom att vittnena varit minst två, särskilt anmodade och på en gkng närvarande samt att testamentsgivaren därvid varit vid sunt och fullt förstånd, handlat frivilligt och förklarat förordnandet innefatta hans yttersta vilja. Vid muntligt testamente måste de därjämte återge förordnandet i dess helhet, om möjligt-med testamentsgivarens egna ord.

Vittnesförhöret behöver icke anställas inom någon viss tid. Säkrast är dock, att vittnena redan under testamentsgivarens livstid köras på ed »för dödsfalls skull». Det är i så fall*testamentsgivaren eller hans befullraäktigade ombud,* som, med företeende av testamentet i original, i fall det är skriftligt, äger begära förhöret. Vid en del domstolar tages för gott, da någon innehavare av testamentet å testameiitsgivarens vagnar anhåller om förhöret, och detta ehuru han ej är försedd med fullmakt, och en del domstolar på landet tillåta t. o. in. förhöret, då vittnena själva medföra testamentet och anhålla att bli avhörda. Förhöret kan äga rum vid vilken domstol som helst, och vittnena kunna höras vid olika tillfällen och skilda domstolar. Liksom vittnen i allmänhet kunna testament svittneii antingen medliavas till rätten eller instämmas. Har testanientsgivaren icke låtit höra vittnena, begäres vittnesförhör vanligen i sammanhang med bevakning av testamentet; stundom hålles det dock först sedan klandertalan väckts mot testamentet. Hava efter testamentsgivarens död alla klanderberättigade arvingar godkänt testamentet, är vittnesförhör överflödigt.

En fråga, som ofta varit föremål för rättstvist, är, om bägge (minst två av) vittnena måste höras på ed för att ett skriftligt testamente skall anses behörigen styrkt. I en del fall hava domstolarna godkänt testamente, då på grund av ena vittnets död, vistelse på obekant ort, jävighet eller dylikt endast ett vittne kunnat höras, men i stället stark fyllnadsbevisning förebragts. Då det emellertid finnes goda skäl för att båda vittnenas hörande på ed är en nödvändig beståndsdel i testamentets form vid det skriftliga testamentet likaväl som vid det muntliga, äventyrar man likväl alltid, att i dylika fall testamentet förklaras icke behörigen upprättat. Denna fara för testamentets bestånd undviker man genom att alltid så snart som möjligt efter bevittnandet låta höra vittnena inför domstol.

Då det är av största vikt, att testamentsvittnen behålla, i friskt minne de närmaste omständigheterna vid testamentets tillkomst samt vid muntligt testamente dessutom själva förordnandets innehåll, är det att tillråda, att vittnena omedelbart efter bevittnandet uppsätta en gemensam skriftlig *attest,* angivande när och var testamentet upprättades och förloppet därvid samt, i fråga om muntligt testamente, vad testamentsgivaren för ordnat. Vid bevakning av muntligt testamente kan, som framdeles visas, denna attest ingivas till rätten.

Formulär till attest om muntligt testamente.

Undertecknade få härmed under edlig förpliktelse intyga:

att sedan vi nedanskrivne dag på kallelse infunnit oss hos fröken Anna Lovisa Grönberg i hennes bostad i huset n:r 130 vid Grefgatan härstädes,, fröken Grönberg, som vid tillfället var sängliggande sjuk, men vid fullt redig sinnesförfattning, anmodat oss att bevittna hennes muntliga testamemte;att fröken Grönberg, vilken vi personligen känna, därefter i bägges vår närvaro av fri vilja förordnat, att av hennes behållna kvarlåtenskap skulle tillfalla: 1 :o) hennes systerdotter Anna Maria Lindström, utöver hennes arvslott, alla fröken Grönbergs smycken och gångkläder ävensom ett kontant belopp av fem tusen (5,000) kronor, och 2:o) hennes trotjänarinna Stina Gustafva Andersson ett i Stockholms stads sparbank på motboken n:r 00 innestående belopp av ett tusen (1,000) kronor; och att återstoden av kvarlåtenskapen skulle lika fördelas mellan samtliga fröken Grönbergs arvingar;

samt ati slutligen fröken Grönberg, för vilken vi båda upprepat innehållet i nämnda förordnande, förklarat detsamma vara rätt uppfattat samt innefatta hennes yttersta vilja ävensom uppmanat oss att noga bevara detsamma i minnet.

Stockholm den 1 augusti 1900.

Erik Lundgren, John F. Karlsson,

Banktjänsteman Grosshandlare.

*

Om återkallelse och ändring av testamente.

Testamentsgivare liar rätt aitt när sora helst återkalla eller ändra testarn ente, även om lian däri förbundit sig att icke återkalla eller ändra» detsamma.

A) *Vill testamentsgivare helt och hållet upphäva testamente,* utan att sätta något nytt i stället, sker detta vid *skriftligt* testamente enklast genom att överkorsa eller sönderriva, uppbränna eller på annat sätt förstöra originalhandlingem Inga formaliteter äro härför erforderliga. Endast i det fall, att testamentsgivaren ej liar tillgång till själva originaltestamentet, måste en uttrycklig återkallelse, vare sig muntlig eller skriftlig, göras i närvaro av två oj aviga vittnen. Att testamente intagits i rättens protokoll utgör intet hinder för dess återkallande.

Muntligt testamente kan endast upphävas genom uttrycklig återkallelse, muntlig eller skriftlig, i vittnens närvaro.

Ett skriftligt testamente, som man avser skola upphäva föregående förordnanden, kan lämpligen inledas sålunda:

Testamente.

Med upphävande av samtliga av mig förut gjorda testamentariska förordnanden (av mitt den 4 juli nästlidna år upprättade testamente), förklarar jag härmed min yttersta vilja vara etc.

Testamentsgivares förklaring, varigenom han helt och hållet återkallar muntligt eller skriftligt testamente utan att sätta annat förordnande i stället, är icke att betrakta såsom något nytt att fröken Grönberg, vilken vi personligen känna, därefter i bägges vår närvaro av fri vilja förordnat, att av hennes behållna kvarlåtenskap skulle tillfalla: 1 :o) hennes systerdotter Anna Maria Lindström, utöver hennes arvslott, alla fröken Grönbergs smycken och gångkläder ävensom ett kontant belopp av fem tusen (5,000) kronor, och 2:o) hennes trotjänarinna Stina Gustafva Andersson ett i Stockholms stads sparbank på motboken n:r 00 innestående belopp av ett tusen (1,000) kronor; och att återstoden av kvarlåtenskapen skulle lika fördelas mellan samtliga fröken Grönbergs arvingar;

samt ati slutligen fröken Grönberg, för vilken vi båda upprepat innehållet i nämnda förordnande, förklarat detsamma vara rätt uppfattat samt innefatta hennes yttersta vilja ävensom uppmanat oss att noga bevara detsamma i minnet.

Stockholm den 1 augusti 1900.

Erik Lundgren, John F. Karlsson,

Banktjänsteman Grosshandlare.

*

Om återkallelse och ändring av testamente.

Testamentsgivare liar rätt aitt när sora helst återkalla eller ändra testarn ente, även om lian däri förbundit sig att icke återkalla eller ändra» detsamma.

A) *Vill testamentsgivare helt och hållet upphäva testamente,* utan att sätta något nytt i stället, sker detta vid *skriftligt* testamente enklast genom att överkorsa eller sönderriva, uppbränna eller på annat sätt förstöra originalhandlingem Inga formaliteter äro härför erforderliga. Endast i det fall, att testamentsgivaren ej liar tillgång till själva originaltestamentet, måste en uttrycklig återkallelse, vare sig muntlig eller skriftlig, göras i närvaro av två oj aviga vittnen. Att testamente intagits i rättens protokoll utgör intet hinder för dess återkallande.

Muntligt testamente kan endast upphävas genom uttrycklig återkallelse, muntlig eller skriftlig, i vittnens närvaro.

Ett skriftligt testamente, som man avser skola upphäva föregående förordnanden, kan lämpligen inledas sålunda:

Testamente.

Med upphävande av samtliga av mig förut gjorda testamentariska förordnanden (av mitt den 4 juli nästlidna år upprättade testamente), förklarar jag härmed min yttersta vilja vara etc.

Testamentsgivares förklaring, varigenom han helt och hållet återkallar muntligt eller skriftligt testamente utan att sätta annat förordnande i stället, är icke att betrakta såsom något nytttestamente och behöver följaktligen icke av arvingarna bevakas. Dessa tillträda då kvarlåtenskapen, icke såsom testamentstagare, utan på grund av arvsrätt.

B) *Vill testamentsgivare göra ändring i eller tillägg till testamente,* måste detta ske med iakttagande av samma formaliteter, som fordras för upprättande av testamente. Dylika ändringar och tillägg göras vid skriftligt testamente lämpligast efter texten å den ursprungliga handlingen och måste då förses med särskild vittnesmening. *Strykningar ock till skriv ning ar i den ursprungliga texten böra däremot alldeles undvikas;* göras de icke med vittnen, på sätt om upprättande av testamente är sagt, äro de helt och hållet ogiltiga. De kunna dessutom medföra fara för hela testamentets bestånd. Intet hindrar att genom muntligt testamente ändra ett skriftligt och tvärtom. Skulle ändring stå i strid med det ursprungliga, förordnandet, gäller ändringen såsom till tiden yngre. I övrigt följa ändringar och tillägg vid så väl muntligt som skriftligt testamente i allt de vanliga testamentsreglerna.

Anm. Har en person upprättat *flera testamenten,* som icke innehålla stridiga förordnanden, bliva de saintliga gällande, så vida icke i ett senare testamente uttryckligen säges, att det är ämnat att upphäva tidigare förordnanden. Men äro testamentena helt eller delvis stridande emot varandra, gäller det *yngre* i de delar, i vilka testamentena icke kunna med varandra sammanjämkas. Skulle testamentsgivare i *ett* testamente insatt en eller flera singulartestamentstagareAngående betydelsen av detta ord, se under rubriken Om testamentstagare. och i ett *annat* en universaltestamentstagareAngående betydelsen av detta ord, se under rubriken Om testamentstagare., så äga båda förordnandena giltighet, oberoende av vilketdera som är yngre.

*

Om testamentes innehåll, verkan och tolkning.

Testamente skall innehålla förordnande, huru vid testamentsgivarens död skall förfaras med hans kvarlåtenskap.

Genom testamente kan numera egendom av vad slag som helst bortgivasOm egendom är fast eller lös, ärvd eller förvärvad är sålunda utan betydelse. Person mellan 15 och 21 år får emellertid endast borttestamentera egendom som han genom eget arbete förvärvat.. Dock får testamente ej tagas »av bo oskifto, utan av dens del, som givit haver». Sålunda skall, därest testamentsgivaren är gift, först uttagas den efterlevande makens fördel, giftorätt och enskilda egendom (samt morgongåva, därest sådan skall utgå). Ej heller får testamente tagas, av annan egendom testamente och behöver följaktligen icke av arvingarna bevakas. Dessa tillträda då kvarlåtenskapen, icke såsom testamentstagare, utan på grund av arvsrätt.

B) *Vill testamentsgivare göra ändring i eller tillägg till testamente,* måste detta ske med iakttagande av samma formaliteter, som fordras för upprättande av testamente. Dylika ändringar och tillägg göras vid skriftligt testamente lämpligast efter texten å den ursprungliga handlingen och måste då förses med särskild vittnesmening. *Strykningar ock till skriv ning ar i den ursprungliga texten böra däremot alldeles undvikas;* göras de icke med vittnen, på sätt om upprättande av testamente är sagt, äro de helt och hållet ogiltiga. De kunna dessutom medföra fara för hela testamentets bestånd. Intet hindrar att genom muntligt testamente ändra ett skriftligt och tvärtom. Skulle ändring stå i strid med det ursprungliga, förordnandet, gäller ändringen såsom till tiden yngre. I övrigt följa ändringar och tillägg vid så väl muntligt som skriftligt testamente i allt de vanliga testamentsreglerna.

Anm. Har en person upprättat *flera testamenten,* som icke innehålla stridiga förordnanden, bliva de saintliga gällande, så vida icke i ett senare testamente uttryckligen säges, att det är ämnat att upphäva tidigare förordnanden. Men äro testamentena helt eller delvis stridande emot varandra, gäller det *yngre* i de delar, i vilka testamentena icke kunna med varandra sammanjämkas. Skulle testamentsgivare i *ett* testamente insatt en eller flera singulartestamentstagareAngående betydelsen av detta ord, se under rubriken Om testamentstagare. och i ett *annat* en universaltestamentstagareAngående betydelsen av detta ord, se under rubriken Om testamentstagare., så äga båda förordnandena giltighet, oberoende av vilketdera som är yngre.

*

Om testamentes innehåll, verkan och tolkning.

Testamente skall innehålla förordnande, huru vid testamentsgivarens död skall förfaras med hans kvarlåtenskap. Genom testamente kan numera egendom av vad slag som helst bortgivasOm egendom är fast eller lös, ärvd eller förvärvad är sålunda utan betydelse. Person mellan 15 och 21 år får emellertid endast borttestamentera egendom som han genom eget arbete förvärvat.. Dock får testamente ej tagas »av bo oskifto, utan av dens del, som givit haver». Sålunda skall, därest testamentsgivaren är gift, först uttagas den efterlevande makens fördel, giftorätt och enskilda egendom (samt morgongåva, därest sådan skall utgå). Ej heller får testamente tagas, av annan egendom194

än den, som återstår, sedan all testamentsgivarens skuld blivit betald, lie t skall salunua utgå av dödsboets behållning.

Understundom kunna vissa icke i egentlig mening testamen-tariska bestämmelser inryckas i testamente. »Sålunda är det vanligt, att testamentsgivareii dän bestämmer angäende sin begravning eller förordnar testamentsexekutörer, d. v. s. verkställare av testamentet, med uppdrag att bevaka detsamma och i övrigt bringa det till verkställighet, eller utser boutredningsman, förmyndare etc.

JBeträffande testamentsexekutör bör framhållas, att han, enligt nu rådande rättsuppfattning har egenskapen av ställföreträdare, icke för testamentstagarna, utan för tes taments givar en, som utnämnt honom och vars i testamentet innehållna föreskrifter han har att ställa sig till efterrättelse. Pa grund härav tillkommer förvaltningen av kvarlåtenskapen icke testamentstagarna, man testameiitsexekutorn ensam, ocli äger han.med densamma vidtaga vad slags förfogande som helst, med undantag blott för sådan gåva, som icke kan anses av sedlighets- och

anständighetshänsyn påbjuden. Även förpliktelser kan en testamentsexekutör ikläda dödsboet, därest sådant för kvarlåtenskapens vederbörliga förvaltning erfordras, eller förpliktelserna innebära skyldighet till ett förfogande över kvarlåtenskapen. Vidare är testamentsexekutören utan särskild fullmakt behörig att, själv eller genom den han i sitt ställe förordnar, tala och svara för sterbhuset inför domstol. Han äger när som helst avsäga sig sitt uppdrag, men kan, å andra sidan, på testamentstagares begäran, av domstol skiljas från detsamma, när giltigt skäl härför, t. ex. grov pliktförsummelse från hans sida, föreligger. Grent emot testamentstagarna är testamentsexekutorn ansvarig för dödsboets vederbörliga förvaltning ävensom redovisningsskyldig i berörda hänseende. (Jfr. N. J. A. 1915:57, 1916:36.)

Beträffande frågan, huru mycket man äger rätt att genom testamente bortgiva, måste man skilja mellan följande fall:

1. att testaments givare saknar bröstarvinge och adoptivbarn. Då kan han borttestamentera all sin egendom (en gift person alltså sin enskilda egendom och giftorätt).

2. att testaments givare saknar bröstarvinge, mien äger adoptivbarn. Då kan han borttestamentera endast hälften av vad lagligen tillkommer adoptivbarn eller dess bröstarvinge*.

3. att testaments givare har bröstarvinge men icke adoptivbarn. Då kan han borttestamentera endast hälften av kvarlåtenskapen; den andra hälften tillkommer bröstarvingarna till fördelning enligt lag och benämnes bröstarvinges laglott.

* Adoptivbarn äger lika med barn i äktenskap taga arv efter adoptanten. Är adoptivbarn dött, få dess bröstarvingar taga den del av arvet, som skolat tillkomma adoptivbarnet.195

4. att testaments givare har både bröstarvinge och adoptivbarn. Finnas både egna barn och adoptivbarn, blir testations-friheten än mera inskränkt. Då hava nämligen jämväl adoptivbarnen rätt till hälften av vad enligt lag skulle tillkomma derå, och adoptanten kan följaktligen genom testamente endast förfoga över återstoden. Ej heller i bröstarvinges rätt att nyttja, besitta och förvalta laglotten kan testamentsgivaren göra några inskränkningar*. Det är att märka, att med bröstarvinge lärer böra förstås även oäkta avkomling. På grund av den arvsrätt efter moder, som i lagen är tillerkänd oäkta barn, kan modern ej genom testamente beröva detsamma mer än hälften av sin kvarlåtenskap.

Anm. 1. Testaments givar es rätt att genom testamente förfoga över all sin egendom är emellertid inskränkt även i annat avseende än beträffande bröstarvinges laglott, och gälla i berörda hänseende följande regler, nämligen:

a) om efter testaments givar e finnes omyndigt barn, som ej av sitt arv eller annan tillgång kan njuta underhåll och uppfostran, skall av egendom, som givits i testamente, tagas så mycket, som rätten anser barnet efter dess stånd och villkor behöva, till dess det kan försörja sig självt, dock ej för längre tid än till dess barnet fyllt 21 år. Med barn lärer i detta sammanhang böra förstås blott bröstarvinge i första led (ej barnbarn etc).

b) om testaments givare efterlämnar o färdig t, med svår sjukdom behäftat eller litet vetande barn, som ej av sitt arv eller annan tillgång kan njuta tillräckligt underhåll, skall jämväl av den testamenterade egendomen tagas vad som prövas nödigt för barnets underhåll, så länge behovet fortfar. Om betydelsen av ordet barn gäller vad ovan sagts under mom. a.

Vad här ovan stadgats i fråga om testamentstagares skyldighet att underkasta sig avdrag å vad som testamenterats, när tesfa-mentsgi varens barn är i behov av understöd, äger tillämpning jämväl till förmån för testamentsgivarens adoptivbarn.

Anm. 2. Rätt att inkräkta på bröstarvinges laglott är testa-mentsgivare medgivet för det fall, att han genom testamente anslagit viss årlig inkomst till omyndigt barns underhåll och uppfostran eller till underhåll för ofärdigt, med svår sjukdom behäftat eller litet vetande barn. I detta fall äger nämligen barnet åtnjuta det testamenterade anslaget under tid, som ovan (se Anm. 1 morn. a och b) sägs, även om annan bröstarvinges laglott skulle belastas därmed. Även i detta fall torde »barn» böra tolkas endast som bröstarvinge i första led.

Vad här ovan stadgats i fråga om ingrepp i bröstarvinges laglott äger även tillämpning i fråga om adoptivbarn i så måtto,

* I detta sammanhang torde böra påpekas, att fader eller moder anses hava rätt att beträffande bröstarvinges laglott förordna, att densamma skall enskilt tillhöra bröstarvingen och, om denna är gift dotter, tillika undantagas från hennes mans förvaltning. (Jfr K. Maj:ts dom den 24 september 1889.)196

att sådant barns laglott må lida inskränkning* genom testamen-tariskt förordnande av nyss angivet slag, evad det gjorts till förmån för adoptantens eget barn eller för hans adoptivbarn. Då emellertid adoptivbariis arvsrätt icke får inkräkta på bröstarvinges laglott, kan adoptant icke genom testamentariskt förordnande till förmån för adoptivbarn göra inskränkning i bröstarvinges laglott.

Såsom ovan nämnts är det av behållningen i boet, ej av in-A^entariesumman, testamente skall utgå, och jämväl bröstarvinges laglott skall beräknas av behållningen, varvid egendomens verkliga värde, ej det i regel betydligt lägre bouppteckningsvärdet skall läggas till grund för beräkningen. Huru boets gäld skall fördelas på testamentstagare och arvingar, framgår av följande exempel:

Exempel 1. En person har borttestamenterat all sin egendom utom bröstarvinges och adoptivbarns laglotter. Boets tillgångar äro 60,000 kr., skulder 30,000 kr. Behållningen blir då 30,000 kr., bröstarvinges le glott 15,000 kr., adoptivbarns laglott 7,500 kr. Testarnentstagarne få då 7,500 kr.

Exempel 2. En person, som efterlämnar bröstarvingar, har borttestamenterat all sin fasta egendom. Tillgångarna i boet utgöra 60,000 kr., av vilka 20,000 kr. belöpa sig å den fasta och 40,000 kr. å den lösa egendomen. Skulderna utgöra 30,000 kr. Behållningen alltså S0,000 kr., bröstarvinges laglott 15,000 kr. Testamentstagaren kan vid sådant förhållande endast erhålla 15,000 kr., och för att få tillträda den till 20,000 kr. värderade fastigheten måste han ikläda sig ansvar för 5,000 kr. av boets gäld.

Exempel 3. En person har efterlämnat 60,000 kr. i tillgångar och 30,000 kr. i skulder. Av tillgångarna äro 40,000 kr. lös egendom, därav 20,000 kr. i aktier och 20,000 kr. i penningar, fordringar etc. samt 20,000 kr. fast egendom. Bröstarvingar finnas. Genom testamente har den avlidne förordnat, att aktierna, som i testamentet specificerats, skola tillfalla viss person. Föremålet för testamentet är sålunda ett bestämt ting, men testamentstagaren får dock icke utan vidare taga aktierna i besittning, utan en del av dessa måste gå till betalning av boets gäld. 'Behållningen blir i detta fall 30,000 kr., laglotten 15,000 kr. För testamentstagaren återstå alltså endast 15,000 kr., vadan han måste avstå från aktier till ett värde av 5,000 kr., som tillika med den återstående egendomen användas till skuldens betalning. Äro aktierna testamenterade till flere personer, så att t. ex. A. fått för 10,000 kr. samt B. och C. vardera för 5,000 kr., få de till. täckande av den å aktierna belöpande delen av skulden 5,000 kr. avstå från aktier i förhållande till sina testamentslotter, vadan A., som fått i/2 av aktiernas sammanlagda värde, avstår från aktier till ett belopp av 2,500 kr. samt B. och C. vardera avstå aktier för 1,250 kr.

Exempel 4. En person, utan bröstarvingar och adoptivbarn, har gjort en del testamen tariska dispositioner. Gälden fördelas då mellan testaments-197

tagare och arvingar på det sätt, att varje testaments- eller arvtagare får vidkännas lika stor andel i gälden som: han erhåller i tillgångarna. Om tillgångarna alltså äro 60,000 kr., av vilka A. skall hava hälften, eller 30,000 kr., B. en tredjedel, eller 20,000 kr. och C. en sjättedel, eller 10,000 kr., samt skulderna uppgå till 30,000 kr., så skall A. betala 1/2 av gälden, eller 15,000 kr., B. .1/3 av gälden, eller 10,003 kr. och C. 1/6 av gälden, eller 5,000 kr.

Har testamentsgivare i testamentet bestämt, hur gälden skall fördelas, blir detta bans förordnande gällande, men bröstarvinges laglott får ej därigenom inskränkas. Givetvis äro sterbhusets borgenärer oförhindrade att göra sig betäckta av vilket slag av egendom som helst, till vilken annan ej har bättre rätt; förut angivna fördelningsgrunder avse endast förhållandet mellan stärb-husdelägarna inbördes.

Sedan egendomen blivit upptecknad och gälden betald, skall efterlevande makes fördel, giftorätt och enskilda egendom uttagas ur boet, jämlikt stadgandet i Ä. B. 17:6: »testamente må ej tagas av bo oskifto, utan av dens del, som givit haver». Först därefter äger testamentstagare utfå sin andel, under förutsättning, att testamentet vunnit

laga kraft. Dock har testamentstagare rätt att från testamentsgivarens dödsdag tillgodoräkna sig ränta å testamenterade medel, hyror och all annan avkomst, men är tillika skyldig att från samma tidpunkt vidkännas alla å den testamenterade egendomen nedlagda nödiga kostnader. Borttestamenterad fast egendom övergår till testamentstagare genast vid testators död, utan rätt till fardag för hans arvingar. (Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 5 febr. 1850.)

Inkräktar testamente på bröstarvinges eller adoptivbarns lag-lott och med anledning därav blir föremål för klandertalan, skall det rättas efter lag, men gälla i allt övrigt. (Ä. B. 17:7, se rubriken Om åtgärder för testamentes tillgod onjut ande.) Den minskning, som genom dylik rättelse uppstår för testaments-tagarna, bör drabba dem samtliga i.mån av vars och ens andel i kvarlåtenskapen. Ett undantag härifrån torde vara, om testamentsgivare insatt en universaltestamentstagare* samt tillika förordnat, att vissa singulardispositioner* skola utgå av dennes andel (t. ex. att han skall utbetala en penningsumma till viss person) ; i detta fall skall nämligen minskningen drabba universal-t e st am e n t st agaren en sam.

Formulär till frivillig jämkning av testamente i sammahang med godkännande, se rubriken Om åtgärder för testamentes till-godonjutande.

* Se rubriken Om testamentstagare.198

Har testamentsgivare insatt dels universal- och dels singular-testamentstagare*, och räcker ej kvarlåtenskapen till för alla, böra dispositionerna till de senare först utgå. Men om någon tillagts en viss bestämd sak, och denna vid dödsfallet icke finnes kvar i boet (t. ex. en fastighet, en viss angiven aktie, ett smycke, som testamentsgivaren sedermera avhänt sig), äger testament stagar en icke därför erhålla vederlag i annan egendom.

Blir testamente helt eller delvis kraftlöst, kommer detta i regel testamentsgivarens närmaste arvingar till godo. Om sålunda testamentstagaren dör före testamentsgivaren, inträda icke den förstnämndes arvingar i hans rätt och ställe, såvida testamentet icke uttryckligen föreskriver detta, utan egendomen tillfaller testamentsgivarens arvingar. Undantagsvis kan dock testamentes kraftlöshet i vissa delar komma annan testamentstagare till godo. Om t. ex. testamentsgivare insatt en universal testamentstagare, vilken överskottet av kvarlåtenskapen, sedan vissa singu-lardispositioner utgått, skall tillfalla, men någon av sistnämnda dispositioner blir kraftlös, så bör den frånträdande singulartesta-mentstagarens lott tillfalla universaltestamentstagaren. Detsamma är förhållandet, om en umversaltestamentstagare fått sig ålagt att fullgöra vissa singular dispositioner (t. ex. att utbetala en livränta), samt någon av sistnämnda disposii ioner bortfaller.

Testamentsgivare har rätt att i testamente uppställa villkor för detsammas tillg od on j v tände, och dessa måste då av testamentstagare uppfyllas, i fall han vill begagna sig av testamentet. Villkoren få dock icke strida emot lag eller kränka annans rätt, allmän ordning eller goda seder. I sådan händelse äro de ogiltiga, men testamentet gäller i övrigt. Enligt Ä. B. 1.7:7 må ej i testamente införas, att den, som klandrar detsamma, skall bliva förlustig sin arvsrätt.

Såsom en allmän regel kan tippställas, att testamente skall tolkas strängt efter orden. Det är därför också av största vikt, att testamente avfattas så tydligt och kortfattat som möjligt. Särskilt bör i testamente uttryckligen sägas, om testamentstagaren skall erhålla ägande- eller allenast nyttjanderätt till den testamenterade egendomen, och böra därvid i stället för oklara och tvetydiga uttryck, såsom »disponera», »innehava» och dylikt, användas uttrycken äga, äganderätt eller nyttja, nyttjanderätt.

Anm. I detta sammanhang må påpekas, att en testamentstagare icke genom att taga den testamenterade egendomen i besittning ikläder sig något personligt ansvar för testamentsgivarens gäld. Om skulderna sedermera skulle visa sig överstiga tillgångarna, är testamentstagaren endast skyldig att återbära vad han mottagit av egendomen, men icke såsom arvinge i motsvarande fall att antingen överlämna kvarlåtenskapen till konkurs eller personligen svara för den avlidnes gäld. Endast för

* Se rubriken Om testamentstagare.det fall att testamentstagare begagnar sig av den honom i Kungl. Förordn, om urarvagörelse den 18 sept. 1862 medgivna rätt att tillträda egendom, som arvinge avträtt till urarvakonkurs,

ikläder sig testament stagar en personligt ansvar för gälden.

*

Om åtgärder för testamentes tillgodonjutande.

För att testamentstagare skall komma i åtnjutande av ett till hans förmån upprättat testamente fordras antingen att han verkställer *bevakning och delgivning* av testamentet eller att testamentsgivarens närmaste arvingar *godkänna* detsamma eller åtminstone underlåta att inom i lag föreskriven tid klandra detsamma.

1. *Testamentets bevakning.*

Med testament sbe va kning förstås *en anmälan vid domstol av ett testaments tillvaro samt att te stam ent sta g ar en vill begagna sig av detsamma.* Testamentets rättsverkan inträder omedelbart vid testamentsgivarens död, annars förelåge, om hela kvarlåtenskapen borttestamenterats, till en början ett herrelöst bo, vars rättsläge vore omöjligt att juridiskt bestämma. Sådant oaktat har testamentsbevakning föreskrivits, för att testamentstagare härigenom må manas att, vid äventyr av sin rätts förlust, inom viss tid förklara, om han vill behålla vad honom tillfallit.

Enligt rådande domstolspraxis kan *skriftligt* testamente bevakas av vem som helst, som företer detsamma, jämväl om han saknar fullmakt och i själva verket icke blivit av testaments-tagaren ombedd, och följaktligen kan även den ena testameiits-tagaren bevaka för den andra, (Jfr. N. J. A. 1874:228; 1876:402; 1884:100; 1889:10, 277, 408; 1895:246.) Om testamentet i bevakningsavseende ingives utan angivande av, för vems räkning detta sker, anses bevakning äga rum för alla testamentstagarna. (Jfr. N. J. A. 1875:158; 1876:44; 1908:516.) I fråga om *muntligt* testamente gäller däremot, att varje testamentstagare, som vill tillgodonjuta testamentet, måste bevaka detsamma. Bevakningen kan göras av testamentstagare personligen eller genom ombud. Beträffande så väl muntligt som skriftligt testamente gäller, att om testamentstagare, som överlevat testamentsgivaren, avlider innan bevakning skett, testamentstagarens stärbhusdelägare hava rätt att bevaka inom vanlig tid, beräknad från testamentsgivarens dödsdag.

a) *Bevakning skall ske vid vederbörlig domstol,* d. v. a. vid härads- eller rådhusrätten i den ort, där testamentsgivaren vid sin död var mantalsskriven. Var han icke mantalsskriven någonstädes, skall testamentet bevakas vid domstolen i den ort, där det fall att testamentstagare begagnar sig av den honom i Kungl. Förordn, om urarvagörelse den 18 sept. 1862 medgivna rätt att tillträda egendom, som arvinge avträtt till urarvakonkurs, ikläder sig testament stagar en personligt ansvar för gälden.

*

Om åtgärder för testamentes tillgodonjutande.

För att testamentstagare skall komma i åtnjutande av ett till hans förmån upprättat testamente fordras antingen att han verkställer *bevakning och delgivning* av testamentet eller att testamentsgivarens närmaste arvingar *godkänna* detsamma eller åtminstone underlåta att inom i lag föreskriven tid klandra detsamma.

1. *Testamentets bevakning.*

Med testament sbe va kning förstås *en anmälan vid domstol av ett testaments tillvaro samt att te stam ent sta g ar en vill begagna sig av detsamma.* Testamentets rättsverkan inträder omedelbart vid testamentsgivarens död, annars förelåge, om hela kvarlåtenskapen borttestamenterats, till en början ett herrelöst bo, vars rättsläge vore omöjligt att juridiskt bestämma. Sådant oaktat har testamentsbevakning föreskrivits, för att testamentstagare

härigenom må manas att, vid äventyr av sin rätts förlust, inom viss tid förklara, om han vill behålla vad honom tillfallit.

Enligt rådande domstolspraxis kan *skriftligt* testamente bevakas av vem som helst, som företer detsamma, jämväl om han saknar fullmakt och i själva verket icke blivit av testaments-tagaren ombedd, och följaktligen kan även den ena testameiits-tagaren bevaka för den andra, (Jfr. N. J. A. 1874:228; 1876:402; 1884:100; 1889:10, 277, 408; 1895:246.) Om testamentet i bevakningsavseende ingives utan angivande av, för vems räkning detta sker, anses bevakning äga rum för alla testamentstagarna. (Jfr. N. J. A. 1875:158; 1876:44; 1908:516.) I fråga om *muntligt* testamente gäller däremot, att varje testamentstagare, som vill tillgodonjuta testamentet, måste bevaka detsamma. Bevakningen kan göras av testamentstagare personligen eller genom ombud. Beträffande så väl muntligt som skriftligt testamente gäller, att om testamentstagare, som överlevat testamentsgivaren, avlider innan bevakning skett, testamentstagarens stärbhusdelägare hava rätt att bevaka inom vanlig tid, beräknad från testamentsgivarens dödsdag.

a) *Bevakning skall ske vid vederbörlig domstol,* d. v. a. vid härads- eller rådhusrätten i den ort, där testamentsgivaren vid sin död var mantalsskriven. Var han icke mantalsskriven någonstädes, skall testamentet bevakas vid domstolen i den ort, där200

han ägde eller måste anses hava ägt sitt verkliga hemvist. Efter svensk medborgare, som vid sitt frånfälle bodde utomlands, bevakas testamente vid domstolen i den ort, där han här i riket senast var mantalsskriven eller hade sitt verkliga hemvist.

b) Bevakning skall verkställas inom viss tid, nämligen vid rådhusrätt inom sex månader och vid häradsrätt sist å det (lagtima) ting, som infaller näst efter sex månader, sedan testa-mentstagaren fick kännedom om testamentsgivareiis död och testamentets tillvaro. I tingslag, där ting hållas enligt K. F. den 17 maj 1872, skall bevakningen vara fullgjord senast å det allmänna tingssammanträde, som först hålles, efter det nämnda tid förflutit. Har testamentstagaren vid olika tillfällen fått kunskap om, att testamentsgivaren avlidit, och att ett testamente till testamentstagarens förmån förefinnes, räknas tiden för bevakning från den sist mottagna underrättelsen. Är testamentstagare utrikes, skall han genom domarens försorg erhålla underrättelse om testamentet; bevakningstiden är då natt och år från underrättelsen. Försitter testamentstagare bevakningstiden utan att kunna visa laga förfall, blir testamentet i vad det rör honom ogillt, om det i behörig ordning klandras.

c) Angående sättet för bevakningens verkställande gäller att, när testamentet är skriftligt, själva originaltestamentet samt bestyrkt avskrift av detsamma ingivas till rätten. Ingives icke samtidigt avskrift av testamentet, är ej bevakningen därigenom olaglig, utan påföljden bliver endast, att domstolen på testamentstagarens bekostnad föranstaltar om avskrifts tagande. Har testamentstagare ej tillgång till originaltestamentet, t. ex. i det fall, att flera testamentstagare finnas, får han inskränka sig till ingivande av bestyrkt avskrift av testamentet. Kan varken originaltestamentet eller avskrift därav ingivas, skall den bevakande hos rätten anmäla, att ett av viss person till hans förmån upprättat testamente finnes. Dock måste originaltestamentet sedermera företes, ifall yrkande därom göres under rättegång angående klander av testamentet. Är testamente muntligt, ingives ^id bevakning protokollsutdrag över vittnesförhör angående testamentet, om sådant förhör hållits. 1 motsatt fall inlämnas lämpligast skriftlig vittnesattest (se rubriken Om testamentsvittnen jämte därunder införda formulär), eller ock göres anmälan om testamentets tillvaro, med angivande av dess huvudsakliga innehåll. I fråga om såväl muntligt som skriftligt testamente bör tydligt uppgivas, att dess ingivande sker i bevaknings ändamål. Vid en del domstolar fordras också, att attest angående testamentsgivarens dödsfall bifogas. Har vittnesförhör ej förut ägt rum, är det, som förut sagts, lämpligt att föranstalta om sådant i sammanhang med bevakningen.201

Formulär till bevakningsinlaga.

1) Till Åkerbo Häradsrätt.

Som jag erhållit kännedom om, att hemmansägaren Göran Larsson i Bo, vilken avled den 27 nästlidne

september, genom ett den 7 juli 1899 upprättat skriftligt testamente tillagt mig ett belopp av tvåtusen (2,000) kronor, men hans änka Anna Lovisa Larsson vägrat att till mig utlämna nämnda testamente eller avskrift därav, får jag härmed till bevakning anmäla sagda testamente (och anhåller jag tilliga om kallelse och stämnttng å bondesonen Jöns Eriksson i Torpa och rättaren Gustaf Persson i Grantorp för att såsom vittnen å berörda testamente höras).

Åby den 7 oktober 1900.

Per Erik Johansson.

2) Till Stockholms Rådhusrätt.

I bevakningsändamäl efter min man, medicine doktor Alfred Georg Axberg, vilken enligt bilagda attest avled den 9 juli 1900, får jag härmed vördsamt ingiva huvudskrift och bestyrkt avskrift av ttt mellan min bemälde man och mig deri 10 maj 1896 upprättat inbördes testamente. Stockholm den 1 augusti 1900.

Clara Axberg1;, född Wager. genom Johan Park. Enligt fullmakt.

2. Testamentets delgivning.

Sedari testamente bevakats, skall det delgivas den dödes när-måste arvingar (om vilka kunskap erhålles av bouppteckningen efter honom). En bestyrkt avskrift av testamentet med rättens bevis om bevakningen eller av rättens protokoll över bevakningen tillställes, helst genom två stämningsmän, en var av de närmaste arvingarna (de arvingar, till vilka egendomen skulle övergått, ifall testamentet ej funnits), varpå originalhandlingen förses med delgivningsbevis. Datum för delgivningen bör alltid utsättas. Har arvinge avlidit före delgivningen, skall testamentet delgivas hans stärbhusdelägare. För omyndig mottager förmyndare delgivning. Angående av rätten förordnad god man för frånvarande arvinge är i lag den 29 maj 1896 stadgat, att dylik god man äger att i allt, som har samband med hans ifrågavarande uppdrag, företräda den frånvarande med laga verkan. Därav följer, såsom förarbetena till lagen för övrigt utvisa, att man kan med bindande verkan delgiva testamente åt en dylik god man för frånvarande arvinge. Finnas inga arvingar efter testamentsgivaren,

Advokaten. 26202

skall testamentet delgivas kronans ombud, d. v. s. på landet landsfiskal, i stad magistrat. Egendomen skulle nämligen i detta fall, om testamente ej förefunnits, såsom danaarv tillfallit kronan. Där kronans rätt till danaarv är överlåten på viss kommun (t. ex. i Stockholm), sker delgivningen med vederbörande kommunalstyrelse.

Någon, viss tid för delgivnings verkställande är icke föreskriven, men då klandertiden räknas från delgivningsdagen, ligger det i testamentstagares eget intresse att så skyndsamt som möjligt efter bevakningen delgiva testamentet.

Formulär till delgivning sb evis.

Av detta testamente (protokoll) liar undertecknad denna dag emottagit en bestyrkt avskrift, erkännes.

Örebro den 1 november 1900.

J. F. Pettersson, Handlande.

Bevittnas:

N. N. N. N.

Stämningsmän.

eller:

Av förestående testamente (protokoll) hava undertecknade denna dag till handlanden J. F. Pettersson överlämnat en bestyrkt avskrift, betygas. Örebro den 1 november 1900.

N. N. N. N.

Stämnings män.

3. Godkännande av testamente.

Om samtliga testamentsgivarens närmaste arvingar godkänna testamentet, blir detsamma utan bevakning och formlig delgivning giltigt. Arvingarna ha då förlorat sin rätt att klandra testamentet. Dylikt godkännande bör alltid tagas skriftligt och tecknas lämpligast å originaltestamentet eller, vid muntligt testamente, å vittnesförhörsprotokollet. Godkännande kan avgivas när som helst efter testamentsgivarens död; ett före dödsfallet avgivet godkännande är däremot utan betydelse. Skulle endast någon eller några av arvingarna ha godkänt testamentet, måste detta bevakas och delgivas de övriga, vilka då äro oförhindrade att anställa klander av detsamma.

Anm. Den, som genom testamente fått ägande- eller nyttjanderätt till fast egendom, bör till bevarande av sin rätt så skyndsamt som möjligt söka, i förra fallet lagfart och i senare fallet inteckning på grund av testamentet.Formulär till godkännande av testamente.

Förestående testamente (I förestående protokollsutdrag intagna testamente) godkännes till alla delar av oss undertecknade, och avsäga vi oss all rätt att klandra detsamma.

Strängnäs den 1 juli 190.1.

Erik Gustaf Larsson Vinge, Ulrika Larsson,

Handlande. Sömmerska. Bevittnas:

N. N. N. N.

Formulär till jämkning i testamente i sammanhang med godkännande.

1.

Förestående testamente godkännes med det förbehåll, att min laglott utan hinder ' därav till fullo utgår. U

Alnäs den 17 september 1901.

Erik Gustaf Larsson.

Bevittnas:

N. N. N. N.

Förestående förbehåll godkännes. Högby den 19 september 1901.

Per Persson, Testamentstagare.

Bevittnas: N. N. N. N.

2.

Enligt emellan oss undertecknade denna dag träffad överenskommelse skall förestående testamente icke lända till intrång i den min, J. P. Öbergs, myndling Erik Gustaf Persson tillkommande laglott i hans avlidne fader, hemmansägaren Lars Gustaf Perssons kvarlåtenskap, utan nämnda laglott oavkortad därur utgå, men testamentet i övrigt gälla så som laga kraft-vunnet.

Hörby den 7 december 1900.

Lovisa Persson, J. P. Öberg,

född Jansson. såsom förmyndare för Erik Gustaf Persson.

På en gång närvarande vittnen: N. N. N. N.

*

Om testamentsklander.

A. *Rätt att klandra testamente — d. v. s. att mot testamentstagare anhängiggöra rättegång för att få testamente upphävt eller rättat efter lag*Såsom av denna definition framgår, kunna av ett testamente många rättstvister uppkomma, vilka ej äro att hänföra till testamentsklander och följaktligen ej följa de i texten angivna regler. — *tillkommer endast teslamentsgivarens närmaste arvingar.* För omyndig äger förmyndare anställa klandertalan. Avlider arvinge före klandertidens utgång, övergår hans klanderrätt till hans närmaste arvingar. Likaså torde konkursborgenärer äga, att klandra ett till gäldenärens förfång upprättat testamente, då testamentsgivaren dött före eller under konkursen, under förutsättning dock, att testamentet, därest testamentsgivaren före konkursen avlidit, icke blivit av gäldenä-ren före konkursen godkänt. I de fall, då oäkta barn har arvsrätt (se sid. 132), äger ett sådant barn rätt att klandra testamente. När inga arvingar finnas, äger kronan eller den, som i kronans ställe har rätt till danaarv, befogenhet att klandra testamente.

Ett ursprungligen olagligt testamente blir gällande, om det icke i behörig tid och ordning klandras. Detta gäller även för det fall, att testamentet inkräktar på bröstarvinges laglott. Om endast någon eller några av den dödes arvingar anställa klander, och klandret godkännes, blir testamentet ogiltigt allenast i fråga om deras arvsandelar, som klandrat, men gäller i allt övrigt.

B. *Testamentsklander anhäniggöres genom stämning* till domstolen i den ort, vid vilken bevakningen ägt eller bort äga rum.

C. *Stämningen skall vara icke blott uttagen, utan även bevisligen delgiven te stament sta g are inom natt och år från det att arvingen fick del av testamentet.* Sker ej detta, blir testamentet laga kraftvunnet gent emot den, som försuttit tiden. Inom nämnda tidsgräns är arvinge oförhindrad att när som helst efter testä-mentsgivarens död klandra testamentet. Om flera arvingar finnas, är det lämpligast och minst kostsamt, om samtliga förena sig om en stämning. Har en eller flera redan på egen hand anhängiggjort klander, kunna de övriga inom klander tiden anmäla sig som mellankommande parter i rättegången. Samtliga testa-mentstagare, i fråga om vilkas lotter man yrkar testamentets ogillande, böra instämmas, vilket jämväl lämpligast sker genom en och samma stämning.

D. *Såsom exempel på laga skäl till klander* kunna (i enlighet med förut givna regler för ett giltigt testamentes upprättande) anföras: att testamentsgivaren vid testamentets upprättande varit minderårig, icke varit vid sunt och fullt förstånd, ej handlat frivilligt och självständigt, eller ej kunnat tydligt uttrycka sin205

vilja; att testamentet ej är vederbörligen bevittnat, i ty att vittnena ej varit minst två, på en gång närvarande, oj aviga, särskilt anmodade och med testamentsgivaren personligen bekanta, eller att de ej tecknat sina namn å skriftligt testamente; att testamentet vare sig på grund av ett vittnes död eller avresa till obekant ort, innan det blivit på ed avhört, eller på grund av bristande samstämmighet eller minne hos vittnena, icke kan anses lagligen styrkt; att testamentet blivit av testamentsgivaren ändrat eller återkallat; att testamentet inkräktar på bröstarvinges eller adoptivbarns laglott; att testamentet icke blivit vid rätt domstol eller inom laga tid bevakat, o. s. v.

E. Rättegången vid klander följer de allmänna rättegångsreglerna. I stämningen bör tydligt angivas, vilket testamente som klandras, skälet till klandret samt yrkandena. Arvinge, som klandrar, bör vara beredd att styrka sin skyldskap med testamentsgivaren, vilket sker genom företeende av bouppteckning efter denne eller, om denna bevisning ej godkännes av motparten, av utdrag ur kyrkoböckerna. Testamentstagaren skall styrka testamentets tillvaro och innehåll och att det blivit på behörigt sätt upprättat. Det åligger sålunda honom att förete testamentet i huvudskrift samt att ingiva protokoll över vittnesförhöret eller låta verkställa sådant, motparten dock obetaget att även begära testamentsvittnenas hörande. Vägrar arvinge utlämna testamente, som han har i förvar, kan rätten ålägga honom förete detta. Undandöljer arvinge testamente, som lian har i förvar, skall han till testamentstagaren utgiva allt det gods, som arvingen sålunda sökt tillägna sig, och dessutom ersätta all skada, som genom arvingens; ifrågavarande beteende tillskyndats testa-meiitstagaren. Den, som uppsåtligen till förfång

för annans rätt förstör testamente eller eljest gör det obrukbart, straffas för bedrägeri.

Anm. 1. Under klanderprocessen har testamentstagare rätt att behålla den testamenterade egendomen, om han ställer borgen. Eljest skall egendomen ställas under kvarstad eller förbud att säljas eller skingras eller i gode mäns vård.* Vid återbäring av egendom skall testamentstagaren utgiva jämväl ränta och avkastning, men har däremot rätt att erhålla ersättning för på egendomen nedlagd nödig kostnad.

Anm. 2. Tvist om äganderätt till testamenterad fastighet bör anmälas hos rätten i den ort, där fastigheten är belägen, för anteckning i lagfartsprotokollet och lagfartsboken.

* I denna och nästföregående punkt av texten omförmälda förfarande skall även oberoende av klandertalan ägfa rum, om testamentstagaren sådant begär, så snart denne vederbörligen bevakat testamentet. iFormulär till stämningsansökningar rörande testamentsklander.

l:o) Till öknebo Häradsrätt.

Som vår fader och svärfader, hemmansägaren Johan Gustaf Hammarström i By, vilken avled den 25 nästlidne februari, genom dt den 3 juli 189Q upprättat testamente, av vilket vi den 20 sistlidne mars erhållit del, bland annat, tillagt sin hushållerska, ogifta Anna Lovisa Persdotter i By, ett belopp av femtusen (5,000) kronor, men nämnda belopp icke kan ur kvarlåtenskapen utgå, utan att intrång sker i den oss undertecknade, den avlidnes bröstarvingar, tillkommande laglott, få vi härmed anhålla om laga kallelse och stämning å bemälda Anna Lovisa Persdotter, med yrkande, att nämnda testamente måtte varda i berörda hänseende rättat efter lag samt oss följaktligen tillerkännas rätt' att ur kvarlåtenskapen, oavkortad, uttaga den oss i egenskap av bröstarvingar tillkommande laglott; förbehållande vi oss fri och öppen talan i målet, jämväl i fråga om rättegångskostnaderna, för vilka vi yrka ersättning.

By den 10 april 1900.

Anders Ludvig Hammarström. . Hilma Hammarström.;

Vånga den 10 april 1900.

Erik Gustaf Karlsson, såsom målsman för min hustru Hilda Erika Hammarström.

2) Till öknebo Häradsrätt.

Sedan undertecknade den 20 nästlidne mars erhållit del av ett av hemmansägaren Karl Erik Blomberg i Yske, vilken avled den 24 sistlidne februari, till förmån för hans fosterdotter Anna Lisa Engström i Yske den 3 juli 1899 uprättat testamente, få vi, den dödes närmaste arvingar, härmed anställa klander mot samma testamente samt för den skull anhålla om kallelse och stämning å bemälda Anna Lisa Engström, med yrkande att testamentet måtte varda till alla delar förklarat ogill t på den grund, att detsamma (efter ena vittnet, drängen Jan Fredrik Larssons död) (då ena vittnet, drängen Jan Fredrik Larsson, vistas å okänd ort) icke kan anses lagligen styrkt, (på den grund, att ovan omförmälde Karl Erik Blomberg vid dess upprättande icke varit vid fullt och sunt förstånd (icke handlat frivilligt) (såsom vid dess upprättande minderårig icke ägt att om den sålunda borttestamenterade egendomen förordna), (på den grund att testamentet icke blivit inom laga tid) (vid rätt domstol) bevakat o. s. v.; förbehållande vi oss fri och öppen talan i målet, jämväl i fråga om rättegångskostnaderna, för vilka vi yrka ersättning.

Gårdby den 10 april 1900.

Erik Gustaf Blomberg. Karl Fredrik Karlström.

*

Om inbördes testamente.

När två eller flera personer ömsesidigt och till den sist levandes förmån förordna angående sin kvarlåtenskap eller en del därav, kallas förordnandet inbördes testamente. Ofta innehåller förordnandet jämväl föreskrift om, vilken eller vilka egendomen efter samtliga testamentsgivarnas död skall tillfalla. För att inbördes testamente skall föreligga, måste naturligtvis de ömsesidiga förordnandena vara gjorda genom en och samma testament s-handling.

Vår lag innehåller inga särskilda föreskrifter för detta ofta förekommande slag av testamente, och i tidigare rättsskipning betraktades det ofta såsom avtal; men numera bedömes det såsom ett verkligt testamente av en var av testamentsgivarna samt följer de allmänna testamentsreglerna. Vad som i föregående avdelningar av testamentsrätten blivit sagt om testamente i allmänhet, gäller därför, i tillämpliga delar, jämväl om inbördes testamente. Här må därför endast påpekas, *att samtliga* de personer, som sig emellan upprätta inbördes testamente, skola innehava de egenskaper, som fordras för att vara testamentsgivare, ävensom handla fullt frivilligt, uttryckligen tillkännagiva, att förordnandet innefattar deras yttersta vilja, och underteckna testamentet; vidare *att* vittnena böra personligen känna *samtliga* testamentsgivarna och vara oj aviga i förhållande till dem alla; samt slutligen *att* ej heller inbördes testamente får inkräkta på *bröstarvinges* eller *adoptivbarns laglott.*

Inbördes testamenten kunna göras av vilka testamentsgivare som helst, men oftast upprättas sådana*mellan äkta makar.* Sistnämnda slag av inbördes testamenten innehåller vanligen, att makarna tillerkänna den sist levande av dem rätt att till sin död (eller så länge han eller hon förbliver änkling eller änka) sitta i orubbat bo, d. v. s. giva den sist levande nyttjanderätt till egendomen, eller ock att makarna tillerkänna den sist levande full äganderätt till kvarlåtenskapen.I intetdera fallet får dock, såsom redan blivit nämnt, inkräktas på bröstarvinges eller adoptivbarns laglott. Dessutom innehåller ett inbördes testamente makar emellan ofta den bestämmelse, att egendomen efter båda makarnas död skall övergå till viss person eller användas till visst ändamål. Har den sist levande maken genom testamentet fått full äganderätt till kvarlåtenskapen, äger han, såvida icke testamentet annorlunda stadgar, fritt förfoga över egendomen och kan således sälja, bortgiva eller annorledes avhända sig densamma,Angående den efterlevandes rätt att borttestamentera egendom, se vad i det följande nämnes om ändring eller upphävande av inbördes testamente. Att i testamentet förordnas, vemegendomen efter bägges död skall tillfalla, minskar icke denna den sist levandes rätt. — Det stora flertalet av de talrika rättstvister, till vilka inbördes testamenten giva upphov, framkallas därav, att i testamentet icke tydligt säges, om den sist levande maken skall erhålla ägande- eller allenast nyttjanderätt till egendomen. Alla tvetydiga uttryck, såsom t. ex. »oinskränkt dispositionsrätt)), »evärdlig besittning» och dylikt, böra därför vid testamentets upprättande undvikas. När dylika uttryck icke desto mindre förekomma, och testamentsgivarens mening därmed icke framgår av testamentets ordalydelse i övrigt, torde man böra antaga, att endast den mindre rätten, d. v. s. nyttjanderätten, avses.

Hava tvenne makar till förmån för den sist levande av dem upprättat inbördes testamente samt däri tillika utsett viss person, som egendomen efter bägges död skall tillfalla, och dör denne före bägge makarna, äga hans arvingar icke träda i hans rätt och ställe såsom testamentstagare. Men måste han då överleva bägge makarna för att testamentet i vad det honom angår skall gälla? Härvid äro två fall att märka:

1) Att tvenne makar genom inbördes testamente tilldelat den sist levande av dem egendomen i boet, med villkor att densamma efter bägges död skall fördelas mellan makarnas arvingar enligt lag.

I detta fall måste mannens arvingar överleva mannen och hustruns arvingar hustrun. Den egendom, som skall tillfalla den först avlidne makens arvingar, anses då arvfallen omedelbart vid dennes död och skall efter bägge makarnas; frånfälle tillfalla de personer, som vid den först avlidne makens död voro dennes arvingar. Skulle nämnda arvingar avlida före den sist levande maken, inträda deras rättsinnehavare i deras ställe.

2) Att makarna, med upphävande eller inskränkning av den lagliga arvs ordning en, insatt viss person till testamentstagare efter bägges död.

I denna händelse torde den utsedda testamentstagaren, för att få tillgodonjuta testamentet, böra överleva bägge

makarna.

Inbördes testamente kan ändras eller upphävas dels av bägge makarna gemensamt, och dels under bägges livstid av endera maken utan den andres vetskap eller samtycke. En ändring eller återkallelse av sistnämnda slag kan ske antingen genom nytt testamente eller genom uttrycklig förklaring, att testamentsgiva-ren helt eller delvis upphäver förordnandet (se för övrigt under rubriken Om ändring och återkallelse av testamente). Däremot har frågan, huruvida en efterlevande make, som tillgodonjutit testamentet, äger rätt att genom nytt testamente förordna om kvarlåtenskapen, bedömts olika av våra domstolar. Följande regler torde dock numera kunna i förevarande hänseende uppställas:209

1) Om i testamentet bestämts, att egendomen efter båda mankarnas död skall tillfalla makarnas arvingar eller vissa andra, uppgivna personer eller användas för visst ändamål, liar efterlevande make rätt att genom nytt testamente förordna allenast om sin enskilda egendom och giftorätt i boet. Den andra makens giftorätt ocli enskilda egendom tillfaller däremot de i testamentet bestämda personer eller användes för däri föreskrivet ändamål.

2) Är åter icke i testamentet bestämt, vem egendomen efter bägge makarnas död skall tillfalla, och har den efterlevande maken fått densamma med full äganderätt, liar den efterlevande maken rätt att borttestamentera hela kvarlåtenskapen; bar den efterlevande maken endast fått nyttjanderätt, kan ban genom nytt testamente bortgiva endast sin enskilda egendom och giftorätt. Återstoden tillfaller den först avlidne makens arvingar.

Det är att tillråda, att samtliga de personer, till vilkas förmån ett inbördes testamente är upprättat, bevaka desamma redan vid den först avlidne testamentsgivarens frånfälle. Således bör ett inbördes testamente mellan äkta makar vid den först avlidne makens död bevakas icke blott av den efterlevande maken utan även av de testamentstagare, som kunna vara utsedda att efter båda makarnas död tillträda egendomen eller en del därav.

Inbördes testamente, som anses olagligt, skall vid varje av testamentsgivarnas död klandras av hans närmaste arvingar. Om alltså ett av äkta makar upprättat inbördes testamente icke godkännes av mannens arvingar, skola de klandra detsamma vid mannens död, liksom hustruns arvingar under liknande förutsättning skola anställa klandertalan vid hennes frånfälle.

Bliva makar skilda i äktenskapet, torde dem emellan upprättat inbördes testamente genom skilsmässan förfalla.

Formulär till inbördes testamenten.

1) Inbördes testamente.

Vi undertecknade äkta makar förklara härmed såsom vår j^ttersta vilja, att den av oss, som överlever den andra, skall med full äganderätt erhålla all den avlidnes kvarlåtenskap; skolande dock, därest vid den först avlidnes frånfälle bröstarvinge eller adoptivbarn finnes, hela detta förordnande bortfalla, och boet gå till delning efter lag.

Gårdby den 8 juli 1900.

Erik Gustaf Karlsson Anna Lovisa Karlsson,

född Andersdotter.

Att hemmansägaren Erik Gustaf Karlsson i Gårdby och hans hustru Anna Lovisa Karlsson, född Andersdotter, vilka vi personligen känna, med sunt och fullt förstånd och av fri vilja förklarat förestående förordnande inne^

fatta deras yttersta vilja och testamente samt egenhändigt undertecknat detsamma, intyga undertecknade, särskilt anmodade och på en gång närvarande vittnen. Gårdby som ovan.

Nils Larsson, Anders Petter Andersson,

Rättare, Kartorp. Hemmansägare, Storgården.

eller (en annan vittnesmening) :*

Att hemmansägaren Erik Gustaf Karlsson i Gårdby och hans hustru Anna Lovisa Karlsson, född Andersdotter, förklarat detta av oss för dem upplästa förordnande innefatta deras yttersta vilja och testamente samt därunder egenhändigt tecknat, Erik Gustaf Karlsson sitt namn och hans hustru sitt bomärke, intyga undertecknade, särskilt anmodade och på en gäng närvarande vittnen, av vilka jag, Larsson, skrivit såväl testamentets text som hustruns namn.

Gårdby som ovan.

Nils Larsson, Anders Petter Andersson,

Rättare, Kartorp. Hemmansägare, Storgården.

2) Inbördes testamente.

Vi undertecknade äkta makar förklara härmed vår yttersta vilja vara, att den av oss, som överlever den andra, skall med full äganderätt erhålla all den avlidnes kvarlåtenskap; dock må detta förordnande ej lända till inskränkning i bröstarvinges och adoptivbarns rätt till laglott. Alsnäs den 1 oktober 1899.

Johannes Strandberg. Anna Strandberg.

född Larsson. [Vittnesmening (se ovan).]

3) Inbördes testamente.

Som vårt äktenskap icke blivit välsignat med barn och vi ej heller äga adoptivbarn, vadan vi följaktligen äga fritt förordna om vår kvarlåtenskap, förklara vi undertecknade äkta makar härmed vår yttersta vilja vara:

att den av oss, som överlever den andra, skall med full äganderätt erhålla all den egendom, som vid den avlidnes död i vårt bo finnes, av vad namn och beskaffenhet egendomen vara må, lös eller fast, enskild eller gemensam;

att efter bådas vår död all egendom, som i boet finnes, skall med full äganderätt tillfalla min Per Gustaf Ekstams brorson Carl Arvid Ekstam och min Ann-Marie Ekstams systerdotter Anna Greta Fröberg, med hälften till vardera;

* Vittnesmening å slutet inbördes testamente kan en var lätt avfatta efter formulären till vittnesmen ing å slutet enkelt testamente, vilka formulär finnas införda under rubriken Om testamentes form.211

att därest endera av eller båda våra nämnda anförvanter skulle avlida före oss och efterlämna bröstarvingar, dessa sistnämnda skola inträda i den avlidnes rätt och ställe och tillträda hans lott;

att om åter endera av bemälda Carl Arvid Ekstam och Anna Greta Fröberg före oss avlider utan att efterlämna bröstarvinge, den efterlevande av dem eller hans bröstarvingar skola tillträda hela kvarlåtenskapen;

samt att om båda våra ifrågavarande anförvanter skulle avlida före oss utan bröstarvingar, hela kvarlåtenskapen skall efter bådas vårt frånfälle med full äganderätt tillfalla Stiftelsen för gamla tjänarinnor i Stockholm, att efter nämnda stiftelses ändamål av dess styrelse användas;

ägande dock den efterlevande av oss att, på sätt honom för gott synes, om egendomen i boet annorlunda förordna än detta vårt testamente innehåller.

Hälsingborg den 17 augusti 1899.

Per Gustaf Ekstam. Ann-Marie Ekstam,

född Berggren.

(Vittnesmening.)

4) Inbördes testamente.

Vi undertecknade äkta makar förklara härmed vår yttersta vilja vara, att vid enderas vårt frånfälle den efterlevande maken skall tillträda hela kvarlåtenskapen, över vilken han eller hon äger fritt råda; samt att, när den

efterlevande dör eller till äventyrs ingår nytt äktenskap, den först avlidne makens dåvarande närmaste arvingar skola med full äganderätt tillträda hälften av den behållning, som i boet då möjligen finnes, dock ej mer än vad den efterlevande vid avvittringen efter den först avlidne erhållit på grund av detta testamente.

(Ort, datum och namn samt vittnesmening.)

5) Inbördes testamente (angående rätt för efterlevande make att

»sitta i orubbat bo»).

Vi undertecknade äkta makar förklara härmed vår yttersta vilja vara, att den av oss, som överlever den andra, skall under sin återstående livstid orubbat besitta och nyttja den avlidnes hela kvarlåtenskap; dock att detta förordnande icke må lända till intrång i bröstarvinges eller adoptivbarns rätt till lag-lott. Om vid den efterlevandes död inga bröstarvingar eller adoptivbarn finnas, skall den först avlidne makens kvarlåtenskap, enligt dess vid hans död beräknade bouppteckningsvärde, tillfalla hans vid den efterlevandes död närmaste arvingar.

(Ort, datum och namn samt vittnesmening.)

6) Inbördes testamente (angående d:o).

Vi undertecknade äkta makar förklara härmed vår yttersta vilja vara, att den av oss, som överlever den andra, skall under sin återstående livstid besitta och nyttja all den egendom, som vid dödsfallet i boQt finnes, fast eller lös, enskild eller gemensam; dock att, därest vi skulle erhålla bröst-212

arvingar eller adoptivbarn, dessas laglott skall undantagas från den egendom, till vilken den efterlevande maken sålunda tillerkänts nyttjanderätt. Om vid den efterlevandes död inga bröstarvingar eller adoptivbarn finnas, skall kvarlåtenskapen fördelas emellan våra då varande arvingar enligt lag. (Ort, datum och namn samt vittnesmening.)

7) Inbördes testamente.

Undertecknade systrar förklara härmed vår yttersta vilja vara, att när en av oss avlider, all hennes kvarlåtenskap skall med full äganderätt och med hälften till vardera tillfalla de bägge övriga, samt att den av dessa som överlever den andra, skall erhålla hela kvarlåtenskapen, vilken sedermera efter allas vår död skall fördelas emellan våra då varande arvingar enligt lag.

Linde den 1 juli 1899.

Greta Lindberg. Anna Maria Lindberg. Sigrid Lindberg. y (Vittnesmening.)

8) Inbördes testamente.

Undertecknade äkta makar förklara härmed såsom vår yttersta vilja och testamente, att efter enderas död den efterlevande av oss skall rned full äganderätt bekomma all den egendom av vad namn och beskaffenhet den vara må, som vid dödsfallet tillhör vårt gemensamma bo eller den avlidne enskilt, allenast med den inskränkning, att våra bröstarvingars (och adoptivbarns) rätt till laglott av den avlidnes kvarlåtenskap varder dem förbehållen.

Det åligger emellertid den efterlevande maken, att för den händelse han eller hon inträder i nytt /äktenskap, dessförinnan till dem av våra 'bröstarvingar, som dä finnas i livet, överlämna ett kapitalbelopp, motsvarande vad som vid avvittringen efter den förut (avlidne maken tillskiftats våra bröstarvingar såsom laglott.

Avlider den efterlevande titan att hava ingått nytt äktenskap, och skulle vid denna tidpunkt ingen av våra bröstarvingar (ej heller vårt adoptivbarn) vara i livet, skall, därest den efterlevande maken ej annorledes genom testamente förordnat, vad i boet finnes lagligen fördelas mellan bådas då levande arvingar, så att den ena hälften av kvarlåtenskapen tillkommer mina, Oskar Hallbergs arvingar, och den andra hälften mina, Anna Wilhelmina Hallbergs, född Renström, arvingar.

Borås den 4 december 1899.

Anna Wilhelmina Hallberg, Oskar Hallberg,

född Renström. Handlande.

Att handlanden Oskar Hallberg och hans hustru Anna Wilhelmina Hallberg, född Renström, som vi bägge personligen känna, denna dag i makarne Hallbergs bostad i huset n:r 16 vid Storgatan här i staden vid fullt och sunt förstånd och av fri vilja förklarat förestående handling innefatta derasyttersta vilja och testamente samt detsamma egenhändigt underskrivit, del varder av oss på en gång närvarande och av makarne Hallberg om testamentets bevittnande särskilt anmodade vittnen intygat. Borås som ovan.

Erik Andersson, Nils Skoglund,

Kontorist, Ingenjör,

Brunnsgatan 62. Drottninggatan 3.

*

Om fideikommisstiftelser.

Med *fideikommisstiftelse* förstås *ett testamente, varigenom en person för ordnat, att viss fast eller lös egendom av hans kvarlåtenskap skall i en viss ordning tillträdas av vissa, av testatmentsgivaren härtill utsedda personer samt odelad och oförminskad nyttjas och begagnas under de villkor, som testamentet bestämmer.* Avser fideikommiss-stiftelsen att bibehålla egendomen inom en viss släkt, kallas stiftelsen familjefideikommiss.

För fideikommiss-stiftelser gälla samma allmänna regler som för vanliga testamenten. Stiftaren skall äga alla de egenskaper, som fordras för att vara testamentsgivare. Varje i stiftelsen avsedd person, eller s. k. fideikommissarie, måste innehava icke blott de för en testamentstagare i *allmänhet* nödiga, utan även de i fideikommiss-stiftelsen, *särskilt bestämda* egenskaper. Fideikommiss-stiftelsen skall upprättas med samma formalitet som vanligt skriftligt testamente samt efter stiftarens död av förste fideikommissarien i vanlig ordning bevakas ocli delgivas, såvida den ej av stiftarens arvingar godkännes; sedermera behöver bevakning ej ske. Rörande ändring och upphävande samt klander av fideikommiss-stiftelse gäller jämväl detsamma, som förut om testamente är sagt.

Rätten att upprätta fideikommiss-stiftelse är numera inskränkt genom stadgandet i K. Förordn, den 27 april 1810, att den, som bortgiver *fast egendom,* icke äger befogenhet att, beträffande villkoren för dess förvaltning, sträcka sitt förordnande längre än till egendomens förste emottagares och hans makas livstid eller att, i fråga om äganderätten till egendomen, meddela bestämmelser, som innefatta mer än utnämnandet av egendomens förste innehavare och dennes närmaste efterträdare, uti vilken sistnämndes hand egendomen ikläder sig egenskap av arvejord, varmed i allt förhålles efter allmän lag. Med fast egendom torde böra förstås sådan både på landet och i staden. En mot 1810 års förordning stridande fideikommiss-stiftelse blir icke gällande därigenom att stiftarens arvingar underlåtit att klandra densamma. yttersta vilja och testamente samt detsamma egenhändigt underskrivit, del varder av oss på en gång närvarande och av makarne Hallberg om testamentets bevittnande särskilt anmodade vittnen intygat. Borås som ovan.

Erik Andersson, Nils Skoglund,

Kontorist, Ingenjör,

Brunnsgatan 62. Drottninggatan 3.

*

Om fideikommisstiftelser.

Med *fideikommisstiftelse* förstås *ett testamente, varigenom en person för ordnat, att viss fast eller lös egendom av hans kvarlåtenskap skall i en viss ordning tillträdas av vissa, av testatmentsgivaren härtill utsedda personer samt odelad och oförminskad nyttjas och begagnas under de villkor, som testamentet bestämmer.* Avser fideikommiss-stiftelsen att bibehålla egendomen inom en viss släkt, kallas stiftelsen familjefideikommiss.

För fideikommiss-stiftelser gälla samma allmänna regler som för vanliga testamenten. Stiftaren skall äga alla de egenskaper, som fordras för att vara testamentsgivare. Varje i stiftelsen avsedd person, eller s. k. fideikommissarie, måste innehava icke blott de för en testamentstagare i *allmänhet* nödiga, utan även de i fideikommiss-stiftelsen, *särskilt bestämda* egenskaper. Fideikommiss-stiftelsen skall upprättas med samma formalitet som vanligt skriftligt testamente samt efter stiftarens död av förste fideikommissarien i vanlig ordning bevakas ocli delgivas, såvida den ej av stiftarens arvingar godkännes; sedermera behöver bevakning ej ske. Rörande ändring och upphävande samt klander av fideikommiss-stiftelse gäller jämväl detsamma, som förut om testamente är sagt.

Rätten att upprätta fideikommiss-stiftelse är numera inskränkt genom stadgandet i K. Förordn, den 27 april 1810, att den, som bortgiver *fast egendom,* icke äger befogenhet att, beträffande villkoren för dess förvaltning, sträcka sitt förordnande längre än till egendomens förste emottagares och hans makas livstid eller att, i fråga om äganderätten till egendomen, meddela bestämmelser, som innefatta mer än utnämnandet av egendomens förste innehavare och dennes närmaste efterträdare, uti vilken sistnämndes hand egendomen ikläder sig egenskap av arvejord, varmed i allt förhålles efter allmän lag. Med fast egendom torde böra förstås sådan både på landet och i staden. En mot 1810 års förordning stridande fideikommiss-stiftelse blir icke gällande därigenom att stiftarens arvingar underlåtit att klandra densamma.Enligt allmänt antagen tolkning, gäller emellertid nyssnämnda stadgande i 1810 års förordning endast, när den, till vilken fast egendom bortgives, är en *fysisk* person, lagstiftarens mening bar tydligen blott varit att inskränka rätten att stifta *familje*-fideikommiss. Det är således intet binder att genom testamente på evärdlig tid anslå fast egendom till en *juridisk* person, t. ex. en välgörenhetsinrättning, en fond för vetenskapliga eller konstnärliga ändamål etc. samt att uppställa för all framtid gällande föreskrifter angående sålunda anslagen egendoms förvaltning. Angående *lös* egendom är rätten att stifta fideikommiss oinskränkt.

Fideikommissarie är skyldig att överlämna fideikommissegendomen oförminskad och i lika gott stånd, som han mottog den, till sin efterträdare. Han äger sålunda visserligen nyttja och bruka fideikommissegendomen, uppbära avkastningen därav, ävensom uthyra eller bortarrendera den, men han får icke sälja, bortgiva eller eljest avhända sig densamma och icke beller in-teckna den. Kungl. Maj:t kan dock på ansökan medgiva intecknande av fideikommissegendomen, *utbyte* av därtill börande ägor samt *upphävande* antingen av fideikommiss-stiftelsen i dess helhet eller av vissa däri föreskrivna villkor ävensom meddela föreskrifter angående fideikommiss-stiftelsens »rätta mening och bästa tillämpning», när tolkningen icke rör frågor, som kunna yppa sig mellan fideikommissarie och bans medarvingar ocb som böra behandlas enligt allmänna rättegångsordningen (K. Förordn, den 3 april 1810). Sådan ansökan, varom nu är fråga, skall ingivas i nedre justitierevisionen, ocb bör vid ansökningen fogas yttrande över densamma av samtliga de kända personer, för vilka *någon* möjlighet finnes att i en framtid erhålla fideikommissegendomen.

Fideikommissarie *förverkar* sin rätt till fideikommissegendomen, dels om han icke uppfyller fideikommiss-stiftelsens villkor, och dels om han gör sig skyldig till något av de brott, varigenom arvsrätt förverkas. (Se sid. 166—179.) Fideikommissegendomen övergår då till den enligt fideikommiss-stiftelsen närmast berättigade.

Fideikommissegendom skall i *bouppteckning* efter dess innehavare upptagas till sitt fulla värde. Rörande stämpelbeläggning av fideikommiss-stiftelse, eller s. k. fideikommissbrev hänvisas till K. förordningen om

arvskatt m. m. den 19 november 1914. När innehavare av fast fideikommissegendom avlider, skola hans stärbhusdelägare åtnjuta laga *fardag,* dock att blotta dödsfallet skall anses äga lika verkan som uppsägning. Om emellertid fideikommissbrevet innehåller särskilda föreskrifter rörande uppsägning och flyttning, bliva dessa gällande. Å fast fideikommissegendom skall *lagfart* sökas.

*

Såsom tillägg till arvs- och testamentsrätten torde böra talas något

Om arvsföreningar.

Arvsförening är ett avtal om en ännu levande persons kvarlåtenskap eller en del därav.

De viktigaste slagen av arvsföreningar äro:

I. *Egentlig arvsförening mellan två personer om rätt för den ene till kvarlåtenskap efter den andre.*

Beträffande den rätt, som genom ifrågavarande arvsförening förvärvats, är att märka:

1) *Att rättigheten innehär befogenhet att uppbära avkastningen av kvarlåtenskapen från dödsfallet.*

2) *Att rättigheten icke får utövas till förfång för den avlidnes borgenärer.*

3) *Att rättigheten däremot går före testamentstagares anspråk på kvarlåtenskapen.*

4) *Att rättigheten ej får inkräkta på arvinges laglott.*

II. *Arvsföreningar mellan flera arvingar angående fördelning av blivande arv efter en annan eller inrymmande av arvsrätt även åt andra än lagliga arvingar.*

Sådana arvsföreningar äro ej bindande för andra än dem, som deltagit däri, ocli således ej för deltagarnas efterkommande, som efter dem inträda i arvsrätten. Om t. ex. flera syskon överenskommit om en annan fördelning av dem framdeles tillfallande arv än den i lag stadgade, och. en av dem dör, innan arvet fallit, så gäller icke arvsfören ingen för den dödes avkomlingar, utan allenast för de kvarlevande deltagarna i arvsföreningen. Har en av deltagarna i denna dött, men de återstående deltagarna fortfarande äro ensamma arvingar, så gäller likaledes arvsföreningen dem emellan.

Någon viss form för upprättande av de i *mom. I* och *II* avsedda arvsföreningar är icke föreskriven, orh behöva de ej heller *bevakas* i den för testamente stadgade ordning.

III. *Föryttring av blivande arvsrätt.*

Avtal härom är icke av beskaffenhet att kunna lagligen göras gällande.

IV. *Avsägelse av arvsrätt, gjord till arvlåtar en.*

En sådan avsägelse torde vara giltig, allenast om och i den mån densamma innehåller erkännande av försträckningar till visst angivet belopp, som erhållits från arvlåtaren. (Jfr. dock N. J. A. 1888:330.)

Formulär till arvsförening av visst slag.

Undertecknade, som äro barn, jag Karl Persson till slaktaren Olof Gulins hustru Maria Gulin i ett föregående äktenskap och jag Inez Gulin till slaktaren Gulin i ett föregående gifte, överenskomma härmed att oss emellan lika fördela blivande arv efter så väl slaktaren Gulin som Maria Gujin.

Enköping den 8 maj 1898.

Karl Persson. Inez Gulin.

Egenhändiga namnteckningarna bevittna: Elof Boning, Anshelm Nordström,

Juris studerande. Bagare.

*

Förmynderskapsrätt.

Om en person till följd av ungdom, oförstånd eller andra orsaker är ur stånd att vårda sig och sitt gods och han av samma orsaker ej heller förmår att till sitt biträde välja någon, som kan vara honom till hjälp härutinnan, bestämmer lagen, att annan tjänlig person skall taga vård om honom och hans gods samt i övrigt sköta hans angelägenheter. De regler, som bestämma, under vilka omständigheter en person, på sätt nu sagts, anses behöva annans bistånd, vilken lämpligen bör utses till hans biträde, huru den sålunda utsedde bör fullgöra sitt uppdrag och sättet för granskningen, huru detta fullgöres, alla dessa regler innefattas under benämningen *förmynderskapsrätt.*

*

Om dem, som böra stå under förmyndare.

Enligt svensk lag *skola* följande personer stå under förmyndare, nämligen:

1) *Man, som ännu icke fyllt 21 dr.*

Från denna regel gives dock det undantag, att om en yngling, som fyllt 15 år, *genom eget arbete* kan förvärva sig något, äger han rätt att själv råda däröver. Detsamma gäller, om han direkt erhåller någon gåva av mindre betydenhet, och t. o. m. om han mottager någon större gåva, därest vid denna blivit fäst villkoret, att den skall av den omyndige själv förvaltas. Härjämte får yngling, som uppnått 15 år, utan särskild tillåtelse Formulär till arvsförening av visst slag.

Undertecknade, som äro barn, jag Karl Persson till slaktaren Olof Gulins hustru Maria Gulin i ett föregående äktenskap och jag Inez Gulin till slaktaren Gulin i ett föregående gifte, överenskomma härmed att oss emellan lika fördela blivande arv efter så väl slaktaren Gulin som Maria Gujin.

Enköping den 8 maj 1898.

Karl Persson. Inez Gulin.

Egenhändiga namnteckningarna bevittna: Elof Boning, Anshelm Nordström,

Juris studerande. Bagare.

*

Förmynderskapsrätt.

Om en person till följd av ungdom, oförstånd eller andra orsaker är ur stånd att vårda sig och sitt gods och han av samma orsaker ej heller förmår att till sitt biträde välja någon, som kan vara honom till hjälp härutinnan, bestämmer lagen, att annan tjänlig person skall taga vård om honom och hans gods samt i övrigt sköta hans angelägenheter. De regler, som bestämma, under vilka omständigheter en person, på sätt nu sagts, anses behöva

annans bistånd, vilken lämpligen bör utses till hans biträde, huru den sålunda utsedde bör fullgöra sitt uppdrag och sättet för granskningen, huru detta fullgöres, alla dessa regler innefattas under benämningen *förmynderskapsrätt.*

*

Om dem, som böra stå under förmyndare.

Enligt svensk lag *skola* följande personer stå under förmyndare, nämligen:

1) *Man, som ännu icke fyllt 21 dr.*

Från denna regel gives dock det undantag, att om en yngling, som fyllt 15 år, *genom eget arbete* kan förvärva sig något, äger han rätt att själv råda däröver. Detsamma gäller, om han direkt erhåller någon gåva av mindre betydenhet, och t. o. m. om han mottager någon större gåva, därest vid denna blivit fäst villkoret, att den skall av den omyndige själv förvaltas. Härjämte får yngling, som uppnått 15 år, utan särskild tillåtelse217

av målsman förfoga över egna medel, insatta å motbok i postsparbank eller sparbank.

En yngling, som av Kungl. Maj:t erhållit tillstånd att oaktat ännu ej uppnådda 21 år ingå äktenskap, blir icke genom äktenskapets ingående myndig.

Ansökan av person att före uppnådda 21 år bliva myndig liar städse av Kungl. Maj:t avslagit s.

2) Ogift kvinna, som ännu icke fyllt 21 år.

Yad här ovan i första stycket av mom. 1 sagts om yngling, som fyllt 15 år, har * sin tillämpning även beträffande kvinna, som uppnått nämnda ålder.

I motsats till vad som gäller för man, blir kvinna däremot myndig genom sitt giftermål, och skulle hennes äktenskap upplösas! genom skilsmässa eller '"återgång, eller genom mannens frånfälle, förblir hon myndig, även om hon vid äktenskapets upplösning icke uppnått 21 år.

3) Vanvettiga personer.

Med vanvett menas allt slags själssjukdom, som hindrar en person att rätt bedöma de yttre förhållandena. Även den, som blott under vissa mellantider lider av sinnesförvirring, bör ställas under förmyndare, om sinnesförvirringen flera gånger upprepats. Likaledes anses sådan försvagning av själsförmögenheterna, som kan åtfölja ålderdom eller kroppslig sjukdom, utgöra skäl för ställande under förmynderskap.

Om hustru på grund av vanvett, slöseri eller andra orsaker är ur stånd att vårda sitt gods, skall hon ställas under förmyndare. Härtill kan förordnas antingen mannen eller annan person. Blir annan än mannen förordad till förmyndare, länder förordnandet ej till inskränkning i mannens målsmanskap. I alla de fall, där mannen på grund av sitt målmanskap äger bestämmanderätt, får således förmyndaren träda tillbaka, men intager i övrigt en förmyndares ställning i förhållande till hustrun. I följd härav äger förmyndaren att förvalta samt föra talan angående hustruns enskilda, dittills av henne själv omhänderhavda tillgångar och deras avkomst ävensom att angående hustruns enskilda, av mannen förvaltade fastighet lämna sådant samtycke, som förut (se sid. 61—70) omtalats. Av hustrun utan mannens eller förmyndarens samtycke gjord gäld är ogill, där ej gälden utgöres av böter eller skadestånd för gärning, därför hustrun bör ansvara. För av mannen eller av hustrun med hans samtycke stiftad kontraktsgäld svara hennes giftorätt och av mannen förvaltade enskilda egendom i enahanda utsträckning som förut. Av hustrun med förmyndarens samtycke eller av förmyndaren för hennes räkning gjord kontraktsgäld åvilar allenast hennes av förmyndaren förvaltade tillgångar.

Advokaten.

284) Slösaktiga personer.

Härmed menas i detta sammanhang sådana, som använda sin förmögenhet på onyttiga ändamål eller för sådana ändamål sätta sig i skuld, och detta i så avsevärd grad, att deras förmögenhet förr eller senare måste förstöras, om icke den oförståndiga förvaltningen hämmas.

5) De, som av andra orsaker än vanvett eller slöseri icke kunna själva vårda sitt gods.

Såsom exempel på dylika »andra» orsaker kunna nämnas hög ålder, blindhet, dryckenskap m. m.

Dessutom kunna enligt svensk lag personer i följande fall bliva ställda under förmyndare, nämligen:

1) Till myndig ålder kommen person.

a) på egen begäran.

Enligt vad ovan anförts medför uppnådd ålder av 21 år rätt att råda över sig såväl för man som kvinna. Efter därom hos vederbörlig domstol gjord ansökan kan emellertid såväl man som kvinna efter uppnådd myndighetsålder förklaras omyndiga. Ogift kvinna är därvid icke ens skyldig att anföra några som helst skäl för sin begäran, utan denna bifallés utan vidare av domstolen. Myndig man måste däremot anföra särskilda skäl för sin begäran (såsom t. ex. sjuklighet, utrikes vistelse, dryckenskapslast, slöseri e. dyl.), och denna bif allés av domstolen endast försåvida giltiga skäl föreligga.

b) på annan persons begäran.

Sådan framställning göres genom stämning å den omyndige till domstol och bifalles endast, därest giltiga skäl (se ovan) därför kunna företes.

2) Ännu minderårig person.

a) på egen begäran.

Då ännu minderårig person själv anhåller att efter uppnådda 21 år få kvarbliva i omyndighetstill stånd, enär han icke anser sig i stånd att själv förvalta och vårda sin egendom, bifalles ansökningen i regel, därest ej särskilt viktiga skäl tala mot densamma.

b) på annan persons begäran.

Då ännu minderårig persons närmaste anhöriga eller förmyndare framställa begäran, att den omyndige även efter uppnådd myndighetsålder måtte få t. v. kvarbliva under förmyndare, måste för framställningens beviljande giltiga skäl åberopas. Rå-dan framställning, vilken göres i form av ansökning til) domstol, bör dessutom uppgiva den tid, under vilken sökanden önskar, att omyndighetstillståndet skall räcka, Innan densamma av domstolen får bifallas, måste den omyndige själv hava hörts ävensom hans närmaste anförvanter, därest icke dessa själva inkommit med ansökningen.

*

Om förmyndare.

Av förmyndare finnas fyra olika slag:

1) *Föräldrar.*

Så länge båda föräldrarna leva, utöva de i samråd förmynderskapet, och det är fadern, som äger att utföra vad som blivit resultatet av detta samråd. Upplöses äktenskapet genom *moderns död,* skall han i fall av omgifte frånträda förmynderskapet, medan den i anledning av omgiftet företagna bodelningen äger rum. Efter dennas avslutande träder han åter till förmynderskapet, men skall i frågor, som angå barnens välfärd, d. v. s. deras personer, icke deras förmögenhet, inhämta barnens närmaste möderneshäktingars råd. Denna innebär, att man visserligen ej kan fordra bevis därom, att fadern vid en dylik frågas avgörande verkligen inhämtat

mödernesläktingarnas råd, men att nämnda släktingar, om fadern t. ex. vill tvinga barnen in i ett yrke, som släktingarna anse icke lämpa sig för barn ensl anlag eller överensstämma med deras stånd eller förmögenhet, äga att vända sig till domstol för att få befogenheten av faderns ifrågavarande åtgärder prövad.

Är *fadern* död, men modern lever, är hon barnens förmyndare, men kan, om hon så önskar, erhålla medförmyndare, vartill kan utses t. ex. en eller flera bland barnets fädernesläktingar, om sådana finnas. Har hon ej medförmyndare, bör hon i frågor angåendie barnens personliga angelägenheter inhämta barnens närmaste fädernesläktingars råd.

Om modern *gifter om sig,* upphör hennes förmynderskap för barnen, emedan hon då själv kommer under målsmanskap, och förmynderskapet övertages av hennes förre medförmyndare, om sådan funnits, eller av annan person. Modern har emellertid fortfarande rätt att taga vård om barnen i personligt avseende. Angående villkoren för barnens underhåll måste modern avhandla med förmyndaren.

Går föräldrarnas äktenskap åter, eller vinna de hemskillnad eller äktenskapsskillnad, skall den av dem, som rättsligen äger att ensam utöva vårdnaden om barnen, vara deras förmyndare, dock att förmynderskapet, om det innehaves av fadern, skall i fall av hans omgifte frånträdas, medan den i anledning av omgiftet erforderliga bodelningen försiggår, samt att, om förmynderskapet innehaves av *modern,* detsamma upphör, *om hon gifter om sig,* i vilken händelse hon emellertid fortfarande har rätt att taga vård om barnen i personligt avseende, nien beträffande villkoren för deras underhåll har att avhandla med deras förmyndare.

I fråga om barn utom äktenskap gäller som huvudregel, att modern skall vara dess förmyndare. Äro föräldrarna emellertid ense, att fadern skall träda i moderns ställe, skall på anmälan fadern av rätten förordnas till förmyndare, om lian är lämplig. Ej sällan torde emellertid rätten i slika fall finna den bäsJa utvägen vara, att barnavårdsmannen får denna befogenhet.

Skulle förmyndare ej vara för ordnad, äger modern, änskönt att hon på grund av sin ålder är omyndig, rätt att vid domstol å barnets vägnar föra .talan om faderskap och underhåll.

Fader eller moder, som ej har vårdnaden om utom äktenskapet fött barn, få dock ej betagas tillfälle till umgänge med barnet, med mindre särskilda omständigheter därtill föranleda. Nöjes fadern eller modern ej åt vad härutinnan bestämmes av den, som har vårdnaden, skall domstol skilja dem emellan.

I fråga om adoptivbarn gäller att adoptanten skall hava den vårdnad och makt över detta, som det tillkommer föräldrar, och skall adoptant följaktligen vara adoptivbarns förmyndare. Är någon adopterad av makar, eller har ena maken adopterat den andres barn, skall det anses, som om barnet vore deras gemensamma. Mannen skall i ty fall vara förmyndare och efter hans död hustrun.

2) Den, som av den omyndiges föräldrar eller endera, av dem utsetts till förmyndare.

liar av den omyndiges föräldrar fadern avlidit, och har fadern i livstiden utsett viss person att efter hans död vara barnens förmyndare, skall den sålunda utsedda personen av domstol förordnas att jämte barnens moder vara deras förmyndare. Har åter barnens moder avlidit, och har modern i livstiden utsett viss person att efter hennes död vara barnens, förmyndare, kan den sålunda utsedda personen ej anses berättigad att ens jämte barnens fader vara deras förmyndare, såvida icke fadern medgiver det. Äro barnens båda föräldrar döda, och hava de i livstiden gemensamt utsett en person till förmyndare för sina barn, blir den sålunda utsedda personen barnens förmyndare. Hava föräldrarna var för sig utsett förmyndare för sina barn, och därvid utsett olika personer, skall en var av de sålunda utsedda av domstolen förordnas till förmyndare. Om endast endera av de avlidna föräldrarna i livstiden utsett förmyndare för barnen, skall den såluno^a, utsedda förordnas till förmyndare.

1 fråga om adoptivbarn gäller, att därest adoptanten dör, den skall vara förmyndare i hans ställe, som han med två vittnen eller skriftligen nämnt därtill.Formulär att begagnas vid utseende av förmyndare.

Härmed utse vi klockaren Athanasius Gafvelholm att efter vår död övertaga förmynderskapet för våra omyndiga barn Karl och Ulrika Eleonora. Skulle Gafvelholm före oss avlida, utse vi till barnens förmyndare lantbrukaren Sigismund Åkerberg.

Korsberga den 4 maj 1899.

Stanislaus Pihl, Irene Pihl,

Lantbrukare. född Gädda.

Lantbrukaren Stanislaus Pihls och hans hustru Irene Pihls, född Gädda, egenhändiga namnteckningar bevittna:

Johan Gustaf Erlandsson, Fredrik Gustafsson,

Nämndeman. Hovslagare.

3) *Den omyndiges närmaste släkting.*

Samma ordning följes i fråga om rätten att övertaga förmynderskap som för rätten till arv. Endast *män,* ej kvinnor kunna på grund av släktskap med den omyndige förordnas till hans förmyndare. Är den omyndiges närmaste släkting å fädernesidan lika nära besläktad med den omyndige som dennes närmaste släkting å mödernesidan, har fädernesläkten företräde; av flera bröder har den äldste företräde; finnas barn efter syskonen till den omyndiges föräldrar, äger det äldsta syskonets barn företräde.

4) *Den person, som domstolen utser, när ingen av de i momenten 1—3 omförmälda personer finnes eller kan vara förmyndare.*

Slutligen är att erinra, att jämlikt lagen den 14 juni 1918 om fattigvården samhälles fattigvårdsstyrelse äger målsmansrätt över omyndig, som på fattigvårdssamhälles bekostnad åtnjuter vård utanför sina föräldrars eller målsmans hem, samt att därest på grund av sådan understödstagare tillfallet arv eller eljest förmyndare för honom kräves, fattigvårdsstyrelsen skall därom hos vederbörande domstol göra anmälan.

*

Tillfällig förmyndare.

Understundom kan det erfordras att för omyndig utse tillfällig förmyndare.

Dylikt förordnande plägar förekomma i huvudsakligen följande fall:

a) då »rätter förmyndare» ej strax kan nämnas eller lagligen tillträda förmynderskapet;b) då förmyndare råkat i konkurstillstånd.

Har konkursdomstolen erhållit meddelande om, att konkurs-gäldenären innehar förmyndareförordnande, åligger det domstolen att tillse, att ny förmyndare utses för myndlingen eller, om domstolen själv ej är behörig att meddela sådant förordnande, att utse en god man att under tiden bevaka den omyndiges rätt;

c) då förmyndare dör.

I sådant fall åligger det hans arvingar eller andra, som hava boet om händer, att ofördröjligen anmäla detta för domstolen samt att under tiden, till dess ny förmyndare hinner förordnas, vårda den omyndiges egendom och rätt;

d) då förmyndare vill köpa omyndigs fasta egendom.

Enär alla avtal myndlingen och förmyndaren emellan äro ogiltiga, måste därför tillfällig förmyndare förordnas, medan köpet uppgöres;

e) då kvarlåtenskap skall delas emellan omyndiga barn och den efterlevande av föräldrarna samt ej med förmyndare redan finnes eller begärts.

Formulär till ansökan om förordnande av tillfällig förmyndare.

Till Grimstens Häradsrätt.

Härmed får jag vördsamt anhålla, att häradsrätten måtte utse en person att såsom tillfällig förmyndare för mina omyndiga barn Karl Johan och Eva Maria vid det förestående arvskiftet efter min den 8 sistlidne januari avlidna hustru Lovisa Karolina Ersson närvara och barnens rätt och bästa bevaka, och tillåter jag mig härtill föreslå nämndemannen Karl Persson i Mullhyttan. Edsbergs Sanna den 14 mars 1900.

Karl Johansson, Rättare.,

Undertecknad åtager mig ifrågavarande uppdrag.

Mullhyttan som ovan.

Karl Persson, Nämndeman.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Olof Skarin, Adolf Uppström,

Skomakare. Skräddare.

*

Om hinder för förmynderskaps tillträdande.

Följande orsaker utgöra hinder för en person att vara förmyndare, nämligen att han är:

1) *Litet vetande.*

Med »litet vetande» menas här att icke veta så mycket, som erfordras för att kunna förvalta ett visst ifrågasatt förmynderskap. Så t. ex. måste en i affärsförhållanden okunnig person anses *»litet vetande»,* då fråga är om ett förmynderskap för arvinge efter en affärsman.

2) *Gäldbunden.*

Med »gäldbunden» menas i detta sammanhang den, vilkens skulder Överstiga hans tillgångar, när dessas värde beräknas enligt en mindre gynnsam realisation.

3) *Den omyndiges vederdeloman.*

Härmed avses den, som har rättegång med den omyndige eller rakt motsatt juridiskt intresse med honom.

4) *Ännu icke 25 år gammal.*

Detta hinder gäller emellertid icke föräldrar i förhållande till deras äkta barn eller barn utom äktenskapet.

5) *Så gammal och vanför eller så fattig, att han, icke kan förestå förrmynderskapet.*

Ettdera av dessa hinder är tillräckligt för att utestänga en person från förmynderskap.

Med uttrycket »så fattig» avses icke så mycket storleken av personens förmögenhet, utan mera hans levnadsvillkor. Om dessa nämligen äro sådana, att han måste använda allt sitt arbete för sitt uppehälle, och således ej kan ägna tillräcklig tid åt den omyndiges angelägenheter, får ban ej vara förmyndare.

6) *Utländsk medborgare.*

7) *Av annan lära än den omyndige.*

Härmed förstås, att, då fråga är om förmyndare för omyndig, som tillhör svensk-lutherska kyrkan, flammande trosbekännare icke må därtill tagas. Detta avser dock blott sådana omyndiga, som skola *uppfostras,* d. v. s.

minderåriga, icke dem, som vid myndig ålder sättas under förmyndare. Om någon minderårig lagligen skall uppfostras i främmande lära, bör förmyndare för honom helst utses från samma trossamfund, som den minderårige tillhör. röräldrar, så väl fader som moder, äga dock att vara sina barns förmyndare, även om barnen skola uppfostras i annan lära än den, som den ännu levande av föräldrarna tillhör.

8) *Förvaltare av kronans eller andra allmänna medel.*

Anledningen, varför en dylik förvaltare ej kan vara förmyndare, är att, om han råkar i konkurstillstånd, kronans och den omyndiges fordringsanspråk kunna komma i strid med varandra, vilket lagstiftaren velat förekomma.

9) *Dömd förlustig ett föregående förmynderskap på grund av vårdslöst eller svikligt förfarande med avseende å myndlingens egendom.*

10) *Skyldeman till en av den omyndiges föräldrar, som dräpt den andre med vilja eller av grovt vållande.*

*

Om laga ursäkt från förmynderskap.

Då det måste anses vara en medborgerlig plikt att åtaga sig förmynderskap, äger icke någon utan anförande av laga skäl att avsäga sig ett förmynderskap och kan i annat fall av domstol ådömas vite och skadestånd.

Följande omständigheter kunna emellertid enligt svensk lag åberopas som giltiga skäl för avsägelse av förmynderskap, nämligen att den föreslagne förmyndaren:

1) *Är utrikes stadd.*

Härmed menas, att han *vistas utrikes,* vilken vistelse emellertid måste vara mera långvarig för att utgöra skäl för fullständig befrielse från ett förmynderskap. Eljest utgör den endast ursäkt för den tid, varunder vistelsen utomlands pågår.

2) *Bor så avlägset från den omyndiges hemort eller innehar ett så mödosamt ämbete eller tjänst eller är så sjuk, att han ej kan rätt vårda den omyndige eller hans gods.*

3) *Uppnått sextio års ålder.*

4) *Själv äger många barn eller varit gift mer än en gång och har levande barn av de olika äktenskapen.*

5) *Redan har två förmynderskap eller ett sådant, vilket i anseende till därmed förenat besvär kan anses jämförligt med två vanliga förmynderskap.*

*

Om förmyndares förordnande.

Förmyndare *förordnas* alltid av domstol, utom då den omyndige är äkta barn till förmyndaren, eller då den omyndige är barn utom äktenskapet och modern utövar förmynderskapet.

Beträffande förfaringssättet, då förmyndare av domstol förordnas, är att skilja mellan följande fall, nämligen:

I. *Att en minderårig person av äkta börd, vilkens fader eller moder avlidit, skall erhålla annan förmyndare än den efterlevande av föräldrarna, eller att minderårig utom äktenskapet skall erhålla annan än modern till förmyndare.*225

Ansökan härom bör hos domstolen göras av den person, som vårdar dödsboet, Å denna ansökan bör den person,

som önskas till förmyndare, teckna påskrift, innehållande, att han åtager sig förmynderskapet. Skulle dylik påskrift saknas, hör domstolen den föreslagne förmyndaren över ansökningen och meddelar därefter beslut i ärendet, Skulle någon förmyndare icke vara i ansökningen föreslagen, eller har någon ansökan om förmyndare icke ingivits, utser domstolen själv lämplig person, vilken, sedan han hörts i ärendet, förordnas till förmyndare, därest laga hinder härför icke förefinnes.

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Frosta Häradsrätt.

Undertecknad får härmed vördsamt anhålla att till förmyndare för mina i äktenskap med numera avlidne hemmansiägaren Olof Pålsson i Sallerup födda barn, Karl, född den 7 januari 1893 och Anna, född dtn 2 augusti 1895, måtte förordnas skolläraren Elof Fevrell i Sallerup.

Sallerup den 3 juni 1900.

Johanna Pålsson.

Undertecknad åtager mig ifrågavarande förmynderskap. Sallerup den 4 juni 1900.

Flof Fevrell.

Egenhändiga namnteckningen bevittna: Karl Odhner, Erik Pallin,

Smed. Skräddare.

Beträffande förfaringssättet, då förmyndare skall förordnas för barn utom äktenskap, se förut avdelning-en: föräldrar och barn.

II. Att en man, som redan inträtt i myndighetsåldern, själv önskar försättas i omyndighet still stånd.

I denna händelse äger personen i fråga göra ansökan om sin omyndighetsförklaring hos domstolen, vilken ansökan bör vara åtföljd av skriftligt, bevittnat medgivande om åtagande av förmynderskapet av den person, som önskas till förmyndare. Därest domstolen efter verkställd undersökning anser skälig anledning* förefinnas till bifall av ansökningen och dessutom finner den föreslagne förmyndaren lämplig för det ifrågasatta uppdraget, förordnar domstolen nämnda person till förmyndare. Skulle åter

* Beträffande anledningarna till omyndighetsförklaring, se under rubriken Om dem, som böra stå under förmyndare, morn. 3—7. Somliga domstolar bruka emellertid bevilja ansökan av ifrågavarande slag utan att någon dylik anledning är för handen.

visserligen skälig anledning till bifall av ansökningen förefinnas, men rätten finna den till förmyndare före slagne olämplig för uppdraget, utser rätten annan, lämplig person, vilken, sedan han hörts över ansökningen, förordnas till förmyndare.

Formulär till ansökan om försättande i omyndighetstillstånd i

ovan angivna fall.

Till Gudhems Häradsrätt.

Som jag på grund av mina långt framskridna ålder ser mig ur stånd att själv förvalta min egendom, får jag härmed vördsamt anhålla, att häradsrätten måtte försätta mig i omyndighetstillstånd och till min förmyndare förordna min systerson, häradsdomaren Karl Niklas Groning i Valla, vilken godhetsfullt lovat åtaga sig detta uppdrag.

Fridhem den 28 februari 1896.

Per Larsson Strid,

Torpare.

För den händelse häradsrätten skulle finna skäligt att förordna mig till förmyndare för min morbror torparen Per Larsson Strid, får jag härmed tillgännagiva, att jag åtager mig sagda uppdrag. Valla som ovan.

Karl Niklas Groning*, Häradsdomare.

Egenhändiga namnteckningen bevittna: Nils Andersson, Olof Persson,

Smed. Skomakare.

III. Att en kvinna, som redan inträtt i myndighets did em y själv önskar att försättas i omyndighet still stånd.

I detta fall förfares på sätt Lär ovan under mom. II omför-mäles, dock att, därest sökanden är ogift, domstolen icke ingar i någon undersökning, huruvida skälig anledning förefinnes till kvinnans försättande i omyndighetstillstånd.

IV. Att en man eller kvinna inträtt i myndighetsåldern, och a,v annan person yrkas hans eller hennes försättande i omyndig-h et still stånd.

De personer, som äga befogenhet att framställa dylikt yrkande, äro den myndiges föräldrar och övriga släktingar samt, därest den myndige åtnjuter fattigförsörjning, föreståndaren för fattigvården i den församling, den myndige tillhör.

Yrkandet om den myndiges ställande under förmyndare framställes antingen genom stävming å honom till domstol, eller227

genom ansökan hos domstol om hans försättande i omyndighetstillstånd, vilket senare förfarande är det enda användbara för det fall, att den ifrågavarande personen är vanvettig.

Sedan yrkandet om den myndiges omyndighetsförklaring genom stämning eller ansökan framställts, anställer domstolen undersökning, om skälig orsak finnes till bifall arv yrkandet, varefter detta, allt efter omständigheterna, bifalles eller avslås av domstolen.

Formulär till stämningsansökan i ovan angivna fall.

Till Strängnäs Rådhusrätt.

Som min son, farmacie studeranden Wilhelm Schéele, som den 4 sistlidne januari uppnådde myndig ålder, sedermera visat synnerlig fallenhet för slöseri samt obetänksamhet och lättsinne därigenom att han, såsom jag med vittnen vill styrka, iklätt sig borgensförbindelser, vilkas kapitalbelopp motsvarar hälften av hans mödernearv, får jag härmed anhålla om laga kallelse och stämning å min bemälde son, med yrkande, att han, såsom oförmögen att själv vårda sitt gods, måtte försättas i omyndighetstillstånd, samt att jag själv jämte hans morbroder, vice pastorn Thure Hallin, vilken därtill förklarat sig villig, måtte förordnas till hans förmyndare.

Strängnäs den 27 augusti 1899.

Göran Schéele, Garvare.

För den händelse rådhusrätten skuile finna skäligt att förordna mig till förmyndare jämte garvaren Göran Schéele för min systerson, farmacie studeranden Wilhelm Schéele, får jag härmed tillkännagiva, att jag åtager mig sagda uppdrag. Strängnäs som ovan.

Thure Hallin, vice Pastor.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Olof Larsson, Per Eriksson,

Handlande. Bokhållare.

Formulär till ansökan i nu angivna fall.

Till Gagnefs Häradsrätt.

Som min brorson Gustaf Adolf Göransson, som den 14 augusti 1896 uppnådde myndighetsåldern, alltsedan midsommartiden förlidet år, då han var utsatt för svår livsfara, med korta mellantider varit i saknad av sina fulla själsförmögenheter och därför vårdas å hospitalet i Vadstena, får jag här-228

med vördsamt anhålla, att häradsrätten måtte förklara honom omyndig och till hans förmyndare förordna mig jämte hans morbroder, klockaren Lars Spångberg i Stora Mellösa. Gagnef den 27 april 1899.

Matts Mattsson, Hemmansägare,

Undertecknad åtager sig förmynderskapet.

Lars Spångberg.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Per Olsson, Olof Persson.

Smed. Snickare.

V, Att en person, medan han ännu är omyndig, av vissa orsaker anser sig icke kunna efter uppnådd myndig ålder själv förvalta sin egendom och i anledning härav önskar att få förbliva i omy udi gliet still st and.

I detta fall äger den omyndige ingiva ansökan till domstolen om sitt förblivande i omyndighetstillstånd, vilken ansökan bi-falles, därest ej viktiga skäl tala mot densamma.

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Värmdö skeppslags tingsrätt.

Undertecknad, som den 11 nästkommande mars månad inträder i myndighetsåldern, känner mig ännu icke hava ernått den erfarenhet och det omdöme, som krävas för att på egen hand förvalta den mig efter mina avlidna föräldrar tillfallna betydliga förmögenhet; och tillåter jag mig i anledning härav hos rätten vördsamt anhålla att få efter uppnådd myndig ålder förbliva omyndig, samt att till min förmyndare må förordnas min farbror och nuvarande förmyndare, hemmansägaren Karl Julius Rundgren.

Gustafsberg den 17 februari 1899.

Erland Rundgren, Hemmansägare.

Undertecknad förklarar mig härmed villig att fortfara med förmynderskapet för min brorson, hemmansägaren Erland Rundgren, även efter det han uppnått myndig ålder.

Gustafsberg som ovan.

Karl Julius Rundgren.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Anders Pålsson, Olof Ringvall,

Bagare. Klockare.VI. *Att en person, medan han ännu är omyndig, anses pä grund av slöseri eller andra orsaker icke kunna efter uppnådd myndig ålder själv förvalta sin egendom, och i anledning häran) av annan person yrkas, att han mä förbliva i omyndighetstillstånd.*

Berörda, yrkande kan framställas av den omyndiges anhöriga eller av lians förmyndare samt göres genom ansökning till domstol. Denna hör över ansökningen den omyndige samt, om ansökningen gjorts- av hans förmyndare, jämväl den omyndiges släktingar. Ansökningen bifalles, därest ej viktiga skäl mot densamma förebringas, t. ex. bevis om synnerligen stadgat uppförande å den omyndiges sida eller därom, att den omyndige är i utövning av något yrke, i vilket han sköter sig väl. Ansökningen bör innehålla yrkande därom, att personen i

fråga måtte förbliva i omyndighetstillstånd viss uppgiven tid, innefattande ett eller flera, år efter den lagliga myndighetsåldern.

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Villåttinge Häradsrätt.

Som min brorson, Bror Albert Justus Holmquist, vilken den 17 nästkommande april månad inträder i myndighetsåldern, icke visat sig hava förvärvat den karaktärens mognad och erfarenhet, att förvaltningen av hans icke obetydliga fädernearv kan honom lämpligen anförtros, får jag härmed vördsamt anhålla, att han även efter myndighetsålderns inträde måtte i fem år förbliva under mitt förmynderskap.

Malmköping den 16 mars 1899.

Edvin Theodor Holmquist, Arkitekt.

Den *domstol,* som äger att förordna förmyndare, är den *underrätt,* varunder myndlingen lyder. Domstols beslut angående förmyndares förordnande går i verkställighet, även om ändring däri sökes hos högre rätt.

Slutligen torde böra nämnas, att, då myndig person förklaras omyndig, domstolen skall låta kungöra detta i Post- och Inrikes Tidningar.Dylik kungörelse förekommer stundom icke i de i mom. V. och VI här ovan omförmälda fall.

*

Om förmyndares skyldigheter.

Därest särskilt förordnande av domstol erfordras för förmynderskapets beklädande, börjar förmyndarens ansvar i och med det att domstolens förordnande meddelats honom.

För den, som äger att utan särskilt förordnande bekläda förmynderskap, börjar förmyndaransvaret i och med det, att det faktiska behovet av förmyndare för myndlingen uppstår.

Föreligger förmynderskap på grund av omyndighetstillstånd, åligger det förmyndaren att i vidaste mening hava vård och tillsyn över såväl myndlingens person som egendom samt att vara hans rättsliga ombud. Föreligger förmynderskap på grund av omyndighetsförklaring, inskränker sig förmyndarens förpliktelser gent emot myndlingen i regel till att vårda och förvalta hans egendom samt att vara hans rättsliga ombud.

I varje fall är den befogenhet, som enligt svensk lag tillkominer förmyndare, synnerligen vittgående, och det har icke utan skäl länge framställts anmärkningar mot vår förmynderskapslagstiftning såsom alltför litet skyddande myndlingens person, egendom och intressen samt givande väl fria händer åt förmyndaren.

För överskådlighets skull uppdelas härnedan förmyndarens skyldigheter under följande rubriker:

1. *Att hava vård och tillsyn över myndlingens person.*

I detta avseende innehåller Ärfdabalken (22:2) en bestämmelse, att den omyndige skall uppfostras i den »rätta evangeliska läran, gudsfruktan, dygd och ära och till sådana, övningar och hanteringar hållas, som dess stånd, villkor och ämne kräva». Därmed torde få förstås en generell uppfostringsplikt för förmyndaren, som det sålunda åligger att tillse att myndlingen erhåller, förutom nödigt underhåll, nödig skolundervisning och i övrigt en utbildning, lämpad efter myndlingens samhällsställning och förmögenhetsförhållanden, med särskilt tagen hänsyn till myndlingens naturliga anlag.

Beträffande myndlingens trosbekännelse skall barn av äkta makar, som vid barnets födelse äro medlemmar av samma främmande trossamfund, uppfostras i dess lära. Äro föräldrarna vid barnets födelse medlemmar av skilda främmande trossamfund, äger fadern bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras. Tillhör endera sådant trossamfund och den andra svenska kyrkan, skall barnet uppfostras i evangeliskt-lutherska läran.

Har emellan makarna träffats avtal om deras barns uppfostran i evangeliskt-lutherska läran eller främmande troslära, som en av makarna bekänner, är sådant avtal gällande, så fram det blivit före äktenskapets ingående skriftligen upprättat och för vigselförrättaren uppvisat.

231

Då bägge föräldrarna eller, om endera är död, den efterlevande eller, när de leva åtskilda, den av dem, som har barnet i sin vård, övergår fian svenska kyrkan till främmande trossamfund eller från ett sådant till ett annat, äger, därest bägge övergå, fadern och, i övriga fall, den efterlevande eller den av makarna, som har barnet i sin vård, bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras.

Barn av föräldrar, som ej ingätt äktenskap med varandra, må, därest modern tillhör främmande trossamfund, uppfostras i hennes troslära. Övergår modern från svenska kyrkan till främmande trossamfund eller från ett sådant till ett annat, må hon likaledes bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras. Förordnas fadern till förmyndare för barnet, skall fadern i förevarande hänseende hava enahanda bestämmanderätt som modern.

Hava vid adoption barnets föräldrar med adoptanten eller, om barn adopterats av makar, med dessa avtalat, att barnet skall uppfostras i evangeliskt-lutherska läran eller i främmande troslära, däri barnet enligt ovan angivna regler får uppfostras, är sådant avtal gällande, så framt det blivit skriftligen upprättat och till rätten ingivet, innan dess tillstånd meddelats till adoptionen. Finnes ej sådant avtal, skall, med motsvarande tillämpning av vad härovan angivits, barnet uppfostras som vore det adoptanten s eller, om barn är adopterat av makar eller enamakens barn adopterats av den andra, makarnas gemensamma barn. Häves adoptivförhållandet, må, då barnet uppfostrats i främmande troslära, dess uppfostran fortgå i denna lära, änskönt barnet, om adoptionen ej mellankommit, skolat uppfostras i annan.

II. Att noga underrätta sig och taga vård om myndlingens egendom.

I dessa förmyndarens skyldigheter ingår, att om myndlingen, då förmynderskapet mottages, är delägare i stärbhus:

1) tillse, att bouppteckning i laga tid hålles;

2) närvara vid bouppteckningen och tillse, att därvid intet företages, varigenom den omyndiges rätt och bästa äventyras.

Förmyndaren äger sålunda att för sin del bestämma, huruvida boet skall avträdas till borgenärerna, eller om han för myndlingens del skall övertaga det med skyldighet att draga försorg om gnäldens betalning. Har egendomen avträtts av en stärbhusdel-ägare, bör förmyndaren tillse, om han ej bör tillträda egendomen för den omyndiges räkning. Avträdes egendomen icke, skall förmyndaren tillse, att borgenärerna få betalt, innan egendomen skiftas. Försummar förmyndaren detta, svarar han för möjligen obetald gäld gent emot borgenärerna. Avträdes egendom till urarvakonkurs, bör förmyndaren icke underlåta att till-232

träda den, när överskott kan antagas komma att uppstå vid egendomens realisering, emedan förmyndaren, om lian tillträtt egendomen, liar rätt att taga del i förvaltningen därav och. därigenom kan med mera eftertryck tillgodose myndlingens intressen • *

3) närvara vid arvskiftet för att därvid bevaka myndlingens rätt.

Vid arvskiftet kan förmyndaren ingå överenskommelser, som äro för den omyndige bindande, dock äger förmyndaren ej överenskomma, att lottning ej skall ske.

4) efter arvskiftet tata boets förvaltare till sig utlämna, vad som därvid, tillfallit den omyndige.

III. Att i fall av myndlingens faders eller moders omgifts draga försorg om erforderlig bodelning efter det tidigare giftet.

Om detta liar upplösts genom end ein makens död, utan att delning av dödsboet sedermera, verkställts, skall

dylik delning äga rum mellan myndlingen och den om gifte maken. Utövar denne »enare föriiiynderskåpet för myndlingen, skall förordnas ny förmyndare,** som liar att draga, försorg om bodelningen. Har åter det tidigare giftet återgått eller genom skillnad u-pplösts, utan att delning* av boet sedermera verkställts, skall dylik delning äga rum mellan de båda förutvarande makarna. Därest den omgifte av dem utövar förmynderskapet för myndlingen, skall för ordnas ny förmyndare,** som har att draga försorg om bodelningen.

IV. Att, därest myndlingen förut varit under förmyndare, (vv fordra sin företräd aur e i förmynderskapet redovisning för lians förvaltning av dem omyndiges egendom.

Sedan sådan redovisning erhållits, bör denna av den nye förmyndaren noga giunskas och, därest omständigheterna därtill föranleda, av honom klandras genom stämning å företrädaren i förmynderskapet, vilken stämning bör delgivas den senare inom ett år från mottagandet av redovisningsräkningen, vid äventyr att den nye förmyndaren själv blir ansvarig för felaktigheter, som kunna förefinnas i redovisningsläkningen. Sådan kan av förmyndaren avfordras förutvarande förmyndare, jämväl om annan under en mellantid varit förmyndare. (Jfr. JN\ J. A. 1914: 371.)

V. Att i möjligaste mån bevara och förkovra den omyndiges egendom.

Brister förmyndaren i denna sin skyldighet med påföljd, att någon myndlingens tillgång skadas eller går förlorad, eller att

* Om boet ej avträdes till urarvakonkurs; bör förmyndare begära å r s-stämning å den avlidnes ekande borgenärer.

** Dennes förordnande åligger domstolen å ämbetets vägnar efter från prästerskapet erhållet meddelande om det senare giftermålet.233

inkomst av sådan tillgång uteblir, fördröjes eller minskas, blir förmyndaren ersättnin gs skyldig* för den sålunda uppkomna skadan.

Av förmyndarens skyldighet att bevara och förkovra den omyndiges egendom följer, dels att förmyndaren icke är berättigad att bortskänka eller själv tillhandla sig någon del av densamma, och dels att förmyndaren icke äger att försälja den omyndige tillhörig, fast egendom »utom i nöd och trångmål» och »till barnens nytta», varjämte förmyndaren i varje fall måste inhämta medgivande från den omyndiges närmaste anförvanter. Dylikt medgivande lämnas emellertid nu i regel av rätten så snart försäljningen är för myndlingen fördelaktig. Därför om t. ex. den omyndige äger del i fastighet, och de övriga delägarna vilja försälja sina andelar, i följd varav den omyndige skulle nödgas utbryta sin andel, plägar tillåtelse givas att försälja denna, jämte de övriga delägarnas andelar i fastigheten. Likaså plägar tillstånd, meddelas, när fastigheten är långt avlägsen från den ort, där förmyndaren och myndlingen äro boende.

Domstolens bifall gives dock ej så allmänt, att vilket köp som helst tillåtes. Köpet måste ske på bestämda villkor och kan förfaras sålunda att:

1) Förmyndaren uppgör formligt avtal om köpet med hugad spekulant och därefter anhåller om domstolens samtycke till det avslutade avtalet; eller att

2) Domstolen, med bifall till förmyndarens därom gjorda an-sö k?iin g, bestäm mer ett minimum för köpeskillingen ävensom fastställer de övriga villkor, under vilka försäljningen bör ske, och att förmyndaren först därefter inlåter sig i avhandling om egendomens försäljning; eller att

3) Domstolen bestämmer, att försäljningen skall ske å offentlig auktion, och, om den så anser lämpligt, föreskriver ett visst minimum för köpeskillingen.

Innan rätten meddelar beslut om försäljningen, böra, på sätt förut nämnts, myndlingens närmaste släktingar höras. Enklast sker detta därigenom, att förmyndaren på förhand begär släktingarnas yttrande och fogar detta vid ansökningen. Har icke så skett, förordnar rätten, att ansökningen genom förmyndarens försorg skall delgivas

släktingarna, och fattar först, när dessas utlåtande inkommit, sitt beslut. Vederbörlig domstol är den, under vilken förmynderskapet lyder.*

Säljes eller skiftas egendomen utan domstols medgivande, kan ny förmyndare eller ock myndlingen själv, då han blivit myndig*, eller, om myndlingen är kvinna, som ingått äktenskap,

* Vad som i texten anförts om försäljning' av omyndigs fastighet gäller i tillämpliga delar även om bortbytande av sådan egendom, och erfordras jämväl domstolens godkännande av arvskifte, varigenom omyndig frånskiftas honom tillfallen fast egendom.

Advokaten. 30234

hennes man väcka klander mot föiyttriiigen och fordra egendomen åter. Har den, som erhållit egendomen, varit i god tro, måste dylik talan väckas senast tjugu år, efter det att lagfart beviljades för denna å egendomen i fråga.

Formulär till ansökan om tillstånd att försälja myndlings fasta egendom,

Till Värmdö Skeppslags Tingsrätt.

Som den min myndling Karl Petter Ulfsson tillhöriga egendomen 7/15 mantal frälse Liden n:r 3 i Värmdö socken kräver betydliga kostnader för att komma ur den vanhävd, den iråkat, så väl i anseende till bonings- och uthusen, som beträffande åker och äng, samt densamma dessutom är belägen sex mil från min och Karl Petter Ulfssons gemensamma bostad, och tillsynen över sagda egendom därigenom i högsta grad försvåras, vågar jag härmed vördsamt anhålla om tingsrättens bifall till densammas försäljning.

På sätt av härjämte bilagda handlingar inhämtas, har jag, under förbehåll av tingsrättens bifall, redan till häradsskrivaren Torsten Uddén å Stora Grebbestad försålt egendomen till ett pris av 21,000 kronor. Bemälde köpare är fullt vederhäftig, och nämnda pris torde, med hänsyn till egendomens nuvarande skick och taxeringsvärde, vilket senare utgör allenast 17,000 kronor, få anses till fullo motsvara egendomens värde. Lilla Skeppsta den 4 mars 1899.

Karl Karlsson,

Sergeant.

Förmyndare för Karl Petter Ulfsson.

Undertecknade, Karl Petter Ulfssons närmaste fränder, få härmed, på begäran av dennes förmyndare, sergeanten Karl Karlsson å Lilla Skeppsta, tillkännagiva, att vi anse ovannämnda försäljning av Karl Petter Ulfssons fastighet, 7/15 mantal frälse Liden n:r 3 i Värmdö socken, till häradsskrivaren Torsten Uddén vara synnerligen fördelaktig för den omyndige, vadan vi livligt tillstyrka, att tingsrätten till samma köp måtte lämna bifall.

Stora Skeppsta den 4 mars 1899.

Jonas Pettersson, Johan Fredrik Ulfsson,

Skollärare, Arrendator,

Morbror till Karl Petter Ulfsson. Farbror till Karl Petter Ulfsson.,

Jonas Petterssons och Johan Fredrik Ulfssons egenhändiga namnteckningar intyga:

Karl Lindkvist, Nils Adamsson,

Skeppare. Gästgivare.235

Även för inteoknande av omyndigs fastighet erfordras domstols bifall efter den omyndiges närmaste anförvanters hörande. Inteckning kan nämligen betraktas som föryttring av en del av fastigheten och är för övrigt, en åtgärd, som kan föranleda fastighetens försäljning, utan att domstols bifall eller frändernas hörande kommer i fråga.

Formulär till ansökan om inteckning i omyndigs egendom.

Till Färs Häradsrätt.

Som min myndling, studeranden Olof Larsson, för sin vistelse vid Lunds universitet behöver hos Skånes Enskilda Bank upptaga ett lån å sjutusen (7,000) kronor, att jämte därå löpande 5 proc. ränta återbetalas efter sex månaders ömsesidig uppsägning, får jag härmed vördsamt anhålla om tillstån a att för nämnda lån låta inteckna Larssons fastighet }/2 mantal n:r 7 Sjöbo.

Sjöbo den 29 augusti 1900.

Lars Olsson, Skräddare.

Såsom moder och närmaste släkting till Olof Larsson får jag härmed förklara mig icke hava något att erinra mot den begärda inteckningsåtgärden. Sjöbo som ovan.

Sissa Larsson.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Per Rönström, Olof Petterson-Berger,

Skomakare. Snickare.

Beträffande myndlingens lösa egendom har lagen stadgat, ättade lösören, som omyndig själv ej behöver» må »till hans nytta föryttras». Följaktligen böra lösören, som äro underkastade förskämning, så fort. ske kan försäljas. Även annan lös egendom bör göras fruktbärande genom att avyttra densamma, dock med undantag för sådana lösören, som kläder, husgeråd o. d., eller som för myndlingen personligen äga något större värde utan att kunna vid försäljning betinga något högre pris.

Den omyndiges penningar skall av förmyndaren »förräntas och förkovras, som bäst och säkrast prövas». Detta kan ske antingen därigenom, att förmyndaren i myndlingens namn utlånar penningarna och tillgodoräknar myndlingen den ränta, som å penningarna kan erhållas, eller därigenom, att förmyndaren i eget namn utlånar penningarna, i vilken händelse förmyndaren icke är pliktig att redovisa högre ränta än efter fem procent, även om högre ränta av förmyndaren själv erhållits. Uppstår över-236

skott på myndlingens räntor, skall överskottet efter tre månaders förlopp från varje års, slut läggas till kapitalet och å den härigenom uppkomna summan beräknas ränta.

Utlånar förmyndaren den omyndiges medel utan att för deras återbetalning förskaffa sig sådan säkerhet, som vid utlåningen skäligen kan anses tillräcklig, får förmyndaren av egna medel ersätta den förlust, som härigenom kan för myndlingen uppkomma. Enahanda ersättningsskyldighet drabbar förmyndaren, om den för penningarnas återbetalning lämnade säkerheten visserligen varit tillräcklig vid utlåningen, men sedermera försämrats utan att förmyndaren i anledning härav vidtagit de åtgärder, som han bort och kunnat utföra till förekommande av förlust för den omyndige*. Däremot kan tyvärr straff ej ådömas den förmyndare, som underlåter att hålla myndlingens medel avskilda från sina egna samt befinnes sakna- tillgång till medlens återbetalande, (Jfr. N. J. A. 1912:268.)

Den föregående framställningen av förmyndareförvaltiiingeii har avsett det fall, att allenast en förmyndare4 ombänderhaft förvaltningen, men. understund.om inträffar, att den omyndige äger flera förmyndare, och i sä fall kunna dessa omhänderhava förvaltningen antingen odelad eller delad.

Hava de förvaltningen odelad, böra de samråda i alla den omyndiges viktigare angelägenheter, gemensamt bestämma om de huvudsakliga åtgärderna beträffande hans egendoms bevarande, realiserande och fruktbargörande samt gemensamt uppgöra avtal och rättshandlingar för myndlingen, besluta om rättegångar, deras anställande, fullföljande eller förlikande.

Om genom någon av förmyndarne gemensamt vidtagen förvalt-nings.åtgärd skada tillskyndas den. omyndige, är ingen, av förmyndarne under några förhållanden skyldig at(gottgöra mer ån den på honom efter samtliga förmyndarnes antal belöpande del av skadan. Ilar en av förmyndarne genom någon av honom ensam vidtagen förvaltningsåtgärd ådragit myndlingen förlust, som icke kan ersättas av nämnde förmyndare, skall envar av

medförmyndarne gottgöra allenast den på honom efter samtliga förmyndarnes antal belöpande andel i föiliisten, därest honom icke kan läggas till last någon försummelse att betrygga myndlingen mot densamma. Om åter dylik försummelse förekommit, måste den försumlige ersätta hela förlusten. (Jfr. N. J. A. 181)2:553; 1893:125; 1895:270.)

Yilja förmyndarne sig emellan dela förvaltningen, skola de överenskomma om, huru denna delning skall ske, och därefter hos domstolen, varunder förrn yn der sjkarpet lyder, begära fast-

* Tyvärr bliva dessa stadganden delvis imaginära genom svårigheterna att kunna på rättslig väg ådorna förmyndaren ansvar.237

ställelse å den sålunda träffade överenskommelsen. Har dylik stadfästelse erhållits, betraktas förmyndarne som särskilda förmyndare, var och en med avseende å den egendom lian har om hand, och ansvara således icke för varandras åtgärder.

VI. Att, därest myndlingen är omyndig förklarad, begära års stämning å lians okända borgenärer.

De närmare reglerna angående dylik årsstamning komma att framdeles behandlas under rubriken Om preklusion av fordringar.

VII. Att, medan förmynderskap et varar, årligen angiva redovisning sr äknin g för sin förvaltning.

Förmyndare är skyldig att uppgöra räkning över allt vad han för myndlingen har om händer med uppgift av den säkerhet, mot vilken den omyndiges reda penningar äro utsatta. Före den 15 februari varje år skall förmyndaren till de gode män, vilka utsetts för tillsyn över förmynderskapet, avgiva sådan redogörelse för sin förvaltning under det näst förflutna året.

Förmyndareräkning skall innehålla fullständig uppgift å förmyndarens och den omyndiges hemvist, så ock, då ombyte därav skett, sedan sista uppgiften lämnades, å det förra hemvistet. Saknar myndlingen tillgångar, skall jämväl detta inom samma tid anmälas för gode männen, och är förmyndaren därefter befriad från skyldigheten att avgiva räkning, till dess tillgång av beskaffenhet, att redovisning därför bör avgivas, tillfallit den omyndige. Även om förmyndaren befriats från skyldigheten att avgiva räkning, åligger det honom att, därest den omyndige bytt hemvist, inom den för räknings ingivande bestämda tiden anmäla ombytet för de gode männen med fullständig uppgift å såväl det gamla som det nya hemvistet.

Över ingivande av läkning eller anmälan äger förmyndaren att av gode männen utan avgift erhålla bevis.*

Försummar förmyndare att i rätt tid avlämna' förmyndareräk-ning eller anmälan, varom ovan nämnts, förelägger rätten honom att vid lämpligt vite fullgöra sin skyldighet.

Beträffande sättet för förmyndareräknings upprättande torde det lämpligaste vara att å förmyndarens debetsida upptaga den omyndiges tillgångar vid årets början, såväl i fast som lös egendom, samt hans inkomster under året och å förmyndarens kreditsida, utgifterna för den omyndige och förvaltningen, förmyndarens och gode männens arvoden samt återstående beliållningen vid årets slut i olika slag av egendom, fast egendom för sig, lösörepersedlar för sig och penningar för sig. Denna behållning balanseras sedermera över på förmyndarens debetsida och bliver större än den vid räkenskapsårets början varande beliållningen

* Då förmynderskapet lyder under hovrätt skall beviset innehålla de upplysningar om den omyndiges hemvist, som blivit lämnade av förmyndaren.238

(ingående behållningen), om inkomsterna under året Överstigit utgifterna, men är vid motsatt förhållande mindre. Skulle under något år utgifterna vara större än både inkomsterna och ingående behållningen, där sådan finnes, kan ingen utgående behållning uppföras, utan i stället uppkommer en förmyndarens fordran hos den omyndige. Denna fordran uppföres nederst på debetsidan för att i kommand© års redovisningsräkning balanseras över på förmyndarens kreditsida.

Förmyndareräkningen kan under vissa omständigheter upptaga balans å både debet- och kreditsidan, nämligen

om fast egendom är intecknad. Inteckningens belopp upptages då såsom balans på motsatta sidan mot den, på vilken fastigheten upptages såsom kapitaltillgång. Förhållandet kan dock angivas på annat sätt. (Se formulär, som följer.)

Det kan hända, att förmyndaren nödgas för förmynderskapet föra mycket vidlyftigare räkenskaper än de nu sagda, om nämligen myndlingen har någon större bruks- och lantegendom, fabrik eller dylikt, och förmyndaren för myndlingens räkning förvaltar denna egendom. Därvid kan fordras en särdeles stor och omfattande bokföring med en massa räkenskapsböcker och olika konti.

Stundom kan inträffa, att †örmy naar er åkningen iche kommer att omfatta ett helt kanlenderår. Detta är alltid fallet med den första förmyndareräkningen och inträffar även, när förmynderskapet överflyttas från en förmyndare till en annan på annan tid än den 1 januari. I sistnämnda fall skola både den avgående och den tillträdande förmyndaren avlämna räkning, vardera för den del av året, varunder han innehaft förmynderskapet.

Förmyndareräkning skall vara originalräkning, d. v. s. egenhändigt underskrivas av förmyndaren eller förmyndarne, om dessa äro flera och tillsammans utöva förmynderskapet. Hava de delat förmynderskapet, skall varje förmyndare avsluta och avgiva räkning för den del av den omyndiges egendom, han om-händerhar. Vanligt är dock, att om moder jämte annan jörsön utövar förmynderskapet, moderns medförmyndare ensam undertecknar förmyndareräkningen.

VIII. Att inom natt och år efter förmynderskapet s upphörande avgiva sluträkning över förmyndareförvaltningen och utgiva myndlingens omhänderliavda egendom.

Den sluträkning, varom ovan förmäles, kan efter omständigheterna avlämnas till myndlingen själv, till gift kvinnas make eller till myndlingens stärbhus.

Den, som avger sluträkningen, kan, utom förmyndaren själv, vara vårdaren av hans kvarlåtenskap, om han dött, hans egen förmyndare, om han själv blivit satt under förmyndare, och gode männen eller sysslomännen i lians konkurs, om hans egendom avträtts till borgenärer.239

Sluträkningen skall omfatta hela förmynderskapstiden, från det förmynderskapet började och. till dess slut, sålunda icke blott sista året eller de sista åren, för vilka räkningen kan vara ogranskad. (Jfr. N. J. A. 1900:422.) Härav följer, att om den myndige haft två eller flera förmyndare, vilka efter varandra innehaft förmynderskapet, den siste förmyndaren måste göra räkenskap för hela den tid, varunder myndlingen varit omyndig. För att kunna fullgöra denna sin skyldighet äger den siste förmyndaren att avfordra sin närmaste företrädare räkenskap icke allenast för hans egen, utan även för hans företrädares förvaltning och kan, därest dylik räkenskap icke godvilligt avgives, tilltvinga sig densamma genom rättegång.*

Dröjer förmyndaren eller hans rättsinnehavare att efter förmynderskapets upphörande avlämna slutredovisning och framträda förvaltningen, och fortsättes sålunda denna senare så lång tid, att det måste anses olämpligt att vid redogörelsen stanna vid tiden för förmynderskapets upphörande, måste räkningen fortgå intill redogörelsedagen. Käkning^en skall dock uppgöras så, att den avslutas för varje år och överföring av de särskilda sidornas (debet- och kreditsidornas) möjliga balanser sker från det ena året till det andra. Sluträkningen bör ej låta dessa sidor fortlöpa i ett oavbrutet sammanhang hela förmynderskapet igenom.

Hava under en persons omyndighetstillstånd två förmyndare efter varandra innehaft förmyndare vår den, behöver ej den räkning, som av den senare förmyndaren avlämnas, när förmynderskapet helt och hållet upphör, omfatta längre tid än han haft förvaltningen. Men han måste dock på samma gång avge den sluträkning, som han själv mottagit av sin företrädare, icke därför att dennes förvaltning vidare kan klandras, utan emedan det varit den senare förmyndarens skyldighet att klandra, om anledning därtill funnits, och underlåtenhet därav kan vara anledning till klander emot hans egen förvaltning. Om flera än två förmyndare växlat i förmynderskapet, är förhållandet detsamma med avseende å den siste förmyndaren.

Förmyndaren eller hans rättsinnehavare skall självmant avlämna slut räkning en. Uraktlåta de detta, och sker ej heller uppgörelse, måste myndlingen inom tio är från förmynderskapets upphörande anställa talan om

utbekommande av sluträkning, vid äventyr, om det försummas, att myndlingen förlorar rätten att av förmyndaren utbekomma de kontanta medel, som förmyndaren för hans räkning innehaft vid förmynderskapets upphörande.

*' Vid varje ombyte av förmyndare bör likaledes den nye förmyndaren avfordra sin företrädare redovisning för såväl hans egen som hans företrädares förvaltning".240

Formulär till för-Förmyndareräkning för Per Erik Anell

1899 Januari

Mars

Februari

April

Maj

Debet.

Tillgångar vid årets början:

Fasta egendomen 7/8 mantal frälse Grönbo n:o 3, värderad till 40,000 kr., med avdrag för ett däri intecknat skuldebrev å 12,000 kr. med 6 % ränta..................

Lösörepersedlar enligt särskild förteckning!

10 aktier i Östra Värmlands järnväg, vardera å 1,000 kr.................................

I deposition hos Bankaktiebolaget Mälarprovinsernas Enskilda Bank...............

Fordran hos Karl Hallin i Stenkulla enligt skuldebrev den 4 januari 1890 å 1,500| kr. med 5 °/o ränta, intecknat i fastigheten 3/4 mantal frälse Stenkulla n:o 1^

Kontant hos undertecknad....................

Osäker fordran hos skolläraren Fridolf) Berg enligt skuldsedel å 350 kr.

Inkomster:

Arrende för 7/8 mantal frälse Grönbo n:o 3

Utdelning å aktierna..............................

Ränta å depositionsbevis........................

D:o å Karl Hallins revers............... .....

27,280 3,500

10,000

2,000

1,500 57

10

44.337

1,800! 600J

nos

75|

2,585

10

I 46,9221

101241

myndareräkning.

i Grönbo, Haddebo socken, år 1899.

1899 Januari

Juli

Augusti

Sept.

Nov.

Dec.

Kredit.

\ Utgifter:

7j Skatter och onera.............................

115 Skolavgifter och inackorderingskostnad |29, Gode männens arvode för år 1898 1 o/Ü å

2,592 kr.......................................

Förmyndarearvode för år 1898 5 °/o

2,592 kr ....

7 Skräddareräkning ....

13 Skomakareräkning..............................

4| Läkarearvode ....

i Skolgång och inackorderingskostnad .... | Resa och övriga kostnader för förnyelse av

Karl Hallins inteckning ....

| Musiklektioner ....

Skolböcker ....

Behållning vid årets slut'.

Fasta egendomen 7/8 mantal frälse Grönbo n:o 3, värderad till 40,000 kr. med av drag för ett däri intecknat skuldebrev å 12,000 kr. med 6 o/o ränta..............

Lösörepersedlar enligt särskild förteckning

10 aktier i östra Värmlands järnväg, vardera å 1,000 kr.................................

I deposition hos Bankaktiebolaget Mälare-| provinsernas Enskilda Bank ....

Fordran hos Karl Hallin i Stenkulla enligt skuldebrev den 4 januari 1890 å 1,500 kr. med 5 °/o ränta, intecknat i fastigheten 3/4 mantal frälse Stenkulla n:o 1.

Kontant hos undertecknad ....

Osäker fordran hos skolläraren Fridolf! Berg enligt skuldsedel å 350 kr.

257 63

967 —

25 92

129 60

89 08

73 07

10 —

725 50

11 50

90 —

50 — 2,429

30

27,280 3,500

10,000

2,000

1,500 212

80

I 44,492:801

146,922 10

Advokaten.

31242

När sinträkning avlämnas, bör förmyndaren taga bevis därom av den, till vilken räkningen lämnas. Detta sker vanligen så, att räkningen upprättas i två exemplar, av vilka det ena avlämnas ocb det andra åtecknas bevis av mottagaren, att ban erhållit ett lika lydande exemplar. Vid sintredovisningens avlämnande torde ej förmyndaren eller dennes rättsinnehavare vara skyldig att tillika lämna ut de verifikationer, som tillhöra räkningen, förrän räkningen vunnit laga kraft. Därefter äro de dens tillhörigheter, vilken mottagit sluträkningen, under det att de ej vidare hava någon betydelse för redogöraren. Förmyndaren eller hans rättsinnehavare äro dock skyldiga att lämna den, till vilken redovisningen lämnats, tillfälle att granska verifikationerna, (Jfr. H". J. A. 1901:85.)

Från räkningens mottagande äger mottagaren frihet att under en tid av ett är anställa klandertalan mot räkningen. Efter denna tid blir räkningen gällande emot honom, i händelse klander icke är anfört. Tiden räknas så, att den dag- icke tages med i räkningen, då redogörelsen avlämnades, utan löper tiden först med början av den dag, som därpå följer. Dagen anses börja klockan 12 på natten. Sedan räknas fullt kalenderår från den angivna begynnelsepunkten.

För att klandret skall vara rätt anställt, fordras både att stämningen blivit uttagen av den, till vilken sluträkning avlämnats, och att stämningen delgivits redovisaren. Vederbörlig domstol för klandertalans anställande är antingen den, under vilken, förmynderskap et lytt, eller den, inom vars domvärjo förmyndaren är mantalsskriven.

Klandras ej räkningen inom förekriven tid, blir räkningen gällande såsom rättesnöre för uppgörelsen mellan förmyndaren och myndlingen eller deras rättsinnehavare. Den blir gillande ej blott med avseende på vad som är upptaget i räkningen, så att varje post skall förbliva vid det belopp, vartill den i räkningen är uppförd, utan även med avseende på det, som är uteslutet. Poster, som bort inflyta, men ej upptagits, förbliva fortfarande främmande för uppgörelsen.

Alla misstag av förmyndaren i förvaltningen och alla försummelser, som inverkat på myndlingens

tillgodohavande i räkningen, skola till klander upptagas inom den sagda tiden. Såsom ett misstag måste även räknas underlåtenhet hos förmyndaren att anställa klander av sin företrädares förvaltning, om sådant bort ske, eller underlåtenhet hos honom att klandra, att hans företrädare försummat att anställa en klandertalan, vartill han haft befogenhet i avseende på dens förvaltning, som var hans företrädare i förmynderskapet.

Vad nu sagts gäller emellertid endast om penningeposter, icke med avseende å fasta och lösa saker, som omedelbart tillhöra myndlingen och finnas kvar hos förmyndaren, när förmynder-213

skåpet upphör. Ehuru de skola upptagas i förteckningen, går icke myndlingen eller hans rättsinnehavare sin rätt förlustig till en eller flera av dem därigenom, att de blivit uteslutna ur räkningen, och klander därå icke anställts. Myndlingen eller lians rättsinnehavare äga nämligen att när som helst uttaga, dem av förmynndaren, så länge de finnas kvar i lians bo. Skulle sakerna vara föryttrade av förmyndaren, och detta hava skett före förmynderskapets upphörande, och ändock det influtna värdet ej upptagits i sluträkningen, försitter myndlingen genom underlåtenhet att inom natt och år klandra sluträkningen sin rätt att av förmyndaren utbekomma sakernas värdebelopp. Hava sakerna föryttrats efter förmynderskapets upphörande, förlorar myndlingen rätt att av förmyndaren utbekomma sakernas värde genom underlåtenhet att därom framställa påstående inom tio år efter förmynderskapets slut. Beräffande myndlingens rätt emot den, som genom avhandling med förmyndaren förvärvat sakerna, är att märka, att myndlingen, om de äro lösa saker, äger att återtaga dem när som helst och utan lösen av en för-värvare, som vid förvärvandet avvetat eller haft skäl att misstänka myndlingens äganderätt till desamma, samt mot lösen, motsvarande deras värde, av den, som förvärvat dem i god tro, att de tillhört förmyndaren. Är fråga om fasta saker, äger myndlingen även återtaga, dem när som helst och utan lösen av en för-värvare i ond tro, men av en förvärvare i god tro endast under förutsättning, att denne icke vunnit hävd åt sitt fång till fastigheten.

Föreskriften om klander inom natt och år gäller heller icke om felräkning, som kan vara gjord i själva sluträkningen. Förekommer där dylik felräkning, kan rättelse vinnas, därest yrkande härom framställes inom tio dr från räkningens mottagande.

Tiden av natt och år kan icke åberopas till skydd för en förfalskning eller ett bedrägeri eller i allmänhet en åtgärd i ond tro, som förmyndaren kan hava begått vid räkningens upprättande eller med avseende å de handlingar, som tillhöra eller styrka räkningen.

Om räkningen, vilken avlämnas till myndlingen eller hans rättsinnehavare, icke är en egentlig sluträkning, behöver mottagaren icke anställa klandertalan mot densamma för att få rättelse av en eller annan felaktighet, som kan förekomma däri. Sålunda, om räkningen icke omfattar hela förmynderskapstiden, utan blott senaste tiden, t. ex. det eller de år, för vilka räkning icke avlämnats, löper icke klandertiden efter en dylik räknings avlämnande. Myndlingen eller hans rättsinnehavare kan fordra sluträkning när som helst efter förmynderskapets upphörande, och först sedan sluträkning avlämnats, börjar klandertiden att beräknas. Enahanda är förhållandet, om räkningen blott är en huvudräkning, som icke specifikt, utan blott summariskt upp-211

tager inkomster ocli utgifter ocli sålunda tydligen förutsätter en specificerad räkning över de olika inkomst- ocli utgiftsposterna. En sådan räkning är blott en halv redogörelse ocli blir fullständig sluträkning, först då den specificerade räkningen avlämnas, från vilken tidpunkt klaiickertiden också först börjar att beräknas. Likaså är en blott specialräkning över inkomster ocli utgifter för de särskilda åren, däri ej någon behållning eller brist balanserats från det ena året till det andra, och vilken således icke utvisar ställningen vid förmynderskapets utgång> icke en fullständig räkning, vars avlämnande bildar utgångspunkt för klandertidens beräknande. En sådan räkning kan väl utvisa resultatet av varje års förvaltning för sig, men då de olika årsresultaten icke äro förbundna med varandra, utan det är avsett, att de var för sig skola ingå som poster i en annan räkning såsom huvudräkning, är räkningens ofullständighet därav tydlig. Klanderrätt även mot enskildheterna i en specialräkning är öppen, ända till dess ett år förflutit från det huvudräkningen sedermera avgavs.

Däremot är den räkning en verklig sluträkning, grundläggande uppkomsten av klandertid, vilken upptager de särskilda inkomsterna eller utgifterna under förmynderskapstiden och förbinder dem till ett slutligt resultat vid

förmyndervskapstidens slut, fastän den angår blott viss egendom i boet eller, med andra ord, blott en viss del av förvaltningen. Har den ifrågavarande egendomen blott en kortare tid varit myndlingen tillhörig, behöver ej räkningen omfatta mera än denna tid och räknas då såsom sluträkning med avseende å denna del av förvaltningen. Klandras ej den avgivna räkningen, blir den gällande med avseende på nämnda del av förvaltningen. Likväl blir den ej gällande såsom fullständig slutredovisning, då den ej ger sig ut för att vara mer än en del av en sådan. Även sedan natt och år förflutit efter avlämnande av räkning över en del av förvaltningen, kan yrkande av myndlingen göras, att han må få sluträkning över förvaltningen i övrigt.

Instämmer mottagaren av sluträkning klander mot densamma blott i vissa punkter, blir räkningen gällande i de övriga punkterna, som icke varit föremål för klander. Genom klander av räkningen i ett eller annat avseende håller man sålunda icke klanderrätten för framtiden öppen i avseende på räkningen i övrigt. Lika litet berövas man å andra sidan genom anställt klander av allenast en del av räkningen rättigheten till framtida klander av räkningen i övrigt under den i lag stadgade klandertiden. Därför kan och bör man, efter det stämning å förmyndaren eller hans rättsinnehavare uttagits med anmärkning å en viss eller vissa poster i räkningen, uttaga ny stämning innan klandertidens utgång med avseende å andra räkningsposter, i händelse man uppdagar felaktigheter i desamma.IX. *Att utföra myndlingens rättsärenden och rättegångar.*

Förmyndaren har skyldighet att inför domstolar och andra myndigheter utföra all myndlingens talan i ekonomiska frågor.I äktenskapsmål får omyndig, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, själv föra sin talan utom i vad angår förmögenhetsrättsliga frågor, i vilka senare han och förmyndaren äga gemensam talerätt, så att i dylika frågor väckta yrkanden eller gjorda medgivanden vinna avseende blott om och i den mån förmyndaren och den omyndige förenat sig i desamma. Han äger också att för myndlingens räkning ingå avtal, med undantag dock för *försäljning, bortbytande eller f rånskif tämde av fast egendom utan domstols samtycke samt gåva och borgen.*

*

Om förmyndares arvode.

Storleken av ifrågavarande arvode bestämmes, i brist på åsämjande mellan vederbörande, av den domstol, varunder förmynder-skapet lyder, samt lämpas i så fall efter förmynderskapets omfattning och beskaffenhet samt förmyndarens därmed förenade besvär. Vanligen brukar förmyndarearvodet beräknas till *fem procent av den omyndiges årliga nettoinkomst,* d. v. s. den behållna inkomst, som återstår, sedan man från samtliga inkomster avräknat så väl räntor å förefintliga skulder som förvaltningskostnader. Något avdrag för utgifter för myndlingens behov skall naturligtvis ej ske.

Formen för arvodes bestämmande är den, att förmyndaren i sin redovisningsräkning tillgodogör sig ett visst belopp, som han anser skäligt, och om myndlingen eller den, till vilken förmyndaren eljest avgiver sluträkning, anser det vara för högt beräknat, äger han att inom ett år efter mottagandet av räkningen klandra densamma i denna del.

*

Om tillsyn å förmyndares förvaltning.

Denna tillsyn utövas av:

I. *Gode män.*

A) *Val av gode män, en eller flera,* förrättas i *stad* av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, av allmän

rådstuga. Å *landet* skall varje kommun å kommunalstämma utse gode män; dock kunna flera kommuner, lydande under samma rätt, till gode man utse samma person. Valet skall i samtliga kommuner246

i riket förrättas inom utgången av oktober månad vart fjärde år, räknat från den 31 oktober år 1884, samt avser en tid av fyra kalenderår. Avgår god man, innan nämnda tid tilländalupit, skall ofördröjligen utses annan för den återstående tiden. Då valet förrättats, skall underrättelse om detsamma meddelas dorastolen i stad eller domaren å landet inom fjorton dagar efter valförrättningen.

Har val i behörig tid ej skett, skall rätten eller domaren därom göra anmälan hos Konungens befallningshavancle, som det åligger att tillse, att valet, så fort ske kan, varder hållet.

B) Hinder för att väljas till god man föreligger hos den person, som

1) icke uppnått 25 år;

2) icke råder över sig och sitt gods;

3) avträtt all sin egendom till borgenärer och icke, på sätt i lag stadgas, förmår visa, att han är fri från deras krav;

4) förklarats ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke får utöva allmän befattning;

5) genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom i 4) omförmäles;

6) är ställd under framtiden för brott, som kan medföra sådan påföljd;

7) genom domstols beslut förklarats ovärdig att föra andras talan inför rätta;

C) Orsaker, som med laga verkan kunna åberopas för att undgå godemansuppdrag, äro, att man:

1) icke är bosatt inom den kommun, där valet förrättas;

2) är ämbets- eller tjänsteman, som av sin befattning är hindrad att fullgöra godemansuppdrag et;

3) efter fyra års tjänstgöring som god man är i ordning att avgå från befattningen;

4) uppnått sextio års ålder;

5) eljest uppgiver förhinder, som av valmyndigheten godkännes.

D) Gode männens verksamhetsområde är:

1) i fråga om förmynderskap för avliden persons arvinge, den kommun, där den avlidne vid dödsfallet hade sitt hemvist, och

2) beträffande förmynderskap för omyndig förklarad, person, den kommun, där den omyndige vid omyndigförklaringen har sitt hemvist.

E) Gode männen hava till åligganden:

1) Att för varje år föra förteckning över till dem ingivna247

förmyndareräkningar, så vitt de ej angå förmynderskap, som lyda under hovrätt.*

Denna förteckning skall upptaga förmyndarnes och de omyndiges namn och hemvist och, om detta blivit ombytt, jämväl det hemvist, som i förra årets förteckning finnes angivet.

2) Att granska de ingivna förmyndareräkningarna.

Finna gode männen i och för nämnda granskning nödigt att erhålla kännedom om omyndigs» värdehandlingar, är förmyndaren pliktig att, på begäran, hålla dem gode männen till handa. Gode männen äga att för handlingarnas granskning anlita gode männen i annan kommun, om förmyndaren där har sin bostad.

3) Att, därest god man vid omförmälda granskning eller eljest skulle finna någon förmyndare icke hava rätt förvaltat sin myndlings egendom eller av annan orsak vara olämplig att förestå förmynderskapet, härom

skyndsamt göra anmälan hos vederbörande domstol.

4) Att, därest gode männen anse nödigt, att förmyndare lämnar inteckning eller annan säkerhet för den omyndiges medel, därom göra anmälan hos rätten.

5) Att i den i morn. 1 omförmälda förteckning göra anteckning över förmyndares inkomna anmälningar därom, att omyndig saknar tillgångar eller ombytt hemvist, eller att förmynderskap upphört.

6) Att ingiva nämnda förteckning, i stad till rätten och ä landet till domaren före den 15 mars året efter det, som förteckningen avser.

7) Att, därest inom kommunen ingen förmyndareräkning eller i mom. 5 omförmäld anmälan för det förflutna året inkommit, härom göra anmälan, i stad till rätten och på landet till domaren inom den i morn. 6 angivna tid.

8) Att i vad till deras befattning hör tillhandagå rätten eller domaren med de upplysningar, som äro för gode männen tillgängliga.

Anm. Gode männen äro berättigade till årligt arvode av en procent av den omyndiges räntor och andra inkomster, vilket arvode skall av förmyndaren till gode männen utbetalas.

II. Domstolen.

A. Den domstol, som utövar tillsyn över förmyndares förvaltning, är den, som förordnat eller ägt förordna förmyndaren, d. v. s. i fråga om ofrälseman underdomstolen, och i fråga om adelsman hovrätten, varunder den omyndige lyder.

Har den omyndige sitt hemvist inom annan rätts domvärjo eller äger han inom annan rätts domvärjo fastighet, som utgör

* Därunder lyda numera blott sådana förmynderskap, som vid ingången av år 1917 stodo under hovrätts vårdnad, och även dylikt förmynderskap kan komma under uppsikt av underrätt, därest konungen så förordnar.248

lians huvudsakligaste tillgång, och finner i anledning härav den rätt, vilken vårdnaden av förmyndarskapet åligger, nödigt att överflytta vårdnaden å den andra rätten, skall domstolen därom meddela beslut och ofördröjligen om detsamma underrätta såväl den andra rätten som förmyndaren.

B. Domstolens åtgärder i och för tillsynen å förmyndare förvaltning en bestå i:

1) Att över de förmynderskap, som stå under domstolens vård, föra särskild förteckning, innehållande de för vårdens utövande nödiga anteckningarna.

2) Att, därest val av gode män icke i behörig tid skett, därom göra anmälan hos konungens befallningshav ande.

I anledning av nämnda anmälan åligger det konungens be-fallningshavande att tillse, att valet, så fort ske kan, blir hållet.

3) Att, därest rätten finner sådant nödigt, för ordna, att tillsynen å ett förmynderskap flyttas från en kommun till en annan.

Denna överflytning får dock, därest vårdnaden av förmynderskapet tillkommer underrätt, aldrig ske till någon kommun, som icke lyder under rättens domvärjo.

4) Att tillse, att förmyndaren årligen avgiver räkning över sin förvaltning.

Sådan räkning skall, på sätt förut närmare angivits, årligen före den 15 februari till gode männen av förmyndaren ingivas.

Lyder förmynderskap under hovrätt, skall förmyndaren före den 15 mars i hovrätten med bevis av vederbörande gode män styrka, att förmyndareräkning eller sådana anmälningar, som i mom. 5 och 6 här nedan omförmäles, blivit avlämnade till gode männen.

5) Att tillse, att förmyndare gör vederbörlig anmälan därom, att den omyndige saknar tillgångar.

Det åligger förmyndare att hos gode männen göra omförmälda anmälan inom den 15 februari året efter det, han till nämnda anmälan erhållit anledning.

6) Att tillse, att förmyndaren gör vederbörlig anmälan, då hans förmynderskap upphört.

Anledningarna till ett förmynderskaps upphörande kunna vara t. ex. att myndling uppnått myndig ålder eller dött, att omyndigförklarad genom domstols beslut åter blivit myndig eller att omyndig kvinna blivi gift. Anmälan om förmynderskaps upphörande skall av förmyndaren göras hos gode männen inom den i första punkten av mom. 4 här ovan angivna tid, och åligger det förmyndaren, om gode männen sådant påfordra, att med intyg från vederbörande myndighet styrka riktigheten av det i anmälningen uppgivna förhållandet. Bevis över förmyndareräknings ingivande eller över sådana anmälningar, som i morn. 5 och 6 omförmälas, äger förmyndaren att, såsom förut nämnts,249

av gode männen erhålla utan avgift; och skall, om förmynder-skapet lyder under hovrätt, beviset innehålla de upplysningar om den omyndiges hemvist, som av förmyndren blivit lämnade.

T) Att vidtaga de åtgärder, vartill omständighet erna kunna föranleda i anledning av förmyndares försummelse att i rätt tid avlämna förint/ndareräkning eller sådana anmälningar, som i mo t n. o och 6 om förmälas.

8) Att vidtaga, erforderliga åtgärder i anledning av förmyndares försummelse att i rätt tid avgiva sådant bevis, som i mom, 4 om för males.

9) .1//- vidtaga de åtgärder, vartill omständigheterna kunna föranleda i anledning av gode männens försummelse att i rätt tids avla ni)) a förteckning över till dem ingivna förmyndareräkningar eller anmälan, att. under det förflutna året ej inkommit förmyndareräkning i 1 K o här ovan omförmäld anmälan.

Den vanligaste åtgärd, vartill de i morn. 7, 8 och 9 omförmälda fall giva, anledning, är föreläggande för den eller de försumliga vid lämpligt vite att fullgöra sina ifrågavarande skyldigheter. Hai" dylikt vite förelagts, skall beslut härom., i stad av rättens betjänte och å landet genom kronobetjäningens försorg*, tillställas förmyndaren eller gode männen.

10) Att vidtaga erforderliga åtgärder i anledning av gode mäns anmälan, att förmyndare ej är lämplig att förestå för-myndcrskapet*, eller att lian hör lämna inteckning eller annan säkerhet för den omyndiges medel.

De i förevarande mom. omförmälda åtgärderna vidtagas emellertid först efter förmyndarens hörande. Det beslut, varigenom förmyndarens förklaring infordrats, skall tillställas honom, i stad av rättens betjänte och å landet genom kronobetjäningens försorg.

11) Att vidtaga de i morn. 10 avsedda åtgärder även utan anmälan av god man.

Rättens beslut i frågor, vilka i morn. 10 och 11 omförmälas, gå i verkställighet utan hinder därav, att de i högre rätt överklagas!.

12) Att, därest rätten, finner sådant nödigt, förord/na god man eller annan person att mot förmyndare föra omyndigs talan.

Den, som sålunda förordnats., äger att för sitt besvär erhålla ersättning av den omyndiges medel, därest ej förmyndaren genom dorn, i rättegången förpliktas att betala ersättningen samt äger tillgång till dess gäldande.

III. Den omyndiges släktingar.

Dessa hava rätt att hos gode männen taga del av förmyndareräkning ävensom att, därest skäl därtill förefinnes, hosl rätten

* Anmälan om förmyndares olämplighet att förestå, förmynderskapet kan föranleda hans entledigande från detsamma.

Advokaten. 32göra anmälan därom, att förmyndaren icke är lämplig att förestå förmynderskapet eller bör lämna inteckning eller annan säkerhet för den omyndiges medel.

IV. *Den omyndige själv.* Har den omyndige uppnått den ålder, att han själv kan finna, att förmyndaren ej väl förvaltar hans egendom, äger den omyndige att anmäla detta hos rätten för den åtgärd, vartill domstolen kan finna hans anmälan böra föranleda.

*

Vad ovan sagts gäller icke i fråga om tillsyn å förmyndareförvaltning för *ofrälse eller efter ingången av år 1917 född eller omyndigförklarad person i Stockholm.* Över förvaltningen av dylik persons egendom ntövas nämligen vård och inseende av *Förmyndarekammaren* i huvudstaden enligt den för nämnda ämbetsmyndighet fastställda instruktion av den 21 juni 1907 med däri den 19 december 1916 och den 9 oktober 1917 vidtagna ändringar.

*

Om gode män med förmyndareansvarighet.

Av dylika gode män finnas följande slag:

I. *God man, som i anledning av timat dödsfall av domstol förordnas att vårda frånvarande stärhhusdelägares rätt eller förvalta hans lott i stärbhuset.*

Sådan god man äger att i allt, som med sagda uppdrag har sammanhang, med laga verkan företräda den frånvarande, och gäller för gode mannen vad här ovan sagts om förmyndares förvaltning, redovisning och ansvarighet. Sådan god man äger också rätt till skäligt arvode och ersättning för sina kostnader.

II. *God man, förordnad i anledning av förmyndares konkurstillstånd.* Till gode män med förmyndareansvarighet kunna även räknas de å sid. 221 omförmälda tillfälliga förmyndarne. Härförutom erinras, att före den 1 januari 1916 kunde för hustru, som var oförmögen att vårda sitt gods, förordnas god man, samt att en sålunda förordnad person numera anses såsom hustruns förmyndare.

Avträdes förmyndares egendom till konkurs, och uppgives för konkursdomstolen, att han innehar förmynderskap, skall domstolen, om förmynderskapet lyder under densamma, tillse, att ny förmyndare förordnas.. Lyder förmynderskapet under annan domstol, skall konkursdomstolen utse en *god man,* med uppdrag att bevaka den omyndiges rätt, intill dess den andra domstolen, som av konkursdomstoien bör underrättas om konkursen, förordnat ny förmyndare för den omyndige.

I detta sammanhang torde böra omnämnas, all, om förmyndare dör, lians arvingar eller andra, som hava värd om boet, skola ofördröjligen anmäla dödsfallet hos den domstol, varunder formynderskapet lyder, samt varda den omyndiges egendom och rätt, till dess annan förmyndare blivit tillsatt.

*

Sakrätt.

Med sakrätt menas sammanfattningen av de rättsregler genom vilka en persons makt över en sak uppkommer. Den i dylikt förhållande berättigade personens rätt med avseende på föremålet för densamma kan vara äganderätt, panträtt, servitutsrätt, nyttjanderätt, tomträtt, vattenfallsrätt, avkomsträtt eller retentions-rätt. Samtliga nu nämnda rättigheter skola i förevarande del av detta arbete, var efter annan, företagas till behandling*, därvid dock av praktiska skäl äganderätten och nyttjanderätten komma att avhandlas blott i vad de avse fant egendom, varförutom en kortfattad framställning av de allmänna reglerna rörande denna senare till en början kommer att meddelas.

Om vad som är att hänföra till fast egendom.

Gränsen emellan fast och lös egendom, varom lagstiftning förut saknats, har genom »Lag angående vad till fast egendom är att hänföra» den 24 maj 1895 blivit till sina huvuddrag bestämd. Enligt denna lag gälla nämligen följande regler:

A. Fast egendom är jord å landet och i stad.

Med »jord» menas här de särskilda områden av jordytan, som en person äger, med tillhörande utrymme av jorden under och av luften över, så långt, praktiskt taget, mänskligt förfogande når.

Såsom tillbehör lill jorden och således jämväl fast egendom räknas företrädesvis därå uppförda byggnader, d. v. s. allt, som genom timring, murning eller på ett därmed jämförligt sätt anbragts under eller ovan marken, såsom exempelvis hus för beboende eller industriell verksamhet, byggnad för dylik verksamhet, bedriven med vattenkraft, fiskerier, broar, bryggor, järnvägsanläggningar o. s. v.*.

* Härförutom äro att såsom tillbehör till .jorden anse cl e 1 s tör stadigvarande bruk och således ej blott för någon viss ägares behov i jorden anbragta anläggningar, vare sig de avse vattens till- eller bortförande eller annat ändamål och oavsett om de bestå i byggnader eller i vad som ej kan tilläggas denna karaktär, såsom exempelvis källare, behållare ra. m. d., dels å fastighet eller vid dess ägogräns uppfört stängsel, änskönt det är satt å grannens sida om gränsen, dels å rot stående träd och andra växter tillika med frukt därå, dels å jorden befintlig naturlig gödsel och dels för begagnande av servitnt tillkommen byggnad eller anläggning ä annan fastighets område. (Jfr dock N. J. A. 1004:310.)

Formulär att begagnas vid utseende av förmyndare.

Härmed utse vi klockaren Athanasius Gafvelholm att efter vår död övertaga förmynderskapet för våra omyndiga barn Karl och Ulrika Eleonora. Skulle Gafvelholm före oss avlida, utse vi till barnens förmyndare lantbrukaren Sigismund Åkerberg.

Korsberga den 4 maj 1899.

Stanislaus Pihl, Irene Pihl,

Lantbrukare. född Gädda.

Lantbrukaren Stanislaus Pihls och hans hustru Irene Pihls, född Gädda, egenhändiga namnteckningar bevittna:

Johan Gustaf Erlandsson, Fredrik Gustafsson,

Nämndeman. Hovslagare.

3) *Den omyndiges närmaste släkting.*

Samma ordning följes i fråga om rätten att övertaga förmynderskap som för rätten till arv. Endast *män,* ej kvinnor kunna på grund av släktskap med den omyndige förordnas till hans förmyndare. Är den omyndiges närmaste släkting å fädernesidan lika nära besläktad med den omyndige som dennes närmaste släkting å mödernesidan, har fädernesläkten företräde; av flera bröder har den äldste företräde; finnas barn efter syskonen till den omyndiges föräldrar, äger det äldsta syskonets barn företräde.

4) *Den person, som domstolen utser, när ingen av de i momenten 1—3 omförmälda personer finnes eller kan vara förmyndare.*

Slutligen är att erinra, att jämlikt lagen den 14 juni 1918 om fattigvården samhälles fattigvårdsstyrelse äger målsmansrätt över omyndig, som på fattigvårdssamhälles bekostnad åtnjuter vård utanför sina föräldrars eller målsmans hem, samt att därest på grund av sådan understödstagare tillfallet arv eller eljest förmyndare för honom kräves, fattigvårdsstyrelsen skall därom hos vederbörande domstol göra anmälan.

*

Tillfällig förmyndare.

Understundom kan det erfordras att för omyndig utse tillfällig förmyndare.

Dylikt förordnande plägar förekomma i huvudsakligen följande fall:

a) då »rätter förmyndare» ej strax kan nämnas eller lagligen tillträda förmynderskapet;b) då förmyndare råkat i konkurstillstånd.

Har konkursdomstolen erhållit meddelande om, att konkurs-gäldenären innehar förmyndareförordnande, åligger det domstolen att tillse, att ny förmyndare utses för myndlingen eller, om domstolen själv ej är behörig att meddela sådant förordnande, att utse en god man att under tiden bevaka den omyndiges rätt;

c) då förmyndare dör.

I sådant fall åligger det hans arvingar eller andra, som hava boet om händer, att ofördröjligen anmäla detta för domstolen samt att under tiden, till dess ny förmyndare hinner förordnas, vårda den omyndiges egendom och rätt;

d) då förmyndare vill köpa omyndigs fasta egendom.

Enär alla avtal myndlingen och förmyndaren emellan äro ogiltiga, måste därför tillfällig förmyndare förordnas, medan köpet uppgöres;

e) då kvarlåtenskap skall delas emellan omyndiga barn och den efterlevande av föräldrarna samt ej med förmyndare redan finnes eller begärts.

Formulär till ansökan om förordnande av tillfällig förmyndare.

Till Grimstens Häradsrätt.

Härmed får jag vördsamt anhålla, att häradsrätten måtte utse en person att såsom tillfällig förmyndare för mina omyndiga barn Karl Johan och Eva Maria vid det förestående arvskiftet efter min den 8 sistlidne januari avlidna hustru Lovisa Karolina Ersson närvara och barnens rätt och bästa bevaka, och tillåter jag mig härtill föreslå nämndemannen Karl Persson i Mullhyttan. Edsbergs Sanna den 14 mars 1900.

Karl Johansson, Rättare.,

Undertecknad åtager mig ifrågavarande uppdrag.

Mullhyttan som ovan.

Karl Persson, Nämndeman.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Olof Skarin, Adolf Uppström,

Skomakare. Skräddare.

*

Om hinder för förmynderskaps tillträdande.

Följande orsaker utgöra hinder för en person att vara förmyndare, nämligen att han är:

1) *Litet vetande.*

Med »litet vetande» menas här att icke veta så mycket, som erfordras för att kunna förvalta ett visst ifrågasatt förmynderskap. Så t. ex. måste en i affärsförhållanden okunnig person anses *»litet vetande»,* då fråga är om ett förmynderskap för arvinge efter en affärsman.

2) *Gäldbunden.*

Med »gäldbunden» menas i detta sammanhang den, vilkens skulder Överstiga hans tillgångar, när dessas värde beräknas enligt en mindre gynnsam realisation.

3) *Den omyndiges vederdeloman.*

Härmed avses den, som har rättegång med den omyndige eller rakt motsatt juridiskt intresse med honom.

4) *Ännu icke 25 år gammal.*

Detta hinder gäller emellertid icke föräldrar i förhållande till deras äkta barn eller barn utom äktenskapet.

5) *Så gammal och vanför eller så fattig, att han, icke kan förestå förrmynderskapet.*

Ettdera av dessa hinder är tillräckligt för att utestänga en person från förmynderskap.

Med uttrycket »så fattig» avses icke så mycket storleken av personens förmögenhet, utan mera hans levnadsvillkor. Om dessa nämligen äro sådana, att han måste använda allt sitt arbete för sitt uppehälle, och således ej kan ägna tillräcklig tid åt den omyndiges angelägenheter, får ban ej vara förmyndare.

6) *Utländsk medborgare.*

7) *Av annan lära än den omyndige.*

Härmed förstås, att, då fråga är om förmyndare för omyndig, som tillhör svensk-lutherska kyrkan, flammande trosbekännare icke må därtill tagas. Detta avser dock blott sådana omyndiga, som skola *uppfostras,* d. v. s. minderåriga, icke dem, som vid myndig ålder sättas under förmyndare. Om någon minderårig lagligen skall uppfostras i främmande lära, bör förmyndare för honom helst utses från samma trossamfund, som den minderårige tillhör. röräldrar, så väl fader som moder, äga dock att vara sina barns förmyndare, även om barnen skola uppfostras i annan lära än den, som den ännu levande av föräldrarna tillhör.

8) *Förvaltare av kronans eller andra allmänna medel.*

Anledningen, varför en dylik förvaltare ej kan vara förmyndare, är att, om han råkar i konkurstillstånd, kronans och den omyndiges fordringsanspråk kunna komma i strid med varandra, vilket lagstiftaren velat förekomma.

9) *Dömd förlustig ett föregående förmynderskap på grund av vårdslöst eller svikligt förfarande med avseende å myndlingens egendom.*

10) *Skyldeman till en av den omyndiges föräldrar, som dräpt den andre med vilja eller av grovt vållande.*

*

Om laga ursäkt från förmynderskap.

Då det måste anses vara en medborgerlig plikt att åtaga sig förmynderskap, äger icke någon utan anförande av laga skäl att avsäga sig ett förmynderskap och kan i annat fall av domstol ådömas vite och skadestånd.

Följande omständigheter kunna emellertid enligt svensk lag åberopas som giltiga skäl för avsägelse av förmynderskap, nämligen att den föreslagne förmyndaren:

1) *Är utrikes stadd.*

Härmed menas, att han *vistas utrikes,* vilken vistelse emellertid måste vara mera långvarig för att utgöra skäl för fullständig befrielse från ett förmynderskap. Eljest utgör den endast ursäkt för den tid, varunder vistelsen utomlands pågår.

2) *Bor så avlägset från den omyndiges hemort eller innehar ett så mödosamt ämbete eller tjänst eller är så sjuk, att han ej kan rätt vårda den omyndige eller hans gods.*

3) *Uppnått sextio års ålder.*

4) *Själv äger många barn eller varit gift mer än en gång och har levande barn av de olika äktenskapen.*

5) *Redan har två förmynderskap eller ett sådant, vilket i anseende till därmed förenat besvär kan anses jämförligt med två vanliga förmynderskap.*

*

Om förmyndares förordnande.

Förmyndare *förordnas* alltid av domstol, utom då den omyndige är äkta barn till förmyndaren, eller då den omyndige är barn utom äktenskapet och modern utövar förmynderskapet.

Beträffande förfaringssättet, då förmyndare av domstol förordnas, är att skilja mellan följande fall, nämligen:

I. *Att en minderårig person av äkta börd, vilkens fader eller moder avlidit, skall erhålla annan förmyndare än den efterlevande av föräldrarna, eller att minderårig utom äktenskapet skall erhålla annan än modern till förmyndare.* 9) *Dömd förlustig ett föregående förmynderskap på grund av vårdslöst eller svikligt förfarande med avseende å myndlingens egendom.*

10) *Skyldeman till en av den omyndiges föräldrar, som dräpt den andre med vilja eller av grovt vållande.*

*

Om laga ursäkt från förmynderskap.

Då det måste anses vara en medborgerlig plikt att åtaga sig förmynderskap, äger icke någon utan anförande av laga skäl att avsäga sig ett förmynderskap och kan i annat fall av domstol ådömas vite och skadestånd.

Följande omständigheter kunna emellertid enligt svensk lag åberopas som giltiga skäl för avsägelse av förmynderskap, nämligen att den föreslagne förmyndaren:

1) *Är utrikes stadd.*

Härmed menas, att han *vistas utrikes,* vilken vistelse emellertid måste vara mera långvarig för att utgöra skäl för fullständig befrielse från ett förmynderskap. Eljest utgör den endast ursäkt för den tid, varunder vistelsen utomlands pågår.

2) *Bor så avlägset från den omyndiges hemort eller innehar ett så mödosamt ämbete eller tjänst eller är så sjuk, att han ej kan rätt vårda den omyndige eller hans gods.*

3) *Uppnått sextio års ålder.*

4) *Själv äger många barn eller varit gift mer än en gång och har levande barn av de olika äktenskapen.*

5) *Redan har två förmynderskap eller ett sådant, vilket i anseende till därmed förenat besvär kan anses jämförligt med två vanliga förmynderskap.*

*

Om förmyndares förordnande.

Förmyndare *förordnas* alltid av domstol, utom då den omyndige är äkta barn till förmyndaren, eller då den omyndige är barn utom äktenskapet och modern utövar förmynderskapet.

Beträffande förfaringssättet, då förmyndare av domstol förordnas, är att skilja mellan följande fall, nämligen:

I. *Att en minderårig person av äkta börd, vilkens fader eller moder avlidit, skall erhålla annan förmyndare än den efterlevande av föräldrarna, eller att minderårig utom äktenskapet skall erhålla annan än modern till förmyndare.* 9) *Dömd förlustig ett föregående förmynderskap på grund av vårdslöst eller svikligt förfarande med avseende å myndlingens egendom.*

10) *Skyldeman till en av den omyndiges föräldrar, som dräpt den andre med vilja eller av grovt vållande.*

*

Om laga ursäkt från förmynderskap.

Då det måste anses vara en medborgerlig plikt att åtaga sig förmynderskap, äger icke någon utan anförande av laga skäl att avsäga sig ett förmynderskap och kan i annat fall av domstol ådömas vite och skadestånd.

Följande omständigheter kunna emellertid enligt svensk lag åberopas som giltiga skäl för avsägelse av förmynderskap, nämligen att den föreslagne förmyndaren:

1) *Är utrikes stadd.*

Härmed menas, att han *vistas utrikes,* vilken vistelse emellertid måste vara mera långvarig för att utgöra skäl för fullständig befrielse från ett förmynderskap. Eljest utgör den endast ursäkt för den tid, varunder vistelsen utomlands pågår.

2) *Bor så avlägset från den omyndiges hemort eller innehar ett så mödosamt ämbete eller tjänst eller är så sjuk, att han ej kan rätt vårda den omyndige eller hans gods.*

3) *Uppnått sextio års ålder.*

4) *Själv äger många barn eller varit gift mer än en gång och har levande barn av de olika äktenskapen.*

5) *Redan har två förmynderskap eller ett sådant, vilket i anseende till därmed förenat besvär kan anses jämförligt med två vanliga förmynderskap.*

*

Om förmyndares förordnande.

Förmyndare *förordnas* alltid av domstol, utom då den omyndige är äkta barn till förmyndaren, eller då den omyndige är barn utom äktenskapet och modern utövar förmynderskapet.

Beträffande förfaringssättet, då förmyndare av domstol förordnas, är att skilja mellan följande fall, nämligen:

I. *Att en minderårig person av äkta börd, vilkens fader eller moder avlidit, skall erhålla annan förmyndare än den efterlevande av föräldrarna, eller att minderårig utom äktenskapet skall erhålla annan än modern till förmyndare.*225

Ansökan härom bör hos domstolen göras av den person, som vårdar dödsboet, Å denna ansökan bör den person, som önskas till förmyndare, teckna påskrift, innehållande, att han åtager sig förmynderskapet. Skulle dylik påskrift saknas, hör domstolen den föreslagne förmyndaren över ansökningen och meddelar därefter beslut i ärendet, Skulle någon förmyndare icke vara i ansökningen föreslagen, eller har någon ansökan om förmyndare icke ingivits, utser domstolen själv lämplig person, vilken, sedan han hörts i ärendet, förordnas till förmyndare, därest laga hinder härför icke förefinnes.

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Frosta Häradsrätt.

Undertecknad får härmed vördsamt anhålla att till förmyndare för mina i äktenskap med numera avlidne hemmansiägaren Olof Pålsson i Sallerup födda barn, Karl, född den 7 januari 1893 och Anna, född dtn 2 augusti 1895, måtte förordnas skolläraren Elof Fevrell i Sallerup.

Sallerup den 3 juni 1900.

Johanna Pålsson.

Undertecknad åtager mig ifrågavarande förmynderskap. Sallerup den 4 juni 1900.

Flof Fevrell.

Egenhändiga namnteckningen bevittna: Karl Odhner, Erik Pallin,

Smed. Skräddare.

Beträffande förfaringssättet, då förmyndare skall förordnas för barn utom äktenskap, se förut avdelning-en: föräldrar och barn.

II. Att en man, som redan inträtt i myndighetsåldern, själv önskar försättas i omyndighet still stånd.

I denna händelse äger personen i fråga göra ansökan om sin omyndighetsförklaring hos domstolen, vilken ansökan bör vara åtföljd av skriftligt, bevittnat medgivande om åtagande av förmynderskapet av den person, som önskas till förmyndare. Därest domstolen efter verkställd undersökning anser skälig anledning* förefinnas till bifall av ansökningen och dessutom finner den föreslagne förmyndaren lämplig för det ifrågasatta uppdraget, förordnar domstolen nämnda person till förmyndare. Skulle åter

* Beträffande anledningarna till omyndighetsförklaring, se under rubriken Om dem, som böra stå under förmyndare, morn. 3—7. Somliga domstolar bruka emellertid bevilja ansökan av ifrågavarande slag utan att någon dylik anledning är för handen.

visserligen skälig anledning till bifall av ansökningen förefinnas, men rätten finna den till förmyndare före slagne olämplig för uppdraget, utser rätten annan, lämplig person, vilken, sedan han hörts över ansökningen, förordnas till förmyndare.

Formulär till ansökan om försättande i omyndighetstillstånd i

ovan angivna fall.

Till Gudhems Häradsrätt.

Som jag på grund av mina långt framskridna ålder ser mig ur stånd att själv förvalta min egendom, får jag härmed vördsamt anhålla, att häradsrätten måtte försätta mig i omyndighetstillstånd och till min förmyndare förordna min systerson, häradsdomaren Karl Niklas Groning i Valla, vilken godhetsfullt lovat åtaga sig detta uppdrag.

Fridhem den 28 februari 1896.

Per Larsson Strid,

Torpare.

För den händelse häradsrätten skulle finna skäligt att förordna mig till förmyndare för min morbror torparen Per Larsson Strid, får jag härmed tillgännagiva, att jag åtager mig sagda uppdrag. Valla som ovan.

Karl Niklas Groning*, Häradsdomare.

Egenhändiga namnteckningen bevittna: Nils Andersson, Olof Persson,

Smed. Skomakare.

III. Att en kvinna, som redan inträtt i myndighets did em y själv önskar att försättas i omyndighet still stånd.

I detta fall förfares på sätt Lär ovan under mom. II omför-mäles, dock att, därest sökanden är ogift, domstolen icke ingar i någon undersökning, huruvida skälig anledning förefinnes till kvinnans försättande i omyndighetstillstånd.

IV. Att en man eller kvinna inträtt i myndighetsåldern, och a,v annan person yrkas hans eller hennes försättande i omyndig-h et still stånd.

De personer, som äga befogenhet att framställa dylikt yrkande, äro den myndiges föräldrar och övriga släktingar samt, därest den myndige åtnjuter fattigförsörjning, föreståndaren för fattigvården i den församling, den myndige tillhör.

Yrkandet om den myndiges ställande under förmyndare framställes antingen genom stävming å honom till domstol, eller227

genom ansökan hos domstol om hans försättande i omyndighetstillstånd, vilket senare förfarande är det enda användbara för det fall, att den ifrågavarande personen är vanvettig.

Sedan yrkandet om den myndiges omyndighetsförklaring genom stämning eller ansökan framställts, anställer domstolen undersökning, om skälig orsak finnes till bifall arv yrkandet, varefter detta, allt efter omständigheterna, bifalles eller avslås av domstolen.

Formulär till stämningsansökan i ovan angivna fall.

Till Strängnäs Rådhusrätt.

Som min son, farmacie studeranden Wilhelm Schéele, som den 4 sistlidne januari uppnådde myndig ålder, sedermera visat synnerlig fallenhet för slöseri samt obetänksamhet och lättsinne därigenom att han, såsom jag med vittnen vill styrka, iklätt sig borgensförbindelser, vilkas kapitalbelopp motsvarar hälften av hans mödernearv, får jag härmed anhålla om laga kallelse och stämning å min bemälde son, med yrkande, att han, såsom oförmögen att själv vårda sitt gods, måtte försättas i omyndighetstillstånd, samt att jag själv jämte hans morbroder, vice pastorn Thure Hallin, vilken därtill förklarat sig villig, måtte förordnas till hans förmyndare.

Strängnäs den 27 augusti 1899.

Göran Schéele, Garvare.

För den händelse rådhusrätten skuile finna skäligt att förordna mig till förmyndare jämte garvaren Göran Schéele för min systerson, farmacie studeranden Wilhelm Schéele, får jag härmed tillkännagiva, att jag åtager mig sagda uppdrag. Strängnäs som ovan.

Thure Hallin, vice Pastor.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Olof Larsson, Per Eriksson,

Handlande. Bokhållare.

Formulär till ansökan i nu angivna fall.

Till Gagnefs Häradsrätt.

Som min brorson Gustaf Adolf Göransson, som den 14 augusti 1896 uppnådde myndighetsåldern, alltsedan midsommartiden förlidet år, då han var utsatt för svår livsfara, med korta mellantider varit i saknad av sina fulla själsförmögenheter och därför vårdas å hospitalet i Vadstena, får jag här-228

med vördsamt anhålla, att häradsrätten måtte förklara honom omyndig och till hans förmyndare förordna mig jämte hans morbroder, klockaren Lars Spångberg i Stora Mellösa. Gagnef den 27 april 1899.

Matts Mattsson, Hemmansägare,

Undertecknad åtager sig förmynderskapet.

Lars Spångberg.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Per Olsson, Olof Persson.

Smed. Snickare.

V, Att en person, medan han ännu är omyndig, av vissa orsaker anser sig icke kunna efter uppnådd myndig ålder själv förvalta sin egendom och i anledning härav önskar att få förbliva i omy udi gliet still st and.

I detta fall äger den omyndige ingiva ansökan till domstolen om sitt förblivande i omyndighetstillstånd, vilken ansökan bi-falles, därest ej viktiga skäl tala mot densamma.

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Värmdö skeppslags tingsrätt.

Undertecknad, som den 11 nästkommande mars månad inträder i myndighetsåldern, känner mig ännu icke hava ernått den erfarenhet och det omdöme, som krävas för att på egen hand förvalta den mig efter mina avlidna föräldrar tillfallna betydliga förmögenhet; och tillåter jag mig i anledning härav hos rätten vördsamt anhålla att få efter uppnådd myndig ålder förbliva omyndig, samt att till min förmyndare må förordnas min farbror och nuvarande förmyndare, hemmansägaren Karl Julius Rundgren.

Gustafsberg den 17 februari 1899.

Erland Rundgren, Hemmansägare.

Undertecknad förklarar mig härmed villig att fortfara med förmynderskapet för min brorson, hemmansägaren Erland Rundgren, även efter det han uppnått myndig ålder.

Gustafsberg som ovan.

Karl Julius Rundgren.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Anders Pålsson, Olof Ringvall,

Bagare. Klockare.VI. *Att en person, medan han ännu är omyndig, anses pä grund av slöseri eller andra orsaker icke kunna efter uppnådd myndig ålder själv förvalta sin egendom, och i anledning häran) av annan person yrkas, att han mä förbliva i omyndighetstillstånd.*

Berörda, yrkande kan framställas av den omyndiges anhöriga eller av lians förmyndare samt göres genom ansökning till domstol. Denna hör över ansökningen den omyndige samt, om ansökningen gjorts- av hans förmyndare, jämväl den omyndiges släktingar. Ansökningen bifalles, därest ej viktiga skäl mot densamma förebringas, t. ex. bevis om synnerligen stadgat uppförande å den omyndiges sida eller därom, att den omyndige är i utövning av något yrke, i vilket han sköter sig väl. Ansökningen bör innehålla yrkande därom, att personen i

fråga måtte förbliva i omyndighetstillstånd viss uppgiven tid, innefattande ett eller flera, år efter den lagliga myndighetsåldern.

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till Villåttinge Häradsrätt.

Som min brorson, Bror Albert Justus Holmquist, vilken den 17 nästkommande april månad inträder i myndighetsåldern, icke visat sig hava förvärvat den karaktärens mognad och erfarenhet, att förvaltningen av hans icke obetydliga fädernearv kan honom lämpligen anförtros, får jag härmed vördsamt anhålla, att han även efter myndighetsålderns inträde måtte i fem år förbliva under mitt förmynderskap.

Malmköping den 16 mars 1899.

Edvin Theodor Holmquist, Arkitekt.

Den *domstol,* som äger att förordna förmyndare, är den *underrätt,* varunder myndlingen lyder. Domstols beslut angående förmyndares förordnande går i verkställighet, även om ändring däri sökes hos högre rätt.

Slutligen torde böra nämnas, att, då myndig person förklaras omyndig, domstolen skall låta kungöra detta i Post- och Inrikes Tidningar.Dylik kungörelse förekommer stundom icke i de i mom. V. och VI här ovan omförmälda fall.

*

Om förmyndares skyldigheter.

Därest särskilt förordnande av domstol erfordras för förmynderskapets beklädande, börjar förmyndarens ansvar i och med det att domstolens förordnande meddelats honom.

För den, som äger att utan särskilt förordnande bekläda förmynderskap, börjar förmyndaransvaret i och med det, att det faktiska behovet av förmyndare för myndlingen uppstår.

Föreligger förmynderskap på grund av omyndighetstillstånd, åligger det förmyndaren att i vidaste mening hava vård och tillsyn över såväl myndlingens person som egendom samt att vara hans rättsliga ombud. Föreligger förmynderskap på grund av omyndighetsförklaring, inskränker sig förmyndarens förpliktelser gent emot myndlingen i regel till att vårda och förvalta hans egendom samt att vara hans rättsliga ombud.

I varje fall är den befogenhet, som enligt svensk lag tillkominer förmyndare, synnerligen vittgående, och det har icke utan skäl länge framställts anmärkningar mot vår förmynderskapslagstiftning såsom alltför litet skyddande myndlingens person, egendom och intressen samt givande väl fria händer åt förmyndaren.

För överskådlighets skull uppdelas härnedan förmyndarens skyldigheter under följande rubriker:

1. *Att hava vård och tillsyn över myndlingens person.*

I detta avseende innehåller Ärfdabalken (22:2) en bestämmelse, att den omyndige skall uppfostras i den »rätta evangeliska läran, gudsfruktan, dygd och ära och till sådana, övningar och hanteringar hållas, som dess stånd, villkor och ämne kräva». Därmed torde få förstås en generell uppfostringsplikt för förmyndaren, som det sålunda åligger att tillse att myndlingen erhåller, förutom nödigt underhåll, nödig skolundervisning och i övrigt en utbildning, lämpad efter myndlingens samhällsställning och förmögenhetsförhållanden, med särskilt tagen hänsyn till myndlingens naturliga anlag.

Beträffande myndlingens trosbekännelse skall barn av äkta makar, som vid barnets födelse äro medlemmar av samma främmande trossamfund, uppfostras i dess lära. Äro föräldrarna vid barnets födelse medlemmar av skilda främmande trossamfund, äger fadern bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras. Tillhör endera sådant trossamfund och den andra svenska kyrkan, skall barnet uppfostras i evangeliskt-lutherska läran.

Har emellan makarna träffats avtal om deras barns uppfostran i evangeliskt-lutherska läran eller främmande troslära, som en av makarna bekänner, är sådant avtal gällande, så fram det blivit före äktenskapets ingående skriftligen upprättat och för vigselförrättaren uppvisat.

231

Då bägge föräldrarna eller, om endera är död, den efterlevande eller, när de leva åtskilda, den av dem, som har barnet i sin vård, övergår fian svenska kyrkan till främmande trossamfund eller från ett sådant till ett annat, äger, därest bägge övergå, fadern och, i övriga fall, den efterlevande eller den av makarna, som har barnet i sin vård, bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras.

Barn av föräldrar, som ej ingätt äktenskap med varandra, må, därest modern tillhör främmande trossamfund, uppfostras i hennes troslära. Övergår modern från svenska kyrkan till främmande trossamfund eller från ett sådant till ett annat, må hon likaledes bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras. Förordnas fadern till förmyndare för barnet, skall fadern i förevarande hänseende hava enahanda bestämmanderätt som modern.

Hava vid adoption barnets föräldrar med adoptanten eller, om barn adopterats av makar, med dessa avtalat, att barnet skall uppfostras i evangeliskt-lutherska läran eller i främmande troslära, däri barnet enligt ovan angivna regler får uppfostras, är sådant avtal gällande, så framt det blivit skriftligen upprättat och till rätten ingivet, innan dess tillstånd meddelats till adoptionen. Finnes ej sådant avtal, skall, med motsvarande tillämpning av vad härovan angivits, barnet uppfostras som vore det adoptanten s eller, om barn är adopterat av makar eller enamakens barn adopterats av den andra, makarnas gemensamma barn. Häves adoptivförhållandet, må, då barnet uppfostrats i främmande troslära, dess uppfostran fortgå i denna lära, änskönt barnet, om adoptionen ej mellankommit, skolat uppfostras i annan.

II. Att noga underrätta sig och taga vård om myndlingens egendom.

I dessa förmyndarens skyldigheter ingår, att om myndlingen, då förmynderskapet mottages, är delägare i stärbhus:

1) tillse, att bouppteckning i laga tid hålles;

2) närvara vid bouppteckningen och tillse, att därvid intet företages, varigenom den omyndiges rätt och bästa äventyras.

Förmyndaren äger sålunda att för sin del bestämma, huruvida boet skall avträdas till borgenärerna, eller om han för myndlingens del skall övertaga det med skyldighet att draga försorg om gnäldens betalning. Har egendomen avträtts av en stärbhusdel-ägare, bör förmyndaren tillse, om han ej bör tillträda egendomen för den omyndiges räkning. Avträdes egendomen icke, skall förmyndaren tillse, att borgenärerna få betalt, innan egendomen skiftas. Försummar förmyndaren detta, svarar han för möjligen obetald gäld gent emot borgenärerna. Avträdes egendom till urarvakonkurs, bör förmyndaren icke underlåta att till-232

träda den, när överskott kan antagas komma att uppstå vid egendomens realisering, emedan förmyndaren, om lian tillträtt egendomen, liar rätt att taga del i förvaltningen därav och. därigenom kan med mera eftertryck tillgodose myndlingens intressen • *

3) närvara vid arvskiftet för att därvid bevaka myndlingens rätt.

Vid arvskiftet kan förmyndaren ingå överenskommelser, som äro för den omyndige bindande, dock äger förmyndaren ej överenskomma, att lottning ej skall ske.

4) efter arvskiftet tata boets förvaltare till sig utlämna, vad som därvid, tillfallit den omyndige.

III. Att i fall av myndlingens faders eller moders omgifts draga försorg om erforderlig bodelning efter det tidigare giftet.

Om detta liar upplösts genom end ein makens död, utan att delning av dödsboet sedermera, verkställts, skall

dylik delning äga rum mellan myndlingen och den om gifte maken. Utövar denne »enare föriiiynderskåpet för myndlingen, skall förordnas ny förmyndare,** som liar att draga, försorg om bodelningen. Har åter det tidigare giftet återgått eller genom skillnad u-pplösts, utan att delning* av boet sedermera verkställts, skall dylik delning äga rum mellan de båda förutvarande makarna. Därest den omgifte av dem utövar förmynderskapet för myndlingen, skall för ordnas ny förmyndare,** som har att draga försorg om bodelningen.

IV. Att, därest myndlingen förut varit under förmyndare, (vv fordra sin företräd aur e i förmynderskapet redovisning för lians förvaltning av dem omyndiges egendom.

Sedan sådan redovisning erhållits, bör denna av den nye förmyndaren noga giunskas och, därest omständigheterna därtill föranleda, av honom klandras genom stämning å företrädaren i förmynderskapet, vilken stämning bör delgivas den senare inom ett år från mottagandet av redovisningsräkningen, vid äventyr att den nye förmyndaren själv blir ansvarig för felaktigheter, som kunna förefinnas i redovisningsläkningen. Sådan kan av förmyndaren avfordras förutvarande förmyndare, jämväl om annan under en mellantid varit förmyndare. (Jfr. JN\ J. A. 1914: 371.)

V. Att i möjligaste mån bevara och förkovra den omyndiges egendom.

Brister förmyndaren i denna sin skyldighet med påföljd, att någon myndlingens tillgång skadas eller går förlorad, eller att

* Om boet ej avträdes till urarvakonkurs; bör förmyndare begära å r s-stämning å den avlidnes ekande borgenärer.

** Dennes förordnande åligger domstolen å ämbetets vägnar efter från prästerskapet erhållet meddelande om det senare giftermålet.233

inkomst av sådan tillgång uteblir, fördröjes eller minskas, blir förmyndaren ersättnin gs skyldig* för den sålunda uppkomna skadan.

Av förmyndarens skyldighet att bevara och förkovra den omyndiges egendom följer, dels att förmyndaren icke är berättigad att bortskänka eller själv tillhandla sig någon del av densamma, och dels att förmyndaren icke äger att försälja den omyndige tillhörig, fast egendom »utom i nöd och trångmål» och »till barnens nytta», varjämte förmyndaren i varje fall måste inhämta medgivande från den omyndiges närmaste anförvanter. Dylikt medgivande lämnas emellertid nu i regel av rätten så snart försäljningen är för myndlingen fördelaktig. Därför om t. ex. den omyndige äger del i fastighet, och de övriga delägarna vilja försälja sina andelar, i följd varav den omyndige skulle nödgas utbryta sin andel, plägar tillåtelse givas att försälja denna, jämte de övriga delägarnas andelar i fastigheten. Likaså plägar tillstånd, meddelas, när fastigheten är långt avlägsen från den ort, där förmyndaren och myndlingen äro boende.

Domstolens bifall gives dock ej så allmänt, att vilket köp som helst tillåtes. Köpet måste ske på bestämda villkor och kan förfaras sålunda att:

1) Förmyndaren uppgör formligt avtal om köpet med hugad spekulant och därefter anhåller om domstolens samtycke till det avslutade avtalet; eller att

2) Domstolen, med bifall till förmyndarens därom gjorda an-sö k?iin g, bestäm mer ett minimum för köpeskillingen ävensom fastställer de övriga villkor, under vilka försäljningen bör ske, och att förmyndaren först därefter inlåter sig i avhandling om egendomens försäljning; eller att

3) Domstolen bestämmer, att försäljningen skall ske å offentlig auktion, och, om den så anser lämpligt, föreskriver ett visst minimum för köpeskillingen.

Innan rätten meddelar beslut om försäljningen, böra, på sätt förut nämnts, myndlingens närmaste släktingar höras. Enklast sker detta därigenom, att förmyndaren på förhand begär släktingarnas yttrande och fogar detta vid ansökningen. Har icke så skett, förordnar rätten, att ansökningen genom förmyndarens försorg skall delgivas

släktingarna, och fattar först, när dessas utlåtande inkommit, sitt beslut. Vederbörlig domstol är den, under vilken förmynderskapet lyder.*

Säljes eller skiftas egendomen utan domstols medgivande, kan ny förmyndare eller ock myndlingen själv, då han blivit myndig*, eller, om myndlingen är kvinna, som ingått äktenskap,

* Vad som i texten anförts om försäljning' av omyndigs fastighet gäller i tillämpliga delar även om bortbytande av sådan egendom, och erfordras jämväl domstolens godkännande av arvskifte, varigenom omyndig frånskiftas honom tillfallen fast egendom.

hennes man väcka klander mot föiyttriiigen och fordra egendomen åter. Har den, som erhållit egendomen, varit i god tro, måste dylik talan väckas senast tjugu år, efter det att lagfart beviljades för denna å egendomen i fråga.

Formulär till ansökan om tillstånd att försälja myndlings fasta egendom,

Till Värmdö Skeppslags Tingsrätt.

Som den min myndling Karl Petter Ulfsson tillhöriga egendomen 7/15 mantal frälse Liden n:r 3 i Värmdö socken kräver betydliga kostnader för att komma ur den vanhävd, den iråkat, så väl i anseende till bonings- och uthusen, som beträffande åker och äng, samt densamma dessutom är belägen sex mil från min och Karl Petter Ulfssons gemensamma bostad, och tillsynen över sagda egendom därigenom i högsta grad försvåras, vågar jag härmed vördsamt anhålla om tingsrättens bifall till densammas försäljning.

På sätt av härjämte bilagda handlingar inhämtas, har jag, under förbehåll av tingsrättens bifall, redan till häradsskrivaren Torsten Uddén å Stora Grebbestad försålt egendomen till ett pris av 21,000 kronor. Bemälde köpare är fullt vederhäftig, och nämnda pris torde, med hänsyn till egendomens nuvarande skick och taxeringsvärde, vilket senare utgör allenast 17,000 kronor, få anses till fullo motsvara egendomens värde. Lilla Skeppsta den 4 mars 1899.

Karl Karlsson,

Sergeant.

Förmyndare för Karl Petter Ulfsson.

Undertecknade, Karl Petter Ulfssons närmaste fränder, få härmed, på begäran av dennes förmyndare, sergeanten Karl Karlsson å Lilla Skeppsta, tillkännagiva, att vi anse ovannämnda försäljning av Karl Petter Ulfssons fastighet, 7/15 mantal frälse Liden n:r 3 i Värmdö socken, till häradsskrivaren Torsten Uddén vara synnerligen fördelaktig för den omyndige, vadan vi livligt tillstyrka, att tingsrätten till samma köp måtte lämna bifall.

Stora Skeppsta den 4 mars 1899.

Jonas Pettersson, Johan Fredrik Ulfsson,

Skollärare, Arrendator,

Morbror till Karl Petter Ulfsson. Farbror till Karl Petter Ulfsson.,

Jonas Petterssons och Johan Fredrik Ulfssons egenhändiga namnteckningar intyga:

Karl Lindkvist, Nils Adamsson,

Skeppare. Gästgivare.235

Även för inteoknande av omyndigs fastighet erfordras domstols bifall efter den omyndiges närmaste anförvanters hörande. Inteckning kan nämligen betraktas som föryttring av en del av fastigheten och är för övrigt, en åtgärd, som kan föranleda fastighetens försäljning, utan att domstols bifall eller frändernas hörande kommer i fråga.

Formulär till ansökan om inteckning i omyndigs egendom.

Till Färs Häradsrätt.

Som min myndling, studeranden Olof Larsson, för sin vistelse vid Lunds universitet behöver hos Skånes Enskilda Bank upptaga ett lån å sjutusen (7,000) kronor, att jämte därå löpande 5 proc. ränta återbetalas efter sex månaders ömsesidig uppsägning, får jag härmed vördsamt anhålla om tillstån a att för nämnda lån låta inteckna Larssons fastighet }/2 mantal n:r 7 Sjöbo.

Sjöbo den 29 augusti 1900.

Lars Olsson, Skräddare.

Såsom moder och närmaste släkting till Olof Larsson får jag härmed förklara mig icke hava något att erinra mot den begärda inteckningsåtgärden. Sjöbo som ovan.

Sissa Larsson.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Per Rönström, Olof Petterson-Berger,

Skomakare. Snickare.

Beträffande myndlingens lösa egendom har lagen stadgat, ättade lösören, som omyndig själv ej behöver» må »till hans nytta föryttras». Följaktligen böra lösören, som äro underkastade förskämning, så fort. ske kan försäljas. Även annan lös egendom bör göras fruktbärande genom att avyttra densamma, dock med undantag för sådana lösören, som kläder, husgeråd o. d., eller som för myndlingen personligen äga något större värde utan att kunna vid försäljning betinga något högre pris.

Den omyndiges penningar skall av förmyndaren »förräntas och förkovras, som bäst och säkrast prövas». Detta kan ske antingen därigenom, att förmyndaren i myndlingens namn utlånar penningarna och tillgodoräknar myndlingen den ränta, som å penningarna kan erhållas, eller därigenom, att förmyndaren i eget namn utlånar penningarna, i vilken händelse förmyndaren icke är pliktig att redovisa högre ränta än efter fem procent, även om högre ränta av förmyndaren själv erhållits. Uppstår över-236

skott på myndlingens räntor, skall överskottet efter tre månaders förlopp från varje års, slut läggas till kapitalet och å den härigenom uppkomna summan beräknas ränta.

Utlånar förmyndaren den omyndiges medel utan att för deras återbetalning förskaffa sig sådan säkerhet, som vid utlåningen skäligen kan anses tillräcklig, får förmyndaren av egna medel ersätta den förlust, som härigenom kan för myndlingen uppkomma. Enahanda ersättningsskyldighet drabbar förmyndaren, om den för penningarnas återbetalning lämnade säkerheten visserligen varit tillräcklig vid utlåningen, men sedermera försämrats utan att förmyndaren i anledning härav vidtagit de åtgärder, som han bort och kunnat utföra till förekommande av förlust för den omyndige*. Däremot kan tyvärr straff ej ådömas den förmyndare, som underlåter att hålla myndlingens medel avskilda från sina egna samt befinnes sakna- tillgång till medlens återbetalande, (Jfr. N. J. A. 1912:268.)

Den föregående framställningen av förmyndareförvaltiiingeii har avsett det fall, att allenast en förmyndare4 ombänderhaft förvaltningen, men. understund.om inträffar, att den omyndige äger flera förmyndare, och i sä fall kunna dessa omhänderhava förvaltningen antingen odelad eller delad.

Hava de förvaltningen odelad, böra de samråda i alla den omyndiges viktigare angelägenheter, gemensamt bestämma om de huvudsakliga åtgärderna beträffande hans egendoms bevarande, realiserande och fruktbargörande samt gemensamt uppgöra avtal och rättshandlingar för myndlingen, besluta om rättegångar, deras anställande, fullföljande eller förlikande.

Om genom någon av förmyndarne gemensamt vidtagen förvalt-nings.åtgärd skada tillskyndas den. omyndige, är ingen, av förmyndarne under några förhållanden skyldig at(gottgöra mer ån den på honom efter samtliga förmyndarnes antal belöpande del av skadan. Ilar en av förmyndarne genom någon av honom ensam vidtagen förvaltningsåtgärd ådragit myndlingen förlust, som icke kan ersättas av nämnde förmyndare, skall envar av

medförmyndarne gottgöra allenast den på honom efter samtliga förmyndarnes antal belöpande andel i föiliisten, därest honom icke kan läggas till last någon försummelse att betrygga myndlingen mot densamma. Om åter dylik försummelse förekommit, måste den försumlige ersätta hela förlusten. (Jfr. N. J. A. 181)2:553; 1893:125; 1895:270.)

Yilja förmyndarne sig emellan dela förvaltningen, skola de överenskomma om, huru denna delning skall ske, och därefter hos domstolen, varunder förrn yn der sjkarpet lyder, begära fast-

* Tyvärr bliva dessa stadganden delvis imaginära genom svårigheterna att kunna på rättslig väg ådorna förmyndaren ansvar.237

ställelse å den sålunda träffade överenskommelsen. Har dylik stadfästelse erhållits, betraktas förmyndarne som särskilda förmyndare, var och en med avseende å den egendom lian har om hand, och ansvara således icke för varandras åtgärder.

VI. Att, därest myndlingen är omyndig förklarad, begära års stämning å lians okända borgenärer.

De närmare reglerna angående dylik årsstamning komma att framdeles behandlas under rubriken Om preklusion av fordringar.

VII. Att, medan förmynderskap et varar, årligen angiva redovisning sr äknin g för sin förvaltning.

Förmyndare är skyldig att uppgöra räkning över allt vad han för myndlingen har om händer med uppgift av den säkerhet, mot vilken den omyndiges reda penningar äro utsatta. Före den 15 februari varje år skall förmyndaren till de gode män, vilka utsetts för tillsyn över förmynderskapet, avgiva sådan redogörelse för sin förvaltning under det näst förflutna året.

Förmyndareräkning skall innehålla fullständig uppgift å förmyndarens och den omyndiges hemvist, så ock, då ombyte därav skett, sedan sista uppgiften lämnades, å det förra hemvistet. Saknar myndlingen tillgångar, skall jämväl detta inom samma tid anmälas för gode männen, och är förmyndaren därefter befriad från skyldigheten att avgiva räkning, till dess tillgång av beskaffenhet, att redovisning därför bör avgivas, tillfallit den omyndige. Även om förmyndaren befriats från skyldigheten att avgiva räkning, åligger det honom att, därest den omyndige bytt hemvist, inom den för räknings ingivande bestämda tiden anmäla ombytet för de gode männen med fullständig uppgift å såväl det gamla som det nya hemvistet.

Över ingivande av läkning eller anmälan äger förmyndaren att av gode männen utan avgift erhålla bevis.*

Försummar förmyndare att i rätt tid avlämna' förmyndareräk-ning eller anmälan, varom ovan nämnts, förelägger rätten honom att vid lämpligt vite fullgöra sin skyldighet.

Beträffande sättet för förmyndaseräknings upprättande torde det lämpligaste vara att å förmyndarens debetsida upptaga den omyndiges tillgångar vid årets början, såväl i fast som lös egendom, samt hans inkomster under året och å förmyndarens kreditsida, utgifterna för den omyndige och förvaltningen, förmyndarens och gode männens arvoden samt återstående beliållningen vid årets slut i olika slag av egendom, fast egendom för sig, lösörepersedlar för sig och penningar för sig. Denna behållning balanseras sedermera över på förmyndarens debetsida och bliver större än den vid räkenskapsårets början varande beliållningen

* Då förmynderskapet lyder under hovrätt skall beviset innehålla de upplysningar om den omyndiges hemvist, som blivit lämnade av förmyndaren.238

(ingående behållningen), om inkomsterna under året Överstigit utgifterna, men är vid motsatt förhållande mindre. Skulle under något år utgifterna vara större än både inkomsterna och ingående behållningen, där sådan finnes, kan ingen utgående behållning uppföras, utan i stället uppkommer en förmyndarens fordran hos den omyndige. Denna fordran uppföres nederst på debetsidan för att i kommand© års redovisningsräkning balanseras över på förmyndarens kreditsida.

Förmyndareräkningen kan under vissa omständigheter upptaga balans å både debet- och kreditsidan, nämligen

om fast egendom är intecknad. Inteckningens belopp upptages då såsom balans på motsatta sidan mot den, på vilken fastigheten upptages såsom kapitaltillgång. Förhållandet kan dock angivas på annat sätt. (Se formulär, som följer.)

Det kan hända, att förmyndaren nödgas för förmynderskapet föra mycket vidlyftigare räkenskaper än de nu sagda, om nämligen myndlingen har någon större bruks- och lantegendom, fabrik eller dylikt, och förmyndaren för myndlingens räkning förvaltar denna egendom. Därvid kan fordras en särdeles stor och omfattande bokföring med en massa räkenskapsböcker och olika konti.

Stundom kan inträffa, att †örmy naar er åkningen iche kommer att omfatta ett helt kanlenderår. Detta är alltid fallet med den första förmyndareräkningen och inträffar även, när förmynderskapet överflyttas från en förmyndare till en annan på annan tid än den 1 januari. I sistnämnda fall skola både den avgående och den tillträdande förmyndaren avlämna räkning, vardera för den del av året, varunder han innehaft förmynderskapet.

Förmyndareräkning skall vara originalräkning, d. v. s. egenhändigt underskrivas av förmyndaren eller förmyndarne, om dessa äro flera och tillsammans utöva förmynderskapet. Hava de delat förmynderskapet, skall varje förmyndare avsluta och avgiva räkning för den del av den omyndiges egendom, han om-händerhar. Vanligt är dock, att om moder jämte annan jörsön utövar förmynderskapet, moderns medförmyndare ensam undertecknar förmyndareräkningen.

VIII. Att inom natt och år efter förmynderskapet s upphörande avgiva sluträkning över förmyndareförvaltningen och utgiva myndlingens omhänderliavda egendom.

Den sluträkning, varom ovan förmäles, kan efter omständigheterna avlämnas till myndlingen själv, till gift kvinnas make eller till myndlingens stärbhus.

Den, som avger sluträkningen, kan, utom förmyndaren själv, vara vårdaren av hans kvarlåtenskap, om han dött, hans egen förmyndare, om han själv blivit satt under förmyndare, och gode männen eller sysslomännen i lians konkurs, om hans egendom avträtts till borgenärer.239

Sluträkningen skall omfatta hela förmynderskapstiden, från det förmynderskapet började och. till dess slut, sålunda icke blott sista året eller de sista åren, för vilka räkningen kan vara ogranskad. (Jfr. N. J. A. 1900:422.) Härav följer, att om den myndige haft två eller flera förmyndare, vilka efter varandra innehaft förmynderskapet, den siste förmyndaren måste göra räkenskap för hela den tid, varunder myndlingen varit omyndig. För att kunna fullgöra denna sin skyldighet äger den siste förmyndaren att avfordra sin närmaste företrädare räkenskap icke allenast för hans egen, utan även för hans företrädares förvaltning och kan, därest dylik räkenskap icke godvilligt avgives, tilltvinga sig densamma genom rättegång.*

Dröjer förmyndaren eller hans rättsinnehavare att efter förmynderskapets upphörande avlämna slutredovisning och framträda förvaltningen, och fortsättes sålunda denna senare så lång tid, att det måste anses olämpligt att vid redogörelsen stanna vid tiden för förmynderskapets upphörande, måste räkningen fortgå intill redogörelsedagen. Käkning^en skall dock uppgöras så, att den avslutas för varje år och överföring av de särskilda sidornas (debet- och kreditsidornas) möjliga balanser sker från det ena året till det andra. Sluträkningen bör ej låta dessa sidor fortlöpa i ett oavbrutet sammanhang hela förmynderskapet igenom.

Hava under en persons omyndighetstillstånd två förmyndare efter varandra innehaft förmyndare vår den, behöver ej den räkning, som av den senare förmyndaren avlämnas, när förmynderskapet helt och hållet upphör, omfatta längre tid än han haft förvaltningen. Men han måste dock på samma gång avge den sluträkning, som han själv mottagit av sin företrädare, icke därför att dennes förvaltning vidare kan klandras, utan emedan det varit den senare förmyndarens skyldighet att klandra, om anledning därtill funnits, och underlåtenhet därav kan vara anledning till klander emot hans egen förvaltning. Om flera än två förmyndare växlat i förmynderskapet, är förhållandet detsamma med avseende å den siste förmyndaren.

Förmyndaren eller hans rättsinnehavare skall självmant avlämna slut räkning en. Uraktlåta de detta, och sker ej heller uppgörelse, måste myndlingen inom tio är från förmynderskapets upphörande anställa talan om

utbekommande av sluträkning, vid äventyr, om det försummas, att myndlingen förlorar rätten att av förmyndaren utbekomma de kontanta medel, som förmyndaren för hans räkning innehaft vid förmynderskapets upphörande.

*' Vid varje ombyte av förmyndare bör likaledes den nye förmyndaren avfordra sin företrädare redovisning för såväl hans egen som hans företrädares förvaltning".240

Formulär till för-Förmyndareräkning för Per Erik Anell

1899 Januari

Mars

Februari

April

Maj

Debet.

Tillgångar vid årets början:

Fasta egendomen 7/8 mantal frälse Grönbo n:o 3, värderad till 40,000 kr., med avdrag för ett däri intecknat skuldebrev å 12,000 kr. med 6 % ränta..................

Lösörepersedlar enligt särskild förteckning!

10 aktier i Östra Värmlands järnväg, vardera å 1,000 kr.................................

I deposition hos Bankaktiebolaget Mälarprovinsernas Enskilda Bank...............

Fordran hos Karl Hallin i Stenkulla enligt skuldebrev den 4 januari 1890 å 1,500| kr. med 5 °/o ränta, intecknat i fastigheten 3/4 mantal frälse Stenkulla n:o 1^

Kontant hos undertecknad....................

Osäker fordran hos skolläraren Fridolf) Berg enligt skuldsedel å 350 kr.

Inkomster:

Arrende för 7/8 mantal frälse Grönbo n:o 3

Utdelning å aktierna..............................

Ränta å depositionsbevis........................

D:o å Karl Hallins revers............... .....

27,280 3,500

10,000

2,000

1,500 57

10

44.337

1,800! 600J

nos

75|

2,585

10

I 46,9221

101241

myndareräkning.

i Grönbo, Haddebo socken, år 1899.

1899 Januari

Juli

Augusti

Sept.

Nov.

Dec.

Kredit.

\ Utgifter:

7j Skatter och onera.............................

115 Skolavgifter och inackorderingskostnad |29, Gode männens arvode för år 1898 1 o/Ü å

2,592 kr.......................................

Förmyndarearvode för år 1898 5 °/o

2,592 kr ....

7 Skräddareräkning ....

13 Skomakareräkning..............................

4| Läkarearvode ....

i Skolgång och inackorderingskostnad .... | Resa och övriga kostnader för förnyelse av

Karl Hallins inteckning ....

| Musiklektioner ....

Skolböcker ....

Behållning vid årets slut'.

Fasta egendomen 7/8 mantal frälse Grönbo n:o 3, värderad till 40,000 kr. med av drag för ett däri intecknat skuldebrev å 12,000 kr. med 6 o/o ränta..............

Lösörepersedlar enligt särskild förteckning

10 aktier i östra Värmlands järnväg, vardera å 1,000 kr.................................

I deposition hos Bankaktiebolaget Mälare-| provinsernas Enskilda Bank ....

Fordran hos Karl Hallin i Stenkulla enligt skuldebrev den 4 januari 1890 å 1,500 kr. med 5 °/o ränta, intecknat i fastigheten 3/4 mantal frälse Stenkulla n:o 1.

Kontant hos undertecknad ....

Osäker fordran hos skolläraren Fridolf! Berg enligt skuldsedel å 350 kr.

257 63

967 —

25 92

129 60

89 08

73 07

10 —

725 50

11 50

90 —

50 — 2,429

30

27,280 3,500

10,000

2,000

1,500 212

80

I 44,492:801

146,922 10

Advokaten.

31242

När sinträkning avlämnas, bör förmyndaren taga bevis därom av den, till vilken räkningen lämnas. Detta sker vanligen så, att räkningen upprättas i två exemplar, av vilka det ena avlämnas ocb det andra åtecknas bevis av mottagaren, att ban erhållit ett lika lydande exemplar. Vid sintredovisningens avlämnande torde ej förmyndaren eller dennes rättsinnehavare vara skyldig att tillika lämna ut de verifikationer, som tillhöra räkningen, förrän räkningen vunnit laga kraft. Därefter äro de dens tillhörigheter, vilken mottagit sluträkningen, under det att de ej vidare hava någon betydelse för redogöraren. Förmyndaren eller hans rättsinnehavare äro dock skyldiga att lämna den, till vilken redovisningen lämnats, tillfälle att granska verifikationerna, (Jfr. H". J. A. 1901:85.)

Från räkningens mottagande äger mottagaren frihet att under en tid av ett är anställa klandertalan mot räkningen. Efter denna tid blir räkningen gällande emot honom, i händelse klander icke är anfört. Tiden räknas så, att den dag- icke tages med i räkningen, då redogörelsen avlämnades, utan löper tiden först med början av den dag, som därpå följer. Dagen anses börja klockan 12 på natten. Sedan räknas fullt kalenderår från den angivna begynnelsepunkten.

För att klandret skall vara rätt anställt, fordras både att stämningen blivit uttagen av den, till vilken sluträkning avlämnats, och att stämningen delgivits redovisaren. Vederbörlig domstol för klandertalans anställande är antingen den, under vilken, förmynderskap et lytt, eller den, inom vars domvärjo förmyndaren är mantalsskriven.

Klandras ej räkningen inom förekriven tid, blir räkningen gällande såsom rättesnöre för uppgörelsen mellan förmyndaren och myndlingen eller deras rättsinnehavare. Den blir gillande ej blott med avseende på vad som är upptaget i räkningen, så att varje post skall förbliva vid det belopp, vartill den i räkningen är uppförd, utan även med avseende på det, som är uteslutet. Poster, som bort inflyta, men ej upptagits, förbliva fortfarande främmande för uppgörelsen.

Alla misstag av förmyndaren i förvaltningen och alla försummelser, som inverkat på myndlingens

tillgodohavande i räkningen, skola till klander upptagas inom den sagda tiden. Såsom ett misstag måste även räknas underlåtenhet hos förmyndaren att anställa klander av sin företrädares förvaltning, om sådant bort ske, eller underlåtenhet hos honom att klandra, att hans företrädare försummat att anställa en klandertalan, vartill han haft befogenhet i avseende på dens förvaltning, som var hans företrädare i förmynderskapet.

Vad nu sagts gäller emellertid endast om penningeposter, icke med avseende å fasta och lösa saker, som omedelbart tillhöra myndlingen och finnas kvar hos förmyndaren, när förmynder-213

skåpet upphör. Ehuru de skola upptagas i förteckningen, går icke myndlingen eller hans rättsinnehavare sin rätt förlustig till en eller flera av dem därigenom, att de blivit uteslutna ur räkningen, och klander därå icke anställts. Myndlingen eller lians rättsinnehavare äga nämligen att när som helst uttaga, dem av förmynndaren, så länge de finnas kvar i lians bo. Skulle sakerna vara föryttrade av förmyndaren, och detta hava skett före förmynderskapets upphörande, och ändock det influtna värdet ej upptagits i sluträkningen, försitter myndlingen genom underlåtenhet att inom natt och år klandra sluträkningen sin rätt att av förmyndaren utbekomma sakernas värdebelopp. Hava sakerna föryttrats efter förmynderskapets upphörande, förlorar myndlingen rätt att av förmyndaren utbekomma sakernas värde genom underlåtenhet att därom framställa påstående inom tio år efter förmynderskapets slut. Beräffande myndlingens rätt emot den, som genom avhandling med förmyndaren förvärvat sakerna, är att märka, att myndlingen, om de äro lösa saker, äger att återtaga dem när som helst och utan lösen av en för-värvare, som vid förvärvandet avvetat eller haft skäl att misstänka myndlingens äganderätt till desamma, samt mot lösen, motsvarande deras värde, av den, som förvärvat dem i god tro, att de tillhört förmyndaren. Är fråga om fasta saker, äger myndlingen även återtaga, dem när som helst och utan lösen av en för-värvare i ond tro, men av en förvärvare i god tro endast under förutsättning, att denne icke vunnit hävd åt sitt fång till fastigheten.

Föreskriften om klander inom natt och år gäller heller icke om felräkning, som kan vara gjord i själva sluträkningen. Förekommer där dylik felräkning, kan rättelse vinnas, därest yrkande härom framställes inom tio dr från räkningens mottagande.

Tiden av natt och år kan icke åberopas till skydd för en förfalskning eller ett bedrägeri eller i allmänhet en åtgärd i ond tro, som förmyndaren kan hava begått vid räkningens upprättande eller med avseende å de handlingar, som tillhöra eller styrka räkningen.

Om räkningen, vilken avlämnas till myndlingen eller hans rättsinnehavare, icke är en egentlig sluträkning, behöver mottagaren icke anställa klandertalan mot densamma för att få rättelse av en eller annan felaktighet, som kan förekomma däri. Sålunda, om räkningen icke omfattar hela förmynderskapstiden, utan blott senaste tiden, t. ex. det eller de år, för vilka räkning icke avlämnats, löper icke klandertiden efter en dylik räknings avlämnande. Myndlingen eller hans rättsinnehavare kan fordra sluträkning när som helst efter förmynderskapets upphörande, och först sedan sluträkning avlämnats, börjar klandertiden att beräknas. Enahanda är förhållandet, om räkningen blott är en huvudräkning, som icke specifikt, utan blott summariskt upp-211

tager inkomster ocli utgifter ocli sålunda tydligen förutsätter en specificerad räkning över de olika inkomst- ocli utgiftsposterna. En sådan räkning är blott en halv redogörelse ocli blir fullständig sluträkning, först då den specificerade räkningen avlämnas, från vilken tidpunkt klaiickertiden också först börjar att beräknas. Likaså är en blott specialräkning över inkomster ocli utgifter för de särskilda åren, däri ej någon behållning eller brist balanserats från det ena året till det andra, och vilken således icke utvisar ställningen vid förmynderskapets utgång> icke en fullständig räkning, vars avlämnande bildar utgångspunkt för klandertidens beräknande. En sådan räkning kan väl utvisa resultatet av varje års förvaltning för sig, men då de olika årsresultaten icke äro förbundna med varandra, utan det är avsett, att de var för sig skola ingå som poster i en annan räkning såsom huvudräkning, är räkningens ofullständighet därav tydlig. Klanderrätt även mot enskildheterna i en specialräkning är öppen, ända till dess ett år förflutit från det huvudräkningen sedermera avgavs.

Däremot är den räkning en verklig sluträkning, grundläggande uppkomsten av klandertid, vilken upptager de särskilda inkomsterna eller utgifterna under förmynderskapstiden och förbinder dem till ett slutligt resultat vid

förmyndervskapstidens slut, fastän den angår blott viss egendom i boet eller, med andra ord, blott en viss del av förvaltningen. Har den ifrågavarande egendomen blott en kortare tid varit myndlingen tillhörig, behöver ej räkningen omfatta mera än denna tid och räknas då såsom sluträkning med avseende å denna del av förvaltningen. Klandras ej den avgivna räkningen, blir den gällande med avseende på nämnda del av förvaltningen. Likväl blir den ej gällande såsom fullständig slutredovisning, då den ej ger sig ut för att vara mer än en del av en sådan. Även sedan natt och år förflutit efter avlämnande av räkning över en del av förvaltningen, kan yrkande av myndlingen göras, att han må få sluträkning över förvaltningen i övrigt.

Instämmer mottagaren av sluträkning klander mot densamma blott i vissa punkter, blir räkningen gällande i de övriga punkterna, som icke varit föremål för klander. Genom klander av räkningen i ett eller annat avseende håller man sålunda icke klanderrätten för framtiden öppen i avseende på räkningen i övrigt. Lika litet berövas man å andra sidan genom anställt klander av allenast en del av räkningen rättigheten till framtida klander av räkningen i övrigt under den i lag stadgade klandertiden. Därför kan och bör man, efter det stämning å förmyndaren eller hans rättsinnehavare uttagits med anmärkning å en viss eller vissa poster i räkningen, uttaga ny stämning innan klandertidens utgång med avseende å andra räkningsposter, i händelse man uppdagar felaktigheter i desamma.IX. *Att utföra myndlingens rättsärenden och rättegångar.*

Förmyndaren har skyldighet att inför domstolar och andra myndigheter utföra all myndlingens talan i ekonomiska frågor.I äktenskapsmål får omyndig, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, själv föra sin talan utom i vad angår förmögenhetsrättsliga frågor, i vilka senare han och förmyndaren äga gemensam talerätt, så att i dylika frågor väckta yrkanden eller gjorda medgivanden vinna avseende blott om och i den mån förmyndaren och den omyndige förenat sig i desamma. Han äger också att för myndlingens räkning ingå avtal, med undantag dock för *försäljning, bortbytande eller f rånskif tämde av fast egendom utan domstols samtycke samt gåva och borgen.*

*

Om förmyndares arvode.

Storleken av ifrågavarande arvode bestämmes, i brist på åsämjande mellan vederbörande, av den domstol, varunder förmynder-skapet lyder, samt lämpas i så fall efter förmynderskapets omfattning och beskaffenhet samt förmyndarens därmed förenade besvär. Vanligen brukar förmyndarearvodet beräknas till *fem procent av den omyndiges årliga nettoinkomst,* d. v. s. den behållna inkomst, som återstår, sedan man från samtliga inkomster avräknat så väl räntor å förefintliga skulder som förvaltningskostnader. Något avdrag för utgifter för myndlingens behov skall naturligtvis ej ske.

Formen för arvodes bestämmande är den, att förmyndaren i sin redovisningsräkning tillgodogör sig ett visst belopp, som han anser skäligt, och om myndlingen eller den, till vilken förmyndaren eljest avgiver sluträkning, anser det vara för högt beräknat, äger han att inom ett år efter mottagandet av räkningen klandra densamma i denna del.

*

Om tillsyn å förmyndares förvaltning.

Denna tillsyn utövas av:

I. *Gode män.*

A) *Val av gode män, en eller flera,* förrättas i *stad* av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, av allmän

rådstuga. Å *landet* skall varje kommun å kommunalstämma utse gode män; dock kunna flera kommuner, lydande under samma rätt, till gode man utse samma person. Valet skall i samtliga kommuner IX. *Att utföra myndlingens rättsärenden och rättegångar.*

Förmyndaren har skyldighet att inför domstolar och andra myndigheter utföra all myndlingens talan i ekonomiska frågor.I äktenskapsmål får omyndig, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, själv föra sin talan utom i vad angår förmögenhetsrättsliga frågor, i vilka senare han och förmyndaren äga gemensam talerätt, så att i dylika frågor väckta yrkanden eller gjorda medgivanden vinna avseende blott om och i den mån förmyndaren och den omyndige förenat sig i desamma. Han äger också att för myndlingens räkning ingå avtal, med undantag dock för *försäljning, bortbytande eller f rånskif tämde av fast egendom utan domstols samtycke samt gåva och borgen.*

*

Om förmyndares arvode.

Storleken av ifrågavarande arvode bestämmes, i brist på åsämjande mellan vederbörande, av den domstol, varunder förmynder-skapet lyder, samt lämpas i så fall efter förmynderskapets omfattning och beskaffenhet samt förmyndarens därmed förenade besvär. Vanligen brukar förmyndarearvodet beräknas till *fem procent av den omyndiges årliga nettoinkomst,* d. v. s. den behållna inkomst, som återstår, sedan man från samtliga inkomster avräknat så väl räntor å förefintliga skulder som förvaltningskostnader. Något avdrag för utgifter för myndlingens behov skall naturligtvis ej ske.

Formen för arvodes bestämmande är den, att förmyndaren i sin redovisningsräkning tillgodogör sig ett visst belopp, som han anser skäligt, och om myndlingen eller den, till vilken förmyndaren eljest avgiver sluträkning, anser det vara för högt beräknat, äger han att inom ett år efter mottagandet av räkningen klandra densamma i denna del.

*

Om tillsyn å förmyndares förvaltning.

Denna tillsyn utövas av:

I. *Gode män.*

A) *Val av gode män, en eller flera,* förrättas i *stad* av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, av allmän rådstuga. Å *landet* skall varje kommun å kommunalstämma utse gode män; dock kunna flera kommuner, lydande under samma rätt, till gode man utse samma person. Valet skall i samtliga kommuner IX. *Att utföra myndlingens rättsärenden och rättegångar.*

Förmyndaren har skyldighet att inför domstolar och andra myndigheter utföra all myndlingens talan i ekonomiska frågor.I äktenskapsmål får omyndig, som ej är sinnessjuk eller sinnesslö, själv föra sin talan utom i vad angår förmögenhetsrättsliga frågor, i vilka senare han och förmyndaren äga gemensam talerätt, så att i dylika frågor väckta yrkanden eller gjorda medgivanden vinna avseende blott om och i den mån förmyndaren och den omyndige förenat sig i desamma. Han äger också att för myndlingens räkning ingå avtal, med undantag dock för *försäljning, bortbytande eller f rånskif tämde av fast egendom utan domstols samtycke samt gåva och borgen.*

*

Om förmyndares arvode.

Storleken av ifrågavarande arvode bestämmes, i brist på åsämjande mellan vederbörande, av den domstol, varunder förmynder-skapet lyder, samt lämpas i så fall efter förmynderskapets omfattning och beskaffenhet samt förmyndarens därmed förenade besvär. Vanligen brukar förmyndarearvodet beräknas till *fem procent av den omyndiges årliga nettoinkomst,* d. v. s. den behållna inkomst, som återstår, sedan man från samtliga inkomster avräknat så väl räntor å förefintliga skulder som förvaltningskostnader. Något avdrag för utgifter för myndlingens behov skall naturligtvis ej ske.

Formen för arvodes bestämmande är den, att förmyndaren i sin redovisningsräkning tillgodogör sig ett visst belopp, som han anser skäligt, och om myndlingen eller den, till vilken förmyndaren eljest avgiver sluträkning, anser det vara för högt beräknat, äger han att inom ett år efter mottagandet av räkningen klandra densamma i denna del.

*

Om tillsyn å förmyndares förvaltning.

Denna tillsyn utövas av:

I. *Gode män.*

A) *Val av gode män, en eller flera,* förrättas i *stad* av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, av allmän rådstuga. Å *landet* skall varje kommun å kommunalstämma utse gode män; dock kunna flera kommuner, lydande under samma rätt, till gode man utse samma person. Valet skall i samtliga kommuner246

i riket förrättas inom utgången av oktober månad vart fjärde år, räknat från den 31 oktober år 1884, samt avser en tid av fyra kalenderår. Avgår god man, innan nämnda tid tilländalupit, skall ofördröjligen utses annan för den återstående tiden. Då valet förrättats, skall underrättelse om detsamma meddelas dorastolen i stad eller domaren å landet inom fjorton dagar efter valförrättningen.

Har val i behörig tid ej skett, skall rätten eller domaren därom göra anmälan hos Konungens befallningshavancle, som det åligger att tillse, att valet, så fort ske kan, varder hållet.

B) Hinder för att väljas till god man föreligger hos den person, som

1) icke uppnått 25 år;

2) icke råder över sig och sitt gods;

3) avträtt all sin egendom till borgenärer och icke, på sätt i lag stadgas, förmår visa, att han är fri från deras krav;

4) förklarats ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke får utöva allmän befattning;

5) genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom i 4) omförmäles;

6) är ställd under framtiden för brott, som kan medföra sådan påföljd;

7) genom domstols beslut förklarats ovärdig att föra andras talan inför rätta;

C) Orsaker, som med laga verkan kunna åberopas för att undgå godemansuppdrag, äro, att man:

1) icke är bosatt inom den kommun, där valet förrättas;

2) är ämbets- eller tjänsteman, som av sin befattning är hindrad att fullgöra godemansuppdrag et;

3) efter fyra års tjänstgöring som god man är i ordning att avgå från befattningen;

4) uppnått sextio års ålder;

5) eljest uppgiver förhinder, som av valmyndigheten godkännes.

D) Gode männens verksamhetsområde är:

1) i fråga om förmynderskap för avliden persons arvinge, den kommun, där den avlidne vid dödsfallet hade sitt hemvist, och

2) beträffande förmynderskap för omyndig förklarad, person, den kommun, där den omyndige vid omyndigförklaringen har sitt hemvist.

E) Gode männen hava till åligganden:

1) Att för varje år föra förteckning över till dem ingivna247

förmyndareräkningar, så vitt de ej angå förmynderskap, som lyda under hovrätt.*

Denna förteckning skall upptaga förmyndarnes och de omyndiges namn och hemvist och, om detta blivit ombytt, jämväl det hemvist, som i förra årets förteckning finnes angivet.

2) Att granska de ingivna förmyndareräkningarna.

Finna gode männen i och för nämnda granskning nödigt att erhålla kännedom om omyndigs» värdehandlingar, är förmyndaren pliktig att, på begäran, hålla dem gode männen till handa. Gode männen äga att för handlingarnas granskning anlita gode männen i annan kommun, om förmyndaren där har sin bostad.

3) Att, därest god man vid omförmälda granskning eller eljest skulle finna någon förmyndare icke hava rätt förvaltat sin myndlings egendom eller av annan orsak vara olämplig att förestå förmynderskapet, härom skyndsamt göra anmälan hos vederbörande domstol.

4) Att, därest gode männen anse nödigt, att förmyndare lämnar inteckning eller annan säkerhet för den omyndiges medel, därom göra anmälan hos rätten.

5) Att i den i morn. 1 omförmälda förteckning göra anteckning över förmyndares inkomna anmälningar därom, att omyndig saknar tillgångar eller ombytt hemvist, eller att förmynderskap upphört.

6) Att ingiva nämnda förteckning, i stad till rätten och ä landet till domaren före den 15 mars året efter det, som förteckningen avser.

7) Att, därest inom kommunen ingen förmyndareräkning eller i mom. 5 omförmäld anmälan för det förflutna året inkommit, härom göra anmälan, i stad till rätten och på landet till domaren inom den i morn. 6 angivna tid.

8) Att i vad till deras befattning hör tillhandagå rätten eller domaren med de upplysningar, som äro för gode männen tillgängliga.

Anm. Gode männen äro berättigade till årligt arvode av en procent av den omyndiges räntor och andra inkomster, vilket arvode skall av förmyndaren till gode männen utbetalas.

II. Domstolen.

A. Den domstol, som utövar tillsyn över förmyndares förvaltning, är den, som förordnat eller ägt förordna förmyndaren, d. v. s. i fråga om ofrälseman underdomstolen, och i fråga om adelsman hovrätten, varunder den omyndige lyder.

Har den omyndige sitt hemvist inom annan rätts domvärjo eller äger han inom annan rätts domvärjo fastighet, som utgör

* Därunder lyda numera blott sådana förmynderskap, som vid ingången av år 1917 stodo under hovrätts vårdnad, och även dylikt förmynderskap kan komma under uppsikt av underrätt, därest konungen så förordnar.248

lians huvudsakligaste tillgång, och finner i anledning härav den rätt, vilken vårdnaden av förmyndarskapet åligger, nödigt att överflytta vårdnaden å den andra rätten, skall domstolen därom meddela beslut och ofördröjligen om detsamma underrätta såväl den andra rätten som förmyndaren.

B. Domstolens åtgärder i och för tillsynen å förmyndare förvaltning en bestå i:

1) Att över de förmynderskap, som stå under domstolens vård, föra särskild förteckning, innehållande de för vårdens utövande nödiga anteckningarna.

2) Att, därest val av gode män icke i behörig tid skett, därom göra anmälan hos konungens befallningshav ande.

I anledning av nämnda anmälan åligger det konungens be-fallningshavande att tillse, att valet, så fort ske kan, blir hållet.

3) Att, därest rätten finner sådant nödigt, för ordna, att tillsynen å ett förmynderskap flyttas från en kommun till en annan.

Denna överflytning får dock, därest vårdnaden av förmynderskapet tillkommer underrätt, aldrig ske till någon kommun, som icke lyder under rättens domvärjo.

4) Att tillse, att förmyndaren årligen avgiver räkning över sin förvaltning.

Sådan räkning skall, på sätt förut närmare angivits, årligen före den 15 februari till gode männen av förmyndaren ingivas.

Lyder förmynderskap under hovrätt, skall förmyndaren före den 15 mars i hovrätten med bevis av vederbörande gode män styrka, att förmyndareräkning eller sådana anmälningar, som i mom. 5 och 6 här nedan omförmäles, blivit avlämnade till gode männen.

5) Att tillse, att förmyndare gör vederbörlig anmälan därom, att den omyndige saknar tillgångar.

Det åligger förmyndare att hos gode männen göra omförmälda anmälan inom den 15 februari året efter det, han till nämnda anmälan erhållit anledning.

6) Att tillse, att förmyndaren gör vederbörlig anmälan, då hans förmynderskap upphört.

Anledningarna till ett förmynderskaps upphörande kunna vara t. ex. att myndling uppnått myndig ålder eller dött, att omyndigförklarad genom domstols beslut åter blivit myndig eller att omyndig kvinna blivi gift. Anmälan om förmynderskaps upphörande skall av förmyndaren göras hos gode männen inom den i första punkten av mom. 4 här ovan angivna tid, och åligger det förmyndaren, om gode männen sådant påfordra, att med intyg från vederbörande myndighet styrka riktigheten av det i anmälningen uppgivna förhållandet. Bevis över förmyndareräknings ingivande eller över sådana anmälningar, som i morn. 5 och 6 omförmälas, äger förmyndaren att, såsom förut nämnts,249

av gode männen erhålla utan avgift; och skall, om förmynder-skapet lyder under hovrätt, beviset innehålla de upplysningar om den omyndiges hemvist, som av förmyndren blivit lämnade.

T) Att vidtaga de åtgärder, vartill omständighet erna kunna föranleda i anledning av förmyndares försummelse att i rätt tid avlämna förint/ndareräkning eller sådana anmälningar, som i mo t n. o och 6 om förmälas.

8) Att vidtaga, erforderliga åtgärder i anledning av förmyndares försummelse att i rätt tid avgiva sådant bevis, som i mom, 4 om för males.

9) .1//- vidtaga de åtgärder, vartill omständigheterna kunna föranleda i anledning av gode männens försummelse att i rätt tids avla ni)) a förteckning över till dem ingivna förmyndareräkningar eller anmälan, att. under det förflutna året ej inkommit förmyndareräkning i 1 K o här ovan omförmäld anmälan.

Den vanligaste åtgärd, vartill de i morn. 7, 8 och 9 omförmälda fall giva, anledning, är föreläggande för den eller de försumliga vid lämpligt vite att fullgöra sina ifrågavarande skyldigheter. Hai" dylikt vite förelagts, skall beslut härom., i stad av rättens betjänte och å landet genom kronobetjäningens försorg*, tillställas förmyndaren eller

gode männen.

10) Att vidtaga erforderliga åtgärder i anledning av gode mäns anmälan, att förmyndare ej är lämplig att förestå för-myndcrskapet*, eller att lian hör lämna inteckning eller annan säkerhet för den omyndiges medel.

De i förevarande mom. omförmälda åtgärderna vidtagas emellertid först efter förmyndarens hörande. Det beslut, varigenom förmyndarens förklaring infordrats, skall tillställas honom, i stad av rättens betjänte och å landet genom kronobetjäningens försorg.

11) Att vidtaga de i morn. 10 avsedda åtgärder även utan anmälan av god man.

Rättens beslut i frågor, vilka i morn. 10 och 11 omförmälas, gå i verkställighet utan hinder därav, att de i högre rätt överklagas!.

12) Att, därest rätten, finner sådant nödigt, förord/na god man eller annan person att mot förmyndare föra omyndigs talan.

Den, som sålunda förordnats., äger att för sitt besvär erhålla ersättning av den omyndiges medel, därest ej förmyndaren genom dorn, i rättegången förpliktas att betala ersättningen samt äger tillgång till dess gäldande.

III. Den omyndiges släktingar.

Dessa hava rätt att hos gode männen taga del av förmyndareräkning ävensom att, därest skäl därtill förefinnes, hosl rätten

* Anmälan om förmyndares olämplighet att förestå, förmynderskapet kan föranleda hans entledigande från detsamma.

Advokaten. 32göra anmälan därom, att förmyndaren icke är lämplig att förestå förmynderskapet eller bör lämna inteckning eller annan säkerhet för den omyndiges medel.

IV. *Den omyndige själv.* Har den omyndige uppnått den ålder, att han själv kan finna, att förmyndaren ej väl förvaltar hans egendom, äger den omyndige att anmäla detta hos rätten för den åtgärd, vartill domstolen kan finna hans anmälan böra föranleda.

*

Vad ovan sagts gäller icke i fråga om tillsyn å förmyndareförvaltning för *ofrälse eller efter ingången av år 1917 född eller omyndigförklarad person i Stockholm.* Över förvaltningen av dylik persons egendom ntövas nämligen vård och inseende av *Förmyndarekammaren* i huvudstaden enligt den för nämnda ämbetsmyndighet fastställda instruktion av den 21 juni 1907 med däri den 19 december 1916 och den 9 oktober 1917 vidtagna ändringar.

*

Om gode män med förmyndareansvarighet.

Av dylika gode män finnas följande slag:

I. *God man, som i anledning av timat dödsfall av domstol förordnas att vårda frånvarande stärhhusdelägares rätt eller förvalta hans lott i stärbhuset.*

Sådan god man äger att i allt, som med sagda uppdrag har sammanhang, med laga verkan företräda den frånvarande, och gäller för gode mannen vad här ovan sagts om förmyndares förvaltning, redovisning och ansvarighet. Sådan god man äger också rätt till skäligt arvode och ersättning för sina kostnader.

II. *God man, förordnad i anledning av förmyndares konkurstillstånd.* Till gode män med förmyndareansvarighet kunna även räknas de å sid. 221 omförmälda tillfälliga förmyndarne. Härförutom erinras, att före den 1 januari

1916 kunde för hustru, som var oförmögen att vårda sitt gods, förordnas god man, samt att en sålunda förordnad person numera anses såsom hustruns förmyndare.

Avträdes förmyndares egendom till konkurs, och uppgives för konkursdomstolen, att han innehar förmynderskap, skall domstolen, om förmynderskapet lyder under densamma, tillse, att ny förmyndare förordnas.. Lyder förmynderskapet under annan domstol, skall konkursdomstolen utse en *god man,* med uppdrag att bevaka den omyndiges rätt, intill dess den andra domstolen, som av konkursdomstoien bör underrättas om konkursen, förordnat ny förmyndare för den omyndige.

göra anmälan därom, att förmyndaren icke är lämplig att förestå förmynderskapet eller bör lämna inteckning eller annan säkerhet för den omyndiges medel.

IV. *Den omyndige själv.* Har den omyndige uppnått den ålder, att han själv kan finna, att förmyndaren ej väl förvaltar hans egendom, äger den omyndige att anmäla detta hos rätten för den åtgärd, vartill domstolen kan finna hans anmälan böra föranleda.

*

Vad ovan sagts gäller icke i fråga om tillsyn å förmyndareförvaltning för *ofrälse eller efter ingången av år 1917 född eller omyndigförklarad person i Stockholm.* Över förvaltningen av dylik persons egendom ntövas nämligen vård och inseende av *Förmyndarekammaren* i huvudstaden enligt den för nämnda ämbetsmyndighet fastställda instruktion av den 21 juni 1907 med däri den 19 december 1916 och den 9 oktober 1917 vidtagna ändringar.

*

Om gode män med förmyndareansvarighet.

Av dylika gode män finnas följande slag:

I. *God man, som i anledning av timat dödsfall av domstol förordnas att vårda frånvarande stärhhusdelägares rätt eller förvalta hans lott i stärbhuset.*

Sådan god man äger att i allt, som med sagda uppdrag har sammanhang, med laga verkan företräda den frånvarande, och gäller för gode mannen vad här ovan sagts om förmyndares förvaltning, redovisning och ansvarighet. Sådan god man äger också rätt till skäligt arvode och ersättning för sina kostnader.

II. *God man, förordnad i anledning av förmyndares konkurstillstånd.* Till gode män med förmyndareansvarighet kunna även räknas de å sid. 221 omförmälda tillfälliga förmyndarne. Härförutom erinras, att före den 1 januari 1916 kunde för hustru, som var oförmögen att vårda sitt gods, förordnas god man, samt att en sålunda förordnad person numera anses såsom hustruns förmyndare.

Avträdes förmyndares egendom till konkurs, och uppgives för konkursdomstolen, att han innehar förmynderskap, skall domstolen, om förmynderskapet lyder under densamma, tillse, att ny förmyndare förordnas.. Lyder förmynderskapet under annan domstol, skall konkursdomstolen utse en *god man,* med uppdrag att bevaka den omyndiges rätt, intill dess den andra domstolen, som av konkursdomstoien bör underrättas om konkursen, förordnat ny förmyndare för den omyndige.

I detta sammanhang torde böra omnämnas, all, om förmyndare dör, lians arvingar eller andra, som hava värd om boet, skola ofördröjligen anmäla dödsfallet hos den domstol, varunder formynderskapet lyder, samt varda den omyndiges egendom och rätt, till dess annan förmyndare blivit tillsatt.

*

Sakrätt.

Med sakrätt menas sammanfattningen av de rättsregler genom vilka en persons makt över en sak uppkommer. Den i dylikt förhållande berättigade personens rätt med avseende på föremålet för densamma kan vara äganderätt, panträtt, servitutsrätt, nyttjanderätt, tomträtt, vattenfallsrätt, avkomsträtt eller retentions-rätt. Samtliga nu nämnda rättigheter skola i förevarande del av detta arbete, var efter annan, företagas till behandling*, därvid dock av praktiska skäl äganderätten och nyttjanderätten komma att avhandlas blott i vad de avse fant egendom, varförutom en kortfattad framställning av de allmänna reglerna rörande denna senare till en början kommer att meddelas.

Om vad som är att hänföra till fast egendom.

Gränsen emellan fast och lös egendom, varom lagstiftning förut saknats, har genom »Lag angående vad till fast egendom är att hänföra» den 24 maj 1895 blivit till sina huvuddrag bestämd. Enligt denna lag gälla nämligen följande regler:

A. Fast egendom är jord å landet och i stad.

Med »jord» menas här de särskilda områden av jordytan, som en person äger, med tillhörande utrymme av jorden under och av luften över, så långt, praktiskt taget, mänskligt förfogande når.

Såsom tillbehör lill jorden och således jämväl fast egendom räknas företrädesvis därå uppförda byggnader, d. v. s. allt, som genom timring, murning eller på ett därmed jämförligt sätt anbragts under eller ovan marken, såsom exempelvis hus för beboende eller industriell verksamhet, byggnad för dylik verksamhet, bedriven med vattenkraft, fiskerier, broar, bryggor, järnvägsanläggningar o. s. v.*.

* Härförutom äro att såsom tillbehör till .jorden anse cl e 1 s tör stadigvarande bruk och således ej blott för någon viss ägares behov i jorden anbragta anläggningar, vare sig de avse vattens till- eller bortförande eller annat ändamål och oavsett om de bestå i byggnader eller i vad som ej kan tilläggas denna karaktär, såsom exempelvis källare, behållare ra. m. d., dels å fastighet eller vid dess ägogräns uppfört stängsel, änskönt det är satt å grannens sida om gränsen, dels å rot stående träd och andra växter tillika med frukt därå, dels å jorden befintlig naturlig gödsel och dels för begagnande av servitnt tillkommen byggnad eller anläggning ä annan fastighets område. (Jfr dock N. J. A. 1004:310.)

I detta sammanhang torde böra omnämnas, all, om förmyndare dör, lians arvingar eller andra, som hava värd om boet, skola ofördröjligen anmäla dödsfallet hos den domstol, varunder formynderskapet lyder, samt varda den omyndiges egendom och rätt, till dess annan förmyndare blivit tillsatt.

*

Sakrätt.

Med sakrätt menas sammanfattningen av de rättsregler genom vilka en persons makt över en sak uppkommer. Den i dylikt förhållande berättigade personens rätt med avseende på föremålet för densamma kan vara äganderätt, panträtt, servitutsrätt, nyttjanderätt, tomträtt, vattenfallsrätt, avkomsträtt eller retentions-rätt. Samtliga nu nämnda rättigheter skola i förevarande del av detta arbete, var efter annan, företagas till behandling*, därvid dock av praktiska skäl äganderätten och nyttjanderätten komma att avhandlas blott i vad de avse fant egendom, varförutom en kortfattad framställning av de allmänna reglerna rörande denna senare till en början kommer att meddelas.

Om vad som är att hänföra till fast egendom.

Gränsen emellan fast och lös egendom, varom lagstiftning förut saknats, har genom »Lag angående vad till fast egendom är att hänföra» den 24 maj 1895 blivit till sina huvuddrag bestämd. Enligt denna lag gälla nämligen följande regler:

A. Fast egendom är jord å landet och i stad.

Med »jord» menas här de särskilda områden av jordytan, som en person äger, med tillhörande utrymme av jorden under och av luften över, så långt, praktiskt taget, mänskligt förfogande når.

Såsom tillbehör lill jorden och således jämväl fast egendom räknas företrädesvis därå uppförda byggnader, d. v. s. allt, som genom timring, murning eller på ett därmed jämförligt sätt anbragts under eller ovan marken, såsom exempelvis hus för beboende eller industriell verksamhet, byggnad för dylik verksamhet, bedriven med vattenkraft, fiskerier, broar, bryggor, järnvägsanläggningar o. s. v.*.

* Härförutom äro att såsom tillbehör till .jorden anse cl e 1 s tör stadigvarande bruk och således ej blott för någon viss ägares behov i jorden anbragta anläggningar, vare sig de avse vattens till- eller bortförande eller annat ändamål och oavsett om de bestå i byggnader eller i vad som ej kan tilläggas denna karaktär, såsom exempelvis källare, behållare ra. m. d., dels å fastighet eller vid dess ägogräns uppfört stängsel, änskönt det är satt å grannens sida om gränsen, dels å rot stående träd och andra växter tillika med frukt därå, dels å jorden befintlig naturlig gödsel och dels för begagnande av servitnt tillkommen byggnad eller anläggning ä annan fastighets område. (Jfr dock N. J. A. 1004:310.)

252

Tillbehör Ull byggnad och. följaktligen ävenledes fast egendom i juridisk mening är dels allt vad som står i mekaniskt samband; med byggnaden, såsom vindskontor, garderober, bås, kalv-kättar och andra avbalkningar ävensom ledstänger, spiltor, krubbor, kakelugnar, hissar o. s. v., likasom ledningar för uppvärmning, belysning, lyftväxling samt vattens eller andra ämnens inledande eller bortförande, så väl som annat, som i vägg, tak eller golv är inmurat eller intimrat, såsom exempelvis vaskar, vedlårar, hylifack, lås, fasta bänkar m. m. d., och dels vad som, enligt ortens skick och sed, anses vara till stadigvarande bruk och således ej blott för någon viss ägares behov till byggnaden anskaffat, såsom t. ex. dubbeldörrar, innanfönster, nycklar, järnspislar, järnugnar, kaminer, brandredskap m. m., varförutom, beträffande fabrik eller annan för industriell verksamhet inrättad, byggnad, såsom tillbehör därtill anses varje motor, maskin, kärl eller därmed jämförligt redskap, som för sin användning kräver och jämväl vilar på. fast, från grunden berett underlag, vare sig detta beretts för att uppbära det ifrågavarande redskapet eller ej, ävensom kraftledningar med därtill hörande inrättningar, dock med undantag* av sådana ledningar, som från det allmänna ledningssystemet överföra kraft till annan maskin än ovan omförmälts.

Med vissa bestämmelser om registrering av elektriska anläggningar samt om rätt till elektrisk kraft m. m. har stadgats att, därest å fastigheten finnes elektrisk station, som tillhör ägaren av fastigheten, skall ägaren tillhörig, med stationen förbunden ledning, jämväl såvitt den. framgår över annan fastighets område, anses höra till den fastighet, å vilken den elektriska anläggningen är belägen, därest ledningen i enlighet med föreskrifterna i lagen den 22 juni1 1920 registreras å nämnda station (huvudstation).

Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning i fråga om till ledningen ansluten understation jämte därifrån utgående ledningar och till desamma anslutna understationer och ledningar, i den mån de tillhöra ägaren av huvudstationen.

I samma lag har tillika stadgats att genom registrering av ledning eller understått on skall jämväl den huvivdstationens ägare tillkommande rätt att hava ledningen framdragen eller understationen förlagd å därtill använd, huvudstationens ägare ej tillhörig mark anses bliva tillbehör till den fastighet, å vilken huvudstationen är belägen.

Anm. Reservdel eller dublett av något, som, enligt vad ovan blivit nämnt, skall räknas höra till byggnaden, får däremot icke hänföras till fast egendom. Därför att flera exemplar av samma föremål finnas, är emellertid ej sagt,

att reservdelar eller dubletter kunna anses förefinnas. Hava t. ex. till ett hus anskaffats flera portnycklar, böra sålunda dessa icke betraktas såsom reservdelar eller dubletter, utan torde samtliga få anses anskaf-

lade till stadigvarande bruk för byggnaden och följaktligen vara att räkna till fast egendom.

I nu givna regler gälla emellertid följande inskränkningar:

l:o) Om någon, efter särskilt stadgande eller pä annan emot en var gällande grund, liar äganderätt till byggnad eller annat, som, jämlikt det föregående, skulle anses höra till annans fasta egendom, skall det ej räknas till nämnda egendom.

Med »särskilt stadgande)) avses huvudsakligen bestämmelserna rörande klander å annans åtkomst till fast egendom och om arrende samt de särskilda författningar, vilka reglera boställs-havares rättigheter och skyldigheter.

Uttrycket y>på annan emot en var gällande grund)) är liktydigt med »på grund av analog tillämpning av något i nästföregående punkt avsett lagrum och således ej allenast enligt avtal med fastighetsägaren)). Ett avtal kan nämligen desto mindre räknas som någon mot »en var gällande grund», som det tvärt om är den enda grund, vilken med något skäl kan sägas icke vara mot en var gällande. Härtill kommer, att stadgandena i förevarande lag måste, om de skola uppfylla sitt ändamål att utgöra en grundval för fastighetskrediten, anses vara av tvingande natur, och att således i lagen avsedda rättsförhållanden icke böra få med verkan mot tredje man ordnas på ett från lagens stadganden avvikande sätt.

Har ett föremål blivit så införlivat med fast egendom, att det utgör tillbehör till denna, kan ett förbehåll om särskild rätt till föremålet ej tillerkännas vidare giltighet. (Jfr. dock N. J. A. 1909:278; 1914:263.)

2:o) Byggnad, stängsel eller annan för stadigvarande bruk avsedd anläggning å tomt, som besväras av inskriven tomträtt, eller å område, som besväras av inskriven vattenfallsrätt, får ej, även om byggnaden eller anläggningen tillhör ägaren av den fasta egendomen, hänföras till denna.

De ifrågavarande byggnaderna och anläggningarna äro nämligen tillbehör till tomträtt eller vattenfallsrätt, vilka bådadera till sin natur äro lös egendom.

3:o) För gruvdrift avsedd byggnad, stängsel, ledning eller annan anläggning, varom förut har talats, får ej, även om den tillhör ägaren av den jord, vara gruvan är belägen, hänföras till nämnda jord.

Skälet härtill är byggnadernas eller anläggningarnas egenskap av tillbehör till gruva, som till sin natur är lös egendom.

B. Såsom fast egendom anses:

1) Byggnad å ofri tomt i stad i förening med sådan rätt till tomten, att den ej må av ägaren återtagas, så länge tomtören erläggas eller utan att lösen för byggnaden gives. (Jfr. Stockholms stads privilegier den 10 mars 1636, 7:de punkten.*)

* Till den fasta egendomen medräknas jämväl själva besittningsrätten till grunden med vad därtill hörer.ur,4

2) Vattenverk ä annans grund: i förening med sådan rätt till grunden, att den ej må av ägaren återtagas, så länge verket uppehälles.*

3) I jordeboken upptaget fiskeri, varmed äganderätten till grunden ej är förenad. Till dylikt fiskeri hör jämväl för detsamma uppförd fiskebyggnad, vilken sålunda är av samma natur som fiskeriet.

4) Frälseränta. Se bärom sid. 25T—264,

Till sist må nämnas, att om med äganderätten till en fastighet äro förenade sådana rättigheter i en annan fastighet som t. ex. servitutsrätt eller lösningsrätt, så äro dessa rättigheter att anse såsom fast egendom, vilken inbegripes i själva äganderätten till den förstnämnda fastigheten. Och lagen den 24 maj 1895 avser ej att verka någon rubbning i bevillningsförordningen, kommunalförordningarna eller andra lagar och författningar, tillhörande den

offentliga rättens område. — Likaså gälla särskilda stadgar rörande vad i vissa fall är att hänföra till järnväg. (K. F. 15 oktober 1880.)

Om rätt att i riket förvärva och besitta fast egendom.

Varje svensk medborgare är berättigad att inom riket, å land och i stad, förvärva och besitta fast egendom av vad natur som helst samt åtnjuta densamma tillhörande förmåner, emot uppfyllande av därmed förknippade skyldigheter. (K. Kung. om jämkning i riksståndens privilegier den 6 april 1810.) Från denna allmänna regel finnas emellertid följande undantag:

l:o) Sparbank får ej äga annan fastighet, än som för sparbankens inrymmande är avsedd; dock får sparbank inropa för dess fordran pantsatt eller utmätt fast egendom, som å auktion försäljes, om det för skyddande av dess rätt bliver erforderligt; men skall egendomen åter avyttras, när så bliver lämpligt, och i varje fall, när det utan förlust kan ske.

2:o) Riksbanken får ej äga andra fastigheter än dem, som äro avsedda för inrymmande av riksbankens kontor, samt dem, som anses nödiga för papperstillverkningen och tryckerirörelsen. För riksbankens fordran pantsatt eller utmätt fastighet, som försäljes å auktion, därvid riksbankens rätt kan vara beroende, är riksbanken likväl oförhindrad att inropa; dock skall egendomen åter avyttras, när så bliver lämpligt, och i varje fall, när det utan förlust kan ske.

3:o) Bankaktiebolag eller solidariskt bankbolag får ej förvärva annan fastighet än som för bankens inrymmande är avsedd, dock att dylikt bolag till skyddande av fordran äger å offentlig auktion inköpa för fordringen utmätt eller pantsatt

* Se noten å föreg:... sida. ur,4

2) Vattenverk ä annans grund: i förening med sådan rätt till grunden, att den ej må av ägaren återtagas, så länge verket uppehälles.*

3) I jordeboken upptaget fiskeri, varmed äganderätten till grunden ej är förenad. Till dylikt fiskeri hör jämväl för detsamma uppförd fiskebyggnad, vilken sålunda är av samma natur som fiskeriet.

4) Frälseränta. Se bärom sid. 25T—264,

Till sist må nämnas, att om med äganderätten till en fastighet äro förenade sådana rättigheter i en annan fastighet som t. ex. servitutsrätt eller lösningsrätt, så äro dessa rättigheter att anse såsom fast egendom, vilken inbegripes i själva äganderätten till den förstnämnda fastigheten. Och lagen den 24 maj 1895 avser ej att verka någon rubbning i bevillningsförordningen, kommunalförordningarna eller andra lagar och författningar, tillhörande den offentliga rättens område. — Likaså gälla särskilda stadgar rörande vad i vissa fall är att hänföra till järnväg. (K. F. 15 oktober 1880.)

Om rätt att i riket förvärva och besitta fast egendom.

Varje svensk medborgare är berättigad att inom riket, å land och i stad, förvärva och besitta fast egendom av vad natur som helst samt åtnjuta densamma tillhörande förmåner, emot uppfyllande av därmed förknippade skyldigheter. (K. Kung. om jämkning i riksståndens privilegier den 6 april 1810.) Från denna allmänna regel finnas emellertid följande undantag:

l:o) Sparbank får ej äga annan fastighet, än som för sparbankens inrymmande är avsedd; dock får sparbank inropa för dess fordran pantsatt eller utmätt fast egendom, som å auktion försäljes, om det för skyddande av dess rätt bliver erforderligt; men skall egendomen åter avyttras, när så bliver lämpligt, och i varje fall, när det utan förlust kan ske.

2:o) Riksbanken får ej äga andra fastigheter än dem, som äro avsedda för inrymmande av riksbankens kontor, samt dem, som anses nödiga för papperstillverkningen och tryckerirörelsen. För riksbankens fordran pantsatt eller utmätt fastighet, som försäljes å auktion, därvid riksbankens rätt kan vara beroende, är riksbanken likväl

oförhindrad att inropa; dock skall egendomen åter avyttras, när så bliver lämpligt, och i varje fall, när det utan förlust kan ske.

3:o) Bankaktiebolag eller solidariskt bankbolag får ej förvärva annan fastighet än som för bankens inrymmande är avsedd, dock att dylikt bolag till skyddande av fordran äger å offentlig auktion inköpa för fordringen utmätt eller pantsatt

* Se noten å föreg:... sida.255

fast egendom, vilken emellertid åter skall avyttras, så snart det kan ske till belopp, betäckande den ifrågavarande fordringen.

4:o) Brännvinsbolag får ej utan samtycke av kontrollstyrelsen inköpa fast egendom.

5:o) Genom lagarna av den 4 maj 1906 och den 30 maj 1916 äro stadgade vissa inskränkningar i bolags och föreningars rätt att förvärva fast egendom.

Enligt förstnämnda lag får bolag* eller förening endast under vissa förutsättningar förvärva fast egendom å landet inom Värmlands län eller inom Nedan-Siljans, Ovan-Siljans eller Väster-Dalsi fögderi eller Envikens eller Svärdsjö socken i Kopparbergs län eller inom Södra Hälsinglands, Norra Hälsinglands eller Västra Hälsinglands fögderi av Gävleborgs län eller inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län. Å fastighet i köping eller å annan ort, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas, äger lagen ej tillämpning. Har fastigheten sitt huvudsakliga värde i åbygg-naden eller är den huvudsakligen avsedd till tomt, upplagsplats eller dylikt eller utgör den stenbrott, grus- eller lertag, torv-massa, vattenfall, fiske eller annan sådan lägenhet, får dock fastigheten i fråga förvärvas av bolag eller förening. Likaså får bolag eller förening förvärva den del av ett hemmans av-sondringsjord med impedimentet, vilken prövas, ej vara hänförlig till stödskog eller odlingsområde. I övrigt äger bolag eller förening allenast efter Konungens medgivande i något undantagsfall, där »på grund av särskilda omständigheter)) så må anses skäligt, rätt att inom angivna områden förvärva fast egendom.

Enligt lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva, fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag får svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, svenskt aktiebolag, vars aktiebrev må ställas till innehavaren, eller svensk ekonomisk förening icke här i riket förvärva fast egendom (ävensom inmuta mineralfyndighet, förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift), utan att Konungen för särskilt fall giver bolaget eller föreningen tillstånd därtill. Samma lag gäller ock i fråga om svenskt aktiebolag, vars aktiebrev skola vara ställda till viss man, om icke i bolagsordningen intagits förbehåll, att allenast viss del, vid varje tid mindre än en femtedel, av bolagets aktier eller, om aktier med olika röstvärde finnes, allenast så många aktier, att röstetalet för dem utgör viss del, vid varje tid mindre än en femtedel av röstetalet för bolagets samtliga aktier, må genom teckning eller överlåtelse förvärvas av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag vari finnes utländsk bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag, vars

* Med bolag avses i denna lag icke enkelt bolag eller bolag, som' driver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse.256

aktiebrey må ställas till innehavaren eller av annat svenskt aktiebolag, i vars bolagsordning ej intagits förbehåll, som ovan nämnts.*

Utan hinder av vad förut sagts får dock svenskt bolag eller förening förvärva, Sims, tomt, upplagsplats, mindre stenbrott, mindre grus- eller lei-tag, mindre vattenfall, mindre torvmosse eller dylikt, om egendomen prövas vara behövlig för bolagets eller föreningens verksamhet. Likaså utgör, vad som ovan nämnts, iok.e lunder för att medelst inrop å exekutiv auktion förvärva fast egendom.

Framman de trosbekännares forsa mlingar, inrättningar och stiftelser få icke utan. Konungens tillstånd förvärva och besitta fast egendom i riket.

Utländsk medborgare} liksom utländska bolag, föreningar, andra, samfäll igheter eller stiftelser få ej utan Konungens för särskilt fall givna tillstånd här i riket förvärva fast egendom.

Utländsk medborgare, som här i riket förvärvat fast egendom, har, om han ej är i riket bosatt, skyldighet att hava ett i orten bosatt ombud, som är svensiv medborgare och skall vid de tillfällen, då huvudmannen icke vistas i riket, äga att i angelägenheter, som röra fastigheten, å huvudmannens vägnar mottaga stäraningar, kallelser och andra delgivanden samt svara vid domstolar och hos andra ämbetsmyndigheter. Det åligger dock utländsk medborgare, som nu är nämnd, att hos konungens be-fallningshavande i det län, där den fasta egendomen är belägen, göra anmälan angående ombudets namn och vistelseort samt beträffande ombyte av ombud. Iakttages ej vad sålunda är stadgat, äger konungens befallningshavande i förekommande fall att med laga verkan utse ombud å utlänningens vägnar. Det nu sagda har motsvarande tillämpning beträffande utländsk samfällighet eller stiftelse, men gäller den ifrågavarande inskränkningen, i utlännings rätt till fastighetsförvärv icke sådant förvärv genom giftorätt, arv eller testamente.

Formulär till ansökan av utländsk undersåte om rätt att här i riket förvärva tast egendom.**

Till Konungen.

Sedan undertecknad med godsägaren Sven Petter Lind träffat avtal om inköp av honom tillhöriga fasta egendomen Hörningsholm n:r 2, ett mantal frälse i Ramsbergs socken i Örebro län, får jag, som äger medborgarerätt i

* Utan hinder av detta förbehåll må dock aktier förvärvas av följande svenska bolag' eller föreningar, nämligen bankaktiebolag, solidariskt bankbolag, järnkontoret," sparbank, försäkringsbolag, sjukkassa, understödsförening eller annan försäkringsförening, vissa ekonomiska föreningar m. ti.

** Ansökningen skall ingivas till justitiedepartementet.257

konungariket Holland, härmed i djupaste underdånighet anhålla om tillstånd att förvärva den ifrågavarande fastigheten; och får jag till stöd för denna min ansökan i underdånighet åberopa dels bilagda köpekontrakt, dels ock bifogade bevis att jag är bosatt samt för innevarande år mantals- och skattskriven här i staden, ävensom intyg av tvenne personer rörande mina personliga och sociala förhållanden.*

Stockholm den 1 augusti 1920.

Underdånigst Erik Carl Lembke.

Om jordnaturer.

Med jordnatur förstås en jordegendom å landet tillagd egenskap, genom vilken bestämmes dels arten och omfånget av innehavarens rätt till egendomen, dels ock de skatter och besvär, som för densamma skola utgöras. Jordnaturen är av tre slag: krono, skatte och frälse. Kronohemman äro sådana, där kronan äger såväl jorden som räntan, skattehemman sådana, där jorden äges av enskild person, men kronan av hemmanet uppbär ränta, som har egenskap av skatt, och frälsehemman sådana, där både jord och ränta äges; av enskild person.** Jordnaturen vilar på historisk grund och åtföljer jorden oberoende av ägarens stånd, men kan förändras på så sätt, att jorden övergår från en natur till en annan.

Skattehemman (kronoskattehemmanen) leda sitt ursprung från de gamla odalböndernas*** egendomar, vilka blivit uppodlade å det ledigvarande landet, innan kronan ännu tillerkänt sig ägande-

* Detta intyg bör innehålla, att sökanden är välkänd m. m. d.

** Med ränta eller avråd förstås egentligen den avgift, som en lantbo eller brukare erlägger till jordägaren, till skillnad från skatt, som; är ett allmänt bidrag till statens eller kommunens behov. Dessa begrepp hava emellertid förblandats till följd av iden åsikt, att kronan ursprungligen vardt ägare till all jord i landet. I enlighet med denna grundsats infördes också de från äldre tider å jorden vilande skatter tillika med kronohemmanens räntor i de under Gustaf I upprättade jordeböckerna under namnet nån t a. Av senare påförda, efter mantal utgående

bevillningar bildades så småningom en ny ränta, vanligen kallad mantalsränta, vilken slutligen sam-manslogs med förstnämnda ränta, eller den s. k. j ord eib o ks ran ta n, under det gemensamma namnet ordinarie ränta, till skillnad från andra i senare tider uppkomna skatter. Den ordinarie räntan, eller s. k. g r u n d~ räntan, bildade tillsammans med tion d e n de s. k. grundska 11 erna, från vilka skattejorden emellertid, enligt lag den 2 dec. 1892, från och med är 1904 vunnit befrielse.

*** O d a 1 betyder f u 11 ä g a n d e, självägande (användes stundom även i betydelsen gammal).

konungariket Holland, härmed i djupaste underdånighet anhålla om tillstånd att förvärva den ifrågavarande fastigheten; och får jag till stöd för denna min ansökan i underdånighet åberopa dels bilagda köpekontrakt, dels ock bifogade bevis att jag är bosatt samt för innevarande år mantals- och skattskriven här i staden, ävensom intyg av tvenne personer rörande mina personliga och sociala förhållanden.*

Stockholm den 1 augusti 1920.

Underdånigst Erik Carl Lembke.

Om jordnaturer.

Med jordnatur förstås en jordegendom å landet tillagd egenskap, genom vilken bestämmes dels arten och omfånget av innehavarens rätt till egendomen, dels ock de skatter och besvär, som för densamma skola utgöras. Jordnaturen är av tre slag: krono, skatte och frälse. Kronohemman äro sådana, där kronan äger såväl jorden som räntan, skattehemman sådana, där jorden äges av enskild person, men kronan av hemmanet uppbär ränta, som har egenskap av skatt, och frälsehemman sådana, där både jord och ränta äges; av enskild person.** Jordnaturen vilar på historisk grund och åtföljer jorden oberoende av ägarens stånd, men kan förändras på så sätt, att jorden övergår från en natur till en annan.

Skattehemman (kronoskattehemmanen) leda sitt ursprung från de gamla odalböndernas*** egendomar, vilka blivit uppodlade å det ledigvarande landet, innan kronan ännu tillerkänt sig ägande-

* Detta intyg bör innehålla, att sökanden är välkänd m. m. d.

** Med ränta eller avråd förstås egentligen den avgift, som en lantbo eller brukare erlägger till jordägaren, till skillnad från skatt, som; är ett allmänt bidrag till statens eller kommunens behov. Dessa begrepp hava emellertid förblandats till följd av iden åsikt, att kronan ursprungligen vardt ägare till all jord i landet. I enlighet med denna grundsats infördes också de från äldre tider å jorden vilande skatter tillika med kronohemmanens räntor i de under Gustaf I upprättade jordeböckerna under namnet nån t a. Av senare påförda, efter mantal utgående bevillningar bildades så småningom en ny ränta, vanligen kallad mantalsränta, vilken slutligen sam-manslogs med förstnämnda ränta, eller den s. k. j ord eib o ks ran ta n, under det gemensamma namnet ordinarie ränta, till skillnad från andra i senare tider uppkomna skatter. Den ordinarie räntan, eller s. k. g r u n d~ räntan, bildade tillsammans med tion d e n de s. k. grundska 11 erna, från vilka skattejorden emellertid, enligt lag den 2 dec. 1892, från och med är 1904 vunnit befrielse.

*** O d a 1 betyder f u 11 ä g a n d e, självägande (användes stundom även i betydelsen gammal).

ratt till jorden. Skatte jorden har sedermera alltmera utvidgats genom krono jords övergång till skatte, vilket fortfarande kan ske på olika sätt, såsom genom skatteköp, -upptagande av nybyggen i de norra länen o. s. v. Ägare av skattejord har numera lika fri förfoganderätt däröver som ägare av frälsejord över denna,

Frälsehemmanen hava uppkommit därigenom, att kronan efterskänkt å jorden vilande skatter och besvär. Frälsets första uppkomst står i nära samband med adelsståndets utbrytning ur bondeklassen. Sålunda uppkom det äldsta frälset, eller det s. k. odal- eller sätesfrälset, i uråldriga tider på så sätt, alt rikare och förnämligare män erhöllo större friheter för sina gårdar, varigenom så småningom uppstod ett eget slags skattefri jord, förbehållen den

högre adeln. En stor del av våra frälsehemman räkna sitt ursprung från det s. k. rusttjänst frälset, varigenom bonde, som tjänte till häst, beviljades skattefrihet för sitt gods och ingick bland frälsemännen. Även av åtskilliga andra orsaker har frälsefrihet medgivits,

Åv frälse finnas numera två huvudslag, nämligen allmänt frälse samt ypperligt frälse, som förr sins emellan skilde sig åt genom den olika graden av befrielse från allmänna skatter och besvär. Genom grundskatteavskrivningen samt lindringen i rustnings)- och roteringsbesvären (lagar den 2 december 1892) är dock denna skillnad allt sedan år 1904 så gott som uteslutande av historisk betydelse.

Till det ypperliga frälset höra: säterier, som uppkommit ur det gamla sätesfrälset, ladugårdar, som tillkommit därigenom att frälsehemman till säteris understöd lagts i sambruk med sådant, samt rå- och rörshemman, eller sådana frälsehemman, som i äldre tider legat inom samma ra och rör (inom samma by) med säteri och då tillhört dettas ägare.

Det allmänna frälset, som huvudsakligen härstammar från rust-tjänstfrälset, kallas rent frälse, då jorden och den av staten efterskänkta räntan (frälseräntan*) ägas av samma person, och blandat frälse, då jorden och räntan ägas av olika personer. Till det blandade frälset höra två slag av hemman, nämligen dels skattefrälsehemman, vilka ursprungligen varit skattehemman, men vilkas ränta kronan avhänt sig till enskild person, och dels frälseskattehemman, eller sådana, som ursprungligen varit frälsehemman, men av ägaren avyttrats mot förbehåll om erhållande av räntan. I sammanhang med grundskatteavskrivningen har emellertid rörande skattefrälsehemmanen stadgats, dels att staten efter hembud inlöser rätten till räntan, varefter hemmansägaren tillgodonjuter samma frihet som övriga skattehemmansägare, och dels att, därest inlösen ej ägt rum, hemmansägaren av

* Att frälseränta är att anse såsom fast egendom och följer reglerna för dylik, se sid. 254.259

staten erhåller ersättning för den ränta, han nödgas utgiva till ränteägaren, med dess fulla belopp. Beträffande frälseskattehemman åter har icke någon ändring inträffat, utan räntan utgår fortfarande med oförändrat belopp och utan någon rätt till ersättning av statsverket.

Vad slutligen kronohemmanen beträffar, går även deras ursprung tillbaka till den förhistoriska tiden. Endast så mycket torde med visshet kunna sägas, att Sveriges jord från urminnes tider varit svenska medborgares egendom, och att sålunda de enskilda, som först odlat jorden, besuttit densamma, icke såsom låntagare, utan såsom fria ägare. Först längre fram i tiden, med samhällsväsendets utveckling, torde kronan hava uppträtt såsom ägare till den jord, som ännu icke blivit tagen i besittning av enskilda, och denna kronans egendom har sedermera tillväxt genom reduktioner, fredsfördrag, köp och förpantningarr samt på mångfaldiga andra sätt. Å andra sidan har en stor myckenhet kronojord under tidernas, lopp övergått till skatte eller frälse. Numera kan kronojord endast i vissa undantagsfall övergå till frälse. Till skatte åter kan kronohemman övergå på flera sätt, av vilka det viktigaste är skatteköp.

Kronohemmanen kunna indelas i följande tre huvudgrupper:

1) Under stadgad åborätt till enskilda upplåtna kronohemman.

Hit höra i främsta rummet de allmänna kronohemmanen, vilka leda sitt ursprung från äldsta tider samt innehavas, under ärftlig1 besittningsrätt. Angående besittningsrätten till dylika hemman stadgas i K. br. den ö och kam.-koll. kung. den 29 februari 1808 samt K. br. den 21 maj och kam.-koll. kung. den 20 juni 1856 bland annat:

att, om kronohemmans åbo dör och lämnar efter sig hustru, med vilken han genom gifte åtkommit åborätten, änkan skall, vare sig hon sedermera träder i annat gifte eller ej, i sin livstid bibehållas vid besittningsrätten, så vida hon väl hävdar hemmanet och erlägger utskylderna samt uppfostrar sina med den avlidne mannen sammanavlade barn;

att änka, som erhållit hemmanet genom giftermål med sin avlidne man, skall, evad barn finnas eller ej, tillgodonjuta mannens) livstidsstädja, så länge hon förblir änka och fullgör vad ovan är sagt, samt tillika drager

försorg om barnen av mannens föregående äktenskap, om sådana finnas*, men att hon, om hon går i annat äktenskap, skall efter åtnjuten fardag avträda hemmanet till det barn, som är närmast berättigat att tillträda detsamma;

att änka, som är berättigad att kvarsitta å hemmanet, men ej förmår sköta detsamma, skall där åtnjuta föda och underhåll, varom, i händelse av tvist, konungens befallningshavande förordnar ;

* Änkan har i detta fall icke rätt att skatteköpa hemmanet.260

att, om man överlever hustru, som förut varit gift och har barn, och med vilken han erhållit hemmanet, men icke-samman-avlat barn, som leva, mannen skall bibehållas vid hemmanet, så länge han förmår sköta det och förblir änkling*;

att, om åbo dör utan att efterlämna änka, eller blir så avsigkommen, att han ej längre anses kunna sköta hemmanet, åborätten skall efter laga fardag i regel övergå till hans äldste son, såvida denne ej förut innehar annat eget eller kronohemmans-bruk på särskilt ställe, och efter honom till hans barn efter vanlig arvsordning; men att, om äldste sonen är död och icke efterlämnat arvingar, eller om han redan innehar annat hemmansbruk, besittningsrätten skall övergå till näst äldste sonen och hans barn, förutsatt, att denne son ej förut har dylikt hemmansbruk, o. s. v., så länge söner finnas; samt att, ifall söner efter den avlidne eller deras barn ej finnas till, åborätten efter nu nämnda grunder övergår till döttrarna och deras barn;

att, om åbo dör utan att efterlämna änka, barn eller andra bröstarvingar i rätt nedstigande led, konungens befallningsha-vande ofördröjligen skall utfärda kungörelse, att hemmanet kommer att besättas med åbo, och att den, som anser sig därtill berättigad, har att inom natt och år från kungörelsens uppläsande anmäla sig^ hos konungens befalliiingshavande, som därefter tillsätter åbo, varvid den, som efter lag är den avlidne åbons närmaste arvinge,** har företrädesrätt, såvida han kan ställa behörig säkerhet för hemmanets bebyggande, hävd och utskylder; samt att, om flera lika berättigade anmäla sig, och hemmanet ej kan klyvas, genom lottning skall avgöras, vem hemmanet skall tillfalla;

att, om åbo genom avhandling överlåter hemmanet på annan än den av hans, barn eller arvingar, som, enligt ovan angivna grunder, är därtill närmast berättigad, den nye åbon endast villkorligt får tillträda hemmanet, vilket tillträdande beviljas hos konungens befallningshavande, som därom har att utfärda kungörelse, med föreläggande för dem, som anse sig äga bättre rätt till hemmanet, att inom viss tid från kungörelsens uppläsande anmäla sig hos konungens befallningshavande och styrka sin rätt, vid äventyr att deras anspråk eljest anses förfallet;

att vid alla andra ombyten av åbo å kronohemman, än då änka efter sin avlidne man därå bibehålles, tillträde av hemmanet icke får ske, såframt ej konungens befallningshavande medgivit detsanima, samt att följaktligen, med undantag av dylik änka, var och en, som på grund av arv eller överlåtelse anser sig be-

* Änklingen får dock i detta fall ej till förfång för den avlidna hustruns arvingar skatteköpa hemmanet.

** Dock ej avlägsnare anförvanter län syskonbarn eller de; som äro i lika led med dem. Se 1863 års här efteråt intagna kungörelse.261

rättigad att tillträda ett kronohemman, först måste anmäla sig hos konungens befallningshavande i det län, där hemmanet är beläget;

att, om förre kronoåbons barn eller närmaste arvinge, vid inträffad åboledighet eller då ett kronohemman genom avhandling överlåtesi å avlägsnare släkting meller å person utom släkten, försummar att inom föreskriven tid anmäla sig hos konungens befallningshavande, hemmanet tillfaller den, som näst efter den försumlige är berättigad till hemmanet, såvida denne inom sagda tid inkommit till konungens befallningshavande med ansökan att få tillträda detsamma;

att, om åbo, som länge innehaft och väl hävdat ett hemman, överlåter detta med förbehåll om undantag eller livstidsförsörjning, men hemmanet sedan tillägges annan person än den, med vilken avtalet träffats, den förre åbon ändock må komma i åtnjutande av undantaget eller försörjningen, konungens befallningshavande dock

obetaget att minska och rätta de betingade villkoren;

samt att, då åbo dör eller avstår ett sådant hemman, som kan tåla klyvning, sådan klyvning så mycket hellre må beviljas, som flera av åbons barn eller arvingar därigenom bliva försedda med hemmansbruk.

Rörande överlåtelse av åborätt å kronoliemmari och lösningsrätt därtill är dessutom i K. kung. den 8 maj 1863 stadgat:

att den, till vilken åborätt å kronohemman blivit av annan överlåten, skall vid därom skeende anmälan hos konungens befallningshavande uppgiva och med företeende av överlåtelsehandlingen styrka beloppet av den löseskilling, som för överlåtelsen kan vara betingad; och skall underrättelse om löseskillingens belopp inflyta i konungens befallningshavandes kungörelse om den skedda överlåtelsen;

att den företrädesrätt till hemmanets besittning, som tillkommer förre åbons anförvanter, numera är inskränkt till syskonbarn eller dem, som äro i lika led med dessa;

sannt att den, som på grund av släktskap inom föreskriven tid anmäler sig till hemmanets besittning, därvid skall hos konungens befallningshavande dels nedsätta löseskillingsbeloppet, vilket, i händelse hemmanet tillerkännes honom, skall utbetalas till avträdaren, sedan denne, om s«å yrkas, inför domstol edligen styrkt, att han på god tro så tingat och betalt, som överlåtelsehandlingen innehåller, dels ock ställa vederhäftig borgen för den ersättning, som kan tillerkännas avträdaren för av honom å hemmanet nedlagda nödiga och nyttiga kostnader.

Sedan åbo å kronohemman genom 1863 års kungörelse erhållit rätt att överlåta åborätten på oskyld person, kan densamma även betraktas som en tillgång i konkursbo och följaktligen försäljas. (Jfr K. Majita dom den 8 sept, 1891.)262

Av till denna grupp hörande kronoliemnian må vidare nämnas: stubbe- och. röjselrättshemman, sämje- och stadgehemman, kronobergsmanshemman, kronobybyggen, kronorusthåll samt kronolotshemman och gästgiveriliemman av krononatur.

Stubbe- och röjselhemmanen, som i äldre tider blivit på kronans skogar av stubben upptagna och röjda och som egentligen finnas i bergslagerna, hava innehafts under ständig besittningsrätt från föräldrar till barn, likasom skattehemman så länge åbon vidmakthållit bergsbruket och riktigt betalt kronans utlagor och hava även med konungens be-fallningshavandes tillstånd kunnat Överlåtas. Sämjehemmanen anses hava varit nybyggen, anlagda å allmänningarna mot en viss »sämja» eller avgift, och stadgehemmanen sådana, vilkas innehavare i stället för att vara underkastade de årliga, skattläggningarna åtagit sig att för alltid betala en viss ränta (stadga). De av dessa bägge slags hemman, av vilka kronan har räntan, innehavas under så vidsträckt besittningsrätt, att de få säljas, bytas, förpantas samt gå i arv som lösören, dock att å dem icke får meddelas lagfart. Kronoberg shemm an en, som förekomma i järnbergslagerna, äro numera i allo likställda med de allmänna kronohemmanen.

Nybyggen av viss storlek få upptagas å kronomarker i de norra provinserna samt åtnjuta vissa frihetsår från utskylder till stat och kommun, ävensom understöd av staten. I fråga om besittningsrätten under frihetsåren följa de reglerna för allmänna kronohemman, dock att på dem stadgandena i Kungl. kung. den 8 maj 1863 icke äga tillämpning1. Efter frihetsårens utgång och sedan odlings- och byggnadsskyldigheten blivit fullgjord, övergå de till vanliga skattehemman.

Då rusthållare! å kronorusthåll dör eller på annat sätt avgår samt efterlämnar arvingar, skall av konungens befallningsha-vande utfärdas kungörelse, att ny rusthållare kommer att antagas, varvid den avgångnes närmaste arvingar hava företräde, om de anmäla sig inom natt och år från kungörelsens uppläsande och kunna ställa äskad borgen. I kronorusthåll äger giftorätt ej rum, och testamente därom får icke göras, men om rusthållaren ej har barn och vill överlämna rustnings- och besittningsrätten efter sin död åt sin hustru, må hon bibehållas därvid, om hon ställer borgen. (K. F. den 22 februari 1749.) Då kronorusthåll blir borttransporterat, skall transportinnehavaren anmäla sig hos konungens befallningshavande för att erhålla ovan omförmälda kungörelse, och äga då rusthållarens barn och arvingar till och med syskonbarn eller de, som äro i lika led med dem, rätt att lösa till sig rustningsrättigheten, om de anmäla sig inom natt och år från kungörelsens uppläsande. Anmäler sig

ingen arvinge inom nämnda tid, är delägare i rusthållet berättigad att inom tre månader därefter lösa till sig det transpor-263

terade. (Krigs- och kam.-koll. kung. den 9 maj 1805 och Kungl, förkl. den 29 juni 1814.)

Då åbo å kronolots hemman dör, får hans änka eller barn bibehålla besittningen av hemmanet, om de ansvara för lotsningen. Om änka, som medfört hemmanet till sin avlidne man, ingår nytt gifte med lots, bibehåller hon under sin livstid besittningen av hemmanet, varefter detta tillfaller hennes barn i samma tur som ett allmänt kronohemman, dock under villkor, att sonen är antaglig lots, om han hunnit därför erforderlig ålder, eller att dottern är gift med en lots. Arvsrätten till kronolotshemman sträcker sig endast till släktingar i rätt nedstigande led. (K. F. den 9 juli 1862, § 2.)

2) Till visst allmänt ändamål anslagna kronohemman, såsom boställen, vilka kunna brukas av innehavaren själv eller genom åbo, samt allmänna inrättningars hemman, t. ex. kyrko-, akademi- och gymnasiehemman etc, vilka vanligen utarrenderas.

3) Kronans jordbruksdomäner i inskränkt bemärkelse, nämligen kungsgårdar, kungsladugårdar, kronosäterier och indragna boställen, vilka samtliga stå under domänstyrelsens överinseende.

Beträffande nämnda fastigheters förvaltning hava genom Kungl, kungörelsen den 4 juni 1908 meddelats vissa, skäligen vidlyftiga bestämmelser, för vilka emellertid ej ansetts behövligt att här närmare redogöra.

Såsom redan nämnts, är skatteköp det viktigaste sättet, varpå skattemannarätt till kronojord kan förvärvas. Huvudstadgandena om skatteköp innehållas i Kungl. kung. den 15 december 1848.

A) Skatteköp får äga rum av:

1) Under stadgad åborätt upplåtna kronohemman*, samt

2) Andra kronohemman, dock med undantag för:

a) Kronans jordbruksdomäner, såvida icke riksdagen beslutar om deras försäljning.

b) Alla slags boställen;

c) Domkyrkohemman;

d) Krigsmanshushemman ;

e) Kungl, och Hvitfeldtska stipendiefondens hemman; och

f) Visingsö skole godshemman.

De i morn. d—/ omförmälda hemman få dock skatteförsäljas, om Kungl. Maj:t medgiver det.

B) Företrädesrätt till skatteköp har i regeln åbon* å det hemman, om vars försäljning är fråga. Rusthållare har dock uteslutande skatteköpsrätt till rustningsstamhemmanet samt bruk och bergverk i regel företräde framför åbon till sådant hemman, som för bruksdriften är av särdeles nytta.

* Jfr dock not å säd. 259 och not * å sid. 260.264

För att "anderlätta skatteköp är köpeskillingen, vilken bestämmes efter olika grunder, på förhand uträknad för alla med särskild åbo försedda kronohemman, som få köpas till skatte; cch skall en förteckning över de hemman, som sålunda få skatteköpas, för varje socken och tingslag upprättas vart annat år och uppläsas i de socknars kyrkor, där hemmanen äro belägna, samt anslås vid tingsställena, varförutom en förteckning över köpeskillingsbeloppen å hemmanen skall för varje socken finnas vid sockenkyrkan.

C) Den, som önskar att skatteköpa ett kronohemman, har att anmäla sig hos konungens befallningshavande samt tillika i lantränteriet nedsätta skatteköpeskillingen jämte föreskriven avgift till Vadstena krigsmanshus av icke berustade kronohemman, varefter konungens befallningshavande undersöker, om sökandens besittningsrätt till hemmanet befinnes laglig, samt i sådant fall utfärdar resolution om lägenhetens omf öring i jordeboken från

krono till skatte och därom hos kammarkollegium göra anmälan. Nämnda resolution får av köparen lösas och tjänar såsom skattebrev, d. v. s. bevis om hans äganderätt till hemmanet.

Om jordens indelning i fastigheter.

De fastigheter, i vilka den svenska jorden är indelad, äro dsls hemman, dels lägenheter. Över samtliga fastigheter är upprättad en gemensam förteckning, eller s. k. jordebok, vilken föres i kammarkollegium. Härförutom pågår för närvarande uppläggandet av en alldeles ny längd över lantfastigheterna. i riket, det s. k. jordregistret. I detta fall skall varje hemman, hemmansdel och lägenhet särskilt för sig (i eget »inskrivningsrum))) upptagas, och i likhet mot vad förut varit brukligt skola särskilda registernummer (12, 13, 14 o. s. v.) åsattas även de till samma nummer i jordeboken hörande hemmansdelarna, varjämte fastigheternas ägovidd jskall fullständigt angivas. Meningen är att få till stånd en individualisering av lantfastigheterna, så att dessa må kunna säkrare och bekvämare än vad hittills varit möjligt åtskiljas från varandra även på papperet.

Jordens indelning i fastigheter, såväl som dessas beteckning, står i nära samband med beskattningen. Av de skatter och utskylder till det allmänna, som av ålder vilat på jorden, har nämligen under tidernas lopp ett visst mått fastställts såsom enhet, och den egendom, som fått just detta mått av skattskyldighet sig ålagt, säges utgöra ett eller ett helt mantal. Ett 264

För att "anderlätta skatteköp är köpeskillingen, vilken bestämmes efter olika grunder, på förhand uträknad för alla med särskild åbo försedda kronohemman, som få köpas till skatte; cch skall en förteckning över de hemman, som sålunda få skatteköpas, för varje socken och tingslag upprättas vart annat år och uppläsas i de socknars kyrkor, där hemmanen äro belägna, samt anslås vid tingsställena, varförutom en förteckning över köpeskillingsbeloppen å hemmanen skall för varje socken finnas vid sockenkyrkan.

C) Den, som önskar att skatteköpa ett kronohemman, har att anmäla sig hos konungens befallningshavande samt tillika i lantränteriet nedsätta skatteköpeskillingen jämte föreskriven avgift till Vadstena krigsmanshus av icke berustade kronohemman, varefter konungens befallningshavande undersöker, om sökandens besittningsrätt till hemmanet befinnes laglig, samt i sådant fall utfärdar resolution om lägenhetens omf öring i jordeboken från krono till skatte och därom hos kammarkollegium göra anmälan. Nämnda resolution får av köparen lösas och tjänar såsom skattebrev, d. v. s. bevis om hans äganderätt till hemmanet.

Om jordens indelning i fastigheter.

De fastigheter, i vilka den svenska jorden är indelad, äro dsls hemman, dels lägenheter. Över samtliga fastigheter är upprättad en gemensam förteckning, eller s. k. jordebok, vilken föres i kammarkollegium. Härförutom pågår för närvarande uppläggandet av en alldeles ny längd över lantfastigheterna. i riket, det s. k. jordregistret. I detta fall skall varje hemman, hemmansdel och lägenhet särskilt för sig (i eget »inskrivningsrum))) upptagas, och i likhet mot vad förut varit brukligt skola särskilda registernummer (12, 13, 14 o. s. v.) åsattas även de till samma nummer i jordeboken hörande hemmansdelarna, varjämte fastigheternas ägovidd jskall fullständigt angivas. Meningen är att få till stånd en individualisering av lantfastigheterna, så att dessa må kunna säkrare och bekvämare än vad hittills varit möjligt åtskiljas från varandra även på papperet.

Jordens indelning i fastigheter, såväl som dessas beteckning, står i nära samband med beskattningen. Av de skatter och utskylder till det allmänna, som av ålder vilat på jorden, har nämligen under tidernas lopp ett visst mått fastställts såsom enhet, och den egendom, som fått just detta mått av skattskyldighet sig ålagt, säges utgöra ett eller ett helt mantal. Ett265

mindre mått betecknas med ett bråktal (1/2, 1/3, 1/4 o. s. v. mantal), ett större med ett belt tal och ett bråktal (l1/^ l1 A* 2 o. s. v. mantal).

De flesta fastigheter haiva på detta sätt påförts ett visst mantal, och dessa fastigheter benämnas hemman. I jordeboken betecknas de med visst namn och nummer, i förening med mantalet, t. ex. 1 mantal Grindby n:r 1*. Vissa jordegendomar finnas emellertid, vilka i beskattningshänseende äro likställda med hemmanen, men som icke blivit »i mantal satta)). Dessa förekomma under olika benämningar, såsom torp, ut jordar, ängar o. s. v., men

böra rätteligen kallas lägenheter. Ordet lägenhet användes dessutom i tvenne andra betydelser, nämligen för att beteckna dels särskild med viss jord förenade natur förmån, såsom fiske, vattenfall m. m., dels ock från hemman avsöndrad jord eller naturförmån av nyss angivna slag.**

Ett fåtal hemman och lägenheter hava sedan gammalt haft alla sina ägor fullt skilda från andra fastigheter och benämnas på grund härav enstaka hemman eller lägenheter. Vanligtvis har dock ett visst ägoområde av ålder tillhört flera fastigheter gemensamt, på så sätt, att varje fastighet ägt en viss1 kvotdel av området. En dylik samfällighet kallas fet/*** eller stundom skifteslag, vilken sistnämnda benämning hänför sig till sättet för gemenskapens upplösning, vilken sker genom skifte.**** De särskilda hemmanen inom en by betecknas på olika sätt. Stundom benämnas de sålunda alla med byns namn och skiljas sinsemellan antingen endast genom olika nummer, t. ex. Grindby n:r 1, Grindby n:r 2 o. s. v., eller ock därjämte genom något tillägg till byanamnet, t. ex. Grindby Norrgård n:r 1, Grindby

* I vissa nrovinser begagnas i dagligt tal även andra beteckningar för hemmanen än mantal, såsom öresland, seland, trög, mål etc, valigen hänförande sig till i ortein gällande delningsgrund vid skifte.

** Särskilda slag av lägenheter äro torp, u t j ordar och urfjäll. Med torp förstås bebyggd lägenhet, som rÜ allt liknar hemman, men är av så ringa vidd, att lägenheten ej ansetts kunna ansvara för alla utskylder och besvär, som åtfölja hemman. Torp anväindes dock även i bemärkelsen av bebyggd lägenhet, vilken är (upptagen på ett memmans ägor och vilkens innehavare endast har att till hemmansägaren utgiva vad denne betingat sig i dagsverken eller persedlar. Med ut jord, som ursprungligen i motsats med bol hade betydelsen av jord, vara ägaren ej bodde, förstås numera sådan andel i by, som icke är satt till tständigt mantal. Urfjäll åter är ett inom bestämda gränser inneslutet område, som ligger på ett större jordområde, mem ej utgör andel i by.

*** 1 1734 års lag användas uttrycken bol by (av bol, den gamla benämningen på det hemman, som en person såsom'huvudgård brukade och bebodde) samt avg ärda by, och heter det om dessa i kap. 19 § 1 BB: »bolby är gammal by, och avgärda by den, som; å bolbys mark bygd är och haver sina ägor inom hank och stör av bolbyn».

**** Ett skifteslag kan dock Även omfatta flera byar och stundom t. o. m. en hel socken.

Södergård n:r 2 o. s. v.; stundom åter hava alla hemmanen olika namn o. s. v.

Om ett hemman har flera ägare, av vilka var och en däri äger en viss kvotdel, svarar varje sådan hemmansdel (i dagligt tal även ofta kallad »hemman») för den å dess mantal belöpande andel av hemmanets utskylder och skiljes från de övriga delarna genom mantalsbeteckning. Exempelvis kan ett mantal Grindby n:r 1 vara delat i fyra delar, 1/2 mantal, 1/4 mantal, 1/8 mantal och 1/R mantal Grindby n:r 1. Om en lägenhet har flera ägare, finnes för de olika delarna icke någon annan beteckning än 1/2, x/4 o. s. v. av lägenheten.

Under tidernas lopp har emellertid mantalet alltmer förlorat sin betydelse såsom beräkningsgrund för utgörande av skatter och besvär, särskilt sedan genom lag den 2 december 1892 från och med år 1904 grundskatterna kommit att upphöra. Yissa avgifter och besvär utgå dock fortfarande efter mantalet. Härjämte har detta alltjämt betydelse såsom den måttstock, efter vilken i många fall bestämmes olika hemmans och hemmansdelars rätt i gemensamma tillhörigheter och förmåner, såsom t. ex. häradsallmänning, oskiftade ägor, avgäld av avsöndrade lägenheter m. m., varförutom, som nämnt, mantalet fortfarande användes för att fullständigt beteckna ett hemman och särskilja de olika delarna av ett sådant.

Om skiftesväsendet.

Fullständigt sambruk av byalagets samfällda mark torde icke inom den historiska tiden hava förekommit. Åtminstone torde inägorna* redan i äldsta tider hava varit på något sätt skiftade mellan delägarna. Det äldsta kända skiftet benämndes hamar-skifte och hade redan vid landskapslagarnas avfattande fått vika för sol- eller tegskiftet, vilket delningssätt bibehölls i 1734 års lag (BB kap. 1).

Kort efter nämnda lägs tillkomst började man emellertid till-lämpa ett nytt delningssätt, det s. k. storskiftet,

varigenom man sökte att i några få större skiften sammanföra de särskilda delägarnas lotter, vilka genom tegskiftet blivit fördelade i en mängd smådelar. Detta sammanförande skedde på så sätt, att man graderade de olika ägostyckena efter deras godhet och vid delningen lät ett mindre område i bättre mark svara mot ett större område i sämre mark. Genom en förordning den 5 april 1757 tillerkändes varje delägare rätt att påyrka storskifte.

* Inägor = åker och äng. Utägor === skog och mark 266

Södergård n:r 2 o. s. v.; stundom åter hava alla hemmanen olika namn o. s. v.

Om ett hemman har flera ägare, av vilka var och en däri äger en viss kvotdel, svarar varje sådan hemmansdel (i dagligt tal även ofta kallad »hemman») för den å dess mantal belöpande andel av hemmanets utskylder och skiljes från de övriga delarna genom mantalsbeteckning. Exempelvis kan ett mantal Grindby n:r 1 vara delat i fyra delar, 1/2 mantal, 1/4 mantal, 1/8 mantal och 1/R mantal Grindby n:r 1. Om en lägenhet har flera ägare, finnes för de olika delarna icke någon annan beteckning än 1/2, x/4 o. s. v. av lägenheten.

Under tidernas lopp har emellertid mantalet alltmer förlorat sin betydelse såsom beräkningsgrund för utgörande av skatter och besvär, särskilt sedan genom lag den 2 december 1892 från och med år 1904 grundskatterna kommit att upphöra. Yissa avgifter och besvär utgå dock fortfarande efter mantalet. Härjämte har detta alltjämt betydelse såsom den måttstock, efter vilken i många fall bestämmes olika hemmans och hemmansdelars rätt i gemensamma tillhörigheter och förmåner, såsom t. ex. häradsallmänning, oskiftade ägor, avgäld av avsöndrade lägenheter m. m., varförutom, som nämnt, mantalet fortfarande användes för att fullständigt beteckna ett hemman och särskilja de olika delarna av ett sådant.

Om skiftesväsendet.

Fullständigt sambruk av byalagets samfällda mark torde icke inom den historiska tiden hava förekommit. Åtminstone torde inägorna* redan i äldsta tider hava varit på något sätt skiftade mellan delägarna. Det äldsta kända skiftet benämndes hamar-skifte och hade redan vid landskapslagarnas avfattande fått vika för sol- eller tegskiftet, vilket delningssätt bibehölls i 1734 års lag (BB kap. 1).

Kort efter nämnda lägs tillkomst började man emellertid till-lämpa ett nytt delningssätt, det s. k. storskiftet, varigenom man sökte att i några få större skiften sammanföra de särskilda delägarnas lotter, vilka genom tegskiftet blivit fördelade i en mängd smådelar. Detta sammanförande skedde på så sätt, att man graderade de olika ägostyckena efter deras godhet och vid delningen lät ett mindre område i bättre mark svara mot ett större område i sämre mark. Genom en förordning den 5 april 1757 tillerkändes varje delägare rätt att påyrka storskifte.

* Inägor = åker och äng. Utägor === skog och mark267

Storskiftet led emellertid av en del olägenheter, av vilka de förnämsta voro, att skiftet kunde verkställas, särskilt i inägor och särskilt i utägor, att ägograderingen ej skedde tillräckligt noggrant, samt att det högsta tillåtna antalet skiften var större än nödigt. Man införde därför nya delningssätt, nämligen först genom åtskilliga förordningar i början av 1800-talet enskif tet samt sedermera genom stadgan den 4 maj 1827 laga skiftet, för vilket numera en stadga av den 9 november 1866 är gällande.

Med laga skifte förstås, enligt lagens egen definition: »oskiftade eller ock redan skiftade, men sammanblandade ägors utbrytning i så stort sammanhang, som deras beskaffenhet och belägenhet, utan någon delägares förfång, möjligen må medgiva». Genom denna skiftesform har man sålunda sökt åstadkomma, att varje delägare, så vitt möjligt är, får all sin mark i ett sammanhang. Sådant skifte får dock icke äga rum å jord, som ingår i tomtindelning å ort på landet, varest tomtindelning såsom i stad finnes. Om jorden förut är oskiftad eller undergått teg- eller storskifte, äger varje delägare rätt att begära och erhålla laga skifte.* Däremot får ett laga kraft-vunnet skifte eller däremot svarande enskifte icke utom i vissa undantagsfall rubbas genom nytt skifte, såvida icke samtliga delägare äro ense därom. Det är att märka, att skiftesstadgan ej tillåter skifte å jord, som i sin helhet tillhör en person.

Laga skifte förrättas av lantmätare med biträde av gode män. Ansökning om förordnande för lantmätare att

verkställa laga skifte skall ingivas till konungens befallningshavande och vara åtföljd av en förteckning på hemmanen i skifteslaget, med uppgift å deras natur och ägare samt de senares vistelseort. Vid skiftet graderas all skifteslagets mark, inrösningsj orden (odlad och odlingsbar jord) för sig och avrösningsjorden (den övriga jorden) för sig; och skall varje delägare, så väl i inrösnings-som i avrösningsj orden, erhålla vad i vidd och godhet emot hans ägolott efter delningsgrund och uppskattning svarar, och det med någorlunda jämn blandning av sämre och bättre mark, så att han erhåller den honom tillkommande andel såvräl av åker och äng eller därtill tjänlig och odlingsbar jord som ock av skogs-och betesmark. Börande vissa åtgärder under skiftesförrättningen hava delägarna beslutanderätt, men själva fördelningen verkställes av förrättningsmännen.

Första domstol i skiftesmål är ägodelningsrätten, som besJår av domaren i orten samt tre i lanthushållning kunniga, inom häradet eller tingslaget boende, bofasta män. Över ägodelningsrättens beslut klagas genom till Kungl. Maj:t ställda besvär,

* Rätt att begära skifte tillkommer dessutom delägare i samfält fiske eller annan oskiftad lägenhet, såvida skiftet kan ske utan övriga delägares förfång, samt den som med stadgad åborätt innehar krono- eller andra allmänna hemman, m. fi.268

vilka skola ingivas till ägodelningsrättens ordförande eller till konungens befallningshavande.

Klandras ej skifte, skall skiftesmannen till ägodelningsrätten ingiva karta och övriga, skiftesärendet rörande handlingar för prövning och fastställelse. Befinnes skiftet olagligt, föranstaltar domaren om rättelse däri; befinnes det åter lagligt, skall det till framtida efterrättelse fastställas, och bevis om fastställelsen tecknas å den över skiftesläggningen upprättade kartan. Sist inom ett år efter det skifte blivit fastställt skall skiftesmannen till delägarna i skifteslaget överlämna ett exemplar av nämnda karta.

Om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

(Lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring den

27 juni 1896.)

I äldre tider gick lagstiftningen ut på att förhindra eller åtminstone noggrant bestämma styckningen av de särskilda hemmanen i mindre ägolotter. Grunden härtill var fruktan, dels att genom styckningen de å hemmanen vilande skatter och besvär icke skulle kunna erläggas, dels ock att en för långt driven styckning skulle medföra minskning i det allmänna välståndet. Sedan emellertid betydelsen av de å jorden vilande bördorna alltmera minskats, samt man kommit till insikt om de stora fördelarna av en fortgående jordstyckning, har större delen av de förut stadgade inskränkningarna i rätten att erhålla sådan styckning numera borttagits.

De tidigare formerna för jordstyckning voro hemmansklyvning och jordavsöndring, till vilka genom 1896 års lag kommit ägostyckning.

Om hemmansklyning.

Hemmansklyvning består däri, att ägarna till ett hemman, vilket till särskilda kvotdelar äges av flera personer, dem emellan fördelas efter de för laga skifte stadgade grunder.

Om t. ex. 1 mantal Grindby n:r 1 genom arv tillfallit fyra personer, vilka erhållit, den förste 1/2, den andre 1/4 den tredje 1/8 och den fjärde likaledes 1/8 mantal av ifrågavarande fastighet, äger vilken som helst av nämnda personer begära hemma- 268

vilka skola ingivas till ägodelningsrättens ordförande eller till konungens befallningshavande.

Klandras ej skifte, skall skiftesmannen till ägodelningsrätten ingiva karta och övriga, skiftesärendet rörande handlingar för prövning och fastställelse. Befinnes skiftet olagligt, föranstaltar domaren om rättelse däri; befinnes det åter lagligt, skall det till framtida efterrättelse fastställas, och bevis om fastställelsen tecknas å den över skiftesläggningen upprättade kartan. Sist inom ett år efter det skifte blivit fastställt skall skiftesmannen till delägarna i skifteslaget överlämna ett exemplar av nämnda karta.

Om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

(Lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring den

27 juni 1896.)

I äldre tider gick lagstiftningen ut på att förhindra eller åtminstone noggrant bestämma styckningen av de särskilda hemmanen i mindre ägolotter. Grunden härtill var fruktan, dels att genom styckningen de å hemmanen vilande skatter och besvär icke skulle kunna erläggas, dels ock att en för långt driven styckning skulle medföra minskning i det allmänna välståndet. Sedan emellertid betydelsen av de å jorden vilande bördorna alltmera minskats, samt man kommit till insikt om de stora fördelarna av en fortgående jordstyckning, har större delen av de förut stadgade inskränkningarna i rätten att erhålla sådan styckning numera borttagits.

De tidigare formerna för jordstyckning voro hemmansklyvning och jordavsöndring, till vilka genom 1896 års lag kommit ägostyckning.

Om hemmansklyning.

Hemmansklyvning består däri, att ägarna till ett hemman, vilket till särskilda kvotdelar äges av flera personer, dem emellan fördelas efter de för laga skifte stadgade grunder.

Om t. ex. 1 mantal Grindby n:r 1 genom arv tillfallit fyra personer, vilka erhållit, den förste 1/2, den andre 1/4 den tredje 1/8 och den fjärde likaledes 1/8 mantal av ifrågavarande fastighet, äger vilken som helst av nämnda personer begära hemma- 268

vilka skola ingivas till ägodelningsrättens ordförande eller till konungens befallningshavande.

Klandras ej skifte, skall skiftesmannen till ägodelningsrätten ingiva karta och övriga, skiftesärendet rörande handlingar för prövning och fastställelse. Befinnes skiftet olagligt, föranstaltar domaren om rättelse däri; befinnes det åter lagligt, skall det till framtida efterrättelse fastställas, och bevis om fastställelsen tecknas å den över skiftesläggningen upprättade kartan. Sist inom ett år efter det skifte blivit fastställt skall skiftesmannen till delägarna i skifteslaget överlämna ett exemplar av nämnda karta.

Om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

(Lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring den

27 juni 1896.)

I äldre tider gick lagstiftningen ut på att förhindra eller åtminstone noggrant bestämma styckningen av de särskilda hemmanen i mindre ägolotter. Grunden härtill var fruktan, dels att genom styckningen de å hemmanen vilande skatter och besvär icke skulle kunna erläggas, dels ock att en för långt driven styckning skulle medföra minskning i det allmänna välståndet. Sedan emellertid betydelsen av de å jorden vilande bördorna alltmera minskats, samt man kommit till insikt om de stora fördelarna av en fortgående jordstyckning, har större delen av de förut stadgade inskränkningarna i rätten att erhålla sådan styckning numera borttagits.

De tidigare formerna för jordstyckning voro hemmansklyvning och jordavsöndring, till vilka genom 1896 års lag kommit ägostyckning.

Om hemmansklyning.

Hemmansklyvning består däri, att ägarna till ett hemman, vilket till särskilda kvotdelar äges av flera personer, dem emellan fördelas efter de för laga skifte stadgade grunder.

Om t. ex. 1 mantal Grindby n:r 1 genom arv tillfallit fyra personer, vilka erhållit, den förste 1/2, den andre 1/4 den tredje 1/8 och den fjärde likaledes 1/8 mantal av ifrågavarande fastighet, äger vilken som helst av nämnda personer begära hemma-269

nets klyvning, d. v. s. att hemmanets, ägor fördelas emellan dem så, att var och en får vad på haas lott belöper. Ändamålet med klyvningen är sålunda, att varje hemmanslott skall få sina ägor till omfång och läge bestämda

och avskilda från de övriga lotterna.

A. Förutsättningarna för att 'hemmansklyvning skall kunna äga rum äro:

1) Att hemmanet äges (eller under ständig åborätt besittes) av två eller flera personer. Detta innebär dock icke nödvändigt, att hemmanets ägor skola brukas samfällt. Även om ägorna förut äro emellan delägarna skiftade, men detta skett, icke genom laga skifte eller en skifte eller genom hemmansklyvning, utan allenast genom sämjedelning (överenskommen delning), storskifte eller därmed likställt skifte, har varje delägare rätt att påyrka klyvning.

2) Att varje delägare äger (besitter) en viss, genom arv, köp eller annat fång i förväg bestämd kvotdel av hemmanet, d. v. s. en med visst skattetal betecknad hemmansdel. Ett hemman får således icke klyvas emellan delägare, av vilka en eller Hera endast äga vissa till gränserna å marken bestämda områden av hemmanets ägor. I sistnämnda fall kan emellertid, efter omständigheterna, ägostyckning eller jordavsöndring erhållas.

B. Föremål för hemmansklyvning kunna följande fastigheter vara:

1) Alla under enskild- äganderätt varande hemman, med undantag dock av skatteköp ta lotshemman, vilka försålts med villkor att de icke få klyvas.

2) Alla under stadgad åborätt till enskilda upplåtna kronohemman*, dock jämväl med undantag av kronolot skemman. Bestämmelserna om hemmansklyvning gälla icke sådana kronohemman, som icke äro upplåtna under stadgad åborätt.**

Klyvning får ske ej blott av helt hemman, utan även av utbruten hemmansdel***, samt sådan med hemman likställd lägenhet, som icke tillkommit genom jordavsöndring, ävensom av lägenhet, som blivit för alltid avsöndrad. Är hemmansdel eller lägenhet, varom nu nämnts, till läge och beskaffenhet sådan, att den företrädesvis ägnar sig till byggnadstomt, eller består dess värde till huvudsaklig del i vattenfall, fiske eller annan

* Se sid. 259.

** Därest en delning av sådant hemman i särskilda hemmansdelar enligt de för hemmansklyvning stadgade grunder skulle finnas erforderlig, torde sådan delning kunna äga rum genom administrativ myndighets försorg, därest icke de av riksdagen för dessa hemmans förvaltning meddelade föreskrifter lägga hinder i vägen därför.

•*** Det är likgiltigt, om delen utbrutits vid hemmansklyvning utan sammanhang med laga skifte eller vid skifte ä enstaka hemman eller hel by-samhällighet eller Vid ägostyckning.270

dylik förmån, eller i byggnader eller andra anläggningar, får ej, emot delägares bestridande, klyvning äga rum, om den prövas lända honom till förfång.

C. Den, som önskar hemmansklyvning, har att till konungens befallningshavande ingiva ansökning om förordnande för lantmätare att verkställa klyvningen, och bör vid ansökningen fogas beskrivning över hemmanet jämte uppgift a dess ägares namn och vistelseort. Likaså böra gärna bifogas bestyrkt avskrift av den fångeshandling, på grund vara^ klyvningen begäres., t. ex. arvskifte, köpekontrakt och köpebrev etc.

D. Klyvningen verkställes av samma personer och efter samma grunder som laga skifte (se sid. 267). Delägarna hava sålunda beslutanderätt endast rörande vissa åtgärder under förrättningen, men i övrigt bestämmes sättet för klyvningens verkställighet av förrättningsmännen. Yar je lott skall tilldelas sin behöriga andel i såväl inrösnings- som avrösnings jorden. Klyvningen kan alltså icke verkställas så, att en eller flera lotter komma att bestå uteslutande eller huvudsakligast av inägor, och en eller flera andra lotter uteslutande eller huvudsakligast av utägor. Klagan över förrättningen sker i samma ordning som klagan över laga skifte. Klandras ej klyvningen, skall förrättningsmannen utom i det i mom. 2 a här nedan omförmälda fall ingiva den över de utbrutna hemmanslotterna upprättade karta och övriga klyvningen rörande handlingar till ägodelningsrätten för fastställelse, varom bevis tecknas å kartan.

Vid klyvningen av ett enstaka hemman* tillämpas skiftesstadgans föreskrifter om laga skifte. Klyvning åter av

hemman, som tillhör ett byalag, kan ske på två sätt, nämligen:

1) / sammanhang med laga, skifte å hela samfälligheten. Dylikt skifte omfattar nämligen ej blott ägornas fördelning" mellan de olika hemmanen, utan även klyvning av de hemman, som hava flera delägare.

2) Utan sammanhang med, laga skifte å samfälligheten. Härför gälla följande regler (Skiftesstadgan § 94):

a) Har å skifteslaget ännu icke verkställts laga skifte eller därmed likställd delning (varmed här huvudsakligast avses en-skifte), och vill delägare i hemmanet icke begära laga skifte, utan endast utbrytning av sin lott i de ägor, som enligt sämjedelning (delning efter överenskommelse), storskifte eller annat därmed likställt skifte tillhöra hemmanet, är han därtill berättigad, men denna klyvning- blir endast tillfällig och får icke fastställas. Vid laga skifte, som senare äger rum å samfälligheten, tages icke hänsyn till dylik klyvning.

b) Har åter laga skifte eller därmed jämnställd delning redan ägt rum, kan slutgiltig klyvning av hemman eller hemmansdel, som vid skiftet utbrutits, erhållas, Dylik hemmansklyvning skall

* Vad därmed menas angives å sid. 265.271

sålunda i enlighet med reglerna för laga skifte fastställas, om förrättningen ej överklagas.

Klyvning får ske till vad mantal som helst. En inskränkning i denna regel utgör dock den i Ä. B. 12:7 (lag den 16 maj 1890) stadgade lösningsrätt. Nämnda lagrum föreskriver nämligen, att om två eller flera arvingar få del i en egendom å landet, som ej lämpligen kan delas eller klyvas, har den, som äger större delen däri, rätt att utlösa de andra. Hava alla lika stora andelar, och kan ej överenskommelse träffas om, vern som skall lösa, avgöres detta genom lottning.

E. Verkan av klyvningen blir hemmanets upplösning i självständiga hemmansdelar med skatteskyldighet, var efter sitt mantal, samt andel enligt samma beräkningsgrund i hemmanets särskilda rättigheter och förmåner (såsom rätt till väg eller grustäkt, del i allmänning m. m.).

F. Fastställd hemmans klyvning får icke, utom i vissa undantagsfall, rubbas, utan att alla, vilkas rätt är av rubbningen beroende, åsämjas därom.

Formulär till ansökan om lantmätares förordnande till hemmansklyvning.

Till Konungens befallningshavande i Örebro län.

Sedan undertecknad i giftorätt och arv efter den 24 nästlidne januari avlidne hemmansägaren Lars Gustaf Larsson i Skogsby bekommit, jag Anna Maria Larsson \!2 mantal och vi Erik Gustav och Sven Adolf Larsson, vardera Vi mantal i hemmanet Skogsby n:r 2, ett mantal skatte i Kumla socken av Örebro län, få vi härmed anhålla, att Konungens befallningshavande ville förordna lantmätare (Kommissionslantmätaren N. N.) att förrätta hemmansklyvning å nämnda egendom; och bifoga vi härmed dels beskrivning över ifrågavarande egendom, dels ock bestyrkt utdrag av det efter Lars Gustaf Larsson upprättade arvskifte.

Skogsby den 1 juni 1900.

Anna Maria Larsson. Erik Gustav Larsson.

Sven Adolf Larsson.

Om ägostyckning,

Före 1896 års lag var hemmansklyvning det enda sätt, varpå ett hemman eller en hemmansdel kunde styckas i flera självständiga hemmansdelar. Emellertid framträdde allt starkare behovet av en form för delning, vilken möjliggjorde avyttring av ett visst till hemman hörande ägoområde med den verkan, 271

sålunda i enlighet med reglerna för laga skifte fastställas, om förrättningen ej överklagas.

Klyvning får ske till vad mantal som helst. En inskränkning i denna regel utgör dock den i Ä. B. 12:7 (lag den 16 maj 1890) stadgade lösningsrätt. Nämnda lagrum föreskriver nämligen, att om två eller flera arvingar få del i en

egendom å landet, som ej lämpligen kan delas eller klyvas, har den, som äger större delen däri, rätt att utlösa de andra. Hava alla lika stora andelar, och kan ej överenskommelse träffas om, vern som skall lösa, avgöres detta genom lottning.

E. Verkan av klyvningen blir hemmanets upplösning i självständiga hemmansdelar med skatteskyldighet, var efter sitt mantal, samt andel enligt samma beräkningsgrund i hemmanets särskilda rättigheter och förmåner (såsom rätt till väg eller grustäkt, del i allmänning m. m.).

F. Fastställd hemmans klyvning får icke, utom i vissa undantagsfall, rubbas, utan att alla, vilkas rätt är av rubbningen beroende, åsämjas därom.

Formulär till ansökan om lantmätares förordnande till hemmansklyvning.

Till Konungens befallningshavande i Örebro län.

Sedan undertecknad i giftorätt och arv efter den 24 nästlidne januari avlidne hemmansägaren Lars Gustaf Larsson i Skogsby bekommit, jag Anna Maria Larsson \!2 mantal och vi Erik Gustav och Sven Adolf Larsson, vardera Vi mantal i hemmanet Skogsby n:r 2, ett mantal skatte i Kumla socken av Örebro län, få vi härmed anhålla, att Konungens befallningshavande ville förordna lantmätare (Kommissionslantmätaren N. N.) att förrätta hemmansklyvning å nämnda egendom; och bifoga vi härmed dels beskrivning över ifrågavarande egendom, dels ock bestyrkt utdrag av det efter Lars Gustaf Larsson upprättade arvskifte.

Skogsby den 1 juni 1900.

Anna Maria Larsson. Erik Gustav Larsson.

Sven Adolf Larsson.

Om ägostyckning,

Före 1896 års lag var hemmansklyvning det enda sätt, varpå ett hemman eller en hemmansdel kunde styckas i flera självständiga hemmansdelar. Emellertid framträdde allt starkare behovet av en form för delning, vilken möjliggjorde avyttring av ett visst till hemman hörande ägoområde med den verkan,272

att detta blev en särskild hemmansdel. För att avhjälpa detta behov infördes, ägostyckning, varigenom de fördelar vunnits, att å ena sidan den, som vill förvärva en självständig hemmansdel, kan på förhand förvissa sig om, vilka ägor som ingå i köpet, samt å andra sidan en jordägare kan få sin jord lagligen delad i lotter, vilkas områden han själv ägt att utan hänsyn till ägoslag bestämma och vilka han sedan kan avyttra såsom direkt till det allmänna skattskyldiga hemmansdelar.

Ägostyckning består nämligen däri, att ett hemman delas i tvä eller flera lotter på så sätt, att ett visst ägoområde, vars gränser ägaren själv bestämt, utlägges till varje lott, och hemmanets mantal därefter fördelas mellan samtliga lotterna.

Ändamålet med ägostyckning är sålunda detsamma som med hemmansklyvning, eller hemmanets delning i självständiga hemmansdelar', men förfaringssättet är alldeles motsatt det, som äger rum vid hemmansklyvning. Yid denna är, som nämnt, varje delägares lott på förhand till mantalet bestämd, och förrättningen består i ägornas fördelning mellan de olika lotterna i enlighet med skiftesstadgans föreskrifter. Vid ägostyckning åter är det jordägaren själv, som i förväg beslutar om ägornas fördelning i särskilda, till gränserna å marken bestämda lotter, och själva ägostyckningen består allenast i att fördela hemmanets mantal mellan dessa lotter, eller med andra ord uträkna, huru stor hemmansdel varje lott är. Ägostyckning kan sålunda icke användas för att dela ett hemman emellan flera personer.

A. Villkoren för att ett hemman skall få ägostyckas äro:

1) Att hemmanet är under enskild äganderätt. Under stadgad åborätt upplåtna kronohemman få sålunda aldrig ägostyckas. Andra kronohemman kunna ägostyckas g^enom administrativ myndighets försorg, därest icke de för hemmanets förvaltning av riksdagen meddelade föreskrifter lägga binder i vägen härför.

2) Att hemmanet är av sådan beskaffenhet, att det får klyvas.

3) Att hemmanet antingen icke legat i samfällighet med annat hemman eller ock blivit ur samfällighet utbrutet genom sådan delning, att hemmanets ägor icke få utan ägarens samtycke med annan mark intagas i skifte i annat fall, än som omförmäles i 3 §, 3 morn. av skiftes stad g an* I följd härav kan ägostyckning äga rum endast å:

a) Enstaka hemman;

b) Hemman eller hemmansdel, som utbrutits ur samfällighet genom laga kraftvunnet enskif te;

c) Hemman eller hemmansdel, som utbrutits genom fastställt laga skifte eller fastställd hemmansklyvning, dock med visst undantag, som omförmäles i 3 § 5 mom. skiftesstadgan;

* Enligt detta mom. kan nytt skifte i vissa fali äga rum efter sjösänkning eller annat större vattenavledningsföretag.273

d) Hemmansdel, som utbrutits genom fastställd ägostyckning; samt

e) Hemman eller hemmansdel, som utbrutits genom sådant storskifte, som har samma verkan som laga skifte. I regel kan hemman, som utbrutits endast genom storskifte, icke ägostyckas.

Av det anförda framgår, att hemmansdel kan ägostyckas lika väl som hemman. Likaså kan ägostyckning äga rum av varje med hemman likställd lägenhet, varvid enda skillnaden blir, att delarna ej åsattas mantal, utan allenast bestämmelse meddelas, huru stor kvotdel (l1/^ x/3 o. s. v.) av lägenheten varje lott skall anses utgöra. Däremot torde avsöndrad lägenhet ej kunna ägostyckas.

Anm. I Norrland får ägostyckning verkställas endast under vissa villkor, som väsentligen avse att trygga jordbruket gent emot ett för långt drivet utnyttjande av skogen. (Lag den 25 juni 1909.)

B. Ägostyckning kan äga rum antingen:

1) utan föregående styckningsavtal, då ägaren eller ägarna av ett hemman låta stycka detsamma i två eller flera hemmansdelar, utan att före ägostyckningen hava avyttrat något område av hemmanet; eller ock

2) efter styckningsavtal, vilKet föreligger, då ett eller flera områden av hemmanets ägor blivit före ägostyckningen avyttrade, under förbehåll om deras avstyckning. Dylikt styckningsavtal måste avse viss till gränserna bestämd ägovidd av hemmanet. Dessutom måste avtalet innehålla uttrycklig bestämmelse därom, att det avyttrade ägoområdet skall hava egenskapen av hemmansdel och sålunda komma att övertaga viss andel i de å hemmanet vilande bördor. Huru stor andelen i hemmanets bördor stall bliva, bestämmes vid själva styckningsförrättningen.

Denna skall verkställas av lantmätare, som, om han finner det nödigt, eller sakägare påyrkar det, skall biträdas av gode män. Huru styckningen skall verkställas, bestämmes av hemmansägaren under förrättningens gång, såvida han icke redan genom styckningsavtal till annan upplåtit vissa av hemmanets ägor, i vilket fall dessa ägor och inga andra få avstyckas från hemmanet. Då avyttring ej skett av de ägoområden, i vilka hemmanet skall styckas, kan ägaren i allmänhet bestämma dessa ägoområden efter gottfinnande och således exempelvis! till en lott lägga endast inägor och till en annan endast utägor. Dock har förrättningsmannen att enligt lag iakttaga så väl några mindre inskränkningar i ägarens frihet att bestämma över ägornas fördelning, som ock en del andra föreskrifter, givna i syfte att förekomma skadlig ägoblandning samt att bibehålla ordning och reda i fastighetsväsendet.

C. Ansökning om lantmätares förordnande att verkställa ägo-styckning skall ingivas till konungens befallningshavande i det

län, inom vilket hemmanet är beläget, och bör innehålla uppgift å det hemman, ansökningen avser, dettas ägare och deras vistelseort. Har styckningsavtal upprättats, är det lämpligt att bifoga bestyrkt avskrift av detta (t. ex. av köpekontrakt och köpebrev). Ägostyckning kan begäras av envar av delägarne i hemmanet.

Angående klagan över ägostyckning gäller vad förut är sagt om klagan över laga skifte. Klandras ej ägostyckningsföriätt-ningen, skall lantmätaren till ägodelningsrättens ordförande (domhavanden i orten) inlämna den av lantmätaren i anledning av förrättningen upprättade karta jämte övriga styckningsärendet rörande handlingar. Detta sker för erhållande av fastställelse av styckningen, varom bevis tecknas å kartan. Kan styckningen ej fastställas, hänvisas ärendet till ägodelningsrätten.

Till sist må påpekas stadgandet i § 6 av gällande lagfartsförordning, att då ägare av hemman till annan upplåtit del därav med viss till gränserna bestämd ägovidd, att såsom hemmansdel ägas, får lagfart å sådan upplåtelse ej beviljas, förrän avstycka ning av det upplåtna området blivit fastställd. Detsamma gäller beträffande upplåtelse av ägoområde, tillhörigt en med hemman likställd lägenhet.

* Formulär till ansökan om ägostyckning.

1. (Utan föregående styckningsavtal.)

T:il Konungens Befallningshavande i Uppsala län.

Härmed får jag anhålla, att Konungens Befallningshavande ville förordna

lantmätare att förrätta ägostyckning å mig tillhöriga egendomen Kolgården n:r 1, lVk mantal frälse i Täby socken av Uppsala län.

Kolgården den.............................

N. N.

2. (Efter stycknings a v tal.)

Till etc.

Sedan undertecknad, på sätt av i bestyrkt avskrift bilagda köpekontrakt och köpebrev framgår, av hemmansägaren N. N. inköpt ett till sina gränser i nämnda köpehandlingar närmare angivet område av honom tillhöriga egendomen Höghult n:r 1, ett mantal skatte............... socken av...............

län, att av mig såsom en självständig hemmansdel ägas och besittas, får jag härmec anhålla, att Konungens Befallningshavande ville förordna lantmätare att förrätta ägostyckning å nämnda egendom.

(Ort och dag.)

N. N. 275

Om jordavsöndring.

Jör dau söndring består däri, att ett till gränserna å marken bestämt område för alltid av skilj es från ett hemman, utan att detta område får karaktären av en självständig hemmansdel. Det hemman, från vilket avsöndringen skett (stamhemmanet), behåller alltså sitt förra mantal ävensom alla därmed förenade skyldigheter och rättigheter. Det avsöndrade området, som ej erhåller mantalsbeteckning, utan betecknas såsom en från stam-hemmanet avsöndrad lägenhet, öveitager följaktligen ej någon del av stamhemmanets. skyldigheter till det allmänna eller av dess särskilda rättigheter och förmåner. — Förutom ett visst jordområde kan jämväl vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet avsöndras från hemman. Dock skall fortfarande gälla vad som särskilt förordnats rörande strömfall å kronohemmans område.

A. Avsöndring kan ske från hemman av följande slag:

1) Under enskild äganderätt varande hemman, som får klyvas. Hit hör jämväl hemman, som iiinehaves såsom fideikommiss,

men avsöndring från dylikt hemman gäller dock ej annorlunda, än så vitt med lag och fideikommissbrev överensstämmer.

2) Under stadgad åborätt upplåtna* kronoheniman. Avsöndring från dessa får dock ej ske med annan rätt än

författningarna för besittningen av desamma föreskriva. Avsöndring från dessa hemman sker efter samma regler som överlåtelse av åborätt.

Avsöndring från nyhemman eller nybyggen å kronans mark får icke ske, så länge frihetsår därför åtnjutas, eller desamma icke erhållit bestämda områden i skog och mark. Sedan frihetsåren utgått, och hemmanen erhållit bestämda områden, övergå de till vanliga skattehemman.

3) Boställen och andra kronohemman, som icke besittas under stadgad åborätt, och icke heller äro under kronans omedelbara, dispositionsrätt. Avsöndring från dessa hemman får endast ske på vis,si tid eller livstid samt med tillstånd av vederbörande ämbetsverk, som även bestämmer villkoren för avsöndringen. (K. kung. den 27 juni 1896.)

För att avsöndring från ett hemman skall kunna ske, fordras ej, såsom vid ägostyckning, att liemmanet skall hava blivit utbrutet ur samfällighet genom laga skifte eller därmed liksiälld delning. Avsöndring kan ske, även om hemmanet utbrutits endast genom sämjedelning, teg- eller storskifte.

Avsöndring kan ske ej blott från helt hemman, utan även från hemmansdel ävensom från med hemman likställd jordlägenhet. Från för alltid av söndrad lägenhet får likaså avsöndring äga rum, och detta t. o. m. med större frihet än från hemman, i det nämligen från sådan lägenhet ytterligare avsöndring för alltid får ske utan inskränkning till viss del av ägovidden.276

B. Avsöndring får ej omfatta mer än sammanlagt en femtedel av hemmanets hela ägovidd. Konungens befallningshavande kan dock efter ansökan medgiva undantag från denna regel, där omständigheterna därtill föranleda.

Inom Värmlands och Kopparbergs län samt i Norrland får ej avsöndras inägojord till den omfattning, att hemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagas, dock att konungens befallningshavande kan: medgiva undantag från denna regel, särskilt i fall, där en avsöndring erfordras för egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål.

Avsöndring sker genom upplåtelse av äganderätt.

C. Avsöndring skall fastställas av konungens befallnings-hävande, för vilket ändamål den, som förvärvat äganderätt till det avsöndrade området, skall till nämnda ämbetsmyndighet ingiva:

1) Ansökning om fastställelse å avsöndring en.

2) Avhandling rörande avsöndring en (såsom köpekontrakt, köpebrev), vilken handling skall innehålla noggrann beskrivning å den avsöndrade jordens; storlek, läge och gränser. Nämnda avhandling skall ingivas jämte den av lantmätaren eller annan i ägomätning kunnig person upprättade karta, upptagande jämte den avsöndrade jorden sådana fasta, punkter och mätningsuppgifter, att områdets läge är fullt bestämt.

Härjämte är att märka, att om avsöndringen icke skett från förut avsöndrad lägenhet, vid ansökningen även bör fogas bevis om stamhemmanets ägovidd samt om ägovidden å därifrån möjligen förut gjorda avsöndringar. Dylikt bevis brukar kunna erhållas å länets lantmäterikontor.

Är lägenhet på annat sätt eller under andra villkor avsöndrad än tillåtet är, skall sådan avsöndring, när påstående väckes* av vederbörande, efter därom för varje fall givna föreskrifter rättas och jämkas samt, därest den i övrigt prövas laglig och gällande, äga bestånd. Åtnöjes icke innehavaren av den avsöndrade lägenheten med sådan rättelse och jämkning eller kan sådan jämkning icke ske, skall lägenheten emot skälig lösen gå åter till den egendom, varifrån avsöndringen skett.

Avsöndring av område, som ingår i tomtindelning, får ej äga rum med mindre området sammanfaller med tomt, som enligt sådan indelning skall bildas, eller om i tomt ingå delar av skilda fastigheter, med sådan tomtdel. För genomförande av tomtindelning får avsöndring på ansökan av områdets innehavare medgivas utan hinder därav att avhandling rörande områdets upplåtande icke upprättats eller ingivits. Vad lagen om jord-avsöndring

innehåller om storleken av område, som må avsöndras, skall ej heller äga tillämpning i avseende å sådant område. Slutligen skall ej heller nu omhandlade lags förbud i vissa fall mot277

avsöndring utgöra hinder för avsöndring av sådant område; dock att innehavare härigenom icke må få vidsträcktare rätt att förfoga över området än vad lag och författning eljest medgiva.

Konungens befallningsliavande har att, sedan han prövat av-söndringens laglighet, därå meddela fastställelse, varefter lägenheten skall införas i jordregistret. Förut skulle å den avsöndrade lägenheten jämväl sättas viss avgäld, motsvarande den å lägenheten belöpande del av stamhemmanets utskylder, att till stamhemmanet betalas av lägenhetens innehavare, men detta avgäldstvång är genom 1896 års lag avskaffat. Naturligtvis äro parterna dock fortfarande oförhindrade att i avhandlingen rörande avsöndringen bestämma en dylik avgäld.

Över konungens befallningshavandes beslut i fråga om fastställelse å avsöndring må klagan föras i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad. Jfr K. F. den 14 dec. 1866 ang. besvärstid för dylika mål. Andra instans är kammarkollegium och högsta instansi K. M:ts regeringsrätt. Tvister rörande avsöndringen i övrigt behandlas av allmän domstol i den ort, där jorden ligger, och det är särskilt föreskrivet, att med avhandlingar rörande avsöndring av lägenhet från de under stadgad åborätt upplåtna, hemman skall förfaras på samma sätt som då åborätt å sådana hemman överlåtes.

Till sist må omnämnas, att med lägenhet, som under äganderätt avsöndrats, skall, sedan avsöndringen blivit fastställd, i vanlig ordning lagfaras.

Formulär till ansökan om fastställelse å jordavsöndring.

1) Till Konungens Befallningshavande i Stockholms län.

Sedan undertecknad genom köpeavhandling den 30 nästlidne november av hemmansägaren Johan Gustav Karlsson inköpt ett från hemmanet Lenhofda n:r 1, ttt mäntal frälse i Österåkers socken och Åkers skeppslag1 av Stockholms län, för alltid avsöndrat område, vilket är till sina gränser angivet å en av kommissionslantmätaren N. N. detta år upprättad, mitt exemplar av köpehandlingen bilagd karta, och enligt den över kartan den 21 oktober 1916 gjorda beskrivning innehåller i areal 9,200 kvadratmeter, eller 104,365 kvadratfot, eller 1 tunnland 27.6 kappland, får jag härmed vördsamt anhålla, att Konungens Befallningshavande ville meddela fastställelse a den gjorda avsöndringen.

Köpehandlingen i bestyrkt avskrift samt bevis angående stamhemmanets ägovidd och ovan nämnda karta med beskrivning bifogas.

Stockholm den 3 december 1916.

A. F. Lundberg.278

2) Till etc.

Härmed får jag vördsamt anhålla om avsöndring av den av mig enligt i bestyrkt avskrift bifogade köpekontrakt inköpta tomten n:r 00 i kvarteret .... inom förstaden............i............socken.

Stockholm etc.

N. N.

Om gränsmärken och rågångar.

För att åtskilja olika jordegendomar från varandra, ävensom för att angiva socken-, härads-, läns- ocli riksgräns behövas och finnas föreskrivna eller användas, enligt landssed, vissa gränsmärken.

Gränslinjen mellan skilda! jordegendomar, tillhörande olika skifteslag, kallas rågång". Enligt lag äro rågångsmärkena av tre slag: rå och rör, fasta märken och rågator. Rå och rör skola utgöras av femstensrör, d. v. s. av en sten i mitten, den s. k. hjärtstenen, som vilar å en häll, två fot under jord, och ligger tre fot ovan jord, samt av fyra mindre stenar omkring hjärtstenen. Å hällen under hj ärt stenen skall rågångens väderstreck vara

inhugget, varjämte rågångens riktning från femstensröret skall utmärkas medelst en sten, s. k. utliggare, som sättes på ett avstånd av högst tjugu fot därifrån, varefter visare eller ledare utsättas på visst avstånd från varandra fram till nästa femstensrör. Fasta märken, som av gammalt erkänts såsom lagliga gränsmärken och som äro av den natur, att de ej kunna av människohand rubbas eller av sig själv försvinna, räknas i saknad av rå och rör såsom giltiga rågångsmärken. De fasta märkena (berg, jordfasta stenar, åar, sjöar e. d.) skola förses med utliggare på högst 60 fots avstånd från varandra. I skogsmark skall rågång utmärkas medelst upphuggen rågata till 6 fots bredd, med visare på högst ett tusen fots avstånd.

Ännu enligt 1734 års lag skulle häradshövdingen med några nämndemän i jordägares närvaro utsätta rå och rör, men snart överflyttades denna uppgift på lantmätarna, som efter utfört värv skulle upprätta rågångsbeskrivning och karta. Det kan ännu bliva nödigt att i och för skifte eller eljest bestämma en rågång, som antingen förut icke fastställts eller behörigen be-stämts eller ock visserligen är bestämd och fastställd, men till sitt läge å marken oklar, enär antingen mellan kartor, beskrivningar eller domar, å ena sidan, och förhållandena å marken, 278

2) Till etc.

Härmed får jag vördsamt anhålla om avsöndring av den av mig enligt i bestyrkt avskrift bifogade köpekontrakt inköpta tomten n:r 00 i kvarteret .... inom förstaden...........i...........socken.

Stockholm etc.

N. N.

Om gränsmärken och rågångar.

För att åtskilja olika jordegendomar från varandra, ävensom för att angiva socken-, härads-, läns- ocli riksgräns behövas och finnas föreskrivna eller användas, enligt landssed, vissa gränsmärken.

Gränslinjen mellan skilda! jordegendomar, tillhörande olika skifteslag, kallas rågång". Enligt lag äro rågångsmärkena av tre slag: rå och rör, fasta märken och rågator. Rå och rör skola utgöras av femstensrör, d. v. s. av en sten i mitten, den s. k. hjärtstenen, som vilar å en häll, två fot under jord, och ligger tre fot ovan jord, samt av fyra mindre stenar omkring hjärtstenen. Å hällen under hj ärt stenen skall rågångens väderstreck vara inhugget, varjämte rågångens riktning från femstensröret skall utmärkas medelst en sten, s. k. utliggare, som sättes på ett avstånd av högst tjugu fot därifrån, varefter visare eller ledare utsättas på visst avstånd från varandra fram till nästa femstensrör. Fasta märken, som av gammalt erkänts såsom lagliga gränsmärken och som äro av den natur, att de ej kunna av människohand rubbas eller av sig själv försvinna, räknas i saknad av rå och rör såsom giltiga rågångsmärken. De fasta märkena (berg, jordfasta stenar, åar, sjöar e. d.) skola förses med utliggare på högst 60 fots avstånd från varandra. I skogsmark skall rågång utmärkas medelst upphuggen rågata till 6 fots bredd, med visare på högst ett tusen fots avstånd.

Ännu enligt 1734 års lag skulle häradshövdingen med några nämndemän i jordägares närvaro utsätta rå och rör, men snart överflyttades denna uppgift på lantmätarna, som efter utfört värv skulle upprätta rågångsbeskrivning och karta. Det kan ännu bliva nödigt att i och för skifte eller eljest bestämma en rågång, som antingen förut icke fastställts eller behörigen be-stämts eller ock visserligen är bestämd och fastställd, men till sitt läge å marken oklar, enär antingen mellan kartor, beskrivningar eller domar, å ena sidan, och förhållandena å marken,279

å andra sidan, överensstämmelse icke råder, eller ock gränsmärkena rnbbats, förstörts e. d. I så fall skola ragrannarna av lantmätaren kallas, till sammanträde för att få rågången bestämd.

Med avseende å den en gång fastställda eller eljest bestämda rågången, vars rätta sträckning anses tvetydig, skall lantmätaren pröva föreliggande handlingar och förhållanden samt med ledning av dem uppgå rågången. Sedan protokoll över förrättningen och rågångskarta upprättats och delgivits jordägarna, få dessa över förrättningen föra klagan inom två månader genom stämning till vederbörlig domstol, som därefter bestämmer rågångens sträckning. Sedan klandertiden gått, utan att klagan förts, skall lantmätaren ingiva kartan med protokollet till rätten, som därå tecknar bevis, att rågångsutstakningen vunnit laga kraft.

Har rågång aldrig fastställts eller behörigen bestämts, kunna parterna, efter bemedling av lantmätaren och gode männen, förena sig om en rågång, varefter denna förening, underskriven av lantmätaren, ingives till domstolen för att intagas i dess protokoll, därvid även den av lantmätaren upprättade kar an plägar företes hos domstolen och förses med bevis om uppvisandet. Kan förening icke träffas, avfattar och beskriver lantmätaren å karta alla godkända eller stridiga gränsmärken samt antecknar i protokollet de skäl, som å ömse sidor anföras, och utlämnar karta och protokoll till de tvistande, varpå det står varje delägare fritt att instämma tvisten om rågången till allmän domstol. Genom domen i rågångstvisten blir rågången fastställd, även gent emot dem, som icke deltagit i rättegången.

I detta sammanhang torde böra framhållas, att gränsskillnaden mellan byar framgår mellan vissa kända punkter på marken; till dessa hänföra sig domar och föreningar och även den vid en skiftesförrättning upprättade kartan. Annorlunda ställer sig förhållandet med avseende på de gränser mellan skifteslotter, som uppkomma vid skifteslagets delning. De särskilda lotternas) områden utmärkas på kartan, innan de utläggas på marken. Haiar således* kartan det primära, så att den äger vitsord mot de å marken utstakade gränslinjerna. (Jfr N". T. 1878:707. TS. J. A. 1882:549; 1892:546.) I och med skiftets fastställande bliva också skifteslinjerna fastställda, sådana dessa linjer tänkas dragna i enlighet med vad skifteshandlingarna och däri gjorda beräkningar utvisa. Kartan ensam är i sådant avseende icke avgörande, då vid linjernas uppdragande på denna felaktigheter kunna förelöpa; det är till skifteskartan med därtill hörande handlingar man har att gå för att finna normen för skifteslinjernas rätta sträckning. (Jfr. N. J. A. 1892:497.)

Att det vitsord, som sålunda tillkommer skifteskartan med tillhörande handlingar, icke inträder, förr än skiftet vunnit slutlig giltighet, ligger i sakens natur. Likaledes, är det givet, att280

i de fall, där ett fastställt skifte kan göras om, där förändras också skifteslinjerna. Något sådant kan för övrigt endast i ringa utsträckning förekomma med avseende å laga skiften och enskiften, där nytt skifte får äga rum allenast i de uti 3 § i skiftesstadgan omförmälda fall. Med avseende å storskiften c ch det fåtal solskiften, som här kunna komma i fråga, är möjligheten av nytt skifte mer sannolik, men så länge skiftet förbliver orubbat, föreligger intet skäl att frånkänna kartan med därtill hörande handlingar vitsord.

För hemmansklyvning gälla, enligt skiftesstadgan, alldeles samma regler med avseende å de särskilda ägolotternas utläggande som för skifte. Yid sådant förhållande är det uppenbart, att regleringen av de särskilda lotternas ägogränser normeras av den vid klyvnings förrättning en upprättade kartan med tillhörande handlingar. Vinner en sådan förrättning sin avslutning genom fastställelse av ägodelningsrätt, är den i allo likställd med ett fastställt laga skifte; är densamma av beskaffenhet att, jämlikt 94 paragrafen i skiftesstadgan, icke böra fastställas, bör den dock i nu ifrågavarande hänseende hava samma verkan, som tillkommer ett storskifte, när detta icke är av beskaffenhet att utgöra hinder för senare laga skifte.

Jämväl i fråga om ägostyckning normeras de särskilda lotternas ägogränser uteslutande av den vid stycknings för rätt ning upprättade kartan med tillhörande handlingar. Detta är emellertid ej alldeles uppenbart. Syftet med en förrättning av detta slag är att bereda giltighet åt den uppdelning av en fastighets område, som fastighetens ägare önskar genomförd. Redan innan försäljning av visst område från fastigheten ägt rum, kan dess ägare) få fastigheten styckad på sätt han bestämmer, och om viss till gränserna bestämd ägovidd försålts, kan ägostyckningen ske i enlighet med avtalet; i båda fallen har man vid förrättningen att utgå från en redan given uppdelning av marken. Denna blir dock icke ovillkorligen avgörande vid ägostyckningens genomförande; rubbningar och jämkningar i densamma kunna ske, till dess styckningen blivit avfattad å karta, som med tillhörande handlingar utlämnas till intressenterna för granskning. Proceduren, så vitt frågan gäller skifteslinjerna, är densamma som vid skifte, och åt förrättningens fastställande bör därför också med avseende å dessa linjer tilläggas samma verkan som åt fastställelsen av ett skifte. Av nu anförda skäl torde den i förevarande hänseende här ovan uttalade uppf a t-ningen få anses välgrundad.

Vad slutligen angår avsöndrad lägenhet, äro dessa gränser helt och hållet beroende av bestämmelserna i den avhandling, varigenom lägenheten avsöndrats; normen för gränsens reglering är därigenom för varje särskilt fall

given. Naturligtvis kunna tvister om avhandlingens rätta, tolkning uppkomma på grund av281

ofullständighet eller tvetydighet i dess avfattning. Vid denna tolkning måste hänsyn tagas även till omständigheter, som icke kommit till uttryck i själva handlingen.

Ehuru sålunda normen för bestämmande av en avsöndrad lägenhets gränser är given genom själva avhandlingen, komma dock beträffande sådana gränser lagens bestämmelser om gränsreglering icke att sakna betydelse. Tvist om rätta gränsen för" en avsöndrad lägenhet kan sålunda avslutas genom en förening under samma villkor och i samma ordning, som gälla för andra rågångstvister. (Jfr. N. J. A. 1907:215.) Begäres utstakning av rågången kring en avsöndrad lägenhet, vars gränser icke förut blivit i laga ordning bestämda, har lantmätaren att förfara enligt 46 § skiftesstadgan. Drages tvisten under domstols prövning, och lämnar avhandlingen ej tillräcklig ledning, eller finnes den ej i behåll, måste ock här, likasom byar emellan, avgörande betydelse tillmätas sådana märken, som av ålder ansetts utvisa gränsen. Har den by, inom vilken lägenheten! ligger, undergått skifte, ställer sig frågan om lägenhetens gränser mot skifteslagets övriga ägor olika, allt eftersom lägenheten vid skiftet lämnats orubbad eller blivit flyttad till annan plats å skifteslagets mark. I förra fallet bliver frågan att bedöma på samma sätt som en tvistefråga angående rågången mellan skilda skifteslag; i det senare bliva gränserna, för lägenheten å dess nya plats att likställa med andra vid skiftet tillkomna inre skifteslinjer.

Ligger den avsöndrade lägenheten vid vatten, uppstår fråga, huruvida och i vilken mån lägenheten har del i vattenområdet. Även denna fråga måste avgöras efter bestämmelserna i avhandlingen, tolkade med hänsyn jämväl till omständigheter, som, utan att vara där omnämnda, dock, enligt sakens natur, böra komma i betraktande. Härvid är särskilt att beakta, att det ändamål, för vilket det avsöndrade området avsetts, kan göra det otvetydigt, att vattenområdet utanför lägenhetens strand skall helt och hållet eller till någon del tillhöra lägenheten. (Jfr. K J. A. 1886:293; 1907:152.) I många fall lärer emellertid en tolkning av avhandlingen icke berättiga till ett sådant antagande, o^h det lärer då bäst Överensstämma med jordavsönd-ringens natur, om rätt till vattenområde icke tillerkännes lägenhetens innehavare. (Jfr. IN". J. A. 1898:419; 1901:238; 1903:226 och 528; 1907:321. Annorlunda N". J. A. 1882:523; 1885:165 och 169; 1898:308.)

Om stadisjord, stadsplaner och tomtkartor.

Stadsjord kan vara enskilda personer tillhörig (gammal odaljord, på vilken stadssamhället efter hand utvecklat sig), eller villkorligt given kronojord, s. k. donationsjord, eller slutligen av staden med full äganderätt förvärvad jord. I inskränkt betydelse är stadsjord (»stadsjordar))) den del av en stads område, vilken icke är bebyggd eller använd till hus, tomter, gator och torg.

Donations jorden torde ursprungligen i huvudsak hava varit avsedd till ämbets- och tjänstemännens avlöning och stadsnäringarnas uppmuntran genom fördelning mellan borgarna av åker-, ängs- eller trädgårdslotter, kallade »rutor)), »lyckor», »täppor» o. s. v. Fördelningen verkställdes av magistraten och konungens befallningshavande. Många städers donatio ris jord har under årens lopp till ej ringa del kommit att genom hävd övergå i enskildes besittning. För dess återvinning hava dock åtskilliga rättegångar av städerna förts med åsyftat resultat. (Jfr. kam.-koll. und. betänkande den 30 dec. 1897, befordrat till trvcket 1898.)

I allmänhet indelas stadens grund i fri och ofri. Den förra äges oinskränkt av innehavaren, som dock flers ädes får sig påförd en årlig, ehuru obetydlig, jordskatt till staden. Den senare kan vanligen friköpas, men så länge den är ofri, erlägger innehavaren årligen, för tomt grundlega, jordskyld, tomtskatt eller tomtören samt för åker ni. m. åkerskatt eller jordskyld, övergår ofri grund till ny innehavare, skall denne till stadskassan betala en städja med viss procent av köpeskillingen eller taxeringsvärdet, kallad trettiondepeniimg. (Jfr. Stockholms stads privilegier den 10 mars 1636, 7 punkt.) Byggnader å ofri grund lagfaras och intecknas utan någon inskränkning.

En del stadsjord är numera utarrenderad.

Medan i fråga om landet såsom regel gäller, att varje under särskilt nummer i jordboken uppfört hemman, kvarn, fiske, torp eller annan lägenhet i juridiskt hänseende är att betrakta såsom en egen fastighet, även om flera sådana

i verkligheten finnas till eitt helt förenade, har man i städerna hållit sig till den mera naturliga grundvalen för fastighetsindelningen och såsom särskilda fastigheter räknat de olika jordstyckena, efter som de tillhöra olika ägare, samt, vad beträffar de till bebyggande avsedda tomtplatserna, med hänsyn tillika till den bestämda särskillnad, som mellan dem genom deras verkliga bebyggande uppkommer.

Jämlikt byggnadsstadgan för rikets städer den 8 maj 1874 och lagen om fastighetsbildning i stad den 12 maj 1917 hava viktiga bestämmelser införts. Särskilt genom sistnämnda lag hava be-283

tydelsefulla steg tagits i syfte att bringa äganderättsförhållandena med avseende å stadstomter i överensstämmelse med gällande tomtindelning.

Om stadsplan och tomtindelning m. m.

Enligt sistberörda lag skall för stads ordnande ocli bebyggande finnas plan, omfattande så väl byggnadskvarter, som ock gator, torg och. andra allmänna platser samt dessas höjdlägen (gatu-profiler) .

Stadsplan antages av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, av allmän rådstuga, men äger ej giltighet, innan därom fattat beslut blivit av konungen fastställt. Innan stadsplan antages, skall ägare av mark inom det område, vars planläggning är i fråga, lämnas tillfälle att yttra sig över uppgjort förslag till plan.

Väckes förslag, att för visst område särskilda bestämmelser skola meddelas i avseende å sättet för byggnadskvarterens användande, skall i fråga om antagande och fastställande av sådana bestämmelser vad ovan stadgas äga motsvarande tillämpning.

I fråga om ändring eller utsträckande av stadsplan eller ändring av särskilda bestämmelser i avseende å sättet för byggnadskvarterens användande, så ock om särskild plan för viss del av stadens område i övrigt gäller vad ovan är sagt. Dock skall stadsfullmäktiges eller allmän rådstugas beslut om jämkning av ringa betydenhet i byggnadskvarters gränser, gatuprofiler eller dylikt, där ej kronans rätt beröres, vara gällande, om beslutet av konungens befallningshavande (i Stockholm överståthållareämbetet) fastställes; och äger konungens befallnings-hävande jämväl fastställa beslut om sådan jämkning av särskilda bestämmelser i avseende å sättet för byggnadskvarterens användande, som föranledes därav, att stadsplan jämkas genom beslut, vara konungens befallningshavande, enligt vad nu är sagt, meddelar fastställelse.

Stadsplan, som av ålder består eller före den 1 januari 1908 blivit fastställd, skall fortfarande lända till efterrättelse, till dess ändring däri göres i den ordning ovan är nämnt.

Är stadsplan till större eller mindre del grundad på viss tomt-indelning, som därmed står i omedelbart samband, eller äro särskilda bestämmelser i avseende å sättet för byggnadskvarterens användande beroende av viss tomtindelning, skall denna senare i sammanhang med stadsplanen eller med de särskilda bestämmelserna underställas konungens prövning.

I andra fall tillkommer det stadens byggnadsnämnd att handlägga frågor om kvarters indelande i byggnadstomter; dock bliver nämndens beslut ej gällande, innan det blivit av konungens be- 283

tydelsefulla steg tagits i syfte att bringa äganderättsförhållandena med avseende å stadstomter i överensstämmelse med gällande tomtindelning.

Om stadsplan och tomtindelning m. m.

Enligt sistberörda lag skall för stads ordnande ocli bebyggande finnas plan, omfattande så väl byggnadskvarter, som ock gator, torg och. andra allmänna platser samt dessas höjdlägen (gatu-profiler) .

Stadsplan antages av stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, av allmän rådstuga, men äger ej giltighet, innan därom fattat beslut blivit av konungen fastställt. Innan stadsplan antages, skall ägare av mark inom det område, vars planläggning är i fråga, lämnas tillfälle att yttra sig över uppgjort förslag till plan.

Väckes förslag, att för visst område särskilda bestämmelser skola meddelas i avseende å sättet för byggnadskvarterens användande, skall i fråga om antagande och fastställande av sådana bestämmelser vad ovan

stadgas äga motsvarande tillämpning.

I fråga om ändring eller utsträckande av stadsplan eller ändring av särskilda bestämmelser i avseende å sättet för byggnadskvarterens användande, så ock om särskild plan för viss del av stadens område i övrigt gäller vad ovan är sagt. Dock skall stadsfullmäktiges eller allmän rådstugas beslut om jämkning av ringa betydenhet i byggnadskvarters gränser, gatuprofiler eller dylikt, där ej kronans rätt beröres, vara gällande, om beslutet av konungens befallningshavande (i Stockholm överståthållareämbetet) fastställes; och äger konungens befallnings-hävande jämväl fastställa beslut om sådan jämkning av särskilda bestämmelser i avseende å sättet för byggnadskvarterens användande, som föranledes därav, att stadsplan jämkas genom beslut, vara konungens befallningshavande, enligt vad nu är sagt, meddelar fastställelse.

Stadsplan, som av ålder består eller före den 1 januari 1908 blivit fastställd, skall fortfarande lända till efterrättelse, till dess ändring däri göres i den ordning ovan är nämnt.

Är stadsplan till större eller mindre del grundad på viss tomt-indelning, som därmed står i omedelbart samband, eller äro särskilda bestämmelser i avseende å sättet för byggnadskvarterens användande beroende av viss tomtindelning, skall denna senare i sammanhang med stadsplanen eller med de särskilda bestämmelserna underställas konungens prövning.

I andra fall tillkommer det stadens byggnadsnämnd att handlägga frågor om kvarters indelande i byggnadstomter; dock bliver nämndens beslut ej gällande, innan det blivit av konungens be-284

fallningshavande fastställt. Innan nämnden fattar beslut, skall ägaren av mark, som av tomtindelningen beröres, lämnas tillfälle att yttra sig i ärendet, och får beslut, som angår kronan tillhörigt område, ej fastställas, utan att konungen därtill givit lov.

Skall, enligt fastställd stadsplan, mark läggas till byggnadskvarter eller därifrån avskiljas, eller har byggnadskvarter utlagts å mark, som förut ej varit planlagd, skall, såvitt ej tomtindelning fastställts i sammanhang med stadsplanen, kvarteis indelande i tomter äga rum, när ägare av mark inom kvarteret det begär; dock att ändring av befintlig tomtindelning må ske endast i den mån sådant finnes för kvarterets ändamålsenliga bebyggande nödigt.

Är befintlig tomtindelning ej överensstämmande med bestående äganderättsförhållanden, eller har kvarter helt och hållet eller till större delen avbrunnit, skall fråga om ny tomtindelning företagas, när ägare av mark inom kvarteret det begär, eller byggnadsnämnden så nödigt finner.

Ej må i andra fall än nu är sagt befintlig tomtindelning ändras, med mindre ägarne till de tomter, som av ändringen beröras, därom äro ense, och ändringen finnes för ett ändamålsenligt bebyggande lämplig.

Kvarters indelning i tomter bör så vitt möjligt ske i ett sammanhang för hela kvarteret. Omfattar tomtindelning, endast en del av ett kvarter, skall tillses, att återstående delen av kvarteret kan uppdelas i lämpliga tomter.

Tomtindelning, vara fastställelse sökes, skall vara inlagd å karta, upprättad av förrättningsman för tomtmätning i så stor skala, att den tydligt utvisar varje tomt, som ingår i den indelning, med dess gränser och belägenhet i förhållande till de tomter, gator och torg eller allmänna platser, vilka gränsa till tomten. Kartan skiall åtföljas av beskrivning, utvisande! för varje tomt dess ytinnehåll och längden av dess särskilda sidor, så ock, där tomten skall bildas av mark, som hör till särskilda fastigheter, eller av tomten någon del ingår i gata, torg eller annan allmän plats eller i vattenområde eller i område, som vid mätningsförrättning undantagits för delägares gemensamma behov eller lämnats oskiftat, hur stor areal en var av tomtens delar innehåller. För varje i tomtindelning ingående fastighet eller annat område skall, där fastighetsregister är upplagt för staden, dess beteckning i fastighetsregistret vara angiven å kartan eller i beskrivningen. 285

Om förändring av tomts område samt om sammanläggning av områden till tomt.

Vill i stad någon till en tomt sammanlägga flera tomter eller flera områden, som förut ej ingå i tomtindelning eller från tomt avstycka viss del att med annat område sammanläggas till en tomt eller med tomt sammanlägga

område, som förut ej ingår i tomtindelning eller tomtdel, som förvärvats i den ordning lagen om expropriation föreskriver, skall han söka rättens åtgärd till den ifrågavarande åtgärden.

Sammanläggning av tomter* får ej medgivas av rätten, utan att sökanden kan visa, att han vunnit lagfart å tomterna samt att ej mera än en av tomterna är besvärad av beviljad eller sökt inteckning eller ock om flera av tomterna äro sålunda besvärade, icke någon av dessa häftar för andra inteckningar än sådana, som äro i samma inbördes ordning gällande jämväl i en var av de andra.

Undantag: Den omständigheten att i en av tomterna tillika må finnas inteckning med sämre rätt, utgör ej hinder mot sammanläggningen .

Vad ovan sagts om inteckning tillämpas jämväl beträffande fordran eller annan rättighet, som avses i 11 kap. 2 § jordabalken

Medgivande att med tomt samm anlägga område, som förut ej ingår i tomtindelning, får ej lämnas av rätten, utan att sökanden vunnit lagfart å såväl tomten som det område, vilket därmed skall sammanläggas, ej heller då sistnämnda område är besvärat av beviljad eller sökt inteckning eller kan jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i sökandens hand häfta för fordran eller annan rättighet.**

Ägare av tomt får ej därifrån avstycka viss del att med annat honom tillhörigt område till en tomt förenas, med mindre han erhållit lagfart å tomten och å det område, varmed tomtdelen skall förenas. Söker ägare av tomt att därifrån må avstyckas viss del att med område, som tillhör annan, sammanläggas till en tomt, får ej medgivande därtill lämnas, utan att sökanden vunnit lagfart å tomten samt ägaren av det område, varmed tomtdelen skall förenas, såväl erhållit lagfart å det område som ock, på grund av överlåtelse från sökanden, om lagfart å tomtdelen gjort ansökan.

Är tomt, därifrån någon del skall avstyckas, besvärad av beviljad eller sökt inteckning, får ej rättens medgivande lämnas,

* Gäller ock i avseende å sammanläggning till en tomt av områden, som förut ej ingå i tomtin delninng.

** Har ock tillämpning, då någon vill med tomt sammanLägga tomtdel, som förvärvats i den 'ordning! lagen om expropriation föreskriver.286

därest ej inteckningsliavaren med företeende av inteckningshandlingen samtyckt till avstyökningen.*

Kan tomt enligt 11 kap. 2 § jordabalken i sökandens hand häfta för fordran eller annan rättighet, får ej avstyckiiing därifrån medgivas förrän efter utgången av den tid, inom vilken enligt nämnda lagrum inteckning skall sökas.

Har område förvärvats genom fång, varmed på grund av äldre lag ägaren ej varit skyldig lagfara, är lagfart å området ej erforderlig, om ägarens åtkomst blott på annat sätt kan styrkas.

Bifalles ansökning om sammanläggning av flera tomter och är den eller flera av dem beviljad inteckning, som icke gäller i den eller de andra, skall inteckningen därefter gälla i hela den sålunda bildade tomten. Sammanlägges eljest med tomt, däri inteckning är beviljad, annat område, är inteckningen gällande jämväl i nämnda område.

Om sammanläggning av områden, som ej ingå i tomtindelning.

Stadsägor**, vilka var för sig bestå av ett eller flera områden, få, därest de äro i en ägares hand, sammanläggas till en fastighet. Sådan sammanläggning medgives dock icke, om ej fastigheterna innehavas med samma rätt eller om de höra till skilda församlingar, ej heller därest till den nybildade fastigheten skulle höra större antal områden än som hör till någon av de fastigheter, cm vilkas sammanläggning är fråga. Ansökan om sammanläggning skall göras hos rätten, varvid sökanden har att bifoga utdrag av fastighetsregistret, upptagande de fastigheter, varom fråga är.

Skulle fastighet, varom fråga är, häfta för frälseränta eller för lån, som av allmänna medel lämnats för beredande

av odlings-företag eller för förskott av dylika medel för avlösning av frälseränta eller för avgäld från till skatte försålt halländsk kyrkohemman och vilar ej ansvar för samma ränta, lån, förskott eller avgäld jämväl å de övriga fastigheterna, får sammanläggning ej äga rum, så framt ej den, som på grund av inteckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i någon av sistnämnda fastigheter äger säkerhet för fordran eller annan rättighet, medgivit s amm anl ä ggn ingen.

* Samtycket är utan verkan, om ej rätten medgiver avstyckningen. ** Gäller även beträffande fastigheter å landet, för vilket föres fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser. 286

därest ej inteckningsliavaren med företeende av inteckningshandlingen samtyckt till avstyökningen.*

Kan tomt enligt 11 kap. 2 § jordabalken i sökandens hand häfta för fordran eller annan rättighet, får ej avstyckiiing därifrån medgivas förrän efter utgången av den tid, inom vilken enligt nämnda lagrum inteckning skall sökas.

Har område förvärvats genom fång, varmed på grund av äldre lag ägaren ej varit skyldig lagfara, är lagfart å området ej erforderlig, om ägarens åtkomst blott på annat sätt kan styrkas.

Bifalles ansökning om sammanläggning av flera tomter och är den eller flera av dem beviljad inteckning, som icke gäller i den eller de andra, skall inteckningen därefter gälla i hela den sålunda bildade tomten. Sammanlägges eljest med tomt, däri inteckning är beviljad, annat område, är inteckningen gällande jämväl i nämnda område.

Om sammanläggning av områden, som ej ingå i tomtindelning.

Stadsägor**, vilka var för sig bestå av ett eller flera områden, få, därest de äro i en ägares hand, sammanläggas till en fastighet. Sådan sammanläggning medgives dock icke, om ej fastigheterna innehavas med samma rätt eller om de höra till skilda församlingar, ej heller därest till den nybildade fastigheten skulle höra större antal områden än som hör till någon av de fastigheter, cm vilkas sammanläggning är fråga. Ansökan om sammanläggning skall göras hos rätten, varvid sökanden har att bifoga utdrag av fastighetsregistret, upptagande de fastigheter, varom fråga är.

Skulle fastighet, varom fråga är, häfta för frälseränta eller för lån, som av allmänna medel lämnats för beredande av odlings-företag eller för förskott av dylika medel för avlösning av frälseränta eller för avgäld från till skatte försålt halländsk kyrkohemman och vilar ej ansvar för samma ränta, lån, förskott eller avgäld jämväl å de övriga fastigheterna, får sammanläggning ej äga rum, så framt ej den, som på grund av inteckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i någon av sistnämnda fastigheter äger säkerhet för fordran eller annan rättighet, medgivit s amm anl ä ggn ingen.

* Samtycket är utan verkan, om ej rätten medgiver avstyckningen. ** Gäller även beträffande fastigheter å landet, för vilket föres fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser. 287

Om avstyckning av område, som ej ingår i tomtindelning.

Från fastighet i stad får område., som ej ingår i tomtindelning, avskiljas till särskild fastighet genom avstyckning. Av-styckning skall verkställas av i stadens tjänst anställd mätningsman eller, då sådan ej finnes, av till sådan befattning behörig person, som på förslag av byggnadsnämnden förordnas av konungens befallningshavande att tills vidare» förrätta avstyck-ningar i staden*. Avstyckning företages efter skriftlig ansökan av fastighetens, ägare** hos byggnadsnämnden, som överlämnar densamma till förrättningsmannen. Förrättningen skall skyndsamt företagas och bringas i ett sammanhang till sint. Byggnadsnämnden skall minst åtta dagar förut underrättas om tid och ställe för förrättningen. Vid förrättningen skola, såvitt ej annat särskilt är stadgat, föreskrifterna rörande annan lant-mäteriförrättning beträffande jord å landet än laga skifte äga tillämpning.

Avstyckning får verkställas utan biträde av gode män, såvitt icke är fråga om bestämmande av gräns mot fastighet, som ej ingår i avstyckningsförrättningen, eller ock förrättningsmannen eller sakägare finner biträde av gode män erforderligt.

Huru gräns mot fastighet, som ej ingår i avstyckningsförrättningen skall bestämmas, därom gäller vad om rågång vid laga skifte av jord å landet har föreskrivits, dock att, om så ej påfordras eller aktas av förrattningsimannen nödigt, sådant bestämmande ej behöver äga rum.

Avstyckning inom område, för vilket finnes fastställd stadsplan, får ej verkställas så, att stadsplanens genomförande eller kvarterens lämpliga, indelning i tomter försvåras. Ej heller får i något fall avstyckningen verkställas så, att markens ändamålsenliga bebyggande försvåras.

Förrättningsmannen skall föra protokoll över allt, som förekommer vid förrättningen, ävensom utmärka avstyckningen å karta, som, där ej sakägare påyrkar fullständig sådan, åtminstone måste upptaga det avstyckade området jämte sådana fasta punkter och mätningsuppgifter, att det avstyckade områdets läge blir fullt bestämt. Förrättningsmannen har ock att å kartan teckna tydlig beskrivning med hänvisning till varje å kartan upptaget område jämte uppgift i vad mån servitut till förmån för en av avstyckningen berörd fastighet lagts å annan sådan fastighet eller med avstyckat område följer rätt till delaktighet

* Finnes ej uppdraget kunna anförtros föreslagen person, förordnar konungens befallningshavande som skäligt prövas.

** Då område, som skall avstyckas, blivit överlåtet till annan person, äger ock denne göra framställning.288

i område, som vid mätnings förrättning avsatts för gemensamt behov. Kan beskrivningen ej lämpligen införas å avstycknings-kartan, har förrättningsmannen att upprätta särskild beskrivning, huru avsty elming en blivit verkställd. Förrättningsmanneii skall ock å marken utstaka samt tydligt och varaktigt utmärka skillnadslinjerna mellan stamfastigheten och det avstyckade området ävensom upprätta fullständig och noggrann beskrivning över gränsen och utsatta gränsmärken.

Sedan skillnadslinjerna mellan stamfastigheten och det avstyckade området ävensom övriga gränser, som hava vid avstycknin-gen bestämts, blivit utstakade och utmärkta samt alla till förrättningen hörande frågor i övrigt blivit avgjorda, skall förrättningsmanneii å sammanträde med vederbörande sakägare till sökanden eller av sakägarne utsedd person utgiva ett exemplar av kartan och samtliga förrättningshandlingar ävensom tillkännagiva att förrättningen är avslutad.

Sakägare, som vill fullfölja talan emot förrättningen, har att inom tjugu dagar från dess avslutande till magistraten ingiva sina besvär*. Då tid för klagan över verkställd avstyckning gått till ända, utan att förrättningen klandrats eller ock anförda besvär blivit ogillade genom beslut, som äger laga kraft, har magistraten att, ifall hinder därför enligt nu omhandlade lag ej möter, meddela fastställelse å avstyckningen ävensom, såvida framställning därom gjorts, åsatta det avstyckade området särskilt namn. Innan ärendet avgöres av magistraten, skall, därest vid förrättningen sådant påyrkats eller magistraten eljest så prövar nödigt, yttrande inhämtas från byggnadsnämnden.

Över beslut, som i förevarande avseende meddelats av magistrat eller konungens befallningshavande få besvär anföras i den ordning, som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd.

Om laga skifte.

I stad får laga skifte äga rum allenast för utbrytande av kvotdelar av fastighet eller av område, som vid mätningsförrättning undantagits för delägares gemensamma behov eller lämnats oskiftat. Därvid skola, då ej annat sägs, bestämmelserna om laga

* Översändes besvättsskriften med posten, måste den avsändas 1 så god tid, att den kan vara magistraten tillhanda Töre nämnda tids ^ utgång.

Vad i andra städer ankommer på magistrat att i fråga om områdes av-styckning verkställa, skall för Stockholm fullgöras av överståthållareämbetet och för stad, som lyder under landsrätt ävensom för sådant samhälle på landet, för vilket nu omhandlade bestämmelser äga tillämpning (d. v. s. samhälle på landet, för vilket skall föras fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser) av konungens befallningshavande. 288

i område, som vid mätnings förrättning avsatts för gemensamt behov. Kan beskrivningen ej lämpligen införas å avstycknings-kartan, har förrättningsmannen att upprätta särskild beskrivning, huru avsty elming en blivit verkställd. Förrättningsmanneii skall ock å marken utstaka samt tydligt och varaktigt utmärka skillnadslinjerna mellan stamfastigheten och det avstyckade området ävensom upprätta fullständig och noggrann beskrivning över gränsen och utsatta gränsmärken.

Sedan skillnadslinjerna mellan stamfastigheten och det avstyckade området ävensom övriga gränser, som hava vid avstycknin-gen bestämts, blivit utstakade och utmärkta samt alla till förrättningen hörande frågor i övrigt blivit avgjorda, skall förrättningsmanneii å sammanträde med vederbörande sakägare till sökanden eller av sakägarne utsedd person utgiva ett exemplar av kartan och samtliga förrättningshandlingar ävensom tillkännagiva att förrättningen är avslutad.

Sakägare, som vill fullfölja talan emot förrättningen, har att inom tjugu dagar från dess avslutande till magistraten ingiva sina besvär*. Då tid för klagan över verkställd avstyckning gått till ända, utan att förrättningen klandrats eller ock anförda besvär blivit ogillade genom beslut, som äger laga kraft, har magistraten att, ifall hinder därför enligt nu omhandlade lag ej möter, meddela fastställelse å avstyckningen ävensom, såvida framställning därom gjorts, åsatta det avstyckade området särskilt namn. Innan ärendet avgöres av magistraten, skall, därest vid förrättningen sådant påyrkats eller magistraten eljest så prövar nödigt, yttrande inhämtas från byggnadsnämnden.

Över beslut, som i förevarande avseende meddelats av magistrat eller konungens befallningshavande få besvär anföras i den ordning, som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd.

Om laga skifte.

I stad får laga skifte äga rum allenast för utbrytande av kvotdelar av fastighet eller av område, som vid mätningsförrättning undantagits för delägares gemensamma behov eller lämnats oskiftat. Därvid skola, då ej annat sägs, bestämmelserna om laga

* Översändes besvättsskriften med posten, måste den avsändas 1 så god tid, att den kan vara magistraten tillhanda Töre nämnda tids ^ utgång.

Vad i andra städer ankommer på magistrat att i fråga om områdes av-styckning verkställa, skall för Stockholm fullgöras av överståthållareämbetet och för stad, som lyder under landsrätt ävensom för sådant samhälle på landet, för vilket nu omhandlade bestämmelser äga tillämpning (d. v. s. samhälle på landet, för vilket skall föras fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser) av konungens befallningshavande.289

skifte av jord å landet i tillämpliga delar lända till efterrättelse. Där särskilda omständiglieter sådant föranleda, kan konnngen medgiva omdelning av redan skiftad stads jord och. i sammanhang därmed bestämma skifteslagets omfång ävensom meddela de föreskrifter i övrigt beträffande skiftet, som må finnas erforderliga.

Förordnande att verkställa laga skifte å stads jord skall meddelas i stadens tjänst anställd mätningsman, om denne är lantmätare eller trots detta samtliga delägare i jorden i skiftesansökningen föreslagit honom till förrättningsman.

Innan laga skifte å stadsjord företages, skall förrättningsmannen om tid och ställe för första sammanträdet minst åtta dagar förut underrätta byggnadsnämnden.

Inom varje stad skall finnas ett efter behovet avpassat antal gode män, minst två, valda för en tid av sex år av stadsfullmäktige eller, då sådana ej finnas, av allmän rådstuga.

Laga skifte å stads jord får verkställas utan biträde av gode män, såvitt icke är fråga om gränsbestämning eller om ägoutbyte mellan stads jord och jord å landet eller ock förrättningsmannen eller delägare finner biträde av gode män erforderligt.

Vid gradering av stadsjord skall hänsyn jämväl tagas till ägas användbarhet till byggnads-, upplags- eller

hamnplats, torvtäkt, sten- eller mineralbrott, grus- eller lertäkt eller dylikt, som ej står i samband med ägans tjänlighet för jordbruk.

Inom område, för vilket finnes fastställd stadsplan, får ägo-lott ej utläggas så, att stadsplanens genomförandei därigenom försvåras. Äro angående delning av stadsjord i donationsbrev eller eljest särskilda föreskrifter meddelade skola dessa lända till efterrättelse.

Stadsjord, som ingår i tomtindelning, får ej ingå i laga skifte. Ej heller får i stad sådant skifte äga rum å fastighet eller område av läge och beskaffenhet att företrädesvis ägna sig till bygg*nadsplats.

Laga skifte skall fastställas av ägodelningsrätten (den är i stad magistraten, där sådan finnes), vilken, innan fastställelse sker, skall, då sådant påyrkas vid förrättningen eller ägodelningsrätten eller dess ordförande eljest så prövar nödigt, inhämta yttrande i ärendet från byggnadsnämnden.

Ägodelningsrättens beslut få överklagas av byggnadsnämnden, som därav utan dröjsmål skall erhålla del.

Vad om laga skifte är stadgat för stad, skall i tillämpliga delar gälla för samhälle å landet, för vilket skall föras fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser.

Advokaten.

37 290

Om fastighetsregister för stad.

För varje stad skall finnas ett fastighetsregister, bestående av tomtbok för tomterna och stadsägobok för övriga fastigheter inom stad.

Tomtboken skall hava sådan uppställning, att den jämväl innehåller uppgifter om beslut, innefattande fastställelse å eller ändring i stadsplan eller tomtindelning, om byggnadsbestämmelser, som meddelats av konungen eller motsvarande äldre bestämmelser, ävensom om andra byggnadsbestänimelser, såvitt de icke äro föremål för inteckning efter vad om servitut är stadgat samt magistraten meddelat föreskrift om deras anmärkande, så ock om huruvida område är att hänföra till gammal eller ny stadsdel.

Alla fastigheter och områden, som upptagas i fastighetsregistret, skola med undantag av vissa här nedan närmare angivna icke utbrutna andelar i samfälligheter jämväl vara avfattade å en till registret horan de registerkarta.

Med tomt förstås i detta sammanhang* såväl av ålder bestående tomt som ock tomt, som ingår i fastställd tomtindelning.

Annan faslighet i siad kullas stadsäga.

Andel för viss fastighet i samfälld mark skall, änskönt att andelen ej är utbruten, ur samfälligheten, vid registrering behandlas såsom stadsäga, så framl lagfart beviljats å upplåtelse av andelen eller andelen på grund av mantalsfördelning eller annan dylik förrättning ansetts såsom särskild fastighet.

Konungens befall ni ngsha vande förordnar på framställning av staden registerförare. Med konungens medgivande mä flera städer förena sig om registerförare. Till upprättande av registerkarta förordnar konungens befallningshavande person, behörig att innehava befattning såsom mätningsman i stad. I samband med registerkartans upprättande skall förrättningsmannen uppgöra förslag till stadsägoområdets indelning i särskilda stadsägor, vilket förslag underställes magistratens prövning.

I Stockholm skall, enligt § 11 av Byggnadsordningen för Stockholms stad, dä lagfart sökes, företes tomt karta, upprättad efter den 11 juli 181)6, jämte beskrivning. Finnes ej sådan tomtkarta, skall tomten mätas och tomtkarta upprättas. Dock må, där lagfart sökes inom tio år efter nämnda dag, företes äldre tomtkarta och därtill hörande beskrivning, upprättade inom tio år före det lagfarten sökes. Då ny karta för tomt i Stockholm erfordras, skall skriftlig ansökning, därvid bör fogas avskrift av fångeshandlingen, ingivas till stadsingenjörskontoret. Efter det underrättelse såväl till ägaren av den tomt, vilken skall mätas, som till ägarne av angränsande tomter meddelats

om tiden för mätningsförrättningen, skall stadsingenjören uppmäta tomten samt upprätta tomtkarta med tillhörande beskrivning*. Göres291

vid förrättningen av tomtägaren eller granne anmärkning mot tomtgränsernas riktighet, eller finner stadsingenjören anledning till dylik anmärkning, skall stadsingenjören, anmäla detta hos byggnadsnämnden, varefter nämnden, sedan vederbörande blivit hörda, avgör ärendet eller, där tvist uppstår om tomtens rätta storlek eller gränser, hänvisar densamma till utförande- vid domstol. Över mätningsförrättningen äger part att hos byggnadsnämnden skriftligen föra klagan innan kl. 12 på åttonde dagen efter förrättningens avslutande.

Stadsingenjören får ej utfärda tomtkarta, förrän han från byggnadsnämnden förskaffat sig bevis, att mätningsförrättningen icke blivit överklagad, eller, där byggnadsnämnden eller domstol avgör ärendet, att nämndens eller domstolens beslut vunnit laga kraft.*

Angående den synnerligen viktiga frågan om tomtindelnings betydelse för gräns bestämning inom stadsområde må framhållas, att de i stadsplaner och tomtindelningar från äldre tid givna anvisningar till åstadkommande av »regularitet» vid stadens bebyggande icke i regel hava haft egenskapen av tvingande rätt, som uteslutit de enskilda från att med en viss frihet sammanlägga och stycka områden till tomter. Även där i allmänna ordalag förbud meddelats mot ett områdes bebyggande i strid mot en vedertagen stadsplan, hava. dylika förbud ofta icke kunnat upprätthållas. Faktiskt hava, naturligtvis dock berörda anvisningar varit av mycket stor betydelse, då det ju oftast legat i de enskildas eget intresse att följa dem. I regel hava därför från äldren tid alla slags privaträttsliga urkunder rörande stadsfastigheter, belägna inom det planlagda området, hänfört sig till gällande stadsplan och tomtindelning, vare sig nu dessa blivit fastställda eller, såsom förhållandet oftast varit i avseende å tomtindelningar, utan fastställelse av ålder tillämpats.

Vad tomtindelningen angår, torde i äldre tid städernas myndigheter, då nya områden upplätos för bebyggande, icke haft ledning av en på förhand uppgjord plan, utan man, liar i regel endast anvisat den, som ville bygga, ett visst, större eller mindre, område inom ett kvarter och därvid tillsett, att tomten erhöll ett lämpligt läge — t. ex. att, såsom det heter i 1694 års förslag till byggnadsordning i städer, tomtens bredd lades utmed gatan och dess längdriktning inåt kvarteret. Sedan emellertid en dylik tomt en gång blivit till sina gränser bestämd och tomten i enlighet härmed bebyggd, ligger det i sakens natur, att tomten vid därpå följande överlåtelser i regel behandlats såsom en rättslig* enhet. Även för sådana sedan gammalt bebyggda, tomter,

* Bevis att byggnadsnämndens beslut vunnit laga kraft erhålles hos överståthållareämbetet, där klagan över byggnadsnämndens beslut får föras inom 30 dagar efter erhållen del av beslutet.292

där offentlig myndighet icke veterligen haft något inflytande å tomtbildningen, och därför den största oregelbundenhet förekommer, hava av naturliga skäl ägogränserna bibehållits sådana de en gång blivit bestämda. I 1 kap. byggningabalken i stadslagen föreskrives, att i varje stad skola finnas två män, som vid byggnadsföretag skola tillkallas att i närvaro av ägare av angränsande tomter tillse, att byggnaden uppföres »som rätt är och gammal hävd» och ej för nära intill grannens tomt. Vid varje överlåtelse synes redan under niedelticlen åtminstone i Stockholm — efter vad de s. k. jordeböckerna för denna stad utvisa — en mätning av tomten hava ägt rum genom två personer (mälemän). Härigenom var tydligen en viss garanti given för de en gång bestämda ägogränsernas vidmakthållande. Styckning av en tomt kunde väl i äldre tid ske utan offentlig myndighets medverkan, men genom dylik åtgärd torde icke den administrativa bestämningen av tomterna — de i städernas, tomtböcker intagna uppgifterna angående tomternas storlek och läge

— hava rubbats. Och denna tomtbestämning fick otvivelaktigt en viss privaträttslig betydelse, sedan genom 1734 års lag en bestämd skillnad mellan viderboen de* och nabo** införts. Lättast har i allt fall en bestämd tomtindeliiing naturligtvis kunnat genomföras, då i nyare tid områden för bebyggande upplåtits åt enskilda från stadens sida. Mångfaldiga författningar och påbud från 1500- och 1600-talen erbjuda exempel därpå, att regeringen, då den anslog donationsjord til] städerna, lade vikt vid genomförandet av en bestämd plan för städernas bebyggande. Resultatet har blivit, att 1734 års lag, vilken i 29 kap. byggningabalken hänvisade byggnadsordningen för städerna till särskild författning, kunnat i fråga om stadsfastighet bygga på

förutsättningen av en i varje stad bestående tomtindelning. Jämlikt 4 kap. 2 § jordabalken skulle vid försäljning av jord, hus och tomt i stad i fastebrevet nämnas, »huru många alnar den gård eller tomt är bred och lång, så ock i vilket kvarter och fjär ding och mellan vilka gator och gränder den är belägen»

— ett stadgande, som tydligen förutsätter, att en befintlig tomtindelning utgjorde grundvalen för privaträttsliga avhandlingar rörande, fastighet i stad. Ifrågavarande stadgande har i något förändrad form influtit i 9 § lagfartsförordningen.

Av det sagda följer, att beträffande stads planlagda område de från äldre tid härstammande stadsplaner och tomtindelningar måste vara ett viktigt bevismedel för utrönande av tomternas rätta gränser. En liknande betydelse synes böra tillerkännas de kartor över särskilda tomter, som i äldre eller nyare tid tillkommit under offentlig myndighets, medverkan. (Jfr. N. J. A.

* Viderboende == i samma hus boende. ** N a b o = granne.293

1876:505.) — Att skiftesstadgaii ansetts icke vara tillämplig å förrättning, som gällt reglering av gränsen för tomt inom stads planlagda område, se N". J. A. 1907:345; 1909:156.

Så länge de i administrativ ordning givna föreskrifter angående städernas bebyggande icke utgjorde hinder för beviljande av lagfart å område, vars gränser icke överensstämde med gällande stadsplan och tomtindelning, kunde dessa föreskrifter icke hava avgörande betydelse för bestämmande av ägogränserna mellan de särskilda tomterna. Härutinnan, har icke någon ändring skett genom byggnadsstadgan för rikets städer den 8 maj 1874. Först i sammanhang med lagen den 26 maj 1899 angående förändring av tomts område har i 9 § lagfartsförordningen införts förbud mot beviljande av lagfart å något till tomt hörande, till gränserna bestämt område, förr än området blivit i laga ordning från tomten avstyckat. En tillämnad tomts ty elming har härigenom gjorts beroende av administrativ myndighets prövning.

Vad om stadsfastighets ägogränser är sagt har sin tillämpning även i fråga om äg o gräns i vattenområde. Då i äldre tid staden avhände sig strandtomter till enskilda, torde man i allmänhet hava hänfört sig till ovanberörda gamla stadsplaner och tomtindelningar, enligt vilka strandtomterna voro begränsade av strandlinjen. Vattenområdet betraktades såsom en staden själv tillhörande förmån, som icke ingick i överlåtelsen. Vittnesbörd om den rättsuppfattning, enligt vilken strandtomt i stad i regel icke medför vattenrätt, finnas från äldre tid. Då i 1695 års förslag till jordabalk 12 kap. 10 § upptagits såsom allmän regel, att den äger vatten, som land och strand äger, blev detta föremål för den anmärkning, att stadgandet icke syntes kunna tillämpas i städerna, så att när en borgare upptagit vretar och intagor vid stranden av en älv, som löper genom stadsägorna, eller en sjö, som stöter därintill, han skulle kunna tillräkna sig vattnet; dylika vretar borde nämligen vara inskränkta inom sitt alntal.

Stundom intogos också i städernas byggnadsordningar föreskrifter om strandens — och därmed även om vattnets — undantagande från tomtindelningen. Då en stor del av städernas tomter från staden kommit i enskild ägo, har utan tvivel den omständigheten, att staden i regel icke avhänt sig det till tomten angränsande vattnet, kraftigt bidragit till uppkomsten av den rättsuppfattning, att med strandtomt i stad över huvud icke följer vattenrätt. (Jfr. N". J. A. 1877:462; 1879:261; 1896:439; 1901:471; 1903:399.) Denna grundsats överensstämmer för övrigt med själva det för stadsfastigheters särskiljande bestämmande syftet, nämligen tomtens bebyggande. Denna synpunkt har under äldre tider starkt trätt i förgrunden.

Vad beträffar de utom stadsplanen belägna, till staden hörande områdena, så hava från äldre tid icke heller dessa ansetts medföra vattenrätt. (Jfr. N". J. A. 1886:271; 1892:479; 1907:325.)294

Även här är i regel fråga om mark, siom från staden kommit, i enskild ägo; överlåtelser från staden hava, såsom ovan nämnts, icke omfattat det till viss mark angränsande vattnet, även om staden däröver själv ägt disponera. Annorlunda ställer sig däremot saken, när ett område, för vilket ägogränserna bestämts efter de för landet gällande regier, lägges till stad. Då inträder, på sätt ovan sagts, tills vidare ingen förändring i de särskilda fastigheternas! ägogränser och sålunda icke heller i den: rätt till angränsande vattenområde, vilken förut tillkommit dessa fastigheter.

Av vad sålunda utvecklats följer, att ägogränser mellan fastigheter i stad väsentligen bestämmas av privaträttsliga urkunder, medan däremot i lag givna stadganden härom saknas. Endast efter hand kunna de i gällande tomtindelning angivna gränser vinna privaträttslig giltighet. Men med avseende å den betydelse, som sålunda i allt fall vid bestämmande av gränserna mellan de särskilda fastigheterna tillkommer den bestående tomtindelningen, har det funnits lämpligt att här erinra om densamma.

När för ett visst, område å landet tomtindelning genomförts, är det uppenbart, att vad här ovan är sagt om gränser mellan fastigheter inom stads planlagda område äger motsvarande till-lämpning i fråga, om sådant område å landet.

Om laga fång.

Med laga fång förstås de sätt, på vilka äganderätt kan förvärvas .

I fråga om de laga fången liar man att skilja emellan:

a) Då saken vid förvärvet icke har någon ägare. Till denna grupp av laga fång höra jakt, fiske, förvärv av saker, som övergivits av sin förre ägare, fynd av skatter och mineral, förvärv av avel, förvärv genom uppslamning i flod- och åbädd eller genom s. k. avulsion (d. v. s, att mark av vattnet lösryckes från en ägares område och föresi till en annans), förvärv genom bearbetning av annan tillhöriga saker o. s. v.

b) Då saken visserligen vid förvärvet har ägare, vien den nye ägaren ej härleder sin rätt från denne. Till denna grupp av laga fång höra hävd, expropriation, fynd av borttappade saker (hittegods), driftefä, strandvrak m. m., förvärv på grund av god tro i åtskilliga fall o. s. v. 294

Även här är i regel fråga om mark, siom från staden kommit, i enskild ägo; överlåtelser från staden hava, såsom ovan nämnts, icke omfattat det till viss mark angränsande vattnet, även om staden däröver själv ägt disponera. Annorlunda ställer sig däremot saken, när ett område, för vilket ägogränserna bestämts efter de för landet gällande regier, lägges till stad. Då inträder, på sätt ovan sagts, tills vidare ingen förändring i de särskilda fastigheternas! ägogränser och sålunda icke heller i den: rätt till angränsande vattenområde, vilken förut tillkommit dessa fastigheter.

Av vad sålunda utvecklats följer, att ägogränser mellan fastigheter i stad väsentligen bestämmas av privaträttsliga urkunder, medan däremot i lag givna stadganden härom saknas. Endast efter hand kunna de i gällande tomtindelning angivna gränser vinna privaträttslig giltighet. Men med avseende å den betydelse, som sålunda i allt fall vid bestämmande av gränserna mellan de särskilda fastigheterna tillkommer den bestående tomtindelningen, har det funnits lämpligt att här erinra om densamma.

När för ett visst, område å landet tomtindelning genomförts, är det uppenbart, att vad här ovan är sagt om gränser mellan fastigheter inom stads planlagda område äger motsvarande till-lämpning i fråga, om sådant område å landet.

Om laga fång.

Med laga fång förstås de sätt, på vilka äganderätt kan förvärvas .

I fråga om de laga fången liar man att skilja emellan:

a) Då saken vid förvärvet icke har någon ägare. Till denna grupp av laga fång höra jakt, fiske, förvärv av saker, som övergivits av sin förre ägare, fynd av skatter och mineral, förvärv av avel, förvärv genom uppslamning i flod- och åbädd eller genom s. k. avulsion (d. v. s, att mark av vattnet lösryckes från en ägares område och föresi till en annans), förvärv genom bearbetning av annan tillhöriga saker o. s. v.

b) Då saken visserligen vid förvärvet har ägare, vien den nye ägaren ej härleder sin rätt från denne. Till denna grupp av laga fång höra hävd, expropriation, fynd av borttappade saker (hittegods), driftefä, strandvrak m. m., förvärv på grund av god tro i åtskilliga fall o. s. v.295

c) Då förvärvaren härleder sin rätt från en föregående ägare. De viktigaste till denna grupp hörande laga fång äro

arv, giftorätt, testamente, fördel, lagbestämd morgongåva, köp, skifte o c Ii gåva.

För att förvärv av egendom på något av ovan angivna sätt skall hava egenskapen av laga fång, fordras givetvis, att lagens föreskrifter rörande varje särskilt slag av dylika fång äro i akt- * tagna.

I detta sammanhang torde lämpligen böra behandlas s. k. sannäganderätt, eller det förhållande, att äganderätt till en ock samma sak (fastighet eller lösöre, även värdepapper) tillkommer två eller flera personer samfällt.

Dessa delägare anses då ha var sin ideella andel eller lott i saken. Motsatsen är gemenskap under sainnad hand, där delägarna icke ha var sin särskilda lott i varje gemensam sak, utan föremålet för deras rätt är en komplex (sammanfattning) av rättigheter med därtill anknutna skyldigheter, såsom exempelvis vid äkta makars egendomsgemenskap eller arvingars sammanlevnad i oskiftat dödsbo. Från samäganderätt särskiljes också rättsförhållandet i fråga om bys gemensamma ägor. Slutligen talar man ej om samäganderätt, då bolagsförhållande består mellan delägarna.

Samäganderätten har i vår lagstiftning blivit särskilt reglerad genom lagen om sam äganderätt den 30 september 1904. Enligt denna lag skola delägarnas lotter räknas för lika, där ej annat förhållande kan visas, över sin lott får envar delägare fritt förfoga; han äger överlåta, den till annan eller, där fråga är om fastighet, särskilt inteckna lotten. Däremot krävs regelrätt enhällighet mellan delägarna för förfogande över den samfällda saken i dess helhet eller för vidtagande av åtgärd i dess förvaltning. Kan enhällighet ej uppnås, så får någon av delägarna begära, att underrätten, där saken finnes, förordnar god man (delägare eller annan) att förvalta saken till delägarnas samfällda bästa och för varje år fördela avkastningen dem emellan eller eventuellt debitera dem förvaltningskostnaden, bådadera i förhållande till lotternas storlek. Är den samfällda saken delbar, t. ex. en last spannmål, så kan envar delägare fordra densammas uppdelande och därmed få slut på samäganderätten. Vanligen är emellertid så ej förhållandet, och då tillåter lagen envar delägare att hos underrätten begära förordnande, att saken skall för gemensam räkning utbjudas å offentlig auktion. Blott i händelse däremot stridande avtal träffats, eller synnerliga skäl tala för anstånd med försäljningen, eller fråga är om jord, som må klyvas enligt reglerna för hemmansklyvning, kan annan delägare motsätta sig försäljningen. Eljest verkställes denna genom296

särskilt förordnad god mans försorg, i enlighet med vissa av lagen meddelade föreskrifter, och köpesumman fördelas mellan delägarna. Dessa lagens regler om samäganderätt få ej tillämpas, där gemenskap under samnad hand, samfällighet i by eller i fiskevatten eller bolagsförhållande består, ej heller vid fleras redande i samma fartyg eller deltagande' i samma gruvrörelse, s. k. samäganderätt i gruva, för vilket förhållande särskilda regler meddelats i 1884 års gruvstadga.

Om köp av fast egendom.

Härmed menas avtal, varigenom, en person (säljaren) till en annan person (köparen) överlåter äganderätten till fast egendom, mot det att köparen betalar eller förbinder sig att betala, vederlag i penningar.

I fråga om köp av fast egendom är att märka:

l:o) Köpeavtalets ingående.

Köp av fast egendom skall, säger lagen, »ske skriftligen med tvenne manna vittne, och de villkor däri sättas, vara samma köp sig grundary).

Anledningen till att lagstiftaren sålunda, beträffande fast egendom, ej velat tillägga den formlösa viljeyttringen samma verkan, som eljest i allmänhet tillerkännes den, ligger i den särskilda betydelse, vilken i ekonomiskt likasom i socialt hänseende tillkommer detta slag av egendom. Väl har utvecklingen på det ekonomiska området skapat nya värden och. mångdubblat den rörliga förmögenheten, men för denna oerhört stegrade produktion utgör dock alltjämt jorden med dess krafter den bestående grundvalen. Och ehuru icke, såsom under en äldre tid, jordbesittning är så gott som den enda form av förmögenhet, vara social självständighet grundas, är dess betydelse för det moderna samfundslivet ingalunda undanträngd; hemmet på egen grund har blivit ett i allt vidare samhällskretsar livligt eftersträvat mål. Vikten och mångfalden av de intressen, vilka sålunda anknyta sig till den

fasta egendomen, ställer omsättningen av denna egendom på ett helt annat plan än det allmänna varubytet. Lagstiftaren måste, såvitt det på honom kan ankomma, se till, att föryttring av sådan egendom icke sker utan moget övervägande, och att, om föryttring skall ske, den sker på sådant sätt, att äganderättsförhållandet bliver för framtiden klart och otvetydigt; ty detta förhållande är av betydelse icke blott för kontrahenterna själva utan också för tredje man. Föryttringen måste ske i en form, som lämpar sig för den i rättssäkerhetens 296

särskilt förordnad god mans försorg, i enlighet med vissa av lagen meddelade föreskrifter, och köpesumman fördelas mellan delägarna. Dessa lagens regler om samäganderätt få ej tillämpas, där gemenskap under samnad hand, samfällighet i by eller i fiskevatten eller bolagsförhållande består, ej heller vid fleras redande i samma fartyg eller deltagande' i samma gruvrörelse, s. k. samäganderätt i gruva, för vilket förhållande särskilda regler meddelats i 1884 års gruvstadga.

Om köp av fast egendom.

Härmed menas avtal, varigenom, en person (säljaren) till en annan person (köparen) överlåter äganderätten till fast egendom, mot det att köparen betalar eller förbinder sig att betala, vederlag i penningar.

I fråga om köp av fast egendom är att märka:

l:o) Köpeavtalets ingående.

Köp av fast egendom skall, säger lagen, »ske skriftligen med tvenne manna vittne, och de villkor däri sättas, vara samma köp sig grundary).

Anledningen till att lagstiftaren sålunda, beträffande fast egendom, ej velat tillägga den formlösa viljeyttringen samma verkan, som eljest i allmänhet tillerkännes den, ligger i den särskilda betydelse, vilken i ekonomiskt likasom i socialt hänseende tillkommer detta slag av egendom. Väl har utvecklingen på det ekonomiska området skapat nya värden och. mångdubblat den rörliga förmögenheten, men för denna oerhört stegrade produktion utgör dock alltjämt jorden med dess krafter den bestående grundvalen. Och ehuru icke, såsom under en äldre tid, jordbesittning är så gott som den enda form av förmögenhet, vara social självständighet grundas, är dess betydelse för det moderna samfundslivet ingalunda undanträngd; hemmet på egen grund har blivit ett i allt vidare samhällskretsar livligt eftersträvat mål. Vikten och mångfalden av de intressen, vilka sålunda anknyta sig till den fasta egendomen, ställer omsättningen av denna egendom på ett helt annat plan än det allmänna varubytet. Lagstiftaren måste, såvitt det på honom kan ankomma, se till, att föryttring av sådan egendom icke sker utan moget övervägande, och att, om föryttring skall ske, den sker på sådant sätt, att äganderättsförhållandet bliver för framtiden klart och otvetydigt; ty detta förhållande är av betydelse icke blott för kontrahenterna själva utan också för tredje man. Föryttringen måste ske i en form, som lämpar sig för den i rättssäkerhetens297

intresse anordnade inskrivningen (lagfarten). Att för nu angivna ändamål användande av den skriftliga formen är i särskild grad lämpat, ligger för öppen dag. En blott muntlig över-enskommelse är för fastighetsköp icke till fyllest.

Bestämmelsen, att köp skall »ske med tvägge manna vittne», är till sin verkliga innebörd icke rätt klar. Närmast synes ligga att uppfatta stadgandet såsom en formföreskrift, så att för köpslutets giltighet skulle erfordras, icke endast att det slutits skriftligen, utan också att därvid två vittnen varit tillstädes. Med denna uppfattning skulle det stå säljaren öppet att undandraga sig fullgörandet av ett köpeavtal eller senare påkalla dess, återgång, när köpehandlingen, ehuru densamma ostridigt av honom undertecknats och utfärdats, icke tillika styrkts av två vittnen, eller när någotdera vittnet vid tillfället varit jävigt. Ett sådant resultat, måste för rättskänslan framstå såsom i hög grad motbjudande. Också torde man, åtminstone i senare tid, ofta hava uppfattat föreskriften om »tvägge manna vittne» endast såsom en av lagen given ovillkorlig föreskrift om sättet för bevisning i sådana fall, då säljaren bestrider, att något köpeavtal kommit till stånd. (Jfr. N. J. A. 1877:248- 1878:369; 1892:550.) Och från fordran på vittnen vid fastighetsköp har i rättstillämpningen gjorts undantag för det fall att köpet skett å av vederbörande tjänsteman förrättad offentlig auktion. (Jfr. JN". J. A. 1884:371;' 1904:242; se även N. J. A. 1893:501; 1897:243; 1900:288.)

Att i köpehandlingen skola »sättas de villkor, värd samma köp sig grundar», synes innebära, att något utrymme för muntliga överenskommelser vid sidan av det, som skrivits, icke förefinnes. I lagtillämpningen har ock denna, uppfattning med stränghet fasthållits. (Jfr. lf. J. A. 1875:403; 1904:497.) Likväl har man icke frånkänt ett köpeavtal giltighet, blott därför att köpehandlingen icke varit undertecknad av köparen. (Jfr. N". T. 1865:13. N. J. A. 1900:398; 1904:110.) Detta torde ock överensstämma med lagens mening.

I fråga om villkor vid fastighetsköp innehåller lagen bestämmelsen »ej må säljare i köpe- eller skifteshandling om jord och fastighet hädanefter förbehålla sig eller andra, att emot någon i samma avhandling bestämd penninge summa, eller andra villkor, få framdeles vinna egendomen åter. Sker det, vare utan verkan, och lagfart å sådant köp eller skifte icke tillåten.» Ifrågavarande bestämmelse lärer rätteligen böra fattas såsom avsedd att hindra tillkomsten i köpeavtal om fast egendom av villkor, varigenom fastighetens nye ägare, fastän han vederbörligen fullgör sina avtalsenliga förpliktelser, likväl, i fråga om sin äganderätt till fastigheten, försättes i ett tillstånd av osäkerhet och beroende, som så väl utövar en hämmande inverkan på hans vilja och förmåga att förbättra sin egendom och höja dess värde, som

ock medför osäkerhet och oreda i äganderättsförhållandena överhuvud taget på ifrågavarande område. Följaktligen innefattar bestämmelsen hinder för att vid fastighetsköp fästa förbehåll om rätt för säljaren att efter det köpeskillingen erlagts och övriga villkor för överlåtelsen uppfyllts, påkalla köpets återgång. Om ett dylikt förbehåll sådant oaktat influtit i köpeavtal om fast egendom, lärer ej avtalet i dess helhet, utan blott förbehållet vara utan verkan. (Jfr. S. J. A. XVI:184. N. J. A. 1881:49.)

Däremot torde den ifrågavarande bestämmelsen ej hindra förbehåll vid fastighetsköp därom att överlåtelsen skall vara beroende därav att köparen rätteligen fullgör vad, enligt avtalet,, honom åligger, vare sig förbehållet uppställes under formen av ett uppskjutande av köparens inträde i den fulla utövningen av äganderätten, eller det har formen av ett förbehåll om rätt för säljaren att vid köparens underlåtenhet att fullgöra vad han åtagit sig häva köpet, (Jfr. N. J. A. 1888:507; 1895:110.) Om förbehåll av ifrågavarande slag intagits i köpekontrakt angående fast egendom, och säljaren sedermera utfärdar särskilt köpebrev, som varken, uttryckligt eller genom hänvisning till köpekontraktet upptager nämnda förbehåll, kommer dettas verkan såsom villkor för köparens rätt till egendomen att förfalla,

Vid fastighetsköp fäst villkor, som ej hänför sig till något köparens i köpeavtalet gjorda åtagande, bör anses tillåtet, när det gör inträdandet av köpeavtalets fulla rättsverkan beroende av en viss omständighet, Otillåtna och overksamma äro däremot de villkor, som skulle medföra återgång av en i och för sig definitiv överlåtelse.

Muntligt eller skriftligt erbjudande att framdeles sälja fast egendom är helt och hållet utan bindande verkan. (Jfr. N. J. A. 1904:161; 1905:206; 1908:347; 1909: 126.)

Fastigheten bör angivas med den beteckning, den erhållit i offentliga handlingar. För egendom ä landet användes sålunda jordebokens beteckning, varjämte egendomen upptages till visst mantal eller del av mantal (eller del av lägenhet). Vanligen uppgives jämväl jordens natur (skatte, frälse etc). Fastighet i stad betecknas i regel med nummer (eller littera) i kvarteret jämte adressnummer vid gata,

Vid köp av viss, till gränserna bestämd ägovidd av ett hemman, avsett att därefter ägostyckas, skall avtalet innehålla tydlig beskrivning över nämnda ägovidd ävensom uttrycklig bestämmelse därom, att området överlåtes till köparen, att av honom såsom hemmansdel ägas. Vid köp av avsöndrad lägenhet skall köpehandlingen innehålla noggrann beskrivning a lägenhetens storlek, läge och gränser, såvida icke, såsom vanligen sker, särskild karta och beskrivning däröver upprättas genom lantmätare, i vilket fall det är tillräckligt att i köpehandlingen hänvisa till kartan och beskrivningen.29^

Vanligen upprättas tvenne köpehandlingar, nämligen köpekontrakt och köpebrev. Köpekontraktet, i vilket samtliga köpevillkoren böra intagas, upprättas i tvenne exemplar, av vilka vardera kontrahenten tager ett, samt bör underskrivas av både köpare och säljare och vederbörligen bevittnas. Köpebrevet åter upprättas i blott ett

exemplar, som undertecknas endast av säljaren och likaledes bevittnas samt därefter överlämnas till köparen.

I köpebrevet intages dels säljarens förklaring, att han avhänder sig fastigheten, dels ock erkännande från honom, att köparen] fullgjort köpevillkoren, särskilt att köpeskillingen erlagts. Är fastigheten såld på kredit, innebär ett dylikt erkännande endast, att säljaren erhållit skuldförbindelse av köparen å beloppet i fråga eller en del därav (s. k. köpeskillingsrevers) och därmed förklarat sig nöjd.

Emellertid kan fastighetsköp även ske genom en enda köpehandling (köpekontrakt), varvid är att iakttaga, dels att köpehandlingen upprättas i tvenne exemplar, undertecknas av både säljare och köpare samt bevittnas av tvenne ojäviga personer, och dels att i köpehandlingen icke bör finnas någon häntydan på, att köpebrev sedermera skall utfärdas.

Förutom köpekontrakt och köpebrev upprättas också stundom i sammanhang med köpebrevets utfärdande en särskild köpeskilling slikvid, angivande! köpares och säljares mellanvarande på grund av fastighetsköpet.

Med i laga form ingånget, definitivt fastighetsköp övergår, enligt svensk rättsuppfattning, omedelbart äganderätten från säljaren till köparen. Köpet är icke, såsom enligt romersk och tysk rätt, ett avtal om framtida överlåtelse av äganderätt, utan innefattar omedelbart själva överlåtelsen; för äganderättens övergång erfordras icke något vidare, såsom att köparen tillträder egendomen eller att han söker lagfart. Äganderätten övergår på köparen med själva avtalet. Om sålunda efter köpehandlingens utfärdande säljaren råkar i konkurs, äga icke hans borgenärer, där ej särskilda omständigheter föranleda annat, någon rätt till egendomen; om köparen efter köpet, men innan han sökt lagfart å egendomen, ingår äktenskap, får icke andra maken utan vidare giftorätt däri. Erinras bör emellertid, att ehuru köparen sålunda redan: genom avtalet vinner äganderätt till fastigheten, denna rätt icke under alla förhållanden åtnjuter fullt rättsskydd mot tredje man; för att bereda den sådant skydd erfordras en ytterligare åtgärd från köparens sida, nämligen köpets lagfarande.

2:o) Säljarens skyldigheter.

Dessa äro:

a) Att i rätt tid till köparen avträda den försålda fastigheten.

Är ingen avträdelsetid nämnd i köpeavtalet, skall avträdandet ske, när köparen det påfordrar. Vägrar säljaren utan skäl att300

i rätt tid avträda egendomen, kan köparen få honom av domstol ålagt att låta köparen komma i besittning av densamma samt att till köparen utgiva ersättning för den skada, som genom uppehållet honom tillskyndas.

b) Att till köparen överlämna de egendomen rörande kartor och andra handlingar, vilka äro i hans ägo, eller, där de angå jämväl annan egendom, på anfordran, hålla dem köparen till handa.

Ifrågavarande handlingar äro, där de uteslutande röra den sålda egendomen, att betrakta såsom tillbehör till denna. Angå de jämväl annan fastighet, kan det väl icke åläggas säljaren att lämna dem från sig, men han är otvivelaktigt skyldig att hålla dem köparen till handa, där sådant kan för denne vara erforderligt. Att säljaren, därest han eftersätter vad honom i förevarande hänseende åligger, kan därtill vid vite förpliktas, likasom att han har att gottgöra den genom hans förhållande för köparen uppkomna skada, följer av allmänna rättsgrunder.

Undandrager sig säljaren utan skäl att utfärda köpebrev, där sådant i köpeavtalet betingats, äger köparen, så länge köpebrevet honom förhålles, underlåta att utgiva den avtalade köpeskillingen. (Jfr. Tf. J. A. 1875:403; 1879:159.) Härjämte kan köparen få säljaren vid vite ålagt att utfärda köpebrevet eller ock utverka sig en dom, varigenom köparens rätt till lagfart å fastigheten bekräftas. Är säljarens fång icke lagfaret, har han skyldighet att söka lagfart, där sådan erfordras, men eljest att tillhandahålla köparen sina åtkomsthandlingar. (Jfr. K. J. A. 1877:548.)

c) Att låta köparen tillgodogöra sig den avkastning av egendomen, som belöper på tiden efter parterna mellan avtalad tillträdesdag .

Under »avkastning» innefattas icke endast vad egendomen på den naturliga alstringens väg* frambringar, utan

också inkomster, som tillkomma jordägaren i denna hans egenskap, såsom avgälder, arrende- och hyresavgifter. I fråga om dessa gäller, att säljaren behåller dem, om de avse tid före tillträdesdagen, men att, å andra sidan, köparen icke är skyldig att återgälda säljaren något av vad för tiden efter nämnda dag skall erläggas.

I detta sammanhang bör framhållas, att säljaren efter köpslutet ej får annorledes än till husbehov nyttja skog eller torvmosse, som hör till egendomen, ej heller avhända egendomen något, som icke är att hänföra till dess vanliga avkastning.*

d) Att vidkännas de för egendomen utgående skatter och andra avgifter, som belöpa på tiden före parterna mellan avtalad tillträdesdag.

* Det i förevarande 'moment av texten sagda gäller naturligen ej, om annat kontrahenterna mellan avtalats.301

Denna säljarens, skyldighet motsvarar lians rättighet att uppbära den på tiden före tillträdesdagen belöpande avkastningen av egendomen.*

3:o) Köparens skyldigheter.

Dessa äro:

a) Att i rätt tid erlägga den för egendomen betingade kontanta k öp es kil ling en.

Underlåtenhet härav ådrager köparen räiitebetaliiingsskyldig-het enligt allmänna regler.

b) Att vidkännas de för egendomen utgående skatter och andra avgifter, som belöpa pä tiden efter parterna mellan avtalad tillträdesdag.

Denna köparens skyldighet motsvarar hans rättighet att uppbära den på tiden efter tillträdesdagen belöpande avkastningen av egendomen.*

c) Att efter köpslut stå faran för den försålda fastigheten.

Om således, efter det köpet slöte, genom olyckshändelse! fastigheten skadas, eller något, som därtill hör, förstöres eller försämras, blir skadan köparens, dock att om på grund av försäkring, som säljaren tagit, ersättning skall utgå för skadan, köparen är gent emot säljaren berättigad till ersättningsbeloppet. Det nu sagda gäller skada, av vad art den vara må, sålunda lika väl sådana fall, då själva marken å den sålda egendomen blivit genom översvämning, jordskred eller annan naturhändelse skadad, som då någon därå uppförd byggnad eller därå växande skog eller gröda blivit genom brand eller annan olycka förstörd eller skadad. I ingen händelse äger köparen på grund av olyckan undandraga sig att fullfölja köpet eller fordra nedsättning i köpeskillingen. Endast om vållande ligger säljaren till last med avseende å skadans tillkomst eller underlåtenhet att avvärja, densamma, kan köparen göra gällande nämnda befogenheter och därjämte fordra ersättning för skada.

d) Att befria säljaren från ansvarigliet för i fastigheten intecknad gäld, som av köparen övertagits.

En fastighetsägare, som är personligen ansvarig för intecknad gäld, kan naturligen icke befria sig från denna ansvarighet genom att försälja den intecknade fastigheten. Om han i köpeavtalet betingat sig*, att köparen skall övertaga ansvaret för gälden, kan detta icke betaga inteckningshavaren hans rätt att för sin fordran hålla sig till säljaren personligen. Ett utbyte av gäldenär kan icke ske utan borgenärens samtycke.

Om alltså inteckningshavarens rätt mot säljaren icke upphör eller förringas därigenom att köparen övertager ansvaret för den intecknade gälden, så äger å andra sidan inteckningshavaren ej

* Det i förevarande moment av texten sagda gäller naturligtvis ej; om annat kontrahenterna mellan avtalats.302

heller omedelbart på en dylik bestämmelse i köpeavtalet grunda något anspråk mot köparen. Icke därför att ej genom överenskommelse mellan två skulle kunna grundas rätt för en tredje, utan därför, att den överenskommelse, varom här är fråga, icke har sådant syfte. Det är icke säljarens och köparens avsikt att skaffa borgenären en ny gäldenär, det är över huvud taget alldeles icke i borgenärens intresse överenskommelsn träffas. Tills vidare står han helt och hållet utanför saken. Detta betraktelsesätt är det i rättstillämpningen rådande. (Jfr.

N. J. A. 1895:518.)

Har borgenären medgivit att taga köparen för god såsom gäldenär i säljarens ställe, är detta medgivande bindande icke endast för honom själv, utan också för den, till vilken fordringsrätteii kan komma att från honom övergå. Är det intecknade skuldebrevet ställt till innehavcuren eller till order, kan emellertid på grund av de för dylika papper gällande regler säljaren icke mot senare innehavare åberopa överenskommelsen, med mindre anteckning därom skett å fordringshandlingen, eller innehavaren ej är i god tro. (Jfr. IS". J. A. 1895:132.) Och även om handlingen icke är löpande, är en dylik anteckning i bevisningshänseende uppenbarligen av stor vikt. Det bör därför åligga köparen att, så vitt på honom ankommer, medverka till att en sådan anteckning sker. Då nu en dylik anteckning icke behöver innefatta annat än att köparen övertager ansvarighet för skulden, enär, enligt uttrycklig lagbestämmelse, därav utan vidare följer, att säljarens ansvarighet upphör, anses köpare, som övertagit ansvaret för intecknad gäld, pliktig att förse inteckningshandlingen med påskrift om övertagandet, när densamma för sådant ändamål för honom företes. Syftet med den åtgärd, köparen sålunda har skyldighet att företaga, är uteslutande att befria säljaren från ansvarighet för skulden. Ålåg icke dylik ansvarighet säljaren, eller har ansvarigheten upphört, utan att säljaren nödgats infria skulden, kan alltså icke köparen förpliktas att åtaga sig sådan ansvarighet. En i köpeavtalet innefattad bestämmelse om övertagande av intecknad gäld, för vilken personlig ansvarighet icke åligger säljaren, kan sålunda icke anses innebära annat än att beloppet skall avräknas å köpeskillingen. (Jfr. IN". J. A. 1895:198; 1897:541; 1899:156.)

Att det övertagande, varom här är fråga, kan göras gällande på annat sätt än här sägs och således även utan att inteckningshandlingen försetts med anteckning om övertagandet, ligger i sakens natur. Sålunda kan säljaren, om skulden hos honom utsökes, få betalningsskyldighet köparen ålagd, oaktat han själv ännu icke erlagt betalning; köparens skyldighet inskränker sig icke till att hålla säljaren skadeslös för vad han redan fått utgiva. (Jfr. N. J. A. 1897:284, 1898:352.) Likaså är det klart, att borgenären kan vända sig med krav mot köparen, därest säljaren till honom överlåtit sin rätt mot denne. (Jfr. N. J. A.303

1900:221.) Av ovan anförda grund är emellertid i detta fall lika klart, att om säljarens betalningsskyldighet redan upphört utan att han fått vidkännas utgift för skuldens infriande, en därefter gjord överlåtelse icke i allmänhet kan för borgenären medföra rätt att söka sin betalning av köparen. (Jfr. N. J. A. 1895:518; 1904:39.)

4:o) Köpeavtalets hävande.

Såsom laga skäl härtill gäller, bland annat:

a) Att fastigheten befinnes annorlunda än säljaren i köpehandlingen utfäst.

Vid fastighetsköp bör falla av sig självt, att köparen på förhand undersöker fastigheten; gör han det ej, bör han därför icke kunna åvälva säljaren en obestämd och i många fall obestämbar ansvarighet. Den nu i köpehandlingar så vanliga bestämmelsen, att egendomen säljes i »befintligt skick», eller »sådan den för ögonen befinnes», är ett förbehåll, som endast giver uttryck åt uppfattningen av vad sakens natur kräver och som därför är i och för sig obehövlig. För att köparen skall äga föra någon talan i anledning av egendomens beskaffenhet, erfordras följaktligen, att den i något avseende icke är sådan, som i köpehandlingen utfästs. Oftast torde en dylik utfästelse föreligga i fråga om egendomens areal. För riktigheten av härom i köpehandlingen lämnade uppgifter ansvarar säljaren, även om han själv skulle hava blivit missledd och i god tro upgivit arealen vara större än den i verkligheten är. Han måste anses hava gått i god för att uppgiften är riktig. Tydligt är emellertid, att om säljaren endast upgivit, att egendomen enligt skifteshandlingar eller tomtkarta har viss storlek, däri icke ligger något åtagande av garanti för nämnda Ii andlingars riktighet. Enahanda grundsatser måste gälla, när säljaren i köpehandlingen tillförsäkrat köparen något i annat avseende, som rörer egendomens beskaffenhet, såsom byggnadernas skick, jordens kulturgrad, egendomens skogsbestånd eller dylikt. I varje fall, där en verklig, i köpehandlingen intagen utfästelse föreligger, bör köparen kunna förlita sig därpå, och säljaren alltså hålla honom skadeslös, där förhållandet befinnes vara annat än som uppgivits. (Jfr. i detta sammanhang S. J. A. XXIV:300. 3T. T. 1865:438. IST. J. A. 1874:56; 1889:251; 1892:58; 1906:436.)

Saknar egendomen någon i köpehandlingen tillförsäkrad egenskap, äger köparen under alla förhållanden fordra avdrag å köpeskillingen i förhållande till den minskning i egendomens värde, som betingas av skillnaden mellan vad som utlovats och vad som verkligen är för handen, och, om han lider ytterligare skada, jämväl ersättning därför. Han måste ock äga rätt att frånträda ett avtal, som icke blivit från medkontrahentens sida uppfyllt. Utan obillighet mot säljaren kan emellertid denna senare rätt icke vara. obetingad. År det, som brister, i och för sig av ringa304

betydenhet, och kan ej heller med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet för köapren därav uppstå synnerlig olägenhet, är en så långt gående befogenhet icke för honom av verkligt behov påkallad.

b) Att egendomen på grund av inteckning häftar för högre belopp än i köpehandling en förutsatts.

Är den egendom, varom köp slutes, intecknad, tages vid köpeskillingens fastställande icke hänsyn till inteckningarna, utan bestämmes i fråga om sättet för likviden, att å köpeskillingen skall avräknas vad som motsvarar den intecknade gälden jämte upplupen ränta därå. Skulle vid en sådan avräkning köparen hava fått tiilgodonjuta större avdrag än vederbort, föreligger i själva verket en missräkning, och säljaren äger då, jämlikt i sådant hänseende gällande lagbestämmelse, utan hinder därav att han kvitterat köpeskillingen såsom till fullo bekommen, utkräva den del därav, som av köparen obehörigen avräknats. (Jfr. N. J. A. 1875:300 och 592; 1876:499; 1900:414.)

Stundom är förhållandet det motsatta, så att egendomen finnes vara intecknad till högre belopp än i köpehandlingen förutsatts, vare sig nu detta beror därpå, att någon vid köpet i egendomen gällande inteckning icke därvid omnämnts eller icke sedermera blivit genom säljarens försorg dödad, oaktat han åtagit sig sådant, eller förhållandet har sin grund däri, att egendomen efter köpslutet blivit intecknad. (Jfr. N. J. A. 1892:145; 1893:332.) Skulle köparen utan hänsyn därtill att egendomen häftade för större intecknat belopp än som vid bestämmandet av sättet för likviden förutsattes, nödgas fullgöra denna, vore han utsatt för äventyret att, när inteckningen sedermera gjordes gällande, och beloppet uttoges ur egendomen, säljaren funnes sakna tillgång att återgälda detta. Icke ens med en av säljaren ställd säkerhet för sådan återbäring synes köparen behöva nöjas. En dylik säkerhet kan aldrig för den jämförelsevis långa tid, som här kan komma att förflyta, innan förhållandet ordnas, lämna köparen full trygghet, och den befriar honom i allt fall icke för den ogynnsamma ställning i fråga om fastighetens användande såsom säkerhet vid upptagandet av lån, som inteckningens tillvaro medför. Han bör därför få å köpeskillingen innehålla det belopp, som graverar fastigheten. Denna befogenhet tillkommer honom, så länge på grund av ifrågavarande inteckning något belopp kan komma att ur egendomen uttagas; dödas inteckningen, eller överlämnas inteckningshandlingen till köparen, bortfaller dennes omförmälda rätt, (Jfr. N. J. A. 1883:65.)

Med rätten att innehålla, köpeskillingen är för vanliga fall köparens intresse behörigen sett till godo. Om emellertid det belopp, som graverar egendomen, uppgår till mer än hela köpeskillingen eller vad därav återstår oguldet, gör omförmälda rätt icke till fyllest. Köparen kan då icke genom att för ändamålet305

använda köpeskillingen rädda egendomen från att exekutivt försäljas för den inteckna.de gälden. Han bör därför i sådant fall äga rätt att häva köpet och av säljaren utfå ersättning för den skada, som därigenom tillskyndas honom. (Jfr. N. J. A. 1904: 110.) Dock bör det stå säljaren öppet att, om han så önskar, förekomma köpets hävande genom att till köparen utbetala så stort belopp, att det tillika med vad av köpeskillingen ännu är oguldet motsvarar vad på grund av inteckningen kan komma att ur egendomen uttagas. Att säljaren också genom att låta döda inteckningen eller överlämna intecknings-handlingen till köparen betager denne rätten att häva köpet, är uppenbart.

Om på grund av inteckning, som köparen icke vid likviden övertagit, egendomen blir exekutivt försåld, följer av allmänna rättsgrunder, att därmed köpeavtalet förlorar all vidare verkan mot köparen; denne är icke skyldig att betala köpeskillingen för en egendom, som genom säljarens förvållande går honom ur händer, utan han äger av säljaren återfordra vad han guldit och därutöver åtnjuta skadestånd. (Jfr. N. J. A. 1887:404; 1891:537; 1903:411.)

Har säljaren vid köpet ej uppgivit ointecknad nyttjanderätt eller likaledes ointecknad rätt till servitut eller undantag, som förut upplåtits till annan och kan göras gällande mot köparen, äger denne, om han var i god tro, när köpet slöts, rätt till avdrag å köpeskillingen samt till skadestånd ävensom rätt att häva köpet under i nästföregående stycke angiven förutsättning. (Jfr. N. J. A. 1885:339; 1892:3 och 113.) Enahanda, regel gäller även, om annan än säljaren till byggnad eller något, som eljest, enligt lig, skulle höra till egendomen, har sådan rätt, att den är gällande mot köparen. (Jfr. N. T. 1871:466. N. J. A. 1874:47; 1880:345.) Att den ifrågavarande regeln uppställts beror på den för egendomens värde väsentliga betydelsen av de till egendomen anknutna rättsliga förhållandena.

Har inteckning meddelats för nyttjanderätt eller rätt till servitut eller undantag, varom ovan förmäles, kan köparen ej på den ifrågavarande rättighetens tillvaro grunda någon talan mot säljaren. Anledningen härtill är, att köparen anses böra själv genom gravationsbevis förskaffa sig kännedom om rättighetens, existens, (Jfr. N. J. A. 1875:86; 1876:205.)

Till sist må här påpekas några särskilda försiktighetsmått, som det vid fastighetsköp kan vara av vikt för köpare och säljare att iakttaga,

Köpare bör sålunda tillse:

a) om fastigheten vilar på fri eller ofri grund;

b) egendomens taxerings- och brandförsäkringsvärde, ävensom att gällande brandbrev till köparen överlämnas;

Advokaten. 39306

c) om egendomen är besvärad av inteckningar, varom kunskap vinnes genom gTavationsbevis, eller av icke intecknade ser-vituts- eller nyttjaiiderätter;

d) om egendomen tilläventyrs häftar för förre ägarens oguldna köpeskilling, för vilken inteckningsrätt ännu åtnjutes;

e) vid köp av avsöndrad lägenhet särskilt, att de servitutsrät-tigheter, såsom rätt till utfartsväg, vattenhämtning etc, som lägenheten skall åtnjuta av stamhem met, noggrant bestämmas i köpekontraktet; samt

f) att köparen erhåller alla för lagfarts vinnande nödiga handlingar.

Säljare åter bör tillse:

a) om egendomen är besvärad av hypotekslån, att detta upptages, till det kapitalbelopp, som återstår, sedan redan verkställda amorteringar avräknats;

b) att i köpeskillingsrevers uttryckligen angives, att det reverterade beloppet utgör ogulden köpeskilling för fastigheten i fråga; samt

c) att, i händelse köparen övertager ansvaret för den intecknade gälden eller en del därav, innehavaren av intecknad fordran låter köparen å inteckningshandlingen teckna förbindelse, varigenom han övertager skulden.

För bägge kontrahenterna är det av vikt att i köpehandlingen träffa överenskommelse om betalningsskyldighet för lagfartskostnad ävensom om ansvarigheten för utskylder och andra onera. Har avtal rörande lagfartskostnaden ej ingåtts, skola kontrahenterna vidkännas, hälften vardera, till stämpel å köpebrevet.

Formulär till köpekontrakt ock köpebrev.

l:o) Köpekontrakt angående land fastighet.

Jag Johan Erik Pettersson upplåter och försäljer härmed till herr grosshandlaren Karl Fredrik Grönblad i Skara min i Eggby socken, Valle härad och Skaraborgs län, belägna fasta egendom, frälsehemmanet Högtorp, ett sextondels från ett åttondels förmedlat mantal samt från Skäggatorp n:r 1, två mantal, avsöndrade lägenheten Skogshult n:r 1, med vad därtill hörer och lagligen tillvinnas kan.

(I köpet ingå dessutom jå egendomen växande gröda,: å densamma denna dag befintlig säd, foder, hö och halm, till egendomen hörande kreatur, jord^ bruks-, stall-, ladugårds- och övriga yttre inventarier samt möbler och husgeråd enligt bifogade förteckning.)

Köpevillkoren äro följande:

1 :o) Egendomen säljes i det skick den nu befinnes och tillträdes den 1 nästkommande juli.

2:o) Köpeskillingen utgör trettiotusen (30,000) kronor (varav tjugufem tusen [25,000] kronor beräknas för fastigheten och femtusen [5,000] kronor för lösörena).307

3:o) Köpesumman skall erläggas på följande sätt: Köparen betalar vid detta kontrakts underskrivande såsom

handpenning................ ....„...................... Kr. 1,000:—

samt vid tillträdet kontant.................................. Kr. 9,000:—

Köparen övertager och ansvarar för följande i egendomen eller delar därav fastställda inteckningar, jämte räntan å dem från tillträdesdagen, nämligen:

a) den, som den 15 juni 1880 under § 12 meddelats i 1/16 mantal Högtorp till säkerhet för ogulden köpeskilling4, 8,000 kr., med 6 procent ränta, enligt skuldebrev den 24 maj 1880, vilken inteckning senast förnyats den

17 september 1889 .... Kr. 8,000:—

b) den, som den 16 januari 1891 under § 31 meddelats i 1/32 mantal Högtorp för 2,000 kr. med 5 procent ränta enligt skuldebrev

den 14 januari 1891 .... » 2,000:—

c) den, som den 16 januari 1891 under § 32 meddelats i 1/32 mantal Högtorp för 2,200 kr. med 5 procent ränta enligt skuldebrev

den 14 januari 1891 .... » 2,200:— Kr 12200:—

Å återstående köpesumman, 7,800 kronor, utfärdar köparen på tillträdesdagen två med fem procent ränta löpande skuide brev, ställda att betalas till säljaren eller order, det ena på tvåtusen åttahundra (2,800) kronor och det andra på femtusen (5,000) kronor, vilka skuldebrev på köparens bekostnad få i den nu inköpta egendomen intecknas med den rätt, som, enligt lag, tillkommer ogulden köpeskilling .... Kr. 7,800:—

Kr. 30,000:—

(Ovanstående inteckningja,r å tillsammans 12,200 kronor, liksom de av mig å tillträdesdagen utgivna skuldebrev få icke av långivaren* uppsägas, vad angår inteckningarna och skuldebrevet å 2,800 kronor, förrän om fyra år, och beträffande skuldebrevet å 5,000 kronor, förrän ett år förflutit från tillträdesdagen, varemot köparen under samma tid äger att utan föregående uppsägning inlösa förbindelserna eller å dem göra större eller mindre avbetalning. Sedan den sålunda överenskomna tiden av fyra, respektive ett år, gått, löpa alla förbindelserna med sex månaders ömsesidig uppsägningstid,.)

2:o) Före tillträdet ^uppgöres likvid om köpeskillingen, för vilket ändamål säljaren tillhandahåller gravationsbevis. • Sedan likviden blivit på tlllträdes-

*, Denna bestämmelse kan inflyta i kontraktet, endast för den händelse att säljaren innehar inteckningarna.308

dagen behörigen fullgjord, 'utfärdar säljaren kvitterat köpebrev och avlämnar åtkomsthandlingar, kartor och övriga egendomen rörande handlingar.

(Det åligger säljaren att på tillträdesdagen förete samtliga ovannämnda inteckningar, vilka då förses med anteckning om den i föregående punkt omförmälda bestämmelse angående inteckningarnas uppsägningstid. Di inteckningarna företes för köparen, åligger det denne att, med friskrivande av säljaren, å inteckningarna teckna personlig betalningsskyldighet.)

3:o) Alla av egendomen efter tillträdesdagen utgående rä;ntor; onera, utskylder och övriga utgifter betalas av köparen, vilken från samma dag äger åtnjuta all avkastning av egendomen.

4:o) Säljaren förbinder sig till hemul efter lag.

5:o) Säljaren äger ej avyttra eller från egendomen bortföra säd, foder, hö eller halm, men tillåtes att därav använda vad som före tillträdesdagen åtgår till utfodring av ;de vid egendomen befintliga kreatur.

Av detta kontrakt äro två lika lydande exemplar upprättade ;varav vi var sitt till oss tagit.

Skara den 1 juni 1899.

K- F. Grönblad. J. E. Pettersson.

Köpare. Säljare.

På en gång närvarande köpe vittnen. N. N. N. N.

Den utfösta handpenningen, ettusen (1,000) kronor, kvitteras härmed. Som ovan.

J. F. Pettersson, På en gång närvarande vittnen.

N. N. N. N.

2:o) Köpebrev ang. samma fastighet.

Jag Johan Erik Pettersson upplåter och försäljer härmed till herr grosshandlaren Karl Fredrik Grönblad i Skara min i Eggby socken, Valle härad och Skaraborgs län, belägna fasta egendom, frälsehemmanet Högtjorjp, ett sextondels från ett åttondels förmedlat mantal samt från Skäggatorp n:r 1, två mantal, avsöndrade lägenheten Skogshult n:r 1, med vad Gärtill hör och lagligen tillvinnas kan (ävensom å egendomen växande gröda, å densamma befintlig säd, foder, hö och halm, till egendomen hörande kreatur, jordbruks-, stall-, ladugårds- och övriga yttre inventarier samt möbler och husgeråd), allt i enlighet med den 1 juni 1899 upprättat köpekontrakt, och som den överenskomna köpeskillingen, trettiotusen kronor, varav tjugufem-tusen (25,000) kronor belöpa på fastigheten och femtusen (5,000) kronor på den lösa egendomen, blivit gulden (i den ordning köpekontraktet föreskriver), alltså varder samma köpeskilling härmed kvitterad och förenämnda fastighet och lösegendom tillägnade herr Grönblad, att genast tillträdas.

Skara den 1 juli 1899.

J. E. Pettersson. På en gång närvarande vittnen. N. N. N. N.309

Formulär till köpeskillingslikvid.*

Likvad om köpeskillingen för i Eggby socken, Valle härad och Skaraborgs län, belägna fasta egendomen, frälsehemmanet Högtorp, 1/16 från 1/8 förmedlat mantal samt från Skäggatorp n:r 1, 2 mantal, avsöndradei lägenheten Skogshult n:r 1 med inventarier, som köpts av grosshandlaren K. F. Grönblad att tillträdas den 1 juli 1899.

Debet.

Köparen påföres köpeskillingen enligt kontraktet 30,000:

/"

Summa Kronor 30,000:

Kredit.

Köparen gottgöres betald handpenning 1,000:

Inteckningar i egendomen, för vilka köparen iklätt sig betalningsskyldighet . 12,200:— samt oguldna räntor till den 1 juli 1899, enligt särskild uträkning ... 246:— 12 446:

Köpeskil lings reverser av köparen 7,800

Brandförsäkringsavgifter till den 1 juli 1899, varför säljaren enligt kontrakt svarar, gottgöres köparen, som betalar hela årsavgiften .

Köparen erlagt kontant denna dag 8,701

53:—

Summa Kronor 30,000:—

Skara -den 1 juli 1899. K. F Grönblad.

J. E. Pettersson.

På en gång närvarande vittnen.

N. N.

N. N.

* Ofta uppgöres, innan (köpebrev utfärdas, s. k. köpeskillingslikvid mellan säljare och köpare', däri deras mellanhavande på grund av köpet upptages.310

3 :o) K o n t r a kt med undantagsförmåner.

Undertecknade, äkta makar, överlåta härmed till vår käre son John Otto Fredriksson vår i Sunne socken, Rudebo härad och Uppsala län, belägna fastighet, kronoskattehemmanet ett halvt mantal n:r 4 Kvarnsveden med allt vad därtill hörer, sådant hemmanet nu befinnes med sådd, å egendomen befintlig gröda, till densamma hörande kreatur, jordbruks-, stall-, ladugårds- och övriga yttre inventarier.

Köpevillkoren äro följande:

1 :o) 'Köpeskillingen utgör sexton tusen (16,000) kronor och erlägges på det sätt, att köparen dels övertager betalningsansvarigheten för i fastigheten intecknad gäld........................... 12,000:—

dels bek å tillträdesdagen till mig, Carl Erik Fredriksson, överlämnar ett av köparen till inehavaren utfärdat skuldebrev å, återstående köpeskillingen, fyra tusen kronor, ställt att betalas tolv månader efter uppsägning, som dock ej får ske förrän efter båda säljarnas död, och löpande med ränta, som från och med den 14 nästkommande mars, och sedan så länge säljarna leva, skall utgå med 280 kronor årligen, att kvartalsvis i förskott betalas med en fjärdedel eller 70 kronor vid början av varje kvartal, men efter båda säljarnas död skall från utgången av det kvartal, under vilket det sista dödsfallet skett, beräknas till fem procent om året och halvårsvis erläggas efter varje halvårs slut, vilket utföres med . 4,000:—

Summa kronor 16,000:—

Nyssnämnda förbindelse å 4,000 kronor jämte ränta må i egendomen intecknas med den rätt, som enligt lagen tillkommer ogulden köpeskilling.

2:o) Fastigheten tillträdes av köparen den 14 nästkommande mars. Alla räntor, utskylder och onera för fastigheten ävensom1 alla utgifter för fastighetens vård skola, så vitt de belöpa på tiden efter tillträdet, gäldas av köparen, som även tillgodonjuter alla å samma tid belöpande inkomster av fastigheten. För tiden före tillträdet tillgodonjuta säljarna inkomsterna av och gälda ränta, utskylder, onera och utgifter för fastigheten.

3:o) Sedan köparen avlämnat det i lista punkten omförmälda skuldebrev, äger lian rätt att utfå köpebrev, däri köpeskillingen kvitterats, samt för lagfart erforderliga handlingar och övriga egendomen rörande handlingar.

4:o) Under bådas vår återstående livstid undantaga vi de två rum! och kök och skafferi, som äro belägna en trappa upp i egendomens nuvarande mangårdsbyggnad och förbehålla oss, att därest ombyggnad äger rum eller bliver nödvändig, av ägaren till egendomen få å densamma åtnjuta lika god bostadslägenhet.

Dessutom undantaga vi det öster om samma mangårdsbyggnad belägna potatisland för minst 1 i/2 tunnas sättning, ävensom de bredvid nämnda potatisland belägna ärt- och grönsaksland samt blomsterrabatter. Vi

förbehålla oss vidare rätt att i hemmanets ladugård hava plats för en ko, vilken det åligger köparen och varje annan ägare av hemmanet att utan ersättning utfodra och sköta i likhet med gårdens kreatur, samt under ena-311

handa villkor plats för tre får i fårhuset, ävensom nödigt rum för tio höns, som det åligger säljarna att själva vårda, om de vilja skaffa sig dem.

Skulle vi ej begagna oss av rätten att hava egen ko, skall köparen i stäjlleÜ dagligen lämna oss under tiden från den 1 november till den 1 maj två och under tiden från och med sistnämnda dag* till den 1 november tre. liter god och söt oskummad mjölk.

5:o) Ytterligare åligger det varje ägare av hemmanet att, så länge någondera av oss lever, varje år, i den mån sådant påfordras, till oss avlämna två tunnor råg, en tunna vete, en tunna korn, en halv tunna ärter samt nödiga bränsle i god och torr ved till så stor myckenhet, som av oss påfordras.

6:o) Det åligger hemmansägaren att vid påfordran med häst samt snyggt och anständigt åkdon skjutsa oss båda eller endera av oss till kyrkan sön-och helgdagar, till läkaren samt högst en gång i veckan till staden Uppsala, varjämte han skall från och till kvarnen forsla all den mald, vi eller någondera av oss behöva.

7:o) När vi båda avlidit, skola de i punkterna 4—6 stadgade förmåner ej längre utgå, utan äger hemmansägaren att fritt förfoga över ifrågavarande förmåner.

8:o) Vi förbehålla oss att till säkerhet för innehållet i ovannämnda punkter erhålla inteckning enligt lag i hemmanet.

9:o) Alla kostnader, som åtfölja köpet och lagfarten, gäldas ensamt av köparen, vilken även betalar kostnaderna för vinnande av de i detta kontrakt nämnda inteckningar.

Av detta kontrakt äro två lika lydande exemplar upprättade, av vilka säljarne erhållit ett och köparen ett.

Kvarnsveden den ....

Carl Erik Fredriksson. Johanna Fredriksson,

född Jansdotter.

Tacksam för ovanstående överlåtelse, förbinder jag mig att till alla delar fullgöra detta kontrakt.

John Otto Fredriksson.

På en gång närvarande vittnen.

N. N, N. N.

Köpebrev formuleras i överensstämmelse med det här ovan angående egendomen Högtorp intagna.

4:o) Köpekontrakt vid köp av stadsfastighet.

Jag Erik Gustav Blomberg upplåter och försäljer härmed till ingeniören Sven Fredrik Ström mig tillhöriga fasta egendomen n:r O efter 1810 års nummerordning i kvarteret Lansen, med adress n:r 76 vid Brunkebergsgatan inom Klara församling här i staden, mot en överenskommen köpeskilling av etthundratjugutusen (120,000) kronor och under följande villkor i övrigt:312

1 :o) Egendomen säljes i det skick, den nu befinnes, med alla fasta inventarier, att tillträdas den 1 oktober 1901. I köpet ingå icke de av nuvarande hyresgästen, handlanden Alfred Larsson, å gården uppförda skjul.

2 :o) Köpeskillingen erlägges på så sätt, att köparen dels övertager ansvaret för hela den i egendomen intecknade gälden, utgörande tillhopa sextiosextusen (66,000) kronor, jämte ränta därå från tillträdesdagen, dels betalar kontant vid detta köpekontrakts underskrivande fyratusen (4,000) kronor, dels den 1 oktober 1901 likaledes kontant erlägger tjugutusen (20,000) kronor, dels ock å återstoden, trettiotusen (30,000) kronor, sistnämnda dag avlämnar skuldförbindelser, vilka på köparens bekostnad skola i egendomen intecknas med den förmånsrätt ogulden köpeskilling enligt lag äger. Dessa skuldförbindelser skola ställas till innehavaren och lyda å en

betalningstid av sex månader efter uppsägning samt löpa med fem (5) procent ränta. Uppsägning av skuldförbindelserna får från säljarens sida icke ske förrän tidigast den 1 oktober 1904.

3:o) Skulle av någon anledning köpet före tillträdesdagen återgå, skall den erlagda handpenningen av fyratusen kronor av säljaren behållas.

4:o) Alla på egendomen från och med tillträdesdagen belöpande skatter och onera betalas av köparen.

5:o) Lagfartskostnaderna för detta köp betalas av köpare och säljare till hälften vardera, men kostnaderna för ny designation gäldas av säljaren.

6:o) Säljaren förbinder sig till hemul efter lag.

7:o) 'När köparen fullgjort köpeskiUingslikviden på sätt i punkt 2:o) här ovan bestämmes, äger han att bekomma kvitterat köpebrev, gravationsbevis, brandbrev samt alla för lagfarts vinnande nödiga åtkomsthandlingar.

Av 'detta köpeavtal äro två lika lydande exemplar upprättade, av vilka köpare och säljare tagit var sitt.

Stockholm den 15 juni 1901.

Erik' Gustav Blomberg.

Byggmästare.

Förestående 'kontrakt godkännes av mig till alla delar. Som ovan

Sven Fredrik Ström. Ingeniör.

På en gång närvarande vittnen. N. N. N. N.

(titel eller yrke och adress.) (titel eller yrke och adress.)

5:o) Köpebrev ang. samma fastighet_

Jag Erik Gustav Blomberg upplåter och försäljer härmed till ingeniören Sven Fredrik Ström mig tillhöriga fasta egendomen n:r 0 efter 1810 års nummerordning i kvarteret Lansen, med adress n:r 76 vid Brunkebergsgatan313

inom Klara församling här i staden för en köpeskilling, stor etthundratjugu-tusen (120,000) kronor, vilken köpeskilling är till fullo betald i enlighet med köpekontrakt av den 15 juni 1901 och alltså härmed kvitteras.

Erik Gustav Blomberg. Byggmästare.

På en gång närvarande vittnen.

N. N. N. N.

6 :o) Köpekontrakt vid köp i sammanhang med ä g o-•s t y c k n i n g *

Jag Fredrik Kristian Berggren upplåter och försäljer härmed till arrendatorn Per Rikard Berg ett till min fasta egendom Byrsta n:r 2, ett mantal frälse i Grödinge socken och Svartlösa härad av Stockholms iän, hörande ägoområde, vilket omfattar en areal av tillhopa .. . hektar åker och äng samt .. . hektar skogsmark och som begränsas i söder av allmänna landsvägen emellan ... och ... i öster av hemmanet ödesängs ägor, i non-av en linje, som tänkes dragen från råstenen i hörnet vid Törnsvreten å sagda hemmans skogslott, vilken råsten är belägen .. . meter från förutnämnda landsväg, till den punkt på motstående sida, där närmaste tvärdiket och utfallet i mossen skära varandra, vilken punkt ligger . . . meter från allmänna landsvägen, samt i väster av en linje, som går från sistnämnda punkt till den punkt vid samma landsväg, som betecknas av en större jordfast sten och som är belägen .. . meter från områdets sydöstra gränspunkt^ allt emot en överenskommen köpeskilling av tiotusen (10,000) kronor samt på 'följande villkor i övrigt:

1 :o) Köparen tillträder ägoområdet denna dag i det skick, detsamma med hänsyn till åbyggnader, jord, skog, växande gröda och hägnad nu befinnes.

2:o) Ägoområdet överlåtes å köparen, att av honom såsom hemmansdel ägas och besittas, och åligger det säljaren

att, så snart ske kan, på egen bekostnad föranstalta därom, att området varder genom ägostyckning avskilt från ett mantal Byrsta n:r 2 och åsätt sin andel i nämnda hemmans mantal,

3:o) Köpeskillingen erlägges sålunda, att köparen vid detta kontrakts underskrivande betalar kontant femtusen (5,000) kronor samt vid samma tillfälle utfärdar och till säljaren avlämnar en löpande skuldsedel å femtusen (5,000) kronor, ställd att betalas sex månader efter uppsägning och med intecknings-rätt i det försålda området såsom för ogulden köpeskilling.

4:o) Säljaren åligger att, så snart ske kan, på egen bekostnad föranstalta därom, att samtliga i ett mantal Byrsta n:r 2 meddelade inteckningar bliva till den 'del de besvära det nu försålda ägoområdet dödade.**

* Då detta formulär till köpekontrakt användes, behöver särskilt köpebrev icke utfärdas.

** Att tillråda är, att köparen före kontraktets underskrivande genom säljaren förskaffar sig samtliga i n t e c k n i n g s h a v a r e s skriftliga medgivande till dylikt dödande.

Advokaten.

40314

5:o) Lagfartskostnaderna för detta köp betalas av köpare och säljare till hälften vardera, varemot köparen ensam skall gälda kostnaden för den av honom utgivna köpeskillingsreversens intecknande i den försålda egendomen. 6:0) Säljaren förbinder sig1 till hemul efter lag-. Av detta kontrakt äro tvenne exemplar utväxlade. Byrsta den 1 september 1901.

Fredrik Kristian Berggren. Hemmansägare. Förestående kontrakt godkännes av mig till alla delar. Hammarby som ovan.

Per Rikard Berg. Arrendator.

På en gång närvarande vittnen. N. N. N. N..

(titel eller yrke och adress.) (titel eller yrke och adress.)

Enär köpeskillingen för det genom förestående köpekontrakt försålda ägoområdet av ett mantal Byrsta n:r 2 denna dag blivit i enlighet med kontraktets bestämmelser till fullo gulden, varder densamma härmed kvitterad, och avhänder jag mig i följd härav äganderätten till nämnda område och tillägnar densamma köparen.

Byrsta som ovan.

Fredrik Kristian Berggren.

På en gång närvarande vittnen.

N. N. N. N.

7 :o) Köpekontrakt vid köp av avsöndrad lägenhet.

Jag Anders Petter Andersson upplåter och försäljer härmed till kamreraren Arvid Lundberg i Stockholm ett från mig tillhöriga hemmanet Märsta n :r 1, ett 'mantal frälse i Öster Åkers socken och Åkers skeppslag; inom Stockholms län. avsöndrat område, benämnt Ekbacken, vilket område är till sina gränser angivet å bilagda, av kommissionslantmätaren N. N. detta år upprättade karta och enligt därtill hörande, den 4 september 1901 gjord beskrivning innehåller i areal 9,200 kvadratmeter, eller 104,365 kvadratfot,, eller 1 tunnland 27,6 kappland.

Köpevillkoren äro följande:

1 :o) Köpeskillingen utgör tretusen (3,000) kronor, vilka erläggas på så sätt, att vid detta kontrakts underskrivande

köparen dels betalar kontant.............................. Kr. 1,000:—

och dels till säljaren återställer ett av honom den 1 juli, 1898 till grosshandlaren Erik Hedberg eller order utställt,

av köparen för närvarande innehaft, i Åkersta n :r 1 intecknat skuldebrev, ursprungligen lydande å 5,000 kronor, men vara numera återstå oguldna...................................... 2,000:—

Sumrnä Kr. 3,000:—315

2:o) Lägenheten, vars inhägnande köparen på egen bekostnad ombesörjer, säljes i det skick den nu befinnes med därtill hörande strand, vatten och landgrund samt tillträdes denna dag.

3:o) Köparen och efterföljande ägare till lägenheten hava rätt att över stamhemmanets mark taga utfartsväg till närmaste landsväg, ävensom att använda den till hemmanet hörande ångbåtsbrygga, vilken det tillkommer hemmanets ägare att underhålla, så länge lägenhetsägaren har behov av densamma, med skyldighet likväl för lägenhetsägaren att deltaga i underhållskostnaderna med 10 (tio) kronor för år.

4:o) Lägenhetens ägare tillerkännes rätt att hämta nödigt vatten från stamhemmanets källa.

5:o) Rätt att idka fiske i det till lägenheten hörande vatten medgives stam hem manets ägare.

6:0) Säljaren ansvarar för, att den i morn. 1 :o) av detta kontrakt omförmälda inteckning, som ej vidare skall belånas, kommer att förfalla på grund av underlåten förnyelse, samt att den andra i hemmanet gällande, den 4 september 1897 under § 12 fastställda inteckning, lydande å 4,000 kronor jämte ränta, senast vid 1902 års vinterting med skeppslaget dödas, för så vitt den besvärar den försålda lägenheten.

Av detta kontrakt äro tvenne lika lydande exemplar upprättade, av vilka vi var sitt till oss tagit.

Stockholm den 16 oktober 1901.

Arvid Lundberg. Anders Petter Andersson.

Kamrerare. Hemmansägare.

(Namn vittnen.)

8:0) Annat köpekontrakt.

Jag Oskar Granström upplåter och försäljer härmed till herr Fritz Albert Landberg tomten n:r 0 i kvarteret Valhaila, belägen inom förstaden Västra Hagialund å ägorna till 1% mantal övre Frösunda i Solna socken av Stockholms län, mot en köpesumma av . .. tusen (0000) kronor och på följande villkor i övrigt:

1 :o) I handpenning erlägges ett belopp av . .. hundra (000) kronor. Återstående . .. tusen (0000) kronor få emot fem (5) procent årli g ränta, som räknas från nedanstående dag och halvårsvis den 1 april och 1 oktober erlägges, innestå i åtta år, såvida räntan å förfallodagarna ordentligt inbetalas. Skulden intecknas i tomten såsom ogulden köpeskilling.

2:o) Gator invid bebyggd tomt bliva utan särskild betalning förstadsbornas gemensamma egendom, .åliggande det dock tomtköparne att själva anlägga och underhålla gator, vägar m. m., som för allmänt behov erfordras.

3:o) Köparen äger ej rätt att bygga något hus på närmare avstånd från gatulinjen än ... meter, och får till säkerhet för iakttagandet av denna bestämmelse inteckning erhållas i den försålda lägenheten.316

4:o) Lagfarts- och in tecknings kostnad betalas av köparen, vilken ock åligger att utom vanlig skatt årligen den! 1 april till ägaren av Stora Frösunda betala ... kronor i tomtören, -och komma nämnda tomtören att för all framtid erläggas.

5:o) Det åligger köparen att inom ... år hava tomten bebyggd.

6:0) Tomtens areal utgör ... kvadratmeter eller ... kvadratfot.

Av detta kontrakt äro tvenne exemplar upprättade och utväxlade.

(Ort och dag.)

Fritz Albert Landberg. Oskar Granström.

(Namnvittnen.)

P. M.

angående åtskilligt, som är att iakttaga vid försäljning

eller köp av fast egendom i Stockholm.*

I. Säljarens uppmärksamhet vid köpekontraktets upprättande hör vara riktad på att söka vinna trygghet att köparen fullgör de åtaganden, vilka icke uppfyllas vid kontraktets underskrivande, utan först senare skola fullgöras.

Dessa åtaganden bestå vanligen däri att köparen skall:

1) övertaga betalningsansvarighet för i fastigheten redan intecknade eller eljest densamma besvärande och hos vederbörande långivare pantsatta skuldförbindelser;

2) övertaga betalning san svårighet för ännu icke förfallna utskylder och onera för fastigheten, vilka lagligen böra av säljaren betalas, men för vilka köparen åtnjutit avdrag å den i kontraktet upptagna kontanta köpeskillingen;

3) å en del av köpeskillingen utfärda skuldsedlar med inteck-ningsrätt i den inköpta fastigheten.

För att vinna säkerhet för dessa åtagandens vederbörliga fullgörande, bör säljaren för det första tillse, att i köpekontraktet bestämmes, att köparen är skyldig att, så snart säljaren det påfordrar och inteckningshavare det medgiva, förse inteckningsreverserna med påskrift om köparens personliga betalningsskyldighet samt utbyta möjligen av säljaren lämnade omslagsreverser mot lika lydande nya sådana, utfärdade av köparen, allt vid äventyr att inteckningarna eller omslagsreverserna eljest äro gent emot köparen genast förfallna till betalning.

* De i texten lämnade anvisningar äga i huvudsak tillämplighet även på köp eller försäljning4 av fastighet i landsorten. 316

4:o) Lagfarts- och in tecknings kostnad betalas av köparen, vilken ock åligger att utom vanlig skatt årligen den! 1 april till ägaren av Stora Frösunda betala ... kronor i tomtören, -och komma nämnda tomtören att för all framtid erläggas.

5:o) Det åligger köparen att inom ... år hava tomten bebyggd.

6:0) Tomtens areal utgör ... kvadratmeter eller ... kvadratfot.

Av detta kontrakt äro tvenne exemplar upprättade och utväxlade.

(Ort och dag.)

Fritz Albert Landberg. Oskar Granström.

(Namnvittnen.)

P. M.

angående åtskilligt, som är att iakttaga vid försäljning

eller köp av fast egendom i Stockholm.*

I. Säljarens uppmärksamhet vid köpekontraktets upprättande hör vara riktad på att söka vinna trygghet att köparen fullgör de åtaganden, vilka icke uppfyllas vid kontraktets underskrivande, utan först senare skola fullgöras.

Dessa åtaganden bestå vanligen däri att köparen skall:

1) övertaga betalningsansvarighet för i fastigheten redan intecknade eller eljest densamma besvärande och hos vederbörande långivare pantsatta skuldförbindelser;

2) övertaga betalning san svårighet för ännu icke förfallna utskylder och onera för fastigheten, vilka lagligen böra av säljaren betalas, men för vilka köparen åtnjutit avdrag å den i kontraktet upptagna kontanta köpeskillingen;

3) å en del av köpeskillingen utfärda skuldsedlar med inteck-ningsrätt i den inköpta fastigheten.

För att vinna säkerhet för dessa åtagandens vederbörliga fullgörande, bör säljaren för det första tillse, att i köpekontraktet bestämmes, att köparen är skyldig att, så snart säljaren det påfordrar och inteckningshavare det medgiva, förse inteckningsreverserna med påskrift om köparens personliga betalningsskyldighet samt utbyta möjligen av säljaren lämnade omslagsreverser mot lika lydande nya sådana, utfärdade av köparen, allt vid äventyr att inteckningarna eller omslagsreverserna eljest äro gent emot köparen genast förfallna till betalning.

* De i texten lämnade anvisningar äga i huvudsak tillämplighet även på köp eller försäljning4 av fastighet i landsorten.317

Om fastiglieten häftar för amorteringslån, liar vanligen vid detta låns upptagande så tillgått, att mellan fastighetsägaren och långivaren ett särskilt kontrakt upprättats, som innehåller bestämmelser om, huru många, annuiteter (årliga avbetalningar), skola erläggas, innan lånet blir guldet, samt huru stor del av varje annuitet utgör ränta, kapitalavbetalning och lånekostnader. Skulle så vara förhållandet, har säljaren för det andra att tillse, att lånekontraktet tydligt och noggrant omtalas i köpekontraktet, ävensom att köparen i detta senare ikläder sig betalningsskyldighet för lånekontraktets innehåll samt sedan hos långivaren förser lånekontraktet med påskrift om den betalningsskyldighet, köparen sålunda åtagit sig.

Detta är synnerligen nödvändigt att iakttaga, enär det efter köpets avslutande kan inträffa, att fastigheten säljes exekutivt och därvid icke lämnar tillgång till gäldande av de i lånekontraktet föreskrivna lånekostnaderna, i vilket fall dessa drabba säljaren, därest köparen icke genom påskrift å lånekontraktet åtagit sig betalningsskyldighet för desamma.

Vid köpeskillingslikvidens verkställande brukar ofta köparen gottskrivas för den andel av fastighetens onera och utskylder, som komma på säljarens del, och torde detta förfaringssätt i allmänhet vara det bekvämaste och mest ändamålsenliga, ehuru det icke giver säljaren full trygghet mot att sedermera bliva sökt för den andel av fastighetens onera och utskylder, som gottskrivits köparen. Har dylik gottskriviiing skett, bör säljaren för det tredje noga betänka, om skäl förefinnes att avfordra, köparen säkerhet för att han inbetalar den andel i fastighetens onera och utskylder, som gottskrivits honom. Yill säljaren vara fullt tryggad, bör han vid köpeskillingslikvidens verkställande icke gott-skriva köparen något avdrag för onera och utskylder, utan själv inbetala vad av desamma belöper på säljaren.

Köpeskillingsreverser skola utfärdas till säljaren eller order samt innehålla tillkännagivande, att deras innehåll utgör ogulden köpeskilling för den fastighet, vari de skola intecknas. Då köpeskillingsreverser utfärdats, bör för det fjärde säljaren inom tre månader (på landet sist vid det lagtima rättegångstillfälle, som infaller näst efter sex månader), sedan lagfart å fastigheten beviljades för köparen, söka inteckning på grund av de ifråga-v ar an d e rev er ser n a.

Anm. Numera fordrar Stockholms rådhusrätt att, då köpeskillingsreverser inlämnas till inteckiiaiide, köpekontraktet, vari de finnas angivna, skall åtfölja reverserna.

Skulle köparen av en eller annan anledning* icke inom tre, månader efter köpets ingående lagfara med sitt köp, kan säljaren, om han innehar ointecknade köpeskillingsreverser, genom rättegång mot köparen få honom vid vite förelagt att inom viss tid lagfara med köpet. Då emellertid en dylik rättegång är be-318

svärlig för en säljare, och även utan rättegång väntetiden, innan han får sina köpeskillingsreverser intecknade, kan vara honom oläglig, bör säljaren för det femte, innan köpet avslutas, själv låta inteckna sin egendom för innehållet i av honom själv utfärdade reverser å de belopp, därå köpeskillingsreverser eljest skolat av köparen utfärdas, samt sedermera vid köpets avslutande låta köparen förse de av säljaren utfärdade inteckningsreverserna med påskrift om personlig betalningsskyldighet för deras innehåll.

Vill säljaren ej iakttaga det förfaringssätt, som nu angivits, kan säljaren i stället låta köparen utfärda reverser å de belopp, därå han skall utgiva sådana, och sedermera själv förse reverserna med påskrift, att de må i säljarens,

fastighet intecknas, ävensom, innan köpebrev för köparen utfärdas, låta inteckna nämnda reverser. Förfar säljaren på sistnämnda sätt, få reverserna ej innehålla, att deras belopp utgör ogulden köpeskilling.

Vid försäljning av hus, däri finnes egendom, rörande vilken tvivel råder, huruvida den skall hänföras till lösören eller fastighet, bör för det sjätte säljaren, därest han icke bestämt vet och kan styrka sig vara ägare till nämnda, egendom, i köpekontraktet införa bestämmelsen: »i köpet ingår till fastigheten möjligen hörande lös egendom, för så vitt densamma äges av säljaren», eller något dylikt.

II. Köparen bör vid köpekontraktets upprättande tillse, att han verkligen genom köpeavtalet erhåller vad han avser att förvärva, och att detta erhålles för det pris, han utfäst sig att betala.

För att icke i någotdera hänseendet finna sig besviken, måste han, redan innan han skrider till köpekontraktets uppsättande, underkasta egendomen en undersökning och därvid för det första tillse, om marken är fri eller ofri. Upplysning härom bör säljaren anskaffa genom att tillhandahålla designation å egendomen jämte tomtkarta, som i Stockholm upprättas av stadsingenjören. Designation i avskrift kan erhållas genom stadsingen jörskontoret. I designationen finnes, såsom ovan antytts, utsatt, om tomten är belägen å fri eller ofrigr und. Är tomten fri, vinner köparen genom köpet full äganderätt till densamma,

Skulle åter tomten vara ofri, kan den vara belägen å Stockholms stads, å Sabbatsbergs eller å Danvikens mark*. Den, som vill förvärva en ofri egendom å stadens mark, bör hos stadsingenjören söka inhämta upplysningar, i vad mån fastighetens egenskap av ofri inverkar på besittningsrätten till densamma, och därefter bedöma, huruvida han bör inköpa egendomen eller icke.

En ofri egendom å stadens mark anses vara vård allenast hälften så mycket som en likadan egendom å fri grund. Man uppför icke gärna numera en nybyggnad åtminstone icke av större

* Då köp aiv egendomar å S ia Ib1 b a \ s b e r g s eller D a n v fi k e n s mark äro tämligen sällsynta, upptagas de ej i texten till behandling.319

betydenhet, å en ofri tomt, ocli de flesta penninginrättningar lämna icke heller lån mot inteckningar i ofria egendomar.

Sedan fråg-an om markens egenskap av fri eller ofri blivit utredd, bör köparen för det andra genom undersökning av förutnämnda tomtkarta eller förfrågan å stadsingen jörskontoret förskaffa sig upplysning, huruvida de å tomten uppförda husen ligga inom tomtens gränser eller möjligen till någon del å gatan eller å grannens tomt samt slutligen, om tomten beröres av stadsregleringen. Ligga husen delvis på gatan, torde icke detta vara av någon större betydelse, utom i händelse köparen ämnar verkställa påbyggnad å något av husen. Påbyggnad brukar nämligen icke medgivas i ovan angivna fall. Ligger någon del av de å tomten uppförda husen, t. ex. en brandmur, på grannens tomt, så kan det inträffa, att husets ägare åläggas att riva så mycket av dem, som ligger å granntomten, och sedermera bygga om husen.

Om tomten beröres av den nya stadsplanen, kan inträffa, antingen att någ*ot område skall avskiljas från tomten och utläggas till gata eller öppen plats, eller dock att gatulinjen. ändras så, att något område skall tilläggas tomten.

I förra händelsen gäller vad som förut är sagt om det fall att något del av huset ligger på gatan; i senare händelsen är den omständigheten, att tomten beröres av den nya stadsplanen, av betydelse, endast om nybyggnad åt gatan skall uppföras. Tomtägaren måste nämligen då uppföra sitt hus i nya gatulinjen samt för berörda ändamål förvärva av staden det område, som ligger mellan hans tomt och nämnda gatulinje. I dylika fall brukar staden på mycket billiga villkor avstå den nödiga marken.

För det tredje bör köparen undersöka, om säljaren erhållit lagfart å fastigheten. Är detta icke fallet, bör köp icke uppgöras, förr än säljaren kan styrkas sig hava lagfarit med sitt köp.

Slutligen och för det fjärde bör köparen tillse:

att han erhåller gravationsbevis, som är utfärdat efter den sist förflutna rättegångsdagen, då inteckning kunnat meddelas i fastigheten och minst tre månader efter säljarens lagfart;

att räntorna å den i fastigheten intecknade gälden blivit guld-iia till den tid, som i köpekontraktet uppges;

att utskylderna för fastigheten jämväl äro betalda till den i köpekontraktet uppgivna tiden;

att hyreskontrakten angående lägenheterna inom egendomen lyda å de belopp, som angivas i köpekontraktet, och att hyrorna icke äro betalda för längre tid än den, för vilken säljaren är berättigad att uppbära desamma; samt

att, om fastigheten är brandförsäkrad för all framtid, alla förfallna premier blivit betalda. 320

Om auktion å fast egendom.

Syftet med anställande* av auktion är att vinna så fördelaktiga villkor som möjligt i det avtal, man är sinnad att ingå, och det medel, varpå man härför räknar, är tävlan mellan tillstädesvarande spekulanter. Det avtal, som auktionstillställaren genom auktionen söker åvägabringa, kan åter gå ut antingen på avyttrande eller ock på förvärvande av en rättighet. I förra fallet söker han erhålla så högt vederlag som möjligt för den utbjudna rättigheten, i senare fallet vill han genom auktionen låta spekulanternas tävlan bestämma det lägsta vederlag, mot vilket han kan förvärva den ifrågavarande rättigheten.

Auktion kan vara av flera slag, nämligen:

A. Offentlig (även, kallad allmän eller öppen), vid vilken allmänheten får deltaga i bjudandet, eller enskild (även kallad privat eller sluten), där endast vissa personer äga att avgiva bud. För att en auktion skall anses såsom offentlig, torde icke vara av nöden, att den blivit på ett eller annat sätt kungjord. Stundom drages gränsen mellan offentliga och enskilda auktioner på annat sätt, i det att till de förra, räknas endast sådana, som förrättas av offentlig myndighet, och till de senare åter alla de, som hållas av enskild person. Denna senare indelning kan dock icke anses vara överensstämmande med svensk rätt. Enskilda auktioner i den förut angivna bemärkelsen förekomma endast undantagsvis,, t. ex. då stärbhusdelägare genom dylik auktion sins emellan fördela kvarlåtenskapen efter arvlåtaren o. s. v.

B. Frivillig eller tvungen (exekutiv). Tvungna auktioner äro pant-, konkurs- och utmätning sanktioner.

C. Överbuds auktion, då den bjudande erbjuder sig att giva en viss summa för en rättighet, eller underbuds auktion, då den bjudande fordrar ett visst belopp för att han skall utföra en viss handling. Genom underbudsauktion är det huvudsakligen tvenne avtal, som pläga ingås, nämligen leveransavtal och arbetsbeting.

Överbudsauktion sker genom uppslag, varmed förstås, att varje senare bud är högre än det närmast föregående. TJnderbuds-auktioner verkställes genom avsla,g, i det att varje senare spekulant då avgiver ett lägre bud än den närmast föregående. Yid båda auktionerna kan utbjudandet av utroparen ske antingen med eller utan nämnande av en viss summa.

Emellertid kunna uttrycken uppslagsauktion och avslagsauktion även förekomma i annan bemärkelse än ovan angivits. En uppslagsauktion kan nämligen försiggå så, att utroparen först utropar rättigheten i fråga, för en viss, vanligen mycket hög, summa samt därefter så småningom sänker denna, ända till dess någon ropar »mitt», »bjudet» eller något dylikt, då auktionen är slut. På samma sätt kan det tillgå vid en avslagsauktion, endast med321

den skillnad att auktionsförrättaren då efter hand höjer den ursprungliga, vanligen ytterst låga, utropssumman, ända till dess någon genom uttrycket »mitt», »bjudet» eller annat dylikt uttryck tillkännagiver, att han är villig att för den sist utropade summan utföra en handling, som utgör föremål för auktionen. Det först avgivna anbudet blir sålunda gällande, och några över-eller underbud få ej äga rum.

Det är ej blott äganderätt, som kan överlåtas genom auktion, utan även andra rättigheter, t. ex. arrenderätt etc, men försäljningsauktionerna äro dock de utan jämförelse vanligaste och viktigaste. I detta sammanhang komma endast offentliga och frivilliga försäljningsauktioner av fast egendom att avhandlas.

På landet äger envar rätt att hålla auktioner av nyss angivna slag1. / stad är däremot denna rätt förbehållen stadens auktionsverk, där sådant finnes, och den, som själv eller genom ombud i stad förrättar fastighetsauktion, är skyldig att utgiva den nämnda verk tillkommande auktionsprovision*. Härvid är platsen för auktionsförrättningen och icke fastighetens läge avgörande. Enskilda måste sålunda anses äga rätt att utom staden hålla auktion å stadsfastighet, medan å andra sidan den, som i stad vill förrätta auktion på fastighet å landet, måste anlita stadens auktionsverk om auktionens hållande. Staten behöver dock icke anlita städernas auktionsverk. Ej heller behöver städerna själva göra detta i och för sina egna auktioner, vilka vanligen förrättas inför vederbörande drätselkammare. Varje stad är oförhindrad att fatta beslut om sitt auktionsverks indragning, i vilket fall rätten att i staden hålla auktion står öppen för alla.

För behörig redovisning av de medel, som genom auktion inflyta till auktionsverk i stad, ansvarar staden. Gror enskild auk-tionsförrättare konkurs, är ägaren av den försålda fastigheten berättigad att utkräva betalning direkt av köparen.

Meddelande om, att frivillig offentlig auktion skall äga rum, sker genom kungörelse i en eller annan form, vanligen genom tidningsannons, men någon föreskrift, att dylik kungörelse erfordras för auktionens giltighet, finnes icke. Auktionskungörelse genom tidningsannons får därför icke tilläggas större betydelse än andra annonser. Den är icke att betrakta som ett köpeanbud, och auktionstillställaren har rätt att utan vidare inställa en utlyst auktion, utan att spekulanter på grund härav kunna fordra skadestånd, t. ex. reseersättning. Dock anses auktionsverk hava rätt till viss ersättning av den, som inställer begärd auktion å honom tillhörig egendom.

Kungörelsen saknar dock icke betydelse, utan kan tvärtom bliva av stor vikt vid bedömande av de villkor, under vilka köpeavtalet sedermera ingåtts. Dock är att märka, att de i kungörelsen in-

* Enskilda auktioner äger däremot envar hålla även i stad.

tagna bestämmelser och uppgifter före eller vid själva auktionstillfället kunna av auktionstillställaren efter behag ändras, vilken ändring i så fall länder till efterrättelse.

Tid och plats för auktionen bestämmes av auktionstillställa-xen*, dock med viss inskränkningar i fråga om stad, där auktionsverk finnes. I ordningssyfte är genom K. kung. den 13 mars 1863 meddelat förbud mot att på landet fortsätta auktion efter klockan nio på aftonen.

Själva auktions förrättning en tillgår i allmänhet så, att auk-tionsförrättaren till en början tillkännagiver auktionsvillkoren, vilka i regel innehålla bestämmelse om tiden och sättet för köpeskillingens erläggande, om handpenning eller annan säkerhet, om tillträdestid, lagfartskostnader o. s. v., eller över huvud allt, som plägar förekomma i ett köpekontrakt. Därefter vidtager själva utropet, då auktionsförrättaren eller hans biträde (utroparen) utbjuder egendomen till salu. Härvid behöver icke uppgivas något pris, men vanligen nämnes dock förslagsvis en viss summa (insättningssumman, utropspriset). Erhålles, därvid intet bud, sänker utroparen beloppet. Om någon sedermera bjuder en viss summa eller vid nämnandet av ett belopp ropar »mitt», »bjudet» eller dylikt, upprepar utroparen budet, vanligen tre gånger (t. ex.: genom orden »1,000 kronor bjudet, 1,000 kronor, första, andre tredje gång, 1,000 kronor»), i avsikt att framkalla överbud. Dylikt kan göras med hur litet belopp som helst, såvida icke en viss gräns härför blivit på förhand bestämd. Högsta budet fastställes, med klubbslag. Skulle bud avgivas, under det klubban fälles, plägar detta anses för giltigt, och egendomen utropas på nytt, t. ex. med orden: »1,000 kronor bjudet i slag». Över auktionsförrättningen föres protokoll.

Stundom förekommer bland auktionsvillkoren förbehåll om längre eller kortare betänketid för prövning av gjorda anbud. Mera sällan innefatta, auktionsvillkoren däremot förbehåll om valrätt emellan två eller flera bjudande. Är detta emellertid förhållandet, plägar man i protokollet införa namnen på alla de bjudande och beloppet av vars och ens bud; eljest brukar i protokollet endast antecknas, att efter åtskilliga bud och överbud K". JN\ stannade för högsta budet, 000 kr., vilket bud med klubbslag fästades.

Auktionstillställaren anses enligt svensk rätt oförhindrad att deltaga i buden och inropa egendomen (s. k. återrop).

Rörande utbjudandets, auktionsbudets och klubbslagets betydelse råda tvenne stridiga meningar. För överskådlighetens skull lämnas här till en början en kort allmän översikt av hithörande förhållanden, varefter de inskränkningar, som de allmänna, grundsatserna äro underkastade i fråga om försäljningsauktioner å fast egendom, särskilt komma att angivas.

* Den,, för vars räkning auktionen hålles.

Enligt en åsikt utgör utbjudandet ett anbud till alla närvarande spekulanter och. varje bud ett antagande av detta anbud. Genom själva budet skulle sålunda ett avtal hava kommit till stånd, dock förenat med det villkor, att överbud* icke göres. Enligt den andra åsikten är varje bud (rop) att anse såsom anbud, vilket, för att avtal skall komma till stånd, måste på något sätt (t. ex. genom klubbslag) antagas av auktionstillställa-ren eller hans ombud, auktionsförrätt ar en. Utbjudandet skulle då endast vara en uppmaning att framkomma med anbud.

Man torde få antaga, att hithörande förhållanden stundom böra bedömas: efter den förra, stundom efter den senare åsikten, eller med andra ord, att anktionsbud ibland kan vara antagande av gjort anbud och ibland endast anbud, allt beroende på omständigheterna i varje särskilt fall och särskilt på de vid utbjudandet eller i kungörelsen begagnade ordalagen. Då egendom utbjudes »till ovillkorlig försäljning», torde den, som stannar vid högsta budet, därmed vinna en ovillkorlig rätt till det utbjudna. Har åter utbjudande till ovillkorlig försäljning icke ägt rum, torde åtminstone såsom allmän regel gälla, att den, som vid auktionen avgiver bud å egendomen, först genom budets antagande erhåller rätt till densamma. I förra fallet måste klubbslaget anses innebära ett antagande av det bud, för vilket det fälles**, i senare fallet åter kan klubbslaget blott tilläggas den betydelsen, att därmed, enligt vedertaget bruk, tillkännagives avslutandet av tävlingen mellan spekulanterna.

Beträffande åter frågan om auktionsbudets bindande kraft, torde man kunna uppställa den regel, att den, som stannar för liög^sta (vid underbud: lägsta) budet, är bunden av detta och icke kan återkalla det. Har säljaren före utropet förbehållit sig »betänketid» (vid fastighetsauktion vanligen en halv eller hel timme), är den högstbjudande bunden under nämnda tid, så vida icke hans bud före dess utgång förkastats. I andra fall är han bunden under så lång tid, som erfordras för att utröna, om överbud kan erhållas, sålunda, enligt gängse bruk, till dess utroparen kunnat tre gånger ånyo utbjuda egendomen (se ovan rid. 322).***

* Vad som här säges om överbud gäller vid underbiidsauktioner givetvis i stället om junderbud.

** Vid exefcultiva fastigihetsauktjio.ner jinnebär icke klubbslaget tit antagande av anbudet, enär dels ställande av säkerhet för en del av köpeskillingen, vilket sker efter klubbslaget, är en 'nödvändig förutsättning för att försäljningen skall komma till stånd, dels ock ny auktion i vissa fall skaii hållas (§§ 125 o. 127 uteöknings lagen).

*** Även vid exekutiv j^uktion är inroparen bunden vid sitt bud, men han 'kan då möjliglen komma ifrån bundenheten genom1 att vägra ställa föreskriven säkerhet för en del iav köpeskillingen. 'Bundenheten varar a andra sidan 'här, till dess säkerheten blivit prövad.324

Ovan angivna allmänna regler rörande utbjudningens, ocli budets bindande kraft äro emellertid underkastade vissa inskränkningar vid försäljningsauktioner d fast egendom.

Angående fastighetsköp säger nämligen lagen på sätt förut är nämänt, att det skall »ske skriftligen med tvägge manna vittne)). Och på grund härav kan den, som vid utrop till ovillkorlig försäljning av fast egendom stannat för högsta budet, eller den, vars anbud av säljaren eller auktionsförrättaren antagits, icke tilltvinga sig egendomen, förrän en skriftlig och bevittnad köpehandling upprättats*. Såsom dylik köpehandling användes vanligen auktionsprotokollet, försett ined säljarens eller auktionsför-rättarens bevittnade underskrift. Har auktionsprotokollet underskrivits av auktionsförrättaren, bör han vid protokollet foga vederbörlig fullmakt till försäljningen. Vid auktion, förrättad av auktionsverk i stad, plägar i stället för fullmakt en skriftlig anmälan eller ansökning om auktionen lämnas, men giltigheten av en dylik handlings användande såsom fullmakt torde kunna ifrågasättas.

Återstår frågan, huruvida inroparen å en frivillig fastighetsauktion är bunden av sitt bud och kan tvingas att fullgöra sin därigenom gjorda utfästelse**. Enligt en åsikt skulle inroparen vara bunden av budet, och denna åsikt har onekligen mycket, som talar för sig. Emellertid har åsikten i allmänhet icke vunnit erkännande vid våra domstolar, utan har i stället tillämpats den grundsatsen, att inroparen icke kan dömas till betalningsskyldighet eller eljest tvingas att fullgöra sin genom budet gjorda utfästelse, förrän han i vittnens närvaro undertecknat en skriftlig köpehandling. En utväg att förebygga olägenheterna av denna åsikt består däri, att även inroparen undertecknar auktionsprotokollet. Har detta skett, måste, då egendomen utropats till ovillkorlig försäljning, eller säljaren antagit avgivet anbud å egendomen, auktionsprotokollet anses såsom ett å ömse sidor bindande köpekontrakt. Ovisst är däremot, huruvida en dylik handling kan anses föreligga, därest ett av säljaren eller auktionsförrättaren, å ena, samt inroparen, å andra sidan, undertecknat auktionsprotokoll giver vid handen, att säljaren förbehållit sig rätt att antaga eller förkasta avgivet bud.

Till sist må nämnas, att i auktionsvillkoren intaget förbehåll om skyldighet för inropare att ansvara för skillnaden mellan den av honom bjudna summan och högsta budet vid nytt utrop av

* Vid exekutiv fastighetsauktion kommer däremot ett verkligt köp till stånd därmed iatt spekulantens anbud antages av auktionsförrättaren, men köpet kan återgå, om köpeskillingen icke vederbörligen erlägges.

** Vid exekutiv fastighetsauktion |är inroparen bunden av sitt bud.325

egendomen icke kan göras) gällande mot inropare av fast egendom, vilken ej undertecknat köpekontraktet*. Även om inroparen betalt bandpenning eller ställt annan säkerhet för köpeskillingens erläggande, torde säljaren i detta fall icke kunna uttaga skillnaden ur denna.

Om skifte eller byte av fast egendom.

Köp och skifte (byte) skiljas genom vederlaget, som vid köp huvudsakligen utgöres av penningar. Även vid fastighetsbyte kan visserligen en penningsumma å endera sidan vara utfäst, men då endast såsom mellangift, icke såsom fullkomligt vederlag. Man kan, då tvivel uppstår, huruvida skifte eller köp skall anses föreligga, följa den grundsatsen, att, om det å endera sidan lämnade vederlag till minst hälften består av fast egendom, ett skifte är förhanden, samt att i motsatt fall ett köp får anses ingånget.

Skifte av fast egendom omfattar endast hela självständiga fastigheter** och följer i allt reglerna för köp. I olikhet mot vid köp upprättas vid skifte endast en avhandling (vanligen kallad by tes br ev), av vilken parterna taga var sitt exemplar. Bytesbrevet bör vara, underskrivet av båda kontrahenterna och bevittnas av två ojäviga personer. I övrigt hänvisas till vad förut är sagt om köp.

Ett särskilt stadgande rörande skifte finnes i J. B. 11:4, enligt vilket lagrum den, som genom skifte förvärvat fastighet, äger rätt att, i händelse den sålunda tillskiftade fastigheten genom klander frånvinnes honom, i stället återtaga den fastighet, som han bortskiftat, såvida denna finnes i medkontralientens eller lians arvingars Länder eller hos tredje man, som ännu ej fått lagfart å fastigheten.

Vidare är att märka, att skifte av omyndigs, fastighet mot annan egendom får äga rum, så snart det sker till myndlingens nytta. Dock erfordras, att vederbörlig domstol, efter den omyndiges närmaste anförvanters hörande, lämnat samtycke till skiftet.

Till sist må nämnas, att det är av vikt att klargöra, huruvida skifte eller köp föreligger, särskilt när frågan är om arvejord. Enligt J. B. 3:1, övergår nämligen naturen av arvejord omedelbart till den fastighet, som erhållits i utbyte mot arvfallen fastighet. Detta är av betydelse, bl. a., vid bedömande av äkta

* Dylik skyldighet åligger däremot alltid inropare å exekutiv fastighetsauktion. (U. L. § 130.)

** Vilja fastighetsägare för att vinna förmåner för jordbruket låta vissa ägor gå i byte mot varandra, sker dylikt ägo utbyte i enlighet med Skiftesstadgans föreskrifter. 325

egendomen icke kan göras) gällande mot inropare av fast egendom, vilken ej undertecknat köpekontraktet*.

Även om inroparen betalt bandpenning eller ställt annan säkerhet för köpeskillingens erläggande, torde säljaren i detta fall icke kunna uttaga skillnaden ur denna.

Om skifte eller byte av fast egendom.

Köp och skifte (byte) skiljas genom vederlaget, som vid köp huvudsakligen utgöres av penningar. Även vid fastighetsbyte kan visserligen en penningsumma å endera sidan vara utfäst, men då endast såsom mellangift, icke såsom fullkomligt vederlag. Man kan, då tvivel uppstår, huruvida skifte eller köp skall anses föreligga, följa den grundsatsen, att, om det å endera sidan lämnade vederlag till minst hälften består av fast egendom, ett skifte är förhanden, samt att i motsatt fall ett köp får anses ingånget.

Skifte av fast egendom omfattar endast hela självständiga fastigheter** och följer i allt reglerna för köp. I olikhet mot vid köp upprättas vid skifte endast en avhandling (vanligen kallad by tes br ev), av vilken parterna taga var sitt exemplar. Bytesbrevet bör vara, underskrivet av båda kontrahenterna och bevittnas av två ojäviga personer. I övrigt hänvisas till vad förut är sagt om köp.

Ett särskilt stadgande rörande skifte finnes i J. B. 11:4, enligt vilket lagrum den, som genom skifte förvärvat fastighet, äger rätt att, i händelse den sålunda tillskiftade fastigheten genom klander frånvinnes honom, i stället återtaga den fastighet, som han bortskiftat, såvida denna finnes i medkontralientens eller lians arvingars Länder eller hos tredje man, som ännu ej fått lagfart å fastigheten.

Vidare är att märka, att skifte av omyndigs, fastighet mot annan egendom får äga rum, så snart det sker till myndlingens nytta. Dock erfordras, att vederbörlig domstol, efter den omyndiges närmaste anförvanters hörande, lämnat samtycke till skiftet.

Till sist må nämnas, att det är av vikt att klargöra, huruvida skifte eller köp föreligger, särskilt när frågan är om arvejord. Enligt J. B. 3:1, övergår nämligen naturen av arvejord omedelbart till den fastighet, som erhållits i utbyte mot arvfallen fastighet. Detta är av betydelse, bl. a., vid bedömande av äkta

* Dylik skyldighet åligger däremot alltid inropare å exekutiv fastighetsauktion. (U. L. § 130.)

** Vilja fastighetsägare för att vinna förmåner för jordbruket låta vissa ägor gå i byte mot varandra, sker dylikt ägo utbyte i enlighet med Skiftesstadgans föreskrifter.326

makars egendomsförhållanden. Den make, som utbytt arvejord mot annan fastighet, får nämligen behålla den nya, fastigheten med samma rätt som arvejorden, medan däremot efter försäljning av arvfallen fast egendom endast uppstår en rätt till vederlag för den make, som sålt.

Formulär till bytesbrev.

B y t e s b r e v.

Emellan oss undertecknade Erik Gustav Sandberg och Sven Fredrik Bergman är denna dag med våra hustrurs samtycke följande avtal rörande ömsesidigt byte av våra nedan angivna fastigheter träffat, nämligen:

Jag Erik Gustav Sandberg överlåter härmed mitt hemman Grönbo n:r 2, 1 i/2 mantal skatte i Enåkers socken av Stockholms län, vilket uppskattas till ett värde av femtiotusen (50,000) kronor, till husägaren Sven Fredrik Bergman i Stockholm, att av honom med full äganderätt ägas och besittas.

Jag Sven Fredrik Bergman överlåter härmed min fastighet n:r 3 i kvarteret Oxen, med adressnummer 00 vid .... gatan inom Klara församling av Stockholms stad, vilken fastighet beräknas till ett värde av femtiofemtusen (55,000) kronor, till hemmansägaren Erik Gustav Sandberg i Grönbo, att av honom med full äganderätt ägas och besittas.

Jag Erik Gustav Sandberg förbinder mig tillika att såsom mellangift vid detta fastighetsbyte till husägaren Sven Fredrik Bergman utgiva skillnaden mellan egendomarnas sålunda uppskattade värden, femtusen (5,000) kronor, vilket belopp skall kontant erläggas vid detta bytesbrevs undertecknande.

Envar av oss övertager ansvaret för all i hans genom detta byte förvärvade egendom intecknad gäld och förbinder sig att så fort ske kan vidtaga åt-görder för medkontrahentens befriande från personligt ansvar för samma gäld.

På grund härav avhänder vardera av oss sig och sina arvingar den honom tillhöriga fastigheten och tillägnar densamma den andre med allt vad till fastigheten hörer och lagligen tillvinnas kan, att tillträdas den 14 nästin-stundande mars; och förbinda vi oss å ömse sidor till hemul efter lag.

Stockholm den 29 januari 1901.

Erik Gustav Sandberg. Sven Fredrik Bergman.

Anna Lovisa Sandberg, Margreta Bergman,

född Persdotter. född LövstedE

På en gång närvarande vittnen.

N. N. N. N.

(titel eller karaktär och adr.) (titel eller karaktär och adr.)

Förestående mellangift femtusen (5,000) kronor kvitteras. Stockholm som ovan.

Sven Fredrik Bergman. Bevittnas: N. N. N. N. 327

Om gåvoavtal angående fast egendom.

Med gåvoavtal förstås ett avtal, varigenom en person till en annan överlåter någonting utan motsvarande ersättning.

Från köp skiljer sig gåvoavtal förnämligast därigenom, att gåvan lämnas utan, motsvarande ersättning. I följd härav kan en överlåtelse av egendom vara att betrakta såsom gåvoavtal, även då givaren förbehåller sig någon ersättning från gåvotaga-rens sida, om nämligen denna ersättning icke är avsedd att utgöra ett gåvans värde motsvarande vederlag. Såsom exempel härpå kan anföras, att givaren vid gåvan fäst det villkor, att efter hans död gåvotagaren skall låta uppresa en minnesvård å givarens grav, eller att gåvan lämnas såsom erkänsla för av gåvotagaren utfört arbete eller gjord tjänst (s. k. remuneratorisk gåva, t. ex. drickspenningar).

Skillnaden emellan gåvoavtal och testamente framträder huvudsakligen däri, att vid gåvoavtal rätten till gåvan erhålles genom själva den handling, varigenom avtalet fullbordas — i fråga om fast egendom sålunda, på sätt nedan skall visas, genom gåvobrevets upprättande — medan testamentstagares; rätt på grund av testamentet inträder först genom testamentsgivarens död. Emellertid kan det ofta vara ytterst svårt att uppdraga gränserna mellan gåvoavtal och testamente. Man måste härvid skilja mellan tvenne slags gåvor, nämligen gåva med varm hand, eller sådan, som är avsedd att erhållas redan under givarens livstid, samt gåva för dödsfalls skull, då gåvans erhållande är ställt i samband med givarens död. I senare fallet torde alltid ett testamente anses föreligga, om gåvan utgör givarens hela förmögenhet. Utgör gåvan endast en del av nämnda förmögenhet, anses jämväl ett testamente föreligga, därest icke av gåvobrevet otvetydigt framgår, att givaren hatt för avsikt att genast överlåta äganderätten till gåvan och allenast velat förbehålla sig nyttjanderätten till densamma under sin livstid eller uppskjuta tiden för gåvans tillträdande till sin död.

För att gåvoavtal angående fast egendom skall kunna med laga verkan äga rum, måste givaren vara i besittning av rättslig handlingsförmåga (se sid. 7). Om gåvotagaren åter gäller vad förut (sid. 181) är sagt om test amen tstagar e. För omyndig1 gåvotagare erfordras icke samtycke av förmyndare, men å andra sidan kan denne genom att uttryckligen vägra sitt godkännande göra gåvan ogiltig. Föräldrar anses kunna giva åt sitt omyndiga barn; dock torde i detta fall böra förordnas särskild förmyndare, vilken har att emottaga och förvalta gåvan. Äkta makar kunna däremot ej giva varandra gåvor, icke ens om de hava boskillnad. (Lag om boskillnad den 1 juli 1898.)

Rätten att genom gåva avhända sig egendom är icke såsom testamentsfriheten (se sid. 180—181), inskränkt av

bröstarvinges328

eller adoptivbarns rätt till laglott. En person kan sålunda, även om lian liar bröstarvingar eller adoptivbarn, genom gåva överlåta bela sin förmögenhet på en annan.

Lagstadganden finnas, dock, som i viss mån kunna anses innefatta inskränkning arr i gåvo friheten, nämligen:

I. Stadgandet i konkurslagen § 36 morn. 1 om konkursbos återvinningsrätt. Nämnda stadgande innehåller, att om någon genom gåva eller annat avtal, som huvudsakligen har egenskap av gåva, avhänt sig fast egendom av sådant värde, att hans konkursborgenärer därav haft avsevärd skada, samt ej mera än tre månader före konkursens början äro förflutna, sedan gåva av lös egendom fullbordats, eller lagfart å gåva av fastighet blivit sökt, konkursboet äger rätt att återvinna egendomen, förutsatt att stämning med yrkande härom uttages och delgives gåvotaga-ren sist inom en månad efter inställelsedagen i konkursen, eller, om lagfart ej blivit sökt förrän efter nämnda dag, inom en månad från den dag lagfarten söktes.

Yid dylik återvinning är dock konkursboet skyldigt att gälda å egendomen nedlagd nödig kostnad ävensom den mellangift, som gåvotagaren kan bäva erlagt till gåvogivaren.

Genom detta stadgande har lagstiftaren alltså anvisat en persons borgenärer en utväg att förhindra, att deras gäldenär genom gåva dem till förfång avhänder sig egendom, och denna utväg består i att få gäldenäreii försatt i konkurstillstånd, och sedan stämma om återvinning av gåvan. Stadgandet anses dock ej gälla om gåva, som lämnats såsom erkänsla för av gåvotagaren utfört arbete eller gjord tjänst, såvida ej gåvan överstigit arbetet eller tjänsten.

II. Stadgandet i Ä. B. 16:1 (K. F. den 27 april 1810) angående inskränkning i rätten att genom gåva stifta fasta fam djefideikommiss. Nämnda stadgande gäller nämligen såväl beträffande gåva som angående testamente.

III. Stadgandena i K. F. den 21 december 1857 och lagen om adoption den 14 juni 1917 angäende gåvotagarens skyldighet att i vissa fall bidraga till givarens och hans barns ävensom adop-t i v b arns under hål l.

Dylik skyldighet åligger gåvotagaren:

1) gent emot givaren själv under villkor att: a) gåvan utgöres av fast egendom; b) givaren råkar i sådan fattigdom, att han ej kan själv försörja sig; samt c) gåvan ej är s. k. remuner at orisk gåva.

lunder dessa förutsättningar är gåvotagaren pliktig att, i den mån han förmår, årligen bidraga till givarens nödtorftiga underhåll. Åsämjas ej givaren och gåvotagaren härom, äger rätten bestämma storleken av nämnda bidrag, vilket dock icke får sät-329

tas högre än till hälften av den givna egendomens årliga behållna avkastning.

2) gent emot givarens barn och adoptivbarn, om nämligen, givaren dör och efterlämnar sådant barn, som, enligt vad förut är sagt*, är berättigat till understöd av testamenterad egendom, samt sådan egendom ej finnes. Med barn förstås här endast bröstarvinge i första led (ej barnbarn etc). Gåvotagaren är skyldig att bidragna till barnets nödtorftiga underhåll på sätt och i den utsträckning, som ovan är sagt om bidrag till givarens eget underhåll. Gåvotagarens omförmälda skyldighet äger ej rum, om gåvan är remuneratorisk.

Om givaren eller hans barn fallit fattigvården till last, torde vederbörande fattigvårdssamhälle äga rätt att mot gåvotagaren anhängiggöra talan om bidrag till deras underhåll.

Gåvoavtal angående fast egendom bör ske skriftligen och med tvenne vittnen, och de villkor, varunder gåvan gives, skola för att kunna göras gällande vara intagna i gåvobrevet. Gåvotagarens underskrift å gåvobrevet erfordras icke. Gåvoavtal kan även ingås med förbehåll, att givaren framdeles, mot en bestämd penningsumma, eller på andra villkor, skall få återvinna den bortgivna fastigheten.

Äganderätten vid gåvoavtal angående fast egendom övergår genom gåvobrevets utfärdande, såvida ej detta innehåller andra föreskrifter i berörda hänseende. Gåvoavtal angående fast egendom är alltså att anse såsom fullbordat, så snart ett av givaren underskrivet och vederbörligen bevittnat gåvobrev föreligger, ocli gåvan kan

sedermera i regel icke av givaren återtagas. Något överlämnande av gåvobrevet till gåvotagaren erfordras sålunda icke för att detta skall äga, bindande kraft. Däremot är ett blott löfte om gåva utan rättslig verkan.

I ett undantagsfall kan fullbordat gåvoavtal av givaren brytas, nämligen om gåvotagaren tillfogat givaren avsevärd oförrätt eller skada. Talan om gåvans återbekommande måste emellertid av givaren instämmas inom natt och år, sedan han fick veta, att ifrågavarande oförrätt eller skada tillfogats honom av gåvotagaren. Dör givaren, och har han ej försuttit nämnda tid eller eftergivit sin rätt till talan mot gåvotagaren, äga givarens arvingar föra dylik talan inom natt och år efter givarens död. Har gåvotagaren avhänt sig gåva, som han i följd av givaren tillfogad oförrätt eller skada varit pliktig att återlämna, får gåvan icke återtagas, men gåvotagaren kan i stället åläggas att gälda egendom ens värde till givaren eller hans arvingar. Remuneratorisk gåva får icke återtagnas i följd av givaren tillfogad oförrätt eller skada.

Givaren av fast egendom är icke hemulspliktig, såvida han ej uttryckligen åtagit sig hemulsskyldighet.

* Se sid. 195 Anm'. 1 a och b.

Formulär till gåvobrev angående fast egendom.

Gåvobrev.

Jag Erika Maria Malmkvist giver härmed till min fosterdotter Anna Lisa Malmkvist mig tillhöriga fastigheten n:r 5 i kvarteret Bäcken, med adressnummer 00 vid .... gatan i Örebro stad, att av henne tillträdas den 1 nästinstundande oktober och' härefter med full äganderätt ägas och besittas under villkor att hon övertager ansvaret för den i nämnda fastighet intecknade gäld, utgörande tillhopa tiotusen (10,000) kronor, ävensom ikläder sig betalningsskyldighet för alla av egendomen efter tillträdesdagen utgående räntor, skatter och övriga onera, av vad namn de vara må; förbehållande jag mig tillika rätt att under min återstående livstid få nyttja och bebo den lägenhet om trenne rum och kök, som jag för närvarande innehar.

Örebro den 9 september 1900.

Erika Maria Malmkvist,

(Med djupaste tacksamhet mottager jag denna gåva och förbinder mig att i allo luppfylla de i gåvobrevet föreskrivna villkor.

Örebro som ovan.

Anna Lisa Malmkvist.)

På en gång närvarande vittnen:

N. N. N. N.

(titel eller karaktär och adr.) (titel eller karaktär och adr.)

Om lagfart.

(K. Förordn, ang. lagfart å fång till fast egendom den 16

juni 1875.)

Med lagfart förstås en inskrivning hos domstol av äganderätt och fideikommissrätt till fast egendom i avsikt att därigenom få rättigheten i fråga tryggad i förhållande till andra.

Lagfarten motsvarar vad som i tidigare lagstiftning benämndes fasta, varmed förstods domstols fastställelse å fastighetsfång och till bevis varom s. k. fastebrev utfärdades, Före fastebrevs utfärdande skulle uppbud, i regel trenne, aga rum. Uppbudsskyldigheten härledde sig från bördsmännens förköpsrätt till arvejord på landet, men utsträcktes sedermera även till fastighet i stad samt sådan fastighet på landet, som var av säljaren förvärvad, ehuru dessa båda senare slag av fastigheter ej voro underkastade bördsmännens lösningsrätt.

Formulär till gåvobrev angående fast egendom.

Gåvobrev.

Jag Erika Maria Malmkvist giver härmed till min fosterdotter Anna Lisa Malmkvist mig tillhöriga fastigheten n:r 5 i kvarteret Bäcken, med adressnummer 00 vid .... gatan i Örebro stad, att av henne tillträdas den 1 nästinstundande oktober och' härefter med full äganderätt ägas och besittas under villkor att hon övertager ansvaret för den i nämnda fastighet intecknade gäld, utgörande tillhopa tiotusen (10,000) kronor, ävensom ikläder sig betalningsskyldighet för alla av egendomen efter tillträdesdagen utgående räntor, skatter och övriga onera, av vad namn de vara må; förbehållande jag mig tillika rätt att under min återstående livstid få nyttja och bebo den lägenhet om trenne rum och kök, som jag för närvarande innehar.

Örebro den 9 september 1900.

Erika Maria Malmkvist,

(Med djupaste tacksamhet mottager jag denna gåva och förbinder mig att i allo luppfylla de i gåvobrevet föreskrivna villkor.

Örebro som ovan.

Anna Lisa Malmkvist.)

På en gång närvarande vittnen:

N. N. N. N.

(titel eller karaktär och adr.) (titel eller karaktär och adr.)

Om lagfart.

(K. Förordn, ang. lagfart å fång till fast egendom den 16

juni 1875.)

Med lagfart förstås en inskrivning hos domstol av äganderätt och fideikommissrätt till fast egendom i avsikt att därigenom få rättigheten i fråga tryggad i förhållande till andra.

Lagfarten motsvarar vad som i tidigare lagstiftning benämndes fasta, varmed förstods domstols fastställelse å fastighetsfång och till bevis varom s. k. fastebrev utfärdades, Före fastebrevs utfärdande skulle uppbud, i regel trenne, aga rum. Uppbudsskyldigheten härledde sig från bördsmännens förköpsrätt till arvejord på landet, men utsträcktes sedermera även till fastighet i stad samt sådan fastighet på landet, som var av säljaren förvärvad, ehuru dessa båda senare slag av fastigheter ej voro underkastade bördsmännens lösningsrätt.331

Den, som å sitt fång erhållit fasta, äger rätt att få anteckning om fånget och fastan införd i lagfartsprotokollet och lagfartsboken, men härför fordras, att han dels hos rätten framställer begäran härom och dels tillika uppvisar sin fångeshandling ävensom bevis att fasta blivit meddelad (fastebrev). K. Förordn, den 22 april 1881.

Om skyldigheten att söka lagfart.

Envar, som med äganderätt åtkommer fast egendom, är skyldig att söka lagfart å fånget. (K. Förordn, den 16 juni 1875, § 1 sådan denna lyder enligt lagen den 11 juni 1920.) Enligt den äldre formuleringen av paragrafen uppräknades såsom exempel på förvärvssätt: köp, byte, gåva, testamente, arv, giftorätt, skattelösen av krono jord m. m., men grundregeln var redan då, att lagfart skulle sökas å varje förvärv av äganderätt till fast egendom*. Då fånget är hävd enligt nya hävdelagen, förekommer dock icke lagfart, enär förutsättningen för hävd enligt denna lag^ är, att lagfart blivit sökt och beviljad. Även fideikommiss-rätt till fast egendom skall lagforas, då dylik rätt lärer få anses som verklig äganderätt, om än på visst sätt begränsad. Däremot har lagfart på grund av urminnes hävd förvägrats. (Jfr.]NT. J. A. 1909:642.)

Vad som skall hänföras till fast egendom, har förut (sid. 251 och följ.) omförmälts, och å varje laga fång till

något, som är eller skall anses såsom fast egendom, måste lagfart sökas. Lagfart kan sökas å hemman, hemmansdel, lägenhet eller del av lägenhet. Däremot kan lagfart å ett endast till sina gränser å marken bestämt ägoområde icke erhållas, förrän detta ägoområde genom fastställd ägostyckning eller fastställd avsöndring för alltid, antagit egenskap av en självständig fastighet. Såsom särskilda fastigheter i stad räknas de olika tomterna.

Även ägare av ideell andel av fastighet har skyldighet att därå söka lagfart, men behöver ej för dennas erhållande låta på marken från fastigheten avskilja sin ifrågavarande andel.

Om vid överlåtelse av fast egendom förvärvarens rätt till denna senare gjorts beroende av visst villkor, behöver lagfart icke sökas och får ej ens beviljas, med mindre villkoret visas hava blivit uppfyllt. (Jfr. emellertid i detta sammanhang Tf. T. 1869:151; N. J. A. 1882:330; 1893:9; 1903:270.)

Enligt den nya formuleringen av lagfartsförordningen som fr. o. m. den 1 januari 1921 är tillämplig (på ett par undantag när) skall fast egendom, som vid bodelning tillskiftats make,

* Sålunda föreligger exempelvis lagfartsskyldighet för stad, som tillöst sig besittningsrätten till ofri tomt jämte därå uppförda byggnader. (Jfr. N. J. A. 1905:347.)332

ej lagfaras med mindre egendomen fornt tillhört andra maken. Ifråga om lagfart på grund av giftorätt, som åtnjutes; enligt äldre giftermålsbalken, skall förut gällande lag lända till efterrättelse, d. v. s. lagfart å sådan egendom måste i varje fall sökas inom den i lagen föreskrivna tiden, räknad från den dag då boet delas, d. v. s. avvittningsföiTättningen eller arvskiftet eller vederbörlig skiftesförrättning. Om för efterlevande make enligt äldre rätt icke något utbrytande sker av giftorätt i boet tillhörande fast egendom, finnes för honom icke heller i detta fall någon lagfartsskyldighet.

Innehåller gåvo- eller testamentshandling angående fast egendom, att fånget under visst villkor skall frångå förvärvaren, föreligger icke någon lagfartsskyldighet, men torde lagfart utan hinder av villkoret kunna beviljas. (Jfr. N. J. A. 1897:493; 1903:270.) Om emellertid i sammanhang med villkorsbestämmelsen inskränkning gjorts i förvärvarens rätt att överlåta eller inteckna egendomen, skall sådant i lagfartsbeviset anmärkas.

Har genom äkta makars laga kraft vunna inbördes testamente bestämts, att den sistlevande av dem skall »sitta i orubbat bo», och. finnes däri förut vederbörligen lagfaren fast egendom, behöver under den sistlevandes livstid ny lagfart icke sökas å någon, del av fastigheten och får ej ens under samma tid beviljas å mer än den sistlevandes möjliga giftorättsandel, varemot ansökan angående lagfart i övrigt bör, jämlikt 10 §, lagfart slagen, förklaras vilande. (Jfr. IN". J. k. 1911:353.)

Innehåller testamentet, att boets, fasta egendom skall med äganderätt tillfalla den efterlevande maken, men efter bådas död delas mellan deras arvingar efter lag, föreligger icke någon lagfartsskyldighet för den efterlevande på grund av testamentet, men torde med stod av detsamma lagfart kunna för honom beviljas, därvid emellertid — om icke genom testamentet full dispositionsrätt över egendomen honom tillagts* — i lagfartsbeviset böra intagas vad testamentet stadgar om äganderätten till fastigheten efter båda makarnas död. (Jfr. i detta sammanhang N. J. A. 1886:190 och 339; 1891:505; 1892:209 och 357; 1891:286 och 484; 1896:450; 1900:425; 1904:224 och 382.)

Om genom testamente tillagts dels vissa singulartestaments-tagare särskilda penningebelopp och dels en universaltehtaments-tägare vad därefter återstår av boets egendom, får lagfart å fastighet i boet ej universaltestamentstagaren beviljas, med mindre boets lösörebehållning överstiger eller åtminstone motsvarar de ifrågavarande penningebeloppen**.

* Dylik rätt anses alltid föreligga, då honom1 med äganderätt tillagts boets samtliga tillgångar.

** För sin gu lar t es tam en tstagarn e får naturligen under inga förhållanden lagfart å fastigheten meddelas. (Jfr. N. J. A. 1912:390.)333

Om tiden för lagfarts sökande.

Skyldigheten att söka lagfart inträder i regel i och. med själva förvärvet, och lagfart skall sedan sökas inom viss

tid därefter, nämligen pä landet vid det ting, som infaller näst efter sex månader, och i stad, inom tre månader, sedan fånget skedde. Varje månad räknas härvid till 30 dagar. Vid köp anses förvärvet ske den dag, då köpekontrakt upprättas, eller, om blott en enda köpehandling användes, då denna ntfärdas.

Från förestående regel givas dock följande undantag:

A. I fråga om bolagsmans andel i bolagets egendom, inträder skyldigheten att lagfara, först då bolagsmannens andel utbrytes, och tiden, inom vilken lagfart skall sökas, räknas då från sistnämnda tidpunkt.

Med bolag menas i detta sammanhang endast handelsbolag samt i handelsregistret infört enkelt bolag.

B. Då fastighet förvärvas genom arv, uppkommer skyldigheten att lagfara i och med arvlåtarens död, men tiden för lagfarts sökande räknas först Ærån arvskiftet eller bodelningen, därest dylik förrättning är erforderlig, men i annat fall från den tid, då, bouppteckningen avslöts. Skifte eller bodelning' erfordras, dels då arvingarna äro flera än en, dels då jämte arvinge finnes efterlevande make efter den döde, och dels då arvinge skall dela med testamentstagare, som fått en viss bråkdel av kvarlåtenskapen sig tillagd. I intet av nu nämnda fall kan lagfartsskyldighet åligga enskild delägare, så länge icke vid boskifte bestämts, huru med den fasta egendomen skall förhållas. Med den i det hela obegränsade frihet, som i detta avseende råder enligt vår rätt, är det dödsboet obetaget att, efter överenskommelse, utesluta, en eller flera av delägarna från all rätt till egendomen eller eljest bestämma lotterna på annat sätt än lag' stadgar.

Om arvingar träffa överenskommelse att leva i oskiftat bo, kunna de icke anses skyldiga att på grund av denna överenskommelse söka lagfart å boets fastighet, såvida icke genom berörda överenskommelse bestämmes, huru stor andel i fastigheten faller på varje arvinge. I händelse arvingarna själva så önska, äro de dock oförhindrade att lagfara med fastigheten för boet såsom sådant. (Jfr. N. J. A. 1881:484; 1901:505.) När sedermera fastigheten ingår i boskifte, har varje bodelägare, som därvid bekommer del i fastigheten, att å sin lott däri söka lagfart. Sådan erfordras för boet såsom sådant, om fastigheten utan föregånget boskifte blir av boet till annan överlåten. (Jfr. i detta sammanhang angående lagfart å genom testamentsexekutör försåld egendom N. J. A. 1906:224. Jfr. ock IST. J. A. 1893:410.)334

C. Då fast egendom förvärvas genom testamente, räknas förvärvet från testamentsgivarens död, men skyldigheten att lagfara inträder, först då testamentet vunnit laga kraft eller blivit av arvingarna formligen godkänt. Detta gäller dock endast i händelse arvskifte icke erfordra^. Skall arvskifte upprättas, vilket är fallet, då en universaltestamentstagare antingen fått en viss bråkdel av kvarlåtenskapen sig tillagd eller ock, ehuru ensam rättsägare efter den döde, skall dela med efterlevande make, räknas tiden för lagfartssökande från arvskiftet.

Aum. 1. Fideikommiss fastighet skall vid första mottagandet lagfaras inom samma tid som annan testamenterad fastighet. Vid senare övergångar av fideikommissfastigheten till fideikom-misstagare, som ej är den senaste fideikommissariens arvinge, inträder skyldigheten att söka lagfart i och med den senaste fideikommissariens död, och tiden för lagfartens sökande räknas från boux)pteckningen efter honom. (Jfr. i detta sammanhang N. J. A. 1901:265; 1905:42; 1907:511.)

Anm. 2. Försummar den lagfartspliktige att inom föreskriven tid söka lagfart, kan han, pd yrkande av allmänne åklagaren eller av den, vars rätt är beroende på att lagfart sökes, av rätten erhålla föreläggande vid vite att lagfara med sitt fång*. Ansökning* om dylikt föreläggande skall göras vid den rätt, där egendomen skall lagfaras. Den, vars rätt är beroende därpå, att lagfart sökes, är i allmänhet den, vars rätt att erhålla inteckning i egendomen är beroende av att dess ägare sökt lagfart. Inteckning får nämligen ej beviljas, utan att fastighetsägare, som medgivit inteckningen, eller till säkerhet för vars förbindelse den sökes, fått lagfart å sitt fång, såvida detta är sådant, att han har skyldighet att lagfara med detsamma. Även ny ägare av fastighet eller del av fastighet har fördel av att föregående ägare söker lagfart.

Anm. 3. Då köpeavhandling blivit, enligt överenskommelse mellan kontrahenterna, annullerad, anses köparen ej vara pliktig att lagfara. (Jfr. N. J. A. 1874:17; 1886:492; 1894:275; 1898: 129; 1899:346.) Ej heller då efter köpet fastigheten blivit exekutivt såld för intecknad gäld eller eljest för säljarens skuld. (Jfr. K J. A. 1890:200;

1893:199; 1896:153.) Sedan fastighet, vilken senast lagfarits för A, av honom sålts och gått genom flera händer samt därefter från B å exekutiv väg sålts åter till A, bör denne anses pliktig lagfara med sitt nya fång. (Jfr. N. J. A. 1898:318.) Angående fråga, huruvida köpare av fastighet kunde åläggas söka lagfart, oaktat han ej längre innehade sin fångeshandling, se N. J. A. 1887:499; 1897:289; 1900:51; 1911:431; 1914:384. — Den omständigheten, att med föregående fång ej lagfarits, utgör ej hinder för ovan omförmält föreläggande.' (Jfr. N. T. 1887:569. N. J. A. 1898:318;) Dock får sådant föreläggande avse blott dens fång, som erhåller förelag-335

gandet, ej föregående ägares fång. (Jfr. N. J. A. 1902:12.) Vites beslut bör tillämpas, även om överlåtelse sedermera blivit anmillerad. (Jfr. N. J. Å. 1911:412.) — Fastighetsköpare, som efter köpet försatts i konkurs, är sådant oaktat pliktig att lagfara, (Jfr. N. J. A. 1912:436; 1913:526.) — Konkursbo har skyldighet att lagfara med av gäldenären före konkursen inköpt, konkursboet exekutivt frånsåld fastighet. (Jfr. ST. J. A. 1913:380.) Köpares invändning om biktande tillgång till lagfartsstämpels gäldande bör lämnas utan avseende. (Jfr. N". J. A. 1913:570.)

Om sättet för lagfarts sökande.

Lagfart skall sökas vid widerdornstolen i den ort, där fastigheten är belägen. Består egendomen av flera delar, som lyda under olika domstolar, skall med varje del lagfaras vid den domstol, inom vars område den är belägen. Lagfart får endast sökas vid ordinarie domstolssammanträden, på landet endast å lagtima ting och i stad endast å måndag eller, om helgdag då inträffar, nästa söckendag därefter.

Ansökan om lagfart kan ske skriftligen eller muntligen, vilket senare sätt är det vanliga. Lagfartsansökningen kan av fastighetsägaren göras genom annan person, utan att denne behöver visa fullmakt till ansökningens ingivande.

Formulär till skriftlig ansökan om lagfart.

Till Åkerbo Häradsrätt;

På grund av bifogade köpekontrakt och köpebrev samt för säljaren utfärdade lagfartsbevis får jag härmed vördsamt anhålla om lagfart å egendomen Berga n:r 1, i/4 mantal frälse i .... socken av Västmanlands län.

(Ort och dag.)

N. N.

Om villkor för lagfarts beviljande.

De i lagen stadgade villkoren för erhållande av lagfart kunna indelas i tvenne huvudgrupper, nämligen:

A. Villkor, som, om de ej uppfyllas, föranleda att lagfartsansökningen genast avslås.

Dessa villkor äro:

1) Att sökanden till rätten ingiver sinr fångeshandling, d. v. s. den handling, varpå hans äganderätt till fastigheten grundas. {§4 lagfartslagen.)336

Vid avtal är det up plåt elsehandling en, som skall uppvisas, vid förvärv genom skriftligt testamente själva testamentet, vid förvärv på grund av muntligt testamente (lei protokollsutdrag, som innehåller t estamen tstagarens eller vittnenas uppgift å testamentets innehåll, vid arv, då för arvslotternas bestämmande skifte ärfordras, skifteshandlingen, samt vid fideikommissförvärv eller vid arv, som ej kräver skifte, bouppteckning efter den döde.

Vid ansökan om lagfart på grund av köp böra både köpekontrakt och köpebrev företes, om bägge handlingarna upprättats. Innehåller köpekontraktet ej förbud däremot, kan lagfart meddelas allenast på grund av köpekontraktet. Vägrar säljaren att upprätta köpebrev som han förbundit sig att utfärda, kan rätten vid vite ålägga honom att utfärda sådant, men möjligt är, att rätten i detta fall även har den utväg öppen att förklara saknaden av köpebrev icke utgöra hinder för den sökta lagfartenst beviljande. På blotta köpebrevet kan lagfart erhållas, då i köpe^ brevet icke åberopas köpekontrakt. (Jfr. N. T. 1869:151. N. J. A. 1879:44; 1882:330.)

Fångeshandlingen skall företes i original, men om fånget skall lagfaras vid flera domstolar, kan avskrift av fångeshandlingen, bestyrkt av domaren eller ordföranden i den ena av dessa domstolar, uppvisas för den eller de andra domstolarna.

Då lagfart sökes å annat fång än arv, giftorätt eller järnvägs-fastighetsförvärf, sikall sökanden bifoga debetsedel eller taxeringsbevis, upptagande nästföregående års taxeringsvärde å fastigheten.

2) Att fångeshandlingen är så upprättad, som lag i varje särskilt fall föreskriver, samt att rätten icke sådant oaktat finner uppenbart, att fånget är olagligt.

Att ett fång icke är lagligt, kan naturligtvis bero av mycket olika anledningar. (Jfr. N. J. A. 1881: 90; 1886: 286; 1891: 272; 1896: 450; 1898: 196, 241 o. 259; 1904: 90; 1905: 21; 1906: 487; 1913: 386.) Oftast består olagligheten i bristande behörighet hos fångesmannen att föryttra fastigheten. Det är emellertid att märka, att icke varje bristfällighet hos fånget synes böra under alla förhållauden föranleda avslag å ansökningen. Är t. ex. fångets giltighet beroende av medgivande av myndighet, bör hinder i och för sig icke möta mot att sökanden får rådrum att medelst handlingarnas kompletterande undanröja bristen. En annan uppfattning i sistberörda hänseende har emellertid stundom gjort sig gällande. Jfr. K. M:ts utslag den 31 maj 1901, varigenom ansökan om lagfart för utländsk undersåte avslogs.

I detta sammanhang torde böra nämnas, att lagfart beviljats dels på grund av testamente, varigenom fastighet givits åt viss persons »barn», enär testamentet ansetts avse blott de vid döds-onn

fallet befintliga barnen. (N. J. A. 1892:357; 1901:505) och dels för hustru å fast egendom, som hon med mannens samtycke tillhandlat sig. (N. J. A. 1903:102.)

Stadgandet, att fångeshandlingen skall vara så upprättad, som lag i varje fall bjuder, äger icke tillämpning på testamente, som efter bevakning och delgivning icke blivit inom föreskriven tid klandrat eller som av den dödes närmaste arvingar godkänts. Dylikt testament© bliver nämligen alltid gällande, och lagfart på grund därav måste då naturligtvis beviljas.

Då lagfartsansökning avslagets, är sökanden givetvis oförhindrad att till rätten ingiva ny ansökan, åtföljd av tillfyllestgörande bevisning rörande hans förvärv. Men han torde även kunna erhålla lagfart på grund av den första ansökningen genom att hos högre rätt överklaga beslutet om avslag av densamma och därvid förebringa dylik bevisning. Gör sökanden detta, blir lag*fartsärendet återförvisat till underdomstolen, som därpå meddelar lagfart.

B. Villkor, som, om de ej uppfyllas, föranleda", att lagfarts-ansökning en förklaras vilande.

Dessa villkor äro:

1) Att, eld lagfart sökes på grund av överlåtelse från annan, visat blivit, att förre ägaven ej var gift eller att samtycke till överlåtelsen givits pd sätt i nya giftermålsbalken är stadgat* eller att överlåtelsen ändock är gällande**.

2) Att da lagfart sökes pä grund av testamente, dom eller atinan dylik handling, fångeshandlingen är försedd med laga kraftbevis.

I fråga om testamente är redan nämnt, att skriftligt godkännande därav av den dödes närmaste arvingar*** är lika. giltigt som laga kraftbevis. På grund av arvskifte beviljas lagfart endast, om skiftet är försett med samtliga sterbhusdelägarnas skriftliga och bevittnade godkännande**** samt dessutom, i händelse någon arvinge är omyndig*, verkställts medelst lottning.

3) Att lagfart (eller uppbud) å förre ägarens fång ägt rum. Har föregående ägare icke erhållit lagfart eller uppbud, får

lagfart å sökandens fång icke beviljas, förrän med förre ägarens fång först lagfarits. I avvaktan härpå skall ansökningen om lagfart å det nya fånget av rätten förklaras vilande. Har egen-

* Se därom sid. 75.

** Äger dock ej tillämpning', om (överlåtelsen ägt rum före den 1 januari 1921.

. ***, Vilka dessa äro, bör visas genom styrkt utdrag av bouppteckningen efter testamentsgivaren.

**** Att dylikt godkännande stundom kan ersättas av domstols förklaring; att en handling skall anses såsom laga arvskifte har förut »omnämnts (se sid. 158).

domen gått genom flera händer, utan att med fången lagfarits, måste lagfart med samtliga fången ske. För erhållande av lag*-fart å föregående förvärvades fång erfordras emellertid icke, att varje dylik förvärvare söker lagfart å sitt fång, utan lagfart å samtliga föregående fång kan meddelas på begäran av den siste förvärvaren, då denne söker lagfart å sitt fång.

Lagfartssökanden har sålunda endast att, i sammanhang med ansökningen om lagfart å sitt eget fång, anhålla om lagfart jämväl å de tidigare fång, med vilka icke lagfarits, samt att för detta ändamål ingiva föregående ägares åtkomsthandlingar. Kan han icke godvilligt utbekomma dessa, är han hänvisad till att å föregående ägare uttaga stämning, med yrkande om åläggande för dem vid vite att utlämna handlingarna.

Från den i förevarande moment angivna regeln finnas emellertid fyra undantag, nämligen:

a) Då förre ägaren ej varit skyldig att lagfara med sitt fång. Enligt äldre lag behövde lagfart ej sökas å förvärv genom

arv, giftorätt, före 1857 i kraft trätt testamente eller skatteköp. Skulle fång av detta slag hava skett före den 1 januari 1876 (då den nya lagen trädde i kraft), erfordras ej att därmed lagfares.

b) Då lagfart å den förre ägarens fång icke kan erhållas, emedan hans åtkomst till fastigheten icke kan styrkas.

Uppgiver sökanden sig icke kunna styrka förre ägarens åtkomst till fastigheten, och utvisar ej den hos rätten förda lagfartsboken*, att för annan än sökandens uppgivna fångesman med egendomen lagfarits, förklaras den av sökanden gjorda ansökningen vilande, varjämte rätten, om sökanden sådant begär, utfärdar .kungörelse härom, med tillkännagivande, att den, som vill klandra sökandens till grund för ansökningen åberopade fång, äger rätt att instämma sin klandertalan inom fem år efter det kungörelsen blivit genom sökandens försorg dels tre gånger, minst en månad mellan varje gång, införd i Post- och Inrikes tidningar, dels ock, då fråga är om egendom på landet, uppläst, i kyrkan för den församling, där egendomen är belägen, ävensom, när tingslaget består av mer än en församling, jämväl i kyrkorna för angränsande, inom tingslaget belägna församlingar. Sedan kungörelsen på nämnda sätt genom sökandens försorg blivit införd och uppläst, samt den i kungörelsen bestämda tid tilländagått, äger sökanden eller hans rättsinnehavare att fullfölja ansökningen, vilken då av rätten bifalles, därest:

a) Vederbörliga bevis om kungörelsens införande och uppläsande av sökanden ingivas till rätten;

fi) Klander å sökandens fång icke blivit genom honom delgiven stämning anhängiggjort och i rättens la g farts protokoll antecknat inom den i kungörelsen bestämda tid;

* Denna utgör ett slags register till lagfartsprotokollet.

y) Anledning ej heller eljest förekommer, aff annan person äger bättre rätt till egendomen än sökanden;

å) Genom vederbörligt intyg styrkes, att sökanden eller han och hans rättsinnehavare oavbrutet under den i kung öreisen angivna tid varit i mantals- och skattskrivningslongd upptagna såsom ägare till fastigheten; och

e) Kronans ombudsman i orten, som höres över den fullföljda ansökningen, icke anför något giltigt skäl mot bifall till densanima.

Formulär till anmälan om fullföljd av lagfartsansökan.

Till Frosta Häradsrätt.

Sedan en av mig den ...... till häradsrätten ingiven ansökan om lagfart å den av hemmansägaren N. N. genom köpekontrakt av den......och

köpebrev av den ...... till mig försålda egendomen Solberga n :r 3, ett

mantal skatte i ...... socken, av häradsrätten blivit genom beslut den

......förklarad vilande på den grund, att säljarens laga åtkomst till fastigheten icke kunnat styrkas, samt kungörelse härom av rätten utfärdats, vilken kungörelse, på sätt av bilagda intyg framgår, blivit i behörig ordning i Post- och Inrikes Tidningar införd och i tingslagets kyrkor uppläst, utan att klander å mitt till grund för ansökningen åberopade fång sedermera instämts, får jag, med bifogande tillika av bevis, att jag under den i kungörelsen angivna tid varit i mantals- och skattskrivningslängd upptagen såsom ägare till den ifrågavarande fastigheten, härmed fullfölja min gjorda lagfartsansökning, under yrkande, att densamma, jämlikt § 10 morn. 2 av K. förordningen angående lagfart å fång till fast egendom den 16 juni 1875, måtte varda av rätten beviljad, utan hinder därav, att min fångesmans åtkomst till ovannämnda fastighet ej kunnat styrkas.

Solberga den ....

Erik Fridolf Grönberg.

Har för annan än sökandens uppgiv ne fångesman egendomen lagfarits*, får här ovan omförmäld kungörelse utfärdas., blott därest sökanden visar sannolika skäl, att fångeshandlingen för fångesniannen förstörts eller förkommit, och att på grund av dödsfall, utflyttning eller liknande orsaker hinder föreligger så väl för att på frivillighetens väg anskaffa ny fångeshandling som för att i rättegång mot den, för vilken egendomen sist lagfarits, eller hans rättsinnehavare utverka dom, därå lagfart kan sökas. (Jfr. N. J. A. 1895:171; 1902:237.)

c) Då det fång, å vilket lagfart sökes, skett i enlighet med gällande författningar om jords eller lägenhets avstående för all-

* Vare sig lagfart beviljats eller endast sökts.340

mänt behov eller om rätt i vissa fall för ny Uj anderätt shavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område eller om ändring etter utrivni?ig av vattenverk eller enligt vattenlagen.

I sådant fall är för lagfarts beviljande ej av nöden, att med föregående fång lagfares eller att åtkomst styrkes på sätt förut nämnts.

d) Då sökanden förvärvat fastigheten genom inrop å exekutiv auktion, som hållits för gäldande av i fastigheten intecknat belopp eller av fordran, varfisr fastigheten eljest häftar i vems hand den vara må.

I dylikt fall är nämligen giltigheten av den skedda äganderättsöverflyttningen oberoende av, vem som var fastighetens ägare, när exekutionen ägde rum ; det är icke från honom, inroparen härleder sin rätt, utan det är en vid fastigheten häftande sakrätt, som realiserats. (Jfr. N. J. A. 1897:509; 1910:488.) I följd härav behöver sökanden ej heller styrka företrädarens laga åtkomst till fastigheten.

4) Att, då lagfart sökes å fastighet, som tillkommit genom ägostyckning eller jord avsöndring för alltid, sökanden bifogar bevis, att ägost/yckningen eller jord a v sönd ring en blivit vederbör-l ig en fas t s lä Ud.

Såsom redan blivit nämnt, kan lagfart icke erhållas å ett från hemman eller lägenhet upplåtet, allenast till sina gränser å marken bestämt ägoområde, förrän detta genom fastställd ägostyck-ning- eller fastställd jordavsöndring för alltid, erhållit karaktären av en självständig fastighet. (Lag den 27 juni 1896, vilken dock ej äger tillämpning i fråga- om avsöndring, som skett före den 1 januari 1897.)

5) Att, då lagfart sökes å visst av ägare av fastighet i stad överlåtet, till gränserna bestämt område, som ej ingår i tomtindelning, bevis måste företes om fastställelse å av styck ning en av det överlåtna området. Detta stadgande har ock tillämpning å samhälle å landet, för vilket skall föras fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser

6) Att den, som söker lagfart å gård eller tomt i stad, medelst företedd tomtbeskrivning visar, i vilket kvarter och vid vilka gator tomten är bedägen samt tomtens ytinnehåll och längden av dess säf skilda sidor. Detta stadgande skall jämväl gälla om ort, varest tomtindelning såsom i stad finnes,

7) Att, då lagfart sökes ti visst till gränserna bestämt område av tomt i stad, bevis företes, att nämnda område blivit avstyckat från tomten. (Lagfartslagen § 9 morn. 2.)

8) Att sista årets debetsedel för fastigheten bifogas lagfartsansökningen.341

9) Att rätten icke, fastän ovan uppräknade villkor fullgjorts, likväl finner att mot bifall till ansökningen möter sådant hinder, som visserligen icke medför, att ansökningen genast bör avslås, men dock måste undanröjas, innan lagfart kan beviljas.

Dylikt hinder är t. ex. uppkommen tvist, som bör avdömas, innan ansökningen slutligen prövas, och om dylikt hinder föreligger, samt tvisten ej redan är vid domstol anhängig, förvisar rätten densamma till särskilt utförande i laga ordning.

I detta sammanhang må närmare behandlas tvenne fall, då lagfartsansökning under vissa förutsättningar skall förklaras vilande, nämligen:

a) Då någon överlåtit* samma egendom på tva eller flera personer.

I detta fall gnäller den överlåtelse, vara lagfart först sökes, under förutsättning dock att sökanden vid förvärvet varit i god tro (d. v. s. icke haft kunskap om, att egendomen överlåtits på annan person). Sökes lagfart å de särskilda överlåtelserna på samma dag, gäller den tidigare överlåtelsen. Uppstår tvist om företrädet emellan överlåtelserna, skola de gjorda lagfart sansök-tiingarna förklaras vilande (§ 12 Lag-fartslagen).

Dessa stadganden hava tolkats så, att om på grund av överlåtelse, varom nu är fråga, två lagfartsansökningar samtidigt förekomma, äger rätten bevilja endera och avslå de övriga, därest ena sökandens företräde efter nyss angivna grunder är otvivelaktiga, samt därjämte någon medsökande icke bestrider det förhållande, som bestämmer företrädet (t. ex. att den först nämnde sökanden vid förvärvet varit i god tro eller att hams förvärv är tidigare än de övriga sökandenas). I annat fall böra samtliga ansökningar förklaras vilande, och sökandena hänvisas att i särskild rättegång utföra tvisten om företrädet dem emellan. Om den ena ansökningen redan är bifallen, då den andra göres, bör den senare avslås, i händelse den förre sökandens företräde är efter de givna regierna uppenbart, men i annat fall bör den senare ansökningen förklaras vilande och tvisten om företrädet hänvisas till särskild rättegång.

Den fråga, som skall instämmas, då lagfartsansökningarna sålunda förklarats vilande, är frågan om bättre rätt till egendomen, men däremot icke frågan, om lagfart skall beviljas eller icke. Den vinnade har att, med företeende av laga kraftvunnen dorn i den ifrågavarande rättegången, fullfölja lagfartsansökningen. Har åter lagfart redan beviljats för en av de sökande, bör den,

* Härunder innefattas endast frivillig överlåtelse och således ej tvångsförsäljning. (Jfr. i detta sammanhang N. J. A. 1906:26.)342

som instämmer talan om bättre rätt till egendomen, tillika yrka, att den erhållna lagfarten förklaras ogiltig. Bifallés detta yrkande, skall den sålunda vinnande parten fullfölja sin lagfarts-ansökan oc Ii får densamma då beviljad.

b) Om någon instämt klander å annans åtkomst till fast egendom eller käromål om återgång av köp, byte eller gåva av fastighet eller om lösningsrätt till frälse skatt ej ord, frälseränta eller annan fast egendom, samt lagfart å egendomen sökes samma dag anteckning om dylik talan skett i lagfartsprotokollet eller efteråt. I så fall skall lagfartsansökningen förklaras vilande, till dess laga kraftägande dorn i målet kan företes (§ 13 Lagfartslagen). (Jfr. N. J. A. 1886:457.)

Anm. 1. Den, som instämt talan av det i förevarande moment angivna slag, är skyldig att låta nämnda talan

antecknas i lagfartsprotokollet vid den eller de domstolar, inom vilkas domvärjo den ifrågavarande fastigheten är belägen. Om sådan anteckning ej skett, då käromålet första gången förekommer till handläggning, skall rätten förklara målet vilande samt förelägga käranden att inom viss tid föranstalta om dylik anteckning och inkomma med bevis därom, vid äventyr att käromålet eljest är på den ågångna stämningen "förfallet. Målet kan dock efter ny stämning återupptagas.

Anm. 2. Lagfartsärende, som blivit förklarat vilande, återupptages, då sökanden eller hans rättsinnehavare till rätten ingiver anmälan om j'ullföljd av ansökningen, varvid givetvis bör bifogas bevis, att det hinder, som föranlett att ansökningen förklarats vilande, blivit undanröjt. Har lagfartsansökan av visst skäl förklarats vilande, kan den vid senare fullföljd därav på annan grund avslås. (Jfr. N". J. A. 1904:90. Se även N. J. A. 1911:457.)

Formulär till anmälan om fullföljd av lagfartsansökan.

Till Örebro Rådhusrätt.

Sedan Rådhusrätten genom beslut den ...... förklarat min ansökan om

lagfart å fasta egendomen mr 0 i kvarteret Gripen, med adressnummer 00 vid Drottninggatan, vilande på den grund, att det av mig till stod för min ansökan åberopade, av ingeniören N. N. i livstiden upprättade testamente ännu icke vunnit laga kraft, får jag, med bifogande av bevis, att samma testamente icke blivit inom föreskriven tid överklagat (med bifogande dels av utdrag av den efter bemälde N. N. upprättade bouppteckning, utvisande hans närmaste arvingar, dels ock av skriftligt intyg av dessa, att testamentet av dem godkännes), härmed fullfölja ansökningen i fråga, under yrkande, att den sökta lagfarten å- ovan omförmälda fastighet måtte varda mig beviljad.

Örebro den ....

N. N.343

Om verkan av lagfart.

I § 15 av Lagfartslagen är den grundsats uttryckligen uttalad, att vunnen lagfart å fast egendom icke utgör hinder för ägande-rättens prövning i enlighet med de för varje särskilt fång stadgade grunder. I nämnda paragraf heter det nämligen: »utan hinder av lagfart må talan å fång lagligen prövas».

Detta stadgande gäller emellertid icke för följande två fall, nämligen:

A. Det fall, då någon överlåtit samma egendom på flera personer.

Den av dessa, som först söker lagfart å egendomen, blir dennas ägare, därest han vid sitt förvärv av egendomen var i god tro. Söka två eller flera av de ifrågavarande personerna samtidigt lagfart å egendomen, blir denna tillhörig den av nämnda personer, som före de övriga förvärvat egendomen. Har denna överlåtits å flera personer, och ingen av dessa sökt lagfart å egendomen, kommer denna att tillfalla den av de ifrågavarande personerna, som före de övriga förvärvat egendomen.

B. Det fall, som omnämnes i J. B. 11:4.

I detta lagrum stadgas, att om en person ej fått lagfart å fast egendom, vilken han förvärvat av någon, som genom löfte erhållit densamma, egendomen kan återtagas av den sistnämndes fång^esman, därest den egendom, han tillbytt sig, frånvunnits honom genom klander å hans fångesmans åtkomst till sistnämnda egendom.

Vidare är att märka, att om äganderätten till en fastighet från-domes någon, som å fastigheten erhållit lagfart, denna senare icke genom domen upphäves, utan att anteckning om nämnda dorn, på den vinnande partens begäran, kan verkställas i lagfartsboken, samt att genom dylik anteckning lagfarten blir utan verkan.

I detta sammanhang torde lämpligen böra erinras om följande regler, nämligen:

1) Överlåtelse av fastighet utgör ej hinder för fastighetens utmätning för förre ägarens gäld, såvida ej fastighetens nya ägare antingen redan sökt lagfart eller ock söker sådan sist å den allmänna rättegångsdag för lagfartsärenden,

som infaller näst efter fjorton dagar från utmätningen*.

Sökes lagfart inom denna tid, är utmätningen ej gällande mot nye ägaren, utom i det fall att den fordran, som utsökes, är in-

* överlåtelse, som skett efter egendomens utmätning för förre ägarens gäld, medför ej någon rätt, så vida ej utmätningen förfaller.34 i

tecknad i egendomen eller eljest sådan, att egendomen häftar för fordringen, fastän egendomen kommit nr gäldenärens hand. (lits. Lgn. I 82.)

2) Konkursbo kan återvinna fast egendom, som gäldenär en (jenom fång, som helt och hållet eller huvudsakligen har egenskap av gåva, avliänt sig av sådant värde, att borgenärerna genom egendomens avhändande tillskyndats avsevärd skada, så vida ej gåvotagaren sökt lagfart å egendomen mer än tre månader före konkursens början (Konk. Lgm. § 36, mom. 1).

I anledning av denna regel bör gåvotagareii söka lagfart å egendomen så tidiga som möjligt.

3) Om konkurs gäldenär före konkursen avhänt sig fast egendom, samt dennas nya ägare sökt lagfart först efter inställelsedagen i konkursen, räknas tiden för konkursboet att söka återvinna egendomen från den dag, lagfarten söktes.

Har egendomens nya ägare sökt lagfart före inställelsedagen, beräknas tiden att återvinna egendomen från sistnämnda dag. (Konk. Lgn § 37.)

4) Överlåtelse av fastighet utgör ej hinder för beviljande av inteckning på grund av förre ägarens medgivande eller för hans gäld, så länge fastighetens nye ägare ej sökt lagfart å densamma. '(Int. Lgn §§ 14 och 46.)

5) Hävd enligt 1881 års förordning räknas i regeln från dagen för lagfarts erhållande.

Har lagfart ej meddelats, kan således hävd enligt ovannämnda förordning ej åberopas.

6) Om försåld fastighet utgör föremål för lösningsrätt, får denna utövas, intill dess viss tid förflutit från det fastighetens nye ägare erhållit lagfart å densamma.

De stora olägenheter, vilka försummelse att i tid söka lagfart, enligt de i mom. 1—6 här förut angivna regler, kan medföra, böra givetvis mana varje förvärmare av fast egendom att så skyndsamt som möjligt lagfara med, sitt fång. Att han dessutom kan drivas därtill genom av rätten utsatta viten, är redan nämnt.

Om lagfartsärendens handläggning, klagan över beslut i lagfartsärende samt lagfartskostnad.

Såsom redan blivit nämnt, får lagfartsärende endast upptagas vid ordinarie domstolssammanträden. Vid rätten skall föras dels lagfartsprotokoll, dels lagfartsbok, vilken senare, på sätt redan nämnts., är att betrakta som ett register till lagfartsprotokollet. Förteckning å sökta lagfarter skall för varje halvt år upprättas av domaren å landet, särskilt för varje kommun, så ock av rätten i stad; och skall inom en månad efter halvårets, utgång ett exemplar av förteckningen sändas till vederbörande landsfiskal eller34o

stadsfiskal och ett annat till häradsskrivaren eller den tjänsteman i stad, som har att för taxering upprätta fastighetslängd.

Klagan över underrättens beslut i lagfartsärende föres genom besvär- hos vederbörande hovrätt inom den för besvär i tvistemål stadgade tid. Över hovrätts beslut i lagfartsärende klagas genom besvär hos Kungl. Maj:t i Högsta domstolen, jämväl inom vanlig besvärstid*.

Den, som söker lagfart, är skyldig att lösa protokoll jämte utdrag ur lagfartsboken samt, sedan ansökningen blivit beviljad, lagfartsbevis. I lagfartsbeviset skall fånget samt vid köp jämväl köpeskillingen anmärkas, samt tillika utsättas möjligen befintligt villkor, som inskränker ägarens rätt att överlåta eller med inteckning belasta egendomen. I stad eller därmed jämförlig ort, där tomtindelning finnes, skall även, den lagfarna tomtens läge och storlek antecknas i lagfartsbeviset.

Enligt K. F. ang. stämpelavgiften, skola nedannämnda fångeshandlingar rörande fast egendom, då lagfart sökes på grund av desamma, förses med stämpel till följande belopp, som skola av den lagfartssökande erläggas, nämligen:

1) Köpeavhandling eller av offentlig myndighet utfärdad köpe-liandling, bytesbrev samt fångeshandling å fast egendom, förvärvad genom expropriation: en krona för varje fulla 100 kronor av egendomens värde; dock att avhandling, på grund varav lagfart sökes för bankaktiebolag eller solidariskt bankbolag, då egendomen är avsedd för bankens inrymmande, eller för annat aktiebolag, som icke är berättigat att. erhålla statslån från egnahemslånefonden eller jordförmedlingsfonden, skaM beläggas med stämpel av 2 kronor för värj ei fulla 100 kronor av egendomens värde.

Är köparen svensk medborgare, som icke under nästföregående året taxerats enligt förordningen om inkomst- och förmögenhetsskatt för ett taxerat belopp av minst 1,800 kronor, förses köpe-avhandlingen där egendomens värde icke överstiger 5,000 kronor, med stämpel allenast av 60 öre för varje fulla 100 kronor av egendomens värde, samt om värdet överstiger 5,000 kronor men icke 8,000 kronor med stämpel av 80 öre för varje fulla 100 kronor av egendomens värde. Fångeshandling, på grund varav lagfart sökes å järnväg, är fri från stämpel.

* I detta sammanhang! må dock erinras om 30 kap. 5 § Rättegångsbalken, så lydande:

»Hovrätts slutliga utslag i dit fullföljt tvistemål dier ärende rörande penningar eller sådant, som1 kan skattas i penningar, må ej överklagas, när värdet av vad parten i hovrätten tappat uppenbarligen icke uppgår till ett ii senifemhundra kron o r. Rörer målet jämväl sådant, som ej kan skattas i penningar, och har utslaget därutinnan gått parten emot, äge han dock fullfölja talan i målet.»

Advokaten, 44346

Då köpeavhandling*, bytesbrev eller fångeshandling vid expropriation, utan tillägg till eller förändring i stadgade villkor, överlåtes inom den för lagfart föreskrivna tid, räknat från första fånget, och inom samma tid företes för erhållande av lagfart, skall stämpelbeläggning äga rum allenast för sista fånget, därest handlingen i fråga åtföljes av skriftlig, av kontrahenterna på heder och samvete avgiven förklaring, att icke i någon form lämnats eller skall lämnas annan betalning i förevarande hänseende än den, som finnes -upptagen i den för lagfart företedda fångeshandlingen.

2) Gåvobrev å fast egendom: en krona för varje fulla 100 kronor av egendomens värde, vilket skall erläggas utöver den stämpel, som utgår enligt förordningen om arvsskatt och skatt för gåva.

3) T estamente om fast egendom skall, då det för lagfart företes, utöver den stämpel, som utgår enligt förordningen om arvsskatt och skatt för gåva, förses med stämpel av en krona för varje fulla 100 kronor av egendomens värde.

4) Fideikommissbrev om fast egendom skall, då det företes för lagfarts erhållande, utöver den stämpel, som utgår enligt förordningen om arvsskatt och skatt för gåva, förses med stämpel av en krona för varje fulla 100 kronor av egendomens värde.

5) Brev eller resolution å skattelösen av krono jord: 5 kronor, men då lagfart på grund av dylik handling sökes för aktiebolag, som icke driver bankrörelse, 10 kronor.

Då stämpelavgift skall utgå efter värdet av fast egendom, får detta icke upptagas högre än nästföregående årets taxeringsvärde, men skall vid köp beräknas efter den i penningar bestämda köpeskillingen, så framt denna överstiger nämnda värde. I fråga om fast egendoms taxeringsvärde har en i enlighet med gällande uppbördsreglemente upprättad debetsedel lika vitsord som av vederbörande tjänsteman utfärdat taxeringsbevis. Finnes för fast egendom icke särskilt taxeringsvärde, skall såsom sådant anses det värde, vartill egendomen skattas enligt intyg av trovärdiga män eller efter domarens prövning.

Till stämpel å köpe- och bytesbrev skola kontrahenterna bidraga med hälften vardera, såvida ej annorlunda dem emellan avtalats. Yid lagfart å fång genom expropriation eller inrop å exekutiv auktion skall stämpeln gäldas av

lagfartssökanden ensam.

Då lagfart sökes å fastighet, belägen inom olika domstolars områden, och överlåtelsen av äganderätten till fastigheten skett genom en enda handling, skall denna handling vid den domstol, där den först företes, förses med stämpel, beräknad efter fastighetens fulla värde.347

När på grund av bestämmelserna i fideikommissbrev eller annat testamente eller i gåvobrev fast egendom skall övergå till flera personer efter varandra, skall fideikommissbrevet, testamentet eller gåvobrevet förses med stämpel varje gång, då, efter det egendomen övergått till ny innehavare, lagfart därå sökes.

Om hävd.

Hävd kan i korthet betecknas såsom förvärv av en rätt (vanligen äganderätt) till fast egendom*, grundat på oavbruten utövning av samma rättighet under i lag föreskriven tid. Ändamålet med lagbestämmelserna, om hävd är tydligen att förekomma den osäkerhet i de allmänna rättsförhållandena, som skulle bliva en följd därav, att en persons rätt, framför allt hans äganderätt, till fast egendom under en obegränsad tidiymd kunde göras till föremål för tvist.

Hävd är att betrakta som en art av preskription i vidsträckt bemärkelse. Preskription kan nämligen indelas i tvenne arter, den ena bestående däri, att man förvärvar ett ting eller en rättighet, som man förut innehaft eller utövat, den andra(åter bestående däri, att en rättighet, som någon äger mot en annan, går förlorad, och att denna senare sålunda, befrias från sin förbindelse. För att beteckna den förra arten av preskription, för så vitt den har avseende på fast egendom eller därmed förenade rättigheter, användes i vår lag uttrycket hävd.

Tvenne väsentligt skiljaktiga slag av hävd finnas enligt svensk rätt, nämligen viss tids hävd, och urminnes liävd, vilka här efteråt skola var för sig avhandlas.

Om viss tids hävd.

Viss tids besittning av fast egendom skyddar, under vissa förutsättningar i övrigt, förvärvare av egendomen mot annans klander å hans fång, även om den sistnämnde eljest skulle äga bättre rätt till fastigheten i: fråga. Förvärvaren har genom att under föreskriven tid hava utövat en ägares befogenhet över egendomen vunnit hävd därå. Viss tids hävd kan dock endast åberopas till skydd för äganderätt till fast egendom, men gäller däremot icke andra rättigheter, såsom nyttjanderätt, servitutsrätt, rätt till av-komst o. s. v.

* 1 fråga om lös egendom motsvaras hävden av förvärv i god tro med åtföljande besittning'. 347

När på grund av bestämmelserna i fideikommissbrev eller annat testamente eller i gåvobrev fast egendom skall övergå till flera personer efter varandra, skall fideikommissbrevet, testamentet eller gåvobrevet förses med stämpel varje gång, då, efter det egendomen övergått till ny innehavare, lagfart därå sökes.

Om hävd.

Hävd kan i korthet betecknas såsom förvärv av en rätt (vanligen äganderätt) till fast egendom*, grundat på oavbruten utövning av samma rättighet under i lag föreskriven tid. Ändamålet med lagbestämmelserna, om hävd är tydligen att förekomma den osäkerhet i de allmänna rättsförhållandena, som skulle bliva en följd därav, att en persons rätt, framför allt hans äganderätt, till fast egendom under en obegränsad tidiymd kunde göras till föremål för tvist.

Hävd är att betrakta som en art av preskription i vidsträckt bemärkelse. Preskription kan nämligen indelas i tvenne arter, den ena bestående däri, att man förvärvar ett ting eller en rättighet, som man förut innehaft eller utövat, den andra(åter bestående däri, att en rättighet, som någon äger mot en annan, går förlorad, och att denna senare sålunda, befrias från sin förbindelse. För att beteckna den förra arten av preskription, för så vitt den har avseende på fast egendom eller därmed förenade rättigheter, användes i vår lag uttrycket hävd.

Tvenne väsentligt skiljaktiga slag av hävd finnas enligt svensk rätt, nämligen viss tids hävd, och urminnes liävd, vilka här efteråt skola var för sig avhandlas.

Om viss tids hävd.

Viss tids besittning av fast egendom skyddar, under vissa förutsättningar i övrigt, förvärvare av egendomen mot annans klander å hans fång, även om den sistnämnde eljest skulle äga bättre rätt till fastigheten i: fråga. Förvärvaren har genom att under föreskriven tid hava utövat en ägares befogenhet över egendomen vunnit hävd därå. Viss tids hävd kan dock endast åberopas till skydd för äganderätt till fast egendom, men gäller däremot icke andra rättigheter, såsom nyttjanderätt, servitutsrätt, rätt till av-komst o. s. v.

* 1 fråga om lös egendom motsvaras hävden av förvärv i god tro med åtföljande besittning'. 347

När på grund av bestämmelserna i fideikommissbrev eller annat testamente eller i gåvobrev fast egendom skall övergå till flera personer efter varandra, skall fideikommissbrevet, testamentet eller gåvobrevet förses med stämpel varje gång, då, efter det egendomen övergått till ny innehavare, lagfart därå sökes.

Om hävd.

Hävd kan i korthet betecknas såsom förvärv av en rätt (vanligen äganderätt) till fast egendom*, grundat på oavbruten utövning av samma rättighet under i lag föreskriven tid. Ändamålet med lagbestämmelserna, om hävd är tydligen att förekomma den osäkerhet i de allmänna rättsförhållandena, som skulle bliva en följd därav, att en persons rätt, framför allt hans äganderätt, till fast egendom under en obegränsad tidiymd kunde göras till föremål för tvist.

Hävd är att betrakta som en art av preskription i vidsträckt bemärkelse. Preskription kan nämligen indelas i tvenne arter, den ena bestående däri, att man förvärvar ett ting eller en rättighet, som man förut innehaft eller utövat, den andra(åter bestående däri, att en rättighet, som någon äger mot en annan, går förlorad, och att denna senare sålunda, befrias från sin förbindelse. För att beteckna den förra arten av preskription, för så vitt den har avseende på fast egendom eller därmed förenade rättigheter, användes i vår lag uttrycket hävd.

Tvenne väsentligt skiljaktiga slag av hävd finnas enligt svensk rätt, nämligen viss tids hävd, och urminnes liävd, vilka här efteråt skola var för sig avhandlas.

Om viss tids hävd.

Viss tids besittning av fast egendom skyddar, under vissa förutsättningar i övrigt, förvärvare av egendomen mot annans klander å hans fång, även om den sistnämnde eljest skulle äga bättre rätt till fastigheten i: fråga. Förvärvaren har genom att under föreskriven tid hava utövat en ägares befogenhet över egendomen vunnit hävd därå. Viss tids hävd kan dock endast åberopas till skydd för äganderätt till fast egendom, men gäller däremot icke andra rättigheter, såsom nyttjanderätt, servitutsrätt, rätt till av-komst o. s. v.

* 1 fråga om lös egendom motsvaras hävden av förvärv i god tro med åtföljande besittning'.348

Hävd av det slag, varom här är fråga, kan vinnas antingen jämlikt nya hävdelagen (Kungl, förordn, om tjuguårig hävd den 22 april 1881) eller enligt gamla hävdelagen (Kungl, förklaring den 14 maj 1805, jämförd med G. B. 11:8), vilka båda hävde* lagar, på sätt nedan skall visas, ännu äga tillämpning vid sidan av varandra. I 1881 års förordning omtalas endast ett slag av hävd, varom 1805 års förklaring innehåller stadganden, kan indelas i tvenne huvudslag, ettårig hävd, samt viss längre tids hävd, som vanligen kallas tjuguårig hävd, ehuru hävdetiden här i verkligheten är till sin längd obestämd.

A. Tjuguårig hävd enligt 1881 års förordning.

De allmänna bestämmelserna om detta slag av hävd innehållas i förordningens §§1 och 2, i vilka det stadgas, dels att:

a) om någon i god tro åtkommit fast egendom och den, efter vunnen lagfart, såsom ägare besuttit utan avbrott under sammanlagt tjugu år, då må ej klander, som därefter på grund av äldre rätt instämmes, emot hävden gälla (§ 1) ; dels ock att:

b) om två eller flera, var efter annan, såsom ägare haft fast egendom i besittning utan avbrott under sammanlagt

tjugu år, sedan lagfart å den förstes fång meddelades, då är klander, som på grund av äldre rätt efter nämnda tid instämmes, icke gällande mot hävden, därest den, som vid slutet av samma tid innehade egendomen, eller annan, till vilken den sedermera före klandrets instämmande övergått, var i god tro, när lian egendomen åtkom. Innan lagfart å senare innehavares fång blivit beviljad, äger dock denne, ändå att han är i god tro, icke till sitt fredande från klander räkna sig hävd till godo, »utan så är att föregående innehavaren, om han suttit i egendomen kvar, då klandret anställdes, kunnat därifrån på grund av hävdenligt nu stadgade grunder sig värja» (§ 2).

Till utveckling av dessa stadganden torde följande regler kunna uppställas rörande villkoren för vinnande av hävd enligt 1881 års förordning.

I. Fastighetens besittare skall vara en sådan person, som äger rätt att här i riket förvärva och, besitta fast egendom.

I enlighet med förut angivna regler tillkommer dylik rätt:

a) alla fysiska personer, som äga svensk medborgarerätt ^

b) juridiska personer (bolag, korporationer etc.) med å sid. 254—256 angivna undantag; samt

c) utlänningar, som ej äro svenska medborgare, därest de erhållit särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t.

Har besittning av fast egendom infallit delvis under den tid, då besitt ären enligt nu angivna regler saknat rätt att besitta, och delvis efter det dylik rättighet medgivits, torde emellertid be-349

sitt aren, förutsatt att han vid det tillfälle, då hävden skall tillgodonjutas, är behörig att besitta, äga rätt att för vinnande av hävd åberopa hela besittniiigstiden.

II. Fastighetens b es it tar e måste hava förvärvat den i god tro saint vunnit lagfart d sitt fång och ander viss tid oavbrutet besuttit fastigheten såsom ägare.

Åtkomsten av fastigheten kan för att grundlägga hävd ske genom vilket fång som helst, vara lagfart kan erhållas. Något uttryckligt stadgande, att förvärvet skall vara ett till formen lagligt fång finnes icke och har väl ansetts överflödigt på den grund, att dylikt fång utgör en nödvändig förutsättning för vinnande av lagfart. Men om nu genom förbiseende lagfart har blivit beviljad å ett fång, som till formen lider av brister (t. ex. på grund av ett köpekontrakt utan säljarens underskrift), torde man, i saknad av ett stadgande om ett till formen lagligt fång såsom villkor för hävd, vara berättigad att antaga, att fångets olaglighet icke utg^ör hinder för vinnande av hävd. Härom råda dock olika meningar.

För att en förvärvare skall anses vara i god tro, fordras först och främst, att han verkligen ej avvetat bristerna i sitt fång, d. v. s. den eller de omständigheter, som förhindrat äganderättens övergång i och med fånget. Han är sålunda i god tro, om han t. ex. var i okunnighet om, att den, som överlät egendomen, icke var rätt ägare till densamma. Förutom dylik okunnighet om de verkliga omständigheterna vid förvärvet anses även okunnigheten om lagens bud kunna åberopas såsom stod för att förvärvaren handlat i god tro.

Emellertid torde en förvärvare, även om han kan åberopa okunnighet av någotdera av dessa slag, icke kunna anses hava varit i god tro, om han vid ingående av överlåtelseavtalet brustit i den omsorg, som en ordentlig man ådagalägger i sina angelägenheter. Yid bedömandet härav måste dock givetvis stor hänsyn tagas till personens samhällsställning, bildningsgrad och förståndsutveckling.

Var och en, som åberopar hävd, anses, till dess motsatsen bevisas, hava, varit i god tro vid åtkomsten. Dock får man icke ställa allt för stränga fordringar på bevisningen om ond tro hos förvärvaren. Även om denne icke kan styrkas hava varit medveten om den fånget vidlådande bristen, måste han åses hava handlat i ond tro, om den, som instämmer klander, kan ådagalägga sådana omständigheter, som häntyda på en tillräcklig försumlighet av förvärvaren att anskaffa sig kännedom om dylik brist.

Den goda tro, som erfordras för hävd, behöver endast förefinnas vid själva åtkomsten av fastigheten, alltså vid det tillfälle, då äganderätten övergår på förvärvaren. Att denne sedermera erhåller kännedom om fångets

olaglighet, inverkar icke på häv-350

den. Om alltså t. ex. en person B ej före den 1 maj känner någon olaglighet i fråga om en annan person Ars fång till egendomen X, samt A dör nämnda dag och efterlämnar B såsom arvinge, så är B i god tro vid åtkomsten, även om han, innan han erhåller kännedom om dödsfallet, får reda på det olagliga i A:s åtkomst till X. Likaså om B ej vid dödsfallet känner, att bland A:s kvarlåtenskap ingår X, och ej heller vet, att X blivit någon olagligen avhänd, så anses B vara i god tro, även om det under tiden mellan dödsfallet och B:s kännedom, att A efterlämnar X, blivit B bekant, att A olagligen förvärvat X. Men om B vid A:s död vet att X blivit någon olagligen avhänd, är B i ond tro, även om han vid dödsfallet ej äger kunskap om, att A efterlämnat X.

Förutom god tro vid förvärvet fordras för hävd, att förvärvaren erhållit lagfart å sitt fång. Den dag, då lagfart beviljades, utgör nämligen just utgångspunkten, från vilken hävden börjar att beräknas. Utan vunnen lagfart kan tjuguårig hävd enligt här ifrågavarande förordning aldrig åberopas. Fordran på lagfart har tillkommit för att undvika möjligheten att hävdetiden kan gå till ända, utan att rätte ägaren får kännedom om den anledning* till klander, som förefinnas i den olaglige besittarens innehav av fastigheten, vilket innehav genom lagfarten offentliggöres.

Beträffande kravet pä god tro och lagfart måste man emellertid skilja mellan tvenne fall, nämligen:

a) Om den, som vill åberopa hävd, besuttit egendomen ända frän hävdetidens början.

I denna händelse kan hävd åberopas, så snart tjugu år förflutit från den dag, då lagfarten beviljades, därest den, som vunnit lagfarten, var i god tro vid förvärvet av egendomen.

b) Om egendomen under eller efter hävdetiden gått genom tvä eller flera händer.

I detta fall fordras för hävd antingen, att den, som vill åberopa hävden, varit i god tro vid sitt förvärv samt erhållit lagfart å sitt fäng, eller ock att såväl 'nämnde person som den, vilken närmast före honom besuttit egendomen, varit i god tro, då de förvärvade densamma.

I denna händelse kräves sålunda antingen lagfart å första och sista fånget samt god tro hos siste förvärvaren eller ock lagfart å första fånget samt god tro såväl hoa siste förvärvaren som hos hans närmaste företrädare. God eller ond tro hos tidigare förvärmare inverkar däremot icke på hävden, ej heller den omständigheten, om andra innehavare än de här omnämnda fått lagfart eller ej. I förbigående må påpekas, att med »siste förvärvaren.» här givetvis icke behöver förstås den, som innehar egendomen vid hävdetidens utgång, utan avses därmed den person, som besitter fastigheten, då klander anställes, och hävd351

följaktligen behöver åberopas, ban må för övrigt hava kommit till besittningen bur lång tid som helst efter de tjugu hävdeårens förlopp.

Exempel på betydelsen av god tro och lagfart skola längre fram anföras i sammanhang med jämförelse mellan nya och gamla hävdelagen.

Ett ytterligare villkor för hävd är, som nämnt, viss tids oavbruten besittning såsom ägare.

Den stadgade besittnings- eller hävdetiden är tjugu år och räknas i regel från den dag, då lagfart beviljades å det olagliga fånget.

Från förestående regel, att lagfarten utgör utgångspunkten föl den tjuguåriga hävden, gälla dock följande undantag:

1) Hävdetidens utgångspunkt är den 1 januari 1882 (då 1881 års förordning trädde i kraft), då fråga är om fång, vara lagfart beviljats under tiden mellan den 1 januari 1876 (då lagfartslagen trädde i kraft) och den 1 januari 1882.

2) Hävdetidens utgångspunkt är likaledes den 1 januari 1882 för de fång, vara lagfart (fasta) beviljats före den 1 januari 1876, men vilka antecknats i lag fartsprotokollet före den 1 januari 1882.

3) Hävdetidens utgångspunkt är den dag, då anteckning om fånget och fastan skett i lagfartsprotokollet, för de fång, vara lagfart (fasta) beviljats före den 1 januari 1876, och vilka antecknats i lagfartsprotokollet efter den 1 januari 1882.

Besittning, som ägt rum före den 1 januari 1882, får alltså aldrig inräknas i hävdetiden, då hävd enligt 1881 års förordning åberopas. Om senare besittning skall få räknas innehavaren till godo, är åter, såsom av det ovan anförda framgår, beroende på, när lagfart enligt nu gällande lagfartslag blivit beviljad, eller, i fråga om äldre fång, när anteckning skett i lagfartsprotokollet om lagfart (fasta), som meddelats enligt gamla lagfartslagen.

Såsom redan förut blivit antytt, behöver egendomen icke under den nu i fråga varande hävdetiden innehavas av en och samma person, utan en senare innehavare äger tillgodoräkna sig tidigare innehavares besittning.

Den eller de personer, som under hävdetiden haft egendomen i sin besittning, skola hava besuttit den såsom ägare. Detta uttryck inebär, att personen eller personerna i fråga antingen omedelbart såsom ägare suttit å egendomen eller ock, om egendomen förvaltats av annan, dock kunnat i fråga om egendomen handla med ägares rätt.

Besittningen måste vidare hava varit oavbruten. Avbrott i besittningeii kan ske därigenom att:

a) rätte ägare under hävdetiden kommer i verklig besittning av egendomen; eller352

b) rätte arjar en under hävdetiden instämmer och delgiver klandertalan, som leder till åsyftad påföljd, vare sig domen i klandermålet meddelas före eller efter den lagbestämda liävdetidens utgång; eller

c) en annan person än den olaglige besittaren eller egendomens rätte ägare med våld tilltvingar sig herraväldet över egendomen, detta även om egendomen sedermera av den olaglige besittaren återfås, dock givetvis endast under förutsättning, att avbrottet i besittningen ådagalägges med otvetydiga bevis.

III. Föremål för viss tids hävd enligt 1881 års förordning måste vara en självständig fastighet, icke en viss äga eller i allmänhet ett tillbehör till en fastighet. Vad som förstås med självständig fastighet, är redan förut angivet (sid. 282). Hävd av ifrågavarande slag kan sålunda åberopas till skydd för hemman och med desa likställda lägenheter, hemmansdelar och delar av dylika lägenheter, för alltid avsöndrade lägenheter, självständig fastighet i stad i enlighet med den gängse indelningen o. s. v. Däremot kan dylik hävd icke göras gällande i gränstvister, i vilka åter, såsom framdeles: skall visas, urminnesvården har sin största betydelse.

Med nyss angivna inskränkning kan emellertid all fast egendom bliva föremål för tjuguårig hävd enligt 1881 års förordning, sålunda även krono jord av alla slag* ävensom fast egendom, som tilhör allmän inrättning exempelvis städernas donationsjord o. s. v.

B. Viss tids hävd enligt 1805 års förklaring.

Olikheterna mellan gamla och nya hävdelagen hava sin grund och förklaring i den väsentliga skiljaktigheten uti de båda lagarnas; allmänna ståndpunkt. Medan sålunda 1881 års förordning kan sägas; uppställa och besvara spörsmålet: »huru lång tid och under vilka villkor måste en person, såsom ägare besitta fast egendom, för att bliva förvissad om sin äganderätts orubb-ligliet?» giver åter 1805 års förklaring svar på frågan: »huru länge står en ägares rätt att återvinna fast egendom öppen?»

Enligt 1805 åra förklaring finnas, som förut nämnts, tvenne slag av hävd, nämligen:

a) ettårig hävd.

Stadgandet härom innehåller, att en var, som vill anställa klander å annans åtkomst till fast egendom, är skyldig att inom natt och år från den tid, som i varje särskild händelse är bestämd, eller, när sådan tid icke finnes stadgad, från den dag anledningen till dylikt klander för rätte ägaren yppades och han kom i tillfälle att bevaka och lagligen utföra sin rätt, genom stämning fullfölja sådant klander, vid äventyr att vidare talan därå eljest anses försutten.353

b) tjuguårig hävd.

Det allmänna stadgandet Lärom i 1805 års förklaring innefattar, att all på god tro vunnen och med verklig besittning förenad åtkomst till jord, å landet eller hus och tomt i staden av sådan beskaffenhet, att därom mellan enskilda kan avhandlas, vilken icke blivit i behörig ordning klandrad av den förmente ägaren eller innehavaren, som egendomen skulle vara avhänd, i hans livstid, ej heller av hans arvingar eller rättsinnehavare inom tjugu år från hans dödsdag, efter sistnämnda tids förlopp är fri från vidare klander.

Den art av hävd, som detta stadgande avser, är tydligen ämnad att komma till användning, då den förmente rätte ägaren till fastigheten dött ntan att hava anställt klander. Förmodligen för att undvika gagnlösa efterforskningar, huruvida rätte ägaren, jämlikt reglerna för den ettåriga hävden, försuttit sin klanderrätt eller icke, har lagstiftaren, utan avseende på denna omständighet, bestämt en viss tid, inom vilken hans rättsinneliavare skola göra sina anspråk gällande, såvida de vilja återvinna egendomen från en besittare därav, som var i god tro vid förvärvet, nämligen tjugu år från rätta ägarens död. Från denna synpunkt kan sålunda detta slags hävd kallas tjuguårig, ehuru hävdetiden i verkligheten, med hänsyn till tidpunkten för avhändandet, vanligen bliver vida längre.

För jämförelse mellan den gamla och nya hävdelagen skola här i korthet angivas villkoren för åberopande av hävd enligt 1805 års förklaring. Dessa villkor äro:

I. Att förvärvaren av fastigheten i fråga äger rätt att här i riket förvärva och besitta fast egendom.

Här gälla samma regler, som fornt äro angivna för hävd enligt 1881 års förordning.

II. Förvärv i god tro, besittning såsom ägare samt viss hävdetid.

Här framträda just de väsentliga skiljaktigheterna mellan gamla och nya hävdelagen.

God tro vid förvärvet erfordras även för hävd enligt 1805 års förklaring, åtminstone för den tjuguåriga hävden, men här är det tillräckligt, om dylik god tro funnits hos siste förvärvaren, d. v. s. hos den, som åberopar hävden. Om egendomen gått genom flera händer, inverkar sålunda ej tidigare förvärmares goda eller onda tro på hävden. Liksom för hävd enligt 1881 års förordning, behöver den goda tron endast förefinnas vid förvärvet, varemot senare vetskap om fångets olaglighet ej hindrar hävden.

Huruvida god tro vid förvärvet erfordras för den ettåriga hävden, är emellertid, såsom antytt, omtvistat. Något stadgande därom finnes icke.

Även för hävd enligt gamla hävdelageii uppställes i allmänhet den fordran, att egendomen blivit åtkommen genom ett till formen lagligt fäng. Endast då de i lagen stadgade former för överlåtelse av äganderätt blivit iakttagna, skulle sålunda hävd kunna åberopas. Denna mening bestrides emellertid, icke utan skäl, under påstående, att även ett till formen olagligt fång kan grundlägga hävd enligt gamla lagen, så mycket mera som någon fordran på vunnen lagfart, vilket ju i sig innebär ett krav på laga fång, här icke föreligger såsom förutsättning för hävd.

Besittning såsom ägare utgör vidare villkor jämväl för hävd enligt 1805 års förklaring. Besittningen; skall vara oavbruten i den mening, att dels den, som åberopar hävd, alltifrån sitt förvärv innehaft egendomen utan något sådant avbrott, som förut (sid. 351) är omtalat, och dels, om egendomen gått genom flera händer, klandertalan ej heller blivit mot föregående innehavare av egendomen, sedan den kom ur förmente ägarens; hand, an-hängiggjord och av rätten gillad.

Kravet på oavbruten besittning är sålunda, här vida mindre strängt än för hävd enligt nya lagen. Skillnaden framträder, såsom av det ovan sagda framgår, då egendomen under hävdetiden gått genom flera händer. Den, gom vill åberopa hävd enligt nya. lagen, måste nämligen då leda sin rätt tillbaka från fångesman till fångesman ända till hävdebegynnaren, d. v. s. till den, genom vars förvärv egendomen skulle hava, avhänts rätte ägaren. Hela denna kedja av besittning får icke hava avbrutits, vare sig verkligen eller genom godkänt klander (jfr sid.

351), om hävd skall kunna åberopas.. För att hävd enligt gamla lagen skall kunna av någon åberopas, erfordras däremot endast, att hans egen besittning: varit i nyss angivna mening oavbruten, ävensom att hävdetiden i övrigt förgått utan godkänd klandertalan. Verkliga avbrott i tidigare innehavares besittning inverka, sålunda icke här på hävden.

Orsaken till denna väsentliga olikhet ligger i den förut omnämnda skiljaktigheten i de båda lagarnas allmänna, ståndpunkt. Medan nämligen, enligt nya lagen, den oavbrutna, besittningen utgör förnämsta grunden till hävden, grundar sig denna, enligt gamla lagen, förnämligast på rätte ägarens försumlighet att inom viss! tid göra sin talan gällande.

Den ettåriga hävdetiden skulle, enligt 1805 års förklaring, räknas antingen från a) den tid, som i varje händelse blivit bestämd,* eller från b) den dag anledning till klander för rätte ägaren yppades, och han kom i tillfälle att bevaka sin rätt.

* En dylik tidpunkt var t. ex. bestämd i GB 11:8.. Här stadgas nämligen, att hustru, vars man sålt hennes enskilda fastighet utan hennes samtycke, ägde anställa klandertalan inom natt och år, efter det hon fick veta aen 'olagliga föryttringen. Dog hon före mannen, ägde hennes arvingar klandra inom natt och år efter hennes död.355

För att anledning' till klander skall anses hava, yppats för rätte ägaren, fordras, att denne fått vetskap om, dels att egendomen blivit honom avliänd, dels ock att en annan olagligen besitter denna och. utövar de i äganderätten därtill ingående befogenheter.

Då rätt© ägaren erhållit dylik vetskap, börjar sålunda hävdetiden att löpa, såvida rätte ägaren vid nämnda tidpunkt var i tillfälle att bevaka sin rätt. Hinder härför kunna vara »jukdom, fängelse, vistelse utomlands o. s. v. Hävdetiden räknas då från det hindret uphörde.

Den tjuguåriga hävdetiden åter räknas från rätte ägarens död. Den tid, som dessförinnan förflutit från det olagliga, avhän-dandet, inräknas sålunda ej.

Bestämmelsen om rätte ägarens död såsom utgångspunkt för detta slag av hävd medför givetvis, att dylik hävd icke kan åberopas till försvar för egendom, vars rätte ägares tillvaro icke är underkastad avbrott genom döden. Mot staten och korporationer kan därför aldrig tjuguårig" hävd enligt gamla hävdelagen åberopas, och troligen ej heller mot bolag, åtminstone aktiebolag. Bolaget, särskilt aktiebolaget, kan ju fortleva som juridisk person, fastän alla dess ursprungliga fysiska innehavare avlidit.

Emellertid får stadgandet om den tjuguåriga hävdetiden icke tolkas så, att rätte ägarens arvingar ovillkorligen skulle vara avskurna från väckande av klander, så snart tjugu år förflutit från nämnde ägares död. Klanderrätten står även efter denna tid öppen för dem, så länge något förvärv i god tro av egendomen icke> ägt rum. Först när dylikt förvärv skett, och tillika de tjugu åren förflutit, är klanderrätten avskuren.

Däremot har det otvivelaktigt varit lagstiftarens mening, att rätte ägarens arvingar icke skulle äga nämnda, klanderrätt, därest rätte ägaren själv, oaktat han haft anledning till klander och varit i tillfälle att bevaka, sin rätt, försummat att inom den stadgade tiden av natt och år anställa klander. Då det emellertid är ytterst svårt att åstadkomma tillräcklig bevisning härutinnan, har lagtillämpningen gått i den riktningen att utan vidare antaga, att ägarens rätt att anställa klander bevarats under hela hans livstid, därest, icke motsatsen bevisas.

Vunnen lagfart, som ju utgör ett grundvillkor för hävd enligt nya lagen, är utan betydelse för hävd enligt 1805 års förklaring.

Till sammanfattning av det ovan anförda och till jämförelse ined nya lagens hävdevillkor, bör erinras, att villkoren för tjuguårig hävd enligt 1805 års förklaring äro:

1) att den, som åberopar hävd, förvärvat egendomen i god tro;

2) att han alltifrån tidpunkten för detta sitt förvärv utan avbrott såsom ägare besuttit egendomen; samt

3) att då klander anställes, minst tjugu år förflutit från rätte ägarens död, utan att förut dylikt klander blivit väckt

och av rätten gillat.356

Till sist må i detta sammanhang följande exempel anföras, utvisande, när tjuguårig hävd, särskilt med hänsyn till god eller ond tro vid förvärvet, skall anses vunnen enligt gamla och enligt nya hävdelagen.*

A:s fasta egendom har blivit honom olagligen avhänd av B. B har därefter överlåtit egendomen på C, varefter D och E jämväl under hävdetiden såsom ägare innehaft densamma. Mot E, som vid hävdetidens slut är innehavare av egendomen, anställer A klander. Beträffande C:s, D:s och Ers goda eller onda tro antages följande förhållanden vara för handen:

a) C ond tro och lagfart, D ond tro, E god tro.

Enligt 1805 års förklaring: E har vunnit hävd.

Enligt 1881 års förordning: E kan ej åberopa hävd.

b) C god tro och. lagfart, 1) ond tro, E god tro.

Enligt 1805 års förklaring: j Enligt 1881 års förordning: E har vunnit hävd. ' E kan ej åberopa hävd.**

c) C ond tro och lagfart, 1) god tro, E god tro.

Enligt båda h avdela garna: E har vunnit hävd.

d) C ond tro och lagfart, D ond tro, E god tro och lagfart.

Enligt båda häv dela g ärna: E har vunnit hävd.

III. Att den fasta egendom, vara hävd åberopas, är:

a) en självständig fastighet. Härom gäller vad förut (sid. 851) sagts om hävd enligt nya lagen; och

b) egendom av sådan beskaff enhet, att därom kan avhandlas mellan enskilda personer.

På grund av sistnämnda inskränknings som icke har någon motsvarighet i nya lagen, och som, enligt en åsikt, endast äger tillämpning å den tjuguåriga hävden i .1805 års förklaring, kan sålunda hävd (åtminstone tjuguårig) enligt nämnda förklaring icke vinnas å åtkomst till fastighet civ krononatur, fast egendom, som är upplåten till allmänt bruk, städerna tillhörig jord, kyrkans jordegods, egendom, som är avsedd för allmänt ändamål o. s. v.***

* Den i exemplet omnämnda lagfarten är, som nämnt, av betydelse endast för hävd enligt 1881 års förordning.

** Utgången blir i detta fall densamma, även om D, utan att ha varit i god tro, vunnit lagfart.

*** Att tjuguårig hävd1 enligt 1805 års förklaring redan av det skäl, att utgångspunkt för hävdetiden saknas, ej kan åberopas mot kronan och korporationer, är förut (sid. 355) nämnt.)'<',När kan 1805 års förklaring fortfarande tillämpas?

Då lagstiftaren med 1881 års förordning, vilken, som redan nämnts, trädde i kraft den 1 januari 1882, införde en ny hävde-lag*, måste man givetvis, här kanske mera än på andra områden, söka förebygga, att de anspråk, som under skydd av den äldre lagen uppvuxit, genom den nya lagen kränktes. Detta bar också skett genom stadgandet i § 5 av nya hävdelagen, enligt vilket lagrum den äldre hävdelagen fortfarande skall tillämpas under följande villkor, nämligen:

1) att fast egendom blivit avhänd rätte ägaren före den 1 januari 1882; och

2) att frihet från klander vinnes tidigare med tillämpning av 1806 ars förklaring än enligt bestämmelserna, i 1881 års förordning ; samt

3) att, då fråga är om ettårig hävd, jämväl det förhållande, varifrån hävdetiden räknas, inträffat före den 1 januari 1882.

Genom sistnämnda stadgande är den ettåriga hävden numera i själva verket till all kraft och verkan upphävd. Att ändock en kortfattad redogörelse för nämnda hävd i föregående framställning intagits, liar sin naturliga,

förklaring i det nära sambandet emellan denna hävd och den tjuguåriga enligt 1805 års förklaring. Den senare skulle svårligen förstås utan någon kännedom om den förra.

Den äldre lagens bestämmelser om tjuguårig hävd kunna däremot ännu under en lång följd av år komma till tillämpning framför och vid sidan av den nya hävdelagens stadganden. Detta framgår med tillräcklig tydlighet av, bland annat, sistnämnda lägs bestämmelser om, att besittning, som ägt rum före den 1 januari 1882, icke får inräknas i hävdetiden, samt att denna i övrigt börjar löpa först från den dag;, då lagfart beviljades å förvärvarens fång eller då anteckning om fånget och fastan gjordes i lagfartsprotokollet.

Verkan av vunnen hävd.

Om alla hävdeförutsättningar äro för handen, då klander instämmes, framträder verkan av den vunna, hävden däruti, att klandret ogillas, och fastighetens innehavare tillerkännes äganderätt till densamma. Det på grund av förment äldre rätt framställda, anspråket på egendomen måste sålunda vika för hävden.

Men även om klandret gillas, och egendomen följaktligen frånkännes besittaren, kunna dock inteckningar, som beviljats under den tid, egendomen varit ur rätte ägarens hand, under vissa förutsättningar bliva beståndande. Härom skall emellertid längre fram vidare talas i sammanhang med framställningen av verkan av godkänt klander å annans åtkomst till fast egendom. 358

Om urminnes hävd.

(Jordabalken kap. 15.)

Urminnes hävd föreligger, då ägandebesittning av eller frälse-ränterätt eller servitutsrätt till fast egendom utan avbrott utövats under så lång tid, att ett annat förhållande icke är känt för det levande släktet, vare sig genom dess egen erfarenhet eller genom utsagor, vilka det närmast föregående släktet meddelat på grund, av sin egen erfarenhet om förhållandet.*

Tvenne vitt skilda åsikter om betydelsen av urminnes hävden hava g*jort sig gällande.

Enligt den ena åsikten är urminnes hävd endast ett förhållande, vars grund förutsättes såsom rättmätig, emedan den ligger så långt bort i tiden, att olaglighet däri ej kan bevisas. Emellertid avskär, enligt denna åsikt, urminneshävden ej rättighet till klander, och i samma stund klandret uppvisar en olaglig grund för hävden, måste också hela betydelsen och verkan av denna försvinna. Dock kan, enligt samma åsikt, klandrar en ej vinna sitt syfte allenast därigenom, att han — sedan vederbörande jordinnehavare med den i J. B. 15:4 föreskrivna bevisning (se nedan) styrkt, att någon, från vilken innehavaren leder sin rätt, ägt fastigheten vid den tidpunkt, som faller utom den närvarande och den närmast föregående mansålderns erfarenhet —- å sin sida visar, att äganderättsförhållandena en gång ännu längre tillbaka i tiden varit annorlunda. Men klandrar ens talan bifalles, enligt den här anförda åsikten, om han styrker olaga åtkomst til egendomen hos den, från vilken den nuvarande jordinneha varen, på sätt ovan sägs, ursprungligen leder sin rätt, och klandra-ren är i detta fall ej bunden av någon tidsbegränsning.

Enligt den andra åsikten är urminnes hävd ett verkligt förvärvssätt. När alltså jordinnehavaren med den föreskrivna bevisningen styrkt, att någon, från vilken han leder sin rätt, ägt fastigheten vid en tidpunkt, som faller utom den närvarande och den, närmast föregående mansålderns erfarenhet, skall, enligt denna åsikt, äganderätten tillerkännas innehavaren, även om klandraren kan styrka olaga åtkomst hos den, från vilken innehavaren leder sin rätt.

Tvistefrågan står fortfarande öppen, men domstolarna synas visa benägenhet att ansluta sig till den förra av nämnda båda åsikter. (Jfr N. J. A. 1909:642.)

* »Det är urminnes hävd: där man någon fast egendom eller rättighet i så lång tid okvald och ohindrad hesutit, nyttjat och brukat haver, att ingen minnes, eller av sanna sago vet, huru hans förfäder eller fångesmän först därtill komne äro.» (Jordabalken 15:1.)359

A. Urminneshävdens användning.

Urminneshävden är vida mera omfattande än viss tids hävd. Detta visar sig särskilt däri att:

I. Urminnes hävd kan åberopas till försvar icke blott för äganderätt till fast egendom, utan även för fräls er än ter ätt och servitutsrätt. Dock synas domstolarna vilja medgiva vinnande av urminnes hävd endast å sådana servitutsrättigheter, om vilka detta uttryckligen finnes stadgat, t. ex. rätt till skogs fäng och mulbete samt jakt- och fiskerätt i de fall, då denna förekommer såsom servitutsrätt.

Deri följande framställningen av urminneshävden kommer huvudsakligen att avse äganderätt, men gäller i tillämpliga delar även om frälseränterätt och servitutsrätt till fast egendom.

II. Urminnes hävd kan åberopas, såväl då en persons rätt till en självständig fastighet (jfr sid. 282) bestrides, som ock då tvisten blott går ut på, huruvida ett visst jordområde är att hänföra till en viss självständig fastighet. Viss tids hävd åter kan, som förut påvisats, endast åberopas, då tvisten rör sig om en persons rätt till en självständig fastighet.

Om t. ex. A instämmer B och yrkar, att B skall frånträda den fastighet, som i jordeboken benämnes X, emedan B, enligt A:s påstående, icke av rätt person förvärvat denna fastighet, så kan B åberopa sig på tjuguårig hävd, om sådan föreligger. Däremot, om A i sitt käromål aldrig bestritt B:s äganderätt till X, men söker visa, att en viss av B brukad äga icke är att hänföra till fastigheten X, utan i stället bör höra till A:s bredvid liggande fastighet T, så kan blott urminnes hävd av B med laga verkan åberopas, om förutsättningarna därför i övrigt äro för handen.

Det är just i dylika tvister rörande tillbehör till en fastighet, som urminneshävden framför allt kommer till användning. För tvister rörande rätt till en självständig fastighet har däremot nämnda hävd betydelse huvudsakligast i de fall, då den tjuguåriga hävden ej kan åberopas, såsom i fråga om hävd enligt 1881 års förordning, då lagfart ej vunnits, eller, i fråga om hävd enligt 1805 års förklaring, då antingen fastigheten är sådan, att därom ej kan, avhandlas mellan enskilda, eller ock fastigheten avhänts ägare, vars tillvaro icke är underkastad avbrott genom döden (se sid. 355).

B. Villkoren för åberopande av urminnes hävd.

Dessa villkor äro:

I. Att den, som åberopar hävden, utövat en ägares befogenhet över den i fråga varande fastigheten.

Ifrågavarande person behöver däremot ej själv hava brukat fastigheten, utan kan hava upplåtit brukningsrätten till andra personer, blott dessa erkänt honom såsom ägare.360

II. Att de handlingar, vari äganderättsutövningen givit sig tillkänna, dels företagits öppet och icke tydligen med undvikande av offentlighet, dels icke skett blott medelst våld eller hotande uppträden mot fastighetens rätte ägare och dels ej företagits blott med begivande tills vidare från samme ägares sida.

III. Att äganderättsutövningen varit oavbruten. Avbrott i nämnda utövning* kan orsakas av samma omständigheter, som föranleda avbrott i besittningen vid viss tids hävd. Här må endast anmärkas, att ett verkligt avbrott i äganderättsutövningen icke så mycket består i underlåtenhet av fastighetens olaglige besittare att utföra sådana handlingar, som innebära utövning av äganderätt, som snarare däri, att annan person under någon tid utför sådana handlingar med avseende på egendomen.

IV. Att äganderättsutövningen fortgått under så lång tid, att ett annat förhållande icke är känt för det levande släktet, vare sig genom dess egen erfarenhet eller genom utsagor, vilka det närmast föregående släktet meddelat på grund av sin egen erfarenhet om förhållandet.

Äganderätten till det omtvistade området skall sålunda hava utövats av innehavaren och hans fångesmän under den tid, som faller under tvenne mansåldrars förmåga, att göra iakttagelser och bevara minnet därav, d. v. s. ungefär 90 å 100 år.

V. Att därest hävden avser gräns förhållandena mellan olika fastigheter:

a) fastigheterna äro från varandra fullkomligt avskilda. Urminnes hävd gäller sålunda: 1) mellan särskilda skifteslag; 2) mellan skilda gårdar; och 3) mellan gårdar och skifteslag.

Urminnes hävd gäller däremot icke i sol- eller teg skifte. Varje delägares andel i by (»byalag», »skifteslag») är nämligen, innan laga skifte skett, bestämd, icke till något visst för alltid för sig avskilt område, utan till en kvotdel (bråkdel) av det hela, vilken blivit honom till brukand© anvisad av skifteslagets för alla delägarne gemensamma mark. Denna kvotdel är bestämd genom det s. k. byamålet (öre och örtug, aln- och stångtal). I enlighet med ovanstående regel kan urminnes hävd icke åberopas till dylik kvotdel av en samfällighet.

b) det område, vara urminnes hävd åberopas, är i förhållande till den angränsande mark, som ostridigt tillhör grannen, utmärkt genom, sådana gränsmärken, som lagen godkänner* (jfr sid. 278). Däremot gäller urminnes hävd icke uti öppen skog och mark byar emellan.

* Denna fordran på en noggrann begränsning av den äga, till vilken urminnes hävd åberopas, motsvaras, då fråga är om andr a r ä 11 i g h e; t e r till fast egendom än äganderätt, av fordran på en bestämd begränsning av det framställda rättsanspråket.361

Den omtvistade ägan kan antingen ligga invid gräns skillnaden mellan trenne fastigheter eller ock vara belägen hei och Ii allen inom den ena fastighetens område, så att lion alldeles omslutes av detta. I senare fallet behöva fastigheterna ej gränsa till varandra, utan kunna vara skilda genom en eller flera mel-1 aili i ggan d e f as tig 11 et er.

Ligger ägan i gränslinjen mellan två fastigheter, måste den, som åberopar urminnes hävd, kunna med vissa märken angiva gränslinjen mellan det område, han fordrar, och grannens tillstötande område. För att urminnes hävd i detta fall skall behöva åberopas, förutsättes nämligen, att grannen åt motsatta sidan åberopar en gränslinje, för vilken vissa omständigheter tala, och den, som då yrkar att på grund av hävd tillerkännas rätt utöver nämnda, gränslinjer in på den andres område, måste givetvis också kunna angiva en, bestämd gräns för sitt anspråk.

Som exempel på ägoområden, som kunna alldeles ligga omslutna av främmande ägares mark, nämner lagen (JB. 15:3):

1) ut jord eller vr fjäll, varmed i detta lagrum förstås samma sak, nämligen vad som vanligen benämnes urfjäll. I regel utgöres ett dylikt urfjäll av åker och äng och skiljer sig redan därigenom från det omgivande området, men det måste tillika vara utmärkt genom särskilda, märken, antingen genom rå och rör, eller genom stängsel (»gård och vård»), eller ock genom andra tydliga märken, såsom pålar, diken, större eller mindre vattendrag m. m. ;

2) kvarn och kvarnställe, som delvis utmärkas med samma märken, som i mom. 1 angivits, men vanligen också på ena sidan begränsas av vattenskillnaden; samt

3) öar och holmar, vilka, hava sin naturliga gränslinje i det om si litande vat t n e t.

C. Bevisning rörande tillvaron av urminnes hävd.

T. Frågan, när urminnes hävd behöver åberopas och följaktligen bevisas, kan i korthet besvaras sålunda:

a) Klandras en äga, vilken en fastighetsägare brukar på en annan fastighets område, måste denne, såvida han ej kan visa laga förvärv, alltid omedelbart åberopa urminnes hävd. Detta gäller, även om ägan i fråga skulle vara - utmärkt med råstenar.

b) Ligger den äga, som brukas, i själva skiljelinjen mellan fastigheterna, måste urminnes hävd åberopas, ifall klandraren till stöd för den av honom påstådda gränslinjen kan påvisa, råstenar, men vederparten endast förmår påvisa andra gränsmärken. Hå och rör äro nämligen de av lagen i första rummet gillade skiljemärken. Kan även klandrarens vederpart för sin skiljelinje uppvisa råstenar, behöver han däremot icke åberopa hävd, utan kan

Advokaten. 46362

stödja sig" vid det nuvarande bruket i överensstämmelse med dessa råstenar. Detsamma gäller, om parterna å ömse sidor stödja sin rätt, icke på rå och rör, utan på märken av andra ordningen,* och givetvis ännu mera, om

klandrarens vederpart kan påvisa råmärken, men den andre ej. I dessa fall är klandrarens vederpart tvungen att åberopa urminnes hävd, först sedan klandraren medelst domar, lantmätares kartor, ägobeskrivningar eller dylikt, styrkt, att gränsen i äldre tid varit i överensstämmelse, icke med vederpartens utan med hans eget påstående.

c) Påstår åter klandraren sig berättigad till någon äga på vederpartens område, vilken vid klandrets anställande brukas av den sistnämnde, behöver denne åberopa urminnes hävd, först sedan klandraren till fullo styrkt, att ifrågavarande äga förut tillhört hans område.

d) Gäller slutligen tvisten en självständig fastighet, måste klandraren först styrka, att denna i äldre tid tillhört honom, innan vederparten behöver åberopa urminnes hävd.

II. Bevisningen om urminnes hävd. kan ske såväl medelst gamla handlingar, som genom vittnesutsagor av trovärdiga personer, vilka äro väl kunniga om orten samt förmå intyga, att de varken själva veta eller av andra hört, att förhållandet varit ett annat än det nuvarande. (I. B. 15:4.)

Vad svaranden i klanderprocessen med sin bevisning" har att ådagalägga är, som redan blivit nämnt, att rättsförhållandena till den fasta egendomen i fråga varit oförändrade under den tid, som faller under tvenne mansåldrars förmåga att göra iakttagelser och bevara minnet därav, alltså att under nämnda tid svaranden samt hans förfäder eller fångesmän utövat ägares befogenhet över den omtvistade fastigheten eller ägan, att gränslinjen under samma tid gått i den av svaranden uppgivna riktningen o. s. v. Däremot behöver svaranden icke styrka varken sitt eller sina föregångares fång.

Motbevisning från klandrarens sida får likaledes föras, medelst gamla handlingar eller vittnen. Kan han härvid till fullo styrka, att avbrott i vederpartensi eller lians fångesmäns äganderättsutövning under nyssnämnda, tid ägt rum, bifalles klandret, och egendomen frånkännes vederparten. Huruvida klandraren åter genom att styrka olaga åtkomst till fastigheten hos den, från vilken vederparten ytterst leder sin rätt, kan vinna bifall till klandret, är föremål för olika meningar.

I mål av detta slag är det utan betydelse, om lagfart å den omtvistade fastigheten varit beviljad eller ej, liksom det icke inverkar på målets utgång, om den omtvistade ägan varit särskilt upptagen i den lagfart, som för klandrarens vederparts räkning kan hava beviljats å fastigheten.

* Härmed menas sådana fasta marken, som omtalas å sid. 278.363

Tablå*

till belysning av reglerna angående hävd.

Föremålet för hävd. Tiden för hävds vinnande.

1) Fastighetsdel** som olagligen, men i god tro förvärvats. 2) Servitutsrätt*** som olagligen, men i god tro börjat utövas. 3) Frälseränterätt, som olagligen, men i god tro börjat utövas. 4) Fastighet, som olagligen, men i god tro förvärvats från enskild person, f vilken sedermera, dock före den 1 januari 1882, fått kännedom om fastighetens avhändande och blivit i tillfälle att bevaka sin äganderätt till densamma. 5) Före den 1 januari 1882 avliden hustrus enskilda fastighet, som mannen utan hennes samtycke överlåtit å någon, som därvid varit i god tro. ff Utgången av den andra mansåldern efter fastighetsdelens olagliga förvärvande. Utgången av den andra mansåldern efter servitutsrättens olagliga tillkomst. Utgången av den andra mansåldern efter frälseränterät-tens olagliga tillkomst. Utgången av första årsdagen efter det fastighetens rätte ägare fått kännedom om fastighetens avhändande och blivit i tillfälle att bevaka sin äganderätt till densamma. Utgången av första årsdagen efter hustruns död.

* Här upptages ej hel fastighet såsom föromål för urminnes hävd, då denna sällan, om ens någonsin, åberopas i fråga om hel fastighet.

** Med fastighetsdel avses i detta sammanhang gränsskillnad mellan fastigheter samt sådant område inom en fastighets rår, vilket utgör tillbehör till en annan fastighet.

*** Inga andra servitutsrättigheter anses i allmänhet kunna vara föremål för hävd än de, för vilka sådant är i lag uttryckligen stadgat, t. ex. rätt till skogsfång, mulbete, fiske och jakt.

† Uttrycket enskild person användes här i motsats till stat eller kommun. †† Huruwida god tro erfordras, är omtvistat.364

Tablå (forts.).

Föremålet för hävd. Tiden för hävds vinnande.

6) Fastighet, som före den 1 ja-\ nuari 1882 olagligen, men i\ god tro förvärvats från enskild person, utan att seder- 1 mera lagfart å fastigheten] 1 meddelats. I 7) Fastighet, som olagligen, men i god tro förvärvats samt sedermera före den 1 januari 1876 lagfarits. | | Utgången av tjugonde årsdagen efter fastighetens rätte ägares död. a) Utgången av tjugonde årsdagen efter fastighetens rätte ägares död, därest nämnda årsdag infallit tidigare än den 1 januari 1902. b) Utgången av den 1 januari 1902, därest nämnda dag in- \ fallit tidigare än tjugonde årsdagen efter fastighetens rätte ägares död, samt tillika anteckning om den skedda lagfarten skett i lagfartspro- \ tokollet och lagfartsboken före den 1 januari 1882. * c) Utgången av tjugonde årsda-1 gen efter det dylik anteckning skett, därest nämnda årsdag infaller tidigare än tjugonde årsdagen efter fastighetens rätte ägares död, samt tillika \ anteckningen skett efter den \ 1 januari 1882.**

* Hävden gäller dock endast för:

a) den person, som låtit verkställa anteckningen, därest han i god tro åtkommit fastigheten och efter anteckningens verkställande oavbrutet till och med den 1 januari 1902 innehaft fastigheten; och

b) nämnda persons efterträdare i besittning av fastigheten, därest antingen denne själv i god tro förvärvat fastigheten och därå erhållit lagfart eller så väl han själv som hans närmaste företrädare i besittningen åtkommit fastighen l god tro.

** Hävden gäller dock endast för:

a) den person, som låtit verkställa anteckningen, därest han i god troTablå (forts.)

Föremålet för hävd. Tiden för hävds vinnande.

8) Fastighet, som olagligen, men i god tro förvärvats och därefter lagfarits mellan den 1 januari 1876 och den 1 januari 1882. 9) Fastighet, som efter den 1 januari 1882 olagligen, men i god tro förvärvats och 1 sedermera av förvärvaren lagfarits. a) Utgången av tjugonde årsdagen efter fastighetens rätte ägares död, därest nämnda dag infallit tidigare än den 1 januari 1902. b) Utgången av den 1 januari 1902, därest nämnda dagl infallit tidigare än tjugonde\ årsdagen efter fastighetensl rätte ägares död.* Utgången av tjugonde årsdagen efter lagfartens beviljande. **

åtkommit fastigheten och oavbrutet under alla tjugu åren efter anteckningens verkställande innehaft fastigheten; och

b) nämnda persons efterträdare i besittningen av fastigheten, därest antingen denne själv i god tro förvärvat fastigheten och därå erhållit lagfart, eller så väl han själv som hans närmaste företrädare i besittningen åtkommit fastigheten i god tro.

* Hävden gäller dock endast för:

a) den person, som den 1 januari 1876 och den 1 januari 1882 erhållit agfart å fastigheten, därest han i god tro åtkommit densamma och efter lagfartens beviljande oavbrutet till och med den 1 januari 1902 innehaft fastigheten; och

b) nämnda persons efterträdare i besittningen av fastigheten, därest antingen denne själv i god tro förvärvat fastigheten och därå erhållit lagfart, eller så väl han själv som hans närmaste företrädare i besittningen åtkommit fastigheten i god tro.

** Hävden gäller dock endnst för:

a) den person, som erhållit lagfarten, därest han oavbrutet under alla tjugu åren efter lagfartens beviljande innehaft fastigheten; och

b) nämnde persons efterträdare i besittningen av fastigheten, därest antingen denne själv i god tro förvärvat fastigheten och därå erhållit lagfart, eller så väl han själv som hans närmaste företrädare i besittningen åtkommit fastigheten i god tro. 366

Om klander å fång till fastighet och om hemuls-skyldighet.

(J. B. 11 kap.)

Med klander å fång till fast egendom menas den talan, som ägaren till en fastighet anhängiggör, för att återvinna fastigheten från någon, som utövar ä g and ehe sittning av densamma.

Beträffande ifrågavarande klandertalan är att märka:

A) Klandertalans föremål.

Yar je fastighet, som olagligen avhänts sin ägare, kan utgöra föremål för klandertalan, dock med undantag för följande fastigheter, nämligen:

1) Fastighet, vars innehavare vunnit hävd å densamma. En dylik fastighet kan icke genom klander frånvinnas sin

innehavare, åtminstone om tjuguårig hävd kan av honom åberopas. Verkan av urminneshävden är däremot, såsom förut påvisats, omtvistad.

2) Fastighet, som av ägaren sålts till två personer.

Den av dessa, som först köpt egendomen, kan icke genom klander tillvinna sig densamma från den senare köparen, därest denne dels vid sitt köp handlat i god tro och dels å fastigheten sökt lagfart å en tidigare dag än den förre köparen. (Lagfartslagen § 12.)

3) Fastighet, som avyttrats av en död för klarad persons arvingar.

En dylik fastighet kan icke från en förvärmare i god tro återtagas, vare sig av den dödförklarade! själv, om han befinnes leva, eller av de personer, vilka tilläventyrs framför de såsom arvingar ansedda kunna tillerkännas arvsrätt på den grund att den död-förklarade befinnes hava dött vid en annan tidpunkt än man vid dödsförklaringen antagit (jfr sid. 140 E. a) och b).

B) Klandertalans anhang ig görande och utförande samt domen i klanderprocessen.

Vi antaga, att en fastighet X, som, enligt ovan angivna regler, kan utgöra föremål för klandertalan, olagligen avhänts sin rätte ägare A samt därvid förvärvats av B, vilken sedermera salt fastigheten till C, som i sin ordning avyttrat samma fastighet till D.

I så fall måste A, för att kunna återbekomma X, instämma D, med yrkande om åläggande för honom att till A avträda X. Sedan D sålunda blivit instämd, skall A, innan målet första gången förekommer till behandling, låta anteckna stämningens innehåll i domstolens lagfartsprotokolL Har dylik anteckning ej skett, då målet första gången förekommer till behandling, uppskjuter domstolen målet, med föreläggande för A att vid nästa rättegångstillfälle visa, att anteckningen blivit verkställd, vid367

äventyr att käromlået eljest anses förfallet. Ställer A sig icke nämnda föreläggande till efterrättelse, förklarar domstolen käro-målet vara förfallet.*

Sedan den förut omförmälda anteckningen i lagfartsprotokollet blivit verkställd, liar A att vederbörligen styrka, att han genom laga fång förvärvat X. Blir detta ådagalagt, måste vederbörligen bevisas, att A överlåtit X å B, samt att B överlåtit X å C, och att den sistnämnde överlåtit X å I).

Ti il åstadkommande av nämnda bevisning måste till en början D i den mot honom anhängigg jorda rättegången

instämma C, med yrkande, att denne skall visa, så väl att han själv på ett lagligt sätt överlåtit X å D, som ock att C på ett lagligt sätt förvärvat X. För att C skall kunna fullgöra vad som sålunda av honom kräves, måste C i rättegången instämma B, med enahanda yrkanden, som blivit mot C själv framställda. Sedan B sålunda blivit instämd, kan han, vilken, på sätt förut antagits, olagligen förvärvat X, naturligtvis icke visa laglig1 åtkomst till egendomen, och följden härav bliver att genom domen i klanderprocessen:

1) D ålägges att a dag, som domstolen efter lämplighetshänsyn bestämmer avträda X till A;

2) D ålägges att, efter avdrag för av honom å X nedlagd nödig och nyttig kostnad,** till A utgiva avkastningen av X från stämning sdag en, därest D förvärvat X i god tro.

3) D ålägges att, efter avdrag för av honom å X nedlagd nödig** kostnad, till A utgiva avkastningen av X för hela den tid, D innehaft egendomen, därest denna av D förvärvats i ond tro.

Den D tillkommande ersättning för nödig kostnad beräknas till det belopp, som A själv skolat utbetala, om han innehaft X, då det, som. kostnaden avsett, måst verkställas.

Ersättningen till D för nyttig kostnad bestämmes till det belopp, varmed X vid avträdande till A är genom berörda kostnad mera värd än X skulle varit, om kostnaden uteblivit.

A behöver ej ersätta kostnader, som väl göra X dyrare, om de skola vid försäljning därav beräknas, men ej föranleda att X blir för köpare i allmänhet begärligare. Ej heller behöver A betala ersättning för utskylder eller besvär, som utgjorts för X, eller för brukningskostnaderna för fastigheten.

* Vad i texten anförts beträffande anteckning i lagfartsprotokollet samt påföljden av försummelse härav gäller även, då talan instämmes om återgång av köp, byte eller gåva eller om rätt till lösen av frälse skatte jord eller frälse ränta eller om annan lösningsrätt till fast egendom. Käromål, som i följd av försummad anteckning i lagfartsprotokollet förklaras förfallet, torde sedermera kunna efter ny stämning anhängiggöras.

** Vad som förstås med nödig och nyttig kostnad har förut angivits (se noten a sid. 140).368

Det, som D il anskaffat och som icke av A ersättes, får av 1) borttagas, såvida detta låter sig* göra med bibeliållaiidet av X i samma skick, som om det sålunda borttagna aldrig funnits.

C. Verkningarna av domen i klanderprocessen.

Dessa verkningar äro, med bibehållande av det förut valda exemplet följande:

1) .1// de o/n tecknade servil uis- eller nyt t janderät fer, som upplåtits i X, sedan fastigheten a ritandes A, bl i ro ufån (dl verkan.

2) Aff in teckning, som beviljats i X, sedan fust ii/helen a ritandes A, blir best fi ridande allenast i följande fall, nämligen:

a) att A är en dödförklaiad person, vilkens arringar begärt (Her medgivit inteckningen ;

b) aff A är rätt arvinge till en död förklara/1 person, vil Lens vid dödförklaringen förmodade ai vingar begärt eller med (jivit inteckningen.

I dessa, båda fall fordras dessutom, att inteckningens innehavare i god tro åtkommit densamma.

c) alt X vid klandertalans instämmande varit ur A:s hand under mera än tjufjo år, sedan B, C eller I) erhållit lagfart å fast t gliet en ;

d) att fin- den händelse lagfarten beviljats emellan den 1 januari 1S76 och, den 1 januari 1SS2, in c ra ('in tjufjo år från denna s i s t nä mn da 11 dg it n k t fö rf l u t i t;

e) alf om lagfarten (fastan) beviljats före den / januari 1S76, mera än tjugo ar förflutit från den 1 januari _7$82, om anteckning anguendc fanget och fastan dessförinnan skeft i lagfartsprotok(d-let, eller i annat fall från den dag, da (h/hk anteckning verkställdes.

1 de i momenten c e här ovan omförmälda fall fordras dess-ui om, dels att inteckningen blivit beviljad före klandertalans i/isfammande och dels alt in teckn ingsha varen var i god tro, da han åtkom inteckningen.

')) .1// I) blir berättigad alf av C fordra ersättning för liden skada i följd av förlusten av X: och

4) Att (\ sedan han uf t) et al t nämn (hi ersättning, äger aff vända siij mof // med ersättningsanspråk.

Grunden lill (!:s och B:s ovan antydda ersättningsskyldighet liksom till deras plikt att, att på sätt förut nämnts, inträda såsom parter i klanderprocessen är den i lag stadgade s. k. hemulsskyldigheten.

Med hemulsski/ldighet förstås nämligen den plikt, som åligger en avla färe av fastighet aff så väl, om denna (jenom klander frånvin nes för rar varen, utgiva ersättning och skadestånd, som ock, da klandertalan anhängiggöres, försvara eller »värja)) förvärvarens äganderätt till nämnda fastighet369

Den avlåtare av fast egendom, vilken hemulsskyldighet åligger, benämnes hemidsman.

Om nu en person av en annan genom sådant fång, som, enligt nedan angivna regler, medför hemulsskyldighet, förvärvat fast egendom, samt detta lians; fång sedermera av en tredje person klandras, äger förvärvaren rätt att i den mot honom anhängig-gjorda klanderprocessen instämma sin hemuls man, d. v. s. den, av vilken han förvärvat egendomen, med yrkande, att denne skall i hemul stånda.*

Den sålunda instämde avla tåren kan därefter, likaledes, i klanderprocessen, instämma sin fångesman, ock denne åter sin o. s. v., allt med påstående om skyldighet att stånda i hemul.

Då vederbörande sålunda instämmer sin fångesman, säges han leda till sin man.

Ändamålet med ifrågavarande förfarande är dels att erhålla biträde i rättegången, dels ock, därest på grund av klandrets gillande talan om ersättning' och skadestånd, på sätt nedan sägs, anhängiggöres mot hemulsmannen, denne icke skall kunna invända, att något under klanderprocessen blivit försummat, som kunnat föranleda till klandertalans ogillande.

I följd härav torde man få anse, att den, som försummat att i klanderprocessen instämma sin fångesman, icke äger rätt (itt sedermera, om egendomen tillerkännes klandraren, av hemuls-mannen, fordra, ersättning och skadestånd av det slag, varom längre fram vidare skall talas. Varken den, mot vilken klandret anställes, eller de föregående ägarne av egendomen böra sålunda underlåta att »leda var till sin man». Har hemulsman medarvingar, som jämte honom äro hemulsskyldiga, har han att själv instämma dem.

Bestrider en instämd fångesman, att han är hemulsskyldig, åligger det den, som instämt honom, att bevisa detta. Denna bevisning betecknas i lagen med uttrycket »till hemul hindar.

Den sålunda, instämde hemulsmannen har att antingen:

a) framhäva sin fång es man, eller ock

b) med, vittnen styrka, att han själv genom laga fång förvärvat fastigheten.

Kan han icke fullgöra någotdera av detta, säges han »åt hemul brista». Att en hemulsman sålunda brister åt hemul inverkar på hans skyldighet att utgiva skadestånd (se nedan) och är tilllika belagt med böter av sex daler (tre kronor).

Om åter fångesmännen kunna försvara förvärvaren mot kland-rarens anspråk och följaktligen bibehålla förvärvaren vid egendomen, sägas; de kunna »hemula».

* Stämningen å fångesmannen skall sålunda uttagas vid den domstol, där klandermålet är före, och fångesmannen skall stämmas att såsom hemulsman svara i själva klanderprocessen.

Bliver nu utgången av klanderprocessen den, att egendomen frånvinnes svaranden, är han berättigad att av sin

hemulsman, vare sig denne brustit åt hemul eller ej, utkräva dels ersättning för den lidna förlusten och dels skadestånd.*

Ersättningen utgöres, om egendomen av den tappande parten förvärvats g-enom köp, av den erlagda köpeskillingen. Har egendomen förvärvats genom skifte (byte), har den tappande rätt att återfå den fastighet, som han därvid lämnat i utbyte, jämte möjligen erlagd mellangift. Vid andra fång utgår ersättningen med det belopp, som utgjorde egendomens värde vid fånget.

Skadeståndet åter växlar allt eftersom hemulsmannen brustit åt hemul eller ej.

Otti hemul smaun en ej brustit åt hemul, kan den tappande parten i klanderprocessen endast fordra ersättning för liden skada, d. v. s. för sådana å egendomen nedlagda kostnader, som kland-raren icke är skyldig att gälda, ävensom kostnaderna i klander-och skadeståndsprocessen etc.

Om åter hemulsmannen brustit åt hemul, är han skyldig att ersätta såväl liden skada som ock utebliven vinst. Dylik vinstförlust är givetvis för handen, om egendomen efter fånget stigit i värde.

I ett fall är dessutom svaranden i klanderprocessen endast berättigad att utfå ersättning för sin direkta förlust, men intet skadestånd, nämligen om han vid förvärvet var i ond tro, d. v. s. hade vetskap om förvärvets olaglighet.

Saknar svarandens närmaste hemulsman tillgångar, äger svaranden rätt att vända sig mot den andra, tredje o. s. v., dock i ordning efter varandra. Svaranden får sålunda icke rikta sitt krav mot en fjärmare hemulsman, förrän han först utfört talan mot den närmare, samt denne befunnits icke kunna gälda vad honom ålegat.

Varje hemulsman, som fått utgiva ersättning och skadestånd, är sedan i sin tur berättigad att, med iakttagande av ovan angivna ordning, vända sig mot föregående hemulsmän.

Emellertid är en fångesman aldrig skyldig att i ersättning utgiva mera, än han själv bekommit för egendomen, då han av-hände sig den, eller då fråga är t. ex. om gåva, testamente etc, vad egendomen vid nämnda tillfälle var värd. Om t. ex. A sålt eii egendom till B för 20,000 kr., B sedan sålt samma egendom till C för 30,000 kr. och C slutligen sålt densamma till D för 40,000 kr., samt sedermera E genom klander frånvinner D egendomen i fråga,, så har D att först av C yrka ersättning med 40,000 kr. Kan D ej utfå något av C, äger han vända sig mot B, men kan nu ej fordra mera än 30,000 kr. Är även B utan

* Talan härom anhängiggöres genom särskild stämning till underdomstolen i den ort, där hemulsmannen är mantalsskriven. R. B. 10:18.371

tillgångar, får D vända sig mot A, men endast med ett krav på 20,000 kr. Likaså om C betalar hela summan, 40,000 kr., äger C ej av B fordra mera än 30,000 kr. eller, om denne är medellös, av A mera, än 20,000 kr. Har D av C utfått allenast en del av förutnämnda 40,000 kr., kan D av B utkräva så mycket av det resterande beloppet, som icke överstiger 30,000 kr.

I fråga om hemulsskyldighet gälla i övrigt följande regler:

A. Hemuls skyldighet äger även utan särskilt åtagande rum för den, som sålt eller bortbytt fast egendom.

Om bortbytt egendom genom klander frånvinnes den, som tillbytt sig densamma,, äger lian att återtaga sin förra egendom jämte den mellangift, lian möjligen lämnat vid bytet. Dock får ban ej återtaga egendomen från den, som av bans medkontrahent förvärvat densamma, därest nämnda förvärvare erhållit lagfart å egendomen. Icke heller får talan föras om upphävande av inteckning, som efter bytesavtalets ingående meddelats i egendomen.

B. Arvingar äro gent emot varandra hemuls skyldiga, en var i förhållande till den andel, han erhållit av den dödes kvarlåtenskap.

Denna regel gäller även för andra, som sig emellan delat en gemensam fastighet (t. ex. bolagsmän).

C. Te stam ents giv ar es arvingar äro gent emot te stament sta g are hemuls skyl dig a, därest det berott på arvingarnas fria val, vilken fastighet de velat lämna testamentstagaren.

Har åter en bestämd fastighet blivit testamenterad, äro arvingarna befriade från hemuls skyldighet.

D. Givare av fast egendom är fritagen från hemulsskyldighet utom i följande fall, nämligen:

a) Att givaren i gåvobrevet uttryckligen åtagit sig hemulsskyldighet;

b) Att givaren olovlig en bortgivit en fastighet, fastän han vetat eller haft skäl att misstänka, att den tillhörde annan person;

c) Att gåvan givits i ersättning för verkställt arbete eller gjord tjänst.

I detta fall är givaren hemulsskyldig till så stort belopp, som motsvarar värdet av det verkställda arbetet eller den gjorda tjänsten.

d) Att i gåvobrevet intagits bestämmelser om, huru gåvan eller någon del därav skulle användas.

I denna händelse äger hemulsskyldighet rum till det belopp, som motsvarar kostnaden för nämnda bestämmelsers utförande

E. Hemulsskyldighet äger ej rum för den, som vid överlåtelse av en fastighet förbehållit sig frihet från nämnda skyldighet.

Detta gäller dock icke för det fall, att överlåtaren vetat eller haft skäl att misstänka,, att fastigheten tillhörde annan person.372

F. Hemuls skyldighet äger endast rum beträffande en hel fastighet eller en bråkdel därav.

I följd härav kan hemulsskyldighet icke ifrågakomma beträffande jordområde, som utgör del av en fastighet.

Då klandertalan angående1 dylikt jordområde anhängiggöres mot en fastighetsägare, och tvist således uppstår om rätta sträckningen av hans ägogräns, bör han i det mot honom anhäiigig-gjorda målet instämma sin fångesmaii, med yrkande att av denne erhålla de bevis, han kan innehava om fastighetsägarens rätt till det omtvistade jordområdet. Sådana bevis äro t. ex. gamla åtkomsthandlingar till fastigheten, vilka, också giva upplysning om dess gränser, samt domstols utslag i förut anhang ig gjorda tvister om fastighetens gränser. Försummar fastighetsägarens fångesman att tillhandahålla bevis, som äro för honom tillgängliga, blir han ersättningsskyldig till fastghetsägaren, därest någon del av fastigheten frånvinnes denne i följd av fångesmannens ifrågavarandei försummelse.

Har fastighetsägarens fångesman i avla tel se-handl ingen angående fastigheten antingen uppgivit densamma innehava en viss ägorymd eller ock åtagit sig ansvar för att ett visst område verkligen hör dit, blir han även utan sådan försummelse, som ovan omformäles, pliktig att ersätta fastighetsägarens förlust i följd därav att någon del av nämnda ägorymd eller berörda område frånvinnes honom.

Om en väsentlig del av egendomen frånvinnes dess ägare, kan han yrka återgång av det avtal, varigenom fastigheten avlåtits till honom.

G. Hemulsskyldigheten är att betrakta såsom en vanlig skuld och övergår förty å den hemuls skyld ig es arvingar.

Dessa kunna emellertid genom urarvagörelse vinna befrielse från hemulssky 1 dighet.

Om lösningsrätt till fast egendom.

I.

(Jordabalken kap. 4, 5 och T m. m.)

Med lösningsrätt förstås, en persons på lagens stadgande grundade befogenhet att, då fast egendom blivit såld, inom viss tid förvärva äganderätt därtill, mot erläggande av de kostnader, som köparen i denna sin egenskap fått vidkännas, och övertagande av de förbindelser, han likaledes i nämnda egenskap fått ikläda sig. 372

F. Hemuls skyldighet äger endast rum beträffande en hel fastighet eller en bråkdel därav.

I följd härav kan hemulsskyldighet icke ifrågakomma beträffande jordområde, som utgör del av en fastighet.

Då klandertalan angående1 dylikt jordområde anhängiggöres mot en fastighetsägare, och tvist således uppstår om rätta sträckningen av hans ägogräns, bör han i det mot honom anhäiigig-gjorda målet instämma sin fångesmaii, med yrkande att av denne erhålla de bevis, han kan innehava om fastighetsägarens rätt till det omtvistade jordområdet. Sådana bevis äro t. ex. gamla åtkomsthandlingar till fastigheten, vilka, också giva upplysning om dess gränser, samt domstols utslag i förut anhang ig gjorda tvister om fastighetens gränser. Försummar fastighetsägarens fångesman att tillhandahålla bevis, som äro för honom tillgängliga, blir han ersättningsskyldig till fastghetsägaren, därest någon del av fastigheten frånvinnes denne i följd av fångesmannens ifrågavarandei försummelse.

Har fastighetsägarens fångesman i avla tel se-handl ingen angående fastigheten antingen uppgivit densamma innehava en viss ägorymd eller ock åtagit sig ansvar för att ett visst område verkligen hör dit, blir han även utan sådan försummelse, som ovan omformäles, pliktig att ersätta fastighetsägarens förlust i följd därav att någon del av nämnda ägorymd eller berörda område frånvinnes honom.

Om en väsentlig del av egendomen frånvinnes dess ägare, kan han yrka återgång av det avtal, varigenom fastigheten avlåtits till honom.

G. Hemulsskyldigheten är att betrakta såsom en vanlig skuld och övergår förty å den hemuls skyld ig es arvingar.

Dessa kunna emellertid genom urarvagörelse vinna befrielse från hemulssky 1 dighet.

Om lösningsrätt till fast egendom.

I.

(Jordabalken kap. 4, 5 och T m. m.)

Med lösningsrätt förstås, en persons på lagens stadgande grundade befogenhet att, då fast egendom blivit såld, inom viss tid förvärva äganderätt därtill, mot erläggande av de kostnader, som köparen i denna sin egenskap fått vidkännas, och övertagande av de förbindelser, han likaledes i nämnda egenskap fått ikläda sig.373

Lösningsrättens verkan framträder sålunda på så sätt, att en person, som av annan förvärvat fast egendom, under vissa förutsättningar kan bliva skyldig att, mot lösen, avstå samma egendom till en tredje person, den lösningsberättigade.

Ett tidigare slag av lösningsrätt var bördsrätten, som bestod däri, att, då fast egendom såldes, de, som voro besläktade med säljaren i rätt upp- ocli nedstigande släktskap eller i släktskap ä sidan till ocli med fjärde led*, ägde rätt att framför andra lösa till sig nämnda egendom. De med säljaren sålunda besläktade sades stå i borde manna förhållande till honom eller vara hans släktingar inom bördslederna.

För att bördemännen skulle erhålla, kännedom om avslutade fastighetsköp och sålunda bliva i tillfälle att göra sin bördsrätt gällande, var det, såsom förut omförmälts, föreskrivet, att vid fastighetsköp ett visst antal uppbud, i regel tre, skulle äga rum. Före tredje uppbudet skulle dessutom ske s. k. hembud, vilket förfarande bestod däri, att egendomen erbjöds till lösning åt vissa på annan grund än bördsrätt lösningsberättigade personer,.

Hembudsskyldigheten är numera upphävd genom K. F. ang. upphörande av hembudsskyldighet den 16 juni 1875. Även börds-lätten liar i det väsentligaste upphört att vidare finnas till såsom lösningsrätt**, vilket i fråga om fastighet i stad skett genom K. F. den 21 december 1857, samt beträffande fastighet på landet genom K. F. den 22 december 1863.***

Bör dem annaförhållandet är emellertid fortfarande av betydelse så till vida, att det kan utgöra hinder för utövande av pä annan grund vilande lösningsrätt. Om nämligen vid köp av fast egendom köpare och säljare äro med varandra besläktade inom bördslederna, får en tredje person, som eljest skulle på någon i lagen angiven grund vara berättigad att lösa till sig fastigheten i fråga, i regvel icke utöva denna sin lösningsrätt. Detta anses gälla, även om den eljest lösningsberättigade skulle vara närmare besläktad med säljaren än köparen är.

Grundägare i stad äger dock utöva sin lösningsrätt till åbyggnad å hans grund,

* Bördemän voro säljarens barn och bröstarvingar, därest de endast voro två till antalet, därefter säljarens föräldrar och förfäder samt hans sidosläk-tingar till och med syskonbarn, eller de, som voro i lika led med dem, dock att säljarens fädernesliäktingar icke fingo börda sådan jord, som säljaren ärvt efter släkting på mödernesidan, och ej heller säljarens mödernesläktingar jord, som han ärvt efter fädernesläkting. (G. B. 6:1.)

** Att rättighet att i börd lösa fastighet ansedts kunna genom särskilt avtal betingas, framgår av K. M:ts dorn den 13 mars 1896.

*** Spår av bördsrätten såsom en verklig* lösningsrätt finnas ännn kvar, nämligen dels i den vissa släktingar tillkommande lösningsrätt till en del kronohemman, dels ock i den rätt, som tillkommer bördeman att lösa arvejord, som tillfallit fattigstuga efter något där intaget hjon. (Kyrkolagen 28:13. K. Br. d', 13 mars 1751.)374

även om nämnda åbyggnad av dess ägare säljes till en släkting inom bördslederna.

Före framställningen av de viktigare arterna av nu gällande lösningsrätter må här de allmänna reglerna för utövningen av lösningsrätt i korthet angivas, huvudsakligen i enlighet med stadgandena i 5 kap. 1 samt 6—12 §§ Jordabalken, vilka stadganden visserligen avse bördsrätten, men icke desto mindre i tillämpliga delar lända till efterrättelse i fråga om övriga lösningsrätter.

Ovannämnda regler för utövningen av lösningsrätt äro följande:

A. Lösningsrätt kan endast göras gällande, då fast egendom blivit såld.*

Vid blandat köp och byte äger följaktligen lösningsrätt icke rum, när den del av vederlaget, som utgöres! av annat än penningar, har högre värde än dessa. Anmärkas må, att lösningsrätt äger rum, vare sig försäljningen av vederbörande fastighet varit frivillig eller skett genom exekutiv auktion.

B. Lösningsrätt kan ej göras gällande till en del av en i dess helhet såld fastighet. (J. B. 5:2).

Av denna regel kan dragas den slutsatsen, att, om tvenne sammanhängande fastigheter, eller en fastighet med därtill hörande inventarier säljas, den lösningsberättigade i regeln måste lösa allt, som ingått i köpet, enär köparen eljest skulle bliva lidande.

C. Lösningsrätt äger ej rum för den, som uttryckligen eller stillatigande samtyckt till försäljning av den fastighet, han ägt rätt att lösa.

Av innehållet i den numera upphävda 9 § i 5 kapitlet Jordabalken torde man kunna sluta, att ett tyst samtycke till fastighetens försäljning föreligger, särskilt i det fall, att den lösningsberättigade tecknat sig såsom vittne å köpehandlingen angående fastigheten.

D. Talan om lösningsrätt skall instämmas, i stad inom sex månader och på landet senast till första rättegångsdagen av det ting (eller det allmänna tings sammanträde**), som infaller näst efter natt och år, sedan lagfart beviljades å det fång, som föranlett lösning sans pr åket.

Försittes denna tid, kan talan om lösningsrätt anhängiggöras först i sammanhang med ny försäljning av egendomen.

E. Talan om lösningsrätt anhang ig göres genom stämning ä vederbörande köpare till domstolen i den ort, där den inköpta fastigheten är belägen.

* Likställd med såld fastighet är, i fråga om lösningsrätt, sådan fastighet, vartill äganderätt efter vunnen lagfart förvärvats av rnägon, som före den 1 januari 1876 erhållit fastigheten såsom pant.

** Lag den 27 juni 1896 ang. allmänt tingssammanträdes likställighet i vissa fall med häradsting samt lag den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden.375

Gäller lösningsanspråket flera fastigheter inom olika domstolars områden, skall talan instämmas till domstolen i den ort, där huvudgården, eller, om sådan ej finnes, de flesta fastigheterna äro belägna.

I stället för köparen skall i ett fall säljaren instämmas, nämligen om köpare och säljare låtit köpet gå tillbaka för att lösningsrätt ej skall kunna göras gällande. (Jfr. J. B. 5:5.)

F. Den, som stämmer om lösningsrätt, skall till en början låta göra anteckning om sin talan i vederbörande domstols eller domstolars lagfartsprotokoll.*

Gr. Den, som stämmer om lösningsrätt, skall vidare nedsätta lösesumman för den fastighet, han vill lösa.

Denna lösesumma utgöres av det belopp, fastigheten betingat vid den försäljning, som givit upphov till lösningsrätten, dock att, om fastigheten efter lösningsrättens uppkomst gått genom flera händer och därvid betingat en lägre köpeskilling än den ursprungliga, lösesumman utgöres av det lägsta belopp, som fastigheten betingat. * *

Om den lösningsberättigade icke kan vinna kännedom om lösesummans belopp, har han att instämma köparen av fastigheten, med yrkande om föreläggande för denne att söka lagfart, varigenom upplysning erhålles om det belopp, för vilket han köpt fastigheten.

Nämnda belopp skall, såsom ovan antytts, av den lösningsberättigade nedsättas.*** Denna nedsättning anses vederbörligen fullgjord, allenast om den lösningsberättigade vid lösningsmålets första 1 handlägg ning antingen hos domstolen nedsätter lösesumman i penningar eller riksbankssedlar eller ock till domstolen ingiver bevis att lösesumman blivit nedsatt i riksbanken eller i n å go t 1 äntr ä lit er i. * * * *

Sedan lösesumman, på sätt ovan nämnts, blivit nedsatt, äger deri lösningsberättigades vederpart att lyfta lösesumman utan skyldighet att ställa borgen för möjlig återbär ning av densamma, i händelse den, anhäiigiggjorda lösningstalan ogillas eller återkallas. Villkor för rätten att lyfta lösesumman i dess helhet äro dock att den lösningsberättigades vederpart förebringar tillförlitlig bevisning dels därom att han till fullo betalt köpeskillingen

* Angående påföljden för underlåtenhet att låta verkställa dylik anteckning hänvisas till vad som förut därom anförts <vid behandlingen av klander å fång till fast egendom.

** Vid lagfart med pantsatt fastighet utgöres lösesumman av det i lagfartsboken antecknade belopp, vartill fastigheten värderats. Lösesumman för bor t by 11 fastighet utgöres av dennas taxeringsvärde jämte den vid bytet betingade kontanta mellan giften.

***, Dylik nedsättning åligger icke stad, som vill lösa till sig bvggnad på ofri grund. (Jfr N. j. A. 1908:422.)

**** Försummelse härutinnan medför att den lösningsberättigades talan icke, mot vederpartens bestridande, kan vinna avseende.376

för den ifrågavarande fastigheten ocn dels därom, att denna icke är besvärad med gäld. Kan dylik bevisning icke förebringas, får den lösningsberättigades vederpart icke av lösesumman lyfta mer än vad som återstår efter avdrag för den oguldna köpeskillingen och förutnämnda gäld, därest han ej för samma köpeskilling och gäld ställer full borgen till den lösningsberättigades säkerhet.*

Lyftes icke lösesumman av den lösningsberättigadesi vederpart, äger den lösningsberättigade återtaga lösesumman, mot full och vederhäftig borgen för all den kostnad och skada, han vid lösningsmålets slut kan av domstolen anses skyldig att gälda till vederparten, i händelse lösningsanspråket underkännes.

H. Den lösningsberättigade äger att i lösningsmal et mot såväl sin vederpart som dennes fångesman, om han blivit i målet instämd, framställa yrkande om edgång därom, att dem emellan är »på god tro så, tingat och betalt», som den mellan dem upprättade köpehandlingen innehåller.

Ifrågavarande edgång är avsedd att bestyrka de i köpehandlingen upptagna villkorens riktighet och verklighet ävensom frånvaron av svek mot den lösningsberättigade. Sedan ifrågavarande ed avlagts, får dess verkan ej förringas genom motbevisning.

Anm. Den lösningsberättigade å sin sida är — åtminstone då hans lösningsanspråk avser frälseränta eller

frälseskattehemmari — pliktig att, om så påfordras, i lösningsmålet med ed betyga, att han »utan list» löser för egen räkning och ej för att omedelbart övelåta det inlösta till en annan och därmed tillintetgöra den verkan, som lagen med lösningsrätten avsett. (Jfr. Jordabalken 5:6.)

I. Verkningarna av domen i lösningsmålet äro, i händelse lösning sanspråket godkännes, följande:

1) Att, om domen fallit före den 21 december, och den ifråga-farande fastigheten är en lånt fastighet, densamma får av den lösningsberättigade tillträdas den 14 mars första året efter domens meddelande.

2) Att, om domen fallit efter den 21 december, och den ifrågavarande fastigheten är en lantfastighet, densamma får av den lösningsberättigade tillträdas den 14 mars andra året efter domens 'meddelande.

3) Att, därest den ifrågavarande fastigheten är en stadsfastighet, densamma får av den lösningsberättigade tillträdas å, den första, laga fardag**, som infaller näst efter tre månader från domens meddelande.

* Å det belopp, som den lösningsberättigades vederpart lyfter, skall han till den lösningsberättigade erlägga 5 procent årlig ränta från dagen för beloppets nedsättning.

** Laga fardagar äro i stad den första april och den första oktober. jOm den lösningsberättigade under rättegången återtagit löse-summan eller någon del därav, måste ban, för. att få tillträda fastigheten, utgiva till vederparten det återtagna beloppet, dock allenast efter avdrag av vad fastigheten bevisligen häftar för.

Anm. 1. Den lösningsberättigades vederpart äger att, innan fastigheten avträdes, av den lösnings-berättiga de^ utbekomma ersättning för sina i och för fastigheten havda nödiga* kostnader, inberäknat lagfartskostnaden.

Anm. 2. Om den lösningsberättigade icke inom utsatt avträ-destid fullgör den honom åliggande betalningsskyldighet, kan vederparten antingen behålla fastigheten eller utsöka sin fordran hos den lösningsberättigade.

De viktigaste slagen av lösningsrätter äro, beträffande lant-fastighet:

1) Den lösningsrätt, som tillkommer ägare av frälseränta, när den frälseskatte jord, från vilken räntan utgår, säljes till någon, som ej är med säljaren besläktad inom bördslederna.

Då dylik försäljning äger rum, har frälseräntans! ägare lösningsrätt till frälseskatte jorden.

2) Den lösningsrätt, som tillkommer ägare av frälseskatte-jord, när därifrån utgående frälseränta säljes till någon, som ej är med säljaren besläktad inom bördslederna.

I händelse av sådan försäljning har frälseskatte jordens ägare rätt att lösa till sig frälseräntan.

Beträffande fastighet i stad kunna de lösningsberättigade indelas i fyra klasser, vilka sig emellan hava lösningsrätt i följande ordning, nämligen:

a) Grundägare.** (J. B. 4:6.)

Grundägare har lösningsrätt till de å hans område befintliga byggnader, vilka tillhöra annan person.***

b) De, som hava del i samma fastighet. (J. B. T: 2.)

Varje sådan delägare eller s. k. y>viderboendej> har lösningsrätt till envar av de övrigas andelar.

c) Följande fastighetsägare, nämligen:

1) Fastighetsägare, från vilkens tomt en annan tomt blivit avstyckad med påföljd att den förstnämnda tomten blivit för trång för sitt ändamål. (J. B. 7: 3.)

En sådan fastighetsägare har lösningsrätt till den avstyckade tomten.

2) Ägare till fastighet, som har gemensam skiljemur med nål/on granntomt. (J. B. 7: 4.)

3) Fastighetsägare, som använder någon till granntonit hörande skilje/mur eller skiljevägg. (J. B. 7: 4.)

* Vad som förstås med nödig kostnad har förut angivits.

** Grnndägare är i vanligaste fall staden.

*** Dessa byggnader sägas vara belägna å o f r i grund.

Advokaten. 48878

4) Ägare till fastighet, å vilkens grundmur finnes någon till granntomt hörande skiljemm*. (J. B. 7: 4.)

5) Fastighetsägare, som har någon skiljemur uppförd å grann-tomts grundmur eller på något annat sätt använder denna senare. (J. B. 7: 4.)

d) Nedan nämnde fastighetsägare, nämligen:

1) Ägare till fastighet, vari finnes nugot för honom synnerligen betungande servitut till förmån för granntomt. (J. B. 7:5.)

Såsom exempel på dylika servituter uppräknar lagen »takdropp», »mörker», »fönster», »gluggar» och »vattendräkt».

Med »takdropp» menas det förhållande, att regnvatten, från en fastighets tak rinner eller droppar ned på en bredvid liggande fastighet. Ordet »mörker» syftar på att byggnad eller plantering å en tomt minskar ljuset å någon bredvid liggande fastighet. Orden »fönster och gluggar» avse det förhållande, att en fastighetsägare har sådana åt en grannes gård. Ordet »vattendräkt» slutligen syftar på det fall, att en fastighetsägare brukar hämta vatten ur grannes brunn.

2) Ägare till fastighet, vilken är trång, emedan en mindre granntomt gör den oregelbunden till formen. (J. B. 7:5; K. förkl. den 20 december 1721.)

De här ovan under mom. III B—IV omförmälda fastighetsägarna hava lösningsrätt till de i nämnda moment avsedda grann-tomterna.*

Uppstår tvist mellan lösningsberättigade, tillhörande samma klass, äger den företräde, vilken skulle haft större nytta av lösningsrättens utövande, något som prövas av vederbörlig domstol. (J. B. 7: 6.)

II.

(Lag1 den 26 mars 1920 om rätt i vissa fall för nyttjanderätts-havare att inlösa, under nyttjanderätt upplåtet område.)

I detta sammanhang har synts lämpligt att erinra om den särskilda lösningsrätt, som enligt ovanberörda lag tillkommer brukaren** av en för viss tid, till brukande upplåten del av fastighet.***

Anledningen till denna lägs tillkomst var den synnerligen otrygga ställning, i vilken lägenhetsinnehavare, som äro ägare

* De i momenten III och IV omförmälda fastighetsägarne kallas i lagen n a b o r.

** Gäller ock i avseende å delägarne i brukarens bo.

*** Gäller ock i avseende å till fastighet hörande område, som upplåtits till bostadslägenhet. 878

4) Ägare till fastighet, å vilkens grundmur finnes någon till granntomt hörande skiljemm*. (J. B. 7: 4.)

5) Fastighetsägare, som har någon skiljemur uppförd å grann-tomts grundmur eller på något annat sätt använder denna senare. (J. B. 7: 4.)

d) Nedan nämnde fastighetsägare, nämligen:

1) Ägare till fastighet, vari finnes nugot för honom synnerligen betungande servitut till förmån för granntomt. (J. B. 7:5.)

Såsom exempel på dylika servituter uppräknar lagen »takdropp», »mörker», »fönster», »gluggar» och »vattendräkt».

Med »takdropp» menas det förhållande, att regnvatten, från en fastighets tak rinner eller droppar ned på en bredvid liggande fastighet. Ordet »mörker» syftar på att byggnad eller plantering å en tomt minskar ljuset å någon bredvid liggande fastighet. Orden »fönster och gluggar» avse det förhållande, att en fastighetsägare har sådana åt en grannes gård. Ordet »vattendräkt» slutligen syftar på det fall, att en fastighetsägare brukar hämta vatten ur grannes brunn.

2) Ägare till fastighet, vilken är trång, emedan en mindre granntomt gör den oregelbunden till formen. (J. B. 7:5; K. förkl. den 20 december 1721.)

De här ovan under mom. III B—IV omförmälda fastighetsägarna hava lösningsrätt till de i nämnda moment avsedda grann-tomterna.*

Uppstår tvist mellan lösningsberättigade, tillhörande samma klass, äger den företräde, vilken skulle haft större nytta av lösningsrättens utövande, något som prövas av vederbörlig domstol. (J. B. 7: 6.)

II.

(Lag1 den 26 mars 1920 om rätt i vissa fall för nyttjanderätts-havare att inlösa, under nyttjanderätt upplåtet område.)

I detta sammanhang har synts lämpligt att erinra om den särskilda lösningsrätt, som enligt ovanberörda lag tillkommer brukaren** av en för viss tid, till brukande upplåten del av fastighet.***

Anledningen till denna lägs tillkomst var den synnerligen otrygga ställning, i vilken lägenhetsinnehavare, som äro ägare

* De i momenten III och IV omförmälda fastighetsägarne kallas i lagen n a b o r.

** Gäller ock i avseende å delägarne i brukarens bo.

*** Gäller ock i avseende å till fastighet hörande område, som upplåtits till bostadslägenhet.379

till byggnader på ofri enskild grund, sedan länge befunnit sig. Även om de genom inteckning eller skriftlig avhandling hava fått sin besittningsrätt till lägenheten eller tomten tryggad under själva upplåtelse tiden, hava de dock vid sistberörda, tids. utgång alltid att befara att deras med möda och kostnader uppförda byggnader då måste bortföras, för såvida de icke för att undgå detta, lyckas få upplåtelsen förnyad på kanske obilligt stränga villkor.

Skulle alltså lägenhetshavares ställning förbättras, måste de givetvis beredas rättighet att vid upplåtelsetidens slut med full äganderätt förvärva den jord, de byggt eller, om detta icke av vissa skäl läte sig göra, av jordägaren erhålla skälig ersättning för vad de måste Överlämna. På denna tankegång' hai dels lagen av den 28 juni 1918 om rätt i vissa fall för nyttjande-rättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område dels den nya lagen av den 26 mars 1920, som från och med den 1 september sistnämnda år skall ersätta förstberörda lag, byggt. Den lösningsrätt sistberörda lag medgiver nyttjanderättsliavare föreligger under två huvudvillkor. Dels måste nyttjanderätten till lägenheten vara upplåten för viss tid, överstigande tjugu år"*', dels måste den till brukande upplåtna delen av fastigheten vara så bebyggd, att å området den 1 januari 1919 fanns och vid upplåtelsetidens »Lut fortfarande finnes nöjaktig bostad för brukaren och hans familj och måste minst en fjärdedel** av det värde, området med därå befintliga byggnader äger, belöpa å de brukaren tillhöriga byggnaderna.

Sådan lösningsrätt medgives emellertid icke nyttjanderätts-havaren, om de denne tillhöriga byggnaderna enligt avtal skola vid upplåtelsetidens slut tillfalla jordägaren eller om området fråiiträdes på den grund, att brukanderätten förverkats.

Tillväga gångssättet vid njyttj ander ättshavar ens inlösen av

område.

Nyttjanderättshavare, som vill utöva lösningsrätt enligt 1920 års lag, är, därest å området finnes jordägaren

tillhörig byggnad, även skyldig lösa sådan byggnad. Ny ttj anderätt shavare, som vill använda sin lösningsrätt, har att giva detta för jordägaren tillkänna, i fråga om upplåtelse för viss tid, senast nittio dagar före upplåtelsetidens slut och, i fråga om upplåtelse för

* Skulle emellertid, utan att avtal, avseende upplåtelse för viss tid eller för livstid visas föreligga, del av en fastighet den 1 januari 1919 sedan (mer än tjugu år hava innehafts av annan än ägaren till brukande eller till bostadslägenhet och har ej jordegaren före nämnda dag för innehavarens skiljande från det innehavda området vidtagit åtgärd, som leder till sådan påföljd, äger lagens stadganden motsvarande tillämpning å innehavare av sådant område.

** Enligt 1918 års lag minst hälften.380

livstid, inom trettio dagar från den dag, då den upplåtna nyttjanderätten upphörde. Om sättet för sådant tillkännagivande gäller vad om uppsägning av arrendeavtal har stadgats, d. v. s. tillkännagivandet skall ske skriftligen eller med vittnen. (Se i övrigt närmare härom sid. 406-—407)*. Vill efter erhållet meddelande härom jordägaren hellre än att avstå från berörda område lösa de å detsamma, uppförda, nyttjanderättshavaren tillhöriga ^byggnaderna, är han därtill berättigad, därest han å huvudfastigheten eller därmed sambrukad, jordägaren tillhörig fastighet den 1 januari 1919 ägde och vid den tid, då lösningsrätt för nyttjanderättshavaren enligt 1920 års lag inträder, fortfarande äger boningshus, tomtplats eller trädgård på mindre avstånd än 200 meter från området eller eljest områdets inlösen skulle medföra avsevärd olägenhet för huvudfastigheten. Jordägaren har i så fall att inom trettio dagar från det omförmälda meddelande erhölls, giva nyttjanderättsinnehavaren denna sin önskan tillkänna på samma, sätt, som föreskrivits i fråga om tillkännagivande från nyttjanderättshavarens sida. Då jordägaren sålunda vill begagna sig av sin lösningsrätt, är han skyldig att till nyttjanderättshavaren gälda ersättning** för förbättring, som vunnits å området till följd av utav nyttjanderättshavaren eller föregående nyttjanderättshavare å detsamma nedlagt arbete eller kostnad utöver vad vid upplåtelsen avtalats eller uppenbarligen varit förutsatt, för såvida icke berörda förbättring uppenbarligen är främmande för det med upplåtelsen avsedda ändamålet.

Skulle det ej, innan den upplåtna nyttjanderåtten upphör, hinna avgöras, att jordägaren kommer att utöva honom tillkommande lösningsrätt, kan nyttjanderättshavaren icke mot sitt bestridande förpliktas att avflytta från området tidigare än å den fardag för arrenderad fastighet, som infaller näst efter det att lösningsfrågan blivit slutligen avgjord. Därest på grund härav nyttjanderättshavaren sitter kvar utöver den dag, då den upplåtna nyttjanderätten upphörde, skall jordägaren njuta ersättning med belopp, som, därest ej överenskommelse kan träffas, bestämmes vid den förrättning, som äger rum i anledning av nyttjanderättshavarens lösningsanspråk eller ock av skiljemän.

* Innehavare av till brukande eller bostadslägenhet upplåtet område, som utan att avtal, avseende upplåtelse för viss tid eller för livstid, visas föreligga den 1 jainuan 1919 sedan mera än tjugu år innehaft detsamma utan att jordägaren före nämnda dag för innehavarens skiljande från området vidtagit åtgärd, som leder till sådan påföljd, skall, där han vill utöva honom tillkommande lösningsrätt, lämna jordägaren tillkännagivande därom i den ordning ovan sägs, senast nittio dagar före den dag, då området skall avträdas. Därest avträde efter uppsägning skall ske inom kortare tid än etthundratjugu dagar, skall sådant tillkännagivande ske inom trettio dagar från uppsägningen.

** Sådan ersättning skall beräknas efter det ökade värde, området till följd av den åstadkomna förbättringen kan anses äga, då den upplåtna nyttjanderätten upphör, men får ej överstiga den för arbetets utförande nödiga kostnad.381

Skulle, då jordägaren vill begagna sig av sin lösningsrätt, överenskommelse ej kunna träffas om vad i löseskilling eller såsom ersättning för förbättring skall utgå, skall frågan därom avgöras av tre oj aviga skiljemän, bland vilka en utses av vardera parten och de sålunda utsedda tillkalla den tredje. Treds-kas någondera parten att utse skiljeman eller kunna de utsedda ej förena sig om valet av den tredje, 3,geT domaren i orten att förordna om valet.

Yill ej jordägaren begagna honom tillkommande lösningsrätt eller äger sådan rätt för jordägaren icke rum och erfordras alltså prövning av brukarens lösningsanspråk, skall denna prövning ävensom frågan om löseskillingen för det omhandlade området på ansökan av nyttjanderättshavaren äga rum vid lantmäterifför-rättning (i överensstämmelse med bestämmelserna i 2 och 3 kapitlen i skiftesstadgan, i vad de avse annan lantmäteriförrättning än laga skifte). Härav följer, att förrättningen skall verkställas av lantmätare, som på ansökning förordnas av Kungl. Maj:ts befallningshavande*, samt två gode män. Ifrågavarande ansökan, som skall vara. åtföljd av gravationsbevis rörande fastigheten, skall av brukaren ingivas till länsstyrelsen, därest området är för viss tid upplåtet, sist å den dag, då upplåtelsetiden utlöper, och vid upplåtelse för livstid inom nittio dagar från den dag, då den upplåtna nyttjanderätten upphörde. Därest i de fall, varom i noten å sida 380 omförmälts, tillkännagivande må äga rum inom trettio dagar från det uppsägning från jordägarens sida verkställts, skall ansökning om förordnande för lantmätare ingivas till Konungens befallningshavande innan nittio dagar från det sådant tillkännagivande skett, dock att, då tillkännagivandet ägt rum tidigare än nittio dagar före den dag, som med hänsyn till uppsägningen är att anse' såsom avträdesdag, ansökningen skall ingivas senast å sistnämnda dag. Har jordägaren framställt anspråk på lösningsrätt och har detta anspråk blivit bestritt av nyttjanderättshavaren, skall denne ej i något fall vara, skyldig att ingiva ansökning till befallningshavanden tidigare än trettio dagar efter det beslut, varigenom jordägarens lösningsanspråk gillats, vunnit laga kraft.

Till förrättningen skall lantmätaren kalla, jordägaren och nyttjanderättshavaren genom särskilda kallelsebrev, som skola till dem med posten avsändas så tidigt, att kallelserna kunna, komma dem till handa minst fjorton dagar före förrättningen. Lantmätaren har ock att föranstalta därom, att, kungörelse angående dag och ställe för förrättningen skall minst fjorton dagar förut uppläsas i

* Det åligger ock Kungl. M:j:ts befallningshavande att hos domaren i orten göra anmälan om förordnande av lantmätare; och skall anteckning om förordnande göras i inteckningsprotokollet å nästa rättegångsdag under lagtima ting ävensom i inteckningsboken.382

kyrkan för den församling, där fastighet en är belägen, ävensom införas i ortstidning. Nämnda kungörelse skall ock innehålla en anmaning till dem, vilkas rätt är beroende av förrättningen, att fillstädeskomnia och bevaka sin rätt.

Besväras fastigheten av sökt eller beviljad inteckning för fordran eller för rätt till avkomst eller annan förmån eller kan fastigheten enligt bestämmelserna i 11 kap. 2 § jordabalken i ägarens hand häfta för fordran eller annan rätt, som nyss nämnts, skola innehavare av sådan fordran eller rätt, om de äro kända och inom riket boende, underrättas, om förrättningen genom särskilda kallesebrev enligt vad om kallelsebrevs avsändande till jordägaren och nyttjanderättshavaren är stadgat.

Den vid lösningsförrättningeii förekommande prövning kunna förrättningsmännen givetvis icke inskränka till allenast de frågor, som parterna till dem hänskjuta, utan de måste tillse, att icke något försök till kringgående av lagen föreligger eller eljest något brister i fyllande av lagens fordringar. Finna efter sådan prövning förrättningsmännen nyttjanderättshavaren vara enligt denna lag berättigad till inlösen, skola de därom meddela beslut*. Härjämte åligger det lantmätaren att avfatta området å karta, beskaffad så som i lagen om hemmansklyvning*, ägostyckning och jordavsöndring (§ 21) sägs, för såvida ej sådan karta ändå finnes tillgänglig ävensom att upprätta noggrann beskrivning över områdets storlek, läge och gränser samt att intaga berördai beskrivning i förrättniiigsprotokollet.

Vid bestämmande! av löseskillingen skall, i huvudsaklig överensstämmelse med vad som är stadgat i expropriationslagen, avdrag medgivas för förbättrings, vilken området vunnit genom arbete eller kostnad, som nyttjanderättshavaren eller föregående sådan, vars rätt övergått å denne, nedlagt å området utöver vad honom ålegat enligt vad vid upplåtelsen avtalats eller uppenbarligen varit förutsatt. Vid beräkningen av detta avdrag skall vad som stadgats: om beräknings av ersättning till brukaren för jordförbättring äga motsvarande tillämpning.

Skulle beslutets fattande lantmätaren och gode männen stanna i olika meningar, skall, vad de flesta säga, gälla.

Har var sin mening, skall, om de kunna jämkas till varandra, den mening gälla, som efter jämkning finnes hava erhållit de flesta rösterna, men i annat fall lantmätarens mening.

Förrättningen skall avslutas med tillkännagivande, att rättsägare, som är missnöjd med förrättningen, äger att fullfölja talan

* Såsom förut nämnts, får lösningsrätt icke äga rum, om de brukaren tillhöriga byggnaderna enligt avtal skola vid upplåtelsetidens slut tillfalla jordägaren eller om området frånträdes på grund, att brukanderätten förvekats. Påkallar emellertid jordägaren icke vid lantmäteriförrättningen prövning av berörda förhållande/ får detsamma ej vidare åberopas till bestridande av nyttjan derättshavarens anspråk.383

iläremot bos ägodelningsrätten genom besvär, som skola ingivas till rättens ordförande inom sextio dagar, från det förrättningen förklarats avslutad*. Avskrift av det vid förrättningen förda protokollet skall vid förrättningens avslutande eller ock å därvid bestämd dag; inom trettio dagar efter förrättningen överlämnas till någon i orten boende person, som av rättsägarne utses att mottaga den; och skall ifrågavarande avskrift vara bos honom tillgänglig för en var, som önskar att den granska eller avskriva.

Har nyttjanderättshavaren förklarats berättigad till inlösen, åligger det honom vid lösningsrättens förlust att inom nittio* dagar efter det beslutet vunnit laga kraft hos Kungl. Maj:ts befallningshavande nedsätta den bestämda löseskillingen.

Vid nedsättningen har ock nyttjanderättshavaren att till Kungl. Maj:ts befallningshavande ingiva gravationsbevis rörande fastigheten jämte beslutet i ärendet samt bevis, att och när det vunnit laga kraft ävensom karta över området.

Försummas, detta, åligger det Kungl. Maj:ts befallningshavande att på nyttjanderättshavarens bekostnad ofördröjligen anskaffa nämnda handlingar och karta.

Löseskillingen skall av Kungl. Maj:ts befallningshavande ofördröjligen insättas i bankinrättning för att där innestå mot ränta.

Finner Kungl. Maj:ts befallningshavande vid prövning, att områdets avskiljande överensstämmer med vad om jordavsond-ring är stadgat, har Kungl. Maj:ts befallningshavande att meddela fastställelse därå**. Den omständigheten, att avhandling rörande områdes överlåtande icke upprättats eller ingivits, får icke utgöra hinder för meddelande av fastställelse.

Ej heller må bestämmelserna i 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring, att avsöndring från jord av fideikommissegenskap icke får annorlunda gälla än såvitt med lag och fideikommissbrev överensstämmer, utgöra hinder för fastställelse av inlöst områdes avskiljande från fastighet, vilken innehaves såsom fideikommiss.

Då beslutet om fastställelse vunnit laga kraft, är områdets inlösen fullbordad och skall Kungl. Maj:ts befallningshavande1 om beslutet ofördröjligen göra anmälan hos domaren för att antecknings om områdets gravationsfrihet må införas i inteckningsprotokollet och inteckningsboken.

Inlöst område skall övergå till nye ägaren fritt från rätt till avkomst eller annan, förmån, för vilken stamfastigheten kan

* Klagan över ägodelningsrättens beslut får föras på sätt angående klagan över avslutat laga skifte är stadgat.

** Vid ärendets prövning har Kungl. M^jts befallningshavande att^ förfara så, som vore området av jordägaren avsöndrat och, där till områdets avsöndrande särskilt tillstånd skolat erfordras, sådant vore sökt.384

häfta. Angående inlöst områdes befrielse från ansvar för i stam-fastigheten intecknad gäld är stadgat i inteckningsförordningen.

Då beslut om avsöndringens fastställande vunnit laga kraft, är den tidpunkt inne, då löseskillingen jämte därå upplupen ränta skall av Kungl. Mag:tsi befallningshavande utbetalas till fastighetsägaren och resp.

inteckningshavare.

Häftar fastigheten för fordran eller annan rätt, skola stadgandena om fördelning hos överexekutor av köpeskilling för utmät-ningsvis såld fast egendom äga motsvarande tillämpning. Sammanträde för fördelningen skall i så fall ske så snart som möjligt. Kallelse till sammanträdet skall genom Kungl. Maj:ts befall-ningshavandes försorg minst fjorton dagar förut med posten sändas till jordägaren och kända innehavare av fordran eller annan rätt, samt, om innehavaren är okänd, införas i allmänna tidningar ävensom i ortstidning.

Innehavesi fastigheten såsom fideikommiss, skall Kungl. Maj:is befallningshavande hålla den innehavaren tillkommande ersättning inne, till dess konungen förordnat, huru därmed skall förfaras.

Utfaller vid fördelning likvid å intecknings huvudstol, åligger det Kungl. Maj:ts befallningshavande att därom, sedan fördelningen godkänts eller vunnit laga kraft, ofördröjligen göra anmälan hos domaren samt tillika insända fördelningslängden.

Kostnaderna för lantmäteriförrättning, som enligt denna lag erfordras för fastställande av inlöst områdes avskiljande och för löseskillingens fördelning, skall gäldas av nyttjanderättshavaren,. men kunna under vissa villkor bestridas; av allmänna medel, därest nyttjanderättsliavare icke äger tillgång till gäldande av berörda kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna medel, som skäligen kunna anses erforderliga för hans eget och hans familjs uppehälle.

Nyttjanderättshavare, som vill komma i åtnjutande av sådan förmån, skall därom skriftligen göra ansökan hos konungens befallningshavande åtföljd av skriftlig på heder och samvete avgiven uppgift å sina förmögenhetsvillkor och storleken av den familj, han har att försörja. Denna uppgift skall vara styrkt genom intyg av offentlig myndighet eller trovärdig person.

För varje län skall också av konungens befallningshavande förordnas lämplig person, vilken skall hava till åliggande att på anmodan lämna nyttjanderättshavare biträde i ärenden angående lösningsrätt.

Rätt att kostnadsfritt erhålla biträde av sådan person kan meddelas nyttjanderättshavare, som prövas därav vara i behov. Ansökan om sådan rätt skall göras skriftligen hos konungens befallningshavande.

Har nyttjanderättshavare, på sätt härovan angivits, gjort framställning om inlösen, utan att sådan inlösen kommer till stånd,.385

har denne att begagna sin rätt till bortförande av byggnader och annat, som han påkostat. Är denna rätt emellertid enligt avtal eller bestämmelse i lag begränsad till viss tid efter nyttjanderättens upphörande, skall tiden för bortförandet räknas från den dag, då nyttjanderättshavaren skall avträda* området eller rätten till inlösen upphört.

Område, som tillhör kronan eller ingår i tomtindelning eller mark i samhälle, för vilket skall föras fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser, kan icke bliva föremål för lösningsrätt enligt denna lag.

Om nyttjanderätt till fast egendom.

(Lag den 14 juni 1907.)

Med nyttjanderätt till fast egendom menas i detta sammanhang en åt viss person upplåten befogenhet att bruka annans fastighet, för så vitt denna befogenhet grundas å privaträttslig t förhållande av annan än familjerätts art.

Den brukningsrätt, varom fråga är, kan vara av beskaffenhet att innefatta ett ingrepp i den brukade fastighetens substans (beståndsdelar) . Till dylik brukningsrätt räknas t. ex. stenbrytning, torv- eller grustäkt, visst slags skogsavverkning m. m. d. Men brukningsrätten till en fastighet kan också vara av beskaffenhet att under sin utövning lämna fastighetens substans, åtminstone i huvudsak, oberörd. Såsom sådan brukningsrätt anses t. ex. befogenheten att bruka jord för att avvinna den åkerbruksprodukter eller att nyttja hus till bostad eller till magasin. Brukningsrätt av nu ifrågavarande slag kan vara s. k. helnyttjande-rätt, eller en med besittningsrätt förenad befogenhet till ett allmänt begagnande av fastigheten. Hit höra i främsta rummet arrende, hyra, tomträtt

och vattenfallsrätt. Och vidare kan det ifrågavarande slaget av brukningsrätt vara s. k. partiell (delvis) nyttjanderätt, eller en på besittningsrätt blottad befogenhet att allenast i visst avseende begagna fastigheten. Hit räknas t. ex. rätt till väg eller till mulbete. Såsom nyttjanderätt till fast egendom anses, fastän måhända mera oegentligt, även jakt- och fiskerätt, denna senare dock icke, därest den upplåtits av ägare till fiske, som utgör särskild fastighet, eller till fiskeri, vari med-äganderätt till grunden ej är förenad.

Under nyttjanderätt till fast egendom räknas däremot ej i detta sammanhang befogenheten att bruka fastighet, därest befogenheten grundas å familje- eller offentligt-rättsligt förhål-

har denne att begagna sin rätt till bortförande av byggnader och annat, som han påkostat. Är denna rätt emellertid enligt avtal eller bestämmelse i lag begränsad till viss tid efter nyttjanderättens upphörande, skall tiden för bortförandet räknas från den dag, då nyttjanderättshavaren skall avträda* området eller rätten till inlösen upphört.

Område, som tillhör kronan eller ingår i tomtindelning eller mark i samhälle, för vilket skall föras fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser, kan icke bliva föremål för lösningsrätt enligt denna lag.

Om nyttjanderätt till fast egendom.

(Lag den 14 juni 1907.)

Med nyttjanderätt till fast egendom menas i detta sammanhang en åt viss person upplåten befogenhet att bruka annans fastighet, för så vitt denna befogenhet grundas å privaträttslig t förhållande av annan än familjerätts art.

Den brukningsrätt, varom fråga är, kan vara av beskaffenhet att innefatta ett ingrepp i den brukade fastighetens substans (beståndsdelar) . Till dylik brukningsrätt räknas t. ex. stenbrytning, torv- eller grustäkt, visst slags skogsavverkning m. m. d. Men brukningsrätten till en fastighet kan också vara av beskaffenhet att under sin utövning lämna fastighetens substans, åtminstone i huvudsak, oberörd. Såsom sådan brukningsrätt anses t. ex. befogenheten att bruka jord för att avvinna den åkerbruksprodukter eller att nyttja hus till bostad eller till magasin. Brukningsrätt av nu ifrågavarande slag kan vara s. k. helnyttjande-rätt, eller en med besittningsrätt förenad befogenhet till ett allmänt begagnande av fastigheten. Hit höra i främsta rummet arrende, hyra, tomträtt och vattenfallsrätt. Och vidare kan det ifrågavarande slaget av brukningsrätt vara s. k. partiell (delvis) nyttjanderätt, eller en på besittningsrätt blottad befogenhet att allenast i visst avseende begagna fastigheten. Hit räknas t. ex. rätt till väg eller till mulbete. Såsom nyttjanderätt till fast egendom anses, fastän måhända mera oegentligt, även jakt- och fiskerätt, denna senare dock icke, därest den upplåtits av ägare till fiske, som utgör särskild fastighet, eller till fiskeri, vari med-äganderätt till grunden ej är förenad.

Under nyttjanderätt till fast egendom räknas däremot ej i detta sammanhang befogenheten att bruka fastighet, därest befogenheten grundas å familje- eller offentligt-rättsligt förhål-

lande (t. ex. morgongåva, testamente, allmän tjänstebefattning o. s. v.) eller innefattar besittningsrätt till nybygge å krono jord eller s. k. stadgad åborätt till kronans eller viss allmän inrättnings hemman eller lägenhet.

Till fast egendom räknas i detta sammanhang även hus, beläget å annans grund.

Beträffande nyttjanderätt till fast egendom är att märka:

1. Nyttjanderättens giltighetstid.

I fråga, härom har man att skilja mellan:

a) Till tomt ej hörande stadsjord samt lånt fastighet å ort, där byggnadsstadgan för rikets städer saknar

tillämplighet.

Angående nu nämnd fastighet ingånget nyttjanderättsavtal är ej bindande utöver femtio är från det avtalet slöts, dock att nyttjanderätt, som åt någon för livstiden upplåtes, blir beståndande, jämväl om sagda tid överskrides, samt att arrendeupplåtelse beträffande fideikommiss, boställe eller annan fastighet, varöver upplåtaren icke äger förfoga utöver sin egen besittningstid, även för denna senare, dock för högst femtio år får äga rum.

b) Stadsfastighet inom i gällande stadsplan ingående område, samt utom detta senare belägen, till tomt hörande jord ävensom kmtfastighet å ort, där byggnadsstadgan för rikets städer äger tillämplighet.

Beträffande nu nämnd fastighet ingånget nyttjanderättsavtal är ej bindande utöver tjugufem år från det avtalet slöts, dock att tomträttsupplåtelse får ske på ända till etthundra år, samt att arrendeupplåtelse beträffande fideikommiss, boställe eller annan fastighet, varöver upplåtaren icke äger förfoga utöver sin egen besittningstid även för denna senare, dock för högst femtio år, får äga. rum.

De i morn. a och b här ovan angivna regler gälla dock ej upp -låtelse, som sker från kronan eller avser nyttjanderätt till gravplats på kyrkogård eller annan allmän begravningsplats, vilken senare nyttjanderätt får upplåtas för alltid eller för viss tid av högst femtio år. (Lag den 24 mars 1916.) Härförutom har av annan än kronan gjord upplåtelse, som allenast eller huvudsakligen avser rätt att annorledes än till husbehov avverka skog, ej giltighet för längre tid än fem år.

2. Nyttjanderättshavarens rätt till inteckning ellr inskrivning .

Till säkerhet för beståndet av nyttjanderätt äger den, till vilken rättigheten upplåtits, erhålla inteckning eller, där fråga är om tomträtt eller om vattenfallsrätt, inskrivning under de villkor och i den ordning, särskilt är stadgat.

3. Ny Uj anderättens bestånd mot ny fastighetsägare. Därest fastighet, vartill nyttjanderätt upplåtits, genom frivillig försäljning eller genom byte eller gåva överlåtits, blir387

nyttjanderätten ej gällande mot nye ägaren, med mindre vid iJverlåtelsen skett förbehåll om nyttjanderättens bestånd, eller på grund av inteckning eller inskrivning, enligt vad därom är stadgat*, nyttjande-rätten skall fortfarande gälla; dock att arrende-eller hyresrätt respekteras, om den upplåtits skriftligen, och fastigheten redan vid dess överlåtelse är av legotagaren** tillträdd, eller om fastigheten tillträtts på grund av muntligt avtal, och nye ägaren underlåtit att uppsäga legotagaren inom tre månader efter det överlåtelsen skedde. Har fastigheten utan förbehåll om nyttjanderätt ens bestånd överlåtits, innan den av legotaga-ren** tillträtts, kan legotagaren, skydda sig mot nye ägaren allenast enligt bestämmelserna i förordningen angående inteckning i fast egendom.*

Om åter fastigheten säljes i den ordning, utsökningslagen bestämmer, äger nyttjanderätten ej giltighet mot köparen, med mindre försäljningen skett med förbehåll om nyttjanderättens bestånd.

Kommer i följd av frivillig föryttring eller exekutiv auktion** nyttjanderätten att upphöra, och har nyttjanderätten upplåtits mot vederlag, äger nyttjanderättshavaren rätt till skadestånd av upplåtaren, om fastigheten vid den ifrågavarande föryttringen ännu var i hans hand, eller han underlåtit att giva nyttjande-rättsavtalet skriftlig form eller, om sådan använts, i avtalet inryckt förbud mot inteckning för dess fortvaro eller, vid frivillig-avyttring av fastigheten, försummat att göra förbehåll om nytt-janderättens bestånd.

Var nyttjanderätten vedeiiagsfritt upplåten, blir nyttjande-rättsupplåtaren skadeståndsskyldig, allenast om fastigheten fore den ifrågavarande försäljningen kommit ur hans hand, samt nytt-j ander ät tsupplåtaren underlåtit att giva nyttjanderättsavtalet skriftlig form eller, om sådan använts, i avtalet inryckt förbud mot inteckning för dess fortvaro eller, vid frivillig avyttring av fastigheten, försummat att göra förbehåll om nyttjanderättens bestånd.

Underlåter den, som förvärvat fastigheten med förbehåll om nyttjanderättens bestånd, att vid överlåtelse av fastigheten till nyttjanderättshavarensi säkerhet göra förbehåll, äger denne att av fastighetsförvärvaren utfå skadestånd, om nyttjanderätten av sådan anledning går förlorad. I dylikt fall äger nyttjanderättshavaren, om nyttjanderätten innefattar arrende eller hyra, mot fastighetSiförvärvaren enahanda skadeståndsrätt, som, enligt

vad ovan nämnts, tillkommer nyttjanderättshavaren gent emot upplåtaren av nyttjanderätten. Beträffande åter annan nyttjan.de-

* Härom kommer att närmare talas framdeles.

** D. v. s. årren datorn eller hyresgästen.

*** D. ä. försäljning i den ordning, utsökningslagen bestämmer.388

rätt än arr ende eller hyra gäller, att allenast dess förlust i följd av frivillig avyttring å fastighetsförvärvarens sida behöver av honom ersättas, samt att hans ersättningsskyldighet oinfattar blott och bart det fall, att han vid fastighetens föryttring underlåtit att göra förbehåll om nyttjanderättens bestånd, där dylikt förbehåll varit erforderligt.

4. Nyttjand er ättsupplåtelse till flera.

Har någon för samma tid upplåtit nyttjanderätt till sin fastighet åt flera*, giver vid tvist dem emellan den först skedda upplåtelsen företräde, dock ej i fall, då på grund av inteckning eller inskrivning, enligt vad därom är stadgat, företrädet skall annorlunda bestämmas; och njuter den, som måste vika, skadestånd av upplåtaren, om han var i god tro, när upplåtelsen skedde. Jämväl i motsatt fall, eller då han vid den till honom gjorda upplåtelsen avvetat eller bort misstänka tidigare nyttjanderättsupplåtelse, har han rätt till återbekommande av erlagt vederlag för nyttjanderätten.

5. ^Jy Uj ander ättens upphörande till följd av klander å fastig-lietsfang.

Blir en fastighet, vartill nyttjanderätt upplåtits, efter klander vunnen från upplåtaren eller den, till vilken fastigheten från honom övergått, och kommer till följd därav nyttjanderätten att förfalla, blir ny ttj anderätt shavar en berättigad till återbekommande av erlagt vederlag för nyttjanderätten samt äger dessutom, därest nyttjanderätten upplåtits mot vederlag, att av upplåtaren erhålla skadestånd, i händelse nyttjanderättshavaren vid upplåtelsen saknat vetskap om och ej heller bort misstänka nyttjande-rättsupplåtarens bristande rätt till fastigheten.

Förutom nu nämnda allmänna bestämmelser angående nyttjanderätt till fast egendom gälla för vissa slag därav, nämligen arrende, hyra, tomträtt och vattenfallsrätt, en del särskilda stadganden, för vilka i det följande kommer att närmare redogöras.

Om arrende.

Med arrende förstås en ined besittning förenad ny ttj ander ätts-vppldtelse, som väsentligen aar till omedelbart föremål jord å lamdet eller i stad.

Av arrende finnas- två slag, jordbruksarrende, vars ändamål är att avvinna arrendejorden åkerbruksprodukter,, och lägenhets-

* Här avses allenast nyttjanderätter, som icke kunna — åtminstone icke helt och hållet — bestå vid sidan av varandra. 388

rätt än arr ende eller hyra gäller, att allenast dess förlust i följd av frivillig avyttring å fastighetsförvärvarens sida behöver av honom ersättas, samt att hans ersättningsskyldighet oinfattar blott och bart det fall, att han vid fastighetens föryttring underlåtit att göra förbehåll om nyttjanderättens bestånd, där dylikt förbehåll varit erforderligt.

4. Nyttjand er ättsupplåtelse till flera.

Har någon för samma tid upplåtit nyttjanderätt till sin fastighet åt flera*, giver vid tvist dem emellan den först skedda upplåtelsen företräde, dock ej i fall, då på grund av inteckning eller inskrivning, enligt vad därom är stadgat, företrädet skall annorlunda bestämmas; och njuter den, som måste vika, skadestånd av upplåtaren, om han var i god tro, när upplåtelsen skedde. Jämväl i motsatt fall, eller då han vid den till honom gjorda upplåtelsen

avvetat eller bort misstänka tidigare nyttjanderättsupplåtelse, har han rätt till återbekommande av erlagt vederlag för nyttjanderätten.

5. ^Jy Uj ander ättens upphörande till följd av klander å fastig-lietsfang.

Blir en fastighet, vartill nyttjanderätt upplåtits, efter klander vunnen från upplåtaren eller den, till vilken fastigheten från honom övergått, och kommer till följd därav nyttjanderätten att förfalla, blir ny ttj anderätt shavar en berättigad till återbekommande av erlagt vederlag för nyttjanderätten samt äger dessutom, därest nyttjanderätten upplåtits mot vederlag, att av upplåtaren erhålla skadestånd, i händelse nyttjanderättshavaren vid upplåtelsen saknat vetskap om och ej heller bort misstänka nyttjande-rättsupplåtarens bristande rätt till fastigheten.

Förutom nu nämnda allmänna bestämmelser angående nyttjanderätt till fast egendom gälla för vissa slag därav, nämligen arrende, hyra, tomträtt och vattenfallsrätt, en del särskilda stadganden, för vilka i det följande kommer att närmare redogöras.

Om arrende.

Med arrende förstås en ined besittning förenad ny ttj ander ätts-vppldtelse, som väsentligen aar till omedelbart föremål jord å lamdet eller i stad.

Av arrende finnas- två slag, jordbruksarrende, vars ändamål är att avvinna arrendejorden åkerbruksprodukter,, och lägenhets-

* Här avses allenast nyttjanderätter, som icke kunna — åtminstone icke helt och hållet — bestå vid sidan av varandra.389

arrende, som har annat ändamål och kan tjäna vitt skilda syften, såsom marks begagnande till upplagsplats, till uppförande av byggnad för bostadsändamål eller för fabriksdrift o. s. v.

För båda slagen av arrende gälla huvudsakligen enahanda bestämmelser, men, då jordbruksarrendet är det ojämförligt viktigaste, kommer den följande framställningen att avse blott och oart jordbruksarrende, därvid emellertid skall i varje särskilt fall angivas, om och i vad mån de för jordbruksarrendet gällande stadgandena sakna tillämplighet å lägenhetsarrende.

Beträffande jordbruksarrende är att märka:

1. Arrendeavtalets ingående.

Arrendeavtalet skall upprättas skriftligen, om ej kontrahenterna annorlunda åsämjas, vilket »åsämjande» dock ej behöver vara uttryckligt, utan kan med erforderlig tydlighet framgå av andra omständigheter, t. ex. därav, att tillträde skett, eller att i annat avseende avtalet vunnit tillämpning. Är ett dylikt uttryckligt eller tyst åsämjande för handen, kan därefter ingendera kontrahenten vare sig frångå avtalet eller ensidigt påkalla, dess skriftliga avfattande. Därest åter åsämjande, varom nu talats, ej är för banden, har man, innan avtalet skrftligen avfattats, icke hunnit över förhandlingens skede. (Jfr. Schmidt J. A. XXX:77.)

Vidare skall arrendetalet ingås antingen för viss tid inom förut angivna gränser, eller för arrendatorna livstid eller för arrende-upplåtarens besittningstid, likaledes med förut angiven begränsning, vilken sistnämnda arrendetid dock ej får förekomma, med mindre fråga är om fideikommiss, boställe eller annan fastighet, varöver upplåtaren icke äger förfoga, utöver ifrågavarande besittningstid.* Arrendeavtal, gällande blott tills vidare, äro sålunda uteslutna. Och om arrendeavtal ingåtts, utan att de nu nämnda stadgandena iakttagits, skall avtalet anses avslutat för en tid av fem år.*

Slutligen torde i detta sammanhang böra nämnas, att arrendeavtal för viss tid anses efter dennas utgång förlängt på fem år, om arrendatorn efter arrendetidens slut fortfarit med brukningen, och jordägaren ej inom två månader efter nämnda tidpunkt anmanat honom att avflytta.** Nu ifrågavarande regel gäller jämväl för det i nästföregående styckes sista punkt omförmälda fall. Däremot äger regeln ej tillämpning, om av någon i lag

stadgad anledning* arrendeavtalet förut uppsagts. Givet är, att i dylikt fall uppsägningen kan gå åter, och att detta kan ske jämväl utan att det uttryckligen säges; men för att betaga en skedd upp-

* Ifrågavarande stadgande gäller ej lägenhetsarrende, beträffande vilket däremot föreskrivits, att på obestämd tid ingånget arrendeavtal upphör att gälla, så snart uppsägning å, någondera sidan skett.

** Ifrågavarande stadgande gäller ej lägenhetsarrende.390

sågning dess verkan är det icke nog att den icke efterföljes av ytterligare anmanhig att avflytta. En sådan är i dylikt fall icke behövlig och dess uteblivande därför utan betydelse. 2. Jordägaren s shjIcligheter.

13essa äro:

a) Att låta ärren-datorn i rätt tid till träda den utarrenderade fastigheten.

Denna får, om annat ej avtalats, av arrendatorn tillträdas den efter avtalets ingående först infallande 14 mars eller, om denna infaller å söndag, nästpåfoljande dag, dock att arrendatorn äger att fjorton dagar före tillträdesdagen få åt sig upplåten hälften i de på fastigheten uppförda byggnaderna. Denna senare best änmielse gäller även för fall, där genom avtal annan dag än laga fardag blivit för tillträdet bestämd.

Beträffande fastighetens skick vid tillträdet får bevisning föras allenast genom syn*, förrättad av minst två oj aviga män av nämnden eller bland ledamöterna i ägodelningsrätten eller de för lantmäteri förrättningar utsedda män i det tingslag, där fastigheten ligger, men, om den hör till stad, där rådstuvurätt finnes, i angränsande tingslag, eller ock bland dem, som förut innehaft sådan befattning och äro därtill valbara. Kunna jordägaren och arrendatorn ej enas om valet, nämner, på begäran av endera, domaren i orten eller, om fastigheten är belägen å stads område, rådstuvurättens ordförande synesmän, som nyss sagts. Mot syneman gälla de jäv, som, enligt rättegångsbalken, gälla mot domare; dock får ej syneman jävas, om parterna, varit ense om. valet, så fraint ej jävet uppkommit eller blivit veterligt först efter valet. Synen får icke hållas tidigare än sex månader före tillträdesdagen eller senare än sex månader efter samma dag. Sy-neförrättning, som icke hållits i den nu angivna ordningen, saknar all betydelse; och det är för att betaga, den verkan icke erforderligt att den, göres, till föremål för klander. Emellertid är att märka, dels att det står kontrahent erna öppet att genom överenskommelse med laga. verkan stadga en viss utgångspunkt för sitt rättsförhållande, t. ex. bestämma., att vid tillträdet fastigheten skall anses vara i fullständigt gott skick, eller angiva dess brister och kostnaden för deras botande; dels ock att parterna kunna till synemän utse andra personer än ovan omförmälts, därest parterna på förhand förklara sig nöjas åt de sålunda utsedda synesmän uens beslut; dels slutligen att det vanliga skilj e-maiinaf erfarandet kan i förevarande hänseende tillämpas, om parterna därom avtala.

När syn av ifrågavarande slag skall hållas, hava sy liemannen att utsätta dag för förrättningen å tid, då marken därför är tjän-

* Ifrågavarande stadgande gäller ej lägenhetsarrende.391

lig, ocli att underrätta jordägaren och arrendatorn om den sålunda utsatta dagen. Utebliver någondera, får synen icke hållas, om icke den uteblivna bevisligen underrättats om tiden för förrättningen. Menar part, att syneman är jävig, skall han anmäla det vid synen och syiiemännen meddela beslut över jävsanmärkningen. Ej må av part, som varit vid synen tillstädes, fråga om jäv senarei väckes, där ej jävet blivit veterligt först efter synen, ej heller må i något fall jäv göras gällande annorledes än i sammanhang med klander av förrättningen; och har beträffande rättighet för part att i klandermålet göra gällande jäv mot syneman vad i fråga om domare jäv är i allmänhet stadgat i rättegångsbalken motsvarande tillämplighet. Det nu sagda gäller även för den händelse part anser syneman, som förut suttit i nämnd eller ägodelningsrätt eller varit god main vid lantmäteri-förrättningar, icke vidare vara valbar till dylik befattning.

Vid synen skall undersökas allt vad till fastigheten hör, såsom åbyggnad, trädgård, åker och äng, beteshagar, hägnader, dike.ii, vägar, broar, brunnar och vattenledningar, samt i penningar uppskattas vad till botande av därvid befunna brister erfordras. Över vad sålunda förekommit skall upprättas skriftlig handling, som av

synemännen undertecknas. Kostnaden för synen skola jordägaren och arrendatorn gemensamt vidkännas.

Är jordägaren eller arrendatorn missnöjd med syn, som hållits på sätt och inom tid, som ovan omförmälts, äger han efter stämning klandra syneförrättningen vid domstol samt har att instämma, sin talan inom nittio dagar från det synehandlingen honom delgavs, vid äventyr att synen eljest blir gällande. Denna syneförrättningens verkan sträcker sig dock icke utöver vad som är förrättningens uppgift, eller att konstatera fastighetens skick. Att därav draga rättsliga slutsatser och ingå i bedömande av frågan om ömsesidiga rättigheter och förpliktelser faller icke under syneförrättarnes kompetens, och vad de därutinnan kunna bestämma saknar betydelse. (Jfr. N. J. A. 1899:325.)

Det klander av syneförrättningen, varom ovan talats, får avse blott att i avseende å det lagstadgade förfarandet vid densamma felaktighet förelupit, såsom exempelvis, att jordägaren eller arrendatorn ej underrättas om dagen för förrättningen, eller att denna senare varit ofullständig. Om vad missnöjd part, på sätt ovan nämnts, har att iakttaga skall i synehandlingen lämnas tydlig hänvisning, vid äventyr att klandertiden ej begynner löpa förr än rättelse härutinnan skett.

b) Att ansvara för av honom lämnad uppgift angäende fastighetens beskaffenhet.

Denna hans ansvarighet visar sig i det fall, att han i arrendeavtalet annorledes än under blott hänvisning till någon viss392

källa, t. ex. skifteshandlingar, uppgivit fastighetens ägovidd vara större än den är eller lämnat annan dylik oriktig uppgift, exempelvis angående rättigheter eller förmåner, vilka skola tillkomma, eller omfånget av förpliktelser, som vila å fastigheten. I dylikt fal] blir arrendatorn berättigad till skälig nedsättning i arrendeavgiften ävensom skadestånd och äger dessutom uppsäga avtalet, dock ej, om det, som brister, är av ringa betydelse, eller efter det ett år förflutit, från det arrendetorn tillträdde fastigheten, utan så är att jordägaren i svikligt syfte lämnat felaktiga uppgifter om fastighetens storlek eller förtegat fastigheten angående förhållanden.

c) Att fullgöra till äventyrs särskilt gjort åtagande beträffande fastighetens skick vid tillträdet.

Denna förpliktelse visar sig* däri, att om jordägaren i arrendeavtalet utf äst att å fastigheten uppföra byggnad eller att eljest försätta fastigheten i visst skick, men underlåter detta, han genom rättegång kan förpliktas fullgöra sitt ifrågavarande åtagande, samt att, om arrendatorn icke vill anlita denna utväg, arrendatorn äger att, sedan vid syn* beräknats kostnaden för bristens avhjälpande, utföra arbetet i jordägarens, ställe och därefter utfå gottgörelse med det vid synen fastställda belopp eller, om han hellre så vill, och bristen ej är av allenast ringa betydelse, uppsäga arrendeavtalet, varförutom arrendatorn äger njuta skälig nedsättning i arrendeavgiften för den tid fastigheten på grund av jordägarens underlåtenhet är i bristfälligt skick ävensom undfå ersättning för skada, som genom jordägarens bristande fullgörande av avtalet arrendatom tillskyndats,.**

d) Att lämna arrendatorn i okvalt bruk av arr ende fastigheten. I sådant hänseende gäller först och främst, att om efter arrende-

avtaletsi ingående genom naturhändelse stadigvarande förändring inträder i fråga om fastighetsägornas omfång eller jordens produktiva kraft, arrendatorn äger njuta skälig nedsättning i arrendeavgiften ävensom får rätt att uppsäga arrendeavtalet, vilken uppsägning dock icke får ske, s,edan ett år förflutit från det förändringen inträffade eller, om denna timade innan arrendatorn tillträtt fastigheten, från det tillträdet skett. Nu nämnda rätt för arrendatorn att njuta nedsättning i arrendeavgiften och att uppsäga avtalet tillkommer honom även, därest till följd av skiftesförrättning*** eller genom dorn i ägotvist fastighetens ägor till omfång eller läge så ändrats, att avkomsten och nyttan därav

* Angående denna gälla huvudsakligen förut omförmälda synebestämmelser.

** Ifrågavarande stadgande gäller ej lägenhets arrende.

*** Härunder innefattas jämväl ägoutbyte utan sammanhang med laga skifte samt rågångsförrättning.393

för arrendatorn förringas. Om åter vid skiftesförrättning* liar till den arrenderade fastigheten lagts odlad jord i utbyte' mot ouppodlad eller väl hävdad jord i stället för vanhävdad sådan, men arrendatorn ej vill för den ökade avkomst och nytta, som härigenom för honom uppkommer, vidkännas skäliga förhöjning i arrendeavgiftein,, står det jordägaren öppet att frånträda avtalet; dock åtti detta skall uppsägas inom. ett år efter det tillträde av ägolotterna, skett, vid äventyr att uppsägningsrätten går förlorad'***. Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning, om jordägaren för dikning eller annan avledning av vatten fått vidkännas kostnad, dock att i så fall den tid, inom vilken uppsägning skall ske, blir att räkna från företagets fullbordande.**

Vidare har i förevarandei hänseende stadgats, att om byggnad, som arrendatorn har att underhålla, genom vådeld eller annorledes, utan arreiidatomsi vållande, förstöres eller så skadas, att ny byggnad eller ombyggnad erfordras, jordägaren, om icke byggnaden utan olägenhet kan undvaras, har att utan oskäligt dröjsmål verkställa byggnaden, vid äventyr att han genom rättegång kan härtill förpliktas, samt att, om arrendatorn icke vill anlita denna utväg, arrendatorn äger att, sedan vid syn*** beräknats kostnaden för byggnadens! uppförande, utföra arbetet i jordägarens ställe och därefter utfå gottgörelse med det vid synen fastställda belopp eller, om han hellre så vill, uppsäga arrendeavtalet, varförutom arrendatorn äger njuta skälig nedsättning i arrendeavgiften för tiden till dess ny byggnad uppförts ävensom utfå skadestånd, dock ej för sin förlust i följd därav att viss tid måste åtgå, innan den förstörda eller skadade byggnaden hinner ersättas med en annan. Om åter byggnad, vars underhåll åvilar arrendatorn, av förut nämnd anledning skadas, utan att ny byggnad eller ombyggnad på grund därav erfordras, har arrendatorn att på egen bekostnad ombesörja skadans botande, med mindre skadan timat genom brand, i vilken händelse jordägaren, vare sig han låtit brandförsäkra byggnaden eller ej, skall lämna arrendatorn skälig gottgörelse för hans kostnader i och för ska-d an fe; b o t an d e. * *

Slutligen bör i detta, sammanhang nämnas, att. om till följd av ägareombyte, arrenderättens upplåtande åt flera för samma tid eller klander å fastighetsfång någon del av arrendefastigheten kommer att frångå arrendator, denne får rätt att tillgodonjuta, förutom skadestånd, jämväl skälig nedsättning i arrendeavgiften ävensom äger att uppsäga, arrendeavtalet, om han vid dess ingående varken känt eller bort känna det förhållande, som

* Härmed innefattas jämväl ägoutbyte utan sammanhang med laga skifte.

** Ifrågavarande stadganden gälla ej lägenhetsarrende. *** Se not å sid. 392.

föranlett att fartigheten delvis frångått honom; dock att uppsägning8 icke får ske, sedan ett år förflutit från det uppsägnings-anledningen uppkom eller, om anledningen förelåg1 redan vid fastighetstiilträdet, från dagen, då detta senare verkställdes.

e) Att till arrendatorn utgiva ersättning för av honom verk-s t all cl täckdikning. *

Om nämligen arrendatorii efter plan, som uppgjorts; av statens lantbruksingeiijör eller blivit av jordägaren godkänd, låtit å fastigheten verkställa täckdikning med användande av tegeliör, har jordägaren skyldighet att, sedan arbetet blivit behörigen utfört, till arrendatorn utgiva ersättning för så stor del av kostnaden, som motsvarar värdet av rören.

Ifrågavarande stadgande beror på täckdikningens nytta och nödvändighet för jordbrukets, utveckling, varom meningarna bland de sakkunniga icke äro delade. Täckdikiiingen höjer nämligen jordens produktiva kraft, på samma gång den bereder en icke oväsentlig ökning av den areal, som för sådan produktion kommer till användning. Om än dess gynnsamma verkningar icke i alla delar av vårt land äro desamma, kan nyttan av dess allmännare tillämpning icke dragas i tvivel.

Skyldighet att deltaga i kostnaden för en täckdikning, som arrendatorn låter utföra, bör emellertid icke påvila jordägaren, med mindre ett sådant arbete utföres på ett sätt, som betryggar dess framtida bestånd och varaktiga nytta. På grund härav stadgas sådan skyldighet, blott när täckdikning*en utförts medelst tegelrör. Väl användes i

vissa delar av vårt land för sådant ändamål även annat material, såsom sten, trä, torv o. d.; men dels är beståndet och gagnet av en sålunda, utförd dikning mer osäkert, dels är i sådant fall materialet föga kostbart. Endast på grund av särskild överenskommelse bör arrendatorii för utförande av ett sådant arbete kunna påkalla bidrag av jordägaren.

På grund av den stadgade fördelningen av kostnaden för täckdikning kommer den drygare delen av ifrågavarande kostnad — i allmänhet två tredjedelar — att drabba arrendatorn.

3. Arrendatorns skyldigheter.

Dessa äro:

a) Att hålla arrendejorden i hävd och dess åbyggnader i stånd.

I sådant hänseende gäller, att arrendatorii skall ordentligt, i överensstämmelse med ortens sed och de föreskrifter, som i arrendeavtalet kunna vara meddelade, sköta den arrenderade jorden samt har att underhålla allt vad till fastigheten hör i det skick, vari han mottog detsamma, varemot han ej utan särskilt åtagande har vare sig nybyggnads- eller stängselskyldighet. Försämras

* I förevarande moment omförmälda stadganden gälla ej lägenhet s-r arrende.395

fastigheten under arrendetiden, skall arrendatorn härför vid fastighetens avträdande giva jordägaren ersättning, men har å andra sidan, om han avhjälpt vid tillträdet befintlig brist hos fastigheten, rätt att, när denna av honom avträdes, erhålla gottgörelse av jordägaren för vad han sålunda åtgjort.

Har arrendatorn i annat, fall, än morn. 2 cl andra stycket avser, i stället för byggnad, som han mottagit, uppfört ny byggnad, skall han, om annat ej kontrahenterna mellan avtalats, själv vidkännasi sina kostnader härför, dock att, om byggnaden uppförts efter plan, som av jordägaren godkänts, eller eljest prövas vara för sitt ändamål lämplig, arrendatorn äger att vid avträdet räkna sig tillgodo skillnaden mellan det belopp, vartill bristerna i den honom tillsynade byggnaden upptagits, och det, vartill bristfälligheter å den i stället uppförda vid avträdessynen* "uppskattas.**

I förevarande stycke omförmälda stadgande gäller ej lägenhetsarrende.

Om åter arrendatorn i annat fall än nästföregående stycke eller mom. 2 c eller andra stycket av morn. 2 d avser å fastigheten uppförd byggnad, eller om han utöver vad honom ålegat verkställt plantering av fruktträd, bärbuskar eller prydnadsträd eller eljest å fastigheten nedlagt kostnad, äro de av arrendatorn vidtagna anordningarna, om de eljest planmässigt utförts, i regel förbättringar och öka alltså fastighetens värde; byggnader och jämväl anläggningar kunna till och med befinnas för egendomen nödiga, åtminstone där jordbruket även framdeles skall drivas med samma intensitet eller i samma riktning som under arrendetiden. På grund härav, och då jordägaren icke liar någon skyldighet att lämna gottgörelse för vad arrendatorn sålunda med fastigheten förenat, äger arrendatorn att förfoga däröver, dock endast under villkor, att han återställer fastigheten i det skick, vari den befanns, när den tillträddes, samt att jordägaren, efter till honom, vid arrendets frånträdande gjort hembud av vad arrendatorn med fastigheten förenat, antingen vägrat att lösa detsamma eller ej inom en månad efter hembudet förklarat sig därtill villig, ävensom att arrendatorn från fastigheten bortför vad han därmed förenat inom tre månader från arrendets upphörande, vilket villkor arrendatorn har att fullgöra, vid äventyr att det med fastigheten för enade kommer att utan lösen tillfalla jordägaren. Anledningen till den sålunda stadgade tidsbegränsningen för arrendatorna rätt att från fastigheten bortföra vad han

* Härom kommer att vidare talas framdeles.

** Är den nya byggnaden fri från brist, får naturligen tillgodoräknas hela det belopp vartill bristfälligheten i den gamla uppskattats. — Samtliga hittills anförda, till förevarande moment hörande bestämmelser sakna tillämplighet vid lägenhetsarrende.396

därmed förenat är, att det icke kan lämnas arr enda torn öppet att även efter avflyttningen från fastigheten under

obegränsad tid utöva sin ifrågavarande rätt. Och att tiden för dennas tillvaro funnits böra, så långt som skett utsträckas har berott därav, att det eljest lätt nog kunde inträffa, att arrendatorn, i beräkning att jordägaren eller en tillträdande arrendator skulle övertaga vad han ägde bortflytta — varom måhända underhandlingar påginge — uppsköte att utöva sin ifrågavarande rätt tills det faktiskt vore för sent att därav göra bruk.

Hava till byggnad eller annan anläggning av ifrågavarande slag ämnen hämtats från arrendefastigheten, får byggnaden eller anläggningen ej av arrendatorn borttagas, innan värdet av vad från fastigheten tagits blivit jordägaren gottgjort; och skall gottgörelsen i brist av åsämjande mellan kontrahenterna bestämmas av tre o jäviga skiljemän, bland vilka en utses av vardera parten och de sålunda utsedda tillkalla den tredje. Tredskas någondera parten att utse skiljeman, eller kunna de utsedda ej förena sig om valet av den tredje, äger domaren eller utmätningsmannen i orten att förordna om valet. Part, som ej åtnöjes med de flesta skiljemännens mening, äger att draga, tvisten under rättens prövning, så framt han instämmer sin talan inom nittio dagar från det skiljemännens beslut tillställdes honom; och skall i beslutet lämnas tydlig hänvisning om vad den missnöjde har att iakttaga för tvistens dragande under rättens prövning.

Nu nämnda, skilj em annabestämmelser skola komma, till användning, jämväl om jordägaren vill lösa vad arrendatorn, på sätt i nästföregående stycke sägs, med fastigheten förenat, men överenskommelse ej kan mellan kontrahenterna träffas om vad i lösen bör utgå.

Då för bibehållande av arrendejordens växtkraft erfordras att vissa dess beståndsdelar, vilka vid alstringen förbrukas, ersättas, samt detta i främsta rummet åstadkommes genom tillförande av naturliga gödningsämnen, är det för jordägaren av synnerlig vikt, att arrendatorn uppstillar fastighetens foderskörd och låter den därav fallna gödseln komma fastigheten till godo. Till skyddande av jordägarens intresse härutinnan har stadgats, att arrendatorn ej utan hans samtycke får från fastigheten bortföra gödsel eller, innan arrendet upphör, därifrån föra stråfoder, samt att arrendatorn, om han vid avflyttningen har stråfoder kvar, äger skyldighet att överlåta det till jordägaren mot ersättning, motsvarande hälften av det i orten gångbara priset. Denna ersättning är å ena, sidan tillräcklig att förekomma onödigt slöseri med foder, men å andra sidan ej nog hög att fresta till alltför knapp utfodring. Och då ju den gödsel, som faller efter foder, vilket alstras och uppställas å fastigheten, anses höra till denna, är det jämväl i sin ordning, att vid fodrets inlösen priset med397

avseende härå reducerar. Kan ej enighet om ifrågavarande pris uppnås mellan vederbörande, komma de förutnämnda skilje-mannabestämmelserna till användning.*

Att en upplåtelse av arrenderätt till en fastighet icke i och för sig innefattar jämväl rätt att nyttja fastighet ens skog lärer vara uppenbar. Lika litet kan arrenderätten omfatta befogenhet för arrendator]! att tillgodogöra sig å fastigheten befintlig torvmosse, grustag eller dylikt; ett sådant tillgodogörande innebär ett förfogande, ej över fastighetens avkastning, utan över fastighetein själv. I anledning härav har i lagen stadgats förbud för arrendator!! att i annan mån, än arrendeavtalet bestämmer, nyttja fastighetens skog eller taga torv från torvmosse, som hör till fastigheten, eller att avhända denna något annat, som ej är alt hänföra till dess årliga avkastning, i sammanhang varmed arrendatorn förbjudits att utan jordägarens tillstånd svedja eller verkställa bränning av jord å fastighetens ägor.*

Om ej annat avtalats, äger arrendatorn nyttja den jakt och det fiske, som tillhör arrendejorden.*

Ehuru jordägaren genom arrendeupplåtelsen skilt sig från besittningen av den upplåtna fastigheten, bör det icke vara honom betaget att därtill få tillträde, när något hans intresse sådant kräver. Under vissa förhållanden kan det för honom vara behövligt att underkasta fastigheten en, formlig besiktning för att utröna, huruvida eller i vad mån arrendatorn eftersätter sina skyldigheter i avseende å hävd och underhåll, och, i händelse av befunnen vanvård, vidtaga åtgärder för arrendatorna skiljande från arrendet. I anledning härav har genom uttryckligt lagstadgande arrendatorn tillförbundits att lämna tillträde till fastigheten, om jordägaren under arrendetiden vill anställa besiktning å densamma, därvid emellertid, till förekommande av trakasserier, fogats föreskrift om skyldighet för jordägaren att i god tid förut underrätta arrendatorn om tiden för besiktningen.

Stundom inträffar, att jordägaren vid utarrendering av sin jord jämväl överlämnar till arrendatorn de för gårdens hävdande nödiga kreatur och redskap. Att så sker är för jordbrukets främjande synnerligen önskvärt. Detta gäller ej allenast för större jordbruk, vid vilka nämnda slags inventarier representera betydande värdebelopp; även beträffande mindre hemman och lägenheter kan ofta utarrendering med fördel ske, blott under förutsättning att arrendatorn får emottaga jämväl nödiga inventarier av ifrågavarande slag. Såsom en fördel av största betydelse kan framhållas, att såmedelst vid gården bibehålles en kreatursbesättning, som redan anpassat sig efter förhållandena på stället. Emellertid ligger i sakens natur, att sålunda ut-

* 1 förevarande stycke arrende.

upptagna bestämmelser gälla

ej lägenhets-398

legd lösegendom icke kan under någon längre tid bibehållas oförändrad ; skall arrendatorn hava verkligt gagn av de lämnade inventarierna, måste dessa tid efter annan ersättas med nya. För att, trots ifrågavarande växling av föremål, jordägaren må äga säker utsikt att vid arrendets upphörande återfå vad han lämnat, har i lagen stadgats, att om jordägaren lämnat arrendatorn kreatur eller redskap till fastighetenst bruk, och tillika visst värde satts, å vad sålunda lämnats, arrendatorn har skyldighet att under arrendetiden städse å fastigheten hålla sådana lösören, motsvarande för vartdera slaget i värde vad han mottagit*, samt att, om detta blir av arrendatorn ersatt med annan lösegendom, denna senare kommer utan särskilt förbehåll att tillhöra jordägaren. Uppenbarligen påvilar arrendatorn ansvarighet för all skada, som kommer å den mottagna lösegendomen, då han är skyldig att under arrendetiden städse å fastigheten hålla sådana lösören, som han mottagit, och till samma värde. Häri ligger å ena sidan, att han icke behöver bibehålla vad han fått mottaga, men å andra sidan, att hans skyldighet att upprätthålla inventarier till angivna värdet icke lider någon inskränkning i följd av möjligen uppkommen skada å det mottagna. Vad i dettas ställe har av arrendatorn anskaffats, likasom vad av det mottagna fortfarande finnes i behåll kan lagligen utmärkas genom att från de hos arrendatorn befintliga kreatur och redskap av vartdera slaget avskilja föremål till det värdebelopp, som för ifrågavarande slags egendom vid utarrenderingeii beräknats.**

b) Att i rätt tid likvidera det överenskomna arrendet.

Beträffande nämnda tid innehåller arrendeavtalet i allmänhet föreskrift, men då sådan saknas, likasom när vid endast muntligt avtal det icke kan styrkas, vilken bestämmelse härutinnan träffats, gäller, att i pennin ga?' eller naturalster utgående arrende skall erläggas sist tre månader före varje arrendeårs utgång. Genom denna bestämmelse har å ena sidan vid bristande betalning för jordägaren öppnatsi möjlighet att hinna uppsäga: arrendatorn och skaffa annan sådan till nästa, fardag samt i övrigt vidtaga de åtgärder, som för bevarande av hans rätt mot den försumlige arrendatorn erfordras, men å andra sidan arrendatorn lämnats lämpligt rådrum att genom avyttrande av sin skörd skaffa medel till arrendelik videns fullgörande.

Utgår arrendet i naturalster, är det, särskilt i fråga om ofta återkommande prestationer, såsom daglig leverans av mjölk eller

* De båda nämnda slagen av inventarier böra således hållas skilda från varandra. I stället för avlämnade kreatur får icke sättas in redskap, eller tvärtom. Vartdera slaget bildar ett helt för sig, vilket såsom sådant; utgör föremål för jordägarens rätt.

** 1 förevarande stycke upptagna bestämmelser gälla ej lägenhetsarrende.399

dylikt, av stor betydelse för arrendatorn, var ban bar att fullgöra sin prestation. Då i svensk rätt saknas, allmänna bestämmelser angående rätta prestationsorten vid avtal, bar för nu ifrågavarande fall i förevarande lag upptagits en sådan föreskrift, vilken i bägge kontrahenternas intresse innehåller, att om arrendeavtal saknar föreskrift om orten, där naturalster skola avlämnas, på jordägaren ankommer att anvisa sådan ort, dock icke utom området för den arrenderade fastigheten eller den huvudgård, vartill denna hör.

Av genomgripande betydelse för arrendatorns betryggande och därigenom också för arrendeinstitutionens

upprätthållande är en noggrann fixering av arr ende ve deriaget. Det gives emellertid en art av arrendeupplåtelser, där en dylik fixering är förenad med vissa svårigheter, och där en sådan därför icke heller är vanlig: den si. k. torplegan, I de flesta fall har denna tillika karaktären av ett arbetsavtal; vederlaget, som arrendatorn har att utgöra, är oftast, helt eller delvis, utsatt i dagsverken eller andra personliga tjänstbarheter. Alldeles obestämt lämnas väl aldrig det antal dagsverken, som skall utgöras. Men huru detta antal skall uttagas är icke sällan överlämnat åt jordägarens fria skön att bestämma. Där dagsverksskyldigheten omfattar hela året, lärer väl i allmänhet en jämn fördelning å årets veckor iakttagas; mera sällan torde avtalet bestämma, å vilka dagar i varje vecka skyldigheten skall fullgöras. Yid upplåtelse av mindre lägenheter, för vilka endast ett ringare antal dagsverken skall utgå, saknas ofta annan bestämmelse än att de skola utgöras under viss årstid eller viss annan tid, vanligast skördetiden, I arrendeavtalet upptages dessutom ofta nog den föreskrift, att arrendatorn bar att utöver bestämt antal arr endedags verken, på tillsägelse av jordägaren, utgöra dagsverken mot viss, i avtalet fastställd ersättning, vilken ej sällan är satt väsentligt lägre än de allmänna arbetsprisen och som i varje fall, då den bestämts för en längre arrendetid, enligt utvecklingens vanliga gkng, småningom kommer att stå i uppenbart missförhållande till dessa.

Att en sådan ordning måste i hög grad menligt inverka på arrendatorns ställning är alldeles uppenbart. Vet arrendatorn icke på förhand, när han skall fullgöra sin arbetsskyldighet, saknar han möjlighet att planmässigt ordna sin egen ekonomi. När för hans eget jordbruk hans närvaro hemma kanske är mest behövlig, kallas han därifrån för att biträda jordägaren, för vilken behovet av arbetskraft just då är trängande. Är han åter hänvisad att genom annat arbete än på den arrenderade jorden söka sin utkomst, bereder honom ovissheten om, när han har att utgöra sina arrendedagsverken, svårighet att ingå annat arbetsavtal eller att träffa uppgörelse med någon, som kan utgöra dagsverken i hans ställe. Striden emellan det egna naturliga intresset och400

den åtagna skyldigheten kan, om denna skyldighet hänsynslöst utkräves, icke undgå att föda misstämning och motvillighet. Förhållandets natur kräver en hög grad av hänsynsfullhet från jordägarens; sida; men just därför kunna, även om sådan visas, anspråken hos arrendatorn kommaj att. utöver hövan stegras.

För att avlägsna denna osäkerhet i jordägarens och arrenda-torns inbördes; förhållande samt på ett för båda parterna lämpligt sätt anordna arr endatorns arbetsskyldighet, har denna senare i lagen förklarats skola, genom arrendeavtalet vara till sitt mått bestämd. Detta har skett genom stadgandet, att i avtalet ej får intagas, förbehåll om skyldighet, för arrendatorn att utöver fastställt antal dagsverken, på tillsägelse av jordägaren, utgöra sådana., samt att, om dylikt förbehåll skett, detta, blir utan verkan, vilket emellertid bör så förstås, att förbehållet får karaktären av ett fristående arvetsavtal, vars villkor komma, att lämpa sig efter detta förhållandes natur.* Intet hinder finnes naturligtvis att i arrendeavtalet stadga, skyldighet för arrendatorn att utgöra dagsverken mot ersättning, blott antalet sådana tillika fastställes.

I förenämnt syfte har lagen sökt att reglera jämväl sättet för dagsverksskyldighetens uttagande. Stadgandet härom innehåller,, att om för arrendefastighet skola till jordägaren utgöras dagsverken, utan att i arrendeavtalet bestämts, huru dessa skola fördelas å särskilda tider av året, hela antalet dagsverken skall, i den mån det kanske, jämnt fördelas på årets veckor, samt att för varje arrendeår eller, om avtalet, innehåller föreskrift om utgörande av visst antal dagsverken under viss tid av året, för varje sådan tid jordägaren bör i god tid först lämna arrendatorn uppgift å de dagar, då han har att utgöra dagsverken, ävensom att arrendatorn, jämväl om avtalet annorlunda besämmer, ej äger skyldighet att för arbetes utförande inställa sig förr än å andra dagen efter det uppgift, som nu nämnts, meddelats honom.

Den ovan omförmälda dagsverksfördelningen torde med hänsyn till dagsverkens olika värde under olika årstider vara naturlig och rättvis. Att jordägaren ålagts förenämnda underrättelseplikt beror därav, att i fall av dagsverkenas lika fördelning på årets veckor någon svårighet ej möter att fastställa, å vilka särskilda dagar de skola utgöras, samt att, om arrendeavtalet hänför dagsverksskyldigheten allenast till viss tid av året eller innefattar en sådan fördelning av dagsverken, att visst antal sådana kommer på skilda delar av året, arrendatorn bör i möjligaste mån besparas den tryckande osäkerheten i ett dylikt förhållande. Den här ovan sist omförmälda

bestämmelsen avser allenast att upprätthålla efterlevnaden av den närmast föregående.

* Härigenom undvikes den förblandning av vad som är ar re. n de-prest a ti on och vad som1 är legt arbete, vilken eljest är oundviklig och som verkar så ogynnsamt.401

c) Att i viss mån vidkännas arrendefastigheten påvilande skatter och onera.

I sådant hänseende gäller, att, om annat ej avtalats, arrendator av liemman, hemmansdel eller annan i mantal satt jord eller från hemman under full äganderätt avsöndrad eller till allmän bevillning för sig taxerad fastighet ansvarar för all för fastigheten utgående, jordägaren enligt lag påliggande skatt och annan allmän tunga, dock med undantag för bevillning.*

Till »skatt» räknasi i detta sammanhang allenast: a) kommunalskatt å landet; b) utskylder för byggnad och underhåll av kyrka med vad därtill hör, av sockenstuga, av prästgård samt av tingshus och häraidsfängelse.

Med »annan, allmän tunga» menas: a) vägunderhåll in natura och vägskatt; b) kungs- och krono skjuts; c) skjutsningsbesväret över huvud; d) inkvai teringsbesväret; e) skyldigheter att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov; f) kyrkotionde, liel-gonskyld och landskyld i de forna danska provinserna; g) de avgifter, som på grund av lönereglering böra till prästerskapet utgå för fastighet å landet eller för sådan fastighet, varav eljest skolat utgå tionde.

Skulle under arrendetiden å fastigheten läggas ny skatt eller tunga, som skall påföras jordägaren, har han att själv bära den; till dylika nya utlagor har vid arrendeavtalets ingående icke kunnat tagas hänsyn, och. en överflyttning av en sådan börda, på arrendatorn vore därför obillig. Kommer däremot en, skatt, som vid tillträdet utgick, att under arrendetiden till beloppet förhöjas, måstes sådant drabba arrendatorn. Denne svarar naturligen ej för brandförsäkringsavgift för jordägarens hus.

4. Arr endatorns rättsställning gent emot ny fastighetsägare.

Därest en utarrenderad fastighet genom frivillig försäljning eller genom byte eller gåva överlåtes, har man att skilja mellan följande fall:

a) Att vid tiden för överlåtelsen arrendatorn redan tillträtt fastigheten, samt arrendeavtalet är skriftligen upprättat.

I detta fall gäller avtalet utan vidare så väl för som mot den nye fastighetsägaren. Denne har nämligen haft tillfälle att på förhand erhålla kännedom om arrendeavtalet.

b) Att vid tiden för överlåtelsen arrendatorn redan tillträtt fastigheten, samt arrendeavtalet är muntligen upprättat.

I sådan händelse gäller avtalet så väl för som mot den nye fastighetsägaren, därest vid fastighetsöverlåtelsen gjorts förbehåll om avtalets bestånd, eller nye fastighetsägaren samtycker till dess fortvaro eller underlåter att uppsäga arrendatorn inom tre må-

* 1 förevarande stycke upptagna bestämmelser gälla ej lägenhetsarrende.

nåder, efter det överlåtelsen skett. Fnder nämnda tre månader har nye ägaren tillfälle att på egen hand göra sig underrättad om arrendeavtalets bestämmelser.

o) Att vid tiden för överlåtelsen arrendatorn ej tillträtt fastigheten, samt arrendeavtalet är skriftligen upprättat.

I sådant fall blir avtalet utan vidare ogiltigt mot den nye fastighetsägaren, med mindre han samtycker till dess fortvaro, eller vid fastighetsöverlåtelsen gjorts förbehåll om avtalets bestånd, eller arrendatorn söker inteckning på grund av detsamma, innan nye fastighetsägaren söker lagfart å fastigheten. Om dennas utarrendering anses nyo ägaren hava saknat tillfälle att på förhand skaffa sig underrättelse.

d) Att vid tiden för överlåtelsen arrendatorn ej tillträtt fastigheten, samt arrendeavtalet är muntligen upprättat.

I denna händelse! blir avtalet utan vidare ogiltigt mot den nye fastighetsägaren, med mindre han samtycker till dess fortvaro, eller vid fastighetsöverlåtelsen gjorts förbehåll om dess bestånd. Om dess existens anses nye ägaren hava saknat tillfälle att på förhand skaffa sig underrättelse.

Då, jämlikt ovan angivna regler, ett arrendeavtal blir gällande mot ny ägare till arrendefastighet, inträder från en viss tidpunkt, som här nedan kommer att angivas, den nye fastighetsägaren i det hela taget i den föregåendes rättsförhållande till arrendatorn.* Att den föregående ägarens rättigheter gent emot honom sålunda flyttas över på den nye ägaren är helt naturligt; där förutom skulle äganderätten förlora en väsentlig del av sitt ekonomiska värde; den rättsliga betydelsen av vad arrendatorn har att fullgöra undergår icke genom personombytet någon förändring. Successionen i rätt innebär icke något för detta fall säreget. Att däremot arrendatorn måste finna sig i att utan hans medgivande en annan person än förre ägaren inträder också i dennes förpliktelser är en egendomlighet, som finner sin förklaring däri, att dessa förpliktelser så nära sammanhänga med jordäganderätten, att de svårligen kunna av annan än den taktiske ägaren fullgöras, samt att åtminstone den väsentligaste, eller skyldigheten att lämna arrendatorn i okvalt bruk av fastigheten, lagligen kan uttvingas av den ene likaväl som av den andre ägaren. Att för övrigt arrendatorn icke är obetingat hänvisad att söka sin rätt av den, vilken honom oåtspord blivit bärare av jordägarens skyldigheter, kommer att framdeles omtalas.

Tidpunkten för den nye ägarens inträde i rättsförhållandet äga lian och den föregående ägaren naturligtvis själv bestämma. Vanligen utsättes en viss dag för »tillträdet», och likasom denna är avgörande för nye ägarens rätt att omedelbart förfoga över

* Ett dylikt inträde i en annan persons rättsförhållanden benämnes inom rättsvetenskapen succession.403

fastighetens naturliga avkastning är den bestämmande för utövningen av jordäganderätten i förhållande till en arrendator av fastigheten eller någon del därav. Där ej särskild bestämmelse i sådant hänseende träffats, inträder nye ägaren omedelbart med det att äganderätten till honom övergått i den fulla dispositionsrätten över fastigheten och således jämväl i förhållande till arrendator!).. Han äger sålunda först och främst att därefter uppbära arrendavgiften. Denna bestämmelse avser förhållandet till arr endatorn; det är till nye ägaren, ej till den gamle, han har att erlägga arrende, som efter nämnda tidpunkt förfaller. Arrendeavgifter, som före nämnda tidpunkt bort erläggas, tillkomma däremot fortfarande förre ägaren. Vad angår förhållandet mellan den förre och den nye ägaren, kan naturligtvis genom överenskommelse vid överlåtelsen bestämmas, att av arrendebelopp, aom uppbäras av nye ägaren, någon del skall tillfalla överlåtaren.

Vad angår övriga, enligt arrendeavtalet jordägaren tillkommande rättigheter, är det efter tillträdet nye ägaren, som utövar dem, även om de grunda sig å förhållanden, som förut inträffat. Sålunda är det han, som äger tala å överträdelser av årren de-avtalet från arrendatorna sida, såvitt därå grundas yrkande om arrenderättens förlust och ersättning för skada i följd av arrendets upphörande, även om överträdelsen inträffat tidigare, under det däremot för den skada, som genom själva, handlingen må hava tillfogats förre ägaren, denne fortfarande är rätt målsägande.

Obetingad tillämpning av de för succession i allmänhet gällande rättsgrundsatser skulle föranleda, att nye ägaren med avseende å de rättigheter, vilka tillkomma honom, vore underkastad alldeles samma inskränkningar som hans. företrädare i äganderätten ; de invändningar från arrendatorns sida, vilka kunde framställas mot förre ägarens, anspråk, kunde möta även den nyes. Varje uppgörelse, som träffats mellan förre ägaren och arrendatorn, varje eftergift, denne fått sig beviljad, skulle gälla mot honom, även om han därom saknat kunskap, när han tillhandlade sig fastigheten; och då dylika transaktioner skulle äga giltighet, även om de ingåtts efter överlåtelsen, endast ärren-datorn icke handlat i ond tro, skulle härmed för en bedräglig säljare vara beredd möjlighet att tillskansa sig obehöriga fördelar på köparens) bekostnad. Visserligen skulle nye ägaren kunna med ersättningskrav vända, sig mot sin medkontrahent, men därmed vore han sällan synnerligen betjänt. Ett verksammare skydd har måst beredas honom. Detta skydd har dock icke kunnat utsträckas därhän, att arrendatorn utan vidare betagits rätt att mot nye ägaren göra gällande dylika invändningar och tvungits att till nye ägaren fullgöra de efter överlåtelsen fallande arr endeprestation erna, fastän han redan utgjort dem till hans

företrädare i äganderätten. En sådan ordning skulle vara full-404

ständigt stridande mot arrendeförhållandets natur. Väl har icke tillerkänts åt arrendatorn rätt att mot nye ägaren göra gällande allt vad han kunnat åberopa mot hans företrädare, men varje befogenhet i sådant hänseende har dock icke berövats honom. En medelväg har valts, därvid den strängt personliga karaktären av arrendeförhållandet lämnats orubbad i den mån sådant låtit sig göra med bibehållande av säkerheten vid fastighetsomsättiiingen.

Den medelväg, varom nu talats, finner sitt uttryck först och främst i stadgandet, att å arrendebelopp, som förfaller till betalning mer än ett dr, efter det arrendatorn fick kunskap om överlåtelsen, arrendatorn ej får avräkna vad han må hava att fordra av förre ägaren. I saknad a,v nämnda stadgande skulle, med tillämpning av de i vår rätt gällande allmänna rättsregler, nye ägaren vara utan inskränkning underkastad kvittning för arrendatoriis fordran hos förre ägaren, därest arrendatorn blivit innehavare av fordringen, innan han fick kunskap om överlåtelsen. Och en så vidsträckt kvittningsrätt skulle för nye ägaren bli i hög grad betungande, helst han saknar utväg att på förhand bereda sig kännedom om förhållandet. Genom stadgandet i fråga sättes köparen av en fastighet i varje särskilt fall i tillfälle att få veta, vad han i kvittningsväg från arrendatorna sida riskerar. Skulle! arrendatorn icke omedelbart erhålla kännedom cm överlåtelsen, kan visserligen såsom följd därav hans kvittningsrätt komma att utsträckas, men nye ägaren har i sin hand att genom en arrendatorn meddelad underrättelse! förekomma sådant.

Ovannämnda medelväg har vidare funnit uttryck i bestämmelsen, att i fråga om arrendebelopp, förfallande till betalning mer än ett år efter det arrendatorn fick kunskap om överlåtelsen, ej gäller betalning, som av arrendatorn erlagts till förre ägaren, eller annan uppgörelse, som 'med denne träffats, utan så är, att nye ägaren hade kunskap därom, när överlåtelsen skedde. Skulle arrendatorn efter överlåtelsen, men i god tro, träffa dylik uppgörelse med förre ägaren, kan detta visserligen medföra, att nye ägaren får vidkännas en längre gående inskränkning i sin rätt; men han har även i detta fall därför att skylla sig själv, då han kunnat om överlåtelse underrätta arrendatorn.

Stundom har denne med förre ägaren överenskommit om ändring eller tillägg i skriftligen upprättat arrendeavtal, utan att sådant anmärkts å jordägarens exemplar av handlingen. I dylikt fall föreligger vid sidan av det skriftliga avtalet överenskommelse, som i ett eller annat avseende modifierar den skriftliga grundvalen för rättsförhållandet i fråga. Var dylik överenskommelse nye ägaren bekant, när fastigheten övergick till honom, blir överenskommelsen naturligen för nye ägaren bindande. Därest han åter vid fastighetsförvärvet saknade kännedom om405

överenskommelsen, kan det icke utan obillighet åläggas honom att därmed åtnöjas. Å. andra sidan vore det mot arr endatorn icke mindre obilligt, om man tvingade honom att fullgöra arrendeavtalet, som han fått till sin fördel förändrat, enligt dess ursprungliga innehåll. Billigheten synes kräva, att om arren-datorns och nye fastighetsägarens intressen icke kunna, på den frivilliga uppgöralsens väg enas, varom klarhet så snart som möjligt bör erhållas, arrendeförhållandet får upplösas. I anledning härav har stadgats, att om nye ägaren ej vill godkänna den mellan» arrendatorn och förre ägaren ingångna överenskommelsen, nye ägaren har att härom underrätta arrendatorn inom en månad efter frän honom erhållet meddelande om berörda överenskommelse, vid äventyr att denna blir för nye ägaren bindande, samt 07ii nye ägaren förklarat sig ej godkänna överenskommelsen, arrendatorn äger att inom en månad efter berörda förklaring uppsäga arrendeavtalet, vilken uppsägningsrätt dock ej lärer föreligga, därest arrendatorn så länge dröjt med nye ägarens underrättande om överenskommelsen, att arrendatorn skäligen kan anses hava avstått från tillämpning av densamma,

På sätt ovan antytts, inträder i fall av arrendeavtalets giltighet mot ny fastighetsägare denne jämväl i förre ägarens skyldigheter på grund av avtalet; detta skall han följaktligen i företrädarens ställe fullgöra; han, kan därtill av arendatorn lagligen tvingas. Väl icke så, att arrendatorn för varje fordran, som ur arrendeförhållandet härledes, nu kan vända sig mot honom. Likasom rätten till obetalt arrende, vilket före tillträdet förfallit, i förhållandei till arrendatorn, fortfarande tillkommer förre ägaren, vilar på honom betalningsskyldighet för fordran, som redan före tillträdet uppkommit, och ersättningsskyldighet i fråga om skada, som han genom underlåt enhet att fullgöra sina förpliktelser vållat arrendatorn. För uttagande av sådana fordringar har

arrendatorn — där icke nye ägaren särskilt övertagit förpliktelsen — att ensamt hålla sig till förre ägaren. Mot nye ägaren har arrendatorn för dylika krav endast den begränsade kvittningsrätt, som ovan omtalats. Men i fråga om allt, som skall fullgöras efter nye ägarens tillträde, är det nu han, som i första hand är presta-tionsskyldig.

Oaktat arrendatorn, om arrendeavtalet blir gällande mot nye fastighetsägaren, måste finna sig i, att förre ägaren utträder ur rättsförhållandet och sätter en annan i sitt ställe, bör det ej tilllåtas förre ägaren att på sådant sätt definitivt frigöra sig från sina förpliktelser. I de flesta fall lärer väl för arrendatorn personombytet icke vara av synnerlig betydelse; men fall kunna dock förekomma, där jordägarens personliga soliditet är för arrendatorn av särsklid vikt, såsom t. ex. när arrendatorn betingat sig att vid avträdet bekomma ersättning för vidtagna förbättringar eller verkställt sådana, för vilka, på sätt förut nämnts, ersätt-406

ning skall utg-k. Att låta den, som avhänder sig fastigheten, sådant oaktat kvarstå såsom nye ägarens medgäldenär vore i flera hänseenden olämpligt; att ålägga honom en subsidär ansvarighet skulle för de flesta fall vara obehövligt och för säljaren, som ju sällan är i tillfälle att övervaka nye ägarens åtgöranden och därå icke Ivan inverka, innebära en anledning till osäkerhet, helst när arrendeförhållandet skall först efter lång tid avvecklas. I anledning härav har stadgats;, att om arrendatorn vill förbehålla sig rätt att i fall av nye ägarens underlåtenhet att fullgöra arrendeavtalet söka ersättning av förre ägaren, arrendatorn har att härom, underrätta denne inom sex månader, efter det nye ägaren fick lagfart å sitt fång, vid äventyr av förlust av annan rätt mot förre ägaren än till skadestånd, enligt vad förut (sid. 387) omför malts. Inom nyssnämnda tid har väl i allmänhet nye ägaren tagit fastigheten i besittning och i allt fall arrendatorn erhållit kännedom om förändringen i äganderätten till densamma.

5. Arrendeavtalets upphörande.

Anledningarna härtill äro, förutom de förut å sid. 391—394 o m f ö r m ä Ida, j ä m v ä 1:

a) Att längsta tillåtna arendetiden* i arrendeavtalet överskridits.

I dylikt fall äger så väl jordägaren som arrendatorn när som helst uppsäga avtalet till upphörande på den laga fardag*, som infaller näst efter sex månader från längsta tillåtna arrendetidens utgång, dock att, om arrendatorn ej, när uppsägningen skedde, tillträtt fastigheten, avtalet genast skall upphöra att gälla.

Laga fardag för avträde av arrenderad fastighet är den 14 mars. Infaller laga fardag å söndag, skall avträde ske nästpå-foljande dag. I fråga om fastighetens skick vid avträdet får bevisning föras allenast genom syn, beträffande vilken gälla de förut (sid. 390—392) angående tillträdessyn framställda reglerna.

Uppsägning av arrendeavtal skall ske skriftligen eller med vittnen, om ej skriftligt erkännande om uppsägningen lämnatsi av den, till vilken den ställts. Åt ett löst yttrande i uppsägningssyfte tillerkännes således icke verkan av laglig uppsägning. Anledningen härtill är, att stundom i hastigt mod kunna fällas dylika yttranden, vilka vid lugnare besinning icke skulle hava framkommit, men vilka det faller sig motbjudande att återtaga och som därför kunde giva anledning till osäkerhet och tvister. Om jordägaren satt någon att i sitt ställe uppbära arrende, skall ett sådant uppdrag anses, innefatta bemyndigande att i jordägarens ställe jämväl mottaga uppsägning. En sådan utsträckning

* Se sid. 385—388. Att arrendeavtalet av sig självt upphör vid avtalad arrendetids utgång, med mindre det förlänges, är alldeles klart.407

av rätten att företräda jordägaren torde stå i överensstämmelse med vad som vid uppdragets lämnande verkligen avsetts och är så mycket mer påkallad, som ofta i dylika fall jordägaren själv vistas å annan ort, och det därför skulle vara förenat med svårighet och kostnad, om arrendators behövde verkställa uppsägningen hos honom.

Träffas ej den, som för uppsägning sökes, i sitt hemvist, skall uppsägningen i rekommenderat eller assurerat brev under hans vanliga adress avlämnas å posten samt skriftlig underrättelse om uppsägningen meddelas, hans husfolk, om sådant finnes, nien eljest fästas; å hans husdörr, och skall uppsägningen anses hava skett, när vad sålunda, föreskrivits blivit fullgjort.

Har jordägare eller arrendator, hos vilken uppsägning skall ske, ej känt hemvist här i riket, och finnes ej heller känt ombud, som äger för honom mottaga uppsägning, får uppsägningen ske genom kungörande i Post- och Inrikes Tidningar.

Är den, hos vilken uppsägning skall verkställas, en samfällighet (oskiftat sterbhus, konkursbo o. s. v.), komma beträffande sättet för uppsägningen de för stämnings delgivning med dylik samfällighet gällande reglerna* till användning.

Stämning, däri talan föres om arrendes upphörande liksom ansökan om arrendators vräkande gäller, om delgivning därav i behörig ordning ägt rum, såsom uppsägning, även om ovan angivna, regler icke blivit iakttagna.

b) Att arrendatorn med fog sätter annan i sitt ställe.

De skyldigheter, vilka åligga en arrendator, äro av beskaffenhet att här det personliga momentet är av synnerligt stor betydelse. Det är icke nog, att det betingade arrendet riktigt erlägges; av än större vikt för jordägaren är det, att icke den jord, han åt arrendatorn anförtrott, vanskötes, att icke åbyggnad en får förfalla, och att icke fastighetens värde i det hela, nedsättes. Att här utöva en verksa.ni kontroll och hindrande ingripa i händelse av missbruk är icke lätt. Och att på laglig väg söka få skadan ersatt är naturligtvis endast, en yttersta nödfallsutväg, vars anlitande alltid är förenat med besvär, kostnad och obehag, men som visserligen icke alltid bereder jordägaren ersättning för vad han förlorat. En omtänksam jordägare måste därför framför allt söka att i arrendatorna' person — hans vederhäftighet, hans redbarhet och förmåga att sköta jorden — finna den garanti, ban behöver. I anledning1 härav gäller såsom allmän regel, att arrendatorn ej utan jordägarens medgivande får åt annan till brukande upplåta arrendefastiglieten eller någon del därav.

Å andra sidan får dock icke förbises, att arrenderätten för arrendatorn ofta nog representerar ett avsevärt ekonomiskt värde, uppkommet måhända, genom vad han själv å jorden nedlagt av

* Ifrågavarande regler skola framdeles angivas408

arbete och förlag, som han beräknat att genom ökad avkastning av jorden under arrendetidens förlopp återfå. Att nu, i händelse han av omständigheterna förhindras att själv fortsätta arrendet, beröva honom detta värde och utan vidare överlämna det åt jordägaren skulle innefatta en obillighet. Arrendatorna intresse fordrai-, att han, åtminstone under vissa förutsättningar, må äga rätt att förfoga över denna tillgång" och genom arrenderättens överlåtande göra sig den till godo. Endast om sådan rätt tillkommer honom, kan han med trygghet nedlägga arbete och kostnad på jordbrukets höjande och jämväl komma i åtnjutande av den kredit, han för ändamålet behöver. Vidare bör bemärkas, att hänsynen till arrendatorns person vid arrenden, vilka avse lång tid, i viss mån träder tillbaka. I dylika fall måste kontrahenterna själva, säga sig, att ett personombyte är sannolikt, stundom visst. Det vore därför onaturligt, om här åt arrenderätten gåves samma, individuellt personliga karaktär, som eljest tillkommer den; och det bör icke lämnas beroende allenast av kontrahenternas förtänksainliet att genom förbehåll i avtalet bereda en lämplig lösning. Lagen själv måste anvisa en sådan, vilket skett genom stadgandet, att om arrendeavtal slutits för viss tid, överstigande tjugu år, och arrendatorn vill lämna från sig arrendet, [han skall erbjuda jordägaren att återtaga fastigheten, mot skyldighet att gälda arrendatorn skälig lösen, samt att om jordägaren ej vill det eller ej inom en 'månad efter det hembud gjordes förklarat sig därtill villig, arrendatorn äger att i sitt ställe sätta annan, ined vilken jordägaren skäligen kan nöjas.

Den yylösenj), varom fråga är, bör motsvara vad arrenderätten i brukarens hand kan anses vara. värd eller vad annan brukare skäligen kan antagas vara, villig att betala för att få övertaga fastigheten med därå av arrendatorn uppförda byggnader och annat, som denne bekostat.

Om arrendatorn lagligen i sitt ställe lätter annan, med vilken jordägaren skäligen kan åtnöjas, utträder arrendatorn ur rättsförhållandet, och den nye inträder i hans ställe. Däremot är det icke arrendatorn medgivet att själv kvarstå såsom arrendator, men upplåta, fastigheten till en annan.

Till jordägaren återtaga fastigheten, men kan ej överenskom-u,> i < haff aj- (an vad i lösen bör utgå, komma de

förut (sid. 396) o ui t ala de skilj eiiianiiabestämmelserna, till användning.

c) Att arrendatorn dör.

Arrendatorns död verkar i saknad av annat förbehåll icke rubbning i arrendeförhållandet. Då emellertid hans sterbhusdelägares rätt att fortsätta, detsamma, därest det tillika, innebure förpliktelse; för dem att själva utöva arrenderätten, under vissa förhållanden kunde, i stället för att innebära en förmån, bliva betungande, har i lagen inrymts dem rätt att, även om arrende-409

avtalet ej slutits för viss tid, överstigande tjugu år, genom överlåtelse realisera den tillgång, arrenderätten representerar, under iakttagande av den ordning, som i mom. b här ovan angives, dock att hembud till jordägaren om fastighetens återtagande skall äga rum inom sex månader från dödsfallet.

Upplåtes jord åt någon på arrende för livstiden, och är denne gift, när upplåtelsen sker, får hustrun efter mannens, död tillgodonjuta arrendet, så länge hon förbliver änka; går hon i nytt gifte, får arrendeavtalet av jordägaren uppsägas. Anledningen till dessa bestämmelser är deras regelmässiga överensstämmelse med jordägarens mening.

d) Att arrendefastigheten göres till föremål för exekutiv åtgärd.

Så är förhållandet, om fastigheten, utmätts, eller förordnande meddelas, att den utan föregående utmätning skall säljas i den ordning, som om utmätt fast egendom stadgas. I båda nu nämnda fall inträder för arrendatorn ett tillstånd av osäkerhet; den blivande fastighetsiförsäljningen kan utfalla så, att han, jämlikt i ämnet gällande lagbestämmelser, går förlustig sin rätt. År ej tiden för fastighetens tillträde redan inne, synes billigheten fordra, att vid de ändrade förhållanden, som inträtt, arrendatorn icke längre är bunden av sitt avtal. För att tillträda arrendet måste han vidtaga anordningar och underkasta sig utgifter, vilka bliva åtminstone delvis onyttiga, när han måhända efter kort tid måste återlämna arrendet, så vida han över huvud någonsin kommer att tillträda det. I anledning härav har arrendatorn för nu angivna fall i lagen medgivits rätt att fr anträda arrendeavtalet och erhålla skadestånd, om han uppsäger avtalet inom en månad efter erhållen kunskap om utmätningen eller förordnandet i fråga; dock att, om utmätningen upphäves, eller frågan om fastighetens försäljning eljest kommer att förfalla, någon uppsägning icke sedermera får äga rum. Om arrendatorn med kännedom om utmätningen eller det ifrågavarande förordnandet tillträder fastigheten, anses han härigenom hava uppgivit sin rätt att uppsäga arrendeavtalet.

e) Att jordägaren kommer i konkurstillstånd.

I dylikt fall inträder ett förhållande likartat, med det, som fastighetens utmätning medför; den realisation, konkursen framtvingar, omfattar också fastigheten, och konkursboet är därvid ytterst hänvisat att anlita den för exekutiv försäljning stadgade ordning. I anledning härav gäller, att om jordägaren, innan tiden för fastighets tillträd et infallit, försättes i konkurs, de i morn. d här ovan angivna reglerna skola äga motsvarande tillämpning.

f) Att arrendatorn för sättes i konkurs.

I sådan händelse blir det för konkursborgenärerna angeläget att, så snart ske kan, realisera gäldenärens egendom för att an-

vända den till gäldande av hans förbindelser. Det är just en sådan realisation, konkursförfarandet åsyftar. Det bör därför lämnas borgenärerna öppet att frånträda arrendeavtalet, med rätt för jordägaren att likasom andra borgenärer genom bevakning i konkursen söka göra, sig betäckt för den förlust, som genom arrendeförhållandets avbrytande i förtid honom tillskyndas. På grund härav har i lagen stadgats rätt för borgenärerna att sist å trettionde dagen från inställelsedag en i konkursen uppsäga arrendeavtalet, jämte det jordägaren i fall av dylik uppsägning berättigats till skadestånd.

Emellertid bör ej förbises, att när arrendatorn sättes i konkurs, det är annat och mera än hans förmåga att fullgöra sin skyldighet med avseende å arrendets erläggande, som därigenom, bliver åtminstone tvivelaktigt. Även om i sådant avseende ställes säkerhet, kan med den betydelse, som i arrendeförhållandet över huvud måste tillmätas arrendatorns person, det för jordägaren icke vara likgiltigt, huruvida hans fastighet brukas av arrenda-torn själv eller förvaltas av hans borgenärer. Vid en sådan förvaltning är det naturligt, om hänsyn göra sig gällande, vilka, äro jordägarens intressen alldeles motsatta, men han bör icke vara skyldig att finna sig däri. Med anledning härav gäller såsom allmän regel, att jordägaren har rätt att uppsäga arrendeavtalet och återtaga sin fastighet*, vilken regel dock underkastatsi följande modifikationer:

a) Att vid arrende för viss tid, överstigande tjugu åt, jordägaren får återtaga fastigheten, allenast mot erläggande av sådan lösen, som i mom. b här ovan omförmälts.

Denna modifikation har av lagstiftaren ansetts lämplig, med hänsyn till det i morn. b här ovan berörda förhållandet, att med arrendeavtal för längre tid än tjugu år en villkorlig överlåtelserätt utan särskilt förbehåll är förenad,

fi) Att jordägaren ej får uppsäga arrendeavtalet, om det slutits med förbehåll om rätt för arrendatorn att sätta annan i sitt ställe, samt konkursen inträffar, efter det arrendatorn tillträtt fastigheten, och borgenärerna inom tre månader från inställelsen-dagen i konkursen visat överlåtelse hava skett i enlighet med avtalet.

Anledningen till ifrågavarande modifikation är huvudsakligen arrenderättens egenskap av en tillgång i konkursboet, som detta bör få skälig tid att lämpligen realisera. Är arrendeavtalet sådant, att överlåtelse icke må äga rum, innebär detta, att arrenderätten är rent personlig, och i sådant fall möter icke för jord-

* 1 fråga om 1 ä g e n h e t s a r r e n d e har jordägarens uppsägningsrätt så inskränkts, att den icke tillkommer honom, efter det arrendet tillträtts, ej heller förut, så vida, på anfordran, inom; nästa dags utgång ställes nöjaktig säkerhet för avtalets fullgörande.m

ägaren binder att atan vidare uppsäga arrendet. Om arrendatorn ej tillträtt fastigheten, kan han icke hava därå nedlagt någon kostnad, som genom arrenderättens överlåtande skulle bliva ersatt, i följd varav skäl saknats att medgiva någon särskild frist för utövande av den överlåtelserätt, arrendeavtalet under andra-förutsättningar åt ar rendatorn inrymt.

y) Att jordägaren ej heller får uppsäga i inom. fi avsett arrendeavtal, om borgenärerna senare än tre månader efter inställelsedagen i konkursen, men innan jordägaren uppsagt avtalet, verkställt överlåtelse, jämlikt dess bestämmelser.

Denna modifikation har samma orsak, som i morn. fi omtalats.

Uppsäger jordägaren med fog arrendeavtalet, blir han berättigad till skadestånd, med mindre avtalet ingåtts för viss tid, överstigande tjugu år.

Därest arrendeavtalet varken av jordägaren eller av konkursborgenärerna uppsäges, ansvara borgenärerna för dess fullgörande till arrendetidens utgång, dock att de ej äro pliktiga gälda arrendeavgift för det vid konkursens början löpande arrendeåret. (Jfr. N. J. A. 1914:256.)

Uppsäges efter utgången av trettionde dagen från inställelsedagen i konkursen avtalet av jordägaren eller av konkursborgenärerna., svara, dessa senare, med ovan angiven begränsning, för avtalets fullgörande, till dess på grund av uppsägningen avtalet upphör att vara gällande.

Har från jordägarens sida skett uppsägning sist å trettionde dagen från inställelsedagen i konkursen, synes uppsägning även från konkursborgenärernas sida vara obehövlig.-

Huruvida konkursen är vanlig konkurs eller urarvarkonkurs, är i förevarande hänseende likgiltigt.

g) Att för arrendeavtalet ställd säkerhet försämras.

Särskilt vid större arrenden förekommer ej sällan, att jordägaren anser sig böra vid fastighetens upplåtande

betinga sig säkerhet för arrendets behöriga fullgörande. Denna säkerhet utgöres vanligen av borgen. Då sådan eller annan säkerhet för arrendets fullgörande blivit ställd, torde detta ii och för sig ådagalägga, att arrendeförhållandet är grundat på den förutsättningen, att säkerhet skall finnas ställd, och det bör därför falla av sig självt, att om den ställda säkerheten försämras, jordägaren äger begära ny. Till anskaffande av sådan bör emellertid nödigt rådrum lämnas airendatorn, men om han ej inom skälig tid avlämnat nöjaktig säkerhet, bör jordägaren anses berättigad att bryta ett rättsförhållande, där en av de förutsättningar, vara det grundats, icke längre är för handen, och undfå ersättning för den skada, han i följd av arrendets upphörande kan komma att lida. På grund härav gäller, att om för arrendeavtalets fullgörande ställts pant eller borgen, och den sålunda ställda säker-412

heten sedermera försämrats, arrendatorn är skyldig att, på an-fordran, ställa ny säkerhet, varmed jordägaren skäligen kan åtnöjas, samt att, om arrendatorn ej inom tre månader gör detta, jordägaren blir berättigad att iippsäga avtalet och erhålla skadestånd.

Ii) Att fastigheten av arrendatorn över gives.

Övergiver arrendatorn fastigheten och lämnar den obnikad eller utan vård, får jordägaren genast återtaga fastigheten och äger jämväl erhålla skadestånd. Varje art av tvångs även medelbart, i syfte att förmå arrendatorn att återvända till fastigheten och fullgöra sina skyldigheter vore nämligen vid nutidens arrendeförhållanden ändamålslöst. Enda lämpliga utvägen, om arrendatorn övergiver fastigheten, är att jordägaren själv tager den om hand och söker på bästa sätt iakttaga sitt intresse. Att han jämväl äger rätt till skadestånd överensstämmer med allmänna rättsgrunder.*

i) Att arr enderätten av arrendatorn förverkas.

I fråga härom intager lagen den ståndpunkten, att endast sådana från arrendatorns sida gjorda överträdelser av arrendeavtalet, vilka kunna anses innefatta en väsentlig kränkning av jord-ägarenis intresse, skola medföra arrenderättens förverkande.**

På grund härav hava — dock endast under förutsättning, att ej en ren bagatell eller ett ursäktligt misstag föreligget — såsom skäl till arrenderättens förverkande samt befogenhet för jordägaren att uppsäga, avtalet och erhålla skadestånd i lagen upptagits följande omständigheter:

(a Att arrendatorn dröjer med erläggande av arrende, som utgår i penningar eller naturalster, utöver en månad efter förfallodagen eller undandrager sig att utgöra honom enligt avtalet åliggande arbete eller annan tjänstharhet eller vid arbetets utförande visar tredska.

Ett dröjsmål med arendelikviden utöver en månad efter förfallodagen torde i de allra flesta fall ådagalägga, antingen att arendatorn icke endast tillfälligtvis är oförmögen att fullgöra sina skyldigheter, eller ock att han icke tillbörligen vårdar sig om dem. Efter utgången av nämnda, tid bör därför jordägaren äga att uppsäga avtalet.

* 1 förevarande moment upptagna bestämmelser gälla ej för lägenhetsarrende.

** I sammanhang härmed erinras, att förevarande lag uttömmande angiver de omständigheter, vilka berättiga jordägaren att före arrendetidens slut återtaga sm fastighet, samt att följaktligen inga andra omständigheter än de i lagen i sådant hänseende angivna kunna med önskad påföljd av honom åberopas såsom stod för yrkande om arrendeavtalets hävande. Denna regel gäller dock ej 1 ä g e n h e t $ a r r e n d e, beträffande vilket däremot stadgats förbud mot att genom förbehåll i arrendeavtalet inskränka arrendatorns rätt att vid överlåtelse av fastigheten kvarsitta eller bestämma någon i lagen ej angiven grund för arrenderättens förverkande.413

Åligger det arrendatorn att i denna sin egenskap utgöra arbete eller annan tjänstbarhet, måste prestationen fullgöras i rätt tid, om den skall vara jordägaren till nytta. Erhåller han icke vad han sålunda har rättighet att påkalla, kan detta, medföra de största olägenheter och orsaka betydande förlust. Hindras ärren-datorn av omständigheter, vilka kunna anses innefatta giltig ursäkt, bör han icke drabbas av någon särskild påföljd, men undandrager han sig utan sådant skäl att fullgöra sin skyldighet, är det i sin ordning, att han går förlustig

arrenderätten.

Om i] något i förevarande moment avsett förhållande rättelse sker, innan jordägaren gjort bruk av sin uppsägningsrätt, äger han ej sedan åberopa, det ifrågavarande förhållandet såsom grund för arrendatornsi skiljande från arrendet.*

jS) Att arrendatorn gör sig skyldig tiill van/vård av fastigheten eller, om> jordägaren, på sätt förut nämnts, lämnat honom kreatur eller redskap till fastighetens bruk, eftersätter vad honom på grund härav lagligen åligger och icke, på tillsägelse, vidtager erforderlig rättelse.

Sker sådan, innan jordägaren i anledning av arrendatorna felaktiga förhållande gjort bruk av sin uppsägningsrätt, får det ifrågavarande förhållandet ej sedan av jordägaren åberopas till stöd för yrkande om arrendeavtalets hävande.* Utan betydelse är, om arrendatorn efter eller utan syn mottagit fastigheten.

y) Att arendatorn nyttjar fastigheten till annat ändamål än vid arendeavtalet förutsattes eller, om avtalet fastställer viss odlings-plan eller eljest innefattar bestämmelse angående fastighetens hävd, avviker från vad sålunda bestämts och icke, på tillsägelse, vidtager rättelse.

Det är icke uteslutet, att överträdelse, som här avses, sker utan någon som helst ond avsikt hos arrendatorn, utan tvärt om tillkommit därför att arrendatorn ansett sitt förfaringssätt lända fastigheten till nytta. Då avtalets avfattning ofta lämnar rum för olika, meningar angående dess verkliga, innebörd, kan dessutom lätt inträffa, att arrendatorn, ehuru oriktigt, antager sig för sitt sätt att gå till väga hava stod i avtalet.

Om i något i före-varande moment avsett förhållande rättelse sker, innan jordägaren gjort bruk av sin uppsägningsrätt, 'eger han ej sedan åberopa det ifrågavarande förhållandet såsom grund för arrendatorns skiljande från arrendet.*

d) Att arrendatorn åt annan till brukande upplåter fastigheten eller del därav utan jordägarens medgivande eller i fall av befogenhet att i sitt ställe sätta annan överlåter arrendet utan iakttagande av det för sådant fall lagstadgade förfaringssättet.

I förevarande moment avsett förhållande får dock ej av jord-

* I förevarande fall gör arrendatorn sig skyldig till ett med jordägarens rätt eller intresse oförenligt förhållande, som alltjämt pågår och under vars hela fortvaro jordägaren bör äga rätt till uppsägning.414

ägaren åberopas såsom grand för arrendatorns skiljande från arrendet, med mindre jordägaren inom sex månader från erhållen kunskap om det ifrågavarandet förhållandet uppsäger arrendeavtalet.*

e) Att arrendatorn olagligen från fastigheten bortför sträf oder eller gödsel.

Dylikt förfarande föranleder emellertid arrenderättens förverkande, blott om arrendeavtalet av jordägaren uppsäges inom sex månader från det han om förfarandet erhöll kunskap.*

£) Ätt arrendatorn å fastigheten eller annan jordägaren tillhörig mark förövar åverkan eller olovligen jagar eller fiskar.

Angränsar arrendefastigheten annan jordägarens mark — och det är egentligen blott i dylikt fall förfarande av ifrågavarande slag kan förekomma —-.är det ofta nog ej lätt för jordägaren att skydda denna mark mot här avsett intrång från arrendatorns sida; gör arrendatorn sig skyldig härtill, sviker han jordägarens förtroende och bör därför gå miste om möjligheten av ett fortsatt missbruk därav. Emellertid inträder ej förlust av arrenderätten på grund av nyss omförmält intrång, därest jordägaren underlåter att inom sex månader efter erhållen kunskap om detsamma verkställa uppsägning av arrendeavtalet.*

rj) Att arrendatorn å fastigheten olovligen försäljer brännvin, vin> eller öl.

Genom ett sådant handlingssätt, som i viss mån kan sägas innebära ett missbruk av arrendatorns» dispositionsrätt till fastigheten, kan arrendatorn förorsaka jordägaren obehag och olägenheter i så hög grad, att denne bör hava i

sin makt att få arrendatorn skild från arrendet. Emellertid erfordras härför att jordägaren inom sex månader från det han fick kunskap om berörda handlingssätt uppsäger arrendeavtalet.*

xf) Att arrendatorn, om någon person i hans tjänst förbryter sig så, som i mom. £ eller rj omformades, underlåter att, efter tillsägelse av jordägaren, så snart ske kan, skilja den brottslige från tjänsten.

Har den brottslige blivit från tjänsten skild, innan jordägaren gjort bruk av sin uppsägningsrätt, får det brott, varom fråga är, ej sedan av jordägaren åberopas! såsom grund för arrendatorns skiljande från arrendet.**

t) Att arrendatorn, oaktat avtalet innefattar förbud att a fastigheten inhysa främmande person, där inhyser sådan och underlåter att, på tillsägelse, avlägsna honom.

* 1 förevarande fall har arrendatorn gjort sig skyldig till en enstaka handling av beskaffenhet att kränka jordägarens rätt, och vid sådant förhållande bör jordägaren för utövning av sin uppsägningsrätt erhålla viss tid, vars försittande bör få gälla lika med uttrycklig tillgift.

** Se noten: ä sid. 413.415

Såsom »främmande person» kari 'naturligen ej anses medlem av arrendatorna familj.

Om i det förevarande! moment avsedda, förhållande rättelse sker, innan jordägare gjort bruk av sin uppsägningsrätt, äger han ej sedan; åberopa det ifrågavarande förhållandet såsom grund för arrendatorns skiljande från arrendet.*

x) Att arrendatorn, om avtalet eljest innehåller bestämmelse, vars iakttagande måste anses vara för jordägaren av synnerlig vikt, åsidosätter sådan bestämmelse.

Dennas åsidosättande medför dock ej arrenderättensl förverkande, med mindre jordägaren inom sex månader efter erhållen kunskap om åsidosättandet verkställer uppsägning av arrendei-avtalet.

Om jordägare utan laga grund uppsagt arrendator, och denne efterkommit uppsägningen, får han ej skadestånd av jordägaren. (Jfr N". J. A. 1915: 134.) Och arrendator, som förverkat arrenderätten, är ej pliktig att avflytta, om uppsägning skett utan åberopande av att rätten förverkats. (Jfr IST. J. A. 1915: 269.) TTt-fäst skadestånd utgick ej, då fastigheten ånyo utarrenderats för lika högt arrende. (Jfr N. J. A. 1919: 200.)

Sker av någon i morn. a—x avsedd orsak uppsägning, äger arrendatorn kvarsitta till nästa fardag, där ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare.** Skall eljest arrende upphöra efter uppsägning, skall avträde ske å den fardag som inträffar näst efter sex månader från det uppsägningen skedde, dock att om arrendatorn ej tillträtt fastigheten, när uppsägningen skedde, avtalet genast skall upphöra att gälla. En föreskrift om viss uppsägningstid i fall, där arrendatorn ej tillträtt fastigheten, skulle nämligen kunna för arrendatorn medföra nödvändigheten att tillträda ett arrende, vilket han vore nödgad att kort tid därefter lämna, och i följd därav bliva för honom i hög grad betungande.

Vid livstidsarrende skall, när arrendet upphör till följd av arrendatorna eller hans änkasi död, avträde ske å den fardag, soui inträffar näst efter sex månader från, dödsfallet.

Ej så sällan inträffar, att en arrendator, som av underdomstol på klara skäl förpliktas att avflytta, sådant oaktat drager målet under högre rätts prövning i intet annat syfte än att bereda sig uppskov med fastighetensi avträdande. Genom ett dylikt förfarande skulle, med den långsamhet, som vidlåder vårt. allmänna rättegångsförfarande, jordägaren orsakas olidligt uppehåll i sin rätt, och i anledning härav har stadgats, att om i tvist angående

* Se noten å sid. 413.

** Dylikt åläggande bör ifrågakomma, blott när arrendatorn så förhållit sig, att det för jordägaren måste vara angeläget att snarast möjligt tå honom avlägsnad.416

skyldighet för arrendator att avträda fastigheten arrendatorn prövas pliktig att avflytta, domstolen tillika, när skäl

därtill förefinnas, äger förordna, att utslaget må på sätt utsökningslagen gestämmer verkställas utan hinder därav, att det icke äger laga kraft, dock att, om sådant förordnande meddelats, samt mot utslaget fullföljes talan i högre rätt, denna, när skäl därtill finnas, äger att, innan ändringssökandet slutligen prövas, förordna, att vidare åtgärd för verkställighet icke må äga rum.

6) Preskription av fordran på grund av arrendeförhållandet.* Med hänsyn till de många olikartade ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, som kunna ingå i arrendeförhållandet, är det av synnerlig vikt att sedan arrendet upphört, en fullständig uppgörelse av kontrahenternas mellanhavande icke alltför länge un-dansk jutes. Rättsförhållandets natur för med sig att ej sällan ett möjligt anspråk från ena sidan icke göres gällande, därför att det skulle kunna mötas av ett dylikt från den andra, och det alltså från båda sidor ter sig såsom det lämpligaste, om såväl det ena som det andra anspråket lämnas å sido. Skulle emellertid ena parten hava sig öppet att lång tid efter det arrendeförhållandet upphört framdraga sina anspråk, skulle det för medkontrahen-ten oftast vara förenat med svårighet att åstadkomma utredning till stod för ett krav, med vilket den andres kunnat mötas, och lian sålunda lätteligen komma att bliva lidande. Rättssäkerheten synes fordra, att en fullständig och slutlig uppgörelse framtvingas inom en tid, då tillfälle till utredning' är för båda parterna lika öppet. I anledning härav gäller, att jordägare eller arrendator, som vill framställa fordringsanspråk på grund av arrendeavtal, skall anhängiggöra sin talan inom två år från det avtalet upphörde att gälla; dock att, om inom sagda tid syn, som vid avträdet hållits, klandras, talan må anhängiggöras inom två år från det klandret blivit genom laga kraft ägande utslag avgjort, varförutan stadgats, att om förenämnda tid försittes, rätt till talan går förlorad utom så till vida, att i händelse ena kontrahenten i rätt tid anhängiggjort talan, andra kontrahenten äger rätt till kvittning för fordran, som ej blivit inom ifrågavarande tid bevakad.

Då avträdessyn, där sådan hålles, är grundläggande för parternas anspråk mot varandra, kan, i händelse sådan syn klandras, preskriptionstiden icke börja löpa, förr än klandertalan avgjorts genom utslag, som äger laga kraft. Instämmes icke klander av synen inom två år från det arrendet upphörde, kommer dock preskriptionsbestämmelsen att tillämpas även i den, visserligen osannolika, händelsen, att rätt till klander ännu skulle stå jordägaren eller arrendatorn öppen; det torde emellertid finnas vara

* Med preskription av fordran menas förlusten av densamma i följd av underlåtenhet att inom viss, i lag föreskriven tid göra den gällande.417

i sin ordning, att en efter utgången av nämnda tid väckt klandertalan icke får annan betydelse än såsom medel att möta anspråk från motsidan.

Ovan omförmälda stadgande avser allenast omedbart på arrendeavtalet grundade fordringsanspråk. Har arrendatorn gjort sig skyldig till brottsligt förhållande, är jordägaren uppenbarligen för sitt anspråk på skadestånd därför icke inskränkt till den ifrågavarande preskriptionstiden. Det torde knappast behöva erinras,, att stadgandet icke utesluter tillämpning av den i allmänhet gällande preskriptionstid, och att sålunda på grund av dylik preskription ett anspråk kan vara förfallet, innan här stadgade preskriptionstid utlöper.

7) Jordägarens retentionsrätt.*

Enligt gällande lag äger jordägaren för i arrendeförhållandet grundad fordran förmånsrätt till betalning ur arrendatorns å fastigheten befintliga egendom. Men om arrendatorn blir i tillfälle att från fastigheten bortföra berörda egendom, går jordägarens förmånsrätt helt och hållet förlorad. Vore denne endast hänvisad till att hos vederbörande myndighet söka kvarstad å egendomen eller förbud mot densammas bort flyttning, skulle, i följd av den med sådan åtgärd förenade tidsutdräkt, hjälpen ofta komma för sent. Ett fullt verksamt skydd även för detta fall beredes förmånsrätten endast i samband med inrymmande av retentionsrätt; och har i anledning härav stadgats, att om arrendatorn, när han skall avträda fastigheten, häftar i skuld för arrende eller för ersättning, som vid avträdessyn eller genom skriftlig överenskommelse blivit bestämd, eller om utskyld eller avgift, för vilken arrendatorn skolat svara, icke av honom guldits, jordägaren, om avtalet upprättats skriftligen, äger att av arrendatorn tillhöriga lösören och byggnader, som finnas å fastigheten, kvarhålla så mycket, som svarar mot hans fordran, till dess arrendatorn gör rätt för sig eller ställer jordägaren säkerhet, dock att ej sålunda får kvarhållas

egendom, som, jämlikt utsökningslagens/ [bestämmelser, skall från utmätning undantagas; varförutom, dock ej vid lägenhetsarrende, gäller, att om jordägaren enligt skriftlig handling lämnat arrendatorn kreatur, redskap eller annat till fastighetens bruk, samt därför betingad lega är ogulden, eller om arrendatorn ej förmår avlämna vad jordägaren tillkommer, jordägaren har enahanda rätt, som nyss omförmälts.

Om jordägaren tillerkändes retentionsrätt, medan arrendet pågår, kunde därigenom arrendatorn oskäligt hindras i sin verk-

* Med retentionsrätt menas den rättighet, på grund varav en person (retinenten) i vissa, i lagen särskilt uppräknade fall äger att kvarhålla en annans lösa sak, tills denne andre betalar en skuld, vari han häftar till retir n enten.

Advokaten,

53418

samhet. Och ehuru det icke kan förnekas, att arrendatorn kan, jämväl medan ärendet fortgår, till förfång för jordägaren avyttra sin egendom, torde för sådant fall annan utväg icke kunna lämnas jordägaren än att anlita myndigheternas medverkan för att göra sin rätt gällande.

Att retentionsrätten gjorts beroende av arrendeavtalets skriftliga avfattning beror på nödvändigheten av en i möjligaste mån klar och obestridlig grund för dess utövning. I arrendeförhållandet ingå så många olikartade ömsesidiga rättigheter och förpliktelser, att endast ett skriftligt avtal kan i sådant hänseende erbjuda en tillräckligt säker utgångspunkt.

I förevarande lag givna bestämmelser hänföra sig icke till den art av upplåtelse, vilken plägar betecknas såsom häl†tenbruk och som föreligger, då någon överlämnar brukandet av sin jordegendom till en annan person (halft enbrukar en) på det villkor, att egendomens årliga avkastning skall delas mellans ägaren och brukaren. Därmed är emellertid icke uteslutet, att vissa av de i lagen givna bestämmelserna kunna hava analogtillämpning jämväl å hälftenbruk, ehuru någon allmän regel i sådant hänseende icke lärer kunna uppställas.

Lagens stadganden avse ej heller upprättelse under stadgad åborätt av hemman eller lägenhet, som tillhör kronan eller allmän inrättning.

Slutligen bör erinras om lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna, vilken lag gäller för arrende av jord å landet inom Nedan-Siljans, Ovan-Sil-jans och Väster-Dals fögderier samt Envikens och Svärdsjö socknar i Kopparbergs län, inom Ovanåkers, Voxna, Los, Färila, Ramsjö och Hassela socknar samt Hamra kapellag i Gävleborgs län och inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, om arrendet omfattar inrösningsjord till en vidd av minst fyra hektar, och jorden vid arrendeavtalets ingående äges av bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma.

Genom lagen den 10 maj 1912, som trätt i kraft den 1 juli samma år, har förordnats, att vad i lagen den 25 juni 1909 är stadgat skall äga tillämpning jämväl å de delar av Gävleborgs län, som ej äro angivna i samma lag.

Formulär till avtal om jordbruksarrende.

Som vid den auktion, vilken efter mitt uppdrag denna dag härstädes förrättats för upplåtande på arrende under 20 års tid från den 14 mars 1915' av de fideikommisset Bärby tillydande fasta egendomar, HögsM, 1/4 man-419

tal säteri i Virserums socken och därmed sambrukade Ekliden, i/2 mantal kronoskatterusthåll i By socken, Läske härad, inspektoren Lars Erik Larsson från Härlingstorp, Skaraborgs län, gjort godkänt av nöjaktig säkerhet åtföljt anbud å tretusen (3,000) kronor i årligt arrende samt därutöver 1,540 kronor i städja, att på en gång erläggas tillträdesdagen, alltså har jag med vederbörande eventuelle herrar fideikommissariers begivande, såvitt deras rätt därav kan bliva beroende, med honom, Lars Erik Larsson, avslutat följande arrendeavtal, nämligen:

1 :o) Uppdrages och överlåtes åt inspektoren Lars Erik Larsson under arrende på 20 års tid, räknat från den 14

mars 1915 till samma dag 1935, vilken sistnämnda dag avträdande och avflyttning utan föregående uppsägning ovillkorligen skall ske, ovannämnda fastigheter 1/4 mantal Högslätt och 1/2 mantal Ekliden med alla därtill hörande ägor, som för närvarande enligt kartekopia, vilken tili arrendatorn överlämnas, äro därtill anslagna, mot en årlig arrendeavgift av tretusen (3,000) kronor, vilka i lagligen betainingsgillt mynt erlägges till mig eller mina rättsinnehavare å Forsviks bruks- och gårdskontor med ena hälften den 15 december och den andra hälften före eller senast den 14 mars efter varje års skörd.

2:o) Egendomen emottages efter laga syn, som verkställes på mitt föranstaltande och arrendatorns bekostnad. Det vid denna syn, som skall hava till föremål såväl åbyggnader som diken, stängsel, vägar och broar, uppkommande husrötebelonp innestår räntefritt till arrendetidens slut.

Hösten 1934 hålles genom vederbörande fideikommissinnehavares försorg och på hans bekostnad avträdessyn till utrönande i vad mån arrendatorn förbättrat egendomen eller låtit densamma undergå försämring, i förhållande vartill han å avträd esdagen skall åtnjuta eller utgiva kontant ersättning.

Utom dessa syner skola besiktningar å egendomen förrättas vart femte år eller oftare, om så prövas nödigt, och vare arrendatorn förbunden att ställa sig därvid meddelade föreskrifter med avseende å egendomens vård och skötsel till ovillkorlig efterrättelse. Kostnaden för dessa besiktningar bestrides av fideikommissinnehavaren.

3:o) Till arrendatorn överlämnas utan ersättning vid egendomen utsådda höstgrödan, höstplöjda vårland, fodervallar och såsom tillträdesfoder tvåhundra-femtio kilogram hö och tvåhundrafemtio kilogram halm, allt under skyldighet för honom att utan gottgörelse avträda egendomen med samma förmåner.

4:o) Nuvarande brandförsäkringsviärde å egendomens byggnader rnå väl förhöjas, men icke, såvitt det på arrendatorn beror, nedsättas.

För den händelse eldsolycka skulle under arrendetiden övergå större eller mindre del av åbyggnaden, uppbär fideikommissinehavaren därför belöpande och utgående brandskadeersättning, .och skall arrendatorn, därest så påfordras, mot full gottgörelse, efter av fideikommissinnehavaren godkänd ritning och kostnadsförslag återställa det genom branden förstörda eller skadade. Sker branden genom arrendatorns eller hans husfolks uppenbara vårdslöshet, eller förloras brandskadeersättningen på grund av felande redskap eller annan förseelse mot brandstodsreglementet, ersätter arrendatorn all skada.

5:o) Arrendatorn tillförbindes att behörigen hävda egendomens tillhörigheter och att bruka jorden väl efter den plan, som fideikommissinnehavaren godkänt,420

varvid för övrigt iakttages, att alla behövliga öppna diken ordentligt underhållas, så att ej något hinder för täckdikenas verksamhet uppstår, att till sista arrendeårets träda användes all vid egendomen under de nästför utgångna tolv månaderna fallen spillning, samt att sagda års höstsädesfält lämnas insått med klöver- och timotejfrö i enlighet med godkända omloppsplaner.

6:0) Utan något slags ersättning skall arrendatorn lämna husrum och vedbrand vid egendomen ej mindre åt alla nu xdär varande arbetare, som äro 50 år och därutöver, jämte deras blivande änkor, vilka arbetare åligger att utföra arbete i arrendatorna tjänst med skälig dagspenning, än även åt änkan Anna Flinta och änkan Greta Rask; skolande nuvarande och blivande torpare bibehållas Vid dem ålagda skatter, så länge de sina skyldigheter fullgöra.

7:o) Från arrendet undantages å kartan utmärkt, för gruvans räkning behövlig mark och potatisland.

8:0) Fideikommissinnehavaren förbehåller sig och sina rättsägare:

a) ali jakträtt å egendomens område;

b) rösträtt för egendomen vid prästval;

c) fri och obehindrad tillgång till egendomens skog, upplagsplatser för skogsalster och vägar för transport av sådana a och över egendomens områden ävensom tjänlig plats a marken för det foder, som tillträdesdagen kan

finnas övrigt, sedan arrendatorn därav erhållit utlovad mängd;

d) rättighet till malmbrytning1 å egendomens område, mot gottgörelse för skada enligt gode mäns prövning.

9:o) Till erforderligt bränsle ävensom till byggnads- och stängsel virke lämnas 'utsyning ä JBiärbys skogar efter tillgång och behov, varom arrendatorn skall 'göra skriftlig anmälan! å Forsviks kontor årligen före oktober månads utgång.

10:o) Arrendatorn förbjudes:

att från egendomen bortföra eller förskingra skogseffekter av vad slag och beskaffenhet som helst, foder, gödsel, grus, sand, dy och lera;

att vid . egendomen mejeribehandla mjölk till annat omfång än för eget behov;

att utan fideikommissinnehavarens tillstånd företaga nyodlingar och jord-eller torvbränning;

att uppföra andra hus å egendomen än sådana, som ersätta och motsvara förutvarande;

att idka jakt a egendomens område; samt

att hos sig låta inhysa och mantalsskriva andra eller flera personer, än som, utom familjen och nu vid egendomen boende, erfordras för egendomens behöriga skötsel.

11 :o) önskar arrendatorn genom täckdikning torrlägga åkerjord, förbinder sig fideikommissinnehavaren att tillhandahålla härför erforderliga tegelrör vid Bo järnvägsstation under villkor, dels att anmälan om täckdikningen sker skriftligen i juli månad före djkningens företagande, och dels att cliknngen verkställes efter lantbruksingenjörs anvisning och under täckdikningsförmans ledning.421

För !å egendomen genom sådan dikning eller odling nedlagd kostnad och förbättring är arrendatorn icke berättigad till ersättning, därest icke särskild överenskommelse därom kan träffas.

12 :o) Arrendatorn vare skyldig att, i händelse fideikommissinnehavaren sådant påfordrar, mot ersättning efter markegångspris, till Bo gruvas stall avlämna nödigt ströfoder.

13 :o) Alla av egendomen från och med hela året 1915 och framgent lunder arrendetiden utgående allmänna utskylder och besvär av vad namn och beskaffenhet de vara eller bliva må, jordbruksfastighetsbevillning, brandstods-avgifter och bidrag till brandskadeersättningar samt entreprenadskjutsbidrag och landstingsskatt däruti inbegripna, ankomma på arrendatorns enskilda utgift och försorg ,utan avdrag å arrendebeloppet.

14 :o) Arrendatorn, som nu avlämnat antagen borgen för arr endeskyldighetens fullgörande, åligger att, om denna säkerhet under arrendeårens förlopp försämras, eller fideikommissinneharen av annan anledning sådant påfordrar, inom tre månader efter erhållen tillsägelse åstadkomma förnyad ansvarsförbindelse, som innebär vitsordad fullgod säkerhet.

15 :o) Detta arrendeavtal får icke utan behörigt tillstånd på annan eller andra överlåtas.

16 :o) Där tvist tilläventyrs skulle uppstå mellan fideikommissinnehavaren och arrendatorn i fråga om deras inbördes rättigheter och skyldigheter med hänsyn till arrendeavtalet eller rätta tolkningen av bestämmelserna i förestående kontrakt, får denna tvist icke dragas under domstols prövning, utan skall ovillkorligen avgöras genom skiljemän enligt Lag om skiljemän den 28 oktober 1887.

17 :o) Arrendatorn skall vara förbunden att under de fyra första arrendeåren å egendomens område lämna sommarbete för en, högst två, folkskolläraren Persson vid Bro tillhöriga kor, mot kontant ersättning av tio kronor per ko om året.

Forsvik den 1 september 1914.

Namn. Två vittnen.

Annat formulär till dylikt kontrakt.

Kont r a k t. !

Jag Carl Olof Larsson bortarrenderar härmed till Herr Nils Erik Persson den odlade jorden, ängsmarken och beteshagarna ,å den mig tillhöriga, i Husby socken, Vallentuna härad och Kalmar län belägna egendomen Sveden, bestående av hemmanen Salsta n:r 1 eit mantal frälse, Eriksberg tre mantal skatte etc, under följande villkor och bestämmelser:

§ i-

Arrendetiden bestämmes till femton (15) år, räknat från den 14 mars 1915 till den 14 mars 1930.422

§ 2.

I årligt arrende erlägger arrendatorn:

A. Femtonhundra (1,500) kronor, vilken summa sålunda utgöres, att till Salsta mejeri vid Husby kyrka, så länge detta är i verksamhet, levereras två gånger ont dagen all den vid den arrenderade, under eget bruk varande egendomen Sveden producerade söta oskummade mjölk, som icke åtgår för årren datorns- hushåll, tjänstefolk och påläggskalvar för ladugårdens underhåll, till ett pris, motsvarande ... procent av värdet å 1 kilogram smör efter Köpenhamns grosshandelssocietets högsta notering i 1 :sta klass

för varje vecka, så att det, då denna smörnotering är exempelvis.......

kr. pr kilogram, betalas ... öre pr liter mjölk, då den är ,...... kr. pr

kilogram, betalas ... öre pr liter mjölk och då den är...... kr. betalas

... öre pr liter etc; och skall minsta kvantiteten mjölk pr år utgöra . .-. liter, att levereras med 1/12 varje månad. Att sälja mjölk eller tillverka smör för avsalu vare arrendatorn strängeligen förbjudet. Vid varje månads slut uppgöres mjölkräkningen med arrendatorn, då, denne i kontanta penningar erhåller det överskott, som befinnes, sedan mjölk motsvarande 1/12 av arrendet blivit erlagd.

Mjölken skall vara av bästa beskaffenhet och innehålla den fetthalt, som vid andra mejerier anses vara normal. Till utrönande härav låter jag, Larsson, när jag så för gott finner, verkställa särskilda fetthaltprov. Vid utfodringen åligger arrendatorn att endast använda sådana foderämnen, som äro tjänliga att frambringa ren, frisk och välsmakande mjölk, och förbjudes alldeles utfodring med rovor till mjölkande kor. Skulle det visa sig, att jag, Persson, under arrendeåret lämnat mjölk med den fetthalt, att den i någon betydligare mån överstiger vad vid andra mejerier anses såsom normal sådan, åtager jag, Larsson, mig att härför vid varje års slut lämna en ersättning, som jag, Larsson, själv bestämmer.

Skulle av någon anledning jag, Larsson, ej finna skäl att fortsätta mejeri-rörelsen, skall jag Persson upphöra att betala mitt arrende i mjölk, och skall arrendet då utgå i penningar. Dylik förändring i arrendets utgörande skall dock av mig Larsson delgivas mig Persson minst ett år, innan förändringen skall taga sin början.

B. Om så påfordras av mig, Larsson, och, emot avdrag av arrendet, utgöras följande naturaprestationer, arbeten och körslor:

1 :o) Vid österby stall levereras årligen i mån av rekvisition högst...,,.. gott och välbärgat hö, hälften klöver och hälften timotej, emot ett pris av

.... kronor per...... samt desslikes årligen högst ...... frisk och

god halm1 emot ett pris av ...... per ...... för höstsädeshalmen;

2:o) Till Munkabäckens ladugård levereras årligen .....,.. gott och välbärgat hö samt___,.. frisk och god halm, mot samma ersättning per......

som här ovan bestämts;

3:o) Utan ersättning lämnas i arrendatorns hagmarker och avrösnings-jord bete för ......;

4:o) Emot ett pris av ...,.., kronor per .... fritt levererade på

kolbotten i åkdon därstädes, beredes så mycket träkol, som från 423

kan rekvireras, dock högst ...... Det härför erforderliga virket får endast

tagas efter utsyning och kolas å bottnar, liggande såväl å...... område

som å .... ägor.

5 :o) Efter utsyning såväl å ...... som å här ovan uppräknade hemmans skogar upphugges såväl björk- som barrved till ett pris av ......

kronor per ...... fullgod ved. Varje famn, hållande i längd, ...

i höjd och ...... i bredd, skall vara fri från kvistar och skadad skog

samt må ej innehålla finare trä än det, som erhålles genom klyvning av toppan dar. Vid. fällningen och styckningen må endast såg begagnas, och iakttages, att veden i allmänhet icke får klyvas mer än en gång, såvida ej trädets grovlek betingar större spintning. För ej fullgod saluved, som

även skall upphuggas, betalas ... öre per ...... av samma storlek som

ovan beskrivna. All ved uppmätes å bangård eller vedgård vid ..,,.... sedan den har blivit upplagd i ordentliga famnar.

6:0) Efter utsyning å ...... skogar, fälles sågtimmer, vartill allt timret

med ...... topp och däröver räknas, mot ett pris av...... öre per......:

då timret skall vara fällt, väl kvistat samt barkat. Endast fullt friskt timmer uppmätes, vadan ingen betalning erlägges för de timmer, i vilka röta förekommer. Timren avsågas i de längder, som Kunna komma att bestämmas, och får vid avverkningen ej annat än såg begagnas vid fällning och styckning. Sak samma gäller såväl vid fällning av stavtimmer, vartill allt timmer med .... topp räknas, som vid fällning av props, vartill

allt virke med .... topp och därunder till och med ...... räknas,

och betalas för stavtimmers och props' fällning, kvistning och barkning .,.*.. öre per ...... För fällning, kvistning och barkning av hustimmer betalas ...*.. öre per ...... samt ...... per ...... för bil-

ning å tvenne sidor. Bilning av bjälkar på fyra sidor betalas med ..*,..* per ......

7:o) Efter utsyning å ...*....___ och förut nämnda hemmans marker fälles björk, asp, ask, alm och ek i enlighet med följande priser: .,. kronor per ek-, ask- och alm'virke, minsta längd *.....,. och minsta toppdiameter

8:0) Träkol, ved, sågtimmer, stavtimmer, pitprops och slöjdvirke framforslas från .,..,,.. skogar omedelbarligen efter budning till ..___ eller

annan plats, som av mig Larsson bestämmes, mot ersättning i enlighet med detta kontrakt vidfogad särskild prislista för körningar.

9 :o) Kördagsverken, bestående ,av ett par dragare och fullgod körkarl (ej hjon), utgöras ovillkorligen efter budning såväl sommar som vinter, emot en ersättning av ...,.. per dag sommaren och ......per dag vintertiden, dock må ej under sommaren, vartill räknas april, maj, juni, juli, augusti och september månader, fordras mera än högst ...... kördagsverken, och under vintern, vartill räknas övriga månader, mera än högst .... kördagsverken.

10 :o) Karl- och hjondagsverken utgöras även, när så erfordras, efter budning och mot ersättning av'...;.;..' för mans- och ...... ore för

hj on dagsverken till ett högsta antal av v..«.. mans- och hjondagsverken424

sommartiden, samt högst .... mans- och ...... hjondagsverken vintertiden.

11 :o) Arrendatorn skall, där gallring av skog inom hans förut nämnda kolnings- och vedhuggningsdistrikt

verkställes av under skogvaktaren stående särskilda skogsarbetare, taga reda på nämnda skog och densamma efter anvisning upphugga till kolved, bryggved, stavtimmer eller props etc. samt

betalar då till -----.. för fällningen en ersättning, motsvarande......

för varje fullt dagsverke, som skogsarbetaren härmed varit sysselsatt.

12 :o) För de arbeten och körslor, vilka icke äro här ovan särskilt angivna, men som kunna förekomma, skall arrendatorn vidkännas den skäliga ersättning i form! av ackord eller beting, vilken kan bliva desamma genom förvaltningen åsätt.

Anm. 1. Såsom regel bör gälla, att såväl mans- som hjon- och kör-dagsverken endast undantagsvis och i nödfall få av mig Carl Olof Larsson påfordras under luknings- och skördetiden, ävensom att arrendatorns skogskörslor av fmig Larsson så anordnas, att, om möjligt är, mitt, Nils Erik Perssons, körningsdistrikt sammanfaller med mitt kolnings- och vedhuggningsdistrikt.

A n ni. 2. Jag, Persson, är skyldig fullgöra körslor och dagsverken efter bud same hålla nyktert, ärligt och dugligt arbetsfolk och goda, starka och väl födda dragare. Försummelse eller uraktlåtenhet i fullgörande av erhållna bud belägges !med böter till hälften av det belopp, som det arbete kostat, vara bud Varit utfärdat. Bud från mig Larsson skola utan dröjsmål hörsammas och till grannar utan ersättning meddelas. Arbetstiderna bliva lika med Vad för torpare och övriga jordarbetare är eller varder bestämt.

Anm 3. För de körslor och diverse arbeten samt naturaprestationer, vilka härovan under B. blivit uppräknade, att av mig Persson utgöras, erhålles jag, Persson, sluträkning snarast möjligt efter den ...... varje

år och så fort räkning hunnit avslutas. Finner jag, Persson, då skäl att göra någon sådan anmärkning mot min räkning, att dennas avgörande skulle påfordra kompromissammanträde, skall dylik anmärkning göras senast inom tre månader från räkningens erhållande, vid äventyr att i annat fall anmärkningen icke upptages, utan räkningen anses vara godkänd.

§ 3.

Med arrendet följer avkastningen av torpen och lägenheterna: Graneliden, Jägersnäs.

§ 4.

Från arrendet undantagas följande lägenheter och platser: torpet Bäckedalen samt undantagsstugan vid torpet Graneliden........

§ 5. Persson åligger att, med undantag av äganderättsbevillningen, utan avdrag på arrendet, å egen bekostnad samt i rätt tid utgöra alla de onera, av vad namn och beskaffenhet de vara eller framdeles bliva må, vilka höra425

till den av honom arrenderade gården, ävensom årligen inbetala brand-stodsavgift och tillse, det alla till gården hörande byggnader bliva i länets eller annat brandstodsbolag försäkrade till de belopp, som av mig, Larsson, bestämmes, samt jämväl tillse att gårdarna äro försedda med nödig, reglementerad brandredskap.

§ 6.

Jag, Persson, emottager egendomen sådan den vid tillträdet befinnes till jord, hus och hägnader, och skall jag Persson jorden väl hävda och bruka samt byggnader och stängsel väl underhålla.

Åt mig, Persson, överlämnas att vid jordens brukning begagna den växtföljd, mig bäst synes, med den bestämmelsen, att jag skall bruka jorden med all skicklighet och förmåga, samt att minst % av den odlade jorden för varje ar ligger i gräs och 1/4 i träda, Flåhackning med bränning ävensom över 'huvud allt slags svedjande och jordbrännande förbjudas, såvida ej särskilt medgivande därtill av mig, Larsson, lämnas.

Mig, Persson, m(å det vara tillåtet att efter förut med Larsson därom träffad överenskommelse verkställa nyodlingar, vilka av mig, Persson, skattefritt få under arrendetiden innehavas, önskar jag, Persson, under något av mina senaste arrendeår företaga odlingar i större skala (minst 10 tunnland), skall jag erhålla ersättning härför

av Larsson, vilken ersättning bestämmes till storleken, innan odlingen företages. De odlingstilIfällen, varav jag; Persson, icke kan eller vill mig begagna, är det Larsson förbehållet att genom annan person låta odla, med skälig ersättning till Persson, om han genom mistning av sådan mark skulle göra någon förlust. Skulle jag, Larsson, därefter vilja odlingen åter till Persson upplåta, träffas därom särskilt avtal.

Foder, gödsel, torv eller annat, vars avhändande, enligt Larssons åsikt, kan skadligt inverka på jordens avkastning, får icke från egendomen av mig, Persson, bortföras utan Larssons medgivande, eller utan att bevisligen för samma summa konstgjorda gödningsämnen inköpas och påföras jorden. Sak samma med till kreatursfodring odlade rotfrukter, såsom rovor, kålrötter och morötter, vilka icke få från egendomen bortsäljas, utan att för motsvarande belopp andra fodringsämnen inköpas, allt efter anmälan till mig, Larsson, och efter mitt medgivande.

De å hemmanet befintliga dy- och torvtag få av mig, Persson, utan ersättning begagnas, såvida ej jag, Larsson, själv skulle behöva använda den i torvmossarna befintliga torven till bränsle eller avsalu.

Nödigt virke till reparationer och nybyggnader erhåller jag, Persson, efter utsyning på Svedens skogar. Om Larsson så påyrkar, skall jag, Persson, dock Vid Fiskeby ångsåg avhämta vad jag för nybyggnader och reparationer kan av virke behöva, mot ersättning till Larsson för avverknings- ocn sågningskostnader av .... öre per kubikfot sågat virke.

§ 7.

För att utröna, huru jag, Persson, uppfyller mina, enligt föregående paragraf åtagna förbindelser, hålles laga såväl till- som avträdessyn — varvid tillträdessynen bekostas av mig, Larsson, och avträdessynen av mig',

Advokaten.

54426

Persson — varjämte jag, Larsson, äger att på egen bekostnad, om och när jag så för gott finner, anställa besiktning.

Utom här ovan anförda skyldigheter för mig, Persson, att vårda och underhålla hus och åbyggnader, är jag ock pliktig utgöra s. k. nybygg-

nadsskyldighet, vilken årligen beräknas till ett belopp av ___,. . kronor,

att erläggas vid arrendetidens slut eller vid arrendets upphörande, men vara dock ingen ränta beräknas. Av denna fond, avsatt för nybyggnadsskyldighet, äger Persson, efter mitt, Larssons, bestämmande, under arrendetiden använda större eller mindre del till sådana nybyggnader, som kunna anses behövliga för egendomen. Äro, med mitt, Larssons, medgivande, verkställda nybyggnader av större omfång än att de kunna betäckas med här ovan omnämnda samlade nybyggnadssumma, så skall Persson vid arrendetidens utgång erhålla ersättning för skillnaden enligt syn, varvid dock, såsom vid all nybyggnad, som av mig, Persson, verkställes, ingen ersättning beräknas för körslor, vilka alltid skola av arrendatorn gratis verkställas. Alla nybyggnader tillsynas genast Persson efter deras uppförande, och frånsynas honom som vanligt vid arrendets utgång. Vid alla ifrågasatta nybyggnader skola ritningar och kostnadsförslag av mig, Persson, företes och av mig, Larsson, godkännas.

Skulle byggnad genom eldsolycka skadas eller ödeläggas, utan mitt, Perssons, direkta förvållande, skall Larsson uppbära den härför utfallande brandskadeersättningen, men skall ock omedelbarligen gå i författning om att på egen bekostnad avhjälpa skadan eller ersätta byggnaden med en ny, förutsatt att den är för egendomen behövlig. Härvid är dock jag, Persson, skyldig att, imot ersättning enligt förut given taxa, verkställa nödiga körningar.

Om, på grund av någon uraktlåtenhet från min, Perssons, sida, antingen hela brandförsäkringssumman eller någon del därav icke skulle av brandstodsbolaget, i fall av eldsolycka, utbetalas, skall jag, Persson, äga skyldighet att ersätta vad Larsson sålunda gått miste om.

§ 8.

Jag, Persson, vilken icke äger rättighet att till min nytta använda något av den å hemmanets ägor liggande, vid arrendetidens ingång upphuggna veden, får årligen å hemmanets ägor, efter anvisning, upphugga nödig vedbrand och gärdself ång, varvid 'dock bör iakttagas, att vindfällen, ris, grenar, skadad skog o. d. efter såväl lövbrott som andra utsyningar i första hand skola hopläggas och användas.

Röjning i beteshagar skall, efter anvisning av skogsförvaltare och skogvaktare, årligen företagas till den utsträckning, att vid arrendetidens utgång ingen anmärkning häremot kan göras.

Löv till fårfoder får endast tagas, efter utsyning, och till den mängd, som av mig, Larsson, bestämmes. Det virke, som härvid fälles, får icke av mig, Persson, begagnas utan sirskild tillåtelse av mig, Larsson.

På hemmanets skogar får icke någon sorts kreatur på bete utsläppas innan den......, liksom där icke få intagas på bete några främmande kreatu(r.427

Utom det att Persson på det strängaste förbjudes att annorlunda än efter utsyning verkställa huggning eller röjning, tillförbindes honom att efter bästa förmåga tillse att söka förekomma olovlig avverkning, skada eller förlust å skogarna genom främmande personer, om vilken åverkan Persson, därest han bevisligen därom erhåller kunskap, är skyldig att genast till mig, Larsson, meddela underrättelse.

Jakt medgives icke, vare sig för Persson, hans underlydande eller bekanta, såvida icke särskild tillåtelse härtill för varje särskild gång av mig, Larsson, lämnas.

§ 9.

Fisket uti sjöarna Grönsjön, Aspen och Älggölen får av Persson nyttjas

emot en årlig ersättning av ......, eller, om så av mig, Larsson, äskas,

motsvarande antal kg. fisk enligt gällande pris. Notfiske vare dock, utan särskild tillåtelse, förbjudet. Persson äger därjämte ställa sig till ovillkorlig efterrättelse vad gällande fiskerilagstiftning föreskriver. Arrenderas fiskevattnet av Persson, förbehåller jag, Larsson, mig rätt att för mig och mitt husfolk i nämnda sjöar idka fiske utan särskild ersättning till Persson. Begagnar Persson sig icke av sin rätt att sålunda arrendera fiskvattnet, äger han dock rätt att därstädes personligen idka metfiske, om han så önskar.

§ 10.

Jag, Larsson, förbehåller mig fri och obehindrad avverkning av skogseffekter å hemmanets skog, nyttjanderätt och tillgång till på ägorna befintliga gruvor samt fria utfartsvägar och upplagsplatser för vad jag, Larsson, kan önska transportera och upplägga å egendomens område.

Jag, Larsson, förbehåller mig ock rätt att genom försäljning skilja skogen å hemmane* från den odlade och utarrenderade jorden, och det utan liinder från Perssons sida, dock tillförsäkras Persson att i sådan händelse antingen erhålla sitt behov av vedbrand, gärdsel, timmer och slöjdvirke samt lövbrott sig tillsynat på någon annan av mina, Larssons, i närmaste grannskap belägna skogar, eller ock erhålla årligt kontant vederlag härför efter i orten gängse pris och med avseende fäst på den större eller mindre svårigheten att anskaffa nämnda skogsprodukter. Likaledes tillförsäkras Persson i dylikt fall fria vägar genom skogsmarkerna till mina, Larssons, ägor, ävensom fritt begagnande, för gödsling av jorden, av i skogarna befintliga, förut tillåtna dy- och torvtag.

§ ii.

Vid tillträdet erhåller jag, Persson, utsådd höstsäd på trädad och väl

skött jord till en areal av......emot ersättning för utsädet och såningsarbetet

efter gångbart pris. Skulle av någon anledning större eller mindre delen av höstsäden på våren behöva uppköras, lämnas för denna del ingen ersättning. Dä ...... års gödslade träda blivit isådd med ...... klöver- och

timotejfrö, betalar jag, Persson, vid tillträdet fröets kostnad jämte arbetskostnaden.428

Vid tillträdet emottager jag, Persson, ... upplöjt vårland, vilket av

mig ersättes med......öre per kv. meter.

Jag, Persson, förbinder mig att vid arrendets avträdande lämna minst lika mycket utsådd höstsäd, utsått gräsfrö och uppkört vårland, som det jag mottog, emot ersättning efter gångbart pris.

Då på trädan utom kreatursspillningen under de tvenne senaste åren, som föregått det, då jag, Persson, tillträder gården, blivit gödslat med

artificiella gödningsämnen, nämligen ....skall jag, Persson, ersätta

de artificiella gödningsämnena med «.det värde, dessa hade vid inköpet, enligt förevisade kvitterade räkningar, sålunda, att för de gödningsämnen, efter vilka tvenne skördar tagits, lämnas ersättning med en tredjedel, och för dem, efter vilka en skörd tagits, med två tredjedelar av inköpsvärdet. Vid avträd et erhåller jag, Persson, ersättning efter samma beräkningsgrunder för av mig under mina tvenne sista arrendeår bevisligen påförda artificiella gödningsämnen. * ' J

De Larsson enligt denna paragraf tillkommande ersättningar erläggas vid tillträdet, varemot Perssons ersättning gottgöres honom vid sista arrendeårets utgång.

§ 12-

Vid tillträdet emottager jag, Persson, ... hö och ...... halm, emot

skyldighet för mig att vid avträdet återlämna minst samma kvantiteter hö och halm av god beskaffenhet till Larsson eller hans rättsinnehavare. Finnes vid avträdet hö och halm till större belopp än det här ovan angivna, skall detsamma av mig, Persson, ovillkorligen till Larsson levereras och

av mig, Larsson, 'lösas till ett pris av .... kronor per ...... hö och

..... öre per..... vårsädes- och ..... öre per ..... höstsädeshalm.

§ 13. Jag, Persson, får icke 'utan Larssons skriftliga medgivande överlåta större eller mindre del av detta kontrakt på annan person. Jag, Larsson, äger att tillse, det icke sådana personer av Persson på mina ägor inhysas, vilka sedermera, enligt min, Larssons, ,åsikt, kunna komma att falla fattigvården till last.

§ 14.

Som säkerhet för detta kontrakts fullgörande skall jag, Persson, före dess undertecknande av mitt ombud, avlämna en av tvenne vederhäftiga personer ingången borgensförbindelse, en för båda och båda för en såsom för egen skuld. Skulle under arrendetiden en eller båda borgesmännen avlida eller komma på ekonomiskt obestånd, tillhör det mig, Persson, att, såvida Larsson så påfordrar, omedelbarligen anskaffa nya borgesman.

§ 15.

För vad som överskjuter de bestämda tiden för arrendets erläggande betalar jag, Persson, ... procent i månaden, till dess betalning sker.429

§ 16.

Skulle, mot förmodan, någon tvist emellan mig, Persson, och mig, Larsson, rörande tydningen av detta kontrakt uppstå, eller skulle jag, Persson, vid möjligt kontraktsbrott icke vilja erlägga den ersättning, Larsson härför kan komma att fordra, får tvist i något av berörda hänseenden icke dragas under domstols prövning, utan skall avgöras av kompromiss, enligt skiljemannalagen den 28 oktober 1887.

§ 17.

För ömsesidig efterrättelse äro av detta kontrakt tvenne lika lydande exemplar upprättade och »ett av vardera parten övertaget. Sveden den 14 februari 1914.

Carl Olof Larsson, Possessionat.

Med detta kontrakt förklarar jag, Nils Erik Persson, mig till alla delar nöjd och förbinder jag mig att detsamma till alla delar uppfylla. Sveden den 14 februari 1914.

Nils Erik Persson.

På en gång närvarande vittnen:

- N. N. N. N.

Formulär till torparekontrakt.

Till torpare under mitt ägande skattehemman 1/4 mantal n:r ... i.......

by, ... socken, ...län, antager jag härigenom ....

på följande villkor, nämligen:

1 :o) överlämnar jag till bemälde........................... (under hans

och hans hustrus livstid) (på 50 års tid) nyttjanderätten till en jordvidd å hemmanets avrösningsskifte på södra sidan om älven, Älvestorp kallad, innehållande i längd etthundraåttio (180) meter och i bredd femtiofem (55) meter inom de punkter, som vid skedd utsyning blivit bestämda och å marken utmärkta, tillika med rättigheten att å hemmanets ängsodlingsskifte vid så kallade Sjöängen uppröja och likaledes begagna mark, som efter fulländad röjsel inom likaledes bestämda gränser avkastar omkring ett kofoder;

2:o) A den sålunda upplåtna marken åligger torparen uppodla minst 25 ar åker i kornutsäde under vartdera av de 5 första åren, samt sedermera ärligen fortfara med odling av 1,350 Q-meter så länge odlingsbar mark finnes å den upplåtna trakten; varjämte torparen genast skall företaga ängsodlingen och senast inom ett år fullborda densamma, samt dessutom årligen, i samma mån åkerodlingen fortgår och uppnått minst 1/2 hektar i utsäde, till linda lägga lika stor vidd, som till åker uppbrytes, för att sälunda förstärka fodertillgången.430

3:o) Skog till nödiga hus ävensom till erforderlig gärdsel och vedbrand äger torparen rättighet avhämta från hemmanets skogsskiften, efter anvisning och utsyning av hemmansägaren.

4:o) De första (5) (10) åren njuter torparen befrielse från all avgift till hemmansägaren, men efter denna tid skall det åligga honom att årligen, då han påkallas, utgöra 20 mansdagsverken såsom avgäld till hemmansägaren; och skall torparen dessutom vara förbunden lämna hemmansägaren det arbetsbiträde, denne åstundar, emot ersättning efter markegångspris, eller, därest hemmansägaren hellre vill bestå torparen kost, efter det pris, som i allmänhet gäller; dock må torparens tid alltid till hälften, eller minst tre söckendagar i veckan, vara ograverad av detta arbetsbiträde, för att användas å torpet

Torparen eller hans husfolk äger därför icke, under vad förevändning som helst, lämna arbetsbiträde åt någon annan än hemmansägaren, såvitt denne ej meddelar sitt särskilda tillstånd därtill, då det står torparen fritt att arbeta åt vern han så för gott finner.

5:o) Vid torparens och hans hustrus död (vid den betingade arrendetidens slut) tillfaller lägenheten, i det skick den då befinnes, hemmansägaren, utan ersättning för ,å lägenheten nedlagt arbete; och må det sedermera ankomma på ny överenskommelse, huruvida och på vilka villkor torparens barn, därest sådana finnas, må få övertaga lägenheten; och

6:o) Till utrönande av, 'huruvida torparen fullgör de honom, enligt detta kontrakt åliggande skyldigheter, må hemmansägaren, när han så för gott finner, på egen bekostnad låta anställa besiktning å lägenheten.

Ort och dag.

Namn. Två vittnen.

Formulär till borgen för arrende.*

För arrendeavgifternas riktiga utgörande på behöriga tider samt uppfyllandet av övriga skyldigheter, vilka

åligga................................

.... egenskap av arrendator av

.... i enlighet med det emellan ....

och ....uppgjorda arrendekontrakt, gå undertecknade, en

för båda och båda för en, i borgen som för egen skuld, även i den händelsen att arrendatorn .... under arrendetiden med döden avgår, varder från arrendet skild eller sin egendom till sina borgenärer avträder; försäkras ....

Ort och dag

N. N. N. N.

Karaktär och hemvist.

Två vittnen.

* Borgensmännens vederhäftighet bör vara bestyrkt av konungens be-fallningshavande eller domaren i orten.431

Formulär till syneinstrument vid avträdessyn.

År 1916 den 10 oktober förrättades av undertecknade på begäran av hemmansägaren Sven Fredrik Karlsson laga avträdessyn å honom tillhöriga kronoskatte hemmanet i/4 mantal Åby n:r 1 i Hycklinge socken, vilket på grund av .arrendekontrakt av den 27 maj 1896 nu innehaves av arrendatorn Erik Vidström.

Vid förrättningen närvoro bemälde Erik Vidström personligen samt såsom ombud för Karlsson nämndemannen Anders Larsson på grund av fullmakt.

Syneförrättningen företogs i följande ordning:

1 :o) Manbyggnad, uppförd på stenfot av furutimmer, brädfodrad samt med tak av asfaltpapp på bräder, innehåller förstuga samt tvenne rum och kök ävensom rymlig vind jämte ett mindre vindsrum å östra gaveln. I köket finnes spisel med bakugn, i varje rum kakelugn. Golven äro av bräder, taken panelade och dörrarna försedda med lås och nycklar.

Brädfodlingen tarvar reparation, vartill åtgå:

3 tolfter bräder å 2 kronor tolften .... kr. 6:—

400 st. spik å 50 öre pr 100 .... » 2:—

Arbetslönen beräknas till .... » 8:—

Kakelugnen i nordvästra rummet omsättes för en kostnad av ... » 12:— I köksgolvet äro tvenne tiljor närmast spiseln angripna av röta; :

bättras för.. » 2 :-—

En felande glasruta insättes i vindsfönstret å 'nordvästra gaveln ... » 0:50

kr. 30:50

2:o) Källare, mot västra gaveln av manbyggnaden, har trossbotten och överbyggnad med tak av näver och torv, allt i gott stånd.

3:o) Visthusbod, på östra sidan av gårdsplanen, med tak av spån på läkt, i gott stånd.

4:o) Spannmålsbod, på västra sidan av gårdsplanen, med dubbla bottnar samt tak av spån på läkt, i fullgott stånd.

5:o) Stall och ladugård i en byggnad, belägen bakom manbyggnaden åt norra sidan, med foderskulle under halmtak. I stallet spiltor för 3 hästar; i ladugården rum för 8 kreatur samt kalv- och fårkättar. Redskapslider och vagns hus under samma taktäckning.

Byggnaden, som synes vara den jäidsta på gården, är dock i fullt användbart skick, sedan taket tätats för en beräknad kostnad av.. » 10 :—

6:o) Lada, med tvenne golv och loge, under spåntak, i försvarligt skick.

Transp. kr. 40:50432

Tran sp. kr. 40:50

7 :o) H e m 1 i g h u. s, i gott stånd.

Å gården finnes stensatt brunn med vindspel i användbart skick. .

På baksidan av manbyggnaden en mindre trädgård med 10 fruktträd samt 30 bärbuskar av olika slag.

Vid besiktning av gårdens ägor befanns hemmanets åker väl hävdad och ä n g s m a r k e n väl röjd.

Dike n och gärdesgårdar befunnos allmänt i giltigt

stånd.

S k o g e n var väl sparad och syntes fullt tillräcklig för gårdens behov av ved, timmer och stängselvirke.

Vidare var icke att besiktiga; och utgjorde sålunda den av oss uppskattade husrötessumman för ovannämnda egendom tillhopa kr. 40:50

Den, som med denna syn icke åtnöjes, äger att, jämlikt 2 kapitlet 13 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907, emot densamma anföra klander genom stämning till Kinda häradsrätt, vilken stämning skall uttagas och vederparten tillställas inom nittio dagar från det synehandlingen blivit den 'missnöjde delgiven. Sålunda synat och värderat, betyga:

N. N. N. N.

Nämndemän.

Av förestående syneinstrument har jag denna dag emottagit en bestyrkt avskrift, erkännes. Åby som ovan.

Erik Vidström.

Arrendatorn Erik Vids trorns egenhändiga namnteckning bevittna:

N. N. N. N.

Allmän översikt av 1915 och 1920 års lagändringar.

Den svenska älvtenskapslagstiftningen hade länge haft namn om sig att vara synnerligen föråldrad och föga motsvarande tidens krav och rättsuppfattning. Den vilade också på två för modern åskådning så främmande huvudprinciper som kvinnans omyndighet och mannens målmansrätt över sin hustru.

Är 1909 uppdrog K. Maj:t emellertid åt lagberedningen att verkställa omarbetning av giftermålsbalken med därtill hörande författningar samt sådana delar av Ärvdabalken, som stodo i samband därmed. Resultaten av detta i samråd med norska och danska delegerade utförda arbete framlades för 1915 och. 1920 års riksdagar och blevo av dem med vissa smärre ändringar godkända. Härigenom liar nu hela giftermålsbalken fullständigt omarbetats ocli vi kunna med rätta efter detta sägas hava erhållit en fullt modern och efter tidens rättsuppfattning avpassad äktenskapslag.

1915 års lagändringar.

Detta års lagändringar avsågo huvudsakligen bestämmelserna om äktenskaps ingående och upplösning.

Enligt dessa lagändringar har sålunda trolovningens betydelse och rättsverkningar avsevärt reducerats (trolovning

utgör icke vidare äktenskapshinder), en del av den äldre lagens äktenskapshinder hava antingen avskaffats eller mildrats (t. ex. åtskilliga släktskaps- och svågerlagshinder samt avvittringshindret, sorgetiden för änkling är borttagen och har för änka ersatts med annan kortare väntetid), kvinnans giftermålshinder har något höjts, varjämte stadgande införts om vissa könssjukdomar såsom utgörande äktenskapshiiider.

De viktigaste nyheterna, som tillkommit genom 1915 års lagändringar, avse emellertid sätten för äktenskaps upplösning ävensom barnens rättsställning i sådana upplösta äktenskap. Enligt 1734 års lag" förekom äktenskapsskillnad huvudsakligen av följande tre skäl:435

a) äktenskapsbrott (hor) ;

b) egenvilligt övergivande och förlöpande (den s. k. korta vägen (Köpenhamnsvägen), då en av makarna reste utomlands, ofta blott till närmaste utländska stad (Köpenhamn) och förklarade sig ej vilja fortsätta sammanlevnaden) ;

c) inbördes splittring och oenighet, då man måste använda sig av den s. k. långa vägen med varningar inför präst och kyrkoråd samt skillnad till säng och säte på ett år.

Är 1915 blev den korta skilsmässovägen omöjliggjord och varningarna för präst och kyrkoråd avskaffades. I stället infördes ett nytt institut, medling, samt hemskillnad, varjämte skillnad sedan dess kan vinnas av flera olika orsaker, t. ex. om make utsatts för smitta av könssjukdom, vid ena makens missbruk av rus-givande medel, på grund av grov misshandel av make, sammanlevnadens faktiska avbrott under viss längre tid m. m. Dessutom kan jämlikt 1915 års lagbestämmelser skilsmässa makar emellan erhållas allenast efter överenskommelse utan skyldighet för dem att för domstolen förebringa någon utredning om förhållandena sig emellan; dock får i dylikt fall aldrig dömas till skillnad utan att medling* (av präst eller ordförande i rätten eller annan av honom utsedd person) föregått samt makarne under minst ett år varit och vid målets handläggande allt fortfarande äro hem-skillda.

Ifråga om barnens rättsställning i upplösta äktenskap infördes slutligen genom 1915 års lagar den viktiga principen, att allenast hänsyn till barnens bästa skulle vara avgörande för frågan vilken av makarne vårdnaden om barnen skulle tillkomma.

1920 års lagändringar.

De lagändringar, som den 17 april 1920 bifallits av riksdagen och den 11 juni 1920 promulgerats, att från och med den 1 januari 1921 träda i tillämpning, avse huvudsakligen makarnes förmögenhetsförhållanden och deras rätts förhållande i övrigt och äro om möjligt av ännu mera ingripande betydelse än 1915 års lagändringar, då genom dessa lagändringar själva huvudprinciperna i den gamla giftermålsbalken hava kastats över ända och ersatts med moderna bestämmelser. I sammanhang med giftermålsbalkens; revidering har, såsom förut antytts, år 1920 åtskilliga omarbetningar också måst vidtagas av ärfdabalken och av en hel del smärre lagar, varjämte på föräldrar ättens område, där år 1917 de betydelsefulla lagarne om äktenskaplig börd, om barn utom äktenskap samt om adoption antagits, lagen om barn i äktenskap tillkommit.*

* För denna lag har redan vid behandlingen av föräldrarätten hunnit redogöras. 435

a) äktenskapsbrott (hor) ;

b) egenvilligt övergivande och förlöpande (den s. k. korta vägen (Köpenhamnsvägen), då en av makarna reste utomlands, ofta blott till närmaste utländska stad (Köpenhamn) och förklarade sig ej vilja fortsätta sammanlevnaden) ;

c) inbördes splittring och oenighet, då man måste använda sig av den s. k. långa vägen med varningar inför präst och kyrkoråd samt skillnad till säng och säte på ett år.

Är 1915 blev den korta skilsmässovägen omöjliggjord och varningarna för präst och kyrkoråd avskaffades. I stället infördes ett nytt institut, medling, samt hemskillnad, varjämte skillnad sedan dess kan vinnas av flera olika

orsaker, t. ex. om make utsatts för smitta av könssjukdom, vid ena makens missbruk av rus-givande medel, på grund av grov misshandel av make, sammanlevnadens faktiska avbrott under viss längre tid m. m. Dessutom kan jämlikt 1915 års lagbestämmelser skilsmässa makar emellan erhållas allenast efter överenskommelse utan skyldighet för dem att för domstolen förebringa någon utredning om förhållandena sig emellan; dock får i dylikt fall aldrig dömas till skillnad utan att medling* (av präst eller ordförande i rätten eller annan av honom utsedd person) föregått samt makarne under minst ett år varit och vid målets handläggande allt fortfarande äro hem-skillda.

Ifråga om barnens rättsställning i upplösta äktenskap infördes slutligen genom 1915 års lagar den viktiga principen, att allenast hänsyn till barnens bästa skulle vara avgörande för frågan vilken av makarne vårdnaden om barnen skulle tillkomma.

1920 års lagändringar.

De lagändringar, som den 17 april 1920 bifallits av riksdagen och den 11 juni 1920 promulgerats, att från och med den 1 januari 1921 träda i tillämpning, avse huvudsakligen makarnes förmögenhetsförhållanden och deras rätts förhållande i övrigt och äro om möjligt av ännu mera ingripande betydelse än 1915 års lagändringar, då genom dessa lagändringar själva huvudprinciperna i den gamla giftermålsbalken hava kastats över ända och ersatts med moderna bestämmelser. I sammanhang med giftermålsbalkens; revidering har, såsom förut antytts, år 1920 åtskilliga omarbetningar också måst vidtagas av ärfdabalken och av en hel del smärre lagar, varjämte på föräldrar ättens område, där år 1917 de betydelsefulla lagarne om äktenskaplig börd, om barn utom äktenskap samt om adoption antagits, lagen om barn i äktenskap tillkommit.*

* För denna lag har redan vid behandlingen av föräldrarätten hunnit redogöras.436

^ De år 1915 tillkomna lagarne på äktenskapsrättens, område återfinnas i den nya giftermålsbalken under kapitlen 1—4, 10—11 samt (delvis) 15; de år 1920 tillkomna lagarne återfinnas därstädes under kapitlen 5—9, 11 (delvis), 12—14 samt 15 (delvis). De år 1920 tillkomna ändringarna av ärfdabalken omfatta följande kapitel: 9 (§§ 1, 5), 12 (§§ 1, 3, 9), 15 (§ 5), IT (§ 6), 19 (§§ 1, 4), 20 (§§ 1—3) samt 23 (§ 4) varjämte då tillkommit nya lagar om makes arvsrätt, om god man för bortavarande, vissa, ändringar av förordningen den 24 september 1861 angående vård av död mans bo, förordningen den 18 september 1862 buru gäld vid dödsfall betalas skall ocli om urarvagörelse m. m.

I. Ändringar i giftermålsbalken.

1 Kap. Allmänna bestämmelser om makars rättsförhållanden.

(Kapitel 5 i den nya giftermålsbalken.)

Mannens ocli hustruns ställning till varandra inom äktenskapet har i vårt land till väsentlig del grundats på de mycket föråldrade stadgandena i den gamla giftermålsbalken om mannens, målsmanskap för hustrun. Ju mera kvinnan på grund av sin utbildning*, sitt vidgade arbetsfält och sin i alla avseenden mera frigjorda ställning kom att i det moderna samhället intaga en med mannen fullt jämbördig plats, desto mindre Överensstämmande med den allmänna tidsåskådningen var den ställning*, den gifta kvinnan alltjämt enligt gällande svensk lag intog. Det förödmjukande! i hennes ställning framträdde så mycket mera uppenbart, som en kvinna, så länge hon blott var ogift, enligt svensk lag ägde i stort sett samma, rättsliga handlingsförmåga som mannen. I den vidlyftiga omarbetning av gällandel svensk äktenskapsrätt, som, lagberedningen i samarbete med norska och danska delegerade sedan flera år tillbaka utfört, och vilken resulterat i bland annat den av Kungl. Maj:t och Riksdagen innevarande! år antagna nya giftermålsbalken, har man ifråga om makars rättsförhållanden byggt på den med utvecklingen och tidsförhållandena mera överensstämmande grundåskådning, att båda makarna skola rättsligen betraktas såsom självständiga och fullt likvärdiga personer. Till följd härav hava självfallet i första rummet de föråldrade bestäm- 436

^ De år 1915 tillkomna lagarne på äktenskapsrättens, område återfinnas i den nya giftermålsbalken under kapitlen 1—4, 10—11 samt (delvis) 15; de år 1920 tillkomna lagarne återfinnas därstädes under kapitlen 5—9,

11 (delvis), 12—14 samt 15 (delvis). De år 1920 tillkomna ändringarna av ärfdabalken omfatta följande kapitel: 9 (§§ 1, 5), 12 (§§ 1, 3, 9), 15 (§ 5), IT (§ 6), 19 (§§ 1, 4), 20 (§§ 1—3) samt 23 (§ 4) varjämte då tillkommit nya lagar om makes arvsrätt, om god man för bortavarande, vissa, ändringar av förordningen den 24 september 1861 angående vård av död mans bo, förordningen den 18 september 1862 buru gäld vid dödsfall betalas skall ocli om urarvagörelse m. m.

I. Ändringar i giftermålsbalken.

1 Kap. Allmänna bestämmelser om makars rättsförhållanden.

(Kapitel 5 i den nya giftermålsbalken.)

Mannens ocli hustruns ställning till varandra inom äktenskapet har i vårt land till väsentlig del grundats på de mycket föråldrade stadgandena i den gamla giftermålsbalken om mannens, målsmanskap för hustrun. Ju mera kvinnan på grund av sin utbildning*, sitt vidgade arbetsfält och sin i alla avseenden mera frigjorda ställning kom att i det moderna samhället intaga en med mannen fullt jämbördig plats, desto mindre Överensstämmande med den allmänna tidsåskådningen var den ställning*, den gifta kvinnan alltjämt enligt gällande svensk lag intog. Det förödmjukande! i hennes ställning framträdde så mycket mera uppenbart, som en kvinna, så länge hon blott var ogift, enligt svensk lag ägde i stort sett samma, rättsliga handlingsförmåga som mannen. I den vidlyftiga omarbetning av gällandel svensk äktenskapsrätt, som, lagberedningen i samarbete med norska och danska delegerade sedan flera år tillbaka utfört, och vilken resulterat i bland annat den av Kungl. Maj:t och Riksdagen innevarande! år antagna nya giftermålsbalken, har man ifråga om makars rättsförhållanden byggt på den med utvecklingen och tidsförhållandena mera överensstämmande grundåskådning, att båda makarna skola rättsligen betraktas såsom självständiga och fullt likvärdiga personer. Till följd härav hava självfallet i första rummet de föråldrade bestäm-437

melserna om munnens målsmanskap för hustrun bortfallit. Härnedan lämnas en redogörelse för de viktigaste av de bestämmelser beträffande makars rättsförhållanden, som numera gälla.

1) Man och hustru äro skyldiga varandra trohet och bistånd. (d. B. 5: 1.)

Då äktenskapet är ett mellan två fria individer ingånget avtal om sammanlevnad, bör givetvis i lagen återfinnas ett stadgande om den trohetsplikt, bägge makarna oavvisligen äro varandra skyldiga ävensom om deras plikt att i allt bistå varandra samt att i samråd verka, för familjens bästa.

Enligt äktenskapets natur måste det i regel anses vara självfallet, att makarna skola sammanbo med varandra, men något uttryckligt påbud härom har den nya giftermålsbalken icke ansett sig böra stadga. Att make emellertid därför icke äger att godtyckligt undandraga sig sammanlevnaden är uppenbart. Ifråga om rätten att bestämma angående familjens boningsort torde det faktiskt bliva den make, av vilkens förvärvsarbete familjen har sin huvudsakliga inkomst, som därvidlag får det avgörande ordet och den andra maken måste anses skyldig följa honom till den ort, där han skall bedriva sin verksamhet.

2) Man och hustru äga att i förening bestämma över sina barns personliga angelägenheter.*

Kunna makarna ej enas, äger rätten på ansökan av endera, sävida det med hänsyn till barnets bästa** finnes erforderligt, uppdraga åt den av dem, som finnes bäst skickad därtill, att utöva bestämmanderätten i de fall, då olika meningar mellan dem uppkomma, eller att träffa avgörande i särskild fråga, varom så dan meningsskil j ak tighe t uppkommit. * * *

3) Man och hustru hava ömsesidig underhållsskyldighet gentemot varandra.

Då den nya giftermålsbalken ifråga om makarnas inbördes förhållande vilar på grundsatsen om deras fulla likställighet, måste som följd härav huvudregeln ifråga om makarnas; underhållsskyldighet bliva, att båda makarna, hustrun likaväl som mannen, äro skyldiga att »var efter sin förmåga))**** bidraga till att bereda familjen »det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt)). Ifrågavarande underhållsskyldighet fullgöres emellertid icke blott genom tillskott av penningar

* Enligt förut gällande rätt var Idet mannen, som utövade bestämmanderätten över barnen och deras uppfostran. Voro man och hustru av olika mening i en sådan fråga, blev alltså mannens vilja utan vidare den radande. ,) i |- *!lijl"H;[

** Detta för att icke rena obetydligheter skola av ena maken dragas inför domstols prövning.

*** Den andra maken förlorar därför icke vårdnaden om barnet i övrigt.

**** Därmed förstås deras ekonomiska prestationsförmåga.438

utan även genom verksamhet i hemmet, annat arbete för tillgodoseende av familjens behov o. s. v.

I detta sammanhang är att erinra om, att vardera maken måste enligt de nya lagbestämmelserna anses hava rätt att få leva efter den standard, som med hänsyn till bägge makarnas villkor må anses skäligt. Han äger sålunda rätt att fordra, att den andra maken efter en sådan beräkningsgrund bidrager till familjens underhåll. Till familjens underhåll skall räknas icke blott vad som erfordras för den gemensamma hushållningen såsom bostad, föda, tjänst m. m. och barnens uppfostran utan jämväl vad som åtgår »för tillgodoseende av vardera makens särskilda behov» (exempelvis kläder, kostnader för erforderlig vila, rekreation, utbildning och studier, föreningsliv m. m.). (G. B. 5: 2.) Lämnar vad den ena maken har rätt att tillskjuta ock tillgång till bestridande av utgifter, han eljest med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden enligt sed har att ombesörja för familjens underhåll, är andra maken pliktig att i lämpliga poster* tillhandahålla honom erforderliga penningmedel. Rätt till sådant bidrag tillkommer dock ej make, som visar oförmåga att handhava medel eller av annan särskild orsak icke bör äga ombesörja utgifterna. (G. B. 5: 3.)

Vad en av makarna på grund av ovanberörda underhållsskyldighet lämnar den andra för att användas till den gemensamma hushållningen eller barnens uppfostran måste anses alltjämt vara den förstnämnde makens egendom och kan tillgripas för dennes gäld. Hustru, som sålunda av mannen erhållit hushållspenningar, avsedda att räcka en viss tidsperiod, men genom sparsamhet kan vid tidsperiodens slut uppvisa ett visst överskott, äger icke att använda berörda överskott för sina personliga behov.

Vad däremot ena maken av den andre på grund av förut anförda stadganden i lagen erhållit för tillgodoseende av sina särskilda, d. v. s. rent personliga behov, skall enligt lagen anses såsom lians egendom; dock endast under förutsättning att den egendom, som till den andre maken överlämnats, bortgivits på grund av en den förstnämnde maken tillkommande laglig underhållsskyldighet, (G. B. 5: 4.)

Enligt förut gällande bestämmelser ägde make icke några medel att på rättslig väg framställa krav på underhåll av den andre maken, för såvida icke talan om hemskillnad eller äktenskapsskillnad samtidigt väcktes. Då erfarenheten emellertid givit vid handen, huru ofta särskilt hustrun i ett äktenskap på grund av avsaknad av sådan rätt stått hjälplös gentemot en pliktförgäten make, har den nya lagen infört det stadgande, att ena maken kan, därest han gör sig skyldig till uppenhar försum-

* Detta för att förebygga, att ena maken skall nödgas begära medel till varje särskild utgift.439

melse av sin underhållsplikt, på yrkande av den andre maken av rätten åläggas att utgiva bidrag till de utgifter för familjens underhåll, vilkas ombesörjande enligt sed ankommer på honom eller rätten med hänsyn till omständighterna finner skäligen böra anförtros honom. Då rättegång mellan makar alltid måste anses såsom en ytterligt ömtålig sak och det därför icke kan anses lämpligt, att make annat än i undantagsfall äger påkalla domstols hjälp, har rätten att av ovan berörda anledning* vädja till domstol inskränkts till fall av allvarligare art, då upp^enbär försummelse ägt rum. (G. B. 5: 5.)

Skulle ena maken under ett kalenderår för familjens tillbörliga underhåll haft utgifter till belopp, som uppenbarligen* överstiger, vad lagligen ålegat honom att tillskjuta för underhållet, äger han, om ej annat avtalats eller med hänsyn till omständigheterna får antagas vara, avsett, av andra maken utfå ersättning för vad av sagda utgifter må anses belöpa på denne. Den rätt till ersättning som i dylikt fall tillkommer make, föreligger emellertid endast, för såvida talan om ersättning väckes, innan ett år förflutit efter utgången av det kalenderår, under vilket

utbetalningarna ifråga skett samt talan göres gällande av den ersättningsberättigade själv. En utomstående kan följaktligen icke framställa sådant ersättningsanspråk icke ens borgenärerna i den ersättningsberättigade makens konkurs. (Gr. B. 5: 6.)

Leva makar på grund av söndring åtskillda, skola de det oaktat vara skyldiga, att var efter sin förmåga bidraga till andra makens underhåll. Bär emellertid ena maken huvudsakligen skulden till sammanlevnadens hävande, kan andra maken ej förpliktas utgiva bidrag till hans underhåll, därest icke synnerliga skäl därtill äro. (G. B. 5: 7.)

Då makar på grund av söndring leva åtskillda, uppstår ock frågan, vilken av dem bohaget skall tillfalla. Den nya lagen utgår, som ovan antytts, från den grundregel, att varje make skall råda över den egendom, han hade vid äktenskapets ingående eller sedermera förvärvat. Till följd härav skulle det givetvis ofta kunna inträffa, att hustrun, vilken måhända skall hava barnen i sin vård, vid sammanlevnadens upphörande stode utan både bohag och erforderliga arbetsredskap. Därför har ett stadgande införts, att då i ovan omnämnda fall det »med hänsyn till vardera makens levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt finnes skäligt», make kan förpliktas att till nyttjande lämna andra maken lösören, vilka vid sammanlevnadens hävande ingingo i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgjorde andra makens arbetsredskap. Har ena maken tillhörig egendom sålunda lämnats den andra till nyttjande, skall avtal, som ägaren eventuellt kan träffa med tredje

* Småaktiga ersättningskrav kunna alltså av domstolen tillbakavisas.4-40

man angående upplåtelse till lionom av egendomen eller rätt i densamma, ej lända till inskränkning i andra makens nyttjanderätt.* (Q. B. 5: 8.)

Att en jämkning av ådömt underhållsbidrag' bör, därest ändrade levnadsförhållanden eller dylikt inträtt, medgivas är uppenbart, och den nya giftermålsbalken har också uttryckligen stadgat, att rätten på yrkande av endera maken, äger att, utan hinder av vad förut av rätten beslutits, förordna om jämkning av sådant bidrag, när väsentligen ändrad© förhållanden det påkalla. (G. B. 5:9.)

4) Man och hustru äga att såväl ined tredje man som med varandra ingå 'rättshandlingar ävensom att båda personligen eller genom ombud, föra sin talan.

I motsats mot vad förut varit fallet, äger numera hustrun likaväl som mannen att ined tredje man ingå rättshandlingar och själv föra sin talan. Desslikes kunna makarna, i strid mot vad förut varit fallet, med varandra ingå rättshandlingar och sluta förmögenhet sr ättsliga avtal. Följaktligen kunna de ock ined varandra ingå avtal om sin inbördes underhållsskyldighet t. ex. uppgöra en gemensam hushållningsplan för ett år, bestämma med vilket belopp var och en av dem skall bidraga till den, gemensamma hushållningen och vilka slags utgifter av den ene eller andre skall gäldas. Hava makar sålunda ingått avtal, avseende att regiera deras inbördes rättigheter och skyldigheter å hithörande område, kan även sådant avtal på ena makens yrkande jämkas av rätten, om avtalet var uppenbart obilligt eller väsentligen ändrade förhållanden påkalla det. (G. B. 5: 10.)

5) Makar äro skyldiga att lämna varandra upplysningar rörande sina ekonomiska förhållanden.

Med hänsyn til den gemenskap, som bör råda makar emellan, har ock den nya lagen stadgat skyldighet för makar att lämna varandra de uplysningar, rörande sina ekonomiska förhållanden, som erfordras för bedömande av värderas underhållsskyldighet. (G. B. 5: 11.)

6) Make är behörig att ifråga om den gemensanima hushållningen T??,. ?/7. ingå rättshandlingar med förpliktande verkan även för den andra maken.

Jämlikt hittills gällande lagbestämmelser har det, som förut omnämnts, varit mannen, som på grund av sin målsmansrätt i allmänhet ägt att företräda hustrun, då det gällt att ingå rättshandlingar med tredje man och hustrun har endast undantagsvis ägt sådan rätt. Den nya giftermålsbalken utgår i stället från den grundprincip, att båda makarna skola vara lika berättigade och ger åt var och en av dem sitt särskilda förmögenhets-

* För ägarens gäld svarar givetvis egendomen fortfarande.441

område med självständig förvaltningsrätt inom detta. Följdriktigt medgiver den därför också en, var av makarna rätt att med förpliktande verkan jämväl för den andre ingå sådana rättshandlingair för den dagliga hushållningen eller för barnens uppfostran som sed vanligen företagas för sådant ändamål. Rättshandlingen skall ansse vara ingången i syfte att förplikta jämväl andra maken, såvida ej annat framgår av omständigheterna. Rättshandling av ovan angivet slag, är ej förpliktande för andra maken, därest den, med vilken rättshandlingen slöts, insåg eller bort inse, att det, som anskaffades genom rättshandlingen, ej var erforderligt.

Leva makar på grund av söndring åtskilda, äro dock förut-berörda stadganden ej tillämpliga. (Cf. B. 5: 12.)

Då den befogenhet, som genom ovan omförmälda bestämmelser givits vardera maken gentemot den andra, är synnerligen vidsträckt, har ett stadgande ock måst införas till skydd för endera maken, därest den andra skulle missbruka sin ställning. Missbrukar make den honom sålunda tillkommande befogenhet, äger rätten på yrkande av den andra maken förklara honom behörigheten förlustig. Dylikt beslut kan dock av rätten upphävas, därest makarna enas därom eller förändrade förhållanden visas hava inträtt. Om rättens beslut skall ofördröjligen genom rättens försorg anmälan göras till äkteskapsregistret samt kungörelse införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten. (G. B. 5: 13.)

T) Make äger behörighet att under den andres bortovaro eller sjukdom företräda denne.

Är ena maken för bortovaro eller sjukdom ur stånd att själv ombesörja sina angelägenheter och har han ej nämnt fullmäktig samt är ej heller förmyndare eller god man förordnad för honom, äger andra maken företräda honom, när angelägenhet yppar sig, som ej utan olägenhet kan uppskjutas. Han äger i så fall ock uppbära avkastningen av hans egendom och annan hans inkomst samt, om det för anskaffande av medel till familjens underhåll oundgängligen tarvas, pantsätta eller avyttra honom tillhörig egendom.

Undantag: Fast egendom får emellertid icke i något fall in-tecknas eller avyttras, med mindre rätten efter inhämtande av yttrande från andre makens; närmaste fränder, som vistas i riket, medgiver detta.

Leva makarna på grund av söndring åtskilda, äger make ej sådan behörighet, som härovan omförmälts. (Gr. B. 5: 14.)

8) Hustrun erhåller mannens släktnamn.

Hustrun erhåller med vigseln mannens släktnamn. Hon äger dock att bära sitt eget och mannens namn i förening, om hon gör anmälan därom i den ordning Konungen bestämmer. (G. B. 5: 15.)

Advokaten.

56 442

2 Kap. Om makars egendom.

(Kapitel 6 i Nya giftermålsbalken.)

Ifråga om äkta makars egendomsförhållande utgår den nya giftermålsbalken från den förut omnämnda grundregeln, att vardera, maken förblir ägare till den egendom, ban vid äktenskapets ingående för med sig i boet ävensom under äktenskapet vare sig genom köp, byte eller annan dylik handling eller genom arv eller testamente förvärvar. Genom äktenskapets ingående äger dock en viktig förändring rum i avseende å hans rätt till berörda egendom. Den andra maken erhåller nämligen (med vissa undantag) giftorätt i densamma.

Med giftorätt förstår den nya giftermålsbalken det anspråk make äger på del i andra makens egendom vid äktenskapets upplösning, och på grund av detta anspråk måste vardera maken av hänsyn till den andre även under äktenskapets bestånd vidkännas vissa inskränkningar i sin fria förfoganderätt över viss del av sin egendom.

Skulle make i avsevärd mån bryta häremot, äger den andra maken begära boskillnad d. v. s. äska boets uppdelning mellan makarna efter de grunder, som gälla vid äktenskapets upplösning. Visar det sig1 vid den bodelning, som till följd därav eller eljest kommer till stånd, att make så förfogat Över sitt gods, att den andra makens lott förminskats, är denne berättigad kräva vederlag för den förlust, som därigenom åsamkats honom.

Beträffande giftorättens storlek gäller som grundregel, att, därest icke annorlunda i giftermålsbalken är stadgat, vid äktenskapets; upplösning ävensom vid boskillnad eller hemskillnad till vardera maken eller hans arvingar skall utgå hälften av makarnas behållna giftorättsgods. (Med giftorättsgods avser den nya lagen den egendom, vari giftorätt utgår.) (G. B. 6: 2.)

Undantag: Skulle make genom brottslig gärning uppsåtligen hava bragt andra maken om livet eller, när annan dräpt honom, str aff bart deltagit i gärningen, går han förlustig sin giftorätt i den egendom, som tillhört den döde.

Såsom giftorätts gods skall betraktas:

a) all den egendom — fast eller lös — andra maken har vid äktenskapets ingående;

b) all den egendom — fast eller lös — andra maken sedermera under äktenskapet förvärvar.

Giftorätt åtnjutes i den andra makens egendom i vidsträcktaste mening, avser alltså icke blott del i andra makens äganderätt till lösören eller fastigheter utan jämväl i alla andra honom tillkommande rättigheter till lösören eller fastigheter t. ex. nyttjanderätt, panträtt, fordringsrätt m. m. (G. B. 6: 1.)443

Undantag:

I. Bestämmelserna om giftorätt, skola dock endast undantagsvis äga tillämpning ifråga om

a) rättighet, som ej kan överlåtas.

Förbud mot överlåtelse av rättighet kan i lag vara meddelat, t. ex. ifråga om rätt till pension eller understöd enligt lagen om allmän folkpensionering, rätt till ersättning enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, rätt till understöd från registrerad sjukkassa o. s. v. Vidare kan överlåtelse till annan av rättigheten vara omöjliggjord därigenom, att rättigheten ifråga är knuten vid den berättigades person, t. ex. rätt till avlöning eller underhållsbidrag, eller ock därigenom att rättigheten ifråga är fideikommissrätt eller besittningsrätt till kronohemman och dylikt.

b) Rättighet, som eljest är av personlig art, t. ex. vissa slag av immateriell äganderätt såsom författares rätt till otryckt skrift eller konstnärs rätt att låta eferbilda sitt konstverk m. ni.

Ifråga om ovan under a) och b) anförda rättigheter gäller, att bestämmelserna, om giftorätt skola äga tillämpning endast »såvitt de ej strida mot vad med avseende å rättigheten särskilt gäller». (G. B. 6: 1)

II. I följande egendom, som skall anses såsom makes en-skilda, åtnjuter andra maken icke giftorätt:

a) egendom, som genom äktenskapsförord förklarats skola vara enskild,

b) egendom, som make erhållit i gåva av annan än andra maken med villkor, att den skall vara enskild eller som make bekommit genom testamente med sådant villkor, eller som tillfallit make i arv och om vilken arvlåtaren genom testamente meddelat sådan föreskrift,

c) vad som trätt i stället för under II a) eller b) härovan omnämnd egendom, såvida ej annorlunda föreskrivits genom den rättshandling, på grund av vilken egendomen är enskild.

Avkastning är dock icke på grund av rättshandling, varom ovan, under II omförmäles, enskild, såvida, det ej särskilt föreskrivits genom rättshandlingen. (Gr. B. 6: 8.)

Till följd av det ömsesidiga giftorättsanspråk vardera maken äger i den andra makens gods kan numera, make, ehuru han väl råder över sin egendom och i stort sett utan inblandning av den andra äger att förvalta och sköta, densamma, dock i allo icke handskar med sin egendom, som han för gott finner. Han måste nämligen av hänsyn till den andra maken så vårda all den egendom, vari den andra maken; äger giftorätt, att nämnda giftorättsgods icke otillbörligen minskas, andra maken till för-444

tang. Dessutom har den nya giftermålsbalken ytterligare stadgat följande inskränkningar i makes förfoganderätt över den del av sin egendom, vari den andre äger giftorätt, nämligen:

a) fast egendom får icke avyttras eller för gäld belastas, utan att den andra maken skriftligen med två vittnen därtill givit sitt samtycke.

Är andra maken omyndig eller bortavarande, ankommer det på förmyndaren eller god man att i stället giva sitt samtycke till åtgärden ifråga. Skulle emellertid den make, som vill företaga åtgärden, själv vara förmyndare eller god man för andra maken, erfordras ej särskilt samtycke. Därest make utan erforderligt samtycke företagit ovan under a) angiven åtgärd, är densamma ogill, om andra maken eller dennes förmyndare eller god man däremot väcker klander och instämmer sin talan inom tre månader 3 sedan han fick kännedom om åtgärden. För det sällsynta fall att lagfart eller inteckning skulle, trots avsaknad av erforderligt samtycke, hava beviljats, har av hänsyn till tredje man, som varit i god tro, stadgats en yttersta, gräns för sådan talans avhängiggörande, nämligen senast ett år, efter det lagfart eller inteckning beviljades. (Gr. B. 6:4.)

b) Vad ovan under a) anförts beträffande fast egendom gäller i tillämpliga delar med avseende å tomträtt, allenast med den ändring, att den i andra stycket omnämnda klandertiden här räknas icke från det lagfart utan från det inskrivning beviljades. (G. B. 6:4.)

c) Lösören, vilka ingå i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgöra andra makens nödiga arbetsredskap eller äro avsedda för barnens personliga bruk, få icke utan, andra makens samtycke avyttras eller pantsättas.

Även om andra maken är omyndig, ankommer likväl på honom själv att giva sitt samtycke till åtgärden ifråga, såvida han icke är sinnessjuk eller sinnesslö. Är han sinnessjuk eller sinnesslö eller kan yttrande från honom ej utan märklig omgång eller tidsutdräkt inhämtas, erfordras ej hans samtycke. Därest make utan erforderligt samtycke företagit ovan junder c) angivna rättshandling, är densamma, för såvida icke den, med vilken rättshandlingen ingicks, varit i god tro, ogill, under förutsättning att andra maken mot densamma väcker klander och instämmer sin talan inom tre månader, sedan han fick kännedom om rättshandlingen och senast inom ett år, från det godset utgavs. (G. B. 6:5.)

Ehuru lagen enligt vad härovan under a,—c angivits fordrat andra makens, samtycke, innan make kunde vidtaga vissa åtgärder med viss del av sin egendom, har det dock icke ansetts tillbörligt, att make skulle för berörda åtgärders företagande vara ovillkorligen beroende av den, andra makens1 samtycke. Därest den sist-445

nämnde skulle vägra att giva sitt samtycke, ehuru skäl till vägran ej skulle finnas vara för handen, har nämligen stadgats, att rätten i sådant fall må på ansökan kunna tillåta åtgärdens vidtagande. (G. B. 6: 6.)

Hava makar upprättat förteckning över egendom, som tillhör vardera maken eller en av dem och är förteckningen med deras underskrift bekräftad på heder och samvete samt försedd med intyg av vittnen om underskriften och dagen därför, skall vid tvist, vilkendera, maken egendomen tillhör, förteckningen äga vitsord, så framt det ej visas eller kan på grund av särskilda omständigheter antagas, att den är oriktig. Sådant vitsord tillkommer dock ej förteckningen, om tvisten uppstår vid utmätning, som sker inom ett år från förteckningens upprättande eller i konkurs, som börjar inom samma tid.

3 Kap. Om makars gäld.

(Kapitel 7 i Nya giftermålsbalken.)

Såsom grundprincip har svensk lag hittills uppställt, att såväl under äktenskapet förvärvad egendom som ock därunder åsamkade skulder skola vara för makarna gemensamma. Sedan den nya giftermålsbalken ifråga om makars äganderättsförhållanden vidtagit den omfattande förändring, att var och en av makarna även efter äktenskapets, ingående fortfarande skall bibehålla rätten över all den egendom han i äktenskapet för med sig eller därunder förvärvar ävensom att vardera maken (jämväl hustrun) skall äga att själv förvalta sin egendom, ocb tala och svara för densamma, hava helt naturligt jämväl bestämmelserna om makars gäldförhållanden helt måst omändras. I stället för den gemenskap ifråga om gäldansvaret, som hittills förefunnits i vår rätt äkta makar emellan, har nu stadgats, att vardera maken skall med sitt giftorättsgods och enskilda egendom svara för all den gäld han själv åsamkat sig före eller under äktenskapet, men däremot vara fri från allt ansvar för gäld, som den

andra maken gjort, (G-. B.7: 1.)

Fullständigt liar dock icke make kunnat befrias från ansvar för den andres gäld.

a) På grund av eget åtagande kunna makarna gemensamt bliva ansvariga för viss gäld.

Hava bägge makarna under äktenskapet gjort gäld, t, ex, genom gemensamt inköp av förnödenheter eller dylikt, bliva de för denna gäld, såvida icke annat avtalats, ansvariga, en för bägge och bägge för en. (Gr. B. 7: 2.) 445

nämnde skulle vägra att giva sitt samtycke, ehuru skäl till vägran ej skulle finnas vara för handen, har nämligen stadgats, att rätten i sådant fall må på ansökan kunna tillåta åtgärdens vidtagande. (G. B. 6: 6.)

Hava makar upprättat förteckning över egendom, som tillhör vardera maken eller en av dem och är förteckningen med deras underskrift bekräftad på heder och samvete samt försedd med intyg av vittnen om underskriften och dagen därför, skall vid tvist, vilkendera, maken egendomen tillhör, förteckningen äga vitsord, så framt det ej visas eller kan på grund av särskilda omständigheter antagas, att den är oriktig. Sådant vitsord tillkommer dock ej förteckningen, om tvisten uppstår vid utmätning, som sker inom ett år från förteckningens upprättande eller i konkurs, som börjar inom samma tid.

3 Kap. Om makars gäld.

(Kapitel 7 i Nya giftermålsbalken.)

Såsom grundprincip har svensk lag hittills uppställt, att såväl under äktenskapet förvärvad egendom som ock därunder åsamkade skulder skola vara för makarna gemensamma. Sedan den nya giftermålsbalken ifråga om makars äganderättsförhållanden vidtagit den omfattande förändring, att var och en av makarna även efter äktenskapets, ingående fortfarande skall bibehålla rätten över all den egendom han i äktenskapet för med sig eller därunder förvärvar ävensom att vardera maken (jämväl hustrun) skall äga att själv förvalta sin egendom, ocb tala och svara för densamma, hava helt naturligt jämväl bestämmelserna om makars gäldförhållanden helt måst omändras. I stället för den gemenskap ifråga om gäldansvaret, som hittills förefunnits i vår rätt äkta makar emellan, har nu stadgats, att vardera maken skall med sitt giftorättsgods och enskilda egendom svara för all den gäld han själv åsamkat sig före eller under äktenskapet, men däremot vara fri från allt ansvar för gäld, som den andra maken gjort, (G-. B.7: 1.)

Fullständigt liar dock icke make kunnat befrias från ansvar för den andres gäld.

a) På grund av eget åtagande kunna makarna gemensamt bliva ansvariga för viss gäld.

Hava bägge makarna under äktenskapet gjort gäld, t, ex, genom gemensamt inköp av förnödenheter eller dylikt, bliva de för denna gäld, såvida icke annat avtalats, ansvariga, en för bägge och bägge för en. (Gr. B. 7: 2.)446

b) Har make för den dagliga hushållningen eller för barnens uppfostra?! företagit sedvanlig rättshandling, blir berörda handling förpliktande jämväl för den andra maken, och bägge makarna bliva för densamma solidariskt ansvariga, en för bägge och bägge för en. (G. B. 7: 2.)

Enär berörda avvikelse från den allmänna grundprincipen kunde för hustrun bliva synnerligen betungande, har, för såvida icke hustrun själv iklätt sig vidsträcktare betalningsansvar, hennes ansvar inskränkts' i så måtto, att:

1) då hustrun jämte mannen häftar för gäld, som båda makarna eller endera gjort genom rättshandling av den beskaffenhet ovan under b) omförmäles, borgenär, som vill söka henne för nämnda gäld, måste anhängiggöra sin talan inom två år från förfallodagen eller, om gälden skall betalas vid anfordran, från dess uppkomst, vid äventyr att rätten till talan mot hustrun eljest går förlorad (G. B. 7: 3.) ;

2) då i anledning av boskillnad, hemskillnad eller äktenskapets upplösning bodelning verkställts, hustrun svarar för gäld av beskaffenhet ovan under b) omförmäles och vilken uppkommit före boskillnadsansökningen, hemskillnaden eller äktenskapets upplösning, allenast intill värdet av den enskilda egendom, hon då ägde och den egendom, som vid bodelningen tilladesi henne. Skall i anledning av hemskillnad eller äktenskapets upplösning bodelning äga rum, svarar liustrun efter hemskillnaden eller äktenskapets upplösning för gäld, som

nyss berördes, allenast intill värdet av den egendom, hon hade, när hemskillnaden beviljades eller äktenskapet upplöstes.

Häftade egendom, som ovan under 2) omförmäldes, på grund av inteckning eller eljest särskilt för annan gäld än där avses, skall motsvarande del av egendomens värdet ej medräknas. (G. B. 7:4.)

4 Kap. Om äktenskapsförord ävensom om andra rättshandlingar mellan makar.

(Kapitel 8 i Nya giftermålsbalken.)

Enligt hittills gällande lag har den makar tillkommande egendomsgemenskap ävensom mannens förvaltningsrätt över all boets egendom kunnat förändras genom ett makarna emellan före äktenskapets ingående slutet avtal benämnt äktenskapsförord. Även enligt den nya giftermålsbalken är det makar medgivet att genom särskilt avtal överenskomma om viss ändring i sin förmögenhetsordning". Detta avtal, som jämväl benämnes äktenskapsför-
446

b) Har make för den dagliga hushållningen eller för barnens uppfostra?! företagit sedvanlig rättshandling, blir berörda handling förpliktande jämväl för den andra maken, och bägge makarna bliva för densamma solidariskt ansvariga, en för bägge och bägge för en. (G. B. 7: 2.)

Enär berörda avvikelse från den allmänna grundprincipen kunde för hustrun bliva synnerligen betungande, har, för såvida icke hustrun själv iklätt sig vidsträcktare betalningsansvar, hennes ansvar inskränkts' i så måtto, att:

1) då hustrun jämte mannen häftar för gäld, som båda makarna eller endera gjort genom rättshandling av den beskaffenhet ovan under b) omförmäles, borgenär, som vill söka henne för nämnda gäld, måste anhängiggöra sin talan inom två år från förfallodagen eller, om gälden skall betalas vid anfordran, från dess uppkomst, vid äventyr att rätten till talan mot hustrun eljest går förlorad (G. B. 7: 3.) ;

2) då i anledning av boskillnad, hemskillnad eller äktenskapets upplösning bodelning verkställts, hustrun svarar för gäld av beskaffenhet ovan under b) omförmäles och vilken uppkommit före boskillnadsansökningen, hemskillnaden eller äktenskapets upplösning, allenast intill värdet av den enskilda egendom, hon då ägde och den egendom, som vid bodelningen tilladesi henne. Skall i anledning av hemskillnad eller äktenskapets upplösning bodelning äga rum, svarar liustrun efter hemskillnaden eller äktenskapets upplösning för gäld, som nyss berördes, allenast intill värdet av den egendom, hon hade, när hemskillnaden beviljades eller äktenskapet upplöstes.

Häftade egendom, som ovan under 2) omförmäldes, på grund av inteckning eller eljest särskilt för annan gäld än där avses, skall motsvarande del av egendomens värdet ej medräknas. (G. B. 7:4.)

4 Kap. Om äktenskapsförord ävensom om andra rättshandlingar mellan makar.

(Kapitel 8 i Nya giftermålsbalken.)

Enligt hittills gällande lag har den makar tillkommande egendomsgemenskap ävensom mannens förvaltningsrätt över all boets egendom kunnat förändras genom ett makarna emellan före äktenskapets ingående slutet avtal benämnt äktenskapsförord. Även enligt den nya giftermålsbalken är det makar medgivet att genom särskilt avtal överenskomma om viss ändring i sin förmögenhetsordning". Detta avtal, som jämväl benämnes äktenskapsför-
447

ord,, kan emellertid, i motsats mot vad hittills varit fallet, ingås såväl före äktenskapet som ock under detsamma.

Genom ett dylikt äktenskapsförord kan bestämmas:

1) att egendom, som tillhör eller tillfaller en av makarna och som eljest skulle vara hans giftorättsgods, skall tillhöra honom enskilt;

2) att egendom, som är ena makens enskilda, skall vara hans giftorättsgods, såvida, ej annat följer av vad ovan å sid. 443 under punkt II b) angivits beträffande enskild egendom.

Äktenskapsförord kan i övrigt avse såväl den egendom, kontrahenterna vid avtalets ingående äga, som ock egendom, som framdeles förvärvas. Nämnda avtal kan vidare begränsas att omfatta allenast viss egendom men ock omfatta all kontrahenternas egendom, varjämte det kam avse likaväl allenast den ena kontrahenteins egendom, medan lagens vanliga bestämmelser gälla ifråga om den andres, som ock göras ömsesidigt. Härutöver kan emellertid ej genom avtal mellan trolovade eller makar stadgas avvikelse från vad giftermålsbalken innehåller om makars egendom. Det är sålunda icke längre kontrahenterna medgivet att uppgöra om annan fördelning av giftorättsgodset, så att t. ecx. den ene maken i stället för hälften blott skulle erhålla en fjärdedel av detta gods eller att den ene maken helt avstode från rätten att råda över sin egendom.

Äktenskapsförord skall av de trolovade eller makarna skriftligen upprättas och bestyrkas med vittnen. Omyndig skall taga förmyndarens samtycke. (G. B. 8: 10.)

Äktenskapsförord skall ingivas till rätten i den ort, där mannen bör svara i tvistemål, som röra hans person eller, om mannen ej är skyldig att i dylika mål svara vid svensk domstol, till rätten i den ort, där hustrun bör svara i sådana mål. Finnes ej behörig domstol enligt nämnda regel, skall förordet ingivas till Stockholms rådhusrätt.

Rätten skall intaga äktenskapsförordet i protokollet ocK har att ofördröjligen översända; en bestyrkt avskrift därav till den myndighet, som för äkteskapsregistret, med uppgift om dagen, då förordet ingavs till rätten. Innehåller förordet ej fullständig upplysning om makarnas namn, yrke och hemvist, har rätten att infordra sådan uppgift och meddela den till registreTingsmyndig-heteu. Har ej bestyrkt afskrift av förordet ingivits till rätten, liar rätten att på sökandens bekostnad ombesörja sådan avskrift. (G. B. 8: 11.)

Ifråga, om avtal, som icke avse ändring i makarnas förmögenhetsordning, står det makarna, fritt att sinsemellan avsluta avtal alldeles som om de vore två främmande personer. Då emellertid en dylik obegränsad rätt särskilt då det gäller gåvoavtal skulle kunna medföra men för endera, makens borgenärer, i det att ena448

maken kunde använda sig av nämnda rätt för att till förfång för dessa på den andra överlåta sin egendom eller del av densamma, liar i den nya giftermålsbalken införts en del särskilda bestämmelser för gåvoavtal mellan makar eller trolovade.

Sålunda skall, då trolovad vill till sin trolovade giva egendom att tillfalla honom vid äktenskapets! ingående eller då make vill giva något åt sin maka, äktenskapsförord därom upprättas ocli skall i detta fall förordet icke blott på vanligt sätt införas i rättens: protokoll ocli i äktenskapsregistret utan även kungörelse därom införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten.

Underlåta makar att om berörda gåvoavtal upprätta förord, skall avtalet anses ogiltigt ocli egendomen ifråga tillhör allt fortfarande givaren. Likaledes kunna makar, som utan upprättande av äktenskapsförord träffat avtal sig emellan om överlåtelse av egendom, icke mot borgenärer åberopa sig på detta, för såvida icke make kan visa, att överlåtelsen, icke hade karaktär av gåva.

Vad nu är sagt om nödvändigheten att vid gåvoavtal makar emellan upprätta äktenskapsförord gäller dock icke i följande båda fall:

1) Då makar allenast vilja giva varandra »sedvanliga skänker, vilkas värde ej står i missförhållande till givarens villkor», t. ex. julklappar, födelsedagsgåvor och dylikt. (Gr. B. 8: 2.)

2) Då make, å vars inkomst under loppet av ett kalenderår uppkommit besparing, före utgången av följande året till andra maken utan vederlag överlåter egendom, till belopp, motsvarande högst hälften av vad som besparats.

Mot borgenärer är emellertid sistnämnda Överlåtelse ej gällande, med mindre därom upprättas skriftlig med vittnen styrkt handling, däri jämväl besparingens storlek angivits, samt överlåtaren hade kvar egendom, som uppenbarligen motsvarade hans gäld. (G. B. 8: 3.)

Skulle gåvoavtal i vederbörlig ordning hava upprättats, men det sedermera hava visat sig, att gäld, för vilken givaren häftade, då gåvan ägde rum, icke kan betalas av honom, skall andra maken svara för vad som brister intill värdet av den överlåtna egendomen, om han ej kan styrka, att givaren då hade kvar egendom, som uppenbarligen

motsvarade hans gäld. Har vederlag utgått, skall dess värde avräknas från värdet av den överlåtna egendomen. Skulle denna helt eller delvis hava gått förlorad utan mottagarens vållande, äger make tillgodoräkna sig motsvarande befrielse från ansvar. Har givaren försatts i konkurstillstånd eller vid utmätning befunnits sakna tillgång att betala sin gäld eller, om han är köpman, inställt sina betalningar, eller finnes han eljest vara på sådant obestånd, att det måste antagas, att gäld, som ovan avses, ej varder rätteligen gulden, skall andra maken svara för gälden intill värdet av den överlåtna egendomen449

(med nyssberörda avdrag) ocli detta även om det ej är utrett, vad som brister Itos givaren. Dessutom kan borgenären i givarens konkurs under vissa, villkor begära återvinning. (G. B. 8: 5.)

Jämlikt hittills gällande rättsregler har äktenskapsförords verkan alltid inträtt från och med tidpunkten för vigseln. Med hänsyn därtill att enligt de nya bestämmelserna äktenskapsförord kunna med laga verkan upprättas icke blott av trolovade före äktenskapets ingående utan jämväl av makar under äktenskapets bestånd är numera stadgat, att då äktenskapsförord under bestående äktenskap upprättas, detsamma icke blir gällande, förrän det ingivits till rätten. Är åter förordet slutet mellan trolovade, skall detsamma vara gällande från äktenskapets ingående, under förutsättning att det till rätten ingivits i stad inom en månad och å landet senast å det ting, som infaller näst efter en månad, sedan äktenskapet ingicks, eljest först från det förordet ingivits till rätten. (G. B. 8: 12.)

I sammanhang med bestämmelserna om äktenskapsförord, har den nya giftermålsbalken slutligen givit bestämmelser rörande ett par andra avtal makar emellan.

Den ena bestämmelsen gäller arbetsavtal.

Bedriva båda makarna någon rörelse tillsammans, skola ifråga om deras ersättning för utfört arbete de vanliga bolagsreglerna gälla, d. v. ss. uppkommen vinst kommer då i regel att delas mellan makarna. Bedriver emellertid blott ena, maken rörelse, men biträdes därvid av den andre, skall, om avtal makarna emellan angående ersättning uppgjorts, vad i avtalet överenskommits naturligen gälla. Hava de däremot icke uppgjort om viss gottgörelse, vilket torde vara det vanligaste, skall dock enligt den nya lagbestämmelsen skälig* ersättning utgå, under förutsättning, att det »med hänsyn till arbetets art och omständigheterna i övrigt)) må anses skäligt, att ersättning skall utgå. Har emellertid talan om ut fående av sådan ersättning icke anhängiggjorts före utgången av kalenderåret efter det, då arbetet verkställdes, är rätt till talan förlorad, såvida ej annat avtalats. (G. B. 8: 6.)

Den andra bestämmelsen avser avtal, varigenom ena maken anmodat den andre att för hans räkning' förvalta hans egendom.

Är egendom av ena maken Överlämnad till den andres förvaltning, och hava makarna avtalat eller kan det med hänsyn till omständigheterna antagas hava varit av dem avsett, att den, som mottagit egendomen, skulle äga använda avkastningen till familj ens underhåll, skall vid tvist, i vilken mån avkastningen härtill åtgått, vad han uppgiver äga vitsord, såframt ej annat visas eller må på grund av omständigheterna antagas.

Har make, som överlämnat egendom till andra makens förvaltning, avstått från rätt att, när han det vill, återkalla uppdraget, är detsamma ej bindande. (G. B. 8: 7.)

5 Kap. Om boskillnad.

(Kapitel 9 i JSTya giftermålsbalken.)

Med boskillnad förstås en på makes eller makars anhållan vidtagen rättslig åtgärd, varigenom under bestående äktenskap all vidare egendomsgemenskap mellan makarna upphäves.

A. Anledningarna till boskillnad.

Boskillnad kan sökasi vare sig av båda. makarna gemensamt eller ock av vilkendera maken som helst.

Göres boskillnadsansökan av makarna gemensamt, behöva några skäl för densamma ej uppgivas.

Göres boskillnadsansökan åter blott av endera maken, måste alltid skäl för densamma anföras. x

Såsom giltiga skäl för boskillnads erhållande har den nya giftermålsbalken angivit följande:

1) om endera, maken genom vanvård av sina ekonomiska angelägenheter', genom missbruk av rätteri att råda över sitt gifto-rättsgodsi eller genom annat otillbörligt förfarande vållar väsentlig minskning därav eller fara för sådan minskning;

2) om andra makens bo är avträtt till konkurs.

B. Tillvägagångssättet vid b o skillnad sm ål.

Ansökning om boskillnad skall ingivas till underdomstolen i den stad eller å landet till domaren i den ort, där mannen skall inför domstol svara i tvistemål, som röra hans person eller, om mannen ej är skyldig att i mål, som nyss sagts, svara vid svensk domstol, hos rätten eller1 domaren, där hustrun, bör svara i sådana mål. Finnesi ej behörig domstol, enligt vad ovan är sagt, skall målet upptagas av Stockholms rådhusrätt. Ingives boskillnadsan-Siökningen i stad å annan dag än ordinarie rättegångsdag, och fines icke' någon förordnad att å rättens vägnar mottaga till domstolen ställda handlingar, kan ansökningen ingivas till domstolens ordförande.

Finner domstolen eller domaren, att boskillnadsansökningenj ej kan upptagas, enär den är ställd till oriktig domstol eller av annan orsak, skall beslut härom tecknas å ansökningshandlingen. Upptages ansökningen däremot, har domstolen eller domaren att genast om densamma och dagen, då den är gjord, införa kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning ävensom insända underrättelse till äktenskapsregistret.

I övrigt avvika de rättsliga åtgärderna, beroende på om boskillnadsansökningen gjorts öv makarna gemensamt eller av blott endera maken.451

a) Gemensam boskillriadsansöJcning.

Ha,r ansökan om boskillnad gjorts av bägge makarna, och möter ej hinder för dess upptagande, meddelar rätten eller domaren genast beslut om boskillnaden, såvida ej anstånd är begärt för avvaktande av bouppteckning. (§ 17.)

Denna bestämmelse innebär i två avseenden en avvikelse från hittills gällande rättsregler, i det att enligt dessa dels varje ansökan om boskillnad skulle prövas av rätten (genom det nu införda medgivandet för domare å landet att ensam avgöra saken, kan ofta en avsevärd tidsbesparing vinnas) dels», innan beslut i boskillnadsmålet finge» meddelas, en av makarna under edsförpliktelse underskriven bouppteckning skulle vara upprättad och till rätten eller domaren ingiven. Numera behöver däremot bouppteckning icke alltid föreligga, innan boskillnadsansökan av-göres, och rätten eller domaren företager icke åtgärd för boupp-tecknngens upprättande', utan att särskild begäran därom framställes».

b) B o skillnad san sökning, ingiven av endera malten.

Har boskillnadsansökning ingivits av allenast endera maken, tecknar domstolen eller domaren föreläggande för makarna att infinna sig vid rätten, i stad senast inom 8 dagar och på landet å viss dag under pågående eller nästinf allande lagtima ting eller ock, därest sådant äskas, å urtima ting. Denna kallelse skall sedan genom sökandens försorg delgivas andra maken. Kommer denne icke tillstädes å den för inställelsen utsatta dagen, är ansökningen förfallen, därest sökanden ej kan visa antingen att kallelsen blivit i laga ordning i så god tid delgiven, att maken kunnat iakttaga inställelse, eller ock att för delgivningen mött laga hinder. Därest sökanden kan visa, att maken blivit särskilda gånger med kallelse sökt i sitt hemvist, utan att maken själv eller ombud kunnat träffas eller upplysning vinnas, var maken uppei-håller sig, utsätter domstolen dag för ärendets vidare behandling och förelägger genom kungörelse, som införes i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, sista gången minst en månad före nämnda dag, den icke tillstädeskomna maken att infinna sig vid domstolen. Kommer denne ändå icke till domstolen, utgör hans ute-varo ej hinder för boskillnadsmålets vidare handläggning. (§ 18.)

Har å landet make, som skall höras över boskillnadsansökningen, till domaren ingivit skriftligt medgivande till

ansökningen, skall domaren, såvida, ej anstånd för avvaktande av bouppteckning är begärt, genast meddela beslut om boskillnaden; och varde i thy fall målets behandling vid rätten inställd. (§ 19.)

Anstånd med boskillnadens beviljande för avvaktande av bouppteckning kan allenast begäras av den make, som inkommit med boskillnadsansökan, och under förutsättning att denne samtidigt begärt förordnande om upprättande av bouppteckning. Då452

sådant förordnande av make äskats, skall rätten eller domaren förordna magistratsperson, landsfiskal, rättens betjänt eller annan lämplig person att verkställa uppteckningen; och åligger det make att under edsförpliktelse redligen uppgiva sina tillgångar och skulder. Förrättningsmannen liar att tillställa vardera maken ett exemplar av bouppteckningen ävensom att till rätten eller domaren översända en avskrift av bouppteckningen med underrättelse om dagen, då makarna erhållit bouppteckningen.

Riktigheten av upprättad bouppteckning är make pliktig att med ed inför rätten fästa,, om det yrkas av andra maken eller av borgenär, vilkens fordran tillkommit före bodelningen.

Har make för avvaktande av bouppteckning begärt anstånd med boskillnadens beviljande, får hoskillnadsansökningen ej bifallas, förrän en månad förflutit, från det bouppteckningen tillställts makarna, såvida ej sökanden dessförinnan fullföljer ansöknin-gen. (§20.)

C. Boskillnadens .verkningar.

1) Har boskillnad beviljats, skall all egendom, som efter det ansökningen om boskillnad gjorts, tillfallit ena maken, anses såsom dennes! enskilda egendom. (§ 3.)

2) Till dess bodelning sker, äger vardera maken fortfarande råda över det giftorätts-gods, som tillhörde honom, då boskillnadsansökningen ingavs, för såvida icke nämnda, gods är på därom av andre maken gjord framställning satt under särskild vård och förvaltning. Vid bodelningen är make pliktig att avgiva redovisning för sin förvaltning av godset och den avkastning, som därav fallit. (§5.)

Först i och med bodelningen upplöses till fullo makarnas giftorättsgemenskap.

3) Sedan boskillnad beviljats och bodelning ägt rum, skall, vad därvid tillfaller make, vara hans enskilda egendom. (§4.)

4) Enligt hittills gällande rättsregler har beviljad boskillnad ifråga om makars gäldförhållanden medfört den verkan, att all gäld, som av ena maken gjordes efter det att boskillnad blivit sökt, skulle anses såsom makens enskilda gäld. I och med de nu införda bestämmelserna, om makes gäldförhållanden, innebärande, att vardera maken redan under giftorättsgemenskapens bestånd svarar själv ined all sin egendom för sin gäld, inträder alltså genom boskillnad icke någon ändring i detta makarnas gäldförhållande. Ansvaret kommer alltjämt att påvila allenast den make, som gjort gälden. Då vardera maken äger rätt att till gäldande av sin skuld använda det giftorättsgods, varöver han äger råda, böra givetvis ock hans borgenärer äga att, då betalning icke erhålles, begära utmätning i sådan egendom. Den bestämmelse har därför måst inryckas, att boskillnadsansökan453

eller dorn icke får utgöra binder för utmätande för makes gäld av giftorättsgods, varöver make äger råda. Är sådant gods emellertid satt under särskild vård ocli förvaltning, får det icke utmätas för makens gäld, såvida ej jämväl andra maken svarar för gälden eller godset på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar därför. (§' 7.)

5) Har makes egendom av trätt a till konkurs under tiden mellan det boskillnadsansökningen ingivits och bodelning ägt rum eller liar bodelning i anledning av makes konkurs återgått, skall det giftorättsgods, varöver make äger råda, stå under konkursboets förvaltning, till dess genom bodelning blivit bestämt, vad som skall tillfalla maken. Konkursboet är emellertid oförhindrat att försälja egendomen, om det finnes erforderligt. (§8.)

D. Åtgärder, som på särskild begäran kunna företagas i sammanhang med b o skillnad smÅlet.

a) Tillfälligt afskiljande av makes giftorättsgods.

Då boskillnad av ena maken har sökts, och skälig anledning därtill visats, äger rätten, såvida endera maken

därom framställer begäran och det finnes' erforderligt till betryggande av hans rätt, förordna, att giftorättsgods, varöver andra maken äger råda, till värde motsvarande vad av nämnda gods kan antagas vid bodelning tillkomma den förre, sättes under särskild vård och förvaltning1, till dess över boskillnadsansökningen blivit dömt och, därest denna bifallés, bodelning skett, eller ock boskillnadsansökningen förfallit. Sådant avskiljande får dock ej äga rum mot andra makens bestridande, såvida denne ställer av rätten godkänd borgen, för vad av godset vid bodelningen bör tillkomma sökanden.

Har boskillnad beviljats, äger en var av makarna påkalla, att giftorättsgods., varöver andra maken äger råda, sättes under särskild vård och förvaltning, till dess bodelning skett.

Vid meddelande av förordnande, som i föregående stycke omnämnes, kan jämväl givas närmare bestämmelser om användande av godset eller dess avkastning för familjens underhåll eller eljest till nödiga utgifter. (§6.)

b) Har ej under boskillnadsmålet uppteckning skett av vardera makens tillgångar och skulder, sådana de voro, när ansökningen om boskillnad gjordes, skall, sedan boskillnad beviljats, sådan uppteckning förrättas. Bouppteckning skall av vardera maken med edsförpliktelse underskrivas och en avskrift därav till rätten eller domaren ingivas. Har avskrift av bouppteckning ej inkommit inom tre månader, från det boskillnadsdom gavs, skall rätten eller domaren förordna magistratsperson, landsfiskal, rättens betjänt eller annan lämplig person att verkställa uppteckningen; och åligger det make att under edsförpliktelse redligen454

uppgiva, sina tillgångar och skulder. Förrättningsmannen har att till rätten eller domaren översända en avskrift av bouppteckningen. (§9.)

E. Bodelning.

Sedan boskillnad blivit beviljad, skall boet, så snart ske kan, skiftas i den ordning", som i ärfdabalken om arvskifte är stadgat.

Då bodelnings emellertid till sitt begrepp är något helt annat än arvskifte, har den nya giftermålsbalken ifråga om bodelning dessutom infört vissa, i nästföljande kapitel närmare angivna särbestämmelser.

6 Kap. Om bodelning m. m.

(Kapitel 12 och 13 i Nya giftermålsbalken.)

Bodelning skall äga rum i anledning av

a) boskillnad;

b) äktenskaps återgång;

c) hemskillnad;

d) äktenskapsskillnad ;

e) ena makens död. (13: 1.)

Undantag: Då till följd av äktenskapsförord, boskillnad eller hemskillnad ingendera maken har giftorättsgods, erfordras dock ej bodelning. (12: 1.)

I. Förberedande åtgärder i sammanhang med äktenskapsupplösning genom makes död.

Innan all veterlig gäld, för vilken den döde svarade, blivit gulden eller medel till betalning av gälden satts under särskild vård, får bodelning ej äga rum, med mindre efterlevande maken och den dödes arvingar äro ense därom eller den dödes egendom blivit avträdd till konkurs. (12:2.)

Till dess bodelning sker, tillkommer förvaltningen av den dödes giftorättsgods hans arvingar och efterlevande maken i förening, med iakttagandei av vad i avseende å förvaltningen äi* särskilt stadgat. (12: 3.)

Efterlevande make äger, såvitt ej avvikelse föranledes av vad i nästföljande stycke omförmäles, råda över det giftorättsgods, som tillhörde honom vid dödsfallet. Make är emellertid pliktig att vid bodelningen avgiva

redovisning för sin förvaltning av godset och den avkastning, som därav fallit. (12: 4.)

Därest den avlidnes arvingar det äska och det finnes erforderligt till betryggande av deras rätt, skall giftorättsgods, varöver efterlevande maken äger råda, till värde motsvarande vad av 454

uppgiva, sina tillgångar och skulder. Förrättningsmannen har att till rätten eller domaren översända en avskrift av bouppteckningen. (§9.)

E. Bodelning.

Sedan boskillnad blivit beviljad, skall boet, så snart ske kan, skiftas i den ordning", som i ärfdabalken om arvskifte är stadgat.

Då bodelnings emellertid till sitt begrepp är något helt annat än arvskifte, har den nya giftermålsbalken ifråga om bodelning dessutom infört vissa, i nästföljande kapitel närmare angivna särbestämmelser.

6 Kap. Om bodelning m. m.

(Kapitel 12 och 13 i Nya giftermålsbalken.)

Bodelning skall äga rum i anledning av

a) boskillnad;

b) äktenskaps återgång;

c) hemskillnad;

d) äktenskapsskillnad ;

e) ena makens död. (13: 1.)

Undantag: Då till följd av äktenskapsförord, boskillnad eller hemskillnad ingendera maken har giftorättsgods, erfordras dock ej bodelning. (12: 1.)

I. Förberedande åtgärder i sammanhang med äktenskapsupplösning genom makes död.

Innan all veterlig gäld, för vilken den döde svarade, blivit gulden eller medel till betalning av gälden satts under särskild vård, får bodelning ej äga rum, med mindre efterlevande maken och den dödes arvingar äro ense därom eller den dödes egendom blivit avträdd till konkurs. (12:2.)

Till dess bodelning sker, tillkommer förvaltningen av den dödes giftorättsgods hans arvingar och efterlevande maken i förening, med iakttagandei av vad i avseende å förvaltningen äi* särskilt stadgat. (12: 3.)

Efterlevande make äger, såvitt ej avvikelse föranledes av vad i nästföljande stycke omförmäles, råda över det giftorättsgods, som tillhörde honom vid dödsfallet. Make är emellertid pliktig att vid bodelningen avgiva redovisning för sin förvaltning av godset och den avkastning, som därav fallit. (12: 4.)

Därest den avlidnes arvingar det äska och det finnes erforderligt till betryggande av deras rätt, skall giftorättsgods, varöver efterlevande maken äger råda, till värde motsvarande vad av455

nämnda gods kan antagas vid bodelningen tillkomma dem, sättas under särskild vård och förvaltning, till dess bodelning skett. Mot efterlevande makens bestridande får dock sådant avskiljande ej äga rum, såvida, maken ställer säkerhet, som av rätten godkännes, för vad av godset bör vid bodelningen tillkomma arvingarna.

Vid meddelande av förordnande om egendomens sättande under särskild vård och förvaltning skall jämväl givas närmare bestämmelser om användande av godset eller dess avkastning för efterlevande makens och barnens underhåll eller eljest till nödiga utgifter. (12: 5.)

I likhet med vad förut i sammanhang med boskillnad anfördes får giftorättsgods, varöver efterlevande make äger råda, utan hinder av andra makens död utmätas för den förres gäld. Är sådant gods satt under särskild vård och förvaltning, får det dock ej utmätas för efterlevande makens gäld, såvida ej jämväl den döde svarade för gälden

eller godset på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar därför. (12: 6.)

Avträdes, innan bodelning ägt rum, endera makens egendom till konkurs eller har bodelning i anledning av sådan, konkursi återgått, skall, i likhet med vad förut i sammanhang med boskillnad anfördes, det giftorättsgods, som vid tiden för dödsfallet tillhörde gäldenären, stå under konkursboets förvaltning, till dess genom bodelning blivit, bestämt, vad som skall tillfalla konkursboet. Konkursboet är emellertid oförhindrat att försälja egendomen,, om det finnes erforderligt.

Har förordnande meddelats om giftorättsgods sättande under särskild vård och förvaltning, förfaller förordnandet, då konkurs inträffar. (12: T.)

II. Om bodelning.

Enligt hittills gällande rättsregler fick, i likhet med vad allt fortfarande kommer att gälla ifråga om bodelning i sammanhang med äktenskaps; upplösning genom makes död, bodelning i anledning av boskillnad, hemskillnad eller äktenskapsskillnad icke äga rum, förrän all veterlig gäld, för vilken samfällda boet svarade, blivit betald. Med hän syn till de allvarliga olägenheter, som för makar ofta visiat sig uppstå genom ett omedelbart realiserande av boets tillgångar ävensom för att förhindra att en av makarna skulle kunna obehörigt till andra makens förfång utnyttja stadgandet om gälds omedelbara betalning har den nya giftermålsbalken ansett sig böra medgiva, att bodelning utan föregående betalning av boets gäld får äga rum, ehuru det givetvis icke möter hinder för ett motsatt förfaringssätt och säkerligen alltjämt, särskilt då det gäller gäld, för vilken makarna svara, en för båda och båda, för en, kommer att bliva lämpligast, att verkställa betalning av berörda gäld, innan bodelningen sker.450

Visar det sig vid bodelning, att ena maken häftar för gäld, som tillkommit, innan ansökningen om boskillnad blivit gjord eller dorn å äktenskapets återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad meddelats eller, om bodelningen äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, skall den gäldbundne maken av sitt giftorättsgods erhålla, så mycket som motsvarar gälden eller, om bägge makarna häfta för denna, så mycket som svarar mot den del av gälden, som makarna emellan belöper på honom.

Har gäld gjorts före äktenskapets! ingående och häftade, då äktenskapet ingicks, enskild egendom eller egendom* ifråga om vilken bestämmelserna om giftorätt i allmänhet icke skola äga tillämpning och som ej därför skall ingå i bodelningen, på grund av inteckning eller eljest särskild för gälden eller har make under äktenskapet ådragit sig gälden genom vanvård av sina ekonomiska angelägenheter eller genom annat otillbörligt förfarande eller har han gjort gälden till förvärv eller förkovran av egendom, som nyss är nämnd, skall tilldelning av egendom ur giftorättsgodset för täckande av gäld äga rum allenast för den del av gälden, för vilken betalning ej kan erhållas ur sådan egendom. (13: 2.)

Sedan tilldelningen fär gäld ägt rum, skall återstoden av makarnas giftorättsgods delas lika mellan dem, såvida ej annat är stadgat. Härvid tillgår i regel på följande sätt.

Sedan man först med ledning av den makarna emellan upprättade bouppteckning och den redovisning, make har att avlämna beträffande förvaltningen av det giftorättsgods, som tillhörde honom vid giftorättsgemenskapens upphörande, utrönt vardera makens tillgångar och gäld vid berörda tillfälle samt tillgångarnas beskaffenhet av giftorättsgods eller enskild egendom ävensom de förändringar tillgångar och gäld undergått intill tiden för bodelningen, skall en värdering av tillgångarna äga rum. Därvid måste jämväl makarnas enskilda egendom värderas i den mån detta påkallas av bestämmelserna i giftermålsbalken. Därest vid bodelningen make häftar för ogulden gäld, skall därpå utredning* göras angående det värde, till vilket giftorättsgods skall tilldelas maken till täckande av berörda gäld. Vad som sedan återstår av makarnas giftorättsgods skall sammanslås, varpå detta gods delas i två lika delar. Lämpligast torde därvid värdet av vardera makens behållna giftorättsgods sammanläggas och hälften av sammanlagda beloppet gottskrivas vardera maken, varefter tillgångar tilläggas varedra maken till värde motsvarande vad honom gottskrivits till täckande av gäld och som giftorättsdel. Även i de fall, då lika fördelning icke skall förekomma, torde det lämpligast vara att först utreda det värde, till vilket vardera maken är

berättigad att vid bodelningen erhålla egendom och därefter företaga fördelning av tillgångarna.

* Rättighet, som ej kan överlåtas eller eljest är av personlig art.457

Makars rätt att från bodelningen undantaga viss egendom m. m.

Enligt hittills gällande bestämmelser har vid mannens eller hustruns död (däremot icke vid boskillnad eller äktenskapets upplösning av andra skäl) den efterlevande maken ägt att efter val uttaga en tjugondedel av behållningen av boets lösa egendom (s. k. fördel av bo oskifto). Har boet varit fattigt, har likaväl den efterlevande maken ägt uttaga sin trolovningsring, dagliga säng- och nödiga gångkläder, även om värdet av dessa persedlar skulle utgöra mera än en tjugondedel av lösegendomen. Dessa bestämmelser äro nu upphävda och ersatta av ett stadgande, att vardera maken (då endera är död, den efterlevande) äga att vid bodelning — och detta vare sig bodelningen äger rum till följd av dödsfall eller på grund av giftorättsgemenskapens upphörande av annan anledning — från delningen undantaga honom tillhöriga kläder och andra föremål, som tjäna uteslutande till hans personliga bruk, dock ej till högre värde än med hänsyn till makarnas villkor kan anses skäliga. (13: 4.)

Sker bodelning i anledning av makes död och är den egendom, som därvid tillkommer efterlevande maken, ringa, äger han av makarnas giftorättsgods uttaga nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring, även om därigenom arvingarnas lott skulle lida inskränkning. (13: 12.)

Vid lotternas utläggning äger vardera maken eller, om endera är död, den efterlevande att på sin lott bekomma arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring. Därefter är en var av makarna berättigad att på sin lott erhålla den till hans giftorättsgods hörande egendom han önskar. Fastighet, som tillhör ena makens giftorättsgods, så ock annan till ena makens giftorättsgods hörande egendom, som det av särskild anledning kan vara av intresse för honom att behålla, är han, även om egendomen i värde överstiger vad på hans lott belöper, berättigad bekomma, om han lämnar penningar till fyllnad av andra makens lott. Denna rätt tillkommer dock ej, när make är död, andra arvingar än bröstarvingar och allenast beträffande fastighet, som maken förvärvat från släkting i rätt uppstigande led eller sådan släktings dödsbo. (13: 13.)

Makars rätt till vederlag.

Därest make vid bodelning häftade för gäld, skall, enligt vad förut är omnämnt, giftorättsgods tilldelas honom till täckning av den del av gälden, för vilken betalning ej kunnat erhållas ur honom tillhörig enskild egendom eller egendom av sådan art, att bestämmelserna om giftorätt ej äga tillämpning å densamma. I den mån giftorättsgods tillagts make till täckning av sådan gäld, skall andra maken erhålla vederlag därför av makarnas giftorättsgods. (13: 5.)

Advokaten. 5845S

Har make genom vanvård av sina ekonomiska angelägenheter, genom missbruk av rätten att råda över sitt giftorättsgods eller geuom annat otillbörligt förfarande vållat, att detta väsentligen minskats, äger andra maken erhålla vederlag därför av makarnas giftorättsgods. Skulle detta ej räcka till, men den vederlags-skyldige hava enskild egendom, skall för hälften av vad som brister vederlag utgå ur den enskilda egendom, som ej erfordras för täckning av gäld. (13: 6.)

Då ena makens enskilda egendom skall gå i betalning för vederlag, skall vederlaget utgå i "egendom, som maken själv äger anvisa. (13: 13.)

Har make använt sitt giftorättsgods till förvärv eller förkovran av sin enskilda egendom, eller av egendom av sådan art, att bestämmelserna om giftorätt ej skall äga, tillämpning å densamma och att därför egendomen ifråga ej skall ingå i bodelningen eller till betalning av sådan före äktenskapets ingående åsamkad gäld, varom ovan å sid. 456 är tålat (13: 2) har andra maken likaledes rätt till vederlag av makarnas giftorättsgods eller, om detta ej förslår, av den vederlagsskyldiges enskilda egendom i enlighet med vad ovan angivits. (13: 7.)

Har make använt sin enskilda egendom till förkovran av sitt giftorättsgods, är han likaledes berättigad att av sistnämnda g*ods njuta vederlag. (13: 8.)

I likhet med vad nu gäller ansvarar enligt de nya lagbestämmelserna make ej för vederlag med annan egendom än den, som hörde till boet, då boskillnadsansökningen ingavs eller äktenskapet upplöstes. Har make tillkommande vederlag ej kunnat till fullo* utgå, äger han följaktligen ej att för vad som brister göra fordringsanspråk gällande mot andra maken. (13: 9.)

Skadestånd, som i anledning av återgång av äktenskap eller äktenskapsskillnad tillkommer make och är förfallet till betalning, skall vid bodelning utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne påvilande skuld. Sammalunda gäller ock beträffande till betalning förfallet underhållsbidrag, som make i anledning av äktenskapsskillnad har att en gång för alla utgiva till andra maken. (13: 10.)

Häfta, makarna, en för bägge och bägge för en, för gäld, tillkommen innan ansökning om boskillnad eller äktenskapsskillnad meddelats eller, om bodelning äger rum till följd av ena makens död, före dödsfallet, äger en var av dem fordra, att den andre betalar så stor del av gälden, som makarna emellan belöper på denne, eller ock ställer säkerhet för betalningen. Sker ej så, skall, om den make, som framställt yrkandet, det påfordrar och ställer säkerhet för gäldens betalning, egendom till täckning av nämnda del av gälden tilldelas honom av vad vid bodelningen tillkommer andra maken utöver egendom till täckning459

av annan gäld. Den förre maken skall makarna emellan ensam vara ansvarig för gäldens betalning. (13: 11.)

Har vid bodelningen make eftergivit vad enligt bestämmelserna om bodelning tillkommer honom och kan gäld, som uppstått före bodelningen, ej betalas av honom, skall andra maken svara för vad som brister intill värdet av vad han för mycket bekommit, såvida han ej kan visa, att hans make efter bodelningen hade kvar egendom, som uppenbarligen motsvarade honom då åvilande gäld. Är den make, som gjort eftergiften, i konkurstillstånd eller har han vid utmätning funnits sakna tillgång att betala sin gäld eller, om han är köpman, inställt sina betalningar eller finnes han eljest vara på sådant obestånd, att det måste antagas, att gäld ej varder rätteligen gulden, skall andra maken svara för gälden intill värdet av vad han för mycket bekommit, även om det ej är utrett vad som brister hos den förre.

Har bodelning förrättats mellan ena maken och den andres arvingar, och hava arvingarna bekommit för mycket, skola de svara, en för alla och alla för en, för betalningssskyldighet i enlighet med vad ovan angavs.

När bodelning äger rum i anledning av ena makens död, skola dock nyssberörda bestämmelser ej tillämpas ifråga om gäld, för vilken den döde häftade. (13: 14.)

Exempel på bodelning.

1) Maken A. har giftorättsgods 50,000 kr. och vederlags-fordran (enligt 13:8) till belopp av 10,000 kr. samt häftar för vederlagsskuld (enligt 13: 6) till belopp av 5,000 kr. Maken B. hai* giftorättsgodsi 30,000 kr. och häftar för vederlagsskuld (enligt 13: 6) till belopp av 10,000 kr. Sedan A:s vederlagsskuld (enligt 13: 6) gått i kvittning mot hans vederlagsfordran (enligt 13: 8), gott skrives A. för överskjutande beloppet 5,000 kr. Sedan härefter A:s återstående giftorättsgods 45,000 kr. sammanlagts med B:s giftorättsgods 30,000 kr. och A. därav gottskrivits för B:s vederlagsskuld (enligt 13: 6) 10,000 kr., delas återstoden 65,000 kr. i lika delar. Vid bodelningen erhåller således A. tillhopa 47,500 kr och B. 32,500 kr.

2) Maken A. har giftorättsgods 50,000 kr. och vederlagsfordran, (enligt 13: 8) till belopp av 10,000 kr. samt häftar för vederlagsskuld (enligt 13: 6) till belopp av 15,000 kr. Maken B. har giftorättsgods 30,000 kr. och häftar för vederlagsskuld (enligt 13: 6) till belopp av 10,000 kr. Sedan A:s vederlagsfordran (enligt 13: 8) avräknats å hans vederlagSiskuld (enligt 13: 6), återstår överskjutande vederlagsskuld (enligt 13: 6) om 5,000 kr. Sedan denna skuld avräknats å B:s vederlagsskuld (enligt samma paragraf) och A. av båda makarnas giftorättsgods tillgodoförts för B:s överskjutande! vederlagsskuld 5,000 kr., delas återstoden460

av giftorättsgodset 75,000 kr i lika delar. Vid bodelningen erhåller A. tilhopa 42,500 kr. ock B. 37,500 kr.

3) Maken A. Lar giftorättsgods 10,000 kr. och. vederlagsfordran (enligt 13: 8) till belopp av 20,000 kr. samt häftar för vederlagsskuld (enligt 13: 6) till belopp av 5,000 kr. Maken B. har giftorättsgods 30,000 kr. och häftar

för vederlagsskuld (enligt 13: 6) till belopp av 10,000 kr. Sedan A:s vederlagsskuld (enligt 13: 6) gått i kvittning mot hans vederlagsfordran (enligt 13: 8), gottskrives A. för sin överskjutande vederlags fordran 15,000 kr. ett belopp av 10,000 kr., motsvarande värdet av A:& giftorätts-gods. Sedan vidare A. go t tskrivits för B:s vederlagsskuld (enligt 13: 6) 10,000 kr., delas återstoden av B:s giftorättsgods 20,000 kr. i lika delar. Yid bodelningen erhåller A. således tillhopa 30,000 kr. och B. 10,000 kr.

Bodelningsliandling'ens ingivande till rätten m. m.

Då bodelning skett, skall make ingiva den däröver upprättade handlingen till rätten. Anmälan om ingivandet och dagen därför skall ofördröjligen göras till äktenskapsregistret samt kungörelse införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten.

Har make vid bodelningen i märklig mån eftergivit sin rätt* och avträdes hans egendom till konkurs, som börjar inom ett år från bodelningshandlingens ingivande till rätten, sivall bodelningen på borgenärernas talan gå åter.

7 Kap. Om äktenskapets upplösning.**

(Kap. 10 och 11 samt 15 i Nya giftermålsbalken.)

A. Återgång av äktenskap.

a) Publika återgångsskäl:

Har äktenskap sln.ti.tsi, ehuru hinder för detsammas!.- ingående förefanns på grund av matarnas släktskap eller svågerskap*** eller emedan den ena maken redan förut var gift,**** åligger det allmän åklagare att, så snart han härom får kännedom, yrka äktenskapets återgång.

* Gäller dock icke, när make är död, om eftergiften gjorts av hans arvingar. > i

** För vinnande av större överskådlighet lämnas här en kortfattad redogörelse i sin helhet över bestämmelserna om äktenskaps upplösning, ehuru de år 1920 vidtagna ändringarna huvudsakligen avse rättsverkningarna j upplösta äktenskap ävensom själva rättegångsförfarandet.

*** Äktenskap utan Kungl. Maj:ts tillstånd mellan ett syskon och det andras avkomling utgör ej vidare återgångsskäl.

**** Har det tidigare äktenskapet upplösts, utan att talan om återgång väckts, skall dock återgång ej äga rum.

460

av giftorättsgodset 75,000 kr i lika delar. Vid bodelningen erhåller A. tilhopa 42,500 kr. ock B. 37,500 kr.

3) Maken A. Lar giftorättsgods 10,000 kr. och. vederlagsfordran (enligt 13: 8) till belopp av 20,000 kr. samt häftar för vederlagsskuld (enligt 13: 6) till belopp av 5,000 kr. Maken B. har giftorättsgods 30,000 kr. och häftar för vederlagsskuld (enligt 13: 6) till belopp av 10,000 kr. Sedan A:s vederlagsskuld (enligt 13: 6) gått i kvittning mot hans vederlagsfordran (enligt 13: 8), gottskrives A. för sin överskjutande vederlags fordran 15,000 kr. ett belopp av 10,000 kr., motsvarande värdet av A:& giftorätts-gods. Sedan vidare A. go t tskrivits för B:s vederlagsskuld (enligt 13: 6) 10,000 kr., delas återstoden av B:s giftorättsgods 20,000 kr. i lika delar. Yid bodelningen erhåller A. således tillhopa 30,000 kr. och B. 10,000 kr.

Bodelningsliandling'ens ingivande till rätten m. m.

Då bodelning skett, skall make ingiva den däröver upprättade handlingen till rätten. Anmälan om ingivandet och dagen därför skall ofördröjligen göras till äktenskapsregistret samt kungörelse införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten.

Har make vid bodelningen i märklig mån eftergivit sin rätt* och avträdes hans egendom till konkurs, som börjar inom ett år från bodelningshandlingens ingivande till rätten, sivall bodelningen på borgenärernas talan gå åter.

7 Kap. Om äktenskapets upplösning.**

(Kap. 10 och 11 samt 15 i Nya giftermålsbalken.)

A. Återgång av äktenskap.

a) Publika återgångsskäl:

Har äktenskap sln.ti.tsi, ehuru hinder för detsammas!.- ingående förefanns på grund av matarnas släktskap eller svågerskap*** eller emedan den ena maken redan förut var gift,**** åligger det allmän åklagare att, så snart han härom får kännedom, yrka äktenskapets återgång.

* Gäller dock icke, när make är död, om eftergiften gjorts av hans arvingar. > i

** För vinnande av större överskådlighet lämnas här en kortfattad redogörelse i sin helhet över bestämmelserna om äktenskaps upplösning, ehuru de år 1920 vidtagna ändringarna huvudsakligen avse rättsverkningarna j upplösta äktenskap ävensom själva rättegångsförfarandet.

*** Äktenskap utan Kungl. Maj:ts tillstånd mellan ett syskon och det andras avkomling utgör ej vidare återgångsskäl.

**** Har det tidigare äktenskapet upplösts, utan att talan om återgång väckts, skall dock återgång ej äga rum.461

Talan därom kan jämväl föras av vardera maken samt, i sistnämnda fall, av den omgiftes make i det tidigare giftet. (G. B. 10: 1.)

b) Privata återgångsskäl:

Make äger ock yrka, att inganget äktenskap skall återgå i följande fall, nämligen:

1) därest make vid vigseln var sinnessjuk eller sinnesslö. Har ej på åergång yrkats inom sex månader från det sjukdomen blev botad, är make emellertid förlustig* sin rätt till talan. Hade andra maken vid vigseln ej kunskap om sinnessjukdomen eller sin-nesslöheten, äger jämväl lian vinna återgång-, så framt ban väcker talan inom sex månader från det ban fick sådan kunskap, men senast inom tre år från det vigseln ägde rum. Även här får dock talan om återgång ej anställas, sedan sinnessjukdomen blivit botad (G. B. 10: 2);

2) därest make vid vigseln befann sig i tillfällig sinnesförvirring eller annat sådant tillstånd, som utesluter rättslig handlingsförmåga (G. B. 10:3);

3) därest make av misstag låtit viga sig vid annan än sin trolovade eller utan att vilja ingå äktenskap (G. B. 10: 3) ;

4) därest, make ovetande, andra maken vid vigseln led av fallandesot, som härrör av övervägande inre orsaker, könssjukdom i smittosamt skede eller spetälska eller var obotligt vanför till äktenskap.

Talan om återgång för könssjukdom får ej anställas, därest maken ej blivit smittad, och sjukdomen ej längre är i smitt osamt skede, eller för annan sjukdom, sedan sjukdomen ifråga blivit botad. Könssjukdom skall anses vara i smittosamt skede, sålänge symptom å smittosanihet förefinnes eller förnyat framträdande av sådana symptomer är att befara (G. B. 10: 3) ;

5) därest make bedragits till äktenskapet, därigenom att han g*enom falsk uppgift eller svikligt förtigande blivit vilseledd av andra maken angående vern denne är eller angående sådana omständigheter rörande) hans tidigare liv, som skäligen bort avhålla den bedragne från äktenskapets ingående (G. B. 10: 3) ;

6) därest make blivit tvungen till äktenskapet.

Återgång får ej äga rum, så framt ej make instämt sin talan inom sex månader från det sinnesförvirring upphörde, eller han fick kunskap om de under n:ris 3—5 angivna återgångsskälen eller blev fri från tvång, som omnämndes i det sist angivna fallet. Talan om återgång får ej i något av ovan under n:ris 2-—5 angivna skäl väckas, sedan tre år förflutit från vigseln. (G. B. 10:3.)

I motsatts mot vad enligt äldre svensk äktenskapsrätt var stadgat, anses återg^ångsdomen numera icke hava

tillbakaver-kande kraft. Det ingångna äktenskapet blir alltså icke en nulli-tet, utan i och med återgångsdomen inträder i stort sett alldeles462

samma förhållanden, som då ett äktenskap upplöses genom skilsmässa (barnen bliva alltså äkta, ifråga om deras underhåll och vård gäller vad därom stadgas vid genom skillnad upplöst äktenskap o. s. v.). Ett par avvikelser från denna allmänna regel äro dock att framhålla.

a) Då äktenskap återgår, skall sålunda vid bodelningen den egendom, en var av makarna vid vigseln infört i boet eller efteråt förvärvat genom arv, gåva eller testamente, betraktas såsom ifrågavarande makes: enskilda, egendom. (G. B. 10: 5.)

b) All försörjnings!- och underhållsskyldighet makarna emellan upphör i och med äktenskapets återgång. (G. B. 10: 7.)

c) Var ännen vid vigseln i god tro, men hustrun ej, äger mannen, därest han i målet om återgång sådant äskar, få förbud utfärdat för hustrun att vidare bära hans namn1. (G. B. 10: 8.)

Då en återgångsidom icke vidare medför, att äktenskapet betraktas, såsom en nullitet, utan återgången allenast behandlas såsom ett sätt för äktenskapets upplösning, kan uppenbarligen enligt nya giftermålsbalken icke dömas till återgång, sedan äktenskapet upplöstsi på annat sätt, icke ens. om upplösningen inträffat försit efter det att återgångstalan väckts.

Sker återgång av äktenskap på grund av något av de publika återgångsskälen, och var ena maken vid vigseln i god tro, men den andre ej, äger den förre rätt till skadestånd efter vad med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter kan prövas skäligt.

Vinner make återgång på grund av något av de privata återgångsskälen, och var den omständighet, som föranledde återgången, vid vigseln känd för andra maken, äger den make, på vars talan äktenskapet gkv åter, njuta skadestånd på sätt ovan anfördes. Skadestånd kan utdömas att utgå på en gång eller å särskilda tider.

Anspråk på skadestånd skall, så framt fråga ej är allenast om jämkning av avtal, som makarna träffat med hänsyn till återgången, vid talans förlust framställas i samband med målet om återgång. (G. B. 10: 6.)

Efterlevande make, som vid andra makens död ägde vinna återgång av äktenskapet, skall, så framt sådant senast äskas vid bodelningen, åtnjuta skadestånd i enlighet med ovan anförda, regier.

Hade äktenskap bort gå åter, emedan ena. maken redan var gift, och dör sedan den omgifte, skall rätt till ersättning, pension eller annan ekonomisk förmån, som är tillagd efterlevande make, såvida ej annat av omständigheterna framgår, anses tillkomma maken i första giftet. (G. B. 10: 11.)

Slutligen är att erinra om de stadganden ifråga om återgång, som givits i lagen om. vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap.463

Väckes talan om återgång av äktenskap, som i behörig form slutits mellan utländska undersåtar, och är orsak till återgång för handen enligt lagen i den stat, makarna vid äktenskapets ingående tillhörde, eller om de tillhörde olika stater, enligt någondera statens lag, och har vidare Kungl. Maj:t förordnat, att lag, som nu är nämnd, må i dylikt fall vinna tillämpning, även om orsak till återgång ej finnes enligt svensk lag, skall äktenskapet gå åter. Ägde make enligt sitt hemlands lag för behörighet att träda i äktenskap åberopa lagen å annan ort, skall beträffande ifrågavarande make sådan lag vinna tillämpning, därest enligt berörda lag orsak till återgång ej är för handen.

Har Kungl. Maj:t ej meddelat förordnande, varom nyss är nämnt, får ej till återgång dömas, med mindre orsak därtill finnes jämväl enligt svensk lag.

Ej får i något fall till återgång av äktenskap dömas här i riket av den anledning, att äktenskapet ingåtts i strid med främmande lags föreskrift, att tidigare äktenskap skall, oaktat det är upplöst genom skillnad, utgöra hinder för nytt äktenskap eller emot förbud mot äktenskap mellan dem, som äro av olika religion, eller emot

äktenskapsförbud, som grundar sig å prästerligt kall eller å löfte att förbliva ogift.

B. Hemskillnad och äktenskapsskillnad.

Under det att anledningarna till återgång av äktenskap hänförde sig till förhållanden, som föreföllo redan vid tiden för äktenskapets ingående, grunda sig skillnadsanledningarna å förhållanden, som inträffat under äktenskapets bestånd och omöjliggjort den äktenskapliga sammanlevnadens fortsättande.

Enligt förut gällande lag kunde skilsmässa vinnas antingen efter hos domstol uttagen stämning eller ock efter hos Kungl. Maj:t gjord ansökning. Numera åter måste alla skillnadsmål avgöras inför domstol.

a) Hemskillnad.

Hemskillnad, som är avsedd att träda i stället för och delvis ersätta den äldre äktenskapsrättens »skillnad till säng och säte», liar till syfte att i de fall, då yrkande på skilsmässa icke omedelbart kan av rätten bifallas, försöksvis upphäva sammanlevnaden mellan ett par makar. Då emellertid den nya hemskillnaden icke såsom den äldre skillnaden till säng och säte ådömes för en viss tid utan tills vidare,* har det varit nödvändigt att på ett långt mera ingående sätt än förr reglera rättsförhållandena makarna emellan under hemskillnadstiden.

* D. v. s. antingen till dess att äktenskapet kan genom skillnadsdom upplösas eller ock makarna försonats och åter sammanflyttat för att fortsätta äktenskapet.464

Hemskillnad kan äskas genom lios domstol gjord ansökning i följande fall, nämligen:

1) Då makar finna sig på grund av djup och varaktig söndring ej kunna fortsätta sammanlevnaden och därom äro ense. (G. B. 11: 1.)

Aven om de icke äro ense, kan endera maken begära hemskillnad, då söndringen uppstått på grund av stridighet i lynne och tänkesätt eller av annan anledning, och ej med hänsyn till ifrågavarande makes förhållande eller andra särskilda omständigheter skäligen kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden. (G. B. 11:2.)

2) Då ena maken gör sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra maken eller barnen eller eljest i märklig mån åsidosätter sina plikter emot dem eller är hemfallen åt missbruk av rusgivande medel eller för ett lastbart liv. Andra maken äger i sådant fall begära hemskillnad, så framt ej med hänsyn till hans eget förhållande eller andra särskilda omständigheter kan fordras, att han fortsätter sammanlevnaden. (G. B. 11: 2.)

Mål om hemskillnad av skäl, som ovan under n:r 1) angives, får ej till prövning upptagas, så framt det ej visas, att medling ägt rum på sätt i nästa kapitel sägs.

Mål om hemskillnad av skäl, som ovan under n:r 2) angives, får ej upptagas med mindre det visas, att medling ägt rum eller att svaranden underlåtit att på kallelse infinna sig till medling eller ei kunnat anträffas med kallelse. Skall målet upptagas, ehuru medling ej föregått, och finner rätten att tillfälle till medling bör beredas, skall målet uppskjutas och lämplig person utses till medlare; och varda makarna av medlaren kallade att sammankomma inför honom. Hörsammas ej kallelsen, eller har av annan orsak medling ej skett före den da,g, till vilken målet blivit uppskjutet, får vidare uppskov för medling ej äga rum, med mindre båda makarna begärt detta.

b) Å Ji'† enskaps skillnad.

1) Då makar efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år, och sammanlevnaden ej heller därefter upptagits, kan endera maken väcka talan om äktnskapsskillnad. (G. B. 11: 3.)

2) Då makar utan dorn i hemskillnad på grund av söndring levat åtskilda sedan minst tre år, kan en var av dem vinna äktenskapsskillnad. I detta fall får dock ej dömas till äktenskapsskillnad, om blott ena maken vill skiljas och med hänsyn till ifrågavarande makes förhållande eller andra särskilda omständigheter äktenskapet finnes skäligen icke böra upplösas på hans talan. (G. B. 11:4.)

3) Då ena maken egvenvilligt och utan giltig orsak undandragit sig samanlevnaden två år och ej sedermera upptagit den, äger andra maken vinna skillnad i äktenskapet. (G. B. 11: 5.)465

4) Då ena maken är borta oeli man ej vet, att lian inom de tre sista åren varit vid liv, äger den andra maken vinna äktenskapsskillnad. (G. B. 11: 6.)

5) Då ena maken, ehuru han är gift, i strid mot lagens stadganden ingått nytt gifte, äger andra maken vinna äktenskapsskillnad, så framt han anställer talan därom inom sex månader från det han fick kunskap om den nya vigseln. (G. B. 11: T.)

6) Då ena maken bryter äktenskapet med hor eller övar annan straffbar otukt, har andra maken rätt till äktenskapsskillnad, därest han ej varit delaktig i gärningen eller samtyckt till densamma. Talan om äktenskapsskillnad måste dock instämmas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast-inom tre år, sedan den begicks. (G. B. 11: 8.)

7) Då make, som lider av könssjukdom i smittosamt skede, med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge utsatt andra maken för fara att bliva smittad, äger denne vinna skillnad i äktenskapet, så f raint han icke. med vetskap om faran låtit utsätta sig därför. Dock kan icke dömas till skillnad, sävida ej talan därom anställes inom sex månader från det maken fick veta, att han blivit utsatt för smittofara, ej heller då maken ej blivit smittad, och sjukdomen, när talan anställes, ej längre är i smittosamt skede. (Gr. B. 11: 9.)

8) Då ena maken stämplar mot den andres liv eller förövar grov misshandel mot andra maken, äger denna make rätt att vinna skillnad i äktenskapet. Dock måste talan instämmas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks. (G. B. 11: 10.)

9) Då ena. maken dömts till straffarbete i tre år eller svårare straff, äger andra maken vinna skillnad i äktenskapet. (G. B. 11:11.)

Domes ena maken till straffarbete på viss tid, understigande tre år, dock minst sex månader eller tvångsarbete i minst ett år, och yrkar andra maken på äktenskapsskillnad, skall rätten pröva, huruvida, med hänsyn till vad den dömde låtit komma sig till last ävensom till övriga omständigheter, skillnad må ske. Sammalunda, är förhållandet, då ena maken av utländsk domstol dömts till frihetsstraff i minst ett år och andra maken på grund därav vill skiljas.

För straffdom får skillnad dock ej äga rum, då andra maken varit delaktig i brottet eller samtyckt därtill.

För att skillnad i nu angivna fall skall kunna vinnas, måste dessutom maken instämma andra maken inom sex månader efter erhållen kunskap om domen och senast inom tre år, sedan den föll.

10) Då ena maken är hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, kan på talan av andra maken dömas till äktenskapsskill-

nad, då rätten finner synnerliga skäl föranleda därtill. (G. B. 11: 12.)

11) Då ena maken är sinnessjuk och sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år raint skälig" förhoppning ej finnes om den sjukes varaktiga återställande till hälsan, har andra maken rätt att vinna äktenskapsskillnad. (G. B. 11: 13.)

c) Hem skillnadens rättsverkningar.

All egendom, som make efter dorn å hemskillnad förvärvar, är hans enskilda. När till hemskillnad dömts, skall bodelning äga, rum och skall vad därvid tillfaller make vara hans enskilda egendom. ('G. B. 11: 14, 15.)

Till dess bodelning" sker, äger vardera maken, såvitt ej framställning", som i nästa stycke sägs, blivit gjord, fortfarande råda över det giftorättsgods, som. tillhörde honom, då hemskillnaden beviljades. Make är emellertid pliktig* att vid bodelningen avgiva redovisning* för sin förvaltning* av godset och den avkastning", som därav fallit, (G. B. 11: 16.)

Om endera maken det äskar och det finnes erforderligt till betryggande av hans rätt, skall giftorättsgods, varöver

andra maken äger råda, till värde motsvarande vad av nämnda gods kan antagasi vid bodelningen tillkomma den förre, sättas under särskild vård och förvaltning, till dess bodelning skett, Sådant avskiljande får dock ej mot andra makens bestridande äga rum, såvida av rätten godkänd säkerhet ställes för vad av godset bör vid bodelningen tillkomma sökande maken. Vid meddelande av dylikt förordnande om egendomens sättande under särskild förvaltning må jämväl givas närmare bestämmelser om användande av godset eller dess avkastning för familjens! underhåll eller eljest till nödiga utgifter. (G. B. 11: 17.)

Giftorättsgds, varöver make äger råda, får utan hinder av dorn å hemskillnad utmätas för hans gäld. Är sådant gods satt under särskild förvaltning, får det dock ej utmätas för hans gäld, såvida ej jämväl andra maken svarar för gälden eller godset på grund av inteckning eller eljest särskilt häftar därför. (G. B. 11: 18.)

Avträdes, innan bodelning ägt rum, makes egendom till konkurs, eller har bodelning i anledning av makes konkurs återgått, står det giftorättsgods, varöver maken: äger råda, under konkursboets förvaltning, till dess genom bodelning blivit bestämt vad som skall tillfalla maken. Konkursboet är emellertid oförhindrat försälja egendomen, om det finnes erforderligt. Förordnande om egendoms sättande under särskild förvaltning förfaller, då konkurs inträffar. (G. B. 11: 19.)

Har ej under hemskillnadsmålet uppteckning skett av vardera makens skulder och tillgångar, skall, sedan hemskillnad beviljats, sådan uppteckning förrättas. Bouppteckning skall av467

makarna med edsförpliktelse underskrivas och en avskrift ingivas till rätten eller domaren.

Har avskrift av bouppteckning ej inkommit inom tre månader, från det hemskillnadsdomen gavs, har rätten eller domaren att förordna magistratsperson, landsfiskal, rättens betjänt eller annan lämplig person att verkställa uppteckningen. Det åligger i dylikt fall make att under edsförpliktelse redligen uppgiva sina tillgångar och skulder. Förrättningsmannen har att till rätten eller domaren översända en avskrift av bouppteckningen. Har mål om hemskillnad anhängiggjorts och har, då talan är väckt allenast av ena maken, skälig anledning därtill visats, äger rätten eller domaren, om ena maken det äskar, att meddela förordnande om boupptecknings förrättande. Det åligger förrättningsmännen att till rätten eller domaren insända en avskrift av bouppteckningen. Riktigheten av upprättad bouppteckning är make pliktig att med ed fästa inför rätten, om det yrkasi av andra maken eller av borgenär, vilkens fordran tillkommit före betalningen. (Gr. B. 11: 20.)

Ovan anförda bestämmelser (Gr. B. 11: §§ 14—20.) äga ej till-lämpning, om; till följd av äktenskapsförord eller boskillnad ingendera maken har giftorättsgods. (Gr. B. 11: 21.)

Har hemskillnad vunnits på grund av ena makens pliktför-gätenheti eller dåliga vandel, äger rätten, då boet är ringa, på yrkande av den make, som vunnit hemskillnad, för ordna, att denne vid bodelningen skall äga uttaga av makarnas giftorättsgods nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättaude av hans näring, även om därigenom andra makens, lott skulle lida inskränkning. (Gr. B. 11: 22.)

Ehuru hemskillnad vunnits, kvarstår i allmänhet makarnas försörjningsplikt mot varandra.* Bär den ena maken huvudsakligen skuld till hemskillnaden, är dock den andra ej skyldig att lämna underhållsbidrag, såvida ej »synnerliga skäl därtill äro».

När hemskillnad meddelas, förordnar rätten tillika, vilken av makarna skall hava vårdnaden om barnen eller, om ej alla barnen böra stå under ena makens vårdnad, huru de skola fördelas mellan makarna. Äro makarna ense, skall rätten giva sitt beslut i överensstämmelse med vad de önska, så framt det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa. Kunna föräldrarna ej enas, bestämmer rätten efter vad med hänsyn till barnens bästa finnes skäligt. Bär ena maken huvudsakligen skulden till skillnaden, och äro de lika skickade att hava vårdnaden om barnen, är den andre maken närmast därtill. Innan förordnande med-

* Det åligger en var av dem att efter sin förmåga bidraga till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt.468

delas av rätten, skall densamma, då anledning därtill förekommer, inhämta yttrande från barnavårdsnämnden.

Make, som ej har vårdnaden om barnen, må dock ej betagas tillfälle till umgänge med dem, med mindre särskilda omständigheter därtill föranleda. Kunna makarna härvidlag ej enas, avgör rätten.

Under hemskillnad åligger det den av malåarna, som ej har vårdnaden om barnet, att utgiva underhållsbidrag. Har särskilt för-ordnad förmyndare vårdnaden om barnet, åligger sådan skyldighet bägge föräldrarna.

Utan hinder av vad rätten förut beslutat om bidrag till makes eller barns underhåll eller angående vårdnaden om barnen, äger rätten på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden påkalla det.

Vad makar avtalat om bidrag till barns underhåll, utgör ej i något fall hinder för rätten att, på endera makens yrkande, annorledes förordna därom, så framt avtalet är uppenbart stridande mot barnens bästa, eller förhållandena blivit väsentligen ändrade.

Flytta makar, som vunnit hemskillnad, åter samman, förfalla i stort sett hemskillnadens rättsverkningar (dock icke beträffande frågor, om vilka i §§ 14—20 är stadgat).

d) Äktenskapsskillnadens rättsverkningar.

Ifråga om äktenskapsskillnadens rättsverkningar torde vara tillfyllest att hänvisa till vad ovan anförts om de vid hemskillnad uppstående lättsverkningarna (Gr. B. 11: 15—21.); dock att wad ifråga om hemskillnad nämnts beträffande rätt för make i angivet fall att vid bodelning till sin förmån uttaga viss egendom allenast i ett enda fall äger motsvarighet vid äktenskapsskillnad, nämligen då nå dan skillnad vunnits på grund av förhållande, som innefattar grov kränkning från andra makens sida eller på grund av dennes missbruk av rusgivande medel. I stället är ifråga, om äktenskapsskillnad infört ett annat stadgande, att, därest sådan skillnad sker på grund av ena: makens förvållande, varigenom han grovt kränkt den andre, denne make skall njuta skadestånd* efter vad med avseende å makarnas förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter prövas skäligt.

En viktig nyhet ifråga om äktenskapsskillnad är vidare stadgandet, att rätten vid äktenskapsskillnad, då ena maken efter skillnaden finnes bliva i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, äger ålägga andra maken att utgiva sådant bidrag efter vad med avseende å hans förmåga samt övriga omständigheter prövas skäligt. Sådant underhållsbidrag får likväl ej tillerkännas make, som huvudsakligen bär skulden till skillnaden. Bidraget kan, så

* Anspråk på skadestånd, som må sättas att utgå på en gång eller å! särskilda tider, skall vid talans förlust framställas i skillnadsmålet.469

framt den uiuleihållsskyldiges förmögenlietsförliållanden och omständigheterna i övrigt därtill föranleda, bestämmas till visst belopp, som den underhållsskyidige har att en gång för alla utgiva till den uiiderhåilsberättigade. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider och träder den berättigade i nytt gifte, skall bidrag ej vidare utgå. Anspråk på underhållsbidrag till frånskild make skall dock, såvida det ej är fråga allenast om jämkning av avtal, som makarna träffat med hänsyn till skillnaden, vid talans förlust framställas i skillnadsmålet. (G. B. 11: 26.)

Utan hinder av vad rätten förut beslutit om bidrag till makes underhåll, äger rätten på endera makens yrkande annorledes förordna därom, när väsentligt ändrade förhållanden det påkallar. Underhållsbidrag till frånskild, make får dock ej utdömas, så framt talan därom blivit ogillad, eller liöjas utöver förut bestämt belopp. Sistberörda bestämmelse är dock ej tillämplig, om någon förpliktats att till frånskild makes underhåll utgiva visst belopp en gång för alla, (G. B. 11: 28.)

Är avtal, som makar med avseende å förestående hemskillnad eller äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed äger samband, om skadestånd eller om bidrag till makes underhåll, uppenbart o billigt för ena maken, kan det, om avtalet ej slutits under hemskillnad, på makes talan jämkas av rätten. Sådant klander skall vid talans förlust väckas senast i skillnadsmålet, om äktenskapsskillnad sker på grund av det ovan under n:r 1 angivna skälet, men eljest inom ett år, från det skillnad i äktenskapet meddelades, (G. B. 11: 29.)

Hustru äger efter äktenskapsskillnad behålla det namn, hon genom äktenskapet erhållit eller återtaga det namn

hon hade såsom ogift. (G. B. 11:31.)

e) Rättegång i äktenskap sm ål.

Ifråga om rättegång i äktenskapsmål är huvudsakligen följande att erinra.

Äktenskapsmål äro mål, däri tvisten rör, huruvida man och kvinna äro i äktenskap för enade med varandra, så ock mål om återgång av äktenskap, hemskillnad och äktenskapsskillnad. Fråga, huruvida man och kvinna äro i äktenskap förenade med varandra, får ej bliva föremål för särskild rättegång annorledes än såsom tvist dem emellan, men får eljest komma under omprövning, när helst någons rätt är av frågan beroende. (G. B. 15: 1 och 2.)

För sinnessjuk eller sinnesslö föres i äktenskapsmål talan av förmyndaren.

Äktenskapsmål skall instämmas till rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist, Har han ej hemvist inom riket, hör målet till rätten i den ort, där mannen och kvinnan s,ena.st haft gemensamt hemvist eller, om de ej här haft sådant, där kärandens470

hemvist är. Skall talan föras mot såväl maunen som kvinnan, är den rätt behörig, där båda, eller endera har sitt hemvist eller, om ingendera här Lar sådant, där de senast haft gemensamt hemvist. Finnes enligt ovan angivna regler ej behörig domstol, skall målet upptagas av Stockholms rådhusrätt.

Fråga om återgång eller äktenskapsskillnad för brott, därför ansvar yrkas, får också väckas vid den rätt, där brottmålet är anhängigt, (G. B. 15: 4.)

Då part det begär, äger rätten förordna, att äktenskapsmål skall handläggas inom stängda dörrar. (G. B. 15: 6.)

Uteblir svarande, som behörigen erhållit del av stämningen och ej visar laga förfall, äger rätten ändock företaga målet till avgörande.

Rätten har att sörja för fullständig utredning och äger för sådant ändamål införskaffa erforderlig bevisning. Parts erkännande av viss omständighet är ej gällande, därest det ej styrkes av annan bevisning. Ed får ej bjudas.

Ilar rätten förordnat, att part skall personligen inställa sig och kommer han ej, skall han, därest så finnes lämpligt, hämtas till rätten. (G. B*. 15: 9.)

Med mindre läkarbetyg om sjukdom företetts, äger ej rätten på grund av makes sinnessjukdom eller sinnesslöhet döma till äktenskapsskillnad eller återgång av äktenskap. (G. B. 15: 10.)

I mål om återgång av äktenskap, hemskillnad eller äktenskapsskillnad äger rätten, på yrkande av endera maken, att för tiden intill dess laga kraft ägande dorn föreligger, förordna, efter vad skäligt finnes, om sammanlevnadens hävande, barnens vård och bidrag av ena maken till den andres eller barnens underhåll, så ock förbjuda makarna vid vite av fängelse eller böter att besöka varandra.

Vid förordnande om sammanlevnadens hävande äger rätten bestämma vilken av makarna skall sitta kvar i hemmet; och äger den maken innehava och nyttja de andra maken tillhöriga lösören, som ingå i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom annorlunda förordnar. Sådan bestämmelse skall, om till återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad domes, gälla, till dess bodelning sker. Om den nyttjanderätt till ena maken tillhörig egendom, som enligt vad ovan är sagt, kan tillkomma den andre gäller vad därom särskilt är stadgat. (G. B. 15: 8.)

Är å landet stämning uttagen, men har målet ej förevarit vid rätten, äger domaren på ansökan av käranden meddela förordnande, varom ovan är sagt. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle beredas svaranden att yttra sig över ansökningen. Har förordnande meddelats, tager rätten vid första rättegångstillfälle i målet under omprövning, huruvida förordnandet skall äga, bestånd.471

Beslut, som ovan omnämnts, gå i verkställighet lika med laga, kraft ägande dorn, men kan när som helst av rätten återkallas. (G. B. 15: 11.)

Finnes i mål om äktenskapsåtergång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad, att prövning av särskild i sammanhang med huvudsaken förekommande fråga föranleder tidsutdräkt, äger rätten, om det å någondera sidan yrkas, särskilt företaga målet i övrigt till slutligt avgörande. (G. B. 15: 13.)

Vid allmän underrätt skall föras förteckning över alla där anhängiggjorda hemskillnadsmål, utvisande för varje mål alla sådana åtgärder och av rätten eljest meddelade beslut, som angå boet.

Anteckningar om äktenskaps ingående och upplösning skola göras i kyrkoböckerna enligt de föreskrifter kommun giver.

Hos! en för hela riket gemensam registreringsmyndighet skall föras äktenskapsiregister för inskrivning av de uppgifter, vilka enligt giftermålsbalken skola anmälas för registrering eller vilkas intagande i registret eljest varder föreskrivet.

När hemskillnad blivit beviljad, skall underrättelse därom insändas till äktenskapsregistret.

Klagan över domstols slutliga utslag i äktenskapsmål föres genom besvär.

8 Kap. Om medling mellan makar.

(Kap. 14 i Nya giftermålsbalken.)

Make äger påkalla medling i följande fall, nämligen:

a) Då ena maken gör sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra, maken eller barnen;

b) då eljest ena maken i märklig mån åsidosätter sina plikter mot andra, maken eller barnen;

c) då ena maken är hemfallen åt missbruk av rusgivan.de medel;

d) då ena maken för ett lastbart liv;

e) då eljest söndring uppstår mellan makarna;

f) då tvist uppkommer makarna emellan om underhållsskyldighet eller angående fråga om makes rätt till ersättning för lämnat biträde åt andra maken i hans förvärvsverksamhet eller om användandet av avkastning av egendom, överlämnad av ena maken till den, andres förvaltning. (§ 1.)

Medling skall äga rum av präst i svensk församling, där makarna eller endera är kyrkobokförd eller av präst inom sådan församling av främmande trosbekännare, som har rätt till offent- 471

Beslut, som ovan omnämnts, gå i verkställighet lika med laga, kraft ägande dorn, men kan när som helst av rätten återkallas. (G. B. 15: 11.)

Finnes i mål om äktenskapsåtergång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad, att prövning av särskild i sammanhang med huvudsaken förekommande fråga föranleder tidsutdräkt, äger rätten, om det å någondera sidan yrkas, särskilt företaga målet i övrigt till slutligt avgörande. (G. B. 15: 13.)

Vid allmän underrätt skall föras förteckning över alla där anhängiggjorda hemskillnadsmål, utvisande för varje mål alla sådana åtgärder och av rätten eljest meddelade beslut, som angå boet.

Anteckningar om äktenskaps ingående och upplösning skola göras i kyrkoböckerna enligt de föreskrifter kommun giver.

Hos! en för hela riket gemensam registreringsmyndighet skall föras äktenskapsiregister för inskrivning av de uppgifter, vilka enligt giftermålsbalken skola anmälas för registrering eller vilkas intagande i registret eljest varder föreskrivet.

När hemskillnad blivit beviljad, skall underrättelse därom insändas till äktenskapsregistret.

Klagan över domstols slutliga utslag i äktenskapsmål föres genom besvär.

8 Kap. Om medling mellan makar.

(Kap. 14 i Nya giftermålsbalken.)

Make äger påkalla medling i följande fall, nämligen:

a) Då ena maken gör sig skyldig till grov försummelse av sin plikt att försörja andra, maken eller barnen;

b) då eljest ena maken i märklig mån åsidosätter sina plikter mot andra, maken eller barnen;

c) då ena maken är hemfallen åt missbruk av rusgivan.de medel;

d) då ena maken för ett lastbart liv;

e) då eljest söndring uppstår mellan makarna;

f) då tvist uppkommer makarna emellan om underhållsskyldighet eller angående fråga om makes rätt till ersättning för lämnat biträde åt andra maken i hans förvärvsverksamhet eller om användandet av avkastning av egendom, överlämnad av ena maken till den, andres förvaltning. (§ 1.)

Medling skall äga rum av präst i svensk församling, där makarna eller endera är kyrkobokförd eller av präst inom sådan församling av främmande trosbekännare, som har rätt till offent-472

lig* religionsövning, och som makarna eller endera tillhör, eller av någon, som häradshövdingen i den ort eller rättens ordförande i den stad, där makarna eller endera har sitt hemvist, på begäran utsett att företaga medlingen eller ock av den, som, enligt vad nedan angives, i den kommun, där makarna eller endera har witt hemvist, utsetts, att vara medlare i tvister mellan makar. (14: 1.)

Har kommun beslutit, att inom kommun skola utses medlare i tvister mellan, makar eller visar sig eljest behov av sådan medlare, skall på landet kommunalnämnden, i Stockholm Överståthållareämbetet och i annan stad magistraten eller, där magistrat ej finnes, stadsstyrelsen till medlare utse minst en man och en kvinna. Medlare utses för två kalenderår. Avgår medlare, innan den tid utlupit, för vilken han är utsedd, skall annan utses för den återstående tiden.

Medlare skall företaga undersökning om anledningen till söndringen eller tvisten samt på lämpligt sätt söka förlika makarna med varandra. Han äger kalla makarna att sammankomma inför sig. (14: 3.)

9 Kap. Om vissa övergångsbestämmelser.

(Lag om införande av den nya giftermålsbalken.)

Att den nya giftermålsbalken skall tillämpas ifråga om alla efter lagens ikraftträdande den 1 januari 1921 ingångna äktenskap är självklart. Ifråga åter om de äktenskap, som vid nämnda tillfälle redan voro bestående, gäller såsom huvudregel, att å dem skall tillämpas äldre lag, dock med följande viktiga-undan tag:

1) Med den nya lagens ikraftträdande skall mannens målsmanskap ifråga, om makarnas rättsförhållanden i personligt hänseende upphöra, dock att makar ej äga sluta avtal med varandra i andra fall än när sådant är i lag särskilt föreskrivet.

2) Bestämmelserna i 5 kapitlet 1—-3 och 5—11 paragraferna i nya giftermålsbalken om makars inbördes under! mils skyldighet skola omedelbart träda i tillämpning. Vid bedömande av vardera makens förmåga, att bidraga till familjens underhåll skall hänsyn tagas till storleken av den egendom, varöver han råder.

3) Ifråga, om makarnas förmögenhetsförhållanden skall i stort sett den äldre lagens bestämmelser gälla, d. v. s. makarna skola gemensamt vara ägare till den egendom, som förut tillhört dem, och egendom, som förvärvas efter nya lagens ikraftträdande, får den natur den enligt äldre lag skulle hava haft; dock att i strid med de äldre bestämmelserna om äktenskapsförord även makarna 472

lig* religionsövning, och som makarna eller endera tillhör, eller av någon, som häradshövdingen i den ort eller rättens ordförande i den stad, där makarna eller endera har sitt hemvist, på begäran utsett att företaga medlingen eller ock av den, som, enligt vad nedan angives, i den kommun, där makarna eller endera har witt hemvist, utsetts, att vara medlare i tvister mellan makar. (14: 1.)

Har kommun beslutit, att inom kommun skola utses medlare i tvister mellan, makar eller visar sig eljest behov av sådan medlare, skall på landet kommunalnämnden, i Stockholm Överståthållareämbetet och i annan stad magistraten eller, där magistrat ej finnes, stadsstyrelsen till medlare utse minst en man och en kvinna. Medlare utses för två kalenderår. Avgår medlare, innan den tid utlupit, för vilken han är utsedd, skall annan utses för den återstående tiden.

Medlare skall företaga undersökning om anledningen till söndringen eller tvisten samt på lämpligt sätt söka förlika makarna med varandra. Han äger kalla makarna att sammankomma inför sig. (14: 3.)

9 Kap. Om vissa övergångsbestämmelser.

(Lag om införande av den nya giftermålsbalken.)

Att den nya giftermålsbalken skall tillämpas ifråga om alla efter lagens ikraftträdande den 1 januari 1921 ingångna äktenskap är självklart. Ifråga åter om de äktenskap, som vid nämnda tillfälle redan voro bestående, gäller såsom huvudregel, att å dem skall tillämpas äldre lag, dock med följande viktiga-undan tag:

1) Med den nya lagens ikraftträdande skall mannens målsmanskap ifråga, om makarnas rättsförhållanden i personligt hänseende upphöra, dock att makar ej äga sluta avtal med varandra i andra fall än när sådant är i lag särskilt föreskrivet.

2) Bestämmelserna i 5 kapitlet 1—-3 och 5—11 paragraferna i nya giftermålsbalken om makars inbördes under! mils skyldighet skola omedelbart träda i tillämpning. Vid bedömande av vardera makens förmåga, att bidraga till familjens underhåll skall hänsyn tagas till storleken av den egendom, varöver han råder.

3) Ifråga, om makarnas förmögenhetsförhållanden skall i stort sett den äldre lagens bestämmelser gälla, d. v. s. makarna skola gemensamt vara ägare till den egendom, som förut tillhört dem, och egendom, som förvärvas efter nya lagens ikraftträdande, får den natur den enligt äldre lag skulle hava haft; dock att i strid med de äldre bestämmelserna om äktenskapsförord även makarna473

i vid nya lagens ikraftträdande bestående äktenskap kunna genom äktenskapsförord avtala, att egendom, som tillfaller ena maken, skall vara, hans enskilda.

4) Ifråga om mannens förvaltningsrätt över egendom, som han vid lagens ikraftträdande redan förvaltar, gäller att denna rätt i så fall alltjämt skall bestå, vare sig egendomen är gemensam eller hustrun enskilt tillhörig. Över egendom, som efter nya lagens ikraftträdande tillfaller hustrun, genom arv, gåva eller testamente samt över avkastningen av sådan egendom äger däremot hustrun, råda, även om egendomen jämlikt äldre lag skolat stå under mannens förvaltning.

Likaledes må makarna genom äktenskapsförord avtala, att hustrun skall råda över enskild egendom, som tillfallit henne, innan nya lagen trädde i kraft.

5) De nya lagbestämmelserna om förbud för make att utan andra makens medgivande avyttra eller pantsätta fast egendom eller bolag skola träda i omedelbar tillämpning även ifråga om äldre äktenskap.

6) Hava makar genom äktenskapsförord stadgat, att all deras egendom skall vara enskild och att hustrun själv skall förvalta sin egendom, skall den nya lagen å makarna omedelbart tillämpas och detta även i eljest undantagna delar. Makarna skola,, var med den egendom han har eller sedermera förvärvar, svara för den gäld, varför han enligt äldre lag varit •ansvarig med sin egendom.

7) Hava makar vunnit boskillnad på grund av ansökan, som gjorts efter det lagen den 1 juli 1898 om boskillnad trädde i kraft, eller hava de vunnit hemskillnad, skall, efter det skifte dem emellan ägt rum, nya lagen å dem tillämpas och detta även i eljest undantagna delar. Genom denna bestämmelse hava makar i vid lagens ikraftträdande bestående äktenskap en utväg att utan svårighet* få den nya lagens bestämmelser i allo tillämpliga på sitt äktenskap.

För att emellertid icke de rättsföljder, en boskillnad medför, skola avskräcka makar från att vidtaga en sådan

åtgärd, har stadgats, att makarna kunna genom avtal bestämma, icke blott att boskillnad skall äga rum och hur boet i anledning därav skall delas mellan dem**, utan ock, att egendom, som då skifte ijker, tillhör endera enskilt eller som vid skiftet eller sedermera tillfaller endera, skall vara hans giftorättsgods. Har ett dylikt avtal träffats, är vardera maken berättigad att påkalla boskillnad.

* ;Fiör boskillnads beviljande erfordras ju allenast, att båda makarna därom äro ense.

** Avtalet får naturligen jcke inverka på borgenärernas rätt.

8) De nya bestämmelserna* skola lända till efterrättelse även ifråga om makar, förenade i äktenskap vid den nya lagens ikraftträdande. På grund liärav skola de nuvarande bestämmelserna om hustrus rätt till morgongåva icke vidare tillämpas. Skulle emellertid make, som innehaft fideikommiss, i enlighet med bestämmelse i fideikommissbrevet upplåtit till fideikommisset hörande egendom att av efterlevande maken såsom morgongåva med nyttjanderätt innehavas, må dock sådan upplåtelse utan hinder av vad nyss anfördes, gå i verkställighet.

9) Angående de äktenskapsförord, vilka kunna uppgöras under bestående äktenskap, skall gälla vad i den nya lagen är stadgat om äktenskapsförord mellan makar.

10) Enligt förordningen den 18 juni 1864 angående utvidgad näringsfrihet får gift kvinna:, som med mannen sammanlever, idka handel eller annat näringsyrke allenast såvida mannen sådant tillåter och ikläder sig ansvarighet för de förbindelser hon i och för rörelsen kan komma att ingå. Detta stadgande skall emellertid ej gälla, därest nya giftermålsbalken är tillämp* lig ifråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

II. Ändringar i ärvdabalken.

10 Kap. Om arvsordning.

(Lag om makes arvsrätt den 11 juni 1920.)

Genom denna lag har den viktiga nyheten på arvsrättens område tillkommit, att arvsrätt makar emellan, som hittills icke förekommit enligt svensk lag, under vissa förutsättningar införts. Dör make, som har bröstarvingar eller adoptivbarn eller dess bröstarvingar, gälla som hittills bestämmelserna i arvsordningen, d. v. s. efterlevande make har då icke arvsrätt utan allenast sin giftorätt. Efterlämnar åter avliden make varken bröstarvinge eller adoptivbarn eller dess bröstarvinge, skall andra maken ärva hälften av kvarlåtenskapen, om efter den avlidne finnes fader, moder eller syskon eller dess avkomling, men eljest hela kvarlåtenskapen.

* Se därom i annat sammanhang.

8) De nya bestämmelserna* skola lända till efterrättelse även ifråga om makar, förenade i äktenskap vid den nya lagens ikraftträdande. På grund liärav skola de nuvarande bestämmelserna om hustrus rätt till morgongåva icke vidare tillämpas. Skulle emellertid make, som innehaft fideikommiss, i enlighet med bestämmelse i fideikommissbrevet upplåtit till fideikommisset hörande egendom att av efterlevande maken såsom morgongåva med nyttjanderätt innehavas, må dock sådan upplåtelse utan hinder av vad nyss anfördes, gå i verkställighet.

9) Angående de äktenskapsförord, vilka kunna uppgöras under bestående äktenskap, skall gälla vad i den nya lagen är stadgat om äktenskapsförord mellan makar.

10) Enligt förordningen den 18 juni 1864 angående utvidgad näringsfrihet får gift kvinna:, som med mannen sammanlever, idka handel eller annat näringsyrke allenast såvida mannen sådant tillåter och ikläder sig ansvarighet för de förbindelser hon i och för rörelsen kan komma att ingå. Detta stadgande skall emellertid ej gälla, därest nya giftermålsbalken är tillämp* lig ifråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

II. Ändringar i ärvdabalken.

10 Kap. Om arvsordning.

(Lag om makes arvsrätt den 11 juni 1920.)

Genom denna lag har den viktiga nyheten på arvsrättens område tillkommit, att arvsrätt makar emellan, som hittills icke förekommit enligt svensk lag, under vissa förutsättningar införts. Dör make, som har bröstarvingar eller adoptivbarn eller dess bröstarvingar, gälla som hittills bestämmelserna i arvsordningen, d. v. s. efterlevande make har då icke arvsrätt utan allenast sin giftorätt. Efterlämnar åter avliden make varken bröstarvinge eller adoptivbarn eller dess bröstarvinge, skall andra maken ärva hälften av kvarlåtenskapen, om efter den avlidne finnes fader, moder eller syskon eller dess avkomling, men eljest hela kvarlåtenskapen.

* Se därom i annat sammanhang.475

Skulle emellertid makarna vid dödsfallet på grund av hemskillnad leva åtskilda eller talan om äktenskapets återgångs hemskillnad eller äktenskapsskillnad då vara anhångig eller makarnas giftorättsgods delas, som hade återgång skett, gäller icke bestämmelsen om makes arvsrätt*.

11 Kap. Om bouppteckning och vården av död mans bo,

(Ändringar i Ä. B. 9: 1, 5, samt lag om god man för bortavarande av den 11 juni 1920.)

a) Enligt huvudregeln tillkommer det efterlevand© make, om sådan finnes, att föranstalta om uppteckning och värdering av dödsboet och skall i sådant fall allt vad vardera maken vid dödstillfället ägde upptecknas. Enligt 1920 års lagändring skall emellertid, därest till följd av äktenskapsförord, boskillnad eller hemskillnad ingendera maken hade giftorättsgods, allenast den dödes egendom upptecknas. Då hemskillnad ägt rum, är den efterlevande maken ej heller pliktig att draga försorg om uppteckningen. I sådant fall eller då man eller hustru ej lever efter tillkommer det arvingarna eller dem, som vid dödstillfället omhänderhaft den dödes egendom, att uppgiva densamma till uppteckning**.

Själva bouppteckningen, skall som bekant, förrättas av andra personer. Lyder den dödes bo under stadsdomstol eller är egendomen fastighet i stad, skola, när ej annorlunda, särskilt är stadgat, borgmästare och råd nämna två eller flera redliga män, som förrätta bouppteckningen. Lyder boet under annan domstol eller är egendomen fastighet å landet äga stärbhusdelägarne själva utse de gode män, som skola förrätta uppteckningen. Hade efterlevande make sitt bo och hemvist å annan ort än den döde, skall vid utseende av gode män för uppteckning av den efterlevandes bo vad som gäller angående bouppteckning efter död man å den ort, där den efterlevande hade sitt hemvist, äga motsvarande tillämpning.

b) Enligt den ursprungliga lydelsen av Ä. B. 9:5 skulle efterlevande make, som utan laga förfall försummade att i rättan tid låta uppteckna boet, mista »fjärding av allt, vad den i

* Ovanberörda bestämmelser skola ej äga tillämpning) å den, som har äkta makes rätt, ehuru fullkomnat äktenskap ej kommit till stånd.

** Vad äldre lag innehåller om bouppteckning efter död person skall dock fortfarande lända till efterrättelse, om den döde var gift och äldre giftermålsbalken var tillämplig ifråga om makarnes förmögenhetsförhållanden. 475

Skulle emellertid makarna vid dödsfallet på grund av hemskillnad leva åtskilda eller talan om äktenskapets återgångs hemskillnad eller äktenskapsskillnad då vara anhångig eller makarnas giftorättsgods delas, som hade återgång skett, gäller icke bestämmelsen om makes arvsrätt*.

11 Kap. Om bouppteckning och vården av död mans bo,

(Ändringar i Ä. B. 9: 1, 5, samt lag om god man för bortavarande av den 11 juni 1920.)

a) Enligt huvudregeln tillkommer det efterlevand© make, om sådan finnes, att föranstalta om uppteckning och värdering av dödsboet och skall i sådant fall allt vad vardera maken vid dödstillfället ägde upptecknas. Enligt 1920 års lagändring skall emellertid, därest till följd av äktenskapsförord, boskillnad eller hemskillnad ingendera maken hade giftorättsgods, allenast den dödes egendom upptecknas. Då hemskillnad ägt rum, är den efterlevande maken ej heller pliktig att draga försorg om uppteckningen. I sådant fall eller då man eller hustru ej lever efter tillkommer det arvingarna eller dem, som vid dödstillfället omhänderhaft den dödes egendom, att uppgiva

densamma till uppteckning**.

Själva bouppteckningen, skall som bekant, förrättas av andra personer. Lyder den dödes bo under stadsdomstol eller är egendomen fastighet i stad, skola, när ej annorlunda, särskilt är stadgat, borgmästare och råd nämna två eller flera redliga män, som förrätta bouppteckningen. Lyder boet under annan domstol eller är egendomen fastighet å landet äga stärbhusdelägarne själva utse de gode män, som skola förrätta uppteckningen. Hade efterlevande make sitt bo och hemvist å annan ort än den döde, skall vid utseende av gode män för uppteckning av den efterlevandes bo vad som gäller angående bouppteckning efter död man å den ort, där den efterlevande hade sitt hemvist, äga motsvarande tillämpning.

b) Enligt den ursprungliga lydelsen av Ä. B. 9:5 skulle efterlevande make, som utan laga förfall försummade att i rättan tid låta uppteckna boet, mista »fjärding av allt, vad den i

* Ovanberörda bestämmelser skola ej äga tillämpning) å den, som har äkta makes rätt, ehuru fullkomnat äktenskap ej kommit till stånd.

** Vad äldre lag innehåller om bouppteckning efter död person skall dock fortfarande lända till efterrättelse, om den döde var gift och äldre giftermålsbalken var tillämplig ifråga om makarnes förmögenhetsförhållanden.476

samfällt bo äger». Enligt den nya lydelsen av denna paragraf skall sådan make mista »fjärdedelen av sin andel i makarnes giftorätts gods».

c) Är, då dödsfall timar, någon dödsbo del ägare å okänd ort eller så fjärran, att lian ej kan bevaka sin rätt i boet, skall detta anmälas bos rätten av annan dödsbodelägare eller av den, som har boet i sin vård. När sådan anmälan sker eller förhållandet eljest varder kunnigt, nämner rätten god man att bevaka den bortavarandes rätt och förvalta hans lott, till dess han själv kommer eller annorlunda förordnar eller ock, vad angår arvinge, som är å okänd ort, tiden för arvets bevakande är ute. Tarvas eljest att bortavarandes rätt bevakas eller hans egendom vårdas, skall rätten, när anmälan därom sker eller det eljest varder kunnigt, förordna god man att bevaka hans rätt eller vårda egendomen, till dess han själv kommer eller annorlunda förordnar.

Gode mannen äger att i allt, som uppdraget avser, företräda den bortavarande.

Erfordras å landet förordnande av god man å tid, då rättegångsdag ej inträffar, äger domaren meddela förordnande och anmäler det sedan för rätten, som prövar om förordnandet skall äga bestånd.

Vad som finnes föreskrivet om förmyndares förvaltning, redovisning och ansvarighet, så ock om tillsyn å förmyndares förvaltning, skall ock äga tillämpning i fråga om god man. Gode mannen äger att njuta skäligt arvode, så ock ersättning för sina kostnader*.

12 Kap. Om arvskifte.

(Ändring av Ä. B. 12: 3**.)

Enligt den ursprungliga lydelsen av denna paragraf, skulle vid arvskifte, om man eller hustru levde efter, efterlevande make först uttaga sin »fördel» (1/20 av behållningen av boets oskiftade lösa egendom) och därefter sin giftorätt efter lottning. Var det hustrun, som levde efter, skulle hon i vissa fall njuta sin morgongåva.

Enligt 1920 års lagändring äro bestämmelserna om såväl fördel som morgongåva upphävda och lagen stadgar nu allenast, att i dylikt fall bodelning skall äga rum mellan den efterlevande maken och den dödes arvingar (härför har redogjorts vid be-

* Den 11 juni 1920 är ock en rent formell ändring vidtagen i förordningen den 24 september 1861 angående vård av död mans bo.

** De i Ä. B. 12:1 och 9 gjorda ändringarna endast av formellt slag, likaså ändringen i Ä. B. 15:5. 476

samfällt bo äger». Enligt den nya lydelsen av denna paragraf skall sådan make mista »fjärdedelen av sin andel i makarnes giftorätts gods».

c) Är, då dödsfall timar, någon dödsbo del ägare å okänd ort eller så fjärran, att lian ej kan bevaka sin rätt i boet, skall detta anmälas bos rätten av annan dödsbodelägare eller av den, som har boet i sin vård. När sådan anmälan sker eller förhållandet eljest varder kunnigt, nämner rätten god man att bevaka den bortavarandes rätt och förvalta hans lott, till dess han själv kommer eller annorlunda förordnar eller ock, vad angår arvinge, som är å okänd ort, tiden för arvets bevakande är ute. Tarvas eljest att bortavarandes rätt bevakas eller hans egendom vårdas, skall rätten, när anmälan därom sker eller det eljest varder kunnigt, förordna god man att bevaka hans rätt eller vårda egendomen, till dess han själv kommer eller annorlunda förordnar.

Gode mannen äger att i allt, som uppdraget avser, företräda den bortavarande.

Erfordras å landet förordnande av god man å tid, då rättegångsdag ej inträffar, äger domaren meddela förordnande och anmäler det sedan för rätten, som prövar om förordnandet skall äga bestånd.

Vad som finnes föreskrivet om förmyndares förvaltning, redovisning och ansvarighet, så ock om tillsyn å förmyndares förvaltning, skall ock äga tillämpning i fråga om god man. Gode mannen äger att njuta skäligt arvode, så ock ersättning för sina kostnader*.

12 Kap. Om arvskifte.

(Ändring av Ä. B. 12: 3**.)

Enligt den ursprungliga lydelsen av denna paragraf, skulle vid arvskifte, om man eller hustru levde efter, efterlevande make först uttaga sin »fördel» (1/20 av behållningen av boets oskiftade lösa egendom) och därefter sin giftorätt efter lottning. Var det hustrun, som levde efter, skulle hon i vissa fall njuta sin morgongåva.

Enligt 1920 års lagändring äro bestämmelserna om såväl fördel som morgongåva upphävda och lagen stadgar nu allenast, att i dylikt fall bodelning skall äga rum mellan den efterlevande maken och den dödes arvingar (härför har redogjorts vid be-

* Den 11 juni 1920 är ock en rent formell ändring vidtagen i förordningen den 24 september 1861 angående vård av död mans bo.

** De i Ä. B. 12:1 och 9 gjorda ändringarna endast av formellt slag, likaså ändringen i Ä. B. 15:5.477

handling av den nya giftermålsbalken), varefter arvingarna, hava att skifta den dödes lott sig emellan.

Att ihågkomma är emellertid, att vad äldre lag innehåller om arvskifte efter död person skall fortfarande lända till efterrättelse, om. den döde var gift och äldre giftermålsbalken var tilllämplig ifråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

13 Kap. Om urarvagörelse.

(Lag om ändring i vissa delar av förordningen den 18 september 1862, huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarvagörelse

m. m.*)

Innan arv får skiftas eller testamente emottagas, måste all dödsboets gäld vara betald.

För betalning av dylik gäld svarar i första rummet den döde med den egendom, han vid sitt frånfälle efterlämnat, men förslår icke denna till skuldens gäldande, bliva enligt svensk lag hans maka och arvingar personligen för densamma ansvariga. De kunna emellertid undandraga sig sådant ansvar för den dödes gäld, därest de inom viss i lagen föreskriven tid göra sig — som det heter — urarva. Ordet i fråga är emellertid synnerligen missvisande, ty urarvagörelse innebär icke, som man skulle vara frestad att tro, ett avstående av arvsrätten (efterlevande make har för övrigt som ovan nämnts, icke alltid arvsrätt), utan endast ett avträdande av den dödes egendom till konkurs**.

A. Tiden för urarvagörelse.

Framställning om urarvagörelse skall göras inom trettio dagar från bouppteckningens avslutande, dock att, om

efter bouppteckningen ny gäld yppar sig, sådan framställning ej behöver göras förrän senast trettio dagar från det stärbhusidelägarna fingo reda på den nya gälden. Har på grund av ansökning antingen under gäldenärens livstid eller efter hans död offentlig stämning till konkurs utfärdats å hans borgenärer efter dödsfallet, men innan tiden för urarvagörelse är ute, skall det anses, som om ur arvagör eisen skett den dag, stämningen gavs, och stärbhus-delägarna äro i detta fall sålunda icke skyldiga att inlägga särskild ansökan om urarvakonkurs.

* Da avsevärda förändringar i denna förordning tillkommit, har det för bättre överskådlighets skull synts lämpligt lämna en kortfattad redogörelse för nela förordningen.

** När konkurs uppstår efter avliden make, skall numera denna beröra den avlidnes egendom (hans enskilda egendom och behållna lott i giftorättsgodset), men däremot icke omfatta den efterlevande makens egendom. De hittills gällande bestämmelserna om undanskiftande av egendom nil förmån för ena maken äro därför såsom obehövliga upphävda. 477

handling av den nya giftermålsbalken), varefter arvingarna, hava att skifta den dödes lott sig emellan.

Att ihågkomma är emellertid, att vad äldre lag innehåller om arvskifte efter död person skall fortfarande lända till efterrättelse, om. den döde var gift och äldre giftermålsbalken var tilllämplig ifråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

13 Kap. Om urarvagörelse.

(Lag om ändring i vissa delar av förordningen den 18 september 1862, huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarvagörelse

m. m.*)

Innan arv får skiftas eller testamente emottagas, måste all dödsboets gäld vara betald.

För betalning av dylik gäld svarar i första rummet den döde med den egendom, han vid sitt frånfälle efterlämnat, men förslår icke denna till skuldens gäldande, bliva enligt svensk lag hans maka och arvingar personligen för densamma ansvariga. De kunna emellertid undandraga sig sådant ansvar för den dödes gäld, därest de inom viss i lagen föreskriven tid göra sig — som det heter — urarva. Ordet i fråga är emellertid synnerligen missvisande, ty urarvagörelse innebär icke, som man skulle vara frestad att tro, ett avstående av arvsrätten (efterlevande make har för övrigt som ovan nämnts, icke alltid arvsrätt), utan endast ett avträdande av den dödes egendom till konkurs**.

A. Tiden för urarvagörelse.

Framställning om urarvagörelse skall göras inom trettio dagar från bouppteckningens avslutande, dock att, om efter bouppteckningen ny gäld yppar sig, sådan framställning ej behöver göras förrän senast trettio dagar från det stärbhusidelägarna fingo reda på den nya gälden. Har på grund av ansökning antingen under gäldenärens livstid eller efter hans död offentlig stämning till konkurs utfärdats å hans borgenärer efter dödsfallet, men innan tiden för urarvagörelse är ute, skall det anses, som om ur arvagör eisen skett den dag, stämningen gavs, och stärbhus-delägarna äro i detta fall sålunda icke skyldiga att inlägga särskild ansökan om urarvakonkurs.

* Da avsevärda förändringar i denna förordning tillkommit, har det för bättre överskådlighets skull synts lämpligt lämna en kortfattad redogörelse för nela förordningen.

** När konkurs uppstår efter avliden make, skall numera denna beröra den avlidnes egendom (hans enskilda egendom och behållna lott i giftorättsgodset), men däremot icke omfatta den efterlevande makens egendom. De hittills gällande bestämmelserna om undanskiftande av egendom nil förmån för ena maken äro därför såsom obehövliga upphävda.478

B. Huru urarvagörelse skall ske.

Urarvagörelse skall ske genom skriftlig ansökning till underdomstolen i den ort, där den döde vid frånfället var mantalsskriven, varjämte vid ansökningen skall fogas den efter den avlidne upprättade bouppteckningen.

Emellertid är att ihågkomma, att icke samtliga stärbhusdelägarna äro förpliktade att till underdomstolen ingå med sådan ansökning. Har blott någon av dem, vare sig efterlevande make eller arvinge, begärt urarvakonkurs, gäller detta till förmån för samtliga övriga stärbhus-delä gare, som icke redan försuttit tiden för urarvagörelse.

Så snart på grund av dylik utav någon av stärbliusdelägarna gjord ansökan den dödes egendom avträtt® till konkurs, skall densamma omedelbart överlämnas till dödsboets fordringsägare, såvida icke annan stärbhusdelägare senast å inställelsedagen i konkursen framställer begäran om att få tillträda densamma och inom samma tid ställer borgen för all veterlig gäld, för vilken han i så fall blir ansvarig. Skulle den stärbhusdelägare, som gjort ansökning om egendomens avträdande, på grund härav vilja återkalla sin ansökning och gemensamt med den andre övertaga boet eller ock annan arvinge vilja göra detta, äro de berättigade därtill, om de inom en vecka därefter ställa sådan borgen, som nyss är nämnd.

C. Förfaringssättet, då ny gäld yppar sig.

Har egendom avträtts för gäld, som efter bouppteckningen yppat sig, skall var och en, som vill tillgodonjuta sin urarvaförmån, edligen intyga, att denna gäld var honom obekant en månad före den dag, ansökan om urarvagörelse inlämnades. Den, som sålunda avträtt egendomen, skall avlägga nämnda ed å inställelsedagen i konkursen, ehuru det står honom fritt att förut fullgöra edgången inför den rätt, varunder den döde lytt eller vid annan domstol. Annan stärbhusdelägare åligger det, då någon borgenär så äskar, att avlägga eden och styrka detta inom den tid och i den ordning, som förelägges honom av rätten eller domaren. Gör han ej detta, mister han sin urarvaförmån.

Avträdes egendom, efter det bodelning eller skifte ägt rum, emedan ny gäld yppat sig, skall bodelningen eller skiftet gå åter och stärbhusdelägarna hava att återbära allt vad de fått. Efterlämnad make äger dock att behålla den egendom, som förut tillhört honom själv. Skulle arvinge icke kunna fullgöra sin skyldighet att till den efterlevande maken återbära, vad han vid skiftet bekommit, tillhörande denne, eller dess värde, komme givetvis efterlevande make i en ogynnsam situation, därest han trots detta skulle vara pliktig att till konkursboet återställa vad han bekommit ur dödsboet, Därför har det stadgande införts, att konkursboet i sådant fall skall svara efterlevande make för att denne återfår vad av hans egendom vid bodelningen tillfallit479

den andres arvingar. Då egendom å någondera sidan skall återbäras, skall ock gäldas ränta eller avkomst, som under tiden fallit och skall uppgift därom med ed fästas, om så erfordras. Är nödig eller nyttig kostnad gjord å egendom eller för dess skull, skall denna kostnad ersättas. Finnes egendom, som skall återbäras, ej i behåll, skall dess värde gäldas.

Skulle gäld, som yppar sig efter bodelning eller skifte, ej vara större, än att den kan gäldas av boets tillgångar och, om han var gift, vad därutöver på hans lott belöpt, om gälden gått i be^ räkning vid bodelningen, skall var och en av stärbhusdelägarna återbära skillnaden mellan vad han fått och rätteligen bort hava, därest ifrågavarande gäld tagits i beräkning vid bodelningen eller skiftet. Har någon förskingrat sin lott, skola de övriga fylla bristen, arvinge med vad han njutit i arv samt efterlevande make med vad han vid bodelningen mera bekommit, än som bort falla på hans lott, om gälden därvid tagits i beräkning, med vad de erhållit ur boet.

Teistamentstagare är ock skyldig att till ifrågavarande gälds betalning återbära, vad han fått mera, än han rätteligen skulle haft, därest gälden förut varit beräknad. Har annan, som fått del i boet, förskingrat denna del, är jämväl testamentstagaren förpliktad att fylla bristen med vad han fått.

D. Påföljden av urarvagÖvelse.

Arvinge, som rätteligen gjort sig urarva, är, som redan antytts, fri från all betalning av den dödes gäld. Efterlevande make, som rätteligen avträtt egendomen, är ock fri från all den dödes gäld, såvida icke även han enligt giftermålsbalken svarar för den samma.

Frågan, huruvida efterlevande make eller arvinge må få tillgodonjuta sådan befrielse från den avlidnes gäld, som ovan är nämnd, prövas först, då påstående om gäldens betalning väckes emot dem.

Finnes vid utredning av det avträdda boet överskott, sedan beräknad gäld är betald, tillkommer detta arvinge, maka eller testamentstagare.

E. Förverkande av rätten till urarvag'Övelse.

Rätten till urarvagörelse förverkas emellertid i följande fall:

a) Då stärbhusdelägare, vilken det åligger att föranstalta om bouppteckning s hållande, försummar att inom laga tid göra detta.

b) Då stärbhusdelägare uppsåtligen undandöljer egendom från bouppteckningen.

I nämnda båda fall hava de, som låtit förevarande förseelser komma sig till last, ej blott förverkat sin rätt till urarvagörelse utan äro även under alla omständigheter ansvariga för all boets gäld.480

c) Då stärbhusdelägare, innan tid till egendomsavträde är ute, antingen med boets egendom betalt förfallen gäld efter den döde, utan att borgen eller säkerhet blivit ställd eller med lämnad säkerhet av lös pant gynnat någon borgenär eller betalt fordran, som ej varit förfallen, eller förskingrat eller till borgenärers skada försålt eller annorledes använt egendom i boet.

För stärbhusdelägare, som så förfarit, skall tiden till egendomsavträd e anses hava utgått vid det tillfälle, då de gjort sig skyldiga till berörda förfaringssätt. Skulle det emellertid visa sig, att detsamma berott på obetänksamhet eller bristande kännedom om boets ställning och ej för egen vinning eller för att gynna någon borgenär på annans bekostnad, förverkas icke därigeom rätten till urarvagörelse, utan de dömas allenast till skadestånd.

I detta sammanhang är också att nämna, att såsom förskingring ej skall anses, att kvarlåtenskap blivit använd till den dödes tarvliga begravning, till efterlevande makes, barns, adoptivbarns eller annat husfolks nödiga underhåll eller till bouppteckning eller egendomens vård.

d) Då bodelning företagits eller skifte av den dödes kvarlåtenskap ägt rum, förrän, all veterlig gäld blivit betald.

För de stärbhusdelägare, som i dylikt fall deltagit i skiftet, anses det, som om tiden för urarvagörelse utgått, då det olagliga skiftet ägt rum.

Har vid bodelning efterlevande maken ej bekommit något av den dödes egendom, äger dock på grund a,v bodelningen sådan påföljd ej rum.

F. Påföljden av försummad urarvagörelse.

Arvingar, som ej i laga tid gjort sig urarva, svara, en för alla och alla för en, för den dödes gäld.

Efterlevande make, som gjort sig skyldig till samma försummelse, ansvarar på samma sätt med arvingarna för ifrågavarande gäld.

Förmyndare eller god man, som försummar att bevaka omyndigs eller frånvarandes rätt till befrielse från gäld i dödsbo, svarar själv för den gäld, som ej kan utgå av vad den omyndige eller frånvarande äger i boet.

Undan tag härifrån:

a) Stärbhusdelägare, som äro uteslutna från all delaktighet i boet eller icke varit närvarande vid bouppteckningen och ej heller förut eller sedan tagit befattning med boet eller njutit förmån av arvet, äro, fastän de icke gjort sig urarva, fria från ansvar för den dödes gäld.

b) Där till följd av äktenskapsförord, boskillnad eller hemskillnad ingendera maken har giftorättsgods, är vad i detta kapitel finnes anfört om egendomsavträde av efterlevande make ej tillämpligt.481

G. Betalning av dödsbos gäld m. m.

Såsom redan är nämnt, skall den avlidnes gäld betalas med hans efterlämnade egein dom, och för vad sedan brister ansvara hans1 maka och arvingar, därest de icke gjort framställning om ur arvagör ei se.

Beträffande betalning av dödsbos gäld har för övrigt 1862 års förordning uppställt följande bestämmelser:

a) önskar någon, som i den dödes bo äger förfallen fordran, att därför erhålla betalning ur boet, innan tid till egendoms-avträde är ute, är han skyldig ställa borgen eller annan säkerhet, för vad han lyfter. Bliver boets egendom därefter inom sagda tid avträdd till konkurs, har han att i konkursen bevaka sin fordran, såsom vore den ogulden och njuter ej bättre rätt, än han hade, innan gäl de när en dog. Därest hans andel av utdelningen i konkursen skulle bliva mindre, än vad han redan lyftat, har han att återbära skillnaden jämte laga ränta från lyftningsdagJen.

Skulle borgenär, innan tid till egendomsavträde är ute, hava fått utan borgen lyfta betalning, får han behålla denna vid inträffaude konkurs, men den stärbhusdelägare, som tillåtit detta, har förverkat sin rätt till ur arvagör else.

b) För fordran, som icke förfaller, innan tid till egendomsavträde är ute, är stiärbhusd ei ägare, sedan nämnda tid förflutit, på borgenärs begäran skyldig att ställa säkerhet, såvida icke tillräcklig sådan förut lämnats av gäldenärer. Skulle i dylikt fall tillfredsställande säkerhet icke inom tre månader efter därom framställd begäran hava ställts', kan ifrågavarande fordran genast av borgenären utkrävas, även om den icke skulle vara förfallen.

c) Skall egendom mellan flera stärbhusdelägare i bodelning eller skifte gå, äga de, därest efter den döde finnes gäld, som icke förfaller till betalning inom ett år efter dödsfallet, att uppsäga densamma till betalning ett år efter dödsfallet. Borgenär, som för sin fordran har säkerhet i inteckning och vill hålla sig allenast till den intecknade egendomen, är dock, därest han tillkännagiver sådant inom sex månader efter uppsägningen, ej skyldig att taga betalning före den ursprungligen bestämda förfallotiden. I detta fall äro emellertid icke de stärbhusdelägare, som icke särskilt förbundit sig därtill, ansvariga för det belopp, som ej kan utgå ur den intecknade egendomen.

Avyttras av stärbhusdelägare boet tillhörig fast egendom, förrän en månad förflutit antingen från den dag, uppteckningen av boet avslutats eller, om bouppteckning* ej inom föreskriven tid förrättats, från den dag, tiden därför tilländagått, är överlåtelsen emot den dödes borgenärer utan verkan, därest konkurs efter den döde börjas inom sagda tid samt gode männen, sysslomännen

eller borgenärerna i konkursen å nye ägaren taga stämning om återvinning och fastställa den senast en månad efter inställelsedagen. Har lagfart å egendomen ej sökts förrän efter inställelsedagen, beräknas klandertiden från den dag, lagfarten söktes. Enskild borgenär äger ock rätt att anställa återvinningstalan på samma sätt. Innan s,aken förekommer vid domstolen, skall emellertid i så fall gode männen eller sysslomannen av honom underrättas, vid äventyr av att han eljest icke får sin talan "upptagen till prövning.

Slutligen är i detta sammanhang att erinra om, att de till följd av den nya giftermålsbalken nu införda, ändrade bestämmelserna om urarvagörelse m. m. icke äga tillämpning, om den döde var gift och den äldre giftermålsbalken var tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

14 Kap. Om testamente.

(Ändring av Ä. B. 17: 6.)

Ifråga om testamente har år 1920 endast den ändring vidtagits, att testamente efter den, som var gift, skall tagas av »vad han enskilt ägde och hans lott i makarnas giftorättsgods» (förut: »ej av bo oskifto, utan av dens del, som givit haver»); dock att vad äldre lag innehåller om testamente efter död person skall fortfarande lända till efterrättelse, om den döde var gift och äldre giftermålsbalken var tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

15 Kap. Om förmynderskap.

(Ändring av Ä. B. 19: 1, 4; 20: 1—3; 23: 4.)

a) På grund av de nya bestämmelserna om gift kvinnas ställning kan gift kvinna under 21 år icke längre formellt få betraktan såsom myndig*. Ä. B. 19: 1 har därför nu fått den ändrade lydelse, att man eller kvinna, som är

under 21 år, skall stå under förmyndare. Ifråga om kvinna, som den 1 januari 1921 är under 21 år och är eller varit gift, skola de äldre bestämmelserna om myndighet fortfarande äga, tillämpning.

* Såsom förut framhållits var gift kvinnas ställning enligt äldre lag alls icke jämförlig med myndig persons. Hon var faktiskt omyndig. 482

eller borgenärerna i konkursen å nye ägaren taga stämning om återvinning och fastställa den senast en månad efter inställelsedagen. Har lagfart å egendomen ej sökts förrän efter inställelsedagen, beräknas klandertiden från den dag, lagfarten söktes. Enskild borgenär äger ock rätt att anställa återvinningstalan på samma sätt. Innan s,aken förekommer vid domstolen, skall emellertid i så fall gode männen eller sysslomannen av honom underrättas, vid äventyr av att han eljest icke får sin talan "upptagen till prövning.

Slutligen är i detta sammanhang att erinra om, att de till följd av den nya giftermålsbalken nu införda, ändrade bestämmelserna om urarvagörelse m. m. icke äga tillämpning, om den döde var gift och den äldre giftermålsbalken var tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

14 Kap. Om testamente.

(Ändring av Ä. B. 17: 6.)

Ifråga om testamente har år 1920 endast den ändring vidtagits, att testamente efter den, som var gift, skall tagas av »vad han enskilt ägde och hans lott i makarnas giftorättsgods» (förut: »ej av bo oskifto, utan av dens del, som givit haver»); dock att vad äldre lag innehåller om testamente efter död person skall fortfarande lända till efterrättelse, om den döde var gift och äldre giftermålsbalken var tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

15 Kap. Om förmynderskap.

(Ändring av Ä. B. 19: 1, 4; 20: 1—3; 23: 4.)

a) På grund av de nya bestämmelserna om gift kvinnas ställning kan gift kvinna under 21 år icke längre formellt få betraktan såsom myndig*. Ä. B. 19: 1 har därför nu fått den ändrade lydelse, att man eller kvinna, som är under 21 år, skall stå under förmyndare. Ifråga om kvinna, som den 1 januari 1921 är under 21 år och är eller varit gift, skola de äldre bestämmelserna om myndighet fortfarande äga, tillämpning.

* Såsom förut framhållits var gift kvinnas ställning enligt äldre lag alls icke jämförlig med myndig persons. Hon var faktiskt omyndig. 482

eller borgenärerna i konkursen å nye ägaren taga stämning om återvinning och fastställa den senast en månad efter inställelsedagen. Har lagfart å egendomen ej sökts förrän efter inställelsedagen, beräknas klandertiden från den dag, lagfarten söktes. Enskild borgenär äger ock rätt att anställa återvinningstalan på samma sätt. Innan s,aken förekommer vid domstolen, skall emellertid i så fall gode männen eller sysslomannen av honom underrättas, vid äventyr av att han eljest icke får sin talan "upptagen till prövning.

Slutligen är i detta sammanhang att erinra om, att de till följd av den nya giftermålsbalken nu införda, ändrade bestämmelserna om urarvagörelse m. m. icke äga tillämpning, om den döde var gift och den äldre giftermålsbalken var tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

14 Kap. Om testamente.

(Ändring av Ä. B. 17: 6.)

Ifråga om testamente har år 1920 endast den ändring vidtagits, att testamente efter den, som var gift, skall tagas av »vad han enskilt ägde och hans lott i makarnas giftorättsgods» (förut: »ej av bo oskifto, utan av dens del, som givit haver»); dock att vad äldre lag innehåller om testamente efter död person skall fortfarande lända till efterrättelse, om den döde var gift och äldre giftermålsbalken var tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden.

15 Kap. Om förmynderskap.

(Ändring av Ä. B. 19: 1, 4; 20: 1—3; 23: 4.)

a) På grund av de nya bestämmelserna om gift kvinnas ställning kan gift kvinna under 21 år icke längre formellt få betraktan såsom myndig*. Ä. B. 19: 1 har därför nu fått den ändrade lydelse, att man eller kvinna, som är under 21 år, skall stå under förmyndare. Ifråga om kvinna, som den 1 januari 1921 är under 21 år och är eller varit gift, skola de äldre bestämmelserna om myndighet fortfarande äga, tillämpning.

* Såsom förut framhållits var gift kvinnas ställning enligt äldre lag alls icke jämförlig med myndig persons. Hon var faktiskt omyndig.b) Bestämmelsen i Ä. B. 19: 3, att änka råde sig och gods sitt själv har upphävts.

c) I Ä. B. 19: 4 har andra punkten strukits, innehållande bestämmelse om att, därest gift kvinna blir omyndigförklarad och annan än mannen varder förordnad till förmyndare, detta icke skall lända till inskränkning" i mannens målsmanskap. Är äldre giftermålsbalken tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden, skall emellertid denna bestämmelse alltjämt vara tillämplig.

På grund av förut anförda skäl hava även bestämmelserna i 20 kap. Ä. B. om förmyndare för omyndig person måst ändras. Sålunda är nu stadgat att till förmyndare för omyndig person skall utses:

1) I första rummet den omyndiges fader*.

2) Efter faderns död skall förmynderskapet utövas av den omyndiges moder.

3) Går föräldrarnas äktenskap åter, eller vinna de hemskillnad eller äktenskapsskillnad, skall den vara barnens förmyndare, som skall hava vårdnaden om dem.

Varder eljest förordnat, att vårdnaden skall tillkomma allenast den ena av föräldrarna,, skall han vara, förmyndare.

Ingår fader eller moder, som. är barnens förmyndare, nytt äktenskap, och har ej bodelning skett efter det tidigare giftet, skola de träda från förmynderskapet, till dess sådan delning skett.

I övrigt äro bestämmelserna lika siom förut. Slutligen är att erinra om att, även om äldre giftermålsbalken är tillämplig i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden, hustru därför ej är förhindrad att vara förmyndare.

4) Efter båda föräldrarnas död skall den, som dessa gemensamt skriftligen eller i tvenne vittnens närvaro därtill utsett, vara barnens förmyndare.

d) I Ä. B. 23: 4 är allenast en formell ändring vidtagen.

* 1 fråga om barn utom äktenskapet modern, i fråga om adoptivbarn adoptanten. ' ' - !

Om hyra.

Med hyra menas en med besittning förenad nyttjatiderättsupplåtelse, som väsentligen har till sitt omedelbara föremål hus eller del av hus. Är således vid nyttjanderättsupplåtelse begagnandet av ett hus att anse såsom det huvudsakliga ändamålet med upplåtelsen, är det hela hyra, även om därmed följer t. ex. dispositionsrätt till en trädgårdstäppa eller dylikt.

I fråga om hyra har man att märka:

l:o) *Hyresavtalets ingående.*

Härom gäller, att avtalet, för att vara för kontrahenterna bindande, måste ske *skriftligen,* med mindre det avser tid, understigande ett år, eller vid avtal för längre tid kontrahenterna annorlunda åsämjas.

Till *hyresavtal för kortare tid än ett år* räknas även hyresavtal på obestämd tid ävensom dylikt avtal med

hyrestiden beroende av visst villkors inträffande, för så vitt villkoret uppenbarligen kommer att inträffa inom ett år, såsom t. ex. där lägenhet uthyres: »för riksdagen» eller »för den tid, kyrkomötet pågår».

Det *»åsämjande»*, som ovan avses, behöver naturligtvis icke vara uttryckligt; det kan framgå med erforderlig tydlighet av andra, omständigheter; t ex. därav, att tillträde skett, eller att hyresvärden i förskott mottagit hyresbeloppet.

Om vid hyra, gällande för viss tid, hyresgästen suttit kvar i lägenheten efter hyrestidens utgång, samt hyresvärden ej inom en månad därefter anmanat honom att avflytta, skall avtalet anses förlängt på obestämd tid; dock att till dylik förlängning ej hänföres, att lägenheten fortfarande begagnas, efter det hyrestiden utgått till följd av uppsägning från endera sidan, eller sedan en relativt bestämd tid (t. ex. en riksdag), för vilken uthyrningen skett, gått till ända. I dylika fall bliva nämligen villkoren för lägenhetens fortsatta begagnande beroende av särskild överenskommelse.

2:o) *Hyresvärdens skyldigheter.*

Dessa äro:

a) *Att tillhandahålla den förhyrda lägenheten i rätt tid.*

Fardag för tillträde och avträde av förhyrd lägenhet är om våren *den 1 april* och om hösten *den 1 oktober*. Infaller fardag å söndag eller annan allmän helgdag, skall tillträde eller avträde ske nästföljande söckendag, varförutom gäller, att den, som har att avträda lägenheten, skall sist klockan tolv å avträdesdagen hålla densamma tillgänglig för den, som kommer efter, samt, om bostadslägenhet omfattar flera än ett rum, hålla hälften av

485

lägenheten tillgänglig klockan tolv föregående dag eller, om denna är söndag eller annan allmän helgdag, klockan åtta förmiddagen å avträ des dagen.

Lägenhet om ett rum och kök är att betrakta såsom två-rumslägenhet; butik med ett rum. däremot såsom en-rumslägenhet.

År ej lägenheten i rätt tid utrymd av den, som är lagligen pliktig att avflytta, njuter hyresgästen för den tid, han är i mistning av lägenheten eller del därav, skälig avkortning av hyran. Och om ej, efter det hyresvärden om förhållandet underrättats, hindret genast undaiiröjes, njuter hyresgästen skadestånd, med mindre hyresvärden visar uppehållet icke kunna tillräknas honom såsom försummelse; varförutom hyresgästen, om väsentlig olägenhet genom uppehållet honom tillskyndas, äger att uppsäga hyresavtalet till omedelbart upphörande, vilken uppsägningsrätt dock förloras, om hyresvärden undanröjt det ifrågavarande hindret, och uppsägning ej skett före utgången av nästa dag, efter det rättelse sålunda skett, samt, där hyresgästen ej tillträtt lägenheten, han därom underrättats.

Viss form för underrättelsens meddelande är ej föreskriven, men att meddelande skett, måste naturligtvis i händelse av bestridande från hyresgästens sida styrkas, liksom även vid stridiga meningar angående tiden, då hindret undanröjts, bevisningsskyldigheten åligger hyresvärden.

b) Att tillhandahålla den forli yrda lägenheten i kontraktsenligt skick.

I sådant hänseende gäller först och främst, att om lägenheten, innan tid för tillträde är inne, genom vådeld eller annorledes förstöres, avtalet är förfallet, samt att om lägenlietens förstöring av hyresvärden förvållats, hyresgästen äger rätt till skadestånd.

Under »förstöring» innefattas i detta sammanhang icke allenast total ödeläggelse; men huru omfattande en skada bör vara, för att lägenheten därigenom skall anses förstörd, kan icke genom fasta regler utmärkas. Att icke en erforderlig reparation kan vara fullt verkställd till hyrestidens början är icke nog för att avtalet skall anses förfallet. Skadan måste vara av så genomgripande art, att den med avseende å sina verkningar ä hyresavtalet är

att likställa med total ödeläggelse.

Att »avtalet är förfallet» betyder, att det utan tillkännagi-gande från någondera kontrahenten upphör att äga giltighet.

Vidare är stadgat, att om å lägenheten före hyrestidens början timar ringare skada än ovan nämnts, och skadan ej är botad, när lägenheten skall tillträdas, eller lägenheten då eljest finnes ej vara i det skick, hyresvärden utf äst, eller utan särskild utfästelse hyresgästen skäligen äger fordra, hyresgästen, där icke hyresvärden, på tillsägelse, genast vidtager åtgärd för bristens avhjälpande, har rätt att själv besörja därom på hyresvärdens486

bekostnad samt, om bristen ej utan uppehåll kan avhjälpas, eller hyresvärden underlåter att, efter tillsägelse, därom besörja, får uppsäga avtalet till omedelbart upphörande, med mindre bristen är av ringa betydelse eller blivit av hyresvärden avhjälpt, utan att uppsägning skett före utgången av nästa dag, efter det rättelse sålunda skett, samt, där hyresgästen ej tillträtt lägenheten, lian därom underrättats.

På grund av utfästelse, varom ovan talats, kan hyresvärden bliva ansvarig för att lägenheten befinnes i ett särskilt gott skick — att därmed vidtagits vissa, ej i och för sig nödiga anordningar, eller att den är fri från vissa olägenheter, vari en hyresgäst under vanliga förhållanden skulle få finna sig; å andra sidan kan också hyresgästen genom uttryckligt eller tyst medgivande bliva förbunden att taga en lägenhet för god, vilken eljest, med hänsyn till det ändamål, för vilket lägenheten förhyrts (bostad, verkstad, ha.ndel.slo-.kal, kafé o. s,. v.), samt till ortens sed och allmänna uppfattning, icke skulle vara antaglig'. Vid avgöran-detav, huruvida och i vad mån dylik skyldighet bör anses åligga hyresgästen, lärer hänsyn böra tagas därtill, huruvida hyresgästen före tillträdet besett lägenheten, och huruvida däri befintligt fel varit lätt att därvid upptäcka; huruvida hyresbeloppet må anses vara satt under det för dylika lägenheter vanliga, m. m.

»Utan särskild utfästelse äger hyresgästen fordra», att lägenheten, när den skall tillträdas, befinner sig i ett skick, som, enligt ortens sed och allmänna upfattning, är fullt brukbart för det ändamål, för' vilket lägenheten förhyrts. Den allmänna grundvalen för bedömandet av det genom hyresavtal uppkomna rättsförliallande kan således sägas vara den, att om avtalet intet bestämmer angående lägenhetens skick, förhyrningen dock icke skall anses hava, avsett lägenheten i — såsom det heter — »he-fintligt skick»; för att hyresgästen skall vara pliktig att godtaga lägenheten, fastän dess »befintliga skick» är ett bristfälligt sådant, måste det kunna påvisas ett uttryckligt eller tyst medgivande härtill från hyresgästens sida.

Ordet »brist» användes i förevarande sammanhang såsom allmänt uttryck för allehanda fel i fastigheten: icke reparerad skada av ringare art än i förevarande moments andra stycke behandlats; frånvaro av något, som hyresvärden särskilt utf äst eller som även utan d}dik utfästelse hyresgästen skäligen ägt fordra; förefintligheten av något, som på grund av särskild utfästelse eller efter vanliga begrepp om en hyreslägenhets behöriga beskaffenhet icke får finnas där; lägenheten är med ett ord icke i kontraktsenligt skick.

Huruvida »bristen är av ringa betydelse», kan ej genom fasta regler utmärkas, då bristens bedömande måste ske med hänsyn487

även till rent personliga och tillfälliga förhållanden. Av särskild vikt härutinnan är emellertid, att bristen hänför sig till något, som vid avtalets ingående av hyresgästen särskilt betingats, men icke av hyresvärden fullgjorts.

Uttrycket »utan uppehåll» betyder »inom tid, gom skäligen erfordras för avhjälpandet».

Ytterligare gäller, att för den tid, lägenheten, på sätt ovan nämnts, är i bristfälligt skick, hyresgästen njuter skälig nedsättning i hyran, samt att han dessutom är berättigad till skadestånd, om lägenheten var behäftad med bristen, när avtalet slöts, och bristen då var hyresvärden veterlig eller kunnat med användande av vanlig- uppmärksamhet upptäckas, eller ock bristen senare genom hyresvärdens vållande tillkommit, ävensom att om hyresvärden visar försumlighet vid avhjälpandet av brist, för vilken han, efter vad nu sagts, ej är ansvarig, han blir skyldig att ersätta hyresgästens därav uppkomna skada.

I vilken utsträckning »skälig nedsättning i hyran» bör åtnjutas, är naturligtvis beroende av det avbräck i

nyttjanderätten, som vållas hyresgästen; är bristen sådan, att tillträdet av lägenheten måste upskjutas, t. ex. fjorton dagar, utgår under tiden icke alls någon hyra.

Det »skadestånd», varom fråga är, utgöres av ersättning för utgift för annan bostad under den tid, hyresgästen icke kunnat disponera den förhyrda lägenheten, och för magasinering av möbler under samma tid, om dessa utgifter överstiga det hyresavdrag, varom ovan talats; för skada, som i följd av dylik tillfällig förvaring kan åkomma hans tillhörigheter; för förlust, som vållas därav, att han nödgas frånträda avtalet och skaffa sig annan lägenhet o. s. v.

Uttrycket »senare» avser tiden mellan hyresavtalets ingående och lägenhetens tillträdande.

Vidare är stadgat, att om under hyrestiden å lägenheten timar skada, för vilken hyresgästen, efter vad nedan sägs, ej ansvarar, eller om under samma tid av annan anledning, utan hyresgästens vållande, för honom uppstår hinder eller men i nyttjanderätten, de här ovan i förevarande moment angivna regler skola hava motsvarande tillämpning.

Under »hinder eller men i nyttjanderätten» torde böra inbegripas jämväl att å annan lägenhet i samma hus eller å byggnad på angränsande fastighet uppkommer skada, som nödvändiggör omändrings- eller reparationsarbete även av den förhyrda lägenheten eller annan del av det ifrågavarande huset.

Ytterligare gäller, att om på grund av fastighetsöverlåtelse, nyttjanderättsupplåtelse till flera för samma tid eller klander å fastighetsfång någon del av lägenheten kommer att frångå hyresgästen, lian äger åtnjuta skälig nedsättning i hyran ävensom,488

där han vid hyresavtalets ingående var i god tro med hänsyn till det förhållande, som föranlett nyttjanderättens partiella frångående, har rätt att uppsäga hyresavtalet till omedelbart upphörande samt att erhålla gottgörelse så väl för direkt skada genom fastighetsdelens frångående, som för den indirekta skadan därigenom att hyresavtalet i sin helhet kommer efter uppsägning att upphöra i följd av delens frångående; dock att någon uppsägningsrätt ej föreligger, om den ifrågavarande delen var av allenast ringa betydelse.

Slutligen är stadgat,, att om förhyrd lägenhet, som är avsedd till hostanl, finnes vara så beskaffad, att dess användande är förenat med uppenbar våda för inneboendes hälsa, samt bristen ej, på tillsägelse, genast av hyresvärden avhjälpes, hyresgästen äger uppsäga avtalet till omedelbart upphörande, jämväl om annat förbehåll skett, eller hyresgästen vid avtalets ingående ägde eller erhöll full kännedom om den uppenbara hälsofårån vid lägen-h et e n s: b ega gn and e.

Att lägenhetens användande är »förenat med, uppenbar våda för inneboendes hälsan, måste hyresgästen, om saken kommer inför domstol, kunna styrka, helst genom utlåtande av sakkunniga personer (t. ex. bostadsinspektör, läkare eller andra omdömesgilla personer). Hälsovådlig kan lägenhet vara, om den ej kan tillräckligt uppvärmas, om den innehåller ohyra, om fara finnes för arsenikförgiftning av de inneboende, om en närgränsande anläggning (t. ex. bakugnsrör, bullrande maskin) gör lägenheten eller del därav obeboelig, om lägenheten är i hög grad fuktig och därigenom hälsovådlig o. s. v. (Jfr N. J. A. 1915: 17; 1916: 229.) ^

3) Hyresgästens skyldigheter. Dessa äro:

a) Att i rätt tid erlägga den överenskomna hyran.

Är ej tid utsatt för erläggande av hyra, som skall utgå i penningar, skall, om hyran beräknas för helt, halvt eller fjärdedels år, hyran betalas, senast å näst sista dagen av vart fjärdedels år samt, där hyra, beräknas för månad, vecka eller dag, före utgången av varje sådan tidrymd; hyra, för vilken sådan beräkningsgrund ej är stadgad, skall gäldas vid hyrestidens) slut.

Skola för lägenheten utgöras dagsverken till hyresvärden, komma de för dagsverken till jordägare förut (sid. framställda reglerna till användning.

b) Att under hyrestiden väl vårda och aktsamt hantera den förhyrda lägenheten med vad därtill hör.

Hyresgästen har att vid lägenhetens begagnande förfara med den aktsamhet, som i ett dylikt förhållande skäligen kan fordras av489

en ordentlig man. Denna hyresgästens förpliktelse sträcker sig icke endast till den del av huset, som överlämnats till hans uteslutande förfogande; den omfattar även vad han gemensamt med andra i huset boende äger begagna, såsom trappor, uthus och förstuga. Någon underhållsskyldighet åligger däremot icke hyresgästen, och för den försämring, som även vid aktsamt hanterande småningom inträder, är han icke ansvarig. I övrigt kan ej i lag närmare angivas, vad en hyresgäst på grund av den honom i fråga om lägenheten åligaiide vårdnadsplikt har att iakttaga; sådant måste bliva beroende av omständigheterna i särskilda fall. Av synnerlig betydelse härvidlag är uppenbarligen det ändamål, varför lägenheten är upplåten. Hyresgästen äger icke att bruka lägenheten för annat än avsett ändamål, detta må nu vara i hyresavtalet uttryckligen angivet eller endast medelbart framgå av avtalets innehåll. Vidare måste i regel hyresgästen anses vara oberättigad att utan hyresvärdens, tillstånd vidtaga några förändringar med avseende å lägenhetens inredning eller dylikt, härtill måste han förskaffa sig hyresvärdens medgivande, även om förändringen skulle synas honom och möjligen också i själva verket innebära en förbättring. Omständigheterna kunna dock vara sådana, att en större frihet måste anses vara medgiven i detta hänseende. Den, som t. ex. förhyrt en fabrikslokal, bör otvivelaktigt anses äga rätt att inom densamma vidtaga anordningar, utan vilka han icke skulle kunna med avsedd nytta begagna lokalen. Ingår i hyresupplåtelsen jord, kan det icke förmenas hyresgästen att å jorden verkställa plantering eller göra andra anordningar, med mindre hyresavtalet uttryckligen inskränker hans befogenhet härutinnan. T motsatt fall torde hyresgästen vara berättigad att även efter hyrestidens utgång borttaga vad han påkostat. Ingår ej jord i hyresiupplåtelsen, torde någon allmän regel icke kunna fastställas för hyresgästens rätt att förändra den förhyrda lägenheten. Att om hyresgästen gjort några förändringar eller vidtagit särskilda anordningar, vare sig nu detta skett med hyresvärdens begivande eller icke, han är skyldig att före avflyttningen borttaga dem och återställa lägenheten i samma skick, vari han mottog den, torde utan särskilt stadgande vara uppenbart, liksom det av allmänna rättsgrunder lärer följa, att vad han sålunda förenat med fastigheten icke, efter det han lämnat lägenheten, må utan hyresvärdens samtycke därifrån skiljas.

Vidare är hyresgästen skyldig att ersätta all skada, som genom någon hans åtgärd eller försummelse tillskyndas lägenheten elller vad därtill hör, varemot genom olyckshändelse tillkommen skada naturligen ej ådrager hyresgästen ersättningsskyldighet.

Ytterligare är hyresgästen pliktig att ersätta skada genom vårdslöshet eller försummelse av någon, som hör till hans hus-

Ådvokaten. 62490

folk eller som av hyresgästen inrymts i lägenheten*, dock att han är utan ansvar för brandskada, som sålunda uppstått, med mindre han själv låtit sig komma till last något förhållande, som kan hänföras till vållande, såsom bristande omsorg vid val av tjänare eller underlåtenhet i tillsyn. Med avseende å all skada genom brand står det nämligen hyresvärden fritt att trygga sig genom försäkring; underlåter han att anlita denna, under vanlig omsorg fallande skyddsåtgärd, är detta en försummelse, vars följder böra drabba honom själv.

Timar skada, eller yppas brist å lägenheten, och är ej skadan eller bristen av beskaffenhet att med dess avhjälpande kan utan äventyr anstå, har hyresgästen vidare skyldighet att därom utan dröjsmål underrätta hyresvärden, vid äventyr att han blir gent emot honom ansvarig för den genom underrättelsens uteblivande föranledda skadan.

Till skador, »med vilkas avhjälpande ej utan äventyr kan anstå», hänföras t. ex. läckor å vattenledningar, gas- och avloppsrör, skador å tak m. m. d. Dessa skador äro nämligen av beskaffenhet att, om de icke i tid avhjälpas, de föranleda vidare skada; verkställes ej reparation utan uppskov, kan ofta hela fastighetens bestånd äventyras, och i varje fall bliva reparationskostnaderna större, ju längre botandet undanskjutes.

För den ovanberörda underrättelsen är ej någon viss form föreskriven, och kan underrättelsen med befriande

verkan för hyresgästen göras jämväl hos en s. k. vicevärd. Till ursäkt för underrättelsens uteblivande kan ej åberopas, att hyresgästen icke förstod äventyrligheten av dröjsmål med skadans eller bristens avhjälpande, eller att, enligt hans förmenande, omedelbar åtgärd i berörda hänseende icke påkallades, ej heller allenast att han icke iakttagit förhållandet i fråga**. Uteslutet är naturligtvis dock icke, att omständigheterna kunna vara sådana, att det icke skäligen kan tillräknas hyresgästen såsom försummelse att anmälan uteblivit. Emellertid blir hyresgästen skadeståndsskyldig, även om anmälans uteblivande beror därpå, att t. ex. en hyresgästens tjänare, som iakttagit förhållandet, försummat att därom underrätta hyresgästen.

Om hyresgästen till annan överlåtit lägenheten, samt hyresvärden ej tagit den andre för god i hans ställe, blir slutligen hyresgästen pliktig till ersättning" för skada, som den andre, därest lägenheten av honom förhyrts, enligt förut angivna regler, skolat gottgöra. Följaktligen ansvarar hyresgästen dels för lägenhetsinnehavarens eget vållande, dels för i förevarande

* Har denna skadats av person, som eljest kommit i lägenheten (t. ex. besökande eller bud), behöver skadan ej av hyresgästen ersättas.

** Det åligger nämligen hyresgästen, vid risk av ersättningsskyldighet., att städse utöva noggrann tillsyn över lägenheten.491

moments sjätte stycke avsedd försummelse, ocli dels för skada genom vårdslöshet eller försummelse av lägenhetsinnehavarens husfolk eller av personer, som denne inrymt i lägenheten. För skada, som tillkommit genom lägenhetsinnehavarens vällande, äger liyresvärden söka jämväl denne, likasom hyresgästen kan av lägenlietsinnehavaren utkräva vad hyresgästen på grund av föreskriften i förevarande stycke måste utgiva till lägenhetens ägare.

c) Att vid hyreslägenhetens begagnande iakttaga vad för bevarande av sundhet, ordning och skick inom fastigheten erfordras.

Vid bedömandet av, huruvida denna hyresgästens skyldighet blivit vederbörligen fullgjord, måste hänsyn tagas till det ändamål, varför hyresupplåtelsen skett, och de faktiska förutsättningar, på vilka hyresavtalet är grundat. Den, som förhyrt en lägenhet till verkstad, kan sålunda icke skäligen vara underkastad samma förpliktelser som den, åt vilken en lägenhet upplåtits till bostad. Hyresgästen i en fastighet, som delvis användes till fabrik eller hotell, är ej underkastad lika stränga villkor i fråga om ordning som hyresgästen i ett hus med endast enskilda bostadsvåningar. Den allmänna uppfattningen, om. vilka anspråk man uti nu ifrågavarande avseende rimligen må kunna uppställa är helt visst också olika i olika orter, och jämväl detta förhållande har man att beakta vid avgörandet av, huruvida liyresgästen åsidosatt något, som, nu i förevarande hänseende skall vid lägenhetens begagnande iakttagas.

Med hyresgästens nu i fråga varande förpliktelse har lagen förhundit skyldighet för honom att hålla noggrann vårdnad över att vad sålunda åligger honom själv iakttages jämväl av lians husfolk och av dem, som av hyresgästen inrymts i lägenheten. Denna hyresgästens skyldighet anses vederbörligen fullgjord, allenast om han gjort allt, som rimligen kunnat av honom begäras, för att tillhålla sitt husfolk eller den, som av honom inrymts i lägenheten, att iakttaga vad som erfordras för bevarandet av sundhet, ordning och skick inom fastigheten.

I detta sammanhang må nämnas, att tillträde till lägenheten ej får hyresvärden förvägras, när sådant erfordras för kontroll över hyresgästens iakttagande av sina i detta och nästföregående moment omförmälda förpliktelser eller för undersökning, om lägenheten behöver reparation, eller för utförande av sådan med avseende å brist eller skada, som innebär fara för fastighetens bestånd eller åtminstone är sådan, att vid uppskov med dess avhjälpande den tilltager i omfång och kostnaden för dess bötan de förökas.

Slutligen bör framhållas, att då lägenheten är ledig till uthyrning, hyresgästen är pliktig att låta den för hyresspekulanter förevisas å därför lämpliga tider. Varken hyresvärden eller492

hyresgästen får efter eget godtycke bstämma tid för lägenhetens förevisande. Sknlle i hyresavtalet hava inryckts bestämmelse angående någon viss förevisningstid, vilken kontrahenterna på förhand förklarat sig anse lämplig,

binder detta icke hyresgästen, därest denna förevisningstid sedermera skulle befinnas icke vara för ändamålet lämplig.

4) Hyresgästens rättsställning gent emot ny fastighetsägare.

I fråga härom gälla samma regler som för arrendatorns rättsställning gent emot ny ägare till arrendefastigheten (se sid. 358 —363) ; dock att hyresgäst icke äger att å hyresbelopp, som förfaller till betalning mer än sex månader efter det han fick kunskap om fastighetsöverlåtelsen, avräkna fordran hos förre ägaren eller att i fråga om sådant belopp åberopa uppgörelse, som med denne träffats, med mindre nye ägaren hade kunskap om uppgörelsen, när överlåtelsen skedde.

Härförutom må nämnas, att genom förbehåll i hyresavtal icke får stadgas inskränkning i hyresgästens rätt att vid överlåtelse av fastigheten kvarsitta, samt att om sådant förbehåll skett, det blir utan verkan.

5) Hyresavtalets upphörande.

Anledningarna, härtill äro, förutom de förut (sid. 485—4S6 och 488) omförmälda, följande;

a) Att längsta tillåtna hyrestiden* i hyresavtalet överskridits.

I dylik händelse har så väl hyresvärden som hyresgästen rätt att frånträda avtalet, när nämnda tid är ute; dock att uppsägning skall ske i den ordning förut (sid. 363 364) omförmälts, med mindre hyrestiden är obestämd, och hyran beräknas för tid, understigande ett fjärdedels år, i vilket fall uppsägningen är gill, även om den ej skett skriftligen eller med vittnen.**

Av det nu sagda följer, att om t. ex. hyresavtal om stadslägenhet slutits den 3 mars 1908 för tiden 1 oktober 1908- 1 oktober 1909, med villkor tillika, att om ej uppsägning sker minst 6 månader före hyrestidens utgång, avtalet är förlängt för ett år undan för undan, äger i det fall, att hyresförhållandet fortfar efter den 1 oktober 1932, såväl hyresvärden som hyresgästen, oberoende av nämnda uppsägningstid, senast före den 1 januari 1933 uppsäga avtalet till upphörande den 1 april 1933,*** genom uppsägning* senast före den 1 juli 1933 bereda sig rätt att frånträda avtalet den 1 oktober 1933 o. s. v.

* Se sid. 385—386.

** Vad i texten sagts om sättet för uppsägnings verkställande gäller för varje fall, då uppsägning av hyresavtal skall äga rum.

*** Tiden för lägenhetens avträdande blir nämligen, såsom framdeles skall visas, i förevarande fall fardagen näst efter tre månader från uppsägningen.493

b) Att hyresgästen-med fog sätter annan i sitt ställe.

Om liyresgästen av någon anledning, exempelvis ekonomiskt obestånd, flyttning till annan ort, dödsfall inom familjen o. s. v. vill till annan överlåta lägenheten, liar ban att förut inhämta hyresvärdens samtycke till överlåtelsen. Vägras saintycke utan skälig anledning, eller lämnas ej inom en vecka, efter det framställningen gjordes, liyresgästen besked, äger han, även om avtalet innefattar annat förbehåll, uppsäga avtalet. Samtycker hyresvärden ti]l överlåtelsen, svarar ändock liyresgästen för de skyldigheter, avtalet ålägger honom*, därest icke hyresvärden tager den andre för god i hyresgästens ställe.

Huruvida vägran, varom ovan förmäles, må anses berättigad eller ej, ankommer det ytterst på domstol att bedöma vid tvist om behörighet av uppsägning, som hyresgästen i anledning därav har verkställt. I fråga om detta domstolens bedömande gäller, att uppsägningen anses obehörig, om annat förhållande ej ådagalägges, samt att en speciell grund för hyresvärdens befogade vägran naturligtvis är, att den föreslagne personen icke är vederhäftig för hyran.

Om uppsägning, på sätt förut nämnts, sker, äger hyresgästen efter uppsägningstidens utgång ställa lägenheten till hyresvärdens förfogande. Ifrågavarande befogenhet kan icke betagas hyresgästen genom förbehåll i hyresavtalet.

Anm. Inrymmande i lägenheten av främmande personer är väl i sig tillåtet, men får icke ske under sådana omständigheter, att därav kan uppkomma men för hyresvärden.

c) Att hyresgästen dör.

I dylik händelse skall avtalet fortfarande vara gällande, men äga bödel ägarne (ej däremot borgenärer i urarvakonkurs efter hyresgästen) i sitt ställe sätta annan, vilken hyresvärden skäligen kan taga för god såsom hyresgäst.

Sätta bodelägarne, med eller utan hyresvärdens samtycke, i sitt ställe person, som uppfyller alla skäliga anspråk från hyresvärdens sida, träda bodelägarne helt och hållet ur rättsförhållandet till hyresvärden, och den av dem insatte personen koramer till hyresvärden i samma ställning, vari den avlidne hyresgästen i livstiden befunnit sig.

Vägrar hyresvärden utan skälig anledning samtycke till av bodelägarne gjord överlåtelse av hyreskontraktet, eller lämnar han ej inom en vecka, efter det framställning om dylikt samtycke gjordes, besked till bodelägarne, äga dessa, om de med anledning

* Hyresgästen träder följaktligen ej i något omedelbart rättsförhållande till den nye lägenhetsinnehavaren; det är fortfarande hyresgästen, som har att erlägga hyran, (det är han ensam, som ansvarar för hyresavtalets riktiga fullgörande i övrigt.494

härav vilja låta överlåtelsen återgå, uppsäga hyresavtalet och sedermera, i laga tid (se längre fram) avträda, lägenheten.

Genom förbehåll i hyresavtalet kan med laga verkan bestämmas, å ena, sidan, att avtalet skall vid hyresgästens död upphöra att gälla, och, å den andra, att dödsboet, när avtalet skall fortfarande gälla,, icke äger frigöra sig från avtalet (= träda helt helt och hållet ur rättsförhållandet till hyresvärden) genom att sätta annan i sitt ställe.

Bestämmelserna i förevarande moment torde komma till användning, huvudsakligen när lägenheten förhyrts för drivande av affär eller för industriellt ändavidi. I sådant fall är det nämligen ej ovanligt, att hyresgästen för lägenhetens ordnande till avsett ändamål gjort betydande kostnad, och även eljest är oftast det värde, affären såsom sådan representerar, betingat därav att den får fortfarande utövas i den lokal, där företaget kommit till stånd och utvecklats. Och i följd härav kan — om för stärb-husdelägarna möter hinder att själva fortsätta rörelsen — dennas överlåtande å annan i allmänhet icke med fördel ske, utan att samtidigt dispositionsrätten till den lägenhet, vari rörelsen bedrives, överflyttas.

Är lägenheten upplåten för hyresgastens livstid, och var han gift, när avtalet ingicks, njuter efter hans död hustrun avtalet till godo, så länge hon förbliver änka; går hon i nytt gifte, äger hyresvärden att uppsäga, avtalet.

Om således hyresvärd vill, att livstidshyra, upplåten åt gift man, allenast under hans livstid skall äga bestånd, måste hyresvärden härom göra särskilt förbehåll i hyresavtalet. (Jfr i detta sammanhang IST. J. A. 1881: 378.) ,

d) Att fastigheten göres till föremal för exekutiv åtgärd.

Därest, innan tid för tillträde av förhyrd lägenhet är inne, fastigheten utmätes, eller förordnande meddelas, att den, utan föregående utmätning, skall i den om utmätt fast egendom stadgade ordning försäljas, komma de för nämnda, båda fall angående arrendefastighet gällande bestämmelser (se sid. 409) att äga motsvarande tillämpning.

e) Att hyresvärden försätt es i konkurs.

Om så sker, innan tiden för tillträde av lägenheten är inne, skola de för dylikt fall angående arrendefastighet givna stadganden (se sid. 409) analogt tillämpas.

f) Att hyresgästen kommer i konkurstillstånd.

I dylikt fall äga borgenärerna uppsäga, avtalet; och skola beträffande deras ansvarighet för dess fullgörande tillämpas de för arrendators konkursbos ansvarig-het för arrendeavtalet gällande bestämmelser (se sid. 409—

411).495

Uen hyresgästens konkursborgenärer tillkommande uppsägningsrätten är ovillkorlig även så till vida, att den står borgenärerna öppen, så länge konkursen pågår.

Har ej, när konkursen inträffar, tillträde av lägenheten skett, har hyresgästen skyldighet att, om hyresvärden fordrar det, för avtalets fullgörande ställa säkerhet, ined vilken denne skäligen kan nöjas; sker det ej inom utgången av nästa dag, efter det säkerhet fordrades, äger hyresvärden uppsäga avtalet. Uppsägningsrätten förverkar emellertid, om hyresgästen efter utgången av nyssnämnda tid ställer säkerhet, som av hyresvärden antages, eller om hyresvärden låter hyresgästen utan att ställa säkerhet tillträda lägenheten.

Uppsäges avtalet av anledning, som nu sagts, äger hyresvärden rätt till skadestånd.

g) Att för hyresavtalet ställd säkerhet försämras.

Är för avtalets fullgörande ställd pant eller borgen, och försämras sedan säkerheten, har hyresgästen skyldighet att, på anf ordran, ställa ny säkerhet, med vilken hyresvärden skäligen kan nöjas. Gör han det ej inom en månad, blir hyresvärden berättigad att uppsäga hyresavtalet och erhåller skadestånd.

h) Att hyresrätten av hyresgästen förverkas.

Anledningarna härtill ävensom till hyresvärdens härå grundade rätt att uppsäga hyresavtalet äro — dock med undantag för rena bagateller och ursäktliga misstag — följ nåde:

a) Att hyresgästen dröjer med erläggande av hyra, som utgår i penningar, utöver två söckendagar efter förfallodagen eller, om lian på grund av avtalet skall utgöra arbete eller annan tjänst-barhet, undandrager sig att fullgöra vad sålunda åligger honom eller vid arbetets utförande visar tredska.

En betalningsfrist av två söckendagar, räknat från förfallodagen, har i lagen medgivits för att ställa ordentliga hyresgäster oberoende av tillfälligheter eller ursäktlig glömska. Räntefrihet åtnjutes naturligen ej under respittiden.

Sker rättelse i något i förevarande moment avsett förhållande, innan hyresvärden gjort bruk av sin rätt att uppsäga avtalet, äger hyresvärden ej sedan åberopa förhållandet såsom grund för hyresgästens skiljande från lägenheten.

fi) Att lägenheten nyttjas till annat ändamål än vid upplåtelsen förutsattes, och hyresgästen icke, på tillsägelse, vidtager rättelse.

I förevarande moment avsett förhållande föreligger exempelvis, om bostadslägenhet användes till affärslokal, eller i lägenhet, som förhyrts för drivande av handel, bedrives affärsrörelse av annan art. Detta gäller, även om varken hyresvärden^ själv eller lägenheten lider någon skada av ett dylikt, icke avsett49tf

begagnande, enär lägenheitsinnehavarens medhyresgäster äro berättigade påfordra, att lägenheten icke användes på ett sådant sätt, att därav för dem uppkommer men, som icke vid förhyrningen av deras egna lägenheter kunde förutsättas.

Om i det i förevarande moment först avsedda förhållandet rättelse sker, innan hyresvärden gjort bruk av sin rätt att uppsäga avtalet, äger hyresvärden ej sedan åberopa förhållandet såsom grund för hyresgästens skiljande från lägenheten.

y) Att utan hyresvärdens medgivande hyresgästen överlåter lägenheten till annan eller han däri inrymmer främmande personer under sådana omständigheter, att därav kan uppkomma men för hyresvärden, eller i fall av hyresgästens död i hans ställe sättes någon, vilken hyresvärden ej är pliktig att taga för god.

I förevarande moment avsett förhållande får dock ej av hyresvärden åberopas såsom grund för hyresgästens skiljande från lägenheten, med mindre hyresvärden uppsäger avtalet inom en månad efter erhållen kunskap om det ifrågavarande förhållandet.

è) Att lägenheten vanvårdas, eller hyresgästen eller någon, till vilken han överlåtit lägenheten, åsidosätter något av vad,, enligt förevarande lag,* skall vid lägenhetens begagnande iakttagas* eller brister i den tillsyn, nämnda lag ålägger hyresgäst,** och icke, på tillsägelse, rättelse sker.

Om rättelse verkställes, innan hyresvärden gjort bruk av sin uppsägningsrätt, får det förhållande, därå denna grundats, ej sedan av honom åberopas såsom skäl för hyresgästens skiljande från lägenheten.

e) Att i fall, där hyresgästen är lagligen pliktig att lämna hyresvärden eller annan tillträde till lägenheten,** sådant vägras, och hyresgästen ej kan visa giltig ursäkt.

Såsom sådan räknas exempelvis hyresgästens tillfälliga bortovaro från orten, eller hans tjänares av missförstånd tillkomna vägran att hålla lägenheten tillgänglig.

Sker rättelse i något i förevarande moment avsett missförhållande, innan hyresvärden gjort bruk av sin rätt att uppsäga avtalet, får det ifrågavarande missförhållandet ej sedan av honom åberopas såsom grund för hyresgästens skiljande från lägenheten.

£) Att hyresgästen, om avtalet utöver vad i denna lag är stadgat ålägger honom förpliktelse, vars fidlgörande måste anses vara för hyresvärden av synnerlig vikt, åsidosätter vad sålunda åligger honom.

Förpliktelser, varom här är fråga, pläga i synnerligen vidsträckt mån stadgas i de i städerna brukliga hyreskontrakten.

* Se sid. 488—492. ** Se sid, 491—492.497

Vid förpliktelsernas stadgande får emellertid godtycke icke äga rum; stadgandena måste antingen stå i överensstämmelse med vad, enligt ortens sed och allmänna uppfattning, kan anses höra till »sundhet, ordning och skick», eller ock uppbäras av något hyresvärdens särskilda, fullt berättigade intresse. Eljest medför, jämlikt förevarande lag, överträdelse av stadgandena ej hyresrättens förverkande, även om avtalet skulle innehålla bestämmelse härom. Har således t. ex. i hyreskontrakt stadgats förbud mot »hållande av hund» eller mot pianospelning efter Id. 9 på aftonen», föranleder överträdelse! härav icke hyresrättens förverkande, med mindre förbudet påkallats av något särskilt, fullt berättigat intresse (t. ex. stillheten i ett sjukhem).

Lösöreköp, som i hyreskontrakten ej sällan upptages såsom förverkande-skäl, utgör, enligt lagen, icke i och för sig sådant, men innefattar däremot särskild anledning för hyresvärden att få hyresgästen försatt i konkurs. Se K. L. § 2.

I förevarande moment avsett förhållande ,får ej av hyresvärden åberopas såsom grund för hyresgästens skiljande från lägenheten, med mindre hyresvärden uppsäger avtalet inom en månad efter erhållen kunskap om det ifrågavarande förhållandet.

TTppsäges! av någon i morn. a—£ omförmälda anledning hyresavtalet, äger hyresvärden rätt till skadestånd.

I hyreskontraktet förekommer stundom den bestämmelse, att om på grund av kontraktsbrott från hyresgästens sida avtalet i förtid uppsägesi, hyresgästen ändock skall vara pliktig att gälda hyran intill hyrestidens utgång. Om och i vad mån ett sådant förbehåll lagligen kan göras gällande, beror av, huruvida och på vilka villkor hyresvärden fått eller kunde hava fått lägenheten till annan uthyrd.

Genom förbehåll i hyresavtal får ej stadgas annan grund för hyresrättens förverkande än i morn. a —t, omförmäles; har sådant förbehåll skett, saknar det laga verkan.

Till »förbehåll», varom fråga är, räknas varje föreskrift, som varken innefattar vad, enligt ortens sed och allmänna uppfattning, kan anses höra, till »sundhet, ordning och skick», eller uppbäras av något hyresvärdens, särskilda, fullt berättigade intresse.

Beträffande härefter tidpunkten för hyresavtalets upphörande, gäller därom såsom allmän regel, att om hyrestiden är obestämd,* avtalet skall upphöra att gälla, efter det uppsägning å någondera sidan skett, samt att om någon viss uppsägningstid ej avtalats,** man har att skilja mellan följande fall:

* I motsatt fall upphör naturligtvis hyresavtalet i regel vid den bestämda hyrestidens sutgång av sig självt att vara gällande.

** I motsatt händelse skall naturligen den överenskomna uppsägningstiden i regel iakttagas.

Advokaten.

03498

a1) Att hyran beräknas för fjärdedels år eller längre tid. I dylikt fall skall lägenheten avträdas å den far dag, som inträffar näst efter tre månader från -uppsägningen.

fi1) Att hyran beräknas för månad.

I sådan händelse skall hyresgästen avflytta fjorton dagar efter uppsägningen, dock ej förr än å den dag, som genom sitt tal i månaden motsvarar den för lägenhetens tillträde bestämda dagen, eller, om motsvarande månadsdag ej finnes, å månadens sista dag.

y1) Att hyran beräknas för vecka.

I dylikt fall skall lägenheten avträdas tre dagar efter uppsägningen, dock ej förr än å den veckodag1, som motsvarar den för tillträdet bestämda dagen.

å1) Att hyran beräknas för kortare tid än vecka.

I sådan händelse skall hyresgästen avflytta dagen, efter det uppsägningen skedde.

Vad sålunda gäller angående uppsägningstid äger jämväl tilllämplighet å hyresavtal, som är ingånget för bestämd tid, där förbehåll skett om uppsägning, men viss uppsägningstid ej är avtalad.

Det sist sagda lärer omfatta jämväl det fall, att A uthyr till B en lägenhet på t. ex. tjugufem år, men med rätt för A eller B eller bådadera att, sedan tio år tilländagått, uppsäga avtalet, utan att dock uppsägningstiden bestämts i avtalet.

Nu anförda regler gälla för varje fall, då hyresavtal ingåtts för annan tid än hyresgästens livstid, och hyresvärd eller hyresgäst äger att häva hyresavtalet, samt uppsägning sker av annan anledning än som omnämnes i mom. a — 'C, 2 a, tredje stycket eller 2 b, fjärde, trettonde samt femtonde och sextonde styckena, dock att, om hyresgästen ej tillträtt lägenheten, när uppsägningen skedde, avtalet genast skall upphöra att gälla.

Avtalet upphör omedelbart, jämväl om det uppsäges av anledning, som omförmäles i morn. a—£, 2 a, tredje stycket eller 2 b, fjärde, trettonde samt femtonde och sextonde styckena.

Har lägenheten upplåtits för hyresgästens livstid, skall, när på grund av dennes eller hans änkas död avtalet upphör att gälla, lägenheten avträdas å den fardag, som infaller näst efter en månad från dödsfallet.

I detta sammanhang må slutligen nämnas, att vad, på sätt förut (sid. 415—416) nämnts, gäller om förordnande rörande verkställighet av domstols beslut, varigenom arrendator ålagts att avflytta, skall tillämpas även i fråga om beslut, varigenom hyresgäst förpliktas att avträda förhyrd lägenhet eller berättigas att tillträda sådan.499

6) Preskription av fordran på grund av Ity res förhållandet.

I fråga bärom gäller, att hyresvärd eller hyresgäst, som vill framställa fordringsanspråk på grund av hyresavtal, skall an-hängiggöra sin talan (ej blott tillkännagiva sitt anspråk) inom två år från det avtalet upphörde att gälla, vid äventyr att rätt till talan eljest går förlorad; dock att om ena kontrahenten i rätt tid anhängiggjort talan, medkontrahenten äger rätt till kvittning för fordran, som ej blivit sålunda bevakad.

Till y)fordringsanspråky), varom fråga är, räknas blott dylikt anspråk, som omedelbart grundas å hyresavtal. Har således t. ex. hyresgäst gjort sig skyldig till brottsligt förhållande, är hyresvärden för sitt anspråk på skadestånd därför icke inskränkt till den här ovan omförmälda preskriptionstiden.

Om fordran på grund av hyresavtal, enligt ifrågavarande regler, preskriberats, kan den ej ens kvittningsvis göras

gällande gent emot fordran, grundad å annat än hyresavtalet (t. ex å varuleverans).

7) Hyresvärdens retentionsrätt.

För hyra, som är förfallen till betalning eller som skall erläggas inom närmaste sex månader, äger hyresvärden att av hyresgästen tillhöriga lösören, som finnas inom fastigheten, kvarhålla så mycket, som svarar mot hans fordran, till dess hyresgästen gör rätt för sig* eller ställer säkerhet för fordringen; dock att ej sålunda får kvarhållas egendom, som, jämlikt utsökningslagens bestämmelser, skall från utmätning undantagas.

Ej heller får naturligen egendom kvarhållas, om på grund av bestämmelse i hyresavtal eller i förevarande lag (se sid. 495) säkerhet redan blivit ställd för avtalets fullgörande.

8) Upplåtelse av jord i samband ined hyresavtal.

Innefattar avtal, varigenom lägenhet uthyres, tillika upplåtelse av jord, att i förening med lägenheten nyttjas, skola dock å avtalet tillämpas bestämmelserna rörande hyra.

Här avsett avtal föreligger exempelvis, då på landet upplåtes så väl hus, avsett för bostad, verkstad, handelslokal eller dylikt, som ock ett omkringliggande, mindre jordområde.

Bestäm/melserna rörande hyra vinna tillämpning å förevarande slags avtal, allenast om byggnadens begagnande finnes hava varit det huvudsakliga ändamålet med avtalet. Även i sådant fall är emellertid icke uteslutet, att med avseende å den upplåtna jorden bestämmelserna angående hyresavtal kunna komma att i vissa avseenden jämkas. Särskilt i fråga om vidtagande av anordningar å marken synes hyresgästen även utan uttryckligt medgivande i hyresavtalet böra äg*a en större frihet, än som betträffande förhyrd byggnad i allmänhet tillkommer en hyresgäst.500

Till sist må erinras om lagarna av den 5 maj 1916 om medling i vissa liyrestvisiter m. m. samt de fr. o. m. år 1917 t. v. varje år förnyade lagarna mot oskälig hyresstegring, för vilka båda lagars inneliåll emellertid av utrymmesskäl icke kan här lämnas någon redogörelse.

Formulär till hyreskontrakt.*

Emellan undertecknade är denna dag träffat efterföljande av oss till alla delar godkända hyresavtal:

Jag,.., hyresvärd, uthyr härmed

till ....___ , hyresgäst,

på ..... års tid, från den .... 19 .... till den......... 19,......

i egendomen N:r ..... i kvarteret .... inom ..... roten

och .... församling med adress N:r ...... vid

....,. här i staden följande:

Till lägenheten höra: ... vindskontor (N:r ....), ... vedkällare (N:r . . .), ... matkällare (N:r ....),.. . vinkällare (N:r ....), samt . .. avträde (N:r .. .).

Den överenskomna hyressumman utgör för helt år

Kronor.., som med

.... kronor .... öre utan anfordran förskottsvis betalas sist å

söckendagen näst före Varje kvartals början till hyresvärden eller hans ombud.

Den förhyrda lägenheten är avsedd att användas till .... i den

mån och omfattning Vederbörande myndigheter medgiva att den förhyrda lokalen härtill får användas.

Hyresvärden förbinder sig att förmedelst centralvarmvattensledningarna och de i lägenheterna installerade anordningarna för centraluppvärmning tillhandahålla varmvatten och för lägenhetens uppvärmning erforderligt

värme.

För varmvatten och värme erlägger hyresgästen utöver hyresbelopp kvartalsvis i förskott, samtidigt med hyreslikviden, till hyresvärden eller hans ombud ett belopp av..

Detta belopp är fixerat med hänsyn till ett kokspris aV 1 kr. pr hektoliter hemkörd, okrossad koks.

Skulle kokspriset över- eller understiga förenämnda standardpris sker en motsvarande procentuell höjning eller sänkning av förenämnda kvartalsvis utgående ersättningssumma.

Som kokspris gäller det av Stockholms stads gasverk noterade för gasverkskoks den första i månaden före kvartalets början.

* Vi tillåta oss här intaga Stockholms Fastighetsägareförenings formulär C, till vilket förlagsrätten överlåtits på A.-B. Hasse W. Tullberg, Stockholm.501

Den förhyrda lägenheten tillträdes i det skick, vari den befinner sig denna dag, därest hyresvärden ej här nedan under »Särskilda bestämmelser» åtagit sig att före tillträdesdagen avhjälpa möjligen förekommande brister eller vidtaga reparations- eller omändringsarbeten, och äger hyresgästen, jämlikt detta avtal, ej rätt att på hyresvärdens bekostnad själv vidtaga åtgärder för möjliga bristers avhjälpande, ej heller att på grund av eventuell bristfällighet hos lägenheten eller annat hinder eller men i nyttjanderätten vare sig häva hyresavtalet före hyrestidens utgång eller av hyresvärden erhålla hyresnedsättning eller skadestånd, allt så framt hyresvärden ej brister i fullgörandet av vad han enligt ovannämnda särskilda bestämmelser må hava åtagit sig.

Hyresgästen ikläder sig följande förpliktelser: att såväl vårda och aktsamt begagna såväl den förhyrda lägenheten med vad därtill hör som andra delar av egendomen, i vilket avseende till efterrättelse länder bland annat, att parkett- och fernissade golv skola väl skötas och icke få skuras, ävensom att vanliga golv ej få, utan särskilt tillstånd, förses med å desamma klistrad korkmatta; att, om 'skada tim ar eller brist yppas å lägenheten, och ej skadan eller bristen är av beskaffenhet, att med dess avhjälpande kan utan äventyr anstå, därom utan dröjsmål underrätta hyresvärden; att, då lägenheten är ledig till uthyrning, låta den förevisas minst två timmar varje söckendagl å tiden mellan kl. 10 f. m. och kl. 3 e. m.; att icke utan särskilt tillstånd verkställa skyltning genom anslag eller annorledes å husets ytterväggar, i förstuga eller i trappuppgång; att icke i lägenheten anställa offentlig auktion eller inom densamma utföra något för andra inom egendomen boende särskilt störande arbete; att icke lämna husporten ostängd emellan kl. 10 på aftonen och kl. 6 på morgonen; att icke lämna dorr till vind eller källare olåst; att hålla källarglugg stängd vintertid; ,att icke lämna vattenkran öppen, även om vattnet är avstängt; att iakttaga sparsamhet vid varmvattensförbrukningen och icke låta kranar lämnas rinnande i onödan, varvid särskilt bör tillses att icke diskning och tvätt verkställes i rinnande vatten utan i för ändamålet ifyllda kärl; att icke hålla dorr till förstuga öppen för ventilering eller för avlägsnande av matos; att icke verkställa piskning av möbler, mattor eller sängkläder på annan tid än emellan kil 9 f. m. och 2 e. m. samt att icke utföra sådant arbete i förstugor eller trappor; att, om hyresgästen tillåtes hysa djur, tillse, .att de ej osnygga, göra ofog eller föra oljud inom egendomen; att, i tur med övriga hyresgäster i samma förstuga, låta dagligen sopa och damma samt minst en gång i varje vecka skura till lägenheten hörande förstuga och trappuppgång, oavsett om lägenheten av hyresgästen bebos eller ej; att under kall årstid hålla lägenheten uppvärmd såväl till förekommande av frostskada å gas-, vatten-och avloppsledningar, som med hänsyn till närmast över och under boende; att ej under den kalla årstiden avstänga värmeelement, så att söndersprängning till följd av frysning kan uppkomma, i vilket fall hyresgästen bliver ansvarig för all uppkommen skada; att icke i kakelugn elda.så häftigt, att den därigenom tager skada; att icke hindra sotning inom lägenheten; att icke belamra gården eller vinds- eller, källargångar med skräp eller502

annat; att noga tillse att avlopp i kök, badL och toilettrum ej bliva tilltäppta och genast låta anmäla om tappkranar visa sig otäta; att rätta sig efter de föreskrifter, hyresvärden eller hans ombud lämnar i och för upprätthållande av god ordning inom egendomen; att i övrigt föra sådant leverne, att ej god ordning störes eller otrevnad för andra inom egendomen boende eller fara för egendomens bestånd vållas; att hålla noggrann vård däröver, att vad

sålunda åligger hyresgästen själv iakttages jämväl av hans gäster och av dem som höra till hans husfolk eller i ett eller annat avseende gå hans ärenden; att låta bättra, laga och återställa vad som under hyrestiden genom hyresgästens vållande eller genom åtgärder, som hyresgästen beordrat, skadas eller förfares inom den förhyrda lägenheten eller eljest inom egendomen; ,att vid avflyttningen lämna ifrån sig lägenheten med vad därtill hör i sådant skick, varuti den, därest hyresgästen noggrant uppfyllt de förpliktelser honom såsom hyresgäst åligga, då bör befinna sig, varuti innefattas, att hyresgästen är skyldig ersätta förkomna nycklar, sönderslagna fönsterrutor o. dyl.; samt att, då avflyttningen sker, lämna lägenheten väl rengjord.

Hyresrätten vare förverkad och hyresvärden förty berättigad rppsäga avtalet att genast upphöra:

1. om hyresgästen dröjer med erläggande av hyra utöver två söckendagar

efter förfallodagen;

2. om lägenheten nyttjas till annat ändamål, än vid upplåtelsen förutsattes,

ioch hyresgästen icke på tillsägelse vidtager rättelse;

3. om hyresgästen åt annan upplåter lägenheten eller del därav utan

hyresvärdens medgivande, eller om delägare i boet efter avliden hyresgäst överlåter lägenheten till någon, vilken hyresvärden ej är pliktig taga för god såsom hyresgäst;

4. om lägenheten vanvårdas, eller om hyresgästen, eller, där lägenheten

eller del därav upplåtits åt annan, denne åsidosätter något av vad jämlikt här ovan angivna, hyresgästen åliggande förpliktelser bkall vid lägenhetens innehavande iakttagas, och icke på tillsägelse rättelse sker;

5. om hyresgästen, utan att kunna visa giltig ursäkt, vare sig förvägrar

hyresvärden eller annan tillträde till lägenheten för utövande av nödig tillsyn eller för utförande av förbättringsarbete, som ej utan ska,dä kan uppskjutas, eller, då lägenheten är ledig till uthyrning, vägrar låta den förevisas å ovannämnda, oss emellan såsom lämplig överenskomna tid.

Hyresgästen är skyldig att omedelbart utgiva ersättning för all den skada, som kan hyresvärden tillskyndas genom uraktlåtenhet från hyresgästens sida att fullgöra sina skyldigheter som hyresgäst, och åligger det förty hyresgästen, att jämväl i de fall, då hyresvärden begagnat sig av sin rätt att till omedelbart upphörande uppsäga hyresavtalet, erlägga hyra för hela återstående hyrestiden. - •

Tillfälliga avbrott i ledningar för värme, belysning, vatten och avlopp berättiga ej till ersättning, och fritager sig husägaren från skyldighet att503

ersätta å hyresgästen tillhörig egendom uppkommen skada, förorsakad av å förenämnda ledningar uppkomna bristfälligheter.

In- och utflyttning verkställes på sådant sätt, att halva lägenheten lämnas tillgänglig kl. 12 ä dagen närmast före fardag och återstående hälften senast kl. 12. å /dagen (närmast efter fardag. Avflyttande hyresgästs försummelse att i tid utrymma lägenheten medför ej för den tillträdande rätt gent emot hyresvärden till avkortning jå hyran, skadestånd eller avtalets hävande.

Detta kontrakt får icke utan särskilt medgivande intecknas.

Särskilda bestämmelser.

Uppsägning av detta kontrakt skall ske minst......... månader före

avtalade hyrestidens utgång; i annat fall är kontraktet förlängt på ett är för varje gång.

Förestående kontrakt har blivit upprättat i tvenne likalydande originalexemplar, av vilka vi vardera tagit ett.

Stockholm den.................................. 19.....

Hyresvärd. Hyresgäst.

Nuvarande adress:........................

På grund av denna dag skedd uppsägning upphör kontraktet att gälla

från och med den ....

Stockholm den .... 10..... 504

Om tomträtt och vattenfallsrätt.

Med tomträtt menas en med besittning förenad nyttjanderätt s-upplåtelse, som i viss lagstadgad ordning gjorts av kronan, kommun eller municipalsamhälle samt väsentligen har till omedelbart föremål sådant inom fastställd plan för bebyggande (stadsplan) beläget område, som vid tomtindelning blivit såsom självständig tomt avskilt.*

Anledningen till tomträttens införlivande med vår lagstiftning är huvudsakligen, att i en del större samhällen byggnadsverksamheten på senare tider icke kunnat hålla jämna steg med befolkningens tillväxt, varav särskilt de obemedlade klasserna samt framför allt kroppsarbetareklasseii blivit lidande, samt att man såsom ett verksamt botemedel häremot tänkt sig, att staten och kommunerna, som på förevarande område hade en betydelsefull uppgift att fylla, befordrade byggnadsverksamheten genom att för densamma på sin mark upplåta områden, därvid emellertid äganderätten till dessa borde kvarbliva hos uppl åt aren, som såmedelst undginge förlust genom den värdestegring å områdena, som småningom inträdde och vars bevarande åt upplåtaren vore för honom önskvärd, så framt han ej vid framdeles till äventyrs uppkommet behov arv upplåtet område för något allmänt ändamål skulle nödgas underkasta sig dryga uppoffringar för att åter komma i besittning av detsamma. För att tomträttsupplåtelse må för den enskilde i möjligaste mån ställa sig fördelaktig, har åt upplåtelsen i lagen givits en form, varigenom upplåtelsens ekonomiska värde för den enskilde blir i sig avsevärt och dessutom kan av honom användas såsom underpant, d. v. s. till belåning för byggnadsändamål.

I fråga om. tomträtt är vidare att märka:

1 ro) T omtr ätt supplåt eisen.

Denna skall ske skriftligen och med vittnen samt uttryckligen angiva, att upplåtelsen avser tomträtt.

Överlåtes tomträtt, skall även avtalet därom upprättas skriftligen och med vittnen.

Vidare skall upplåtelsen göras för viss tid av minst tjugusex och högst hundra år, varförutom gäller, att till säkerhet för den upplåtna tomträttens bestånd inskrivning av densamma kan erhållas enligt bestämmelserna i lagen om inskrivning av tomträtt m. m. den 14 juni 1907. Dylik inskrivning medför i huvudsak samma verkan som ny Uj ander ätts inteckning (se längre fram).

* I texten omförmäld upplåtelse får ske jämväl av tomt, tillhörande fi ti ei ko ini miss eller annan stiftelse, där Konungen för särskilt fall finner skäligt att sådant medgiva.505

Sedan inskrivningen verkställts, kommer byggnad, stängsel eller annan för stadigvarande bruk avsedd anläggning, som finnes å tomten, att, oberoende av äganderätten till föremålet i fråga, såsom tilbehör hänföras till tomträtten.

En ytterligare verkan av inskrivningen är, att i fall av tomträttens övergång" från en person till en annan nye toniträttsha-varen kan erhålla inskrivning av sitt fång enligt bestämmelserna i förenämnda lag, vilken inskrivning motsvarar lagfarten vid fång till fast egendom, utan att dock såsom denna vara ovillkorligen föreskriven.

Slutligen medför inskrivningen möjlighet att, enligt bestämmelserna i lagen om inteckning i tomträtt ni. m. den 14 juni 1907, få tomträtten intecknad för fordran,* vilken åtgärd för borgenären medför panträtt i tomträtten ined vad därtill hör. Verkan av denna panträtt består, bland annat, däri, att om vid tomtens återgång till tomtägaren denne, enligt tomträttsavtalet, är pliktig att gälda lösen för byggnad eller annat, som finnes å tomten, eller att utgiva ersättning för mistning av nyttjanderätten, sådan lösen eller ersättning ej får utgivas till tomträtts-havaren,

utan skall nedsättas hos överexekutor, som har att kungöra, det inteckningshavarne och lagligen fördela beloppet. Anser inteckningshavare, som ej fått sin fordran till fullo betäckt, att löse-skillingen eller ersättningen icke blivit bestämd i enlighet med avtalet, äger han med tomtägaren tvista, om löseskillingens eller ersättningens belopp.

Har i avtal, varigenom tomträtt upplåtits, skett ändring eller tillägg, skall sådant anmärkas i det hos rätten i tomträtt sä ren-den förda protokollet. Är inteckning förut sökt eller meddelad i tomträtten, får anteckning om ändringen eller tillägget ej ske, med mindre inteckningshavaren medgivit ändringen eller tillägget, till bevis varom inteckningshaiidlingeii skall uppvisas för rätten, som förser handlingen med anteckning av enahanda innehåll med den i protokollet verkställda.

2:o) Tomträttens juridiska, natur.

Tomträtten är att räkna som lös egendom, men har sådant oaktat i vissa hänsenden av lagen likställts med fastighet. Detta har skett huvudsakligen genom bestämmelsen, att vad i utsökningslagen och konkurslagen är stadgat angående fast egendom och inteckning däri skall äga motsvarande tillämpning i fråga om tomträtt och däri meddelad inteckning.

Nu framställda regler angående tomträtten gälla, förutom vad angår tiden för nyttjanderättens bestånd, i tillämpliga delar även för s. k. vattenfallsrätt, eller en med besittning förenad nytt-j ander ättsupplåtelse, som i viss lagstadgad ordning gjorts av

* Ej däremot för av tomträttshavaren till äventyrs gjord nyttjande-up p ljå t e lse.

Advokaten. 64506

kronan samt väsentligen har till omedelbart föremal vattenfall med eller titan utmäl.

Beträffaride vätte nfallsrätt hava, dessutom vissa särskilda stadganden meddelats, för vilka nu skall närmare redogöras.

Vattenfali, som äges av kronan, får med eller utan utmål av kronan tillhörig mark för viss tid upplåtas under vattenfallsrätt.

Vill kronan upplåta sådan rätt, skall vid lantmäteriförrättning, som efter vederbörligt förordnande hålles, det område, upplåtelsen avser, noggrant angivas, med utsättande av vattenfallets gränser ovan och nedan samt storlek, läge och. g;ränser för utmål, om sådant upplåtes, och skall i enlighet härmed området utstakas och kartläggas.

I handling, varigenom vattenfallsrätt uplåtes, skall det område, upplåtelsen avser, angivas medelst hänvisning till protokoll och karta, vid hintiiiäteriförrättning, som här ovan omförmäles.

Yppas, efter det vattenfallsrätt upplåtits, för nyttjanderätts-havaren behov av utvidgat område, äger kronan, om det erforderliga området blivit så angivet, utstakat och kartlagt, som här ovan omförmäles, att i den ordning, som för upplåtelse av vattenfallsrätt är föreskriven, med nyttjanderättshavaren sluta avtal, varigenom vattenfailsrätten utsträckes till att gälla sagda område.

Har avtal, som nu nämnts, slutits, skall, på ansökan av nyttjanderättshavaren, anteckning därom i rättens protokoll göras under enahanda villkor och i samma ordning, som för inskrivning' av vattenfallsrätt stadgafs.. Är inteckning* förut sökt eller meddelad i vattenfallsrätten, får ovannämnda, anteckning ej ske, med mindre inteckningshandlingen för rätten uppvisas; och skall Ii andlingen förses med anteckning av samma innehåll som den i protokollet, verkställda,.

Formulär till överlåtelsehandling angående tomträtt.*

K ö p e b r e v.

Härmed försäljer undertecknad till fröken Hilda Albertina Andersson tomträtten till tomten litt. t inom kvarteret n:o 37 på Enskede i Brännkyrka församling jämte tillbehör för en köpeskilling av femtusen femhundra (5,500)

kronor, och som köpeskillingen till fullo guldits, varder densamma härmed kvitterad.

Stockholm den 1 juli 1916.

Olof Larsson. Bevittnas: S. Lundberg. M. Nilsson.

* Något formulär till tom trätts upplåtelse har ej ansetts böra här intagas, då upplåtelsen i regel avfattas å tryckt blankett av synnerligen vidlyftigt innehåll.507

Formulär till inteckningsrevers angående tomträtt.

Till innehavaren betalar jag tre månader efter uppsägning sexhundra (600) kronor jämte sex procent årlig ränta därå, tills full betalning sker, vilken ränta skall halvårsvis den 1 januari !och den 1 juli erläg-gas; -och' medgiver jag till säkerhet för detta skuldebrevs innehåll inteckning i min tomträtt till tomten litt. t, kvarteret n:o 37 inom Enskede i Brännkyrka församling.

Stockholm den 1 juli 1916.

Säger kr. 600: ~. Hilda Albertina Andersson.

' Egenhändiga namnteckningen bevittna:

M. Nilsson. S, Lundberg.

Om servitutsrätt.

(Lag den 14 juni 1907 om ser vi tu t.)

Med servitut menas huvudsakligen en inskränkning i äganderätten til en fastighet till förmån för annan fast egendom.*

Den förra av dessa fastigheter benämnes den tjänande, den senare kallas den härskande fastigheten.

Servitutsbegreppet hämtar sitt innehåll från den uppgift, servitutet är avsett att fylla. Servitutet i sin egentliga betydelse — det s. k. real servitutet — skall utjämna de med fastigheternas rättsliga särskiljande förenade olägenheter, det skall komplettera den ena fastighetens användbarhet genom att med densamma på det sätt förbinda en annan, att visserligen dennas individualitet upprätthålles, men den dock i viss utsträckning får tjäna den andra. Såvitt ett dylikt behov är i den ena fastighetens förhållanden grundat, kan det på denna, väg ses till godo. De förhållanden, vilka sålunda betinga servitutets uppkomst och utsträckning, äro i grunden konstanta, om än utvecklingen för med sig att för fastigheters användning tillkomma nya ändamål och en ändrad uppfattning skapar nya behov, som genom servitutsför-lrållande kunna betjänas.

Den inskränkning i äganderätten till en fastighet, som servitutet innebär, kan vara av positiv eller negativ art, och i anledning härav skiljer man mellan positiva och negativa servituter.

* Servitut kan upprättas även till förmån för gruva. Har så skett, komma de i texten framställda reglerna till användning a servitutsför-hå 11 an det. 507

Formulär till inteckningsrevers angående tomträtt.

Till innehavaren betalar jag tre månader efter uppsägning sexhundra (600) kronor jämte sex procent årlig ränta därå, tills full betalning sker, vilken ränta skall halvårsvis den 1 januari !och den 1 juli erläg-gas; -och' medgiver jag till säkerhet för detta skuldebrevs innehåll inteckning i min tomträtt till tomten litt. t, kvarteret n:o 37 inom Enskede i Brännkyrka församling.

Stockholm den 1 juli 1916.

Säger kr. 600: ~. Hilda Albertina Andersson.

' Egenhändiga namnteckningen bevittna:

M. Nilsson. S, Lundberg.

Om servitutsrätt.

(Lag den 14 juni 1907 om ser vi tu t.)

Med servitut menas huvudsakligen en inskränkning i äganderätten til en fastighet till förmån för annan fast egendom.*

Den förra av dessa fastigheter benämnes den tjänande, den senare kallas den härskande fastigheten.

Servitutsbegreppet hämtar sitt innehåll från den uppgift, servitutet är avsett att fylla. Servitutet i sin egentliga betydelse — det s. k. real servitutet — skall utjämna de med fastigheternas rättsliga särskiljande förenade olägenheter, det skall komplettera den ena fastighetens användbarhet genom att med densamma på det sätt förbinda en annan, att visserligen dennas individualitet upprätthålles, men den dock i viss utsträckning får tjäna den andra. Såvitt ett dylikt behov är i den ena fastighetens förhållanden grundat, kan det på denna, väg ses till godo. De förhållanden, vilka sålunda betinga servitutets uppkomst och utsträckning, äro i grunden konstanta, om än utvecklingen för med sig att för fastigheters användning tillkomma nya ändamål och en ändrad uppfattning skapar nya behov, som genom servitutsför-lrållande kunna betjänas.

Den inskränkning i äganderätten till en fastighet, som servitutet innebär, kan vara av positiv eller negativ art, och i anledning härav skiljer man mellan positiva och negativa servituter.

* Servitut kan upprättas även till förmån för gruva. Har så skett, komma de i texten framställda reglerna till användning a servitutsför-hå 11 an det.508

Ett positivt servitut föreligger, då den tjänande fastighetens nyttighet er för den liärskande fastighetens behov tagas i anspråk; ett negativt servitut åter är för handen, då ett visst begagnande av den tjänande fastighet en, en viss utövning av äganderätten därtill skall i den härskande fastighetens intresse underlåtas.**'

Vare sig ett servitut är av positiv eller negativ art, vilar det icke på en person, utan på en fastighet. Detta innebär, att denna såsom sådan skall tjäna en annan fastighets intressen. Närmast är det därför de av naturen själv givna förhållandena, vilka bestämma servitutets innehåll och begränsning, ander det tillfälliga anordningar, som med fastigheten, vidtagits, icke kunna tjäna till underlag för en servitutsrätt. Är emellertid en dylik anordning med fastigheten så förenad, att den övergått till att vara en verklig beståndsdel av fastigheten, kan den också ingå såsom bestämmande vid upprättande av ett servitutsförhallande. De vanliga byggnadsservituten äro därpå exempel. Ii ätt att hämta vatten å annans fastighet kan bliva föremål för ett servitut, ej endast när fråga är om en naturlig, utan också om en anlagd damm, men däremot icke när rättigheten avser att från en till den ena fastigheten indragen rörledning avleda vatten till en annan. (Jfr N. J. A. 18U9: 540.) (Jränsen mellan vad som kan under ett servitutsförhallande inrymmas och vad som endast kan bliva ett förhållande av 'personlig rätt och förpliktelse kan ej i förevarande hänseende skarpt uppdragas.

Servitutet gäller till förman för en fastighet. Detta innebär, att under en servitutsrätt ej kunna inrymmas andra befogenheter än som äro anpassade efter denna fastighets behov; särskilda ägares subjektiva, intressen och önskningar kunna icke på denna väg ses till godo. Det är fastigheten såsom sådan servitutet skall tjäna. (Jfr N. J. A. 1893: 363.) Vilka intressen äro av denna sakliga natur, vilka icke, är det omöjligt att genom fasta regler utmärka. Här visar för övrigt utvecklingen och den därmed ändrade uppfattningen sin betydelse. Att den förmån, som genom servitutet avses att bereda fastigheten, skall vara av ekonomisk art, är ingalunda nödvändigt; särskilt nutidens uppfattning tillerkänner berättigande åt en mängd intressen, vilka icke kunna omedelbart efter penningar mätas. De s. k. v illa servitut en äro därpå exempel. (Jfr JN\ J. A. 1892:279; 1901:517.) Under vissa förhållanden kan ett avtal om servitut äga ett berättigande, vilket man under andra måste frånkänna det. Ett avtal, varigenom i syfte att utesluta konkurrens upprättande av en fabrik eller handelsrörelse å en fastighet förbjudes, grundar icke något servitut. (Jfr N. J. A. 1886:517.) Under andra förhållanden — då därmed avses att avvända den störande inverkan, som fa~

** Intet hinder finnes naturligtvis för att vid ett och samma servitutsförhallande den tjänande fastigheten kan vara på 'båda dessa sätt förpliktad.509

briken eller rörelsen skulle utöva, å närboende — faller däremot samma inskränkning i en fastighetsägares handlingsfrihet naturligt under servitutsbegreppet . (Jfr N. J. A. 1895: 434; 1902: 431; 1903:249.) Att det intresse, som av servitutsrätten skall uppbäras, måste äga en viss grad av allmängiltighet, och att åt godtycket icke under denna form får beredas rättsskydd, är en inskränkning, som gäller icke endast för detta rättsområde. Åt domstolarnas prövning måste alltid i förevarande hänseende lämnas vidsträckt utrymme.

Servitutsrättens utövning är rent personlig, det är den härskande fastighet.es ägare såsom sådan, vilken den tillkommer. Uppenbart är emellertid, att samma befogenhet, vilken sålunda kan tilläggas en fastighetsägare såsom sådan, rätt sligen kan tillförsäkras, en viss person och icke behöver vara bunden vid äganderätten till en fastighet. Efter romerskt föredöme upptaga därför främmande lagstiftningar vid sidan av realservitutet också ett personalservitut, innebärande rätt för en viss person att såsom Vid realservitut taga en fastighet i anspråk. För svensk rättsuppfattning är denna servitutsform helt och hållet främmande. En dylik personlig' befogenhet, svarande mot det positiva servi-tutet, hänföres, enlig svensk rätt, under det allmänna begreppet nyttjanderätt, åt en sådan kan genom inteckning beredas sak-rättsligt skydd.* Däremot kan icke under denna rättskategori föras vad som skulle motsvara det negativa servitutet, eller skyldighet för en fastighetsägare att i en annan persons intresse underlåta en viss utövning av sin äganderätt. Därav följer visserligen icke, att ett avtal av sådant innehåll skulle sakna all giltighet, men det rättsförhållande, som därav uppkommer, är och förblir ett rent personligt utan det sakrättsliga skydd, som åt servitutet liksom åt nyttjande rätten kan genom inteckning beredas. (Jfr K, J. A. 1901: 134.) Och detta är även i sin ordning. Yid det negativa realservitutet giver den härskande fastighetens behov åt rättigheten dess innehåll och därmed också en begränsning, som vid dess överflyttande till det rent personliga området skulle saknas, men som icke kan umbäras, om man vill förläna förhållandet den grad av orubblighet, som med det sakrättsliga skyddet alltid är förenad.

Det ligger i servitut et sf erhållandet s natur, att det samband, som upprättas mellan den härskande och den tjänande fastigheten, gäller all framtid eller så länge den förras behov och den senares möjlighet att tillgodose behovet kvarstår. Emellertid synes ej möta hinder att genom uttrycklig bestämmelse inskränka servitutets giltighet till viss tid eller göra dess fortvaro beroende av villkor.

* D. ä. skydd gent emot annan än medkontrahen†en.510

Med servitutets egenskap att utgöra en bestående komplettering av en fastighet genom en annan överensstämmer, att detta samband icke får upprättas mellan andra fastigheter än dem, som befinnas i ett visst grannskapsförhållande till varandra. Att de omedelbart angränsa varandra är visserligen icke nödvändigt, men ju längre avståndet mellan dem är, desto svårare är det att för deras förbindande kunna åberopa den naturliga samhörighet, utan vilken deras sammanbindande under servitutets form icke får ske.

Såsom exempel på vad ett servitut kan avse nämner lagen »*väg, vattens ledning och uppdämning, ledning för överförande av kraft, skogsfång, mulbete, torv-, ler- och grustäkt, utsikt och fönster*».

De närmare reglerna rörande servitut torde lämpligen kunna framställas i följande avdelningar:

1) *Servitutets uppkomst.* Ett servitut kan uppkomma:

a) *Genom avtal*.

Viss form för dylikt avtal finnes ej i lag föreskriven, men för att avtalet skall vinna giltighet gent emot tredje man erfordras i regel, att det upprättas skriftligt, samt att det intecknas.

Under servitutsavtal får innefattas även förpliktelse för den tjänande fastighetens ägare att underhålla väg, byggnad eller inrättning, som för servitutsrättens utövande å den tjänande fastigheten kan erfordras. Att sålunda överflytta underhållet från den härskande till den tjänande fastighetens ägare kan stundom vara ägnat att medföra väsentliga praktiska fördelar. Uppenbart är, att om servitutsavtalet icke innehåller någon bestämmelse härom, någon underhållsskyldighet icke åligger den tjänande fastighetens ägare.

För det fall att genom servitutsavtalet den härskande fastighetens ägare ålagts en viss underhållsskyldighet finnes i förevarande lag icke bestämmelse angående den befogenhet, som med avseende å denna skyldighets fullgörande må tillkomma den tjänande fastighetens ägare. Att för servitutsrättens fortfarande utövning fullgörandet av nämnda skyldighet utgör förutsättning, och att därför vid uteblivet fullgörande rättigheten icke kan tagas i anspråk, följer av allmänna rättsgrunder, men i övrigt utgör ett dylikt åtagande något från servitutsavtalet skilt och synes icke skäligen kunna med detsamma likställas.

b) *Genom urminnes hävd*. (J. B. 15: 1) och

c) *I samhand med laga skifte eller ägostyckning*. (Skiftesstadgan den 9 november 1866 § 81. Lag d. 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring § 11.)511

d) Genom testamente.

Ingenting finnes nämligen, som hindrar en person, som äger en fastighet, att på testamentarisk väg inrymma servitut i densamma.

2) Servitutshavarens rätts ställning gent emot ny ägare till den tjänande fastigheten.

I fråga härom äga de beträffande nyttjanderättshavare förut (se sid. 386—387) framställda reglerna motsvarande tillämpning ; dock att servitut, som uppkommit vid laga skifte eller vid ägostyckning eller före den 1 jalinari 1876 genom avtal eller urminnes hävd tillkommit, icke för sitt fortbestånd äro underkastade villkoret av inteckning.

3) Servitutets utövning.

Servitutsrätten är given för att i ett visst avsende komplettera, en fastighet genom att låta en annan tjäna dess intresse. Så långt detta intresse fordrar, må inom de av servitutsförhållandet dragna gränserna denna fastighet tagas i anspråk; därutöver icke. Onödigtvis får dess intressen icke uppoffras. Åt denna allmänna grundsats har lagen givit uttryck genom stadgandet, att servitutshavaren vid servitutets begagnande skall förfara på sådant sätt, att den tjänande fastigheten icke därigenom mer än nödigt är betungas. Att den inskränkning i den servitutsberättigades frihet, här stadgas, icke gäller själva rättigheten, utan endast sättet för dess utövning, framgår av stadgandets avfattning. Av stadgandet kan följaktlign ej härledas rätt för den tjänande fastighetens ägare att i något hänseende påkalla förändring av själva servitutsrätten. Så som servitut et är lagt å hans fastighet, är det orubbligt. Är i servitutsavtalet läget för en väg bestämd, är rät en till grustäkt fäst vid ett visst grustag, skall den utövas där och icke annorstädes; lika litet som den servitutsberrättigade kan gå utom det sålunda givna området, lika litet kan den tjänande fastighetens ägare fordra, att så sker. Att den ene eller andre kan påvisa, att därigenom fördel skulle kunna honom utan den andres förfång beredas, är utan betydelse. Servitutsförhållandet är oföränderligt; endast när båda intressenterna enas om en förändring, kan en sådan genomföras.

Här framträder emellertid behovet att trots saknaden av tidsbegränsning i servitutsrätten icke lämna utan beaktande den förändrade inverkan, tiden i mänskliga förhållanden alltid utövar. Trycket av servitutsbördan kan under ändrade förhållanden bliva ett helt annat än det var, när bördan lades å fastigheten. Skall icke servitutet verka förlamande på utvecklingen och sålunda bliva till skada även för det allmänna, måste utväg finnas att anpassa servitutet efter de ändrade förhållandena. Med anledning härav har stadgats^ att om, sedan visst ställe bestämts för servi-512

tuis begagnande, servitutet till följd av ändrade förhållanden kommer att medföra märkligt men vid bruket av den tjänande fastigheten, samt därutinnan kan genom servitutet,s förflyttning" till annat ställe å fastigheten heredas fördel utan förfång- för den härskande fastigheten, så kan domstolen, om den tjänande fastighetens ägare så yrkar, förordna om förflyttning- av servitutet.* Härjämte har föreskrivits, att den tjänande fastighetens ägare skall gälda kostnaden för förflyttningen jämte gottgörelse för vederpartens rättegångsutgifter vid underrätten.*

Om servitutet icke är rättsligen fäst vid visst ställe av den tjänande fastigheten, utan dess lokalisering är endast faktisk, har fastighetens ägare en längre gående rätt att fordra dess förflyttning, än när stället är genom

servitutsförhållandet självt bestämt, men å andra sidan är en förflyttning, som i dylikt fall sker, icke definitiv, enär stället kan i den härskande fastighetens intresse åter förändras. Skulle servitutsavtalet uttryckligen medgiva servitutsrättens utövande var helst den härskande fastighetens ägare finner för gott, måste för begränsning av valrätten kunna åberopas, att dess utövande på något visst sätt skulle medföra märkligt men vid den tjänande fastighetens bruk.

Angående förflyttning av servitut i sammanhang med laga skifte samt servituts utbrytning** i vissa fall, se Skiftesstadgan §§ 81, 6, 76 o. 77.

Sker styckning av den härskande fastigheten, är sådant utan inverkan på servitutsf örhållandet; avsåg servitutsrätten endast visst område av fastigheten, kan naturligtvis rättigheten utövas allenast av ägare av den utstyckade del, vari sådant område ingår. Var servitutsrätten icke på detta sätt inskränkt, tillkommer den därefter en var av de nya fastigheternas ägare. Att sålunda tungan av servitutet måhända kommer att faktiskt ökas, kan icke inverka till inskränkning i själva rätten; utöver det mått, vartill denna i och för sig må vara begränsad, kan den icke heller efter delningen sträckas, (Jfr N. J. A. 1897:563; 1902:523; 1903: 535.)

Är det åter den tjänande fastigheten, som styckas, kan i vissa fall utbrytning av servitutet ske i enlighet med därom i skiftes-stadgan meddelade bestämmelser. Där sådan icke äger rum, vilar servitutet fortfarande å de särskilda delarna så, som det förut belastade det hela. Avsåg servitutet allenast visst område av den tjänande fastigheten, är dess utövning naturligtvis inskränkt till dem av de nya fastigheterna, i vilka sådant område ingår. De övriga bliva dock ej definitivt befriade från servitutet och kunna

* Ifrågavarande stadgande skall lända till efterrättelse, jämväl i fall annat förbehåll vid upplåtelsen träffats.

** Att ett servitut utbytes innebär att en viss del av den tjänande' fastighetens mark lägges till den härskande fastighetens område.513

således ej utan vidare frigöras från inteckning, som för servitutet meddelats i den ostyckade fastigheten. Dylik inteckning avser nämligen, bland annat, att göra den intecknade fastigheten till ekonomiskt underlag för den ifrågavarande servitutsrätten.

4) Servitutets upphörande. Anledningarna härtill äro huvudsakligen:

a) Att den härskande fastigheten eller den del av den tjänande, på vilken servitutet vilar, förstöres.

Om emellertid ägaren av den tjänande fastigheten själv är skuld till, att utövningen av servitutet omöjliggöres, så torde han böra underkasta sig ett nytt servitut i stället för det gamla av samma slag, och om ett återställande av servitutet i andra fall låter sig göra på servitutshavarens bekostnad, så torde den tjänande fastighetens ägare hava skyldighet att tåla detta såvida han ej därigenom betungas i högre grad än förut.

b) Att i fall av ointecknad servitutsrätt båda fastigheterna komma i samma hand.

Den större rätten, eller äganderätten, innesluter nämligen i sig den mindre, eller servitutsrätten.

c) Att servitutsrätten vid exekutiv auktion å den tjänande fastigheten går förlorad.

Oberörda av dylik försäljning bliva dock, såsom förut nämnts servitutet, som uppkommit vid laga skifte eller vid ägostyckning eller före den 1 januari 1876 genom avtal eller urminnes hävd tillkommit.

d) Att den härskande fastigheten icke vidare kan draga nytta av servitutet.

I sådant hänseende stadgar lagen, att om i följd av ändrade förhållanden servitutet blir onyttigt, domstolen, på yrkande av den tjänande fastighetens ägare, kan förklara servitutet förfallet.* Servitutet är nämligen till att bereda den härskande fastigheten nytta. Förändras förhållandena, så att denna nytta sedan icke kan uppnås, saknar servitutsbandet ändamål, rätten är ett skal utan kärna. Att icke desto mindre låta tungan vila på den fastighet, där den lagts, till dess den härskande fastighetens ägare bekvämar sig till att medgiva dess avlyftande, är att låta formen gälla mer än innehållet. I 'dylikt fall bör det vara den tjänande fastigheten medgivet att tilltvinga sig befrielse. Erinras bör emellertid, att för en sådan befogenhet förutsättes, att servitutet blivit fullständigt onyttigt,

icke endast, att dess betydelse förringats, liksom också, att detta förhållande skall vara av stadigvarnde natur, icke endast tillfälligt. Har t. ex. till förmån för en fastighet uprättats en utsiktsrätt, men skymmes

* Se not å sid. 512.

utsikten genom sedermera uppförda byggnader å fastigheter, vilka icke äro på sådant sätt bundna, vore det obilligt att vidare hindra det fria bruket av den fastighet, vara servitutet vilar. Att däremot en drift, för vars skull t. ex. ett dänipningsservitut upprättats, nedlägges, medför icke i och för sig tillämpning av här givna regler., då ju behovet kan när som helst åter inträda. Det är då blott utövningen, som vilar.

Mindre ofta lär det förekomma, att servitutet bliver alldeles onyttigt, än att i följd av tidens förändrade inverkan fördelen av servitutet kommer att stå i missförhållande till tungan av den inskränkning, som därigenom göres i den tjänande fastighetens ägares handlingsfrihet. Fanns det sådant missförhållande, redan när servitutet kom till, är den fria överenskommelsens väg den enda, på vilken en rubbning får ske, men är det en följd av senare förändringar, gäller, att domstolen, på yrkande av den tjänande fastighetens ägare, kan förordna, att servitutet skall avlösas; och skall nämnde ägare godtgöra vederpartensi rättegångsutgifter' vid underrätten.*

Har domstol för ordna t om avlösning av servitutet, men kan ej överenskommelse träffas om löseskillingens belopp, skall detta bestämmas av tre oj avige skiljemän, bland vilka en utses av vardera parten och de sålunda utsedde tillkalla den tredje. Tredsk as någondera parten att utse skiljeman, eller kunna de utsedde ej förena sig om valet av den tredje, äger domaren eller utmätningsmannen i orten att förordna om valet. Part, som ej åt-nöjes med de fleste skiljemännens mening, äger att draga tvisten under rättens prövning, så framt han instämmer sin talan inom nittio dagar från det skiljemännens beslut tillställdes honom; och skall i beslutet lämnas tydlig hänvisning om vad den missnöjde har att iakttaga för tvistens dragande under rättens prövning.

Om avkomsträtt.**

Härmed menas en rättighet, på grund varav den berättigade äger att från en fastighet uppbära en regelbundet återkommande a v gift (av koms t).

1. Föremålet för avkom str ätten.

Avkomsträttens föremål är den fastighet, från vilken avkom-sten uppbäres. Avkomsträtten är således oberoende av varje väx-

* Se not å srd. 512.

** Framställningen avser ej sådan avkomsträtt, som. är av affirntiTgf rättslig karaktär (t. ex. statens rätt till utskylder för fäst egendom.) 514

utsikten genom sedermera uppförda byggnader å fastigheter, vilka icke äro på sådant sätt bundna, vore det obilligt att vidare hindra det fria bruket av den fastighet, vara servitutet vilar. Att däremot en drift, för vars skull t. ex. ett dänipningsservitut upprättats, nedlägges, medför icke i och för sig tillämpning av här givna regler., då ju behovet kan när som helst åter inträda. Det är då blott utövningen, som vilar.

Mindre ofta lär det förekomma, att servitutet bliver alldeles onyttigt, än att i följd av tidens förändrade inverkan fördelen av servitutet kommer att stå i missförhållande till tungan av den inskränkning, som därigenom göres i den tjänande fastighetens ägares handlingsfrihet. Fanns det sådant missförhållande, redan när servitutet kom till, är den fria överenskommelsens väg den enda, på vilken en rubbning får ske, men är det en följd av senare förändringar, gäller, att domstolen, på yrkande av den tjänande fastighetens ägare, kan förordna, att servitutet skall avlösas; och skall nämnde ägare godtgöra vederpartensi rättegångsutgifter' vid underrätten.*

Har domstol för ordna t om avlösning av servitutet, men kan ej överenskommelse träffas om löseskillingens belopp, skall detta bestämmas av tre oj avige skiljemän, bland vilka en utses av vardera parten och de sålunda utsedde tillkalla den tredje. Tredsk as någondera parten att utse skiljeman, eller kunna de utsedde ej förena sig

om valet av den tredje, äger domaren eller utmätningsmannen i orten att förordna om valet. Part, som ej åt-nöjes med de fleste skiljemännens mening, äger att draga tvisten under rättens prövning, så framt han instämmer sin talan inom nittio dagar från det skiljemännens beslut tillställdes honom; och skall i beslutet lämnas tydlig hänvisning om vad den missnöjde har att iakttaga för tvistens dragande under rättens prövning.

Om avkomsträtt.**

Härmed menas en rättighet, på grund varav den berättigade äger att från en fastighet uppbära en regelbundet återkommande a v gift (av koms t).

1. Föremålet för avkom str ätten.

Avkomsträttens föremål är den fastighet, från vilken avkom-sten uppbäres. Avkomsträtten är således oberoende av varje väx-

* Se not å srd. 512.

** Framställningen avser ej sådan avkomsträtt, som. är av affirntiTgf rättslig karaktär (t. ex. statens rätt till utskylder för fäst egendom.)515

ling med avseende å äganderätten och besittningsförhållandet till fastigheten och kan i iöld härav göras gällande mot varje ägare eller innehavare av densamma.

II. Avkomsträttens uppkomst och upphörande.

A. Avkomsträtt kan uppkomma dels genom urminnes hävd och dels genom avtal. Avtalet ensamt är tillräckligt att stifta en avkomsträtt för obegränsad tid, men är tiden begränsad, fordras för avkomsträttens uppkomst, förutom avtalet, tillika inteckning till säkerhet för avtalets bestånd.

B. Avkomsträtt kan upphöra, dels genom avtal, dels därigenom att något för avkomsträttens bestånd stadgat villkor icke vidare är för handen, dels därigenom att avkomsträttens innehavare blir ägare till den fastighet, varifrån avkomsten utgår, och dels genom fastighetens undergång.

III. De viktigaste slagen av av kom strätten. Dessa äro:

A. Rättighet till frälseränta.

Därmed förstås rättighet att från ett frälseskattehemman uppbära en viss årlig avgäld (frälseränta), vilken till sin natur och till beloppet motsvarar den från ett skattehemman utgående skatten.

Rättighet till frälseränta kan av en var genom laga fång förvärvas. Köp, byte och gåva av frälseränta anses som annan avhandling om fast egendom och böra därför, enligt 1: 2 J. B., upprättas skriftligen med två vittnen samt lagfaras på sätt K. F. den 16 juni 1875 § 1 omförmäler.

Frälseränta kan icke numera stiftas genom enskilda personers avtal. Ej heller får den numera inteckna», och den kan i visst fall och i viss ordning på fastighets- eller ränteägarens begäran avlösas mot ersättning i penningar. (Lag den 8 november 191.2.)

B. Rättighet till tomtöre.

Med tomtöre menas den avgift, som innehavaren av en ofri stadstomt erlägger till dennas ägare i ersättning för besittningsrätten till tomten.

Numera får ej stadstomt upplåtas med sådan rätt, att tomten ej må av ägaren återtagas, så länge tomtören erläggas, eller utan att lösen för byggnad å tomten gives.

C. Rättighet till undantag.

I samband med överlåtelse av en fastighet bibehåller stundom dess förutvarande ägare för sin räkning något av fastighetens ekonomiska värde under form av vissa, honom eller annan tillförsäkrade förmåner. Dessa, vilka sammanfattas under benämningen undantag, erhålla sin egenartade karaktär därav, att de i -stort:516

sett äro nyttigheter, som frambringas å fastigheten eller äro avsedda att därifrån hämtas. Den förutvarande' ägaren fortfar, trots förändringen i äganderätten, att av fastigheten beredai underhåll åt sig och de sina; något av fastighetens avkastningsförmåga är förbehållet honom. Om, såsom ej sällan förekommer, undantagshavaren betingat "sig även något mindre årligt belopp i penningar, så är denna ränterätt underkastad de allmänna bestämmelserna om undantag. Enahanda är förhållandet med nyttjanderätt till jord- eller huslägenhet, vilken genom undantagsavtal förbehållits.

Av undantagsrättens1 natur följer, att förbehåll om undantag icke gärna kan fästas vid överlåtelse av annan fastighet än jordbruksfastighet. Den direkta försörjning från fastigheten, som med undantaget avses, kan endast från dylik fastighet beredas.

Den genom undantagsavtalet grundade rätten har visserligen omedelbart karaktären av en sakrätt, men gäller sådant oaktat ej i regel utan inteckning gent emot tredje man, d. v. s. undantagsgivarens borgenärer och ny ägare till den ifrågavarande fastigheten*.

Undantagsrätten häftar såsom sådan endast vid fastigheten; någon personlig garanti för densamma åligger icke utan särskilt åtagande vare sig upplåtaren eller senare ägare av fastigheten.

Om panträtt i fast egendom och om inteckning.

Med panträtt i fast egendom menas den åt en fordringsägare till säkerhet för en fordran tillerkända rättighet till fast egendom, till följd varav han äger njuta betalning ur densamma, om gäldenär en ej fullgör sin förbindelse.

Panträtten medför befogenhet för pantliavaren:

att erhålla betalning ur panten oberoende av fordringsrättens preskription eller preklusion (se längre fram) ;

att åtminstone i regel, göra panträtten gällande även mot tredje man, som blir ägare eller innehavare av panten;

att göra panträtten gällande, även om gäldenären ej befinner sig i konkurstillstånd; samt

att i händelse av gäldenärens konkurs erhålla betalning ur panten, så långt den räcker, även om pantliavaren icke i konkursen

* Sakrättsligt skydd utan inteckning tillkommer dock undantagsrätten under tiden från köpslutet och till dess sex 'mlånader förflutit, efter det undantagsgivaren å fastigheten erhållit lagfart 516

sett äro nyttigheter, som frambringas å fastigheten eller äro avsedda att därifrån hämtas. Den förutvarande' ägaren fortfar, trots förändringen i äganderätten, att av fastigheten beredai underhåll åt sig och de sina; något av fastighetens avkastningsförmåga är förbehållet honom. Om, såsom ej sällan förekommer, undantagshavaren betingat "sig även något mindre årligt belopp i penningar, så är denna ränterätt underkastad de allmänna bestämmelserna om undantag. Enahanda är förhållandet med nyttjanderätt till jord- eller huslägenhet, vilken genom undantagsavtal förbehållits.

Av undantagsrättens1 natur följer, att förbehåll om undantag icke gärna kan fästas vid överlåtelse av annan fastighet än jordbruksfastighet. Den direkta försörjning från fastigheten, som med undantaget avses, kan endast från dylik fastighet beredas.

Den genom undantagsavtalet grundade rätten har visserligen omedelbart karaktären av en sakrätt, men gäller sådant oaktat ej i regel utan inteckning gent emot tredje man, d. v. s. undantagsgivarens borgenärer och ny ägare till den ifrågavarande fastigheten*.

Undantagsrätten häftar såsom sådan endast vid fastigheten; någon personlig garanti för densamma åligger icke utan särskilt åtagande vare sig upplåtaren eller senare ägare av fastigheten.

Om panträtt i fast egendom och om inteckning.

Med panträtt i fast egendom menas den åt en fordringsägare till säkerhet för en fordran tillerkända rättighet till fast egendom, till följd varav han äger njuta betalning ur densamma, om gäldenär en ej fullgör sin förbindelse.

Panträtten medför befogenhet för pantliavaren:

att erhålla betalning ur panten oberoende av fordringsrättens preskription eller preklusion (se längre fram) ;

att åtminstone i regel, göra panträtten gällande även mot tredje man, som blir ägare eller innehavare av panten;

att göra panträtten gällande, även om gäldenären ej befinner sig i konkurstillstånd; samt

att i händelse av gäldenärens konkurs erhålla betalning ur panten, så långt den räcker, även om pantliavaren icke i konkursen

* Sakrättsligt skydd utan inteckning tillkommer dock undantagsrätten under tiden från köpslutet och till dess sex 'mlånader förflutit, efter det undantagsgivaren å fastigheten erhållit lagfart517

bevakat sin fordran, ävensom låta -utmätningsvis försälja den egendom, som utgör föremål för lians rätt.

A. Panträtt i fast egendom kan uppkomma:

1) Genom inteckning.

Härom kommer att vidare talas längre fram.

2) Genom utmätning.

Den genom utmätningen vunna panträtten förloras emellertid:

a) Om gäldenär ens egendom av trädes till konkurs inom en månad, från utmätningens verkställande; och

b) Om utmätningen skett inom en månad efter det bouppteckning efter gäldenären avslutats, samt urarvakonkurs efter honom lno m näm nda tid upp komm er.

3) Genom lagens stadgande.

Dylik panträtt föreligger i ett fall, nämligen för ogulden köpeskilling. Härom kommer att vidare talas längre fram.

4) Genom blott pant för skrivning.

Dylik pantsättning, som icke behöver ske med vittnen, medför ingen annan rätt än att vid fordringens utsökande få den pantförskrivna fastigheten utmätt framför annan gäldenärens egendom och sålunda oberoende av den ordning, i vilken egendomen eljest, jämlikt utsökningslagens bestämmelser, skall tagas i mät.

5) Genom pantförskrivning i förening med införsel.

Dylik pantsättning skall för att äga giltighet ske skriftligen och med tvenne vittnen, vilka underteckna pant förskrivningen eller det så kallade pantbrevet, och i detta bör beloppet av den fordran, för vilken pantsättningen sker, så noga som möjligt angivas. Den pantsatta egendomen skall dessutom överlämnas i borgenärens besittning, vilket innebäres i uttrycket »införsel»*.

De villkor, under vilka pantsättning med införsel grundlägges, kunna vara:

a) att borgenären berättigas att såsom ränta å sin fordran uppbära all avkomst av panten på vinst och förlust, vilket medför, dels att hela avkastningen, utan avseende på om den blir större eller mindre, tillfaller borgenären såsom ränta, dels att någon redovisning för avkastningens belopp ej kan avfordras denne, dels ock att, även om avkastningen bleve aldrig så stor, fordringens kapitalbelopp ej därigenom minskas; eller

b) att borgenären av pantens avkastning skall erhålla allenast så mycket, som motsvarar den emellan parterna överenskomna

* Den borgenär förut tillkommande rätt att efter utmätning av fast egendom erhålla införsel därå är upphävd genom Kungl. Förordn, om nya utsökningslagens införande m. m. den 10 augusti 1877.518

ränta, samt att återstoden av avkastningen skall antingen avräknas å själva kapitalet eller ock utgivas till gäldenär en; i vilket fall borgenären är skyldig att redovisa, för avkastningens belopp ; eller

c) att hor g enaren skall behålla panten ett visst antal år, och att sedan hade kapital och ränta skola anses vara betalda.

Beträffand© verkan av pantsättningen ined införsel gälla följande regler:

a) Om pantsättningen (såsom väl dock nästan aldrig inträffar) skett efter den 1 januari 1876 (då K. F. ang. ändring av gällande stadganden om lagfart å fast pant den 16 juni 1875 trädde i kraft), bliver verkan av pantsättningen:

a) densamma som av pantsättning genom blott pantförskrivning (se ovan under 4) ; samt

ft) att hor g enaren i förhållande till gäldenär en och sådana efterföljande ägare till panten, som äro skyldiga att låta gäldenärens förbindelse gälla, är berättigad att hålla panten kvar på de i pantbrevet fastställda, villkor, till dess gottgörelse lämnas för borg enarens fordran.

b) Om pants ät t ning en skett före den 1 januari 1876, bliva verkningarna därav:

ex) desamma, som om den ägt rum efter nämnda dag; dels ock

/?) att borgenären kan efter lagfart å panten förvärva äganderätt till densamma.

I fråga om den tidpunkt, vid vilken rätten att söka lagfart å panten inträder, kunna,, jämlikt J. B. 9:3 och K. Förordn, angående ändring' av gällande stadganden om lag;fart å fast pant den 16 juni 1875, såsom regler uppställas:

att, om viss betalningstid blivit mellan panttagaren och pantgivaren avtalad, panttagarens rätt att å panten söka lagfart inträder omedelbart efter för fallo tidens utgång;

att, om viss betalningstid ej överenskommits, men panttagaren på enskild väg underrättat pantgivaren om sin avsikt att med panten lagfara, panttagaren får söka lagfart, sedan dylik underrättelse bevisligen meddelats, utan att pantgivaren betalt sin skuld; samt

att, om panttagaren hos den domstol, under vilken den pantsatta egendomen lyder, anmäler, att pantgivaren eller hans rättsinnehavare eller deras vistelseort ej äro av honom kända, domaren förordnar, att nämnda anmälan skall trenne gånger införas i Post-och Inrikes Tidningar, med föreläggande för pantgivaren att inom natt och år från sista kungörandet inlösa panten; och i detta fall inträder rätten att söka lagfart, sedan ett år förflutit efter sista kungörelsen utan att den gäld, för vilken egendomen pantsatts, blivit betald. (K. F. den 10 april 1810.)519

Öm nu panttagaren å vederbörlig tid ingivit ansökan om lagfart, och domstolen finner hans rätt vara sådan, aitt, därest panten icke återlöses, lagfart kan beviljas, förklaras la g fart sans ökningen vilande i avbidan på utgången av den tid, inom vilken pantgivaren därefter äger rätt att återlösa panten, nämligen i stad sex månader och på landet natt och år.

Sedan lagfartsansökningen sålunda förklarats vilande, skall, därest icke pantgivaren och panttagaren godvilligt överenskomma om pantens värde, inom åtta månader på landet och inom tre månad er i stad värdering av panten förrättas, på sätt i § 11 av K. F. öna nya utsökningslagens, införande m. m. den 10 augusti 1877 stadgas, d. v. s. å landet av häradshövding med tvenne edsvurna gode män och i stad av trenne rådhusrättens ledamöter.

Om nu pantgivaren inom förut angivna tid vill återlösa panten, måste han till pantliavaren erlägga dels den summa, för vilken egendomen pantsatts, dels ränta å nämnda summa, därest dylik ränta blivit ut fäst eller eljest enligt lag skall erläggas, dels kostnaden för pantens lagfarande och dels nödig kostnad, som panttagaren nedlagt å panten.

Begagnar åter pantgivaren icke sin lösningsrätt inom vederbörlig tid, tillfaller panten med äganderätt panttagaren. Denne har nu att på grund av sin sålunda förvärvade äganderätt till panten fullfölja lagfartsansökningen, med yrkande om bifall därtill, i händelse hinder i andra avseenden ej föreligga.

Även sedan lagfart för panttagaren beviljats, kan emellertid egendomen frånvinnas honom, nämligen om någon,

som har lösningsrätt därtill, anhängiggör lösningstalan inom den för dylik talans väckande föreskriva tid från lagfartsdagen (jfr sid. 374).

Införs elliavarens skyldigheter äro:

att ej »förvärra,» den pantsatta egendomen, vilket stadgande torde böra tolkas så, att, därest annorlunda ej överenskommits, panttagaren har samma åligganden i fråga om egendomens vård som en legotagare;

att ej åt panten göra annan kostnad än densamma tarvar (d. v. s. »nödig kostnad») ;

att, om han vill överlåta egendomen på annan person, först kungöra pantgivaren denna sin avsikt. Försummas detta, blir överlåtelsen utan verkan emot pantgivaren. Här jämt© torde man få antaga, att den, å vilken panträtten överlåtes, måste, därest han icke av pantgivaren tagits för god i panttagarens ställe, vara sådan, att pantgivaren skäligen kan vara nöjd med honom, samt att i motsatt fall den förste panttagaren bör svara för den skada, som genom den senares, vållande förorsakas å den pantsatta egendomen ; samt520

att avträda egendomen, när den Överenskomna tiden för lians besittning är ute, så vida lian då erhåller gottgörelse för sina å panten nedlagda nödiga, kostnader.

B) Panträtt i fast egendom upphör huvudsakligen därigenom att panten vid försäljning till betäckande av pantefordringens belopp befinnes otillräcklig för dess gäldande.

Med inteckning förstås en rättslig åtgärd, varigenom en domstol till betryggande av en persons rätt i en annan persons egendom efter förutgången granskning av rättens grund och omfattning låter i sitt protokoll anteckna denna rätts befintlighet och till allmän kännedom kungöra densamma. Ordet inteckning har vidare- övergått att betyda såväl själva den sålunda inskrivna rätten som ock den handling, varpå denna rätt grundar sig.

I fråga om inteckning är att märka:

I. Inteckning i fast egendom.

Den rätt, som intecknas, har i regeln uppkommit genom upplåtelser av fastighetens ägare. I några få fall, som här nedan särskilt angivas, kan även rätt, som uppkommit på annat sätt, med laga verkan intecknas.

Inteckning i annans fasta egendom kan bevil jaa till säkerhet för fordran, för nyttjanderätt, för avkomst och för servitut.

A. Inteckning för fordran.

Medan den, som har panträtt i lös egendom till säkerhet för en fordran, skyddas i sin rätt genom pantens övertagande, är denna utväg vid fast egendom mindre lämplig. Fordringsägaren, som genom utlåningen i regel endast avser att erhålla avkomst av sitt kapital, skulle betungas med fastighetens skötsel, och pantgivaren skull© dels berövas bruket av sin fasta egendom och dels, därest fastigheten pantsatts under sitt fulla värde, berövas möjligheten att använda det överskjutande värdet såsom säkerhet för ytterligare lån, som han kunde behöva upptaga. Medan pant med införsel under äldre förhållanden varit mycket vanlig, har den sålunda med stigande ekonomisk och rättslig utveckling efter-trättsi av pant med inteckning, varigenom samtliga nyssnämnda olägenheter undgås, utan att den med pantsättningen avsedda trygghet behöver minskas.

Inteckning för fordran förutsätter:

a) upplåtelse av panträtt i viss fast egendom. Denna upplåtelse måste tydligen ske av fastighetens ägare. Vem detta är, framgår av hos domstolen förda anteckningar (se avdelningen om lagfart sid. 330 o. följ.), då inteckning alltid skall sökas vid den domstol, därunder egendomen lyder.521

Endast i följande fall kan inteckning för fordran i fast egendom, ske utan att fastighetens ägare upplåtit panträtt däri*.

a) Om egendomen häftar för ogulden köpeskilling.

Man Lar nämligen ansett, att om en person säljer en fastighet utan att för densamma uppbära full likvid, säljaren

bör hava. panträtt i fastigheten för den återstående köpeskillingen med betalningsrätt framför köparens övriga borgenärer, även om köparen icke uttryckligen medgivit detta. Ånnars skulle kunna inträffa, att den sålda fastigheten användes till betalning av köparens övriga skulder utan att säljaren finge ut sitt. Säljarens ifrågavarande panträtt äger rum även om han kvitterat köpeavhandlingen, såvitt han för sin fordran fått annan skriftlig förbindelse. Klart är, att förbindelse uttryckligen måste angiva skulden såsom o gulden köpeskilling för att inteckning på grund av förbindelsen skall kunna beviljas.

För att säljaren skall behålla sin omförmälda panträtt, kräves emellertid, att han söker inteckning inom viss, kortare tid, i stad inom tre månader och å landet sist vid det allmänna tingssammanträde, som infaller näst efter sex månader, sedan lagfart för köparen beviljades.

Dylik inteckning giver säljaren för den oguldna köpeskillingen företrädesrätt framför köparens övriga borgenärer, även om dessa samtidigt söka inteckning för sina fordringar**.

fi) Om ägare av fast egendom genom domstols beslut fått sig ålagt att ställa säkerhet för omyndigs medel, dem han har om händer.

Inteckning kan sökas, så snart domstolens beslut föreligger, även om detta, i högre rätt överklagas.

y) Om ägare av fast egendom genom laga kraftvunnet utslag i brottmål är förpliktad att utgiva skadestånd, som ej genast artill betalning förfallet.

Klart är, att, om skadeståndet skall utgå genast, inteckning icke behöves, enär beloppet genast kan utsökas. Bestämmelsen avser således det ofta förekommande fall, att den brottslige ådömts skadestånd, att utgå i årligt underhåll eller eljest på vissa tider.

/ dessa tre [a — y) fall skall tillfälle beredas gäldenären att yttra sig i fråga om inteckningen, innan denna beviljas. Är han

* Inteckning, som får meddelas utan att fastighetsägaren upplåtit panträtt, kallas tvångsinteckning.

** Det i texten under morn. a .anförda gäller dock icke om frälseränta eller om sådan i stad eller å annan ort, för vilken lagen angående förändring av tomts område äger tillämpning, belägen, till gränserna bestämd tomtdel, vilken sålts för att med annat område sammanläggas till en tomt.

närvarande vid domstolen, då inteckningsansökningen ingåves, ar lian skyldig att genast svara. I annat fall förelägger domstolen honom viss dag att inkomma med svaromål, och skall sökanden delgiva honom detta föreläggande på samma sätt och inom samma tid, som är föreskrivet i fråga om stämnings delgivning. Uraktlåter sökanden detta utan laga förfall, är ansökningen förfallen, så vida icke gäldenären i alla fall kommer tillstädes. Infinner å andra sidan gäldenären sig icke, oaktat han är lagligen kallad, avgöres ärendet utan hans hörande.

Har ansökningen förfallit, är det dock ingenting, som hindrar sökanden att sedermera inkomma, med ny ansökan.

Inteckning för fordran förutsätter vidare:

b) att upplåtelsen av panträtt är tecknad å skuldebrev eller annan handling, vara fordringen grundas, samt

c) att upplåtelsen är av vittnen styrkt. Inteckningshandlingen skall företes för domstolen i original och

förses med påskrift om inteckningen, varjämte handlingen av-skrives i inteckningsprotokollet.

I de fall, då tvångsinteckning, enligt vad under fi och y härovan anförts, kan meddelas, innehar i regel sökanden icke någon skuldförbindelse, men inträder då domstols beslut eller utslag i dess ställe. I fallet under y bör utslaget vara försett med bevis, att det vunnit laga kraft.

Såväl skuldförbindelsen som upplåtelsen av panträtt måste således vara skriftliga och ingå i samma handling.

Upplåtelsen av panträtt uttryckes vanligast så, att gäldenären medgiver inteckning, vilket medgivande skrives å skuldförbindelsen. Detta bliver emellertid fr. o. m. den, 1 januari 1921 icke nog*. Då måste också, innan ansökningen om inteckning kan beviljas, visas, att fastighetsägaren ej är gift eller att samtycke eller tillåtelse till inteckningen givits på sätt i Nya giftermålsbalken stadgats** eller att medgivandet ändock är gällande. Möter på grund av vad nu är sagt hinder för inteckningens beviljande, skall ansökningen förklaras vilande, och åligger det i så fall sökanden, att å landet senast i det ting, siom infaller näst efter tre månader och i! stadi inom tre månader visa, att hindret blivit undanröjt, vid äventyr att ansökningen eljest anses förfallen.

I övrigt inlåter sig domstolen, icke på någon granskning av, huruvida skulden verkligen redan förefinnes. Det kan ofta ligga

* Har medgivande till inteckning lämnats för nämnda dag äger fortfarande äldre lag tillämpning.

** D. v. s. andra maken skall, om han har giftorätt i egendomen \ fråga, skriftligen med två vittnen hava givit sitt samtycke till inteckningen eller ock skall, om han är omyndig eller bortavarande, samtycket givas av den omyndige eller bortavarande makens förmyndare eller gode man. Vägras utan skäl samtycke, kan rätten på ansökning tillåta åtgärden.523

i fastighetsägarens intresse att för framtida belåning erhålla inteckning" på gTund av en skuldförbindelse, och dylikt är honom icke förment. Om det däremot icke är fastighetens ägare utan annan person, som söker inteckning-en, och ägaren bestrider skulden eller rätten till inteckning", måste tydligen förhållandet av domstolen prövas. Visar då ägaren med klara skäl, att den fordran, för vilken inteckning sökes, är gulden eller av annan orsak försvunnen eller ogiltig, så avslås avsökningen. Om ägaren icke genast kan bevisa, sitt påstående, men likväl nekar till den handling, på grund varav inteckning sökes, eller annars bestrider rätten till inteckning och kan för sitt bestridande visa. så mycken sannolikhet, att sökandens rätt anses tvivelaktig, så för Idaras ansökningen tills vidare vilande och sökanden hänvisas att i sär-skild rättegang styrka sin rätt. Han måste då inom den tid, som ovan är angiven, till inteckningsdomstolen inkomma med bevis att han anhängiggjort den ifrågavarande rättegången. Därefter måste han, om han vinner sin rättegång, å samma tid, sedan domen vunnit laga kraft, meddela inteckningsdomstolen domen för anteckning i inteckningsprotokollet. Underlåter sökanden något av detta, är hans ansökan förfallen.

Den särskilda rättegång*, som sökanden sålunda har att utföra,, skall behandlas a,v den domstol, som efter sakens beskaffenhet och fastighetsägarens heinort är därtill behörig, och bliver således icke nödvändigt samma domstol, som handlägger inteckningsärendet.

Ett naket bestridande av ansökningen från fastighetsägarens sida, utan att lian kan anföra laga grunder emot sökandens rätt, lämnas naturligtvis utan beaktande.

Uppstår, utan att fastighetsägaren är tillstädes och bestrider ansökningen, tvivel om giltigheten av den handling, på grund varav inteckning sökes, skall fastighetsägaren beredas tillfälle att yttra sig i ärendet. Härvid tillgår på samma sätt som ovan vid frågan om tvångsinteckning meddelats i avseende på ägarens hörande.

Om inteckning för samma, skuld medgivits i flera, fastigheter, kan inteckning i dem alla ske på en gång, såvida egendomarna, lyda under samma domstol. Lyda. de däremot under olika domstolar, måste ansökan om inteckning ingivas till varje domstol särskilt.

Ansökningen om inteckning behöver icke vara skriftlig, utan kan även muntligen framställas av den, som till domstolen ingiver inteckningshandlingen. Någon fullmakt att ingiva ansökningen behöves icke, när den ingives för annans räkning.

Särskilda hind-er för inteckningens beviljande.

a) Såsom förut angivits måste upplåtelsen av panträtt i fast egendom (medgivande av inteckning) vara lämnad av den, som,524

enligt hos domstolen förda handlingar, är fastighetens ägare, d. v. s. av den, som senast erhållit lagfart å

fastigheten. Har den, som upplåtit panträtten, väl sökt, men ännu icke erhållit lagfart, förklaras frågan om inteckning vilande, till dess lagfartsfrågan blivit slutligen prövad. Sedan dylik prövning skett, har inteckningssökanden att, å landet sist å det ting, som infaller näst efter tre månader, och i stad inom tre månader, fullfölja ansökningen, vid äventyr att den eljest förfaller.

Då emellertid lagfart blivit föreskriven för alla fall av äganderätts övergång först från och med år 1876, får den, som före denna tid åtkommit fast egendom, utan att därå hava fått eller behövt få lagfart, vid inteckningssökandet styrka sin äganderätt annorledes än genom företeende av lagfartsbevis (t. ex. medelst bouppteckning, arvskifte m. m. d.).

/i) /Lar ägaren väl fått lagfart, men talan är vid domstolen väckt om upphävande eller återgång av hans fång till fastigheten eller om lösningsrätt till densamma i de fall, då sådan kan göras gällande (se sid. 372 o. följ.), förklaras jämväl inteckning sansökning en vilande, varvid i övrigt samma förfarande, som i nästföregående moment är nämnt, är att iakttaga, sedan tvisten om bättre rätt till egendomen blivit avgjord.

y) Inteckning beviljas icke, om den, som upplåtit panträtten, sedermera sålt sin egendom, och den nye ägaren söker lagfart tidigare än eller samtidigt med att inteckningen sökes.

Denna allmänna regel gäller dock icke för inteckning, som inom den å sid. 521 under morn. a omförmälda tid sökes till säkerhet för o gulden köpeskillings fordran.

Verkan av inteckning för fordran.

Sedan inteckning beviljats — varom rätten tecknar bevis å fordringshandlingen — häftar fastigheten såsom pant för fordringein, och är denna, panträtt gällande även gentemot tredje man.

Inteckning för fordran medför rätt att i den, ordning, utsökningslagen bestämmer, ur egendomen utbekomma vad som in tecknats, dock ej ränta för längre tid före den dag, utmätning sker eller konkurs börjas, än två år.

Är, då inteckningshavare vill söka betalning ur intecknade egendomen, denna från en till annan överlåten, utan att nye ägaren sökt lagfart å sitt fång, får utan hinder av överlåtelsen förre ägaren sökas. Är tvist om äganderätten antecknad i lagfartsprotokollet, får den sökas, vilken såsom ägare har egendomen i besittning.

Det nu sagda gäller jämväl i fråga om uppsägning av intecknad gäld.

Av inteckningens ovan angivna egenskap att medföra panträtt i fastigheten följer särskilt:525

a) att om skuldförbindelsen iche uppfylles, fordringsägaren kan omedelbart påfordra den intecknade egendomens försäljning; och

b) att om den intecknade egendomen av ägaren vanvårdas eller fördärvas, så att inteckning shavar ens säkerhet märkligen minskas, denne äger att ur egendomen njuta betalning för sin fordran utan avvaktande av stadgad förfallotid.

Har fastighetsägaren gjort avbetalning å inteckna,t belopp, lider inteckningsrätten i så måtto inskränkning, att intecknings-havaren, om annat ej avtalats, blir pliktig att, på begäran av fastighetsägaren och mot förskott av nödig kostnad, uppvisa inteckningshandlingen vid rätten, som, då så sker, anmärker i sitt protokoll och å handllingen tecknar bevis om att handingen ej vidare medför in teckningsrätt för det avbetalade beloppet*. För detta senare kan fastighetsägaren få inteckningen dödad och ny inteckning meddelad med betain ingsrätt näst efter inteckningens oguldna återstod**.

En meddelad inteckning kan med iiiteckningshavarens och fastighetsägarens! gemensamma samtycke få utbytas mot en eller flera andra inteckningar å sammanlagt det belopp, för vilket den urspr ungliga inteckningen meddelats. När dylikt utbyte skall ske, måste såväl den ursprungliga, som den, eller de nya inteckningshandlingarna ingivas till rätten, som i sitt protokoll antecknar utbytet och härom å handlingarna tecknar bevis.

Andra rättsliga följder, som i vissa fall inträda vid inteckning.

Om den intecknade egendomen avyttras, inträda särskilda rättsförhållanden mellan inteckningshavaren och den nye ägaren. Man har att skilja mellan följande fall:

a) Då avyttring en sker genom vanligt köp eller byte.

I detta fall beröres, inteckningshavaren endast i ringa mån av förändringen i äganderättsförhållandet. Sin personliga fordringsrätt mot den, som utgivit skuldförbindelsen, har han kvar, och någon förändring i hans panträtt inträder icke heller. Emellertid är det vanligt, att köpare av fast egendom övertager ansvarigheten för i egendomen intecknad gäld. Låter nu inteckningshavaren — något, vartill han naturligtvis icke är skyldig — den nye ägaren teckna förbindelse å inteckningshandlingen, varigenom han övertager ansvaret, så bliver därigenom den förre ägaren utan vidare fri från sitt personliga ansvar. Om så däremot icke har skett, och således den förutvarande ägaren fortfarande är personlig gäldenär för den intecknade gälden, skulle denne förre ägare tydligen bliva lidande, om inteckningen för-

* Uppvisning, varom i texten talas, kan ske jämväl vid annan underrätt än den, som meddelat inteckningen.

** Nu nämnda båda befogenheter tillkomma jämväl fastighetsägarens utmätningsborgenär och konkursbo.526

lora.de sitt värde eller minskades i värde, och. lian ändock nödgades inlösa sin förbindelse. Han skulle nämligen då vara ur-ståndsatt att ur egendomen uttaga, vad lian nödgats utgiva. I följd härav är stadgat, att om inteckningshavaren låter inteckningen helt eller (Jelvis dödas, förfalla eller nedsättas i rätt efter annan inteckning, och i följd av denna, bans åtgärd eller försummelse fordringen icke kan uttagas ur egendomen, så upphör den förre ägarens ansvar för förbindelsen.

Har inteckningen blivit, inlöst eller eij ent kommit i dens hand, som äger fastigheten, kan den ånyo utgivasi med bibehållen in-teckningsrätt, därest icke fastigheten, innan inteckningen kom i fastighetsägarens hand, undergått exekutiv försäljning, med påföljd, att inteckningen, enligt nedan angivna regler, blivit eller skall bliva dödad.

Om vid exekutiv försäljning av fastigheten dennas ägare eller hans konkursbo befinnes innehava inteckningen,* äger fastighetsägaren eller hans konkursbo att för inteckningens kapitalbelopp tillgodonjuta samma rätt, som skulle tillkomma annan innehavare av inteckningen.

För avbetalat eller ej belånat inteckningsbelopp äger vid fastighetens exekutiva försäljning fastighetsägaren eller hans konkursbo betalningsrätt för kapitalet, om och i den mån likvid kan göras utan intrång i inteckningshavarens betalningsrätt.

b) Dä avyttring en skett efter utmätning.

När intecknad fastighet säljes å exekutiv väg, förfaller all i egendomen intecknad gäld omedelbart till betalning. Inteckningshavaren s;kall, såvitt ske kan, genom särskilt kallelsebrev underrätta,s om tiden för auktionen för att därvid kunna bevaka sina intressen. Lämnar den vid försäljningen erhållna köpeskillingen tillgång till inteckningens gäldande, men låter inteckningshavaren beloppet kvarstå i fastigheten eller i fall av dess försäljning till honom avräknas å köpeskillingen blir den, som personligen svarade för inteckningen, fri från ansvarighet för donsamma.

Sedan försäljningen vunnit laga kraft, och köpeskillingen erlagts, får försäljningen följande verkningar i fråga om den i fastigheten intecknade gälden:

1) Inteckning inom det för auktionen bestämda lägsta budet (se avdelningen om lits ökningsväsendet) förbliver alltid gällande, jämväl om därå, såsom i vissa undantagsfall kan ske, utfaller kontant likvid.

2) Inteckning utom det för auktionen bestämda lägsta budet, vien inom köpeskillingen, förbliver gällande, blott om den av köparen övertagits.

* Denna kallas i så fall ägare h y po t e k.527

3) Inteckning, som ligger utom både det för auktionen bestämda lägsta budet och köpeskillingen, blir alltid utan verkan.

Om nu nämnda, förhållanden skall, sedan till rätten eller domaren inkommit handling, som visar köpeskillingens fördelning, införas anteckning i inteckningsprotokollet.

c) Då avyttring en* sker på grund, av bestämmelser i expropria-tions- eller vattenlagarna ra. ra.

Har i enlighet med gällande bestämmelser oni expropriation eller omändring eller utrivning av vattenverk eller enligt vattenlagen fast egendom blivit avträdd samt ersättningen nedsatts å behörig ort eller' om fråga är om strömfall, för vilket enligt vattenlagen ersättningen bestämts att utgå medelst kraftöverföring, denna i föreskriven ordning påbörjats, skall vad sålunda avträtts ej vidare häfta för inteckning, som meddelats i egendomen.

Har egendom blivit avträdd jämlikt lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavarei att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, skall, sedan områdets inlösen fullbordats, vad i föregående stycke omnämndes äga tillämpning.

Kommer vid fördelning av ersättning enligt vattenlagen för förlorad vattenkraft eller av ersättning, som enligt nämnda lag eller lagen om dikning och annan avledning av vatten eller lagen om flottning i allmän flottled tillkommer jord eller vattenverks-ägare för skada eller intrång eller av lösen för mark, som jämlikt bestämmelserna i gruvstadgan avträtts till gruvägare, betalning att utfalla å huvudstolen av inteckning i egendomen eller utfaller vid fördelning av medel, som jämlikt föreskrifterna i utsökningslagen, skola fördelas mellan rättsägare i fast egendom ändå att försäljning av egendomen ej skett, betalning å huvudstolen av intecknad fordran, för vars gäldande försäljningen skolat ske, är inteckningen till motsvarande belopp utan verkan.

Vad ovan sagts äger ock tillämpning, där enligt gällande bestämmelser om expropriation intecknad egendom tages i besittning av den exproprierande före expropriationens! fullbordande eller allenast till en del varder till honom avträdd eller ock nyttjanderätt eller servitutsrätt till intecknad egendom upplåtes samt i något av nu nämnda fall vid ersättnings fördelning betalning utfaller å huvudstol av inteckning*, så ock då enligt vattenlagen intecknad egendom varder avträdd, innan ersättningen blivit slutligen bestämd eller enligt sagda lag eller gällande bestämmelser om ändring eller utrivning av vattenverk eller om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område allenast en del av intecknad egendom avträdes och vid fördelning av ersättningen betalning utfaller å intecknings huvudstol.

Anteckning om ovan berörda yerkan skall göras i domstolens i nteckningvsprotokoU.528

Inteckningens förnyelse.

En inteckning för fordran förfaller, om den icke förnyas inom tio år från det den beviljades och därefter ånyo allt framgent inom tio år efter senaste förnyandet.

Intecknings förnyelse verkställets lios den domstol, varunder den intecknade egendomen lyder, och skall, då inteckningsför-ny ei se begäres, inteckningshandlingen i huvudskrift uppvisas hos rätten. Som det emellertid för en å annan ort bosatt iiiteck-ningshavare är förenat med besvär och risk att ingiva inteckningshandlingen till den domstol, hoa vilken inteckningen skall förnyas, har man medgivit honom att vända sig även till annan under domstol. Denna verkställer då anteckning å handlingen om dess uppvisande för domstolen i och för inteckningsförnyelse samt utfärdar ett protokoll, innehållande i korthet uppgift på handlingens innehåll och datum, den domstol, som beviljat inteckningen, samt när och under vilken § i protokollet detta skedde, ävensom de förändringar, som skett med inteckningen, och skall detta protokoll därefter, innan de tio åren gått till ända, ingivas till den domstol, som beviljat inteckningen.

Har ansökan om inteckning förklarats vilande, måste ansökningen ävenledes för att ej förfalla anmälas hos domstolen inom tio är därefter och sedermera inom vart tionde års slut, så vitt ansökningen fortfarande är vilande. Ifrågavarande anmälan får icke ske vid annan domstol än den, som förklarat inteckningsansökningen vilande.

Grår tiden för förnyelse av inteckning till ända före nästa lagtima ting (eller tingssammanträde), äger

inteckningshavaren på sin bekostnad påkalla extra ting för inteckningens f örn vande före nämnda tids utgånir. Dock är inteckningshavaren skyldig att vid nästa lagtima tingssammanträde förete inteckningshandlingen eller rättens, bevis om förnyelse för att införas i inteckningsprotokollet, vid äventyr att förnyelsen eljest är utan verkan. I stad, där inteckningsärenden endast behandlas på måndagar, kan förnyelse begäras även å annan dag.

Intecknings dödande och nedsättning.

Intecknings dödande innebär upphävande av den panträtt, som inteckningshavaren har i den intecknade egendomen. Dödningen får ske, blott om fastighetsägaren sådant medgiver, samt inteckningshandlingen ingives till rätten, vilken i så fall förser handlingen med bevis om dödningsåtgärden.

Ifrågavarande regler gälla jämväl för intecknings' nedsättning under annan, beträffande vilken sistnämnda åtgärd dessutom stadgats, att om egendomen besväras av mer än två inteckningar, ingen av dem får sättas efter annan, med mindre den tillika sättes att gälla efter den eller de inteckningar, vilka äga lika eller bättre rätt än denna.529

Är, när inteckning för fordran sökes, egendomen avträdd till konkurs, eller avträdes den samma dag ansökningen göres, skall ansökningen avslås, om ej inteckningen sökes för ogulden köpeskilling, varom ovan talats.

Har på grund av nu nämnd ansökan inteckning meddelats^ är den utan verkan; och skall, när förhållandet styrkes, anteckning därom göres i inteckningsprotokollet.

Inteckning i flera egendomar.

Såsom förut nämnts, finnes ingenting som hindrar att till säkerhet för en och samma fordran inteckning beviljas i flera egendomar. De särskilda rättsregler, som gälla, för dylika, fall — och härmed är likställt det fall, att flera samfällt, en var till viss lott, inneha äganderätten till intecknad egendom — äro huvudsakligen följande:

a) Är i inteckningshandlingen bestämt, för hur stor del av gälden varje egendom för sig skall häfta, länder detta i första hand till efterrättelse.

b) Är dylik bestämmelse icke träffad, ansvarar varje egendom för så stor del av gälden, som motsvarar denna egendoms särskilda värde i förhållande till värdet av alla. de intecknade! egen-domarna. Kan någon beräkning av egendomarnas värden ej ske med ledning av inteckningshandlingen, beräknas vari b egendom till dess taxeringsvärde året före det, då inteckningen söktes, eller om taxeringsvärde för det året ej åsatts egendomen, till det taxeringsvärde, som därefter först fastställdes. Saknar någon av egendomarna taxeringsvärde, bestämmes dess ansvarighet efter det värde, som åsattes egendomen av vederbörande utmätningsiman enligt i sådant hänseende särskilt gällande bestämmelser.

c) Samtliga egendomarna ansvara dock i så måtto för hela gälden, att om brist uppstår i en egendom för dess del i gälden, denna brist fördelas på de övriga egendomarna i mån av deras värde. Uppstår därvid brist i ännu en egendom, fördelas denna brist enligt samma grund på de ännu återstående egendomarna o. s. v.

d) Om någon av egendomarna skall särskilt för sig exekutivt försäljas, kan den inteckningshavare, som ej påkallat försäljningen, begära jämväl de övriga egendomarnas försäljning, utan hinder därav, att hans fordran icke är förfallen. Om dylik begäran icke framställes, äger inteckningshavaren ej ur köpeskillingen för den första egendomen utfå mer än det belopp, varför egendomen ansvarar i förhållande till de andra egendomarna.

e) Om inteckningshavaren vill låta sin inteckning förfalla, dödas eller till betalningsrätten nedsättas i en av egendomarna

på villkor att den sålunda minskade eller förlorade panträtten i nämnda egendom ersättes av en motsvarande tillökning i panträtten i de övriga egendomarna, kan sådant ske, blott om i beslutet angående dödandet eller nedsättningen rätt därtill blivit honom förbehållen. Dylikt förbehåll får emellertid ej göras, med mindre samtycke därtill lämnats så väl av ägarna till de övriga egendomarna som av dem, vilka däri hava inteckning, gällande med lika eller sämre rätt än den, om vars dödande eller nedsättning är fråga, eller ock äga fordran för ogulden,

köpeskilling'. Har förbehåll, varom nu talats, ej skett, gäller den ifrågavarande inteckningen efter dess förfallande, dödning eller nedsättning i en av egendomarna icke i de övriga för mer än vad som återstår, efter avdrag för det, som, enligt förut angivna regler, skulle fallit å den förstnämnda egendomen.

Nyssnämnda regler gälla jämväl för det fall, att egendom, sedan inteckning däri beviljades, har styckats, dock att, om styckningen skett genom j ordavsöndring, stamfastigheten ansvarar för hela intecknade beloppet och lägenheten allenast för vad därav icke kan utgå ur köpeskillingen för stamfastigheten. Sådant oaktat äger emellertid inteckningshavaren att på en gång söka betalning ur stamfastigheten och lägenheten.

Uen, som har gemensam inteckning i flera! egendomar, kan med deras ägares samtycke så väl uppdela den ifrågavarande inteckningen i särskilda inteckningar, gällande i en var av egendomarna för belopp, därför denna, jämlikt ovan angivna regler, ansvarar, som ock eftergiva den gemensamma ansvarigheten, så vitt rörer någon eller några av de gemensamt intecknade egendomarna.

Om egendom, som gemensamt med annan häftar för' inteckning, blivit exekutivt försåld, kommer, sedan auktionen vunnit laga kraft, och köpeskillingen erlagts, egendomen att ej vidare häfta, för större del av intecknade beloppet än som, enligt utsökningslagens bestämmelser, fått avräknas å köpeskillingen eller v".kall i fastigheten innestå; och skall anteckning om nämnda förhållande göras i inteckningsprotokollet.

Har av gemensamt intecknade fastigheter en eller flera blivit exekutivt sålda, häfta de övriga ej vidare för vad av inteckningsgälden kunnat utgå ur köpeskillingen; och skall anteckning härom göras i inteckningsprotokollet.

Inteckning för fordran får allenast ske för visst belopp i penningar eller varor.

Då inteckning* av skuldebrev första gången sökes, skall — utom vanlig lösen — erläggas en stämpelskatt av 25 öre för varje fulla 100 kronor av skuldbeloppet.531

B. Inte elming av nyttjanderätt.

För erhållande av inteckning till säkerhet för nyttjanderätt* kräves, att avtalet om nyttjanderätten är skriftligen upprättad.

Däremot behöves icke fastighetsägarens tillstånd för erhållande av inteckningen**. Har emellertid i nyttjanderättsavtalet inryckts förbud mot dess inteoknande, är detta förbud giltigt, och inteckning beviljas icke.

År den handling, varig enom nyttjanderätt upplåtes, icke styrkt av vittnen, skall fastighetsägaren höras över ansökan om dess in-tecknande. förfarande härvid är detsamma som i liknande fall vid inteckning för fordrau.

För nyttjanderättsintecknings beviljande erfordras i regel, att den, som upplåtit nyttjanderätten, erhållit lagfart å den fastighet, vari inteckningen sökes. Har lagfart för nyttjanderättsupp-1 åt aren blivit sökt, men ännu ej beviljad, eller har talan instämts om klander å eller återgång av hans fång till fastigheten eller om lösningsrätt till den senare, förklaras inteckningsansökningen vilande, och gälla i övrigt samma regler som då ansökan om inteckning" för fordran förklarats vilande.

Hen handling, varigenom nyttjanderätt upplåtes, skall i huvudskrift företes vid domstolen och förses med påskrift om inteckningen samt även i sin helhet eller i den del därav, som angår nyttjanderätten, införas i inteekniigsprotokollet.

Verkan av iiyttj ander ättsinteckning är, att nyttjanderätten äger bestånd vid frivillig försäljning även emot ny ägare av fastigheten, inteckning för nyttjanderätten måste dock sökas., innan den nye ägaren söker lagfart. Sökes lagfart och inteckning samma dag, blir frågan om företrädet dem emellan att avgöra jämlikt de å sid. 386—387 framställda reglerna.

Säljes egendomen i den ordning, utsökningslagen bestämmer, bliver nyttjanderätten alltid i det fall bestående,, att den faller inom det för auktionen bestämda lägsta budet. I motsatt fall skall egendomen först utbjudas till försäljning under förbehåll om nyttjanderättens bestånd. Bjudes i anledning härav icke för egendomen så högt belopp, att borgenär, som äger bättre rätt än ny ttj anderätt shava ren, kan erhålla full gottgörelse, kan

innehavaren av nyttjanderätten dock bevara, denna genom att själv fylla den brist, som sålunda uppstår. Vill han ej detta, och låta icke de bättre berättigade borgenärerna sig nöja med den, bjudna köpeskillingen, utbjudes egendomen ånyo utan förbehåll om nytt-janderättens bestånd. Bjudes härvid högre köpeskilling än förra gången, går ny ttjanderättsinnehavaren förlustig nyttjanderätten.

* Härmed inbegripes ej i detta sammanhang tomträtt eller vatten-fa 11 s r ä t t

** Om mannen utan hustruns medgivande upplåtit nyttjanderätt till hen nes enskilda fastighet, får dylik nyttjanderätt ej intecknas. Se sid. 70 o. 71.532

Kar någon vid överlåtelse av äganderätt till fast egendom förbehållit sig eller annan nyttjanderätt till egendomen eller någon del därav, eller skall, utan att sådant förbehåll skett, arrende-eller hyresavtal, enligt vad förut (se sid. 386) nämnts, mot nye ägaren vara gällande, eller har fast egendom utmätningsvis sålts med förbehåll om beståndet ary nyttjanderätt, som ej är intecknad, bliver nyttjanderätten gällande mot nye ägaren även om denne söker lagfart å sitt fång, innan inteckning för nyttjanderätten sökes.

Enahanda regel gäller, om vid överlåtelse eller försäljning skett förbehåll, som nyss nämnts, samt nye ägaren till annan överlåtit fastigheten, och inteckning för nyttjanderätten sökes, i stad inom tre månader och å landet sist vid det allmänna tingssammanträde, som infaller näst efter sex månader, sedan överlåtaren eller försäljaren erhållit lagfart å sitt fång.

Innehavare av nyttjanderätt, som, enligt vad ovan nämnts, äger giltighet mot ny fastighetsägare, njuter i förhållande till dennes borgenärer den rätt, som tillkommer ogulden köpeskillingsfordran.

Inteckning för nyttjanderätt medför icke någon rätt att ur den intecknade egendomen utfå det skadestånd, som nyttjanderättsinnehavaren kan vara berättigad att uppbära i anledning därav att nyttjanderätten måste vika för annan rätt. Ilar dylikt skadestånd blivit genom överenskommelse mellan nyttjanderättsupp-lätaren och nyttjanderäöttsinnehavaren bestämt till visst belopp, kan nyttjanderättshavaren emellertid låta särskilt inteckna ein skadeståndsfordran.

Denna kan emellertid icke uttagas hos nyttjanderättsupplåtaren i följande fall: nämligen:

1) Att nyttjanderättsupplåtaren överlåtit egendomen till annan, samt nyttjanderättsinnehavaren efter överlåtelsen låtit nytt-j and er ät t sinteckning en, utan ny Uj ander ättsupplåtar ens sanity eke, förfalla, dödas eller till förmånsrätten nedsättas.

2) Att nyttjanderätten upplåtits i sammanhang med egendomens försäljning till nyttjanderättsupplåtaren, samt denne senare sålt egendomen till annan person, och nyttjanderättsinnehavaren icke till säkerhet för sin nyttjanderätt sökt inteckning, i stad inom tre månader och på landet sist vid det allmänna tingssammanträde, som infaller näst efter sex månader, sedan nyttjanderättsupplåtaren erhöll lagfart å egendomen.

Liksom fordran för ogulden köpeskilling medför bättre rätt till den sålda fastigheten än andra fordringar hos fastighetens ägare, så medför även nyttjanderätt, sorn säljaren vid själva överlåtelsen förbehåller sig, särskild förmån, i ty att den gäller såväl före all», förbindelser, som köparen ikläder egendomen, som ock gent emot dem, som efter köparen bliva ägare till densamma, så vitt inteck-533

ning till säkerhet för nyttjanderätten sökes, i stad inom tre månader och på landet sist vid det allmänna tingssammanträde, som infaller näsit efter sex månader, sedan nyttjanderättsupplåtaren erhöll lagfart å egendomen,

Inteckning för nyttjanderätt är fortfarande gällande utan förnyelse, sedan den blivit införd i inteckningsboken, varmed menas ett hos domstolen fört sammandrag av inteckningsprotokollen. Att ärendets införande i denna bok icke avglömts, kan inteck-ningshavaren lätt kontrollera, då i det protokollsutdrag, som utfärdas angående inteckning, skall införas avskrift av vad boken i ärendet innehåller. Är ansökning om inteckning för nyttjanderätt förklarad vilande, och har anteckning om ansökningen icke skett i inteckningsboken, måste däremot ansökningen åter av sökanden anmälas hos rätten enligt samma regler, som gälla beträffande ansökan om inteckning för

fordran.

Dödande av inteckning för nyttjanderätt eller dess nedsättning under annan inteckning meddelas av domstolen, då inteckningshandlingen med begäran därom i huvudskrift företes för rätten. Bevis om förhällandet tecknas då av rätten å handlingen. För åtgärden i fråga fordras ej fastighetsägarens samtycke. Utan inteckningshandlingens företeende dödas inteckningen, då fastighetens ägare visar, att den tid, för vilken nyttjanderätt är upplåten, gått till ända, eller att nyttjanderätten av annan anledning upphört.

Om fastigheten exekutivt försålts utan förbehåll om nyttjanderättens bestånd, kommer, sedan auktionen vunnit laga kraft, och köpeskillingen erlagts, inteckningen att förlora sin verkan; och skall anteckning härom göras i inteckningsprotokollet.

C. Inteckning för avkomst

eller annan förmån, som åt någon upplåtes att utgå av fast egendom (t. ex. de på vissa trakter ännu brukliga s. k. undantags-eller födorådsförmånerna), följer samma regler, som gälla för inteckning för nyttjanderätt, endast med den skillnad, att in-teckningshavaren i den ordning, utsökningslagen bestämmer, äger att ur egendomen utbekomma förmån i penningar eller varor, som är upplupen och innestår ogulden, samt, om egendomen säljes utan förbehåll om avkoinsträttens bestånd, ur köpeskillingen njuta ersättning, motsvarande uppskattade värdet av de förmåner i penningar eller varor som tillkomma honom, med iakttagande därav, att ur egendomen ej får uttagas förmån för längre tid före den dag, utmätning sker, eller konkurs börjas än två år.

D. Inteckning för servitutsrätt*.

För att inteckning för servitutsrätt skall kunna erhållas, måste skriftligt servitutsavtal upprättas.

* Angående betydelsen av ordet servitutsrätt, se sid. 507 o. följ.534

Inteckning medgives dock icke — och behöves icke - för servitutsrätt, som uppkommit vid laga skifte eller vid ägostyckning eller före den 1 januari 1876 genom avtal eller urminnes, hävd tillkommit.

För inteckning för servitutsrätt gälla i allo samma, regler som för inteckning för nyttjanderätt.

Inteckningars rätt inbördes.

a) Inteckningar för fordran inbördes.

En äldre inteckning har företräde för en yngre. Sökas inteckningarna samma dag, medföra de lika rätt, därest icke annorlunda är i själva inteckningshandlingarna bestämt.

Det enda undantag- från denna regel är att inteckning för ogulden köpeskilling, så vitt den sökes inom den för sådan inteckning särskilt angivna tid, går före alla inteckningar, som medgivits av köparen eller senare ägare till fastigheten, även om dessa inteckningar sökts tidigare än eller samtidigt med inteckningen för ogulden köpeskilling.

b) Inteckningar för ny t†/j ariderätt, av kom st och servitut inbördes.

En äldre inteckning har företräde för en yngre. Sökas inteckningarna samma dag, och kunna de ej fullt bestå jämte varandra, äger den rätt, som först uppläts, företräde.

Även här giver nyttjande-, avkomst- eller servitutsrätt, som överlåtaren av en fastighet förbehåller sig, samma företräde, som ovan angivits, för inteckning för ogulden köpeskilling.

Vad här ovan sagts om servitut avser icke servitut, som uppkommer vid laga skifte eller ägostyckning eller vid avstyokning av område, som ej ingår i tomtindelning.

c) Inteckning för fordran o ena sidan och annat slags inteckning cl andra sidan.

En äldre inteckning har företräde för en yngre.

Sökas å samma dag inteckning för fordran och annan inteckning, hai den senare företräde.

Undantaget till förmån för ogulden köpeskilling eller vid överlåtelse av fastigheten förbehållen rätt gäller även för1 sist anförda fall.

Utan hinder av inteckning får tvist om fordrans giltighet eller om annan intecknad rättighets! bestånd lagligen prövas.

Ansökan om intecknings beviljande eller dödande får av rätten upptagas, a landet endast vid allmänt tings sammanträde eller535

vid särskilt sammanträde för tings avslutande samt i stad endast å mändag eller, om helgdag då inträffar, nästa, söckendag därefter; dock att fråga om inteckningsförnyelse får av rätten handläggas, på landet, därest, tiden för inteckningens förnyande går till ända inom nästa lagtima ting, på urtima ting* och i stad, jämväl å annan rättegångsdag än måndag.

Klagomål över domstols beslut i inteckningsärende föres genom, besvär i vanlig ordning**. Har underrätt helt eller delvis avslagit ansökan om intecknings beviljande, och ändrasi beslutet i högre rätt, skall sökanden, i stad inom tre månader och på landet sist vid det allmänna tingssammanträde, som infaller näst efter tre månader från det utslaget om ändring vunnit laga kraft, förete detsamma vid underrätten för att inteckningen skall räknas från ansökning^sdagen. Försummas denna, tid, räknas inteckningen först från den dag, utslaget vid rätten företes.

II. Inteckning i tomträtt eller vattenfallsrätt.

För dylik inteckning gälla huvudsakligen enahanda regler som för fordringsinteckning i fast egendom.

III. Intecknifig i järnväg. (Kungl, förordn, den 15 okt. 1880.) Utom fastigheter i vanlig mening kan även järnväg (men däremot icke kanal) intecknas. Inteckning får ske endast för fordran och medför panträtt i järnvägen i hela dess sträckning med därtill hörande mark, verkstäder och andra byggnader med tillhörigheter, vartill räknas lokomotiv, vagnar, inventarier och förråd. Inteckning beviljas först sedan lagfart å järnvägen skett samt får sökas endast av järnvägens ägare och vid någon a,v rådhusrätterna i Stockholm, Jönköping eller Kristianstad, allt efter som järnvägen till större delen av sin sträckning faller inom domsagor, lydande under Svea hovrätt, Göta hovrätt eller hovrätten över Skåne och Blekinge. Inteckning, som blivit fastställd i järnväg till säkerhet för lån mot tryckta, eller graverande förbindelser, äger bestånd utan förnyelse.

IV. F öriagsinteckning. (Kungl, förordn, den 13 april 1883.) Förlagsinteckning kan erhållas till säkerhet för försträckning,

som till visst belopp i penningar eller varor lämnats såsom förlag till idkande av bergsbruk eller gruvdrift, även om denna icke är att hänföra till bergsbruk, eller till drivande av fabrik, mjöl-eller sägkvarn, boktryckeri, bryggeri, brännvins- eller kruttillverkning.

För erhållande av förlagsinteckning kravens:

* Iriteckningshavaren är i så fall emellertid skyldig att å nästa lagtima

ting förete inteckningshandlingen eller rättens bevis om förnyelsen för

att företes i inteckningsprotokollet. Försummar han detta är förnyelsen utan verkan.

Se dock no,t å sid. 345.530

a) Skriftlig skuldförbindelse, uttryckligen angivande skulden vara förlag för viss angiven rörelse och innehållande uppgift om stället, där rörelsen drives.

b) Förlagstagarens av vittnen styrkta medgivande av inteckningen, samt

c) Intyg av magistrat eller landsfiskal, att förlagstagaren utövar den ifrågavarande rörelsen, ävensom i de fall, då anmälan hos eller tillstånd av ämbetsmyndighet fordras för rörelsens bedrivande, bevis om gjord anmälan eller erhållet tillstånd.

Inteckningen sökes, om rörelsen drives i stad, där rådhusrätt finnes, hos denna och i andra fall hos rådhusrätten i

länets residensstad. Å förbindelsen verkställes av domstolen påskrift om inteckningen.

Förnyelse av inteckningen skall ske inom tio år vid samma domstol, som beviljat inteckningen, men kan förnyelsen anmälas vid annan rådhusrätt och protokoll härom ingivas< till inteeknings.-domstolen inom samma tid, allt på lika sätt, som gäller i fråga om förnyelse av fastighetsinteckning.

Dödande av förlagsinteckning eller dess nedsättning erhålles vid inteckningsdomstolen, då inteckningshandiingen där företes med begäran om sådant, men om åtgärden begäres av annan än förlagstagaren, måste dennes samtycke till åtgärden visas.

Verkan av förlagsinteckning är att för förlaget erhålles, för-inånsrätt till betalning i det av förlagstagaren tillverkade, i de för tillverkningen avsedda råämnen, i all den lösegendom, vare sig maskiner, redskap, dragare eller annat, som till tillverkningens bedrivande hörer, i förlagstagarens fordringar för sådana förskott i penningar eller varor, som äro lämnade för förlagstagarens ifrågavarande affärsrörelse, samt vid förlag till bearbetande av andra gruvor än järngruvor även i själva, gruvan.

Förlagslånet är mot förlagstagaren genast förfallet till betalning, om denne till annan överlåter den inrättning, för vars drivande förlagsinteckningen är beviljad. Skall den nye ägaren övertaga förlagslänet, måste således ny förbindelse utfärdas och ny inteckning sökas.

Angående olika inteckningars rätt i förhållande till varandra, ger inteckningens ålder företräde. Inteckningar, sökta samma dag, medföra lika rätt.

V. inteckning i fartyg. (Lag den 10 maj 1901.)

Inteckning för visst penningebelopp kan meddelas i fartyg med en dräktighet av minst tjugu registerton, vilket är infört i fartygsregistret. Detta register föres hos kommerskollegium och innehåller, bland annat, uppgift på vem eller vilka, som äro fartygets ägare.537

Skuldförbindelsen, för vilken inteckning" sökes, skall innehålla uppgift om det nummer, varunder fartyget är infört i fartygs-registret/ och uttryckligt, av vitttnen styrkt medgivande av inteckningen.

Inteckningen skall sökas vid Stockholms rådhusrätt.

I det hela gälla för övrigt för inteckning i fartyg samma regler som för fordringsinteckning i fastighet. Särskilt är att iakttaga, att om fartyget förlorar sin svenska, nationalitet, skulden genast förfaller till betalning.

Formulär till vanlig inteckningsrevers.

Till innehavaren betalar jag tre 'månader efter uppsägning fem tusen (5,000) kronor jämte 5 procent årlig ränta därå, tills full betalning sker; och medgiver jag till säkerhet för detta skuldebrevs innehåll inteckning i min fastighet n:r 3 i kvarteret Marsvinet, med adress n:r 38 vid Oxtorgs-gatan här i staden.

Enköping den 8 april 1901.

Otto Brummer, Handlande.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Ove Bäcklund, Fredrik Grönberg,

Skomakare. Kontorist-

Formulär till köpeskillingsrevers.

Till handlanden Per Andersson eller order betalar jag tre månader efter uppsägning åtta tusen (8,000) kronor jämte 5 procent årlig ränta därå, tills full betalning sker; och som detta belopp utgör ogulden köpeskilling för den av honom till mig försålda fastigheten n:r 5 i kvarteret Ekoxen, med adress n:r 24 vid Timmermansgatan här i staden, medgiver jag, att till säkerhet för detta skuldebrevs innehåll inteckning må tagas i nämnda fastighet med - den förmånsrätt, som tillkommer ogulden köpeskilling.

Nora den 8 maj 1901.

Arvid Persson, Skomakare.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Aron Jönsson, Bokhållare.

Erik Blom, Fältskär.

Advokaten.

68538

Formulär till skuldförbindelse å förlagslån.

Till possessionaten Olof Runér eller order betalar jag sex månader efter uppsägning fem tusen (5,000) kronor jämte 6 procent årlig ränta, tills full betalning sker; och som (nämnda belopp utgör förlag till drivande av min här i staden varande skofabrik, medgiver jag, att till säkerhet för detta skuldebrevs innehåll förlagsinteckning må tagas, enligt kongl, förordningen angående förlagsinteckning den 13 april 1883. Sala den 30 oktober 1901.

Olof Persson, Skomakare.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Olof Nordsjö, Erik Alin,

Klockare. Smed.

Om panträtt i lös egendom.

Med panträtt i lös egendom menas den dt en fordringsägare till säkerhet för en fordran tillerkända rättighet till lös egendom,, till följd varav han äger njuta* betalning ur densamma, om gäldenär en ej fullgör sin förbindelse.

Panträtt i lös egendom medför befogenhet för panthavaren:

att erhålla betalning" ur panten oberoende a/v fordringsrättens preskription eller preklusion (se längre fram) ;

att i händelse av gäldenärens konkurs, i den mån sådant är nödigt till frilla gäldandet av panthavarens fordran, erhålla betalning nr panten, såsom hade han att fordra det belopp, för vilket pantsättningen skett, även om avbetalningar ägt rum före konkursen;

att, åtminstone i regel, göra panträtten gällande även mot tredje man, som blir ägare eller innehavare av panten;

alt göra panträtten gällaude, jämväl om gäldenären ej befinner sig i konkurstillstånd; samt

att i händelse av gäldenärens konkurs erhålla betalning ur panten, så långt den räcker, även om panthavaren icke i konkursen bevakat sin fordran, ävensom låta utmätningsvis försälja den egendom, som utgör föremål för hans rätt.

Den med panträtten förbundna fordran kan. vara av vad slag som helst utan hänsyn till rättsgrunden eller föremålet och så- 538

Formulär till skuldförbindelse å förlagslån.

Till possessionaten Olof Runér eller order betalar jag sex månader efter uppsägning fem tusen (5,000) kronor jämte 6 procent årlig ränta, tills full betalning sker; och som (nämnda belopp utgör förlag till drivande av min här i staden varande skofabrik, medgiver jag, att till säkerhet för detta skuldebrevs innehåll förlagsinteckning må tagas, enligt kongl, förordningen angående förlagsinteckning den 13 april 1883. Sala den 30 oktober 1901.

Olof Persson, Skomakare.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Olof Nordsjö, Erik Alin,

Klockare. Smed.

Om panträtt i lös egendom.

Med panträtt i lös egendom menas den dt en fordringsägare till säkerhet för en fordran tillerkända rättighet till lös egendom,, till följd varav han äger njuta* betalning ur densamma, om gäldenär en ej fullgör sin förbindelse.

Panträtt i lös egendom medför befogenhet för panthavaren:

att erhålla betalning" ur panten oberoende a/v fordringsrättens preskription eller preklusion (se längre fram) ;

att i händelse av gäldenärens konkurs, i den mån sådant är nödigt till frilla gäldandet av panthavarens fordran, erhålla betalning nr panten, såsom hade han att fordra det belopp, för vilket pantsättningen skett, även om avbetalningar ägt rum före konkursen;

att, åtminstone i regel, göra panträtten gällande även mot tredje man, som blir ägare eller innehavare av panten;

alt göra panträtten gällaude, jämväl om gäldenären ej befinner sig i konkurstillstånd; samt

att i händelse av gäldenärens konkurs erhålla betalning ur panten, så långt den räcker, även om panthavaren icke i konkursen bevakat sin fordran, ävensom låta utmätningsvis försälja den egendom, som utgör föremål för hans rätt.

Den med panträtten förbundna fordran kan. vara av vad slag som helst utan hänsyn till rättsgrunden eller föremålet och så-539

ledes gå ut på en var individuellt eller generiskt* bestämd prestation**, dock att fordringen måste vara av beskaffenhet att kunna övergå till en penningefordran (objektivt uppskattas i penningar), vars belopp redan vid pant förskrivning en (se nedan) skall vara åtminstone något så när bestämt. Är fordringen blott villkorlig eller framtida, blir, om fordringen uppstår, panträtten för densamma att anse såsom uppkommen redan vid tiden för överenskommelsen om dess stiftande. (Jfr dock N". J. A. 1882:355; 1903 : 193). Även om gäldenären är omyndig eller blivit tvungen eller förledd till skuldförbindelsens utfärdande, eller fordringen preskriberats eller prekluderats eller grundas på spel eller vad, kan av tredje man för fordringsbeloppet lämnad pant av fordringsägaren tillgodogöras, om pantsättaren vid pantens lämnande bevisligen ägt kännedom om fordringens ogiltighet.

Såsom, föremål för panträtt kan tjäna varje s. k. kroppslig sak, för så vitt den har omsättningsvärde samt får föryttras och utgöres av annat än fartyg, som är för fordran intecknat eller äger den dräktig het, att inteckning däri kan meddelas. Även rättighet, på det sätt knuten till skriftlig handling, att rättigheten allenast av handlingens innehavare kan göras gällande, bör anses av beskaffenhet att kunna utgöra föremål för panträtt, därest rättigheten i fråga har ekonomiskt värde samt tillika kan, mot den berättigades vilja, användas till betalning av hans gäld. Till rättighet av ifrågavarnade slag räknas huvudsakligen fordran på gTund av löpande förbindelse (se längre fram), såsom exempelvis skuldebrev till innehavaren eller till viss man eller order, behörigen överlåten växel, obligation samt denna senare tillhörande räntekupong, vilken sistnämnda kan även självständigt pantsättas. Slutligen lärer även fordran på grund av icke löpande förbindelse kunna vara föremål för panträtt, om handlingen, försedd med transport å annan, blivit till honom såsom pant överlämnad, och tillika förbindelsens utfärdare fått behörig underrättelse om pantsättningen, vilken underrättelse bör ske skriftligen och lämpligen i den form, att handlingens utfärdare får del av pantförskrivningen, vara kan tecknas bevis om delgivningen. (Jfr N. J. A. 1885 : 413.) Om handlingen i pantsättningsändamål försetts med transport å annan, men sådant oaktat förblir i pantsättarens värj o, eller om handlingen väl traderats,*** med förklaring, att den skall utgöra pant, men härom någon underrättelse ej lämnats utfärdaren, har pantsättningen varken betydelse gent emot pantsättarens konkursbo eller egenskapen att skydda mot handlingens utmätning för annan pantsättarens1 gäld. (Jfr IN". J. A. 1875 :442.)

* D. ä. »blott till sin a r t».

** Prestation = handling', underlåtenhet eller eftergivenhet av ekonomisk betydelse. *** Tradera ~ överlämna.:>:10

Däremot måste panthavaren s rätt att utfå handling-en för ali därav begagna sig respekteras av tredje man, som av pantsättaren får handlingen å sig överlåten. (Jfr N". J. A. 1903 :212.)

Jämväl livförsäkringsbrev och aktiebrev, ställda till innehavaren, kunna utgöra föremål för panträtt. I vad mån aktiebrev, som lyda å viss man, kunna utgöra föremål för laga pant sättning, är beroende på vad bolagsordningen i sådant avseende kan innehålla.

8äsom föremål för pantsättning kan däremot ej godkännas exempelvis av pantsättaren själv utfärdat skuldebrev utan inteckning eller borgen, ej heller köpebrev angående lös eller fast egendom, patenträtt eller muntlig fordran. (Jfr N. J. A. 1880:1; 1885 : 20; 1891 : 338; 1895 : 309; 1899 : 422.)

A) Panträtt i lös egendom kan uppkomma: 1) Genom uplåtelse.

I fråga härom innehåller lagen: »sätter man i pant guld, silver, eller vad det helst är i lösören; göre det med tvenne vittnen, eller tage därå handskrift av honom, som panten i händer får;»

Uttrycket »göre det», är liktydigt med »verkställe pantsättningen)). Till denna hör först och främst den s. k. pantförskrivningen, eller pantägarens förklaring, att viss sak eller däri förkroppsligad rättighet skall utgöra pant för viss fordran. Genom pantförskrivningen får panthavaren rätt allenast att av pantägaren likasom av senare ondtros förvar vare eller ny ttj ander ättshavare till panten tilltvinga sig dess överlämnande. Dylikt överlämnande {tradition) utgör nämligen pantsättningens andra och sista moment. Det avser dels pantens! avskiljande från pantsättarens förmögen -hetsområde och försättande i sådant läge, att panthavaren har makt att råda över densanima, och dels att åstadkomma ett yttre tillstånd, som gör panträtten tydlig* för tredje man. För berörda båda ändamål måste panten försättas i sådant läge, som dels för panthavaren möjliggör att utan pantägarens biträde råda över panten, och dels utmärker, att dylik möjlighet för panthavaren förefinnes. I anledning härav bör panten anses traderad, om exempelvis densamma faktiskt blivit av pantsättaren till panthavaren överlämnad, eller pantsättare av virkesparti på panthavaren transporterat sin nyttjanderätt till dess, tredje man tillhörig-a upplagsplats, utan förbehåll om rätt för pantsättaren att fortfarande fritt disponera över timret, eller pant av varulager, förvarat i magasin, packhus eller annat förvaringsrum, försättes i det förhållande till panthavaren, att till honom överlämnas nycklarna till den lokal, där varorna förvaras. (Jfr IN". J". A. 1899:314; 1891:512; 1896:294. N. T. 1870:355. N. J". A. 1887 : 242; 1899 : 366; 1897 : 607.) Däremot kan pant ej anses traderad, om den exempelvis förvaras i låst valv, att öppna, med541

två nycklar gemensamt, av vilka den ena överlämnas till panthavaren, under det pantsättaren behåller den andra, eller om; panten inlägges i ett pantsättarens tillhörigt, bland hans övriga lösören förvarat låst skrin, vartill panthavaren erhåller nyckeln. Innehar panthavaren redan vid pant för skrivningen panten, t. ex. såsom låntagare eller legotagare, är naturligtvis någon ytterligare tradition icke av nöden, utan panträtten uppkommer i och genom pantförskrivningen. Innehaves panten av tredje man, är pantsättningen fullbordad genom pantförskrivningen, åtföljd av tredjemannens utfästelse att tillhandahålla, panten eller dess värdebelopp antingen åt panthavaren eller åt innehavaren av tredjemannensi skriftliga utf ästelset i berörda, hänseende. (Jfr N. J. A. 1886 : 475; 1892 : 490.) I följd härav kan pant, på en gång vara pantsatt hos flera personer, om en av dem innehar panten och dessutom i förhållande till de övriga gjort utfästelse av i fr å ga.varan.de si ag.

Om en enstaka pantsatt sak delas i flera,, kommer panträtten att i sin helhet vila på varje särskild del. Och om två eller flera saker pantsatts för en och samma fordran, häftar en var sak för hela fordringen, vadan panthavaren för betalnings erhållande får använda vilken som helst av sakerna, likasom han kan på en gång söka betalning* i alla sakerna för hela fordringen. Dennas summa får, även om en bland sakerna går under, uttagas ur de övriga. Likaledes ansvarar panten i dess helhet, för varje särskild kvotdel av fordringen, i händelse denna eller betalningsskyldigheten därför tillkommer eller åvilar flera personer. I övrigt må framhållas, att då panträttens föremål är skuldebrev, löpande med ränta, eller aktiebrev, som jämte kuponger överlämnats till panthavaren,

denne saknar rätt att under tiden till inträdet av hans befogenhet att realisera panten uppbära ränte- eller aktieutdelningsbelopp; att om pantsatt sak går under utan pant t agarens förvållande, pantägaren saknar skyldighet att lämna annan pant i stället; att tillbehör till panten, som jämte denna- traderats, anses1 under panträtten inbegripet; att en var utvidgning', som fordringen i kraft av allmänna obligationsrättliga regler kan undergå, jämväl är skyddad av panträtten, med mindre särskild överenskommelse i annan riktning ingåtts; att om fordringen på grund av särskilt avtal efter pantsättningen utvidgats, detta dock icke bör beröra panträtten; samt att denna ej heller utan särskild överenskommelse sträcker sig till kostnader, åsamkade1 panthavaren i rättegång mot pantsättaren för fordringens indrivande. Vidare må betonas, att panträttens bevarande kräver fortvaron av panthavarens makt att råda över panten. Dock återupplivas panträtten, om panthavaren, sedan han återlämnat panten, ånyo får den i sin besittning. Att pantsättaren av en ren tillfällighet eller genom rättsstridig handling kommer i besittning av panten, är icke av betydelse för panthavarens rätt. I följd av det nu542

sagda bör panträtten anses upphävd, om panten efter dess trade-rande till paiithavaren av honom lämnas till dess ägare i deposition eller för att repareras. (Jfr N. J. Å. 1888: 551.) Däremot finnes intet hinder för paiithavaren att t. ex. i deposition hos tredjeman överlämna panten med bibehållande av sin panträtt.

Lagens ord »med tvenne vittnen, eller tage därå handskrift av honom, som panten i händer får-)), innebära blott ett lagstiftarens råd till pantsättaren, huru han lämpligen bör förfara, när han lämnar panten ifrån sig. Emellertid framgår av stadgandet indirekt en del regler angående bevisbördans fördelning på det område, varom fråga är, och för dessa regier kommer därför i det följande att närmare redogöras. I sådant hänseende må till en början framhållas, att den, som har en kroppslig sak eller ett löpande skuldebrev i sin besittning och uppgiver, att han däri äger panträtt, icke är skyldig att bevisa sin uppgift; att även panthavarens uppgift om det belopp, varför panten häftar, tages för god, med mindre den blir av pantsättarem vederlagd; samt att om pantliavaren har flera fordringar hos pantsättaren, utan att särskilt bevis om pant sättningen finnes, panthavaren ej är bevisskyldig för sitt påstående, att panten avser samtliga fordringarna. (Jfr i detta sammanhang N. J. A. 1876 : 414; 1881 : 459; 1889 : 406.)

Vidare bör bemärkas, att om pant sättare och pant navare, som äro ense om att pantsättning av ett icke löpande skuldebrev eller därmed likställd handling skett, tvista om det belopp, sam därmed avsetts, bevisskyldigheten principiellt åligger panthavaren. (Jfr N. J. A. 1904: A n:r 215.)*

Slutligen må erinras, att om pantsättaren återbekommit panten, detta berättigar till antagande, att den fordran, till säkerhet varför panten lämnats, blivit gulden.,** ävensom att den omständigheten, att pantsättaren återbekommit pantförskrivning, väl berättigar antagandet om fordringens betalning, mem å andra sidan ej förslår som motbevisning mot panthavarens uppgift, att såsom pant för fordringen lämnad groppslig sak eller löpande fordringshandling av honom erhållits med skäl att innehava den även för annan fordran.

Beträffande panthavarens skyldigheter innehåller lagen trenne stadganden, av vilka det första till den del, det ännu är gällande, lyder sålunda:

»Pant bör väl gömmas och vårdas, och ej utan ägarens lov och minne brukas, eller utlämnas,------------och skadan åter».

* Blotta innehavet av icke löpande fordringshandling berättigar nämligen ej såsom i fråga om löpande skuldebrev eller kroppslig sak att antaga befogenhet för innehavaren att förfoga däröver,

** Jfr N. J. A. 1887 :232.543

Genom ifrågavarande stadgande! har panthavaren fått sig ålagt att behandla panten med den omtanke och försiktighet, som en ordentlig man i allmänhet plägar iakttaga med sina egna tillhörigheter. I detalj utförd, innebär denna regel, bland annat, att om panten utgöres av ett intecknat skuldebrev, panthavaren har skyldighet att ombesörja, det inteckningen varder behörigen förnyad,* samt att om panten utgöres av skuldebrev, vars utf ardar e kommer i konkurs, panthavaren gent emot pantsättaren ådrager sig skadesitåndsskyldighet genom att underlåta bevakning i konkursen, så framt pantsättaren även av panthavaren berövats tillfälle att själv bevaka

fordringen; men att, å andra sidan, panthavaren ej är skyldig att vidtaga behörig åtgärd till förekommande av preskription eller preklusion i avseende å pantsatt fordran**, eller lyfta, på pantsatta, utlottade obligationer utfallna belopp***, eller betala utlästa premier å pantsatt livförsäkringsbrev†.

Åsidosätter panthavaren i väsentlig grad sin vårdnadsplikt, synes pantägaren vara berättigad att, även om panthavarens fordran ännu icke förfallit, utbekomma panten, mot fordringens gäldande. Dylik rätt tillkommer pantägaren, även när pantens förstörelse eller väsentliga minskning i värde är att befara, samt panthavaren vägrar att emottaga från pantägaren erbjuden säkerhet. Å andra sidan äger panthavaren, om panten hotas av förstörelse eller väsentlig värdeminskning, att utan iakttagande av de i lagen stadgade regler ombesörja dess försäljning, efter det dock förut, så vitt möjligt, tillfälle beretts pant sättaren att genom lämnande av annan säkerhet eller betalande av fordringen förekomma försäljningen. Den vid denna senare erhållna köpeskillingen träder i pantens ställe. Därest panten utan pantsättarens skuld helt och hållet tillintetgöres, blir pantsättaren ej härigenom pliktig att lämna annan pant eller att före förfallodagen lämna betalning.

Då panthavaren erhåller betalning för sin fordran, eller pant-rättsförhållandet eljest upphör, skall panten av honom återställas till pantsättaren, vilket, om annat ej uttryckligen eller tyst avtalats, skall ske på betalningsorten. Uppkommer tvist mellan pantsättaren och tredje man om bättre rätt till panten, bör panthavaren sådant oaktat, på pantsättarens begäran, till honom utlämna panten, med mindre förbud häremot meddelas panthavaren av behörig myndighet. (Jfr dock i detta samanhang N. J. A. 1901 : 410.) Utlämnar panthavaren panten till tredje man, är han, vare sig tvist av angivet slag" uppkommit eller ej, enligt allmänna rättsregler, skyldig att omedelbart ersätta pant sattar en den därav uppkomna skadan, med mindre tredje mannen haft pantsättarens

* Jfr N. J. A. 1877 : 133; 1891 :374.

** Jfr dock N. T. 1867 :309.

*** Jfr N. J. A. 1877 : 127.

† Jfr i detta sammanhang N. J. A. 1901 :494.514

fullmakt till pantens uttagande eller genom laga fång förvärvat densamma eller i egenskap av löftesmän infriat den skuld, för vilken den lämnats. Anhåller någon att å pantsättarens vägnar öller eljest i hans1 ställe få panten till sig utlämnad, har pantliavaren att på egen risk pröva äktheten av de handlingar, som den förstnämnde till styrkande av sin behörighet därutinnan kan förete. (Jfr K". J. A. 1884:200; 1885:217; 1886:175; 1890:459.) Panthavarens återställningsplikt omfattar även alla pantens tillbehör jämte frukt eller" annan, avkomst. Underlåter pantliavaren att behörigen återlämna panten, är han skyldig att ersätta all skada, som därav kan, uppkomma! för pantsättaren, varförutom faran för panten övergår å pantliavaren, som således ansvarar även för vådaskada, på panten. Underlåter pantsättaren att vid panträttsförhållandets upphörande avhämta panten, befrias härigenom panthavaren från att, å panten nedlägga, något för dess bevarande nödigt arbete likasom från ansvarighet för annan å panten uppkommande skada än som föranledes av någon hans positiva åtgärd. Härförutom äger panthavaren att för pantens förvaring och värd efter pantsätt arens dröjsmåls inträde fordra ersättning av pantsättaren. Och slutligen kan paiithavaren nedsätta panten hos tredje man eller översända, den till pant sätt ar en, eller, om hans vistelseort är okänd, och lämplig vårdare av panten ej erhålles, samt dessutom pantens förvarande skulle för pant-harvaren medföra särskilt avsevärd olägenhet, för' pantsättarens räkning* ombestyra pantens försäljning även under hand och utan skyldighet för pantliavaren att bevisa, att det erhållna priset varit det högsta, som kunnat betingas.

Av panthavaren å panten nedlagda, för dess vidmakthållande nödiga kostnader skola gottgöras av pantens ägare, dock att i fall av panthavarens brukningsrätt till panten panthavaren har att själv bära kostnaderna,, förenade med brukandet eller i allmänhet erforderliga, för pantens hållande i brukbart, skick, varförutom hyra för pantens förvaringsrum torde böra betalas av panthavaren.

Pau tha varen på grund av pantens beskaffenhet tillfogad, av pantsättaren, förutserbar skada skall av jmiitsättaren ersättas, varförutom pantsättaren är skyldig att genast inbetala sin skuld, om panten vid pantsättningen var

behäftad med fel, som väsentligen minskar dess värde samt icke av panthavaren känts, eller bort kännas.

Om panthavareii »utan ägarens minne brukar p ante ny), måste panthavaren lämna pantägaren skälig och bruklig gottgörelse för pantens begagnande samt ådrager sig dessutom ansvarighet, även för under brukningen uppkommen vådaskada å panten, med mindre skadan visas skola, hava jämväl utan brukningen uppstått. Utlånar panthavaren utan lov panten, eller upplåter han eljest nyttjanderätt till densamma åt tredje man, är han med avseendeå därefter timad skada likställd med den paiithavare, som själv olovligen brukar panten.

Det andra stadgandet angående panthavarens skyldigheter liar följande lydelse:

»Kommer skada å pant, förty, att den, som panten liade, den ej rätteligen vårdat; gälde han fullt åter! Sker det av våda, och ej av vangömmo; vare skadan ägarens, och gälde ej dess mindre, vad panten stod före.»

B ev is skyldighet en om skadans storlek åligger pantsättaren, i sammanhang varmed anmärkes, att det av honom för panten er-lagda inköpspriset icke i och för sig kan varai av avgörande betydelse. Till skada av ifrågavarande slag hänföres även skada, som å panten uppkommit genom tredje mans förhållande, för så vitt tredj ©mannen av paiithavareii använts såsom medhjälpare vid vården av panten, eller den av tredje man orsakade skadan kan härledas ur vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse från pant-l.i av ären si sida.

»Att den, som panten hade, den ej rätteligen vårdat» anses som orsak till skadan, med mindre denna, visas hava timat genom olyckshändelse, som paiithavareii icke skäligen bort förutse eller förebygga, t. ex. genom pantens egen beskaffenhet eller genom någon av paiitsättaren före pantsättningen med panten vidtagen åtgärd.

Uttrycket »gälde han fullt åter» betyder »gälde han paiitsättaren ej mindre liden förrn ögeiihetsminskniiig, än även utebliven vinst». Av pantsättaren vid panten fästat individuellt intresse får dock ej koinma i betraktande, varförutom må framhållas, att om panten genom panthavarensi förvållande helt och hållet förstöres, ersättning synes i regel böra utgå efter pantensi värde vid skadans inträffande. Har panten utan att förstöras blivit skadad, synes pantsättaren, om skadan är obotlig, vara berättigad att antingen, mot pantensi överlåtande på pantliavaren, fordra dess fulla värde eller påkalla pantens ut fående jämte ersättning för dess värdeminskning.

Ordet »våda» betecknar här olyckshändelse, som panthavaren icke skäligen bort förutse eller förebygga.

Med »vangömmo» menas i detta sammanhang vårdslöshet från panthavarens sida.

Det tredje stadgandet angående panthavarens skyldigheter lyder sålunda:

»Vill någon sätta ut till annan den pant, so-m han i händer Jiaver; sage det först ägaren därom till, eller, där lian ej när är, give det rätten eller konungens befallningshavande till känna, och sätte panten ej liögre ut, eller med andra villkor, än den hos honom häftar före, eller böte en sjättedel av pantens värde och skadan åter.

Uttrycket »den pant, som han i händer haver», är liktydigt med »själva panten utan samband med överlåtelse eller pantsättning av fordringen».

Ordet »högre» betyder för högre belopp, och ordet »andra» är liktydigt med strängare.

Förutom böter och skade stånds skyldighet medför ifrågavarande stadgandes överträdande den nya pantsättningens ogiltighet i den mån, den förre panthavaren överskridit sin befogenhet, dock att, i händelse den förre panthavaren falskeligen utgivit sig för ägare av panten, den nye panthavaren, om han var i god tro, äger att tillgodonjuta alla med honom avtalade villkor.

Oavsett den nya pantsättningen kvarstå den förre panthavarens förpliktelser gent emot pantägaren, i förhållande till vilken han således ansvarar för att panten vid betalnings erläggande varder i behörigt skick till pantägaren återställd. Och genom den nya pantsättningen berövas den förre panthavaren sin rätt att utan den nye panthavarens samtycke indriva sin fordran. Den nya pantsättningen hindrar däremot ej pantägaren att även utan samtycke från nye panthavaren till hans företrädare i panträtten betala sin skuld.

Därest fordringen i samband ined panten överlåtes, erfordras ej någon underrättelse härom till pantägaren. Emellertid gäller även vid dylik överlåtelse, att den nye panthavaren i och med erhållandet av panten inträder i den förutvarande panthavarens ställe beträffande de med panträtten förbundna förpliktelser gent emot pantägaren. Uppfyllas ej dessa förpliktelser av nye panthavaren, blir hans företrädare i panträtten som vore han proprie-borgensman* ersättningsskyldig1 för den härigenom uppkomna skada, med mindre fordringen i kraft av lag övergått å den nye panthavaren eller på grund av laga förpliktelse blivit till honom avträdd. Dylika, fall lära föreligga, blott då fordringen exekutivt sålts eller genom skuldens infriande av löftesman kommit i dennes hand. (Jfr N. J. A. 1884:200; 1885:217. 1886:175; 1890:459.)

2) Genom utmätning.

Den genom utmätning vunna panträtten förloras emellertid:

a) Om gäldenärens egendom avträdes till konkurs inom en månad från utmätningens verkställande; och

b) Om utmätningen skett inom en månad efter det bouppteckning efter gäldenär en avslutats, samt urarvakonkurs efter honom inom nämnda tid uppkommer.

3) Genom lagens stadgande.

Panträtt på grund av lagens stadgande äger huvudsakligen rum för:

* Se avdelningen Om borgen.547

a) Hantverkare i gods, sona lämnats honom till reparation eller bearbetning och söan av honom fortfarande innehaves. Ur nämnda gods äger hantverkaren erhålla betalning för arbete och övriga kostnader,, som han nedlagt å godset. (17:3 H. B.)

b) Riksbanken i de å järnvåg befintliga, hos banken pantsatta effekter. (Kamgl. kung. den 13 februari 1830.)

Anm. Om någon hos riksbanken pantsatt vissa å järnvåg befintliga effekter, och dessa sedermera uttagas från vågen, erhåller riksbanken panträtt i motsvarande myckenhet av pantsättarens å vågen ännu kvarvarande effekter.

c) Försäljningskommissionär i de till försäljning mottagna varorna, så vida han själv eller genom annan är i besittning av godset eller av konnoaaement eller sådan fraktsedel därå, att avsändaren icke utan företeende av olensaanma äger förfoga över g*odset. I detta har under nämnda förutsättning kommissionären panträtt för fordran hos huvudmannen på grund av försäljningsuppdraget.

d) Inköpskommissionär i av honom för huvudmannens räkning inköpt gods. I detta har kommissionären panträtt för fordran hos huvudmanaien på grund av uppdraget under den här ovan omförmälda, för försäljningskommissionärs panträtt stadgade förutsättningen .

e) Handelsagent i av honom till försäljning för huvudmannens räkning mottaget varulager. I detta har agenten enahanda panträtt, som, enligt vad ovan nämnts, tillkommer försäljningskommissionär.

f) Vissa i 11 kapitlet Sjölagen omförmälda fordringsägare i den s. k. sjöförmögenheten, d. v. s. fartyg, frakt och last.

g) Ägare av fiskevatten i båt, redskap eller annat, som han fråntagit någon, som å bar gärning anträffats med olovligt fiske i nämnda fiskevatten. Ifrågavarande panträtt äger rum till säkerhet för ersättningsfordran på grund av det olovliga fisket. (Lag om rätt till fiske den 27 juni 1896 § 19.)

B. Panträtt i lös egendom upphör huvudsakligen därigenom:

1) Att panten tillintetgöres.

Genom att panten tillintetgöres upphör densamma nämligen att vidare kunna tjäna till säkerhet för en fordringsrätt, och endast denna senare rätt kvarstår. Är panten försäkrad, träder försäkringssumman i stället för panten, dock endast så länge nämnda summa ej blivit utbetald till gäldenären.

2) Att panttagaren avsäger sig panträtten, vare sig denna avsägelse är förenad med återlämnande av panten eller icke.

3) Att den skuld, för vilken panten är satt, frivilligt betalas eller ef ter skänkes.548

4) Att panten av panttagaren realiseras.

Detta får, i liändelsiei panten ej å utsatt dag återlöses*, äga rum enligt bestämmelserna i 10 kap. 2 § handelsbalken.

De åtgärder, som panttagaren, för pantens realisation, jämlikt detta lagrum, har att vidtaga, äro:

a) Uppbud av panten i den! ort, där panttagaren är bosatt, vilket uppbud skall göras, å landet vid häradsrätt en gång och i staden vid rådhusrätt å tre måndagar. Uppbuden skola ske i panthavarens mantals.skrivningsiort.

b) Värdering av panten.

Hur dylik värderings skall försiggå, nämner ej lagen. I enlighet med det bruk, som iakttogs under äldre tider, då ifrågavarande form för pantsi realisering var vanligare, kan värdering ske, å landet av häradshövding med tvenne gode män och i stad av tvenne rådhusrättens ledamöter. Värderingen kan lagligen ske jämväl genom två, av panthavaren utsedde, ojäviga män. Däremot är ej nog, om värderingen verkställes av exekutor enligt 73 § utsökningslagen.

c) Pantens bevisliga he mb judande till inlösen av pant givar en.

d) Pantens försäljning å offentlig auktion, därest pantgivaren icke, i stad inom fjorton dagar och å landet inom en månad efter det panten heuibjudits, antingen återlöser panten och gäldar utfäst ränta,, eller ock medgiver, att panttagaren må behålla panten för det belopp, vartill den värderats.

Kan pant-givaren icke anträffas med liembud av panten eller försummar han att inom nämnda tid efter dylikt hembud avgiva besked, har panthavaren valrätt mellan att å offentlig1 auktion försälja panten eller att behålla den för det belopp, vartill den blivit värderad.

Blir panten värderad till eller försåld för högre belopp än gälden, tillfaller överskottet pantgivaren, till vilken panttagaren sålunda är redovisningsskyldig för försäljningen. Uppstår för panttagaren brist, har han för denna fortfarande fordran hos pantgivaren.

Intill försälj ningen har pantägaren rätt att lösa panten åter, men måste, där auktionen redan utlysts, ersätta panthavaren kostnaderna därför. I fråga om nämnda auktion må ytterligare framhållas, att panthavaren har skyldighet att på lämpligt sätt och i god tid offentligen kungöra auktionen och därom särskilt underrätta pantägaren; att. panthavaren äger bestämma, försäljningsvillkoren och antaga eller förkasta budet; att han, om han vill, får själv inropa panten; samt att denna får inropas även av pantägaren. Detta sistnämnda är dock särdeles omtvistat.

* Ifrågavarande dag sammanfaller med fordringens förfallodag, därest ej i paritfiörskrivningen särskild förfallodag utsatts med avseende på panten.549

Mellan pan tha va ren och pantägaren Ivan med laga verkan överenskommas, om pantens realisation genom försäljning ä offentlig auktion utan skyldighet för paiitliavaren att i övrigt iakttaga lagstadgade former*, eller genom pantens försäljning under hand, eller om lösen ej behörigen lämnas, genom att utan föregående uppbud vid rätten av panthavaren behållas till det pris, som genom värdering varder bestämt. Däremot kan icke med laga verkan avtalar, att panthavaren i fall av utebliven eller försenad likvid skall äga behålla panten utan redovisningsskyldighet, d. v. si. såsom betalning för fordringen. I övrigt står det uppenbarligen pantliavaren fritt att, om han har personlig fordrings-rätt mot pantägaren, och fordringen blivit genom dorn fastställd, låta utmäta och försälja panten enligt de regler, som äro meddelade i utsökningslagen.

Det nu sagda gäller, enligt praxis, även då panten utgöres av skuldförbindelse. Samtliga bankinrättningar pläga jämväl vid mottagandet av skuldebrev såsom pant förbehålla sig rätt att utan iakttagande av i lag stadgade former

realisera panten medelst försäljning å auktion, och å denna blir panten ofta nog av pantliavaren själv inropad. Öm inropet sker av annan, kan denne av skuldebrevets utf är dare naturligen uttaga hela dess belopp, jämte det banken kan avfordra pantägaren skillnaden mellan hans obetalda skuld och pantens behållna köpesumma. Härigenom kan synnerligen stor förlust tillskyndas pantägaren, helst om panten utgöres av utav honom själv utfärdat och i honom tillhörig fastighet intecknat skuldebrev.

Emellertid kan pantliavaren realisera pantsatt skuldebrev även genom att indriva detsamma eller använda, det till kvittning eller mottaga frivilligt erbjuden betalning därför. Är den pantsatta fordringen större än paiithavareiis egen fordran, kan den, som ansvarar för den pantsatta fordringen, freda sig från panthavarens krav genom att betala pantliavaren hans verkliga fordran, med mindre panthavarensi egen fordran ej förfallit till betalning, i vilken händelse pantliavaren äger uttaga, pantsatta fordringens hela belopp. I händelse den för pantsatta fordringen ansvarige kommer i konkurs, äger panthavaren att däri erhålla utdelning för fordringens hela belopp, så vitt sådant är nödigt till erhållande av full likvid, varförutom, i fall hans egen fordran förfallit till betalning, konkursboet sådant oaktat är skyldigt att till honom utbetala eventuellt överskott, så framt icke anmärkning* däremot blivit i laga ordning framställd.

I fråga om pant av fondpapper**" gäller särskilda bestämmelser.

* Dessa måste dock i fall av pantägarens konkurs alltid iakttagas. (Jfr N. T. 1871 :621.)

** Aktier, banklotter och andra delaktighetsbevis i bolag ävensom obligationer.550

Jämlikt lagen den 16 maj 1919 med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper är överenskommelse, genom vilken den, såsom pant eller till försäljning i kommission eller på grund av inköp i kommission innehar annan tillhöriga fondpapper eller vilken yrkesmässigt i kommission köper och säljer fondpapper och till förvaring mottagit sådana papper, erhållit rätt att för annans räkning än ägarens förfoga över desamma, utan verkan, där ej överenskommelsen skriftligen avfattats i särskild därom upprättad handling, vari fondpapperen så tydligt beskrivas, att de kunna skiljas från andra och det förfogande, som avses, noga, angivas.

Vad ovan är sagt gäller dock icke i fråga om medgivande för panthavare att, i händels,e panten icke å utsatt tid löses åter, utan vidtagande av de i lag stadgade former sälja densanima å offentlig auktion eller å fondbörs.

Pantsatta fondpapper få icke annorledes än i förening med fordringen, varför de häfta, av panthavaren sättas ut till annan, så framt ej överenskommelsen därom skriftligen avfattats på sätt förut sagts. Utsättande av pantsatta fondpapper för högre belopp eller på strängare villkor än de hos panthavaren häfta för är ej i något fall tillåtet.

Idealisering av pant kan, slutligen ske jämväl enligt bestämmelserna i 54 § konkurslagen.

I händelse av gäldenärs konkurs äger nämligen borgenär, att, därest konkurs för vältning en icke vill inlösa densamma, låta å offentlig auktion försälja följande egendom, nämligen:

a) lös egendom, som borgenären har såsom pant eller eljest under panträtt i handorna,

fi) fartyg eller gods i fartyg, som tagits i mät för sådan i kap. 11 Sjölagen om förmäld fordran, varom förut (sid. 547 under b) talats**, samt

y) lös egendom, som eljest blivit för fordran utmätt inom den tid och på det sätt, att förmånsrätt i nämnda egendom för samma fordran uppkommit* * *.

Vid dylik försäljning, som ej sker utmätningsvis, är borgenären skyldig att minst en månad förut underrätta gode männen eller sysslomännen om tiden för försäljningen samt att sedermera till dem avgiva redovisning för försäljningen.

* Betydelsen av nämnda uttryck skall närmare angivas i avdelningen om Utsökningsväsendet.

** Om försäljning i dylikt fall är särskilt stadgat i § 91 Uts. Lgn. (se avd. om Utsökningsväsendet).

*** Härom kommer att vidare talas vid behandlingen av Konkursrätten. 531

Om införsel i avlöning, pension eller livränta.

(Lag den 14 juni 1917 med ändringar av den 14 juni och 31 december 1918 samt den 11 juni 1920.)

I vår nu gällande ut sökningslag (§ 67) liksom i de flesta utländska lagar liar ett stadgande inryckts, avseende att av humanitär grund vid begärd utmätning från exekution skydda gäldenärens avlöning, lians i regel oumbärligaste existensmedel. Mot detta gäldenärens berättigade krav på visst skydd står dock numera, särskilt efter införande av de nya bestämmelserna på äktenskaps- och föräldrarätternas områden i fråga om viss underhållsskyldighet till barn, adoptivbarn, föräldrar, adoptivföräldrar, den med vilken man är eller varit gift o. s. v. samhällets ävensom nämnda underhållsberättigades oavvisliga krav på att underhållsskyldig person icke lättvindigt må kunna undandraga sig fullgörandet av ingångna eller ådömda förpliktelser eller att person, som. häftar för oguldna utskylder eller allmänna avgifter, må utan vidare kunna undandraga sig gäldandet av dessa, allt därför att utmätning icke får företagas å hans enda eller förnämsta egendom: avlöningen. I följd därav har år 1917 införts en ny lag om möjlighet i sådana fall att för utfående av fordran hålla sig till den underhålls- eller avgiftsskyldiges avlöning, pension eller livränta, och har denna rätt benämnts införsel efter det institut med samma namn, som svensk rätt förut ägt och med vilket det företer vissa likheter*.

Införsel kan enligt nämnda lag erhållas hos den:

1) som enligt rättens eller domarens beslut eller skriftligt av två personer bevittnat avtal är skyldig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utgiva underhållsbidrag till barn, adoptivbarn, föräldrar, adoptivföräldrar eller den, med vilken han är eller varit gift eller utom äktenskap avlat barn, men underlåtit** att betala förfallet belopp;

2) som enligt myndighets beslut är pliktig att till fattigvårds-samhälle utgiva bidrag till den försörjningsberättigades underhåll för tid efter beslutets meddelande, men underlåtit** att betala beloppet;

3) som häftar för oguldna utskylder eller allmänna, avgifter, ej förfallna till betalning senare än tre år tillbaka.

* Om införsel se förut under fast egendom.

** Då införselinstitutet ej sällan torde medföra olägenheter eller obehag för den underhiållsskyldige, vilka obehag han ej utan något sitt förvållande synes böra underkastas, har sistnämnda stadgande införts.552

Införsel skall begäras av den till underhåll, bidrag eller avgift berättigade och skall utgå antingen i den underhållsskyldige tillkommande avlöning för tjänst eller annan arbetsanställning" eller ock i underhållsskyldig tillkommande pension eller livränta, änskönt sådan pension eller livränta enligt lag eller konungens förordnande är undantagen från utmätning för gäld. Införsel skall utgå till gäldande av såväl förfallet belopp som bidraget i övrigt, i den mån det förfaller till betalning.

Tillvägagångssättet viel begäran om införsel.

Sökes införsel, har sökanden att till utmätningsmannen ingiva dom eller annan handling, genom vilken bidraget eller avgiften blivit bestämt, med uppgift å den underhålls- eller avgiftsskyldiges hemvist och anställning. Utmätningsmannen låter i så fall skriftlig underrättelse om ansökningen bevisligen tillställas den skyldige med föreläggande för honom att, om han har något att invända mot ansökningen eller att andraga beträffande de bestämmelser, som vid beviljande av införsel böra meddelas, inom viss. kort tid muntligen eller skriftligen avgiva yttrande**. Det åligger vidare utmätningsmannen att hos arbetsgivare eller myndighet söka inhämta upplysning angående de omständigheter, vilka kunna vara av betydelse vid prövning av ansökningen. Arbetsgivare är, då sådana upplysningar äskas, skyldig att lämna utmätningsmannen uppgift angående den underhållsskyldiges anställning och avlöningsförhållanden. Skulle därvid upplysas, att den underhållsskyldige tagit anställning å annan ort och är i följd därav utmätningsmannen ej vidare behörig, har han att översända handlingarna jämte underrättelse om vad för övrigt i ärendet förekommit till behörig utmätningsman, som det åligger att fortsätta ärendets behandling.

Införsel får ej beviljas:

1) om den underhållsskyldige betalar förfallet belopp och tilllika antingen ställer av utmätningsmannen godkänd pant eller borgen för underh ållsskyldighetens fullgörande under tid, som utmätningsmannen finner skälig, dock minst ett år, eller visar sannolika skäl, att han skall fullgöra sin underhållsskyldighet.

Borgen får ej godkännas., för såvida den icke ingåtts såsom för egen skuld och, om borgensmännen äro flera, desamma borgat en för alla och alla för en. Pant skall, om utmätningsmannen det föreskriver, sättas i förvar hos. vederhäftig man;

2) till gäldande av bidragsbelopp., som förfallit till betalning tidigare än ett år, innan beslutet meddelas.

Beviljas införsel, förordnar utmätningsmannen, hur stort belopp av avlöningen (pensionen eller livräntan) skall, i den mån

* Är alltså tillämpljg1 å avlöning av varje slags tjänst eller anställning. ** Gäller ej, då. någon häftar för ognidna utskylder eller avgifter.553

detsamma förfaller, innehållas till gäldande av underhållsbidraget eller avgiften. Därvid får icke sådan bestämmelse givas, enligt vilken avlöning skulle komma att innehållas! för annat bidragsbelopp än sådant, som är förfallet, då innehållandet skall äga rum eller som näst därefter förfaller. Ej heller må det belopp, som skall innehållas, sättas så högt, att den underhållsskyldige kommer att sakna medel till underhåll för sig själv eller för make och oförsörjda barn eller adoptivbarn, som icke av honom åtnjuta undehållsbidrag.

Beviljas införsel till gäldande av bidrag åt flera underhållsberättigade och förslår ej därvid det belopp, som får innehållas, skall beloppet fördelas mellan de underhållsberättiffade i förhållande till bidragens storlek. Beviljas införsel till gäldande av såväl underhållsbidrag som utskylder eller avgifter och förslår ej därtill det belopp, som må innehållas, skall nämnda belopp i första hand användas till bidragets betalning. Skulle efter det att förordnande om införsel givits, anlednings till jämkning' i de meddelade bestämmelserna yppas, äger utmätningsmannen utan hinder av det förra beslutet förordna om sådan jämkning.

Hava förfallna bidragsibelopp guldits och ställer den underhållsskyldige vederbörlig pant eller borgen eller visar han sannolika skäl för, att han skall fullgöra sin underhållsskyldighet, skäll beslutet om införsel av utmätningsmannen upphävas.

Sedan underhålls- eller avgiftsskyldigheten upphört, äger beslutet om införsel ej vidare tillämpning, änskönt att den skyldige häftar för oguldet underhållsbidrag eller avgiftsbelopp.

Skulle, sedan förordnande om införsel meddelats, upplysning erhållas, att den underhållsskyldige lämnat den anställning, förordnandet avser och blivit anställd hos annan arbetsgivare, skall utmätningsimannen inhämta upplysningar i enlighet med vad förut nämnts samt, om hinder ej möter, meddela beslut om införsel i den underhårisskyldiges avlöning för den nya, anställningen eller, i motsatt fall, därest han ej vidare är behörig, överlämna handlingarna till behörig utmätningsman.

När införsel beviljats eller beslut om införsel jämkats eller upphävts, har utmätningsmannen att bevisligen tillställa arbetsgivaren skriftlig underrättelse därom. Underrättelse skall ock av utmätningsmannen med posten avsändas till den underhållsberättigade och underhållsskyldige*.

Då utmätningsmannen så föreskrivit, har arbetsgivaren att å bestämd tid, dock högst en gång i månaden, till utmätningsmannen med posten översända innehållet belopp. Är sådan föreskrift ej meddelad, låter utmätningsmannen hos arbetsgivaren lyfta, vad som innehållits. Till utmätningsmannen influtna me-

* Gäller ej då beslut om införsel beviljats på grund av det ovanunder n:r 3 angivna fall.

del, som ej hos honom lyftas av den underhållsiberättigade skola till denne med posten översändas; dock får givetvis ej något belopp tillhandahållas den underhållsberättigade, förrän bidrag, som därmed skall gäldas, är förfallet.

Har arbetsgivare i uppenbar strid mot beslut om införsel utbetalat avlöning, äger utmätningsmannen hos arb et sgi varen omedelbart genom utmätning uttaga det belopp, som skolat innehållas. Underlåter arbetsgivare!, att på anfordran lämna erforderliga uppgifter eller lämnar han oriktiga sådana eller fullgör han ej föreskrift om översändande av innehållet belopp till utmätningsmannen, skall han straffas, med böter.

Verkan av införsel.

a) Belopp, som enligt nu omhandlade lag innehållits till gäldande av underhållsbidrag, få ej utmätas för annan den underhållsskyldiges gäld. Beträffande underhållsbidrag, som någon har att utgiva till sin make, skall dock nämnda stadgande) äga tillämpning endast i det fall, att makarna leva åtskillda på grund av söndring eller efter vunnen hemskillnad*.

b) Utan hinder av underhållsskyldigs konkurs får införsel enligt nu omhandlade lag beviljas eller meddelat beslut om införsel äga tillämpning!**.

Förbud för vissa underhålls skyldiga att avflytta från riket. (Lag den 14 juni 1907 med ändring av den 11 juni 1920.)

I detta sammanhang torde slutligen böra erinras om de lagbestämmelser, enligt vilka den, som på grund av rättens eller domarens beslut eller skriftligt, av två personer bevittnat avtal är pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utgiva underhållsbidrag till barn eller adoptivbarn under 16 år eller till fattigvårdssamhälle för bidrag till försörjning av sådant barn, kan förvägras avflytta från riket, med mindre han hoa överexekutor i den ort, där han har sitt hemvist, ställt av överexekutor godkänd pant eller borgen*** för underhållsskyldighetens fullgörande.

Finnes anledning antaga, att underhållsskyldigs avflyttning icke skall lända den underhållsberättigade till men, eller förekomma ömmande om ständigheter, kan överexekutor dock på ansökan befria den underhållsskyldige från att ställa pant eller borgen. Innan sådan befrielse medgives, skall den, underhållsberättigade samt, om så erfordras, fattigvårdsstyrelse lämnas tillfälle att yttra sig.

* Sistnämnda stadgande tillämpligt från och med den 1 januari 1921.

** Gäller ej i fråga om införsel på grund av det ovan under n:r 3 angivna fall.

*** Borgen måste ingås såsom för egen skuld och, om borgensmännen äro flera, vara solidarisk (d. V. s. en för alla och alla för en).555

Är fara, för handen, att underhållsiskyldig avflyttar från riket utan att hava fullgjort honom åliggande skyldighet att ställa säkerhet, äger utmätningsmannen på begäran av den underhållsberättigade eller fattigvårdsstyrelse meddela avflyttniiigsför-bud*. Visar den, för vilken förbudet meddelats, att de omständigheter, som föranlett förbudet, ej vidare äro för handen, skall förbudet upphävas.

Har underhållsskyldig avflyttat från riket utan att hava fullgjort honom åliggande skyldighet att ställa säkerhet, eller är fara för handen, att han avflyttar utan att fullgöra sådan skyldighet, äger överexekutor på yrkande av den underhållsberättigade förplikta den underhållsskyldige att hos överexekutor genast nedsätta kapitalvärdet av den del av underhållsbidraget, som vid betalningstiden icke är förfallen. Kapitalvärdet skall beräknas efter 4 proc. om året. Vad den underhållsskyldigei ålagts nedsätta, skall överexekutor ofördröjligen låta uttaga. Influtna medel skola göras räntebärande samt, i den mån bidraget förfaller, tillhandahållas den berättigade. Dör denne eller upphör eljest underhållsskyldigheten, äger den underhållspliktige återfå, vad som återstår. Utvandraragent eller annan, som med vetskap därom, att underhållsskyldig ej fullgjort honom åliggande skyldighet att ställa säkerhet, befordrar honom till främmande land, är själv skyldig svara för fullgörande av underhållsskyldigheten.

Om förmånsrätt.**

Med förmånsrätt menas den rätt, som tillkommer vissa borgenärer att framför övriga fordringsägare erhålla betalning ut gäldenärens egendom.

Förmånsrätten innebär:

att den förmånsberättigade borgenären i händelse av gäldenärens konkurs äger att framför andra borgenärer uttaga sin fordran ur det gods, som utgör föremål för hans rätt; samt

att, därest detta gods utmätes för annan borgenär si fordran, den förmånsberättigade borgenär, vilkens förmånsrätt icke, enligt IT kapitlet 4 § handelsbalken, omfattar all gäldenärens egendom,

* Detta förbud får dock ej fastställas av överexekutor utan att den underhållsskyldige fått tillfälle att yttra sig.

** Nämnda rätt räknas visserligen icke bland sakrätterna, men upptages sådant oaktat i detta sammanhang till behandling på grund av dess nära förbindelse med panträtten, som alltid i sig innesluter förmånsrätt, medan denna senare jämväl utan förbindelse med panträtt kan förekomma. 555

Är fara, för handen, att underhållsiskyldig avflyttar från riket utan att hava fullgjort honom åliggande skyldighet att ställa säkerhet, äger utmätningsmannen på begäran av den underhållsberättigade eller fattigvårdsstyrelse meddela avflyttniigsför-bud*. Visar den, för vilken förbudet meddelats, att de omständigheter, som föranlett förbudet, ej vidare äro för handen, skall förbudet upphävas.

Har underhållsskyldig avflyttat från riket utan att hava fullgjort honom åliggande skyldighet att ställa säkerhet, eller är fara för handen, att han avflyttar utan att fullgöra sådan skyldighet, äger överexekutor på yrkande av den underhållsberättigade förplikta den underhållsskyldige att hos överexekutor genast nedsätta kapitalvärdet av den del av underhållsbidraget, som vid betalningstiden icke är förfallen. Kapitalvärdet skall beräknas efter 4 proc. om året. Vad den underhållsskyldigei ålagts nedsätta, skall överexekutor ofördröjligen låta uttaga. Influtna medel skola göras räntebärande samt, i den mån bidraget förfaller, tillhandahållas den berättigade. Dör denne eller upphör eljest underhållsskyldigheten, äger den underhållspliktige återfå, vad som återstår. Utvandraragent eller annan, som med vetskap därom, att underhållsskyldig ej fullgjort honom åliggande skyldighet att ställa säkerhet, befordrar honom till främmande land, är själv skyldig svara för fullgörande av underhållsskyldigheten.

Om förmånsrätt.**

Med förmånsrätt menas den rätt, som tillkommer vissa borgenärer att framför övriga fordringsägare erhålla betalning ut gäldenärens egendom.

Förmånsrätten innebär:

att den förmånsberättigade borgenären i händelse av gäldenärens konkurs äger att framför andra borgenärer uttaga sin fordran ur det gods, som utgör föremål för hans rätt; samt

att, därest detta gods utmätes för annan borgenär si fordran, den förmånsberättigade borgenär, vilkens förmånsrätt icke, enligt IT kapitlet 4 § handelsbalken, omfattar all gäldenärens egendom,

* Detta förbud får dock ej fastställas av överexekutor utan att den underhållsskyldige fått tillfälle att yttra sig.

** Nämnda rätt räknas visserligen icke bland sakrätterna, men upptages sådant oaktat i detta sammanhang till behandling på grund av dess nära förbindelse med panträtten, som alltid i sig innesluter förmånsrätt, medan denna senare jämväl utan förbindelse med panträtt kan förekomma.556

liar rätt att dels, om han likaledes, ehuru senare, fått utmätning i det gods, som för den andre borgenärens fordran utmätes, fordra förmånsrätt ur köpeskillingen för godset vid köpeskillings-likviden och dels, med åberopande av 72 § utsökningslagen, göra yrkande därom att, därest annat gods finnes att tillgå, detta företrädesvis1 utmätes, så vitt det lämpligen ioch utan förfång' för den andre borgenären kan ske.

Anm. Vilka fordringsägare, som hava förmånsrätt, ävensom de förmånsberättigade borgenärernas inbördes företräde kommer att avhandlas vid framställningen av konkur sr ätt en.

Om retentionsrätt.

Med retentionsrätt menas den rättighet, på grund varav en person (retinenten) i vissa, i lagen särskilt uppräknade

fall äger att kvarhålla en annans lösa sak, tills denne andre batalar en skuld, vari han häftar till retinenten.

I. Retentionsrätt tillkommer, enligt vår lag, huvudsakligen följande personer, nämligen:

1) Hyresvärd (se sid. 499).

2) Rättegångsombud.

Jämlikt 15 kapitlet 12 § Rättegångsbalken, äger ett rättegångsombud att kvarhålla de protokoll och andra handlingar, som ombudet fått om händer, till dess ombudet fått sin betalning.

Den »betalning», varom nu är fråga, avser, förutom ombudsmansarvode, tillika utlägg och förskott, gjorda av ombudet för hans huvudman i och för rättegången.

3) Låntagare (se längre fram).

4) Depositarie (se längre fram).

5) Jordägare (se sid. 417—418).

6) Köpare av lös egendom (se längre fram).

7) Försäljningskommissionär.

Jämlikt 39 § i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande den 18 april 1914 äger dylik kommissionär, om han i följd av uppdraget fått mottaga prover, mönster eller annat, som tillhör huvudmannen, och icke är avsett till försäljning, samt hans säkerhet för vad han på grund av uppdraget har att fordra eljest skulle äventyras, innehålla det mottagna, till dess huvud- 556

liar rätt att dels, om han likaledes, ehuru senare, fått utmätning i det gods, som för den andre borgenärens fordran utmätes, fordra förmånsrätt ur köpeskillingen för godset vid köpeskillings-likviden och dels, med åberopande av 72 § utsökningslagen, göra yrkande därom att, därest annat gods finnes att tillgå, detta företrädesvis1 utmätes, så vitt det lämpligen ioch utan förfång' för den andre borgenären kan ske.

Anm. Vilka fordringsägare, som hava förmånsrätt, ävensom de förmånsberättigade borgenärernas inbördes företräde kommer att avhandlas vid framställningen av konkur sr ätt en.

Om retentionsrätt.

Med retentionsrätt menas den rättighet, på grund varav en person (retinenten) i vissa, i lagen särskilt uppräknade fall äger att kvarhålla en annans lösa sak, tills denne andre batalar en skuld, vari han häftar till retinenten.

I. Retentionsrätt tillkommer, enligt vår lag, huvudsakligen följande personer, nämligen:

1) Hyresvärd (se sid. 499).

2) Rättegångsombud.

Jämlikt 15 kapitlet 12 § Rättegångsbalken, äger ett rättegångsombud att kvarhålla de protokoll och andra handlingar, som ombudet fått om händer, till dess ombudet fått sin betalning.

Den »betalning», varom nu är fråga, avser, förutom ombudsmansarvode, tillika utlägg och förskott, gjorda av ombudet för hans huvudman i och för rättegången.

3) Låntagare (se längre fram).

4) Depositarie (se längre fram).

5) Jordägare (se sid. 417—418).

6) Köpare av lös egendom (se längre fram).

7) Försäljningskommissionär.

Jämlikt 39 § i lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande den 18 april 1914 äger dylik

kommissionär, om han i följd av uppdraget fått mottaga prover, mönster eller annat, som tillhör huvudmannen, och icke är avsett till försäljning, samt hans säkerhet för vad han på grund av uppdraget har att fordra eljest skulle äventyras, innehålla det mottagna, till dess huvud-557

mannen gäldar lians ifrågavarande fordran eller för dess gäldande ställer betryggande säkerhet.

8) Handels ag en t.

En sådan har, jämlikt 74 § i ovannämnda lag-, enahanda retentionsrätt som en försäljniigskommissionär.*

IT. Retentionsr ättens verkningar visa sig huvudsakligen däri:

1) Att retinenten icke behöver återlämna ens någon del av det retinerade godset, innan han erhållit full gottgörelse för sin fordran.

2) Att retentionsrätten fortfar oberoende av den retinerade sakens ägares dispositioner (förfoganden) över densamma.

Detta innebär, att varken försäljning av eller nyttjanderätts-upplåtelse till den retinerade saken föranleder inskränkning i retinentens rätt till densamma.

Anm. Retentionsrätt kan ej uppkomma i gods, som innehaven av annan än dess ägare, även om retinenten, då han tager godset till sig, på goda grunder antager godsets innehavare vara ägare därtill. (Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 15 december 1891).

3) Att i händelse av utmätning i det retinerade godset njuta betalning ur köpeskillingen för detsamma, därest retinenten före utmätning-sanktionen framställer yrkande härom hos vederbörande u tmätningsman.

Retinentens betalniiigsrätt i förhållande till andra borgenärer bedömes enligt stadgandena i 17 kapitlet handelsbalken,** därest retentionsr ätten är förenad med förmånsrätt. I annat fall torde retinenten böra erhålla betalning närmast före utmätningssökanden.

III. Re tinentens s hy Idig h e ter äro:

1) Att väl vårda den retinerade saken.

I denna retinentens vårdnadsplikt ingår även skyldighet att betala hyra för det rum, däri den retinerade saken förvaras, dock med rätt för retinenten att kvarhålla saken, till dess jämväl nämnda hyra blivit honom gott gjord.

Anm. Retinenten ansvarar icke för den retinerade sakens skadande eller förstöring genom olyckshändelse.

2) Att avhålla sig från varje bruk av den retinerade saken, därest icke dennas ägare lämnat vederbörligt samtycke i berörda

* Utöver vad i texten omförmälts äger retentionsrätt rum enligt 13 § 1 mom. flottningsstadgan den 30 december 1880. Härförutom har pl sätt framdeles kommer att omtalas, jordägare retionsrätt även i annat fall än i texten omförmäles.

** Dessa stadganden komma att behandlas vid framställningen av k o n-k urs rätten.558

hänseende, eller saken är sådan, att den tager skada, om den icke brukas.

3) Att, mot utbekommande av sin fordran, återlämna den retinerade saken till dess ägare.

Retinenten behöver emellertid icke vidkännas några kostnader för sakens transporterande.

IV. Retentionsrätten upphör i följande fall, nämligen:

1) Att den retinerade sakens ägare kommer i konkurstillstånd. I detta fall måste den retinerade saken överlämnas till konkur »förvaltningen.

2) Att retinenten erhåller betalning för den fordran, till säkerhet varför den retinerade saken kvarhålles.

I denna händelse måste, såsom förut nämnts, den retinerade saken återlämnas till dess ägare.

Om expropriation.

Med expropriation förstås en laglig tvångsåtgärd, varigenom enskild person, menighet eller inrättning nödgas att för allmänt behov, mot ersättning, avstå fast egendom.

Att noggrant begränsa expropriationsändamålen genom lag har visat sig vara förenat med synnerligen stora svårigheter och denna väg har därför i allmänhet övergivits av lagstiftningen. De flesta expropriationslagar beteckna endast i allmänna drag det område, inom vilket det tillkommer administrativ myndighet att avgöra, huruvida expropriationsrätt i det föreliggande fallet skall medgivas eller icke. Den kommitté, som fick i uppdrag att verkställa, revision av 1866 års expropriationsförordning, slog också in på denna väg* och uteslöt ur sitt förslag varje närmare begränsning av expropriationsändamålen samt lade frågan, huruvida expropriationsrätt skulle medgivas eller icke, helt och hållet i Kungl. Maj:ts händer (»prövar Konungen nödigt, att fast egendom skall tagas i anspråk för allmänt gagn, även om ägaren ej samtycker därtill, förordne Konungen, att expropriation må ske.»)

På grund av den kritik en sådan formulering av expropriationsrätten från flera håll rönte, ansåg man sig icke böra åt Kungl. Maj:t utan vidare giva ett så vidsträckt och obestämt bemyndigande att göra det starkaste ingrepp i enskild rätt, lagstiftningen 558

hänseende, eller saken är sådan, att den tager skada, om den icke brukas.

3) Att, mot utbekommande av sin fordran, återlämna den retinerade saken till dess ägare.

Retinenten behöver emellertid icke vidkännas några kostnader för sakens transporterande.

IV. Retentionsrätten upphör i följande fall, nämligen:

1) Att den retinerade sakens ägare kommer i konkurstillstånd. I detta fall måste den retinerade saken överlämnas till konkur »förvaltningen.

2) Att retinenten erhåller betalning för den fordran, till säkerhet varför den retinerade saken kvarhålles.

I denna händelse måste, såsom förut nämnts, den retinerade saken återlämnas till dess ägare.

Om expropriation.

Med expropriation förstås en laglig tvångsåtgärd, varigenom enskild person, menighet eller inrättning nödgas att för allmänt behov, mot ersättning, avstå fast egendom.

Att noggrant begränsa expropriationsändamålen genom lag har visat sig vara förenat med synnerligen stora svårigheter och denna väg har därför i allmänhet övergivits av lagstiftningen. De flesta expropriationslagar beteckna endast i allmänna drag det område, inom vilket det tillkommer administrativ myndighet att avgöra, huruvida expropriationsrätt i det föreliggande fallet skall medgivas eller icke. Den kommitté, som fick i uppdrag att verkställa, revision av 1866 års expropriationsförordning, slog också in på denna väg* och uteslöt ur sitt förslag varje närmare begränsning av expropriationsändamålen samt lade frågan, huruvida expropriationsrätt skulle medgivas eller icke, helt och hållet i Kungl. Maj:ts händer (»prövar Konungen nödigt, att fast egendom skall tagas i anspråk för allmänt gagn, även om ägaren ej samtycker därtill, förordne Konungen, att expropriation må ske.»)

På grund av den kritik en sådan formulering av expropriationsrätten från flera håll rönte, ansåg man sig icke böra åt Kungl. Maj:t utan vidare giva ett så vidsträckt och obestämt bemyndigande att göra det starkaste ingrepp i enskild rätt, lagstiftningen559

känner. Trots medvetandet om de med en uppräkning, som aldrig kan bliva uttömmande, förenade olägenheter erhöll alltså till sist de nya svenska exprapriationsbestämmelserna, i vad de avse expropriationsinstitutets omfattning, en synnerligen detaljerad formulering. I övrigt vilar i stort sett — dock med vissa väsentliga skiljaktigheter — den nya expropriationslagen på samma grund som förut gällande lag i ämnet.

I. Expropriationsrättens omfattning.

Fastighet, som icke tillhör kronan, får tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen så prövar nödigt:

1) för befästning, övnings- eller förläggningsplaits för krigsmakten, skjutbana, som äger betydelse för den allmänna skjutskicklighetens utveckling eller eljest för rikets försvar;

2) för allmän väg på landet eller i stad, järnväg eler spårväg för allmän trafik, bro, hamn, lastningsplats, kanal eller annan farled, flottled, telegraf- eller telefonanläggning eller annan anläggning för den allmänna samfärdselns främjande;

8) för allmän byggnad;

4) för ändarnål, som det enligt lag* eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose;

5) för att förse en ort med vatten eller förhindra förorenande av vattenledning, som är anlagd för sådant ändamål;

6) för annat ändamål, som är jämförligt med något av de ovan uppräknade och äger väsentlig betydelse för det allmänna;

7) för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å anan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden;

8) för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag i allmänna frågor eller åsyftande religiös uppbyggelse, folkbildning, nykterhetens främjande eller annat därmed jämförligt ideellt ändamål av synnerlig vikt;

9) för åstadkommande på det allmännas bekostnad av skogsåterväxt i skogsmark, som är genom kalhuggning eller på annat sätt ödelagd och ej utgör nödig betesmark;

10) för kronans övertagande av flygsandsfält, varom ägaren försummat att taga föreskriven vård;

11) för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsättande såsom naturminnesmärke, eller ock synnerligen märklig fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, jämte därför erforderlig mark; eller560

12) för linbana, som är behövlig" för ett företag av större gagn för orten.

Förutom fastighet kan ock särskild rätt, som i avseende å fastighet tillkommer annan än kronan, exproprieras., om Konungen så prövar nödigt för ändamål, som förut angivits, varjämte expropriation enligt Konungens förordnande jämväl får äga rum för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark.

Ägare av fastighet, i avseende vara rätt till expropriation meddelats, är pliktig- att enlig vad i expropriationslagen stadgas och Konungen i förordnandet om expropriation föreskrivit avstå fastigheten eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma.

Har expropriationsrätt meddelats i avseende å särskild rätt, som besvärar fastighet, är rättighet ens innehavare pliktig avstå rättigheten eller underkasta sig inskränkning därav.

Avstås på grund av expropriation fastighet, till vilken särskild rätt innehaves av annan än kronan, är ock innehavaren pliktig avstå rättigheten.

Är särskild rätt till fastighet föremål för expropriation, utan att fastigheten avstås, skall vad om expropriation av fastighet är stadgat gälla i tillämpliga delar.

II. Den, som önskar expropriera annans fasta, egendom, skall ingiva sin ansökan härom till konungen. Ansökningen bör vara åtföljd av karta över fastigheten med beskrivning, utvisande, därest det är fråga om fastighet å landet, till vilken jordeboks-enhet den hör', ävensom styrkt uppgift å fastighetens ägare och innehavare samt, om i något avseende överenskommelse träffats, redogörelse därför. Är fastighetsregister upplagt för orten,

skall vid ansökningen jämväl fogas utdrag av registret, såvitt fastigheten angår.

Är fråga endast om expropriation av särskild rätt till fastighet, skall vad ovan sagts äga tillämpning i avseemde å den fastighet, som är föremål för rättigheten; dock att expropriationsrätt må beviljas, utan att ansökningen åtföljes av karta och beskrivning, om Konungen icke finner dem vara av nöden för ärendets prövning. Innehaves den rätt, sökanden vill expropriera av annan än fastighetens ägare, skall, förutom ovan omförmälda handlingar, styrkt uppgift å innehavaren bifogas ansökningen.

Då rätt till expropriation sökts, skall tillfälle lämnas fastigheten si ägare och innehavare så ock annan, som kan lida men av expropriationen, att avgiva yttrande, huruvida den avsedda markens avstående eller upplåtande är förenat med särskild olägenhet eller annan lämplig mark kan med mindre olägenhet tagas i561

anspråk eller eljest något är att erinra i anledning av ansökningen.

Konungen bestämmer, vilket område expropriationen må omfatta. Finnes mer än ett område vara tjänligt för det avsedda ändamålet, får expropriationsrätt ej meddelas beträffande område, vars avstånd eller upplåtande medför större olägenhet än nödigt är. Jämväl i Övrigt skall tillses, att ändamålet må, utan oskälig kostnad för den exproprierande, vinnas med minsta olägenhet för annan. Prövas: särskilda bestämmelser, erforderliga för att trygga fastighetens användande för det avseddai ändamålet, meddelar Konungen sådana bestämmelser.

Konungen utsätter viss tid, inom vilken den, som erhållit expropriationsrätt, skall fullfölja frågan genom ansökning' om stämning till domstol, vid äventyr att expropriationsrätten upphör.

Expropriationsrätt får ej från innehavaren övergå på annan, utan att Konungen megiver det.

III. Eœpropriationsmåls förberedande handläggning wid domstol.

Expropriationsmål skall instämmas till underrätten i den ort, där fastigheten är belägen. Skall expropriation ske från särskilda inom olika underrätters domvärjo belägna fastigheter, som ej lämpligen kunna för expropriationsersättningens bestämmande uppskattas annat än såsom en enhet, förordnar Konung-en, att för sådan uppskattning frågan om expropriationen skall i sin helhet instämmas till den av underrätterna Konungen bestämmer.

På ansökning* av den exproprierande utfärdar rätten i stad och domaren på landet stämning å fastighetens ägare så ock å andra ersättningsberättigade, om sådan sakägare uppgives av sökanden. Till underrättelse för möjligen befintliga okända sakägare uppläses ock kungörelse om tiden för målets företagande vid rätten minst fjorton dagar förut samt införes i allm änna tidningarna och tidning inom orten.

Vistas känd sakägare* utrikes eller å okänd ort och finnes ej någon, som äger att för honom föra talan, skall rätten förordna godman att i saken företräda den frånvarande.

Fastighetens ägare är pliktig att uppgiva övriga sakägare i avseende å samma egendom. Underlåtes detta utan laga skäl och uppstår skada för sakägare, som saknar kännedom om expropriationen, skall fastighetsägaren hålla sådan sakägare skadeslös.

Har under målets handläggning sakägare uppgivits eller eljest blivit känd, skall han stämmas i målet, om han ej ändå kommit tillstädes.

* Gäller ej innehavare av fordran, för vilken inteckning* i fastigheten är sökt eller beviljad eller fastigheten häftar jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken.

Tvistas om fastighet, som exproprieras, är den av de tvistande, som innehar fastigheten, berättigad att med laga verkan tala och svara för densamma, till dess den lagligen vinnes från honom.

IV. Ersättning, som pä grund av expropriation bör utgå, be-stäniiiies genom överenskommelse eller, om sådan ej

kan träffas eller enligt lag får ske, av en särskild nämnd, som utses inför rätten, då expropriationsmålets förberedande handläggning avslutats.

Kunna parterna enas om val av nämnd, äga de själva bestämma, hur många och vilka personer skola deltaga i nämnden; dock att antalet alitid skall vara ojämnt.

Kunna parterna ej enas, skall nämnden utses på följande sätt.

Konungens befallningshavande skall för en tid av tre kalenderår till ordförande i expropriationsnämnden inom länet utse en i praktiska värv väl förfaren man ävensom förordna ersättare för denne. För Stockholms stad skola ordförande och ersättare utses &r Överståthållarämbetet.

Till ledamöter i expropriationsnämnder äro inom varje län följande valbara, nämligen 24 av landstinget utsedda och, om stad, som ej deltager i landsting, finnes, 12 av stadsfullmäktige i varje sådan stad valda ävensom så många av Konungens- befallningshavande utsedda, som motsvara antalet av dem landstinget och stadsfullmäktige valt.

Finnes inom ett län två landsting, skall vartdera utse tolv valbara. De valbara skola utses för en tid av tre kalenderår. I den mån möjligt är skall iakttagas, att länets olika delar och de särskilda slag av sakkunskap, som för expropriationsnämnder inom länet äga den största betydelsen, bliva behörigen företrädda bland de valbara. Minst halva antalet av dem landsting och 12 av dem Konungens befallningshavande utser bör vara ägare av jordbruksfastighet.

Då ordförande och ersättare för ordförande skola utses, skall sådant äga rum, innan landstinget sammanträder för året. Konungens befallningshavande har att lämna, landstinget samt, om stad, som ej deltager däri, finnes, stadsfullmäktige därstädes meddelande, vilka blivit utsedda. Stadsfullmäktige företaga sitt val, efter det de från landstinget mottagit underrättelse, vilka landstinget utsett. Sist har Konungens bef alin ingshavande att efter erhållet meddelande om landstingets och stadsfullmäktiges val fullgöra vad i fråga om utseende av valbara på Konungens befallningshavande ankommer.

Stockholms stad och län utgöra i fråga om utseende av valbara ett område. Antalet valbara skall vara 96, av vilka landstinget i Stockholms län, Stockholms stadsfullmäktige, Överståthållaräm-563

betet och Konungens befallningshavande i Stockholms län var för sig i nu angiven ordning utse tjugufyra.

Expropriationsnämnd skall utgöras av ordförande och fyra ledamöter. Vardera parten äger utse en ledamot och rätten två ledamöter i nämnden. Äro å någondera, sidan två eller flera, som hava gemensam del i saken, och bliva de ej ense, vern de skola utse, väljer rätten ledamot i deras ställe. Sainmalunda skall ske, om part utan styrkt laga förfall underlåter att fullgöra valet. Har av flera samägare en utövat valrätt, gäller det för dem alla.

Ersättaren för ordföranden i expropriationsnämnden, vilken är valbar till ledamot i sådan nämnd, får dock ej utses av annan än rätten till ledamot i nämnd.

Icke valbar till ordförande, ersättare eller ledamot i expropriationsnämnd är:

1) den, som är bosatt utom länet.

Und.: för Stockholms stad och län valbara må utses inom såväl staden som länet;

2) den^ som ej uppnått 25 års ålder;

3) den, som ej råder över sig och sin egendom;

4) den, som är förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke må utöva allmän befattning;

5) den, som blivit dömd ovärdig att föra annans talan inför rätta.

Laga ursäkt för att undandraga sig uppdrag såsom ordförande, ersättare eller ledamot i expropriationsnämnd är allenast:

1) att man uppnått sextio års ålder;

2) att man sex år innehaft sådant uppdrag;

3) att man i egenskap av tjänsteman av sin tjänst är förhindrad att mottaga uppdraget.

Såsom jäv emot ordförande eller ledamot i nämnd gäller:

1) om han är med part i den skyldskap eller det svågerlag, som enligt lag utgör jäv mot domare;

2) om han eller någon, som är med honom sålunda skyld eller besvågrad, har del i saken eller kan vänta synnerlig* nytta eller skada därav;

3) om han såsom domare eller eljest å ämbetets vägnar deltagit i åtgärd eller beslut, som rör saken;

4) om han varit fullmäktig i saken eller däri vittnat eller yttrat sig däri såsom sakkunnig;

5) om han är part i en lika sak;

6) om han är parts vederdeloman eller uppenbara ovän;564

7) om han står under någondera, partens förmanskap eller är i lians tjänst eller av honom åtnjuter lön eller underhåll;

8) om han genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, vilket utestänger från behörighet och rättigheter, som omförmäles i 2 kap. 19 § strafflagen.

Har expropriationsmålet varit handlagt vid häradsrätt, får ej den, som därvid suttit i häradsnämnden, av sådan orsak anses jävig. Ej heller är den, som av honom åtnjuter lön eller underhåll, därför jävig i mål, vari kronan är part.

Söker någon sak med ordföranden eller ledamot i expropria-tionsnämnd eller tillfogar honom något med ord eller gärning i ändamål att därmed göra honom jävig*, skall detta ej räknas för jäv.

Uteblir ordföranden eller ledamot utan laga förfall från sammanträde och föranleder hans utevaro kostnad, skall denna av honom gäldas. Är ersättare tillstädes, inträder han i nämnden, I annat fall ankommer på nämnden, huruvida ersättaren skall inkallas i den uteblivnes ställe. Därutöver äger nämnden ej vidtaga åtgärd, med mindre ordföranden och alla ledamöter äro tillstädes.

Part äger att inför nämnden andraga, vad han aktar nödigt saint att låta höra sakkunniga inför nämnden. Vid nämndens överläggningar till beslut får ej någon utom nämnden närvara. Ersättning får ej bestämmas lägre än vad den exproprierade i målet erbjudit eller högre än motparten begärt. Till förfång för innehavare av fordran, för vilken fastighet svarar, får dock ej löseski]ling för fastigheten eller, om endast en del av fastigheten exproprieras, ersättning för skada, eller intrång i den återstående delen och ej heller ersättning för upplåtelse av särskild rätt till fastigheten sättas lägre än till fulla värdet, även om ägaren begärt mindre.

Då fastighet exproprieras, skall nämnden uppskatta ej mindre fastighetens värde än även värdet av all särskild rätt som i avseende å fastigheten tillkommer sakägare och ej jämlikt utfästelse av den exproprierande lämnas orubbad. Medför särskild rätt, som tillkommer sakägare, förminskning av fastighetens värde, skall uppskattningen av fastigheten avse det värde denna med därå vilande besvär äger. Är fastighet, vilken svarar för fordran, som skall utgå ur ersättningen, tillika besvärad av annan särskild rätt, som förminskar fastighetens värde och åtnjuter sämre rätt än fordringen, skall nämnden jämväl uppskatta, det värde fastigheten utan sådant besvär skulle äga. Ersättningen skall bestämmas särskilt för varje sakägare. Löseskilling för exproprierad fastighet, ersättning för skada eller intrång å fastig-585

het och annan ersättning till ägaren skola likaledes bestämmas var för sig.

Vad de flesta i nämnden säga, gäller för nämndens beslut. Äro flera meningar och kunna de till varandra jämkas, gäller den mening, som efter jämkning finnes hava erhållit de flesta rösterna. Kunna icke, då flera, meningar råda, dessa jämkas till varandra, gäller den, som biträdes av flera röstande än någon annan. Finnes ej i

östövervikt, skall ny omröstning* anställas mellan de meningar, som erhållit mera än en röst var, och skall då den mening varda gällande, om vilken de flesta i nämnden förena sig. Har var sin mening, gäller vad ordföranden säger, hämndens beslut skall avfattas skriftligen och undertecknas av nämnden.

Expropriationsnämndens uppskattning skall fastställas av rätten. Är ersättningen av nämnden bestämd till lägre belopp än den exproprierande i målet erbjudit eller är ersättning bestämd till högre belopp* än den till ersättningen berättigade i målet yrkat, skall ersättningen av rätten jämkas till det belopp, som erbjudits eller yrkats. Strider expropriationsnämndens uppskattning med vad i lagen (se föreg, sid.), är stadgat skall den ock av rätten jämkas till överensstämmelse därmed. I övrigt får rätten ej göl a ändring i uppskattningen.

I fråga om ersättning för fastighet, som exproprieras gäller i övrigt, att löseskilling skall erläggas, motsvarande fastighetens fulla värde. Exproprieras blott en del av en fastighet och lider återstoden skada, eller intrång genom expropriationen eller den exproprierade delens användande, skall full ersättning därför gäldas. Uppkommer eljest genom expropriationen skada för ägaren, skall ock sådan skada fullt ersättas. Är den exproprierande på grund av åtagande eller av annan anledning pliktig vidtaga åtgärd till förebyggande eller förminskande av skada, eller intrång, skall expropriationsersättningen jämkas därefter. Innebär sådant åtagande utfästelse av servitut till förmån för fastighetsdel, som ej exproprieras, eller sker ej expropriationen för kronans räkning, må, om fastighetsdelens ägare så yrkar, hänsyn ej tagas till utfästelsen utan att den gjorts i sådan form, att inteckning för servitutet kan meddelas.

Expropriationsersättningen skall bestämmas i penningar, att utgå på en gång.

Vid bestämmande av löseskillingen för fastighet, som exproprieras, får hänsyn icke tagas till sådan förändring i värdet därå, som uppstår allenast till följd av expropriationsrättens beviljande eller det avsedda ändamålets genomförande.

* Med visst här ovan angivet undantag.566

Exproprieras en del av en fastighet och föranleder expropriationen eller den exproprierade delens användande skada eller intrång i den återstående delen men i annat hänseende jämväl nytta för densamma, skall ersättning för sådant men gäldas endast i den mån det överstiger nyttan.

Har, efter att fråga om expropriation blivit väckt, kostnad nedlagts å fastigheten i uppenbar avsikt att höja expropriationsersättningen, skall genom sådan kostnad åstadkommen förökning av fastighetens värde icke tagas i beräkning vid ersättningens bestämmande.

V. Eæpropriationsersättnings erläggande och tillträde av fastigheten.

Expropriationsersättning, som blivit av rätten fastställd, skall nedsättas hos Konungens befallningshavande inom 90 dagar från det rättens utslag vunnit laga kraft. Vid nedsättningen ingiver den exproprierande till Konungens befallningshavande grava-tionsbevis rörande fastigheten, rättens utslag samt bevis att och när utslaget vunnit laga kraft.

Sedan expropriationsersättningen blivit nedsatt hos Konungens befallningshavande, är expropriationen fullbordad och den nye ägaren berättigad att genast taga fastigheten i besittning.

Exproprierad fastighet skall övergå till nye ägaren fri från all särskild rätt, som innehavaren är pliktig avstå.

Fastigheten skall dock fortfarande häfta för särskild rätt, som tillkommer sakägare och som jämlikt utfästelse av nye ägaren lämnas orubbad. Fastighetens ansvar för allmänna utskylder eller för fordringar, som åtnjuta förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § l:a stycket handelsbalken, förändras ej genom expropriationen. Genom expropriationen förvärvad särskild rätt till fastighet äger företräde framför all annan rätt till samma fastighet.

Har den exproprierade försummat något av vad ovan angivits såsom erforderligt för expropriationens fullbordande och har han ej heller enligt medgivande av fastighetens ägare eller enligt stadgande i expropriationslagen tagit fastigheten i besittning, är expropriationsrätten förverkad. Med fastighetsäga,reins

medgivande må dock inom nittio dagar från det expropriationsrätten förverkats expropriationen fullbordas genom nedsättande av expropriationsersättningen. Fastighetsägaren må ock inom nämnda tid från expropriationsrättens förverkande hos Konungens befallningshavande påfordra expropriationens fullbordande; och åligger det i sådant fall Konungens befallningshavande att låta uttaga expropriationsersättningen av den exproprierande.

Vill den exproprierande taga fastigheten i besittning, innan rättens utslag vunnit laga kraft är han berättigad därtill, om han hos Konungens befallningshavande nedsätter den i utslaget567

bestämda expropriationsersättningen* samt ställer pant eller borgen för den ytterligare ersättning han på grund av ändring i utslaget kan bliva skyldig gälda.

Blir till följd av klagan över rättens utslag expropriationser-sättningen bestämd till högre belopp än det nedsatta gäller om nedsättande av det överskjutande beloppet den allmänna regeln ifråga om expropriationsersättningens erläggande. Bestämmes ersättningen ej till högre belopp, gör den exproprierande, sedan utslaget i målet vunnit laga kraft, anmälan härom hos Konungens befallningshavande och är expropriationen fullbordad, då sådan anmälan skett.

Erlägges expropriationsersättning efter den i lag bestämda tiden eller, om fastigheten förut tagits i besittning, efter tiden härför, skall ränta gäldas efter 6 proc. från den bestämda tidens utgång (resp. från tillträdesdagen). Expropriationen får dock gå i fullbordan, fastän räntebetalningen ännu ej fullgjorts.

Besväras fastighet av sökt eller beviljad inteckning för fordran eller kan fastighet jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i ägarens hand häfta för ogulden köpeskilling skola i fråga om löseskilling för fastigheten samt, om endast en del av fastigheten exproprierats, beträffande ersättning för skada och intrång i den återstående delen, så ock angående ersättning för upplåtelse av särskild rätt till sådan fastighet, stadgandena om fördelning hos överexekutor av köpeskilling för utmätningsvis såld fast egendom hava motsvarande tillämpning. Är fastigheten förutom av fordran besvärad av annan särskild rätt, som förminskar fastighetens värde och åtnjuter sämre rätt än fordringen erhåller fordringsägaren i den mån det tarvas för fulla gäldandet av hans fordran, betalning såsom om fastigheten icke vore besvärad av nämnda rätt. Ersättningen för rättigheten skall då i motsvarande mån förminskas. Piar vid bestämmande av ersättning nämnden gått utöver det belopp fastighetsägaren yrkat och uppstår efter gäldande av de fordringar, som skola utgå ur ersättningen, överskott, som. ej faller inom nämnda belopp, får fastighetsägaren ej uppbära överskottet utan skall detta återställas till den exproprierande. Sammanträde för fördelningen skall hållas så snart ske kan, och skola till detsamma kallas genom Konungens befallnings-havandes försorg dels fastighetens ägare dels kända innehavare av fordran, som skall utgå ur ersättningen dels innehavare av annan särskild rätt, som ovan nämnts. Är innehavare av fordran okänd, skall Konungens befallningshavande kungöra dagen för sammanträdet dels genom kungörelse i kyrkan dels genom annons i allmänna tidningarna och tidning inom orten.

* Då expropriationen avser en del av fastighet eller nyttjande- eller servitutsrätt skall nedsättas vad i fastighetsdelen eller rättigheten belöper.568

Då expropriation, vilken ej avser allenast upphävande av särskild rätt, som ej är intecknad i fastigheten, blivit fullbordad, åligger det Konungens befallningshavande att därom ofördröjligen göra anmälan på landet hos domaren och i stad hos rätten. Anteckning om att fastighet exproprierats eller om särskild rätt, som förvärvats genom expropriationen, skall göras i inteckningsprotokollet på landet å nästa rätegångsdag under lagtima ting och i stad å nästa rättegångsdag för inteckningsärenden samt införas i intecknings- eller fastighetsboken Utfaller, då en del av intecknad fastighet eller en eller flera av gemensamt intecknade fastigheter exproprieras eller särskild rätt till intecknad fastighet förvärvas genom expropriation, vid fördelning av expropriationsersättning likvid å inteckningskapitalbelopp, åläggs det ock Konungens befallningshavande att därom, sedan fördelningen blivit godkänd eller vunnit laga kraft, ofördröjligen göra anmälan på landet hos domaren och i stad hos rätten.

Hava parterna träffat överenskommelse rörande expropriations-ersättningen för fastighet eller för upplåtelse av

särskild rätt till fastighet skall rätten fastställa berörda överenskommelse för så vida kan visas, att fastigheten ej besväras av sökt eller beviljad inteckning för fordran och ej heller kan jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i ägarens hand häfta för oguklen köpeskilling eller den avtalade ersättningen förslår till full betalning av de fordringar, som vid fördelning av ersättningen skola därur utgå eller att överenskommelsen godkänts av de fordringsägare, som ej skulle erhålla full betalning.

Vill den exproprierande utan att sådant förhållande som ovan nämnts, blivit visat, erhålla fastställelse å överenskommelse om ersättningen för fastighet eller för upjdåtelse av särskild rätt till fastighet, har han att till rätten låta stämma de kända fordringsägare, som ej godkänt Överenskommelsen., Är fordringsägare okänd, skall ock tiden för frågans företagande vid rätten kungöras genom uppläsning i kyrkan och införande i allmänna tidningarna samt ortstidning. Bestrider vid rätten fordringsägare, att överenskommelsen må fastställas, skall om ej full betalning för hans fordran lämnas, expropriationsnämnd tillsättas. I annat fall bör, därest expropriationen avser endast en ringa del av fastigheten eller upplåtelse av särskild rätt som medför ringa men och uppenbarligen icke rubbar säkerheten för fordringsägare, som. ej godkänt överenskommelsen rätten meddela fastställelse.

Skall enligt överenskommelse expropriationsersättning ej utgå, gör deen exproprierande i stället för att nedsätta ersättning anmälan hos Konungens befallningshavande. Då rättens utslag vunnit laga kraft och sådan anmälan blivit gjord, är expropriationen fullbordad.569

Ordföranden och ledamöterna i expropriationsnämnd njuta ersättning för uppskattningen samt ordföranden därjämte för kallelser, protokollsföring och beslutets avfattande i skrift med belopp, som bestämmes av rätten, om överenskommelse ej träffas.

Den exproprierande är skyldig att gälda all av expropriations-målets handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller eljest av expropriationen följande kostnad.

VI. Lösningsrätt till exproprierad fastighet. Exproprierad fastighet eller genom expropriation förvärvad särskild rätt kan lösas:

1) när fastigheten eller rätten ifråga ej kommit till användning för det avsedda ändamålet;

2) när dess användande för ändamålet upphört;

3) när nämnda ändamål såvitt angår dylik fastighet eller rätt är att anse såsom övergivet;

4.) när fastighet eller rätt i väsentlig omfattning användes för annat ändamål än det avsedda.

För att sådan lösningsrätt må äga rum skall talan därom instämmas inom tjugu år från det expropriationen fullbordades. Lösningsrätt tillkommer, när hel fastighet exproprierats, den, som närmast före expropriationens fullbordande var fastighetens ägare eller hans rättsinnehavare och, om en del av fastigheten exproprierats, ägaren av den återstående delen samt, då fråga är om särskild rätt, ägaren av den fastighet, som därav besväras. Vid lösen må värdet ej sättas högre än till den expropriationsersätt-ning, som utgivits. Har efter det att fastighet exproprierats, byggnad uppförts å fastigheten eller eljest därå nedlagts kostnad, må vad sålunda påkostats jämväl lösas, om det yrkas i stämningen. Beträffande lösen i detta fall skola expropriationslagens bestämmelser om expropriation i tillämpliga delar gälla.

Löses ej vad å exproprierad fastighet blivit påkostat, är ägaren berättigad att bortföra det; fastigheten skall dock återställas i det skick, vari den befann sig vid expropriationen.

Är ej vad sålunda må från fastigheten skiljas bortfört därifrån inom 90 dagar från det fastigheten får av nye ägaren tagas i besittning, tillfaller det honom utan lösen.

VII. F ör und ers ökning.

Vill någon för ansökan om rätt till expropriation låta upprätta karta över fastighet eller eljest verkställa nödig förundersökning därå, äger Konungens befallningshavande på ansökning föreskriva, att erforderligt tillträde till fastigheten under viss tid skall lämnas*. Föranleder undersökningen skada, skall er-

* Ägaren samt, om fastigheten är utarrenderad, arrendatorn skall underrättas av sökanden om undersökningens påbörjande minst 14 dagar förut.

Advokaten.

72sättning därför gäldas av'den, som påkallat undersökningen. Kan överenskommelse därom ej träffas, skall ersättningen bestämmas av domstol.

Slutligen innehåller expropriationslagen en del särskilda bestämmelser om expropriation av naturminnesmärke eller forn-lämning, för allmänna vägar, järnvägar, farleder, elektriska svagströmsledningar, för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden, för uppförande av byggnader för överläggningar och föredrag m. m., för vilka bestämmelser här på grund av bristande utrymme ej kan redogöras.

Obligationsrätt.

Med obligationsrätt menas sammanfattningen av de rättsregler, som, avhandla personers rätt att av andra personer erhålla prestationer.

Ordet prestation betecknar i detta sammanhang en handling, underlåtenhet eller eftergivenhet av ekonomisk betydelse. Mellan den eller de till prestation berättigade, å ena, samt den eller de till prestation förpliktade, å andra sidan, säges föreligga ett s. k. obligationsrättslig t förhållande.

Beträffande dylika förhållanden är att märka:

I. Obligationsrättsliga förhållandens grundlag gande.

Detta sker huvudsakligen antingen genom rättshandling eller genom skadegörande handling eller tilldragelse.*

Med rättshandling menas en viljeförklaring i syfte att grundlägga, förändra eller upphäva ett rättsförhållande.** Viljeförklaring kan i regel avgivas på varje sätt, som, enligt gängse uppfattning, är uttryck för en bestämd vilja. Följaktligen kan viljeförklaring ske så väl i ord som genom handling eller till och med ren passivitet, för så vitt denna senare rimligen kan tolkas såsom samtycke eller godkännande. Sålunda kan exempelvis köpeanbud framställas ej blott muntligen eller i skrift, utan även genom

* Då dylik handling eller tilldragelse giver upphov till obligationsrättsligt förhållande, uppkommer för en eller flera av personerna i det ifrågavarande förhållandet en förpliktelse att till den eller de övriga utgiva skadestånd, Härom kommer att närmare talas framdeles (se avdelningen Om skadestånd).

** Rättsförhållande = av lagen normerat faktiskt förhållande.sättning därför gäldas av'den, som påkallat undersökningen. Kan överenskommelse därom ej träffas, skall ersättningen bestämmas av domstol.

Slutligen innehåller expropriationslagen en del särskilda bestämmelser om expropriation av naturminnesmärke eller forn-lämning, för allmänna vägar, järnvägar, farleder, elektriska svagströmsledningar, för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden, för uppförande av byggnader för överläggningar och föredrag m. m., för vilka bestämmelser här på grund av bristande utrymme ej kan redogöras.

Obligationsrätt.

Med obligationsrätt menas sammanfattningen av de rättsregler, som, avhandla personers rätt att av andra personer erhålla prestationer.

Ordet prestation betecknar i detta sammanhang en handling, underlåtenhet eller eftergivenhet av ekonomisk betydelse. Mellan den eller de till prestation berättigade, å ena, samt den eller de till prestation förpliktade, å

andra sidan, säges föreligga ett s. k. obligationsrättslig t förhållande.

Beträffande dylika förhållanden är att märka:

I. Obligationsrättsliga förhållandens grundlag gande.

Detta sker huvudsakligen antingen genom rättshandling eller genom skadegörande handling eller tilldragelse.*

Med rättshandling menas en viljeförklaring i syfte att grundlägga, förändra eller upphäva ett rättsförhållande.** Viljeförklaring kan i regel avgivas på varje sätt, som, enligt gängse uppfattning, är uttryck för en bestämd vilja. Följaktligen kan viljeförklaring ske så väl i ord som genom handling eller till och med ren passivitet, för så vitt denna senare rimligen kan tolkas såsom samtycke eller godkännande. Sålunda kan exempelvis köpeanbud framställas ej blott muntligen eller i skrift, utan även genom

* Då dylik handling eller tilldragelse giver upphov till obligationsrättsligt förhållande, uppkommer för en eller flera av personerna i det ifrågavarande förhållandet en förpliktelse att till den eller de övriga utgiva skadestånd, Härom kommer att närmare talas framdeles (se avdelningen Om skadestånd).

** Rättsförhållande = av lagen normerat faktiskt förhållande.571

varans sändning till påseende, likasom anbudet kan antagas även genom varans förbrukning eller i fall av stadigvarande merkantil förbindelse mellan parterna redan genom underlåtenhet att inom skälig tid återsända densamma.

Viljeförklaringar kunna, av en person avgivas även genom annan på grund av särskilt bemyndigande eller fullmakt (se avdelningen Om fullmakt).

I fråga om viljeförklaringar är vidare att märka:

1) Viljeförklaringars arter. Dessa äro:

a) Ensidiga vilje fö?'klar ingar, vid vilka föreligger blott en viljeförklaring och vartill räknas exempelvis fullmakt, skuldebrev, växel, uppsägning o. s. v.

b) Tvåsidig a viljeförklaringar eller avtal,

Härom kommer att närmare talas framdeles (se avdelningen Om avtal.)

2) Viljeförklaringens tolkning.

I fråga härom bör först och främst nämnas, att den omständigheten, att vid avtal gottgörelse skall betalas för den å motsidan utlästa prestationen, så till vida kan äga betydelse för avtalets tolkning*, som gottgörelsens storlek stundom utmärker, vilka egenskaper man förutsatt, att prestationsföremålet skall innehava. Den, som köpt en sak för en spottstyver, får således ofta finna sig i att saken är begagnad eller har andra väsentliga fel. Att den sålts för så ringa pris kan nämligen, visa, att kontrahenterna förutsatt tillvaron av väsentliga fel hos saken. Vilka tillbehör, som skola åtfölja densamma, kan även framgå av vederlagets storlek.

Om intet vederlag skall erläggas för vederbörande gäldenärs prestation, måste man i regel utgå från, att hans förpliktelse har mindre omfång, än den skulle haft, om han betingat sig gottgörelse för prestationen. I övrigt är man merendels uteslutande hänvisad till en tolkning av ordalydelsen i gäldenärens viljeförklaring.

Har vid avtal endera kontrahenten givit detsamma dess lydelse, skall i tvivelaktiga fall avtalet tolkas till hans nackdel. Denna tolkningsregel har särskilt betydelse, när av ene kontrahenten tillhandahållna tryckta kontraktsblanketter använts i och för avtalets avslutande. Man kan nämligen utgå från, att när t. ex. järnvägs- eller försäkringsbolag med sakkunnig hjälp utarbetar formulär av ifrågavarande slag, bolaget lägger särskild vikt vid att utforma sina egna rättigheter med skarp precision, och att följaktligen vad som ej tydligen utsagts ej heller är betingat. Det nu sagda har sin giltighet även i fråga om vanligt, skrift-572

ligen avfattat kontrakt, som formulerats av endera kontrahentens juridiskt bildade biträde.

Därest en rättshandling ingåtts genom ifyllning av tryckt blankett, inträffar ej så sällan, att vad sålunda skrivits står i strid mot den tryckta texten. I dylikt fall föreligger presumtion för att enighet kontrahenterna mellan vunnits om det skrivna, fastän de glömt vidtaga nödvändiga strykningar i den tryckta delen av texten-.

Kontrahenternas inbördes förhandlingar före det slutliga avtalet utgöra tolkningsmedel av framträdande betydelse. Har således exempelvis någon gjort beställning efter honom tillsänd försäljningskatalog, bör som regel antagas, att katalogens alla uppgifter ligga till grund för beställningsavtalet. Och i tvist om återgång av fastighetsköp på grund av brist i förmodad ägorymd är avgörandet ofta beroende på kontrahenternas yttrande under samtal, som föregått köpets avslutande. Slutligen är vid meningsskiljaktighet mellan kontrahenterna rörande kontraktsvillkors rätta förstånd ofta betydelsefullt, vilkendera kontrahenten föreslagit eller rent av påyrkat villkorets uppställande, då den, som så gjort, ofta får anses hava med sitt ifrågavarande handlingssätt avsett att tillgodose sina egna intressen ävensom utgått från att detta genom kontraktsvillkorets uppställande jämväl har lyckats.

Även äldre kontraktsförhållande parterna mellan kan vara av synnerlig vikt såsom tolkningsmedel. Om nämligen exempelvis en affärsman en gång avslutat en affär med en annan, utgår han i allmänhet vid ny, likartad transaktion med den andre från att den senare affären, om annat ej utsäges, ingås på samma villkor som den föregående. Har således t. ex. en detaljist brukat erhålla visst betalningsanstånd eller viss rabatt av sin grossist, äger detaljisten vid nya affärer med honom under i övrigt likartade förhållanden anse sig berättigad till sålunda förut tillgodon juten förmån.

Slutligen är vid tolkning av viljeförklaring att beakta, jämväl vad den bör anses innebära, med hänsyn till möjligen rådande handelsbruk eller annan sedvänja.

Viljeförklarings tolkning kan giva som resultat, att förklaringen är oklar (tvetydig eller mångtydig). I dylikt fall bör åt viljeförklaringen givas den tolkning, som kan anses överensstämma med avgivarens mening med densamma. Består oklar viljeförklaring i anbud, och accepteras detta, utan att därvid tillkänna-gives, vilken mening förklaringens adressat inlägger i anbudet, har ett avtal kommit till stånd, om det sedermera visar sig, att båda vederbörande på ett och samma sätt tolkat anbudet. I motsatt fall är vederbörandes samförstånd endast skenbart, vadan något avtal dem emellan icke kan inses ingånget.573

Slutligen bör i detta sammanhang erinras om den allmänna regeln, att avtal skola tolkas och förbindelser fullgöras så som tro och heder i handel och vandel pä fordra.

3) Viljeförklaringens giltighet.

Samtliga viljeförklaringar äga laga giltighet, med följande undantag:

a) Viljeförklaring av den, som saknar rättslig handlingsförmåga.

I saknad härav eller med andra ord av förmågan att företaga rättshandlingar äro vansinniga*, druckna, så länge ruset varar, samt barn under femton års ålder*. Omyndig person, som uppnått nämnda ålder, kan i regeln förplikta sig genom rättshandlingar allenast i fall, som nämnes i Ä. B. 18: 1 mom. 2, där det stadgas, att omyndig, som har fyllt femton år och själv förvärvat något egendom, får ingå avtal med avseende å denna.

Jämväl ej boskild hustru har enligt hittills gällande rätt i vissa hänseenden blott en begränsad juridisk handlingsförmåga**.

b) Viljeförklaring, som stider mot lag.

Dylik förklaring föreligger, då någon förpliktar sig till en handling, som lagen förbjuder. Och förklaringens ogiltighet visar sig däri, att dess avgivare icke kan lagligen förpliktas till handlingens företagande.

c) Viljeförklaring, som strider mot sedlighet.

Till dylik viljeförklaring räknas allenast utfästelse, vars fullgörande skulle strida mot moralens bud, eller som avser att främja eller understödja någon omoralisk handling, eller som innebär förpliktande till något, som det är

omoraliskt att förbinda sig till eller betinga sig gottgörelse för.

d) Viljeförklaring, som framkallats genom tvång.

Viljeförklaring, som någon blivit rättsstridigt tvungen att avgiva, blir, om tvånget utövats genom våld å person eller genom hot, som innebär trängande fara, icke gällaude mot den tvungne.

Ordet »rätts stridig t» betyder i detta sammanhang »med i sig lagstridigt tvångsmedel eller för ernåendet av obehörig förmån». I följd härav hänföres till rättsstridigt tvång exempelvis att någon utpressar penningar genom hot om angivelse för brott, åtminstone såvida han icke i fråga om detta brott har målsäganderätt. En betalning, som framtvungits genom hot om lagsökning för fordringen, är däremot naturligtvis fullt giltig. Att den, som varit utsatt för rättsstridigt tvång, är berättigad att av den

* Dylik person kan dock genom laga ställföreträdare företaga rättshandlingar.

** Enligt den nya f. o. nr. den 1 januari 1921 tillämpliga giftermålsbalken (se därom i annat sammanhang) har emellertid denna inskränkning i gift kvinnas handlingsförmåga i allmänhet bortfallit.574

tvingande söka ersättning för den, skada, han därigenom lidit, är uppenbart. Dylik rätt tillkommer honom, evad han är berättigad att åberopa rättshandlingens ogiltighet eller icke, och i förra fallet vare sig han gör bruk av denna senare rätt eller föredrager att låta rättshandlingen gälla.

Har tvånget utövats av annan än viljeförklaringens adressat*, och var denne i god tro, åligger det dock den tvungne, om han vill mot honom åberopa, tvånget, att utan oskäligt uppehåll, efter det tvånget upphörde, giva honom meddelande därom, vid äventyr att viljeförklaringen eljest bliver gällande.

Viljeförklaringens adressat kan naturligen ej grunda någon rätt å viljeförklaringen, om han själv framkallat densamma genom rättsstridigt tvång. Icke heller den, som varit delaktig i sådant, utövat av tredje man med hänsyn till viljeförklaringen, eller som insett eller bort inse, att den framkallats genom dylikt tvång, kan naturligen göra viljeförklaringen gällande.

Viljeförklaring, som någon utan användande av här ovan avsett tvångsmedel rättsstridigt tvungit en annan att avgiva, blir icke gällande mot den tvungne, om viljeförklaringens adressat själv utövat tvånget eller insett eller bort inse, att viljeförklaringen framkallats genom rättsstridigt tvång från annans sida.

Det tvång, som här avses, utövas i våra dagar huvudsakligen genom hot att till åtal angiva eller eljest yppa något brottsligt eller skandalöst förhållande av den person, som är föremål för omförmälda tvång. Detta kan i allmänhet icke åberopas mot någon, som i fråga om detsamma varit i god tro. Skälet härtill är, att ehuru den tvungnes rättshandling icke varit resultat av hans fria vilja, han dock haft tämligen stor möjlighet att reagera mot den påtryckning, varför han utsatts. Och att sådant oaktat låta honom undandraga sig rättshandlingens fullgörande gent emot en person, som saknar all kännedom om de omständigheter, varunder den tillkommit, skulle illa överensstämma med den tendens att skydda förvärv i god tro, som genomgår den moderna lagstiftningen.

e) Viljeförvklaiing, som framkallats genom svek.

Om en viljeförklarings adressat framkallat densamma genom svikligt förledande eller ock insett eller bort inse, att den, som avgav viljeförklaringen, blivit svikligen förledd därtill av någon annan, bliver rättshandlingen icke gälland© mot den förledde.

När ingendera av de nyssnämnda förutsättningarna är för handen, kan svikligen framkallad viljeförklaring i allmänhet göras gällande av den förleddes medkontrahent.

Har viljeförklaringens adressat, mot bättre vetande och i avsikt att därigenom förleda den andre till viljeförklaringen, upp-

* Med viljeförklaringens adressat menas naturligtvis den, till vilken viljeförklaringen riktats.575

givit eller förtegat omständiglieter, som kunna antagas vara av betydelse för den andres benägenhet att angiva

viljeförklaringen, skall adressaten anses hava därigenom framkallat densamma, så framt det ej visas, att det svikliga förfarandet icke inverkat å vil j e förk] äringen.

f) Viljeförklaring i följd av misstag.

Den, som avgivit en viljeförklaring, vilken i följd av felskrivning eller annat misstag* å hans sida fått annat innehåll än åyftat varit, bliver icke bunden av viljeförklaringens innehåll, om den, till vilken förklaringen är riktad, insåg eller bort inse misstaget.

Angående verkningarna av detta har rått och råder ännu mycken meningsskiljaktighet. Två teorier kämpa om herraväldet. Enligt den äldre av dessa, den s. k. viljeteorien, är en viljeförklaring, som icke överensstämmer med den verkliga viljan, ogiltig eller kan åtminstone ryggas utan hänsyn därtill, om medkontra-h enten insett eller bort inse den bristande överensstämmelsen. Den fara för rättssäkerheten, som denna teori medför, om den hänsynslöst genomföres, söker man förebygga eller åtminstone minska genom att för sådana fall, då medkontrahenten var i g*od tro, tillerkänna honom rätt till ersättning för den förlust, han kan lida genom att förlita sig på rättshandlingens giltighet (det s. k. negativa intresset). Enligt vissas mening, bör sådan ersättning gäldas, allenast när det beror av vårdslöshet eller försummelse från den, som avgivit viljeförklaringen, att denna fått annat innehåll än åsyftat varit, enligt andras åsikt åter oberoende därav. Anhängare av den motsatta, i allmänhet såsom tillitsteori betecknande läran, göra häremot med styrka gällande, att den, som i god tro mottager en frivilligt avgiven viljeförklaring, icke är betjänt med ett sålunda begränsat ersättningsanspråk, utan bör kunna göra förklaringen gällande efter dess innehåll g^enom att kräva fullgörande av den rättshandling, varom fråga är, eller full ersättning för den förlust, han lider genom uteblivet fullgörande (det positiva intresset). Bristande överensstämmelse mellan en viljeförklaring och den bakom liggande verkliga viljan bör alltså enligt denna teori endast få oberopas gent emot den, som insett eller bort inse, att sådan var för handen.

Med hänsyn till frågans stora betydelse torde en kortfattad översikt av de viktigaste utländska rättssystemens ställning till densamma vara på sin plats. Den romerska rätten, vilken även i nu ifrågavarande! avseende övat ett mäktigt inflytande på de moderna kulturfolkens rätt, stod enligt den härskande uppfattningen på viljeteoriens grundval. Samma ståndpunkt intager

* Härmed menas annan villfarelse som kan antagas hava varit av betydelse för viljeförklaringen.576

fransk rätt. Även den schweiziska lagen angående obligationsrätten utgår från viljeteorien, ehuru man vid lagens revidering mildrat teoriens konsekvenser genom att tillerkänna domaren befogenhet att, när villfarelsen kan tillräknas viljeförklaringens avgivare såsom vårdslöshet, ålägga denne att, där billigheten det fordrar, ersätta medkontrahenten även annan skada än sådan, som inbegripes under det negativa, intresset. Under förarbetena till till den tyska civillagen enades man därom att ingendera teorien borde utan modifikationer läggas till grund för lagens bestämmelser, men i stort sett blev dock viljeteorien segrande. Detta visar sig särskilt däri, att framställda yrkanden, att villfarelse ej borde få åberopas mot medkontrahent i god tro, förkastades. Å andra sidan ansåg man det vara för omsättningens säkerhet oavvisligen nödigt, att medkontrahenten icke måtte komma till skada därigenom att han förlitade sig på den honom tillhandakomna viljeförklaringen, och till förebyggande därav stadgades skyldighet för förklaringens avgivare att ersätta sådan skada, utan hänsyn därtill om han haft någon skuld till att förklaringen icke rätteligen återgav hans verkliga vilja. På tillitsteoriens ståndpunkt står däremot den österrikiska civillagen, likaledes ett par i Österrike och Ungern framlagda lagförslag. Denna teori synes också vara f orhärskande i engelsk-amerikansk rätt, ehuru meningarna härom äro delade.

Vad de nordiska länderna beträffar, har dansk rättsvetenskap och rättspraxis med sällsport enighet anslutit sig till de principer, som pläga sammanfattas under namnet tillitsteorien. Även i vårt Jand hava dessa grundsatser, om ock under annat namn, under den senaste mansåldern vunnit allt större utbredning både i teori och praxis. JSTya lagberedningens år 1894 avgivna förslag innehöll också i § 14 en bestämmelse, som tydligen vilade på till-litsteoriens grund, och mot densamma framställdes vid förslagets granskning i högsta domstolen anmärkning1 endast av en, bland domstolens i granskningen deltagande medlemmar. Jämväl i Norge har denna teori deciderade anhängare, men detsamma är fallet med viljeteorien; meningarna äro där vida mera delade än i de

andra nordiska länderna, ehuru de praktiska skiljaktigheterna mellan de olika teoriernas anhängare ingalunda äro så stora, som man med hänsyn till de olika utgångspunkterna kunnat vänta.

Vad som skall anses utgöra innehållet av en avgiven viljeförklaring hava domstolarna att fastställa genom tolkning av förklaringen, varvid hänsyn naturligtvis bör tagas icke blott till dennas ordalydelse, utan till samtliga omständigheter, som kunna vara av betydelse för ett riktigt bedömande av dess innebörd. Påstår den, som avgivit viljeförklaringen, att dess sålunda fastställda innehåll är ett annat än det av honom åsyftade, har han att förebringa bevisning härom. Ett sådant förhållande lärer i577

allmänhet bero på felskrivning eller missägning från hans sida eller på oriktigt användande av ord eller uttryck, som i förklaringen förekomma.

Såsom allmän regel gäller, att ett misstag icke kan åberopas, när mottagaren av viljeförklaringen varken insett eller bort inse detsamma. Dock lärer det vara obilligt att under alla förhållanden bortse från ett misstag, om vilket mottagaren varken ägt eller bort äga kännedom. Särskilt i sådant fall, då den rättshandling, varom fråga är, har egenskap av gåva eller för medkontrahenten medför förmåner, vilka i värde väsentligen överstiga den betingade motprestationen, torde möjlighet finnas att taga hänsyn till ett misstag av nyss nämnda slag. För vanliga fall däremot böra misstag, även om de kunna anses vara ursäktliga, icke få åberopas mot medkontrahent i god tro. Rätt till ersätning för det negativa intresset gör icke till fyllest. Medkontrahenten kan i förlitande på den honom tillhandakomna viljeförklaringen hava underlåtit att göra andra för honom fördelaktiga affärer, men för den förlust, som tillskyndas honom därigenom, att dessa icke kommit till stånd, kan han icke få någon ersättning, såvida det icke lyckas honom att förebringa utredning därom, att detta förhållande har sin grund i hans tillit till ifrågavarande viljeförklaring. Svårigheten att åstadkomma sådan bevisning förringar i hög grad det praktiska värdet av det skydd för den goda tron, som på denna väg står att vinna.

Om viljeförklaringens avgivare vid viljeförklaringen utgått från någon viss förutsättning, som sedermera visat sig oriktig eller icke gå i uppfyllelse, blir viljeförklaringen sådant oaktat i regel bindande för avgivaren, om hans medkontrahent varken framkallat eller eljest insett eller bort inse hans ifrågavarande villfarelse. (Jfr N. J. A. 1892:433; 1908:221.) Har åter denna märkts eller bort märkas av medkontrahenten, bör efter billighetsskäl avgöras, huruvida viljeförklaringen skall anses bindande, eller icke. (Jfr N". J. A. 1912:493.) För ett enstaka ytterlighetsfall, eller då viljeförklaringens åberopande skulle strida mot tro och heder, gäller en regel, som här nedan skall angivas.

Har en viljeförklaring icke varit allvarligt menad, utan avgivits på skämt, blir den sådant oaktat bindande för dess avgivare, därest viljeförklaringens adressat varken insett eller bort inse syftet med viljeförklaringen.

I fall en avgiven viljeförklaring, som befordras genom telegram eller framföres muntligen genom bud, till följd av fel vid telegraferingen eller oriktigt återgivande genom budet till innehållet förvanskats, blir avsändaren, även om mottagaren var i g°d tro, icke bunden av förklaringen i det skick, den framkommit, dock att avsändaren, om han av nu nämnd anledning icke vill låta förklaringen gälla, har att giva mottagaren meddelande där-

om utan oskäligt uppehåll, efter det förvanskningen kommit till hans kunskap, vid äventyr att förklaringen i fall av god tro hos mottagaren blir gällande sådan den framkommit.

Den, som inlåter sig i förhandlingar med en budbärare, förstår säkert, att han handlar på egen risk lika väl i fråga om meddelandets innehåll, som när det gäller, huruvida detsamma över huvud för skr iver sig från den person, vars vilja budet uppgiver sig framföra.

Om telegraferings fel tillskyndar den korresponderande allmänheten förlust, torde någon ersättning icke kunna erhållas från telegrafverket, då detta, enligt gällande reglemente, är fritaget från ersättningsskyldighet.

Att avsändaren icke. blir bunden av förklaringen i det skick, den framkommit, är beroende därav, att han ej vållat, att förklaringen fått annat innehåll än åsyftat varit, och att det förty skulle vara obilligt att göra dess

oriktiga lydelse för honom förbindande.

I följd av den underrättelseplikt, som, enligt vad ovan nämnts, åvilar avsändaren, ligger det i mottagarens eget intresse att, med hänsyn till möjligheten av förklaringens förvanskning, underrätta avsändaren om innehållet av den honom tillhandakomna förklaringen. Detta iakttages också i affärskorrespondens, som äger rum genom telegram. Den, som accepterar en telegrafisk offert, upprepar i allmänhet i sin accept det pris, som står i det honom tillhandakomna telegrammet; är detta felaktigt, får den andre g»enom accepten kunskap om förvanskningen och blir alltså skyldig att omedelbart reklamera.

Att, om reklamation ej vederbörligen sker, samt mottagaren är i god tro, förklaringen blir gällande sådan den framkommit har sin grund däri, att när mottagaren icke har någon anledning att misstänka, att dess innehåll blivit förvanskat, han kan drabbas av betydande förlust därigenom att det sedermera befinnes, att densamma icke är bindande för avgivaren. Om t. ex. ett telegrafiskt anbud att sälja en vara till ett pris av 108 kronor för viss myckenhet blivit genom telegraferingsfel förvanskat, så att det telegram, som kommer adressaten till handa, innehåller siffran 103, och mottagaren i god tro accepterar detta anbud, kan han i förlitande på att avtal därigenom kommit till stånd hava sålt varan vidare, och han äger då naturligtvis icke mot den nye köparen åberopa, att ett denne icke vidkommande avtal befunnits ogiltigt. Ju förr han får kännedom härom, desto lättare är det emellertid för honom att anskaffa varan från annat håll eller eljest vidtaga åtgärder för att begränsa de skadliga följderna av det föregående avtalets ogiltighet. Om han återigen insåg eller på grund av det skick, vari viljeförklaringen kom honom till handa, eller andra, särskilda omständigheter bort inse, att densamma undergått förvanskning, synes giltig- anledning icke föreligga att låta579

förklaringen gälla, därför att avsändaren underlåtit att giva meddelande, varom bär ovan talats.

g) Viljeförklaring, vars godtagande skulle strida mot rättskänslan.

Viljeförklaring, som eljest vore att anse för giltig, får ej göras gällande,* där omständigheterna vid dess tillkomst voro sådana, att det skulle strida mot tro och heder att med vetskap om dem åberopa viljeförklaringen, och dennas adressat måste antagas** hava ägt en sådan vetskap.

Ifrågavarande regel äger tillämpning allenast å viljeförklaring, vid vilken ene kontrahenten, utan att hava gjort sig* skyldig till svikligt förfarande, likväl handlat i strid mot gängse hedersbegrepp, exempelvis genom att framkalla viljeförklaringen medelst otillbörligt utnyttjande av medkontrahentens kroppsliga sjukdom, ålderdomssvaghet, berusning, obekantskap med vissa faktiska förhållanden eller oriktiga antaganden m. m. d., i följd varav regeln otvivelaktigt är användbar i fall, då t. ex. styrelseledamot i bolag, vilken vet, att bolaget gjort så stora förluster, att konkurs är omedelbart förestående, skyndar sig att sälja sina aktier i bolaget, innan dessa förhållanden blivit kända för utomstående. I detta fall har nämligen säljaren åvägabragt köpet genom obehörigt utnyttjande av köparens okunnighet om bolagets obestånd.

h) Viljeförklaring för skens skull.

Har skuldebrev, kontrakt eller annan skriftlig handling upprättats för skens skull, får, utan hinder därav, fordran eller rättighet, som den enligt handlingens innehåll berättigade på grund av densamma överlåtit å annan, göras gällande av förvärvaren, såframt denne var i god tro vid sitt förvärv.

Att en skriftlig handling upprättats för skens skull kan bero av olika anledningar; stundom sker det i syfte att göra egendom oåtkomlig för borgenärer, stundom söker man för att undgå tillämpning av något besvärande lagbud giva en rättshandling sken av att vara något annat än den är. Meningen kan antingen vara, att rättshandlingen över huvud icke skall grunda någon rätt för den enligt dess innehåll berättigade, eller ock att denne skall förvärva en mindre omfattande rätt än innehållet giver vid handen. Från övriga fall av bristande överensstämmelse mellan vilja och viljeuttryck skilja sig dessa s. k. simulerade rättshandlingar därigenom att kontrahenterna i fullt samförstånd åt sin rättshandling giva ett annat innehåll än det, som överensstämmer med deras

* Vare sig genom att påyrka rättshandlingens fullgörande eller genom att motsätta sig den andres yrkande om dess återgång.

** Ait fordra fullt bevis skulle mången gång föranleda godtagande av rättshandling, vars ogiltighet av den allmänna rättskänslan påfordrades.580

verkliga vilja och mening. Då medkontrahenten sålunda aldrig kan vara i god tro, om han söker göra rättshandlingen gällande efter dess innehåll, är det uppenbart, att ett sådant anspråk måste tillbakavisas, såvida det styrkes, att simulation ägt rum. Någon uttrycklig bestämmelse härom har icke ansetts erforderlig.

Att den i skenhandlingen upptagna fordringen eller rättigheten kan av godtroende förv ärv are göras gällande, motsvarar rättssäkerhetens krav lika väl som rättskänslans. I här föreliggande fall står nämligen, å ena, sidan, någon, som avsiktligen skrivit annat än han menat, å andra sidan en person, som förlitat sig på den sålunda avgivna, viljeförklaringen.

Ifrågavarande stadgande medför, att om någon genom skenköp säljer sin fastighet, och köparen i sin ordning säljer eller annorledes överlåter densamma till någon, som vid sitt förvärv varken ägde eller bort äga kunskap om det föregående fångets ogiltighet, denna överlåtelse blir gällande mot den ursprunglige säljaren. En annan grupp av fall, å vilken här givna regel kan vinna tillämpning, utgör de hyreskontrakt, i vilka hyran upptages till högre belopp än det verkliga, under försäkran i en eller annan form från husägarens sida, att endast det lägre beloppet skall utkrävas. Sådant sker vanligen i syfte att vilseleda spekulanter i fråga om fastighetens hyresavkastning. En hyresgäst, som inlåter sig på en dylik transaktion, kan på grund av stadgandet i fråga bliva pliktig att till ny ägare av fastigheten, vilken fått hyreskontrakten å sig transporterade, betala det i kontraktet utsatta hyresbeloppet och får sedan bäst han gitter söka sitt åter av den förutvarande ägaren.

För sådana fall, då icke någon skriftlig handling upprättats i anledning av den simulerade rättshandlingen, hava särskilda bestämmelser icke funnits påkallade. År det fråga om lösören, som förvärvaren fått i sin besittning, har man rätt tillämpa vanliga rättsregler angående godtrosförvärv (se längre fram).

Har någon underskrivit skuldebrev eller annan handling*, som är gällande i innehavarens hand eller eljest av löpande beskaffenhet, bliver handlingen, även om den utan hans vilja kommit ur hans besittning,* gällande mot honom, om den efter överlåtelse förvärvats av någon, som därvid var i god tro.

För att en viljeförklaring skall medföra avsedd rättsverkan, måste naturligtvis i regel fordras, att den genom avgivaren bringas till adressatens kunskap. Om A meddelar C, att han är besluten att antaga ett anbud, som gjorts av B, kan B icke därå grunda någon rätt, såvida icke C mottagit meddelandet i egenskap av ombud för B eller ock erhållit A:s uppdrag att bringa meddelandet till B:s kännedom och verkligen utfört detta upp-

* D. ä. utgivits.581

drag. Lika litet lärer i allmänhet ett å en bolags- eller kommunalstämma fattat beslut att ingå visst avtal eller ikläda sig viss förbindelse kunna åberopas av den tilltänkte medkontrahenten, såvida icke beslutet blivit honom delgivet. Det ovan sagda gäller även om skriftliga viljeförklaringar1. Om någon skrivit ett brev, vari han erbjuder sig att sluta köp eller annat avtal, och låter brevet ligga på sitt skrivbord, lärer han icke vara bunden av sitt erbjudande, därest det kan visas, att en främmande person tagit brevet och lagt det på posten.

Tillämpningen av dessa allmänna rättsgrundsatser leder emellertid i vissa fall till resultat, vilka ur rättssäkerhetens synpunkt måste betecknas såsom vådliga. Dessa resultat har lagstiftaren också sökt att delvis förebygga genom ovanintagna stadgande.

Att en skriftlig handling är av löpande beskaffenhet, innebär att den framstår såsom bärare av den fordran eller rättighet, varom fråga är, och följaktligen åt varje behörig innehavare giver en självständig, av föregående innehavares förhållande till utfärdaren oberoende rätt. En urkund av ifrågavarande slag benämnes vanligen innehavare- eller orderpapper. Hit räknas exempelvis skuldebrev till innehavaren eller till viss man eller order ävensom växlar, checkar och konossement, såvida de ej innehålla orden »icke till order» eller annat förbehåll, som gör att de icke kunna i vanlig ordning överlåtas.

Nu ifrågavarande stadgande har tillkommit till skydd för den, som förvärvat handling av löpande beskaffenhet

utan att därvid hava insett eller bort inse, att handlingen blivit utfärdaren frånstulen eller annorledes utan hans vilja kommit ur hans besittning. Och anledningen till att dylik förvärvare sålunda skyddas är lagstiftarens önskan att underlätta och trygga den för nutidens ekonomiska liv så betydelsefulla omsättningen av ifrågavarande slags urkunder.

Har kvitto å ett penningbelopp utan borgenärens vilja kommit ur hans besittning, bliver utan hinder därav betalning, som gäldenären, när fordringen är förfallen, i god tro erlägger, mot bekommande av kvittot, gällande mot borgenären.

Av den, som fullgör en honom åliggande lev erans skyldighet eller annan förpliktelse, som icke går ut på betalning av penningar, synes kunna fordras, att han förvissar sig därom att den person, till vilken prestationen fullgöres, är behörig att mottaga densamma å den berättigades vägnar.

Skulle någon annan, utan att vara därtill pliktig och utan att hava erhållit gäldenärens uppdrag, betala hans skuld under sådana förhållanden, som här avses, kan betalningen icke åberopas mot borgenären. Grunden härtill är, att om denne förlorat kvittot, han bör hava, möjlighet att underrätta gäldenären om582

förhållandet och därigenom förebygga, att betalning erlägges till obehörig person; har borgenären gjort detta, bör han vara tryggad, och det kan icke av honom fordras, att han skall bringa förhållandet till utomstående personers kännedom.

Erlägges betalning före förfallodagen, anses den sålunda verkställda betalningen gjord på den betalandes risk, vadan han nödgas ånyo betala beloppet, om det erlagts till någon, som ej ägt att uppbära, detsamma.

Att i god tro samt mot vederbörligt kvitto till obehörig person gjord betalning av förfallen skuld skyddar från vidare betalningsskyldighet, är beroende därav, att när man erlägger betalning exempelvis för i butik inköpta varor, mot kvitterad räkning från butikens ägare, man i regel saknar tillfälle att förvissa sig därom, huruvida den person, som presenterar räkningen, är behörig att uppbära betalningen. Och för rättskänslan skulle det säkerligen framstå som obilligt, om den, som sålunda i god tro erlagt betalning, skulle behöva betala en gång till, därest det sedermera befunnes, att den, som uppburit betalningen, skulle hava obehörigen åtkommit kvittot.

i) Viljeförklaring, som innefattar förbehåll, stridande mot billighet.

Vite i penningar eller annat, som någon utfäst sig att gälda, för den händelse han icke skulle fullgöra en honom åliggande förpliktelse eller eljest skulle företaga en handling*,* får nedsättas efter vad skäligt prövas, såframt utkrävandet av vad utfäst blivit finnes vara uppenbart obilligt.

Det förekommer som bekant synnerligen ofta inom affärslivet, att en person utfäster sig att till en annan gälda visst vite för den händelse han skulle underlåta att fullgöra en honom åliggande förpliktelse. Det ojämförligt vanligaste är, att vitet bestämmes till visst belopp i penningar, men uttrycket vite användes även i fråga om annan förmögenhetsförlust, som någon kan hava underkastat sig för sådan händelse, som ovan nämnts. Vitesbestämmelser kunna anknytas till de mest olikartade avtal. I större leverans- och entreprenaclkontrakt är det synnerligen vanligt, att säljaren elLer entreprenören vid vite förbinder sig att å utsatt tid leverera varan eller hava arbetet färdigt; vitesbestämmelser å köparens eller beställarens sida spela däremot en mindre roll. Ofta göres vitets storlek beroende av varaktigheten utav ett eventuellt dröjsmål, i det att man bestämmer, att vitet skall utgå med visst belopp per dag, vecka eller annan tidsenhet. Även i fraktavtal hava vitesutfästelser vidsträckt användning. I certepartier möter man i allmänhet bestämmelsen, att vid underlätet

* Vare sig dennas företagande eller underlåtande kan lagligen uttvingas eller icke.583

fullgörande från ena eller andra sidan skadestånd skall utgå med hela det kalkylerade fraktbeloppet. Sådana bestämmelser äro otvivelaktigt att hänföra till vitesutfästelser.

Den huvudsakliga förklaringen därtill att man vid sådana avtal, som ovan nämnts, i så stor utsträckning begagnar sig av viteskIausuler torde vara den, att man vill på förhand fixera storleken av det skadestånd, som skall utgå, i händelse av kontraktsbrott, och därigenom undgå en långvarig och osäker process angående omfattningen av

liden skada. Även om domstolarna numera icke ställa lika stora anspråk som förr på bevisning angående skadans omfång, är det givetvis en avsevärd förmån att icke behöva förebringa någon bevisning i sådant avseende. I all synnerhet gäller detta, när dröjsmålet orskat hinder i näring, eller skadans omfattning eljest är beroende av den skadelidandes individuella förhållanden.

Vitesutfästelser hava emellertid även en annan uppgift att fylla i rättslivet. När, såsom ofta är händelsen, i kontrakt, varigenom en person engageras att uppträda såsom skådespelare eller musiker eller att eljest inför allmänheten visa prov på sin konst, höga viten stipuleras för fall av kontraktsbrott, tjänar vitet i främsta rummet såsom ett kraftigt påtryckningsmedel mot den sålunda engagerade att vederbörligen uppfylla sina förpliktelser enligt kontraktet. Samma funktion kan en vitesbestämmelse fylla i de fall, då vid överlåtelse av en handelsrörelse säljaren vid vite förbinder sig att icke driva handel, varigenom köparen utsättes för konkurrens, eller över huvud då en vitesbestämmelse fogats till ett konkurrensförbud av det slag, varom framdeles kommer att talas. Att en och samma vitesbestäm-melse ofta tillgodoser båda de här ovan nämnda syftena, torde knappast behöva påpekas. Särskilt gäller detta om vitesbestämmelser i entreprenadkontrakt.

Att en vitesutfästelse, som är knuten till ett giltigt avtal, enligt svensk rätt är bindande, lider intet tvivel, ehuru någon bestämmelse härom i lag icke finnes. En obegränsad avtalsfrihet på detta område kan emellertid, enligt vad erfarenheten utvisar, giva anledning till missbruk. Och förevarande stadgande avser att begränsa den hos oss rådande friheten att avtala viten till hur höga belopp som helst.

Utkrävandet av vad utfäst blivit bör anses uppenbart obilligtf när ett påtagligt missförhållande föreligger mellan vitets storlek och det intresse, som genom detsamma skall tillgodoses. Om dylikt missförhållande har den, som påyrkar nedsättning av vitet, att i fall av behov förebringa utredning, då, såsom förut framhållits, anledningen till att vite betingas oftast ligger däri, att man på detta sätt vill undgå att behöva förebringa bevisning om det intresse, man har i avtalets fullgörande.584

Vid prövningen av, huruvida den utfästa prestationens utkrävande bör anses uppenbart obilligt, skall hänsyn tagas ej blott till förlust, som den enligt utfästelsen berättigade må hava lidit, utan även till det intresse, han eljest må hava haft i fullgörandet av vitesutfästarens kontraktsförpliktelse, likasom till övriga, föreliggande omständigheter. Till dessa senare räknas exempelvis, att den, som utfäst vitet, avsiktligen eller kanske rent av för att skada underlåtit att uppfylla sin förpliktelse eller i motsats härtill kan för sin underlåtenhet åberopa någon mer eller mindre giltig ursäkt. Åt den förpliktades förmögenhetsställning torde däremot icke i och för sig böra tillmätas någon betydelse.

Härförutom må framhållas, att man, när det gäller att avgöra, huruvida ett utfäst vite kan anses vara uppenbart obilligt eller icke, har att taga hänsyn till förhållandena vid tiden för vitets utkrävande. Någon nedsättning bör nämligen ej få ske, när vitet visserligen i betraktande av de förhållanden, under vilka det utfästs, ter sig såsom oskäligt högt, men detta icke kan sägas vara fallet, när senare inträffade omständigheter tagas i betraktande. Är åter vitets utkrävande uppenbart obilligt, bör det nedsättas, även om det icke översteg billighetens gränser, då det utfästes.

Har förverkat vite utan förbehåll guldits, äger den, som utfäst vitet, icke på grund av ovanintagna bestämmelser söka något åter.

Att förverkat vite utan förbehåll guldits tyder nämligen på, att den, som utfäst vitet, ej anser detsamma oskäligt. Någon rätt att sedermera påkalla domstols prövning av vitets skälighet kan därför icke rimligen tillkomma honom. För medkontrahen-ten framstår också vitets erläggande såsom en definitiv avveckling av parternas mellanvarande i detta avseende.

Erlagt vite får däremot sökas åter, om det erlagts, innan det förverkats, eller om den, som betalar förverkat vite, vid likviden har förbehållit sig sina rättigheter.

Ej sällan påträffas kontraktsbestämmelser av det innehåll, att den ene kontrahenten skall hava rätt att mot betalning av en viss penningsumma (mulcta poenitentialis, Reugeld) befria sig från sin förpliktelse enligt

kontraktet. En dylik klausul har en annan karaktär än vite, i det att den icke giver medkontrahenten någon befogenhet att vid underlätet fullgörande utkräva just den ifrågavarande penningesumman, utan bevisning angående storleken av liden skada måste i vanlig ordning förebringas. Bestämmelsen är given till förmån för den, som betingat sig en dylik friköpsrätt, icke i medkontrahentens intresse. Understundom kan det dock vara förenat med svårigheter att avgöra, huruvida det varit kontrahenternas mening att träffa avtal om vite eller att endast lämna den ene valrätt mellan att företaga en585

handling och att betala visst belopp. Är det senare fallet, finnes icke något utrymme för tillämpning av reglerna rörande vite.

Har någon för den händelse, att ett av honom ingånget avtal skulle komina att hävas på grund av underlätet fullgörande från hans sida, förbundit sig att utan hinder av avtalets hävande erlägga vad han utfäst eller låta den andre behålla vad som har erlagts, skola de förenämnda reglerna rörande vite vinna motsvarande tillämpning.

Två typiska exempel på här avsedda kontraktsbestämmelser kunna nämnas. Det ena förekommer ofta i hyreskontrakt i form av förbehåll, att hyresgästen, om avtalet på grund av kontraktsbrott å hans sida upphör i förtid, ändock skall vara pliktig att gälda hyra för hela återstående hyrestiden. Det obilliga i ett dylikt förbehåll, vilket kan användas till att bereda hyresvärden dubbel hyresinkomst av den uthyrda lägenheten, ligger i öppen dag. I rättspraxis har man också funnit sig oförhindrad att åsidosätta dylika kontraktsbestämmelser. Frågan, om och i vad mån ett sådant förbehåll lagligen kan göras gällande, har nämligen ansetts vara beroende därav, huruvida och på vilka villkor hyresvärden fått eller kunde hava, fått lägenheten uthyrd till annan. Samma synpunkter hava gjort sig gällande i fråga om motsvarande förbehåll i arrendekontrakt.

Det andra exemplet på nu i fråga varande slags kontraktsbestämmelser förekommer i kontrakt angående avbetalnings köp. Där förekommer nämligen icke så sällan en klausul, varigenom säljaren förbehåller sig rätt att, om köparen skulle brista i sin betalningsskyldighet, återtaga godset utan att behöva återbetala något av vad som avbetalts å köpeskillingen. Även i köpekontrakt angående fast egendom plägar stundom inryckas den bestämmelsen, att om köparen icke å den för utfärdande av köpebrev bestämda dagen fullgör likviden., köpet skall gå åter och köparen hava förverkat den vid kontraktets upprättande erlagda delen av köpeskillingen.

Till klausuler av nu ifrågavarande art kan man ej räkna ett slags kontraktsbestämmelser, som särskilt vid försäljning av gruvor äro brukliga. I sådana kontrakt betingar sig köparen ofta rätt att inom viss tid undandraga sig det tillämnade köpets fullgörande och erlägger vid kontraktets upprättande ett större eller mindre belopp, som, därest han gör bruk av nämnda rätt, skall få behållas av säljaren. Syftet med dylika bestämmelser är tydligen, att avtalet tills vidare endast skall medföra bundenhet å säljarens sida, under det att köparen skall äga välja mellan att vidbliva detsamma och att avstå därifrån. Bestämmer sig denne inom den utsatta tidsfristen för det förra alternativet, betraktas det belopp, han vid kontraktets upprättande guldit, såsom en avbetalning å köpeskillingen. Begagnar han sig åter av sin rätt

Advokaten* 74586

att frånträda avtalet, är den erlagda handpenningen förverkad. Denna utgör då vederlag därför att spekulanten haft gruvan på hand under den överenskomna tiden, och någon jämkning av beloppet synes här lika litet böra komma ifråga som i sådana här förut omtalade fall, då någon betingar sig rätt att, mot betalning a,v en viss penningsumma, friköpa sig från sina kontraktsenliga förpliktelser.

I avbetalningskontrakt påträffar man understundom en klausul, varigenom säljaren betingar sig, att för den händelse köparen skulle brista i sin betalningsskyldighet, alla återstående poster omedelbart skola förfalla till betalning (förfalloklausul, clau-sula cassatoria). I den nyligen givna lagen om avbetalningsköp har man upptagit vissa bestämmelser i syfte att bereda köparen skydd mot dylika klausuler. Dessa hava emellertid användning även vid andra avtal och rättshandlingar. Det är sålunda icke ovanligt, att i inteckningar eller andra skuldebrev intages en bestämmelse av innehåll, att hela kapitalet skall vara förfallet till betalning, därest ut fäst ränta icke rätteligen erlägges. Att dylika förbehåll för närvarande skulle vara ogiltiga, lärer icke kunna påstås.

Skulle det vara uppenbart obilligt att låta förbehåll av ifrågavarande slag lända till efterrättelse, kan det jämkas i mån, som anses skäligt. Vid dylik prövning hava domstolarna att taga hänsyn till samtliga omständigheter, sådana de föreligga vid den tidpunkt, då förbehållet göres gällande. I fråga om de synpunkter, som härvid böra vara bestämmande, hänvisas till det ovan anförda.

-Någon jämkningsrätt bör uppenbarligen icke tillkomma domstolarna, när den, som underkastat sig sådan påföljd, varom här är fråga, efter avtalets hävande avstått från rätten att påkalla jämkning. Icke heller bör det tillkomma den, som efter avtalets hävande utan förbehåll utgivit vederlag, som det enligt avtalet åligger honom att erlägga, att på grund av nu ifrågavarande stadgande kräva åter något av vad han sålunda utgivit. Jämväl i sädant avseende skola reglerna rörande vite vinna motsvarande tillämpning'.

Om vid försträckning eller eljest förbehåll träffats, att pant eller annan säkerhet, som blivit ställd för fullgörande av en förpliktelse, skall vara förverkad, om denna' icke kommer att rätteligen fullgöras, bliver förbehållet utan verkan.

Med »annan säkerhet» menas företrädesvis säkerhet på grund av s. k. förklädd pantförskrivning, eller avtal, som ske i köpets form, men vilkas egentliga syfte är att bereda den s. k. köparen säkerhet för någon honom tillkommande fordran hos medkontra-henten. Ett avtal av denna typ är till sitt syfte jämförligt med egendoms pantsättande för skuld under sådana villkor, att borge-587

naren äger göra sig betäckt för sin fordran genom att tillägna sig panten.

Även om för behåll av ovan nämnt slag ej ritan vidare kan betecknas som ocker, står det i allt fall ej i god överensstämmelse med panträttens egentliga ändamål, som allenast är att bereda säkerhet för en fordran. Med detta ändamål överensstämmer bäst, att vid utebliven betalning panten realiseras, och att ett eventuellt överskott tillfaller gäldenärer!. Härtill kommer, att ifrågavarande slags förbehåll oftast äro blott ett bevis för borgenärens övermakt och nästan undantagslöst innefatta en obillighet mot gäldenären.

Har till förebyggande av konkurrens någon betingat sig av annan, att denne icke skall idka handel eller annan verksamhet av angivet slag eller icke taga anställning hos någon, som idkar sådan verksamhet, bliver den, som gjort utfästelsen, icke därav bunden, för så vitt utfästelsen i fråga om tid och ort eller eljest skulle sträcka sig längre än som kan erfordras för att hindra konkurrens eller ock över hövan inskränka honom i hans frihet att utöva förvärvsverksamhet.

Mot den skarpa konkurrens, som gör sig gällande på alla områden inom det nutida näringslivet, söka näringsidkarna skydda sig på varjehanda sätt. Direkt riktade mot den fria konkurrensen äro sådana avtal, varigenom den ene kontrahenten betingar sig, att den andre icke skall idka handel eller annan verksamhet, som konkurrerar med hans egen, eller taga anställning hos någon, som idkar sådan ^verksamhet. Dylika konkurrensförbud ingå merendels såsom moment i ett mera omfattande avtal och pläga då benämnas konkurrensklausuler. När en affärsman överlåter sin rörelse å en annan, förbinder han sig sålunda ofta att icke grunda eller inträda i ett konkurrerande företag. Detsamma gäller om den, som utträder ur ett handelsbolag eller en annan affärsrörelse, vilken han drivit tillsammans med en eller flera andra personer. Likaså förekommer det i stor utsträckning, att den, som hos en näringsidkare erhåller en anställning, vilken kräver viss talang eller skicklighet, får ut fästa sig att icke efter tjänstetidens utgång taga anställning hos en konkurrent. Särskilt inom industrien spela dylika avtal en stor roll, i ty att arbetsgivarna på detta sätt söka skydda sig mot prisgivande av yrkeshemligheter. Konkurrensförbud kunna också göras till föremål för fristående avtal. Mellan affärsmän, som konkurrera med varandra genom att sälja samma slags vara inom samma område, träffas sålunda stundom överenskommelse om uppdelning av försäljningsområdet, så att en var av dem skall äga ensam sälja varan inom ett bestämt distrikt. Till konkurrensförbuden, vilka naturligtvis med hänsyn till tid, ort eller innehåll i övrigt kunna vara mer eller mindre omfattande, knyta sig vanligen utfästelser av visst vite i händelse av förbudets överträdande.588

Erfarenheten visar, att den, som åtagit sig en förpliktelse av här avsedd beskaffenhet, därigenom ofta underkastas

inskränkningar i sin frihet att utöva förvärvsverksamhet, vilka för honom äro oskäligt betungande. Särskilt gäller detta vid avtal mellan yrkesidkare och personer, som äro anställda i deras tjänst. De missbruk, vartill avtalsfriheten på detta område givit anledning, hava föranlett, att man i åtskilliga länder funnit nödigt att inskrida mot densamma.

I de skandinaviska länderna har ej funnits särskilda lagbestämmelser i detta ämne. Att sådana utfästelser, varom här är fråga, enligt gällande svensk rätt i allmänhet måst anses giltiga, lide]1 intet tvivel. För att förekomma missbruk av avtalsfriheten på ifrågavarande område har det emellertid av lagstiftningsmyndigheterna ansetts påkallat, att laga verkan frånkännes sådana konkurrensförbud, som överskrida billighetens gränser. Bestämmelser härom innefattas i ovan intagna stadgande.

Om, såsom naturligtvis kan inträffa, ett avtal därom att en person skall avhålla sig från viss verksamhet ingås i annat än ovan omnicdt syfte, äro de omständigheter, av vilka avtalets giltighet bör bero, så skiftande, att det icke låter sig göra att därom uppställa regler i lag. Däremot gäller det förenämnda stadgandet vare sig utfästelse rörande konkurrensförbud skett för att avvärja konkurrens från den persons sida, som avgivit utfästelsen, eller för att förebygga befarad konkurrens från något annat håll. Detta senare är t. ex. fallet, då en arbetare vid erhållande av anställning i en fabrik, där han kan bliva i tillfälle att få kännedom om vissa hemliga tillverkningsmetoder, förbinder sig att icke efter slutad anställning taga plats i andra företag, som konkurrera med den ifrågavarande fabriken. Säkerligen kommer det ifrågavarande stadgandet att få sin huvudsakliga betydelse inom handel, industri och hantverk, men utrymme för dess tillämpning saknas ej heller inom andra yrkesgrenar, exempelvis advokat- och tandläkaryrket.

Ett till tid och ort obegränsat konkurrens förbud kan understundom, med hänsyn till den begränsade omfattningen av den förbjudna verksamheten, förklaras giltigt i hela sin utsträckning.

Har den, till vars förmån konkurrensförbud tillkommit, ur konkurrenssynpunkt intet berättigat intresse i konkurrensförbudets upprätthållande, skulle det endast onödigt betunga den förpliktade, om man läte honom vara bunden av detsamma. Därest den enligt utfästelsen berättigade upphör med sin verksamhet, synes även förbudet i allmänhet böra upphöra att gälla. Det är emellertid tänkbart, att han även i dylika fall har intresse i förbudets upprätthållande; det kan t. ex. vara fråga om någon, som sålt sin handelsrörelse för ett pris, vilket bestämts med hänsyn till förbudets förefintlighet.589

Vid prövningen av, huruvida konkurrensförbud över hövan inskränker någon i hans frihet att utöva förvärvsverksamhet, skall hänsyn tagas jämväl till det intresse, den enligt konkurrensklausulen berättigade har i densammas efterlevnad.

En ganska omfattande inskränkning i den förpliktades förvärvsverksamhet kan sålunda vara befogad, om den berättigade har stort gagn av densamma, men. bör icke få upprätthållas, om den nytta, som därigenom beredes honom, är ringa.

Vid den ifrågavarande prövningen bör i övrigt ej blott den förpliktades eget intresse utan även samhällets komma i betraktande. Jämväl bortsett därifrån att, om den förpliktade ej förmår försörja sig, han ju kan komma att falla fattigvården till last, bör ej heller den, som är i sådan ställning, att han icke behöver arbeta för att försörja sig, vara bunden av ett avtal, som skulle hava till följd, att han måste fullständigt avhålla sig från förvärvsverksamhet. Den rätt att fritt bestämma över sina handlingar och sin verksamhet, som tillkommer varje människa, bör hon visserligen kunna delvis uppgiva, men aldrig med laga verkan helt avstå. Bland de omständigheter, vilka böra tagas i betraktande vid bedömande av frågan, om ett konkurrensförbud över hövan inskränker den förpliktades förvärvsförmåga, må nämnas möjligheten för honom att övergå till en annan yrkesgren; för den ene kan detta vara lätt, för den andre är det exempelvis på grund av ålder eller bristande utbildning icke möjligt att försörja sig med annan verksamhet än den, han tillförne utövat. Hänsyn är ock att taga därtill, huruvida den förpliktade erhållit eller betingat sig något vederlag för de inskränkningar, han underkastat sig i sin frihet att utöva förvärvsverksamhet. Den, som erhållit ett vederlag, tillräckligt stort till hans försörjning eller till att förhjälpa honom att grunda en ny verksamhet, förtjänar uppenbarligen, även om han förbrukat vederlaget till annat än det

avsedda ändamålet, mindre hänsyn än den, som aldrig erhållit något vederlag för sin utfästelse.

Om och i vad mån ett konkurrensförbud kan anses överskrida gränserna för det tillåtna, bör av domstolen avgöras efter den totalbild, konkurrensförbudet till sitt innehåll erbjuder. Anser domstolen, att konkurrensförbudet icke bör upprätthållas, har detta till följd, icke att den gjorda utfästelsen, är i sin helhet ogiltig, utan allenast att giltighet måste frånkännas densamma i den mån den skulle medföra alltför stora inskränkningar i den förpliktades frihet att utöva förvärvsverksamhet eller sträcka sig längre än som kan erfordras för att förebygga konkurrens.

Det torde knappast behöva påpekas, att förevarande stadgande icke äger tillämpning å sådana avtal, varigenom en anställd förbinder sig att icke under den tid, anställningen varar, utöva någon verksamhet, som konkurrerar med principalens. Ett dy-590

likt avtal är naturligtvis giltigt. Även om den anställde icke iklätt sig* någon särskild förbindelse i sådant avseende, torde lian i regel icke vara berättigad att under anställningstiden driva någon som helst verksamhet, som konkurrerar med principalens.

j) Viljeförklaring i följd av missbruk av ekonomisk övermakt.

Har någon begagnat sig av annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning i förhållande till honom till att laga eller betinga sig förmåner, vilka stå i uppenbart missförhållande till det vederlag, som må hava blivit erlagt eller utfäst, eller för vilka något vederlag icke skall utgå, bliver viljeförklaring, som sålunda tillkommit, icke gällande mot den förfördelade.

Samma regel gäller, om sådant otillbörligt förfarande, som ovan nämnts, ligger annan än viljeförklaringens adressat till last, och adressaten härom ägt eller bort äga kunskap.

Förevarande stadganden avhandla missbruk av ekonomisk övermakt, mot vilket slags missbruk man i äldre tider sökte huvudsakligen inskrida genom förbud att vid försträckning taga ränta utöver viss höjd; överträdelse härav betecknades såsom ocker och medförde i allmänhet både kriminellt ansvar och förverkande av den utfästa räntan. I mitten av förra århundradet skedde ett omslag, vilket plägar betecknas med uttrycket räntans frigivande; liksom den fria konkurrensen bestämde varuprisen, borde det, ansåg man, stå den enskilde fritt att betinga sig så hög ränta å sitt kapital, som han kunde erhålla. Avtalsfriheten på detta område gav emellertid snart anledning till missbruk, och det befanns nödigt att i annan form inskrida mot densamma. Ett nytt ockerbegrepp utbildades, enligt vilket ocker karaktäriserades, icke såsom ett överskridande av ett en gång för alla bestämt räntemaximura, utan såsom ett förfarande, varigenom någon begagnar sig av medkontrahentens brydsamma ställning till att förskaffa sig oskälig vinst på hans bekostnad. I Tyksland genomfördes en på dessa principer byggd lagstiftning år 1880. Den gällde dock till en början endast beviljande av penningelån eller anstånd med betalning — s. k. kreditocker — men utsträcktes 1893 till att gälla rättshandlingar av annat slag — s. k. sakocker '-— exempelvis köp till oskäligt lågt pris av föremål, som ägaren i följd av sin nödställda belägenhet ser sig tvungen att sälja.

I vårt land upphävdes förbudet att taga eller låta förskriva sig högre ränta än sex procent, i vad det avsåg försträckningar, som utan inteckningssäkerhet lämnas på viss tid, ej överstigande sex månader, genom kungörelsen den 13 september 1864 och, i vad det därefter gällde, genom, lagen den 28 september 1907. Kedan dessförinnan hade genom lagen den 14 juni 1901 det moderna ockerbegreppet införlivats med svensk lagstiftning. Denna591

lag gäller dock endast kreditocker. Att till detta senare begränsa ockerlagstiftningen synes emellertid skäligen omotiverat. Och förevarande stadganden avse också båda slagen av ocker.

Med »trångmål» förstås icke blott ekonomiskt trångmål, utan även annan nödställd belägenhet, t. ex. sjönöd eller annan livsfara*.

Uttrycket »oförstånd» bör naturligtvis icke likställas med saknad av förståndets bruk, utan betecknar bristande omdömesförmåga i allmänhet eller beträffande en sådan affär som den ifrågavarande.

Att »lättsinne» särskilt nämnes, beror därav, att det, enligt vad erfarenheten visar, företrädesvis är unga personer, som, i förhoppning om blivande arv eller understöd från förmögna släktingar, kasta sig i händerna på ockrare.

Den beroende ställning, varom här är fråga, måste städse vara av personlig art och kan betingas exempelvis av att vederbörande för sin uppfostran eller utbildning är hänvisad till den andre. Däremot kan avtal, varigenom någon anställes i arbete mot en oskäligt ringa lön, icke förklaras ogiltigt allenast elärför, att den anställde så till vida befunnit sig i en beroende ställning, att annat arbete icke stått honom till buds.

Om, såsom i allmänhet är fallet, prestationer skola utgöras å ömse sidor, är det, för att ocker skall föreligga, icke tillräckligt, att prestationerna icke till fullo motsvara varandra i värde, utan det måste föreligga en så pass betydande värdeskillnad, att man kan tala om ett uppenbart missförhållande mellan prestationerna.

Under förevar ande stadganden kan hemfalla jämväl exempelvis, att någon förmås att genom gåvor visa sin erkänsla mot den, av vilken han i ett eller annat avseende är beroende.

Är viljeförklaringens adressat i god tro, kan han i allmänhet göra viljeförklaringen gällande, och den, som varit utsatt för ocker, får nöjas med skadestånd av ockraren. Att denne är skadeståndsskyldig, har ansetts obehövligt att uttala.

II. Personerna i obligationsrättsliga förhållanden.

Ifrågavarande personer måste vara minst två, därav den ene (borgenären) är berättigad gent emot den andre (gäldenären), och den senare har förpliktelse i förhållande till den förre. Stundom är emellertid vardera av de nämnda personerna i ett hänseende borgenär och i ett annat gäldenär gent emot den andre. Härförutom förekommer ibland å endera sidan eller på bägge mer än en person, och talar man i så fall om flerhet av borgenärer eller gäldenärer eller av bådadera.

Finnas flera borgenärer, och är föremålet för deras rätt delbart (t. ex. köpeskilling för gemensamt såld fastighet), äger en var

* Om avtal rörande bärgning gäller vad i 227 § sjölagen är stadgat.592

av borgenärerna, med mindre annat dem emellan avtalats, rätt att på fordra blott den del av föremålet, som på honom belöper i förhållande till samtligas antal. Är åter ifrågavarande föremål odelbart (t. ex. oskiftat dödsbos fordran), kunna borgenärerna blott i förening göra sin rätt gällande.

Då flera gäldenärer förefinnas, är envar av dem, med mindre annat avtalats eller finnes i lag stadgat, förpliktad allenast i förhållande till samtligas antal.

III. Obligationsrättsliga förhållandens innebörd.

Denna är en rättighet för borgenären och en skyldighet för gäldenären till någon viss prestation. Borgenärens ifrågavarande rättighet benämnes fordringsrätt, och gäldenärens omförmälda skyldighet kallas skuld. Dennas och fordringsrättens gemensamnia föremål, eller prestationen, utgöres i regel av en handling, som gäldenären har att utföra. Nämnda handling kan bestå t. ex. i saks överlämnande till ägande, nyttjande eller förvaring, byggnads uppförande, penningars erläggande, tjänstesysslas eller annat personligt arbetes utförande, verksamhet som bolagsman m. m. d.

Den handling eller prestation, som i varje särskilt fall åligger gäldenären, skall av honom utföras på sätt, som överensstämmer ined tro och heder samt gängse sed. I övrigt böra bemärkas:

l:o) att prestationen måste vara möjlig.

Är eller blir prestationen omöjlig, måste gäldenären ersätta borgenärens av prestationens uteblivande föranledda skada, därest gäldenären själv orsakat prestationens omöjlighet eller kan anses hava garanterat möjligheten av densamma. Dylik garanti bör i regel anses utesluten, blott när efter prestationsutfästelsen inträffar tilldragelse, som gör prestationen fysiskt omöjlig eller lagstridig, eller innefattar sådant hinder för dess fullgörande, som icke skäligen kunnat förutses och tillika för sitt avlägsnande skulle från gäldenärens sida kräva sedligt eller

ekonomiskt offer av den betydenhet, att ingen gäldenär under liknande förhållanden skulle känna sig förpliktad till prestationens fullgörande. Följaktligen föreligger omförmälda slags garanti regelmässigt, när prestationsföremålet utgör ting, bestämda blott till sin art och myckenhet (t. ex. penningar eller varor), men även då så är förhållande, kan i vissa sällsynta undantagsfall ifrågavarande slags garanti böra anses utesluten.

Vid ömsesidigt avtal* omöjliggöres stundom ene kontrahentens prestation därigenom, att den icke kan av hans medkontralient mottagas. I dylikt fall kvarstår emellertid i regel medkontra-lientens skyldighet att fullgöra vad enligt avtalet honom åligger,

* D. v. s. sådant, vid vilket vardera kontrahenten är förpliktigad gent emot den andre.593

dock efter avdrag för vad andra kontrahenten i följd av befrielsen från sin prestation kunnat på annat håll intjäna.

2:o) att prestationen måste fullgöras i vederbörlig tid.

Försummar gäldenären sin skyldighet i nämnda hänseende, bliva följderna härav, att borgenären äger påfordra upphävande av sitt rättsförhållande till gäldenären*, samt att denne blir ersättningsskyidig för den genom hans dröjsmål för borgenären uppkomna skadan ävensom ansvarig* också för sådan skada, som genom våda drabbar prestationens föremål.

I händelse borgenären underlåter att i rätt tid mottaga pr esta-tionen, bliva följderna härav, att faran för prestationsföremålets undergång drabbar borgenären, att därest prestationens föremål är ett penningebelopp, gäldenären befrias från skyldigheten att betala ränta från den dag, han erbjudit borgenären det ifrågavarande penningebeloppet, att borgenären blir skyldig att ersätta gäldenärens kostnader för förvaring av prestationens föremål under tiden efter borgenärens vägran att mottaga detsamma, samt att om borgenären genom sin underlåtenhet att mottaga prestationen på ett väsentligt sätt åsidosatt sina förpliktelser mot gäldenären, denne äger påfordra upphävande av sitt rättsförhållande till borgenären.

3:o) att, prestationen måste fullgöras å vederbörlig ort. Denna lärer i regel vara gäldenärens bostad eller affärslokal vid tiden för uppkomsten av hans rättsförhållande till borgenären.

4:o) att prestationen måste vara fullgod.

Åsidosättande av gäldenärens skyldighet i nämnda hänseende föranleder för borgenären rätt till ersättning av gäldenären ävensom i fall av väsentligt åsidosättande befogenhet att påfordra upphävande av parternas rättsförhållande, dock att så väl ersättnings- som hävningsrätten förloras genom underlåtenhet att inom skälig tid i anledning av prestationens felaktighet hos gäldenären verkställa reklamation.

Yid ömsesidigt avtal är, om annat ej kan anses uttryckligen eller tyst överenskommet, vardera kontrahenten pliktig att prestera först samtidigt med den andra. Varken vid nämnda slags avtal eller eljest behöver gäldenär i egen person prestera, med mindre sådant uttryckligen avtalats eller eljest kan anses överenskommet eller följer av skick och bruk.

IV. Obligationsrättsliga förhållandens förändring.

Denna sker företrädesvis genom den rättshandling, som benäm-

* Denna regel gäller dock utom affärsvärlden endast om dröjsmålet med prestationens fullgörande av borgenären visas vara av den betydelse, att prestationens uppfyllelse icke vidare är till den nytta för honom, som vid uppkomsten av hans rättsförhållande till gäldenären förutsatts.

nes cession och som innefattar överlåtelse av borgenärens (ceden-tens) fordringsrätt på annan person (cessionarien).

C es sionens föremål kan utgöras av varje fordran ritan sådant samband med borgenärens person, att dess

innehåll i fall av bor-geiiärsombyte förändras. Undantagna från cession äro följaktligen blott fordringar å personliga tjänster* eller arbete eller på personligt "underhåll, i sammanhang varmed erinras, att fordran på grund av ömsesidigt avtal i regel kan överlåtas, först efter det cedenten redan fullgjort sin avtalsenliga förpliktelse. Däremot utgör fordrans egenskap att vara underkastad tvist vid domstol ej hinder för dess överlåtande.

Cessionens verkställande** kan ske på varje sätt, som innefattar tydligt uttryck av vilja hos cedenten att på cessionarien överlåta sin fordran. Är denna upptagen i skriftlig handling, brukar emellertid cessionen ske genom anteckning därom å handlingen, vilken anteckning gemenligen benämnes transport.

Cessionens verkan** är, att den cederade fordringen vid tidpunkten för cedentens viljeförklaring angående cessionen övergår till cessionarien med bibehållande av sina förutvarande förmåner och inskränkningar, att cedenten i regel gent emot cessionarien har att ansvara för fordringens verklighet, giltighet och rättskraft och sitt berättigande att cedera densamma, samt att gälde-nären, efter erhållen pålitlig underrättelse om cessionen, inträder i samma rättsställning till cessionarien, som han förut intagit i förhållande till cedenten.

Förutom genom cession kan obligationsrättsligt förhållande förändras exempelvis genom ombyte av gäldenärens person, vilket erfordrar borgenärens, men ej gäldenärens samtycke.

V. Obligationsrättsliga förhållandens upphävande. Detta sker huvudsakligen genom följande rättshandlingar:

l:o) Betalning**.

Härmed menas i detta sammanhang varje fullgörande av den prestation, som utgör fordringsrättens föremål, utan avseende därå, huruvida denna prestation är en penningeprestation eller någon annan. I vartdera fallet måste prestationen ske till rätt person, d. v. s. till borgenären själv eller till hans laglige ställföreträdare. Till annan person erlagd betalning befriar ej i regel gäldenären från skyldighet att på borgenärens anmaning till honom fullgöra prestationen, dock att nämnda skyldighet ej föreligger, exempelvis om gäldenären i fall av cession (se ovan)

* Även dylik fordran kan emellertid i vissa, i lag stadgade undantagsfall överlåtas.

** Vad härom i texten anföres gäller ej beträffande s. k. löpande papper, vilka äro underkastade särskilda regler av beskaffenhet att ej lämpligen böra i förevarande sammanhang avhandlas.595

erlagt betalning till cedenten, innan cessionen kommit till gäldenär ens kunskap.

2:o. Förnyelse (novation).

Härmed förstås ett med borgenärens ocli gäldenärens ömsesidiga samtycke skett upphävande av borgenärens dittillsvarande fordringsrätt genom stiftandet av en ny fordran i den gamlas ställe. Huruvida eller i vad mån den gamla fordringen tillhörande birättigheter eller inskränkningar härvid skola anses bibehållna eller upphävda, bör bedömas enbart efter kontrahenternas avsikt.

3:o. Kvittning.

Härmed menas upphävande av borgenärens fordran genom hans befrielse från motsvarande skuld till gäldenären. I allmänhet sker kvittning på grund av därom från gäldenären framställt yrkande i rättegång eller lagsökningsärende rörande hans betalningsskyldighet för borgenärens fordran. Ett dylikt yrkande får emellertid, mot borgenärens bestridande, bifallasi allenast under följande förutsättningar:

a) att borgenärens fordran går ut på prestation, likartad med den, som han är skyldig gäldenären,

Ifrågavarande förutsättning är att anse för handen, allenast om båda prestationernas föremål äro blott till art och myckenhet bestämda ting av enahanda slag och godhet.

b) att så väl borgenärens fordran som, hans skuld till gäldenären kan med framgång göras till föremål för en prövning vid domstol.

Så är förhållandet, endast om fordringen och skulden grundas å rättsgiltiga viljeförklaringar och tillika kunna anses ovillkorliga, fullt bestämda samt till betalning förfallna.

Även om samtliga nu nämnda förutsättningar finnas för handen, är dock kvittning utesluten, om borgenärens fordran grundas å någon av gäldenären uppsåtligen begången rättsvidrig handling, eller gäldenären uttryckligen eller tyst avsagt sig kvitt-ningsrätt.

I fall, där kvittning, enligt angivna regler, är medgiven, har den domstol eller exekutiva myndighet, där kvittningsyrkandet framställts, att bifalla densamma, med angivande tillika på ett eller annat sätt, om så prövas nödigt, att tidpunkten, då kvittnin-gen bör anses företagen, icke av domstolen eller den exekutiva myndigheten, utan av gäldenären genom det av honom framställda kvittningsyrkandet, lärer såsom ifrågavarande tidpunkt vara att räkna dagen, då berörda yrkande har blivit framställt. (Jfr ~N. J. A. 1901: 312.) Enligt somligas åsikt sammanfaller emellertid omförmälda tidpunkt med dagen för uppgörelsen av vederbörandes mellanhavande. (Jfr N. J. A. 1885: 275: 1887: 126; 1890: 193; 1898:479.)596

4:o. Eftergift.

Härmed menas en av borgenären till gäldenären gjord viljeförklaring, enligt vilken borgenären utan vederlag avsäger sig sin fordringsrätt.

Förutom genom de härovan i morn. 1—4 omförmälda rättshandlingarna kan obligationsrättsligt förhållande upphävas exempelvis gvenom fordringsrättens preskription eller preklusion*, fordringsrättens och skuldens förening hos en och samma person (kon-fusion) ävensom understundom genom borgenärens eller gäldenärens död, om prestationen går ut på en personlig verksamhet av gäldenären, och i synnerhet om i dylikt fall hans rättsförhållande till borgenären förutsätter ett särskilt förtroende dem emellan.

Om avtal.

(Lag den 11 juni 1915.)

Härmed menas en mellan tvä eller flera personer uppnådd vilje samstämmighet i fråga om grundläggande, förändring eller upp-hävande av något visst rättsförhållande. Dylik samstämmighet åstadkommes genom två särskilda slags viljeförklaringar, i lagen benämnda, det ena anbud om avtals ingående (offert) och det andra antagande svar (accept).

Såsom anbud räknas varje meddelande, som visar avsikt hos av-låtaren att genom meddelandet förplikta sig i något visst hänseende. Dylikt meddelande kan ske på varje sätt, som, enligt gängse uppfattning, innebär liänvändelse från en persons sida till en annan i förening* med avsikt hos den förre att genom hänvändelsen ikläda sig en eller annan förpliktelse,. Vanligen sker sådan hänvändelse muntligen eller i skrift, men kan äga rum även genom handling (t. ex. tillsändande av böcker utan föregående rekvisition). I övrigt måste naturligen hänvändelse komma till den persons kunskap, för vilken den är avsedd, och dessutom innefatta tydlig och fullständig uppgift om den i hänvändelsen inneliggande förpliktelsen.

Accept kan ske så väl i ord som genom hadling" eller till och med ren passivitet, för så vitt denna senare rimligen kan tolkas såsom antagande av erhållet anbud. Så är förhållandet i varje fall, där redlighet eller sunt förnuft av anbudstagaren kräver av-

* Härom kommer att närmare talas längre fram, 596

4:o. Eftergift.

Härmed menas en av borgenären till gäldenären gjord viljeförklaring, enligt vilken borgenären utan vederlag avsäger sig sin fordringsrätt.

Förutom genom de härovan i morn. 1—4 omförmälda rättshandlingarna kan obligationsrättsligt förhållande upphävas exempelvis gvenom fordringsrättens preskription eller preklusion*, fordringsrättens och skuldens förening hos en och samma person (kon-fusion) ävensom understundom genom borgenärens eller gäldenärens

död, om prestationen går ut på en personlig verksamhet av gäldenären, och i synnerhet om i dylikt fall hans rättsförhållande till borgenären förutsätter ett särskilt förtroende dem emellan.

Om avtal.

(Lag den 11 juni 1915.)

Härmed menas en mellan tvä eller flera personer uppnådd vilje samstämmighet i fråga om grundläggande, förändring eller upp-hävande av något visst rättsförhållande. Dylik samstämmighet åstadkommes genom två särskilda slags viljeförklaringar, i lagen benämnda, det ena anbud om avtals ingående (offert) och det andra antagande svar (accept).

Såsom anbud räknas varje meddelande, som visar avsikt hos av-låtaren att genom meddelandet förplikta sig i något visst hänseende. Dylikt meddelande kan ske på varje sätt, som, enligt gängse uppfattning, innebär liänvändelse från en persons sida till en annan i förening* med avsikt hos den förre att genom hänvändelsen ikläda sig en eller annan förpliktelse,. Vanligen sker sådan hänvändelse muntligen eller i skrift, men kan äga rum även genom handling (t. ex. tillsändande av böcker utan föregående rekvisition). I övrigt måste naturligen hänvändelse komma till den persons kunskap, för vilken den är avsedd, och dessutom innefatta tydlig och fullständig uppgift om den i hänvändelsen inneliggande förpliktelsen.

Accept kan ske så väl i ord som genom hadling" eller till och med ren passivitet, för så vitt denna senare rimligen kan tolkas såsom antagande av erhållet anbud. Så är förhållandet i varje fall, där redlighet eller sunt förnuft av anbudstagaren kräver av-

* Härom kommer att närmare talas längre fram,597

böjande svar, om han icke vill antaga anbudet. Ett dylikt fall må här anföras såsom exempel:

A, som. erhållit anställning såsom handelsresande hos B, anhåller i1 brev till denne om förhöjning i den A tillförsäkrade provisionsersättningen på vissa, i brevet närmare angivna villkor. I anledning härav förklara sig B i skrivelse till A vilja medgiva honom den begärda provisionsförhöjningen, dock allenast på andra än de av A föreslagna villkoren. Emot innehållet i sistnämnda skrivelse framställer A ej någon anmärkning och fortfar under längre tid efter skrivelsens mottagande med sitt arbete för B:s räkning.

I förevarande fall måste A anses hava godkänt det i B:s skrivelse framställda förslaget till provisionsberäkning, då A i fråga om förslaget iakttagit tystnad under en situation, där en förnuftig och hederlig man bort avvisa förslaget, om han ej velat antaga detsamma. (Jfr även N. J. A. 1909: 197; 1910: 634.)

I verkligheten kunna stundom anbud och accept vara så liktidiga och med varandra sammanvävda, att man endast med största svårighet kan avgöra, från vilkendera kontrahenten anbudet utgått. I dylika fall är avtal slutet, så snart enighet vunnits ej blott om dess föremål, utan även om varje särskilt avtalsvillkor, som från någondera sidan uppställts. Om åter anbud och accept falla mer eller mindre i sär, gälla för vardera viljeförklaringen särskilda regler, för vilka nu kommer att närmare redogöras.

Beträffande då först anbudet, gäller, att om det framställes till närvarande person eller utgöres av telefonmeddelande, som ej förmedlas genom särskild överföring, samt i intetdera fallet anstånd med svaret medgives, anbudet blir förfallet, om det ej strax accepteras. Något särskilt återkallande av anbudet erfordras således icke, utan anbudsgivarens bundenhet upphör därigenom att han avlägsnar sig eller övergår till ett annat samtalsämne. Endast så länge anbudet så att säga uppbäres av anbudsgivarens avvaktande hållning, kan det med laga verkan antagas.

I händelse däremot anbud, göres i brev eller telegram eller eljest på sådant sätt, att svar icke kan omedelbarligen erhållas, är det först och främst möjligt, att den, som avgivit anbudet, förklarat sig icke påfordra uttryckligt svar därå, eller att omständigheterna utvisa, att han ej förväntar något sådant. Den förklaring, varom fråga är, klädes av anbudsgivaren ofta i den formen, att han säger sig betrakta anbudstagarens tystnad såsom samtycke till det föreslagna avtalet. Genom en sådan förklaring kan anbudsgivaren naturligtvis icke åvälva anbudstagaren en

svarsplikt, som eljest ej skulle påvilat honom. Den, som utan föregående rekvisition får sig tillsänd en vara, åtföljd av en sådan förklaring, är, åtminstone om han icke förut stått i affärsförbindelse med avsändaren, i allmänhet icke pliktig vare sig att sända varan tillbaka eller att avslå det gjorda anbudet. Detta senare blir i alla fall598

varom nu är fråga, bindande för anbudsgivaren så länge han själv kan anses vilja vara bunden därav. Om — såsom ofta är händelsen — i berörda fall uttrycklig aecept ej meddelas, gäller anbudet såsom antaget i det ögonblick, då anbudstagaren fattar beslut att antaga detsamma samt tillika på ett eller annat sätt giver uttryck åt det sålunda fattade beslutet.

De nu nämnda reglerna torde lämpligen böra belysas med några exempel:

Exempel 1.

A rekvirerar per brev varor hos handlanden B och begär, att dessa skola skickas omedelbart eller med viss uppgiven lägenhet, varefter B å utsatt tid fullgör den erhållna rekvisitionen. I dylikt fall är Å bunden av nämnda rekvisition ännu vid tiden för dess fullgörande, varjämte sistnämnda åtgärd innefattar av B lämnad aecept av det i rekvisitionen innehållna anbudet.

Exempel 2.

A beställer i brev till hotellvärden B ett rum å dennes hotell till den 14 juli 1916, i anledning varav B den 13 i samma månad för A:s räkning iordningställer det ifrågavarande rummet. I sådan händelse är A bunden av beställningen ännu vid tiden för dess fullgörande, genom vilken åtgärd det i beställningen innehållna anbudet blivit av B antaget.

Exempel 3. A erbjuder sig i brev till B att av honom inköpa ett å kaj upplagt parti virke samt inlastar därefter, innan ännu svar från B ingått, en del av virkespartiet. I dylikt fall är A naturligen bunden av sitt anbud ännu vid tiden för inlastningen. Och genom att låta denna försiggå lämnar B sitt antagande av anbudet. (Jfr N. J. A. 1907:464.)

I de fall, varom nu är fråga, antager naturligen anbudsgivaren, att anbudet skall av dess mottagare godkännas. Emellertid står det anbudsgivaren öppet att genom förfrågan vinna visshet, huruvida hans omförmälda antagande är riktigt eller ej. Och om anbudstagaren ej inom skälig- tid avgiver svar å dylik förfrågan, anses anbudet förfallet, med mindre det vid tiden för förfrågan redan var att betrakta såsom antaget.

Vidare är^ det möjligt, att anbudsgivaren i anbudet utsatt viss tidpunkt, då svaret senast skall vara ingånget. Denna tidpunkt angives vanligen genom uttryck sådana som »senast den 10 juli 1916)) m. m. d. Genom den ifrågavarande tidpunktens utsättande anses anbudsgivaren hava föreskrivit, att svaret skall inom den sålunda utsatta tiden komma honom till handa, d. v. s. framkomma till honom på sådant sätt, att han kan omedelbart taga del599

av svarets innehåll. I allmänhet måste nämnda svar, lämnat i brev eller telegram, anses komma sin adressat till handa därigenom att det avlämnas till honom eller nedlägges i hans brevlåda; tillfälle är honom därigenom berett att omedelbart taga del av innehållet i det meddelande, varom fråga är. Om brevet är adresserat till en affärsman, vilken har postfack för ankommande försändelser, är dess inläggande i facket, enligt merkantil "uppfattning, så till vida likvärdigt med ett avlämnande på kontoret, att ett dröjsmål med avhämtandet icke får av adressaten åberopas. Härvid liksom för övrigt, då brev eller telegram avlämnas å ett affärskontor, efter det den på platsen och inom branschen sedvanliga kontorstiden för dagen gått till ända, måste emellertid göras den reservationen, att detsamma anses hava kommit adressaten till handa först påföljande arbetsdags morgon, såvida han icke tillfälligtvis tidigare tager del av dess innehåll. Huruvida ett rekommenderat eller assurerat brev, som i anseende till adressatens bortovaro icke kunnat avlämnas, men om vars ankomst han erhållit avis, kan anses därigenom hava kommit honom till handa, är mera ovisst. Muntliga meddelanden komma adressa» ten till banda därigenom att de framföias till honom eller till någon, som är behörig att å hans vägnar mottaga meddelanden av den beskaffenhet, varom fråga är.

Understundom är i, brev, vari anbud göres, viss tidrymd angiven, inom vilken svaret skall hava kommit anbudsgivaren till handa. Denna tidrymd angives vanligen genom uttryck sådana som »inom 3 dagar» m. m. d. och skall räknas från den dag brevet är dagtecknad Nämnda dag skall således ej medräknas, vadan exempelvis anbud, som avgivits den 1 februari och fordrar svar inom tre dagar, måste antagas genom, svar, som senast den 4:de kommer anbudsgivaren till handa. Har tidrymd, varom fråga är, utsatts i telegram, skall den räknas från den tid på dagen, då telegrammet är inlämnat för befordran. Återstående delen av nämnda dag inräknas således i acceptfristen.

Det i anbud ofta förekommande uttrycket »omgående svar» är, enligt ordalydelsen, liktydigt med, att svar måste avsändas med den post, som efter anbudets framkomst först avgår. Med nutidens täta postgång kan dock en sådan tolkning av uttrycket icke upprätthållas. Att fastslå någon bestämd innebörd av ifrågavarande uttryck lärer emellertid ej vara möjligt, då man i allmänhet synes därmed förbinda blott den föreställningen, att det fordras något större skyndsamhet än eljest med anbudets besvarande.

Om i brev eller telegram, vari anbud göres, viss tid för svar ej utsatts, måste antagande svar komma anbudsgivaren till handa inom den tid, som vid anbudets avgivande skäligen kunde av honom beräknas åtgå. Under denna tid — den s. k. legala acceptfristen — är anbudsgivaren, om anbudet ej fixerar tidslängden av hans bundenhet, skyldig att avvakta svar, enär ett motsatt förhål-600

lande skulle göra anbudstagaren obenägan att underkasta anbudet en allvarlig prövning och eventuellt antaga detsamma. (Jfr N. J. A. 1895: 422; 1911:A n:r 131.) Vid beräkningen av nämnda tid äger anbudsgivaren, om ej annat av omständigheterna vid anbudets avgivande föranledes, utgå ifrån, att anbudet befordras inom ungefär samma tid som annat meddelande av ifrågavarande slag, samt att svaret avsändes utan uppskov, efter det anbudstagaren åtnjutit skälig betänketid, och befordras inom ungefär samma tid som annat meddelande av ifrågavarande slag. Längden av den anbudstagaren tillkommande betänketiden är i hög grad beroende av omständigheterna i det särskilda fallet. Hänsyn måste härvid i främsta rummet tagas till beskaffenheten av det avtal, varom fråga är -— ett anbud om övertagande av en affärsrörelse eller om inträde i ett handelsbolag kräver längre övervägande än ett vanligt köpe- eller saluanbud. I allmänhet måste större skyndsamhet fordras av en affärsman än av en enskild person. Avser anbudet en vara eller ett värdepapper, som är föremål för hastiga prisväxlingar, är uppenbarligen stor skyndsamhet av nöden, då anbudstagaren eljest skulle kunna under betänketiden otillbörligt spekulera på anbudsgivarens bekostnad. Om svaret icke hinner fram inom utgången av acceptfristen, enär svaret eller anbudet i följd av oförutsedda omständigheter försenats på vägen, är anbudsgivaren icke vidare bunden av sitt anbud, men kan det, enligt vad nedan kommer att omtalas, åligga honom att reklamera, om antagande svar sedermera kommer honom till handa. Om däremot redan vid anbudets avsändande snöhinder eller annat avbrott i trafiken veterligen är för handen, måste anbudsgivaren finna sig i den förlängning av väntetiden, som kan beräknas bliva en följd därav.

De tre tidsmomenten, vilka ingå i den legala acceptfristen, nämligen den tid, som åtgår för anbudets befordran till anbudstagaren, den tid, som denne bör hava på sig för att överväga, om han skall antaga detsamma, samt den tid, som krävés för svarets framkomst till anbudsgivaren, hava icke vart för sig självständig betydelse, utan bilda tillsammans en enhet. Om t. ex. ett i brev givet anbud försenats en dag på vägen, kan anbudstagaren genom att anlita telegrafen och eventuellt knappa in på den betänketid, som eljest skulle stått honom öppen, bereda sig tillfälle att antaga detsamma. Å andra sidan äger han, där ej annat framgår av omständigheterna, dröja med svarets avsändande så lång tid, som han kan inbespara genom att anlita telegraf eller telefon i stället för att sända svaret i brev. Får anbudsgivaren svar inom den tid, han med fog kunnat påräkna, är avtal därigenom slutet, även om svaret avsänts senare än han tänkt sig. Vill anbudsgivaren skydda sig* mot den spekulationsmöjlighet, som anbudstagaren liärigenom onekligen kan bereda sig, handlar han försiktigast, om han utsätter frist för svarets avsändande eller fordrar telegrafiskt001

svar. Om anbudet gjorts i telegram, äger anbudsgivaren rättighet förutsätta, att svaret befordras på enahanda sätt eller kommer honom lika tidigt till handa annorledes, exempelvis genom telefon. Sådan torde i allmänhet kunna

anlitas, även om anbudsgivaren uttryckligen fordrat telegrafiskt svar; att denne därmed skulle hava velat tillgodose något annat intresse än att erhålla snabbt svar, kan icke utan särskilt skäl antagas.

Avslås anbudet, är det förfallet, även om den tid, varunder det eljest skolat gälla, ej gått till ända. Härvid må likväl erinras, att den omständigheten, att anbudstagaren inlett förhandlingar om någon modifikation i de föreslagna avtalsvillkoren, icke i och för sig får betraktas såsom avslag; han äger i regel utan hinder därav inom den för varje fall gällande acceptfristens slut antaga anbudet, oförändrat. I handelsförhållanden gör sig emellertid en strängare uppfattning ofta gällande, i det man håller före, att ett anbud alltid måste utan vidare förhandlingar accepteras. Försiktigheten kan därför bjuda, att den, som inleder sådana förhand, lingar, tydligen giver till känna, att han icke därmed har för avsikt att avstå från sin rätt att antaga anbudet oförändrat.

Den, som i brev eller telegram avsänt ett anbud, ångrar sig stundom och vill förebygga, att dess innehåll göres mot honom gällande. Lyckas det honom i så fall att stoppa det avsända meddelandet, så att det ej kommer adressaten till handa, kan denne naturligtvis icke grunda någon rätt å detsamma, om han sedermera skulle få kännedom om förhållandet. Att på detta sätt återkalla ett framställt anbud låter sig emellertid i allmänhet icke göra. Enklare är att giva ett nytt meddelande, varigenom det föregående återkallas, exempelvis att per telegram eller telefon meddela, att man icke vill stå fast vid ett anbud, som innehålles i ett förut avlåtet brev. Anbud, som genom nytt meddelande eter-kallas, blir ej gällande, därest aterkallelsen kommer anbudstagaren till handa, innan han tager del av anbudet, eller samtidigt därmed. Den, som vill undandraga sig avtals fullgörande på grund därav att han återkallat sitt anbud, måste förebringa bevisning därom att aterkallelsen i rätt tid framkommit. Om den framkommit senare än det meddelande, som skulle återkallas, lärer det endast sällan lyckas den återkallande att bevisa, att den andre vid återkallelsens framkomst icke tagit del av det lonom tidigare tillhandakomna meddelandet.

Om anbudsgivaren, innan anbudet antagits, avlider eller försättes i konkurs eller omyndighets tillstånd, inverkar detta i allmänhet icke på anbudets giltighet.

I affärsmeddelanden, som i och för sig äro att anse såsom anbud, inryckes understundom orden »utan obligo», »utan förbindelse» eller liknande uttryck, varigenom avsändaren giver till känna, att han icke vill vara bunden av meddelandet. Detta betraktas då blott såsom uppfordran att avgiva anbud av det inne-

håll, meddelandet giver vid handen. Inkommer sådant anbud inom rimlig tid därefter från någon, vilken blivit sålunda uppfordrad att avgiva anbud, och måste mottagaren inse, att anbudet framkallats genom hans uppfordran, åligger det honom, om han icke vill antaga detsamma, att utan oskäligt uppehåll giva meddelande därom till anbudsgivaren, vid äventyr att eljest ådraga sig förpliktelse att fullgöra det föreslagna avtalet eller gälda skadestånd för dess underlåtna fullgörande. Det nu sagda gäller ej annonser eller cirkulär, varigenom en affärsman givit till känna, att han säljer eller köper vissa varor eller eljest gör affärer av närmare angiven beskaffenhet. Även den, som, under hänvisning till ett sådant allmänt tillkännagivande, framställer anbud, erhåller visserligen i allmänhet svar, vare sig hans anbud antages eller icke, men någon grundad anledning att betrakta uteblivet svar såsom godkännande har han säkerligen icke.

I fråga härefter om accepten, bör till en början framhållas, att den måste vara rätt-tidig, i vilket hänseende reglerna redan framställts vid behandlingen av anbudet.

Accept, som för sent kominer anbudsgivaren till handa, gäller i regel såsom nytt anbud.

Detta nya anbud förfaller naturligen, om det ej av den ursprunglige anbudsgivaren antages inom den här ovan omförmälda tiden, varförutom erinras, att omständigheterna i det särskilda fallet kunnat föranleda, att man i accepten måste inlägga ett tyst förbehåll, att avsändaren vill vara bunden allenast för den händelse svaret framkommer i rätt tid. Exempelvis är så förhållandet, om det ursprungliga anbudet avsåg leverans av en vara, horn röner efterfrågan endast någon viss tid av året; kommer accepten i ett dylikt fall anbudsgivaren så sent till

handa, att varan icke hinner levereras tillräckligt tidigt för att av anbudstagaren kunna försäljas under säsongen, bör accepten uppenbarligen icke få gälla såsom nytt anbud.

Eran regeln att för sent framkommen accept gäller såsom nytt anbud finnes emellertid undantag för det fall, att anbudsgivaren måst inse, att anbudstagaren utgått från att accepten skulle i rätt tid framkomma, men sådant oaktat underlåtit att utan oskäligt uppehåll giva anbudstagaren underrättelse, att anbudet ej längre vidhålles. I dylikt fall anses avtal hava genom den försenade accepten kommit till stånd.

I motsatt händelse skulle nämligen anbudsgivaren kunna otillbörligen spekulera på avsändarens bekostnad.

När avsändaren utgår från, att accepten skall i rätt tid framkomma, råder naturligen hos honom föreställningen, att genom accepten verkligen ett avtal kommit till stånd. Och denna föreställning kan för honom medföra menliga följder, om han icke i tid får kännedom om rätta förhållandet.G03

Om anbudsgivaren, redan innan något svar kommit honom till handa, meddelat anbudstagaren, att han icke längre anser sig bunden av sitt anbud, lärer han i allmänhet icke vara pliktig att sända nytt meddelande, om antagande svar sedermera kommer.

För ifrågavarande undantagsbestämmelses tillämpning* är ej nog, at den, som avsänt accepten, vid dess avgång hade anledning antaga, att den skulle i rätt tid framkomma. Följaktligen föreligger ej den i undantagsbestämmelsen stadgade reklamations-skyldighet, om exempelvis orsaken därtill att en med posten befordrad accept framkommit för sent ligger i en järnvägsolycka, som måste antagas hava blivit avsändaren kunnig.

Accepten måste vidare vara ren, d. v. s. fri från tillägg, inskränkning eller förbehåll av materiell betydelse samt av beskaffenhet att åstadkomma förändring i det ifrågasatta avtalets innehåll. Däremot är utan någon vikt att i accepten tillfogas ett förbehåll angående något, som anbudsgivaren redan på grund av lag eller handelsbruk är skyldig att underkasta sig. Hit hör exempelvis tillägget »betalning mot konossement» i en accept, som avser handelsköp mellan personer, vilka icke förut stått i affärsförbindelse med varandra. Ett praktiskt exempel på en accept, som icke kan anses vara ren, erbjuder däremot det fall, då någon endast delvis accepterar ett anbud. I allmänhet måste nämligen ett anbud, där ej särskilda omständigheter till annat föranleda, anses vara odelbart. (Jfr N. J. A. 1909: A. n:r 127.)* Det kan emellertid inträffa, att någon erbjuder sig att sälja eller köpa en viss kvantitet under sådana förhållanden, att denna allenast kan anses utgöra ett maximum; i sådana fall, exempelvis då någon erbjudit sig att sälja intill tusen ton av en vara, står c et anbudstagaren fritt att acceptera en mindre kvantitet.

En accept, som icke kan anses ren, gäller i regel såsom avslag i förening med nytt anbud.

I följd härav upphör det först framställda anbudet att äga giltighet, även om vid svarets framkomst ännu någon del av cccept-fristen återstår. Och skälet härtill är, att anbudstagaren genom att avgiva definitivt svar måste anses hava avstått från vidare betänketid. Att åter anbud måste oförändrat antagas för att kunna leda till avtal, beror på lagstiftarens uppfattning, att sådant kemmer till stånd allenast genom utbyte av sammanstämmande viljeförklaringar.

Inom affärslivet är det ganska vanligt, att den, som genom brev eller telegram antager ett anbud, framställer begäran om bekräftelse (konfirmation) av avtalet eller om skriftligt hontrakt angående den föreslagna transaktionen. I fråga om innebörden av en dylik begäran kunna meningarna vara delade. Enligt en uppfattning har den, som gjort en sådan framställning, därige-

* Motsatt uppfattning har dock stundom uttalats, (jfr N. J. A. 1908 :442).604

nom såsom ett villkor för sitt antagande av anbudet upställt, att framställningen ef terkommes; först därigenom skulle alltså slutligt avtal komma till stånd. Enligt en annan uppfattning åter utgör den omständigheten, att i en accept inryckts begäran av omförmält slag, ej i och för sig något hinder för att avtal kommer till stånd genom accepten. Den, som framställt nämnda begäran, äger göra avtalet gällande, även om begäran lämnas utan avseende. Huruvida anbudsgivaren är skyldig att efterkomma densamma, och vilka påföljder han utsätter sig för

genom underlåtenhet härav, är emellertid icke i den förevarande läggen avgjort, utan måste besvaras med ledning av allmänna rättsgrundsatser och rådande handelsbruk.

Att en accept, som ej är ren, i regel gäller såsom avslag i förening med nytt anbud, beror därav, att anbudstagaren i regel måste vid svarets avgivande förstå, att det icke är giltigt såsom accept, och att således anbudsgivarens godkännande fordras för att avtal skall komma till stånd. (Jfr N. J. A. 1895: 372.) Naturligtvis kan det nya anbudet i sin ordning mötas med ett svar som, enligt förevarande stadgande, är att anse såsom avslag i förening.' med nytt anbud, likaså detta sistnämnda anbud o. s. v. Medan underhandlingarna om en affär pågå, kunna vederbörande sålunda växelvis flera gånger uppträda såsom anbudsgivare och aiibudstagare. (Jfr N. J. A. 1879:307.)

En accept, som ej är ren, måste dock av anbudsgivaren godtagas, därest han uppenbarligen förstått, att anbudstagaren ansett accepten överenstämma med anbudet, men sådant oaktat underlåtit att utan oskäligt uppehåll giva anbudstagaren underrättelse, att accepten ej godtages. I dylikt fall anses avtal hava kommit till stånd på de förändrade villkor, vartill accepten kan föranleda. Motsatsen skulle härvidlag lätt kunna leda till obilliga resultat.

Accepten kan återkallas, om återkallelsen framkommer, innan den, till vilken accepten är riktad, tager del av denna, eller samtidigt därmed.

Om aiibudstagare, som ej besvarat anbudet, dör eller förklaras omyndig, eller kommer i konkurstillstånd, lärer anbudet kunna med laga verkan antagas av hans stärbhusdelägare, förmyndare eller konkursförvaltning, med mindre avtalet förutsätter personlig verksamhet från anbudstagarens sida eller eljest hänför sig till hans person.

Har den, som avgivit en viljeförklaring, vilken eljest vore att anse såsom anbud, givit till känna, att han icke vill vara bunden av densamma, skall detta tillkännagivande visserligen lända till efterrättelse, men blir därav en följd, att den avgivna viljeförklaringen betraktas, icke såsom ett verkligt anbud, utan allenast såsom en uppfordran att avgiva anbud. Och i motsvarighet här-605

till kan ett svar, vars innehåll giver vid handen, att det icke skall vara bindande för avgivaren, ej anses såsom ett antagande.

Om ett anbud eller en accept i följd av något misstag fått annat innehåll än åsyftat varit, och avgivaren bringar detta till mottagarens kännedom, innan denne i anledning av det honom förut tillhandakomna meddelandet vidtagit eller underlåtit någon åtgärd, kan mottagaren icke göra detta gällande gent emot honom. En sådan rättelse av ett misstag1 i ett anbud blir till sin verkan jämförligt med en återkallelse av anbudet.

I fråga om avtal, för vars giltighet, enligt lag, fordras iakttagande av viss form, gäller vad särskilt är stadgat.

Lagens bestämmelser angående anbud och svar kunna således ej vinna tillämpning, när en formföreskrift står hindrande i vägen. Exempel på dylik föreskrift erbjuder bestämmelsen i 1 kapitlet § 2 Jorda Balten, att köp, skifte och gåva av fast egendom skola ske »skriftligen med tveggemaniia vittne», varförutom erinras, att upplåtelse av tomträtt och överlåtelse av sådan rätt fordra samma form, att, enligt lagen om nyttjanderätt den 14 juni 1907, alla arrendeavtal och sådana hyresavtal; där upplåtelsen gäller ett år eller längre tid, skola upprättas skriftligen, såvida icke kontrahenterna annorlunda åsämjas, samt att i den s. k. norrländska arrendelagen den 25 juni 1909 föreskrives samma form utan nämnda restriktion. Avtal, som ingås utan iakttagande av sålunda eller eljest föreskrivna former, äro giltiga, vadan anbud om slutande av sådana avtal ej äro bindande, likasom kontrahenterna först därigenom att avtal upprättas i föreskriven form bliva gentemot varandra förpliktade.

Avtalen äro av följande huvudslag:

A) EnsiJicja avtal, vid vilka blott ena kontrahenten är förpliktad och till vilka räknas exempelvis gåvo-, lane- och borgensavtal o. s. v.

B) Ömsesidicja avtal, enligt vilka vardera kontrahenten är förpliktad mot den andre och vartill hänföras t. ex. köp, byte, lega, arbetsbeting, försträckning, sysslomansavtal o. s. v.

C) Avtal till förmån för tredie man.

Dylikt avtal föreligger, då någon med en annan överenskommer, att denne skall till en tredje person fullgöra en prestation, t. ex. leverans av varor, betalning av penningar o. s. v. I allmänhet ingås sådant avtal i dens intresse, som betingar prestationen, och kan följaktligen av honom när som helst annuleras, utan att vare sig medkontrahenten eller tredje mannen häremot äger framställa anmärkning. (Jfr N. J. A. 1908:437.) Emellertid kan understundom avtal av ifrågvarande slag av en person med en annan ingås i denne senares intresse. Har så skett, kan avtalet visserligen icke av den, som betingat prestationen, utan medkontrahentens samtycke hävas, men annulleras, om dy-606

likt samtycke föreligger, oberoende av tredje mannens vilja i berörda hänseende. Slutligen kan avtal av meranämnda slag ingås i ändamål att för tredje mannen grundlägga självständig' rätt att påfordra dess fullgörande. Då dylikt syfte föreligger, uen också blott i sådant fall, är avtalet att räkna som i egentlig- mening" slutet till förmån för tredje man och medför för honom så väl som för den, vilken i hans intresse slutit avtalet, rätt att kräva dess fullgörande, på samma gång avalet ålägger själva kontrahenterna skyldighet att respektera detsamma.

Om egentligt avtal till förmån för tredje man bör anses föreligga, måste avgöras efter omständigheterna i varje särskilt fall. Exempel på avtal av ifrågavarande slag erbjuda livförsäkrings-och livränteavtal till förmån för tredje man ävensom gåvoavtai med förpliktelse för gåvotagaren att till tredje person fullgöra någon viss prestation.

Utom i fråga om sättet för avtals ingående gälla för avtal enahanda allmänna bestämmelser som för övriga slags rättshandlingar.

Om fullmakt.

(Lag den 5 juni 1915.)

Under mera utvecklade ekonomiska förhållanden är det för de flesta människor svårt eller t. o. m. omöjligt att personligen företaga alla erforderliga rättshandlingar. Icke blott affärsmän utan även enskilda personer äro nödsakade att i stor utsträckning anlita annans medverkan vid ingående av avtal eller företagande av andra rättshandlingar. Härvid är det i allmänhet både för den, som vid rättshandlingen låter sig företrädas av en annan, och för den, gent emot vilken rättshandlingen företages — i detta kapitel kallad tredje man — önskvärt, att rättshandlingen medför samma rättsverkningar som om huvudmannen själv företagit den eller, med andra ord, att det rättsförhållande, som genom handlingen grundlägges, uppstår omedelbart mellan huvudmannen och tredje man, så att de med sina anspråk i anledning av rättshandlingen kunna vända sig direkt mot varandra. Och även deri, som å en annans vägnar företager en rättshandling», vill naturligtvis i allmänhet stå utanför det genom hans handling uppkomna rättsförhållandet, så att han icke kan tagas i anspråk för därå grundade rättigheters realiserande. För att en rättshandling skall medföra verkan mot annan än den, som själv företagit densamma, är det uppenbarligen icke tillräckligt, 606

likt samtycke föreligger, oberoende av tredje mannens vilja i berörda hänseende. Slutligen kan avtal av meranämnda slag ingås i ändamål att för tredje mannen grundlägga självständig' rätt att påfordra dess fullgörande. Då dylikt syfte föreligger, uen också blott i sådant fall, är avtalet att räkna som i egentlig- mening" slutet till förmån för tredje man och medför för honom så väl som för den, vilken i hans intresse slutit avtalet, rätt att kräva dess fullgörande, på samma gång avalet ålägger själva kontrahenterna skyldighet att respektera detsamma.

Om egentligt avtal till förmån för tredje man bör anses föreligga, måste avgöras efter omständigheterna i varje särskilt fall. Exempel på avtal av ifrågavarande slag erbjuda livförsäkrings-och livränteavtal till förmån för tredje man ävensom gåvoavtai med förpliktelse för gåvotagaren att till tredje person fullgöra någon viss prestation.

Utom i fråga om sättet för avtals ingående gälla för avtal enahanda allmänna bestämmelser som för övriga slags rättshandlingar.

Om fullmakt.

(Lag den 5 juni 1915.)

Under mera utvecklade ekonomiska förhållanden är det för de flesta människor svårt eller t. o. m. omöjligt att personligen företaga alla erforderliga rättshandlingar. Icke blott affärsmän utan även enskilda personer äro nödsakade att i stor utsträckning anlita annans medverkan vid ingående av avtal eller företagande av andra rättshandlingar. Härvid är det i allmänhet både för den, som vid rättshandlingen låter sig företrädas av en annan, och för den, gent emot vilken rättshandlingen företages — i detta kapitel kallad tredje man — önskvärt, att rättshandlingen medför samma rättsverkningar som om huvudmannen själv företagit den eller, med andra ord, att det rättsförhållande, som genom handlingen grundlägges, uppstår omedelbart mellan huvudmannen och tredje man, så att de med sina anspråk i anledning av rättshandlingen kunna vända sig direkt mot varandra. Och även deri, som å en annans vägnar företager en rättshandling», vill naturligtvis i allmänhet stå utanför det genom hans handling uppkomna rättsförhållandet, så att han icke kan tagas i anspråk för därå grundade rättigheters realiserande. För att en rättshandling skall medföra verkan mot annan än den, som själv företagit densamma, är det uppenbarligen icke tillräckligt,G07

att denne och tredje man äro överens därom. Det fordras också, att den person, som företagit handlingen, blivit av den, å vars vägnar han handlat, bemyndigad att med nu nämnda verkan företaga densamma. Sådant bemyndigande kallas fullmakt. Fullmakten är en till tredje man riktad viljeförklaring av huvudmannen, varigenom denne påtager sig följderna av den rättshandling, ställföreträdaren d hans vägnar företager. Om ställföreträder på grundval av denna huvudmannens viljeförklaring företager rättshandlingar, medföra dessa i kraft av densamma den verkan, att det rättsförhållande, som genom handlingen grundlägges, uppkommer omedelbart mellan huvudmannen och tredje man.

Fullmakten har icke i och för sig någon betydelse för rättsförhållandet mellan fullmakts givare och fullmäktig; den giver icke upphov till vare sig rättigheter eller skyldigheter dem emellan, över huvud medför fullmakten ej några plikter för fullmäktigen ; den sätter honom endast i stånd att företaga rätts-handlingar utan att själv drabbas av dessas följder. Visserligen plägar befullmäktigande oftast ske i sammanhang därmed, att fullmaktsgivare och fullmäktig sins emellan ingå ett avtal, varigenom fullmäktigen åtager sig att handla för fullmaktsgivarens räkning och som även i övrigt kan medföra rättigheter och förpliktelser dem emellan. Men detta rättsförhållande, som ligger bakom fullmakten, grundar sig ej å denna, lika litet som fullmakten, rättsligt sett, har sin grund i det bakomliggande rättsförhållandet. De kunna existera oberoende av varandra. Man kan sålunda hava i uppdrag att i eget namn, utan åberopande av fullmakt från uppdragsgivaren, företaga rättshandlingar för dennes räkning. Detta är t. ex. förhållandet, då någon åtagit sig att köpa eller sälja varor i kommission. De rättigheter, som tredje man förvärvar genom en av kommissionären företagen rättshandling, kan han emellertid göra gällande allenast mot kommissionären och icke mot dennes huvudman. Å andra sidan kan fullmakt föreligga, utan att den, för vilken fullmakten utfärdats, åtagit sig att handla för fullmaktsgivarens räkning. Det kan tänkas, att man utfärdar en fullmakt för någon att företaga en rättshandling gent emot en viss tredje man -— t. ex. att lyfta penningar i en bank — och avsänder fullmakten direkt till tredje man, innan man ännu bestämt sig, om rättshandlingen skall företagas, och att man sedermera, när man önskar dess företagande, anmodar den, för vilken fullmakten utfärdats, att företaga densamma. Även om fullmäktigen icke fått mottaga någon sådan anmodan, utan tvärtom uttryckligen förbjudits att åtminstone tills vidare göra bruk av fullmakten, kan han, under förutsättning, att tredje man är i god tro, på grund av fullmakten företaga rättshandlingar med bindande verkan för fullmaktsgivaren. En annan sak är, att fullmäktigen härigenom608

kan ådraga sig ersättningsskyldighet i förhållande till fullmakts-givaren. Fullmaktens självständiga betydelse visar sig också däri, att en fullmakt, som utfärdats i sammanhang med ett givet uppdrag, mycket väl kan fortfara att gälla, oaktat uppdragsgivaren återkallat uppdraget.

Det rättsförhållande mellan fullmaktsgivare och fullmäktig, som, enligt vacl ovan sagts, plägar ligga bakom fullmakten, är å förmögenhetsrättens område i regel ett avtal om sysslomanna, skap, men det kan också vara ett

arbetsbeting, en tjänstelega eller ännu något annat. Ibland föreligger för fullmäktigen icke plikt utan endast rätt att handla för fullmaktsgivarens räkning. Detta är t. ex. förhållandet, om A sänder en bank meddelande, att han befullmäktigat B att lyfta ett visst belopp å hans tillgodohavande i banken, och samtidigt skriver till B med begäran, att B skall göra honom den tjänsten att lyfta beloppet. Ofta följer av det bakomliggande förhållandet, att fullmäktigen icke är gent emot fullmaktsgivaren berättigad att begagna fullmakten i hela dess omfång (se härom närmare längre fram).

Ehuru fullmakten och det bakomliggande rättsförhållandet, juridiskt sett, hava sitt upphov i skilda rättshandlingar, är det mycket vanligt, att befullmäktigandet och den rättshandling av fullmaktsgivaren, varigenom fullmäktigen erhåller uppdrag att handla för hans räkning, i det yttre te sig såsom en enda handling. Detta är t. ex. fallet, om A anmodar B att hyra en våning åt honom. Denna anmodan måste anses innefatta ej blott uppdrag för B att hyra våningen, utan även fullmakt för honom att sluta hyresavtal i A:s namn. Och om C från en fastighetsagent får ett brev, vari denne uppgiver sig kunna på förmånliga villkor anskaffa en fastighet åt honom, samt C i anledning därav sänder agenten en skriftlig" fullmakt att köpa fastigheten, måste han anses i och med fullmaktens översändande även hava givit agenten uppdrag att verkställa köpet.

Den rätt att handla för fullmakts givarens räkning, som på grund av det bakomliggande förliåUandet tillkommer fullmäktigen gent emot fullmakts givaren, kommer i det följande att betecknas med uttrycket befogenhet. Med fiälmäktigens behörighet åter kommer att betecknas den rätt att handla för fullmaktsgivarens räkning, som på grund av fullmakten tillkommer fullmäktigen i förhållande till tredje man. Av vad ovan sagts framgår, att fullmäktigens befogenhet och hans behörighet icke nödvändigtvis behöva vara lika omfattande, samt att fullmäktigen kan äga befogenhet, men sakna behörighet och tvärt om.

I den romerska rätten nådde fullmaktsinstitutet aldrig fram till principiellt erkännande. Ursprungligen tilläts över huvud icke ställföreträdarskap vid rättshandlingars ingående. Särskilda för den romerska rätten egendomliga grundsatser gjorde, att man jämförelsevis länge kvarstod på denna ålderdomliga ståndpunkt.609

När med stigande utveckling av liandel och samfärdsel behovet att anlita ställföreträdare gjorde sig mera kännbart, sökte man tillgodose detta behov genom att ombilda och utveckla de rättsgrundsatser, som gällde för mandatet. Mandatum förelåg enligt romersk rätt, när en person — mandatarien — åtagit sig att för en annans — mandantens —• räkning ombesörja vissa angelägenheter; det motsvarade närmast vad vi kalla uppdrag. Mandatet grundlade ursprungligen rättigheter och skyldigheter endast mellan mandanten och mandatarien. Men för att nå det resultat, som i den moderna rätten vinnes genom fullmaktsinstitutet, tilllade man mandatet liknande rättsverkningar som detta. Härav blev en följd, att fullmakten kom att betraktas såsom en yttre sida av mandatet och sammanblandades med detta. På handels-och sjörättens områden förekommo dock redan i den romerska rätten mera direkta förebilder till den moderna rättens fullmaktsbegrepp.

Vad vårt eget land beträffar, erkändes redan i landskapslagarna möjligheten att vid rättshandlingars företagande använda fullmäktig med den verkan, att rättshandlingen blev lika gild som om fullmaktsgivaren själv företagit densamma. Däremot funnos ej i våra äldre rättskällor några allmänna stadganden angående rättsförhållandet mellan fullmaktsgivare och fullmäktig inbördes. När saknaden av dylika bestämmelser började göra sig kännbar, tog man sin tillflykt till den romerska rättens bestämmelser om inandat. Man förmådde emellertid icke skilja dessa från den inhemska rättens fullmaktsregler, utan sammanblandade de båda instituten och uppfattade fullmakten såsom en yttre sida av mandatet. Denna oklarhet vidlåder ännu 1734- års lägs stadganden i ämnet. Visserligen förekomma där på ett par siällen, nämligen i 10 kap. § 1 jordabalken och 1 kap. § 8 handelsbalken, rena fullniaktsregler, men i 18 kap. handelsbalken, som innehåller de allmänna bestämmelserna om fullmakt i förmögenhetsrättsliga förhållanden, äro dessa invävda i stadganden, vilka avse rättsförhållandet mellan fullmaktsgiyare och fullmäktig. Detta kapitel Ländlar om sysslo- eller ombuds-mannaskap, ett institut, som närmast motsvarar det romerska mandatet. Sysslomannaskap förutsättes uppkomma genom avtal mellan huvudman och syssloman och grunda ett rättsförhållande dem emellan; sida vid sida med reglerna härom finnas i nämnda kapitel bestämmelser om huvudmannens bundenhet gent emot tredje man. Lagstiftaren har här tydligen

icke förmått frigöra sig från uppfattningen av fullmakten såsom ett bihang till sysslo-mannaskapet.

Denna uppfattnings var också i det övriga Europa allmänt rådande inom doktrin och lagstiftning ända långt in på 1800-talet. Först i mitten av nämnda århundrade kom man till full insikt därom, att fullmakt och mandat äro två skilda institut.

Advokaten

77610

Detta betraktelsesätt ligger till grund för den lagstiftning* pa området, som därefter kommit till stånd. Både den schweiziska lagen om obligationsrätten och den tyska civiilagen behandla fullmakten såsom ett från uppdrag alldeles skilt rättsinstitut. På samma ståndpunkt står ett under senare åren i Ungern framlagt lagförslag.

Det torde sålunda närmast bero av historiska skäl, att man icke i dagligt tal eller ens alltid i juridiskt språkbruk så noga skiljer mellan fullmakten och det bakom denna liggande rättsförhållande, på grund varav fullmäktigen är verksam för fullmaktsgivarens räkning. I den föreliggande lagen är denna skillnad skarpt genomförd, och uttrycket fullmakt användes allenast för att beteckna den viljeförklaring av fullmakts givaren, varigenom fullmäktigen förlänas behörighet att företaga rättshandlingar med bindande verkan för fullmakts givaren eller att företräda denne vid rättshandlingar, som skola företagas i förhållande till honom. Härutinnan överensstämmer denna lag med nyssnämnda utländska lagar och lagförslag.

De bestämmelser, som avhandlas i förevarande kapitel, äro ej avsedda att tillämpas å alla slag av fullmakter; deras giltighetsområde begränsas av ämnet för den föreliggande lagen. Detta angår allenast rättshandlingar å förmögenhetsrättens område*, och de meddelade bestämmelserna äro utarbetade med tanke allenast på sådana fullmakter, som skola användas vid rättshandlingar av nyssnämnda slag. De avse således till en början endast fullmakter, som skola brukas, när en rättshandling skall företagas av fullmäktigen eller i förhållande till honom. Vidare följer av den ifrågavarande begränsningen, att kapitlets bestämmelser icke äga tillämpning å fullmakter, som äro avsedda att användas vid rättshandlingar å andra områden än förmögenhetsrätten, t. ex. inom den offentliga rätten, familjerätten eller processrätten. Kapitlet gäller sålunda exempelvis icke fullmakt att utöva annans rösträtt vid allmänna val eller förordnande att vara testamentsexekutör, ej heller rättegångsfullmakt. Emellertid torde de lagbestämda reglerna kunna i stor utsträckning ana-logiskt tillämpas utanför sitt egentliga giltighetsområde.

Såsom fullmäktig betecknas stundom även en ställföreträdare, vilken till stod för sin behörighet har andra rättsgrunder att dhe-ropa än den företräddes vilja, exempelvis ställningen såsom målsman eller förmyndare, eller offentlig myndighets förordnande. En dylik terminologi överensstämmer dock icke med hävdvunnet språkbruk eller rådande rättsuppfattning i vårt land. För det

* Förmögenhetsrättens område = gebitet för de lagbuds tilläimplighet, vilka bestämma rättsförhållandet mellan personer i avseende på deras förmögenhet. Inbegreppet av ifrågavarande lagbud, eller den s, k. förmögenhetsrätten, indelas i sakrätt och o b 1 i ga t i o n s r ä 11.611

ställföreträdarskap, som grundar sig å huvudmannens vilja, måste också i mångt och mycket gälla andra regler än för dem, vilka hava annan grund. Att i detta sammanhang upptaga ställföreträdarskap av sistnämnda slag till behandling lärer icke kunna ifrågakomma. De i förevarande kapitel framställda regler avse endast sådana ställföreträdare, som hava stödet för sin behörighet i huvudmannens vilja.

De, som, enligt lag, eller särskilda bestämmelser, äga handhava juridiska personers ang eläg enlieter, exempelvis styrelsen för ett aktiebolag, kunna icke heller anses handla på grund av fullmakt. Fullmaktsgivaren och fullmäktigen måste vara två skilda personer, men de, som representera en juridisk person, äro endast ett led i dennas organism, utan vilket rättshandlingar ej skulle kunna företagas av densamma Om den behörighet, som tillkommer dylika organ för juridiska personer eller delägarna i ett handelsbolag i denna deras egenskap, gäller vad i bolags- och föreningslagstiftningen finnes stadgat. Lika litet äro bestämmelserna om fullmakt tillämpliga å gode män och sysslomän i konkurs; även de äro närmast att betrakta såsom organ. Angående deras behörighet att

handla å konkursboets vägnar stadgas i konkurslagen.

Inom rättsvetenskapen har det sedan länge varit omtvistat, huru gränsen bör dragas mellan en fullmäktigs verksamhet och den medverkan vid annans rättshandling, som lämnas av en budbärare. I allmänhet hänföres till budbärare endast den, som användes till att överbringa en av annan avgiven viljeförklaring*, medan såsom fullmäktig betraktas den, som själv i den andres ställe avgiver viljeförklaringen. Fullmäktigen fattar sålunda själv ett beslut och giver uttryck åt detsamma, under det att budbärarens medverkan är av mera mekanisk art. Om detta också är teoretiskt riktigt, kan det emellertid mången gång vara svårt att avgöra, huruvida den medverkan, som lämnats, är av ena eller andra slaget. Den, som har att överbringa en viljeförklaring, kan nämligen så gott som alltid i någon mån inverka å densamma. I den mån hans vilja sålunda kan komma att öva inflytande å rättshandlingen, måste en fullmakt, om ock av ringa omfattning, anses vara honom meddelad, och de i förevarande kapitel givna reglerna bliva då tillämpliga.

Slutligen må framhållas, att i förevarande kapitel upptagna regler ej avse att vara uttömmande. I kapitlet hava till behandling upptagits huvudsakligen de spörsmål, som uppkomma, när fullmäktigen överskrider sin behörighet i förhållande till tredje man eller sin befogenhet i förhållande till huvudmannen, samt de, som avse fullmaktens upphörande.

Den följande framställningen angående fullmakt kommer att avse:éi2

1) Fullmaktens form.

Avser fullmakten försäljning', byte eller förpantning av fast egendom, måste den, enligt J. B. 10: 1, avfattas skriftligen*, men krävs i övrigt ej viss form för en fullmakts giltighet. Att så är förhållandet framgår, bland annat, därav, att om någon upprepade gånger uppträtt såsom fullmäktig" för en annan, utan att denne haft något att anmärka däremot, i en sådan passivitet under vissa förhållanden kan ligga en fullmakt att även för framtiden företaga rättshandlingar av ifrågavarande slag*. (Jfr. N. J. A. 1875:325.)

2) Fullmaktens huvudarter. Dessa äro:

a) Fullmakt, grundad å någon fullmäktigens tjänst eller annan yttre ställning till fullmakts givaren.

Om någon såsom anställd i annans tjänst eller eljest i följd av avtal med annan intager en ställning", varmed, enligt lag' eller sedvänja, följer viss behörighet att handla å dennes vägnar, anses han hava fullmakt att företaga rättshandlingar, som en person i den ifrågavarande ställningen, enligt lag eller sedvänja, är behörig att företaga.

Följaktligen kan exempelvis en tjänsteflicka lagligen företaga smärre inköp för husbondens hushåll, ett butiksbiträde äger rätt att sälja de varor, som finnas i den butik, där han är anställd. Även en person, som icke är anställd i annans tjänst, kan på grund av den ställning, han intager i förhållande till den andre, enligt rådande rättsuppfattning, vara behörig att handla å dennes vägnar. Så t. ex. lärer en vice värd i denna sin egenskap vara behörig att ombesörja smärre reparationer å den fastighet, han är satt att tillse, '(Jfr. N. J. A. 1877:268; 1899:87; 1901:453; 1906:457; 1908:47 och 567; 1910: A. n:r 488; 1912: A. n:r 563.)

b) Fullmakt, som bragts till tredje mans kännedom genom ett till honom särskilt riktat meddelande från fullmakts givaren.

Ett dylikt meddelande kan ifrågakomma, blott när fullmakts-givaren vet, med vilken eller vilka personer fullmäktigen skall inlåta sig. Och vidare måste meddelandet hava karaktären av en viljeförklaring* från fullmaktsgivaren till tredje man, vadan samtalsvis framkomna yttranden till andra personer i förevarande hänseende sakna betydelse. Slutligen erfordras, att meddelandet har karaktären av ett enskilt brev eller enskild under-

* Vittnens underskrift å fullmakten är däremot icke ovillkorligen nödvändig för fullmaktens giltighet; dock torde, i händelse fullmakten är obevittnad, vederbörande domstol böra höra fullmaktens utfärdare, innan en med stod av fullmakten gjord lagfarts- eller inteckningsansökan beviljas.613

rättelse till tredj em ännen och således ej utgöres av cirkulär eller annat därmed jämförligt meddelande, som fullmaktsgivaren i syfte att göra fullmaktsförklaringen mer eller mindre allmänt känd sprider bland ett obestämt flertal personer' utan att närmare hålla reda på alla dem, som få sig* meddelandet tillställt. Exempel på fullmakt av nu ifrågavarande slag erbjuder det fall, att affärsmannen A skriver till postanstalten å sin ort och meddelar, att hans kontorist B äger rätt att utkvittera till A anlända värdeförsändelser.

c) Skriftlig fullmakt.

Denna benämnes i. lagen fullmakt, vilken innefattas i sådan skriftlig handling, som utgives till fullmäktigen för att av honom innehavas och företes för tredje man. En för nämnda ändamål utgiven skriftlig* handling är att hänföra till fullmakt av ifrågavarande slag, även om handlingens utgivande för berörda ändamål ej är det för handlingen ensamt eller ens huvudsakligen utmärkande. Har således exempelvis A i brev till B rörande åtskilliga angelägenheter anmodat denne att, om tillfälle yppas, hyra en våning åt A och tillfogat, att därest hyresvärden vill, att B skall styrka sin behörighet, denne kan visa brevet för honom, är brevet att anse såsom en skriftlig fullmakt för B att hyra våningen.

d) Muntlig fullmakt.

Härmed menas fullmakt, som grundar sig allenast å fullmaktsgivarens meddelande till fullmäktigen om vilka rättshandlingar, denne har lov att företaga. Till dylik fullmakt räknas varje fullmaktsgivarens uttryckligen eller tyst till fullmäktigen riktade viljeförklaring av innehåll, att denne skall äga företaga den ifrågavarande rättshandlingen i fullmaktsgivarens namn.

e) Fullmakt, som blivit av fullmakts giv ar en allmänneligen kungjord.

Kungörandet kan ske i tidning eller annorledes, exempelvis genom anslag eller kringsändande av cirkulär.

Att fullmakten blivit allmänneligen kungjord innebär, att den är spridd bland ett obestämt flertal personer, utan att fullmaktsgivaren närmare håller reda på alla dem, som fått sig meddelandet tillställt.

Fullmakt kan ställas på innehavaren eller eljest meddelas på sådant sätt, att det i viss mån lämnas oavgjort, vem som skall använda fullmakten. Även kan naturligen fullmaktsgivaren lämna fullmäktigen tillstånd att sätta annan i sitt ställe, d. v. s. å annan person överflytta den behörighet att med bindande verkan för fullmaktsgivaren företaga rättshandlingar, som fullmakten tillägger honom. Tillstånd att sätta annan i sitt ställe behöver naturligtvis icke för att vara giltigt hava lämnats påGM

samma gång som själva fullmakten. Ej heller behöver dennas form användas för tillståndet, med mindre fullmakten är av beskaffenhet, som i J. B. 10:1 avses. Innefattar fullmakt ej tillstånd av ifrågavarande slag, och har sådant ej heller annorledes av fullmaktsgivaren lämnats, lärer fullmäktigen sakna rätt att sätta annan i sitt ställe, med mindre fullniaktsgivaren kan antagas icke hava lagt någon vikt på vem som företager rättshandlingen i fråga. Sätter fullmäktigen utan fog annan i sitt ställe, blir den rättshandling, som den andre under åberopande av fullmakten företager, icke bindande för fullmaktsgivaren.

3) Fullmaktens rättsverkan.

Den, som åt annan givit fullmakt att sluta avtal eller eljest företaga rättshandlingar, bliver omedelbart* berättigad och förpliktad i förhållande till tredje man genom rättshandling, som fullmäktigen inom fullmaktens gränser företager i fullmakts-givarens namn.

Uttrycket »inom fullmaktens gränser» betyder inom gränserna för fullmäktigens behörighet. Denna kan av fullmaktsgivaren bestämmas huru vidsträckt som helst, blott den faller inom gränserna för hans egen rättsliga handlingsförmåga. Dock förekommer det i verkligheten näppeligen, att en fullmakt meddelas utan någon som helst begränsning. En sådan fullmakt skulle innebära, att fullmäktigen bemyndigades att för beständigt och i alla hänseenden handla för fullmaktsgivarens räkning i hans förmögenhetsrättsliga förhållanden. För att ej giva fullmäktigen större handlingsfrihet än nödigt är plägar fullniaktsgivaren i fullmakten intaga vissa begränsningar av den behörighet, som skall tillkomma fullmäktigen. Ibland giver fullmakten endast behörighet alt företaga en

viss bestämd rättshandling, ibland är fullmakten vida mer omfattande, nien inskränkes till att gälla viss tid, viss plats, visst slag av rättshandlingar o. s. v. Tvistefrågor rörande fullmakts gränser äro att avgöra efter vanliga regler om tolkning av rättshandlingar Bland omständigheter, som härvid böra tagas i betraktande, där icke fullmakten själv lämnar erforderlig ledning för bestämmande av dess gränser, må nämnas beskaffenheten av det uppdrags förhållande, som ligger bakom fullmakten, och arten av den rättshandling, vid vilken fullmakten skall begagnas. (Jfr. K J. A. 1896: 426; 1899: 102.) Det torde knappast behöva påpekas, att fullmaktsgivaren endast är bunden av det innehåll, han själv givit fullmakten; om denna, sedan den. utgivits, förfalskas, går detta alltså icke ut över fullmaktsgivaren.

Företager fullmäktigen en rättshandling, som faller utom fullmaktens gränser, blir rättshandlingen icke gällande mot full-

* Således ej genom av fullmäktigen gjord överföring. (Jfr N. J. A. 1892 :213; 1899 :125.)G15

maktsgivaren. Fallet är tydligtvis att likställa med det fall, då en person handlar som fullmäktig för en annan utan att äga någon fullmakt alls. Alldeles utan betydelse för den uppgivne huvudmannen är dock icke en rättshandling, som i hans namn företages ulan stöd av fullmakt. Huvudmannen kan nämligen godkänna eller, såsom man plägar uttrycka det, ratihabera rättshandlingen med den påföljd, att denna får samma rättsverkningar, som den skulle haft, om den företagits på grund av behörig iullmakt. Rättshandlingen kan ock bliva gällande mot huvudmannen på grund av stadgandet i 18 kapitlet 3 § handelsbalken andra punkten, vilket stadgande har följande lydelse:

»Vare ock den, som fullmakt gav, saklös i allt, vad syssloman, utom lians ombud eller vilja, av annan lånt, eller med någon slutit haver; utan det vises, att det honom till nytta använt är.»

Det förbehåll, som innefattas i slutorden av detta stadgande, torde böra tolkas så, att fullmaktsgivaren icke blir i allo bunden av fullmäktigens rättshandling, så snart han haft en, om än så obetydlig, nytta därav, utan allenast i den mån han haft nytta dv densamma. Bestämmelsen bör säkerligen tillämpas även i sådana fall, då någon utan stöd av fullmakt företagit en rättshandling i annans namn. Och ifrågavarande stadgande begagnas av våra domstolar i stor utsträckning, för att komma till ett materiellt riktigt resultat. (Jfr. N. J. A. 18T4: 449; 1881: 279; 1901:453; 1906:457 och A. n:r 218; 1908: 567.)

Blir den ovannämnda rättshandlingen ej gällande mot huvudmannen, måste den, som handlat såsom fullmäktig, i allmänhet själv ansvara för densamma.

Uttrycket »i fullmakts givar ens namn» är liktydigt med under uppträdande, som för tredjemannen klargör, att rättshandlingen skall grunda rättsförhållandet mellan honom och fullmakts-givaren.

Har fullmäktigen icke genom sitt uppträdande ådagalagt, huruvida det varit hans mening att handla i eget eller i annans namn, måste han i allmänhet anses hava handlat i eget namn. Förhållandena kunna emellertid vara sådana, att tredje man uppenbarligen icke lagt någon vikt vid fullmäktigens person, utan tänkt sig skola komma i rättsförhållande till fullmaktsgivaren — detta är exempelvis fallet, när någon gör inköp i en butik utan att veta, om det är principalen eller ett biträde, som säljer. Ett avtal, som under sådana förhållanden ingås för principalens räkning, måste också anses vara ingånget i dennes namn.

Den, som uppträder såsom fullmäktig för annan, måste anses hava iklätt sig garanti, att han äger handla a den andres vägnar, och är följaktligen, om han ej förmår styrka, att han har handlat efter fullmakt, eller att den rättshandling, varom fråga är, blivit godkänd av den uppgivne huvudmannen eller ändock är gällande616

mot honom*, pliktig1 att ersätta tredje man all skada, som denne lider därigenom att han icke kan göra rättshandlingen gällande mot huvudmannen.

Bevisbördan i fråga om fullmaktens tillvaro har lagts å den uppgivne fullmäktigen, enär effektiviteten av förevarande stadgande skulle i hög grad förringas, om tredje mannen måste styrka, att rättshandlingen icke är bindande för den uppgivne huvudmannen. Att förebringa utredning härom i en process, vari denne icke är part, är så gott som omöjligt, och tredje man skulle därför ofta bliva nödsakad att först anhängigöra rättegång mot den

uppgivne huvudmannen. Det behöver icke närmare utvecklas, med vilka olägenheter detta skulle vara förbundet, särskilt när denne icke kan stämmas till svensk domstol --och detta är regel, när tvist uppstår, huruvida en handelsagent överskridit givet bemyndigande. På grund av vad nu anförts kan det icke råda något tvivel därom att det bör åligga fullmäktigen att visa, att den av honom företagna rättshandlingen är bindande för fullmaktsgivaren, vid äventyr att eljest själv få ansvara för densamma.

Huruvida tredje man är pliktig att avvakta huvudmannens godkännande av den ifrågavarande rättshandlingen, måste besvaras olika i olika fall. Insåg han, att erforderlig fullmakt ej förefanns, måste ett avtal mellan honom och fullmäktigen anses vara ingånget under förutsättning, att åt den uppgivne huvudmannen skall lämnas tillfälle att godkänna detsamma, och tredje man bör därför vara pliktig att stå fast vid avtalet så lång tid, som kan beräknas åtgå för att erhålla ett dylikt godkännande. Om däremot tredje man antog, att den uppgivne fullmäktigen handlade på grund av behörig fullmakt, lärer han vara berättigad att draga sig ifrån avtalet, så snart han får kännedom därom att den, i vars namn fullmäktigen uppträdde, icke är bunden av avtalet; om dennes godkännande kommer, innan tredje man hunnit draga sig tillbaka, torde emellertid avtalet därigenom bliva bindande för tredje man.

Visar det sig,, att huvudmannen, om rättshandlingen varit för honom bindande, ej skulle kunnat fullgöra sina skyldigheter enligt densamma, har tredje man icke genom den förmente fullmäktigens handlingssätt lidit skada i vidare mån än han kunnat göra rättshandlingen gällande mot huvudmannen. Om denne försatts i konkurs, bör alltså ersättningen begränsas till det belopp, som kunnat erhållas såsom utdelning i konkursen. Den, som handlat såsom fullmäktig, har nämligen därigenom allenast iklätt sig garanti för rättshandlingens giltighet mot den upp-

* T. ex. emedan det genom rättshandlingen åtkomna blivit till hans nytta använt.617

givne huvudmannen, icke för dennes vederhäftighet eller förmåga att fullgöra densamma.

Även omyndig, som obehörigen uppträtt såsom fullmäktig, kan, om rättshandlingen ej blir beståndande, drabbas av ersättningsskyldighet i förhållande till tredje man. Har han mot bättre vetande uppgivit sig hava fullmakt eller i detta avseende gjort sig skyldig till vårdslöshet, åligger det honom, enligt allmänna rättsgrundsatser, att ersätta därigenom uppkommande skada; ersättningsskyldigheten torde dock i detta fall endast omfatta tredje mans skada därigenom att han i anledning av rättshandlingen haft utgifter och kostnader eller i förlitande på dess giltighet underlåtit att göra en annan affär, som måhända kunnat bliva lika inbringande (det negativa intresset). Följaktligen lärer ej behöva gottgöras tredje mans skada därigenom, att rättshandlingen icke kan göras gällande mot den uppgivne huvudmannen (det positiva intresset).

Ovannämnda stadgande skall dock ej äga tillämpning, om tredje man insåg eller hört inse, att fullmakt ej förefanns, eller att förefintlig fullmakt överskreds; ej heller om den, som företog rättshandlingen, handlade på grund av fullmakt, vilken i följd av någon särskild omständighet, varom han icke ägde kunskap och varom tredje man ej heller kunde med fog förutsätta, att han skulle hava kännedom, icke kan göras gällande mot huvudmannen.

Till »särskild omständighets, som ovan avses, räknas exempelvis, att skriftlig fullmakt förfalskats utan att bära spår därav, eller att fullmaktsgivaren blivit sinnessjuk eller förklarats omyndig eller försatts i konkurs så kort tid före rättshandlingens företagande, att förhållandet icke kan antagas hava varit fullmäktigen kunnigt, då han företog rättshandlingen.

De nu ifrågavarande, synnerligen viktiga stadgandena torde lämpligen böra belysas med ett par exempel.

Exempel 1.

A, som erhållit B:s fullmakt att för hans räkning inköpa ett varuparti, tillhandlar sig detta av C utan att därvid genom ord eller handling" för O, som saknar kännedom om fullmaktens tillvaro, klargöra, att inköpet sker för B:s räkning*. I dylikt fall blir A gent emot C betalning*sskyldig, för det ovannämnda varupartiet.

Exempel 2.

A inköper utan fullmakt från B ett varuparti från C samt klargör därvid genom ord eller handling för C, som saknar kännedom om fullmaktens frånvaro, att inköpet sker för Brs räk-

* Klargöres däremot för C, att B är den, som köper, måste B naturligen betala det ifrågavarande varupartiet.

ning. I dylik händelse blir A visserligen ej betalningsskyldig för varorna, men måste, utan att C behöver lämna B tillfälle att godkänna rättshandlingen, i regel ersätta C:s skada därigenom att rättshandlingen icke kan av honom mot B göras gällande, med mindre A visar, att rättshandlingen blivit av B godkänd eller ändock är för honom bindande.

Exempel 3.

A inköper utan fullmakt från B ett varuparti från C samt klargör därvid genom ord eller handling för C, som äger kännedom om fullmaktens frånvaro, att inköpet sker för B:s räkning. I dylikt fall blir A varken betalningsskyldig för varorna eller pliktig att gälda skadestånd i anledning därav att rättshandlingen icke kan mot B göras gällande.

Har fullmäktigen vid företagande av rättshandling handlat i strid mot särskilda inskränkande föreskrifter av fullmakts giv ar en, bliver rättshandlingen ej gällande mot denne, så framt tredje man insåg eller bort inse, att fullmäktigen sålunda överskred sin befogenhet.

Fullmäktigens behörighet, d. v. s. hans makt att med bindande verkan för fullmaktsgivaren företaga rättshandlingar, kan vara vidsträcktare än hans befogenhet, d. v. s. den rätt att handla, som tillkommer honom i förhållande till fullmaktsgivaren. Eller, med andra ord, fullmäktigen har icke alltid lov att företaga alla de rättshandlingar, som ligga inom fullmaktens gränser. Det är nämligen mycket vanligt, att fullmaktsgivaren vid sidan av fullmakten, skriftligen eller muntligen, giver fullmäktigen särskilda föreskrifter, som mer eller mindre detaljerat angiva, huru fullmaktsgivar en vill, att fullmäktigen skall förfara, eller som i övrigt inskränka fullmäktigens handlingsfrihet. Att dessa föreskrifter eller instruktioner ej upptagas i fullmakten, kan bero av olika anledningar. Ibland sker det helt enkelt därför att fullmakten skulle bliva för lång* och omständlig, om däri skulle införas allt vad fullmaktgivaren önskar att fullmäktigen vid rättshandlingens utförande skall iakttaga. Om t. ex. en person giver en annan i uppdrag att inköpa en fastighet och för sådant ändamål lämnar honom en skriftlig fullmakt, uppräknas icke i denna alla de egenskaper, som fastigheten bör hava för att fullmaktsgivaren skall vilja köpa den, utan fullmakten innehåller allenast i allmänna ordalag ett befuUniäktigande att inköpa fastigheten, under det att fullmaktsgivaren muntligen meddelar fullmäktigen, att om fastigheten visar sig* hava vissa önskade egenskaper, fullmäktigen får betala så och så mycket för den, men att om den eller den egenskapen fattas, han ej bör köpa fastigheten eller i varje fall endast betala en lägre köpeskilling för den. En annan nära till hands liggande anledning därtill att särskilda instruktioner givas vid sidan av fullmakten619

--, att fullmaktsgivareii icke vill visa tredje man, huru långt han är villig *ft gå i eftergifter för att få ett visst avtal till stånd. Om fullmaKtbgWaren ger fullmäktigen i uppdrag att först bjuda en mindre summa för den egendom, som skall köpas, och endast ifall säljaren visar sig omedgörlig öka anbudet, talar han naturligtvis icke om detta i fullmakten. Och när fullmakten grundas å någon fullmäktigens tjänst eller annan yttre ställning till fullmaktsgivaren, är det självfallet, att fullmaktsgivaren ofta söker genom särskilda instruktioner inskränka fullmäktigens handlingsfrihet, t. ex. förbjuder honom att inlåta sig med vissa personer eller att företaga vissa slags rättshandlingar, som i kraft av fullmäktigens ställning ligga inom hans behörighet.

Även om »tredje man insåg eller bort inse, att fullmäktigen sålunda överskred sin befogenhet», blir rättshandlingen för huvudmannen bindande, därest den av honom godkännes, eller i den mån, han haft nytta därav. (Jfr. N. J. A. 1874:449; 1881:279; 1901: 453; 1906:457 och A. n:r 218; 1908:567; 1912:259.)

Har tredje man varken insett eller bort inse fullmäktigens bristande befogenhet att företaga rättshandlingen, blir densamma bindande för fullmaktsgivaren. (Jfr. IST. J. A. 1895:83; 1907: 318.)

Fullmaktsgivarens i sistnämnda fall uppkomna bundenhet av rättshandlingen förklaras av att han genom fullmakten givit tredje man anledning att tro, att han vill vara bunden av alla rättshandlingar, som fullmäktigen enligt fullmakten är berättigad att företaga. Blir den av fullmäktigen företagna rättshandlingen bindande för fullmaktsgivaren, måste fullmäktigen ersätta hans därigenom till äventyrs uppkomna skada.

Om fullmakten är muntlig, blir en rättshandling, som fullmäktigen, med överskridande av sin befogenhet, företagit icke gällande mot fullmaktsgivaren, även om tredje man var i god tro.

Vid muntlig fullmakt kan man nämligen icke skilja mellan fullmaktens gränser och fullmaktsgivarens särskilda instruktioner. Intet yttre faktum finnes ju, som för tredje man utvisar fullmaktens existens och gränser. Tredje man har för sin kännedom om en fullmakt av ifrågavarande slag icke annat att hålla sig till än fullmäktigens egna uppgifter. Vill han lita på dessa, får han göra det på egen risk; visar det sig sedan, att de äro felaktiga, och att fullmäktigen icke ägt företaga den ifrågavarande rättshandlingen, kan tredje man icke framställa något anspråk mot fullmaktsgivaren, ty han har icke någon omedelbart till honom riktad fullmaktsförklaring från denne att bygga sitt anspråk på.

4) Fullmaktens upphörande.

I fullmaktens begrepp har sedan gammalt ansetts ligga rätte>20

för fullmaktsgivaren att när som helst återkalla densam^^* iiKä-som omöjlighet för honom att avsäga sig de*"***" sin rätt. Till stod därför plägar åberopas, att den, som råder över sig och sitt gods, icke kan med laga verkan frånskriva sig rätten att själv ombesörja sina angelägenheter. Då en fullmakt ej berövar fullmaktsgivaren möjligheten att själv företaga den rättshandling, fullmakten avser, skulle det för övrigt vara till litet gagn att göra fullmakten oåterkallelig. Fullmaktsgivaren kunde ju ändock, genom att själv företaga den ifrågavarande rättshandlingen eller ombesörja dess företagande genom en annan person, göra det omöjligt för fullmäktigen att begagna fullmakten. I nyare utländsk lagstiftning erkännes emellertid, att en fullmakt i vissa fall kan vara oåterkallelig. Såsom exempel på sådana fullmakter plägar anföras, att en person, som är skyldig en annan penningar, i syfte att betala sin skuld giver den andre fullmakt att lyfta beloppet å fullmaktsgivarens tillgodohavande i en bank och förbinder sig att ej återkalla fullmakten. Banken skulle då icke behöva fästa sig vid ett meddelande från fullmaktsgivaren, att han återkallat fullmakten, utan ändock kunna utbetala beloppet till fullmäktigen. Huruvida i detta och andra fall, då fullmakten utfärdats i fullmäktigens eget intresse, det i själva verket föreligger en fullmakt, eller om icke fastmera den s. k. fullmakten innefattar en överlåtelse av fullmaktsgivarens rätt mot tredje man, kan emellertid vara föremål för olika meningar. I gällande lag har man ej tagit ståndpunkt till detta eller andra med frågan om oåterkalleliga fullmakter sammanhängande spörsmål. Gives det sådana fullmakter, har naturligtvis en återkallelse av fullmakten icke någon verkan.

När en fullmakt är given på viss tid eller för visst ärende, eller , dess giltighet eljest är till tiden begränsad, blir fullmaktsgivaren uppenbarligen icke bunden av rättshandlingar, som fullmäktigen företager, efter det fullmakten sålunda upphört att gälla. För upphörande av fullmakt, som erhållit en av fullmäktigens uppgifter oberoende existens, förutsättes emellertid, att begränsningen av fullmaktens fortvaro framgår av fullmaktens eget innehåll. I annat fall är begränsningen allenast att betrakta såsom en sådan särskild instruktion, som, enligt vad förut i ett annat sammanhang utvecklats, icke kan åberopas mot tredje man i god tro.

Om en fullmakt icke av sig själv upphör vid den tidpunkt, då fullmaktsgivaren icke längre vill vara bunden av den, kan han bringa den till upphörande genom att återkalla densamma. Med återkallelse förstås i detta sammanhang vidtagande av sådana åtgärder, som krävas i och för att fullmakten skall upphöra att gälla. Dessa åtgärder äro, såsom nedan skall närmare utvecklas, icke desamma vid alla fullmakter. För återkallelse av fullmakter, som erhållit en självständig tillvaro, d. v. s. av fullmakts-'621

givaren anknutits till ett visst yttre faktum, utgör det emellertid en gemensam förutsättning, att detta faktum bringas till upphörande eller neutraliseras. Detta krävs av tredje mans intresse. Syftet med ett sådant befullmäktigande är nämligen, att tredje man av berörda faktum skall kunna förvissa sig om fullmäktigens

behörighet att handla å fullmaktsgivarens vägnar.

De åtgärder, som erfordras för återkallelse av fullmakter, vilka erhållit en självständig tillvaro, måste för den skull gå ut på att upphäva det faktum, vara fullmakten grundar sig eller, där detta icke låter sig göra, att på lämpligaste sätt göra veterligt, att berörda faktum icke längre utgör något stöd för fullmakten. De ifrågavarande åtgärderna komma sålunda att i väsentlig mån rätta sig efter beskaffenheten av det faktum, vara fullmakten grundar sig", eller, med andra ord, efter det sätt, på vilket fullmakten givits till känna. Allt eftersom detta växlar, kommer också sättet för återkallelsen att växla. Vissa åtgärder, som äro lämpliga för återkallelse av fullmakter, vilka givits tillkänna på ett sätt, passa icke, då fråga är om återkallelse av en fullmakt, som meddelats på annat sätt. När såsom i allmänhet är fallet, fullmaktsgivareii icke har sig bekant, med vilka personer fullmäktigen inlåtit sig eller kan komma att inlåta sig, d. v. s. icke vet, till vem han skall vända sig för att återkalla fullmakten, kan man icke rimligen för återkall eisens giltighet fordra, att de åtgärder, som i sådant syfte vidtagits, verkligen kommit till tredje mans kännedom, man måste nöja sig därmed att åtgärderna äro så beskaffade, att de äro ägnade att medföra en sådan verkan.

Helt naturligt kan det för en fullmaktsgivare vara vanskligt att avgöra, vilka åtgärder han i ett visst fall bör vidtaga, för att en fullmakt, som han givit självständig tilltro, skall anses vara behörigen återkallad. Det har därför ansetts lämpligt att i lagen upptaga närmare bestämmelser i sådant avseende. Att uttömmande angiva, huru återkallelse skall ske, kan emellertid icke ifrågakomma; det är lika omöjligt som att uppräkna alla de sätt, på vilka en fullmakt kan givas till känna. Lagen har fördenskull inskränkt sig till att beträffande fullmakter, som meddelats på något av de mera vanligt förekommande sätten, angiva, vilka åtgärder erfordras för giltig återkallelse. Bestämmelserna härom skola här nedan framställas.

Om en fullmaktsgivare, som vill återkalla fullmakten, i sådant syfte vidtagit vissa åtgärder, men icke de rätta, d. v. s. icke dem, som för det föreliggande fallet äro i lag föreskrivna eller eljest erforderliga, äro de vidtagna åtgärderna dock icke alltid betydelselösa. Rättshandling, som fullmäktigen därefter företager, får icke åberopas mot fullmaktsgivaren, såvida tredje man ägt eller bort äga kännedom om de företagna åtgärderna. Vad sålunda gäller är av betydelse icke minst i sådana fall, då en fullmakts-622

givare, som vid återkallelse av fullmakten bort iakttaga två eller flera av de bär nedan omförmälda föreskrifterna, allenast iakttagit en av dem.

När en fullmakt i laga ordning1 återkallas, bliva naturligtvis rättshandlingar, som fullmäktigen därefter på grund av fullmakten företager, icke gillande mot fullmaktsgivaren. Däremot inverkar återkallelsen i allmänhet icke å rättshandlingar, som företagits tidigare. Förhållandena kunna emellertid vara sådana, att en återkallelse av fullmakten måste anses innefatta återkallelse av rättshandlingar, som dessförinnan företagits, men ännu icke kommit till tredje mans kunskap. En sådan tolkning ligger nära till bands, när återkallelsen sker genom ett meddelande till tredje man, vari fullmaktsgivaren såsom skäl för sitt återkallande av fullmakten åberopar, att fullmäktigen missbrukat densamma. Eår tredje man kännedom härom, innan en av fullmäktigen företagen rättshandling" kommer till hans kunskap, eller samtidigt därmed, kan han icke anses vara i god tro jnied avseende å den ifrågavarande rättshandlingen ocb bör alltså icke kunna åberopa densamma mot fullmaktsgivaren. Närmare bestämmelser bärom i lag hava icke funnits erforderliga.

Beträffande härefter de åtgärder, som på sätt som ovan nämnts, erfordras för återkallelse av de mera, vanliga förekommande fullmakterna, gälla härom följande regler:

a) Fullmakt grundad å någon fullmäktiges tjänst eller annan yttre ställning till fullmakts givaren, återkallas genom fullmäktigens avlägsnande från bans ifrågavarande ställning.

Vad som erfordras för att fullmäktigen skall kunna sägas vara avlägsnad från sin ställning måste avgöras efter omständigheterna i varje särskilt fall. Att han uppsäges till avflyttning, är uppenbarligen icke tillräckligt. Om den verksamhet, med vilken fullmakten är förbunden, är sådan, att den försiggår å viss plats eller eljest under vissa yttre förhållanden, erfordras för återkallelsens giltighet, att dessa förhållanden bringas till upphörande.

Kassörskan i en affär är således behörig att mottaga betalning, så länge hon intager sin plats vid kassan. Kvarstannar fullmäktigen trots anmaning självrådigt i sin ställning, fortfar också fullmakten att gälla. Om befälhavaren å ett fartyg får meddelande från rederiet, att han är avsatt, men det oaktat faktiskt kvarbliver i sin ställning, är han sålunda behörig att sluta avtal å rederiets ocb lastägarens vägnar, ända tills någon annan tager befälet å fartyget.

Även om fulmaktsgivaren bibehåller fullmäktigen vid hans ställning, kan fullmaktsgivaren emellertid genom särskilt meddelande till vissa personer fråntaga fullmäktigen bans bebor i gh et att företaga rätshandlingar gent emot dem, men en sådan återkallelse verkar endast partiellt; vill fullmaktsgivaren, att full-G23

makten skall vara återkallad gent emot alla och. en var, som fullmäktigen kan tänkas komma att inlåta sig med, fines intet annat sätt, på vilket lian kan gå till väga, än att avlägsna fullmäktigen från hans ifrågavarande ställning.

b) Fullmakt, som bragts till tredje mans kännedom genom ett till honom särskilt riktat meddelande från fullmakts givar en, är återkallad, när särskilt meddelande från fullmaktsgivaren, att fullmakten icke vidare skall gälla, kommit tredje man till handa, så att han är i tillfälle att omedelbart taga del därav.

c) Skriftlig fullmakt däremot återkallas därigenom att fullmaktsgivaren återtager eller låter förstöra fuUmaktshandliiigen.

Så länge denna i huvudskrift av fullmäktigen innehaves, måste nämligen de rättshandlingar, som han på grund av densamma företager, binda fullmaktsgivaren, då fullmaktshandlingen just har till ändamål att tjäna tredje man till bevis, att fullmaktsgivaren vill vara bunden av fullmäktigens rättshandlingar. Om emellertid tredje man fått särskilt meddelande från fullmaktsgi-varen, att fullmakten icke vidare skall gälla, kan tredje man icke i något fall åberopa, att fullmakten ej annorledes återkallats. I förhållande till honom är fullmakten genom ett sådant meddelande återkallad. Därest en skriftlig fullmakt enligt sitt innehåll förlänar fullmäktigen behörighet att företaga rättshandlingar endast gent emot viss man, är det alltså för fullmaktsgivaren obehövligt att därjämte återtaga eller låta förstöra fullmaktshandlingen .

Fullmäktigen är pliktig att, på begäran av fullmaktsgivaren, återställa fullmaktshandlingen. Ett motsatt förhållande skulle visserligen för fullmäktigen kunna vara av värde såsom ett medel att framtvinga betalning av fordringar, som han på grund av det honom givna uppdraget kan äga hos sin huvudman. Men detta fullmäktigens intresse måste stå tillbaka för fullmaktsgi-varens intresse att återfå den handling, som sätter fullmäktigen i stånd att företaga rättshandlingar med bindande verkan för fullrn akt sgivaren.

Visar fullmaktsgivaren sannolika skäl, att skriftlig fullmakt föT-kommit, eller att han av annan orsak* icke utan dröjsmål kan få den åter, får handlingen i här nedan omförmäld ordning förklaras kraftlös.

Fullmaktsgivaren bör nämligen ej behöva underkasta sig den tidsutdräkt och de kostnader, som äro förenade med en rättegång om fullmaktens utf åen de och ej heller vara utsatt för risken, att fullmäktigen under tiden gör obehörigt bruk av fullmakten.

Ansökan om att skriftlig fullmakt må förklaras kraftlös skali

* T. ex. att fullmäktigen icke kan anträffas eller uppgiver sig hava förlorat fullmakten eller tredskas och icke vill lämna ifrån sig densamma.624

göras hos överexekutor i fullmaktsgivarens mantalsskrivningsort -Anses ansökningen kunna bifallas, skall överexekutor utfärda och sökanden låta i Post- och Inrikes Tidnig-ar införa kungörelse, att handlingen efter utgången av viss tid, som må bestämmas till högst fjorton dagar efter kungörelsens införande, skall vara kraftlös. Kungörelsen skall jämväl, om överexekutor det föreskriver, införas i annan tidning, en eller flera gånger, innan den införes i Post- och Inrikes Tidningar.

I de flesta fall torde före prövningen av ovan omförmälda ansökan tillfälle böra lämnas fullmäktigen att yttra sig i ärendet, såvida detta utan tidsutdräkt låter sig göra.

Kär fullmaktsgivaren vederbörligen offentliggjort nämnda kungörelse, och den av överexekutor bestämda tiden gått till ända, kan fullmäktigen icke längre på grund av fullmakten företaga rättshandlingar med bindande verkan för fullmaktsgivaren. Vid berörda tidpunkt inträder således samma situation som om full-maktshandlingen då hade återställts eller förstörts. Därigenom är fullmaktsgivaren likväl icke fritagen från skyldigheten att iakttaga det i morn. a eller b omförmälda förfarandet, om fullmakten jämväl på där angivna sätt bragts till tredje mans kunskap .

Formulär till ansökan i ovan angivna fall.

Till överståthållareämbetet.

Som, på rätt bilagda intyg giver vid handen, agenten Johan Gränslund, vilken erhållit min fullmakt till försäljning av mig tillhöriga fastigheten Spelet 4, med adress n:r 34 vid Riddaregatan här i staden, oaktat upprepade framställningar, icke kunnat förmås att till mig återställa den ifrågavarande fullmakten, får jag härmed vördsamt anhålla, att Överståthållareämbetet angående densamma måtte utfärda sådan kungörelse, som omförmäles i 17 § av lagen om avtal m. m. 'den 11 juni 1915.

Stockholm den 4 mars 1917.

Olof Bromark.

d) Muntlig fullmakt är återkallad, när meddelande från fullmakts-givaren, att fullmakten icke vidare skall gälla, kommit fullmäktigen till banda, så att lian är i tillfälle att omedelbart taga del därav.

Dylikt meddelande betecknas i dagligt tal och även i juridiskt språkbruk stundom såsom en återkallelse av fullmakten. Med gällande lags ståndpunkt överensstämmer detta likväl icke; en tillsägelse till fullmäktigen har, när frågan är om fullmakter, vilka erhållit självständig tillvaro, endast karaktären av en sådan särskild instruktion, varom i det föregående har talats, över huvud är det vid detta slags fullmakter icke för återkallelsens gil-625

tighet nödvändigt, att den meddelas fullmäktigen. En annan sak är, att hänsyn till fullmäktigen i allmänliet kräver, att ban får underrättelse om förbållandet. På grund av det rättsförhållande mellan fullmaktsgivare och fullmäktig, som ligger bakom fullmakten, kan nämligen fullmaktsgivaren eljest ådraga sig skyldighet att hålla fullmäktigen skadeslös för de åtgärder, denne i förlitande på fullmakten vidtagit.

e) Fullmakt, som blivit av fullmakts givaren allmänneligen kungjord, återkallas genom tillkännagivande, som i enahanda ordning kungöres.

Om således fullmakten stått att läsa i en tidning, skall återkallelsen införas i samma tidning; bar fullmakten kungjorts genom anslag, skall återkallelsen på samma sätt anslås. När fullmakten tillkännagivits genom cirkulär till ett flertal personer, återkallas den genom cirkulär, åt vilka, så vitt möjligt, gives lika vidsträckt spridning. Har detta skett, är fullmakten återkallad, även om någon enstaka person, vilken det tidigare cirkuläret kommit till banda, icke skulle fått del av det senare. Att återkallelsen skall ske i enahanda ordning- som offentliggörandet, betyder icke, att för giltig återkallelse av en fullmakt, som ett flertal gånger varit införd i tidning, erfordras, att återkallelsen införes lika många gonger. Huru ofta en återkallelse skall kungöras, är ett spörsmål, som endast kan avgöras efter omständigheterna i varje särskilt fall.

Verkan av återkallelse varom fråga är, inträder icke alltid i det ögonblick, då tillkännagivandet därom kungöres. Tidpunkten för återkallelsens verkan måste bero av omständigheterna i det särskilda fallet. Under alla förhållanden måste det fordras, att tredje man efter återkallelsens offentliggörande haft rimlig tid på sig att taga del av detsamma. Om t. ex. återkallelsen skall annonseras i tidning, kan det icke bliva tal därom att återkallelsen skulle gälla mot tredje man, som är bosatt å annan ort än den, där tidningen utkommer, förrän det nummer av tidningen, i vilket annonsen står införd, anlänt till hans ort.

Möter hinder mot kungörande, varom ovan förmäles*, skall återkallelsen på annat lika verksamt sätt tillkännagivas. Fullmaktsgivaren äger, om han det begär, bos överexekutor i sin maii-talsskrivningsort erhålla

anvisning, huru han i sådant avseende har att förfara.

Formulär till ansökan om ovan nämnda anvisning.

Till överståthållareämbetet. Den 1 augusti 1916 lät jag i tidningen Mercurius införa kungörelse därom att jag till platsförsäljare antagit Agenten Johan Wredenberg, vilken

* T. ex. genom upphörande av tidning, däri fullmakten kungjorts.

Advokaten. 79626

numera blivit av mig entledigad från sin berörda befattning; och då tidningen Mercurius redan i slutet av nästlidet år upphört, får jag härmed vördsamt anhålla om anvisning, huru jag skall tillvägagå för att bringa den av mig för Wredenberg meddelade fullmakten till upphörande. Stockholm den 5 maj 1917.

Fredrik Rornnell, Grosshandlare.

Skulle flera nu angivna återkallelseregler var för sig äga till-lämpning å samma fullmakt, skola de alla iakttagas, utom i fråga om fullmakt, bragt till tredje mans kännedom genom ett till honom särskilt riktat meddelande från fullmaktsgivaren*.

Sättet för en fullmakts återkallelse måste naturligan rätta sig efter det sätt, på vilket fullmakten givits tillkänna. Det torde knappast behöva påpekas, att för den händelse en fullmakt på olika sätt givits tillkänna för olika personer, en tredje man, gent emot vilken fullmakten återkallats på föreskrivet sätt, icke äger göra gällande, att fullmakten icke återkallats jämväl på annat för återkallelsens giltighet mot en annan erforderligt sätt

I fall, då fullmaktsgivaren har särskild anledning att befara, att fullmäktigen, oaktat fullmakten återkallats, eller fullmaktshandlingen förklarats kraftlös, kommer att på grund av fullmakten företaga rättshandling gent emot viss man, vilken kan antagas sakna vetskap om dess uphörande, åligger det honom att, där så ske kan, giva denne meddelande, att fullmakten icke vidare skall gälla Underlåter han det, får han, såframt den, gent emot vilken rättshandlingen företagits, var i god tro, icke mot denne åberopa fullmaktens upphörande.

Förevarande stadganden föranledes av, att fullmaktsgivaren g*enom fullmakten lämnat fullmäktigen ett medel i händerna att förmå tredje man att inlåta sig i avtal eller andra rättshandlingar med fullrnäktigen.

För att nämnda stadganden skola kunna tillämpas, är det ej nog, att fullmaktsgivaren med den kännedom han har om fullmäktigen kan tänka sig möjligheten, att denne skall söka begagna sig av fullmakten; endast i sådana fall, då fullmaktsgivaren har grundad anledning antaga, att fullmäktigen kommer att göra bruk av densamma, är fullmaktsgivaren pliktig att inskrida. För att en dylik skyldighet skall åligga honom, förutsättes vidare, att han känner till, med vilken eller vilka fullmäktigen ärnar inleda eller fortsätta affärsförbindelser.

Däremot är det, för att nyssomförmälda stadganden skola hava tillämpning, ej nödvändigt, att den befarade rättshandlingen är

* Återkallelse av dylik fullmakt annorledes än genom särskilt meddelande därom till tredjemannen skulle naturligen vara helt och hållet onödig.627

förbunden med bedrägligt syite hos fullmäktigen; fulimaktsgi-varen är underrätelsepliktig jämväl i sådana fall, då fullmäktigen icke äger kännedom därom, att fullmakten återkallats eller förklarats för kraftlös, och sålunda handlar i god tro, då han gör bruk av fullmakten.

Den genom meranämnda stadganden ålagda underrättelseplikten är vederbörligen fullgjord, när fullmaktsgivaren inlämnat meddelande för befordran med post eller telegraf eller eljest på ändamålsenligt sätt avsänt detsamma till tredje man.

Har fullmaktsgivaren utan att i ovan nämnd ordning1 bringa fullmakten till upphörande tillsagt fullmäktigen att icke göra bruk av fulmakten eller annorledes givit till känna sin vilja, att fullmakten icke vidare skall gälla, bliver rättshandling, som fullmäktigen företager, icke gällande mot fullmaktsgivaren, såframt tredje man ägde eller bort

äga kännedom om förhållandet.

När en fullmaktsgivare vill återkalla en fullmakt, vidtager han nämligen ej alltid de åtgärder, som i det föreliggande fallet äro erforderliga för att återkallelsen skall anses giltig. Den, som givit annan skriftlig fullmakt, tror kanske, att han behörigen återkallat denna, när han tillsagt fullmäktigen att icke göra bruk av fullmakten. Och även om han vet, att fullmakten icke är återkallad, förrän den återtagits från fullmäktigen, nöjer han sig ofta med att tillsäga fullmäktigen att icke använda fullmakten, i förlitande därpå, att denne skall hörsamma tillsägelsen. Det kan ock tänkas, att fullmaktsgivaren söker återkalla fullmakten på riktigt sätt, men icke är i stånd att företagva härför erforderliga åtgärder. Rederiet för ett fartyg, som befiner sig å främmande ort, kan t. ex. tillskriva befälhavaren att omedelbart lämna sin tjänst och överlämna fartygets förande å någon annan, men befälhavaren bryr sig ej om tillsägelsen, utan fortfar att föra befälet. Möjligheten till detta hans handlingssätt ligger naturligen däri, att hans fullmakt ej blivit på behörigt sätt återkallad. Men om i nu förevarande eller därmed likartat fall tredje man har eller bör hava kännedom om att fullmaktsgivaren vidtagit åtgärder för att göra slut på fullmakten eller eljest givit till känna sin vilja, att fullmakten icke vidare skall gälla, bör fullmäktigen icke kunna på grund av sin fullmakt binda fullmaktsgivaren i förhållande till denne tredje man. (Jfr N. J. A. 1911: 332.) De åtgärder, som erfordras för att en fullmakt skall anses behörigen återkallad, hava ju endast till syfte, att tredje man skall få kännedom därom att fullmaktsgivaren icke vill låta fullmakten gälla. Och om denna fullmaktsgivarens vilja blir eller bort bliva en viss tredje man bekant på annat sätt, bör denne följaktligen ej kunna grunda någon rätt därå, att ovannämnda återkallelse-åtgärd icke blivit vidtagen.628

Dör fullmakts givaren, är fullmakten det oaktat gällande*,, med mindre särskilda omständigheter föranleda, att den skall vara förfallen. Även om sådana omständigheter äro för handen, bliver dock rättshandlings som fullmäktigen företager, gällande mot dödsboet, om tredje man varken ägde eller bort äga vetskap om dödsfallet och dess betydelse för fullmäktigens behörighet att företaga rättshandlingen; i händelse fullmakten är muntlig, erfordras för rättshandlingens giltighet, att ej heller fullmäktigen ägde eller bort äga sådan vetskap, då han företog rättshandlingen.

Såsom exempel på här ovan avsedd »särskild omständighet» kan nämnas, att en person, vilken i uteslutande syfte att erhålla en för hans personliga förhållanden lämpad bostad beslutit sig" för att inköpa en villa, som det eljest aldrig skulle fallit honom in att förvärva, giver någon fullmakt att verkställa inköpet, men avlider, innan detta ägt rum.

Rättshandling, som, efter vad nu sagts, är gällande mot dödsboet, äger, om den dödes egendom bliver avträdd till konkurs, icke mot borgenärerna större verkan än den skuile haft, om den företagits av stärbhusdelägarne.

Om fullmakts givaren förklaras omyndig eller kommer under annans målsmanskap, har en rättshandling, som fullmäktigen företager, icke större verkan än den skulle haft, om fulmaktsgi-varen själv företagit densamma.

Verkan av omyndighetsförklaring inträder omedelbart i och med rättens beslut därom, så att rättshandling, som den omyndigförklarade själv därefter företager och som faller utom omyndigs rättsliga handlingsförmåga, blir ogiltig utan avseende därå, om den, g*ent emot vilken rättshandlingen företages, äger kännedom om omyndighetsförklaringen, eller ens om något gjorts för att bringa denna till allmän kunskap.**

Bliver fullmakts givar ens egendom avträdd till konkurs, äger tredje man icke å rättshandling, som fullmäktigen företager, grunda någon rätt av beskaffenhet att kunna göras gällande i konkursen.

Lika litet som gäldenären själv efter konkursen kan avhända boet egendom eller ingå avtal, som grunda rätt till betalning- ur de avträdda tillgångarne, bör fullmäktigen efter nämnda tidpunkt kunna göra det på grund av fullmakt från gäldenären. Bestämmanderätten över boets angelägenheter tillkommer borgenärerna och deras förtroendemän, gode männen eller sysslomännen. Enligt svensk konkursrätt äro rättshandlingar, som en i konkurs försatt gäldenär företager, utan verkan mot konkursboet, oavsett om medkoiitrahenten ägt kännedom om konkursen. Detta torde gälla,

* Härigenom blir nämligen stärbhusdelägarnes intresse bäst tillgodosett ** Det i texten sagda gäller naturligen i

tillämpliga delar jämväl rättshandling av personer under annans målsmanska p.629

även om offentlig stämning icke skulle bäva utfärdats, då den rättshandling företages, om vars verkan mot konkursboet är fråga.

Utan hinder därav att fullmaktsgivaren icke vidare råder över sig och sitt gods får fullmäktigen, intill dess erforderliga åtgärder kunna vidtagas av den, som, enligt lag, äger handla å fullmaktsgivarens vägnar, i kraft av fullmakten företaga sådana rättshandlingar, som äro nödiga för att skydda fullmaktsgivaren eller hans konkursbo mot förlust.

På grund härav äger fullmäktigen fullfölja redan påbörjade underhandlingar eller företaga andra åtgärder, som icke tåla något uppskov. Fullmäktigen är nämligen den ende, som kan handla med den skyndsamhet, omständigheterna påkalla.

De förut anförda reglerna rörande fullmakt att företaga rättshandlingar äga motsvarande tillämpning i fråga om fullmakt att företräda fullmaktsgivaren vid rättshandlingar som företagas gent emot honom.

En fullmakt av detta slag föreligger, t. ex. när stärbhusdel-ägare efter en avliden person annonsera, att en viss advokat är bemyndigad att uppbära boets utestående fordringar. Ofta har fullmakten sin grund däri att fullmäktigen intager en sådan ställning, till fullmaktsgivaren, som förut (sid. 612) har omtalats. Exempelvis må nämnas, att, enligt §§84 och 92 i lagen om kommission m. m. den 18 april 1914, handelsagenter och handelsresande under vissa förutsättningar äga å sin huvudmans vägnar mottaga reklamationer och andra meddelanden i anledning av verkställda försäljningar.

Det vanligaste är för övrigt, att en och samma fullmakt förlänar fullmäktigen behörighet i båda ovan nämnda avseenden. Detta är alltid fallet, när fullmakten avser slutande av avtal; fullmäktigen är då behörig att avgiva anbud och mottaga svar därå med samma verkan, som om anbudet avgivits av fullmaktsgivaren och svaret kommit honom till handa.

I fråga om det slags fullmakt, som benämnes prokura (se längre fram), må här framhållas, att de rörande fullmakt i allmänhet framställda reglerna böra i sin helhet tillämpas å prokura, som icke blivit till handelsregistret anmäld. I övrigt bör nämnas, att om en till handelsregistret anmäld prokura, såsom ofta är händelsen, bragts till tredje mans kännedom även genom ett särskilt meddelande från firmainnehavaren, t. ex. därigenom att denne lämnat en avskrift av prokuran till en bank eller till postverket, behöver firmainnehavaren, när han vill återkalla prokuran, icke genom särskilt meddelande underrätta banken eller postverket, att prokuran icke vidare skall gälla. Och om skriftlig prokura utfärdats och anmälts till handelsregistret, kan firmainnehavaren icke återkalla densamma genom att taga tillbaka eller låta förstöra orginalhandlingen; är denna förkommen, be-630

höver han icke anlita det i sådant hänseende förut omtalade förfarandet, utan kan göra den oskadlig genom en enkel anmälan till handelsregistret.

Formnlär till fullmakt.*

1. Härigenom befullmäktigar jag nämndemannen Nils Petter Pettersson i Hjärnarp att å mina vägnar till kyrkovärden Sven Nilsson i Skifarp försälja mitt hemman n:r 3 Skifarp 3/8 mantal kronoskatte i Skifarps socken mot en köpeskilling, ej understigande 30,000 kronor, varav minst 10,000 kronor böra kontant betalas, då köparen tillträder fastigheten; att under nämnda villkor upprätta, godkänna och underskriva köpekontrakt och köpebrev angående ifrågavarande fastighet; att uppgöra köpeskillings-likvid samt uppbära och kvittera köpeskillingen samt därefter till köparen utlämna alla fastigheten rörande handlingar; och håller jag för gillt allt vad ombudet å mina vägnar lagligen gör och låter.

Skifarp den 3 juni 1901.

Olof Persson,

Hemmansägare.

Egenhändiga namnteckningen bevittna: Anders Olsson, Pål Jonsson,

Smed, Skollärare,

Skifarp. Skifarp.

2. Fullmakt för hemmansägaren Anders Larsson att hos arrendatorn Olof Månsson i Onslunda uppbära och kvittera den mig för innevarande års första hälft tillkommande arrendeavgift för egendomen Klaraberg inom Onslunda socken. Ombudets laga åtgärder godkännas.

Ystad den 20 juni 1901.

Julius Möller,

Godsägare.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Arvid Clarén, Oskar Arnberg,

Handelsbokhållare. Telegraftjänsteman.

* Formulär till rättegångsfullmakt kommer att på annat ställe intagas. 631

Om skadestånd.*

Med skada menas i detta sammanhang en ekonomisk förlust,, som en person lider genom en viss händelse. Och med skadestånd förstås det, som nämnde person äger utbekomma i gottgörelse för den lidna förlusten. Den person, som lidit nämnda förlust, kallas den skadelidande och den, som vållat förlusten eller eljes är skyldig att ersätta densamma, benämnes den skadesänds-skyldige.

Vid behandlingen av reglerna rörande skadestånd kommer att tagas hänsyn till:

I. Grunderna för skadestånds skyldighet en. Dessa grunder kunna vara:

A. Att den skadestånds skyldige med avsikt tillfogat den skadelidande en ekonomisk förlust.

B. Att den skadestånds skyldige genom vårdslöshet eller försummelse förorsakat den skadelidande en ekonomisk förlust.

De båda nu omförmälda grunderna för skadeståndsskyldighet kunna vara för handen, så väl då den ekonomiska förlusten uppkommit genom en förbrytelse, som då förlusten föranletts genom ett kontraktsbrott.

C. Att den skadeståndsskyldige av våda förorsakat den skade-lidande en ekonomisk förlust.

Med våda menas här det förhållande, att orsaken till den ekonomiska förlusten icke kan tillräknas någon person såsom skuld.

Yåda utgör grund för skadeståndsskyldighet allenast i följande fall, nämligen:

1) Att den skadelidande tillfogas en ekonomisk förlust genom en gärning, som har egenskapen av förbrytelse, men förövats av en person, som är under femton år eller sinnesförvirrad. (6: 6 Str.-L.)

I denna händelse skall den skadelidandes förlust ersättas ur dess upphovsmans förmögenhet, därest icke förlusten kan ersättas av någon, som vållat densamma genom försummelse att, sin plikt likmätigt, vårda upphovsmannen till förlusten.

2) Att den skadelidandes ekonomiska förlust har sin grund däri att något honom tillhörigt kreatur blivit dödat. (22: 3 B. B.)

D. Att den skadelidande tillfogats en ekonomisk förlust genom någon, för vilkens handlingar den skadeståndsskyldige är ansvarig.

* Denna framställning kommer ej att behandla andra föremål för skade-ståndsskyldighet än ekonomisk

förlust.632

Hit höra följande fall:

1) Att den ekonomiska förlusten tillfogats av en person, som är under femton år eller sinnesförvirrad, samt tillika uppkommit genom vårdslöshet hos nämnde persons vårdare.

I detta fall blir vårdaren ersättningsskyldig> för förlusten.

2) Att den ekonomiska förlusten tillfogats av någon bland den skadeståndsskyldig es underordnade.

Hit räknas huvudsakligen följande fall:

a). Att förlusten uppkommit genom fel eller försummelse, som i tjänsten begåtts av fartygsbefälhavare eller besättning eller den, som på grund av redares eller befälhavares uppdrag mera tillfälligtvis förrättat skeppstjänst eller ombord utfört arbete. (Sjölagen § 8.)

I denna händelse blir fartygets redare skyldig* att ersätta den uppkomna förlusten.

b) Att en ekonomisk förlust uppkommit därigenom att en person blivit oskyldigt häktad eller dömd. (Lag1 den 12 mars 1886.)

Om sådant inträfiar, blir staten ersättningsskyldig för »det hinder eller brist i näring», som den oskyldigt häktade eller dömde lidit genom förlusten av sin frihet. Rätten till ifrågavarande ersättning" övergår i händelse av den oskyldigt häktades eller dömdes död på hans änka och oförsörjda barn. Emellertid erfordras i varje fall för ersättningens utbekommande, dels att på grund av vad vid raiinsakningen förekommit befinnes, att det brott, för vilket åtalet anställts, icke blivit begånget, eller att det förövats av annan än den tilltalade, eller att det eljest icke kan vara av honom begånget, samt att han icke heller varit delaktig däri, dels att den tilltalade icke genom något sitt förhållande själv givit anledning' till åtalets anställande eller fullföljd, och dels att den tilltalade icke heller sökt att genom avvikande eller på annat sätt undandraga sig1 rannsakningen eller att genom undanrödjande av bevis eller egendom hindra sakens utredning". Ansökan om sådan ersättning, varom nu är fråga, ingives till kungl. justitiedepartementet.

c) Att en ekonomisk förlust uppkommit därigenom att ämbets-eller tjänsteman, som, enligt utsökningslagen, äger att med ut-sökningsmål taga befattning, tillgripit och förskingrat något, som han, enligt nämnda lag, fått om händer. (Lag den 10 juli 1899.)

I dylikt fall drabbar ersättningsskyldighet staten.

d) Att en ekonomisk förlust uppkommit i följd av järnvägs drift samt tillika vållats av järnvägens förvaltning eller betjäning. (Lag angående ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift den 12 mars 188G.)633

I detta fall skall den lidna förlusten ersättas antingen av järnvägens innehavare eller, om han endast liar nyttj andrätt till järnvägen, av honom och järnvägens ägare.

e) Att en ekonomisk förlust uppkommit i följd av felaktighet vid automobiltrafik. (Lag den 30 juni 1916.)

För skada, som i följd av trafik med automobil tillfogas person eller egendom, som icke med automobilen befordras, bliver auto-inobilens ägare ansvarig, även om lian ej liar förvållat skadan; dock att ägaren blir -fri från ansvarighet, om av omständigheterna framgår, att skadan varken förorsakats av bristfällighet l\ automobilen eller vållats av föraren.

E. Att den skadelidande tillfogats en ekonomisk förlust genom någon den skadeståndsskyldige tillhörig egendom. Hit höra företrädesvis följande fall:

1) Att den ekonomiska förlusten tillfogats av något den skadeståndsskyldige tillhörigt kreatur. (B. B. 22: 7. Kongl, förordn. Dm ägors fredande m. in. den 21 december 1857. Lag den 9 juni 1893.)

I denna händelse blir kreaturets ägare ersättningsskyldig för den uppkomna förlusten.

2) Att någon, som är anställd i järnvägs tjänst eller arbete, under förrättande därav dödas eller skadas.

Om så sker, samt den skadelidande icke bevisligen genom egen grov vårdslöshet ådragit sig döden eller skadan, skall ersättning för den skadelidandes eller has rättsinnehavares ekonomiska förlust i följd av densamma erläggas av järnvägens innehavare eller, om han endast har nyttjanderätt till järnvägen, av honom och järnvägens ägare.

3) Att den skadelidandes ekonomiska förlust föranletts därav att eld kommit lös från lokomotiv eller från eldstad i annat järnvägs fordon.

I detta fall är den skadelidande berättigad till ersättning för sin i frågavarande förlust, därest han icke antingen underlåtit att fullgöra honom, enligt åtagande, eller på annan grund åliggande skyldighet mot järnvägens ägare eller innehavare och härigenom själv föranlett den uppkomna förlusten eller, enlig åtagande, eller på annan grund är skyldig att själv vidkännas den från järnvägstrafiken härrörande eldfara. Den ersättning, vartill den skadelidande kan vara berättigad, skall erläggas av järnvägens innehavare eller, om han endast har nyttjanderätt till järnvägen, av honom och järnvägens ägare. (Lag ang. ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift den 12 mars 1886.)

4) Att ekonomisk förlust ujjpkommit genom inverkan av elektrisk ström. (Lag den 27 juni 1902.)

För skada, orsakad genom verkan av elektrisk ström från anläggning, som har egen generator eller transformator, ansvarar i regel anläggningens innehavare. Har skada timat genom inverkan av elektrisk ström från anläggning, som icke har egen generator eller transformator, svarar innehavaren av den anläggning, från vilken strömmen tillförts förstnämnda anläggning.

Har skadan tillkommit genom händelse av högre hand, bliver anläggningens innehavare ej ansvarig för skadan, om han icke kunnat genom iakttagande av föreskrivna skyddsåtgärder avvända densamma.

F. Att den skadestånds skyldige uttryckligen eller stillatigande åtagit sig ersättnings skyldighet för den skadelidandes förlust. Hit höra följande fall, nämligen:

1) Att den skadestånds skyldige med den skadelidande ingått ett försäkringsavtal (t. ex. försäkrat hans egendom mot brandskada eller honom själv mot följderna av olycksfall).

2) Att den skadelidandes förlust tillfogats honom genom den skade stånds skyldig es syssloman under utövning av sysslomanna-s kap et.

I detta fall blir sysslomannens huvudman ersättningsskyldig för den uppkomna förlusten.

Q) Att den skadelidande tillfogats en ekonomisk förlust där-igenom att den skadeståndsskyldige brustit i sina förpliktelser enligt den s. k. grannskapsrätten*.

Enligt denna lärer få såsom allmän regel anses fastslaget, att ingen får nyttja sin fastighet på sådant sätt, att grannen utöver vad i orten är vanligt kommer att besväras av rök, gnistor, hetta, buller, skakning, stank eller annat dylikt, och att därav för honom uppkommer märkligt men vid nyttjandet av hans fastighet, samt att grannen** kan mot obehörig inverkan av förevarande slag påkalla rättsskydd — förutom under form av förbud mot verksamhetens fortsättande eller åläggande för vederbörande att vidtaga erforderlig åtgärd till olägenhetens förekommande — jämväl under form av ersättning för den skada, som honom tillskyndats.

Ifrågavarande regel har i rättspraxis vunnit tillämpning, exempelvis då användandet av en för industriellt ändamål å fastighet i stad uppförd skorsten medförde olägenhet för dem, som

* Härmed menas reglerna rörande rättsförhållandet mellan grannar, ** Dennes rätt kan utövas av t ex. arrendator eller hyresgäst, vilken sålunda kan vara berättigad att föra talan i anledning av det intrång, han lider i sin nyttjanderätt, och talan i anledning av intrånget kan riktas icke blott mot ägaren av den fastighet, där verksamheten utövas, utan också mot den, som (Utövat verksamheten och därvid orsakat intrånget (Jfr N. J. A. 1891 :129).635

bodde i en angränsande egendom, därigenom att rök och sot från skorstenen vid vissa vindar lägrade sig över gården till den senare egendomen och inträngde i lägenheterna därstädes; då bakugnar, som i ett hus på en stadsfastighet anbragta intill brandmuren mot huset på vidliggande egendom, vid eldning utstrålade en så stark värme, att ett invid brandmuren beläget rum i det senare huset blev åtminstone tidtals oanvändbart; då en gasmotor, som uppställts i ett bageri ij stad och användes jämväl nattetid, åstadkom sådant buller, att nattron stördes för dem, som bodde i egendomen därintill; samt då slagen av en ånghammare, som uppsatts i en smedja, belägen omedelbart invid en på granntomten uppförd fabrik, genom den betydliga skakning och det starka buller, som vid hammarslagen uppkom, medförde en synnerligen skadlig inverkan på de i fabriken sysselsatta arbetarnas och andra där vistande personers hälsa. (Jfr. N. J. A. 1900:189; 1878:124; 1903:365; 1877:514.)

Däremot har skadeståndstalan för att fastighetsägare genom å hans område verkställd grävning eller annan dylik åtgärd undanryckt grannens mark dess naturliga stöd i allmänhet ogillats. Såsom skäl härför anföres vanligen, att ägaren av den fastighet, där grävningen skett, icke vid arbetet vidtagit någon åtgärd, vartill han ej varit lagligen berättigad, eller underlåtit något försiktighetsmått, som det lagligen ålegat honom att iakttaga. (Jfr. N. J. A. 1876:535; 1883:517; 1884:304; 1894:38; 1896:212.)

II. Beräkningen av skadeståndet.

Detta beräknas till ett belopp, motsvarande den ekonomiska förlust, som tillskyndats den skadelidande.

Från denna regel givas dock följande undantag:

1) Om den skadelidande själv bidragit till skadan, bör skadeståndet i förhållande härtill nedsättas under det belopp, varmed skadeståndet eljest skolat utgå.

Dylik nedsättning bör ske, jämväl då annan orsak än den skadelidandes egen handling medverkat till skadan.

2) Endast den skada behöver ersättas, som den skadande förutsett eller bort förutse.

Då det gäller att avgöra, om en skada förutsetts eller bort förutses, bör man taga i betraktande jämväl, huruvida skadan är en vanlig påföljd av den händelse, som föranlett densamma, eller inträffat allenast på grund av särskilda omständigheter. I förra fallet skall, i senare fallet skall icke skadan ersättas. 636

Om köp av lös egendom.*

(Lag den 20 juni 1905.)

Härmed menas ett avtal, varigenom en person (säljaren) till en annan person (köparen) överlåter eller förbinder sig att överlåta äganderätten till lös egendom, mot det att köparen betalar eller förbinder sig att betala vederlag i penningar.

De viktigaste bestämmelserna om lös egendoms avyttrande återfinnes i 1905 års lag om köp ock byte av lös egendom, som till allra största del ersatt de ofullständiga stadgandena i handelsbalkens 1 kapitel. Genom berörda lag liar en ny ocli för handelsrättens vidare utveckling betydelsefull prihcip införts i den svenska rättsskipningen. Av gammalt känd för sin formalism har vårt rättsskipning hittills föga visat vare sig förmåga eller lust av i nämnvärd grad beakta de för affärsmannens rättsförhållanden betydelsefulla handelsbruken och handelssed-vänjorna. Den nya lagens första paragraf stadgar emellertid nu uttryckligen, att vid alla i denna lag oinhandlade köpe- och bytesavtal i första rummet de handlande parternas egna överenskommelser eller också gällande hand ei ss eolvän jör skola vara avgörande. Endast då varken uttryckliga avtal, gällande handelsbruk eller omständigheterna i övrigt giva vid handen, huru säljaren och köparen velat i ett visst fall ordna rättsförhållandena sig emellan, skola köplagens bestämmelser träda i tillämpning*.

Då handelsbruken och handelssedvänjorna emellertid oavlåtligt utvecklas och ändras och inbördes även förete stora olikheter, är det givetvis icke att begära, att en domare skall kunna äga ingående kännedom om alla hithörande bruk och förhållanden. .Därför måste den part, som åberopar sig på en handels-sedvänja eller ett handelsbruk, genom inkallande av sakkunnige eller på annat sätt bevisa dess förekomst i det omstridda fallet. I

särskild lag har det dessutom föreskrivits, att vid behandling1 'av handelsmål inför rådhusrätterna ij Stockholm, Göteborg och Malmö skola, om någon av parterna (käranden vid stämnings uttagande, svaranden vid det första rättegångstillfälle, då han är tillstädes) därom framställer begäran, förutom rättens lagfarna ledamöter även två handels kunnig a män närvara såsom bisittare i rätten.

Såsom lös egendom räknas huvudsakligen penningar, inre inventarier (såsom möbler, kläder, husgeråd o. dyl.), yttre inven-

* I denna .avdelning behandlas ej auktion å lösegendom, s. k. lösöreköp eller a vb e ta 1 n i n gs k ö p, vilka samtliga slags försäljningar däremot i nästföljande avdelningar komma att avhandlas.637

tarier (såsom kreatur, redskap, bergad gröda o. dyl.), handelsvaror, i övrigt flyttbara ting, vidare bus eller annan byggnad, såld till nedrivning, växande gröda, växande skog, såld till avverkning inom kortare tidrymd (t. ex. ett år), som redan vid köpets ingående eller kort därefter börjar att löpa, rätt att från mark en enstaka gång eller under loppet av en kortare tid taga viss myckenhet sten, grus, torv eller annat, ävensom frö för användning till utsäde, timmer eller sten till uppförande av byggnad, spislar, fönsterglas, tapeter eller annat för uppsättande i ett boningsbus, ävensom rättigheter, som kunna uppskattas i penningar eller varor t. ex. patenträtt, förlagsrätt, nyttjanderätt, fordringsrätt.

Enligt vår rätt behövs i princip icke tradition (— det köpta godsets överlämnande till köparen) för att göra honom till ägare därav, utan han blir det redan genom avtalet, d. v. s. när han och köparen kommit överens om köpet. Härvid måste emellertid också vara bestämt, vilken sak det är fråga om, så att det exempelvis icke är nog, att säljaren, på rekvisition av köparen, lovat att skicka hem till honom en säck stenkol eller en burk anjovis. I detta fall är nämligen icke avgjort, vilken sack eller burk, som avtalet gäller, och alltså skulle det ej finnas något bestämt föremål för köparens äganderätt. Icke heller blir köparen ägare till saken innan han fått den i sin besittning, i strid mot särskild överenskommelse, därest sådan träffats, angående tidpunkten för äganderättens övergång från säljaren till köparen. Vanligen ha emellertid parterna alls ingenting bestämt härom, och då anses det hos oss riktigare att ej göra köparens äganderätt beroende av ett sådant faktum som traditionen, helst som denna ingalunda alltid har avgörande betydelse för parterna själva. Det kan ju ha uppgjorts, exempelvis, att en låda cigarrer skall stå kvar i cigarrbutiken, för att köparen (eller möjligen någon tredje) skall där kunna när som helst taga sig en cigarr; eller att en hundvalp skall stanna någon tid hos säljaren för att växa och uppfostras; eller att bohag, som ägaren salt på grund av förestående flyttning, skall få begagnas av honom ända till flyttningsdagen. I dylika fall bör köparen ändå kunna betraktas som ägare till de köpta föremålen.

Köparens ställning* blir emellertid vida säkrare, sedan han fått det köpta godset i sin besittning. Medan det är kvar hos säljaren, avyttrar kanske han detsamma till tredje man. Och då denne handlar i god tro, cl. v. s. utan att veta eller ha skäl misstänka, att godset redan förut är sålt, och själv får det i besittning, så får han behålla det. Den förste köparen, som dock rätteligen förvärvat det genom sitt köp, kan icke fråntaga honom det. Den förste köparens äganderätt får vika för (»exstingue-ras» genom) den redlige besittningstagarens förvärv. Det är hänsyn till den allmänna omsättningens säkerhet, som föranlett638

denna lösning av konflikten mellan de två köparnas anspråk. Man bör nämligen kunna lita på, att vad man i god tro köpt ocli fått hem med sig icke skall kunna fråntagas en av en främmande person, som endast gjort upp med säljaren om köp av detsamma. Lagens stadgande i ämnet: »den behålle godset, som först köpte» (II. B. 1:5) uttolkas därför numera i enlighet med vad här sagts, fastän meningen från början icke varit sådan.

Likaledes är det först genom att taga den köpta saken i besittning, som. köparen säkrar sig' mot att säljaren lämnar den som pant för någon sin skuld. Har mottagaren handlat i god tro, behöver han ej avstå från panten till köparen utan att få lösen för den.

För det tredje har möjlighet beretts säljarens borgenärer att komma åt vad han sålt, så länge köparen icke fått det till sig. Allt för lätt skulle missbruk kunna förekomma, om rättsordningen utan vidare undandroge säljarens borgenärer sådana lösören, som han oaktat försäljningen fortfarande hade kvar i sin besittning. Så bekvämt, som

helt enkelt genom försäljning för syns skull till någon pålitlig vän, bör icke varje skuldsatt person kunna rädda undan sina tillhörigheter i möbler, husgeråd o. d. från borgenärernas krav. Men å andra sidan bör en köpare ha möjlighet att lämna kvar vad han köpt i säljarens vård, utan risk att dennes borgenärer göra sig betalta därmed; och fördenskull har sådan ordning stadgats, att allenast om köpet upprättas skriftligen med vittnen och inregistreras hos rätten (i Stockholm hos överståthållareämbetet, på landet jämväl hos kronofogden), samt kungörelse om köpet uppläses i kyrkan och anslås hos rätten (resp. överståthållareämbetet), kunna köpta lösören, som lämnats kvar i säljarens vård, fredas från dennes borgenärer (K. F. i avs. på handel om lösören 20/11 1845).* Har köparen försummat att iakttaga de sålunda stadgade formerna, eller befinnes köpet icke vara ärligen menat, så kunna däremot säljarens borgenärer ur lösörena bereda sig gottgörelse för sina fordringar**.

Till köp torde icke vara att hänföra köp av lottsedel, med mindre denna köpts av en föregående innehavare därav. I annat fall föreligger visserligen ej köp i förevar ande lags mening, men avtalet blir icke desto mindre giltigt, därest det ej strider mot

* Denna förordning kommer att framdeles behandlas (se avdelningen Om lösöreköp.)

** Se Björling: Lärobok i civilrätt, för nybörjare. Tredje upplagan Lund 1915 (sid. 61—63). Ur detta arbete hava vi tillåtit" oss hämta ovaniritagna framställning rörande traditionens betydelse vid köp av lös egendom1. I övrigt är framställningen inom hela förevarande avdelning huvudsakligen grundad å justitierådet T. Almens synnerligen förtjänstfulla kommentar till lagen om köp och byte av lös egendom den 20 juni 1905. Första upplagan Stockholm 1906—1908.639

K. P. den 6 augusti 1881 angående förbud mot lotterier. Skulle så åter vara händelsen, torde köparen lika litet kunna utkräva den å lottsedeln tilläventyrs fallande vinst som säljaren fordra betalning för lottsedeln.

Såsom köp torde ej heller böra räknas s. k. terminsaffärer i egentlig mening, eller avtal, enligt ordalydelsen gående ut på köp eller försäljning av vara eller värdepapper, att levereras på vissa bestämda tidpunkter (terminer), men vars verklig-a innebörd understundom inskränker sig till att, om priset på varan eller värdepapperet vid den avtalade uppfyllelsetiden är högre än köpeskillingen, köparen skall kunna utkräva skillnaden, under det att i motsall fall det är köparen, som har att betala prisdifferensen. Fastän avtal av ifrågavarande slag sålunda ej äro att hänföra till köp, hava de dock i rättsskipningen förklarats giltiga. (Jfr. N. J. A. 1900:233.)

Lagen om. köp och byte av lösegendom skiljer mellan tvenne olika slag av köp, nämligen köp av individuellt bestämt gods eller s. k. specieskköp, vid vilket säljarens förpliktelse går ut på överlåtelse av en viss, konkret bestämd sak (species), och leveransavtal eller s. k. genusköp, där säljarens förpliktelse har till föremål överlåtelse av allenast viss, i köpeavtalet angiven myckenhet gods av likaledes i köpeavtalet bestämt slag (genus) eller av en viss myckenhet, att ur bestämt gods uttagas (t. ex. 100 tunnor råg ur ett visst spannmålsparti, 500 tons stenkol ur en viss flytande last o. s. v.)*. Begreppet leveransavtal har härigenom givits en långt vidsträcktare betydelse, än detsamma enligt gängse språkbruk särskilt köpmän emellan och i fråga om köp av värdepapper hittills ägt. Uttrycken leveransavtal eller leveransköp hava nämligen i regel använts för att beteckna de affärer, där leveransen först skall ske framdeles vid en senare tidpunkt, varemot de affärer, där leverans skolat ske genast, särskilt ifråga om värdepapper, plägat benämnas kassaaffärer, köp per kassa e. dyl.

I sammanhang härmed är vidare att erinra om skillnaden mellan fast köp, eller köp utan villkor om hävningsrätt för köparen, och öppet köp, eller köp, som han efter sitt fria behag kan häva eller fasthålla, utan att ens behöva uppgiva något skäl för sitt i ena eller andra avseendet fattade beslut. Öppet köp, även kallat köp på prov, har sin huvudsakliga användning* i den smärre handeln, särskilt vid inköp i butiker av husgeråd och klädespersedlar ävensom vid has t köp. Köpmän emellan föreligger öppet köp exempelvis vid försäljning med förbehåll om rätt för köparen att returnera varan, om den icke faller honom i, smaken, eller han icke har avsättning- för densamma. Påstår köparen öppet köp föreligga, tages hans uppgift för god, till dess

* S. k. halvgeneriskt köp.640

motsatsen ådagalägges, med mindre uppgiften i hög grad bär osannolikhetens prägel och således är att lämna utan avseende*. Har vid öppet köp godset blivit av säljaren avlämnat, äger köparen ej utan angivet skäl avvisa godset, med mindre han inom överenskommen tid eller, om viss tid ej avtalats, utan oskäligt uppehåll meddelar säljaren, att han ej vill behålla detsamma. Vid bedömande av uppehållets skälighet bör hänsyn tagas till godsets beskaffenhet samt huruvida säljaren till medkontra-henten framställt förfrågan, om köpet av honom fasthålles. Be-visskyldigheten för meddelande, varom nyss nämnts, lärer ålägga köparen. Denne har härvid att styrka jämväl att meddelandet kommit säljaren till handa. Gives meddelande av ifrågavarande slag*, torde köparen vara pliktig att på egen bekostnad till säljaren återsända godset. Intill dess detta har återlämnats, står köparen faran för detsamma, vadan han ej äger draga sig från köpet undan, om godset, medan han innehaft detsamma, skulle av våda förstörts eller väsentligen försämrats eller minskats. Om godset ej blivit av säljaren avlämnat, föranleder köparens underlåtenhet att inom avtalad eller skälig tid tillkännagiva sig vilja stå vid köpet fast, att avtalet icke vidare är för säljaren bindande. Därjämte blir säljaren berättigad att av köparen utkräva eller behålla möjligen betingad eller uppburen handpenning .

Från öppet köp böra särskiljas dels köp efter prov, varom framdeles kommer att talas, och dels köp till prov, d. v. s. fast köp, varvid köparen tillkännagiver sin avsikt att, om godset utfaller till belåtenhet, framdeles sluta köp om större parti. Likaledes har man att från öppet köp skilja det fall, då en större myckenhet saker av samma eller liknande slag efter föregående rekvisition sändes till köparens påseende eller urval. I dylik händelse kan nämligen icke, såsom vid öppet köp, underlåtenhet av köparen att inom bestämd tid hava gjort sitt val och återsända vad han icke önskar behålla för honom föranleda skyldighet att behålla allt, som honom tillsänts.

Såsom köp av lös egendom räknas även s. k. arbetsbeting i vidsträckt mening, eller det avtal, enligt vilket en person (tillverkaren, arbetstagaren) utf äster sig att av ämne, som han bestar, och mot vederlag i gods eller penningar, åt en annan person (arbetsgivaren, beställaren) förfärdiga nytt lösöreföremål. Avtal av ifrågavarande slag föreligger även vid överenskommelse om tillverkning av nytt lösöreföremål, vars material allenast till en mindre väsentlig del tillsläppes av beställaren, eller i sin helhet bestås av denne, men är av försvinnande värde i förhållande till vad därav åstadkommes, eller av beställaren utvalts ur tillverkarens lager, utan att vikt ligger vid, om det valda

* Enahanda regel gäller, om köparen påstår varan hava köpts i kommission (konsignation.)641

föremålet eller något annat av samma slag" användes till beställningens fullgörande. Såsom arbetsbeting' i vidsträckt mening anses även överenskommelse med ändamål att ersätta någon viss del av en sak med en ny utan att ändra saken i övrigt, för så vitt den del, som skall ersättas, är utan oskilj aktligt sammanhang med de övriga delarna. Till avtal av förenämnda slag äro jämväl att räkna sä väl avtal om leverans till en byggnad i förening med uppsättning inom densamma av självständig sak, som skall med byggnaden förbindas (t. ex. dörr, fönster, spisel, kamin, lås, nyckel o. s. v.), som ock överenskommelse om anbringande av ledning i jorden eller åstadkommande på marken av annan anläggning än byggnad, för så vitt det föremål, som skall anbringas i fast förbindelse med marken, representerar ett högre värde än kostnaden för den ifrågavarande förbindelsens åstadkommande.

Ett vart av nu nämnda slags köp är antingen s. k. handelsköp eller s. k. civilt köp. Med handelsköp torde böra förstås köp, där båda kontrahenterna äro köpmän* och som sker i och för den rörelse, de i sådan egenskap idka. Följaktligen bör till handelsköp hänföras så väl köp, där säljaren yrkesmässigt säljer och köparen köper i avsikt att yrkesmässigt återförsälja varan, som ock köpmän emellan slutet köp, vars föremål av köparen avses för användning i produktionens tjänst, såsom t. ex. då en fabriksidkare för sin rörelse från annan köpman inköper maskiner, verktyg, stenkol, oljor, emballage o. s. v. Inom handeln i egentlig mening spela köpmännens inköp utan avsikt på återför sälj ning blott mindre betydande roll. Skulle emellertid dylikt inköp (t. ex. av kontorsmöbler, papper eller böcker, ved eller koks o. s. v.) förekomma, torde jämväl dylikt inköp böra hänföras till handelsköp, dock att säljaren ej här anses underkastad strängare förpliktelser än vid vanligt köp, med mindre han insett eller bort inse, att det ifrågavarande köpet skedde i och för köparens rörelse.

Till civilt köp räknas köpeavtal mellan dels köpmän annorledes än i och för den rörelse, de i sådan egenskap idka, dels köpman och icke köpman, och dels icke köpmän inbördes.

Yrkesmässigt köpeavtal mellan svensk köpman och utländsk man eller utländskt bolag blir i regel att hänföra till handelsköp, enär den uländska kontrahenten vanligen är att anse för köpman både enligt egen och svensk lag. Skulle så undantagsvis ej vara förhållandet, torde köpet få betraktas som handelsköp, allenast om den utländske kontrahenten enligt sitt lands lag är köpman.

* Till köpmän räknas i detta sammanhang ej blott handlande i egentlig mening, utan även fabrikanter och ien del större hantverkare samt alla aktiebolag, oberoende av beskaffenheten av den rörelse de driva.

Advokaten.

81642

Utöver vad nu nämnts är i fråga om köp av lös egendom att märka:

I. Köpeskillingen.

Denna beräknas enligt följande regler, nämligen:

A) Har viss köpeskilling blivit mellan kontrahenterna (säljaren och köparen) överenskommen, skall det sålunda överenskomna priset av köparen erläggas.

Detta gäller, vare sig det överenskomna priset är skäligt eller ej.

B) År det ostridigt eller styrkt, att överenskommelse om priset icke blivit träffad, skall köparen erlägga vad säljaren fordrar, med mindre domstolen kunnat bilda sig en åsikt om, att det sålunda fordrade priset är oskäligt.

Om tillvaron eller frånvaron av avtal om priset såväl som beträffande beloppet av köpeskillingen, där sådan ostridigt blivit överenskommen, likasom angående obehörigheten av rabattanspråk torde bevisskyldigheten åligga säljaren, med mindre köparens i berörda hänseende liavda uppgifter kunna anses av omständigheterna i målet vederlagda. (Jfr, N. J. A. 1875:573; 1881:138.)

Har man beställt varor från en affär, som håller fasta pris, är det dessa pris, som sålunda skola betalas, därest intet särskilt avtal träffats. Priset för en vara kan följaktligen i detaljhandeln växla väsentligt, beroende på den affär, där den in-köpes. Den, som köper varor från en lyxaffär i stadens dyraste kvarter, kan således nödgas betala betydligt högre pris än den, som köper en liknande vara — kanske likaså god — i en oansenlig butik i stadens utkanter. Inköpes partier av vanliga handelsvaror, torde det i allmänhet vara marknadspriset, som skall erläggas. Vid köp av värdepapper som noteras, är det börskursen. Är en vara icke underkastad prisändringar, och har man förut köpt den för ett visst pris av samma säljare, torde man i allmänhet anses hava avsett detta pris, om man, utan att träffa nytt avtal om priset, ånyo beställt samma vara.

Bevisningsskyldigheten i fråga, huruvida priset är oskäligt, torde få anses åligga köparen. (Jfr N". J. A. 1896:96.) Vid bedömande av prisets skälighet eller oskäligliet har man att taga hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter. Har sålunda den ifrågakomna varan ett allmänt gängse pris, kan även ett icke synnerligen avsevärt högre belopp anses såsom oskälig köpeskilling för varan. Är denna köpt i butik, lärer dock det av säljaren fordrade priset icke kunna anses oskäligt, med mindre det överskrider vad den ifrågavarande affären plägar debitera sina kunder. Skulle varan sakna gängse pris, och utredning om dess värde ej heller eljest erhållas, måste köparen betala den av säljaren fordrade köpeskillingen. Är priset å varan olika på olika tider eller orter, bör vid bedömandet av det för varan fordrade prisets skä-643

lighet hänsyn tagas till gällande pris vid tiden då eller på orten där köpeavtalet skolat fullgöras. Skulle å nämnda ort ej finnas gångbart pris å vara av ifrågavarande slag, bör värdet å varan beräknas efter priset å närmaste tongivande handelsplats.

C) Har vid handelsköp räkning å varan blivit köparen tillställd, och meddelar han ej, så snart ske kan, säljaren, att det i räkningen upptagna priset icke godkännes,* skall köparen, om varan är leveransgill, gälda berörda pris, med

mindre köparen visar lägre köpeskilling hava mellan kontrahenternna avtalats, eller räkningsbeloppet är till den grad orimligt, att säljaren icke skäligen kan i köparens underlåtenhet att protestera däremot se ett godkännande därav.

Den räkning, varom fråga är, kallas i allmänhet faktura samt plägar avsändas samtidigt med själva godset, vadan densamma, som oftast skickas med posten, i reg*el kommer köparen till handa tidigare än själva godset.

Bevisningsskyldigheten om räkningsbeloppets orimlighet torde åligga köparen.

D) Om köpeskillingen skall beräknas efter godsets myckenhet, skall till grund' för beräkningen läggas den myckenhet godset utgör, då faran för dess förstörelse övergår å köparen.

Denna regel avser huvudsakligen, att å gods, vars myckenhet ej i köpeavtalet uppgivits (vid försäljning av ett visst parti), priset beräknats till visst belopp för enhet (stycketal, mått, mål eller vikt), samt att sedermera på grund av godsets egen beskaffenhet dess ursprungliga kvantitet minskas (t. ex. stenkol sjunker samman, trämassa, smör eller fotogen avdunstar) och således uppkommer vad man kallar undervikt.

Faran för godsets förstörelse övergår i regel på köparen samtidigt med godsets avlämnande. När godset skall anses avlämnat, kommer att framdeles omtalas. I ganska stor utsträckning förekommer, att avtal träffas i motsatt riktning mot vad i förevarade moment angivna regel innehåller, och sådana avtal (t. ex. om garanti för viss utlossad vikt) skola naturligtvis lända till efterrättelse.

E) Skall köpeskillingen beräknas efter den sålda varans vikt, avräknas vikten av godsets förpackning, eller den s. k. taravikten.

Inom ett stort antal branscher gälla emellertid handelsbruk, som upphäva eller inskränka den ifrågavarande regeln.

Beträffande köparens betalningsskyldighet för emballage, synes, om annat ej följer av gällande handelsbruk, köparen, åtminstone om fraktkostnaden skall drabba honom, böra särskilt betala emballage, erforderligt just för transporten (t. ex. en piano-

* Dylikt meddelande går på säljarens risk.644

lår).* Dylikt emballage lärer emellertid säljaren i regel vara villig' att återtaga till därför debiterat pris. Vad åter angår emballage, som alltid åtföljer, så att säga »hör till» varan, för att den skall vara fullständig" (såsom lådan till cigarrer), torde dylikt emballage i allmänhet utan vidare få av köparen behållas. {Jfr i övrigt beträffande dessa frågor N". J. A. 1897 A n:r 38; 1900 A n:r 216; 1892:128; 1893:61; 1898 A n:r 156 och 184; 1901:32.) Skulle vid handelsköp den å varan utfärdade fakturan i fråga om embalaget innehålla någon mot parternas avtal stridande eller eljest för köparen betungande föreskrift, torde köparen, med mindre föreskriften finnes undanstucken bland varjehanda för köparen likgiltiga meddelanden, vara pliktig1 att omedelbart efter fakturans mottagande till säljaren framställa anmärkning' mot ifrågavarande föreskrift, vid äventyr att eljest ådraga sig* bevisningsskyldighet om dess obefintlighet i parternas avtal eller om föreskriftens uppenbara orimlighet.

Inom ett stort antal branscher gälla emellertid handelsbruk, som upphäva eller inskränka den i förevarande moment uppställda regeln.

II. Säljarens skyldigheter. Dessa äro:

A) Att tillhandahålla köparen det sålda godset å vederbörlig ort.

Med godsets tillhandahållande, d. v. s. dess avlämnande, menas den handling, varigenom säljaren fullgör vad honom enligt avtal åligger, för att köparen skall komma i verklig" besittning! av godset. I regel erfordras för godsets avlämnande, att positiva åtgärder i sådant syfte av säljaren vidtagas (t. ex. att han eller ombud för honom är tillstädes och framtager godset ur dess förvaringsrum eller åtminstone utpekar var det finnes och sålunda tillhandahåller det åt köparen). Emellertid anses godset avlämnat redan genom själva köpeavtalet huvudsakligen, dels då köpa en före köpet innehar godset för säljarens räkning (t. ex. i egenskap av lån- eller legotagare,

panthavare, kommissionär etc), dels då köpet avser en kvotdel (bråkdel) av en hel förmögenhetsmassa eller av någon viss sak, dels då köpets föremål är en större myckenhet naturaprodukter, vilka befinna sig i det fria och skola av köparen avhämtas på stället (t. ex. ved, att hämtas från brygga för lastning i pråm), dels vid köp av individualiserat tillbehör till marken (t. ex. växande gröda), och dels då köpet angår i tredje mans omedelbara besittning varande gods, yars utlämnande köparen skall äga att direkt hos tredje mannen påkalla. Godsets

* Dec i texten sagda gäller ej s. k. »brutto för netto köp» = försäljning på villkor om betalning för hela den vikt, varan jämte förpackningen (säcken) utgör. Vid dylikt köp anses nämligen köparen alltid berättigad att utan vidare ersättning behålla emballaget.645

mottagande åter innebär dess övergående i köparens värjo. Denna övergång sammanfaller med godsets avlämnande allenast i de fall, då köparen skall avhämta godset hos säljaren eller där det vid köpet fanns, samt då det vid platsköp {— köp mellan personer på samma ort) skall fortskaffas till köparen eller vid distansköp (= köp mellan personer på skilda orter) är salt att fritt levereras å angiven bestämmelseort. Intill dess avlämnat gods kommit i köparens värjo, bibehåller säljaren besittningen därav utom i| händelse köpet angår i tredje mans omedelbara besittning varande gods, vars utlämnande köparen skall äga att direkt hos tredje mannen påkalla. I sådan händelse förlorar nämligen säljaren besittningen av godset redan genom tredje mannens underrättande om köpet.

Om annat ej avtalats eller följer av gällande handelsbruk, skall godset avlämnas, där säljaren vid köpet hade sitt hemvist, men om han idkade handel eller annan rörelse, samt köpet därmed ägde samband, där rörelsen idkades, dock att, om godset vid köpeavtalet, med båda kontrahenternas vetskap, fanns annorstädes, avlämnandet skall äga rum där det fanns.*

Bevisningsskyldigheten om att »annat avtalats» torde åligga kärandeparten, med mindre ingendera kontrahenten är köpman, i vilken händelse bevisskyldigheten lärer åligga svaranden.

I säljarens hemvist eller affärslokal (kontor, bod, magasin, ladugård o. s. v.) har köparen att på egen bekostnad eller risk av-häma godset, varemot detta skall på säljarens risk och kostnad bringas till någon av nu nämnda platser, för så vitt det icke befinner sig där redan vid köpet. Har efter dettas ingående säljaren flyttat sitt hemvist eller platsen för sin rörelse, är detta utan inflytande på leveransstället, dock att köparen emellertid ej kan motsätta sig godsets avlämnande i den nya bostaden eller affärslokalen, därest sådant icke kan för Köparen medföra ringaste olägenhet.

Beträffande härefter tidpunkten, då godset skall anses avlämnat, låter tvenne olika uppfattningar tänka sig, nämligen antingen att säljaren redan i och med godsets tillhandahållande i sin affärslokal eller sina magasin har fullgjort sin leveransplikt eller ock att hans förpliktelse med varans avlämnande icke upphör, förrän varan framkommit till och mottagits av köparen. Ett fastställande av själva leveransbegreppet är av största betydelse för frågan angående, huru länge säljarens ansvar för försåld vara skall anses räcka. Enligt köplagen är nämligen huvudregeln den, att ansvaret för försåld vara skall övergå från säljaren på köparen samtidigt med det att godset avlämnats av den förre till den sistnämnde med det undantag, att, då köpet avser bestämt

* Vill säljaren leverera varan å sistnämnda plats, bör han före köpet upplysa köparen om varans befintlighet därstädes.646

gods, som skall av köparen avhämtas, ansvaret övergår på köparen redan, så snart tiden är inne, då han äger påkalla godsets avlämnande samt godset hålles redo.

Man kan i fråga om tidpunkten, då vara skall anses levererad, uppställa följande regler:

a) Har säljaren, jämlikt köpeavtalet eller enligt skick och bruk, att ombesörja godsets forslande till köparen utan att likväl försändande från en ort till en annan ifrågakommer (s. k. platsköp), anses godset ej avlämnat, förrän det kommit i köparens besittning.

Inom butikhandeln är det numera åtminstone i större städer så allmänt, att varan hemsändes till kunderna, att en

köpare torde vara berättigad att utgå från, att så skall ske. Även vid handelsköp kan en tillämpning av ovannämnda regel ifrågakomma, exempelvis då en grosshandlare eller en fabrik skickar omkring varor till sina avnämare bland stadens detaljhandlare.

För att »förs ändande från en ort till en annans skall anses föreligga, torde transporten böra vara så lång, att säljaren i allmänhet inom ifrågavarande bransch icke plägar ombesörja sådan transport med eget folk.

I här förutsatta händelse sammanfaller godsets avlämnande med dess mottagande och förutsätter åtminstone i regel köparens medverkan. Risken för godsets transporterande till köparen ligger på säljaren, vilken således icke kan kräva ut köpeskillingen, om godset under transporten förstöres genom olyckshändelse.

b) Skulle säljaren icke hava åtagit sig godsets forslande till köparen och är köpet att hänföra till platsköp, anses varan avlämnad redan då den för köparens räkning finnes att emottaga i säljarens hemvist eller affärslokal eller där den vid köpets avslutande veterligen faims.

c) Skall på grund av köpeavtalet eller gällande handelsbruk godset av säljaren försändas från en ort till en annan, att där av köparen mattagas (s. k. distansköp), anses godset såsom avlämnat, då det omhändertagits av någon, som åtagit sig dess forslande från den ort, varifrån försändandet bör ske, eller, om fartyg skall användas antingen för hela transporten eller för dess första del, då det bragts ombord å det ifrågavarande fartyget.

I här förutsatta fall föreligger s. k. vanligt för sändningsköp.

Är säljaren köpman, och avser köpet mindre skrymmande artiklar (exempelvis modevaror), som pläga skickas som styckegods, synes köparen vara berättigad att utgå från att säljaren ombesörjer försändandet, även om rekvisitionen icke innehåller något därom.

För sändning, varom här är fråga, sker vanligen med järnväg eller med fartyg, men stadgandet gäller dock även annan transport till lands (genom formän) och till sjöss (flottning).647

Ordet »mottaga» är i lagen liktydigt med »omhändertag-a», taga i sin värjo.

Godset anses i regel avlämnat, då det blivit av säljaren lastat på järnvägsvagn (om godset utgör en hel vagnslast) eller inlämnat för befordran å godsexpeditionen (styckegods). Däremot anses ej godset i lagens mening avlämnat därmed att det överlämnas till ett stadsbud eller en åkare för att forslas till järnvägsstationen. Ej heller ett överlämnande till en speditör gör till fyllest, enär dennes verksamhet går ut på ombesörjandet av godsets forslande blott genom att i eget namn, men för säljarens räkning uppgöra fraktavtal med någon yrkesmässig fraktförare. Så snart någon dylik omhändertagit godset, anses detta avlämnat, även om den ifrågavarande fraktföraren ej skall forsla godset ända fram till bestämmelseorten, utan godset under transporten skall omhändertagas även av annan yrkesmässig fraktförare eller av speditör. Det nu sagda gäller, även om säljaren ej vidtalat vare sig den senare fraktföraren eller speditören angående hans medverkan till transporten. För denna är, om annat ej ådagalägges, köparen betalningsskyldig, likasom säljaren under enahanda förutsättning måste gälda kostnaden för godsets överbringande till den fraktförare, åt vilken han anförtror detsamma.

Kostnaden för godsets ombordförande drabbar säljaren. Fraktkostnaden likasom tilläventyrs förekommande tull falla däremot på köparen, därest han ej visar sig fritagen från ersättningsskyldighet i berörda hänseende, (Jfr N. J. A. 1892: 128; 1898:150.) Skulle köparen påstå transportrisken enligt avtal hava legat å säljaren, torde köparen jämväl få anses bevisskyldig för detta sitt påstående. (Jfr. N. J. A. 1880: 198.)

d) Är godset salt fritt (franco) eller levererat eller fritt levererat å angiven ort, dit det skall försändas, är leveransen icke fullgjord, förrän varan framkommit till sagda ort (s. k. francoköp).

Undantag. Brukas ordet levererat i förening med något av uttrycken »fraktfritt)), »cif» eller »caf» gäller icke nu nämnda regel utan den under punkt c) angivna.

Särskilda slag av försändningsköp, som dock icke förändra ovan berörda regler om leveransorten, föreligga i följande fall:

1) Att godset sålts fritt ombord eller bordfritt, med angivande av viss ort, varifrån varan skall sjöledes befordras.

Ifrågavarande ort är i regel den plats, där säljaren driver sin affärsrörelse. Dock förekommer stundom (t. ex. då säljaren bor eller driver sin rörelse inne i landet), att varan skall fritt ombord (fob) levereras å annan ort än säljarens egen. I sådant fall är varans leveransort stundom den plats, där köparen driver sin rörelse. Så är t. ex. förhållandet, om ett bruk i Värmland säljer järn »fob Göteborg» till en grosshandelsfirma i nämnda stad, vilken i sin ordning sålt samma last »cif Hull».648

I här förutsatta fall föreligger s. k. fobköp, vilket för säljaren medför skyldighet att först och främst på egen bekostnad försända varan till lastningsorten. Då denna ort vanligen är den plats där säljaren driver sin rörelse, samt säljaren i allmänhet till köpets fullgörande använder gods, som han har på lager eller i sin egen ort inköper, ifrågakommer oftast ej någon av köpet föranledd transport av godset till dess inlastningsort. Inom denna företagen transport av godset måste naturligen säljaren bekosta. Hamnavgifter, exporttull och andra liknande umgälder torde i regel böra betalas av säljaren, allenast om de redan före inlastningen böra gottgöras. Frakten från inlastningsorten ävensom införseltull drabbar däremot köparen.

Tidare har säljaren att vidtaga de åtgärder i avseende å godsets inlastning, som å lastningsorten, enlig lag eller sedvänja, ankomma på befraktare.

Då säljaren således i förhållande till köparen har samma skyldigheter som en befraktare i förhållande till bortfraktaren, skall, om annat ej avtalats eller följer av rådande sedvänja, säljaren, då godset utgör hel fartygslast, jämlikt § 116 sjölagen, på egen bekostnad framföra godset »till fartygets sida», d. v. s. upp till relingen eller fram till lastluckan, varemot kostnaden för ytterligare lastning ävensom för godsets stuvning samt nödigt underlag för och garnering av detsamma faller på köparen. Har det om godset upprättade certeparti uppgjorts av köparen, äger han ej i certepartiet stipulera för säljaren såsom avlastare mindre fördelaktiga villkor än lag eller sedvänja å godsets inlastningsort föranleder. Om åter certepartiet upprättats av säljaren i egenskap av köparens ombud, får säljaren ej genom särskilda bestämmelser i certepartiet inskränka sina egna skyldigheter och utvidga bortfraktarens utöver vad lag eller sedvänja på inlastningsorten föreskriver. Är det fartyg, där godset skall inlastas, för djupgående för att kunna förläggas till avtalad lastningsplats eller för att inkomma i lastningshamnen, måste köparen, jämlikt grunderna för andra momentet i § 116 sjölagen, själv vidkännas kostnaderna för godsets framförande till fartygets sida (pråmnings-kostnader), vilka i annat än nu angivna fall drabba säljaren.

Godset anses avlämnat, då det kommit över relingen, och intill dess så skett, står säljaren risken för dess förstöring.

Säljaren står således faran för skada å godset under dess möjliga transport till lastningsorten eller vid den lokala transporten inom nämnda ort eller under själva inlastningen. Detta gäller dock ej, om inlastningen genom köparens vållande fördröjts, i vilket fall nämligen faran för godset i och med dröjsmålets inträde går över på köparen.

Denne har att först och främst, då godset utgör hel fartygslast, befrakta fartyg och om godset är ett varuparti eller stycke-649

gods, tinga skeppsrum, som erfordras för godsets fortskaffande från lastningsorten.

Då godset utgör hel fartygslast, fogas ofta till klausulen »fritt ombord» orden »i faryg, som av köparen anvisas». Har så skett, och. underlåter köparen att anvisa fartyg, blir säljaren berättigad att sälja godset för köparens räkning, eventuellt häva köpet och kräva skadestånd av köparen. Vidbliver säljaren köpet, är han emellertid icke berättigad att »skicka på» köparen godset.

Om godset utgör varuparti eller styckegods, befordras i regel godset å ångare med regelbundna turer, därvid säljaren vanligen övertager bestyret med godsets avlämnande å fartyget. Har han så gjort, ifrågakommer ofta ej något »tingande av skeppsrum» på förhand för godset, utan inskränker han sig till att utan vidare skicka det ned till ångbåten. Skulle därvid, fastän säljaren gjort vad på honom ankommer för godsets medföljande å fartyget,

plats därstädes icke för godset förefinnas, torde, åtminstone i regel, säljaren icke på grund härav kunna anses skyldig till dröjsmål med godsets avlämnande.

Vidare har köparen att erlägga betalning mot konnosement å godset, även om sådan betalning icke blivit utf äst.

Anm. 1. Är gods sålt »fritt vid fartygs sida», »fritt från kaj» eller »fritt i pråm» (å avgångsorten), torde säljaren hava samma förpliktelser som vid fobköp, utom att han, i fråga om godsets inlastning, behöver allenast framföra det till kajen, där det för godstransporten avsedda fartyget är förtöjt, eller tillhandahålla godse i pråm, liggande vid fartygets sida.

Anm. 2. Om köp skett under klausulen »fritt å banvagn» eller »banfritt» (å avgångsorten), torde säljaren (liksom vid enkelt försändningsköp) vara pliktig att å därför avtalad tid hava godset lastat å banvagn i avgångsorten* samt således, om detta (t. ex. i följd av inträffad vagnsbrist) blir omöjligt, anses skyldig till dröjsmål med godsets avlämnande. Godset betraktas som avlämnat i och med avslutandet av dess inlastning. Dessförinnan står säljaren faran för dess förstöring; godsets beskaffenhet och mängd vid inlastningens avslutande är avgörande för frågan, om fel eller brist vidlåder detsamma, liksom dess vikt vid samma tidpunkt är bestämmande för köpeskillingen, när denna skall beräknas efter godsets vikt.

* Dylik skyldighet åligger däremot ej säljaren, om han åtagit sig allenast att före viss dag hava avsänt godset för köparens risk och räkning (enkelt försändningsköp) eller hava levererat detsamma fraktfritt. I dessa fall har nämligen säljaren gjort nog, om han före den ifrågavarande dagen avlämnat godset vid järnvägsstationen i dess avgångsort.

Advokaten.

82650

2) Att godset sålts fraktfritt* (cost and freight, c ty f, c f)**, med angivande av viss bestämmelseort.

I dylik händelse har säljaren att på egen bekostnad försända godset till bestämmelseorten. Följaktligen har säljaren att vidkännas fraktkostnaden för varan ända fram till bestämmelseorten, jämte det å varan belöpande exporttull, liamnurngälder och. andra utgifter i varans avgångsort eller under dess transport torde böra drabba säljaren. Denne har dessutom, där ej å lossningsorten rådande sedvänja föranleder annat, att, jämlikt sjölagen § 136 första stycket, vidkännas kostnaderna för godsets avlämnande vid fartygets sida. Däremot har köparen att gälda den övriga loss-ningskostnadeii ävensom avgifterna för varans lokala transport inom bestämmelseorten liksom för varans omlastning eller vidare försändande, där sådant ifrågakommer, samt till äventyrs utgående importtull.

Godset anses avlämnat, när det omhändertagits av någon, som åtagit sig dess forslande från den ort, varifrån försändandet bör ske, eller, så framt det skall avsändas med fartyg, då det förts ombord.

I fråga om tiden, dä godset skall anses avlämnat, föranleda alltså de nu ifrågavarande klausulerna ingen modifikation i de allmänna reglerna i berörda hänseende vid distansköp. Följaktligen betyder t. ex. utfästelse att leverera vara »fraktfritt Stockholm före 1/9 1910» icke att varan före denna dag skall hava framkommit till Stockholm; det är tillräckligt, om den dessförinnan blivit avsänd eller avlämnad för befordran, såsom här ovan sägs. Sedan så skett, ligger faran för godset å köparen. Någon skyldighet att för köparens räkning försäkra godset mot nämnda fara åligger ej säljaren utan uttryckligt åtagande eller i berörda hänseende gängse handelsbruk.

Köparen åligger att erlägga betalning mot konnossoment eller fraktsedel å godset, även om sådan betalning icke blivit utf äst.

Härförutom har köparen, jämväl när köpeskillingen vid godsets framkomst icke förfallit till betalning, att i avräkning å köpeskillingen erlägga frakt, som ej är av säljaren gulden. Anledningen härtill är att frakten oftast betalas först vid godsets framkomst.

Slutligen gäller, att den omständigheten, att köpeskillingen, på sätt ovan nämnts, till en del erlagts i förtid, ej

medför rätt för köparen att vid återstodens gäldande njuta ränteavdrag. Enligt

* Uttrycket användes i den inrikes handeln samt begagnas så väl vid försändelser till lands som vid sådana till sjöss.

** Uttrycken förekomma vid försändelser sjöledes till eller från utlandet, särskilt då varan utgör hel fartygslast Såsom liktydiga med ifrågavarande uttryck användas klausulerna »c o s t - f r a k t» och »f r a n c o - f r a k t» (fritt från kostnader och frakt) i förening med namnet å den sålda varans bestämmelseort.651

merkantil uppfattning, avser nämligen köparen beviljad kredit allenast den efter avdrag av frakten återstående delen av köpeskillingen. I följd härav berättigar ej fraktens erläggande köparen att vid gäldandet av vad lian utöver fraktbeloppet bör erlägga tillgodonjuta avdrag för ränta å fraktbeloppet för tiden mellan dettas betalningsdag och utgången av den köparen beviljade kredittiden. Dylikt ränteavdrag torde dock böra köparen tillkomma, därest parterna stå i kontokurantförhållande till varandra, samt säljaren debiterat honom ränta å hela köpeskillingen utan avdrag för frakt.

Anm. ./.. De i, förevarande moment framställda reglerna gälla så väl, då hela transporten skall ske sjöledes, som då uteslutande landtransport ifrågakommer.

Anm. 2. Har köp skett under klausulen »fritt ombord inklusive frakt», och avser köpet varor, att avsändas först med järnväg och sedan med fartyg, skola varorna anses avlämnade först å den ort, där de skola mlasias i fartyg. Följaktligen står säljaren risken under varutransporten till lands.

3) Att godset, med angivande av viss bestämmelseort, sålts elf (cost, insurance, freiglit) eller caf (cout, assurance, fret).

Ordet cif är en, antagligen inom den telegrafiska handelskor-respondensen först utbildad, förkortning av de engelska orden cost, insurance, freight och utmärker alltså, att säljaren skall bestrida alla kostnader för godsets försändande, inberäknat försäkring och frakt. Klausulen y>cify> har sin egentliga användning vid sådana distansköp, vari sjötransport av godset ingår.

Vid cifköp har säljaren skyldighet att ombesörja och bekosta godsets försändande fram till bestämmelseorten, varest fartygsbefälhavaren har att avlämna detsamma vid sidan av fartyget. Köpåren får däremot vidkännas kostnaden för den lossning, som efter avlämnandet ifrågakommer, särskilt kostnaden för godsets pråmning, så vida icke behovet därav föranletts av säljarens åtgärd att befrakta för stort fartyg. Importtull betalas åtminstone i regel av köparen. I cifkontrakt förekommande bestämmelser om leveranstid hänföra sig till godsets avsändande, icke till dess framkomst. Säljarens ort eller den ort, varifrån varan eljest, köparen veterligen, skall avsändas, gäller såsom leveransort, även om den är belägen inne i landet, och varan skall å annan ort inlastas i fartyg. Godset anses avlämnat, när det omhändertagits av någon, som åtagit sig dess forslande från den ort, varifrån försändandet bör ske, eller, så framt det skall avsändas med fartyg, då det förts ombord. Sedan avlämnandet skett, går godset på köparens risk. Härjämte är han pliktig till betalning mot kon-nossement, om sådant ifrågakommer, ävensom att vid varans framkomst i avräkning å köpeskillingen erlägga frakt, som icke av säljaren guldits, utan rätt till avdrag för ränta å vad sålunda inbetalts.Vid cifköp har *säljaren* skyldighet jämväl att, med iakttagande av det för den sålda varan övliga försäkringssätt, försäkra varan mot fara, för vilken den under transporten är utsatt.

Följaktligen skall säljaren ombesörja och bekosta godsets försäkring i bolag med anseende för redbarhet och vederhäftighet. Har godset blivit i dylikt bolag försäkrat, kan den omständigheten, att bolaget sedermera finnes vara på obestånd, icke grunda något anspråk mot säljaren från köparens sida.

Det vanliga är att försäkringen tages med förbehållet *»fri från enskild skada utom i strandningsfall»*. Då emellertid beträffande vissa varuslag annat försäkringssätt är det övliga, och då jämväl frågan om säljarens skyldighet att försäkra någon del av köparens affärsvinst är beroende på växlande kutymer, har försäkringens beskaffenhet icke kunnat i lagen närmare bestämmas. I fråga om försäkringssummans storlek gäller, att den

under inga förhållanden får understiga fakturabeloppet.

Beträffande ifrågavarande slags försäkring hänvisas i övrigt till Allmän svensk sjöföfsäkringsplan, i anledning av 1891 års sjölag.

Underlåter säljaren att försäkra godset, och blir ej i följd därav köpet hävt, njuter köparen ersättning för skada, som i följd av underlåtenheten uppstår, varförutom han äger att själv taga försäkring och låta kostnaden därför avräknas å köpeskillingen.

Rätt att *häva köpet* torde tillkomma köparen, allenast om säljaren helt och hållet underlåtit att försäkra godset eller därå tagit försäkring, väsentligen avvikande från vad köparen ägt rätt att fordra. Hävningsrätt torde dock ej kunna göras gällande, om köparen utan protest inlöst eller mottagit konnossement å godset, oaktat han insett eller bort inse, att säljaren icke fullgjort sin försäkringsplikt, *eller* godset redan framkommit i oskadat skick eller utan skada, som köparen kunnat få ersatt, om godset blivit rätteligen försäkrat, *eller* säljaren redan gottgjort sin försummelse i fråga om försäkringen genom tillhandahållande av vederbörligt försäkringsbrev, eller erbjudit sig att tillhandahålla sådant, och dylikt tillhandahållande utan tidsutdräkt eller olägenhet för köparen låter sig göra.

Den köparen tillkommande »*ersättning för skada, som i följd av underlåtenheten uppstår*», bör sättas till det belopp, som skulle kunnat utfås, om försäkring i vederbörlig ordning tagits.

Om säljaren väl försäkrat godset, men försäkringen icke är tillräckligt omfattande, har köparen rätt att ombesörja tilläggsförsäkring.

Har köpeskillingen redan erlagts, kan köparen naturligen utkräva kostnaden för den av honom tagna försäkringen hos säljaren. Om. köparen icke brytt sig om att eller icke kunnat taga försäkring, lärer han icke kunna fordra något avdrag åköpeskillinven därför att säljaren inbesparat premien för den försäkring, han haft skyldighet att åvägabringa.

Anm. Om köp skett under klausulen »*fritt ombord inklusive frakt och assurans*», och köpet avser varor, att avsändas först med järnväg och sedan med fartyg, skola varorna anses avlämnade först å den ort, där de skola inlastas i fartyg. Följaktligen står säljaren risken under varutransporten till lands.

4) *Att godset sålts fritt (franco) eller levererat eller fritt levererat å angiven ort, dit det skall försändas.*

I köpeavtalet förekommande bestämmelser angående leveranstid äro således, där annat ej framgår av omständigheterna i det särskilda fallet, att förstå sålunda, att varan skall inom utsatt tid vara framkommen till bestämmelseorten och där hållas köparen till handa. Vidare står vid köp av ifrågavarande slag säljaren transportrisken. Blir godset under transporten genom olyckshändelse förstört, försämrat eller förminskat, drabbar således förlusten säljaren. Frågan, huruvida fel eller brist vidlåder godset, avgöres med hänsyn till dess beskaffenhet eller myckenhet vid framkomsten till bestämmelseorten. Skall köpeskillingen beräknas efter godsets vikt, blir vikten vid framkomsten till nämnda ort avgörande. Även om godset under vägen till bestämmelseorten förolyckats, anses säljaren skyldig till dröjsmål med dess avlämnande. Likaledes kan köparen åberopa hos godset vid framkomsten förefintligt fel eller brist, om än gödset vid avsändandet varit fullt kontraktsenligt. Härjämte är köparen ej utan särskild utfästelse pliktig att betala mot konnossement och torde även i fall av dylik utfästelse vara fritagen från köpeskillingens erläggande, därest godset på vägen till bestämmelseorten blivit genom olyckshändelse förstört. Vidare är köparen befriad från att ombesörja eller bekosta godsets försändande till bestämmelseorten, dock att, om, köparen veterligen, varan skolat under hans adress tillsändas honom från annan ort, köparen har att i avräkning å köpeskillingen erlägga frakt, som ej är av säljaren gulden, utan rätt till avdrag för ränta å vad sålunda betalts. På vilken plats inom bestämmelseorten godsets avlämnande skall anses äga rum, är likasom omfattningen av säljarens skyldigheter med avseende å godsets lossning och tillhandahållande åt köparen beroende av vad avtalet härutinnan innehåller. Dylik avtalsbestämmelse torde nära nog alltid förekomma, om godset transporteras sjöledes och utgör hel fartygslast. Har godset sänts med järnväg, sker dess utlämnande till köparen i enlighet med bestämmelserna i vederbörande

trafikreglemente. Utgör godset hel vagnslast, är det sålunda köparens sak att ombesörja avlastningen. Är åter varan styckegods, utlämnas den genom ankomststationens godsexpedition.

Har godsets sålts »*mastfritt*» eller »*fritt vid mast*» (å bestämmelseorten), torde godset skola tillhandahållas köparen, sådant654

det ligger i skeppsrummet (kring masten). Lossningskostnaden i dess helhet bestrides alltså av köparen, och faran för godset övergår å honom därmed att lossningen börjar, eller han, sedan godset anmälts till lossning, gör sig skyldig till dröjsmål med dess mottagande. Om åter köp skett under någon av klausulerna »fritt från fartygs eller ofritt från relings (å bestämmelseorten), torde godset skola i enlighet med § 136 sjölagen avlämnas vid sidan av fartyget. Säljaren har alltså att bestrida kostnaderna för godsets upphämtande ur lastrummet och framförande till fartygets reling eller skeppslucka, men övriga lossningskostnader måste köparen vidkännas. Därmed att godset passerar relingen övergår i regel risken å köparen. Det nu sagda torde gälla, jämväl om varan är såld, att »mottagas från fartyg» eller såld »levererad» å bestämmelseorten utan närmare angivande av sättet för dess tillhandahållande åt köparen.

Är vidare godset sålt »fritt på kaj» (kajfritt) eller »fritt i land» (landfritt), har säljaren att bestrida alla kostnader för lossning och uppläggning å kaj samt för pråmning, om sådan erfordras. Först därmed att godset i enlighet med avtalet tillhandahålles köparen å kajen är godset att anse såsom avlämnat och risken köparens.

Skulle slutligen köp skett under klausulen »fritt i köparens magasin», skall säljaren ombesörja och bekosta jämväl den lokala transporten inom bestämmelseorten och står risken, ända till dess godset blivit vederbörligen avlämnat hos köparen, eller denne gör sig skyldig till dröjsmål med dess mottagande.

Införseltull för godset torde böra gäldas av köparen, då godset sändes med järnväg, ävensom då köpet avser styckegods, som befordras med ångare, samt då hel fartygslast sålts »mastfritt» eller »fritt» (franco), med eller utan tillägg av orden »från fartyg» eller »vid reling». Däremot torde tullen böra betalas av säljaren, då godset skall levereras »fritt på kaj», varjämte säljaren uppenbarligen bör betala tullen för vara, vars leverans skall ske »fritt i köparens magasin».

Har säljaren förbundit sig till avskeppning eller avlastning* inom viss tid, skall hans åtagande anses fullgjort, då godset blivit före den bestämda tidens utgång inlastat.

Om så skett, kan säljaren ej göras ansvarig för att fartygsbefälhavaren till äventyrs icke strax anträder resan, utan blir liggande (t. ex. för att intaga ytterligare last), dock att, om fartygets avgång fördröjes därigenom att säljaren underlåter att, jämlikt sjölagen § 125 första stycket, tillställa befälhavaren nödiga handlingar rörande lasten, köparen blir berättigad att göra gällande de påföljder, som tillkomma honom i fall av dröjsmål med godsets avlämnande.

* D. ä. »i n 1 a s t n i n g».655

Bliver konossement utfärdat, ocli framgår ej av konnossemen-tet att inlastningen är i rätt tid verkställd, äger köparen avvisa godset.

Denna rätt tillkommer honom, även om säljaren (t. ex. genom lastkvitto) kan styrka inlastningens avslutande inom överenskommen tid. Vid civilt köp får dock godset ej i regel avvisas, med mindre dröjsmålet med dess inlastning kan anses för köparen avsevärt.

Om vid köp av gods, som skall sjöledes tillsändas köparen, godset betecknats såsom fartygslast, samt även annat gods av säljaren* eller av annan med hans vetskap och samtycke inlastats*, bliver köparen, om sådant kan lända honom till olägenhet, berättigad att häva köpet och, vare sig så sker eller ej, erhålla ersättning för sin lidna skada.

Någon »olägenhet» av ovan avsett slag lärer ej för köparen uppkomma, därest det gods, som obehörigen i fartyget inlastats, utgör annat än handelsvaror eller uppgår till endast obetydlig myckenhet.

B) Att tillhandahålla köparen den försålda varan i vederbörlig tid.**

Är ej i köpekontraktet tid usatt för fullgörande av vad enligt köpet åligger säljaren eller köparen, och framgår ej av omständigheterna, att det skall verkställas utan uppskov, skall det fullgöras vid anf ordran.

Bevisnings skyldigheten om att köpeavtalet ej innehållit bestämmelse om tiden för dess fullgörande åligger den kontrahent, som påfordrar fullgörandet, med mindre medkontrahentens uppgift, att avtalet stadgat viss fullgörelsetid, är till den grad osannolik, att den icke förtjänar avseende. Är i köpeavtalet utsatt, att detsamma skall å endera eller båda sidor fullgöras å viss dag, måste på den sålunda bestämda dagen köparen påkalla godsets avlämnande, om godset skall av honom avhämtas, och i motsatt fall säljaren avsända godset till köparen. Varken denne eller säljaren är lagligen berättigad att fullgöra sin prestation före den i avtalet i sådant hänseende bestämda tiden. Uppgives denna i rättegång kontrahenterna emellan av ena kontrahenten ännu ej hava inträtt, åligger bevisningsskyldigheten om motsatsen käranden i målet, dock att, om denne är säljaren, och tvisten angår köpeskillingens utbekommande, svaranden blir bevisningsskyldig för gjord invändning, att köpeskillingens förfallodag ännu ej inträtt, om svaranden mottagit faktura, upptagande redan inträdd förfallodag, utan att inom den å sid. 643 angivna tid framställa anmärkning mot fakturans innehåll i före-

* Nämligen då säljaren, enligt köpeavtalet eller på grund av köparens särskilda uppdrag, haft att ombesörja befraktningen. ** Denna tid kallas leveranstiden.656

varande del. Är i rättegång kontrahenterna emellan ostridigt, att köpeavtalet ej fullgjorts, och påstår vardera parten den andre vara härtill vållande, åligger bevisningsskyldigheten om frihet från skuld i berörda hänseende ofta den part, som skolat taga första steget till köpeavtalets fullgörande. Likställd med det fall, då viss fullgörelsedag i köpeavtalet utsatts, är den händelse att avtalet stadgar dess fullgörande före viss dag, senast viss dag eller mera svävande, så att fullgörelsedagen icke kan på förhand noggrannt beräknas, t. ex. vid första öppet vatten. (Jfr. IsT. J. A. 1883: 504), intill sjöfartens slut, under seglationstiden, inom sex veckor efter inträde av vinterföre, på vintern, varen o. s. v. (Jfr. N. J. A. 1897:208; 1902:115; 1904:407.) Innehåller köpeavtalet bestämmelse om leverans »på köparens order» eller »efter säljarens bekvämlighet», har i rättsskipningen den kontrahent, som sålunda förbehållit sig att bestämma tidpunkten för leveransen, antagits icke kunna, sedan viss, längre tid förflutit, undandraga sig att på medkontrahentens anmodan fullgöra avtalet. (Jfr. N. J. A. 1893: 382; 1905: 117.) Tidpunkten, då avtalet sålunda måste av den ifrågavarande kontrahenten fullgöras, torde i många fall kunna bestämmas med ledning av rådande handelsbruk i fråga om tiden, då enligt slutsedel såld vara inom vederbörande bransch senast måste uttagas. (Jfr. IS". J. A. 1893:382.) Angående nämnda tid måste naturligen utredning förebringas av den kontrahent, som vill göra avtalet gällande.

Att köpeavtalet skall »utan uppskov» fullgöras är uppenbart, sä väl t. ex. då en handlande hos en annan rekvirerar varan med orden: »Var god sänd mig» etc, som ock vid avtal om leverans »genast», »strax», »med omgående», »snarast möjligt» o. s. v. (Jfr. ff. J. A. 1885:208; 1892:128; 1896:363.)

Uttrycket »vad enligt köpet åligger säljaren eller köparen» är liktydigt med vad kontrahenterna åligger i fråga om godsets avlämnande eller mottagande samt köpeskillingens erläggande.

Att köpet skall fullgöras »vid anfordran», innebär, att vardera kontrahenten när som helst äger påkalla avtalets fullgörande eller, om den ena prestationen redan är fullgjord, själv fullgöra eller påkalla fullgörande av motprestationen. Har en längre tid fått förflyta utan att avtalets fullgörande från någondera kontrahentens sida påkallats, torde ofta det ifrågavarande avtalet få anses hava genom tyst överenskommelse mellan kontrahenterna förfallit. Har avtalet fullgjorts av ena kontrahenten, bibehåller denne rätten till motprestationen under tio år från avtalets ingående. Ingendera kontrahenten är (åtminstone annat än undantagsvis) pliktig att prestera, innan anf ordran från den andra sidan skett. Dylik anfordran skall, om den riktas till en affärsman, ske å sedvanlig affärstid och även eljest verkställas å passande tid på dygnet. Göres anfordran av säljaren, torde anf ord-657

ran böra beledsagas av erbjudande in natura av säljarens prestation, med mindre köparen på förhand bestämt tillkännagivit, att han ej ämnar mottaga densamma, i vilken händelse ett blott muntligt erbjudande av prestationen torde vara tillräckligt. Göres anfordran av köparen, skall anfordran beledsagas av muntligt erbjudande av likvid, vilket erbjudande, om säljaren ifrågasätter, det köparen förfogar över det erbjudna

beloppet, måste åtföljas av erbjudande in natura. (Jfr. lf. J. A. 1874:487; 1875:316; 1877:190.) Är i rättegång kontrahenterna emellan ostridigt, att köpeavtalet ej fullgjorts, måste den, som påstår skulden härtill ligga hos medkontrahenten, styrka sig hava hos denne förgäves gjort sådan anfordran, som ovan omförmäles. Sedan dylik anfordran skett hos endera kontrahenten, äger denne, med mindre han är köparen och anfordran avser köpeskillingens erläggande, åtnjuta skäligt rådrum till fullgörande av sin prestation.

Om viss tidrymd är utsatt, inom vilken godset bör avlämnas, tillkommer rätten att närmare bestämma tiden för avlämnandet säljaren, med mindre av omständigheterna framgår, att det varit av hänsyn till köparen, som tiden ej blivit närmare bestämd.

Exempel på »viss tidrymd», varom fråga är, innebära uttrycken »nästa vecka», »i oktober», »under hösten», »före den 1 november», »senast den 31 maj» o. s. v.

Att tiden ej blivit närmare bestämd av hänsyn till köparen, framgår exempelvis vid fob-köp i de fall, då köparen, såsom i regel gäller, ombesörjer befraktningen. Likaledes (i allmänhet), då varan skall av köparen »uttagas».

Säljaren äger befogenhet att hålla godset inne, till dess köpeskillingen gäldas, och köparen att innehålla köpeskillingen, till dess godset hålles honom till handa.

Uttrycket »hålla godset inne» betyder att underlåta att avlämna detsamma, fastän leveranstiden inträtt. Befogenhet härtill förefinnes för säljaren, blott såvitt annat ej uttryckligen överenskomna its eller eljest må anses avtalat eller ock följer av handelsbruk eller annan sedvänja. Följaktligen avser det sist-omförmälda stadgandet blott eller åtminstone huvudsakligast s. k. kontantköp (— köpeavtal, där godset till köparen utgives samtidigt med att köpeskillingen av honom erlägges, vare sig nu denna ömsesidiga utväxling av prestationer sker omedelbart vid avtalets ingående [handköp] eller först sedermera). Däremot avser stadgandet icke i regel s. k. kreditköp (= köp, där godset med säljarens begivande kommer i köparens besittning, innan köpeskillingen erlägges, vare sig köpet å säljarens sida fullgöres omedelbart eller först sedermera). Icke heller avser stadgandet i regel s. k. prenumerationsköp (= köp, där köpeskillingen erlägges, innan godset kommit i köparens besittning, vare sig köparen fullgör likviden redan vid köpets ingående eller först

sedermera). Skulle i rättegång mellan kontrahenterna säljaren yrka köpeskillingens erläggande mot godsets utbekommande, men köparen påstå köpeskillingen förfalla till betalning först efter godsets utgivande, tages detta påstående för gott, tills det av säljarne vederlägges. Om åter köparen yrkar godsets utbekommande mot erläggande av köpeskillingen, men denna av säljaren påstås skola erläggas i förskott, torde säljaren vara bevisningsskyldig för detta sitt påstående. Yrkar säljaren köpeskillingens förskottsvisa gäldande, men köparen påstår densamma först vid godsets mottagande skola betalas, tages detta påstående för gott, med mindre det av säljaren vederlägges. Om åter köparen yrkar godsets utbekommande utan köpeskillingens samtidiga erläggande, men säljaren påstår godset skola först vid köpeskillingens erhållande utgivas, tages detta påstående för gott, därest ej köparen vederlägger detsamma. Skulle köparen bestrida betalningsskyldighet för redan erhållen vara, under uppgift, att densamma före eller vid mottagandet blivit betald, torde nämnda uppgift böra godtagas, med mindre den av säljaren vederlägges (jfr. IST. J. A. 1876:463). Om slutligen säljaren bestrider utgivandet av såld vara, under uppgift, att denna till köparen avlämnats samtidigt med betalnings erhållande, torde denna uppgift böra tagas för god, därest den ej av köparen vederlägges. Att »innehålla köpeskillingens är liktydigt med att underlåta att erlägga densamma, fastän förfallotiden inträtt.

Genom att frivilligt emottaga blott en del av godset lärer köparen ådraga sig skyldighet att, redan innan godsets återstod levererats, betala vad han fått, med mindre han utan oskäligt uppehåll meddelar säljaren, att han icke är härtill villig.

Skall godset försändas från den ort, där det bör avlämnas, är säljaren visserligen ej på grund av honom tillkommande rätt att innehålla godset befogad att undandraga sig dess avsändande, men äger i stället hindra, att det å bestämmelseorten, annorledes än mot köpeskillingens gäldande, till köparen utgives.

Stadgandet gäller, evad transporten skall ombesörjas av säljaren eller köparen, samt avser jämväl distansköp under klausulerna »foh», »fraktfritt» eller »cif».

Med godsets »utgivande» förstås enligt lagens språkbruk det åtgörande från säljarens eller annan persons (fraktförarens) sida, varigenom godset kommer i köparens fysiska besittning. »Utgivande» sammanfaller alltså städse med »mottagandet», men icke med »avlämnande» i andra fall än då avlämnande och mottagande sins emellan sammanfalla. Godsets utgivande förmedlas lämpligen genom någon å bestämmelseorten bosatt speditör eller säljarens affärsvän, till vilken säljaren adresserar godset. (Jfr. tf, J. A. 1878:218; 1892:153; 1903:508.) Godset kan även försändas mot efterkrav eller postförskott, dock endast för så vitt antinge?! köpet är att hänföra till handelsköp eller till659

köp, som å sid. 647-—653 behandlats, eller ock köparen av det använda försändningssättet lämnas okränkt i den undersökningsrätt i fråga om godset, som vid distansköp ej mindre än vid platsköp bör honom tillkomma. (Jfr. N. J. A. 1905:28.) Nämnda rätt torde vid sjötransport, även om den sker mot efterkrav eller post förskott, jämlikt 148 § sjölagen, i regel stå köparen öppen. (Jfr. N. J. A. 1904:247.) Är köparen den, som föranstaltat om godsets försändande, lärer säljaren ej genom order till fraktföraren kunna förhindra godsets utgivande. Om åter fraktavtalet uppgjorts av säljaren, torde denne kunna genom order till fraktföraren hindra köparen att få godset i sin besittning, så länge köparen ännu ej av fraktföraren erhållit fraktsedel å godset eller framställt anspråk på detsammas utbekommande. Även sedan så skett, kan emellertid fraktföraren utan risk av ersättningsskyldighet för honom själv vare sig efterkomma eller lämna åsido säljarens förbud mot godsets utgivande.*

Utfärdas i fall av godsets försändning från avlämningsorten, i och för dess befordran till bestämmelseorten, konossement eller sådan fraktsedel, att säljaren efter dess utgivande till köparen ej äger över godset förfoga, och är köpet att hänföra till handelsköp**, anses godset sålt att betalas mot nämnda handling, vadan köparen går miste om den undersökningsrätt i fråga om godset, som eljest tillkommer honom ej mindre vid distansköp än vid platsköp.

Detta gäller dock endast, för så vitt icke av avtalet eller till äventyrs gällande handelsbruk framgår, att säljaren är oberättigad att låta åt sig utfärda konnossement för godsets försändande fram till bestämmelseorten.

Konnossement medför för varje behörig innehavare självständig rätt gent emot bortfraktaren, som således, då konnossement utfärdats, ej är pliktig att utan vidare efterkomma befraktarens order i fråga om godset, utan har att (genom fartygsbefälhavaren) utlämna detta på besämmelseorten till vederbörande konnossementsinnehavare. Är, som vanligen sker, konnossementet utfärdat i flera exemplar, har fartygsbefälhavaren att utlämna godset till den konnossementsinnehavare, som å bestämmelseorten först anmäler sig. Skulle dylik anmälan ske av flera behöriga konnossementsinnehavare, innan godset hunnit utlämnas, har befälhavaren att icke till någon bland dem utlämna godset, utan i stället förfara, på sätt i sjölagen § 140 föreskrives. Konnossement sändes vanligen av säljaren till något hans ombud, ofta en bank, på bestämmelseoren, att genom dess försorg tillhandahållas köparen i utbyte mot köpeskillingen eller köparens accept

* Det nu sagda gäller ej, om för godsets försändande utfärdats konnossement Detta fall kommer nämligen att strax härefter behandlas.

** Eller till köp under någon av de å sid. 647—653 omförmälda klausuler.660

å densamma. Då konnossement utfärdats, kan säljaren ej hindra godsets utlämnande till köparen annorledes än genom att låta något sitt ombud, försett med ett av konnossementsexemplaren, anmäla sig hos fartygsbefälhavaren för godsets utbekommande, innan köparen, försedd med annat konnossementsexemplar, hunnit hos befälhavaren påfordra godsets utlämnande.*

Ordet »fraktsedel» avser i förevarande sammanhang de slags fraktsedleidubletter, som oinförmäles i Bernerkonventionen av den 14 oktober 1890 angående gemensamma regler för internationell godsbefordran. Till denna konvention har numera jämväl Sverige anslutit sig. (Jfr. lag i anledning av Sveriges anslutning till den internationella godstrafikkonventionen den 22 november 1907.)

Stundom inträffar, att godset ej i rätt tid avlämnas, titan att detta beror av köparen eller av händelse, för vilken han står faran.

Tiden för godsets avlämnande har i regel bestämts i avtalet. Skulle så ej vara förhållandet, är den antingen »utan uppskov» eller »vid anf ordran».

Likställt med underlåtenhet att avlämna godset är att säljaren för avlämnandet uppställer villkor, som köparen icke är skyldig att underkasta sig (t. ex. att utan kontraktsenlig förpliktelse lämna kontant likvid mot allenast konnossement å varan, eller gälda köpeskillingen, innan köparen, såsom vederbort, fått undersöka godset eller utan avdrag för fel i varan eller köparen tillkommande skadestånd eller prisnedsättning för säljarens kontraktsbrott). (Jfr. N. J. A. 1897:208 och 580; 1898:169; 1895: 372.) likaledes bör med underlåtenhet att avlämna godset likställas att säljaren obehörigen sänder godset mot efter-krav, eller utan att vara därtill lagligen berättigad hindrar godsets utgivande till köparen genom order till fraktföraren eller annan åtgärd, varemot icke med underlåtenhet att leverera godset kan likställas annat säljarens kontraktsbrott (t. ex. leverans av vara, behäftad med fel eller godsets erbjudande annorstädes än å leveransorten). I fall av dylikt erbjudande torde köparen, om hans medverkan erfordras för godsets avlämnande, och han har nämnvärd olägenhet av godsets mottagande å den ort, där det tillbjudits, kunna avvisa godset ävensom, därest leveranstiden tilländagår utan att godset honom rätteligen erbjudes, antingen häva köpet eller påfordra godsets avlämnande på leveransorten samt, vare sig han väljer det ena eller andra, fordra skadestånd av säljaren. Mottager åter köparen utan protest det erbjudna godset, synes han berättigad till skadestånd i anledning av underlåtenheten att å leveransorten erbjuda godset, därest han i anledning av nämnda underlåtenhet till säljaren framställer an-

*. I själva verket står även en annan utväg säljaren till buds, nämligen att begära kvarstad ,åi godset. Denna utväg är emellertid av synnerligt ringa praktiskt värde.661

märkning.* Vid för sändningsköp inträffar stundom, att säljaren gör sig skyldig till s. k. orderstridigt försändande, d. v. s. utan giltigt skäl avviker från köparens i fråga om försändnings-sättet meddelade föreskrifter eller eljest förfar oriktigt (t. ex. skickar varan med ångbåt i stället för med järnväg eller tvärtom, eller sänder den med annat fartyg än det i köparens rekvisition utsatta, eller låter den medfölja det i rekvisitionen utsatta fartyget på en tidigare tur än som vederbort, eller anlitar segelfartyg i stället för ångare, eller skickar varan någon omväg eller med ett långsamt gående fartyg, eller uppgör certeparti med osedvanliga och. av förhandenvarande förhållanden ej påkallade förbehåll till köparens nackdel, eller underlåter att, på sätt avtalet eller gällande handelsbruk föreskriver, i förväg giva köparen notis om varans avsändande). I sådant fall är köparen, därest han i anledning av orderavvikelsen till säljaren framställt anmärkning*, berättigad dels att, om orderavvikelsen varit väsentlig, häva köpet och dels att, även om avvikelsen varit av oväsenlig art, av säljaren kräva ersättning för all köparen genom avvikelsen tillskyndad, beräknelig skada**. (Jfr. N. J. A. 1877:453; 1891:363; 1905:192; 1902:250 och 447.) Angående bevisnings skyldigheten i fråga om dröjsmål med godsets avlämnande gäller, att om det står fast, när, var och hur avlämnandet bort ske samt vilkendera kontrahenten haft skyldighet att taga initiativet till avtalets fullgörande, den, som sålunda skolat taga initiativet, har bevisbördan för att han fullgjort vad på honom ankommit eller i medkontrahentens uppträdande ägt giltig anledning att underlåta de åtgärder, som enlig avtalet honom ålegat, " (Jfr. K". J. A. 1906:139.)

Dröjsmålet med godsets avlämnande anses »hero av köparen)), om t. ex. avlämnande icke kan ske utan hans medverkan, och denna, med eller utan hans skuld, uteblir (köparen underlåter t, ex. att avhämta godset eller att anvisa fartyg för dess forslande), eller avlämnandet icke behöver ske, med mindre köparen förut eller samtidigt fullgör något, som enligt avtalet åligger honom, och detta ej av honom verkställts (köparen underlåter t. ex. att gälda köpeskillingen), eller köparen försummar någon honom åliggande åtgärd, vars uteblivande för säljaren omöjliggör eller väsentligen försvårar (avtalets fullgörandjei (köparen underlåter t. ex. att insända s. k. specifikations- eller sorteringsuppgift), eller leveransen av köparen kontramanderas eller begäres uppskjuten, eller godsets mottagande av honom vägras, enär säljaren, under medgivande av dess utlämnande på avtalade

* Denna skall göras, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll.

** Även oberäknelig skada har säljaren i praxis ansetts böra vidkännas. (Jfr N. J. A. 1902 :3).662

villkor, förbehållit sig att framdeles göra vidare anspråk mot köparen gällande, eller köparen avvisar godset därför att säljaren samtidigt med dess tillhandaliållande eller dessförinnan tillställt köparen räkninsr eller faktura, upptagande högre pris än det avtalade. (Jfr. N. J. A. 1876: 140; 1874:77; 1877: 190; 1900: 342; 1904:407.)

Med händelse, för vilken köparen står faran, menas vådahändelse vid en tidpunkt, då köparen, efter vad framdeles* skall omtalas, stod faran för godset.

Lagen innehåller ingen bestämmelse för det fall, att varan levereras i förtid. I sådant fall kan emellertid köparen avvisa godset, men äger ej i anledning av dess förtidiga tillhandahållande häva köpet, med mindre säljarens uppträdande vid godsets erbjudande skulle med visshet giva vid handen, att han icke ånyo ämnar erbjuda detsamma. Mottager köparen godset, kan köparen, om han i anledning av dess förtidiga tillhandahållande till säljaren framställt anmärkning, av säljaren fordra ersättning för godsets vårdande till den dag, då det bort avlämnas, och står under tiden till nämnda dag ej faran för godset.

Likställt med att leverera för sent är naturligtvis fullständig underlåtenhet att leverera.

Om godset ej i rätt tid avlämnas, utan att detta beror av köparen eller av händelse, för vilken han står faran, medför detta för köparen endera av följande befogenheter, nämligen:

a) Att fordra godsets avlämnande med eller utan skadestånd för försenad leverans.**

Rätten att fordra godsets avlämnande förloras emellertid i följande fall:

1) Att, sedan köparen av säljaren tillsports, huruvida han,, oavsett dröjsmålet, vill mottaga godset, köparen underlåter att utan oskäligt uppehåll därom giva sqljaren meddelande.***

Den förfrågan, som här avses, innebär även tillkännagivande av säljarens uppfattning om rätt för köparen att häva köpet, pä vilken uppfattning köparen äger att taga fasta. Förfrågan kan ske genom brev, telegram eller på annat sätt (t. ex. tillbud av varan in natura). Till förfrågan av här avsedda slag räknas ej meddelande, däri säljaren, under beklagande av dröjsmålet med godsets avlämnande, säger sig då eller då komma att avsända detsamma. Den köpare, som erhållit dylikt meddelande, synes dock, för att bibehållas vid sin rätt att avvisa godset, böra genast

* Se under rubriken Faran för köpegodset.

** Rätt att fordra godsets avlämnande föreligger dock ej, om avlämnandet antingen är en gång för alla omöjligt eller icke för närvarandie kan ske och antagligen förblir omöjligt så pass lång tid, att en sedermera skedd leverans för en naturlig uppfattning framstår såsom något, ekonomiskt sett, helt annat än ett fullgörande av det ursprungliga avtalet.

*** Dylikt meddelande går på säljarens risk.663

eller i allt fall utan oskäligt uppehåll underrätta säljaren, att han icke är villig att mottaga godset, eller icke i tillfälle att omedelbart bestämma sig härutinnan. Uraktlåtenhet av dylik underrättelse föranleder för köparen förlust av rätten att häva köpet, därest godset verkligen å tilläventyrs av säljaren uppgiven tid eller eljest utan dröjsmål avsändes. I motsatt fall bibehålles köparen vid sin rätt till köpets hävande. Med förfrågan, varom här talas, kan ej heller likställas meddelande, varigenom säljaren utan giltigt skäl förklarar något bindande avtal, enligt hans uppfattning, icke hava mellan kontrahenterna kommit till stånd, eller tillkännagiver, att han på grund av något köparens görande eller låtande icke vidare anser sig av avtalet bunden, eller att dess fullgörande genom omständigheternas makt blivit för säljaren omöjligt. Mot dylikt meddelande torde dock köparen böra utan oskäligt uppehåll protestera, vid äventyr att eljest gå miste om sin rätt att kräva godsets avlämnande å den bestämda tiden och därmed tillika om rätten att tillgodonjuta den prisstegring, som må inträda mellan meddelandets mottagande och leveranstiden.

Uttrycket »utan oskäligt uppehåll» betyder utan att överskrida rimlig tid för övrevägande av sitt svar. Den tid,

varmed man här har att räkna, är dagar eller på sin höjd veckor. Att köparen i här förutsatta fall icke ens vid liandelsköp är pliktig till den i merkantila förhållanden vanliga skyndsamhet beror därpå att han, särskilt om han är affärsman, kan behöva till sin avnämare rikta liknande förfrågan, som till honom själv framställts. Emellertid ställes på köparens skyndsamhet i förevarande hänseende större anspråk vid handelsköp än vid civilt köp.

Lämnas förfrågan, varom ovan talats, av köparen obesvarad, vien levererar säljaren sådant oaktat godset, måste köparen behålla detsamma, med mindre han, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll giver säljaren meddelande*, att han ej vill finna sig i dröjsmålet med godsets avlämnande, utan ämnar göra gällande de anspråk, som lagen på grund av säljarens dröjsmål tillerkänner honom.

Har köparen i anledning av nyssnämnd förfrågan förmält sig påfordra godsets avlämnande**, kan han naturligen ej sedermera avvisa godset, med mindre säljaren, efter det påfordran framställts, i fråga om godset gjort sig skyldig till dröjsmål av beskaffenhet att, efter vad nedan sägs, för köparen medföra rätt till köpets hävande. (Jfr. N. J. A. 1904:521.) Gör säljaren sig skyldig till dylikt dröjsmål, och framställer han sedan förfrågan, om köparen önskar godset avlämnat, måste köparen utan oskäligt uppehåll svara, vid äventyr att han eljest går miste om

* Se not *** å sid. 662.

** Nämnda påfordran får ej åtföljas av förbehåll att framdeles få bestämma tidpunkten för godsets avlämnande.

rätten till naturaluppfyllelse. Har säljaren gjort sig skyldig till omförmält dröjsmål, utan att sedermera framställa förfrågan, varom nyss nämnts, har köparen, om han fortfarande önskar naturaluppfyllelse, att, inom rimlig tid framställa krav i berörda hänseende, därvid han emellertid ej äger förbehålla sig att själv få bestämma tidpunkten för godsets avlämnande. Om köparen i anledning av ofta berörd förfrågan förklarat sig ej önska naturaluppfyllelse, går köparen naturligen härigenom oåterkalleligt förlustig rätten till godsets erhållande. Skulle godset, oaktat köparen förklarat sig icke vilja mottaga detsamma, tillsändas honom, behöver han ej till undgående av betalningsskyldighet för godset meddela säljaren, att han icke vill behålla detsamma.

Har slutligen köparen förklarat sig häva köpet, om godset ej erhålles inom viss, av köparen utsatt tid, kan köparen, om denna tid ej iakttages, icke vidare påfordra leverans.

Det skadestånd, varom ovan talats, beräknas enligt allmänna regler, och äger köparen utöver detsamma bekomma jämväl möjligen utf äst vite för leveransens försenande.

2) Att i fall av ovan nämnd förfrågans uteblivande köparen underlåter att inom' rimlig tid, meddela säljaren, att han vill utöva sin rätt att kräva godsets avlämnande.

Uttrycket »inom rimlig tid» betyder inom rimlig tid efter det avlämnandet bort ske eller rättare (vid civila köp) från det häv-ningsrätt på grund av dröjsmålet inträdde. Den tid, varmed man här har att räkna, är månader eller till och med år. Endast i sådana fall, då köparen så länge dröjt att framkomma med sitt anspråk på godsets avlämnande, att hans beteende med hänsyn till förhållandena i det särskilda fallet framstår såsom illojalt, bör hans talan avvisas. Emellertid är den tidrymd, som här avses, väsentligen olika lång i olika fall. Längst är den vid specieköp utan spekulationssyfte, kortast vid handelsköp.

b) Att häva köpeavtalet med eller utan skadestånd för leveransens uteblivande.

Uttrycket »häva köpeavtalet» är liktydigt med att förklara sig ej vilja mottaga varan, om den framdeles skulle erbjudas. Till dylik förklaring är köparen berättigad, även om dröjsmålet med godsets avlämnande icke på något sätt kan läggas säljaren till last, utan beror på omständigheter, som äro av hans vilja oberoende (t. ex. sjukdom eller annat laga förfall, godsets förstörelse av våda, krig, införselförbud eller annan objektiv omöjlighet). Har köparen redan före tiden för godsets avlämnande vunnit objektiv visshet om eller till vissliet gränsande sannolikhet för att godsets avlämnande kommer att utebliva eller fördröjas åtminstone så lång tid, att köparen med hänsyn härtill skulle vara berättigad att häva köpet, äger han att omedelbart påfordra dess återgång. Sålunda kan köparen redan före leveranstiden

häva köpet, om t. ex. sålt, bestämt gods fore avlämnandet av våda helt och hållet förstöres, eller fabriken, där beställd vara enligt avtalet skall tiUverkas, nedbrinner utan möjlighet av åter-uppförande före leveranstiden, eller säljaren underlåter att påbörja eller fortsätta honom för avtalets uppfyllelse åliggande åtgärder så, att avtalet kan i rätt tid fullgöras, eller på förhand bestämt förklarar sig ej ämna uppfylla avtalet, eller underlåter eller väsentligen fördröjer ställandet av utf äst säkerhet för avtalets fullgörande. (Jfr. IST. J. A. 1895: 25; 1876: 140; 1877: 75; 1891:121.)

Rätten att häva köpeavtalet förefinnes emellertid ej i följande fall:

1) Att köpet är av civil natur, och dröjsmålet varit av ringa betydelse för köparen eller säljaren haft grundad anledning att sådant antaga, samt köparen icke betingat sig noggrant iakttagande av tiden för godsets avlämnande.

Vid bedömandet av dröjsmålets betydelse för köparen bör naturligen hänsyn tagas till det ändamål, för vilket köparen avsett godset. Är med hänsyn härtill dröjsmålet av ringa vikt, föreligger ej hävningsrätt, även om säljaren haft anledning antaga, att det legat vikt uppå ett noggrant iakttagande av tiden, förutsatt nämligen, att köparen icke särskilt betingat sig sådant. Att dröjsmålet ej varit av ringa betydelse för köparen, och att säljaren ej heller haft grundad anledning till ett motsatt antagande, torde vid kortvarigt dröjsmål åligga köparen att bevisa.

Grundad anledning till antagande av dröjsmålets betydelselöshet för köparen föreligger exempelvis vid beställning av kläder till en viss tid utan meddelande, att de då behövas för en längre resa.

Såsom betingelse om ^noggrant iakttagande av tiden för godsets avlämnandet räknas exempelvis förbehåll om leverans »ovillkorligen», »precis» eller »allra senast» viss dag. Bevisningsskyldigheten om dylikt förbehåll åligger köparen. Även då dylikt förbehåll skett, torde hävningsrätt vara utesluten, om det fördröjda utgör allenast en ringa del av godset, samt dröjsmålet varit av ringa betydelse för köparen. (Jfr. i detta sammanhang N. J. A. 1914:173.)

2) Att köpet är att hänföra till handelsköp, samt det, som fördröjts*, utgör allenast en ringa del av godset.

Även i detta fall lärer dock hävningsrätt föreligga, om dröjsmålet ej varit av ringa betydelse för köparen, och säljaren ej heller haft grundad anledning till ett motsatt antagande. Kräves vid handelsköp eller civilt köp avlämnandet av fördröjd del av godset, äger köparen, till dess nämnda del avlämnats, inne-

* D. v. s. uteblivit eller kommit för sent.

hålla hela köpeskillingen, med mindre nämnda förfarande, med hänsyn till missförhållande mellan det resterande godsets värde och köpeskillingens belopp, har karaktären av chikan gent emot säljaren. Denne åter torde ej kunna påfordra mottagande av den icke fördröjda delen av godset, innan dettas återstod hålles köparen till handa.

3) Att vid distansköp godset kommit köparen till handa, eller han av säljaren erhållit underrättelse om dess avsändning, samt köparen, fastän han finner eller bort finna godset vara för sent avlämnat, likväl underlåter att, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll, meddela säljaren sin avsikt att väcka anspråk mot honom i anledning av hans dröjsmål*, eller försummar att utan oskäligt uppehåll för säljaren tillkännagiva sitt uppsåt att häva köpeavtalet*.

Att godset »kommer köparen tillhanda» betyder, att det till honom bringas i ett förhållande, som det uteslutande beror på honom själv att förvandla till ett besittningsförhållande. Följaktligen anses godset »kommet köparen till handa» t. ex., då han från järnvägen erhåller fraktsedel å godset eller notis om dess framkomst, eller, om godset sänts sjöledes, rörande godset mottager underrättelse eller tillsägelse, som avses i §§ 137 och 138 sjölagen.

Den ovannämnda underrättelsen om godsets avsändning kan ske t. ex. genom faktura eller vid försändelse till sjöss konnosse-ment å godset, vilka handlingar i regel samtidigt med godset tillsändas köparen med posten och

således redan före godset komma honom till handa.

»Meddelande», som här ovan omförmäles, skall göras till säljaren eller någon med behörighet att å hans vägnar mottaga meddelandet. Dylik behörighet tillkommer ej av honom för varans transport eller avlämnande anlitad person (t. ex. fraktförare, speditör, ångbåtskommissionär o. s. v.).

Innehåller meddelande, varom nu talats, att köparen, under vidblivande av köpet, fordrar skadestånd för godsets försenande. kan köparen icke sedermera ändra ståndpunkt och påyrka köpets återgång.

Uttrycket »genast» får visserligen ej tagas alldeles bokstavligt, men utmärker, att varje uppskov utöver den tid, inom vilken enligt merkantil uppfattning affärsbrev böra besvaras, vid handelsköp är att anse såsom oskäligt. Särskilt är härvid att märka, att köparen, även om han måste förhandla med sin avnämare, icke äger dröja med här ovan omförmälda meddelande, till dess svar från avnämaren ingått.

Att meddelande, varom fråga är, skall givas »utan oskäligt uppehåll», betyder, att meddelandet skall äga rum inom rimlig

* Dylikt meddelande går på säljarens risk.667

tid efter varans mottagande eller erhållen underrättelse om dess avsändning. Ej ens ett strängt taget obehövligt uppskov, beroende på enskilda angelägenheter eller rent av på en viss oföretagsamhet, kan, om uppskovet är kortvarigt, här alltid anses » oskäligt».

Det tillkännagivande, varom ovan talats, skall innehålla köparens uttryckliga förklaring, att han häver köpet eller, såsom det plägar heta, »ställer varan till säljarens disposition». Tillkännagivandet skall göras till säljaren eller någon med behörighet att å hans vägnar mottaga tillkännagivandet. Dylik behörighet tillkommer ej av honom för varans transport eller avlämnande anlitad person (t. ex. fraktrörare, speditör, ångbåtskommissionär o. s. v.). Tillkännagivandet skall av köparen göras utan att överskrida rimlig tid för val mellan köpets hävande och dess fasthållande. Vad som bör anses som »rimlig tid» får avgöras efter omständigheterna i varje varje särskilt fall. Vid handelsköp lärer man emellertid i förevarande hänseende kunna ställa större anspråk på skyndsamhet än i fråga om civilt köp är förhållandet. Har köparen givit meddelande, som ovan omförmälts, och har i anledning härav säljaren förfrågat sig hos honom om hans ståndpunkt och begärt skyndsamt svar, kan detta naturligen hava betydelse för avgörandet, om tillkännagivandet, varom nu är fråga, skett »utan oskäligt uppehåll». Sedan tillkännagivandet kommit säljaren till handa, äger köparen ej frångå sitt däri gjorda häv-ningsyrkande, med mindre detta av säljaren bestrides, eller säljaren underlåter att utan oskäligt uppehåll återtaga godset.

Har vid platsköp godset försenats, synes köparens frivilliga mottagande av godset ur säljarens hand innebära jakande svar å säljarens i godsets tillbjudande inneburna förfrågan, huruvida köparen, oansett dröjsmålet med godsets avlämnande, vill mottaga detsamma. Och följaktligen lär, om dylikt mottagande skett, köparen icke utan därom gjort förbehåll efter mottagandet kunna påfordra köpets hävande, även om dylik påfordran sker inom skälig tid efter mottagandet.

Har godset sålts fritt (franco) eller levererat eller fritt levererat å angiven ort, behöver köparen ej förr än efter godsets mottagande giva säljaren meddelande eller tillkännagivande, varom ovan talats.

Beträffande härefter det skadestånd, vartill köparen, på sätt förut nämnts, är berättigad, åligger bevisningsskyldigheten om skadans omfattning köparen. Till skada av ifrågavarande slag hänföres så väl den vinst, köparen skulle gjort, om avtalet vederbörligen uppfyllts, om ock den minskning i förmögenhet, köparen genom kontraktsbrottet lidit. Vare sig skadan utgör direkt eller indirekt följd av kontraktsbrottet, skall skadan i regel ersättas av säljaren. Denne är dock fritagen från ersättningsskyldighet för skada, som framstår som så osedvanlig och osannolik668

följd av kontraktsbrotet, att den icke skäligen bort av säljaren beräknas, vare sig vid tiden, då leveransen bort fullgöras, i fall av säljarens skuld till dröjsmålet med godsets avlämnande, eller vid köpets avslutande, om säljaren är utan skuld i nämnda dröjsmål. Har detta förorsakat hinder i köparens näring, eller är den för honom av

dröjsmålet uppkomna skadan till sin omfattning i hög grad beroende av köparens individuella förhållanden, är åstadkomandet av tillfredsställande bevisning till stöd för hans skadeståndstalan för honom ofta synnerligen vansklig. I anledning härav brukar i fall, där dylik vansklighet anses föreligga (t. ex. vid beställning av maskiner för en fabrik, vid avtal om leverans av tegel eller annat för uppförande av en byggnad), köparen betinga sig visst vite, för den händelse leveransen icke i rätt tid fullgöres. Dylikt vite har betydelsen av en till köparens förmån på förhand gjord fixering av det skadeståndsbelopp, han i fall av säljaren tillräkneligt kontraktsbrott å denns sida äger av honom utbekomma. Genom vitesutfästelsen befrias följaktligen köparen från bevisskyldighet så väl för att av kontraktsbrottet för honom uppkommit skada, som ock rörande denna skadas omfattning. Av vitets förenämnda betydelse följer vidare, att det kan utkrävas, vare sig köparen, oaktat dröjsmål av säljaren, fasthåller, eller i anledning av dylikt dröjsmål häver köpet. I vartdera fallet erhåller nämligen köparen genom vitets utfå-ende allenast gottgörelse för den honom genom dröjsmålet tillskyndade skadan. I fall av vitesutfästelse å säljarens sida kunna kontrahenterna icke utan särskilda skäl antagas hava åsyftat vitets erlägande vid sidan av fullt skadestånd enligt allmänna regler. Detta hindrar dock ej, att om säljarens dröjsmål med godsets avlämnande för köparen medfört större skada än av vitesbeloppet täckes, köparen i regel kan av säljaren utkräva så väl vitesbeloppet, som det ytterligare skadestånd, han enligt allmänna regler äger utbekomma. Från vitets erläggande kan säljaren ej vinna befrielse genom förebringande av bevisning, att köparen icke genom dröjsmålet med varans avlämnande lidit skada, eller att skadan av dröjsmålet bör uppskattas till mindre belopp än vitet Skulle dettas utkrävande vara uppenbart obilligt, äger domstolen att efter vad skäligt prövas nedsätta vitesbeloppet. Har dylikt belopp av köparen utfästs för underlåtenhet å hans sida att tillhandahålla varan åt tredje person, och har köparen sedermera i följd av säljarens dröjsmål med varans avlämnande nödgats erlägga vitesbeloppet, måste detta av säljaren ersättas, med mindre det avsevärt överstiger den prisskillnad, köparen, på sätt nedan omförmäles, äger utbekomma, och tillika säljaren saknat anledning antaga, att köparen vid högt vite förbundit sig att tillhandahålla varan åt tredje man.

Utredning om skadans omfattning kan — för att nämna de mest praktiska fallen — avse köparens direkta utgifter och kost-669

nåder i anledning av köpet (t. ex. utgifter för överliggedagser-sättning, forcerat lastningsarbete, faute-frakt, försäkringspremie för godsets befordran med viss lägenliet, som det icke kunnat medfölja, ökade fraktkostnader och. assuransavgifter, porto, telegram eller protest i anledning av dröjsmålet med leveransen o. s. v.). Vidare kan utredningen angå skadestånd, som köparen känts skyldig utgiva till den, åt vilken ban i sin ordning salt varan, dock att dylikt skadestånd ej bör köparen tillerkännas, därest tidpunkten för fullgörandet av bans leveransskyldighet infallit först långt efter det han kunnat påräkna varans erhållande, och han under mellantiden bort utan större svårighet kunna från annan än säljaren anskaffa densamma. Utredning av ifrågavarande slag kan även avse köparens mistade handelsvinst, vilken, därest köparen avyttrat allenast en midre post av den till honom försålda varan, utgör skillniden mellan den av köparen för hela varupartiet ut fästa köpeskilling och varupartiets värde med hänsyn till det av köparen för den avyttrade varuposten erhållna pris, minskat med köparens genom postens uteblivande besparda kostnader för dess omhändertagande och vård, likasom hans undgångna förlust genom postens försämring eller förlegande samt de frakt- och assuranskostnader, hans köpare skolat erlägga. Slutligen kan utredning av meranämnda slag angå hinder i köparens näring (t. ex. hans fabriksdrifts inställande för längre eller kortare tid, med påföljd att råämnen, avsedda för tillverkning, bliva oanvändbara, eller arbetare eller annan personal, till vilken avlöning utgår, icke kunnat sysselsättas, eller köparen går miste om påräknad vinst å sin näring och avkastning av det därå nedlagda kapitalet). Ersättning för hinder i köparens näring får emellertid ej omfatta skada, som köparen genom varans anskaffande från tredje person eller annan lämplig åtgärd bort kunna undgå. Ofta begagnar sig köparen till utredning om sitt skadeståndsanspråk av utvägen att från annat håll inköpa den till honom sålda varan samt av säljaren fordra skillnaden mellan det därvid erlagda pris och den i köpeavtalet utfästa köpeskilling För att nämnda förfarande skall leda till åsyftat resultat, bör det av köparen senast ingångna köpet (betäckningsköpet) vara avslutat på, så vitt möjligt, enahanda villkor som det ursprungliga köpet, så väl i anseende till varans myckenhet och beskaffenhet, som till leveranssättet, betalningsvillkoren o. s.

v. Någon särskild form för betäckningsköp är ej föreskriven, men dess avslutande genom mäklare eller å upphandlingsauktion medför, att säljarens anmärkning mot därvid bestämd köpeskillings belopp av domstol i regel lämnas utan avseende. Har vid betäckningsköp anskaffats vara, med vilken köparen icke driver handel, torde säljaren befrias från köparens å betäckningsköpet stödda skadeståndsanspråk genom bevisning om köpets avslutande till betydligt lägre pris än viel leveranstiden gällt å leveransorten670

för vara av den ifrågavarandes slag. Däremot befrias naturligen ej säljaren från betalningsskyldighet i förevarande hänseende genom bevisning, att köparen ej guldit och på grund av obestånd måhända aldrig kommer att gälda den av honom vid betäckningsköp bjudna köpeskilling. Å skadeståndsfordran av ifrågavarande slag äger i regel köparen beräkna ränta blott efter 5 procent från dagen för säljarens instämmande i rättegång om fordringens utbekommande.

Blir utredning, varom nu talats, ej förebragt, skall skadeståndet beräknas till det belopp, varmed vid tiden, dä godset bort avlämnas, priset å gods av ifrågavarande slag till äventyrs överstigit köpeshillingen för godset.

Stadgandet, som företrädesvis avser leveransavtal av handelsköps natur, innebär, att vid prisstegring å varan mellan köpslutet och leveranstiden köparen i sammanhang med köpets hävande i anledning av dröjsmål med varans avlämnande kan av säljaren fordra ersättning med skillnaden mellan köpeskillingens belopp och det vid leveranstiden å leveransorten gängse pris för gods av det i köpeavtalet avsedda slag, salt på enahanda villkor med de i köpeavtalet angivna. Finnes ej å leveransorten marknad för den ifrågakomna varan, har köparen att till grund för sin skadeståndsberäkning lägga varans pris å den närmast leveransorten belägna plats, där varan finnes i marknaden, samt till nämnda prisbelopp lägga de för varans transport till leveransorten gällande frakt- och assuranskostnader ävensom från de ifrågavarande beloppens summa draga köpeskillingen, minskad i händelse av köparen beviljad räntefri kredit med vanlig diskontränta därå under kredittiden. För köp av vara »fraktfritt» eller »cif» kan stundom, helst då förbindelserna mellan leveransorten och varans bestämmelseort äro mindre livliga, upplysning ej vinnas om det å leveransorten vid leveranstiden gängse pris för gods av det i köpeavtalet avsedda slag, sålt fraktfritt, resp. cif till varans bestämmelseort. I sådant fall bör det stå köparen fritt att till grund för sin skadeståndsberäkning lägga leveransortens lokopris* vid leveranstiden, ökat med då gällande fraktsatser mellan denna ort och bestämmelseorten för sådant gods, som köpet avser, samt, därest köpet är cif köp, med årstidens gängse assurans-premier för transport av dylikt gods mellan ifrågavarande platser. Från summan av omförmälda belopp bör därefter dragas den av säljaren betingade köpeskillingen, vilken dock, därest köparen skulle ägt åtnjuta räntefri kredit, först bör minskas med vanlig diskontränta därå under kredittiden.

Om priset å varan icke mellan köpslutet och leveranstiden undergått föränring, utgöres köparens skadestånd i regel allenast av ersättning för hans i anledning av köpet havda kostnader, vilka genom köpets hävande blivit för honom onyttiga. Har åter va*

* Lokopris = pris å vara vid leverans å stället,671

rans pris mellan köpslutet och levera?istiden sjunkit, består köparens skadestånd i den möjliga skillnaden mellan hans vinst av köpeavtalets hävande och hans i anledning av köpet gjorda, men genom dess hävande för honom onyttiga kostnader av annat slag än vårdnadsutgif ter i och för godset.

Skulle efter leveranstidens utgång priset d varan stigit, kan köparen lägga det sålunda stegrade priset till grund för sin skadeståndsberäkning, om han före prisstegringens inträde hos säljaren behörigen påfordrat godsets avlämnande.* Har åter priset d varan efter leveranstiden sjunkit, äger köparen, om han häver köpet, beräkna skadestånd på grundvalen av det vid leveranstiden gällande pris. Fasthålles åter köpet, äger köparen, om han driver handel med det ifrågavarande varuslaget, i skadestånd erhålla skillnaden mellan varans pris, då den bort levereras, och priset därå vid den tid, då leveransen faktiskt fullgjorts. För utbekommande av nämnda skadestånd behöver köparen ej visa, att han, därest varan blivit i rätt tid levererad, skulle hava avyttrat densamma, innan prisfallet inträdde, och således icke genom detta skulle hava lidit förlust.

I vissa fall kan köparens skadestånd beräknas med ledning av varans pris vid annan tidpunkt än ovan omtalats.

Sålunda äger köparen i anledning av säljarens före leveranstiden gjorda, bestämda förklaring om bristande vilja att fullgöra köpet av säljaren i sammanhang med köpets hävande skadeståndsvis utkräva skillnaden mellan köpeskillingen och det vid tiden för häv-ningsrättens inträde (vid mottagandet av säljarens meddelande) gängse pris för gods av i köpeavtalet avsett slag, salt att levereras å den för köpets fullgörande bestämda tid.

De nu behandlade skadeståndsreglerna gälla jämväl i fall av redan vid köpets ingående föreliggande omöjlighet att prestera den sålda varan, för så vitt denna omöjlighet icke är av beskaffenhet att fritaga säljaren från köpets fullgörande.

Bevisbördan rörande såväl prisförhållandena å den för köparens skadeståndsanspråk avgörande tiden och orten, som köpeavtalets innehåll i fråga om köpeskillingen åligger naturligen köparen.

Om vid tillämnat, men ofullbordat köp lämnats hand pennin g, bör den i saknad av annat avtal anses som förskott å köpeskillingen och följaktligen återbetalas. (Jfr. Tf. J. A. 1879:405; 1886:95; 1887:288; 1900:468.)

Befogenhet att fordra skadestånd för godsets uteblivande eller försening är icke för handen i följande fall:

* Enligt somligas mening, erfordras dessutom, att köparen gjort vad på honom ankommit för att i anledning av godsets fortsatta uteblivande skaffa sig annat gods och tillika, därest han erhållit det kontraherade godset, skulle genom dess försäljande tillgodogjort sig den ifrågavarande prisstegringen. (Jfr i detta sammanhang N. J. A. "1903 ; 123 j" 1913:565).072

a) All vid distansköp godset kom/mit köparen till Itända eller han av säljaren erhållit underrättelse om dess avsändning, samt köparen, fastän han finner eller bör finna godset vara för sent avlämnat, likväl underlåter att, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll, meddela säljaren sin avsikt att väcka anspråk mot honom i anledning av hans ifrågavarande dröjsmål.

I här förutsatta fall kan således köparen ej avvakta köpeskillingens utkrävande vid domstol och i rättegången göra gällande gen fordran på grund av påstådd skada genom dröjsmål med godsets avlämnande. Detta gäller även för det fall att godset, sedan köparen av säljaren underrättats om dess avsändande, på vägen till köparen förstöres, skadas eller minskas genom olyckshändelse.

fi) Att köpet är att anse som speciesköp, samt säljaren visar godsets uteblivande eller försening hava vållats av omständighet, som icke berott av säljaren att avvända.

Dylik omständighet behöver ej medföra objektiv omöjlighet (= omöjlighet för en och var och således icke blott för säljaren) att överhuvud taget eller åtminstone i rätt tid avlämna godset.* Tillomständighet av nämnda slag räknas t. ex. olyckshändelse och sjukdomsfall ävensom redan vid köpets ingående förefintligt absolut hinder för dess fullgörande, med mindre säljaren (men ej köparen) vid avtalets ingående haft kännedom om hindret oeb tillika insett eller bort inse dess absoluta beskaffenbet, eller ock säljaren kan anses hava åtagit sig garanti mot hindrets tillvaro eller absoluta karaktär. Däremot kan icke såsom omständighet av i frågavarande slag anses t. ex. försumlighet hos säljarens husfolk, tjänare, biträden eller bud (N. J. Å. 1877: 521; 1896: 187^ eller, i regel, vårdslöshet av utav säljaren anlitad självständig fraktförare, eller ursäktlig missuppfattning hos säljaren om hans förpliktelses tillvaro eller innehåll, eller säljarens iråkade obestånd, eller tredje mans anspråk på godset. Då dröjsmål med dettas avlämnade icke kan tillräknas säljaren såsom försummelse, men köpet i anledning av dröjsmålet häves, är säljaren fritagen från ersättningsskyldighet jämväl i fråga om köparens direkta utgifter eller kostnader i anledning av köpet, men måste, om köparen omhändertagit och vårdat godset, härför lämna honom ersättning.

y) Att köpet är att hänföra till leveransavtal, samt säljaren på grund, av förbehåll vid köpet är från skadeståndsskyldighet befriad, eller ock möjligheten att fullgöra avtalet får anses utesluten i följd av omständighet, som ej bort av säljaren vid köpets avslutande tagas i beräkning, såsom förstörelse av allt gods av det

* Är dettas avlämnande över huvud taget eller åtminstone i rätt tid omöjligt endast för säljaren, föreligger s. k,

subjektiv omöjlighet i berörda hänseende,673

slag eller det parti, köpet avser, eller krig, införselförbud eller därmed jämförlig tilldragelse.

Bevisningsskyldigheten för ovan omtalat »förbehåll» åligger naturligen säljaren. Till förbehåll av ifrågavarande slag hör, bland annat, det vid köpeavtal vanliga förbehållet om »force majeuren,* under vilket uttryck i köpmansspråk ofta inbegripes vanlig olyckshändelse.

Då »möjligheten att fullgöra avtalet får anses utesluten», föreligger s. k. objektiv omöjlighet (= omöjlighet för en och var och således icke blott för säljaren) att över huvud taget eller åtminstone i rätt tid fullgöra hans förpliktelser på grund av köpeavtalet. Likställd med den objektiva omöjligheten är den s, k. praktiska omöjligheten (~ omöjligheten för avtalets fullgörande utan ekonomiska uppoffringar, som helt och hållet ligga utanför kontrahenternas förutsättningar). Med objektiv omöjlighet bör likställas även den s. k. juridiska omöjligheten (= omöjligheten att utan lagbrott fullgöra avtalet). Skulle omöjlighet av något nu nämnt slag visa sig vara blott övergående, blir säljaren efter omöjlighetens upphörande pliktig att fullgöra köpeavtalet, med mindre omöjligheten fortfarit så pass lång tid, att en efter dess utgång skedd leverans för en naturlig uppfattning framstår såsom något, ekonomiskt sett, helt annat än ett fullgörande av det ursprungliga avtalet.

Med »omständighet, som ej bort av säljaren vid köpets avslutande tagas i beräkning», avses omständighet, som säljaren vid köpets ingående saknat skälig anledning att beräkna som möjligt hinder för fullgörandet av hans förpliktelser på grund av köpeavtalet.

»Förstörelse av allt gods av det slag, köpet avser», betecknar företrädesvis omöjlighet att prestera vara, om vars produktionsort bestämmelse träffats i köpeavtalet (t. ex. jordbruks- eller ladugårdsprodukter från en viss egendom).

»Förstörelse av allt gods av det parti, köpet avser», åsyftar vådaförstöring av gods, avsett till fullgörande av s. k. halvgene-riskt köp (= köp av viss myckenhet, att ur bestämt gods uttagas). Skulle dylikt gods förstöras blott till en del, är säljaren pliktig att leverera återstoden.

Har ovan avsett »krig» redan vid köpets ingående utbrutit eller skäligen kunnat av säljaren befaras, fritager det honom ej från skadeståndsskyldighet för leveransens uteblivande eller försening.

Med »införselförbud» menas förbud mot införsel i det land, dit varan skall försändas. Har förbudet redan vid köpets in-

* Force majeure = händelse av högre hand, d. v. s. olyckshändelse, som ej kan med människomakt avvärjas. På grund av den oklarhet, varav detta uttryck lider och alltid torde komma att lida, synes det böra i slutsedlar och kontraktsformulär undvikas eller åtminstone förtydligas genom uppräkning av de tilldragelser, kontrahenterna därmed avse.

gående skäligen kunnat av säljaren befaras, fritager det honom ej från skadeståndsskyldighet för leveransens uteblivande eller försening.

Till »därmed jämförlig tilldragelse» räknas i regel endast tilldragelse av utomordentlig räckvidd (t. ex. uppror, blockad, exportförbud i land, varifrån varan skall sändas*, avspärrning av viss ort på grund av utbruten farsot, eventuellt ock av vederbörande myndighet utfärdat förbud mot försäljning eller transport av sådant gods, som köpet avser o. s. v.). Däremot kan ej hit hänföras exempelvis att säljarens för avtalets fullgörande vidtagna åtgärder ej lett till åsyftat resultat; ej heller i regel storm-, snö- eller ishinder, stark nederbörd, ihållande torka och därav orsakad vattenbrist, eller barvinter; ej heller, antagligen, strejk eller lockout (jfr. N. J. A. 1876:60)** och ej heller redan vid köpets ingående förefintligt absolut hinder för dess fullgörande, så vida säljaren (men ej köparen) vid avtalets ingående haft kännedom om hindret och tillika insett eller bort inse dess absoluta beskaffenhet, eller

ock säljaren kan anses hava åtagit sig garanti mot hindrets tillvaro eller absoluta karaktär, vadan t. ex. den, som åtagit sig att ur sitt stenbrott leverera någon sällsynt stenart i erforderlig myckenhet för uppförande av en praktbyggnad, bör vara ersättningsskyldig, om stenbrottet innehåller mindre än han, låt vara på goda grunder, beräknat.

Innefattar köpet beställning av vara, att vid viss fabrik tillverkas, utgör i fabriken utan säljarens skuld timad eldsvåda, varigenom säljaren urståndsättes att över huvud taget eller åtminstone utan utomordentliga ekonomiska uppoffringar leverera varan, laga skäl för hans befrielse från skadeståndsskyldighet i anledning av leveransens uteblivande eller försening.

Har vare sig vid beställning av fabriksvara eller vid annat leveransavtal överenskommelse kontrahenterna emellan träffats om visst transportmedel (fatyg, järnväg o. s. v.) för varans försändning, lärer, om, såsom i regel bör antagas, överenskommelsen om transportmedlet skett i säljarens intresse, den omständigheten, att absolut hinder för transportmedlets användning utan säljarens skuld uppstår, åtminstone för det dåvarande, fritaga honom från varans avsändande. Om åter bestämmelsen om transportmedlet gjorts i köparens intresse, torde säljaren i fall av absolut hinder för transportmedlets användning knappast kunna motsätta sig köparens yrkande på användande av ett annat

* Har exportförbudet redan vid köpets ingående utfärdats eller skäligen kunnat av säljaren befaras, fritager det honom ej från skadeståndsskyidighet för leveransens uteblivande eller försening.

** Enligt somligas mening, bör strejk räknas till i texten avsedd tilldragelse, därest den utbrutit å fabrik där godset, enligt avtalet, skall tillverkas, samt varken berott på säljare eller kunnat utan oskäliga uppoffringar av honom förekommas,675

transportmedel, eventuellt mot ersättning för därav föranledda ökade kostnader. Har säljaren åtagit sig att befordra varan såsom styckegods med någon ångare på en regelbunden trade, blir säljaren gent emot köparen skadeståndsskyldig, om den ångare, säljaren anlitat eller ämnat anlita, blivit försenad eller inställt sina turer, eller plats å densamma ej funnits för varan, samt denna sedermera omöjligen kan inom utsatt tid avsändas. Om slutligen, enligt avtal med vederbörande fraktförare, godset skolat befordras med viss angiven ångbåtsbelägenhet å bestämd dag, men detta i saknad av plats på båten ej kunnat ske, blir säljaren i anledning härav skadeståndsskyldig gent emot köparen, allenast om säljaren antingen erbjudit sig att skicka godset med den ifrågavarande lägenheten eller antagit köparens i sådant hänseende framställda förslag.

Bevisskyldigheten för ovan avsedd tilldragelse åligger säljaren, som genom dylik händelse befrias även från erläggande av ut fäst vite för leveransens uteblivande eller försening.

Då tilldragelse av omförmält slag befriar säljaren från skadeståndsskyldighet för dröjsmål med godsets avlämnande, men dröjsmålet föranleder köpets återgång, är säljaren fritagen från ersättningsskyldighet jämväl i fråga om köparens direkta utgifter eller kostnader i anledning av köpet, men måste, om köparen omhändertagit och vårdat godset, härför lämna honom ersättning.

De nu framställda reglerna rörande säljarens skyldighet att i vederbörlig tid tillhandahålla köparen den försålda varan gälla emellertid icke i följande fall:

1) Att köpare, som erhållit betainin g sanstånd, efter köpeavtalets ingående råkat i konkurstillstånd.

Yid kontantköp är säljaren icke under några förhållanden pliktig att låta köparen komma i besittning av godset annorledes än mot betalning. Såsom sådan kan ej anses köparens revers eller växelaccept å köpeskillingens belopp, varemot med likvid bör jämställas tredje mans av säljaren i stället för penningar såsom full betalning mottagna förbindelse, liksom den omständigheten, att kontrahenterna mellan förd kontokurant vid något tillfälle efter köpet utvisat ett saldo köparen till godo.

Att köparen »råkat i konkurstillstånd» betyder, att i anledning av ansökan från honom själv eller någon hans borgenär offentlig stämning å hans borgenärer blivit utfärdad.

Sedan så skett, blir säljaren berättigad att, intill des betryggande säkerhet, på hans anmaning, ställes för köpeskillingens gäldande, hålla godset inne eller, om det är försänt, men ej kommit i köparens besittning, hindra dess utgivande, (utöva stoppningsrätt) varförutom säljaren, om tiden för godsets avlämnande är inne, vare sig köpeskillingens förfallotid inträtt eller icke, har rätt att häva köpet, därest ej ofördröjligen efter anmaning* säkerhet ställes för köpeskillingens gäldande,676

Till »betryggande säkerhet», varom ovan omförmäles, räknas exempelvis av vederhäftig person ingången borgen.

Uttrycket »hålla godset inne», betyder undandraga sig dess avlämnande, fastän tiden därför har inträtt.

Vid distans köp är således säljaren berättigad att underlåta modsets avlämnande till vederbörande fraktförare, vilket gäller, jämväl om köpet i fråga är ett kontantköp. Är åter köpet ett kreditköp, komma naturligen i viss mån. andra bestämmelser till användning*. Avser sålunda köpet exempelvis avvärkningsrätt till skog, behöver säljaren icke finna sig i avverkningens fortsättande, sedan köparen råkat i konkurs eller eljest kommit på sådant obestånd, som här nedan kommer att närmare omtalas. Har avverkningen av köparen själv bedrivits, torde däremot säljaren även i händelse av köparens konkurs eller eljest uppkomna obestånd icke i regel kunna hindra köparens konkursbo eller honom själv att omhändertaga och behålla vad som redan avverkats, även om detta ännu finnes kvar å den mark, där avverkningen bedrivits. Om vidare säljaren genom köpeavtalet åtagit sig att framforsla timmer, sten eller annat till viss plats, där det skall av köparen avhämtas, behöver säljaren, även om han fullgjort sitt ifrågavarande åtagande, ej finna sig i att den framforslade varan, efter det köparen gjort konkurs eller eljest blivit insolvent, av konkursboet eller köparen själv omhändertagas. Har slutligen genom köpeavtalet avyttrats gods, som vid tiden för köpet befinner sig i tredje persons besittning och där skall av köparen avhämtas, utan att därvid eller förut någon säljarens medverkan erfordras, och har godsets innehavare ännu icke fått kännedom om köparens på avtalet grundade rätt, torde säljaren i händelse av köparens konkurs eller eljest uppkomna obestånd kunna förbjuda godsets innehavare att till köparens konkursbo eller honom själv utgiva detsamma, med mindre säljaren till köparen överlämnat av godsets innehavare utgiven handling av annat slag än konnossement* och för innehavaren medförande självständig rätt till godsets utbekommande.

* Angående konnossement stadgas i 166 § sjölagen följande: »Vad i lag finnes stadgat angående rätt för säljare att, på grund av köparens obestånd eller underlåtenhet att fullgöra vad honom i följd av köpet åligger, hindra det sålda godsets utgivande eller i visst tall kräva det åter av köparens borgenärer skall äga tillämpning, ändå att konnossement å godset blivit till köparen överlämnat. Har på grund av överlåtelse från köparen konnossement, som icke innehåller förbehåll mot överlåtelse, kommit i annan mans hand, äge säljaren ej gent emot denne den rätt nu är sagd, där det ej visas, att innehavaren av konnossementet. vid dess förvärvande icke varit i god tro, eller att han därvid handlat med grov vårdslöshe t». Sistnämnda uttryck torde vara liktydigt med att konnossementets inehavare insett eller uppenbarligen bort inse, att betalning icke blivit erlagd, och att hans fångesman antingen gjort sig skyldig till dröjsmål med köpeskillingens erläggande eder ock är på sådant obestånd, att på grund därav säljaren skulle varit berättigad att gent emot honom utöva stoppningsrätt.677

Huruvida godsets försändning sker på säljarens eller på köparens bekostnad, likasom vilkendera kontrahenten uppgjort avtalet med fraktföraren, är i förevarande fall utan all betydelse. Genom godsets omhändertagande av fraktföraren är det nämligen i här avsedda fall att anse såsom till köparen avlämnat. I hans besittning anses godset vara, först sedan det inkommit i hans varulager, eller befinner sig på en plats, varöver han själv äger uteslutande förfoganderätt, eller omhändertagits av honom själv eller av någon, som därvid handlat såsom ombud för honom. Såsom dylikt ombud kan ej anses, vare sig vederbörande fraktförare eller en speditör, under vars adress godset ankommit till bestämmelseorten. Icke heller tullverket torde i förevarande hänseende böra betraktas som köparens ställföreträdare, ej ens om godset redan undergått tullbehandling och står till köparens fria förfogande. Tullverket torde nämligen få anses innehava godset allenast på grund av sin rätt att kvarhålla detsamma till säkerhet för den tullavgift, vilken för godset bör utgå. Verkställes å godsets bestämmelseort i säljarens eller hans för godsets utlämnande använda ombuds närvaro vägning, mätning eller räkning av godset, utan att därvid detta eller någon del därav till köparen utgivits, kommer köparen i besittning av godset först

därigenom att efter den ifrågavarande åtgärdens avslutande godset, helt eller delvis, överlämnas till hans fria förfogande. Har godset blivit allenast till en del till köparen utgivet, blir förevarande stadgande otillämpligt i fråga om den utgivna delen, men tilllämplig angående återstoden. Beträffande godset i dess helhet blir däremot stadgandet otillämpligt, om godset blivit för köparens räkning upplagt i nödhamn och där omhändertagits av köparen eller av ombud för honom, vartill emellertid icke lärer kunna räknas person, hos vilken vederbörande fartygsbefälhavare utan uppdrag från köparen kan hava upplagt godset. Blir dettas utgivande av säljaren rätteligen hindrat, kunna ej mot honom göras gällande de för underlåtenhet av godsets vederbörliga avlämnande i lagen stadgade påföljderna, varförutom säljaren, om han så önskar, kan avvakta köpeskillingens förfallotid och, om betalningen då uteblir, häva köpet, resp. kräva dess fullgörande samt därvid låta sälja godset för köparens räkning och sedermera av honom utkräva skillnaden mellan behållna försäljningssumman och köpeskillingen. Begagnar säljaren sig av sin rätt till köpets hävande, torde han vara berättigad till skadestånd enligt förut angivna regler.* Dessa komma naturligen till användning, jämväl om säljaren på grund av nu ifrågavarande stadgande häver köpet. Å skadeståndet kan säljaren kvittnings-

* Dock skall naturligen i saknad av utredning angående skadan denna beräknas till det belopp, varmed köpeskillingen kan överstiga priset å gods av ifrågavarande slag.678

vis avräkna av Honom tilläventyrs uppburen avbetalning å köpeskillingen.

Om säljaren hellre så vill, torde lian kunna fasthålla köpet och således antingen å köpeskillingens förfallotid avlämna godset med rätt allenast att av köparen erhålla köpeskillingen och eventuellt gottgörelse för vårdnadskostnaden för godset,* eller ock, även före köpeskillingens betalningsdag, å auktion avyttra godset för köparens räkning och av köparen utkräva skillnaden mellan behållna aukionssumman och köpeskillingen.

Uttrycket »ofördröjligen» betyder utan längre betänketid för köparen, eller gode männen eller sysslomannen i konkursen, eller, om varken gode män eller sysslomän blivit utsedda, den, som, enligt § 9 konkurslagen, har boet i sin vård. Följaktligen behöver säljaren icke finna sig i så långt uppskov, som erfordras för att i den föreliggande frågan fatta borgenärsbeslut.

År ej tid inne vare sig för godsets avlämnande eller för köpeskillingens erläggande,** äger säljaren kräva besked, huruvida konkursboet vill tillträda köpet, samt, om sådant besked ej utan oskäligt uppehåll erhålles, häva köpeavtalet.

Uttrycket »utan oskäligt uppehåll» betyder utan att överskrida rimlig tid för val mellan köpets tillträdande och dess avböjande. Säljaren kan således icke kräva ögonblickligt besked, utan endast fordra skydd mot möjligheten för konkursboet att under en längre tid hålla frågan om köpets tillträdande öppen och sålunda spekulera på säljarens bekostnad.

Har godset blivit till konkursboet utgivet, och är ej köpeskillingen erlagd, äger säljaren återkräva godset, med mindre konkursboet erlägger köpeskillingen eller, om den ej förfallit till betalning, förklarar sig vilja gälda den och tillika ställer betryggande säkerhet för densamma, därest sådan av säljaren påfordras.

Att »godset blivit till konkursboet utgivet» beror naturligen i regel på säljarens okunnighet om konkursen eller oförmåga att förhindra godsets utgivande. Sker utgivandet av annan än nu nämnd anledning, torde det i regel få anses innefatta eftergift av säljarens rätt enligt förevar ande stadgande. Har dylik eftergift uttryckligen eller stillatigande gjorts, kan säljaren icke sedermera på grund av förevarande stadgande kräva godset åter.

Sker dylikt krav, äger konkursboet icke åtnjuta någon betänKe-tid, utan måste ofördröjligen giva besked om sin ståndpunkt. Föranleder kravet att godset återlämnas till säljaren, är köpet härigenom att anses som hävt, med rätt för säljaren till skadestånd av köparen enligt förut angivna regler. Å dylikt skadestånd kan naturligen kvittningsvis avräknas av säljaren tilläven-

* Denna utväg torde sällan, om ens någonsin, av säljaren anlitas. ** Är tid inne för godsets avlämnande, komma de förut framställda reglerna till användning.679

tyrs uppburen avbetalning å köpeskillingen, men å andra sidan är säljaren skyldig att vid godsets återbekommande till konkursboet gälda vad efter sådan avräkning kan av den uppburna avbetalningen återstå.

Har köpeskillingen förfallit till betalning, skall den av konkursboet ofördröjligen erläggas. Sker ej detta, och bar boet, oaktat godset av säljaren återkrävts, avyttrat godset eller eljest däröver för egen räkning förfogat, torde säljaren äga av konkursboet, eventuellt av gode männen eller sysslomännen personligen, utkräva skadeersättning med godsets värdebelopp.

Om köpeskillingens förfallotid ej inträtt, skall naturligen av konkursboet erbjuden likvid å förfallodagen fullgöras. Underlåtenhet härav torde emellertid för säljaren föranleda blott befogenhet att av konkursboet utkräva köpeskillingen, eventuellt med ränta, eller för dess utfående hålla sig till därför möjligen lämnad säkerhet.

Har boet avyttrat godset eller eljest däröver för egen räkning förfogat, så att det ej kan återställas i väsentligen oförändrat skick, blir boet pliktigt att gälda köpeskillingen.

Om godset avyttrats, sedan boet förlorat sin rätt att tillträda köpet, torde säljaren kunna från godsets nye ägare återvinna detsamma, dock endast mot lösen, om nye ägaren förvärvat godset i god tro, vilket antages, till dess motsatsen ådagalägges. Har säljaren uttryckligen avböjt eller underlåtit att ofördröjligen yttra sig över till honom från konkursboet framställd uppmaning att förfoga över godset, och detta med anledning härav blivit av boet försålt å offentlig auktion, är säljaren oberättigad till behållna auktionssumman och äger allenast att av köparen utkräva köpeskillingen.

Att boet för egen räkning förfogat över godset är fallet, exempelvis, då boet förbrukat detsamma eller förarbetat det till gods av annat slag eller sammanblandat godset med boet tillhörigt gods av enahanda slag.

Om, medan godset är i boets besittning, godset genom olyckshändelse eller i följd av sin egen beskaffenhet undergår förändring till det sämre, blir säljaren härigenom förlustig rätten att utkräva köpeskillingen, allenast om vid tiden för godsets förändring säljaren redan krävt godset åter, utan att boet gjort sig skyldigt till dröjsmål med någon i anledning härav, enligt vad ovan har omförmälts, erforderlig, på boet beroende åtgärd.

Anm. Har efter köpets avslutande, men före dess fullgörande säljaren kommit i konkurstillstånd, och är köpet att hänföra till arbetsbeting i vidsträckt mening eller till leveransavtal, torde köparen kunna kräva köpets fullgörande, allenast om vid tiden för konkursens början visst gods är för hans räkning avskilt* eller

* Jfr N. J. A. 1881 :8.680

eljest otvetydigt framstår som avsett för köpets fullgörande (t. ex. utgör kläder, förfärdigade efter mått). Om åter köpet avser bestämt gods, vartill i detta sammanhang ej räknas beställt föremål av egenartad beskaffenhet, kan köparen icke kräva köpets fullgörande, med mindre han före konkursens början i fråga om godset iakttagit föreskrifterna i § 1 av K. F. i avseende på handel med lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva, den 20 november 1845. Oberoende av utav vad slag köpet är kan däremot konkursboet kräva dess fullgörande, samt köparen, om köpet av konkursboet uppfylles, av säljaren fordra skadestånd enligt förut angivna regler. Har köparen förbundit sig att erlägga köpeskillingen i förskott, behöver han ej fullgöra detta sitt åtagande, med mindre betryggande säkerhet ställes för avtalsuppfyllelse från konkursboets sida. Underlåter konkursboet besvara förfrågan av köparen, om konkursboet vill tillträda köpet, är köparen berättigad till köpets hävande. Om slutligen efter konkursens början köpeskillingen i anledning av köparens okunnighet om konkursen eller oförmåga att hindra köpeskillingens erläggande kommer konkursboet till handa, utan att boet till köparen utgivit eller till honom vill avlämna köpegodset, äger köparen av konkursboet återkräva den erlagda köpeskillingen.

2:o) Att köpare, som erhållit betalning sans tänd, efter köpeavtalets ingående vid utmätning befunnits sakna tillgång att betala honom påvilande skuld eller inställt sina betalningar* eller eljest råkat på sådant obestånd, att köpeskillingen måste antagas ej bliva rätteligen erlagd.

Att köparen »inställt sina betalningary) innebär, att han underlåtit att betala ett flertal förfallna skulder,

Verkligt obestånd måste i förevarande fall föreligga, vadan det ej är tillfyllest att säljaren från trovärdigt håll

mottagit uppgift om insolvens hos köparen, därest denna uppgift befinnes oriktig, och gäller detta, jämväl om sedermera inträffade omständigheter göra köparen oförmögen att å förfallotiden fullgöra sin betalningsskyldighet. Vid bedömandet av, huruvida verkligt obestånd hos köparen föreligger, bör hänsyn tagas jämväl till köparens möjligheter till förvärv och den kredit, varav han kan vara i åtnjutande, likasom ock uteslutande till den större eller mindre utsikten till hans fullgörande av sitt med säljaren ingångna köpeavtal, vilket naturligen stundom skäligen kan antagas komma att rätteligen uppfyllas, trots uppenbar insolvens hos köparen i fråga om ett med annan än säljaren ingånget avtal.

Obestånd, varom här är fråga, befriar säljaren från att tillhandahålla den sålda varan, med mindre köpeskillingen betalas eller betryggande säkerhet ställes för dess erläggande. Härjämte äger säljaren, så snart leveranstiden inträtt, häva köpeavtalet,

* Gäller endast köpman.681

därest ej ofördröjligen efter hans anmaning säkerhet ställes för köpeskillingens gäldande.

C) Att leverera den försålda varan i dess helhet.

Skall sålt gods i sin helhet på en gång avlämnas, och har säljaren vid levaranstidens utgång avlämnat allenast en del av godset, varemot återstoden fördröjts så länge och under sådana förhållanden även i övrigt, att köpet, om det avsett allenast ifrågavarande återstod, kunnat av köparen hävas, äger köparen, därest han ej föredrager att avvakta återstodens ankomst, antingen behålla det redan erhållna godset och häva köpet i vad angår återstoden, eller ock därest, han utan oskäligt uppehåll efter det erhållna godsets mottagande därom gjort förbehåll för fall av återstodens ytterligare försening, häva köpeavtalet i dess helhet.

Om åter godset skall avlämnas efter hand i särskilda poster, samt någon av dessa fördröjts så länge och under sådana förhållanden även i övrigt, att köpet, om det avsett allenast ifrågavarande post, kunnat av köparen hävas, äger köparen att häva köpeavtalet i vad angår den fördröjda posten, varförutom köparen är berättigad dels att strax avvisa jämväl följande varuposter, därest upprepande av dröjsmålet skäligen kan befaras, och dels att häva köpeavtalet i dess helhet och således även återlämna vad han redan erhållit, därest de sålda varuposterna stå i det sammanhang, att det skulle lända köparen till förfång att delvis vidbliva köpeavtalet.

Bevisningsskyldigheten om fara för dröjsmålets upprepande åligger köparen samt avser tidpunkten, då köparen förklarar sig Lava köpet.

Även om köparen avvisar de följande varuposterna, lärer han äga rätt att behålla vad som redan avlämnats.

Här ovan avsett sammanhang mellan varuposterna förefinnes exempelvis, då vissa maskindelar blivit i rätt tid levererade, men de återstående uteblivit, eller köparen bekommit endast en del av ett möblemang (soffor, fåtöljer och stolar i samma stil) och antagligen även, då utgivandet av en bok, som utkommer häftesvis, inställts eller väsentligen fördröjes, eller den, som köpt aktier för att vinna majoritet i visst bolag, icke bekommer det därför erforderliga antalet aktier.

Den köparen tillerkända hävning sr ätten i fråga om köpeavtalet i dess helhet förefinnes oberoende av fara för dröjsmålets upprepande och kan således tillämpas även om endast sista leveransposten blivit fördröjd.

Om köparen, oaktat nu ifrågavarande hävningsrätt honom tillkommer, vidbliver köpet, torde han sakna befogenhet att till säkerhet för olevererad posts avlämnande innehålla förfallen köpeskilling för vad han redan erhållit, dock att dylik köpeskilling naturligen får kvittas mot köparen möjligen tillkommande skadestånd för medkontrahentens dröjsmål.

Advokaten. 86682

Begagnar åter köparen sin omförmälda hävningsrätt, kan han till grund för i sammanhang härmed framställt skadeståndsanspråk lägga de vid tiden för hävningsrättens inträde gängse pris å gods, enahanda med de olevererade posterna och salt att levereras å deras kontraherade leveranstider.

Om någon av de i leveransavtalet upptagna posterna helt oc-ii hållet uteblivit, utan att i anledning härav säljaren hos köparen förfrågat sig om vad han på grund av postens uteblivande ämnar vidtaga, kan köparen, om postens uteblivande berättigar honom att avvisa jämväl senare poster, välja mellan att vidbliva eller att uppgiva sitt anspråk på densamma. Till deras erhållande torde köparen \ara berättigad, även om han underlåtit att påfordra leverans av den uteblivna posten, eller uraktlåtit att framställa anspråk på de senare posterna i fall, där säker grund saknats att befara deras uteblivauue. Är ingen av de i leveransa\talet upptagna posterna levererad, måste köparen, om han vill häva köpet i dess helhet eller fordra skadestånd, iakttaga vad i sådant hänseende ålegat honom, om köpeavtalet avsett allenast nyssnämnda post.

Av ovan omförmälda lagstadgande framgår indirekt, att säljares dröjsmål med fullgörande av ett köpeavtal i regel ej berättigar köparen till hävningsrätt i fråga om annat mellan samma kontrahenter avslutat, från det förra fristående avtal, likasom köpare, vilken genom ett och samma avtal köpt olika slags varor utan det i stadgandet förutsatta inbördes sammanhang, i fall av säljarens dröjsmål med leverans av det ena varuslaget, i allmänhet är oberättigad att häva avtalet i vad angår det andra. Motsatsen gäller dock, om i någotdera av här förutsatta fall det före-lupna dröjsmålet på grund av särskilda omständigheter med en till visshet gränsande sannolikhet giver vid handen, att även säljarens genom dröjsmålet ej eftersatta leveransskyldighet icke kommer att rätteligen fullgöras. (Jfr. N. J. A. 1898:202; 1889:353.)

Är vid leveransavtal godsets myckenhet angiven med uttryck, som lämna utrymme för val (cirka, från—till eller dylikt), äger säljaren att träffa valet, med mindre av omständigheterna framgår, att det varit av hänsyn till köparen, som varumyckenheten ej blivit bestämt angiven.

Exempel på användningen av uttrycket »från—tilh föreligger, då någon salt 1,000 å 1,500 tons stenkol, 20—40 balar kaffe o. s. v. Understundom är endast maximi- eller minimikvantiteten angiven, t. ex. genom orden »intill», »högst» eller »minst» visst kvantum. I dylikt fall torde i allmänhet tillkoma säljaren att träffa valet av godsets myckenhet, som dock ej lärer få bestämmas högre än dubbla minimikvantiteten eller lägre än halva maximimyckenheten.683

Ordet »dylikt» avser här uttryck sådana som »omkring», »ungefär», »vid pass» o. s. v.

Gränserna för den ovan nämnda valrätten utvisas (utom vid beteckningen cirka) av det i avtalet använda uttrycket för godsets myckenhet (»från—-till» etc).

Att Tarumyckenheten ej bestämt angivits av hänsyn till köparen förekommer exempelvis vid tegelleverans till ett bygge, eller, då varan är såld, att av köparen »uttagas» eller »fritt ombord», med skyldighet för köparen att ombesörja befraktningen.

Är beteckningen cirka brukad, skall den avvikelse från angiven myckenhet, som må anses medgiven, utgöra, där fråga är om hel fartygslast, tio procent och eljest fem x>rocent.

Stadgandet torde gälla jämväl species köp. Därvid använd cirkabeteckning torde följaktligen icke kunna anses oriktig, om godsets verkliga myckenhet med endast 5 eller, där fråga är om hel fartygslast, 10 procent skiljer sig från den angivna. I motsatt fall tillämpas bestämmelserna rörande brist i godset (se längre fram) varjämte köparen, om säljarens uppgift om godsets myckenhet haft karaktären av tillförsäkran av viss egenskap hos godset, äger av säljaren utbekomma skadestånd. Nu angivna regler torde gälla, jämväl då köpet avser t. ex. årstillverknin gen vid en fabrik, beräknad att utgöra cirka 20,000 tons.

Anledningen till, att största utrymmet för val av myckenhet medgivits i fråga om hel fartygslast, är svårigheten att finna ett fartyg, vars dräktighet jämnt motsvarar den angivna myckenheten. I följd härav är man naturligen icke berättigad att, om i anseende till godsets myckenhet flera fartyg erfordras för transporten, avvika från den angivna myckenheten i vidare mån än beträffande den sista fartygslasten, vars avvikelse naturligen är begränsad till tio procent av berörda myckenhet.

Anm. Är godsets myckenhet angiven med uttryck, som lämnar utrymme för val, och brister säljare eller köpare i fullgörande av vad honom enligt avtalet åligger, kan stundom ersättningen för den medkontrahenten härigenom

tillskyndade skada böra bestämmas i mån av myckenheten av det gods, köpet avser. I dylikt fall skall myckenheten beräknas efter vad som finnes fördelaktigast för den kontrahent, på vilken det ankommit att närmare bestämma, huru mycket gods skolat avlämnas, dock att, om dylik bestämmelse redan är av honom träffad, därvid skall förbliva.

D) Att leverera det försålda godset fritt från fel.

Fel i godset är för handen, så snart det i något avseende är annorlunda än köparen haft rätt att fordra. Vad köparen haft rätt att fordra är, att godsets beskaffenhet överensstämmer med vad därom kontrahenterna emellan uttryckligen överenskommits eller eljest må anses avtalat. Följaktligen föreligger fel i godset först och främst, då detta saknar egenskap, vars förefintlighet684

blivit av säljaren genom prov å godset eller bestämd uppgift om dess beskaffenhet tillförsäkrad (t. ex. viss grobarhetsprocent hos frö, viss fetthalt hos mjölk o. s. v.). Härjämte bör som fel i godset anses egenskap hos detsamma, vars frånvaro säljaren garanterat (t. ex. arsenikhalt hos tapeter, tuberkler hos nötkreatur m. m.). Vidare är att till fel i godset räkna, att det i ett eller annat avseende, som vid avtalets ingående eller kontrahenternas föregående förhandlingr ej särskilt varit på tal, är annorlunda beskaffat, än köparen på grund av säljarens uppträdande haft rätt att förutsätta. Slutligen bör, om varken nämnda uppträdande eller vad eljest kontrahenterna mellan förekommit givit köparen fog för någon bestämd förväntan om godsets beskaffenhet, såsom fel i godset anses vad, enligt allmän uppfattning i handel och vandel, räknas såsom fel hos gods av ifrågavarande slag (t. ex,, om godset är en häst, att den är halt, om godset är glas, att det är fläckigt eller sprucket, om godset utgör födoämnen, att de äro skämda, om godset är en bok, att ett blad är därur utrivet o. s. v.). Av det sagda följer, bland annat, att köparen icke kan såsom fel i godset åberopa, att det ej lämpar sig för av honom avsedd användning, med mindre denna är den för sådant gods sedvanliga eller av honom vid eller före avtalets ingående för säljaren uppgivits. Vad enligt nu fastställda regler är att betrakta som fel i godset bör såsom sådant anses, även om det är utan inverkan å godsets marknads- eller saluvärde eller gör godset mindre begärligt allenast för köparen, såsom t. ex. då han fått ett randigt tyg i stället för ett rutigt eller ett häftat exemeplar av en bok i stället för ett bundet, eller varan icke är av det märke, han fordrat, eller icke i anseende till sortering eller förpackning överenstämmer med hans rekvisition, eller är av annan tillverkning, eller för skri ver sig från annan ort eller tid, än avtalet bestämmer. Likaledes blir vad på grund av nämnda regler bör räknas som fel i godset att till dylikt fel hänföra, jämväl om det består i frånvaron av någon egenskap hos godset, vars avsaknad gör detta till art eller slag annorlunda än den med köpet avsedda varan, såsom t. ex. \id leverans av höstsäd i stället för vårsäd, Santos- i stället för Poito-ricokaffe, nysilver i stället för silver, herrkängor i stället för danikängor o. s. v. Utgöres det sålda av en rättighet (t. ex. en fordrings- eller patenträtt), anses som fel däri allenast, att den ifrågavarande rättigheten vid tiden för köpet icke existerar eller ej tillkommer säljaren. Till fel i godset hänföres icke i allmänhet, att det saknar egenskap, vilken hos godset angivits nllenast genom allmänt lovprisande därav, exempelvis såsom »stort», »gott», »rent», »vackert», »välsmakande», »hållbart», »lättskött», »bränslebesparande» o. s. v. Är godset bättre än köparen ägt att vänta, kan säljaren icke härå grunda något anspråk mot köparen, med mindre säljaren misstagit sig i fråga om någon väsentlig egenskap hos godset (t. ex. trott det vara av mässing,685

fastän det är av guld, eller en kopia av en berömd tavla, då det är orginalet). Skulle så vara förhållandet, torde säljaren stundom kunna påyrka köpets återgång eller godsets återlämnande. I fråga om bevisbördan rörande fel i godset, gäller i regel, att om parterna mellan är ostridigt eller styrkt blivit, huru godset, enligt avtalet, bort vara beskaffat,* säljaren, där godset inneliaves av honom, har att styrka dess kontraktsenlighet, varemot, då godset innehaves av köparen, denne är bevisskyldig för dess kontraktstridighet Det nu sagda har dock ej tillämplighet å speciesköp, vid vilket godset skall av köparen avhämtas, enär denna hans skyldighet ådrager honom bevisbördan för fel i godset, om parterna mellan är ostridigt, eller styrkt blivit, huru detta, enligt köpeavtalet, bort vara beskaffat. Är godset köpt efter prov, som i rättegång kontrahenterna mellan ej företes, har den kontrahent, åt vilken provet blivit anförtrott, bevisbördan för sitt påstående om godsets överensstämmelse eller bristande överenstämmelse med provet, med mindre han styrker detta hava utan hans uppsåt eller vållande förstörts eller förkommit. Gör han detta, komma de förut angivna bevisreglerna till användning. Företer i rättegången

kontrahenterna mellan ena kontrahenten ett varuprov, som han uppgiver vara det vid köpet använda, men medkontrahenten bestrider denna hans uppgift, måste den kontrahent, som företer varuprovet, styrka dess identitet med det vid köpet använda, därest ej detta undantagsvis blivit åt medkontrahenten anförtrott. Är i förenämnda rättegång föremål för tvist kontrahenterna mellan, huruvida köpet skett efter prov, eller icke, åligger bevisningsskyldigheten i så väl ena som andra hänseendet käranden i målet, med mindre svarandens uppgift, att köpet skett efter prov, eller att det utan sådant avslutats, till den grad bär osannolikhetens prägel, att densamma såsom obestyrkt bör lämnas utan avseende.

Frågan, huruvida fel vidlåder godset, skall, så framt ej felet uppkommit genom säljarens vållande, bedömas med hänsyn till godsets beskaffenhet vid den tid, då faran för dess förstörelse övergick på köparen.

Uttrycket »genom säljarens vållande» betyder genom hans vårdslöshet eller försummelse med avseende å godset, innan detta kommit i köparens besittning. Till vårdslöshet eller försummelse av ifrågavarande slag räknas huvudsakligen att säljaren åsidosatt sin vårdnadsplikt i fråga om godset eller skyldig aktsamhet vid dess försändande (t. ex. beträffande förpackningen). Bevisskyldigheten för att fel i godset uppkommit genom åsidosättande av säljarens vårdnadsplikt i fråga om detsamma kan ej åläggas köparen, då det tvärtom tillkommer säljaren styrka, att ett å godset under hans vårdande därav uppkommet fel har sin

* I motsatt fall åligger bevisbördan rörande fel i godset i regel den kontrahent, som är kärande.686

grund i annat än vanvård eller försummelse från lians sida be-träfande godset. Däremot är köparen bevisskyldig för att i godset förefintligt fel beror på bristande aktsamhet av säljaren vid godsets försändande. Har i godset befintligt fel genom godsets egen beskaffenhet uppstått före övergången å köparen av faran för godsets förstörelse, kan köparen ej åberopa felet till befrielse från betalning av köpeskillingen eller någon del därav, därest felet innebär allenast en redan vid köpets ingående beräknelig försämring av godset.

Faran för godsets förstörelse övergår i regel å köparen vid godsets avlämnande. Godset anses i allmänhet avlämnat, vid platsköp, då det av köparen mottages, vid vanlig försändning sköp, då godset av fraktföraren onihändertages och, om godset sålts fritt (franco), levererat eller fritt levererat a bestämmelseorten, vid dess framkomst dit. Vid försändningsköp har köparen bevisbördan för att godset redan vid avsändandet var behäftat med fel, dock att denna bevisbörda vanligen ej är för köparen synnerligen betungande, då godsets underhaltiga beskaffenhet vid framkomsten ofta medelbaiiigen giver vid handen, att det icke kunnat vara fullt kontraktsenligt vid avsändandet. Är godset vid avlämnandet felfritt, måste köparen i regel, oavsett godsets sedermera timade försämring, betala hela köpeskillingen, dock att, om säljaren garanterat, eller köparen eljest varit berättigad att förutsätta hållbarhet hos godset, dettas kort efter leveransen uppkomna försämring är av beskaffenhet att anses för ett hos godset befintligt fel, som kan av köparen åberopas. Utgöres godset av sålt kreatur, och befinnes detta efter avlämnandet angripet av sjukdom, kan denna av köparen åberopas såsom fel i godset, allenast om sjukdomen eller åtminstone sjukdomsfröet varit hos djuret för lianden redan vid tiden för dess avlämnande till köparen.

Har köparen uppsåtligen eller av vållande förorsakat fel i godset, eller är ett dylikt fel att tillskriva av honom rörande godsets förvarande eller försändning meddelade, olämpliga föreskrifter, kan naturligen det i godset upjrkomna felet ej av köparen åberopas till befrielse från betalning av köpeskillingen eller någon del därav.

Om vid beställning det beställda föremålet under tillverkningen behäftats med fel i följd av beställarens om beskaffenheten av materialet eller sättet för arbetets utförande träffade bestämmelser, kan tillverkaren ej härför göras ansvarig, med mindre honom, såsom mera sakkunnig, kan läggas till last att han följt beställarens föreskrifter, utan att göra honom uppmärksam på att sådant komme att menligt inverka på det beställda föremålets värde eller lämplighet för dess avsedda ändamål .

Vid handelsköp har köparen i regel att föranstalta om sådan undersökning av godset, som påkallas av omständigheterna i det687

särskilda fallet i förening med kravet på en ordnad affärsverksamhet inom köparens bransch. Så väl nämnda

omständigheter som berörda krav påkalla i regel, att nyssomförmäld undersökning av kurant handelsvara jämförelsevis hastigt slutföres, med mindre den erfordrar någon till varans avprovande vidtagen åtgärd (t. ex. bränning av kaffe, kokning av ärter, brödbakning o. s. v.). Stundom påkallas en mera ingående analys av varan till utrönande av viss hos densamma uppgiven egenskap (t. ex. fosforhalten hos järn, fetthalten hos smör, grobarhetsprocenten hos frön o. s. v.). I andra fall (t. ex. då varan är en för särskilt ändamål beställd maskin) erfordras åter ett ganska långvarigt bruk av varan till utrönande av dess lämplighet eller olämplighet i något visst hänseende. Utgör varan en större myckenhet av ett och samma varuslag, behöver naturligen undersökningen därav ej omfatta varje särskild enhet (säck, tunna eller annat kolly av varan), utan kan inskränkas i enlighet med handelsskick inom vederbörande varubransch. Är åter fråga om vara, som i den mindre handeln förekommer i samma förpackning som i storhandeln (t. ex. konserver i hermetiskt tillslutna burkar eller vin på buteljer), samt köparen inköpt varan för återförsäljning i orginalförpackning, behöver allenast innehållet i ett eller annat av varans förvaringskärl av köparen avprovas. Har slutligen, säljaren veterligt, köparen för avsikt att omedelbart efter varans mottagande försända densamma från mottagningsorten för att av köparen själv användas eller tillhandahållas någon, till vilken han i sin ordning sålt densamma, behöver varan i regel undersökas först å den ort, dit den sålunda försänts. Uppskov med undersökning av ifrågavarande slag berättigas ei av köparens personliga förhinder för densamma (t. ex. hans sjukdom, bortresa m. m. d.).

Undersökningen skall verkställas, då godset avlämnats eller, om det är försänt, då det kommit köparen till handa,* dock att i sistnämnda fall undersökningsskyldighet åvilar köparen, blott när säljaren eller ombud för honom ej är tillstädes å srodsets bestämmelseort, samt köparen kan taga godset i besittning utan erläggande av köpeskillingen, så ock eljest utan väsentlig kostnad eller olägenhet. Även i dylikt fall är emellertid köparen icke pliktig att undersöka godset, innan det å bestämmelseorten hålles honom till handa. Dock förekomma ofta kontrahenterna mellan förbehåll om rätt för köparen att i fråga om varans kvalitet eller kvantitet vid dess inlastning utöva kontroll, vars underlåtande skall för köparen medföra förlust av anmärkningsrätt i fråga om fel hos godset, som vid inlastningeii därav kunnat märkas. Dylikt fel får ej heller åberopas av köpare, som vid varans inlastning företrätts av ombud med befogenhet att å hans

* D. ä. till honom bragts i ett förhållande, som det endast beror av honörn själv att förvandla till ett besittrringsförhållande.688

vägnar godkänna eller avvisa varan, för den händelse nämnda ombud ej omedelbart emot varans beskaffenhet framställt anmärkning. Om godset levererats i förtid, är köparen icke desto mindre pliktig att omedelbart därå verkställa undersökning av ifrågavarande slag, därest han underlåter att till säljaren genast efter godsets ankomst framställa anmärkning mot dess förtida avlämnande, under förbehåll om rätt att för godsets undersökning avvakta den avtalade leveranstiden.

Mottager köparen utan anmärkning till honom avlämnat gods, fastän däri finnes något av honom bemärkt eller eljest även vid blott yttre iakttagelse lätt märkbart fel, måste köparen härigenom anses hava. frånträtt sin rätt att göra felet gällande. Undandrager sig köparen utan fog att mottaga godset, behöver han för det dåvarande och till dess godset till äventyrs sedermera blivit av honom mottaget ej föranstalta om undersökning därav.

Skall prov å det gods, som är salt eller av säljaren avses till köpets fullgörande (utfallsprov) tillställas köparen, har denne så snart provet kommit honom tillhanda, skyldighet att verkställa sådan undersökning därav, som ovan omtalats.

Med Dutfallsprovy) menas prov, som sändes efter varans produktion, sortering, anskaffning o. s. v., då köpet redan därförinnan avslutats. Att dylikt prov sändes, förekommer i synnerhet vid beställningar eller över huvud i sådana fall, då säljaren skall på något sätt förädla eller förarbeta varan, samt då denna för-skriver sig från en avlägsen, utomeuropeisk produktionsort, såsom förhållandet exempelvis är i bomulls- och kaffebranschen.

Är salt gods behäftat med fel, har köparen valfrihet mellan följande förfaringssätt:

a) At t häva köpeavtalet med eller atan skadestånd för säljarens kontraktsbrott.

Rätten att häva köpeavtalet bortfaller emellertid i följande fall:

1) Att köpet är att hänföra, till speciesköp, och felet är att anse som ringa, samt säljaren icke gjort sig skyldig till svikligt förfarande.

Tittrycket »ringar betyder av ringa betydelse för köparen, antingen i verkligheten, eller efter vad säljaren haft grundad anledning att antaga, därest han om felet ägt kännedom. Även om felet i sig är av ringa betydelse, kan det dock för köparen medföra hävningsrätt, om det består i frånvaron av en egenskap hos godset, vid vars tillvaro köparen visat sig lägga synnerlig vikt. Sålunda torde t. ex. den omständigheten, att en beställd bokhylla, vars höjd vid beställningen angivits till 300 centimeter, av tillverkaren gjorts allenast 298 centimeter hög, kunna för köparen medföra hävningsrätt, om han vid beställningen uttryckligen förklarat en höjd av precis 300 centimeter vara nödvändig för689

hyllan, såsom avsedd att stå dredvid en annan sådan av sistnämnda höjd. Härjämte bör bemärkas, att fel i godset, som vid civilt köp bör anses som ringa, vid handelsköp åter stundom kan för köparen medföra hävningsrätt.

Med »svikligt förfarande» menas här uppsåtligt döljande av felet, vilket kan vara för handen, ej blott då säljaren i dylikt syfte vidtagit särskild åtgärd, ritan även då han med avsikt förtegat fel, ehuru han måste hava insett, att köparen, därest han känt felet, ej skulle hava ingått köpet, eller åtminstone ej velat betala det överenskomna priset.

2) Att köpet är att räkna till leveransavtal, och, felet är att anse som ringa, samt säljaren varken förfarit svikligt eller avvetat felet a sådan tid, att han utan oskälig kostnad eller svårighet kunnat till köpets fullgörande anskaffa felfritt gods.

Även vid handelsköp kan fel i godset stundom vara att anse såsom ringa. Synnerligen vanligt inom åtskilliga varubransclier är köp med bestämmelse, att köparen över huvud icke eller endast på grund av mera betydande fel i godset äger avvisa detsamma och1 således, om godset har allenast ringare fel, måste behålla godset mot nedsatt pris.

3) Att köparen före köpeavtalet undersökt godset eller utan giltig anledning undandragit sig att efterkomma anmaning därom eller satts i tillfälle att före köpet undersöka prov å godset, samt varken tillförsäkrad egenskap saknas hos varan, eller säljaren uppsåtligen dolt fel, som eljest däri förefinnes.

Uttrycket »före köpeavtalet» betyder innan slutligt avtal om inköp av godset kommit till stånd.

»Utan giltig anledning» är liktydigt med utan grundad anledning att anse undersökning av godset överflödig. Dylik anledning kan ligga t. ex. i säljarens till köparen gjorda, bestämda försäkran, att godset i allo är felfritt, eller att det är i besittning av viss egenskap. Föreligger ej anledning av ifrågavarande slag, äger köparen ej i regel undandraga sig undersökning av godset, som han av säljaren uppmanats att företaga, därest han skall kunna åberopa något i godset befintligt fel, som vid dylik undersökning bort av honom märkas. Därest säljaren för köparen uppgiver godset innehava någon viss egenskap eller vara fritt från ett visst fel, men samtidigt uppmanar köparen att undersöka godset, torde denna säljarens uppmaning i tvivelaktiga fall böra tolkas som tillkännagivande, att säljarens om godsets egenskaper lämnade uppgifter uttrycka blott hans subjektiva förmenande i berörda hänseende och således sakna egenskap av garanti för godsets beskaffenhet.

Här ovan avsedda »anmaning» behöver naturligen ej av säljaren givas med uttryckliga ord, utan lärer efter omständigheterna kunna anses given därigenom att godset vid förhandlin-

Advokaten. 87690

garna om köpet av säljaren förevisats eller hållits tillgängligt för undersökning1 och granskning av köparen. Har denne före köpet varken självmant undersökt godset, eller av säljaren uppmanats att undersöka detsamma, men utan giltig anledning undandragit sig att efterkomma en dylik uppmaning, kan köparen åberopa jämväl sådant fel i godset, som redan vid tiden för köpslutet varit uppenbart.

Ordet »prov» är liktydigt med prov, avsett till ledning i det hänseende, varom är fråga. Varje prov å godset behöver nämligen ej, enligt merkantil uppfattning, tjäna som ledning i fråga om godsets samtliga egenskaper, utan skola somliga prov utvisa en, andra prov utmärka en annan egenskap hos godset, Sålunda förekommer i handeln under namn av typ-prov ett slags varuprov, vilket har till ändamål allenast att ersätta beskrivning av visst varuslag eller viss kvalitetsbeteckning inom detsamma. Vidare användas inom affärsvärlden vissa prov i fråga om varans färg, andra beträffande dess hållbarhet, probarhetsprocent o. s. v. Hor köparen före köpet erhållit exempelvis typ-prov å varan, utgör den omständigheten, att i provet funnits uppenbart fel i f rå era om annat än varuslag eller kvalitetsbeteckning, ej hinder för köparen att göra felet gällande. Likaledes kan t. ex. köpare, som före köpet å varan erhållit färgprov, åberopa däri beträffande varans hållbarhet förefintligt fel. som av honom märkts eller bort märkas. Å andra sidan är naturligen köparen, om erhållet prov skolat tjäna till ledning endast i fråga om varans hålbarhet, oförhindrad till anmärkning mot i provet förefintligt fel beträffande varans i köpeavtalet utfästa färg. Och slutligen utgör exempelvis vid köp av utsädesspannmål eller frö, under garanti för viss grobarhetsprocent, den omständigheten, att ett allenast i fråga om varans yttre egenskaper köparen tillställt prov saknar den utfästa grobarheten, ej hinder för anmärkning å köparens sida mot ifrågavarande fels förekomst i varan. Skulle prov å denna i det hänseende, däri det bör tjäna till ledning, vara behäftat med uppenbart fel, kan köparen ej framställa anmärkning mot att samma fel vidlåder själva varan. Om således provet saknar egenskapen av »god och oskadad handelsvara», kan nämnda egenskap icke av köparen hos varan påfordras. Att köparen »satts i tillfälle att före köpet undersöka, prov å godset» anses vara förhållandet, så snart köp kommit till stånd, efter det prov å godset blivit köparen förevisat eller tillställt. Om så skett, kan vid handelsköp ej av köparen åberopas, att han saknat erforderlig varukännedom för att bedöma provets egenskaper.

T det i förevarande moment avsedda fall föranleder fel Itos (jodset, som vid den ovannämnda 'undersökningen hört av köparen iakttagas, icke till köpeavtalets upphävande.

Huruvid fel i godset bort av köparen vid godsets undersökning upptäckas, är beroende av omständigheterna i varje särskilt falleller, om dessa ej giva någon ledning, av den grad av omsorg och grundlighet, som med fog kan påräknas vid ett köp sådant som det föreliggande av en person i, köparens ställning.

4) *Att köparen annorledes än genom undersökning av godset före köpeavtalet erhållit kunskap om dess beskaffenhet.*

Såsom *fel* räknas nämligen ej en hos godset befintlig dålig egenskap, om vilken köparen vid köpeavtalets ingående haft kännedom.

5) Att godset sålts å auktion och motsvarat den beteckning, varunder det uth Judits, samt säljaren varken vidtagit positiv åtgärd till felets döljande eller i sviklig avsikt iakttagit tystnad, när upplysning äskats, huruvida felet vore hos godset till finnandes. (Jfr. Tf! J. A. 1908:413.)

Till auktion räknas huvudsakligen vanlig frivillig lösöreauktion av auktionskammare i stad eller enskild auktionsförrättare, likasom auktion efter utmätning eller på begäran av panthavare. Utan betydelse, är, huruvida dylik auktion är offentlig, så att allmänheten har tillfälle att deltaga i bjudandet. Ej heller behöver auktionen avse bestämt gods, utan kan likaväl angå viss myckenhet, att ur bestämt gods uttagas t. ex. 50 buteljer vin av ett större parti. Däremot torde auktion å viss myckenhet av angivet slag, särskilt s. k. upphandlingsauktion (licitation) icke vara under förevarande stadgande hänförligt. Likställt med godsets avyttring å auktion är dess försäljning, »sådant det befinnes» eller »i befintligt skick». Dylik försäljning avser vanligen begagnade saker av jämförelsevis ringa värde (t. ex. gamla kläder, husgeråd m. m. d.). Även avyttring av växande gröda bör hänföras till försäljning, varom fråga är. Att dylik försäljning föreligger framgår ofta av det ringa pris, vartill såld sak avyttrats, eller av ändamålet, för vilket det inköpts. Bevisskyldigheten för att godset sålts »sådant det befinnes» eller »i befintligt skick» åligger i regel käranden i målet. Inom storhandeln —- särskilt i leveranskontrakt om varor, att importeras från utom-europeiska länder — förekommer klausulen »telqueh, vilken allmänt anses innebära förpliktelse för köparen att åtnöjas med varan, »sådan den faller», och förty stå risken för den differens mellan varans utfästa och dess verkliga kvalitet, som har sin grund i ogynnsamma skördeförhållandeii eller andra

omständigheter, vilka menlig inverka på resultatet av varuproduktionen. Däremot berättigar ej ifrågavarande klausul säljaren att ur ett större parti (fartygslast) gallra ut det sämre och därmed fullgöra, sin leveransskyldighet.

I förevarande sammanhang är ej att till auktion hänföra sådan försäljning av dylik art, vid vilken köpman låter försälja lager av handelsvaror. Till dylik försäljning kan räknas företrädesvis s. k. realisationer, vilka av vissa affärsmän mer eller mindre regel-692

bundet anlitas såsom medel att avyttra förlegade eller eljest mindre säljbara handelsvaror. Vidare bör bit hänföras auktion i anledning av affärs upphörande (t. ex. på grund av dödsfall"), varemot ej hit räknas vare sig tvungen auktion eller auktion till gäldande av frakt eller tull för vara, som utgjort föremål för transport.

Även om godset salts å auktion, kan köparen göra gällande sådana fel i godset, vilkas förhandenvaro göra den vid godsets utbjudande därför använda beteckning oriktig eller åtminstone vilseledande. Sålunda är t. ex. den, som å bokauktion inropat en i två delar utgiven bok, ej pliktig att stå för inropet, om allenast den ena delen honom tillhandahålles, och möjligen ej heller, därest båda delarna lämnas, men ett eller flera blad i ena delen saknas. Däremot är inropare å bokauktion av sitt inrop bunden, även om bokexemplar, som han i anledning av inropet erhåller, är smutsigt eller eljest illa medfaret.

6) Att säljaren inom den tid, varunder köparen är pliktig ott avvakta godsets avlämnande, levererar kontraktsenlig vara i den felaktigas ställe, eller avhjälper fel i godset, samt köparen ej har någon kostnad eller olägenhet av att låta rättelsen ske.

Att kostnad eller olägenhet för köparen ej genom rättelsens verkställande skulle föranledas, torde vara fallet huvudsakligen vid beställning hos hantverkare samt butikköp. Däremot är t. ex. vid en maskins beställande för fabriks eller bolags räkning beställaren ej pliktig antaga av tillverkaren gjort erbjudande att avhjälpa i maskinen befintligt fel, med mindre detta är att anse som ringa, eller framkommer och kan botas inom leveranstidens utgång. Emellertid plägar i avtal om tillverkning eller leverans av maskin till fabrik eller annan industriell anläggning ofta bestämmas en tid, inom vilken maskinen skall vara levererad och uppsatt, en annan, inom vilken den skall vara provad och avsynad. Har så skett, torde maskintillverkaren kunna disponera tiden mellan maskinens uppsättande och dess avprovning för avhjälpande av i maskinen till äventyrs förefintliga fel. Om åter i köpeavtal säljaren iklätt sig garanti för att godset (t. ex. ett ur) skall under viss tid förbli kontraktsenligt, torde under nämnda tid säljaren vara berättigad (såsom han är pliktig) att avhjälpa hos godset till äventyrs framkomna fel, samt köparen sakna rätt att på grund av desamma eller något av dem häva köpet, med mindre hos godset framkommet fel visar sig omöjligt att avhjälpa, eller säljaren underlåter vad för dess botande honom åligger.

Köpare av bestämt gods, som finnes behäftat med fel, äger ej av säljaren fordra dettas botande, med mindre förbehåll härom kontrahenterna mellan träfafts. Dylikt förbehåll förekommer stundom även vid köp av färdiga varor (t. ex. maskiner) direkt från tillverkaren. Har förbehåll av ifrågavarande slag skett, kan693

köparen i fall av säljarens underlåtenhet att ställa sig detsamma till efterrättelse få honom genom dom härtill förpliktad, eller låta på säljarens bekostnad bättra godset, eller utan dylik åtgärd av köpeskillingen innehålla vad mot reparationskostnaden svarar. Är köpeskillingens förfallotid satt i relation till godsets avsynande, torde köparen till och med kunna innehålla hela köpeskillingen, till dess godset blivit genom säljarens försorg bättrat.

T) Att köparen, efter det felet i godset av honom märkts eller bort märkas, underlåter att, vid handelsköp genast och vid annat köp titan oskäligt uppehåll meddela säljaren* sin avsikt att mot honom väcka, anspråk i anledning av godsets kontrakts stridighet eller försummar att utan oskäligt uppehåll för säljaren tillkännagiva* sitt uppsåt att häva köpet, samt i intetdera fallet säljaren uppsåtligen dolt felet eller i utomordentlig grad vårdslösat sin skyldighet att lämna kontraktsenligt gods och härigenom tillskyndat köparen mera betydande skada.

Tiden, då felet i godset av köparen »märkts», åligger' säljaren att bevisa. Huruvida felet av köparen »bort märkas», ävensom tidpunkten härför beror vid handelsköp först och främst därav, huruvida felet kunnat med iakttagande av vederbörlig omsorg-uppdagas vid undersökning av godset, varom förut talats. Skulle så vara förhållandet,** anses felet hava bort av köparen märkas vid utgången av den tid, inom vilken undersökning av

nyssnämnda slag, påbörjad omedelbart efter det köparen mottog eller satts i tillfälle att mottaga godset, skäligen hunnit fullbordas. Om åter felet i godset även med iakttagande av vederbörlig omsorg icke kunnat uppdagas vid undersökning av godset, varom förut talats,*** bör felet anses hava av köparen bort märkas vid den tidpunkt, som i sådant hänseende kan anses ådagalagd i betraktande av felets mer eller mindre förborgade beskaffenhet, varans större eller mindre ömtålighet samt köparens personliga förhållanden. Till närmare bestämmande av den tid, inom vilken anmärkning mot fel i godset bör ske, kan nämnas, att sedan felet av köparen märkts eller bort märkas, varje uppskov med dess beivrande utöver den tid, inom vilken, enligt merkantil uppfattning, affärsbrev böra besvaras, måste anses som oskäligt. Detta gäller, även om köparen i anledning av felet i godset måste därom förhandla med någon, till vilken han i sin ordning sålt detsamma. Härjämte bör bemärkas, att fel i godset, som omedelbart efter dess mottagande upptäckes, skall beivras genast och således utan att avvakta resultatet av den ovan omnämnda undersökningen av godset. Slutligen må framhållas, att om köparen med vetskap om felet i godset erlägger betalning för detta, eller annorledes för säljaren tillkännagiver avsikt att vidbliva avtalet,

* Dylikt meddelande går på säljare n s risk.

** 1 dylikt fall kallas felet uppenbart.

*** I sådan händelse benämnes felet förborgat.604

köparen naturligen härigenom avskär sig den längre tid för an märknings framställande mot felet, varpå han eljest hade kunnat göra anspråk.

Ovan omförmält »meddelandc» (reklamation mot varas kontraktsstridighet) kan ske muntligen eller skriftligen samt lärer vid distansköp i allmänhet verkställas med anlitande av post eller telegraf. Sistnämnda befordringsmedel lärer ovillkorligen böra användas, om godset är underkastat förskämning eller snar förstörelse eller hastiga och betydande prisfluktationer. Den person, hos vilken reklamationen bör ske, är säljaren eller någon med behörighet att å hans väganr mottaga reklamationen. Dylik behörighet tillkommer icke av honom för varans transport eller avlämnande anlitad person (t. ex. fraktförare, speditör, ångbåtskommissionär, montör för uppsättning av såld maskin o. s. v.), ej heller mäklare, genom vars bemedling avtalet åvägabragts. Ileklamationens innehåll måste utvisa, i vilket avseende godset, enligt köparens förmenande, är kontraktsstridigt, samt att köparen icke är sinnad att låta sig nöja, eller åtminstone förbehåller sig sina rättigheter i anledning av felet. Något detaljerat angivande av felets beskaffenhet erfordras däremot ej. Lika litet behöver köparen uppgiva vidden eller arten av sitt anspråk i anledning av felet, speciellt icke, huruvida han vill avvisa godset eller, såsom det plägar heta på köpmansspråket, ställa varan till disposition. Men å andra sidan är det icke tillräckligt, att köparen endast i allmänna ordalag låter förmärka sitt missnöje med leveransen.

Att meddelandet vid civilt köp skall givas utan osäligt uppehåll, betyder, att det skall lämnas »inom rimlig tid efter det felet i godset av köparen märkts eller bort märkas». Tiden, då felet i godset av köparen »märkts», åligger säljaren att styrka. Huruvida felet av köparen »bort märkas», ävensom tidpunkten härför beror först och främst därav, huruvida felet eller bristen kunnat med iakttagande av vederbörlig omsorg uppdagas vid den sedvanlig undersökning av godset. Skulle så vara förhållandet,* anses felet hava av köparen bort märkas, redan då godset av honom mottogs, eller han sattes i tillfälle att mottaga detsamma. Om åter felet i godset även med iakttagande av vederbörlig omsorg icke kunnat vid en sedvanlig undersökning av godset uppdagas,** bör felet anses hava av köparen bort märkas vid den tidpunkt, som i sådant hänseende kan anses ådagalagd i betraktande av felets mer eller mindre förborgade beskaffenhet, varans större eller mindre ömtålighet samt köparens personliga förhållanden. Till närmare bestämmande av den tid, inom vilken anmärkning mot fel i godset bör ske, erinras, att sedan felet av köparen märkts eller bort märkas, icke lika stora anspråk i fråga

* I dylikt fall kallas felet uppenbart.

** I sådan händelse benämnes felet förborgat.695

om skyndsamliet med dess beivrande av lagen ställas på köparen vid civilt köp som vid handelsköp. Ett av lians enskilda angelägenheter eller rent av en viss oföretagsamhet hos honom beroende kortare, ehuru strängt taget

obehövligt, uppskov med felets beivrande kan nämligen icke alltid anses oskäligt. Dock får naturligen köparen icke i något fall fördröja anmärkning mot fel i godset utöver den tid, som med avseende å de för handen varande förhållandena bör anses skälig.* Slutligen må framhållas, att om köparen med vetskap om felet i godset erlägger betalning för detta, eller annorledes för säljaren tillkännagiver avsikt att vidbliva avtalet, köparen naturligen härigenom avskär sig den längre tid för anmärknings framställande mot felet, varpå han eljest hade kunnat göra anspråk.

Likställt med att ovan omförmält meddelande ej givits är att det ej skett i rätt tid, eller icke har det innehåll, som vederbör, dock att om dylikt meddelande ej föranlett anmärkning av säljaren samt han i anledning av detsamma inlåtit sig i förhandlingar med köparen, meddelandet torde böra anses som laga reklamation. Bevisskyldigheten för att sådant skett ävensom tiden härför åligger köparen. Däremot har, på sätt ovan antytts, säljaren att styrka skedd reklamations för sena verkställande. Från reklamationsskyldighet befrias ej köparen därigenom att säljaren iklätt sig garanti för godsets kontraktsenlighet under viss tidrymd.

Det tillkännagivande, som ovan avses, måste innehålla uttrycklig förklaring om köpets hävande, lämpligen formulerad så, att köparen »ställer varan till säljarens disposition».. Att tillkännagivandet sker »utan oskäligt uppehåll» innebär, att det göres utan att överskrida rimlig tid för besluts fattande rörande köpets hävande. Tillkännagivandet bör vid handelsköp ske skyndsammare än vid civilt köp. Huruvida tillkännagivandet blivit i rätt tid verkställt, är att bedöma med hänsyn jämväl till varans möjliga egenskap att vara underkastad förskämning eller snar förstörelse eller hastiga prisväxlingar, vilket allt naturligen nödvändiggör särskild skyndsamhet med tillkännagivandets avsändande.

Har köparen förklarat sig häva köpet, är han, utan att särskilt förbehåll gjorts, berättigad att även undfå skadestånd. Däremot äger köparen ej, med frångående av sitt hävning syr kände, behålla godset och eventuellt fordra skadestånd, med mindre häv-ningsyrkandet blivit bestritt eller, efter särskild förfrågan, svar, huruvida det bestrides, ej inom skälig tid ingått.

* Nya Lagberedningens 1894 i ämnet avgivna lagförslag upptog i fråga om uppenbart fel i köpegods en anmärkningstid av fjorton d a g a.r från det godset av köparen mottogs, eller han sattes i tillfälle att mottaga1 detsamma. En i det närmaste lika mening om anmärkningstidens längd i förberörda hänseende har även vid ett tillfälle gjort sig gällande i praxis, (Jfr N. J. A. 1893 :61.)696

Har säljaren i faktura å godset, utan stöd i avtalet eller handelsbruk inom vederbörande bransch, inryckt bestämmelse, att anmärkningar mot varans beskaffenhet skola, för att vinna beaktande, framställas inom viss tid, är nämnda bestämmelse ej bindande för köparen, även om han underlåter att till säljaren avgiva protest mot densamma. Om åter säljaren, likaledes utan stöd av avtalet, i fakturan insmugglat bestämmelse om sättet för anmärkning mot fel eller brist i godset, är jämväl nämnda bestämmelse mot köparen utan verkan, oberoende av underlåtenhet hos honom att protestera mot bestämmelsen. Skulle slutligen köparen av å godset utfärdad faktura, konnossement eller annan handling finna godset vara kontraktsstridigt (t. ex. av annat slag eller märke än det rekvirerade), behöver köparen sådant oaktat icke förr än godset kommit honom till handa framställa anmärkning mot dess ifrågavarande fel.

Om köparen godkänt godset, är han icke därav förhindrad från anmärkning mot fel i godset, varom han vid godkännandet varken hade eller borde hava kännedom.

Att säljaren genom sin ovan omtalade vårdslöshet »tillskyndat köparen mera betydande skada» torde särskilt vara händelsen, då den vara, som kommit köparen tillhanda, är av annat slag än den rekvirerade.

8) Att köparen underlåter att inom ett år från godsets mottagande för säljaren tillkännagiva sin avsikt att mot honom väcka anspråk i anledning av godsets kontraktsstridighet, samt säljaren varken uppsåtligen dolt felet eller utfäst godsets kontrakts enlighet jämväl under viss tid efter årsdagen av dess emottagande.

Att godset av köparen mottagits innebär, att det kommit i hans besittning. Är godset en såld maskin, som säljaren åtagit sig att uppsätta i köparens fabrik, torde maskinen få anses av köparen emottagen först därmed att den i

fabriken uppsattes.

Med »godsets kontrakts stridighet» avses här huvudsakligen s. k. »förborgat fel»,* såsom t. ex. arsenikhalt hos mattor eller tapeter, vissa fel hos skörde- eller såningsmaskiner o. s. v. Har dylikt fel föranlett köparen att inom ett år från godsets mottagande giva säljaren meddelande om avsikt hos köparen att mot honom väcka anspråk i anledning av berörda fel, måste denna köparens avsikt av honom fullföljas inom tio år från det meddelandet i fråga av säljaren mottogs, vid äventyr att köparen eljest förlorar all talan i anledning av felet.

Ej ens kvittningsvis kan i förevar ande fall köparen mot säljaren göra gällande skadestånds- eller prisnedsättningsanspråk. Däremot är köparen oförhindrad till talan om ersättning för skada å hans egendom genom i köpegodset befintlig skadebringande egenskap.

* Se not. ** å sid. 694.697

Om säljaren »uppsåtligen dolt felet», kan detta av köparen göras gällande inom tio år från köpeavtalets ingående.

Har ovan avsedd utfästelse skett, kan köparen under bela den tid, utfästelsen omfattar, reklamera mot fel i godset i överensstämmelse med förut angivna regler. Bevisskyldigheten för utfästelse av ifrågavarande slag åligger köparen, om han är kärandepart. Är han svarande, åligger honom bevisskyldigheten, allenast om köpet angår vara, rörande vilken utfästelse, varom fråga är, ej plägar förekomma.

Har godset i dess helhet fel, är köparen berättigad att behålla allenast en del av godset och avvisa återstoden. Är däremot blott en del av godset behäftad med fel, men detta nedsätter den del av godset, däri det förekommer, med belopp, avsevärt i förhållande till värdet av hela godset i kontraktsenligt skick, äger köparen att att häva köpet allenast i fråga om godsets kontraktsstridiga del, såvida härigenom den kontraktsenliga delen av godset väsentligen sjunker i det värde, den har i förening med återstoden av godset. Följaktligen får ej köparen i anledning av fel i godset exempelvis vid köp av två parhästar avvisa blott den ena eller vid leverans av potatis, såld i säckar, såsom man plägar uttrycka sig, »skumma varan», d. v. s. ur varje säck utplocka den dugliga potatisen, under kvarlämnande av återstoden.

Avser köpet gods av olika slag eller ett flerh 1 föremål av samma art, men var för sig med individuell prägel (\ ex. hästar), kan köparen i anledning av fel hos allenast en del av godset ej häva köpet i dess he]het, med midre godsets särskilda delar sins emellan äga sådant sammanhang, att det skulle lända köparen till förfång att allenast delvis häva köpet.* Skulie så åter vara förhållandet, torde köparen vara oberättigad att häva köpeavtalet annorledes än i dess helhet.

Beträffande härefter det skadestånd, köparen, på sätt förut nämnts, äger att utbekomma, bör till en början framhållas, att detsamma beräknas enligt enahanda regler som skadestånd i anledning av godsets uteblivande eller försening.

Köparen kan således av säljaren fordra prisdifferens, eller skillnaden mellan kontraktsenlig varas pris och köpeskillingen. Den tidpunkt, efter vars konjunkturer prisdifferensen skall beräknas, är i regel leveranstiden, om viss sådan blivit kontrahenterna mellan avtalad, och i motsatt fall den tid, då godset faktiskt avlämnades. Skulle efter tidpunkt, vars konjunkturer, enligt vad nu nämnts, böra läggas till grund för prisdifferensens beräknande, priset å godset stiga, äger vid leveransavtal köpare, som ej, på

* Så är t. ex. förhållandet, om godsets särskilda delar tillsammans utgöra »ett par» (hästar, handskar, skodon) eller en helhet (en servis, en kostym), eller stå till varandra i förhållande av bisak och huvudsak, av vilka blott den senare är behäftad med fel.

sätt framdeles kommer att omtalas, förlorat rätten att i stället för av honom avvisat gods kräva annat sådant, rätt att lägga godsets stegrade pris till grund för sin beräkning av differensen. Dennas belopp kan utrönas jämväl genom av köparen verkställt s. k. betäcknings köp, vid vilket han tillhandlar sig leveransgill vara i stället för det gods, han från säljaren erhållit.

Om köparen så vill, kan han vid sidan av eller i stället för prisdifferens av säljaren fordra ersättning för den genom felet i godset köparen tillskyndade skada, dock endast om och i den mån den kan anses som en beräknelig följd av felet. Till ersättning eller skadestånd, varom fråga är och vars belopp köparen naturligen liar att styrka, räknas t. ex. gottgörelse för utgifter, som genom köpets hävande blivit för köparen onyttiga, skadestånd till hans köpare av det kontraktsstridiga godset, köparens mistade handelsvinst, det hinder i hans näring, som genom avsaknaden av kontraktsenligt gods för honom uppkommit, ävensom skada genom i köpegodset förefintlig skadebringande egenskap, för så vitt skadan skäligen bort av säljaren tagas i beräkning. Till skadebringande egenskap hos köpegodset räknas t. ex. smittosam sjukdom hos sålt djur, vilken spritt sig till köparens övriga kreatur, invärtes röta hos levererad frukt eller potatis, varigenom andra varor av samma slag blivit ruttna, giftighet eller annan hälsoskad-lighet hos födoämnen, som åstadkommit sjukdom hos människor eller djur, konstruktionsfel hos en maskin, i följd varav den sprungit sönder och. förorsakat skada å person eller egendom, otäthet hos förvaringspersedel, varigenom dess innehåll utrunnit eller avdunstat, utsädesspannmåls bemängdhet med skadligt ogräsfrö o. s. v.

Rätten att fordra skadestånd för den sålda varans kontraktsstridighet saknas emellertid -— förutom i de morn. a 3, 4, 5 ocli 8 här ovan omförmälda händelser —- jämväl i följande fall:

a) Att köpet är att hänföra till species köp, och säljaren ej uppsåtligen dolt felet, samt detta varken hestår i saknad av tillförsäkrad egenskap hos godset eller efter köpet uppkommit i följd av säljarens vanvård eller försummelse.

Här avsedd tillförsäkran bör anses ligga i varje säljarens uppträdande, som är ägnat att ingiva köparen den föreställning, att godset besitter någon viss, av honom önskad egenskap, eller är fritt från något fel, med vilket han icke vill hava det behäftat. Har tillförsäkran, varom fråga är, av säljaren gjorts, och befinnes godset sedermera ej motsvara vad som tillförsäkrats, äger köparen att i anledning härav hos säljaren utkräva skadestånd. Sådant tillkommer köparen, jämväl då godset köpts efter prov, men visar sig underlägset detta i något avseende, varom provet skulle tjäna till upplysning, likasom då godset kan anses sålt som »god och oskadad handelsvara», fastän det icke motsvarar nämnda beteckning. Bevisskyldigheten för att viss egenskap är hos godset699

tillförsäkrad åligger köparen, dock att vid köpet till äventyrs upprättad skriftlig handling (slutsedel, orderkopia o. s. v.) i regel anses rätt återgiva kontrahentens avtal, intill dess motsatsen bevisas.

Den ifrågavarande tillförsäkran kan ej utan särskilt skäl antagas avse fortvaron av den tillförsäkrade egenskapen under tiden efter köpslutet.

Om godset vid köpet saknat egenskap, som kunnat anses tillförsäkrad, eller fel i godsel efter köpslutet uppkommit i följd av säljarens vanvård eller försummelse, eller säljaren uppsåtligen dolt felet, ådrager sig säljaren skyldighet att ersätta, köparens av felet förorsakade skada.

Dennas belopp utgör i regel allenast skillnaden mellan godsets värde i kontraktsenligt skick vid leveranstiden och dess värde i kontraktsstridigt skick vid samma tid. Utöver nu nämnda skadestånd kan enielleriid köparen, om han fasthåller köpet, begära ersättning, exempelvis för godsets undersökning till ådagaläggande av däri befintligt fel och, om köpet häves, fordra gottgörelse för sina härigenom onyttigvordna kostnader, t., ex. för godsets avhämtande hos säljaren, dess besiktning, varvid felet i godset uppdagats, dess förvaring och vård o. s. v. Skadeståndet får naturligen av köparen avkvittas å köpeskillingen. Utan betydelse för köparens rätt till skadeståndet är så väl. om säljaren avvetat det till grund för skadeståndsanspråket liggande felet i godset, som huruvida detta fel för köparen medför rätt till köpets hävande, och. om köparen i sådan händelse begagnar sig av sin Itävningsrätt. Skadestånd kan av köparen fordras tillsammans med nedsättning i köpeskillingen i anledning av fel i godset, dock att köparen naturligen ej äger i skadeståndsväg erhålla ersättning för sådan av felet föranledd minskning i godsets värde, som honom gottgöres genom avdrag å köpeskillingen. Stundom kan dylikt avdrag bliva för köparen mindre fördelaktigt än skadestånd i anledning av fel i godset, på sätt framgår av nedanstående exempel:

Värdet av godset i kontraktsenligt skick vid leveranstiden = 1,200 kronor. Dess värde i kontraktsstridigt skick vid

samma tid — 1,100 kronor. Köpeskillingen — 1,000 kronor.

Vill nu köparen i anledning av felet i godset begära nedsättning i köp eskillin gen, ställer sig hans mellanhavande med säljaren sålunda:

1,200:1,100 =1,000 :.r; 1,200 a? =1,100,000;;x = -y-l®^~® = 91C> kronor 66 öre.

Köparen, som således för varan skall erlägga 916 kronor 66 öre, erhåller härför en vara, värd 1,1.00 kronor, och. vinner således700

på sin affär med säljaren skillnaden mellan båda beloppen, eller 183 kronor 34 öre.

Om åter köparen i anledning av felet i godset fordrar skadestånd av säljaren, blir kontrahenternas mellanhavande följande:

Köparen äger i skadestånd utbekomma skillnaden mellan godsets värde i kontraktsenligt skick vid leveranstiden (= 1,200 kronor) och godsets värde i kontraktsstridigt skick vid samma tid (= 1,100 kronor), eller således 100 kronor. Då sistnämnda belopp avräknas å köpeskillingen (= 1,000 kronor), blir återstoden 900 kronor. För detta belopp erhåller köparen en vara, värd 1,100 kronor, och vinner således på sin affär med säljaren skillnaden mellan de båda sistnämnda beloppen, eller 200 kronor, som överstiga köparens här ovan upptagna vinst, 183 kronro 34 öre, med 16 kronor 66 öre.

/?) Att köpet är att räkna som leveransavtal, samt säljaren på grund av förbehåll vid köpet är från ersättningsskyldighet befriad, eller ock möjligheten att till köpets fullgörande anskaffa felfritt gods får anses utesluten i följande omständighet, som ej bort av säljaren vid köpets avslutande tagas i beräkning, såsom förstörelse av allt gods av det slag eller det parti, köpet avser, eller krig, införselförbud eller därmed jämf örlig tilldragelse.

Följaktligen är av säljaren träffat förbehåll för »force majeure» av beskaffenhet att fritaga honom från skadeståndsskyldighet för att gods, sålt att levereras å bestämmelseorten, på vägen dit skadas vid strandning av det fartyg, med vilket godset försändes. Vidare lärer, vid köp av vara från säljarens inneliggande lager, därå vid eldsvåda timad vattenskada befria säljaren från ersättningsskyldighet, om genom nämnda skada för honom omöjliggöres leverans av varan i kontraktsenligt skick. Likaledes torde vid beställning av föremål, att tillverkas i säljarens egen eller annan bestämd fabrik, skadeståndsskyldighet för säljaren uteslutas av oberäknelig tilldragelse at beskaffenhet att omöjliggöra det beställda föremålets tillverkning i full överensstämmelse med beställningen. Däremot torde vid köp av vara, som å världsmarknaden finnes i tämligen obegränsad myckenhet, ytterst sällan inträffa, att någon omständighet av nu ifrågavarande slag, exempelvis ett införselförbud, omöjliggöra leverans av gillt gods.

y) Att köparen, efter det felet i godset av honom märkts eller bort märkas, underlåter att, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll, meddela säljaren sin avsikt att mot honom väcka anspråk i anledning av godsets kontraktsstridighet, samt säljaren varken uppsåtligen dolt felet eller i utomordentlig grad vårdslösat sin skyldighet att lämna kontraktsenligt gods och härigenom tillskyndat köparen mera betydande skada.

Även i här förutsatta fall förlorar köparen ej rätt till ersättning för skada å honom tillhörig egendom i följd av skadebrin gande egenskap hos köpegodset.701

Därest köparen, ehuru han märkt eller bort märka fel i godset, förklarat sig åtnöjas med skadestånd och således ej påfordra köpeavtalets hävande, blir han definitivt bunden av denna sin förklaring.

b) Att kräva kontraktsenlig vara med eller utan skadestånd för den levererades kontrakts stridighet.

Uttrycket »kräva kontraktsenlig vara» betyder påfordra fullständig omleverering.

Rätten att kräva kontraktsenlig vara saknas emellertid — förutom i de morn. a 2, 3, 4, 5 ocli 8 omförmälda händelser — jämväl i följande fall:

a) Att köpet är att hänföra till speciesköp. I dylikt fall skulle kravet på omleverering innebära en orimlighet, då

köpet avsett allenast det gods, som tiill)andahållits.

fi) Att köpet är att räkna som leveran sav tal, samt möjligheten att till köpets fullgörande anskaffa felfritt gods får anses utesluten.1*

Såsom anledning härtill kan exempelvis anföras förstörelse av allt ffods av det slag eller det parti, köpet avser, eller krig, införselförbud eller därmed jämförlig tilldragelse.

y) Att köparen, efter det felet i godset av honom märkts eller hört märkas, underlåter att, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll, meddela säljaren sin avsikt att mot honom väcka anspråk i anledning av godsets kontrakts stridighet eller försummar att utan oskäligt uppehåll för säljaren tillkännagiva, sitt uppsåt att kräva kontrakts enlig vara i den kontrakts-stridigas ställe, samt i intetdera fallet säljaren uppsåtligen dolt felet eller i utomordentlig grad vårdslösat sin skyldighet att lämna kontrakts enli q t gods och härigenom tillskyndat köparen mera he tydande skada.

Om köparen förklarar sig kräva kontraktsenlig vara i den kontraktsstridigas ställe, blir han, utan att särskilt förbehåll gjorts, berättigad att även undfå skadestånd. Däremot äger köparen ej, med frångående av sitt berörda krav, häva köpeavtalet, därest kontraktsenligt gods inom skälig tid efter kravets framställande levereras.

Rätten till här avsett skadestånd saknas i varje fall, där, på sätt förut (sid. 698—700) nämnts, köparen är oberättigad till skadestånd i sammanhang med köpets hävande.

c) Att fordra ett mot varans kontrakts stridighet svarande avdrag å den i köpeavtalet stadgade köpeskillingen.

Köparen har således att erlägga ett belopp, som står i samma förhållande till köpeskillingen, som godsets värde i dess felak-

* Här avses allenast o b j ek t i v o,m ö j 1 i g h e t. (Se sid. 672—673).702

tiga skick vid tiden för godsets avlämnande stod till det värde godset då skulle haft, om det varit kontraktsenligt. Det ini sagda torde böra belysas med ett exempel.

Värdet av godset i kontraktsenligt skick vid leveranstiden (— 1,200 kronor) förhåller sig till värdet av godset i kontraktsstri-digt skick vid samma tid (= 1,100 kronor) såsom köpeskillingen (= 1,000 kronor) förhåller sig till det pris, köparen bör för godset erlägga (~ x).

1,200:1,100= 1,000 :æ;l,2u0a? = 1,100,000;^ = ^—^^ = 916

kr nor 66 öre.

Om annat förhållande ej ådagalägges, anses värdet av godset i kontraktsenligt skick vid leveranstiden motsvara den för godset betingade köpes k Hin g en, vadan det belopp, köparen har att erlägga, kommer att utgöra skillnaden mellan köpeskillingen och den summa, vartill värdet av godset i dess felaktiga skick visas böra beräknas.

Härjämte bör bemärkas, att köparen äger att fordra prisnedsättning, även om säljaren varken avvetat felet hos godset eller garanterat dettas felfrihet.

kätten att fordra det förenämnda avdraget å köpeskillingen saknas emellertid — förutom i de mom. a 3, 4, 5, 6 och 8 omförmälda händelser — jämväl i det fall att köparen, efter det felet i godset av honom märkts eller bort märkas, underlåter att, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll meddela sälja/ren sin avsikt att mot honom väcka anspråk i anledning av godsets k ont r åhts stridighet, samt säljaren varken uppsåtligen dolt felet eller i utomordentlig grad vårdslösat sin skyldighet att lämna kontraktsenligt gods ocli härigenom tillskyndat köparen mera betydande skada.

Har köparen en gång fordrat avdrag, varom ovan förmäles, kan han icke sedermera vare sig häva köpet eller kräva kontraktsenlig vara.

Om godset skall avlämnas efter hand i särskilda poster, och någon av dem är behäftad med fel av beskaffenhet

att, enligt förut angivna regler, hava för köparen medfört rätt att häva köpet, om det avsett allenast ifrågavarande post, äger köparen att påfordra köpets återgång i vad angår den felaktiga posten, varförutom köparen är berättigad dels att strax avvisa jämväl följande varuposter, därest dessa senare skäligen kunna befaras ävenledes skola befinnas felaktiga, och dels att häva köpeavtalet i dess helhet och således jämväl återlämna vad han redan erhållit, därest de sålda varuposterna stå i det sammanhang, att det skulle lända köparen till förfång att delvis vidbliva köpeavtalet.

Att senare poster skäligen kunna befaras bliva felaktiga torde företrädesvis vara fallet, då godset är av säljarens egen tillverk-703

ning eller från viss, i köpeavtalet angiven produktionsort, samt felet i godset beror av ogynnsamma förhållanden å den plats, därifrån godset föreskriver sig.

Om köparen hellre så vill, kan han inskränka sig till att häva köpet, i vad angår den kontraktsstridiga posten, eller vidbliva det, så vitt rör nämnda post, under avvisande av senare poster.

För att bibehållas vid sin rätt att häva köpet i dess helhet eller i vad angår de senare varuposterna, måste köparen, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll, efter det han märkt eller bort märka felet i den kontraktsstridiga posten, meddela säljaren sin avsikt att mot honom väcka anspråk i anledning av den kontraktsstridiga postens felaktighet ävensom utan oskäligt uppehåll för säljaren tillkännagiva sitt uppsåt att häva köpet i vad angår den kontraktsstridiga posten.*

Underlåtenhet av reklamation mot fel i en post betager ej köparen, vare sig, åtminstone i regel, rätt att vid felets upprepande hos någon senare post göra det gällande, eller att, om den senare posten befinnes i annat hänseende än den förra kontraktsstridig, åberopa den förras fel till stöd för farhåga, att även den senare postens efterföljande poster skola vara behäftade med fel. Häver köparen med fog köpeavtalet i dess helhet, lärer han kunna till säkerhet för sitt möjliga skadeståndsanspråk innehålla det gods han bekommit.

Kan redan på förhand med visshet antagas, att fel kommer att vidlåda köpegods, blir köparen berättigad att omedelbart häva det ingångna köpet. Följaktligen kan han, om t. ex. köpeskillingen enligt avtal, skall i förskott erläggas, vägra dess gäldande i fall, då köpet avser bestämt gods, som blivit behäftat med fel av beskaffenhet att ej kunna avhjälpas, likasom då vid leveransavtal säljaren utvisat gods, varmed han sagt sig vilja fullgöra avtalet, jämte det han, ehuru godset är kontraktsstridigt, förklarat sig icke vilja eller kunna leverera något annat.

Nu framställda regler angående fel i köpegods gälla i tillämpliga delar jämväl i fall av s. k. brist i godset.

Sådan föreligger, när godset ej uppgår till full myckenhet, men, efter vad köparen måste antaga, är av säljaren avlämnat såsom fullt.

Att y>godset ej uppgår till full myckenhet» innebär att det utgör mindre än köparen, enligt avtalet, har rätt att fordra. Endast relativt små kvantitetsavvikelser komma här i betraktande.

* Det i texten sagda gäller dock ej, om säljaren uppsåtligen dolt det ifrågavarande felet eller i utomordentlig grad vårdslösat 'sin skyldighet ati lämna kontraktsenligt gods och härigenom tillskyndat köparen mera betydande skada.704

Uttrycket »efter vad köparen måste antaga* betyder efter vad säljarens handlingssätt, rimligen tolkat, bör anses innebära. Till ledning vid bedömandet av detta handlingssätts innebörd kan tjäna köparen tillställd faktura, räkning eller nota å godset, upptagande dettas bela överenskomna kvantitet. Har dylik faktura eller annan uppgift från säljaren om myckenbeten av det gods, ban till köparen avlämnat, icke blivit köparen tillställd, och är i anledning härav köparen med fog tveksam, huruvida det avlämnade godset av säljaren avsetts till fullgörande av hela den honom åliggande leveransskyldighet, eller lämnats blott för att delvis uppfylla berörda skyldighet, föreligger ej brist i godset, utan anses i stället säljaren hava gjort sig skyldig till dröjsmål med dess avlämnande. Så är förhållandet, jämväl då säljaren på grund av oriktig uppfattning om myckenheten av det gods, som köparen har att erhålla, lämnar honom för ringa varukvantitet.

Att godset »är av säljaren avlämnat såsom fullt» innebär, att det avlämnats för att fullgöra hela den leveransskyldighet, som honom åligger. Ilar gods, som endast i relativt ringa mån understiger överenskommen myckenhet, efter vad köparen rimligen måste antaga, blivit av säljaren avlämnat till fullgörande av hela den honom åliggande leveransskyldighet, torde detta som oftast bero på bristande noggrannhet vid godsets vägning, mätning eller räkning, eller därpå, att godset under transport till leveransorten undergått minskning. Huruvida brist i godset föreligger, bedömes vid distansköp i regel efter förhållandet vid godsets avsändande, dock att under transporten uppkommen brist i godset i följd av bristfällighet i dess förpackning eller annan av säljarens vårdslöshet föranledd omständighet är av beskaffenhet att kunna av köparen åberopas. Även om säljaren iklätt sig garanti för viss utlossad vikt hos godset, blir han i allt fall icke i regel ansvarig för sådan brist däri, som under godsets transport uppkommer i följd av olycksliändelse. Bevisskyldigheten för brist i godset torde ålligga köparen, dock att i rättsskipningen stundom synes gjort sig gällande den åsikten, att om godsets myckenhet vid dess framkomst till bestämmelseorten av köparen visats understiga överenskommen kvantitet, säljaren vore bevisskyldig för denna senares avlämnande. (Jämf. N. J. A. 1897: A n-.r 159; 1902 A n:r 149.) Då brist i godset föreligger, kan köparen fordra ett av densamma föranlett, mot köpeskillingen proportion erligt avdrag å denna senare. Det belopp, köparen efter dylikt avdrag (prisnedsättning) har att erlägga, bestämmes enligt följande formel. Värdet av den överenskomna varumyckenheten . (= 11,500 kronor) förhåller sig till värdet av den levererade varukvantiteten (— 11,155 kronor) såsom köpeskillingen (== 10,000 kronor) förhåller sig till det pris, köparen bör för den levererade varukvantiteten erlägga (='&)'.'--705

11,500:11,155=10,000:^; 11,500^= 111,550,000;^ = -^f^^0

= 9,700 kronor.

Att köparen stundom förlorar rätten till prisnedsättning i anledning av brist i godset, framgår av det förut sagda.* Däremot bibehåller köparen, dock endast vid handelsköp, rätten till prisnedsättning av ifrågavarande slag, även om säljaren kort efter leveranstidens utgång till köparen avlämnar det felande godset. I förening med prisnedsättning, varom nu talas, eller i stället för sådan kan i regel köparen på grund av brist i godset kräva gottgörelse för den vinst, han skulle gjort, om full myckenhet levererats. Beloppet av köparen sålunda tillkommande gottgörelse eller skadestånd är skillnaden mellan värdet av det felande godset och den på detsamma belöpande delen av köpeskillingen. Är således, såsom i ovananförda exempel, det felande godsets värde 345 (= 11,500 — 11,155) kronor och den på nämnda gods belöpande delen av köpeskillingen 300 (= 10,000 — 9,700) kronor, blir det köparen tillkommande skadeståndet 45 kronor. Stundom förlorar emellertid köparen sin rätt till dylikt skadestånd, på sätt framgår av det redan sagda. Däremot bibehåller köparen, dock endast vid handelsköp, rätten till skadestånd av ifrågavarande slag, även om säljaren kort efter leveranstidens utgång till köparen avlämnar det felande godset. I anledning av dettas uteblivande vid leveranstiden eller sedermera kan köparen häva köpet, allenast om undantagsvis för honom legat särskild vikt uppå att erhålla hela den avtalade myckenheten, eller säljaren på ett eller annat sätt (t. ex. genom särskild åtgärd till bristens döljande) mot köparen förfarit svikligt, eller ock säljaren avvetat bristen å sådan tid, att han utan oskälig kostnad eller svårighet kunnat till avtalsuppfyllelsen anskaffa full myckenhet. Har köparen i anledning av brist i godset vunnit rätt till köpets hävande, förlorar han denna rätt, om säljaren, innan bristen hunnit för köparen bliva av nämnvärd betydelse, erbjuder sig att fylla densamma, och sådant kan ske utan någon köparens utgift eller olägenhet. Likaledes går köparen miste om rätt att på grund av brist i godset häva köpeavtalet i de fall, där hans hävningsrätt på grund av fel i godset bortfaller. Slutligen berättigar ej i godset förefintlig brist köparen att efter godsets mottagande avvisa detsamma under krav att på en gång erliålla full myckenhet. Däremot är köpare, som redan då godset skall avlämnas upptäcker brist i detsamma, i sin fulla rätt att avvisa godset. Där brist i godset föreligger, är köparen berättigad att utkräva det felande, därest han, efter det bristen av honom märkts

* Den ifrågavarande rätten förloras nämligen i varje fall, där enahanda rätt, grundad å fel i godset bortfaller. .

eller bort märkas, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll, meddelar säljaren sin avsikt att mot honom väcka anspråk i anledning av bristen i godset.*

Har säljaren levererat större myckenhet gods, än köparen rekvirerat, och är varan sänd mot efterkrav eller på annat sådant sätt, att köparen icke kan utbekomma densamma utan betalning, lärer köparen kunna avvisa varan i dess helhet, åtminstone om efterkravsbeioppet avsevärt överstiger köpeskillingen för den avtalade varumyckenheten. Om åter varans försändiiingssätt ej hindrar köparen att utan betalning utbekomma densamma, är i allmänhet köparen pliktig att avskilja den avtalade myckenheten från det övriga godset, därest sådant utan väsentlig olägenhet för honom eller säljaren kan försiggå, samt, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll underrätta säljaren, att den överskjutande varumyckenheten finnes för honom till avhämtning hos köparen tillgänglig, vid äventyr att eljest nödgas betala varan i dess helhet. (Jämf. N". J. A. 1874:34.) Kan ej utan väsentlig olägenhet för endera kontrahenten eller bådadera den avtalade myckenheten från det övriga godset avskiljas t. ex. därför att godset utgör väv eller tyg av viss i storhandeln bruklig storlek,** äger köparen att, häva köpet, under iakttagande av enahanda förfaringssätt som om godset varit behäftat med fel.

Har godsets myckenhet bestämts efter säljarens produktionsförmåga eller köparens behov, med tillägg av approximativt beräknad myckenhet i ena eller andra hänseendet, kan den omständigheten, att nämnda myckenhet sedermera understiges av säljarens produktion eller köparens behov, ej läggas vederbörande kontrahent till last såsom kontraktsbrott.

Vill köparen avvisa levererad vara på grund av fel eller brist i godset eller dröjsmål med dess avlämnande eller annat säljarens kontraktsbrott, har köparen att med avseende å godsets behandling iakttaga vissa föreskrifter, gällande för följande fall:

a) Att godset kommit i köparens besittning.

Härför erfordras i allmänhet att han mottagit godset, men även om detta i hans frånvaro avlämnats i hans bostad eller affärslokal eller å annat område, varöver han äger förfoga, under sådana förhållanden, att han därigenom kan anses hava kommit i besittning av godset, bliva de här nedan anförda stadgandena tillämpliga.

Om godset kommit i köparens besittning, men köparen av ovannämnd anledning vill avvisa detsamma, har köparen att av säljaren erhålla gottgörelse.

* Det i texen omförmältda villkoret bortfaller emellertid, om säljaren uppsåtligen har dolt bristen i godset.

** I nämnda och liknande fall är köparen ej ens berättigad att utan säljarens lov avskilja den överenskomna myckenheten från godset i övrigt.707

Stadgandet gäller, vare sig köpet är platsköp eller distansköp och oberoende av om säljaren eller ombud för honom finnes på platsen. Av stadgandet torde följa, att köparen är oberättigad att, mot säljarens bestridande, till honom återlämna godset. I fråga om dettas vårdande av köparen gäller, att vården stundom kan nödvändiggöra ganska tidsödande och besvärliga åtgärder med godset (t. ex. omplockning av frukt eller potatis, »kastning» av frö, omsättning av fläsk, ompackning av sill på andra kärl o. s. v.). Är godset i sådant skick, att dess vårdande kan anses ekonomiskt oförnuftigt, skall vårdandet upphöra och godset av köparen säljas i den ordning, som nedan omförmäles. Åsidosätter köparen den honom i fråga om godset åliggande vårdnadsplikt, ådrager han sig härigenom ersättningsskyldighet i förhållande till säljaren, vilken, om godset i följd av köparens eftersättande av vårdnadsplikten väsentligen skadas eller förstöres, lagligen äger att motsätta sig köpets hävande och således tvinga köparen att behålla godset samt åtnöjas med prisnedsättning eller skadestånd.

Den »gottgörelse», varom ovan förmäles, bör beräknas efter avdrag för den nytta, köparen haft eller bort hava av godset. Kan dettas användning anses hava för köparen medfört nytta tiill belopp, motsvarande eller överskjutande vårdnadskostnaderna, böra dessa senare ej utgå. Om åter vårdnadskostnaderna skola ersättas, torde de i regel böra beräknas för tiden från det köparen gjort reklamation i anledning av godsets försening eller kontraktsstridighet, tills godset blir av säljaren återtaget. Kostnaderna böra, oavkortade, gottgöras, även om köparen i själva verket skulle göra vinst på avtalets hävande.

Köparens ovannämnda vårdnads plikt förbytes emellertid i rätt för honom att för säljarens räkning försälja godset, därest ailiingen dess fortsatta vårdande för köparen medför väsentlig kostnad eller olägenhet, eller ock säljaren underlåter att förfoga över godset inom skälig tid efter det han blivit därom tillsagd. Även utan dylik tillsägelse får köparen för säljarens räkning försälja godset, om dettas värde till följd av fel i godset så nedsatts, att godset ej erbjuder tillräcklig säkerhet för kostnaderna i och för dess vårdande. Godsets försäljning skall alltid ske på offentlig auktion, sedan säljaren, om möjligt, i god tid förut underrättats om tid och plats för densamma. Auktionssumman skall, när köpet häves, efter avdrag för försäljningskostnaden, tillhandahållas säljaren eller gå i avräkning å köpeskillingen, om denna blivit av köparen erlagd och således skall till honom återbäras. Godsets obehöriga försäljning och således jämväl dess avyttring av köparen för egen räkning under hand eller å auktion medför i regel oförmåga hos köparen att å vederbörlig ort och i rätt tid tillhandahålla säljaren godset, väsentligen oförändrat och oförminskat, samt föranleder således vanligen skyldighet för köparen708

att vidbliva köpet. I fall av dylik skyldighet är emellertid köparen berättigad att å köpeskillingen för godset kvittningsvis avräkna honom möjligen tillkomande prisskillnad och skadestånd för fel i godset, därest han i fråga om felet verkställt vederbörlig reklamation.

Emellertid äger köparen befria sig från godset, även om detta härigenom prisgives åt förstöring, därest godsets försäljning å offentlig auktion icke kan ske eller uppenbarligen skulle medföra större kostnad än den vid auktionen erhållna köpeskilling, samt köparen ej utan väsentlig kostnad eller olägenhet kan vårda godset, eller detta är utsatt för förskämning eller snar förstörelse, eller fordrar alltför kostsam vård, eller icke av säljaren omhän-dertages inom skälig tid efter därom från köparen erhållen tillsägelse.

Slutligen bör framhållas, att köparen har skyldighet att å auktion försälja godset, om det är utsatt för förskämning eller snar förstörelse eller fordrar alltför kostsam vård.

b) Att godset försänts till köparen,* samt denne satts i tillfälle att på bestämmelseorten komma i besittning därav ntan att så skett och utan att säljaren är tillstädes å bestämmelseorten eller där finnes någon, som för hans räkning äger omhändertaga godset.

Tillfälle att på bestämmelseorten komma i besittning av godset lärer i regel beredas köparen allenast genom avlämnande av fraktsedel å godset eller notis om dess framkomst eller medelst underrättelse eller tillsägelse rörande godset, som i §§ 137 och 138 sjölagen avses.

I det i förevarande moment avsedda fall är köparen pliktig att för säljarens räkning taga godset i besittning, därest sådant kan ske utan erläggande av köpeskillingen eller annan väsentlig kostnad eller olägenhet för köparen.

Om således godset sänts mot efterkrav, är köparen aldrig pliktig att utlösa detsamma för att vårda det för säljarens räkning. Underlåter köparen att taga godset i besittning, då han är därtill skyldig, och blir i anledning härav godset i väsentlig mån skadat eller förstört, äger säljaren att motsätta sig köpets hävande och således tvinga köparen att behålla godset samt åtnöjas med prisnedsättning' eller skadestånd.

Med »väsentlig kostnad» menas en i förhållande till godsets värde betydande utgift. Till utgifter av här avsett slag räknas huvudsakligen frakt-, tull- och lossningskostnader. Dylika kostnader skall säljaren ersätta, utom då deras utbetalande, med hänsyn till underhaltighet hos godset, kan anses ekonomiskt oförnuftigt.

* V id platsköp är köparen under inga förhållanden pliktig att taga godset i besittning, när han strax, då detta honom erbjudes, avvisar detsamma.709

Tager köparen godset i besittning, länder vad här ovan i morn. a. anförts till efterrättelse.*

III. Köparens skyldigheter. Dessa äro:

A) Att i rätt tid vidtaga varje åtgärd, vars underlåtande tyder på att köpeskillingen icke kommer att rättsligen erläggas.

Till åtgärd av ifrågavarande slag hänföres t. ex. tecknande av växelaccept å eller anskaffandet av rembours eller

annan säkerhet för köpeskillingen, ordergivning om varans avskeppande, godsets uttagande eller annat påkallande av köpets fullgörande, likasom vid kreditköp i regel godsets avhämtande eller mottagande.

Är tiden för vidtagande av åtgärd i avseende å godsets avlämnande eller mottagandet bestämd till början (primo) av en månad är åtgärden att vidtaga sist å månadens tionde dag.** Med mitten (medio) av en månad förstås månadens elvte till och med tjugonde dag** samt med månadens slut (ultimo) dess återstående dagar**; dock att vid köp av värdepapper skall med början av en månad förstås dess första helgfria dag, med mitten av en månad dess femtonde dag eller om den infaller å helgdag, nästa helgfria dag eller ock med månadens slut dess sista helgfria dag.

Likställt med underlåtenhet av ovan nämnd åtgärd är att köparen utan skäl för säljaren förklarar, att, enligt köparens förmenande, något bindande avtal kontrahenterna emellan aldrig kommit till stånd, eller att köparen på grund av kontraktsbrott å säljarens sida anser sig löst från sina kontraktsenliga förpliktelser.

Underlåter köparen åtgärd, varom fråga är, utan att härför äga stöd i något säljarens förhållande, har säljaren valfrihet mellan följande förfaringssätt:

a) Att kräva köpeavtalets fullgörande med eller utan ränta å köpeskillingen.

Med »köpeavtalets fullgörandet menas köpeskillingens erläggande, mot utbekommande av godset eller i visst fall (se nedan)

* Härav följer, bland annat, att köparen saknar rätt att utan säljarens medgivande till honom återsända godset. Skulle detta sådant oaktat återsändas, blir köparen skyldig betala returfrakten och förlorar dessutom sin rätt till köpets hävande, därest säljaren bestrider hans i sådant hänseende gjorda yrkande, enär godset icke å vederbörlig ort och i rätt tid tillhandahållits säljaren. Skyldighet för köparen att på säljarens anmodan återsända godset kan möjligen anses föreligga, om säljaren återbär till äventys uppburen köpeskilling och tillika gäldar eller ställer säkerhet för de med godsets återsändande förenade kostnader, som icke först vid godsets framkomst behöva betalas.

** Är sista dagen av tidrymden sön- eller helgdag, måste åtgärden i fråga vidtagas å närmast föregående helgfria dag.710

den å auktion erhållna inropssumman för detsamma. Skall köpeskillingens förfallotid räknas från godsets avlämnande, föranleder icke ett av köparen beroende dröjsmål med avlämnandet till framflyttning av förfallotiden, utan räknas denna i fall av dylikt dröjsmål från den tid, då avlämnandet bort ske. För köpeskillingens utbekommande behöver ej vid leveransavtal säljaren å den för godsets avlämnande bestämda tid eller sedermera för köparens räkning avskilja gods eller ens styrka sig hava vid leveranstiden innehaft sådant gods, som köpet avser, eller över huvud då varit i stånd att fullgöra avtalet. Bevisningssky]digheten om oförmåga hos säljaren att fullgöra avtalet åligger nämligen köparen, om han påstår sig därav hava hämtat anledning att icke, såsom honom enligt avtalet skulle ålegat, iaga initiativet till dess fullgörande. Skulle vid leveransavtal säljaren från böljan avskilja gods för köparens räkning, vinner säljaren förmånen, att köparen står faran för det avskilda. Över detta är säljaren oförhindrad att förfoga för egen räkning, men måste lian, om så sker, och köpet ändock av honom fasthålles, vara beredd att, då fullgörande därav ifrågakommer, tillhandahålla annat gods. Har vid leveransavtal salt gods, efter det fara för dess förstöring övergått å köparen (se nedan), blivit genom olyckshändelse förstört, eller liar det å bestämmelseorten i fall, då säljaren ej varit pliktig att där omhändertaga detsamma (se längre fram), blivit i anledning av köparens underlåtenhet att fullgöra köpeavtalet försålt till gäldande av tull eller frakt, kan säljaren naturligen utkräva köpeskillingen, fastän köparen ej erhållit godset.

Beträffande köparens skyldighet att gälda ränta, hava de i 9 kapitlet 10 § handelsbalken* stadgade grunder tillämplighet; dock att vid handelsköp, om ej viss tid för köpeskillingens gäldande är utsatt, ränta efter 6 procent om året skall erläggas från den tid, godset avlämnades, eller i händelse dess avlämnande blivit av köparen fördröjt, från det dröjsmålet inträdde.

Att de i 9 kapitlet 10 § Itandelshalken stadgade grunder liava tillämplighet innebär, att om viss förfallodag icke

blivit för köpeskillingen bestämd, säljaren äger å köpeskillingen erhålla blott 5 procent årlig ränta från dagen för köparens instämmande i rättegång om köpeskillingens utbekommande (stämningsdagen). Har åter för köpeskillingen bestämts en viss förfallodag, som dock icke satts i relation till godsets avlämnande, äger så väl vid prenumerationsköp som vid kreditköp vare sig detta senare blivit före förfallotiden å säljarens sida fullgjort, eller ej, säljaren att å köpeskillingen erhålla. 6 procent årlig ränta från köpeskillingens

* Ifrågavarande lagrum är av följande lydelse: »Haver man lånat penningar på viss tid, och ej ränta för dem utfäst; vare då ej skyldig den att giva. Betalar han ej å föreskriven tid; gälde sedan ränta sex för hundrads om året Är ingen tid nämnd; då räknas fem för hundrade ifrån den dag, han hos Konungens befallningshavande eller domaren sökt varder.»71.1

förfallodag. Om vidare köpeskillingen är ntfäst att erläggas vid godsets avlämnande, samt viss dag blivit för avlämnandet bestämd, räknas från denna dag 6 procents årlig ränta å köpeskillingen, därest godset å sagda dag avlämnas, eller det beror i>å köparen att så ej sker, dock att, om säljaren å den ifrågavarande dagen eller sedermera låter köparen annorledes än mot betalning komma i besittning av godset, utan att därvid eller sedermera med köparen överenskomma om viss tid för köpeskillingens erläggande, säljaren äger å köpeskillingen erhålla blott 5 procent årlig ränta från stämningsdagen. Därest åter köpeskillingen är ut fäst att erläggas vid godsets avlämnande, utan att viss dag blivit för avlämnandet bestämd, är säljaren å köpeskillingen berättigad till ränta allenast efter 5 procent om året från stämningsdagen. Om däremot köpeskillingen är ut fäst att erläggas viss tid efter godsets avlämnande, och tillika viss dag blivit för avlämnandet bestämd, är säljaren, därest avlämnandet på grund av någon på kryparen beroende omständighet icke å den ifrågavarande dagen sker, berättigad att å köpeskillingen erhålla 6 procent årlig ränta, räknat från nämnda dag, dock att, om då eller sedermera säljaren låter köparen annorledes än mot betalning komma i besittning av godset, utan att därvid eller sedermera med köparen överenskomma om viss tid för köpeskillingens erläggande, säljaren äger å köpeskillingen erhålla allenast 5 procent årlig ränta från stämningsdagen. Är slutligen köpeskillingen utf äst att erläggas viss tid etter godsets avlämnande, utan att viss dag blivit för avlämnandet bestämd, är säljaren å köpeskillingen berättigad till ränta allenast efter 5 procent om året från stämningsdagen.

Med wiss tidt* menas i förevarande sammanhang en bestämt angiven tidpunkt. Är betalningstiden obestämt angiven, såsom exempel varpå kan nämnas, att betalningen skall äga rum, när varan är realiserad, när skörden är avslutad, när artikeln är inarbetad, när det lämpar sig för köparen o. s. v., gäller alltså regeln, att ränta beräknas från avlämnandet, eller, om detta-av köparen fördröjts, från dröjsmålets inträdande, och detta oaktat köpeskillingen då ännu icke är förfallen.

På grund av bestämmelsen om ränteberäkning efter 6 procent om drat från tiden för godsets avlämnande skall vid distansköp i allmänhet 6 procent ränta betalas från dagen för godsets avsändande, således i regel från det å varan utfärdade konnossemen-tets (och varufakturans) datum. Detta gäller, även då betalning skall ske »kontant mot konnossement» eller erläggas omedelbart vid varans framkomst, dock att i nämnda båda fall köparen, om han utan dröjsmål erlägger betalning, torde till stöd för befrielse från varje ränteskyldighet kunna åberopa uttryckligt eller tyst avtal eller rådande handelsbruk eller annan sedvänja.712

Om säljaren å sin sida gjort sig skyldig till ett dröjsmål med godsets avlämnande, som dock icke för köparen medför rätt till köpets hävande, samt köparen på grund av det sålunda förelupna dröjsmålet eller av annan orsak utan fog vägrar att mottaga godset och fullgöra sin betalningsskyldighet, skall ränta å köpeskillingen utgå allenast från det köparen genom sin vägran att mottaga godset själv föranledde dröjsmål med dess avlämnande.

Säljare, som genom dröjsmål med köpeskillingens erläggande lidit skada utöver vad som täckes av köpeskillingsräntan, torde dock utöver denna icke kunna av köparen kräva skadestånd.

Köparens ränteskyldighet i anledning av dröjsmål med köpeskillingens erläggande, är beroende av, huruvida dröjsmålet kan tillräknas honom såsom försummelse. Å andra sidan fritages köparen från sin ifrågavarande ränteskyldighet, om det berott av säljaren att köpeskillingen icke blivit i rätt tid erlagd.

Hatten att kräva köpeavtalets fullgörande förloras emellertid i följande fall:

1) Att säljaren försummar alt utan oskäligt uppehåll besvara från köparen framställd förfrågan, huruvida säljaren, oavsett dröjsmålet, vill vidbliva köpeavtalet, eller, om dylik förfrågan uteblir, underlåter att inom rimlig tid meddela köparen, att säljaren fordrar köpeavtalets fullgörande.

Om säljaren i anledning av ovan nämnd förfrågan förklarat sig ämna vidhålla köpet, blir denna förklaring definitivt bindande, därest köpeskillingen inom av säljaren till äventyrs utsatt tid eller eljest utan dröjsmål av köparen erlägges: (Jfr. N. J. A. 1874: 327.) Har åter säljaren till svar å förfrågningen förklarat sig ej ämna vidhålla köpet, går säljaren naturligen härigenom oåterkalleligt förlustig sin rätt att kräva köpets fullgörande.

Därest köparen för säljaren förklarat sig ej komma att fullgöra avtalet, skall säljaren utan oskäligt uppehåll protestera mot köparens omförmälda förklaring, vid äventyr att eljest förlora rätten att kräva köpeavtalets fullgörande.

Uttrycket »utan oskäligt uppehåll-» betyder utan att överskrida rimlig tid för övervägande av sitt svar.

Med »rimlig tid» menas utan längre dröjsmål än att köpets fasthållande fortfarande kan anses lojalt.

2) Att, efter det köparen avvisat godset, detsamma blivit av säljaren återtaget.

Genom att återtaga godset anses däremot säljaren ej erkänna, att köparen haft fog för dess avvisande. (Jfr. N. J. A. 1894: 454.)

b) Att häva köpeavtalet med eller utan skadestånd för köparens kontraktsbrott.713

Uttrycket »häva köpeavtalet» betyder här att behålla eller realisera godset för egen räkning och fordra prisdifferens enligt nedan angivna regler. Härtill är säljaren berättigad, vare sig köpet är specieskép eller leveransavtal, likasom oberoende av om medkontrahentens underlåtenhet att fullgöra avtalet har sin grund i bristande vilja eller i subjektiv eller objektiv omöjlighet, vilken senare i här förutsatta fall ytterst sällan förekommer.

Rätten att häva köpeavtalet förloras emellertid i följande fall:

a) Att köpet är av civil natur, samt dröjsmålet har blott ringa betydelse.

Av ringa betydelse kan dröjsmålet ej anses vara, därest det är långvarigt, eller säljaren genom särskilt uttryck i avtalet betingat sig noggrant iakttagande av tiden för avtalets fullgörande, eller på grund av särskilda omständigheter dröjsmålet, ehuru kortvarigt, uppenbarligen kan för säljaren medföra märklig olägenhet, eller dröjsmålet fortfarit under nämnvärd tid, efter det köparen av säljaren anmanats om avtalets fullgörande.

fi) Att godset kommit i köparens besittning, samt varken säljaren förbehållit sig att sådant oaktat få häva köpeavtalet, eller godset blivit av köparen utan fog avvisat.

I »köparens besittning» har godset kommit, då det blivit av honom mottaget. Genom att släppa godset ifrån sig utan samtidig betalning går säljaren förlustig rätten till köpets hävande samt får för sin köpeskillings fordran icke bättre rätt än köparens övriga borgenärer.

Här ovan avsett »förbehåll» stadgar vanligen äganderätt för säljaren till godset, intill dess köpeskillingen blivit till fullo erlagd, samt återfinnes regelbundet i de vanliga s. k. avbetalnings kontrakt en. Med förbehåll, varom fråga är, avser säljaren att vinna förmånen att kunna göra rätten till godset gällande emot tredje man och framför allt emot köparens borgenärer. Och denna förmån torde han ock genom förbehållet uppnå, då i kraft därav hans eljest i allmänhet genom godsets utgivande mistade äganderätt till godset fortfarande äger bestånd, oaktat godset kommit i köparens besittning. I avbetalningskontrakt intaget förbehåll om rätt för säljaren att vid likvids uteblivande återtaga godset utan anlitande av exekutiv myndighet friar honom ej från straff för dylikt förfarande från hans sida.

Att godset av köpare utan fog avvisas föreligger, då han utan giltig anledning vägrar att mottaga eller behålla

godset och således ställer det till säljarens disposition. Dylikt förfarande från köparens sida berättigar säljaren till köpets hävande, jämväl om priset å godset efter dess avvisande skulle stigit i pris och säljaren således genom godsets återtagande gör en vinst.

I detta sammanhang torde böra behandlas s. k. specifikationsköp, eller sådana, särskilt inom järn- och trävarubranschen,

spannmälshaiideln och i all synnerhet textilindustrien förekommande köpeavtal, vid vilka varans kvalitet i något visst avseende (dimensioner, färg", form eller märke) icke blivit närmare bestämd, utan åt köparen lämnats rätt att framdeles träffa sitt val härutinnan och till säljaren insända s. k. specifikations- eller sorteringsuppgift. Skulle dylik uppgift icke av köparen insändas, äger säljaren häva köpeavtalet ävensom av köparen fordra skadestånd. Detta senares belopp är emellertid hart när omöjligt att styrka, med mindre samtliga de kvaliteter eller märken, mellan vilka köparen ägt valet, hava gångbart pris å marknaden, i vilket fall säljaren kan förebringa utredning om dessa priser vid tiden, då valet bort träffas, och lägga priset å den kvalitet eller det märke, vars marknadsvärde med minsta beloppet understiger det i avtalet för samma kvalitet eller märke bestämda pris, till grund för sin skadeståndsberäkning. Yill säljaren i stället kräva köpeavtalets fullgörande, är han därtill berättigad samt torde till framtvingande av kontraktsuppfyllelse kunna få köparen vid vite förelagt att avlä»mna specifikations- eller sorteringsuppgift samt, sedan sådan avlämnats, å köparen utverka dom, med åläggande av betalningsskyldighet för av säljaren enligt den avlämnade uppgiften tillhandahållet gods.

y) Att, efter det köparen senare än som vederbort fullgjort vad i förevarande hänseende honom ålegat, säljaren underlåtit att vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll meddela köparen sin avsikt att häva köpeavtalet.

Ordet »genast» får visserligen icke tagas alldeles bokstavligt, men utmärker, att varje uppskov utöver den tid, inom vilken, enligt merkantil uppfattning, affärsbrev böra besvaras, vid handelsköp är att anse såsom oskäligt.

Uttrycket »utan oskäligt uppehåll» betyder här utan att överskrida rimlig tid för val mellan köpets hävande och dess fasthållande.

Det skadestånd, varom fråga är, beräknas enligt samma regler som skadeståndet i anledning av dröjsmål med godsets avlämnande (se sid. 667—672) ; dock att om utredning afgående skadan saknas, ersättningen beräknas till belopp, varmed vid den tid, då dröjsmålet inträdde, köpeskillingen kan hava överstigit priset å sådant gods, som köpet avser.

På grund härav kan säljaren fordra ersättning för bevislig skada eller utkräva den här ovan omförmälda prisskillnaden. Väljer han det förra, kan han exempelvis begära gottgörelse med skillnaden mellan köpeskillingen och det belopp, som vid en av säljaren ombesörjd senare försäljning av godset (å auktion eller under hand) därför influtit. Skulle vid försäljning under hand godset avyttrats till underpris, äventyrar emellertid säljaren att domstolen vid bedömande av hans skadeståndsanspråk anser sig715

icke kunna taga hänsyn till den för godset erhållna köpeskilling öch förty ovilla-r hans ifrågavarande anspråk.

Att priset ä godset efter dröjsmålets inträdande sjunkit lärer icke ensamt för sig berättiga säljaren till högre skadestånd än den ovan omförmälda prisskillnaden, även om säljaren under tiden mellan dröjsmålets början och prisfallets inträde hos köparen behörigen påfordrat köpeavtalets fullgörande.

Har priset å godset efter dröjsmålets inträde stigit, och kan köparen styrka, att säljaren under en tid av stigande konjunkturer fasthållit krav på köpeavtalets fullgörande, äger säljaren i prisskillnadsersättning utbekomma endast det belopp, varmed köpeskillingen må överstigit varans pris vid någon tidpunkt, då säljaren ännu bevisligen vidhållit sitt ifrågavarande krav. Å prisskillnadsbelopp, varom fråga är, lärer säljaren kunna beräkna ränta allenast efter 5 procent från dagen för köparens instämmande i rättegång om beloppets utbekommande.

Befogenhet att fordra skadestånd av ifrågavarande slag förefinnes emellertid ej, om köparen på grund av

förbehåll vid köpeavtalet är fritagen från skadeståndsskyldighet i förevarande hänseende, eller någon vid köpeavtalet för köparen oberäknelig omständighet gör varans avhämtning eller mottagande omöjligt eller kravet därpå orimligt.

Här avsedd omständighet torde ytterst sällan förekomma, men föreligger exempelvis, då vid fob-köp hamnen, varifrån godset skall skeppas, är blockerad, eller exportförbud där utfärdats för sådana varor, som köpet avser.

Underlåter köparen att i rätt tid avhämta eller mottaga godset, eller bliver i följd av annat dröjsmål från hans sida godset ej till honom utgivet, har säljaren, om han vill fasthålla köpet* eller för det dåvarande saknar rätt till dess hävande, skyldighet att om godset taga vård, intill dess dröjsmålet upphör eller han utövar den rätt att häva köpet, som kan honom tillkomma; dock att om godset blivit försänt, det ej åligger säljaren att å bestämmelseorten taga det i sin vård, med mindre där finnes någon, som äger å hans vägnar omhändertaga godset, och sådant kan ske utan väsentlig kostnad eller olägenhet.

Huruvida köparens ovan nälmnda underlåtenhet är ursäktlig, eller ej, saknar härvidlag all betydelse. Underlåtenheten berättigar icke i regel säljaren att häva köpet. Detta får nämligen i anledning av underlåtenheten hävas av säljaren, allenast om det är av väsentlig betydelse för honom att köparen just å leveranstiden avlägsnar köpegodset (t. ex. en för nedrivning såld

* Detta torde fortfarande som hittills bliva regeln, med hänsyn till vanskligheten av den säljaren eljest åliggande bevisföringen i fråga så väl om' hävningsrättens tillvaro som beträffande honom tillkommande prisskillnadsersättning.716

byggnad, överblivna byggnadsmaterialier eller annat »bråte», avfall från en fabrik o. s. v.).

Till vannat dröjsmål», varom ovan talats, räknas jämväl att köparen är villig att avhämta eller mottaga godset, men för dess omhändertagande ställer villkor, på vilka säljaren icke har skyldighet att ingå.

Vilka åtgärder, säljaren för godsets vårdande har att vidtaga, är i allt för hög grad beroende av omständigheterna i det särskilda fallet för att kunna genom bestämmelser i lag avgöras. Emellertid torde säljaren vara pliktig vidtaga jämväl sådana till förekommande av godsets förstörelse till äventyrs nödiga åtgärder, som t. ex. »kastning» av frö eller ompackning av sill, även om han därför måste anlita främmande personers biträde. Någon skyldighet att hålla godset försäkrat mot eldfara torde ej åligga säljaren, med mindre godset är av det slag, att det kan anses oförsvarligt att låta det ligga oassnrerat. Vill ej säljaren, eller kan han ej (t. ex. av utrymmesskäl) själv vårda godset, kan han lämna det i förvar hos tredje person, som då på hans ansvar vårdar detsamma.

Att »godset blivit för sänt» innebär att det avskickats och framkommit till bestämmelseorten.

Behörighet att å säljarens vägnar omhändertaga godset tillkommer exempelvis den, vilken såsom ställföreträdare för honom innehar konnossement å detsamma. Har godset sänts med järnväg, blir genom köparens avvisande av detsamma säljarens å godsets bestämmelseort till äventyrs upprättade filial eller hans där möjligen bosatte kommissionär eller agent utan vidare behörig att över godset förfoga.

Då säljaren, jämlikt ovan anförda stadgande, saknar skyldighet att å godsets bestämmelseort taga det i sin vård, utveckla sig i allmänhet förhållandena därhän, att godset upplägges och genom fraktförarens eller tullverkets försorg försäljes å auktion till gäldande av frakt eller tull, varefter den behållna auktionssumman uppbäres av köparen, med skyldighet för honom att gälda fulla köpeskillingen.

Har säljaren på grund av nyssnänmda stadgande tagit godset i sin vård, men kan han ej utan väsentlig kostnad eller olägenhet fortfara med dess vårdande, eller förfogar ej köparen över godset inom skälig tid efter det han blivit därom tillsagd, äger säljaren låta sälja detsamma för köparens räkning å offentlig auktion, efter det säljaren, så vitt 'möjligt, i god tid underrättat köparen om tid och plats för auktionen.

Köparens underlåtenhet att inom skälig tid efter därom erhållen tillsägelse förfoga över godset medför rätt för säljaren att avyttra detsamma, jämväl om säljaren utan väsentlig kostnad eller olägenhet kan fortfara med godsets vårdande (t. ex. detta utgör aktier eller andra värdepapper).717

Den tillsägelse, varom fråga är, måste hava kommit köparen till handa, för vilket säljaren naturligen är bevisningsskyldig. Kan köparen icke med tillsägelse anträffas, måste säljaren fortfarande vårda godset, med mindre sådant skulle för honom föranleda »väsentlig kostnad eller olägenhet».

Uttrycket »för köparens räkning» betyder i detta sammanhang »med rätt för honom till behållna auktionssumman». Denna skall således, om köpeskillingen är erlagd, utbetalas till köparen, och, om denne ej guldit köpeskillingen, avräknas å denna. Härjämte skall säljaren tillgodonjuta 6 procent ränta å dels hela köpeskillingen från dess förfallodag till auktionsdagen (eller rättare den dag, då inropssumman förföll till betalning) och dels skillnaden mellan köpeskillingen och behållna auktionssumman från denna förfallodag, tills betalning sker. Skulle undantagsvis auktionssumman överstiga köpeskillingen, tillfaller överskottet säljaren, om han vid auktionens företagande, varit berättigad att häva köpet. I motsatt fall tillkommer överskottet köparen.

Skyldighet till försäljning å offentlig auktion föreligger för säljaren, även då köpet avser varor, vilkas pris är föremål för officiell notering (t. ex. vissa värdepapper).

Underrättelsen till köparen om tid och plats för auktionen avser naturligen att bereda honom tillfälle att vid auktionen bevaka sin rätt och eventuellt själv inropa godset. Att av säljaren avsänd underrättelse om auktionen kommit köparen till handa, åligger säljaren att styrka. Underrättelsen kan meddelas i samband med den här ovan omförmälda tillsägelsen.

Auktion, varom här ovan har talats, bör vid platsköp förrättas å leveransorten, eller, om fördelaktigt försälj ningsresulat där ej är att förvänta, å annan, lämpligare ort. Vid distansköp åter torde auktionen böra hållas, där godset fanns vid tiden, då det bort av köparen avhämtas eller mottagas, därest icke särskilda omständigheter göra auktionens förrättande annorstädes mera ändamålsenligt, såsom t. ex. då vara, som är såld »fritt» å bestämmelseorten och således först där skall av köparen mottagas, redan före avsändningen avvisas och i följd härav lämpligast försäljes å avsändningsorten, eller vara först efter framkomsten till ort, dit den av köparen försänts, blir av hans avnämare refuserad och således till undvikande av onödiga kostnader bör å nämnda ort realiseras. Vid auktionen är säljaren oförhindrad att deltaga i bjudandet, likasom hans stannande för högsta budet ej betager honoan rätt att av köparen kräva skillnaden mellan behållna auktionssumman och köpeskillingen. Det vid auktionen gjorda utrop bör omfatta hela den i köpeavtalet upptagna myckenheten av varje särskilt varuslag. Har köpet avsett varor av olika slag, få de ej gå i ett utrop, även om i köpeavtalet särskilt pris å varje vara icke blivit utsatt. Auktionen torde icke, om köpeavtalet är ett leveransavtal, behöva avse just det parti, var-718

med säljaren ämnat fullgöra avtalet, eller ens ske å någon konkret bestämd varumängd. Ej heller behöver godset eller prov därå vid auktionen eller därförinnan finnas för spekulanterna tillgängligt.

Åsidosätter säljaren någon av de här ovan omförmälda föreskrifter, eller underlåter han eljest vad vid godsets försäljning skäligen kan av honom fordras (t. ex. i fråga om auktionens kungörande eller valet av tid och plats för densamma), bliva följderna härav för säljaren olika, allt efter som han vid försäljningens företagande ägt eller icke ägt rätt att häva köpet. Har dylik rätt tillkommit säljaren vid försäljningens företagande, blir försäljningen gent emot den ursprunglige köparen giltig, med mindre antagas kan, att säljarens felaktighet i fråga om försäljningn i någon mån motverkat en effektiv konkurrens. Om åter säljaren vid försäljningens företagande saknat rätt till köpets hävande, blir försäljningen gent emot köparen ogiltig.

Kan godset ej på sätt ovan nämnts försäljas, eller är uppenbart, att de med försäljningen förenade kostnader ej skulle kunna ur köpeskillingen utgå, äger säljaren bortskaffa godset.

Omöjligheten att på. förut nämnt sätt försälja godset kan bero t. ex. på försäljningsförbud rörande det ifrågavarande varuslaget.

Att försäljningskostnaden ej kan ur köpeskillingen utgå, beror stundom därav, att godset i följd av olyckshändelse mistat försäljningsvärde eller endast för köparen har värde (t. ex. utgör på beställning tillverkade reklamplakat eller affischer).

Befogenheten att »bortskaffa godsets innebär rätt för säljaren att befria sig från detsamma, jämväl om godset

härigenom pris-gives åt förstöring.

Är gods, vars vårdande, jämlikt ovan angivna regler, åligger säljaren, utsatt för förskämning eller snar förstörelse, eller fordrar det en i förhållande till dess värde betydande vårdnadskostnad, har säljaren skyldighet att för köparens räkning sälja godset å offentlig auktion, efter det säljaren, så vitt möjligt, i god tid underrättat köparen om tid och plats för auktionen.

Med gods, som är »utsatt för förskämning eller snar förstörelse», menas gods, som på grund av sin fysiska beskaffenhet hastigt förlorar i värde. Till dylikt gods räknas t. ex. färsk fisk eller frukt och i allmänhet födoämnen, is, levande blommor o. s. v.

Kan godset ej på sätt ovan nämnts försäljas, eller är uppenbart, att de med försäljningen förenade kostnader ej skulle kunna ur köpeskillingen utgå, har säljaren naturligen ej skyldighet att vare sig sälja eller bortskaffa godset, utan äger behålla det, dock utan rätt till ersättning av köparen för dess vård, om denna betingar ett i förhållandet till godsets värde betydande belopp.

Skulle säljaren alltför länge dröja med försäljning av gods, utsatt för förskämning eller snar förstörelse, torde han i regel förlora rätt till utbekommande av skillnaden mellan köpeskillingenm

och. behållna auktionssnmman för godset. Om åter detta drager alltför dryga vårdnadskostnader, blir säljaren i händelse av uraktlåtenhet att sälja godset förinstig rätt till ersättning av köparen för de vårdnadskostnader, säljaren å godset nedlägger efter den tidpunkt, då skyldighet för honom att sälja godset kan anses hava inträtt.

Har i följd av dröjsmål av köparen med godsets omliänder-tagande säljaren haft kostnad för godsets värd eller annan särskild utgift, njuter han av köparen ersättning och äger att till säkerhet för ersättningsbeloppet innehålla godset.

Till här avsett »dröjsmål» räknas även, att köparen väl är villig att taga befattning med godset, men för dess omhändertagande ställer villkor, på vilka säljaren icke är pliktig att ingå. Huruvida köparens dröjsmål med godsets omhändertagande kan tillräknas honom såsom försummelse eller icke, saknar i här avsedda fall helt och hållet betydelse. Till och med objektiv omöjlighet för godsets omhändertagande av köparen fritager ej denne från ersättningsskyldighet för de här ovan omtalade kostnaderna.

Till dessa, så vitt de avse godsets värdande, räknas i regel allenast direkta utgifter, dem säljaren i och för godsets vård själv fått vidkännas (t. ex. hyra av magasin eller upplagsplats för godset och utgifter för dettas forslande dit, kostnader för varas onfpackning eller tillsyn, foder till och skötsel av ett försålt kreatur o. s. v.). Följaktligen torde säljaren icke i allmänhet äga rätt till ersättning för att godset hos honom upptagit eljest ledig plats eller för godsets tillsyn och vård, om arbetet härmed ombesörjts av honom själv eller av hans personal utan särskild ersättning. Däremot är säljaren berättigad till gottgörelse jämväl för av honom i och för godset gjord utgift, vartill han strängt taget icke på grund av sin ovan omförmälda vårdnadsplikt varit skyldig, men som skäligen kunnat antagas ligga i köparens intresse (t. ex. assuranskostnader för godset i fall, där köparen står faran för detsamma, samt godset icke kan antagas vara av köparen själv försäkrat mot den risk, varom fråga är). Den gottgörelse för godsets vård, vartill säljaren vunnit rätt, skall till honom utgå, oberoende av godsets sedermera möjligen timade förstöring genom händelse, för vilken köparen står faran, så att kostnaden för godsets vård blir för honom onyttig. Från säljaren för godsets vård tillkommande ersättning bör avräknas så väl den nytta, han till äventyrs dragit eller skäligen bort kunna draga av godset, som ock den kostnad, han i följd av köparens underlåtenhet att omhändertaga detsamma inbesparat och för vilken han skolat hava vederlag i köpeskillingen.

Under »annan särskild utgift» inbegripes främst kostnaderna för godsets försäljning ävensom för dess lagenliga bortskaffande, för vilka senare kostnader ersättning* bör av köparen lämnas, även720

om säljaren ej haft något särskilt intresse i att befrias från besittningen av godset. Vidare bör hit hänföras gottgörelse för av säljaren i anledning av köparens underlåtenhet att omhändertaga godset havda utgifter för protest, porto, telegram, godsets besiktning, frakt, tull, lossningskostnader eller returfrakt för godset ävensom överliggedagsersättning för uppehåll vid godsets lossning m. in. Däremot torde säljaren, endast om han saknar

rätt till köpets hävande, kunna av köparen fordra ersättning för genom dennes kontraktsbrott uppkommen stegring i frakt eller assuranskostnader för godset. Även annan skada genom dröjsmål med godsets avhämtande eller mottagande än i förevarande sammanhang kan anses uttryckligen avsedd bör köparen vara pliktig att gottgöra säljaren. Denne kan således för sin skada genom godsets innehav utkräva ersättning av köparen i fall, där, enlig*t vad denne vid avtalets ingående hade sig bekant, säljaren haft ett särskilt intresse i att befrias från besittningen av godset. Och vidare bör säljaren av köparen utfå gotgörelse för sin skada därigenom att köparen, fastän av säljaren uppmärksamgjord å ett för säljaren förefintligt intresse i befrielse från godsets besittning, likväl avsiktligen eller av vårdslöshet underlåtit att omhändertaga godset. Sålunda torde t. ex. vid köp av kreatur, för vars avhämtande tiden är inne, köparen genom att utan skäl undandraga sig säljarens anmaning att bortskaffa det dåmera av smittosam sjukdom angripna kreaturet bliva till säljaren ersättningsskyldig för hans skada genom smittans spridning till honom tillhöriga kreatur.

Den rätt att »innehålla godset», eller med andra ord den reten-tionsrätt, som tillkommer säljaren, kan ej bringas till upphörande därigenom att köparen ställer betryggande säkerhet för det ersättningsanspråk av säljaren, varom här ovan talats. Retentions-rätten hindrar vidare ej, att det gods, som utgör dess föremål, utmätes och försäljes för köparens gäld, men om så sker, har säljaren rätt i godset enligt §§ 71 och 139 utsökningslagen. Råkar köparen i konkurs, torde säljaren, jämlikt grunderna för konkurslagen § 54, vara berättigad till utövande av sin förut omtalade försäljningsrätt, dock att det torde åligga honom att minst en månad före försäljningen om tiden för densamma lämna köparens konkursförvaltning underrättelse, för så vitt icke, med hänsyn till godsets beskaffenhet, detsamma måste säljas inom kortare tid än att underrättelsen medhinnes. Vill icke säljaren själv sälja godset, måste han låta konkursförvaltningen utfå detsamma, och har konkursförvaltningen, om så sker, att ombesörja godsets försäljning, som ej utan säljarens samtycke torde få ske annorledes än å auktion, varefter säljaren ur auktionssumman torde böra med förmånsrätt utbekomma den fordran, för vilken han, enligt vad ovan har nämnts, äger retentionsrätt.721

B) Att i rätt tid erlägga köpeskillingen.

Är gods salt att betalas kontant, liar säljaren ej skyldighet att låta godset utgivas till köparen, med mindre köpeskillingen gäldas*. Bliver det ändock utgivet, åligger köparen att genast fullgöra sin betalningsskyldighet.

Skulle inom någon särskild bransch ordet kontant innebära medgivande för köparen av viss tids räntefri kredit efter leveransens fullgörande, torde vid handelsköp inom nämnda bransch köparen behöva gälda ränta först från utgången av den ifrågavarande kredittiden.

Har köparen förbundit sig att erlägga betalning mot konnossement eller att mot erhållande av konnossement godkänna växel, som av säljaren drages, äger han ej befogenhet att undandraga sig betalning eller godkännande på den grund att godset ej framkommit eller han ej haft tillfälle att undersöka godset.

Betalningsskyldighet mot konnossement uttryckes i allmänhet med orden »kontant mot konnossement», »kassa mot konnossement», »betalning mot avlastningsdokumenter», »likvid mot skeppningshandlingar» o. s. v.

Förevarande stadgande gäller dock ej, om köparen, då konnossementet erbjudes honom, äger vetskap om att varan icke är leveransgill. Är felet hos varan av beskaffenhet att för köparen föranleda rätt till köpets hävande, behöver han ej infria konnossementet. Om åter det hos varan befintliga felet berättigar köparen allenast till prisnedsättning* eller skadestånd, måste han för konnossementet (kontant eller i växel) erlägga vad av köpeskillingen återstår efter beräkning av det avdrag därå eller det skadestånd, på vilket han gör anspråk. För kvittningsgill genfordran hos säljaren torde köparen, åtminstone om fordringen före köpet tillkommit, sakna rätt till avdrag vid konnossementets infriande.

Då betalning eller godkännande krävs, skall säljaren hålla köparen till handa, förutom konnossementet, räkning å godset samt, om det skall av säljaren försäkras, jämväl försäkringsbrev.

Köparen är i behov av räkningen för kontrollerande av, om varan till art (märke) och myckenhet överensstämmer med avtalet.

Tillhandahålles ej försäkringsbrev samtidigt med konnossementet**, eller utvisar konnossementet medföljande försäkringsbrev,

* Stadgandet gäller dock endast, såvitt ej annat är uttryckligen överenskommet eller eljest må anses avtalat eller följer av handelsbruk, som kontrahenterna kunna anses hava underkastat sig.

** Detta bör i regel tillhandahållas köparen samtidigt med eller omedel-bartbart före själva godset, dock att, om köparen är grosshandlare, eller säljaren eljest bör räkna med möjligheten av önskan hos köparen att redan före godsets framkomst förfoga däröver genom föryttring av konnossementet, detta redan omedelbart efter godsets inlastning torde böra köparen tillhandahållas.

Advokaten.

91722

att säljaren väsentligen eftersatt sin försäkringsskyldighet, utan att i någotdera fallet någon särskild omständighet ursäktar den underlåtenhet, vartill säljaren gjort sig skyldig, äger köparen rätt att häva köpeavtalet. Denna rätt förloras dock, om han utan protest inlöser eller mottager koniiossementet.

Om köparen ej i rätt tid erlägger köpeskillingen, kan dess uteblivande stundom böra anses vara av säljaren själv förvållat. Så är exempelvis fallet, om likviden underlåtits i anledning av säljarens ohemula vägran att vid densamma tillhandahålla godset eller konnossement därå eller på grund av annat säljarens kontraktsbrott. Däremot beror dröjsmål med eller uteblivande av köpeskillingen på köparen, om t. ex. denne väl är villig att utgiva köpeskillingen, men gör dess erläggande beroende på villkor, dem säljaren icke är pliktig antaga (t. ex. fordrar utbekommande av större myckenhet gods än han har rätt till), eller i anledning av säljarens krav på högre betalning" än den avtalade avvisar godset oaktat erhållet tillstånd att utfå detsamma utan att därvid behöva gälda det av säljaren fordrade beloppet.

Beror dröjsmål med eller uteblivande av köpeskillingen på köparen, har säljaren valfrihet mellan följande förfaringssätt:

a) Att häva köpeavtalets fullgörande med eller utan ränta a köpes killingen.

Befogenheten att kräva köpeavtalets fullgörande förefinnes emellertid ej i de i inom. A 1—A 2 här ovan omförmälda fall.

b) Att häva köpeavtalet med eller utan skadestånd för köparens kontraktsbrott.

Rätten att häva köpeavtalet förlorat emellertid i de i mom. A a —Åy omförmälda fall, varförutom erinras, att även vid handelsköp hävningsrätt torde få anses utesluten, om endast en ringa del av köpeskillingen uteblir eller erlägges för sent.

I fall köparen har för säljaren förklarat sig komma att senare än vederbör eller vederbort erlägga köpeskillingen, medför säljarens underlåtenhet att yttra sig i anledning av nämnda förklaring för honom förlust av rätt till köpeavtalets hävande, därest köparen verkligen å utlovad tid erlägger köpeskillingen. Skulle så däremot ej ske, inträder för säljaren ånyo hävningsrätt på grund av det ytterligare dröjsmålet.

Det skadestånd, vartmi fråga är, beräknas enligt de å sid. 714 angivna reglerna.

Befogenheten till dess utvrävande föreligger emellertid ej, om köparen på grund av förbehåll vid köpeavtalet är fritagen från skadeståndsskyldighet i förevarande hänseende, eller någon vid köpeavtalet för köparen oberäknelig omständighet gör varans avhämtning" eller mottagande omöjligt eller kravet därpå orimligt.

Skall såld vara levereras efter hand i särskilda poster med skyldighet för köparen att erlägga betalning särskilt för varje post,723

äger säljaren att, därest betalningen av någon post fördröjes, häva köpet beträffande de poster, som senare skolat avlämnas, med mindre all anledning saknas att befara dröjsmålets upprepande.

Sistnämnda förhållande måste köparen styrka, t. ex. genom bevisning, att det förelupna dröjsmålet, säljaren veterligen, berott därpå att en köparens penningeförsändelse på vägen till säljaren förkommit eller försenats. Förebringas dylik bevisning, är säljaren i varje fall oberättigad att häva köpet i vidare mån än vad angår det gods, för vilket betalning icke blivit i rätt tid •erlagd. Och beträffande nämnda gods äger säljaren hävnmg^s-rätt, allenast om dröjsmålet med betalningen är avsevärt, eller köpet bör anses som handelsköp. Äro båda eller endera av nu nämnda förutsättningar för handen, men säljaren avstår från den honom på grund därav tillkommande hävningsrätt, äger han ej till säkerhet för sin fordran å det fördröjda betalningbeloppet innehålla de olevererade varuposterna. I fall, där säljaren så väl äger hävningsrätt i fråga om det gods, för vilket betalningen fördröjts, som har befogenhet att häva köpet beträffande senare poster, är säljaren berättigad att begagna sin hävningsrätt i den utsträckning, han finner för gott.

Därest säljaren utan anmärkning emottager för sent erlagd likvid för någon av posterna, blir han oberättigad att på grund av förseningen undandraga sig- att fortsätta leveransen. Har för någon av posterna betalning helt och hållet uteblivit, går säljaren icke genom underlåtenhet att häremot anmärka miste om rätt att häva köpet, dock att denna rätt torde få anses eftergiven, om han utan förbehåll låter leveransen fortgå.

Förevarande stadganden äga analog tillämplighet å annat än där omförmält köp, vid vilket köparen har att erlägga betalning efter hand, exempelvis då en vara är såld att uttagas av köparen i mån av behov, och likvid för det levererade skall erläggas periodiskt (t. ex. varje ;månad eller halvår). Däremot kunna förevarande stadganden ej berättiga säljaren att i fall av köparens underlåtenhet att gälda genom ett avtal sålt gods undandraga sig fullgörandet av ett annat, därifrån fristående köpeavtal.

När, enligt förevar ande lag, köp häves eller gods avvisas, under anspråk på omleverering, äger säljaren ej återbekomma godset, med mindre han återbär vad han å köpeskillingen uppburit, men är icke heller pliktig att utgiva köpeskillingen, med mindre han återbekommer godset, väsentligen oförändrat och oförminskat.

Å vad säljaren av köpeskillingen uppburit torde ränta ej behöva gäldas i vidare mån än efter 5 procent om året från dagen för säljarens instämmande med krav å det uppburnas återbetalning, »med mindre säljaren mot köparen förfarit svikligt, i vilket fall ränta torde böra beräknas efter 6 procent om året från dagen för det uppburnas mottagande. Då köpeskillingen av säljaren724

återbäras, fastän ban ej härtill anser sig skyldig, bör sådant ske under protest mot köparens anspråk på dess utbekommande. Någon rätt att i stället för köpeskillingens återbäring ställa säkerhet för återbäringens verkställande tillkommer ej säljaren.

Jämte godset äger säljaren erhålla dess avkastning in natura, om den finnes i behåll, för hela den tid, köparen innehaft godset. Finnes avkastningen ej in natura i behåll, skall ersättning lämnas för dess värde. Från avkastningen eller dess värde böra dock dragas köparens kostnader för godsets underhåll. Någwi gottgörelse för köparens nytta av godsets begagnande torde däremot ej behöva av honom lämnas. Har köparen försålt eller undanskaffat godset under sådana omständigheter, som, enligt förut angivna regler, berättigade honom därtill, måste säljaren utan godsets erhållande återbära vad han för detsamma av köparen mottagit, men äger, om godset sålts, i stället rätt till den behållna köpeskillingen för godset. Då detta bör av säljaren återfås, skall det i regel tillhandahållas honom hos köparen, med mindre godset, säljaren veterligen, skolat av köparen efter mottagandet sändas till annan ort än platsen för hans affärsrörelse, i vilken händelse godset skall tillhandahållas säljaren å den ort, dit det till äventyrs sålunda blivit för sänt.

Uttrycket »väsentligen oförändrat och oförminskat» betyder i väsentligen samma skick som vid godsets avlämnande. Följaktligen går köparen miste om rätt till köpets hävande, om han t. ex. förbrukat godset eller en väsentlig del därav eller bearbetat detsamma eller eljest därmed vidtagit åtgärder, varigenom dess fysiska beskaffenhet undergått förändring, eller brukat eller använt det så, att dess beskaffenhet genom nötning eller slitning förändrats. Däremot går köpare, som brukat godset, icke härigenom miste om sin hävningsrätt, därest bruket medför allenast att godset förlorat utseende av nytt och obegagnat, helst i dylikt fall bruket ofta rent av kan anses hava skett i säljarens intresse, då denne endast därigenom undgår ersättningsskyldighet, som eljest

skulle drabbat honom (t. ex. därigenom att köparens fabriksrörelse vid underlåtenhet att använda därför beställd maskin måst alldeles stå stilla). Har köparen genom godsets brukande eller på annat sätt föranlett allenast oväsentlig förändring eller förminskning därav, skall köparen — frånsett vissa här nedan närmare omtalade fall — ersätta den minskning i värde, godset härigenom till äventyrs undergått.

År, då, jämlikt förevarande lag, köp häves eller gods eljest avvisas, köparen berättigad till ersättning av säljaren, äger köparen innehålla godset, till dess ersättningsbeloppet gäldas, eller betryggande säkerhet* ställes för dess gäldande.

Köparens ifrågavarande rätt, eller, med andra ord, hans reten-tionsrätt lider ej något intrång genom godsets utmätning för säl-

* T. ex. vederhäftig borgen.725

jarens gäld ocli kan göras gällande jämväl mot säljarens konkursbo .

Vad ovan sagts* om säljarens rätt att, då köpet häves eller godset eljest avvisas, återbekomma godset utgör ej hinder för köparen att häva köpet, såframt godset är av våda förstört, försämrat eller minskat, ej heller om det undergått förändring allenast genom sin egen beskaffenhet eller till följd av åtgärd, som för dess undersökande varit nödig, eller som eljest av köparen vidtagits, innan fel eller brist, på grund varav han vill häva köpet, märkts eller bort märkas.

Följaktligen ligger, i händelse köparen äger häva köpet, faran för godset å säljaren, jämväl efter det godset är avlämnat eller till och med blivit av köparen mottaget. Har köparen försäkrat godset mot sådan skada, varav det drabbats, torde säljaren vara berättigad att erhålla försäkringsbeloppet. Om åter säljaren i rättegång kontrahenterna emellan förpliktats att, mot återbekom-mande av godset, utgiva köpeskillingen, kan köparen i fall glödsets sedermera timade vådeförstöring, innan det till säljaren återställts, få säljaren i annan rättegång* ådömd ovillkorlig betalningsskyldighet för köpeskillingen. Dylik ovillkorlig betalningsskyldighet kan jämväl i händelse av godsets vådaförstöring under kontrahenterna mellan pågående rättegång om köpets hävande av köparen i samma rättegång yrkas i stället för av honom förut i målet framställt påstående om åläggande för säljaren att, mot godsets erhållande, återbära köpeskillingen.

Med godsets förändring allenast genom dess egen beskaffenhet avses huvudsakligen förändring genom tidens inverkan eller fel, som av köparen åberopas såsom grund för köpeavtalets hävande. Till förändring av ifrågavarande slag hänföres t. ex. att sålt kreatur av sig självt dött eller måst nedslaktas på grund av sjukdom, som åtminstone i sitt frö förefunnits redan vid tiden för köpslutet. Skulle förändring, \arom nu talas, icke göra godset helt och hållet värdelöst, skall dess efter förändringen kvarstående värdebelopp tillgodokomma säljaren. Denne äger således, om t. ex. en såld häst nedslaktas på grund av en redan vid tiden för köpet förefintlig sjukddm, och i anledning härav köpet återgår, å till äventyrs erlagd köpeskilling avräkna eller av köparen utkräva möjliga värdet av det nedslaktade kreaturens kött och hud.

Uttrycket »åtgärd, som för dess undersökande varit nödig», betecknar åtgärd, som »erfordrats för tillförlitligt utrönande av godsets beskaffenhet». Den värdeminskning, godset till äventyrs undergått i följd av nödig undersökning från köparens sida rörande dess kvalitet, behöver icke vid köpets återgång av köparen ersättas.

Till »åtgärd, som eljest av köparens vidtagits», o. s. v. räknas t. ex., att han låtit utså frö eller utsädesspannmål, slakta kreatur, som inköpts till slakt, förarbeta råämnen eller halvfabrikat726

till färdiga varor, sammanblanda det inköpta med andra varor på sådant sätt, att de icke kunna skiljas, o. s. v. Likaledes bör som åtgärd av förevarande slag anses ett blott bruk av godset,, så vitt nämnda bruk omöjliggör att återställa godset, väsentligen oförändrat eller oförminskat. Ersättning för att godset genom åtgärd, varom nu talas, blivit förbrukat eller minskat i värde behöver köparen ej lämna säljaren annorledes än genom att till honom avstå belopp, som genom godsets användning (t. ex. spannmåls utsående) till äventyrs kommit köparen till godo.

Förutom i här ovan omförmälda fall äger köparen utan hinder därav, att godset icke till säljaren återställes, häva

köpet, när godset blivit av köparen, enligt förut (sid. 707—708) framställda regler, försålts eller bortskaffat.

IV. Faran för köpe godset.

Härmed menas faran för att godset, innan det ännu kommit i köparens besittning, blir av våda förstört eller skadats Nämnda fara övergår ej alltid på köparen samtidigt med äganderätten till godset, utan kan köparen stå faran utan att vara ägare och hava äganderätten utan att stå faran.

I förevarande hänseende stadgas i lagen, att intill dess godset är avlämnat, säljaren står faran för att det av våda förstöres, försämras eller minskas, dock att vid speciesköp faran ligger å köparen, om godset skall av honom avhämtas, och tiden, då han äger påkalla godsets avlämnande, har inrätt, samt godset hålles färdigt å den plats, där det skall av köparen avhämtas, under vilka förutsättningar köparen följaktligen har att gälda köpeskillingen, även om godset blivit av våda förstört, försämrat eller minskat.

Uttrycket »intill dess godset är avläxmnat» betyder intill dess godset avlämnats, eller köparen gjort sig skyldig till dröjsmål med dess avhämtande eller mottagande. Sedermera är det köpa-ren, som står faran för godset, med mindre han på grund av kontraktsbrott från säljarens sida blivit berättigad att häva köpet, i vilken händelse säljaren fortfarande står faran för godset.

Med »våda» menas här händelse utan någondera kontrahentens vållande. Som dylik händelse anses så väl naturhändelse som handling av person, för vilken ingendera av kontrahenterna står i ansvar.

Att godset »förstöres, försämras eller minskas» innebär, att det kvalitativt och kvantitativt undergår förändring till det sämre. Till dylik förändring räknas jämväl godsets förkommiande liksom annat objektivt omöjliggörande av dess avlämnande (t. ex. genom beslagtagande eller annan liknande åtgärd från offentlig myndighets sida). Att »säljaren står faran för godsets av våda timade förstöring, försämring eller minskning» innebär, att i fall av dylik olyckshändelse köparen vid leveransavtal kan mot säljaren göra gällande samma befogenheter som vid försenad, felaktig eller ofullständig leverans, men vid speciesköp allenast727

befrias från att erlägga eller äger att återfå köpeskillingen eller den del därav, för vilken lian i följd av olyckshändelsen ej erhåller valuta, ävensom, därest olyckshändelsen inträffat efter den för godsets avlämnande bestämda tid, kan av säljaren kräva skadestånd för avsaknaden av godset under tiden från det godset bort avlämnas till dagen för olyckshändelsen.

Till speciesköp räknas i detta sammanhang även köp av gods, som under köparens medverkan blivit för hans räkning avskilt.

Att godset skall av köparen avhämtas innebär, att säljarens förpliktelse omfattar allenast godsets tillhandahållande, där det finnes.

Är ej tid avtalad för godsets avlämnande, eller har dylik tid över en skom mits, men köparen även före dess inträde äger av-hämta godset, går faran för dettas vådaförstöring över å köparen redan vid köpslutet. Har viss tidrymd utsatts, inom vilket godset bör avlämnas, står köparen från och med tidrymdens första dag faran för godset. Utgöres detta av bestulit föremål, som, enligt avtalet, skall avsynas eller avprovas, står tillverkaren faran för godset, tills avsynande eller avprovande skett, eller beställaren undandragit sig att därtill medverka. Detta torde dock ej grälla, om beställaren äger under någon längre tid prova godset, i vilket fall däremot det ovan intagna stadgandet synes vara tillämpligt.

Köparens ovan omförmälda skyldighet att gälda köpeskillingen föreligger oberoende av om godset vid tiden för olyckshändelsen befann sig i säljarens besittning eller var på väg till köparen. Bevisningsskyldigheten i fråga om godsets av våda timade förstöring, försämring eller minskning åligger, om godset i kontraktsenligt skick avlämnats, köparen och i annat fall säljaren.

Om i följd av dröjsmål av köparen med godsets avhämtande eller mottagande godset ej i rätt tid avlämnas, och köpet ej är att hänföra till speciesköp med skyldighet för köparen att avhämta godset*, går i och med dröjsmålets inträde faran för godset över å köparen, vid leveransavtal dock endast såvitt gods blivit för hans räkning avskilt.

Till här avsett y)dröjsmåh räknas även att köparen är villig att mottaga godset, men för dess omhändertagande ställer villkor, på vilka säljaren icke är skyldig att ingå. Vidare bör som dröjsmål, varom nu talas, anses underlåtenhet av köparen att i rätt tid erlägga köpeskillingen, då denna skall betalas samtidigt med att godset av köparen avhämtas. Och slutligen är att till dröjsmål av förevarande slag hänföra köparens försummelse att vederbörligen fullgöra vad honom annorledes än i fråga om köpeskillingens gäldande kan åligga för godsets utbekommande (t. ex. tecknande av växelaccept å köpeskillingen, där sådant överèns-kommits). Däremot kan icke till dröjsmål av meromnämnda slag

* I motsatt fall ligger, på sätt förut nämnts, redan före godsets avlämnande faran för godset å köparen.728

räknas underlåtenhet av köparen att vederbörligen fullgöra överenskommen förskottslikvid, med vmindre säljaren underlåter att å leveranstiden fullgöra avtalet, vilket dock av honom vidhålles.

Om godsets avlämnande ej sammanfaller med, dess mottagande, är dröjsmål med mottagandet utan betydelse för frågan om vilkendera kontrahenten står faran för godset. Följaktligen saknar i regel förevarande stadgande tillämpligset på sådana distansköp, vid vilka godset skall av säljaren försändas, med mindre köparen på förhand förklarar sig icke ätama mottaga godset och därigenom föranleder säljaren att icke å den bestämda tiden avsända detsamma.

Att faran för godset i och, med dröjsmålets inträde går över å, köparen innebär, att under ovan angivna förutsättningar faran för godset vid specieköp övergår å köparen omedelbart och således utan att därför fordras godsets erbjudande, vare sig muntligen eller in natura, eller över huvud vidtagande av någon särskild åtgärd från säljarens sida. Detta torde gälla, jämväl om säljaren skolat försända godset till köparen, men denne förbjudit avsändandet, dock att i så fall säljaren handlar försiktigast, om han genast protesterar i anledning av köparens omförmälda förbud. Underlåtenhet av dylik protest torde nämligen utsätta säljaren för möjligheten att gå miste oim rätten att kräva köpets fullgörande, vilket åter naturligen föranleder, att han själv får stå faran för godset.

Det avskiljande, som ovan avses, kan ske t. ex. genom godsets uppläggande eller nedsättning i tredje mans vård, eller dess vägning, mätning eller räkning, eller godsets förseende med köparens namn eller märke. Dylik åtgärd med godset behöver i regel ej av säljaren bringas till köparens kännedom. Genom åtgärd av ifrågavarande slag blir säljaren ej förhindrad att för egen räkning förfoga över godset, men, om han så gör, eller godset eljest sammanblandas med annat sådant, står köparen icke vidare faran för något gods.

Åtgärd, varotin här är tal, erfordras ej vid beställning av föremål av egenartad beskaffenhet, såsom t. ex. ett målat porträtt, kläder efter mått o. s. v. Dylik beställning är nämligen att anse för specieköp, vartill kommer, att det beställda föremålet även utan åtgärd av ifrågavarande slag otvetydigt framstår såsom avsett för beställningens fullgörande.

Sedan, enligt förevarande stadgande, faran för godset övergått å köparen, kan den återgå på säljaren därigenom att han utövar den rätt till köpets hävande, som kan honom tillkomma, eller går miste om rätt att kräva köpeavtalets fullgörande. Återgår ej faran sålunda på säljaren, står köparen i regel faran, intill dess godset blivit till honotm avlämnat.

V. Köpegodsets avkastning.

Denna kan vara av två slag, nämligen, å ena sidan, den be-729

räkneliga, mer eller mindre regelbundet återkommande, s. k. löpande avkastningen, (t. ex. mjölk, ägg, spillning o. s. v.) ocli, å andra sidan, den mera lill fälliga, oregelbundna eller rent av opåräknade (t. ex. avkomma av boskap, premier eller pris för utställda föremål m. m. d.).

I fråga om avkastningens fördelning mellan säljaren ocb köparen innehåller lagen, att avkastningen skall tillfalla säljaren, om. den faller, innan godset skall avlämnas, och icke bred fog kunnat beräknas skola först efter nämnda tid falla, samt att köparen har rätt till avkastningen, om den faller, efter det godset skolat avlämnas, och icke kunnat med fog beräknas skola falla tidigare.

På grund av nämnda stadgande har den omständigheten, att förhållandet mellan säljare och köpare icke normalt avvecklas, utan dröjsmål från endera sidan inträder, ej inverkan på rätten till avkastningen. Om köpet skall fullgöras vid an fordran, äger säljaren anspråk på den avkastning, som kan falla före den tidpunkt, då köparen påkallar avtalets fullgörande.

Vidare innebär stadgandet, att säljaren under alla förhållanden skall erhålla den löpande, vanligen av en motsvarande underhållskostnad uppvägda avkastning, som av godset faller före den för dess avlämnande avsedda tid. Utgöres löpande avkastning av hyra för godset, lärer säljaren vara berättigad till allenast den del av hyran, som, innan godset skall till köparen avlälmnas, förfaller till betalning.

Slutligen medför stadgandet, att köparen i regel har att uppbära jämväl den tillfälliga eller oregelbundna avkastning, som av godset faller efter den för dess avlämnande avsedda tid. (Jfr. N". J. A. 1888: A. n:r 345). Ifrågavarande slags avkastning lärer, om man frånser aktieköp (se nedan), ej äga nämnvärd betydelse annat än vid de jämförelsevis sällsynta fall av kreatursköp, då det sålda djuret icke strax avlämnas till köparen. Vid dessa köp torde emellertid så gott som alltid av omständigheterna i det särskilda fallet kunna hämtas ledning för avgörandet av frågan, huruvida, enligt kontrahenternas mening, säljaren eller köparen skall vara berättigad till avkomma, som. av djuret faller före den utsatta avlämningsdagen. Var djuret dräktigt redan vid köpets ingående, lärer det väl i de allra flesta fall vara möjligt att redan av prisets belopp draga bestämda slutsatser härutinnan. Är detta händelsen, eller kan man annorledes komma till visshet om kontrahenternas mening, skall naturligen rättsförhållandet dem emellan i enlighet därmed bedömas. För de fall åter, då omständigheterna icke giva dylik ledning, synes det nu förevarande stadgandet, vilket överensstämmer xned vad som gäller vid köp av fast egendom, även för den s. k. tillfälliga avkastningen vara väl avpassat.

Beträffande köpegodsets avkastning innehåller lagen ytterligare två stadganden, av vilka det ena föreskriver, att köp av aktie

skall anses omfatta den utdelning, som vid köpet ännu ej förfallit till betalning, så ock den rätt till teckning av ny aktie, som åtföljer eller kan komma* att åtfölja sådan aktie, som köpet avser.

Stadgandet gäller både för köp av individuellt bestämda ocli för köp av generiskt bestämda aktier. Grunden till stadgandet är, att i kursen å börsnoterad aktie alltid inbegripes icke förfallen utdelning, samt att såld akties köpeskilling får antagas beräknad även såsom gottgörelse för ej förfallen utdelning ocli säljaren möjligen tillkommande nyteckningsrätt. Vidare bör framhållas, att förevarande stadgande torde vara analogt tillämpligt å köp av lotter i solidariska bankbolag.

Aktieköp anses omfatta den vid köpet ännu icke till betalning förfallna utdelningen, även om köpet skett efter den dag, då utdelningsbeloppet blivit genom bolagsstämmobeslut fastställt, såvida utdelningen först någon senare dag får lyftas. Skall aktien avlämnas å senare tid än dagen för köpslutet, är köparen, där ej annat av omständigheterna framgår, berättigad till den under tiden mellan köpslutet och den för aktieavlämningen bestämda dagen förfallna utdelningen. Denna torde dock ej kunna före den av aktieavlämningen bestämda dagen av köparen påfordras, utan äger han allenast att å nämnda dag av säljaren erhålla — förutom aktiebrevet med tillhörande, då icke förfallna kuponger —- tillika de efter köpet förfallna kupongerna eller deras värde. Någon ränteskyldighet i fråga om utdelningsbelopp ftorde ej åligga säljaren gent emot köparen.

Det andra stadgandet, varom fråga är, innehåller, att om köp slutits om räntebärande papper, köparen äger uppbära den ränta, som vid köpet eller, om handlingen skall å senare tid avlämnas, vid denna tid upplupit, men ännu ej förfallit, samt att köparen åligger** att jämte den för handlingen bestämda köpeskillingen gälda vad mot sagda ränta svarar, med mindre fordringen uppenbarligen blivit såld såsom osäker.

Med »räntebärande papper» menas obligation, inteckning eller annan skuldförbindelse. I kursen å börsnoterade obligationer, vilka slags värdepapper i förevarande stadgande företrädesvis avses, inbegripes icke den upplupna, ännu ej förfallna räntan, som således ej kan antagas beräknad vid bestäin|mandet av köpeskillingen för

börsnoterad obligation. Följaktligen äger, på sätt jämväl i förevarande stadgande säges, köparen, där annat ej av omständigheterna framgår, icke på grund av köpet någon rätt till nämnda ränta, utan måste, sedan den av honom uppburits, erlägga den till säljaren.

Vid köp på framtida leverans av obligationer erhåller köparen således av deras avkastning allenast vad som utfaller efter den

* Nämligen genom efter köpet fattat beslut om ökning av aktiekapitalet. ** Dock endast mot erhållande av kupong! å det räntebelopp, han erlägger.731

för avlämnandet bestämda tiden, med mindre omständigheterna utvisa annan mening hos kontrahenterna. En dylik mening kan framgå därav, att ränta å köpeskillingen beräknats ända från dagen för köpslutet.

Att fordringen uppenbarligen säljes såsom osäker inträffar exempelvis, när obligation åtföljes av s. k. nödlidande kuponger, d. v. s. sådana, som äro förfallna, men icke kunnat infrias. Köpare av obligation, till vilken dylika kuponger höra, äger utan särskild betalning erhålla den första icke förfallna kupongen och antagligen även de redan förfallna, men ej utlösta kupongerna. Däremot berättigar ej en obligations försäljning under pari köparen till befrielse från den i stadgandet omförmälda betalningsskyldighet, med mindre köpeskillingen för obligation bestämts utan hänsyn till obligationens räntefot, och denna således ej kan anses inverka på oblikationens kurs.

VI. Säljarens hemuls skyldighet.

Härmed menas hans plikt att innestå för sin rätt till köpegodset.

I fråga härom stadgas i lagen, att om godset befinnes hava vid köpslutet tillhört annan än säljaren, utan att dock denne andre från säljaren tillhandlat sig detsamma*, säljaren, även om han varken ägt eller bort äga kännedom om annans äganderätt till godset, har att ersätta den skada, som genom säljarens bristande rätt till godset .köparen tillskyndas, därest köparen vid köpslutet saknat vetskap eller skäl till misstanke om tredje persons rätt till godset.

Stadgandet avser huvudsakligen det fall, då köparen, efter att hava köpt godset, utan att han ägt eller bort äga kännedom om tredje mans äganderätt till detsamma, sedermera, då han tog godset i besittning, haft kunskap i berörda hänseende. Har så varit förhållandet, är köparen skyldig att utan lösen avstå godset till dess rätte ägare. Och den skada, köparen genom denna skyldighets fullgörande tillskyndats, är säljaren pliktig att ersätta honom, med jnindre säljaren genom särskilt förbehåll fritagit sig från skyldighet i berörda hänseende. Följaktligen kan köparen av säljaren återkräva köpeskillingen, med mindre dennas ringhet eller andra särskilda omsändigheter föranleda antagandet, att, enligt kontrahenternas mening, köparen ensam skulle stå risken för att godset kunde komma att honom frånvinnas. Vidare är köparen, om godset vid köpet innehaft eller efter köpet fått högre värde än köpeskillingen, berättigad att av säljaren erhålla skillnaden mellan denna senare och värdet av godset. Den ersättning av säljaren, vartill köparen sålunda är berättigad, kan av honom utkrävas, även om godset ännu icke blivit till rätte ägaren

* Det motsatta fallet har förut avhandlats (se sid. 659).732

återställt. Dock kan i dylikt fall säljaren ej ådömas ersättningsskyldighet annorledes än mot återfående av godset.

Även om köparen vid köpslutet haft vetskap eller skäl till misstanke om tredje persons rätt till godset, äger köparen undandraga sig1 köpeskillingens gäldande likasom att kräva den åter, om den är erlagd. Detta gäller, oberoende av om godset blivit av köparen till rätte ägaren återställt. Dock måste, om dylikt återställande ej skett, köparen, för att kunna innehålla eller återkräva köpeskillingen, till säljaren återlämna godset.

Om auktion å lös egendom.

De allmänna auktionsregler, som redan förut (sid. 320 och följ.) framställts, gälla även för auktion å lös egendom, därest annat förhållande ej särskilt angivits.

Hörande de olika slagen av auktioner, rätten att hålla dylika mint auktionskungörelsen hänvisas därför helt och hållet till föregående framställning.

Yid själva auktions för rättning en tillgår jälmväl ij allmänhet på samma sätt som vid fastighetsauktion, ehuru med betydligt mindre omständlighet.

Även lösöreauktionen inledes sålunda i regeln med ett kort tillkännagivande av auktionsvillkoren, vilka dock vid dylik auktion icke pläga vara synnerligen utförliga, utan endast innehålla, att kända och vederhäftiga köpare erhålla längre eller kortare tids kredit för sina inrop, varemot övriga betala kontant eller vid anf ordran. Säkerhet för inropen brukar endast fordras, då särskilt värdefull egendom skall försäljas. Hålles förrättningen av auktionsverk, måste de i dess reglemente intagna bestämmelser om inropares skyldigheter anses gälla, även om tillkännagivande härom icke före auktionen skett.

Utropet sker vanligen särskilt av varje sak för sig, men stun-do,m även av flere saker tillsammans, allt efter som auktionsför-rättaren finner lämpligt, eller säljaren på förhand bestämt. I regel göres början med de mindre värdefulla föremålen, i väntan på att folket skall hinna samlas och köplusten stegras. Är särskild förteckning eller katalog upprättad och för allmänheten tillgänglig, följes dock nummerföljden i denna. Brukligt är, att sakerna vid utbjudandet framvisas för de närvarande, eller att prov å större varupartier, som skola gå till försäljning, uppvisas. Vanligen hava också sakerna före auktionen varit tillgängliga för 732

återställt. Dock kan i dylikt fall säljaren ej ådömas ersättningsskyldighet annorledes än mot återfående av godset.

Även om köparen vid köpslutet haft vetskap eller skäl till misstanke om tredje persons rätt till godset, äger köparen undandraga sig1 köpeskillingens gäldande likasom att kräva den åter, om den är erlagd. Detta gäller, oberoende av om godset blivit av köparen till rätte ägaren återställt. Dock måste, om dylikt återställande ej skett, köparen, för att kunna innehålla eller återkräva köpeskillingen, till säljaren återlämna godset.

Om auktion å lös egendom.

De allmänna auktionsregler, som redan förut (sid. 320 och följ.) framställts, gälla även för auktion å lös egendom, därest annat förhållande ej särskilt angivits.

Hörande de olika slagen av auktioner, rätten att hålla dylika mint auktionskungörelsen hänvisas därför helt och hållet till föregående framställning.

Yid själva auktions för rättning en tillgår jälmväl ij allmänhet på samma sätt som vid fastighetsauktion, ehuru med betydligt mindre omständlighet.

Även lösöreauktionen inledes sålunda i regeln med ett kort tillkännagivande av auktionsvillkoren, vilka dock vid dylik auktion icke pläga vara synnerligen utförliga, utan endast innehålla, att kända och vederhäftiga köpare erhålla längre eller kortare tids kredit för sina inrop, varemot övriga betala kontant eller vid anf ordran. Säkerhet för inropen brukar endast fordras, då särskilt värdefull egendom skall försäljas. Hålles förrättningen av auktionsverk, måste de i dess reglemente intagna bestämmelser om inropares skyldigheter anses gälla, även om tillkännagivande härom icke före auktionen skett.

Utropet sker vanligen särskilt av varje sak för sig, men stun-do,m även av flere saker tillsammans, allt efter som auktionsför-rättaren finner lämpligt, eller säljaren på förhand bestämt. I regel göres början med de mindre värdefulla föremålen, i väntan på att folket skall hinna samlas och köplusten stegras. Är särskild förteckning eller katalog upprättad och för allmänheten tillgänglig, följes dock nummerföljden i denna. Brukligt är, att sakerna vid utbjudandet framvisas för de närvarande, eller att prov å större varupartier, som skola gå till försäljning, uppvisas. Vanligen hava också sakerna före auktionen varit tillgängliga för733

allmänheten till påseende. I övrigt tillgår vid förrättningen på samma sätt som vid auktion å fast egendom.

I fråga om ti tbj udandets, auktionsbudets ocli klubbslagets betydelse vid frivillig auktion å lös egendom gälla de allmänna reglerna.*

Om lösöreköp.

(K. F. den 20 november 1845.)

Med lösöreköp menas ett avtal, varigenom någon försäljer lösegendom, som köparen, med eller utan avsikt, vid köpeavtalets ingående låter i säljarens vård kvarbliva.

Dylikt avtal åsyftar i regel från säljarens sida — förutom brukningsrätt till den, sålda egendomen — jämväl att kunna förfoga över ett mot dess värde eller någon del därav svarande penningepelopp eller tillfredsställa någon fordringsägare samt att inom bestämd eller obestämd tid återköpa lösegendomen för dess i avtalet upptagna köpeskilling.

Avtalet måste avse verkligt köp (se sid. 636) och får således ej hava upprättats för skens skull** eller blott och bart dölja en pantförskrivning*** av den ifrågavarande lösegendomen.

Denna senare måste utgöras av s. k. flyttbara ting. Hit lärer ej böra hänföras inbergad eller växande gröda, eller ännu ej upphuggen skog, eller obligationer, aktier, depositionsbevis, sparbanksböcker, skuldebrev och andra liknande handlingar. Anledningen till att dylika handlingar ej kunna anses i förevarande sammanhang avsedda av lagstiftaren, är, att handlingarna i fråga vid försäljning äro att betrakta, icke såsom kroppsliga ting" utan såsom bevis eller representanter för olika rättigheter. Visserligen övergår även äganderätten till själva papperet såsom kroppsligt ting på köparen, men det är uppenbarligen antydda rättigheten, som egentligen är föremål för köpet. Ett mycket gott

* #Vid exekutiv auktion å lös egendom är inroparen bunden av sitt bud, men torde kunna komma från bundenheten genom att icke betala. Påföljden blir nämligen allenast ny försäljning, som icke kan antagas ske på den försumliges bekostnad och risk.

'Klubbslaget innebär vid exekutiv auktion (liksom vid frivillig) ett antagande av det anbud, som i vanliga fall ligger i budet.

** Dylikt avtal är naturligen även kontrahenterna mellan utan bindande verkan.

*** Jfr dock N. J. A. 1912 : 156 — »Köp» av lösegendom, som blott döljer en pantförskrivning, blir i egenskap av sådan bindande m elian kontrahenterna. (Jfr N. J. A. 1909:466). 733

allmänheten till påseende. I övrigt tillgår vid förrättningen på samma sätt som vid auktion å fast egendom.

I fråga om ti tbj udandets, auktionsbudets ocli klubbslagets betydelse vid frivillig auktion å lös egendom gälla de allmänna reglerna.*

Om lösöreköp.

(K. F. den 20 november 1845.)

Med lösöreköp menas ett avtal, varigenom någon försäljer lösegendom, som köparen, med eller utan avsikt, vid köpeavtalets ingående låter i säljarens vård kvarbliva.

Dylikt avtal åsyftar i regel från säljarens sida — förutom brukningsrätt till den, sålda egendomen — jämväl att kunna förfoga över ett mot dess värde eller någon del därav svarande penningepelopp eller tillfredsställa någon fordringsägare samt att inom bestämd eller obestämd tid återköpa lösegendomen för dess i avtalet upptagna köpeskilling.

Avtalet måste avse verkligt köp (se sid. 636) och får således ej hava upprättats för skens skull** eller blott och bart dölja en pantförskrivning*** av den ifrågavarande lösegendomen.

Denna senare måste utgöras av s. k. flyttbara ting. Hit lärer ej böra hänföras inbergad eller växande gröda, eller ännu ej upphuggen skog, eller obligationer, aktier, depositionsbevis, sparbanksböcker, skuldebrev och andra liknande handlingar. Anledningen till att dylika handlingar ej kunna anses i förevarande sammanhang avsedda av lagstiftaren, är, att handlingarna i fråga vid försäljning äro att betrakta, icke såsom kroppsliga ting" utan såsom bevis eller representanter för olika rättigheter. Visserligen övergår även äganderätten till själva papperet såsom kroppsligt ting på köparen, men det är uppenbarligen antydda rättigheten, som egentligen är föremål för köpet. Ett mycket gott

* #Vid exekutiv auktion å lös egendom är inroparen bunden av sitt bud, men torde kunna komma från bundenheten genom att icke betala. Påföljden blir nämligen allenast ny försäljning, som icke kan antagas ske på den försumliges bekostnad och risk.

'Klubbslaget innebär vid exekutiv auktion (liksom vid frivillig) ett antagande av det anbud, som i vanliga fall ligger i budet.

** Dylikt avtal är naturligen även kontrahenterna mellan utan bindande verkan.

*** Jfr dock N. J. A. 1912 : 156 — »Köp» av lösegendom, som blott döljer en pantförskrivning, blir i egenskap av sådan bindande m elian kontrahenterna. (Jfr N. J. A. 1909:466).734

stöd för åsikten om förevarande förordnings otillämplighet å försäljning av ifrågavarande slags handlingar erhålles i 62 § utsökningslagen, vilken utgår ifrån att »obligationer och andra värdepapper» icke äro lösören.

Ej heller kan till »lösöre» i förevarande förordnings mening hänföras andelsrätt till lös sak, exempelvis fartyg. Någon anledning att utesluta fartyg såsom helhet från begreppet lösöre i förordningens mening förefinnes däremot ej.

I det hela bero lösöreköpets rättsverkningar kontrahenterna emellan av vad härutinnan blivit avtalat eller förutsatt. Dessa rättsverkningar kunna därför svårligen allmängiltigt bestämmas. Exempelvis torde man väl i regel böra antaga, att säljaren, oaktat köpet, står faran för att lösegendomen av våda förstöres eller i värde minskas, men i särskilda fall kunna föreligga omständigheter, som föranleda ett avgörande i motsatt riktning. Där omständigheterna icke givra någon ledning för fastställande av kontrahenternas avsikter i ett eller annat hänseende, måste de allmänna reglerna för ömsesidiga avtal inträda supplerande. Sålunda lärer exempelvis avkastning, som av lösöreköpsvis såld egendom faller, medan egendomen ännu befinnes hos säljaren, böra tillfalla denne, därest köpet skett efter den 1 januari 1906,* men i motsatt fall tillkomma köparen.

Lösöreköpets verkan mot tredje man är icke underkastad kontrahenternas fria disposition, utan beror av tvingande rättsnormer, innefattade i förevarande förordning. Endast om de däri bestämda förutsättningarna äro uppfyllda, blir köpet gällande mot tredje man, d. v. s. säljarens borgenärer.

De ifrågavarande förutsättningarna äro följande:

I. Säljare och köpare skola upprätta skriftlig avhandling om köpet med förteckning å den försålda egendomen och vittnens underskrift.

Den skriftliga avhandlingen bör upprättas i närvaro av både köpare och säljare (jfr K. M:ts dom den 28 januari 1859) samt avfattas i sådan form, att därav otvetydigt framgår, att ett köpeavtal mellan parterna föreligger. Avhandlingen bör undertecknas av både köpare och säljare. Såsom av K. M:ts dom den 6 mars 1867 framgår, gör dock den omständigheten, att köparens underskrift saknas å avhandlingen, icke i och för sig densamma ogiltig. I avhandlingen bör uppgift finnas å båda kontrahenternas yrke och bostad.

Avhandlingen skall vidare underskrivas av tvenne oj aviga vittnen. Hava vittnena avlidit eller blivit jäviga, då deras hörande inför domstol påkallas, blir emellertid avhandlingen icke därför ogiltig. Till och med fastän dylikt köpevittne varit

* Ifrågavarande dag trädde i kraft lagen om köp och byte av lös egendom den 20 juni 1905.735

jävigt redan vid avhandlingens upprättande, torde klander av lösöreköp böra ogillas, därest klandraren medgiver, att köpeavtalet i fråga blivit mellan parterna avslutat. (Jfr. K. M:ts dom den 12 april 18TT.)

En bestämd köpeskilling måste vara i avhandlingen avtalad. Däremot inverkar det icke på avhandlingens giltighet, om betalningen erlägges kontant, medelst kvittning av säljarens skuld till köparen eller genom avlämnad förbindelse; ja, köpet kan även ske på kredit utan förbindelses utfärdande. Ett annat, likaledes fullt lagligt sätt för köpeskillingens erläggande är, att köparen förbinder sig att infria skulder eller borgensförbindelser, för vilka säljaren vid köpets avslutande är ansvarig (se t. ex. K. M:ts dom den 30 december

1884).

I förteckningen över de sålda lösörena böra dessa vara tydligt specificerade. Sådana uttryck som »hela mitt lösörebo», »alla mig tillhöriga husgeråd» äro icke tillfyllest. Vanligtvis bruka de sålda föremålen gruppvis värderas, varefter de särskilda summorna sa<mmanslås.

Anm. De vid köpeavtalet använda vittnena böra taga noggrann kännedom om, vilka lösören ingå i köpet.

II. Köparen skall låta från predikstolen i kyrkan uti den församling, där säljaren bor (d. v. s. är mantalsskriven), å nästa söndag (efter avhandlingens upprättande), då gudstjänst därstädes hålles, låta om köpeavhandlingen uppläsa kungörelse,* upptagande säljarens och köparens namn och yrken, dagen, då köpeavhandlingen blivit uppgjord, samt köpeskillingens belopp, över vilket uppläsande bevis bör tecknas å handlingen.

III. Köparen skall vidare, om egendomen finnes i stad, inom åtta dagar efter kungörandet uppvisa köpehandlingen, i Stockholm hos Överståthållareämbetets kansli och i övriga städer inför rådhusrätt för att i dess protokoll intagas och, om egendomen finnes på landet, dels inom nyssnämnda tid efter kungörandet uppvisa avhandlingen för landsfiskalen i orten och samtidigt tillställa honom en bestyrkt avskrift därav, dels ock senast vid det lagtima ting, (allmänna tingssammanträde), som infaller näst efter en månad från uppvisandet för landsfiskalen, förete avhandlingen, försedd med landsfiskalens bevis om uppvisandet, inför häradsrätten till intagande i dess protokoll.

Såsom av föregående framställning synes, bestämmes kyrkan, där kungörandet skall ske, alltid av säljarens bostad, varemot ingivandet av köpeavhandungen skall ske till den eller de myndigheter, inolm vilkas område den försålda egendomen förvaras. Tillhör säljaren en icke territoriell församling (t. ex. en mosaisk

* Detta sker genom att till vederbörande pastor ingiva köpeavhandlingen i original med begäran om kungörelse.736

församling', Tyska församlingen i Stockholm o. s. v.), skall kungörandet ske i kyrkan till den territoriella församling', inom yars område säljaren är mantalsskriven.

Av ombud, som å köparens vägnar ingiver lösöreköpsavhand-ling, kräves i allmänhet icke fullmakt. Dock är det att tillråda, att ombudet hos Överståthå]lareämbetet, rådhusrätt eller häradsrätt erhåller köparens fullmakt med bemyndigande såväl att ingiva som att utkvittera avhandlingen. För uttagande av origihalhandling fordras nämligen i regel fullmakt.

Förevarande förordning saknar tillämplighet i fall, då någon i sammanhang med överlåtelse av ägande- eller nyttjanderätt till lantfastighet avyttrar därå befintliga jordbruksinventarier till fastighetens köpare eller nye arrendator, men fortfar att alldeles som förut kvarbo på fastigheten, vilken han brukar i egenskap av den nye fastighetsägarens eller arrendatorns förvaltare. (Jfr. UNT. T. 1871258/ ff. J. A. 1882:180; 1888:565; 1911:568.) I dylik händelse anses nämligen de ifrågavarande jordbruksinventarierna hava blivit överlämnade till den nye fastighetsägaren eller arrendatorn och av honom innehavas genom deras förre ägare såsom representant.

Även om lösöreköpsavhandling blivit så upprättad och behandlad, sojm ovan omtalats, saknar den likväl under de närmaste trettio dagarna från dess uppvisande hos Överståthållareämbetets kansli eller inför rådhusrätt eller häradsrätt giltighet gent emot säljarens borgenärer och fredar således ej under nämnda tid den sålda egendomen från att utmätas för säljarens gäld eller att i fall av hans konkurs räknas till konkursboet. Efter utgången av de nämnda trettio dagarna kan den sålda egendomen tagas i anspråk för säljarens gäld, allenast om lösöreköpsavhandlingen i rättegångsvägf förklarats sakna laga verkan. Dylik förklaring kan erhållas huvudsakligen i följande tvenne fall:

1) Att vid utmätnings försök hos säljaren utmätningsborgenären framställer anmärkning mot lösöreköpsavhandling ens giltighet.

I dylikt fall är utmätningsborgenären, om han vill fullfölja sin anmärkning", skyldig att inom tre månader efter dess framställande till domstolen i den ort, där den sålda egendomen förefinnes, instämma så väl säljaren som

köparen, med yrkande om lösöreköpsavhandlingens underkännande, vid äventyr att eljest hava förlorat all talan i berörda hänseende.* Därest dyliF rättegång anhängiggöres, kan utmätningsborgenären vid domstolen yrka föreläggande för köparen att med ed betyga, att mellan honom och säljaren är på god tro så tingat och betalt, som avhandlingen innehåller, eller med andra ord, att köparen utan

* Den sålda egendomen blir av överexekutor, inom vars ämbetsområde utmätningsförsöket skett, belagd med kvarstad, om utmätningsborgenären inom fjorton dagar från utmätningsförsöket därom gör ansökan, under bifogande av borgen för den kostnad och skada, som av kvarstaden kan följa.737

avsikt att förhjälpa säljaren till något slags svek mot hans borgenärer med säljaren ingått ett verkligt köp mot den i köpeavhandlingen utsatta köpesumman. Ifrågavarande edgång kan påfordras, oaktat det förhållande, som yrkas beedigat, är eller kan bliva annorledes än genom edgång ådagalagt, och oberoende av redan avlagd ed får bevisning förebringas om motsatsen till vad som beedigats.* Edgången blir mened, allenast om köpet såsom rättshandling är helt och hållet simulerat, eller i själva verket blott döljer en pantförskrivning,** eller angiver en högre köpeskilling än i verkligheten övereiiskommits. Om köparen underlåter att, på begäran, fullgöra edgången, skall allenast på denna grund den mot honom förda talan bifallas. Därest åter edgången av köparen fullgöres, har domstolen att pröva lösöre-köpsavhandlingens giltighet enligt de allmänna civilrättsliga regler, som oberoende av förevarande förordnings bestämmelser äro gällande, därvid domstolen, med hänsyn till föreskriften om köparens edsplikt, måste betrakta avliandlingen som ogiltig, om domstolen efter sin prövning skulle finna det ej vara mellan kontrahenterna »på god tro så tingat och betalt, som avhandlingen innehåller».

Nu angivna regler gälla i tilläpliga delar jämväl för det fall att utmätning överklagas, enär därvid tagits i mät hos gläde-nären anträffad lösegendom, som, enligt klagandens uppgift, till honom av gäldenären lösöreköpsvis försålts.

Därest vid utmätningstillfälle någon vill från utmätning freda bos gäldenären anträffad lösegendom, under uppgift, att denna blivit av gäldenären till honom försåld, får egendomen icke desto mindre utmätas, såvida dess uppgivna försäljning icke bestyrkes genom vid utmätningstillfället företedd, vederbörlig lösöre-köpsavhandling. Skulle dylik avhandling vid utmätningstillfället företes, somt någon anmärkning mot avhandlingens giltighet ej vid nämnda tillfälle förekomma, får utmätning av den 'i avhandlingen omförmälda lösegendomen icke äga rum.

2) Att säljarens egendom av trätts till konkurs.

I dylik händelse kan talan om lösöreköp savhandlingens ogil-tigliet anhängiggöras ej mindre av konkursförvaltningen, än även av borgenärerna eller av enskild borgenär. Dylik talan, som. bör innefatta jämväl yrkande om den sålda egendomens återbärande till konkursboet, skall riktas mot egendomens köpare samt väckas genom stämning, som delgives honom inom trettio dagar från inställelsedagen i konkursen. Anhängiggöres dylik talan av enskild borgenär, skall han om densamma underrätta konkursförvaltningen, innan målet första gången förekommer till behand-

* Eden har nämligen över huvud taget icke till ändamål att ersätta erforderligt bevis.

** Jfr dock not. ** å sid. 733.

Advokaten. 93738

ling, vid äventyr att hans talan ej upptages till prövning. Angående mål av nu ifrågavarande slag* gälla för övrigt samma regler som för i morn. 1. här ovan omförmäld rättegång.

Anm. Lösöreköpsavhandling skall, då den för intagande i vederbörande myndighets (Översta thållareämbetets, rådhusrätts eller häradsrätts) protokoll företes, förses med stäm/pel av 60 öre för varje fulla 100 kronor av köpesumman.

Formulär till lösöreköpsavhandling.

Lösöreköpskontrakt.

Emellan oss undertecknade är denna dag följande avtal träffat: Jag Sven Emil Ringstedt upplåter och försäljer härmed till hemmansägaren Per Erik Larsson i Frykbo emot en köpesumma av ett tusen tre-hundraåttiosju (1,387) kronor följande mig tillhöriga, å av mig bebodda egendomen riimmelsta inom Ramsbergs socken av Örebro län förvarade lösegendom, nämligen:*

En matsalsrnöbel av ek, bestående av: 1 skänk å 00 kr., 1 matbord å 00 kr., 1 mindre s. k. serveringsbord å 00 kr. samt 6 st. stolar a 00 kr. pr st..,..... kr. 00:00

En förmaksmöbel av valnöt, bestående av:

1 panelsoffa, klädd med plysch, å 00 kr., 6 stolar, likaledes

klädda med plysch, a 00 kr. pr st., o. s. v....... » 00:00

En sängkammarmöbel, bestående av etc.................... » 00: 00

1 pianino av N. N :s tillverkning .___,..................... » 00: 00

1 linoleummatta .... » 00:00

1 yllematta (250X250).. » 00:00

4 st. gångmattor av ylle om tillhopa 15 mtr............. » 00:00

3 » madrasser, stoppade med tagel, å 00 kr. pr st. ... » 00:00

2 » bolstrar, stoppade med fjäder........................ » 00:00

6 par linnelakan, märkta R. F., å 00 kr. paret......... » 00:00

6 st. örngott, » » » 00 » pr st........... » 00:00

4 » linnedukar » » » 00 » » » .... » 00:00

2 dussin servetter » » » 00 » » dussin ... » 00:00 1 kaffepanna av koppar...................................... » 00: 00

3 st. kastruller.. » 00:00

1 dussin gafflar av nysilver, märkta R. F., å 00 kr. pr

dussin o. s. v.. » 00:00

Summa kronor 1,387:00

Jag Per Erik Larsson medgiver härmed, att förestående lösören må tills vidare kvarbliva i säljarens, arrendatorn Sven Emil Ringstedts vård

* Vid större lösöreköp kan avhandlingen lämpligen uppställas med sådana rubriker, som förekomma i bouppteckning.739

och av honom (nyttjas, under villkor dels att han icke till annan person överlåter nyttjanderätten till samma lösören, dels ock att han väl vårdar samt vid anfordran i oskadat skick till mig eller min rättsinnehavare överlämnar desamma; åliggande det Ringstedt, att, därest vid egendomens överlämnande något däri brister eller under hans vård försämrats eller skadats, därför giva full ersättning.

(Såsom ersättning för nyttjandet av ovanstående lösören förbinder jag, Sven Emil Ringstedt, mig att till hemmansägaren Larsson utgiva en avgift, beräknad efter 00 kr. pr år från nedanstående dag, till dess egendomen till honom eller hans rättsinnehavare överlämnas.)

Med detta lösöreköpskontrakt förklara vi oss å ömse sidor nöjda.

Himmelsta den 4 juni 1916.

Per Erik Larsson, Sven Emil Ringstedt,

Hemmansägare. Arrendator.

På en gång närvarande vittnen:

N. N. N. N.

Förestående köpesumma, ett tusen trehundraåttiosju (1,387) kronor, har jag denna dag till fullo bekommit, dels genom avskrivning av trehundratjugusju (327) kronor, ogulden arrendeavgift för tiden från den..........

till den .... innevarande år, å ett den 23 augusti 1915 mellan mig

och hemmansägaren Larsson upprättat kontrakt angående arrende av egendomen Himmelsta, dels ock därigenom att hemmansägaren Larsson inlöst en med hans borgen försedd, av mig den 1 maj 1909 utställd skuldsedel å ett tusen kronor jämte ett års ränta därå.

Himmelsta som ovan.

Sven Emil Ringstedt.

Bevittnas:

N. N. N. N.

Om avbetalningsköp.

(Lag- den 11 juni 1915.)*

Under senare tider liar för omsättningen inom handel och industri skapats en ny kontraktsform, som vunnit utbredning i hela den civiliserade världen och som hos oss fått namnet avbetalningskontrakt. Gemensamt för alla dylika kontrakt är, att

* Denna lag har trätt i kraft den' 1 januari 1916, men saknar tillämplighet å före nämnda Idag slutna aYbetalningsköp. 739

och av honom (nyttjas, under villkor dels att han icke till annan person överlåter nyttjanderätten till samma lösören, dels ock att han väl vårdar samt vid anfordran i oskadat skick till mig eller min rättsinnehavare överlämnar desamma; åliggande det Ringstedt, att, därest vid egendomens överlämnande något däri brister eller under hans vård försämrats eller skadats, därför giva full ersättning.

(Såsom ersättning för nyttjandet av ovanstående lösören förbinder jag, Sven Emil Ringstedt, mig att till hemmansägaren Larsson utgiva en avgift, beräknad efter 00 kr. pr år från nedanstående dag, till dess egendomen till honom eller hans rättsinnehavare överlämnas.)

Med detta lösöreköpskontrakt förklara vi oss å ömse sidor nöjda.

Himmelsta den 4 juni 1916.

Per Erik Larsson, Sven Emil Ringstedt,

Hemmansägare. Arrendator.

På en gång närvarande vittnen:

N. N. N. N.

Förestående köpesumma, ett tusen trehundraåttiosju (1,387) kronor, har jag denna dag till fullo bekommit, dels genom avskrivning av trehundratjugusju (327) kronor, ogulden arrendeavgift för tiden från den..........

till den .... innevarande år, å ett den 23 augusti 1915 mellan mig

och hemmansägaren Larsson upprättat kontrakt angående arrende av egendomen Himmelsta, dels ock därigenom att hemmansägaren Larsson inlöst en med hans borgen försedd, av mig den 1 maj 1909 utställd skuldsedel å ett tusen kronor jämte ett års ränta därå.

Himmelsta som ovan.

Sven Emil Ringstedt.

Bevittnas:

N. N. N. N.

Om avbetalningsköp.

(Lag- den 11 juni 1915.)*

Under senare tider liar för omsättningen inom handel och industri skapats en ny kontraktsform, som vunnit utbredning i hela den civiliserade världen och som hos oss fått namnet avbetalningskontrakt. Gemensamt för alla dylika kontrakt är, att

* Denna lag har trätt i kraft den' 1 januari 1916, men saknar tillämplighet å före nämnda Idag slutna aYbetalningsköp.740

de avse att bereda den, som vill förskaffa sig ett lösöreföremål, men ej är i stånd att kontant betala detsamma ocli ej heller är i åtnjutande av eljest erforderlig kredit, tillfälle att förvärva föremålet mot betalning, som skall erläggas efter band å vissa bestämda terminer, efter det föremålet utlämnats till iionom. Ehuru avtal av ifrågavarande slag oftast framträda i form av hyreskontrakt, är det dock, såsom i det följande kommer att närmare utvecklas, uppenbart, att de i själva verket hava karaktären av köp, och att de om köp gällande rättsregier å dem äga tillämpning. Den fördel, som beredes mindre bemedlade personer därigenom att de få köpa på avbetalning, kunna de naturligtvis icke påräkna att få åtnjuta utan att ingå på villkor, som säljarne till sin säkerhet uppställa. Då köparne icke äro i stånd att ställa borgen eller annan säkerhet för betalningen, måste säljarne på annat sätt skaffa sig nödig trygghet för att köpesumman skall bliva betald. Att betinga sig panträtt i det sålda och till köparen utlämnade godset låter sig icke göra på grund av den i modern rätt gällande regeln, att panträtt i lös egendom kan stiftas endast i form av handpant. Man har därför funnit på ett annat sätt att bereda säljaren säkerhet i godset: säljaren förbehåller sig att, intill dess köpeskillingen blivit till fullo gulden, betraktas som ägare av godset, så att detsamma, i händelse betalning uteblir, kan av honom återtagas. I länder, där sådana äganderättsförbehåll icke ansetts giltiga, har säljaren i stället plägat betinga sig, att om någon avbetalning ej varder rätteligen eriagd, alla återstående avbetalningsbelopp utan vidare genast skola vara till betalning förfallna. En dylik bestämmelse förekommer visserligen också annorstädes i avbetalningskontrakten — i regel jämsides med äganderättsförbehåll — men den spelar då en jämförelsevis underordnad roll. Det typiska för avbetalningsaffärerna är åtminstone i de skandinaviska länderna, att säljaren på grund av uttryckligt eller underförstått förbehåll om äganderätt till godset skall äga rätt att återtaga detsaniima, om köparen icke fullgör sin betalningsskyldighet.

Bruket att sälja på avbetalning förskriver sig från senare delen av förra århundradet. Till en början hade det sin huvudsakliga användning vid handel med möbler, inom vilken bransch det fortfarande spelar en mycket stor roll. Särskilt gäller detta i Tyskland, från vilket land avbetalningsaffärerna spritt sig till Sverige. Numera förekomma dylika affärer inom de flesta industrigrenar. Det storartade uppsving, som särskilt tillverkningen av symaskiner och pianon nått i våra dagar, torde näppeligen hava inträffat, om ej avsättningen underlättats genom denna kontraktsform. Av densamma begagnar (man sig numera i vårt land exempelvis vid försäljning av automobiler, lantbruksmaskiner, kassakontrollapparater, kreatur, böcker, kläder, mann-'741

fakturvaror, tavlor och alla slags prydnadsföremål. Snart sagt allt kan köpas på avbetalning, från och med fullständiga hotellinredningar till och med föremål av helt obetydligt värde.

Den stora utbredning, avbetalningsaffärerna sålunda vunnit, utvisar, att de motsvara ett verkligt behov inom omsättningslivet. I själva verket medför också denna avtalsform, när den icke missbrukas, betydande fördelar för båda kontrahenterna, icke minst för köparen. Framför allt beredes därigenom åt den obemedlade möjlighet att komma i besittning av relativt dyrbara föremål, vilka av honom kunna användas såsom produktionsmedel,

exempelvis symaskiner och annat, som han behöver för sitt yrke, pianon för undervisningsbruk o. d. Möjligheten att anskaffa möbler och annat bohag på avbetalning är ock av stor betydelse för den, som endast därigenom blivir i tillfälle att grunda ett eget hem. Och även om köparen på grund av lättheten att erhålla kredit lockas att anskaffa för honom mindre behövliga föremål, blir han å andra sidan tvungen till sparsamhet för att kunna i rätt tid erlägga förfallande avbetalningar.

I samma mån avbetalningsaffärerna trängt sig fram och erövrat marknaden, hava emellertid, särskilt enligt vad erfarenheten från främmande länder giver vid handen, åtskilliga med dejm förenade missförhållanden allt tydligare trätt i dagen. Systemet att sälja på avbetalning anses motverka kontantliandeln och vara ägnat att befordra ett osunt kreditgivande. Den lätthet, varmed man mot ett ringa belopp kan komina i besittning av det köpta, samt affärens egen beskaffenhet, som för köparen försvårar en riktig uppskattning av köpesummans storlek, förleda mången till att anskaffa föremål, vilka äro för honom onödiga och icke passa för hans ekonomiska förhållanden. Klagomål hava jämväl förts däröver att gods, som säljes på avbetalning, ofta är av underhaltig beskaffenhet och betingar oskäligt högt pris. Med avseende å själva avtalets innehåll har det visat sig, att över allt, där avbetarningsaffärerna fått utveckla sig fritt, den ene kontrahenten, köparen, vilken merendels är den ekonomiskt underlägsne, i allmänhet låter förmå sig att gå in på kontraktsvillkor, som för honom äro oskäligt betungande. Till sådana hör särskilt den i de allmänt förekommande tryckta formulären för köp på avbetalning sedvanliga bestämmelsen, att säljaren, för den händelse en avbetalning icke erlägges punktligt, skall vara berättigad icke blott att återtaga det sålda, föremålet, utan även att det oaktat behålla den uppburna betalningen. Det obilliga i en sådan bestämmelse framträder särskilt, när den tillämpas, sedan större delen av betalningen blivit erlagd. Att i största möjliga mån söka inskränka de med avbetalningsköp förenade missförhållandena utan att lägga hinder i vägen för den reella avbetalningshandeln är ändamålet med den ifrågavarande lagen.742

Enligt denna skall till avbetalningsköp hänföras avtal, varigenom lösöre för tre tusen kronor eller mindre belopp säljas mot betalning i särskilda poster, av vilka en eller flera skola erläggas, efter det godset till köparen utgivits, och under villkor tillika, att säljaren skall äga rätt att återtaga godset om köparen åsidosätter vad honom åligger, eller att äganderätten till godset skall förbliva hos säljaren, intill dess betalningen eller viss del därav blivit erlagd.

Det »avtal», varom fråga är, klädes i allmänhet i skriftlig form. Därvid begagna säljarne i regel tryckta formulär till kontrakt. Däri betecknas stundom avtalet med sin rätta benämning, eller såsom köp under villkor, att äganderätten till det på avbetalning sålda och till köparen överlämnade godset skall förbliva hos säljaren, intill dess alla avbetalningar blivit er-lagda. Kontrakt av denna typ äro emellertid sällsynta. Det ojämförligen vanligaste är att avtalet framträder i form av hyreskontrakt (senedan).

Med »lösöre» menas flyttbart ting, såsom möbler, kläder, böcker, tavlor, symaskiner, pianon, maskiner, vagnar, kreatur o. s. v., men ej exempelvis byggnad å annans mark, aktier eller andra värdepapper.

Av de här ovan omförmälda särskilda posterna betalar köparen i allmänhet, redan när kontraktet upprättas, ett större eller mindre belopp. Storleken av nämnda belopp är beroende av godsets beskaffenhet. Är det fråga om gods, vars värde hastigt minskas genom begagnande, t. ex. en kostym kläder, uppgår den post, som köparen har att betala vid kontraktets upprättande, enligt vad som i allmänhet lärer brukas, till minst en tredjedel av köpeskillingen; vid köp av möbler betalas vanligen en fjärdedel eller en femtedel kontant. När åter köpet avser ett föremål, som även efter en längre tids begagnande bibehåller sitt värde jämförelsevis oförändrat, är det belopp, som betalas vid kontraktets upprättande, betydligt mindre.

Antalet av de poster, vilka köparen har att gälda, växlar i synnerligen hög grad. Inom vissa branscher — t. ex. vid försäljning av lantbruksmaskiner — äro de ofta blott tre till fyra; vid försäljning av möbler, pianinon och symaskiner kunna avbetalningarna uppgå till tjugo, trettio eller ännu större antal. Att endast en post skall betalas efter godsets utgivande torde för närvarande knappast förekomma.

Vid sidan av rätt att återtaga godset, när köparen underlåter att fullgöra betalningsskyldighet, betingar sig

säljaren stundom, att samma påföljd skall inträda, om köparen i annat hänseende åsidosätter vad honom åligger, t. ex. försummar att anmäla ombyte av bostad.

Har avtalet betecknats som hyresavtal eller betalningen såsom vederlag för godsets bruk och nyttjanderätt, skall utan hinder743

därav avtalet anses såsom avbetalningsköp, såframt det finnes vara åsyftat, att den, som fått godset till sig utgivet, skall bliva ägare därav.

Karaktäristiskt för bär avsett s. k. hyreskontrakt är, att hyres-förbållandet skall fortfara, till dess hyresmannen erlagt de överenskomma hyreslikviderna, men att han därefter äger att såsom sin egendom behålla de dittills förhyrda föremålen. Man påträffar också avtal, enligt vilka äganderätten till godset ej, på sätt nyss nämnts, av sig själv skall övergå å hyresmannen, utan denne i stället tillförsäkras rätt att, när den överenskomna hyran blivit till fullo gulden, mot ett obetydligt belopp inköpa det föremål, varom fråga är. Understundom går säljaren så långt i försiktighet, att kontraktet saknar varje antydan om en senare inträdande överflyttning av äganderätten; dess övergång å köparen utgör då endast en tyst förutsättning för affären.

I praxis har någon gång yppat sig tvekan om innebörden av »hyreskontrakt» av ifrågavarande slag, då kontraktet icke innehållit någon bestämmelse om äganderättens övergång. I dylikt fall bör emellertid anses föreligga köpeavtal, om de avtalade hyresbeloppen äro så höga, att de icke kunna anses utgöra gottgörelse blott för sakens begagnande, liksom då någon bestämd hyrestid icke avtalats, utan överenskommelse träffats endast om beloppens storlek, förfallotid och antal.

Avbetalningsköp skiljer sig från vanlig försäljning av lös egendom allenast dels genom det förut omtalade förhållandet om rätt för säljaren att, intill dess köpeskillingen blivit till fullo gulden, betraktas såsom ägare av godset, dels ock genom vissa, här nedan närmare omförmälda inskränkningar i säljarens rätt att på grund av köparens kontraktsbrott påyrka köpets återgång eller göra annan påföljd gällande, dels slutligen genom själva sättet för återgångens verkställande.

Med hänsyn härtill kommer den följande framställningen att omfatta:

1) Äg and er ätts förbehåll et vid avbetalningsköp.

Nänmda förbehåll verkar först och främst därhän, att köparen, om han, innan köpeskillingen erlagts, försäljer eller annorledes avhänder sig godset, kan dömas till ansvar för förskingring.

Vidare medför ifrågavarande förbehåll, att godset icke före köpeskillingens betalning får utmätas för köparens gäld eller kvarhållas till säkerhet för hyra, som köparen kan vara skyldig sin husvärd, varemot hinder ej lärer möta att för köparens gäld utmäta hans rätt att genom fortsatta avbetalningar förvärva definitiv äganderätt till godset.

Slutligen äger säljaren på grund av merberörda förbehåll att i fall av köparens konkurs, medan köpeskillingen är ogulden, ur konkursboet uttaga det försålda godset.744

För den skada, som kan drabba detta, medan säljaren är dess ägare, står köparen risken, vare sig ban själv är skuld till skadan, eller ren olyckshändelse (t. ex. eldsvåda) inträffar. Han bör därför brandförsäkra godset tillsammans med'sitt lösörebo.

2) Inskränkningarna i säljarens rätt till köpets återgång.*

Underlåter köparen att fullgöra sin betalningsskyldighet, äger säljaren icke på grund därav rätt att taga godset åter, utkräva post, som eljest ej vore förfallen, eller göra annan i avtalet stadgad särskild påföljd gällande, med mindre någon post utestår ogulden minst fjorton dagar utöver förfallodagen, och denna .post antingen uppgår till minst en tiondel av avbetalningspriset eller tillsammans med annan ogulden, förut förfallen post utgör minst en tjugandel därav.

Yanlig påföljd av utebliven likvid, eller fordringsbeloppets indrivning, kan naturligen utan hinder av förevarande

stadgande inträda.

Den omständigheten, att köparen dröjt med betalningen fjorton dagar utöver förfallodagen, lärer i allmänhet ådagalägga, antingen att han icke endast tillfälligtvis är oförmögen att fullgöra sin betalningsskyldighet, eller ock att han icke tillbörligen vårdar sig därom. Om köparen, innan fjorton dagar förflutit från en posts förfallodag, erbjuder sig att betala densamma, kan säljaren ej lagligen vägra att mottaga betalningen.

Uppgår icke den post, för vilken betalning uteblivit, till en tiondel av köpeskillingen, lärer köparen även efter utgången av de i stadgandet avsedda fjorton dagarna kunna erlägga betalning till säljaren med den påföljd, att kontraktets bestämmelser om verkan därav att betalningen ej erlagts i rätt tid icke bliva mot honom tillämpliga. Om däremot köparen låtit komma sig till last dröjsmål av sådan beskaffenhet, som, enligt det ifrågavarande stadgandet medför rätt för säljaren att åberopa kontraktets bestämmelser, har köparens erbjudande av betalning icke nämnda påföljd; säljaren går därigenom icke miste om sin ifrågavarande rätt. Ätt detta emellertid blir fallet, om säljaren frivilligt mottager den erbjudna betalningen, framgår av stadgandets formulering. Vill säljaren vara bibehållen vid sin rätt att göra den för dröjsmålet stadgade påföljden gällande, har han att tillbakavisa den erbjudna betalningen; någon rätt att mottaga denna under förbehåll om sina rättigheter står honom icke öppen.

Har säljaren förbehållit sig, att köparens rätt till gods, som blivit genom ett avbetalningsköp försålt, skall vara beroende därav att han rätteligen fullgör vad honom enligt annat sådant

* Här upptagas för sammanhangets skull även inskränkningarna i säljarens rätt att i anledning av köparens kontraktsbrott påyrka annat än återgång av köpet.745

avtal åligger, skall, om köparen det yrkar, vid tillämpningen av ovan anförda rörande köparens betalningsförsummelse meddelade bestämmelser så anses, som om allt godset blivit genom samma avbetalningsköp försålt.

Om köparen i annat avseende än i fråga om sin betalningsskyldighet åsidosätter vad honom åligger, får särskild påföljd, som för sådan händelse kan vara avtalad, icke vinna tillämpning, för så vitt sådant, med hänsyn till de föreliggande omständigheterna skulle vara uppenbart obilligt.*

Köparens här avsedda åliggande kunna vara av växlande beskaffenhet. Sålunda förbinder sig köparen ofta att väl vårda godset och att icke genom försäljning, pantsättning eller annorledes avhända sig detsamma. Ej sällan stadgas i kontrakten skyldighet för köparen att hos säljaren göra anmälan om flyttning. Syftet härmed är att underlätta säljarens kontroll däröver att köparen icke förskingrar eller vanvårdar vad han köpt. En annan förpliktelse, som köparen stundom underkastar sig, är att hålla godset brandförsäkrad. Säljarne pläga också betinga sig att erhålla underrättelse, därest godset skulle bliva utmätt för köparens gäld. Anledningen härtill torde ligga däri, att, enligt svensk rättspraxis, en utmätningsgäldenär, som överklagar en verkställd utmätning, under uppgift, att den utmätta egendomen icke är honom tillhörig, icke får sin talan upptagen till prövning, och att det därför är av vikt för säljaren att bliva satt i tillfälle att själv överklaga en dylik utmätning. När köparen i kontraktet åtagit sig att fullgöra något sådant åliggande, som nu nämnts, medför hans underlåtenhet att fullgöra detsamma enligt kontraktet i regel samma påföljd som ett dröjsmål med betalningen.

3) Sättet för återgångens verkställande.

I fråga härom har man att skilja mellan följande fall:

a) Att återgången sker i anledning av godvillig överenskommelse mellan kontrahenterna eller domstols i rättegång dem emellan meddelad dorn.

I dylikt fall skola vid uppgörelsen av kontrahenternas mellan-varande tillämpas vissa regler, för vilka nu kommer att närmare redogöras.

Köparen skall tillgodoräknas värdet av godset, då det åter-tages, varigenom förhindras, att säljaren återtager godset utan att återbära något av vad han å köpeskillingen uppburit.

Säljaren åter får tillgodoräkna sig, förutom oguldna poster, för vilka betingad förfallodag är inne vid tiden för godsets återtagande nio tiondelar av övriga då oguldna poster; har säljaren vid domstol yrkat godsets återbekommande, skall i stället tagas

* Så är förhållandet, i händelse köparens underlåtenhet måste anses vara av blott ringa betydelse för säljaren.

Advokaten*

94746

hänsyn till tiden för stämningens delgivning. Aven ranta skall säljaren tillgodoräknas, om sådan blivit utfäst eller enligt lag skall utgå. Kostnad, som säljaren måste vidkännas för godsets återtagande, skall också räknas honom till godo.

I varje fall, då köpeskillingen endast delvis är förfallen, när uppgörelse sker, kräver billigheten, att säljaren å den icke förfallna delen får vidkännas visst avdrag, svarande mot den prisförhöjning, som får antagas hava föranletts därav att godset sålts på avbetalning.

Strängt taget borde det belopp, som vid uppgörelsen skall avdragas från de icke förfallna posterna, beräknas särskilt för varje post under hänsyn till den tid, som ännu återstår till postens förfallodag. En sådan uträkning skulle emellertid ofta bliva så besvärlig, att den praktiska användningen av regin därigenom kunde äventyras. På grund härav har det ansetts lämpligt att ordna förhållandet på det sätt, att, oavsett om säljaren, enligt kontraktet, skulle hava behövt vänta längre eller kortare tid på betalningen av de icke förfallna posterna, dessa skola minskas med en viss kvotdel, lika för alla. Denna kvotdel har bestämts på sätt, som skett, med hänsyn till vunna upplysningar därom, att inom den reella avbetalningshandeln kontantpriset i regel understiger avbetalningspriset med omkring en tiondel.

Att under viss, ovan angiven förutsättning »hänsyn skall tagas till tiden för stämningens delgivning», beror därav, att i motsatt fall domstolen i sin dom i regel icke kunde angiva storleken av det belopp, säljaren vid uppgörelsen ägde räkna sig till godo. Så framt icke förfallotiden för alla poster redan inträtt, när domen avkunnades, kunde däri endast bestämmas den grund, efter vilken säljarens återstående fordran skulle beräknas. Fullfölj es talan i högre instans, skulle emellertid säkerligen, redan innan hovrättens dom fölle, samtliga poster så gott som alltid \ara förfallna, och något avdrag alltså icke kunna komina i fråga. Genom att draga saken under högre rätts prövning skulle sålunda den ena parten kunna åstadkomma, att den bevisning, som motparten kunde hava förebragt angående förhållandet mellan kont antpris och avbetalningspris, bleve värdelös. Svårighet skulle ock vållas därav, att underrättens dom, ehuru icke laga kraftvunnen, kunde hava verkställts efter sitt innehåll.

De nu framställda reglerna torde lämpligen böra belysas med ett exempel.

Skomakaren Olof Hasslow köper av möbelhandlaren Anders Floiell på avbetalning en soffa för 60 kronor, att erläggas med 5 kronor den 1 i varje ^månad under tiden från och med den 1 januari till och med den 31 december 1917. Å köpeskillingen för soffan erlägger Hasslow sedermera vad som förfaller till betalning under tiden från och med den 1 januari till och med den 30 juni 1917. Varken den 1 juli eller den 1 augusti 1917?47

verkställas däremot någon avbetalning. Den 15 augusti 1917 träffas mellan kontrahenterna överenskommelse om köpets återgång. Soffans värde liar då sjunkit till 50 kronor, och. kostnaden för dess återtagande, som skall ske den 15 augusti 1917, beräknas till 4 kronor. I anledning härav skall över kontrahenternas mel-lanvarande upprättas följande

Tablå.

Möbelhandlaren Anders F1 o r e 11 till godo:

Avbetalningarna för soffan

för juli och augusti 1917 10: —

6 o/0 ränta å 10 kronor för tiden 1 juli—1 augusti 1917..................—:03

6 o/0 ränta å 5 kronor för

tiden 1—15 augusti 1917—: 03

9/10 av avbetalningsposterna för september—december 1917 (20 kronor) ....18: —

Kostnaderna för soffans återtagande................ 4: —

Saldo Floreli till last 17:94*

S:ma 50: —

Därest köparen eller säljaren vid domstol styrker, att det pris, som godset skulle hava betingat, om det sålts mot kontant betalning (kontantpriset), 'med mer eller mindre än en tiondel understiger avbetalningspriset, skall sammanlagda beloppet av de icke förfallna posterna, i stället för att minskas till nio tiondelar, beräknas till den kvotdel, som kontantpriset utgör i förhållande till avbetalningspriset.

Mången gång kan det i praktiken, särskilt för köparen, bliva förenat med betydande svårigheter att styrka, vilket pris godset skulle hava betingat, om det sålts mot kontant likvid. När säljaren själv mot kontant betalning säljer gods av det slag, varom fråga är, kommer naturligtvis i regel det pris, han därvid håller, att ligga till grund för beräkningen av avdragets storlek. Avgörande för frågan är det emellertid icke. Lyckas köparen visa, att vid köp mot kontant betalning priset för gods av ifrågavarande slag annorstädes är lägre än hos säljaren, och beror detta icke på särskilda omständigheter, såsom exempelvis försäljningslokalens belägenhet eller kundkretsens beskaffenhet, måste säljaren

* Detta belopp har Floreli att erlägga till Hasslow vid soffans återbe-kommande. Därest tablån utvisat såld o Florell till godo, hade hans fordran hos Hasslow varit inskränkt till det sålunda upptagna saldobeloppet.

bk o makaren Olof Hasslow till godo:

Soffans värde............., 50: —

S:ma 50: —748

finna sig däri att avdraget beräknas efter förhållandet mellan nu nämnda lägre pris och avbetalningspriset. Anser säljaren, att en nedsättning med tio procent är för stor, åligger det honom att förebringa bevisning, att kontantpriset utgör mer än nittio procent av avbetalningspriset. Vad {kontraktet möjligen kan innehålla angående kontanprisets höjd får naturligtvis icke tillmätas avgörande betydelse härutinnan.

b) Att återgången sker i anledning av säljarens ansökan om handräckning för godsets återoekommande.

Har om avbetalningsköp upprättats skriftlig handling, äger säljaren hos utmätningsmannen i den ort, där godset finnes, söka handräckning för godsets återtagande. Sådan ansökan skall göras skriftligen och innehålla uppgift å oguldna poster med deras förfallotider samt vara åtföljd av köpehandlingen i huvudskrift och bestyrkt avskrift.

Kostnaden för handräckningen skall, om utmätningsmannen så påfordrar, av sökanden förskjutas.

Ansökningen kan ingivas till utmätningsmannen, men får också med posten till honom insändas.

Då ansökan om handräckning inkommer till utmätningsmarinen, har denne naturligtvis i första rummet att utröna, om han är behörig- att verkställa den sökta åtgärden, samt om de icke inkomna handlingarna kunna anses fullständiga. Där detta ej är fallet, eller om utmätningsmannen finner sig av annan anledning icke kunna företagna den begärda handräckningen, skall ansökningen avslås och anteckning om hindret göras i den dagbok, som utmätningsmannen har att föra.

Föreligga åter förutsättningarna för att den sökta handräckningen skall kunna äga rum, har utmätningsmannen att, så snart ske kan, företaga densamma. Säljarens närvaro vid förrättningen har icke ansetts erforderlig, då det, enligt förevarande stadgande, åligger honom att, redan då handräckningen sökes, tillhandahålla utmätningsmannen de uppgifter, som för dennes medverkan äro behövliga. En annan sak är, att det kan ligga i säljarens eget intresse att vara tillstädes för att taga hand om godset. Vad köparen beträffar, är det givetvis

önskvärt, att han är närvarande. Därigenom förenklas uppgörelsen av parternas mellanvarande, och köparen blir i tillfälle att genom företeende av kvitto eller annorledes vederlägga säljarens uppgifter om storleken av hans fordran, där dessa äro oriktiga.

Formulär till ansökan av ifrågavarande slag.

Till Förste Stadsfogden i Stockholm.

Sedan jag genom avbetalningskontrakt av den 28 december 1916 till skräddaren Fredrik Agrell i huset nr 7 vid ^Nybrogatan här i staden försålt en matsalsmöbel för 600 kronor, att med 50 kronor betalas den 1749

i varje månad innevarande år, men Agrell underlåtit att erlägga de den 1 sistlidne april och sedermera förfallna posterna, får jag, under bifogande av avbetalningskontraktet i huvudskrift och styrkt avskrift härmed anhålla om handräckning för det ifrågavarande godsets återbekommande. Stockholm den 1 juli 1917.

Gustaf Ny fors,. Möbelhandlare.

Handräckning får ej beviljas, med mindre, på sätt utmätningsmannen finner uppenbart, någon avbetalningspost utestår ogulden minst fjorton dagar utöver förfallodagen, och denna post antingen uppgår till minst en tiondel av avbetalningspriset eller tillsammans med annan ogulden, förut förfallen post utgör minst en tjugondel därav.

Visar köparen sannolika skäl, att godset blivit sålt till oskäligt högt pris, får handräckning ej heller beviljas.

I fall av handräckningens beviljande skall uppgörelse mellan kontrahenterna ske på så sätt, att dels säljaren tillgodoföres den obetalda, vid handräckningens verkställande förfallna delen av köpeskillingen jämte nio tiondelar av övriga då oguldna poster tillika med handräckningskostnaden och å andra sidan påföres godsets värde vid nyssangivna tidpunkt, dels köparen tillgodoföres vad som påförts säljaren och påföres vad som blivit denne gott skrivet och dels slutligen uträkning verkställes av det saldo, som i följd härav endera kontrahenten har att till medkontra-h ent en erlägga.

Till belysning av det nu sagda må här anföras ett par exempel:

Exempel 1.

En symaskin har blivit såld genom avbetalningskontrakt, upprättat den 15 januari 1916, till ett pris av 140 kronor, varav 10 kronor erlagts vid kontraktets upprättande och återstoden skall betalas med 5 kronor i månaden. Köparen har i enlighet med kontraktet erlagt avbetalningar under sjutton månader med sammanlagt 85 kronor, men därefter underlåtit att fullgöra sin betalningsskyldighet. På yrkande av säljaren återtages symaskinen den 1 oktober 1917. Vid den uppgörelse, som därvid skall äga rum, har säljaren att fordra tre förfallna poster å sandman-lagt 15 kronor. Den icke förfallna delen av köpeskillingen, vilken utgör 30 kronor, skall, enligt vad förut omtalats, minskas med en tiondel och beräknas alltså till 27 kronor. Förutom nämnda båda poster, 15 kronor och 27 kronor, skall säljaren tillgodoräknas kostnaden för maskinens återtagande, som upptages till exempelvis 7 kronor. Säljarens hela tillgodohavande utgör sålunda 49 kronor. Om nu maskinen vid återtagandet värderas till 70 kronor, äger säljaren icke återbekomma densamma, med mindre han hos utmätningsmannen deponerar det överskjutande beloppet, 21 kronor,750

Exempel 2.

Ändras det anförda exemplet sålunda, att köparen antages hava erlagt endast sju avbetalningar med sammanlagt 35 kronor, och att godset återtages redan den 1 december 1916, gestaltar sig uppgörelsen på följande sätt. Säljarens tillgodohavande utgör: tre förfallna poster, utgörande 15 kronor, nio tiondelar av den icke förfallna delen av köpeskillingen, utgörande 72 kronor, samt kostnaderna för maskinens återtagande, utgörande 7 kronor, således tillhopa 94 kronor. Värderas nu maskinen till 90 kronor, är säljaren icke pliktig att för dess återbekommande deponera något belopp hos utmätningsmannen, utan fastmera berättigad att i vanlig rättegång mot köparen utkräva sin återstående fordran.

Gods, för vars återtagande handräckning meddelas, skall av utmätningsmannen upptecknas och värderas; och

äger utmätningsmannen, om så finnes nödigt, tillkalla sakkunniga att biträda vid värderingen.

Vid denna senare skall beräknas, icke vad godset kan antagas betinga vid exekutiv försäljning, utan det belopp, säljaren genom att på förmånligaste sätt realisera godset kan erhålla för detsamma. En omständighet, som därvid bör kunna komma i betraktande, är att säljaren kan vara i tillfälle att genom en obetydlig reparation i avsevärd mån höja värdet av det återtagna godset.

Finnes godsets värde överstiga det belopp, som räknats säljaren till godo, äger denne icke återbekomma godset, med -mindre han Los utmätningsmannen nedsätter det överskjutande beloppet.

Beslut ifråga om handräckning får överklagas hos överexekutor*, över dennes beslut får ej klagan föras.

Är köparen eller säljaren missnöjd med värdering eller annan åtgärd, som vid handräckningen vidtagits, eller vill någon av dem påkalla sådan uppgörelse, som skolat äga rum, om godset återtagits annorledes än genom handräckning, är det honom ej förment att efter stämning å den andre utföra sin talan vid domstol. Visar ej säljaren, att han instämt sådan talan inom trettio dagar efter det handräckning gavs eller, om förrättningen inom denna tid överklagats, inom lika tid efter det överexekutors beslut meddelas, äger köparen hos utmätningsmannen lyfta det belopp, som till äventyrs har i handräckningsärendet blivit hos honom nedsatt.

Om säljaren yrkat att återbekomma godset, äger köparen i stället för att fullgöra sin betalningsskyldighet enligt avtalet på en

* Någon viss k lågo tid behöver den, som vill vinna ändring i utmätningsmannens beslut, här lika litet som i andra handräckningsärenden iakttaga. Beträffande proceduren i övrigt vid ändrings sökande skola föreskrifterna i utsökningslagen i tillämpliga delar lända till efterrättelse.751

gång betala vad säljaren, enligt vad förut (sid. T45 och T48) omförmälts, får räkna sig till.godo. Gör köparen det eller gäldar ban, oan fråga är om handräckning, det belopx>, som därvid räknats säljaren till godo, får ej godset återtagas.

Har säljaren återhekommit godset, äger köparen rätt att inom fjorton dagar därefter lösa det åter. Vill köparen göra brak av sin rätt, skall han betala säljaren godsets värde vid återtagandet jämte det belopp, varmed godsets värde kan understiga vad säljaren, enligt vad förut (sid. 745 och 748) omförmälts, får räkna sig till godo.

Därest flera föremål sålts genom samma avbetalningsköp, och säljaren yrkar att återbekomma godset, äger köparen uttaga och behålla eller, om godset redan återtagits, inom fjorton dagar därefter lösa åter de föremål, han helst vill, mot det att han betalar säljaren de värden, som. blivit dem åsatta, jämte till äventyrs förefintlig skillnad mellan föremålens värde och vad säljaren, på sätt förut (sid. 745 och 748) omförmälts, äger räkna sig till godo.

Innehåller avtalet bestämmelse, enligt vilken köparens underlåtenhet att fullgöra vad honom åligger skall medföra, att han icke äger åtnjuta betingad förfallotid, och utkräver säljaren, med åberopande av sådan bestämmelse, hela den överenskomna betalningen eller större del därav än som frånsett bestämmelsen skulle vara till betalning förfallen, skola i fråga om beräkningen av säljarens fordran äga motsvarande tilläjmpiiing de förut (sid. 745 och 748) anförda stadgandena rörande vad han vid godsets återtagande får räkna sig till godo.

Har köparen, i avtalet eller sedermera, för den händelse han framdeles skulle komma att åsidosätta sina förpliktelser, avstått från någon rätt eller förmån, som honom, enligt förut anförda stadganden, tillkommer, skola dessa ändock lända till efterrättelse. Någon inskränkning i avtalsfriheten har lagstiftaren ej ansett påkallad i fråga om överenskommelser, vilka kunna träffas, efter det köparen redan gjort sig skyldig till kontraktsbrott. Erfarenheten visar, att köparen då är vida bättre i stånd att tillvarataga sitt intresse än vad fallet är, innan någon försummelse ännu ligger honom till last. Något verkligt behov för lagstiftaren att i dylika fall ingripa till skydd för köparen torde icke föreligga, och det kan ifrågasättas, huruvida icke en sådan utvidgning av förevarande stadgande skulle lända köparen till mera skada än gagn. Man kan nämligen befara, att säljaren därigenom skulle kunna avskräckas från att ingå på en för köparen fördelaktig förlikning, även om han i och för sig vore benägen därför.

Avfattningen av stadgandet utmärker, att om köparen lyckats i avtalet utverka sig en bestämmelse, som leder till fördelaktigare resultat för honom än en tillämpning av de i denna lag upptagna stadgandena, det står honom fritt att åberopa densamma. Inne-?52

håller däremot kontraktet någon bestämmelse, enligt vilken köparens underlåtenhet att fullgöra vad honom åligger skall i något avseende medföra strängare påföljd för honom än vad lagen föranleder, frånkännes en dylik bestämmelse laga verkan genom den här givna föreskriften.

Det ligger i sakens natur, att om det rättsskydd, man genom denna lag velat bereda köparen, skall bliva effektivt, det är nödvändigt att förläna de givna stadgandena tvingande kraft, så att de icke må kunna genom förbehåll i avtalet uteslutas.

Formulär till avbetalningskontrakt.

H y r e s-K o n t r ,a k t. Jag Anders Floreli förhyr härmed till skomakeriarbetaren Olof Hasslow:

1 soffa...J| 60 OC

1 bord...|| 20 00

o. s. v...j!.........

!' i

av oss gemensamt värderade till Kronor åttio, Kronor || 80|—|

vara i förskott på hyran är betalt 20 kronor ..___ ore.

För följande tiden erlägges 60 kronor ......öre, som skola med 5 kronor

inbetalas den 1 i varje månad, första gången den 1 januari 1917, och gälla för i övrigt följande villkor:

§ 1. Underlåter hyresmannen att på bestämd dag erlägga den överenskomna hyran, är detta kontrakt genast förverkat och jag berättigad att själv eller genom ombud sakerna genast återtaga varhelst de finnas, utan skyldighet att återbära vad å hyran kan vara betalt.

§ 2. Hyresmannen '(äger ej rätt att förflytta möblerna från den uppgivna lägenheten, utan att jag åtta dagar förut därom underrättats, i annat fall äger jag eller mitt ombud rättighet att genast återtaga sakerna utan återbetalningsskyldighet av den till mig erlagda hyran.

Jag förbehåller mig likaledes, att hyresmannen ej får avflytta från staden, medtagande några av här ovan nämnda saker, utan mitt skriftliga .medgivande.

§ 3. Sa snart den inbetalda hyressumman uppgår till det ovan utsatta värdet på samtliga ovan upptagna saker, bliva desamma hyresmannens tillhörighet såsom till fullo betald egendom.

§ 4. Hyresmannen åligger att under tiden väl vårda nämnda saker, och, om de skulle skadas, reparera dem; å egen bekostnad.

§ 5. De av 'mig uthyrda varorna få ej under några villkor ingå vid konkurs eller tagas i mät, inrjan varorna äro till mig till fullo betalda,753

§ 6. Detta kontrakt, varav tvenne exemplar upprättats, hava vi ömsesidigt gillat, och egenhändigt underskrivit.

Stockholm den 28 december 1916. Anders Florell. Hyresmannens namn: Olof Hasslow. Hyresmannens yrke: skomakeriarbetare. Hyresmannens bostad: Nybrogatan 7. Anställd: Skofabriken Korpen.

Om byte av lös egendom.

Beträffande byte av lös egendom gälla huvudsakligen enahanda regler som för köp av lösören, dock att stadgandena rörande köpeskillingens bestämmande i vissa fall och om dröjsmål å köparens sida samt om ränta å köpeskillingen och om köparens obestånd icke äro (åtminstone ej direkt) tillämpliga i fråga om byte.

Om gåva av lös egendom.

Härmed menas en rättshandling, varigenom en person till en annan överlåter äganderätt till lösegendom utan motsvarande ersättning.

Är dylik gåva beräknad på uppfyllelse först efter givarens död, kallas gåvan testamente, varemot en gåva, beräknad på uppfyllelse redan under givarens livstid, benämnes gåva med varm hand.

I svensk rätt synes vara förhärskande den väsentligen på historiska grunder stödda uppfattningen, att ett gåvolöfte i sig självt icke har någon rättsligen bindande kraft. (Jfr. K". J. A. 1884: 531). Och vidare bör bemärkas, att om den med gåvan avsedda-lösegendomen är individuellt bestämd, synes för gåvans giltighet erfordras dess fullbordande, vilket sker genom egendomens överlämnande, eller tradition. Traditionens nödvändighet motiveras så, att just emedan överlåtelsen sker gratis, erfordras.traditionen såsom ett tydligt bevis för att överlåtelsen varit allvarligt menad. Av svensk rättspraxis synes framgå, att man under de sista decennierna varit böjd för åsikten, att tradition erfordras Jill och med i fall, där den (t. ex. i följd av gemensam bostad för givaren och gåvotagaren) icke lämpligen kan ske, eller där objektet för gåvan, strängt taget, ej medgiver tradition. (Jfr. N. J. A. 1892:185; 1896; 273; 1897;126; 1898;283.) 753

§ 6. Detta kontrakt, varav tvenne exemplar upprättats, hava vi ömsesidigt gillat, och egenhändigt underskrivit.

Stockholm den 28 december 1916. Anders Florell. Hyresmannens namn: Olof Hasslow. Hyresmannens yrke: skomakeriarbetare. Hyresmannens bostad: Nybrogatan 7. Anställd: Skofabriken Korpen.

Om byte av lös egendom.

Beträffande byte av lös egendom gälla huvudsakligen enahanda regler som för köp av lösören, dock att stadgandena rörande köpeskillingens bestämmande i vissa fall och om dröjsmål å köparens sida samt om ränta å köpeskillingen och om köparens obestånd icke äro (åtminstone ej direkt) tillämpliga i fråga om byte.

Om gåva av lös egendom.

Härmed menas en rättshandling, varigenom en person till en annan överlåter äganderätt till lösegendom utan motsvarande ersättning.

Är dylik gåva beräknad på uppfyllelse först efter givarens död, kallas gåvan testamente, varemot en gåva, beräknad på uppfyllelse redan under givarens livstid, benämnes gåva med varm hand.

I svensk rätt synes vara förhärskande den väsentligen på historiska grunder stödda uppfattningen, att ett gåvolöfte i sig självt icke har någon rättsligen bindande kraft. (Jfr. K". J. A. 1884: 531). Och vidare bör bemärkas, att om den med gåvan avsedda-lösegendomen är individuellt bestämd, synes för gåvans giltighet erfordras dess fullbordande, vilket sker genom egendomens överlämnande, eller tradition. Traditionens nödvändighet motiveras så, att just emedan överlåtelsen sker gratis, erfordras.traditionen såsom ett tydligt bevis för att överlåtelsen varit allvarligt menad. Av svensk rättspraxis synes framgå, att man under de sista decennierna varit böjd för åsikten, att tradition erfordras Jill och med i fall, där den (t. ex. i följd av gemensam bostad för givaren och gåvotagaren) icke lämpligen kan ske, eller där objektet för gåvan, strängt taget, ej medgiver tradition. (Jfr. N. J. A. 1892:185; 1896; 273; 1897;126; 1898;283.) 753

§ 6. Detta kontrakt, varav tvenne exemplar upprättats, hava vi ömsesidigt gillat, och egenhändigt underskrivit.

Stockholm den 28 december 1916. Anders Florell. Hyresmannens namn: Olof Hasslow. Hyresmannens yrke: skomakeriarbetare. Hyresmannens bostad: Nybrogatan 7. Anställd: Skofabriken Korpen.

Om byte av lös egendom.

Beträffande byte av lös egendom gälla huvudsakligen enahanda regler som för köp av lösören, dock att stadgandena rörande köpeskillingens bestämmande i vissa fall och om dröjsmål å köparens sida samt om ränta å köpeskillingen och om köparens obestånd icke äro (åtminstone ej direkt) tillämpliga i fråga om byte.

Om gåva av lös egendom.

Härmed menas en rättshandling, varigenom en person till en annan överlåter äganderätt till lösegendom utan motsvarande ersättning.

Är dylik gåva beräknad på uppfyllelse först efter givarens död, kallas gåvan testamente, varemot en gåva, beräknad på uppfyllelse redan under givarens livstid, benämnes gåva med varm hand.

I svensk rätt synes vara förhärskande den väsentligen på historiska grunder stödda uppfattningen, att ett gåvolöfte i sig självt icke har någon rättsligen bindande kraft. (Jfr. K". J. A. 1884: 531). Och vidare bör bemärkas, att om den med gåvan avsedda-lösegendomen är individuellt bestämd, synes för gåvans giltighet erfordras dess fullbordande, vilket sker genom egendomens överlämnande, eller tradition. Traditionens nödvändighet motiveras så, att just emedan överlåtelsen sker gratis, erfordras.traditionen såsom ett tydligt bevis för att överlåtelsen varit allvarligt menad. Av svensk rättspraxis synes framgå, att man under de sista decennierna varit böjd för åsikten, att tradition erfordras Jill och med i fall, där den (t. ex. i följd av gemensam bostad för givaren och gåvotagaren) icke lämpligen kan ske, eller där objektet för gåvan, strängt taget, ej medgiver tradition. (Jfr. N. J. A. 1892:185; 1896; 273; 1897;126; 1898;283.)754

Avser åter gåvan genetiskt bestämd lösegendom (t. ex. penningar), är det antagligt, att utgivandet av en förklaring, gående ut på konstaterande av gäldsförhållandet ocli som icke nämner den till grund för detsamma liggande orsaken, bör vara tillräckligt för att binda givaren. (Jfr. Jf. J. A. 1904: 77.) Detta bör i varje fall vara förhållandet gent emot godtroende innehavare av löpande skuldebrev.

Gåva genom efterskänkande av reverserad fordran anses fullbordad blott genom fordringshandlingens återställande eller överstrykande eller genom utfärdandet av särskilt gåvobrev angående efterskänkandet, vilket gåvobrev överlämnats till gåvotagaren, eller genom utfärdande och överlämnande till gåvotagaren av kvitto på fordringsbeloppet.

Gåva genom efterskänkande av icke reverserad fordran kan ske jämväl genom muntlig viljeförklaring angående efterskänkandet.

De i K. F. den 21 december 1857 (se sid. 328 o. följ.) meddelade bestämmelserna rörande gåva av fast egendom sakna tilllämplighet å gåva av lösören. I övrigt gälla för dylik gåva de regler, som förut angivits beträffande gåva av fast egendom.

Om försträckning.

(Handelsbalken kap. 9.)

Med försträckning förstås ett avtal, varigenom en person till en annan överlåter äganderätten till penningar eller andra förbrukliga ting mot villkor att framdeles återbekomina lika mycket av samma slag ocli godhet,

I det allmänna språkbruket förekommer emellertid sällan ordet försträckning, utan uttrycket lån användes i regel för att beteckna båda de juridiska begreppen lån och försträckning, ocli även lagen kallar stundom försträckning för lån. De väsentligaste skiljaktigheterna emellan lån och försträckning i juridisk mening äro: att föremålen för försträckning alltid måste vara förbrukliga ting*, för lån icke förbrukliga; att försträcknings-tagaren erhåller äganderätt till det mottagna, låntagaren däremot allenast nyttjanderätt; samt att i följd härav försträck-ningstagaren endast är skyldig att återlämna samma slags vara

* Med förbrukliga ting förstås sådana, som icke kunna brukas utan att förbrukas, d. v. s. antingen förtäras (t ex. kläder, födoämnen, vedbrand etc.) eller ock utbytas mot andra (t. ex. penningar). 754

Avser åter gåvan genetiskt bestämd lösegendom (t. ex. penningar), är det antagligt, att utgivandet av en förklaring, gående ut på konstaterande av gäldsförhållandet ocli som icke nämner den till grund för detsamma liggande orsaken, bör vara tillräckligt för att binda givaren. (Jfr. Jf. J. A. 1904: 77.) Detta bör i varje fall vara förhållandet gent emot godtroende innehavare av löpande skuldebrev.

Gåva genom efterskänkande av reverserad fordran anses fullbordad blott genom fordringshandlingens återställande eller överstrykande eller genom utfärdandet av särskilt gåvobrev angående efterskänkandet, vilket gåvobrev överlämnats till gåvotagaren, eller genom utfärdande och överlämnande till gåvotagaren av kvitto på fordringsbeloppet.

Gåva genom efterskänkande av icke reverserad fordran kan ske jämväl genom muntlig viljeförklaring angående efterskänkandet.

De i K. F. den 21 december 1857 (se sid. 328 o. följ.) meddelade bestämmelserna rörande gåva av fast egendom sakna tilllämplighet å gåva av lösören. I övrigt gälla för dylik gåva de regler, som förut angivits beträffande gåva av fast egendom.

Om försträckning.

(Handelsbalken kap. 9.)

Med försträckning förstås ett avtal, varigenom en person till en annan överlåter äganderätten till penningar eller andra förbrukliga ting mot villkor att framdeles återbekomina lika mycket av samma slag ocli godhet,

I det allmänna språkbruket förekommer emellertid sällan ordet försträckning, utan uttrycket lån användes i regel för att beteckna båda de juridiska begreppen lån och försträckning, ocli även lagen kallar stundom försträckning för lån. De väsentligaste skiljaktigheterna emellan lån och försträckning i juridisk mening äro: att föremålen för försträckning alltid måste vara förbrukliga ting*, för lån icke förbrukliga; att försträcknings-tagaren erhåller äganderätt till det mottagna, låntagaren däremot allenast nyttjanderätt; samt att i följd härav försträck-ningstagaren endast är skyldig att återlämna samma slags vara

* Med förbrukliga ting förstås sådana, som icke kunna brukas utan att förbrukas, d. v. s. antingen förtäras (t ex. kläder, födoämnen, vedbrand etc.) eller ock utbytas mot andra (t. ex. penningar).755

av lika kvantitet och. kvalitet, låntagaren åter just den sak, han emottagit. Om någon sålunda av en annan »lånar» t. ex. hundra kronor, en säck mjöl o. s. v., är detta i regel icke lån, utan försträckning. Vore det lån, skulle detta innebära, att mottagaren vare skyldig att återlämna samma sedlar eller myntstycken, samma mjöl o. s. v. Lånar man däremot en häst för en körning, .måste låntagaren sedermera lämna tillbaka just samma häst och får exempelvis icke sälja denna och lämna en lika god i stället.

I. Personerna vid för sträckning sav tal ei äro å ena sidan iör-sträcknings givaren (fordringsägaren, borgenären) och å den andra för sträckning sta g ar en (gäldenären). Båda skola givetvis vara sådana, som i allmänhet äro behöriga att ingå avtal.

Omyndig person kan sålunda i regel icke uppträda såsom vare sig försträckningsgivare eller försträckningstagare. Dock är omyndig, som fyllt femton år, oförhindrad att såsom försträckning utlämna penningar eller annat, som han genom eget arbete förvärvat. Försträckningar till omyndig person kunna däremot icke på rättslig väg utkrävas, såvida icke antingen dennes målsanan vid avtalets ingående lämnat sitt samtycke till detta, eller ock den omyndige efter uppnådd myndighetsålder själv godkänt skulden. Målsmans samtycke behöver dock icke givas uttryckligen, utan kan även underförstås, t. ex. om han tecknat borgen för skulden. Att märka är, att den omyndiges förbindelse är ogiltig utan hänsyn till att den valuta, han bekommit, varit för honom behövlig, eller att försträckningsavtalet länt till hans fördel.

Nyss anförda regler bekräftas även av ett äldre lagstadgande, nämligen § 4 av k. förordn, den 7 juni 1749, vari det heter, att alla obligationer, reverser och förskrivningar, som äro utgivna av någon omyndig, eller uti föräldrarnas livstid, och utan deras samtycke, av sådana, vilka njuta underhåll av föräldrar och anhöriga, ej skola medföra någon betalningsskyldighet. För att förbindelse av myndig person, sclm åtnjuter underhäll, skall anses ogiltig, fordras dock, dels att försträckningsgivaren haft kännedom om, att personen i fråga vid utfärdandet åtnjöt underhåll, dels ock att försträckningstagaren icke vid nämnda tidpunkt kunde försörja sig själv.

Äro för sträckning sta g ärna två eller flera, kan den förbindelse, som de gemensamt åtagit sig gent emot

försträckningsgivaren, vara av tvenne olika slag, nämligen:

a) solidarisk förbindelse, då de förbundit sig att »en för bägge och bägge för en» (»en för alla och alla för en») ansvara för gälden.

I detta fall är gäldenärernas ansvar odelat, eller med andra ord var och en av dem är gent emot borgenären ansvarig för försträckningens hela belopp.756

b) enkel förbindelse, då försträekningstagarna sins emellan fördelat ansvarigheten.

Vid en enkel förbindelse kan ansvarigheten för envar av försträekningstagarna vara:

1) ansvar efter huvudtalet (d. v. s. för så stor del, som belöper på varje försträckningstagare i förhållande till samtligas antal).

2) ansvar för en viss bestämd del av försträckningssrymman.

Säges det ej uttryckligen i förbindelsen, att ansvaret är solidariskt eller gäller viss del, äro försträekningstagarna ansvariga för var sin del efter huvudtalet*.

II. För sträckning savtalet är fullbordat, när föremålet därför blivit överlämnat till försträckningstagaren.**

Brukligt är, att försträckningstagaren i den skriftliga förbindelse, som han, enligt vad nedan skall visas, i regel utfärdar å det försträckta beloppet, tillika uttryckligen erkänner sig hava mottagit detta, vilket vanligen sker antingen sålunda, att uttrycket »lånfångna)) inskjutes framför kapitalbeloppet, eller ock medelst tillägg av orden »valuta bekommen». Detta är emellertid icke nödvändigt, ty även om sådant erkännande icke lämnats, är gäl-denären, i händelse han gör invändning om bristande valuta, skyldig att styrka detta sitt påstående. Ä andra sidan utgör dylikt erkännande i förbindelsen icke heller hinder för gälde-naren att sedermera framställa invändning om bristande valuta.

III. För sträckning sav talet "beliöv er, för att vara giltigt, icke ingås i någon viss fo7*m.

I H. B. 9: 1 heter det visserligen, att om någon försträcker annan reda penningar eller vad det vara må, bör han göra detta i tvenne vittnens närvaro eller taga brev därå, men denna föreskrift är endast ett råd av lagstiftaren. Även om försträckning skett utan både »brev» (skuldebrev) och vittnen, är avtalet bindande, därest försträckriingstagaren antingen på annat sätt kan överbevisas om eller ock medgiver, att han mottagit försträckningen.

Rörande bevisningsskyldigheten, då försträckningsavtal skett utan skuldebrev, må i detta sammanhang nämnas, att om försträckningstagaren visserligen medgiver, att han mottagit penningar, men tillika påstår, att dessa lämnats honom, icke såsom försträckning, utan t. ex. såsom likvid för fordran eller såsom

* I detta sammanhang torde vara att erinra om bestämmelserna i ^ växel-och checklagarna samt lagen om handelsbolag, enligt vilka lagar solidariskt ansvar påvilar samtliga växel- eller checkgäldenärer samt bolagsmän utan att de uttryckligen därtill förbundit sig genom orden »en för alla och alla för en».

** En utfästelse att framdeles lämna försträckning medför i regel icke någon laglig förpliktelse att fullgöra utfästelsen. (K. m:ts dorn den 10 november 189b)757

gåva, måste för sträckningsgivar en styrka, att försträckning föreligger. Bestrider åter försträckningstagaren emottagandet av penningarna, men överbevisas därom, kan ban icke fria sig från betalningsskyldighet endast genom att efteråt påstå, att penningarna lämnats för annat ändamål än försträckning; han måste då bevisa detta sitt påstående.

I regel tillgår emellertid vid försträckning sålunda att för-sträckningsgivaren låter försträckningstagaren utfärda skuldebrev (skuldsedel, revers), d. v. s. skriftlig utfästelse att utgiva ett visst belopp (i penningar eller varor), motsvarande det som i försträckning lämnats.*

Genom skuldebrevet erhåller försträckningsgivaren ett verkligt fordringsbevis, vilket dessutom bereder honom

den fördelen, att han vid utkrävandet av sin därpå grundade fordran icke behöver vända sig1 till domstol, utan kan använda det enklare och snabba lagsöknings för farandet.

Skuldebrev kan vara av tvenne slag, nämligen:

a) löpande skuldebrev, som är utfärdat till innehavaren (»sedel-havaren») eller till viss man eller order; samt

b) icke löpande skiddebrev, som är ställt till viss man. Såsom icke löpande räknas jämväl skuldebrev, som är ställt

till viss man eller hans rättsinnehavare. (K. m:ts dom den 20 september 1850.) Uttrycket »eller hans rättsinnehavare» i en skuldsedel är för övrigt utan betydelse, enär vederbörande rättsinnehavare (t. ex. arvinge, testa mentstagare, giftorättstagare o. s. v.) även där förutan kan göra skuldsedeln gällande.

I sammanhang med ovanstående framställning av olikheten i form mellan löpande och icke löpande skuldebrev må jämväl påpekas skiljaktigheterna i rättsverkan dem emellan, och kunna härför följande regler uppställas:

A. Vid lagsökning hos överexekutor kan gäldenären på grund av löpande skuldsedel sökas var han träffas med delgivningen av lagsökningshandlingarna, varemot lagsökning på grund av icke löpande skuldebrev måste ske hos överexekutor i den ort, där gäldenären har sitt hemvist eller slagit sig ned för någon tid, eller, om han saknar stadig hemvist, anträffas med delgivningen av lagsökningshandlingarna, eller om han är utrikes, senast var inom riket boende.

Vid stämning till domstol måste däremot borgenären, vare sig skuldebrevet är löpande eller icke löpande, instämma gäldenären till domstolen i den ort, där han har sitt bo och hemvist (är mantalsskriven).

* Skuldebrev kan även utgivas på grund av annat avtal än försträckning-, t. ex. köp. Vad här efteråt säges om skuldebrev, som tillkommit vid försträckning, gäller emellertid i huvudsak om alla skuldebrev.758

B. Innehavare av löpande skuldebrev, vare sig det är ställt till innehavaren eller till viss man eller order, är, utan att överlåtelse därå finnes tecknad eller eljest styrkes, berättigad att därför njuta betalning, varemot icke löpande skuldebrev endast på grund av särskild överlåtelse gäller i annan persons hand än dens, till vilken det blivit utställt, eller hans rättsinnehavares.

Överlåtelse av icke löpande skuldebrev sker enklast genom påskrift å detta, .men även annan bevisning rörande överlåtelsen är tillåten. Varje innehavare av dylikt skuldebrev är berättigad att sålunda överlåta detsamma. Påskriften kan innehålla t. ex. orden: »överlåtelse till N. N.», eller »överlåtelse till N. N. eller order», eller »överlåtese till innehavaren». Verkan av påskriften blir i alla fall densamma; skuldsedeln förvandlas icke därigenom till löpande, utan bibehåller karaktären av icke löpande skuldebrev. Däremot kan skuldebrevet genom påskrift av gäldenär en förvandlas från icke löpande till löpande, t. ex. om denne därå tecknar: »denna skuldsedel gäller i innehavarens hand» eller dylikt,

Ett löpande skuldebrev åter kan genom påskrift härom av vern som helst förvandlas till icke löpande*. Vanligen sker detta genom att å skuldebrevet tecknas: »sättes utom kurs till N. N.» Har en dylik påskrift en gkng skett, kan skuldebrevet, icke utan gäldenärens samtycke och påskrift härom åter göras löpande. Vill borgenären för något ändamål (t. ex. vid försändande av större reverser) sätta skuldebrevet utom kurs, men tillika förbehålla sig rätt att åter göra det löpande, kan detta ske genom orden »utom kurs tills vidare».

C. Varje senare innehavare av ett löpande skuldebrev äger rätt att begagna sig av detsamina efter dess ordalydelse, varemot, i fråga om icke löpande skuldebrev, gäller den regel, att en senare innehavares rätt är beroende av gäldenärens förhållande till föregående skuldebrevsinnehavare.

D. En direkt följd av nyssnämnda olikhet är den skiljaktighet, som råder i fråga om gäldenärens rätt att framställa invändningar mot löpande och mot icke löpande skuldebrev.

Invändningar, vilka kunna framställas emot löpande skuldebrev äro:

a) Invändning, gru?idad i förhållandena vid reversens tillkomst. Hit räknas exe-mpelvis invändning, att reversen

är falsk, eller

att gälden ären vid dess utfärdande saknat rättslig handlingsförmåga (t. ex. varit omyndig eller sinnessjuk).

b) Invändning, grundad i reversens beskaffenhet. Ifrågavarande slags invändning kan avse t. ex., att skuldebrevet efter utfärdandet blivit förfalskat. Invändning härom

* Enligt somligas mening, erfordras dock för dylik förändring av skuide-brevet medgivande från gäldenären.759

blir emellertid ogillad, om vederbörande borgenär ej av fordrings-handlingens utseende och beskaffenhet haft anledning misstänka förändring av handlingen, samt däri gjord ändring underlättats genom någon utfärdarens vårdslöshet vid handlingens avfattande. Såsom ytterligare exempel på hithörande invändning kan anföras invändning, att, på sätt anteckning å reversen utmärker, dess belopp helt eller delvis inbetalts; att fordringsrätten på grund av reversen preskriberats eller prekluderats; att skulden nedsatts genom ackord i; konkurs o. s. v.

c) Invändning, grundad i gäldenär ens omedelbara förhållande till reversens innehavare.

Gent emot denne kan gäldenären följaktligen åberopa t. ex., att han till honom guldit det förskrivna beloppet. I sådant hänseende framställd invändning tages för god, i händelse borgenären icke kan förete reversen och ej heller styrker dess förstöring under oanständigheter, som varit utan samband med fordringsrättens upphävande. Därest borgenären, utan företeende av skuldebrev och under uppgift/att sädant ej utfärdats, kräver gäldenären, samt ostridigt är, att revers, enligt parternas avtal, skolat utfärdas, är gäldenären bevisskyldig för utfärdandet, om han bestrider kravet, under påstående, att han vid betalning* återbekommit reversen. (Jfr. N. J. A. 1885:312; 1905:196.) Om åter väl borgenären företer reversen, men denna befinnes helt och hållet eller, vad angår underskriften, överkorsad, sönderriven eller på annat liknande sätt omintetgjord, tages gäide-närens uppgift om betalning utan vidare för god, till dess borgenären styrker reverstns förstöring genom någon omständighet, som ej medfört upphävande av fordringsrätten. Är reversen försedd med påskrift om betalning, men under påskriften finnes av gäldenären underskriven anteckning om påskriftens annulle-ring, är påskriften naturligen utan verkan. Om å reversen gjord betalningspåskrift överkorsats, anses sådant oaktat betalning verkställts, intill dess motsatsen bevisas. I fall å skuldebrevet gjord påskrift blivit så kraftigt överkorsad, att den ej vidare kan läsas, blir gäldenärens uppgift, att påskriften innefattat kvitto, godtagen, med mindre påskriftens överkorsning visas hava blivit med gäldenärens samtycke verkställd.

Mot innehavareförbindelses förste innehavare kan naturligen utfärdaren åberopa varje omständighet, som gjort i förbindelsen angivna skuldförhållande från början ogiltigt eller medfört ändring eller upphävande därav. Till omständigheter av ifrågavarande slag räknas exempelvis, att reversen utfärdats för skens skull eller under någon för innehavaren bekant förutsättning, som sedermera visat sig hava varit oriktig eller icke gå i uppfyllelse; att reversen i följd av en för dess innehavare påtaglig felskrivning eller annat därmed jämförligt misstag från utf ärr760

darens sida fått ett annat innehåll än åsyftat varit; att gäldenä-ren hos reversinnehavaren äger kvittningsgill genfordran o. s. v.

d) Invändning, grundad i gäldenär ens jörhållande till föregående reversinnehavare, för så vitt reversens nye innehavare, då han fick reversen å sig överlåten och till sig överlämnad, varken känt eller med normalt förstånd och uppmärksamhet skäligen kunnat misstänka förhållandet i fråga*.

Till förhållanden, som här avses, räknas exempelvis, att föregående reversinnehavare, dock utan att anteckning härom skett å reversen, erhållit full likvid eller avbetalning eller helt eller delvis efterskänkt skuldbeloppet; att reversutfärdaren hos föregående reversinnehavare har kvittningsgill genfordran**; att reversen utan dess utfärdares vilja kommit ur hans och i en föregående reversinnehavares besittning; att reversen i följd av en för den förste reversinnehavaren uppenbar felskrivning eller annat därmed jämförligt misstag från reversutf ärdarens sida fått ett annat innehåll än åsyftat varit; att reversen utfärdats för skens skull eller under någon för dess förste innehavare bekant förutsättning, som sedermera visat sig hava varit oriktig eller icke gå i uppfyllelse; att utfärdandet grundats å avtal, stridande mot rätt eller sedlighet (t. ex. ocker, spel eller vad) ; att reversbeloppet i;

en föregående reversinnehavare ågången do/m. reducerats o. s. v.

Invändningar, som kunna göras mot icke löpande skuldebrev, äro:

a) De ovan under namn a—c omförmälda.

b) Invändning, grundad, i gäldenär ens förhållande till föregående reversinnehavare, vare sig skuldebrevets nye innehavare vid sitt förvärv av skuldebrevet ägt kännedom om förhållandet eller icke.

Till förhållanden, som här avses, räknas exempelvis, att skuldebrevet utan dess utfärdares vilja kommit ur hans och i en föregående skuldebrevsinnehavares besittning; att skuldebrevet i följd av en för dess förste innehavare påtaglig felskrivning eller annat därmed jämförligt misstag från utfärdarens sida fått ett annat innehåll än åsyftat varit; att skuldebrevet utfärdats under någon för dess förste innehavare bekant förutsättning, som sedermera visat sig hava varit oriktig eller icke gå i uppfyllelse; att skulde-

* Har ett förhållanden av nu förevarande slag varit obekant för en av reversens innehavare vid hans förvärv av reversen, får förhållandet ej åberopas mot ny reversinnehavare, ens om han förvärvat reversen med vetskap om förhållandet.

** Kvittning kan däremot ej mot förvärvare av en löpande revers påkallas för utfärdarens fordran hos föregående reversinnehavare, även om fordringen varit för den nye innehavaren bekant vid hans förvärv av reversen. Den nye innehavaren kan nämligen ej vid åtkomsten av reversen med visshet räkna med, att kvittningsrätten kommer att utövas.761

brevets utfärdande grundats å avtal, stridande mot rätt eller sedlighet (t. ex. ocker, spel eller vad) ; att skuldebrevets belopp i en föregående skuldbrevsinnehavare ågången do;m reducerats o. s. v.

Mot skuldebrevets nye innehavare kan ej åberopas, att skuldebrevet utfärdats för skens skull, med mindre den nye innehavaren vid sitt förvärv av skuldebrevet känt eller bort känna förhållandet i fråga.

Att gäldenären till föregående skuldebrevsinnehavare verkställt betalning eller hos honom erhållit kvittningsgill genfordran* får av gäldenären mot nye skuldebrevsinnehavareii åberopas, utom i händelse gäldenären vid betalningens erläggande eller genfordringens tillkomst bevisligen ägt eller bort äga kännedom om skuldebrevets övergång till dess nye innehavare. Den kännedom, som här avses, lärer i regel få anses vunnen, allenast om gäldenären av skuldebrevets dittillsvarande innehavare underrättats om, att skuldebrevet överlåtits, eller detta, på gäldenärens anmaning, vederbörligen styrkes av den nye skuldebrevsinnehavaren. Enligt somligas mening, måste kännedomen vara sådan, att betalningens erläggande eller genfordringens förvärvande kan anses ohederligt.

Mot icke löpande skuldebrevs ursprungliga innehavare gäller uppenbarligen envar omständighet, som gjort i handlingen angivna skuldförhållande från början ogiltigt eller medfört ändring eller upphävande därav. Exempel på dylika omständigheter hava förut anförts.

E. Särskilda regler gälla dessutom för behandlingen av invändning om tvång eller förledande till skuldebrevs utfärdande, vilka regier äro av följande innehåll:

a) Har skuldebrev framtvungits genom hot, som innebär trängande fara, medför det ej någon betalningsskyldighet, vare sig skuldebrevet är löpande eller icke, och vare sig den, som övat tvånget, själv behållit skuldebrevet eller överlåtit det till annan.

b) Om ett skuldebrev blivit utställt under påverkan av ett lindrigare tvång, än det ovan omnämnda, eller om det tillkommit genom svek, ådrager sig utställaren skyldighet att infria skuldebrevet, om det är löpande och har kommit i godtroende innehavares hand, varemot ett icke löpande skuldebrev, som av borgenären eller med hans vetskap på nyss nämnt sätt framtvungits eller som tillkommit genom svek, utövat av borgenären eller med lians vetskap, är och förbliver ogiltigt.

c) Därest i lagsökningsmål gäldenären gör invändning om tvång eller förledande till skuldebrevs utfärdande, blir målet förvisat till domstol, om gäldenären dels inom fyra veckor, sedan

* För dennas uppkomsttid är gäldenären bevisskyldig.

Advokaten. 96762

tvånget upphörde eller förledandet skedde, vid domstol eller bos överexekutor gjort anmälan om tvånget eller förledandet ock sedermera inom lika tid, efter det anmälan gjordes, låtit i Post-och Inrikes Tidningar införa domstolens eller överexekutors bevis om nämnda anmälan och dels hos överexekutor gör sannolikt, ^antingen att i morn. a här ovan avsett tvång ägt rum, eller att tvång av i inom. b omförmält slag eller förledande skett, och tilllika den, som framställer krav på grund av förbindelsen, icke var i god tro vid sitt förvärv av densamma.

Gäldenär, som framställer invändningar mot krav på grund av skuldebrev, är i regel skyldig att bevisa dessa. Härifrån finnes dock ett undantag, nämligen om den, mot vilken talan på grund av skuldebrev föres, nekar att han undertecknat skuldebrevet. I detta fall måste nämligen borgenären styrka namnteckningens äkthet. Om däremot den, som kräves, erkänner sin namnteckning, men påstår, att han icke skrivit sitt namn under skuldebrevet, utan att lians namnteckning blivit missbrukad genom textens sättande över densamma, måste han bevisa detta sitt påstående. Likaså om han invänder, att skuldebrevet efter utgivandet blivit ändrat, men skuldebrevet icke bär synbara spår av ändring. Har åter skuldebrevet synbarligen ändrats, råda olika meningar i fråga om, vem bevisningsskyldigheten åligger beträffande skuldebrevets ursprungliga lydelse. Dock torde bevisningsskyldigheten härom böra anses åligga borgenären.

Emedan skyldigheten att bevisa skuldebrevs äkthet, därest denna bestrides, åligger borgenären, bör denne aldrig försumma att låta gäldenärens namnteckning bevittnas av tvenne oj aviga, på en gång närvarande personer. Det kan även bliva till nytta för bevisningen att låta dessa taga del av skuldebrevets innehåll. Vittnena böra utsätta yrke eller titel och boningsort (adress). Helst bör man till vittnen välja kända och bofasta män, vilket ofta också uttryckligen fordras vid lån i bankinrättningar.

Här må särskilt betonas, att ingen bör bevittna en namnteckning utan att ha sett den skrivas eller vederbörande inför honom erkänt densamma. Vittnet bör dessutom känna den, vilkens namnteckning han bestyrker, så pass, att han vet honom vara den person, för vilken han tecknar sig. Genom att på god tro bevittna en namnteckning å en revers, utan att hava sett namnteckningen skrivas eller mottagit vederbörandes erkännande därav, utsätter man sig för äventyret, att om den sedermera befinnes vara falsk, få ersätta borgenären den förlust, honom åsamkats därigenom att man genom sin vittnespåskrift givit namnteckningen sken av att vara äkta,

I fråga om skuldebrevs innehåll må anmärkas, att skuldebrev givetvis först och främst måste innehålla uppgift å det belopp (i penningar eller varor), som gäl denären förbinder sig att ut-763

giva, varvid summan (i kronor) för att förekomma förfalskningar vanligen skrives med både bokstäver ocli siffror. Vidare bör skuldebrevet vara ställt till någon (viss man, viss man eller order, innehavaren)*. Slutligen bör skuldebrevet innehålla ort och datum för utfärdandet samt utgivarens namnteckning (eller bomärke) och vittnens påskrift. Om något av vittnena, på den grund att gäldenären ej kan skriva, tecknat dennes namn, bör detta angivas i vittnesmeningen. Vanligen intagas också i skuldebrevet bestämmelser om betalningstid och ränta samt gäldenärens erkännande av bekommen valuta.

IV. Verkan av för sträckning visar sig dels däri, att gäldenären erhåller äganderätt till det försträckta och följaktligen är berättigad icke blott att bruka, utan även att förbruka detta, dels ock i den gäldenären åliggande återbetalningsskyldigliet.

I fråga om nämnda betalningsskyldighet kunna följande regler uppställas:

A. Betalningen skall erläggas i rätt tid.

Tiden för för sträcknings återbetalande kan vara:

1) Obestämd, då antingen gäldenären utf äst sig att betala vid anf ordran, eller ock ingen överenskommelse om betalningstiden träffats.

Då betalningstiden är obestämd, är borgenären berättigad att fordra betalning, när lian vill, och likaså har gäldenären då rätt att betala sin skuld, när helst han önskar.

2) Bestämd, då gäldenären förbundit sig att betala antingen d viss dag (t. ex. »den 24 augusti 1917») eller (»tre månader å dato») eller ode viss tid efter uppsägning.

Skall betalning erläggas viss tid efter uppsägning, har gäldenären lika rätt som borgenären att verkställa uppsägning. Det vanliga uttrycket »efter från endera sidan skedd uppsägning» är sålunda icke nödvändigt. Såsom fullkomligt oriktigt måste ett annat ofta brukat uttryck: »efter ömsesidig uppsägning» betecknas. Detta innebär nämligen, att uppsägning skulle erfordras av bägge parterna.

Då löpande skuldebrev uppsäges, bör man tillse, att anteckning om uppsägningen göres d skuldebrevet, enär uppsägningen eljest i regel är utan verkan, om skuldebrevet kommer i annan mans hand. (K. Mts dorn den 23 november 1869.)

Äro -gäldenärerna flera, bör uppsägning ske hos dem alla.

Rätt att före förfallodagen erhålla betalning tillkommer emellertid borgenär i följande fall, nämligen:

1) Att gäldenären blivit försatt i konkurs, ty därigenom förfaller all. hans gäld omedelbart till betalning. Dock måste borge-

* Skuldebrev, som icke innehåller någon uppgift å den, till vilken betalning skall erläggas, anses vara ställt till innehavaren.764

närerna i detta fall givetvis avvakta boets utredning' och till-gån garna s rit delning.

2) Att gäldenären avlidit, ock sterbhusdelägarna, efter det tid till egendomsavträde tilländagått, ej vidja eller hunna inom tre månader från det begäran därom framställts skaffa nöjaktig säkerhet för fordringen, förutsatt att tillräcklig säkerhet ej är a v gä Idenäven lämn ad.

8) Att gäldenär, som för sin skuld ställt enkel borgen, i händelse av löftesmannens död icke fönnår uppå borgenärens an-rnodan anskaffa, ny säkerhet av samma slag.

4) Att egendom, vari skulden är intecknad, utmätningsvis säljes för annan borgenärs fordran.

5) Att egendom, vari skulden är intecknad, av ägaren vanvårdas eller fördärvas, så att säkerheten för borgenären i avsevärd grad minskas.

Rätt att före förfallodagen erlägga betalning tillkommer åter gäldenären i följande fall:

1) Att gäldenären blivit försatt i konkurs.

2) Att efter gäldenärens död kvarlåtenskapen skall delas mellan flera sterbhusdelägare, och, skulden ej förfaller till betalning inom ett år efter dödsfallet.

I detta fall äga sterbhusdelägarna rätt att uppsäga skulden till betalning ett år efter uppsägningen, därest icke borgenären liar säkerhet i inteckning* och vill hålla sig endast till den intecknade egendomen samt inom sex månader efter uppsägningen tillkännagiver denna sin avsikt.

8) Att skulden är intecknad i fas ti gli et, som efter utmätning blivit försåld.

Om i detta fall borgenären låter skulden kvarstå i egendomen, blir dess förre ägare fri från ansvar för den del av skulden, som kunnat gäldas ur köpeskillingen för egendomen.

Finnas flera, solidariska gäldenärer, kan. borgenären utsöka hela sin fordran hos vilken av dem han helst vill. Brister något hos denne, äger borgemiren vända sig mot någon av de övriga, tills han erhållitt full likvid. Den av gäldenärerna, som fått betala mera än sin andel efter huvudtalet, kan sedan utkräva hela det överskjutande beloppet hos vilken som helst av sina med-gäldenärer, vilken i sin tur äger vända sig mot någon av de (ivriga, tills var och en betalt sin andel. Uppstår brist hos en eller flera av gäldenärer na, fördelas denna på de övriga

efter huvudtalet.

Har någon av samma person fått flera försträckningar, äger gäldenären rätt att avräkna det som betalas å vilken skuld han helst vill, dock endast om skulden är till betalning förfallen.765

Nämnda rätt tillkommer gäldenären, även om skulderna löpa med olika hög ränta*. Förrän utf äst och till betalning förfallen ränta blivit gulden, får emellertid gjord inbetalning aldrig avräknas å kapitalet.

Vill gäldenären, i stället för att erlägga kontant likvid, yrka kvittning för g en fordran bos borgenären, kan detta yrkande icke framställas såsom käromål i en rättegång, utan endast av svaranden i ett kravmål, vare sig vid domstol eller bos överexekutor**. För att kunna användas till kvittning i tvistemål, skall genfordran vara klar ocb till betalning förfallen; i lagsökningsmål skall den därjämte grunda sig å sådant skriftligt fordringsbevis, på grund varav lagsökning må äga rum. Är det ostridigt, att dylik genfordran finnes, ocb är denna mindre än huvudford-1 ingen, förordnar rätten (överexekutor) om kvittning, varvid, enligt ovan anförda regel, med genfordringen först skall gäldas upplupen ränta ocb därefter, så långt den förslår, kapitalet. Är åter genf ordringen lika stor som eller större än buvudf ordringen, lyder utslaget i regel så, att kärandens krav (utan att dess befogenhet vidare prövas) iche för närvarande kan bifallas. Om den tidpunkt, då kvittnin gen bör anses verkställd, bar förut tålats.

B. Betalningen skall vidare erläggas å rätt ort, i annat fall anses gäldenären icke bäva fullgjort sin förbindelse.

Är viss betalningsort ej bestämd, bör betalningen erläggas, för icke löpande skuldebrev i borgenärens ocb för löpande skuldebrev i gäldenärens hemvist eller affärslokal, dock att om löpande skuldebrev med gäldenärens vetskap innehaves av kreditanstalt, dennas lokal bör betraktas som betalningsort. Att om löpande skuldebrev innehaves av privatperson, betalningsorten är gäldenärens hemvist, beror därpå, att gäldenären vanligen icke kan veta eller utan stor möda förskaffa sig kännedom om, vem som är hans borgenär, och därför också icke bör anses skyldig betala, innan denne infinner sig hos honom och utkräver sin fordran.

C. Det försträckta skall återgäldas i samma slag, myckenhet och, godhet.

Om sålunda någon i försträokning mottagit t. ex. en viss kvantitet råg, är lian skyldig att återlämna lika mycket råg av samma kvalitet, utan avseende på om rågen står högre (eller lägre) i pris å betalningsdagen, än då försträckningen gavs.

Kan gäldenären ej skaffa samma slags vara, som lian i försträckning erhållit, är borgenären visserligen berättigad att även efter .förfallotiden påfordra den utfästa varan. Men han är icke pliktig

* Tillkännagiver icke gäldenären vid avbetalningen, vilken skuld denna avser, torde borgenären Vara skyldig att avräkna avbetalningen å den för gäldenären m est b e t u n g ande skulden.

** Yrkandet kan även framställas vid u t ni ä t n i n g, därest genfordringen är förfallen, ostridig eller genom laga kraft vunnen dorn fastställd samt riktad mot borgenären.766

att mottaga den, utan kan fordra vederlag i annat slag. Oc]) vederlagets storlek skall beräknas efter det högsta vid förfallotiden k betalningsorten gällande priset å den utfästa varan, vadan hänsyn icke får tagas till det bruksvärde, som varan skulle haft för borgenären personligen. (Jfr. i detta sammanhang N. J. A. 1905:272.)

Nämnas må här, att gäldenäreii endast vid betalning till statens kassor är berättig att lämna skiljemynt till obegränsat belopp. Ingen annan än staten är skyldig att i en betalning mottaga högre belopp än tjugu kronor i 2- och 1-krone-stycken, fem kronor i mindre silvermynt och en krona i kopparmynt. (Lag om rikets mynt den 30 maj 1878.)

1). Betalningen skall slutligen erläggas till rätt person, d. v. s. den, som är borgenär, då likviden sker, eller hans befullmäktigade ombud.

Är borgenären omyndig, skall likviden erläggas till förmyndaren; om han är död eller i konkurstillstånd, till hans rättsinnehavare (arvingar, konkursmassan), o. s. v.

Hörande bevisningen, huruvida betalning erlagts eller ey, kan den allmänna regel uppställas, att så länge

borgenären innehar skuldebrevet, antages utfärdarens skuld enligt detsamma kvarstå, om ej motsatsen kan bevisas. Gäldenäreii bör därför, då full likvid erlägges, icke försumma att återtaga skuldebrevet, vilket därefter genast kan förstöras, såvida icke iniösaren med stöd därav vill anhängiggöra talan mot medgäldenärer. Visserligen anses skulden också (till dess borgenären bevisar motsatsen) betald, då anteckning härom finnes å skuldebrevet, eller då detta är (iverkorsat eller utgivarens lianinteckning överstruken, men då ju dylik anteckning eller strykning kan utplånas, erbjuder den mindre t rygg] i et.

I ett undantagsfall är dock skuldebrev, fastän det i oförändrat-skick innehaves av borgenären, utan kraft och verkan mot ui-färdaj^eii, nämligen då å skuldebrevet finnes anteckning om pant (t. ex. aktier, inteckningar) etc, samt utgivaren återfått panten. Skuldebrevet anses då inlöst, till dess borgenären bevisar, att panten utlämnats utan likvid. (Kongl. Maj:ts dom den 15 juli 1887.)

Emellertid kan utfärdaren av skuldebrev i vissa fall åläggas betahii ngss k j/ld i g Iiet utan skuldebrevets återbekommande, och gälla härför följande regier:

1) Om borgenären uppgiver, att ett icke löpande skuldebrev för kommit eller förstörts, är utgivaren härav skyldig att betala skulden emot kvitto, och detta utan att försträckningsgivaren behöver styrka sitt nyssnämnda påstående. Kvittot skyddar nämligen skuldebrevets utfärdare mot alla krav på grund av skuldebrevet, även om detta överlåtits.767

2) Framställes åter krav på grund av löpande skuldebrev, som ej kan företes, är utgivaren jämväl skyldig att betala mot kvitto, därest försträekningsgivaren kan styrka, att skuldebrevet så för-kommit eller förstörts, att det icke vidare kan göras gällande. Kan han däremot icke förebringa sådan bevisning, synes det vara billigt, att gäldenären befrias från betalningsskyldighet, ocli i denna riktning hava även några Kongl. Maj:ts domar gått (t. ex. dom den 30 juli 1868). I andra Kongl. Maj:ts domar (t. ex. den 28 december 1832 och den 29 november 1870) har däremot utgivaren i detta fall ålagts att betala mot kvitto jämte borgen för den kostnad och skada, som utgivaren kunde få vidkännas till följd därav, att förskrivningen bleve av annan person företedd och krav mot utfärdaren på grund av förskrivningen anställt.

3) Om utgivaren av ett, enligt uppgift, förkommet skuldebrev påstår, att detta blivit av honom inlöst ocli förstört, kan betalningsskyldighet utan skuldebrevets återfående icke åläggas honom, såvida icke borgenären tilläventyrs skulle kunna styrka påståendets oriktighet.

Såsom av vad ovan sagts framgår, behöver en försträcknings-tagare, som utfärdat skuldebrev å försträckningen, icke taga något särskilt kvitto, då skuldebrevet inlöses, förutsatt att han återfår detta. Hans blotta påstående, att han inlöst (och förstört) skuldebrevet, gäller, till dess motsatsen bevisas. Och likaså har hans uppgift, att skuldebrev å försträckningen verkligen utfärdats, giltighet, till dess försträekningsgivaren bevisar, att försträckningen skett utan dylik förbindelse. Däremot bör gäldenären alltid fordra kvitto, då likvid, lämnas för för sträckning, som ostridigt ägt rum utan skuldebrev. Likaså' bör han, då avbetalning göres, därå taga kvitto samt även, särskilt vid löpande skuldebrev, tillse, att anteckning om avbetalningen sker å skuldebrevet.

Anm. 1. Den, som på en annan överlåtit en genom försträckning uppkommen fordran, blir gent emot den nye innehavaren ansvarig för fordringens verklighet,* d. v. s. därför att fordringen verkligen finnes till och tillhör överlåtaren. Däremot står överlåtaren icke i något ansvar för försträckningstagarens vederhäftighet, såvida han icke särskilt åtagit sig sådant ansvar eller ock handlat bedrägligt, i vilket sistnämnda fall han kan bliva dömd att utgiva skadestånd.

Anm. 2. Den, som fordrar betalning för gäld, som han vet vara gulden, eller mot bättre veta ide förnekar sin namnteckning under en fordringshandling, är, om målsägaren framställer yrkande om ansvar härför, förfallen till böter eller, vid synnerligen försvårande omständigheter, fängelse.

* Även från detta ansvar kan han genom uttryckligt förbehåll fritaga sig.768

Anm. o. Skuldebrev skall, då det för vinnande av betalning hos offentlig myndighet företes, förses med stämpel av 25 öre för varje fulla 100 kronor av det kapitalbelopp, för vilket betalning sökes. Dock är skuldebrev fritt från

stämpel, då på grund därav fordran blir i konkurs bevakad.

Om ränta.

Med ränta förstås den gottgörelse, som en gäldenär erlägger för tillgrödön j titandet av ett främmande kapital.

I regel beräknas lantan efter en viss s. k. räntefot, varmed menas förhallandet 'mellan räntehel öppet för en viss tid, vanligen ett är, och kapitalet. Om t. ex. räntebeloppet för ett år på ett kapital av 100 kronor är 5 kronor, så är räntefoten 5 procent. Häntan kan var^a antingen hunden ränta, då lagstiftaren stadgat en viss högsta tillåtna räntefot, eller fri ränta, då bestämmandet av räntefoten är utan inskränkning överlämnat åt vederbörandes överenskommelse. Vår gällande rätt stadgar ingen annan inskränkning i vederbörandes rätt att själva bestämma räntefotens storlek än som framgår av stadgandena mot ocker (se sid. 582—584).

Rätten till ränta förutsätter för sin uppkomst alltid en huvudfordran. Oftast har nämnda fordran tillko\mmit genom för-sträckningsavtal, men den kan även grunda sig på andra avtal, t. ex. kreditköp. Emellertid äga de för ränta viel försträckning gällande regler i allmänhet tillämpning rjämväl å ränta vid andra avtal.

I fråga om gäldenärens skyldighet att hetala ränta har man att skilja mellan följande fall:

A. Att ränta blivit utfäst, och skuldförbindelsen är av icke löpande beskaffenhet, m^ed eller utan bestämd förfallotid, eller löpande, men utan viss tid för betalningens erläggande.

I så fall måste gäldenären betala den utfäst räntan, ända till dess betalning sker.

B. Att ränta blivit utf äst, och skuldförbindelsen är löpande med bestämd förfallotid,.

I denna händelse skall, därest ej annorlunda avtalats,* gäldenären betala den ut fästa räntan dels från förbindelsens tillkomst till dess förfallodag och dels från den dag, gäldenären delgivits

* Dylikt avtal föreligger t. ex., då gäldenären utfäst sig att betala ränta, tills b e t a lu i n g sker. 768

Anm. o. Skuldebrev skall, då det för vinnande av betalning hos offentlig myndighet företes, förses med stämpel av 25 öre för varje fulla 100 kronor av det kapitalbelopp, för vilket betalning sökes. Dock är skuldebrev fritt från stämpel, då på grund därav fordran blir i konkurs bevakad.

Om ränta.

Med ränta förstås den gottgörelse, som en gäldenär erlägger för tillgrödön j titandet av ett främmande kapital.

I regel beräknas lantan efter en viss s. k. räntefot, varmed menas förhallandet 'mellan räntehel öppet för en viss tid, vanligen ett är, och kapitalet. Om t. ex. räntebeloppet för ett år på ett kapital av 100 kronor är 5 kronor, så är räntefoten 5 procent. Häntan kan var^a antingen hunden ränta, då lagstiftaren stadgat en viss högsta tillåtna räntefot, eller fri ränta, då bestämmandet av räntefoten är utan inskränkning överlämnat åt vederbörandes överenskommelse. Vår gällande rätt stadgar ingen annan inskränkning i vederbörandes rätt att själva bestämma räntefotens storlek än som framgår av stadgandena mot ocker (se sid. 582—584).

Rätten till ränta förutsätter för sin uppkomst alltid en huvudfordran. Oftast har nämnda fordran tillko\mmit genom för-sträckningsavtal, men den kan även grunda sig på andra avtal, t. ex. kreditköp. Emellertid äga de för ränta viel försträckning gällande regler i allmänhet tillämpning rjämväl å ränta vid andra avtal.

I fråga om gäldenärens skyldighet att hetala ränta har man att skilja mellan följande fall:

A. Att ränta blivit utfäst, och skuldförbindelsen är av icke löpande beskaffenhet, m^ed eller utan bestämd förfallotid, eller löpande, men utan viss tid för betalningens erläggande.

I så fall måste gäldenären betala den utfäst räntan, ända till dess betalning sker.

B. Att ränta blivit utf äst, och skuldförbindelsen är löpande med bestämd förfallotid,.

I denna händelse skall, därest ej annorlunda avtalats,* gäldenären betala den ut fästa räntan dels från förbindelsens tillkomst till dess förfallodag och dels från den dag, gäldenären delgivits

* Dylikt avtal föreligger t. ex., då gäldenären utfäst sig att betala ränta, tills b e t a lu i n g sker.769

stämning eller lagsökning för skulden eller annorledes krävts för densamma, till dess betalning äger rum.

C. Att ränta ej blivit utf äst, ocli skuldförbindelsen är av icke löpande beska f enhet ined bestämd förfallotid.*

I så fall måste gäldenären, om ban ej å förfallodagen infriar förbindelsen, erlägga 6 procent ränta från förfallodagen, till dess betalning sker.

D. Att ränta ej blivit utfäst, och skuldeförbindelsen är löpande med bestämd förfallotid.

Om så är förbållandet, måste gäldenären, .därest ban ej å förfallodagen infriar förbindelsen, gälda 6 procent ränta från den dag, stämning eller lagsökning för skulden honom delgivits, eller han annorledes krävts för densamma, till dess betalning äger rum.

E. Att varken ränta är utf äst eller någon förfallotid blivit för skulden bestämd.

I sådan händelse är gäldenären vare sig skuldförbindelsen är löpande eller icke skyldig att betala 5 procent ränta från den dag stämning eller lagsökning för skulden honom delgivits, till dess betalning sker.

F. Att gäldenären och borgenären äro köpmän, vilka föra löpande räkning (kontokurant) angäende sina, affärsförhållanden.

Om i en dylik kontokurant beräknats ränta såväl å gäldenären debiterade varuposter, som å honom tillgodoförda avbetalningar, blir gäldenären skyldig att erlägga dels det borgenären tillgodoförda räntesaldo och dels borgenärens kapital fordran jämte ränta, efter fem procent (därest högre ränta ej avtalats) från den dag, varunder kontokuranten avslutats, till dess betalning sker. (Jfr. N. J. A. 1897: A. n:r 13./

G. Att. gäldenärens skuld grundas å med borgenären ingånget handels köp.

I dylik händelse skall ränta beräknas enligt förut (se sid. 710 —712) omförmälda regler.

Anm. 7. Enligt Kongl. Maj:ts dorn den 4 april 1862, skall utf äst ränta, därest icke annorledes överenskommits, beräknas för år. Om således någon utf äst sig att betala »sex procent ränta»), måste han för varje år, varunder han innehar kapitalbeloppet, betala sex procent av detsamma på årsdagen av den gjorda utfästelsen.

Anm. 2. En utfästelse att betala ränta, som ej innehåller något om räntans belopp, medför skyldighet att erlägga 6 procent ränta.

* Denna kan vara bestämd antingen till natron viss dag (t. ex. den 8 aug. 1917) eller till viss tid (t. ex. 3 månader) efter uppsågning.-'

Anm. 3, Om borgenären vägrar att mottaga erbjuden betalning för förfallen skuld, blir gälden ären genom sitt betalningsanbud fritagen från att för framtiden gälda ränta å skuldebeloppet. (Jfr. IN". J. A. 1905: 135.) Kan borgenären eller lians ombud ej anträffas, äger gälden ären befria sig från framtida ränteskyl-digliet genom att i allmänt eller enskilt förvar nedsätta skuldens belopp jämte därå till äventyrs redan upplupen ränta. Därest sedermera borgenären eller lians ombud kan anträffas å be+al-i)nigsorten, bör gäldenären underrätta honom o,m den verkställda nedsättningen.

Formulär till skuldebrev.

1 :o) Icke löpande skuldebrev med obestämd (bestämd) betalningstid.

Till handlanden Erik Ramberg betalar undertecknad vid anf ordran (den 1 augusti 1903; tre månader efter uppsägning) en summa av Tvåtusenåttahundra (2,800) kronor 75 öre jämte sex procent ränta därå. Full valuta bekommen, försäkras. Stockholm den 27 mars 1901.

Gustaf Berggren, Agent.

På en gång närvarande vittnen:

N. NT. N. N.

(titel eller yrke och adr.) (titel eller yrke och adr.)

2:o) Löpande skuldebrev med obestämd (bestämd) betalningstid.

Till innehavaren (handlanden Erik Ramberg eller order) betalar undertecknad vid anfordran (den 1 augusti 1903; tre månader efter uppsägning) en summa av Åttahundra (800) kronor jämte sex procent ränta därå från nedanstående \ dag, till dess betalning sker. Full valuta bekommen, försäkras. Stockholm den 27 mars 1901.

Gustaf Berggren, Agent. (Namnvittnen.)

3:o) Skuldebrev av flera solidariska gäldenärer.

Till hanalanden Erik Ramberg eller order betala undertecknade, en för bägge och bägge för en (en för alla och alla för en), tre månader Jefter; uppsägning en summa av Tvåtusen (2,000) kronor jämte sex procent771

ränta därå från nedanstående dag, till dess betalning sker. Full valuta bekommen, försäkras.

Stockholm den 4 juli 1901.

N. N. N. N.

(N. N.)

Herrar N. N:s, N. N:s och N. N:s egenhändiga namnteckningar intyga undertecknade, på en gång närvarande.*

N. N. N. N.

(titel och adr.) ! (titel och adr.)

4 :o) Skul d e b r e v av flera gäldenärer med ansvar efter huvudtalet.

Till handlanden Erik Ramberg eller order betala undertecknade tre månader efter uppsägning en summa av etc. (se under 3:o).

5:o) Skuldebrev av flera gäldenärer, av vilka en var ansvarar för en bestämd del av försträckning s-

summan.

Till handlanden Gustaf Blomberg eller order betala undertecknade tre månade^ efter uppsägning en summa av Tvåtusen (2,000) kronor jämte sex procent ränta därå från nedanstående dag, till dess betalning sker, på så sätt, att jag, Grundström, betalar Ett tusen (1,000) kronor jämte ränta, samt vardera av oss, Larsson *och Grönberg, betalar Femhundra (500) kronor jämte ränta; och hava vi mottagit full valuta var och en i enlighet med den betalningsskyldighet, han sig sålunda iklätt.

Köping den 1 oktober 1900.

Per Erik Larsson Johan Grönberg, Sven Grundström,

Hemmansägare, Åby. Arrendator, Brobo. Agent, Köping.

(Namn vittnen.)

6:o) Skuldebrev med särskilda utfästelser i fråga om ränta och förfallotid.

Till grosshandlaren Erik Brynolf eller order betalar undertecknad tre månader efter uppsägning en summa av Ett tusen (1,000) kronor jämte fem procent därå löpande årlig ränta från denna dag, till dess full betalning sker, vilken ränta skall halvårsvis den 1 april och den 1 oktober erläggas; skolande, därest den utfästa räntan icke å bestämd tid erlägges, hela det

* Sker bevittnandet vid olika tillfällen, skrivas två (tre) vittnesmeningar, vardera så lydande: »Herr N. N:s egenhändiga namnteckning intyga undertecknade, på en gång närvarande.» Samtliga gäldenärers namn skola stå

omedelbart under skuldebrevets text och få sålunda icke sins emellan skiljas åt genom inskjutande av vittnesmeningar, utan dessa skola följa efteråt.772

förskrivna beloppet jämte därå upplupen' ränta omedelbart vara till betalning förfallet. Full valuta bekommen, försäkras. Stockholm den 1 maj 1899.

N. N. i(Namnvittnen.)

7 :o) Skuldebrev m e d v i s s a m o r t e r i u g.

Till N. N. eller order betalar undertecknad en lånfången summa av Sextusei (6,000) kronor jämte fem procent ränta därå från nedanstående dag, till des? betalning sker, och förbinder jag mig att årligen den 1 april å det förskrivna kapitalet inbetala Ett tusen (1,000) kronor ävensom all vid samma tillfälle upplupen ränta, intilldess sålunda hela lånebeloppet med ränta blivit till fullo erlagt; skolande, därest dylik inbetalning till kapital eller ränta icke i rätt tid fullgöres, allt vad av lånet oguldet innestår omedelbart vara till betalning förfallet.

Stockholm den 16 juni 1901.

N. N. '{Namn vittnen.)

8 :o) Skuldebrev med pant (h y p o t e k).

Till N. N. eller order betalar undertecknad tre månader efter uppsägning en lånfången summa aV Tvåtusen (2,000) kronor jämte fyra procent ränta därå från nedanstående dag, till dess full betalning sker.

Såsom säkerhet för ovanstående förbindelse lämnar jag här nedan (å andra sidan) tecknade hypotek, och äger innehavaren härav, därest jag skulle brista i betalningsskyldighetens fullgörande, rätt att genast, utan förbindelse å hans sida till iakttagande av i lag föreskrivna formaliteter, låta genom offentlig auktion försälja hypoteket samt av köpeskillingen därför göra sig betald såväl för sin fordran till kapital och ränta på grund av detta skuldebrev, som ock för alla med hypotekets försäljning förenade kostnader, ävensom att, i händelse hypoteket vid försäljningen ej lämnar tillgång till full betalning, i laga ordning uttaga vad av fordringen återstår oguldet.

Stockholm • den.............

N. N.

(Namnvittnen.)

H y p o t e k. Tvenne av husägaren Nils Karlsson den 1 april 1888 till innehavaren, utfärdade skuldebrev, vartdera å' Ett tusen femhundra (1,500) kronor jämte ränta, och båda den 1 juni 1888 intecknade samt under §§ 2 och 3 den 1 april 1897 senast förnyade i fastigheten n:r 1, kvarteret Draken, med adressnummer 55 vid Baggensgatan i Stockholms stad.

Stockholm den ....

N. N. (Namnvittnen.) 773

Om borgen.

(10 kap. 8—13 §§ Handelsbalken.)

Med borgen menas en persons åtagande att fullgöra en annans förbindelse, i händelse den senare icke skulle själv uppfylla densamma.

Den, som gör ett dylikt åtagande, kallas borgesman eller löftesman, och den, vilkens förbindelse han åtager sig att fullgöra, benämnes huv ud gäldenär.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Borgensförbindelsens uppkomst. Härvid kommer i betraktande:

A. De personer, som med förbindande verkan kunna ingå borgen.

Dessa äro alla de, som ej, på sätt å sid. 572—574 omförmälts, äro i saknad av rättslig handlingsförmåga. Genom uttryckligt förbud har lagstiftaren velat förhindra borgensförbindelsers ingående av personer, som eljest lättast skulle kunnat förledas därtill. Sådana personer äro:

1) Omyndige.

Det är under alla förhållanden förbjudet för en omyndig att ikläda sig borgensförbindelse, eller, vad som blir detsamma, en omyndig löftesman kan ej lagligen tvingas att betala.* Detta förbud gäller så väl den till myndighetsåldern komne, som av en eller annan anledning blivit omyndig förklarad, som ock den, vilken ännu ej uppnått myndiga år. En av omyndig ingången borgen blir lika litet giltig genom förmyndarens sedermera tillkomna samtycke, som det får antagas, att förmyndaren kan genom en i myndlingens namn och på hans vägnar ingången borgen ådraga den senare några förbindelser.

2) Hustru, som ej vunnit hem- ocli boskillnad.

Om dylik skillnad icke beviljats en hustru, får hon ej ingå borgen utan sin rnons samtycke. Detta är egentligen blott en följd av det i allmänhet gällande förhållandet att hon saknar befogenhet att utan mannens samtycke föryttra boets tillhörigheter. Ty borgen är, om än icke såsom förpantning »närmaste steget till salu», likväl alltid av den natur, att den kan medföra en föryttring av löftesmannens egendom. — En hustru, som ej vunnit hem- eller boskillnad, saknar rätt att utan mannens

* Personer, som, fastän myndige, njuta underhåll av föräldrar och anhöriga, kunna däremot med förbindande verkan ingå borgen, åtminstone om de vid borgens ingående kunna försörja sig. (Kongl. Maj:ts dom den 15 november 1870.)774

samtycke ingå borgen, även då hon i vissa utomordentliga fall äger att utan mannens samtycka avyttra av boets tillhörigheter, eller har enskild egendom, som är från mannens förvaltning undantagen, eller kan förvärva något genom eget arbete. En av hustrun med mannens samtycke ingången borgen är däremot fullt giltig*. För att gälla måste samtycket i allmänhet vara uttryckligt; ett tyst samtycke torde i detta fall vara svårt att bevisa.* Bevisningsskyldigheten åligger fordringsägaren. Den gifta kvinna, som, jämlikt Konkl, förordning den 18 juni 1864, driver handel eller idkar annan handtering, får ej utan mannens samtycke ikläda sig förbindelser i allmänhet i och för rörelsen och således än mindre borgensförbindelser.

Jämlikt den nya, fr. o. rm. den 1 januari 1921 tillämpliga giftermålsbalken ävensom ändrad lydelse av 10 kapitlet 13 paragrafen i handelsbalken, tillämplig fr. o. m. nämnda dag kommer emellertid denna -inskränkning betärffande hustru ej vidare att gälla.

B. Sättet för borgensförbindelsens uppkomst.

Borgensförbindelsen uppkommer alltid genom en överenskommelse mellan borgesmannen, å ena, samt borgenären, å andra sidan. Däremot erfordras icke därjämte någon överenskommelse med huvud gäldenär en. Oftast 'föreligger emellertid en dylik överenskommelse, enär borgensavtalet vanligen inågs på anmodan av huvudgäldenären. Men det är icke heller sällsynt, att borgen kommer till stånd allenast genom avtal mellan borgesmannen och borgenären, till och ined utan huvudgäldenärens vetskap. En utfästelse till huvudgäldenären att betala i hans ställe är på grund av vad förut nämnts icke någon borgen. En underrättelse till borgenären om en dylik utfästelse anses däremot såsom borgen, i händelse nämnda underrättelse utgår från den, som gjort utfästelsen, eller meddelas borgenären av huvudgäldenären. Innan så skett, kan den, som gjort utfästelsen, återkalla densamma, vilken återkalleLse emellertid måste ske hos borgenären.

Anm. 1. Från borgen måste noga skiljas förbindelse till betalningsansvar i likhet med, gäldenär en 9 vilken förbindelse, såsom namnet angiver, är en solid (irisk skuldförbindelse (se sid. 755).

0. Formen för borgensförbindelsens uppkomst.

Viss form för ingående av borgen är icke i vår lag föreskriven. Borgen kan sålunda ingås både muntligen oéli skriftligen, ehuru muntlig borgen endast mera sällan torde förekomma.

För borgensförbindelsens uppkomst erfordras endast bor ge s-

* Om hustrun ingått borgen för sin mans gäld, behöver naturligtvis hans samtycke ej särskilt bevisas.775

mannens ock borgenärens ömsesidiga och frivilliga samtycke.* Ingås borgen muntligen, har borgensförbindelsen uppkommit, så snart borgesmannen för borgenären förklarat, att han ikläder sig borgen för huvudgäldenärens förbindelse,** samt borgenären uttryckligen eller tyst godkänt denna förklaring. En skriftlig borgensförbindelse åter är bindande, när den blivit borgenären erbjuden, och detta erbjudande av denne uttryckligen eller stillatigande antagits.

Skriftlig borgen tecknas vanligen på huvudgäldenärens förbindelse, men kan även skrivas å en särskild handling.

II. Borgensförbindelsens föremål. I fråga härom gälla följande regler:

A. Den, som ikläder sig borgen, blir i regel skyldig att full-göra, samma, förbindelse som liuvud gäld enär en.

Om sålunda någon tecknar borgen å en skuldförbindelse, ådrager han sig i allmänhet härigenom skyldighet att, om huvudgäldenären ej fullgör sin förbindelse (den s. k. h/uvudförbindelsen), utbetala det belopp, som huvudförbindelsen lyder å.

Har huvudförbindelsens belopp efter borgensavtalets ingående på ett eller annat sätt, t. ex. genom avbetalning, förminskats, kommer .minskningen i regel löftesmannen till godo. Om löftesmannen inskränkt sitt ansvar till ett mindre belopp än huvudgälden, komnfa emellertid minskningar i denna löftesmannen till godo, endast försåvitt de nedsätta huvudgälden under det belopp, för vilket löftesmannen iklätt sig borgen.

Tillökningar i huvudgäiden, som uppkommit efter borgens ingående, kunna icke utan löftesmannens medgivande utvidga hans ansvar. Om exempelvis huvudgäldenären icke ursprungligen utfäst ränta, men, efter det borgen tecknats, åtager sig att betala sådan, eller om han efter borgens ingående förbinder sig att erlägga högre ränta, än från början varit avtalad, är löftesmannen ansvarig endast för den ursprungliga huvud förbin delsen.

Ovan anförda grundsats, att löftesmannen i regel är skyldig att fullgöra detsamma som huvudgäldenären, äger emellertid sin fulla tillämpning endast i fråga om borgen för gäld. i egentlig mening (t. ex. försträckning, ogulden köpeskilling etc). Är åter borgen ingången för avtal, som avse annat än gäld i egentlig mening, t. ex. leveransavtal, arbetsbeting, arrende o. s. v., blir löftesmannens ansvar ofta inskränkt till allenast skyldighet att utgiva skadestånd. T dylika fall kan nämligen löftesmannen icke mot sin vilja förpliktas att utföra vad liuvud gäld enaren åtagit sig,

* Om en borgesman blivit tvungen eller förledd att ingå borgen, gälla, i fråga om hans rätt till invändning härom, de regler, som å sid 761—762 omförmälts.

** En utfästelse att framdeles gå i borgen medför icke någon betalningsskyldighet. (Kongl. Maj:ts dom den 27 april 1868.)776

1. ex. att fullgöra leverans, bygga ett hus o. s. v. Löftesmannen, är endast pliktig tillse, att borgenären erhåller vad liuvudgäldenären ut fäst, eller ock giva skadestånd för alt utfästelsen ej uppfylles.

Frågan åter, huruvida löftesmannen, i dylika fall är berättigad att i gäldenärens ställe utföra vad denne utfäst, måste besvaras olika i olika fall. Följande regler torde emellertid lämna åtminstone någon ledning för frågans besvarande:

a) Har huvud gäldenär en åtagit sig en leverans eller utförande av ett arbete, men försummar ott ä förfallotiden fullgöra sitt åtagande, eller förklarar redan före förfallotiden, att han iche vill stå fast vid, detsamma, äger borgenären rätt att, utan att först vända sig till löftesmannen, med annan person träffa avtal om fullgörandet av huvudgäldenärens utfästelse. Sedan dylikt avtal ingåtts, kan löftesmannen aldrig yrka att själv få fullgöra ifrågavarande utfästelse.

b) Erbjuder sig åter löftesmannen, innan dylikt avtal kommit till stånd, att i huvudgäldenärens ställe fullgöra hans utfästelse, är löftesmannen därtill berättigad, i händelse det för borgenären 311 åste anses vara alldeles

likgiltigt, av vem utfästelsen fullgöres.

I fråga särskilt om borgen för arrendekontrakt, är det naturligtvis jordägaren likgiltigt, om arrendesumman erlägges av arren-datorn eller hans löftesmän, men däremot anses andra arrenda-torn åliggande skyldigheter icke få, mot jordägarens bestridande, fullgöras av löftesmannen, vilken i händelse av arrendatorns underlåtenhet att fullgöra nämnda skyldigheter, blir pliktig att till jordägaren utgiva ersättning för hans förlust i följd av arrendatorns försumlighet.

Klart äi;, att löftesmannen, även om honom tillåtes att fullgöra huvud förbindel sen, ändock är ansvarig för den skada, som uppkommit därigenom att förbindelsen icke uppfyllts i rätt tid.

c) Om slutligen liuv ud gäld enaren vid vite utf äst sig att å utsatt dag fullgöra sin förbindelse, men underlåter detta, är löftesmannen icke berättigad att efter den utsatta dagen uppfylla förbindelsen i huvudgäldenärens ställe. Har huvudgäldenären före den utsatta förfallotiden förklarat sig icke vilja stå fast vid sin utfästelse, äger löftesmannen rätt att i hans ställe å förfallodagen fullgöra denna,* därest den icke avser en verksamhet av rent personlig* art.

B. Löftesmannen är i regel icke strängare förbunden än huvudgäldenären eller skyldig att betala mer än denne.

Om någon t. ex. på ett skuldebrev å 50 kronor tecknat borgen för 100 kronor, kan han icke dömas att utgiva mer än 50 kronor.

* Även efter förfallodagen äger löftesmannen fullgöra huvudgäldenärens utfästelse, därest vite blivit bestämt till visst belopp for varje dag, varunder utfästelsens fullgörande fördröjes efter förfallodagen.777

Vid andra avtal än försträckning kan dock det belopp, varmed borgenssumman överskjuter liuvudförbindelsens belopp, vara att anse såsom ett på förhand utf äst skadestånd (vite), och löftesmannen följaktligen åläggas att inbetala hela borgenssumman.

Om .löftesmannen för en villkorlig förbindelse iklätt sig ovillkorlig borgen, är han ansvarig för förbindelsen, endast i händelse villkoret inträffar. Är huvudförbindelsen alternativ (d. v. s. om gäldenären utf äst sig att utföra antingen den ena eller den andra av tvenne angivna handlingar, t. ex. betalning av ett penningebelopp eller leverans av en vara), äger löftesmannen välja, vilkendera handlingen han vill utföra.

I fråga om tid och ort för betalningen kan löftesmannen genom särskild utfästelse i borgensförbindelsen åtaga sig strängare villkor än huvudgäldenären.

C. Löf tes förbindelse far ej tolkas strängare, än vartill ordalagen giva full anledning.

Om det sålunda är ovisst, vilken art av borgen, löftesmannen velat ikläda sig, eller för hur stort belopp eller för vilken tid, han velat ingå borgen, bör han anses hava åtagit sig den förbindelse, som för honom är minst betungande. Är det tvivelaktigt, om han ens verkligen velat gå i borgen, bör han icke anses såsom löftes-anan. Ovan anförda regel äger tillämpning jämväl i fråga om löftesmäns ansvarighet för ränta och lagsökningskostnader.

överenskommen ränta är löftesmannen sålunda skyldig att betala, endast om han i borgensmeningen åtagit sig att ansvara både för kapital och ränta. Har han begränsat sin ansvarighet till kapitalet, såsom om han t. ex. iklätt sig borgen »för ovanstående kapital å 500 kronor», »för ovanstående 500 kronor», »för ovanstående kapital», är han icke skyldig att jämväl erlägga ränta. Är borgensmeningen så avfattad, att av dess ordalydelse icke med tydlighet framgår, om löftesmannen velat gå i borgen jämväl för ränta, är han icke ansvarig för denna. Dock är det ej nödvändigt, att ordet ränta förekommer i borgensnieningen, för att löftesmannen skall bliva ansvarig därför. Sålunda medför borgen »för ovanstående förbindelse» ansvarighet för såväl kapital som ränta, under förutsättning, att ränta är utf äst i huvudförbindelsen.

Det har påståtts, att en löftesman, som tecknat borgen för ett till viss man eller order ställt skuldebrev, icke skulle vara skyldig att infria sin borgen, i händelse skuldebrevet i första hand belånades hos annan än den däri angivna

personen. Denna åsikt har dock ogillats, bland annat, genom Kongl. maj:ts domar den 30 april 1878 och den 28 februari 1881.

I detta sammanhang må påpekas lämpligheten av, att löftes-mannen i borgensförbindelsen utsätter den sum.ma, för vilken han ikläder sig borgen, eller åtminstone tillser, att denna summa

i huvudförbindelisen finnes angiven med både bokstäver och siffror.

Försnmmar löftesmannen detta, äventyrar han nämligen alt, i händelse huvudgäldenären efter borgens ingående genom förfalskning höjer skuldsumman eller, om denna ännu ej bl i vit ifylld, utsätter ett högre belopp än överenskommet varit, iå betala det högre beloppet, förutsatt att borgenären icke av handlingens beskaffenhet och utseende haft anledning att misstänlva den av huvudgäldenären vidtagna åtgärden och även eljest varit i god tro i fråga om densamma. (Jfr. K. m:ts domar den 23 mars 1877, den 6 februari 1879: den 23 november 1887 ra. fi.)* Har däremot löftesmannen i borgensmeningen angivit ett visst belopp, kan han icke dömas att betala mera än detta, även om gäldenären skulle hava förfalskat jämväl borgensförbindelsen, naturligtvis dock under förutsättning att förfalskningen kan bevisas. Borgenärens goda tro hjälper honom icke i detta ff 11. (K. m:ts dom den 28 maj 1891.)

III. Löftesmannens rätt till samma invändningar mot kravet som huvudgäldenären.

De invändningar, varom nu är fråga, äro huvudsakligen följande:

A) Att huvudförbindelsen redan vid, borgensförbindelsens tillkomst saknat giltighet.

Detta kan till en början bero därpå, att vid borgens tecknande någon huv ud för bind ei se icke funnits, t. ex. om borgen ingås för en skuld, som redan blivit betald eller efterskänkt. Dylik borgen medför icke någon betalningsskyldighet.

Vidare kan huvudförbindelsen hava saknat giltighet på den grund, att den har till föremål något osedligt eller olagligt, t. ex. utfärdats å belopp, som vunnits på vad eller spel. Om så är förhållandet, medför borgensförbindelsen icke någon betalningsskyldighet. Borgen för huvud förbindelse, som varit och är ogiltig, emedan gäldenären blivit tvungen eller förledd att utfärda densamma, behöver icke heller infrias.

Ytterligare kan huvudförbindelsen hava varit ogiltig på den grund, att den ingåtts av sådan person, som saknat förmåga att sluta avtal (omyndig m. fi.). I så fall blir löftesmannen fri från sin ansvarighet, endast om han vid borgens tecknande var okunnig om huvudförbindelsens ogiltighet. Visste däremot löftesmannen vid borgens ingående t. ex. att huvudförbindelsens ut-färdare var omyndig, är han fortfarande betalningsskyldig, förutsatt att han icke kan åberopa någon annan grund för befrielse från löftesförbindelsens fullgörande. I händelse av tvist, huru-

* En motsatt åsikt har emellertid stundom giort sig gällande. (Jfr N. J. A. 1907 :537).779

vida löftesmannen avvetat t. ex. att gälden ären var omyndig, åligger bevisningsskyldigheten härom givetvis borgenären.

Vidare kan huvudförbindelsen vid borgens ingående hava varit ogiltig på grund därav, att den varit preskriberad* eller pre-kluderad.** Om så är fallet, blir löftesmannen fri från betalningsskyldighet, därest han vid borgens ingående varit okunnig om huvudförbindelsens ogiltighet.

Slutligen kan huvudförbindelsen hava varit ogiltig, emedan den avsett betalning för brännvin, som blivit utborgat till myckenhet, för vilken försäljningspriset understigit femtio kronor. (K. F. den 9 juni 1905 § 8.) I så fall torde borgesmannen icke kunna åläggas betalningsskyldighet, med mindre borgen ingåtts efter brännvinets försäljning, samt löftesmannen vid borgens ingående haft vetskap om huvudförbindelsens ogiltighet.

B) Att huvudföT'l)indeisen efter borgens ingående upphört att g all a.

Som allmän regel kan uppställas, att löftesmannen blir befriad från sin ansvarighet, därest huvud förbin delsen upphör att gälla av någon anledning, som tillkommit efter borgens ingående.***

I detta sammanhang må nämnas, att en löftesman till sin befrielse från betalningsskyldighet äger åberopa, att huvudgäl-denären hos borgenären äger kvittningsgild genfordran, och detta även om huvudgälden ären vid mot honom anhängiggjort krav icke velat framställa något kvittningsanspråk. Ifrågavarande genfordran måste dock vara kvittningsgild i huvudgäldenärens hand vid den tidpunkt, då löftesmannen framställer sitt kvitt-ningsanspråk.

Jämväl må påpekas, att en i rättegång mellan borgenären och huvudgäldenäreni meddelad dom, varigenom huvudgäildenären ålagts betalningsskyldighet, icke torde få anses beröva borgesmannen rätt att i en sedermera mot honom anhänggigjord rättegång påfordra bevisning om huvudförbindelsens tillvaro. (Jämf. K. m:ts dom den 9 oktober 1885.)

C) Att huvudgäldenärens skuld efter borgens ingående förminskats.

Om så skett, kommer denna förminskning, såsom redan förut (sid. 775) blivit nämnt och med där angivna inskränkning, även löftesmannen till godo.

* Betydelsen av Üetta ord kommer att framdeles förklaras (se avdelningen : Om preskription av fordringar).

** Angående betydelsen av detta ord, se avdelningen: Om pre, k lu-sion av fordringar.

*** Härom kommer att vidare talas vid framställningen av borgensförbindelsens upphävande.780

Från denna regel gives dock ett undantag. I § 110 Ronkurs-lagen stadgas nämligen, att borgenär, utan hinder därav att lian godkänt ackords förslag, äger mot gäldenärens löftesmän föra den talan, vartill han eljest varit lagligen berättigad.

Anm. Eftergiver borgenären utan löftesmannens samtycke någon rättighet, som tillkommer borgenären mot huvudgäldenä-ren, t. ex. rättigheten till betalning' ur en av den sistnämnde för huvudförbindelsen ställd pant, torde löftesntannen härigenom bliva fri från sin borgen för den del av skulden, som svarar mot panten, under förutsättning dock att han vid borgens tecknande ägde kännedom om sagda pant eller ock sedermera betingat, sig att den lämnades.

IV. De olika slagen av borgensförbindelser.

Dessa äro:

A. Hu v u d b org e n.

Härmed menas en borgen, som in gälts för huvud gäldenärens förbindelse. Den, som ingått huvudborgen, kallas på grund härav huv udlö f tesm an.

Huvudborgen kan vara:

1) Enkel borgen. (10 kap. 8 § Handelsbalken.)

Enkel borgen föreligger, dä borgesmannen endast åtagit sig att betala vad borgenären icke kan utbekomma hos hnvudgäldenären. En ingången bofgen är att anse såsom enkel, så snart borgensförbindelsen icke innehåller något uttryck, varigenom löftesin ännen åtagit sig huvudgälden ärens skuld såsom sin egen. Är det tvivelaktigt, om löf tesm ännen velat ikläda sig enkel eller proprie-borgen (se nedan), får han endast anses hava åtagit sig den minst betungande förbindelsen, d. v. s. enkel borgen. Exempelvis har en borgen, ingången »såsom vore det för skuld», tolkats såsom enkel. > (K. m:ts döm den 11 juli 1883.)

Den, som ingått enkel borgen, kan blott dömas att betala vad borgenären vid tiden för borgesmannens instämmande (eller lagsökande) icke kunnat utbekomma av huvudgäldenär en. I följd härav måste borgenären i rättegången (eller lagsökningsärendet) mot borgesmannen bevisa, dels att huvudgäldenären icke förmått betala, dels ock huru mycket av skulden han icke kunnat erlägga. Den bevisningsskyldighet, som sålunda åligger

borgenären, kan av honom fullgöras:

a) Genom företeende av intyg att Ituv ud gäld enär en (eller hans rättsinnehavare) vid hos honom för skuldens uttagande verkställd utmätning befunnits sakna tillgångar till skuldens betalning.*

Innehåller nämnda intyg, att hos gäldenären icke anträffats någon utmätningsbar tillgång, blir borgesmannen dömd att betala

* Ett dylikt intyg har godkänts i ett fall, då utmätningen verkställts ända till tre år och åtta månader före rättegången mot borg-es-mannen. (Kongl. Maj:ts dom den 14 januari 1808).781

hela skulden. Har åter vid den hos gäldenären verkställda utmätningen kunnat uttagas en del av skulden, blir borgesmannen endast dömd att betala återstoden.

b) Genom företeende av intyg frän sysslomännen eller rättens ombudsman i huvudgäld enarens (eller lians rättsinnehavares) konkurs därom att tillgångarna i densamma icke förslagit till gäldande av hor g enarens fordran.*

Har denna delvis guldits av tillgångarna, blir borgesmannen endast dömd att betala vad som ännu återstår oguldet. Om åter borgenären icke i konkursen erhållit betalning för någon del av sin fordran, måste dennas hela belopp gäldas av borgesmannen.

c) Genom företeende av vederbörlig bevisning därom, att huvud gäld enaren, då lian å skuldens förfallodag eftersökts för betalnings erhållande, hållit sig undan eller vistats utrikes, samt att några gäldenären tillhöriga utmätningsbara tillgångar icke kunnat anträffas.

Uen bevisniiigsskyldighet, som i förevarande fall åligger borgenären, är synnerligen svår att fullgöra och måste, i händelse huvudgäldenäreiis vistas utrikes, gå ut på, att denna vistelse icke är blott tillfällig.

Anm. Är huvudförbindelsen ställd att betalas å viss förfallodag, är löftesmannen icke berättigad att före denna dag infria förbindelsen. Om åter huvudförbindelsen är ställd att betalas viss tid efter uppsägning, äger, jämlikt Kongl, förordn, den 20 juli 1855, löftesmannen rätt att verkställa uppsägning samt inbetala skulden å den genom uppsägningen bestämda förfallodagen.** Är huvudförbindelsens förfallotid, obestämd, äger, enligt nyss åberopade förordning, löftesmannen att betala, när han vill.

2) Borgen såsom för egen skuld. (10 kap. 9 § Handelsbalken.)

Dylik borgen, eller s. k. proprieborgen, föreligger, då borgesmannen åtagit sig tiuvuä gäldenär ens skuld såsom sin egen och således förbundit sig att infria densamma, även om huv ud gäldenären skulle äga tillräckliga tillgångar till skuldens gäldande.

För att en förbindelse skall anses såsom, proprieborgen, måste av dess ordalydelse otvetydigt framgå, att förbindelsens utfärdare genom densamma velat åtaga sig en annans skuld såsom sin egen.

Om så är förhållandet, och förbindelsen således har egenskap av proprieborgen, kan borgenären, därest huvudgäldenären icke i rätt tid infriat sin förbindelse, efter gottfinnande vända sig mot huvudgäldenären eller löftesmannen för betalnings erhållande. Borgenären kan sålunda omedelbart vända sig mot löftesmannen, utan att förut hava sökt eller samtidigt söka huvud-

* Ett dylikt intyg kan naturligtvis icke avgivas förr än efter konkursens a v s 1 ii t ;a in id e.

** Genom dylik uppsägning går löftesmannen förlustig förmånen att betala blott vad huvudgäldenären icke förmår erlägga.782

gäidenären eller styrka dennes oförmåga att betala*. Även om borgenärens fordran bos liuvudgäldenären icke är till beloppet bestämd, kan ban i regel anliängiggöra rättegång direkt mot löftesmannen och sålunda få fordringen prövad och'till beloppet fastställd. Har borgen ingåtts för ersättningsbelopp, vilket skall bestämmas genom syn, eller skall tvist rörande huvudförbindelsen prövas av kompromiss (skiljemän), måste dock först syn hållas eller

kompromissdorn falla, innan löftesmannen blir skyldig* att betala.

Har liuvudgäldenären avträtt sina tillgångar till konkurs, är borgenären oförhindrad att omedelbart och utan att avvakta konkursens avslutande utsöka fordringen hos löftesmannen**.

I fråga om betalningstiden kan löftesmannen antingen hava utf äst samma betalningstid som liuvudgäldenären, eller förbundit sig till betalning å annan tid än denne. I senare fallet får dock den av löftesmannen bestämda förfallodagen ej infalla före den dag, då liuvudgäldenären är skyldig att betala. Om i borgensförbindelsen ingen förfallodag nämnts, gäller huvudförbindelsens bestämmelse angående förfallotiden även för löftesmannen.

Är huvudförbin delsen ställd att betalas å viss förfallodag, är löftesmannen icke berättigad att dessförinnan betala gälden. Skall åter förfallodagen bestämmas efter uppsägning, är löftesmannen, jämlikt Kungl, förordn, den 20 december 1851, berättigad att åtnjuta den överenskomna uppsägningstiden. Uppsägning hos gäidenären gäller icke mot löftesmannen, och ej heller uppsägning hos den senare mot den förre***. Påpekas må, att, ehuru uppsägning skett hos proprielöftesmannen, denne dock aldrig är skyldig att betala, förrän skulden förfallit jämväl gent emot gäidenären.

Då förfallotideii är bestämd efter uppsägning, äger, jämlikt Kungl, förordn, den 20 juli 1855, löftes man nen att själv uppsäga gälden ocli har, sedan han verkställt uppsägning, både rättighet och skyldighet att betala å förfallodagen. Att märka är dock, att om löftesmannen hos innehavaren av ett löpande skuldebrev verkställt uppsägning av detta, men skuldebrevet sedan kommer i annan mans hand, den senare innehavaren icke är bunden av uppsägningen, med mindre anteckning om denna gjorts

* Borgenären kan även, därest invändning däremot ej framställes genom en och samma stämning eller lagsökning söka både liuvudgäldenären och löftesmannen vid den domstol eller exekutiva myndighet, varunder endera lyder.

** Borgenärs underlåtenhet att bevaka i huvudgäldenärens konkurs befriar icke löftesman (vare sig borgen är proprieborgen eller enkel borgen) från betalningsskyldighet •

*** I överensstämmelse härmed måste man antaga, att uppsägning, som verkställts av endera (av gäidenären eller löftesmannen), ej för den andre medför betalningsskyldighet eller rättighet att utan särskild uppsägning betala.783

å skuldebrevet. Samma regler gäller även, om uppsägningen gjorts, icke hos, utan av skuldebrevets förre innehavare. (Jfr. Kungl. maj:ts dom den 30 mars 1874.)

Om slutligen huvudförbindelsens förfallotid, är obestämd, har löftesmannen rätt att betala, när han vill. (Kungl, förordn, den 20 juli 1855.)

Anm. 1. Om huvudgäldenärens namn blivit förfalskat, medför detta i regel icke för proprielöftesmannen befrielse från betalningsskyldighet.

Anm. 2. Den väsentligaste skillnaden mellan enkel och proprieborgen är, att den, som iklätt sig enkel borgen, i regel endast kan sökas för den brist, som uppstått hos huvudgäldenären, medan däremot en proprielöftesman omedelbart kan sökas för hela gälden. Vid proprieborgen måste dessutom, därest förfallodagen skall beräknas efter uppsägning, sådan ske hos såväl löftesmannen som huvudgäldenären, varemot vid enkel borgen särskild uppsägning hos löftesmannen icke erfordras. I ytterligare ett fall föreligger därjämte skiljaktighet, vilken dock närmast rör borgenförbindelsens upphörande och i följd därav först vid framställningen härav kommer att avhandlas.

B. Överborgen eller efterborgen.

Överborgen eller, som den vanligen kallas, efterborgen föreligger, då borgenären låter en person teckna borgen för en löftesmans (alltså ej för huvudgäldenärens) förbindelse. Efterborgen är sålunda ett avtal uteslutande emellan borgenären och efterborgesmannen, och endast borgenären har på grund av nämnda avtal rätt att vända sig mot den sistnämnde. Efterborgen kan vara såväl enkel som proprie.

I fråga om borgenärens rätt att söka efterborgesmannen gälla följande regler:

a) Om såväl efterborgen som huvudborgen är proprie, har borgenären rätt att söka efterborgesmannen, utan att därförut behöva kräva vare sig gäldenären eller huvudlöftesmannen (den, för vilken efterborgen ingåtts).

b) Om efterborgen är proprie, men huvudborgen är enkel, måste borgenären, för att kunna söka efterborgesmannen, bevisa, att huvudgäldenären ej själv kunnat betala gälden.

c) Om efterborgen är enkel*, men huvudborgen är proprie, kan borgenären icke vända sig mot efterborgesmannen, med mindre huvudlöftesmannen visas ej hava kunnat infria skulden.

d) Om såväl efterborgen som huvudborgen är enkel, måste borgenären, för att kunna kräva efterborgesmannen, bevisa, att

* Skulle huvudlöftesmannens namn vara förfalskat, torde efterlöftesmannen, då hans borgen är enkel, icke kunna åläggas betalningsskyldighet.784

varken huvudgäldenären eller huvudlöf tesm ännen kunna betala skulden.

C. Underborgen.

Underborgen föreligger, dä en person fjär i borgen för en löftesmäns möjligen uppkommande regress fordran* Itos huvudgäldenären. Underborgen är sålunda ett avtal uteslutande mellan nämnde löftesman (huvudlöftesmannen) och underlöftesmannen och avser att hålla den förre skadeslös för vad han på grund av sin borgen kan bliva nödgad att utgiva. Tydligt är därför, att endast huvudlöf tesmannen (icke borgenären) äger att vända sig mot underlöftesmannen med betalningsanspråk. Vanligen tecknas underborgen å särskild handling, som givetvis överlämnas till huvudlöf tesmannen, och borgenären har i de flesta fr, 11 ej någon kännedom om underborgensförbindelsens tillvaro.

Underborgen kan ingås både såsom enkel och såsom proprie. Ar underborgen enkel, kan underlöftesmannen sökas, först sedan huvudlöf tesm ännen förgäves vänt sig mot huvudgäldenären. Är underborgen åter proprie, har huvudlöftesmannen rätt att, så snart han gottgjort borgenären, vända sig mot underlöftesmannen och'behöver sålunda ej först söka huvudgäldenären.

Anm. Ett fjärde slag av borgen finnes, nämligen det, som omtalas i 10 kapitlet 12 § Handelsbalken och kallas borgen för-annans person. Har någon — vilket väl nästan aldrig förekommer — ingått dylik borgen, t. ex. genom användandet av uttrycket: »För N". N. går undertecknad i full och laga borgen», medför detta icke betalningsskyldighet för borgesmannen i annat fall än att han icke vid päforäran kan framskaffa huvudgäldenären, dä denne eftersökes för sin skidd pä grund av den förbindelse, varför borgen ingåtts.**

V. Borgen av tvä eller flera personer gemensamt. Då två eller flera personer ingå borgen för samma huvudförbindelse, kan denna deras borgen vara:

A. Enkel borgen med solidarisk ansvarighet.

B. Pro prieborgen med solidarisk ansvarighet.

Vid dessa båda slag av borgen förbinda löftesmännen sig (om de endast äro tvenne), en för bägge och bägge för en, men (om de äro flera än två), en för alla och alla för en, till betalningsskyldighet.

Olikheten mellan de ifrågavarande båda slagen av borgen ligger allenast däri, att det förstnämnda slaget icke är, men det sistnämnda slaget däremot är borgen såsom för egen skuld. I

* Med regress förd ran menas här den fordran, som borgesman genom infriande av sin förbindelse erhåller hos huvudgäldenären."

** En borgensförbindelse av ovan angivna lydelse torde dock ofta komma att tolkas såsom borgen för gäld.785

följd Ii ärav äger borgenären, om gäldenären icke i rätt tid uppfyller sin förbindelse, att hos vilkendera av löftesmännen han helst vill utsöka hela gälden (om borgen är proprie) men allenast den Itos gäldenären bevisligen

uppkomna bristen (om borgen är enkel). Skulle den löftesman, mot vilken borgenären först vänder sig, icke alls kunna betala eller icke kunna erlägga hela beloppet, äger borgenären utkräva hela sin o gnidna fordran hos vilken som helst av de övriga löftesmännen och så vidare, ända lill dess borgenären blivit till fullo gott gjord.

Härvid är det likgiltigt, om anledningen till att betalning ej kan uttagas av en löftesman är dennes oförmåga att betala eller hans borgens o giltighet, vare sig på grund av hans oförmåga att ingå bindande avtal till följd av minderårighet eller av annat skäl, eller på grund därav, att hans namn under löftesmeningen blivit förfalskat, eller att fordringsrätten mot honom gått förlorad genom prekliision.* Om sålunda en borgen med solidarisk ansvarighet är undertecknad med tvenne personers namn, men det exempelvis befinnes, att den ene löftesmannen vid undertecknandet varit minderårig,, eller att hans namnteckning blivit förfalskad, är den andre löftesmannen ändock ansvarig för förbindelsen i dess helhet. Och om i nu angivna fall löftesmännen äro flera än två, stå de, vilkas borgen är giltig, i solidariskt ansvar för huvudförbindelsen.

Likaså antages det i allmänhet, att om huvudgäldenären erhållit en löftesmans underskrift å en löftesmening, vars ordalydelse förutsätter jämväl en annan (icke namngiven) solidarisk löftesman, samt huvudgäldenären sedermera avlämnar förbindelse till borgenären utan att hava anskaffat någon ytterligare löftesman, borgenären detta oaktat äger fordra, att den, som underskrivit löftesmeningen, infriar hela gälden. Följande rättsfall är härutinnan belysande: Uti G. Lindgrens konkurs bevakades fordringar på grund av två skuldebrev, vartdera å 5,074 rdr 75 öre, försedda med borgen såsom för egen skuld av Lindgren. Mot bevakningen anmärktes, att borgenförbindelserna vore undertecknade endast med Lindgrens namn, ehuru förbindelserna innehölle, att Lindgren »en för bägge och bägge för en» ingått borgen. Underrätten yttrade: att då Lindgren i borgensförbindelserna åtagit sig gäldenärens skuld såsom sin egen, bleve, med ogillande av den gjorda anmärkningen, ifrågavarande fordringar till betalning fastställda. Hovrätten däremot utlät sig i dorn, att som, enligt vad innehållet av de utav Lindgren å ifrågavarande två skuldebrev tecknade borgensförbindelser utmärkte, han iklätt sig löftesmannaansvarigliet såsom för egen skuld under den förutsättning, att en annan jämte honom skulle för skulden gå i borgen, samt han följaktligen i förevarande fall,

* Betydelsen av detta ord kommer att framdeles förklaras (se avdelningen: Om preklusion av fordringar).

där någon medlöftesman icke undertecknat borgensförbindelserna, ej kunde anses häfta i betalningsansvar för mer än hälften av de i skuldebreven förskrivna belopp, kunde allenast 5,074 rdr 75 öre fastställas till betalning. Nedre revisionen hemställde, att Kungl, maj:t måtte fastställa hovrättens dom. Men som Lindgren ingått ifrågavarande borgen utan att därvid tillse, att den andre person, vilken, enligt vad invänt blivit och borgensförbindelsernas lydelse jämväl utmärkte, skolat med Lindgren dela ansvarigheten, också kommit att borgensförbindelserna underteckna, prövade Kungl, maj:t rättvist att, med upphävande av hovrättens dom, fastställa det slut, vari underrätten stannat. (Kungl. Maj:ts dom den 7 maj 1866.) Genom Kungl. Maj:ts dom den 30 december 1887 hava likaledes två löftesmän, som »en för alla och alla för en» tecknat borgen, förpliktats att infria hela huvudförbindelsen, trots invändning, att de, såsom borgensmeningens ordalydelse jämväl angåve, förutsatt flera löftesmän.

Skall förfallotid beräknas efter uppsägning, gäller uppsägning, som skett hos endera av två eller flera solidariska proprielöftes-män, icke mot de övriga*. Hava löftesmännen endast iklätt sig enkel borgen, erfordras ingen särskild uppsägning hos dem, utan uppsägning hos gäldenären gäller även mot löftesmännen.

C. Enkel borgen med ansvarighet pro rata parte (efter huvudtalet).

Dylik borgen föreligger, då varje löftesnian förbundit sig att ansvara för den på honom i förhållande till samtliga löftesmännens antal belöpande del i vad som bevisligen icke kunnat hos Jiuvudgäldenären utbekommas.

D. Proprieborgen med ansvarighet pro rata parte (efter huvudtalet).

Dylik borgen föreligger, då varje löftesmän förbundit sig till ansvar såsom för egen skuld för så stor del av gälden, som belöper på honom i förhållande till samtlige löftesmännens antal.

Anm. Varje av två eller flera personer gemensamt ingången borgen medför ansvarighet pro rata parte, så snart annat icke uttryckligen angivits i borgensförbindelsen.

E. Enkel borgen med ansvarighet pro determinata parte.

Dylik borgen föreligger, då varje löftesman åtagit sig att ansvara för ett visst bestämt belopp eller en viss bestämd kvotdel (bråkdel) av vad som bevisligen icke kunnat hos huv ud gäld enär en atbekommas.

F. Proprieborgen med ansvarighet pro determinata parte. Dylik borgen föreligger, då varje löftesman åtagit sig att så-

* Ej heller gäller uppsägning hos huvudgäldenären mot p r o-prielöf tes männen eller uppsägning hos desenar e mot den förre.787

som för egen skuld ansvara för ett visst bestämt belopp eller en viss bestämd kvotdel (bråkdel) av gälden.

Anm. Vid borgen pro determinata parte är att märka, att om huvud gäldenär en betalat en del av gälden, löftesmännens ansvarighet icke därigenom proportionsvis minskas. Det måste nämligen i dylikt fall stå borgenären fritt att bestämma, i vad mån den gjorda avbetalningen skall komma den ene eller den andre av löftesmännen till godo. Om t. ex. fyra personer för skuld å 4,000 kronor gått i borgen, var och en för 1,000 kr., samt gälde-nären sedermera betalar 3,000 kr., så måste borgenären anses äga rätt att utsöka de återstående 1,000 kronorna hos vilken han vill av löftesmännen. Om åter för en skuld å 4,000 kr. tre löftesmän iklätt sig borgen, var och en för 1,000 kr., och gäldenären sedermera betalar 1,000 kr., så äro samtliga löftesmännen det oaktat skyldiga att inbetala, en var hela det belopp, för vilket han borgat.

I förestående framställning har antagits, att två eller flera löftesmän vid ett och samma tillfälle ingått en och samma löftes-förbindelse.

Om så ej varit förhållandet, äro följande fall tänkbara, nämligen:

1) Att löftesmännen vid ett och samma tillfälle ingått särskilda löftesförbindelser, utan att någon av löftesmännen förbundit sig Lill betalningsansvar gemensamt med någon bland de övriga.

I så fall föreligga lika många särskilda löftesförbindelser som antalet borgesman.

2) Att sedan en eller flera personer ingått borgen för en förbindelse, en eller flera andra personer vid, ett senare tillfälle ikläda sig löftesmannaansvar för samma förbindelse.

I sådan händelse kallas varje löftesman, som vid det senare tillfället ingått borgen, efterföljande självständig löftesman i förhållande till den eller dem, som vid ett föregående tillfälle iklätt sig löftesmannaansvar.

Yl. Huvudlöf tesmans* regressrätt mot huvud gäldenär en.

Om en huvudlöf tesman infriar sin förbindelse eller någon del därav, övergår härigenom borgenärens fordringsrätt för det inbetalda beloppet å löftesmannen, vilken således får rätt att uttaga berörda belopp hos huvudgäldenären. Den löftesmannen sålunda tillkommande rätt kallas regressrätt samt omfattar i regel

* Med h u v ud löf te sm an menas den, som ingått borgen för huvudgäldenären.788

jämväl den panträtt eller förmånsrätt, som tilläventyrs varit förenad med den ifrågavarande fordringen, medan denna ännu fanns i borgenärens hand. Förmånsrätt för fordringen övergår dock icke på löftesmannen, med mindre nämnda rätt är grundad uteslutande på själva beskaffenheten av samma fordran.

För att den ifrågavarande regressrätten skall äga rum erfordras emellertid i regel, att liuvudgäldenären är betalnings skyldig för den förbindelse, som infrias av löftesmannen. Om denne inlöser t. ex. en redan preskriberad förbindelse, erhåller han härigenom icke någon regressrätt mot liuvudgäldenären, med mindre denne före förbindelsens infriande underlåtit att, på tillfrågan av löftesmannen, upplysa denne om att förbindelsen preskriberats.*

Har en huvudlöftesman helt och hållet infriat ett av huvud-gäld(enären utfärdat! skuldebrev, äger löftesmannen att utbekomma detta, försett med borgenärens anteckning därom att det infriats av löftesmannen.

Om åter löftesmannen endast delvis infriat skuldebrevet, är han endast berättigad till kvitto å vad han inbetalt och anteckning om inbetalningen å skuldebrevet, men ej att utfå detta senare. I nämnda fall får han ej heller göra sin regressrätt gällande till förfång för borgenärens rätt att utfå återstoden av sin fordran. Om exempelvis gälden är intecknad, äger löftesmannen, därest den intecknade fastigheten exekutivt försäljes, icke rätt att erhålla utdelning ur köpeskillingen, förrän borgenären blivit till fullo förnöjd.

Sedan löftesmannen betalat, bör han icke försumma att genast härom underrätta gäldenären. Han förlorar nämligen eljest sin regressrätt till gäldenären, om denne, efter det löftesmannen betalt, också skulle lämna betalning för samma förbindelse. Löftesmannen kan då endast söka ersättning av borgenären.

Löftesmannen äger icke rätt att av gäldenären utfå ersättning för de kostnader, löftesmannen; fått vidkännas på grund av rätte gång med borgenären.

Anm. 1. Den efterlöftesman, som infriat sin borgen, erhåller härigenom borgenärens rätt mot liuvudgäldenären. För att denna rätt (regressrätt) skall kunna göras gällande, måste emellertid löftesmannen få på sig överlåten borgenärens rätt på grund av huvudf örbindelsen.

Anm. 2. Om en underborgesman infriar sin förbindelse, erhåller han härigenom den betalningsrätt (regressrätt) mot liuvudgäldenären, som tillkommit den huvudlöftesman, som erhållit underborgesmannens löftesförbindelsè. För att underborgesman-nen skall kunna vända sig mot liuvudgäldenären, måste han

* I anledning härav bör en huvudlöftesman aldrig underlåta att, innan han infriar sin borgen, bevisligen tillfråga liuvudgäldenären, huruvida huvudförbindelsen fortfarande äger giltighet789

emellertid erhålla huvudlöftesmannens skriftliga överlåtelse av hans regressrätt mot denne.

Vil. Löftesmans regressrätt mot medioftesmän.*

Såsom förut blivit nämnt, äger borgenären rätt att hos vilken som helst av två eller flera solidariska löftesmän utsöka hela gälden eller (vid enkel borgen) hela den hos gäldenären uppkomna bristen. Har en dylik löftesman sålunda fått betala mera än sin andel efter liuvudtalet, är han i sin ordning berättigad att söka. vil ken han vill av sina medio f tesmän för vad som återstår efter avdrag av Jians egen and ei. Denna rätt kallas i-e-g res sr ät t.

Solidariska löftesmäns inbördes regressrätt torde enklast framgå av ett exempel. Om sålunda löftesmännen äro fyra, och en av dem infriat hela gälden, så är denne berättigad att av vilken som helst bland de övriga utsöka 3/4 härav (dock naturligtvis med rätt för honom att i stället uttaga 1/4 av varje medlöftes-ni an). Finnes ej tillgång hos den sökte, kan han efter behag vända sig mot någon av de övriga, till dess han blir fullt förnöjd. Kan den sökte betala sina */é av gälden, är han i sin tur berättigad att av vilkendera som helst av de båda återstående utkräva l/9 av gälden. Den, som sålunda nödgas utgiva näranda halvt, äger därefter utsöka 1/4 av den fjärde löftesmannen. Kan härvid någon löftesman ej betala vad på honom belöper, skall den sålunda uppkomna bristen efter huvudtalet fördelas mellan de övriga löftesmännen. Om alltså i ovanstående exempel den fjärde löftesmannen ej skulle kunna gälda sin fjärdedel, har den, som förgäves sökt honom, rätt att av vilkendera som helst av de två andra löftesmännen utkräva 2/3 av bristen (d. v. s. aY den oguldna fjärdedelen), eller, om han så hellre vill, att söka vardera av dessa för 1/3 av samma brist.

Anm. 1. Någon ömsesidig regressrätt äger ej rum mellan löftesmän, vilka vid: ett och samma tillfälle ingått särskilda löftesförbindelser ntan att någon av löftesmännen förbundit sig till betalningsansvar gemensamt med någon bland de övriga.

Anm. 2. Efterföljande självständig löftesman har regressrätt mot föregående löftesman, men denne kan icke vända sig mot den förre.

Artmn. 3. Den efterlöftesman, som infriar sin förbindelse, erhåller härigenom gent emot de (ivriga löftesmännen

den fordringsrätt, som tillkommit borgenären. För att denna fordringsrätt skall kunna göras gällande, måste emellertid efterlöftesmannen få densamma på sig överlåten.

* Med m-ed löf tes m än menas sådana borgesman, vilka vid ett och s a m ma tillfälle ingått en och samma löftesförbindelse.790

Anm. 4. Om en underlöf tesman infriar den borgen, han ingått för en huvudlöf tesman, erhåller underlöftesmannen härigenom den regressrätt, som förut tillkommit huvudlöftesmannen gent emot övriga huvudlöf tesmän Denna regressrätt måste emellertid överlåtas å underlöftesmannen för att kunna lagligen göras gällande.

VIII. Borgens förhind eisens upptiörande. En löftesmans förbindelse upphör:

A. Genom huvudgäldens betalning av huv ud gälde näven eller kvittning mot någon hans genfordran eller genom dess efterskänkande av borgenären eller genom annan lika verksara uppgörelse, varigenom borgenären blivit eller förklarat sig vara fullt gott-gjord.

Då huvudförbindelsen blivit fullgjord av huvudgäldenären, är det vanligt, att löftesmannen får sitt namn tillbaka, därest han skriftligen förbundit sig. Skulle emellertid så ej ske, måstar frågan, huruvida löf (es mannen, i liändelse huvudgäldenären ånyo utsläpper Jiuvud förbindelsen, fortfarande är ansvarig förr sin borgensförbindelse. Har borgen ingåtts för avtal, som avser annat än egentlig gäld, t. ex. ett leveransavtal eller ett arrendekontrakt, så måste frågan besvaras nekande, eller, med andra ord, löftesmannens ansvar upphör, så snart huvudförbindelsen en gång blivit fullgjord. Om åter borgen tecknats för gäld i egentlig mening, t. ex. å ett skuldebrev, ställer sig saken olika, om huvudförbindelsen är löpande eller icke löpande. Borgen för en icke löpande huvud förbindelse upphör, så^ snart huvudgäldenären infriat densamma. Erhåller han ett nytt lån på samma papper, medför detta icke någon ansvarighet för löftesmannen. För en löpande huvud förbindelse är däremot löftesmannen fortfarande ansvarig, om huvudgäldenären efter inlösandet ånyo (en eller flera gånger) utsläpper densamma, såvida icke huvudförbindelsen förses med anteckning om inlösandet (jfr. Kungl. maj:ts dom den 30 januari 1877). Har dylik anteckning skett, kan visserligen huvudgäldenären för sin del genom särskild påskrift uppliva huvudförbindelsen, men löftesmannen är då icke vidare ansvarig för densamma.

B. Genom att huvudförbindelsen (efter borgens ingående) preskriberas* eller prekluderas**. Även i dessa fall är löftesmannen fri från sin ansvarighet.

C. Genom att borgenären och huvudgäldenären bliva samma person. Om sålunda t. ex. en person genom arv eller testamente

* Angående betydelsen av detta ord, se avdelningen: Om preskription av fordringar.

** Angående betydelsen av detta ord, se avdelningen: O m p r e k 1 u-sion av fordringar.791

skulle bliva ägare av en av honom själv utfärdad skuldsedel, kan den, som därför tecknat borgen, icke vidare sökas för sin borgensförbindelse, därest icke huvudförbindelsen är löpande samt ånyo utsläppes utan anteckning därom, att liuvudgäldenären, pä sätt nu förutsatts, blivit ägare till densamma.

D. Genom betalning av löftesmannen eller kvittning mot någon hans genfordran eller genom att borgenären avstår från rätten att hålla sig till löftesmannen.

E. Genom att, i händelse löftesmannen gjort sin ansvarsskyldighet beroende av inträdandet av något villkor, nämnda villkor ej vidare kan inträffa.

E. Genom att, om löftesmannen begränsat sin ansvarighet till en viss tid, den sålunda bestämda tiden gått till ända.

G. Genom löftesmannens död, därest hans borgen är enkel, samt dessutom:

a) Borgenären underlåtit att strax* efter dödsfallet fordra ny borgen av huvud gäldenär en; eller

b) Borgenären visserligen strax efter dödsfallet anmanat huvudgäldenär en att anskaffa ny borgen, men försummat att i ardedning av huvud, gäldenär ens underlåtenhet att efterkomma an-maningen genast** söka betalning hos huv ud gälde när en; eller

c) Huvud gäldenär en, enligt borgenärens anmaning, skaffat ny borgen av lika vederhäftig löftesman som den avlidne borgen mannen.

H, Genom att fordringsrätten mot löftesmannen preskriberas eller prekluderas.

Formulär till borgensförbindelse.

1 :o) Enkel borgen av en person.

För ovanstående förbindelse å tiotusen (10,000) kronor jämte ränta (och lagsökningskostnader) går undertecknad i borgen.

Örby den 19 april 1901.

Erik Lindgren, Hemmansägare.

På en gång närvarande vittnen:

N. N. N. N.

(titel eller karaktär och adress.) (titel eller karaktär och adress.)

* D. ä. »inom skälig tid efter vunnen kunskap om dödsfallet.» ** D. ä'. »utan oskäligt uppehåll efter gäldenären lämnat rimligt rådrum att skaffa ny borgen.»792

2:o) Solidarisk enkel borgen.

För ovanstående förbindelse å tiotusen (10,000) kronor jämte ränta gå undertecknade, en för bägge och bägge för en (en för alla och alla för en), i borgen.

Stockholm den 19 april 1901. Sven Gustafsson, Bror Landberg,

Byggmästare. Kassör.

(Gustaf Fredlund, Grosshandlare.)

(Namnvittnen.)

3:o) Enkel borgen pro rata parte.

För ovanstående förbindelse å tiotusen (10,000) kronor jämte ränta gå undertecknade i borgen.

Stockholm den ....

N. N. N. N.

(N. N.)

'(Namnvittnen.)

4:o) Enkel borgen pro determinata parte.

För ovanstående förbindelse å tiotusen (10,000) kronor gå undertecknade i jborgen på det sätt, att vi ikläda oss ansvarighet, jag Erik Granlund för sextusen (6,000) kronor och jag Per Oskar Frisk för fyratusen (4,000) kronor, jämte den på värderas andel i borgenssumman belöpande ränta.

Stockholm den ....

Frik Granlund. Per Oskar Frisk.

(Namnvittnen.)

5:o) Proprieborgen av en person.

För ovanstående förbindelse å tiotusen (10,000) kronor jämte ränta går undertecknad i borgen såsom för egen skuld.

Stockholm den .... N. N.

(Namnvittnen.)

6:o) Solidarisk proprieborgen.

För ovanstående förbindelse å tiotusen (10,000 kronor jämte ränta gå undertecknade, en för bägge och bägge för en (en för alla och alla för en), i borgen såsom för egen skuld.

Stockholm den ....

N. N. N. N.

N. N.

(Namnvittnen.)793

7 :o) Solidarisk proprieborgen (för arrende).

Under den tid, förestående kontrakt gäller, ansvara undertecknade i egenskap av borgesman, en för bägge och .bägge för en, såsom för egen skujld ej mindre för riktiga erläggandet ,å i samma kontrakt bestämda tider av den överenskomna arrendeavgiften, än ock för uppfyllandet av alla övriga, enligt kontraktet, arrendatorn åliggande skyldigheter och förbindelser, försäkras.

Nedergård den ....

N. N. N. N.

(Namnvittnen.)

8:0) Proprieborgen pro rata parte.

För ovanstående förbindelse å tiotusen (10,000) kronor jämte ränta gå undertecknade i borgen såsom för egen skuld. Stockholm den ....

N. N. N. N.

(Namn vittnen.)

9:o) Proprieborgen pro determinata parte.

För ovanstående förbindelse å tiotusen (10,000) kronor jämte ränta gå undertecknade i borgen såsom för egen skuld på det sätt, att vi ikläda oss ansvarighet, jag Erik Granlund för sextusen (6,000) kronor och jag Per Oskar Frisk för fyratusen (4,000) kronor, jämte den på värderas andel i borgenssumman belöpande ränta.

Stockholm den ....

Erik Granlund. Per Oskar Frisk.

1(Namn vittnen.)

10:o) överborgen eller efterborgen (enkel eller proprie).*

För fullgörandet av den av hemmansägaren N. N. (Hemmansägarne N. N. och N. N., en för bägge och bägge för en) (såsom för egen skuld) här ovan tecknade borgensförbindelse går undertecknad (gå undertecknade, en för bägge och bägge för en) i borgen (såsom för egen skuld).

(N. N.) N. N.

'(Namnvittnen.)

* E f t e r 1 ö f t e s m a n går, som nämnt, i borgen för löftesman. U n-derlöftesman borgar för löftesmans

regressfordran hos huvudgälde-nären.

Advokaten.

100794

11 :o) Underborgen (enkel eller proprie).*

I händelse grosshandlaren Anders Löfstedt (och agenten Erik Berg), vilken jämte agenten Erik Berg, (hvilka, en för bägge och bägge för en) den 24 nästlidne mars ingått borgen såsom för egen skuld för en av handlanden Emil Fristedt samma dag till Örebro Enskilda Bank eller order utgiven skuldförbindelse å tjugutusen (20,000) kronor jämte ränta, skulle på grund av sin berörda borgen nödgas betala hela eller någon del av sagda belopp med ränta, går undertecknad (gå undertecknade, en för bägge och bägge för en) i borgen (såsom för egen skuld) för vad bemälde Anders Löfstedt (och Erik Berg) kan (kunna) visa sig sålunda hava utbetalt.

Örebro den 3 april 1901.

N. N. N. N.

(Namnvittnen.)

Om preskription av fordringar.

(Kungl. Förordn, den 4 mars 1862.)

Med en fordran eller en fordring sr ätt menas ett anspråk mot annan person, att han skall göra, tåla eller underlåta något av förmögenhetsvärde, och med preskription av en fordringsrätt menas förlusten av densamma i följd av underlåtenhet att inom viss, i lag föreskriven tid** göra den gällande.***

Grunden till stadgandena angående fordringspreskriptionen är vikten därav att alla fordringsanspråk framställas inom viss tid och icke kunna under en obegränsad tidrymd göras gällande, varigenom ett betänkligt tillstånd av osäkerliet om egendom och rättigheter skulle uppkomma.

Den följande framställningen av fordringspreskriptionen kommer att omfatta:

I. Föremålet för fordringspreskriptionen,

I fråga härom vilja vi anföra följande regler:

A. Endast fordringsrätter kunna utgöra föremål för fordrings-preskription.

Till fordringsrätter räknas exempelvis anspråk mot annan att han skall betala en penningsumma, verkställa ett arbete, låta

* Efterlöfte s"'in an går, som nämnt, i borgen för löftesman. Un-d e r 1 ö f t e s m a n borgar för löftesmans regressfordran hos huvudgäld e-nären.

** Denna tid kallas preskriptionstid.

*** Då en fordringsrätt i följd av dylik underlåtenhet gått förlorad, säges den hava preskriberats. 794

11 :o) Underborgen (enkel eller proprie).*

I händelse grosshandlaren Anders Löfstedt (och agenten Erik Berg), vilken jämte agenten Erik Berg, (hvilka, en för bägge och bägge för en) den 24 nästlidne mars ingått borgen såsom för egen skuld för en av handlanden Emil Fristedt samma dag till Örebro Enskilda Bank eller order utgiven skuldförbindelse å tjugutusen (20,000) kronor jämte ränta, skulle på grund av sin berörda borgen nödgas betala hela eller någon del av sagda belopp med ränta, går undertecknad (gå undertecknade, en för bägge och bägge för en) i borgen (såsom för egen skuld) för vad bemälde Anders Löfstedt (och Erik Berg) kan (kunna) visa sig sålunda hava utbetalt.

Örebro den 3 april 1901.

N. N. N. N.

(Namnvittnen.)

Om preskription av fordringar.

(Kungl. Förordn, den 4 mars 1862.)

Med en fordran eller en fordring sr ätt menas ett anspråk mot annan person, att han skall göra, tåla eller underlåta något av förmögenhetsvärde, och med preskription av en fordringsrätt menas förlusten av densamma i följd av underlåtenhet att inom viss, i lag föreskriven tid** göra den gällande.***

Grunden till stadgandena angående fordringspreskriptionen är vikten därav att alla fordringsanspråk framställas inom viss tid och icke kunna under en obegränsad tidrymd göras gällande, varigenom ett betänkligt tillstånd av osäkerliet om egendom och rättigheter skulle uppkomma.

Den följande framställningen av fordringspreskriptionen kommer att omfatta:

I. Föremålet för fordringspreskriptionen,

I fråga härom vilja vi anföra följande regler:

A. Endast fordringsrätter kunna utgöra föremål för fordrings-preskription.

Till fordringsrätter räknas exempelvis anspråk mot annan att han skall betala en penningsumma, verkställa ett arbete, låta

* Efterlöfte s"'in an går, som nämnt, i borgen för löftesman. Un-d e r 1 ö f t e s m a n borgar för löftesmans regressfordran hos huvudgäld e-nären.

** Denna tid kallas preskriptionstid.

*** Då en fordringsrätt i följd av dylik underlåtenhet gått förlorad, säges den hava preskriberats.795

sin mark användas till avstjälpningsplats, lämna sin tomt obebyggd o. s. v. Ytterligare exempel på fordringsrätter utgör ett anspråk å redovisning, vederlag i löst eller fast gods, ersät-ning för nyttjanderätt, skadestånd, bouppteckningsed i redovisningsändamål, ej individualiserad testamentslott, andel i beslutad aktieutdelning m. m. Däremot kan ej till fordringsrätter hänföras anspråk å saks återställande till ägaren, andel i oskiftat arv eller blivande aktieutdelning, utbekommande av viss testamenterad egendom, anspråk å del i köpta obligationer och till säkerhet för bevis om delaktighet i köpet i övrigt deponerade värdepapper och penningar o. s. v.

Anm. Emellertid kan en rättighet, som ursprungligen varit äganderätt, sedermera förvandlas till en fordring sr ätt, om nämligen föremålet för äganderätten förstöres. Om t. ex. en sak, medan den innehaves av en annan än dess ägare, gkx under, måste ägaren, vilkens rätt att återfå saken icke preskriberats så länge den fanns i behåll, därest han vill förvara sin rätt till ersättning för saken, ställa sig till efterrättelse reglerna för fordringspreskription.

B. Varje fordringsrätt är underkastad fordringspreskription.

Detta gäller utan avseende å vad, som är föremål för fordringsrätten, eller på vilken grund denna stöder sig. Det är sålunda utan betydelse för preskriptionen, om man har att fordra penningar eller andra generiskt* bestämda ting eller utförandet av ett arbete eller redovisning för ett uppdrag. Likaså är det likgiltigt, om fordringsrätten uppkommit genom avtal eller på annat sätt, t. ex. genom brott, skadegörande handling, oriktig betalning o. s. v.

Anm. Vad i morn. B. anförts gäller dock ej fordran hos bank eller allmänt penningverk på grund av sedel eller annan löpande förbindelse, som tryckt eller graverad utgives. För dylik fordran gälla nämligen särskilda stadganden.

II. Preskriptionstidens utgångspunkt.

Denna räknas från (ej från och med) fordringens uppkomst och börjar sålunda att löpa dagen efter den dag, varunder fordringen tillkom.

Understundom kan det emellertid vara svårt att avgöra, när en fordran bör anses hava uppkommit, och

följaktligen att bestämma den dag, från vilken preskriptionstiden börjar löpa. I anledning» härav hava vi trott oss böra anföra följande regler:

/i. Om fordringen grundar sig på skuldebiev eller annan skriftlig handling, räknas preskriptionstiden från den dag, handlingen utgavs (= utlämnades). Till dess annat förhållande styrkes, anses handlingen vara utgiven den dag, för vilken den är dagtecknad.

* D. ä. blott till sin art796

Men kan borgenären bevisa, att handlingen är antedateraa, d. v. s. utgiven senare än den dag, för vilken den dagtecknads, räknas preskriptionstiden från utgivningsdagen. Omtvistat är däremot, från vilken dag preskriptionstiden skall räknas, när handlingen är postdaterad, d. v. s. bar ett senare datum än den verkliga utgivningsdagens; dock torde även i detta fall preskriptionstiden, åtminstone i regel, böra räknas från utgivningsdagen*. Angives i handlingen endast visst år eller viss månad under ett år, anses den utgiven den första dagen av året etter månaden, såvida icke borgenären kan styrka, när handlingen är utgiven.

B. Om två personer ingått ett avtal, varigenom den ene förbundit sig att mot visst vederlag av den andre fullgöra något, räknas preskriptionstiden för rätt till vederlaget från dagen för av talets ingående.

C. För fordran å ränta, årlig arrendeavgift samt årliga undantagsförmåner eller annan på vissa återkommande tider förfallen avgift räknas preskriptionstiden från fordringens förfallodag**.

D. För rätt till skadestånd på grund av brott löper preskriptionstiden från den dag, brottet begicks.

E. Innehar någon (t. ex. såsom deposition) en sak, tillhörig en annan, och är han genom vårdslöshet vållande till skada därå, löper preskriptionstiden för rätten till ersättning härför från den dag, skadan timade. Skadas åter saken genom olyckshändelse, och innehavaren åtagit sig ansvar för all skada å saken, räknas preskriptionstiden från dagen för detta åtagande. Försummar sakens innehavare att återlämna densamma å överenskommen dag, löper preskriptionstiden för rätten till ersättning för sedermera genom olyckshändelse timad skada å saken från den dag, då denna rätteligen skolat återställas till ägaren.

F. T estamentsägares fordran att av dödsboet utfå sin testa-mentslott preskriberas, i de fall då den, enligt vad här ovan sagts, är underkastad preskription, från te stam ents givarens dödsdag.

G. Om en person till en annan står i ett stadigvarande förhållande, som närmare skall bestämmas genom redovisning vid förhållandets slut, räknas preskriptionstiden för anspråket på redovisning från den dag, då förhållandet upphörde. Denna regel äger tillämpning, t. ex. på förmynderskaps förhålland et.

H. Har någon av en annan mottagit ett tillfälligt uppdrag, t. ex. att inkassera en fordran eller utreda ett bo, löper preskrip-

* För fordran på grund av löpande skuldebrev, vars innehavare icke haft kännedom om postdateringen, torde dock preskriptionstiden böra räknas från den dag, för vilken skuldebrevet är d a t e r a t.

** Först denna dag anses nämligen den ifrågavarande fordringen hava, uppkommit.797

tionstiden såväl för rätten till gottgörelse för uppdragets utförande som för rätten till redovisning för uppdraget från den dag, uppdraget gavs.

III. De olika slagen av fordringspreskription. Dessa äro:

A. Den allmänna fordringspreskriptionen. I fråga härom är att märka:

a) Preskrip tions tiden.

Tiden för den allmänna fordringspreskriptionen är tio kcden-derår. Preskriptionstidens utgångspunkt beräknas på sätt förut under II omförmälts, ocli dess slutpunkt är utgången av den dag*, som på tionde året efter utgångspunkten bar samma datum som denna. Fordran, som uppkommit den T juli 1915, är sålunda preskriberad den 7 juli 1925 klockan tolv på natten. Är preskriptionstidens sista dag en sön- eller helgdag, torde såsom

preskriptionstidens slutpunkt böra räknas utgången av nästföljande söckendag'.

Utan betydelse för preskriptionstiden är fordringens förfallotid. Även om fordringen förfaller till betalning mer än tio är efter dess tillkomst, måste borgenären, innan fordringen blir tio år gammal, bevaka densamma eller förskaffa sig gäldenärens erkännande av dess tillvaro.*

Anm. Gäldenär en lärer sakna rätt att avsäga sig förmånen av den ifrågavarande preskriptionen, då densamma bar sin grund även i statens intresse av reda och ordning i fråga om enskildes egendom och rättigheter liksom av undvikandet av mera svårlösta rättegångar. Anmärkas må dock, att framstående rättslärde anse gäldenären lagligen kunna göra sådan avsägelse, som ovan omförmäles.

b) Pr es krip tionens av bry tände. Preskriptionen avbrytes:

a) Genom stämning eller lagsökning å gäldenären, varvid är att iakttaga, att stämningen eller överexekutors kommunikations-resolution (beslut om ansökningshandlingarnas delgivning åt gäldenären) måste delgivas gäldenären inom det tionde årets utgång**.

ft) Genom enskilt krav hos gäldenären, vare sig detta sker muntligen eller skriftligen.

* Detsamma gäller, om fordringsrätten är beroende av ett villkor, som vid preskriptionstidens slut ännu icke inträffat.

** Avbrott i preskriptionen anses åstadkommit, även om stämningen uttagits till obehörig domstol, eller lagsökningshandlingarna ingivits till obehörig överexekutor, dock naturligtvis endast under förutsättning att stämningen eller lagsökningshandlingarna delgivits gäldenären inom den i texten angivna tiden.798

y) Genom fordringens blotta tillkännagivande för gäldenär en.

Dylikt tillkännagivande behöver ej ske i ändamål att bevaka fordringsrätten. Preskriptionen avbrytes nämligen, blott gälde-nären erinras om skulden, för vilket ändamål detta än sker. Sålunda avbryter t. ex. uppsägning av fordringen preskriptionen.

å) Genom fördyringens blotta tillkännagivande inför domstol eller överexekutor samt kungörande i Post- och Inrikes Tidningar av samma myndighets bevis härom inom utgången av tionde året från fordringens tillkomst.

Detta bevakningssätt kan dock med laga verkan endast användas i tvenne fall, nämligen:

1) då borgenären å tre särskilda dagar under det tionde året (ej under det nionde eller något föregående år) sökt eller låtit söka gäldenär en i hans hemvist för att kräva, honom eller erinra honom om skulden, men ej kunnat träffa honom; samt

2) då borgenären icke vet, om eller var gäld enaren äger hemvist inom riket.

Då fordringen på sätt nu nämnts tillkännagives, bör tillika företes bestyrkt avskrift av fordringsbeviset, om sådant finnes. Däremot behöver borgenären icke vid fordringens tillkännagivande styrka, att gäldenären blivit förgäves sökt, eller att borgenären icke känner hans hemvist. Emellertid bör borgenären icke försumma att antingen medtaga två ojäviga vittnen, då han söker gäldenären i hans hemvist, eller ock låta söka honom där genom sådana (t. ex. två stämningsniän) samt att låta dessa härom utfärda intyg. Om tvist sedan uppstår, åligger nämligen bevisningsskyldigheten borgenären, ifall gäldenären bestrider, att han blivit på föreskrivet sätt sökt. Däremot bör i händelse av tvist borgenärens uppgift, att han icke känt gäldenärens heinvist, tagas för god, till dess motsatsen bevisas eller åtminstone göres sannolik. Om kungörande i Post- och Inrikes Tidningar av vederbörande myndighets bevis över fordringens tillkännagivande måste borgenären givetvis själv föranstalta.

Formulär till fordrans skriftliga tillkännagivande för domstol eller överexekutor.

1 :o) Då gäldenärens hemvist är hand.

Till Stockholms Rådhusrätt (överståthållareämbetet, Konungens befallnings-hävande i Örebro län, överexekutor i Örebro).

Enär kommissionären Sven Petter Fredman, hos vilken undertecknad, jämlikt i bestyrkt avskrift bilagda, den 1 februari 1891 utfärdade skuldebrev, äger fordran ,ä Tvåtusen (2,000) kronor jämte ränta, å tre särskilda dagar under innevarande september månad blivit i sin bostad i huset799

n :r 00 vid .... gatan här i staden (i sitt hemvist å Ängsö gård i

Östra Eneby socken) med krav härför sökt (blivit i sin bostad i huset

n :r 00 vid........ gatan här i staden sökt för att om nämnda min

fordran erinras), utan att han därvid kunnat anträffas, får jag till fordringsrättens bevarande härmed samma min fordran anmäla och bevaka; och anhålles om bevis över denna min anmälan.

Stockholm den 20 september 1900. Kristian Kronström,

Grosshandlare.

2:o) Då gäldenärens hemvist är okänd. Till etc.

Enär jag, som på grund av i bestyrkt avskrift bilagda, den 1 februari 1891 utfärdade skuldebrev hos kommissionären Sven Petter Fredman äger fordran å Tvåtusen (2,000) kronor jämte ränta, ej har mig bekant, om eller var bemälde Fredman, vilken förr varit bosatt i Stockholm, äger hemvist här i riket, får jag till bevarande av min fordringsrätt på grund av nämnda skuldebrev härmed samma min fordran anmäla och bevaka; och anhåller jag om bevis över denna min anmälan.

Stockholm den 20 september 1900.

Kristian Kronström, Grosshandlare.

é) Genom fordringens bevakande i konkurs eller anmälande i anledning av års stämning.

£) Genom förnyelse av någon till säkerhet för fordringen meddelad inteckning. Inteckningsförnyelse gäller emellertid såsom fordringsbevaknirjg allenast mot för gälden personligen an-svarig fastighetsägare. Mot honom anses fordringen bevakad även genom inteckningsansökan, vare sig den beviljas, avslås eller förklaras vilande.

Vill borgenären hålla talan öppen emot annan person*, måste han mot denne, efter omständigheterna, vidtaga någon av de förut angivna bevakningsåtgärderna. Grundar sig borgenärens fordran, icke på själva inteckningshandlingen, utan på en särskild s. k. omslagsrevers, avbrytes icke preskriptionen av den på omslagsreversen grundade fordringen genom förnyelse av inteckningen.

Anm. Bevakning av fordran i ändamål att avbryta preskriptionen kan givetvis även ske genom ombud. Medgiver gälde-nären, att bevakning i borgenärens namn ägt rum, måste den, som verkställt bevakningen, anses därtill hava haft borgenärens

* Exempelvis förutvarande fastighetsägare, som personligen häftar för gälden, eller utfärdaren av omslagsrevers till inteckningen.800

uppdraga till dess motsatsen av gäldenären bevisas. Enskilt krav samt fordrans tillkännagivande för gäldenären böra emellertid helst ske genom två stämningsmän, vilka om åtgärden utfärda bevis, såvida icke borgenären kan erhålla gjäldenärens skriftliga och bevittnade erkännande av kravet eller tillkännagivandet. Om en person, som icke har borgenärens uppdrag eller eljest är därtill befogad, erinrar gäldenären om bans skuld, avbrytes icke därigenom preskriptionen.

7\) Genom alla sådana åtgärder av gäldenären, som innefatta erkännande av fordringens tillvaro.

Ett dylikt erkännande kan ske muntligen eller skriftligen, uttryckligen eller tyst. Såsom tyst erkännande räknas t. ex. avbetalning ä kapital eller räntebetalning, som verkställts av gäldenären eller av annan person, vilken därtill bevisligen haft hans uppdrag. Utdelning i gäldenärens konkurs är att betrakta såsom avbetalning och avbryter följaktligen preskription.

Gäldenärens erkännande av fordringen, vare sig det sker tyst (t. ex. genom avbetalning eller räntebetalning) eller uttryckligt, måste emellertid lämnas direkt till borgenären. Erkännandet kan ske även genom ombud, som bevisligen har gäldenärens uppdrag. Däremot föreligger icke ett sådant erkännande, som avbryter preskription, om gäldenären endast inför tredje man vidgått fordringsanspråket, utan att denne fått i uppdrag att till borgenären avgiva gäldenärens erkännande av detta. Ej heller avbrytes preskription av fordran därigenom, att denna upptagits i bouppteckning t. ex. efter gäldenären av dennes sterbhusdelägare; jfr. K. Maj:ts domar den 30 okt. och den 18 dec. 1878.

Då gäldenären tyst eller uttryckligt erkänner fordringsanspråket, måste naturligtvis borgenären låta sig angeläget vara att skaffa sig bevis om erkännandet. Ej så sällan förekommer, att borgenär såsom bevis om dylikt erkännande åberopar å skuldebrevet av honom själv gjord anteckning om avbetalning eller räntebetalning*. Dylik anteckning kan dock givetvis icke tillerkännas beviskraft, ifall gäldenären förnekar, att han verkställt betalningen i fråga.

För att en bevakningsåtgärd av borgenär eller ett erkännande av gäldenär skall avbryta preskription, fordras, utöver vad förut iiamnts, att bevakningen eller erkännandet hänför sig till en viss bestämd fordran. En blott erinran om eller ett blott erkännande i största allmänhet av, att ett skuldförhållande parterna emellan äg*er rum, är icke tillfyllest.

Anm. Om fordringsanspråk blivit genom enskilt krav eller enskild erinran väckt mot någon, äger denne instämma den, som väckt fordringsanspråket, med yrkande, att domstolen måtte förklara detsamma grundlöst.801

Då preskriptionen avbrytes, börjar ny tioårig preskriptionstid löpa från den dag, avbrottet skedde.

Har gälden ären blivit för fordringen stämd eller lagsökt, avbrytes preskriptionen ej blott genom stämningen eller lagsökningen, utan sedermera på nytt genom varje gäldenärens hörande eller kallande till förhör i målet ävensom genom domstols eller överexekutors utslag.

Har allmän domstol avkunnat dom eller utslag, räknas den nya preskriptionstiden alltid från domens eller utslagets dag och. fortfar sedan att löpa, till dess den avbrytes genom domens eller utslagets verkställande eller ock genom nya bevakningsåtgärder av borgenären eller av erkännande av gäldenären. Detsamma gäller om utslag av överexekutor i lagsökningsmål, utom i de fall, då tiden för klagan över utslaget skall räknas från den dag, då gäldenären av utslaget erhöll del. I sistnämnda fall räknas den nya preskriptionstiden från utslagets delgivning* eller om borgenären försummat dylik delgivning, från den dag, då gäldenären sist hördes eller kallades till förhör i målet. Har lagsökningen avstannat, räknas den nya preskriptionstiden likaledes från det gäldenären sist hördes eller kallades till förhör i målet.

B. Preskription av fordran hos solidarisk medgäldenär på grund av betalning under tionde året efter skuldens tillkomst.

Om två eller flera personer solidariskt (en för bägge och bägge för en eller en för alla och alla för en) förbundit sig till betalning, samt borgenären under det tionde året från fordringens tillkomst erhållit betalning av någon bland gäldeiiärerna, måste nämnde gäldenär inom natt och år från betalningsdagen hos medgäldenärerna bevaka sin fordran för vad han till äventyrs betalt utöver den på honom efter huvudtalet belöpande andel i skulden. Den bevakning, varom nu är fråga, måste ske hos alla medgäldenärerna inom nyss angivna tid, därest icke den, som betalt skulden, föredrager att inom samma tid hos envar av medgäldenärerna uttaga den på denne efter huvudtalet belöpande andel i skulden.

I fråga om avbrytandet av förevarande slags preskription hänvisas till vad förut anförts om avbrott i den vanliga fordringspreskriptionen.

C. Preskription av borgenärs fordran hos huvudlöf tesman, vilken ingått pro priehor g en med bestämd förfallotid**. (K. F. den 28 juni 1798.)

I fråga härom är att märka:

* Denna kan stundom ske genom kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar.

** Förfallotiden anses såsom bestämd, jämväl då den är viss tid efter uppsägning eller inträder, först då ett visst villkor inträffar.

a) Pres krip tio ris tid en.

Denna är tolv månader, varje månad räknad till 30 dagar, eller sålunda 360 dagar, vilka beräknas från (ej från och. med) huvudborgens förfallodag, dock med följande undantag, nämligen:

1) Om ränta blivit utf äst i huvud förbindelsen, beräknas preskriptionstiden för varje års räntefordran från dess förfallodag.

2) Skall huvudförbindelsen infrias genom årliga avbetalningar, löper preskriptionstiden för varje års avbetalnings fordran från dess fö rf a l loda g.

3) Om huvudförbindelsen vid underlåten kapital- och ränteinbetalning blir i dess helhet förfallen till betalning, beräknas preskriptionstiden, i händelse någon inbetalning underlåtes, från dennas förfallotid.

4) Skulle löftesmannen komma i konkurstillstånd, löper preskriptionstiden från dagen för konkursens början.

b) Preskriptionstidens avbrytande,

Preskriptionen avbrytes därigenom, att borgenären dels inom preskriptionstidens utgång uttager stämning* eller lagsökning å löftesmannen, dels ock, i händelse kravet sker genom stämning, fullföljer målet, på landet vid nästa rättegångstillfälle och i stad å den i stämningen utsatta, dagen, eller, om ärendet går lagsökningsvägen, inom sex månader (180 dagar) från preskriptionstidens utgång delgiver löftesmannen överexekutors kommunikationsresolution. Ehur a ej särskilt stadgat, torde borgenären också, för att preskriptionen skall avbrytas, böra inom den i § 22 Utsökningslagen stadgade tid av natt och. år från nämnda resolutions datum till överexekutor inkomma med delgivnings-bevis. (K. Eörkl. den 29 juli 1812.)

Anm. Löftesmannen äger rätt att i borgesmeningen avsäga sig förmånen av ifrågavarande preskription. Om exempelvis någon för en förbindelse tecknat borgen såsom för egen skuld, »till dess full likvid sker», kan ban icke till sin befrielse från ansvarighet åberopa, att borgenären försummat vidtaga åtgärder för nyss nämnda preskriptions avbrytande.

D. Preskription av borgenärs fordran hos efterlöf tesman, vilken ingått proprieborgen med bestämd förfallodag.

För detta slags preskription gäller vad i morn. C anförts, dock att, med där angivna undantag, preskriptionstiden beräknas från efterborgens förfallodag.

E. Preskription av efterlöf tesmans regressfordran hos huvud-löftesman, vilken ingått proprieborgen med bestämd förfallodag.

* Stämningen behöver icke vara delgiven inom preskriptionstidens utgång.803

Ifrågavarande slags preskription följer i allo de under C angivna regler.

F. Preskription av efterföljande självständig löftesmans regressfordran hos föregående löftesman, vilken ingått proprie-borgen med bestämd förfallodag. (Jämfr. K. M:ts dorn den 28 nov. 1898.)

För detta slags preskription gäller vad i morn. C anförts, dock att, med där angivna undantag, preskriptionstiden beräknas från den föregående löftes förbindelsens förfallodag.

G. Preskription av löftesmäns fordran hos annan löftesman på grund av betalning under tionde året från huvudförbindelsens tillkomst.*

Om två eller flera personer ingått borgen, samt någon av dem under tionde året från huvudförbindelsens tillkomst nödgats att helt eller delvis infria borgen, måste han bevaka sin härigenom till äventyrs uppkomna fordran hos de

övriga löftesmännen inom ett år efter det han till borgenären erlade betalning. Ifrågavarande bevakning måste av honom göras hos samtliga de övriga löftesmännen inom nyss angivna tid, därest han icke inom samma tid hos envar av dem uttager den på denne efter huvudtalet belöpande andel i det till borgenären erlagda beloppet.

H. Preskription av löftesmans fordran hos huvudgäldenär pä grund av betalning under tionde året från huv tid förbindels ens tillkomst.

Om en löftesman under tionde året från huvudförbindelsens tillkomst nödgas helt eller delvis infria densamma, måste han bevaka sin härigenom uppkomna fordran hos huvudgäldenären inom ett år från det huvud förbindelsen (helt eller delvis) infriades .

Anm. Har borgesmannen före det tionde året från huvud-förbindelsens tillkomst nödgats helt eller delvis infria densamma, måste han bevaka sin härigenom uppkomna fordran hos huvudgäldenären inom tionde året från huvudförbindelsens tillkomst.

De nu uppräknade slagen av preskription äro de vanligast förekommande och hava därför blivit något utförligare behandlade. Men utöver nämnda slag av preskription finnas andra, vilka endast mera sällan förekomma och därför icke här omnämnas i vidare mån än genom framställandet av följande regler:

* Fordran hos med löftesmari på grund av betalning före det tionde året från huvudförbindelsens tillkomst preskriberas enligt reglerna för den allmänna fordringspreskriptionen.804

1) För preskription av fordran på grund av arrende- eller hyresförhållande gälla särskilda bestämmelser, för vilka förut redogjorts (se sid. 416—417 och 499).

2) Återbetalning av för högt beräknad eller överbetald tull skall sökas inom ett år.

3) Anspråk på ersättning av postmedel för förkommet assu-rerat eller rekommenderat brev eller för förkommet paket, assu-rerat eller oassurerat, skall hos Generalpoststyrelsen skriftligen anmälas inom natt och år efter det försändelsen blivit till befordran avlämnad. Anspråk på ersättning för assurerad försändelse, som blivit skadad, skall hos Generalpoststyrelsen skriftligen anmälas inom sextio dagar efter det försändelsen kommit adressaten till handa eller blivit denne till mottagande erbjuden.

4) Fordran på ersättning för skada i följd av järnvägs drift preskriberas efter två år från den dag, då skadan timade.

5) För preskription av växelfordran gälla särskilda stadganden, vilka komma att behandlas vid framställningen av växelrätten.

IV. Preskriptionens verkan.

Verkan av att en fordran preskriberas blir den, att borgenären liar förlorat sin talan mot gäldenär en, eller ined andra ord, att fordringen icke kan utkrävas.

Äro gäldenärerna* flera, vilka iklätt sig solidarisk betalningsansvarighet, har borgenärens försummelse att inom preskriptionstiden bevaka sin fordran hos dem alla den påföljd, att den eller de, hos vilka bevakning skett, bliva betalningsskyldiga allenast i förhållande till samtliga gäldenärernas antal. Skulle någon av de sålunda betalningsskyldiga sakna tillgångar, fördelas den på honom belöpande andel på samtliga de övriga gäldenärerna efter huvudtalet, därvid borgenären får såsom sin förlust vidkännas vad som skolat belöpa på den eller dem, mot vilka fordringsrätten preskriberats**.

Exempel:

1) A, B, C och D ikläda sig (uti skuldebrev eller borgensförbindelse) solidarisk betalningsskyldighet för ett till E utfärdat skuldebrev å 400 kronor. E försummar sedermera att inom preskriptionstidens utgång bevaka sin fordringsrätt gent emot A. I följd härav bliva B, C och B betalningsskyldiga, en var allenast för 100 kronor. E erhåller sedermera dorn, varigenom B förpliktas utgiva de på honom belöpande 100 kronorna, men vid

* Under ordet gäldenär inbegripes här jämväl löftesman.

** Det i texten anförda gäller jämväl i den händelse borgenären e f t e r-skänkt sin fordran hos någon av flera solidariska gäldenärer (eller löftesmän).805

verkställt utmätningsförsök befinnes B sakna utmätningsbara tillgångar. Vid sådant förhållande kan E hos envar av C och D icke uttaga mer än 133 kronor och 33 öre.

2) A, B, C och D ikläda sig (uti skuldebrev till borgensförbindelse) solidarisk betalningsskyldighet för ett skuldebrev å 400 kronor. Sedan på grund härav A nödgats infria hela skuldebrevet, försummar han att inom preskriptionstidens utgång bevaka sin fordringsrätt gent emot B. I följd särav bliva C och D betalningsskyldiga, vardera endast rör 100 kronor. A erhåller sedermera dom varigenom C förpliktas utgiva de på honom belöpande 100 kronorna, men vid verkställt utmätningsförsök befinnes C sakna utmätningsbara tillgångar. Vid sådant förbål-lände kan A icke hos D uttaga mer än 150 kronor.

3) A, B, C och D ikläda sig solidarisk borgen för ett till E utfärdat skuldebrev å 400 kronor. E anskaffar sedermera borgen av F för den av A tecknade borgen. F nödgas härpå infria hela skuldebrevet, varefter han försummar att inom preskriptionstidens utgång bevaka sin fordringsrätt mot A. I följd härav bliva B, C ock D betalningsskyldiga, en var allenast för 100 kronor. F erhåller sedermera dom, varigenom B förpliktas utgiva de på honom belöpande 100 kronorna, men vid verkställt utmätningsförsök befinnes B sakna utmätningsbara tillgångar. Vid sådant förhållande kan F hos envar av O och 1) icke uttaga mer än 133 kronor 33 öre.

4) A, B, O och IJ ikläda sig solidarisk borgen för ett skuldebrev å 400 kronor. A erhåller sedermera av E underborgen för vad A på grund av sin borgen kan komma att utbetala. A nödgas härpå infria hela skuldebrevet, men försummar att inom preskriptionstidens utgång bevaka sin fordran hos B. I följd härav bliva C och D betalningsskyldiga, vardera endast för 100 kronor. Vid sådant förhållande kan A icke av E utbekomma mer än dels de på C och D belöpande andelarna om tillhopa 200 kronor och dels den på A själv efter huvudtalet belöpande andel, 100 kronor, eller sålunda sammanlagt 300 kronor (den på B efter huvudtalet belöpande andel, eller 100 kronor, blir A:s förlust i följd av hans försummelse att kräva B).

Anm. 1. Den, som på grund av försträckning eller annorledes erhållit fordringsrätt, bör icke försumma att inom preskriptionstiden bevaka densamma mot alla (huvudgäldenärer eller löftesmän), mot vilka den kan göras gällande.

Anm. 2. Frivillig betalning av preskriberad skuld kan ej återkrävas, erkännande av skuldens fortvaro med kännedom om preskriptionen medför betalningsskyldighet, och preskriptionen blir ej utan därom gjord invändning av domstol beaktad. (Jfr. N. J.'A. 1897:459.)

Preskriberad fordran kan användas till kvittning mot icke preskriberad, därest icke den preskriberade fordringen:806

1) redan var preskriberad, dä den kom i dens hand, som vill använda densamma till kvittning; eller ock

2) redan var preskriberad, då nämnda person blev betalningsskyldig till den, mot vilken kvittning syr kände framställes.

Slutligen bör nämnas, att en fordrans preskription icke berövar borgenären rätt till betalning ur gods, vilket lian till säkerhet för fordringen har såsom pant eller eljest under panträtt i handom.

Om preklusion av fordringar.

(Kungl. Förordn, den 4 mars 1862 §§ 9—17.)

Med preklusion av en fordran menas förlust av densamma i följd av underlåtenhet att, på anmaning av domstol, göra fordringen gällande inom, viss, av domstolen härför utsatt tid.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Villkoren för en fordrans prekluderande.* Dessa villkor äro:

A. Att fordringsägaren av domstol anmanats att inom viss, av domstolen utsatt tid, göra sin fordran gällande.

Den anmaning, varom här är fråga, sker genom s. k. årsstäm-ning, varmed menas en av domstol utfärdad kallelse å en persons okända fordringsägare att inom viss tid anmäla sina fordringar inför domstol, vid äventyr att de eljest förlora dessa fordringar.

I fråga om årsstam ning, är att märka:

a) De fall, då årsstämning får förekomma.

Dessa fall äro:

1) Då en person avlidit.

I detta fall får årsstämning begäras av bans efterlevande maka, arvinge eller testamentstagare,** dock först sedan laga bouppteckning skett. Den domstol, hos vilken årsstämiiingen skall begäras, är den underdomstol, »varunder den dödes bo i konkursmål hörer», inom vilkens område den avlidne vid sin död var man-

* Med en fordrans prekluderande menas preklusion av densamma. ** Även b o u t r e d ,n i n g s m a n torde vara berättigad att begära års-stämning. 806

1) redan var preskriberad, dä den kom i dens hand, som vill använda densamma till kvittning; eller ock

2) redan var preskriberad, då nämnda person blev betalningsskyldig till den, mot vilken kvittning syr kände framställes.

Slutligen bör nämnas, att en fordrans preskription icke berövar borgenären rätt till betalning ur gods, vilket lian till säkerhet för fordringen har såsom pant eller eljest under panträtt i handom.

Om preklusion av fordringar.

(Kungl. Förordn, den 4 mars 1862 §§ 9—17.)

Med preklusion av en fordran menas förlust av densamma i följd av underlåtenhet att, på anmaning av domstol, göra fordringen gällande inom, viss, av domstolen härför utsatt tid.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Villkoren för en fordrans prekluderande.* Dessa villkor äro:

A. Att fordringsägaren av domstol anmanats att inom viss, av domstolen utsatt tid, göra sin fordran gällande.

Den anmaning, varom här är fråga, sker genom s. k. årsstäm-ning, varmed menas en av domstol utfärdad kallelse å en persons okända fordringsägare att inom viss tid anmäla sina fordringar inför domstol, vid äventyr att de eljest förlora dessa fordringar.

I fråga om årsstam ning, är att märka:

a) De fall, då årsstämning får förekomma.

Dessa fall äro:

1) Då en person avlidit.

I detta fall får årsstämning begäras av bans efterlevande maka, arvinge eller testamentstagare,** dock först sedan laga bouppteckning skett. Den domstol, hos vilken årsstämiiingen skall begäras, är den underdomstol, »varunder den dödes bo i konkursmål hörer», inom vilkens område den avlidne vid sin död var man-

* Med en fordrans prekluderande menas preklusion av densamma. ** Även b o u t r e d ,n i n g s m a n torde vara berättigad att begära års-stämning.807

talsskri ven.* Var den döde gift, får kallelse sökas jämväl vid den rätt, som liar att upptaga frågan om hans

försättande i konkurs.**

2) Då makar erhålla boskillnad eller till återgång av akten-skåp hemskillnad eller äktenskapsskillnad dömts.**

I denna händelse kan årsstamning begäras av båda de frånskilda makarna eller endera av dem. Nämnda begäran göras hos den underdomsthol, varunder gäldenärer i konkursmål hörer.

3) Då handelsbolag, registrerat enkelt bolag eller annat bolag, som enligt vad särskilt är stadgat, varit allmänt kungjort,*** eller registrerad förening träder i likvidation eller försättes i konkurs.

I dylikt fall tillkommen årsstämningsansökan skall, om den avser handelsbolag eller registrerat enkelt bolags borgenärer, ingivas till underdomstol i den ort, där bolagsrörelsen drivits, eller om rörelsen drivits å skilda orter, i den ort, där huvudkontoret varit beläget. Ansökningen kan göras av samtliga de förutvarande bolagsmännen eller någon av dem.

Avser åter ansökningen fordringsägarne hos annat bolag än handelsbolag eller registrerat enkelt bolag, eller åsyftar den registrerade förenings borgenärer, skall ansökningen ingivas till underdomstolen i den ort, där styrelsen för bolaget eller föreningen senast haft sitt säte. Uen omförmälda ansökningen kan göras av den eller dem, som äro att anse såsom ställföreträdare för det bolag eller den förening, för vilken årsstämningen begäres.

4) Då en myndig person ställts under förmyndare.

I detta fall kan förmyndaren göra ansökan om årsstämning, vilken ansökan skall ingivas till den underdomstol, inom vilkens område den omyndigförklarade är mantalsskriven.

b) Förfarandet, då årsstämning begäres.

Uen, som söker erhålla årsstämning, skall ingiva skriftlig ansökan därom till den domstol, som äger bevilja årsstämningen.

* Årsstämning efter avliden utländsk undersåte, som under längre tid varit bosatt inom Sverige och, enligt anmälan till handelsregistret, där idkat rörelse; har ansetts böra utfärdas av *den domstol, inom vilkens område den avlidne vid dödsfallet var mantalsskriven. (Kongl. Maj:ts utslag den 27 februari 1894.)

** Sistnämnda stadgande träder i kraft den 1 januari 1921; dock skall förut gällande lag fortfarande lända till efterrättelse beträffande makar, å vilkas förmögenhetsförhållanden äldre giftermålsbalken är tillämplig. I fråga om punkt 1 gäller sålunda, därest den döde var gift, att årsstämningen allenast får begäras hos den domstol, »varunder boet i konkursmål hörer». I fråga om punkt 2 var den äldre lagens stadgande: »Då makar varda skilda i äktenskap må kallelse å okända borgenärer sökas vid den rätt, varunder boet i konkursmål hörer.»

*** Härmed åsyftas huvudsakligen aktiebolag, vid vars trädande i likvidation årsstämning måste begäras.808

Vid nämnda ansökan skall fogas förteckning över kända fordringsägare, därest icke all veterlig gäld är gulden, i vilken händelse detta skall uppgivas i ansökningen. Då årsstämning begäres efter avliden person, inlämnas vanligen en avskrift av bouppteckningen, vara tilläggas de efter bouppteckningen till äventyrs yppade fordringsägarne. Sedan ansökan om årsstämning ingivits, prövar domstolen, om den kan beviljas. Avslås ansökningen, få besvär häröver anföras hos vederbörande hovrätt.

c) Förfarandet, da årsstämning beviljas.

När ansökan om årsstämning beviljas, utfärdar domstolen kallelse å vederbörandes okände borgenärer att sist före klockan 12 på dagen å viss dag* näst efter ett år** hos domstolen skriftligen eller muntligen anmäla sina fordringar, vid den påföljd, Kungl. Förordn, om tioårig preskription och om årsstämning den 4 mars 1862 stadgar.

Den kallelse (årsstämning), som sålunda utfärdas, skall genom domstolens försorg:

a) kungöras i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, första gången tio och tredje gången sist fyra månader före den i stämningen utsatta inställelsedag;

fi) anslås på rättens dorr ett år före inställelsedagen; samt

y) minst en månad före inställelsedagen delgivas kronans ombudsman i orten och de inländska borgenärer,*** som äro upptagna på förteckningen över de v eterliga borgenärerna.

d) År ss täm ning ens ändarna l.

Detta är att bereda tillfälle för varje borgenär, som vet sig vara okänd för gäldenären, att inom den i årsstämningen utsatta tid tillkännagiva sitt fordringsanspråk, skriftligen eller muntligen. † Dylikt tillkännagivande bör omfatta uppgift å fordringsbeloppet och grunden för fordringsanspråket. Däremot behöver detta senare vid dess tillkännagivande icke på något sätt styrkas. Fordringsanspråket bör tillkännagivas hos den domstol, som utfärdat årsstämning en.

Anm. 1. Kända borgenärer behöva icke i anledning av års-stämningen anmäla sig\ Känd anses alltid den borgenär vara, som är upptagen på, den förteckning, som stundom åtföljer års-

* Denna dag kommer i det följande att kallas den iårsstämnin-gen utsatta inställelsedag.

** När kallelsen utfärdas av rätten på landet, kan inställelsedagen utsättas till det lagtima rättegångstillfälle, som näst efter ett år inträffar, om ej urtima ting begäres.

*** Underrättelsen till borgenärerna bör icke översändas ped posten, utan särskilt tillställas dem.

† Årsstämningen kan även sägas hava till ändamål att vinna säkerhet för att icke okända fordringar yppa sig.S09

stämningsansökan. Har borgenär flera fordringar, behöver ban, så vitt ban är känd som borgenär ocb såsom sådan upptages å nyss nämnda förteckning, ej särskilt anmäla alla fordringarna. Men om ban vid tillfrågan av vederbörande vägrar att uppgiva beloppet av någon viss fordran eller uppger densamma till mindre belopp än ban sedan fordrar, anses vad han sålunda underlåtit att uppgiva såsom okänd gäld.

Anm. 2. Även medgäldenär* äger att i anledning av års-stämning göra anmälan. Har sådan skett av annan medgäldenär* eller av borgenären, är detta tillräckligt för undvikande av fordringsanspråkets prekluderande.

Anm. 3. Under årsstämningstiden (den i årsstämningen utsatta anmälningstid) äga borgenärerna full rätt att utsöka sina fordringar utan att avvakta resultatet av årsstämningen.

B. Att fordringsägaren underlåtit att inom den av domstolen utsatta tiden göra sin fordran gällande.

Påföljden av nämnda underlåtenhet blir, att hans fordran prekluderas, därest icke vederbörande gäldenär (eller, om denne är omyndigförklarad person, hans förmyndare) före den i års-stämningen utsatta i inställelsetid** eller å densamma haft kännedom om honom såsom borgenär. Bevisningsskyldigheten angående nämnda kännedom åligger visserligen borgenären, men denne kan av gäldenären fordra edgång därom, att fordringen ej var för honom bekant före utgången av den i årsstämningen utsatta inställelsetid.**

Anm. 1. Sedan den i årsstämningen utsatta inställelsetid** gått till ända, är vederbörande gäldenär berättigad att, därest något i anledning av årsstämningen anmält eller eljest för gäldenären känt fordringsanspråk är ogrundat, instämma den, som framställt detsamma, med yrkande, att domstolen måtte förklara fordringisanspråket grundlöst.

Anm. 2. Om giildenärens egendom avträdes till konkurs före den i årsstämningen utsatta inställelsetid,** behöver den borgenär, som före nämnda tid bevakat fordran i konkursen, icke anmäla samma fordran i års stämningsmålet.***

II. V erk an av en fordrans prekluerande.

Denna verkan består däri, att borgenären ej kan lagligen utsöka fordringen.

* Under uttrycket medgäldenär inbegripes här även med 1 fö f-

tesman.

** Härmed menas den i årsstämningen utsatta inställelsedag kl. 12 på dagen.

*** Fordran, som icke bevakats i konkursen före den i årsstämningen utsatta instälLelsetid, måste däremot före nämnda tids utgång anmälas på samma sätt, som om konkurs ej inträffat.

A duo ka ten. 102810

Borgenär, vilkens fordran prekluderats, liar dock följande rättigheter, nämligen:

a) Betalningsrätt ur fast egendom, tomträtt, vattenfallsrätt eller fartyg, som har för fordringen intecknats, och ur lös egendom,, som borgenären till säkerhet för fordringen har såsom pani eller eljest under panträtt i handom;

b) Kvittning sr ätt för fordringen, därest:

1) fordringen före dess prekluderande kommit i borgenärens hand; samt

2) den skuld, mot vilken fordringen skall kvittas, uppkommit före'fordringens prekluderande.

Formulär till ansökan om årsstämning.

1 :o) Till Stockholms Rådhusrätt.

Sedan laga bouppteckning efter avlidne fabrikören Erik Gottfrid Renberg förrättats, få undertecknade, hans efterlämnade maka och arvingar, härmed, för det ändamål, Kongl. Förordningen den 4 mars 1862 avser, anhålla om årsstämning å dödsboets okända borgenärer; och bifoga vi förteckning å samtliga av oss kända fordringsägare ävensom bestyrkt utdrag av ovannämnda bouppteckning.

Stockholm den 4 maj 1900.

Anna Kristina Renberg, Fredrik Renberg,

född Damgren. Fanny Kristina Renberg.

2:o) Till Åkerbo Häradsrätt.

Sedan Fläradsrätten genom den 3 sistlidne juni meddelat, numera laga kraftvunnet utslag dömt till skillnad i äktenskapet mellan mig och handlanden Anders Nilsson i Ry, får jag, med tillkännagivande, att inin och handlanden Nilsson i äktenskapet gjorda, veterliga gäld blivit gulden, härmed anhålla om årsstämning å våra till äventyrs befintliga okända borgenärer.

Ry den 1 augusti 1916. Anna Sofia Nilsson,

född Karlsson.

1 :o) Till Stockholms Rådhusrätt.

Sedan det bolag, vari vi här i staden idkat handelsrörelse under firma John Fr. Blomberg & C:o, den 24 nästlidne januari blivit upplöst, samt anmälan härom, på sätt av befogat intyg framgår, skett till handelsregistret,sn

få vi härmed anhålla om årsstämning å nämnda bolags okända borgenärer, och bifoga vi tillika förteckning: å bolagets samtliga av oss kända fordringsägare.

Stockholm den 12 februari 1901. John Fredrik Blomberg. Erik Grönstedt.

Sven Ring.

4:o) Till Örebro Rådhusrätt.

Sedan studeranden Heimfrid Berggren, vilken för studier vistas vid Uppsala universitet, men är mantalsskriven här i staden, genom Rådhusrättens den 5 nästlidne mars meddelade beslut blivit i omyndighetstillstånd försatt, får jag, i egenskap av hans förmyndare, härmed anhålla om årsstämning å hans okända borgenärer; och bifogar jag dels förteckning över samtliga av mig kända fordringsägare, dels ock bestyrkt avskrift av det för mig utfärdade förmyndareförordnande.

Örebro den 12 mars 1901.

Per Björk, Grosshandlare.

Formulär till anmälan av fordran i anledning av årsstämning.

Till Stockholms Rådhusrätt.

Sedan årsstämning utfärdats å avlidne kommissionären Albert Törnbergs okände borgenärer, får jag härmed anmäla fordran för av mig till den avlidne i livstiden utborgade varor till sammanlagt belopp av sjuttiofem (75) kronor 86 öre.

Stockholm den 4 augusti 1901.

Claes Andersson, Handlande.

Om lån.

(11 kapitlet Handelsbalken.)

Med lan menas det avtal, varigenom en person (långivaren) till en annan (låntagaren) lämnar en lös sak, att utan ersättning begagnas, med, förbindelse för låntagaren att efter begagnandet återställa densamma.

Lån skiljer sig från legoavtal därigenom, att man i det senare ntfäster ersättning för bruket av en annans tillhörighet, och från sn

få vi härmed anhålla om årsstämning å nämnda bolags okända borgenärer, och bifoga vi tillika förteckning: å bolagets samtliga av oss kända fordringsägare.

Stockholm den 12 februari 1901. John Fredrik Blomberg. Erik Grönstedt.

Sven Ring.

4:o) Till Örebro Rådhusrätt.

Sedan studeranden Heimfrid Berggren, vilken för studier vistas vid Uppsala universitet, men är mantalsskriven här i staden, genom Rådhusrättens den 5 nästlidne mars meddelade beslut blivit i omyndighetstillstånd försatt, får jag, i egenskap av hans förmyndare, härmed anhålla om årsstämning å hans okända borgenärer; och bifogar jag dels förteckning över samtliga av mig kända fordringsägare, dels ock bestyrkt avskrift av det för mig utfärdade förmyndareförordnande.

Örebro den 12 mars 1901.

Per Björk, Grosshandlare.

Formulär till anmälan av fordran i anledning av årsstämning.

Till Stockholms Rådhusrätt.

Sedan årsstämning utfärdats å avlidne kommissionären Albert Törnbergs okände borgenärer, får jag härmed anmäla fordran för av mig till den avlidne i livstiden utborgade varor till sammanlagt belopp av sjuttiofem (75) kronor 86 öre.

Stockholm den 4 augusti 1901.

Claes Andersson, Handlande.

Om lån.

(11 kapitlet Handelsbalken.)

Med lan menas det avtal, varigenom en person (långivaren) till en annan (låntagaren) lämnar en lös sak, att utan ersättning begagnas, med, förbindelse för låntagaren att efter begagnandet återställa densamma.

Lån skiljer sig från legoavtal därigenom, att man i det senare ntfäster ersättning för bruket av en annans

tillhörighet, och från812

för sträckning i den väsentliga omständighet en, att låntagaren ej blir ägare till det lånta, utan är skyldig att återställa samma sak, som han mottagit, då däremot försträckningstagaren får [-dis-})onera-] {+dis- })onera+} (obegränsat förfoga över) det försträckta ocli i dess ställe återlämna annat av samma slag, myckenhet och godhet. Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Föremålet för lån.

I fråga härom gälla följande regler:

A) Endast kroppsliga ting* kunna utlånas. Rättigheter kunna således icke utgcha föremål för lån.

B) Föremålet för lån måste vara, en icke förbruklig sak.** O) Alla slags kroppsliga, ting kunna utlånas.

Således kunna icke blott saker i egentlig mening (s. k. 'döda ling), utan även djur utgöra föremål för lån.

II. JAineavtalets ingående.

A) Ett fidlt hindande låneavtal kan endast ingås av myndiga personer.

Intet hindrar visserligen att låneavtal ingås mellan en myndig långivare och en omyndig låntagare, men ett dylikt avtal medför endast, att den omyndige, om den lånta saken finnes kvar hos honom, måste återställa densamma. Finnes åter saken icke kvar, kan långivaren ej utkräva någon ersättning för densamma ur den omyndiges tillgångar.*** Om omyndig lånar en sak åt en myndig person, kan denne ej undandraga sig att återställa den lånta saken på den grund att han fått låna den av en omyndig.

B) Ingen viss form är föreskriven för ingående av låneavtal, utan kontralienterna (långivaren och låntagaren) få, om de anse det nödigt, själva välja den form, som är i lagen stadgad med avseende på andra avtal (vittnen eller skriftligt kvitto).† Emellertid är att märka, att något lagligen bindande låneavtal icke kommer till stånd, innan den sak, som skall utlånas, blivit överlämnad till låntagaren eller till annan person för hans räkning.\\

* Med ett kroppsligt ting menas varje del av den yttre, ofria naturen, som kan vara till gagn för mänskliga ändamål och underkastas de enskilda människornas herravälde.

** ;Med en icke förbruklig sak menas en sådan, som kan brukas utan att förbrukas (t. ex. en vagn, en segelbåt m. m. d.).

*** H,är förutsättes naturligtvis, att den omyndiges förmyndare ej godkänt låneavtalet. Om så åter skett, är långivaren givetvis berättigad till den i texten omförmälda ersättning, därest den eljest bör utgå.

† Ett enbart löfte om lån är icke lagligen bindande.

†† -Någon skyldighet att .'mottaga en lånt sak förefinnes icke.813

III. Långivarens skyldigheter. Dessa äro:

A) Att lata låntagaren under lånetiden begagna den lånta saken.

Om överenskommelse träffats angående omfånget och beskaffenheten av låntagarens nyttjanderätt till den lånta saken, länder naturligtvis denna överenskommelse till efterrättelse. Har åter dylik överenskommelse ej träffats, men lånet skett i visst angivet syfte, måste långivaren låta låntagaren nyttja den lånta saken på sådant sätt, som tjänar till förverkligande av detta syfte. Om slutligen varken överenskommelse träffats angående den låntagaren tillkommande nyttjanderätt, eller lånet skett i visst angivet syfte, måste långivaren låta låntagaren begagna den lånta saken på varje sätt, som motsvarar dess natur eller bestämmelse.

Anm. Låntagaren äger icke befogenhet att å annan person överlåta sin nyttjanderätt till den lånta saken, därest ban icke härtill erliållit ägarens samtycke eller skäligen kan antaga att detta, om det begärdes, icke skulle förvägras.

B. Att i viss mån ansvara för den lånta sakens beskaffenhet.

Beträffande den ansvarsskyldighet, som sålunda åligger långivaren, vilja vi till en början framhålla, att han blir ersättningsskyldighet till låntagaren, om denne tillfogas skada i följd av sådant fel hos den lånta saken, som vid låneavtalets ingående varken varit uppenbart eller eljest för låntagaren bekant, men som långivaren däremot antingen avvetat eller allenast genom grov vårdslöshet förbisett.

Vidare blir långivaren ersättningsskyldig till låntagaren, om denne i följd av något fel hos den lånta saken icke kan använda denna i avsett syfte, samt långivaren vid låneavtalets ingående svikligen fördolt det ifrågavarande felet.

Anm. 1. Om den lånta saken under lånetiden genom klander frånvinnes långivaren, blir denne ersättiiingsskyldig för den härigenom för låntagaren uppkomna skada allenast under förut-sättninig, att långivaren vid lånets ingående falskeligen förlegat, att den lånta saken tillhörde den, som efter låneavtalets ingående frånvunnit långivaren densamma.

Anm. 2. Skulle långivaren före lånetidens utgång obehörigen skilja låntagaren från besittningen av den lånta saken, uppkommer jämväl härigenom för långivaren ersättningsskyldighet till låntagaren.

C. Att under vissa förutsättningar ersätta låntagaren de av honom å den lånta saken nedlagda nödiga kostnader.*

* Med nödiga kostnader menas de utgifter, som erfordras för att hålla den lånta saken i brukbart skick.814

De förutsättningar, under vilka dessa kostnader skola ersättas av långivaren, äro:

a) att kostnaderna äro av större betydenhet;

b) att kostnaderna icke varit förenade med själva brukandet av den lånta saken eller äro att hänföra till vanliga utgifter för dess hållande i brukbart stånd; ocli

c) att kostnaderna antingen gjorts med långivarens samtycke eller varit av så trängande art, att nämnda samtycke icke hunnit inhämtas.

Därest sådant är möjligt, måste låntagaren underrätta långivaren om uppkommet behov att å den lånta saken nedlägga sådana nödiga kostnader, som i mom. a och b omförmäles. Underlåter långivaren efter erhållen underrätelse om dylika kostnaders erforderlighet att förordna om deras utbetalande, äger låntagaren, därest han icke desto mindre utbetalar desamma, icke att för dem erhålla ersättning av långivaren^

D. Att ersätta låntagaren de av honom på långivarens begäran å den lånta saken nedlagda nyttiga eller överflödiga kostnader.*

Denna rätt, som kallas retentionsrätt, hindrar emellertid icke, att den lånta saken, även mot låntagarens bestridande, kan efter utmätning försäljas för annan långivarens gäld än skulden till låntagaren, därvid denne senare emellertid äger en viss förmånsrätt i köpeskillingen.**

Avträdes långivarens egendojiri till konkurs, ('upphör låntagarens retentionsrätt till den lånta saken, utan att ersättas av förmånsrätt i densamma i långivarens konkurs.

IV. Låntagarens skyldigheter.

Dessa äro:

A. Att under lånetiden vårda den lånta saken.

Denna låntagarens skyldighet innebär åliggande för honom ntt beträffande den lånta saken iakttaga samma försiktighet ocli omsorg, som ordentliga människor i allmänhet använda i vårdandet av den egendom, vilken tillhör dem själva.

Brister låntagaren i fullgörandet av sitt ifrågavarande åliggande, och uppkommer härigenom skada å den lånta saken, blir låntagaren ersättningsskyldig för berörda skada.

Skulle å den lånta saken skada uppkomma genom olyckshändelse, blir låntagaren ersättningsskyldig för skada

allenast i följande fall, nämligen:

* Nyttiga kostnader äro sådana, som bidraga att höja den lånta sakens allmänna saluvärde. överflödiga kostnader åter äro sådana utgifter, vilka väl göra saken dyrare, om de skola vid försäljning därav ersättas, men icke begärligare för köpare i allmjänhet

** Se sid. 557.815

a) Att skadan timat, medan låntagaren nyttjat den lånta saken annorledes an vartill han varit berättigad.

I denna händelse blir emellertid låntagaren fri från ersättningsskyldighet, därest han förmår styrka, att den timade skadan skulle inträffat, även om den lånta saken begagnats i enlighet med låneavtalet.

b) Att skadan timat, medan den lånta saken begagnats av någon, å vilken låntagaren obehörigen överlåtit sin nyttjanderätt på grund av låneavtalet.

Jämväl i detta fall undgår emellertid låntagaren ersättningsskyldighet under den i mom. a angivna förutsättning.

c) Att skadan uppkommit, medan låntagaren obehörigen fördröjt den lånta sakens återlämnande.

Härom kommer att vidare talas framdeles.

Anm. 1. Vad här ovan nämnts i fråga om skada å den lånta saken genom olyckshändelse äger givetvis jämväl tillämpning, i händelse saken genom olyckshändelse förstöres.

Anm. 2. Låntagaren är icke pliktig att utgiva ersättning i anledning av den förändring och försämring, som uppkommer genom den lånta sakens rätta och kontraktsenliga begagnande.

En fråga, som ingalunda saknar betydelse, är, i vad mån låntagaren blir ersättnings skyldig för skada, som genom annan persons görande eller låtande tillskyndas den lånta saken.

För dylik skada blir låntagaren ersättningsskyldig i följande fall:

1) Att skadan uppstått genom annan persons brottsliga handling eller vållande samt tillika, berott på låntagarens bristande aktsamhet om den lånta saken (eller på annan vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse å hans sida).

2) Att skadan uppkommit genom försummelse av annan person, vilken vid låneavtalet uppgivits eller tyst förutsatts skola, under lånetiden taga befattning med den lånta saken (t. ex. en hos låntagaren anställd tjänare).

B. Att under lånetiden bevara den lånta saken.

Mot denna sin skyldighet kan låntagaren bryta huvudsakligen därigenom att han till annan person avyttrar den lånta saken.

Om så skett, och köparen, då han tillhandlade sig saken, varit i ond tro, d. v. s. avvetat eller haft skäl att misstänka, att låntagaren icke var ägaren till saken, måste denna av köparen återställas till långivaren utan lösen, d. v. s. utan ersättning för sakens värde.816

Skulle åter köparen tillhandlat sig saken i god tro, d. v. s. utan vetskap eller skälig anledning till misstanke, att låntagaren icke var ägare till saken, behöver denna icke av köparn återlämnas till långivaren annorledes än mot lösen.

I detta sammanhang torde lämpligen böra omnämnas de allmänna reglerna rörande betydelsen av god tro hos den, som ingått avtal angående lös egendom med någon, som varken varit ägare till densamma eller eljest behörig att träffa avtal om egendomen. Den, som sålunda avtalat med en obehörig person och som vi för korthetens skull vilja kalla förvärvaren, har handlat i god tro, då han icke avvetat eller ens haft skäl till misstanke att den person, med vilken han avtalat, och vilken vi vilja kalla föryttraren, saknat äganderätt till den lösegendom, angående vilken avtal ingåtts.*

Vederbörande förvärvares goda tro har icke betydelse vid några andra avtal angående lös egendom än sådana, vilka avse äganderätt eller panträtt, men vid alla dylika avtal kan förvärvarens goda tro vara av betydelse.**

För att förvärvarens goda tro skall äga betydelse vid ett dylikt avtal, erfordras emellertid:

1) Att föryttrar en (se ovan), då han avtalade med förvärvaren, haft i besittning den -sak, varom avtalet ingåtts;

2) Att förvärvaren tagit nämnda sak i besittning; samt

3) Att förvärvaren vid detta besittningstagande handlat i god

tro ^^^

Anm. 1. Om det mellan föryttr aren och förvärvaren ingångna avtalet å förvärvarens sida slutits genom fullmäktig, lärer det i allmänhet endast vara fullmäktigens goda eller onda tro, som är av betydelse. (Jfr. N. J. A. 1910:364.) Tydligt är emellertid, att om fullmaktsgivaren själv var i ond tro, rättshandlingen icke bör bliva gällande därför att hans fullmäktig varit i god tro.

Anm. 2. Därest förvärvaren överlåter sin genom avtalet med foryttraren förvärvade äganderätt eller panträtt å annan person, är det utan betydelse, om denne senare vid sitt förvärv handlar i god tro, enär den ursprunglige förvärvarens goda tro fortfar att utöva sin verkan.

* En förvärvare anses alltid hava handlat i god tro, därest icke motsatsen bevisas.

** För fullständighetens skull vilja vi nämna, att god tro saknar betydelse vid förvärv genom arv, giftorätt eller h e m f o 1 j d.

*** Detta Villkor gäller dock icke beträffande i fartyg inlastat gods, som i god tro förvärvats genom kon n ossemen t.817

Denna verkan består däri, att den sak, som olaglig en avhänts des rätte ägare, icke behöver till honom återställas, med, mindre han för densamma erlägger lösen.

Nämnda lösen eller löseskilling utgör, därest saken av dess för-värvare erhållits med äganderätt, sakens värde* och, om den erhållits med panträtt, det belopp, för vilket den pantsatts.

Anm. 1. En förvärvare i god tro är alltid skyldig att till vederbörande ägare avstå dennes av förvärvaren åtkomna lösegendom, därest ägaren vill erlägga lösen för densamma, och gäller denna regel, även om lösegendomen, sedan den avhänts ägaren, gått genom flera händer.**

Anm. 2. Den, som i ond tro erhållit upplåtelse av äganderätt till eller panträtt i annan tillhörig lösegendom, är pliktig att återställa densamma till ägaren utan lösen.

Anm. 3. Den ovan gjorda framställningen angående god tro avser ej förvärv av icke löpande skuldebrev. Ty vid dylikt förvärv medför ej förvärvarens goda tro befrielse för honom att till skuldebrevets ägare utan lösen återställa detsamma, därest det å förvärvaren överlåtits av någon därtill oberättigad person.

C. Att vidkännas de kostnader, som äro förenade med själva, brukandet av den lånta saken eller kunna hänföras till vanliga utgifter för dess hållande i brukbart stånd.

Förutom nämnda kostnader torde låntagaren böra vidkännas jämväl alla, andra i och för den lånta sakens erforderliga utgifter, därest de äro av ringa betydenhet.

D. Att vid lane förhållandets upphörande återställa den lånta saken.

Beträfande tiden för låneförhållandets upphörande vilja vi till en början framhålla de allmänna reglerna i nämnda hänseende och därvid först nämna, att om överenskommelse träffats angående lånetiden, nämnda överenskommelse är bindande för långivaren.*** Har ej dylik överenskommelse träffats, men den lånta saken av låntagaren erhållits för något i låneavtalet särskilt angivet eller förutsatt ändamål, äger långivaren återfå saken, först sedan detta ändamål vunnits eller skäligen kunnat ernås, samt långivaren tillika framställt an maning om sakens återställande. Om slutligen den lånta saken av låntagaren mottagits för ett

* Det är dock omtvistat, huruvida icke, därest saken förvärvats genom köp, den av vederbörande förvärvare

eliagda köpesumma i stället bör utgöra löseskillingen.

** Någow viss tid är icke i lag föreskriven, inom vilken ägaren skall framställa anspråk på återbekommande av sin egendom.

*** Låntagaren däremot är »under alla förhållanden berättigad att när som helst återställa den lånta saken, dock ej innan långivaren tillgodonjutit skäligt anstånd för vidtagande av åtgärder för dess mottagande.

Advokaten.

103818

varken med hänsyn till tid eller ändamål bestämt bruk, äger långivaren återbekoma saken vid anf or årån.

Dessa allmänna regler gälla emellertid icke i följande fall:

a) Att låntagaren nyttjar den lånta saken annorledes, än vartill han är berättigad.*

I sådan händelse ådrager låntagaren sig skyldighet att vid an-maning av långivaren genast återställa den lånta saken.

b) Att låntagaren obehörigen å annan person överlåtit sin nyttjanderätt till den lånta saken.

Om så är förhållandet, kan saken genast återfordras av långivaren.

c) Att långivaren själv kommer i behov av den lånta saken.

Om detta behov är trängande och dessutom icke vid låneavtalets ingående förutsetts av långivaren, äger han att vid anf ordran återbekomma den lånta saken.

d) Att den lånta saken genom olyckshändelse skadats. Därest berörda skada nödvändiggör reparation av den lånta

saken till undvikande av dess förstöring, samt låntagaren icke vill ombesörja reparationen, äger långivaren att vid anf ordran återbekomma den lånta saken, vilken låntagaren emellertid efter reparationens verkställande äger återfordra, därest han icke haft skyldighet att på sin bekostnad verkställa nämnda reparation.**

c) Att den lånta saken genom klander frånvinnes långivaren.

I sådant fall äger den, som anställt omförmälda klandertalan, att vid anfordran utbekomma den lånta saken.

f) Att långivaren avyttrar den lånta saken.

T denna händelse äger sakens nye ägare att vid anfordran utbekomma densamma, därest icke långivaren vid sakens försäljning gjort förbehåll om låneavtalets bestånd.***

g) Att låntagaren dör.

I sådant fall äger långivaren att av låntagarens rättsinnehavare vid anfordran utbekomma den lånta saken.

Ii) Att långivaren dör.

Långivarens död berättigar hans rättsinnehavare att bryta låneavtalet, därest de äro i trängande behov av den lånta saken.

i) At t långivaren kommer i konkur stilist ånd.\

* Angående omfånget och beskaffenheten av låntagarens nyttjanderätt, se under 111 A.

** I vilka fall en dylik skyldighet kan anses åligga låntagaren, framgår av vad, som anförts under IV A.

*** Om låntagaren måste utlämna saken till dess nye ägare, blir långivaren skyldig att ersätta låntagaren den skada, vilken kan hava Tillskyndats honom genom låneavtalets förtidiga hävande.

† Om låntagaren kommer i konkurstillstånd, berättigar detta icke långivaren att bryta låneavtalet. Låntagarens borgenärer få emellertid icke utaj långivarens samtycke begagna den lånta saken.819

I sådan händelse äga långivarens borgenärer att vid anfordran utbekomma den lånta saken.

Vidkommande härefter låntagarens skyldighet att viel låneförhållandets upphörande återställa den lånta saken, så är att märka, att nämnda sak i regel skall återställas å den ort, där långivaren bodde vid låneavtalets ingående.

Har långivaren efter låneavtalets ingående förändrat boningsort, är låntagaren icke skyldig att återställa den lånta saken å långivarens nya boningsort, med mindre antingen denna är för låntagaren lika nära belägen som eller ännu närbelägnare än långivarens gamla boningsort, eller, om så ej är förhållandet, långivaren förskotterar låntagaren den tillökning i transportkostnad, som betingas av den lånta sakens återställande å långivarens nya boningsort.

Försummar låntagaren att vid låneförhållandets upphörande återställa den lånta saken, bliva följderna härav:

a) Att låntagaren blir er sättnings skyldig för all å den lånta saken uppkommande skada, även om denna uppstår av olycks-Jtändelse.

b) Att låntagaren blir pliktig att betala skälig lega för den tid, han obehörigen innehar den lånta saken.

c) Att låntagaren måste ersätta sådan å saken uppkommen skada, som förorsakas av nötning genom sakens nyttjande under den tid, densamma obehörigen innehaves av låntagaren.

Vägrar långivaren att återtaga den lånta saken, då låntagaren i hans hemvist erbjuder honom densamma, blir låntagaren berättigad att kvarlämna saken i långivarens bostad eller i nödfall utanför densamma.

Om långivaren, då låntagaren behörigen vill återställa den lånta saken, av tredska håller sig undan, äger låntagaren att för lians räkning överlämna saken i pålitlig persons vård. Kan dylik person ej anträffas, är låntagaren skyldig att till sig hemföra saken, så vitt dennas förvarande icke för honom medför avsevärd olägenhet, i vilken händelse han äger att för långivarens räkning försälja den lånta saken.

Likställt med det fall, då långivaren, på sätt ovan nämnts, av tredska håller sig undan, är den händelse, att han efter låneavtalets ingående ombytt vistelseort, utan att låntagaren kunnat erhålla kännedom om densamma.

Innan vi avsluta framställningen av låneavtalet, anse vi oss böra framhålla, att om flere personer gemensamt lånat en sak, deras ansvarighet för densamma är solidarisk, vadan skada å den lånta saken, som uteslutande vållats av en bland dem, kan för vilken som helst av de övriga, på yrkande av långivaren, föranleda ersättningsskyldighet för skadans hela värdebelopp. 820

Om lega av lös egendom.

(13 kap. Handelsbalken.)

Med lega av lösegendom menas det avtal, varigenom en person (legogivaren) till en annan (legotagaren) lämnar en lös sak, att mot ersättning begagnas, med skyldighet för legotagaren att efter begagnandet återställa densamma.

Ifrågavarande avtal skiljer sig från lån därigenom, att man i det senare avtalet icke utf äster ersättning för begagnandet av en annans tillhörighet, och från för sträckning därutinnan, att legotagaren icke blir ägare till det ntlegda, utan måste återlämna samma sak, som han mottagit, då däremot försträcknings-tagaren får oinskränkt förfoga över det försträckta och i dess ställe återlämna annat av samnna slag, myckenhet och godhet.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Legoavtalets föremål.

Endast lösa, o förbrukliga* saker kunna utgöra föremål för legoavtalet, men detta kan ingås om alla slags dylika saker, vare sig de äro s. k. kroppsliga ting** eller rättigheter. Dessa sistnämnda göras dock i allmänhet icke till föremål för legoavtalet.

II. Legoavtalets ingående.

I fråga härom gälla följande regler:

A. Legoavtalet kan i regel icke ingås mellan andra än myn-diga personer.

Är legogivaren omyndig, blir avtalet ogiltigt, med mindre hans förmyndare godkänner detsamma. År åter legotagaren omyndig, blir avtalet gent emot honom fullt bindande, allenast om för-myndaren godkänner detsamma.*** Vägrar förmyndaren dylikt godkännande, har avtalet ingen annan verkan för den omyndige än att han måste återlämna vad han legt, därest detta finnes i behåll. Skulle så ej vara förhållandet, kan någon ersättning för det legdas värde icke uttagas ur den omyndiges tillgångar.

B. Ingen viss fotwi är föreskriven för legoavtalets ingående. Det är således likgiltigt, på vad sätt avtalet ingås, blott själva

* JVieci en oförbruklig sak menas en sådan, sam kan brukas utan att förbrukas (t. ex. en bok, en möbel m. m. d.).

** Med ett kroppsligt ting förstås varje del av den yttre, ofria naturen, som kan vara till gagn för mänskliga ändamål och underkastas de enskilda människornas herravälde.

*** Enligt somligas åsikt, är en förmyndare skyldig att betala hyra för sådan av den omyndige utan hans samtycke hyrd lösegendom, varav den omyndige haft oundgängligt be. ho v.821

avtalet är bevisligt.* För avtalets giltighet erfordras icke att det legda överlämnas till le gotagaren eller till annan person för lians räkning.

III. Legogivarens skyldigheter. Dessa äro:

A. Att till legotagaren överlämna, den legda saken.

Beträffande tiden för den legda sakens överlämnande är naturligtvis kontrahenternas (legogivarens och legotagarens) överenskommelse därom i första hand avgörande. Har någon dylik överenskommelse Icke träffats, måste den legda saken överlämnas till legotagaren inom skäl g tid från legoavtalets ingående, med mindie särskilda omständigheter utvisa, att annat varit av kontra-heterna avsett.

Försummar legogivaren att i rätt tid överlämna den legda saken, blir legotagaren befriad från att betala lega för den tid, varunder han icke fått begagna saken, ävensom berättigad att bryta legoavtalet, därest detta i följd av legogivarens i frågava-rande försummelse icke vidare är till den nytta för legotagaren, som i avtalet förutsatts. Härjämte blir legotagaren berättigad till skadestånd av legogivaren, därest dennes underlåtenhet att överlämna åen legda saken kan läggas honom till last, eller han åtagit sig särskild ansvarighet för den legda sakens överlämnande i rätt tid.

B. Att till legotagaren överlämna den legda saken i kontraktsenligt skick.

Den legda saken skall, då den till legotagaren överlämnas, vara i besittning av de särskilda egenskaper, som erfordras för dess brukande på sätt i legoavtalet förutsatts. Ett synnerligen vanskligt spörsmål är, huruvida legogivar en är ansvarig jämväl för hemliga fel hos den legda saken. För sådana hemliga fel, som äro ofta förekommande, bär legogivaren icke någon ansvarighet. Däremot kan han göras ansvarig för betydligare och ovanligare fel, vilka före legoavtalets ingående icke lätteligen kunnat av legotagaren upptäckes. Om dylika fel finnas hos den legda saken vid dess överlämnande till legotagaren, blir denne berättigad till skälig nedsättning i legoavgiften eller till och med att frångå legoavtalet. Det är också otvivelaktigt, att om legogivaren vid legoavtalets ingående äger kännedom om fel hos den legda saken av sistnämnda art, det är hans plikt att göra legotagaren uppmärksam på desamma, ävensom att legogivaren, om felen icke äro avlägsnade vid sakens överlämnande till legotagaren, blir skyldig till skadeersättning. Emellertid har det ifrågasatts, att legogivarens ersättningsansvarighet skulle vara ännu vidsträc-

* lin utfästelse att framdeles ingå legoavtal angående lös egendom torde icke vara bindande.822

tare. Man har nämligen velat anse honom hava övertagit en stillatigande ansvarighet för att den legda saken vid dess överlämnande till legotagaren är fullt användbar för avtalat bruk. Om denna åsikt godkännes, medför detta,

att legogivaren, oberoende av någon skuld å hans sida, anses ersättningsskyldig, i händelse den legda saken befinnes redan från tiden före legoavtalets ingående sakna erforderliga egenskaper eller vara behäftad med hemliga fel, som äro till hinder för dess begagnande på sätt i legoavtalet förutsatts. Uen framställda åsikten torde emellertid, åtminstone i regel, icke böra godkännas.

C. Att låta legotagaren under legotiden behålla den honom tillförsäkrade nyttjanderätt till den legda saken.

Uppkommer under legotiden utan legotagarens förvållande avsevärd skada å den legda saken, blir i regel legogivaren pliktig att, om möjligt, låta reparera densamma. Kan detta icke genast ske, blir legotagaren berättigad till skäligt avdrag å legoavgiften för den tid, varunder reparationen fördröjes, eller, om dröjsmålet med reparationen är betydande, att frånträda legoavtalt och erhålla skäligt skadestånd. Som allmän regel gäller däremot, att legotagaren måste utan ersättning finna sig vid kortvarigare reparationer å den legda saken. Dennas försämring i följd av ålder medför icke för legotagaren rätt till ersättning av legogivaren, därest denne gör vad av en förståndig man kan krävas till bibehållande av den legda saken i brukbart skick. Någon åtgärd för berörda ändamål behöver emellertid icke av legogivaren vidtagas, med mindre legotagaren framställer anhållan härom. Efterkommer legogivaren icke dylik anhållan, äger legotagaren att på hans bekostnad låta ombesörja nödig reparation av den legda saken samt tillgodonjuta befrielse från legoavgift för den tid, varunder reparationen pågår. Skulle legotagaren icke utan synnerlig olägenhet kunna föranstalta om reparationen, och har legogivaien, oaktat anmaning därom, under någon längre tid undandragit sig att ombesörja densamma, äger legotagaren i regel att frånträda legoavtalet. I särdeles trängande fall är legotagaren berättigad att på legogivarens bekostnad ombesörja reparation av den legda saken utan att förut hava anmodat legogivaren om reparationens verkställande.

Skulle under legotiden den legda saken skadas genom olyckshändelse, är legogivaren i regel skyldig att ofördröjligen ombesörja skadans botande. Däremot medför dylik skada aldrig skyldighet för legogivaren att erlägga skadestånd till legotagaren.

Skadas den legda saken under legotiden genom tredje persons* åtgörande, måste legogivaren ombesörja botandet av nämnda skada. Legotagaren kan således i detta fall hålla sig till lego-

* Med tredje person menas varje annan person än legogivarqn eller legotagaren.823

givaren, vilken å sin sida får fordra ersättning för den uppkomna skadan av dess upphovsman.

Anm. 1. Om en person obehörigen utleger en annans lösa egendom, är dennas ägare berättigad att utan lösen återhekom-ma densamma av legotagaren, även om denne vid legoavtaleis ingående handlat i god tro.

Anm. 2. Utleger någon en honom tillhörig lös sak till tvä personer, blir det först ingångna legoavtalet beståndande, även om den senare legotagaren handlat i god tro samt kommit i besittning av den legda saken.

IV. Legotagarens skyldigheter. Dessa äro:

A. Att betala legoavgiften.

Denna avgift, som motsvarar priset vid köp, beräknas vanligen i penningar, men stundom i varor, arbete eller viss andel i vulsten av den legda sakens begagnande under legotiden. I vissa fall är legan bestämd genom någon av offentlig myndighet fastställd taxa (t. ex. åkaretaxa). Om legan varken genom avtal eller annorledes blivit bestämd, beräknas den, i händelse av tvist, av domstolen till skäligt belopp.

Därest annorlunda ej avtalats, förfaller legoavgiften till betalning först vid legoförhållandets upphörande, såvida den icke beräknats till vissa mindre belopp för vissa tidrymder av legotiden (t. ex. visst belopp för varje månad), i vilken händelse legoavgiften för varje särskild tidrymd i regel förfaller till betalning vid dennas utgång.

Förstöres den legda saken under legotiden genom olyckshändelse helt och hållet eller delvis, befrias legotagaren från att betala den mot förstöringens storlek svarande del av legoavgiften, liksom denna del, om den erlagts i förskott, kan återfordras.

Underlåtenhet att i rätt tid erlägga legoavgift kan naturligtvis, om den upprepas eller är långvarig, berättiga legogivaren att framträda legoavtalet, men några vidare regler rörande påföljderna av dylik underlåtenhet kunna i saknad av lagstadganden i ämnet icke framställas.

Legotagaren är skyldig* att betala legoavgiften, även om han från legotidens början eller sedermera under legotiden underlåter att begagna den legda saken av någon anledning, som ligger i hans person (t: ex. sjukdom, bortresa m. ni. d.), och detta oavsett om denna anledning är honom tillräknelig eller icke. Denna legotagarens skyldighet bortfaller emellertid givetvis, om legogivaren bevisligen varit urståndsatt att tillhandahålla honom den legda saken. Likaledes är det otvivelaktigt, att om legogivaren utlegt saken till annan person, den legoavgift, han härigenom erhåller, bör tillgodoräknas den ursprunglige legotagaren vid uppgörelse mellan honom och legogivaren. Detta senare824

torde gälla, vare sig den ursprunglige legotagaren verkligen ar förhindrad att begagna den legda saken eller icke.

B. Att iakttaga vederbörlig aktsamhet vid den legda sakens begagnande,

Legotagaren är skyldig att behandla den legda saken med den aktsamhet, som redliga och förståndiga personer i allmänhet iakttaga vid handhavandet av leg t gods.

Anm. 1. Medan de utgifter, som erfordras för den legda sakens bibehållande i brukbart skick, i allmänhet skola bäras av legogivaren, måste däremot legotagaren vidkännas alla omkostnader, som äro nödvändiga för själva brukandet av den legda saken (t. ex. kostnader för foder till en legd häst).

Anm. 2. Under legotiden är legotagaren berättigad att för egen räkning verkställa sådana förbättringar och förändringar av den legda saken, som icke förändra dess substans (väsentliga beståndsdelar), ävensom sådana, som, efter vanlig uppfattning, anses nödiga för att göra den lämplig för dess brukande i enlighet med legoavtalet.

Anm. 3. Om den legda saken under legotiden skadas genom olyckshändelse, är legotagaren bevisningsskyldig för att skadan uppkommit av sådan anledning, varav följden bliver, att han i verkligheten nödgas ersätta åtskillig skada å den legda saken, varför han icke rätteligen borde ansvara.

. Såsom allmän regel gäller, att legotagaren icke utan legogivarens uttryckliga samtycke får överlåta sin nyttjanderätt till den legda saken å annan person. Denna regel gäller emellertid icke, därest omständigheterna i något visst fall utvisa, att det är legogivaren likgiltigt, huruvida den legda saken begagnas av legotagaren eller av annan lika redbar och ordentlig person.

överlåter legotagaren olovlig en sin nyttjanderätt till den legda saken å annan person, är legotagaren fortfarande skyldig att uppfylla sina förpliktelser enligt legoavtalet samt ådrager sig dessutom ersättningsskyldighet för all den av överlåtelsen uppkommande skada å den legda saken, även om denna skada sker genom olyckshändelse. Härjämte kan legogivaren påfordra, att legotagaren snarast möjligt upphäver den gjorda överlåtelsen, varförutom legogivaren äger att själv vända sig mot den legda sakens olaglige innehavare, med yrkande om dess återlämnande till legotagaren. Underlåter denne, efter anmaning av legogivaren, att snarast möjligt upphäva den skedda nyttjande-rättsöverlåtelsen, blir legogivaren härigenom berättigad att frångå legoavtalet.825

Den, å vilken nyttjanderätt till den legda saken olovligen överlåtits, kommer icke genom nämnda överlåtelse i något kontraktsförhållande till legogivaren, men måste naturligtvis ersätta sådan skada å den legda saken, som han med avsikt eller genom vårdslöshet åstadkommit.

Har legotagaren med leg o givarens samtycke överlåtit sin nyttjanderätt till den legda saken å annan person, blir legotagaren i regel icke härigenom befriad från sina förpliktelser på grund av legoavtalet. Dylik befrielse får av legotagaren i allmänhet tillgodonjutas, allenast om legogivaren av legotagaren mottagit överlåtelse av hans rätt mot den nye legotagaren eller med denne senare träffat överenskommelse, enligt vilken han gent emot legogivaren övertagit den ursprungliga legotagarens förpliktelser.

C. Att äter ställa den legda saken vid lego förhållandets upphörande.

Beträffande tiden för legoförhållandets upphörande gäller i första hand kontrahenternas i nämnda hänseende träffade överenskommelse. Har någon viss legotid ej avtalats, upphör legoförhållandet, när helst endera av kontrahenterna härom framställer yrkande, dock först sedan den andre fått tillgodonjuta skäligt rådrum.

Emellertid kan legoförhållandet före avtalad tid komma att upphöra i följande fall:

1) Att endera kontrahenten i väsentlig mån brutit mot lego-av talets hes tämmelser.

I denna händelse äger den andre kontrahenten att genast från-träda legoavtalet.

2) Att den legda saken förstöres.

Har endera kontrahenten vållat sakens undergång, blir han skyldig att till den andre betala skadestånd.

3) Att legotagaren dör*.

I detta fall torde, därest annat ej framgår av legoavtalets bestämmelser, så väl legotagarens rättsinnehavare som legogivaren äga att omedelbart efter dödsfallet uppsäga legoavtalet, dock med skäligt rådrum för den eller dem, hos vilka uppsägning sker.

4) Att lego givaren under legotiden avyttrar den legda saken utan förhehåll om legoavtalets bestånd.

I sådan händelse äger sakens nye ägare att omedelbart efter försäljningen uppsäga legoavtalet, dock med skäligt rådrum för legotagaren. Om den nye ägaren begagnar sig av denna sin befogenhet, blir legotagaren berättigad att av legogivaren erhålla ersättning för den skada, denne tillfogat honom genom försäljningen. Har denna skett med förbehåll om legoavtalets bestånd,

* Legogivarens död verkar icke upplösning av legoförhållandet

länder detta förbehåll naturligtvis till efterrättelse. Om dylikt förbehåll ej skett, men den nye ägaren icke desto mindre vill låta legoavtalet fortgå på oförändrade villkor, äger legotagaren icke på fordra dess upplösning.

5) Att legotagaren kominer i konkurs tillstånd.

I detta fall äga så väl legotagarens konkursbo som legogivaren att omedelbart efter konkursens början uppsäga legoavtalet, dock med skäligt rådrum för den, hos vilken uppsägning sker.

6) Att leg o givaren kommer i konkurs tillstånd.

Om i denna händelse den legda saken försäljes, är dess nye ägare berättigad att omedelbart efter försäljningen uppsäga legoavtalet, dock äger legotagaren att tillgodonjuta skäligt rådrum för sakens utlämnande till dess nye ägare. Vill denne låta legoavtalet fortgå på oförändrade villkor, torde legotagaren icke kunna påfordra dess upplösning*.

Vidkommande härefter den legda sakens återlämnande, så måste denna, därest annorlunda ej blivit avtalat, återställas i det skick, vari den mottagits, utan annan förändring eller försämring än den, som är en regelmässig följd av dess användning i enlighet med legoavtalet.

I fråga om orten för den legda sakens återställande samt påföljderna av legotagarens försummelse att i rätt tid återlämna densamina ävensom legotagarens rättigheter, i händelse legogivaren vägrar att återtaga, saken eller icke anträffas, då densamma skall återlämnas, gälla enahanda regler som vid lån (se sid. 818-819).

Om personlega.

Med personlega menas det avtal, varigenom en person (arbetaren) mot ersättning ställer sin arbetskraft helt eller delvis till en annan persons (arbetsgivarens) förfogande.

Föremålet för personlega är en personlig verksamhet, och härigenom skiljer sig personlega från arbetsbetiiig, vars föremål är produkten (alstret) av en personlig* verksamhet.

Under personlega inbegripes icke blott avtal om sådant arbete, som utföres t. ex. av ett tjänstehjon eller en hantverks- eller fabriksarbetare, utan även överenskommelse om verksamhet av den art, som utövas t. ex. av en lärare, en läkare, en skådespelare m. fi.*.

* Till personlega räknas dock icke u p p d r a g s a v t a 1, f r a k t a v t a i eller förvarings avtal, vilka trenne slags avtal framdeles komma att behandlas. 82(5

länder detta förbehåll naturligtvis till efterrättelse. Om dylikt förbehåll ej skett, men den nye ägaren icke desto mindre vill låta legoavtalet fortgå på oförändrade villkor, äger legotagaren icke på fordra dess upplösning.

5) Att legotagaren kominer i konkurs tillstånd.

I detta fall äga så väl legotagarens konkursbo som legogivaren att omedelbart efter konkursens början uppsäga legoavtalet, dock med skäligt rådrum för den, hos vilken uppsägning sker.

6) Att leg o givaren kommer i konkurs tillstånd.

Om i denna händelse den legda saken försäljes, är dess nye ägare berättigad att omedelbart efter försäljningen uppsäga legoavtalet, dock äger legotagaren att tillgodonjuta skäligt rådrum för sakens utlämnande till dess nye ägare. Vill denne låta legoavtalet fortgå på oförändrade villkor, torde legotagaren icke kunna påfordra dess upplösning*.

Vidkommande härefter den legda sakens återlämnande, så måste denna, därest annorlunda ej blivit avtalat, återställas i det skick, vari den mottagits, utan annan förändring eller försämring än den, som är en regelmässig följd av dess användning i enlighet med legoavtalet.

I fråga om orten för den legda sakens återställande samt påföljderna av legotagarens försummelse att i rätt tid återlämna densamina ävensom legotagarens rättigheter, i händelse legogivaren vägrar att återtaga, saken eller icke anträffas, då densamma skall återlämnas, gälla enahanda regler som vid lån (se sid. 818-819).

Om personlega.

Med personlega menas det avtal, varigenom en person (arbetaren) mot ersättning ställer sin arbetskraft helt eller delvis till en annan persons (arbetsgivarens) förfogande.

Föremålet för personlega är en personlig verksamhet, och härigenom skiljer sig personlega från arbetsbetiiig, vars föremål är produkten (alstret) av en personlig* verksamhet.

Under personlega inbegripes icke blott avtal om sådant arbete, som utföres t. ex. av ett tjänstehjon eller en hantverks- eller fabriksarbetare, utan även överenskommelse om verksamhet av den art, som utövas t. ex. av en lärare, en läkare, en skådespelare m. fi.*.

* Till personlega räknas dock icke u p p d r a g s a v t a 1, f r a k t a v t a i eller förvarings avtal, vilka trenne slags avtal framdeles komma att behandlas.827

I fråga om personlega är att märka:

I. Arbetarens åliggande.

Arbetaren är huvudsakligen skyldig att utföra det arbete, han åtagit sig, ävensom att härvid iakttaga den örnsorgs fullhet, som en ordentlig person i allmänhet iakttager vid ett dylikt arbetes verkställande. Har arbetsgivaren med arbetaren träffat särskild överenskommelse om sättet för arbetets utförande, länder denna överenskommelse naturligtvis till efterrättelse. Om åter dylik överenskommelse ej träffas, skall arbetet utföras på det sätt, som överensstämmer med dess art eller med, gängse bruk inom arbetarens verksamhets gren.

Arbetaren får i regeln icke låta det arbete, han åtagit sig, i dess helhet utföras av annan person. Däremot är arbetaren, därest annorlunda ej avtalats, berättigad att vid arbetets utförande använda medhjälpare, i händelse arbetet icke kan verkställas av arbetaren ensam, eller dess utförande med biträde av annan person icke kan betrakas såsom ett, med hänsyn till arbetets beskaffenhet, ovanligt förfarande. I händelse arbetaren begagnar

medhjälpare vid arbetets utförande, blir han emellertid ansvarig för denne medhjälpares försummelser i arbetet.

Anm. 1. Arbetaren anses alltid hava vid legoavtalets ingående garanterat (ansvarat för), att han är i besittning av de egenskaper, som erfordras för det avtalade arbetet.

Amn. 2. I regel är arbetaren icke skyldig att utföra arbetet åt någon annan än arbetsgivaren.

II. Arbetsgivarens åliggande.

Detta åliggande består huvudsakligen i skyldighet att för det med arbetaren överenskomna arbetet erlägga gottgörelse, vilken, i brist på överenskommelse om dess storlek, bör beräknas till skäligt belopp.

III. Legoförhållandets upphörande.

Legoförhållandet upphör i regel vid utgången av den tid, för vilken arbetaren blivit anställd, eller, om han anlitats allenast för utförandet av något visst värv, då detta blivit fullbordat. Emellertid kan legoförhållandet före nu angivna tidpunkter komma att upphöra i följande fall:

A. Att arbetaren dör.

I sådan händelse böra emellertid, åtminstone i regel, arbetarens rättsinnehavare snarast möjligt underrätta arbetsgivaren om arbetarens död.

B. Att arbetsgivaren dör.

I detta fall är arbetaren berättigad att påyrka lego förhållandets upphörande, dai est av omständigheterna framgår, att han vid legoavtalets ingående fäst särskild vikt vid arbetsgivarens828

person och således icke velat ägna sin i avtalet avsedda verksamhet åt någon annan än denne.

C. Att endera kontrahenten i väsentlig män uppsåtligen bryter mot avtalets bestämmelser eller av någon anledning blir helt och hållet eller för någon längre tid \ir st and satt att påbörja eller fortsätta leg o förhållandet.

I fråga härom vilja vi till en början omnämna det fall, att arbetsgivaren under någon längre tid underlåter att utbetala förfallen arbetslön. I detta fall äger arbetaren att frångå legoavtalet, med skyldighet för arbetsgivaren att erlägga såväl den oguldna delen av den avtalade arbetslönen, som ock återstoden därav, efter avdrag för vad arbetaren genom sysselsättning å annat håll förtjänat eller lätteligen kunnat förtjäna. Enahanda regler gälla i tillämpliga delar så väl för det fall, att arbetsgivaren utan skäl avskedar arbetaren, som ock, åtminstone i allmänhet, för den händelse, att legoförhållandet under en län "Tf tid icke kan påbörjas eller fortsättas i följd av något hinder, som ligger i arbetsgivarens person (t. ex. lians sjukdom eller bortresa m. m. d.).

Vi komma härefter till det fall, att arbetaren under en längre tid av sjukdom hindras att påbörja eller fortsätta leg o förhållandet. I sådan händelse äger visserligen arbetsgivaren att frångå legoavtalet, men är i regel icke berättigad till något skadestånd av arbetaren*.

Slutligen torde böra omnämnas i det fall, att lego förhållan det under en längre tid icke kan påbörjas eller fortsättas i följd av något hinder, söm icke ligger i någondera kontrahentens (arbetsgivarens eller arbetstagarens) person (t. ex. naturförhållanden, eldsvåda i den fabrik, där arbetaren anställts, m. m. d.). 1 detta fall äga båda kontrahenterna att frångå legoavtalet, med rätt för arbetaren att utbekomma hela den oguldna arbetslönen, efter avdrag för vad han genom sysselsättning på annat ball förtjänat eller lätteligen kunnat förtjäna**.

I detta sammanhang torde lämpligen böra med några ord beröras en även i vårt land särdeles uppmärksammad, men allt hittills ej i lag reglerad företeelse, som fått namnet kollektivavtal och innefattar en överenskommelse mellan, å ena sidan, en eller flera arbetsgivare eller en förening av sådana och, å den andra, en fackförening, en sammanslutning av yrkesarbetare, angående villkoren för dessa senares arbete i de förstnämndas

/ * Om denne allenast under en kortare tid av sjukdom hindras att påbörja eller fortsätta legoförhållandet, kan arbetsgivaren ieke på grund härav frångå legoavtalet, men är berättigad att ä arbetarens lön avdraga, vad som till äventyrs utbetalts till ställföreträdare för honom.

** Det är dock omtvistat, huruvida arbetaren i förevarande fall är berättigad till annat än frånträdande av legoavtalet samt utbekommande av ogulden arbetslön för tiden till frånträdandet.829

tjänst. Vanligen äger kollektivavtalet uteslutande karaktären av en norm angående lönevillkoren, arbetstid m. ni., som skall iakttagas vid varje enskild arbetares avtal med lians arbetsgivare. Såsom motstycke till kollektivavtalet framträder arbetsreglementet, eller en av arbetsgivaren ensam uppgjord framställning av de förpliktelser, som arbetarna vid sin anställning bos lionom hava att åtaga sig.

Under våra dagars lönetvister mellan arbetare och arbetsgivare begagnas företrädesvis två slags kampmedel, nämligen strejk och lockout.

Strejk föreligger, när ett flertal arbetare hos en och samma arbetsgivare samtidigt upphöra med sitt arbete, samt förstärkes understundom genom s. k. blockad, eller mer eller mindre kraftiga uppmaningar från de strejkandes sida till andra yrkesarbetare att icke taga anställning hos den övergivne arbetsgivaren.

Lockout åter innebär, att en arbetsgivare, såsom det heter, »utestänger» sina arbetare, d. v. s. på en gång upphör att lämna dem arbete (nedlägger sin fabrik eller stänger sin verkstad) .

Strejk eller lockout, som företages i strid mot avtalsenliga förpliktelser, ådrager vederbörande skadeståndsskyldighet enligt allmänna regler. Och under blockad använt våld eller hot för att »tvinga någon till deltagande i arbetsinställelse eller hindra någon att återgå till arbete eller att övertaga erbjudet arbete» straffas enligt 15 kapitlet 22 § 2 momentet Strafflagen. (»Åkarps-lagen».)

Under senare tider har ett omfattande lagstiftningsarbete pågått i ändamål att värna om vissa intressen för den ekonomiskt svagare parten i den större industriens personl egoavtal. Av de lagar, som sålunda tillkommit, kunna nämnas Lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912 samt Lagan om försäkring för olycksfall i arbete den IT juni 1916. Någon redogörelse för dessa lagars innehåll kan emellertid av utrymmesskäl ej här meddelas.

Den föregående framställningen har icke avsett det slag av personlega, som ingås under iakttagande av föreskrifterna i Legostadgan den 23 november 1833 och som vi vilja kalla tjänstehjonsavtal i egentlig bemärkelse.

Ett dylikt avtal innehåller, att en person (husbonden) skall under viss tid och mot viss ersättning använda en annan persons (tjänarens) krafter vid sitt hushåll eller lantbruk.830

I övrigt är, beträffande ett avtal av i fråga varande slag, att märka följande:

I. Legoavtalets ingående.

I fråga härom vilja vi till en början framhålla, att ingen kan i egenskap av husbonde ingå ett legoavtal av ifrågavarande slag, med mindre han är myndig samt jämväl i övrigt behörig att över huvud taget ingå avtal. Hustru är, även om hon ej vunnit boskillnad, berättigad att utan mannens samtycke städja tjänare, som erfordras för den inre hushållningen.

Omyndig person kan själv taga tjänst eller annat arbete, såvida han är över 18 år. Hava föräldrarna dessförinnan låtit barnet taga tjänst eller annat arbete, varigenom barnet blivit i stånd att försörja sig, äge barnet, sedan det fyllt 16 år, själv uppsäga avtalet ävensom träffa avtal om annat arbete av liknande art. Dessa bestämmelser gälla endast barn i äktenskap och adoptivbarn men ej barn utom äktenskap.

Tjänare, som förut varit i tjänst, skall vid antagande av ny tjänst styrka sin ledighet härtill genom att till husbonden avlämna orlovssedel eller orlovsbevis, om vilka längre fram vidare skall talas.

Tjänstehjonsavtalets ingående benämnes städsel och sker på så sätt, att, sedan löne- ocli övriga villkor muntligen eller skriftligen överenskommits, husbonden till tjänaren överlämnar och denne emottager s. k. städjepenning, vars storlek är beroende på kontrahenternas (husbondens och tjänarens) avtal.

Städjepennings erläggande och mottagande är ett oundgängligt villkor för att ett tjänstehjonsavtal i egentlig bemärkelse skall anses föreligga.

I händelse ett dylikt avtal förnyas, måste ny städjepenning erläggas.

Över städsein äger tjänaren rätt att erhålla bevis, s. k. städjebevis, som skall innehålla dels intyg, att tjänarens orlovssedel blivit av husbonden mottagen (där så skett), dels ock uppgift å den lön och övriga förmåner, varom husbonden med tjänaren överenskommit. Städjobeviset skall vara av husbonden egenhändigt underskrivet, med anteckning om lians hemvist, yrke eller tjänst. Kan husbonden ej skriva, skall beviset vara försett med hans av tvenne personer bevittnade bomärke.

Tjänstehjonsavtal i egentlig bemärkelse måste slutas på i lagen beställd, flyttningsdag, nämligen i Stockholm den 24 april eller den 24 oktober och i det övriga riket den 24 oktober.831

Ett tjänsteli jonsavtal i egentlig bemärkelse torde icke kunna ingås på längre tid än ett halvt år i Stockholm och ett år i det övriga riket.

11. Tjänarens s kyldt g heter. Dessa äro:

A. Att vid tjänstetidens hör jan inställa sig i tjänsten.

Tjänaren har dock rätt till en s, k. frivecka och skall, om annan överenskommelse ej träffats, inställa sig, på landet sist å sjunde dagen och i stad sist å fjärde dagen efter den flyttningsdag, då tjänstetiden tager sin början.

Försummar tjänaren att i rätt tid inträda i tjänst, är husbonden berättigad att bryta tjänstehjonsavtalet, och om så sker, äger husbonden återbekomma erlagd städjepenning och erhålla ersättning för i följd av ijän st eli jonsavtalets upphörande uppkommen skada.

B. Att, i fall tjänaren förut varit i tjänst, vid tillträdet till husbonden avlämna det avskedsbetyg, han av sin förre husbonde erhållit (se längre fram).

C. Att visa god vilja och trohet i sitt värv.

Visar tjänaren sig försumlig, genstr avig eller oordentlig i sitt levnadssätt, bör husbonden till en början meddela tjänaren tillrättavisning härför, vilken tillrättavisning numera icke får ske genom husa ga. Hjälper ej denna tillrättavisning*, äger husbonden att i två vittnens närvaro tillsäga tjänaren att lämna tjänsten.

Dör husbonden, är tjänaren skyldig att tjäna den överenskomna tiden ut hos arvingarna, såvida dessa vilja behålla honom, men är i annat fall berättigad till lön och kostpenningar till nästa flyttningsdag, därest tjänaren icke dessförinnan förskaffat sig annan tjänst eller av arvingarna erhållit anvisning på sådan tjänst, varmed tjänaren funnit eller skäligen kunnat finna sig belåten.

Om husbonden tillhörig fast egendom av ij t tras och han i anledning härav ej vidare beliöver tjänaren, är denne skyldig att tjäna tjänstetiden ut hos egendomens nye ägare, om denne så påfordrar. Skulle den nye ägaren ej påfordra tjänarens kvarblivande, är husbonden ansvarig för tjänarens lön och kostpenningar till nästa flyttningsdag.

D. Att med omsorg handhava de husbondens tillhörigheter, som anförtros tjänaren.832

Underlåter tjänaren denna sin skyldighet, och tillskyndas härigenom linsbonden skada, äger husbonden att avdraga dennas värdebelopp å tjänarens lön.

E. Att tjäna ut tjänstetiden och vid dess slut avgiva redovisning för sin förvaltning av husbondens om!länderhavda tillhörig-heter.

III. Husbondens skyldigheter. Dessa äro:

A. Att, därest tjänaren sådant påfordrar, utfärda städjebevis.

B. Att vid tjänstetidens början låta avhämta tjänaren ined lians kista och kläder eller ock betala vad hämtningen skäligen kostar.

C. Att förse tjänaren 'ined försvarligt underhåll och tjänligt husrum.

Försummar husbonden detta, har tjänaren att i tvenne vittnens närvaro av husbonden begära sin rätt samt, om denna begäran ej efterkom mes, göra anmälan härom hos exekutiv myndighet, som i anledning av berörda anmälan företager undersökning och arimanar husbonden att fullgöra vad han eftersatt.

D. Att utgiva lön och övriga avtalade förmåner*.

Försummelse härav medför skadeståndsskyldighet. För sista årets lön äger tjänaren förmånsrätt i husbondens konkurs jämlikt II. B. 17:4.

E. Att, därest tjänaren insjuknar, lata sköta och vårda honom.

Husbondens kostnader för läkarvård och läkemedel åt tjänaren få avdragas å dennes lön, varemot husbonden icke äger att å lönen avräkna vad han till äventyrs måste utbetala till ställföreträdare för tjänaren under dennes sjukdom.

F. Att till tjänaren utfärda orlovssedel och avskedsbetyg.

Härom kommer att vidare talas vid framställningen av tjänsteförhållandets upphörande.

G. Att i visst fall draga försorg om tjänaren på lians ålderdom.

Husbonden har skyldighet att, då en tjänare, som från sitt trettionde år troget tjänat honom, i följd av ålder icke längre

* Tjänaren är ej lagligen berättigad att före tjänstetidens slut utbekomma något av lönen.833

kan fullgöra en tjänares sysslor, draga försorg om att tjänaren till sin död får skälig utkomst, mot skyldighet att förrätta de sysslor, som han till äventyrs kan utföra.

IV. Tjänsteförhållandets upphörande.

Tjänsteförhållandet kan upphöra huvudsakligen av följande anledningar:

A. Att husbonden eller tjänaren verkställt laga uppsägning av tjänstehjonsavtalet, samt sedermera den i nämnda avtal bestämda tjänstetiden gått till ända.

Tiden för tjänstehjonsavtalets uppsägning är i landsorten från och med den 26 juli till och med den 24 augusti och i Stockholm dels för flyttning i april från och med den 24 januari till och med den 22 februari och dels för flyttning i oktober från och med den 26 juli till och med den 24 augusti.

Anm. Sker ej uppsägning inom föreskriven tid, anses tjänstehjonsavtalet förlängt, i landsorten på 1 år och i Stockholm på 72 är.

Då uppsägning sker, blir tjänaren berättigad att av husbonden erhålla ett skriftligt intyg, som kallas orlovssedel och som skall innehålla:

1) tjänarens namn samt ort och ställe, där han tjänat;

2) huru länge tjänaren varit i husbondens tjänst;

3) uppgift om tjänarens frejd jämte särskilt yttrande angående hans nykterhet;

4) hur tjänaren bestritt sin tjänst;

5) vad slöjd eller annat arbete tjänaren dessutom kan förrätta; samt

6) intyg om tjänarens ledighet att antaga annan tjänst*.

Stundom inträffar, att under den för tjänstehjonsavtalets uppsägning* stadgade tid husbonden är borta utan att hava satt någon annan i sitt ställe. I så fall kan uppsägning av tjänste-

* Ändamålet med orlovssedeln är, åtminstone i regel, att tjänaren må på grund av densamma kunna söka annan anställning.834

hjonsavtalet med laga verkan göras av tjänaren inför det övriga husfolket och i närvaro av två i församlingen boende, trovärdiga män. Dessa senare skola i anledning av sådan uppsägning, som nu omförmälts, till tjänaren utfärda ett intyg, som kallas orlovs-bevis och som skall innehålla:

1) att tjänaren i behörig tid uppsagt tjänsten;

2) orsaken, varför orlovssedel icke kunnat av husbonden erhållas; samt

3) de uppgifter om tjänarens frejd och övriga omständigheter, som böra intagas i en orlovssedel och äro för intygsutfärdarna bekanta.

Ett orlovsbevis har lika betydelse med en orlovssedel, vadan tjänaren på grund av orlovsbeviset kan söka och erhålla annan

tjänst*.

Om tjänaren lagligen uppsagt sin tjänst, skall han vid tjänstetidens utgång avgiva vederbörlig redovisning för sin förvaltning av husbondens omhänderhavda tillhörigheter. Sedan dylik redovisning avgivits, äger tjänaren att av husbonden erhålla ett intyg, som kallas avskedsbetyg. Detta skall innehålla uppgift angående dels tjänarens frejd och nykterhet och dels huru han bestritt sin tjänst under tiden från orlovssedelns utfärdande och till flyttningsdagen.

Anm. Om husbonden utan skäl vägrar att utfärda avskedsbetyg, eller om han eller ombud för honom icke är tillstädes vid flyttningstiden, har tjänaren att i det övriga husfolkets närvaro begära dylikt betyg av två i församlingen boende, trovärdiga män, vilka skola för tjänaren utfärda betyget.

B. Att husbonden och tjänaren träffa överenskommelse om tjänsteförhållandets upphörande.

G. Att tjänstehjonet dör eller i krigstid tager värvning.

I detta sammanhang torde böra nämnas, att värnpliktigt tjänstehjon ej i regel får skiljas från sin anställning i anledning

* Orlovsbevis kan erhållas jämväl i det fall, att husbonden utan skäl vägrar att utfärda orlovssedel.8.°>5

därav, att lian liar att fullgöra i värnpliktslagen stadgad övning om högst sextio dagar eller mobiliseringsövning, som kan varda i särskild lag föreskriven.

D. Att husbonden eller hans t ättsinnehav are på laga grund avskedar tjänaren.

E. Att tjänaren pä laga grund lämnar tjänsten.

Formulär till städjebevis.

Drängen Anders Fredrik Lundberg, som denna dag till mig avlämnat orlovssedel från sin förre husbonde,. hemmansägaren Anders Andersson i Fågelvik, har hos mig städslats för ett års tjänst från den 24 nästkommande oktober till den 24 oktober näst instundande år samt i städjepenning mottagit tio kronor, och skall han för tjänstetiden erhålla en kontant lön av två hundra kronor ävensom kost och husrum.

Broby den 21 september 1901. Karl Ersson,

Hemmansägare.

Formulär till orlovssedel.

1 :o) För manlig tjänare:

Drängen Johan Petter Larsson, född den 18 juli 1860, som varit i min tjänst å nedannämnda egendom från den 24 oktober 1895 till denna dag, har under berörda tid uppfört sig ärligt och nyktert, varit flitig, villig och pålitlig samt till min fulla belåtenhet utfört förelagt arbete, är skicklig i att snickra och smida samt varder den 24 nästkommande oktober på egen begäran från sin tjänst fri; och får jag honom härmed till idet bästa rekommendera

Stoby i Mora socken av Falu län den 4 augusti 1897.

Liss Olov Jönsson, Hemmansägare.836

2 :o) F ö r kvinnlig t j ä n are:

Jungfrun Johanna Kristina Pettersson, född den 16 augusti 1872, som varit i min tjänst (såsom innepiga, ladugårdspiga, ensamjungfru, koksa, barnjungfru etc.) sedan den 24 oktober 1896, har under denna tid uppfört sig ärligt och troget, ådagalagt goda seder (men i sitt levnadssätt varit mindre ordentlig), visat pålitlighet, duglighet och raskhet i sina sysslor, (visat pålitlighet och duglighet i sina sysslor, men varit mindre rask i deras utförande) samt är kunnig i enklare matlagning ävensom bakning och brygd (i enklare matlagning och övriga i ett hus förefallande göromål; i att spinna och väva o. s. v.), vadan hon, som den 24 nästkommande oktober på egen begäran varder från sin tjänst fri, härmed till det bästa rekommenderas.

Kolåsen i Skinnskattebergs socken av Västmanlands län den 1 augusti 1899.

Lovisa Andersson, född Karlsson.

[Förestående orlovssedel är av min hustru med min vetskap och mitt samtycke avgiven.

Kolåsej som ovan.

Erik Andersson, Hemmansägare.

Formulär till orlovbevis.

På begäran av drängen Nils Fredrik Lans, vilken innehar tjänst hos hemmansägaren Sven Olsson i Nedergård, få vi undertecknade härmed intyga, att han denna dag i vår närvaro uppsagt sin tjänst inför bemälde1 Olssons husfolk, enär husbonden .sedan mer än tvenne månader varit frånvarande, utan att hava satt annan person i sitt ställe; och få vi, som i egenskap av Olssons närmaste grannar äro väl förtrogna med förhållandena, tillika giva Lans det vitsord, att han, som sedan den 24 okt. 1900 varit i Olssons tjänst, därunder uppfört sig ärligt, troget och nyktert samt med duglighet och villighet utfört sina sysslor.

Nedergård den 20 augusti 1901.

Per Persson, Sven Karlsson,

Hemmansägare, Åby. Nämndeman, Broby.837

Formulär till avskedsbetyg.

Att drängen Johan Petter Larsson, som den 4 nästlidne augusti av mig erhöll orlovssedel, jämväl sedermera uppfört sig ärligt, troget och nyktert samt skölt sin tjänst till min fulla belåtenhet, intygas. Stoby den 24 oktober 1897.

Liss Olof Jönsson, Hemmansägare.

Formulär till bevis av trovärdige män i stället för avskedsbetyg.

Att drängen Erik Gustaf Persson, som den 15 nästlidne augusti av sin husbonde, hemmansägaren Lars Olsson i Hågård, (på grund av hans husbondes, hemmansägaren Lars Olsson i Hågård, bortovaro av oss undertecknade) erhöll orlovssedel, jämväl sedermera uppfört sig troget, ärligt och ordentligt samt med villighet, duglighet och flit utfört sina sysslor, varder härmed, enligt bemälde Perssons begäran, på grund av husbondens (fortfarande) frånvaro av oss, grannar till Lars Olsson, intygat.

Hågård den 24 oktober 1901.

Olof Larsson, Nils Fredriksson,

Hemmansägare, Björnåsen. Hemmansägare, Orretorp.,

Om arbetsbeting.

Härmed menas i detta sammanhang arbetsbeting' i inskränkt bemärkelse*, eller ett avtal, enligt vilket en person (arbetstagaren, tillverkaren) utfäster sig att ät en annan person (arbetsgivaren, beställaren) av ämne, som han består, eller, emot vederlag i annat än gods eller penningar, förfärdiga nytt lösöreföremål eller, emot vederlag, åstadkomma annan arbetsprodukt av kroppslig eller andlig natur**.

Till arbetsbeting i inskränkt bemärkelse, eller, såsom vi framdeles vilja kalla det, arbetsbeting hänföres huvudsakligen avtal om tillverkning av nytt lösöreföremål av beställaren tillhörigt

* Om arbetsbeting i vidsträckt mening har förut talats (se sid. 640—641).

** Till arbetsprodukter av andlig natur räknas exempelvis litterära verk, tavlor, statyer o. s. v. Angående 'dylik arbetsprodukts åstadkommande träffat avtal följer huvudsakligen de i texten i fråga om' byggnadsbeting framställda reglerna. 837

Formulär till avskedsbetyg.

Att drängen Johan Petter Larsson, som den 4 nästlidne augusti av mig erhöll orlovssedel, jämväl sedermera uppfört sig ärligt, troget och nyktert samt skölt sin tjänst till min fulla belåtenhet, intygas. Stoby den 24 oktober 1897.

Liss Olof Jönsson, Hemmansägare.

Formulär till bevis av trovärdige män i stället för avskedsbetyg.

Att drängen Erik Gustaf Persson, som den 15 nästlidne augusti av sin husbonde, hemmansägaren Lars Olsson i Hågård, (på grund av hans husbondes, hemmansägaren Lars Olsson i Hågård, bortovaro av oss undertecknade) erhöll orlovssedel, jämväl sedermera uppfört sig troget, ärligt och ordentligt samt med villighet, duglighet och flit utfört sina sysslor, varder härmed, enligt bemälde Perssons begäran, på grund av husbondens (fortfarande) frånvaro av oss, grannar till Lars Olsson, intygat.

Hågård den 24 oktober 1901.

Olof Larsson, Nils Fredriksson,

Hemmansägare, Björnåsen. Hemmansägare, Orretorp.,

Om arbetsbeting.

Härmed menas i detta sammanhang arbetsbeting' i inskränkt bemärkelse*, eller ett avtal, enligt vilket en person (arbetstagaren, tillverkaren) utfäster sig att ät en annan person (arbetsgivaren, beställaren) av ämne, som han består, eller, emot vederlag i annat än gods eller penningar, förfärdiga nytt lösöreföremål eller, emot vederlag, åstadkomma annan arbetsprodukt av kroppslig eller andlig natur**.

Till arbetsbeting i inskränkt bemärkelse, eller, såsom vi framdeles vilja kalla det, arbetsbeting hänföres huvudsakligen avtal om tillverkning av nytt lösöreföremål av beställaren tillhörigt

* Om arbetsbeting i vidsträckt mening har förut talats (se sid. 640—641).

** Till arbetsprodukter av andlig natur räknas exempelvis litterära verk, tavlor, statyer o. s. v. Angående 'dylik arbetsprodukts åstadkommande träffat avtal följer huvudsakligen de i texten i fråga om' byggnadsbeting framställda reglerna.838

material, reparation av lösöreföremål eller uppförande, reparation eller inredning utav byggnad. Av omförmälda avtal är det sistnämnda, s. k. byggnads betin g, det ojämförligen viktigaste, med anledning varav den följande framställningen kommer att huvudsakligen avse byggnadsbeting.

I fråga om nämnda avtal är att märka:

i) Avtalets ingående.

Byggnadsbeting kräver icke någon särskild form oeh är ingånget, så snart enighet uppnåtts om alla väsentliga

punkter, vilket i regel lärer kunna anses vara fallet, först då sättet och planen för arbetsproduktens åstadkommande blivit, åtminstone till sina allmänna drag, fastställda. Hava nämnda sätt och plan, såsom stundom sker, framlagts i detaljerat kostnadsförslag, som, på beställarens begäran, blivit i sammanhang med infordrat anbud å verket av medkontrahenten avlämnat, är med-kontrahenten, med mindre särskilda förhållanden annat föranleda, oberättigad till gottgörelse för kostnadsförslagets uppgörande. Dylik gottgörelse lärer ej heller i regel kunna tillerkännas den, som i anledning av särskild anmodan om anbud å verk av ifrågavarande slag jämte detaljerat kostnadsförslag å detsamma till vederbörande insänt det sålunda begärda, men vars anbud icke blivit accepterat, (Jfr. N. J. A. 1904:'94.) En motsatt åsikt har dock stundom gjort sig gällande.

2) Tillverkarens skyldigheter.

Dessa äro:

a) Att leverera den beställda arbetsprodukten.

I regel är tillverkaren icke skyldig att själv åstadkomma hela arbetsprodukten eller större delen därav, utan äger att vid den verksamhet, som erfordras för arbetsproduktens åstadkommande, anlita biträde av annan person. Å andra sidan anses emellertid tillverkaren, därest dylikt biträde anlitas, pliktig att leda den för arbetsproduktens åstadkommande erforderliga verksamhet samt måste ansvara för vad de såsom hans biträden anställda personer i denna sin egenskap göra eller underlåta.

Skyldighet att åstadkomma den beställda arbetsprodukten kan ej i regel, emot tillverkarens bestridande, honom ådömas i vidare mån än genom förpliktande till arbetsproduktens åstadkommande, vid äventyr av skadeståndsskyldighet med visst belopp eller arbetsproduktens åstadkommande på tillverkarens bekostnad. (Jfr. N. J. A. 1889: A. n:r 182; 1892: A. n:r 461; 1896: A. n:r 280; 1900: A. n:r 281.)

Stundom inträffar, att den arbetsprodukt, som utgör föremål för ett byggnadsbeting, omöjligen kan åstadkommas i följd av någon omständighet, som inträffat efter avtalets ingående. Om så är förhållandet, har man att skilja mellan följande fall:839

1) Att arbetsprodukten omöjligen kan åstadkommas i följd av tillverkarens eller hans medhjälpares förvållande.

I sådan händelse blir tillverkaren givetvis skyldig att ersätta beställarens förlust i följd av arbetsproduktens uteblivande.

2) Att arbetsprodukten omöjligen kan åstadkommas i följd av någon tilldragelse, som drabbar tillverkarens person (t. ex. hans död under tillverkningen av en arbetsprodukt, som icke kan av annan person åstadkommas).

I detta fall kan beställaren icke av tillverkaren eller hans rättsinnehavare utkräva något skadestånd i anledning av arbetsproduktens uteblivande.

8) Att arbetsprodukten omöjligen kan åstadkommas i följd av något hinder, som icke ligger i någondera kontrahentens person (t. ex. naturförhållanden m. m. d.).

I sådan händelse torde i regel beställaren vara pliktig att ersätta den förlust, som genom arbetsproduktens omöjliggörande tillskyndas tillverkaren*.

b) Att leverera den beställda arbetsprodukten i rätt tid.

I saknad av särskild tidsbestämmelse har tillverkaren att ofördröjligen påbörja samt utan obehörigt dröjsmål fortsätta sin verksamhet för arbetsproduktens åstadkommande. Därest åter arbetsprodukten, enligt avtalet, skall vara färdig å viss tid, måste tillverkaren börja arbetet så tidigt, att under normalt förlopp kan antagas, att den bestämda tidpunkten ej överkri-des. Är överskridande skett i betydligare mån, blir beställaren berättigad att överlämna arbetsproduktens åstadkommande till tredje man ävensom i regel av tillverkaren utkräva såväl möjligen uppkommen skillnad mellan vad tillverkaren för arbetsprodukten ägt utbekomma samt vad beställaren i berörda hänseende måst till tredje mannen erlägga, som ock gottgörelse för all ytterligare genom dröjsmålet för beställaren uppkommen skada, som ej varit alldeles oberäknelig och ej heller omfattar belopp, överstigande

rimlighetens gränser. Den kravrätt, varom nu talats, föreligger dock ej, om arbetsproduktens rättidiga åstadkommande blivit för tillverkaren utan hans försky Han omöjliggjort, exempelvis genom hans sjukdom (när arbetsprodukten skall av honom själv eller under hans ledning och tillsyn utföras) eller i följd av krig, införselförbud, naturrevolution m. in. d. Även genom arbetsinställelse kan omöjlighet av ifrågavarande slag uppkomma, dock endast om inställelsen hindrar icke blott tillverkaren utan även varje annan att utan oskäliga uppoffringar i rätt tid åstadkomma den beställda arbetsprodukten.

För utbekommande av prisskillnad, som ovan omförmälts, behöver beställaren ej visa, det han ej kunnat få den beställda

* Det är dock omtvistat, huruvida någon ersättningsskyldighet i förevarande fall åligger beställaren.840

arbetsprodukten åstadkommen för lägre belopp än det med tredje mannen avtalade. Prisskillnad av ifrågavarande slag kan däremot ej utkrävas i den mån tillverkaren kan styrka, att beställaren vid arbetets överlåtande till tredje man brustit i behörig omtanke och försiktighet. Öm således exempelvis tillverkaren styrker, att beställaren i fråga om tiden för överlåtelsen gjort sig skyldig till dröjsmål, får beställaren ej tillgodoräkna sig efter dröjsmålet uppkommen stegring i priset för arbetsproduktens åstadkommande. Har i avtalet stadgats vite för tillverkarens underlåtenhet att i rätt tid åstadkomma den beställda arbetsprodukten, är i fall av dylik underlåtenhet och saknad av motsatt förbehåll beställaren oberättigad till högre skadestånd än vitesbeloppet. (Jfr. N. J. A. 1891: A. n:r 22; 1898: A. n:r 403.) Härom äro dock meningarna delade, varemot man är ense om, att ifall tillverkaren så länge dröjer med att påbörja arbetsproduktens åstadkommande eller gör så långt avbrott] påbörjat arbete, att beställaren har grundad anledning till antagande, att arbetsprodukten icke blir å utsatt eller inom skälig tid färdig, beställaren har befogenhet att genom tredje man åstadkomma eller fullborda arbetsprodukten och eventuellt göra tillverkaren ansvarig för den genom hans förfarande för beställaren uppkomna skadan. (Jfr. N. J. A. 1904: 180.) Blir arbetsprodukten av tillverkaren för sent åstadkommen, har beställaren, om han vill tala å dröjsmålet, att härom utan oskäligt uppehåll giva tillverkaren underrättelse, vid äventyr att eljest gå förlustig all talerätt i berörda hänseende.

c) Att leverera den beställda arbetsprodukten i kontraktsenligt skick.

För att arbetsprodukten skall anses vara i kontraktsenligt skick erfordras, att den är i besittning av särskilt tillförsäkrade egenskaper och utan sådana fel, som göra den oanvändbar eller värdelös eller minska dess användbarhet eller värde i fråga om det sedvanliga eller med avtalet särskilt åsyftade nyttjandet. Är arbetsprodukten ej i kontraktsenligt skick, sägs den vara behäftad med fel, och om sådant förefinnes, äger beställaren, förutom rätt till skadestånd, att på tillverkarens bekostnad avhjälpa felet, därest avhjälpandet kan anses ekonomiskt förnuftigt, och tillverkaren underlåter att inom skälig tid efter tillsägelse själv föranstalta om felets botande. Blir felet ej avhjälpt, är beställaren berättigad att å den för arbetsprodukten avtalade gottgörelsen åtnjuta ett mot felet svarande avdrag, i regel beräknat till skillnaden mellan berörda gottgörelse samt arbetsproduktens värde i dess felaktiga skick. Ingendera av beställarens nu nämnda befogenheter tillkommer dock honom i regel, med mindre han utan oskäligt uppehåll, efter det felet av honom upptäckts eller bort upptäckas, och i allt fall inom tio år efter arbetsproduktens avlämnande givit tillverkaren med-841

delande, att han vill tala å felet. Ett tyst avstående från dylik talan, eller med andra ord ett godkännande av arbetsprodukten torde vanligen få anses föreligga, därest beställaren utan förbehåll lämnar ut fäst vederlag för densamma, fastän den har ett av honom känt eller eljest uppenbart, i ögonen fallande fel, dock att dylikt förfarande mången gång får uppfattas allenast som avstående från rätt till avtalets hävande, men icke från övriga beställaren i anledning av felet tillkommande befogenheter. Om tillverkaren åtagit sig »garanti» för arbetsprodukten under viss tid efter dess fullbordande, lärer i tvivelaktiga fall åtagandet böra tolkas allenast som utfästelse från tillverkaren att kostnadsfritt avhjälpa fel, som under garantitiden visa sig hos arbetsprodukten. I fråga om h evis skyldig heten för fel Itos arbetsprodukten gäller, att nämnda skyldighet åligger beställaren, med mindre särskild formell avlämningshandling i form av besiktning avtalats och även ägt rum. Om dylik besiktning i avtalet föreskrivits, skall förrättningen hållas inom den närmaste tiden efter arbetsproduktens fullbordande, med

mindre viss annan tid överenskommits. I händelse besiktning utan bestämmelse därom i avtalet ägt rum, drabba besiktningskostnaderna tillverkaren, om han föranlett besiktningen genom vägran att beakta från beställaren framställd befogad anmärkning' om fel hos arbetsprodukten. Är åter dennas besiktigande föranlett av obefogad anmärkning om fel hos arbetsprodukten från beställarens sida, måste besiktningskostnaderna gäldas av beställaren. (Jfr. i detta sammanhang INT. J. A. 1882: 70.) Om redan under arbetsproduktens förfärdigande framgår, att den kommer att bliva felaktig, äger beställaren att häva avtalet och i regel fordra skadestånd, med mindre felet kan undvikas, och tillverkaren inom skälig tid efter skedd tillsägelse vidtager i dylikt syfte erforderliga åtgärder.

2) Beställarens skyldigheter. Dessa äro:

a) Att, om annat ej avtalats, anskaffa för arbetsprodukten erforderligt material.

Om beställaren därvid lämnar underhaltigt ämne, fritages tillverkaren från ansvarighet för arbetsproduktens härigenom orsakade felaktighet eller förstöring, med mindre tillverkaren är sakkunnig även i fråga om materialet, eller dettas bristfällighet uppenbarligen varit menlig för arbetsprodukten, men tillverkaren så i ena som andra fallet uraktlåtit att underrätta beställaren om bristfälligheten. I händelse beställaren diöjer med materialets anskaffande, samt dröjsmålet icke är av allenast ringa betydelse, blir tillverkaren berättigad att häva avtalet och av beställaren kräva skadestånd.

b) Alt föranstalta om avtalad besiktning av arbetsprodukten. Denna beställarens skyldighet skall av honom fullgöras inom

skälig tid efter mottagen underrättelse, att arbetsprodukten är färdig till avsyning*.

c) Att till tillverkaren erlägga gottgörelse för den beställda arbetsprodukten.

Ifrågavarande gottgörelse kan vara bestämd till en viss summa i ett för allt eller beräknad efter mått, vikt, antal eller tid eller, om arbetsprodukten består av flera delar, för varje särskild del av densamma. Har ingen överenskommelse träffats om gottgörelsen, skall den utgå med skäligt belopp.

Även om gottgörelsen blivit i arbetsbetingsavtalet bestämd till visst belopp, kan tillverkaren fordra särskild ersättning för av honom, på beställarens tillsägelse, utöver arbetsbetingsavtalet utfört arbete och havda kostnader, varemot den omständigheten, att tillverkaren utan beställarens samtycke åstadkommer en värdefullare eller större arbetsprodukt än den i arbetsbetingsavtalet avsedda, icke för tillverkaren medför rätt till högre gottgörelse än den i arbetsbetingsavtalet fastställda. Icke heller äger tillverkaren fordra högre gottgörelse än i arbetsbetingsavtalet honom tillförsäkrats på den grund att hans utgifter för arbetslöner eller arbetsmaterialier blivit större än han påräknat, men understundom kan det vara tvivelaktigt, huruvida en bestämd gottgörelse blivit mellan kontrahenterna överenskommen, eller om kontrahenterna avsett, att gottgörelsii "skulle beräknas efter de verkliga kostnaderna för åstadkommande av arbetsprodukten och dennas verkliga värde, i ty att t. ex. arbetsbetingsavtalet ingåtts med hänsyn till ett framlagt kostnadsförslag, utan att dock tillverkaren förbundit sig att åstadkomma arbetsprodukten för kostnadsförslagets slutsumma. Icke heller blir i regel tillverkaren berättigad till högre gottgörelse än den i arbetsbetingsavtalet bestämda, i händelse arbetsprodukten, utöver vad han påräknat, fördyras genom av honom oförutsedda, men redan vid arbets-betingsavtalets ingående för handen varande och beräkneliga naturförhållanden, t. ex. sättningar i undergrunden till en byggnad i följd av dennas tyngd.

Beställaren å sin sida kan icke fordra avdrag å den i arbetsbetingsavtalet fastställda gottgörelse på den grund att arbetsproduktens åstadkommande för tillverkaren medfört mindre kostnader än kontrahenterna beräknat.

I fråga om b evis skyldigheten angående gottgörelsens storlek gäller, att om avtal därom ostridigt ej träffats, beställaren har bevisskyldigheten för att det av tillverkaren fordrade priset är oskäligt. (Jfr. N. J. A. 1895: Å. n:r

15; 1896:96.) Är åter avtal om priset ostridigt träffat, anses tillverkaren bevisskyldig för avtalets innehåll. (Jfr. N. J. A.^1875: 573; 1881: 138.) Om slutligen oenighet parterna mellan råder om, huruvida gott go-843

relsen blivit avtalsvis bestämd, beror bevisskyldigheten på, vilkendera kontrahenten påstår avtalet vara träffat, enär, om påståendet göres av tillverkaren, denne måste bevisa avtalets innehåll, men beställaren det fordrade prisets oskälighet, varemot, om beställaren påstår avtal vart ingånget, beställarens uppgift om dess innehåll utan vidare tages för god. (Jfr. N. J. A. 1879: 17; 1902:553.) I sistnämnda hänseendet äro dock meningarna synnerligen delade. (Jfr. JNT. J. A. 1880:36; 1907:396.) I fall beställaren, under medgivande av, att avtal träffats om gottgörelse, påstår, att han i samband därmed betingat sig rabatt, åvilar bevisbördan för ett motsatt förhållande tillverkaren. Om ej annorledes överenskommits, är gottgörelsen förfallen till betalning, först när arbetsprodukten avlämnats eller är att anse som avlämnad*, dock att, om successiv leverans avtalats, och gottgörelse beräknats med hänsyn till varje enstaka leverans, denna skall vid fullgörandet betalas. Är avlämnad arbetsprodukt delvis ofullbordad, lärer beställaren icke på grund härav kunna vägra betalning av densamma, därest, med hänsyn till föreliggande förhållanden och särskilt i betraktande av ofullbordad dels obetydlighet i förhållande till arbetsprodukten såsom helhet, undandragandet av likvid skulle strida mot tro och heder**. (Jfr. i detta sammanhang N. J. A. 1906: 139.) Å vederlagssumma, för vilken viss förfallotid ej avtalats, utgår 5 procent ränta fram stämninsrsdagen. (Jfr. N. T. 1869:86; N". J. A. 1904:136.)

Från betalning för arbetsprodukten (icke för tillverkarens havda kostnader eller tillsläppta material***) blir beställaren befriad, om arbetsprodukten innan avlämnandet pd grund av yttre, kontrahenterna otillräknelig omständighet förstöres, dock att, om, enligt avtalet, gottgörelsen skall utgå efter hand i mån av arbetets fortskridande, betalning skall utgå för möjligen färdig och (om avsyning föreskrivits) även avsynad del av arbetsprodukten. (Jfr. N. T. 1869:86; N. J. A. 1900: 322.)† Om alltså

* I och med arbetsproduktens fullbordande anses arbetsprodukten avlämnad till beställaren, men mindre särskild avlämningshandiing i Qform av besiktning avtalats, i vilket fall avlämnandet anses gjort, först då besiktningen skett, eller skälig tid förflutit från det tillverkaren hos mqdkon-trahenten påkallat densamma.

** Vad som kan anses däremot stridande får nämligen vid avtals-tolkning aldrig antagas vara av kontrahent åsyftat.

*** Motsatt åsikt härutinnan har dock gjort sig gällande.

† Avbetalning å den betingade gottgörelsen får ej i det i texten avsedda fall återfordras, med mindre avbetalningen är att betrakta såsom förskott Av beställaren tillsläppt material skall ersättas av tillverkaren, om han är i dröjsmål med arbetsproduktens avlämnande. Skyldighet att åstadkomma en ny arbetsprodukt (eller att reparera en skadad) föreligger för tillverkaren, allenast om åtgärden i fråga icke skulle bliva oskäligt betungande. , .844

t. ex. ett hus skall målas såväl in- som utvändigt och vederlaget erlägges med en del då målningen utvändigt verkställts och avsynats, samt med återstående delen, då arbetet i övrigt blivit utfört och syn därå hållen, men huset förstöres genom eldsvåda, sedan syn ägt rum allenast å den utvändiga målningen, så har målaren anspråk på en del av vederlaget, som avser samma målning, men för det arbete, han möjligen gjort i avseende å målningen invändigt, är han icke berättigad till någon gottgörelse. Därest arbetsproduktens åstadkommande blir omöjligt genom tillverkarens död eller annan omständighet, som berör hans personliga förhållande, eller i följd av krig, införselförbud, naturrevolution eller annan därmed jämförlig tilldragelse, lärer beställaren vara pliktig gälda proportionerlig gottgörelse, därest arbetsprodukten blivit till en del fullbordad, och denna del måste anses för beställaren hava sitt självständiga värde. Måste, med hänsyn till arbetsproduktens beskaffenhet, hava vid avtalets ingående för kontrahenterna framstått såsom ovisst, om det åsyftade resultatet skulle kunna vinnas, har beställaren att erlägga vederlaget utan avseende därå, att det visat sig, att resultatet icke kunde vinnas, såframt ej tillverkaren uttryckligen åtagit sig garanti för arbetsproduktens åstadkommande, eller eljest särskilda omständigheter, såsom vederlagets storlek, giva vid handen, att meningen varit, det tillverkaren skulle stå risken.

3) Byggnadsbetings förhållandets upphörande.

Byggnadsbetingsförhållandet kan upphöra huvudsakligen av föl]ande anledningar:

a) Att båda kontrahenterna fullgjort vad de genom byggnads-beting savtalet åtagit sig.

Om så skett, hava kontrahenterna erhållit vad i byggnadsbe-tiiigsavtalet dem tillförsäkrats och kunna följaktligen icke mot varandra framställa något vidare anspråk på grund av nämnda avtal.

b) Att endera kontrahenten i väsentlig mån uppsåtligen brutit mot byggnadsbeting sav talets bestämmelser.

I denna händelse blir den andre kontrahenten beiättigad. att frånträda byggnadsbetingsavtalet ävensom att erhålla ersättning för den honom genom byggnadsbetingsförhållandets upphörande tillskyndade skada.

Beställarens död inverkar ej på byggnadsbetingsförhållandets fortvaro, med mindre rätten till arbetsprodukten undantagsvis är rent personlig*.

I fall beställaren råkar på obestånd eller kommer i konkurstillstånd, tillämpas enahanda bestämmelser som då dylik händelse drabbar köpare av lös egendom.

* Om så är förhållandet, lärer proportionerlig erscättning böra gäldas för vad tillverkaren redan utfört av arbetsprodukten.845

Tillverkarens död är utan betydelse för byggnadsbetingsför-hållandets fortvaro, med mindre arbetsprodukten just av honom personligen skolat åstadkommas.

Att tillverkaren kommer i konkurstillstånd, medför byggnads-betingsförhållandets upphörande, blott om ock i den mån tillverkaren av konkursen bindras att påbörja eller fortsätta arbotet, vilket får av konkursboet övertagas, med mindre tillverkarens person vid betinget tillagts särskild betydelse.

Har tillverkaren ej, enligt avtalets ordalydelse eller syfte, fått sig tillförsäkrad rätt till arbetsproduktens åstadkommande, kan det av kontrahenterna ingångna avtalet av beställaren godtyckligt bävas, mot skyldighet för honom att ersätta den härigenom för tillverkaren uppkomna förmögenhetsrättsliga skada, vars belopp i saknad av annan beräkningsgrund anses motsvara vederlagssumman. (Jfr. 1ST. J. A. 1904:556.)

Det nu sagda gäller i tillämpliga delar även avtal om reparation av lös öre föremål, dock att, om detta vid reparationsarbetet befinner sig utom beställarens besittning, och avtalet ej lämnar särskild ledning för bedömande av kontrahenternas vilja beträffande platsen för arbetsproduktens avlämnande, detta skall ske på tillverkarens boningsort. Icke denna, utan beställarens bostad bör, enligt avtalets underförstådda mening, anses som av-lämningsort, i händelse tillverkaren är hantverkare, som hos beställaren avhämtat det ifrågavarande lösöreföremålet. Detta anses återlämnat, först då det av beställaren återfåtts eller, om återfåendet erfordrar försändning från en ort till en annan, omhändertagits av någon, som åtagit sig forslingen från den ort, varifrån försändandet bör ske, eller i fall av sjötransport bragts ombord*. Ifrågavarande lösöreföremål behöver, enligt 17 kapitlet § 3 Handelsbalken, ej av tillverkaren återlämnas, med mindre han erhåller full gottgörelse för reparationsarbetet och sina på dess föremål till äventyrs nedlagda kostnader. Angående bevisskyldigheten för reparationsarbetets beskaffenhet gäller, att nämnda skyldighet åligger beställaren, med mindre han vägrar att emottaga arbetsprodukten, under påstående om fel hos densamma.

Beträffande därefter avtal om förfärdigandet av nytt lösöreföremål, vartill beställaren består ämnet, torde härom gälla bestämmelserna rörande köp av lös egendom, utom vad angår skyldighet för tillverkaren att åstadkomma arbetsprodukten, i fråga varom ovan angiven regel länder till efterrättelse.

* Likställt med lösöreföremålets återlämnande blir i fall av dess vådaförstöring att det erbjudits beställaren utan att han därvid eller inom skälig tid därefter återtagit detsamma.846

Slutligen torde i korthet böra särskilt omnämnas det slag av arbetsbeting, som benämnes fraktavtal.

Med fraktavtal menas det avtal, varigenom en person (frakta föraren) åtager sig att för en annan persons

(befraktarens) räkning, mot gottgörelse, forsla en person eller en lös sak från ett ställe till ett annat.

Fraktavtal kunna ingås om forsling av den mest olikartade beskaffenhet, från den, som ombesörjes genom handkraft eller andra, redan i äldsta tider kända transportmedel (t. ex. häst oeh vagn, båt eller segelfartyg), och till den, som sker medelst användande av nutidens stora uppfinningar (t. ex. forsling å järnvägståg eller ångfartyg m. m. d.)

Vid de viktigaste slagen av fraktavtal äro kontrahenternas rättigheter och skyldigheter i sina huvuddrag bestämda antingen genom allmän lag (se t. ex. Sjölagen §§ 109—173) eller vederbörligen utfärdade reglementen (t. ex. Trafikreglementet för statens järnvägar, Poststadgan, Telegraf reglementet) eller genom någon av offentlig myndighet fastställd taxa (t. ex. åkare-eller hyrkusktaxa m. m. d.)

Om förvaringsavtal.

(12 kapitlet Handelsbalken.)

Med förvaring savtal (deposition) menas det avtal, varigenom en person (depositarien) åtager sig att för en annan persons (deponentens) räkning förvara en lös sak, med skyldighet att återställa densanima till deponenten eller hans rättsinnehavare.

Det utmärkande för depositionsavtalet är, att detsamma uteslutande eller åtminstone huvudsakligen avser förvaring, varigenom depositionsavtalet skiljer sig från lån, vilket avtal visserligen medför skyldighet för låntagaren att förvara den lånta saken, men vars huvudändamål är att giva honom nyttjanderätt till densamma.

En fråga av vikt är, huruvida depositarien är berättigad till ersättning för sitt besvär med den deponerade sakens förvaring. Denna fråga torde böra besvaras sålunda, att dylik ersättning skall erläggas, allenast om den uttryckligen utlovats, eller av omständigheterna vid depositionsavtalet tydligen framgår, att kontrahenterna (deponenten och depositarien) enats om dess utbetalande. Har depositarien vården av främmande gods till näringsfång, anses depositarien alltid berättigad till ersättning för 846

Slutligen torde i korthet böra särskilt omnämnas det slag av arbetsbeting, som benämnes fraktavtal.

Med fraktavtal menas det avtal, varigenom en person (frakta föraren) åtager sig att för en annan persons (befraktarens) räkning, mot gottgörelse, forsla en person eller en lös sak från ett ställe till ett annat.

Fraktavtal kunna ingås om forsling av den mest olikartade beskaffenhet, från den, som ombesörjes genom handkraft eller andra, redan i äldsta tider kända transportmedel (t. ex. häst oeh vagn, båt eller segelfartyg), och till den, som sker medelst användande av nutidens stora uppfinningar (t. ex. forsling å järnvägståg eller ångfartyg m. m. d.)

Vid de viktigaste slagen av fraktavtal äro kontrahenternas rättigheter och skyldigheter i sina huvuddrag bestämda antingen genom allmän lag (se t. ex. Sjölagen §§ 109—173) eller vederbörligen utfärdade reglementen (t. ex. Trafikreglementet för statens järnvägar, Poststadgan, Telegraf reglementet) eller genom någon av offentlig myndighet fastställd taxa (t. ex. åkare-eller hyrkusktaxa m. m. d.)

Om förvaringsavtal.

(12 kapitlet Handelsbalken.)

Med förvaring savtal (deposition) menas det avtal, varigenom en person (depositarien) åtager sig att för en annan persons (deponentens) räkning förvara en lös sak, med skyldighet att återställa densanima till deponenten eller hans rättsinnehavare.

Det utmärkande för depositionsavtalet är, att detsamma uteslutande eller åtminstone huvudsakligen avser förvaring, varigenom depositionsavtalet skiljer sig från lån, vilket avtal visserligen medför skyldighet för låntagaren att förvara den lånta saken, men vars huvudändamål är att giva honom nyttjanderätt till densamma.

En fråga av vikt är, huruvida depositarien är berättigad till ersättning för sitt besvär med den deponerade sakens

förvaring. Denna fråga torde böra besvaras sålunda, att dylik ersättning skall erläggas, allenast om den uttryckligen utlovats, eller av omständigheterna vid depositionsavtalet tydligen framgår, att kontrahenterna (deponenten och depositarien) enats om dess utbetalande. Har depositarien vården av främmande gods till näringsfång, anses depositarien alltid berättigad till ersättning för847

»sitt besvär med den deponerade sakens förvaring, därest annorlunda icke blivit uttryckligen mellan kontrahenterna avtalat.

Vid framställning av depositionsavtalet kommer att tagas hänsyn till:

I. Föremålet för depositionsavtal.

Endast lösa saker kunna utgöra föremål för depositionsavtal, men ett dylikt avtal kan ingås om såväl oförbrukliga som förbrukliga saker,* dock att en förbruklig sak icke kan utgöra föremål för deposition, med midre den till depositarien överlämnas inlagd i någon förvaringspersedel (konvolut, kista, skåp, skrin m. m. d.), vilken blivit tillsluten med försegling, lås eller annat dylikt stängsel.

II. Depositionsavtalets ingående.

I fråga härom gälla följande regler:

A. Depositions av talet han i allmänhet icke ingås mellan andra än myndiga personer.

Om en omyndig person utan förmyndarens samtycke mottagit en sak till förvaring, kan den, av vilken han mottagit saken, visserligen återfordra densamma, därest den finnes i behåll, men om den blivit försörd, kan någon ersättning för dess värde icke uttagas ur den omyndiges illgångar.

B. Ingen viss form är föreskriven för depositionsavtalets ingående.

Ordalydelsen i 12 kapitlet 1 § Handelsbalken synes visserligen giva vid handen, att ett depositionsavtal, för att vara lagligen gällande, måste ingås antingen muntligen i vittnens närvaro eller skriftligen. Men det ifrågavarande lagrummet innehåller endast en anvisning, hur deponenten kan förskaffa sig bevisning om depositionsavtalets tillvaro, och avser således ingalunda att meddela någon föreskrift om formen för dess tillkomst.

För depositionsavtalets giltighet erfordras icke att den sak, som utgör föremål för detsamma, överlämnas till depositarien eller till annan person för hans räkning.

III. Deponentens skyldigheter. Dessa äro:

A. Att till depositarien överlämna den i depositionsav talet avsedda saken.

Underlåter deponenten detta, kan depositarien visserligen icke genom rättegång mot deponenten tilltvinga sig saken, men blir

* Med en oförbruklig sak menas en sådan, som kan brukas utan

att f ö r b r u k a s (t. ex. en vagn, en segelbåt m. m. d.). F ö r b r u k 1 i g a

saker åter äro sådana, som förbrukas, så snart de användas (t. ex. penningar, födoämnen m. m. d.).848

berättigad att av deponenten erhålla ersättning för de utgifter, depositarien ådragit sig i och för sakens mottagande.

B. Att i viss mån ansvara för den deponerade sakens beskaffenhet.

Den ansvarsskyldighet, varom nu är fråga, visar sig däri, att deponenten måste ersätta skada, som tillskyndas depositarien i följd av sådant fel hos den deponerade saken, som vid dess mottagande av depositarien varken varit uppenbart eller eljest för honom bekant, men som deponenten däremot antingen avvetat eller allenast genom grov vårdslöshet förbisett.

C. Att ersätta depositarien de av honom å den deponerade saken nedlagda nödiga, kostnader.

Om den deponerade saken icke kan hållas i stånd, med mindre kostnader nedläggas å densamma, måste depositarien anses hava åtagit sig att förskjuta dessa kostnader, därest han icke betingat sig, att desamma skola av deponenten förskottsvis betalas. I händelse djur mottagits till förvaring, bör depositarien således draga försorg om deras födande genom fodring eller betning. Emellertid kan det naturligtvis icke förutsättas, att depositarien skulle åtagit sig att gratis till fördel för deponenten göra någon förmögenhetsuppoffring, och på grund därav bör deponenten ersätta depositarien de av honom å den deponerade saken nedlagda nödiga kostnader.

D. Att ersätta depositarien vad han erlagt i hyra för den deponerade sakens förvaring.

Om depositarien erhållit sådan fordran, som i mom. C och 1) omförmäles, är han berättigad att kvarhålla den deponerade saken, till dess han erhållit betalning.

Denna rätt, som kallas retentionsrätt, har redan förut närmare avhandlats (se sid. 556—558).

E. Att erlägga depositarie tilläventyrs tillkommande gottgörelse för hans besvär med den deponerade sakens förvarande.

I vilket fall depositarien äger utbekomma dylik gottgörelse, framgår av vad förut anförts (se sid. 847). Då gottgörelsen bör utgå, förfaller den, därest annorlunda ej avtalats, till betalning vid depositionsförhållandets upphörande, därest icke gottgörelsen beräknats till ett visst belopp, t. ex. för varje vecka, månad eller år, förvaringen kunde komma att räcka, i vilket fall depositarien

* Med nödiga kostnader menas Üe utgifter, som erfordrats för att erhålla den deponerade saken i brukbart skick.

torde äga att efter utgången av varje sådan tidsperiod utbekomma den på densamma belöpande delen av gottgörelsen.

F. Att återhämta den deponerade saken vid depositions förhållandets upphörande.

Beträffande tiden för depositionsförhållandets upphörande, vilja vi framhålla, att om överenskommelse träffats om den tid, varunder depositarien skall förvara den deponerade saken, deponenten icke är skyldig att före nämnda tids utgång återhämta densamma.* Har åter dylik överenskommelse icke träffats, måste deponenten i regel återhämta den deponerade saken, så snart depositarien tillsäger honom därom.

Den ort, där den deponerade saken skall återhämtas, är den, där nämnda sak, enligt depositionsavtalet skall förvaras. I följd härav måst deponenten, därest saken på hans begäran tillsändes honom vid depositionsförhållandets upphörande, såväl vidkännas kostnaderna för sakens försändande som ock stå faran av dess förstöring under vägen.

IV. Depositariens skyldigheter. Dessa äro:

A. Att till förvaring mottaga den i depositionsavtalet avsedda saken.

Försummar depositarien denna sin skyldighet, blir han pliktig att ersätta den skada, som härigenom tillskyndas deponenten.

B. Att vederbörligen vårda den deponerade saken

Denna depositariens skyldighet innebär åliggande för honom att behandla den deponerade saken på samma sätt som en ordentlig man behandlar en honom tillhörig sak av samma beskaffenhet som den deponerade.

Anm. 1. Depositarien ansvarar icke utan särskilt åtagande för den deponerade sakens skadande eller förstöring genom olyckshändelse utom i de fall, som framdeles komma att särskilt angivas.

Anm. 2. Den, som i förvar mottagit skuldebrev eller annan värdehandlig, är icke utan särskilt åtagande skyldig tillse, att den på handlingen grundade rätt tillvaratages (t. ex. genom krav eller inteckningsfönyelse).

Innehåller depositionsavtalet bestämmelser om platsen eller sättet för den deponerade sakens förvaring, äger depositarien icke

* Däremot är deponenten under alla förhållanden berättigad att när som helst återhämta den deponerade saken. Om denna före avtalad tid återhämtas, blir deponenten emellertid skyldig att erlägga hela den för sakens förvaring tilläventyrs överenskomna gottgörelse, därest icke denna beräknats efter tid (t. ex. för Vecka eller månad), i vilken händelse deponenten i regel behöver betala allenast så stor del av ersättningen, som belöper på den tid, saken omhänderhafts av depositarien.

Advokaten.

107850

göra någon väsentlig och obehövlig avvikelse från nämnda bestämmelser.* Gör depositarien en dylik avvikelse, blir han ansvarig för all den härav uppkommande skada å den deponerade saken, även om denna skada sker genom olyckshändelse.

En fråga, som i detta sammanhang torde böra behandlas, är, huruvida depositarien får åt någon annan överlämna den deponerade saken sålunda3 att denne andre helt och hållet övertager skyldigeheten att förvara densamma.

Denna fråga torde böra besvaras sålunda, att depositarien icke äger att åt någon annan helt och hållet överlämna förvaringen av den deponerade saken, med mindre antingen deponenten medgivit honom en dylik befogenhet, eller depositarien blir urstånd-satt att själv ombesörja förvaringen, samt tiden ej medgiver honom att härom underrätta deponenten och avvakta dennes svar i anledning av berörda underrättelse.**

Om depositarien använder medhjälpare vid den deponerade sakens förvaring, blir han i regel ansvarig för vad medhjälparen i denna sin egenskap gör eller underlåter.

Anon. Gästgivare, hotell- eller värdshusvärd bär ansvarighet för gods, som resande lämnat i hans husfolks vård.

Depositarien äger icke utan deponentens samtycke begagna den deponerade saken, därest icke denna är av sådan beskaffenhet, att den tager skada, om den icke brukas. Skulle så vara förhållandet, är depositarien berättigad (och jämväl förpliktad) till sådant bruk av saken, som är nödvändigt för en ordentlig vård av densamma (t. ex. ridning av en deponerad häst, för att skaffa den behövlig motion).

Begagnar depositarien obehörigen den deponerade saken, torde han ådraga sig ansvarighet för all den härav å saken uppkommande skada, även om denna sker genom olyckshändelse.

Om depositarien säljer, pantsätter eller på annat satt förskingrar den deponerade saken, är deponenten icke berättigad att annorledes än mot lösen återvinna saken från den, som åtkommit densamma i god tro. Från den, som i ond tro åtkommit saken, äger deponenten däremot återfå densamma utan lösen.

C. Att till deponenten eller hans rättsinnehavare återställa den deponerade saken.

Som förut nämnts, åligger det deponenten att återhämta den deponerade saken, och i följd härav är depositarien aldrig skyldig att återställa densamma, innan deponenten anmodar honom

* Väsentliga och behövliga avvikelser få däremot ske, sedan depositarien, om möjligt, meddelat sig angående desamma med deponenten.

** Om depositarien med befogenhet sätter annan man i sitt ställe, blir depositarien icke ansvarig för vad den nye förvararen i denna sin egenskap gör eller underlåter, därest depositarien iakttagit nödig omtanke och urskillning vid valet av den nye förvararen, eller denne utsetts av deponenten.851

härom. Vägrar depositarien att efterkomma dylik anmodan, blir depositarien i regel ansvarig för all sedermera inträffad skada å den deponerade saken, även om denna skada sker genom olyckshändelse *

Har depositarien å den deponerade saken utfärdat recepisse (mottagningsbevis), ställt till innehavaren, är depositarien icke pliktig att återlämna den deponerade saken, därest icke recepisset återställes eller bevisas hava så förkommit eller förstörts, att det icke vidare kan göras gällande, eller depositarien erhåller kvitto jämte borgen eller annan säkerhet för den kostnad, som han kan få vidkännas i följd därav att annan än deponenten, med

uppvisande av recepisset, till äventyrs fordrar den deponerade sakens utlämnande.**

Skulle tvist uppkomma mellan deponenten och annan person om bättre rätt till den deponerade saken, måste denna icke desto mindre, på deponentens anmodan, utlämnas till honom av depositarien, med mindre denne erhåller behörig myndighets förbud häremot.

Innehåller depositionsavtalet bestämmelse om den deponerade sakens utlämnande till annan än deponenten, har depositarien att ställa sig denna bestämmelse till efterrättelse.

Underlåter deponenten att vid depositionsförhållandets upphörande återhämta den deponerade saken, blir depositarien befriad från ansvarighet för all efter depositions förhållandets upphörande inträffad skada å den deponerade saken, med mindre nämnda skada sker genom någon av honom företagen handling.*** Härjämte äger depositarien att antingen på deponentens bekostnad tillsända honom den deponerade saken eller, om deponentens vistelseort är obekant, samt sakens förvaring medför avsevärd olägenhet, Överlämna densamma i förvar hos någon med nödig omtanke och urskillning utsedd person eller, om ingendera av nu nämnda utvägar står depositarien öppen, låta försälja den deponerade saken, med skyldighet att till deponenten redovisa köpeskillingen.

Den deponerade saken skall av depositarien återställas i så oskadat skick, som den under hans vård, stått att bibehålla. Kan saken icke av depositarien återställas, eller återlämnas den i ska-

* Den i texten omförmälda ansvarigheten drabbar naturligtvis icke depositarien, i händelse hans vägran föranledes av deponentens underlåtenhet att erlägga kostnader, för vilka depositarien har retentionsrätt

** Såsom recepisse, ställt till innehavaren, räknas icke pollett, som förvarare av ytterplagg vid teatrar, restaurationer o. d. vid ytterplaggs mottagande avlämnar. Dock är en dylik förvarare naturligtvis fri från skadeståndsskyldighet, om han i god tro utlämnar klädespersedlar till obehörig innehavare av den pollett, som vid kläd espersed larn es mottagande avlämnats.

*** 'Genom underlåtenhet (t. ex. att ägna erforderlig tillsyn åt den deponerade saken) ådrager han sig således icke någon ansvarighet.852

dat skick, måste depositarien, om lian vill undgå ersättningsskyldighet, bevisa, att saken förstörts eller skadats genom en olyckshändelse, som han icke skäligen bort förutse eller förebygga*

Den nu angivna regeln gäller emellertid icke för det fall, då den deponerade saken till depositarien överlämnats, inlagd i tillsluten eller förseglad förvaringspersedel, som vid dess återställande till deponenten befinnes uppbruten. I nämnda fall äger nämligen deponenten, därest rättegång mellan honom och depositarien uppkommer angående myckenheten, beskaffenheten eller värdet av det i förvaringspersedeln inlagda godset, med ed styrka sina uppgifter i nämnda hänseende, varefter depositarien ådömes ersättningsskyldighet för den del av godset, som deponenten påstår hava bortkommit, därest icke depositarien beviisar eller med ed betygar, att han icke genom försumlighet i vården av förvaringspersedeln varit vållande till dess uppbrytande, och att detta uppbrytande icke heller skett med hans vetskap eller till hans nytta.

Anm. 1. Om någon med två eller flere personer ingått avtal, att dessa gemensamt skola förvara honom tillhörigt gods, bliva förvararne, en för alla och alla för en, ansvariga för godset.

Anm. 2. Hava flera gemensamt deponerat gods, får detta i regel icke utlämnas till endera av dem, med mindre han är berättigad att jämväl å de övrigas vägnar återfordra detsamma.

Anm. 3. Deponentens död berättigar icke depositarien att häva depositionsavtalet. Detta är bindande även för depositariens arvingar, dock att dessa i regel torde vara berättigade att uppsäga avtalet oberoende av däri möjligen intagen tidsbestämning.

Till sist anse vi oss böra påpeka, att den vanliga depositionen av penningar i banker icke är ett förvaringsavtal, utan en för sträckning, vid vilken det s. k. depositionsbeviset har egenskapen av skuldebrev.

Om uppdragsavtal.**

Härmed menas företrädesvis ett avtal, varigenom en person (sysslomannen) åtager sig att ä annans (uppdragsgivarens) vägnar, mot eller utan gottgörelse, bevaka hans angelägenheter genom att företaga rättshandlingar*** eller utföra till förvaltningen

* Om saken bortstulit s, måste depositarien bevisa, att den tillgripits. Men uppgift från depositarien om det sätt, varpå saken vicLstöldtillfället förvarats, måste tagas för god, tills uppgiften vederlägges av deponenten.

** Ifrågavarande avtal kan jämväl kallas sysslomansavtal. *** Skola dessa företagas i uppdragsgivarens namn, måste han till deras ingående lämna sysslomannen fullmakt. 852

dat skick, måste depositarien, om lian vill undgå ersättningsskyldighet, bevisa, att saken förstörts eller skadats genom en olyckshändelse, som han icke skäligen bort förutse eller förebygga*

Den nu angivna regeln gäller emellertid icke för det fall, då den deponerade saken till depositarien överlämnats, inlagd i tillsluten eller förseglad förvaringspersedel, som vid dess återställande till deponenten befinnes uppbruten. I nämnda fall äger nämligen deponenten, därest rättegång mellan honom och depositarien uppkommer angående myckenheten, beskaffenheten eller värdet av det i förvaringspersedeln inlagda godset, med ed styrka sina uppgifter i nämnda hänseende, varefter depositarien ådömes ersättningsskyldighet för den del av godset, som deponenten påstår hava bortkommit, därest icke depositarien beviisar eller med ed betygar, att han icke genom försumlighet i vården av förvaringspersedeln varit vållande till dess uppbrytande, och att detta uppbrytande icke heller skett med hans vetskap eller till hans nytta.

Anm. 1. Om någon med två eller flere personer ingått avtal, att dessa gemensamt skola förvara honom tillhörigt gods, bliva förvararne, en för alla och alla för en, ansvariga för godset.

Anm. 2. Hava flera gemensamt deponerat gods, får detta i regel icke utlämnas till endera av dem, med mindre han är berättigad att jämväl å de övrigas vägnar återfordra detsamma.

Anm. 3. Deponentens död berättigar icke depositarien att häva depositionsavtalet. Detta är bindande även för depositariens arvingar, dock att dessa i regel torde vara berättigade att uppsäga avtalet oberoende av däri möjligen intagen tidsbestämning.

Till sist anse vi oss böra påpeka, att den vanliga depositionen av penningar i banker icke är ett förvaringsavtal, utan en för sträckning, vid vilken det s. k. depositionsbeviset har egenskapen av skuldebrev.

Om uppdragsavtal.**

Härmed menas företrädesvis ett avtal, varigenom en person (sysslomannen) åtager sig att ä annans (uppdragsgivarens) vägnar, mot eller utan gottgörelse, bevaka hans angelägenheter genom att företaga rättshandlingar*** eller utföra till förvaltningen

* Om saken bortstulit s, måste depositarien bevisa, att den tillgripits. Men uppgift från depositarien om det sätt, varpå saken vicLstöldtillfället förvarats, måste tagas för god, tills uppgiften vederlägges av deponenten.

** Ifrågavarande avtal kan jämväl kallas sysslomansavtal. *** Skola dessa företagas i uppdragsgivarens namn, måste han till deras ingående lämna sysslomannen fullmakt.853

av hans förmögenhet hörande handlingar utan rättslig innebörd.*

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Uppdragsavtalets ingående.

Ingen viss form är föreskriven för ingåendet av ett uppdragsavtal, och ett sådant avslutas ofta till och. med stillatigande, nämligen då det antingen är att räkna såsom en art av personlega eller ingås genom överlämnandet av en skriftlig fullmakt eller någon annan handling (t. ex. kvitterad räkning), som innehåller en fullmakt. Ännu oftare inträffar, att sysslomannens samtycke till avtalet är stillatigande. Detta äger företrädesvis rum, då

sysslomannen och uppdragsgivaren befinna sig på skilda orter. Ty om i sådant fall sysslomannen av uppdragsgivaren skriftligen anmodas att med denne ingå uppdragsavtalet samt sedermera utan att svara skrider till att å sin sida fullgöra detsamma, anses han naturligtvis härigenomm hava samtyckt till uppdragets ingående. I vissa fall kan till och med sysslomannens blotta underlåtenhet att besvara uppdragsgivarens anmodan om uppdragsavtalets ingående anses såsom ett samtycke till nämnda avtal. Om t. ex. sysslomannen utövar advokatverksamhet såsom yrke och därom kungjort genom annonser i tidningar, torde han vara skyldig att besvara uppdragsgivarens anmodan, vid äventyr att eljest anses hava samtyckt till uppdragsavtalet.

Såsom syssloman kan användas även omyndig person, dock naturligtvis icke barn i mycket späd ålder. Om en omyndig antages till syssloman, blir han emellertid icke ersättningsskyldig för sina överträdelser av uppdragsavtalets bestämmelser.

II. Sysslomannens skyldigheter.

A. Att å uppdragsgivarens vägnar utföra det i avtalet avsedda uppdraget.

Vid dettas utförande har sysslomannen att ådagalägga den flit och omtanke, som en förståndig man i allmänhet använder vid utförandet av uppdrag av ifrågavarande slag.

Har uppdragsgivaren lämnat några närmare föreskrifter beträffande uppdragets utförande, skola dessa föreskrifter lända till efterrättelse, med mindre de förhållanden, varunder föreskrifterna meddelats, blivit förändrade, i vilken händelse sysslomannen, om tiden sådant medgiver, skall inhämta nya förhållnings-order från uppdragsgivaren. Skuile denna underlåta att sända nya förhållningsorder, har sysslomannen att göra de avvikelser från uppdragsgivarens redan lämnade föreskrifter, som av omständigheterna påkallas. Enahanda förfaringssätt bör av sysslo-

* Skall gottgörelse lämnas för sysslomannens verksamhet, blir avtalet att räkna blott och bart såsom en art av person lega.854

mannen iakttagas, jämväl i händelse tiden icke medgiver honom att inhämta nya förhållningsorder från uppdragsgivaren.

Brister sysslomannen i den flit och omtanke, han bör ådagalägga vid uppdragets utförande, ådrager han sig ersättningsskyldighet för den härigenom för uppdragsgivaren uppkomna skada.*

I regel är sysslomannen pliktig att själv utföra det i avalet avsedda uppdraget. Rättighet att vid detta utförande sätta annan helt och hållet i sitt ställe tillkommer honom icke utan uppdragsgivarens uttryckliga eller stillatigande medgivande. Såsom ett stillatigande medgivande torde få anses, bland annat, den omständigheten, att uppdragsgivaren vid avtalets ingående bort inse nödvändigheten av uppdragets utförande genom annan än sysslomannen.** Om denne med befogenhet sätter annan helt och hållet i sitt ställe, blir sysslomannen icke ansvarig för vad hans ställföreträdare i denna sin egenskap gör eller underlåter, därest sysslomannen vid valet av ställföreträdare iakttagit nödig omtanke och urskillning. * * *

Om sysslomannen vid uppdragets utförande använder medhjälpare, ansvarar han för medhjälparens handlingar såsom för sina egna.

Anm. Om uppdragsgivaren för uppdragets utförande använder flere sysslomän, vilka handhava uppdraget odelat, blir i regel varje syssloman allenast i förhållande till samtliges antal ersättningsskyldig för skada, som genom åsidosättande av sysslomanna-ska^pets förpliktelser tillskyndas uppdragsgivaren.

B. Att till uppdragsgivaren lämna redogörelse för sin verksamhet. Den redogörelseplikt, varom nu är fråga, omfattar emellertid allenast sådana handlingar, vilkas resultat kan i vanlig bokföring med siffror angivas. Bokföras kunna och böra emellertid ej blott kontanta utgifter och inkomster, utan även sådana rättshandlingar, som giva upphov åt skuld och fordran.

De poster, som ingå i en av syssloman avgiven redogörelse, kunna vara av olika betydelse. De viktigaste äro de,

som angiva, att sysslomannen för uppdragsgivarens räkning uppburit penningar, eller att tillgodohavande på annat sätt uppstått för uppdragsgivaren. Dessa poster innebära nämligen erkännanden. De poster åter, vilka angiva utgifter, som sysslomannen haft för uppdragsgivarens räkning, innebära krav. Lagens mening är nu,

* Däremot torde sysslomannen icke bliva ersättningsskyldig för skada i följd av hans brist på sakkunskap, med mindre han inför medkon-trahenten givit sig sken av att. äga sådan eller befinner sig i en levnadsställning, som bör göra honom lämplig att utföra det ifrågavarande uppdraget.

** Så är t ex. förhållandet, då uppdraget skall utföras å en från sysslomannens hemvist avlägsen ort.

*** Om sysslomannen utan befogenhet sätter annan helt och hållet i sitt ställe, ansvarar sysslomannen för ställföreträdarens förfarande såsom för sitt eget855

att alla dessa fordringar och mot fordringar skola sammanföras i en räkning, som, genom sitt saldo utvisar vad den ene av kontrahenterna* slutligen är skyldig den andre.

Anm. 1. Om sysslomannen icke godvilligt avgiver redogörelse, äger uppdragsgivaren att instämma honom till domstol, med yrkande om hans förpliktande därtill vid vite.

Anm. 2. Sysslomannen är ej pliktig att låta sin redogörelse åtföljas av handlingar (verifikationer), som erfordras för granskning av redogörelsens riktighet, därest dessa handlingar äro för honom själv behövliga till skydd mot klander av redovisningen. Ej heller är sj^sslomannen skyldig att till uppdragsgivaren lämna avskrifter av verifikationerna, därest dessa äro av vidlyftigare beskaffenhet. Däremot är sysslomannen pliktig att låta uppdragsgivaren hos sysslomannen granska verifikationerna. (Jfr. N. J. A. 1901:85.)

Anm. o. Överenskommelse, varigenom uppdragsgivarens anspråk på redovisning eftergives, kan med laga verkan ingås samt medför skyldighet för uppdragsgivaren att godtaga sysslomannens uppgift om kontrahenternas mellanhavande vid uppdragsförhållandets upphörande. Dock bortfaller alltid överenskommelse av ifrågavarande slag, om sysslomannen förfarit oredligt.

Anm. 4. Sedan sysslomannen avgivit redogörelse, vare sig nu detta skett godvilligt eller i anledning av domstols föreläggande, måste uppdragsgivaren, om han ej godkänner redogörelsen, inom ett år från densammas mottagande instämma sysslomannen till domstol, med yrkande om rättelse i redogörelsen, vid äventyr att denna eljest blir för uppdragsgivaren bindande.

III. Uppdragsgivarens skyldigheter. Dessa äro:

A. Att i regel till sysslomannen erlägga arvode.

Sådant bör anses tillkomma sysslomannen, med mindre motsatsen av uppdragsgivaren ådagalägges. Är sysslomannen berättigad till arvode, men dess belopp ej kontrahenterna emellan avtalats, skall arvodet, i händelse av tvist, bestämmas av domstolen med hänsyn till det mått av möda och insikter, som för uppdragets utförande varit av nöden. Har mellan kontrahenterna ö ver enskomm it s, att sysslomannen icke skall erhålla arvode, innan hans uppdrag blivit slutfört, behöver arvodet ej erläggas förr än sysslomannen avgivit redogörelse för sin verksamhet. Enahanda regel gäller, i händelse arvodet bestämts till viss procent av det belopp, som uppdragets utförande tillförer huvudmannen.

* ;Med »k o n t r a h e n t e r n a» avses naturligtvis i detta sammanhang-uppdragsgivaren och sysslomannen.856

En fråga av vikt är, i vad mån sysslomannen äger utbekomma arvode, då han brustit i fullgörande av sina skyldigheter enligt uppdragsavtalet. Om i nämnda fall något arvode icke blivit mellan kontrahenterna överenskommet, bör domstolen, i händelse av tvist, sänka det belopp, som annars skulle utdömts, så att det utgör skälig ersättning för den möda och de insikter, som verkligen blivit av sysslomannen i denna hans egenskap använda. Och samma förfarande torde av domstolen böra iakttagas, även då arvodets belopp blivit genom avtal fastställt; har således sysslomannens arbete varit alldeles värdelöst, bör intet arvode honom tillerkännas. Likgiltigt är, om sysslomannens underlåtenhet att fylla sin plikt berott på bristande förmåga eller bristande vilja.

B. Att gottgöra de kostnader, som sysslomannen rätteligen nedlagt på uppdragsgivarens ärende.

Med rätteligen nedlagd kostnad menas sådan, som sysslomannen gjort antingen enligt uttryckligt uppdrag av medkontraheu-ten eller ock, emedan sysslomannaskapets ändamål icke kunnat uppnås, med mindre kostnaden nedlagts.

IV. Uppdrags förhållandets upphörande.

Uppdragsföl hållandet kan upphöra huvudsakligen av följande anledningar:

A. Att sysslomannen utfört sitt uppdrag.

B. Att uppdragsgivaren uppsäger kontra] lentern as avtal Dylik uppsägning får ske utan angivande av något skäl, men

berövar icke sysslomannen rätt till arvode för det i uppdragsavtalet avsedda sysslandet. Dock torde sysslomannen vid arvodets beräknande böra vidkännas avdrag för vad han i följd av befrielsen ifrån uppdraget har kunnat genom annan sysselsättning förvärva.

C. Att sysslomännen av någon laga orsak uppsäger uppdragsavtalet.

Såsom laga orsak till dylik uppsägning anses varje omständighet, som antingen för sysslomannen omöjliggör vad han genom uppdragsavtalet åtagit sig eller gör detta betydligt mera betungande än han vid avtalets ingående haft skäl att förutsätta.

Då sysslomannen av laga orsak önskar befrielse från sysslo-mannaskapet, bör han uppsäga kontrahenternas avtal i så god tid, att uppdragsgivaren hinner förordna annan syssloman.

D. Att uppdragsgivaren dör.

Oaktat dödsfallet är emellertid sysslomannen berättigad och skyldig att å stärbhusdelägarnas vägnar utföra sitt uppdrag, därest detta icke tål något uppskov i avvaktan på förhållnings-order från stärbhusdelägarna.857

Anm. Skulle uppdragsförhållandet grundas på förordnande för sysslomannen att vara utredningsman i uppdragsgivarens dödsbo eller verkställare av hans testamente, upphör uppdragsförhållandet naturligtvis icke vid uppdragsgivarens död, då denna tvärtom kommer uppdragsavtalet att träda i kraft.

E. Att uppdragsgivaren förklaras omyndig eller kommer i konkurs tills tand.

Oaktat uppdragsgivarens omyndighetsförklaring eller konkurstillstånd är sysslomannen emellertid berättigad och pliktig att utföra sitt uppdrag, därest det icke tål något uppskov i avvaktan på förhållningsorder från uppdragsgivarens förmyndare eller konkursförvaltning.

F. Att sysslomannen dör.

Om uppdragsförhållandet av denna anledning upphör, äro emellertid svsslomannens rättsinnehavare dels berättigade och skyldiga att utföra det av honom mottagna uppdraget, därest det icke tål något uppskov i avvaktan på förhållningsorder från uppdragsgivaren och dels pliktiga att till denne avgiva redogörelse för vad sysslomannen å hans vägnar utfört.

V. Särskilda slag av sysslomän.

Bland de olika slagen av sysslomän torde följande böra här omnämnas, nämligen:

A. Rättegångsombud.

Dessas verksamhet kommer att framdeles avhandlas vid behandlingen av rättegångs för farandet.

B. Gode män och sysslomän i konkurs.

Om dessas förvaltning kommer att talas vid framställningen av konkursrätten.

C. Administratörer.

Härmed menas i detta sammanhang personer, vilka förvalta en på obestånd kommen gäldenärs egendom till förekommande av hans försättande i konkurstillstånd.

Vid utseende av administratörer tillgår vanligen sålunda, att den person, vilken önskar ställa sin egendom under administration, kallar sina borgenärer till sammanträde, samt att vid detta sammanträde borgenärerna utvälja två eller flera personer att i egenskap av administratörer omhändertaga och realisera deras gäldenärs egendom samt fördela det vid realisationen influtna mellan borgenärerna efter vars och ens fordran.

Administratörerna torde rätteligen böra betraktas, icke såsom borgenärernas, utan såsom gäldenär ens sysslomän, vadan administrationsuppdraget torde kunna när som helst av gäldenären återkallas utan borgenärernas hörande.

Advokaten, 108858

D. I nitas ser are.

Med inkasserare menas i detta sammanhang den, som mottagit en fordran till indrivning.

En inkasserare äger icke utan särskilt bemyndigande att genom rättegång eller lagsökning utkräva den till indrivning mottagna fordringen eller att kvittera densamma annorledes än mot full likvid eller att bevilja gäldenären betalningsanstånd. Åsidosätter inkasseraren sina skyldigheter genom att förhala inkasseringen eller bevilja betalningsanstånd, ådrager han sig naturligtvis ersättningsskyldighet för den härigenom för hans uppdragsgivare förorsakade skadan.

E. Speditörer.

Härmed menas personer, vilka hava till yrke att för annans räkning, men i eget namn, ombesörja v ar uf ör sändning ar.

En speditörs verksamhet omfattar åtgärder av åtskilliga slag, t. ex. förtullning av de varor, som skola försändas, därest dessa ankommit utifrån, ävensom inlastning av varorna samt teckning av fraktsedlar å desamma m. ni. d.

F. Mäklare.

Med mäklare förstås i detta sammanhang en tjänsteman med åliggande att, när han därom anlitas, biträda vid köp och försäljning av varor, fastigheter, fartyg eller andelar däri, växlar och andra värdepapper samt vid uppgörande av avtal om försträckning, hyra, arrende och försäkring, ävensom av andra likartade avtal.

En mäklare har skyldighet att över varje av honom slutat avtal upprätta och med sitt namn underteckna en s k. slutsedel, vilken skall noggrant upptaga namnen å kontrahenterna (de personer, mellan vilka avtalet avslutats), ävensom avtalets beskaffenhet och föremål samt de villkor, på vilka avtalet ingåtts. Av denna slutsedel skall mäklaren tillställa vardera kontralienten ett exemplar.

Gr. Kommissionärer.

(Lag den 18 april 1914*.)

Med kommissionär menas i detta sammanhang en person, som av en annan (kommittenten) mottagit uppdrag att för hans räkning, men i eget namn, försälja eller inköpa varor, värdepapper eller annan lös egendom'.

Dennas försäljning eller inköp benämnes civil kommission, om den ena eller andra av de ifrågavarande åtgärderna vidtages av enskild person eller av köpman utom området för hans rörelse, samt kallas handels kommission, om försäljningen eller inköpet verksälles av köpman inom området för hans rörelse.

* Ifrågavarande lag kan av utrymmesskäl endast i sina huvuddrag här upptagas till behandling.859

Det om försäljningen eller inköpet mellan kommittenten ocli kommissionären ingångna avtalet benämnes kommissions av tal och kommer liksom andra avtal till stånd genom antagande (ac-cept) av ett därpå riktat anbud (offert), dock att från denna regel gives undantag för det fall att utövaren av kommissions-verksamhet* med verklig merkantil prägel från någon, med vilken han står i affärsförbindelse, mottager anbud om uppdrag angående försäljning eller inköp inom området för denna hans verksamhet, i vilken händelse

kommissionsverksamhetens utövare, därest han icke vill utföra uppdraget, är pliktig att utan oskäligt uppehåll giva den andre meddelande därom, vid äventyr att eljest anses hava antagit det till honom framställda anbudet.

Sedan detta blivit eller är att anse som antaget, och kommissionsavtalet följaktligen kommit till stånd, blir på grund av detsamma kommissionären skyldig att vidtaga de åtgärder, som erfordras för att det av kommittenten med avtalet åsyftade resultatet skall på bästa sätt uppnås. I följd härav har kommissionären exempelvis att, så snart gynnsamt tillfälle erbjuder sig, söka avsluta det eller de avtal om försäljning eller inköp, som hans uppdrag avser. Till uppdragets fullgörande hör emellertid icke blott att ingå sådana avtal, utan även att omhändertaga och vårda gods, som kommissionären för kommittentens räkning mottagit till försäljning1 eller inköpt, att bevaka kommittentens rätt mot den, med vilken avtal slutits (tredje man), samt att till kommittenten avgiva redovisning, upptagande såväl allt, som förvärvats genom det eller de avtal, som för kommittentens räkning ingåtts, som ock kommissionärens fordran å, provision eller annat vederlag för hans sysslande, likasom hans utgifter och kostnader i anledning av uppdraget, ävensom att till kommittenten utgiva hans möjliga tillgodohavande hos kommissionären.

Om denne vederbörligen utfört sitt uppdrag, måste naturligtvis kommittenten låta hans därvid för kommittentens räkning ingångna avtal vara gällande**, dock att genom sådant avtal kom-missionären, och icke kommittenten förpliktas i förhållande till tredje man. Emot denne kan kommittenten vid civil kommission göra gällande fordringsrätt på grund av avtalet, allenast om kommittenten för kommissionären tillkännagiver avsikt att göra fordringsrätten gällande samt tillika betalar eller ställer betryggande säkerhet för vad kommissionären i anledning av

* Med kommissionsverksamhet menas sysslande ^ med försäljning eller inköp av lös egendom för andrais (räkning, men i eget namn.

** Dylikt avtal får däremot av kommittenten avvisas, om vid dess ingående eller sedermera kommissionären visat försumlighet vid fullgörandet av sitt uppdrag och härigenom väsentligen eftersatt kommittentens intresse, eller kommissionären handlat oredligt mot kommittenten. Om denne vill avvisa något för hans räkning av kommissionären ingånget avtal, har han att utan oskäligt uppehåll härom lämna kommissionären underrättelse.860

sitt uppdrag äger att fordra hos kommittenten*. Denne blir omedelbart ägare till gods, som kommissionären för hans räkning förvärvar**, och gods, som av kommittenten lämnats kommissionären till försäljning, förblir i kommittentens ägo, till dess äganderätten till godset övergår å tredje man. I övrigt erinras, att gods, varom nu är fråga, skall, om ej annat av omständigheterna föranledes, av kommissionären hållas avskilt från annat gods, varemot i förevarande lag ej besvarats frågan, om kommissionären har skyldighet att hålla för kommittentens räkning om-händerhavda penning emed ei avskillda från sina egna. (Jfr. i fråga härom N. J. A. 1907:251; 1911:498; 1912:332.)

Har kommittenten föreskrivit visst pris (limitum), under vilket försäljning ej får ske eller som vid inköp icke får överskridas, bör kommissionären ändock betinga för kommittenten fördelaktigare pris, därest omständigheterna sådant medgiva.

Handelskommissionär är berättigad till yr ovision å avtal, som han för kommittentens räkning ingår med tredje man, dock endast såframt avtalet blir å dennes sida fullgjort, eller hans underlåtenhet att fullgöra detsamma beror av kommittenten eller av händelse, som denne, om han själv slutit avtalet med tredje man, icke skulle kunnat mot honom åberopa. Huruvida och i vilken form en civil kommissionär skall hava betalt för sin verksamhet, är att bedöma efter omständigheterna i varje särskilt fall; i regel är det icke svårt att avgöra vad som varit kontrahenternas mening härutinnan. Skall provisionen utgå, bör den givetvis erhållas allenast under de här ovan angivna förutsättningarna.

Det är synnerligen vanligt, att kommissionären i förhållande till kommittenten — i allmänhet mot en därav betingad förhöjning av provisionen -— ikläder sig ansvarighet för fullgörandet av för kommittentens räkning

ingångna avtal, eller om dylik ansvarighet, ehuru avtalet icke innehåller något därom, anses åligga kommissionären i följd av handelsbruk eller annan sedvänja. Så t. ex. är det inom vårt land ett allmänt gängse bruk, att städernas auktionsverk och enskilda auktionsförrättare ansvara för betalningen av inrop, som verkställts å av dem förrättade auktioner å lös egendom. Dylik ansvarighet, eller skyldighet att y>stå del credere» torde, beträffande detaljhandeln inom kommissionsbranschen, vara regel, vare sig kommittenten är grossist eller

* Vid handelskommission får kommittenten mot tredje man göra gällande fordringsrätt på grund av i texten omförmält avtal, allenast om kommittenten betalar eller ställer betryggande säkerhet för vad kommissionären i anledning av sitt uppdrag har att fordra hos kommittenten, samt tillika tredjemannen ej i rätt tid fullgjort vad, enligt avtalet, honom åligger, eller kommissionären brustit i sin redovisningsskyldighet eller handlat oredligt mot kommittenten eller försatts i konkurs.

** Om dylikt gods är behäftat med fel eller kommer för sent fram till kommittenten, måste han utan oskäligt uppehåll reklamera häremot hos kommissionären.861

fabrikant eller en enskild person, t. ex. en konstnär, som inlämnat tavlor till försäljning hos en konsthandlare. Den, som i kommission säljer varor en gros, torde däremot i regel näppeligen stå del credere, med mindre ett handelsbruk av detta innehåll kan påvisas inom den bransch, varom fråga är.

Står kommissionären på grund av avtal eller enligt handelsbruk eller annan sedvänja del credere, är han i förhållande till kommittenten ansvarig såsom för egen skuld för fullgörande av avtal, som han för dennes räkning ingår med tredje man. Och även utan att stå del credere blir en försäljningskommissionär, som utan fog medgivit betalningsanstånd* och vars ingångna avtal ej av kommittenten avvisas, i regel pliktig att själv betala köpeskillingen och att redovisa densamma å den tid, redovisning bort ske, om anståndet icke medgivits.

Särskilda bestämmelser gälla för s. k. självinträde av kovimis-sionär, eller kommissionsuppdrags fullgörande genom att kommissionären själv inträder såsom köpare eller säljare av det gods, hans uppdraer avser.

I vårt land har frågan om dylikt självinträdes lovlighet sin största praktiska betydelse inom värdepappershandeln. Omsättningen av värdepapper förmedlas huvudsakligen av personer, vilka hittills i allmänhet kallats mäklare eller fondhandlare, men i själva verket varit kommissionärer. Enligt den nya lagen den 16 maj 1919 om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet benämnes nu flertalet av alla dem, som förmedla omsättning av värdepapper, fondkommissionärer och äro underkastade viss offentlig kontroll av en för hela riket gemensam myndighet, benämnd Kungl. Bank- och fondinspektionen, samt få icke utan uppfyllande av vissa i lag angivna villkor begynna idkande av fondkommissionsrörelse (måste disponera visst minimikapital, hava uppnått 25 års ålder, vara berättigade att här i riket idka handel, förete intyg om att hava vunnit för yrket nödig erfarenhet m. m.).

Före tillkomsten av 1919 års lag var allenast ett mindre antal mäklare underkastade någon som helst kontroll. Dessa mäklare tillsattes av offentlig myndighet (Handels- och Sjöfartsnämnden i vederbörande stad) och intogo en mera officiell ställning (benämndes stads- och fondmäklare). Det stora flertalet var däremot privata affärsmän, vilka utan någon som helst från det allmännas sida fordrade garantier kunde etablera sig såsom fondhandlare eller ock privata banker, som förmedlade kommissionsaffärer i värdepapper genom sina fondavdelningar.

• Detta torde få anses utan fog medgivet, allenast då^ beviljandet av anstånd överhuvud eller av så långt anstånd som det medgivna var en olovlig åtgärd från kommissionärens sida, eller då anståndet eljest lämnats i strid mot en bestämd (inskränkande föreskrift. (Jfr N. T. 1868 : 40.)862

Av de tre äldre kategorierna voro enligt gällande författningar de s. k. officiella stads- och fondmäklarna förbjudna att göra affärer för egen räkning, ocli bankerna få fortfarande endast under särskilda förutsättningar för egen räkning driva handel med aktier. När en kommissionär sålunda icke får köpa eller sälja för egen räkning, får han naturligen ej heller utföra kommissionsuppdrag genom självinträde. De s. k. fria mäklarna voro däremot icke underkastade särskilda bestämmelser härutinnan och enligt den nya lagen är allenast en särskild grupp fond-kommissionärer, vilka för sin rörelse endast behöva disponera ett kapital av minst 50,000 kronor, underkastade

förbudet att driva handel med fondpapper för egen räkning.

Varje slag av självinträde skapar en situation, där kommit-tentens och kommissionärens intressen komma i synnerligen skarp motsättning till varandra och där den senares trohetsplikt mer än under några andra förhållanden sättes på hårda prov. Av en kommissionär, i vars intresse det sålunda ligger att köpa så billigt eller sälja så dyrt som möjligt, kan man icke förvänta synnerligt nit att tillvaratagа komm ittentens motsatta intressen. Erfarenheten visar ock, att vid en sådan intressekollision det är kommittentens intresse, som lätteligen blir lidande. Att ett papper är föremål för notering å börsen, erbjuder icke kommittenten tillräckligt skydd emot en kommissionär, som vill på hans bekostnad främja sitt eget intresse och som i allmänhet har större förutsättningar än kommittenten att bedöma marknadens läge och icke saknar utvägar att inverka på noteringen.

Med hänsyn, bland annat, till det nu sagda, förbjuder lagen självinträde av kommissionär, med mindre befogenhet därtill följer av avtal eller av handelsbruk eller annan sedvänja. Självinträde sker därigenom att kommissionären i sitt meddelande om uppdragets utförande uttryckligen giver kommittenten till känna, att kommissionären själv är köpare eller säljare av godset*. Även efter självinträdet har kommissionären skyldighet att efter bästa förmåga tillgodose kommittentens intresse, men är å andra sidan berättigad till samma provision, som skulle tillkommit honom, om han annorledes än genom självinträde fullgjort sitt uppdrag. Efter det självinträde skett, har försäljningskommissionär en köpares och inköpskommissionär en säljares rättigheter och skyldigheter mot kommittenten.

Kommissionsuppdrag kan när som. helst och även utan någon giltig anledning genom återkallelse från kommittentens eller av-

* Vill kommittenten göra gällande, att kommissionären saknat rätt till självinträde, har kommittenten att utan oskäligt uppehåll efter det kommissionärens tillkännagivande om självinträdet kom honom tillhanda giva kommissionären meddelande härom, vid äventyr att eljest förlora rätt att avvisa självinträdet av den anledning att det saknat stod i kommissionsavtalet så väl som i handelsbruk eller annan sedvänja,863

sägelse från kommissionärens sida bringas till upphörande, dock att återkallelsen eller avsägelsen under vissa förhållanden ådrager vederbörande skadeståndsskyldighet gent emot medkontrahenten ävensom kommissionären förlust av ersättningsrätt i fråga om utgifter och kostnader, som i följd av uppdragets upphörande bliva för kommittenten onyttiga.

I händelse av kommittentens eller kommissionärens konkurs skall kommissionärens uppdrag anses förfallet den dag, offentlig stämning å borgenärerna utfärdades. Även efter det kom-missionsupp draget av nu nämnd anledning eller annan orsak upphört, är kommissionär en, såvitt sådant utan väsentlig kostnad eller olägenhet för honom kan ske, pliktig att, intill dess kommittenten blir i tillfälle att själv tillvaratagа sitt intresse, vidtaga sådana åtgärder, som äro nödiga för att skydda kommittenten mot förlust.

Att kommissionären under vissa förhållanden äger panträtt och retentionsrätt, har förut omtalats.

H. Handelsagenter.

(Lag den 18 april 1914.)

Med handelsagent menas den, som åtagit sig uppdrag att för annans (huvudmannens) räkning verka för avsättning av varor genom att upptaga köpeanbud (order) till huvudmannen eller att i denries namn sluta försäljningsavtal, och som icke är anställd i huvudmunnens tjänst, utan driver verksamheten såsom självständig yrkesidkare med eget kontor eller annan egen lokal för sin rörelse, dit meddelande angående denna kunna sändas.

Av handelsagen upptaget köpeanbud till hans huvudman anses naturligen till huvudmannen avgivet, allenast om detsamma genom handelsagenten till honom insändes, dock att om huvudmannen från anbudsgivaren får underrättelse, att anbud blivit för huvudmannens räkning av agenten mottaget, huvudmannen, om han ej vill antaga anbudet, har att utan oskäligt uppehåll härom underrätta anbudsgivaren, vid äventyr att anbudet anses av huvudmannen antaget, vilket i regel blir förhållandet, jämväl om anbudet genom agenten till huvudmannen

insänts, samt huvudmannen underlåter att utan oskäligt uppehåll efter det anbudet kom honom till handa, själv eller genom agenten, underrätta anbudsgivaren, att huvudmannen icke vill antaga det ifrågavarande anbudet.

Beträffande härefter av handelsagent i huvudmannens namn slutet försäljningsavtal, blir detsamma för huvudmannen bindande, blott om agenten bemyndigats att med dylik verkan ingå det ifrågavarande a valet, eller huvudmannen uttryckligen eller tyst godkänner detsamma eller underlåter att utan oskäligt uppehåll efter honom från agenten eller köparen tillhandakommen864

underrättelse om avtalet meddela köparen, att han vägrar sitt godkännande därav*.

Särskilda regler grälla för det fall, att köpinan, som med handelsagent förhandlat om köp för sin rörelse, sedermera får från agentens huvudman mottaga meddelande, varigenom denne, med åberopande av förhandlingarna, förklarar sig antaga till agenten därvid avgivet anbud eller bekräfta med honom därvid ingånget avtal, i vilken händelse det nämligen åligger köpmannen, om han vill göra gällande, att han icke avgivit något anbud eller slutit något avtal, eller att anbudets eller avtalets innehåll är i meddelandet oriktigt återgivet, att utan oskäligt uppehåll härom giva huvudmannen meddelande, vid äventyr att eljest anses hava godkänt avtal av det innehåll, meddelandet från huvudmannen utvisar, dock endast såframt han av meddelandet bort förstå, att, enligt huvudmannens förmenande, sådant avtal kommit till stånd, och icke förmår visa, att meddelandet var oriktigt.

Utan huvudmannens bemyndigande äger handelsagent icke, jämväl om han kan sluta för huvudmannen bindande försäljningsavtal, uppbära betalning för sålda varor eller efter försäljningen medgiva anstånd med betalningen, nedsättning i priset eller annan ändring i avtalet, dock att om huvudmannen genom underrättelse från agenten eller köparen får kännedom om att agenten uppburit betalning för genom hans medverkan försålda varor, huvudmannen, om han förmenar, att agenten ej var berättigad att uppbära betalningen, och i anledning härav icke vill godkänna densamma, har att utan oskäligt uppehåll härom giva köparen meddelande, vid äventyr att eljest anses hava godkänt den verkställda betalningen.

Handelsagent äger behörighet att å huvudmannens vägnar mottaga reklamation i anledning av fel eller brist hos eller försening av genom hans medverkan av huvudmannen försåld vara, men får ej utan huvudmannens bemyndigande med anledning av dylik reklamation träffa något för huvudmannen bindande avgörande.

För övrigt bör bemärkas, att handelsagent vid fullgörande av sitt uppdrag har att iakttaga huvudmannens intresse**, att han är berättigad till provision å genom hans medverkan slutna försäljningsavtal***, dock i regel endast om köparens betalningsskyl-

* Dylikt meddelande får givas genom agenten, om den i texten omförmälda underrättelsen från honom erhållits.

** Åsidosätter agenten denna sin skyldighet, har huvudmannen att utan oskäligt uppehåll efter det han från agenten erhållit underrättelse om det förfarande, varom fråga är, giva agenten meddelande, att han vill tala å dennes försummelse, vid äventyr att eijest i regel förlora sin talan i berörda hänseende.

*** Å dylik provision är agenten, om han någon längre tid företräder sin huvudman, berättigad att från denne för varje kalenderhalvår erhålla skriftlig uppgift (s. k. p r o v i s i o n s n o t a).865

dighet fullgöres; att han under vissa förhållanden har panträtt och retentionsrätt; samt att angående hans uppdrags upphörande gälla samma regler som för upphörande av kommissionsupp-drag.

I. Handelsresande.

(Lag den 18 april 1914.)

Med handelsresande menas den, som åtagit sig uppdrag att för en köpinans räkning resa frän ort till annan och därvid, genom upptagande av köpeanbud (order) till huvudmannen eller slutande av försäljningsavtal i dennes namn, verka för avsättning av varor, som icke medföras a resan.

Av handelsresande mottaget köpeanbud till hans huvudman anses naturligen till huvudmannen avgivet, allenast om detsamma genom handelsresanden till honom insändes, dock att om huvudmannen från anbudsgivaren får

underrättelse, att anbudet blivit för huvudmannens räkning av handelsresanden mottaget, huvudmannen, om han ej vill antaga anbudet, har att utan oskäligt uppehåll härom underrätta anbudsgivaren, vid äventyr att anbudet anses av huvudmannen antaget, vilket i regel blir förhållandet, jämväl om anbudet genom handelsresanden till huvudmannen insänts, samt huvudmannen underlåter att utan oskäligt uppehåll, efter det anbudet kom honom till handa, direkt (ej genom handelsresanden) underrätta anbudsgivaren, att huvudmannen icke vill antaga det ifrågavarande anbudet.

Beträffande härefter försäljningsavtal, som av handelsresande blivit i huvudmannens namn ingånget, kan detsamma gent emot huvudmannen göras gällande, blott om handelsresanden bemyndigats att med dylik verkan ingå det ifrågavarande avtalet, eller huvudmannen uttryckligen eller tyst godkänner detsamma eller underlåter att utan oskäligt uppehåll efter honom från handelsresanden eller köparen tillhandakommen underrättelse om avtalet direkt (icke genom handelsresanden) meddela köparen, att han vägrar sitt godkännande därav.

Om en handelsresande blivit av sin huvudman försedd med s. k. sluts ed elsblankett er, som innehålla huvudmannens namn och på grund av sin avfattning få antagas vara avsedda att, sedan de av den resande ifyllts, tjäna till bevis om fast avslutad försäljning* och således ej såsom orderkopia blott därom, att köparen »rekvirerat» eller »beordrat» vissa varor eller eljest avgivit ett anbud, som säljaren har rätt att antaga eller förkasta, blir ett försäljningsavtal, som den resande med ifyllande av sådan blankett ingår**, lika bindande för huvudmannen, som om denne

* Detta ändamål framstår otvetydigt, om blanketten innehåller orden »sålt t i 11».

** Att den ifyllda blanketten överlämnas till köparen, utgör icke något villkor för dennes materiella rätt på grund av avtalet, men är naturligtvis av vikt ur bevisningssynpunkt.

Advokaten*

109866

hade uttryckligen bemyndigat den resande till avtalets ingående. (Jfr. N. <L A. 1907:318.)

De slags blanketter, varom fråga är, pläga likasom blanketter till orderkopior föreligga i tryck och innehålla försäljnings- och betalningsvillkor samt utgöra bladen i en s. k. orderbok, däri handelsresanden noterar upptagna order eller ingångna avtal. Å dessa blanketter antecknar handelsresanden kundens namn, de rekvirerade varorna och dessas pris; vanligen användes härvid blå-papper, så att varje sålunda ifylld blankett kommer att föreligga i tre exemplar, av vilka ett överlämnas till kunden, ett insändes till säljaren och det tredje behålles av den resande.

Därest köpman, som med handelsresande förhandlat om köp för sin rörelse, sedermera får från den resandes huvudman mottaga meddelande, varigenom denne, med åberopande av förhandlingarna, förklarar sig antaga till den resande därvid angivet anbud eller bekräfta med honom därvid ingånget avtal, har köpmannen, om han vill göra gällande, att han icke avgivit något anbud eller slutit något avtal, eller att anbudets eller avtalets innehåll är i meddelandet oriktigt återgivet, att utan oskäligt uppehåll härom giva huvudmannen meddelande, vid äventyr att eljest anses hava godkänt avtal av det innehåll, meddelandet från huvudmannen utvisar, dock endast såframt han av meddelandet bör förstå, att, enligt huvudmannens förmenande, sådant avtal kommit till stånd, och icke förmår visa, att meddelandet var oriktigt.

Utan huvudmannens bemyndigande äger handelsresande icke, jämväl om han kan sluta för huvudmannen bindande försäljningsavtal, uppbära betalning för sålda varor eller efter försäljningen medgiva anstånd med betalningen, nedsättning i priset eller annan ändring i avtalet, dock att om huvudmannen genom underrättelse från sin resande eller från köparen får kännedom om att den resande uppburit betalning för genom hans medverkan försålda varor, huvudmannen, om han förmenar, att den resande saknat behörighet att uppbära betalningen, och i anledning härav icke vill godkänna densamma, har att utan oskäligt uppehåll härom giva köparen meddelande, vid äventyr att eljest anses hava godkänt den verkställda betalningen.

Handelsresande har behörighet att å huvudmannens vägnar mottaga reklamation i anledning av fel eller brist hos

eller försening av genom hans medverkan av huvudmannen försåld vara, dock allenast så länge han befinner sig å köparens ort, varemot han ej utan huvudmannens bemyndigande får med anledning av dylik reklamation träffa något för huvudmannen bindande avgörande.

Till handelsresande räknas, enligt förevarande lag, även s. k. platsförsäljare, varmed menas den, som åtagit sig uppdrag att för en köpmans räkning inom den ort, där denne driver sin rö-867

reise, besöka kunder och därvid, genom upptagande av köpeanbud (order) till huvudmannen eller slutande av för sälj ning sav tal i.dennes namn, verka för avsättning av varor, som icke medföras. I vanliga fall är platsförsäljaren i huvudmannens tjänst och arbetar då i regel endast vissa dagar i veckan eller vissa timmar om dagen såsom platsförsäljare, men är för övrigt sysselsatt å huvudmannens kontorslokal. Platsförsäljarna kunna dock även vara självständiga yrkesidkare samt äro i så fall ofta personer, som förut drivit handel för egen räkning, men råkat på obestånd och i saknad av kredit söka sitt uppehälle genom vad de kunna förtjäna å order, som av dem uppsamlas.

Om självtaget ombudsmannaskap.

(18 kap. 10. § Handelsbalken.*)

Självtaget ombudsmannaskap föreligger, då en person (ombudsmannen) utan erhållet bemyndigande i en annans (huvudmannens) namn och för hans räkning företager en rättshandling gent emot en tredje person.

Beträffande självtaget ombudsmannaskap är att märka:

I. Villkoren för att ombudsmannaskap et skall anses berättigat. Dessa villkor äro:

A. Att huvudmannen varit förhindrad så väl att själv företaga den av ombudsmannen utförda rättshandlingen som att förordna ombud till dess företagande.

Om huvudmannen på förhand förbjudit rättshandlingens företagande, får således något självtaget ombudsmannaskap i fråga om densamma icke äga rum.

B. Att rättshandlingens företagande varit nödvändigt till förekommande av förlust eller olägenhet för huvudmannen.

Självtaget ombudsmannaskap anses således icke berättigat på grund därav att huvudmannen genom detsamma beretts en fördel, som han eljest skulle gått miste om.

II. Verkningarna av ombudsmannaskap et, då det varit befogat.

Dessa verkningar äro: * Jfr N. T. 1870 :274. 867

reise, besöka kunder och därvid, genom upptagande av köpeanbud (order) till huvudmannen eller slutande av för sälj ning sav tal i.dennes namn, verka för avsättning av varor, som icke medföras. I vanliga fall är platsförsäljaren i huvudmannens tjänst och arbetar då i regel endast vissa dagar i veckan eller vissa timmar om dagen såsom platsförsäljare, men är för övrigt sysselsatt å huvudmannens kontorslokal. Platsförsäljarna kunna dock även vara självständiga yrkesidkare samt äro i så fall ofta personer, som förut drivit handel för egen räkning, men råkat på obestånd och i saknad av kredit söka sitt uppehälle genom vad de kunna förtjäna å order, som av dem uppsamlas.

Om självtaget ombudsmannaskap.

(18 kap. 10. § Handelsbalken.*)

Självtaget ombudsmannaskap föreligger, då en person (ombudsmannen) utan erhållet bemyndigande i en annans (huvudmannens) namn och för hans räkning företager en rättshandling gent emot en tredje person.

Beträffande självtaget ombudsmannaskap är att märka:

I. Villkoren för att ombudsmannaskap et skall anses berättigat. Dessa villkor äro:

A. Att huvudmannen varit förhindrad så väl att själv företaga den av ombudsmannen utförda rättshandlingen som att förordna ombud till dess företagande.

Om huvudmannen på förhand förbjudit rättshandlingens företagande, får således något självtaget ombudsmannaskap i fråga om densamma icke äga rum.

B. Att rättshandlingens företagande varit nödvändigt till förekommande av förlust eller olägenhet för huvudmannen.

Självtaget ombudsmannaskap anses således icke berättigat på grund därav att huvudmannen genom detsamma beretts en fördel, som han eljest skulle gått miste om.

II. Verkningarna av ombudsmannaskap et, då det varit befogat.

Dessa verkningar äro: * Jfr N. T. 1870 :274.868

A. Att den av ombudsmannen företagna rättshandlingen blir bindande för huvudmannen, därest han godkänner densamma.

Skulle dylikt godkännande utebliva, kan den, mot vilken rättshandlingen företagits, icke på densamma grunda något anspråk, och har han i anledning härav blivit genom uttryckligt lagbud berättigad att före rättshandlingens företagande fordra borgen av ombudsmannen för sin förlust därigenom att rättshandlingen tilläventyrs icke godkännes av huvudmannen.

B. Att huvudmannen blir pliktig ersätta ombudsmannen för hans besvär och skäliga kostnader för huvudmannens räkning.

Denna ersättningsskyldighet åligger huvudmannen, även om den av ombudsmannen företagna rättshandling icke medfört någon nytta för huvudmannen, så snart blott vid handlingens företagande en sådan nytta sannolikt kunnat påräknas, och densamma icke genom ombudsmannens vållande uteblivit.

Anm. Den, som utan uppdrag infriar en annans skuld, erhåller härigenom rätt att uttaga dess belopp hos gäldenären.

Om missräkning vid betalnings erläggande.

Dylik missräkning föreligger, då någon betalar ett penningebelopp, emedan han oriktigt tror sig häfta i skuld för detsamma.

Då det sålunda guldna beloppets mottagare rimligen får antagas i vanliga fall äga den kännedom om sitt och betalarens inbördes förhållande, att han inser den villfarelse, varav betalningen föranletts, lärer såsom allmän regel kunna uppställas, att på grund av missräkning erlagd betalning får av betalaren återkrävas.

Från denna regel givas undantag huvudsakligen allenast för de fall, då betalaren på annan grund än den av honom antagna till betalningsbeloppets mottagare häftat i skuld därför eller genom sitt förfarande vid betalningens erläggande givit likvidmottagaren fog för antagandet, att han hade rätt till det erlagda, eller att detta lämnades av annat lagligt motiv än betalarens uppfattning, att han häftade i skuld för detsamma till dess mottagare.

Den, som genom rättegång återfordrar ett på grund av missräkning erlagt belopp, är bevisningsskyldig för att han icke häftat i skuld för detsamma. 868

A. Att den av ombudsmannen företagna rättshandlingen blir bindande för huvudmannen, därest han godkänner densamma.

Skulle dylikt godkännande utebliva, kan den, mot vilken rättshandlingen företagits, icke på densamma grunda något anspråk, och har han i anledning härav blivit genom uttryckligt lagbud berättigad att före rättshandlingens företagande fordra borgen av ombudsmannen för sin förlust därigenom att rättshandlingen tilläventyrs icke godkännes av huvudmannen.

B. Att huvudmannen blir pliktig ersätta ombudsmannen för hans besvär och skäliga kostnader för huvudmannens räkning.

Denna ersättningsskyldighet åligger huvudmannen, även om den av ombudsmannen företagna rättshandling icke medfört någon nytta för huvudmannen, så snart blott vid handlingens företagande en sådan nytta sannolikt kunnat påräknas, och densamma icke genom ombudsmannens vållande uteblivit.

Anm. Den, som utan uppdrag infriar en annans skuld, erhåller härigenom rätt att uttaga dess belopp hos gäldenären.

Om missräkning vid betalnings erläggande.

Dylik missräkning föreligger, då någon betalar ett penningebelopp, emedan han oriktigt tror sig häfta i skuld för detsamma.

Då det sålunda guldna beloppets mottagare rimligen får antagas i vanliga fall äga den kännedom om sitt och betalarens inbördes förhållande, att han inser den villfarelse, varav betalningen föranletts, lärer såsom allmän regel kunna uppställas, att på grund av missräkning erlagd betalning får av betalaren återkrävas.

Från denna regel givas undantag huvudsakligen allenast för de fall, då betalaren på annan grund än den av honom antagna till betalningsbeloppets mottagare häftat i skuld därför eller genom sitt förfarande vid betalningens erläggande givit likvidmottagaren fog för antagandet, att han hade rätt till det erlagda, eller att detta lämnades av annat lagligt motiv än betalarens uppfattning, att han häftade i skuld för detsamma till dess mottagare.

Den, som genom rättegång återfordrar ett på grund av missräkning erlagt belopp, är bevisningsskyldig för att han icke häftat i skuld för detsamma. 869

Om försäkringsavtal*

Med försäkringsavtal förstås ett avtal, enligt vilket en person (försäkringsgivaren) skall gottgöra en annan (försäkringstagaren, den försäkrade) den skada, som denne av en eller annan orsak kan komma att lida.

De arter av skada, mot vilka det är vanligast att försäkra, äro sjöskada och brandskada samt förlust, orsakad genom en persons sjukdom eller död, eller därav, att någon genom olycksfall blir oduglig till arbete. Granska vanlig är också försäkring mot förlust genom kreaturs död samt mot hagelskada.

Försäkring kan tecknas antingen såsom:

1) premieförsäkring, som går ut på, att försäkringsgivaren mot en gottgörelse (premie), vilken i regel bestämmes till en viss procent av det försäkrade föremålets värde, skall ersätta den skada, som genom händelse av ovan angivet slag kan komma att drabba försäkringstagaren med hänsyn till det försäkrade föremålet; eller ock såsom

2) ömsesidig försäkring, varmed förstås ett avtal mellan flera personer, vilkas intressen äro utsatta för en ungefär likartad fara, att gemensamt ersätta varandra den genom dylik olycka uppstående skada å det försäkrade föremålet, i det att uppkommande förlust, enligt överenskomna regler, fördelas på samtliga intressenterna i mån av vars och ens intressen. Även vid dylik försäkring bestämmes vanligen på förhand en premie, varefter vid uppgörelsen mellan intressenterna överskott eller brist i premiebeloppen fördelas på samtliga intressenterna.

Någon viss form för försäkringsavtals ingående är icke föreskriven, men allmänt brukligt är att upprätta en skriftlig handling (försäkringspolis), innehållande uppgift å föremålet för försäkringen, storleken av den förlust och arten av den skada, mot vilken försäkringen gäller, ävensom premiens storlek och övriga försäkringsvillkor.

Ofta innehåller ett försäkringsavtal bestämmelse om, att försäkringsgivarens förpliktelse skall inträda, först sedan polisen överlämnats till försäkringstagaren, och den första premien blivit inbetald. Intet hindrar, att försäkringen även omfattar skada, som före försäkringsavtalets ingående inträffat, men härför fordras dels uttrycklig bestämmelse härom i försäkringsavtalet, dels ock att vid avtalets ingående försäkringstagaren icke, försäkringsgivaren ovetande, haft kännedom om att skadan redan inträffat.

Har ett föremål försäkrats över sitt värde, blir detta avtal gällande, därest båda parterna ägt vetskap om nämnda förhållande. Var däremot försäkringsgivaren okunnig härom, kan försäkringstagaren endast utkräva vad föremålet verkligen var värt,870

Har. försäkringstagaren i bedräglig avsikt ingått försäkringsavtalet, torde han hava förlorat all rätt till ersättning. Beräknad vinst måste det anses tillåtet att försäkra, och då försäkringsavtalet, såsom t. ex. vid livförsäkring och försäkring mot kroppsskada, avser en förlust, som icke kan beräknas till ett bestämt penningbelopp, länder kontrahenternas avtal om försäkringssummans storlek alltid till efterrättelse.

Att försäkra ett föremål under dess värde är givetvis tillåtet, och likaså möter det i regel icke något rättsligt hinder att försäkra föremålet till en del av dess värde hos en försäkringsgivare och till den överskjutande delen hos en annan. Däremot får man icke Itos flera försäkringsgivare mot samma fara försäkra samma föremål över dess värde. Sker dylik s. k. dubbel för säkring i sviklig avsikt, torde bägge försäkringsavtalen böra anses ogiltiga. Sker dubbelförsäkringen däremot i god tro, och äro båda försäkringsavtalen samtidigt ingångna, bör uppkommen skada ersättas av vardera försäkringsgivaren i mån av det belopps storlek, för vilket han iklätt sig betalningsskyldighet. Äro åter försäkringsavtalen ingångna på olika tider, har den försäkringsgivare, vars kontrakt är av yngre datum, endast skyldighet att gälda det belopp, varmed det försäkrade föremålets värde överskjuter det tidigare kontraktets försäkringssumma.

Ett försäkringsavtal kan avse vilket slag av fara som helst, allenast avtalet icke strider mot lag eller goda seder. Försäkring mot förlust, som den försäkrade kan komma att lida genom att företaga en olaglig eller osedlig handling, är sålunda alltid ogiltig. Förorsakar försäkringstagaren själv uppsåtligen den skada, mot vilken han tagit försäkring, vare sig genom direkt skadegörelse eller genom underlåtenhet att vidtaga de åtgärder till skadans förebyggande, som rimligtvis kunnat begäras, kan han icke anses berättigad till ersättning, och någon sådan erhålles ej heller, om han genom grov oaktsamhet är vållande till skadan.

Den ersättning, som försäkringsgivaren har att erlägga, måste i allmänhet sättas lika med den skada, försäkringstagaren lidit. Om sålunda det försäkrade föremålet helt och hållet förstöres, skall hela försäkringssumman utbetalas; förstöres föremålet däremot endast delvis, är försäkringsgivaren berättigad att göra avdrag å försäkringssumman för värdet av det räddade. Skadas det försäkrade föremålet, men denna skada kan botas genom reparation, behöver försäkringsgivaren endast betala reparationskostnaden. Är ett föremål försäkrat endast till en del av sitt värde, anses försäkringstagaren, i händelse föremålet skadas, endast kunna fordra ett belopp, som förhåller sig till skadans värde som försäkringssumman till det försäkrade föiemålets värdebelopp.

Anm. Rörande sjöförsäkring gälla särskilda stadganden, vilka falla utom ramen för detta arbete. 871

Om livräntekontrakt.

Med livräntekontrakt menas det avtal, varigenom en person (räntegivaren), mot erhållande av ett visst penningebelopp, utfäster sig att från ett visst år till en annan person (räntetag ar en) under dennes återstående livstid årligen erlågga ett visst penningebelopp (livränta).

För livräntekontrakts ingående finnes icke någon viss form föreskriven, ocli storleken av en livränta beror på den bestämmelse, som. livränt ekonr akt et innehåller i nämnda hänseende.

Väsentlig överträdelse av ett livräntekontrakts bestämmelser kan för den av kontrahenterna, som härigenom blir lidande, medföra rätt att fr anträda kontraktet, men till undgående av de många vanskliga spörsmål, som rörande detta ämne kunna uppstå, torde det vid livräntekontrakts ingående vara rådligast att träffa överenskommelse både om vilka kontraktsbrott skola giva rätt att frånträda kontraktet och huru stort skadestånd skall erläggas, då kontraktet med befogenhet frånträdes.

Om hasardavtal.

Med hasard sav tal förstås ett avtal, enligt vilket en rättighets förvärvande och en förpliktelses tillkomst utan något förnuftigt ändamål göres beroende av slumpen.

Hasardavtal äro spel, lotteri och vadhållning.

Den, som vunnit i spel, erhåller icke härigenom någon rättsligt utkrävbar fordran hos den förlorande. Enligt en åsikt, skulle t. o. m. den sistnämnde äga rätt att återkräva vad han redan på grund av förlust i spel utgivit, därest spelet gått utanför sina naturliga gränser, att tjäna till förströelse och tidsfördriv, och huvudsakligen varit anlagt på vinst.

Jämlikt Kungl, förordn, den 6 augusti 1881, äro lotterier för allmänheten om penningar eller penningars värde i regel förbjudna och likaså utbjudande eller försäljning av lottsedlar.

I fråga om vadhållning gäller liksom vid spel, att vinnaren icke har någon rättsligt utkrävbar fordran hos den tappande. Skulle det penningbelopp eller föremål, varom vadet hållits, hava lämnats i tredje mans förvar, kan däremot den vinnande av denne utkräva detsamma. 871

Om livräntekontrakt.

Med livräntekontrakt menas det avtal, varigenom en person (räntegivaren), mot erhållande av ett visst penningebelopp, utfäster sig att från ett visst år till en annan person (räntetag ar en) under dennes återstående livstid årligen erlågga ett visst penningebelopp (livränta).

För livräntekontrakts ingående finnes icke någon viss form föreskriven, ocli storleken av en livränta beror på den bestämmelse, som. livränt ekonr akt et innehåller i nämnda hänseende.

Väsentlig överträdelse av ett livräntekontrakts bestämmelser kan för den av kontrahenterna, som härigenom blir lidande, medföra rätt att fr anträda kontraktet, men till undgående av de många vanskliga spörsmål, som rörande detta ämne kunna uppstå, torde det vid livräntekontrakts ingående vara rådligast att träffa överenskommelse både om vilka kontraktsbrott skola giva rätt att frånträda kontraktet och huru stort skadestånd skall erläggas, då kontraktet med befogenhet frånträdes.

Om hasardavtal.

Med hasard sav tal förstås ett avtal, enligt vilket en rättighets förvärvande och en förpliktelses tillkomst utan något förnuftigt ändamål göres beroende av slumpen.

Hasardavtal äro spel, lotteri och vadhållning.

Den, som vunnit i spel, erhåller icke härigenom någon rättsligt utkrävbar fordran hos den förlorande. Enligt en åsikt, skulle t. o. m. den sistnämnde äga rätt att återkräva vad han redan på grund av förlust i spel utgivit, därest spelet gått utanför sina naturliga gränser, att tjäna till förströelse och tidsfördriv, och huvudsakligen varit anlagt på vinst.

Jämlikt Kungl, förordn, den 6 augusti 1881, äro lotterier för allmänheten om penningar eller penningars värde i regel förbjudna och likaså utbjudande eller försäljning av lottsedlar.

I fråga om vadhållning gäller liksom vid spel, att vinnaren icke har någon rättsligt utkrävbar fordran hos den tappande. Skulle det penningbelopp eller föremål, varom vadet hållits, hava lämnats i tredje mans förvar, kan däremot den vinnande av denne utkräva detsamma. Om sällskap för vetenskap, konst, nöje, välgörenhet eller annat dylikt, icke ekonomiskt ändamål.*

Vanligen meddela de för ett dylikt sällskap antagna stadgar uttryckliga föreskrifter så väl angående det antal av sällskapets medlemmar, som bör vara tillstädes för att kunna vidtaga någon åtgärd i sällskapets angelägenheter, som ock, huru vid meningsskiljaktighet ett lagligt beslut skall åstadkommas i dylik angelägenhet. Skulle sällskapets stadgar icke innehålla några bestämmelser i; nämnda ämnen, torde enkel röstövervikt böra anses bestämma varje beslut i någon sällskapets angelägenhet.

Ett sällskap av nu ifrågavarande slag kan naturligtvis icke umbära en förvaltningspersonal, åt vilken det, jämlikt stadgarna för sällskapet, är uppdraget icke allenast att verkställa sällskapets beslut, utan vanligen också att med sällskapets befogenhet och på dess vägnar handla i sådana sällskapets angelägenheter, vilka icke anses vara av

den vikt, att de böra vid sammankomst mellan sällskapets samtliga medlemmar behandlas.

För de förbilidelser, som å sällskapets vägnar ingås, kan i regel krävas gottgörelse allenast ur sällskapets förmögenhet, icke hos de enskilda sällskapsmedlemmarna personligen.

Då ett sällskap av nu ifrågavarande slag upplöses, tillkommer det, i händelse sällskapets stadgar icke annorlunda bestämma, konungen att förordna om användningen av sällskapets tillgångar. Någon rätt till dessa tillkommer således icke de personer, som vid sällskapets upplösning äro medlemmar däri, även om dessa skulle enhälligt fatta beslut om tillgångarnas användning för någots visst ändamål (t. ex. fördelning mellan dem själva**.)

Näringsrätt.

***

Med näringsrätt menas sammanfattningen av de rättigheter, som skola iakttagas vid de särskilda näringarnas utövande här i riket.

* För ekonomiskt ändamål tillkomna sammanslutningar hava funnits lämpligast böra behandlas först vid framställningen av näringsrätten.

** Det i texten anförda gäller naturligtvis icke för den händelse sällskapet vid upplösningen består av samma personer som vid dess bildande.

*** Denna räknas numera såsom en del av den s. k. speciella privaträtten.Om sällskap för vetenskap, konst, nöje, välgörenhet eller annat dylikt, icke ekonomiskt ändamål.*

Vanligen meddela de för ett dylikt sällskap antagna stadgar uttryckliga föreskrifter så väl angående det antal av sällskapets medlemmar, som bör vara tillstädes för att kunna vidtaga någon åtgärd i sällskapets angelägenheter, som ock, huru vid meningsskiljaktighet ett lagligt beslut skall åstadkommas i dylik angelägenhet. Skulle sällskapets stadgar icke innehålla några bestämmelser i; nämnda ämnen, torde enkel röstövervikt böra anses bestämma varje beslut i någon sällskapets angelägenhet.

Ett sällskap av nu ifrågavarande slag kan naturligtvis icke umbära en förvaltningspersonal, åt vilken det, jämlikt stadgarna för sällskapet, är uppdraget icke allenast att verkställa sällskapets beslut, utan vanligen också att med sällskapets befogenhet och på dess vägnar handla i sådana sällskapets angelägenheter, vilka icke anses vara av den vikt, att de böra vid sammankomst mellan sällskapets samtliga medlemmar behandlas.

För de förbilidelser, som å sällskapets vägnar ingås, kan i regel krävas gottgörelse allenast ur sällskapets förmögenhet, icke hos de enskilda sällskapsmedlemmarna personligen.

Då ett sällskap av nu ifrågavarande slag upplöses, tillkommer det, i händelse sällskapets stadgar icke annorlunda bestämma, konungen att förordna om användningen av sällskapets tillgångar. Någon rätt till dessa tillkommer således icke de personer, som vid sällskapets upplösning äro medlemmar däri, även om dessa skulle enhälligt fatta beslut om tillgångarnas användning för någots visst ändamål (t. ex. fördelning mellan dem själva**.)

Näringsrätt.

***

Med näringsrätt menas sammanfattningen av de rättigheter, som skola iakttagas vid de särskilda näringarnas utövande här i riket.

* För ekonomiskt ändamål tillkomna sammanslutningar hava funnits lämpligast böra behandlas först vid

framställningen av näringsrätten.

** Det i texten anförda gäller naturligtvis icke för den händelse sällskapet vid upplösningen består av samma personer som vid dess bildande.

*** Denna räknas numera såsom en del av den s. k. speciella privaträtten.873

De särskilda näringarna utgöras av:

1) Råmämnesnäringarna, eller de förvärvsgrenar, som söka frambringa råämnen ocli vartill räknas;

a) Jordbruket.

Jordbruket omfattar ej blott frambringandet av naturens alster ur åker, äng ock skog, utan även med lantbruk, sammanhängande boskapsskötsel, jakt och fiske.

b) Bergsbruket.

2) Förädlingsnäringarna, vilka avse att förändra råämnena så, att mänskliga behov kunna genom desamma tillfredsställas.

Till förädlingsnäringarna räknas;

a) Hantv erks näring en, som med handarbete och enkla verktyg1 omskapar råämnen, vanligen s. k. halvfabrikat, Detta sker oftast i små partier och efter beställning, varför ett större kapital eller stort antal arbetare ej är absolut nödvändigt.

b) Fabriksnäringen, som bearbetar råämnen i stort ocli merendels på förlag, använder sammansatta verktyg eller maskiner och förutsätter större kapital samt vidsträcktare affärsinsikter hos den, som leder företaget.

3) Omsättningsnäringarna, som hava till ändamål att förmedla och underlätta varubytet.

Omsättningsnäringarna delas i:

a) Handel, eller förmedling av varubytet.

a) Transportindustrien, till vilken alla privata verksamhetsgrenar hänföras, som sysselsätta sig med befordran av varor, personer eller underrättelser från en ort till en annan.

Av den synnerligen vidlyftiga näringslagstiftningen hava på grund av utrymmesskäl blott de viktigaste författningarna kunnat i det följande upptagas till behandling.

Advokaten.

110 874

Om väghållningsbesvärets utgörande på landet.*

(Lag den 23 oktober 1891.)

I. Allmän vägs anläggning, indragning eller förändring.

Allmän väg på landet, varmed förstås sådan, som prövas vara för allmänna samfärdseln nyttig och nödig, är av två slag:

A. Landsväg, vartill hänföres väg, som för allmänna samfärdseln är av större betydelse och förenar riket med annat rike eller ett län med annat län, leder från en stad till annan eller tjänar att förbinda något härad i dess helhet eller i väsentlig del med stad, större hamn och lastageplats, järnvägsstation eller annat jämförligt ställe; och

B. Bygdeväg, vartill räknas väg av förenämnda beskaffenhet, men som ej är av den vikt för allmänna samfärdseln, att den bör hänföras till landsväg, ävensom väg emellan härad eller socknar, från allmän väg till kyrka eller tingstad samt annan med dessa jämförlig väg.

Landsväg skall vara 6 meter bred och bygdeväg 3,6 meter bred. Konungens befallningshavande äger dock medgiva, att väg får hava mindre bredd, och likaså förordna om dess utläg-

* Rörande väghållningsbesväret i stad heter det i Byggningabalken kap. 25 § 8: "Städerna rödje och hålle väg och broar, så långt stadens ägor räcka". I lag den 31 aug. 1907 ang. stadsplan och tomtindelning §§ 29 och 30 ha därjämte föreskrifter givits om stads skyldighet att upplåta gata för allmänt begagnande m. m. Lika lydande föreskrifter ha upptagits i kap. 1 §§ 34 och 35 i lag om fastighetsbildning i stad m. m. denl2 maj 1917, vilken lag skall bl. a. ersätta stadsplanelagen och i flertalet hänseenden träder i kraft den 1 jan. 1918. Huvudregeln är att, i den mån bebyggandet fortskrider från förut upplåten gata, skall varje särskild gatudel upplåtas, då tomter med en sammanlagd längd utmed gatudelen av minst en tredjedel av de vid gatudelen befintliga tomtlinjerna blivit bebyggda. Staden är ansvarig för gatas upplåtande å stadgad tid och torde kunna instämmas till domstol med yrkande om förpliktelse att anlägga gata. Då emellertid rubbning ej avsetts i vad för särskilda städer må vara gällande med avseende å tomtägares skyldighet att bekosta gatas anläggande, äger staden, om den måste utföra gatuanläggning, som ålegat tomtägare, söka kostnaden åter av denne. Rörande underhållsskyldigheten gäller vad för varje stad är föreskrivet. Då stadsplanelagen och kap., lagen om fastighetsbildning i stad m. m. äro tillämpliga även i köpingar och flertalet municipalsamhällen, uppkommer där dubbel väghållningsskyldighet. Dels ingå dessa gemensamheter i landsbygdens väghållningsdistrikt och deltaga därför genom sina medlemmar i det allmänna väghållningsbesväret å landet, dels ha de sina egna gator att anlägga och i övrigt svara för. En starkt bidragande orsak till den snabba ökning på senare tid av antalet städer under landsrätt har varit önskan att genom den med stadsbildningen förenade utbrytningen ur väghållningsdistriktet undgå denna dubbla väghållningsskyldighet.875

gande till större bredd än nu nämnts. Angående redan anlagd vägs bredd gälla särskilda bestämmelser.

Under allmän väg inbegripes jämväl ödeby gdsväg, där ej annat föranledes av vad om sådan väg är särskilt stadgat.

Allmän väg skall läggas där den behöves och där den kan göras jämnast och genast. Frågor om anläggning av allmän väg ävensom om indragning och omläggning av sådan samt om förändring av redan befintlig allmän väg till bygdeväg eller landsväg avgöras, efter ansökan, av konungens befallnings-hävande.

II. Skyldighet att deltaga i vägs byggande och i dess underhåll, när mark är bar, samt om tillsyn å väg.

I fråga om byggande och underhåll av allmän väg, bro och färja utgör i regel varje härad en gemensamhet för sig, eller ett s. k. väghållningsdistrikt. Stundom kan dock ett härad vara delat i särskilda väghållningsdistrikt, liksom flera härad eller delar därav kunna vara förenade till ett sådant distrikt. Dylik delning eller förening får numera ske endast i sammanhang med vägdelning.

I skyldigheten att bygga och underhålla allmän väg, bro och färja deltaga följande beskattnings föremål:

a) All jordbruksfastighet, vartill även hänföres staten eller menighet tillhöriga allmänningsskogar, dock att äldre lotshemman, så länge de äro underkastade lotsningsskyldighet, åtnjuta befrielse från väghållningsbesväret;

b) Frälseränta för sitt efter fem procent beräknade kapitalvärde ;

c) All annan fastighet, varför bevillning till staten utgöres och vars taxeringsvärde uppgår till minst åttahundra kronor, ävensom staten tillhörig dylik fastighet, så vida inkomst därav drages och taxeringsvärdet uppgår till nämnda belopp.

d) Inkomst, som uppgår till minst ett tusen kronor och varför bevillning till staten utgöres, dock med undantag för inkomst, som^ förvärvas genom arrende av staten tillhörig jordbruksfastighet.

Vägunderhåll in natura, varmed förstås arbetet för vägs hållande i laggillt skick, åligger all jordbruksfastighet, med undantag av staten eller menighet tillhöriga allmänningsskogar. Vägunderhållet in natura utgöres efter vägtal, vilket åsattas varje hemman, utjord och annan jordbruksfastighet, med undantag av ovan omförmälda allmänningsskogar; efter senast fastställda taxeringsvärdet sålunda, att för varje ett hundra kronor av sam-876

ma värde utföres ett väg tal. Vägtal åsattes, genom konungens befallningsliavandes försorg, i sammanliang med vägdelning (se nedan) ocli äger bestånd, intill dess ny vägdelning sker. — De beskattningsföremål, som icke utgöra vägunderhåll in natura, skola bidraga till väghållet endast med penningar, som ingå till. en för väghållningsdistriktet gemensam vägkassa.

Om jordbruksfastighet är avsides liggande från densamma tilldelat vägstycke eller eljest obekvämt belägen för fullgörande av dess vägunderhåll in natura, eller detta möter märklig svårighet till följd av vägens beskaffenhet, kan fastigheten, på framställning av innehavaren, i stället få till väghållet bidraga med penningar efter det belopp, som den s. k. särskilda nämnden (se längre fram) bestämmer. Därtill fordras dock samtycke av de väghållningsskyliga, vilkas beslutanderätt utövas å s. k. väg-stämma, eller, om sådant samtycke vägras, bifall av konungens befallningshavande efter besvär av fastighetsinnehavaren.

Har vid vägdelning väg lämnats odelad emellan delägare i samma jordbruksfastighet, eller blir efter vägdelning jordbruksfastighet delad emellan två eller flera, är var och en av dessa ansvarig för underhållet av fastighetens väg i förhållande till det hans lott åsatta taxeringsvärdet. Äro delägarna i fastigheten flera än två, skola de bland sig för minst ett år i sänder utse en vägfogde, vilken åligger att tillse, att vägen hålles i vederbörligt skick. Tills valet skett och kronobetjäningen därom underrättats, svara delägarna, en för alla och alla för en, för underhållet av fasighetens väg.

Har väg blivit omlagd, skall den, intill dess ny vägdelning (se längre fram) övergår väghållningsdistriktet, underhållas av de fastigheter, som förut underhållit den gamla vägen, och för sådant ändamål på dem särskilt indelas. Betungas härigenom en fastighet med svårare vägunderhåll, än den förut haft, skall den njuta motsvarande ersättning ur vägkassan (se längre fram). Likaså skall den, vars vägunderhåll försvåras genom att bygdeväg förändras till landsväg eller att väg göres bredare än förut, erhålla ersättning ur nämnda kassa. Uppkommer å väg genom naturhändelse, såsom jordras, översvämning eller dylikt, skada av sådan betydenhet, att iståndsättandet skulle i väsentlig mån betunga den väghållningsskyldige, skall jämväl kostnaden för skadans botande gäldas ur vägkassan. Fastighet skall ock njuta ersättning ur vägkassan, om dess vägunderhåll märkligt försvåras genom annan efter vägdelning inträffad omständighet. Dylik omständighet kan t. ex. vara att trafiken genom tillkomsten av en industriell inrättning eller järnvägsstation betydligt ökats, eller att ett grustag, som tagits i besittning vid vägdel-ningen, upphört att kunna användas.

Väg, bro och färja skola hållas i ett för samfärdseln fullt tillfredsställande skick. Diken med nödigt avlopp skola finnas å877

bägge sidor om varje väg, därest sådana icke, efter vederbörandes prövning, kunna utan olägenhet undvaras. Utan konungens befallningshavandes tillstånd får icke utmed väg byggnad uppföras på mindre avstånd än 3,5 meter från vägens kant. Går väg utmed vattendrag eller fördjupning, som kan medföra fara, skall skyddsvärn anbringas. Där vägar stöta samman, skola vägvisare uppsättas. Yid ändpunkterna av varje till underhåll indelat vägstycke skola väghållarna anbringa tydliga märken, angivande den fastighet, som har vägstyckets underhåll sig ålagt. Grind får icke utan1 konungens .befallningshavandes tillstånd uppsättas å väg', med undantag för de ställen, där vägen korsas av järnväg' eller kanalled.

Vid de årliga vägsynerna böra förrättningsmännen tillse, huruvida å väg befintliga grindar, vilka icke ingått i beräkning uti hägnadsindelning (se härom i det följande), upprättad innan kungl, kungörelsen den 11 oktober 1864 blev till efterlevnad gällande, må utan synnerlig olägenhet för jordägare kunna utdömas, samt med förslag härom, upptagande sådana grindars läge jämte andra på frågans bedömande inverkande förhållanden, inkomna till konungens befallningshavande, som, sedan vederbörande, därest sådant icke redan skett, blivit hörda, äger förordna, att grind, som icke ingått i beräkning uti gällande häg-nadsdelning eller eljest prövas vara för inägors fredande oundgängligen nödig, skall inom viss lämplig tid borttagas, vid äventyr att sådant eljest på grindägarens bekostnad genom kronobetjäningens försorg emot lega verkställes.

Med hänsyn till särskilda orters olika förhållanden äger konungens befallningshavande genom allmänna kungörelser bestämma, vilken tid av året de grindar över väg, som tillåtas kvarstå, skola hållas öppna och förty

vara avlyftade.

Till vägs underhåll får sand, grus eller sten utan ersättning tagas å kronans allmänning, efter vederbörande skogstjänstemans anvisning*. Vill någon å annan mark taga sand, grus eller sten till vägs underhåll, och kan överenskommelse med jordägaren icke träffas, äger häradsrätten, då den väghållningsskyldige eller vägstyrelsen (se längre fram) därom instämmer talan, bestämma, varest nämnda väglagningsämnen tjänligast och till minsta skada för jordägaren få avhämtas samt till vilket belopp ersättning för väglagningsämnena skall lämnas. Genom kungl, kung. den 2 juni 1905 har väghållningsskyldig medgivits att för allmän vägs underhåll från kronans jordbruksdomäner taga sand, grus eller sten, om domänstyrelsen prövar sådant kunna utan olägenhet för dylik egendom ske. Ersättning beräknas därvid ej för väglagningsämnenas värde, varemot vanliga regler gälla om den väghållningsskyldiges ersättningsplikt för intrång och skada.

Bro, som hädanefter uppföres, skall hava samma bredd som den väg, varav den utgör fortsättning. Dock äger konungens878

befallningshavande i avseende å större bro att, därest omständigheterna därtill föranleda, härifrån medgiva undantag.

Rörande färjas storlek och beskaffenhet förordnar konungens befallningshavande.

Bro och färja skola vara försedda med nödiga skyddsvärn.

Tillsynen över vägväsendet utövas av konungens befallnings-hävande och närmast under honom av landsfiskalen med biträde av fjärdingsmän. V äg syn skall årligen hållas av landsfiskal med biträde av två nämndemän samt förrättas antingen tidigt på våren eller sent på hösten, å av konungens befallningshavande efter landstingets hörande bestämd tid. Yägstämma kan vidare besluta s. k. formlig* efterbesiktning, vilken likaledes förrättas av landsfiskalen och två nämndemän. Kungörelse om vägsyn skall minst åtta dagar före syneförrättningen och, om så kan ske, å två på varandra följande söndagar offentliggöras. Därvid bör bestämmas ej mindre dagen och timmen, sådan på varje ställe tager sin början än även huru stor del av vägen varje dag kommer att besiktigas.

Vid vägsyn föres protokoll, vari antecknas för varje väglott befunna brister i vägunderhållet med angivande av det sätt för deras avhjälpande, som synemännen finna lämpligast och det penningbelopp, vartill kostnaderna för bristernas avhjälpande uppskattas. Då formlig efterbesiktning skall äga rum, skall protokoll vid vägsynen allenast innehålla anteckning om bristerna och om lämpligaste sättet för deras avhjälpande. Inom varje socken skall utdrag av det vid vägsynen förda protokollet senast fr. o. m. andra söndagen efter syneförrättningens slut hållas tillgängligt för de väghållningsskyldiga å det ställe, som. för ändamålet utses av kommunalstämma, varjämte landsfiskalen skall inom samma tid tillställa vägstyrelsen utdrag av protokollet i vad rör vid synen befunna brister i det vägunderhåll, som åligger vägkassan. Kungörelse om att protokollsutdrag finnes tillgängligt för de väghållningsskyldiga skall uppläsas i socknens kyrka och kan även, om vägstyrelsen så beslutar, på vägkassans bekostnad införas i ortens tidningar. I kungörelsen utsättes viss dag, ej tidigare än åtta dagar från kungörelsens uppläsande, då det åligger väghållare eller vägfogde att hava bristerna botade vid äventyr, om sådant underlåtes, av böter (fr. o. m. 5 t. o. m. 20 kronor) samt påföljd därjämte att bristerna avlijälpas emot lega.

Skall formlig efterbesiktning äga rum, intages i kungörelsen jämte tillkännagivande en viss dag, ej tidigare än åtta dagar från kungörelsens uppläsande, då sådan besiktning skall hållas, föreläggande för väghållare eller vägfogde att till dagen för denna förrättning hava bristerna botade vid äventyr, som nyss är sagt.879

Vid formligj efterbesiktning föres protokoll, vari antecknas for varje väglott kvarstående brister i vägunderhåll och det penningbelopp, vartill kostnaden för deras avhjälpande uppskattas.

Tillfälliga emellan d!e årliga vägsynerna uppkomna brister skola, om saken kan tåla sådant uppskov, väghållare eller väg-fogde anmanas att inom viss kortare tid avhjälpa. Försittes denna tid eller är bristen av beskaffenhet att dröjsmål med dess avhjälpande kan medföra våda för vägfarande, skall landsfiskalen låta ofördröjligen på lämpligt sätt bota skadan Kostnad för väglagning, som genom landsfiskalens föranstaltande utföres, äger denne omedelbart uttaga hos vederbörande väghållare eller vägfogde; dock vad angår botande av tillfälliga brister ej till

större belopp än landsfogden i länet godkänner.

III. Vägdelning.

Härmed menas en förrättning, varigenom de till ett väghållningsdistrikt hörande vägarna fördelas till underhåll in natura.

Har vägdelning icke efter här ifrågavarande lags utfärdande ägt rum, får vägdelning ske, då yrkande därom framställes av väghållningsskyldige, vilka innehava jordbruksfastigheter, i värde uppgående till minst en tiondedel av sammanräknade taxeringsvärdet å alla sådana fastigheter inom distriktet. Därefter får ny vägdelning i distriktet äga rum, endast när konungens befallningsliavande, efter därom väckt förslag och sedan de väghållningsskyldige blivit hörda, finner sådan delning på grund av väsentligen förändrade förhållanden vara erforderlig.

Vägdelning" förrättas av lantmätare eller annan lämplig person, som konungens befallningsliavande förordnar, med biträde av två gode män, vilka av förrättningsmannen utses, och kungörelse om första sammanträdet under vägdelnlingsförrättningen skall uppläsas i kyrkorna. De väghållningsskyldige äga efter befogenhet yttra sig om vid förrättningen förekommande frågor.

Under förrättningen skola till en början handläggas följande frågor:

1) om bestämmande av de vägar, som skola såsom allmänna anses, samt deras egenskap av landsväg eller bygdeväg;

2) om urskiljande av de broar, vilka skola undantagas från delningen för att underhållas medelst vägkassan; samt

3) om väghållningsdistriktets delning i mindre områden, eller om två eller flera väghållnings distrikts förening till ett, därest förslag därom blivit väckt.

Rörande samtliga dessa frågor skall förrättningsmannen med biträde av gode männen upprätta förslag, som underställes konungens befallningshavande, vilken efter de väghållningsskyldiges hörande meddelar beslut i frågorna.880

Sedan de omförmälda frågorna blivit slutligen avgjorda, verkställer förrättningsmannen, efter kungörelse om tid och ort härför, vägarnas gradering. Vid graderingen skall hänsyn tagas till alla de omständigheter, som under en längre tid kunna inverka på vägunderhållet, så att mot större svårigheter beräknas en skälig minskning i vägens längd. Efter vägarnas gradering låter konungens befallningshavande, på framställning av förrättningsmannen, åsatta vägtal. Sedan därpå förrättningsmannen med gode männen, efter de väghållningsskyldiges hörande, bestämt, vilka vägar eller vägsträckor böra från delningen uteslutas för att medelst vägkassan underhållas, avslutas förrättningen med vägarnas fördelning.

Efter vägdelningens avslutande åligger det förrättningsmannen såväl att därom göra anmälan hos konungens befallnings-hävande som ock att samtidigt, för vederbörandes kännedom, tillställa dels varje landsfiskal inom väghållningsdistriktet utdrag-av vägdelningslängden för lians tjänstgöringsområde dels ock vägstyrelsens ordförande ett exemplar av vägdelningslängden, graderingslängden och förrättningsprotokollet. Konungens befallningshavande utfärdar därefter allmän kungörelse om förrättningens avslutande.

Efter det delningen vunnit laga kraft, insänder förrättningsmannen fullständigt instrument däröver till länets lantmäteri-kontor för att där förvaras.

Tillträde av de nya väglotterna skall äga rum vid utgången av det år, under vilket delningen vunnit laga kraft

Vill delägare i jordbruksfastighet, att fastighetens väg skall delas, och väckes fråga därom vid vägdelning, skall delningen av fastighetens väg ske i sammanhang med nämnda vägdelning, och gäller därvid i tillämpliga delar vad här ovan sagts*.

Uppstår eljest fråga om delning av dylik väg, och enas delägarna om, vilken del av vägen skall tillkomma varje fastighetslott, står sådan överenskommelse fast, sedan densamma, skriftligen avfattad och av två vittnen bestyrkt,

blivit till landsfiskalen ingiven*.

* Gäller i tillämpliga delar i fråga om indelning av omlagd väg pä de fastigheter, som skola underhålla densamma, dock med iakttagande:

att, därest överskommelse om vägens delning ej inom 6 månader från det vägen blivit avsynad och godkänd kommit till stånd, vägstyrelsen ofördröjligen skall begära förordnande om delningen hos konungens befallningshavande,

att förrättningsmannen skall med biträde av två godemän verkställa vägens gradering,

att tillträde av de nya väglotterna skall utan hinder av klagan över delningen äga rum vid utgången av det år, under vilket delningen blivit verkställd, samt

att delningen bekostas av vägkassan.881

Kan överenskommelse ej träffas, äger konungens befallnings-hävande, på anmälan av någon bland delägarna, förordna lantmätare eller annan lämplig person att verkställa delning av vägen, på sätt i nu ifrågavarande lag närmare föreskrives

Vägdelning, som i närmast föregående två stycken omnämnts, skall bekostas av delägarna i förhållande till delningsgrunden och äger bestånd till dess ny vägdelning övergår väghållningsdistriktet eller samtliga delägare överenskomma om annan vägdelning och överenskommelsen blivit ingiven till landsfiskalen. I följd av vägdelning skall varje lott anses vara åsätt andel av fastighetens vägtal i förhållande till lottens taxeringsvärde den tid vägdelningen ägde rum.

IV. Särskild nämnd.

Den årliga kostnaden för underhållet av allmän väg, bro och färja under den tid mark är bar skall, särskilt för varje väghållare, uppskattas, vilken uppskattning vrekställes av en särskild nämnd, bestående av ordförande och tre ledamöter, av vilka ordföranden och en ledamot utses av konungens befallningshavande och de övriga två ledamöterna tillika med två suppleanter för dem utses av de väghållningsskyldige. Ordföranden bör vara densamma för alla distrikt inom ett län eller landstingsområde.

Ändamålet med denna uppskattning är att bestämma beloppet av dels de bidrag, som skola ingå till vägkassan (se nedan), och dels den ersättning i penniingar, mot vilken vägunderhållet in natura i vissa fall kan utbytas.

Det av nämnden upprättade uppskattningsinstrumentet offentliggöres i länskungörelserna, och besvär över uppskattningen få anföras hos konungens befallningshavande.

V. Vägstämma, vägkassa och vägskatt.

För utövande av sin beslutanderätt enligt förevarande lag skola de väghållningsskyldige sammanträda å vägstämma, för vilken, med vissa i nämnda lag angivna undantag, gäller vad kommunalstämma stadgats. Röstvärdet å vägstämma beräknas efter vägfyrktal (se längre fram). I distrikt, omfattande mer än en kommun, äga de väghållningsskyldige att å vägstämman låta sin talan föras genom av dem kommunvis å kommunalstämma efter vägfyrktal, utsedda ombud, vilka rösta för sin kommuns hela vägfyrktal. Det är dock enskilda väghållinngsskyldige obetaget att vid vägstämma, själva eller genom ombud, rösta för eget vägfyrktal, som då avräknas från kommunombudets. Vägstyrelsens ordförande tjänstgör i regel som ordförande å vägstäm-

man. Ordinarie vägstämma hålles årligen i augusti. Dessutom hålles vägstämma, när konungens befallningshavande eller vägstyrelsens ordförande finner nödigt. Enskild väghållningsskyldig, som är berättigad till talan å vägstämma, kan hos vägstyrelsens ordförande begära vägstämmas sammankallande för uppgivet ändamål och, om denna begäran avslås, klaga hos konungens befallningshavande.

Inom varje väghållningsdistrikt skall finnas en vågkassa, vilken utgöres av dels vägskatten, dels ock vissa andra

till kassan ingående avgifter, såsom t. ex. statens bidrag till vägunderhållet in natura (se längre fram), den ersättning i penningar, mot vilken nämnda vägunderhåll i vissa fall kan utbytas, m. m.

Ur vägkassan skola bestridas samtliga för vägväsendet erforderliga utgifter, såvitt de ej på grund av förevarande lag eller eljest annorlunda utgå.

Inom varje väghållningsdistrikt skola de väghållningsskyldige inom sig utse en vägstyrelse, bestående av minst tre för fyra år valda och turvis vartannat år avgående personer jämte ett lika antal suppleanter, ävensom årligen utse tre revisorer med lika många suppleanter. Vägstyrelsen, vilken, beträffande det vägkassan åliggande vägunderhållet, är att anse såsom väghållare, åligger att förvalta vägkassan, verkställa beslut rörande vägväsendet m. ni. Före den 15 juni varje år skall vägstyrelsen till revisorerna avlämna dels fullständig redovisning över vägkas-sans förvaltning under det närmast föregående året, dels beräkning över vägkassans utgifter för det kommande året, den behållning, som vid det löpande årets slut kan vara att påräkna, och de inkomster, som på grund av föregående beslut böra inflyta under det nästföljande året, dels ock ett härpå grundat förslag till inkomst- och utgiftsstat för vägkassan under det nästföljande året. Inom juni månads utgång skola revisorerna fullgöra sitt uppdrag samt Översända vägkassans räkenskaper jämte revisionsberättelsen och övriga från vägstyrelsen mottagna handlingar till vägstyrelsens ordförande*. Å ordinarie vägstämman skola sedan de väghållningsskyldige fastställa inkomst- och utgiftsstaten för vägkassan ävensom det belopp, vilket skall såsom vägskatt uttaxeras på dem, som äro skyldiga att erlägga dylik skatt.

Vägskatten utgår efter vägfyrk, med iakttagande av:

a) att jordbruksfastighet, med undantag av staten eller menighet tillhöriga allmänningsskogar, påföres en vägfyrk för varje ett Jiundra kronor av taxeringsvärdet;

* Denne skall låta i länskungörelserna intaga revisionsberättelsen jämte vägstyrelsens förklaring över revisorernas möjligen gjorda anmärkningar mot densamma ävensom förslaget till inkomst- och utgiftsstat.883

b) att nämnda skogar påföres en v äg fyrk för varje hundrafemtio kronor av taxeringsvärdet;

c) att frälseränta samt annan fastighet på föres en väg fyrk för varje tvåhundra kronor av taxeringsvärdet; samt

d) att inkomst påföres en väg fyrk för varje trettio kronor av den beskattningsbara andelen därav;

dock med iakttagande att vad som icke uppgår till hel väg-fyrk bortfaller.

Av uppskattade kostnaden för underhållet av allmän väg, bro och färja lämnas tre tiondelar av statsmedel. Därutöver må väghållningsdistrik, som äro synnerligen betungade med väghållning, kunna efter Kungl. Maj:ts prövning av staten erhålla särskilt understöd, i den mån medel, som för sådant ändamål må vara anslagna, lämna tillgång därtill.

Statsbidraget utbetalas till vägstyrelsen. Det statsbidrag, som belöper på underhållet av indelad väg, tillkommer dem, som bestrida sådant underhåll, och tillhandahålles dem av vägstyrelsen på lämpligt sätt.

Den av särskilda nämnden uppskattade kostnaden för underhåll av all indelad väg inom distriktet skall, efter avdrag av nyssnämnda statsbidrag, fördelas på de till vägunderhåll in natura förpliktade vägfyrkar, varefter det belopp, som, enligt denna fördelning, belöper på varje sådan fyrk, såsom vägskatt påför es varje annan väg fyrk. Vad därutöver erfordras för bestridande av vägskassans utgifter enligt den fastställda utgiftsstaten påföres samtliga vägfyrkar till lika andel för envar av dem.

VI. Vägunderhållets fullgörande medelst entreprenad.

Väghållare med sammanhängande väglotter om minst en kilometers längd ävensom vägstyrelsen kunna å entreprenad upplåta dem åliggande vägunderhåll med verkan att entreprenören blir att anse som väghållare. Entreprenadkontraktet, som skall vara slutet för minst fem, högst tio år och försett med antaglig borgen för entreprenörens förbindelser, måste dock fastställas av konungens befallningshavande. Den träffade föreningen är sedan gällande för den överenskomna tiden, dock i intet fall längre än till dess ny vägdelning träder i tillämpning

samt entreprenören med hänsyn till fullgörandet av det vägunderhåll entreprenaden avser, att anse såsom väghållare.

Underlåter entreprenören att behörigen fullgöra sina skyldigheter eller förekomma sådana omständigheter, att entreprenaden icke vidare kan anförtros honom, äger konungens befallnings-hävande på anmodan skilja honom från entreprenaden. I dylikt fall eller i händelse entreprenören under entreprenadtiden avlider skola hans löftesmän träda i hans ställe.884

VIL Vinterväghållning.

Till allmän vägs hållande i fargillt skick, då den är besvärad av snö eller is, skall inom varje väghållningsdistrikt inrättas s. k. 2rt°9laffi bestående av härför lämpligt belägna jordbruksfastigheter, med undantag av staten eller menighet tillhöriga allmänningsskogar. Indelningen i ploglag bestämmes av konungens befallningshavan.de, och varje ploglag' tilldelas ett visst stycke väg, som det skall behörigen vidmakthålla. Inom plcglaget skola därtill indelade fastigheter, om ej annat överenskommits, taga del i arbetet i förhållande till taxeringsvärdena.

Där särskilda vintervägar av ålder funnits eller prövats nödiga, ingå jämväl de i ploglagsindelningen. Vinterväg skall hållas öppen till erforderlig bredd och, där så tarvas, av plcglaget märkas ut.

För vinterväghållningen skola ploglagen av de väghållningsskyldige njuta ersättning efter vägens längd och beskaffenhet. För att med ploglagen ingå överenskommelse om ersättning skola de väghållningsskyldige inkallas till vägstämma. Kan godvillig överenskommelse ej träffas om ersättningen för besväret med vinterväghållningen, skall ärendet underställas konungens befall-ningshavande, som bör efter skälighet jämka och stadfästa ersättningens belopp. Överenskommelser om den ifrågavarande ersättningen skola, vare sig de ingås godvilligt eller fastställas av konungens befallning-snävande, gälla i minst fem och högst tio år, dock äger konungens befallningshavande åvägabringa ny reglering före denna tids utgång, om väsentligt förändrade förhållanden inträtt.

Inom varje ploglag, som består av flere än två delägare, skola dessa ibland sig för minst ett år i sänder utse en snöplogfogde, som har att övervaka, att vägen hålles i fargillt skick, utfärda uppbåd till plogiaget, att verkställa erforderligt arbete och tillse, att vinterväg märkes ut. Tills valet av snöplogfogde skett och kronobetjäningen därom underrättats, svara delägarne, en för alla och alla för en, för fullgörande av ploglagets skyldigheter.

Hålles ej vinterväg i fargillt skick eller är den ej på föreskrivet sätt utmärkt, äger kronobetjäningen avhjälpa bristen mot lega, som omedelbart uttages hos den försumlige, varförutom bötespåföljd är stadgad.

Den som ej nöjes med vägstämmans beslut eller den som vill föra klagan över vägdelning och särskilda nämndens uppskattning, äger att däröver anföra besvär hos konungens befallnings-hävande, mål från Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län inom fyrtiofem dagar och i mål från övriga orter inom riket inom trettio dagar, dock att menighet, som klagar, äger åtnjuta femton dagars längre besvärstid.885

Finner för prövning av besvär över vägdelning konungens be-fallningshavande nödigt låta anställa syn, äger konungens befall-ningshavande förordna oj avig lantmätare eller annan läplig person att med biträde av två tillkallade jämväl oj avige gode män hålla sådan syn. Kostnaden för förrättningen skall förskjutas av vägkassan, men stannar på den, som vid sakens slut prövas skyldig därtill.

Väghållare, som är missnöjd med åläggande vid vägsyn eller med beslut vid formlig efterbesiktning, varigenom han förklarats icke hava ställt sig till efterrättelse honom meddelat föreläggande att bota brist, äger likaledes att däröver föra klagan hos konungens befallningshavande. Sådan klagan skall föras inom femton dagar.

Över konungens befallningshavandes beslut i fråga som omför-mäles i väglagen, får klagan, föras i den ordning-, som är stadgad för ekonomimål i allmänhet (d. v. s. hos Kungl. Maj:t i jordbruksdepartementet) .

VIII. Om ödebygdsvägar.

(Lag den 13 juni 1919.)

Med ödebygdsväg förstås väg, som till avsevärd längd sträcker sig över fjäll, genom skogar eller genom glest befolkade trakter och som, ehuru vägen icke prövats vara för allmänna samfärdseln nyttig och nödig, likväl finnes vara till gagn för det allmänna såsom ägnad att främja landets uppodlande och bebyggande.

Uppstår fråga om anläggning av ödebygdsväg, skall, efter det inan och kostnadsförslag^ uppgjorts samt de väghållningsskyldige ävensom landsfiskalen hörts, länsstyrelsen pröva, huruvida den tillämnade vägen är att hänföra till ödebygdsväg. I samband med denna prövning äger länsstyrelsen ålägga vägstyrelsen i distriktet, där vägen skall framgå, att, om företaget kommer till stånd, ur vägkassan lämna bidrag till vägens byggande med visst belopp i penningar. Sådan bidragsplikt får ej åläggas, där densamma skulle för de väghållningsskyldige verka oskäligt betungande, ej heller får bidraget i allmänhet sättas högre än till en sjättedel av beräknade kostnaden för den del av företaget, som faller inom distriktet.

Anläggning av ödebygdsväg sker genom statens försorg.

När anlagd ödebygdsväg vunnit nödig stadga och fasthet, skall vägen övertagas till allmänt underhåll, varom meddelande lämnas av länsstyrelsen och skall från samma tid gällande lag angående väghållningsbesvärets utgörande på landet i tillämpliga delar gälla med avseende å ödebygdsvägen, som vore den allmän886

väg. När den nya vägen övertagits till allmänt underhåll, skall underhållet bestridas av vägkassan, intill dess vid vägdelning inom distriktet annorlunda kan varda bestämt. Av statsmedel utgår för sådan väg* särskilt tilläggsbidrag med belopp motsvarande tre tiondelar av uppskattade kostnaden för vägens underhåll.

Ang. enskilda vägar å landet hava utförliga bestämmelser givits genom lag den 5 juli 1907. Dessutom bör i detta ämne uppmärksammas stadgandena i § 66 skiftesstadgan, K. F. 29 jan. 1850 angående vägbyggnadsskyldigheten i vissa fall efter verkställda laga skiften, lag den 27 juni 1896 om hemmansklyvning. ägostyckning och jordavsöndrig §§9 och 10, lag om fastighetsbildning i stad den 12 maj 1917'kap. 5 § 6 samt §§ 32 och 33 gruvestadgan. Enligt 1907 års lag om enskilda vägar å landet, vilken emellertid ej ansetts tillämplig beträffande väg, som skulle gå över mark inom fastställd stadsplan (N. J. A. 1913:440), äger fastighet bygga väg, som för fastighetens ändamålsenliga brukande är av synnerlig vikt, över annan fastighets område ävensom begagna redan anlagd dylik väg mot ersättning. Är väg-anläggningen av nu beskriven betydelse för flere fastigheter, skola de gemensamt deltaga däri. Likaså skall väg, som prövas vara av stadigvarande nytta för flere fastigheter, av dem gemensamt underhållas. Skyldigheten att bygga eller underhålla väg skall i så fall fördelas mellan fastigheterna med hänsyn till den omfattning, vari de beräknas komma att begagna sig av vägen, dock att den, som icke fordrat vägen, icke får åläggas större andel än som svarar mot den nytta, hans fastighet genom vägen beredes.

Kan ej överenskommelse i godo träffas, må sakägare för prövning av dessa frågor hos konungens befallningsliavande påkalla en särskild förrättning på stället. Till företagande av denna förordnar konungens befallningshavande, enligt i lagen givna närmare regler landtmätare, kronobetjäning eller annan person, åt vilken uppdraget finnes kunna anförtros. Förrättningsmannen skall, om någon av sakägariie det äskar, biträdas av på visst sätt utsedde gode män. Är sakägare missnöjd med förrättningen, skall han vid talans förlust inom nittio dagar efter förrättningens avslutande instämma samtliga övriga sakägare till domstol, som i de mål, denna lag avser, är häradsrätten i den ort, där vägen eller större delen därav är belägen.

Medan vid undantag för allmänt behov av mark till väg vid laga skifte och ägostyckning ävensom vid beredande av delaktig-

* Förutom det vanliga bidraget för vägunderhåll av tre tjugondelar.887

het i sådant undantag vid vägstyckning enligt lagen om fastighetsbildning i stad det till väg utlagda området ställes under en särskild samfälld äganderätt, uppkommer genom vägupplåtelse å annans fastighet enligt 1907 års lag om enskilda vägar å landet blott ett servitut å denna fastighet. Detta gäller under vissa i lagen angivna förutsättningar mot ny ägare utan inteckning eller förbehåll vid fastighetens överlåtelse samt torde jämväl bliva utan förbehåll bestående vid exekutiv auktion.

Om ägors fredande mot skada av annans hemdjur samt om stängselskyldighet.

(K. F. den 21 december 1857 m. m.)

I. Vård om hemdjur.

Varje ägare av hemdjur är pliktig att medelst hägnad, vällning eller på annat sätt om dem hålla sådan vård, att de icke olovligen inkomma på annans ägor.

På mark som ligger i tegskifte eller samfällighet, hava delägarna rätt att insläppa hemdjur, dock med vissa i lagen stadgade inskränkningar. Jämlikt lag den 20 juni 1918 om förbud mot utsläppande av tjur eller hingst å samfälld betesmark äger sålunda Konungen, på framställning av hushållningssällskapet och vederbörande landsting, därest förhållandena inom något hushållningssällskaps område sådant påkalla, förordna att inom hushållningssällskapets område eller viss del därav tjur, som är över sex månader eller hingst, som är över ett år, icke må utsläppas å samfälld betesmark med mindre alla, som äga rätt till bete därstädes, det medgiva. Förseelse häremot straffas med böter fr. o. m. 5 t. o. m. 200 kronor.

I övrigt kan i detta sammanhang hänvisas till stadgandena i Byggningabalken 11: 1 och 4 samt 9: 7 ävensom i Strafflagen kap. 24.

II. Stängselskyldighet.

Då ägor äro skilda genom rågång eller genom fastställt eller laga kraftvunnet skifte, hava jordägarna å vardera sidan om ägogränsen stängselvitsord, d. v. s. rätt att fordra, att stängsel i ägo-skillnaden skall gemensamt hålla till ömsesidigt skydd mot skada av hemdjur. 887

het i sådant undantag vid vägstyckning enligt lagen om fastighetsbildning i stad det till väg utlagda området ställes under en särskild samfälld äganderätt, uppkommer genom vägupplåtelse å annans fastighet enligt 1907 års lag om enskilda vägar å landet blott ett servitut å denna fastighet. Detta gäller under vissa i lagen angivna förutsättningar mot ny ägare utan inteckning eller förbehåll vid fastighetens överlåtelse samt torde jämväl bliva utan förbehåll bestående vid exekutiv auktion.

Om ägors fredande mot skada av annans hemdjur samt om stängselskyldighet.

(K. F. den 21 december 1857 m. m.)

I. Vård om hemdjur.

Varje ägare av hemdjur är pliktig att medelst hägnad, vällning eller på annat sätt om dem hålla sådan vård, att de icke olovligen inkomma på annans ägor.

På mark som ligger i tegskifte eller samfällighet, hava delägarna rätt att insläppa hemdjur, dock med vissa i lagen stadgade inskränkningar. Jämlikt lag den 20 juni 1918 om förbud mot utsläppande av tjur eller hingst å samfälld betesmark äger sålunda Konungen, på framställning av hushållningssällskapet och vederbörande landsting, därest förhållandena inom något hushållningssällskaps område sådant påkalla, förordna att inom hushållningssällskapets område eller viss del därav tjur, som är över sex månader eller hingst, som är över ett år, icke må utsläppas å samfälld betesmark med mindre alla, som äga rätt till bete därstädes, det medgiva. Förseelse häremot straffas med böter fr. o. m. 5 t. o. m. 200 kronor.

I övrigt kan i detta sammanhang hänvisas till stadgandena i Byggningabalken 11: 1 och 4 samt 9: 7 ävensom i Strafflagen kap. 24.

II. Stängselskyldighet.

Då ägor äro skilda genom rågång eller genom fastställt eller laga kraftvunnet skifte, hava jordägarna å vardera sidan om ägogränsen stängselvitsord, d. v. s. rätt att fordra, att stängsel i ägo-skillnaden skall gemensamt hålla till ömsesidigt skydd mot skada av hemdjur.'888

Från denna regel finnas dock följande undantag:

l:o) Den, som med åker, äng eller plantering möter skog, utmark eller beteshage, har icke stängselvitsord eller,

med andra ord, kan icke yrka, att ägare å motsidan gemensamt med honom håller stängsel. Stängselvitsord tillkommer däremot skogens utmarkens eller beteshagens ägare.

2:o) Den, som med ägor möter kronopark eller annan skog eller mark, som står under kronans omedbara vård och icke blivit upplåteri till nyttjande åt enskild person eller viss menighei, har icke rätt att av kronan fordra deltagande i stängsel, såvida ej kronan själv fordrar, att stängsel skall anbringas.

3:o) Ägare av utgjord eller ur fjäll har ej stängselvitsord, såvida icke den mötande jorden antingen jämväl är ut jord eller ur-fjäll eller ock förut tagit del i stängsel.

4:o) Innehavare av avsöndrad lägenhet har ej rätt att av stam-heninianets ägare fordra deltagande i stängsel, såvida ej dylikt deltagande förut ägt rum eller avtal därom blivit träffat.

5:o) Stängselvitsord kan slutligen upphävas eller inskränkas därigenom, att angränsande jordägare sins emellan träffa förening (överenskommelse) av innehåll, att stängsel emellan deras ägor eller viss del av dessa ej skall upprättas eller hållas, eller att hägnaden ej skall göras så tät, att den fredar jämväl mot mindre djur, samt låta intaga ovan nämnda förening i rättens protokoll. Dylik förening, som gäller jämväl mot deltagarnes efterträdare i besittningen av jorden,* äger dock icke bindande kraft utöver tio år efter dess intagande i protokollet, men kan av jordägarne förnyas för högst tio år varje gång. Är föreningen ingången för boställe eller under viss tid upplåten lägenhet av krononatur, är den ej gällande mot senare beställs-- eller lägenhetsinnehavare, såvida den ej blivit godkänd av den ämbetsmyndighet, under vars förvaltning egendomen står.

Ägare av jord, som med annans jord ligger i te g skifte, äger icke rätt att, om han vill inhägna något av sina ägor, av grannen fordra deltagande i stängseln. Erfordras för gemensamt gagn stängsel emellan ägor, som ligga i tegskifte eller äro oskiftade, eller skall för dylika ägor stängselskyld-ighet utgöras i rågång emot andra ägor, skola samtliga grannarna i byalaget eller sam-fälligheten taga del i stängseln i den mån, de hava del i ägorna. Vid besluts fattande i fråga, huruvida stängsel skall för gemensamt gagn upprättas eller hållas emellan ägor, som ligga i tegskifte eller äro oskiftade, gäller deras mening, som tillsammans äga största ägolotten, men om delägare, sorn stannat i olika beslut, å ömse sidor äro liklottliga, gäller deras mening, som anse

* Dylik förening hindrar icke jordägare att särskilt instänga sina ägor, om han vill ensam hålla stängseln.889

stängsel ej böra äga rum. Enahanda regler gälla även för omröstningen i fråga angående begagnande av stängselvitsord mot eller ingående av förening med ägare av till samfällighet gränsande jord.

Då stängselvitssord begagnas, skola de, som möta varandra i ägoskillnaden, taga del i stängseln till hälften vardera. Dock kan stängselskyldigheten för ena sidan av domaren nedsättas under hälften, om dels nämnda sida skulle av stängseln i väsentlig mån betungas utan motsvarande nytta och dessutom ej själv fordrar stängseln och dels ägorna å båda sidor utgöras av skog, utmark eller beteshage*.

Stängsel skall sättas i ägoskillnaden. Går denna i älv, å eller annat vatten, som ej utan stängsel fredar mot hemdjur, eller utgöres den av allmän farväg, skola vardera sidans jordägare hålla sin del av stängseln på sin egen sida, och bägge sidorna taga del i den stängsel, som sättes mellan dem över vattnet eller vägen. Dock kan i dessa fall, om så anses lämligare, hela hägnaden sättas på ena sidan, mot skäligt skadestånd till den, å vilkens jord den sättes. Går ägoskillnaden över berg eller annorstädes, där hägnad ej kan uppföras, får stängslet, likaledes mot skadestånd till jordägaren, i stället sättas på närmaste tjänliga ställe.

Vid hägnadens fördelning skall avseende göras på olika beskaffenhet av den mark, vara hägnaden upprättas, så att större svårighet för hägnadens upprättande motsvaras av skälig minskning i hägnadens längd, och skall denna minskning före hägnadens fördelning bestämmas genom uppskattning. Den, som håller led eller grind, är jämväl i regel berättigad till skälig lindring i stängselskyldigheten. Uppstår tvist om sådan uppskattning, varom nyss talats, eller om bestämmandet av sådant skadestånd, som förut nämnts, skola tvenne nämndemän eller andra trovärdiga personer kallas, att hålla syn och värdering, varefter den, som ej åtnöjes med värderingen, har att uttaga stämning å de övriga stängselskyldiga till allmän underrätt i orten.

Kunna de hägnadsskyldige, då ny stängsel skall uppföras, ej enas om, vilken del av stängsellinjen vardera skall taga, bestämmes detta genom lottning.

Hägnad skall om varen vara i fredgillt stånd den 15 maj, därest ej för viss ort annorlunda blivit överenskommet eller stadgat, och bör underhållas så länge på hösten som marken ej är frusen.

Laglig hägnad (Jfr. K. F. den 31 januari 1815) är av följande fem si a ff:

l:o) Stängsel av trä, nämligen gärdesgård, staket eller plank. Gärdesgård bör stängas tät och fast, 1,19 meter hög och 1,19

* Äldre hägnadsdelningar eller beslut, varigenom hägnadsskyldighet efter äldre författningar blivit bestämd, ligga ej i vägen för liagnadsskyldiglietens bestämmande enligt nu angivna grunder, då fråga därom väckes.

meter mellan vart par stör. Övriga stängsel av trä skola hava samma höjd och täthet.

2:o) Stengård, som bör vara 1,19 meter hög, eller, om därpå ställes gärdesgård eller lägges torvvall, tillsammans med denna 1,49 meter hög'.

3:o) Jordvall, som bör äga en höjd av 1,63 meter över jordytan eller över bottnen av det dike, som finnes vid vallens kant, och vilket bör vara 1,18 meter brett. Gärdesgård eller taggig häck, som ställes på vallen, får inberäknas i höjden.

4:o) Vattengrav eller dike, som bör vara av minst 0,74 meters djup och minst 1,78 meters bredd upptill samt invid ena kanten hava en jordvall av 0,89 meters höjd över samma kant.

5:o) Levande häckar, som skola hava samma höjd och täthet som gärdesgårdar.

Försummar den stängselskyldige att under föreskriven tid hålla sin hägnad i laggillt skick, och bättrar han icke densamma ofördröjligen efter skedd tillsägelse, blir den rättsliga påföljden härav, dels att den försumlige icke är berättigad till ersättning för den skada, som genom försummelsen drabbar hans ägor, dels ock att han måste ersätta all den skada och förlust, som genom nämnda försummelse tillskyndas annan, mot vilkens ägor han varit pliktig att hålla hägnaden, dels slutligen att granne, som kan komma att lida skada av försummelsen, är berättigad att själv bota eller låta bota bristen i hägnaden, vilken brist grannen bör låta utröna genom syn av två oj avige män. Sedan dylik syn förrättats, kan grannen genast erhålla utmätning för det belopp, vartill bristens botande blivit av synemännen uppskattat. Vill den, hos vilken utmätningen ägt rum, klaga över denna, skall han instäma sin talan till allmän underrätt i orten inom tre månader efter utmätningen.

III. Ansvar för skada av hemdjur.

Ägare av hemdjur är ansvarig för skada, som av dessa förorsakas å hans grannes mark:

l:o) om han försummar att under föreskriven tid hålla sin hägnad i fredgillt skick;

2:o) om han å tid, då grannar icke äro pliktiga att hålla hägnad i fredgillt skick, utsläpper kreatur;

3:o) om han utsläpper okynnigt eller otamt kreatur, som sönderbryter eller Överhoppar laggild gärdesgård,*

* Detta gäller, även om kreaturet utsläppes å stängda ägor, och hägnaden är i fredgillt stånd.891

4:o) då stängselvitsord antingen icke äger rum eller icke blivit begagnad, dock med tvenne undantag, nämligen: a) för sam-fälld mark, och b) för skog, utmark och beteshage, när dylik jord möter å ömse sidor om ägoskillnaden, och stängselvitsord icke blivit begagnat, i vilket fall den ohägnade marken anses upplåten till gemensamt mulbete.

Den, som lidit skada å sin mark av annans kreatur, bör genast låta syna och värdera skadan av två oj avige män, varefter han,om uppgörelse i godo ej kan vinnas, har att instämma kreatursägaren till den underdomstol, inom

vars område han är mantalsskriven.

Finner jordägaren kreaturen å sin mark, är han berättigad att intaga kreaturen, dock icke i det fall, att han på grund av försummad stängselskyldighet är pliktig att själv vidkännas den lidna skadan. Känner den, som intagit kreaturen, dessas ägare, skall han genast underrätta denne; är åter kreatursägaren okänd, skall kungörelse om kreaturens intagande uppläsas i kyrkan. Sedan så skett, är den, som intagit kreaturen, berättigad att på vanligt sätt bruka och nyttja dem.

Ägare av intaget kreatur har ej rätt att återfå det, innan han antingen gottgjort den av kreaturet åstadkomna skadan jämte kostnaden för kreaturets underhåll efter intagandet* eller ock ställt pant eller borgen därför. Från denna regel finnes emellertid två undantag:

l:o) om värdering ej ägt rum av den skada, kreaturet åstadkommit, behöver kreatursägaren för att återfå detsamma endast erlägga kostnaden för kreaturets underhåll, varemot jordägaren för att utfå ersättning för den skada, kreaturet åstadkommit, är hänvisad att uttaga stämning till domstol; samt

2:o) om jordägaren underlåtit att underrätta kreaturs ägaren eller låta uppläsa kungörelse om kreaturets intagande, är jordägaren själv skyldig att till kreatursägaren utgiva ersättning för det han varit i saknad av kreaturet.

Även om hemdjur utan ägarens vållande inkommit på annans ägor, är djurens ägare skyldig att utgiva den förut nämnda ersättningen för skada och underhåll, men får sedan söka sitt skadestånd av den, som varit vållande till, att kreaturen inkommit på främmande ägor. Anser kreatursägaren av honom erlagd skadeersättning eller underhållskostnad för hög, eller vill han av andra skäl återvinna vad han erlagt, har han att instämma jordägaren till domstol inom tre månader efter kreaturens återbe-kommande.

Vägrar jordägaren att mot erbjuden och vederbörligen bestämd skadeersättning och underhållskostnad utlämna de intagna kreaturen, har dess ägare rätt att, sedan han hos någon av jordäga-

Beloppet av underhållet måste bestämmas av två oj aviga personer.892

rens grannar, hos kronobetjänt eller någon av häradsnämnden nedsatt vad han erbjudit jordägaren eller pant eller borgen därför, erhålla handräckning av kronobetjänt för kreaturens åter-bekommande. Dylik handräckning kan även utan omförmälda nedsättning erhållas, då jordägaren för att utlämna kreaturen fordrar ersättning utan att vara berättigad till sådan.

Om kreaturens ägare icke återhämtar kreaturen och, erlägger förut nämnda skadestånd och underhållskostnad inom fjorton dagar efter det han på enskild väg underrättats om kreaturens intagande eller kungörelse därom blivit uppläst, är den, som intagit kreaturen, berättigad att låta försälja dem å offentlig auktion samt erhåller sedermera honom tillkommande skadestånd och underhållskostnad ur köpeskillingen. Om kreatursägarens namn och bostad ej bli bekanta inom fjorton dagar efter kungörelsens uppläsande, kan jordägaren förfara på sätt, som om hittat kreatur är stadgat (i K. F. den 16 februari 1864, § 16 morn. 4), och således låta i församlingens kyrka en gkng efterlysa kreaturets ägare, samt är sedan, om denne ej inom natt och år inställer sig, berättigad att behålla kreaturet såsom sitt eget.

Om den, som intagit kreatur, ej med vittnen, annan bevisning eller ed kan styrka, att han funnit kreaturen å sina ägor, eller om han intagit dem, fastän han på grund av försummad stängselskyldighet ej är berättigad till ersättning för den av kreaturen förorsakade skadan, kan han, i händelse av tvist, dömas skyldig att till kreatursägaren utgiva ersättning för det denne varit i saknad av kreaturen.

Om vattenlagen.

(Vattenlagen av den 28 juni 1918 med vissa däri vidtagna ändringar av den 19 juni 1919 och 11 juni 1920.)

Sedan länge hade i vårt land en kännbar brist gjort sig gällande på en modern efter den nuvarande vattenkraftindustriens krav avpassad lagstiftning. Efter mångårigt arbete av ett par kommittéer kunde Kungl.

Maj:t såsom resultat därav till 1918 års riksdag framlägga ett utförligt förslag till vattenlag, vilket den 28 juni samma år promulgerad.es till lag.*

I. Om rätt till vatten. (V. L. 1.)

De grundläggande bestämmelserna i ämnet hava givits i lagens första kapitel, som i anslutning härtill erhållit rubriken »Om

* Av utrymmesskäl kan den mycket vidlyftiga lagen här endast i vissa delar beröras.

rens grannar, hos kronobetjänt eller någon av häradsnämnden nedsatt vad han erbjudit jordägaren eller pant eller borgen därför, erhålla handräckning av kronobetjänt för kreaturens åter-bekommande. Dylik handräckning kan även utan omförmälda nedsättning erhållas, då jordägaren för att utlämna kreaturen fordrar ersättning utan att vara berättigad till sådan.

Om kreaturens ägare icke återhämtar kreaturen och, erlägger förut nämnda skadestånd och underhållskostnad inom fjorton dagar efter det han på enskild väg underrättats om kreaturens intagande eller kungörelse därom blivit uppläst, är den, som intagit kreaturen, berättigad att låta försälja dem å offentlig auktion samt erhåller sedermera honom tillkommande skadestånd och underhållskostnad ur köpeskillingen. Om kreatursägarens namn och bostad ej bli bekanta inom fjorton dagar efter kungörelsens uppläsande, kan jordägaren förfara på sätt, som om hittat kreatur är stadgat (i K. F. den 16 februari 1864, § 16 morn. 4), och således låta i församlingens kyrka en gkng efterlysa kreaturets ägare, samt är sedan, om denne ej inom natt och år inställer sig, berättigad att behålla kreaturet såsom sitt eget.

Om den, som intagit kreatur, ej med vittnen, annan bevisning eller ed kan styrka, att han funnit kreaturen å sina ägor, eller om han intagit dem, fastän han på grund av försummad stängselskyldighet ej är berättigad till ersättning för den av kreaturen förorsakade skadan, kan han, i händelse av tvist, dömas skyldig att till kreatursägaren utgiva ersättning för det denne varit i saknad av kreaturen.

Om vattenlagen.

(Vattenlagen av den 28 juni 1918 med vissa däri vidtagna ändringar av den 19 juni 1919 och 11 juni 1920.)

Sedan länge hade i vårt land en kännbar brist gjort sig gällande på en modern efter den nuvarande vattenkraftindustriens krav avpassad lagstiftning. Efter mångårigt arbete av ett par kommittéer kunde Kungl.
Maj:t såsom resultat därav till 1918 års riksdag framlägga ett utförligt förslag till vattenlag, vilket den 28 juni samma år promulgerad.es till lag.*

I. Om rätt till vatten. (V. L. 1.)

De grundläggande bestämmelserna i ämnet hava givits i lagens första kapitel, som i anslutning härtill erhållit rubriken »Om

* Av utrymmesskäl kan den mycket vidlyftiga lagen här endast i vissa delar beröras.

rätt till vatten». Av den formulering den första paragrafen erhållit, enligt vilken det heter, att en var äger att med de i vattenlagen stadgade eller eljest lagligen gällande inskränkningar råda över det vatten, som finnes å hans grund, framgår, att den viktiga frågan om rätten att tillgodogöra sig det vatten, som kan finnas under grunden, t. v. av 1918 års lag lämnats alldeles å sido. Av berörda formulering framgår ock, att, även om den enskilde jordägaren i regel bibehållits vid rätten att framför annan utnyttja vattnet å sin grund, denna rätt dock ingalunda är oinskränkt. Av den motivering härför, som av de kommitterade och i den till riksdagen avlåtna propositionen anförts, må här intagas följande:

Såsom redan antytts, är den grundägaren tillkommande rådigheten över vattnet — denna må nu kallas äganderätt eller allenast nyttjanderätt — begränsad av de skrankor, som lagstiftningen själv uppställt därför. I fråga om all enskild rätt gäller, att över densamma står det allmännas rätt, det allmänna bästa, samhällsnyttan. Åt den enskilda rätten får icke givas ett innehåll, som står i strid häremot. Av förhållandenas egen utveckling följer, att

uppfattningen om det allmännas rätt kan från tid till annan växla.

De en gång fastslagna gränserna för den enskilda rätten kunna vid sådant förhållande icke vara orubbliga. Den enskilde är pliktig att finna sig i de inskränkningar i hans rätt, vilka till följd av förändrad uppfattning om det allmännas rätt befinnes nödigt att lagstadga.

Den enskildes rådighet över vattnet har sålunda redan enligt vår äldre rätt varit begränsad och till sitt innehåll bestämd av de allmänna ändamål vattendragen ansetts böra tjäna. Den mest betydande om ock ej enda begränsningen av ifrågavarande slag innefattas i vår lag*s bestämmelser om kungsådra. Kungsådran utgör ett uttryck för de allmänna intressenas rätt till vattendrag — sådana dessa intressen uppfattades och gjorde sig gällande redan i äldre tider. De intressen, som då krävde beaktande, voro i första hand fiskets och samfärdselns. Tryggandet av dessa intressen krävde vattendragets öppethållande, och med hänsyn härtill erhöll kungsådran sin karaktär att i viss mån innefatta ett förbud mot vattendragets stängande. I vår tid äro vattendragen av vikt för samhället jämväl i andra hänseenden. Tillgodogörandet av vattenkraften utgör numera otvivelaktigt ett av de mest betydelsefulla av de allmänna intressena, som äro förknippade med vattendragen. Av samma skäl som den enskilde kan förpliktas att till förmån för ett företag, som har vattenkraftens utnyttjande till ändamål, tåla intrång i sin rätt, av samma skäl måste också den enskilde företagaren finna sig i, att hans egen rätt begränsas med hänsyn till samhällets intresse. Grunden till lagstiftarens befogenhet i såväl det ena som det andra hänseendet,801

är uppenbarligen densamma, nämligen vattenkraftsintressets natur av allmänt intresse.

De inskränkningar ocli undantag, som i vattenlagens första kapitel sålunda angivits i fråga om jordägarens rätt över vattnet å lians grund, äro huvudsakligen följande:

a) I rinnande vatten njuter vardera sidans ägare lika lott i vattnet, änskönt att större del därav framrinner å den enes grund än å den andres.

b) Den rätt till större lott i vattnet, som kan grundas å dom, urminnes hävd eller annan särskild rättsgrund, gäller allt fortfarande. Där utom sådan rättsgrund ena sidans ägare, då vattenlagen träder i kraft*, vid lågvatten tillgodogör sig mera än hälften av den framrinnande vattenmängden, äger han till bevarande av sin rätt till vattnet åberopa förut gällande lag.**

c) Ägare av strand vid sjö eller annat vatten är, där vattenområdet ej är honom tillhörigt, ändock berättigad att vid sin strand hava mindre brygga, båt-, bad- eller tvätthus eller annan dylik byggnad, så framt ej vattenområdets ägare genom byggnaden lider men av någon betydelse eller hinder mot byggnaden möter av stadgandena i vattenlagens andra kapitel.

d) Under vissa förutsättningar kan den, som äger råda över vatten, förpliktas att till följd av vissa företag underkasta sig förlust i honom tillkommande vattenmängd eller vattenkraft.

e) Tages i vattendrag, där kungsådra*** finnes, vatten i anspråk för inrättande, utvidgande eller förbättrande av allmän farled eller allmän flottled eller för fiskets tillgodoseende eller för torrläggning eller bevattning av mark, är ägare av strömfall eller annat område i vattendraget pliktig att utan gottgörelse underkasta sig därigenom uppkommen förlust i vattenmängd, i den mån förlusten tillsammans med det vatten, som förut utan att ersättning därför utgått må hava tagits i anspråk för ändamål, som nyss nämnts, icke överstiger en tredjedel av den i varje tidsmoment framrinnande vattenmängden. Där viss myckenhet vatten tages i anspråk oberoende av växlingarna i vattenföring, skall omförmälda anpart beräknas av lågvattensmängden.

Om för ändamål, som ovan nämnts, åtgärd vidtages, varigenom i strömfall, där kungsådra finnes, fallhöjden minskas, är fallägaren pliktig att utan gottgörelse vidkännas en tredjedel av

* Fr. o. m. den 1 januari 1919.

** K. F. om jordägares rätt över vattnet å hans grund den 30 december 1880.

*** Kungsådran skall anses finnas i sådana områden i rinnande vatten, som äro upptagna å laga kraftägande i

särskild ordning upprättad förteckning. Å sådan förteckning skola uppföras de vattendrag, räknat från viss genom utlopp ur sjö eller särskilt tillflöde bestämd plats, i vilka vid lågvatten framrinner en vattenmängd av fem kubikmeter eller mera i sekunden.895

den därigenom uppkomna förlusten i vattenkraft, dock skall, där fallägaren gör eller förut gått förlustig jämväl vattenmängd, sammanlagt allenast en tredjedel av den ursprungliga vattenkraften i den del av fallet, som borttages, avstås utan ersättning.

Därest genom vattenreglering, som verkställts inom de närmaste tjugu åren före framställandet av anspråk enligt denna punkt, lågvattensmängden blivit ökad, skola ovan angivna bestämmelser icke vinna tillämpning i avseende å den vunna ökningen.

f) Har vattendomstol lämnat medgivande till bebyggande av strömfall, där kungsådra finnes, ocli hava ej fyrtio år förflutit från den för byggnadens fullbordande bestämda tid, är strömfallets ägare icke på grund av vad ovan under e) angivits pliktig att utan gottgörelse underkasta sig minskning i den fallliöjd, som han enligt vattendomstolens beslut äger tillgodogöra sig, i vidare mån än att för varje förflutet år utöver tjugu en tjugonde! av sådan anpart, som i e) angives, skall avstås utan ersättning. Är fråga om avstående av vattenmängd och överstiger den vattenmängd strömfallets ägare gkx eller förut utan ersättning gått förlustig en tredjedel av den i e) angivna anpart, skall beträffande den överskjutande vattenmängden vad nyss sagts om förlust av fallhöjd äga motsvarande tillämpning.

g) Har strömfall, där kungsådra finnes, bebyggts enligt Konungens på grund av äldre lag meddelade tillstånd till byggande i kungsådra och har vid tillståndets lämnande gjorts förbehåll om skyldighet för strömfallets ägare att underkasta sig de inskränkningar eller jämkningar i avseende å nyttjandet av vattnet i kungsådran eller de ytterligare villkor för rätten att tillgodogöra sig dessa vatten, som kunna föranledas av ny lagstiftning, skola de under punkt e) omförmälda stadgandena träda i stället för de i sammanhang* med tillståndet givna bestämmelser; dock ej i den mån dessa ålägga strömfallsägaren särskilda skyldigheter beträffande vid tiden för tillståndets meddelande förhanden varande intressen. Har förbehåll med hänsyn till ny lagstiftning icke skett, gäller ock vad nyss sagts, där ej strömfallsägaren genom anmälan till vattendomstolen inom 180 daggar efter vattenlagens trädande i kraft förklarar sig vilja fortfarande vara underkasad de vid tillståndets beviljande meddelade bestämmelserna.

h) Är, då vattenlagen träder i kraft, strömfall, där kungsådra finnes, bebyggt i annan ordning än efter tillstånd, som under g) sägs eller varder sådant strömfall därefter utan dylikt tillstånd bebyggt i enlighet med beslut, som meddelats jämlikt äldre lag, är fallets ägare icke på grund av stadgandena under e) pliktig att utan ersättning underkasta sig minskning i den vattenmängd eller fallhöjd, som han lagligen äger tillgodogöra sig medelst byggnaden.896

i) Är strömfall bebyggt för tillgodogörande endast av en del av den ägaren tillkommande vattenmängden, skall, änskönt att ägaren efter ty ovan angivits är pliktig att utan gottgörelse underkasta sig minskning i det av honom tillgodogjorda vattnet, denna skyldighet åligga honom allenast i den mån den obegagnade delen av vattnet understiger en tredjedel av vattenmängden eller den mlindre del därav, vilken tages i anspråk för ändamål som under e) omförmäles.

Har sedan strömfall bebyggts för utnyttjande av en del av vattnet ytterligare byggnad skett för tillgodogörande av annan del därav skall, såvitt ej bestämmelserna under h) gälla i fråga om förstnämnda del av vattnet, den under e) omförmälda an-part beräknas proportionsvis å de olika vattenmängder, för vilkas tillgodogörande byggnad sålunda i skilda tider skett. Är stadgandet under h) tillämpligt beträffande någon del av vattenmängden i fallet, skall vatten, som tages i anspråk för något av de under e) omnämnda ändamål, anses belöpa i nämnda del av vattenmängden allenast, i den mån det i anspråk tag*na vattnet överskjuter den av stadgandet ej berörda vattenmängden.

j) Prövas för tillgodoseende av sådant under e) ej omnämnt allmänt ändamål, som är beroende av vattnets fria

framrinnande, nödigt att byggnad i vattendrag, varest kungsådra finnes, utrives eller ändras, skall i fråga om skyldighet för byggnadens ägare att utan ersättning vidkännas därigenom uppkommen förlust i vattenmängd vad under punkterna e—i finnes angivet i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

k) Där genom förlust i vattenmängd till följe av företag, som avses under e) eller åtgärd enligt j) ägare av stiömfall eller annat vattenområde lider skada utöver den, som förlusten i sig innebär, är han ändock att ersättning för skadan skolat utgå, ej berättigad till sådan ersättning, i den mån skadan föranledes av förlust, vilken han är pliktig att utan gottgörelse vidkännas.

II. Om byggande i vatten (V. L. 2)

Med byggande i vatten avser vattenlagen uppförande av damm, bro, brygga, vall, hus eller annan anläggning ävensom verkställande av fyllning eller pålning i vattendrag, sjö eller mindre vattensamling eller havet eller ock på land så nära strandbrädden, att inverkan kan ske på vattenståndet. Till byggande i vatten hänföres ock, sedan byggnad kommit till stånd, varje ändrings- eller reparationsarbete därå nedom högsta kända vattenståndet. Vad i vattenlagen stadgas om byggande i vatten skall äga motsvarande tillämpning i fråga om bortledande av vatten ur vattenområde, som ovan nämnts, grävning och sprängning i897

sådant vattenområde samt annan åtgärd till förändring av vattnets djup eller läge därstädes.

Byggnad i vatten skall göras så, att ändamålet må utan oskälig kostnad vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan.

Ej må någon så bygga i vatten, att genom uppdämning, sänkning av vattenståndet eller annan inverkan på vattenförhållandena skada tillfogas eller intrång göres å annan tillhörig egendom, vare sig jord, hus, fiske, bebyggt eller obebyggt strömfall eller annat, utan så är att nyttan av byggnaden eller den del därav, som föranleder skadan eller intrånget, prövas efter avdrag* av byggnadskostnaden uppgå till ett värde, motsvarande tre gånger den skada och det intrång, som göres å åker och äng, samt två gånger skadan och intrånget i annan egendom. I byggnadskostnaden skall inräknas det belopp, vartill skadan och intrånget i den byggande tillhörig egendom må skattas. För skada och intrång skall ersättning givas på sätt i 9 kapitlet i vattenlagen stadgas*.

Skulle byggande i vatten hava till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas sina bostäder, eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många hava uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas, eller att odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sättes under vatten eller eljest väsentligen skadas, eller att fiskerinäring av större betydenhet lider väsentligt förfång, må byggnaden icke ske, änskönt att nyttan uppgår till värde, som ovan nämnts. Samma är ock förhållandet, om genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring" av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara.

Beträffande innebörden av detta stadgande anföres i motiveringen till lagen: »Såsom känt är uppgår i stora delar av vårt land, särskilt de nordliga, den öppna bygden och i samband härmed den jord, som tagits eller kan tagas i anspråk för jordbruk, mångenstädes till en mycket begränsad areal. Det skulle därför med en oinskränkt tillämpning av den förut angivna allmänna regeln angående proportionen mellan nytta och skada väl kunna tänkas inträffa, att genom ett vattenbyggnadsföretag, varmed åsyftas invinnande av stora kraftbelopp, jordbruket i en viss trakt till betydande del komme att förstöras. Från samhällelig synpunkt torde detta icke vara lyckligt. Ofta nog är det här fråga om ett i smärre delar på flera händer uppdelat jordbruk, som kanske stundom ej lämnar ägarna deras fulla levebröd men i allt fall bidragit till att i bygden kvarhålla en bofast befolkning. Det skulle illa samstämma med vår tids sociala strävan-

* Till skada skall jämväl räknas hinder för eller försvårande av framtida torrläggning.

den, om dessa småbrukarhem utan de mest tvingande skäl finge uppoffras. I själva verket stå de synpunkter, som

i detta fall göra sig gällande, i det närmaste samband med dem, som föranlett förbud mot byggande, varigenom ett avsevärt antal personer skulle berövas sina bostäder.»

Prövas byggnad i vatten vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt, må Konungen, änskönt att hinder mot byggnaden skulle möta på grund av ovan anförda bestämmelser, efter hemställan av vattendomstolen lämna medgivande till byggnaden.

Tillhör ett strömfall till skilda delar olika ägare och vill en av dem tillgodogöra sig förutom egen jämväl annans del i fallet, är han, där falldelarnas gemensamma tillgodogörande innebär väsentlig ekonomisk eller teknisk fördel, berättigad därtill mot ersättning, så framt han såsom ägare eller på grund av servitutsrätt, som är gällande för all framtid, råder över mer än hälften av den efter vattenmängd och naturlig fallhöjd beräknade vattenkraften i fallet eller den del därav, om vars bebyggande är fråga*.

Äro å ömse sidor av ett strömfall olika ägare, må ena sidans ägare bjuda ägaren av motsatta sidan att gemensamt utnyttja fallet. Vill denne ej detta, är den, som bjudit, berättigad att mot ersättning tillgodogöra sig jämväl andra sidans lott i vattnet, så framt det prövas kunna ske utan synnerlig skada för dess ägare. Har denne förklarat sig villig deltaga i fallets tillgodogörande, men kan ej enighet nås om sättet för dess bebyggande eller vattnets nyttjande, skall vattendomstolen bestämma de Villkor, varunder tillgodogörandet må äga rum. Vilja båda var för sig utnyttja hela strömfallet, har vattendomstolen att pröva, åt vilkendera företräde bör givas.

Till skydd för fiskets intressen har i andra kapitlet vidare införts förbud mot sådant byggande i vatten, varigenom fiskerinäring av större betydenhet skulle lida väsentligt förfång. Likaså har av hänsyn till det allmännas intresse stadgats, att i eller vid allmän farled eller flottled icke må byggas, med mindre byggnaden göres på sådant sätt eller sådana särskilda anordningar vidtagas, att leden fortfarande kan utan olägenhet av någon betydelse användas för det därmed avsedda ändamålet. Genom bestämmelser rörande vattentillgångens fördelning mellan vattenverk och flottning eller annorledes mellan stridiga intressen skall, såvitt möjligt, jämkas så, att ett vart intresse kan behörigen tillgodoses utan förfång eller väsentligt omak för annat.

Ej må heller så byggas i vatten, att menlig inverkan på klimatet eller på allmänna hälsotillståndet vållas eller eljest allmänna intressen försämras i avsevärd mån. Är naturminnes-

* Gäller ock i fråga om två eller flera, olika ägare tillhöriga strömfall.899

märke ej i laga ordning fridlyst, böra till bevarande därav vid byggande i vatten vidtagas sådana anordningar, som utan att för företaget medföra kostnader av betydenhet må anses lämpliga för ändamålet.

I älv, ström, å eller större bäck må ej arbete för uppförande eller förändrande av damm påbörjas, förrän efter ansökan vattendomstolen meddelat besked, buru och under vilka villkor arbetet får göras. Om genom annat byggande i älv, ström, å eller större bäck märkbar inverkan kan ske på vattenståndet eller vattnets lopp, gäller ock såsom regel, så framt det ej är uppenbart, att varken allmän eller enskild rätt försämras genom byggnaden. Äro i andra fall än de ovan nämnda sannolika skäl, att genom byggande i vatten allmän eller enskild rätt förnärmas, erfordras jämväl domstolens prövning; dock äger vad nu sagts icke till-lämpning i fråga om fiskebyggnad i vatten, där varje svensk undersåte äger rätt att fiska, ej heller beträffande sådan byggnad i annat vatten, såframt det ej kan antagas, att byggnaden förnärmar allmän rätt eller inverkar på vattenståndet eller vattnets lopp*.

Har byggnad i vatten verkställts utan att medgivande enligt vattenlagen eller äldre lag erhållits, är ägaren berättigad att medelst ansökan till vederbörande vattenrättsdomare påkalla prövning av byggnadens laglighet. Har efter det vattenlagen trätt i kraft, byggnad i vatten verkställts utan föregående prövning av domstol, är byggnadens ägare bevisningsskyldig i avseende å de före byggnadens tillkomst rådande förhållandena i vattnet.

I detta sammanhang äro ock en del stadganden givna avseende dels skyldighet för ägare av byggnad i vatten, att, där försummelse i underhållet kunde föranleda fara för allmän eller enskild rätt, underhålla byggnaden i fråga dels de omständigheter, under vilka dammbyggnad i älv, ström, å eller större bäck må utrivas.

Slutligen förekommer i andra kapitlet en del stadganden avseende dels förbud i vissa fall att i vatten utkasta eller utsläppa fast avfall från sågverk, fabrik eller annan industriell inrättning, skogsavfall eller andra fasta föremål eller ämnen dels angående rensning för bibehållande av vattnets djup eller läge.

* Ändrings- eller reparationsarbete, som utan dröjsmål måste verkställas å byggnad i vatten eller å annan egendom, får företagas utan föregående prövning av vattendomstolen; dock skall domstolens godkännande snarast möjligt efter arbetets utförande begäras, där arbetet är av beskaffenhet, som ovan sägs.900

III. Om vattenreglering. (V. L. 3.)

Vill ägare av strömfall till gemensamt gagn för sig och annan strömfallsägare reglera vattnets avrinning ur sjö eller annan vattensamling eller i vattendrag för åstadkommande av bättre hushållning med vattnet eller eljest för berdande av ökad möjlighet att utnyttja vattenkraft eller såväl för ändamål, som nu nämnts, som ock för torrläggning av mark, och påfordrar han, att övriga strömfallsägare, vilka hava gagn av företaget, skola taga del i kostnaden för detsamma, äger han vitsord till företaget, så framt mer än hälften av den beräknade båtnaden därav belöper å egendom som tillhör honom eller honom och andra, vilka förena sig med honom om företaget.

Vad som stadgats om vattenreglering skall jämväl tillämpas i fråga om vattenavledning, såframt dylikt företag sker såväl för torrläggning av mark som för annat i lagen angivet ändamål.

Är fråga om företag för reglering av vattnets avrinning med deltagande däri allenast av ägare av mark, som genom företaget vinner torrläggning, gäller beträffande sådant företag vad angående vattenavledning är stadgat.

I fråga om rätt att verkställa vattenreglering så, att genom uppdämning, sänkning av vattenståndet eller annan inverkan på vattenförhållandena skada tillfogas eller intrång göres å jord, hus, fiske, bebyggt eller obebyggt strömfall eller annan egendom, skall vad angående byggande i vatten härovan å sidorna 897—899 är omförmält äga motsvarande tillämpning. Därest i företaget skall deltaga jämväl ägare av mark, som genom företaget vinner torrläggning, skall dock den i lagen föreskrivna jämförelsen avse den nytta och skada, som återstår, sedan nyttan av markens torrläggning gått i avräkning mot skadan å åker och äng och, i den mån samma nytta överstiger sistnämnda skada, mot annan skada, som vid jämförelsen icke skall beräknas två gånger. Vid bedömande av företagets tillåtlighet skall skada eller intrång å egendom, tillhörig annan deltagare än sökanden till företaget eller den, som förenat sig med sökanden, likställas med skada eller intrång å annans egendom.

Alla strömfall för vilka vattenreglering medför båtnad, så ock all mark, som genom företaget vinner stadigvarande torrläggning skola i avseende å företaget utgöra en samfällighet med skyldighet för ägarna att (med vissa inkränkningar) taga del i kostnaden för företaget en var i mån av värdet å den båtnad, som beredes hans egendom.

Omfattar företag reglering av två eller flera sjöar eller skilda sträckor i vattendrag, för vilkas reglerande tarvas särskilda dammbyggnader eller eljest särskilda anläggningar, skall kostnaden för varje sådan del av företaget särskilt beräknas och fördelas å901

dem, som hava gagn därav, i mån av värdet å den båtnad, som därigenom beredes, förty är ej någon pliktig att deltaga i kostnaden för sådan del av regleringen, varav ban ej har nytta.

Ägare av strömfall är ej skyldig att vidkännas större bidrag till kostnaden för utförande av vattenreglering än som svarar mot värdet å den båtnad hans egendom därigenom beredes, utan så är att han sökt företaget. Likställd med sökanden är den, som förenat sig med honom om företaget eller för vinnande av ökad båtnad fört talan, som föranlett större anläggning än sökanden äskat.

Ägare av strömfall inom regleriiig^ssamfällighet är, så framt han ej själv sökt vattenregleringen eller är att betrakta såsom likställd med sökanden, icke skyldig att deltaga i kostnaden för företaget, förrän han begagnar den genom regleringen vunna förbättringen. Den å hans fall belöpande andel i kostnaden skall intill dess den varder av honom erlagd, gäldas av övriga delägare i samfälligheten med fördelning dem emellan på sätt i lagen närmare angives. Den, som efter regleringens utförande träder till företaget, åligger det att taga del jämväl i sådan

kostnad, som belöper å strömfall, för vars ägare betalningsskyldighet ännu ej inträtt. Varder efter regleringen anläggning för tillgodogörande av strömfall inom regleringssamfälliglieten ändrad eller införes vid anläggningens drift förändrad ordning eller varder förut obegagnat strömfall inom samfälligheten bebyg^gt, skall, såframt ej annat förhållande är uppenbart eller kan visas, ägaren av strömfallet anses hava tagit den genom regleringen vunna förbättringen i bruk. Utgöres båtnad, som fastighet Vinner genom marks torrläggning av annat än jordförbättring eller värdeökning av tomtmark eller av mark, som eljest huvudsakligen har värde som byggnadsplats, torgplats, övningsfält ei. dyl., skola i fråga om skyldighet för fastighetens ägare att deltaga i kostnaderna för företaget vad i lagen om dikningssamfäl-lighet (V. L. T: 29) är stadgat äga motsvarande tillämpning. Delägare, som efter regleringens utförande inträder såsom deltagare i företaget, är ej pliktig att taga del i sådana utgifter för underhåll och drift, som dessförinnan gjorts. Har för regleringen verkställt arbete måst till följd av olyckshändelse eller annan likartad omständighet i avsevärd mån omgöras eller ändras, skall kostnaden därför räknas såsom anläggningskostnad. Är vid den tid, då delägare är pliktig att taga del i kostnaden för vattenreglering, byggnad eller annan anläggning, som utförts för företaget, i sådant skick, att dess värde kan anses väsentligt minskat, äger vattendomstolen på därom framställt yrkande föreskriva, att den kostnad, vari delägaren har att taga del, skall beräknas till mindre belopp än det, vartill anläggningskostnaden uppgått. Å belopp, som delägare, vilken efter regleringens ut-902

förande inträder såosm delägare i företagat, har att gälda, skall ej beräknas ränta för tiden före betalningsskyldighetens inträde. Vad i lagen (V. L. 7: 28) är stadgat om rätt för delägare i dikningssamfällighet att erlägga å honom belöpande bidrag med fördelning på visst antal år, skall lända till efterrättelse jämväl i fråga om ägare av mark, som tillföres båtnad genom vattenreglering.

Vattenreglering skall utföras så att, i den mån det är förenligt med företagets ändamål samt kostnaderna ej skulle oskäligt ökas, största båtnad vinnes för de olika intressen, varom är fråga; och bör mellan dessa så jämkas, att företaget må ur allmän och ensl-tld synpunkt bliva till största gagn.

Kommun*, som av vattenreglering tillskyndas stadigvarande nytta i annat hänseende än åsom strömfallsägare och ägare av torrlagd mark och som till regleringens utförande lämnat visst anslag med förbehåll om delaktighet i företaget, skall anses såsom deltagare i detsamma, därvid som grund för delaktigheten skall gälla anslagets storlek i förhållande till den av vattendomstolen beräknade kostnaden för regleringens utförande.

Visas efter det att vattenreglering blivit utförd, att densamma länder till stadigvarande nytta för allmän hamn eller annan allmän farled** eller för kloakledning, må ägaren av farleden eller kloakledningen, om den vunna nyttan kan uppskattas till visst penningbelopp, på talan av deltagarna förpliktas att antingen på en gång eller med fördelning på visst antal år erlägga högst så stor del av nämnda belopp, som svarar mot förhållandet mellan å ena sidan företagets anläggningskostnad och å den andra den båtnad, som företaget beräknats medföra.'

Byggnad i vatten eller annan anläggning, som gjorts för vattenreglering skall, om någons rätt kan vara därav beroende, av deltagarna i företaget behörigen underhållas.

Vattenreglering får icke verkställas förrän efter ansökan vattendomstolen meddelat besked, huru och under vilka villkor företaget får utföras, så ock angående delaktigheten i kostnaden för företaget.

Har till vattenreglering medgivande i laga ordning erhållits, skola stadgar antagas rörande handhavandet av de med företaget förenade angelägenheter, så ock styrelse för företaget utses. Stadgarna skola för att bliva gällande granskas och fastställas av konungens befallningshavande i den ort, där styrelsen har sitt säte (i vissa undantagsfall av Kungl. Maj:t, då det så prövas

* Gäller även om kronan och landsting

** Äger motsvarande tillämpning med avseende å allmän flottled, då genom vattenregleringen vinnes stadigvarande minskning i kostnaderna för flottningen eller för flottledens underhåll. Flottledens bidrag skall betalas av de flottande i den ordning, som stadgats beträffande allmän flottleds anläggningskostnad.903

nödigt, av militära skäl eller av liänsyn till viss orts allmänna ekonomiska intressen eller då vattenregleringen är

av synnerlig omfattning). Innan stadgar för vattenregleringsföretag blivit antagna och fastställda samt anmälan om styrelseval gjorts hos konungens befallningshavande, får ej arbete å annans mark verkställas eller åtgärd eljest till förfång för annan vidtagas. Till-ledamot av styrelsen för vattenregleringsföretag får ej utses annan än här i riket bosatt svensk medborgare, där ej för särskilt fall Konungen medgivit, att styrelsen må till viss del, ej överstigande en tredjedel av hela antalet, bestå av medborgare i annat land eller å utrikes ort bosatta svenska medborgare

Konungen äger, om och när det för tillgodoseende av allmänt väl prövas nödigt, utse en ledamot i styrelsen för vattenregleringsföretag. Styrelsen för vattenregleringsföretag äger ombesörja verkställandet av erforderliga arbeten för företaget, hos deltagarna uttaga härför nödiga bidrag* och i övrigt handhava de med företaget förenade angelägenheter.

Om vattenreglering utan tvångsdelaktighet.

VTill ägare av strömfall utan att påfordra förpliktande för annan att deltaga i kostnaden regiera vattnets avrinning ur sjö eller annan vattensamling eller i vattendrag för åstadkommande av bättre hushållning med vattnet eller eljest för beredande av ökad möjlighet att utnyttja vattenkraften i honom tillhörigt fall skola bestämmelserna i 2 kap. vattenlagen om byggande i vatten äga tillämpning. Vilja flera strömfallsägare eller såväl ägare av strömfall som ägare av mark tiill gemensam båtnad reglera vattnets avrinning och är ej fråga om skyldighet för annan att däri taga del, skola särskilda bestämmelser gälla (se tredje kapitlet 27 § i vattenlagen).

Har medgivande lämnats till sådant företag som nyss nämnts, äger Konungen att, om och när det för tillgodoseende av allmänt väl prövas nödigt, utse lämplig person att övervaka företagets utförande samt utöva tillsyn å företagets skötsel och handhavande i övrigt av de med företaget förenade angelägenheter.

IV. Om bygdekraft.

Förut har framhållits de mångahanda intressen av allmän natur, som nu för tiden höra samman med vattendragen och tillgodogörandet av deras vattenkraft. Vattenkraften har sålunda en djupt ingripande betydelse ej allenast för tillgodoseende av

* Verkställes sålunda, att styrelsen upprättar och vid sammanträde till granskning framlägger debiteringslängd, upptagande det belopp, som skall uttaxeras, vad därav belöper å varje deltagare samt tiden för inbetalningen.901

den storindustriella driftens kraftbehov utan också för den mindre förbrukning' av kraft, soin sammanhänger ined den elektriska kraftens användning för belysning och uppvärmning ävensom i lantbruk, hantverk och småindustri. På grund härav har i vattenlagens fjärde kapitel (§§ 1—4) införts bestämmelser angående Dygdekraft eller om skyldighet för ägare av större kraftanläggning* att mot självkostnadspris jämte ett mindre tillägg (2 % å anläggningskapitalet) tillhandahålla intill en tiondel** av anläggningens kraftmängd för tillgodoseende av kringliggande bygds behov av kraft till användning i hantverk, småindustri eller lantbruk eller till belysning eller uppvärmning. Den, som vill komma i åtnjutande av sådan kraftmängd, har att göra ansökan därom hos vattendomstolen. Där ej annorlunda över-enskommits, är ägare icke pliktig att tillhandahålla sökanden kraft tidigare än två år, efter det ansökningen delgivits honom. Kraften skall efter vattendomstolens bestämmande uttagas antingen vid kraftstationen eller å ägaren tillhörig ledning. Kraftens fördelning på olika delar av dygnet eller året skall bestämmas på sätt, som med hänsyn till föreliggande förhållanden må anses skäligt.

V. Om nyprövning.

Den rättsställning, som tillkommer ägaren av en vattenbyggnad i förhållande till allmänna intressen skall huvudsakligen ordnas i samband med vattendomstolens prövning av byggnadens tillåtlighet. Det kan emellertid visa sig erforderligt att efter förloppet av någon mera avsevärd tidrymd till förnyad prövning upptaga spörsmålet angående det enskilda företagets förhållande till de allmänna intressen, som äro förknippade med vattenkraftens utnyttjande och distribution. En dylik nyprövning kan också tänkas komma, att bliva till fördel för byggnadsägaren. En ägare av en kraftanläggning, som förpliktats att för bygdens räkning reservera visst

kraftbelopp, bör sålunda icke längre betungas härmed, sedan det visat sig, att bygdens behov av kraft kan tillgodoses på annat sätt.

Nu omnämnda nyprövning skall enligt vattenlagen avse dels större kraftanläggningar och dels vattenregleringar av större omfattning.

* Minst 500 turbinhästkrafter måste kunna uttagas vid oreglerat lågvatten.

** Storleken av denna andel bestämmes av vattendomstolen med hänsyn tagen till dels omfattningen av den rätt anläggningens ägare erhållit att för vattenkraftens tillgodogörande förändra furut rådande vattenstånds- och avrinningsförhållanden dels ock till det behov av kraft, som inom bygden redan föreligger eller i en nära framtid är att motse ävensom till den tillgång på kraft, som må eljest vara att påräkna för ändamålet. Avgörande gäller för en tidrymd av tjugu år i sänder.905

Är fråga om större kraftanläggning, äger Konungen eller myndighet, åt vilken Konungen uppdragit att i förevarande hänseende bevaka det allmännas rätt, så ock byggnadens ägare påkalla ny prövning angående de villkor, varunder med hänsyn till allmänna intressen byggnaden må bibehållas och nyttjas. Yrkande om sådan prövning skall framställas under 55 året efter det kalenderår, under vilket byggnaden skall hava fullbordats samt därefter vart 40:e år. Har ej å föreskriven tid nyprövning påkallats, är ägaren berättigad att under förut fastställda villkor bibehålla och nyttja byggnaden, intill dess i anledning av sedermera påkallad nyprövning annan bestämmelse härutinnan meddelas. Fastställes vid nypfövningen andra villkor än det förut gällande, må de icke tillämpas, förrän fem år förflutit från utgången av det kalenderår, A^arunder ny prövningen påkallats.

Lämnas vid nyprövning föreskrift, att byggnaden skall för tillgodoseende av allmänna intressen ändras eller göres eljest med hänsyn till nämnda intressen byggnadens bibehållande och nyttjande beroende av villkor, som innebära inskränkning i ägarens rätt eller utvidgning av honom åliggande skyldighet, är denne, om den värdeminskning, som till följd av de nya villkoren tillskyndas honom tillhörig egendom, jämte kostnader för föreskrivna ändringsarbeten överstiger en fjärdedel av värdet å den vattenkraft i tillgodogjort skick, som kan uttagas vid byggnaden, berättigad att av statsmedel erhålla ersättning för överskjutande belopp. Är kungsådra i strömfallet och har vattenmängd eller fallhöjd tagits i anspråk utan att ersättning därför utgått, må den förlust, som byggnadens ägare har att vidkännas utan gottgörelse, sammanlagt icke överstiga det belopp, vartill förlusten av allt kungsådrans vatten må skattas.

Vid beräkning av värdet å vattenkraften skall avdrag göras dels för den del därav, för vilken byggnadens ägare jämlikt vattendomstolens beslut har att tillhandahålla ersättning medelst kraftöverföring och dels för kraft, varmed till följd av sådan vattenreglering, som är underkastad nyprövning, den vid byggnaden eljes uttagbara kraften blivit ökad. Vattenkraftens sammanlagda värde får ej beräknas högre än till anläggningens saluvärde. Vill ägare av byggnad verkställa tillbyggnad eller ändring av byggnaden i ändamål att möjliggöra uttagande av mera vattenkraft eller eljest ett bättre utnyttjande av vattenkraften i strömfallet, äger vattendomstolen vid sitt medgivande till arbetets utförande bestämma, huruvida och i vad mån den därav föranledda kostnaden må avräknas från det värde å vattenkraften, varom ovan nämnts.

Anspråk å ersättning skall, vid påföljd att rätt därtill eljest är förlorad, framställas i inlaga till Konungen inom ett år efter det de nya villkoren skola träda i tillämpning. Frågan, huruvida och i vad mån ersättning bör utgå avgöres av fem oj aviga

skiljemän, av vilka Konungen utser två och byggnadens ägare två sam de sålunda utsedda den femte

I fråga om nyprövning beträffande vattenregleringar av större omfång har gränsen bestämts sålunda att genom regleringen den uttagabara vattenkrafen i det eller de strömfall, som avses med regleringen, skall ökas med i medeltal minst femhundra turbin-hästkrafter. Där till följd av föreskrift, som meddelas vid ny-prövningen, värdeminskning eller kostnad tillskyndas strömfalls-ägare, som vid befintlig byggnad tillgodogör sig den genom regleringen vunna kraftökningen, skola i fråga om strömfallsägarens rätt till ersättning de bestämmelser, som

ovan angivits, äga motsvarande tillämpning. Vid bestämmandet av värdet å vattenkraften skall dock hänsyn tagas allenast till den vattenkraft, varmed till följd av regleringen den vid byggnaden eljest uttagbara kraften blivit okad. Uen rätt till ersättning för värdeminskning, som tillerkänts ägaren av en kraftanläggning, har icke ansetts böra utsträckas att avse jämväl regleringsföretag på grund av den väsentligt olika karaktär dessa båda slag av företag äga.

VI. Om kronans lösningsrätt.

Med hänsyn till de viktiga intressen, som ur samhällelig synpunkt äro förknippade med vattenkraftens tillgodogörande har i vattenlagen möjligheter öppnats för statsmakterna att i den mån förhållandena därtill giva anledning, tvångsvis förvärva sig i enskild ägo varande vattenkraft. Har strömfall bebyggts och uppgår den vattenkraft, som kan vid oreglerat lågvatten uttagas vid byggnaden, till minst femhundra turbinhäslkrafter, äger sålunda kronan att, där det »påkallas för tillgodoseende av allmänt behov, vid utgången av fyrtionde året efter det kalenderår, under vilket byggnaden skall hava fullbordats, tillösa sig strömfallet med vattenverksbyggnader, kraftstation med installerat maskineri samt för kraftstationens personal avsedda bostäder och, där marken tillhör anläggningens ägare, nödigt utmål. Lösningsrätt, som ej vid nämnda tidpunkt begagnas, skall stå kronan öppen vid utgången av vart fyrtionde år därefter. Varder i strömfall, vars vattenkraft till viss del varit inom de tio närmast förflutna åren utnyttjad vid byggnad, som tillkommit enligt äldre lag, jämlikt vattenlagen verkställd byggnad, vilken är avsedd att ersätta eller utgör tillbyggnad till den äldre byggnaden, och medför åtgärden, att i strömfallet kan uttagas i medeltal minst dubbelt så stor vattenkraft som förut, är kronan, såframt den uttagbara vattenkraften sammanlagt uppgår till minst femhundra turbinhästkrafter vid oreglerat lågvatten, på sätt ovan sagts lösningsberättigad till strömfallet med byggnader, kraftstation och utmål.907

Vti 11 kronan begagna sig1 av ovan omförmälda lösningsrätt, skall underrättelse därom meddelas strömfallets jägare under femte året före den för inlösningen bestämda tidpunkten samt frågan därefter före sistnämnda tidpunkt fullföljas genom ansökan om stämning till allmän domstol. Har kronan å tid, som nyss sagts, underrättat strömfallets ägare, att kronan vill begagna sig av lösningsrätten, äger ock strömfallets ägare att i enahanda ordning fullfölja frågan. Har ej underrättelse å föreskriven tid lämnats strömfallsägaren eller bar ej efter sådan underrättelse frågan före tidpunkten för lösningsrättens inträde från någondera sidan på nämnda sätt fullföljts, är lösningsrätten för den gången förfallen.

Skall på grund av ovan omförmälda lösningsrätt egendom avstås till kronan, äger vad om expropriation är eller kan varda stadgat motsvarande tillämpning. Sålunda skall ersättning för den egendom, som av staten övertages, fi varje fall utgå med fulla värdet.

Medför lösningsrättens begagnande, att annan, strömfallets ägare tiill)orig egendom än den, som är föremål för lösningsrätten, såsom reservstation, ledning för överföring av kraft eller fabrik eller annan anläggning, kommer att lida synnerlig minskning i värde, är ägaren berättigad påfordra, att nämnda egendom med maskiner och tillbehör skall lösas av kronan. Där till följd av kronans inlösen av anläggning, den som på grund av utfästelse av anläggningens ägare är berättigad till leverans av kraft från anläggningen, går förlustig dylik rättighet, skola i fråga om egendom, tillhörig rättighetens innehavare ovan angivna bestämmelser äga tillämpning. Tvist om vilken egendom kronan har rätt eller skyldighet att inlösa skall prövas av domstolen.

Nämnd för bestämmande av ersättning i anledning av inlösning, skall bestå av vederbörande ordförande i expropriations-nämnd och fyra ledamöter, av vilka vardera parten äger utse två.

Där från kraftanläggning, till vilken lösningsrätt göres av kronan gällande enligt vad ovan omförmälts, på grund av vattendomstolens föreskrift kraft skall tillhandahållas någon i ersättning för vattenkraft, som tillgodogöres genom anläggningen, äger kronan tillösa sig jämväl sådan rättighet. Vad nu sagts gäller dock ej i fråga om vattenkraft, som före dess avstående varit av ersättningstagaren utnyttjad vid anläggning*, beträffande vilken icke lösningsrätt tillkommit kronan.

VII. Om avgifter.

Varder genom vattenreglering enligt nu omhandlade lag den uttagabara vattenkraften i det eller de strömfall, för vilkas räkning* regleringen utföres, ökad med i medeltal femhundra turbin-908

hästkrafter, är ägare av sådant strömfall pliktig att för nedan angivna ändamål erlägga en årlig avgift av minst tio öre och högst tre kronor för varje turbin häst kraf t, varmed genom regleringen den uttagbara vattenkraften i strömfallet i medeltal ökats. Denna avgift skall erläggas fr. o. m. kalenderåret näst efter det, då enligt därom meddelad bestämmelse företaget skall hava fullbordats. I fråga om strömfall, för vars ägare skyldigheten att taga del i kostnaden för företaget inträder efter dess fullbordande skall dock avgift ej utgå förrän fr. o. m. kalenderåret näst efter betalningsskyldighetens inträde. Beloppet av avgiften skall av vattendomstolen bestämmas särskilt för varje strömfall. Härvid bör hänsyn tagas dels till den större eller mindre försämring av vattenbestånds- och avrinningsförhållanden, som förorsakas genom företaget, och den olägenhet eller fördel, vilken härigenom uppkommer för den kringliggande bygden, dels ock till den större eller mindre kostnad, som är förenad med företaget, samt företagets ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall. Avgörandet gäller för en tidrymd av tjugu år i sänder, första gången räknat från det kalenderår, under vilket företaget skall hava fullbordats. Har ej genom ansökan hos vattendomstolen under nittonde året av sådan tidsperiod ny prövning påkallats av strömfallets ägare eller av myndighet, åt vilken Konungen uppdragit att föra talan i förevarande hänseende, skall den förut angivna bestämmelsen lända till efterrättelse jämväl för nästa period. Influtna avgifter skola efter av Konungen meddelade bestämmelser i första hand användas till förebyggande eller minskande av skada eller olägenhet, som vållas genom företaget och för vilken ersättning icke blivit bestämd av vattendomstolen, så ock till gottgörelse för sådan skada eller olägenhet. I den mån medlen förslå därtill, må de ock användas för tillgodoseende av annat ändamål beträffande den bygd, som beröres av företaget, såsom jordbrukets främjande, särskilt genom torrläggning eller beredande av tillgång till elekirisk kraft för samfärdsel, jordbruk, hantverk eller småindustri eller eljest för befolkningens behov.

VIII. Om torrläggning av mark genom diknfng, vatten-avledning eller invallning. (V. L. 7.)

A. Om dikning.

önskar någon för torrläggning av sin mark upptaga dike och möter mark, som tillhör annan person, får denne ej hindra vattnets avlopp. Tarvas för ändamålet dike å annan persons mark, är denne pliktig att tåla intrånget därav, mot ersättning för därav vållad skada och intrång.909

Måste någon för torrläggning av sin mark leda vatten till annans dike, får detta ej förvägras. Är det för ändamålet nödvändigt, att diket fördjupas, utvidgas eller på annat sätt förändras eller uppkommer ökad kostnad för dikets underhåll, har den, som förorsakat detta att taga del i kostnaderna på sätt i lagen särskilt är stadgat.

Vållas av dikning olägenhet för nedan liggande mark, dit vattnet ledes, och kan sådan olägenhet avhjälpas genom dikning, åligger det den, som dikat, att åt dikningen giva den utsträckning och omfattning i övrigt, som är av nöden tör olägenhetens avhjälpande. Finnes kostnaden för olägenhetens avhjälpande genom dikning vara avsevärt större än det belopp-, vartill olägenheten kan skattas, är den dikande berättigad att i stället ersätta skadan.

Dike sivall till läge och sträckning göras så, att ändamålet med dikningen kan utan oskälig kostnad vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan. Kan utan väsentligt ökad kostnad och svårighet för vattnets avlopp dike läggas i råskillnad, skall det läggas där, om endera grannen det äskar. I råskillnad i äges halva diket av vardera grannens mark.

Vill den, å vars mark dikning skall verkställas av annan, hellre själv utföra arbete, äger han rätt därtill, såframt det prövas kuiyia ske utan olägenhet för dikningsföretaget. Ersättning härför skall erhållas »efter ty skäligt prövas». Vid påföljd av skadeståndsskyldighet och förlust av rätten att verkställa, vad som kan vara ogjort, är dock vederbörande skyldig att fullgöra arbetet inom tid och på sätt, »som genom åsämjande eller eljest i laga ordning bestämmes».

Finnes, då fråga väckes om marks torrläggning, kostnaden för utförande av arbete, som den dikande eller annan

är skyldig att verkställa utan ersättning, vara avsevärt större än beloppet av den skada, som uppstår därigenom, att arbetet icke utföres, är denne fri från skyldighet att bekosta dylikt arbete, om lian hellre vill ersätta skadan.

Där arbete i anledning av dikning på bekostnad av den dikande eller markägare, verkställes av annan, skall, om ej annat över-enskommes, den för arbetet utgående ersättningen utbetalas i mån av arbetets utförande. Gottgörelse för ökning eller minskning i underhållskostnad, skall, om ej annat överenskommes, erläggas efter arbetets utförande på en gång eller ock, om den betalningsskyldige det äskar, fördelas tiill utbetalning på högst tio år med skyldighet för denne att å oguldet kapitalbelopp gälda skälig ränta.

B. Om diknin g s samfällighet.

Vill någon upptaga dike för torrläggning av sin mark och åstundar annan att för sin mark deltaga i dikningen, är denne,910

så framt det är förenligt med dikningens ändamål ocli hinder ej möter till följd av markens beskaffenhet eller läge eller därav, att kostnaderna skulle oskäligt ökas, berättigad fordra, att åt diket gives det läge och djup samt dikningen i övrigt erhåller den utsträckning och omfattning, att största möjliga båtnad beredes hans mark.

Är dike, som någon vill upptaga till båtnad jämväl för annans mark, är denne skyldig taga del i dikningen.

All mark, för vilken dikningen medför båtnad och vars ägare skola däri taga del, skola i avseende å företaget utgöra en samfällighet. Delägare i dikningssamfällighet är, såvitt ej särskilt annorlunda är stadgat, skyldig att taga del i kostnaden för samfällighetens torrläggning i mån av värdet å den båtnad* hans mark därigenom beredes.

Visar det sig vid bestämmande av delaktigheten i företaget, att någon delägares bidrag till den beräknade kostnaden för företaget överstiger det belopp, vartill kostnaden för torrläggning av honom tillhörig mark kunde antagas hava uppgått utan annans deltagande i dikningen, äger sådan delägare tillgodonjuta jämkning i delaktigheten så att denna svarar mot sistnämnda kostnad.

Delägare i dikningssarafällighet är ej skyldig att vidkännas större bidrag till kostnaden för dikningen än som svarar mot värdet i den båtnad, hans mark därigenom beredes, utan så är att han sökt företaget eller förenat sdg med sökanden om företaget eller för vinnande av ökad båtnad fört talan, som föranlett större anläggning än sökanden äskat**.

Utgöres båtnad, som vinnes genom dikning, av annat än jordförbättring eller värdeökning av tomtmark eller av mark, som eljest huvudsakligen har värde såsom byggnadsplats, torgplats, övningsfält ei. dyl., är delägare icke skyldig att, såvitt angår dylik båtnad, taga del i kostnaden för företaget, förrän lian begagnar sig av båtnaden, utan skall intill dess den å båtnaden belöpande andel gäldas av övriga delägare. Delaware, som sålunda träder till förtetaget, åligger att taga del jämväl i kostnad, som belöper å annan delägare, för vilken betalningsskyldighet ännu ej inträtt, men är fri från sådana utgifter för företagets underhåll, som gjorts före hans tillträde.

* Med avseende fi mark, vars nytta av torrläggning består i böjning av dess alstringsförmåga skall såsom båtn a d anses den genom företaget åstadkomma böjningen däri genom torrläggning intill ett djup av 1,2 meter eller det större djup, vartill torrläggning äskats, så oek den ökade möjligbeten till alstringsförmågans höjande.

Med båtnad av marks torrläggning i andra fall förstås den värdeökning marken vinner genom torrläggning till det djup, varom i varje särskilt fall är fråga ävensom genom den ökade möjligbeten till torrläggning till nämnda djup.

** Sådan delägare är berättigad erhålla å honom belöpande bidrag med fördelning på visst antal år "efter ty i varje fall skäligt prövas".911

Har deltagare i dikningsföretag förskjutit medel, äger han tillgodonjuta ersättning för denna utgift med skälig ränta däri, dock högst med det belopp, vartill nyttan av utgiften må skattas.

C. Om förbättring och underhäll av dike.

Äskas någon bättre torrläggning av förut avdikad mark och är för ändamålet nödigt, att dike utvidgas, fördjupas eller på annat sätt förändras eller tarvas sådan åtgärd till följd därav, att någon leder vatten till annans dike gäller

i avseende å sådan förändring vad om upptagande av nytt dike i vattenlagen är stadgat.

Dike, som varder enligt vattenlagen upptaget, skall då någons rätt kan vara beroende därav, underhållas av deltagarne i företaget. Beträffande underhållsskyldighetens fördelning gäller enahanda grunder, som stadgats för deltagande i kostnaden för dikets upptagande.

Leder någon vatten till annans dike och uppkommer därigenom ökad kostnad för dikets underhåll, är denne pliktig att svara för denna tillökning. Då förut befintligt dike utvidgas, fördjupas eller annorledes förändras, är ock ägaren av den mark, för vars torrläggning förändringen skett, skyldig att svara för därav föranledd ökning i underhållskostnaden.

D. Om prövning av dikning smal.

Vill någon för torrläggning av sin mark upptaga dike å annans mark eller leda vatten till annans dike eller eljest begagna sig av rättighet, som om förmäl es i Vattenlagens 7 kapitel eller skola två eller flera med skilda andelar taga del i dikningsf öretag, då skall, för såvida ej överenskommelse därom träffas, före arbetets påbörjande inhämtas besked, huru och under vilka villkor arbetet må göras.

Ansökan om dikning skall ingivas till konungens befallnings-hävande och frågan härom därefter prövas vid syneförrättning.

Till handläggande av syneförrättning rörande företag, som i Vattenlagens 7 kapitel avses, skall förordnas statens lantbruksingenjör eller annan därtill behörig tjänsteman eller annan person, vilken på grund av avlagda kunskapsprov och praktisk erfarenhet i hithörande ämnen av Konungen förklarats behörig att hålla dylik förrättning.

Förordnande skall efter ansökan meddelas av konungens befall-ningshavande.

Vid syneförrättningen skola biträda två gode män. Dessa skola utses bland dem, som äro valda till ledamöter i ägodelningsrätt och till gode män vid lantmäteriförrättning i orten. Gode männen tillkallas av förvaltningsmannen. Den allmänna planen för företaget skall uppgöras av förvaltningsmannen efter samråd med gode männen.912

Tid och ställe för syneförrättningen bestämmas ock av förrättningsmannen efter samråd med de övriga synemännen ävensom sökanden, där så lämpligen kan ske.

E. Om vattenavledning.

Vill någon för torrläggning av sin mark sänka eller uttappa sjö eller annan vattensamling', fördjupa, utvidga eller räta älv, å eller annat vattendrag eller eljest avleda vatten därifrån, skall å sådan vattenledning tillämpas stadgandena om dikning.

Vad i vattenlagen är stadgat om skyldighet att taga del i dik-n i rigs företag, skall icke äga tillämpning i fråga om företag, som avser sänkning eller uttappning av sjö, med mindre den beräknade båtnaden av företaget med mer än hälften faller å egendom, tillhörig den, som sökt företaget, eller honom och andra, vilka förenat sig med honom därom. Vad som sagts om sänkning eller uttappning av sjö gäller även i fråga om åtgärd för reglering av vattnets avrinnande ur dylikt vattenområde.

Vill någon utföra vattenavledning och äro sannolika skäl, att allmän eller enskild rätt därigenom förnärmas eller skola två eller flera med skilda andelar taga del i företaget, skall, innan arbetet påbörjas, inhämtas besked, huru och under vilka villkor arbetet får göras.

Ansökan om vattenavledning skall ingivas till konungens be-fallningshavande och frågan därefter prövas vid syneförrättning i enlighet med vad ovan angivits.

Avser företaget sänkning eller uttappning av sjö eller reglering av vattnets avrinning ur sådant vattenområde eller förändring av vattnets djup eller läge i vattendrag, där kungsådra eller allmän farled eller flottled finnes, skall synemännens utlåtande underställas vattendomstolens prövning.

F. Om invallning.

Vill någon för sin marks torrläggning vid eller i vattendrag, sjö eller annan vattensamling eller havet göra vall eller annan byggnad till skydd mot vattnet, skall beträffande sådan invallning vad som stadgats om vattenavledning äga motsvarande till-lämpning.

Beträffande skyldighet för annan att taga del i invallning skall vad i vattenlagen är stadgat om företag, som avser sänkning eller uttappning av sjö äga motsvarande tillämpning.

IX. Om ersättning. (V. L. 9.)

Har någon jämlikt vattenlagen medgivits rätt att tillösa sig samfällt strömfall med eller utan utmål eller att eljest lösa eller taga i anspråk annan tillhörigt område eller att tillgodogöra sig vattenmängd eller vattenkraft, som tillhör annan, eller9.13

att vidtaga åtgärd, varigenom eljesfc annans egendom lider skada eller intrång, bar ban, såvitt ej annat är stadgat, att gälda ersättning för egendom, som avstås, eller för förlust, skada eller intrång, som förorsakas.

Skall en del av en fastighet avstås, och blir genom avståendet en återstående del för ägaren onyttig eller uppstår synnerligt men vid begagnandet därav, är ägaren berättigad fordra, att jämväl denna del löses. Uppkommer eljest skada eller intrång- å återstoden av fastigheten, skall ersättning därför givas.

Där genom vattenuppdämning eller annan åtgärd enligt vattenlagen hel fastighet eller del därav blir onyttig för ägaren eller synnerligt men vid begagnandet därav uppkommer, skall, om ägaren fordrar det, hela fastigheten eller den särskilda delen lösas. Blir genom sådan åtgärd begagnandet av fastighet försvårat eller fördyrat, skall, i den mån fastigheten ej löses, sådan skada ersättas.

Tillskyndas ägare av strömfall förlust av en del av vattenmängden eller fallhöjden, är han, om begagnandet av återstoden därigenom försvåras eller fördyras, berättigad till ersättning för sådan skada. Blir återstoden för ägaren onyttig eller uppkommer synnerligt men vid begagnandet därav, skall, om ägaren fordrar det, ersättning lämnas för återstodens hela värde.

Hör till strömfall, vars vattenkraft till följd av företag enligt vattenlagen går förlorad för ägaren, särskilt utmål eller är därmed eljest mark förenad och blir marken därefter onyttig för ägaren eller uppkommer synnerligt men vid dess begagnande, skall, då ägaren det begär, denna mark lösas. Är vattenkraften i sådant strömfall avsedd till drivande av kvarn, såg, fabrik eller annan anläggning eller är med strömfallet förenad annan fast eller lös egendom, för vars tillgodogörande vattenkraften är avsedd, och lider sådan egendom minskning i värde för ägaren, då vattenkraften frångår honom, skall han njuta ersättning för skadan eller kan då minskningen i egendomens värde är av betydenhet, fordra, att egendomen skall lösas.

Skall fastighet eller del därav eller sådan anläggning, som ovan nämnts, lösas, skall ock lös egendom, som hör till fastigheten eller anläggningen och som, genom avståendet göres onyttig för ägaren, inlösas, om ägaren det begär.*

Förorsakas genom företag eller åtgärd enligt vattenlagen annan skada eller förlust än ovan nämnts, skall ock sådan skada eller förlust ersättas.

Vid avgörande, om och i vilken mån skada tillskyndas någon genom företag eller åtgärd enligt vattenlagen, skall hänsyn taggas jämväl till skada eller lidande av annan beskaffenhet än rent ekonomisk.

* Samma gäller om egendom, som till följd av skada å jord, hus, fiske eller annat blir onyttig för ägaren.

Advokaten.

115914

Änskönt att fastighet, för vilken till följd av företag enligt vattenlagen vattenkraft går förlorad, tillhör samme ägare, som den fastighet, för vars räkning företaget utföres, skall ersättning för den förlorade vattenkraften

gäldas, så framt förstnämnda fastighet är besvärad av inteckning för fordran eller kan jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i ägarens hand häfta för ogulden köpeskilling samt fordringsägaren ej lämnat medgivande till företaget.* I fråga om skada, som genom vattenuppdämning eller annan ändring av vattenståndsförhållandena tillskyndas fastighet, tillhörig samme ägare som den fastighet, för vars räkning företaget sker, skall vad ovan nämnts beträffande förlust av vattenkraft äga motsvarande tillämpning.

Ersättning för tillgodogjord vattenkraft skall, vare sig ersättningen utgår medels kraftöverföring eller i penningar, anses innefatta gottgörelse för vattenverksbyggnaderna eller den del därav, som för framtiden varder onyttig för ägaren; dock att, om byggnaderna till materiel eller byggnadssätt äro med avseende å deras ändamål särskilt värdefulla, gottgörelse i mån därav skall erläggas. Har ej ersättningsgivaren inom ett år efter utgången av den bestämda tiden för fullbordande av det företag, för vilket vattenkraften avståtts, från ersättningstagarens fastighet bortfört vad av vattenverksbyggnaderna sålunda blir hans tillhörighet, tillfaller det utan lösen ersättningstagaren. Med vattenverksbyggnader avses anordningar dels för vattnets dämning och ledande till och från kraftanläggning, såsom dammar, rännor, kanaler, tuber, tunnlar och turbinkammare, dels ock för fiskets och flottningens tillgodoseende såsom laxtrappor, ålledare, flottningsutskov och timmerledare, så ock vad till dylika anordningar hör, luckor med manöveranordningar, isgrindar o. d.

Skall till följd av företag eller åtgärd enligt vattenlagen egendom lösas eller ersättning givas för skada eller intrång därå och har efter det kungörelse om företaget eller åtgärden blivit offentliggjord eller underrättelse eljest meddelats ägaren, kostnad nedlagts å egendomen, får vid ersättningens bestäm m au de sådan kostnad tagas i beräkning allenast, såvitt den prövas hava varit nödig eller nyttig samt icke blivit gjord i uppenbar avsikt att höja ersättningen.

Såsom ovan antytts käa ersättning enligt vattenlagen utgå antingen medelst kraftöverföring eller i penningar.

Medelst kraftöverföring skall ersättning utgå i följande fall:

a) Då någon, som äger viss del i strömfall, berättigas att tillgodogöra sig jämväl annans del däri;

b) då någon, som är ägare av ena sidan av ett strömfall, får tillgodogöra sig jämväl andra sidans lott i vattnet;

* Gäller dock ej, om förlusten av vattenkraft prövas vara väsentligen utan betydelse för fordringsägarens säkerhet.915

c) då delägare i strömfall, som tillhör oskift by eller annan samfälld mark eller som vid skifte av samfällighet ej ingått i skiftet, får från samfällighet en tillösa sig fallet;

d) då ägaren av en efter vattendomstolens medgivande tillkommen byggnad för tillgodogörande av vatten medgivits att, då rätten till vattnet eller del därav frånvunnits honom, fortfarande tillgodogör sig vattnet mot ersättning för vattenkraften samt då den, som återvunnit vattnet, medgivits att mot avstående av rätten till vattnets tillgodogörande av byggnadens ägare erliålla ersättning för vattenkraften.

Kraft, som lämnas i ersättning* skall (med visst undantag*) tillhandahållas från den för vattenkraftens utnyttjanide avsedda anläggning1.*

I de fall, där ersättning för förlorad vattenkraft icke skall utgå medelst kraftöverföring, skall den bestämmas i penningar. Till grund för ersättningens bestämmande skall läggas värdet å vattenkraften i tillgodogjort skick. Ersättning för annat än förlorad vattenkraft skall utgå i penningar. Efter överenskommelse parterna emellan och sedan vattendomstolen därtill givit sitt tillstånd kan dock ersättning utgå i annat än penningar.

Ersättning i penningar skall beräknas till fulla värdet och hälften därutöver, då fråga är om ersättning för:

1. tillgodogjord vattenkraft, så ock icke tillgodogjord, som uppenbarligen är avsedd för befintlig eller under byggnad vara nde anläggning ;

2. fiskeverk, bevattningsanstalt samt annan därmed eller med byggnad för uttagande av vattenkraft jämförlig anläggning för vattnets nyttjande så ock skada å sådan anläggning;

8. mark var lill äganderätt avstås, ävensom skada å mark lill följd, av vattenuppdämning eller annan ändring i vattenståndsförhållandena, dock med undantag av skada, som består däri, att framtida torrläggning av mark genom vatten/uppdämning hindras eller försvåras;

4. fiske eller skada därå, så ock visst intrång i rätt till fiske (förbud mot bedrivande av fiske inom visst område i sammanhang med beslut angående inrättande av fis kva g eller vidtagande av annan anordning till förebyggande av skada å fiske eller till fiskets befrämjande);

5. intrång, som uppstår därigenom att å annan tillhörig fastighet lägges damm, vall eller väg eller ledning för vattnet eller att å annans grund i eller vid vattendrag verkställes grävning, spräng-ning eller annan åtgärd till strömbäddens reglerande eller till förebyggande eller minskande av skada;

* Av utrymmesskäl måste de övriga detaljbestämmelserna lämnas å sido.916

6. intrång, som uppstår därigenom, att då ut mål för vatten-kraftstation med eller utan elektrisk utrustning icke utan oskäliga kostnader annorledes står till buds, ägare av mark vid eller i närheten av vattendraget är pliktig att till sådant utmål upplåta erforderligt område;

T. intrång genom ledning för elektrisk kraftöverföring.

Där ej ersättning skall utgå med förhöjning*, skall den bestämmas till fulla värdet av den egendom, som avstås eller, då fråga är om förlust, skada eller intrång, till belopp, motsvarande full gottgörelse för förlusten, skadan eller intrånget.

Är fast egendom, som skall lösas med penningar, besvärad av nyttjanderätt eller rätt till servitut eller till avkomst eller annan förmån, skall ersättningen till egendomens ägare och den gottgörelse, som må tillkomma rättighetens innehavare, var för sig bestämmas. Medför rättighet förminskning av den fasta egendomens värde, skall till grund för den ägaren tillkommande ersättningen läggas det värde egendomen med därå vilande besvär äger; dock att i den mån förhöjning över värdet ifrågakommer, denna skall bestämmas med hänsyn till det värde egendomen utan sådant besvär skulle äga. Erfordras att utöver vad nu sagts, särskild värdering sker av den fasta egendomen med eller utan viss rättighet besvärar densamma, skall sådan värdering verkställas i samband med ersättningens fastställande.

Ersättning för fast egendom, som skall lösas, eller, om endast en del av en fastighet löses, ersättning* för skada och intrång å den återstående delen eller ersättning för förlust av eller intrång i nyttjanderätt eller lätt till servitut eller avkomst eller annan förmån, skall gäldas medelst ersättningsbeloppets nedsättande hos konungens befallningshavande i det län, där egendomen är belägen.

Då ersättning hos konungens befallningshavande nedsättes, skall ersättningsgivaren till nämnda myndighet ingiva grava-tionsbevis rörande den fasta egendomen, varom fråga är, det utslag, varigenom ersättningsskyldigheten bestämts samt bevis at i utslaget vunnit laga kraft (sådant bevis ej erforderligt i vissa fall, då pant eller borgen ställes).

Ingivas ej nämnda handlingar till konungens befallningshavande vid nedsättning av ersättningen, åligger det konungens befallningshavande att ofördröjligen på ersättningsgivarens bekostnad anskaffa desamma.

East egendom, som på grund av bestämmelse i vattenlagen skall lösas, så ock lös egendom, som det må åligga den lösande att därjämte övertaga, skall, om ej annorlunda överenskommits eller stadgats, avträdas å den fardag för avträdande av förhyrd lägenhet eller, då fråga är om jordbruksfastighet, å den airendefardag, som inträffar näst efter sex månader, sedan ersättningens belopp917

blivit fastställt genom laga kraftvunnet utslag samt därefter uppsägning skett hos ägaren.

Uppsägning får ej ske med laga verkan, med mindre ersättningen för den fasta egendomen, såvitt den skall utgå i penningar, och, om endast en del av en fastighet skall lösas, ersättning för skada och intrång å den återstående delen så ock ersättning för förlust av eller intrång i särskild rätt till egendomen guldits i stadgad ordning samt, då

strömfall skall lösas mot ersättning för vattenkraften medelst kraftöverföring, föreskriven säkerhet blivit ställd. Sker ej sådan uppsägning inom ett år, sedan ersättningen fastställts genom utslag, som vunnit laga kraft, eller då ersättningen skall utgå medelst kraftöverföring, inom den längre tid, som av vattendomstolen kan hava bestämts, är den då väckta frågan förfallen, såvitt fastighetsägarens rätt är beroende därav.

Får emellertid jämlikt vattenlagens bestämmelser* vattendomstols utslag, på grund varav fast egendom skall lösas, verkställas utan hinder därav, att det icke äger laga kraft, skall egendomen avträdas å fardag, som infaller näst efter sex månader, sedan utslaget meddelats, och därefter uppsägning i den ordning ovan sägs ägt rum; dock skall i sådant fall vad i vattenlagen är stadgat om ställande av pant eller borgen vara fullgjort före uppsägningen.

Ersättning för lösegendom, som skall övertagas jämte den fasta egendomen, så ock annan ersättning som till följd av den fasta egendomens avträdande tillkommer ägaren eller annan och som icke skall före uppsägningen nedsättas, skall gäldas före tillträdesdagen. Före denna dag får icke arbete eller annan åtgärd, varigenom den fasta egendomen kan lida men, verkställas av tillträdaren.

Har, sedan värde sattes å egendom, som skall lösas, men innan ersättningsbeloppet guldits, ägaren gjort nödig eller nyttig kostnad därå, är lian berättigad att undfå ersättning härför, därest icke kostnaden blivit gjord i uppenbar avsikt att vinna högre ersättning. Tvist härom skall prövas av allmän domstol.**

Förmenar innehavare av fordran, varför fast egendom på grund av inteckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken häftar, att ersättning för denna eller för därifrån förlorad vattenkraft eller för skada och intrång å egendomen blivit beräknad för lagt, är lian i den mån ersättningens belopp till följd av överenskommelse därom mellan ersättningsgivaren och egendomens ägare eller av annan anledning ej plivit prövad av domstol eller vid

* Enligt vattenlagen 11 : 67 äger vattendomstolen "när skäl därtill äro", förordna att dess beslut må verkställas utan hinder därav, att det icke äger laga kraft.

** Egendomen kan dessförinnan tillträdas, om den, som skall utgiva ersättningen, hos Konungens befallningshavande ställer pant eller borgen för det, varom tvisten rör sig.918

syneförrättning, berättigad att, där ej full betalning för lians fordran lämnas honom, äska att ersättningen, såvitt på bans eller annans sådan fordringsägares rätt inverkar bestämmes av vattendomstolen. Talan bärom skall anliängiggöras senast inom sex månader efter det fördelning av ersättningen vunnit laga kraft eller, då ersättningen bestämts att utgå i kraft, efter den för kraftöverföringens början bestämda tid.*

X. Om återlösningsrätt.

Har fast egendom blivit på grund av stadgande i vattenlagen avträdd mot ersättning i penningar och har ej inom-den bestämda tiden för fullbordandet av det företag, för vars utförande egendomen blivit löst, egendomen använts för det medgivna ändamålet, äger förre ägaren eller hans rättsinnehavare och, om en del av en fastighet avträtts, ägaren av den återstående delen inom två år därefter hos vattendomstolen anhängiggöra talan om rätt att få återlösa egendomen; prövas sådana omständigheter för handen, att företaget eller den del därav, för vilken egendomen blivit löst, må anses såsom övergivet, skall talan bifallas. Eljest äger domstolen förordna, att med prövningen bör anstå viss av domstolen bestämd tid.

Godkännes anspråket men kunna parterna ej enas om ersättningens belopp, skall detta av domstolen bestämmas till egendomens fulla värd vid den tid, återlösen sker. Värdet får dock ej sättas högre än det belopp, för vilket egendomen avträtts. Har, efter det egendomen avträtts, å densamma uppförts byggnad eller eljest nedlagts kostnad, skall med avseende härå vad om lösningsrätt till expropierad egendom är stadgat** äga motsvarande till-lä mpnin g.

XI. Om domstolar i vattenmål. (V. L. 11.)

Första domstol i vattenmål benämnes vattendomstol.

Överdomstol i vatten mål (vattenoverdomstol) är Svea hovrätt. I de mål, som dragas under Konungens

prövning*, dömer högsta domstolen.

Vattendomstolen består av en vattenrättsdomare såsom ordförande samt såsom övriga ledamöter två vattenrättsingenjörer*** och två vattenrättsnämndemän.

Vattenrättsdomare skall vara lagkunnig, i domarevärv erfaren man.

* Försittes denna tid, Ur rätten till talan förlorad.

** Expropriationslagens §§ 68—70.

*** I visst undantagsfall allenast en vattenrättsingenjör.919

Vattenrättsingenjörerna skola vara i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna män, den ene särskilt beträffande byggande i, vatten och den andre särskilt i fråga om torrläggning av mark.

Vattenrättsnämndemännen, som böra vara allmänt betrodda, om sin orts förhållanden kunniga män, skola vara valbara till nämndemansbefattning vid häradsrätt inom orten och få ej hava uppnått sextio fem års ålder.

Antalet vattendomstolar i riket bestämmes av Konungen. De äro för närv. fem cch benämnas Norrbygdens vattendomstol, Mellanbygdens vattendomstol, Österbygdens vattendomstol, Söderbygdens vattendomstol och Västerbygdens vattendomstol.

Vattenmål prövas av den vattendomstol, inom vars område anläggning, företag eller åtgärd, varom fråga är, verkställts eller skall verkställas. Skulle på grund härav prövningen av visst vattenmål tillkomma mera än en vattendomstol, är den av dom-stolarne behörig inom vars område anläggningen, föietaget eller åtgärden huvudsakligen verkställts eller skall verkställas.

Vid utövandet av sin verksamhet såsom vattenöverdom stol skall Svea hovrätt bestå av ordföranden å en av hovrättens divisioner såsom ordförande, tre andra ledamöter i hovrätten samt en ledamot i kammarkolegiet.*

Om fiskerätt.

(Lag om rätt till fiske den 27 juni 1896 och K. Fiskeristadgan den 17 oktober 1900.)

Fiskerätten står i nära samband med jordäganderätten, och fisket har av ålder varit ansett såsom ett tillbehör till jorden.** Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. De olika slageri av fiskevatten. Dessa äro:

A. Kronoallm änningsfis ken. Hit räknas:

* Undantagsvis, då t. ex. fråga är allenast om förordnande av ställföreträdare för vattenrättsdomare eller vattenrättsingenjör eller om föreläggande att i vattenmål inkomma med handlingar ei. dyl. är hovrätten sammansatt såsom vid handläggning av andra mål.

** Om jord utarrenderas, får arrendatorn nyttja det till jorden hörande fiskevattnet, därest annorlunda ej avtalats. Är genom urminnes h ä v d bestämt om någons rätt till fiske, blir det gällande. 919

Vattenrättsingenjörerna skola vara i vattenfrågors tekniska behandling sakkunniga och erfarna män, den ene särskilt beträffande byggande i, vatten och den andre särskilt i fråga om torrläggning av mark.

Vattenrättsnämndemännen, som böra vara allmänt betrodda, om sin orts förhållanden kunniga män, skola vara valbara till nämndemansbefattning vid häradsrätt inom orten och få ej hava uppnått sextio fem års ålder.

Antalet vattendomstolar i riket bestämmes av Konungen. De äro för närv. fem cch benämnas Norrbygdens vattendomstol, Mellanbygdens vattendomstol, Österbygdens vattendomstol, Söderbygdens vattendomstol och Västerbygdens vattendomstol.

Vattenmål prövas av den vattendomstol, inom vars område anläggning, företag eller åtgärd, varom fråga är, verkställts eller skall verkställas. Skulle på grund härav prövningen av visst vattenmål tillkomma mera än en vattendomstol, är den av dom-stolarne behörig inom vars område anläggningen, föietaget eller åtgärden

huvudsakligen verkställts eller skall verkställas.

Vid utövandet av sin verksamhet såsom vattenöverdom stol skall Svea hovrätt bestå av ordföranden å en av hovrättens divisioner såsom ordförande, tre andra ledamöter i hovrätten samt en ledamot i kammarkolegiet.*

Om fiskerätt.

(Lag om rätt till fiske den 27 juni 1896 och K. Fiskeristadgan den 17 oktober 1900.)

Fiskerätten står i nära samband med jordäganderätten, och fisket har av ålder varit ansett såsom ett tillbehör till jorden.** Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. De olika slageri av fiskevatten. Dessa äro:

A. Kronoallm änningsfis ken. Hit räknas:

* Undantagsvis, då t. ex. fråga är allenast om förordnande av ställföreträdare för vattenrättsdomare eller vattenrättsingenjör eller om föreläggande att i vattenmål inkomma med handlingar ei. dyl. är hovrätten sammansatt såsom vid handläggning av andra mål.

** Om jord utarrenderas, får arrendatorn nyttja det till jorden hörande fiskevattnet, därest annorlunda ej avtalats. Är genom urminnes h ä v d bestämt om någons rätt till fiske, blir det gällande.920

1) Öppna havet.

Detta vidtager, där strandäganderätten upphör. Stiandäganderätten vid öppna havsstranden räcker i allmänhet ett hundra-ättio meter från det ställe invid stranden, där ett stadigt djup av två meter vidtager.

2) Vattnet vid sådana kronan tillhöriga havsstränder samt i saltsjön belägna skär och holmar, vilka icke höra till något heminan eller innehavas under särskilda, villkor (t. ex. mot grundränta).

I nu ifråga varande vatten får emellertid icke fiskegård, ryssja eller annan dylik fast fiskredskap utsättas utan särskilt tillstånd av konungen eller i visst fall av konungens befallningshavande.

3) De delar av större insjöar, dit strandäganderätten icke sträcker sig ocli där ej heller eljest enskilt fiske är kronan förbehållet eller annan tillhörig.

Samtliga kronoallmännings fiskena äro upplåtna till kostnadsfritt bruk för varje svensk medborgare.*

B. Allmänna kronofisken, varmed menas sådana ström- och insjöfisken vid kronans överloppsmarker, allmäningar, parker och holmar samt vid oavvittrad mark, vilka kronan icke enskilt förbehållit sig eller annan.

Dessa fisken få härads- eller sockenboarne efter tillstånd av konungens befallningshavande eller, i fråga om fiske vid kronopark, av domänstyrelsen nyttja på det sätt och under de villkor, som därför kunna bliva bestämda, samt mot den avgift, som anses skälig.

Anm. Finnas hemman anlagda å den mark, varom nu är fråga, erhålla dessa hemmans innehavare fritt fiske, så länge marken är odelad.

C. Kronans enskilda fisken. Dessa äro i havet de fisken vid kronostränder, kronoskär eller kronoholmar, vilka staten upplåtit till begagnande åt enskilde. I fråga om sötvattensfisket utgöras kronans enskilda fisken av sådana fiskevatten, där vissa fiskeslag blivit kronan förbehållna. Nyttjanderätten till kronans enskilda fisken tillkommer kronan eller hennes rättsinnehavare.

D. Allmännings fisken, varmed menas fisken, som stöta intill härads- och sockenallmänningar och på, grund av strandäganderätten utgöra tillbehör till nämnda allmänningar.

Dessa fisken få nyttjas av dem, som äro delägare i allmänningarna. Jfr. lag 30 juni 1913 om gemensamhetsfiske.

E. Enskilda fisken, vilka äro sådana, som äro belägna inom enskilda hemmans eller byalags rå och rör eller på städernas done-

* Varje svensk medborgare är likaledes berättigad att idka fiske med krok eller rev å djup i yttre skärgården och i havsbandet.921

rade jord eller gränsa intill sådana ägor och, såsom åtföljande äganderätten till stranden, tillhöra denna ägare.

Nyttjanderätten till varje sådant fiske tillkommer strandägaren eller hans rättsinnehavare.

I detta sammanhang torde höra nämnas, att olovligt fiske i annans fiskevatten medför bötesstraff, enligt 24: 14 S. L., ävensom förlust av fångsten, varjämte fiskevattnets ägare eller innehavare eller hans folk äga att, om den fiskande anträffas på bar gärning, från honom taga hans båt och fiskredskap samt kvarhålla desamma dels såsom bevis mot honom i en blivande rättegång om ansvar och ersättning för det olovliga fisket och dels såsom pant för det ersättningsbelopp, han kan dömas att utgiva.

II. Fiskets fredande.

För berörda ändamål hava i lag meddelats huvudsakligast följande föreskrifter:

A) Fast eller rörlig fiskredskap, som kan hindra fisken att framgå, får ej sättas i kungsådra. Ej heller får dylikt redskap sättas i den s. k. mindre kungsådran, såvida ej konungens befallning shavande efter rättsägandes och sakkunnigs hörande giver lov därtill.

Mindre kungsådran finns i älv, ström, å eller sund, där den egentliga eller större kungsådran ej finns, men fisken har sitt drev. Den mindre ådran omfattar en sjättedel av vattendragets bredd i djupaste vattnet.

B) Där älv, ström eller å utfaller i havet eller insjö eller vidtager från insjö eller större vattendrag, får ej i det djupaste vattnet utsättas fiskeredskap, som kan hindra fisken att framgå.

Om jakträtt.

(Lag om rätt till jakt den 8 november 1912 och K. jaktstadgan

samma dag.)

Rätten till jakt anses i allmänhet såsom ett tillbehör till jordäganderätten och tillkommer följaktligen i de flesta fall ägaren till den mark, där villebrådet finnes.* Nämnda regel är emeller-

* Å utarrenderad mark tillhör jakträtten arrenda torn, därest ej annorlunda avtalats. Är genom urminnes hävd bestämt om jakträtten å något ställe, blir det gällande. Sluta ägare av särskilda fastigheter, vilkas ägor bilda ett sammanhängande område, för dessa sina fastigheter avtal om hur jakten å området skall få utövas och jaktvården handhavas, så tillämpas å avtalet, i vad det rör jaktens utövande och skyldighet för ägare att å sin mark tåla, anlägga eller underhålla inrättning för jaktvård, reglerna för servitut. Dock binder avtalet ej längre än 50 år.

rade jord eller gränsa intill sådana ägor och, såsom åtföljande äganderätten till stranden, tillhöra denna ägare.

Nyttjanderätten till varje sådant fiske tillkommer strandägaren eller hans rättsinnehavare.

I detta sammanhang torde höra nämnas, att olovligt fiske i annans fiskevatten medför bötesstraff, enligt 24: 14 S. L., ävensom förlust av fångsten, varjämte fiskevattnets ägare eller innehavare eller hans folk äga att, om den fiskande anträffas på bar gärning, från honom taga hans båt och fiskredskap samt kvarhålla desamma dels såsom bevis mot honom i en blivande rättegång om ansvar och ersättning för det olovliga fisket och dels såsom pant för det ersättningsbelopp, han kan dömas att utgiva.

II. Fiskets fredande.

För berörda ändamål hava i lag meddelats huvudsakligast följande föreskrifter:

A) Fast eller rörlig fiskredskap, som kan hindra fisken att framgå, får ej sättas i kungsådra. Ej heller får dylikt redskap sättas i den s. k. mindre kungsådran, såvida ej konungens befallning shavande efter rättsägandes och

sakkunnigs hörande giver lov därtill.

Mindre kungsådran finns i älv, ström, å eller sund, där den egentliga eller större kungsådran ej finns, men fisken har sitt drev. Den mindre ådran omfattar en sjättedel av vattendragets bredd i djupaste vattnet.

B) Där älv, ström eller å utfaller i havet eller insjö eller vidtager från insjö eller större vattendrag, får ej i det djupaste vattnet utsättas fiskeredskap, som kan hindra fisken att framgå.

Om jakträtt.

(Lag om rätt till jakt den 8 november 1912 och K. jaktstadgan

samma dag.)

Rätten till jakt anses i allmänhet såsom ett tillbehör till jordäganderätten och tillkommer följaktligen i de flesta fall ägaren till den mark, där villebrådet finnes.* Nämnda regel är emeller-

* Å utarrenderad mark tillhör jakträtten arrenda torn, därest ej annorlunda avtalats. Är genom urminnes hävd bestämt om jakträtten å något ställe, blir det gällande. Sluta ägare av särskilda fastigheter, vilkas ägor bilda ett sammanhängande område, för dessa sina fastigheter avtal om hur jakten å området skall få utövas och jaktvården handhavas, så tillämpas å avtalet, i vad det rör jaktens utövande och skyldighet för ägare att å sin mark tåla, anlägga eller underhålla inrättning för jaktvård, reglerna för servitut. Dock binder avtalet ej längre än 50 år.

tid icke utan sina undantag, efter vad som kommer att framgå av den följande framställningen, vilken skall omfatta:

I. De olika slagen av jaktområden. Dessa äro:

A. Fria jaktområden. Hit räknas:

1) Oavvittrad mark, som ej blivit anvisad till begagnande uteslutande av lapparne.

Jfr. K. K. den 13 december 1873 angående bestämmandet av en provisioneli gräns mellan lappmarkernas i Västerbottens och Norrbottens läns kulturland och fjällbygder samt lag den 1 juli 1898 om de svenska lapparnas rätt tiill renbete, med ändring genom lag den 19 juni 1917.

2) Klippor ocli skär i skärgården, vilka, ej höra, till visst] lemman.

3) Öppna Ii av et.

Å de fria jaktområdena får varje svensk medborgare* kostnadsfritt jaga. Dock får efter älg eller björn jagt ej anställas utan tillstånd av Kungl. Maj:t.

B. Al Imänninga r.

Lagstiftaren har beträffande dessa gjort åtskillnad mellan:

1) 11 ärad sallm änningar.

Någon individuell jakträtt förekommer ej här, utan skall jakträtten tillgodogöras för delägarnes gemensamma räkning i överensstämmelse med de föreskrifter, som ii övrigt gälla för allmänningens vård och förvaltning. Jfr. K. E. 26 januari 1894 ang. hushållningen med de allmänna skogarna i riket kap. II.

2) Sockenallmänningar, byaskogar eller andra dylika samfaili ght er.

Å dessa åter äga delägarne var för sig jaga för sin personliga räkning, men endast för egna behov, ej till avsalu. Delägarne kunna emellertid överenskomma om jakträttens utövning på annat sätt. Gälla särskilda föreskrifter om allmänningens eller samfällighetens förvaltning, t. ex. reglementen för s. k. besparingsskogar, kunna delägarna dessutom i enlighet därmed besluta om jakträttens tillgodogörande för gemensam räkning.

Anm. Avgärda by har jakträtt blott å sina ägor inom hank och stör.

* Utländsk undersåte får i allmänhet ej idka jakt inom någon del av riket med skjut g e v ä r, såvida lian ej är försedd med för honom personligen utfärdat jaktpass. Sådana pass meddelas av konungens befallnings-hävande och betinga en avgift av 100 kr. för helt kalenderår och eljest 5 kr. för varje dag, beviset omfattar.923

C. Kronans jaktområde.

Se K. K. ang. grunder för tillgodogörande av kronans jakträtt den 8 november 1912.

Kronans jakträtt omfattar: dess hägnade jaktparker och djurgårdar, mark, hörande till de kungliga lustslotten och andra till konungens egen disposition ställda lägenheter, kungsgårdar, kungsängar, kronoparker, från kronans jordbruksdomäner vid utarrendering undantagen skog och i övrigt all kronan tillhörig odisponerad mark samt statens till bergshandteringens och sågverksrörelsens understöd anslagna skogar.

1) Å samtliga dessa områden utövas kronans jakträtt av konungen själv och på hans uppdrag av chefen för hovjägeristaten jämte deras jaktsällskap.

2) Å samtliga dessa områden, ined undantag av dem, som, äro ställda till konungens egen disposition och där konungen själv om jakten särskilt förordnar, får jakt idkas jämväl av dels chefen för domänstyrelsen, dels personal och elever vid skogsläroverken, i senare fallet enligt de bestämmelser Kungl Maj:t därom meddelar. Kungl. Maj:t kan dessutom uppdraga åt domänstyrelsen att antingen utarrendera jakträtt å nu ifrågavarande marker eller ock i sin tur uppdraga åt vedesbörande revirförvaltning att för statsverkets räkning ombesörja erforderlig jakt. Upplåtes jakträtt, få de till utövande av kronans jakträtt eljest berättigade å den upplåtna marken jaga endast i omfattning, som är förenlig med upplåtelsen.

3) Å de under 2) nyss uppgivna markerna äger personal vid skogsstaten, inom vars och ens tjänstgöringsoinråde, idka jakt efter skadliga djur (se längre fram) och med domänstyrelsens tillåtelse även efter annat vilt.

Anm. 1. Jakt, som, enligt vad ovan nämnts, idkas av chefen för domänstyrelsen ocli personalen vid skogsstaten, får, utan Kungl. Maj:ts särskilda tillstånd, icke avse älg, hjort, rådjur, vildren, svan eller björn. Björn, som anfallit människa eller husdjur, får dock, även annorledes än i nödvärn, dräpas efter tillåtelse av den skogstjänsteman, under vars tillsyn marken är ställd.

Anm. 2. Kronohemmans åbo samt innehavare inom de sex nordligaste länen av skogstorp eller odlingslägenhet å krono jord äga jakträtt å hemmanets, torpets eller lägenhetens ägor. Den innehavare av skogstorp eller odlingslägenhet sålunda medgivna jakträtten innefattar dock icke rätt till jakt å älg. Boställshavare har, boställets jordnatur må vara krono- eller icke, jakträtt å boställets ägor.924

1). Ens ki Ida jak tområden.

Den, som äger väg, bar icke jakträtt därå, om lian icke äger mark därintill. Den, som äger marken å båda sidor av en väg, liar åter jakträtt därå, även om han ej äger vägen. Går vägen i gränsen mellan skilda ägares mark, och äger ingendera vägen, ha båda jakträtt därå.

Den, som under lovlig jakt sårar villebråd, så att det faller å annans jaktområde inom 100 meter från gränsen av eget jaktområde, får tillvarataga villebrådet. Älg, hjort eller rådjur får jägaren dock ej bortföra från stället annat än i närvaro av två oj aviga vittnen. Dessutom skall han sist å andra dagen, sedan djuret fälldes, underrätta jakträttsinnehavaren eller den, som innehar jorden, eller någon av deras folk. Försummar jägaren något av detta, anses han lika med den, som olovligen jagat å annans jaktområde.

Den, som olovligt jagar å annans jaktområde, straffas efter 24: 12 och 18 S. L. (i regel med böter). Därjämte förverkas åtkommet villebråd eller, om det ej kan tillrättaskaffas eller undergått förskämning, dess värde till jakträttsinnehavaren och i vissa fall, såsom då jakträtten tillkommer kronan, till åklagaren. Anträffas den, som olovligt jagar å annans jaktområde å bar gärning, så får från honom tagas —- förutom villebrådet — bössa, annan jaktredskap och hundar till bevis och pant, tills han rätt för sig bjuder. Gör den, som dömts till ansvar för

olovlig jakt å annans jaktområde, inom två år därefter äter sig skyldig' till sådan förseelse, förverkas bössa, annan jaktredskap och hundar samt försäljas å offentlig auktion, varvid, efter avdrag för nyssnämnda panträtt och. för omkostnader, försäljningssumman tillfaller fattigkassan i den kommun, där förseelsen ägt rum.

Belagt med straff är vidare att utan lov av jakträttens innehavare färdas över annans jaktområde med skjutgevär eller fångstredskap, såvida det ej sker å till allmänt begagnande upplåten väg eller, om så ej är, dock av omständigheterna framgår, att det sker i lovliga ärenden. I senare fallet måste hund, som medföres, hållas kopplad. I annans hägnade jaktpark eller djurgård får lös hund ej medtagas eller insläppas, vid äventyr att hunden förverkas. Löper hund, som jagar eller ofredar villebråd, lös å annans mark, där villebråd finnes, under tiden Ki mars—15 augusti, drabbas hundens ägare eller innehavare av böter. Sker skada å villebrådet, likgiltigt under vilken tid av året, blir hundens ägare eller innehavare ersättningsskyldig.

Hunden kan även upptagas av jakträttsinnehavaren eller hans folk, dock med skyldighet att ofördröjligen därom tillsäga ägaren eller, om denne är okänd eller ej kan träffas, låta kungöra saken i kyrkan för den församling, där hunden upptagits, samt tre gånger i tidning inom orten. Hundens ägare blir då skyldig betala lösen för sin hund ined, förutom ersättning för föda och925

övriga kostnader, 5 kr. och, om inom 1 är förut hund, tillhörig samma ägare, lösts bos samma jakträttsinnehavare, 10 kr. Erlägges ej denna lösen inom åtta dagar från tillsägelsen eller kungörandet, är hunden förverkad, dock kan jakträttsinnehavaren, om han föredrager lösen, instämma talan därom inom en tid av ytterligare 30 dagar. Katt, som anträffas utanför gård eller trädgård, får av jakträttsinnehavaren eller hans folk saklöst dödas.

II. 7 allmänt intresse stadgade inskränkningar i jakträtten.

A. Fridlysning.

1) Genom K. K. den 8 nov. 1912 är ett långt gående skydd stadgat för vissa uppräknade, för lantbruket nyttiga fåglar ävensom för deras ägg och bon.

2) Särskilda begränsade jakttider äro i jaktstadgan (undantagsvis i andra författningar) föreskrivna till förhindrande av ett alltför hårt skattande av stammen av vissa villebråd. Dessa jakttider växla ofta för olika delar av riket, och för några trakter äro totalförbud mot jakt efter särskilda villebråd stadgade. Enligt jaktstadgan, skall den, som jagar villebråd under förbjuden tid, böta "10—500 kr., och den, som till salu uthin der, köper, mottager eller från ort till annan forslar villebråd å samma tid, utan att villebrådet är försett med fastställt märke (avbildning av en krona), utvisande, att det dödats å lovlig tid eller införts från utrikes ort, skall böta 10—200 kr. Villebrådet är dessutom förverkat, liksom för den jagande möjligen utfärdat jaktpass.

B. Förhud mot vissa jakt- och fångstsätt. Angående dessa märkes:

1) Spjut eller skjutvapen få icke gillrade användas som jaktmedel.

2) Annan jaktanstalt, såsom grop, sax*, snara eller stock, vilken är farlig för människor eller husdjur, får icke annat än med vissa villkor inrättas. Sålunda får den exempelvis ej utsättas närmare farväg eller annans boningshus än 200 meter. Den, som vill begagna dylik jaktanstalt eller utlägga förgiftat lockbete, skall vidare kungöra denna sin avsikt samt platsen, där det skall ske, dels i tidning inom orten, dels söndagen förut i närmaste kyrkor, varjämte, innan förgiftat lockbete utlägges, anmälan skall göras hos vederbörande länsman eller polismyndighet. Nyttjas jaktanstalt eller lockbete av detta slag längre tid å samma ställe, skall kungörandet förnyas en gång i månaden.

3) Gevär av 7 millimeter eller mindre kaliber och av modell, huvudsakligen avsedd för krigsbruk, får icke användas till annan jakt än efter sälhund i öppna havet eller i havsbandet.

* Om sax se längre fram under III A.926

4) Jakt efter annat djur än sälhund får ej under tiden 31 maj —1 oktober bedrivas från motorbåt eller annat

maskindrivet fartyg.

III. Jakten efter skadliga djur.

Till skadliga djur räknas: varg, lo, järv, räv, utter, grävling, iller, mård, hermelin, vessla, sälhund, vildkanin, örn, falk, berguv, duv- och sparvhök, korp och kråka.

Jakten efter skadliga djur uppmuntras av lagstiftaren genom:

A. Lättnader i eljest stadgade inskränkningar i rätten till jakt.

Sålunda får jakt efter varg eller järv, om sådant djur bevisligen uppehållit sig i trakten, företagas även å annans jaktområde efter underrättelse i förväg* till jakträttsinnehavaren. Träffar någon tillfälligtvis, var det så är, varg, järv eller sälhund, så får han fälla och behålla djuret. Inkommer skadligt djur i gård eller trädgård, så har den, som bor där eller innehar trädgården, ävensom deras folk rätt att döda och behålla detsamma, även om jakträtten därstädes tillhör annan. Sax får användas för fångande endast av de till skadliga djur räknade fågelarterna samt i vissa fall för fångande av sälhund.

B. Belöningar (s. k. skottpenningar).

Skottpenningar erhållas för nedannämnda djur med följande belopp, nämligen:

'värr/ .... 50 kronor

järv .... 10 »

Den, som vill erhålla skottpenningar, har att antingen uppvisa huden av det dödade djuret för landsfiskal eller ordförande i kommunalstyrelse samt taga hans intyg, att djuret dödats inom riket, och att dess öron blivit i lians närvaro avskurna, eller ock förskaffa sig intyg av föreståndare för zoologiskt museum vid inrikes universitet eller högskola eller av intendent vid naturhistoriska riksmuseets vertebratavdelning, att till musei samlingar i ostympat skick avlämnats det dödade djuret. Mot företeende av ettdera av dessa intyga vilka utfärdats utan lösen, få skottpenningar sedan lyftas hos närmaste kronouppbördsman eller konungens befallningshavande. 927

Om gruvor.

(Gruvestadgan den 16 maj 1884.)

Med gruva menas i rättslig" bemärkelse en genom vissa i lag föreskrivna åtgärder vunnen och bibehållen rättighet att bearbeta en mineralfyndighet av visst slag.*

I. De mineralfyndigheter, som få bearbetas och således utgöra föremål för gruvdrift, äro de, vilka innehålla:

A. Malmerna till följande metaller, nämligen: guld, silver, platina, kvicksilver, bly, koppar, järn (med undantag- av sjö-och myrmalmer), mangan, krom, kobolt, nickel, zink, tenn, titan, molybden, wolfram, vismut, antimon och arsenik ;

B. Svavelkis, magnetkis och grafit samt å kronojord, som står under kronans omedelbara förvaltning eller blivit för kronans räkning till brukning1 på viss tid upplåten åt annan, apatit och magnesit.

Anm. 1. Enligt lag av den 28 maj 1886, med ändring och till-läg*g genom lag den 7 maj 1917, få stenkols fyndigheter och, vad angår tekniskt utvinnande av salt, salt fyndigheter icke bearbetas i annat fall, än då särskilt tillstånd (koncession) till deras bearbetande lämnats av konungen, efter därom gjord skriftlig ansökan, som ingivits till konungens befallningshavande i länet.

Anm. 2. Mineral fyndighet, som förefinnes på mindre avstånd än två hundra meter från boningshus eller från annan åbyggnad, som är uppförd vid gård, eller från tomtplats eller trädgård, får icke bliva föremål för bearbetande av annan än markens ägare eller innehavare eller den, som av ägaren eller innehavaren erhållit tillstånd att bearbeta fyndigheten. Dock utgöra inom ut-mål (se längre fram) befintliga byggnader, vilka erfordras för gruvdriften, ej hinder för bearbetande.

Anm. 3. Mineralfyndighet å kyrkogård eller begravningsplats får icke utgöra föremål för bearbetande.

Anm. 4. Mineralfyndighet, som förefinnes på mindre avstånd än trettio meter från till allmän trafik upplåten järnväg eller kanal, får icke bearbetas utan särskilt tillstånd av vederbörande myndighet eller styrelse.

Anm, 5. En redan bearbetad mineralfyndighet får icke bearbetas av annan än den ursprunglige bearbetaren, med mindre fyndigheten blivit sonad*.

* Gruvor räknas, enligt vår lag, till lös egendom.

** Betydelsen av detta ord kommer att framdeles förklaras.928

Anm. 6. Mineral fyndighet å sådan krono jord, som genom beslut av konung och riksdag förklarats skola utgöra statsgruvefält, får ej bearbetas på grund av anmälan i den ordning, som nedan beskrives.

Anm. 7. Genom årligen utfärdade lagar plägar för ett år i sänder förbud meddelas mot förvärv i nyss antydda ordning (s. k. inmutning') av rätt till bearbetning annorledes än för kronans räkning av mineralfyndighet å sådan kronojord inom Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, som ej innehaves under ständig besittningsrätt eller är anslagen till boställe.

Anm. 8. Enligt lag den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag § 1, får utlänning ej utan konungens för särskilt fall erivna tillstånd i riket förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift, ej heller i något fall härstädes inmuta mineralfyndighet. Konungens tillstånd till envar av dessa åtgärder kräves, enligt § 2, för svenskt handelsbolag med utländsk bolagsman, vissa svenska aktiebolag (se längre fram) samt svensk ekonomisk förening.

II. Den, som vill bearbeta en mineralfyndighet, som kan utgöra föremål för gruvdrift, har att iakttaga följande:

A. Att till bergmästaren i den ort, där miner al fyndighet en förefinnes, ingiva skriftlig ansökan att få bearbeta fyndigheten.

Omförmälda ansökan skall innehålla uppgift å:

a) Sökandens namn, hemvist och yrke;

b) Miner al fyndighetens art;

c) Hemman och lägenhet samt socken ocli län, där mineralfyndigheten finnes; samt

d) Medelpunkten* i det område, som ansökningen avser, med så noggrann beskrivning å denna punkts belägenhet, att någon osäkerhet därom ej kan uppstå.

Sedan ansökningen ingivits till bergmästaren, skall denne inom trettio dagar från ansökningens mottagande meddela skriftligt beslut i anledning av ansökningen. Bifallés denna, utfärdar bergmästaren åt sökanden en s. k. mutsedel, vilken innehåller tillåtelse för sökanden att å den ifrågavarande mineralfyndigheten påbörja sådant arbete, som erfordras för mineralfyndig-hetens undersökning' och blottande, s. k. försöksarbete.

B. Att inom sextio dagar från mutsedelns utfärdande låta kungöra densamma i kyrkan till den socken eller församling, där miner al fyndigheten är belägen.

* Denna punkt kalläs i nrau tningspunkten.929

C. Att minst fjorton dagar före försöksarbetets påbörjande lämna bestyrkt avskrift av mutsedeln till ägaren och brukaren av det område, där mineralfyndigheten förefinnes.

Ägaren av nämnda område är nämligen berättigad att till hälften med inmutaren taga del i arbetet med mineralfyndighetens bearbetande och den av nämnda arbete fallande vinst. Innehavaren av det ifrågavarande området (vare sig han är ägare eller brukare därav) äger att för områdets begagnande under tiden för försöksarbetet av sökanden erhålla en förskottsvis utgående årlig avgift.

D. Att likaledes före försöksarbetets påbörjande ställa pant eller borgen för omförmälda årliga avgift och för den

skadeersättning, som sökanden blir skyldig att utgiva, om arbetet före u†-m ålsläggning en (se nedan) nedlägges, eller som han eljest kan ådraga sig genom försöksarbetet.

Den säkerhet, som sålunda ställes, skall vara godkänd av överexekutor, därest densamma icke sådant oaktat godkännes av den, till vilkens förmån den ställes.

E. Att påboria försöksarbetet inom åtta månader från mut~ sedelns utfärdande eller, om inmutningspunkten ligger i något av de 4 nordligaste länen, inom ett år från samma tid.

F. Att sist inom tre år från mutsedelns utfärdande såväl fullborda försöksarbetet som ock till bergmästaren ingiva skriftlig ansökan om utstakande av utmål.

Såsom förut nämnts, är ändamålet med försöksarbetet dels att undersöka mineralfyndiörheten och dels att blotta den. Så snart försöksarbetet blivit avslutat, och upplysning således vunnits angående mineralfyiid<idietens beskaffenhet och utsträckning, bör sökanden iniriva omförmälda ansökan om utstakande av utmål.

Med utmål menas det område, inom vilket sökanden äger att bedriva sitt arbete med niineral fyndighet ens bearbetande.

TJtmålet utstakas av bergsmästaren med biträde av två gode män samt, därest så anses nödigt, av lantmätare. Vid utstaknin-riingen (utmålsläggningen) måste sökanden närvara, enär hans utevaro hindrar utstakningens verkställande.

G. Att för varje kalenderår* å fyndigheten verkställa minst så mycket gruve- eller gruvebyggnadsarbete, att värdet därav motsvarar kostnaden för bergsprängning i gruvan av tio kubikmeter i fast klyft eller, räknat i upplagt berg, aderton kubikmeter.

Det arbete, varom i detta moment förmäles, utgör i regel villkor för att sökanden icke skall i jrlora sin rätt till fyndigheten, och i anledning härav kallas arbetet försvarsarbete.

* Det första av dessa beräknas i allmänhet frän den 1 januari året efter det, då mutsedeln utfärdades.

Advokaten. . H7930

Emellertid kan sökanden även utan att verkställa det förut nämnda försvarsarbetet försvara sin rätt till fyndigheten i följande fall, nämligen:

1) Att sökanden under ett år fullgör försvarsarbetet för flera, högst fyra, därefter närmast följande arbetsår.

I detta fall skall emellertid sökanden bos bergmästaren göra anmälan om det sätt, varpå sökanden sålunda verkställer försvarsarbete.

2) Att sökanden med kommerskollegii tillstånd under ett eller flera år genom försvarsarbete inom något eller några av honom innehavda, intill varandra gränsande utmål fullgör arbets skyldigheten för dem alla;

3) Att sökanden i stället för den honom åliggande arbets skyldighet betalar en årlig avgift av femtio kronor för varje utmål.

B/ätti gliet en att sålunda utbyta arbetsskyldighet mot penningeavgift förefinnes emellertid, allenast om arbetsskyldigheten i mineralfyndigheten fullgjorts för minst tre år, samt utmål blivit fyndigheten tilldelat.

4) Att sökanden av vederbörande bergmästare erhållit befrielse från arbets skyldighet i miner al fyndighet en.

Dylik befrielse, eller s. k. vilostånd, kan av bergmästaren beviljas varje gång för högst fyra arbetsår*, dock endast under villkor:

a) Att väsentliga hinder för mineralfyndighetens bearbetande eller andra giltiga anledningar till vilostånds beviljande förefinnas; samt

b) Att sökanden fullgjort den honom åliggande arbetsskyldigliet för minst tre arbetsår, och dessutom utmål blivit gruvan tilldelat.

Anm. Försummar sökanden under ett arbetsår att fullgöra deii honom åliggande arbetsskyldighet eller erlägga däremot svarande, under G. 3 här ovan omförmäld penningavgift, förverkar sökanden sin rätt till mineralfyndigheten, och denna säges då vara sonad.

* Av bergmästare beviljat vilostånd kan under vissa förhållanden av komme rskollegiuin förlängas för en tid av högst fyra a r b e t s å r. 931

Om villkoren för rätt att idka handel elller annat näringsyrke.

(Kungl. Förordn, ang. utvidgad näringsfrihet den 18 juni 1864.)

A. För svenska undersåtar.

Jämlikt ovanstående förordning, vanligen kallad näringsfrihetsförordningen, äger svensk man eller kvinna, på nedan anförda villkor och med vissa inskränkningar, för vilka längre fram närmare skall redogöras, rätt att i stad eller å landet idka handels-eller fabriksrörelse, hantverk eller annan hantering; att; till utrikes ort utföra eller därifrån införa samt inrikes orter emellan fortskaffa varor, ävensom att reda i skepp för såväl inrikes som utrikes fart*.

Ifrågavarande rörelse kan, på sätt ovan anförts, vara av följande slag: liandel, fabriksrörelse, hantverk och annan hantering s a i n t tra nsp o r ti - er k sam het.

Med handel torde härvid dock endast böra förstås varuhandel, men däremot icke s. k. oegentlig handel, såsom t. ex. handel med värdepapper, bankirrörelse eller sådan kommissionsverksamhet, som ej direkt avser inköp och försäljning av varor.

Med uttrycket annan hantering åter torde avses till hantverken ej egentligen hörande förädlingsyrken, såsom bageri-, bryggeri-, slakteri-, byggmästare- och murmästareyrkena.

För att en näringsverksamhet i den mening, nu ifrågavarande förordning avser, skall kunna anses föreligga, måste man emellertid ytterligare uppställa följande fordringar:

a) att verksamheten är yrkesmässig; och

b) att verksamheten drives i förv ärvs ändamål.

Hörande villkoren för rätt att utöva näringsverksamhet av ovanan giv na slag gälla följande regler:

a) För rättigheten att idka grosshandel eller försälja varor i bod, eller från annat upplagsställe eller att, med biträde av annan än hustru och hemmavarande barn, till avsalu tillverka fabriks-och hantverksarbeten eller såsom yrke utöva, annan hantering fordras såsom villkor att råda över sig själv och sin egendom.

Med uttrycket »råda över sig själv» avses förmågan att i allmänhet sluta ett giltigt avtal.

* På enahanda villkor, som gälla för svenska undersåtar, voro förut norska undersåtar, som voro i riket bosatta och mantalsskrivna, berättigade, att idka handel eller näringsyrke, men har denna rätt upphävts genom K. K. d. 5 okt. 1906, som trätt i kraft genast efter utfärdandet, dock att norsk undersåte, som redan då, med stod av dittills gällande bestämmelser, idkat handel eller annat näringsyrke, må fortsätta därmed under samma villkor som förut.932

Undantagna från rättighet att idka närings verksamhet enligt ifrågavarande förordning äro sålunda: hustru, som ej vunnit boskillnad, omyndiga, vanvettiga samt person, som i följd av svår kroppsskada ej är herre över sin vilja. För att en person skall anses »råda över sin egendom», fordras slutligen, att han icke befinner sig i konkurstillstånd.*

Omyndig person kan em]lertid vinna rättighet att idka rörelse av ovan angivna slag därigenom, att förmyndaren lämnar sitt samtycke härtill samt ikläder sig ansvarighet för de förbindelser, den omyndige i och för rörelsen kan komma att ingå; jämväl då handlande eller annan näringsidkare bliver ställd under förmyndare, erfordras för rörelsens fortsättande förmyndarens samtycke och borgen.

Gift kvinna, som^ sammanlever med inanneri, är oförhindrad att driva rörelse enligt näringsfrihetsförordningen, därest mannen på sätt ovan sägs samtycker härtill och ikläder sig ansvarighet för hennes förbindelser i och för rörelsen. Gift kvinna, som ej sammanlever med mannen eller som vunnit boskillnad, äger utan mannens samtycke och borgen idka rörelse av ifrågavarande slag.

b) Uen, som vill idka rörelse enligt näringsf'riketsförordningen>, är vidare skyldig att skriftligen anmäla sig kärtill, i Stockholm hos överståtliållareämbetet, i övriga städer kos magistraten eller, där sådan ej finnes, kos vederbörande stadsstyrelse samt på landet kos konungens befallningskavande i länet samt därvid bifoga intyg, utvisande, att de under a) uppställda villkor äro uppfyllda, varjämte, i fråga om landet, uppgift skall lämnas å den socken, där näringen skall utövas.

I anmälan skall dessutom angivas den benämning, firma, som kommer att för rörelsen användas, för så vitt rörelsen är av den omfattning, att innehavaren är skyldig att föra, haridelsböcker enligt de närmare bestämmelser, som nedan anföras under avdelningarna om skyldighet att föra handelsböcker och om handelsregister ni. in.

Dylik anmälan skall dock i stället göras hos bergsöverstyrelsen, d. v. s. kommerskollegium, av den, som vill driva masugn eller hytta, stångjärnsbruk, manufakturverk eller annan inrättning, vilken avser tillgodogörande eller förädling av mineralrikets alster och ej är att anse såsom hantverk.

De handlingar, som i allmänhet skola bifogas anmälan av ovan angivna slag, äro:

1) åldersbevis (fås hos vederbörande pastor) ;

* En förut driven rörelse kan under konkurs fortsättas för konkursboets räkning, till dess redan befintligt handelslager blivit slutsålt. Däremot är det förbjudet att under konkursen försälja varor, som efter dess öppnande uppköpts.933

2) myndighetsbevis, d. v. s. bevis, att personen i fråga icke blivit omyndig förklarad, vilket bevis fås hos domare eller rådhusrätt, samt

3) s. k. konkursbevis, d. v. s. intyg av domare eller rådhusrätt, att personen icke är under konkurs.

Anm. 1. Samtycke och borgen av äkta man eller förmyndare kan lämpligen tecknas på själva anmälningsinlagan. Då dylik inlaga ingives för icke boskild hustru eller för omyndig, bör konkursbeviset vara utställt för mannen eller förmyndaren; något myndighetsbevis för dessa brukar däremot icke påfordras. Däremot är det vanligt, att, då samtycke och borgen lämnas av fader (moder) för son eller dotter, utdrag ur såväl faderns (moderns) som den omyndiges prästbetyg bifogas. Då anmälningsinlaga ingives för omyndig, skall bestyrkt avskrift av förmyndareförordnandet ingivas.

Anm. 2. Även andra handlingar än de ovan angivna kunna givetvis av omständigheterna påkallas, såsom bestyrkt transsumt av bouppteckning, arvskifte eller annan handling, utvisande stärb-husdelägarna efter en avliden person, bevis att hustru vunnit boskillnad o. s. v.

Endast då anmälan göres om rörelse, som medför skyldighet att föra handelsböcker, pläga emellertid samtliga ovan angivna handlingar påfordras. Den, som icke är skyldig att föra handelsböcker och som på grund härav är befriad från firmaanmälning (se längre fram) behöver däremot i allmänhet vid sin anmälan av rörelse endast foga utdrag ur prästbetyget jämte samtycke och borgen av förmyndare eller äkta man, i händelse anmälan göres för omyndig eller icke boskild hustru.

Befriade från anmälningsskyldighet äro:

1) den, som endast med biträde av hustru och hemmavarande barn till avsalu tillverkar fabriks- och hantverksarbeten,*

2) lantman, som med biträde endast av hustru, hemmavarande barn och lagstadda tjänstehjon till avsalu förfärdigar sådana fabriks- och hantverksarbeten, som äro att anse såsom föremål för husflit;

3) sådana för statens eller kommunens räkning stiftade inrättningar, vilka avse fattig- eller fängelsevård, ävensom

undervisnings- och vårdanstalter av alla slag, varest till avsalu tillverkas fabriks- och hantverksarbeten; samt

4) personer, som, vare sig i stad eller på landet, till salu kringföra livsförnödenheter, jordbruks- och ladugårdsprodukter samt alster av inhemsk husslöjd.

* Vill han försälja dylika arbeten från bod eller annat upp- lagsställe, måste han dock i vanlig ordning anmäla sig till idkande av handel och styrka sin behörighet därtill.I rätten att på ovan angivna villkor idka handel eller annat näringsyrke gälla emellertid följande *inskränkningar:*

a) *Den, som har kronouppbörd om händer eller är allmän åklagare eller är anställd såsom tjänsteman eller betjänt vid tullverket, äger icke idka handelsrörelse, så länge han är i tjänst, ej heller äger hans hustru under denna tid driva sådan rörelse.*

b) *Fabrik, vid vilken för tillverkningens åstadkommande fordras kemisk behandling och där felaktigt förfarande kan medföra eldfara eller våda för liv eller hälsa, får icke drivas av annan än den, som antingen själv äger tillförlitlig en intygad skicklighet att förestå sådan inrättning eller ock visar sig hava därtill antagit annan person med sålunda vitsordad insikt i yrket.*

c) *Särskilda stadganden gälla för vissa slag av rörelse*, bland vilka vi vilja nämna: bokhandel och boktryckeri; tillverkning och försäljning av brännvin samt handel med andra brända eller destillerade spirituösa drycker: försäljning och delvis även tillverkning av vin och öl samt av tillagade alkoholfria drycker och svagdricka; källare-, värdshus-, krog- eller annan dylik rörelse; hotell- och pensionsrörelse; tillverkning eller försäljning av krut; handel med gifter eller andra farliga ämnen; apoteksrörelse och handel med apoteksvaror; skorstensfejareyrkets utövande i stad; tillverkning, införsel eller försäljning av guld- och silverarbeten samt margarintillverkning.

d) *Tvenne slag av handel få icke utan särskilt tillstånd bedrivas, nämligen:*

1) *S. k. realisation*, varmed förstås, att en handlande utom den ort, där han anmält sig till handels idkande eller å sådan ort, innan kontor av stadigvarande beskaffenhet där inrättats, på kortare tid å auktion eller under hand annorledes än å marknad avyttrar lager av handelsvaror.

Tillstånd till realisation skall sökas, i Stockholm hos överståthållareämbetet och i övriga orter hos konungens befallningshavande i det län, där försäljningen skall äga rum, och ansökningen skall innehålla uppgift om kommunen varinom och tiden, varunder sökanden inom varje kommun ämnar driva försäljningen. Vid ansökningen skall fogas *dels* bevis att sökanden efter behörig anmälan inom riket idkar handel, *dels* intyg att sökanden gjort sig känd för redbarhet och ordentlighet, *dels* slutligen förteckning å det varulager, som sökanden önskar försälja. Sökanden skall dessutom uppgiva den eller de personer, som han önskar vid försäljningen använda såsom biträden, och för dem avlämna intyg att de gjort sig kända för redbarhet och ordentlighet ävensom, om biträdet är gift kvinna, som sammanlever med mannen, bevis om dennes tillåtelse för henne att biträda vid försäljningen, men, i fråga om annat biträde, myndighets- och konkursbevis.Beviljas ansökningen, bestämmes en viss *avgift* (25—500 kr.) till varje kommun, inom vilken försäljningen skall ske, mot vilken avgifts erläggande sökanden äger att utfå *tillståndsbevis*. Detta kan dock sedermera återkallas, när helst skälig anledning därtill förekommer.

2) *S. k. gårdfarihandel*, varmed förstås, att en person, själv eller genom annan, utom den ort, där han är bosatt, kringför varor till salu annorledes än å marknad.

Tillstånd till gårdfarihandel sökes hos samma myndigheter som tillstånd till realisation, och sökanden skall rörande sig och sina biträden foga samma intyg, som erfordras för biträden vid ansökan om tillstånd till realisation, dock att, om sökanden efter behörig anmälan inom riket idkar handel, för sökandens egen del blott fordras bevis därom och om att han gjort sig känd för redbarhet och ordentlighet. För med mannen sammanlevande, icke boskild hustru krävs ansvarighetsförbindelse av mannen. Tillstånd till gårdfarihandel får

icke meddelas för längre tid än högst ett kalenderår samt gäller endast inom det län, där det lämnats, och endast inom Stockholms stad, om det givits av överståthållareämbetet. Tillståndsbeviset, som av skälig anledning när som helst kan återkallas, bör ständigt medföras å affärsresorna.

Tillstånd till gårdfarihandel behöver emellertid *icke* sökas av:

1) *den, som anmält sig till idkande av fabrik eller hantverk och som, själv eller genom hustru eller hemmavarande barn, till salu kringför sina egna tillverkningar;* dock att den, som utbjuder varorna, bör medföra *dels* prästbetyg och *dels* av magistrat eller stadsstyrelse, stadsfiskal, landsfiskal eller länsman utfärdat intyg angående beskaffenheten av det näringsyrke, som idkas av den, för vars räkning försäljningen sker; samt

2) *de å sid. 933 under mom. 4 omnämnda personer;* samt

3) *den, som efter vederbörlig anmälan för handels idkande vill driva gårdfarihandel på ort, där på grund av dylik anmälan kontor av stadigvarande beskaffenhet inrättas.*

Den, som utan vederbörlig anmälan, där sådan är föreskriven, eller tillstånd, då sådant erfordras, idkar handel eller annat näringsyrke eller eljest överskrider den honom tillkommande näringsrättighet, är förfallen till *böter* från och med 5 till och med 500 kr.

B. *För utländska undersåtar.*

Utlänning äger rätt att här i riket *reda i skepp* för såväl inrikes som utrikes fart, dock med den inskränkning, att hans andel i fartyg icke får sträckas utöver en tredjedel av fartygets dräktighet, samt att han ej får antagas till huvudredare för fartyg.936

Däremot äger utländsk man eller kvinna ej att här i riket idka handels- eller fabriksrörelse, hantverk eller annan hantering utan särskilt tillstånd av konungen.

Ansökan om dylikt tillstånd, innefattande uppgift på den stad eller ort å landet, där rörelsen eller hanteringen är avsedd att idkas, skall, ställd till konungen, ingivas, i Stockholm till över-ståthållareämbetet och i andra orter till konungens befallnings-hävande samt vara åtföljd av:

1) intyg att sökanden är myndig, samt

2) vederhäftig horgen eller annan säkerhet för utskylder till stat oc/i kom mun under tre år.*

Utlänning kan aldrig få idka gårdfarihandel eller användas som biträde vid sådan. Ej heller får han verkställa realisation eller användas som biträde vid dylik försäljning, såvida ej konungen, på grund av ingången traktat, meddelar särskilt tillstånd därtill.

Före utgången av den tid, under vilken säkerhet för utskylder till stat och kommun blivit ställd, har utlänning, som fortfarande vill begagna sig av det honom meddelade tillstånd, att till över-stäthållareämbetet eller konungens befallningshavande ingiva ny cederhaftig borgen eller annan säkerhet för samma utskylder, varje gång under en tid av tre år.

Utlänning, som vill här i riket under kringresande eller kringvandrande idka hantverk eller annan hantering, kan få tillstånd därtill för högst ett kalenderår, efter ansökan, i Stockholm hos överståthållareämbetet och eljest hos konungens befallningshavande i det län, där hanteringen är avsedd att utövas. Tillståndet kan på skälig anledning återkallas, och tillståndsbeviset bör ständigt medföras.

Överträdelse av näringsfrihetsförordningens föreskrifter medför för utlänning samma bötespåföljd som för svensk medborgare, varförutom allmän åklagare äger att till säkerhet för gäldande av böter och ersättningar taga i beslag så mycket av olovligen till salu hållna varor eller vid kringresande eller kringvandrande i hantverk eller annan hantering använda redskap och verktyg, som i värde kan anses motsvara högst 700 kronor.

* Ansökan om tillstånd för utlänning till drivande av masugn eller hytta, stångjärnsbruk, manufakturverk eller

annan inrättning, som avser tillgodogörande eller förädling av mineralrikets alster och är att anse såsom hantverk, skall ingivas till k o m m er skolle g i u m.937

Formulär till anmälan om idkande av handel eller annat näringsyrke utan sammanhang med firmaanmälan.

Till överståthållareämbetet (Magistraten i Örebro; Konungens befall-ningshavande i Stockholms län o. s. v.).

Med bifogande av åldersbevis får jag härmed anmäla, att jag ämnar här i staden idka handel i bod (skrädderiyrket, skomakeriyrket o. s. v.) ; och anhålles om bevis över denna min anmälan.*

Stockholm den 1 juli 1921. Sven Gustaf Eriksson,

Torstensonsgatan 21.

Formulär till samtycke och borgen av äkta man eller förmyndare.

1) Till min hustrus (myndlings, sons, dotters) förestående anmälan giver jag mitt samtycke och ikläder mig ansvarighet för alla de förbindelser, hon (han) i och för rörelsen i fråga kan komma att ingå.

Som ovan.

Johan Petter Andersson. Skomakare.

2) Som handlanden Gustaf Carlsson, vilken härstädes idkar handel under firma Gust. Carlsson & C :o, av Stockholms rådhusrätt försatts i omyndighetstillstånd, får undertecknad, som blivit till förmyndare förordnad, härmed förklara, att jag samtycker till rörelsens fortsättande samt ikläder mig ansvarighet för alla de förbindelser, bemälde min myndling i och för samma rörelse kan komma att ingå.

Stockholm den 1 juli 1921.

Gustaf Lindberg.

Formulär till ansökan av utlänning om tillstånd att här i riket idka handel.

Till Konungen. Med bifogande av föreskrivna intyg får jag härmed i djupaste underdånighet anhålla om tillstånd att i Stockholm (inom .... socken av

.... län; i staden Köping) idka grosshandelsrörelse.

Underdånigst. N. N. (Ort och datum.)

Formulär till borgen för utlännings utskylder under tre år.

För den händelse preussiske undersåten, grosshandlaren N. N., erhåller Kongl. Maj :ts tillstånd att här i staden idka grosshandelsrörelse, gå undertecknade i borgen för de utskylder till stat och kommun, som kunna komma att påföras bemälde N. under en tid av trenne år från det tillståndet beviljas.

Stockholm den 1 juli 1921.

N. N. N. N.

* Lösande av dylikt bevis är frivilligt.

Om skyldighet att föra handelsböcker.

(Kungl. Förordn, ang. liandelsböcker m. m. den 4 maj 1855 samt Lag den 28 juni 1895.)

En var, som i stad eller på landsbygden gjort till sitt yrke att i gross eller i minut idka handel såsom näring eller att tillverka eller bearbeta varor till försäljning, är pliktig att föra ordentliga handelsböcker.*

Skyldigheten att föra handelsböcker åligger såväl enskild näringsidkare som handelsbolag, inregistrerat enkelt bolag, och ekonomisk förening, som driver rörelse av ovan angivna slag, medan å andra sidan aktiebolag alltid är skyldigt att föra dylika böcker, vilken rörelse det än bedriver.

TI andelsböcker skola sålunda föras av:

1) de, som driva penninghandel och bankrörelse;

2) de, som in- eller utrikes uppköpa varor för att försälja dem;

3) de, som yrkesmässigt idka verksamhet såsom försäljning s-eller inköpskommissionärer eller såsom handelsagenter för försäljning av varor;

4) de, som för in- eller utrikes sjöfart bygga eller utrusta skepp eller fartyg, för att upplåta dem på frakt eller försälja dem;

5) idkare av försäkringsrörelse;

6) idkare av apoteksrörelse;

T) idkare av boktryckeri och bokförlagsrörelse;

8) idkare av grövre eller finare smidesbruk och av verk för tackjärns blåsning och järngjuteri ;

9) idkare av fabriker och manufakturverk ;

10) idkare av de borgerliga yrken, som hava till ändamål att till försäljning bereda livsmedel eller drycker; samt

11) de, som gjort till sitt yrke att på beting övertaga uppförande och bättrande av hus och byggnader.

Befriade från skyldigheter att föra handelsböcker äro däremot:

1) jordbrukare och idkare av de näringar, vilka sammanhänga med jordbruket eller äro att betrakta såsom föremål för husflit;

2) idkare av gruvdrift och bergsmannahantering;

3) hantverkare, som huvudsakligen på beställning förfärdigar varor; samt

* Underlåtenhet av föreskriven anmälan om handels idkande befriar ej från skyldigheten att föra handelsböcker. (K. M :ts utslag d. 16 sept. 1887).4) *de, som utan biträde av andra än hustru och barn idka mångleri- eller annan sådan mindre handelsrörelse eller bereda livsmedel, drycker eller andra varor till försäljning.*

De i lag föreskrivna handelsböckerna äro trenne, nämligen:

a) *Dagbok*, i vilken dag efter dag, i den ordning de inträffat, skola antecknas:

1) alla överenskommelser, företag och affärer, som köpmannenMed köpman menas här varje person, som idkar sådan handel eller rörelse, varöver han är pliktig att föra handelsböcker. för egen del eller andras räkning, enligt uppdrag, avslutat och som äga samband med hans rörelse;

2) de fordringar och den gäld, som av rörelsen eller annorledes tillkommit, borgenärernas och gäldenärernas namn, de växlar eller andra skuldförbindelser, som blivit utgivna, till betalning godkända eller endosserade, och de borgensförbindelser, som blivit ingångna;

3) de kontanta penningbelopp, som, på vilken grund det vara må, för dagen influtit eller utgått;

4) särskilt de varor till art, belopp och pris, som blivit utborgade; samt

5) beloppen av de summor, köpmannen för sin hushållning uttagit från kassan, samt priset å de varor, han från sitt förråd använt till hushållet.

De penningbelopp, som för dagen influtit för varuförsäljning i minut, äger köpmannen rätt att vid dagens slut på en gång anteckna i dagboken. Dagboken kan få föras i särskilda avdelningar, efter göromålens och affärernas art, därest förande av odelad dagbok skulle, med hänsyn till rörelsens omfång och beskaffenhet, bliva olämpligt.

b) *Brevbok*, som skall innehålla noggranna avskrifter eller kopior av alla i handelsärenden avlåtna brev efter deras datum och på det språk, vara de skrivits.

Brev, som i handelsärenden ankomma, skola, likaledes ordnade efter deras datum, noggrant bevaras.

c) *Inventariebok*, som skall upprättas vid den tidpunkt, då köpmannen öppnar sin rörelse, och upptaga noggrann uppgift på:

1) allt vad han äger i fastighet, lösören och varulager, med därå påfört värde;

2) fordringar och gäld; samt

3) beloppet av hans kontanta penningar.

Inom de sex första månaderna varje år skall dessutom en *balansräkning* uppgöras, utvisande de tillgångar, köpmannen vid940

nästförflutna rörelseårs utgång ägde, och de gäldebelopp, för vilka ban då på en eller annan grund häftade, vilken balansräkning i sin ordning skall införas i inventarieboken. I inventariebok och balansräkningar skola inom linjen angivas de borgens-och övriga ansvarsförbindelser för andra, i; vilka köpmannen häftar, i den mån dessa förbindelser ej skola upptagas såsom gäld.

Inventariebok och balansräkning skola av köpmannen med hans underskrift bestyrkas. Idkas rörelsen av bolag, och äro alla eller flera medlemmar obegränsat ansvariga för bolagets förbindelser, skola samtliga sålunda förpliktade, själva eller genom ombud, verkställa dylik underskrift.

Dagbok och inventariebok skola, innan de begagnas, inbindas och var för sig i fortlöpande sifferföljd paginerar. Det, som införes, skall inskrivas i oavbruten följd, utan luckor eller tomma mellanrum. Det är ej tillåtet att genom överstrykning eller annorledes göra något av innehållet oläsligt eller att genom radering, utbyte av blad eller inskrivning mellan raderna eller i kanten ändra eller tillägga något. Behöves ändring eller tillägg, skall dylikt i stället antecknas såsom fortlöpande text å bladet. Hava andra anteckningar däremellan tillkommit, införes ändringen eller tillägget efter dessa med anteckning om dagen, då ändringen eller tillägget skedde.

Köpman är pliktig att förvara sina handelsböcker under tio år, räknade från den dag, sista inskrivningen i dem skedde. Försummelse ifråga om handelsböckers förande kan medföra ansvar i händelse av konkurs. (Str.-lgn. kap. 23 och konk.-lgn. kap. 8.)

Om tvist uppstår i handelsmål köpmän emellan, kan domaren på endera partens begäran eller om han själv finner en sådan åtgärd nödig, förelägga andra parten att till sakens belysning förete sina handelsböcker. Äro desamma vederbörligen förda och rör tvisten något handelsärende, varom i böckerna bör förekomma vederbörlig anteckning, kunna desamma tilläggas beviskraft i målet, dock ej fullt bevis, såvida icke den, som sökes, medgiver detta eller andra omständigheter tillika förekomma, som bekräfta böckerna eller också köpmannen eller den, som fört desamma, därå går ed.

För att handelsbok skall tillmätas beviskraft erfordras dessutom, att köpmannen, såvida icke annat uttryckligen avtalats, tillställt den, åt vilken varor utlämnats på kredit, räkning å varorna senast inom tre månader efter utgången av det år, varunder affären i fråga antecknades i handelsboken.

Vägrar köpman att på domarens anmaning förete sina handelsböcker, kan domaren antingen utan vidare förklara honom hava orätt i målet eller ock tillåta motparten att med ed styrka sin uppgift.

Förete båda marterna sina handelsböcker och innehålla desamma ,olika uppgifter rörande den fråga, varom tvisten rör sig, beror det941

på domstolens prövning om den ena partens böcker skola tillmätas mera beviskraft än den andres eller om båda böckernas vitsord skall förfalla.

Om handelsregister, firma och prokura.

(Lagar den 13 juli 1887 och den 28 juni 1895.)

A. Handelsregister.

I affärslivet finnes ett naturligt behov av offentlighet med hänsyn till alla sådana förhållanden, som icke uteslutande angå den enskilde. Först och främst gäller givetvis detta för allmänhetens skull; för de många, som komma i förbindelse med en affärsman, är det ofta av största vikt att kunna erhålla tillförlitliga upplysningar om de rättsförhållanden, som röra denne, samt om därmed sammanhängande personliga och andra förhållanden, såsom t. ex. vern som vid varje särskilt tillfälle är innehavare av en affärsrörelse, vern som å dennes vägnar såsom fullmäktig (prokurist) äger sluta giltiga avtal o. s. v. Men å andra sidan ligger det även i) affärsmannens eget intresse att söka utbreda kännedom om hans affärs grundande och namn, om utfärdad prokura och i övrigt om sådana omständigheter, som angå hans förhållande till allmänheten och icke blott till medintres-senter och andra enskilda personer.

I ändamål att fylla nämnda behov har lagstiftaren för viktigare slag av rörelse stadgat registrering hos offentlig myndighet samt offentlig kungörelse av vad sålunda blivit registrerat. För Stockholm hos överståthållareämbetet, för annan stad hos magistraten eller, där sådan ej finnes, hos vederbörande stadsstyrelse och för landsbygden hos konungens befallningshavande skall nämligen föras handelsregister för införande av de firmaanmälningar, vilka det åligger utövare av vissa slag av handel eller annat näringsyrke att verkställa och om vilka i det följande närmare skall talas.

Anmälan till handelsregistret skall göras skriftligen och kan antingen inlämnas av anmälaren personligen eller ock ingivas genom ombud, som ej behöver vara försett med fullmakt, eller insändas med posten, i vilka sistnämnda fall dock anmälarens underskrift (och firmateckning) skola vara bestyrkta av vittnen. Anmälan skall tillika vara åtföljd av stadgade avgifter för registreringen och dess kungörande, nämligen:

a) då finna första gången anmäles till registret: 941

på domstolens prövning om den ena partens böcker skola tillmätas mera beviskraft än den andres eller om båda böckernas vitsord skall förfalla.

Om handelsregister, firma och prokura.

(Lagar den 13 juli 1887 och den 28 juni 1895.)

A. Handelsregister.

I affärslivet finnes ett naturligt behov av offentlighet med hänsyn till alla sådana förhållanden, som icke uteslutande angå den enskilde. Först och främst gäller givetvis detta för allmänhetens skull; för de många, som komma i förbindelse med en affärsman, är det ofta av största vikt att kunna erhålla tillförlitliga upplysningar om de rättsförhållanden, som röra denne, samt om därmed sammanhängande personliga och andra förhållanden, såsom t. ex. vern som vid varje särskilt tillfälle är innehavare av en affärsrörelse, vern som å dennes vägnar såsom fullmäktig (prokurist) äger sluta giltiga avtal o. s. v. Men å andra sidan ligger det även i) affärsmannens eget intresse att söka utbreda kännedom om hans affärs grundande och namn, om utfärdad prokura och i övrigt om sådana omständigheter, som angå hans förhållande till allmänheten och icke blott till medintres-senter och andra enskilda personer.

I ändamål att fylla nämnda behov har lagstiftaren för viktigare slag av rörelse stadgat registrering hos offentlig myndighet samt offentlig kungörelse av vad sålunda blivit registrerat. För Stockholm hos överståthållareämbetet, för annan stad hos magistraten eller, där sådan ej finnes, hos vederbörande stadsstyrelse och för landsbygden hos konungens befallningshavande skall nämligen föras handelsregister för införande av de firmaanmälningar, vilka det åligger utövare av vissa slag av handel eller annat näringsyrke att verkställa och om vilka i det följande närmare skall talas.

Anmälan till handelsregistret skall göras skriftligen och kan antingen inlämnas av anmälaren personligen eller ock ingivas genom ombud, som ej behöver vara försett med fullmakt, eller insändas med posten, i vilka sistnämnda fall dock anmälarens underskrift (och firmateckning) skola vara bestyrkta av vittnen. Anmälan skall tillika vara åtföljd av stadgade avgifter för registreringen och dess kungörande, nämligen:

a) då finna första gången anmäles till registret:912

1) av enskild näringsidkare kronor 4: —

2) av handelsbolag „ 6:—; samt b) då anmälan eljest sker „ 3: — Ingen avgift skall dock erläggas för:

1) registrering och kungörelse av prokura, varom anmälan sker samtidigt med att firman första gången anmäles till registret;

2) registrering och kungörande av anmälan om rörelses upphörande;

3) registrering och kungörande av laga kraftvunnen dom, varigenom blivit förklarat, att anmälan icke bort intagas i registret, eller att något förhållande, varom inskrivning skett, ändrats eller upphört, ävensom av beslut, som angår bolagsmans skiljande från rätten att teckna bolagets firma; samt

4) registrering av genom rättens eller domarens försorg meddelad underrättelse om offentlig stämning i konkurs ävensom sådan antecknings avförande ur registret, då konkursen är avslutad.

Registrering skall vägras, om den anmälande icke iakttagit de för varje särskilt fall stadgade föreskrifter, eller ock anmälan avser annat än som enligt lag får intagas i registret (se längre fram). Då registrering vägras, skall registreringsmyndigheten ofördröjligen hålla sökanden tillhanda beslutet härom med skälen därför eller, om han uppgivit fullständig adress, till honom med posten översända skriftlig- underrättelse om beslutet med skälen för detsamma.

Är sökanden missnöjd med beslutet, har han att vid talans förlust före klockan tolv å sextionde dagen från beslutets dag däröver anföra besvär hos konungens befallningshavande, om beslutet meddelats av magistrat eller stadsstyrelse, och mot konungens befallningshavandes eller överståthållareämbetets beslut hos konungen.

Varder åter anmälan intagen i registret, skall anmälans innehåll genom registreringsmyndighetens försorg ofördröjligen kungöras såväl i Post- och Inrikes tidningar som i den stads tidning, där myndigheten har sitt säte, eller, om flera tidningar där utgivas, i den av dessa, där allmänna påbud för staden vanligen meddelas. Utgives ej tidning i staden, skall kungörelse införas i den tidning i länets residensstad, där allmänna påbud för denna stad vanligen meddelas. Dessutom skall en samling för hela riket av de sålunda kungjorda anmälningarna genom det allmännas försorg efter hand befordras till trycket och förses med register för varje år.

Anser någon, att en i handelsregistret verkställd inskrivning länder honom till förfång, äger han vid allmän underrätt föra talan om registreringens upphävande. Sedan i dylikt mål avkunnad dom vunnit laga kraft, är part berättigad att utan avgift få anteckning1 därom införd i registret. Den, som lider förfång943

av inskrivning i handelsregister, äger även föra talan vid domstol om skadestånd.

Verkan av registrering visar sig huvudsakligast i följande avseenden:

a) Från och med det ögonblick, en till handelsregistret anmäld firma blivit registrerad, erhåller anmälaren ensam rätt att begagna densamma.

b) Å det ställe, där, enligt anmälningen, rörelsen bedrives, skall firman anses hava sitt säte i affärsangelägenheter.

c) Vad som i enlighet med firmalagen blivit infört i handelsregistret och kungjort i ortstidningen skall anses hava kommit till tredje mans kännedom, såvida ej av omständigheterna framgår, att han varken haft eller bort hava kunskap därom.

Anmälaren har sålunda i regel fullgjort sin bevisningsskyldighet, då han kan uppvisa det nummer av ortstidningen, vari kungörelsen finnes införd, men å andra sidan kan då motparten invända, att han utan egen. skuld varit urståndsatt att taga del av nämnda kungörelse, t. ex. på grund av sjukdom eller på den grund att tidningsnumret i fråga ännu icke ankommit till hans uppehållsort o. s. v.

Innan kungörandet i ortstidningen skett, kan däremot det förhållande, som blivit eller bort bliva anmält, icke med

laga verkan åberopas mot annan än den, som visas hava haft vetskap därom.

d) / processuellt hänseende har handelsregistret samma vitsord som, varje annat offentligt protokoll och medför sålunda, till dess motsatsen styrkes, fullt bevis rörande de av registret bevittnade åtgärderna.

Genom handelsregistret bestyrkes emellertid endast vad som föregått inför registreringsmyndigheten, t. ex. att firma, med bifogande av föreskrivna handlingar, anmälts, att firmateckning verkställts o. s. v. Däremot är det tredje man obetaget att visa, att registreringsmyndigheten i något avseende blivit förd bakom ljuset, t. ex. att anmälaren ej varit den, för vilken han givit sig ut, att han varit omyndig eller i konkurs, att i handelsbolags firma intagits namn å annan än bolagsman o. s. v.

Försummelse att fullgöra föreskrivna anmälningar till handelsregistret är för varje anmälningspliktig belagd med böter från och med fem till och med ett hundra kronor. Har registrering av firma vägrats eller upphävts, skall vid samma äventyr ny anmälan göras, förutsatt att rörelsen är av det slag, som medför anmälningsplikt.

Den, som i anmälan till handelsregistret mot bättre vetande meddelar oriktik uppgift, straffas med böter från och med tjugufem till och med ett tusen kronor, såvida ej förseelsen i allmänna strafflagen är belagd med strängare straff.944

B. Firma.

Med firma förstås det namn, varunder en handels- eller näringsidkare bedriver sin rörelse och som han vid därvid förekommande unders kr lf ter använder.

Firma är sålunda det inregistrerade namn, varunder en affärs-idkare uppträder i angelägenheter, som angå bans rörelse, t. ex. vid ingående av avtal, skyltning, annonsering o. s. v., ocb genom att vid en uppgörelse använda firmanamnet betecknar ban uppgörelsen såsom en affärsangelägenhet.*

Skyldiga att anmäla firma äro enskilda näringsidkare, som vilja idka handel eller annan näring, med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker, samt handelsbolag (även kommanditbolag) . I handelsbolag åligger det varje bolagsman att ansvara för anmälningsskyldighetens fullgörande.

Berättigade, men icke pliktiga att anmäla firma äro enkla bolag. Därest dylikt bolag en gång anmält firma, har det emellertid sedermera samma anmälningsplikt som handelsbolag.

Firma får däremot icke anmälas av:

1) enskild näringsidkare, som driver rörelse, med vars utförande icke följer skyldighet att föra handelsböcker; samt

2) fartygsredare och rederier, aktiebolag, ömsesidiga försäkringsbolag, registrerade föreningar samt solidariska bankbolag.

Rörande firmas innehåll måste man åtskilja mellan tvenne fall, nämligen:

I. Då ny firma anmäles, varvid rörande firmans innehåll gälla följande regler:

1) Enskild näringsidkares firma skall innehålla hans tillnamn med eller utan förnamn, och i firman får icke intagas något, som antyder, att firman innehaves av ett bolag eller en förening.

Jämte namnet kan firman även innehålla en beteckning av rörelsens beskaffenhet, t. ex. »Olssons Stenkolsimport», »A. Gr. Larssons Viktualieaffär», »Lundins Skrädderietablissement». Däremot får en handlande Jonsson icke kalla sin firma t. ex. »Jonsson & C:o». Detta stadgande kringgås dock ofta på så sätt, att tvenne personer anmäla, att de i bolag idka rörelse, varefter den ene av dem anmäler utträde ur firman, i vilket fall den kvarstående, såsom längre fram skall visas, äger rätt att begagna firman oförändrad.

2) Firma för handelsbolag skall, då icke alla bolagsmännen äro i firman namngivna, innehålla namnet å minst en av dem med ett tillägg, som antyder, att flere bolagsmän finnas. Ett handelsbolag kan sålunda t. ex. nyttja firman »Eriksson & Larsson»,

* Då firma således endast är ett namn, är det naturligtvis alldeles oriktigt att, såsom ofta sker, tala om en firmas tillgångar eller skulder.945

»Bröderna Larsson», »Eriksson & C:o», »Handelsbolaget Eriksson» o. s. v.

3) Finnas kommanditdelägare, (se längre fram) skall firman innehålla ordet »kommanditbolag» (t. ex. »Erikssons Kommanditbolag», »Kommanditbolaget Eriksson», »Kommanditbolaget Eriksson & C:o» o. s. v.), men eljest får ej i firman intagas något, som antyder begränsning av innehavarens eller bolagsmans ansvar.

4) / firman får ej intagas annans än innehavarens eller bolagsmans namn eller namnet å annans fasta egendom, ej heller får i firman angivas företag, som icke står i förbindelse med innehavarens rörelse,

5) Firma skall tydligt skilja sig från andra för samma kommun förut i handelsregistret intagna, ännu bestående firmor.

Den, som vill anmäla firma, vari lians namn ingår, skall därför, om samma firma redan är intagen i registret för annan näringsidkare inom samma kommun, genom tillägg till sitt namn eller annorledes tydligt skilja sin firma från den äldre firman. Dessutom liar stadgats, att om en i handelsregistret införd firma företer likhet med en i handelsregister, föreningsregister eller aktiebolagsregistret tidigare införd firma, och innehavaren av sistnämnda firma därigenom lider förfång, äger domstol, på talan av denne, förbjuda innehavaren av förstnämnda firma att efter viss tid använda firman ävensom ålägga skadestånd.

6) Ordet bank får i firma användas blott av vissa pennin g inrättningar, av vilka ingen skall upptagas i handelsregistret.

II. Då anmälan rör äldre firma, vars innehavare eller rörelse förändrats, i vilket fall följande regler gälla:

a) Firma får begagnas oförändrad i nedanstående fall:

1) Då änka fortsätter sin avlidne mans rörelse.

Däremot får hustru icke, medan mannen är iL livet (t. ex. vid skilsmässa), under oförändrad firma fortsätta mannens rörelse.

2) Då mannen fortsätter sin hustrus före äktenskapet drivna rörelse, och detta vare sig han fortsätter den under äktenskapet eller efter dettas upplösning.

3) Då mannen fortsätter sin hustrus under äktenskapet drivna rörelse, och detta vare sig han fortsätter den under hennes livstid eller efter hennes död.

4) Då enskild näringsidkares arvinge (eller testament stag are) eller ock flere stärbhusdelägare"" i handelsbolag fortsätta den av-

* Änkling eller änka efter den avlidne kan sålunda tillsammans med de övriga starbhusdelägarna eller någon av dem (med de övrigas samtycke) fortsätta rörelsen under oförändrad firma.

lidnes rörelse, förutsatt, att antingen denne i livstiden medgivit det, eller ock att han avlidit utan att hava annorlunda förordnat, samt hans samtliga stärbhusdelägare äro därom ense.

Har den avlidne t. ex. genom testamente överlåtit firman på någon person, äger denna rätt att ritan särskilt tillstånd av de övriga stärbhusdelägarna fortsätta rörelsen under oförändrad firma. Skulle åter den avlidne hava i livstiden försålt firman med rätt att tillträdas först efter lians död, får nye ägare (såvida lian ej tillika är arvinge) endast begagna firman med ett sådant tillägg, som nedan under b) sägs.

Anm. Efter näringsidkares död får rörelsen för stärbhusets räkning under oförändrad firma fortsättas högst ett år. Anmälan härom skall emellertid göras till handelsregistret, varvid vid firmans tecknande bör göras ett tillägg, som antyder förhållandet, t. ex. »Gr. Johansson, för stärbhusdelägarna».

5) Dä ny delägare inträder i enskild näringsidkares eller handelsbolags rörelse.

Om sålunda innehavaren av firman A. Johansson upptager en person till delägare i firman, får denna begagnas oförändrad, utan något sådant tillägg (t. ex. »& C:o»), som eljest är föreskrivet för handelsbolags firma.

6) Då delägare (vare sig under sin livstid eller på grund av dödsfall) utträder ur handelsbolag, dock att hans namn icke får kvarstå i bolagets firma, med mindre han själv medgivit det eller om han avlidit utan att hava annorlunda förordnat, hans samtliga stärbhusdelägare därtill samtyckt.

Anm. Skulle i något av de här ovan omförmälda fall någon person inträda i affärsrörelsen såsom kommanditdelägare, måste i firman intagas ordet kommanditbolag.

b) 7 andra än ovan angivna fall får firma icke oförändrad överlåtas, men däremot äger enskild näringsidkare eller handelsbolag rätt att vid rörelsens överlåtande till enskild näringsidkare eller handelsbolag medgiva den nye ägaren att nyttja firman med ett tillägg, som visar, att överlåtelse ägt rum.

Om sålunda Karl Larsson övertager firma A. Johansson, får han icke bibehålla firmanamnet oförändrat, utan måste genom ett tillägg visa överlåtelsen. Han kan sålunda t. ex. använda firman »A. Johanssons Efterträdare» eller »Karl Larsson, A. Johanssons Efterträdare» eller »Karl Larsson, f. d. A. Johansson» o. s. v. Skall någon bolagsman vara kommanditdelägare, måste ordet »kommanditbolag» intagas i firman.

Ovananförda stadganden kringgås dock ofta på det sätt, att den, som skall övertaga firman, först anmäles vara upptagen till delägare i denna, varefter firmans överlåtare anmäler utträde ur firman, i vilket fall, som nämnt, den kvarstående delägaren fårbegagna firman oförändrad. Det är t. o. m. vanligt, att båda anmälningarna samtidigt inlämnas till handelsregistret, varvid anmälningen om delägarens upptagande registreras såsom först inkommen.

c) *Firma, som angiver visst slag av rörelse, får ej bibehållas oförändrad, sedan en väsentlig förändring av rörelsen ägt rum.*

Firman »Larsson k C:os Cigarrfabrik» får sålunda icke bibehållas, om rörelsen t. ex. förändras från cigarrfabriksrörelse till cigarrhandel.

Har genom avtal blivit bestämt, att *rättighet att teckna handelsbolags firma endast tillkommer flere bolagsmän i förening,* böra dessa verkställa firmateckningen så, att de *jämte firman underskriva sina namn* (se formulären). Sättes rörelsen under förvaltning av *sysslomän (administratorer),* med rätt för dem att teckna firman, eller *under likvidation,* eller fortsättes rörelsen *för stärbhusdelägares räkning,* bör firmateckningen ske på sådant sätt, att det ändrade förhållandet därav framgår (se formulären).

Firmaanmälan skall göras till *handelsregistret i den stad eller på landet i det län, där rörelsen bedrives.* Drives rörelsen i flere kommuner, skall anmälan ske till handelsregistret för den kommun, där *huvudkontoret* är beläget. Med huvudkontoret förstås då det ställe, varifrån firmainnehavaren för sin korrespondens och daterar sina växlar, där han mottager order, inbetalningar o. s. v., d. v. s. i allmänhet den plats, varifrån han i sin affär träder i förbindelse med yttervärlden och där han regelbundet är att träffa i affärsangelägenheter.

Anmälan till handelsregistret skall äga rum i följande fall:

1) *Vid affärens grundläggande, innan näringens utövande börjas (första anmälan).*

Har registrering av firma vägrats eller upphävts, är den anmälningsskyldige pliktig att göra ny anmälan.

2) *Då avdelningskontor (filial) med självständig förvaltning inrättas i annan kommun än där huvudkontoret är beläget.*

I detta fall skall anmälan ske till *registret för den kommun, där filialen ligger,* innan firman där får begagnas. För att en filial skall kunna anses hava egen förvaltning, torde påfordras, att *dess föreståndare är delägare eller prokurist i firman.* Filial för rörelse, som har *huvudkontor utom riket,* anses såsom fristående rörelse, för vilken

anmälan skall göras av den, som förestår rörelsen.

3) *Då ändring sker i något förhållande, varom inskrivning skett i handelsregistret, ävensom då rörelse sättes under förvaltning av sysslomän (administratorer), med rätt för dem att teckna firma, eller under likvidation, samt då enskild näringsidkares rörelse fortsättes för sterbhusets räkning.* 948

Då en rörelse upphör, skall anmälan härom göras till handelsregistret av den, som vid tiden för upphörandet utövade rörelsen eller var delägare i densamma, eller ock, därest rörelse upphör på grund av enskild näringsidkares död, stärbhusdelägarna. Upphör handelsbolag i följd av delägares död, åligger anmälningsskyldigheten, utom de övriga bolagsmännen, jämväl den avlidnes stärbhusdelägare. I fråga om annan ändring, än rörelsens upphörande, åligger anmälningsskyldigheten envar, som efter ändringen utövar eller är delägare i rörelsen. Ändring av hemvist behöver dock icke anmälas.

4) Då rörelse flyttas från en kornmun till en annan, eller ändring sker i själva firman, i vilka fall tillika fullständig firmaanmälan skall ciöras.

Flyttas rörelsen till en kommun inom annat registrerings område, erfordras tvenne anmälningar, nämligen dels anmälan om flyttningen hos registreringsmyndigheten för den ort, där rörelsen dittills bedrivits, varvid registreringsavgift icke skall erläggas, dels ock fullständig firmaanmälan till registreidngsmyndig-heten för den ort, dit rörelsen flyttas. Flyttas åter rörelsen till annan kommun inom samma registrerings område, erfordras allenast en anmälan, innefattande på samma gång tillkännagivande om flyttningen samt fullständig ny firmaanmälan (se formulären), och skall härvid registreringsavgift erläggas med samma belopp som vid första anmälan.

Anm. 1. Har genom laga kraftvunnen dom blivit förklarat, att anmälan icke bo+-t intagas i registret, eller att något förhållande, varom inskrivning skett, ändrats eller upphört, skall, på begäran av någondera parten, anteckning därom ske i registret. Om domstols beslut, som angår bolagsmans skiljande från rätten att teckna bolagets firma, skall, på begäran av part, anteckning i registret göras, ändå att beslutet ej vunnit laga kraft.

Anm. 2. Inträffar konkurs, skall underrättelse om den offentliga stämningen genom domarens eller rättens försorg avsändas till registreringsmyndigheten för att inskrivas i registret. Dylik anteckning skall åter avföras, då gäldenären visar, att han äger få den avträdda egendomen till sig återställd, eller att konkursen eljest är att anse för avslutad.

I fråga om den i morn. 1. här ovan omförmälda, s. k. första anmälans innehåll gälla följande regler:

a) I enskild näringsidkares anmälan skall uppgivas:

1) firman;

2) den anmälandes fullständiga namn och hans hemvist;*

* Även adress bör uppgivas.949

3) rörelsens allmänna beskaffenhet;* samt

4) kommun, där rörelsens huvudkontor eller, om anmälan avser avdelningskontor, detta är beläget.

b) 1 handelsbolags anmälan skall uppgivas;

1) firman;

2) samtliga bolagsmäns fullständiga namn och deras hemvist samt adresser;

3) rörehens allmänna bes gaff enhet;

4) kommun, där rörelsens huvudkontor eller, om anmälan av-ser avdelningskontor, detta är beläget;

b) i händelse ej var bolagsman för sig skall hava rätt att teckna firman, vilken eller vilka bland dem sådan rätt tillkommer, samt huruvida rättigheten endast kan utövas av flera i förening; och

6) i kommanditbolags anmälan tillika, vilken eller vilka av bolagsmännen äro kommanditdelägare, och beloppet av varje sådan bolagsmans utfästa insats.

Anmälan skall göras skriftligen och vara undertecknad av samtliga anmälnings skyldig a, vilkas namnteckningar, därest anmälan in gives genom ombud eller insändes med posten, skola vara bevittnade.

Vid anmälan av ny firma eller därom, att någon blivit berättigad att teckna förut anmäld firma, skall envar, som är berättigad att teckna firman, antingen samtidigt med anmälningen egenhändigt inskriva firmateckningen i handelsregistret eller i ett särskilt bihang till detta, eller ock å själva anmälnings skriften verkställa firmateckningen och låta denna bestyrkas av vittnen. Det senare förfaringssättet är det allmänt brukade.

Formulär till anmälningar till handelsregistret.

I. Anmälan av enskild näringsidkare. a) Första anmälan. Till Konungens befallningshavande i Örebro län (Till överståthållareämbetet. Till Magistraten i Västerås).

TJuderteeknad Anders Petter Olsson med hemvist i Soltorp i Kumla socken av Örebro län (i Stockholm) får härmed till handelsregistret anmäla, att jag ämnar i Kumla socken (här i staden) idka handelsrörelse (fabriksrörelse, skrädderiyrket) under firma A. Olsson. Registreringsavgift bifogas. Siltorp den 1 augusti 1920.

A. P. Olssön.. Adress: Soltorp, Kumla. Firmateckning: A. Olsson.

* T. ex. "handel", "fabriksrörelse", men däremot icke gärna "pappershandel", "järnfabriksröreise". Specialiseringar böra nämligen undvikas.950

Att herr A. P. Olsson egenhändigt såväl underskrivit förestående anmälan som därå tecknat firman, intyga :

Karl Strand, Sven Persson,

Handlande, Edebo. Nämndeman, Ryd.

b) Anmälan om öppnande av filial. Till Konungens Befallningshavande i Stockholms län. Undertecknad med hemvist i Stockholm får härmed anmäla, att jag, som i Stockholm idkar handelsrörelse under firma Sven Larsson, ämnar i Bromma socken under oförändrad firma öppna avdelningskontor med självständig förvaltning.

Stockholm den 15 april 1921

Sven Erik Larsson. Firmateckning: Sven Larsson.

(Vittnesmening som under a.)

Anm. För filialen kan även användas sådana firma som t. ex. "Sven Larssons filial", "Nordiska Linnemagasinet, S. Grönbergs avdelningskontor" etc.

c) Anmälan om förändring.

l:o) Till Konungens befallningshavande i Örebro län. Undertecknad får härmed anmäla, att den av mig under firma A. Olsson i Kumla socken idkade handelsrörelse flyttats till staden Strängnäs (till Spelviks socken av Södermanlands län). Soltorp den 1 mars 1921.

A. P. Olsson, Adress: Soltorp, Kumla.

Att herr A. P. Olsson egenhändigt underskrivit förestående anmälan, intyga :

Karl Strand, Sven Persson,

Handlande, Edebo. Nämndeman, Ryd.

Anm. Anmälan enligt förestående formulär sker, då rörelsen flyttas till en kommun inom annat registreringsområde, och skall ingivas till registreringsmyndigheten för den ort, där rörelsen dittills bedrivits (utan registreringsavgift). Till registreringsmyndigheten för den ort, dit flyttningen sker, skall tillika fullständig firmaanmälan enligt ovan under a) intagna formulär ingivas.

2:o) Till ....

Undertecknad Anders Petter Olsson, som i Kumla socken idkat handelsrörelse under firma A. Olsson och som numera äger hemvist i Länna, Hidinge socken, får härmed till handelsregistret anmäla, att nämnda rörelse flyttats951

till Hidinge socken och där kommer att drivas under firma A. Olsson. Registreringsavgift bifogas.

Länna den .... (underskrift, firmateckning och vittnesmening som i formuläret under a).

Anm. Förestående formulär användes vid rörelsens flyttning till en annan kommun inom samma registreringsområde.

3:o) Till ....

Undertecknad, som äger hemvist i Soltorp, Kumla socken av Örebro län, får härmed till handelsregistret anmäla, att sedan min man Anders Petter Olsson avlidit, den av honom i livstiden under firma A. Olsson i nämnda socken idkade handelsrörelse av mig fortsättes under oförändrad firma. Registreringsavgift bifogas.

Soltorp den.......................

Gustava Fredrika Olsson,

född Svensson. Adress : Sol torp, Kumla. Firmateckning: A. Olsson.

Att änkan Gustava Fredika Olsson egenhändigt såväl underskrivit förestående anmälan som därå tecknat firman, intyga:

Karl Strand, Sven Persson.

Handlande, Edebo. Nämndeman, Ryd.

4:o) Till.......................

Undertecknade, som samtliga äga hemvist i Soltorp, Kumla socken av Örebro län, få härmed i egenskap av stärbhusdelägare efter avlidna änkan Gustava Fredrika Olsson till handelsregistret anmäla, att den av henne i livstiden under firma A. Olsson i nämnda socken idkade handelsrörelse kommer att för stärbhusets räkning fortsättas. Registreringsavgift bifogas.

soltorp den ....

Per Erik Andersson, Johanna Fredrika Andersson, för egen del och såsom förmyndare född Olsson.

för Adolf Emil Olsson. Adress: Soltorp, Kumla.

Adress: Soltorp, Kumla.

Firman tecknas av Per Erik Andersson: A. Olsson för stärbhusdelägarne. Att Per Erik Andersson och Johanna Fredrika Andersson egenhändigt underskrivit förestående anmälan, samt att Per Erik Andersson därå egenhändigt tecknat firman, intyga:

Karl Strand, Sven Persson,

Handlande, Edebo. Nämndeman, Ryd.

Anm. 1. Vid anmälan bör bifogas bestyrkt utdrag ur bouppteckning, arvskifte eller annan handling, som utvisar stärbhusdelägarna, ävensom förmyn-952

dareförordnande för P. E. Andersson och borgen av denne för den omyndige, t.* ex. så lydande: "För alla de förbindelser, som min myndling Adolf Emil Olsson kan komma att för ovan omförmälda rörelse ingå, ikläder jag mig härmed ansvarighet."

Soltorp som ovan. Per Erik Andersson.

Bevittnas:

N. N. ' N. N.

Anm. 2. Rörelsen får för stärbhusets räkning fortsättas högst ett år.

5:o) Till ....

Undertecknade, som samtliga äga hemvist i Soltorp, Kumla socken av Örebro län, få härmed till handelsregistret anmäla, att vi, stärbhusdelägare efter avlidna änkan Gustava Fredrika Olsson, under oförändrad firma fortsätta den av henne i livstiden i Kumla socken under firman A. Olsson idkade handelsrörelse. Rätt att teckna firman tillkommer endast mig, Olsson. Registreringsavgift bifogas.

Soltorp den ....

Per Erik Andersson, Johanna Fredrika Andersson,

Adress: Soltorp, Kumla. född Olssan.

Adolf Emil Olsson, Adress: Soltorp, Kumla.

Firman tetknas av Olsson: A. Olsson.

Att Per Erik Andersson, Johanna Fredika Andersson och Adolf Emil Olsson egenhändigt underskrivit förestående anmälan, samt att Adolf Emil Olsson därå egenhändigt tecknat firman, intyga:

Karl Strand, Sven Persson,

Handlande, Edebo. Nämndeman, Ryd.

Anm. Äga samtliga rätt att teckna firman, behöver detta ej särskilt omnämnas i anmälan, men då erfordras givetvis firmateckning av dem alla. — Även i detta fall skall, utom vanliga intyg, bifogas handling, som utvisar stärbhusdelägarna (se ovan anm. 1).

6:o Till ....

Undertecknad, som äger hemvist i Soltorp, Kumla socken av Örebro län, får härmed till handelsregistret anmäla, att sedan min moder änkan Gustava Fredrika Olsson avlidit, jag under oförändrad firma fortsätter den av953

henne i livstiden i nämnda socken under firma A. Olsson idkade handelsrörelse. Registreringsavgift bifogas.

Sol torp den ....

Adolf Emil Olsson, Adress: Soltorp, Kumla. Firma teckning : A. Olsson.

(Vittnesmening som under a.)

Till förestående anmälan lämna undertecknade, övriga stärbhusdelägare efter änkan Gustava Fredrika Olsson, härmed vårt samtycke, och medgiva vi, att firman må av Adolf Emil Olsson begagnas oförändrad.

Soltorp som ovan.

Per Erik Andersson. Johanna Fredrika Andersson,

född Olsson.

Egenhändiga namnteckningarna bevittna:

N. N. N. N.

7:o) Till ....

Undertecknade få härmed till handelsregistret anmäla, att jag, Sven Andreas Lindskog, som äger hemvist i Lekeberga, Kumla socken av Örebro län, inträtt såsom delägare i den av mig, Olsson, i nämnda socken under firma A. Olsson idkade handelsrörelse. Registreringsavgift bifogas.

Sol torp den ....

Sven Andreas Lindskog, Adolf Emil Olsson,

Adress : Lekeberga, Kumla. Adress : Sol torp, Kumla.

Firmateckning av Lindskog: A. Olsson.

Att Sven Andreas Lindskog och Adolf Emil Olsson egenhändigt underskrivit föreslående anmälan, samt att Lindskog därå egenhändigt tecknat firman, intyga :

N. N. ^T- N.

8:0) Till ....

Undertecknade få härmed till handelsregistret anmäla, att jag, Olsson, utträtt ur den av oss i Kumla socken under firma A. Olsson idkade handelsrörelse, vilken under oförändrad firma fortsättes av mig, Lindskog. Registreringsavgift bifogas.

Soltorp den.......................

Adolf Emil Olsson. Sven Andreas Lindskog.

(Adress.) (Adress.)

Att Adolf Emil Olsson och Sven Andreas Lindskog egenhändigt underskrivit förestående anmälan, intyga:

N. N. N. N.

Advokaten.

120954

9:o) Till.......................

Undertecknad, innehavare av firman A. Olsson, får härmed till handelsregistret anmäla, att jag under samma firma ämnar i Kumla socken av Örebro län idka jämväl fabriksrörelse. Registreringsavgift bifogas.

Lekeberga den ....

Sven Andreas Lindskog. (Adress.)

(Vittnesmeniug som ovan under 8.)

10 :o) Till ....

Undertecknade få härmed till handelsregistret anmäla, att jag, Nils Gottfrid Karlström, som äger hemvist i Hagby, Kumla socken av Örebro län, övertagit den av mig, Sven Andreas Lindskog, i nämnda socken under firma A. Olsson idkade handels- och fabriksrörelse och fortsätter densamma under firma A. Olssons Efterträdare. Registreringsavgift bifogas.

Hagby den ....

Sven Andreas Lindskog. Nils Gottfrid Karlström.

(Adress.) (Adress.)

Firma teckning: A. Olssons Efterträdare.

Att Sven Andreas Lindskog och Nils Gottfrid Karlström egenhändigt underskrivit förestående anmälan, samt att Karlström därå egenhändigt tecknat firman, intygas :

N. N. N. N.

11 :o) Till ....

Undertecknad får härmed anmäla, att den av mig under firma A. Olssons Efterträdare idkade handels- och

fabriksrörelsen numera upphört.

Nils Gottfrid Karlström.

Att herr Nils Gottfrid Karlström egenhändigt underskrivit förestående anmälan, intyga:

N. N. N. N.

d) Anmälan av administratörer.

Till ....

Härmed få vi till handelsregistret anmäla, att firman J. P. Bock blivit försatt i administration, samt att till administratörer utsetts undertecknade, Johan Petter Bock, Karl Fredrik Larsson och Emil Gustaf Pettersson, alla med hemvist i Stockholm. Firman tecknas under likvidationstiden: "J. P.955

Bock i administration", och rätt att teckna firman tillkommer två av administratörerna i förening, Registreringsavgift bifogas. Stockholm den ....

Johan Petter Bock. Karl Fredrik Larsson. Emil Gustaf Pettersson.

Firman tecknas sålunda: J. P. Bock i administration.

J. P. Bock. F. Larsson, elior J. P. Bock i administration.

J. P. Bock. E. G. Pettersson. eller .7. V. Bock i administration

F. Larsson. E. G. Pettersson.

Att Johan Petter Bock, Karl Fredrik Larsson och Emil Gustaf Pettersson egenhändigt underskrivit förestående anmälan och firmateckningar, intyga:

N. N. x. N.

IJ. Anmälan a o handelsbolag eller enkelt bolag.

a) Första anmälan.

l:o) Till.......................

Undertecknade, som bägge äga hemvist i Stockholm (av vilka jag, Björklund, äger hemvist i Stockholm och jag, Granlund, äger hemvist i Hagby i Bromma socken av Stockholms län), få härmed till handelsregistret anmäla, att vi här i staden ämna idka handelsrörelse i bolag under firma K. Björklund & C :o. Rätt att teckna firman tillkommer endast mig, Björklund (endast oss bägge i förening).

Registreringsavgift bifogas.

Stockholm den.......................

Karl Fredrik Björklund. Anders Leonard Granlund.

Drottninggatan 2.1. Sveavägen 1.

Firman tecknas av Björklund: K. Björklund & O :o. Firman tecknas av Granlund: K. Björklund & C:o.

Att herrar Karl Fredrik Björklund och Anders Leonard Granlund egenhändigt underskrivit förestående anmälan samt därå var för sig (samt att herr Björklund därå) tecknat frman, intyga:

Konrad Berg, Severin Ring,

Handlande, Stockholm. Kontorist, Stockholm.

Anm. Då rätt att teckna firman endast tillkommer bolagsmän gemensamt, skola dessa under firman utsätta sina namn, varvid sålunda firma-956

teckningen kan verkställas på följande satt: Firman tecknas av Björklund och Granlund gemensamt:

K. Björkhind & O :o. K. F. Björklund. A. L. Granlund.

Vittnesmeningen kan då avfattas sålunda:

"Att herrar K. F. Björklund och A. L. Granlund egenhändigt underskrivit förestående anmälan, samt att Björklund därå egenhändigt verkställt ovan befintliga firmateckning med undantag av Granlunds namn under densamma, vilket egenhändigt skrivits av den sistnämnde, intyga:"

2:o) Till ....

Undertecknade, alla med hemvist i Stockholm, få härmed till handelsregistret anmäla, att vi ämna här i staden idka bankirrörelse i bolag under firma Kommanditbolaget Nordiska Kreditanstalten, Sven Fris & O :o, samt att undertecknad, Grundström, är kommanditdelägare för ett belopp av 50,000 kronor. Katt att teckna bolagets firma tillkommer undertecknade, Fris och Larsson, var för sig. Registreringsavgift bifogas.

Stockholm den ....

Sven Anders Fris. Per Erik Larsson.

(Adress.) (Adress.)

Emil Algot Grundström.

(Adress.)

Firmateckning av Fris: Kommanditbolaget Nordiska Kreditanstalten, Sven Fris & C :o. (Vittnesmening.)

b) Anmälan om förändring.

l:o) Till ....

Undertecknade få härmed till handelsregistret anmäla, att jag, Björklund, utträtt ur bolaget under firma K. Björklund & C :o, samt att rörelsen under oförändrad firma fortsättes av mig, Granlund. Registreringsavgift bifogas.

Stockholm den ....

Karl Fredrik Björklund. Anders Leonard Granlund.

(Adress.) (Adress.)

Att herrar Karl Fredrik Björklund och Anders Leonard Granlund egenhändigt underskrivit förestående anmälan, intyga:

N. N. N. N.

Anm. Om anmälan ej är undertecknad av den utträdande bolagsmannen, fordras, därest dennes namn förekommer i firman, skriftligt medgivande av denne, att firman må begagnas oförändrad. Har han avldit, skall dylikt tillstånd lämnas av hans samtliga stärbhusdelägare.957

2:o) Till ....

Undertecknade få härmed till handelsregistret anmäla, att jag, Per Gustaf Persson, som äger hemvist i Lundby, Solna socken av Stockholms län, inträtt såsom delägare i bolaget under firma K. Björklund & O :o. Registreringsavgift bifogas.

Stockholm den.......................

Anders Leonard Granlund. Per Gustaf Persson.

(Adress.) (Adress.)

Firman tecknas av Persson: K. Björklund & C :o.

Att herrar Anders Leonard Granlund och Per Gustaf Persson egenhändigt underskrivit förestående anmälan, samt

att herr Per Gustaf Persson därä egenhändigt tecknat firman, intyga:

N. N. N. N.

C. Prokura,

Med prokura förstås en generell (allmän) fullmakt, som innehavaren av en i handelsregister införd firma meddelar viss man, och vilken fullmakt medför vissa i lag bestämda befogenheter.

Ett särskilt slag av prokura är s. k. kollektiv prokura, varmed förstås prokura, som meddelas flere personer på sådant sätt, att den endast kan begagnas av dem gemensamt.

I fråga om sättet för pr okuras meddelande gäller, att prokura skall anses föreligga, när innehavaren av en registrerad firma antingen:

1) meddelat viss man fullmakt, som uttryckligen förklaras vara prokura; eller ock

2) annorledes utmärkt någon såsom sin prokurist.

Prokura kan sålunda endast meddelas av innehavaren av en i handelsregister införd firma och endast utfärdas för viss man (eller vissa personer), ej för viss man eller order eller för innehavaren. Däremot är viss form för prokurans meddelande icke föreskriven, men skriftlig fullmakt medför dock, på sätt nedan skall visas, större befogenhet för prokuristen. Anmälan om pro-kuran till handelsregistret utgör icke något villkor för dess giltighet.

De befogenheter, som, enligt lag, tillkomma prokurist, äro:

1) Rätt att i allt vad till bedrivande av huvudmannens rörelse hörer handla å hans vägnar och teckna hans firma.

Vid firmans tecknande bör prokuristen därtill foga ett tillägg, som utmärker prokurauppdraget (per procura, p. p. eller annan förkortning av dessa ord), och därjämte underskriva sitt namn.958

I avseende a kollektivprokura skall iakttagas vad som vid prokurans meddelande blivit bestämt angående antalet underskrifter.

2) Därest prokuran är skriftlig, jämväl behörighet för prokuristen att själv eller genom ombud föra huvudmannens talan inför domstolar och andra myndigheter, så ock att å hans vägnar ingå förlikning.

Uen behörighet, som sålunda tillkommer prokurist, kan icke med laga verkan mot tredje man, som är i god tro (d. v. s. icke liar kännedom härom), inskränkas till viss tid eller annorledes begränsas (t. ex. till viss förrättning). Om alltså prokura endast varit meddelad på viss tid, ocli någon efter denna tids förlopp i god tro inlåter sig i avtal med prokuristen i denna lians egenskap, blir detta avtal bindande för huvudmannen.

Såsom av det ovan antydda framgår, har prokuristen enligt svensk lag, särskilt vid skriftlig prokura en vidsträckt befogenhet i fråga om sin huvudmans affär. Ett par inskränkningar i hans rätt äro dock givna:

a) prokuristen får aldrig avhända sin huvudman hans fasta egendom, ej heller medgiva inteckning däri, såvida han icke blivit därtill uttryckligen bemyndigad ;

b) prokuristen får icke överlåta pro kuran å annan person;

c prokuristen får icke inlåta sig på en verksamhet, som är för huxud,mannens rörelse fullständigt främmande.

Prokura kan när som helst återkallas, men däremot medför huvudmannens död icke prokurans upphörande.

Huvudmannen är berättigad att till det handelsregister, i vilket firman inskrivits, anmäla prokura, varefter kungörelse härom i vanlig ordning utfärdas. Dock får dylik anmälan icke ske, därest prokuran innehåller annan begränsning eller annat förbehåll än:

a) i fråga om prokuristens rätt att avyttra eller inteckna huviidmmannens fasta egendom; eller

b) därest prokuran ej är skriftlig*, i fråga om prokuristens behörighet att vid domstolar och andra myndigheter föra huvudmannens talan eller å hans vägnar ingå förlikning*; eller slutligen

c) den begränsning, som ligger i s. k. kollektivprokura.

Då prokura anmäles, skall prokuristen verkställa firmateckning antingen i handelsregistret eller ett bihang" till detta eller ock å anmälningsinlagan, i vilket fall firmateckningen skall vara bestyrkt av vittnen.

Prokuraanmälan är sålunda en rättighet, men icke en skyldighet, och prokurans giltighet är icke beroende därav. Däremot är i lag stadgat, att ändring eller återkallelse av anmäld prokura skall anmälas till handelsregistret, dock utan att någon bötespåföljd blivit utsatt för försummelse härav.959

Betydelsen av, att anmälan om prokura samt om ändring eller återkallelse därav verkställes till handelsregistret, visar sig emellertid däri, att, sedan dylik anmälan blivit införd i nämnda register ocli kungjord i ortstidningen, anmälans innehåll skall anses hava kommit till tredje mans kännedom, såvida ej av omständigheterna framgår, att han varken haft eller bort hava kännedom om anmälans innehåll. Innan anmälan på sätt nu nämnts blivit kungjord, kan däremot dess innehåll icke åberopas mot annan än den, som visas hava haft vetskap därom.

Formulär till skriftlig prokura.

Till prokurist för vår firma G. Rundström & Co :s pianofabrik härstädes antaga vi härmed herr Sven Arvid Lundberg, och befullmaktiga vi honom genom denna prokura att i allt vad till bedrivande av nämnda vår rörelse hörer handla å våra vägnar och teckna vår firma ävensom att själv eller genom ombud inför domstolar och andra myndigheter föra vår talan samt att å våra vägnar ingå förlikning; skolande dock prokuristen icke äga att utan särskilt bemyndigande av oss avyttra oss tillhörig fast egendom eller däri medgiva inteckning. Ombudets lagliga åtgärder godkännas.

Stockholm den 3 oktober 1921.

Albert Eriksson. G. A. Rundström.

Herrar Albert Erikssons och G. A. Rundströms egenhändiga namnteckningar bevittna:

N. N. N. N.

Formulär till anmälan om prokura.

l:o) Till ....

Undertecknade få härmed till handelsregistret anmäla, att herr Sven Arvid Lundberg antagits till prokurist för firman G. Rundström & C :os pianofabrik. Registreringsavgift bifogas.

Stockholm den.......................

Albert Eriksson. G. A. Rundström.

Att herrar Albert Eriksson och G. A. Rundström egenhändigt underskrivit förestående anmälan, intyga :

N. N. N. N.

(Titel och adr.) (Titel och adr.)

Firman tecknas av Lundberg:

G. Rundström & C :os pianofabrik, p. p. S. A. Lundberg.960

Att herr S. A. Lundberg egenhändigt verkställt förestående firmateckning, intyga:

N. N.

N. N.

2:o) Till.......................

Undertecknad får härmed till handelsregistret anmäla, att jag för min firma E. G. Larsson meddelat herrar Erik Viktor Lublin och John Elis Grönberg kollektivprokura eller sådan prokura, att den endast kan begagnas av dem gemensamt. Registreringsavgift bifogas.

Stockholm den

Erik Gustaf Larsson.

(Namnvittnen som ovan.)

Firman tecknas av Lublin och Grönberg dels sålunda:

p. p. E. G. Larsson.

E. V. Lublin.

John Grönberg.

Att E. V. Lublin egenhändigt verkställt förestående firma teckning med undantag allenast av John Grönbergs namn, som egenhändigt skrivits av den senare, intyga :

N. N.

N. N.

dels ock sålunda :

p. p. E. G. Larsson.

John Grönberg.

E. V. Lublin.

Att John Grönberg egenhändigt .... av E. V. Lublins namn etc.

(se ovan).

Formulär till anmälan om återkallelse av prokura.

Till

Undertecknade få härmed till handelsregistret anmäla, att vi återkallat den herr Sven Arvid Lundberg för firman G. Rundström & C :os pianofabrik meddelade prokura. Registreringsavgift bifogas.

Stockholm den ....

(Namn och namnvittnen.) 961

Om bolag.

(Lagar den 28 junii 1895 och den 12 augusti 1910.)

Med bolag förstås ett avtal mellan två eller flera personer att genom sammanskott av egendom eller personligt arbete eller bägge delarna i förening verka för ett gemensamt ekonomiskt ändamål.

Från bolag har man att skilja åtskilliga andra slag av föreningar eller former av egendomsgemenskap, av vilka de viktigaste äro;

1) Samäganderätts förhållanden.

Skillnaden visar sig huvudsakligast däri, att vid ett sam-äganderättsförhållande varje medlem är delägare, till viss lott (1/2, 1/3 e. d.), i ett bestämt eller vart och ett för sig av flere bestämda föremål, medan bolag äro avarter av s. k. förmögenhetsgemenskap, vid vilken medlemmarne visserligen äga del i en förmögenhetsmassa som helhet, men icke, innan denna skiftats, kunna göra anspråk på (och t. ex. sälja eller annorledes på egenhand förfoga över) del eller viss del i särskilda i denna massa ingående föremål.

2) Ekonomiska föreningar.

Medan bolagen kunna sägas tjäna ett självständigt förvärvsändamål och deras verksamhet ej står i något direkt sammanhang med bolagsmännens enskilda verksamhet eller hushållning, hava däremot ekonomiska föreningar,

eller s. k. kooperativa föreningar till syfte att omedelbart genom sin verksamhet understödja medlemmarnas förvärv eller att bereda dem besparingar och förbättringar i deras hushållning. Aven i själva formen föreligger den olikheten, att i dylika föreningar medlemmarnas antal och kapitalets storlek äro underkastade ständig växling.

3) Sällskap för vetenskap, konst, nöje, välgörenhet eller annat dylikt, icke ekonomiskt ändamål.

Bolagen kunna med hänsyn till rättsförhållandet till tredje man indelas i följande tvenne huvudgrupper:

a) Personliga bolag, i vilka medlemmarna personligen och sålunda även med sin enskilda förmögenhet häfta för bolagets förbindelser.

Av dylika bolag komma i det följande tvenne slag att behandlas, nämligen:

1) Handelsbolag, i vilka medlemmarna äro solidariskt (en för alla och alla för en) ansvariga för bolagtes förbindelser.

En särskild form av handelsbolag är kommanditbolaget, varmed förstås ett handelsbolag med begränsad ansvarighet för en eller flere av bolagsmännen.

2) Enkla bolag, i vilka medlemmarna endast äro ansvariga för var sin del efter huvudtalet, och detta blott i fråga om avtal, i vilka de tagit del.

Till personliga bolag höra även solidariska bankbolag samt rederier, för vilka dock särskilda stadganden gälla.

b) Aktiebolag, i vilka endast det genom medlemmarnas sammanskott hopbragta kapitalet häftar för bolagets förbindelser.

A. Handelsbolag.

Med handelsbolag förstås ett bolag, som två eller flera personer sluta för att under gemensam firma, idka handel eller annan näring, ined vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker.

Handelsbolag kan förvärva rättigheter och ikläda sig* skyldigheter samt inför domstol och annan myndighet söka, kära och svara.

I fråga om handelsbolag är att märka:

I. Slutande av handelsbolag.

Härför kunna följande regler uppställas:

a) Personerna, som sluta bolaget, skola dels vara behöriga att ingå avtal i allmänhet, dels ock uppfylla de särskilda villkor, som näringsfrihetsförordningen därutöver uppställer för idkande av handel eller annat näringsyrke.

Förutom behörighet att ingå avtal fordras av bolagsman sålunda att icke vara i konkurstillstånd. Om omyndig och hustru gäller vad förut vid behandling av näringsfrihetsförordningen är sagt.

Anm. Genom lag den 30 maj 1916, innefattande tillägg till den 28 juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag, har stadgats, att utlänning, ändå att han han erhållit konungens medgivande att i riket idka näring, ej får här sluta handelsbolag eller ingå i handelsbolag, utan att därtill ha erhållit konungens tillstånd. Sökes sådant tillstånd, skall visas, att angående bolagets slutande eller inträde i bolaget träffats avtal, som omedelbart fullbordas genom tillståndets beviljande.

b) Varje bolagsmans insats i bolaget är till storlek och beskaffenhet helt och hållet beroende på bolagsmännens avtal.

En bolagsmans insats i bolaget kan vara antingen egendom, förbruklig* eller oförbruklig, eller personligt arbete eller bägge delarna, och o förbrukliga ting kunna i bolaget insättas med vare 962

En särskild form av handelsbolag är kommanditbolaget, varmed förstås ett handelsbolag med begränsad ansvarighet för en eller flere av bolagsmännen.

2) Enkla bolag, i vilka medlemmarna endast äro ansvariga för var sin del efter huvudtalet, och detta blott i fråga om avtal, i vilka de tagit del.

Till personliga bolag höra även solidariska bankbolag samt rederier, för vilka dock särskilda stadganden gälla.

b) Aktiebolag, i vilka endast det genom medlemmarnas sammanskott hopbragta kapitalet häftar för bolagets förbindelser.

A. Handelsbolag.

Med handelsbolag förstås ett bolag, som två eller flera personer sluta för att under gemensam firma, idka handel eller annan näring, ined vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker.

Handelsbolag kan förvärva rättigheter och ikläda sig* skyldigheter samt inför domstol och annan myndighet söka, kära och svara.

I fråga om handelsbolag är att märka:

I. Slutande av handelsbolag.

Härför kunna följande regler uppställas:

a) Personerna, som sluta bolaget, skola dels vara behöriga att ingå avtal i allmänhet, dels ock uppfylla de särskilda villkor, som näringsfrihetsförordningen därutöver uppställer för idkande av handel eller annat näringsyrke.

Förutom behörighet att ingå avtal fordras av bolagsman sålunda att icke vara i konkurstillstånd. Om omyndig och hustru gäller vad förut vid behandling av näringsfrihetsförordningen är sagt.

Anm. Genom lag den 30 maj 1916, innefattande tillägg till den 28 juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag, har stadgats, att utlänning, ändå att han han erhållit konungens medgivande att i riket idka näring, ej får här sluta handelsbolag eller ingå i handelsbolag, utan att därtill ha erhållit konungens tillstånd. Sökes sådant tillstånd, skall visas, att angående bolagets slutande eller inträde i bolaget träffats avtal, som omedelbart fullbordas genom tillståndets beviljande.

b) Varje bolagsmans insats i bolaget är till storlek och beskaffenhet helt och hållet beroende på bolagsmännens avtal.

En bolagsmans insats i bolaget kan vara antingen egendom, förbruklig* eller oförbruklig, eller personligt arbete eller bägge delarna, och o förbrukliga ting kunna i bolaget insättas med vare968

sig nyttjande- eller äganderätt. Varje bolagsmans insats i bolaget måste dock hava ekonomiskt värde, vilket emellertid icke behöver kunna uppskattas till ett visst penningbelopp, i det en person mycket väl kan deltaga i ett bolag endast med sitt namn och den därvid knutna personliga krediten.

c) Någon viss form för känd elsbolags slutande är loke i lagen föreskriven.

Då förvecklingar givetvis lätt kunna uppkomma, är det dock att tillråda, att bolagsmännen alltid sins emellan upprätta skriftligt kontrakt. Då fast egendom insättes i bolaget, torde dessutom skriftlist avtal alltid vara av nöden.

d) Innan bolaget börjar sin verksamhet, skall anmälan om bolagets firma göras till handelsregistret, i enlighet med de förut givna regler.

II. Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under bolagets bestånd.

Dessa bestämmas i första hand genom bolagsmännens avtal. I den mån dylikt avtal saknas, skola emellertid följande av lagen uppställda bestämmelser lända till efterrättelse:

a) Bolagsman äger icke utan övriga bolagsmännens saintycke sätta annan i sitt ställe.

Förestående stadgande innebär, att bolagsman icke utan samtycke av sina medbolagsmän kan å annan överlata sina personliga rättigheter i bolaget, t. ex. rätten att deltaga i förvaltningen, företräda bolaget, granska räkenskaperna o. s. v.

Däremot är bolagsman oförhindrad att överlåta sin andel i bolaget, d. v. s. sin rätt till kapitalavkomst, arvode och vinst ävensom till andel i bolagsförmögenheten vid blivande skifte, och likaså kan dylik rätt på exekutiv väg övergå på en bolagsmans borgenärer. På sätt längre fram skall visas, äro bolagsmannens medbolagsmän i dylika fall berättigade att uppsäga bolaget. Uppsägningsrätt tillkommer visserligen icke då bolagsmannens rättsinnehavare, men dessa äro berättigade att uppsäga bolaget eller eljest påfordra dess upplösning i alla sådana fall, då bolagsmannen själv skulle ha varit det.

b) / fråga om förvaltningen av bolagets angelägenheter gälla följande regler*.

1) Envar bland, bolagsmännn är berättigad att vidtaga åtgärd i förvaltningen av bolagets angelägenheter, dock med undantag för följande fall:

a) att förbud däremot inlägges av annan bolagsman, som ej är från förvaltningen utesluten, samt

* Om rätten att f ö r e t r ä d a bolaget gent emot tredje man se längre fram.964

fi) att åtgärden är för bolagets ändamål främmande, i vilket fall den ej far vultagas utan samtliga bolagsmännens samtycke.

2) Aven om avtal träffats därom, att förvaltningen eller viss del därav skall handhavas av samtliga bolagsmännen eller två eller flera bland dem i förening, får dock åtgärd, som ej tål uppskov, vidtagas utan länder därav, att bolagsman ej hinner tillkalla annan bolagsman att deltaga i avgörandet, eller att bolagsman i följd av sjukdom eller av annan orsak är oförmögen att deltaga i förvaltningen.

8) Ilar genom bolagsavtal åt bolagsman uppdragits att handhava förvaltningen eller viss del därav, får han ej utan skäl skil-jas från detta uppdrag.

Såsom skäl till bolagsmans skiljande från uppdraget nämner lagen: att han i bolagets angelägenheter visat trolöshet eller grov försummelse eller vårdslöshet, eller att han i följd av fortfarande sjukdom eller av annan orsak är oförmögen att deltaga i förvaltningen.

4) Även om bolagsman ej deltager i förvaltningen, äger lian, när uppenbart hinder i bolagets verksamhet ej därigenom vållas, granska bolagets räkenskaper ävensom i övrigt taga kännedom om b o lag ets a n g ei äg en h e ter.

o) Angående beräknandet och fördelningen av bolagets vinst eller förlust är stadgat:

i) För varje räkenskapsår skall, innan vinst eller förlust beräknas, bolagsman tillgodoföras ett belopp, motsvarande dels fem procent årlig ränta å heins vid räkenskapsårets början behållna insats, dels ock arvode för förvaltning av bolagets angelägenheter, d å s å d a n t b e t i n g a t s.

2) Överskott eller brist, som efter ovannämnda tillg o do förande förefinnes, skall anses såsom vinst eller förlust för räkenskapsåret.

H) Vinst och förlust skall fördelas mellan bolagsmännen efter huvudtalet.

4) Därest för fördelningen allenast av vinst eller allenast av förlust viss grund blivit avtalad, skall samma grund gälla vid fördelningen av såväl vinst som förlust,

5) Sedan räkenskapsavslutning gjorts, är bolagsman berättigad att utfå vad honom såsom ränta, arvode och vinstandel tillgodoförts; dock att, därest brist i lians insats uppkommit, vad till dess fyllande åtgår skall innehållas.

Anm. 1. Inom de sex första månaderna varje år skall uppgöras balansräkning, utvisande tillgångar och gäld vid

nästtör-i lu tu a rörelseårs utgång.

Anm. 2. Klander av räkenskapsav slutning skall, vid talans förlust, anställas inom ett år från det den blev för bolagsmännen tillgänglig.9155

6) Vad bolagsman äger att för räkenskapsår lyfta skall, om han ej inom utgången av följande året begagnat sig av sin lyftningsrätt, läggas till hans insats; dock att denna ej därigenom får, mot annan bolagsmans bestridande, ökas utöver avtalat belopp.

d) Bolagsman är ej pliktig att, på yrkande av de övriga bolagsmännen, tillskjuta något utöver sin avtalade insats.

e) Har bolagsman för bolagets räkning v id känts nödig eller nyttig utgift, äger han att för sin därigenom uppkomna fordran njuta fem procent årlig ränta från den dag, fordringen uppkom.

1) Försummar bolagsman att göra avtalat tillskott eller att fredovisa influtna medel, är han skyldig att därå gälda fem procent årlig ränta från den dag, tillskottet eller redovisningen bort ske.*

g) Bolagsman är pliktig att ersätta skada och förlust, som genom hans försummelse eller vårdslöshet uppkommit.**

Talan om dylikt skadestånd skall emellertid, vid äventyr av-talans förlust, anhängiggöras inom ett år från det nästa räkenskapsavslutning blev för bolagsmännen tillgänglig, eller, därest räkenskapsavslutning ej göres, innan bolaget träder i likvidation, inom samma tid från bolagets upplösning.

III. Bolagets och bolagsmännens förhållande till tredje man. Härom gälla följande regler:

a) Envar av bolagsmännen äger rätt att företräda bolaget, dock att inskränkning i denna rätt kan ske på något av följande tvenne sätt, nämligen:

1) Genom avtal mellan bolagsmännen, att endast någon eller några av dem eller endast några eller alla i förening äga företräda bolaget,*** samt

2) Därigenom att bolagsman för visad trolöshet i bolagets angelägenheter, på annan bolagsmans yrkande, av domstol skiljes från rätten att företräda bolaget, vilket domstolsbeslut går i verkställighet utan hinder av förd klagan.†

* Bolagsmans tredska att göra avtalat tillskott utgör laga skäl för med-bolagsmän att fordra bolagets upplösning (se längre fram).

** Grov försummelse eller vårdslöshet av bolagsman är likaledes skäl för medbolagsmän att fordra bolagets upplösning (se längre fram).

*** Dylikt avtal skall anses hava kommit till tredje mans kännedom, dä anmälan skett till handelsregistret, vem som äger teckna bolagets firma, samt kungörelse härom stått införd i ortstidningen, såvida ej av omständigheterna framgår, att tredje man varken haft eller bort hava kunskap därom.

† Sedan anmälan och kungörelse om domstolsbeslut, på sätt i föregående not sägs, skett, skall, med i sagda not angiven inskränkning, beslut anses hava kommit till tredje mans kännedom.966

b) Sluter någon avtal med bolagsman, som han vet på endera av ovan angivna grunder icke äga rätt att företräda bolaget, är detta avtal icke för bolaget bindande.

Inskränkning på annan än nu angivna grunder i bolagsmans befogenhet att företräda bolaget är utan verkan mot tredje man.

c) Stämning eller annat meddelande skall anses hava kommit handelsbolag till handa, då, någon bolagsman, som ej är utesluten från rätten att företräda bolaget, i laga ordning erhållit del därav.

Även i det fall, att endast några eller alla bolagsmän i förening äga företräda bolaget, skola stämningar och. andra meddelanden anses hava kommit bolaget tillhanda, då någon av dessa bolagsmän erhållit del därav.

d) Prokura kan meddelas allenast av alla bolagsmännen i förening, men kan återkallas av varje bolagsman, som ej är uteshiten från rätten att företräda bolaget.

e) För handelsbolags förbindelser ansvara bolagsmännen, en för alla och alla för en, såsom för egen skuld; dock äger, därest bolagsmans egendom blivit avträdd till konkurs, den, som hos bolaget har fordran, icke, i händelse bolagsmannens enskilda borgenärers rätt därav beröres, ur de avträdda tillgångarna njuta utdelning för större del av sin fordran, än som ej kan utfås hos bolaget.

.Den, som har fordran hos ett handelsbolag, måste anses äga rätt att utkräva denna antingen hos bolaget eller ock hos någon bolagsman. Men om bolagsmannen härvid avträder sin egendom till konkurs, måste bolagets borgenärer först vända sig mot bolaget för att få fastställt, huru stor del av fordringen, som kan utgå av bolagets egendom. Endast den brist, som härvid uppstår, kan uttagas ur den enskilde bolagsmannens avträdda till-gångbar, förutsatt, att dennes övriga borgenärers rätt skulle beröras därav att fordringen i dess helhet uttages. Om sålunda såväl ett handelsbolag som dess bolagsmän på samma gång avträtt sin egendom till konkurs, kan bolagsmännens konkurs avslutas först efter bolagets.

f) Upptages ny bolagsman, är denne ansvarig för bolagets dessförinnan ingångna förbindelser, varemot bolagsman, som avgår, ej svarar för bolagets därefter uppkommande förbindelser, därest, den, med vilken avhandlats, ägde vetskap om avgången.

Dylik kunskap skall tredje man i regel anses hava fått därigenom, att anmälan om avgången gjorts till handelsregistret samt kungörelse ägt rum i enlighet med förut angivna regler.

g) Om handelsbolag blir försatt i konkurstillstånd, får fordran Itos bolaget, ändå att den eljest ej vore till betalning förfallen, genast utsökas hos bolagsmännen.967

h) Bolagsmans enskilde borgenär äger ej rätt att mot sin fordran hos bolagsmannen kvitta, skuld till bolaget eller att annorledes för sin fordran söka betalning ur något, som tillhör bolaget.

i) Bolag får ej kvitta sin skuld mot bolagsmans enskilda fordran.

Emellertid kan nämnda fordran av bolagsmannen överlåtas å

bolaget, och om så skett, äger naturligtvis kvittningsrätt rum.

j) Bolagsman får icke kvitta sin enskilda gäld mot bolaget tillkommande fordran.

k) Bolagsmans enskilde gäldenär får däremot kvitta sin skuld mot fordran hos bolaget.

1) Överlåter bolagsman utan övriga bolagsmännens samtycke sin andel i bolaget å annan, eller blir dylik andel utmätt och försåld, blir verkan av överlåtelsen eller försäljningen gent emot bolaget dels:

1) att bolagsmannens rättsinnehavare äger utfå, under bolagets bestånd, bolagsmannen tillkommande ränta, arvode och vinstandel samt, vid bolagsskifte, den del av bolagets behållna tillgångar, som belöper på bolagsmannen; dels ock

2) att rättsinnehavaren är lika med bolagsmannen berättigad att uppsäga bolaget eller eljest på fordra dess upplösning .*

Därmot kan dylik rättsinnehavare icke tilltvinga sig inträde såsom bolagsman i bolaget.

m) Handelsbolag lyder under allmän underrätt i den ort, där rörelsen drives, eller, om rörelsen drives å särskilda orter, i den ort, där huvudkontoret är beläget.

IV. Bolagets likvidation och upplösning.

Ett handelsbolag kan, efter likvidation, upplösas på något av följande sätt:

a) Genom frivillig överenskommelse mellan samtliga bolagsmännen.

b) / händelse bolaget är slutet på bestämd tid, därigenom att denna går till ända, utan att nytt b olag sav t al

träffas.

c) Genom 'uppsägning.

Bolagsman äger nämligen i vissa fall rätt att när som helst uppsäga bolaget, varvid bolaget skall träda i likvidation sex månader därefter, därest ej om uppsägningstiden annat mellan bolagsmännen avtalats. Dessa fall äro:

1) om bolaget ej är slutet på bestämd tid;

2) om bolaget är slutet på bolagsmans livstid; samt

* Att i dylika fall medbolagsman kan fordra bolagets upplösning se längre fram.968

0) om bolaget slutits på bestämd tid, men efter denna tids utgång utan uttryckligt avtal fortsatts.

d) Därigenom att bolagsman på fordrar bolagets omedelbara trädande i likvidation.

Vare sig handelsbolag slutits på bestämd tid eller icke, äger nämligen bolagsman påfordra, att bolaget genast träder i likvidation, om skäl därtill är, och såsom dylika skäl nämner lagen:

1) att den bolagsman, som påfordrar bolagets likvidation, genom fortvarande sjukdovi eller annat olycksfall blivit satt ur stånd att fullgöra vad honom såsom bolagsman åligger;

2) att annan bolagsman av dylik orsak icke kan fullgöra sina skyldigheter såsom bolagsman;

3) att annan bolagsman tredskats att göra avtalat tillskott eller utan övriga bolagsmännens medgivande för enskild räkning förfogat över sin andel i bolaget;

4) att annan bolagsmans andel i bolaget blivit tagen i mät och försåld;

5) att annan bolag sinan i bolagets angelägenheter visat trolöshet eller grov försummelse eller vårdslöshet; samt

6) att annan bolagsman genom laga kraf tagande dom förklarats förlustig medborgerligt förtroende eller blivit ställd under framtiden för brott, som kan medföra sådan påföljd.

e) På grund av bolagsmans död, därest ej annat avtalats.

f) Därigenom att bolagsmans egendom avträde s till konkurs.

Bolagsmännen kunna emellertid hava träffat avtal, att bolaget, då det eljest skolat på någon av ovan angivna grunder träda i likvidation, i stället må, med uteslutande av bolagsman eller hans rättsinnehavare, fartsättas mellan de övriga bolagsmännen, men för att dylikt avtal skall äga giltighet, fordras då tillika, att överenskommelse jämväl träffats om grunden för avgången bolagsmans eller hans rättsinnehavares utlösande. Dylikt avtal är dock aldrig bindande för enskild bolagsmans konkursbo.

g") Därigenom att bolagets egendom avträd es till konkurs.

I likvidationens ställe inträder här själva konkursförfarandet som form för avveckling av bolagets affärer. Vanlig likvidation äger rum blott i det fall, att efter konkursens avslutande överskott för bolaget finnes. Finnes ej överskott, anses bolaget upplöst, då konkursen avslutats.

Före bolagets upplösning i alla andra fall skall likvidation verkställas.

Likvidationen innefattar realisation av bolagets tillgångar och betalning av dess skulder ävensom överskottets eller bristens utskiftande på bolagsmännen (bolagsskifte). Då skifte ägt rum, anses i dessa fall bolaget upplöst. För likvidationen gälla följande regler:969

. 1) / likvidationen äga, därest ej annat avtalats, samtliga bolagsmännen rätt att, själva eller genom ombud, deltaga.

2) Har bolagsman avlidit, får å stärbhusdelägarnas vägnar endast en av dessa eller ett gemensamt ombud för samtliga stärbhus dela g ar na deltaga i likvidationen.

3) I fråga om bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter vid likvidationen gäller, därest ej annat avtalats, i tillämpliga delar vad ovan i avd. II är sagt.

4) Vid likvidationen skola till en början alla bolagets tillhörig-heter, så snart det utan uppenbar skada kan ske, förvandlas i jjenningar, varvid icke någon del av nämnda tillhörigheter mot någon bolagsmans bestridande får avyttras annorledes än genom försäljning å offentlig auktion.

5) Sedan bolagets tillhörigheter sålunda blivit förvandlade i penningar, skall all bolagets veterliga gäld betalas, varefter en var av bolagsmännen återfår sin insats, om behållningen förslår härtill.

Räcker behållningen ej härtill, räknas bristen som förlust; uppstår åter överskott, utgör detta slutlig vinst. Dylik vinst eller förlust fördelas mellan bolagsmännen enligt de ovan (sid. 965) angivna grunder.

6) Åtnöjes bolagsman ej med sålunda verkställd fördelning eller med under likvidationen vidtagen åtgärd, skall han, vid äventyr av talans förlust, vid domstol anhängiggöra klandertalan häremot inom ett år från det skiftet skedde.

V. Särskilda bestämmelser om kommanditbolag.

Såsom redan förut blivit antytt, förstås med kommanditbolag ett handelsbolag, som består dels av en eller flera bolagsmän, med obegränsad ansvarighet, dels ock av en eller flera bolagsmän (kommanditdelägare, kommanditärer), vilka förbehållit sig att för bolagets förbindelser ej ansvara med mera än var och en av dem insatt eller åtagit sig att insätta i bolaget*. Däremot får ett kommanditbolag icke bestå uteslutande av dylika kommanditdelägare.

En kommanditdelägare är sålunda en verklig bolagsman, ehuru med begränsad ansvarighet, och på grund härav är han också bunden av sin utfästelse och kan icke annat än i sammanhang med bolagets upplösning återtaga sin insats. En förlagsman åter, d. v. s. en person, som försträckt bolaget rörelsekapital, är endast en fordringsägare hos bolaget, vilkens rätt att återtaga det försträckta kapitalet helt och hållet är beroende på därom

* Det belopp, för vilket kommanditdelägaren ansvarar, kan under bolagsförhållandets fortvaro genom överenskommelse höjas eller sänkas, varom anmälan skall göras till handelsregistret.

träffat avtal och vilken givetvis icke står i något ansvar för bolagets förbindelser. I bolagets konkurs kan lian sålunda i vanlig ordning bevaka sin fordran på grund av det lämnade förlaget.

Ändamålet med kommanditbolagsformen är huvudsakligast att bereda personer, som önska inträda i ett bolag, men på grund av ålderdom eller av annan orsak icke kunna deltaga i ledningen av dess affärer, tillfälle att begränsa sin ansvarighet för bolagets förbindelser till en viss summa.

För kommanditbolag gälla följande särskilda bestämmelser:

a) Kommanditbolags firma skall innehålla ordet »kommanditbolagd .

b) Därest annat ej avtalats, äger kommanditdelägare ej deltaga i förvaltningen av bolagets angelägenheter.

c) Den grund, efter vilken kommanditdelägare skall deltaga i vinst och förlust av bolagets rörelse, kan bestämmas antingen:

1) genom på förhand ingånget avtal; eller

2) genom överenskommelse mellan bolagsmännen för varje särskilt fall; eller ock

3) av domstolen i den ort, där bolagets rörelse bedrives eller huvudkontoret är beläget, i händelse överenskommelse ej träffats om grunden för kommanditdelägarens deltagande i vinsten och förlusten, och bolagsmännen ej heller kunna åsämjas härom.

d) Kommanditdelägare är utesluten från befogenheten att företräda bolaget och teckna dess firma, på grund varav avtal, som tredje man träffar med den han vet vara kommanditdelägare, ej är för bolaget bindande, såvida kommanditdelägaren ej haft fullmakt av de övriga bolagsmännen att ingå avtalet.

e) Kommanditdelägare ansvarar för bolagets förbindelser endast med det belopp han utf äst sig att i bolaget insätta.

Har han ej till fullo inbetalt denna insats eller har han återtagit något av insatsen eller, innan uppkommen brist i insatsen blivit fylld, lyftat ränta, arvode eller vinstandel, som tillgodoförts honom, är han för bolagets förbindelser personligen ansvarig med det belopp, som på någon av angivna grunder brister i den ut fästa insatsen.

Om det belopp, varmed kommanditdelägare står i ansvarighet för bolagets förbindelser, genom överenskommelse mellan bolagsmännen nedsättes, är detta utan verkan i avseende å förbindelse, vid vars tillkomst den, med vilken avhandlats, saknade kännedom om förhållandet.

f) Kommanditdelägare blir personligen och solidariskt ansvarig för en bolagets förbindelse i följande fall, nämligen:971

1) Att vid förbindelsens tillkomst den, med vilken avhandlades, saknade vetskap om hans egenskap av kommanditdelägare.

2) Att bolaget med komman ditdelägarens samtycke använder firma, som ej innehåller ordet kommanditbolag.

Formulär till handelsbolagskontrakt.

Vi undertecknade sluta härmed för en tid av tio år, räknat från nedanstående dag, ett på solidarisk och obegränsad ansvarighet grundat handelsbolag med ändamål att i staden Örebro idka minuthandelsrörelse med garner och tyger, och hava vi härvid förenat oss om följande villkor, nämligen:

l:o) Bolagets verksamhet, som omedelbart skall taga sin början, skall drivas under firma Forsberg & C :o, och skola alla å bolagets vägnar utfärdade förbindelser för att äga giltighet vara med nämnda dess firmanamn undertecknade. Rätt att teckna bolagats firma tillkommer samtliga bolagsmän var för sig.

2:o) I det gemensamma företaget insätta vi ett driftkapital av tillhopa etthundratusen (100,000) kronor på så sätt, att jag, Larsson, tillskjuter 20,000 kronor och vardera av oss, Forsberg och Lundgren, 40,000 kronor. Nämnda driftkapital skall i sin helhet nu genast inbetalas.

3 :o) Av den behållning, som för varje räkenskapsår kan av bolagets rörelse uppstå, skall jag, Larsson, bekomma ett arvode av 1,500 kronor, varefter envar av oss äger att tillgodonjuta fem procent ränta å sin insats. Därefter möjligen förefintlig vinst skall mellan oss samtliga fördelas på så sätt, att jag, Larsson, skall erhålla en femtedel samt vardera av oss, Forsberg och Lundgren, två femtedelar.

4:o) Bolagets handelsrörelse skall förestås av mig, Larsson, som jämväl äger att för bolagets räkning verkställa alla erforderliga varuinköp.

5:o) Ingen av oss äger rätt att utom bolaget idka handel eller annan rörelse, vid äventyr att, om så sker, bolaget må omedelbart upplösas, samt den, som häremot brutit, skall vara förlustig sin insats i bolaget.

C:o) Förhyrande eller inköp av erforderliga lokaler för rörelsens bedrivande ävensom anställande av biträde och betjäning skall ske för gemensam räkning samt efter bolagsmännens samfällda beslut.

7:o) över rörelsen skola föras lagliga och ordentliga handelsböcker, nämligen memorial, dagbok, huvudbok och kopiebok samt inventariebok, och åligger det mig, Larsson, såväl att ombesörja nämnda böckers förande som ock att varje år inom mars månads utgång uppgöra fullständig balansräkning över bolagets ställning; skolande tillika en var av bolagsmännen när som helst äga tillträde till bolagets böcker och verifikationer. Kassan skall jämväl handhavas av mig, Larsson, och skall för varje månad kassakonto avslutas och inventering av kassan äga rum.

I övrigt skall i fråga om nämnda vårt bolag bestämmelserna i lagen om handelsbolag m. m. den 28 juni 1895 lända till efterrättelse.972

Med detta kontrakt, som upprättats i trenne exemplar, av vilka vi tagit var sitt, förklara vi oss i allo nöjda. Örebro den 1 september 1921.

Carl Erik Forsberg. Anders Lundgren. Sven Larsson.

Egenhändiga namnteckningarna bevittnas av oss på en gång närvarande vittnen:

N. N. N. >T.

B. Enkla bolag.

Med enkelt bolag förstås ett sådant bolag, som två eller flera personer sluta antingen för ett eller flera enstaka företag eller ock för fortsatt verksamhet, men varvid ej avses att under gemensam firma idka näring, med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker.

Ett enkelt bolag är endast ett rättsförhållande mellan bolagsmännen utan någon enhet utåt. Dylikt bolag kan därför ej förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter, ej heller inför domstol eller annan myndighet söka, kära eller svara. På grund härav måste också stämning eller annat meddelande, för att anses hava kommit bolaget tillhanda, delgivas samtliga bolagsmännen.

En annan följd av ovan angivna förhållande är, att enkelt bolag, så länge det vill betraktas såsom sådant, ej får begagna firma i juridisk mening. Däremot är det berättigat att vid avtal med tredje man nyttja en benämning, varmed bolagsmännen samfällt betecknas (t. ex. »liiddersviks kvarnintressenter», »Örebro teaterkonsortium»), men denna benämning får icke innehålla vare sig personnamn eller något av orden »handelsbolag», »aktiebolag» eller » förening».

Emellertid är ett enkelt bolag oförhindrat att till handelsregistret anmäla firma. Ett enkelt bolag, som till handelsregistret anmält firma, anses efter anmälningens införande i handelsregistret såsom handelsbolag och följer i allt reglerna för dylikt.

I. Slutande av enkelt bolag.

Härför gäller vad förut om handelsbolag är sagt, dock med ovan angivna inskränkning i fråga om firma. Är bolaget slutet endast för enstaka företag, behöva dessutom personerna, som sluta bolaget, icke besitta de egenskaper, som erfordras för idkande av handel eller annat näringsyrke. Ej heller kräves, i fråga om enkelt bolag, för utlänning särskilt tillstånd att sluta eller inträda i bolaget.

II. Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under bolagets bestånd. 972

Med detta kontrakt, som upprättats i trenne exemplar, av vilka vi tagit var sitt, förklara vi oss i allo nöjda. Örebro den 1 september 1921.

Carl Erik Forsberg. Anders Lundgren. Sven Larsson.

Egenhändiga namnteckningarna bevittnas av oss på en gång närvarande vittnen:

N. N. N. >T.

B. Enkla bolag.

Med enkelt bolag förstås ett sådant bolag, som två eller flera personer sluta antingen för ett eller flera enstaka företag eller ock för fortsatt verksamhet, men varvid ej avses att under gemensam firma idka näring, med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker.

Ett enkelt bolag är endast ett rättsförhållande mellan bolagsmännen utan någon enhet utåt. Dylikt bolag kan därför ej förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter, ej heller inför domstol eller annan myndighet söka, kära eller svara. På grund härav måste också stämning eller annat meddelande, för att anses hava kommit bolaget

tillhanda, delgivas samtliga bolagsmännen.

En annan följd av ovan angivna förhållande är, att enkelt bolag, så länge det vill betraktas såsom sådant, ej får begagna firma i juridisk mening. Däremot är det berättigat att vid avtal med tredje man nyttja en benämning, varmed bolagsmännen samfällt betecknas (t. ex. »liiddersviks kvarnintressenter», »Örebro teaterkonsortium»), men denna benämning får icke innehålla vare sig personnamn eller något av orden »handelsbolag», »aktiebolag» eller » förening».

Emellertid är ett enkelt bolag oförhindrat att till handelsregistret anmäla firma. Ett enkelt bolag, som till handelsregistret anmält firma, anses efter anmälningens införande i handelsregistret såsom handelsbolag och följer i allt reglerna för dylikt.

I. Slutande av enkelt bolag.

Härför gäller vad förut om handelsbolag är sagt, dock med ovan angivna inskränkning i fråga om firma. Är bolaget slutet endast för enstaka företag, behöva dessutom personerna, som sluta bolaget, icke besitta de egenskaper, som erfordras för idkande av handel eller annat näringsyrke. Ej heller krävs, i fråga om enkelt bolag, för utlänning särskilt tillstånd att sluta eller inträda i bolaget.

II. Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under bolagets bestånd.973

Dessa bestämmas i första hand genom avtal, men där sådant ej träffats, gälla dels de förut under II: a, b, 3 och 4, c, 3, 4 och 5, d, e, f och g rörande handelsbolag anförda bestämmelser, dels ock följande särskilda stadganden:

a) För vidtagande av åtgärd i förvaltningen av bolagets angelägenheter erfordras samtliga bolagsmännens samtycke, dock att åtgärd, som ej tål uppskov, må vidtagas utan hinder därav att bolagsman ej hinner tillkalla annan bolagsman att deltaga i av-görandet eller att bolagsman i följd av sjukdom eller av annan orsak är oförmögen att deltaga i förvaltningen (jfr. ovan II: b 2).

b) Aven om mellan bolagsmännen är avtalat, att förvaltnings-at gärd må vidtagas, utan att samtliga bolagsmännen förenat sig därom, får den ändock ej vidtagas, i händelse förbud däremot inlägges av bolagsman, som ej är utesluten från förvaltningen.

III. Bolagsmännens förhållande till tredje man. I fråga om bolagsmännens rätt att företräda bolaget och deras ansvarighet för bolagets förbindelser gälla följande regler:

a) Genom avtal, som slutas å bolagsmännens vägnar eller under benämning, varmed bolagsmännen samfällt betecknas, bliver bolagsman i förhållande till den, med vilken avtalats, ej berättigad eller förpliktad, med mmindre han deltagit i avtalet.

För att alla bolagsmännen skola gent emot den, med vilken ett avtal ingås, bliva vare sig berättigade eller ansvariga, fordras sålunda att de samtliga deltagit i avtalet. Detta är en naturlig följd därav, att ett enkelt bolag icke kan såsom sådant förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter.

b) Om flera bolagsmän deltagit i ett avtal, vilket slutats å bolagets vägnar eller under benämning, varmed bolagsmännen samfällt betecknas, bliva de i avtalet deltagande bolagsmännen i förhållande till den, med vilken avtalats, berättigade och förpliktade var till lika del efter huvudtalet, därest ej annat vid avtalet överenskommits; eller

1) den benämning, varmed vid avtalets ingående bolagsmännen samfällt betecknats, innehåller personnamn eller ordet »handelsbola g», i vilket fall de bolagsmän, med vilkas begivande nämnda benämning använts, bliva solidariskt (en för alla och alla för en) ansvariga för den förbindelse, de i avtalet iklätt bolaget; eller

2) den benämning, varmed vid avtalets ingående bolagsmännen samfällt betecknats, innehåller något av orden »aktiebolag» eller »förening», i vilken händelse de i avtalet deltagande bolagsmänneri bliva solidariskt ansvariga för den förbindelse, de i avtalet iklätt bolaget; eller

3) bolaget driver handel eller annan näring, med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker, i vilket

fall de bolags-974

män, med vilkas begivande sådant sker, äro solidariskt ansvariga för den förbindelse, som i sådan näring ådragits bolaget,

IV. Bolagets upplösning och likvidation.

Enkelt bolag kan upplösas på samma sätt som handelsbolag, dock icke genom bolagets konkurs, enär ett enkelt bolag ej kan såsom sådant försättas i konkurstillstånd.

I fråga om bolagets likvidation åter gäller vad å sid. 969 under 1), 2), 4), 5) och 6) blivit sagt. Vid bolagsmans konkurs äger dock konkursboet att, utan att behöva avbida utfallet av vanlig likvidation, utfå bolagsmannens bruttoaiidel i bolagstillgångarna, medbolagsmän och bolagsborgenärer obetaget att bevaka sina krav i konkursen Beträffande bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under likvidationen gälla dels de å sid. 962 och följande under II: b 4; c 3 och 4; e; f och g angivna bestämmelser, dels ock vad å sid. 972 och följande under II: a och b anförts.

Lagen om handelsbolag och enkla bolag trädde i kraft den 1 januari 1897 och äger tillämpning jämväl på då bestående bolag; dock att rättigheter och skyldigheter, som före lagens trädande i kraft uppkommit, skola bedömas efter äldre lag.

C. Aktiebolag.

Med aktiebolag menas ett på lotter (aktier) ställt bolag, däri delägarna icke ansvara för bolagets förbindelser med mera än de för bolagets ändamål tillskjutit eller äro pliktiga att tillskjuta.

Beträffande aktiebolag är att märka:

l:o) Aktiebolags bildande.

För att ett aktiebolag skall kunna bildas erfordras, att minst fem, här i riket bosatta personer, vilka samtliga skola vara svenska undersåtar, förena sig därom. Dessa kallas stiftare.

För övrigt kan ett aktiebolag komma till stånd på tvenne olika sätt, antingen så att stiftarna själva övertaga samtliga aktier (simidtanbildning), då enligt förut gällande lag bolaget ansågs bildat redan i och med det därom träffade avtalet och inga som helst publicitetsåtgärder voro erforderliga, eller ock så, att de av stiftarna själva ej övertagna aktierna utbjudas till teckning (successivbild ning), då enligt förut gällande lag viss publicitet var erforderlig.

Enligt nu gällande lag har den viktiga bestämmelsen införts, att publicitet i varje fall erfordras samt att tillvägagångssättet i övrigt vid såväl simultan- som successivbildning är alldeles detsamma. Ett aktiebolags bildande tillgår alltså numera på följande sätt: 974

män, med vilkas begivande sådant sker, äro solidariskt ansvariga för den förbindelse, som i sådan näring ådragits bolaget,

IV. Bolagets upplösning och likvidation.

Enkelt bolag kan upplösas på samma sätt som handelsbolag, dock icke genom bolagets konkurs, enär ett enkelt bolag ej kan såsom sådant försättas i konkurstillstånd.

I fråga om bolagets likvidation åter gäller vad å sid. 969 under 1), 2), 4), 5) och 6) blivit sagt. Vid bolagsmans konkurs äger dock konkursboet att, utan att behöva avbida utfallet av vanlig likvidation, utfå bolagsmannens bruttoaiidel i bolagstillgångarna, medbolagsmän och bolagsborgenärer obetaget att bevaka sina krav i konkursen Beträffande bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under likvidationen gälla dels de å sid. 962 och följande under II: b 4; c 3 och 4; e; f och g angivna bestämmelser, dels ock vad å sid. 972 och följande under II: a och b anförts.

Lagen om handelsbolag och enkla bolag trädde i kraft den 1 januari 1897 och äger tillämpning jämväl på då

bestående bolag; dock att rättigheter och skyldigheter, som före lagens trädande i kraft uppkommit, skola bedömas efter äldre lag.

C. Aktiebolag.

Med aktiebolag menas ett på lotter (aktier) ställt bolag, däri delägarna icke ansvara för bolagets förbindelser med mera än de för bolagets ändamål tillskjutit eller äro pliktiga att tillskjuta.

Beträffande aktiebolag är att märka:

l:o) Aktiebolags bildande.

För att ett aktiebolag skall kunna bildas erfordras, att minst fem, här i riket bosatta personer, vilka samtliga skola vara svenska undersåtar, förena sig därom. Dessa kallas stiftare.

För övrigt kan ett aktiebolag komma till stånd på tvenne olika sätt, antingen så att stiftarna själva övertaga samtliga aktier (simidtanbildning), då enligt förut gällande lag bolaget ansågs bildat redan i och med det därom träffade avtalet och inga som helst publicitetsåtgärder voro erforderliga, eller ock så, att de av stiftarna själva ej övertagna aktierna utbjudas till teckning (successivbild ning), då enligt förut gällande lag viss publicitet var erforderlig.

Enligt nu gällande lag har den viktiga bestämmelsen införts, att publicitet i varje fall erfordras samt att tillvägagångssättet i övrigt vid såväl simultan- som successivbildning är alldeles detsamma. Ett aktiebolags bildande tillgår alltså numera på följande sätt:975

a) Upprättande 'av stiftelseurkund.

Stiftarnas* första åtgärd är att upprätta en handling, innehållande själva grunderna för det blivande bolaget och dess verksamhet. Denna handling, som benämnes stiftelseurkund och skall vara försedd med stiftarnas egenhändiga, av vittnen styrkta namnunderskrifter, skall i huvudsak angiva föremålet för bolagets verksamhet, aktiekapitalets storlek, eventuellt maximum och minimum,** belopp, vara aktie skall lyda,*** orten för styrelsens säte, styrelsens sammansättning och grunderna för dess beslut-förhet (d. v. s. huru många, som skola vara närvarande och om beslutet ense, för att beslut skall kunna fattas), sättet för kallelse till bolagsstämma och meddelanden till aktieägarna, minimitiden mellan fullt avslutade kallelseåt gärder och bolagsstämma † samt envar till äventyrs träffad bestämmelse därom, att stiftare eller annan skall äga att teckna aktie med rätt att tillskjuta annat än penningar eller eljest med villkor, att i annat fall egendom skall av bolaget övertagas, eller att stiftare eller annan eljest skall av bolaget erhålla särskild förmån eller rättighet. Därest undantag skall göras från de för aktiebolag vanligen gällande reglerna i vissa i 6 § lagen om aktiebolag den 12 aug. 1910 angivna hänseenden, skall förbehåll därom intagas i stiftelseurkunden. Bland dylika undantag märkas bestämmelse om att aktiebreven skola ställas till innehavaren, vilket får ske endast med Kungl. Maj:ts medgivande, om rätt för aktieägare att vid akties övregång lösa aktien, om förbud i vissa fall mot akties förvärvande samt om preferensaktier.

b) Kungörande av stiftelseurkunden.

Sedan stiftelseurkunden sålunda upprättats, tillkommer det stiftarna att låta kungöra densamma i Post- och Inrikes tidningar ävensom i tidning inom den ort, där bolagets styrelse skall hava sitt säte.

Skall för aktie inbetalas högre belopp än det nominella, skall uppgift om detta belopp även intagas i kungörelsen.

c) Uppvisande av stiftelseurkuna\en.

Sedan nämnda kungörande skett, hava stiftarna att om bolagets styrelse skall hava sitt säte i Stockholm, till överståthållareämbetet och i annat fall till konungens befallningshavande i länet ingiva stiftelseurkunden i två exemplar ävensom exemplar av de

* Såsom stiftare anses endast de, som undertecknat stiftelseurkunden.

** Aktiekapitalet får ej sättas lägre än fem tusen kronor, och minimikapitalet får ej utgöra mindre än en tredjedel av maximikapitalet.

*** Aktierna skola lyda å lika belopp i svenskt mynt, ej understigande femtio kronor. Dock får aktie lyda å lägre belopp, lägst 10 kronor, om aktiekapitalet ej överstiger femtio tusen kronor.

† Denna minimitid får ej understiga två veckor för ordinarie och en vecka för extra bolagsstämma.976

tidningar, i vilka kungörelsen varit införd. 'Det ena exemplaret av stiftelseurkunden skall förvaras för att hållas tillgängligt för en var, som önskar taga kännedom därav; det andra skall, försett med påskrift om uppvisandet, återställas till stiftarna.

Skulle stiftelseurkunden innehålla något, som strider mot aktiebolagslagen eller ej vara i laga ordning upprättad eller kungjord, skall myndigheten i fråga vägra att emottaga densamma. Vägras mottagandet, skall bevis därom jämte skälen för beslutet på begäran meddelas. I händelse av missnöje härmed bör talan fullföljas genom besvär hos Kungl. Maj:t.

d) Utfärdande av teckningslistor.

Sedan stiftarna återfått stiftelseurkunden, försedd med vederbörande myndighets påskrift, skall teckningslista för teckning av aktier i bolaget uppsättas. Även om stiftarna själva övertaga alla aktierna, måste anteckningen göras å teckningslista i huvud-skrift, som egenhändigt underskrivits av stiftarna, eller i avskrift, bestyrkt av notarius publicus. Teckningslista skall innefatta styrkt avskrift av stiftelseurkunden med nyssomförmälda påskrift sajnt dessutom huvudsakligen angiva den ordning, vari aktietecknare bör fullgöra vad honom åligger på grund av teckningen, den tid, ej överstigande ett år, från stiftelseurkundens uppvisande, inom vilken konstituerande stämma skall hållas, om för aktie skall inbetalas högre belopp än det, vara aktie skall lyda, det belopp, som skall för aktie inbetalas, om i stiftelse-urkunden minimi- och maximikapital angivits, men allenast ett visst belopp, understigande maximibeloppet, skall få tecknas, storleken av detta belopp, om annan än stiftare får teckna aktier, uppgift å det antal aktier, som envar av stiftarna tecknat,* och å den grund, efter vilken i händelse av överteckning aktierna skola fördelas mellan tecknarna, samt stiftarnas egenhändiga underskrifter, vilka dock ej behöva vara bevittnade.

e) Konstituerande bolagsstämma.

Har ej inom utgången av den i teckningslistan angvina tid konstituerande stämma hållits och beslut därå fattats om bolagets bildande eller om uppskov därmed, är aktieteckningen icke vidare bindande. Hava åter inom utgången av nämnda tid stiftarna i den ordning, som gäller för kallelse till vanlig bolagsstämma, utlyst konstituerande stämma och därvid framlagt stiftelseurkunden försedd med omförmälda påskrift om teckningslistorna ävensom, då i stiftelseurkunden intagits bestämmelse om villkorlig aktieteckning' eller rätt för stiftare och andra att av bolaget erhålla särskild förmån eller rättighet, de skriftliga handlingar, som därom kunna vara upprättade, jämte en av stiftarna underskriven berättelse, angivande de omständigheter, som kunna vara

* Varje stiftare skall teckna minst en aktie.977

av vikt vid bedömandet av berörda bestämmelses betydelse för bolaget, och har därvid styrkts, att det belopp, vartill aktiekapitalet lägst må sättas, är fulltecknat samt aktierna i händelse av överteckning blivit fördelade mellan tecknarna ocli överskjutande teckning förklarats förfallen, skall frågan om bolagets bildande upptagas till avgörande. Frågan kan dock uppskjutas till viss dag minst fyra ocli högst sex veckor därefter, om minst en fjärdedel av de närvarande eller tecknare med minst en fjärdedel av det vid stämman företrädda aktiekapitalet rösta därför. Vidare uppskov äger ej rum. Beslutes enhälligt att bolaget skall komma till stånd, eller förena sig de flesta röstande därom och utgöra dessa minst en fjärdedel av hela antalet tecknare med mer än hälften av det å stämman företrädda aktiekapitalet och minst en fjärdedel av hela aktiekapitalet, skall bolaget anses bildat. Aktietecknare, åt vilken i stiftelseurklinden förbehållits särskild, övriga tecknare icke tillerkänd förmån, äger ej deltaga i sådan omröstning.

f) Antagande av bolagsordning.

Så snart aktiebolag* förklarats bildat skall h olags ordning antagas samt styrelse och revisorer väljas. Sker det ej å konstituerande stämman eller å av stiftarna för ändamålet senast en månad därefter nå samma sätt som ordinarie stämma utlyst särskild stämma, har magistrat eller landsfiskal i den ort, där bolagets styrelse skall hava sitt säte, att på ansökan av aktieägare ofördröjligen kalla aktieägarna till sådan stämma.

Bolagsordning skall innehålla bestämmelser i de ämnen, som enligt vad ovan framhållits, skola upptagas i stiftelseurkunden (med undantag av förberörd kursiverad bestämmelse),* varjämte bolagsordningen skall angiva bolagets firma, däri ordet »aktiebolag» måste ingå, och som tydligt skall skilja sig från registrerade ännu bestående aktiebolagsfirmor**, huru många revisorer skola utses samt huruvida mera än en ordinarie bolagsstämma skall årligen hållas, tiden därför och vilka ärenden skola förekomma å stämman, resp. var och en av stämmorna.

g) Inregistrering av bolaget.

Sedan bolagsordningen antagits, styrelse och revisorer valts samt av det tecknade beloppet, efter avdrag av såväl överteckning som förverkad och ej av annan övertagen aktierätt (se längre fram), inbetalts minst hälften, får bolaget registreras. Registrering får dock ej ske, om det tecknade beloppet efter ovannämnda avdrag skulle understiga det i bolagsordningen bestämda minimikapitalet. Innan bolaget registrerats, kan det ej förvärva rättigheter eller

* Avvikelse från stiftelseurkunden far i dessa ämnen ej ske, med mindre samtliga aktieägare förena sig därom.

** Företer aktiebolags registrerade firma likhet med en i handelsregister, föreningsregister eller aktiebolagsregistret tidigare införd firma, och lider därigenom inneh a v a re n av sistnämnda f i r ra a förfång, äger domstol på talan av denne förbjuda bolaget att efter viss tid använda förstnämnda firma ävensom ålägga bolaget skadestånd.

ikläda sig skyldigheter, ej heller inför domstol eller annan myndighet söka, kära eller svara. Bolagets styrelse kan dock föra talan om inbetalning- av aktieteckning. Handla styrelseledamöter, aktieägare eller andra å bolagets vägnar, innan det registrerats, svara de som i åtgärden eller beslut därom deltagit för uppkommande förbindelser en för alla och alla för en såsom för egen skuld.

Ansökning om bolagets registrering skall göras av dess styrelse. Liksom varje anmälan till aktiebolagsregistret, vilket föres hos patent- och registreringsverket i Stockholm, skall ansökningen ske skriftligen och vara åtföljd av stadgade avgifter. Dessa utgå enligt följande grunder: a) då ansökan om aktiebolags registrering göres, med 40 kronor samt därutöver 10 öre för varje fulla 100 kronor av aktiekapitalet; b) då ändring sker i firman för ny fullständig inskrivning, med 40 kronor; c) då anmälan innefattar uppgift å belopp, som inbetalts i anledning av beslut om ökning av aktiekapitalet, eller då beslut om aktiekapitalets ökning medelst överföring* till detsamma av besparade vinstmedel anmäles, ined 15 kronor och därutöver 10 öre för varje fulla 100 kronor av det belopp, som inbetalts eller skall till aktiekapitalet överföras; d) då anmälan eljest sker, med 15 kronor. Vägras registrering eller återkallas ansökningen, återfås den efter aktiekapitalet eller ökning därav beräknade avgiften. Avlämnas anmälan till aktiebolagsregistret genom ombud eller insändes den med posten, skall underskriften vara av vittnen bestyrkt. Då aktiebolags registrering sökes, skall visserligen ej fullständig firmateckning ske, men den till firmateckning berättigade skall skriva sin namnteckning" på enahanda sätt som stadgats för firmateckning vid firmaanmälan till handelsregistret*.

I ansökningen om bolagets registrering skall uppgivas: stiftarnas, styrelseledamöternas och möjligen utsedda suppleanters fullständiga (sålunda t. ex. ej blott förnamnens initialer) namn, nationalitet och hemvist, bolagets postadress samt, om befogenhet att teckna bolagets firma ej skall utövas allenast av styrelsen, vilken eller vilka,

var för sig eller i förening, sådan befogenhet tillkommer. Skall annan än styrelseledamot eller suppleant äga rätt till firmans tecknande, skall jämväl hans fullständiga namn, nationalitet och hemvist uppgivas.

Vid ansökningen fogas förutom ovannämnda avgifter: stiftelseurkunden med påskrift om uppvisande samt alla de handlingar i

* Enahanda förfarande iakttages, då anmälan sedermera sker därom att styrelseledamot eller suppleant blivit utsedd eller att eljes någon, ensam eller i förening med annan, blivit berättigad att teckna firman.

Det som antecknats i aktiebolagsregistret kungöres i Post- och inrikes tidningar samt införes i en tryckt och med register för varje år försedd samling. . Beträffande tredje mans kännedom gäller här om registrering och kungörelse i posttidningen detsamma som om införande i handelsregister och kungörelse i ortstidning. Förmenas registrering lända till förfång, kan även här talan föras om dess upphävande och om skadestånd.979

övrigt som enligt vad förut nämnts skola framläggas å konstituerande stämma jämte styrkta avskrifter av samtliga dessa handlingar, av notarius publicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter styrkt avskrift av protokollet vid konstituerande stämman och annan tilläventyrs hållen stämma, två på samma sätt till riktigheten styrkta exemplar av bolagsordningen, en med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter försedd handling, innehållande dels uppgift å huru mycket blivit tecknat, med avdrag av såväl överteckning som förverkad och ej av annan övertagen aktierätt (bolagets aktiekapital), samt huru mycket därav inbetalts, dels försäkran att den sålunda anmälda inbetalningen fullgjorts i penningar eller annat enligt bestämmelse i stiftelseurkunden samt slutligen, där sådant ifrågakommer, bevis om Kungl. Maj:ts tillstånd till aktiebrevens ställande till innehavaren, styrelsens utseende annorledes än å bolagsstämma eller upptagande i densamma av medborgare i annat land eller å utrikes ort bosatta svenska medborgare eller till bemyndigande för annan person utom styrelsen än i riket bosatt svensk medborgare att teckna bolagets firma.

2) Aktiebrev och aktiebok.

Aktiebreven, som kunna lyda å mer än 1 aktie vardera, skola undertecknas av styrelsen samt angiva ordningsnummer å den eller de aktier, vara de lyda, akties belopp och dagen för utfärdandet. Styrelseledamots namnteckning kan återgivas genom tryck eller på annat dylikt sätt. Yar je aktiebrev skall dock vara egenhändigt undertecknat av minst en styrelseledamot.

Innan aktiebrevet av bolaget utgives skall det förses med stämpel av 10 öre för varje fulla 10 kr. av det belopp vara det lyder eller, om betalning enligt bolagets beslut skall erläggas med högre belopp, av detta senare. Även om aktiebrevet ej mottagits av aktieägaren, anses det som utgivet, då det upprättats och aktieägaren äger att utbekomma detsamma hos bolaget. Förekommer interimsbevis eller interimskvitto, stämpelbeläggas dessa efter samma grund, men stämpeln gäller då till motsvarande belopp även för aktiebrevet, som därvid skall förses med anteckning om varför stämpel saknas. Stämplingen av interimsbevis eller dylikt kvitto får bolaget självt utföra. Aktiebreven åter stämplas av generalpoststyrelsen. För stämpelbeläggning av aktiebrev eller deras förseende med anteckning om orsaken till underlåten stämpelbeläggning svara i första hand styrelseledamöterna eller den eller de av dem, åt vilka tillsynen över stämpelbeläggningen uppdragits enligt bolagets beslut. Försummad stämpling medför böter, 10 gånger den felande stämpelns belopp och minst 20 kr., som emellertid numera ådömas solidariskt (N. J. A. 1915:242 [plenimål]).980

Aktiebrev får ej utgivas, innan registrering skett därom att full betalning erlagts för aktier tillhopa motsvarande det i bolagsordningen utsatta minimikapitalet, ej heller innan full betalning erlagts för den eller de aktier, vara brevet lyder.

Över aktiebolags samtliga aktier skall styrelsen upplägga s. k. aktiebok. I denna upptagas aktierna med uppgift om ursprungliga ägarna, samt antecknas (jämte datum för anteckningen) hos styrelsen styrkta förändringar i äganderätten till aktie. Då lösningsrätt tillkommer förutvarande aktieägare, får anteckning om akties övergång ej ske, förr än sig visat, att lösningsrätten ej begagnas. Under mellantiden får dock förvärvaren uppbära den vinstutdelning som kan vara förknippad med aktierätten och utöva aktien tillkommande företrädesrätt till

nyteckning, varvid likväl teckningen överflyttas å den, som begagnar sig av lösningsrätten. Med nu beskrivna undantag, är den till vilken aktie, ställd till viss man, övergått, ej gent emot bolaget att anse som aktieägare, innan han blivit införd i aktieboken.

Styrelsen är skyldig att hålla aktieboken tillgänglig för en var, aktieägare eller icke, som vill taga kännedom om densamma. Underlåtenhet härutinnan straffas med böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kronor.

3) Inbetalning, ökning och nedsättning av aktiekapitalet.

Sist inom två år från bolagets bildande skall full betalning erläggas för aktie, vadan längre rådrum ej får i teckningslistan medgivas vid bestämmande av den ordning, vari aktietecknare bör fullgöra vad honom åligger på grund av teckningen. Har aktie ej fullt betalts senast vid bolagets bildande, är aktietecknaren skyldig avlämna skriftlig förbindelse å återstående belopp och svarar för denna förbindelse, även om aktierätten övergår å annan. Skuld för aktieteckning får ej kvittas mot fordran hos bolaget. Sker ej inbetalning i rätt tid eller avlämnas ej nyssnämnda förbindelse, äger styrelsen, om ej felet rättas inom en månad efter anmaning, förklara aktierätten förverkad, och kan vad å aktien redan inbetalts då ej återfordras. Det åligger emellertid styrelsen att när betalning uteblivit, så snart ske kan, antingen vidtaga nu omförmälda åtgärd eller utsöka beloppet. Änskönt aktierätten förverkats, är aktietecknaren, om bolagets egendom avträdes till konkurs, som börjar inom två år efter utgången av den för aktiernas inbetalning bestämda tiden, skyldig att, såvitt borgenärernas rätt därpå beror, betala vad som kan fortfarande återstå oguldet. Förklaras aktierätt förverkad, sedan ansökning gjorts om bolagets registrering, och övertages ej aktierätten inom en månad av annan, skall aktiekapitalet anses minskat med motsvarande belopp, vilket styrelsen ofördröjligen skall anmäla för registrering.

Sker efter ansökningen om bolagets registrering ytterligare aktieinbetalning, kan styrelsen anmäla beloppet för registrering,981

varvid anmälan skall innefatta försäkran att inbetalningen fullgjorts i penningar eller annat enligt stiftelseurkunden. Sist sex månader efter utgången av den för aktiernas inbetalning bestämda tiden skall styrelsen, om ej hela aktiekapitalet förut anmälts inbetalt, för registrering anmäla buru mycket av det belopp, som anmälts inbetalt, motsvaras av fullt inbetalda aktier. Styrelsens anmälningsskrift skall i båda dessa fall vara försedd med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter. Anmäles ej, innan nyssnämnda sex månader utlupit, att aktier tillhopa motsvarande belagets minimikapital enligt bolagsordningen till fullo och med behörig valuta betalts, och inkommer ej heller behörig anmälan härom inom en månad efter det registreringsmyndigheten till bolagets styrelse avlåtit skrivelse med an-maning att ofördröjligen inkomma med dylik anmälan, skall bolaget träda i likvidation.

Aktiekapitalet kan ökas dels genom nyteckning enligt beslut antingen av bolagsstämman eller av styrelsen under förutsättning av stämmans godkännande, dels genom överföring till aktiekapitalet av besparade vinstmedel, som ej avsatts till reservfond eller förnyelsefond (se längre fram).

Bolagsstämma får ej besluta aktiekapitalets ökning medelst nyteckning eller vinstöverföring, ej heller godkänna styrelsens beslut om ökning medelst nyteckning1, innan det förutvarande kapitalet till fullo inbetalts och inbetalningen registrerats. Beslutet om ökningen skall, vare sig det fattas av stämman eller styrelsen, vid nyteckning angiva: det belopp varmed aktiekapitalet får ökas, den företrädesrätt till teckning som tillkommer aktieägare, varvid märkes att, såvida preferensaktier ej förekomma, äger varje aktieägare att, i den mån sådant kan ske, av aktier, som skola betalas i penningar, teckna så inånga, som svara mot hans andel i förutvarande kapitalet, den tid (minst 4 veckor från beslutets kungörande i Post- och Inrikestidningar), inom vilken aktieägares företrädesrätt skall begagnas, det belopp som skall för aktie inbetalas, den grund efter vilken i händelse av överteck-ning aktierna skola fördelas mellan tecknarna samt, om de nya aktierna ej skola vara likställda med de förutvarande, den olikhet som skall förefinnas mellan dem. Skall någon äga teckna aktie med rätt att därför tillskjuta annat än penningar eller eljest med villkor, skola fullständiga bestämmelser därom meddelas i beslutet om aktiekapitalets ökning, varjämte styrelsen skall för stämman framlägga de skriftliga handlingar som därom kunna vara upprättade ävensom en av styrelsen underskriven berättelse angivande de omständigheter som kunna

vara av vikt vid bedömande av villkorets bey del se för bolaget. Vid kapitalökning genom vinst-överföring> skall bolagsstämmans beslut angiva det belopp varmed kapitalet skall ökas samt, om de nya aktierna ej skola vara likställda med de förutvarande, den olikhet som skall förefinnas982

mellan dem. Äga förutvarande aktier sinsemellan lika rätt, är varje aktieägare berättigad till så många av de nya aktierna som svara mot hans andel i förutvarande kapitalet.

Beslut om aktiekapitalets ökning i vare sig ena eller andra formen skall genom styrelsens försorg kungöras i såväl Post- och Inrikestidningar som tidning inom den ort, där styrelsen hai-sitt säte. Kungörelsen skall tillika angiva förutvarande kapitalets storlek samt, vid nyteckning, bolagsordningens bestämmelser om föremålet för bolagets verksamhet och om akties belopp ävensom möjligen förefintliga undantagsbestämmelser av det slag, som nämnes i § 6 aktiebolagslagen (jfr. ovan ang. stiftelseurkunden). Yid nyteckning åligger det vidare styrelsen att, om så ske kan, i rekommenderat brev ofördröjligen underrätta varje aktieägare om beslutet.

Bolagsstämmans beslut om aktiekapitalets ökning eller stämmans godkännande av styrelsens beslut därom skall genom styreisens försorg anmälas för registrering. Yid anmälan fogas, i 2 ex., av notarius publicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga namnunderskrifter styrkt avskrift av protokoll som förts i ärendet samt, vid nyteckning, i huvudskrif och bestyrkt avskrift, ovannämnda berättelse och övriga handlingar angående rätt till villkorlig teckning, och, vid vinstöverföring, 1 ex. av de tidningar, i viika beslutet, enligt vad förut nämnts, varit infört, 1 ex. av senast fastställda balansräkning ävensom en med styrelseledamöternas bevittnade namnunderskrifter försedd försäkran att balansräkningen är lagligen upprättad. Yid vinstöverföring anses aktiekapitalet, så snart registrering av beslutet skett, ökat med det belopp beslutet anger. Yid nyteckning måste ytterligare teckning och registrering av aktieinbetalning ha skett.

Teckningen sker å teckningslista i huvudskrift med styrelseledamöternas bevittnade namnunderskrifter eller i avskritt, bestyrkt av notarius publicus. Listan skall innehålla bolagsstämmans eller styrelsens beslut om aktiekapitalets ökning, uppgift å de tidningsnummer, i vilka beslutet kungjorts ävensom redogörelse för de omständigheter som kunna vara av vikt vid bedömande av betydelsen för bolaget av tilläventyrs medgivet villkor vid teckning. Vidare skall angivas den ordning i vilken teckningen bör fullgöras, och märkes därvid att full betalning för ny aktie erläggas sist ett år från bolagsstämmans beslut, resp. godkännande av styrelsens beslut om ökningen. Ett ex. av bolagsordningen och senast fastställda balansräkning skola bifogas varje teckningslista.

Vid inbetalning av nyteckning kan undantagsvis kvittning mot fordran hos bolaget få ske, nämligen när sådan rätt medgivits i beslutet om aktiekapitalets ökning. Ang. påföljd för uraktlåtenhet att verkställa inbetalning och om anmaning att fullgöra dylik gälla samma regler som vid första teckningen.983

Sist sex månader efter utgången av den för inbetalningen av de nya aktierna bestämda tiden eller, om bolagsstämmans godkännande av styrelsens beslut om kapitalökning då ännu icke meddelats, samtidigt med anmälan till registret av detta godkännande, skall styrelsen för registrering anmäla huru många aktier till fullo inbetalts. Styrelseledamöterna skola egenhändigt underskriva anmälan och deras namnteckningar skola vara bevittnade. Vid anmälan fogas: en på samma sätt underskriven och bevittnad handling, innehållande dels uppgift, huru mycket tecknats, med avdrag av överteckning och förverkad, icke övertagen aktierätt, dels försäkran att den anmälda inbetalningen fullgjorts i penningar eller annan i beslutet om kapitalökningen medgiven valuta, teckningslistorna jämte styrkta avskrifter samt 1 ex. av de tidningar vari beslutet om ökningen kungjorts. Inbetalas sedan ytterligare aktier till fullo, får anmälan därom göras för registrering. Sådan anmälan skall vara på samma sätt underskriven och bevittnad samt innehålla nyss beskrivna försäkran. Så snart registrering i anledning av anmälan i någondera ordningen skett, skall aktiekapitalet anses ökat med sammanlagda beloppet av de aktier som anmälts vara till fullo inbetalda.

Nedsättning av aktiekapitalet, vilken, då den verkställts, skall av styrelsen anmälas för registrering, får, såframt ej förbehåll om inlösen för sådant ändamål av vissa aktier gjorts i stiftelseurkunden, vid bolagsordningens antagande eller i beslut om aktiekapitalets ökning, ske endast enligt registrerat beslut av bolagsstämman och med tillstånd av domstolen å den ort där styrelsen enligt bolagsordningen har sitt säte. Kätten, som utfärdar

årsstämning å bolagets okända borgenärer, bifaller ansökning om dylikt tillstånd, såvida å av rätten utsatt dag styrkes att borgenärer, som i anledning av år ss t amningen givit sig an eller som äro upptagna å den förteckning över kända borgenärer, som skall åtfölja ansökningen, blivit till fullo förnöjda eller medgivit ka-pitalnedsättnin gen.

Egen aktie får aktiebolag ej mot vederlag förvärva annorledes än vid kapitalnedsättning enligt lag, ej heller mottaga som pant. Bolagret är dock oförhindrat att å auktion inropa för dess fordran utmätt aktie, men är i så fall skyldigt åter avyttra den, så snart det kan ske utan förlust.

4) Inskränkning i rätten att förfoga över aktie.

Ställas aktiebreven till viss man, kan i bolagsordningen förbehållas att, om aktie övergår till annan än aktieägare eller ägare av visst slag av aktier, förutvarande aktieägare eller ägare av visst slag av aktier skola få lösa aktien. Bolagsordningen skall då angiva den ordning i vilken lösningsrätten tillkommer aktieägarna inbördes, den tid, högst nittio dagar räknat från anmälan hos styrelsen om aktiens övergång, inom vilken den, som vill begagna sig av lösningsrätten, skall göra anmälan därom hos984

styrelsen samt den tid, högst trettio dagar, räknat från det lösens belopp bestämts, inom vilken lösen skall erläggas.

Kan överenskommelse ej träffas om lösens belopp, bestämmes detta, såframt bolagsordningen ej stadgar annat, av tre skiljemän, utsedda enligt skilj emannalagen. Part, som är missnöjd med skiljemännens beslut, äger instämma tvisten till domstol inom nittio dagar från delfåendet av beslutet i huvudskrift eller bestyrkt avskrift.

Ställas aktiebreven till viss man, kan vidare i bolagsordningen intagas förbehåll, varigenom rätten för aktiebolag eller annan samfällighet eller för annan än här i riket bosatt svensk medborgare att genom teckning eller överlåtelse förvärva aktie inskränkes. Har dylikt förbehåll intagits i bolagordningen efter bolagets bildande, får, innan förbehållet angivits å aktiebrevet,* utdelning ej äga rum å den eller de aktier, vara brevet lyder.

En särdeles viktig avart av sistnämnda förbehåll är det som omförmäies i 2 § lagen 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag. Enligt detta lagrum får icke, utan konungens för särskilt fall givna tillstånd, fast, egendom förvärvas, mineralfyndighet inmutas, inmutad niineralfyndighet förvärvas eller bearbetas eller gruvdrift idkas av bl. a. svenskt aktiebolag, vars aktiebrev få ställas till innehavaren eller svenskt aktiebolag, vars aktiebrev skola vara ställda till viss man, men vars bolagsordning saknar förbehåll därom att allenast viss del, vid varje tid mindre än en femtedel, av bolagets aktier efter röstvärde få genom teckning eller överlåtelse förvärvas av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag*, vari finnes utländsk bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag, vars aktiebrev får ställas till innehavaren, eller av annat svenskt aktiebolag, i vars bolagsordning ej intagits förbehåll, som nu är sagt, dock att utan hinder av förbehållet aktier få förvärvas av svenskt bolag eller svensk förening, som avses i 18 § samma lag (bankaktiebolag, solidariskt bankbolag, försäkringsbolag, understödsförening, aktiebolag eller förening som erhållit statslån från egnahemslånefonden m. m.).

Rätten att förfoga över aktie får ej inskränkas på andra än här ovan beskrivna sätt.

5) Reservfond, vinstutdelning ocli hcdansråkning.

* Samtliga inskränkningar i rätten att förfoga över aktie skola angivas ä aktiebrevet, men underlåtenhet härutinnan medför, när förbehållet inkommit i bolagsordningen redan vid dennas antagande, icke overksamhet av aktiebrevet eller ens av förbehållet, utan blott ansvarspåföljd för styrelseledamot med vars begivande aktiebrevet utfärdas. Angående rättsläget i detta hänseende vid förbehållets intagande i bolagsordningen genom dennas ändring se ytterligare nedan sid. 994.985

Av aktiebolags årsvinst, efter avdrag till betäckande av tidigare brist, skola minst 10 % avsättas till reservfond. Från årsvinsten får därvid ej s. k. tantiem borträknas. När reservfonden uppgått till 10 % av inbetalda aktiekapitalet, kan avsättning av årsvinsten upphöra, såframt ej bolagsordningen annat bestämmer. Nedgår

fonden under stadgat belopp, skall avsättning åter vidtaga. Till reservfonden lägges alltid eventuell överkurs vid aktieteckningen samt vad som inbetalts å förverkad, icke övertagen aktierätt. Nedsättning av reservfonden får beslutas bio it för täckande av förlust å rörelsen i dess helhet enligt fastställd balansräkning-, då förlusten icke kan ersättas av andra till framtida förfogande avsatta medel (s. k. dispositionsfond e. d.).

Bortsett från aktiekapitalets nedsättning och likvidation, får till aktieägarne ej utbetalas annat än den vinst, fastställd balansräkning för sista året visar, och som ej skall avsättas till reservfonden.

Även om årsvinst förefinnes, d. v. s. vinst finnes enligt det s. k. vinst- och förlustkontot, får utdelning ej ske så länge balanskontot till följd av brist från föregående år visar förlust. Sker vinstutdelning i strid med vad nu sagts eller med bolagsordningen, skall den återbäras, och de som deltagit i beslutet om sådan utdelning ansvara solidariskt för den brist, som vid återbäringen kan uppkomma.

Bolagsstämma får ej förfoga över bolagets tillgångar för ändamål som uppebarligen är för bolagets verksamhet främmande. Dock kan till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål anslås tillgång, som i förhållande till bolagets ställning är av ringa betydelse. Om den vinstutdelning" till aktieägarne, som får ske, beslutar bolagsstämman, såvida bolagsordningen ej stadgar annat.

Jämte vad i förordningen ang. handelsböcker och handelsräkningar stadgas gäller om aktiebolags balansräkning:

a) Bolagets tillgångar få ej upptagas vare sig över verkliga värdet eller över anskaffningskostnaden.

b) Till stadigvarande bruk för bolaget avsedda tillgångar* få dock upptagas till anskaffningskostnaden, ehuru den understiger verkliga värdet, om årligen avskrives ett belopp svarande mot den värdeminskning, som uppkommit av ålder, nyttjande eller därmed jämförlig orsak (prisfall på grund av konjunkturerna behöver ej avskrivas). I stället för avskrivning kan motsvarande avsättning göras till en särskild förnyelsefond. Ifrågavarande tillgångar få ej i vidare mån, än som betingas av nedlagda för-

* Har inom 2 år från bolags registrering, för gottgörelse som överstiger en femtedel av aktiekapitalet, å bolags vägnar träffats något avtal om förvärv av fast eller lös egendom, som är avsedd till stadigvarande bruk för bolaget, skall avtalet genom styrelsens försorg ofördröjligen anmälas för registrering.

bättringar, upptagas högre än i närmast föregående fastställda balansräkning.

c) Andra än till stadigvarande bruk för bolaget avsedda tillgångar få upptagas högre än anskaffningskostnaden, så framt särskilda omständigheter lämna fog härför och dessa fullständigt angivas i balansräkningen.

d) Osäkra fordringar upptagas blott till de belopp, varmed de beräknas komma att inflyta, och värdelösa fordringar avskrivas.

e) Aktiekapitalet, reserv- och förnyelsefonden samt andra fonder uppföras var för sig bland skulderna.

f) Kostnader för bolagets bildande, organisations- eller förvaltningskostnader eller förvärvad egen aktie få ej uppföras som tillgång.

g) Aktier i annat bolag upptagas till antal och värden särskilt för varje sådant bolag, och till balansräkningen fogas, såvitt ske kan, sistnämnda bolags senaste fastställda balansräkning.

6) Styrelse och firmateckning.

Ett aktiebolags styrelse skall bestå av en eller flera ledamöter, vilka i regeln skola väljas å bolagsstämma och få utses för högst fem år. Styrelseledamot kan dock, ehuru den tid, för vilken han blivit usedd, ej gått till ända, skiljas från uppdraget genom beslut av dem, som utsett honom. Avgår av bolagsstämman vald styrelseledamot, innan den tid, för vilken han valts, gått till ända, och finnes ej suppleant, åligger det övriga styrelseledamöter att ofördröjligen föranstalta om val av ny ledamot. Dock kan, därest bolagsordningen sådant medgiver, med valet

anstå till nästa ordinarie bolagsstämma, såvida blott styrelsen är beslutför med kvarstående ledamöter. Ledamot av styrelse skall vara här i riket bosatt svensk medborgare, såvida ej för särskilt fall Kungl. Maj:t medgivit, att styrelsen må till en viss del, ej överstigande en tredjedel av hela antalet, bestå av medborgare i annat land eller å utrikes ort bosatta svenska medborgare.

Styrelsen som helhet samt den eller de personer inom eller utom styrelsen, som bemyndigats teckna bolagets firma, äga att själva eller genom ombud gent emot tredje man handla å bolagets vägnar ävensom företräda bolaget inför domstolar och andra myndigheter. Inskränkning i denna befogenhet får ej registreras och är utan verkan mot tredje man, som varken ägt eller bort äga kännedom om inskränkningen, med ett undantag, nämligen för bestämmelse i före den 1 jan. 1912 bildat bolags bolagsordning, att vissa utfästelser för att vara gällande skola vara undertecknade jämväl av en av Kungl. Maj:t utsedd ledamot av styrelsen*.

* Aktiebolag lyder i mål, för vilka ej annat genom lag stadgats, under allmän underrätt i den ort, där styrelsen enligt bolagsordningen har sitt säte.987

Styrelsens beslut fattas, såframt bolagsordningen ej annat bestämmer, med enkel majoritet; vid lika röstetal liar ordföranden vid sammanträdet ut slagsröst. Även om beslut fört antal ledamöter är tillstädes, får ärende, som ankommer på styrelsen, ej företagas, utan att, såvitt ske kan, samtliga ledamöter erhållit tillfälle att deltaga i behandlingen. Styrelseledamot får ej deltaga i behandling av fråga om avtal mellan honom och bolaget, ej heller om avtal mellan bolaget och tredje man, om han i frågan äger ett väsentligt intresse, som kan strida mot bolagets. Detta gäller i tillämpliga delar även om gåva från bolaget och rättegång eller annan talan mot styrelseledamoten eller tredje man.

Bemyndigande för styrelseledamot att teckna bolagets firma får meddelas av styrelsen, såframt ej annat bestämts i bolagsordningen eller av stämman. Sådant bemyndigande får ej meddelas av stämman, med mindre bolagsordningen innehåller stadgande därom. Styrelsen (ej stämman) äger vidare bemyndiga annan än styrelseledamot att teckna firman, men endast om antingen bolagsordningen eller stämman tillåter styrelsen sådant. Bemyndigande av detta slag får ej meddelas annan än här i riket bosatt svensk medborgare, med mindre konungen för särskilt fall medgiver det. Vid meddelande av rätt till firmateckning kan föreskrivas att denna rätt får utövas endast av flera i förening.

Ändring i styrelsens sammansättning, i rätten att teckna bolagets firma samt i fråga om styrelseledamots eller firmatecknares hemvist eller bolagets postadress skall styrelsen ofördröjligen anmäla för registrering. Vid anmälan om ändring i styrelsens sammansättning skall fogas styrkt avskrift av protokoll eller annan bandling som bestyrker ändringen.

Vid firmateckning skola de som teckna firman även underskriva sina namn. Annars anses handlingen ej behörigen underskriven. (N. J. A. 1915:440.)

Ilnderskrives åter en handling, som utfärdas för aktiebolag väl av vissa personer med deras egna namn, men ej med bolagets firma, och framgår ej heller av handlingens innehåll att den utfärdats å bolagets vägnar, svara de som underskrivit, personligen och solidariskt, för vad genom handlingen slutits, oavsett om handlingen därjämte befinnes bindande för bolaget eller ej.

Den, som äger företräda bolaget får ej ikläda bolaget förpliktelser eller eljes förfoga över dess tillgängar för ändamål, som uppenbarligen är för bolagets verksamhet främmande, såvitt ej stämman begagnat sig av sin förut omnämnda rätt att till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål anslå tillgång, som i förhållande till bolagets ställning är av ringa betydenhet. Den inskränkning i förfoganderätten, som nu angivits, får ej åberopas mot tredje man i god tro, d. v. s. med mindre han insett eller bort inse, att stadgandet ägt tillämpning.988

Stämning å bolaget och annat meddelande till detsamma delgives styrelseledamot eller någon, som ensam eller i förening med annan berättigats teckna firman. Vill styrelsen kära till bolaget, kallar den aktieägare till stämma för val av bolagets ombud i tvisten. Stämningen anses då delgiven, när den föredragits å stämman.

Inom 8 månader efter utgången av varje räkenskapsår skall hållas ordinarie bolagsstämma, å vilken styrelsen har

att framlägga en av dess ledamöter underskriven förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna året tillika med revisorernas berättelse. Minst en månad före stämman skall styrelsen till revisorerna avlämna de 3 förstnämnda handlingarna. Genom styrelsens försorg skola sedan dessa handlingar jämte revisionsberättelsen under minst en vecka närmast före stämman hållas för aktieägarna tillgängliga i tillräckligt antal exemplar ävensom ofördröjligen översändas till aktieägare, som med uppgivande av postadress anhåller därom. I förvaltningsberättelsen skall redogöras för avskrivningarna under året och grunderna därför.

7) Revision.

Revisorer, en eller flera, för granskning av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper väljas å bolagsstämma; dock kan i bolagsordningen bestämmas, att därjämte en eller flera revisorer utses på annat sätt. Till revisor får ej utses den, som är i bolagets eller styrelseledamots tjänst. Tiden för uppdraget får ej utgå före nästa ordinarie bolagsstämma eller omfatta mer* än två år. Revisor kan när som helst skiljas från uppdraget genom beslut av den, som utsett honom.

För tryggande särskilt av minoritetens bland aktieägarna rätt har möjlighet slutligen beretts att hos konungens befallnings-hävande i länet eller överståthållareämbetet i Stockholm påkalla utseende av en revisor att med övriga revisorer deltaga i dem åliggande granskning eller i granskningen av vissa räkenskaper. Förslag härom väckes å bolagsstämma. Antages det eller biträdes det av aktieägare med ett sammanlagt aktiekapital av minst en femtedel av hela aktiekapitalet, skall styreisen inom en vecka göra den avsedda framställningen till konungens befallnings-hävande eller överståthållareämbetet. Underlåter styrelsen detta, står det varje aktieägare fritt att göra dylik framställning.

Styrelsen skall bereda revisor tillfälle att när som helst inventera bolagets kassa och övriga tillgångar samt granska bolagets alla böcker, räkenskaper och andra handlingar. Styrelsen får ej förvägra av revisor begärd upplysning angående förvaltningen. Styrelseledallot, som bryter häremot, straffas med böter fr. o. ni. 5 t. o. m. 500 kr.

Revisorerna skola för varje räkenskapsår över granskningen avgiva en av dem underskriven berättelse, som de, med återstäl-989

lande av styrelsens förvaltningsberättels, vinst- ocli förlusträkningen samt balansräkningen, skola lämna till styrelsen minst två veckor före den ovan nämnda ordinarie bolagsstämma, å vilken dessa handlingar skola framläggas.

Om revisorernas granskning föranleder därtill, tillkommer det dem att skriftligen med angivande av skälet påfordra att styrelsen skall utlysa extra bolagsstämma att hållas, så snart det med iakttagande av föreskriven kallelsetid kan ske. Fullgör ej styrelsen detta, äga revisorerna själva utlysa bolagsstämma. Vid oenighet i denna fråga mellan revisorerna, gäller de flestas mening och vid lika röstetal deras, som anse stämma ej böra hållas.

Med böter fr. o. m. 50 t. o. m. 2,000. kronor eller fängelse straffas revisor, som, därest han insett eller bort inse, att skada därav kunnat följa, yppar något av vad han erfarit vid granskningen utan att det med nödvändighet fordras för fullgörande av hans uppdrag. Bör förseelsen enligt allmänna strafflagen beläggas med strängare straff, tillämpas detta.

8) Bolagsstämma.

Rösträtt å bolagsstämma får ej utövas för aktie, å vilken ej fullgjorts förfallen inbetalning eller i fråga om vilken ej avlämnats föreskriven förbindelse å återstod av inbetalning. Ägare av dylik aktie får dock deltaga i beslut, för vars giltighet fordras att samtliga aktieägare förena sig därom. I beslut om aktiekapitalets ökning kan föreskrivas att för ny aktie rösträtt icke får utövas vid bestämmande av vinstutdelning, vartill den nya aktien icke medför rätt. Genom bestämmelse i bolagsordningen får aktieägare icke frånhändas rösträtt i andra än nu nämnda fall.

Förutsättning för rösträttens utövande är emellertid att aktieägaren anmäler sig till deltagande i förhandlingarna å

stämman, och kan i bolagsordningen stadgas, att dylik anmälan skall göras hos styrelsen viss tid, högst 3 dagar före stämman. Vid anmälan måste aktieägaren, om aktiebreven äro ställda till viss man, vara införd i aktieboken och, om breven lyda å innehavaren, förete sådant eller eljes styrka äganderätt till aktie. Den, som själv eller genom ombud vill rösta för aktie, skall vidare, om å stämman aktieägare med sammanlagt aktiebelopp av minst 1/10 av det å stämman företrädda aktiekapitalet yrka det, avlämna en egenhändigt underskriven försäkran, att han icke under falskt sken av köp, gåva eller annat avtal åtkommit aktien, utan verkligen är ägare av densamma, och att han ej heller för att kringgå i lag eller bolagsordningen meddelade bestämmelser om rösträtt förvärvat aktien med skyldighet att åter avyttra densamma. Falsk uppgift i sådan försäkran straffas med böter fr. o. m. 50 t. o. m. 2,000 kr. eller fängelse, såvida ej förseelsen enligt allmänna strafflagen bör beläggas med strängare straff. Den, som åtkommit aktien genom arv, giftorätt eller testamente behöver ej avlämna ifrågavarande försäkran. Den kan ej heller av-990

fordras, då den uppgivna ägaren av aktien förut å ordinarie bolagsstämma såsom ägare fört talan för samma aktie, såframt ej visas att förändring i äganderätten till aktien därefter ägt rum.

Rösträtten å bolagsstämma innefattar icke rätt att själv eller genom ombud eller såsom ombud för annan delaga i behandlingen av sådana frågor, vid vilkas beliandling inom styrelsen styrelseledamot, enligt vad ovan sagts, skulle under motsvarande omständigheter vara jävig. Ledamot av styrelsen får ej å stämman deltaga i beslut om ansvarsfrihet för förvaltningsåtgärd, som han är ansvarig för, eller i val av revisor.

Såvitt ej annat i bolagsordningen bestämts, gäller att varje aktie, för vilken rösträtt får utövas, berättigar till 1 röst, att frånvarande aktieägares rösträtt kan utövas genom ombud, att likväl ingen får för egna eller andras aktier rösta för mer än en femtedel av det å stämman företrädda aktiekapitalet, att bolagets beslut fattas med enkel majoritet samt att vid lika röstetal val avgöres genom lottning, men i andra frågor den mening segrar, som biträdes av de flesta röstande eller, om jämväl antalet röstande är lika, av stämmans ordförande. Aktieägares rätt att rösta genom ombud får ej i bolagsordningen inskränkas i vidare mån än att föreskrift får meddelas att till ombud får utses blott aktieägare.

Såvitt ej annat i bolagsordningen bestämts, väljer bolagsstämman själv ordförande. Å stämman, vid vilken aktieboken skall av styrelsen hållas tillgänglig, upprättas och framlägges till godkännande en förteckning över närvarande aktieägare och ombud för aktieägare med uppgift å det antal aktier, för vilket en var av dem äger rösta. Sedan förteckningen godkänts, tjänar den till röstlängd vid stämman. Uppskjutes stämman till senare dag än nästa söckendag, skall dock ny förteckning upprättas. Vilken skall leda förhandlingarna, tills ordförande valts, och vilken röstlängd skall lända till efterrättelse vid ordförandevalet och ifrågavarande förtecknings godkännande, är ej i lagen utsagt.

Genom styrelsens försorg skall vid ansvarspåföljd över förhandlingarna å stämman protokoll föras och hållas tillgängligt för aktieägarna senast två veckor efter stämman.

Bolagsstämma skall, så framt ej annat bestämts i bolagsordningen eller av bolagsstämma, sammanträda å den ort, där styrelsen har sitt säte. Kallelse ombesörjes av styrelsen. Fordras för giltighet av beslut, att det fattas å två på varandra följande stämmor, får kallelse till andra stämman ej ske, innan den forsla hållits. Fordras för beslutets giltighet, att det å andra stämman biträdes av samtliga röstande, skall kallelsen till denna stämma jämväl, om så ske kan, sändas i rekommenderat brev till varje aktieägare.

Åtminstone en ordinarie bolagsstämma skall årligen hållas,991

nämligen den förut omnämnda, som skall äga rum inom 8 månader efter utgången av varje räkenskapsår, ocb å vilken styrelsens förvaltningsberättelse ni. m. skall framläggas. Under en vecka närmast före ordinarie bolagsstämma skall förteckning över de ärenden, som därvid skola förekomma, genom styrelsens försorg, liållas tillgänglig för aktieägarna ocb ofördröjligen sändas till aktieägare, som med uppgivande av postadress anhåller därom. Innefattar ärende förslag till ändring i bolagsordningen, skall ändringens huvudsakliga innehåll angivas i förteckningen. Ärende, som ej upptagits å förteckningen, får ej företagas till avgörande vid stämman, om det ej

enligt lag eller bolagsordningen skall där förekomma eller omedelbart föranledas av ärende, som där skall avgöras. Utan hinder härav kan stämman besluta om utlysande av extra stämma för behandling av visst ärende. Aktieägare är berättigad att få ärende hänskjutet till prövning å stämman, om han hos styrelsen gör yrkande därom minst 10 dagar före stämman.

Extra bolagsstämma sammankallas av styrelsen, när den finner lämpligt. Förut har framhållits att revisorerna, om deras granskning* föranleder därtill, äga påkalla extra stämma (jfr. sid. 989). Sådan skall ock av styrelsen utlysas, då det för uppgivet ändamål krävas av aktieägare med sammanlagt aktiebelopp av minst en tiondedel av hela aktiekapitalet eller den mindre del därav, som kan vara bestämd i bolagsordningen. Vid extra bolagsstämma får ej företagas till avgörande ärende, som ej angivits i kallelsen till stämman. Ifrågasatt ändring av bolagsordningen skall till sitt huvudsakliga innehåll angivas i kallelsen.

Underlåter styrelsen att i föreskriven ordning kalla aktieägarna till ordinarie bolagsstämma eller har styrelsen ej senast två veckor efter nyssnämnda framställning av aktieägarna om extra bolagsstämma utlyst stämma att hållas, så snart med iakttagande av föreskriven kallelsetid kan ske, har magistrat eller landsfiskal i orten att på anmälan av aktieägarna ofördröjligen utlysa stämma.

Ä meromnämnda obligatoriska ordinarie bolagsstämma skall balansräkningen fastställas, med de rättelser och tillägg, som finnas erforderliga, samt frågan om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsen för den tid förvaltningsberättelsen omfattar företagas till avgörande, såvida ej anstånd till fortsatt stämma å viss dag minst 4 och högst 8 veckor därefter påfordras av aktieägare med sammanlagt aktiebelopp av minst en tiondedel av hela aktiekapitalet. Ytterligare uppskov är ej medgivet. Sist en månad, efter det balansräkningen fastställts, skall den jämte förvaltningsberättelsen samt vinst- och förlusträkningen, genom styrelsens försorg, avsändas till registreringsmyndigheten.992

9) Talan, mot styrelse, stiftare eller revisorer.

Ansvarsfrihet anses ej vara styrelsen beviljad, om aktieägare med ett sammanlagt aktiebelopp av minst en femtedel av hela aktiekapitalet röstat däremot. Äro aktiebreven ställda till viss man och röstar blott en minoritet mot ansvarsfrihet, inräknas dock ej i nyssnämnda belopp aktie, som bekommits annorledes än genom arv, gif orätt eller testamente, utan så är att aktieägaren varit, sedan minst 6 månader före den stämma, där förvaltningsberättelsen framlades, införd i aktieboken såsom ägare av aktien. Anställes ej talan inom 6 månader från det förvaltningsberättelsen framlades å bolagsstämma, anses ansvarsfrihet beviljad. Beviljandet av ansvarsfrihet utesluter ej sådan talan, som grundas därpå, att styrelseledamot begått brottslig handling, om ej ansvarsfriheten uppenbarligen avsett även denna handling.

Har ansvarsfrihet icke beviljats styrelsen å för denna frågas avgörande avsedd bolagsstämma, står det aktieägare med aktiebelopp om en femtedel av aktiekapitalet, räknat på ovan angivet sätt, fritt att å bolagets vägnar föra talan å förvaltningen. Enahanda är förhållandet med den talan på grund av brottslig handling, som, enligt vad nyss nämnts, kan anställas utan hinder av beviljad ansvarsfrihet. Avstår, sedan talan väckts, någon av kärandena från dess fullföljd, äga de övriga fortsätta, även om deras sammanlagda aktiebelopp skulie understiga ovan beskrivna femtedel. Tid klandertalan av detta slag betraktas bolaget som styrelsens motpart beträffande huvudsaken, men icke med avseende å rättegångskostnaderna. De för bolaget kärande aktieägarna äro dock berättigade till ersättning av bolaget för sina egna, av motparten ej gottgjorda, utgifter å rättegången i den mån de täckas av vad genom rättegången kommit bolaget till godo.

Har bolagsstämma förkastat förslag om talan niot stiftare, för det oskälig förmån enligt stiftelseurkunden tillerkänts och stiftarna i de för konstituerande stämman framlagda handlingarna lämnat oriktig uppgift därom,* eller mot revisorer, för vårdslöshet eller svek vid deras uppdrags fullgörande, så gäller i fråga om aktieägares rätt att föra sådan talan å bolagets vägnar detsamma som om talan mot styrelsen. Rätten att föra talan mot stiftare är dock ej beroende därav, att aktieägare viss tid varit införd i aktieboken som ägare till sina aktier. Talan får ej anställas mot stiftare eller revisorer sedan två år förflutit från resp. bolagets registrering eller revisionsberättelsens framläggande å bolagsstämma, såvitt ej talan grundas å brottslig handling.

Aktiebolags konkursbo äger, utan hinder, vad styrelsen angår, av beviljad ansvarsfrihet, anställa talan av ovan avsedd beskaf-

* Uppgörelse mellan bolaget och stiftare rörande den senare i sådan egenskap åliggande skadeståndsskyldighet är ej för bolaget bindande,993

fenixet mot styrelse, revisorer eller stiftare, om konkursen börjar inom två år från resp, förvaltningsberättelsens eller revisionsberättelsens framläggande å bolagsstämma eller bolagets registrering. Konkursboets talan skall anhängiggöras inom en månad från inställelsedagen eller, om tiden för talans anställande av bolaget då ännu ej gått till ända, inom utgången av denna tid. Katt domstol för talan mot styrelse, stiftare och revisorer torde vara domstolen i den ort, där styrelsen enligt bolagsordningen liar sitt säte.

10) Ändring av bolagsordningen och vissa andra fall, då särskild röstövervikt å bolagsstämma fordras.

Sådan ändring av bolagsordningen, att rättsförhållandet mellan redan utgivna aktier rubbas eller att däri intages förbehåll om lösningsrätt till aktie, ävensom, då aktier med olika rätt finnas, sådant beslut om aktiekapitalets nedsättning, som ej får verkställas utan rättens tillstånd, äro ogiltiga, med mindre samtliga aktieägare förenat sig därom.

Ändring av bolagsordningen i fråga om grunderna för röstning och beslut å bolagsstämma eller om användande av bolagets vinst eller av bolagets behållna tillgångar vid dess upplösning ävensom sådan ändring, att tiden för bolagets bestånd förlänges eller att i bolagsordningen intages förbehåll om avgörande genom skiljemän av tvister mellan bolaget och styrelsen eller ledamot därav eller aktieägare, äro ogiltiga, med mindre antingen samtliga aktieägare förenat sig därom eller ock beslutet fattats å två på varandra följande bolagsstämmor, därav minst en ordinarie, samt å den sista biträtts av samtliga röstande och dessa tillika företrätt minst 3/4 av aktiekapitalet.

För ändring av bolagsordningen i fråga om föremålet för bolagets verksamhet gälla samma villkor, dock att beslutet å nyssnämnda sista stämma ej behöver vara enhälligt, utan kan fattas av 3/4 av de röstande företrädande 3/4 av aktiekapitalet. Enahanda är, om aktier med olika rätt finnas, förhållandet med sådan ändring av bolagsordningen att aktiekapitalet får ökas, dock erfordras att de röstande, som biträtt beslutet, företrätt jämväl minst 3/4 av varje särskilt slag av aktier.

Annan ändring av bolagsordningen ävensom beslut, då alla aktier äga lika rätt, om sådan nedsättning av aktiekapitalet, som kräver rättens tillstånd, eller beslut om bolagets trädande i likvidation, i andra fall än då bolaget omedelbart på grund av lag är skyldigt därtill, äro ogiltiga, med mindre samtliga aktieägare förenat sig därom eller beslutet fattats å två på varandra följande bolagsstämmor, därav minst en ordinarie, och å den sista biträtts av minst 2/3 av de röstande. Hit hör intagande i redan befintlig bolagsordning av förbehåll, varigenom rätten för aktiebolag eller annan samfällignet eller för annan än här

Advokaten- 125994

i riket bosatt svensk medborgare att genom teckning eller överlåtelse förvärva aktie inskränkes.* Ehuru dylikt förbehåll, om det ej förekommit i stiftelseurkunden, ej kan intagas i den ursprungliga bolagsordningen utan samtliga aktieägares samtycke, kan det sålunda med vanlig majoritet, efter röster räknat, under angivna villkor sedermera bliva infört genom en ändring. Detta medgivande, som tillkom samtidigt med lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m., avsåg att underlätta upptagandet i äldre bolagsordningar av det i 2 § sagda lag beskrivna förhållandet (jfr. ovan sid. 984).

I bolagsordningen kan stadgas ytterligare villkor för giltigheten av ovan uppräknade bolagsstämmobeslut. Har i bolagsordningen intagits bestämmelse att annan bestämmelse i bolagsordningen ej får ändras utan konungens medgivande, så får ej heller den förra bestämmelsen ändras utan konungens medgivande.

Beslut om ändring av bolagsordningen skall av styrelsen ofördröjligen anmälas för registrering och får ej verkställas, innan registrering skett. Yid anmälan fogas, i 2 ex., av notarius publicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter styrkt avskrift av protokoll som förts i ärendet.

Är fråga om beslut, avseende sådan ändring av bolagsordningen, att däri intages förbehåll, som inskränker rätten att förfoga över aktie, bifogas ytterligare bevis att förbehållet antecknats å varje brev å aktie, som förbehållet rör. Inskränkes genom förbehållet rätten till aktiebolag eller annan samfällighet eller för annan än här i riket bosatt svensk medborgare att genom teckning eller överlåtelse förvärva aktie, skall anmälan även åtföljas av en med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnteckningar försedd försäkran, att enligt aktieboken de aktier, förbehållet avser, icke innehavas av andra än som utan hinder av förbehållet få förvärva dem.

11) Klander av bolagsstämmobeslut.

Menar styrelsen eller ledamot därav eller aktieägare att bolagsstämmobeslut icke tillkommit i behörig ordning eller att det eljest strider mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen, så kunna de yrka beslutets undanröjande eller ändring genom stämning å bolaget. Stämningen skall, vid talans förlust, delgivas inom två månader, beräknade, enligt kungl, förkl. den 23 mars 1807, till 30 dagar vardera. Tiden räknas från beslutets dag eller, om bolaget då ej var registrerat, från dagen för registreringen. Styrelsens rätt till talan skall dock anses bevarad, om inom sagda tid den stämma, å vilken stämningen i så fall skall föredragas och ombud för bolaget utses, utlysts att hållas så

* Avser förbehållet icke samtliga aktier och åsämjas ej aktieägarna om vilka aktier det skall gälla, avgöres frågan genom lottning, som anställes a bolagsstämma i sammanhang med förbehållets beslutande.995

snart med iakttagande av föreskriven kallelsetid kan ske. Innehåller bolagsordningen förbehåll om avgörande genom skiljemän av tvister mellan bolaget och de till klander av stämmobeslut berättigade, skall skiljeförfarande påkallas inom 60 dagar. Därvid märkes, att styrelsen liar att utlysa stämma på motsvarande sätt som för stämning.

Utslag, varigenom bolagsstämmobeslut upphävts eller ändrats, gäller jämväl för de aktieägare som ej väckt klander. Domstol, där klandertalan är anhängig, äger, när skäl därtill förekommer, att, innan slutligt utslag meddelas, genom s. k. inhibitions-beslut förordna att klandrade bolagsstämmobeslutet ej får verkställas. Är det klandrade beslutet sådant att det bör registreras, skall underrättelse om inhibitionsbeslutet genom rättens eller domarens försorg ofördröjligen avsändas för registrering. Däremot ankommer det i detta fall liksom annars på parterna själva att låta i registret anteckna laga kraft ägande utslag, varigenom förklarats att beslut som registrerats är ogiltigt, att en i registret gjord inskrivning ej bort ske eller att eljest visst förhållande, t. ex. nyssnämnda inhibitionsbeslut, om det upphäves, ej föreligger.*

Om bolagsstämma bestämt arvode åt styrelseledamot, revisor, tjänsteman i bolaget eller annan, och detta menas vara för högt, kunna aktieägare med ett aktiebelopp av en femtedel av aktiekapitalet inom samma fatalietid, som ovan beskrivits, hos rätten eller domaren göra ansökning om prövning av arvodet. Rätten äger, om arvodet uppenbarligen finnes vara bestämt till oskäligt belopp, att efter vederbörandes hörande göra jämkning däri.

12) Likvidation och upplösning.

Förutom i det tidigare berörda fall att anmälan icke inkommer till aktieregistret om full inbetalning av aktier motsvarande bolagets minsta, i bolagsordningen tillåtna kapital, skall bolaget rada i likvidation: då aktiekapitalet till 2/3 eller den mindre del bolagsordningen kan bestämma förlorats och bristen ej fyllts inom tre månader efter meddelande om förlusten till bolagsstämman, då antalet aktieägare nedgått under 5 och tillräckligt antal ej inom tre månader inträtt samt då i bolagsordningen viss tid för bolagets verksamhet fastställts och tilländagått eller eljest förhållande inträffat, på grund varav enligt bolagsordningen bolaget skall upphöra med sin verksamhet.

Det åligger styrelsen att, när helst anledning yppas till antagande att bolaget gjort förluster i den omfattning, varom ovan förmäles, ofördröjligen upprätta bokslut för utrönande av bolagets ställning. Visar sig vid uppgörandet av bokslut eller eljest att aktiekapitalet till den del, som förut nämnts, gått förlorat,

* Part, som föranstaltar om dylik anteckning, är befriad frän avgift för registrering och kungörande,996

skall styrelsen ofördröjligen lämna meddelande därom å bolagsstämma. Underlåtes dylikt meddelande, svara

styrelseledamöterna för bolagets uppkommande förbindelser en för alla och. alla för en såsom för egen skuld. Vid förlustens beräkning upptagas tillgångarna till sina verkliga värden. Till stadigvarande bruk för bolaget avsedda tillgångar få dock upptagas till anskaffningskostnaden efter avdrag av värdeminskning genom ålder och nyttjande.

Saknar aktiebolag till registret anmäld, behörig styrelse, kunna aktieägare, borgenär och envar annan, vars rätt kan vara beroende av att någon finnes, som äger företräda bolaget, hos rätten eller domaren göra ansökning om att bolaget förklaras skyldigt träda i likvidation. Styrkes å den tid, som utsatts för ansökans prövning och varom kungörelse tre månader i förväg införes i Post- och. Inrikes tidningar samt tidning i orten, att anmärkta förhållandet fortfar, förklarar rätten att bolaget skall träda i likvidation och förordnar en eller flera likvidatorer att verkställa densamma. I avbidan å ansökningens prövning äger rätten eller domaren, om så äskas, förordna en eller flera sysslomän att tills vidare taga bolagets egendom under vård och bevaka dess angelägenheter. Om förordnande av dylik syssloman skall underrättelse ofördröjligen genom rättens eller domarens försorg avsändas för registrering.

Likvidator eller likvidatorer skola i övriga fall väljas av bolagsstämman. Dock kan i bolagsordningen bestämmas, att en eller flera likvidatorer skola på annat sätt utses att jämte de av stämman valda deltaga i likvidationen.

Utser bolaget ej likvidatorer, ehuru likvidationsskyldighet genom förlust av aktiekapital eller aktieägarnes nedgång inträtt, svara de, som med vetskap om förhållandet deltaga i beslut om fortsättande av bolagets verksamhet eller handla å dess vägnar, för uppkommande förbindelser en för alla och alla för en såsom för egen skuld.

Rätten förordnar likvidatorer på framställning av registreringsmyndigheten, om, då likvidation påkallas av utebliven anmälan om aktieinbetalning, anmälan ej inkommer om att bolaget utsett likvidatorer. Då likvidationsskyldighet eljes omedelbart på grund av lag inträtt, men ej inom en månad därefter till registret anmälts att bolaget är i likvidation, förordnas likaledes likvidatorer av rätten, nämligen på ansökan av aktieägare eller styrelseledamot och sedan bolaget först förelagts att inom viss tid, ej understigande en månad, självt utse likvidatorer. Saknar aktiebolag, som anmälts vara i likvidation, till registret anmälda, behöriga likvidatorer, förordnas likvidatorer och interimistiskt sysslomän på motsvarande sätt som då styrelse saknas.

För behörighet att vara likvidator gälla samma villkor som för att vara ledamot av styrelsen. Uppdraget är avsett att vara tills997

likvidationen avslutats, men kan när som helst återkallas av den, som meddelat detsamma. Likvidatorerna ersätta styrelsen, vilkens uppdrag med likvidationen upphör. De hava därför, såvitt ej annat stadgats eller följer av likvidationens ändamål, samma rättigheter och skyldigheter som styrelsen.

Likvidatorerna skola ofördröjligen för registrering anmäla, att bolaget trätt i likvidation. Därvid uppgivas ÜkviÜatorernas samt, om suppleanter utsetts, deras fullständiga namn, nationalitet och hemvist. Skall bolagets firma ej tecknas blott av likvidatorerna gemensamt, uppgives vidare vilken eller vilka, var för sig eller i förening, rätten att teckna firman tillkommer. Skall annan än likvidator eller suppleant äga sådan rätt, uppgives jämväl hans fullständiga namn, nationalitet och hemvist. Avgår likvidator eller suppleant eller utses ny sådan eller sker ändring i rätten att teckna firman eller ändrar likvidator, suppleant eller någon som eljest berättigats teckna firman sitt hemvist, skola likvidatorerna ofördröjligen anmäla också detta för registrering. Vid anmälan att likvidator eller suppleant utsetts skall fogas styrkt avskrift av protokoll eller annan handling utvisande anmälans riktighet. Har konungen medgivit att utlänning eller utomlands bosatt svensk får vara likvidator, bifogas bevis därom.

Då likvidator utsetts, skall styrelsen ofördröjligen redovisa för sin förvaltning under den tid, för vilken ej förut förvaltningsberättelse framlagts å bolagsstämma. Likvidatorerna lämna redovisningen till revisorerna, som inom 4 veckor skola avgiva skriftlig berättelse över granskningen, varpå redovisning och revisionsberättelse av likvidatorerna framläggas å bolagsstämma. I fråga om beviljande av ansvarsfrihet och talan å förvaltningen

förfares sedan enligt förut beskrivna regler.

På ansökan av aktieägare med ett aktiebelopp av minst en tiondedel av aktiekapitalet skall rätten eller domaren förordna en god man för tillsyn å likvidatorernas förvaltning. Underrättelse därom avsändes genom rättens eller domarens försorg för registrering.

Likvidatorerna skola ofördröjligen söka årsstämning å bolagets okända borgenärer samt förteckna dess tillgångar och skulder. Det åligger dem vidare att i den mån, sådant erfordras för likvidationen, sörja för att bolagets egendom förvandlas i penningar. Har god man förordnats, får egendom ej avyttras under hand utan gode mannens samtycke. Sist två månader efter varje räkenskapsår skola likvidatorerna upprätta en redogörelse för förvaltningen under året och hålla den tillgänglig för aktieägarna. Finnes god man, skall denne avgiva utlåtande, som bifogas redogörelsen. Har likvidationen ej avslutats inom två år, skola i nästa redogörelse uppgivas de hinder, som därför mött.

Under likvidationen tecknas bolagets firma med tillägg av orden »i likvidation». Har under en å bolagets vägnar utfärdad998

handling firman ej tecknats på detta satt, och framgår ej av handlingens innehåll såväl att den utfärdats å bolagets vägnar som att bolaget är i likvidation, svara de som underskrivit handlingen för vad därigenom slutits, en för alla och alla för en såsom för egen skuld.

Sedan den i avstämningen utsatta inställelsedagen är förbi och all veterlig gäld betalts eller, om av någon orsak betalning ej kan ske, motsvarande medel avsatts, skiftas återstoden. Varje aktieägare är, såframt bolagsordningen ej stadgar annat, berättigad att av bolagets behållna tillgångar utfå vad å hans aktier belöper i förhållande till hela aktiekapitalet.*

Efter fullgjort uppdrag skola likvidatorerna å bolagsstämma framlägga redovisning, åtföljd, om god man förordnats, av dennes utlåtande. Aktieägare, som ej åtnöjes med redovisningen; har att vid talans förlust anhängiggöra klandertalan inom ett år från den dag, då den framlades å stämman.

När likvidatorerna å bolagsstämman framlagt redovisning för sin förvaltning, anses bolaget upplöst, vilket likvidatorerna ofördröjligen skola anmäla för registrering. Vid anmälan fogas styrkt avskrift av protokoll i ärendet samt bevis om dagen för avstämningens utfärdande.

Vid aktiebolags konkurs avsändes genom rättens eller domarens försorg underrättelse om den offentliga stämningen, samtidigt med kungörelsen därom, för registrering. Finnes ej överskott, anses bolaget upplöst, då konkursen avslutats. De som sist företrätt bolaget som konkursgäldenärer, skola ofördröjligen anmäla dess sålunda skedda upplösning för registrering. Vid denna anmälan behöver avgift ej erläggas för registrering eller kungörande.

För överträdelse av aktiebolagslagens föreskrifter har, utom i de fall, som här ovan särskilt framhållits, även eljest i stor utsträckning stadgats ansvarspåföljd, nämligen antingen böter om 5—500 kr. eller, vid vissa grövre förseelser, böter om 50—2,000 kr. eller fängelse, såvitt ej förseelse av sistnämnda slag enligt allmänna strafflagen bör beläggas med strängare straff.

Aktiebolagslagen den 12 aug. 1910 trädde i kraft den 1 jan. 1912, men är med vissa undantag tillämplig även å dessförinnan bildade bolag. Däremot gälla särskilda stadganden om järnvägsaktiebolag och försäkringsbolag samt bankaktiebolags och andra aktiebolag, som hava till ändamål att driva lånerörelse. Genom aktiebolagslagen har vidare ej gjorts ändring i vad om bolag för verksamhet av visst slag (t. ex. bolag för detaljhandel med brännvin) eljest är i lag eller författning särskilt stadgat.

* Då fast egendom tillskiftats aktieägare, har stämpelskyldighet ansetts icke föreligga vid lagfart å fånget (N. J. A. 1917:63).999

Formulär till stiftelseurkund.

Stift elseurkund.

Undertecknade, i Sverige botatte, som överenskommit om att under firma "Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken"* för nedan angivna ändamål stifta bolag å aktier med begränsad ansvarighet enligt bestämmelserna i lagen om aktiebolag den 12 augusti 1910, hava för det tillärnade företaget uppgjort följande huvudgrunder:

l:o) Föremålet för bolagets verksamhet skall vara att efter inköp av den tapetfabrik, som undertecknad, John G. Berg, under firma "John G Berg & C ros Tapetfabrik" i Örebro drivit, därstädes idka tillverkning och försäljning av tapeter.

2 :o) Bolagets styrelse skall hava sitt säte i Örebro.

3:o) Aktiekapitalet skall utgöra minst ett hundrafemtiotusen (150,000) och högst trehundratusen (300,000) kronor.

4:o) Varje aktie skall lyda å femhundra (500) kronor, och aktiebreven skola ställas till viss man (till innehavaren, därest Kungl. Maj :t därtill lämnar sitt tillstånd).

5 :o) Alla aktier skola medföra samma rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst. (Aktierna skola delas i stamaktier och preferensaktier, vilka senare må utgivas till belopp av högst etthundratusen kronor. Preferensaktierna skola framför stamaktierna medföra företrädesrätt till årlig utdelning av bolagets vinst intill 6 procent av preferensaktiernas belopp, ävensom, därest tillgång härtill under ett eller flera år ej skulle finnas, rätt att av följande års vinst bekomma vad i utdelning å kapitalbeloppet brustit, innan utdelning å stamaktierna må äga rum. överskottet av vinsten skall tillfalla innehavarne å stamaktier intill tio procent av aktiebeloppet; av därutöver möjligen befintliga vinstmedel äga stam- och preferensaktier erhålla utdelning med lika rätt. Upplöses bolaget, skall innehavare av preferensaktie ur bolagets tillgångar erhålla endast aktiens nominella värde jämte ovan angivna utdelning, i den mån detta ej guldits, allt med förmånsrätt framför stamaktiernas ägare. Fattas framdeles beslut om aktiekapitalets ökning intill maximikapitalet, skola förutvarande stamaktieägare, envar i förhållande till antalet av honom innehavda stamaktier, hava företrädesrätt till de nya aktierna, i den mån de äro stamaktier, samt förutvarande preferensaktieägare motsvarande företrädesrätt till nya preferensaktier.)

G:o) Bolagets styrelse skall bestå av tre bland aktieägarne utsedda ledamöter med lika många suppleanter för dem. Styrelsen, som inom sig väljer ordförande, skall vara beslutför, när två ledamöter äro närvarande, därest bägge äro om beslutet ense.

7 :o) Jag Berg har förbehållit mig att såsom likvid för de av mig övertagna 100 aktier få på bolaget överlåta den av mig under firma John G. Berg & G :s Tapetfabrik idkade fabriksrörelse med fabriksbyggnader, lager och inven-

* Bolagets firma behöver icke angivas i stiftelseurkunden. Firmans slutliga lydelse bestämmes i alla händelser vid bolagsordningens antagande.1000

tarier (skolande bolaget jämväl övertaga nämnda min firmas fordringar och ansvara för dess skulder).

8:0) Kallelse till bolagsstämma, såväl ordinarie som extra, skall ske medelst rekommenderat brev med posten till varje aktieägare (medelst kungörelse i Nerikes Allehanda) minst 2 veckor före ordinarie och 1 vecka före extra stämma; och skola andra meddelanden tillställas aktieägarne med allmänna posten.

9:o) Av bolagets aktier må högst en sjättedel vid varje tid genom teckning eller överlåtelse förvärvas av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag, vars aktiebrev må ställas till innehavaren, eller av annat svenskt aktiebolag, i vars bolagsordning ej intagits sådant förbehåll, som avses i 2 § av lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktie i vissa bolag, dock att, utan hinder av det nu gjorda förbehållet, aktier mä förvärvas av svenskt bolag eller svensk förening, som avses i 18 § av nyssnämnda lag.

Örebro den 6 februari 1917

Arvid Persson, Erik Granberg,

Grosshandlare, Örebro. Handlande, Åbäck, Hidinge.

Sven Lindgren, John G. Berg,

Husägare, Örebro. Fabriksidkare, Örebro.

Abraham Lundström. Grosshandlare, Stockholm.

Att grosshandlare Arvid Persson, husägaren Sven Lindgren, handlanden Erik Granberg, fabriksidkaren John G. Berg och grosshandlaren Abraham Lundström egenhändigt underskrivit förestående stiftelseurkund, bevittna:

Gunnar Karlsson. Gustav Falldin.

Banktjänsteman, Örebro. E. o. hovrättsnotarie, Örebro.

Formulär till teckningslista.

Undertecknade få härmed inbjuda till teckning av aktier i Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, för vilket nedan intagna stiftelseurkund upprättats.

Avskrift. Stiftelseurkund.

För närvarande utbjudas 400 aktier (därav 150 preferens- och de övriga stamaktier) om tillhopa 200,000 kr.

* Här införes stiftelseurkunden, jämte k. befallningshavandes (överståthållareämbetets) därå tecknade påskrift, ävensom intyg om avskriftens likhet med originalet.1001

[Stiftarne hava tecknat följande antal aktier: Arvid Persson, Erik Granberg, Sven Lindgren och Abraham Lundström vardera 25 (stam) aktier samt John G. Berg 100 (preferens) aktier.

I händelse av överteckning fördelas de tecknade aktierna i förhållande till vad envar tecknat.]*

För prövning av frågan om bolagets bildande kommer sammanträde med aktietecknarne, utlyst i den ordning mom. 8 av stiftelseurkunden för ordinarie bolagsstämma föreskriver, att hållas inom nästkommande maj månads utgång.

Å tecknad aktie skola 25 % inbetalas senast en vecka efter det beslut, jämlikt § 15 aktiebolagslagen, fattats att bolaget skall komma till stånd, samt återstoden inom sex månader efter sagda tid.

Örebro den 15 mars 1917.

Arvid Persson. Erik Granberg.

Sven Lindgren. John G. Berg.

Abraham Lundström.

Formulär till bolagsordning.

Bolagsordning för Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, antagen vid bolagsstämma den 18 maj 1917.

§ 1. Detta bolag, vars firma är Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, är grundat på aktier med begränsad ansvarighet i enlighet med bestämmelserna i lagen om aktiebolag den 12 augusti 1910.

§ 2. Bolagets verksamhet har till föremål att efter övertagande av firman "John G. Berg & C :s Tapetfabrik" i Örebro fabriker därstädes idka tillverkning och försäljning av tapeter.

§ 3. Bolagets styrelse har sitt säte i Örebro.

§ 4. Bolagets aktiekapital skall utgöra minst etthundrafem tiotusen (150,000) och högst trehundratusen (300,000) kronor.

. § 5. Aktie skall lyda å femhundra (500) kronor, och aktiebreven skola ställas till viss man (till innehavaren). [Med varje aktiebrev skola följa vinst-

* De inom klämmer [ ] satta punkterna behöva ej intagas, när blott stiftarne få teckna aktier å listan.

utdelningskuponger för tio år, varje kupong å ett års utdelning, jämte talong. Efter dessa kupongers inlösen skola, mot avlämnande av talongen, behörigen kvitterad, nya kuponger utgivas till samma antal; skolande sedan allt framgent på samma sätt förfaras].

§ 6.

Alla aktier skola medföra samma rätt till andel i bolagets tillgångar ocn vinst.*

§ 7.

Bolagets styrelse skall bestå av tre bland aktiägarne utsedde ledamöter med lika antal suppleanter för dem, vilka samtliga skola väljas å ordinarie bolagsstämma för ett år i sänder. Avgående styrelseledamot eller suppleant kan återväljas.

Styrelsen, som inom sig utser ordförande, är beslutmässig, när två ledamöter äro närvarande, därest bägge äro om beslutet ense.

§ 8.

Bolagets firma tecknas av den eller dem bland styrelsens ledamöter, soxt bolagsstämman därtill utser.**

§ 9.

För granskning av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper skola för varje år å ordinarie bolagsstämma utses tvenne revisorer jämte tvenne suppleanter för dem.

§ 10.

Bolagsstämma öppnas av styrelsens ordförande eller vid förfall för honom av annan styrelseledamot, varefter närvarande aktieägare genom öppen omröstning efter huvudtalet utse ordförande vid stämman.

övriga val vid bolagsstämma verkställas med slutna sedlar, å vilkas yttersida röstetalet antecknas. Eljest sker all omröstning öppet.

§ 11.

Ordinarie bolagsstämma skall hållas i Örebro en gång om året före utgången av maj månad.

Å denna stämma skola genom styrelsens försorg framläggas styrelsens förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för

* Om aktierna ej skola medföra samma rätt, intagas i stället i § 6 bestämmelserna inom parentes i mom. 5 :o av stiftelseurkunden med t. ex. följande tillägg: Aktiebrev utfärdas i tvenne serier, betecknade med litt. A och litt. B; och utgöres serien A av preferensaktier samt serien B av stamaktier, med särskild nummerföljd inom vardera serien.

** Får styrelsen utse firma tecknare inom sig, behöver särskild bestämmelse därom ej intagas i bolagsordningen.1003

det gångna räkenskapsåret ävensom revisorernas uttalande över granskningen av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper.

Vid ordinarie bolagsstämma skola, förutom övriga i behörig ordning till stämmans avgörande hänskjutna frågor, följande ärenden förekomma till behandling:

1 :o) fråga om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsen för den tid revisorernas utlåtande avser;

2:o) fråga om fastställelse av balansräkningen och om användningen av å bolagets rörelse uppkommen vinst samt om tiden för beslutad vinstutdelnings, lyftande av aktieägarne;

3:o) bestämmande av arvoden åt styrelse och revisorer;

4:o) val av styrelse; samt

o :o) val av revisorer.

§ 12.

Kallelse till bolagsstämma, ordinarie som extra, skall ske medelst rekommenderat brev med posten till varje aktieägare (medelst kungörelse i Nerikes Allehanda) minst 2 veckor före ordinarie och 1 vecka före extra stämma; och skola andra meddelanden tillställas aktieägarna med allmänna posten.

§ 13.

Av bolagets aktier må högst en sjättedel vid varje tid genom teckning eller överlåtelse förvärvas av utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag vars aktiebrev må ställas till innehavaren eller av annat svenskt aktiebolag i vars bolagsordning ej intagits sådant förbehåll som avses i 2 § av lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag, dock att, utan hinder av det nu gjorda förbehållet, aktier må förvärvas av svenskt bolag eller svensk förening som avses i 18 § av nyssnämnda lag.

Formulär till anmälningar till aktiebolagsregistret.

a) Första anmälan.

Till Kungl. Patent- och Registreringsverket, Stockholm.

Styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, vars postadress är öre-bro, får härmed anhålla om nämnda bolags registrering.

Bolagets stiftare äro svenska undersåtarne Arvid Persson, grosshandlare, Sven Lindgren, husägare, och John Gustaf Berg, fabriksidkare, alla med hemvist i Örebro; samt Erik Granberg, handlande, med hemvist i Äbäck i Hidinge socken av Örebro län, och Abraham Lundström, grosshandlare, med hemvist i Stockholm.

Styrelsen utgöres av undertecknade: Arvid Persson, grosshandlare, och John Gustaf Berg, fabriksidkare, båda svenska undersåtar med hemvist i1004

Örebro, samt Erik Granberg, handlande, svensk undersåte med hemvist i Åbäek i Hidinge socken av Örebro län.

Styrelsesuppleanter äro Oskar Vilhelm Lindström, kontorschef, Johan Filipsson, källarmästare, och Isak Olof Svedlund, bageriidkare, samtliga svenska undersåtar med hemvist i Örebro.

Rätt att teckna bolagets firma tillkommer, förutom styrelsen som sådan, envar av styrelsens ledamöter (endast John G. Berg).

Härmed följa:

1) Stiftelseurkunden i huvudskrift och styrkt avskrift.

2) Samtliga teckningslistor, kontrakt om överlåtelse av Bergs fabriksrörelse samt stiftarnes vid konstituerande stämma framlagda berättelse om denna överlåtelse, allt i huvudskrift och styrkt avskrift.

3) Avskrift av protokollet vid konstituerande stämman den ....*

4) Bolagsordning i två exemplar.*

5) Avskrift av protokoll vid sammanträde med aktieägarne den ....

utvisande, att bolagsordningen då blivit antagen och styrelse och revisorer utsedda.*

6) Den i aktiebolagslagen § 23 morn. 4 föreskrivna handling.

Anm. I denna skall angivas: l:o) huru mycket av det i bolagsordningen bestämda aktiekapitalet blivit tecknat; 2:o) det belopp, vartill denna teckningssumma uppgår efter avdrag såväl i anledning av överteckning, därest sådan ägt rum, som ock för aktierätt, som av aktietecknaren förverkats och ej av annan övertagits; samt 3:o) huru mycket av det belopp, vartill aktiekapitalet sålunda uppgår, blivit inbetalt. Handlingen i fråga skall vidare 4:o) innehålla en försäkran att den sålunda anmälda inbetalningen fullgjorts i penningar eller annat i enlighet med stiftelseurkundens bestämmelser.

Handlingen skall vara försedd med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter.

7) Föreskriven registreringsavgift .... kronor ...... öre.

Örebro den........................

Arv. Persson. John G. Berg. E. Granberg.

S ty relsesuppleanternas namn teckninga r: O. Vlh. Lindström. Joh. Filipsson. Isak O. Svedlund.

Att grosshandlaren Arvid Persson, fabriksidkaren John G. Berg och handlanden Erik Granberg samt kontorschefen Oskar Vilhelm Lindström, källarmästaren Johan Filipsson och bageriidkaren Isak Olof Svedlund här ovan egenhändigt tecknat sina namn, bevittna:

Gunnar Karlsson, Gustav Falldin,

Banktjänsteman, Örebro. E. o. hovrättsnotarie, Örebro.

* Riktigheten skall vara styrkt med samtliga styrelseledamöters egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter eller av notarius publicus.1005

Anm. Om aktierna äro ställda till innehavaren eller om till styrelseledamot eller firmatecknare får utses annan än i Sverige bosatt svensk undersäte, skall anmälan jämväl vara åtföljd av bevis om Kungl. Maj :ts tillstånd härtill.

Har efter Kungl. Maj :ts medgivande i bolagsordningen intagits bestämmelse om utseende av en eller flere styrelseledamöter annorledes än å bolagsstämma, skall bevis om dylikt medgivande jämväl biläggas.

b) Uppgift å belopp, som efter ansökningen om bolagets registrering inbetalts å de tecknade aktierna.

Till etc.

Styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, med postadress Örebro, får härmed för registrering anmäla, att, efter det ansökning om bolagets

registrering den .... gjorts, å aktiekapitalet inbetalts ytterligare

60,000 kronor.

Den sålunda anmälda inbetalningen försäkras vara fullgjord i penningar eller annat i enlighet med stiftelseurkundens bestämmelser.

Härmed följer föreskriven registreringsavgift, 6 kronor.

Örebro den ....

Arv. Persson. John G. Berg. E. Granberg.

Att grosshandlaren Arvid Persson, fabriksidkaren Jolin G. Berg och handlanden Erik Granberg egenhändigt underskrivit förestående anmälan, bevittna:

Gunnar Karlsson, Gustav Falldin,

Banktjänsteman, Örebro. E. o. hovrättsnotarie, Örebro.

Anm. Dylik anmälan får ej underskrivas endast av ett ombud eller någon som äger teckna bolagets firma eller beslutfört antal av styrelseledamöterna, utan skall underskrivas av alla styrelseledamöter.

c) Uppgift, huru mycket av det belopp som för registrering anmälts vara inbetalt, motsvaras av aktier för vilka full betalning erlagts.

Till etc.

Styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, med postadress Örebro, får härmed för registrering anmäla att av det belopp, 180,000 kronor, som för registrering sammanlagt anmälts vara inbetalt å tecknade aktiebeloppet, motsvaras 160,000 kronor av 320 aktier, för vilka full betalning erlagts.

Härmed följer föreskriven registreringsavgift, 6 kronor.

Örebro den ....

(Namn och namnvittnen ävensom samma anmärkning ang. underskriften som under b).1006

d) Anmälan om minskning av aktiekapitalet genom aktierätts förverkande.

Till etc.

Styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, med postadress Örebro, får härmed för registrering anmäla, att bolagets aktiekapital på grund av aktierätts förverkande minskats med 6,400 kronor.

Härmed följer föreskriven registreringsavgift, 6 kronor.

Örebro den ....

(Namn och namnvittnen som under b.)

e) Anmälan om ändring i styrelsens sammansättning och styrelseledamots hemvist.

Till etc.

Styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, med postadress Örebro, får härmed för registrering anmäla, att handlanden Erik Granberg utgått ur styrelsen (avlidit), samt i hans ställe i styrelsen inträtt kamreraren Bertil Horn, vilken är svensk undersåte och äger hemvist i Örebro.

Horn äger teckna bolagets firma.

Styrkt avskrift av protokoll vid extra bolagsstämma den ...., utvisande ändringen i styrelsens sammansättning, medföljer.

Härjämte anmäles att styrelseledamoten Arvid Perssons hemvist numera är Askersund.

Föreskriven registreringsavgift, 6 kronor, bifogas.

Örebro den ....

Arv. Persson. John G. Berg. Bertil Horn.

Att grosshandlaren Arvid Persson, fabriksidkaren John G. Berg och kamreraren Bertil Horn egenhändigt underskrivit förestående, intyga:

N. N. N. N.

f) Anmälan om beslut om ökning av aktiekapitalet utan ändring av b o lagsordningen.

Till etc.

Styrelsen för Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, med postadress Örebro, får härmed för registrering anmäla bolagets beslut om ökning av aktiekapitalet till 300,000 kronor medelst ny aktieteckning.

Härmed följa:

1) Avskrift i 2 ex. av i ärendet fört protokoll;* samt

2) Föreskriven registreringsavgift, 6 kronor. Örebro den........................

(Namn samt vittnesmening som under b.)

* Avskrifternas riktighet skall vara styrkt med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter eller av notarius publicus.1007

Anm. 1. Skall någon äga teckna ny aktie med rätt att därför tillskjuta annat än penningar eller eljest med villkor, biläggas ytterligare, i huvudskrift och styrkt avskrift, de handlingar som kunna ha upprättats ang. villkoret och styrelsens å bolagsstämman framlagda berättelse därom.

Anm. 2. Innefattar beslutet ändring av bolagsordningen användes formulär j med iakttagande av anm. 1. därstädes.

g) Anmälan om huru mänga av de nya aktierna till fullo inbetalts {huvudanmälan) .

Till etc.

Styrelsen för etc........................... anmäla, att sedan bolaget beslutat

aktiekapitalets ökning medelst ny aktieteckning, av de nya aktierna till nedanskrivna dag 120 till fullo inbetalts.

Härmed följa :

1) Teckningslistorna i huvudskrift och styrkt avskrift.

2) Ett ex. av de tidningar, i vilka beslutet om ökningen varit infört.

3) Den i 45 § 1) aktiebolagslagen föreskrivna handling (se ovan sid. 982—983).

Föreskriven registreringsavgift, 36 kronor, bifogas. Örebro den.......................

(Namn,* vittnesmening som under b.)

h) Anmälan om beslut ang. ökning av aktiekapitalet medelst vinstöver-†öring.

Till etc.

Styrelsen för etc.................. anmäla att bolaget beslutat öka sitt aktiekapital med 100 aktier medelst överföring till detsamma av besparade vinstmedel.

Härmed följa:

1) Avskrift i 2 ex. av i ärendet fört protokoll. (Ang. avskrifternas bestyrkande se noten vid f).

2) Ett ex. av de tidningar i vilka beslutet om ökningen varit infört.

3) Ett ex. av den senast fastställda balansräkningen.

4) Med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter försedd försäkran att balansräkningen, dem veterligen, ej upprättats i strid med § 51 aktiebolagslagen.

5) Föreskriven registreringsavgift, 31 kronor. Örebro den ....

(Namn, namnvittnen.)

i) Anmälan om beslut angående nedsättning av aktiekapitalet utan ändring av bolagsordningen samt anmälan om rättens medgivande till dylik nedsättning oeh om verkställd nedsättning.**

* Se anm. å sid. 1005. ** Se anm. 2 under f)..1008

l:o) Till etc.

Styrelsen för etc.................. anmäla bolagets beslut om aktiekapitalets

nedsättning till 200,000 kronor. Härmed följa:

1) Utdrag av det (de) i ärendet förda bolagsstämmoprotokoll.*

2) Registreringsavgift, 6 kronor. Örebro den ....

(Namn, namnvittnen.)

2:o) Till etc.

Styrelsen etc..................... anmäla rådhusrättens i Örebro den ....

meddelade beslut, varigenom den av bolaget beslutade nedsättning av aktiekapitalet medgivits.

Härmed följa:

1) Utdrag av rådhusrättens protokoll i ärendet.**

2) Registreringsavgift, 6 kronor. Örebro den ....

(Namn, namnvittnen.)

3:o) Till etc.

Styrelsen etc.................. anmäla att aktiekapitalet enligt Rådhusrättens

i Örebro medgivande i beslut den .... (enligt förbehåll i stiftelseurkunden, bolagsordningen, beslut den.............. om kapitalets ökning) nedsatts

till 200,000 kronor. Registreringsavgift, 6 kronor, bifogas.

Örebro den ....

(Namn, namnvittnen.)

j) Formulär till anmälan om ändring av bolagsordningen.

Till etc.

Styrelsen etc.................. anmäla bolagets beslut om sådan ändring av

dess bolagsordning, som hosföljande protokollsutdrag utvisar.

Härmed följa:

1) Utdrag av bolagsstämmoprotokoll i två exemplar.***

[2) Bevis att det i bolagsordningen genom ändringen intagna förbehållet ang. inskränkning i rätten att förfoga över aktie antecknats å varje brev ä aktie, som förbehållet avser.

3) Sådan försäkran som nämnes i 94 § 2 mom. aktiebolagslagen (se ovan sid. 994—995.)]

4) Registreringsavgift, 6 kronor. Örebro den ....

(Namn, namnvittnen.)

* Dessa utdrag skola vara så fullständiga, att av dem framgår, att beslutet tillkommit i föreskriven ordning.

** Dessa protokollsutdrag skola bifogas i huvudskrift eller bestyrkt avskrift.

*** Se * här ovan. Båda exemplaren skola vara bestyrkta med samtliga styrelseledamöters egenhändiga, bevittnade namnteckningar eller av notarius publicus.im

Anm. 1. Avser ändringen ökning av aktiekapitalet genom ny aktieteckning, vid vilken teckning med villkor medgives, fogas vid anmälan jämväl de i anm. 1 under f) angivna handlingarna.

Anm. 2. Innefattar ändringen jämväl ändring av firman, utgår registreringsavgiften för ny fullständig inskrivning med i5 kronor.

k) Anmälan om aktiebolags trädande i likvidation på grund av bolagsstämmas beslut.

Till etc. För registrering anmäles härmed, att Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, vars postadress är Örebro, å den .... hållen bolagsstämma fattat beslut om bolagets trädande i likvidation samt att till likvidatorer utsetts undertecknade, Sven Laurent, e. o. hovrättsnotarie, och John Karlsson, e. o. landskanslist, båda svenska undersåtar med hemvist i Örebro.

Rätt att teckna firman tillkommer envar av likvidatorerna (endast Laurent).

Registreringsavgift, 6 kronor, samt styrkt avskrift av bolagsstämmoprotokoll bifogas.

Örebro den ....

Sven Laurent. J. Karlsson.

(Vittnesmening.)

1) Anmälan om ombyte av likvidatorer.

Till etc. För registrering anmäles härmed att Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, vars postadress är Örebro, till likvidatorer efter e. o. landskanslisten John Karlsson, som avsagt sig (skilts från) uppdraget (avlidit), utsett grosshandlaren Fritz Rogström, svensk undersåte, med hemvist i Örebro; och äger Rogström rätt att teckna firman.

Registreringsavgift, 6 kronor, samt styrkt avskrift av bolagsstämmoprotokoll bifogas.

Örebro den ....

Sven Laurent. F. Rogström.

(Vittnesmening.)

m) Anmälan om likvidations avslutande.

Till etc. Undertecknade, liikvidatorer för Aktiebolaget Svenska Tapetfabriken, få härmed för registrering anmäla, att vi å bolagsstämma den .... framlagt redovisning för vår förvaltning, vadan bolaget anses upplöst.

Registreringsavgift, 6 kronor, styrkt avskrift av protokoll i ärendet samt bevis om dagen för årsstämningens utfärdande bifogas.

Örebro den ....

Sven Laurent. F. Rogström.

(Vittnesmening.)

Advokaten.

127 1010

Om ekonomiska föreningar.

(Lag den 22 juni 1911.)

Skillnaden mellan bolag och föreningar är redan förut angiven. Ovan nämnda lag gäller emellertid i huvudsak endast i fråga om sådana föreningar, vilka registrerats som ekonomiska föreningar.

Någon skyldighet at-i verkställa registrering av en ekonomisk förening föreligger icke, men innan registrering ägt rum, kan föreningen ej förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter, ej heller inför domstol eller annan myndighet söka, kära eller svara. Ingås förbindelse eller handlas eljest å föreningens vägnar, innan den blivit registrerad, äro de, som i åtgärden eller beslut därom deltagit, ansvariga för uppkommande förbindelser såsom för annan sin gäld, en för alla och alla för en.

Villkoren för, att en förening skall få registreras som ekonomisk förening, äro:

A. att föreningen antingen a) har till syfte att främja medlemmarnas ekonomiska intresse genom

att 1) åt medlemmarna anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter eller

2) avsätta alster av inedlemmarnas verksamhet eller

3) hereda bostäder åt medlemmarna eller

4) anskaffa lån åt medlemmarna eller

5) idka annan ekonomisk verksamhet;

eller ock b) genom idkande av handel eller annan verksamhet varmed, följer skyldighet att föra handelsböcker, vill vinna annat ändamål än främjande av medlemmarnas ekonomiska intressen.

B. att föreningen består av minst fem medlemmar; samt

C. att föreningen i enlighet med lagen den 22 juni 1911 antagit stadgar och tit sett styrelse.

Ekonomisk förening, som idkar verksamhet, varmed följer skyldighet att föra handelsböcker, får blott mot kontant betalning sälja till andra än medlemmar i föreningen. Förbudet gäller dock ej förening, vars försäljning till andra än medlemmar omfattar huvudsakligen alster av medlemmarnas eller föreningens verksamhet, eller förening, som har till ändamål att inköpa eller försälja varor, avsedda för lantbrukets behov.

Ekonomisk förening kan vara av två slag, nämligen: 1) ekonomisk förening med begränsad personlig ansvarighet, vars medlemmar på sätt i lagen den 22 juni 1911 sägs åtagit sig till visst belopp begränsad personlig ansvarighet för föreningens förbindelser; samtlon

2) ekonomisk förening utan personlig ansvarighet, vars medlemmar icke gjort nyssnämnda åtagande och för vars förbindelser därför häfta allenast föreningens tillgångar, förfallna men ej guldna insatser och andra avgifter inräknade.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Ekonomisk förenings stadgar och firma. Föreningens stadgar skola angiva:

1) föreningens firma;

2) föremålet för föreningens verksamhet;

3) den ort inom riket, där föreningens styrelse skall hava sitt säte;

4) den insats, med vilken varje medlem skall deltaga i föreningen, huru insatserna skola göras samt huruvida medlem må deltaga i föreningen med högre belopp än enkel insats;

5) där andra avgifter till föreningen, vare sig regelbundna eller på särskilt beslut om uttaxering beroende, skola förekomma, avgifternas belopp eller det högsta belopp, vartill de få bestämmas;

6) där ej för föreningens förbindelser skola häfta allenast dess tillgångar, det belopp, intill vilket medlemmarna åtaga sig personlig ansvarighet;

7) hur stor del av föreningens årsvinst, som minst skall avsättas till reservfond, och, i händelse reservfonden skall vara till beloppet begränsad, till vilket belopp den skall uppgå för att avsättning av årsvinst ej skall behöva äga rum;

8) antalet av styrelsens ledamöter och tiden för deras befattningar;

9) huru revision av styrelsens förvaltning skall ske;

10) huruvida räkenskapsavslutning skall ske för år eller oftare samt tiden härför;

11) hur a ofta, ordinarie sammanträde skall hållas samt

12) det sätt, varpå kallelse till sammanträde skall ske och undra meddelanden bringas till medlemmarnas

kännedom, ävensom den tid före sammanträde, då föreskrivna kallals eåtg är der senast skola vara vidtagna.

Föreningen lyder i de mål, för vilka ej annorlunda genom lag stadgas, under allmän underrätt i den ort, där styrelsen enligt stadgarna har sitt säte.

Föreningens firma skall innehålla dels ordet »förening», dels, om medlemmarna ej åtaga sig personlig ansvarighet, orden »utan personlig ansvarighet» eller förkortning av dessa ord (»u. p. a.» eller dylikt), och, om medlemmarna åtaga sig till visst belopp begränsad personlig ansvarighet, orden »med begränsad personlig ansvarighet» eller förkortning därav (»m.1012

b. p. a.» eller dylikt). Däremot får ej i firman intagas ordet »bolag» eller eljest något, som betecknar ett bolagsförhållande, på sådant sätt att därav kan föranledas det misstag att firman innehaves av ett bolag.

Firman skall tydligt skilja sig från andra, hos samma myndighet i laga ordning registrerade, ännu bestående föreningsfirmor. Därjämte äger domstol, om ekonomisk förenings registrerade firma företer likhet med en i handelsregister, föreningsregister, aktiebolagsregistret, försäkringsregister, sjukkasseregister eller understödsföreningsregistret tidigare införd firma och innehavaren av sistnämnda firma därigenom lider förfång, att på talan av denne förbjuda föreningen att efter viss tid använda firman ävensom ålägga föreningen skadestånd.

II. Ekonomisk förenings registrering.

Föreningsregister föres hos konung-ens befallningshafvande. Varje anmälan till registret skall göras skriftligen och vara åtföljd av stadgade avgifter för registreringen och dess kungörande. Dessa avgifter äro:

a) då ansökan om förenings registrering göres ävensom då flyttning av styrelsens säte till annat län eller ändring av firman för ny fullständig inskrivning anmäles, 8 kronor;

b) då anmälan eljest annorledes än genom rättens eller domarens försorg sker, 2 kronor.

Vägras registrering, skall, sedan beslutet vunnit laga kraft, den eliagda avgiften på anmälan återställas.

Anmälan till registret, som avlämnas genom ombud eller insändes med posten, skall vara försedd med bevittnad underskrift.

Det som införes i registret kungöres i Post- och Inrikes tidningar samt i den tidning i staden, där konungens befallnings-hävande har sitt säte, i vilken allmänna påbud för staden vanligen meddelas. I fråga om tredje mans kännedom om det, som införts i föreningsregistret och kungjorts i ortstidningen, gäller motsvarande som angående handelsregistret. Liksom beträffande handelsregistret kan den som förmenar sig lida förfång av en i fören iiigsregistret gjord inskrivning vid domstol föra talan om dess upphävande och om skadestånd. Avgift för registrering och dess kungörande behöver ej erläggas av part som påkallar anteckning i registret om dom, som föranleder rättelse i därstädes gjord inskrivning.

Vad särskilt angår ansökningen om föreningens registrering, vilken ansökning skall göras av föreningens styrelse, så skall däri uppgivas:

1) styrelseledamöternas samt, om suppleanter i styrelsen utsetts, deras fullständiga namn, nationalitet och hemvist;1013

2) om firman ej skall tecknas blott av styrelsen, vilken eller vilka, var för sig eller gemensamt, sådan befogenhet tillkommer.

3) Skall annan än styrelseledamot eller suppleant äga rätt-teckna firman, lämnas jämväl uppgift å hans fullständiga namn, nationalitet och hemvist.

Vid ansökningen fogas, förutom registreringsavgift, följande:

a) två av notarius publicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter styrkta exemplar av föreningens stadgar ävensom en med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade

namnunderskrifter försedd försäkran att medlemmarnas antal är minst fem.

Anm. Stadgar för förening med personlig ansvarighet skola, då de för registrering* ingivas, dessutom vara försedda med samtliga medlemmars egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter. Ovan nämnda försäkran behöver då ej biläggas.

b) av notarius publicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter styrkt avskrift av protokoll vid sammanträde med föreningens medlemmar, utvisande, att stadgarna antagits, ävensom av dylikt protokoll eller annan handling, varav framgår att styrelse utsetts.

Då ekonomisk förenings registrering sökes, skall varje styrelseledamot och suppleant, ävensom i övrigt envar, som ensamt eller gemensamt med annan, är berättigad teckna föreningens firma, egenhändigt inskriva sin namnteckning i registret eller i särskilt bihang till detta, såframt ej namnteckningen förefinnes å anmälningsskriften och blivit av vittnen styrkt. På enahanda sätt skall förfaras, då anmälan sedermera sker därom att styrelseledamot eller suppleant utsetts eller att eljest någon berättigats teckna firman.

III. Om inedlems förtech ning samt medlems intagande och avgång .

Över registrerad ekonomisk förenings medlemmar skall genom styrelsens försorg hållas förteckning. Denna skall innehålla, förutom varje medlems fullständiga namn och hemvist, uppgift å det antal insatser, med vilka varje medlem deltager i föreningen. Styrelsen åligger att hålla medlemsförteckningen tillgänglig för en var, som vill taga kännedom om densamma. Åsidosättas dessa föreskrifter, straffas den försumlige med böter fr. o. m. 5 t. o. ni. 500 kr.

Såvitt ej stadgarna bestämma annat, kan föreningen när som helst antaga nya medlemmar, och ankommer det på styrelsen att pröva fråga om medlems antagande. Ingen får emellertid antagas till medlem annorledes än efter egenhändigt undertecknad ansökning.

Avser ansökningen förening m. b. p. a., skall underskriften dessutom vara bevittnad, varjämte ansökningen skall innehålla1014

uttryckligt förklarande att sökanden för föreningens förbindelser åtager sig den personliga ansvarighet, som är bestämd i stadgarna.

Angående medlems avgång ur föreningen märkes:

Medlem äger att efter egenhändigt underskriven uppsägning utträda ur föreningen. I stadgarna kan dock föreskrivas att namnunderskriften å uppsägningen skall vara bevittnad. Därjämte kan i stadgarna för förening u. p. a. bestämmas att uppsägning ej får ske förrän efter viss tid, högst 2 år, från inträdet i föreningen. Med konungens begivande kan denna tid utsträckas till högst 5 år. I stadgarna för förening m. b. p. a. får däremot ej meddelas bestämmelse, som utgör hinder för medlem att när som helst uppsäga sig till utträde. I vissa fall, då ändring i stadgarna beslutats, är medlem även i förening u. p. a. ovillkorligen berättigad att uppsäga sig, vad än stadgarna därom innehålla. Om rätt till partiellt utträde ur föreningen genom återtagande av en eller några av flera insatser torde i tillämpliga delar gälla detsamma som om helt utträde ur föreningen. Har någon genom annat fång än arv eller giftorätt förvärvat medlemsandel i föreningen och vill han ej inträda i föreningen, eller vägras honom inträde, äger han samma uppsägningsrätt som medlem.

Medlem kan vidare uteslutas. Så är fallet, när han genom laga kraft ägande dom förklarats förlustig medborgerligt förtroende eller ställts under framtiden för brott, som kan medföra sådan påföljd. Ännu annan grund för uteslutning kan vara medgiven genom bestämmelse i stadgarna. Dessutem är särskilt föreskrivet att medlem kan uteslutas, om han, ehuru i föreningen kvarstående, vägrar teckna sitt namn å de ändrade stadgarna, när förening u. p. a. beslutat sådan stadgeändring att personlig ansvarighet införes.

Dör medlem, är make eller arvinge berättigad att i hans ställe inträda i föreningen, såframt ej annat bestämts i stadgarna.

I fråga om föreningar m. b. p. a. skola genom styrelsens försorg som bilagor till medlemsförteckningen förvaras ansökningar om inträde i föreningen och om avgång därur eller, om avgång ej föranletts av ansökan, annan handling som styrker avgången. Medlems avgång skall för dylik förenings vidkommande ofördröjligen kungöras såväl i Post- och Inrikes tidningar som i den ortstidning där inskrivningar i föreningsregistret kungöras. Överträdelse av dessa föreskrifter straffas med böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kr. Underlåter styrelsen kungöra medlems avgång, äger vidare konungens befallningshavande, på ansökan av den avgående medlemmen eller hans rättsinnehavare och efter styrelsens hörande, förordna om sådant kungörande.

Avgång ur en registrerad ekonomisk förening anses äga rum vid den tid för räkenskapsavslutning, som infaller näst efter en månad eller efter en i stadgarna bestämd längre tid, högst 61015

månader, sedan medlemmen uppsagt sig till utträde eller uteslutits eller annan omständighet, som föranlett avgången, inträffat. Medlem, som uteslutes ur föreningen, blir dock genast förlustig rätten att deltaga i överläggningar och beslut om föreningens angelägenheter.

Avgående medlem eller hans rättsinnehavare är berättigad utfå:

a) 6 månader från avgången, sin betalda insats, i den mån föreningens behållna tillgångar, enligt den vid tiden för avgången uppgjorda räkenskapsavslutningen, därtill förslå utan anlitande av reservfond eller förnärmande av övriga medlemmars, lika rätt;

b) i samma ordning som övriga medlemmar, vad på honom belöper av beslutad vinstutdelning.

Nämnda rätt är dock underkastad följande inskränkningar:

1) Om, inom 6 månader från medlems avgång, föreningen träder i likvidation eller inger konkursansökning till rätten eller domaren eller ock offentlig stämning utfärdas i anledning av borgenärs ansökning om konkurs, skall den avgångnes rätt att utfå insats bedömas efter de om skifte av föreningens tillgångar vid likvidation givna föreskrifterna.

2) Om föreningens stadgar innehålla inskränkning i avgående medlems rätt att utfå insats eller vinstutdelning, länder inskränkningen till efterrättelse utom vid avgång på grund av vissa beslut om ändring i stadgarna.

3) Om föreningens egendom avträdes till konkurs, som börjar inom ett år från det medlem avgick, är den avgångne pliktiga såvitt föreningens borgenärers rätt rör, att återbära vad han utfått av sin insats.

I föreningar ra. b. p. a. svarar inträdande medlem för alla förbindelser, vari föreningen vid tiden för inträdet häftar. Avgår medlem, svarar han ej för de föreningens förbindelser, som uppkomma efter det hans avgång kungjorts på sätt ovan nämnts, med mindre av omständigheter framgår att den, med vilken avhandlats, varken haft eller bort hava kunskap om avgången. Ej heller svarar den avgångne för förbindelser som före kungörandet, men efter avgången uppkommit, om den, med vilken avhandlats, ägde vetskap om avgången. Slutligen är den avgångne fri från allt slags ansvarighet, om ej föreningens tillgångar avträdas till konkurs, som börjar inom ett år från avgångens kungörande.

IV. Vinstutdelning.

Utdelning ur registrerad ekonomisk förenings vinst får ej göras i vidsträcktare mån än att återstående tillgångarna, enligt föreningens behörigen granskade räkenskaper, överskjuta skul-101G

derna med ininst det belopp, som motsvarar de inbetalda eller till betalning förfallna insatserna jämte reservfond. Styrelseledamot som uppsåtligen i strid härmed låter verkställa utbetalning av föreningens tillgångar, straffas med böter fr. o. m. 25 t. o. m. 1,000 kr., såvitt ej förseelsen enligt allmänna strafflagen bör beläggas med strängare straff. De som uppburit sådan utdelning eller utdelning som skett i strid med bestämmelse i föreningens stadgar, äro återbäringsskyldiga. .Därjämte ansvara de som deltagit i beslutet, en för alla och. alla för en, för den brist som vid återbäringen kan uppkomma.

Föreningens vinstmedel eller övriga tillgångar få ej användas för ändamål, som uppenbarligen är för föreningens

verksamhet främmande. Det är dock föreningssammanträde obetaget att till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål använda tillgång, som i förhållande till föreningens ställning är av ringa betydenhet.

Y. Medlemsansvarighetens tillämpning i förening m. b. p. a.

Nämnda ansvarighet får göras gällande endast i den mån föreningens tillgångar vid konkurs ej förslå till gäldande av dess skulder och endast i följande ordning.

Å det sammanträde i föreningens konkurs, då förslag till sista utdelningen framlägges, skall konkurs förvaltningen, om brist för borgenärerna uppstår, jämväl framlägga förslag till uttaxering å föreningsmedlemmarna, så långt deras ansvarighet räcker, av det för bristens täckande erforderliga beloppet, ökat med högst en fjärdedel.

Detta förslag, som genom konkurs förvaltningens försorg skall hållas tillgängligt, får klandras i samma ordning som utdelningsförslag i konkurs och jämväl av föreningsmedlem. Sedan uttaxeringsförslaget vunnit laga kraft eller prövats av första domstolen i konkurssaken, skola konkurssyssloinännen ofördröjligen, i samma ordning som för kungörande av ineddelande åt föreningens medlemmar, infordra uttaxerade beloppen. Erlägges ej infordrat belopp å utsatt tid, skall det utsökas av sysslomännen, varvid förslaget till uttaxering gäller lika som domstols laga kraft ägande dom. Finnes vid utmätning föreningsmedlem sakna genast utmätningsbar tillgång till beloppets fulla gäldande, får vad som brister uttagas hos övriga medlemmar, så långt deras ansvarighet räcker. Avträdes föreningsmedlems egendom till konkurs, får utan vidare allt som å honom belöper uttagas hos övriga medlemmar i mån av deras ansvarighet. De vid första uttaxeringsförslaget stadgade grunderna lända därvid till efterrättelse.

Är ej förslaget till uttaxering gillat av alla borgenärerna och föreningsmedlemmarna, får utdelning ej ske, innan klandertiden1017

försuttits. Överklagas förslaget, får belopp som klandret avser ej utdelas annorledes än mot borgen, förrän slutlig dom över klandret fallit.

VI. Styrelse och firmateckning.

Styrelsen väljes å föreningssammanträde. I stadgarna kan dock bestämmas att styrelsen eller ledamot av densamma skall utses på änna sätt.

Styrelseledamot skall vara medlem i föreningen. Om bolag eller annan samfällighet eller stiftelse är medlem i föreningen, kan dock ledamot av samfällighetens eller stiftelsens styrelse eller delägare i samfälligheten vara ledamot av föreningens styrelse.

Styrelseledamot får ej utses för längre tid än 2 år och kan när som helst skiljas från uppdraget genom beslut av den som utsett honom.

Styrelsen äger bemyndiga annan vare sig inom eller utom styrelsen att teckna föreningens firma (firmatecknare), såframt ej i stadgarna eller av föreningssammanträde gjorts inskränkning i denna styrelsens rätt.

Såväl styrelseledamot som firmatecknare skall vara här i riket bosatt svensk medborgare, om ej konungen för viss förening medgivit undantag.

Sker ändring i styrelsens sammansättning eller i rätten att teckna firman, skall styrelsens ordförande ofördröjligen, vid äventyr av böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kr., göra anmälan därom för registrering.

Såframt ej annat i stadgarna bestämts, är styrelsen beslutför, då mer än halva antalet ledamöter är närvarande. Till styrelsesammanträde skola dock, såvitt ske kan, alla ledamöter kallas. Som styrelsens beslut gäller den mening, om vilken de flesta röstande förena sig, och vid lika röstetal den, som biträdes av ordföranden vid sammanträdet. Styrelseledamot äger ej deltaga i behandling av fråga om avtal mellan honom och föreningen. Ej heller får han deltaga i behandlingen av fråga om avtal mellan föreningen och tredje man, om han i frågan äger ett väsentligt intresse som kan vara stridande mot föreningens. Motsvarande stadganden gälla om gåva från föreningens sida

till och om rättegång eller annan talan mot styrelseledamoten eller tredje man.

Styrelsen ävensom firmatecknare äga att själva eller genom ombud gent emot tredje man handla å föreningens vägnar samt inför domstolar ocli andra myndigheter företräda föreningen. Inskränkning i denna befogenhet får ej registreras och är, i den mån ej annat följer av föreningslagen, utan verkan mot tredje man, med mindre han ägt eller bort äga kännedom om inskränkningen.

Stämning å föreningen och annat meddelande till densamma delges styrelseledamot eller någon som eljes, ensam eller gemen-

Aåvokaten. 1231018

samt med andra, äger teckna firman. Vill styrelsen kära till föreningen, har den att kalla föreningens medlemmar till sammanträde för val av ombud att i tvisten föra föreningens talan. Stämningen skall anses delgiven, då den blivit förediagen å sammanträdet.

I föreningens stadgar kan, med samma verkan som tillkommer skiljeavtal, intagas förbehåll att tvister mellan föreningen och styrelsen eller ledamot därav eller föreningsmedlem skola hänskjutas till avgörande av en eller flera skiljemän. Om påkallande av förbehållets tillämpning gäller vad i föreningslagen stadgats om stämning.

Skriftlig handling, som utfärdas för föreningen, bör undertecknas med dess firma. Vid firmateckning skola de som teckna firman även underskriva sina namn. Har handlingen ej undertecknats med föreningens firma och framgår ej av dess innehall, att den utfärdats å föreningens vägnar, äro de, som underskrivit handlingen, vare sig den prövas vara för föreningen bindande eller ej, ansvariga för vad genom handlingen slutits, en för alla och alla för en såsom för egen skuld. Samma blir förhållandet, om i handling, som utfärdats för förening u. p. a., föreningen betecknats på ett sätt som utmärker att personlig ansvarighet förekommer.

Utan föreningssammanträdes bemyndigande får ej den som äger företräda föreningen föryttra dess fasta egendom, med mindre föryttring av fast egendom enligt stadgarna ingår i föremålet för föreningens verksamhet. Utan sådant bemyndigande får han ej heller belasta föreningens fasta egendom med inteckning för gäld.

Minst en månad eller, om kortare tid bestämts i stadgarna, minst så lång tid före det föreningssammanträde, där revisionsberättelsen skall framläggas, skall styrelsen till revisorerna avlämna en av styrelseledamöterna underskriven förvaltningsberättelse.

Om styrelseledamot mot bättre vetande i handling, som framlägges å föreningssammanträde, meddelar oriktig uppgift rörande föreningens angelägenheter, straffas han med böter fr. o. m. 25 t. o, m, 1,000 kr., såvitt ej förseelsen enligt allmänna strafflagen bör beläggas med strängare straff.

Vil. Revision.

Styrelsens förvaltning och föreningens räkenskaper skola granskas av en eller flera revisorer, som utses å föreningssammanträde, såframt ej stadgarna anvisat annat sätt för deras uteeende. Hos konungens befallningshavande kan påkallas utseende av en revisor (s. k. minoritetsrevisor) att med övriga revisorer deltaga i granskningen av styrelsens förvaltning och föreningens räkenskaper eller av vissa räkenskaper. Förslag härom väckes å för-1019

eniiigssammanträde. Antages det å sammanträdet eller biträdes det av minst en femtedel av föreningens medlemmar, skall styrelsen inom en vecka göra framställning hos konungens befäl t-ningshavande om revisorns utseende; eljest får varje föreningsmedlem göra framställningen. Till revisor av ena eller andra slaget får-ej'utses den som är i föreningens eller styrelseledamots tjänst. Den tid för vilken revisor å föreningssammanträde utses får ej utgå före nästa ordinarie sammanträde och ej överstiga 2 år. Revisor kan när som helst skiljas från uppdraget genom beslut av den som utsett honom.

Styrelsen skall bereda revisor tillfälle att när som helst inventera föreningens kassa och övriga tillgångar samt granska föreningens alla böcker, räkenskaper och andra handlingar. Av revisor begärd upplysning angående

förvaltningen får ej av styrelsen förvägras. Åsidosattes dessa föreskrifter, straffas den försumlige med böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kr. Förseelsen får dock åtalas endast av målsägande. Som målsägande anses härvid såväl föreningen som varje medlem däri.

Över granskningen skola revisorerna avgiva en av dem underskriven berättelse som, efter det styrelsen lämnats tillfälle att taga del därav, framlägges å föreningssammanträde jämte styrelsens förvaltningsberättelse.

Revisorerna kunna, om deras granskning* föranleder därtill, påfordra, att styrelsen skall utlysa extra föreningssammanträde att hållas, så snart med iakttagande av föreskriven kallelse tid kan ske. Sådan påf ordran skall göras skriftligen med angivande av skälet. Efterkommer ej styrelsen densamma inom en vecka, äga revisorerna själva utlysa föreningssammanträde. Äro ej samtliga revisorer ense om sammanträdes utlysande, gäller den mening* varom de flesta förena sig och vid lika röstetal deras, som anse sammanträde ej böra hållas.

Revisor, som i berättelse eller annan handling, som framlägges å föreningssammanträde, mot bättre vetande, lämnar oriktig uppgift rörande föreningens angelägenheter eller uppsåtligen underlåter att göra anmärkning mot dylik uppgift i handling, som av honom granskats, straffas med böter fr. o. in. 25 t. o. m. 1,000 kr., såvitt ej förseelsen enligt allmänna strafflagen bör beläggas med strängare straff. Givet är dessutom att revisor drabbas av vanlig skadeståndsskyldighet ej blott i sådant fall utan även då han visar vårdslöshet vid uppdragets fullgörande.

VIII. Talan mot styrelse och revisorer.

Talan å styrelsens förvaltning under den tid revisorernas berättelse omfattar skall anställas inom ett år från berättelsens framläggande å föreningssammanträde. I annat fall anses det som om ansvarsfrihet beviljats. Utan hinder av att ansvarsfrihet beviljats, får emellertid sådan talan mot styrelseledamot anställas, som grundas därpå att han begått brottslig handling, såframt1020

ej ansvarsfriheten uppenbarligen avsett även denna handling. Skadeståndstalan mot revisorer får ej anställas sedan 2 år förflutit från det revisionsberättelsen på nämnda sätt framlades, om ej talan grundas på brottslig handling.

Försattes föreningen i konkurs, som börjar inom 2 år från revisionsberättelsens framläggande, äger konkursboet klandia förvaltningen för den tid berättelsen avser, även om ansvarsfrihet beviljats styrelsen, samt anställa talan om skadestånd mot revisorerna. Talan skall i båda fallen anhängiggöras inom en månad från inställelsedagen eller, om tiden för talans anställande av föreningen då ännu ej gått till ända, inom utgången av denna tid.

IX. Förening ss amman t rade.

Ingen får å föreningssaramanträde i registrerad ekonomisk förening själv eller genom ombud eller såsom ombud för annan deltaga i behandlingen av fråga om avtal mellan honom och föreningen eller av fråga om avtal mellan föreningen och tredje man, om han i sistnämnda fråga äger ett väsentligt intresse som kan vara stridande mot föreningens. Samma är förhållandet beträffande gåva från föreningens sida till samt rättegång eller annan talan mot den person, vars deltagande i frågans behandling avses, eller tredje man. Styrelseledamot får ej deltaga i beslut om ansvarsfrihet för förvaltningsåtgärd, som han är ansvarig för, eller i val av revisor.

Å det föreningssammanträde där revisionsberättelsen framlägges, skall frågan om ansvarsfrihets beviljande åt styrelsen för den tid berättelsen omfattar företagas till avgörande. Frågan får dock uppskjutas till avgörande vid nytt sammanträde.

Ärende som ej angivits i kallelsen till föreningssammanträde får ej å detta företagas till avgörande, om det ej enligt stadgarna skall förekomma å sammanträdet eller omedelbart föranledes av ärende som där skall avgöras. Ärende får dock utan hinder härav företagas till avgörande, om 3/4 av de närvarande därtill samtycka, utom i följande fall, nämligen att ärendet avser

a) stadgeändring,

b) ny eller förhöjd avgift eller ock

c) föreningens trädande i likvidation.

I stället för att upptagas i kallelsen till sammanträdet kunna för övrigt ärendena meddelas medlemmarna särskilt på sätt och tid före sammanträdet, som angives i stadgarna.

Om för giltighet av beslut fordras att det fattas [x †y^ pj yar-andra följande sammanträden, får kallelse till andra sammanträdet ej ske, innan det första hållits.

Över beslut, som fattas av föreningen, skall genom styrelsens försorg föras protokoll, som senast två veckor från beslutets dag1021

skall vara tillgängligt för medlemmarna. Försummelse härutinnan sraffas med böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kr., men får åtalas blott av målsägande. Som sådan anses såväl föreningen som varje medlem däri.

Jämte det ovan anförda ocli vad som liar nedan skall yttras om fall då särskild röstövervikt erfordras, gäller om utövande av rösträtt och fattande av föreningsbeslut, såframt ej annat bestämts i stadgarna, följande:

att varje medlem äger deltaga i handhavandet av föreningens angelägenheter;

att varje medlem äger 1 röst;

att medlem är berättigad att överlåta sin rösträtt å annan medlem;

att ingen får på grund av fullmakt rösta för mer än 1 medlem;

att såsom föreningens beslut gäller den mening, för vilken de flesta rösterna avgivas; och

att, vid lika röstetal, val avgöres genom lottning, men i andra frågor den mening gäller, som biträdes av ordföranden.

Styrelsen äger, när den finner lämpligt, sammankalla extra föreningssammanträde. Dylikt sammanträde kan vidare, enligt vad ovan nämnts påfordras av revisorerna. Extra sammanträde skall också utlysas av styrelsen, då det för uppgivet ändamål skriftligen på fordras av minst 1/10 av samtliga medlemmarna eller det mindre antal, som kan ha bestämts i stadgarna. Har ej styrelsen senast två veckor efter sådan påfordran av föreningsmedlemmar utlyst sammanträde att hållas så snart det med iakttagande av föreskriven kallelsetid kan ske eller underlåter styrelsen att i föreskriven ordning kalla föreningens medlemmar till ordinarie sammanträde, har magistrat eller landsfiskal i orten att på anmälan av föreningsmedlem ofördröjligen utlysa sammanträde.

X. Stadgeändring och visst annat fall, dä särskild röstövervikt fordras.

1) Vissa beslut av en registrerad ekonomisk förening kräva för sin giltighet att antingen samtliga medlemmar förenat sig därom eller beslutet fattats å två på varandra följande föreningssammanträden, därav minst ett ordinarie, och å det sist hållna sammanträdet biträtts av samtliga röstande. Dessa beslut äro:

a) beslut avseende ändring av stadgarna i fråga om medlems rätt att utträda ur föreningen;

b) beslut om sådan stadgeändring att avgående medlems ovan sid. 1015 angivna rätt inskränkes.

Anm. Förutsättning är dock i båda fallen att ändringen skall avse jämväl dem, som vid frågans avgörande voro föreningsmedlemmar.1022

c) beslut om sådan stadgeändring att medlems rätt till föreningens behållna tillgångar Tid dess upplösning inskränkes.

2) Vissa beslut förutsätta samtycke av alla medlemmar eller att beslutet fattats å två på varandra följande sammanträden, därav minst ett ordinarie, ocli å det sist hållna sammanträdet biträtts av minst tre fjärdedelar av de röstande. Så är fallet med beslut om annan ändring av stadgarna, såvitt genom beslutet

a) personlig ansvarighet för föreningens förbindelser införes eller skarpes;

b) medlemmarnas förpliktelse att erlägga avgifter till föreningen äskas; eller ock

c) medlems rätt till årsvinst inskränkes.

3) Samma villkor, med den lindring att ansluning från två tredjedelar av de röstande å det sist hållna sammanträdet är tillfyllest, gälla för beslut.

a) om ännu annan ändring av stadgarna samt

b) om föreningens trädande i likvidation i andra fall än då likvidations-skyldighet föranletts av medlemsantalets nedgång under fem eller förhållande på grund varav enligt stadgarna föreningen skall upphöra med sin verksamhet.

Är för giltighet av beslut, varom ovan talats, något ytterligare villkor bestämt i stadgarna, länder även detta till efterrättelse. Har i stadgarna intagits bestämmelse, enligt vilken annan bestämmelse ej får ändras utan konungens medgivande, får ej heller den förra bestämmelsen ändras utan dylikt medgivande.

Beslut om stadgeändring skall av styrelsens ordförande ofördröjligen anmälas för registrering och får ej gå i verkställighet, innan registrering skett. Yid anmälan fogas i 2 ex. av notarius jiublicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter styrkt avskrift av protokoll i ärendet. Åsidosattes dessa föreskrifter, straffas den försumlige med böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kr.

Beslut, som innefattar nedsättning av insatsernas belopp eller lindring av medlemmarnas skyldighet enligt stadgarna att göra insats i föreningen eller inskränkning eller upphävande av den personliga ansvarighet för föreningens förbindelser de enligt stadgarna åtagit sig, får ej gå i verkställighet förr än ett år förflutit från beslutets registrering.

Beslut, varoni nämnts under 2) härovan, får ej tillämpas mot medlem, som icke bidragit till beslutet och som uppsäger sig till utträde ur föreningen inom 4 veckor från det beslutet fattades. I sådant fall äger medlemmen, oavsett vad stadgarna därom innehålla, att utträda ur föreningen å vanlig tid och därvid tillgodonjuta avgående medlems vanliga rättigheter.1023

XI. Klander av föreningsbeslut.

Menar styrelsen eller ledamot därav eller medlem i registrerad ekonomisk förening att föreningsbeslut icke tillkommit i behörig ordning eller eljest strider mot föreningslagen eller föreningens stadgar, skola de vid talans förlust klandra beslutet inom 60 dagar från beslutets dag genom stämning å föreningen eller påkallande av skiljedom, om dylik förbehållits i stadgarna. Styrelsens rätt till klander skall dock anses bevarad, om det föreningssammanträde, där, enligt vad ovan sagts, ombud för föreningen skall utses, blivit inom 60 dagar utlyst att hållas, så snart med iakttagande av föreskriven kallelsetid kan ske.

Klandertalan, som grundas därpå att föreningens tillgångar skulle ha anslagits till ändamål som uppenbarligen är för föreningens verksamhet främmande, får ej anställas, med mindre de som föra talan utgöra minst 1/10 av samtliga föreningsmedlemmar.

Domstols utslag, varigenom föreningsbeslut upphävts eller ändrats, gäller jämväl för de medlemmar, som ej väckt klander. I avbidan på slutligt utslag äger domstolen förordna att klandrade beslutet ej får verkställas. Om sådant s. k. inhibitions-beslut avsändes genom rättens eller domarens försorg ofördröjligen underrättelse för registrering, i fall det klandrade beslutet skolat registreras.

XII. Likvidation och upplösning.

En registrerad ekonomisk förenings likvidation kan uppkomma på följande sätt:

a) genom föreningsbeslut;

b) därför att antalet föreningsmedlemmar nedgått under fem ocli tillräckligt antal ej inträtt inom tre mänader.

Utser föreningen icke i sådant fall likvidatorer, svara de, som med vetskap om förhållandet deltaga i beslut om fortsättande av föreningens verksamhet eller handla å dess vägnar, för uppkommande förbindelser, en för alla och

alla för en såsom för egen skuld.

c) därför att förhållande inträffat, på grund varav enligt bestämmelse i stadgarna föreningen skall upphöra med sin verksamhet.

Har likvidationsanledning enligt b) eller c) uppkommit oqh anmäles ej inom en månad därefter till föreningsregistret att föreningen trätt i likvidation, har rätten att, på ansökan av föreningsmedlem eller styrelseledamot och efter föreningens hörande, förklara det föreningen skall träda i likvidation. Föreningen förelägges därvid att inom viss tid, ej understigande en månad, utse en eller flera likvidatorer vid äventyr att förord-1024

nande i sådant hänseende eljest meddelas av rätten. I de under a), b) och o) anmärkta fallen utses annars för likvidationens verkställande en eller flera likvidatorer å föreningssammanträde. Dock kan i stadgarna bestämmas att en eller flera likvidatorer skola utses på annat sätt att jämt© de å föreningssammanträde valda deltaga i likvidationen.

d) Om föreningens verksamliet finnes vara lagstridig eller uppenbart osedlig, äger rätten, på ansökning" av ombud som justi-tiekanslern eller konungens befallningshavande förordnar, att förklara föreningen skyldig att träda i likvidation samt förordna en eller flera likvidatorer. Dessa äro i detta fall ej bundna av föreningens stadgar eller föreskrifter, som meddelas av föreningssammanträde.

Anm. Som likvidationsskäl gäller icke den omständighet att föreningen överskridit sin rätt till försäljning åt andra än medlemmar.

e) Saknar föreningen till registret anmäld, behörig styrelse, får en var, vars rätt kan vara beroende därav att någon finnes som äger företräda föreningen, hos rätten eller domaren göra ansökning* att föreningen förklaras skyldig* träda i likvidation. Rätten eller domaren äger då, om så äskas, att i avbidan på ansökningens avgörande förordna en eller flera sysslomän att tills vidare taga föreningens egendom under vård och bevaka dess angelägenheter. Om dylikt förordnande skall underrättelse ofördröjligen genom rättens eller domarens försorg" avsändas för registrering". Styrkes å den tid, som utsatts för prövning av själva ansökningen och' vilken tid skall kungöras minst 3 månader i förväg i Post- och Inrikes tidningar samt ortstidning", att anmärkta förhållandet fortfar, förklarar rätten, att föreningen skall träda i likvidation, och förordnar en eller flera likvidatorer.

I tillämpliga delar likartade bestämmelser gälla angående ansökning om utseende av likvidatorer, då förening som anmälts i likvidation finnes sakna till registret anmälda, behöriga likvidatorer.

Uppdraget att vara likvidator anses gälla tills likvidationen avslutats, men kan när som helst återkallas av den, som meddelat detsamma. Angående behörighet till sådant uppdrag samt angående likvidatorers rättigheter och skyldigheter gäller i tilllämpliga delar detsamma som om styrelse och styrelseledamot. Dock behöver likvidator ej vara medlem av föreningen.

Likvidatorerna skola ofördröjligen vid äventyr av böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kr. för registrering anmäla, att föreningen trätt i likvidation, varvid lämnas i tillämpliga delar motsvarande uppgifter som vid ansökan om föreningens registrering. Vid samma äventyr skola likvidatorerna ofördröjligen anmäla likvi-1Ö25

dators eller suppleants avgång, utseende av ny sådan eller ändring i rätten att teckna firman.

Under likvidation skall föreningens firma tecknas med tillägg av orden »i likvidation». Har under handling", som utfärdats å föreningens vägnar, firman ej tecknats på detta sätt, och framgår ej av handlingens innehåll såväl att den utfärdats å föreningens vägnar som att föreningen är i likvidation, äro de, som underskrivit handlingen, evad densamma prövas vara för föreningen bindande eller ej, ansvariga för vad genom handlingen slutits en för alla och alla för en såsom för egen skuld.

Då likvidatorer utsetts, skall styrelsen ofördröjligen göra redo för sin förvaltning under den tid, för vilken den ej förut granskats.

Styrelsens, redovisning skall av likvidatorerna ofördröjligen överlämnas till revisorerna, som hava att granska densamma och avgiva skriftlig berättelse däröver inom 4 veckor. Redovisningen och revisionsberättelsen framlägga likvidatorerna, så snart ske kan, å föreningssammanträde, då till behandling företages frågan om ansvarsfrihet åt styrelsen. Åsidosätter likvidator någon av dessa föreskrifter, straffas han med böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kr. Förseelsen får åtalas endast av målsägande. Som sådan anses såväl föreningen som varje medlem däri. Om behandlingen av frågan om ansvarsfrihet åt styrelsen och rätten att tala å styrelsens förvaltning gälla i tillämpliga delar förut beskrivna regler.

Likvidatorerna skola ofördröjligen söka årsstämning å föreningens okända borgenärer samt förteckna dess tillgångar och skulder.

I den mån så erfordras för likvidationens verkställande och så snart det kan ske utan uppenbar skada, skall föreningens egendom förvandlas i penningar. Utan särskilt, av föreningen erhållet bemyndigande äga dock likvidatorerna ej avyttra dess fasta egendom annorledes än genom försäljning å offentlig auktion. Likvidatorer, som förordnats enligt d) härovan, få ej utan föreningens särskilda bemyndigande avyttra ens lös egendom på annat sätt. Innan beslutet om förordnandet vunnit laga kraft, få för övrigt dessa likvidatorer ej utan föreningens samtycke vidtaga några som helst likvidationsåtgärder, utan endast taga föreningens egendom under vård och bevaka dess angelägenheter.

Sedan den i årsstämningen utsatta inställelsedagen är förbi och all veterlig gäld betalts eller, om någon del av gälden såsom tvistig eller av annan orsak ej kan betalas, motsvarande medel avsatts, skola föreningens behållna tillgångar skiftas mellan medlemmarna eller överlämnas till den, som på grund av stadgarna eller medlemmarnas beslut kan vara berättigad att övertaga tillgångarna. Tid skifte mellan medlemmarna äga de, som,

då föreningen trädde i likvidation, voro medlemmar, återbekomma envar sin insats, eller, om tillgångarna ej förslå därtill, vad på insatsen belöper. Överskott fördelas efter huvudtalet, om ej annan grund bestämts i stadgarna.

Sedan likvidatorerna fullgjort sitt uppdrag, skola de, så snart ske kan, å föreningssammanträde framlägga redovisning. Åtnöjes föreningsmedlem ej med redovisningen, skall han vid talans förlust instämma klander inom 1 år från den dag, då redovisningen framlades å föreningssammanträde.

Avträdes föreningens egendom till konkurs, skall underrättelse om den offentliga stämningen samtidigt med kungörelsen därom genom rättens eller domarens försorg avsändas för registrering. Var föreningen ej i likvidation, då dess egendom avträddes till konkurs, och finnes efter konkursens avslutande överskott, skall å föreningssammanträde, vilket bör ofördröjligen utlysas av styrelsen, beslutas, huruvida föreningen skall fortsätta sin verksamhet eller träda i likvidation.

Föreningen anses upplöst

1) vid likvidation, då likvidatorernas redovisning framlagts;

2) vid konkurs, som ej lämnat överskott, då konkursen avslutats.

Om upplösningen skola vid äventyr av böter fr. o. m. 5 t. o. m. 500 kr. i förra fallet likvidatorerna och i senare fallet de som under konkursen sist företrätt föreningen såsom konkursgäldenär ofördröjligen göra anmälan för registrering. Vid upplösning efter likvidation skall anmälan åtföljas av styrkt avskrift av protokoll i ärendet samt bevis om dagen för avstämningens u färdande.

Lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar trädde i kraft den .1 jan. 1912. Med vissa undantag är lagen tillämplig jämväl å föreningar, som då ägde bestånd. Däremot äger den ej tillämpning å sparbanker, sjukkassor, understödsföreningar eller andra försäkringsföreningar samt de föreningar för anskaffande av lån mot säkerhet av inteckning i fast egendom, å vilka gällande bestämmelser om hypoteksföreningar äga tillämpning. Ej heller har genom lagen gjorts ändring i vad om föreningar för visst ändamål eljest är i lag eller författning stadgat.1027

Formulär til! stadgar för förening utan personlig ansvarighet.

STADGAR

för Risåsens konsumtionsförening u. p. a.

Firma och ändamål.

1 §•

Föreningens firma är: Risåsens konsumtionsförening u. p. a.

2 §.

Föreningen har till ändamål att mot kontant betalning tillhandahålla huvudsakligast föreningens medlemmar livsmedel och andra förnödenheter samt att driva annan verksamhet, förenlig med lag om ekonomiska föreningar 1 §.

3 §.

Föreningens styrelse har sitt säte i Risåsens socken.

Insatser och medlemskap.

4 §.

Föreningens insatser lyda å tio (10) kronor. Varje medlem skall innehava minst fem (5) insatser.

För medlem, som icke till fullo betalt två (2) insatser, sker utbetalningen av överskottet genom överföring till insatskontot. Den, som innehar två (2) insatser, erhåller hälften av sådant överskott i insatser. Medlem, som tillfullo inbetalt fem (5) insatser, är berättigad att kontant utbekomma överskottet.

5 §.

Ansökan om inträde i föreningen göres skriftligen till styrelsen och ankommer på dess prövning om ansökan bif allés. Sker detta, har den inträdande att omedelbart erlägga en avbetalning av minst en (1) krona pr insats. En insats skall vara till fullo betald inom ett år efter det ansökan om inträde var gjord, vid äventyr att erlagt belopp eljest anses förverkat och tillföres reservfonden.

Medlem, som icke till fullo inbetalt minst en insats, äger icke deltaga i överläggningar och beslut om föreningens angelägenheter.

6 §.

Medlem erhåller, i motbok eller på annat sätt, uppgift om inbetalda insatser, köpesumman för året samt den utdelning av överskottet, som tillkommer honom.

T §. Medlem äger genom till styrelsen ställd skriftlig och bevittnad anmälan utträda ur föreningen, och anses utträdet äga rum vid tiden för den räken-1028

skapsavslutning, som infaller näst efter sex (6) månader sedan medlem anmält sitt utträde.

Då medlem avgått, äge han eller hans rättsinnehavare utfå' gjord insats och utdelning av överskott på så sätt och å tid, som stadgas i lag om ekonomiska föreningar 15 §, dock att utbetalning ur föreningens fonder ej mä äga rum.

Avskrivningar och överskott.

8 §.

Insatskapital och befintliga fonder förräntas med högst fem (5) procent, dock med iakttagande av stadgande i lag om ekonomiska föreningar 18 §.

Därjämte avskrivas minst tio (10) procent å varulagrets inköpsvärde, minst femton (15) procent å inventariernas

inköpsvärde, samt å taxeringsvärdet av fastighet: en (1) procent å sådan av sten och två (2) procent å sådan av trä.

Vid sin första räkenskapsavslutning är föreningen berättigad göra lägre avskrivningar än här stadgas.

0 §•

Av det överskott, som uppstått sedan insatser förräntats och avskrivningar gjorts, avsättas, efter beslut å ordinarie sammanträdet, minst femton (15) procent till reservfonden, och minst två och en halv (21/2) procent till upplysningsfonden.

Återstående överskott fördelas av ordinarie sammanträdet; dock skall iakttagas, att den del, som utdelas till medlemmarna, fördelas i förhällande till gjorda inköp, föreningen dock obetaget att göra undantag för vissa varor. Äger föreningen en särskild överskottsregleringsfond, må ur denna tagas medel till utdelning å köpta varor. Eljest må ingen utdelning till medlemmarna ske ur föreningens fonder.

Styrelsoi.

10 §.

Föreningens angelägenheter handhavas av en styrelse på fem (5) ledamöter. De väljas å föreningens ordinarie sammanträde för en tid av två (2) år.

Styrelsens ledamöter avgå växelvis två (2) och tre (3) vartannat år. Första gången avgå efter lottning två (2) styrelseledamöter. Jämte styrelsen utses av årsmötet två (2) suppleanter för ett år, att vid styrelseledamots avgång inträda i den ordning de äro valda.

Styrelseledamot inträder i styrelsen omedelbart efter årsmötet.

11 §.

Styrelseledamot skall vara svensk undersäte och ej idka samma slag av affärsrörelse som föreningen.1029

Styrelsen utser själv sin ordförande.

Föreningens firma tecknas gemensamt av två personer, bland dem styrelsen därtill utsett, av vilka den ena skall vara styrelseledamot.

Samtliga styrelseledamöter skola, så vitt ske kan, kallas till sammanträde. Styrelsen är beslutförbar, då minst tre (3) dess ledamöter äro närvarande och om beslut ense.

12 §.

Föreningens räkenskaper avslutas med kalenderår. De skola vara revisorerna tillhanda senast den 15 februari.

Styrelsen skall före 1 mars till revisorerna avlämna en av styrelseledamöterna underskriven förvaltningsberättelse över föreningens verksamhet under nästföregående år. Denna skall upptaga balansräkning över tillgångar och skulder.

Styrelsen skall varje hel- och halvår förrätta inventering av varulager och (ivriga tillgångar.

Styrelsen åligger försäkra föreningons fasta och lösa. egendom mot brandskada.

Revision.

13 §.

För granskning av styrelsens förvaltning och föreningens räkenskaper väljer föreningen å ordinarie sammanträdet inom eller utom föreningen för en tid av två (2) år tre (3) revisorer, vilka avgå växelvis en (1) och två (2) vartannat år. Första gängen avgår efter lottning en (1) revisor.

Jämte revisorer utses för ett (1) år två (2) suppleanter, vilka vid förfall av revisorer inträda i den ordning de äro valda.

Revisorerna åligger:

att verkställa årsrevision och därefter avgiva berättelse, varvid revisorerna skola tillse, att styrelsens beslut ej strida mot allmän lag eller föreningens stadgar och att föreningens tillgångar icke upptagiits över sitt värde;

att till- eller avstyrka ansvarsfrihet för styrelsen; samt

att minst en gång i månaden granska föreningens räkenskaper och kassa, varvid alla utgifter skola vara försedda med vederbörliga verifikationer samt den kontanta kassan räknas och kontrollers samt överensstämma med dagens kassasaldo.

Revisorerna skola deltaga i inventering av föreningens tillhörigheter.

Årsrevision skall vara verkställd och berättelse avgiven senast den 15 mars.

över av revisorerna gjorda anmärkningar skall styrelsen äga tillfälle att yttra sig, och åligger det styrelsen att över anmärkningarna avge skriftlig förklaring till föreningens ordinarie sammanträde.

Sammanträden och val.

14 §.

Föreningens ordinarie sammanträde hålles före april månads utgång.

Extra sammanträde hålles, då styrelsen eller revisorerna finna omständigheterna härtill föranleda eller då minst en tiondedel (1/10) av föreningens medlemmar därom hos styrelsen gör skriftlig, motiverad anhållan.1030

15 §.

Kallelse till sammanträde, innehållande uppgift om förekommande ärenden, kungöres senast fjorton dagar före dess hållande genom anslag i föreningens försäljningslokal. På samma sätt delgivas även övriga meddelanden.

Föreningen eller dess styrelse äger därjämte besluta på annat sätt bringa kallelser till sammanträden och andra meddelanden till medlemmarnas kännedom såsom genom annons i tidningen Konsumentbladet eller annan tidning eller genom cirkulär.

16 §.

Föreningsmedlem, som önskar visst ärendes upptagande i kallelse till ordinarie sammanträde, skall därom göra skriftlig anmälan till styrelsen före januari månads utgång.

17 §.

Å föreningssammanträde äger varje medlem en röst. Rösträtt skall utövas av medlem personligen.

Rättighet att deltaga i föreningens sammanträden skall styrkas enligt av styrelsen fastställda bestämmelser.

18 §.

Vid föreningens sammanträden väljas medelst öppen omröstning ordförande och justeringsmän, övriga val ske, om någon medlem det påfordrar, med slutna sedlar.

19 §.

Vid ordinarie sammanträde skall förekomma :

a) Val av ordförande ;

b) Val av justeringsmän ;

c) Fråga om kallelse till sammanträdet behörigen skett;

d) Styrelsens berättelse;

e) Revisorernas berättelse;

f) Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen;

g) Fråga om disposition av föreningens överskott; h) Bestämmande om arvode åt styrelse och revisorer; i) Val av styrelseledamöter och suppleanter;

j) Val av revisorer och suppleanter.

Allmänna bestämmelser.

20 §.

Medlem är skyldig att ställa sig dessa stadgar och övriga å föreningens sammanträden lagenligt fattade beslut till efterrättelse.

21 §.

För sina förbindelser ansvarar föreningen endast med sina tillgångar, inberäknat tecknade, men ej inbetalade insatser.1031

22 §.

Har medlem klagomål att framställa, skall detta göras till styrelsen, som äger skyldighet undersöka saken och skriftligen meddela klaganden sitt beslut.

23 §.

Viner och maltdrycker, innehållande över 2 y4 % alkohol, eller andra rus-givande drycker, må ej tillhandahållas av föreningen.

24 §.

Ändring av dessa stadgar sker på sätt, som stadgas i lag om ekonomiska föreningar 42 §. Innan dylik ändring beslutas skall densamma underställas Kooperativa förbundets prövning.

25 §.

Upplöses föreningen skall, sedan verksamheten lagligen avvecklats, insatskapitalet återbetalas till medlemmarna.

Befintliga fonder anslås till allmännyttigt ändamål.

Protokoll över styrelse- och föreningssammanträden, styrelse- och revisionsberättelser samt huvudböcker översändas till Kooperativa förbundet för att där bevaras.

26 §.

I övrigt gäller till efterrättelse lagen om ekonomisika föreningar av den 22 juni 1911.

Formulär till anmälningar till föreningsregistret. A. Första anmälan.

Till överståthållareämbetet (Konungens Befallningshavande i ....

län).

Styrelsen för Bostadsföreningen Herkules u. p. a., vars postadress är .... gatan 00, Stockholm, får härmed anhålla om föreningens registrering.

Styrelsen utgöres av Sven Grönvall, maskinist, med hemvist i Södertälje, samt Anders Sebastian From, hyrkusk, och Karl Jansson, skräddare, med hemvist i Stockholm, samtliga svenska medborgare.

Suppleant i styrelsen är handlanden Anders Bring, svensk medborgare med hemvist i Stockholm.

Rätt att teckna föreningens firma tillkommer byggmästaren Torsten Boberg, svensk medborgare med hemvist i Stockholm.

Härmed följa:

1) Föreningens stadgar i 2 ex.

Anm. Båda exemplaren skola vara styrkta antingen av notarius publicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter.1032

Gäller anmälan förening m. b. p. a. skola dessutoni båda exemplaren vara försedda med samtliga medlemmars egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter.

2) Försäkran att medlemmarnas antal uppgår till minst fem.

Anm. Denna försäkran skall vara försedd med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter. Gäller anmälan förening m. b. p. a. behövs ej försäkran i fråga.

3) Avskrift av protokoll vid sammanträde med föreningens medlemmar den ...., utvisande att stadgarna blivit antagna och styrelse utsedd.

Anm. Sådan avskrift skall vara styrkt av notarius publicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter.

4) Registreringsavgift, 8 kr. Stockholm den ....

Sven Grönvall. A. From. Karl Jansson.

Styrelsesuppleantens namnteckning: And. Bring. Firmatecknarens namnteckning: T. Boberg.

Hrr Sven Grönvalls, Anders Sebastian Froms, Karl Janssons, Anders Brings och Torsten Bobergs egenhändiga namnteckningar bevittna:

Erik Granlund, handlande, Stockholm. Johan Säfberg, agent, Stockholm.

B. Anmälan om ändring i styrelsens sammansättning och rätten att teckna firman.

Till Kon. Befh. i Örebro län.

Undertecknad, ordförande i styrelsen för Bångbro mejeriförening m. b. p. a., får härmed anmäla att styrelseledamoten Karl Erik Persson avlidit och att i hans ställe till styrelseledamot utsetts hemmansägaren Carl Olof Gustafsson, svensk medborgare, med hemvist i Bångbro socken, Örebro län.

Beträffande rätten att teckna firman bar desufom den ändring skett, att mejeristen Kristian Berg ej längre är firmatecknare.

Registreringsavgift, 2 kr. bifogas.

Bångbro den .... Erik Andersson.

Den nye styrelseledamotens namnteckning: C. O. Gustafsson. Hrr Erik Anderssons och Carl Olof Gustafssons egenhändiga namnteckningar bevittna:

N. N. N. N.

C) Anmälan om stadgeändring.

Till etc.

Undertecknad, ordförande i styrelsen för Risåsens konsumtionsförening u. p. a., får härmed anmäla att föreningen beslutit den stadgeändring bifogade protokollsavskrifter utvisa.Härmed följa:

1) Avskrift av protokoll i ärendet i 2 ex.

Anm. Avskrifterna skola vara styrkta av notarius publicus eller med styrelseledamöternas egenhändiga, bevittnade namnunderskrifter. De skola vara så fullständiga, att därav kan ses, om beslutet är behörigen tillkommet.

2) Registreringsavgift, 2 kr. Risåsen den ....

Namn och namnvittnen.

D) Anmälan om likvidation.

Till etc.

Härmed anmäles, att Tryckeriföreningen Bollnäskuriren u. p. a. beslutit träda i likvidation och till likvidatorer utsett undertecknade: Frans Oskar Sjökvist, lokomotivförare, Henrik Svedlund, tingsvaktmästare, och Otto Fredriksson, livförsäkringsinspektör, samtliga svenska medborgare med hemvist i Bollnäs köping.

Till suppleant har utsetts snickaren Lars Olsson, svensk medborgare med hemvist i Ovanåkers socken.

Firman tecknas av minst två av likvidatorerna gemensamt.

Registreringsavgift, 2 kr., bifogas.

Bollnäs den ....

F. O. Sjökvist. Henrik Svedlund.

Otto Fredriksson. Suppleantens namnteckning: L. Olsson.

Hrr Frans Oskar Sjökvists, Henrik Svedlunds, Otto Fredrikssons och Lars Olssons egenhändiga namnteckningar bevittna:

N. N. N. N.

E) Anmälan om upplösning efter likvidation.

Till etc.

Undertecknade, likvidatorer för Tryckeriföreningen Bollnäskuriren u. p. a.

i likvidation, få härmed anmäla, att vi å föreningssammanträde den ....

framlagt redovisning för vår förvaltning, vadan föreningen anses upplöst.

Härmed följa:

1) Styrkt avskrift av protokoll i ärendet.

2) Bevis om dagen för årsstämningens utfärdande.

3) Registreringsavgift, 2 kr. Bollnäs den ....

Namn och namnvittnen.

Växelrätt.

(Växellag den 7 maj 1880, lika lydande med de norska ocli danska

växellagarna.)

Om växelns form samt de båda huvudslagen av växlar.

Växeln har formen av en skriftlig anmodan från en person, kallad utställare eller trassent, till en annan, kallad trassat, att mot växeln till en tredje person, kallad remittent, betala en viss penningsumma. 'Rätt vanligt är, att utställaren skriver växeln betalbar till sig själv, då någon särskild remittent sålunda icke förekommer. Om växeln icke skall omedelbart betalas, är vanligt, att den uppvisas hos den, som erhållit anmodan att betala den, för erhållande av dennes godkännande. Trassat, som sålunda godkänt eller, som man även säger, accepterat växeln, kallas acceptant.

Lagen har åt växeln givit flera företräden framför vanliga skuldebrev, i följd av vilka företräden den särskilt

inom handelsvärlden blivit synnerligen omtyckt och använd vid där förekommande, vanligen kortare krediter. För att dessa företräden skola medfölja växeln har det föreskrvits, att den skall vara avfattad i viss form, varför man också nästan alltid till växlar använder tryckta blanketter. Utom åt de vanliga växlarna med form av en anvisning har man dock ansett sig kunna medgiva omförmälda företräden även åt skuldförbindelser, vid vilka utställaren iakttagit de för växlar föreskrivna former. Dessa så kallade egna växlar äro emellertid mindre vanliga. I motsats till dem kallas övriga växlar för trasserade.

Om trasserade växlar.

I fråga om en trasserad växel är att märka:

1) Växelpersonerna.

Såsom redan är nämnt har den trasserade växeln formen av en anmodan från en person till en annan att betala en penningsumma till en tredje. De personer, som förekomma i en trasserad växel, äro således alltid:

a) Utställaren, även kallad trassent och växelgir are, den person, som utfärdar anmodan om betalning eller, som man säger, utställer, drager eller trasserar växeln.

Växelrätt.

(Växellag den 7 maj 1880, lika lydande med de norska ocli danska

växellagarna.)

Om växelns form samt de båda huvudslagen av växlar.

Växeln har formen av en skriftlig anmodan från en person, kallad utställare eller trassent, till en annan, kallad trassat, att mot växeln till en tredje person, kallad remittent, betala en viss penningsumma. 'Rätt vanligt är, att utställaren skriver växeln betalbar till sig själv, då någon särskild remittent sålunda icke förekommer. Om växeln icke skall omedelbart betalas, är vanligt, att den uppvisas hos den, som erhållit anmodan att betala den, för erhållande av dennes godkännande. Trassat, som sålunda godkänt eller, som man även säger, accepterat växeln, kallas acceptant.

Lagen har åt växeln givit flera företräden framför vanliga skuldebrev, i följd av vilka företräden den särskilt
inom handelsvärlden blivit synnerligen omtyckt och använd vid där förekommande, vanligen kortare krediter. För att dessa företräden skola medfölja växeln har det föreskrvits, att den skall vara avfattad i viss form, varför man också nästan alltid till växlar använder tryckta blanketter. Utom åt de vanliga växlarna med form av en anvisning har man dock ansett sig kunna medgiva omförmälda företräden även åt skuldförbindelser, vid vilka utställaren iakttagit de för växlar föreskrivna former. Dessa så kallade egna växlar äro emellertid mindre vanliga. I motsats till dem kallas övriga växlar för trasserade.

Om trasserade växlar.

I fråga om en trasserad växel är att märka:

1) Växelpersonerna.

Såsom redan är nämnt har den trasserade växeln formen av en anmodan från en person till en annan att betala en penningsumma till en tredje. De personer, som förekomma i en trasserad växel, äro således alltid:

a) Utställaren, även kallad trassent och växelgir are, den person, som utfärdar anmodan om betalning eller, som man säger, utställer, drager eller trasserar växeln.1035

b) Trassaten, även kallad växelbetalare och, sedan han genom påskrift på växeln åtagit sig betalningsskyldighet, god kännare eller acceptant, den som skall infria växeln.

c) Remittenten, även kallad växeltagare, den, till vilken betalningen skall ske.

Remittent är såsom ovan nämnts ofta utställaren själv, och kallas en växel, där detta är fallet, växel till egen order.

Växeln kallas gemenligen trätta, innan den av trassaten påtecknats (accepterats).

Oftast stannar emellertid icke växeln hos remittenten till förfallodagen utan överlåtes av denne på annan person eller bank, varvid överlåt aren även skriver sitt namn å växeln. Mottagaren kan så överlåta växeln vidare, och i följd härav förekomma synnerligen ofta på växlar utom nyssnämnda personer även

d) indossent er, så kallade, emedan de skrivit sitt namn å växelns baksida.*

Trassenten åtager sig genom växelns utskrivande gent emot remittenten och senare innehavare av växeln att ansvara för dels, att trassaten skall på anfordran godkänna växeln och, dels, att denna skall på förfallodagen inlösas. Samma förpliktelse åligger vidare var och en, som påtecknat växeln.

2) Växelns innehåll.

A. Enligt växellag nödvändiga uppgifter.

För att en handling skall gälla såsom trasserad växel måste den innehålla:

a) Uttrycklig, i själva texten införd benämning av växel eller motsvarande utländska ord, om växeln är avfattad på främmande språk. Sammansättningar av ordet växel (växelbrev o. dyl.) anses dock även tillåtna. Ordet växel skall ingå i själva texten; det är således icke tillfyllestgörande att det t. ex. sättes såsom överskrift.

b) Det penningbelopp, som skall betalas (växelsumman). Växeln får nämligen endast lyda å penningar, i svenskt eller utländskt mynt, men icke å varor. Växelsumman skall vara bestämd, och är i växeln utfäst ränta, är denna utfästelse ogiltig; växeln gäller således ändå endast för kapitalbeloppet. Vanligen skrives växelbeloppet två gånger, dels med bokstäver och dels med siffror, ehuru detta ingalunda är nödvändigt. Skulle

* Utöver de i texten omförmälda personer kunna i en växel förekomma personer, som tecknat borgen (avtal) å densamma ocli som på grund härav bliva för växeln lika betalningsansvarige som den, för vilken borgen tecknats.1036

härvid olika belopp vara uppgivna, gäller växeln endast för det mindre av dessa belopp, oberoende av huru detta skrivits.*

c) Dens namn, till vilken betalning skall ske (remittent). Växeln far således icke ställas i il L innehavaren, utan remitten-tens namn måste angivas, sa vitt ej växeln ställes till trassenten själv. Vanligen förekommer å växlarna efter remittentens namn orden »eller order», en tillsats, som emellertid är överflödig, da växeln i motsats till vanliga skuldebrev alltid är ett löpande papper, såvida icke uttryckligen föreskrivits, att den ej får överlåtas.

d) Dens namn, som skall infria, växeln (trassaten). Trassatens namn, som av trassenten plägar skrivas längst ned till vänster å papperet, buses vanligen med uppgift på adress (bostadsort) .

e) Tid och ort för växelns utställande. Dateringen är nödvändig dels därför, att växelns förfallotid kan räknas därefter eller vissa åtgärder för bevarande av växelrätten böra företagas inom viss tid efter utställandet cch dels för att kunna avgöra, att utställaren vid utställandet icke var oförmögen att ikläda sig växelförpliktelse (t. ex. var omyndig). Utgivningsorten kan få betydelse bland annat för avgörande av vilket lands växelrätt skall tillämpas på växeln.

f) Den ort, varest betalningen skall ske. Uppgiften härom meddelas antingen så, att uttryckligen angives, att växeln är betalbar å viss ort (»betalbar», förkortad »bb i Stockholm»), eller ock så, att vid trassatens namn utsättes viss ort, som då, om ej annat angives, bliver betalningsort, även om trassaten icke vid växelns förfallande verkligen är därstädes bosatt.

En växel, å vilken angives, att den är betalbar å annan ort än den, som angivits såsom trassatens boningsort,

kallas domi-cUierad växel, och gälla, såsom längre fram skall visas, i vissa hänseenden särskilda rättsregler för detta slag av växlar.

Då det är trassenten, som utfärdar växeln och sålunda bestämmer dess innehåll, är det även han, som bestämmer växelns betalningsort, och denna får icke av senare innehavare av växeln eller av trassaten ändras. Betalningsortens angivande är framför allt av vikt därför, att det är å denna ort, som de rättsliga åtgärderna för skyddande av växelrätten skola vidtagas i sådana fall, då växeln icke vid förfallotiden inbetalas.

I Sverige liar i stor utsträckning förekommit s. k. postremissväxlar, utfärdade av banker och med bankkontor på flera andra

* För att förekomma förfalskning är rådligt att icke lämna tomrum före eller efter de ord eller siffror, som angiva växelsiimman. Om nämligen växeln skrivits så att genom lillägg före eller efter talet beloppet lätt kan ändras, riskeras icke blott alt mottagare av växeln därigenom bliver narrad utan även att växelgäldenärerna bliva betalningsskyldiga för det högre beloppet.1037

platser angivna såsom trassater, så att sålunda dessa växlar äro betalbara å flera platser. Efter utfärdande av checklagen år 1898 hava emellertid postremissväxlarna i stor utsträckning ersatts av checker (se avd. om checker).

g) Dens underskrift, soin utställer växeln.

B. Vanliga, men icke enligt växellag nödvändiga uppgifter:

1) Betalningstiden. Betalningstiden är alltid en och samma för hela växelsumman. Uppgives i växeln flera förfallodagar, är växeln ogiltig. Det är emellertid icke nödvändigt, att växeln innehåller uppgift på betalningstiden. Detta beror därpå, att växellagen innehåller en allmän föreskrift, att växeln skall betalas vid uppvisandet, om ingenting annat är angivet. Dock är det vanligt, att även i fall växeln skall betalas vid uppvisandet uttrycklig uppgift om för fallo t id en införes. Angives förfallotiden, måste denna vara otvetydigt bestämd, eljest är växeln ogiltig, såsom t. ex. om en växel gjordes betalbar »vid Gellivare marknad», då denna nämligen pågår mer än en dag. Med hänsyn till sättet för bestämmande av förfallotideii har man att skilja mellan tre slags växlar, siktväxlar, datoväxlar och dagväxlar.

a) Siktväxlar äro sådana, som skola betalas vid uppvisandet eller ock viss tid efter uppvisandet och för vilka sålunda detta uppvisande och icke ett på förhand bestämt dato avgör förfallotiden. De kallas axis ta/växl ar, om de skola betalas genast vid uppvisandet, och till denna klass höra följaktligen alla växlar, i vilka ingenting nämnes om förf aliotiden, samt avisoväxlar (eftersiktväxlar), om betalningen skall ske viss i växeln angiven tid efter uppvisandet.

Avistaväxlarna äro vanligen tratter, d. v. s. icke försedda med accept. En sådan kan nämligen icke erhållas utan växelns uppvisande för trassaten, men vid uppvisandet av en avistaväxel är det betalning och icke accept, som skall lämnas. Lämnas- då i stället accept, bör likväl protest upptagas för att växelrätten icke må gå förlorad mot övriga växel gäldenärer. För att begränsa ansvarighetstiden för dem, som utfärdat eller överlåtit en avistaväxel, är stadgad viss tid, inom vilken uppvisning av växeln skall ske. Denna tid är sex månader från växelns utgivningsdag, såvitt denna är dragen från eller på någon ort i Europa med undantag av Island och Färöarna. Är växeln dragen från eller på någon ort utom Europa — eller Island eller Färöarna — utsträckes denna tid till ett år. Sker icke uppvisandet inom nu angivna tid, förloras växelrätten både mot utställare och överlåtare. Har trassenten i växeln föreskrivit tid för uppvisandet, länder detta till efterrättelse, och även överlåtare av växeln kan för sin del föreskriva sådan tid, i vilket1038

fall således lian men icke (ivriga växelgäldenärer bliver fri från ansvarighet, om tiden försittes.

Avisoväælarna skola uppvisas hos tjassaten för erhållande av godkännande inom i växeln föreskriven tid eller eljest inom sex månader, resp. ett år enligt samma regler, som gälla för avista-växlar i fråga om uppvisande till betalning. Då förfallotiden sedan skall räknas från dagen för uppvisandet, måste trassaten datera sitt

godkännande, eljest bliva de övriga växelgäldenärerna fria från sin ansvarighet, liksom om något, uppvisande till godkännande icke skett inom laga tid. Trassaten är naturligtvis bunden av sin accept, och gent emot honom räknas förfallotiden från uppvisningstidens sista dag.

Om avistaväxeln icke betalas vid uppvisandet, eller avisoväxeln icke vid uppvisandet erhåller daterad accept, måste innehavaren, för att skydda växelrätten gent emot samtliga växelgäldenärer, använda det; medel, som alltid, då en växelförpliktelse icke uppfylles, skall anlitas, nämligen upptagande av protest. Den, som verkställer protesten i det fall att accept väl lämnats, men icke daterats, angiver då å växeln protestens datum, och därifrån räknas sedan förfaliodagen för alla växelgäldenärerna, även acceptanten.

b) Dataväxlar kallas sådana växlar, vilkas förfallodag beräknas efter daton för deras utställande. Yanligen angives i en datoväxel förfallotiden efter månader, och räknas härvid icke såsom eljest i den svenska rätten en månad till 30 dagar, utan rättar man sig efter datobeteckningen. Dagen för utfärdandet medräknas icke. En månad räknas således från den 15 januari till den 15 februari och från den 15 februari till den 15 mars, oaktat varken januari eller februari hör till månaderna med 30 dagar. En halv månad räknas till 15 dagar, och förekommer halvmånad jämte hela månader, räknas den halva sist. En växel, som förfaller en och en halv månad efter den 1 februari, skall således betalas den 16 mars, och förfaller den en och en halv månad efter den 15 januari, skall den betalas den 2 mars. Är växeln utfärdad på jämna månader och å ett dato, som i förfallomånaden icke finnes, bliver sistnämnda månads slutdag förfaliodagen. En månad från den 31 januari betyder således den 28 februari (eller den 29, om året är skottår). Följaktligen bliver l1/?, månad från den 31 januari den 15 mars.

Inträffar förfallodagen på sön- eller helgdag, anses nästa söckendag såsom förfallodag. Om således växeln göres betalbar den 25 december anses den 27 december såsom förfallodag.

För växlar utfärdade i Ryssland, där man är 12 dagar efter vår tidräkning, tillämpas den ryska tidräkningen. En växel, utställd i Petersburg den 20 maj 1901 på tre månader, förfaller säledes den 8 augusti efter svensk tid.1039

Förekomma uttrycken början, mitten eller slutet (ultimo) av en månad, avses därmed den första, femtonde och sista dagen i månaden.*

c) Dagväxlar äro sådana växlar, som angiva förfallodagens datum Är detta datum otydligt eller felaktigt angivet, är växeln ogiltig. Så t. ex., om växeln säges förfalla »nästa jul» eller »den 30 februari».

2) Orderklausulen. Vanligen står i växlar efter remittentens namn orden »eller order (ordres)», vilken klausul (tillsats) emellertid är överflödig enligt svensk växellag. Däremot kan tras-senten genom s. k. rektaklausul — »icke till order» eller dylikt — göra växeln till ett icke löpande papper. Dylika växlar, kallade rektaväxlar, användas endast undantagsvis, då trassaten vill förhindra, att andra personer bliva inblandade i eller få kännedom om växelaffären, överlåtes växeln oaktat rektaklau-sulen, giver den icke senare innehavare någon växelrätt. över-låtare kan vid överlåtelsen för sin del göra rektaklausul, och om så sker, blir senare innehavare förlustig växelrätt mot denna överlåtare, meYL övriga växelgäldenärers ansvarighet beröres icke av rektaklausul en.

3) Uppmaningen att »ställa i räkning». Denna tillsats är fullkomligt överflödig, då det är klart, att trassenten i alla fall debiteras för växelbeloppet, när växeln accepteras och betalas. Om emellertid växeln icke drages för trassentens egen räkning, utan denne är kommissionär för en annan, kan påtagligen tillsatsen vara av intresse såsom angivande detta förhållande. Tillsatsen lyder då »som i räkning ställas till A. B.» (det är brukligt att blott angiva begynnelsebokstäverna i huvudmannens namn). Någon betydelse ur växelrättslig synpunkt har emellertid icke en dylik tillsats, vilken förekommer icke blott i egentliga affärsväxlar, genom vilka trassenten gör sig betald för av trassaten köpta varor eller indrager ett trassenten eljest tillkommande belopp, utan även vid låneväxlar (»ackommodationsväxlar»), varmed menas sådana växlar, vilka endast hava till uppgift att vara säkerhet för lån.

4) Valutaklausulen. Uppgiften »valuta i varor» eller dylikt angiver förhållandet mellan trassenten och remittenten. Är trassenten kommissionär och således utställer växeln för sin huvudmans räkning, plägar detta angivas med orden »valuta i räkning med herr N". K.» (huvudmannens namn). Är växeln ställd till egen order, kan valutaklausulen naturligtvis icke ifrågakomma, såvida icke uttrycket »valuta i mig själv» eller dylikt

användes. Andra valutaklausuler i dessa växlar bero således på missuppfattning av klausulens betydelse, men äro visst icke ovanliga.

* Den i texten angivna tidsberäkning gäller jämväl för a v is o växlar.1040

5) Enligt avis, utan avis. Dessa uttryck avse, det förra, att trassenten skall lämna trassaten särskild underrättelse om växelns utfärdande, och det senare, att trassenten begär lians accept utan dylik underrättelse. Då det förra uttrycket använts, bör icke trassaten teckna accept, innan han av trassenten erhållit underrättelse om växelns utfärdande, enär trassenten gjort sin begäran om accept beroende på förhållanden, varom särskilt meddelande behöves.

3) Överlåtelse av växel (indossament).

Indossament (stundom kallat giro) eller överlåtelse av växel sker genom den rättsliga innehavarens av växeln namnteckning å växelns baksida, och kan härvid men behöver icke tilläggas, å vem överlåtelsen sker. Genom överlåtelsen överflyttar indossanten (indossenten, endossenten, stundom kallad girant) all ur växeln härflytande rätt på dess nye innehavare, vilken, om hans namn finnes angivet å växeln, kallas indossat (indossatarie, en-dossat, även girat).

Överlåtelse, varom nu är fråga, får, såsom redan är nämnt, alltid ske, om det ej är uttryckligen förbjudet av trassenten. Förbud kan införas även av överlåtare men har då betydelse endast för den, som skrivit det, d. v. s. om det överträdes, upphör han att ansvara för växeln, men övriga växelgäldenärer äro fortfarande bundna. Ett förbud mot överlåtelse hindrar emellertid icke en sådan överlåtelse, som blott avser uppdrag till inkassering. Genom en dylik överlåtelse bliver nämligen den, som övertager uppdraget, icke ägare av växeln, utan får endast bemyndigande att å överlåtarens vägnar företaga nödiga åtgärder för uttagande av växelbeloppet. En överlåtelse av nu i fråga varande slag kallas prokuraindossawent, och kan, om det ej uttryckligen förbjudits, överflyttas vidare på annan. Den, som utfärdat prokuraindossamentet, har rätt till redovisning för växelbeloppet, och dylikt indossament är således icke i egentlig mening en överlåtelse.

En egentlig överlåtelse kan vara:

a) Fullständigt indossament, då det angives, till vem överlåtelsen sker. Vanligen uttryckes detta genom orden: »För mig att betala till JNL N.» eller dylikt jämte överlåtarens namnteckning. Uppgift på överlåtarens bostadsort är av fördel, då han därigenom tillförsäkrar sig rätt till notifikation (underrättelse), om växeln skulle bliva protesterad.

Vill överlåtaren fri taga sig från det ansvar för växeln, vilket eljest åligger envar, som har tecknat sig å densamma, kan han göra det genom uttryckligt angivande av detta fritagande medelst begagnande av uttrycken »utan ansvar», »utan retur» eller dylikt Då detta helt naturligt skadar växelns kredit, brukas det dock sällan och egentligen endast, om växeln redan är nödlidan*1041

de, d. v. s. icke vederbörligen accepterats eller inlösts, men ändå överlåtelse förekommer, t. ex. tillbaka till föregående innehavare, som inlöser växeln. Om växeln överlåtes på föregående innehavare, till trassat eller acceptant, kan den av indossaten ånyo överlåtas och således fortfarande ända till förfallodagen användas som kreditpapper, detta även av acceptanten.

Överlåtelse av växeln omfattar alltid denna i dess helhet; man får icke indossera delar av växelbeloppet till olika personer.

b) Ofullständigt indossament eller indos sament in blanco. Detta består i endossentens blotta namnteckning och gör således växeln gällande i innehavarens hand. Innehavaren är berättigad att ändra ett dylikt indossament till fullständigt genom införande av indossatens namn ovanför indossantens.

Ett fullständigt indossaments ändrande till ett ofullständigt genom strykande av indossatens namn får däremot icke ske, utan måste indossaten, för att kunna vidare överlåta växeln, skriva sitt namn därå, något, som vid det ofullständiga indossamentet tydligen icke behöves.

Ofullständigt indossament förekommer huvudsakligen, då växel utbjudes till försäljning, t. ex. diskontering i en bank. Eljest kräver försiktigheten, att indossamentet göres fullständigt. Yill man köpa och vidare sälja en växel utan att ikläda sig betalningsansvar för densamma, låter man säljaren teckna blancoindossament, varigenom man undgår att diskreditera (upphäva förtroendet för) växeln genom påteckning, att man ej vill ansvara för den.

Indossament tecknas antingen på växelns baksida eller på en avskrift av växeln — om man icke har mera än ett exemplar av den, och detta t. ex. är översänt för erhållande av accept — eller på en alonge, d. v. s. ett vid växeln fasthäftat papper, som användes för ytterligare överlåtelser, sedan växeln är fullskriven. För trygghetens skull plägar man härvid laga så, att sista indossamentet å själva växeln fortsätter in på alongen, varjämte man på dennas andra sida i korthet angiver, tiill vilken växel alongen hör (»alonge till en växel å kr. 00, dragen av IS. N. den .... pr 3 månader på IS. N".»).

4) Växels godkännande.

Såsom redan är nämnt ansvarar utställaren av en växel för dess godkännande och betalning. Innehavaren av växeln är i följd härav berättigad att när som helst presentera (förete) växeln hos trassaten för erhållande av godkännande. För att kunna göra detta, behöver innehavaren icke själv hava någon rätt till växeln, behöver varken vara indossat eller hava fullmakt.

Det ligger i sakens natur, att den som erhållit en trätta, snarast möjligt efterhör, om trassaten vill acceptera densamma. Om växelägaren emellertid så vill, kan han i allmänhet dröja tills

4duokaten.

J311042

i rattan förfaller ocli då presentera (förete) den bos trassaten till omedelbar inlösen. Skyldig att på förband presentera den är han endast i följande fall:

a) Att växeln är domicilierad (betalbar å annan ort än tras-satens uppgivna bostadsort) och icke är uppgivet, av vern betalning skall å den andra orten erläggas.

Växeln måste då uppvisas före förfallodagen för erhållande av trassatens accept, vid vilket uppvisande denne plägar lämna 'uppgift, hos vern å betalningsorten likvid erhålles. Lämnas ej dylik uppgift av trassaten, anses han själv vilja å betalningsorten inlösa växeln. T fråga varande uppvisning bör ske i någorlunda god tid. Oni nämligen växeln icke betalas, skall protest upptagas å betalningsorten, dit man således måste hava tid att sända växeln, innan protesttiden gått till ända. Försummas nu nämnda uppvisning samt, om accept vägras,' protest häremot, förloras växelrätten mot trassent och överlåtare. (Se vidare under Återgångstalan.)

b) Att växeln är en avisoväxel. I detta fall skall växeln för erhållande av accept uppvisas inom tid, som förut nämnts.

När växeln uppvisas till godkännande, skall trassaten inom tjugufyra timmar giva bestämt, jakande eller nekande svar, huruvida han vill acceptera växeln. Lämnas ej svar, anses accepten vägrad.

Accepten, vilken vanligen uttryckes med ordet »accepteras», skall skrivas på växeln och förses med godkännarens underskrift. Accepten kan dock även lämnas genom godkännarens blotta namnteckning å växelns framsida. Godkännandet kan inskränkas till en del av växelsumman, men övriga inskränkningar eller villkor anses såsom oskrivna och bliva utan verkan, även om de gjorts med växelinnehavarens medgivande.

Sedan godkännande tecknats å växeln, kan det icke- med laga verkan utstrykas, ändras eller återkallas. Om det således först inskränkts till en del av växelsumman, får denna inskränkning icke utstrykas. (Ny fullständig accept kan efter skedd protest lämnas, se under Återgångstalan.)

Acceptanten är den, som i sista hand ansvarar för växelns betalning. Såväl trassent som remittent och överlåtare hava växelrätt mot honom, men han har icke växelrätt mot någon av dem.

5) Växels förfallotid och betalning.

Angående förfallotidens beräkning hänvisas till vad förut i sammanhang med datoväxlar är angivet. Växel skall betalas å förfallodagen, således avistaväxel, då den uppvisas. Berättigad att fordra betalning är den innehavare, som genom innehållet av växelns text eller genom behörigen sammanhängande och till honom fortgående följd av fullständiga indossamenter (även pro-kuraindossamenter) eller blancoindossamenter visar sig rättsligen1043

innehava växeln. Växelbetalaren är, då växeln infrias å förfallotiden, icke skyldig att pröva indossamentets äkthet. Han liar nämligen icke tillräcklig tid härtill, då han genom vägran att betala utsättes för protest. Om han däremot inlöser växeln före förfallotiden, i vilken händelse någon fara för protest ej föreligger, ansvarar han däremot för den skada, som kan uppkomma därav, att betalning erlagts till orätt person.

Växelbetalaren äger utfå växeln med påtecknat kvitto. Betalar han endast en del av växelsumman, vilket växelinnehavaren icke får vägra att emottaga, äger han fordra, att denna summa kvitteras å växeln och även att få särskilt kvitto på en avskrift av växeln.

Växeln skall betalas i det myntslag, vara den lyder. Är detta icke gångbart på betalningsorten, får dock betalning ske i där gångbart mynt efter den växelkurs, för vilken avistaväxlar därstädes eller å närmaste inländska växelplats kunna köpas i den myntsort växeln upptager. Har emellertid trassenten genom ordet "effektiv" eller på annat sätt föreskrivit betalning i den i växeln angivna myntsorten, skall detta iakttagas.

Infriar icke acceptanten växeln, när den på eller efter förfallodagen uppvisas till betalning, är han skyldig att dels gälda ränta efter sex procent pr år från den dag växeln (vid delgivning av stämning eller annat tillfälle) förevisades, dels ock giva full ersättning för de kostnader, som förorsakats växelinnehavaren genom dröjsmålet med växelns infriande. Har växeln protesterats, måste acceptanten dessutom ersätta kostnaden för protestens upptagande, varjämte ränta beräknas från för fallo dagen. Om krav på grund av växeln anställes mot acceptanten av någon bland en dossent erna, måste acceptanten erlägga allt vad nämnda endossent utbetalt för växelns infriande (växelbeloppet med ränta, provision samt protestkostnad m. m.) jämte 6 procent årlig ränta härå från utbetalningsdagen, tills acceptanten erlägger likvid. Skall betalning ske efter växelkurs, beräknas den vid betalningen gällande kurs, såvida icke denna är lägre än kursen å växelns uppvisningsdag, i vilket fall sistnämnda dags kurs beräknas. Har emellertid växelinnehavaren dröjt med "uppvisningen, beräknas för fallo dagens kurs.

Om växelinnehavaren medgiver uppskov med betalningen, antecknas detta å växeln, t. ex. med orden "prolongeras på en månad", men dylik prolongation gäller icke för andra än innehavaren och acceptanten, vadan, för bevarande av växelrätt mot övriga växelgäldenärer, växelinnehavaren måste i vanlig ordning protestera.

6) Protest och notifikation.

Redan flera gånger är nämnt, att protest är det medel, son! alltid skall användas för skyddande av växelrätten, dä växelförpliktelse icke kan uppfyllas. Protest skall verkställas av1044

notarius publicus eller i stad av magistratsperson, på landet av landsfiskal eller av magistratsperson från närmaste stad eller av annan person, som av konungens befallniigshavande i länet därtill förordnats, och skall den, som förrättar protesten, därvid vara åtföljd av ojävigt, skrivkunnigt vittne. Notarius publicus eller annan till protests upptagande bemyndigad person, skall, åtföljd av sitt vittne, infinna sig hos den person, som icke uppfyllt sin växelförpliktelse eller det honom i växeln lämnade uppdrag, och påfordra förpliktelsens uppfyllelse. Över proteståtgärden föres protokoll, innehållande avskrift av växeln med allt vad därå finnes tecknat, det yrkande, som å protestsökandens vägnar framställts, det svar, som härå lämnats, eller uppgift att intet svar lämnats eller att den, mot vilken protesten skall upptagas, ej anträffats, ävensom uppgift å ort och tid, då protesten verkställts. Protestprotokollet undertecknas av protest-förrättaren och vittnet. Även det utdrag* av nämnda protokoll, som utfärdas åt protestsökanden, kallas protest.

Träffas ej den, mot vilken protest skall upptagas, verkställes protesten vid hans affärslokal eller bostad. Är lians affärslokal eller bostad icke känd, skall förfrågan göras hos ortens polismyndighet, och först om icke heller därvid upplysning kan vinnas om affärslokalen eller bostaden, får protesten verkställas annorstädes, varom anmärkning skall införas i protokollet. Då protests upptagande — liksom i allmänhet åtgärder, som hos någon

växelgäldenär vidtagas, om ej annat särskilt avtalats — skall försiggå mellan kl. 9 f. m. och 7 e. m., bör timmen för besöket hos den, mot vilken protesteras, angivas i protokollet.

Om protesten ske]' även anteckning å växeln.

De fall, då växelprotest bör upptagas, äro följande:

a) Att trassaten vägrar accept eller icke inom tjugufyra timmar efter anmodan därom lämnat svar, huruvida fian vill acceptera.

I detta fall måste protest ske för utebliven accept.

b) Att trassaten inskränker accepten till en del ar växelsumman.

I denna händelse måste protesteras för den återstående växelsumman.

g)Att växeln icke till fullo enligt sin lydelse betalas ä förfallotiden.

I detta fall måste protest ske för utebliven betalning, därest ej protest för uteblivet godkännande förut skett, samt växeln därefter blivit vederbörligen inlöst eller rättegång om dess inlösning anställts.

d) Att avisoväxel icke blivit daterad.

e) Att acceptanten före växelns förfallodag råkat på obestånd.1045

f) Att person, som har växel i förvar, vägrar att utlämna den till ägare, som enligt växellagen har rätt att utfå den.

g) Att växeln bortkommit.

Innehåller växeln uppmaning att ej protestera, vilket uttryckes med orden "utan protest", "utan kostnad" eller dylikt, är växelinnehavaren befriad från skyldighet att protestera. Låter växelinnehavaren protestera oaktat uppmaningen, får han ersättning för protestkostnaderna, liksom om uppmaningen icke funnits

Underlåtes protest i det fall, då växel ej innehåller uppmaning att icke protestera, bliver den allmänna följden, att växelrätten förloras mot tr äss ent och överlåtar e. Mot acceptanten bibehålles däremot växelrätten utom i ett enda fall. Om nämligen växeln är domiciiierad, och betalningen skall erläggas av annan person än acceptanten, måste protest upptagas hos denne andre, eljest bliver även acceptanten fri från sin växeiförplik-telse. Man liar nämligen ansett, att då han icke i detta fall är den, som bör likvidera, bör han likställas med övriga växelgäl-denärer. Skulle i nu förevarande fall växeln innehålla uppmaning att icke protestera, förloras växelrätten även mot acceptanten, därest växeln icke för honom uppvisas för betalning. Dessa bestämmelser gälla endast för verkliga domicilväxlar, där betalningen således skall ske å annan ort än växelbetalarens uppgivna bostadsort, men icke för vad man stundom kallar oäkta domicilväxlar, d. v. s. sådana växlar, som gjorts betalbara på annat ställe än acceptantens bostad inom samma ort som denna.

Vid domicilierade växlar är för övrigt att iakttaga att, då protesten för utebliven betalning alltid skall ske på betalningsorten, växeln måste därstädes uppvisas och således, om ingen domiciliat är nämnd, samt acceptanten icke heller finnes att anträffa å betalningsorten, efterfrågan hos polismyndigheten göras om acceptantens bostad eller affärslokal samt därefter protest i acceptantens frånvaro ske. Är växeln icke accepterad, torde dock protest å betalningsorten böra upptagas, ehuru växellagens föreskrift i detta fall icke är tydlig.

Notifikation, d. v. s. underrättelse om upptagen protest, skall av den, som innehar en för vägrad accept eller betalning eller med anledning av acceptantens obestånd eller växelns förlust protesterad växel, inom tvenne söckendagar efter den dag, då protesten skett, skriftligen meddelas till den växelinnehavare närmast föregående växelgäldenär, vid vars namn å växeln uppgift om ort finnes. Dylik notifikation behöves däremot icke i ovan under d) och f) omförmälda fall. Notifikationen skall av dess mottagare i hans ordning lämnas till närmast föregående växelgäldenär, vid vars namn å växeln uppgift om ort finnes och så vidare ända till trassenien. Acceptanten, hos vilken i de1046

flesta fall protesten sker, är berättigad till notifikation av tras-senten endast i det fall, att växeln är domicilierad

och blivit å domicilorten för utebliven betalning protesterad hos den person, som där skulle erlagt betalning.

Notifikationen anses i laga tid avgiven, när den blivit inom de två ovan nämnda dagarna inlämnad å posten eller, om ej postgång finnes, på annat ändamålsenligt sätt avsänd. Kan avsändaren förete intyg från postanstalt, att han där inlämnat brev inom nämnda tid till den han hört notificera (underrätta), gäller det som bevis, att notifikationen lämnats, såvida det icke styrkes, att brevet ej innehållit dylik notifikation.

Medan underlåtenhet av protest medför förlust av växelrätten, åtminstone gent emot vissa av växelgäldenärerna, medför underlåtenhet att notif icera i regel ringare fara; den försumlige svarar den eller de föregående växelgäldenärer, som till följd av hans försumlighet ej erhållit kunskap om protesten, för den genom försummelsen vållade skada och får av dem icke fordra gottgörelse för mer än själva växelsumman jämte fem procent årlig ränta därå från den dag han kräver betalning.

.Har, på grund av i växeln införd uppmaning att icke protestera, protest ej skett, skall ändock notifikation verkställas.

Notifikation sker naturligtvis icke till endossent, som icke är växel gäldenär (som endosserat med uttrycklig frikallelse trån växelansvarighet), utan sändes i stället till hans närmaste iöre-gångare å växeln, som är berättigad att erhålla notifikation.

7) Åter g ångstalan (regress).

IN är en växelförpiiktelse icke uppfyllts och detta förhållande vederbörligen ådagalagts, vanligen genom protest, äger växelns innehavare rätt att föra regresstalan, d. v. s. vända sig mot andl a växelgäldenärer för att få sin rätt enligt växeln tillgodosedd. Delvis likställt med att växelförpliktelsen icke uppfyllts anses det fall, då det är uppenbart på grund av acceptantens obestånd, att den icke kommer a†t uppfyllas. Den, som söker regress, kallas stundom regredient, den, mot vilken regresstalan anställes, regressat.

Då växelgäldenärerna ansvara en för alla och alla för en för växelns infriande, kan växelinnehavaren vända sig mot vilkendera av växelgäldenärerna han vill eller mot flera på en gång och är icke bunden att fullfölja den ordning han en gång valt. Samma rätt har den, som inlöst växeln, mot föregående växelgäldenärer, medan däremot växelrätt icke finnes mot innehavarens ef tennån å växeln.

Växelregressen kan vara av två slag, nämligen:

a) Betalningsregress. Härmed menas det slag av regress, som avser att erhålla betalning för växeln. Betalningsregress kan av växelns innehavare väckas mot föregående växelgäldenärer i följande fall:1047

a) Att accept vägrats etter inskränkts till en del au väœel-summan.

I detta fall äger växelinnehavaren att fordra dels växelsumman eller den del därav, för vilken accept icke erhållits, efter avdrag av 5 procent årlig ränta därå för tiden mellan den dag, då det fordrade beloppet erlägges, och växelns förfallodag, dets ersättning för de genom den uteblivna eller ofullständiga accep-ten förorsakade kostnader (protest- och notifikationskostnader, porto m. m.) och dels provision med 1/3 procent av växelbeloppev.

Nu ifrågavarande regress kan emellertid hejdas därigenom, att trassaten efter protestens upptagande erbjuder sig att lämna fullständig accept (s. k. efteraccept), medan växeln ännu är i dens hand, som uppvisat växeln för erhållande av accept. Dylikt erbjudande kan förekomma, då de skäl, som föranlett trassatens vägran att acceptera, bortfallit, eller då trassaten icke vill ikläda sig växelskuld till trassenten, men väl är villig att acceptera till heder för denne (se under accept efter nödfallsadress eller till heder), genom vilken accept acceptanten får växelrätt mot trassenten, men övriga växelgäldenärers rätt icke beröres. Om växelns uppvisare endast varit ombud, torde trassaten icke äga ovillkorlig rätt att acceptera, sedan ombudet återställt växeln till sin huvudman. Om växelns uppvisare ännu innehar växeln, får han icke vägra att mottaga erbjuden efteraccept, såvida han därjämte erhåller ersättning för havda kostnader. Gör han det, förlorar han under alla omständigheter all rätt till regress för utebliven eller ofullständig accept, men i vissa fall frölorar han all regressrätt. Såsom ovan är nämnt, är han nämligen i vissa fall skyldig att anskaffa accept om nämligen växel är domicilierad och icke innehåller uppgift,

av vern den skall å betalningsorten betalas eller om det är en avisoväxel, och genom vägran att mottaga efteraccept har han brutit mot denna skyldighet.

fi) Att betalning icke sker å växelns förfallotid eller icke sker fullständigt eller icke sker i det myntslag, som särskilt före-skrivits (genom ordet »effektiv» eller dylikt).

I denna händelse måste växelns innehavare, för att förvara betalningsrätten mot andra föregående växelgäldenärer än acceptanten, upptaga protest å växelns förfallodag eller sist å andra söckendagen därefter. Sedan protest sålunda skett, har växelinnehavaren rätt att, därest han icke brustit i fullgörandet av honom åliggande notifikationsskyldighet, av andra föregående växelgäldenärer än acceptanten fordra det oguldna växelbeloppet jämte ränta efter 6 % om året från förfallodagen till betalningsdagen, ersättning för genom den uteblivna betalningen förorsakade kostnader samt växelprovision.*

* Angående växelinnehavarens betalningsrätt gent emot acceptanten.1048

Omkostnaderna utgöra huvudsakligen protest- och notifikationskostnader, porto samt i vissa fall mäklarearvode och stämpelavgift.

Provisionen utgör 3/s procent av växelbeloppet.

Över hela regressfordringen plägar upprättas en specificerad räkning, rekambio- (eller retur-) räkning, som lämnas den betalande kvitterad jämte växeln och protesten.

Den, som inlöst växeln enligt rekambioräkning', kan sedan i sin ordning vända sig till sina föregångare å växeln och kräva hela det belopp han betalt med 6 proc. årlig ränta från betalningsdagen, ersättning" för egna kostnader och ny provision. För att dock provisionen icke genom flera regresser må kunna stiga till alltför avsevärda belopp, är stadgat, att beräkning av ytterligare provision upphör, när den redan beräknade provisionen stigit till 2 procent av växelsumman.

Regressfordringen kan uttagas genom särskild växel (rekam-bioväxel, återväxel), dragen på den, hos vilken betalningen begäres, och får, då betalning krävs lör rekambioväxel, jämväl fordras mäklarearvode för rekambio växelns försäljning samt stämpelavgift, om sådan fordras för växeln. Rekambioväxeln skall vara betalbar vid uppvisande och dragas omedelbart (a drittura), d. v. s. utan mellanhand och utan domiciliering. Betalas icke rekambioväxeln, måste den protesteras, och kan därefter regress anställas.

Växelöverlåt are, som inlöst växel, äger ut stryka sin egen och efterföljande överlåtelser å växeln, för att hindra senare innehavare av växeln att ånyo vända sig mot honom med betalnings-anspråk. Är av växelinnehavare eller med hans samtycke trassentens eller någon endossents namn struket å växeln, bliver såväl den, vars namn strukits, som alla senare endossenter fria från växelansvarighet.

Då det kan ligga i en växelgäldenärs intresse att snarast möjligt få inlösa en växel för att kunna göra sin regresstalan mot andra växelgäldenärer gällande, äger varje växelgäldenär rätt att av växelinnehavaren erhålla den protesterade växeln jämte protesten mot full betalning. Skulle sådant vägras, bör härför protesteras, och därmed torde den, som begärt att inlösa växeln, och alla hans ef term än vara fria från vidare växelansvarighet gent emot den vägrande växelinnehavaren — men visserligen icke gent emot tredje man, som i god tro blivit växelägare.

b) Säkerhetsregress. Härmed menas det slag av regress, som avser erhållande av säkerhet för växelns betalning å vederbörlig tid. Säkerhetsregress kan av varje växelgäldenär väckas mot lians föregångare å växeln i följande fall, nämligen:

a) Att accept vägrats eller inskränkts till en del av väœel-summan;1049

fi) Att acceptanten före växelns förfallotid kommit i konkurstillstånd eller vid utmätning befunnits sakna tillgång att betala sin skuld;

y) Att acceptanten är köjrman* samt inställt sina betalningar och icke på anfordran kunnat ställa säkerhet för

växelns inlösen ä för fallo tiden.

Regresstalan av nu ifrågavarande slag kan avse säkerhet för så väl växelsumman som nödiga omkostnader i samband med växelns infriande.

Har en växelgälden är lämnat säkerhet åt någon av sina efter-män å växeln, gäller denna säkerhet även till fördel för övriga eftermän, när de fordra sådant. Denna fordran bör tydligen framställas till innehavaren av säkerheten, vilken därigenom förpliktas att innehålla densamma till skydd även för den, som så fordrat. För att hindra onödiga krav på säkerhet, är stadgat, att ingen av säkerhetegivarens eftermän äger fordra ytterligare säkerhet av någon växelgäld^när, så framt det icke visas, att den redan ställda säkerheten är otillräcklig. Enklast är att med sin fordran om säkerhet gå så långt tillbaka som möjligt, helst till trassenten, då härigenom förfarandets upprepande flera gånger undgås.

Liksom vid betalningsregress för bristfällig accept gäller även vid säkerhetsregress, att regressen hejdas, om trassaten efter protesten lämnar fullständigt godkännande och ersätter kostnaden för protestens upptagande. Är växeln fortfarande i dens hand, som uppvisat växeln för accept, får han icke vägra att mottaga accepten, och därmed upphör rätten till säkerhetsregress, och är säkerhet redan ställd, återgår densamma.

Dylik återgång äger rum jämväl, om icke inom ett år efter växelns förfallodag käromål om växelns inlösen anställts mot säkerhetsgivaren. I andra än nu nämnda fall äger säkerheten bestånd, tills växeln infriats eller säkerhetsställarens betalningsansvarighet på annat sätt upphört.

Liksom växelinnehavaren kan i stället för säkerhet fordra betalning, är även växelgäldenär berättigad gent emot innehavaren att i stället för säkerhet lämna likvid — inberäknat kostnader och provision — och sålunda utfå växeln och protesten.

Om säkerhetens beskaffenhet är ingenting i växellagen stadgat. Den får således lämnas i vilken rättsligt tillfredsställande form som helst, blott den är tillräcklig.

8. Accept och betalning efter nödfallsadress eller till heder. De olägenheter för såväl trassent som endossenter, som följa därmed att växeln icke vederbörligen accepteras eller å förfallo-

* Såsom köpman anses efter allmän lag den, som driver sådan rörelse, att lian är skyldig att föra handelsböcker (varom är stadgat i K. förordn, den 4 maj 1855).

dagen inlöses, hava framkallat anlitande inom växelrätten av ersättningsmän, som åtagit sig att i stället för trassat eller accep-tant acceptera eller inlösa växeln. De personer, som sålunda utan att hava någon förpliktelse därtill inträda i växelförhållandet för att skydda en annans intressen, bliva icke växelgäldenärer gent emot denne, men bliva däremot genom accept betalningsskyldiga gent emot alla, till vilka han själv är betalningsskyldig, och få genom växelns inlösande växelrätt mot honom och hans föregångare å växeln.

Om den person, som sålunda ingriper i växelförhållandet, är av trassent eller annan växelgäldenär angiven, kallas han nöd-fallsadressat (uppgiften å honom kallas nödfallsadress), och till honom är växelinnehavaren, efter protest för det växeln icke i vanlig ordning accepterats eller inlösts, skyldig att vända sig, innan han anställer regresstalan; är den person, som, på sätt förut nämnts, kan ingripa i växelförhållande, däremot icke i växeln angiven, kallas han intervenient och säges inskrida till heder för den växelgäldenär, vars intressen han närmast vill skydda. Accept är växelinnehavaren icke skyldig att mottaga av dylik intervenient — han kan ju hava mindre förtroende till denne än till trassaten -—• men erbjudes däremot betalning av intervenient, får växelinnehavaren icke vägra att mottaga dylik. Endast om trassaten erbjuder accept till heder -—- vilket han kan göra för att icke ikläda sig växelförpliktelse gent emot tras-senten men dock skydda växelgäldenärerna mot regress — är växelinnehavaren skyldig mottaga denna, hans rätt beröres nämligen icke av det inbördes förhållandet mellan växelgäldenärerna. Intervention får icke förekomma, förrän nödfallsadressaterna förgäves anmodats om accept

eller betalning av växeln.

Finnas nödfallsadresser angivna av olika växelgäldenärer, eller vilja flera personer intervenera till heder för olika växelgäldenärer, har den nödfallsadressat eller intervenient företräde, genom vars inskridande de flesta gäldenäreriia befrias från regress, således i första hand den, som angivits av eller intervenerar till fördel för trassen ten.

Då växelinnehavaren icke genom nödfallsadressen bör tillskyndas ökade kostnader, är han skyldig att uppvisa växeln för erhållande av accept endast å en ort; nödfallsadressaten måste således finnas å betalningsorten eller, i det fall att växeln är do-micilierad och icke innehåller uppgift, av vem den bör å betalningsorten betalas, samt således innehavaren är skyldig att uppvisa den å trassatens bostadsort, å uppvisningsorten.

Den, som efter nödfallsadress eller till heder godkänner växel, är berättigad att, mot ersättning för protestkostnaden, utfå protesten, försedd med påteckning om godkännandet och om tiden, då det meddelades. Senast å andra söckendagen efter dagen för godkännande skall han översända protesten till den, för vars1051

räkning växeln godkänts. Underlåter lian detta, ansvarar han för den härigenom uppkomna skadan. Hindras han efter protestens översändande att inlösa växeln, därför att detta göres av annan, är han likväl berättigad till vanlig växelprovision (3/3 proc. av växelsumman).

Den, som efter nödfallsadress eller till heder inlöser förfallen växel, inträder i vanlig växelinnehavares rätt mot den, för vilken inlösningen skett, samt mot, hans föregångare å växeln.

Godkännandet efter nödfallsadress eller till heder tecknas å själva växeln (angående avskrift se längre fram). Synes icke av godkännandet eller av detsamma i förening med nödfallsadressen, för vilken växelgäldenärs räkning det är givet, anses det meddelat för trassentens räkning. Vanligen angiver dock den, som tecknar nödfallsadress, begynnelsebokstäverna av sitt namn (»i nödfall hos herr A. Wright för B. P.»), liksom den, som accepterar, plägar utsätta, för vems räkning det sker (»accepteras till heder för herr A. Wright» jämte underskrift).

Om accept eller betalning" efter nödfallsadress eller till heder lämnats av en person, oaktat en annan var därtill närmare berättigad, förlorar den, som sålunda inskridit, regressrätt mot de gäldenärer, som skulle blivit befriade, om den andre i stället intervenerat.

9) Duplett och avskrift av växel.

I åtskilliga fall kan det medföra gagn att hava flera exemplar av en växel. Synnerligast om växeln skall sändas med posten till avlägsen ort för erhållandet av accept, och man således lätt kan äventyra, att den kommer bort på vägen, kan det vara försiktigt att skicka olika exemplar i olika brev och även olika väg (till Amerika över England och över Tyskland). Detta förfarande är även fördelaktigt för den, som önskar sälja växeln (diskontera den) samtidigt med att den översändes för accept. I följd härav är föreskrivet, både att växeln kan utfärdas i flera exemplar och att såväl trassent som överlåtare äro skyldiga att, när växelägaren sådant fordrar, förnya sin utfästelse på ytterligare exemplar av växeln, mot att de erhålla ersättning för härav vållad kostnad. Växeldubletterna skola utfärdas av trassenten, och skola endossenterna därefter förnya sina överlåtelser, men växelägaren behöver ej direkt vända sig till trassenten, utan kan framställa sin begäran hos senare överlåtare, som därpå vänder sig till föregående endossent o. s. v., tills man hinner trassenten. De olika växelexemplaren skola alla vara likalydande, men i själva texten utmärka sin ordning såsom första exemplaret, andra exemplaret o. s. v. Vanligen användes för utmärkande av exemplarens ordningsföljd uttrycken prima, sekunda, tertia etc. växel. Äro exemplaren icke sålunda utmärkta, gäller varje exemplar såsom särskild växel, utgiven i ett exemplar (solaväxel). Angives växeln redan från början såsom solaväxel, får1052

icke mer än ett exemplar av densamma ifrågakomma. Oftast utfärdas, även om icke mera än ett exemplar utskrives, detta såsom primaväxel, eller efter ett på vissa håll gängse bruk såsom sekundaväxel. Skrivas flera exemplar genast, plägar ofta antalet angivas (t. ex. genom orden »betala mot denna primaväxel, sekunda och tertia icke», »betala mot denna sekundaväxel, prima och tertia icke»).

Är ett ev växelexemplaren avsänt för erhållande av accept, skall vid överlåtelse av annat exemplar antecknas på detta, hos vem det avsända exemplaret finnes (t. ex. genom orden »prima tiill accept hos Riksbankens huvudkontor»), och den, som innehar sistnämnda exemplar (vanligen bank eller bankir på trassatens bostadsort), är skyldig utlämna sitt exemplar till den, som enligt vederbörliga överlåtelser är växelägare.* Kan denne icke utfå det till accept översända exemplaret, bör han upptaga protest härför, men måste därjämte, innan han får föra regresstalan för utebliven accept eller betalning, låta genom ny protest ådagalägga, att han ficke heller kunnat få accept eller betalning på sitt eget exemplar.

Trassaten får icke acceptera mera än ett exemplar, enär varje accepterat exemplar räknas som en särskild växel, och han måste vid betalnings erläggande återfordra det accepterade exemplaret. Likaledes måste överlåtare, som överlåtit växelexemplar till olika personer, ansvara för alla exemplaren, och även hans eftermän å de särskilda exemplaren ansvara för varje exemplar, vara deras endossement finnes. Annars gäller, att efter inlösandet av ett exemplar de övriga bliva kraf lösa.

Avskrift av växel (växelkopia) har i allmänhet icke större betydelse än som tillkommer avskrift i allmänhet^ men har dock i vissa fall fått användning inom växelrörelsen, då växeldupiett av en eller annan anledning icke står till förfogande. Dels kunna nämligen överlåtelser med bindande verkan tecknas å kopia och dels kan sådan användas såsom bevis om vem som är växelägare, enär den, som har originalväxeln i förvar (för uppvisande till godkännande), är skyldig att utlämna denna till den, som genom vederbörliga överlåtelser visar sig vara rätt ägare till växeln, även om överlåtelserna tecknats på en kopia.

Hegresstalan mot dem, som tecknat överlåtelse å kopia, får dennas innehavare anställa, först när genom protest ådagalagts, att han icke kan utfå originalet.

Kopia skall vara ordagrant lika med originalet. Uppgift, hos vem originalet finnes, lämnas vanligen med orden »originalet till accept hos K. N.» Tecknas originalöverlåtelser på kopia, angives genom orden »hittills avskrift», »härifrån original» eller dylikt, varest avskriften slutar och originalöverlåtelserna börja.

* Då dylikt utlämnande äger rum, utstrykes den i texten omförmälda anteckning och införes i stället uppgift å den, till vilken utlämnandet sker.1053

10. Förkommen växel.

Om en trasserad växel förkommit, är enklaste utvägen, därest växeln var utmärkt såsom prima- etc. växel, att skaffa sig en duplett därav, vilken, i händelse den bortkomna växeln icke var accepterad, fullkomligt ersätter denna. Om däremot växeln var solaväxel eller ock redan accepterad, måste den, som förlorat växeln, låta döda densamma för att kunna utfå sin växelfordran.

En trasserad växels dödande tillgår så, att den, som förlorat växeln, hos domstolen å dess betalningsort gör ansökan om växelns dödande och därvid inlämnar avskrift å växeln, eller sådan uppgift om dess innehåll, som domstolen anser nödig för dess säkra igenkännande; visar den, som gör ansökan om växelns dödande, sannolik anledning, att växeln verkligen förkommit, utfärdar domstolen offentlig stämning, vilken anslås å rättens dörr och tre gånger, minst fjorton dagar mellan varje gång, införes i Post- och Inrikes tidningar och varigenom innehavaren av växeln kallas att uppvisa densamma vid domstolen inom år och dag, sedan stämningen i tidningarna sist infördes, om växeln då var förfallen, men eljest inom år och dag från förfallotiden; bliver ej växeln inom föreskriven tid uppvisad, och fullföljes därefter ansökningen, giver domstolen utslag, varigenom växeln dödas.

Så snart stämning blivit i nu framställd ordning kungjord, är trassenten skyldig att utställa ny växel. Denna ställes tiil den förkomna växelns senaste ägare såsom remittent eller utfärdas till egen order och endosseras av trassenten till nämnde växelägare eller in blanco. Då trassenten utfärdar den nya växeln, äger han fordra, antaglig säkerhet för växelbeloppet, till dess den förkomna växeln blivit dödad eller trassentens ansvarighet för densamma upphört. Var den förkomna växeln accepterad, är acceptanten visserligen icke skyldig att acceptera den nya växeln, men måste på förfallotiden betala växelbeloppet, varvid han dock äger fordra, antaglig säkerhet enligt

samma regel, som nyss nämndes beträffande trassenten. Den, som skall uppbära växelbeloppet, måste styrka sig vara rätt innehavare av den förkornna växeln, d. v. s. visa, att densamma genom en sammanhängande följd av överlåtelser kommit i hans ägo.

De åtgärder, som växelägaren haft att vidtaga för skyddande av sin rätt, om växeln icke förkommit, såsom växelns uppvisande till accept, protest för utebliven betalning o. dyl., kan han visserligen icke efter växelns förkommande vidtaga, men i stället skall han för att bevara nyss omförmälda rätt låta upptaga protest i anledning av växelns förlust så väl mot trassenten som ock (i de fall även acceptanten genom underlåten protest befrias från betalningsskyldighet) mot acceptanten Denna protest no-tificeras i vanlig ordning för den eller dem, mot vilka den upptagits.1054

Skulle innan växeln dödas annan än den, som begärt dödnin-gen, anmäla sig hos domstolen och styrka sig vara innehavare av den förkomna växeln, avstannar det inledda förfarandet för växelns dödande.

Den, som inlett nämnda förfarande, äger icke av växelns innehavare utfå växeln, med mindre växelinnehavaren överbevisas om att hava vid växelns förvärvande avvetat eller blott genom åsidosättande av de enklaste anspråk på uppmärksamhet förbisett förvärvets olaglighet.

11. Växels preskription.

Med växels preskription menas förlust av växelrätten i följd därav att den icke inom viss tid (preskriptionstid) gjorts gällande. Då växelrätten i följd av preskription gått förlorad, säges växelrätten vara preskriberad.

Växelrätten preskriberas mot acceplanten efter tre år, räknade från växelns förfallodag, samt mot trassent och endossent efter sex månader från förfallodagen, om växeln var betalar inom Europa med undantag av Island och Färöarna, annars efter ett år från förfallodagen. Endossent, som inlöst växel, måste, till undgående av växelrättens preskriberande gent emot hans föregångare å växeln, vända sig mot dessa med betalningsanspråk inom sex månader efter växelns förfallodag, om han inlöst växeln utan rättegång, och i annat fall inom sex månader från det han erhöll siyämning med yrkande om betalning för växeln eller denna bevakades i hans konkurs.

Växelpreskription avbrytes allenast genom delgivande av stämning eller bevakning i konkurs och avbrytes icke i förhållande till annan växelgäldenär än den, mot vilken någondera av nämnda åtgärder vidtages, men avbrytande av växelpreskription gäller till fördel för alla växelgäldenärer, vilka å växeln föregå den, som åstadkommit avbrytandet.

Har avbrott i preskriptionen ägt rum, men växeln sedermera infriats av den, som genom avbrottet avfordrats betalning för densamma, löper ny preskriptionstid från den dag det mot sistnämnde person anllängiggjorda växel- eller konkursmål senast av domstolen handlades.

Oaktat växelrätten preskriberats, står det dock växelinnehava-ren öppet att såsom i vanligt skuldfordringsmål hos växelgäide-när utsöka vad denne till fordringsägarens skada skulle vinna, därest fordringen för fölle. Växeln godkännes således icke såsom fordringsbevis, utan växelinnehavaren måste genom andra bevismedel än växeln styrka, att växelgäldenären genom växelrättens förlorande gör en obehörig vinst på växelinnehavarens bekostnad.

12. Förhållandet till utländsk lag.

Giltigheten av en växelförbindelses form bedömes efter lagen på den ort, där förbindelsen är ingången. Men om svensk under-1055

sate i utlandet ikläder sig växelförbindelse, därvid den svenska lagens form iakttages, så bliver förbindelsen giltig, om den ingåtts gent emot svensk, norsk eller dansk man, även om förbindelsen icke uppfyller fordringar på en växel i det land, där förbindelsen ingås. Och alla förbindelser, som bär i landet tecknas å en efter svensk lag formriktig växel, bliva giltiga, även om växeln icke var riktig efter lagen i det land, där den utfärdades.

Utlännings rätt att ingå växelförpliktelse bedömes efter hans lands lag, men ingås förpliktelsen i Sverige, är den

bindande, såvida utlänningen efter svensk lag kan ingå växelförpliktelse, uven om han icke kan det efter sitt eget lands lag. Så bliver t. ex. en dansk man, som ej fyllt 25 år, icke bunden av en växelförpliktelse, som han i Danmark ingår, men ingår han den i Sverige, är den bindande, såvida han vid dess ingående fyllt 21 år.

I fråga om sättet att verkställa åtgärder, som å utrikes ort böra vidtagas till utövande eller bevarande av växelrätt, länder till efterrättelse lagen å den ort, där vederbörande åtgärd skall vidtagas.

13. Verkan av förfalskning a växel och ogiltiga underskrifter därå.

Förekomma å växel underskrifter, som äro falska, äro tydligen de, vilkas namn missbrukats, icke ansvariga för växeln, men detta ändrar ingenting i de verkliga växelgäldenärernas ansvarighet. Detsamma är förhållandet, om namnteckning väl är äkta, men. det oaktat, icke bindande för den, som underskrivit (t. ex. därför att han är omyndig). Att den, som t. ex. under oriktigt föregivande, att han är myndig, underskrivit växeln, härför kan bliva ersättningsskyldig, beror på allmänt gällande rätt; enligt växellag är han icke betalningsskyldig.

14. Vis major och moratorium.

Med vis major (högre makt) menas sådana utomordentliga händelser (t. ex. avbrott i den allmänna samfärdseln och dylikt), vilka göra det omöjligt att iakttaga eljest gällande föreskrifter. Inträffar en dylik händelse, och därigenom någon för växelrättens bevarande föreskriven åtgärd hindras, skyddas dock växelrätten, om den ifrågavarande åtgärder vidtages oförtövat, sedan hindret upphört Genom lagbud (moratorium), inhemskt eller utländskt, kan ock vidtagandet av åtgärder av ifrågavarande slag hindras. Dylikt lagbud, som sällan förekommer utom i krigstider, har samma verkan som vis major. När nu nämnt hinder möter för att i stadgad ordning uppvisa växel till betalning eller upptaga protest för utebliven betalning därav, inträder icke preskription av återgångsfordran på grund av växeln förr än två månader förflutit efter det hindret upphört. 1056

Om egna växlar.

Angående dessa gälla samma regler som i fråga om trasserade växlar, med de undantag, som följa därav, att utgivaren av en egen växel häftar såsom vore han acceptant, att särskilt godkännande av en egen växel således icke fordras, samt att dupletter av en egen växel icke få utfärdas (varje exemplar gäller nämligen såsom särskild växel). Till egen order få egna växlar icke utställas, då en förpliktelse att betala till sig själv vore meningslös. Ingenting hindrar, att en egen växel kan vara do-micilierad, och om så är förhållandet, kan växelns utgivare uppgiva subsidiär (biträdande) domiciliat, endossementer å egen växel kunna vara försedda med nödfallsadress och, om så är förhållandet, tillämpas samma regler, som gälla för trasserade växlar.

Om stämpelavgifter m. m. för växlar.

Växel skall förses med stämpel enligt följande grunder:

a) Växel, som utfärdas inom riket och ställes att å inrikes ort betalas, skall, innan den överlåtes eller till betalning företes, beläggas med stämpel av 50 öre för varje påbörjat belopp av 1,000 kronor, vara växeln lyder;

dock att dylik växel å belopp, ej överstigande 100 kronor, är fri från stämpel, samt att sådan växel å belopp, söm överstiger 100 kronor, men icke 300 kronor, skall förses med stämpel av 20 öre, och växel å belopp, som överstiger 300 kronor, men ej 500 kronor, med stämpel av 30 öre.

b) Växel, som utfärdas inom riket och ställes att å utrikes ort betalas eller som är utfärdad å utrikes ort, skall, då den utställes eller, om den utfärdats utom riket, innan den här i riket överlåtes eller till godkännande eller betalning* företes, beläggas med stämpel av 50 öre för belopp ej överstigande 1,000 kronor, och därutöver 50 öre för varje påbörjat tusental kronor, vara den lyder.

Utom i fall, varom här ovan under a) sägs, äger frihet från stämpel för växel rum i följande fall, nämligen

1) för postremissväxel och annan inom riket utfärdad växel, som är betalbar å inrikes ort vid uppvisandet;

2) för växel, som utfärdas* inom riket och ställes att å utrikes ort betalas eller är utfärdad å utrikes ort, därest växeln är ställd 1056

Om egna växlar.

Angående dessa gälla samma regler som i fråga om trasserade växlar, med de undantag, som följa därav, att utgivaren av en egen växel häftar såsom vore han acceptant, att särskilt godkännande av en egen växel således icke fordras, samt att dupletter av en egen växel icke få utfärdas (varje exemplar gäller nämligen såsom särskild växel). Till egen order få egna växlar icke utställas, då en förpliktelse att betala till sig själv vore meningslös. Ingenting hindrar, att en egen växel kan vara do-micilierad, och om så är förhållandet, kan växelns utgivare uppgiva subsidiär (biträdande) domiciliat, endossementer å egen växel kunna vara försedda med nödfallsadress och, om så är förhållandet, tillämpas samma regler, som gälla för trasserade växlar.

Om stämpelavgifter m. m. för växlar.

Växel skall förses med stämpel enligt följande grunder:

a) Växel, som utfärdas inom riket och ställes att å inrikes ort betalas, skall, innan den överlåtes eller till betalning företes, beläggas med stämpel av 50 öre för varje påbörjat belopp av 1,000 kronor, vara växeln lyder;

dock att dylik växel å belopp, ej överstigande 100 kronor, är fri från stämpel, samt att sådan växel å belopp, söm överstiger 100 kronor, men icke 300 kronor, skall förses med stämpel av 20 öre, och växel å belopp, som överstiger 300 kronor, men ej 500 kronor, med stämpel av 30 öre.

b) Växel, som utfärdas inom riket och ställes att å utrikes ort betalas eller som är utfärdad å utrikes ort, skall, då den utställes eller, om den utfärdats utom riket, innan den här i riket överlåtes eller till godkännande eller betalning* företes, beläggas med stämpel av 50 öre för belopp ej överstigande 1,000 kronor, och därutöver 50 öre för varje påbörjat tusental kronor, vara den lyder.

Utom i fall, varom här ovan under a) sägs, äger frihet från stämpel för växel rum i följande fall, nämligen

1) för postremissväxel och annan inom riket utfärdad växel, som är betalbar å inrikes ort vid uppvisandet;

2) för växel, som utfärdas* inom riket och ställes att å utrikes ort betalas eller är utfärdad å utrikes ort, därest växeln är ställd1057

att vid uppvisandet betalas av medel, som bos bank, annan kreditinrättning eller bankir föras i räkning för utställaren;

3) för växel, som är dragen från utlandet på utlandet ocb endast är betalbar i utlandet; samt

4) för växel, som ställes att betalas till statsförvaltningen tillbörande allmänt verks eller styrelses order.

År växel utfärdad i flera exemplar ocb bar ett av dem blivit med föreskriven stämpel försett, äro de övriga från stämpel fria.

Sökes på grund av godkänd eller protesterad växel bos offentlig myndighet betalning, skall växeln förses med särskild stämpel av 25 öre för varje fulla 100 kronor av det kapitalbelopp, för vilket betalning sökes;

dock är växel fri från sistnämnda stämpel, då på grund därav fordran bevakas i konkurs.

Protest, som utfärdas, förses med stämpel av 50 öre för varje ark. För protest skall utöver stämpelavgiften betalas lösen med 2 kronor för första arket och 1 krona för vart och ett av de övriga. För besök i och för protest äger dessutom protestförrättaren uppbära 1 krona, däri även ersättning till det vid besöket närvarande protestvittnet ingår. Behöves resa för protest, få förrättningsman och vittne ytterligare ersättning, vardera för skjutslega efter en häst. För av protestförrättaren undertecknad anteckning å växeln om protesten äger han uppbära 1 krona.

Om rättegångsförfarande i växelmål.

Laga domstol i växelmål är rådhusrätten i den stad, där svaranden i målet är mantalsskriven eller anträffas, eller, om han är mantalsskriven eller anträffas på landet, rådhusrätten i närmaste stad.

Enär alla växelgäldenärerna å en växel äro en för alla och alla för en betalningsskyldiga, kan växelinnehavaren

för hela sin växelfordran stämma antingen dem alla på en gång eller den av dem, han behagar. Stämning i växelmål skall, om så önskas, utfärdas till samma dag den begäres, om rätten då har sammanträde, och svaranden är så till hands, att han kan före rättegångstimmens slut infinna sig.

Beträffande handläggningen av växelmål är föreskrivet, att rätten, om kärandens påstående är av den beskaffenhet, att det genast kan bifallas, skall utan uppskov döma till betalning.

Advokaten. 133 1057

att vid uppvisandet betalas av medel, som bos bank, annan kreditinrättning eller bankir föras i räkning för utställaren;

3) för växel, som är dragen från utlandet på utlandet ocb endast är betalbar i utlandet; samt

4) för växel, som ställes att betalas till statsförvaltningen tillbörande allmänt verks eller styrelses order.

År växel utfärdad i flera exemplar ocb bar ett av dem blivit med föreskriven stämpel försett, äro de övriga från stämpel fria.

Sökes på grund av godkänd eller protesterad växel bos offentlig myndighet betalning, skall växeln förses med särskild stämpel av 25 öre för varje fulla 100 kronor av det kapitalbelopp, för vilket betalning sökes;

dock är växel fri från sistnämnda stämpel, då på grund därav fordran bevakas i konkurs.

Protest, som utfärdas, förses med stämpel av 50 öre för varje ark. För protest skall utöver stämpelavgiften betalas lösen med 2 kronor för första arket och 1 krona för vart och ett av de övriga. För besök i och för protest äger dessutom protestförrättaren uppbära 1 krona, däri även ersättning till det vid besöket närvarande protestvittnet ingår. Behöves resa för protest, få förrättningsman och vittne ytterligare ersättning, vardera för skjutslega efter en häst. För av protestförrättaren undertecknad anteckning å växeln om protesten äger han uppbära 1 krona.

Om rättegångsförfarande i växelmål.

Laga domstol i växelmål är rådhusrätten i den stad, där svaranden i målet är mantalsskriven eller anträffas, eller, om han är mantalsskriven eller anträffas på landet, rådhusrätten i närmaste stad.

Enär alla växelgäldenärerna å en växel äro en för alla och alla för en betalningsskyldiga, kan växelinnehavaren för hela sin växelfordran stämma antingen dem alla på en gång eller den av dem, han behagar. Stämning i växelmål skall, om så önskas, utfärdas till samma dag den begäres, om rätten då har sammanträde, och svaranden är så till hands, att han kan före rättegångstimmens slut infinna sig.

Beträffande handläggningen av växelmål är föreskrivet, att rätten, om kärandens påstående är av den beskaffenhet, att det genast kan bifallas, skall utan uppskov döma till betalning.

Advokaten. 1331058

Om målet uppsk jutes, kan rätten på kärandens begäran ålägga svaranden att nedsätta det omstämda belöprjet i allmänt ränteri eller ställa antaglig pant eller borgen för detsamma samt förbjuda lioiiom att, såvida detta icke fullgör es, resa från orten före målets slut (s. k. reseförbud). Mot krav på grund av växel få inga andra invändningar framställas än sådana, som äro grundade antingen på växelns form och. beskaffenhet (t. ex. därpå att växeln till sina väsentliga egenskaper icke överensstämmer med lagens fordringar) eller i själva växelrätten (t. ex. därpå att växeln är falsk eller att växelrätten på grund av densamma preskriberats eller prekluderats) eller på svarandens omedelbara förhållande till käranden (t. ex. därpå, att käranden redan fått betalning för växeln eller att svaranden hos käranden äger klar och förfallen genfordran).

Bifalles kärandens ansökning, domes växelgäldenären genast till betalning, vid äventyr, att utmätning eljest företages hos honom. För inrikes växel, protesterad för bristande betalning, får dock aldrig utmätning mot trassenten eller överlåtare verkställas, förrän tre dagar förflutit från det de bevisligen krävts.

Om ändring i domen sökes, skall dock densamma på den vin-u andes begäran gå i verkställighet genom

utmätning och försäljning. Dock skall i sådant fall den vinnande ställa pant eller borgen för det utmätta beloppet, om han vill lyfta det, innan domen vunnit laga kraft.

Om checker.

(Lag den 24 mars 1898.)

Med check menas en i överensstämmelse med föreskrifterna i ovan nämnda lag utfärdad invisning.*

A) Checkens nödvändiga innehåll.

Enligt vår checklag, vilken i huvudsak överensstämmer med kort förut i Norge och Danmark antagna checklagar, måste check, för att vara giltig, innehålla följande bestämmelser:

1) uttrycklig, i själva texten införd benämning av check;

2) det penningebelopp, som skall betalas.

* Med invisning menas en skriftlig handling, varigenom en person (assignanten) anmodar en annan (assignaten) att utbetala en summa penninga r. 1058

Om målet uppsk jutes, kan rätten på kärandens begäran ålägga svaranden att nedsätta det omstämda belöprjet i allmänt ränteri eller ställa antaglig pant eller borgen för detsamma samt förbjuda lioiiom att, såvida detta icke fullgör es, resa från orten före målets slut (s. k. reseförbud). Mot krav på grund av växel få inga andra invändningar framställas än sådana, som äro grundade antingen på växelns form och. beskaffenhet (t. ex. därpå att växeln till sina väsentliga egenskaper icke överensstämmer med lagens fordringar) eller i själva växelrätten (t. ex. därpå att växeln är falsk eller att växelrätten på grund av densamma preskriberats eller prekluderats) eller på svarandens omedelbara förhållande till käranden (t. ex. därpå, att käranden redan fått betalning för växeln eller att svaranden hos käranden äger klar och förfallen genfordran).

Bifalles kärandens ansökning, domes växelgäldenären genast till betalning, vid äventyr, att utmätning eljest företages hos honom. För inrikes växel, protesterad för bristande betalning, får dock aldrig utmätning mot trassenten eller överlåtare verkställas, förrän tre dagar förflutit från det de bevisligen krävts.

Om ändring i domen sökes, skall dock densamma på den vin-u andes begäran gå i verkställighet genom utmätning och försäljning. Dock skall i sådant fall den vinnande ställa pant eller borgen för det utmätta beloppet, om han vill lyfta det, innan domen vunnit laga kraft.

Om checker.

(Lag den 24 mars 1898.)

Med check menas en i överensstämmelse med föreskrifterna i ovan nämnda lag utfärdad invisning.*

A) Checkens nödvändiga innehåll.

Enligt vår checklag, vilken i huvudsak överensstämmer med kort förut i Norge och Danmark antagna checklagar, måste check, för att vara giltig, innehålla följande bestämmelser:

1) uttrycklig, i själva texten införd benämning av check;

2) det penningebelopp, som skall betalas.

* Med invisning menas en skriftlig handling, varigenom en person (assignanten) anmodar en annan (assignaten) att utbetala en summa penninga r.1059

Liksom växlar kunna ej heller checker utställas i annat än penningar, och liksom i dessa skrives å cliecken beloppet med både bokstäver och siffror. Är summan, som skall betalas, utsatt flera gånger men till olika belopp, gäller det minsta. Är ränta utf äst, är detta utan laga verkan;

3) till vern betalningen skall ske.

I motsatts till vad fallet var vid växlar kan checken förutom till viss person även göras betalbar till innehavaren Check kan även utställas att betalas till viss man eller innehavaren. Detta har samma betydelse, som om checken vore ställd till innehavaren.

4) namnet å den, som skall infria checken (trassaten). Denne kan i vårt land i motsats till den engelska checklagens

bestämmelse vare såväl bank och bankir som enskild person;

5) den ort, där betalningen skall ske;

6) dagen för checkens utställande.

TJtstäilningsorten behöver däremot icke utsättas. Finnes nämligen sådan ej utsatt, anses checken vara utställd på betalnings-orten ;

T) utställarens underskrift.

B) De väsentligaste olikheterna "mellan växel och check.

I huvudsak gälla samma rättsregler för check som för växel. Med nedan angivna avvikelser tillämpas sålunda på check växel-lagfens föreskrifter:

om överlåtelse av växel (indossament),

om utställares och överlåtares ansvarighet,

om växels betalning,

om återgångstalan för bristande betalning,

om betalningsskyldighet för duplett av växel, samt

om växels preskription.

I följande avseenden skiljer sig checken från växeln:

1) Accept förekommer aldrig viel check. Har sådan tecknats, är den ogiltig.

2) Överlåtelse av check får aldrig tecknas å kopia. Då accept aldrig förekommer i check är checkkopia överhuvud obehövlig. Utan hinder därav att check är utställd till innehavaren får den genom överlåtelse göras betalbar till viss man.

Check, som övergått till trassaten, får icke vidare utgivas, och icke heller får trassal, då check genom överlåtelse eller annorledes övergått till honom, därå grunda återgåiigstalaii utom i det fall, att trassaten driver rörelse vid kontor å skilda orter,1060

och checken övergått till ett annat av dessa kontor än det, vara den är dragen.*

3) Checks betalning.

En check kan i motsats till växlar aldrig utställas till betalning på annan tid än vid uppvisandet, vid anfordran, vid sikt eller dylikt. Har betalningstid ej utsatts, anses checken betalbar vid uppvisandet.

Till skydd mot checks utbetalande till oberättigad innehavare är stadgat, att om mellan tvenne jämnlöpande tvärstreck över framsidan av checken anbragts orden »till bank eller bankir», eller andra därmed liktydiga ord, betalningen ej får ske till annan än bank eller bankir och att, om viss bank eller bankir sålunda angivits, betalning endast får ske till denne. Sådan påteckning1, som nu omförmälts, kan göras av varje behörig innehavare av checken och kan, sedan den anbragts, icke med laga verkan utstrykas, återkallas eller förändras. En check försedd med sådan på teckning kallas ero sed check.

4) checkens presentationstid.

Med avseende å den tid, inom vilken checkhavare är skyldig att uppvisa checken hos trassaten för betalning,

skiljer man mellan platschecker och distans checker.

Platscheck är en sådan check, som är betalbar på samma ort, där den är utställd, distanscheck är en sådan check, där utställnings- och betalningsorterna äro olika.

En platscheck, lydande på betalning till viss å betalningsorten bosatt person eller till viss å den orten bosatt person eller innehavaren eller till innehavaren, måste uppvisas till betalning senast å tredje dagen från det den utställdes.

Bor emellertid checktagaren på annan ort än betalningsorten, gälla regierna för distanscheck.

Distanscheck skall uppvisas senast å tionde dagen frän det den utställdes. Skulle emellertid för checkens befordran från utställnings- till betalningsorten erfordras längre tid än fem dagar, behöver checken ej uppvisas förrän på femte dagen efter denna tids utgång. Är den sista dagen sön- eller helgdag, får uppvisandet ske nästa söckendag. Om tid för uppvisande av utomlands betalbar check, gäller vad i betalningsorten är föreskrivet.

* För v a n 1 i g invisning gäller däremot den bestämmelse, att assignataren eller hans rättsinnehavare, i händelse betalning ej erhålles av assignaten, äger att av assignanten utbekomma invisningens belopp med 6 procent ränta från förfallodagen eller, om ingen sådan är bestämd, frän det assignaten blivit krävd, därest det ej styrkes, att assignataren eller hans rättsinnehavare varit vållande till att betalningen icke i rätt tid av assignaten erhållits.1061

5) Regresstalan.

Har checkhavare inom den bestämda tiden uppvisat checken men ej erhållit betalning för densamma, äger han liksom vid växlar väcka återgångstalan mot utställaren och överlåtaren. För att kunna anställa dylik talan måste han emellertid vara i stånd att bevisa, att checkens uppvisande skett i behörig tid.

Checklagen har därför medgivit tre. olika bevisningssätt:

a) genom protest.

Vid checker (inåstje emellertid protestenj ske innan uppvisningstidens utgång och extra protestdagar såsom för växlar har här icke medgivits;

b) genom intyg på checken av trassaten eller annan å hans vägnar, att densamma å viss dag uppvisats, utan att betalning erhållits;

c) genom intyg på checken av två oj aviga vittnen om uppvisandet och dagen därför.

Om uppmaning, att ej protestera förekommer i checken, är checkägaren befriad från protestskyldigheten eller från skyldighet att skaffa annat intyg om uppvisandet. Däremot, kvarstår hans skyldighet att i rätt tid uppvisa checken.

6) Checks preskription m. m.

Preskriptionstiden för fordran på grund av check är densamma som för växelfordran, men räknas från den dag, då checken är utställd. Har prekription inträtt, gäller om checksummans utsökande såsom vanlig fordran växellagens föreskrift, dock med det väsentliga tillägg, att, i saknad av utredning om annat förhållande, checkens utställare anses genom preskriptionen till fordringsägarens skada göra vinst, motsvarande checkens belopp, vadan fordringsägaren icke i detta hänseende har bevisningsskyldighet.

Om vis major och moratorium, om förhållandet till utländsk lag, om checks dödande och om rättegång i mål angående check gälla samma regler som för växel. Likväl är varje invisnirig, som uppfyller de på dess betalningsort gällande bestämmelser om check, giltig såsom sådan och för varje i utlandet betalbar check gäller angående tiden för dess uppvisande lagen å checkens betalningsort.1062

Nedanstående avbildning visar utseendet på en vanlig växel med accept, endossement och kvitto.

(Framsida.)

(Baksida.)

?& ocsa <3-?u <}-&t"£c£ixs •»£/<<*>*<*&&

',,. QViTTERÅS

Pär MALAREPROYKRNAS ENSKILDA Bål

©

<U^1063

Formulär till en vanlig trasserad växel med accept, endossement

och kvitto.

(Framsida.)

(Baksida.)

För mig att betala till herr hotellägaren Rudolf Enebom eller order, valuta i räkning.

Grisslehamn den 1 augusti 1900.

Ulrik Fredriksson. (Endossent.)

Order herr källarmästaren Ruben Moritzson, valuta bekommen, östhammar den 14 augusti 1900.

Rudolf Enebom.

Kvitteras

Furusund den 1 oktober 1900.

Ruben Moritzson.

* Accepten, som vanligen skrives tvärs över texten och omkring 4 cm. från radernas början, måste här av typografiskt skäl sättas till vänster om texten.

Grisslehamn den 12 juli 1900. För kr. 17205 kr. 27 äre. Den 1 oktober 1900 behagade Ni emot denna primaväxel ^ sekunda 'ieke, betala till Herr Ulrik Fredriksson .... eller order

Kronor Ettusentvåhundrafem (1205) kronor 27 öre som i räkning gälla för levererad kolibribåt att ställas i räkning enligt avis.

Herr Folkskoleinspektören D:r Aug. Rosenlund. Carl af Chapman.

(Trassat.) (Trasscnl.)

Grisslehamn.1064

Formulär till föregående växel, men med blott de väsentliga beståndsdelar, växellagen fordrar.

(Framsida.) I (Baksida.)

* Se noten å sid. 1063.

Grisslehamn den 12 juli 1900. Den 1 oktober d. å. behagade Ni betala mot denna växel till herr Ulrik Fredriksson Kronor Ettusentvåhundrajem 27 öre.

Herr Folkskoleinspektören D :r Aug. Rosenlund. Carl af Chapman.

Grisslehamn.

Herr Rudolf Enebom.

Ulrik Fredriksson.

Herr Ruben Moritzson.

Rudolf Enebom.

Ruben Moritzson.Halmstad pr 16/6 1899. Halmstad den 16 april 1899. För kr. (875) kr.

Tre (3) månader å dato betalar jag mot denna solaväxel ^

o

3 5»

till herrar Frögren & söner

Kr. Åttahundrasjuttiofem (875) kronor

Valuta i varor.

Carl Svensson.

OTQ

O»

X

o

CDh- SO

'/)

TH ""2

^ :©

»O tt

o

^ >J

•'*>

O

t—(^

Enköping per 23 november 1897.

Malmköping den 18 september 1897. För At. (311,75) kronor. Trettio (30) dagar efter sikt behagade Ni emot denna prima växel, sekunda icke, betala till herr Gustaf Tören.. eller order

Kronor Trehundraelva (311) kr. 75 öre...

Valuta bekommen och föres beloppet i räkning med C. B. i A. enligt avis.

Herr Josef Grönkvist. Enköping.

Per Jansson.

o ° 23*

S.S.

O »

3 n> c/i *n

fä X

• ps: X O

o

o*>

C5

Stockholm per 15 mars 1900.

Örebro den 15 februari 1900. För Zcr. (511) fcr. 15 öre.

77/i (1) månad å dato betalar jag emot denna solaväxel till herrar Didriksson & Nyblom................................ men icke till deras order

Kronor Femhundraelva (511) kronor 15 öre ....

Valuta i varor.

Betalbar hos herrar Forsgrén & Hybinette. Stockholm.

Wilhelm A neil.

•fl

o

< E.

tat P?

X -*

2. s: 3 ~ 2. »

»1

E <=>

61

c sr ES

O* ft) rt>

31067

Formulär till accepterad och domicilierad växel till egen order, försedd

med alonge.

(Framsida.) I (Baksida.)

* Se not. å sidan 1063.

Jönköping pr 12 januari 1898. Kalmar den 12 september 1897. För kr. (3,200) kr. 25 öre.

Fyra (4) månader a dato behagade Ni emot denna primaväxel, sekunda icke, betala till oss själva eller order

Kronor Tretusentvåhundra (3,200) kronor 25 öre ....

Valuta i oss själva och föres beloppet i räkning enligt avis. Herr Nils Fredbcrg

Gamleby. Erik Källström & Co.

Betalbar i Jönköping.

För oss att betala till Riksbankens avdelningskontor i Jönköping. Valuta bekommen.

Kalmar den 15 oktober 1897.

Erik Källström & Co.

Order Herr Lars Joakimsson. Valuta i räkning.

Jönköping den 21 oktober 1897. Riksbankens avdelningskontor i Jönköping.

Hugo Insulander

P- P-Lars Joakimsson.

För mig att betala till Fritz Granlund & Söner eller order. Valuta i varor.

Värnamo den 7 november 1897.

Jonas Schager.

För oss till herrar Folkesson & Söner eller order. Valuta i räkning med K. M.

Vänersborg den 20 november 1897.

För Fritz Granlund & Söner Johan Johansson P. P-1068

(Forts, från föreg, sida.)

(Forts, å baksida.) I (Alonge forts, å framsida.)

Order herr Josef Meyer. Valuta i räkning.

Ronneby den 27 november 1897.

För Folkeson & Söner

genom

Rudolf Habsburg.

För oss att betala till herr Fredrik Rossander eller order. Valuta i räkning.

Västervik den 4 december 1897.

Josef Meyer.

Order herr Wilhelm östlund för inkassering.

Borgholm den 3 januari 1898.

Fredrik Rossander.

Betalt. Jönköping den 12 januari 1898.

Wilhelm östlund.

Alonge till en primaväxel, stor kr. 3,200:25, utställd av Erik Källström & Co., Kalmar åen 12 september 1897, per fyra månaders dato, på Nils FreclZerg, Gamleby, dom. Jönköping.1069

Formulär till primaväxel, kommissionsremissa, försedd med adresser och endossament till trassenten.

(Framsida.) I (Baksida.)

nödfalls-

Stockholm pr 14 juni 1899. Lybeck den 14 mars 1899. Pr mark (1?500) m. 50 pf.

Tre (3) månader a dato behagade Ni att mot denna .... primaväxel

betala till Wilhelm Kajser .... eller order

Reichsmark Ettusenfemhundra (1,500) mark 50 pfennige. Valuta bekommen av herr Uno Schwerin och föres i räkning enligt avis. Herr G. E. Wiberg.

Hör. Trygg & Filip.

Betalbar i Malmö.

Im Falle bei Herrn August König fur W. K.

I nödfall hos Herrar Enbom & Borg för B. & Co.

Fur mich an die Ordre der Herren Buckholtz & Co. Wert im Rechnung. Wismar 20 mars 1899.

Wilhelm Kaj ser.

För oss att betala till herr Nikolaus Triewald eller order. Danzig den 1 april 1899.

Buckholtz & Co.

För oss att betala till Eder själva eller order. Valuta bekommen å 88,25. Stockholm den 1 juni 1899.

Nikolaus Triewald.**Formulär till trasserad egen växel.**

Uppsala den 1 *maj* 1897. *Pr kr.* (612) *kr.* 27 *öre.*

Fyra (4) *månader à dato behagade Ni emot denna primaväxel betala till Herr A. Carlström* .... *eller order Kronor Sexhundratolv* (612) *kronor* 27 *öre* .... *Valuta i räkning och föres i räkning utan avis.*

Herr Axel Svanberg i Uppsala.

Axel Svanberg.

Formulär till accepterad prima växel.

Prima.

Per 7/8 1898. *Endast för accept.*

Gävle den 7 *april* 1898. *För kr.* (2,788) *kr.* 28 *öre.*

Fyra (4) *månader à dato behagade Ni emot döma primaväxel,* 2:*a och* 3:*a icke, betala till oss själva eller order.*

Kronor Tvåtusensjuhundraåttioåtta (2,788) *kr.* 28 *öre* .... *Valuta i oss själva och föres beloppet i räkning enligt avis.*

Beijers bryggeri. Sundsvall.

För Aktiebolaget Örnen Johan Vogel.

Accepten betalbar hos Sundsvalls Enskilda bank. För Beijers bryggeri. Josua Lönnberg.
1071

Formulär till den endosserade och kvitterade sekundan vid näst föregående formulär.

(Framsida.)

(Baksida.)

För oss till order av Sveriges Riksbanks Filialbank. Värdet i räkning. Gävle den 27 maj 1898.

För Aktiebolaget örnen, Johan Vogel.

Till Mälareprovinseriias Enskilda Bank. Värdet i räkning. Stockholm den 10 juni 1898.

För Sveriges Riksbank Z. Montelin.

Betalt och den accepterade priman utlämnad.

För Mälarprovinsernas

Enskilda Bank

R. Bagge.

•vpuntyjg

Per 7/8 1898.

Gävle den 7 april 1898. För hr (2,788) kr. 28 öre.

Fyra (4) månader a dato behagade Ni emot denna sekundaväxel, 1 :ma och 3 :tia icke, betala till oss själva eller order

Kronor Tvåtusensjuhundraåttioåtta (2,788) kr. 28 öre................................

Valuta i oss själva och föres beloppet i räkning enligt avis.

Beijers bryggeri.

Sundsvall. För Aktiebolaget Örnen

Johan Vogel. Den accepterade priman utlämnad den 27/4 till Sundsvalls Handelsbank. Priman finnes jör aceept hos herrar Gariqvist & Englund, Sundsvall.1072

Kopia till den å sid. 1066 förekommande växel, endosserad och kvitterad. (Framsida.) | (Baksida.)

Hittills kopia.

Order herrar P. Boström & Co. Valuta i varor.

Malmköping den 1 november 1897. Gustaf Tören.

Mottagen och originalväxeln samtidigt utlämnad.

Enköping den 30 november 1897. P. Boström & Co.

'mdoji

Enköping pr 23 november 1897. Malmköping den 18 september 1897. För kr. (311,75) kronor.

Trettio (30) dagar efter sikt behagade Ni mot denna prima växel, sekunda icke,

betala till herr Gustaf Tören .... eller order

Kronor Trehundraelva (311) kr. 75 öre ....

Valuta bekommen, ooh föres beloppet i räkning med C. B. i A. enligt avis. Herr Josef Grönkvist.

Enköping. Per Jansson.

Det accepterade originalet hos herr Victor Petri,

utlämnat den 4 november 1897 till herrar P. Boström & Co.•S '8

O

s

Stockholm den 1 oktober 1901. A. 00569. Fol.........

Vid uppvisandet behagade Riksbanken emot denna check betala till mig själv .... eller order

Kronor Femhundra öre ....

vilket belopp påjöres mi% i giroräkning.

Kr. (500)

Sveriges Riksbank. Stockholm.

Olof Andersson. (Blankett N:r 2016)

Denna check får ej ställas till innehavaren och ej in blanco överlåtas.

Processrätt.

*

(Rättegångsförfarande och iitsökiiingsväsen samt därmed sam-manliängaiide ämnen.)

Genom domstolarna och de exekutiva myndigheterna tillgodoses den enskildes behov av rättsskydd, på samma gång som staten genom dessa organ utövar sin straffrätt.

Sammanfattningen av rättsreglerna angående domstolarna och de exekutiva myndigheterna samt angående förfarandet vid rättegångar och vid verkställighetsåtgärder (den s. k. exekutionen) kalla vi processrätt.

Man skiljer på judiciell processrätt och eæekutorisk processrätt.

Den judiciella processen eller den dömande verksamheten omfattar domstolarnas verksamhet för att genom domar eller utslag fastslå rätten i det särskilda fallet.

Under den exekntoriska processen inbegripas, de exekutiva myndigheternas åtgärder för verkställighet av vad, som genom domen eller utslaget blivit fastställt.

Den judiciella processen sönderfaller i två stora avdelningar, tvistemål eller civilprocess och brottmål eller straff process.

Skillnaden mellan dessa processarter är, enligt svensk rätt, beroende å karaktären av grunden för den rättighet*, varom processen rör sig.

Brottmål eller straff process föreligger, om ett yrkande, vare sig statens straffanspråk eller den enskildes anspråk på skadestånd eller annat framställes, och detta grundar sig på en av svaranden begången brottslig gärning.

Tvistemål eller civilprocess karaktäriseras av att yrkandet grundas på ett annat faktiskt förhållande än brott eller på en brottslig* gärning, som är begången av annan person än svaranden i processen. (Jämför i sistnämnda avseende det fall, att ersättningsanspråk framställes mot ägare av'järnväg enligt Lag ang. ansvarighet för skada i följd av järnvägsdrift den 12 mars

* I detta sammanhang avhandlas ej de särskilda bestämmelserna rörande rättegång i äktenskapsmål och vattenrättsmål, enär dessa redan förut gjorts till föremål för behandling.1075

1886, och det fall, att enskild person, enligt Lag om ersättning av allmänna medel i vissa fali för skada, som förorsakats av ämbets- eller t jäns leman den 10 juli 1899, § 3, anhängiggjort talan mot Kungl. Maj:t och kronan angående ersättning av allmänna medel på grund av ämbetsmans tillgrepp och förskingring av medel.)

Att vår rätt gör nu angivna skillnad mellan de båda slagen av process framgår bl. a. av Lag om skiljemän den 28 oktober 1887 § 1 (jfr. åtskillnaden mellan »Fråga av tvistemåls beskaffenhet» . . . och »fråga om ersättning för skada, som någon tillfogat annan genom brott» . . .), R. B. 11: 33 och 34 (jfr. motsättningen mellan »I brottmål, däri talan om ansvar ej föres . . . och »Vill i brottmål någon. u . väcka talan om ansvar. . .»), Lag ang. påföljd i vissa fall av parts uteblivande i brottmål den 10 juli 1899 samt R. B. 10: 29 mom. 7 och 27: 19 (enligt Lag den 14 juni 1901).

Inom den exekutoriska processen kan man i fråga om tvistemål skilja mellan å ena sidan exekutorisk process i egentlig he-märkelse, som omfattar den normala verkställigheten av utslag och domar, och å andra sidan det s. k. handräcknings för farandet, d. v. s. tillfälliga verkställighetsåtgärder, som vederbörande myndighet under vissa

förhållanden äger företaga, redan innan dom fallit.

Man talar stundom om exekutiv process. Härmed förstås dels den exekutoriska processen och dels de s. k. lagsökningsmålen, vilka, ehuru tillhörande den judiciella processen, enligt svensk lag, handläggas av exekutiv myndighet. De till exekutivprocessen hörande ärenden benämnes även uts ökning smal.

Bestämmelserna angående verkställighet av utslag i hrottmål undantagas vanligen från processrätten och beliandlas i samband med framställningen av brott och straff, vilket förklaras därav, att det lämpligaste anordnandet av denna verkställighet är i hög grad beroende av uppfattningen av straffets ändamål. I fråga om böter, vite och skadestånd förekomma dock en del stadganden tillsammans med reglerna för verkställighet i tvistemål.

Anm. Tager man processrätt i vidsträckt mening, inbegripes därunder jämväl den s. k. administrativprocessen, som omfattar rättsreglerna angående de administrativa (förvaltande) myndigheternas organisation och verksamhetsformer. Att redogöra för dessa rättsregler ingår icke i planen för detta arbete. 1076

S. k. ansökningsärenden.

Från processen, vars ändamål är att upprätthålla och. skydda bestående rättsförhållanden, böra noga skiljas de s. k. ansöknings ärendena.

Dessa ärenden, vilka även pläga benämnas extra judiciella ärenden, hava i motsats till rättegångsärendena till uppgift att så att säga gestalta rättsordningen. Genom dem stiftas, tryggas eller förändras rätts för hållanden.

En del av dessa ärenden handläggas av de förvaltande myndigheterna, t. ex. ärenden angående registrering av bolag, ekonomiska föreningar, varumärken etc, medan andra ombesörjas av domstolarna. Till de sistnämnda ärendena höra bl. a. frågor rörande omyndighets- eller myndighetsförklaring, av- eller tillsättande av förmyndare eller god man för hustru eller för frånvarande delägare i dödsbo, ansökan om rätt att försälja eller inteckna myndlings fastighet, ansökan om dödförklaring av frånvarande, ärenden angående lagfart, inteckning, inregistrering av äktenskapsförord och. avhandlingar om lösöreköp, frågor om bouppteckningș förrättande och. inregistrering samt testaments-bevakningar, ävensom vissa frågor angående konkurs och boskillnad. Hit torde även få hänföras den i praxis ofta förekommande åtgärden att låta intaga viss handling i rättens dombok. Dessutom bör påpekas, att domstols åtgärd att stadfästa förlikning (se härom avd. »Om förlikning») jämväl är att betrakta såsom ett ansökningsärende.

Hithörande ärenden anhängiggöras efter ansökan eller anmälan eller av domstolen å ämbetets vägnar (ex officio), och angående ärendenas handläggning gälla de regler, som för varje olika ärende äro föreskrivna eller genom praxis fastslagits (jfr. K. F. d. 31 maj 1793 och K. B. d. 11 juli 1806 ang. domares skyldighet att tillse, att omyndige varda med förmyndare försedde, Ä. B. 22:-3, K. F. d. 29 april 1756 ang. inteckning av omyndigs fastighet, K. F. ang. vård av dåd mans bo d. 24 sept. 1861, Lag angående tillsyn å förmyndares förvaltning av omyndigs egendom d. 18 april 1884, K. F. hur förhållas bör med egendom, som tillhört den, vilken längre tid varit borta, utan att låta höra av sig d. 27 nov. 1854, K. F. ang. lagfart å fång till fast egendom d. 16 juni 1875, Lag ang. förändring av tomts område d. 26 maj 1899, K. F. ang. inteckning i fast egendom d. 16 juni 1875, K. F., innefattande särskilda föreskrifter ang. lagfart, inteckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs d. 15 okt. 1880, K. F. ang. förlagsinteckning d. 13 april 1883, Lag om inteckning i fartyg d. 10 maj 1901, G. B. 8:-l, Ä. B. 18:-1, K. F. i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvar-1077

bliva, den 20 nov. 1845, Konkurslagen d. 18 sept. 1862 och Lag om boskillnad den 1 juli 1898, m. 11. lagrum.

Att ansökningsärenden endast få handläggas vid den domstol, dit de i varje fall höra, framgår av H. B. 10: 29 mom. 6.

Beträffande fullföljd av talan i högre rätt mot beslut i dylika ärenden, se K, B. 25:2 och 30: 1.

Processens regler få icke tillämpas på dessa ärenden i andra fall, än då uttrycklig föreskrift därom finnes.

Ej sällan förekomma ärenden, vilka hava en blandad karaktär, i det de i vissa avseenden kunna sägas vara rättegångsärenden, i andra ansökningsärenden. Detta är t. ex. förhållandet med ärenden angående äktenskaps upplösning samt konkurs- och boskillnadsärenden. Vid varje process förekommer för övrigt åtminstone ett ansökningsärende, nämligen själva stämningsansökningen.

Om förlikning.

(R. B. 20 kap.)

Med förlikning förstås ett avtal, varvid parterna genom ömsesidiga eftergifter komma till enighet angående ett förut omtvistat rättsförhållande.

Förlikning kan tänkas äga rum antjingen oberoende av rättegång eller i samband med sådan.

I. Angående förlikning, som träffas oberoende av rättegång, gälla vanliga avtalsregler. Uppstår ej tvist om den rätt, som avtalet medför, har domstol icke med sådan förlikning att skaffa i annan mån, än att till framtida säkerhet vittnen kunna avhöras för dödsfalls skull, eller att skriftlig förlikningshandling kan i domboken intagas.

II. Förlikning i samband med rättegång avser stundom endast en viss fråga i rättegången, d. v. s. parterna enas genom ömsesidiga eftergifter angående något rättsförhållande utan att avstå från att erhålla domstols dom i saken.

Oftast innebär emllertid förlikningen, att rättstvisten på grund av parternas överenskommelse avgöres utan dom.

Har ett mål avslutats genom en dylik förlikning, skiljer man på det fall, då förlikningen vinner domstols stadfästelse, och dett fall, då så icke sker.

A. Förlikning, som icke är avsedd att stadfästas av domstol, är ett enskilt avtal mellan parterna, varigenom ett till domstol 1077

bliva, den 20 nov. 1845, Konkurslagen d. 18 sept. 1862 och Lag om boskillnad den 1 juli 1898, m. 11. lagrum.

Att ansökningsärenden endast få handläggas vid den domstol, dit de i varje fall höra, framgår av H. B. 10: 29 mom. 6.

Beträffande fullföljd av talan i högre rätt mot beslut i dylika ärenden, se K, B. 25:2 och 30: 1.

Processens regler få icke tillämpas på dessa ärenden i andra fall, än då uttrycklig föreskrift därom finnes.

Ej sällan förekomma ärenden, vilka hava en blandad karaktär, i det de i vissa avseenden kunna sägas vara rättegångsärenden, i andra ansökningsärenden. Detta är t. ex. förhållandet med ärenden angående äktenskaps upplösning samt konkurs- och boskillnadsärenden. Vid varje process förekommer för övrigt åtminstone ett ansökningsärende, nämligen själva stämningsansökningen.

Om förlikning.

(R. B. 20 kap.)

Med förlikning förstås ett avtal, varvid parterna genom ömsesidiga eftergifter komma till enighet angående ett förut omtvistat rättsförhållande.

Förlikning kan tänkas äga rum antjingen oberoende av rättegång eller i samband med sådan.

I. Angående förlikning, som träffas oberoende av rättegång, gälla vanliga avtalsregler. Uppstår ej tvist om den rätt, som avtalet medför, har domstol icke med sådan förlikning att skaffa i annan mån, än att till framtida säkerhet vittnen kunna avhöras för dödsfalls skull, eller att skriftlig förlikningshandling kan i domboken intagas.

II. Förlikning i samband med rättegång avser stundom endast en viss fråga i rättegången, d. v. s. parterna enas genom ömsesidiga eftergifter angående något rättsförhållande utan att avstå från att erhålla domstols dom i saken.

Oftast innebär emllertid förlikningen, att rättstvisten på grund av parternas överenskommelse avgöres utan dom.

Har ett mål avslutats genom en dylik förlikning, skiljer man på det fall, då förlikningen vinner domstols stadfästelse, och dett fall, då så icke sker.

A. Förlikning, som icke är avsedd att stadfästas av domstol, är ett enskilt avtal mellan parterna, varigenom ett till domstol1078

instämt mål uppgöres, så att domstolens dom icke längre behöver påkallas. Dylik förlikning kan ingås utom eller inför rätta. JFormen kan vara skriftlig eller muntlig. Har muntlig* förklaring träffats inför -rätta, bör protokollet angående densamma av parterna godkännas, enär i praxis förlikningen stundom i annat\ fall ansetts ogiltig (jfr. Kungl. Maj:ts dom den 30 nov. 1897, N. J. A. sid. 544). Har förlikningen träffats inför rätta, blir målet genast från vidare handläggning ur domboken avskrivet. Är förlikningen ingången utom rätten, och har detta skett före första rättegångstilifallet, kunna parterna ena sig om att icke alls inställa sig vid rätten, varefter målet på grund av parternas ut ey äro vid tingets eller i stad rättegangstimmens slut avskrives. Det säkraste är emellertid att även i detta fall hos rätten göra anmälan om förlikningen. Har förlikningen ingåtts, efter det målet börjat handläggas, skall rätten ovillkorligen erhålla underrättelse om densamma, för att målet genast skall kunna avskrivas. Anmälan om förlikning göres antingen på det sätt, att båda parterna personligen eller genom ombud, vilkas fullmakter innehålla befogenhet att ingå förlikning, infinna sig vid rätten och meddela, att förlikning träffats, eller så, att endera parten eller ombud ingiver en av parterna undertecknad, av två oj aviga personer bevittnad skriftlig anmälan. Har hos hovrätt eller Kungl. Maj:t anhängigt mål blivit förlikt, kan endast det sistnämnda sättet användas.

Då förlikning icke skall stadfästas, har domstolen blott att tillse, att förlikningen är behörigen anmäld, så att målet kan avskrivas. Anser part, att rätten utan laga skäl avskrivit målet, kan klagomål anföras hos vederbörande hovrätt genom vad eller besvär (se därom i det följande), allt efter målets beskaffenhet.

Den art av förlikning, varom nu talats, kan icke direkt bliva föremål för någon verkställighet genom exekutiv myndighet. Om icke de genom en dylik förlikning åtagna förpliktelserna fullgöras, måste därför den, som vill göra sin rätt gällande på grund av förlikningen, vända sig till domstol eller, därest på förlikningshandlingen kan lagsökas, till överexekutor för att på den vägen erhålla ett utslag i enlighet med förlikningen.

Formulär till anmälan om förlikning.

Till Kongl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätt.

Undertecknade få härmed anmäla, att förlikning ingåtts i den på Kongl. Hovrättens prövning beroende, vädjade saken mellan undertecknad, Stockman, kärande, och undertecknad, Göransson, svarande, angående rätt till fastighet, i vilken sak Uppsala Rådhusrätt meddelat utslag den 4 februari1079

1901, varför vi vördsamt anhålla, att målet måtte från vidare handläggning avskrivas.

Innehavaren befnllmäktiigas att ingiva denna skrift.

Uppsala den 14 november 1901.

A. L. Stockman. P. G. Göransson.

Herrar A. Ii. Stockmans och I'. G. Göranssons egenhändiga namnteckningar intyga

N. N. X. N.

B. Förlikning, som av domstol stadfästes. Enligt 11. B. 20: 2 åligger det domaren att råda »parterna att sig förena, om saken sådan är, att det tillåtas må». För att ytterligare uppmuntra till rättstvisters uppgörande i godo, liar lagen vidare föreskrivit, att en ingången förlikning under vissa villkor kan av rätten stadfästas.

Förutsättningarna härför äro följande:

a) att den domstol, varest -målet anliängig gjorts, är behörig att handlägga detsamma. I annat fall måste domstolen nämligen omedelbart skilja sig* från målet på grund av sin obehörighet, utan att frågan om

stadfästelse av förlikningen kan bliva föremål för dess prövning.

Fastställelsen meddelas av den härads-, rådhus- eller hovrätt, varest målet är anhängigt. Har förlikning ingåtts, efter det hovrättens dorn eller utslag meddelats, och innan missnöjesanmälan enligt II. B. 30: 21 ägt rum, eller målet genom besvär dragits under K. Maj:ts prövning, skall densamma fortfarande fastställas av hovrätten. Ingås förlikningen senare, fastställes densamma av K. Maj:t II. B. 30:46. Jfr. K. Maj:ts dom d. 29 maj 1893 5T. J. A.'sid. 252.

b) att föremålet för förlikningen är underkastat parternas fullkomliga förfogande- (dispositions-) rätt. I brotttmål må förlikning med målsägande ej ligga i vägen för åtalsrätt, som allmän åklagare efter lag tillkommer. Däremot kan målsägande, om han så önskar, förlikas om skadestånd. (R. B. 20:4.) I mål angående äktenskapsskillnad kunna parterna väl i allmänhet förlikas om att låta äktenskapet bestå, men däremot kunna de icke genom förlikning åstadkomma äktenskapets upplösning. Av mera historisk betydelse är stadgandet i 11. B. 20: 3, att bonde icke får genom förlikning minska skattskyldig jord.

c) att den person, som ingått förlikningen, varit därtill behörig. Fullmäktig får förlika saken, endast för så vitt fullmakten innehåller uttryckligt bemyndigande härtill (R. B. 15:7). 8. k. nödvändiga ställföreträdare, t. ex. mannen såsom1080

målsman för hustrun, förmyndare för omyndig, styrelse för ett bolag eller annan juridisk person, äro i allmänhet befogade att ingå förlikning. Angår emellertid tvisten en rättighet, varöver ställföreträdaren ej äger full rådighet, t. ex. hustrus enskilda fastighet eller omyndigs fastighet, blir förlikningen ej giltig utan godkännande, i förra fallet av hustrun, och i det senare av den domstol, varunder förmynderskap et lyder. Enligt R. B. 20: 3 har kronans ombudsman ej rätt att genom förlikning minska kronans rätt. Slutligen är det tydligt, att, om flera parter i en rättegång förekomma å samma sida, och fråga om förlikning uppstår, det icke är nog att flertalet av parterna går in på förlikningen. Godkännes förlikningen icke av alla parterna, hulden gällande endast i förhållande till dem, som biträtt densamma.

d) att förliknings villkor en icke strida mot lag eller innefatta åtaganden, som äro omoraliska, eller avse områden, vilka icke äro föremål för statens rättsskydd. Om t. ex. förlikning av ett skuldfordringsmål ingåtts på det villkor, att käranden avstår från kravet, mot det att svaranden åtager sig att misshandla en tredje person eller att gifta sig med en viss person, kan domstolen icke stadfästa en sådan förlikning.

e) att förlikningen i övrigt uppfyller de vanliga villkoren för avtals giltighet samt

f) att, om förlikningen ingåtts muntligen inför rätta, protokollet angående densamma blivit av parterna godkänt. Denna fordran anses för övrigt av några vara en förutsättning för själva förlikningens giltighet (jfr. här ovan under A). Har muntlig förlikning träffats utom rätten, måste den av parterna upprepas inför rätten, varefter densamma blir likställd med en inför rätta ingången förlikning.

Är förlikningen skriftligen avfattad, skall förlikningshand-lingen, undertecknad av båda parterna, företes för rätten och intagas i dess protokoll.

Om samtliga här ovan angivna förutsättningar äro för handen, blir förlikningen, på begäran, stadfäst av domstolen, som samtidigt därmed avskriver målet från vidare handläggning.

över domstolens beslut kan klagas på sätt under A) är omtalat.

Verkan av förliknings stadfästelse består däri, att parternas enskilda överenskommelse genom stadfästelsen så till vida av domstolen likställes med en laga kraftvunnen dom, att densamma får verkställas i den ordning, som är stadgad för verkställighet av sådan. (Utsökningslagen d. 10 augusti 18TT § 45.) Domstolens beslut ang-ående förlikningens stadfästelse behöver hava icke vunnit laga kraft före verkställigheten.1081

Uppstår mellan parter, som ingått förlikning, tvist om, huru »förlikningen rätteligen förstås skall», eller påstår endera parten, att förlikningen kommit till stånd genom svek eller annat brottjigt förfarande från motpartens sida, skall denna fråga prövas av den rätt, som fastställt förlikningen. (R. B. 20: 5.)

Om skiljemannaförfarande.

En tvistefråga kan komma att avgöras av skiljemän i stället för av domstol, antingen därför att parterna genom avtal överenskommit om detta sätt för tvistens slitande, eller därför att lagen föreskrivit detsamma, eller slutligen därför att domstol i visst fall hänskjutit bestämmandet av ersättningbelopp eller dylikt till gode mäns avgörande.

I. Skiljemannaförfarande på grund av skiljeavtal.

Föreskrifter härom finnas i Lag om skiljemän den 28 oktober 188T. Denna lag avser dock endast vissa skiljeavtal.

Först och främst är att märka, att denna lag icke äger tillämpning å skiljeavtal, som innefattar förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen på grund av materiell oriktighet, d. v. s. på annan grund än felaktigheter med avseende på det formella förfarandet. Ett dylikt skiljeavtal innefattar endast ett försök att få tvisten uppgjord utan domstols medverkan. Avtalet förpliktar parterna sinsemellan att icke omedelbart instämma tvisten till domstol, varför, om så sker, den instämda parten kan göra invändning om skiljeavtalet, så länge han ej ingått i svaromål i själva saken. Men försummar ena parten att göra vad på honom ankommer för att få en skiljedom till stånd, kan han ej längre genom att åberopa skiljeavtalet hindra motparten från att utan vidare vända sig till domstol, därest detta eljest varit honom tillåtet, önskar part emellertid hellre att fullfölja skiljeavtalet, kan han med domstols tillhjälp få motparten ålagt att medverka härtill, vid äventyr att skilj öman eljest utses genom myndighets försorg. Den skiljedom, som på grund av detta skiljeavtal meddelas, är emellertid, som sagt, icke för någondera parten bindande, utan saken kan, sedan detta förlikningsförsök misslyckats, när som helst instämmas till domstol.

År skiljeavtalet sådant, att parterna genom detsamma skola anses hava utfäst sig att åtnöjas med skiljedomen, är lagen om skiljemän ej heller, titan parternas medgivande, tillämplig, om avtalet slutits före den 1 januari 1888.

Utsökningslagen den 10 augusti 1877 § 46 i dess ursprungliga lydelse meddelar föreskrift angående rätt till verkställighet un-

Uppstår mellan parter, som ingått förlikning, tvist om, huru »förlikningen rätteligen förstås skall», eller påstår endera parten, att förlikningen kommit till stånd genom svek eller annat brottjigt förfarande från motpartens sida, skall denna fråga prövas av den rätt, som fastställt förlikningen. (R. B. 20: 5.)

Om skiljemannaförfarande.

En tvistefråga kan komma att avgöras av skiljemän i stället för av domstol, antingen därför att parterna genom avtal överenskommit om detta sätt för tvistens slitande, eller därför att lagen föreskrivit detsamma, eller slutligen därför att domstol i visst fall hänskjutit bestämmandet av ersättningbelopp eller dylikt till gode mäns avgörande.

I. Skiljemannaförfarande på grund av skiljeavtal.

Föreskrifter härom finnas i Lag om skiljemän den 28 oktober 188T. Denna lag avser dock endast vissa skiljeavtal.

Först och främst är att märka, att denna lag icke äger tillämpning å skiljeavtal, som innefattar förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen på grund av materiell oriktighet, d. v. s. på annan grund än felaktigheter med avseende på det formella förfarandet. Ett dylikt skiljeavtal innefattar endast ett försök att få tvisten uppgjord utan domstols medverkan. Avtalet förpliktar parterna sinsemellan att icke omedelbart instämma tvisten till domstol, varför, om så sker, den instämda parten kan göra invändning om skiljeavtalet, så länge han ej ingått i svaromål i själva saken. Men försummar ena parten att göra vad på honom ankommer för att få en skiljedom till stånd, kan han ej längre genom att åberopa skiljeavtalet hindra motparten från att utan vidare vända sig till domstol, därest detta eljest varit honom tillåtet, önskar part emellertid hellre att fullfölja skiljeavtalet, kan han med domstols tillhjälp få motparten ålagt att medverka härtill, vid äventyr att skilj öman eljest utses genom myndighets försorg.

Den skiljedom, som på grund av detta skiljeavtal meddelas, är emellertid, som sagt, icke för någondera parten bindande, utan saken kan, sedan detta förlikningsförsök misslyckats, när som helst instämmas till domstol.

År skiljeavtalet sådant, att parterna genom detsamma skola anses hava utfäst sig att åtnöjas med skiljedomen, är lagen om skiljemän ej heller, titan parternas medgivande, tillämplig, om avtalet slutits före den 1 januari 1888.

Utsökningslagen den 10 augusti 1877 § 46 i dess ursprungliga lydelse meddelar föreskrift angående rätt till verkställighet un-

der vissa förutsättningar av skiljedomar på grund av dylika äldre skiljeavtal, men i övrigt saknas beträffande dessa skiljeavtal liksom angående nyssnämnda avtal med förbehållen klan-derrätt uttryckliga lagbestämmelser. Genom domstolspraxis ha emellertid så småningom angående dessa skiljeavtal utvecklats åtskilliga till den s. k. sedvanerätten hänförliga regler, för vilka emellertid här ej kan redogöras.* Här bör endast påpekas, att, enligt de före lagen den 28 okt. 1887 gällande regler, skiljeavtalet ansågs innefatta förbehåll om rätt att klandra skiljedomen, så snart parterna icke uttryckligen överenskommit att åtnöjas med densamma. Enligt nya lagen § 2 skola däremot par-tema anses hava utfäst sig att åtnöjas med skiljedomen, sä snart skiljeavtalet slutes utan uttryckligt förbehåll att klandra densamina. Bundenhet av skiljedomen inträder sålunda enligt denna lag:

1) när parterna utf äst sig att nöjas åt skiljedomen,

2) när av deras överenskommelse eljes synes framgå, att de anse sig bundna av skiljedomen,

3) när skiljeavtalet lämnar frågan om skiljedomens bindande kraft helt och hållet obesvarad, samt

4) till och med när av skiljeavtalet kan anses framgå, att parterna icke tänkt sig skiljedomen såsom oåterkalleligen bindande, men avtalet saknar uttryckligt förbehåll om klanderrätt.

Lagen om skiljemän den 28 oktober 1887 äger således tillämpning på skiljeavtal utan förbehåll om materiell klanderrätt av skiljedomen, för så vitt dessa skiljeavtal ingåtts efter den 1 januari 1888, ävensom å äldre sådana, då parterna medgiva denna lags tillämpning.

Ilegierna för skiljemanna för faran de t enligt denna lag äro i huvudsak följande:

A. Föremålet för skilj ev åtalet skall vara antingen fråga av tvistemåls beskaff enhet x varom förlikning kan ingås, d. v. s. ett rättsförhållande, över vilket parterna äga den fullständigaste dispositionsrätt (jfr. sid. 1079) eller ock fråga om ersättning för skada, som någon tillfogat annan genom brott. Jfr. K. Maj:ts domar d. 5 juli 1899 N. J. A. s. 317 samt K. Maj:ts utslag den 9 december ' 1887 N. J. A. s. 455 och den 13 februari 1893 N. J. A. s. 98.

Ingås skiljeavtal angående vid domstol redan anhängig sak, erhåller detta giltighet, först sedan saken nedlagts vid domstolen och blivit avskriven från vidare handläggning.

Skiljeavtal kan även avse framtida tvist. Denna måste emellertid beräknas härflyta av visst i avtalet angivet rätts förhål-

* Jfr Ernst Trygger. Skiljeavtal och skiljemannaförfarande enligt svensk rätt i Tidskrift for Retsvidenskab årg. 1895.1083

lande, d. v. s. rättsförhållandet måste vara så beskrivet, att det kan skiljas från varje annat (individualiserat). (Jfr. avd. Om stämning.) Parter kunna alltså icke helt allmänt överenskomma, att varje mellan dem uppkommande tvistefråga, som kan bliva föremål för skiljeavtal, skall avgöras av skiljemän. Avtalet kan icke ens omfatta alla tvister av ett visst slag, såsom t. ex. alla äganderättstvister eller alla tvister angående fast egendom. Jfr. K. Maj:ts domar d. 27 mars och d. 14 april 189(3 N. J. A. sid. 136 och 170 samt d. 27 aug. 1897 N. J. A. sid. 391.

B. Någon viss form för skiljeavtalet är icke föreskriven, utan det kan ingås såväl muntligt som skriftligt. För undvikande av tvister angående skiljeavtalets innehåll, är dock säkrast att upprätta detsamma skriftligt.

C. Verkningarna av ingånget skiljeavtal bestå dels däri, att part, därest motparten instämmer tvisten till domstol, kan, med åberopande av skiljeavtalet, hindra domstolen från att upptaga tvisten till prövning* och dels däri, att, såsom i det följande skall påvisas, vardera parten kan i viss mån framtvinga sakens avgörande genom skiljemän.

D. Behörighetsvillkor för skiljemän.

§ 4 av skilj emannalagen uppräknar åtskilliga omständigheter, som utgöra hinder för en person att vara skiljemän. Dessa omständigheter, vilka kallas jäv, äro följande:

a) att han icke fyllt tjugufem år;

b) alt han står under annans målsmanskap;

c) att han dömts ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke får utöva allmän befattning eller genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft dömts till sådan straffpåföljd, som ovan nämndes eller dömts ovärdig att föra annans talan inför rätta;

d) att han är med part i den skyldskap eller det svågerlag, som enligt lag utgör jäv mot domare;**

e) att han är parts vederdeloman eller uppenbare ovän. Söker någon sak med skiljeman eller tillfogar honom något med ord eller gärning i uppsåt att därmed göra honom jävig, skall det ej räknas för jäv;**

f) att han står under någondera partens husbondevälde eller av honom njuter lön eller underhåll eller såsom ämbets- eller tjänsteman lyder under någondera partens förmanskap. Den,

* Att det ankommer på part att göra invändning om skiljeavtalet, varför domstol kan upptaga av båda parterna till densamma hänskjuten tvist, oaktat skiljeavtal funnits, framgår bl. a. av K. Maj :ts dom d. 15 dec. 1899. N. J. A. s. 538.

** Jfr avd. Om villkoren för domarens behörighet.10S4

som av kronan njuter lön eller underhåll, är dock icke av denna anledning jävig såsom skiljeman i sak, i vilken kronan är part; g) att han eller någon, som är besläktad eller besvågrad med honom, på sätt under d) sägs, äger i saken del eller kan därav vänta synnerliga nytta eller skada;*

h) att han såsom domare eller eljest å ämbetets vägnar deltagit i åtgärder eller beslut, som rörer den sak, som skall utgöra föremål för skiljedomen. Har saken varit handlagd vid häradsrätt, må dock den, som därvid suttit i nämnden, ej av sådan orsak anses jävig såsom skiljeman.

Anm. Den, vilken såsom skiljemän avgjort en sak, men vars skiljedom sedermera på grund av felaktighet vid ärendets behandling (formella skäl) undanröjts eller utan vidare är ogiltig, är icke på grund härav jävig att på nytt bliva skiljemän ii samma sak.

i) att han varit fullmäktig i den sak, som skall utgöra föremål för skiljedomen;

k) att han vittnat i nämnda sak;

1) att han är part i lika sak, d. v. s. att han har lika sak an-hängig hos domstol eller annan myndighet, eller att han eller hans motpart påkallat tillämpning av ett skiljeavtal angående en lika sak.

Anm. Kvinna kan lika väl som man väljas till skiljeman. Ej heller utgör annan trosbekännelse än kristen eller mosaisk eller iråkad konkurs hinder för sådant val.

Det ankommer på parterna själva att göra gällande jäv emot skiljemän. Någon viss tid, inom vilken jäv måste av part anföras finnes ej stadgad, utan parten har sin jävsrätt öppen så länge skiljedomen kan på formella skäl överklagas (se härom under avdelning I här nedan). Har part själv valt skiljeman eller varit ense med motparten om valet, t. ex. då skiljeman utsetts i skiljeavtalet, kan han emellertid icke sedermera jäva denne skiljeman, så framt ej jävet uppkommit eller blivit veterligt först efter valet. (Lag den 24 maj 1918 samt trätt i kraft den 15 juli samma år.)

Om skiljeman själv anser sig jävig, kan han avsäga sig uppdraget. Däremot kunna icke skiljemännen genom beslut förklara enskild skiljeman jävig med den verkan, att han måste avgå, utan de äga endast fästa parternas uppmärksamhet pä, att en jävsomständighet föreligger emot en viss skiljeman. Det är därefter parts sak att göra gällande jävet eller icke.

E. Tillämpning av skiljeavtal mä påkallas av en var av parterna. (§ 5.)

* Se not ** å föregående sida.1085

År skiljeavtalet upprättat skriftligen, och angår det redan uppkommen tvist, d. v. s. äro i det skriftliga, av parterna undertecknade skiljeavtalet parternas yrkanden å ömse sidor fullt bestämda, kan påkallande av skiljeavtalet äga rum, därigenom att den ena parten bevisligen tillkännagiver för motparten, att ban önskar tillämpning av skiljeavtalet.

År skiljeavtalet icke skriftligen upprättat, eller avser det fram-tida tvist, skall den, som påkallar avtalets tillämpning, skriftligen meddela motparten uppgift på den eller de frågor, om vilka skiljedom äskas.

Anm. Har tviist instämts till domstol, och gör svaranden invändning om att tvisten, enligt avtal, bör avgöras av skiljemän, så har parten genom denna invändning endast hindrat sakens vidare prövning av domstol, varemot särskilt påkallande av själva skiljeavtalet sedermera måste ske, därest skiljedom skall kunna meddelas.

Har, sedan yrkande om skiljeavtalets tillämpning blivit framställt, part bestritt yrkandet, och vill motparten, hellre än att vidare påkalla skiljedom i tvisten, sin talan däri vid domstol utföra, utgör skiljeavtalet ej hinder för tvistens prövning vid domstol. (§ 10.)

F. Val av skiljemän och därmed sammanhängande frågor.

a) Skiljemännen kunna vara »nämnda i skiljeavtalets. (§ 3.) Detta betyder icke, att skiljemännen behöva vara namngivna, utan det är tillräckligt, att skiljeavtalet bestämt angiver, vem som skall vara skiljeman. Sålunda kan i skiljeavtal vara föreskrivet, att innehavaren av ett visst ämbete, t. ex. överståthållaren i Stockholm, skall avgöra tvisten.

Har någon, som blivit genom skiljeavtalet utsedd till skiljeman, avsagt sig uppdraget, eller varder han på grund av jäv eller av annan anledning hindrad att fullgöra detsamma, blir skiljeavtalet, där ej parterna överenskommit annat, förfallet i avseende på den tvista, som är i fråga (§ T). Har skiljeavtalet ingåtts angående framtida tvist, t. ex. på grund av ett bolagskontrakt, och ny tvist härom sedermera uppkommer, skall denna följaktligen avgöras av den i skiljeavtalet utsedda skiljedomaren, om denne då är benägen att emottaga uppdraget.

b) Skiljeavtalet kan, om skiljemännen ej äro utsedda i detsamma, innehålla bestämmelser, till vilket antal och på vad sätt de böra utses.

c) Finnas icke i själva avtalet (jfr. § 3 . . . »och är däri ej heller bestämt» . . .) föreskrifter i båda dessa avseenden, gäller bestämmelsen i § 3 av lagen, att skiljemännen skola vara tre, av vilka vardera parten väljer en, och de sålunda valda tillkalla den tredje. Parterna kunna alltså icke g*enom överenskommelse vid sidan av skiljeavtalet bestämma om antal och valsätt, och är i skiljeavtalet given bestämmelse, om antalet, men ej om val-1080

sättet, eller om valsättet, men ej om antalet, måste denna bestämmelse på grund av lagens ordalag vika, och lagens nyss angivna föreskrift om både antal och valsätt blir tillämplig.

Avsäger sig skiljeman, som ej är nämnd i skiljeavtalet, sitt uppdrag eller deltar han icke i skiljemännens arbete på sätt för dess vederbörliga fortgång kräves, skall, såvida ej skiljeavtalet innehåller annan bestämmelse, skiljeman utses av överexekutor i den ort, där endera parten har sitt bo och hemvist.

Yar skiljemannen utsedd av part och. berodde hans avgång av jäv eller laga förfall, äger dock parten själv välja annan skiljeman i den avgångnes ställe. Om sådant val gäller i tilllämpliga delar var i 6 paragrafen är stadgat.

Anm. Part, som lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, får ej utan motpartens medgivande återkalla valet (§ 8).

Gr. Om påföljd av försummelse eller tredska att utse skiljemän.

Skola parterna var för sig välja skiljemän, och har endera parten skriftligen underrättat motparten om sitt val, är motparten, därest ej annorlunda är genom skiljeavtalet bestämt, pliktig att inom fjorton dagar därefter lämna den andra parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljemän. Part, som lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, får ej utan motpartens medgivande återkalla valet. (Lag den 19 juni 1919, som trätt i kraft den 1 juli samma år, men ej utan parternas medgivande äger tillämpning å skiljeavtal, som slutits före nämnda dag.) (§ 6.) Skall part välja ny skiljeman i avgången skiljemans ställe, gäller om sådant val i tillämpliga delar samma bestämmelser. Har motparten vid skiljemannens avgång redan skriftligen underrättat om sitt val, torde den nyssnämnda tiden av fjorton dagar börja löpa från det motparten skriftligen uppmanat parten att välja ny skiljeman i den avgångnes ställe.

Har part, som skolat välja skiljeman, försummat fullgöra vad honom i sådant avseende ålegat, utgör skiljeavtalet ej längre hinder för tvistens prövning vid domstol, om motparten hellre önskar i denna ordning utföra sin talan (§ 10). Föredrager däremot motparten att fortfarande påkalla skiljedom i tvisten., kan han vända sig till överexekutor i den ort, där endera parten liar sitt hemvist, och denna myndighet har att utse skiljeman, så vida den andra parten framhärdat i sin försummelse (»treds-foas»), d. v. s. underlåtit att, innan överexekutor prövar ansökningen, hos denna myndighet styrka, att han valt skiljeman.

I ännu ett fall har överexekutor att utse skiljeman, nämligen för den händelse skiljeman skall av andra skiljemän tillkallas, men dessa ej kunna förena sig om valet, d, v, s. ej alla äro ense om detsamma (§ 9),1087

Överexekutors valrätt kan emellertid i båda dessa fall vara ersatt av föreskrifter i skiljeavtalet angående annan ordning för utseende av skiljemän.

Anm. Mot överexekutors beslut, varigenom skiljeman blivit utsedd, får klagan ej föras; dock är beslutet utan verkan, därest domstol förklarat skiljeavtalet icke hava ägt giltighet eller till-lämplighet å den tvist, varom fråga är. För övrigt är part oförhindrad att föra talan vid domstol om skiljedomens upphävande på grund av felaktigheter, som hos överexekutor kunna hava föreäommit vid utseende av skiljeman.

H. Förfarandet inför skiljemännen och skiljedomens meddelande .

Sedan skiljeavtalets tillämpning påkallats, och skiljemän utsetts, skola de erhålla del av den eller de handlingar, som angiva tvistens föremål.*

Skiljemännen hava att själva enas om tid och ort för sina sammanträden.

Beträffande själva förfarandet inför skiljemännen torde i första hand gälla de föreskrifter, om vilka parterna i skiljeavtalet eller eljest kunna hava överenskommit. Hava parterna icke avtalat om några dylika föreskrifter, äga skiljemännen bestämma angående förfarandet, med den begränsning, att den ena parten icke beviljas förmåner, som förvägras den andra. Har part, innan skiljedomen gives, hos en eller flera av skiljemännen förbehållit sig att få inför skiljemännen utföra sin talan, skall honom beredas tillfälle därtill, liksom motparten, åtminstone om han därom framställt anhållan, bör hava rätt att bemöta vad som från den andra parten gjorts gällande.

Beträffande bevisningen är att märka följande. Skiljemännen kunna själva anställa syn samt höra vittnen och sakkunniga. Då emellertid något beedigande av vittnesutsagorna icke får förekomma, är det ej ovanligt, att part begär vittnenas hörande vid domstol för dödsfalls skull jämlikt R. B. 17: 23 och därefter inger protokollet över vittnesförhöret till skiljemännen.

Samtliga skiljemän skola deltaga i tvists avgörande. Uppkomma mellan skilj emännen olika meningar, gäller, såvida ej annorlunda är genom skiljeavtalet bestämt, den mening, om vilken mer än halva antalet av skiljemännen förenar sig (absolut pluralitet). År ej flertalet bland skiljemännen ense angående fråga, som blivit överlämnad till deras prövning, förfaller skiljeavtalet med avseende å denna fråga, därest ej parterna träffat annan överenskommelse (§ 12). Av samma mening måste de

* Om skiljeavtalet avser framtida tvist, bör dessutom till skiljemännen överlämnas en av bådaparterna eller deras

laga ombud underskriven uppgift å den eller de frågor, som till Skiljemännen hänskjutas,1088

skiljemän anses vara, som ena sig om ett och samma resultat, oberoende av, om de kommit till detta resultat på olika grunder. Någon motivering av resultatet behöves icke och torde icke heller lämpligen böra förekomma i skiljedomen.

Skiljedomen skall skriftligen avfattas och av skiljemännen undertecknas. Saknas skiljemans underskrift, föranleder detta icke domens ogiltighet, om densamma är undertecknad av de flesta skiljemännen, och dessa å skiljedomen intygat, att den, vilkens underskrift saknas, deltagit i tvistens avgörande (§ 13).

Parterna äga bestämnia viss tid, inom vilken skiljemannaåt-gärden skall vara avslutad. Är sådan bestämmelse ej given, skall skiljedom meddelas inom sex månader, räknade från den dag, då skiljeavtalet slöts eller, om skiljeavtalet avser framtida tvist e]ler ej är skriftligen upprättat, från. den dag, då dess tillämpning påkallades genom överlämnande på sätt under E. omförmälts av uppgift på den eller de frågor, om vilka skiljedomen äskades. Har inom denna tid tvist om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet blivit anhängdggjord vid domstol, skall tiden för skiljedoms meddelande räknas från den dag, då sådan tvist blivit slutligen avgjord, d, v. s. då laga kraft vunnen dom erhållits, eller en för parterna bindande förlikning träffats.

Överexekutor må likväl, när skäl därtill är, medgiva förlängning av tiden, dock icke utan synnerlig anledning» med mera än sammanlagt sex månader.

Skiljeavtalet är i avseende å den ifrågakomna tvisten förfallet vid den fastställda tidens utgång, där ej dessförinnan antingen meddelats skiljedom eller rörande tidens förlängning gjorts ansökan, som av överexekutor bifallés.

Mot överexekutors beslut, varigenom förlängning" av tiden för skiljedoms meddelande avgjorts, får klagan ej föras, dock är beslutet utan verkan, därest domstol förklarar skiljeavtalet icke hava ägt giltighet eller tillämplighet å den tvist, varom fråga är.

I. rTalan om skiljedoms hävande.

I det föregående är omnämnt, att lagen om skiljemän endast avser sådana skiljeavtal, genom vilka parterna skola anses hava utf äst sig* att åtnöjas med skiljedomen. En enligt denna lag meddelad dom kan därföre icke av någondera parten dragas under domstol på den grund, att domen skulle vara materiellt (i sak) orättvis eller oriktig.

Däremot äger part att vid domstol få prövad frågan om skiljedomens giltighet i formellt hänseende (i fråga om dess form). Han kan vid domstol yrka att få skiljedom hävd, därför att felaktighet ägt rum i avseende på skilj edoms frågans hehandling.

Uti § 14 av lagen om skiljemän omnämnes såsom exempel på sådan felaktighet, att skiljeman varit jävig eller av annan orsak obehörig att meddela skiljedom. Andra omständigheter,1089

som utgöra dylika felaktigheter, äro, att vid påkallandet av skiljeavtalet icke följts de under E omnämnda regler, att part icke, oaktat han förbehållit sig det, lämnats tillfälle att utveckla sin talan inför skiljemännen, att vid röstberäkningen icke följts givna föreskrifter o. s. v.

Part, som vill hava skiljedom hävd på grund av formell felaktighet, har att instämma sin talan härom inom nittio dagar från det skiljedomen delgavs honom i huvudskrift eller bestyrkt avskrift. Behörig1 domstol är den rätt, till vilken saken' skulle hava instämts, i händelse något skiljeavtal ej funnits. Är föremålet för tvisten en fastighet, skall således domstolen i den ort, där denna är belägen, upptaga målet. Jfr. K. Maj:ts dom d. 5 juli 1899 IST. J. A. s. 324. Undanrödjer rätten skiljedomen, står saken på samma punkt, som om någon skiljedom ej kommit till stånd. Har således den för skilj emannaåtgärdens företagande bestämda tid redan gått till ända, har skiljeavtalet förfallit med avseende på den fråga, som utgjort föremålet för nämnda åtgärd. I annat fall kan nämnda fråga göras till föremål för nytt skilj emannaförf ärande.

Stundom händer, att en skiljedom meddelas, som är ogiltig, även om talan mot densamma icke föres. Skiljedomen är vad man kallar en nullitet. Detta är fallet, då skiljemännen överskridit sitt uppdrag, t. ex. genom att meddela skiljedom efter utgången av den för skilj emannaåtgärdens företagande bestämda tid eller angående en fråga, som ej enligt lag kan skjutas under skiljemän, eller som icke i skiljeavtalet hänskjutits till skiljedom, eller angående vilken tillämpning av skiljeavtalet icke påkallats.

Om felaktighet av denna beskaffenhet förelupit, föreligger i själva verket ingen skiljedom. Det tillhör därför exekutor att vägra verkställighet å domen, och om part vill vid domstol an-hängiggöra den talan, som blivit av skiljemännen obehörigen prövad, är han därtill berättigad utan att anställa särskild klandertalan mot skiljemännens beslut. Därest part emellertid av en eller annan anledning önskar erhålla domstols förklaring, att skiljemännens beslut är ogiltigt, är han oförhindrad att till domstol instämma talan härom. (Jfr. K. Maj:ts dom den 11 januari 1883 N. J. A., sid. 180.)

Därför att en skiljedom i någon del är ogiltig, blir den icke i sin helhet utan verkan. Endast om densamma icke kan verkställas allenast i de giltiga delarna, blir den helt och hållet ogiltig.

K. Om verkställighet av skiljedom enligt lagen om skiljemän.

Enligt utsökningslagen den 10 augusti 1877 § 46, sådant detta lagrum lyder i lag den 28 okt. 1887, skall den, som vill erhålla verkställighet av skiljedom, därom göra ansökan hos överexekutor. Denna myndighet har att tillse, att parterna under skiljemännen skjutit den fråga, varom skiljemännen dömt, så att icke någon omständighet förekommer, på grund varav skiljedomen

är ogiltig, även om talan mot densamma icke föres/ samt att skiljeavtalet slutits utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen. Äro dessa villkor uppfyllda, och föreligger alltså en verklig skiljedom, mot vilken några s. k. nuilitetsorsaker icke kunna anföras, och med vilken parterna skola anses hava utfäst sig att åtnöjas, föordnar överexekutor, att skiljedomen må verkställas. Därefter får densamma verkställas lika med domstols laga kraft ägande dom. Dock kan högre myndighet, efter klagomål emot överexekutors beslut, förordna om verkställighetsåtgärdernas inställande. Samma rätt tillkommer även domstol för det fall, att skiljedomen på formella skäl överklagats.

Aiim. I skiljedomen bruka skiljemännen vanligen även yttra sig om ersättningen till skiljemännen samt därvid dels föreskriva, att denna skall förskjutas av den part, som påkallat skiljemanna-förfarandet, och dels bestämma, huru densamma skall fördelas mellan parterna, eller om endera parten skall vidkännas hela kostnaden. ,

Emellertid är att märka, att det är tvivelaktigt, om avgörandet av denna fråga kan anses tillkomma skiljemännen, även om parterna till dem hän skjutit densamma. Åtminstone har skiljedom beträffande skiljemännens avgörande om dem tillkommande ersättning icke ansetts vara av beskaffenhet att verkställighet därå enligt 46 § Utsökningslagen finge äga rum. Jämför Kungl. Maj:ts utslag den 16 mars 1897, N. J. A. Not B. N:r 205 samt den 30 november 1898, N. J. A. sid. 586—591.

I händelse parterna ej åtnöjas med skiljemännens yttrande om ersättningen till dessa, får denna fråga alltså avgöras av domstol.

II. Skiljedom på grund av lagens stadgande.

Vissa tvistefrågor skola, enligt särskilda bestämmelser i lagen, ovillkorligen avgöras av gode män. Jfr. Sjölagen den 12 juni 1891 §§ 23, 24, 28, 45, 68, 81, 110, 111, 113, 114,115, 122, 125, 127, 128, 129, 156, 159, 160, 161, 164, 170 och 331; K. F. angående jords och lägenhets avstående för allmänt behov den 14 april 1866 samt K. reglementet för trafiken å statens järnvägar den 4 april 1862 § 41.

Skulle dylik tvistefråga aiihängiggöras vid domstol, skall denna oberoende av parts invändning, vägra att upptaga målet till prövning.

I andra fall har lagen givit part rätt att välja mellan frågans hänsk j ut ande till skiljemän och dess dragande under domstol. Jfr. K. F. om allmän 'flottled den 30 december 1880 § 8. Gruvestadgan den 16 maj 1884 §§ 12, 18 och 19, Lag angående eftersökande och bearbetande av stenkolsfyndigheter den 28 maj 1886 §§ 19 och 25 samt Lag angående rätt till fiske den 27 juni 1896 § 20,1091

Angående sammansättningen av skiljenämnderna gälla olika föreskrifter för olika fali. Skiljedom, som tillkommit på grund av lagens stadgande, får enligt Utsökningslagen den 10 augusti 1877 § 46 mom. 2, efter överexekutors förordnande, verkställas lika med domstols laga kraft ägande dorn, om domen, enligt lag, skall »lända till efterrättelse». Härmed torde avses, dels att domen icke får vara ogiltig, fastän talan mot densamma icke föres, ocli dels att densamma icke kan på grund av materiell oriktighet (oriktighet i sak) överklagas, utan är för parterna bindande, såvida ej formella felaktigheter kunna uppvisas»

I vissa fall är föreskrivet, att skiljedomen får verkställas, även om rätten att överklaga domen på grund av förment materiell oriktighet står parten öppen. Jfr. ovannämnda stadganden i sjölagen och K. F. om allmän flottled.

III. Skiljedom på grund av domstols förordnande.

Stundom förordnar domstol, att beloppet av ersättning, som part ålägges att gälda, skall bestämmas av gode män. Vanligen föreskrives, att dessa gode män skola utses i den ordning, som lagen om skiljemän den 28 oktober 1887 stadgar. Däremot torde domstol sakna befogenhet att bestämma, att parterna skola ovillkorligen åtnöjas med skiljemännens avgörande. Parterna kunna därför alltid hos vederbörande domstol klandra gode männens beslut. Endast så till vida kan domstolen vid förordnandet om frågans hänskjutande till gode män begränsa parternas klanderrätt, att viss tid utsättes, inom vilken klandertalan skall instämmas. Har detta skett, och hava parterna försutit denna tid, skall skiljedomen »lända till efterrättelse» och torde kunna bliva föremål för verkställighet i den ordning, som under II omtalats beträffande skiljedom på grund av lagens stadgande. Är klandertiden obegränsad, har den part, som fått sig något tillerkänt genom en skiljedom efter domstols förordnande, ingen annan utväg, i händelse motparten ej ställer sig skiljedomen till efterrättelse, än att instämma saken till domstol samt begära dom i överensstämmelse med gode männens avgörande, varefter domstolens dom verkställes i laga ordning.

Anm. Domstolens beslut om frågas hänskjutande till gode män måste hava vunnit laga kraft, innan det får bli föremål för tillämpning. 1092

Tvistemål eller civilprocess.*

Om villkoren för domarens behörighet.**

I. Allmänna behörighetsvillkor, d. v. s. egenskaper, som över huvud taget i vilka mål som helst erfordras för en domare.

a) Domaren skall vara man (Regeringsformen § 28 R. B. 1: 2).

b) Domaren måste vara svensk medborgare (Regeringsformen § 28. R. B. 1:2).

c) Domaren skall tillhöra den kristna eller den mosaiska trosbekännelsen. Den, som ej tillhör den rena evangeliska läran, får dock ej deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, undervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan (Regeringsformen § 28).

d) Domaren måste vara myndig. Angående nämndeman erfordras dessutom, att han icke står under annans husbondevälde, samt att han ej är i konungens eller rikets tjänst. (R. B. 1: 2).

e) Domaren måste vara minst 25 år gammal. (K. cirk. den 7 jan. 1830. R. B. 1:2).

f) Har annan domare än nämndeman avträtt sin egendom till konkurs, ankommer det på hans förman att pröva, huruvida domaren, förrän fyra månader efter inställelsedagen förflutit, må i utövningen av ämbetet åter inträda» (Konkurslagen den 18 sept. 1862 § § 19 och 31.) Nämndeman är icke valbar, förrän han i laga ordning styrkt, att

han blivit fri från konkursborgenärernas krav, d. v. s. att konkursen avslutats genom s. k. förlikning eller ackord, eller att samtliga borgenärer blivit fullständigt förnöjde (R. B. 1:2).

g) Domaren får ej vara förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd förvägrad utöva allmän befattning, ej heller genom utslag, vilket ännu ej vunnit laga kraft, vara dömd till sådan straffpåföljd, som ovan förmäldes eller vara ställd under framtiden för brott, vilket kan medföra sådan påföljd eller vara dömd ovärdig föra andras talan inför rätta (R. B. 1:2).

h) Domaren skall hava genomgått föreskrivna kunskapsprov vid universitet. K. F. den 10 mars 1749. Detta erfordras dock icke för nämndeman, varförutom i vissa städer finnas s. k. illi-terata rådmän, vilka icke behöva vara juridiskt bildade.

* Från framställningen av tvistemålen undantagas lagsökningsmålen, vilka behandlas under avd. Utsökningsväsendet.

** De härom framställda reglerna hava även tillämplighet i brottmål.1093

i) Domaren måste hava avlagt domareed (R. B. 1:7 och 8).

j) Domaren skall vara lagligen förordnad. (Jfr. B. B. 1:9 samt 25:21 i dess lydelse före lagen den 14 juni 1901.)

Anm. För valbarhet till nämndeman erfordras utöver vad ovan nämnts att vara bosatt inom valkretsen och själv äga rösträtt vid nämndemansval.

II. Särskilda behörighetsvillkor, d. v. s. egenskaper, som erfordras med hänsyn till ett visst mål. Dessa villkor hava i lagen (11. B. 13 kap.) erhållit formen av jäv, d. v. s. omständigheter, som anses hindrande inverka på domarens förmåga att i ett visst fall döma riktigt.

Domarejäven kunna antingen grundas på domarens personliga ställningen till någondera parten eller på hans förhållande till den sak, som skall avgöras.

A. Jäv, som grunda sig pä domarens förhållande till endera parten.

Dessa jäv äro:

a) att domaren befinner sig i följande skyldskap eller svågerlag med endera parten, nämligen:

1) rätt upp- och nedstigande skyldskap, t. ex. då domaren är fader eller son till endera parten;

2) sådan skyldskap å sidan, att domare eller part står omedelbart under den gemensamma stammen, d. v. s. då endera eller båda äro bröstarvingar i första led i förhållande till den eller de personer, från vilka de leda sitt gemensamma ursprung, t. ex. då domaren är broder, farbroder eller morbroder, brorson eller systerson till part o. s. v.;

3) kusinskap;

4) rätt upp- och nedstigande svågerlag, t. ex. då domaren är styvfader eller styvson, svärfader eller måg till part;

5) sådant svågerlag å sidan, att den enes make (partens eller domarens) står till den andre i sådan skyldskap, som omtalas under 2, eller enligt lagens ord, att »den ene är eller varit gift med den andres syskon eller syskons avkomling eller med någon, från vilkens syskon den andra härstammar».

Halvskylda äro likställda med helskylda. Det är likgiltigt om släktskapen härleder sig av äktenskap eller av lägersmål.

Anm. 1. Att domaren icke kan döma i egen sak, liksom att han icke kan döma i sak, i vilken hans hustru eller trolovade är part, får anses vara självklart, ehuru uttryckligt stadgande härom icke förefinnes.

Anm. 2. Domarens skyldskap eller svågerlag med förmyndare, allmän åklagare eller annan representant (nödvändig ställföre-1094

trädare) för part, som icke kan uppträda som sådan, är i jävsavseende likställd med skyldskap eller svågerlag med

parten. Ang. betydelsen av domarens släkt förhållande till fullmäktig, se avd. Om rättegångsfullmäktige.

Anm. 3. Fader och son, svärfader och måg, två bröder eller två svågrar få ej på en gång vara bisittare i rätten, så vitt densamma ej består av flera än sju ledamöter. Skulle så vara förhållandet, få ej flera än två, som äro förenade uti ifrågavarande skyldskap eller svågerlag, sitta i rätten. (R. B. 1:6.)

Ledamot av högre rätt är ej jävig att döma i den sak, vari son eller måg dömt, såvida ej fråga uppkommer om ämbetsfel från den senares sida. (E. B. 13:4.)

b) att domaren är parts vederdeloman eller uppenbare ovän. Vederdeloman är domaren, om han för egen del, eller såsom representant för annan vid domstol, exekutiv myndighet eller hos skiljemän har mål anhängigt mot parten. Jfr. K. Maj:ts utslag den 22 mars 1900 IST. J. A. sid. 205. Att domaren är partens uppenbare ovän måste framgå av någon handling från hans sida, som visar en mot parten fientlig sinnesstämning.

Anm. Har, sedan rättegång anhängiggjorts, part i uppsåt att åstadkomma jäv mot domare sökt sak emot denne eller med ord eller gärning tillfogat honom något, varför domaren måst börja rättegång mot parten, så utgör detta vederdelomannaskap icke jäv för domaren.

B. Jäv, som grunda sig på förhållandet till den sak, som utgör-rättegångens föremål. Dessa jäv äro:

a) att domaren eller någon, som är besläktad eller besvågrad med honom på sätt under A) a) omförmäles, »har i saken del» eller kan av sakens utgång vänte »synnerlig nytta eller skada». I saken del anses den hava, som kunde uppträda som part eller mellankommande part, ehuru han icke begagnat sig av denna rätt, t. ex. en löftesmän, då gäldenären är stämd, eller målsägande då allmän åklagare för talan. Synnerlig nytta eller skada av sakens utgång kan t. ex. den anses vänta, vilken är stor aktieägare i ett aktiebolag, som är part, i ett viktigare mål. Jfr. K. Maj:ts dom d. 9 december 1877 lf. J. A. sid. 1 och K. Maj:ts utslag d. 8 augusti 1890 N. J. A. sid. 412,

Anm. 1. Ehuru bestämmelserna om domare jäv i allmänhet gälla även för de förvaltande myndigheterna (»i hushållsmål av allmän beskaffenhet»), finnes stadgat, att bestämmelsen, att domare är jävig att handlägga mål, då han eller hans anförvanter hava i saken del, icke äger tillämpning i nyssnämnda mål. (K. F. d. 4 nov. 1876. Jfr. även Landsh. Instr. d. 10 nov. 1855 § 55.)1095

b) att domaren såsom ledamot eller tjänsteman i annan rätt eller hos administrativ myndighet deltagit i beslut, som angår den sak, vilken är i fråga;

c) att han varit fullmäktig i saken;

d) att han vittnat i saken; och

e) att han själv är part i en lika sak vid annan rätt. Underätt skall, oberoende av invändning från part, pröva,

huruvida någon dess ledamot är jävig, varemot högre rätt kan fästa avseende vid underdomarens jävighet, endast sedan part väckt frågan därom.

Invändning från parts sida om jäv mot underrättsdomare måste framställas vid första rättegångstillfälle, då parten tillstädes-kommer, och den, som jävet angår, har säte i rätten, eller, där den omständighet, vara jävet grundas, då ej var för handen eller för parten bekant, vid nästa rättegångstillfälle, sedan han därom erhöll kännedom. Iakttagas ej dessa förskrifter, är parts rätt att framställa invändningen försuten.

Fråga om jäv mot särskild ledamot av häradsnämnd må ej i högre rätt väckas. Däremot äger part även i hovrätten eller hos Kungl. Maj:t göra jäv mot häradshövding eller häradsnämnd eller mot ledamot av rådhusrätt, för såvitt parten ej varit i lägre rätt tillstädes eller eljes ej förr än i den högre rätten haft tillfälle att framställa jävet.

Har genom underrätts beslut någon, som i rätten sitter, förklarats jävig, får detta beslut ej överklagas. Ej heller må klagan föras över beslut, varigenom jäv emot särskild ledamot av häradsnämnd ogillats. Beslut, varigenom jäv emot häradshövding, häradsnämnd eller ledamot av rådhusrätt ogillas, kan däremot överklagas i hovrätten, i regel genom särskilda besvär, vilka måste vara avgjorda av hovrätten, innan underrätten kan meddela slutligt yttrande i målet eller döma till värjemalsed. (H. B. 13: 5 samt 16: 1 och 3*.) Över hovrättens utslag i dylik fråga må ej

klagas. (R. B. 30: 10.) Se det följande, avdelningarna: Om invändningar i rättegången och Om talans fullföljd till högre rätt.

Jäv mot hovrättsledamot beaktas av hovrätten, oberoende av invändning från part, varemot fråga om dylikt jäv icke får upptagas hos Kungl. Maj:t, med mindre jävet av part där göres eller fullfölj es. Angående parts rätt att framställa dylikt jäv finnas icke några inskränkningar, utan detta kan ske när som helst hos hovrätten eller hos Kungl. Maj:t.

* Enligt lydelse i Lag om ändring i vissa delar av rättegångsbalken d. 14 juni 1901, som trädde i kraft d. 1 januari 1902.1096

Om genom hovrätts beslut någon dess ledamot förklaras jävig, får beslutet ej överklagas. Har jäv mot hovrättsledaniot ogillats, får däremot klagan föras hos Kungl. Maj:t, men endast i samband med klagomål i huvudsaken (R. B. 13:5 och 16:14*).

Jävas ledamot av häradsnämnd, inkallar häradshövdingen, om rätten utan nämnde ledamot ej är domför, annan i hans ställe. Jävas rådman, förordnar rådhusrätten oj avig sådan, om detta behöves. Befinnes jäv lagligt mot häradshövding eller borgmästare, i det fall att rätten ej utan honom är domför, eller mot hel rådhusrätt, förordnar hovrätten oj avig domare.

Om så många av hovrättens ledamöter skulle befinnas jäviga, att rätten ej blir domför, har Kungl. Maj:t att förordna om andra ledamöter för målets avgörande.

Om domstolarne.

Man skiljer emellan allmänna och särskilda domstolar eller specialdomstolar. Medan de förra handlägga alla mål, som icke särskilt undantagits från deras verksamhetsområde, äro de senare avsedda för mål, vilkas handläggande anses kräva särskild sakkunskap. Exempel på specialdomstolar i tvistemål äro Ägodelningsrätt (Skiftesstadgan d. 9 nov. 1866 § 117) och Ägoskill-nadsrätt (K. Stadg. om avvittring i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker d. 30 maj 1873 §§ 22, 23, m. fi.) samt Vattendomstolar (Vattenlagen 11 kap.). Vidare poliskammaren och polisdomstolar i vissa städer, krigsdomstolar, domkapitlen, kammarrätten, försäkringsrådet m. m. De flesta specialdomstolar äro emellertid numera avskaffade, och för att tillgodose sakkunskap hos de allmänna domstolarna har man i stället vidtagit, andra anordningar. Jfr. t. ex. Sjölagen d. 12 juni 1891 § 314, som innehåller bestämmelser om sakkunnige vid sjöförklaringar.

De allmänna domstolarna äro dels underrätt (härads- eller tingsrätter på landet, rådstuvu- eller rådhusrätter i stad), dels hovrätterna och dels Kungl. Maj:ts Högsta domstol.

I. Underrätt å landet,

A. Häradsrättens sammansättning.

För lagskipningen på landet är Sverige indelat i ett antal domsagor, var och en med sin häradshövding. Domsagan består av ett eller flera domsområden, vilka kallas tingslag, härad eller

* Se not å föregående sida. 1096

Om genom hovrätts beslut någon dess ledamot förklaras jävig, får beslutet ej överklagas. Har jäv mot hovrättsledaniot ogillats, får däremot klagan föras hos Kungl. Maj:t, men endast i samband med klagomål i huvudsaken (R. B. 13:5 och 16:14*).

Jävas ledamot av häradsnämnd, inkallar häradshövdingen, om rätten utan nämnde ledamot ej är domför, annan i hans ställe. Jävas rådman, förordnar rådhusrätten oj avig sådan, om detta behöves. Befinnes jäv lagligt mot häradshövding eller borgmästare, i det fall att rätten ej utan honom är domför, eller mot hel rådhusrätt, förordnar hovrätten oj avig domare.

Om så många av hovrättens ledamöter skulle befinnas jäviga, att rätten ej blir domför, har Kungl. Maj:t att förordna om andra ledamöter för målets avgörande.

Om domstolarne.

Man skiljer emellan allmänna och särskilda domstolar eller specialdomstolar. Medan de förra handlägga alla mål, som icke särskilt undantagits från deras verksamhetsområde, äro de senare avsedda för mål, vilkas handläggande anses kräva särskild sakkunskap. Exempel på specialdomstolar i tvistemål äro Ägodelningsrätt (Skiftesstadgan d. 9 nov. 1866 § 117) och Ägoskill-nadsrätt (K. Stadg. om avvittring i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker d. 30 maj 1873 §§ 22, 23, m. fi.) samt Vattendomstolar (Vattenlagen 11 kap.). Vidare poliskammaren och polisdomstolar i vissa städer, krigsdomstolar, domkapitlen, kammarrätten, försäkringsrådet m. m. De flesta specialdomstolar äro emellertid numera avskaffade, och för att tillgodose sakkunskap hos de allmänna domstolarna har man i stället vidtagit, andra anordningar. Jfr. t. ex. Sjölagen d. 12 juni 1891 § 314, som innehåller bestämmelser om sakkunnige vid sjöförklaringar.

De allmänna domstolarna äro dels underrätt (härads- eller tingsrätter på landet, rådstuvu- eller rådhusrätter i stad), dels hovrätterna och dels Kungl. Maj:ts Högsta domstol.

I. Underrätt å landet,

A. Häradsrättens sammansättning.

För lagskipningen på landet är Sverige indelat i ett antal domsagor, var och en med sin häradshövding. Domsagan består av ett eller flera domsområden, vilka kallas tingslag, härad eller

* Se not å föregående sida.1097

skeppslag." I varje tingslag finnes en häradsrätt,** bestående av häradshövding en och häradsnämnden.

Angående valbarhet till nämndeman är förut tålat (jfr. sid. 1092 och följ.). Vaid nämndemans behörighet prövas av häradsrätten, även om klagan ej förts över valet. (R. B. 1:3.)

Nämndeman väljes å kommunalstämma. Äro flera kommuner eller kommundelar förenade till gemensam valkrets, bestämmer häradsrätten, å vilken kommuns stämma valet skall förrättas. Var och en i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad äger rösträtt vid nämndemansval inom den valkrets, han tillhör, men den vanliga kommunala rösträttsskalan tillämpas icke, utan varje röstande har endast en röst. Vid lika röstetal skall lottning äga rum. (II. B. 1:1.)

Nämndeman väljes för sex år, dock med rätt för den valde att efter två år avgå. Visar han giltigt hinder för utövande av nämndemansbefattningen, kan han dessförinnan av rätten erhålla entledigande från densamma. Nämndeman, som är berättigad att avgå från sin befattning, skall dock bestrida denna, till dess besked inkommit till. häradshövdingen, att annan blivit vald i den avgående nämndemannens ställe. Den, som fyllt sextio år, är ej skyldig' att längre tjänstgöra såsom nämndeman. Ej heller är den, sora avgått ur häradsnämnd, skyldig att åter inträda i densamma förrän efter sex år. (R. B. 1: 2.)

Den, som är missnöjd med nämndemansval, äger däröver föra klagan hos häradsrätten. Någon tid för klagomålens ingivande finnes ej föreskriven. Valet länder till efterrättelse trots klagan, där ej rätten annorlunda förordnar. Över häradsrättens beslut med anledning" av den förda klagan få besvär anföras hos hovrätten och därefter hos Kungl. Maj:t. (Jfr. R. B. 25:2 och 30: 1.)

Är nämndeman hindrad att tillstädes.komma vid lät tens sammanträde, eller saknas eljes fulltalig nämnd, äger häradshövding" tillkalla nödigt antal till nämndemän valbara personer i grannskapet (B,. B. 1: 10).

Nämndemansbefattningen är ett oavlönat medborgerligt förtroendeuppdrag* * *.

För varje tingslag skola väljas tolv nämndemän. Bliva två eller flera tingslag av Kungl. Maj:t förenade till ett, skola likväl, därest Kungl. Maj:t icke annorlunda förordnar, nämndemän väljas till samma antal som förut i vart och ett av dessa tingslag, varpå häradshövdingen efter samråd med nämnden för-

* De olika benämningarna förklaras av historiska skäl. I det följande1 användes uteslutande benämningen tingslag. I särskild kungörelse av den 20 juni 1918 har lämnats föreskrifter angående domsagornas förvaltning.

** I skeppslagen kallas rätten tingsrätt.

*** Vid handläggning av brottmål å urtima ting utgår viss ersättning enligl K. K. den 17 sept. 1851 och K. K. d. 3 juni 1862. (Jfr även K. K. ang. nämndemans rätt till ersättning för extra förrättningar etc. d. 30 dee. 1863.)

delar tjänstgöringen dem emellan. Härvid bör tillses, att aldrig flera än tolv nämndmän deltaga i avdöniandet av någon sak.

Häradsrätten är domför med häradshövding och minst sju nämndemän. Vid husesyner är rätten domför med häradshövding samt minst två, högst sex nämndemän. K. F. d. 19 juli 1872.

B. Häradsrätternas arbetssätt.

a) I de domsagor, som utgöras av tre eller flera tingslag, hållas, om ej annat särskilt föreskrivits, för varje tingslag tre lagtima ting om året: vintertinget, sommartinget och höstetinget*.

Vart och ett av dessa ting skall hållas under viss tid av året, dock med rätt för häradshövdingen att bestämma dagen för tingets begynnande, vilken dag på i lag föreskrivet sätt skall kungöras.

Sedan tinget fortgått så länge, att alla mål och ärenden medhunnits, vilket vanligen kräver flera dagar, brukar häradshövdingen, efter det protokollet blivit uppsatt, för tingets avslutande utsätta viss dag, det s. k. sluttinget. Sluttingsdagen skall kungöras senast andra söndagen förut i tingslagets kyrka, varjämte häradshövdingen har att minst fjorton dagar före den utsatta tiden avsända uppgift om denna till konungens befallnings-hävande, som låter införa uppgiften i Post- och Inrikestidnin-gar (K. E. d. 21 mars 1884 § 2, sådant detta lagrum lyder enligt Lag d. 29 juni 1900). Sluttinget är en vanlig rättegångsdag, vara kunna förekomma alla de ärenden, som få behandlas å lagtima ting.

b) / domsaga, som består av endast ett eller två tingslag, hållas årligen två lagtima ting, det ena, vårtinget, mellan den T januari och midsommar, samt det andra, höstetinget, mellan den 24 augusti och Tomedag (d. 21 december).

Utgör tingslag ensamt en domsaga, skall häradsrätten där hålla allmänna sammanträden, under vårtinget sex gånger och under höstetinget fyra gånger, nämligen:

antingen, under vårtinget, andra måndagen i januari och sedan var fjärde måndag, som före tingstidens slut inträffar, så räknat att alltid fyra veckor bliva mellan varje måndag, å vilken allmänt sammanträde börjas, samt, under höstetinget, sista måndagen i augusti och sedan varje fjärde måndag, likasom under vårtinget,

eller de torsdagar, som infalla näst efter sag"da måndagar,

eller ock måndagarna närmast därefter.

Konungen förordnar, vilken av dessa sammanträdesturer skall tillämpas i var domsaga.

* I åtskilliga tingslag hållas blott två eller t. o. m. endast ett ting om året.1099

Inträffar helgdag å dag, som för sammanträde blivit föreskriven, träder rätten samman nästa söckendag därefter; ocli skall, där sammanträde skrilie taga sin början torsdagen närmast före påskdagen, sammanträdet i stället börjas onsdagen i samma vecka. Sådan jämkning' av tiden för sammanträdes början skall dock ej verka rubbning i tiden för början av nästa allmänna sammanträde (Lag 4 juni 1913).

Äro två tingslag till en domsaga förenade, håller häradsrätten i vartdera tingslaget allmänna sammanträden, under vårtinget tre gånger och under höstetinget två gånger.

I ena tingslaget skola sammanträdena hållas

antingen, under vårtingen, andra måndagen i januari och sedan var åttonde måndag, som fore tingstidens slut

inträffar, samt, under höstetinget, sista måndagen i augusti och sedan måndagen åtta veckor därefter

eller de torsdagar, som infalla näst efter sagda måndagar,

eller ock måndagarna närmast därefter.

I andra tingslaget hållas sammanträdena under vartdera tinget de daggar, som infalla fyra veckor från början av varje allmänt sammanträde i förra tingslaget.

Jämväl för var och en av de ifrågavarande domsagorna förordnar Konungen, vilken av de stadgade sammanträdesturerna skall i domsagan tillämpas.

Är dag, då sammanträde, efter vad nu sagts, skall börjas, helgdag eller ock torsdag- närmast före påskdagen, gäller vad för sådana fall här ovan omförmälts.

Konungen bestämmer, i vilketdera tingslaget tingen först skola börjas. (Lag den 4 juni 1913.)

Behöves vid allmänt sammanträde mera än en rättegångsdag, fortsättes sammanträdet följande helgfria dagar, tills alla till detsamma utsatta mål förevarit.

Har mål, som blivit slutbehandlat å sista allmänna sammanträdet under tinget, ej kunnat då avgöras, må med doms avkunnande och tingets avslutande anstå till särskilt sammanträde, det s. k. slutsammanträdet. Detta får dock icke hållas senare än d. 20 juli för vårtinget, eller d. 31 december för hösttinget. (Lag 4 juni 1913.)

Anm. I tingslag, där ting hållas enligt K. F. cl. 17 maj 1872, skall i de fall, då, enligt R. B. 12: 1 eller eljest enligt lag, uppskov bort meddelas till nästa ting, uppskovet ske till nästa eller annat allmänt sammanträde.

I sist omförmälda tingslag skall jämväl å part, vilken utebliver från allmänt sammanträde, tillämpas vad i R. B. 12: 2 och 3 stadgas om påföljd av parts uteblivande från ting (jfr. § 6 av K. F. d. 17 maj 1872).

Slutligen är att märka, att i de fall, då, enligt lag, talan bör anhängiggöras eller annan åtgärd vidtagas sist å det ting, som1100

först infaller, sedan visst förhållande inträtt, eller viss dä rif ran räknad tid förflutit, detta skall i nu ifrågavarande tingslag fullgöras senast å det allmänna sammanträde, som först hålles, efter det förhållandet inträtt eller den angivna tiden därefter förflutit. (Lag ang. allmänt tingssammanträdes likställighet i vissa fall med häradsting d. 27 juni 1896.)

öx.: Föreskriften i Ä. B. 9:4, att bouppteckning skall ingivas till häradsrätten vid det ting, som infaller näst efter en månad från det bouppteckningen förrättades, skall sålunda i tingslag, där K. F. d. 17 maj 1872 gäller, tillämpas så, att bouppteckningen skall ingivas vid det allmänna sammanträde, som infaller näst efter en månad från bouppteckningsförrättndngen.

I andra fall än de nu nänmda skall även i nu ifrågavarande tingslag vad i lag stadgas om ting gälla i fråga om hela tinget, och icke om varje särskilt sammanträde. Sålunda lyser häradshövdingen »ting och tingsfrid» (se härom under c) endast vid början av varje ting (It. B. 2:3). Protokollet föres fortlöpande för hela linget o. s. v.

c) 1 särskild lag av den 7 maj 1918 har stadgats, att där Konungen med hänsyn till ortsförhållandena så prövar nödigt, skall häradsrätten under eller emellan de lagtima tingen, dock ej å eller i omedelbart samband med allmän rättegångsdag, hålla sammanträde för handläggning allenast av följande mål och ärenden:

1) mål ang. ansvar för förseelse, som i lag eller författning ej är belagd med svårare straff än böter intill femhundra kronor, dock ej mål av beskaffenhet, att talan däri kan föras av målsägande;

2) växelmål samt mål ang. återgångsfordran på grund av check;

3) andra mål ang. penningfordran, som ej avser skadestånd, där grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst tydligt och fullständigt angivits i stämningen eller i bilagd räkning;

4) mål ang. gäldenärs försättande i konkurs samt ang. boskillnad ;

5) ärenden, som avses i förordningen den 16 juni 1875 ang. särskilda protokoll över lagfarter, inteckningar och andra ärenden ;

6) ärenden ang. årsstämning, dödförklaring, vittnesförhör rörande tillkomsten av skriftligt testamente, föreläggande att söka lagfart eller att ingiva bouppteckning, avläggande av domareed, stämningsmannaed och sådan ed, som avses i skiftesstadgan (§ 21) samt ärenden ang. sådant medgivande, som omf orm ales i 3 eller 4 kap. i lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad.

Yid ovan omförmälda sammanträden är häradsrätten domför, ändå att ej flera än tre av nämnden äro närvarande i rätten.1101

Varje år skall häradshövdingen före hösteti.ngets avslutande efter samråd med nämnden fördela nämndemännens tjänstgöring under det nästpåfoljande året vid berörda sammanträden.

Innan rättsförhandlingarna vid det första tinget under året taga sin början, skall i varje tingslag förrättas gudstjänst. Tinget börjas därigenom, att ordföranden påbjuder »ting och tingsfrid», varefter mål och ärenden företagas i viss i lagen föreskriven ordning (R. B. 2:3). Jfr. även K. F. ang. uppropslistor vid de allmänna domstolarna den 6 okt. 1882.

e) Urtima ting eller' särskilt (extra) sammanträde (R. B. 4 kap.) benämnes sådant häradsrättens sammanträde, som hålles under tiden mellan ett ordinarie tings slut och ett annat tings början eller mellan de ordinarie tingsdagarna och sluttinget eller, där K. F. d. 17 maj 1872 tillämpas, mellan de ordinarie .sammanträdena.

En kärande har alltid rätt att begära urtima ting, men får själv bekosta ersättning till rätten härför, och även om svaranden förlorar målet samt domes att betala rättegångskostnaderna i övrigt, stannar denna ersättning på käranden. Om båda parterna anhålla om urtima ting, skall sådant jämväl äga rum, och för detta fall torde vardera parten få vidkännas hälften av ersättningen till rätten för tingets hållande. I mål, anhängig-g jorda av Kungl. Maj:t och kronan, ävensom i andra å det allmännas vägnar instämda rättegångar böra urtima ting hållas, då- detta befinnes nödvändigt.

II. Rådhusrätterna. (II. B. 6 kap.)

Varje stad med tillhörande område utgör i regel en domsaga för sig, vars domstol benämnes rådstuvurätt eller rådhusrätt.

Rådhusrätternas sammansättning är beroende på av K. M:t fastställt reglemente för varje särskild stad. 1 de flesta städer finnas borgmästare och rådmän, av vilka de senare i regel måste hava avlagt juridisk ämbetsexamen, men i åtskilliga mindre städer äro behöriga utan sådan och då kallas illiterata.

I större städer är rådshusrätten delad i avdelningar, mellan vilka målen fördelas enligt föreskrifter i särskilt antagen arbetsordning.

Rådhusrätten är domför med tre ledamöter.

Varje måndag eller, om denna dag är helgdag, följande helgfria dag skall rådhusrätt hållas, varjämte extra sammanträden äga rum, då så erfordras. I de större städerna pläga vissa bestämda sessionsdagar (rättegångsdagar) vara föreskrivna.

Anm. I de flesta städer bilda rådhusrättens ledamöter också stadens magistrat. Magistraten utgör stadens högsta förvaltande myndighet och fungerar (tjänstgör) även i regel som överexekutor. (Ifr. avd. Utsökningsväsendet.) I några städer har magistraten delvis andra medlemmar än rådhusrätten.1102

III. Hovrätterna.

Dessa äro: Svea hovrätt med säte i Stockholm, Göta hovrätt med säte i Jönköping samt Hovrätten över Skåne och Blekinge med säte i Malmö. Varje av dessa hovrätter är överrätt i förhållande till inom dess område befintliga härads- och rådhusrätter samt en del andra myndigheter, såsom överexekutorer, domkapitel m. fi. Dessutom är varje hovrätt i vissa fall första instans (domstol), varom mera i det följande.

Såsom Svea hovrätts område räknas: Stockholms stad samt Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Gottlands, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Såsom Göta hovrätts område räknas: Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län.

Såsom Hovrättens över Skåne och Blekinge område räknas: Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län (R. B. 8:3).

Varje hovrätt är sammansatt av president och hovrättsråd samt indelad i visst antal divisioner (avdelningar), bestående var och en av fem ledamöter, vilka döma med hovrätts makt och myndighet. Det exemplar av hovrätts dom eller utslag, som utgives till parterna, undertecknas av presidenten med kontrasig-nation (med underskrift) av hovrättssekreteraren.

För att en hovrättsdom skall kunna meddelas, erfordras, att den beslutats antingen av fyra hovrättsledamöter, av vilka tre äro enige, eller av fem ledamöter.

Beträffande den ordning, som gäller för måls upptagande av den ena eller andra hovrättsdivisionen, finnas särskilda föreskrifter.

Såsom biträdande ämbets- och tjänstemän i hovrätt fungera (tjänstgöra) en sekreterare, en advokatfiskal, en aktuarie, en arkivarie, åtskilliga fiskaler och notarier m. fi. Särskilda ar Detsordningar för hovrätterna äro utfärdade den 10 december 1915.

IV. Högsta domstolen. (Kungl. Maj:t.)

Högsta domstolen skall utgöras av tjugufyra justitieråd, av vilka dock blott tjuguen tjänstgöra såsom domare, samt i en viss föreskriven ordning arbeta på avdelningar. Ringare mål kunna avgöras av fem ledamöter eller av fyra, om alla dessa äro eniga. I viktigare mål eller ärenden skola minst sju justitieråd döma, under vissa förutsättningar avgöras mål av Högsta domstolen i dess helhet. Jfr. stadga angåendemåls handläggning i vissa fall av K. M:ts Högsta domstols avdelningar samfällt den 26 maj 1909.

I Högsta domstolen förekommande mål och ärenden undergå en förberedande behandling i Kungl. Maj.ts nedre justitierevi-sion, som består dels av revisionssekreterare, vilka inför Högsta1103

domstolen föredraga (avgiva muntlig berättelse om) målen och ärendena samt i vissa mål avgiva s. k. betänkande, d. v. s. förslag till blivande dom, och dels av jus titierevisions expeditionen (protokollssekreterare, registrator, amanuenser), som mottager och expedierar (utlämnar) eller avsänder domar och utslag i förekommande mål och ärenden. Jfr. K. instruktionen för nedre justitierevisionen den 23 september 1915.

Om protokoll och expeditionslösen.

Vid alla domstolar föres protokoll över förhandlingarna. Underrätternas prot/okoll bilda dels domboken och dels s. k. små-protokollen.

Domboken upptager alla de vid rätten förekommande mål och ärenden, vilka enligt lag böra upptagas i annat protokoll.

De 5. k. småprotokollen äro följande: lagfartsprotokollet, inteckningsprotokollet, tomträttsprotokollet, äktenskapsförordsprotokollet, förmynderskapsprotokollet samt buppteckmngs-, testa-mentsbevaknings-, mor g on gau obrevs- och lösöreköpsav handlings-protokollet.

Vid rådhusrätt skall dessutom föras särskilt protokoll i ärenden angående förlagsinte ökningar.

Hos Stockholms rådhusrätt skall från och med den 1 januari 1902 föras ett särskilt protokoll i ärenden angående inteckningar i fartyg. (K. F. ang. särskilda protokoll över lagfarter, inteckningar och andra ärenden d. 16 juni 1875 § 1, enligt Ivdelse i lag d. 22 juni 1911.)

Protokollet vid underrätten skall uppläsas för parterna i och för justering (rättelse), om part yrkar därå, eller rätten anser det nödiga. Då anmärkning framställes mot ett protokolls riktighet, har rätten att avgöra, huruvida anmärkningen är befogad eller icke. 1 fråga om muntlig förlikning inför rätta är föreskrivet, att protokollet angående densamma skall vara för parterna eller deras ombud uppläst och av dem godkänt, innan förlikningen kan av rätten stadfästas. (R. B. 20:2.) Jfr. sid. 1078 och 1080. Likaså skola avlagda vittnesmål omedelbart efter avläggandet uppläsas för vittnena, för att dessa må kunna framställa anmärkning, i händelse deras utsagor icke blivit rätt uppfattade. (E. B. 17:28.)

Domar och utslag utskrivas vid underrätterna i omedelbart samband med protokollet. Hos hovrätt och Högsta domstolen*

* Detsamma gäller även angående konungens befallningshavandes utslag i utsökningsmål. 1103

domstolen föredraga (avgiva muntlig berättelse om) målen och ärendena samt i vissa mål avgiva s. k. betänkande, d. v. s. förslag till blivande dom, och dels av jus titierevisions expeditionen (protokollssekreterare, registrator, amanuenser), som mottager och expedierar (utlämnar) eller avsänder domar och utslag i förekommande mål och ärenden. Jfr. K. instruktionen för nedre justitierevisionen den 23 september 1915.

Om protokoll och expeditionslösen.

Vid alla domstolar föres protokoll över förhandlingarna. Underrätternas prot/okoll bilda dels domboken och dels s. k. små-protokollen.

Domboken upptager alla de vid rätten förekommande mål och ärenden, vilka enligt lag böra upptagas i annat protokoll.

De 5. k. småprotokollen äro följande: lagfartsprotokollet, inteckningsprotokollet, tomträttsprotokollet, äktenskapsförordsprotokollet, förmynderskapsprotokollet samt buppteckmngs-, testa-mentsbevaknings-, mor g on gau obrevs- och lösöreköpsav handlings-protokollet.

Vid rådhusrätt skall dessutom föras särskilt protokoll i ärenden angående förlagsinte ökningar.

Hos Stockholms rådhusrätt skall från och med den 1 januari 1902 föras ett särskilt protokoll i ärenden angående inteckningar i fartyg. (K. F. ang. särskilda protokoll över lagfarter, inteckningar och andra ärenden d. 16 juni 1875 § 1, enligt Ivdelse i lag d. 22 juni 1911.)

Protokollet vid underrätten skall uppläsas för parterna i och för justering (rättelse), om part yrkar därå, eller rätten anser det nödiga. Då anmärkning framställes mot ett protokolls riktighet, har rätten att avgöra, huruvida anmärkningen är befogad eller icke. 1 fråga om muntlig förlikning inför rätta är föreskrivet, att protokollet angående densamma skall vara för parterna eller deras ombud uppläst och av dem godkänt, innan förlikningen kan av rätten stadfästas. (R. B. 20:2.) Jfr. sid. 1078 och 1080. Likaså skola avlagda vittnesmål omedelbart efter avläggandet uppläsas för vittnena, för att dessa må kunna framställa anmärkning, i händelse deras utsagor icke blivit rätt uppfattade. (E. B. 17:28.)

Domar och utslag utskrivas vid underrätterna i omedelbart samband med protokollet. Hos hovrätt och Högsta domstolen*

* Detsamma gäller även angående konungens befallningshavandes utslag i utsökningsmål.1101

utfärdas däremot varje dom eller utslag utan samband med protokoll ocli föregås av en s. k. rubrik, d. v. s. en kort sammanfattning' av vad i målet förekommit.

Angående skyldighet att lösa utdrag av protokollet samt domar, utslag, resolutioner (beslut) och andra expeditioner (utskrivna handlingar) gälla bl. a. följande föreskrifter (K. F. d. 7 dec. 1883):

Kärande, klagande eller sökande är i regel skyldig utlösa expedition, innefattande huvudsakligt beslut, samt i sak, där beslut ej skrives med rubrik (d. v. s. vid underrätterna), jämväl samtliga protokoll i målet.

Svarande eller förklarande är skyldig att utlösa expedition:

1) om expeditionens utskrivande begärts,

2) om expeditionen innehåller beslut, som, enligt lag, bör genom vederbörande myndighets försorg delgivas honom, och

3) hovrätts dom eller utslag*.

Anm. 1. Jämväl vid överrätterna är part skyldig utlösa protokollsutdrag i följande fall:

1) att protokollsutdraget innehåller ett icke muntligen avkunnat beslut, varigenom han erhållit föreläggande att fullgöra något (t. ex. att inkomma med felande protokoll i saken), och

2) att protokollsutdraget innefattar tillåtelse för honom att hos annan myndighet än den, hos vilken saken är anhängig, förete bevisning eller låta hålla undersökning eller förhör.

Anm. 2. Utöver vad ovan sagts skola bl. a. lösas bevis om inregistrering (anteckning i rättens protokoll) av bouppteckning (av boet), lagfartsbevis (av den för vilken handlingen utfärdas) samt bevis, tecknat a företedd handling (av den, som ingivit; handlingen).

En del expeditioner skola utan lösen åt vederbörande utfärdas, ti. ex. bevis, att begärd expedition icke utbekommits, och bevis å dorn eller utslag, att vad däremot blivit erlagt.

Anm-, o. Vissa parter äga att utan avgift utbekomma expeditioner, som eljes skola lösas. Detta är bl. a. fallet med häktad person i mål angående brott, varför han sitter häktad, samt fattiga. Paris fattigdom skall, därest den ej är för rätten bekant, vara styrkt genom intyg av kyrkoherden i den församling, där parten, har sitt hemvist, eller av landsfiskalen eller stadsfogden i den ort, där nämnda hemvist är beläget.

Formulär till bevis om parts fattigdom.

Att arbetaren J. V. Söderberg från Täby socken är så fattig, att han icke kan gälda kostnaderna för Uppsala läns norra domsagas häradsrätts protokoll i mål emellan honom, å ena, och arbetaren Anders Jonsson, å andra sidan, angående fordringsanspråk, intygas härmed på begäran.

Täby länsmanskontor den 18 juni 1000. j ^ Ilehnström

Kronolänsman.1105

I avseende på tiden för expeditioners tillhandahållande åt dem, som äro skyldiga att lösa eller eljest berättigade att erhålla sådana, gälla huvudsakligen följande föreskrifter:

I. Expedition, som utan särskild begäran bör utfärdas, skall vara att tillgå:

A) Itos underdomstol på landet:

a) för lagtima ting, vara förordningen den 17 maj 18T2 saknar tillämpning, å den för tingets avslutande bestämda dag, dock att i mål eller ärende, som förevarit å nämnda dag, skyldighet att tillhandahålla expedition ej inträder förr än å sjätte dagen därefter, om målet eller ärendet ej blivit å tingsavslutningsdagen handlagt, men eljest å fjortonde dagen från samma dag, samt att med tillhandahållandet av expedition i ärende, som handlagts å avslutningsdagen, må, om synnerliga skäl därtill äro, anstå ytterligare högst fjorton dagar.

b) för annat lagtima ting:

a) för allmänt sammanträde under tinget:

i mål eller ärende, i vilket, utan att däri vid det sammanträde förekommit handläggning, meddelats utslag eller beslut, så ock i mål, som då handlagts och slutligen avgjorts, inom fjorton dagar från den dag, då utslaget eller beslutet gavs;

i annat mål eller ärende å den dag, då nästa allmänna sammanträde under tinget börjas, eller, om allmänt sammanträde icke vidare under tinget hålles, inom fyra veckor från den dag, då tinget avslutades, där detta ägde

rum å sista allmänna sammanträdet, men eljest å det för tingets avslutande utsatta särskilda sammanträde;

fi) för särskilt sammanträde för tingets avslutande inom sex dagar från den dag, då avslutande ägde rum, eller, där det mål eller ärende, vari expeditionen utfärdas, handlagets å sammanträdet, inom fjorton dagar eller, om expeditionen utgives i ärende, som nu sagts, och synnerliga skäl för längre anstånd äro, inom fyra veckor från nyss nämnda dag;

c) för tingssammanträde med tremannanämnd inom fyra veckor efter sammanträdet slut, dock att expedition i å dylikt sammanträde slutligen avgjorda växelmål, mål ang. återgångsfordran på grund av check samt andra mål ang. penningfordran, som ej avser skadestånd, där grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst tydligt och fullständigt angivits i stämningen eller i bilagd räkning, skall hållas tillgänglig inom fjorton dagar efter sammanträdets slut;

d) för urtima ting eller annan extra förrättning inom fjorton dagar från den dag, då förrättningen avslutades.

Advohaten. 1391100

B) hos ander domstol i stad

i slutligen avgjort mål så ock i slutligen avgjort ärende, där handläggning ej förekommit den dag avgörandet ägde rum, inom sex dagar från den dag, då utslag i målet eller ärendet gavs; dock att utslag, som utgives efter anslag, skall vara att tillgå å den dag, då det enligt anslaget skall avsägas;

i annat mål eller ärende inom fjorton dagar från den dag, för vilken expeditionen skall utfärdas; dock att part, ändå att den tid ej förflutit, är berättigad att i mål eller ärende, vars handläggning uppskjutits, inom sex dagar från den dag, då begäran därom framställts undfå expedition, likväl ej tidigare än en vecka före utgången av den tid, varpå uppskov meddelats.

För part, vilken gjort anmälan om fullföljd av talan mot utslag eller beslut, som av under domstol på landet eller ii stad meddelats, skall, änskönt att enligt här förut givna stadganden längre rådrum för expeditions utfärdande eljest är medgivet, expeditionen vara att undfå inom sex dagar eller, om synnerliga skäl för längre anstånd äro, inom tio dagar från den dag, då anmälan skett.

Om part fått sig förelagt av domstolen att fullgöra något, är han berättigad att erhålla expedition angående det meddelade föreläggandet så tidigt, att detta senares fullgörande må kunna medhinnas.

C) hos vattendomstol

a) i slutligen avg jör mål inom åtta dagar från den dag, då utslaget i målet gavs (und.: Vattenlagen 11:57).

b) i annat mål: inom tre veckor från den dag, för vilken expedition skall utfärdas; dock är part ändå att den tid ej förflutit berättigad att i mål, vars handläggning uppskjutits, inom sex dagar från den dag, då begäran därom framställts, undfå expedition, likväl ej tidigare än en vecka före utgången av den tid, varpå uppskov meddelats.

D) hos annan myndighet

a) då det i expeditionen innefattade beslut utgives efter anslag, å den genom anslaget bestämda dag;

b) då o förmälda beslut muntligen avkunnas, inom sex dagar efter avkunnandet;

c) då beslutet annorledes meddelas än efter anslag eller muntligen, så tidigt, att vederbörande må utan uppskov undfå expeditionen ; dock bör protokoll över växelprotest vara att erhålla dagen efter det protesten skett.

II. Expedition, som utfärdas till part, vilken endast på grund av egen begäran är skyldig att utlösa densamma, skall jämväl hållas för honom tillgänglig inom tid, som ovan omförmälts,1107

därest icke expeditionen begäres först efter utgången av den för dess utlämnande stadgade tid eller så sent, att dess utskrivande icke före samma tids utgång medhinnes, i vilket fall expeditionen bör vara att tillgå inom lika tid från den dag, då begäran om expeditionen framställts, likväl ej senare än inom fjorton dagar från samma dag.

III. Expedition, som begäres av annan än part i rättegång, skall vara att tillgå genast eller så snart som möjligt, likväl, där ej till följd av särskilda omständigheter längre rådrum är oundgängligen erforderligt, inom fjorton dagar ifrån den dag, då begäran om expeditionen framställts; dock bör vid utmätning, om borgenär eller gäldenär äskar protokoll över förrättningen, sådant protokoll senast nästa dag hållas honom till handa.

Handling, som inlämnas till myndighet och vilken inlämnaren är berättigad att återfå, skall återställas på det sätt och i den ordning, som föreskrivits rörande expeditioners tillhandahållande.

I sak, där beslutet föregås av rubrik, må dock ingiven handling endast på därom framställd begäran och mot kvitto återlämnas, varvid det ankommer på den myndighet, som avgjort saken, huruvida annan handling än sådan, vartill huvudskrift finnes att tillgå hos offentlig myndighet, må återlämnas samt huruvida dylikt återlämnande må ske mot bevittnad avskrift av den återlämnade handlingen eller därförut an.

Innan rättens ordförande på landet efter avslutat ting eller allmänt sammanträde reser från tingsstället, skall han, så framt han ej själv är boende inom tingslaget, till inom detsamma bosatt person avlämna alla outtagna expeditioner och andra handlingar för deras tillhandahållande åt vederbörande, om vilken åtgärd underrättelse vid tingets eller sammanträdets slut meddelas den tillstädesvarande menigheten samt kungörelse anslås å rättens dörr. I samma ordning bör expedition, vilken dom-havande icke är pliktig att tillhandahålla vid tings avslutande eller vid sammanträde, hållas tillhanda inom tingslaget, så framt begäran därom framställes.

Lösen för expedition, som ej uttages inom 14 dagar efter det den bort vara att tillgå, får utmätas, därest utmätning begäres inom ett år, efter det expeditionen skolat vara tillgänglig.

Formulär till ansökan om återfående av till rätten ingiven orginalhandling.

Till Kongl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätt.

I vädjade saken emellan mig, å ena, samt arrendatorn Johan Carlsson i Mörtlösa, å andra sidan, angående bättre rätt till jord, i vilken sak Kongl. Hovrätten den 23 sistlidne september under n:r 547 meddelat dom, ingav undertecknad den 22 november 1900 en karta över alla ägorna till Mörtlösa1108

by, upprättad år 1857 av kominissionslantmätaren N. K. Ludvigsson, ävensom till kartan hörande beskrivning.

Ifrågavarande karta med beskrivning får jag härmed vördsamt anhålla att återfå.

Stockholm den 21 oktober 1901.

O. R. Lundgren.

De s. k. expeditionskostnaderna utgöras i vissa fall såväl av ersättning för stämpelpapper till expeditionerna, vilken ersättning tillfaller staten, som av lösen i egentlig mening, vilken behålles av vederbörande ämbetsman. I andra fall betalas för expeditionen endast stämpelersättaiing, och undantagsvis utgår för expeditionen endast lösen.

Nedanstående tabell utvisar kostnaderna för protokoll samt utslag och domar hos de olika domstolarna. I övrigt hänvisas dels till K. F. d. 7 dec. 1883 angående expeditionslösen och dels till K. F. d. 19 november 191.4 ang. stämpelavgiften.

II i

!! Stämpel | Lösen

i! ! I

|| Kr. j öre j Kr. | öre

I. Underdomstol å landet. I1 ! ! 1 i

Protokoll ävensom dom och utslag: !i ' j '

första arket ....j 2 j ~ | 2 | — |

andra arket ....ji 1 | 50 | 1 | — j

varje av de övriga ....|j 1 I 50 i — | 75

II. Underdomstol i stad. i j |

Protokoll ävensom dorn eller utslag: i Ij !

första arket ....i 1 — | 3 j — \

andra arket ....ij 1 i — j 1 j 50

varje av de övriga ....ji 1 i 25 | 1 j 25

III. Hovrätt. [j

A) Expedition, som utgives till part, vilken ut-unli I i ,

särskild begäran är skyldig att lösa densamma :j I ! !

a) protokoll: II i ! i

första arket ....j 4 — I j \

andra arket ..:................................-........Ij 2 —- ! j i

varje av de övriga...................................ij 2 — j i \1109

I Stämpel Lösen i

I Kr. i öre I Kr. öre j

|||

b) dom eller utslag- med rubrik: |j i j i j

första arket ....| 10 i — | |

andra arket ....j 2 i — | | j

varje av de övriga...................................j 2 j - ! i |

B) Expedition, som på begäran utgives till part, vil-Å ! I !

ken eljest icke är skyldig att lösa densamma: || ; | | i

a) protokoll: || i j' I j

första arket ....'.........................|| 1 | — | 2 — |

andra arket ....|| 1 I — — 75 j

; varje av de övriga ....|| 1 j — i — i 75 |

b) dom eller utslag med rubrik: | j i j

; första arket ....! 1 \ — | 2 — |

| andra arket .... 1 \ • \ — 75 |

j varje av de övriga ....| 1 | — | — 75 ;

; Ii ! I I i

IV. Högsta domstolen. j j

I A) Expedition, som utgives till part, vilken utanM j I j

| särskild begäran är skyldig att lösa densamma \\ -! | i

I a) protokoll: |j j [|

I första arket ....| 4 i — | s t

andra arket...|| 2 j — |. | I

I varje av de övriga....................................ij 2 ! — I j i

I b) dom eller utslag med rubrik: j ; j ; j

| första arket ....|| 20 j — | \ \

! andra arket ....Ij 5 | — I !

varje av de övriga.........................'..........|| 5 | — I I

B) Expedition, som utgives på begäran till part, vil~\\ Iij

ken eljest icke är skyldig att lösa densamma : |; . | j |

a) protokoll: nil-!

första arket ....|| 1 | — I 3 — \

andra arket..|; 1 I — 1 | 50 |

varje av de övriga.................................. || 1 \ — 1 1 | 50

b) dorn eller utslag med rubrik: |: j ; I i

I första arket ....!• 1 j — \ 3 ! — |

I andra arket... 1 | — | 1 i 50 [

varje av de övriga...................................ij 1 — j 1 ! 50 I1110

1 detta samm anhang är att erinra om lagen den 19 juni 19 ID om fri rättegång. Enligt denna må bl. a. vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i skiftesmål och vattenniål fri rättegång i visst mål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången, förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. I brottmål, där brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, får fri rättegång ej beviljas målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet. Fri rättegång får ej heller beviljas den, vilkens talan grundar sig* på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna sådan förmån.

Part, som beviljats fri rättegång, är befriad från erläggande av stämpelavgift i målet och njuter tillika den förmån, att av allmänna medel skola gäldas expeditionslösen, kostnad för delgivning av stämning och sådant rättens beslut, av vilket motparten skall erhålla del, samt för inkallelse av och ersättning till sådana av parten åberopade vittnen, vilkas hörande rätten prövar för målets utredning erforderligt, så ock ersättning* till tjänsteman för särskild förrättning eller å tjänstens vägnar för-skjuten kostnad.

Ansökan om fri rättegång skall göras muntligen eller skriftligen och åtföljas av skriftlig, på heder och samvete avgiven uppgift i sökandens förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet. Äro dessa förhållanden ej kända, bör uppgiften vara styrkt genom offentlig myndighet eller trovärdig känd person.

Beslut om fri rättegång meddelas av rätten eller, då denna ej sitter, av dess ordförande.

Mot beslut, varigenom fri rättegång beviljats, får talan ej föras.

Om domstols behörighet.

R, B. 10 kap.

Om vid rätten anhängiggöres mål, som icke är av beskaffenhet att kunna av domstol handläggas eller som enligt lag bör omedelbart av skiljemän prövas, skall rätten, vare sig invändning därom göres eller icke, visa målet ifrån

sig.

Sedan det blivit utrönt, att målet hör under domstol, gäller det först och främst att tillse, huruvida det hör till allmän eller 1110

1 detta samm anhang är att erinra om lagen den 19 juni 19 ID om fri rättegång. Enligt denna må bl. a. vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i skiftesmål och vattenniål fri rättegång i visst mål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången, förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. I brottmål, där brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, får fri rättegång ej beviljas målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet. Fri rättegång får ej heller beviljas den, vilkens talan grundar sig* på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna sådan förmån.

Part, som beviljats fri rättegång, är befriad från erläggande av stämpelavgift i målet och njuter tillika den förmån, att av allmänna medel skola gäldas expeditionslösen, kostnad för delgivning av stämning och sådant rättens beslut, av vilket motparten skall erhålla del, samt för inkallelse av och ersättning till sådana av parten åberopade vittnen, vilkas hörande rätten prövar för målets utredning erforderligt, så ock ersättning* till tjänsteman för särskild förrättning eller å tjänstens vägnar för-skjuten kostnad.

Ansökan om fri rättegång skall göras muntligen eller skriftligen och åtföljas av skriftlig, på heder och samvete avgiven uppgift i sökandens förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet. Äro dessa förhållanden ej kända, bör uppgiften vara styrkt genom offentlig myndighet eller trovärdig känd person.

Beslut om fri rättegång meddelas av rätten eller, då denna ej sitter, av dess ordförande.

Mot beslut, varigenom fri rättegång beviljats, får talan ej föras.

Om domstols behörighet.

R, B. 10 kap.

Om vid rätten anhängiggöres mål, som icke är av beskaffenhet att kunna av domstol handläggas eller som enligt lag bör omedelbart av skiljemän prövas, skall rätten, vare sig invändning därom göres eller icke, visa målet ifrån sig.

Sedan det blivit utrönt, att målet hör under domstol, gäller det först och främst att tillse, huruvida det hör till allmän ellerlill

särskild domstol (se härom sid. 1096), och även denna fråga har rätten att oberoende av invändning från parts sida beakta. (It. B. 10:29.)

Äger allmän domstol befogenhet att handlägga målet, har man att tillse, om just den domstol, vid vilken målet anhängiggjortsy är behörig att behandla detsamma.

Vid undersökningen av frågan om allmän domstols behörighet har man att beakta tre olika synpunkter.

I. Den första av dessa är skillnaden mellan olika instanser (domstolsklasser). I detta avseende erinras om, att från underrätterna i regel talan måste fullföljas till hovrätterna och därifrån till Högsta domstolen. Endast undantagsvis äger högsta instansen taga befattning med mål utan att detta förut handlagts av hovrätten. (Jfr. i det följande rättsmedlen resning och åter-brytande av dom.)

II. Den andra synpunkten är den s. k. sakliga behörigheten, d. v. s. den behörighet, som beror på målets beskaffenhet. Regeln är härvid, att allmän underrätt är behörig domstol, oberoende av vilken som är part, ävensom av sakens beskaffenhet.

Följande mål och ärenden skola emellertid anhängiggöras omedelbart i hovrätt:

a) tvister om patronatsrätt,* vare sig tvisten uppkommit emellan kronan och enskilda eller emellan enskilda

inbördes. Härifrån är dock undantag gjort för Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän, beträffande mellan kronan och enskilda uppkomna tvister om huruvida patronatsrätt finnes, eller om större eller mindre del av kronans tionde må åtfölja patronatsrättigheten, vilka tvister höra under kammarkollegium (K. F. d. 17 april 1828. K. Instr. för Kammarkollegium d. 26 maj 1909) ;

b) mål, i vilka riks a äld skönt or et är svarande (K. F. d. 10 juni 1841);

c) mål rörande riksbankens vägran att vid uppvisandet inlösa sedel. (Jfr. Lag d. 12 maj 1897 med vissa bestämmelser om riksbankens sedelutgivningsrätt, så ock angående forum för riksbanken § 2 med lydelse enligt Lag d. 14 juni 1901.)

d) tvistiga frågor om skyldighet för skeppsrederier att ersätta den kostnad, som genom konsulerna blivit förskjuten till svenske, å utrikes ort varande nödställdde sjömäns underhåll och hemför-skaffande, (K. F. d. 17 april 1828 och K. Instr. för Kommerskollegium d. 30 okt. 1891.)

e) fråga om stadfästelse av främmande myndighets beslut om äktenskapsskillnad eller skillnad till säng och säte. (Lag d. 8 juli 1904) ;

* Med patronatsrätt menas rätten att utse, välja och kalla en prästman till någon församling.1.112

f) fråga om stadfästelse av utländsk domstols beslut enligt bestämmelse i den internationella godstra fikkonventionen. (Lag d. 22 nov. 1907.)

Anm. De i morn. b—/ omförmälda mål skola omedelbart an-hängiggöras i Svea hovrätt.

III. Den tredje synpunkten är frågan om de allmänna underrätternas behörighet sins emellan, eller den s. k. lokala behörigheten, eller frågan om rätt forum.*

Härvid hava vi först att redogöra för de mål, vilka endast få handläggas av rådhusrätt. Därefter följer en framställning av de regler, som gälla angående laga domstol i de fall, då ett mål kan efter omständigheterna handläggas, vare sig* vid häradsrätt eller rådhusrätt. Vidare skola omnämnas de bestämmelser angående forum (laga. domstol), som sammanhänga därmed, att svaranden är utländsk undersåte. Till sist kommer att behandlas frågan, huruvida förut meddelade regler om forum skola av rätten självmant beaktas eller om det ankommer på part att genom invändnings framställande påkalla prövning av domstolens behörighet.

A. Mal, vilka endast fä handläggas av rådhusrätt.

I fråga härom gälla följande regler:

a) Stockholms rådhusrätt är ensam behörig att handlägga följande mål:

.1) mal om ogillande, förverkande eller expropriation (upplåtande till allmänhetens fria begagnande) av patent. K. I\ d. 16 maj 1884 ang. patent, § 19;

2) tvist om främmande varumärke. Lag o ni skydd för varumärken d. 5 juli 1884: § 18. Enligt någras mening, skulle emellertid käranden hava valrätt mellan Stockholms rådhusrätt och domstolen i svarandens hemvist. Sistnämnda mening äger egentligen endast betydelse i det fall, att svaranden är en här i riket bosatt person, som utomlands idkar näring, varför han begagnar visst varumärke;

3) sadana mal emot riksbanken, som ej avse bankens vägran att inlösa sedlar, eller för vilka ej annat är i lag stadgat. Lag med vissa bestämmelser om riksbankens sedelutgivningsrätt, så ock angående forum för riksbanken den 12 maj 1897 § >>. (Jfr. sid. lill) ;

4) tvist om arv eller testamente efter avliden eller, då denne var gift, om bodelning mellan arvingarna och efterlevande maken eller, i anledning av boskillnad, äktenskaps återgång, hem-

* Tid behandlingen av detta ämne hava vi tillåtit oss i åtskilliga punkter följa J o h n A s k : 1) e a 11 ni ä n n a u n d e r r ä t t e r n a s i n b <> v d e s b e h ö v i g h e t i t v i s t e m å 1.1113

skillnad eller äktenskapsskillnad om bodelning mellan makarna, då ej behörig domstol att upptaga målet eljest

finnes.

b) Rådhusrätterna i Stockholm, Jönköping och Kristianstad äro ensamma behöriga att handlägga vissa slags mål och ärenden. Enligt K. F., innefattande särskilda föreskrifter ang. lagfart, inteckning och utmätning av järnväg m. m., d. 15 okt. 1880, skola nämligen ärenden angående lagfart och inteckning av järnväg* upptagas och prövas av Stockholms rådhusrätt, då järnvägen till större delen av sin utsträckning ligger inom domsagor under Svea hovrätt, av rådhusrätten i Jönköping, då järnvägen till större delen ligger inom domsagor under Göta hovrätt och av rådhusrätten i Kristianstad, då järnvägen till större delen ligger inom domsagor under hovrätten över Skåne och Blekinge. Men härav torde följa, att icke blott själva lagfarts- och inteckningsärendena, utan även därmed sammanhängande tvistemål, såsom fråga om åläggande att söka lagfart eller mål, vilket inteckningssökande hänvisats att anhängiggöra (se sid. 523), höra under ifrågavarande domstolar.

c) Allenast av rådhusrätt få upptagas sjörättsmål, d. v. s. tvistemål, som skola bedömas efter Sjölagen d. 12 juni 1891. Dylika mål skola i regel instämmas till rådhusrätten i den stad, där svaranden har sitt bo och hemvist** eller där fartyget finnes***. Har svaranden i sjörättsmål icke sitt hemvist i stad med rådhusrätt, eller finnes fartyget å ort, där rådhusrätt icke är, går tvisten till den rådhusrätt, som är närmast endera av dessa orter (§ 323). Om svaranden är ett aktiebolag, måste den ort, där bolagsstyrelsen har sitt säte, anses som svarandens hemvist. Äges fartyget av ett handelsbolag, är dettas hemvist den ort, där rörelsen drives, eller om rörelsen drives å skilda orter, den av dessa, där huvudkontoret är beläget. Om flera äro redare i ett och samma fartyg, skall fartygets hemort anses som rederiels hemvist (§ 323 morn. 2). Fartygets ägare har skyldighet att bestämma den ort inom riket, vilken skall vara fartygets hemort, samt att därom göra anmälan, om fartyget är registrerat enligt § 2 sjölagen, hos kommerskollegium, men eljest hos magistraten i den stad, som bestämts till hemort, eller, om hemorten är belägen å landet, hos landsfiskalen i orten. Om fartygets ägare

* Med järnväg förstås i K. F. d. 15 okt. 1880 sådan enskild järnväg, för vars anläggning K. M :t medgivit rätt till förvärvande av erforderlig mark enligt gällande lag om jords eller lägenhets avstående för allmänt behov, och vilken i följd av K. M :ts vid järnvägens anläggning eller eljest meddelade beslut är att såsom enskild järnväg anse.

** Om tolkningen av "bor" och "bo" och "hemvist" se under B.

*** Ehuru det ligger närmast till hands att antaga, att med "fartyget" avses svarandens fartyg, torde lagens ordalag icke lägga hinder i vägen för att instämma sjörättsmål till domstolen i den ort, där kärandens fartyg finnes, om tvisten har avseende å detta fartyg.

underlåtit att göra anmälan om hemorten, skall hans hemvist anses vara fartygets hemort. Men om fartyget äges av flera personer (redare), och dessa icke anmält någon hemort, kan ej sistnämnda bestämmelse tillämpas, då man icke får antaga, att den ena eller andra redarens hemvist är fartygets hemort. För den händelse, att käranden i detta fall icke kan eller vill instämma saken till den ort, där fartyget finnes, eiler till den närmast nämnda ort befintliga rådhusrätt, torde han äga att vända sig mot fartygets rederi genom stämning å huvudredaren eller, om sådan ej är vald, å vilken som helst av redarna till rådhusrätten i den stad, där den, å vilken stämningen uttages, har sitt bo och hemvist, eller, om hemvistet, är beläget på landet, till den närmast detsamma befintliga stadsdomstoi.

Anm. 1. Redan här bör påpekas föreskriften i § 324 sjölagen: »Hava parter överenskommit, att tvist må instämmas till viss annan rådhusrätt än den, som enligt 323 § är behörig, då må den rätt sökas.»

Anm. 2. Den, som icke åtnöjes med dispasch, skall göra sin klandertalan mot densamma anhängig vid rådhusrätten i den stad, där dispaschen är utgiven (§ 326.)

Anm. 3. Vill någon för anspråk, som grundar sig på fartygsbefälhavares görande och låtande, på en gång söka denne och fartygsredaren, äger han instämma båda till den domstol, där endera är skyldig att svara (§ 325).

B. Mål, vilka hunna anhängig göras såväl vid häradsrätt som vid rådhusrätt. (R. B. 10 kap.)

Hit höra:

ii) Mål, vilka angå den instämdes person.

Hit räknas alla tvistemål, vilka icke, enligt vad nedan säges, äro av annan beskaffenhet.

Mål, som angå' den instämdes person, skola anhängig göras och utföras vid den underdomstol, inom vars område den instämde har sitt bo och hemvist. (Forum personæ eller forum domicilii R. B. 10:1.)

Med, en persons bo och hemvist torde numera, enligt svensk rätt, i första rummet förstås den ort, där han är mantalsskriven, och detta även om han har sin faktiska (verkliga) boningsort på annat ställe. (Jfr. K. Maj:ts domar den 18 januari och den 10 maj 1892.) N. J. A. sid. 24 och 316.

Anm. Beträffande mantalsskrivningsorten gälla följande regler: (Jfr § 3 i Kungl, förordn, ang. mantalsskrivning d. 6 aug. 1894.)

Envar skall mantalsskrivas, där han är bosatt. Uppehåller sig någon under olika delar av året inom särskilda mantalsskrivningsdistrikt, betraktas han såsom, bosatt i det distrikt, där han1115

vistas under sådana förhållanden, att han med avseende å tjänst, verksamhet eller andra omständigheter bör anses därstädes hava sitt egentliga hemvist, med rätt likväl för den, som äger fast egendom eller idkar rörelse inom olika mantalsskrivningsdistrikt och inom ett vart utav dessa vistas någon del av året samt ej på grund av tjänst eller verksamhet kan anses hava sitt egentliga hemvist i något av dessa eller annat mantalsskrivningsdistrikt, att själv bestämma och anmäla, inom vilket av dessa distrikt han önskar bliva mantalsskriven.

Den, som nästa fardag (jfr. det föregående sid. 406 och 484) eller därförinnan kommer att flytta till annat mantalsskrivningsdistrikt för att övertaga fast egendom eller rörelse eller tillträda tjänst, bör jämte honom åtföljande personer där mantalsskrivas.

Den, som å utländsk ort är anställd i rikets tjänst, skall med sin familj och svenska betjäning mantalsskrivas inom S:t Nikolai församling av Stockholms stad, detta således även om han har fast egendom annorstädes i riket och, då han ej är upptagen av sin tjänst i utlandet, där vistas.

Sjöfarande, för vilken mantalsskrivningsort enligt ovanstående bestämmelser ej förefinnes, mantalsskrives fortfarande, där han senast varit i mantalslängd uppförd.

Vistelse vid allmän eller enskild läroanstalt för erhållande av undervisning föranleder icke till mantalsskrivning i den ort, där läroanstalten är befintlig, därest ej annan mantalsskrivningsort saknas, eller för den, som är över 15 år gammal, särskild anmälan om mantalsskrivning göres å den ort, där läroanstalten finnes.

Den, som för sig, hustru eller miderårigt barn, enligt, § 1 i Kungl, förordn, den 9 juni 1871, av fattigvårdssamhälle åtnjuter full försörjning, som ej är tillfällig, skall mantalsskrivas inom fattigvårdssamhället motsvarande eller tilhörande distrikt.

Ledamot av statsrådet, som för utövning av statsrådsämbetet avflyttar från den ort, varest han vid utnämningen var bosatt, äger utan hinder härav fortfarande vara där mantalsskriven.

Är någon, som blivit av K. M:t förordnad till ledamot i kommitté eller kommission eller mottagit uppdrag att såsom sakkunnig biträda inom stadsdepartement eller av Riksdagen erhållit särskilt uppdrag, för uppdragets fullgörande bosatt å annan ort än den, där han förut haft sitt hemvist, äger han fortfarande vara mantalsskriven å sistnämnda ort, om han där innehar tjänst, äger eller brukar fastighet eller idkar rörelse.

Den, som i och för arbete eller uppdrag av tillfällig beskaffenhet uppehåller sig å annan ort än den, där han är bosatt, må ej av sådan anledning mantalsskrivas å uppehållsorten.

Den, som intagits å sjukvårdsinrättning eller förbättrings-eller uppfostringsanstalt å annan ort, må ej av sådan anledning där mantalsskrivas.11 IG

Uen, som undergår frihetsstraff eller tvångsarbete, mantalsskrives inom det distrikt, i vars mantalslängd han senast varit uppförd, såvida icke under straff- eller tvångsarbetstiden sådana förhållanden inträffat, att han på grund därav bort, därest han vistats på fri fot, annorstädes mantalsskrivas. Är fånge i enlighet med särskild lag villkorligt frigiven, skall under tiden i fråga om mantalsskrivning så anses, som vore lian fortfarande intagen i straffanstalten.

Saknar en person mantals skrivning sort, torde han få instämmas till domstol i den ort, varest han bort vara mantalsskri ren, d. v. s. där han liar sin faktiska (verkliga) boningsort. Jfr Kungl. Maj:ts dorn den 6 april 1898 ang. forum för tvist om d:r Nobels testamente. N. J. A. Not. A n:r 136.

Anm. Enligt någras mening, liar niantaisskrivningsorteii numera fullkomligt undanträngt den faktiska boningsorten, så att denna saknar all betydelse för frågan om laga domstol. Enligt denna mening, skulle en person, vilken visserligen är bosatt i Sverige, men icke är mantalsskriven härstädes, ej anses hava något rättsligt bo och hemvist här i riket, varför han skulle stämmas till domstol i den ort, där stämningen delgives honom. (Jfr här nedan.)

Slutligen bör anmärkas, att den åsikten gjort sig gällande, att mantalsskrivningsorten visserligen i allmänhet anses utvisa en persons bo och hemvist, men att, om det styrkes, att en person mantalsskrivits annorstädes, än där han verkligen bor, den faktiska boningsortens domstol bör anses såsom laga domstol för mål angående hans person.

Saknar en person stadigt hemvist, skall lian instämmas till domstolen i den ort, där stämningen del gives honom.

Kan stämningen icke delgivas honom i Sverige, emedan han vistas utrikes, skall han stämmas till domsolen i den ort, där han bör antagas inom riket senast hava varit mantalsskriven eller haft sitt stadiga hemvist. Kan ej någon dylik ort anträffas, torde han icke kunna instämmas till svensk domstol, förrän han återkommit till Sverige.

Anm. 1. Ang. hustru och barn, se vad ovan under familjerätten är omförmält.

Anm. 2. Tjänstehjon lyda under den domstol, inom vars område de hava sin tjänst.

Anm. 3. Kungl. Maj:t och kronan skall stämmas till den domstol, inom vars område den myndighet, som å kronans vägnar bör instämmas, har sin ämbetslokal eller verksamhet. Jfr Kongl. Maj:ts domar den 6 april 1865 N. T., årg. 1866 sid. 598, den 16 oktober 1883 N. J. A. sid. 344 och den 11 februari 1901 N. J. A. sid. 17.

Anm. 4. Stad eller annan kommun skall stämmas till den domstol, under vilken den lyder.1117

Anm. 5. Handelsbolag saint sådant enkelt bolag, som registrerats, skall stämmas till domstolen i den ort, där bolags-rörelsen drives eller, om rörelsen drives å skilda orter, i den ort, där bolagets huvudkontor är beläget. (Se Lag om handelsbolag och enkla bolag den 28 juni 1895 §§ 24 och 45.)

An-m. 6. Aktiebolag, sparbanker, bankbolag, registrerade ekonomiska föreningar och registrerade sjukkassor skola stämmas till domstolen i den ort, där aktiebolagets, bankens, föreningens eller kassans styrelse, enligt bolagsordning eller reglemente, har sitt säte. (Se Lag om aktiebolag den 12 augusti 1910 § 136, Lag ang. sparbanker den 29 juli 1892 § 6, Lag om bankrörelse den 22 juni 19J1 § 256, Lag om ekonomiska föreningar den 22 juni 1911 '•§ 88, och Lag om sjukkassor den 4 juli 191.0 § 102.)

Anm. 7. Nu anförda regler angående laga domstol i mål, som angå den instämdes person, hava tillämpning-' jämväl vid s. k. provokatorisk rättegång (se härom avd. Om föremålet för rättegången). Ett undantag från regeln finnes. Enligt K. E. ang. handelsböcker och handelsräkningar den 4 maj 1855 §§ 23 och 24 kan räkning å utborgade varor, utfärdad av och till personer, som äro skyldiga att föra handelsböcker, men emellan vilka personer öppen kredit icke är avtalad, klandras genom stämning till den domstol, varunder käranden lyder. Dock torde det stå den klandrande fritt att, om han hellre så vill, instämma till svarandens personliga domstol.

Anm. 8. Angående mål, i vilka utlänning är svarande, se under avd. C här nedan.

b) Mål, som ängd fast egendom (Ii. B. 10: 14 och 19).

Tvister om "jord och gods å landet" samt "om hus, tomt och gård i staden" skola handläggas vid domstolen i den ort, där deri fastigliet, som 'målet ångar, är belägen. (Forum rei sitae.) Denna domstols ledamöter anses nämligen hava en särskild kännedom om ortens förhållanden och fastighetens beskaffenhet, varför denna domstol är framför andra i stånd att riktigt bedöma målet. Dessutom kan syneförrättning, som ofta måste äga rum i mål av ifrågavarande beskaffenhet, ined minsta kostnad och besvär företagas av den domstol, inom vars område fastigheten är belägen. Slutligen bör erinras därom, att ärenden angående lagfart och inteckning i fastigheter handläggas vid domstol i den ort, där fastigheten är belägen, samt att fastighetsböckerna alltså äro för denna domstol tillgängliga.

I E. B. 10: 14 uppräknar lagen åtskilliga rättigheter, vilka innefatta tvist om. "jord och gods å landet". Beträffande åter "hus, tomt och gård, i staden" finnes intet motsvarande uppräknande, men i de allmänna ordalagen i § 19 ligger en hänvisning till stadgandet i § 14. För övrigt torde man som regel kunna angiva, att alla mål, som angå fast egendom, skola handläggas av denna domstol.1118

Till mål, som angå fast egendom, räknas:

1) Mål angående äganderätten till fast egendom (ang. skillnaden mellan tast och lös egendom, se sid. 251), och detta icke blott då fråga är, om käranden eller svaranden skall anses som ägare till en viss fastighet, utan även då fråga uppstått, huruvida det eller det området tillhör fatigheten eller icke, med andra ord, huruvida fastighetsgränsen är riktig. (Jfr 10: 14 "Tvista män . . . om bolstada skäl" . . .)

Anm. 1. Skulle en fastighet bestå av flera hemman, belägna inom olika tingslag eller domstolsområden, torde mål angående fastigheten i dess helhet böra upptagas av domstolen i den ort, där »huvudgården» (sätet för fastighetens förvaltaiing) eller, om sådan ej finnes, där de flesta hemmanen äro belägna. (Jfr. J. B. 5:11 angående bördstvister.) 1 fall lika många hemman finnas inom varje tingslag, torde käranden i målet hava rätt att välja mellan domstolarna i de olika tingslagen. Den meningen har dock gjorts gällande, att bestämmelsen i J. B. angående bördstvister icke får utsträckas till mål av annat slag, samt att därför, när fråga är om annan tvist än om bördstvist, rättegång måste anställas vid var och en domstol beträffande det eller de hemman, som äro belägna inom dess område. Ett visst stöd för denna senare mening utgör den omständigheten, att varje fastighetsdel måste lagfaras hos domstolen i den ort, där den är belägen, samt att uppkommen tvist skall antecknas i lagfartsprotokoll och lagfartsbok. Jfr. Kungl. Förordn, ang. lagfart å fång till fast egendom den 16 juni 1875 §§1 och 13.

Anm. 2. Uppkommer tvist om gräns mellan fastigheter, som lyda under olika domsområden, skall tvisten instämmas till domstolen i det tingslag, där den fastighet, som tillhör svaranden i målet, är belägen (E. B. 10: 14 morn. 2).

Från denna regel gives dock ett undantag, i det tvist angående gräns mlelan fastighet å stadsmark och fastighet, lydande under landsrätt, enligt It. B. 10: 19, alltid skall avgöras av häradsrätt.

Anm. o. Vid tvist mellan härad angående rätta sträckningen av häradsgränsen förordnar vederbörande hovrätt, på ansökan av käranden i målet, särskild domare att med biträde av nämnd från annat härad än någotdera av de tvistande avgöra målet.

Skulle åter tvist uppkomma mellansärskilda personer angående en fastighet, om vilken domstolen, där målet är instämt, finner ovisst, huruvida den är belägen inom dess eller inom angränsande domsaga, bör domstolen, enligt någras mening, förklara sig obehörig att upptaga målet till prövning. Sedan så skett, bör käranden i målet instämma detta till domstolen i den angränsande domsagan samt, om även denna domstol förklarar sig obehörig att pröva målet, göra ansökan hos vederbörande hovrätt om förordnande för särskild domare att med biträde av nämnd från1119

annan domsaga än de båda först nämnda avgöra målet. Riktig-teten av denna mening är dock omtvistad.

Uppkommer tvist angående gränsen emellan län eller landskaj), förordnar Kungl. Maj:t efter anmälan läns gränssyner ätt, som endast liar att bestämma sträckningen av den omtvistade gränsen samt att, sedan dylik bestämmelse skett, förvisa de på denna gräns beroende tvister mellan enskilda parter till vederbörande häradsrätt.

(R, B. 10: 15, J. B. 14: 5, K. Cirk. d. 15 juli 1766.)

2) Mål angående besittnings- och nyttjanderätt till fast egendom, vare sig målet gäller, huruvida dylik rätt för part i ett givet fall över huvud förefinnes, eller målet ror utövningen av denna rätt, vilket är fallet, då t. ex, arrendator, vilken tagit den arrenderade egendomen i besittning, påstår, att jordägaren gör intrång i hans brukningsrätt, eller då hyresgäst förmenar, att husägare hindrar honom att begagna den hyrda lägenheten.

I R. B. 10:5 stadgas särskilt, att rådhusrätt skall döma i »tvist om uppsägning och flyttning ur hus, som i staden hyrde äro». Numera är detta stadgande överflödigt, då föreskriften jämväl framgår av R. B. 10: 19. Stadgandet får emellertid sin historiska förklaring därav, att före "Kaniner srätt ernås upphävande år 1849 mål angående stadsfastighet i allmänhet upptogos av dessa rätter såsom första domstol, nien undantag gjordes för ovannämnda i R. B. 1.0: 5 omnämnda tvister, vilka handlades av rådhusrätt.

3) Mål angående ersättning för skada å fast egendom. Såsom exempel på dylik skada nämner R. B. 10: 14 »missbyggnad», (försummelse av arrendators byggnadsskyldighet), »vanhävd» (försummelse av arrendators vårdnads- och underhållsskyldighet) och »åverkan». Med »åverkan» förstås i detta sammanhang endast sådan skadegörelse, som icke innefattar brott, t, ex. eldskada i följd av järnvägsdrift. Jfr. Lag ang. ansvarighet för skada i följd av järnvägsdrift den 12 mars 1886 och Kungl. Maj:ts utslag den 29 sept. 1893 N. J. A. sid. 426. Jfr. även Kungl. Förordn, ang. jords och lägenhets avstående för allmänt behov den 14 april 1866 §§1,2 och 14.

Talan på grund av genom brott tillfogad skada å en fastighet skall visserligen också handläggas vid domstolen i den ort, där fastigheten är belägen, men detta beror därpå, att brottet är begånget inom nämnda domstols område. (R. B. 10: 21.)

Anm. Om en person gått i borgen för uppfyllande av en arrendators förbindelse att vårda den arrenderade egendomen, samt egendomens ägare vill instämma löftesmannen, med yrkande, att denne skall på grund av sin borgen utgiva något belopp, skall denna talan anhängiggöras vid den domstol, inom vars område löftesmannen har sitt bo och hemvist, då talan visserligen avser ersättning för skada å fastighet, men dock närmast inne-1120

fattar betalningsskyldighet på grund av borgen; jfr. Kungl. Maj:ts domar den'9 december 1867, N. T. årg. 1869 sid. 372 och den 12 februari 1901, Is. J. A. sid. 54.

4) Mål angående ersättning för kostnad, som någon nedlagt å egendom, som tillhör eller skall avträdas till annan, t. ex. ett mål, vari arrendator framställer anspråk på ersättning av jordägaren för särskilda kostnader, som den förre under sin arrendetid nedlagt på den arrenderade egendomen.

5) Mål angående utbekommande av arrende- eller hyresavgift för fastighet eller någon del därav (»avråd», »hushyra»). Dylikt mål handlägges vid den domstol, inom vars område fastigheten är belägen, oberoende av om svaranden har sitt bo och hemvist inom nämnda domstolsområde eller icke, och utan avseende å om legoförhållandet, då målet anhängiggöres, fortfar eller icke. Jfr. Kungl. Maj:ts dorn den 4 november 1898 N. J. A. sid. 463.

Angående skuld för huslega, som göres av resande, vid tillfälligt besök å annan än boningsorten; jfr. under g) här nedan.

Riktas krav på avråd eller hushyra mot person, som endast på grund av borgen är ansvarig för densamma, hör målet under laga domstol för mål, som angå den instämdes person. Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 12 februari 1901 N". J. A. sid. 54.

6) Mål angående lösningsrätt till fast egendom. J. B. 5: 11. Kungl. Förordn, ang. lagfart å fång till fast egendom den 16 juni 1875 § 13. Jfr. även Kungl. Förordn, ang. jords och lägenhets avstående för allmänt behov den 14 april 1866 § 29.

7) Mål angående servitutsrätt. I R. B. 10: 20 stadgas, att i stad rådhusrätt skall döma om »besvär och last, som granne av annan tåla bör eller ej», och ehuru bestämd föreskrift saknas därom, har häradsrätten likaledes att upptaga servitutstvister inom sitt domsområde. Om dylik tvist uppstår mellan ägare av fasta egendomar inom

olika domsområden, skall tvisten dömas av den rätt, inom vars domsområde svarandens fastighet är belägen.

8) Mål angående fordring sanspråk, som är riktat mot fastighetsägare i denna hans egenskap.

Såsom exempel på dylika mål kunna anföras mål angående avkomsträtt, frälseränteräftt samt betalningsrätt på grund av inteckning, för vilken fastighetsägaren icke är personligen, utan endast med fastigheten beialningsskyldig.

Anm. 1. Mål angående ersättningsskyldighet i anledning av bristande hemul II. B. 10: 18 (se sid. 368 och följ.), liksom i allmänhet ersättningsanspråk köpare och säljare emellan i anledning av fastighetsköp — vi frånse här anspråk på ersättning för nedlagda kostnader å fastigheten, varom förut talats — höra till1121

domstolen i den ort, där svaranden i målet har sitt bo och hemvist (svarandens personliga forum). Tvist om skyldighet för köpare att betala ogniden köpeskilling eller för säljaren att tillhandahålla åtkomsthandlingar eller återbära viss del av köpeskilling, hör sålunda under sist nämnda domstol. Jfr. Schmidt, Juridikst Arkiv b. 10, sid. 144, samt Kungl. Maj:ts dom den 19 februari 1889, N. J. A. sid. 312.

Mål angående giltighet eller återgång av fastighetsköp äro däremot mål angående fast egendom och höra alltså till domstolen i den ort, där den försålda fastigheten är belägen.

Anm. 2. Mål angående återgång av fastighetsbyte torde kunna avgöras vid vilkendera som helst av de domstolar, inom vars område endera fastigheten är belägen.

Anm. 3. I detta sammanhang bör erinras om Kungl. Förordn, om ägors fredande emot skada av annans hemdjur samt om stängselskyldighet den 21 december 1857, som föreskriver, att alla frågor om liä g nåds skyldighet skola upptagas »vid allmän underrätt i ortens, d. v. s. den domstol, inom vars område den fastighet, som. tillhör svaranden i målet är belägen.

Anm. 4. Domstolsfrågor angående jordägares rätt till dikning och annan avledning av vatten och om skyldighet att däri deltaga torde höra handläggas vid domstolen i den ort, där. den jord, om vars torrläggning fråga blivit väckt, eller större delen därav är helägen. Detta framgår bl. a. av Lag om dikning och annan avledning av vatten den 20 juni 1879 § 53.

Anm. 5. Ang. vattenrättstvister, se vad därom under avdelningen Vattenrätt omförmälts.

Anm. 6. Ehuru gruvor och malmfyndighet-er icke äro fast egendom, böra dock tvister om bättre rätt till gruva och malm-fyndigheter och därmed sammanhängande frågor handläggas vid den domstol, under vars domvärjo gruvorna och malmfyn-digheterna äro belägna. Jfr. Griivestadgan den 16 maj 1884 §§ 10 och 12 samt Kungl. Majis dom den 15 mars 1895 N. J. A. sid. 100.

Anm. 7. Uppkommer tvist, huru i staden byggas skall, förfares därmed enligt Byggnadsstadgan för rikets städer den 8 maj 1874 och den för varje stad antagna byggnadsordning. (B,. B. 10:20.) För en del städer är i dessa byggnadsordningar föreskrivet, att mål, som angå hithörande frågor, skola behandlas av byggnadsnämnden, innan de kunna upptagas av domstolen i den ort, där fastigheten är belägen.

c) Mål angående utmätt lösegendom samt om giltighet av lös-öre k op s av h andl in g.

Mål om rätt till utmätt lösegendom ävensom mål om giltighet av lösöreköpsavhandling skola handläggas vid domstolen i den

ort, där den lösegendom, varom i målet är fråga, förefinnes vid målets anliängiggörande. Utsökningslagen den 10 augusti 1877 §§ 69 och 70 ocli K. F. i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva, d. 20 november 1845 § 3.

d) Aldi angäende persons kvarlåtenskap. (II. B. 10: 2'och 3.) Yppar sig tvist om arv eller testamente efter den, som är död,

eller, när han var gift, om bodelning mellan arvingarna och efterlevande maken, skall därom den rätt döma, där den döde skolat svara i mål, som rörde hans person.

Tvist, som i anledning av boskillnad, äktenskaps återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad, uppstår om bodelning mellan makarna, skall hänskjutas till rätten i den ort, där mannen bör svara i tvistemål, som röra hans person eller, om mannen ej är skyldig att i sådana mål svara vid svensk domstol, där hustrun svarar i sådana mål.*

Sökas delägare i bo efter den, som är död, i sak, som rör boet, skola de svara vid den rätt, där den döde skolat svara.

e) Mål, som ängd förmögenhets förvaltning. (R. B. 10: 4.) Med förmögenhetsförvaltning förstås ett uppdrag till fortsatt

utövande för annans räkning av mer eller mindre likartade angelägenheter. Tvist om redovisning för dylik förvaltning skall handläggas av domstolen i den ort, där administratör n »godset förvaltat ocli föreståtty) (forum administrationis), d. v. s. den ort, varifrån förvaltningen utövats, alltså icke med nödvändighet den ort, där det förvaltade godset är beläget, utan den ort, som utgör säte för förvaltarens huvudsakliga förvaltningsverksamhet.

Enligt någrås mening är käranden ej bunden vid detta forum, utan kan, om han hellre vill, instämma saken till den domstol, varunder svaranden lyder i mål, som angå hans person.

Anm. Angående förmynderskaps förvaltning gälla särskilda regler. »Vill någon kära till den, som förmyndare varit, om redo för arv sitt, stande honom fritt att göra det, antingen där hans bo var, som ärvd är, och förmyndaren det förmynderskap sig åtog, eller där förmyndaren hor.» (R. B. 10:4 mom. 1.) Talan om redovisning för dylik förvaltning eller klander av sådan redovisning kan alltså anhängiggöras antingen vid den domstol, som förordnat förmyndaren, eller vid den domstol, inom vars område förmyndaren har sitt bo och hemvist. Likställd med den domstol, som förordnat förmyndaren, torde vara den domstol, å vilken vården av förmynderskapet kan vara överflyttad. Nu angivna regler äga tillämpning ej blott på det av lagen närmast avsedda fall, att en person vid sin död efterlämnat minderårig arvinge, för vilken förmyndare utses och vilken, sedan han blivit myndig, måste öppna rättegång* om redovisning mot

* Se för visst fall sid. 1112 punkt 4,1123

förmyndaren, utan avse även sådana mål, anliängiggjorda av omyndigförklarad, som sedermera befrias från förmynderskapet, samt av ny förmyndare, som nödgas yrka redovisning av företrädare eller klandra dennes avgivna redovisning.

Mål angående klander å ko rikurs sysslomans förvaltning skall instämmas till den domstol, vid vilken konkursen aiihäii«'ia'uiorts.

f) Mål ^angående vissa köpeavtal och vissa skulder, gjorda vid tillfälligt besök i stad. I II. B. 10: 5 stadgas: »Kommer tvist i handel emellan köparen och säljaren i staden, då marknad, är, eller eljes, och klagas det genast; dome det rätten, där handeln skedde. Ej må någon sedan stämmas ifrån hemvist sitt, utan han i staden kommer, där handeln skett. Om skuld, den gäst gör för kost, huslega och, annat sitt tar v, vare lag samma)). Stadgandet avser sålunda mål angående visst slags avtal, ingånget i stad. Målet måste vidare angå antingen köpeavtal, då, 'marknad är eller eljes, varmed torde avses köp angående lös egendom, eller ock skuld, som gäst, d. v. s. resande, som förutsättes hava sitt hemvist \m annat ställe, gör för kost, huslega eller andra, utgifter för sina personliga behov, alltså icke försträckning i allmänhet. För att tvisten skall kunna upptagas av domstolen i den stad, där avtalet ingåtts (forum contractus), erfordras slutligen, att stämning delgives svaranden, antingen innan han lämnat staden eller ock vid något tillfälle, då han dit återkommer. I annat fall hör målet under den domstol, till vilken svaranden skall instämmas i mål, som angå hans person. Till denna senare domstol liar käranden för övrigt alltid rätt att instämma mål av förevarande beskaffenhet.

g) Mål, som angå flera svarande, vilka höra under olika domstolar.

1) Om en rättighet odelbart riktas mot flera personer, får käranden, oaktat dessa personer höra under olika domstolar, instämma alla svarandena till den rätt, »varunder han hörer, som saken förnämligast angår». Hava alla svarandena lika del i saken, torde käranden kunna instämma dem alla till någon av de domstolar, under vilka svarandena höra i mål, som angå deras person. (K. B. 10:7.)*

Exempel. Om en sångkör försummat att hålla de konserter, om vilka kontrakt träffats med viss person, kan denne instämma sitt anspråk på kontraktets fullgörande eller skadestånd till den domstol, varunder ledaren av kören hörer, men om sådan ledare saknas, äger han valrätt mellan alla de domstolar, under vilka körmedlemmarna höra i mål, som angå deras person.

2) Om flera rättsanspråk riktas mot flera personer, vilka egentligen höra under olika domstolar, skola dock målen hand-

* Angående stämning å avliden persons stärbhusdelägarc, se det föregående sid. 1122.1124

läggas av en enda domstol, om de stå i det sammanhang med varandra, att de ej kunna »väl utrönas», utan att alla svarandena »å ett ställe svara».

Exempel. Om en arkitekt, en byggmästare och en målare tillsammans åtagit sig* restaureringen av en byggnad, men brista i sina åtaganden, torde byggnadens ägare kunna med anledning av deras kontraktsbrott instämma dem till samma domstol, även om de var för sig höra under olika domstolar. De olika anspråken stå nämligen i så nära samband med varandra, att de i regel icke kunna avgöras, utan att de varit föremål för gemensam handläggning vid en och samma domstol.

K. B. 10: T föreskriver, att då anspråk sålunda skola sammanföras till ett forum, den domstol är behörig, ander vilken den hörer, som saken förnämligast angår. Angår saken alla svarandena lika mycket, vilket var fallet i nyss anförda exempel, kan målet anhängiggöras vid den domstol, under vilken någon av svarandena hörer. Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 80 januari 1899, N". J. A. sid. 11. Se även Sjölagen den 12 juni 1891 § 325.

Anm. 1. Ett undantag från här ovan angivna regel omnämnes i R. B. 10: 6. Hava personer gemensamt, men icke en för alla och alla för en (solidariskt) ingått skuldförbindelse, och uppkommer tvist om skuldens riktighet eller varje gäldenärs andel däri, äger nämligen borgenären visserligen instämma alla gäldenärerna till en domstol, men detta behöver icke vara till dens domstol, som saken förnämligast angår, utan borgenären har rätt att instämma dem alla till den domstol, inom vars område en av dem har sitt bo och hemvist.

Anm. 2. Hava gäldenärer förbundit sig, en för alla och alla för en, kan borgenären instämma var och en till hans domstol i enlighet med de vanliga reglerna om laga domstol i mål, som angå den instämda personen. Endast om saken ej kan väl utrönas, utan att alla gäldenärerna instämmas till en domstol, äger han vända sig emot dem alla på en gång, varvid han äger an-hängiggöra målet vid den domstol, under vilken någon av dem hörer. Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 30 jan. 1899 N. J. A. sid. 11.

h) Gensläniningsmål. Med genstämningsmåi menas ett mål, som av en svarande anhängiggjorts mot käranden och som är av sådan beskaffenhet, att det får genom genstämning anhängiggöras. I vilka fall genstämning får förekomma se avd. Om stämning.

Genstämningsniål skola anhängiggöras vid den domstol, där det mot svaranden anhängig^gjorda målet (huvudmålet) skall handläggas. (R. B. 10:1 m. 3.)

Anm. 1. Ordalagen i R. B. 10: 1 synas icke lägga hinder i vägen för genstämnings uttagande även till annat rättegångs-1125

tillfälle, än det, då huvudmålet första gången skall förekomma. En annan sak, som ej bör härmed förblandas, är, att om gen-stämningen uttages till ett senare rättegångstillfälle, än det, vid vilket huvudmålet första gången förekommer till behandling, käranden måste, med hänsyn till R. B. 11: 31, hava vanlig stämningstid. Vanligen antages emellertid, att genstämning under alla förhållanden måste uttagas till första rättegångstillfälle, vid vilket huvudmålet handlägges.

Anm. 2. Om huvudkäranden nedlägger sin talan, så att huvudmålet avskrives, blir även genkäromalet avskrivet, såvida icke domstolen varit behörig att handlägga detsamma, även om det ej anhängiggjorts genom genst amning.

Anm. 3. De under h) och i) givna bestämmelser få ej rubba bestämmelserna under b)—g), balunda kan aldrig ett mal, som angår fast egendom enligt b), genom genstämning dragas under annan domstol. Däremot kan ett mal, som egentligen skulie handläggas av laga domstol för mål angående den instämdes person, på grund av de härom anförda regler flyttas över till laga domstol tör mål angående fast egendom eller till domstol, varunder annan för sin person lyder.

i) Mål angående bianspråk. Vill part, vilken fått ett mål i liuvudsak avgjort, därefter göra gällande något biansprä k, såsom ränta, skadestånd, rättegångskostnader ei. dyl., äger han instämma detta anspråk till samma domstol, som handlagt huvudmålet, såvida lian under den föregående rättegången förbehållit sig att få särskilt instämma anspråket. (R. B. 10: 12.) I fråga om rättegångskostnad och skadestånd, som omtalas i R. B. 21 kap., är dylikt förbehåll nödvändigt, för att part skall hava rätt att över huvud taget framställa anspråk härpå efter den första rättegångens slut. (R. B. 21:1 och 2.) Däremot råder meningsskiljaktighet därom, huruvida dylikt förbehåll är nödvändigt, för att andra bianspråk skola kunna särskilt instämmas, även för det fall, att man icke önskar begagna den särskilda rätten att anhängiggöra saken vid huvudsakens domstol. Jfr. Kungl. Maj:ts domar den 26 januari och den 28 februari 1894 N. J. A. sid. 5 och 100. Det säkraste är emellertid att alltid under rättegången göra förbehåll angående rätt att senare instämma de bianspråk, som man kan vilja göra gällande.

j) Mål angående rättegångsomhuds arvode. Tvist emellan rättegångsfidlmäktig och huvudman om arvode prövas av den rätt, som »sist i saken dömt», varmed, torde böra förstås den domstol, där fullmäktigen senast uppträtt. (R. B. 15: 12.) Jfr. Kungl. Maj:ts domar d. 18 januari 18TT N. J. A. sid. 54 och d. 13 oktober 1898 N. J. A. sid. 369.

Är visst avtal om arvodet träffat mellan huvudmannen och fullmäktigen, skall mål angående arvodets utbekommande an-1126

hängiggöras vid den domstol, varunder huvudmannen lyder i mål, som angå hans person.

k) Mål angående v ittries er sättning. Uppkommer, sedan ett mål avgjorts, tvist om ersättning mellan vittne och den, som påkallat detsamma, torde denna tvist enligt grunderna för R. B. 17: 5 böra handläggas av den rätt, vid vilken det mål, i vilket vittnesmålet avgivits, varit anhängigt.

1) Mål, som, instämmes av mellankommande part. Mellankommande part, som klandrar bägge de ursprungliga parternas rätt och hänvisas att särskilt stämma båda parterna, har att anhängiggöra sin talan vid den underrätt, som handlägger eller handlagt det mål, i vilket han uppträder som mellankommande part/. R. B. 18: 2 och 3. Jfr. det följande »Om mellankommande part».

C. Om laga domstol i mål, i vilka utlänning är svarande.

De under näst föregående avdelning under b—1 omförmälda regler hava tillämplighet även i mål mot utländska undersåtar.

Beträffande åter mål av den beskaffenhet, som i nästföregående avdelning', under a) omformäles (mål angående den instämdes person), gälla, i händelse de anhängiggöras mot utländsk undersåte, följande regler. (R. B. 10: 1 morn. 2 lag d. 20 mars 1891.)

a) Har utlänningen här i riket bo och hemvist, skola gälla samma regler, som då svaranden är svensk man.

b) Har utlänning icke bo och hemvist i riket, får han sökas å ort inom riket, där han träffas, d. v. s. målet får anhängig*-göras hos domstolen i den ort, där stämningen delgives honom.

Om målet angår förbindelse, som blivit av utlänningen personligen eller genom ombud här i riket ingången, eller gäld, som han under vistelse i riket eljest ådragit sig, har käranden emellertid, valrätt mellan

1) domstolen i under a) och b) angivna ort.

2) domstolen i ort inom riket, där utlänningen tillhörigt g^ods finnes och

r>) domstolen i den ort, där förbindelsen ingicks eller gälden uppkom.

Om för undersåte i visst främmande land finnes särskilt stadgande av annat än nu angivna innehåll, skall detta stadgande lända till efterrättelse. Sådant stadgande finnes för närvarande endast i fråga om danska undersåtar. I. K. F. d. 15 juni 1861 om verkställighet i Sverige av domar och utslag, meddelade av domstol i konungariket Danmark, § 9, stadgas nämligen: »Ej må vid svensk domstol sak mot dansk undersåte upptagas i andra fall än där domstolen vore behörig, om svaranden varit svensk; dock kan dansk undersåte, som någon tid i Sverige sig uppehåller,1127

under denna sin vistelse därstädes för gäld eller annan förbindelse sökas, där lian finnes.» Svensk man åtnjuter i sin tur enligt dansk lag vissa förmåner i fråga om laga domstol.

Anm. Uen omständigheten, att käranden är utlänning, hindrar icke domstol att upptaga anhängiggjort mål, som, om käranden varit svensk, kunnat av domstolen upptagas till behandling emot utländsk svarande. Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 12 dec. 1895 N. J. A. sid. 556 samt Kungl. Majis dorn d. 23 januari 1863 JST. T. årg. 1876 sid. 218.

D. Om invändning angående domstols behörighet i tvistemål.

Härom hava genom Lag om ändring i vissa delar av rättegångsbalken d. 14 juni 1901, med därtill sedermera gjort tillägg, införts följande bestämmelser:

I. Tvistemål, som anhängiggjorts vid linderrätt skall, även om invändning emot domstolens behörighet icke framställes, likväl av domstolen förklaras icke tillhöra dess bedömande i följande fall, nämligen (K,. B. 10:29):

1) att 'målet enligt lag eller särskild författning bör omedelbart av skiljemän prövas (jfr. det föregående sid. 1090) eller är av beskaffenhet att böra av annan myndighet än domstol eller av särskild (special-)domstol (jfr. sid. 1096) eller omedelbart av högre rätt upptagas (jfr. sid. lill, 1112), eller,

2) att målet bör upptagas av viss annan underrätt, som ensam är behörig att handlägga detta slag av mål (jfr. sid. 1112, 1113 a och b), eller

3) då mål blivit anhängiggjort vid häradsrätt, fastän det endast får upptagas av rådhusrätt (jfr. sid. 1113 c), eller

4) att målet anl Uin gig gjorts vid annan domstol än den, som, enligt förut angivna regler, är behörig att upptaga detsamma, och tillika antingen angår fast egendom enligt R. B. 10: 14 eller 19 (jfr. sid. 1117) eller är sådan tvist om utmätt lösegendom eller giltighet av lösöreköpsavhandling, som, enligt lag, skall handläggas vid domstolen i den ort, där lösegendom, finnes (jfr. sid. 1121 c) ;

5) att målet anhängiggjorts vid orätt domstol samt tillika är äktenskapsmål (jfr. sid. 60) eller angår giftorätt i bo efter avliden person, rätt till hans kvarlåtenskap eller andel på. grund av arv eller testamente, arvskifte eller jämkning däri (jfr. sid. 1122 d), och

6) att målet anhängiggjorts vid orätt domstol och tillika är av beskaffenhet att kunna utan föregående stämning anhängig-göras (jfr. det följande, avd. Om stämning). Att detta stadgande även torde tillämpas på de s. k. ansökningsärendena är förut omtalat, se sid. 1077.1128

1 övriga fall än de nu nämnda skall ett mål anses vara vid rätt domstol anhängiggjort, såvida ej invändning mot underrättens behörighet inom föreskriven tid göres av svaranden (Ii. B. 10:28).* Sådan invändning' skall framställas vid första rättegångstillfälle, då svaranden är tillstädes. Försummas det, är svarandens rätt att framställa invändningen försliten. Kommer svaranden ej tillstädes vid underrätten, men har lian för sin ute-varo laga förfali, äger lian även i hovrätten framställa invändning om underrättens obehörighet (Ii. B. 16:2).

Blir invändning om underrätts obehörighet ogillad, och meddelar ej rätten samma dag slutligt yttrande i målet eller beslut, varigenom domes till värjemålsed, äger den part, som är missnöjd med beslutet, att däröver anföra särskilda besvär. Full-följes sådan besvärstalan, får ej underrätt meddela slutligt yttrande i målet eller döma till

värjemålsed, förrän hovrätten meddelat utslag i frågan om domstols behörighet.

Anm. Ehuru, såsom framgår av ovananförda regler, det kan bero på part att genom invändning ifrågasätta domstols behörighet, kunna parterna icke på förhand med bindande verkan avtala om visst forum (viss domstol) för sina tvister eller för viss tvist. »Avtal, varigenom någon utf äst sig att svara vid annan än rätt domstol, vare utan verkan» (R. B. 10:32).

Endast i fråga om mål, som skall bedömas efter sjölagen d. 12 juni 1891, kunna parterna överenskomma, att detsamma får instämmas till viss annan rådhusrätt än den, som eljes vore behörig. (Jfr. sid. 1113 o. f.)

II. Tvistemål, som blivit omedelbart vid högre rätt anhängiggjort (jfr. sid. lill o. f.), skall nämnda rätt, om skäl därtill finnes, vägra att upptaga till prövning, även om invändning mot domstolens behörighet icke framställts. (R. B. 10: 31.)

Anm. Om någon i mål, som angår den instämdes person, blivit instämd till behörig domstol och han »begynt i saken svara», skall samma domstol slut döma saken, även om svarandens rätta forum (laga domstol för svaranden) under rättegången förändras, t. ex. därigenom atjt. svaranden mantalsskrives å annan ort. (K, B. 10:13.)

* Utebliver invändning, följer därav, icke blott att domstolen, även om den eljest skulle vara obehörig, äger att handlägga och avgöra målet, utan ock att i sådana fall, där parts rätt är beroende av, att hans talan inom utsatt tid anhängiggöres vid viss av lagen angiven domstol (jfr t. ex. K. F. ang. handelsböcker och handelsräkningar d. 4 maj 1855 § 24), förhållandet skall bedömas så, som hade saken blivit vid den i lag föreskrivna rätten anhängiggjord. 1120

Om parterna och deras ställföreträdare*

Vid underrätt benämnes den, som anhängiggör rättegång mot en annan, kärande, och hans motpart svarande.

I hovrätterna användas samma benämningar i fråga om vademål och instämda saker. Den, som genom besvär söker ändring, plägar däremot benämnas klagande, varjämte hans vederpart kallas förklarande, för så vitt förklaring från honom i målet infordrats.

I Högsta domstolen (hos Kungl. Maj:t) kallas i revisionssaker den, som söker ändring i hovrättens dom, sökande och hans motpart svarande samt i besvärsmål den äiidringssökande klagande och motparten förklarande.

Anm. Har svaranden begagnat sig av sin rätt att genstämma, brukar man kalla honom genkär ande, medan den ursprungliga käranden benämnes huvudkärande.

Om rätt och plikt att vara part.

Berättigad att vara kärande i tvistemål är, en Ligt svensk rätt, var och en, som lagligen kan förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter, eller med andra ord, varje rättssubjekt, detta må nu vara en fysisk eller en s. k. juridisk person. Huruvida ett visst samfund eller sällskap, en viss stiftelse eller förening är en juridisk person eller icke, måste avgöras i varje särskilt fall. I fråga om vissa slags sanifälligheter finnas föreskrifter i lag. Se bl. a. Lag cm sjukkassor d. 4 juli 1910 § 105, Lag* om handelsbolag och enkla bolag d. 28 juni 1895 §§ 2, 45 och 46, Lag om aktiebolag d. 12 augusti 1910 § 22 samt Lag om ekonomiska föreningar den 22 juni 1911 § 4. Men även utan särskilda lagbestämmelser får man anse, att åtskilliga sanifälligheter äro juridiska personer, såsom staten, kommunen, främmande kyrkosamfund, universiteten samt allehanda stiftelser och föreningar. För att en förening eller annan sammanslutning skall kunna betraktas såsom juridisk person, torde dock erfordras, att densamma är ordnad genom stadgar, vilka bestämma dess ändamål, organisation (anordning) och verksamhetsformer samt giva föreskrifter om vem som äger att företräda samfundet eller åtminstone om vern som äger sammankalla deni, vilka hava att besluta om samfundets angelägenheter. Meningarna äro emellertid delade om, huru långt man skall sträcka fordringarna i nämnda avseende. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 12 maj 1898,

Om parterna och deras ställföreträdare*

Vid underrätt benämnes den, som anhängiggör rättegång mot en annan, kärande, och hans motpart svarande.

I hovrätterna användas samma benämningar i fråga om vademål och instämda saker. Den, som genom besvär söker ändring, plägar däremot benämnas klagande, varjämte hans vederpart kallas förklarande, för så vitt förklaring från honom i målet infordrats.

I Högsta domstolen (hos Kungl. Maj:t) kallas i revisionssaker den, som söker ändring i hovrättens dom, sökande och hans motpart svarande samt i besvärsmål den äiidringssökande klagande och motparten förklarande.

Anm. Har svaranden begagnat sig av sin rätt att genstämma, brukar man kalla honom genkär ande, medan den ursprungliga käranden benämnes huvudkärande.

Om rätt och plikt att vara part.

Berättigad att vara kärande i tvistemål är, en Ligt svensk rätt, var och en, som lagligen kan förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter, eller med andra ord, varje rättssubjekt, detta må nu vara en fysisk eller en s. k. juridisk person. Huruvida ett visst samfund eller sällskap, en viss stiftelse eller förening är en juridisk person eller icke, måste avgöras i varje särskilt fall. I fråga om vissa slags sanifälligheter finnas föreskrifter i lag. Se bl. a. Lag cm sjukkassor d. 4 juli 1910 § 105, Lag* om handelsbolag och enkla bolag d. 28 juni 1895 §§ 2, 45 och 46, Lag om aktiebolag d. 12 augusti 1910 § 22 samt Lag om ekonomiska föreningar den 22 juni 1911 § 4. Men även utan särskilda lagbestämmelser får man anse, att åtskilliga sanifälligheter äro juridiska personer, såsom staten, kommunen, främmande kyrkosamfund, universiteten samt allehanda stiftelser och föreningar. För att en förening eller annan sammanslutning skall kunna betraktas såsom juridisk person, torde dock erfordras, att densamma är ordnad genom stadgar, vilka bestämma dess ändamål, organisation (anordning) och verksamhetsformer samt giva föreskrifter om vem som äger att företräda samfundet eller åtminstone om vern som äger sammankalla deni, vilka hava att besluta om samfundets angelägenheter. Meningarna äro emellertid delade om, huru långt man skall sträcka fordringarna i nämnda avseende. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 12 maj 1898,

Advokaten. 1421130

X. J. Å. sid. 196 samt Kungl. Maj:ts domar d. 13 mars och d. 11 oktober 1900, JN\ J. A. sid. 98 och 385.

Ü'Hanning är lika berättigad att kära (anhängiggöra rättegång) som svensk man. Dock har han att ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i Lag ang. skyldighet för utländsk man att i rättegång vid svensk domstol mot inländsk man ställa borgen för kostnad och skada d. 19 nov. 1886. Enligt denna lag åligger det utländsk man, vare sig han är här i landet bosatt eller icke, då han hos svensk domstol (icke exekutiv myndighet) kärar till svensk (icke utländsk) man, att, på yrkande av svaranden, till denna avlämna löftesskrift av två vederhäftiga i Sverige bosatta svenska män, vilka ingå borgen, en för bägge och bä&'ge för en såsom för egen skuld, för den kostnad och skada, som käranden genom laga kraft ägande beslut i rättegången kan förklaras skyldig att gälda svaranden, eller ock ställa annan säkerhet härför, orkande om dylik borgen eller säkerhet måste dock av svaranden framställas vid första rättegangstillfälie, då svaranden tillstädeskomnier, varpa räUen förelägger käranden att inom viss utsatt tid, vid äventyr att målet eljes avskrives, ställa sådan borgen, som nyss omtalats, eller säkerhet för ovannämnda kostnad och skada till det belopp och av den beskaffenhet, som av svaranden godkännes eller av domstolen vid föreläggandets meddelande bestämmes.

Borgen eller säkerhet, vilken nu omförmäles, får dock icke fordras, om utlänningens talan anhängiggjorts genom geiistämning (se avd. Om stämning) eller grundas å växel* eller äger rum j följd av offentlig stämning, som av domstol eller domare utfärdats.

Slutligen är att märka, att Kungl. Maj:t äger efter avtal ined främmande stat och under förutsättning av ömsesidighet meddela bestämmelser, varigenom denna stats undersåtar befrias från skyldighet att ställa sådan borgen eller säkerhet, varom hälar fråga. (Lag den 6 mars 1899.)

Redan genom K. K. d. 13 juli 1887 är dansk undersåte, oberoende av sitt hemvist, befriad från denna skyldighet.

Härmed sammanhänger, att svensk dom under vissa villkor kan verkställas i Danmark. (Jfr. dansk lag av d. 19 februari 1861.)

Sedan Kungl. Maj:t för Sverige biträtt den internationella konventionen (niellanfolkiiga överenskommelsen) angående vissa till civilprocessen hörande ämnen av internationell natur d. 14 nov. 1896 (se Svensk Författningssamling 1899 n:r 34), vilken konvention bl. a. innefattar överenskommelse rörande befrielse för vissa parter från skyldighet att i rättegång ställa säkerhet, har genom K. K. d. 5 maj 1899 förordnats, att den i lagen d. 19 november 1886 föreskrivna skyldighet att st/älla borgen eller

* Med växelmål torde få likställas mål angående återgångsfordran pä grund av check. Se cftecklagen d. 24 mars 1808 § 15.1131

säkerhet ej skall äga tillämpning å part, som är undersåte i någon av de i konventionen deltagande främmande statery och har sitt hemvist i någon av dem eller här i riket De stater, som hittills anslutit sig till ifrågavarande konvention, äro förutom Sverige jämväl Belgien, Danmark, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, liumänien, Kyssland, Schweiz, Spanien, Tyskland och Österrike-Ungern. Såsom ersättning för befrielsen från att ställa borgen eller säkerhet av nu ifrågavarande slag är genom konventionen överenskommet, att dorn, varigenom i en av de fördragsslutande staterna rättegångskostnader ådömts kärande eller mellankommande part, skall i envar av de övriga fördragsslutande staterna kunna verkställas av därtill enligt landets lag behörig myndighet. Jfr. Lag ang. verkställighet i visst fall av utländsk domstols beslut, d. G mars 1899, samt K. K. d. 5 maj 1899 ang. tillämpning av samma lag.

Anm. Norsk undersåte har ansetts fritagen från att ställa borgen eller säkerhet av ifrågavarande slag. (Jfr. N. J. A. 1905: B. n:r 266.)

Formulär till borgensförbindelse för utländsk kärande.

För den kostnad och skada, som Sir Thomas Poe i Sheffield genom laga kraft ägande beslut kan kännas skyldig gälda övikens Kopparverksaktiebolag i en vid Väddö och Häverö skeppslags tingsrätt anhängiggjord rättegång emellan Sir Thomas Poe, samt aktiebolaget, svarande, angäende ersättningsanspråk på grund av kontraktsbrott, gå undertecknade, en för bägge och bägge för en, i full borgen såsom för egen skuld.

Stockholm den 24 november 15)01.

Axel Fredberg, Johan Almström,

Grosshandlare. vice Häradshövding.

Egenhändiga namnteckningarna bevittna: N. N. N. N.

Obs. Bevis om löftesmännens vederhäftighet för den ingångna borgen anskaffas från konungens befallningslia vande eller domaren i löftesmännens hemort.

Skyldigheten att svara är ej lika vidsträckt som rätten att kära. Såsom regel gäller väl, att varje fysisk eller juridisk person kan vara kärande i tvistemål, men från plikten att vara svarande gälla följande undantag:

1) Konungen anses icke kunna personligen instämmas till domstol ens i tvistemål (Jfr. Regeringsformen § 3.) Däremot torde man kunna i tvistemål, som eljes borde anhängiggöras1132

mot konungen personligen, vända sig med stämningen emot chefen för hovförvaltningen (konungens förste hovmarskalk). Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 26 oktober 1852* samt Kungl. Maj:ts utslag d. 21 mars 1879, N. T. sid. 81. I fråga särskilt om konungen personligen tillhörig fastighet kan talan riktas mot det ombud, som kan vara eller, på begäran bliva av konungen förordnad att för fastigheten tala och svara.**

Annan medlem av konungafamiljen (än konungen) torde däremot hava samma skyldighet att svara inför svensk domstol som andra svenska undersåtar.

2) Främmande staters överhuvud (regenter och. presidenter) och sändebud samt deras tjänare åtnjuta s. k. exter rit

o riali tetsrätt, d. v. s. rätt att stå utom det lands lagar, i vilket de vistas, samt att fortfarande lyda under lagarna i hemlandet. I följd härav är en dylik person ej pliktig att svara inför svensk domstol. Har lian emellertid vid dylik domstol uppträtt som kärande, torde dock svaranden i målet hava rätt att emot honom fullfölja talan hos högre rätt samt t. o. ni. att å honom uttaga genstämning i de fall, då detta varit tillåtet, i händelse käranden i målet varit svensk undersåte.

Om parts ställföreträdare.

I. S. k. nödvändig ställföreträdare (representant).

Med nödvändig ställföreträdare eller representant menas i detta sammanhang den, som i en rättegång företräder en person, vilken icke själv kan uppträda såsom part.

De personer, som icke själva kunna uppträda såsom parter, äro huvudsak]igen följande:

1) Juridiska personer.

2) Omyndige. Huruvida omyndig, som fyllt 15 är, äger att uppträda såsom part i mål angående egendom, som han själv förvärvat och har under sin förvaltning, är synnerligen omtvistat;. Domstolarna synas emellertid benägna att tillerkänna honom en dylik rätt. Jfr. Kungl. Majita dom d. 13 april 1829,*** Kungl. Maj-.ts utslag d. 1 september 1885, N. J. A. 315 och d. 29 augusti 1890, N. J. A. sid. 357. Jfr. även Kungl. Majts utslag d. 27

* Se Backman: Handbok i Tviste-, Utsöknings- och Rättegångsmål, örobro 1863 s. 875.

** Ansökan om dylikt ombuds förordnande torde böra göras hos konungens förste hovmarskalk.

*** Carl E. Backman. Juridisk handbok. Sthlm 1883. 1132

mot konungen personligen, vända sig med stämningen emot chefen för hovförvaltningen (konungens förste hovmarskalk). Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 26 oktober 1852* samt Kungl. Maj:ts utslag d. 21 mars 1879, N. T. sid. 81. I fråga särskilt om konungen personligen tillhörig fastighet kan talan riktas mot det ombud, som kan vara eller, på begäran bliva av konungen förordnad att för fastigheten tala och svara.**

Annan medlem av konungafamiljen (än konungen) torde däremot hava samma skyldighet att svara inför svensk domstol som andra svenska undersåtar.

2) Främmande staters överhuvud (regenter och. presidenter) och sändebud samt deras tjänare åtnjuta s. k. exter rit

o riali tetsrätt, d. v. s. rätt att stå utom det lands lagar, i vilket de vistas, samt att fortfarande lyda under lagarna i hemlandet. I följd härav är en dylik person ej pliktig att svara inför svensk domstol. Har lian emellertid vid dylik domstol uppträtt som kärande, torde dock svaranden i målet hava rätt att emot honom fullfölja talan hos högre rätt samt t. o. ni. att å honom uttaga genstämning i de fall, då detta varit tillåtet, i händelse käranden i målet varit svensk undersåte.

Om parts ställföreträdare.

I. S. k. nödvändig ställföreträdare (representant).

Med nödvändig ställföreträdare eller representant menas i detta sammanhang den, som i en rättegång företräder en person, vilken icke själv kan uppträda såsom part.

De personer, som icke själva kunna uppträda såsom parter, äro huvudsak]igen följande:

1) Juridiska personer.

2) Omyndige. Huruvida omyndig, som fyllt 15 är, äger att uppträda såsom part i mål angående egendom, som han själv förvärvat och har under sin förvaltning, är synnerligen omtvistat;. Domstolarna synas emellertid benägna att tillerkänna honom en dylik rätt. Jfr. Kungl. Majita dom d. 13 april 1829,*** Kungl. Maj-.ts utslag d. 1 september 1885, N. J. A. 315 och d. 29 augusti 1890, N. J. A. sid. 357. Jfr. även Kungl. Majts utslag d. 27

* Se Backman: Handbok i Tviste-, Utsöknings- och Rättegångsmål, örobro 1863 s. 875.

** Ansökan om dylikt ombuds förordnande torde böra göras hos konungens förste hovmarskalk.

*** Carl E. Backman. Juridisk handbok. Sthlm 1883.1133

oktober 1891,]NL J. A. sid. 471. Att värjesmålsed kan i skuldfordringstvist ådömas en omyndigförklarad person, framgår av Kungl. Majita dom d. 12 aug. 1891, N. J. A. sid. 322.

1 detta sammanhang må erinras om bestämmelsen i § 14 av Lag angående tillsyn å förmyndares förvaltning av omyndigs egendom d. 18 april 1884. Enligt detta lagrum äger omyndig, vilken är kommen till den ålder, att han kan inse, att förmyndaren ej väl förvaltar hans egendom, att anmäla detta hos den domstol, som har förrn yn derskapet under sin vård. Emot rätt.ens beslut med anledning av sådan anmälan torde den omyndige emellertid icke få föra talan. Ej heller har omyndig rätt att klaga över underrätts beslut, varigenom hans förmyndare tillåtits att sälja den omyndiges fasta egendom eller inteckna densamma. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 29 november 1878, N. J. A. sid. 404.

3) Konkurshon. Ett konkursbo företrädes av den eller de personer, som blivit enligt konkurslagen utsedda att omhänderhava boets angelägenheter och som sålunda utgöra konkursförvalt-n i ii *re ii.

Däremot äga icke enskilda borgenärer i andra fall än som avses i konkurslagen och 2 § i K. E., huru gäld vid dödsfall betalas skall, och om urarva görelse m. m. d. 18 september 1862, utan särskilt bemyndigande mot tredje man (icke-konkursgäldeiiär) föra talan angående konkursboets rättigheter och förpliktelser. Jfr. Kungl. Majits domar d. 27 april 1881, N. J. A. sid. 223, d. 5 maj 1886, N". J. A. sid. 215, d. 19 mars 1888, N. J. A. sid. 62, d. 7 april 1897, JST. J. A. sid. 140 och d. 24 oktober 1899, N. J. A. sid. 422.

Fordran, som är riktad emot konkursboet som sådant, t. ex. anspråk på ersättning för konkurs-bouppteckningens förrättande m. m., behöver ej bevakas i konkursen, utan kan när som helst under konkursens fortgång göras gällande genom å konkursboet uttagen stämning, som delgives konkursförvaltningen. Å andra sidan utgör den omständigheten, att sådan fordran 'bevakats i konkursen och därvid lämnats utan anmärkning, icke något hin-rde för prövning av sedermera uppkommen rättegång* om fordringens utbekommande. Jfr. Kungl. Majits dom d. 3 mars 1896, N. J. A. sid. 60.

Yill borgenär för sin fordran hos konkurs gäldenär erhålla betalning ur de till konkurs avträdda tillgångarna, måste han ovillkorligen bevaka sin fordran i konkursen, utom i de undantagsfall, som omförmäles i konkurslagen. Jfr. Kungl. Majits domar d. 3 augusti 1894, N. J. A. sid. 411, d. 29 juli 1895, N. J. A. sid. 277 och d. 30 januari 1899, N. J. A. sid. 14.

Om vid början av konkurs rättegång om fordringsanspråk är emot konkursgäldenären anhängig, torde denna rättegång böra i vanlig ordning föras t till slut, men käranden måste för att erhålla utdelning i konkursen tillika bevaka sin fordran. För att domen1134

i den ifrågavarande rättegången skall kunna medföra rätt till utdelning i konkursen, måste konkursförvaltningen emellertid genom kärandens försorg underrättas om rättegången och. såmedelst beredas tillfälle att däri uppträda å konkursboets vägnar, i händelse den av käranden i rättegången förda talan av kon-kursförvaltningen anses obefogad.

Den omständighet, att en persons egendom är avträdd till konkurs, utgör ej hinder att i vanlig ordning instämma honom även i mål angående fordringsanspråk. Men varken domen i denna rättegång* eller gäldenärens under densamma gjorda medgivande har någon, verkan i konkurssaken. Jfr. Kungl. Maj:ts domar d. 23 augusti 1896, N. J. A. sid. 406 och d. 11 februari 1897, N. J. A. sid. 33.

Konkurs gäldenär en äger icke föra talan om sådana rättigheter, som genom konkursen övergå från honom till konkursboet. Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 30 januari 1900, N. J. A. sid. 17. Emellertid har konkursgäldenär ansetts behörig att ensam i högre rätt fullfölja av honom före konkursens början anhängiggjord rättegång, sedan konkursförvaltningen anmält, att konkursboet icke förde talan i saken. Jfr. Kungl. Maj:ts domar d. 25 februari 1879, IST. J. A. sid. 80, d. 18 oktober 1883, HT. J. A. sid. 354 och d. 30 april 1888, K J. A. sid. 102.

I rättegång angående rent personliga rättigheter är konkurs-gäldenären berättigad att ensam utföra sin talan.

Även om någon invändning1 därom ej framställes, skall domstol pröva, huruvida den, som vill uppträda som part i ett mål, är behörig härtill.

Vidare har domstolen att tillse, att den, som vill uppträda såsom nödvändig ställföreträdare eller representant, styrker sin befogenhet att företräda parten.

En representants eller nödvändig ställföreträdares befogenhet att företräda en part kan hava sin grund

1) i lagens stadgande, såsom fallet är med förmyndares rätt och plikt att företräda sin myndling, styrelses befogenhet att företräda sjukkassa, aktiebolag och registrerad förening för ekonomisk verksamhet etc,

2) i stadgar, reglemente eller ordning för viss juridisk person. I fråga härom kan erinras om den rätt vanliga föreskriften i bolagsordningar, att viss styrelseledamot eller verkställande direktör äger företräda bolaget inför domstolar och ämbetsmyndigheter,

3) i särskilt förordnande av vederbörlig myndighet eller uppdrag av annan juridisk person än dylik myndighet. Jfr. E. B. 15: 5 samt Kun^l. Maj:ts dorn d. 11 mars 1898, K. J. A. sid. 72.*

*. Formulär till 'behörighetshandlingar. för vissa representanter återfinnas icfter avd; Om rättegångsfullraäktige:1135

I allmänhet innefattar representantskapet befogenhet för representanten att genom rättegångsfullmakt uppdraga åt annan att föra talan. Jfr. Lag om aktiebolag d. 12 augusti 1910 § 58 samt Lag om ekonomiska föreningar d. 22 juni 1911 § 21. För den händelse representantskapet har sin grund i särskilt förordnande eller uppdrag av juridisk person, beror emellertid representantens rätt att sätta annan i sitt ställe på, huruvida förordnandet eller uppdraget kan anses innehålla dylik befogenhet. Jfr. Kungl. Maj:ts domar d. 4 februari 1891, N. J. A. sid. 23, d. 10 augusti 1898, K J. A. sid. 276.

Anm. 1. I fråga om mål, i vilket kommun är part, bör bemyndigande att föra talan för kommunen helst givas genom beslut d kommunaist llvima. I fråga om vissa angelägenheter har dock kommunalnämnd ansetts befogad att, jämlikt grunderna för 38 § av K. F. om kommunalstyrelse på landet d. 21 mars 1862, utan särskilt uppdrag vara kommunens representant. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 31 mars 1884, N. J. A. sid. 230, Kungl. Maj:ts dom d. 10 dec. 1894, N". J. A. sid. 621 samt Kungl. Maj:ts utslag d. 3 maj 1899, N. J. A. sid. 200.

Anm. 2. I fråga om aktiebolag bör noga ihågkommas, att endast styrelsen i dess helhet (se Kungl. Maj:ts utslag d. 22 mars och d. 8 maj 1900, IST. J. A. sid. 201 och 246) äger representera bolaget och å dess vägnar utfärda rättegångsfullmakt, så vida ej annan bestämmelse finnes i bolagsordningen. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 2 maj och d. 8 november 1899, N. J. A. sid. 584 och 569. Ensamt den omständigheten, att styrelseledamot i aktiebolag är berättigad att teckna bolagets firma, medför, att han är behörig att inför domstol företräda bolaget.

Handlingar, uttvisande representants behörighet, böra alltid företes, då representanten första gången kommer tillstädes inför domstolen. Har detta försummats, kan dock representantens behörighet styrkas under rättegångens lopp, varemot, såsom nedan skall visas, en rättegångsfullmakt ovillkorligen måste företes vid det tillfälle, då den åberopas. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 5 februari 1894, N'. J. A. sid. 81, Kungl. Maj:ts dom den 22 februari 1895, 1NT. J. A. sid. 45 och Kungl. Maj:ts utslag d. 2 maj 1899, X. J. A. sid. 584.

Om någon, medan rättegång pågår, upphör att innehava den ställning, som givit honom laglig befogenhet att såsom representant företräda annan i rättegången, upphör även sistnämnda befogenhet. Blir t. ex. förmyndare, vilken anhängiggjort viss rättegång för sin myndling, innan rättegången avslutats, entledigad från förmynderskapet, förlorar han därigenom behörighet att vidare utföra myndlingens talan. Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 19 april 1901, N. J. A. sid. 192. Har behörig representant däremot i denna sin egenskap utfärdat fullmakt för annan person att föra» talan för part, upphör icke denna fullmakt utan1136

vidare att gälla, därför att fullmaktsutf ärdaren avgår från representantskapet, utan fullmakten måste för att

förlora giltighet särskilt återkallas av dess utfärdares efterträdare i representantskapet eller av den representerade parten själv, i händelse denne är behörig att göra en dylik återkallelse. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 8 december 1896," N. J. A. sid. 497 samt Kungl. Maj:ts dom d. 22 februari 1895, JST. J. A. sid. 45.

II. Om rättegångs fullmäktige.

Rätte g tings fullmäktig eller rättegångsombud (»laga ombudsman))) kallas den person, som på grund av fullmakt företräder antingen en part, vilken är befogad att själv utföra sin talan, eller en representant, vilken enligt reglerna under I är befogad att förordna ombud för sig.

I tvistemål har part alltid rätt att kära eller svara genom fullmäktig. Om domstolen förelägger honom det, är dock part skyldig att personligen tillstä deskomm a. Dylikt föreläggande kan ske vid vite i penningar samt meddelas för så väl svaranden som käranden. (B. B. 14: 3 och 24: 1.) Dock anse sig många domare förhindrade att giva käranden dylikt föreliggande vid vite. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 22 mars 1876, K T. sid. 596 och d. 23 oktober 1894, K". J. A. sid. 519.

A) Behörighetsvillkor för rätt eg ängs fullmäktig. (R. B. 15:2, 3, 15.) '

1) Allmänna behörighetsvillkor, d. v. s. de egenskaper, som erfordras för att en person skall kunna godkännas såsom rätte-gångsfullmäktig, oberoende av i vilket mål eller vid vilken rätt han uppträder.

Dessa äro:

a) Att fullmäktigen ej står under annans målsmanskap.

b) Att fullmäktigen är »oberyktad, ärlig och redlig». Huruvida ombud kan anses vara i besittning av dessa egenskaper, har domstolen att i varje särskilt fall pröva. Se de under c) anmärkta Kungl. Maj:ts utslag.

c) Att fullmäktigen är »förstånd/ig». Innebörden av denna fordran belyses av K. Br. d. 27 maj 1801, enligt vilket »den ej kan för skicklig och förståndig fullmäktig1 anses, vilken, emot vad lagen i R. B. 14: 5, 7, 8 uttryckligen förbjuder, i sina skrifter inblandar vad till saken ej rätteligen hörer, på ett o förståndigt och oredigt sätt sin huvudmans talan utförer, brukar vanvördiga ord och åthävor emot domare eller parter och talar eller skriver det han vet ej sant vara». Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 9 maj 1884, N. J. A. sid. 274, d. 29 april 1886,]NT. J. A. sid. 220, d. 31 maj 1889, K. J. A. sid. 227, d. 23 februari 1897, N. J. A. sid. 91, d. 22 september 1899, N. J. A. sid. 383, d. 16 maj och d, 30 juli 1900, N. J. A. ?sTot B N:ris 275 och 396.1137

d) Att fullrn akti gen icke inn eliar viss ämbets- eller tjänstebefattning. I fråga bärom är stadgat:

aa) Präster få icke uppträda i andra mål än sådana, som röra dem själva, deras hustrur, barn, tjänstefolk och prästgårdar, eller i vilka de förordnats som ombud av vederbörande domkapitel. Kyrkolagen den 3 september 1686 19:22. Jfr. Lag om straff för ämbetsbrott av präst d. 8 mars 1889 § 9.

bb) Lantmätare få ej utan sina förmäns tillstånd uppträda som fullmäktige. K. Ees. d. 21 juli 1793 § 8 mom. 4.

Med nu nämnda inskränkningar äro ämbets- och tjänstemän i allmänhet oförhindrade att åtaga sig fullmäktigskap, »när deras förmän det tillåta, och de sin tjänst därmed ej försumma, eller det mot deras ämbetes plikt ej strider». Detta stadgande tolkas i allmänhet på det sätt, att ämbets- och tjänstemän anses äga rätt att vara fullmäktige, för så vitt ej deras förmän givit förbud däremot. (Jfr. i övrigt under 2.)

Anm. 1. I R. B. 15: 2 föreskrives, att om en part »vill bruka till fullmäktig sin skyldeman eller den i hans tjänst är eller han eljest haver förtroende till, stande det honom fritt». På grund av stadgandet i R. B. 15: 15 måste part dock tillse, att han icke genom valet av en otjänlig fullmäktig visar rätten vanvördnad, i vilket fall han kan ådraga sig bötespåföljd. Däremot får man icke anse, att sistnämnda stadgande innefattar förbud för part att såsom ombud skicka sin »tjänstedräng» eller annan sin lagstadde tjänare, vilken i övrigt uppfyller lagens behörighetsvillkor för ombud.

Enligt ordalydelsen i R. B. 15: 2, erfordras för att få yrkesmässigt utöva sakförareverksamhet tillstånd härtill av den eller de domstolar, där verksamhet utövas. Nämnda lagstadgande torde emellertid numera aldrig tillämpas.

Anm. 2. Den, som av domstol förklarats ovärdig att vidare föra andras talan inför rätta, kan naturligtvis icke få uppträda som fullmäktig. Jfr. Strafflagen 22: 14, R. B. 15: 14 och Kungl. Br. d. 27 maj 1801. Stundom har fullmäktig förklarats ovärdig föra annans talan i visst mål eller inför viss domstol, och i sådant fall är han icke på grund av ovannämnda förklarande obehörig att uppträda i andra mål eller inför andra domstolar, för så vitt vederbörande domstol anser honom hava de för ett ombud nödiga egenskaperna.

2) Särskilda behörighetsvillkor, d. v. s. de egenskaper, som

erfordras med hänsyn till ett visst mål eller en viss domstol. I fråga härom gälla i huvudsak följande regler: a) Den, som i ett mål fört talan för den ena parten, får icke

sedermera i samma mål vara ombud för motparten. Jfr. Kungl.

Maj:ts utslag d. 11 januari 1897, N. J. A. sid. 5 och Kungd.

Maj:ts dom d. 8 aprii 1897, K J. A. sid. 168.

b) Den, som i egenskap av domare eller rättens betjänt eller hos administrativ myndighet å ämbetets vägnar tagit befattning med ett mål, får icke sedermera däri uppträda såsom ombud.

c) Ledamot i överrätt eller därstädes anställd ordinarie tjänsteman får ej vara fullmäktig vid denna rätt eller vid någon underrätt, som lyder under densamma. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 20 juni 1883, IN". J. A. sid. 242. Ej heller får vid häradsrätt häradshövdingen eller någon, som i hans ställe är förordnad till domare, eller vid rådhusrätt någon rättens ledamot vara fullmäktig. Dessa stadganden avse dock ej talan för släktingar till och med syskonbarn eller för myndlingar.

d) Den, som åtföljer häradshövding till ting såsom biträde eller för sin egen utbildning, får ej vara rättegångsfullmäktig vid detta ting.' Kungl. Br. d. 1 febr. 1T58.

e) Den, vars make, fader eller svärfader, son eller måg, broder eller svåger är domare i målet, får ej vara ombud i detsamma,

Även om invändning mot en persons behörighet såsom ombud ej framställes, skall domstolen tillse, att han innehar nödiga behörighetsvillkor. Befinnes fullmäktig obehörig, borde part egentligen betraktas såsom utebliven och underkastas de för ute-varo från domstol i lag stadgade påföljder. Domstolarna torde dock — åtminstone då bristen i en fullmäktigs behörighet avser något av de särskilda behörighetsvillkoren (se ovan) — i allmänhet inskränka sig till att besluta uppskov, med föreläggande för den part, för vilken det obehöriga ombudet inställt sig, att vid ett kommande rättegångstillfälle infinna sig personligen eller genom behörigt ombud. Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 30 november 1876, TsT. J. A. sid. 551.

B. Fullmaktens form och innehåll.

För att en person skall kunna uppträda som rättegångsombud för en annan, erfordras, att denne senare (huvudmannen) bemyndigat honom härtill. Ett dylikt bemyndigande kallas rättegångs full mak t.

I fråga om formen för rättegångsfullmakt är att märka, att part kan giva dylik fullmakt antingen genom muntligt förordnande inför rätta, vilket förordnande antecknas i rättens protokoll, eller skriftligen.

För att en skriftlig handling skall kunna godkännas såsom rättegångsfullmakt erfordras enligt lagen:

1) att den är ett »öppet 'brev», d. v. s. en handling, som är upprättad för att tjäna till bevis om befidlmäktigandet. Ett enskilt brev, vari en person anmodar en annan att företräda honom i en viss rättegång, kan således ej anses såsom, skriftlig rättegångsfullmakt • ;

2) att den. skall vara undertecknad av huvudmannen och försedd med lians sigill eller två o jävig a m^1139

bestyrkande av hans namntecknings äkthet. Så snart icke'huvudmannens egenhändiga underskrift under en rättegångsfullmakt ifrågasatts, hava domstolarna emellertid uppgivit fordran på sigill eller vittnen under namnteckningen. Jfr. Kungl. Maj:ts domar d. 10 april och d. 12 december 1876, N. J. A. sid. 209 och 562, samt d. 12 december 1877, IN". J. A. sid. 7. Emellertid bjuder försiktigheten att så vitt möjligt iakttaga nu angivna föreskrifter, och kan ej huvudmannen skriva, måste hans bomärke under fullmakten nödvändigt bevittnas av tvä personer.

Fullmakten måste ovillkorligen företes, innan fullmäktigen får uppträda. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 16 januari 1899, N. J. A.'sid. 583.

Det är icke tillräckligt, att en bestyrkt avskrift av fullmakten inlämnas, utan fullmakten måste ovillkorligen uppvisas i huvudskrift för varje gång den åberopas. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 29 dec. 1895, N. J. A. sid. 600 och d. 20 januari 1896, N. J. A. sid. 1. Är fullmakt, som gäller även för talan i högre rätt, ställd på viss namngiven fullmäktig, och har densamma företetts inför underrätt samt lintagits i dess protokoll, har dock fullmäktigen vid talans fullföljd i högre rätt ansetts kunna åberopa denna fullmakt, för så vitt han å den dag, han skolat Inställa sig i den högre rätten, där uppvisat utdrag av det protokoll, vari fullmakten intagits. När däremot fullmakten varit ställd till innehavaren, har fullmäktig, som icke i hovrätten visat sig vara innehavare av samma fullmakt, ej ansetts behörig att i hovrätten uppträda såsom ombud i det mål, vari fullmakten ingivits. Jfr. Kungl. Maj:ts domar d. 6 maj 1884, N. J. A. sid. 297 och d. 22 november 1886, N. J. A. sid. 431. Till undvikande av olägenheter bör fullmäktigen hos underrätten anhålla att utfå originalfullmakten, vilket medgives mot inlämnande av en avskrift av densamma, samt därefter ingiva rättegångsfullmakten till den rätt, där talan full föl i es.

Det må slutligen anmärkas, att ombud, som till hovrätt ingivit fullmakt, gällande även hos Kungl. Maj:t, har ansetts behörig att, med åberopande av nämnda, hos hovrätten kvarliggande fullmakt, föra talan hos Kungl. Maj:t. Detta beror därpå, att hos hovrätten befintliga handlingar alltid översändas till Kungl. Maj:t i sådana mål, som dit fullföljts. Jfr. Kungl. Mai:ts domar den 12 mars 1884, N. J. A. sid. 100, d. 22 juni 1893, N. J. A. Sof A N:r 189 och d. 25 oktober 1898, N. J. A. Not A N:r 311. I besvärsmål, i vilka handlingarna infordras från hovrätten först efter besvärstidens utgång, kan emellertid ombud numera icke åberopa fullmakt, som kvarligger i hovrätts-akten. (Jfr. N.J. A. 1902:51 och 105.)

Beträffande skriftlig fullmakts innehåll stadgas i Ii. B. 15: 7, att en dylik fullmakt skall upptaga; . -,....'. ..1140

1) domstolen, vid vilken fullmäktigen skall uppträda,

2) saken eller målet, vari fullmäktigen skall föra talan,

3) fullmäktigens namn ocli

4) en förklaring av huvudmannen, att han vill nöjas med fullmäktigens åtgärder i det mål, vari denne skall uppträda. Den omständigheten, att sådan förklaring icke funnits intagen i fullmakt, har dock förklarats icke föranleda, att fullmakten bör anses ogiltig. Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 8 februari 1875, N. J. A. sid. 29.

Vidare har förklarats, att en fullmakt icke behöver upptaga fullmäktigens namn, utan kan vara ställd på innehavaren. Jfr. Kungl. Majits.dom den 13 november 1794.* Slutligen anses en fullmakt kunna vara så vidsträckt, att den omfattar icke blott en vdss domstol utan alla domstolar och ämbetsmyndigheter samt avser icke allenast ett visst mål utan t. o. ni. alla de mål och ärenden, vilka angå eller kunna komma att angå huvudmannen. Exempel på en synnerligen omfattande fullmakt är den, som avfattas såsom: »Ilättegångsf ullmakt in blanco för innehavaren», och som medför befogenhet för dess innehavare att hos alla domstolar i vilket tvistemål som helst föra huvudmannens talan.

Även om anmärkning ej framställes mot en rättegångsfull-makt, skall dock domstolen granska dess form och innehåll. Befinnes därvid, att fullmakten ej har den form eller det innehåll, som, enligt vad ovan angivits, är erforderligt, får den, som åberopar fullmakten, icke på grund av densamma uppträda såsom fullmäktig och huvudmannen anses såsom utebliven. (Se härom avd. om laga förfall och påföljd av utevaro.)

Anm. Genom Lag ang. meddelande av rättegångsfullmakt genom telegram d. 13 juli 1887 har part erhållit rätt att under vissa förutsättningar få avsända fullmakt med telegrafens hjälp.

Telegramfullmakt får avsändas allenast från någon statens telegraf- eller järnvägsstation, icke från enskild järnvägsstation eller från utrikes ort. Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 31 december 1891, N. J. A. sid. 614. Däremot torde telegramfullmakt kunna skickas till vilken svensk telegraf- eller järnvägsstation som helst.

Endast rättegångsfullmakt till viss man eller till viss man med rätt för denne att sätta annan i sitt ställe, men däremot icke fullmakt för innehavaren får skickas medels telegram. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 15 mars 1898, N. J. A. sid. 126.

Vill någon avsända telegramfullmakt, skall fullmakten i huvudskrift uppvisas å den station, från vilken den skall avsändas, samt fullmaktsutfärdarens namnunderskrift inför den avsändande telegraf tjänstemannen vitsordas antingen av utfärdaren själv eller, om hans namn under fullmakten är bevittnat, av något

* Carl E. Backman, Juridisk Handbok, Sthlm 1883 sid. 581 ff.1141

av vittnena Intyg' om vitsordandet skall därefter av tjänstemannen tecknas å fullmakten och jämte dennas innehåll ordagrant intagas i telegrammet. Telegrammet skall vid befordringen i föreskriven ordning kollationeras och bevis därom av vederbörande tjänsteman vid ankom st stationen meddelas å det utskrivna telegrammet.

Innehar någon fullmakt att själv eller genom ombud utföra annans talan, oeh vill denne fullmäktig i sin tur bef ullmäktiga annan genom telegram, måste såväl den befullmäktigandes som huvudmannens namnunderteokningar på förut angivet sätt vitsordas, därest icke den befullmäktigande är satt att förvalta huvudmannens egendom, med rätt att själv eller genom ombud utföra huvudmannens talan inför domstol. 1 sådan händelse behöver endast den befulhviäktigandes namnunderskrift under den av honom utfärdade fullmakten, men icke. den ursprunglige huvudmannens underskrift på förut angivet sätt vitsordas.

(). F u l Ima k t e ris rä t ts v erk ningar.

Fullrn aktien bestämmer i främsta rum mett rätts förlid Ilandet mellan huvudmannen och dennes motpart, i det huvudmannen blir bunden i förhållande till den senare av de åtgärder, som fullmäktigen företager i enlighet med fullmakten.

Är denna, avfattad, i full överensstämmelse med K. B. 15: 7, och således avser viss person i visst mål inför viss domstol, är fullmäktigens befogenhet inskränkt endast i följande hänseenden:

1) Fullmäktig har ej rätt att sätta annan i sitt ställe, om ej detta uttryckligen medgivits i fidlmakten. Dylikt medgivande kan givas på olika sätt.

Ibland gives det genom orden »fullmakt för herr N. N. ellfci den han i sitt ställe förordnar». Möjligen borde en sådan fullmakt endast berättiga fullmäktigen att transportera (överlåta) fullmakten på viss annan person,'t. ex. genom orden »förestående fullmakt transporteras på herr X. Sthlm cl. 16 dec. 1901. N. N. (två vittnen)». Domstolarna hava emellertid ansett, att en fullmäktig, vars fullmakt lyder å honom eller den han i sitt ställe förordnar, kan överlåta fullmakten å viss man eller innehavaren, med rätt för den, å vilken fullmakten sålunda överlåtes, att sätta annan i sitt ställe, samt att därpå ny överlåtelse av fullmakten kan äga rum. Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 28 september 1882, N. J. A. sid. 421.

Är fullmakt ställd på innehavaren, gäller den i den persons hand, som företer densamma inför rätta. Har fullmakt, ställd på innehavaren, ingivits till domstol, kan emellertid icke någon annan än den förste innehavaren begagna sig av den. För att möjliggöra överlåtelse av en dylik fullmakt användes ofta orden »fullmakt för innehavaren eller den han i sitt ställe förordnary), vilka ord berättiga den, som hos domstol antecknats som inne-1142

navare av fullmakten, att i sin tur överlåta fullmakten på annan person.*

2) Fullmäktigen får ej »förlika saken» utan uttryckligt ined-givande i fullmakten (jfr. sid. 1079). Ej heller torde fullmäktig, utan att fullmakten uttryckligen tillåter det, kunna hänskjuta ett måls avgörande till skiljemän.

3) Fullmakt att utföra talan vid en domstol medför ej bemyndigande att uppträda i en högre domstol än denna. Dock äger fullmäktig alltid förvara huvudmannens rätt genom att erlägga vad och anmäla missnöje såväl mot underrätts beslut som emot hovrätts dorn. För övrigt har fullmäktig även befogenhet att företräda huvudmannen i högre rätt än den, vid vilken målet anhängiggöres, om »fullmakten är så ställd», d. v. s; om fullmakten antingen uttryckligen innehåller befogenhet härtill eller är så avfattad, att en dylik befogenhet kan anses framgå av fullmaktens ordalydelse. Detta är fallet t. ex. med rättegångsfullmakt in blanco. Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 21 juni 1848.**

Rättsförhållandet mellan huvudmannen ocli full-mäktig en är i regel beroende på ett uttryckligt eller tyst uppdragsavtal (se sid. 852 ff.).

Ang. fullmäktigens skyldigheter se sid. 853. Jfr. ock R. B. 15:9, 10, 13 och 14.

Angående huvudmannens skyldigheter se sid. 855. Om laga domstol för tvist om fullmäktigens arvode se sid. 1125. Att fullmäktig har retentionsrätt för sitt arvode är omtalat å sid. 556.

xlngående fullmaktskapsförhållandets upphörande se sid. 856. Beträffande det fall att huvudmannen dör under rättegången, är särskilt föreskrivet i K. B. 15: 8, att rättegångsfullmäktig skall anmäla dödsfallet för rätten, som med anledning därav har att uppskjuta målet, för att huvudmannens arvingar skola få tillfälle att utfärda ny fullmakt eller på annat sätt ombesörja målets fullföljd. Jfr Kungl. Maj:ts domar den 17 maj 1888, N. J. A. sid." 151, den 31 juli 1889, BT. J. A. sid. 273/den 29 mars 1897, N. J. A. Not Å n:r 89 och den 15 november 1899, "N. J. A. sid. 464. Fullmäktig har ej rätt att utan huvudmannens medgivande frånträda fullmäktigskapet, med mindre rätten på fullmäktigens begäran finner skäligt entlediga honom från detsamma. (R. B. 15: 11.) I dylikt fall uppskjutes målet för att lämna huvudmannen tillfälle att, själv eller genom annat ombud, bevaka sin talan, jämte det hans förutvarande ombud förelägges att underrätta honom om uppskovsbeslutet.

Anm. 1. Från rättegångsf ullmäktig bör skiljas s. k. biträde i rättegången. Detta har blott att lämna nödigt bistånd åt en part, som själv uppträder i rättegången, och kan icke genom sina

* Ang. formulär till överlåtelse se det följande sid. 1146. ** Backmans handbok sid. 582. Jfr not å sid. 1140.1143

handlingar binda parten, vilket däremot är fallet med fullmäktig. Ofta brukar part giva sitt biträde muntlig fullmakt inför rätten att vid de tillfällen, då part ej är tillstädes, vara lians fullmäktig.

Anm. 2. Vid besvärs- eller ansökningsskrifters ingivande till rätten behöves icke rättegångsfullmakt, för savitt skriften är av part egenhändigt undertecknad. Jfr Kungl. Brevet d. 24 juli 1741. I alla andra fall måste fullmakt för skriftens ingivande bifogas. K. K. den 1 oktober 1812 och K. K. den 19 maj 1845. Försiktigheten kräver, att en dylik fullmakt formuleras så, att den innefattar uppdrag att utföra och bevaka besvärsmålet eller ansökningsärendet i dess helhet, samt att ombudet på grund av denna fullmakt undertecknar skriften. Kungl. Maj: t har dock upptagit till prövning besvärsskrift, undertecknad med klagandens namn »genoms annan person än den, som ingivit besvärsskriften, vilken senare antecknat sig såsom innehavare av bifogad fullmakt, innefattande uppdrag för innehavaren att ingiva besvären samt att utföra och bevaka talan i målet. Jfr Kungl. Maj:ts utslag den 26 april 1897, N. J. A. sid. 251 samt den 16 augusti 1901, N. J. A. sid. 380.

Att märka är, att besvärsskrift alltid måste vara undertecknad av part eller hans ombud. I annat fall upptages den icke till prövning, även om dnlämnaren visat sig befullmäktigad att å partens vägnar anföra besvär i det mål eller ärende, vari besvärsskriften ingivits. Jfr Kungl. Majita utslag den 2 april 1886, N'. J. A. sid. 210.

Formulär till rättegångsfullmakter.

1) Fullmakt, avfattad enligt R. B. 15: 7.

Fullmakt för nämndemannen Erik Olsson i Rökåsen att vid Rättviks tingslags häradsrätt utföra och bevaka min talan i av mig instämd sak emot hemmansägaren Snis Johan Larsson i Ångersjö angående bättre rätt till fastighet. Ombudets lagliga åtgärder godkännas.

Rättviks kyrkoby den 17 december 1901. Per Jansson.

Egenhändiga namnteckningen bevittna på en gång närvarande vittnen: Lars Jonsson. Per Eriksson.

2) $. k. generell (allmän) fullmakt.

Rättegångsfullmakt in blanco för innehavaren eller den han i sitt ställe förordnar. Ombudets laga åtgärder godkännas. Uppsala den 13 februari 1902.

Axel Ekberg. Grosshandlare.

Bevittnas: Fredrik Lagerstedt. Albert Nordin.1144

.*>) Fu 11 m a k i, a n derteekn a d med bomärke.

Fullmakt för kommunalstämmoordföranden Anders Johansson eller den han i sitt ställe förordnar att hos Kungl. Maj :ts och Rikets Svea hovrätt samt hos Kungl. Maj :t utföra och bevaka min talan i sak mellan lägenhetsägarne Jöns Olofsson och Göran Petersson å Rismossen, å ena, samt undertecknad, å andra sidan, angående klander av testamente, godkännande jag vad ombudet i saken lagligen gör och låter.

Snatra, Yessland den 23 januari 1901.

(Gamle Erik Ersson.)

Att förre hemmansägaren Gamle Erik Ersson under förestående fullmakt tecknat sitt bomärke, varefter undertecknad, Svanström, därunder tecknat hans namn, intyga vi på en gång närvarande vittnen:

J. P. Svanström, Johan Eriksson,

Orgelnist. Arrendator.

Adr. Leufsta Bruk. Adr. Yessland.

4) Formulär Ull mera omfattande rättegångsfullmakt.

Fullmakt för advokaterna, vice häradshövdingen Gustaf Grefberg och e. o. hovrättsnotarien Johan Öberg, eller någondera av dem eller den någondera av dem i sitt ställe förordnar:

att vid samtliga över- och underdomstolar, exekutionssäten och övriga myndigheter i Sverige anhängiggöra, utföra och bevaka talan för Söderströms Ångkvarnsaktiebolag i mål mot ingenjören Frans Igelström eller den, som saken eljest kan anses röra, angående ersättning för kontraktsbrott;

att, därest genstämning ifrågakommer, utföra och bevaka aktiebolagets talan i genstämningsmålet;

att jämväl utom domstol vid alla tillfällen, då aktiebolagets rätt uti ovannämnda angelägenhet kan vara i fråga, densamma iakttaga och bevaka;

att å aktiebolagets vägnar träffa skiljeavttal, utse skiljemän och inför skiljemännen anhängiggöra och utföra dess talan;

att, om laga skäl därtill föreligga, vidtaga åtgärder för vederpartens försättande i konkurstillstånd samt därvid och i inträffande konkurs utföra och bevaka aktiebolagets talan och utöva dess rösträtt;

att uppbära, mottaga och kvittera alla aktiebolaget uti ifrågavarande sak tillkommande medel samt värde- och andra handlingar;1143

samt att antaga cuer förkasta förlikning eller ackord. Ombudets laga åtgärder godkännas.

Stockholm den 15 november 1901.

För Söderströms Ångkvarnsaktiebolag:

Dess styrelse:

A. G. Backersten.

På en gång närvarande vittnen: O. L. Bergström. H. A. Wickert.*

5) Annan vidsträckt fullmakt.

Fullmakt för herr disponenten Hjalmar Ekvall att vid alla domstolar, ämbetsmyndigheter och exekutionssäten för Nedre Helsinglands Sågverksaktiebolag söka, kära och svara ävensom att vid lantmäteriförrättningar, kyrko- och kommunalstämmor samt alla andra stämmor och sammanträden, där aktiebolagets rätt kan vara i fråga, föra talan för bolaget och dess rätt bevaka. Denna fullmakt må av herr Ekvall överlåtas på sätt han för gott finner. Fullmakten medför befogenhet jämväl att träffa förlikning i an-hängiga tvister. Ombudets laga åtgärder godkännas.

Bjärsjö den 3 oktober 1901.

Nedre Helsinglands Sågverksaktiebolag G. Eriksson.

Bevittnas: J. E. Ur. Arvid ödman.

(Ang. behörighetshandling, som bör bifogas, se under 4.)

C) Fullmakt för utredningsman i dödsbo.

I anledning av min man grosshandlare Gustaf Hasselgrens frånfälle be-fullmäktigar jag härmed ledamoten av Sveriges Advokatsamfund, e. o. hovrättsnotarien Tom Lagergren, att såsom mitt ombud i förening med den förmyndare, som kan varda förordnad för min och min mans omyndiga dotter, Hildur Elisabet Hasselgren, omhändertaga dödsboet efter min man, ombesörja, att bouppteckning i laga tid varder förrättad, indriva och kvittera boets fordringar, betala dess skulder, realisera dess överflödiga tillgångar samt i övrigt med dödsboet vidtaga alla de åtgärder, som för dess vård och utredning äro erforderliga ; ägande hovrättsnotarien Lagergren att vid utförandet av detta uppdrag — som även innefattar bemyndigande att

* Vid varje för aktiebolag utfärdad rättegångsfullmakt måste fogas Kungl. Patent- och Registreringsverkets bevis, att aktiebolaget blivit registrerat, samt att dess firma tecknas av den eller dem, som utfärdat fullmakten.

i alla angelägenheter, som beröra dödsboet, å mina vägnar anhängiggöra möjligen erforderliga rättegångar samt att företräda mig viel alla domstolar, exekutionssäten oeh övriga ämbetsmyndigheter ävenså att ingå förlikning och antaga ackord — för särskilda fall i sitt ställe förordna ombud ; och godkänner jag alla de åtgärder, som i avseende på dödsboets värd och förvaltning av hovrättsnotarien Lagergren själv eller av honom förordnat ombud vidtagas.

Rosersberg den 24 februari 1901.

Anna Hasselgren, född Lidberg.

Bevittnas : A. Larsson. E. Ljungberg.

7) Fullmakter, varigenom ombud sätter annan i sitt ställe - (s. k. transportfullmakter.)

a) På grund av för mig utfärdad fullmakt befullmäktigar jag härmed innehavaren eller den han i sitt ställe förordnar att tillsvidare utföra grosshandlaren J. G. Fernkvists talan vid Stockholms rådhusrätt i mål mot han-delsidkerskan Anna Blomberg angående fordringsanspråk. Ombudets laga åtgärder godkännas.

Stockholm den lf» mars 1901.

Frans Åkerlund, vice häradshövding.

På en gång närvarande vittnen: O. Ullman. P. Fredriksson.

b) Fullmakt för kontorsskrivaren L. P. Svensson eller den han i sitt ställe förordnar att vid alla domstolar och

myndigheter ävensom i konkurser tillsvidare i mitt ställe föra talan i alla mål och ärenden, som blivit eller bliva mig anförtrodda såsom ombud, god man, syssloman eller i annan egenskap, liksom även i mål och ärenden, vilka röra mig personligen.

Stenby den 12 juli 1901.

Einar Ljunggren. Kronolänsman.

Bevittnas: H. Pihl ström. A. Enander.

8) Fullmakt för ombud för utlänning, som erhållit tillstånd att idka näring oeh besitta fast egendom i Sverige.

Herr förvaltaren Per Fredrik Eriksson i Karlsro, Lerbro socken, eller den han i sitt ställe förordnar befullmäktigas härmed att utöva förvaltningen av och hava inseende över alla mig tillhöriga i konungariket Sverige belägna1147

fastigheter, gruvor och gruvandelar, i vilket avseende det tillkommer fullmaktsinnehavaren att i allt vad dessa fastigheter, gruvor och gruvandelar rörer såväl å mina vägnar emottaga stämningar, kallelser och andra delgivanden, som ock vid domstolar och andra ämbetsmyndigheter min rätt och talan anhängiggöra, utföra och bevaka ; medförande denna fullmakt även befogenhet att träffa förlikning i anhängiga tvister. Ombudets laga åtgärder godkännas.

Berlin den 2C> februari 1900.

Heinrich Muller.

På en gång närvarande vittnen : Wolfgang Goethe. Friedrich Schiller.

Om civilprocessens föremål.

Endast fråga om ett rättsanspråks tillvaro kan i regel vara föremålet för rättegång i tvistemål.

Med rättsanspråk menas en rättighet, som är vad man kan kalla förfallen, d. v. s. sådan, att den enligt lag kan utkrävas hos den förpliktade. Sålunda utvecklas den fordran, som en person kan hava hos en annan, till rättsanspråk först i det ögonblick, då den förfallit till betalning. Om t. ex. B. den 1 januari 1902 förbinder sig att sex månader efter uppsägning betala till A. 1,000 kronor, erhåller denne senare visserligen genast en rättighet gent emot B., men först efter det sex månader förgått från fordringens uppsägande hos B. övergår denna rättighet till rättsanspråk, och först då kan A. vid domstol utkräva sin fordran. Det anses nämligen, att partens anspråk på rättsskydd från staten är tillräckligt tillgodosett, om han får vända sig till domstolen, sedan den rättighet, han äger, blivit förfallen. Dessförinnan har han icke någon verklig fördel av att få sin rätt prövad. Det är endast undantagsvis, som part tillåtes att hos domstol anhängiggöra frågan om en blott rättighets eller ett rättsförhållandes tillvaro. Exempel på dylik talan, vilken plägar kallas positiv fastställ elsetalan, föreligger, då någon yrkar att bliva förklarad för annans äkta barn eller i allmänhet, då någon vill hava skydd för en viss rättslig ställning.

/ allmänhet är det icke tillåtet att i stämning till domstol påyrka ogillande av rättighet eller rättsanspråk, som av den berättigade utan rättegång gjorts gallande. I vissa i lagen angivna fall får dock sådan talan, vilken kallas provokatorisk rättegång, väckas. 1147

fastigheter, gruvor och gruvandelar, i vilket avseende det tillkommer fullmaktsinnehavaren att i allt vad dessa fastigheter, gruvor och gruvandelar rörer såväl å mina vägnar emottaga stämningar, kallelser och andra delgivanden, som ock vid domstolar och andra ämbetsmyndigheter min rätt och talan anhängiggöra, utföra och bevaka ; medförande denna fullmakt även befogenhet att träffa förlikning i anhängiga tvister. Ombudets laga åtgärder godkännas.

Berlin den 2C> februari 1900.

Heinrich Muller.

På en gång närvarande vittnen : Wolfgang Goethe. Friedrich Schiller.

Om civilprocessens föremål.

Endast fråga om ett rättsanspråks tillvaro kan i regel vara föremålet för rättegång i tvistemål.

Med rättsanspråk menas en rättighet, som är vad man kan kalla förfallen, d. v. s. sådan, att den enligt lag kan utkrävas hos den förpliktade. Sålunda utvecklas den fordran, som en person kan hava hos en annan, till rättsanspråk först i det ögonblick, då den förfallit till betalning. Om t. ex. B. den 1 januari 1902 förbinder sig att sex månader efter uppsägning betala till A. 1,000 kronor, erhåller denne senare visserligen genast en rättighet gent emot B., men först efter det sex månader förgått från fordringens uppsägande hos B. övergår denna rättighet till rättsanspråk, och först då kan A. vid domstol utkräva sin fordran. Det anses nämligen, att partens anspråk på rättsskydd från staten är tillräckligt tillgodosett, om han får vända sig till domstolen, sedan den rättighet, han äger, blivit förfallen. Dessförinnan har han icke någon verklig fördel av att få sin rätt prövad. Det är endast undantagsvis, som part tillåtes att hos domstol anhängiggöra frågan om en blott rättighets eller ett rättsförhållandes tillvaro. Exempel på dylik talan, vilken plägar kallas positiv fastställ elsetalan, föreligger, då någon yrkar att bliva förklarad för annans äkta barn eller i allmänhet, då någon vill hava skydd för en viss rättslig ställning.

/ allmänhet är det icke tillåtet att i stämning till domstol påyrka ogillande av rättighet eller rättsanspråk, som av den berättigade utan rättegång gjorts gallande. I vissa i lagen angivna fall får dock sådan talan, vilken kallas provokatorisk rättegång, väckas.1148

Exempel på sådana fall äro K. F. om tioårig preskription och om årsstämning d. 4 mars 1862 §§ 6 och 16, se sid. 801 Anm. och 809 Anm. 1 (jfr. även K. F. ang. handelsböcker och handelsräkningar d. 4 maj 1855 §§ 22 och 24, Utsökningslagen d. 10 aug. 1877 §§ 31, 69, 70 och 151 samt Lag om skiljemän cl. 28 okt. 1887 §§' 9, 11 och 16). Jfr. Kungl. Maj :ts dorn den 11 november 1890 IST. J. A. sid. 468.

Rätten skall, även om invändning därom ej framställts, tillse att något av de särskilt tillåtna fallen av positiv fastställelsetalan eller provokatorisk rättegång föreligger, då sådan talan anhängig-göres, och, om något dylikt fall ej föreligger, vägra att upptaga målet till prövning.

Ang. laga domstol vid provokatorisk rättegång se under denna rubrik.

Om gemensam handläggning av flera rättsanspråk.

Vår lag meddelar ingen allmän bestämmelse angående rätt till gemensam handläggning av flera rättsanspråk, nien åskil-iiga lagrum förutsätta, att en dylik rätt förefinnes. Jfr. bl. a. R. B. 10:1, 10:7, 11:2, 11:31, 14:5, 21:4.

Gemensam handläggning av flera rättsanspråk kan tänkas äga rum i. de fall, då en eller flera kärande framställa flera anspråk mot flera svarande, eller då en kärande gör gällande flera anspråk mot samma svarande, eller slutligen en svarande i genstämning väcker niotanspråk mot käranden.

Såsom regel torde få angivas, att det beror på domstolens prövning, huruvida, gemensam handläggning av flera rättsanspråk lämpligen bör äga rum eller iche. Dock fordras för gemensam handläggning av flera rättsanspråk, att desamma tillhöra en och samma domstols bedömande.

Den omständigheten, att flera rättsanspråk anhängiggjorts genom en och samma stämning, medför ej nödvändigt gemensam handläggning" av desamma, utan domstolen kan sedan skilja dem åt och behandla vart och ett för sig såsom särskilt mål. Jfr. K. Maj:ts utslag d. 17 oktober 1872, N. T. årg. 1873 sid. 330 och den 2 oktober 1876, N. J. A. 427.

I det föregående har omtalats, hurusom lagen i vissa fall underlättat sammanslagning av vissa rättsanspråk genom att medgiva gemensam domstol för desamma (se sid. 1123). Under avdelningen om stämning skall vidare påvisas, att R. B. 11: 2 föreskriver, att gemensam stämning för rättsanspråk, som hava visst sammanhang1 med varandra, får förekomma. Härav torde man 1148

Exempel på sådana fall äro K. F. om tioårig preskription och om årsstämning d. 4 mars 1862 §§ 6 och 16, se sid.

801 Anm. och 809 Anm. 1 (jfr. även K. F. ang. handelsböcker och handelsräkningar d. 4 maj 1855 §§ 22 och 24, Utsökningslagen d. 10 aug. 1877 §§ 31, 69, 70 och 151 samt Lag om skiljemän cl. 28 okt. 1887 §§' 9, 11 och 16). Jfr. Kungl. Maj :ts dorn den 11 november 1890 IST. J. A. sid. 468.

Rätten skall, även om invändning därom ej framställts, tillse att något av de särskilt tillåtna fallen av positiv fastställelsetalan eller provokatorisk rättegång föreligger, då sådan talan anhängig-göres, och, om något dylikt fall ej föreligger, vägra att upptaga målet till prövning.

Ang. laga domstol vid provokatorisk rättegång se under denna rubrik.

Om gemensam handläggning av flera rättsanspråk.

Vår lag meddelar ingen allmän bestämmelse angående rätt till gemensam handläggning av flera rättsanspråk, nien åskil-iiga lagrum förutsätta, att en dylik rätt förefinnes. Jfr. bl. a. R. B. 10:1, 10:7, 11:2, 11:31, 14:5, 21:4.

Gemensam handläggning av flera rättsanspråk kan tänkas äga rum i. de fall, då en eller flera kärande framställa flera anspråk mot flera svarande, eller då en kärande gör gällande flera anspråk mot samma svarande, eller slutligen en svarande i genstämning väcker niotanspråk mot käranden.

Såsom regel torde få angivas, att det beror på domstolens prövning, huruvida, gemensam handläggning av flera rättsanspråk lämpligen bör äga rum eller iche. Dock fordras för gemensam handläggning av flera rättsanspråk, att desamma tillhöra en och samma domstols bedömande.

Den omständigheten, att flera rättsanspråk anhängiggjorts genom en och samma stämning, medför ej nödvändigt gemensam handläggning" av desamma, utan domstolen kan sedan skilja dem åt och behandla vart och ett för sig såsom särskilt mål. Jfr. K. Maj:ts utslag d. 17 oktober 1872, N. T. årg. 1873 sid. 330 och den 2 oktober 1876, N. J. A. 427.

I det föregående har omtalats, hurusom lagen i vissa fall underlättat sammanslagning av vissa rättsanspråk genom att medgiva gemensam domstol för desamma (se sid. 1123). Under avdelningen om stämning skall vidare påvisas, att R. B. 11: 2 föreskriver, att gemensam stämning för rättsanspråk, som hava visst sammanhang1 med varandra, får förekomma. Härav torde man1149

kunna draga den slutsatsen, att part alltid är berättigad att fordra sammanslagning av flera av honom framställda rättsanspråk, om de hava det samband med 'varandra, att de lagligen kunna Ii andl äg gas vid, en och samma domstol, ehuru de egentligen höra, under olika domstolars bedömande, eller kunna instämmas genom en och, samma stämning.

Om stämning.*

(11 kap. Ii. B. enligt lag uv den 10 juli 1S99.)

I. Stämning till underrätt.

A. Stämningens utfärdande och innehall.

Då en person vill genom rättegång mot en annan framställa ett anspråk, som grundas på någon annan omständigliet än en av denne senare begången brottslig gärning, t. ex. anspråk på betalning för inköpta varor, måste i regel den person, som vill framställa anspråket (käranden), låta instämma den, mot vilken anspråket skall genom rättegången framställas (svaranden), till den domstol, som enligt förut angivna regler är behörig att handlägga omförmälda rättegång eller mål.** I ocL för svarandens instämmande bör käranden uppsätta eller låta uppsätta en skriftlig, av honom själv eller hans lagligen befullmäktigade ombud underskriven stämningsansökan, vilken bör ställas till den domstol, som skall handlägga målet, samt innehålla dels en redogörelse för det anspråk, som käranden anser sig hava mot svaranden, dels begäran om dennes instämmande till domstolen och dels yrkande, att svaranden måtte förpliktas att uppfylla kärandens mot honom framställda anspråk. Sedan omförmälda ansökan blivit uppsatt och vederbörligen underskriven, För densamma inlämnas till den person, som lagligen äger att utfärda den begärda stämningen, och denne person förser då ansökningen med en påskrift eller s.

k. stämningsresolution, varigenom svaranden förelägges att å viss dag, vid laga påföljd, infinna sig* vid den domstol, där. målet skall handläggas, för att yttra sig över kärandens mot honom framställda anspråk.

* Vid utarbetandet av denna avdelning liar huvudsakligen följts, förutom lagen med motiver, "Kommentar till lag angående ändrad lydelse av 11 kap. Rättegångsbalken av Ernst Trygger".

** Undantagsvis kan ett tvistemål komma under domstols prövning utan stämning. Så är t. ex. fallet med konkurs- och boskillnadsmål. Jfr Ii. B. 25 : 2. 1149

kunna draga den slutsatsen, att part alltid är berättigad att fordra sammanslagning av flera av honom framställda rättsanspråk, om de hava det samband med 'varandra, att de lagligen kunna Ii andl äg gas vid, en och samma domstol, ehuru de egentligen höra, under olika domstolars bedömande, eller kunna instämmas genom en och, samma stämning.

Om stämning.*

(11 kap. Ii. B. enligt lag uv den 10 juli 1S99.)

I. Stämning till underrätt.

A. Stämningens utfärdande och innehall.

Då en person vill genom rättegång mot en annan framställa ett anspråk, som grundas på någon annan omständigliet än en av denne senare begången brottslig gärning, t. ex. anspråk på betalning för inköpta varor, måste i regel den person, som vill framställa anspråket (käranden), låta instämma den, mot vilken anspråket skall genom rättegången framställas (svaranden), till den domstol, som enligt förut angivna regler är behörig att handlägga omförmälda rättegång eller mål.** I ocL för svarandens instämmande bör käranden uppsätta eller låta uppsätta en skriftlig, av honom själv eller hans lagligen befullmäktigade ombud underskriven stämningsansökan, vilken bör ställas till den domstol, som skall handlägga målet, samt innehålla dels en redogörelse för det anspråk, som käranden anser sig hava mot svaranden, dels begäran om dennes instämmande till domstolen och dels yrkande, att svaranden måtte förpliktas att uppfylla kärandens mot honom framställda anspråk. Sedan omförmälda ansökan blivit uppsatt och vederbörligen underskriven, För densamma inlämnas till den person, som lagligen äger att utfärda den begärda stämningen, och denne person förser då ansökningen med en påskrift eller s. k. stämningsresolution, varigenom svaranden förelägges att å viss dag, vid laga påföljd, infinna sig* vid den domstol, där. målet skall handläggas, för att yttra sig över kärandens mot honom framställda anspråk.

* Vid utarbetandet av denna avdelning liar huvudsakligen följts, förutom lagen med motiver, "Kommentar till lag angående ändrad lydelse av 11 kap. Rättegångsbalken av Ernst Trygger".

** Undantagsvis kan ett tvistemål komma under domstols prövning utan stämning. Så är t. ex. fallet med konkurs- och boskillnadsmål. Jfr Ii. B. 25 : 2.1150

Intet hinder föreligger emellertid för käranden att muntligen framställa begäran om stämning hos den, som lagligen äger att ntfärda densamma, och nämnde person utfärdar i anledning av dylik begäran en handling, vars innehåll motsvarar det ovan angivna innehållet i en skriftlig stämningsansökan med åtecknad st äm iiingsresolution. *

Den, som lagligen äger att utfärda stämning, kallas vanligen s lämnings givare.

Stämning1 till häradsrätt utfärdas av domhavande eller av annan person, som av honom förordnats därtill, t. ex. häradshövdingens notarie, landsfiskal eller nämndeman.

Anm. Förteckning å av domhavanden förordnade stämningsgivare skall i början av varje år intagas i länskungörelserna.

Stämning till rådhusrätt utfärdas av den, »som därtill satt är», d. v. s. den, som på grund av rådhusrättens arbetsordning eller annorledes därtill bemyndigats, eller, om dylik person ej finnes, av rådhusrättens ordförande (11. B. 11: 3.)

Den omständigheten, att en.s.k. stämningsgivare, jämlikt 13 kapitlet .1 § rättegångsbalken, är jävig att handlägga det mål, som genom hos honom begärd stämning skall anhängiggöras, utgör icke hinder för honom att utfärda den begärda stämningen. Däremot torde en stämningsgivare icke vara berättigad utfärda stämning, varigenom anhängiggöres mål, däri han själv är kärande eller svarande.

En stämningsgivare torde icke vara berättigad att vägra stämning i annat fall än då antingen stämningsgivaren icke innehar befattning såsom sådan vid den domstol, till vilken stämningen begäres, eller käranden vid sin begäran om stämningen icke så tydligt angivit svaranden, att någon tvekan icke kan förekomma om vem som bör instämmas (jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 1 juni 1893 N. J. A. sid. 259 samt 1910 JST. J. A. sid. 393), eller stämningen begäres å konungen eller å person, som åtnjuter s. k. exterritorialitetsrätt (se sid. 1132).

Vägrar en av domhavande förordnad stämningsgivare att utfärda begärd stämning (eller stämningsresolution), har käranden att hos domhavanden framställa begäran om stämningens

* Bestämmelserna angående stämnings innehåll finnas i 11 kap. 5 o. 6 §§ K. B. samt lyda sålunda: "Då stämning sökes, give käranden upp domstolen och svaranden samt saken; äge ock säga, huru lång tid han för stämningens delgivning tarvar."

"Stämning skall skriftligen utfärdas, och bör stämningen, vare sig kallelsen tecknas å skriftlig eller stämningen gives efter muntlig ansökning, innehålla uppgift om domstolen och parterna samt saken, så ock å vilken ort och dag eller, där tiden för ting ännu ej är bestämd, å vilken rättegångsdag under tinget parterna skola sig vid rätten inställa". Jfr i detta sammanhang Schmidts Juridiska Arkiv 31 sid. 488 samt K. Maj :ts domar den 26 nov. 1878, N. J. A. sid. 432, den 16 mars 1881, N. J. A. sid. 130 och den 19 oktober 1899, N. J. A. sid. 402.1151

utfärdande. Vägrar donihavande eller stämningsgivare i siad att utfärda begärd stämning (eller stämningsresolution), är käranden berättigad att påfordra skriftligen avfattat beslut angående berörda vägran samt torde sedermera äga att överklaga nämnda beslut i hovrätten genom besvär, ingivna i vanlig ordning. (Jfr. Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 5.) Enligt någras mening, skulle emellertid käranden i anledning av domliavandes eller stämningsgivares i stad vägran att utfärda begärd stämning icke kunna vidtaga annan åtgärd för stämningens erhållande än att hos advokatfiskalen i vederbörande hovrätt, justitiekanslern eller justitieombudsmannen angiva den vägrande stämningsgivaren till åtal för hans vägran samt i samband därmed utverka åläggande för honom att utfärda den begärda stämningen (eller stämningsresolutionen). (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 1 juni 1893, N. J. A. sid. 259.)

I regel får en stämning endast begäras av eller riktas mot en person och endast innefatta ett enda anspråk (häri dock ej inberäknat anspråk på ränta eller ersättning för rättegångskostnad).

Från nu angivna regel finnas emellertid undantag för följande fall, nämligen:

1) Att det anspråk, som genom rättegång skall framsällas, odelat tillkommer flera personer gemensamt (t. ex. i deras egenskap av delägare i ett och samma stärbhus). (11 kap. 2 § E. B.)

I denna händelse äga nämnda personer att genom en gemensam stämning anhängiggöra den ifrågavarande rättegången.

2) Att det anspråk, som genom rättegång skall framställas, odelat riktas mot flera personer gemensamt (t. ex. i deras egenskap av delägare i ett och samma stärbhus). (11 kap. 2 § R. B.)

1 detta fall få nämnda personer genom en och samma stämning inkallas i rättegången.

3) Att en eller flera personer vilja mot en eller flera andra framställa flera anspråk, som med varandra äga det sammanhang, att de icke kunna, vederbörligen utredas, med mindre de av domstolen gemensamt handläggas.

I denna händelse få samtliga anspråken genom en och samma stämning anhängiggöras. Jfr. Kungl. Maj::ts utslag den 17 oktober 1872, N. T. årg. 1873 sid. 330 och Kungl. Maj:ts dom den 2 oktober 1876, N. J. A. sid. 427. (Jfr. sid. 1148.)*

* Då en kärande vill mot en svarande framställa flere p e n n i n g e f o r-d r i n g s a n s p r å k, anses dessa böra få upptagas i en och samma stämning, även om de icke med varandra äga det sammanhang, att de icke kunna vederbörligen utredas, med mindre de av domstolen gemensamt handläggas.

Såsom förut antytts, torde en stämningsgivare icke böra vägra att, dä sådant begäres, utfärda e n stämning även i de fall, då detta, enligt de i texten angivna regler, icke rätteligen bör ske. Det tillkommer sedermera domstolen att förordna, att den sålunda genom e n stämning anhängiggjorda talan skall såsom flera särskilda mål handläggas.1152

Angående rätt för den, som begär slamning å motpart ocli vittne i samma rättegång, att få dem genom en och samma stämning inkallade, se K. förklaringen den 14 oktober 1892. Jfr. även avdelningen om vittnen.

Anm. 1. Vid stämnings (eller stämningsresolutions) erhållande skall käranden erlägga en avgift av två kronor, av vilka ena hälften utgör avgift för stämpel å stämningshandlingen och andra hälfen betalas i lösen för stämningen (eller stämningsresolutionen).

Anm. 2. Även om invändning därom ej framställes, skall domstolen vägra handläggning av ett tvistemål, vilket icke genom stämning anhängiggjorts.

B. Stämningens del giv ning.

a) Stämningen skall genom kärandens försorg delgivas svaranden medelst stämiiangshandlingeiis* överlämnande i huvudskrift eller besannad avskrift** (R. B. 11:7). Jfr. K. Maj:ts dorn d. 14 dec. 1899, ~N. J. A. sid. 537. Äro flera svarande instämda, skall stämningen delgivas var och en av dem, utom i de fall, som här nedan särskilt angivas.

Stämningshandlingens överlämnande till svaranden eller svarandena kan ske på vad sätt som helst, men måste av käranden bevisas, om svaranden eller svarandena skulle utebliva från domstolen eller bestrida, att stämningen vederbörligen delgivits.

För att underlätta bevisning i fråga om stämningsdelgivning har lagen tillerkänt vissa personers intyg därom vitsord, varför en kärande till sin egen säkerhet bör för delgivning av stämningen begagna sig av dylika personers biträde. I fråga om nämnda personer är att märka, att det åligger underrätt att för-ordna vissa män att, då de därom anlitas, delgiva stämningar, domstolars beslut och andra handlingar. Dessa personer, vilka kallas stämning sinan, avlägga inför rätten ed, att de redligen och utan försumlighet skola uträtta de delgivningsärenden, som åt dem uppdragas. Förteckning å dem, som av en domare för-ordnats till stämningsmän, skall finnas anslagen å rättens dörr samt å landet hållas tillgänglig hos häradshövdingen.

Fjärdingsman och nämndeman äro utan särskilt förordnande eller särskild ed stämningsmän, men medan fjärdingsman är pliktig uträtta de delgivningsärenden, som uppdragas åt honom,

* Stämningshandlingen utgöres, såsom förut antytts, a utin g e n av en skriftlig ansökan med atecknad stamningsresolution eller av en utav vederbörande stämningsgivare uppsatt och underskriven handling.

** Med besannad avskrift förstås en avskrift, vars likhet med huvudskriften antingen bevittnats av två oj aviga vittnen eller bestyrkts av notarius publicus eller annan ämbetsman, vars intyg har fullt vitsord.1153

föreligger sådan förpliktelse för nämndeman, endast om han åtagit sig densamma (R. B. 11:7).*

Intyg av två ojäviga stämning smaa om en stämnings vederbörliga delgivning ävensom svarandens genom intyg av en ojävig stämningsman bestyrida erkännande av dylik delgivning gäller såsom fullt bevis därom, att svaranden blivit på lagligt sätt instämd. Detta anses vederbörligen styrkt jämväl genom intyg av landsfiskal, stadsfogde eller notarius publicus eller av svensk konsul eller vid svenskt konsulat anställd tjänsteman, så ock av fjärdingsmän, då han verkställt delgivningeii efter förmans uppdrag. Intyg, att delgivning å utrikes ort skett, skall ock, om intygsgivarens behörighet styrkes av svensk eller här i liket anställd diplomatisk eller konsulär tjänsteman, gälla såsom fullt bevis att delgivning verkställts så, som intyget innehåller. (Ii. B. 11: 83.) Dock torde

svaranden äga rätt till motbevisniiig därom, att han ej blivit på lagligt sätt instämd.

Anm. 1. Delgivning av stämning får ej ske på något ställe, där vid tillfället gudstjänst pågår eller sammankomst för gemensam andaktsövning eljest äger rum (R. B. 1.1: 8). Däremot föreligger ej hinder för att verkställa delgivning i gudstjänstlokal vid något tillfälle, då gudstjänst ej pågår därstädes.

Anm. 2. Vistas den, vilken stämningen skall dejgivas, utom Sverige, äger käranden att i utrikesdepartementet påkalla biträde med stämningens delgivning, men är skyldig att förskjuta den kostnad, som för ändamålet av nämnda myndighet anses erforderlig (R, B. 11:20).

Anm. 3. Den, som skall delgiva stämning, får naturligtvis icke vid dennes delgivande på något sätt bryta svarandens husfrid, utan är inskränkt till användning av sådana medel, som den delgivande under vanliga förhållanden äger begagna för att bereda sig tillträde till svaranden Jfr. K. Maj:ts dom den 1 juni 1885, N. J. A. sid. 198. Lyckas den delgivande ej att med begagnande av dylika medel delgiva svaranden stämningen, blir följden, att ett annat delgivningssätt än det redan använda får ifrågakomma, eller ock att någon delgivning tills vidare icke kan äga rum.

b) För vissa fall liar lagen givit föreskrifter angående särskilt sätt för stämnings delgivande. I fråga härom är att märka följande:

1) Stämnings delgivning får äga rum på särskilt sätt under förutsättning

* Fjärdingsman torde dock vara förpliktad att mottaga delgivningsupp-drag, endast då delgivningeii skall ske inom lians tjänsteområde, liksom de särskilt förordnade stämningsmännen icke torde vara pliktiga att verkställa delgivning utom den domstols område, av vilken de förordnats. Se Lag ang. fjärdingsmansbestyrets utgörande samt K. Maj :ts Instruktion för fjärdingsmännen d. 29 september 1899.

Advokaten.

1451151

(x) all svaranden, veterligen lämnat Sverige utan att upplysning kunnat vinnas, var han uppehåller sig;

j8) att svaranden ej Itos rätten eller häradshövdingen i den ort, där han senast var i riket boende, d. v. s. hade sitt verkliga hemvist, anmält viss person, som äger att för honom mottaga stämning, och anvisning å sådant ombud icke heller eljes kunnat erhållas,* samt att

y) därjämte omständigheter förekomma, som giva anledning att antaga, att svaranden håller sig undan, d. v. s. utan berättigad anledning håller sin uppehållsort otillgänglig eller dold, eller att svaranden har för avsikt att för framtiden bosätta sig i främmande land.

Om dessa förutsättningar äro för handen, får stämningen delgivas svaranden därigenom att den dels införes i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, minst 14 dagar mellan varje gång, dels, för den händelse att svaranden har känt hemvist inom riket, i huvudskrift eller besannad** avskrift fästes å hans husdörr och uppläses för hans husfolk och dels, därest svaranden ej har sådant hemvist, eller detsamma ej är känt, men han äger fastighet inom riket, överlämnas till den, som förvaltar fastigheten (§ 9).»**

Anm. 1. För att ett ombud med laga verkan skall kunna mottaga stämning, bör den honom meddelade fullmakten innehålla uttrycklig befogenhet härtill. Dock innefattas denna rättighet möjligen i en vanlig »rättegångsfullmakt)) in blanco, som ju ostridigt medför den vidsträcktare befogenheten att anhängig-göra rättegång.

Det kan ifrågasättas, huruvida ett ombud, som är försett med fullmakt att emottaga stämning för viss person, under alla förhållanden kan med bindande verkan delgivas stämning å denna person. Svaret å denna fråga torde bliva följande: För den händelse att ombudet verkligen mottager sämningen, måste huvudmannen härigenom anses vara lagligen stämd. Vägrar ombudet däremot att mottaga stämningen, har man att se till, om huvudmannen kan anses hava förbundit sig att låta ombudet å hans vägnar emottaga stämning. Detta måste anses vara förhållandet, om han gjorts anmälan om sitt antagande av ombudet hos rätten eller häradshövdingen i sin

hemort, eller om huvudmannen är en person, vilken såsom villkor för åtnjutande av vissa rättigheter är skyldig att i Sverige hava ombud med rätt att å

* Dylik anmälan får med önskad verkan göras allenast av den, som, dä anmälan sker, äger hemvist Mr i riket, och skall avse viss tid, ej överstigande tre år. Om någon anmält, att viss person äger att för honom mottaga stämning, skall sådan anmälan upptagas i förteckning, som å landet föres av häradshövdingen och i stad av rätten.

** Ang. betydelsen av besannad se sid. 1152.

*** Om stämningstid i detta fall se sid. 1161.1155

liuvudmannens vägnar mottaga stämning. Jfr. Lag om utländsk försäkringsanstälts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket den 24 juli 1903, § 1. Utländsk medborgare, som här i riket förvärvat fast egendom eller förvärvat eller bearbetar inmutad mineralfyndighet eller idkar gruvdrift, har, om han ej är i riket botsatt, skylighet att hava ett i orten bosatt ombud, som är svensk medborgare och skall vid de tillfällen, då huvudmannen icke vistas i riket, äga ätit i angelägenheter, som röra fastigheten eller gruvan, å liuvudmannens vägnar mottaga stämningar, kallelser och andra delgivanden samt svara vid domstolar och bos andra ämbetsmyndigheter. (Lag d. 30 maj 1916 § 17.) Föreligger utfästelse från huvudmannens sida att låta ombudet å hans vägnar mottaga stämning, anses sådan vara lagligen delgiven huvudmannen genom dess överlämnande till ombudet, även om detta bestrider att mottaga stämningen. Om däremot någon dylik utfästelse från liuvudmannens sida icke finnes, kan ombudet genom sin vägran att mottaga stämningen hindra delgivningen av densamma.

Anm. 2. Är svarande veterligen utrikes, men hans vistelseort är bekant eller i övrigt någon av förut nämnda förutsättningar för ovan angivna stämningssätt saknas, måste stämningen delgivas i vanlig ordning.

2) Särskilt delgivningssätt är även stadgat för det fall,

a) att man ej har vetskap om att svaranden lämnat Sverige.

fi) att svaranden å olika dagar blivit i och för delgivning av stämningen i sitt hemvist sökt, utan att svaranden eller ombud,, som äger att för honom mottaga stämning (jfr. anm. 1 här ovan), därvid kunnat anträffas.

y) att ej heller, vid efterfrågan Itos svarandens husfolk eller grannar eller där han har sin tjänst eller sysselsättning, säker anvisning, d. v. s. bestämd uppgift, kunnat villnäs, varest lian eller ombud, som äger att för honom mottaga stämning, uppehåller sig, samt

å) att i övrigt omständigheter förekomma, som giva anledning att antaga, att svaranden håller sig undan.

Om dessa förutsättningar finnas, får stämningens delgivande verkställas därigenom att, stämningen i huvudskrift eller besannad* avskrift fästes å svarandens husdörr och uppläses för hans husfolk, om sådant finnes (II. B. 11:10). Jfr. K. Maj:ts domar d. 1 juni 1885, N. J. A. sid. 198 och d. 26 februari 1892, N. J. A. sid. 108.

3) Om delägare i oskiftat dödsbo skola stämmas i mål, som angå boet, kan stämningen delgivas den, som i boet sitter, d.

* Ang. betydelsen av "besannad", se sid. 1152, not **.1156

v. s.^ liar boet under sin vård, vare sig lian är delägare eller utredningsman i detsamma. Den, vilken stämningen sålunda delgives, är skyldig att utan dröjsmål tillställa var och en av stärb-husets delägare en besannad avskrift av stämningen. Då emellertid dödsboet anses stämt genom stämningens överbringande till den, »som i boet sitter», liar försummelse från dennes sida att fullgöra sin omförmälda skyldighet endast betydelse så till vida, att han kan bliva skyldig att betala skadestånd till stärb-husdelägare, vilken lidit skada därigenom att han icke blivit underrättad om stämningens delgivning åt den, »som i boet sitter». (K. B. 11:11.)*

Det är tydligt, att käranden har full frihet att i stället för det stämiiingssätt, som nu omförmälts, använda det vanliga och således tillställa varje stärbhusdelägare en besannad avskrift av stämningen.

4) Skall helt byalag stämmas, och äro delägarna däri flera än tio, får stämningen delgivas sålunda, att besannad avskrift av stämningen överlämnas till en av delägarna för att vara för dem alla tillgänglig, samt att stämningen därefter, med underrättelse om vilken av delägarna bekommit avskriften därav, uppläses i församlingens kyrka samt anslås å rättens dörr (R. B. 11: 12).**

5) / mål angående gruva, som tillhör flera personer gemensamt, anses en å nämnda personer uttagen stämning vara dem delgiven därigenom att stämningen i huvudskrift eller besannad avskrift överlämnas till gruvföreståndaren (R. B. 11: 13). Denne är emellertid skyldig att ofördröjligen antingen föredraga stämningen å gruvstämma (sammanträde med gruvdelägarna) eller i besannad avskrift överlämna densamma till varje delägare.***

6) Skola delägare i gemensamlietsfiske, för vilket syssloman är utsedd, stämmas i -sak, som rör gemensamhetsfisket, får stämningen delgivas sysslomannen, vilken har att ofördröjligen antingen föredraga stämningen å sammanträde med delägarna eller i besannad avskrift överlämna densamma till en var av dem.***

7) Stämning å konkursbo skall delgivas den, som förordnats att bevaka boets angelägenheter, d. v. s. av rätten eller domaren jämlikt konkurslagen förordnad person eller förordnad god man eller syssloman. Äro flera förordnade att bevaka boets angelägenheter behöver stämningen blott delgivas någon av dem (II. B. 11: 14).†

8) Särskild föreskrift finnes angående delgivning av stämning å:

* Ang. stämning-stillen i detta fall, se sid. 1100.

** Ang. stämningstiden i detta fall, se sid. 1161.

*** Ang. stämningstiden i detta fall, se sid. 1161.

† Ang. stämningstiden i detta fall, se sid. 1160.1157

a) bolag, t. ex. handelsbolag, registrerat enkelt bolag, samt aktiebolag;

fi) förening, såsom registrerad förening för ekonomisk verksamhet ;

y) annat samfund, varmed torde avses association (sammanslutning) för icke ekonomiskt ändamål, vilken genom antagande av stadgar är så ordnad, att den kan ingå avtal, t. ex. vetenskapligt samfund, studentnationer, etc, och

ö) stiftelse eller annan dylik inrättning, t. ex. Nobelstiftelsen, sparbank, registrerad sjukkassa etc.

Om stämning uttages å någon av de under momenten a)—ö) omförmälda associationer,* skall stämningen i regel delgivas den, som äger att företräda den sammanslutning, å vilken stämningen uttages eller, om flera, var för sig eller gemensamt, äro därtill behöriga, någon av dem. Sålunda får stämning å handelsbolag delgivas vilken som helst av bolagsmännen, för så vitt han ej är utesluten från rätten att företräda bolaget. Stämning å aktiebolag får delgivas en av bolagsstyrelsens ledamöter o. s. v. Finnes ej någon, som äger företräda en instämd association, utan beslut måste för varje särskilt fall fattas angående densammas representerande, skall stämningen delgivas den, som äger sammankalla dem, vilka hava att över associationens angelägenheter besluta (R. B. 11: 15).**

Anm. Huru stämning skall delgivas, då styrelsen för aktiebolag eller registrerad förening för ekonomisk verksamhet vill anhängiggöra rättegång mot bolaget eller föreningen, är stadgat i lagen om aktiebolag d. 12 augusti 1910 § 68 och Lagen om ekonomiska föreningar d. 22 juni 1911 § 26.

9) Dd rättegång anliängiggöres mot socken, stad, eller annan sådan menighet, t. ex. municipalsamhälle, skall stämningen delgivas den person eller myndighet, på vilken det ankommer att sammankalla dem, som i avseende, å talans utförande i målet hava att för menigheten besluta (It. B. 11: 16). Så t. ex. skall stämning å kommun på landet delgivas ordföranden för kommunalstämman, så vida ej fråga är om mål, angående vars utförande kommunalnämnden äger besluta. För så vitt en stämning avser något, som faller inom drätselkammarens befogenhet, skall stämningen delgivas den, som har att sammankalla drätselkammarens ledamöter.***

Anm. Stämning å Stockholms stad skall delgivas genom stämningens överlämnande i huvucfckrift eller

besannad.! avskrift

* Association är här taget som gemensam beteckning för samtliga här ovan angivna sammanslutningar. ** Se not † å föreg. sid. *** Ang. stämningstid i detta fall, se sid. 1161.

† Ang. betydelsen av "besannad", se sid. 1152, not **.1158

till registratorn vid stadens drätselnämnd. Se K. instruktionen för Stockholms stads drätselnämnd d. 14 december 1883 § 20 enligt lydelse i Kungl. Kung. d. 10 maj 1889.

10) Om härad eller tingslag skall stämmas, sker delgivandet av stämningen därigenom att denna dels uppläses i kyrkorna i de församlingar, som tillhöra häradet eller tingslaget, och dels anslås å rättens dörr (B. B. 11: 17.)*

11) Stämning å vägliållni?igs skyldig c i härad, tingslag eiler annat väghållningsdistrikt skall delgivas ordföranden i vägstyrelsen i distriktet (B, B. 11: 17).*

12) Stämning å landsting skall i huvudskrift eller besannad avskrift ingivas till konungens befallningshavande i länet, som har att överlämna stämningen till landstinget vid dess näst infallande lagtima sammanträde (B. B. 11:18).*

13) Stämning å kronan skall delgivas på det sätt, att stämningen i huvudskrift eller besannad avskrift ingives antingen till den myndighet, som har att bevaka talan i det genom stämningen anhängiggjorda målet, eller ock till konungens befallningshavan-de i det län, där den domstol finnes, till vilken målet instämts. Skall kronans talan i målet bevakas av annan myndighet än nämnde konungens befallningshavande, åligger det denna senare myndighet att, om stämningen i målet dit ingivits, föranstalta om dess överlämnande till den myndighet, av vilken kronans talan i målet skall bevakas (B. B. 11: 19).*

c) Delgives icke stämningen på sätt här ovan angivits, förklaras densamma av domstolen vara utan verkan. För en dylik förklaring fordras dock antingen att svaranden uteblиver från rätten, som i sådant fall av sig själv (ex officio) uppmärksammar, att det föreskrivna delgivningssättet icke iakttagits, eller att svaranden inom laga tid framställer invändning om at/t stämningen icke blivit på vederbörligt sätt delgiven. Vid första rättegångstillfälle, då svaranden vid underrätten inställer sig, eller, om han uteblivit därstädes, första gången han yttrar sig i hovrätten skall dylik invändning framställas, vid äventyr, att, om den göres senare, den ej upptages till prövning.

C. Om laga stämningstid (tid för delgivning av stämning).

a) Svaranden har rätt att fordra, att stämningen skall delgivas honom viss tid före inställelsedagen, d. v. s. den dag, han genom stämningen kallats att inställa sig vid rätten, för att han skall hinna bereda sig å svaromål.

* Ang. stämningstid i detta fall, se sid. 1162.1159

Angående tiden för stämningens delgivning gälla i regel följande bestämmelser (B. B. 11:21 ocli 22):

1) Vistas svaranden vid tiden för delgivning ens verkställande i Sverige, är delgivningstiden beroende på hans mantalsskrivningsort. För den, som ingenstädes är mantalsskriven, skall delgivningstiden räknas så, som om han vore mantalsskriven å den ort inom riket, där stämningen blir honom delgiven.

a) Om svaranden är mantalsskriven i stad, där den rätt, t dl vilken målet är instämt, sammanträder — vare sig det är fråga om rådhusrätt eller häradsrätt med tingsställe i stad — skall stämningen delgivas sist å åttonde dagen före inställelsedagen,*

ft) Om svaranden är mantalsskriven, icke i den stad, där rätten sammanträder, men inom det län, där »domstolen är», d. v. s. har sitt domsområde, skall stämningen, oberoende av var rättens lokal är belägen, delgivas sist å fjortonde dagen töre inställelsedagen.

Anm. 1. Är svaranden mantalsskriven inom Västerbottens eller Norrbottens läns lappmark, gälla nu angivna bestämmelser angående 14 dagars stämningstid endast för det fall, att svaranden är mantalsskriven inom det tingslag-, till vars domstol han instämmes. Instämmes han till annan domstol inom länet, skall stämningen

delgivas senast å trettionde dagen före inställelsedagen.

Anm. 2. Stockholms stad och Stockholms län skola vid beräknande av stämningstid anses såsom ett län.

y) Om svaranden är mantalsskriven inom annat län i riket än det domstolen, till vilken han instämts, tillhör, skall stämningen delgivas sist å trettionde dagen före inställelsedagen.

2) Vistas svaranden utom Sverige, då stämningen äger ram, är delgivningstiden oberoende av hans mantalsskrivningsort och uteslutande beroende på hans vistelseort vid delgivning en.

a) Om han vistas utom riket, men inom Europa, skall delgiv-ningen ske sist å sextionde dagen före inställelsedagen, men

fi) om han vistas utom Europa sist å etthundratjugonde dagen före nämnda dag.

Anm. 1. Har svarande, som vistas utom riket, i Sverige ombud, som äger att för honom mottaga stämning (jfr. Anm. 1), och den å svaranden uttagna stämningen delgives ombudet, beräknas delgivningstiden ändock efter den utrikesort, där svaranden vistas. Endast för det fall, att ombudets fullmakt innefattar befogenhet icke blott att mottaga stämning, utan även att

* Det är att märka att vid beräkning av stämningstid delgivning s-dagen men icke inställelsedagen, medräknas.1160

å svarandens vägnar avgiva svaromål, får stämningstiden räknas, som om ombudet självt vore svaranden, d. v. s. beroende pä ombudets mantalsskrivningsort eller, om ombudet icke är mantalsskrivet i riket, på den ort inom riket, där stämningen delgives ombudet.

Blir ombudet delgivet stämning utom Sverige, torde däremot delgivningstiden bliva beroende på svarandens vistelseort, så att om denna är belägen utom Europa, men delgivnmgen skett inom Europa, ehuru utom Sverige, stämningstiden blir 120 dagar.

Är det ej veterligt, att svaranden vistas utom riket, men har stämningen delgivits ombud för honom, räknas stämningstiden efter svarandens mantalsskrivningsort. Är svaranden icke mantalsskriven i Sverige, torde stämningstiden beräknas, som om svaranden vore mantalsskriven å den ort inom Sverige, där stämningen delgives ombudet.

Anm. 2. Yad i fråga om delgivningssätt och delgivningstid är föreskrivet om svaranden skall, då han icke själv kan uppträda såsom part, tillämpas på hans representant (jfr. sid. 1132).

b) Följande särskilda, bestämmelser angäende tiden för stämningens delgivande äro att märka:

1) Har stämning delgivits delägare i oskiftat dödsbo på sätt här ovan under B b) 3) (se sid. 1155) omförmälts, skall delgivnmgen med den, »som i boet sitter», vara verkställd så tidigt, att var ocli en av stärbhusdelägarna från denna delgivningsdag räknat får åtnjuta den honom tillkommande stämningstid (II. B. 11:23). Om sålunda stärbhuset består av tre delägare, av vilka en sitter i boet och är mantalsskriven i Stockholm, en vistas i Berlin och en i Newyork, skall tämningen delgivas den sistnämnde minst 120 dagar före inställelsedagen. Har emellertid delgivningen ej skett så tidigt, men den i Newyork bosatte stärb-husdelägaren ändock är villig att ingå i svaromål (jfr. under c) här nedan), kan invändning om stämningstiden icke göras av någon av de båda andra stärbhusdeiägarna, för så vitt stämningen delgivits den, »som sitter i boet», så tidigt, att vardera av dem åtnjutit laga stämnings tid, d. v. s. — om stämningen uttagits till Stockholms rådhusrätt — 8 dagar för den, som är skriven i Stockholm, och 60 dagar för den, som vistas i Berlin.

Har stämning å stärbhus delgivits av käranden i vanlig ordning genom överlämnande av besannad* avskrift av stämningen till var och en av stärbhusdelägarna, skall stämningstiden för varje stärbhusdelägare beräknas enligt vanliga regler.

2) För konkursbo (jfr. B b) 7) sid. 1156) ävensom de under B b) 8) sid. 1157 här ovan omförmälda associationer gälla de under a) 1) (sid. 1159) stadgade delgivningstider av åtta, fjor-

* Ang. betydelsen av "besannad", se sid. 1152 not **.1161

ton eller trettio dagar, men dessa skola räknas efter »den ort, under vars domstol svaranden lyder i tvistemål, som angå gäld i allmänhet», d. v. s. stämningstiden skall beräknas så, som om konkursboet eller associationen, i händelse det eller den varit enskild person, hade varit mantalsskrivet eller mantalsskriven inom det tingslag, vars domstol äger att upptaga mot konkursboet eller associationen anhängiggjorda kravnial. (Jfr. laga domstol för mål, som angå den instämdes person sid. 1114.) Är konkurs anhängig vid rådhusrätt i stad, och är konkursboet instämt till denna rådhusrätt eller någon häradsrätt, som har sitt tingsställe i staden, skall stämningstilden sålunda utgöra åtta dagar. Är stämningen däremot uttagen till annan rätt, tillhörande samma län som nämnda stad, skall delgivningstiden i regel utgöra fjorton dagar, och om rätten ligger utom det län, där staden är belägen, skall stämningen delgivas sist å. trettionde dagen före inställelsedagen. Även om stämningen delgives god man eller syssloman i konkurs, medan denne vistas utom Sverige, skola dessa tider gälla.

Om för konkursbo eller sådan association, varom här är fråga, icke i Sverige finnes någon domstol, som äger att upptaga kravmål mot konkursboet eller associationen, torde stämningstiden få räknas i enlighet med huvudregeln under a) med hänsyn till den persons vistelseort, som företräder konkursboet eller associationen. Vistas denne representant i Sverige, skall alltså delgivningstiden räknas med hänsyn till den ort, varest han är mantalsskriven, eller där stämningen delgives honom.

Delgives stämningen association, som saknar representant, genom stämningens överlämnande till den, som äger sammankalla dem, vilka hava att besluta över associationens angelägenheter, skall stämningens överlämnande ske minst sextio dagar före inställelsedagen. (B. B. 11:27.)

3) Delgives stämning enligt de här ovan under morn. B b) 1) (sid. 1153) angivna regler, skola samtliga de i nämnda moment omförmälda åtgärder vara till fullo verkställda sist å etthundratjugonde dagen före inställelsedagen (Ii. B. 11:24).

4) Sist å sextionde dagen före inställelsedagen skall delgivning av stämning vara verkställd med

a) helt byalag, vilket delgives stämning enligt bestämmelserna i B) b) 4) (se sid. 1156) här ovan (B. B. 11: 15) ;

j8) delägare i gruva, vilka delgivas stämning enligt föreskrifterna i B) b) 5) (sid. 1156) här ovan (B,. B. 11:26);

y) delägare i gemensamlietsfiske, vilka delgivas stämning enligt föreskrifterna i B) b) 6) (sid. 1156) här ovan (B. B. 11: 26) ;

ö) socken, stad eller annan dylik menighet, med vilken delgivning av stämning äger rum enligt föreskrifterna B. b) 9) (sid. 1157) här ovan (E. B. 11:28);

f) härad eller tingslag, vilket delgives stämning enligt de under B) b) 10) (sid. 1158) här ovan angivna regler (B. B. 11:28);

L,) väghållnings skyldige, vilka delgivas stämning enligt bestämmelserna i B) b) 11) (sid. 1158) här ovan (E. B. 11:28).

5) Landsting är ej skyldigt att ingå i svaromål å en å detsamma uttagen stämning förrän å trettionde dagen från den, då landstinget näst efter stämningens delgivning sammanträder till lagtima möte (B. B. 11:29).

6) Stämning å kronan skall delgivas sist å trettionde dagen före inställelsedagen (B. B. 11:20).

7) I växelmål och. mål angående åter gångs for årån på grund av check är svaranden skyldig att infinna sig för svaromåls avgivande, i händelse stämningen delgives honom så King tid före slutet av det domstolssammanträde, vid vilket målet första gången förekommer till behandling, att svaranden före sammanträdets slut kan hinna att inställa sig vid domstolen. Stämning i mål, varom nu är fråga, skall, om käranden anhåller därom, meddelas till samma dag, som den begäres, om rätten då har sammanträde, och svaranden är så till hands, att han kan infinna sig, innan rättegångsförhandlingarna för dagen avslutats. Jfr. K. F.

om nya växellagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall d. 7 maj 1880 § 5 mom. 3 samt Checklagen den 24 mars 1898 § 15.

Ailin. 1. Yistas svaranden å utrikes ort, får stämningen honom delgivas i enlighet med lagen å den utrikes orten. (B. B. 11: 9.)

c) Med avseende å påföljden av att delgivning av stämning icke skett i rätt tid före inställelsdeagen (E. B. 11: 32) får man skilja på olika fall.

1) Infinner sig svaranden å inställelsedagen ocli ingår i svaromål, har han därmed avstått från rätten att påyrka den honom tillkommande stämningstid. Det är att märka, att svaranden icke torde få anses hava ingått i svaromål, därför att han t. ex. framställt en invändning om jäv mot domare, om domstolens behörighet eller om olaga sätt för stämningens delgivande eller över huvud taget invändning, vars gillande skulle innehålla, att rätten icke kunde upptaga målet till behandling. Däremot har svaranden försutit rätten att framställa invändning, att stämningen icke i laga tid delgivits, så snart han yttrat sig beträffande själva målet eller någon invändning, vars gillande icke hindrar domstolen att fortfarande handlägga detsamma, t. ex. invändning om skyldighet för utländsk kärande att ställa borgen eller annan säkerhet för rättegångskostnader.

2) Vägrar svaranden att, emedan stämininingen icke i rätt tid delgivits, å inställelsedagen ingå i svaromål, blir påföljden, att1163

målet uppskjut.es till annan dag, vilken bestämmes så, alt tiden från ocli ined dagen för stämningens delgivande till denna senare rättegångsdag blir laga stämningstid.

3) Om svaranden uteblivit, liar rätten att av sig själv tillse, huruvida den uteblivne fått åtnjuta laga stämningstid, och, om så ej varit förhållandet, att uppskjuta målet samt ålägga käranden att på sätt och inom tid, som för stämnings delgivning gäller, delgiva svaranden rättens uppskovsbeslut. Härav följer, att uppskovet måste bliva så långt, att käranden hinner delgiva svaranden uppskovsbeslutet så lång tid före den nya rättegångsdagen, som, räknad från och med dagen för beslutets delgivande, motsvarar hela den stämningstid, svaranden ägt tillgodonjuta. Försummar käranden att inom nämnda tid eller på sätt om stäm-ningsdelgivandet är föreskrivet delgiva svaranden uppskovsbeslutet, förklarar rätten käromålet vara förfallet på den ågångna stämningen. Käromålet kan emellertid sedermera genom ny stämning anhängiggöras.

D. Om genstämning (R. B. 11: 3.1.)

Sedan en person blivit instämd såsom svarande i en rättegång, äger han i vissa fall, för vilka här nedan skall närmare redogöras, å käranden uttaga stämning till den domstol, vid vilken rättegången anhängiggjorts, under yrkande, att hans sålunda instämda talan skall av domstolen upptagas till behandling i sammanhang med det i kärandens stämning (huvudstämningen) framställda anspråk.

De fall, då svaranden äger att uttaga sådan stämning, som nu omförmälts, eller s. k. genstämning äro:

1) Att svaranden vill mot käranden framställa ett anspråk, som härflyter ur samma förhållande, som ligger till grund för det i huvudstämningen framställda anspråk.

Exempel: Om en hyresvärd stämmer sin hyresgäst med yrkande om hyrans utbekommande, äger hyresgästen uttaga genstämning å hyresvärden med yrkande om ersättning för sina kostnader i anledning av hyresvärdens underlåtenhet att reparera den hyrda lägenheten. I detta fall härflyter nämligen hyresgästens ersättningsanspråk ur samma förhållande (hyresförhållandet) som hyresvärdens betalningsanspråk.

2) Att svaranden vill mot käranden framställa ett anspråk, som kan avräknas från det i huvudstämniftgen framställda anspråk.

Exempel: Om A. instämmer B. med yrkande att erhålla likvid för en fordran hos denne å 100 kronor, äger B. att å A. uttaga genstämning, med påstående att utbekomma en fordran hos honom å 50 kronor.llfil

3) Att svaranden vill mot käranden framställa ett anspråk, från vilket det x huvudstämningen framställda

anspråket kan avräknas.

Exempel: Om Ä. instämmer B. med yrkande att av honom utbekomma en fordran å 100 kronor, äger B. att å A. uttaga genstämning med påstående om likvid för en fordran hos honom å 300 kronor, efter avdrag av förut nämnda 100 kronor, eller 200 kronor.

Om svaranden instämmer ett anspråk, som, enligt ovan angivna regler, får utgöra föremål för genstämning, till det rättegångstillfälle, till vilket han själv är instämd, således till första rättegångstillfället, föreligger genstämning i egentlig bemärkelse. Vid dylik genstämning icke blott åtnjuter svaranden såsom förut påpekats (se sid. 1124) förmånen att få sitt anspråk handlagt vid den domstol, där huvudmålet är anhängigt, även om denna domstol eljes vore obehörig alt handlägga svarandens anspråk, utan han behöver tillika icke låta sin motpart få åtnjuta den vanliga stämningstiden, utan allenast hälften av den stämningstid, som 'motparten varit skyldig låta svaranden tillgodonjuta. Härvid är emellertid att märka, att den genstämde aldrig får tillgodonjuta längre stämningstid, än han ägt erhålla, därest genstämningen varit en huvud stämning.

Exempel: A., mantalsskriven i Göteborg, instämmer fordringsanspråk å B., som är mantalsskriven i Stockholm, till någon rättegångsdag vid denna stads rådhusrätt. Vill B. stämma angående genfordran, får han göra det till samma rättegångsdag vid Stockholms rådhusrätt, och. A. har ej rätt att fordra längre stämningstid än hälften av den B. tillkommande, alltså 4 dagar. Förändras exemplet, så att A. i stället instämt B. till Göteborgs rådhusrätt, får A., om B. å honom uttager genstämning, icke åtnjuta hälften av B:s stämningstid, som ii detta fall är 30 dagar, utan han erhåller endast en stämningstid av åtta dagar.

Anm. 1. Har genstämning icke inom laga tid före första rättegångstillfället delgivits käranden, komma de å sid. 1158 ocli 1159 under mom. C 1 och 2 angivna regler att vinna tillämpning.

Anm. 2. Om svaranden icke själv fått åtnjuta laga stämningstid, torde han äga att uttaga genstämning till det rättegångstillfälle, till vilket huvudmålet i anledning härav uppskjutes.

Anm. 3. För genstämnings uttagande till Stockholms rådhusrätt har man att direkt vända sig till den avdelning, till vilken huvudmålet enligt rådhusrättens arbetsordning hör.

E. Stämningens betydelse.

Såsom förut (se sid. 1149) antytts, är stämning i tvistemål nästan undantagslöst nödvändig för att rätten skall kunna upptaga ett mål till prövning.11G5

Då en stämning uttagits, göres anteckning därom hos stämningsgivaren, som har skyldighet att tillse, att målet uppföres på uppropslistan (se det föreg. sid. 1101), varefter målet uppropas å den för dess företagande utsatta dag (inställelsedagen), så vida ej ordentlig anmälan ingått från käranden till rätten eller dess ordförande, att stämningen ej delgivits, eller från parterna gemensamt, att målet förlikts.

Angående stämningens betydelse i händelse av endera eller båda parternas frånvaro å inställelsedagen, se avd. Om laga förfall och påföljd av parters utevar o. Stämningens betydelse inskränker sig emellertid icke till att vara en nödvändig formalitet för öppnande av en rättegång, vilken formalitet befordrar ett lämpligt anordnande av arbetet vid underrätterna. Dess förnämsta betydelse ligger fastmer däri, att då stämningen skall innehålla uppgift om »saken», d. v. s. föremålet för rättegången, man genom densamma får rättegångens omfång noga angivet och begränsat.

I fråga om ändring av föremålet för rättegången, sådant det angivits i stämningen, gäller, att käranden kan helt och hållet eller till en del nedlägga käromålet, utan att svaranden däremot kan invända något, ehuruväl han har rätt att erhålla ersättning för sina rättegångskostnader. I övrigt gäller, att käranden icke torde kunna göra ändring i stämningsyrkandet i annat fall än när det yrkade ej längre kan fullgöras, så att han t. ex. kan yrka ersättning för en omstämd, men under rättegången förstörd saks värde i stället för att påstå utbekommande av saken själv.

Titan att yrkande därom framställts i stämningen, kan ersättning för rättegångskostnader under rättegångens lopp yrkas.

II. Om stämning till hovrätt. Därest ett mål skall genom stämning anhängiggöras i hovrätt såsom första instans (se det föreg. sid. lill o. f.), skall skriftlig stämningsansökan, vilken ställes till hovrätten, dit ingivas, varemot i övrigt gälla samma föreskrifter som i fråga om stämning till underrätt.

Dock skall invändning härom, att part ej blivit lagligen stämd, d. v. s. varje invändning, som part vill göra vare sig" mot stämningens innehåll, sättet för stämningens delgivning eller stämningstiden, framställes, innan parten inlåtit sig i svaromål, vid äventyr att sedermera framställd invändning i nämnda hänseende lämnas utan avseende. (II. B. 16: 13.)1160

Formulär till stämningsansökningar och stämningar.

1) stämningsansökning i skuldfordrings-mål med åtecknad stämningsresolution.

Till Stockholms rådhusrätt.

Resolution.

F. lantbrukaren II. W. Norelius stämmes, för att svara å denna ansökning, att, vid laga påföljd, härstädes sig infinna måndagen den 2 december 1901 klockan tolv å dagen.

Stockholms rådhusrätts sjätte avdelning den 22 november 1901.

Få rättens vägnar: N. N. Lösen ui. st. papp. 2 kr.

Härmed anhålles vördsamt om stämning å f. lantbrukaren 11. W. Norelius med påstående, att honom måtte åläggas till mig genast utgiva trehunda åttiofem (385) kr. 17 öre enligt räkning för levererade möbler, varjämte fordras ränta efter 5 proc. från dagen för stämningens delgivning samt ersättning för rättegångskostnaderna, nämligen:

för stämningsansökningens uppsättande och avskrift därav ...... kr. 5: —

lösen för stämningsresolution.. „ 2: —

för stämningens delgivande .... „ 1:50

för min inställelse varje gäng .... „ 15: —

jämte lösen för protokoll och utslag samt de vittneslöner, som jag möjligen förpliktas att förskjuta.

Stockholm den 21 november 1901.

Axel Grönberg, Snickare.

2) Annan stämningsansökan.

Till Uppsala rådhusrätt. Sedan herr Per Fredholm den 1 sistlidne februari entledigats från sin befattning såsom verkställande direktör för Uppsala Tändsticksfabriksaktiebolag, träffades mellan aktiebolaget, å ena, samt Fredholm, å andra sidan, den 3 april 1901 överenskommelse angående Fredholms ouppgjorda affärer med bolaget. I denna överenskommelse bestämdes, bland annat, att Fredholms skuld till bolaget skulle efter förloppet av en månad från överenskom-mslsens dag, eller den 3 maj 1901, till bolaget inbetalas. I förhoppning, att Fredholm utan laga åtgärder skulle uppgöra sitt mellanhavande med bolaget, hava likväl sådana åtgärder hittills icke vidtagits. Då emellertid nu en avsevärd tid förflutit sedan den dag, då Fredholm sist bort göra reda för sig, utan att Fredholm på något sätt låtit sig avhöra, nödgas Uppsala Tänd-stisksfabriksaktiebolag härmed vördsamt anhålla om kallelse och stämning å herr Per Fredholm, med yrkande, att han måtte förpliktas att genast gälda1167

sin skuld till bolaget med belopp, som kommer att under rättegången angivas. Ränta och ersättning för rättegångskostnaderna yrkas. Fri och öppen talan förbehålles.

Uppsala den 6 augusti 1901.

För Uppsala Tändsticksfabriksaktiebolag: Dess styrelse: A. Danielsson. B. Höjner. E. Källman.

3) Stämningsansökan i s. k. provokatorisk rättegång (se avd. Om civilprocessens föremål sid. 1147.)

a) Till Rådhusrätten i Södertälje.

Genom brev av den 21 februari innevarande år har herr Johan Berg hos mig framställt fordringsanspråk på 1,000 kronor jämte ränta på grund av en i avskrift mig förevisad skuldsedel, vilken skulle hava blivit av mig utfärdad den 10 november 1900, att betalas den 10 februari 1901.

Då jag emellertid icke undertecknat eller uppdragit åt annan att underteckna någon dylik skuldsedel och ej heller eljest iklätt mig någon skuldförbindelse till herr Berg eller annan, föranlåtes jag att vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å herr Johan Berg, med yrkande, att rådhusrätten måtte förklara mig icke häfta i skuld till herr Berg \m grund av ifrågavarande, av honom åberopade skuldsedel eller av annan grund. Fri och öppen talan förbehålles och ersättning för rättegångskostnaderna yrkas.

Södertälje den 28 februari 1901.

August Clarliolni.

b) Till Närdinghundra häradsrätt.

Vid utmätningsförrättning, som den 14 juni 1900 på min begäran ägt rum hos mejeristen A. K. Djurström i Persbyn för verkställande av Svea hovrätts dom den 12 april 1900 i sak mellan mig, å ena, samt Djurström, å andra sidan, angående fordringsanspråk, framställde reseombudet P. O. Åkeson anspråk på äganderätten till ett i Djurströms besittning varande tröskverk, vilket han uppgav sig hava ärvt efter sin fader och därefter lämnat i förvar hos sin svåger Djurström, varför han bestred, att detsamma finge gå i mät för dennes skuld.

Utmätningsförrättaren, kronolänsmannen Gustaf Kronlund, tog väl utan avseende å denna invändning ifrågavarande tröskverk i mät för min fordran, men då Åkeson ansågs hava bjudit sannolika skäl för sitt anspråk, hänvisades han att sin talan efter stämning utföra enligt § 69 Utsökningslagen.

Då någon tid förflutit, utan att Åkeson begagnat sig av denna hänvisning, och det för undertecknad är av största vika att snarast möjligt få frågan om Åkesons påstådda rätt prövad, vågar jag, med föranledande av sista punkten i nyssnämnda § 69 av Utsökningslagen, härmed vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning till Närdinghundra häradsrätt, inom vars område tröskverket finnes, å resandeombudet P. O. Åkeson, under påstående,1168

att Åkesons anspråk på äganderätten till tröskverket måtte ogillas såsom obestyrkt. Fri och öppen talan förbehålles. Ersättning för rättegångskostnaderna yrkas.

Knutby den 18 juli 1900.

Per Jansson.

4) Stämningsansökning, avseende flera svarandeparter.

Till Sotholms häradsrätt. Enligt kontrakt av den 9 december 1915 med herr Emil Larsson i Söderby inköpte jag av honom och lät därefter genom min klampare J. E. Fredriksson vid den Larsson tillhöriga Johannesbergs såg å hemmanet Alby i Gräsö socken räkna, uppmäta, uttaga och godkänna, bl. a., en del där försågat furutimmer.

Det sålunda uttagna virket uppstaplades och avskildes för min räkning.

Då ovanbemälde Fredriksson, vilken av mig för ändamålet skickats från Stockholm till platsen ifråga, den 4 sistlidne februari infann sig vid sågen med körare och hästar för att avhämta detta virke, hindrades han att utföra sitt uppdrag av en vid sågen anställd förman vid namn John Pettersson, vilken, under förklaring, att hemmansägaren Jakob Johansson i Ekeby vore delägare i virket, förbjöd Fredriksson att avhämta detsamma och hotade, att, om Fredriksson läte lasta virket å de medförda slädarna, åter avlasta detsamma. Då Fredriksson och de av honom medförda körarne icke ville utsätta sig för våld, avstodo de från försöket att avhämta virket.

Enär jag emellertid befarade, att Pettersson, vilken, såsom av det ovanstående framgår, syntes på uppdrag av

Johansson hava satt sig i besittning av virket, skulle till denne utlämna detsamma, eller att han eller Johansson skulle undansticka eller förskingra godset, sökte jag hos konungens befall-ningshavande i Stockholms län kvarstad å det ifrågavarande virkespartiet. Genom resolution den 27 sistlidne februari förordnade konungens befallnings-hävande i sammanhang därmed att ansökningen utställdes till delgivning med Johansson och Pettersson ävensom med vederbörande fastighetsägare, att virkespartiet finge tillsvidare och intill dess annorledes förordnades till min säkerhet beläggas med kvarstad. Sedan ansökningen bevisligen delgivits såväl Johansson och Pettersson som ock godemännen i Larssons konkurs, kronolänsmannen J. Eklund och handlanden P. Ekström, och efter det Johansson och Pettersson i inkomna förklaringar bestritt densamma, samt jag avgivit slutligt yttrande i kvarstadsärendet, fann konungens befallnings-hävande den 16 innevarande april lagligt förklara, att dess ovanberörda resolution fortfarande skulle lända till efterrättelse samt ålade mig att för kvarstadens bibehållande vid gällande laga kraft noga iakttaga vad 188 § Utsökningslagen för sådant fall föreskriver.

I anledning av den i berörda lagrum meddelade föreskrift, och då hemmansägaren Jakob Johansson å Ekeby, vilken saken synes förnämligast angå, har sitt bo och hemvist inom Sotholms härads domvärjo, får jag, i enlighet med 10 kap. 7 § Rättegångsbalken, vördsamt anhålla om laga kallelse och stämning å ej mindre bemälde Johansson än även förmannen vid Johannes-1169

bergs såg i Gräsö socken John Pettersson och Emil Larssons konkursbo, med yrkande, att häradsrätten måtte förklara mig vara ägare till merberörda av mig från Larsson inköpta och för min räkning vid Johannesbergs såg i Gräsö socken upplagda virkesparti samt förplikta svarandena att genast till mig utgiva detsamma.

Till följd därav att herrar Johansson och Pettersson, såsom nämnt, hindrade mitt folk att köra bort virket blevo mina kostnader för klamparen Fredrikssons resa och besök vid sågen den 4 sistlidne februari ävensom mina utgifter för då tingade körare och hästar för mig till ingen nytta. Ävenså orsakades mig åtskilliga kostnader därigenom att jag, såsom av det ovanstående framgår, genom herrar Johanssons och Petterssons förfarande blev tvungen att söka kvarstad å virkespartiet ifråga. Jag yrkar fördenskull jämväl, att Johansson och Pettersson måtte åläggas att, vilkendera bäst gälda gitter, ersätta mig vad jag i nu berörda hänseende nödgats utgiva med belopp, som jag skall under rättegången närmare angiva, jämte fem procent årlig ränta därå från stämningsdagen, tills betalning sker.

Slutligen yrkar jag, att Johansson, Pettersson och Larssons konkursbo måtte åläggas att, en för alla och alla för en, ersätta mig mina kostnader å rättegången.

Stockholm den 27 april 1916.

J. W. Lundström.

o) Ansökan om genstämning.

Till Stockholms rådhusrätt.

Herr J. A. Jensen i Härnösand har hos rådhusrätten utverkat sig stämning å mig till den 14 nästinstundande maj, med yrkande om åläggande för mig att till honom utgiva betalning med 15,000 kronor för ett parti trävaror, som han skolat leverera till mig enligt kontrakt av den 19 augusti 1900.

Enligt ifrågavarande kontrakt skulle leveransen äga rum fjorton dagar efter från mig erhållen order och verkställas på högst åtta dagars tid. Oaktat herr Jensen, enligt vad han i brev erkänt, mottagit order om leverans den 14 januari detta år, har likväl någon leverans icke påbörjats förrän i mars månad, i det jag den 8 mars erhöll brev att första sändningen avgått. Genom vederbörande notarius publicus lät jag genast efter brevets mottagande herr Jensen veta, att jag icke kunde mottaga virket, då detsamma levererades efter kontraktstidens slut, samt att jag redan måst på annat håll skaffa mig virke till högre pris än det kontraherade. Med det av herr Jensen hitsända virke har jag icke tagit någon befattning.

I anledning av nu omförmälda förhållanden får jag härmed anhålla om laga kallelse och genstämning å herr J. A.

Jensen till den 14 maj 1901, då det av honom mot mig anhängigg jorda mål förekommer första gången, med yrkande, at herr Jensens instämda talan måtte ogillas, samt herr Jensen för det kontraktsbrott, vartill han gjort sig skyldig, måtte förklaras pliktig att till mig utgiva ersättning med belopp, som under rättegången skall närmare angivas. Fri och öppen talan förbehålles.

Stockholm den 15 april 1901. A. Eklund.

Advokaten.

1471170

6) Ht amning efter muntlig ansökan. Stämning. På begäran av pigan Johanna Svensson i Norsby, kallas och stämmes härmed bondesonen Erik Johansson i örtomta att å andra rättegångsdagen av nästa vinter tings andra sammanträde med Uppsala läns norra domsagas häradsrätt, eller den 11 februari 1902, inställa sig hos häradsrätten å tingsstället vid örby hus för att svara å Johanna Svenssons yrkande, att Johansson, som skall vara fader till det av Johanna Svensson den 17 september 1901 födda flickebarn, i dopet kallat Signe Elvira, måtte åläggas att med 50 kronor ärligen, så länge barnet lever eller tills det uppnått 15 års ålder, bidraga till dess underhåll samt att ersätta Johanna Svensson hennes kostnader i målet.

Tierp den 4 januari 1902. På herr domhavandens vägnar:

Erik Karlsson, Nämndeman och förordnad stämningsgivare. För fattigdom fri från avgift.

7) Bevis om stämnings delgivande. (Detta tecknas vanligen på originalstämningen.)

a) Besannad avskrift av förestående stämning hava vi denna dag tillställt herr Per Fredholm, intygas. Uppsala den 8 augusti 1901.

P. W. Carlsson, Johan Eriksson,

Stämningsman. Stämningsman.

b) Besannad avskrift av förestående stämning har jag denna dag i [-egen-ska])-] {+egen- ska])+} av ledamot i styrelsen för Aktiebolaget Hedemora Ångkvarn mottagit, erkännes.

F. F. Lindkvist. Bevittnas : Olof Andersson. Stämningsman.

Om mellankommande part.

(E. B. 18 kap.)

Under vissa förutsättningar kan under pågående rättegång en person, vilken iche från hörjan varit part i rättegången och ej heller senare blivit däri instämd, självmant uppträda och begära att få taga del i rättegången Ett dylikt uppträdande kallar man intervention, och den uppträdande personen kallas intervenient eller mellankommande part. 1170

6) Ht amning efter muntlig ansökan. Stämning. På begäran av pigan Johanna Svensson i Norsby, kallas och stämmes härmed bondesonen Erik Johansson i örtomta att å andra rättegångsdagen av nästa vinter tings andra sammanträde med Uppsala läns norra domsagas häradsrätt, eller den 11 februari 1902, inställa sig hos häradsrätten å tingsstället vid örby hus för att svara å Johanna Svenssons yrkande, att Johansson, som skall vara fader till det av Johanna Svensson den 17 september 1901 födda flickebarn, i dopet kallat Signe Elvira, måtte åläggas att med 50 kronor ärligen, så länge barnet lever eller tills det uppnått 15 års ålder, bidraga till dess underhåll samt att ersätta Johanna Svensson hennes kostnader i målet.

Tierp den 4 januari 1902. På herr domhavandens vägnar:

Erik Karlsson, Nämndeman och förordnad stämningsgivare. För fattigdom fri från avgift.

7) Bevis om stämnings delgivande. (Detta tecknas vanligen på originalstämningen.)

a) Besannad avskrift av förestående stämning hava vi denna dag tillställt herr Per Fredholm, intygas. Uppsala

den 8 augusti 1901.

P. W. Carlsson, Johan Eriksson,

Stämningsman. Stämningsman.

b) Besannad avskrift av förestående stämning har jag denna dag i [-egen-ska])-] {+egen- ska])+} av ledamot i styrelsen för Aktiebolaget Hedemora Ångkvarn mottagit, erkännes.

F. F. Lindkvist. Bevittnas : Olof Andersson. Stämningsman.

Om mellankommande part.

(E. B. 18 kap.)

Under vissa förutsättningar kan under pågående rättegång en person, vilken iche från hörjan varit part i rättegången och ej heller senare blivit däri instämd, självmant uppträda och begära att få taga del i rättegången Ett dylikt uppträdande kallar man intervention, och den uppträdande personen kallas intervenient eller mellankommande part.1171

För att det skall tillåtas en person, att uppträda såsom mellankommande part erfordras, att målet »honom, eller hans rätt rörer». Man kan därvid skilja mellan två slag av intervention, nämligen huvudintervention (principal intervention) och hi-intervention (accessorisk intervention).

A. liuvudintervention,

liuvudintervention äger rum, i händelse den mellankommande parten (intervenienten) »klandrar bägge delo-männens rätt», d. v. s. helt eller delvis gör anspråk pä den sak eller rättighet 3 varom parterna tvista i rättegången. Jfr. Kungl. Maj:ts domar d. 15 september 1896, N". J. A. sid. 845 och d. 23 mars 1900, N. J. A. sid. 121. Exempel på dylik intervention utgör det fall, att i ett mål, vari två personer tvista om äganderätt till en fastighet, en tredje person uppträder och påstår sig vara ägare till fastigheten framför båda parterna. Hit hör också det fall, då mellankommande part påstår sig1 vara efter överlåtelse innehavare av den fordran, som käranden i målet yrkat utbekomma.

Intervention av ifrågavarande slag kan äga rum icke allenast i tvister angående förmögenhetsrättigheter, utan även i rättegångar om familje- eller arvsrättigheter. Så t. ex. i tvister om trolovning, för den händelse, att -— sedan en man efter trolovning med två kvinnor hävdat båda — den ena av dem instämmer honom med yrkande om äktenskapsförbindelsens fullbordande, och den andra kvinnan uppträder i rättegången, med yrkande att framför den första kvinnan förklaras för mannens äkta hustru. Så även i rättegång, där käranden yrkar utbekomma död mans kvarlåtenskap på grund av arvsrätt, men svaranden bestrider käromålet på grund av testamentsrätt, och tredje person uppträder i rättegången samt bestrider båda parternas rätt, under påstående, att han varit närmare besläktad med den avlidne än käranden, samt att det av svaranden åberopade testamentet icke lagligen tillkommit.

Yid huvudintervention måste den mellankommande parten yrka att på grund av sin påstådda rätt till tvistens föremål dels framför käranden tillerkännas rätt till nämnda föremål och dels av svaranden utbekomma detsamma.* Har dylikt yrkande framställts, måste den mellankommande parten visa åtminstone sannolika skäl för yrkandet, om han skall erhålla tillåtelse att föra talan i målet. Oberoende av huruvida de ursprungliga parterna i rättegången medgiva den mellankommande partens begäran att uppträda i målet, skall domstolen pröva, huruvida skäl därtill förebragts. Resultatet av denna domstolens prövning meddelas därefter i särskilt beslut, varigenom den mellankommande par-

* Detta under förutsättning, att svaranden är inneliavare av saken, eller att käranden av honom yrkat uppfyllande av visst anspråk, vilka båda fall äro de vanligaste.1172

ten antingen förvägras eller berättigas att töra talan i målet. Går beslutet i förra riktningen, får detsamma genom särskilda besvär överklagas i högre rätt. Går det åter i den senare riktningen, kunna de ursprungliga parterna

anföra besvär över beslutet i sammanhang med talan mot det slutliga utslaget i målet.

Berättigas den mellankommande parten att föra talan i målet, kan det anspråk, som av honom göres gällande, utan stämning prövas i, omedelbart samband med den ursprungliga rättegången, om båda parterna i denna rättegång och den mellankommande parten överenskomma härom.

Träffas icke sådan överens kommelse, förelägger domstolen den mellankommande parten att inom viss tid instämma de ursprungliga parterna, vid äventyr att ytterligare uppskov för sådant ändamål icke beviljas. Har den mellankommande parten utan anmält och styrkt laga förfall försummat att inom den sålunda utsatta tiden uttaga och. delgiva stämningen, går han förlustig rätten att uppträda i den ursprungliga rättegången. Däremot förlorar han icke sin rätt att i särskild rättegång utföra sin talan.

Att den mellankommande parten, om han begagnar sig av sin rätt att stämma, skall anhängiggöra sin talan vid den underrätt, som handlägger målet mellan de ursprungliga parterna, är redan oinnämnt (se sid. 1126 morn. 1). Uen mellankommande partens talan och den ursprungliga rättegången skola avgöras i ett sammanhang.

Även under rättegångsbehandling i hovrätt eller hos Kungl. Maj:t kan huvudintervention förekomma. Åsämjas därvid samtliga parter därom, att även den mellankommande partens talan får omedelbart prövas i den överrätt, där det ursprungliga målet är anhängigt, och finner hovrätten, att detta lämpligen kan ske, behöves icke någon stämning från den mellankmmande partens sida, utan hans talan avgöres i sammanhang med målet mellan de ursprungliga parterna. Finner däremot överrätten, att den mellankommande parten bör instämma sin talan, eller påyrkas detta av någon av parterna, förelägger överrätten den mellankommande parten att inom viss dag inkomma med bevis, att han likaledes inom viss tid uttagit och delgivit stämning å de ursprungliga parterna till den domstol, viel vilken det ursprungliga målet först handlagts, vid äventyr att ytterligare anstånd för sådant ändamål icke beviljas. Försummar den mellankommande parten något av vad sålunda föreskrivits, blir lian förlustig all vidare talan i målet. Fullgör han åter föreskriften, förklarar överrätten den ursprungliga rättegången vilande, intill dess laga kraft vunnen dorn meddelats i anledning av den mellankommande partens talan,* eller denna genom klagan över underrätts dom

* Sedan dylik dom meddelats, äga de ursprungliga parterna eller endera av dem anmäla den ursprungliga rättegången till förnyad behandling av över rät ten.1173

över densamma ånyo kommer under prövning av den överrätt, varest interventionen ägt rum, i vilket fall denna överrätt genom gemensam dom dömer emellan de ursprungliga parterna ocli inter-venienten.

B. Biintervention.

Biintervention äger rum, då den mellankommande parten »gör ett med någondera av dem, som tvista», d. v. s. då. han påstår, att han annorledes än på grund av bättre rätt till tvistens föremål har ett omedelbart intresse därav, att målet avgöres till förmån för endera av de ursprungliga parterna, samt därför önskar i rättegången förena sig med denna part.

Såsom exempel på biintervention må nämnas det fall, att den ursprungliga rättegången angår en servitutsrätt i en fastighet, vilken av den mellankommande parten påstås under samäganderätt tillhöra honom och endera av de ursprungliga parterna. Ett annat exempel är det fall, då den ursprunglige svaranden är löftesman, och den mellankommande parten påstår sig vara huvudgäldenär, eller då den ursprunglige käranden stämt om en fordran, som å honom före rättegången överlåtits av den mellankommande parten. Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 22 april 1884, IS". J. A. sid. 193, Kungl. Maj:ts utslag d. 11 november 1887, N. J. A. sid. 398 och Kungl. Maj:ts dom d. 29 november 1895, N. J. A. sid. 499.

För att erhålla tillstånd att tala i målet, måste den mellankommande parten visa sannolika skäl för att han verkligen äger något rättsligt intresse av målets avgörande till förmån för den part, med vilken han önskar »göra ett» (göra gemensam sak). Huruvida sådana skäl föreligga, skall prövas av domstolen, oberoende av invändningar från de ursprungliga parternas sida.* Över domstols beslut, som innefattar dylik prövning, får den mellankommande parten klaga genom särskilda besvär, och de ursprungliga, parterna hava rätt att fullfölja talan

mot beslutet i sammanhang med klagomål över det slutliga utslaget i målet.

Tillåtes den mellankommande parten att föra talan i målet, inträder han däri utan föregående stämning i egenskap av medhjälpare åt den part, på vars sida han ställer sig, men såsom en medhjälpare, som handlar i eget intresse och på grund av en självständig rätt att deltaga i rättegången. Härigenom skiljer sig den mellankommande parten såväl från representanten (se sid. 1132) som från rättegångsfullmäktigen (se sid. 1136) och rättegångsbiträdet (se sid. 1142) ; dessa handla nämligen alla allenast i parts namn och för parts räkning, då den mellankommande parten däremot handlar i eget namn och för egen räkning. Från medpart skiljer sig* åter den mellankommande parten vid biinter-

* Åtminstone en del domstolar .pläga emellertid alltid tillåta den mellankommande parten att föra talan i målet, om detta medgives honom av de ursprungliga parterna.1174

ventio ii därigenom, att han icke fullföljer sin egen, utan vederbörande parts sak.

Den mellankommande parten har befogenhet att i rättegången förebringa all den utredning, han anser nödig, utan att förut fråga, huruvida detta önskas av den part, på vars sida han ställer sig. Den mellankommande partens uttalanden och åtgöranden i rättegången bliva bindande för nämnda part, därest denne icke uttalar sitt ogillande av desamma.

Därest det avgörande, som i rättegången meddelas, endast medelbart inverkar på den mellankommande partens rätt, får han ej oberoende av den part, till vars förmån han intervenerat, i högre rätt fullfölja'talan emot domen eller utslaget. (Jfr. N. J. A. 1891: 547.) Motsatsen åter gäller i den händelse domen eller utslaget omedelbart inverkar på mellankommande partens rättsläge, därigenom att dess innehåll ingriper i hans rättsförhållanden eller att dess verkställande skulle inverka på hans rätt.

Biintervention kan förekomma såväl i hovrätt som hos Kungl. Maj:t, varvid förfares på enahanda sätt so nr i förslå instansen.

Från intervention böra noga skiljas dels ad citation, dels litisdenunciation och dels succession i rättegång.

Med adcitation menas den handling, varigenom käranden i ett vid domstol redan anhängiggjort tvistemål till domstolen instämmer en tredje person, med påstående, att han skall tillsammans med den förre svaranden eller ensam fullgöra kärandens i slämningen framställda anspråk.

Anledningen till adcitation kan vara av flera slag, såsom t. ex. att den ursprunglige svaranden uppgivit, att flera än han hava i saken del, eller att saken rätteligen angår någon annan än honom.

Litisdenunciation föreligger, då endera parten i en rättegång instämmer en tredje person, med yrkande, att denne skall värja hans rätt,* eller då endera parten i en rättegång bevisligen underrättar en tredje person, att rättegången är anhängig, ocli anmodar honom att, om lian finner för gott för tillvaratagande av eget intresse, biträda parten i rättegången.

Litisdenunciation företages ej sällan av part, som på detta sätt önskar bevara sin regressrätt, d. v. s. sin rätt till talan mot annan person om ersättning för vad parten i den rättegång, vari han deltager, kan dömas att utgiva. Exempel på litisdenunciation är den i J. B. 11:1 omnämnda talan (se sid. 869), vilken en köpare under mot honom anhängiggjord klanderprocess^ovillkorligen måste genom stämning anliängiggöra emot sin fångesman, vid äventyr att köparen eljes förlorar rätt till talan mot

* Jämväl ett dylikt instämmande kallas av somliga adcitation.1175

fångesmannen. Jfr. Kungl. Maj:ts dorn den 11 mars 1896, N. J. A. sid. 68. Ett annat exempel på litisdenunciation är den i Ä. B. 13: 2 föreskrivna underrättelse, som arvinge, mot vilken talan om bättre rätt till arvfånget gods anställts, bar att lämna sina medarvingar om den mot förstnämnde arvinge väckta rättegång.

Anm. I allmänhet behöver emellertid icke en instämd part företaga litisdenunciation gent emot en tredje person för att bevara rätt till ersättning av denne för vad parten i den mot honom anhängigg jorda rättegången kan dömas

utgiva. Litisdenunciation bör dock alltid företagas, då parten önskar bevara sin omförmälda rätt till ersättning, enär om litisdenunciation skett, den, gent emot vilken densamma företagits, icke sedermera kan i mot honom av parten anhängigg jord rättegång om ersättningens utbekommande invända, att i den föregående rättegången parten försummat något, som, därest det vidtagits, skulle föranlett rättegångens avgörande till partens förmån.

Med succession i rättegång slutligen förstås ett ombyte av parternas personer under själva rättegängen, d. v. s. efter det stämningen delgivits svaranden.

Succession i en rättegång kan bero därpå, att endera parten dör, i vilket fall hans arvingar eller andra rättsinnehavare i hans ställe inträda såsom parter i rättegången. Jfr. B,. B. 10: 4, 10: 13 och 15: 8 samt de å sid. 1142 anmärkta rättsfall.

Succession i en rättegång kan vidare bero därpå, att kärandens rätt till tvistens föremål annorledes än genom dödsfall övergår å annan person, i vilken händelse denne senare är berättigad att utan vidare intaga kärandens plats i rättegången. Beslut, varigenom dylikt inträdande i rättegången förvägrats, får genom särskilda besvär överklagas. (Jfr. Tf. J. A. 1910:552.)

Om laga förfall och påföljd av parts utevaro.

(11. B. 12 kap.)

Sedan ett mål blivit i laga ordning anhängiggjort, åligger det båda parterna att å föreskriven tid inställa sig inför domstolen.

Befrielse från denna skyldighet inträder, för den händelse part hindras att fullgöra densamma genom laga förfall. I B,. B. 12: 1 uppräknas åtskilliga omständigheter, vilka i regel utgöra laga förfall, såsom att part är sjuk, att han är upptagen av konungens och rikets tjänst, att han är häktad, att han råkat ut för naturhinder eller eldsvåda, att någon av hans nära anhöriga ligger för 1175

fångesmannen. Jfr. Kungl. Maj:ts dorn den 11 mars 1896, N. J. A. sid. 68. Ett annat exempel på litisdenunciation är den i Ä. B. 13: 2 föreskrivna underrättelse, som arvinge, mot vilken talan om bättre rätt till arvfånget gods anställts, bar att lämna sina medarvingar om den mot förstnämnde arvinge väckta rättegång.

Anm. I allmänhet behöver emellertid icke en instämd part företaga litisdenunciation gent emot en tredje person för att bevara rätt till ersättning av denne för vad parten i den mot honom anhängigg jorda rättegången kan dömas
utgiva. Litisdenunciation bör dock alltid företagas, då parten önskar bevara sin omförmälda rätt till ersättning, enär om litisdenunciation skett, den, gent emot vilken densamma företagits, icke sedermera kan i mot honom av parten anhängigg jord rättegång om ersättningens utbekommande invända, att i den föregående rättegången parten försummat något, som, därest det vidtagits, skulle föranlett rättegångens avgörande till partens förmån.

Med succession i rättegång slutligen förstås ett ombyte av parternas personer under själva rättegängen, d. v. s. efter det stämningen delgivits svaranden.

Succession i en rättegång kan bero därpå, att endera parten dör, i vilket fall hans arvingar eller andra rättsinnehavare i hans ställe inträda såsom parter i rättegången. Jfr. B,. B. 10: 4, 10: 13 och 15: 8 samt de å sid. 1142 anmärkta rättsfall.

Succession i en rättegång kan vidare bero därpå, att kärandens rätt till tvistens föremål annorledes än genom dödsfall övergår å annan person, i vilken händelse denne senare är berättigad att utan vidare intaga kärandens plats i rättegången. Beslut, varigenom dylikt inträdande i rättegången förvägrats, får genom särskilda besvär överklagas. (Jfr. Tf. J. A. 1910:552.)

Om laga förfall och påföljd av parts utevaro.

(11. B. 12 kap.)

Sedan ett mål blivit i laga ordning anhängiggjort, åligger det båda parterna att å föreskriven tid inställa sig inför domstolen.

Befrielse från denna skyldighet inträder, för den händelse part hindras att fullgöra densamma genom laga förfall. I B,. B. 12: 1 uppräknas åtskilliga omständigheter, vilka i regel utgöra laga förfall, såsom att part är sjuk, att han är upptagen av konungens och rikets tjänst, att han är häktad, att han råkat ut för naturhinder eller eldsvåda, att någon av hans nära anhöriga ligger för117G

döden, eller att parten blivit kallad att å den tid, då målet skall företagas, infinna sig vid annan domstol (eller inför annan myndighet) än den rätt, där målet skall företagas, samt den å parten sålunda utfärdade kallelse delgivits honom tidigare än stämningen i målet. Det tillkommer emellertid domstolen att i varje fall pröva, huruvida en av part såsom laga förfall åberopad omständighet kan anses utgöra giltigt skäl för partens utevaro, liksom domstolen även kan såsom laga förfall godkänna andra omständigheter än de, vilka i lagen angivits såsom laga förfall. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 20 januari och den 9 juni 1875, I\T. J. A. sid. 100 och 328.

För att part skall kunna utan påföljd utebliva i följd av laga förfall, måste detsamma anmälas ocli styrkas sist a den tid, då parten siwlat infinna, sig vid rätten.

Verkan därav, att ett anmält och styrkt laga förfall godkännes av domstolen, är, att vid underrätt och i hovrätt, dä denna är första domstol i målet, detta uppskjutes till annat rättegångstillfälle, då parterna hava att utan ny kallelse komma tillstädes. I fråga om hovrätt, då denna är andra instans, samt högsta instansen, gälla särskilda regler, för vilka skall redogöras i avd. Om talans fullföljd till högre rätt.

Visas icke laga förfall för utebliven part, gälla följande regler:

I. Vid underrätt.

A. Om häda parterna utebliva.

a) Utebliva båda parterna vid första rättegångstillfället, blir påföljden, att målet »avskrives», d. v. s. att rättea skiljer från sig målet, som dock kan anhängiggöras genom ny stämning. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 11 januar 1877, N. J. A. sid. 39. Den i lagen (R. B. 12:2) förskrivna bötespåföljd har numera upphört att tillämpas.

b) Utebliva båda parterna vid annat rättegångstillfälle än det första, och liar ej rätten föreskrivit, att den vill meddela utlåtande eller företaga annan åtgärd, oberoende av om parterna komma tillstädes eller icke, i vilket fall parternas utevaro saknar betydelse, blir påföljden, att rätten uppskjuter målet till annat rättegångstillfälle, med föreläggande för parterna att då komma tillstädes, vid äventyr att parternas utevaro icke kommer att hindra målets avgörande.*

B. Om endera parten uteblivér, torde påföljden härav i allmänhet bliva beroende på den närvarande motpartens yrkande.

* Vid en del domstolar brukar i det i texten angivna fall förordnas, att parternas utevaro vid det rättegångstillfälle, till vilket målet uppskjutes, skall föranleda, att målet avskrives från vidare handläggning. Jfr dock Kongl. Maj :ts utslag den 23 oktober 1894, N. J. A. sid 519.1177

1 de fall, då böter för utevaro kunna ifrågakomma, utdömas sådana emellertid även på yrkande av allmän åklagare.*

Härförutom gälla för det fall, att endera parten uteblivér, följande regler, nämligeri:

a) Om käranden uteblivér vid första rättegångstillfället, inträder tillämpningen av stadgandena i E. B. 12: 2, vilka lyda sålunda:

»Kommer svaranden å första ting, innan det ändas, och bliver käranden ute; böte som sagt är (4 daler), och gälde han svaranden dess kostnad, där han ej vid nästa ting å landet, eller inom en månad i staden gitter visa, det han laga förfall haft, och att han ej kunnat rätten det kungöra. Stämmer ej käranden saken in och den fullföljer å den tid, som nu är sagt; vare svaranden för hans käromål fri.»

Detta stadgande har varit föremål för olika tolkningar.

Vid Stockholms rådhusrätt uppfattas stadgandet på följande sätt: Sedan det visat sig, att käranden icke tillstädeskommit, innan rättegångsförhandlangarna för dagen avslutats, förklarar rätten käromålet förfallet på den ägångna stämningen och tillkännagiver, att yttrande beträffande framställt yrkande om kärandens bötfällande eller förpliktande att betala den tillstädes-komne svarandens rättegångskostnader skall meddelas å den rättegångsdag, om. först inträffar, sedan en månad förflutit från första rättegångstillfället. Om käranden underlåter att inom en månad från första rättegångstillfället vid domstolen styrka, att han vid nämnda rättegångstillfälle haft laga förfall för sin utevaro och icke kunnat anmäla förfallet för domstolen, domes han å rättegångsdagen näst efter en månad från första rättegångs-tillfället till böter, om sådana yrkats, samt att utgiva ersättning för svarandens rättegångskostnader. Ifråga om käromålet yttrar sig däremot rätten icke utöver den vid första rättegångstillfället givna förklaring, att detsamma förfallit på den ågångna stämningen. Emellertid anses käranden, därest han vill förvara sin rätt till talan mot svaranden, skyldig att å honom uttaga ny stämning till någon rättegångsdag inom en månad från första rätteg äng ställf all et.** Försummar käranden detta, föranleder en av honom senare å svaranden uttagen stämning allenast, att svaranden, på därom framställt yrkande, förklaras »från. käromålet fri».

Med den tolkning av R. B. 12: 2, för vilken nu redogjorts, skall på landet häradsrätten vid slutet av det ting eller, där Kungl, förordn, den 17 maj 1872 är tillämplig, det tingssammanträde,

* Åtskilliga domstoler ådorna böter för utevaro utan något yrkande därom.

** För att denna nya stämning skall upptagas till behandling krävs icke, att käranden visar sig hava haft laga förfall för sin utevaro vid det rättegångstillfälle, till vilket den förra stämningen uttagits.

då målet första gången förekommer till behandling, med anledning av kärandens utevaro, förklara målet förfallet på den ågång-na stämningen. I fråga om böter för kärandens utevaro samt svarandens anspråk på ersättning för rättegångskostnader, uppslutes med yttrande till nästa ting eller sammanträde, för att käranden skall komma i tillfälle att sist vid nämnda ting eller sammanträde styrka, att han haft laga förfall för sin utevaro från det föregående tinget eller sammanträdet och icke kunnat anmäla detta förfall för rätten. Har så icke skett, domes käranden, vid detta ting eller sammanträde att utgiva böter och rättegångskostnader. Instämmer käranden icke målet ånyo till tinget eller sammanträdet näst efter det, vid vilket målet första gången förekom till behandling, föranleder en av honom senare å svaranden uttagen stämning allenast, att svaranden, på därom framställt yrkande, förklaras »från käromålet fri».

Enligt andras mening, skall rätten redan vid första rättegångstillfället utdöma böter för kärandens utevaro samt begärd ersättning för svarandens rättegångskostnader, varefter det står käranden fritt att inom en månad i stad eller vid nästa ting eller tingssammanträde på landet styrka, att han haft laga förfall och ej kunnat anmäla detsamma för rätten, i vilken händelse käranden befrias från de honom ådömda böter eller ersättningsbelopp. Vidare kan, enligt denna mening, rätten, på svarandens yrkande, vid första rättegungsti 11 fallet genom särskilt beslut uttryckligen förklara, att svaranden skall vara från käromålet fri, därest icke käranden ånyo instämmer målet, i staden till en rättegångsdag inom en månad och på landet till nästa ting eller tingssammanträde. Har dylik förklaring av rätten givits, får käranden icke efter nyssnämnda tid åter anhängiggöra målet. Har däremot rätten inskränkt sig till att förklara, att käromålet förfallit på den ågångna stämningen, är käranden, enligt nu ifrågavarande åsikt, oförhindrad att oberoende av någon tidsbegränsning uttaga ny stämning i målet.

Vilkendera av nu angivna tolkningar är den riktiga, är svårt att säga. I varje fall är att på det bestämdaste tillråda, att kärande, som uteblivit, vid första rättegångstillfället utan att vid samma tillfälle styrka laga förfall, genom ny stämning till nästa ting eller sammanträde eller i stad till rättegångsdag inom en månad fullföljer sin talan. Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 20 juni 1851.* N. J. A. 1911:357; 1915:465.

Skulle svaranden, då käranden uteblivit vid första rättegångstillfället, påyrka uppskov med hela målet, torde

denna begäran böra bifallas.**

* Se Backman Carl E., Juridisk Handbok. Sthlm 1883 sid. 570. ** Härom torde dock meningarna vara mycket delade,1170

b) Om käranden uteblivar vid annat rätt eg ån g still falle än det första,* blir påföljden endast, att målet uppskjutes; med föreläggande för käranden att infinna sig, stundom med tillägg av äventyr, att målet trots hans utebivande kommer att avgöras. Jfr. Kungl. Majita utslag den 30 april 1878 N. J. A. sid. 151, den 17 mars 1890 N. J. A. sid. 135 och den 23 oktober 1894 N. J. A. sid. 519. Uppskov med föreläggande av vitesäventyr för käranden brukar icke förekomma, ehuru R. B. 24: 1 giver vid handen, att det får äga rum. (Jfr. det föreg. sid. 1136.)

c) Om svaranden uteblivar vid första rättegång still fallet, kan käranden yrka:

1) att målet, såsom återkallat, måtte avskrivas. Ett dylikt yrkande föranleder, att rätten, med bifall till detsamma, skiljer målet från sig;

2) s. k. tredskodom enligt R. B. 12: 3.

Ifrågavarande stadgande har numera i hit hörande delar följande lydelse:

»Nu kommer käranden till första ting, eller i staden å föresatt dag till den rätt, dit saken instämd är, men svaranden ej, och låter ej laga förfall framte: visar käranden, att svaranden stämning i laga tid fått; dome då rätt-en i saken, efter ty, som sanning däri utletas kan. Kräver käranden fordran i penningar och är det ej skadestånd; är grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst tydligt och fullständigt angiven i stämningen eller i räkning, som jämte stämningen delgivits svaranden, varde, ändå att bevisning ej blivit förebragt, till betalning dömt, så vitt ej uppenbart finnes, att kärandens anspråk icke är lagligen grundat.»

Likställd med den ovannämnda »föresatta)) '(= i stämningen utsatta) dagen lärer i förevarande hänseende få, anses den dag, till vilken målet uppskjutes för att lämna svaranden tillfälle till laga stämningstid, för så vitt ej å sistnämnda dag käromålet lagligen bör anses förfallet.

Om svaranden »låter laga förfall framte)) (= visar laga förfall), bör målet uppskjutas till annat rättegångstillfälle, vid vilket i fall av svarandens förfall olösa bortovaro från rätten tredskodom kan meddelas.

Ordet »skadestånd» omfattar i förevarande sammanhang så väl civil som kriminell ersättning för liden skada.

Uttrycket »så vitt ej uppenbart finnes» etc. bör anses betyda »med mindre de av käranden till stöd för hans anspråk anförda faktiska uppgifter, enligt den materiella rätten, ej kunna grunda, detsamma eller äro notoriskt osanna».

* Vi förutsätta, att han icke erhållit föreläggande att vid det rättegångstillfälle, då han sålunda uteblivar, tillstädeskomma vid visst äventyr, samt att icke heller rätten förklarat sig skola vid berörda rättegångstillfälle meddela dom utan hinder av parts utevaro.1180

Har rätten på kärandens yrkande givit tredskodom, och är käranden missnöjd med domen, får han i vanlig ordning (genom vadetalan) överklaga densamma. Vill åter den uteblivne svaranden klaga över tredskodonien, kan han visserligen likaledes använda vadevägen, men det står honom även fritt att i stället genom stämning å käranden till samma domstol, som meddelat tredskodomen, söka återvinning mot densamma, d. v. s. yrka dess upphävande. Enligt Ii. B. 12: 4 skall nämligen, sedan tiden till vads erläggande mot tredskodonien gått till ända, utan att svaranden vädjat mot domen käranden kungöra den uteblivne svaranden densamma, varefter svaranden har att inom tre månader efter erhållen del av domen, stämma om återvinning till den rätt, dit saken förr var instämd. Om kärandens skyldighet att kungöra tredskodomen och om svarandens rätt att inom nu nämnd tid däremot söka återvinning1, skall underrättelse i tredskodomen införas. Har käranden vädjat mot tredskodomen, och svaranden stämt om återvinning, bör vademålet bliva vilande i hovrätten, till dess återvinningstvisten avgjorts. Nämnda tvist är till sin karaktär en fortsättning av den tidigare rättegången. Den förre käranden är

fortfarande bevisningsskyldig i avseende å grunden för sitt anspråk. Det i den tidigare rättegången tillkomna processmaterialet tages i återvinningstvisten i betraktande, så väl vad angår den förre kärandens anföranden, som i fråga om möjligen förebragt bevisning.

3) Uppshov med eller utan ådöinande av böter eller föreläggande av vite. Enligt Kungl, förordn, ang. böter för svarandeparts uteblivande från underrätt den 6 oktober 1882, kan svarande, vilken blivit behörigen stämd, men vid första rättegångstillfället uteblиver utan att styrka laga förfall och vilken icke blir föremål för tredskodom enligt II. B. 12: 3, dömas att för sin ute-varo böta från och med fem till och med ett hundra kronor. Att underrätts beslut, varigenom dylika böter ådömts eller yrkande om deras ådömande ogillats, i regel skall särskilt, och icke i samband med huvudsaken, överklagas, framgår av R. B. 16: 10. Ifråga om verkställighet av icke laga kraftvunna utslag, varigenom ifrågavarande slags böter ådömts, se Lag om vad iakttagas skall i avseende å införandet av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 6.

Beträffande föreläggande för en vid första rättegångstillfället utebliven svarande att vid ett kommande rättegångstillfälle iakttagna inställelse vid vite råda olika meningar därom, huruvida dylikt föreläggande äger giltighet utan att detsamma särskilt delgivits den uteblivne parten. Till förmån för obehövligheten av sådan delgivning skulle möjligen kunna åberopas grunderna för Kungl, förklaringen den 23 mars 1807, punkt 41. I utslag av den 7 september 1870, N. T., årg. 1871, sid. 141, har emellertid Kungl. Maj:t förklarat, att dylik delgivning i visst fall1181

bort ske, ehuru underrättens ordförande icke bötfälldes för underlåtenhet att föreskriva delgivningen. Stockholms rådhusrätt meddelar aldrig vitesföreläggande av ifrågavarande slag, med mindre den tillstädeskom ne käranden åtagit sig att delgiva motparten vites föreläggan det, vilken delgivning helst bör ske genom att låta två stämniiigsmäii tillställa den uteblivиie svaranden en av stämningsmännen bestyrkt avskrift av det för kärandens räkning utiskrivna protokollsexemplaret, vari vitesföreläggandet finnes intaget.

Beslut, varigenom vite förelagts, får i regel överklagas allenast i sammanhang med fullföljd talan mot det slutligen utslaget i målet. Endast för det fall att särskilda besvär anförts över beslut, varigenom part dömts att utgiva vite, kan giltigheten av själva vites föreläggandet utan samband med prövning av det slutliga utslaget i målet komma under högre rätts bedömande. (11. B. 25:7.)

Amn. 1. År den uteblivиie svaranden en juridisk person, är det hans representant (jfr. det föregående sid. 1132), vilken böter ådömas eller vite förelägges. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 17 november 1880 IST. J. A. sid. 375. Representeras parten av flera personer, kan endast den eller de av dem, som bevisligen fått del av stämningen i målet, dömas till böter för utevaro vid första rättegångstillfället. För att vid ett senare rättegångstillfälle någon representant, som ej erhållit del av stämningen, skall kunna dömas till straff för sin utevaro, erfordras dels att den juridiska person, han representerar, erhållit föreläggande vid eller utan vite för dess representanter att vid nämnda rättegångstillfälle iakttaga inställelse och dels att den uteblivne representanten genom kärandens försorg erhållit del av nämnda föreläggande. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 21 september 1899 N. J. A. sid 381.

Anm. 2. Då svaranden uteblиver vid första rättegångstillfället, bruka somliga domstolar att, på yrkande av käranden, förelägga svaranden att vid nästa rättegångstillfälle tillstädeskomma, beredd att avgiva fullständigt svaromål, vid visst vite. Dylikt föreläggande meddelas dock icke, med mindre käranden åtager sig att delgiva detsamma åt svaranden.

Om svaranden uteblиver vid annat rättegångstillfälle än det första, samt rätten icke beslutat att vid det rättegångstillfälle, då svaranden uteblиver, meddela utlåtande i målet eller däri företagna annan åtgärd oberoende av parternas eller svarandens utevaro, i vilket fall svarandens utevaro saknar betydelse, blir påföljden av svarandens utevaro, att målet upp skjutes, med föreläggande för svaranden att vid målets återföretagande tillstäd es-komma, vid eller utan vite, eller vid äventyr att målet i trots av lians utevaro företages till avgörande.

Meddelas vitesföreläggande, gäller om detsamma vad här ovan under c) 3) sagts.1182

Anm. Det här ovan under c) 3) Anm. 2 omförmälda förfarande tillämpas av somliga domstolar, även då

svaranden uteblivar vid annat rättegångstillfälle än det första.

Har svaranden vid vite haft sig förelagt att tillstädeskomma vid det rättegångstillfälle, då han uteblivar, fälles han, om yrkande därom framställes av käranden eller allmän åklagare,* att utgiva det lionom förelagda vitet.

Om svaranden icke haft sig vid vite förelagt att tillstädeskomma vid det rättegångstillfälle, då han uteblivar, kan rätten, i händelse lians utevaro vållar ytterligare uppskov med målets avgörande, enligt Kungl, förordn, ang. böter för svarandeparts uteblivande från underrätt den 6 oktober 1882, ådorna svaranden böter från och med fem till och med ett hundra kronor.

Angående klagomål över beslut, varigenom vid annat rättegångstillfälle än det första böter eller vite ådömts eller yrkande om deras ådorn ande ogillats, ävensom angående verkställighet av dylikt, icke laga kr af t vunnet beslut gäller vad här ovan under e) 3) sagts om böter för utevaro vid första rättegångstillfället.

Aum. 1. Det är att märka, att de här ovan omförmälda, i Ii. B. 12: 2 och 12: 3 stadgade påföljder av parts eller parters utevaro inträda, först sedan parten eller parterna underlåtit att tillstädeskomma, på landet innan tinget eller tingssammanträdet avslutats, och i stad innan dagens rättegångsförhandlingar äro slutade. I fråga om bötes- eller vitespåföljd av parts utevaro torde dylik påföljd kunna ådömas, så snart parten försummat att infinna sig, innan förhandlingarna avslutats å den rättegångsdag, då han enligt Ii. B. 11: 6 haft i stämningen sig förelagt att inställa sig vid rätten, eller till vilken målet blivit uppskjutet.**

Aivm. 2. Uteblivar part i något mål, som blivit anhängiggjort genom offentligt anslag å rättens dorr, gälla bestämmelserna i Ii. B. 12: 6, att han förlorat rätt till talan i målet. Exempel på mål av nu ifrågavarande slag torde vara sådant, vari stämning uttagits å liärad eller tingslag enligt R. B. 11: 17 (jfr. det föregående sid. 1157).*** Att Ii. B. 12:6 däremot icke numera har tillämpning på konkurs- och urarvamål, framgår av ingressen (inledningen) till konkurslagen den 18 september 1862.

Anm. 3. I fråga om häradssyn gäller enligt K. B. 12: 7, att om någon part i synemålet uteblivar å den för målets företagande utsatta dag, domaren alltid skall utsätta ny tid för synen, obe-

* Vid åtskilliga domstolar utdömes förelagt vite även utan att yrkande därom framställts.

** Somliga r å d hus r ätter bruka dock utdöma svarande förelagt v i t e, så snart han försummat att infinna sig, innan dagens förhandlingar i målet blivit avslutade.

*** Att denna uppfattning dock är bestridd, framgår av Finsk Juridisk Tidskrift, band 27, sid. 81.1183

roende av om den uteblivne styrkt laga förfall för sin utevaro eller icke. Uteblivar någon part utan laga förfall å den dag, till vilken synen uppskjutits, skall synen detta oaktat äga rum och rätten döma på de skäl, som förebragts.

IJ. / högre rätt.

För påföljden av parters förfallolösa utevaro från högre instanser skall redogöras i avd. Om talans fullföljd i högre rätt. Endast i fråga om tvistemål, som är till hovrätt instämt, må här påpekas följ ande:

Om käranden försummar att inställa sig inför hovrätten, innan förhandlingarna avslutats å den i stämningen utsatta inställelsedag, förklaras stämningen förfallen och svaranden tillerkännes ersättning för sin inställelse samt övriga kostnader i målet. Käranden är emellertid oförhindrad att genom ny stämning åter anhängiggöra målet.

Uteblivar svaranden vid första rättegångstillfället, uppskjuter hovrätten målet till annan dag, med föreläggande för svaranden att då inställa sig, vid vite eller äventyr att målet ändock av-göres. (B,. B. 26:16.)

För övriga fall av parts utevaro i mål, som instämts till hovrätt, torde gälla här ovan anförda bestämmelser angående underrätt, dock med den olikhet, att böter för utevaro från hovrätt icke kunna ådömas.

Av hovrätt meddelat vitesföreläggande kan enligt R. B. 30: 1.5, dragas under Kungl. Maj:ts prövning endast i sammanhang med klagomål över det hovrättens beslut, varigenom det förelagda vitet utdömts. Hovrättens beslut,

varigenom av hovrätten förelagt vite utdömts, skall i regel särskilt överklagas (se K. B. 16:14). De närmare bestämmelserna angående dylikt klagomål återfinnas i R. B. 30: 14. Jfr. även Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rätte-gångbalken den 14 juni J901 § 6.

Om offentlighet vid domstolsförhandlingar.

Vid de allmänna underrätterna är rättegången offentlig, så att förhandlingarna få bevistas av allmänheten, för såvitt det kan ske utan trängsel för dem, som höra till rätten eller hava att skaffa med målen. Vid rättens överläggning till beslut i ett mål, eller då rätten finner ett mål vara för anständigheten och sedligheten stötande, äro dock åhörarna skyldiga att, på ord- 1183

roende av om den uteblivne styrkt laga förfall för sin utevaro eller icke. Uteblivver någon part utan laga förfall å den dag, till vilken synen uppskjutits, skall synen detta oaktat äga rum och rätten döma på de skäl, som förebragts.

IJ. / högre rätt.

För påföljden av parters förfallolösa utevaro från högre instanser skall redogöras i avd. Om talans fullföljd i högre rätt. Endast i fråga om tvistemål, som är till hovrätt instämt, må här påpekas följ ande:

Om käranden försummar att inställa sig inför hovrätten, innan förhandlingarna avslutats å den i stämningen utsatta inställelsedag, förklaras stämningen förfallen och svaranden tillerkännes ersättning för sin inställelse samt övriga kostnader i målet. Käranden är emellertid oförhindrad att genom ny stämning åter anhängiggöra målet.

Uteblivver svaranden vid första rättegångstillfället, uppskjuter hovrätten målet till annan dag, med föreläggande för svaranden att då inställa sig, vid vite eller äventyr att målet ändock av-göres. (B,. B. 26:16.)

För övriga fall av parts utevaro i mål, som instämts till hovrätt, torde gälla här ovan anförda bestämmelser angående underrätt, dock med den olikhet, att böter för utevaro från hovrätt icke kunna ådömas.

Av hovrätt meddelat vitesföreläggande kan enligt R. B. 30: 1.5, dragas under Kungl. Maj:ts prövning endast i sammanhang med klagomål över det hovrättens beslut, varigenom det förelagda vitet utdömts. Hovrättens beslut, varigenom av hovrätten förelagt vite utdömts, skall i regel särskilt överklagas (se K. B. 16:14). De närmare bestämmelserna angående dylikt klagomål återfinnas i R. B. 30: 14. Jfr. även Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rätte-gångbalken den 14 juni J901 § 6.

Om offentlighet vid domstolsförhandlingar.

Vid de allmänna underrätterna är rättegången offentlig, så att förhandlingarna få bevistas av allmänheten, för såvitt det kan ske utan trängsel för dem, som höra till rätten eller hava att skaffa med målen. Vid rättens överläggning till beslut i ett mål, eller då rätten finner ett mål vara för anständigheten och sedligheten stötande, äro dock åhörarna skyldiga att, på ord-1184

förandens tillsägelse, lämna domssalen. Rättens ordförande äger dessutom, när han finner skäl därtill vara för handen, att från domssalen avvisa åhörare, som, enligt vad känt är eller antagas må, ej fyllt aderton år.

Den, som avhör rättegång, skall därvid förhålla sig tyst och anständig, vid äventyr att han eljes blir avvisad från domstolslokalen. Kättens ordförande äger giva nödiga föreskrifter till ordningens upprätthållande inom nämnda lokal, vilka föreskrifter genast skola gå i verkställighet. Kungl, förordn, om offentlighet vid underdomstolarna den 22 april 1881 med tillägg enligt Lag den 29 mars 1899. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 6 september 1883, N. J. A., sid. 328 samt den 27 september 1895, N. J. A., slid. 395.

Enligt lag om offentlighet i visst fall vid förliör inför hovrätt den 14 juni 1901, skola ovan omförmälda bestämmelser även äga tillämpning, när i brottmål, varmed hovrätt såsom första domstol tager befattning, förhör äger rum inför hovrätten. Eljes är rättegången hos hovrätterna och Högsta domstolen icke offentlig.

Om muntlighet och skriftlighet vid förhandlingar inför rätta.

I fråga om underrätterna givas härom föreskrifter i R. B. 14 kap., vilka föreskrifter numera tillämpas så, att förhandlings-sättet kan sägas vara blandat muntligt och skriftligt, d. v. s. parterna hava frihet att välja mellan muntliga och skriftliga anföranden. Lagens bestämmelse i 14: 1 R. B. därom, att endast en skrift får från vardera sidan ingivas, därest ej målet är vidlyftigt, har upphört att efterföljas. Vad en part muntligen eller skriftligen inför rätta anfört skall intagas i rättens protokoll, i den mån rätten finner det anförda höra till målet. (R. B. 14: 6.) Rätten meddelar sin dorn uteslutande på grundval av vad som finnes i protokollet intaget.

I överrätterna sker förhandlingen i regel skriftligen, ehuru även muntliga förhandlingar i vissa fall förekomma. Se härom det följande, avd. Om talans fullföljd i högre rätt. 1184

förandens tillsägelse, lämna domssalen. Rättens ordförande äger dessutom, när han finner skäl därtill vara för handen, att från domssalen avvisa åhörare, som, enligt vad känt är eller antagas må, ej fyllt aderton år.

Den, som avhör rättegång, skall därvid förhålla sig tyst och anständig, vid äventyr att han eljes blir avvisad från domstolslokalen. Kättens ordförande äger giva nödiga föreskrifter till ordningens upprätthållande inom nämnda lokal, vilka föreskrifter genast skola gå i verkställighet. Kungl, förordn, om offentlighet vid underdomstolarna den 22 april 1881 med tillägg enligt Lag den 29 mars 1899. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 6 september 1883, N. J. A., sid. 328 samt den 27 september 1895, N. J. A., slid. 395.

Enligt lag om offentlighet i visst fall vid förliör inför hovrätt den 14 juni 1901, skola ovan omförmälda bestämmelser även äga tillämpning, när i brottmål, varmed hovrätt såsom första domstol tager befattning, förhör äger rum inför hovrätten. Eljes är rättegången hos hovrätterna och Högsta domstolen icke offentlig.

Om muntlighet och skriftlighet vid förhandlingar inför rätta.

I fråga om underrätterna givas härom föreskrifter i R. B. 14 kap., vilka föreskrifter numera tillämpas så, att förhandlings-sättet kan sägas vara blandat muntligt och skriftligt, d. v. s. parterna hava frihet att välja mellan muntliga och skriftliga anföranden. Lagens bestämmelse i 14: 1 R. B. därom, att endast en skrift får från vardera sidan ingivas, därest ej målet är vidlyftigt, har upphört att efterföljas. Vad en part muntligen eller skriftligen inför rätta anfört skall intagas i rättens protokoll, i den mån rätten finner det anförda höra till målet. (R. B. 14: 6.) Rätten meddelar sin dorn uteslutande på grundval av vad som finnes i protokollet intaget.

I överrätterna sker förhandlingen i regel skriftligen, ehuru även muntliga förhandlingar i vissa fall förekomma. Se härom det följande, avd. Om talans fullföljd i högre rätt. 1185

Om förfarandet inför rätta, då parterna äro tillstädes.

Då ett mål uppropats till handläggning", och parterna själva eller genom ombud infunnit sig, begynna rättegångsförliandlin-garna i målet med ett uppläsande av stämningen, vilken i allmänhet i huvudskrift eller bestyrkt avskrift företes av endera parten, därest den ej, såsom vanligen sker vid Stockholms rådhusrätt, på förhand är ingiven till rätten. Har ingendera av parterna stämningen till hands, uppskjutes målet till ett annat rättegångstillfälle, med föreläggande för käranden att då i huvudskrift eller bestyrkt avskrift ingiva stämningen, vid äventyr att målet eljes icke kan upptågas till vidare behandling.*

Sedan stämningen blivit uppläst, fortgå rättegångförhandlingarna, vilket i ett vidlyftigare tvistemål vanligen sker på följande sätt: Käranden utvecklar sitt käromål, d. v. s. han angiver närmare sina i stämningen framställda yrkanden ävensom de grunder, på vilka han stoder nämnda yrkanden. Svaranden yttrar sig därefter i målet, varvid han antingen gör gällande någon invändning i rättegången (formell invändning), på grund varav målet icke skulle kunna upptagas till prövning, eller ock, om han inlåter sig på själva målet, antingen medgiver kärandens yrkanden eller bestrider deras befogenhet, under anförande av någon invändning i sak (materiell invändning). Jfr. det följande avd. Om invändningar.

Därpå förebringar käranden bevisning till stöd för sina yrkanden och svaranden motbevisning för sina i. sak gjorda invändningar, varjämte parterna å ömse sidor, skriftligen eller muntligen, vidare utföra sin talan.

I R. B. 14: 3 föreskrives: »Käranden skall, evar rättegången börjas, alla dess skäl och bevis genast framte, och

svaranden sammaledes. Håller någon de bevis uppsåtligen inne, som till ljus i saken tjäna, böte fem eilert tio daler, eller mera, allt som domaren prövar honom däri brottslig vara.» (jenom detta stadgande har lagen emellertid endast velat tillhålla parterna att, så snart det är dem möjligt, förebringa utredning och bevisning utan att tillika bestämma några vissa tidpunkter, inom vilka nämnda utredning och bevisning skola åstadkommas.

I allmänhet förekommer, att vardera parten i rättegången begär och erhåller ett eller flera uppskov för att utföra sin talan och förebringa bevisning. I E. B. 14:3 mom. 2 stadgas, att då endera parten söker (begär) uppskov för att förete vidare be-

* Om parterna äro ense om stämningens innehåll, och domstolen (t. ex. på grund av meddelande från stämningsutfärdaren) icke finner sig hava anledning antaga, att stämningen har något väsentligt annat innehåll än det av parterna uppgivna, brukar dock målet kunna fortsättas, fastän stämningen icke företetts.

visning eller för annan orsak, och domstolen finner skäl att bifalla denna begäran, parten skall föreläggas att vid det rättegångstillfälle, vartill målet uppskjutes, fullgöra det, för vars företagande uppskovet beviljats antingen vid vite i penningar eller vid äventyr att »saken ändå avgöras skall».

Oberoende av detta stadgande torde dock något vitesföreUig-gande vid bifall till kärandens uppskovsanliållan aldrig förekomma, ocli då svaranden medgives uppskov, förekommer sådant föreläggande allenast för att förmå honom att avgiva fullständigt svaromål. Jfr. Kungl. Maj:ts dojn den 19 mars 1897 N. J. A. Not A n:r 71. Stadgandet i 14:3 K. B. om äventyr, att »saken ändå avgöras skall», tillämpas i allmänhet sålunda, att domstolen, sedan målet förekommit ett antal gånger, meddelar två s. k. slutliga förelägganden för käranden, det ena av innehåll, att käranden skall förebringa all den bevisning varav han vill i målet sig begagna, vid äventyr att vidare uppskov för sådant ändamål ej kommer att medgivas, och det andra av r»"«~ håll, att han har att slutligen anföra allt vad han i målet aktar nödigt, vid äventyr att vidare uppskov för berörda ändamål ej kommer att medgivas. Sedan nämnda båda förelägganden meddelats, samt käranden därpå »överlämnat» målet till rättens prövning, erhåller svaranden vanligen två förelägganden av liknande innehåll som de för käranden meddelade, varpå målet även från svarandens sida överlämnas till avgörande.

1 vissa fall kan det vara erforderligt, att domstolen antingen på ena partens begäran eller därförutan uppskjuter målet, med föreläggande för part att vid följande rättegångstillfälle fullgöra något, t. ex. förete någon handling. Dylikt föreläggande, som mera sällan förekommer, skall, enligt H. B. 24: 1, meddelas vid äventyr av vite. Underlåter part att efterkomma föreläggandet, fälles han att utgiva vitet, och föreläggandet förnyas, under stadgande av högre vite.

Angående möjlighet att särskilt överklaga vitesföreläggande och beslut, varigenom vite utdömts, se sid, 1181.

Att part, som anser att målet genom beslut, som av underrätt meddelats, onödigt uppehälles, äger att över dylikt beslut anföra särskilda besvär, är stadgat i R. B. 16: 12 och 25: 5. Över hovrättens utslag angående dylika besvär får ej klagas se II. B. 30: 1.1. I fråga om beskaffenheten av de skrifter, som av parterna i rättegången ingivas, finnes stadgande i R. B. 14: 5. Härjämte framgår av Kungl, brevet den 24 juli 1741, att parterna eller deras ombud skola underteckna skrifterna med för- och tillnamn och med utsättande av yrke eller titel samt för bönder namnet på den by och socken, varest de äro boende. Slutligen bör erinras om K. K. den 29 juni 1773, enligt vilken det åligger författare av rättegångsskrift att, då den, åt vilken skriften författas, ej kan anses hava förstått uppsätta densamma, därunder1187

sätta sitt namn, vid påföljd att skriften icke får bliva föremål för prövning. Båda de sistnämnda stadgandena tillämpas emellertid numera högst sällan.

Företes i rättegången avskrifter av handlingar, skall avskrifternas riktighet vara bestyrkt av ämbets- eller tjänsteman, vars intyg har vitsord, eller åtminstone av två trovärdiga personer. Om en part företett en handling i

avskrift, och domstolen eller motparten det på fordrar, måste handlingen uppvisas i huvud-skrift, för att hänsyn skall tagas till handlingens innehåll. (II. B. 14:4.)

Att i till hovrätten instämda tvistemål skall lända till efterrättelse vad som gäller om sättet för utförande av talan inför underrätt är stadgat i Ii. B. 26: 16.

Om invändningar i rättegången. (.Formella invändningar.)

Med en invändning i rätte (jan g en, eller en formell invändning förstås en av part framställd anmärkning, som angår själva förfarandet i rättegången, men icke rör den rättighet eller det rättsanspråk, som utgör föremål för densamma, (jenom en formell invändning gör man således gällande, att någon omständighet föreligger, som bör hindra domstolen antingen att upptaga målet till prövning eller att företaga en viss åtgärd i rättegångein.

Exempel på de vanligast förekommande invändningarna i rättegången äro följande:

A. Invändning om domare jäv. Se härom sid. 1094—1096. Anm. I detta sammanhang kan erinras om invändningarna

därom, att någon, som sitter i rätten, ej blivit lagligen förordnad till domare eller ej avlagt domareed, samt att domstolen ej har det i lag föreskrivna antalet ledamöter, vilka invändningar dock icke torde ofta behöva framställas.

B. Invändning angående domstols behörighet. Se sid. 1127 f. f. Ett visst samband med det i morn. B. omförmälda slaget av

invändningar har även invändning mot domstols behörighet på den grund att parterna ingått skiljeavtal angående tvistens föremål. Se sid. 1083 C.

Beträffande de under mom. A och B omförmälda invändningar, föreskriver R. B. 16: 3, att underrätt skall angående dem giva särskilda beslut, så snart ske kan.

Att underrätts beslut, varigenom någon, som sitter i rätten, förklarats jävig, ej får överklagas, är redan omtalat (se sid. 1094—1096). 1187

sätta sitt namn, vid påföljd att skriften icke får bliva föremål för prövning. Båda de sistnämnda stadgandena tillämpas emellertid numera högst sällan.

Företes i rättegången avskrifter av handlingar, skall avskrifternas riktighet vara bestyrkt av ämbets- eller tjänsteman, vars intyg har vitsord, eller åtminstone av två trovärdiga personer. Om en part företett en handling i avskrift, och domstolen eller motparten det på fordrar, måste handlingen uppvisas i huvud-skrift, för att hänsyn skall tagas till handlingens innehåll. (II. B. 14:4.)

Att i till hovrätten instämda tvistemål skall lända till efterrättelse vad som gäller om sättet för utförande av talan inför underrätt är stadgat i Ii. B. 26: 16.

Om invändningar i rättegången. (.Formella invändningar.)

Med en invändning i rätte (jan g en, eller en formell invändning förstås en av part framställd anmärkning, som angår själva förfarandet i rättegången, men icke rör den rättighet eller det rättsanspråk, som utgör föremål för densamma, (jenom en formell invändning gör man således gällande, att någon omständighet föreligger, som bör hindra domstolen antingen att upptaga målet till prövning eller att företaga en viss åtgärd i rättegångein.

Exempel på de vanligast förekommande invändningarna i rättegången äro följande:

A. Invändning om domare jäv. Se härom sid. 1094—1096. Anm. I detta sammanhang kan erinras om invändningarna

därom, att någon, som sitter i rätten, ej blivit lagligen förordnad till domare eller ej avlagt domareed, samt att domstolen ej har det i lag föreskrivna antalet ledamöter, vilka invändningar dock icke torde ofta behöva framställas.

B. Invändning angående domstols behörighet. Se sid. 1127 f. f. Ett visst samband med det i morn. B. omförmälda slaget av

invändningar har även invändning mot domstols behörighet på den grund att parterna ingått skiljeavtal angående tvistens föremål. Se sid. 1083 C.

Beträffande de under mom. A och B omförmälda invändningar, föreskriver R. B. 16: 3, att underrätt skall angående dem giva särskilda beslut, så snart ske kan.

Att underrätts beslut, varigenom någon, som sitter i rätten, förklarats jävig, ej får överklagas, är redan omtalat (se sid. 1094—1096).1188

Har underrätt ogillat jäv emot häradshövding, härads nämnd eller ledamot av rådhusrätt eller invändning mot domstols behörighet, och meddelar rätten samma dag i målet slutligt utslag eller beslut, varigenom domes till värjemålsed, skall klagomål över beslutet i invändningsfrågan föras i samband med fullföljd av talan mot det slutliga utslaget eller beslutet om värjemålsed. Meddelar ej rätten samma dag som invändningen ogillats slutligt utslag eller beslut, varigenom domes till värjemålsed, äger part, som är missnöjd med beslutet i invändningsfrågan, att över detta beslut föra särskild klagan, åvida han, innan rättegångsförhandlingarna för dagen avslutats, till rättens protokoll anmäler sitt missnöje med beslutet. Försummas åter sådan anmälan, eller fullföljes ej klagan över beslutet i invändningsfrågan, skall nämnda beslut lända till efterrättelse, såvida det ej meddelats över invändning mot rättens behörighet, samt högre rätt, under vars prövning själva målet dragits, finner underrätten hava bort, oberoende av invändning mot dess behörighet, vdsa målet från sig.

Har part, på sätt ovan nämnes, anmält missnöje mot beslut över invändning av förevarande slag, skall rättea icke dess mindre fortfara med handläggningen av målet och äger jämväl däri meddela slutligt utslag eller beslut angående värjemålsed, om detta kan ske samma dag beslutet i invändningsfrågan gavs. Meddelas ej nämnda dag i målet slutligt utslag eller beslut angående värjemålsed, skall handläggningen av målet, utan hinder därav, att missnöje mot beslutet i invändningsfrågan anmäles, fortsättas, såvida ej den part, som iche framställt invändningen, yrkar, att målet skall vila i avbidan på invändnings-frågans slutliga avgörande.* Fortsättes målets handläggning efter den dag beslutet över invändningen gavs, får ej slutligt beslut eller utslag angående värjemålsed meddelas, förrän hovrätten meddelat beslut i anledning av den i invändningsfrågan förda klagan, eller det visats, att denna klagan ej fullföljts.

Angående jäv mot hovrättsledamot, se det föregående, sid. 1095.

Om invändning mot domstols behörighet i tvistemål, som blivit omedelbart viel högre rätt anhängiggjort, se det föregående, sid. 1128.

C. Invändning om att svaranden icke blivit behörigen stämd. Se sid. 1152 Anm. 2, 1158 C, 1162 c).

Över dylik invändning, så vitt den avser att stämningen ej blivit på vederbörligt sätt delgiven, skall rätten, enligt K. B. 16: 6, giva särskilt beslut, så snart ske kan. Om dylikt beslut innehåller ett gillande av invändningen och således ett förklarande, att stämningen är ogill, skall klagan över beslutet av den,

* Detta gäller dock endast för tvistemål. I brottmål skall målet förklaras vilande, o in rätte n f i n n e r s å d a n t 1 ä ui p 1 i g t.1.1.89

som är därmed missnöjd, föras genom besvär. (11. B. 25: 3.) Innehåller åter beslutet ett ogillande av invändningen, får klagan över beslutet endast föras i samband med talan mot det slutliga utslaget i målet.

D. Invändning om att den tvistefråga, som är föremål för rättegången, förut blivit avdömd genom laga kraft vunnen dorn. (Invändning om res judieata.) Jfr. H. B. 28: 1 och avd. Om domens rättskraft.

Även om dylik invändning ej framställes, skall domstolen, om skäl för dess framställande föreligga, vägra att upptaga målet till behandling.

E. Invändning om att den tvistefråga, som är föremål för rättegången, förut är anhang i g vid, annan domstol än

den, där rättegången pågår. (Invändning om litis pendens.)

Dylik invändning kan med fog framställas, allenast om stämningen i rättegången delgivits svaranden senare än stämningen till den domstol, vid vilken tvistefrågan, enligt svarandens uppgift, förut är anhängig.

Även om invändning av ifrågavarande slag ej framställes, skall domstolen, om skäl för dess framställande föreligga, vägra att upptaga målet till behandling.

F. Invändning om att icke något av de särskilt tillåtna fallen av positiv fastställelsetalan eller provokatorisk rättegång föreligga. Se sid. 1147 och 1148.

G. Invändning om att enslédd borgenär, vilken anställt återvinningstalan enligt Konkurslagen försummat att härom underrätta godemännen eller sysslomännen i konkursen, innan målet första gången förekommer lill behandling vid, rätten.

Befinnes borgenär hava gjort sig skyldig till dylik försummelse, får hans talan ej upptagas till prövning. (Konkurslagen.)

H. Invändning om att målet förut är avgjort genom fastställd förlikning. (Jfr! sid. 1079 och 1080.)

Om endera parten gör gällande en dylik invändning och styrker dess riktighet, förklarar rätten sig icke kunna upptaga målet till behandling.

I. Invändning om att flera personer hava i saken del ocli därför böra deltaga i rättegången såsom kärande eller svarande.

Detta förhållande skall rätten oberoende av parts yrkande beakta och i anledning av detsamma uppskjuta målet, antingen under tillkännagivande, att detta sker för att lämna de personer, som hava i saken del, men ännu icke uppträtt i rättegången, tillfälle att förena sig med den förutvarande käranden, eller med föreläggande för denne att instämma nämnda personer såsom svarande i målet; och bör tillika tillkännagivas, att om de ifrågavarande personerna icke tillstädeskomna a vid det rättegångstill-1190

falle, till vilket målet uppskjutits, eller blivit till nämnda rättegångstillfälle av käranden instämde, målet icke kan upptagas till vidare behandling.*

J. Invändning om att stämningen ej företetts i original eller avskrift. Se härom sid. 1152 och 1155.

K. Invändning om att talan om klander a fång till fast egendom icke blivit antecknad, i lagfartsprotokollet, se sid. 342 anm. 1.

L. Invändning om skyldighet för utländsk kärande att ställa borgen eller säkerhet för kostnad och skada, se sid. 1130.

M. Invändning om att käranden eller svaranden icke kan själv uppträda såsom part eller icke är behörigen representerad. Se sid. 1132 och följande.

N". Invändning om att rättegångs fullmäktig icke innehar de personliga egenskaper, som erfordras för att få vara ombud i målet (se sid. 1137), eller att den av fullmäktigen företedda fullmakt ej har den form eller det innehåll, som i lag föreskrives (se sid.' 1139 o. f.).

O. Invändning om att rättegångs för farandet skall ske offentligt, eller att det skall försiggå inom luckta dörrar (se sid. 1183).

P. Invändning om vittnes jäv. Se avd. Om vittnen.

Gröres vid underrätt någon av de under morn. D—P omförmälda invändningar eller annan invändning som ej är att hänföra till de i morn. A och B omnämnda, eller innefattas i den under C omnämnda invändning angående sättet för stämningens delgivning, skall rätten, enligt R. B. 16: 7, giva särskilt beslut över invändningen, om »dess beskaffenhet sådant fordrar». Innefattar beslut, som nu omförmälts, att rätten med anledning av framställd invändning vägrar att upptaga målet till prövning, är detta beslut ett slutligt utslag, varemot talan skall fullföljas

efter vad. Har rätten däremot ogillat framställd invändning, eller har rätten uppskjutit målet med föreläggande för någondera av parterna att före nästa rättegångstillfälle bota någon brist i rättegången (t. ex. instämma flera svarande) eller företaga någon åtgärd (t. ex. ställa säkerhet för kostnad och skada), eller har slutligen rätten meddelat beslut med anledning av invändning mot en viss i rättegången företagen handling (t. ex. gillat eller ogillat jäv emot vittne), få rättens i nämnda hänseenden under rättegången meddelade beslut icke överklagas annorledes än i samband med talan mot det slutliga utslaget i målet, därest icke

* Åtminstone en del domstolar bruka emellertid i regel icke förelägga en kärande, mot lians bestridande, att såsom svarande instämma någon person, som liar i saken del, men om käranden underlåter att instämma en dylik person, förklaras kärandens i d e t f ö r h a n d e n v a r a n d e ni å i e t förda talan icke kunna bifallas.1191

part förmenar, att genom ett beslut av ifrågavarande slag målet onödigt uppehälles, i vilken händelse parten äger att på nämnda grund anföra särskilda besvär över besutet. Dylik talan kallas besvär över onödigt uppskov. R. B. 16: 8 och 12.

Om invändningar i sak. (Materiella invändningar.)

Från invändningar i rättegången, eller formella invändningar, vilka äro riktade emot det yttre förfarandet i rättegången, böra noga skiljas invändningar i sak, eller s. k. materiella invändningar, varmed förstås invändningar, som av svaranden, göras beträffande själva föremålet för rättegången, d. v. s. den rättighet, som käranden yrkar att få sig tillerkänd. Dessa invändningar hava stundom formen av ett rent bestridande av den omständighet (det faktum), varpå käranden grundar sitt i stämningen framställda anspråk. I andra fall framställes en materiell invändning på det sätt, att svaranden gör gällande en omständighet, som visserligen ej är oförenlig med den, som utgör grunden för det i stämningen framställda anspråket, men likväl är ägnad att låta detta anspråk framstå såsom oberättigat. I dessa fall brukar man tala om invändning eller sakinvändning i egentlig bemärkelse.* Slutligen kan svaranden. gent emot kärandens i stämningen framställda anspråk göra gällande ett motanspråk, vilket han påstår böra gå i kvittning med det av kärande framställda. I detta fall föreligger en invändning om kvittning.

Den närmare betydelsen av de materiella invändningarna skall behandlas i samband med framställningen av reglerna för bevisning.

Om den lag, som skall tillämpas i rättegången.

Rättegångens uppgift är att fastslå, huruvida en viss av käranden påyrkad rättighet tillkommer honom eller icke. För att denna rättighet skall kunna tillerkännas käranden, erfordras, dels att gällande lag under viss förutsättning medgiver uppkomsten av rättigheten och dels att denna förutsättning, vilken man kan kalla rättighetens faktiska (verkliga) grund, verkligen före-

* Se Wrede: Processinvändningarna enligt finsk allmän civilprocessrätt. Helsingfors 1884, sid. 4. 1191

part förmenar, att genom ett beslut av ifrågavarande slag målet onödigt uppehälles, i vilken händelse parten äger att på nämnda grund anföra särskilda besvär över besutet. Dylik talan kallas besvär över onödigt uppskov. R. B. 16: 8 och 12.

Om invändningar i sak. (Materiella invändningar.)

Från invändningar i rättegången, eller formella invändningar, vilka äro riktade emot det yttre förfarandet i rättegången, böra noga skiljas invändningar i sak, eller s. k. materiella invändningar, varmed förstås invändningar, som av svaranden, göras beträffande själva föremålet för rättegången, d. v. s. den rättighet, som käranden yrkar att få sig tillerkänd. Dessa invändningar hava stundom formen av ett rent bestridande av den omständighet (det faktum), varpå käranden grundar sitt i stämningen framställda anspråk. I andra fall framställes en materiell invändning på det sätt, att svaranden gör gällande en omständighet, som visserligen ej är oförenlig med den, som utgör grunden för det i stämningen framställda anspråket, men likväl är ägnad att låta detta anspråk framstå såsom oberättigat. I dessa fall brukar man tala om invändning eller sakinvändning i egentlig

bemärkelse.* Slutligen kan svaranden. gent emot kärandens i stämningen framställda anspråk göra gällande ett motanspråk, vilket han påstår böra gå i kvittning med det av kärande framställda. I detta fall föreligger en invändning om kvittning.

Den närmare betydelsen av de materiella invändningarna skall behandlas i samband med framställningen av reglerna för bevisning.

Om den lag, som skall tillämpas i rättegången.

Rättegångens uppgift är att fastslå, huruvida en viss av käranden påyrkad rättighet tillkommer honom eller icke. För att denna rättighet skall kunna tillerkännas käranden, erfordras, dels att gällande lag under viss förutsättning medgiver uppkomsten av rättigheten och dels att denna förutsättning, vilken man kan kalla rättighetens faktiska (verkliga) grund, verkligen före-

* Se Wrede: Processinvändningarna enligt finsk allmän civilprocessrätt. Helsingfors 1884, sid. 4. 1191

part förmenar, att genom ett beslut av ifrågavarande slag målet onödigt uppehälles, i vilken händelse parten äger att på nämnda grund anföra särskilda besvär över besutet. Dylik talan kallas besvär över onödigt uppskov. R. B. 16: 8 och 12.

Om invändningar i sak. (Materiella invändningar.)

Från invändningar i rättegången, eller formella invändningar, vilka äro riktade emot det yttre förfarandet i rättegången, böra noga skiljas invändningar i sak, eller s. k. materiella invändningar, varmed förstås invändningar, som av svaranden, göras beträffande själva föremålet för rättegången, d. v. s. den rättighet, som käranden yrkar att få sig tillerkänd. Dessa invändningar hava stundom formen av ett rent bestridande av den omständighet (det faktum), varpå käranden grundar sitt i stämningen framställda anspråk. I andra fall framställes en materiell invändning på det sätt, att svaranden gör gällande en omständighet, som visserligen ej är oförenlig med den, som utgör grunden för det i stämningen framställda anspråket, men likväl är ägnad att låta detta anspråk framstå såsom oberättigat. I dessa fall brukar man tala om invändning eller sakinvändning i egentlig

bemärkelse.* Slutligen kan svaranden. gent emot kärandens i stämningen framställda anspråk göra gällande ett motanspråk, vilket han påstår böra gå i kvittning med det av kärande framställda. I detta fall föreligger en invändning om kvittning.

Den närmare betydelsen av de materiella invändningarna skall behandlas i samband med framställningen av reglerna för bevisning.

Om den lag, som skall tillämpas i rättegången.

Rättegångens uppgift är att fastslå, huruvida en viss av käranden påyrkad rättighet tillkommer honom eller icke. För att denna rättighet skall kunna tillerkännas käranden, erfordras, dels att gällande lag under viss förutsättning medgiver uppkomsten av rättigheten och dels att denna förutsättning, vilken man kan kalla rättighetens faktiska (verkliga) grund, verkligen före-

* Se Wrede: Processinvändningarna enligt finsk allmän civilprocessrätt. Helsingfors 1884, sid. 4.1192

ligger. Yad gällande svensk lag för varje fall stadgar, åligger det i allmänhet, domaren på grund av hans ämbete att känna till. Detta gäller åtminstone beträffande de lagbestämmelser, som i vederbörlig ordning kungjorts genom Svensk författningssamling. Jfr. II. B. 1: 11 och Kungl. kung. ang. Svensk författningssamling den 15 december 1911 samt Lag den 1 juni 18^4. Se ock Kungl. Maj:ts utslag den 9 februari 1886, N. J. A. sid. 129. Likaså anses domstolen skyldig att äga kännedom om s. k. allmän, d. v. s. för hela riket gällande sedvanerätt (landssed.) (K. B. 1: 11 punkt 2.)

Däremot kan man icke fordra, att domstolen skall känna till de särskilda förordningar, som av vederbörande administrativa eller kommunala myndigheter (konungens befallningshavande, magistrat eller kommunalnämnd) kunna vara utfärdade, eller den s. k. lokala sedvanerätten (den landssed), som på någon ort kan vara gällande. Jfr.

Kungl. Maj:ts dom den 23 oktober 1873 N. T. årg. 1871 sid. 493.

Ej heller anses domstolen vara skyldig att förskaffa sig kännedom om innehållet i utländsk lag, därest sådan i något fall skall tillämpas.

Part, som vill åberopa sig på en lagbestämmelse, som domstolen icke kan anses skyldig att känna till, har att styrka innehållet i denna bestämmelse, såvitt detta ej är för domstolen känt, eller parterna enas om innehållet i den rättssats, som de i visst fall vilja hava tillämpad på sitt rättsförhållande. Jfr. Kungl. Maj:ts nådiga förordning om växellagens införande etc. den 7 maj 1880 § 5 mom. 8.

Anm. I It. B. 24: 3 föreskrives visserligen, att i rättens dorn ej får åberopas utländsk lag, men detta stadgande, vilket influtit i lagen för att borttaga den förut ej sällan förekommande oseden att i domarna åberopa utländsk rätt, särskilt romersk, hindrar icke, att svensk domstol i vissa fall har åtti tillämpa utländsk lag.

Någon allmän föreskrift om, i vilket fall utländsk lag skall tillämpas, finnes icke.* Följande regler torde emellertid få anses gälla i detta avseende:

1) En persons behörighet att företaga en rättshandling bedömes efter lagen för den stat, vars medborgare han är.** Jfr. växellagen den 7 maj 1880 § 24, morn. 2***,- enligt vilket lagrum utlännings rätt att ingå växelförbindelse skall prövas efter hans eget lands lag.

* S p e c i e 11 a föreskrifter äro däremot meddelade, se t. ex. lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap den cS juli 1904.

** För vissa rättsförhållanden anses dock behörigheten böra avgöras efter lagen i den stat, där personen har sitt fasta hemvist eller sin huvudsakliga verksamhet.

*** Jfr även eheckiagen den 24 mars 1898, § 14.1193

2) Formen för en rättshandling skall bedömas efter lagen i den stat, varest rättshandlingen företages. Jfr. växellagen* den T maj 1880 § 85, mom. 1, enligt vilket lagrum giltigheten av varje växelförbindelses form skall prövas efter lagen å den ort, där förbindelsen är ingången.

Från denna regel böra dock göras följande undantag:

a) Hava svenska medborgare utomlands företagit en rättshandling för vilken viss form finnes i svensk lag föreskriven, och har nämnda form tillämpats vid rättshandlingens företagande, blir rättshandlingen, därest den ej angår fast egendom i det land, där rättshandlingen företages, giltig enligt svensk lag. Jfr. växellagen* § 85, punkt 3.

b) En rättshandling angående fast egendom torde böra bedömas enligt lagen i det land, där fastigheten är belägen.

Slutligen erinras, att även om en persons behörighet att företaga en viss rättshandling, eller formen för en dylik handling, enligt nu angivna regler, bör bedömas enligt utländsk lag, denna lag dock av svensk domstol tillämpas, endast för så vitt dess innehåll icke kan anses strida mot sedlighet eller mot allmän ordning här i landet.

Angående tillämpning av ovannämnda regler vid svenska domstolar, se Kungl. Maj:ts domar den 28 december 1832 (Schmidt, Juridiskt arkiv, band III, sid. 301), den 6 november 1862, N. T. årg. 1865, sid. 26, den 6 augusti 1873, N. T. årg. 1874, sid. 286 och den 17 september 1878, N. T. krg. 1879, sid. 395 samt Kungl. Maj:ts utslag den 5 december 1898, IST. J. A., sid. 555. Enligt nämnda utslag har svensk domstol ansetts obehörig att förordna förmyndare för i Sverige bosatt utlännings barn.

Jfr. slutligen Kungl. Maj:ts domar den 27 februari 1871 IST. T. sid. 495, den 22 april 1879, N*. T., årg. 1880, sid. 59 och den 19 maj 1899, N. J. A., sid. 184, Högsta domstolens yttrande den 8 februari 1900, N. J. A., sid. 148 och hovrättens utslag i mål, avgjort av Kungl. Maj:t den 21 maj 1900, IST. J. A. sid. 265.

Om bevisning inför rätta.**

A. Om svaranden inför rätta medgiver det av käranden i stämningen framstälda anspråk, har den faktiska

(verkliga) grunden för nämnda anspråk egentligen uppkommit inför rätta. För så vitt svaranden ägt förmåga att ingå avtal, samt hans medgivande

* Jfr även checklag den 24 mars 1898, § 14.

** Av praktiska skäl kommer denna framställning att behandla jämväl brottmål.

2) Formen för en rättshandling skall bedömas efter lagen i den stat, varest rättshandlingen företages. Jfr. växellagen* den T maj 1880 § 85, mom. 1, enligt vilket lagrum giltigheten av varje växelförbindelses form skall prövas efter lagen å den ort, där förbindelsen är ingången.

Från denna regel böra dock göras följande undantag:

a) Hava svenska medborgare utomlands företagit en rättshandling för vilken viss form finnes i svensk lag föreskriven, och har nämnda form tillämpats vid rättshandlingens företagande, blir rättshandlingen, därest den ej angår fast egendom i det land, där rättshandlingen företages, giltig enligt svensk lag. Jfr. växellagen* § 85, punkt 3.

b) En rättshandling angående fast egendom torde böra bedömas enligt lagen i det land, där fastigheten är belägen.

Slutligen erinras, att även om en persons behörighet att företaga en viss rättshandling, eller formen för en dylik handling, enligt nu angivna regler, bör bedömas enligt utländsk lag, denna lag dock av svensk domstol tillämpas, endast för så vitt dess innehåll icke kan anses strida mot sedlighet eller mot allmän ordning här i landet.

Angående tillämpning av ovannämnda regler vid svenska domstolar, se Kungl. Maj:ts domar den 28 december 1832 (Schmidt, Juridiskt arkiv, band III, sid. 301), den 6 november 1862, N. T. årg. 1865, sid. 26, den 6 augusti 1873, N. T. årg. 1874, sid. 286 och den 17 september 1878, N. T. krg. 1879, sid. 395 samt Kungl. Maj:ts utslag den 5 december 1898, IST. J. A., sid. 555. Enligt nämnda utslag har svensk domstol ansetts obehörig att förordna förmyndare för i Sverige bosatt utlännings barn.

Jfr. slutligen Kungl. Maj:ts domar den 27 februari 1871 IST. T. sid. 495, den 22 april 1879, N*. T., årg. 1880, sid. 59 och den 19 maj 1899, N. J. A., sid. 184, Högsta domstolens yttrande den 8 februari 1900, N. J. A., sid. 148 och hovrättens utslag i mål, avgjort av Kungl. Maj:t den 21 maj 1900, IST. J. A. sid. 265.

Om bevisning inför rätta.**

A. Om svaranden inför rätta medgiver det av käranden i stämningen framstälda anspråk, har den faktiska (verkliga) grunden för nämnda anspråk egentligen uppkommit inför rätta. För så vitt svaranden ägt förmåga att ingå avtal, samt hans medgivande

* Jfr även checklag den 24 mars 1898, § 14.

** Av praktiska skäl kommer denna framställning att behandla jämväl brottmål.

Advokaten.

av kärandens i stämningen framställda anspråk ieke berott pa villfarelse, svek, tvång eller hot, får man nämligen anse, att själva medgivandet av anspråket givit upphov till den rättighet, anspråket avser, oberoende av om käranden förut haft denna rättighet, och i följd härav har domstolen, sedan svaranden medgivit kärandens i stämningen framställda anspråk, att bifalla kärandens talan.*

Det, nu sagda gäller emellertid icke brottmål eller sådana tvistemål, i vilka parterna sakna förfoganderätt (dispositionsrätt) över tvistens föremål, t. ex. mål angående barns förklarande för äkta, äktenskapsskillnad m. m. I dylika mål liar nämligen svarandens medgivande av kärandens i stämningen framställda anspråk endast

egenskapen att vara ett bevis för riktigheten av den omständighet, som av käranden uppgivits såsom grund för ifrågavarande anspråk. Om en svarande i brottmål t. ex. medgiver, att han är skyldig att böta eller undergå fängelse på grund av misshandelsbrott, för vilket han åtalats, får detta erkännande endast betraktas såsom ett bevis för att svaranden verkligen förövat nämnda misshandels brott. Likaså om en svarande medgiver framställt yrkande, att käranden skall förklaras vara hans äkta son, har detta medgivande endast så till vida betydelse, att, då svaranden medgivit riktigheten av själva det mot honom framställda anspråket, domstolen i allmänhet därifrån kan sluta till sanningen av den påstådda grunden för nämnda anspråk, vilken grund t. ex. kan vara den, att svaranden hävdat kärandens moder och därefter givit henne äktenskapslöfte.

B. Medgiver svaranden iche kärandens i stämningen framställda anspråk, åligger det käranden att uppgiva den eller de fakta (omständigheter), som givit upphov till anspråket, eller med andra ord att angiva grunden för käromålet, Medgives den av käranden sålunda angivna grunden för käromålet, eller bevisas nämnda grunds tillvaro, men svaranden gör gällande, att käromålet ändock är oberättigat, har svaranden att uppgiva den eller de fakta (omständigheter), på vilka han stöder sitt påstående om käromålets obefogenhet. Bestridas de av svaranden sålunda uppgivna omständigheter av käranden, har svaranden att bevisa deras tillvaro. Framställer svaranden ett anspråk, som han yrkar skola gå i kvittning mot kärandens i stämningen framställda anspråk, har svaranden likaledes att angiva de omständigheter, som givit upphov till det av honom framställda anspråket.

C. De omständigheter (fakta), som av parterna i en rättegång åberopas, kunna stundom sägas vara notoriska, d. v. s. så

* Om käranden inför rätta förklarar sig avstå från sitt i stämningen framställda anspråk, alltså ieke blott tillsvidare nedlägga sin talan, har domstolen att ogilla käromålet, därest käranden ägt förmåga att ingå avtal, samt hans ifrågavarande förklaring ieke berott på villfarelse, svek, tvång eller hot.1195

a Uman 1 kända och erkända, alt deras tillvaro icke behöver bevisas. Exempel på notoriska fakta äro: årstidernas förändring, växlingen av natt och dag, att Stockholm är Sveriges huvudstad, att en viss person är landshövding i det län, där rättegången pågår, att en viss fastighet tillhör ett visst domsområde, att en av parterna icke kunnat utfärda en handling, som är daterad för mer än hundra år tillbaka, o. s. v.

Det är domstolens plikt att ex officio (på ämbetets vägnar) taga hänsyn till notoriska fakta. Skulle en viss omständighet vara notorisk, utan att domstolen känner till denna dess egenskap, böra parterna styrka densamma. Härvid behöver dock icke styrkas, att omständigheten i fråga verkligen föreligger, utan endast att det är allmänt känt, att så är förhållandet.

D. I regel måste emellertid de av en part i rättegången åberopade fakta (omständigheter) bevisas.

Med bevisning förstås en verksamhet, som har till uppgift att övertyga domstolen om existensen (tillvaron) av ett visst fale-tum (en viss omständighet). Bevisningen försiggår därigenom, att domstolen begagnar sig av vissa bevismedel, d. v. s. vissa omständigheter, ur vilka domstolen hämtar bevis grund er, d. v. s. grunder för sin övertygelse om tillvaron av den omständighet, som skall bevisas.

Föremål för bevisningen äro i främsta rummet fakta (omständigheter), av vilka målets avgörande till fördel för den ena eller andra parten är omedelbart beroende, alltså a ena sidan de till grund för käromålet åberopade omständigheter och å andra sidan de omständigheter, vilka av svaranden åberopas såsom invändningar i målet. Men dessutom kan erfordras bevisning angående fakta (omständigheter), vilka i'ör rättegången endast hava den betydelse, att man från deras tillvaro kan sluta till tillvaron av omständigheter, som åberopas till grund för käromålet eller såsom å svarandesidan framställda invändningar.

E. / ett tvistemål behöver i regel en part bevisa allenast sådana av honom anförda fakta (omständigheter), vilka av motparten bestridas. Då föremålet för ett tvistemål är en privat (enskild) rättighet, varöver parterna hava fri förfoganderätt, anses vardera parten nämligen kunna förfoga över nämnda rättighet även på det sätt, att han underlåter att påfordra bevisning angående de av vederparten anförda omständigheter, vilka hava avseende å ifrågavarande rättighet.

Endast i fråga om de tvistemål, i vilka parterna sakna dispositionsrätt (förfoganderätt) över tvistens föremål, gäller en annan regel. I dylika mål ävensom i brottmål föreligger ett allmänt intresse, vilket t. ex. i mål angående äktenskapsskillnad är äktenskapets helgd och i brottmål är statens anspråk på förbrytelsers bestraffande. I mål av förevarande beskaffenhet måste1196

därför i främsta rummet tillses, att sanningen kommer i dagen. I följd härav får domstolen i mål, varom nu är fråga, icke taga hänsyn till andra omständigheter än dem, om vilkas tillvaro domstolen är övertygad. Sä snart ett notoriskt faktum i dessa, mal åberopas, måste alltså detsamma bevisas,

F. Om domstolen vid prövning av förebragt bevisning blir övertygad om, att den omständighet, som utgjort föremål för bevisningen, är för handen, har bevisningen fyllt sitt ändamål, och domstolen kan avgöra målet med stöd av sin vunna övertygelse om den ifrågavarande omständighetens tillvaro. Det kan emellertid hända, att dorn stolen icke kan ernå en bestämd övertygelse om någon viss i rättegången^ åberopad omständighet. Tillräcklig upplysning om dess tillvaro kan saknas, eller skalen för och emot nämnda tillvaro uppväga varandra, så att domstolen stannar i ovisshet om, huruvida omständigheten verkligen föreligger. I dylikt fall visar sig den stora betydelsen av frågan om bevisskyldtglietens eller bevisbördans fördelning mellan, parterna i rättegången. Att en part är bevisskyldig för ett visst faktum betyder nämligen ingenting annat än att det är han, som, ifall detta faktum icke blir bevisat, skall bära de menliga följderna härav, d. v. s. i händelse detta faktum är av avgörande betydelse i målet, förlora sin däri förda talan. På grund härav är det av den största vikt att i varje mål undersöka, vilkendera parten har skyldighet att bevisa de olika fakta, som kunna bliva i målet åberopade.

Frågan om bevisskyldighetens eller bevisbördans fördelning mellan parterna är synnerligen svårlöst och även föremål för mycket olika meningar. Det är icke här stället att ingå på någon framställning av de olika åsikter, som anförts i denna fråga, eller att angiva de skäl, som andragits för och emot nämnda åsikter.

Yi hava i stället trott oss bäst följa detta arbetes plan genom att här till en början redogöra för den uppfattning angående bevisskyldighetens fördelning, som gjorts gällande av en känd vetenskapsman på processrättens område, professor Wrede i Helsingfors, vilkens framställning i förevarande ämne torde kunna följas även av den icke juridiskt bildade.*

Reglerna för bevisskyldighetens fördelning äro till sina allmänna grunddrag angivna i R. B. IT: 33, som stadgar följande: »Käranden åligger sitt käromål lagligen bevisa; eller vare svaranden fri. Vänder svaranden någon omständighet före, att sig därmed värja; bör ock han med bevis den styrka.» I fråga om tolkningen av detta lagstadgande bör till en början anmärkas, att en parts ställning i rättegången såsom kärande eller svarande

* R. A. Wrede. Grunddragen av bevisrätten enligt gällande lag. Helsingfors 1894. Detta arbete, som vi i föreliggande fråga tillåtit oss att noga följa, ligger även delvis till grund för den följande framställningen av bevisningsläran.1197

icke är avgörande för frågan om bevisskyldighetens fördelning. Att detta oaktat omförmälda lagstadgande avfattats på sätt, som skett, beror endast därpå, att det i en rättegång vanligen är käranden, som yrkar att få sig tillerkänd en rättighet, och att detta kärandens yrkande riktas emot svarande. Till följd härav bör det ifrågavarande lagstadgandet tolkas sålunda, att den part, som yrkar att få sig tillerkänd en rättighet (han må nu vara kärande i vanlig rättegång eller svarande i en s. k. provokatorisk rättegång, se sid. 1147), måste bevisa de fakta (omständigheter), på vilka han grundar sitt ifrågavarande yrkande, varemot motparten är skyldig alt bevisa riktigheten av sina invändningar mot detsamma. Har riktigheten av dylik invändning bevisats, måste den förstnämnda parten bevisa tillvaron av de omständigheter, han till äventyrs anför till förringande av den bestyrkta invändningens betydelse.

Då tvekan stundom kan uppstå, huruvida en i rättegången åberopad omständighet är att hänföra till grunden för käromålet eller bör betraktas såsom en å svarandesidan gjord invändning, anföras här i huvudsaklig överensstämmelse med Wrede ytterligare tre regler angående bevisskyldighetens fördelning, nämligen;

1) Den part, som i och för målets avgörande till hans förmån har intresse av att en viss omständighet blir i målet

bevisad, har bevisskyldighet i fråga om nämnda omständighet. Om t. ex. käranden grundar sitt anspråk på ett avtal, måste det ligga i hans intresse, att det i rättegången bevisas, att nänmda avtal verkligen kommit till stånd, och i följd härav är han bevisskyldig för att avtalet ingåtts. I svarandens intresse åter ligger att åberopa, att han saknat förmåga att ingå avtal, eller att vid det mellan parterna slutna avtalets ingående svek, tvång eller hot från kärandens eller villfarelse från svarandens sida förelegat, eller slutligen att någon omständighet inträffat, genom vilken avtalet upphört- att äga giltighet. För samtliga nu anförda omständigheter är svaranden bevisskyldig, så snart käranden styrkt avtalets tillkomst, eller svaranden medgivit, att det ingåtts. Inskränker sig svaranden till ett rent bestridande av de av käranden till grund för käromålet åberopade omständigheter, är käranden ensam bevisskyldig för deras tillvaro.

2) Ar det tvistig t, huruvida ett visst förhållande undergått förändring eller icke, måste den part, som påstår det förra, och icke den, som påstår det senare, bevisa sitt påstående. Så t. ex. behöver borgenär, som gör gällande fordringsanspråk på grund av för sträckning, endast visa, att för sträckningsavtal ingåtts, varemot gäldenär, som invänder, att skulden är betald eller på annat sätt upphört, är bevisskyldig för denna invändning.1198

3) Den part, som gör gällande ett undantag från det regelbundna (normala) förhållandet, är bevisskyldig med avseende å detta undantag, varemot den, vilken åberopar den allmänna regeln, icke behöver bevisa, att denna och icke ett undantag föreligger. I vissa fall angiver lagen uttryckligen, vilket förhållande den vill hava betraktat som regel och vilket som undantag. Jfr. H. B. 10: 11 och K. F. om nya utsökningslagens införande etc. den 10 augusti 1877 § 10 morn. 8, vilka lagrum såsom regel förutsätta betalniiigsaiisvarighet efter gäldenärernas antal. I andra fall kan utan svårighet avgöras, huruvida ett lagstadgande har egenskap av regel eller undantag, enär undantaget alltid äger någon bestämning, vilken regeln saknar.

De tre nu anförda reglerna angående bevisskyldighetens fördelning gälla endast för tvistemål. I fråga åter om brottmål hai-Wrede utvecklat regeln i 11. B. 17: 33 på ungefär följande sätt.

Uen anklagande parten i ett brottmål är bevisskyldig för alla de omständigheter, vilka enligt lag måste vara för handen för att det brott skall föreligga, för vilket den anklagade parten åtalats. Kan någon av dessa omständigheter ej styrkas, tillämpas regeln: »hellre fria än fälla». Skulle den anklagade åberopa någon omständighet, som, ehuru förenlig med tillvaron av brottet, likväl är ägnad att förhindra, att straff därför skall följa, t. ex. att brottet är preskriberat, är den anklagade bevisskyldig i fråga ojii den omständighet, han sålunda åberopar.

Varken professor Wredes eller någon annans framställning' av frågan om bevisskyldighetens fördelning liar emellertid kunnat på ett uttömmande sätt besvara densamma. Icke desto mindre torde man dock i förekommande fall kunna hämta åtminstone någon ledning från ovan angivna regler för bevisskyldighetens fördelning.

1 det följande lämnas några antydningar om huru bevisskyldigheten fördelas i fråga om vanligast förekommande rättsförhållanden.

Avser rättegången äganderätt till fast egendom, åligger det käranden att styrka laga fång till egendomen. (Jfr. det föregående sid. 294.) Sedan käranden fullgjort denna bevisskyldig-het, blir det svarandens sak att, om han likväl bestrider kärandens äganderätt, i sin tur ådagalägga, att han genom laga fång från käranden eller någon av hans företrädare i äganderätten till fastigheten förvärvat en äganderätt till densamma, som har företräde i förhållande till kärandens äganderätt till fastigheten. Ex.: A., vilken tvistar med B. om äganderätten till fastigheten P., styrker i denna rättegång genom ett av X. utfärdat köpebrev av den 1 juli 1900, att A. inköpt fastigheten. B. företer i sin tur ett för honom likaledes av X. den 1 sept. 1900 utfärdat köpebrev å samma fastighet som styrker, att B. vid hösttinget 1900 sökt lagfart å fastigheten, under det att A. först vid vårtinget1199

1902 gjort ansökan om lagfart å nämnda fastighet. I detta fall har B. lyckats styrka, att han har bättre rätt till fastigheten än A., därest icke denne bevisar, att B. vid sitt förvärv av fastigheten varit i ond tro, d vilket fall Brs lagfartsansökning saknar betydelse, och fastigheten tilldömes A. (Jfr. det föreg. sid. 340—342.)

I fråga om annan rätt till fast egendom än äganderätt gälla motsvarande regler, så att den, som påyrkar

rättigheten, är bevisskyldig för den omständighet, som påstås hava givit upphov till densamma, varemot motparten har att styrka, att nämnda omständighet (t. ex. ett hyresavtal) upphört att äga giltighet, eller att vid dess tillkomst någonting förelegat, som betager omständigheten (hyresavtalet) dess verkan.

Den av parterna, som gör gällande äganderätt eller annan rätt till en lös sak, har att bevisa sitt förvärv av denna rätt till saken, men om saken av honom innehaves, anses hans innehav (besittning av saken) utgöra fullt bevis för hans påstådda rätt till saken, intill dess vederparten bevisar, att nämnda rätt icke förefinnes.

Åberopar käranden till grund för sitt i stämningen framställda anspråk ett mellan parterna ingånget avtal av viss uppgiven art, men svaranden gör gällande, att det mellan parterna träffade avtalet varit av annan art än käranden uppgivit, och av sådan anledning bestrider käromålet såsom obefogat, så åligger det käranden att bevisa arten av parternas avtal. Om således käranden t. ex. yrkar att av svaranden utbekomma en sak, under uppgift, att den lämnats till förvaring, men svaranden åter påstår, att han av käranden köpt eller såsom gåva erhållit samma sak, så måste käranden bevisa, att saken lämnats till förvaring. Jfr. Kungl. Maj:ts dorn den 13 januari 1875, N. J. A. sid. 5. Nämnda dom avsåg följande fall: S. instämde A., med påstående, att A. måtte åläggas att till S. återbära åtskillig egendom, som skulle givits i hemföljd till A:s dåmera avlidna hustru, en dotter till S.

A. invände, att berörda egendom varit given hans hustru till full ägo.

Häradsrätten förpliktade A. att återbära egendomen, enär A. medgivit, att hans hustru av S. emottagit densamma, samt ej gittat visa, att egendomen varit given till full ägo utan förbehåll om återbäring.

Hovrätten och Kungl. Maj:t ogillade däremot S:s talan, emedan S. icke, mot A:s bestridande, styrkt, att den i fråga varande egendomen givits A:s hustru såsom hemföljd.

Jfr. även Kungl. Majita dom den 10 augusti 1875, N. J. A. sid. 323. Nämnda dom avsåg följande fall: A. yrkade redovisning av B. för ett belopp av 500 kronor, som B. på grund av en av A å nämnda belopp utfärdad invisning (jfr. not * sid. 1058) skulle uttagit å ett A, beviljat kassakreditiv hos Smålands Enskilda1200

bank. B. medgav, att ban uttagit det i fråga varande beloppet, men invände, att ban uppburit detsamma såsom betalning för en fordran bos A., uppkommen därigenom att B. för A:s räkning betalat C. 500 kronor.

Häradsrätt- ocb bovrätt biföllo A:s talan, enär B. icke visat att ban för A:s räkning betalat C. berörda 500 kronor.

Kungl. Maj:t ogillade däremot A:s talan, då, emot B:s påstående, att ban av A. mottagit den ifrågavarande invisning-ens belopp såsom betalning för motsvarande belopp, som B. förut för A:s räkning utgivit till C, A. icke ådagalagt något förhållande, på grund varav det finge anses åligga B. a+t till A. redovisa för invisningens belopp.

Se även Kungl. Maj:ts dom den 9 december 1879, N. J. A., sid. 405. Denna dom angick följande fall: P. instämde till rådims-rätten i Södertälje E., med yrkande att återbekomma 1,000 kro. nor, vilka P. lämnat E. i förskott å köpeskillingen för en fastighet, som P. ämnat köpa av E., men sedermera icke inköpt.

E. medgav, att han erhållit nämnda belopp såsom förskott å blivande köpeskilling för den ifrågavarande fastigheten, men invände, att P. förbundit sig att låta E. behålla beloppet, därest icke P. inom viss, då mera förfluten tid, inköpte fastigheten.

Rådhusrätten ogillade P:s talan på anförda skäl.

Svea hovrätt biföll däremot nämnda talan, då det vore ostridigt, att P. såsom förskott å blivande köpeskilling för omförmälda fastighet lämnat E. 1,000 kronor, ävensom att det ifrågavarande köpet icke kommit till stånd, samt E., som på den grund bestritt käromålet, att P. skulle förbundit sig att låta E. behålla nämnda 1,000 kronor, därest köpet ej bleve avslutat, icke styrkt detta sitt påstående.

Kungl. Maj:t ogillade däremot i likhet med rådhusrätten P:s talan, då P., emot vad E., på sätt förut nämnts, uppgivit rörande beskaffenheten av det vid omtvistade beloppets överlämnande till honom träffade avtal, icke styrkt, att E. mottagit beloppet med förbindelse, att, om det i frågavarande köpet icke komme till stånd, återbetala beloppet, även i händelse P. bleve den, som förorsakade, att köpet icke fullbordades. Tre justiteråd voro

emellertid av avvikande mening och fastställde för sin del hovrättens dom.

Jfr. ock Kungl. Maj:ts domar den 4 juni 1829, den 17 december 1861, N. T. årg. 1865, sid. 54, den 8 maj 1872 N. T. årg. 1873, sid. 366, den 24 februari 1880 N. J. A., sid. 53, den 16 februari 1886, N. J. A., sid. 95, den 12 december 1894 N. J. A., sid. 637 och den 30 november 1900 N. J. A., sid. 468.

Käranden måste bevisa, så väl att den rättighet, lian vill mot svaranden göra gällande, över huvud taget uppkommit, som ock, att den verkligen tillkommer käranden, vare sig såsom ursprunglig eller senare innehavare av densamma. Medgiver alltså sva-1201

randen B., att han iklätt sig en viss förpliktelse, men förnekar, att detta skett till käranden A., måste A bevisa sig vara berättigad att av B. fordra förpliktelsens fullgörande.

Angående det fall, att svaranden påstår, att han ingått avtal endast i egenskap av ombud för annan person, kan hänvisas till Kungl. Maj:ts dom den 14 oktober 1875, N. J. A., sid. 406. Denna dom avsåg följande fall: S. yrkade, att som han, efter anmodan av professorn vid Yeterinärinstitaitet K., verkställt uppmätning och värdering av institutets fasta egendom, K. måtte åläggas att för det sålunda verkställda arbetet utgiva ersättning till S. K. anförde såsom svaromål, att han visserligen uppdragit åt S. att verkställa det ifrågavarande arbetet, men att K. vid uppdragets lämnande uttryckligen för S. tillkännagivit att arbetet skulle utföras för institutets räkning, varför K. icke vore skyldig att betala detsamma. Kungl. Maj:t ådömde emellertid K. betalningsskyldighet för arbetet, på den grund, att K., som medgivit, att han anmodat S. att verkställa detsamma, icke styrkt, att K. därvid tillkännagivit, att arbetet skulle ske för direktionens för Veterinäriiistitaitets räkning.

Anhängiggör käranden talan om utfående av ett belopp, som han påstår utgöra ett parterna emellan avtalat pris, och påstår svaranden, att han med käranden avtalat om ett lägre pris, än denne yrkat utbekomma, så måste käranden styrka, vilket pris mellan parterna avtalats.

Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 15 december 1875, N. J. A., sid. 573. Denna dom angick följande fall: E. instämde J. till Stockholms rådhusrätt, med yrkande, att J. måtte åläggas utgiva resterande betalning för ett av E. till J. levererat kalkparti, för vilket priset, enligt parternas överenskommelse, utgjort 40 öre för varje kubikfot med en vikt av 47 skålpund.

»T. invände, att kalkpartiet redan blivit till fullo betalt genom den av honom för detsamma erlagda köpeskilling, vilken motsvarat det mellan parterna för kalkpartiet avtalade pris av 40 öre för varje kubikfot med en vikt av 67 skålpund.

Rådhusrätten ålade J. betalningsskyldighet, varemot Svea hovrätt och Kungl. Maj:t ogillade E:s talan på skäl, bland annat, att E. icke, mot J:s bestridande, visat, att betalningen för kalkpartiet skulle annorlunda beräknas än efter 40 öre för varje kubikfot med en vikt av 67 skålpund.

Två justitieråd bi föllo emellertid för sin del E:s talan, enär varken E. eller J. styrkt sin uppgift om det avtal, som skulle hava skett angående priset för kalkpartiet, samt följaktligen tvisten om J:s skuldbelopp borde bedömas så, som hade icke något avtal blivit, slutet angående priset för kalkpartiet.

Se även Kungl. Maj:ts dom den 16 mars 1881, N. J. A,, sid. 138, vari yttras, bland annat, att då säljaren ej kunnat styrka

Advokaten. 1511202

sin uppgift, att lian betingat sig högre pris än köparen medgivit, köparen icke kunde åläggas att utgiva mer än detta pris

Har intet pris överenskommits vid speciesköp- eller leveransavtal, är svaranden skyldig att bevisa av honom gjort påstående, att det av käranden fordrade priset är oskäligt.

Jfr. i detta sammanhang Kungl. Maj:ts dorn den IT mars 1896, N. J. A., sid. 960. Nämnda'dom avsåg följande fall: B. instämde J. till Stockholms rådhusrätt, med yrkande, att J. måtte förpliktas att till B. utgiva ersättning för

verkställda arbeten med 4,848 kronor 89 öre.

T. medgav, att B. efter beställning av J. utfört ifrågavarande arbeten, men förklarade sig anse det därför fordrade priset vara för högt tilltaget.

Rådhusrätten, vars dom verkställdes av såväl hovrätt som Kungl. Maj:t, dömde J. att utgiva det av B. för arbetena fordrade belopp, emedan ostridigt vore, att arbetena blivit av B. på J:s beställning utförda, och J., vilken iche med B. överenskommit om visst pris för nämnda arbeten, icke visat, att därför fordrat högre belopp än som motsvarat B:s vanliga pris för dylika arbeten, samt, vid jämförelse av de å ömse sidor åberopade vittnenas berättelser, det icke heller kunde anses ådagalagt, att det för arbetena fordrade pris blivit i; någon mån oskäligt högt beräknat.

Olika meningar råda angående bevisskyldighetens fördelning i det fall, att käranden påstår visst pris icke vara mellan parterna avtalat, men yrkar skälig betalning, saml svaranden påstår sig hava, med käranden överenskommit om lägre pris än denne fordrar.

Jämför i detta avseende Kungl. Maj:ts dorn den 23 januari 1879, N. J. A., sid. 17. ISämnda dorn angick följande fall: E. instämde ()., med vikande om ersättning för verkställt måleriarbete å en ytvidd av 6,388 kvadratfot efter ett pris av 14 öre per kvadratfot med 887 kronor 32 öre jämte ränta.

Ö. bestred att för det ifrågvarande arbetet bei+ala mer än 511 kronor 4 öre, enär E. åtagit sig att verkställa arbetet efter ett pris av 8 öre Der kvadratfot.

Underrätt och hovrätt yttrade, att som Ö., mot E:s bestridande, icke styrkt, att denne senare åtagit sig att verkställa omförmälda arbete efter ett pris av 8 öre per kvadratfot, eller i övrigt visat, att det för arbetet av E. fordrade pris av 14 öre kvadratfoten vore oskäligt, alltså förpliktades Ö. att till E. utgiva om-stämda beloppet, 887 kronor 32 öreä jämte ränta.

Kungl. Maj:t förklarade däremot, att enär E. icke, emot vad i saken förekommit, lagligen styrkt, att ifrågavarande arbete skäligen betingat högre pris än Ö. medgivit, eller 8 öre för varje kvadratfot, kunde E:s talan ej i vidsträcktare mån bifallas, än att Ö. förpliktades att såsorn betalning för berörda arbete till E. utgiva 511 kronor 4 öre jämte ränta.1203

Se ock Kungl. Maj:t,s dorn den 18 februari 1880, N. J. A., sid. 36. Denna dom avsåg följande fall: I stämning till rådhusrätten i Lund yrkade R. att av D. utbekomma 3,445 kronor 33 öre för 6,000 till D. levererade blanketter till obligationer.

D. påstod, att han med II. avtalat om ett pris för obligationerna av allenast 400 kronor. II. åter förnekade, att något avtal om pris för obligationerna blivit mellan parterna ingånget. I rättegången styrktes, att det för obligationerna fordrade beloppet icke var för högt beräknat.

Kådhusrätten yttrade i dom, att enär, mot D:s bestridande, icke blivit styrkt, att han utfäs†* sig att för obligationerna betala högre pris än han uppgivit, rådhurätten funne käromålet icke kunna i vidsträcktare mån bifallas, än att 1). förpliktades att i betalning för obligationerna erlägga 400 kronor.

Hovrätten och Kungl. Maj:t biföllo däremot 11 :s tullan, enär IJ. icke, mot li:s bestridande, styrkt sin uppgift, att avtal träffats angående priset för obligationerna, och genom i saken avlagda vittnesmål måste anses ådagalagt, att det för obligationerna fordrade priset icke vore för högt beräknat.

Se slutligen Kungl. Maj:ts dorn den 20 maj 1901, N. J. A., Not A N:r 175. Denna dorn innehöll, att då A., som fordrat högre betalning för ett åt B. utfört uppdrag än denne redan erlagt, icke i fråga om uppdragets omfattning och den för uppdraget betingade ersättning, mot 13 :s bestridande styrkt ann a'a förhållande än B. uppgivit, ogillades A:s talan.

Då fordringsanspråk, som grundas pa ett ömsesidigt ar ta I, göres gällande, och svaranden bemöter anspråket med påstående, att käranden ännu icge fullgjort den honom, enligt avtalet, åliggande prestation, eller att prestationen varit bristfällig, åligger det käranden att styrka, att han fullgjort vad, enligt avtalet, honom ålegat.

Jfr. Kungl. Majita domar den 28 september 1898, N. J. A., sid. 344, d. 18 mars 1880, N. J. A., sid. 93, d. 15 februari 1893, N. J. A., sid. 61, d. 25 augusti 1899, N. J. A., sid. 356, d. 1 september 1899, N. J. A., sid. 362, d. 7 juni 1900, N". J. A., sid. 306, d. 19 september 1900, N. J. A., sid. 354, d. 30 november 1900, N. J. A., sid. 459, d. 6 december 1900, N. J. A. sid. 472 och d. 2 augusti 1901, sid. 351. Se även Högsta domstolens protokoll d. 30 januari 1900 l:sta rotein.

Vid tvist om den ort, där en prestation skall fullgöras, åligger bevisskyldigheten den part, som yrkar prestationens fullgörande på en viss ort.

Om säljare av lösegendom yrkar betalning för densamma, men köparen påstår, att köpeskillingen kontant erlagts vid köpets avslutande, är säljaren bevisskyldig för att köpet skett på kredit.

Jfr. Kungl. Maj:ts dom d. 29 november 1876, N. J. A., sid. 463. Nämnda dorn angick följande fall: B. yrkade efter stäm-1204

ning' till Gärds häradsrätt.-, att som A. av honom köpt tvä hästar med selar och en vagn för en köpeskilling av 1,350 kr. och därå lämnat 50 kr. i handpenning, A. måtte varda ålagt att till B. utgiva återstående köpeskilling, 1,300 kronor, med ränta.

A. bestred kravet, under förmälan, att han kontant betalt hela köpeskillingen.

Häradsrätten ålade A. att till B. utgiva det omstämda beloppet med ränta, em\T A. icke, mot B:s bestridande, företett ringaste bevisning därom, att han å köpeskillingen betalt mera än B. medgivit, eller 50 kronor.

Hovrätten över Skåne och Blekine samt Kungl. Maj:t ogillade däremot käromålet, enär, emot A:s uppgift, att han vid köpslutet om ifrågavarande hästar, selar och vagn till fullo erlagt den därför betingade köpeskillingen, annat förhållande icke blivit ådagalagt.

Har käranden styrkt, att kredit är bruklig vid affärer av det slag, varom i målet är fråga, eller att mellan honom och svaranden allmän kredit blivit avtalad, åligger det svaranden att styrka, att han konta?it betalt de varor,för vilka käranden i målet yrkar betalning.

Jfr. Kungl. Majts dorn den 13 juli 1876, N. J. A., sid. 310.

Yrkar käranden åläggande för svaranden att fullgöra ett av denne gjort åtagande, men svaranden påstår, att vid detta fästats ett visst villkor, åligger det käranden att styrka, att något sådant villkor ej forefunnits. Att märka är emellertid, att käranden måste anses hava fullgjort denna sin bevisskyldighet, om han genom företeende av skriftliga bevis eller medelst vittnen ådagalägger, att svaranden gjort det ifrågavarande åtagandet, utan att, såvitt den skriftliga handlingen utvisar eller vittnena känna till, något villkor fästats vid berörda åtagande.

Är det ostridigt, att uppkomsten av en rättighet är beroende av, att ett visst villkor uppfylles, är den, som vill göra rättigheten gällande, bevisskyldig för att detta villkor uppfyllts.

Innehåller ett avtal, att en förpliktelse upphör under en viss förutsättning, åligger det den, mot vilken förpliktelsen göres gällande, att styrka, att den avtalade förutsättningen för förpliktelsens upphörande inträffat, därest han vill bliva fri från förpliktelsens fullgörande.

Den, som mot, en annan anhängiggör talan på grund av skriftlig handling, är bevisskyldig för att denna undertecknats av motparten. Ar handlingen försedd med vittnesintyg om underskriftens äkthet, och kunna vittnena av någon anledning icke höras, torde underskriften emellertid få anses för riktig, såvida ej omständigheter förekomma, som göra ett tvivel om dess äkthet berättigat.1203

Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 12 januari 1886, N. J. A., sid. 18. Denna dom är av följande innehåll: Enär Eriksdotter bestritt riktigheten av det utav J. åberopade, i Eriksdotters mans namn den 28 december 1868 för J. utfärdade salubrev å den i målet ifrågakomna hemmansdel och påstått, att hennes mans å handlingen befintliga namn icke vore av honom skrivet; ty och som till förringande av J:s enligt salubrevet påstådda rätt till hemmansdelen förekomme: att J., fastän han, enligt berörda salubrev, ägt att den 14 mars 1869 tillträda

hemmansdelen, likväl icke, så vitt visat vore, förrän genom förevarande rättegång sökt komma i besittning av fastigheten eller ens för Eriksdotter företett åberopade salubrevet, på grund varav han ej heller förrän år 1884 vunnit lagfart; samt att hemmansdeleii alltsedan Eriksdotters mans avresa år 1869 till utrikes ort innehafts och brukats av Eriksdotter, som därå med J:s vetskap låtit uppföra byggnader, utan att 3. gjort någon invändning emot Eriksdotters rätt att sålunda förfoga över hemmansdelens tillhörigheter; alltså och då, emot vad sålunda förekommit, 3. icke styrkt sig äga rätt att framför Eriksdotter innehava ifrågavarande hemmansdel, förklarades J:s i saken instämda talan ej kunna bifallas.

Jfr. även Göta hovrätts dom den 5 dec. 1890,* vilken innehöll följande: Enär Karlsdotters namnteckning å det av hennes man utfärdade köpebrev angående Karlsdotter i arv efter hennes moder tillfallna 1/630 mantal Möckerhult vore genom två, så vitt veterligt, oj aviga vittnens underskrift bestyrkt, samt Karlsdotter ej förebragt någon omständighet till stod för sitt förnekande av namnteckningens äkthet, funne hovrätten det vara lagligen ådagalagt, att Karlsdotter i behörig ordning givit sitt samtycke till ifrågavarande försäljning, varför hovrätten fastställde underrättens dom, varigenom hennes talan o ni bättre rätt "tiill den ifrågavarande fastigheten ogillats.

Jfr. slutligen Kungl. Maj:ts dom den 21 september 1900, N. J. A., sid. 368 angående bevisskyldigheten vid yrkande om upphävande av rätt till skogsavverkning, enär ett av de namn, vilka funnos tecknade under den handling, varigenom avverkningsrätten upplåtits, skulle hava falskeligen tillkommit.

Är äktheten av en handlings underskrift bevisad eller erkänd, men påstår undertecknaren, att han varken skrivit eller låtit skriva handlingen i övrigt, åligger det undertecknaren att bevisa detta sitt påstående. Gör undertecknaren gällande, att handlingens innehåll blivit utan hans samtycke förändrat, sedan handlingen av honom underskrevs, är han likaledes bevisskyldig härför, åtminstone om det icke av handlingens utseende framgår, att sådan förändring ägt rum. Däremot är det omtvistat, om undertecknaren behöver bevisa, att handlingen efter dess underteck-

* Se Hasselrot och Håkansson : Handelsbalken Stockholm 1894, sid. 160.I20o

nande förändrats, i den händelse att liandhngen aj älv här spär av dylik förändring. Det riktiga är möjligen, att det i sådant fall åligger den, som åberopar sig på handlingen, att styrka, att handlingens förändrande skett före undertecknandet av densamma. Det är nämligen i allmänhet lätt att vägra att emottaga en skriftlig handling, som bär spår av förändring, varemot det är ytterst svårt, stundom omöjligt, för undertecknaren av en handling att styrka handlingens utseende vid tiden för dess undertecknande. Hos domstolarna råda emellertid särdeles delade meningar angående förevarande fråga.

Jfr. rättssak, avgjord genom Kungl. Maj:ts dom den 17 september 1879, N. J. A., sid. 420. Denna dom avsåg följande fall: Hallands Enskilda Bank yrkade i stämning till Viske häradsrätt åläggande för B. att på grund av ett den 21 november 1874 av honom till S. eller order å 8,000 kronor utfärdat, i banken belånat skuldebrev utgiva 6,000 kronor med ränta.

B. medgav, att han undertecknat skuldebrevet, men invände, att detsamma då lytt å allenast 1,000 kronor, vilket belopp sedermera, på sätt skuldebrevets utseende jämväl gåve vid handen, blivit förändrat, till 8,000 kronor.

Häradsrätten, som i sitt protokoll antecknade, att skuldebrevet synbarligen ändrats, yttrade i utslag, att emedan B. medgivit sig hava utfärdat skuldebrevet och lämnat alldeles obestyrkt sitt påstående, att skuldebrevet undergått förändring, sedan det blivit med B:s namn försett, samt banken, även om förändring av beloppet i skuldebrevet verkligen ägt rum, icke av handlingens beskaffenhet och utseende haft skälig anledning misstänka, att någon förfalskning av handlingen ägt rum, förpliktades B. att till banken utgiva fordrade 6,000 kronor med ränta.

Göta hovrätt yttrade däremot i dom, att enär, emot B:s bestridande, icke blivit styrkt, att skuldebrevet utfärdats å högre belopp än 1,000 kronor, utan fastmer såväl själva skuldebrevet som vad för övrigt i målet förekommit gåve stöd för B:s uppgift, att skuldebrevet undergått förfalskning, alltså förpliktades B. att utgiva endast 1,000 kr. med ränta.

Kungl. Maj:t fann, med avseende å vad i saken förekommit till stöd därför att skuldebrevet blivit, på sätt B.

påstått, förfalskat, ej skäl att göra ändring i hovrättens dorn.

Två justitieråd fastställde för sin del hovrättens dom på däri anförda skäl.

Se även rättsfall, avgjort genom Kungl. Maj:ts dom den 20 januari 1879, N. J. A., sid. 18. Nämnda dom angick följande fall: Riksbanken yrkade förpliktande för D. orch B. att utgiva 8,000 kronor på grund av borgen för S:s kreditivkontrakt med banken å 4,000 kronor.

D. och B. invände, att kreditivkontraktets belopp av S. falskeligen ändrats från 2,000 kronor till 4,000 kronor.1207

'Underrätten yttrade i utslag, att alldenstund det finge anses behörigen ådagalagt, att kreditivkontraktet, sedan J). och B. därå tecknat löftesmannaansvarighet, undergått synbara förändringar i avseende å kreditivsumman, vilka förändringar blivit på sådant sätt utförda, att de vid kontraktets emottagande och granskning hos banken kunnat och bort föranleda berättigat tvivelsmål om kontraktets trovärdighet och äkthet, samt kontraktet vid sådant förhållande icke kunde tillerkännas kraft av fordringsbevis emot]). och B. till större belopp än de 2,000 kronor, vara kontraktet lytt, när det förságs med D:s och B:s ansvarsförbindelse, kunde riksbankens talan icke i vidare mån bifallas, än att D. och. B. förpliktades att, gemensamt eller vilkendera gälda gitte, mot erhållande av kreditivkontraktet, till banken genast betala 2,000 kronor.

Göta hovrätt yttrade däremot i dom, att ehuru vid granskning av ifrågavarande, i huvudskrift hos hovrätten företedda kreditiv-kontrakt befunnits, att detsamma undergått förändring beträffande kreditivsummans belopp; likväl och då JK och B. icke gittat visa, att sådant skett, efter det deras borgen å förbindelsen tecknades, prövade hovrätten lagligt att, med ändring av underrättens utslag, ålägga D. och B., vilka lämnat obestritt, att S:s skuld å kreditivet utgjorde 3,000 kronor, att, gemensamt eller vilkendera gälda gitte, emot erhållande av kreditivkontraktet, till banken genast betala berörda belopp.

En ledamot i hovrätten fastställde underrättens utslag, och två hovrättsledamöter ålade D. och B. att, om de förmådde, med ed betyga, att, då kreditivkontraktet av dem såsom löftesmän under-skrevs, detsamma icke lydde å mera än ^,000 kronor. Såsom skäl för edgångsföreläggandet anfördes, att l):s och B:s uppgift, att den med kreditivkontraktet vidtagna förändring blivit efter deras borgens ingående utan deras vetskap av S. verkställd, vunne stöd av åtskilliga i målet förekomna omständigheter.

En ledamot i Kungl. Maj:ts nedre justitierevision hemställde, att IX och B. måtte dömas till värjemålsed av det innehåll, som förut omförmälts, en annan ledamot hemställde om fastställelse av hovrättens dorn och den tredje ledamoten yttrade, att då, vid det förhållande, att kreditivkontraktet befunnits hava i avseende å kreditivsummans belopp undergått påtaglig förändring, samma kontrakt icke i och för sig innefattade bevis om att I), och B. borgat för större belopp än de själva medgivit, eller 2,000 kronor, samt banken icke heller i övrigt ådagalagt, att 13. och B. iklätt sig vidsträcktare betalningsansvarighet, hemställdes, att Kungl. Maj:t måtte pröva rättvist att, med upphävande av hovrättens dom, sålunda fastställda underrättens utslag, att D. och B. förpliktades, en för bägge och bägge för en, att, emot kvitto och avskrivning å kreditivkontraktet i huvudskrift, till banken utgiva 2,000 kronor.1208

Kungl. Maj: t fastställde hovrättens domslut, enär de ändringar, som å kreditivkontraktet syntes hava blivit, verkställda, icke vore av sådan beskaffenhet, att desamma vid kontraktets inlämnande till banken skäligen bort föranleda till ifrågasättande av kontraktets riktighet, samt D. och B. icke förmått lagligen styrka, att kontraktet, sedan de tecknat borgen å detsamma, blivit till innehållet förändrat.

Angående bevisskyldighet en i rättegångar om skriftliga handlingar, se i övrigt Kungl. Maj:ts domar den 8 december 1875, N. J. A., sid. 500, d. 1 mars 1876, N. J. A., sid. 100 samt d. 7 april 1891, N. J. A., sid. 168.

I rättegång* om utbekommande av skadestånd (se det föregående, sid. 631) ligger bevisskyldigheten på den, som yrkar skadeståndets utbekommande. Han skall således styrka, ej blott att den skada, varom fråga är, träffat honom (jfr. Kungl. Maj:ts domar d. 17 november 1880, N. J. A., sid. 375 och d. 31 mars 1881, N". J. A., sid. 142), utan även att skadan inträffat under sådana omständigheter, att hans motpart är skyldig att ersätta

densamma. (Jfr. Kungl. Maj:ts domar och utslag d. 19 november 1874, N. J. A., sid. 446, d. 13 februari 1877, N. J. A., sid. 45, d. 26 februari 1879, N. J. A., sid. 120 och d. 10 februari 1898, N. J. A., sid. 53.) Härjämte måste den, som yrkar skadeståndets utbekommande, bevisa omfånget av den skada, han lidit. Kravet på bevisning i nämnda hänseende bruka dock numera icke ställas så högt, utan det anses tillräckligt, åtminstone beträffande annan skada än ekonomisk förlust, att skadan göres sannolik, varjämte skadestånd ofta av domstolarna utdömes, utan att nämnvärd utredning förebragts om storleken av den lidna skadan. I rättegångar om ersättning för ekonomisk förlust hän-skjutes bestämmandet av förlustens belopp ej sällan av domstolarna till gode män. Jfr. Kungl. Maj:ts domar och utslag d. 10 april 1876, N. J. A., sid. 210, d. 21 november 1882, N. J. A., sid. 469 och d. 3 april 1884, N. J. A., sid. 253, d. 3 september och d. 2 december 1874, N. J. A., sid. 349 och 507, d. 26 oktober 1880 N. J. A., sid. 345, d. 13 juni 1882, N. J. A., sid. 291 och d. 14 april 1885, N. J. A., sid. 125.

Stundom hava dock domstolarna, till och med i sammanhang med ådömande av straff för skadegörelse, ogillat framställt skadeståndsyrkande, enär det icke ansetts styrkt, hur stor skadan varit, eller i vilken mån den berott av den skadegörandes vållande, och tillförlitlig grund för bestämmande av skadestånd sålunda saknats. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag d. 15 december 1880, N. J. A., sid. 382, d. 19 maj 1881, N. J. A., sid. 309 och d. 7 september 1893, N. J. A., sid. 372,

Angående bevisskyldigheten vid tvist om bättre rätt till utmätt lösegendom hänvisas till Kungl. Maj:ts dom den 31 maj1209

1900, N. J. A., sid. 272. Denna dom avsåg följande fall: För verkställighet av domstols utslag, varigenom F. Landström förpliktats att till firman Lindqvister & C:o utgiva visst belopp med ränta, inställde sig vederbörande länsman den 19 februari 1896 hos Land ström, som därvid förklarade sig sakna utmätningsbara tillgångar. Oaktat nämnda förklaring utmättes hos Landström, bland annat, tre till sammanlagt 200 kr. värderade kor. över utmätningen anförde Landströnis barn besvär hos konungens be-fallningshavande i Norrbottens län, under påstående, att de utmätta kreaturen tillhörde dem. Konungens befallnirjgshavande ogillade i utslag besvären, varefter Svea hovrätt, varest barnen Landström anförde besvär över nämnda utslag, hänvisade dem att vid domstol tvista om bättre rätt till kreaturen.

Barnen Landströni instämde därefter firman Lindqvister & C:o ävensom sin fader, med yrkande om den i fråga varande utmätningens upphävande.

Till styrkande av sin äganderätt till de utmätta kreaturen åberopade barnen Landström tre å dem utställda kvitterade räkningar, vardera å en ko, och uppgåvo tillika, att de utmätta kreaturen inköpts för penningar, som barnen erhållit av en sin morbroder, ävensom att barnen vore boende hos sin fader å en lägenhet, vilken blivit till dem och deras föräldrar gemensamt upplåten. Fadern Landström uppgav, att kreaturen tillhörde hans barn.

Firman Lindqvister & C:o bestred käromålet, emedan det icke vore styrkt, att de kor, som i räkningarna avsåges, vore desamma som de utmätta.

Häradsrätt och hovrätt ogillade barnen Landströms talan, enär, emot firman Lindqvister & C:os bestridande, icke blivit behörigen styrkt, att de för Landströms gäld till firman utmätta kreaturen vore desamma som de, vilka avsåges uti de tre av barnen Landström åberopade räkningarna.

Kungl. Maj:t däremot prövade lagligt att, med upphävande av domstolarnas beslut, undanrödja utmätningen av kreaturen, enär, emot barnen Landströms bestridande och den utredning, som å deras sida blivit i målet förebragt, icke kunde anses styrkt, att de utmätta kreaturen, vilka, när de skrevos i mät för Landströms ifrågavarande gäld, funnits å en av Landströms barn och Landström gemensamt bebodd lägenhet, tillhört den sistnämnde.

Här bör slutligen anmärkas Kungl. Maj:ts dom den 30 december 1874, N. J. A., sid. 591. Nämnda dom angick följande fall: B. instämde E. till Stockholms rådhusrätt, med yrkande om åläggande för E. att ersätta B. värdet av en päls, som B. vid besök i schweizerilokal, där E. hade anställning som vaktmästare, mot kontramärke överlämnat i E:s vård.

I målet upplystes, att E. vid B:s bortgång från schweiezriloka-len erbjudit honom en päls, som B, emellertid

vägrat att mottaga.

Advokaten.

1521210

Rådhusrätten yttrade i dorn, att enär E. medgivit, att lian genom ett sitt biträde emottagit, mot kontramärke, en B. tillhörig päls och, mot B:s bestridande samt vad i målet hörda vittnen intygat, ej visat, att den päls, som E., på sätt ovan nämnts, vela+i till E. överlämna, varit den päls, B. åt E. i förvar överlämnat, ålades E. att ersätta B. den av honom i E:s vård lämnade pälsens värde med 125 kronor.

Svea hovrätt ogillade däremot B:s talan, enär B. icke, mot E:s bestridande, styrkt, att B. till E:s förutnämnda biträde överlämnat någon annan päls än den, E. erbjudit sig att till B. ålerlämna.

Kungl. Maj:t åter prövade rättvist att, med upphävande av hovrättens dom, gilla den av rådhusrätten meddelade.

I fråga om bevisskyldighetens fördelning i brottmål, jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 26 april 1880, N. J. A., sid. 154; den 21 november 1895, N. J. A., sid. 525; den 15 juni 1896, N. J. A., sid. 269 samt den 14 oktober 1898, N. J. A., sid. 571.

Gr. I fråga om domstolens prövning av den i rättegången förebragta bevisningy skiljer man mellan två olika teorier (åsikter), nämligen den s. k. legala (lagbundna) bevisteorien och teorien om fri bevisprövning.

Enligt den legala bevisteorien, bestämmer lagen ensam värdet av ett fört bevis, i ty att den fastslår, dels att vissa omständigheter (fakta) ovillkorligen skola anses såsom fullt bevis (jfr. 11. B. 17: 29: »två vittnen äro fullt bevis, däri de sammanstämma»), dels att ett visst bevismått icke är fullt bevis (jfr. R. B. 17: 29: »ett vittne om själva målet gälle ej för mer än halvt bevis»), och dels att vissa omständigheter icke alls få betraktas såsom bevis, t. ex. jäviga vittnens utsagor.

Teorien om fri bevisprövning överlämnar däremot åt domstolen att fritt bestämma värdet av den bevisning, som förebragts, dock icke så, att domstolen äger att efter godtycke avgöra vad som är bevisat, utan allenast så, att domstolen skall med sorgfälligt övervägande av alla omständigheter i ett mål efter bästa förstånd och samvete avgöra vad som kan anses vara i målet bevisat. Intet bevismedel är sålunda, enligt denna teori, i regel uteslutet från domstolens beaktande, utan domstolen äger tillerkänna varje i ett mål förebragt omständighet det värde såsom bevismedel, som densamma, enligt domstolens övertygelse, äger.

Teorien om fri bevisprövning förnekar dock icke värdet av sådana lagbud, vilka avse att göra bevisningen så pålitlig som möjligt, t. ex. lagbestämmelserna om sättet för vittnens hörande, om vittnesed, om värjemålsed. o. s. v.

Slutligen kan det även i en på teorien om fri bevisprövning grundad processlag förekomma föreskrifter, att viss bevisning skall utgöra fullt bevis, och om så är förhållandet, beror nämnda1211

föreskrifters tillvaro på lagstiftarens önskan att bereda möjlighet att på förhand föranstalta om sådan bevisning, som kan bliva betryggande vid framdeles uppkommande rättegång. Såsom exempel på föreskrifter av ifrågavarande slag kunna nämnas de i den nyare utländska lagstiftningen förekomniande stadgandena därom, att skriftliga handlingar, upprättade ii viss form, skola anses utgöra fullt bevis.

1734 års lag är huvudsakligen byggd på den legala bevisteorien. (Jfr. II. B. 17:29, 17:30, 17:7.) Men icke desto mindre medgiver denna lag domstolarna att inom vissa gränser fritt bedöma värdet av den i rättegången förebragta bevisning. (Jfr. II. B. 17:1, 17:8, 17:20, 17:24, 17:25, 17:30.) Härtill kommer, att ehuru någon ändring av lagen icke ägt rum, domstolarna likväl så småningom mer och mer omfattat teorien om fri bevisprövning, så att domstolarna numera taga hänsyn till omständigheter, vilka, enligt 1734 års lag, icke fingo beaktas vid bevisprövningen, och för övrigt känna sig obundna av de i denna lag givna förbud mot att tillerkänna vissa bevismedel verkan av fullt bevis. Följden härav har blivit, att domstolarna bland de på den legala bevisteorien gTundade lagbud med full stränghet tillämpa allenast stadgandena om vittnesjäv samt om betydelsen av

värjemålsed och. fyllnadsed.

H. En genom ett bevis åstadkommen visshet är i själva verket intet annat än en större eller mindre grad av sannolikhet. Till följd härav förekommer stundom, att, sedan en part förebragt bevisning angående de fakta (omständigheter), för vilka han är bevisskyldig, motparten söker att genom av honom före-bragt bevisning omintetgöra eller åtminstone minska värdet av den förut åstadkomna bevisningen. Har sistnämnda bevisnings värde bedömts enligt den legala bevisteorien, så att domstolen tagit bevisningen för god, oberoende av sin övertygelse om dess värde, kan detta senare i domstolens ögon minskas eller omintetgöras allenast av ett bevis, som till fullo uppvisar oriktig-heten av vad den av domstolen godkända bevisningen velat ådagalägga, och kallas ett dylikt bevis på grund av sitt syftemål mctsatsbevis.

Uppskattas däremot den av en bevisskyldig part förebragta bevisning av domstolen enligt teorien om fri bevisprövning, så att domstolen tager bevisningen för god, därför att domstolen är övertygad om tillvaron av de omständigheter, varom bevisningen förts, så behöver den bevisskyldige partens motpart icke förebringa annat bevis än det, som är av beskaffenhet att rubba domstolens förut nämnda övertygelse. Ett bevis av sistnämnda slag kallas mo t b ev is.

Såväl motsatsbevis som motbevis böra emellertid noga skiljas från den bevisning, som en part förebringar av den anledning,1212

att han gjort gällande en invändning, för vilken han är bevis-skyldig*.

I. Beträffande domstolens ställning till bevisföringen gälla olika regler för tvistemål och brottmål.

/ tvistemål anses domstolen i allmänhet icke vara befogad att föranstalta om någon bevisning, utan är det parternas ensak att åstadkomma den bevisning, de akta nödigt.*"

Från nu angivna regel finnas dock vissa undantag. Domstolen anses sålunda berättigad att inkalla parterna till personligt förhör (R. B. 15:1.) Domstolen äger vidare, oberoende av yrkande från part, att anställa syn å lös eller fast egendom, varom tvisten rör sig, att ålägga part edgång, att tillkalla sakkunniga personer för att yttra sig i målet, att taga hänsyn till notoriska fakta (se det föregående, sid. 1194), samt att infordra huvudskriften (originalet) till en förut endast i avskrift företedd handling (R. B. 14:4), varjämte domstolen har att genom frågor till av parterna inkallade vittnen söka utröna, huruvida något jäv (hinder att vittna) emot dem förefinnes. (B,. B. 17: 13.)

Slutligen är att märka, att domstolen äger att fritt tillgodogöra sig den bevisning, som parterna i rättegången åberopa. Domstolen äger sålunda tillfråga vittnen även i andra punkter än dem, som parterna önska få utredda, ävensom att ånyo inkalla redan avhörda vittnen samt att ställa vittnen till förhör mot varandra (konfrontera dem).

/ sådana tvistemål, där parterna sakna förfogande- (dispositions-) rätt över tvistens föremål (jfr. det föregående, sid. 1194), har domstolen att tillse, att en fullt tillfredsställande utredning

* Domstolens nu angivna ställning till bevisföringen sammanhänger med domstolens ställning över huvud taget i tvistemål. I fråga om denna domstolens ställning tillämpar svensk rätt den s. k. förhandlingsmeto-den, enligt vilken domstolen har att grunda sin dom huvudsakligen på den utredning i målet, som av parterna åstadkommes. Detta betager emellertid icke domstolen rätt att utöva en mycket omfattande s. k. processledande verksamhet, vilken visar sig i tillsynen över, att de regler för rättegången, vilka äro givna i ett allmänt intresse, upprätthållas, ävensom att ordning och skick iakttagas inför rätta, samt att icke domstolens tid onödigtvis tages i anspråk under rättegångsförhandlingarna. Domstolens processledande verksamhet visar sig även däri, att domstolen bestämmer den ordning, vari parterna få yttra sig, samt såsom särskilda mål handlägger rättsanspråk, vilka obehörigen sammanförts i en och samma stämning, ävensom förenar till ett mål rättsanspråk, vilka höra tillsammans, men genom olika stämningar anhängiggjorts, samt förhindrar parterna att andraga vad som icke hör till saken och avslutar förhandlingarna i målet, när detta av domstolen anses vara tillräckligt utrett, o. s. v.

Även för fastställandet av tvistens föremål äger domstolen vidtaga nödiga åtgärder, vilka kunna bestå t. ex. i

lämpliga frågor till parterna angående vad dem emellan är stridigt eller i föreskrift om framläggande av skriftliga handlingar, som tjäna till utredning i målet,

O. S. T.1213

av målet erhålles, och är därför befogad att i dylikt mål föranstalta om varje slag av bevisning.

I brottvidi äger domstolen, enligt svensk lag, rätt att anskaffa den för målets utredning' nödiga bevisning, därest den ej av parterna åstadkommes, jfr. Kungl, brev den 13 och Svea hovrätts universal (allmänna förordning) den 31 oktober 1820 samt Lag ang. ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål den 4 juni 1886.

I mål angående häktad person brukar emellertid numera allmänna åklagaren föranstalta om erforderlig bevisning. Och i smärre brottmål bruka parterna själva anskaffa den bevisning, de anse erforderlig, varjämte det i så väl mindre som svårare brottmål anses tillkomma den, som framställer sakdeståndsan-språk, att själv förebringa bevisning angående storleken av den lidna skadan.

Om syn.

Med syn menas i detta sammanhang domarens omedelbara iakttagelse med yttre sinnen av något för rättegången betydelsefullt föremål.

I tvistemål anses domstolen berättigad att utan begäran av part anordna syn, för så vitt därigenom kan erhållas visshet om just det faktum (den omständighet), som givit upphov till den rättighet, käranden vill gent emot svaranden göra gällande. Kan åter genom synen erhållas visshet allenast om något, varifrån man kan sluta till förutnämnda omständighet, får synen ej äga rum, därest icke båda parterna eller endera av dem begär dess hållande.

Vid syn blir föremålet) för densamma i vissa fall framlagt inför domstolen. Detta är t. ex. förhållandet, då domstolen besiktigar ett vapen, varmed ett mord uppgives hava blivit förövat, eller undersöker äktheten av en i rättegången åberopad skriftlig handling.

I andra fall åter tillgår synen sålunda, att domstolens ledamöter å en utom domsalen belägen plats besiktiga något där befintligt föremål, t. ex. en byggnad, vars beskaffenhet genom synen skall utrönas, eller ett rum, där ett vid domstolen åtalat brott skall hava förövats.

Verkan av syn såsom bevismedel är synnerligen stark. Av R. B. 14: 6 framgår nämligen, att vad en domstol genom verkställd syn anser sig hava utrönt icke får motbevisas inför samma domstol, utan först i högre instans.
1213

av målet erhålles, och är därför befogad att i dylikt mål föranstalta om varje slag av bevisning.

I brottvidi äger domstolen, enligt svensk lag, rätt att anskaffa den för målets utredning' nödiga bevisning, därest den ej av parterna åstadkommes, jfr. Kungl, brev den 13 och Svea hovrätts universal (allmänna förordning) den 31 oktober 1820 samt Lag ang. ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål den 4 juni 1886.

I mål angående häktad person brukar emellertid numera allmänna åklagaren föranstalta om erforderlig bevisning. Och i smärre brottmål bruka parterna själva anskaffa den bevisning, de anse erforderlig, varjämte det i så väl mindre som svårare brottmål anses tillkomma den, som framställer sakdeståndsan-språk, att själv förebringa bevisning angående storleken av den lidna skadan.

Om syn.

Med syn menas i detta sammanhang domarens omedelbara iakttagelse med yttre sinnen av något för rättegången betydelsefullt föremål.

I tvistemål anses domstolen berättigad att utan begäran av part anordna syn, för så vitt därigenom kan erhållas visshet om just det faktum (den omständighet), som givit upphov till den rättighet, käranden vill gent emot svaranden göra gällande. Kan åter genom synen erhållas visshet allenast om något, varifrån man kan sluta till

förutnämnda omständighet, får synen ej äga rum, därest icke båda parterna eller endera av dem begär dess hållande.

Vid syn blir föremålet) för densamma i vissa fall framlagt inför domstolen. Detta är t. ex. förhållandet, då domstolen besiktigar ett vapen, varmed ett mord uppgives hava blivit förövat, eller undersöker äktheten av en i rättegången åberopad skriftlig handling.

I andra fall åter tillgår synen sålunda, att domstolens ledamöter å en utom domsalen belägen plats besiktiga något där befintligt föremål, t. ex. en byggnad, vars beskaffenhet genom synen skall utrönas, eller ett rum, där ett vid domstolen åtalat brott skall hava förövats.

Verkan av syn såsom bevismedel är synnerligen stark. Av R. B. 14: 6 framgår nämligen, att vad en domstol genom verkställd syn anser sig hava utrönt icke får motbevisas inför samma domstol, utan först i högre instans.1214

I brottmål är domstolen alltid befogad att verkställa syn å varje föremål, som den anser vara av betydelse för rättegången.

Ett särskilt slag av syn omtalas i J. B. 14 kap. under benämningen laga syn i ägotvister, eller häradssyn. Enligt bestämmelserna i nämnda kapitel, skola, i liändelse tvist uppkommer »om ägor ocli bolstada skäl» (gränstvist eller annan tvist om äganderätt till jord), de tvistande, innan rättegång börjas, söka slita tvisten genom »ägandesyn», d. v. s. en besiktning, som verkställes av gode män, som de tvistande själva utse. Vilja ej de tvistande eller endera av dem föranstalta om dylik besiktning, eller leder denna icke till tvistens uppgörande i godo, förordnar^ i liändelse tvåsten drages inför domstol, denna, därest sådant anses nödigt för tvistens vederbörliga avdömande, att syn å det omtvistade ägoområdet (»syn å stället») skall äga rum (J. B. 14:1).*

Ifrågavarande syn förrä†vtas av häradsliövding jämte nämnd, som dock vanligen endast utgöres av sju personer.

Angående påföljd av parts uteva.ro vid synen, se det föregående, sid. 1182 anm. 3.

Sedan synen är hållen, skall rätten, innan den lämnar stället för synen, där avsäga s. k. syn edom, vilken innehåller icke blott en framställning av vad vid synen utrönts utan även ett avgörande av den tvist, som föranlett synen. (4. B. 14: 1, 11. B. 24: 8.)

Kostnaderna för synen skola i förskott erläggas av den, som anhängiggjort den ifrågavarande (visten, men stanna slutligen på den av de tvistande, som rätten i synedomeii förklarar skyldig att gälda de samm a. (J. B. 14:4.)

Den av de tvistande, som är missnöjd med synedomen, äger att fullfölja talan mot densamma efter vad. Fulifröljes vandetalan mot synedomeii, utnämner hovrätten, om den finner ny syn erforderlig, en av sina ledamöter att förrätta densamma med biträde av två uiiderdoinare i den ort, där synen hålles, och meddelar sedan dom i synemålet. Drages denna dorn under Kungl. Maj:ts prövning, och anser Kungl. Maj:t ytterligare syn erforderlig, verkställes dylik syn av ett justitieråd med biträde av två under-domare.

Nu angivna regler hava i huvudsak tillämpning även på andra av domstol verkställda syner, dock med den olikhet, att dom eller utslag i synerna! aldrig av rådhusrätt meddelas på förrättningsstället och icke heller av häradsrätt avsåges å nämnda ställe, utom i det fall, då synen är s. k. domstols husesyn.

Domstols husesyn är huvudsakligen av följande slag:

* Angående tidpunkten för dylik syns hållande, se J. B. 14:2 samt Kongl, förkl. den lo januari och Kongl, brevet den 28 september 1757.1215

A. Domstols husesyn å ecklesiastiska boställen å landet.

(Se Ecklesiastik boställsordning den 9 december 1910, Kungl, kungörelsen den 10 juni 1841, Kungl. res. och iörkl. på prästerskapets allm. besvär den 12 januari 1757 § 8, Kungl, brev den 10 augusti och Svea hovrätts brev den 25 augusti 1757, Kungl, förordn, den 16 december 1870 §§ 13—23, med ändring däri genom Kungl, förordn, den 14 juni 1888. Jfr. även Kungl. kung. ang. ekonomiska besiktningar å kyrkoherdeboställen,

kapellans- eller klockarebord samt prästestomhemnian den 28 maj 1830, Kungl, res. och förkl. på prästerskapets besvär den 7 juli 1752 § 9, Kungl, regl. den 15 mars 1856 § 11, Kungl. kung. den 19 juli 1841 samt Kungl. kung. den 30 derember 1863 § 1 och 7 morn. 2.)

B. Domstols husesyn i anledning av klagomål över administrativ (förvaltande) myndighets husesyn å under stadgad åbo-rätt till enskild person upplåtet kronohemman (jfr. det föreg., sid. 259) eller å icke indraget civilt boställe av visst slag. (R. B. 27: 1 och 2 samt Kungl, förordn, ang. ändring i tiden för ekonomiska besiktningars hållande den 12 maj 1892.)

Klagomål över administrativ myndighets husesyn av ifrågavarande slag skall föras genom stämning* till domstol, vilken i anledning av dylik stämningen kan verkställa ny husesyn, om sådan anses erforderlig.

C. Domstols husesyn i anledning av klagomål över administrativ (förvaltande) myndighets husesyn a någon kronans jord-bruks domän i inskränkt bemärkelse (jfr. det föregående sid. 263).

(Se Kungl. kung. angående förändrade grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner den 10 november 1882 p. 32 och Kungl. Maj:ts utslag den 11 december 1896. N. J. A., sid. 508.)

Klagomål över administrativ myndighets husesyn av ifrågavarande slag skall föras genom stämning till domstol inom 3 månader från den dag, syneförrättningen avslutades. I anledning av dylik stämning kan domstolen verkställa ny husesyn, om sådan anses erforderlig.

1). Domstols husesyn i anledning av klagomål över till- och avträdessyn, som verkställts mellan innehavare av boställe eller annat publikt (allmänt) lieniman, å ena, och hans arrendator, å andra sidan (jfr. Kungl, förordn, den 12 mars 1830).

Klagomål över till- och avträdessyn av ifrågavarande slag skall föras genom stämning till domstol inom tre månader efter erhållen del av syneinstrumentet (den över syneförrättningen upprättade handling).

* Någon viss tid, inom vilken dylik stämning skall uttagas, finnes icke föreskriven. (Jfr L. G. Linde: Sveriges Finansrätt, Stockholm 1887, sid. lt)4, Anm.)1216

I anledning av sådan stämning, som nu omförmälts, kan domstolen verkställa ny av- och tillträdessyn, om sådan anses erforderlig.

Domstols husesyn av de i mom. A—D här ovan omförmälda slag förrättas av häradshövding samt två, högst sex nämndemän. (Kungl, förordn, den 19 juli'1872.)

Anm. 1. Ehuru domstolen vid husesyn av nu ifrågavarande slag är domför med ett mindre antal nämndemän än i andra fall, gäller dock, att synedom skall avfattas enligt häradshövdingens mening, så vida icke alla de i synedomen deltagande nämndemännen äro ense om en annan mening.

Anm. 2. Med hänsyn till häradsrättens olika sammansättning vid husesyn och annan syn är det av vikt att fastslå, när en av häradsrätt förrättad syn skall anses vara husesyn. Av skäl, vilka utrymmet förbjuder oss att närmare angiva,* kan man säga, att häradsrätts husesyn föreligger, då häradsrätten har att utröna beskaffenheten av en fastighet, särskilt med hänsyn till uppkommen fråga, huruvida den, som har nyttjanderätt till fastigheten, fullgjort den honom såsom ny ttj and er ättshav are åliggande nybyggnads-, underhålls- eller häv des skyldighet.

E. Domstols husesyn å lands! löv dingeboställe i stad. (Se K. regi. den 22 februari 1750.)

Domstols husesyn av ifrågavarande slag förrättas av rådhusrätten i vederbörande stad.

Om eget erkännande såsom bevismedel.

Med eget erkännande menas en svarandeparts medgivande av en omständighet, vilkens tillvaro käranden haft skyldighet att bevisa för att vinna bifall till sin talan.

Eget erkännande innebär i allmänhet ett synnerligen gott bevis för tillvaron av vad som erkänts, då ingen får antagas göra sig skyldig till osanning till sin egen nackdel.

För att eget erkännande skall tillerkännas betydelse såsom bevismedel, erfordras, enligt R. B. 17:36:

1) Att erkännandet avgivits av den erkännande personligen.

2) Att erkännandet skett inför den domstol, där målet är an-hängigt.

* Jfr E. Trygger: Ett och annat om syn. Nytt Juridiskt arkiv för år 1892, Avd. II. N :o 5, 1216

I anledning av sådan stämning, som nu omförmälts, kan domstolen verkställa ny av- och tillträdessyn, om sådan anses erforderlig.

Domstols husesyn av de i mom. A—D här ovan omförmälda slag förrättas av häradshövding samt två, högst sex nämndemän. (Kungl, förordn, den 19 juli'1872.)

Anm. 1. Ehuru domstolen vid husesyn av nu ifrågavarande slag är domför med ett mindre antal nämndemän än i andra fall, gäller dock, att synedom skall avfattas enligt häradshövdingens mening, så vida icke alla de i synedomen deltagande nämndemännen äro ense om en annan mening.

Anm. 2. Med hänsyn till häradsrättens olika sammansättning vid husesyn och annan syn är det av vikt att fastslå, när en av häradsrätt förrättad syn skall anses vara husesyn. Av skäl, vilka utrymmet förbjuder oss att närmare angiva,* kan man säga, att häradsrätts husesyn föreligger, då häradsrätten har att utröna beskaffenheten av en fastighet, särskilt med hänsyn till uppkommen fråga, huruvida den, som har nyttjanderätt till fastigheten, fullgjort den honom såsom ny ttj and er ättshav are åliggande nybyggnads-, underhålls- eller häv des skyldighet.

E. Domstols husesyn å lands! löv dingeboställe i stad. (Se K. regi. den 22 februari 1750.)

Domstols husesyn av ifrågavarande slag förrättas av rådhusrätten i vederbörande stad.

Om eget erkännande såsom bevismedel.

Med eget erkännande menas en svarandeparts medgivande av en omständighet, vilkens tillvaro käranden haft skyldighet att bevisa för att vinna bifall till sin talan.

Eget erkännande innebär i allmänhet ett synnerligen gott bevis för tillvaron av vad som erkänts, då ingen får antagas göra sig skyldig till osanning till sin egen nackdel.

För att eget erkännande skall tillerkännas betydelse såsom bevismedel, erfordras, enligt R. B. 17:36:

1) Att erkännandet avgivits av den erkännande personligen.

2) Att erkännandet skett inför den domstol, där målet är an-hängigt.

* Jfr E. Trygger: Ett och annat om syn. Nytt Juridiskt arkiv för år 1892, Avd. II. N :o 5,1217

3) Att den erkännande, dä han avgav erkännandet, uppnatt laga ålder. Med »laga ålder» torde här menas en ålder av femton år.

Av fullmäktig eller representant avgivet erkännande bar i tvistemål samma verkan, som om det avgivits av part själv. I brottmål åter liar erkännande av representant visserligen viss beviskraft men kan icke anses såsom fullt bevis. Erkännande av fullmäktig i dylikt mål liar däremot alls icke vitsord.

4) Att den erkännande, då han avgav erkännandet, icke var y)vanvettigy). Härmed avses, att den erkännande ägt så utvecklat förstånd, att lian förmått inse betydelsen av vad lian erkänt.

b) Att erkännandet varit frivilligt .och icke framkallat genom tvång eller svikligt förledande.

6) Att erkännandet varit uttryckligt och sålunda icke skett t. ex. genom underlåtenhet att bestrida någon viss omständighets tillvaro.

I sådana mål, där parterna äga dispositionsrätt över tvistens föremål kan emellertid erkännandet jämväl ske tyst (s. k. dis-positivt erkännande) och. då innebära en förklaring av part antingen, att ett visst faktum, vilket motparten har skyldighet att bevisa får utan vidare gälla såsom sant eller ock, att ett av motparten väckt anspråk

får helt eller delvis anses riktigt.

7) Att erkännandet varit avsiktligt, d. v. s. verkligen skett för att medgiva den erkända omständigheten och sålunda icke avgivits allenast för att vederlägga något av den erkännandes motpart framställt påstående.

8) Att den erkännande ägt säker kännedom om tillvaron av det han erkänt. Om t. ex. en part erkänner, att han genom ett slag vållat en annans död, kan detta erkännande endast undantagsvis få betydelse såsom bevis därom att den erkännande vållat dödsfallet, då den erkännande i regel icke har förmåga att bedöma, huruvida icke den person, han slagit, möjligen dött av annan anledning än det slag, han erhållit. Däremot utgör erkännandet bevis därom, att den erkännande utdelat det slag, varom fråga är.

9) Att den erkännande icke vid erkännandets avgivande kan anses hava genom erkännandet velat bereda sig själv någon fördel. Om t. ex. en för mord tilltalad person erkänner, att han vid samma tid, som mordet skulle förövats begått misshandelsbrott å annan ort än mordplatsen, torde detta erkännande i de flesta fall icke kunna tillerkännas betydelse, då detsamma vanligen måste antagas hava avgivits för att från den erkännande avvända misstankarna för inordet.

Äro samtliga nu angivna omständigheter för handen, utgör erkännandet i regel fullt bevis för den erkända omständighetens

tillvaro. Jfr. dock undantag från denna regel i Anm. 1 här nedan.

Saknas åter vid ett erkännande någon av nyssnämnda omständigheter, gäller icke It. B. 17: 36, utan domstolen Lar att, med hänsyn till de förhållanden, under vilka erkännandet avgivits, pröva dess verkan och kan således i regel anse erkännandet antingen såsom fullt eller halvt eller intet bevis för den erkända omständighetens tillvaro.

Anm. 1. I »brott, som å liv gå», vilket numera i praxis utsträckts till svårare brottmål (d. v. s. mål angående brott, vara, enligt lag, kan följa straffarbete i mer än ett år eller förlust av medborgerligt förtroende) får ingen dömas på allenast sitt eget erkännande, utan erfordras för ett fällande utslag i dylika mål, att omständigheter föreligga, som giva stöd åt erkännandets sanningsenlighet. It. B. 17: 36.

Anm. 2. Om erkännandes betydelse i äktenskaps mål har förut talats, se sid. 61.

Anm. o. Angående verkan av skriftligt, å polisrapport tecknat erkännande av ringare förseelse, se Kungl. Maj:ts utslag den 31 aug. 1900, N. J. A., sid. 357.

Återkallar part av honom gjort erkännande, har domstolen att, med avseende å de skäl, som åberopas för återkallelsen, och övriga omständigheter i målet, pröva, om och i vad mån verkan av erkännandet kan anses förringad genom dess återkallande.

Om parts ed.

Med parts ed menas en ed, som en part avlägger för att bekräfta riktigheten av sin uppgift (sitt förnekande eller 2K°lstå-ende) angående någon viss, under rättegången åberopad omständighet.

De olika slagen av parts ed äro:

I. Varje målsed (It. B. 17:29 och 30), varmed menas den ed, som av domstolen álägg es en part till bekräftande av hans förnekande av en omständighet, vilkens tillvaro motparten har skyldighet att bevisa.

Värjemålsed kan åläggas så väl svaranden som käranden, men får icke ådömas någondera parten angående en omständighet, som han liar skyldighet att bevisa, därest hans talan skall kunna godkännas. Se kungl. Maj:ts dorn den 26 augusti 1898. N. J. A., sid. 313. Jfr. även Kungl. Maj:ts domar den 7 december 1218

tillvaro. Jfr. dock undantag från denna regel i Anm. 1 här nedan.

Saknas åter vid ett erkännande någon av nyssnämnda omständigheter, gäller icke It. B. 17: 36, utan domstolen Lar att, med hänsyn till de förhållanden, under vilka erkännandet avgivits, pröva dess verkan och kan således i

regel anse erkännandet antingen såsom fullt eller halvt eller intet bevis för den erkända omständighetens tillvaro.

Anm. 1. I »brott, som å liv gå», vilket numera i praxis utsträckts till svårare brottmål (d. v. s. mål angående brott, vara, enligt lag, kan följa straffarbete i mer än ett år eller förlust av medborgerligt förtroende) får ingen dömas på allenast sitt eget erkännande, utan erfordras för ett fällande utslag i dylika mål, att omständigheter föreligga, som giva stöd åt erkännandets sanningsenlighet. It. B. 17: 36.

Anm. 2. Om erkännandes betydelse i äktenskaps mål har förut talats, se sid. 61.

Anm. o. Angående verkan av skriftligt, å polisrapport tecknat erkännande av ringare förseelse, se Kungl. Maj:ts utslag den 31 aug. 1900, N. J. A., sid. 357.

Återkallar part av honom gjort erkännande, har domstolen att, med avseende å de skäl, som åberopas för återkallelsen, och övriga omständigheter i målet, pröva, om och i vad mån verkan av erkännandet kan anses förringad genom dess återkallande.

Om parts ed.

Med parts ed menas en ed, som en part avlägger för att bekräfta riktigheten av sin uppgift (sitt förnekande eller 2K°lstå-ende) angående någon viss, under rättegången åberopad omständighet.

De olika slagen av parts ed äro:

I. Varje målsed (It. B. 17:29 och 30), varmed menas den ed, som av domstolen ålägg es en part till bekräftande av hans förnekande av en omständighet, vilkens tillvaro motparten har skyldighet att bevisa.

Värjemålsed kan åläggas så väl svaranden som käranden, men får icke ådömas någondera parten angående en omständighet, som han liar skyldighet att bevisa, därest hans talan skall kunna godkännas. Se kungl. Maj:ts dorn den 26 augusti 1898. N. J. A., sid. 313. Jfr. även Kungl. Maj:ts domar den 7 december1219

1893, N; J. A., sid. 516 ocli den 27 februari 1896. JNT. J. A., sid. 54.

I fråga om värjemålsed är vidare att märka:

A. Villkoren för värjemålseds åläggande. Dessa Villkor äro:

a) Att något, men ej fullt bevis blivit förebragt angående den omständighet, som skall inbegripas under edgången.

Har något bevis för en i rättegången åberopad omständighets tillvaro icke blivit förebragt, får värjemåised ej förekomma angående berörda omständighet. Och är denna redan till fullo styrkt, behöver och får ej heller värjemålsed avläggas beträffande densamma. Såsom regel torde därför böra uppställas, att för värjemålseds ådömande angående en viss omständighet erfordras, att beträffande densamma förebragts antingen ett vittnes utsago eller annan bevisning av ungefär motsvarande värde. Detta gäller dock icke i mål angående uppfostringsbidrag åt barn utom äktenskap, i vilka mål värjemålsed brukar ådömas på grund av betydligt ringare bevisning än nu omförmälts. (Jfr. Kungl. Majrts utslag den 28 juni 1865. N. T. 1866, sid. 601.)

b) Att den omständighet, som skall under edén inbegripas, icke kan till fullo styrkas genom annat bevis än värjemålsed.

Detta villkor avses med det i E. B. 17: 30 förekommande stadgande, att värjemålsed ej får åläggas utom »i nödfall, och där sanning ej annars utletas känn.

c) Att edén kan anförtros den part, vilken edén skall åläggas.

Är part på grund av ådömd straffpåföljd utestängd frän behörighet och rättigheter som omförmäles i 2 kap. 19 § strafflagen eller kan eden eljest icke anförtros honom utan synnerlig våda, må värjemålsed ej åläggas honom.

d) Att den part, vilken eden skall åläggas, uppnått femton års ålder.*

e) Att nämnda part äger full insikt om edens betydelse.

I följd härav får värjemålsed icke åläggas vare sig annan okristen än jude eller »den, som är av den lära, att han

om eden en falsk och skadlig mening haver.»**

Om värjemålsed ålägges en part, tillhörande svenska statskyrkan, samt domstolen anser nämnda part sakna tillräcklig kunskap om edens vikt, kan domstolen i det utslag, varigenom edén

* Att värjemålsed anses kunna ådömas o my n d i g f o r k 1 a r a d p e r-so ii, framgår av Kongl. Maj :ts dom den 12 augusti 1S91 (N. ,T. A. 1891, sid. 322).

** Härmed torde böra förstås den, som visat sig hysa åsikten, att edén saknar varje religiös eller moralisk betydelse.1220

ålägges (edgångsbeslutet), föreskriva, att parten, därest han vill gå eden, skall före êlen i utslaget bestämda edgångs dagen inställa sig hos sin själasörjare för erhållande av undervisning om edens vikt och faran av mened. (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 12 februari 1901. ff. J. A., sid. 104.)

f) Att det mål, vari värjemålseden skall åläggas, icke »går å liv» (11. B. 17:30), d. v. s. icke är ett mål, däri den part, vilken edgången skall åläggas, är anklagad för brott, vara dödsstraff, enligt lag, kan följa. Anledningen till att värjemålsed icke får åläggas i dylikt mål är uppenbarligen fruktan för att, om eden ålades, den, som hade att avlägga densamma, skulle frestas att begå mened för att undgå straff för det brott, angående vilket värjemålseden ådömdes. I följd härav anses värjemålsed icke böra ifrågakomma i något brottmål av svårare beskaffenhet.* (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 31 augusti 1876. N. J. A., sid. 397.)

Anm. 1. Att värjemålsed ansetts kunna ådömas den, som tilltalats för snatteri, framgår av, bland annat, Kungl. Majita utslag den 6 december 1889. ff. J. A., sid. 482, den 16 december 1890. ff. J. A., sid. 581 och den 15 oktober 1900. ff. J. A., sid. 387.

Anm. 2. Beträffande värjemålsed i mål angående horsbrott, se Kungl. Maj:ts utslag den 12 mars 1895. N. J. A., sid. 152 och den 25 juni 1897. ff. J. A., sid. 366.

B. Föremålet för värjemålsed.

Föremålet för värjemålsed, d. v. s. det, som skall inbegripas under nämnda ed, måste vara:

a) En omständighet och icke ett omdöme;

b) En omständighet, som har avgörande betydelse för målets avdömande till den ena eller den andra pårtens förmån; och

c) En omständighet, vilkens tillvaro eller obefintlighet är till fullo bekant för den, vilken värjemålseden skall åläggas.

Värjemålsed får således icke åläggas en part därom, att han icke känner eller icke minnes någon viss omständighet. (Jfr. dock Kungl. Maj:ts domar och utslag den 14 januari 1873, ff. T., årg. 1874, sid. 159, den 27 maj och den 22 juni 1875, ff. T., sid. 563 och 701, samt den 20 april 1896, ff. J. A., sid. 193.)

Anm. Värjemålsed får ej ådömas en part beträffande någon omständighet, varav han i följd av sjukdom, ålderdomssvaghet, rus eller annan orsak icke kan antagas äga säker hågkomst. (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 8 november 1899, ff. J. A., sid. 423 och den 5 november 1900, N. J. A., sid. 509.)

* Med brottmål av svårare beskaffenhet torde i detta sammanhang böra förstås mål angående brott, vara, enligt lag, kan följa straffarbete i mer än ett år eller furlust av medborgerligt förtroende.1221

C. Ed gångsbeslutet och dess betydelse.

Edgångsbeslutet meddelas oberoende av därom gjort yrkande samt bestämmer vad som skall inbegripas under eden (edstemat), ävensom vad som med avseende å edgången skall iakttagas av den, vilken edén ålägges.

Vid avfattandet av edstemat bör domstolen iakttaga en sådan klarhet och bestämdhet, att den icke bereder eii mindre nogräknad part tillfälle att efter edens avläggande göra undanflykter från den försäkran, han vid eden avgivit, och å andra sidan icke hos en samvetsöm part framkallar en annars obehövlig tvekan, huruvida han kan

gå eden. Skola flera omständigheter inbegripas under edgången, bör edstemat avfattas sålunda, att den part, vilken eden ålägges, å ena sidan icke blir i tillfälle att förneka samtliga omständigheterna, därför att han kan göra det med avseende å en del av dem, men å andra sidan icke utestänges från att förneka en del av de ifrågavarande omständigheterna, därför att han icke kan förneka dem alla. Slutligen bör edstemat avfattas sålunda, att den part, vilken eden ålägges, kommer att med densamma bekräfta oriktigheten av motpartens uppgift angående den eller de omständigheter, som inbegripas under edgången. (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 1 september 1891, N. J. A., sid. 402 och den 20 april 1896, N. J. A., sid. 193.)

I edgångisbeslutet skall utsättas den tid, då edgången skall fullgöras. För att den part,., vilken eden ålagts, icke må sakna tillfälle att noga överväga, huruvida han kan och vill gå eden, föreskriver lagen (R. B. 17:31), att han skall erhålla dylik betänketid, i stad under två månader och å landet till det ting eller tingssammanträde, som infaller näst efter två månader från edgångsbeslutets meddelande.*

Det är dessutom brukligt, att domstolen, om den finner sådant nödigt och lämpligt, i edgångsbeslutet förelägger den, vilken eden ålagts, vid vite, att inom viss tid efter edgångsbeslutets meddelande och sedan så ofta det påfordras inställa sig hos sin själasörjare för att erhålla undervisning om edens vikt och faran av mened, samt att å edgångsdagen förete intyg från själasörjaren, att omförmälda föreläggande blivit vederbörligen fullgjort.

Slutligen bör i edgångsbeslutet förklaras, att om den part, vilken eden ålagts, utan anmält och styrkt laga förfall utebliver från domstolen å den för edgången utsatta tid, nämnda part skall anses hava brustit åt eden. Däremot omtalas icke i edgångsbeslutet, vilken påföljden bliver, om parten går eden eller

* Detta stadgande tillämpas åtminstone av Stockholms rådhusrätt sålunda, att betänketidens utgång bestämmes till den rättegångsdag, som infaller näst efter slutet av den för klagan över edgångsbeslutet stadgade tid.1222

förklarar sig icke kunna avlägga densamma, nian edgångshe-slutet avslutas allenast med tillkännagivandet, att rätten, sedan det visat sig, ojn parten går eden eller däråt brister, vill meddela slutligt yttrande i målet utan hinder av parts utevaro.

Edgångsbeslutet skall, i händelse av missnöje med detsamma, särskilt överklagas i den ordning*, som gäller för talan mot slutliga utslaget i det mål, vari edgångsbeslutet meddelats (11. 1$. 25:5 och 30: 1).

Har edgångsbeslutet icke överklagats ocli således vunnit lätja kraft, är därmed avgjort, att den omständighet, varom eden ålagts, skall anses obestyrkt, om eden avlägges, men bevisad, om edgången ej fullgöres. Detta hindrar emellertid icke vare sig en provning av nämnda omständighets betydelse för målels utgång,* eller en prövning av övriga i målet förekomna omständigheter, eller bevisning angående dessa senare, sedan sig visat, om. edén avlagts, eller icke. Det kan därför inträffa, så väl att en part förlorar siin talan, ehuru han fullgjort honom förelagd edgång, som ock att hans talan godkännes, oaktat han brustit åt eden. (Jfr. Kungl. Maj:ts domar den 29 december 1871. N. T., årg. 1872, sid. 523 och den 18 juni 1876, N. T. sid. 249.)

Vad nu är sagt gäller även för det fall att edgångsbeslutet överklagats, men blivit genom laga kraft ägande utslag fastställt.

Upphäves åter edgångsbeslutet, kan sådant bero därpå, att den domstol, som upphäver beslutet, anser, att edgång icke bör förekomma i sådana slags mål som det, vari edgången ådorn ts (jfr. det föreg., sid. 1220 f), eller att den part, vilken eden ålagts, icke innehar sådana personliga egenskaper, att eden bort honom ådömas (jfr. det föreg., sid. 1219 c—e), eller att den omständighet, varom eden ålagts, icke äger avgörande betydelse för det mål, vari edgångsbeslutet meddelats, eller att nämnda omständighet är till fullo styrkt genom den i målet förebragta bevisning, eller slutligen att denna senare icke utgjort tillräckligt skäl för edens ådömande. Har edgångsbeslutet undanröjts, emedan den i målet förebragta bevisning icke ansetts hava utgjort tillräckligt skäl för edens ådömande, kan ånyo dömas till edgång, därest i målet förebringas bevisning, som antingen ensam för sig eller tillsammans med den före det upphävda edgångsbeslutet åstadkomna bevisningen utgör tillräckligt skäl för edens ådömande. (Se Kungl. Maj:ts utslag den 2 'september 1874, N. J. A., sid. 369 och den 4 oktober 1887,]NT. J. A., sid. 339.)

* I regel torde emellertid denna prövning verkställas av en Ii ö g r e instans an den domstol, som ålagt edgången, enär sistnämnda domstol i allmänhet måste anses hava före edgångsbeslutets meddelande gjort klart för sig, att den omständighet, varom eden ålagts, äger avgörande betydelse för målets utgång.1223

Anm. Olika meningar råda, huruvida under domsöver l äg g -ning väckt fråga om v ärjemåls eds åläggande bör göras till föremål för särskild omröstning eller ingå i den slutliga prövningen av målet. (Jfr. de olika meningarna härom bland Högsta domstolens ledamöter vid avgörande av mål, omnämnt i N. J. A., årgång 1901, sid. 22.)

1). Edens avläggande och, verkan härav.

Eden skall, för att medföra laga verkan, avläggas på den tid och ort samt på det sätt, som i edgångsbeslutet föreskrivits. Om den part, vilken eden ålagts, är av kristen troslära, som tillstädjer honom att avlägga ed, inledes eden med orden: »Jag N". N". svär och betygar vid Gud och hans heliga evangelium» och avslutas med försäkringen: »och detta är visst, så sant mig Gud hjälpe till liv och själ.» Tillhör parten den mosaiska trosbekännelsen, inledes och avslutas eden på samma sätt, som nu nämnts, med undantag allenast därav, att orden »(jud och hans heliga evangelium» utbytes mot orden »Gud och hans heliga lag». (K. E. den 6 februari 1849.) Är parten åter av sådan kristen troslära, som ej tillstäder honom att avlägga ed, skall domstolen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om föreskrif 1, huru i anledning- härav bör förfaras, varefter Kungl. Maj:t meddelar den begärda föreskriften. (K. E. ang. främmande trosbekännare och deras religionsövning* den 31 oktober 1873.)

Anm. Är den part, vilken eden ålagts, icke av sådan kristen troslöra, som förbjuder honom att avlägga ed, men detta oaktat vägrar att gå eden, under uppgift, att han anser edgång vara stridande mot hans religiösa övertygelse, medför denna hans vägran, att hein anses hava brustit åt edén, så vida han icke på gvrund av föreliggande omständigheter kan anses hava en »falsk och skadlig mening om edén» (jfr. not** å sid. 1219), i vilken händelse edgångsbeslutet icke får tillämpas.

Avlägges eden, är visserligen icke därmed bevisat, att den omständighet, varom eden avlagts, icke föreligger, men den part, som avlagt edén, har genom edgången givit stöd åt sitt förnekande av ifrågavarande omständighet, och på grund härav samt med hänsyn jämväl därtill, att den nekandes motpart icke till fullo styrkt berörda omständighet, har domstolen att i sitt slutliga utslag i målet förklara nämnda omständighet icke vara bevisad.

Anm. Sedan eden avlagts, kan dess verkan icke hävas på annat sätt än att den, som avlagt edén, åtalas och domes för mened samt i sammanhang härmed förplikas återgälda vad han tilläventyrs genom sin mened åtkommit;.

E. Underlåtenhet att avlägga eden samt verkan härav. Medgives den till eden dömde av sin motpart befrielse från edens avläggande, mot det att den till eden dömde vidhåller sitt1224

förnekande av den. omständighet, varom eden ålagts, såsom vore detta förnekande beedigat, så är »given (eftergiven) ed så gild som gången»,* åtminstone i rättegång, över vars föremål parterna hava förfoganderätt (d. v. s. vanligt tvistemål). (Jfr. E. B. 17:17.)

Styrkes å den för edgången utsatta tid, att den, vilken eden ålagts, eller hans motpart erlagt vad mot eller anfört besvär över edgångsbeslutet, och visas det icke tillika, att vadet eller besvären icke fullföljts, får edgångsbeslutet ej tillämpas, förrän sig visat, att laga kraftägande beslut i edgångsfiåganj meddelats. (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 20 mars 1879. IST. J. A., sid. 171, den 25 februari 1880. IST. J. A., sid. 109 och den 9 maj 1890. N. J. A., sid. 259.)

Avlider den part, vilken eden ålagts, före den för edgången utsatta tid, har edgångsbeslutet förlorat all betydelse, men den avlidnes rättsinnehavare kan genom särskilt beslut få sig ålagd samma ed, som redan ådöints, så vida han anses lika skickad att avlägga densamma som den avlidne i livstiden. Skulle så åter icke vara förhållandet, avgöres målet utan ny edgång, därvid den avlidnes rättsinnehavares talan godkännes, därest den omständighet, varom edgång ålagts den avlidne i livstiden, äger avgörande betydelse för målets utgång.

Om den part, vilken eden ålagts, å den för edgången utsatta tiden för domstolen förklarar sig icke vilja gå eden, har han härigenom brustit åt densamma.

Utebliver han utan anmält och styrkt laga förfall från rätten å den för edgången utsatta tiden, anses han härigenom hava brustit at eden. Att han efter den för edgången utsatta tiden förklarar sig beredd att gå eden, hjälper honom icke, så vida han icke erhåller resning (se avdelningen Om talans fullföljd i högre rätt) i det mål, vari edgången ådöints. (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 22 oktober 1900,** enligt vilket en part, som till följd av uteblivande å utsatt edgångsdag fått sin talan ogillad, erhållit resning i målet, sedan det visats, att det däri av underdomstol meddelade edgångsbeslutet blivit av högre rätt upphävt.) Har den part, vilken eden ålagts, laga förfall (se det föregående) för sin utevaro å den för edgången utsatta tid, och har detta å nämnda tid anmälts och styrkts, anses parten naturligtvis icke hava brustit åt edén, utan ny dag utsättes för edgången.

Verkan därav, att part brustit eller anses hava brustit åt honom förelagd värjemålsed, är, att han, enligt It. B. 17: 31, blir

* Härmed menas, att edens eftergivande liar samma betydelse som edens avläggande.

** Det mål, vari detta utslag meddelats, finnes icke refererat i Nytt Juridiskt Arkiv.1225

y>åt saken fälld», vilket innebär, att då parten icke förmått med ed bekräfta sitt förnekande av den omständighet, varom eden ålagts, domstolen i det slutliga utslaget i målet förklarar nämnda omständighet vara lagligen styrkt.

II. Fyllnadsed.

Med fyllnadsed menas en ed, som av domstolen ålägges en part till bekräftande av hans uppgift angående någon omständighet, vilkens tillvaro han har skyldighet att bevisa.

I fråga om fyllnadsed är att märka:

A. Villkoren för fyllnad seds åläggande. Dessa villkor äro:

a) Att något, men e] fullt bevis blivit förebragt angående den omständighet, som skall inbegripas under edgången.

Detta villkor erfordras emellertid icke för åläggande av det slags fyllnadsed, som benämnes värderingsed, och varom här nedan kommer att vidare talas.

b) Att den omständighet, som skall under eden inbegripas, icke kan till fullo styrkas genom annat bevis än fyllnadsed.

Skulle så åter vara förhållandet, är edgången obehövlig och därför även otillåtligt.

c) Att det mål, vari edén skall åläggas, är ett tvistemål.

Fyllnadsed får således i motsats till värjemålsed icke förekomma i brottmål. Undantag från denna regel utgör ett fall av s. k. värderingsed (se längre fram).

d) Att den part, vilken edén skall åläggas, uppnått femton års ålder samt är av god frejd och har full insikt om edens betydelse.

Ifrågavarande villkor ha naturligtvis stadgats till undvikande av edens missbrukande.

B. Föremålet för fyllnadsed.

I fråga härom gälla samma regler, som omförmälts under / B. här ovan.

C. Edgångsbeslutet och dess betydelse. Edgångsbeslutet skall avfattas sålunda, att den part, vilken

eden ålägges, kommer att genom densamma bekräfta vad han uppgivit angående den omständighet, som skall bliva föremål för edgången. Skall denna omfatta flera särskilda omständigheter, bör edgångsbeslutet avfattas sålunda, att den, vilken eden ålägges, blir i tillfälle att avlägga densamma med den inskränkning, vartill han möjligen kan känna sig manad.

Beträffande edgångsbeslutets betydelse, hänvisas till vad här ovan under / C. anförts beträffande betydelsen av beslut, varigenom dömts till värjemålsed.

Advokaten.

154122(1

I). Edens avläggande och verkan härav.

I fråga om edens avläggande, hänvisas till vad förut under 1 IJ. anförts angående avläggande av värjemålsed.

Beträffande åter verkan av en avlagd fyllnadsed, så består nämnda verkan däri, att den omständighet, varom eden avlagts, genom edgången anses till fullo bevisad.

E. Underlåtenhet att avlägga edén saml verkan härav.

I fråga härom gäller vad förut under / E. anförts, med undantag allenast därav, att om. den part, vilken fyllnadsed ålagts, brister eller anses hava brustit åt eden, detta medför, att den omständighet, varom eden ålagts, i det slutliga utslaget, i målet förklaras icke vara bevisad.

F. De olika slagen av fyllnadsed. Dessa äro huvudsakligen följande:

a) Den ed, som omförviäles i Ä. B. 5:1.

Ifrågavarande lagrum förutsätter, att en hustru, som vid mannens död varit havande, sedermera föder barn, vilket kort efter födelsen befinnes vara dött, samt stadgar för sådant fall, ätt-hustrun i rättegången med mannens arvingar angående hans kvarlåtenskap äger att med ed bekräfta, att barnet vant med liv fram fött, så vida detta förhållande styrkes genom ett ojävigt vittne eller annat motsvarande bevis. Skulle hustrun dött vad förlossningstillfället eller av annan orsak icke kunna avlägga ifrågavarande ed, får denna i stället avläggas av den eller dem bland hennes släktingar, vilka till äventyrs varit närvarande vid förlossningstillfället.

b) Den ed, som omförmäles i 16 § av K. F. angående handels-böcker och handelsräkningar den 4 maj 1855.

Enligt omförmälda lagstadgande, kan i handelstvister mellan köpmän* ena parten, om han åberopar sig på sina handelsböcker, under vissa förutsättningar (se sid. 1253) av domstolen åläggas att med ed besanna böckernas riktigliet,** och om den part, vilken dylik ed ålägges, har skyldighet att bevisa den omständighet, varom böckerna åberopas, blir eden fyllnadsed'.***

c) Värderingsed, vilken får avläggas av:

1) Den, som förlorat egendom genom stöld eller brand.

En sådan person får nämligen, enligt 11. B. 17: 35, med, ed bevisa dels huru mycket, som tillgripits eller uppbrunnit, om någon upplysning härom icke på annat sätt kan erhållas, och

* Med köpman menas den, som är skyldig att föra handelsböeker (se sid. 988).

** I händelse böckerna icke förts av den, som Åberopar sig på dem, kan eden i hans ställe åläggas den, som fört böckerna.

*** I motsatt fall blir eden värjemålsed.ll>27

dels värdet av det förlorade, om detta ej kommit lill ratta, så att det kan beses ocli värderas.

2) Den, som i förvar hos annan insatt tillsluten eller förseglad förvarings persedel, vilken sedermera befinnes vara uppbruten.

Den, som Insatt förvaringspersedeln, äger nämligen, enligt H. B. 12: 3, att i rättegång mot) den, hos vilken, insättningen skett, med ed styrka vad förvaring s-persedeln innehållit samt dettas värde.

Angående talan mot domstols beslut, varigenom fyllnadsed ådömts, se Kungl. Maj:ts dom den 22 augusti 1900 och. Högsta domstolens protokoll den 26 juli 1900, jST. J. A., sid. 337. Jfr. Schmidt, Jur. Ark., del 34, sid. 457 samt Kungl. Maj:ts dorn den 20 juli 1875, IST. J. A., sid. 314 och Högsta domstolens protokoll den 12 iuni 1882, N'. J. A., sid. 316 och den 16 november 1893, K J. A., sid. 516.

III. Bjuden ed. (K, B. 17:34.)

Härmed menas den ed, varmed ena parten bekräftar någon av Ii o nom i rättegången framställd, uppgift i anledning av motpartens erbjudande att, sedan eden avlagts, låta uppgiften gälla utan vidare bevis.

Av det, nu sagda framgår, att den bjudna edens användande beror på ett avtal mellan parterna. Härav följer, att den bjudna eden får förekomma allenast, i sådan rättegång, över vars föremål parterna hava förfoganderätt (d. v. s. vanligt tvisternål), varjämte är att märka, att den bjudna edén icke lagligen Ivan tillåtas, med mindre avtalet angående densamma uppfyller de vanliga villkoren för avtals giltighet.

Sedan ett giltigt avtal angående eden slutits mellan parterna,* liar domstolen rätt att pröva, huruvida eden må tillåtas eller icke, då ed icke bör få förekomma annat än i nödfall, och domstolen dessutom måste tillse, att fara för mened icke föreligger. Om parternas avtal angående eden vinner domstolens stadfästelse, får någon bevisning icke förebringas, vare sig* för eller emot den uppgift, som skall beedigas, och om eden avlägges, medför detta, att uppgiften av domstolen antages som riktig, under det att om edgången ej fullgöres, ett motsatt förhållande äger rum. Har bjuden ed avlagts, men det sedermera styrkes, att den, som avlagt densamma, därvid begått mened, torde hans motpart kunna i skadeståndsväg återfå vad menedaren genom sitt brott från honom åtkommit.

* It ät t egan £ s ful 1 m Hk t ig kan icke utan särskilt bemyndigande ingå dylikt avtal.1228

Utöver nu nämnda eder finnes en del andra, av vilka somliga avläggas för åtnjutande av en påyrkad rätt eller förmån, t. ex. bor g enär sed i konkurs. Konkurslagen den 18 september 1862 § 82, ed för vinnande av ur arv af orman, K. F. huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarvagörelse etc. den 18 september 1862 § 12, ed för åtnjutande av frihet från betalningsskyldighet efter erhållen årsstämning, K. F. om tioårig preskription och om årsstämning den 4 mars 1862 § 12 samt ed, som vid avtal om försäkring mot brandskada föreskrives såsom villkor för er-hållande av den överenskomna försäkringssumman.

Härjämte förekomma eder, vilka tjäna att bestyrka en uppgift, vars riktighet är av intresse för tredje man (annan än den edsavläggande och den, med vilken han till äventyrs ingått avtal, som beröres av edgången). Av dylika eder vilja vi nämna bouppteckning sed, enligt Ä. B. 9:1, ed vid, återbäring av hem-följd, enligt Cf. B. 16:2, gäldenärs ed i konkurs, Konkurslagen § 26 samt ed, enligt K. F. i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva, den 20 november 1845, § 4.

Slutligen bör här erinras om den s. k. vrång oeden, vilken omtalas i R. B. 14:9 och 10, men vilken numera helt och hållet kommit ur bruk.

Om vittnen.*

Med vittnen menas personer, vilka under edlig förpliktelse inför rätta meddela vad de erfarit angående förhållanden, vilka äro eller kunna bliva föremål för rättegång mellan andra personer.

Av det sagda framgår, att vittnen kunna vara av två slag, nämligen dels sådana, vilka avgiva vittnesmål i en pågående rättegång och vilka vi därför vilja kalla vittnen i rättegång, och dels sådana, vilka vittna om förhållanden, vilka kunna bliva föremål för en till äventyrs kommande rättegång. Sistnämnda slägts vittnen vilja vi kalla vittnen för framtida säkerhet.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Vittnen i rättegång.

I fråga om dessa, är att märka:

* Denna framställning är delvis grundad på II. A. Wredes arbete: Grunddragen av bevisrätten enligt gällande lag. Helsingfors 1894. 1228

Utöver nu nämnda eder finnes en del andra, av vilka somliga avläggas för åtnjutande av en påyrkad rätt eller förmån, t. ex. bor g enär sed i konkurs. Konkurslagen den 18 september 1862 § 82, ed för vinnande av ur arv af orman, K. F. huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarvagörelse etc. den 18 september 1862 § 12, ed för

åtnjutande av frihet från betalningsskyldighet efter erhållen årsstämning, K. F. om tioårig preskription och om årsstämning den 4 mars 1862 § 12 samt ed, som vid avtal om försäkring mot brandskada föreskrives såsom villkor för er-hållande av den överenskomna försäkringssumman.

Härjämte förekomma eder, vilka tjäna att bestyrka en uppgift, vars riktighet är av intresse för tredje man (annan än den edsavläggande och den, med vilken han till äventyrs ingått avtal, som beröres av edgången). Av dylika eder vilja vi nämna bouppteckning sed, enligt Ä. B. 9:1, ed vid, återbäring av hem-följd, enligt Cf. B. 16:2, gäldenärs ed i konkurs, Konkurslagen § 26 samt ed, enligt K. F. i avseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva, den 20 november 1845, § 4.

Slutligen bör här erinras om den s. k. vrång oeden, vilken omtalas i R. B. 14:9 och 10, men vilken numera helt och hållet kommit ur bruk.

Om vittnen.*

Med vittnen menas personer, vilka under edlig förpliktelse inför rätta meddela vad de erfarit angående förhållanden, vilka äro eller kunna bliva föremål för rättegång mellan andra personer.

Av det sagda framgår, att vittnen kunna vara av två slag, nämligen dels sådana, vilka avgiva vittnesmål i en pågående rättegång och vilka vi därför vilja kalla vittnen i rättegång, och dels sådana, vilka vittna om förhållanden, vilka kunna bliva föremål för en till äventyrs kommande rättegång. Sistnämnda slägts vittnen vilja vi kalla vittnen för framtida säkerhet.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Vittnen i rättegång.

I fråga om dessa, är att märka:

* Denna framställning är delvis grundad på II. A. Wredes arbete: Grunddragen av bevisrätten enligt gällande lag. Helsingfors 1894.1229

A. Vittt nes jäv en.

Med vittnes jäv menas de omständigheter, vilka, enligt lag, utgöra hinder för en persons hörande såsom vittne. Vittnesjäven äro:

a) Bristande laglig ålder.

Med laglig ålder menas här en ålder av minst femton år. Man liar framställt åsikten, att en person, som väl fyllt femton år, men ej begått den heliga nattvarden, icke skulle vara behörig att avlägga vittnesmål, men denna åsikt är utan allt stöd i gällande lag.

Beträffande åter frågan, liuruvida den, som fyllt femton år, får vittna om något, som inträffat, innan han uppnådde nämnda ålder, så torde denna fråga böra besvaras sålunda, att han visserligen får avlägga dylikt vittnesmål, men att domstolen bör pröva, huruvida han vid det i vittnesmålet avsedda tillfället ägt förmåga att rätt uppfatta sina då gjorda iakttagelser, samt i enlighet med denna prövnings resultat bestämma verkan av vittnesmålet.

Anm. En liknande prövning bör äga rum, då vittnesmål avgivits av en person vid mycket hög ålder. (Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 14 juli 1885, K J. A., sid. 236.)

b) Vansinne.

Med vansinne menas här ej blott alla olika arter och grader aT sinnes sjul dom, såvida de upphäva förmågan av en riktig uppfattning eller ett redigt återgivande av skedda tilldragelser, utan även rus eller annat tillstånd av tillfällig sinnesförvirring, som helt och hållet eller delvis upphäver medvetandet, vare sig att detta tillstånd varit hos en till vittne åberopad person för handen vid det tillfälle, varom hans hörande påkallas, eller att det äger rum hos honom, då vittnesmålet skall avläggas.

Anm. Blinda personer kunna vittna om vad de hört, liksom döva personer om vad de sett. Även dövstumma personer, vilka kunna göra sig förstådda med skrift eller tecken, få höras såsom vittnen, därest vid vittnesförhöret domstolen biträdes av någon person, som kan meddela sig med den dövstumme.*

c) Viss straffpåföljd. (K. B. IT: 7.)

Sådan straffpåföljd, varigenom vittnet utestängts från behörighet och rättigheter, som omförmäles i 2 kap. 19 § strafflagen.

Anm. Att kvinna är lika giltig vittne som rnon, säges uttryckligen i R. B. 17: 10, vars sista punkt innehåller ett stadgande, som åberopats till stöd för att prostituerade eller eljest veterligen lösaktiga kvinnor icke skulle få vittna, men som numera anses föråldrat.

* En sålunda biträdande person avlägger vittnesed, innan hans biträde tages i anspråk.1230

d) Religionsbekännelse, som icke tillerkänner edén bindande verkan.

Emedan ett vittne skall avlägga ed, och detta är en religiös handling*,, få sådana personer icke vittna, vilka icke tillerkänna eden en bindande verkan. Till dylika personer räknar lagen dels andra okristna än judar och dels »den, som av sådan lära är, att han om vittnes edén en falsk ocli skadlig mening havery>, d. v. s. den, som visat (icke endast uppgivit) sig hava den uppfattning, att edén saknar varje religiös eller moralisk betydelse. Att eden i vissa mål kan eftergivas, i vilken händelse detta jäv saknar betydelse, kommer att framdeles omtalas.

e) Visst skaldskaps- eller svågerskap s förhållande till någondera parten i det mål, varom fråga är, eller till någondera partens representant *

Det här avsedda skaldskaps förhållandet mellan en till vittne åberopad person och någondera parten i målet eller hans representant är:

1) Katt upp- ocli nedstigande skyldskap, som äger rum, t. ex. då den till vittne åberopade är fader eller son till någondera parten eller hans representant.

2) Skyldskap å sidan av den art, att den till vittne åberopade eller någondera parten eller lians representant eller samtliga dessa personer äro bröstarvingar i första led till den eller dem, från vilka de leda sitt gemensamma ursprung.

Såsom exempel på nu nämnda skyldskap kan nämnas, att den till vittne åberopade är broder, farbroder, morbroder, brorson eller systerson till någondera parten eller lians representant.

3) Kusins kap.

Anm. Det är likgiltigt, huruvida nu omförmälda slag av skyldskap uppkommit genom äktenskap eller av lagersmal, och är det likaledes utan betydelse, om skyldskapet är hel eller halv släktskap.

Det i förevarande moment avsedda svag ershaps förhållande mellan en till vittne åberopad person och någondera parten eller dennes representant är:

1) Rätt upp- och nedstigande svågerlag på grund av äktenskap. Sådant svågerlag äger rum, t. ex. då den till vittne åberopade

är styvfader eller styvson, svärfader eller måg till någondera parten eller hans representant.

2) Svågerlag å sidan av den art, att den till vittne åberopade är. eller varit gift med någondera partens eller hans representants syskon** eller syskons** avkomling eller med en person, från

.*: Angående betydelsen, av detta uttryck, se sid. 1132 ocli följ. ** Härunder inbegripes jämväl halvsyskon.1231

vilkens syskon* någondera farten eller hans representant här-st ammar.

Såsom exempel på nu nämnda svågerlag kan nämnas, att den till vittne åberopade är eller varit gift med någondera partens eller lians representants broder eller syster, brors- eller systerdotter, farbror eller faster,

morbror eller moster.

3) Svågerlag å sidan av den art, att någondera parten eller lians representant är eller varit gift med den till vittne åberopade personens syskon* eller syskons* av komling eller med någon, frän vilkens syskon* den till vittne åberopade personen härstammar.

Såsom exempel på nu nämnda svågerlag" kan nämnas, att någondera parten eller lians representant är eller varit gift med den till vittne åberopade personens broder eller syster, brors-eller systerdotter, farbror eller faster, morbror eller moster.

Anm. Att en person är jävig' att vittna i mål, däri lians hustru eller trolovade är part, får anses självklart, ehuru uttryckligt stadgande härom icke förefinnes.

f) Det i momentet e omförmälda skyids kaps- eller svågerskap sfär hållande till någon person, som liar del i det mål, varom fråga är, eller kan vänta nytta eller skada av dess utgång.

En person kan sägas hava del i ett mål, då han, utan att ännu vara part däri, likväl står i sådant förhållande till målet, att han skulle kunna vara part i detsamma.

g) Egen delaktighet i det mål, varom fråga är, eller egen nytta eller skada av dess utgång.

Jfr. i fråga om vittnes delaktighet i mål, vari det åberopats, Kungl. Maj:ts domar och utslag den 22 juni 1893, .N".. J. A., sid. 263, den 17 mars 1898, N. J. A., sid. 83, den 29 september 1898, N". J. A., sid. 377 och den 23 februari 1900, N. J. A., sid. 58.

Ang. frågan, huruvida handelsresande eller annan, som uppgjort det i saken ifrågakommande avtal, skulle anses jävig att vittna, ba förekommit olika meningar. I frågan föreligga en mängd olika prejudikat. Jävsanmärkning mot handelsresande, genom vilken köpeavtal träffats, ogillades. N. J. A. 1894; 213 Bifölls N. J. A. 1917:556, 1914:529 m. fi. Den, som förmedlat försäkringsavtal är jävig att vittna i mål om giltigheten av sådant avtal. N. J. Å. 1913:388.

Beträffande vittnes nytta eller skada av målets utgång, se vidare Kungl. Maj:ts domar och utslag den 30 december 1886, N. J. A., sid. 489, den 10 april och den 27 september 1888, N. J. A., sid. 97 och 368, den 2 maj 1889, N. J. A., sid. 191, den 7 april och den 30 november 1891, N. J. A., sid. 191 och 609, den 9 februari och den 4 april 1894, B". J. A., sid. 36 och 213, den 9 och 10 juni 1895, N. J. A., sid. 258 och 260, den 30 mars

* Se not ** å föreg, sid.1232

och den 14 augusti 1896, N. J. A., sid. 217 och 314, den 6 april 1898, N. J. A., sid. 150, den T februari och den 23 oktober 1900, N. J. A., sid. 24 och 389 samt den 22 februari 1901, N". J. A., not A n:r 45. (Jfr. även Kungl. Maj:ts beslut den 18 november 1890, N. J. A., 1891, sid. 121.)

Den omständigheten, att en person äger delaktighet i ett mål eller kan vänta nytta eller skada av dess utgång, innefattar emellertid icke hinder för hans hörande såsom vittne i målet i följande fall:

1) Att målet blivit av menighet eller kommun eller å dess vägnar anhängiggjort mot någon bland kronobetjäningen i anledning av tjänstefel, vartill han gjort sig skyldig,

I detta fall är, enligt Kungl, förklaringen den 23 mars 1807, punkt 36, varje enskild medlem av den menighet eller kommun, som är kärande i målet, av sin delaktighet däri oförhindrad att i målet vittna.

2) Att i målet föres talan om ansvar för olovlig brännvinsförsäljning.

I denna händelse utgör den omständigheten, att en person vid den olovliga brännvinsförsäljningen tillhandlat sig eller förtärt brännvin, icke hinder för hans hörande såsom vittne i målet. (Kungl, förordningen angående försäljning av brännvin den 9 juni 1905 § 52.)

3) Att målet angår olaglighet vid prästval.

I detta fall utgör den omständigheten, att en person är medlem av den församling, där valet förrättats, och vid

valet utövat rösträtt, icke hinder för hans hörande såsom vittne i målet. (Kungl, brevet den 27 juni 1753.)

4) Att målet angår förbrytelse mot polisman* eller utmätningsman under hans tjänsteutövning.

I denna händelse utgör den omständigheten, att förbrytelsen förövats mot den ifrågavarande polismannen eller utmätningsmannen, icke hinder för hans hörande såsom vittne om förbrytelsens förövande, åtminstone därest andra vittnen härom icke finnas att tillgå.** (R. B. 17: 11.) Jfr. dock beträffande po-

* Härunder inbegripas, bland annat, dels fångvaktare och fångförare. (Kongl. kung. den 10 juni 1841), dels kronolots (Kongl, förordn, ang. lotsverket den 15 februari 1881 § 57), dels i lagen om arbetarskydd av den 29 juni 1912 omförmäld tillsyningsman och dels tullbetjänt, hamnmästare och hans biträden samt skogs-och jägeribetjänt.

** Enligt Kongl. Maj :ts utslag den 14 april 1899 (N. J. A., sid. 172), hava poliskonstaplar tillåtits vittna i mål angående mot dem i tjänsteutövning förövad förbrytelse, fastän andra vittnen funnits att tillgå, och torde i mål angående brott mot polisman i tjänsteutövning polismannen alltid böra tillåtas vittna, då hans hörande påkallas till förringande av å svarandesidan förebragt bevisning. Denna mening är dock omtvistad.1233

lismans obehörighet såsom vittne i mål angående mot honom i tjänsteutövning förövat brott, varom han själv fört talan. Kungl. Maj:ts utslag den 24 april 1890, N. J. A., sid. 21T.

h) Angivelse av brott eller utspridande av rykte om detsamma.

Angivelse av ett brott anses ske, då någon för åtalsberättigad person, i syfte att åvägabringa åtal, anmäler en person för ett förövat brott, (Jfr. N. J. A. 1904:395.) Göres anmälan hos polismyndighet eller annan, som är anställd för att stå åklagare till tjänst i ifrågavarande hänseende, betraktas också en sådan anmälan som angivelse. (Jfr. N. J. A. 1897: 85.) Likställd med en dylik angivare är den, som rörande ett sådant brott, sora faller under B, B. 4: 1, gör liknande anmälan hos rätten. En uppfattning", som understundom gör sig gällande åtminstone vid underdomstolar, går ut på att som angivare i egentlig mening* anse endast den, som gör en anmälan av nu nämnt slag* och som dessutom själv skulle kunna föra målsägandetalan. Denna uppfattning är givetvis felaktig. (Jfr. TS. J. A. 1877: B. n:r 344.) Har angivaren återtagit sin angivelse, torde detta sakna betydelse för frågan om angivarens jävighet. Såsom jävig anses även den angivare, som i fall av angivelsens oriktighet blir sträf fri.

Utspridande av rykte om ett brott torde i detta sammanhang beteckna, att någon uppsåtligen utsätiter eller fortsprider rykte att brottet blivit begånget.

Om någon gjort angivelse eller utspritt rykte om, att ett brott förövats, samt en annan person ställes under tilltal för nämnda brott, får angivaren eller ryktesutspridaren icke höras som vittne i detta mål.

Varje ryktesutspridare är jävig. Skälet härtill är, att, enligt gällande rätt, ettvart utspridande av rykte om brott, som ej kan på behörigt sätt styrkas, är straffbart. Att därutöver för ryktesutspridares jävighet kräva, att han handlat i syfte att åstadkomma åtal, lärer vara för strängt,

Anm. En polisman,* som till överordnad myndighet inrapporterat och således angivit en av honom under tjänsteutövning iakttagen förbrytelse mot annan person, blir, jämlikt B. B. 17: 11, icke på grund härav jävig att vittna i mål angående nämnda förbrytelse, därest andra vittnen om densamma icke finnes att tillgå.

i) Egenskapen att tillhöra husfolket eller tjänstepersonalen hos någondera parten i ett mål, varom fråga är.

Till en persons husfolk torde böra räknas de, som stadigvarande vistas i huset och där ha kost och husrum samt därjämte ha

* Se not * å föreg. sida.

ett åliggande, motsvarande ett egentligt tjänstehjons. (Jfr. N. J. A. 1908:530.)

Såsom en persons tjänstepersonal eller, såsom lagen uttrycker sig, »enskilde tjänare» torde böra anses sådana hos

honom anställda personer, vilka antagits i hans tjänst på sätt Kungl. Majita Legostadga för husbönder och tjänstehjon den 23 november 1833 bestämmer (se det föregående, sid. 830), även om nämnda personer icke äro i sin husbondes kost. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 23 februari 1894,]N". J. A., sid. 90 och den 25 juli 1895, IST. J. A., sid. 307.

Egenskapen att tillhöra en persons husfolk eller tjänstepersonal innefattar emellertid icke hinder att vittna i mål, vari husbonden är part, i följande fall:

1) Att målet angår grovt brott, vilket förövats inom det hus, där husbonden bor, och iche kan styrkas genom vittnesmål av andra än hans husfolk eller enskilda tjänare.

Med grovt brott torde här böra förstås sådan förbrytelse, vara kan följa straffarbete.*

2) Att husbonden är omyndig eller myndig person, som njuter underhåll av anhöriga, samt målet angår med honom bedrivet förbjudet spel eller till honom lämnad olovlig för sträckning. Kungl, förordn, den 7 juni 1749, punkt 7.

Med »förbjudet spel» menas s. k. hasardspel, som bedrivits å spelhus eller allmänt näringsställe (S. L. 18:14).

»Ol o cl i g först nickning» åter betecknar sådan försträckning, som lämnats utan samtycke av försträekningstagarens förmyndare eller föräldrar.

k) Hai te gång eller öppen fiendskap med någondera parten i det mäl, varmn fråga är. Jfr. Kungl. Maj:ts dorn den 20 januari 1897, N. J. A., sid. 3.

Om en person blivit kallad eller åberopad till vittne i ett mal, samt den part däri, som ej påkallat vittnets hörande, inleder lättegång mot vittnet eller tillfogar vittnet något ont för att göra vittnet jävigt, medför detta partens förfarande icke hinder för vittnets hörandes. Skulle vittnet självt vidtaga någon åtgärd för att göra sig jävigt, blir vittnet icke härigenom befriat från avgivande av vittnesmål. (R. B. 17: 15.)

Såsom vederdeloman har ansetts ledamot i styrelse för bolag, med vilket part hade annan rättegång. N. J. A. 1897: 3. Vittne, som hade rättegång med aktiebolag, däri part var ägare till största delen av aktierna, jävades. ÜST. J. A. 1914: 3. PoJis-kommissarie, som i brottmål utfärdat stämning*, jävig. N. J.

* Enligt somligas åsikt, menas här med grovt brott sådana förbrytelser, som icke få försonas med böter. 1235

A. 1917:243. I mål, där aktiebolag' var svarande, liar den, som väl vid samningens uttagande' men ej vid tiden för avhörande såsom vittne var ledamot av bolagets styrelse, ansetts oj avig. N. J. A. 1917:556.

1) Rätt egdrigs fullmäktig får ej vittna i det mal, i vilket han är fullmäktig, utan måste, för att få vittna, frånträda fullmäk-tigskapet. Skulle lian befinnas vara antagen till fullmäktig för att därigenom hindras från att vittna om någon av honom bekant omständighet i målet, kan han till och med av rätten åläggas att vittna om nämnda omständighet. I sådant fall upp-skjutes målet till annat rättegåiigstillfälle med föreläggande dels för fullmäktigen att då tillstädeskomma för att avgiva vittnesmål och dels för fullmäktigens huvudman att själv eller g*enom annat ombud än den till vittne åberopade iakttaga inställelse.

Att fullmäktig", som sedermera vittnar, icke kan åläggas vittna om vad som blivit honom förtrott i rättegången kommer att framdeles omtalas. Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 4 november 1898, K. J. A., sid. 463.

B. Y itt ries förhör ei.

I fråga härom är att märka:

a) V itt ries forliar vid svensk dorns led i mal, som är anhang igt därstädes.

Om ena parten i ett vid en svensk domstol anhängigt mål önskar få en person lund såsom vittne i målet vid berörda domstol, liar parten antingen att enslvilt vidtala vittnet att tillstädeskomma vid domstolen eller, i händelse ett dylikt, förfaringssätt befaras icke komina att medföra åsyftad verkan, att hos vederbörande

stämningsgivare (se sid. 1150 och följ.) begära stämning å vittnet.

Formulär till ansökan om vittnesstämning

(med åtecknad stämningsresolution).

Till Frosta häradsrätt.

Resolution.

Nedan nämnde handlanden Olof Thorkelsson stämmes i anledning av denna ansökan att, vid laga påföljd, infinna sig inför Frosta häradsrätt å tingsstället i Hörby första rättegångsdagen av andra sammanträdet under innevarande års hösteting med häradet, eller måndagen den 28 innevarande oktober.

Hörby den 8 oktober 1901. Äv domareämbetet:

~""".........•--1---•-'- -•— —-......... • -- • ^ ^......'- ________________1236

I det vid häradsrätten anhängiga målet mellan mig, å ena, samt skomakaren Olof Glimborg i Lyby: å andra sidan, angående fordringsanspråk, får jag härmed vördsamt anhålla om vittnesstämning å handlanden Olof Thorkelsson i Hörby till första rättegångsdagen av andra sammanträdet under innevarande års hösteting med häradet, till vilken tid målet blivit uppskjutet.

Höör den 7 oktober 1901.

Eskilander Jönsson. Bagare.

Vittnesstämning får utfärdas å varje person med undantag av:

1) Konungen.

2) Främmande statsöverhuvud (regent eller president) och sändebud samt deras tjänare.

Anm. Om en domare åberopas till vittne i ett mål, som lian handlägger eller ämnar handlägga, skall domaren själv döma över, om det kan anses vara av nöden för den part, som åberopat domaren till vittne, att få honom hörd såsom sådant samt, i händelse detta befinnes vara förhållandet, avträda från all befattning med målet. (E. B. 17: 12 och Kungl, förklaringen den 22 februari 1770.)

Sedan vittnesstämning erhållits, skall den part, som begärt densamma, bevisligen (helst genom två stämningsmän) delgiva stämningen i huvudskrift eller besannad avskrift* åt den person, han åberopat till vittne, och skall denna delgivning' ske å sådan tid, att den till vittne åberopade skäligen hinner att infinna sig vid domstolen å den i vittnesstämningen utsatta inställelsetiden.

Om vittnesstämningen blivit i vederbörlig tid bevisligen delgiven åt det åberopade vittnet, men detta icke desto mindre utan laga förfall utebliver från domstolen å den i vittnesstämningen utsatta inställelsetiden, kan domstolen dels fälla vitnet till böter för dess utevaro och dels förelägga vittnet, vid vite, att å dag, vartill målet uppskjutes, infinna sig vid domstolen, sedan vittnet i god tid före nämnda dag blivit av den part, som åberopat vittnet, bevisligen underrättat om vitesföreläggande genom utdrag" av protokollet.

Sker dylik underrättelse,** men vittnet icke desto mindre för-fallolöst uteblivev å den dag, vartill målet uppskjutits, kan domstolen till dag, vartill målet tilläventyrs ytterligare uppsk jutes,

* Angäende betydelsen av uttrycket besannad avskrift, se not. ** å sid. 1152.

** Om c^ylik underrättelse icke sker, måste ny vittnesstämning uttages ocjl delgivas vittnet, därest detta skall anses pliktigt att tillstädes-komma.1237

låta hämta vittnet till inställelse, och kan denna hämtning ske i stad genom vederbörande kronobetjänt eller domstolens egna betjänter samt på landet genom kronobetjänt inom rättens domsområde, därest vittnet befinner sig inom detsamma eller, om så är ej förhållandet, genom föranstaltande av konungens befall-ningshavande i det län, där vittnet uppehåller sig.

Sedan vittnet godvilligt infunnit sig vid rätten eller blivit dit hämtat, skall domaren först efterfråga och anteckna vittnets namn, yrke och hemvist och därefter fråga såväl vittnet som den part, vilken ej åberopat detsamma, huruvida hinder av jäv möter för vittnets hörande. Skulle så finnas vara förhållandet, får vittnet icke under några omständigheter höras, därest dess jävighet beror på bristande laglig ålder, vansinne eller viss straffpåföljd. Beror åter vittnets jävighet på någon annan omständighet, får vittnet höras, därest båda parterna medgiva vittnesförhöret samt tillika eftergiva vittneseden, i den händelse vittnet omfattar annan okristeri trosbekännelse än den mosaiska eller har en falsk och skadlig mening om vittneseden.

Göres mot vittnet jäv, som dcke genast kan bevisas, får vittnet höras, med rätt för den, om gjort jävet, att framdeles styrka detsamma.*

Om den part, av vilken vittnet ej åberopats, utan att anföra något jäv mot vittnet, likväl bestrider vittnets hörande, enär parten saknar kännedom, huruvida vittnet är ådömt viss straffpåföljd, hindrar detta bestridande icke vittnets hörande, därest domstolen har sig bekant, att så ej är förhållandet. Om så icke är, torde dock domstolen böra tillåta vittnets hörande ävensom, i händelse icke sedermera annat styrkes, i sitt slutliga utslag i målet förklara sig tillerkänna vittnets utsaga verkan av laga bevis.

Sedan det blivit avgjort, att ett vittne skall höras, tillkommer det vittnet att avlägga vittnesed**, därest icke antingen vittnet är edsvuren ämbets- eller tjänsteman, som å ämbetets eller tjänstens vägnar intygar något (Kungl. res. den T aug. 1753), eller båda parterna eftergiva eden, och målet är av annan art än svårare brottmål***, eller vittnet vägrar att avlägga vittnesed, enär vittnet tillhör främmande trossamfund, vars lära ej tillstädjer vittnet att avlägga ed, då den enligt lag erford-

* Om jävet framdeles styrkes, förklarar domstolen vittnet för återgångsvittne och frånkänner vittnesmålet verkan av laga bevis. Styrkes åter icke jävet, förklarar domstolen i det slutliga utslaget i målet sig ogilla jävsanmärkningen.

** Denna ed skall avläggas med ena handen på bibeln eller lagboken ävensom ske vid "Gud och hans heliga evangelium", utom då vittnet tillhör den mosaiska trosbekännelsen, i vilken händelse eden skall avläggas vid "Gud och hans heliga lag".

*** Med svårare brottmål torde här menas mål angående brott, därå kan följa straffarbete.1238

ras.* (Jfr. i delta sannnaiihaiig Kungl. Maj:ls utslag den 2>\ november 1901, JNT. J. A., sid. 392.)

Vägrar vittne, som är skyldigt gå edén, att avlägga densamma, bör domstolen uppskjuta målet med föreläggande för vittnet, vid vite, att vid nästa rättegångstillfälle fullgöra edgången. Avlägges eden icke heller vid nämnda rättegångstillfälle, ut-dömes det härigenom försutna vitet, varjämte målet uppskjutes till annat rättegångstillfälle, med föreläggande för vittnet, vid förhöjt vite, att då avlägga eden. Eullgöres edgången icke heller vid nästa rättegångstillfälle, utdömes det härigenom försutna vitet, jämte det målet ånyo uppskjutes, med föreläggande för vittnet, vid äventyr av viss fängelsetid, att vid nästa rätte-gängstillfälle avlägga vittnesed. Underlåter vittnet att efterkomma det sålunda givna föreläggandet, domes vittnet att undergå fängelse under den i föreläggandet bestämda tiden, varjämte målet uppskjutes till rättegångstillfället närmast efter nämnda tids utgång, med föreläggande för vittnet att då avlägga vittneseden. Underlåter vittnet detta, meddelas föreläggande för vittnet att gå eden, vid äventyr av högre fängelsetid än den redan avtjänade, och förnyas det nu angivna förfarandet, ända tills vittnet avlagt eden, eller denna av parterna eftergivits, eller rätten meddelat slutligt utslag i målet (Ii. B. 17:5). Målet kan emellertid icke i längden uppskjutas, endast för att vittnet skall tvingas att gå eden, utan då målet oavsett detta vittne kan anses vara utrett eller varit anhängigt så länge, att parten måste anses luna haft tid att anskaffa utredning, meddelar rätten s. k. slutligt föieläggande (se det föregående sid. 1180), varpå rätten på utsatt dag meddelar utslag.""*

An-m. Anser domstolen att någon till vittne åberopad person, som tillhör svenska statskyrkan, saknar vederbörlig kännedom om edens betydelse, kan domstolen förelägga det åberopade vittnet, vid vite, att före vittnesmålets avläggande infinna sig hos prästerskapet i den församling, vittnet tillhör, för att erhålla undervisning om edens

vikt och vådan av mened. (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den tf november 1881, N. J. A., sid. 487 och den 1 februari 1898, N. J. A., sid. 42.) Skulle vittnet icke, oaktat

* I sistnämnda fall skall domstolen i skrivelse till Kungl. Maj :t anhålla om föreskrift, huru den bör med yittnet förfara., varefter Kungl. Maj :t meddelar den begärda föreskriften, vilken torde innehälla, att den till vittne åberopade personen skall i stället för vittneseden avgiva en högtidlig försäkran, t. ex. "på heder och samvete", att vittna och giva tillkänna allt vad han vet i målet hänt och sant vara, så att han ej något förtiger, tilllägger eller förändrar. (Jfr Kongl. Maj :ts dorn den 23 februari 1821. Backmans Lagsamling T, sid. 644 b).

** Om ett vittne undergår detsamma för edsvägran ådorn t fängelse, skall vittnet frigivas, så snart vittnet avlagt eden, eller domstolen, som dömt till fängelset, meddelat slutligt utslag i målet, vilket utslag bör innehålla föreskrift om vittnets frigivande.1239

upprepade viten, kunna förmås att besöka sin själasörjare, torde domstolen böra anmoda konungens befallningsliavande att låta inställa vittnet bos själasörjaren å de tider, lian kan vilja bestämma. Det är dock tvivelaktigt, om konungens befallningsliavande kan taga befattning härmed, åtminstone i tvistemål.

Sedan vittnet avlagt vittneseden, skall domaren varna vittnet för mened samt undervisa detsamma om edens vikt och betydelse, vilken undervisning naturligtvis bör lämpas efter den kunskap, vittnet kan antagas förut innehava härom. Härefter skall vittnet meddela allt vad vittnet har sig bekant, som kan tjäna till upplysning i målet,* dock med följande inskränkningar.

1) Rättegångs fullmäktig får icke vittna om vad huvudmannen i och för målets utförande meddelat fullmäktigen. (Jfr. det föreg. sid. 1235.)

2) Präst får icke vittna om något, som blivit lion om anförtrott i hemligt skriftermål.

3) Domare får icke vittna om de rådslag, som rätten håller inom. lyckta dörrar.

4) Ämbets- eller tjänsteman är pliktig att även såsom vittne förtiga statshemligheter, d. v. s. sådana omständigheter, vilka han genom sitt ämbete eller sin tjänst eller honom av statsstyrelsen meddelat uppdrag erfarit och vilkas hemlighållande påkallas av statens allmänna intresse.

5) Vittne i brottmål får ej i sitt vittnesmål yppa sådant förtroligt meddelande, som en annan person gjort till vittnet ensamt, muntligen och för att av vittnet bevaras såsom en hemlighet och som tillika är av sådan beskaffenhet, att genom dess yppande den, som gjort meddelandet, skulle lida ekonomisk skada eller minskning i sitt medborgerliga anseende. (Kungl, brevet den 24 april .1754 och Kungl. Maj:ts dorn den 28 november 1799.)

6) Vittne i brottmål anses icke pliktigt att meddela sannfärdiga uppgifter i avseende å omständigheter, vilka skulle angiva vittnet såsom delaktigt i det brott, angående vilket vittnets hörande påkallats. (Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 30 januari 1888, N. J. A., sid. 21, den 6 maj 1889, N. J. A., sid. 198, den 10 september 1890, N. J. A., sid. 366 och den 9 juli 1894, N. J. A., sid. 409).

Beträffande vittnesmålets avgivande är vidare att märka, att därest vittnet vägrar att meddela upplysning om någon vittnet bekant omständighet, vittnet behandlas på samma sätt som om det vägrat att avlägga vittnesed, ävensom att båda parterna eller deras ombud böra vara närvarande vid vittnesförhöret, dock att

* Vittnet är däremot icke skyldigt att f ö r skaf f a sig kännedom om målet, även om detta icke skulle medföra någon särskild möda. för vittnet.1240

ena partens utevaro icke hindrar förhör med av motparten åberopat vittne. (11. B. 17: 20.) Finnes anledning antaga, att vittnet av rädsla eller vördnad för part icke vågar säga sanningen, skall vittnet höras ensamt för sig, varefter vittnesmålet skall uppläsas för parterna, vilka därvid äga att påfordra vittnets hörande i deras närvaro (R. B. 17:24).

Om vid ett rättegångstillfälle så väl käranden som svaranden begär vittnesförhör, vardera med särskilda tillstädesvarande personer, skola kärandens vittnen höras först. (B. B. 17: 20.)

Vid varje vittnesförhör med flera personer skola dessa höras i varandras frånvaro, vilken föreskrift emellertid icke strängt iakttages av domstolarna, enär dessa bruka tillåta avhörda vittnen att närvara vid senare vittnesförhör. (H. B. 17: 21.)

Skulle olika vittnens utsagor strida mot varandra eller avlagda vittnesmål vara otydliga eller obegripliga, bör domaren förehålla det ena vittnet vad det andra sagt och söka genom lämpliga frågor angående grunden för vittnenas uppgifter lösa motsägelsen mellan vittnesmålen eller utreda det rätta förhållandet. (R. B. 17: 20.)

Under vittnesförhöret äga parterna eller deras ombud att genom domaren till vittnet framställa frågor angående omständigheter, vilka äro av betydelse för målet.

Medan vittnesförhöret pågår antecknas vittnets eller vittnenas utsagor noggrant i det vid rätten förda s. k. memorialprotokollet.

Sedan vittnesförhöret avslutats, kunna vittnet eller vittnena, på begäran, tillerkännas ersättning för inställelsen vid rätten, vilken ersättning skall i tvistemål och av enskild part anhängiggjort brottmål förskottsvis gäldas till varje vittne av den, som påkallat dess hörande, och i av allmän åklagare såsom sådan anhängiggjort brottmål till varje av honom åberopat vittne förskjutas av allmänna medel enligt bestämmelserna i Lagen angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål den 4 juni 1886, med tillägg därtill genom Lagen av den 29 juni 1900.

Anm. 1. Om ett åberopat vittne är av sjukdom hindrat att infinna sig vid rätten, skall vittnet förhöras i sin bostad. (R. B. 17:4.)

Anm. 2. I »saker, som å liv gå, och andra svåra brottmål», d. v. s. i mål angående brott, därå kan följa dödsstraff eller straffarbete, få till vittnen åberopade, men jäviga personer höras utan ed, därest antagas kan, att deras hörande kommer att medföra utredning av målet. Emellertid få ej föräldrar och barn, äkta makar eller syskon höras emot varandra i annat mål än sådant, som angår dråp eller mord, varom utan nänmda personers hörande någon upplysning icke skulle kunna erhållas. (R. B. 17:9.)*

* Åtminstone somliga domstolar bruka jämväl i andra brottmål än de i texten omförmälda tillåta jäviga personers hörande utan ed.12-41

b) Vittnes farlior inför svensk domstol i mål, som är vid annan svensk domstol anhängigt. (11. B. 17: 4.)

Om en person, vilken önskas avhörd såsom vittne i ett mål, bor avlägset från den ort, där målet pågår, eller av annan laga orsak har svårt för att infinna sig vid den domstol, som handlägger målet, skall nämnda domstol, på begäran av den part, som önskar vittnet avhört,, tillåta vittnets hörande vid den domstol, som är närmast belägen till vittnets vistelseort. Dylik tillåtelse meddelas i särskilt beslut, varigenom den domstol, som handlägger målet och som vi vilja kalla processdomstolen, tillika uppskjuter målet, med föreskrift, att den part, som begärt vittnesförhöret;, skall, försedd med protokollen i målet, anmäla sig hos den domstol, vid vilken förhöret skall äga rum, och vilken vi vilja kalla förhörsdomstolen, samt, sedan berörda domstol på partens begäran utsatt tid för vittnesförhöret, härom bevisligen underrätta vederparten så tidigt, att denne må, om han aktar nödigt, kunna övervara förhöret, vilket emellertid, sedan sådan underrättelse meddelats, icke kommer att av hans för fallolösa utevaro uppehållas.

Den part, som begärt vittnesförhöret, har att ställa sig de sålunda ineddelade föreskrifterna till efterrättelse ävensom att till förhörsdomstolen på enskild väg inkalla eller uttaga vittnesstämning å den person, han önskar avhörd, samt att, sedan vittnesförhör med nämnde person ägt rum, ingiva protokoll över vittnesförhöret till processdomstolen.

Anm. Förhörsdomstolen torde böra avgöra där framställd jävsanmärkning mot åberopat vittne, därest icke jävsanrnärkningen står i så nära sammanhang med själva det mål, däri vittnet åberopats, att jävsanmärkningens avgörande förutsätter en prövning av nämnda mål till större eller mindre del, eller åtminstone en närmare kännedom av detsamma. Skulle så åter vara händelsen, bör förhörsdomstolen tillåta vittnets hörande samt till processdomstolen överlämna att pröva jävsanmärkningen.

c) Vittnesförhör inför utländsk domstol i tvistemål eller ansök-nin gs är ende, som är vid svensk domstol anhängigt.* (Lag den 6 mars 1899.)

Dylikt vittnesförhör får ej ifrågakomma med annan person än den, som vistas utom riket, och skall, då dylikt vittnesförhör begäres, bestämd uppgift lämnas å den eller de personer, vilka önskas avhörda.

Sedan dylik uppgift lämnats, beror det på den domstol, som handlägger det mål eller ärende, vari vittnesförhöret begärts, och som vi vilja kalla processdomstolen, att medgiva förhöret, när

* Jfr Ernst Trygger. Kommentar till lag om handräckning åt utländsk domstol m. m. Uppsala 1901.

tillfyllestgörande skäl för detsamma förefinnes, d. v. s. när den omständighet, varom förhöret påkallats, är av betydelse för målets eller ärendets utgång, samt dessutom den eller de till vittnen åberopade personerna antingen omöjligen eller endast med synnerligen stor svårighet kunna inställa sig vid processdomstolen.

Om denna domstol tillåter vittnesförhöret, förelägger domstolen i sammanhang med tillåtelsens meddelande den part, som begärt förhöret, i händelse han ej för konungens och kronans talan, att inom viss tid till processdomstolen avlämna löftesskrift av två vederhäftiga,* inom Sverige bosatta, svenska man, vilka, en för båda och båda för en, borga såsom för egen skuld för den kostnad, som förhöret kan medföra för den domstol, inför vilken detsamma skall äga rum och vilken vi vilja kalla förhörsdomstolen, eller ock bevis, att den part, som begärt vittnesförhöret, hos konungens befallningshavande (i Stockholm överståthållareämbetet) nedsatt ett av processdomstolen angivet belopp, vilket beräknats motsvara förhörsdomstolens kostnader i anledning av förhöret.

Försummar den part, som begärt vittnesförhöret, att inom föreskriiven tid fullgöra sålunda erhållet föreläggande, medför detta, att det till vittnesförhöret lämnade medgivandet förfaller.**

Fullgöres åter nämnda föreläggande vederbörligen, uppsätter processdomstolen en till förhörsdomstolen ställd skrivelse, innefattande dels anhållan om det begärda vittnesförhörets anställande vid förhörsdomstolen, dels en kort framställning av så väl föremålet för den rättegång eller det ansökningsärende, däri vittnesförhöret skall äga rum, som ock vad i nämnda rättegång eller ansökningsärende inför processdomstolen förekommit av beskaffenhet att äga betydelse för vittnesförhöret, dels uppgift å de omständigheter, angående vilka detta skall äga rum, och dels anhållan om underrättelse i god tid om dagen för vittnesförhöret, därest någon part i det ifrågavarande målet eller ansökningsärendet anhållit om dylik underrättelse.

Härpå översänder processdomstolen sin omförmälda skrivelse antingen direkt till förhörsdomstolen, därest denna är en norsk domstol,*** eller, om så ej är förhållandet till utrikesdepartementet, som befordrar skrivelsen vidare till förhörsdomstolen.

Sedan denna härefter, därest sådant begärts, lämnat underrättelse om dagen för vittnesförhörets anställande, delgiver processdomstolen nämnda underrättelse åt den part, som föranlett dess begärande, för att såmedelst sätta honom i tillfälle att övervara vittne s förhöret.

* Vederhäftigheten bör vara styrkt genom intyg av konungens befallningshavande (i Stockholm överståthållareämbetet) eller magistrat.

** Nytt medgivande av vittnesförhöret torde emellertid kunna erhållas.

*** Detta direkta översändande grundar sig på bestämmelser i K. Br. den 31 juli 1818 om omedelbar skriftväxling i ämbetsärenden emellan ämbetsverk och ämbetsmän i Sverige och Norge.1243

Härpå äger detta rum, varefter förliörsdomstolen insänder till processdomstolen uppgift å sina kostnader för vittnesförhöret.

Har borgen ställts för nämnda kostnader, översänder processdomstolen omförmälda uppgift jämte borgensförbindelsen till konungens befallningshavande i länet (i Stockholm överståthållareämbetet), som därefter uttager och till processdomstolen insänder kostnadsbeloppet.*

Om åter detta nedsatts hos någon konungens befallningshavande (i Stockholm överståthållareämbetet), översänder processdomstolen till nämnda myndighet det över nedsättningen utfärdade beviset jämte den från förliörsdomstolen mottagna kostnadsuppgiften, varefter konungens befallningshavande (i Stockholm överståthållareämbetet) till processdom stolen insänder kostnadsbeloppet.

Sedan detta kommit processdomstolen tillhanda, översänder nämnda domstol kostnadsbeloppet antingen direkt till förliörsdomstolen, därest denna är en norsk domstol, eller, om så ej är förhållandet, till utrikesdepartementet, som ombesörjer beloppets utbetalande till förhörsdomstolen.

d) Vittnesförhör vid svensk domstol i utomlands anhängigt mål.**

Genom Lag om handräckning åt utländsk domstol den 6 mars 1899 har under nedan angivna förutsättningar medgivits, bland annat, vittnesförhör inför svensk domstol i sådant vid utländsk domstol anhängigt mål eller ärende, däri fråga ej är om ansvar för någon enligt det främmande landets lag brottslig gärning eller förberedande undersökning i och för ansvarstalan angående någon sådan.***

Ifrågavarande slags vittnesförhör skall anställas under följande förutsättningar:

1) Att en utländsk domstol till någon svensk domstol ställt en begäran om vittneslörhöret; samt

2) Ätt denna begäran överlämnats till utrikesdepartementet och genom detta tillställts den svenska domstol, till vilken den är ställdt

* Kan detta ej uttagas, måste statsverket betala detsamma.

** Jfr Ernst Trygger. Kommentar till lag om handräckning åt utländsk domstol m. m. Uppsala 1901.

*** Huruvida vittnesförhör vid svensk domstol får äga rum i andra utomlands handlagda mål, beror på prövning av den svenska domstol, där vittnesförhöret begäres.

† Sedan Kungl. Maj :t med Belgien, Danmark, danska Antillerna, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Portugal, Rumänien, Kyssland, Schweiz, Spanien, Tyskland och Österrike—Ungern avslutat överenskommelse angående ömsesidigt meddelande av handräckning åt domstol, har genom K. K. den 30 april 1909 och den 11 oktober 1912 förordnats, att från domstol i någon av nu nämnda stater gjord framställning om vittnes-1244

Vittnesförhör av ifrågavarande slag skall anställas inför den domstol, inom vars område den person, som skall höras, har sin stadiga bostad eller någon tid uppehåller sig, därest han icke visas hava samtyckt att förhöras vid annan domstol, i vilken händelse denna senare skall anställa vittnesförhöret.

Anm. 1. Om rätten i stad eller domaren på landet anser ett av utländsk domstol begärt vittnesförhör av ifrågavarande slag icke böra anställas, enär med avseende å detsamma saknas eller icke vederbörligen styrkts de under inom. 1 och 2 angivna förutsättningarna, skall rätten eller domaren meddela beslut härom, med angivande av skälen för beslutet, samt insända detta senare till utrikesdepartementet, som ombesörjer beslutets översändande till den utländska domstolen.*

Anm. 2. Skulle rätten i stad eller domaren på landet anse annan domstol än rätten vara, enligt ovan angivna regler, behörig att verkställa ett av utländsk domstol hos rätten begärt vittnesförhör, skall rätten eller domaren översända framställningen om vittnesförhöret till den domstol, som är behörig att verkställa detsamma, ävensom om denna sin åtgärd sända underrättelse till utrikesdepartementet, som ombesörjer underrättelsens meddelande åt den utländska domstolen.*

Om rätten i stad eller domaren på landet finner sig, enligt förut nämnda regler, vara pliktig att verkställa ett av utländsk domstol begärt vittnesförhör, skall rätten eller domaren utsätta dag för vittnesförhöret ävensom utfärda

kallelse å den till vittne åberopade personen, att vid laga påföljd infinna sig1 hos rätten å den för vittnesförhöret utsatta dagen, och skall den sålunda utfärdade kallelsen genom rättens eller domarens försorg delgivas det åberopade vittnet. Härjämte skall, om den utländska domstolen begärt underrättelse om tiden för vittnesförhöret, rätten eller domaren i god tid** sända dylik underrättelse till utrikesdepartementet, som ombesörjer underrättelsens översändande till den utländska domstolen.*

förhör vid svensk domstol får genom den främmande statens konsul översändas till svensk domstol, därest framställningen är avfattad å svenska, norska eller danska språken eller åtföljd av styrkt översättning till svenska språket, samt att kostnad för av dylik framställning föranledd delgivning av kallelse eller underrättelse skall, om den utgått av allmänna medel, stanna på svenska statsverket.

Härjämte gäller, dels att, om framställning av ifrågavarande slag ankommer från någon av ovannämnda staters konsul, av framställningen föranlett meddelande till den främmande domstolen skall till konsuln översändas, och dels, enligt K. B. den 31 juli 1818, att omedelbar skriftväxling äger rum emellan ämbetsverk och ämbetsmän i Sverige och Norge.

* Se not. † å föreg. sida.

** Med god tid menas här sådan tid, att en person från den ort, clar den utländska domstolen har sitt säte, kan hinna att efter erhållen underrättelse om tiden för vittnesförhöret tillstädeskomna vid detsamma.1245

Skulle efter nämnda åtgärders vidtagande det åberopade vittnet å den för vittnesförhöret utsatta dagen förfallolöst utebliva från den domstol, som skall verkställa vittnesförhöret och som vi vilja kalla förhörsdomstolen, skall denna domstol gent emot vittnet tillämpa den svenska lagens bestämmelser angående påföljderna av vittnes för fallolösa uteblivande.

Tillstädeskommer det åberopade vittnet, kan det undandraga sig vittnesmål, därest det visar sig vara därifrån befriat enligt svensk lag eller enligt lagen i det land, där den utländska domstolen har sitt säte.

Är det åberopade vittnet enligt svensk lag jävigt att vittna, men detta oaktat medgiver att avlägga vittnesmål, får vittnet icke höras, därest dess jävighet beror på bristande laglig ålder, vansinne eller viss straffpåföljd. Beror åter vittnets jävighet därpå att vittnet omfattar annan okristen trosbekännelse än den mosaiska, eller har en falsk och skadlig mening om eden, får vittnet höras, därest vittneseden eftergives. Skulle slutligen vittnets jävighet bero på någon annan omständighet än nu omförmälts, utgör vittnets jävighet ej hinder för vittnets hörande.*

Yid förhöret med det åberopade vittnet skall detta uppgiva allt vad det vet, som kan lända till upplysning i det mål eller ärende, vari vittnet höres, dock att vittnet icke behöver besvara sådana till vittnet framställda frågor, från vilkas besvarande vittnet visar sig vara fritaget enligt lagen i det land, där den utländska domstolen har sitt säte.

Vid Vittnesförhöret skola i övrigt den svenska lagens f öreskrif -trr följas, dock att, om den utländska domstolen begärt ett annat förfarande, detta senare bör iakttagas, därest icke förhörsdomstolen är pliktig att å ämbetets vägnar iakttaga något därifrån avvikande tillvägagående.

För sin inställelse vid förhörsdomstolen äger det åberopade vittnet erhålla ersättning, som bestämmes av förhörsdomstolen och förskjutes av allmänna medel.

Det över vittnesförhöret hållna protokollet skall, jämte uppgift å kostnaderna för vittnets inkallande samt vittneslöiien, av förhörsdomstolen eller på landet dess ordförande insändas till utrikesdepartementet för vidare befordran till den utländska domstolen.**

* Om den utländska domstolen begärt, att vid v i 11 »öse d e n s a v-läggande skola ifrågakomma andra ordalag eller annat förfaringssätt än svensk lag stadgar, bör förhörsdomstolen tillmötesgå nämnda begäran, så snart dess uppfyllande icke innefattar något, som, enligt här i landet rådande uppfattning, kan i ett eller annat avseende anses stötande.

** Se not *** å sid. 1243.1246

C. 1 itt nes be'-visets verkan.*

I fråga bärom vilja vi endast i korthet nämna, dels att trä vittnens sammanstämmande utsagor om tillvaron av någon viss omständighet anses såsom fullt bevis för dennas tillvaro, däresi vittnena äro oj aviga och fullt tillförlitliga-, samt något motbevis icke blivit förebragt, och dels att ett oj avigt och fullt tillförlitligt vittnes utsago om tillvaron av någon viss om ständigt betraktas såsom halvt bevis för dennas tillvaro, därest något motbevis icke förekommit.

II. Vittnen för framtida säkerhet. (II. B. 17: 23.)

För att dylika vittnen skola få avhöras, erfordras, att förhör med dem begäres angående någon omständighet, som kan bliva av betydelse i en kommande civil rättegång*.

Vid förhöret med vittnena efterfrågar domaren, såväl om rättegång1 pågår angående det eller de förhållanden, varom vittnesförhöret påkallas, som ock huruvida vittnena äro av jäv hindrade att avlägga vittnesmål.

Skulle båda dessa frågor besvaras nekande, få vittnena höras med öppen lämnad jävsrätt för den eller dem, som i en tilläventyrs kommande rättegång angående det eller de förhållanden, varom vittnesförhöret påkallats, kunna bliva motparter till den, som begärt vittnesförhöret, eller hans rättsinnehavare.

Anm. Vittnen för framtida säkerhet kunna höras vid vilken underdomstol som helst samt äro, om de vederbörligen instämts, underkastade enahanda inställelseskyldighet som andra vittnen.

Om sakkunnige.**

Med sakkunnige menas sådana utom rättegången stående personer, vilka för domstolen uttala sin på fackkunskap grundade åsikt angående någon för rättegången betydelsef ull omständighet.

Såsom exempel på sakkunnige kunna nämnas en läkare, som i ett mål angående misshandel uttalar sin åsikt, att vissa kroppsskador, som av svaranden i målet tillfogats annan person, medfört dennes död, samt Kungl, patent verket, då det i mål angående intrång i patenträtt förklarar sig anse den handling, som påståtts innefatta dylikt intrång, vara eller icke vara att anse såsom sådant.

Till sakkunnig kan även räknas den, som vid förhör inför domstol med part, vittne eller annan, som icke är mäktig svenska

* Denna framställning avser naturligtvis endast mal, handlagda vid s v e n s k domstol.

** Jfr Ernst Trygger. Om sakkunnige. Nytt Juridiskt Arkiv II 1889. 1246

C. 1 itt nes be'-visets verkan.*

I fråga bärom vilja vi endast i korthet nämna, dels att trä vittnens sammanstämmande utsagor om tillvaron av någon viss omständighet anses såsom fullt bevis för dennas tillvaro, däresi vittnena äro oj aviga och fullt tillförlitliga-, samt något motbevis icke blivit förebragt, och dels att ett oj avigt och fullt tillförlitligt vittnes utsago om tillvaron av någon viss om ständigt betraktas såsom halvt bevis för dennas tillvaro, därest något motbevis icke förekommit.

II. Vittnen för framtida säkerhet. (II. B. 17: 23.)

För att dylika vittnen skola få avhöras, erfordras, att förhör med dem begäres angående någon omständighet, som kan bliva av betydelse i en kommande civil rättegång*.

Vid förhöret med vittnena efterfrågar domaren, såväl om rättegång1 pågår angående det eller de förhållanden, varom vittnesförhöret påkallas, som ock huruvida vittnena äro av jäv hindrade att avlägga vittnesmål.

Skulle båda dessa frågor besvaras nekande, få vittnena höras med öppen lämnad jävsrätt för den eller dem, som i en tilläventyrs kommande rättegång angående det eller de förhållanden, varom vittnesförhöret påkallats, kunna

bliva motparter till den, som begärt vittnesförhöret, eller hans rättsinnehavare.

Anm. Vittnen för framtida säkerhet kunna höras vid vilken underdomstol som helst samt äro, om de vederbörligen instämts, underkastade enahanda inställelseskyldighet som andra vittnen.

Om sakkunnige.**

Med sakkunnige menas sådana utom rättegången stående personer, vilka för domstolen uttala sin på fackkunskap grundade åsikt angående någon för rättegången betydelsef ull omständighet.

Såsom exempel på sakkunnige kunna nämnas en läkare, som i ett mål angående misshandel uttalar sin åsikt, att vissa kroppsskador, som av svaranden i målet tillfogats annan person, medfört dennes död, samt Kungl, patent verket, då det i mål angående intrång i patenträtt förklarar sig anse den handling, som påståtts innefatta dylikt intrång, vara eller icke vara att anse såsom sådant.

Till sakkunnig kan även räknas den, som vid förhör inför domstol med part, vittne eller annan, som icke är mäktig svenska

* Denna framställning avser naturligtvis endast mal, handlagda vid s v e n s k domstol.

** Jfr Ernst Trygger. Om sakkunnige. Nytt Juridiskt Arkiv II 1889.1247

språket, biträder rätten i egenskap av tolk. (Jfr. lag om tolks anlitande vid domstol den 13 juni 1902.)

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Sakkunniges tillkallande.

Den domstol, där ett mål är anliängigt, äger att, efter eget gottfinnande, inkalla sakkunnige för att yttra sig angående omständigheter, vilka äro av betydelse för målet.

Part kan ej fordra sakkunniges hörande, men torde domstolen icke i regel neka hörande av personer, vilka av part inkallats såsom sakkunnige. Emellertid bör ihågkommas, att det tillkommer domstolen ensam att avgöra, vilka eller huru många personer skola höras såsom sakkunnige, och att domstolen således har befogenhet att allenast på det sätt bifalla parts begäran om sakkunnigs hörande, att domstolen, med uteslutande av någon av part till sakkunnig föreslagen person, själv utser en annan person att vara sakkunnig.

IT. De personer, vilka kunna väljas till sakkunnige.

Till sakkunnige böra företrädesvis utses sådana personer, vilka på grund av ämbetsställning eller officiellt (å ämbetets vägnar) godkända prov måste anses äga erforderlig sakkunskap. Emellertid äger domstolen, därest motsatsen icke finnes uttryckligen stadgad, full frihet att vända sig till eller såsom sakkunnig godkänna varje person, som, enligt domstolens uppfattning, äger tillräcklig fackkunskap för att kunna tjänstgöra såsom sakkunnig.

Anm. För sakkunnig gälla samma jäv som för vittnen.

III. Skyldig!teten att avgiva sakkunnigs ut l ätande.

För att en person skall vara skyldig att i ett mål avgiva dylikt utlåtande, erfordras, att sådan skyldighet åligger honom på grund av ämbete, tjänst eller annat offentligt uppdrag eller åtagande till den domstol, som handlägger målet, eller enskild överenskommelse med någon av parterna i detsamma. Har dylik överenskommelse träffats, kan emellertid dess fullgörande icke påfordras av annan än den part, med vilken överenskommelsen ingåtts.

Vägrar den, som på grund av ämbete, tjänst eller annat offentligt uppdrag är skyldig att tjänstgöra såsom sakkunnig, utan giltig ursäkt att avgiva sakkunnigsutlåtande, så kunna mot den vägrande användas samma medel, som över huvud taget få begagnas, då han underlåter att fullgöra sina skyldigheter på grund av ämbete, tjänst eller annat offentligt uppdrag.

Skulle åter den, som vid domstol åtagit sig att tjänstgöra såsom sakkunnig i ett där anliängigt mål, utan giltigt

skäl vägra fullgörandet av sitt ifrågavarande åtagande, kan domstolen förelägga honom vid vite att; uppfylla detsamma.

Om slutligen den, som genom överenskommelse med endera parten i ett mål förbundit sig att däri tjänstgöra såsom sakkunnig,1248

utan giltig ursäkt vägrar att fullgöra berörda överenskommelse, kan han av domstol, som handlägger målet, genom vite tillhållas att uppfylla överenskommelsen.

IV. Sakkunnigs utlåtande t.

I fråga om formen för ett sakkuiiiiigsutlåtande gäller, dels att, om detta avgives av ämbets- eller tjänsteman å ämbetets eller tjänstens vägnar, utlåtandet skall — därest annorlunda icke finnes särskilt föreskrivet — avgivas i samma form som den ifrågavarande ämbets- eller tjänstemannens övriga ämbets- eller tjänsteutlåtanden, och dels att utlåtandet icke behöver av dess angivare beedigas.

Sakkunnigsutlåtande åter, som icke avgives å ämbetets eller tjänsts vägnar, skall meddelas i den form, som bestämmes av den domstol, för vilken utlåtandet är avsett, och äger nämnda domstol att avgöra, huruvida utlåtandet skall beedigas eller icke.*

Beträffande härefter sakkunnigsutlåtandets innehåll, så bör detta, om möjligt, upptaga jämväl de skäl, varpå utlåtandet grundas.

Vidkommande slutligen sakkunnigsutlåtandets verkan, så torde den domstol, till vilken utlåtandet avgivits — därest den icke vill utse nya sakkunnige — böra anse sig bunden av utlåtandet i alla de delar, vilkas riktighet eller oriktighöt domstolen icke kan bedöma, samt beträffande utlåtandet i övrigt efter bästa förstånd avgöra, om och i vad mån detsamma övertygat domstolen om riktigheten av däri framställda åsikter.

Anm. På tal om sakkunniga kunna lämpligen nämnas de personer, vilka domstolen, jämlikt E. B. 24: 2, i fordringsmål med »vidlyftiga räkningar å båda sidor» lämnar uppdrag att utreda nämnda räkningar och åtskilja deras ostridiga poster från de stridiga ävensom uträkna vad på grund härav ena parten ostridigt äger fordra och den andra är skyldig att till honom betala.

Eran sakkunnige böra noga skiljas dels s. k. sakkunniga vittnen och dels personer, vilka äro på en gång sakkunniga vittnen och sakkunniga.

Med sakkunniga vittnen menas sådana vittnen, vilka meddela någon av dem på grund av fackkunskap gjord iakttagelse.

Såsom exempel på sakkunnigt vittne kan nämnas en såsom vittne avhörd sjökapten, vilken förklarar sig hava vid resa med ett fartyg iakttagit, att det gjort en fart av i medeltal fem knop i timmen.

* Om utlåtandet beedigas, användes därvid v i 11 n e s e d e n,1249

I fråga om sakkunniga vittnen gälla samma regler som för andra vittnen.

Med per söner, vilka äro på en gång sakkunniga vittnen och sakkunnige, menas sådana såsom vittnen avhörda personer, vilka dels meddela någon av dem på grund av fackkunskap gjord iakttagelse och dels uttala sin på fackkunskap grundade åsikt om vad de sålunda iakttagit.

Såsom exempel på person, som är på en gång sakkunnigt vittne och sakkunnig*, kan nämnas en såsom vittne avhörd läkare, vilken dels intygar, att han vid läkarebesiktning av annan person hos denne iakttagit vissa syn- och hörselvillor, och dels såsom sin åsikt uttalar, att vad han sålunda iakttagit är yttringar av s. k. fyllerigalenskap.

Person, som är på en gång sakkunnigt vittne c ch sakkunnig, är underkastad, i den mån han är sakkunnigt vittne, de för vittnen och, i den mån han är sakkunnig, de för sakkunnige gällande regler.

Om skriftliga bevis.*

Med skriftligt bevis menas en i rättegång företedd skriftlig handling, som innehåller en förklaring och tillika

utvisar, att denna förklaring blivit av handlingens utfärdare avgiven.

Skriftliga bevis kunna indelas i två huvudslag, nämligen offentliga handlingar och enskilda handlingar. Med en offentlig handling menas en handling, vilken, enligt sin lydelse, utfärdats av någon offentlig myndighet å ämbetets vägnar och med iakttagande av den för handlingens utgivande föreskrivna formen.

Enskilda handlingar åter äro alla handlingar, vilka icke äro att hänföra till offentliga.

Såväl offentliga som enskilda handlingar kunna förekomma antingen i original (huvudskrift) eller i avskrift.

Uen följande framställningen kommer att omfatta:

I. Offentliga orig inalhandlingar. * *

Då en offentlig originalhandling företes i en rättegång, anta-

* Jfr Ernst Trygger. Om skriftliga bevis såsom civilprocessuellt institut. Stockholm 1887.

** Härmed avses endast s v e n s k a off entliga originalhandlingar. Be.-träffande utländska offentliga originalhandlingar vilja vi endast nämna, att varje dylik handling, därest icke övervägande skäl tala för motsatsen, alltid antages vara äkta, så snart svenskt sändebud eller svensk konsul å handlingens påstådda utgivningsort försett handlingen med intyg, att den myndighet, som uppgives hava utfärdat handlingen, varit därtill behörig, samt att handlingen upprättats i föreskriven form.

Advokaten.

157 1249

I fråga om sakkunniga vittnen gälla samma regler som för andra vittnen.

Med per söner, vilka äro på en gång sakkunniga vittnen och sakkunnige, menas sådana såsom vittnen avhörda personer, vilka dels meddela någon av dem på grund av fackkunskap gjord iakttagelse och dels uttala sin på fackkunskap grundade åsikt om vad de sålunda iakttagit.

Såsom exempel på person, som är på en gång sakkunnigt vittne och sakkunnig*, kan nämnas en såsom vittne avhörd läkare, vilken dels intygar, att han vid läkarebesiktning av annan person hos denne iakttagit vissa syn- och hörselvillor, och dels såsom sin åsikt uttalar, att vad han sålunda iakttagit är yttringar av s. k. fyllerigalenskap.

Person, som är på en gång sakkunnigt vittne c ch sakkunnig, är underkastad, i den mån han är sakkunnigt vittne, de för vittnen och, i den mån han är sakkunnig, de för sakkunnige gällande regler.

Om skriftliga bevis.*

Med skriftligt bevis menas en i rättegång företedd skriftlig handling, som innehåller en förklaring och tillika utvisar, att denna förklaring blivit av handlingens utfärdare avgiven.

Skriftliga bevis kunna indelas i två huvudslag, nämligen offentliga handlingar och enskilda handlingar. Med en offentlig handling menas en handling, vilken, enligt sin lydelse, utfärdats av någon offentlig myndighet å ämbetets vägnar och med iakttagande av den för handlingens utgivande föreskrivna formen.

Enskilda handlingar åter äro alla handlingar, vilka icke äro att hänföra till offentliga.

Såväl offentliga som enskilda handlingar kunna förekomma antingen i original (huvudskrift) eller i avskrift.

Uen följande framställningen kommer att omfatta:

I. Offentliga orig inalhandlingar. * *

Då en offentlig originalhandling företes i en rättegång, anta-

* Jfr Ernst Trygger. Om skriftliga bevis såsom civilprocessuellt institut. Stockholm 1887.

** Härmed avses endast s v e n s k a off entliga originalhandlingar. Be.-träffande utländska offentliga originalhandlingar vilja vi endast nämna, att varje dylik handling, därest icke övervägande skäl tala för

motsatsen, alltid antages vara äkta, så snart svenskt sändebud eller svensk konsul å handlingens påstådda utgivningsort försett handlingen med intyg, att den myndighet, som uppgives hava utfärdat handlingen, varit därtill behörig, samt att handlingen upprättats i föreskriven form.

Advokaten.

1571250

ges, dels, därest icke övervägande skäl tala för motsatsen, att handlingen utfärdats av dess uppgivne undertecknade, samt att denne innehar den ämbetsställning, handlingen utvisar, och dels, därest annat förhållande icke ådagalägges, att handlingen utfärdats å den tid och den ort, som i handlingen uppgivas.

De viktigaste slagen av offentliga originalhandlingar äro:

1) Domstols protokoll.

I fråga om dessa vilja vi nämna, att desamma, även om de icke inför rätta godkänts av vederbörande parter, likväl anses såsom fullt bevis för riktigheten av vad domstolen i dem förklarat sig hava iakttagit. Något bevis om oriktigheten av berörda förklaring får ej förekomma vid den domstol, där protokollen förts, utan först i högre instans.

2) Förvaltande myndighets protokoll samt ämbetsmans* heds och attester.

Dessa handlingar antagas i regel vara riktiga till innehållet, därest icke dettas oriktigliet bevisas»

8) Kyrkoböcker.

I vad dessa angå födelser och dödsfall, gäller om dem det under morn. 2 här ovan anförda.

IT. Offentliga handlin gar i avskrift.

En dylik avskriftshandliiig betraktas lika med dess uppgivna original, därest avskriftshandlingen förskriver sig från samma myndighet, som påstås hava utfärdat originalet.

III. Enskilda, originalhandlingar.

Om en dylik handlings äkthet bestrides, måste äktheten bevisas av den, som åberopar handlingen. Finnes ej någon namnteckning under denna, måste den, som åberopar handlingen, tilllika bevisa, att denna skrivits av eller efter uppdrag från des» uppgivne utfärdare. Finnes åter namnteckning under handlingen, behöver dess innehavare blott bevisa namnteckningens äkthet. Har denna bevisats, måste handlingens undertecknare styrka av honom gjort påstående, att namnteckningen missbrukats därigenom att handlingens text anbringats över densamma. Skulle undertecknaren av handlingen påstå, att dennas innehåll mot hans vilja undergått förändring efter undertecknandet, måste lian bevisa detta sitt påstående, såvida handlingen icke bär spår av undergången förändring.

Anm. En undertecknad enskild originalhandling, försedd med två vittnens intyg om underskriftens äkthet, torde, därest vittnena i följd- av dödsfall eller annan omständighet icke kunna

* Under ämbetsman inbegripes här jämväl notarius publicus.1251

ed fästa sitt intyg, böra anses för äkta, till dess omständigheter förebringas, som göra ett tvivel på handlingens äkthet berättigat. Ua vi im gå att redogöra för enskilda originalhandlingars beviskraft, vilja vi förutskicka, att redogörelsen kommer att avse allenast de vanligaste av dylika handlingar, nämligen:

1) Köpehandling angående fast egendom.

Om en dylik handling är försedd med två vittnens intyg om äktheten av säljarens och köparens namnteckningar, utgör handlingen fullt bevis för tillvaron av däri omförmälda köpeavtal, och handlingen är icke blott fullt bevis om köpeavtalet, utan tilllika det enda bevis, som angående dess innehåll får förebringas, därest icke handlingen genom olyckshändelse eller eljest utan dens vilja, som behöver åberopa densamma, förkommit eller skadats, så

att, den ej kan begagnas, i vilken händelse köpeavtalets tillvaro får annorledes än genom köpehandlingen styrkas. (Jfr. Kungl. Majita domar den 14 december 1875, N. J. A., sid. 408 och den 26* februari 1892, N". J. A., sid. 58.)

2) Skriftligt kontrakt om nyttjanderätt till fast egendom.

Ett dylikt kontrakt anses såsom bevis för det däri omförmälda avtal, allenast om och i den mån detta icke genom annan bevisning* styrkes hava varit av annat innehåll än kontraktet utvisar. (Jfr. Kungl. Maj:ts domar den 21 september 1892, K J. A., sid. 453, den 12 april 1897, N. J. A., sid. 198 och den 11 februari 1898, N. J. A. Not A. n:r 17 m. fi.

8) Fordringsltandling av icke löpande beskaffenhet (se sid. 757).

I fråga härom vilja vi nämna, att borgenären, d. v. s. den person, till vilken fordringshaiidlingen är ställd, eller hans rättsinnehavare, måste, då betalning kräves, för åtti styrka sin rätt till dess erhållande, förete fordringshaiidlingen i huvudskrift, eller styrka, att den utan hans vilja förstörts (t. ex. genom brand), därest den, hos vilken betalning sökes (gäldenären), påstår, att fordringshandlingen blivit inlöst.

Medger gäldenären, att han utfärdat fordringsliaiidliiigeii, utan att tillika påstå densamma vara inlöst, ål äg ges gäldenären betalningsskyldighet utan hinder därav, att fordringsliaiidliiigeii icke företes.

"Uppgiver gäldenären, att avtalad valuta icke erhållits för förd ringshandlingen, måste han, om avseende skall fästas vid nämnda uppgift, bevisa, att någon valuta icke erhållits vid fordrings-handlingens utlämnande till borgenären, och måste, sedan dylik bevisning förebragts, borgenären, för att vinna bifall till sin talan, bevisa, att han efter fordringshandlingens mottagande erlagt valuta för densamma.1252

Påstår gäldenären sig hava blivit tvungen eller förledd att utfärda fordringshandlingen, måste han bevisa detta sitt påstående, därest han skall befrias från betalningsskyldighet.

Innehåller fordringshandlingen utfästelse att betala, allenast för den händelse borgenären gent emot gäldenären fullgör någon viss prestation (t. ex. utför ett arbete åt honom), blir, därest nänmda prestation icke visas hava utförts, gäldenären dömd att betala, allenast mot prestationens erhållande.

Skulle fordringshandlingen vara försedd med påskrift om avbetalning eller därom att pant blivit av gäldenären lämnad, antagas berörda påskrifter vara riktiga, till dess motsatsen av borgenären bevisas.

Förekomma i fordringshandlingen överstrykningar eller raderingar, torde — även om desamma ostridigt gjorts av gäldenären — dennes uppgift, att de skett före handlingens utlämnande till borgenären, böra tagas för god, till dess motsatsen bevisas.

Skulle slutligen fordringshandlingen befinnas hava sönderslitit s eller överkorsats, anses dessa åtgärder vara vidtagna av borgenären eller med hans samtycke till dess motsatsen bevisas.

4) Ford ring sliandling av löpande beskaffenhet (se sid. 757).

Om utfärdareii av en löpande fordringshandling, då betalning därför kräves, påstår densamma vara inlöst, blir Lan fri från betalningsskyldighet, med mindre borgenären företer fordringshandlingen i lmvudskrift eller visar, att densamma utan hans vilja blivit förstörd.

Medger gäldenären, att han utfärdat en löpande fordringshandling, utan att tillika påstå densamma vara inlöst, gälla, därest fordringshandlingen icke kan i lmvudskrift företes, de å sid. 767 anförda regler.

Påstår gäldenären sig hava utan erhållen valula blivit tvungen eller förledd att utfärda fordringshanMingen, komma de å sid. 761—762 angivna regler till användning.

Uppgiver åter gäldenären, att Lan, utan att hava underkastats tvång eller förledande, likväl icke erhållit avtalad valuta fö>-fordririg shandlingen, föranleder denna uppgift icke hans befrielse från betalningsskyldighet, med mindre dels uppgiften styrkes eller av borgenären medgives, och dels borgenären antingen är

fordringshandlingens förste innehavare eller vid sitt förvärv av fordringshandlingen avvetat eller bort inse, att den utan valuta utfärdats.

Slutligen vilja vi nämna, att även på en löpande fordrings-handling; äro tillämpliga de regler, som, enligt vad förut nämnts, gälla, för den händelse en icke löpande fordringshandling innehåller utfästelse om betalning mot prestation från borgenären, eller är försedd med påskrift om avbetalning eller pant, eller ut-1253

visar Överstrykningar eller raderingar, eller blivit söndersliten eller överkorsad.

5) Handelsböcker (se sid. 938 o. följ.).

Förutsättningarna för att en av kärandepart åberopad Kandels-bok skall tillerkännas vitsord i rättegången äro i regel, dels att rättegången är en handelsiv ist, d. v. s. en tvist} mellan köpmän såsom sådana, dels att Kandelsboken är ordentligt förd* ocli dels att käranden anhängiggjort rättegången eller, därest annorlunda icke mellan parterna avtalats, tillställt svaranden en med Kandelsboken överensstämmande räkning å sin omstämda fordran inom den tid, som vanligt Kandelsbruk bestämmer, i K ändelse s. k. öppen kredit (betalningsanstånd på obestämd tid) blivit mellan parterna överenskommen, ocli i motsatt fall inom tre månader efter utgången av det år, varunder fordringen inskrevs i Kandelsboken.

Även om dessa förutsättningar äro för Känden, anses dock icke Kandelsboken såsom fullt bevis för den omstämda fordringens tillvaro, utan denna måste ytterligare styrkas därigenom att Kan-delsbokens riktigKet antingen medgives av svaranden eller bestyrkes av i målet förekomna omständigheter eller av käranden bekräftas med ed (se sid. 1226).

Anm. 1. Om i en Kandelstvist mellan köpmän ena parten begär det, eller om domaren annars finner skäl därtill, skall den andra parten förete sina Kandelsböcker.

Anm. 2. Vägrar i Kandelstvist mellan köpmän ena parten att förete sin Kandelsbok, då domare förelagt Konom det, eller motparten erbjudit sig att godkänna boken för fullt bevis, ankommer det på domarens prövning att omedelbart ogilla den vägrande partens talan eller tillåta vederparten att med ed besanna sin Kandelsbok eller sina på densamma grundade uppgifter.

Anm. 3. Hava i Kandelstvist mellan köpmän båda parterna fört ordentliga Kandelsböcker, vilka strida mot varandra, äger domaren pröva, huruvida dem, å ömse sidor, bör frånkännas vitsord i målet, eller åt den ena partens Kandelsbok bör tillerkännas bättre vitsord än åt den andras.

6) Skriftliga vittnesintyg av enskilda personer.

Sådana intyg" äro icke vitsord i rättegång, med mindre de beedigas, eller den, mot vilken de åberopas, medgiver deras sanningsenlighet eller tillerkänner dem samma vitsord, som om de inför rätta edfästats.

IV. Enskilda handlingar i avskrift.

Den, mot vilken en dylik avskrift åberopas, kan fordra origina-

* En icke ordentlig förd handelsbok äger ej vitsord till förmån för den, som åberopar densamma, med mindre motparten medgiver vitsord åt boken, eller domaren anser den förtjäna sådant.1254

lets företeende, innan han yttrar sig om dettas äkthet. Medgiver lian sig hava utfärdat en originalhandling1 av visst innehåll, men påstår, att det sålunda utfärdade originalet undergått förfalskning, samt att den mot honom åberopade avskriftshandlingen är en avskrift av det förfalskade originalet, måste hans motpart vederlägga vad som sålunda påståtts.

Innan vi avsluta förevarande framställning* vilja vi i korthet avhandla den s. k. caII ti ons plikten, eller den skyldighet, som i vissa fall åligger innehavaren av en skriftlig handling, vilken åberopas såsom bevis i en rättegång, att förete densamma.

Vi vilja då till en början nämna, att den, som påyrkar fullgörandet av editionsplikt, måste dels visa, att den

handling*, han önskar företedd, finnes hos dess uppgivne innehavare, och dels åtminstone göra sannolikt, att handlingen innehåller upplysningar, som kunna inverka på målet.

Sedan detta skett, måste den ifrågavarande handlingens innehavare förete densamma för domstolen i följande fall:

1) Att den, som önskar handlingen företedd, är ägare av eller delägare i densamma, eller av annan anledning vore berättigad att utfå den även oavsett den ifrågavarande rättegången; eller

2) Att handlingen åtminstone angår något förhållande, gemensamt för handlingens innehavare och den, som önskar densamma företedd, eller är upprättad- i bådas gemensamma' intresse.

De vidare reglerna för editionsplikten falla utom ramen för detta arbete.

Om indicier.

(11. E. 17:30.)

Med indicier menas sådana i en rättegång förekomna omständigheter, vilka icke utgöra utsagor av part eller vittne, men från vilka man kan med, sannolikhet sluta, sig till något, som skall i rättegången bevisas.

För att en såsom indicium åberopad omständighet skall tillerkännas bevisvärde,* erfordras huvudsakligen:

1) Att den såsom indicium åberopade omständigheten, är fullt

viss.

* Vid detta bevisvärdes bestämmande anses (Jomaren numera ej bunden av några legala (i lag stadgade) regier.
1254

lets företeende, innan han yttrar sig om dettas äkthet. Medgiver lian sig hava utfärdat en originalhandling1 av visst innehåll, men påstår, att det sålunda utfärdade originalet undergått förfalskning, samt att den mot honom åberopade avskriftshandlingen är en avskrift av det förfalskade originalet, måste hans motpart vederlägga vad som sålunda påståtts.

Innan vi avsluta förevarande framställning* vilja vi i korthet avhandla den s. k. caII ti ons plikten, eller den skyldighet, som i vissa fall åligger innehavaren av en skriftlig handling, vilken åberopas såsom bevis i en rättegång, att förete densamma.

Vi vilja då till en början nämna, att den, som påyrkar fullgörandet av editionsplikt, måste dels visa, att den handling*, han önskar företedd, finnes hos dess uppgivne innehavare, och dels åtminstone göra sannolikt, att handlingen innehåller upplysningar, som kunna inverka på målet.

Sedan detta skett, måste den ifrågavarande handlingens innehavare förete densamma för domstolen i följande fall:

1) Att den, som önskar handlingen företedd, är ägare av eller delägare i densamma, eller av annan anledning vore berättigad att utfå den även oavsett den ifrågavarande rättegången; eller

2) Att handlingen åtminstone angår något förhållande, gemensamt för handlingens innehavare och den, som önskar densamma företedd, eller är upprättad- i bådas gemensamma' intresse.

De vidare reglerna för editionsplikten falla utom ramen för detta arbete.

Om indicier.

(11. E. 17:30.)

Med indicier menas sådana i en rättegång förekomna omständigheter, vilka icke utgöra utsagor av part eller vittne, men från vilka man kan med, sannolikhet sluta, sig till något, som skall i rättegången bevisas.

För att en såsom indicium åberopad omständighet skall tillerkännas bevisvärde,* erfordras huvudsakligen:

1) Att den såsom indicium åberopade omständigheten, är fullt

viss.

* Vid detta bevisvärdes bestämmande anses (Jomaren numera ej bunden av några legala (i lag stadgade) regier.1255

Vi antaga, att en person A funnits mördad i sin bostad, ävensom att där anträffats ett vapen, varmed mordet kan hava förövats. En person B ställes under tilltal för mordet, och åberopas därvid mot honom, att det å mordplatsen anträffade vapnet är honom tillhörigt. Detta måste emellertid göras fullt visst, därest vapnets anträffande å mordplatsen skall anses såsom något bevis för B:s brottslighet i uppgivna, hänseendet.

2) Att den såsom indicium åberopade omständigheten äger ett verkligt och ej blott tillfälligt sammanliang med det, som genom densamina skall bevisas.

Om — för att återgå till det redan valda exemplet — det blivit ådagalagdt, att det å mordplatsen anträffade vapnet tillhör B, kan icke ensamt härigenom dennes brottslighet anses ådagalagd, då mordet t. ex. kan hava förövats med ett annat vapen än det ifrågavarande.

3) Att den såsom indicium åberopade omständigheten icke genom någon annan i målet förebragt omständighet till sm betydelse upphävts.

Skulle — för att än en gång använda vårt exempel —- det vara ådagalagt, att mordet begåtts med det B tillhöriga vapnet, men B styrker, att han vid tiden för mordets förövande uppehållit sig fjärran från mordplatsen, kan den omständigheten, att mordet förövats med B:s vapen, naturligtvis icke ådagalägga, att han är mördaren.

På en utförligare framställning av indiciebeviset kunna vi, med hänsyn til] detta arbetes plan, icke inlåta oss.

Om underrätts slutliga utslag i tvistemål.

Med underrätts slutliga utslag i tvistemål menas en underrätts sista uttalande i ett där anhängigt tvistemål.* Detta uttalande, vilket stundom även kallas dom, bör noga skiljas från sådana underrättens uttalanden, vilka föregå dess slutliga utslag och vilka vanligen kallas beslut,** men stundom, nämligen då de tecknas å någon av part i rättegången företedd handling eller å omslag till densamma, benämnas resolutioner.***

* Till underrätts slutliga utslag i tvistemål räkna vi således även t. ex. utslag, varigenorn en underrätt förklarat sig obehörig att upptaga ett tvistemål till behandling eller förklarat en stämning ogill, enär den icke på föreskrivet sätt delgivits.

.. ** Såsom exempel på underrätts beslut i tvistemål kunna nämnas uppskovsbeslut samt beslut angående värjemålsed.

*** De vanligaste av underrätts resolutioner äro stämningsresolutioner. 1255

Vi antaga, att en person A funnits mördad i sin bostad, ävensom att där anträffats ett vapen, varmed mordet kan hava förövats. En person B ställes under tilltal för mordet, och åberopas därvid mot honom, att det å mordplatsen anträffade vapnet är honom tillhörigt. Detta måste emellertid göras fullt visst, därest vapnets anträffande å mordplatsen skall anses såsom något bevis för B:s brottslighet i uppgivna, hänseendet.

2) Att den såsom indicium åberopade omständigheten äger ett verkligt och ej blott tillfälligt sammanliang med det, som genom densamina skall bevisas.

Om — för att återgå till det redan valda exemplet — det blivit ådagalagdt, att det å mordplatsen anträffade vapnet tillhör B, kan icke ensamt härigenom dennes brottslighet anses ådagalagd, då mordet t. ex. kan hava förövats med ett annat vapen än det ifrågavarande.

3) Att den såsom indicium åberopade omständigheten icke genom någon annan i målet förebragt omständighet till sm betydelse upphävts.

Skulle — för att än en gång använda vårt exempel —- det vara ådagalagt, att mordet begåtts med det B tillhöriga

vapnet, men B styrker, att han vid tiden för mordets förövande uppehållit sig fjärran från mordplatsen, kan den omständigheten, att mordet förövats med B:s vapen, naturligtvis icke ådagalägga, att han är mördaren.

På en utförligare framställning av indiciebeviset kunna vi, med hänsyn til] detta arbetes plan, icke inlåta oss.

Om underrätts slutliga utslag i tvistemål.

Med underrätts slutliga utslag i tvistemål menas en underrätts sista uttalande i ett där anhängigt tvistemål.* Detta uttalande, vilket stundom även kallas dom, bör noga skiljas från sådana underrättens uttalanden, vilka föregå dess slutliga utslag och vilka vanligen kallas beslut,** men stundom, nämligen då de tecknas å någon av part i rättegången företedd handling eller å omslag till densamma, benämnas resolutioner.***

* Till underrätts slutliga utslag i tvistemål räkna vi således även t. ex. utslag, varigenorn en underrätt förklarat sig obehörig att upptaga ett tvistemål till behandling eller förklarat en stämning ogill, enär den icke på föreskrivet sätt delgivits.

.. ** Såsom exempel på underrätts beslut i tvistemål kunna nämnas uppskovsbeslut samt beslut angående värjemålsed.

*** De vanligaste av underrätts resolutioner äro stämningsresolutioner.1256

i i i_j

Den följande framställningen angående underrätts slutliga utslag i tvistemål kommer att omfatta:

I. Omröstningen till utslaget. (II. B. 23.)

Innan utslaget meddelas, företager domstolen överläggning om dess innehåll. Om därvid domstolens samtliga ledamöter äro av samma mening angående nämnda innehåll, behöver naturligtvis icke någon 'omröstning' om detsamma företagas mellan rättens ledamöter.

Yppas åter mellan nämnda ledamöter olika meningar beträffande utslagets innehåll, måste omröstning angående detsamma omedelbart äga rum, därest icke någon eller några ledamöter begära rådrum för att närmare begrunda den i målet förekommande tvistefrågan, i vilken händelse dylikt rådrum skall medgivas, dock ej under längre tid än högst fyra dagar för varje ledamot, som begärt rådrum.

I fråga om förfarandet vid omröstningen vilja vi nämna, dels att den, som är till tjänsteåldern yngst i rätten, skall först avgiva sin röst* och därefter varje ledamot i ordning efter tjänsteåldern såsom ledamot i rätten, dels att varje röstande skall grunda sin röst på lag och klara skäl, med iakttagande av att den, som biträder en redan förut uttalad mening, icke får upprepa de anförda skälen, utan endast äger att tillägga de nya skäl, han kan hava för samma mening och dels att den ledamot, som till äventyrs varit emot något föregående beslut rörande rättegången, icke på grund härav får draga sig undan att yttra sig över huvudsaken.

Sedan omröstningen avslutats, vidtager beräkning av de avgivna rösterna, och gälla för berörda röstberäkning åtskilliga regler, vid vilkas framställande vi vilja taga hänsyn till:

A. Röstberäkningen vid häradsrätt.

I fråga härom gäller, att häradshövdingens (rättens ordförande) mening bestämmer innehållet i rättens utslag, därest icke nämndens samtlige ledamöter äro sins emellan ense om en annan mening än häradshövdingens, i vilken händelse nämndens mening bestämmer utslagets innehåll.

Anm. Nu angivna regel gäller jämväl i fråga om beslut, som av häradsrätt meddelas.

B. Röstberäkningen vid rådhusrätt.

Beträffande nämnda röstberäkning gälla följande regler:

a) Om endast tvä olika resultat föreligga, skall utslagets innehåll bestämmas av det resultat, som omfattas av de flesta ledamöterna, eller, om lika många ledamöter omfattat vartdera resultatet, av rättens ordförandes mening.

* Detta gäller dock icke vid omröstning till tvistemålsutslag i hovrätt, där föredraganden i målet yttrar sig först.1257

Hava ledamöterna pä olika grunder kommit till samma resultat, skall den grund åberopas, som omfattas av de flesta rösterna bland dem, som kommit till ifrågavarande resultat, och om ingen grund fått flera röster än de andra, åberopas den grund, som antagits av rättens ordförande eller, om han i fråga om resultatet stannat i minoriteten, av hans närmaste man i domstolen.

b) Om flera än två resultat föreligga, men ett av dessa resultat omfattas av mer än hälften av rättens ledamöter (absolut majoritet) eller av hälften av rättens ledamöter, rättens ordförande inberäknad, skall utslagets innehåll bestämmas av detta resultat.

Grunden bestämmes i detta fall på samma sätt som under a) är angivet.

c) Föreligga flera än två resultat utan att något omfattas av absolut majoritet eller hälften av rättens ledamöter, rättens ordförande inberäknad, få endast deras röster sammanräknas, som på samma grund komma till samma resultat, och den grupp, som omfattar de flesta rösterna, bestämmer målets utgång, tia två eller flera grupper lika många röster, men flera än de övriga, bestämmes utslaget enligt den mening, som omfattas av den till tjänsteåren äldste ledamoten inom dessa grupper. Jfr. Kungl. Maj:ts domar den 11 och 29 mars 1897, NV J. A., sid. 142 och 187, och den 13 december 1898, sid. 656.

Vid en röstberäkning bör ihågkommas, att densamma måste verkställas beträffande varje särskilt i målet framställt yrkande, varom meningsskiljaktighet råder. Skulle olika meningar yppas så väl om tillvaron av någon till grund för ett yrkande åberopad omständighet, som om dennas rättsliga innebörd, måste två röstberäkningar verkställas, av vilka den först företagna omfattar rösterna för och emot den ifrågavarande omständighetens tillvaro och den sist verkställda upptager rösterna om nämnda omständighets rättsliga innebörd. Vidare är vid röstberäkning att iakttaga, att det högre värdet innefattar det mindre, vilket innebär, bland annat, att om en av rättens ledamöter vill döma svaranden i ett skuldfordringsmål att betala ett visst belopp, nämnde ledamots röst bör sammanräknas med den, som till äventyrs avgivits av en annan ledamot för ett lägre belopp, och bör slutligen ihågkommas, att om rösterna inom rätten äro så skiljaktiga, att stridighet uppkommer om vilken mening skall anses såsom de flesta domstolsledamöternas, nämnda stridighet skall slitas genom särskild omröstning enligt förut angivna regler.

Dessa senare gälla även så väl beträffande underrätts beslut, som angående överrätts beslut och utslag, allt i tvistemål.

Advokaten. 1581258

II. Utslagets innehall* (R. B. 24:3.)

Domstolens dom eller utslag skall i huvudsak innehålla dels själva avgörandet »slutet», d. v. s. ett uttalande angående föremålet för rättegången, »saken», (jfr. det föregående, sid. 1164— 1165), genom vilket uttalande kärandens i målet framställda yrkande bifalles eller ogillas, och dels ett angivande av de skäl och bevis, på vilka domstolen grundat sitt avgörande, samt av den rättssats, som domstolen åberopat (»de huvudskäl och den lag, därå slutet grundas»). Lagen föreskriver jämväl, att i domen skall intagas »själva saken och målet, däri tvisten består, med dess nödiga omständigheter», och detta iakttages även stundom, i det att i vidlyftiga utslag1 domsskälen och »slutet» föregås av en framställning om vad som i målet förekommit (en s. k. recit). I underrätt är dock denna sakframställning oftast utesluten såsom onödig, då utslaget direkt ansluter sig till de i protokollet, intagna förhandlingarna, och i hovrätt och hos Högsta domstolen är sak-framställningen i regel intagen i den s. k. rubriken, vilken föregår själva utslaget (jfr. det föregående, sid. 1104).

Anm. 1. Utslaget innehåller vanligtvis tillika uttalande om vem som skall betala parternas rättegångskostnader. Om dylika kostnader talas i II. B. 21, och vilja vi beträffande desamma framhålla, dels att part i regel icke tillerkännes ersättning för dessa kostnader, utan att yrkande därom framställts och de olika poster, för vilka ersättning yrkas, därvid angivits,** och dels att den förlorande parten måste ersatta vederpartens nödiga

rättegångskostnader, därest icke den förlorande parten kan anses hava ägt skälig anledning till rättegångens anställande,*** eller parterna

* Denna framställning avser endast sådant utslag, varigenom den i målet förekommande tvistefrågan avgöres. Detta s. k. sintliga huvudsakliga utslag kallas även dom.

** Hovrätterna äga, enligt K. F. den 20 december 1851, tillerkänna även utebliven svarande ersättning för lösen av ett exemplar av hovrättens dorn eller utslag. Om svarandens skyldighet att lösa hovrättens dom oeh utslag, se det föregående, sid. 1104.

Om part yrkat ersättning för kostnaderna utan att närmare angiva dem, kan domstolen tillerkänna honom ersättning för stämning, domslösen oeh vadepenningen. Enligt somligas mening, erfordras härför icke ens yrkande från parts sida. Slutligen är att märka, att part kan förbehålla sig rätt att i särskild rättegång få föra talan om ersättning för sina rättegångskostnader.

*** Sådana anledningar äro, enligt R. B. 21:3, att saken varit mörk och tvivelaktig, att part förlorat, därför att hans vederpart gått honom förelagd värjemålsed, eller att part i högre instans tappat ett mål, som vunnits i den lägre instansen. I sistnämnda fall brukar vanligen den i högre instans förlorande parten dömas att betala kostnaderna vid den lägre instansen, varemot kostnaderna vid den högre instansen kvittas. Den högre instansen har dock, enligt R. B. 21: 4, rätt att, när särskilda omständigheter därtill giva anledning, på annat sätt förordna om rättegångskostnadernas betalande. Har den vid "lägre instansen i huvudsaken vinnande fullföljt talan om rättegångskostnaderna, och högre instans i detta1259

delvis-vunnit och delvis förlorat sin däri förda laian, i vilka fall vardera parten måste själv vidkännas sina å målet havda utgifter. Härjämte vilja vi nämna, att i händelse å båda sidor eller å endera finnas flera parter, någon betalningsskyldighet, en för alla och, alla för en, för rättegångskostnaden icke torde bruka ådömas, med mindre särskilt yrkande därom framställes. (Jfr. Kungl. Maj:ts domar den 5 dec. 1893, N. J. A., sid. 500, den 4 april 1894, N. J. A., sid. 223, den 4 november 1898, N. J. A., sid. 463 och den 26 mars 1900, IST. J. A., sid. 158.

Att domstol icke får tillerkänna den vinnande palten ersättning till ringare belopp än som motsvarar hans verkliga kostnad framgår av Kungl, brevet den 27 maj 1801.

Anm. 2. Stundom innehåller utslaget ådömande av straff för rättegångs missbruk, varmed menas att mot klara skäl och bättre vetande föranleda en rättegångs anllängiggörande eller fortsättning i högre rätt (K. B. 29).

Anm. 3. Utslaget skall vid underrätt offentligen, d. v. s. »inför öppna dörrar», avkunnas, varemot parterna i högre rätt få del av detsamma genom att lösa expeditionen.

III. Förklaring av utslaget. (II. B. 24: 10 och 11.)

Om någon part finner utslaget vara otydligt och därför anser sig vara i behov av förklaring däröver, bör han hos domstolen anhålla om förklaring av utslaget. Sedan motparten, om domstolen prövar det nödigt, blivit hörd över denna anhållan, meddelar domstolen beslut,* varigenom antingen förklaring meddelas över utslaget,** eller domstolen säger sig finna detta vara tydligt och klart.

Anrn,, Vad i förevarande moment anförts gäller jämväl beträffande förklaring av högre rätts slutliga utslag i tvistemål.

IV. Domens eller utslagets*** rättskraf t.\

Part, som är missnöjd med ett av underdomstol meddelat utslag, kan söka ändring i detsamma hos högre rätt. Se härom det följande, avd. Om Uti ans fullföljd till högre rätt.

avseende till lians förmån ändrar den lägre instansens utslag, brukar honom sålunda bliva tillerkänd ersättning för kostnader även i den högre instansen.

* I detta beslut skola deltaga de domstolsledamöter, vilka varit ense om det utslag, varöver förklaring begärts, eller nämnde ledamöters efterträdare, därest dessas deltagande i beslutet erfordras för att rätten skall vara dom-

för (bestå av erforderligt antal ledamöter) vid beslutets fattande.

** I detta fall får den, som begärt förklaringen, överklaga förklaringsbeslutet i den för talan mot utslaget stadgade ordning, därest han anser förklaringen icke överensstämma med en riktig tolkning av utslagets innebörd.

*** Härmed avses endast sådant utslag, varigenom den i målet förekommande tvistefrågan avgöres.

† Jfr K. S. Husberg. Om domens materiella rättskraft enligt svensk ordinär civil process. Växjö 1882.1260

Hatten till ändringssökande liar dock begränsats till viss tid och till visst antal instanser. Underlåta parterna att inom föreskriven tid överklaga en underdomstols utslagy eller liar högsta instansen* avgjort målet, föreligger i detsamma ett utslag, som säges hava vunnit laga kraft eller äga rättskraft.

Utslagets rättskraft bestar däri, att domstolens avgörande angående den rättighet eller det rättsanspråk, som varit föremål för rättegången (»saken»), bliver för fraintiden orubbligt, så att det genom utslaget fastslås, huruvida käranden gent emot svaranden äger eller icke äger denna rättighet (detta rättsanspråk).**

Då rättskraften sålunda endast har avseende å själva föremålet för rättegången, är det av den största vikt att för varje fall klargöra detta, så att icke något mera eller annat inbegripes under rättskraften.

Å ena sidan bör det framhållas, att de i utslaget upptagna domsskäl icke äro föremål för rättskraft* Om domstolen i ett utslag ogillat yrkande om ränta, därför att den ansett, att någon kapitalfordran icke finnes, är part av detta utslag oförhindrad att senare stämma om kapial fordringen eller annan räntepost. Har käranden åter i en rättegång blivit tillerkänd ränta på viss kapitalfordran, vars tillvaro domstolen i sina domsskäl ansett vara bevisad, kan han icke i senare käromål om en annan ränte-post åberopa, att domstolen i förra rättegången ansett kapitalfordran för honom föreligga.***

Å andra sidan får man icke antaga, att rättskraften är på det sätt inskränkt, att den endast skulle omfatta rättighetens eller rättsanspråkets tillvaro på de i utslaget angivna, skäl eller grunder. Om domstolen t. ex. ogillat av A. gent emot B. instämt yrkande om äganderätt till fastigheten X på grund av köp, så är därmed fastslaget, att A. icke på någon grund är ägare gent emot B. till denna fastighet. Föremålet för rättegången är nämligen äganderätten till X, oberoende av vilka grunder under rättegången kunnat åberopas för densamma.

Blott för ett fall omfattar rättskraften rättighetens eller rättsanspråkets tillvaro endast och allenast på de i utslaget angivna, skäl eller grunder, nämligen då rättigheten endast med angivande av grunden kunnat individualiseras, d. v. s. tydligt skiljas från

* Att denna stundom är Ii o v r ä 11, kommer i det följande att omtalas, se avdelningen O ni t a lans fullföljd till h ö gre r ä 11.

** I avdelningen O m talans fullföljd till h ö g r e rätt kommer att omtalas, hurusom målet under vissa synnerligen sällsynta omständigheter kan bliva föremål för ny prövning- efter n u 11 i t e t s b e s v ä r, r e s-n ing eller åter b r ytan d e.

*** Härmed får icke förblandas det fall, att domstolen i första rättegången pfl. kärandens yrkande, särskilt fastslagit även kapitalfordringens tillvaro och icke blott upptagit den som domsskäl för räntefordrans utdömande. I detta fall har även kapitalfordringen varit föremål för det första utslaget och inbegripes i dess rättskraft,1261

andra rättigheter. Så är förhållandet med fordringsrättigheter, gående ut på en ge neris kt (d. v. s. blott till sin art) bestämd prestation, vid vilka måste uppgivas icke blott rättighetens beskaffenhet och föremål, utan även grunden för densamma.* Om t. ex. domstol ogillat A:s mot B. framställda fordringsanspråk å 1,000 kronor på. grund av försträckiiing, enligt skuldebrev av den 1 juni 1900, så har därmed vunnit rättskraft allenast, att A. icke har attila grund av ifrågavarande skuldebrev av 13. fordra 1,000 kronor. Däremot är det icke uteslutet, att A. på andra grunder har ett eller flera fordringsanspråk på samma belopp mot B.

Kättskraftens betydelse kan i övrigt ytterligare klargöras genom följande regler:

A. Innehåller en domstols laga kraft vunna utslag, att käranden mot svaranden äger ett visst rättsanspråk, så

innefattar detta ett för framtiden bindande uttalande därom, att vid tiden för utslagets meddelande käranden ägt att få det ifrågavarande rättsanspråket realiserat (förverkligat) genom den prestation (handling), han i målet yrkat erhålla.

I detta sammanhang" torde böra nämnas, att om ett utslag innefattar prövning jämväl av ett i målet framställt kvittning syr kan-de, även nämnda prövning torde bliva för framtiden bindande.**

B. Innehåller en domstols laga kraft vunna utslag, att käranden mot svaranden icke äger en viss rättighet, så, innefattar detta ett för framtiden bindande uttalande därom, att käranden vid, tiden för utslagets meddelande icke gent emot svaranden ägt vare sig nämnda rättighet, helt eller delvis, eller någon annan rättighet, vars tillvaro är beroende av den käranden frånhända rättigheten.

Om således t. ex. kärandens anspråk på ett visst kapitalbelopp genom utslaget ogillats, så är honom därigenom frånkänd rätt att framdeles erhålla ränta å beloppet.

C. Innehåller en domstols laga kraft vunna utslag, att käranden gent emot svaranden äger frihet från en viss prestation, så innefattar detta ett för framtiden bindande uttalande därom, att vid tiden för utslagets ineddelande svaranden icke ägt att av käranden fordra prestationens fullgörande.

* I allmänhet är det för att särskilja en viss rättighet tillräckligt att uppgiva rättighetens egen beskaffenhet i f ö re ning.med för e-målet förde n. s a m ni a, t. ex. äganderätten till fastigheten X, nyttjanderätten till en viss ångmaskin, fordran på utförande av ett visst bestämt byggnadsarbete. Tid rättegångar angående sådana rättigheter få domsskä-len ingen betydelse för rättskraften.

** Enligt somligas mening, gäller det sist sagda, blott i händelse kvitt-njngsyrkandet blivit efter stämning framställt.1262

Skulle således käranden genom utslaget förklarats berättigad till återgång av ett parterna emellan avslutat leveransavtal, bar svaranden härigenom frånkänts rätt att framdeles på for dra avtalets fullgörande från kärandens sida.

D. Innehaller en domstols laga kraft vunna utslag, att käranden icke gent emot svaranden äger frihet från en viss förpliktelse, så innefattar detta ett för framtiden hindande uttalande därom, att vid tiden för 'utslagets meddelande svaranden ägt att av käranden fordra förpliktelsens fullgörande.

Om således käranden genom utslaget frånkänts rätt till återgång av ett parterna emellan avslutat leveransavtal, så är härigenom svaranden tillerkänd rätt att, därest annorlunda icke parterna emellan avtalats, påfordra leveransavtalets fullgörande.

Anm. I detta sammanhang må erinras, att sedan en domstol genom laga kraftvunnet utslag avgjort ett mål, det icke är tillåtet för någondera parten att, utan därom i nämnda mål gjort förbehåll eller vederpartens medgivande, i senare rättegång* mot honom framställa anspråk på rättegångskostnad i det förra målet eller sådant skadeståndsyrkande, som kan anses såsom bianspråk till något i det förra målet framställt yrkande (jfr. sid. 1125).

E. En domstols laga kraft vunna utslag är av verkan för en var, för vilken frågan om det i utslaget fastställda förhållandets tillvaro i rättsligt hänseende är av betydelse.

Det laga kraft vunna utslaget har omedelbart betydelse endast för rättsförhållandet mellan parterna, men kan medelbart bliva bestämmande även för andra. vSå t. ex. måste ett utslag, som förklarar ena parten vara vederpartens make eller barn, därmed hava fastställt svågerlag eller skyldskap för parternas anhöriga, och en persons konkursborgenärer måste respektera de före konkursens början meddelade utlag, vilka frånkänt gäldenären rättigheter eller ålagt honom förpliktelser.

Utslagets betydelse för en senare rättegång visar sig i följande fall:

1) Att i den senare rättegången framställes ett anspråk, som genom utslaget blivit uttryckligen godkänt eller

förkastat.

2) Att i den senare rättegången framställes ett anspråk, som väl icke genom utslaget uttryckligen godkänts eller förkastats, men är ett uttryck för eller har till förutsättning en rättighet eller frihet från förpliktelse, som genom utslaget blivit förnekad.

I dessa båda fall kan svaranden bestrida anspråkets upptagande till prövning, nien vare sig han g*ör detta eller icke, får anspråket ej komma under bedömande. Jfr. det föregående, sid. 1189 D. angående invändning om res judicata.

3)y Att i den senare rättegången av käranden framställes ett anspråk, vilket väl iche ty&nom utslaget avgjorts, men vars be-1263

foyenhet i någon mån bestämmes av en genom utslaget avgjord fråga.

I denna händelse kan käranden åberopa utslagets innehåll till stöd för sin talan.

4) Att i den senare rättegången av svaranden framställes påstående om en rättighet, vars tillvaro blivit genom utslaget förnekad.

I detta fall kan käranden åberopa utslagets innehåll till stod för sitt bestridande av svarandens sålunda framställda påstående.

Jfr. Kungl. Maj:ts domar den 24 mars 1874, JN". J. A., sid. 193, den 24 februari 1875, N. J. A., sid. 42, den 6 april och 29 november 1876, N".. J. A., sid. 196 och 454, den 16 januari 1877, IST. J. A., sid. 23, den 7 mars 1878, K". J. A., sid. 76, den 23 september och 16 december 1879, N. J. A., sid. 275 och 433, den 25 februari 1880, N. J. A., sid. 67, den 30 december 1881, N. J. A., sid. 545, den 31 juli och 13 december 1883, N. J. A., sid. 276 och 464, den 2 maj 1889, N". J. A., sid. 262 och 530, den 19 maj och 22 juli 1890, N. J. A., sid. 246 och 309, den 12 augusti 1891, N. J. A., sid, 323, den 25 november 1892, N. J. A., sid. 528, den 25 oktober 1894, N. J. A., sid. 523, den 4 april, 10 maj och 12 december 1895, N. J. A., sid. 149, 198 och 557, den 13 maj 1896, N. J. A., sid. 83, den 21 och 31 oktober 1898, N. J. A., sid. 385 och 499, den 31 maj 1899, N. J. A., sid. 589 och den 29 mars 1901, N. J. A., sid. 224.

Anm. Uen rättskraft, varom här ovan talats, kallas vanligen materiell rättskraft i motsats till den s. k. formella rättskraften hos ett utslag, vilken senare tillkommer även andra utslag än de huvudsakliga samt vanligen anses innebära, att målet icke kan bliva föremål för vidare prövning utan ny stämning eller ansökan.

Brottmål eller straffprocess.

Såsom förut framhållits, föreligger ett brottmål eller en straffprocess, då ett yrkande, vare sig statens si ra ff anspråk eller den enskildes anspråk på skadestånd,* framställes, och detta grundar sig på en av svaranden begången brottslig gärning.

Brottmål handlägges så väl av de allmänna domstolarna (häradsrätterna , rådhusrätterna, hovrätterna och Högsta domstolen), svm&v särskilda domstolar^ vissa, från de allmän-

na- domstolarnas - verksamhetsområde särskilt undantagna mål;

* Även andra yrkanden kunna tänkas, t. ex. yrkande om äktenskapsskillnad på grund åx norsbrö 11.. :. ; ",-".' - „ i : ui _ . . '.1263

foyenhet i någon mån bestämmes av en genom utslaget avgjord fråga.

I denna händelse kan käranden åberopa utslagets innehåll till stöd för sin talan.

4) Att i den senare rättegången av svaranden framställes påstående om en rättighet, vars tillvaro blivit genom utslaget förnekad.

I detta fall kan käranden åberopa utslagets innehåll till stod för sitt bestridande av svarandens sålunda framställda påstående.

Jfr. Kungl. Maj:ts domar den 24 mars 1874, JN". J. A., sid. 193, den 24 februari 1875, N. J. A., sid. 42, den 6 april och 29 november 1876, N".. J. A., sid. 196 och 454, den 16 januari 1877, IST. J. A., sid. 23, den 7 mars 1878, K". J. A., sid. 76, den 23 september och 16 december 1879, N. J. A., sid. 275 och 433, den 25 februari 1880, N. J. A., sid. 67, den 30 december 1881, N. J. A., sid. 545, den 31 juli och 13 december 1883, N. J. A., sid. 276 och 464, den 2 maj 1889, N". J. A., sid. 262 och 530, den 19 maj och 22 juli 1890, N. J. A., sid. 246 och 309, den 12 augusti 1891, N. J. A., sid, 323, den 25 november 1892, N. J. A., sid. 528, den 25 oktober 1894, N. J. A., sid. 523, den 4 april, 10 maj och 12 december 1895, N. J. A., sid. 149, 198 och 557, den 13 maj 1896, N. J. A., sid. 83, den 21 och 31 oktober 1898, N. J. A., sid. 385 och 499, den 31 maj 1899, N. J. A., sid. 589 och den 29 mars 1901, N. J. A., sid. 224.

Anm. Uen rättskraft, varom här ovan talats, kallas vanligen materiell rättskraft i motsats till den s. k. formella rättskraften hos ett utslag, vilken senare tillkommer även andra utslag än de huvudsakliga samt vanligen anses innebära, att målet icke kan bliva föremål för vidare prövning utan ny stämning eller ansökan.

Brottmål eller straffprocess.

Såsom förut framhållits, föreligger ett brottmål eller en straffprocess, då ett yrkande, vare sig statens si ra ff anspråk eller den enskildes anspråk på skadestånd,* framställes, och detta grundar sig på en av svaranden begången brottslig gärning.

Brottmål handlägges så väl av de allmänna domstolarna (häradsrätterna , rådhusrätterna, hovrätterna och Högsta domstolen), svm&v särskilda domstolar^ vissa, från de allmän-

na- domstolarnas - verksamhetsområde särskilt undantagna mål;

* Även andra yrkanden kunna tänkas, t. ex. yrkande om äktenskapsskillnad på grund åx norsbrö 11.. :. ; ",-".' - „ i : ui _ . . '.1264

och bland vilka vi vilja nämna krigsdomstolarna, domkapitlen och kammarrätten.

Den följande framställningen måste emellertid inskränka sig till de allmänna domstolarnas behandling av brottmål, vilken behandling avser alla dylika mål, vilka icke särskilt undantagits från nämnda domstolars verksamhetsområde.

Om laga domstol i brottmål.*

I fråga härom gälla huvudsakligen följande regler:

I. Häradsrätt och rådhusrätt skola såsom första instanser upptaga:

A. Mål angående ett enda brott, förövat av en enda person.

Ett dylikt mål skall anhängiggöras vid den underdomstol, inom vars område brottet begåtts. (R. B. 10: 21.) Ett brott anses begånget på det ställe, där den inverkan på den yttre världen, som tillhör brottet ägt rum. Detta bör särskilt bemärkas, då fråga är om en s. k. distans förbrytelse, vilken föreligger, när en förbrytare på annan ort än där han själv befinner sig åstadkommer verkningarna av sin förbrytelse. Såsom exempel på en distans förbrytelse kan nämnas det fall, då en person från en ort till en annan översänder ett av honom författat brev, innehållande smädligt yttrande mot adressaten. I detta fall skall brevets avsändare för sin förbrytelse dömas av underrätten i den ort, där brevet kom adressaten till handa. (II. B. 10: 23.)

Om ett brott består i underlåtenhet att företaga en handling, vartill den brottslige varit förpliktad, skall han i regel dömas av den underrätt, inom vars område handlingen skolat företagnas.

Kan ej utrönas, var ett brott blivit begånget, torde brottet böra bedömas av underrätten, där brottet upptäckts, och med anledning därav efterforskningar blivit anställda. Skulle under rannsakningen vid nämnda domstol upptäckas, att brottet begåtts inom annan domstols område, torde rannsakningsniålet böra överlämnas till sistberörda domsttol.

Har brott blivit begånget å svenskt fartyg i inrikes farvatten, torde nämnda brott, därest orten för dess förövande icke kan utrönas, böra bedömas av underrätten i den ort, där brottslingen häktas för brottet eller erhåller del av stämningen i målet angående förbrytelsen.

* Jfr Ernst Kallenberg. Om forum i brottmål. Lund 1896. 1264

och bland vilka vi vilja nämna krigsdomstolarna, domkapitlen och kammarrätten.

Den följande framställningen måste emellertid inskränka sig till de allmänna domstolarnas behandling av brottmål, vilken behandling avser alla dylika mål, vilka icke särskilt undantagits från nämnda domstolars verksamhetsområde.

Om laga domstol i brottmål.*

I fråga härom gälla huvudsakligen följande regler:

I. Häradsrätt och rådhusrätt skola såsom första instanser upptaga:

A. Mål angående ett enda brott, förövat av en enda person.

Ett dylikt mål skall anhängiggöras vid den underdomstol, inom vars område brottet begåtts. (R. B. 10: 21.) Ett brott anses begånget på det ställe, där den inverkan på den yttre världen, som tillhör brottet ägt rum. Detta bör särskilt bemärkas, då fråga är om en s. k. distans förbrytelse, vilken föreligger, när en förbrytare på annan ort än där han själv befinner sig åstadkommer verkningarna av sin förbrytelse. Såsom exempel på en distans förbrytelse kan nämnas det fall, då en person från en ort till en annan översänder ett av honom författat brev, innehållande smädligt yttrande mot adressaten. I detta fall skall brevets avsändare för sin förbrytelse dömas av underrätten i den ort, där brevet kom adressaten till handa. (II. B. 10: 23.)

Om ett brott består i underlåtenhet att företaga en handling, vartill den brottslige varit förpliktad, skall han i regel dömas av den underrätt, inom vars område handlingen skolat företagnas.

Kan ej utrönas, var ett brott blivit begånget, torde brottet böra bedömas av underrätten, där brottet upptäckts, och med anledning därav efterforskningar blivit anställda. Skulle under rannsakningen vid nämnda domstol upptäckas, att brottet begåtts inom annan domstols område, torde rannsakningsniålet böra överlämnas till sistberörda domsttol.

Har brott blivit begånget å svenskt fartyg i inrikes farvatten, torde nämnda brott, därest orten för dess förövande icke kan utrönas, böra bedömas av underrätten i den ort, där brottslingen häktas för brottet eller erhåller del av stämningen i målet angående förbrytelsen.

* Jfr Ernst Kallenberg. Om forum i brottmål. Lund 1896.1265

Om brott begås a svenskt eller utländskt fartyg, medan det befinner sig i svensk hamn, skall brottet bedömas av "underrätten i den ort, där det förövats.

Skulle brottet hava blivit av svensk man begånget å svenskt fartyg utrikes, skall brottet bedömas antingen av underrätten i den svenska ort, dit förbrytaren efter brottets förövande först ankommer, i händelse han blivit gripen utomlands, eller, om så ej är förhållandet, av underrätten i den ort, där förbrytaren häktas för brottet eller erhåller del av stämningen i målet angående förbrytelsen. (K. B. 10:22.)

Nu angivna regel gäller jämväl, därest brott blivit i främmande land eller å utländskt fartyg i svenskt farvatten begånget av svensk man mot annan svensk eller mot Sverige.

Därest brottet blivit i främmande land eller å utländskt fartyg i svenskt farvatten begånget av svensk man mot annan än landsman eller Sverige, får nämnda brott icke åtalas inför svensk domstol, med mindre konungen förordnar om åtalets anställande, och brukar konungen, därest dylikt förordnande utfärdas, tillika meddela bestämmelse om vilken domstol skall upptaga målet till behandling.

Har ett brott blivit av här i riket varande utlänning begånget å svenskt fartyg utrikes, torde brottet böra bedömas

antingen av underrätten i den svenska ort, dit förbrytaren efter brottets förövande först ankommer, i händelse han blivit gripen utomlands, eller, om så ej är förhållandet, av underrätten i den ort, där förbrytaren häktas för brottet eller erhåller del av stämningen i målet angående förbrytelsen.

Om slutligen ett brott blivit av här i riket varande utlänning mot Sverige eller svensk man* begånget i främmande land eller d utländskt fartyg i svenskt farvatten, får nämnda brott icke åtalas vid svensk domstol, med mindre konungen förordnar om åtalets anställande, och brukar konungen, därest dylikt förordnande utfärdas, tillika meddela bestämmelse om vilken domstol skall upptaga målet till behandling.

Från den allmänna regeln, att ett brott skall bedömas av den underrätt, inom vars domsområde det förövats, finnas följande undantag:

1) Mål angående tjänstefel, som landsfiskal eller uppbörds man begått i egenskap av utmätningsman, uppbördsman eller till-syningsman över gärders och andra oneras riktiga fullgörande, kan, även om ansvar för tjänstefelet icke yrkas, på landet av målsäganden, icke allmänna åklagaren, anhängiggöras vid den häradsrätt, under vilken målsäganden lyder i mål, som angå hans person. Målsäganden är dock oförhindrad att, om han hellre

* Har brottet begåtts mot någon annan, tillkommer det naturligtvis icke svensk domstol att bedöma detsamma.

Advokaten,

1591260

det önskar, anhängiggöra talan vid häradsrätten i den ort, där tjänstefelet begåtts. (K. B. 10:27.)

2) Mål angående bedrägligt, or edligt eller vårdslöst förhållande mot konkursborgenärer skall upptagas av den domstol, under vilken konkurssaken lyder.

3) Mål angående uppror eller orolighet å landsbygden kan, om konungens befallningshavande i länet finner det rådligt och nyttigt, avdömas antingen av annan häradsrätt än den, inom vars område upproret eller oroligheten inträffat, eller av rådhusrätt. (K. brevet den 22 november 1749.)

4) Mål angående tjänstefel av post kontors föreståndare å landet eller av person, som å landsbygden har befattning med postens forslande, skall avdömas av rådhusrätten i residensstaden inom det län, där tjänstefelet ägt rum. (Kungl. kung. den 9 november 1836 samt K. förklaringen den 25 augusti 1837.)

5) Mål angående tryckfrihetsbrott upptagas vid rådhusrätten i den stad, där skrift, som föranlett åtal, blivit tryckt eller, om den blivit tryckt å ort, som lyder under landsrätt, vid rådhusrätten i länets residensstad. (Tryckfrihetsförordningen § 5 mom. 6.)

6) Brottmål, som bör bedömas enligt Sjölagen den 12 juni 1891, skall, om brottet förövas å ort, där rådhusrätt icke finnes, upptagas av den närmast berörda ort befintliga rådhusrätt. Har brottet skett under sjöresa, skall det bedömas av den rådhusrätt, vilkens domsområde omfattar eller ligger närmast den ort, dit den brottslige efter förbrytelsens förövande först ankommer med fartyget, eller där han eljest anträffas. (Sjöl. § 328.)

7) Med angående förbrytelse mot Kungl, tullstad gun skall upptagas vid rådhusrätt i den stad, där förbrytelsen skett eller blivit upptäckt, eller, om den timat eller upptäckts utom stads jurisdiktion, vid rådhusrätt i närmaste stad, där tull förvaltning finnes, eller vid vederbörlig gränstullrätt, då sådan är närmare.

Upptäckes å inloppsort förbrytelse mot Kungl, tullstadgan, begången av inkommen fartygsbefälhavare, skall förbrytelsen alltid bedömas av rådhusrätten i lossningsorten* (Kungl, tullstad-, gån denl juli 1904 § 171.)

8) Mål angående överträdelse av Kungl, förordningen angående lotsverket, begången av befäl eller besättning å fartyg, som icke tillhör kungl, flottan, skall, om överträdelsen timat utom stadsområde, upptagas vid rådhusrätten i närmast belägna stad. Har överträdelsen skett under resa, skall överträdelsen bedömas av rådhusrätten å destinationsorten (fartygets bestämmelseort) eller, om rådhusrätt där icke finnes, av rådhusrätten i närmast därintill belägna stad (K. F. ..ang. lotsverket den 15 februari 1.881 § 53.) ...:::;;.-:,::. —-.:":- :;:v.-:..v -.-12(57

9) Mol angående intrång i rätt till varumärke skall, dä fråga är om utländskt märke, alltid upptagas vid Stockholms rådhusrätt, och då fråga är om svenskt märke, anhängiggöras vid den underrätt, varunder svaranden i målet lyder i mål, som angå hans person. (Lag om skydd för varumärke den 5 juli 1884 § 1.8.)

Anm .1. Enligt en mellan Sverige och Ryssland sluten och i Kungl, kungörelsen den 5 december 1821 omförmäld konvention (Överenskommelse), skola brott, som endera maktens undersåtar föröva invid gränsen på andra maktens område, så framt förbrytaren tager sin tillflykt till sitt eget land, göras till föremål för rannsakning och dom vid den domstol inom den anklagades fädernesland, som är belägen närmast det ställe, där brottet blivit förövat.

Anm. 2. Om flera tingslag tillsammans bilda en domsaga med gemensamt tingsställe, eller en domsagas tingsställe är beläget inom en stads område, eller en häradsrätt håller rannsakning med häktad person å ort utom rättens domsområde, skall brott, begånget inför rätta (t. ex. menedsbrott), i regel upptagas av domstolen i den ort, där förbrytelsen begåtts, och icke av den domstol, inför vilken brottet förövats.

B. Mål, i vilka s. k. rekonventionstalan anställes.

Den underrätt, vid vilken en person står under tilltal för ett brott, skall i regel jämväl upptaga till behandling hans mot annan framställda rekonventionstalan, d. v. s. påstående om ansvar eller ersättning för det denne skulle olagligen häktat eller falskeligen åtalat eller angivit honom för nämnda brott eller, för att ådraga honom straff för brottet, mot honom falskeligen förebragt besvärande omständigheter, så att han blivit åtalad för brottet. (11. B. 10:24.)

G. Mål angående flera brottsliga handlingar av enahanda slag, vilka inom olika domsområden förövats av en person, vare sig flera brott föreligga, eller de brottsliga handlingarna utgöra fortsättning av ett och samma brott (jfr. Strafflagen 4: 2 och 3).

Enligt 11. B. 10: 21, skall varje domstol angående den inom dess domsområde förövade brottsliga handlingen rannsaka och pröva, d. v. s. antingen frikänna eller förklara den tilltalade saker enligt visst lagrum, samt på grund av anhållan från målsäganden eller allmänna åklagaren å annan ort* hänvisa målet till domstolen i densamma för rannsakning och prövning av den under

* Är det tilltalade häktad, och omtalas i den till den första domstolen ankomna anmälan om häktning med begäran om rannsakning, att han är häktad såsom misstänkt för att hava begått brott dels inom den första domstolens domsområde och dels å ort, hörande under annan domstol, torde näh-yisning till denna domstol kunna äga rum även utan särskild anhållan från allmänna åklagaren å den andra orten.1268

dess domvärjo begångna brottsliga handlingen, varefter slutligen den sista domstolen utmäter straffet för alla handlingarna.

Vi antaga, att en person A begått dels en stöld i Uppsala och dels en stöld i Stockholm, ävensom att A sedermera blir för brotten häktad i Stockholm. I sådan händelse blir A ställd under tilltal för den i Stockholm begångna stölden vid nämnda stads rådhusrätt, som efter rannsakning med A dels antingen frikänner honom från ansvar för nämnda stöld eller, under åberopande av tillämpliga lagrum, förklarar honom saker till ansvar för densamma och dels, därest sådant av vederbörande målsägare eller åklagaren i Uppsala begäres,* hänskjuter rannsakningen angående den av A i Uppsala förövade stölden till rådhusrätten i nämnda stad. Berörda rådhusrätt håller därefter rannsakning med A angående den av honom i Uppsala förövade stölden samt meddelar därefter utslag, vari rådhusrätten dels antingen frikänner eller fäller A för den av honom i Uppsala begångna stölden och dels, därest A av Stockholms rådhusrätt förklarats saker till ansvar för den av honom inom nämnda stad begångna stöld, dömer honom till straff för densamma enligt de av Stockholms rådhusrätt åberopade lagrum.

I de†ita sammanhang torde lämpligen böra anföras följande rättsfall:

E. yrkade vid Väddö och Häverö skeppslags tingsrätt ansvar å B, för det lian skulle dels vid två tillfällen i mars 1878 inom skeppslaget och dels vid ett tillfälle i april samma år inom Lyhundra härad beskyllt E för drap.

Tingsrätten fann i sitt utslag det vara styrkt, att B vid ifrågavarande tillfälle i mars 1878 gjort sig skyldig till åtalade brottet, och förklarade B saker till ansvar enligt 16: 7 mom. 3 och 7: 4 strafflagen, varjämte tingsrätten yttrade, att, vid det förhållande, att B tillika vore angiven att hava utom skeppslaget begått enahanda förbrytelse, tingsrätten ansåge sig icke kunna, mot stadgandet i 10: 21 R. B., bestämma det straff, vartill B genom det inom skeppslaget förövade brott gjort sig förfallen. Därefter stämde E till Lyhundra häradsrätt, med påstående om ansvar å B för den inom häradet emot E framställda beskyllning. Häradsrätten ogillade detta påstående; men enär B genom tingsrättens utslag vore förklarad saker till ansvar enligt angivna lagrum, förty, i betraktande av förekomna omständigheter och med tillämpning av tingsrättens utslag, dömdes B att för ärekränkning undergå fängelse i en månad. Svea Hovrätt ansåg häradsrätten hava saknat laglig anledning* att, på sätt, som skett, bestämma straffet för det brott, vartill B av tingsrätten förklarats saker, och undanröjde häradsrättens utslag, varemot Högsta domstolen fann, till följd av föreskrifterna i 10: 21 B, B. och K. Kung, den 18 december 1823,

* Se not å föreg. sid.1269

häradsrätten hava ägt laglig befogenhet att, jämte meddelande av yttrande angående det emot B vid häradsrätten anhängig-gjorda åtal, utsätta straffet för den förbrytelse, vartill B genom tingsrättens utslag ansetts saker, och fördenskull, med upphävande av hovrättens utslag", dit återförvisade målet. (N. J. A. 1881:370.)

1). Mål angående flera olika slags brottsliga handlingar, vilka inom olika domsområden förövats av en person.

B. B. 10: 21, punkt, 3 och 4 skiljer härvid på två olika fall:

1) att något av brotten är av svårare beskaffenhet, d. v. s. icke kan försonas med böter. För denna händelse gälla, enligt K. K. d. 18 dec. 1823, samma regler som för de mål, som omtalas under C, och

2) att alla de olika slags brotten äro ringa, d. v. s. kunna försonas med böter. 1 detta fall skall varje brott i överensstämmelse med den under A angivna huvudregel icke blott utredas utan även bedömas av domstolen i den ort, där det förövats.

Anm. 1. De i morn. C. och D. angivna regler gälla jämväl, då en person förövat flera brott, av vilka en del tillhör allmän domstol, och en del bör upptagas vid specialdomstol.

Anm. 2. Om en vid underrätt anklagad person finnes jämväl hava förövat brott, som tillhör överrätts omedelbara upptagande (se under II och III här nedan), skall underrätten rannsaka och pröva, om den tilltalade är saker, samt därefter underställa utslaget sin egen överrätt, vilken rannsakar angående det under densamma hörande brottet samt dömer angående båda brotten (jfr. B,. B. 25:9). Hör det andra brottet omedelbart under annan överrätt, har den första överrätten att sedan den prövat underrättens utslag, översända handlingarna i målet tall den andra överrätten, som, jämte det den utlåter sig över det under densamma hörande brottet, bestämmer straff för det, vartill den andra överrätten förklarat den tilltalade saker, och meddelar erforderlig* föreskrift om straff sammanläggning-. Har det brott, som tillhör underrätts prövning, upptäckts, först sedan åtalet vid överrätten börjat, prövar överrätten den tilltalade saker enligt visst lagrum samt överlämnar därefter handlingarna till underrätten, som likaledes rannsakar och prövar den tilltalade saker enligt visst lagrum samt 'underställer sitt utslag sin egen överrätt, vilken skärskådar det underställda utslaget från underrätten och utsätter straff för båda de brott, för vilka den tilltalade är förklarad skyldig enligt angivna lagrum.

E. Mål angående brott, som förövats av flera personer såsom ined gärningsmän.* (K. F. den 6 mars 1751.)

Härvid kan man skilja på två olika fall:

* Medgärningsmän äro de, vilka tagit del i ett brotts utförande på sådant sätt, att den ene blir ansvarig för vad den andre gör.1270

1) Mea'gärningsmännen kunna höra under olika domstolar, i det några höra under allmän domstol, under det de övriga skola dömas av specialdomstol*

I detta fall är den domstol behörig, under vilken de flesta medgärningsmännen höra. Om lika många

medgärningsmän höra under den ena domstolen som under den andra, skall målet handläggas av allmän domstol. Om rannsakning angående brottet börjat vid en domstol, som är behörig för den eller de hittills upptäckta brottslingarna, blir denna domstol fortfarande behörig, även om nya medgärningsmän upptäckas, och detta oberoende av om en annan domstol varit, det rätta forum, för den händelse alla gärningsmännen blivit pä en gång upptäckta.

2) \ äfjan eller några av medgarningsmännen kunna linea verkställt sin andel i brottet inom annat d ömsom rade än det, inom vilket brottet i övrigt är förövat.

För denna händelse gäller, att den domstol är behörig, inom vars område de flesta medgärningsmän nen varit verksamma. Om lika många varit verksamma inom det ena domsområdet som inom det andra, torde målet mot alla medgärningsmännen böra handläggas vid den av domstolarna, vid vilken det blivit först anhängiggjort mot någon av medgärningsmännen. Även i detta fall gäller att, om rannsakningen börjat vid en domstol, densamma skall fortgå vid denna, oberoende av om flera medgärningsmän upptäckas.

F. Mal angäende brott, som förövats av flera personer, av vilka en varit gärningsman och de övriga varit delaktiga såsom anstiftare* eller medhjälpare** eller gjort sig skyldiga, till s. k. efterföljande delaktighet.***

1 dylikt mål skola de delaktiga rannsakas och dömas vid den domstol, vilken har att upptaga gärningsmannens brott, och detta oberoende av om de delaktiga åtalas samtidigt med gärningsmannen eller före eller efter det denne varit föremål för lag-f öring. (Jfr. i detta sammanhang N". J. A. 1915:563.)

Kan det ej utredas, varest gärningsmannen begått sitt brott, torde den delaktiges brott böra handläggas av domstolen i den ort, varest hans brottsliga handling, enligt reglerna under A, anses hava ägt rum. Äro i detta fall flera delaktiga, torde man få tillämpa de under E 2) angivna bestämmelser.

I fråga om s. k. efterföljande delaktighet gäller, enligt någras mening, att, om densamma åtalas först efter det huvudbrottet

* Med anstiftare menas den, som uppsåtligen förlett en annan (gärningsmannen) till brott.

** Medhjälpare är den, som befordrat eller hulpit vid brottets utförande.

*** Efterföljande delaktighet, som omtalas i S. L. 3:9 o. 10 samt 20:12, består i handlingar, som äro ägnade att antingen undandraga en., förbrytare det straff, vartill han gjort sig skyldig, eller upprätthålla eller befästa det lagstridiga resultatet av brottet.1-2-71-

blivit ådorn t, målet skall Landläggas vid domstolen i den ort, inom vars domsområde den efterföljande delaktigheten äg-fo rum.

Anm. 1. Om någon, som ej lyder under krigslag, angives för delaktighet i brott, vilket åtalas vid krigsdomstoi, äger krigsdomstolen väl rannsaka även angående den delaktige, men skall insända protokollen i målet till vederbörande allmänna domstol, som dömer över den för delaktighet angivne. (Lag om krigsdomstolar och rättegången därstjädes den 23 oktober 1914.)

Anm. 2. Då av flera för en förbrytelse åtalade personer någon eller några därjämte förövat brott, i vilket de övriga icke tagit del, och vilket tillhör annan domstol än den, vid vilken åtalet skett, skall sistnämnda domstol dels döma eller frikänna den eller dem, som begått allenast den förbrytelse, som tillhör domstolens upptagande, dels antingen frikänna de övriga förbrytarna från ansvar för nämnda förbrytelse eller förklara dem saker till ansvar för densamma och dels till vederbörlig domstol hänskjuta den fortsatta rannsakningen med sistnämnda förbrytare.

(i. Aldi angäende skadestånd, för brottslig gärning.

Ett dylikt mål skall anhängiggöras vid den underrätt, inom vars område den brottsliga gärningen blivit begången.

Anm. Om i de under C. och 1). omnämnda fall en person blivit av en domstol allenast förklarad saker till ansvar för ett visst brott, skall icke desto mindre nämnda domstol avdöma i målet framställt anspråk på ersättning för

genom brottet förorsakad skada. Att besvär över utslaget angående skadan får anföras, först sedan den rätt som sist handlagt målet, meddelat utslag, framgår av II. B. 25: 6.

II. Hovrätt avdömer huvudsakligen följande brottmål:

A. Brottmål, som genom underställ ning eller besvär komma till hovrätt från därunder lydande underdomstol.

B. Mål angående stämplingar och förgripelser mot konungen själv ocJi dess kungl, hus eller rikets frihet samt sådana mot statsråden begångna, förbrytelser, som röra deras ämbete. (II. B. 8:2 punkt 6.) (Jfr. i detta sammanhang N, I. A. 1914:516,)

I dylikt mål icke blott dömer utan även rannsakar hovrätten. Skulle emellertid rannsakning i ett mål av ifrågavarande beskaffenhet av någon anledning medföra en betydligare olägenhet för hovrätten, kan denna låta rannsakningen verkställas av någon underlydande underrätt samt själv endast döma i målet.

C. Al ål angående brott mot främmande makts sändebud i Sverige. (K. F. d. 19 dec. 1844 § 2.)

I). Mål angående förseelser ?not rättegångsordningen, vilka begås i hovrätten.1272

Till förseelser, varom nu är fråga, kunna räknas t. ex. paris smädliga skrivsätt mot vederparten, såvitt detsanima är av så lindrig beskaffenhet, att därå endast kan följa böter,* ävensom någon parts otillbörliga uppträdande vid muntligt förhör inför hovrätten, ohemul (mot bättre vetande förd) klagan i hovrätten av tappande part vid under domstol samt dombrott (se här nedan under E.), när det begås i hovrätten.

E. Mål angående dombrott i fråga om dorn av hovrätt eller Kungl. Maj:t även då, detta brott begås atom hovrätten. (II. B. 28:2.)

Dombrott består däri, att någon antingen drager inför rätta ett mål, som han vet vara genom laga kraft ägande dom eller utslag avgjort, eller inför eller utom domstolen tadlar sådan dorn eller dylikt utslag.

F. Mål angående brott, som inför domstol förövats mot någon av rättens ledamöter samt är av beskaffenhet att hemfalla under lu kapitlet 2 § Strafflagen. (R. B. 14:7.)

Ett dylikt mål utföres inför hovrätten av dess advokatfiskal, dock vanligen först sedan det ifrågavarande brottet blivit hos honom till åtal angivet av den rätt, inför vilken brottet begåtts, eller av någon ledamot i nämnda domstol.

Anm. Begås inför domstol en förseelse, som uteslutande eller åtminstone företrädesvis består i ett åsidosättande av den vördnad, som bör visas domstolen, skall nämnda förseelse bedömas av den rätt, inför vilken den är begången. Denna förseelse betraktas nämligen allenast som ett brott mot rättegångsordningen. (R. B. 14:7.)

G. Mål angående missfirmelse av i ämbetsutövning stadd ämbetsmyndighet eller ämbetsman, som ej utövar domareverksamhet och som är högre än eller åtminstone jämnställd med underrätt. (E. B. 10:25.)

Ett mål angående dylik förbrytelse, begången inför överexekutor, skall dock av nämnda myndighet själv avdömas, så snart målet ang*år sådan inför berörda myndighet skedd missfirmelse, som myndigheten anser böra beläggas med högst 100 kronors böter.** (IJ. F. 11.)

Angående missfirmelse mot överexekutor, vilken äger rum hos hovrätten, se THsökningslagen § 227 punkt 3.

H. Mål angående konungens befallningshavandes, underdomares, magistratsledamots eller polismästares samt vissa andra högre ämbetsmäns ämbets fel.

* Dylikt smädligt skrivsätt tillhör emellertid hovrätts omedelbara upptagande, allenast så länge hovrätten handlägger det mål, däri skrivsättet förekommit.

** Högre straff än 100 kronors böter äger överexekutor ej ådorna.1273

Till mål av ifrågavarande slag räknas även åtal mot nämndeman för utslag eller beslut, vid vars tillkomst nämnden överröstat häradshövdingen. Annat åtal mot nämndeman upptages^ däremot av den underrätt, inom

vars domsområde den med åtalet avsedda förseelsen blivit begången. (Jfr. Kungl. Majita utslag den 18 januari 1878, N. J. A., sid. 9.)

Anm. De i morn. B—// omförmälda mål handläggas av hovrätt såsom första instans. (R. B. 8:2.)

III. Högsta domstolen (Kungl. Maj:t) handlägger huvudsakligen följande brottmål:

A. Brottmål, som genom besvär eller underställning kommit under Kungl. Maj:ts prövning ; och

B. Mål angående ämbetsbrott av hovrättsledamot och vissa högre administrativa ämbetsmän.

C. Mål angående förbrytelser mot rättegångsordningen, vilka begås hos Högsta domstolen. Jfr. II. D) här ovan samt det undantag, som under II. E.) är stadgat för dombrott mot Kungl. Maj:ts dorn.

Anm. De i moment B. och C. avsedda målen upptagas av Högsta domstolen såsom första instans.

Frågan, huruvida underrätt eller högre rätt, då den tjänstgör såsom första instans, är behörig att upptaga ett vid. domstolen anhängiggjort brottmål, skall av domstolen ex officio (å ämbetets vägnar) prövas.* R. B. 10: 29 mom. 7.

Göres i ett vid underrätt anhängiggjort brottmål av svaranden invändning mot domstolens behörighet att upptaga målet till behandling, skall domstolen, så snart ske kan, meddela särskilt beslut över invändningen. Blir denna genom nämnda beslut ogillad,** och meddelar rätten samma dag i målet slutligt utslag eller beslut, varigenom domes till värjemålsed, skall klagomål över beslutet i invändningsfrågan föras i samband med fullföljd av talan mot det slutliga utslaget eller mot beslutet om värjemålsed. Meddelar ej rätten samma dag, som invändningen ogillats, slutligt utslag eller beslut, varigenom domes till värjemålsed, äger part, som är missnöjd med beslutet i invändningsfrågan, att över detta

* Sedan underrätt prövat målet, får frågan om underrättens behörighet icke av högre rätt ex officio upptagas, med mindre något sådant fall föreligger, som omförmäles å sid. 1127 m o rn. 1—6.

** Har underrätt förklarat sig obehörig, får klagomål i hovrätten, och om hovrätten fsatställer underrättens beslut, därefter hos Kungl. Maj :t anföras genom besvär (Ii. B. 25: 3 och 30: 1). Har hovrätten upphävt underrättens beslut och återförvisat målet till ny behandling vid underdomstolen, får ej klagas över detta beslut. (R. B. 30: 8.)

beslut föra särskild klagan, så vida kan, innan rättegångsförhandlingarna för dagen avslutas, till rättens protokoll anmäler sitt missnöje med beslutet. Försummas sådan anmälan, eller fullföljes ej klagan över beslutet i, invändningsfrågan, skall nämnda beslut lända till efterrättelse, därest icke den underrätt, som meddelat beslutet, bort skilja målet ifrån sig av någon bland de å sid. 1127 mom. 1—6 omförmälda anledningar, i vilken händelse högre rätt, under vars prövning 'målet drages, har att ex officio pröva inv andnings f råg aii.

Har part, på sätt ovan nämnes, anmält missnöje mot beslut över invändning av ifrågavarande slag, skall rätten icke dess mindre fortfara med handläggningen av målet och äger jämväl däri meddela slutligt utslag eller beslut om värjemålsed, därest, detta kan ske samma dag beslutet i invändningsfrågan gavs. Meddelas ej nämnda dag i, målet slutligt utslag eller beslut om värjemålsed, äger rätten att bestämma, huruvida målet skall vila i avbidan på invändningsfrågans slutliga avgörande,* eller om handläggningen av målet skall fortgå. Fortsättes målets handläggning efter den dag beslutet över invändningen gavs får ej slutligt utslag eller beslut om värjemålsed meddelas, förrän hovrätten meddelat beslut i anledning av den i invändningsfrågan förda klagan, eller det visats, att denna klagan ej fullföljts.

Skulle i ett brottmål, vilket blivit i hovrätt såsom första instans anhängiggjort, invändning framställas mot rättens behörighet att upptaga målet till behandling, får, därest invändningen genom meddelat beslut ogillas, klagan över beslutet anföras allenast i samband med besvär över det slutliga utslaget i målet.**

Om parterna i brottmål.

/ brottmål, i vilka talan om ansvar föres, utgöra parterna å ena sidan staten, i vars intresse det ligger, att brott bliva bestraffade, och å andra sidan den tilltalade (svaranden.) Staten kan vara på olika sätt representerad. Det regelmässiga är dock, att talan om ansvar å statens vägnar föres antingen av målsäganden (käranden) eller av allmänna åklagaren.

I brottmål, i vilka talan om ansvar ej föres, utan anspråk på skadestånd eller annat yrkande framställes, utgöras däremot parterna av målsäganden (käranden) och svaranden.

* I samma mån som invändningsfrågan är av mera tveksam natur, synas skälen för att låta målet vila vara större.

** Har hovrätten förklarat sig vara obehörig, får beslutet härom genom besvär överklagas. 1274

beslut föra särskild klagan, så vida kan, innan rättegångsförhandlingarna för dagen avslutas, till rättens protokoll anmäler sitt missnöje med beslutet. Försummas sådan anmälan, eller fullföljes ej klagan över beslutet i, invändningsfrågan, skall nämnda beslut lända till efterrättelse, därest icke den underrätt, som meddelat beslutet, bort skilja målet ifrån sig av någon bland de å sid. 1127 mom. 1—6 omförmälda anledningar, i vilken händelse högre rätt, under vars prövning 'målet drages, har att ex officio pröva inv andnings f råg aii.

Har part, på sätt ovan nämnes, anmält missnöje mot beslut över invändning av ifrågavarande slag, skall rätten icke dess mindre fortfara med handläggningen av målet och äger jämväl däri meddela slutligt utslag eller beslut om värjemålsed, därest, detta kan ske samma dag beslutet i invändningsfrågan gavs. Meddelas ej nämnda dag i, målet slutligt utslag eller beslut om värjemålsed, äger rätten att bestämma, huruvida målet skall vila i avbidan på invändningsfrågans slutliga avgörande,* eller om handläggningen av målet skall fortgå. Fortsättes målets handläggning efter den dag beslutet över invändningen gavs får ej slutligt utslag eller beslut om värjemålsed meddelas, förrän hovrätten meddelat beslut i anledning av den i invändningsfrågan förda klagan, eller det visats, att denna klagan ej fullföljts.

Skulle i ett brottmål, vilket blivit i hovrätt såsom första instans anhängiggjort, invändning framställas mot rättens behörighet att upptaga målet till behandling, får, därest invändningen genom meddelat beslut ogillas, klagan över beslutet anföras allenast i samband med besvär över det slutliga utslaget i målet.**

Om parterna i brottmål.

/ brottmål, i vilka talan om ansvar föres, utgöra parterna å ena sidan staten, i vars intresse det ligger, att brott bliva bestraffade, och å andra sidan den tilltalade (svaranden.) Staten kan vara på olika sätt representerad. Det regelmässiga är dock, att talan om ansvar å statens vägnar föres antingen av målsäganden (käranden) eller av allmänna åklagaren.

I brottmål, i vilka talan om ansvar ej föres, utan anspråk på skadestånd eller annat yrkande framställes, utgöras däremot parterna av målsäganden (käranden) och svaranden.

* I samma mån som invändningsfrågan är av mera tveksam natur, synas skälen för att låta målet vila vara större.

** Har hovrätten förklarat sig vara obehörig, får beslutet härom genom besvär överklagas.1275

I. Målsäganden.

Med måläganden menas, enligt S. L., 6: 8, »den, emot vilken brott begånget är, eller som därav förnärmad blivit eller skada lidit; så ock den, som för den förnärmade eller skadade måls-mannarätt äger eller eljest satt är att talan föra.»

Uttrycket »den, emot vilken brott begånget är», avser allenast den, som är subjekt för (innehavare av) det genom brottet i första hand kränkta rättsgoda.* Hit räknas exempelvis den, som göres till föremål för misshandel, ärekränkning eller annan förbrytelse mot individens rätts gebit.

Med i>den, som därav förnärmad blivity), menas den, vars rätt genom brottet blivit kränkt eller satt i fara, fastän

brottet i första hand riktats mot statens eller det inedborgerliga samhällets rätts gebit. Hit räknas t. ex., den make, som förorättats genom ett äktenskapsbrott, den part, till vars nackdel en mened blivit begången, o. s. v.

Till »den, som därav skada lidity), räknas allenast den, som i första hand genom brottet lidit skada, som lagligen skall av brottslingen ersättas. Ifrågavarande kategori av målägare har emellertid i praxis ej i allmänhet vunnit erkännande. (Jfr dock N. J. A. 1909:177.)

Den åtalsrätt, som någon, enligt ovan angivna grunder, erhållit, bortfaller ej därför att personen i fråga utträtt ur det rättsförhållande, i kraft av vilket åtalsrätten uppkommit.

Någon succession (efterträdelse) i rätt att såsom målsägare föra kriminell ansvarstalan förekommer ej enligt svensk lag. En sådan succession förekommer icke ens, då målsägarerätten grundar sig å liden ekonomisk skada, utan gäller för sådana fall, att en rätt till kriminell ansvarstalan endast inträder för den, som drabbats av skadan, då den ägt rum, men icke för den, vilken såsom den sålunda skadelidandes rättsinnehavare sedermera fått känning av en och samma skada.

Succession i rätten att såsom målsägare föra kriminell skadeståndstalan förekommer, enligt svensk lag, allenast i fråga om ekonomisk skada (--. en skada, som består däri, att den skadelidande går miste om — förlorar eller icke erhåller — något, som kan för honom uppskattas i penningar). Däremot är skadeersättningsrätten—- förutsatt att en laga kraft ägande dom därå kommit till stånd — insuccessibel (oöverlåtbar) i fråga om skadestånd för »sveda och värk» samt — såvida det ej är fråga om ersättning för en på detta sätt orsakad ekonomisk skada — med avseende å skadestånd för »lyte eller annat stadigvarande men» ävensom för »lidande, som genom brott emot personliga frihe-

* Såsom rättslige n gott räknas envar av rättsordningen skyddad förmån (t. ex. liv, hälsa, frihet, egendom o. s. v.).1276

ten eller genom falsk angivelse eller annan ärekränkande gärning må anses vara någon tillskyndat».

Har någon av brott förnärmad person ej fyllt femton är, är hans målsman uteslutande berättigad att å hans vägnar föra så väl kriminell ansvars- som skadeståndstalan. Är det åter fråga om hustru eller om omyndig, som fyllt femton år, är saken icke lika otvivelaktig. Det riktiga lärer dock för sådana fall vara, att kriminell ansvarstalan under alla förhållanden tillkommer både den av brottet förnärmade — förutsatt dock naturligen, att denne är tillräknelig — och dennes målsman, och att man endast i fråga om talan om skadestånd har att göra skillnad, allt efter som skadeersättningen är att betrakta såsom egendom, som står under den förnärmades egen eller under målsmannens förvaltning, i ty att i det förra fallet den förnärmade och i det senare målsmannen blir den till talan berättigade.

En på representantskap grundad åtalsrätt upphör samtidigt med representantskapet.

Vederbörande målsägare är berättigad att åtala alla slags brott, med undantag huvudsakligen allenast för sådana ämbetsbrott, varöver 1 lovrätt eller Kungl. Maj:t dömer såsom första instans. Den, som genom ett dylikt ämbetsbrott anser sig förfördelad, äger att härom göra anmälan hos justitiekanslern eller justitieombudsmannen, eller, då fråga är om underdomares ämbetsbrott, i den hovrätt, varunder domaren lyder, och ankommer det på nämnda myndigheter att i anledning av sålunda gjord anmälan vidtaga de åtgärder, vartill omständigheterna föranleda. Kungl, förkl. den 23 mars 1807, punkt 40.

I allmänhet kunna brott åtalas förutom av målsäganden även av allmän åklagare.

En del av de i gällande strafflag upptagna brott få dock i regel endast åtalas av vederbörande målsägare. Dessa brott, eller de s. k. mälsägarebrotten, äro: 1) Vållande till kroppsskada, enligt 14:17; jfr. 14:45. 2) Enlevering av minderårig ogift kvinna med hennes vilja, enligt 15:18; jfr. 15:19. 3) Enlevering av gift kvinna likaledes med hennes vilja, enligt 15: 20. 4) Hot med brottslig gärning, enligt 15:23; jfr. 15:24. 5) Förtal, enligt 16: 7 och 8, så vida brottet ej är riktat mot någon i eller för lians ämbete eller tjänst eller mot skyldeman i rätt uppstigande led, make, styv- eller svärföräldrar, fosterföräldrar, förmyndare eller i allmänliet person, under vars lydnad

brottslingen står; jfr. 16: 15. 6) Förolämpning, enligt 16: 9 och 11, såvida brottet ej är riktat mot någon av nu nämnda per söner ö jfr. 16: 15. 7) Skadegörelse å enskild egendom, enligt 19: 20. 8) Förstörande av sådan skriftlig handling, vara annan grundar sin rätt, enligt 22:2, mom. 4; jfr. 22:21. 9) Användande av icke behörigen stämplad' vikt eller mått vid försäljning eller överlämnande av varor, enligt 22: 5, morn. 3, sävida ej brottet skett i kronans ma-1277

gasiner, vid in- och utlastning å fartyg, eller i öppna bodar eller magasiner, där handel och rörelse idkas; jfr. 22:21. 10) Svikligt förledande till lägersmål, enligt 22:8, mom. 2; jfr. 22:21. 11) Olovligt öppnande av förseglat brev eller annat under försegling inneslutet föremål, enligt 22:10; jfr. 22:21. 12) Olovligt brukande av annans lösa egendom, enligt 22: 12; jfr. 22:21. 13) Fall av straffbar egennytta, enligt 22: 13, så vida ej är fråga om försäljning av »ont för gott, mängt för omängt eller det, varuti man vet fel vara, utan att sådant uppenbara»; jfr. 22:21. 14) Underlåtenhet att vederbörligen låta lysa fynd eller hittegods eller förtigande därav vid anf ordran av berättigad person, enligt 22: 19; jfr. 22: 21. 15) Bodräkt, enligt 22: 20; jfr. 22: 21. 16) Vårdslöshet emot borgenärer i konkurs, enligt 23:3; jfr. 23:7, samt 17) De fall av åverkan och missbruk av nyttjanderätt till enskild jord samt störande av äg o friden, vilka omförmälas i 24:1 —14; jfr. 24: 15.

Andra brott, de s. k. angivelsebrotten, få i regel åtalas av allmän åklagare, först sedan brottet hos honom angivits till åtal av vederbörande målsägande.

Att angivelse ansetts äga rum, även om den brottslige ej blivit av målsäganden uppgiven, se Kungl. Maj:ts utslag den 1 juni och den 1 augusti 1892, N. J. Å., sid. 399.

Allmänna strafflagens angivelsebrott äro: 1) Hemfridsbrotten, enligt 11: 10—12; jfr. 11: 13. 2) Misshandel, enligt 14: 12 och 13, såvida ej brottet förövats under sabbat, vid offentlig sammankomst (11:9), eller å offentlig plats (11:15); jfr. 14:45. 3) Resande av livsfarligt vapen, enligt 14: 15 och 37, såvida ej brottet förövats under sabbat, vid offentlig sammankomst (11:9), eller å offentlig plats (11: 15) ; jfr. 14: 45. 4) Våldtäkt, enligt 15: 12—15, såvida ej kvinnan ljutit döden av brottet; jfr. 15: 16. 5) Enlevering mot kvinnans vilja, enligt 15: 17; jfr. 15: 19. 6) Olaga kroppsligt tvång, enligt 15: 22, såvida ej genom brottet någon tvingats att deltaga i arbetsinställelse eller hindrats att återgå till arbetet eller att övertaga erbjudet arbete; jfr. 15: 24. 7) Förtal, enligt 16: 7 och 8, emot skyldeman i rätt uppstigande led, make, styv- eller svärföräldrar, fosterföräldrar, förmyndare eller i allmänhet person, under vars lydnad brottslingen står; jfr. 16:12 och 15 och 14: 35. 8) Förolämpning, enligt 16:9 och 11, emot nu nämnda personer; jfr. 16: 12 och 15 och 14: 35. 9) Horsbrott, enligt 17: 1 och 2, såvida icke äktenskapsskillnad på grund av brottet blivit sökt, eller mannen efter lagsökning ålagts giva underhåll åt i hordom avlat barn, eller ock brottet eljest hör under allmänt åtal; jfr. 17:3. 10) Förskingring, enligt 22:11; jfr. 22:21. 11) Trolöshet mot huvudman, enligt 22:14; jfr. 22:21. 12) Oredlighet mot borgenärer i konkurs, enligt 23: 2 och 4; jfr. 23: 7, samt 13) Rymning för skuld, enligt 23: 5; jfr. 23: 7.1278

Anm. Att allmän åklagare i vissa undantagsfall får åtala dels s. k. angivelsebrott, ehuru angivelse icke ägt rum, ocli dels s. k. måls äg ar ebr ott, se det följande under II.

I fråga om sådana ämbetsbrott, vilka, enligt vad som sagts å sid. 1276, icke få åtalas av målsäganden, gäller, att denne äger föra talan om skadestånd endast i sammanhang med åtal, som advokatfiskal eller annan åklagare anställer på föranledande av justitiekanslern, justitieombudsmannen eller vederbörande hovrätt. Över hovrättens utslag, för så vitt det avser skadeståndsfrågan, har dock målsäganden rätt att ensam anföra besvär. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 9 mars 1883, N. J. A., sid. 33, den 5 november 1890, 1NT. J. A., sid. 458, den 9 december 1895, IN". J. A., sid. 564 och den 2 april 1898, N. J. A., sid. 160.

Det bör å andra sidan här anmärkas, att advokatfiskal, som på enskild målsägandes anmälan hos hovrätt anställt åtal mot domare för felaktigt förfarande i ämbetet och yrkat åläggande för domaren att ersätta målsäganden genom åtalade förfarandet tillskyndad kostnad, ansetts berättigad att utan särskilt uppdrag av målsäganden överklaga hovrättens i anledning av åtalet meddelade utslag även i fråga om ersättningsanspråket. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 1 november 1889, N. J. A., sid. 399 samt den 17 mars och den 13 oktober 1892, N. J. A., sid. 233 samt not B n:r 739.

För att skadeståndstalan på grund av brott skall vinna bifall, erfordras, att skadan skall innefatta en verklig rättskränkning. Det är sålunda icke tillräckligt, att det styrkes, att någon blivit i ett eller annat avseende lidande på grund av ett begånget brott. Så t. ex. kunna icke föräldrar, vilkas barn blivit dräpt eller mördat, varigenom de förlorat sitt enda stöd på ålderdomen, föra talan om ersättning härför gent emot dråparen eller mördaren. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 13 november 1890, N. J. A., sid. 473 och den 1 maj 1891, N. J. A., sid. 204, den 30 november 1896, N. J. A., sid. 462, den 24 maj 1901, N. J. A., sid. 288.*

II. Allmän åklagare.

Med allmän åklagare** menas en person, som å tjänstens vägnar vid domstol äger åtala brott i allmänhet.

* Att make oc h b a r n efter dödad person under vissa förutsättningar äro berättigade till skadestånd är särskilt stadgat i Strafflagen 6:. 4. Jfr Kongl. Maj :ts utslag den 13 augusti 1895. N. J. A., sid. 336.

** Särskilda åklagare äro vissa ämbets- eller tjänstemän, vilka äro förordnade att åtala vissa slag av förbrytelser. Såsom exempel på särskilda åklagare kunna nämnas justitiekanslern, justitieombudsmannen samt landsfiskalerna, vilka sistnämnda äro, envar inom visst distrikt (län eller del därav) på landet, befogade att å tjänstens vägnar åtala vissa smärre brott, ävensom att efter förordnande av justitiekjanslern, justitieombudsmannen eller konungens befallningshavande utföra åtal.1279

Allmänna åklagare äro, var inom sitt tjänstgöringsområde, konungens befallningshavande, landsfiskaler och stadsfiskaler.*

Allmän åklagare har, enligt K. F. om Strafflagens införande den 16 februari 1864 § 19 mom. 1—4, rätt och plikt att åtala:

A. Brott, som höra under allmänt dial (s. k. officialförbry-telser). Hit höra alla sådana brott, vilka icke i strafflagen uttryckligen betecknas såsom s. k. angivelsebrott eller målsägande-brott. (Se angående dessa det föregående sid. 1276 o. £.)

B. S. k. angivelsebrott i följande fall:

1) om ett sådant brott blivit av målsäganden angivet till åtal Itos allmänne åklagaren.

Denne har dock rätt och plikt att vägra det begärda åtalets anställande, därest bevisen för angivelsen äro så ringa, att den ej kan anses grundad på sannolika skäl.

Anm. Åklagarens åtalsrätt upphör i detta fall, om angivelsen återkallas, såvida nämligen återkallelse skett, innan den tilltalade svarat vid domstolen, eller bevisning mot honom blivit där förebragt. Sker återkallelsen däremot senare, utgör densamma ej hinder för åtalets fullföljd (§ 19 mom. 4). Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 25 maj 1894, N. J. A., sid. 333.

2) om ett sådant brott åtalats av vederbörande målsägande, men denne nedlägger sin talan, sedan rannsakning en börjat, d. v. s. sedan den tilltalade svarat vid domstolen, eller bevisning emot honom blivit där förebragt. I detta fall äger åklagaren fullfölja den av målsäganden nedlagda talan. Nedlägger däremot målsäganden sin talan, innan rannsakningen börjat, saknar åklagaren befogenhet att fullfölja densamma. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 31 januari 1887, N. J. A., sid. 17.

3) om ett sådant brott i samma handling är förbundet (befai-ner sig i ideell konkurrens) med ett annat brott, som hör iinder allmänt åtal. Om t. ex. en person under sabbat gjort sig skyldig till avlossande av bösskott, därigenom enskild persons fönsterrutor sönderskjutits, så innefåttiar denna handling dels brott emot S. Ij. 14: 15 och 7: 4, vilket brott hör under allmänt åtal, och dels brott emot S. L. 11: 12, vilket brott i regel är ett angivelsebrott, men i detta fall får utan angivelse åtalas av åklagaren på grund av dess samband med ett brott, hörande under allmänt åtal.

C. S. k. målsägarebrott, om detta brott i samma handling är förbundet (befinner sig i ideell konkurrens) med ett annat brott, som kan åtalas av allmän åklagare. Om t. ex. en person genom

* Högsta åklagaremyndighet är Kungl. Maj :t i statsrådet,mo

samma handling mördat en person och åstadkommit skada å annans enskilda egendom enligt S. L. 19: 20, får även det sistnämnda brottet, som under vanligt förhållanden endast får åtalas av målsäganden, i samband med målet åtalas av allmän åklagare.

Anm. 1. Vissa brott få åtalas icke blott av åklagare och måls-äganden ritan även av andra enskilda personer. Jfr. Kungl, jaktstadgan den 8 november 1912 § 17 morn. 2. K. F. angående tillverkning av brännvin den 11 oktober 1907 § 47 mom. 2 samt K. F. angående försäljning av brännvin den 9 juni 1905 § 50 mom. 2.

Anm. 2. Angående skyldighet för utländsk undersåte att ställa säkerhet för kostnad och skada gäller även i brottmål Lag den 19 november 1886. Se det föregående, sid. 1129—1131. Jfr. även Kungl. Maj:ts utslag den 10 februari 1899, N. J. A., sid. 588 och den 3 augusti 1900, N. J. A., sid. 341.

Anm. 3. I mål, som höra under allmänt åtal, tillstädeskom-mer stundom en person, som, utan att vara målsägare beträffande den i målet ifrågakomna förbrytelse, likväl hos åklagaren i målet gjort anmälan om dess förövande och i anledning härav kallas angivare. En angivare i ett mål är alltid åtminstone i så måtto berörd av målets utgång, att han, i händelse åtalet befinnes vara utan skäl anställt, kan ådraga sig ansvar och ersättningsskyldighet för sin angivelse, och i anledning härav torde en angivare i ett mål, fastän icke i egentlig mening part i målet, likväl böra tillåtas att, även oberoende av åklagaren, däri förebringa bevisning ävensom kunna, därest angivelsen befinnes riktig, tilldömas ersättning för sina i målet havda utgifter. Angivare, som icke är målsägare, anses ej berättigad att fullfölja talan i högre rätt angående själva ansvarsfrågan. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 7 december 1891, N. J. A., sid. 617, den 11 maj 1894, N. J. A., sid. 326 och den 26 oktober 1898, IST. J. A., sid. 474.

III. Den tilltalade.

Med den tilltalade menas den, mot vilken ett brottmål anhang i g gör es.*

Ett brottmål kan anhängiggöras mot vilken fysisk person (människa) som helst,** med undantag av konungen samt främmande stats överhuvud eller sändebud. Jfr. det föregående sid. 1132.

Anhängiggöres ett mål angående ansvar för brott, värd enligt lag kan följa straffarbete, är den tilltalade skyldig* att personligen

* I ett instämt brottmål kallas den tilltalade vanligen s v a r a n d e. ** Då en juridisk person icke kan begå brott, kan han ej heller vara svarande i brottmål.1281

inställa sig vid rätten (B. B. 15: 1).* Åstundar svaranden hjälp i rättegången, är han emellertid berättigad att använda biträde i rättegången. (Jfr. det föregående sid. 1142 anm. 1). Detta biträdes befogenhet är dock begränsad till en rätt att biträda parten i rent formella frågor, att tillvaratarga den tilltalades processu-ella rättigheter, att påpeka faktiska omständigheter, som äro gynnsamma för den tilltalade, ävensom att utreda målets rent rättsliga sida. Däremot äger rättegångsbiträdet ej ingripa i själva partsförhöret, vid vilket den tilltalade är skyldig att personligen svara å domstolens frågor rörande själva målet.

I mål angående ansvar för brott, som icke får beläggas med svårare straff än fängelse eller böter, äger den tilltalade att svara genom obbud, dock med skyldighet att personligen tillstå deskomma, om rätten förelägger honom det. R. B. 15: 1.**

Anm. 1. Enligt lag d. 19 juni 1919 ang. förordnande av rättegångsbiträde åt häktad har stadgats, att om någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, så äskar och själv ej kap anskaffa biträde, skall biträde förordnas åt honom till hjälp vid talans förberedande och utförande. Sådant förordnande, som sk'*.]! av konungens befallningshavande meddelas, innefattar bemyndigande att, så länge den tilltalade hålles häktad, biträda honom i fråga om talan vid domstol, som i förordnandet angives ävensom vid omedelbar fullföljd från nämnda domstol av samma talan.

Till biträde skall förordnas lämplig person, som avlagt för utövande av domareämbete föreskrivna kunskapsprov.

Därvid bör företrädesvis anlitas någon, som yrkesmässigt utövar advokatverksamhet. (Undantagsvis kan till biträde dock förordnas annan, som prövas lämplig.) Biträdet åtnjuter ersättning av allmänna medel efter rättens prövning.

Skulle vid handläggning inför underrätt av mål, däri någon hålles häktad såsom misstänkt för brott, biträde för den häktade ej vara förordnat eller förordnat biträde ej vara tillstädes, äger underrätten på den häktades anmodan meddela sådant förordnande. Dock får den omständigheten, att biträde ej kan anskaffas av rätten, ej utgöra hinder mot målets handläggning. Slutligt utslag får emellertid icke meddelas mot den häktades bestridande, innan biträde hörts.

Även om den häktade själv ej påkallar förordnande av biträde men underrätten vid målets handläggning* finner detta med hänsyn till bristande förmåga hos den häktade att själv tillvaratage sina intressen nödigt, äger domstolen meddela dylikt förordnande; och får sålunda förordnat biträde icke avvisas uv den häktade, med mindre han själv anskaffar annat biträde, som godkännes

* Dylik skyldighet äger alltid rum för tilltalad i tryckfrihetsmål. ** Detsamma gäller i brottmål, däri ansvarstalan ej föres (t. ex. i s. k. barnuppfostringsmål).

Advoknlen.

1611282

av rätten. Vill den häktade i andra fall ej såsom biträde använda den, som därtill förordnats, äger han ej påkalla förordnande för annan person, om ej länsstyrelsen eller rätten finner honom hava giltig* anledning därtill.

Anm. 2. I alla brottmål är den tilltalades målsman berättigad att uppträda till hjälp åt den, som står under hans målsmanskap, och såvida brottet ej är så grovt, att svarandens personliga inställelse är påbjuden, torde målsmannen ensam kunna uppträda för den tilltalade. I varje fall är han i alla mål berättigad att anföra besvär mot lägre instans' utslag angående ansvarsfrågan, såvida den representerade icke i enlighet med gällande regler förklarat sig nöjd med ådömt frihetsstraff. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 4 februari 1884, Tf. J. A., sid. 59 och den 11 februari 1885, Tf. J. A., sid. 65.

Anm. 3. Ang. rättegångs-fullmäktige, hänvisas till det föregående, sid. 1136 och följ. Här bör endast anmärkas, att fullmakt för anhängiggörande av en brottmålstalan måste angiva det brott, som fullmäktigen skall åtala. »Rättegångsfullmakt in blanco» innefattar således icke bemyndigande att anhängiggöra talan om ansvar för brott. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 3 augusti 1891, N. J. A., sid. 332. Ang. rätten att på grund av blanco fullmakt i hovrätt fulfölja av huvudmannen vid underrätt anhängiggjord ansvarstalan, se Kungl. Maj-.ts utslag den 20 september 1908, Tf. J. A., sid. 376.

Om brottmåls anhängiggörande/

Ett brottmål kan anhängiggöras:

I. Genom stämning till underrätt.

Brottmål, däri talan om ansvar ej föres, kan, med undantag för det under II omtalade fall, endast anhängiggöras genom stämning, och denna är underkastad samma regler som en stämning i tvistemål. E. B. 11: 33 (jfr. sid. 1149 och följande).

* Innan ett brottmål blir föremål för handläggning viel domstol, undergår detsamma i regel förberedande undersökning inför polismyndigheten (konungens befallningshavande och överstathållareämbetet samt under dem på landet landsfiskal och i stad magistrat och särskilt förordnad polisämbetsman). Utrymmet tillåter icke här att redogöra för polisförhöret eller för beslag, hus- och kroppsrannsaknmg m. fi. åtgärder, som ingå i den förberedande polisundersökningen. Endast de viktigaste reglerna angående häktning skola i det följande omtalas.
1282

av rätten. Vill den häktade i andra fall ej såsom biträde använda den, som därtill förordnats, äger han ej påkalla

förordnande för annan person, om ej länsstyrelsen eller rätten finner honom hava giltig* anledning därtill.

Anm. 2. I alla brottmål är den tilltalades målsman berättigad att uppträda till hjälp åt den, som står under hans målsmanskap, och såvida brottet ej är så grovt, att svarandens personliga inställelse är påbjuden, torde målsmannen ensam kunna uppträda för den tilltalade. I varje fall är han i alla mål berättigad att anföra besvär mot lägre instans' utslag angående ansvarsfrågan, såvida den representerade icke i enlighet med gällande regler förklarat sig nöjd med ådömt frihetsstraff. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 4 februari 1884, Tf. J. A., sid. 59 och den 11 februari 1885, Tf. J. A., sid. 65.

Anm. 3. Ang. rättegångs-fullmäktige, hänvisas till det föregående, sid. 1136 och följ. Här bör endast anmärkas, att fullmakt för anhängiggörande av en brottmålstalan måste angiva det brott, som fullmäktigen skall åtala. »Rättegångsfullmakt in blanco» innefattar således icke bemyndigande att anhängiggöra talan om ansvar för brott. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 3 augusti 1891, N. J. A., sid. 332. Ang. rätten att på grund av blanco fullmakt i hovrätt fulföljа av huvudmannen vid underrätt anhängiggjord ansvarstalan, se Kungl. Maj-.ts utslag den 20 september 1908, Tf. J. A., sid. 376.

Om brottmåls anhängiggörande/

Ett brottmål kan anhängiggöras:

I. Genom stämning till underrätt.

Brottmål, däri talan om ansvar ej föres, kan, med undantag för det under II omtalade fall, endast anhängiggöras genom stämning, och denna är underkastad samma regler som en stämning i tvistemål. E. B. 11: 33 (jfr. sid. 1149 och följande).

* Innan ett brottmål blir föremål för handläggning viel domstol, undergår detsamma i regel förberedande undersökning inför polismyndigheten (konungens befallningshavande och överståthållareämbetet samt under dem på landet landsfiskal och i stad magistrat och särskilt förordnad polisämbetsman). Utrymmet tillåter icke här att redogöra för polisförhöret eller för beslag, hus- och kroppsrannsaknmg m. fi. åtgärder, som ingå i den förberedande polisundersökningen. Endast de viktigaste reglerna angående häktning skola i det följande omtalas.1283

Jämväl brottmål, däri ansvar yrkas, skola, med undantag för de fall, som nämnas under II—IV här nedan, anhängig göras genom stämning. För denna stämning- gälla enligt R. B. 11: 34 följande regler:

A. Stämningen är, beträffande dess utfärdande, underkastad enahanda bestämmelser, som en stämning i tvistemål, dock att allmän åklagare är berättigad att i denna sin egenskap utfärda stämning å den, mot vilken han vill göra ansvarsyrkande gällande. På målsägandens begäran kan allmän åklagare utfärda stämning å den, som målsäganden vill åtala, endast om han är förordnad stämningsgivare.

B. Stämningen är, i fråga om dess innehåll, underkastad enahanda bestämmelser, som en stämning i tvistemål, dock att endast den brottsliga tilldragelsen behöver bestämt särskiljas, varemot de på densamma grundade yrkandena endast helt allmänt behöva i stämningen angivas.

C. Stämningens delgivning får ske allenast genom dess överlämnande i huvudskrift eller besannad avskrift** till svaranden i målet.

Intyg av två ojäviga stämningsmäii (jfr. det föregående sid. 1153) om en stämnings vederbörliga delgivning ävensom svarandens genom intyg av en oj avig stämningsman bestyrkta erkännande av dylik delgivning gälla såsom fullt bevis därom, att svaranden blivit på lagligt sätt instämd. Detta anses vederbörligen styrkt jämväl genom intyg av landsfiskal, stadsfogde eller notarius publieus eller av svensk konsul eller vid svenskt konsulat anställd tjänsteman, så ock genom intyg av fjärdingsman, då han verkställt delgivningen efter förmans uppdrag.

Intyg, att delgivning å utrikes ort skett, skall ock, om intygsgivarens behörighet styrkes av svensk eller här i riket anställd diplomatisk eller konsulär tjänsteman, gälla såsom fullt bevis att delgivning verkställts så, som intyget

innehåller. (R. B. 11: 38.) Dock torde svaranden äga rätt till motbevisning därom, att han ej blivit på lagligt sätt instämd.

Anm. 1. Delgivning av stämning får ej ske på något ställe, där vid tillfället gudstjänst pågår eller sammankomst för gemensam andaktsövning eljest äger rum.

Anm. 2. Vistas den, vilken stämningen skall delgivas, utom Sverige, äger käranden att i utrikesdepartementet påkalla biträde med stämningens delgivning, men är skyldig att förskjuta den kostnad, som för ändamålett av nämnda myndighet anses erforderlig.

* Ang. bet3rdelsen av uttrycket "besannad avskrift", se not. ** å sid. 1152.1284

Anm. 3. Det är att märka, att de för tvistemål särskilt stadgade delgivningssätten (se det föregående sid. 1153 ocli följ.) icke äro tillämpliga i brottmål.

Anm. 4. Blir stämningen icke på vederbörligt sätt delgiven, förklaras den av domstolen vara utan verkan. För en dylik förklaring fordras dock antingen att svaranden utebliver från rätten, som i sådant fall av sig själv uppmärksammar, att det föreskrivna delgivningssättet icke iakttagits, eller att svaranden inom laga tid framställer invändning om att stämningen icke blivit på vederbörligt sätt delgiven. Vid första rättegångstillfälle, då svaranden vid underrätten inställer sig, eller, om han uteblivit därstädes, första gången han yttrar sig i hovrätten skall dylik invändning framställas, vid äventyr att, om det göres senare, den ej upptages till prövning. (B,. B. 16:6.)

D. Stämningen skall delgivas svaranden i så god tid, att lian kan tillstädeskommo, vid rätten å den i stämningen utsatta inställ elsetid en.

Har stämningen delgivits så kort före nämnda tid, att svaranden icke hunnit att å densamma inställa sig för rätten, kan någon ansvarspåföljd för hans utevaro icke drabba honom, och målet uppskjutes till ett annat rättegångstillfälle, till vilket svaranden kan hinna infinna sig.

II. Genom framställande av ansvars yrkande* mot någon, som är personligen närvarande vid rätten. (Ii. B. 11:34.)

Detta sätt för ett brottmåls anhängiggörande kan alltid användas, då svaranden är personligen tillstädes, men torde huvudsakligen ifrågakomma, då under handläggningen av ett annat brottmål ena parten i sin vederparts personliga närvaro mot denne framställer ett å någon hans brottsliga gärning grundat yrkande, som ej förut instämts.** Det sålunda framställda yrkandet kan — allt eftersom rätten finner det äga eller icke äga sammanhang med det under handläggning varande målet (huvudmålet)*** — upptagas till behandling tillsammans med detta eller handläggas såsom särskilt mål, dock att, om yrkandet avser ansvar eller skadestånd för huvudmålets anhängiggörande, yrkandet alltid bör behandlas i sammanhang med detta. Jfr. det föregående sid. 1267 B.

* Skadestånd torde i denna ordning kunna yrkas endast i samband med ansvarstalan, dock att skadestånd för olaga åtal kan yrkas, även om ansvarstalan ej föres. Jfr II. B. 11: 34.

** Ifrågavarande tillvägagångssätt torde även ifrågakomma, då svaranden i brottmål personligen i rätt tid framställer invändning, att stämningen i målet icke på behörigt sätt delgivits, och denna invändning gillas, samt käranden genast därefter vill å nyo anhängiggöra målet.

*** I sin fordran på dylikt sammanhang äro domstolarne vanligen icke synnerligen stränga.1285

Anser tilltalad person, att åtalet är utan skäl anställt, kan ban under målets handläggning yrka ansvar eller skadestånd (s. k. rekonventionsansvar), men för dettas påyrkande av annan än vederbörande part erfordras uttryckligt bemyndigande. Rekon-ventionsyrkande kan framställas även då käranden är tillstädes genom ombud utan särskilt bemyndigande att svara å rekonven-tionsyrkandet. Vid dettas närmare utförande torde kärandens ombud, även utan särskilt bemyndigande därtill, kunna bemöta yrkandet, därest detta ej avser ansvar för brott, vara enligt lag kan följa straffarbete.

III. Genom anmälan om häktning och begäran om rannsakning.

Med häktning men as den åtgärd, varigenom en för brott misstänkt person berövas sin frihet.

De närmare reglerna angående häktning återfinnas i K. E. om nya strafflagens införande den 16 februari 1864 § 19 mom. 5—28. De viktigaste av dessa regler äro följande:

A. Angående villkoren för häktning gäller såsom huvudregel, att ingen får såsom misstänkt för brott häktas, utan att misstanken är grundad på sannolikt skäl. I övrigt gälla följande bestämmelser:

a) Den, som misstänkes att hava begått brott, vara kan följa dödsstraff, eller som icke kan bestraffas med lindrigare straff än två års straffarbete, skall ovillkorligen häktas,

b) / fråga om den, som misstänkes hava begått brott, som kan bestraffas med lindrigare straff än två års straffarbete, men som dock kan medföra straffarbete, har man att skilja mellan två fall:

1) att den misstänkte är bofast person. 1 detta fall skall han lämnas på fri fot, såvida det ej kan skäligen befaras, att han skall avvika eller genom undanrödjande av bevis eller egendom hindra en vederbörlig utredning av målet, i vilket fall han »må» och bör häktas;

2) att den misstänkte icke bevisligen är bofast person, utan antages sakna fast bostad. I detta fall »??iå» han häktas, och torde i allmänhet böra häktas, såvitt ej alldeles särskild anledning finnes att antaga, att han icke skall avvika eller undanrödja bevis.

c) Den, som misstänkes hava begått brott, som kan medföra fängelse, får icke häktas, om han är bofast person, varemot han »må» och bör häktas, om han saknar fast bostad och det skäligen kan befaras, att han skall avvika.

Den omständigheten, att det kan befaras, att den misstänkte undanrödjer bevis, berättigar däremot icke till häktning.1.286

d) Den, sora miss tänkes hava begått brott, som käa försonas med böter, kan i allmänhet under inga förhållanden häktas.

Anm. 1. Är den, som misstänkes för brott, okänd person, som undandrager sig att uppgiva sitt namn eller sin hemort, eller} emot vilken skälig anledning jörekommer, att hans uppgift därom är osann, får han häktas, till dess tillförlitlig upplysning i dessa hänseenden vinnes, och detta oberoende av att häktning, enligt förestående regler, icke skulle få äga rum.

Anm. 2. Häktning kan även förekomma för annat ändamål än det nu angivna. Jfr. Konkurslagen, K. F. emot fylleri och dryckenskap den 16 nov. 1841 samt Lag ang. lösdrivares behandling den 12 juni 1885 etc.

B. Rätt att häkta tillkommer dels domstol, som kan förordna om tilltalad persons häktande,* och dels polismyndighet** och alimän åklagare, även när denne icke är självständig polismyndighet. Dessutom är att märka, att en var får gripa den, som begått brott och anträffas å bar gärning eller flyende fot eller blivit efterlyst i länskungörelserna. Anmälan om sådant gripande skall därefter göras hos vederbörande häktningsmyndighet (dock icke hos stadsfiskalen), vilken prövar, om den gripne skall sättas i häkte eller genast lösgivas.

Angående klagomål över häktningsåtgärd av domstol, se avd. Om talans ftalföljd till högre rätt.

Om ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömde se Lag den 12 mars 1886.

C. Anmälan om häktning och begäran om rannsakning ingår till domstolen i regel från konungens befallningshavande (överståthållareämbetet i Stockholm) eller polismästare, varefter domstolen utsätter tid för rannsakning, i stad inom 8 dagar och på landet inom 3 veckor och därom underrättar åklagaren. K. F. den 10 april 1810. Stundom ingår anmälan direkt från åklagaren, då denne själv häktat och ej införpassat fången till länscell-f än gelset eller kronohäktet.

IV. Därigenom att en domstol till en annan hans k j ut er rann-såkning med någon vid den förra domstolen tilltalad person.

Härom har förut talats (se sid. 1267—1271).

Anm. 1. I fråga om grovt brott, varmed i detta sammanhang torde få avses sådant brott, angående vilket utslaget skall underställas högre rätt, gäller, enligt E. B. 4: 1, att domstolen äger rätt att på eget initiativ beivra detsamma. Av denna rätt behöver

* Domstol skall dessutom alltid pröva, huruvida av annan myndighet häktad person, vars häktning* blivit anmäld hos domstolen, bör vidare hållas i häkte.

** Icke blott magistraten utan även dess ordförande ensam äger förordna om häktning.1287

dock domstolen numera ej begagna sig, då åtal för dylika brott alltid äger rum på föranledande av målsäganden eller allmän åklagare.

Däremot upptaga åtminstone en del domstolar på eget initiativ frågor om ansvar för brott mot rättegångsordningen (jfr. det föreföregående sid. 1271 o. f.) och ordningen inför rätta.

Anm. 2. Mål angående ämbetsmäns fel i ämbetet, vilka skola handläggas av hovrätt eller Högsta domstolen såsom första instans, inledas därigenom att åklagaren ingiver ett memorial, med yrkande om ansvar eller skadestånd, över vilket memorial domstolen sedermera besluter, att svarandens förklaring* skall infordras.

Om rättegångsförfarandet i instämt brottmål.*

Framställningen av rättegångsförfarandet i instämt brottmål kommer att omfatta:

I. Påföljden av parts förfallolösa utevaro.**

A. Vid underrätt.

I fråga härom gälla följande regler:

a) Om båda parterna utebliva vid första rättegångstillfället, blir målet avskrivet, vilket innebär, att rätten skiljer från sig* målet, som dock kan anhängiggöras genom ny stämning".

b) Om båda parterna utebliva vid annat rättegangstillfälle än det första, samt rätten ej föreskrivit, att den vill meddela utlåtande eller företaga annan åtgärd utan hinder av parternas utevaro, föranleder detta uppskov med målet till annat rättegångstillfälle, med förordnande om svarandens hämtning till detta rättegångstillfälle eller föreläggande av vite för honom att då inställa sig eller ock av äventyr för båda parterna, att målet trots deras uteblivande avgöres, allt beroende på den utveckling, målet fått och de påföljder, som förut förekommit.

c) Om käranden*** uteblivet vid första rättegångstillfället, skall käromålet förklaras förfallet på den ågångna stämningen, vilket icke hindrar, att vare sig den ursprunglige käranden eller annan, som kan vara behörig* att föra talan, ånyo anhängiggör målet

* Med instämt brott in å 1 likställes här varje brottmål, däri den tilltalade icke är häktad.

** Såsom laga förfall för utevaro gälla i brottmål samma omständigheter som i tvistemål. Jfr det föregående, sid. 1175.

*** Under benämningen kärande inbegripes i denna avdelning jämväl allmän åklagare. 1287

dock domstolen numera ej begagna sig, då åtal för dylika brott alltid äger rum på föranledande av målsäganden eller allmän åklagare.

Däremot upptaga åtminstone en del domstolar på eget initiativ frågor om ansvar för brott mot rättegångsordningen (jfr. det föreföregående sid. 1271 o. f.) och ordningen inför rätta.

Anm. 2. Mål angående ämbetsmäns fel i ämbetet, vilka skola handläggas av hovrätt eller Högsta domstolen såsom första instans, inledas därigenom att åklagaren ingiver ett memorial, med yrkande om ansvar eller skadestånd, över vilket memorial domstolen sedermera besluter, att svarandens förklaring* skall infordras.

Om rättegångsförfarandet i instämt brottmål.*

Framställningen av rättegångsförfarandet i instämt brottmål kommer att omfatta:

I. Påföljden av parts förfallolösa utevaro.**

A. Vid underrätt.

I fråga härom gälla följande regler:

a) Om båda parterna utebliva vid första rättegångstillfället, blir målet avskrivet, vilket innebär, att rätten skiljer från sig* målet, som dock kan anhängiggöras genom ny stämning".

b) Om båda parterna utebliva vid annat rättegangstillfälle än det första, samt rätten ej föreskrivit, att den vill meddela utlåtande eller företaga annan åtgärd utan hinder av parternas utevaro, föranleder detta uppskov med målet till annat rättegångstillfälle, med förordnande om svarandens hämtning till detta rättegångstillfälle eller föreläggande av vite för honom att då inställa sig eller ock av äventyr för båda parterna, att målet trots deras uteblivande avgöres, allt beroende på den utveckling, målet fått och de påföljder, som förut förekommit.

c) Om käranden*** utebliver vid första rättegångstillfället, skall käromålet förklaras förfallet på den ågångna stämningen, vilket icke hindrar, att vare sig den ursprunglige käranden eller annan, som kan vara behörig* att föra talan, ånyo anhängiggör målet

* Med instämt brott in å 1 likställes här varje brottmål, däri den tilltalade icke är häktad.

** Såsom laga förfall för utevaro gälla i brottmål samma omständigheter som i tvistemål. Jfr det föregående, sid. 1175.

*** Under benämningen kärande inbegripes i denna avdelning jämväl allmän åklagare.1288

genom ny stämning eller genelli att infor rätta framställa ansvarsyrkande mot en personligen närvarande svarande.

Skulle svaranden yrka ersättning för sin inställelse, torde målet, för att lämna käranden tillfälle att yttra sig angående ersättningsanspråket, böra i fråga om detsamma uppskjutas till dag, som rätten finner lämplig, med föreläggande för parterna att då andraga och styrka allt vad de akta nödigt i ersättningsfrågan, vid äventyr att denna ändock avgöres.*

d) Om käranden utebliver vid annat rättegångstillfälle än det första,** blir påföljden endast, att målet uppskjutes med föreläggande för käranden att infinna sig; stundom med tillägg av äventyr, att målet trots lians uteblivande kommer att avgöras.

Anm. Göres rekonventionstalan gällande mot käranden, behandlas han med avseende å denna såsom svarande.

e) Om svaranden utebliver vid första rättegångstillfället i mål, däri ansvarstalan mot honom föres efter stämning, kan käranden yrka:

1) Att målet, såsom återkallat, måtte avskrivas.

Ett dylikt yrkande föranleder, att rätten, med bifall till detsamma, skiljer målet från sig.

2) Att rätten måtte förordna om svarandens hämtande till inställelse vid ifrågavarande rättegångstillfälle.

Dylik hämtning1 verkställes av kronans eller rättens tjänare.

3) Uppskov med eller utan ådömande av böter eller föreläggande av vite eller förordnande om svarandens hämtning till nästa rättegångstillfälle.

Enligt lagen angående påföljd i vissa fall av riarts uteblivande i brottmål den 10 juli 1899, kan i instämt brottmål, däri talan om ansvar föres, svarandepart, vilken blivit behörigen stämd, men vid första rättegångstillfället uteblivar utan att styrka laga förfall och vilken icke vid nämnda rättegångstillfälle efter hämtning för rätten inställes, dömas att för sitt uteblivande böta från och med fem till och med etthundra kronor. Att underrätts beslut, varigenom dylika böter åclömts eller yrkande om deras ådömande ogillats, i regel skall särskilt och icke i

samband med hu-

* Enligt somligas mening, skulle i detta fall i fråga om böter och ersättningsanspråk (icke beträffande skyldigheten att inom viss tid åter instämma målet) gälla It. B. 12: 2, varför de å sid. 1176 B: a upptagna bestämmelser om ordningen för böters och ersättnings utdömande samt angående rätt att genom anmälan om laga förfall bliva befriad från ådömda böter och rättegångskostnader skulle vara tillämpliga.. Att emellertid nämnda lagstadgande icke har tillämpning i brottmål, framgår, bl. a., av Kongl. Maj :ts utslag-den 13 mars 1878, N. J. A., sid. 132.

** Vi förutsätta, att han icke erhållit föreläggande att vid det rättegångstillfälle, då han sålunda utebliver, tillstädeskomma vid visst äventyr, samt att icke heller rätten förklarat sig skola vid berörda rättegångstillfälle meddela utslag utan hinder av parts utevaro.huvudsaken överklagas, framgår av R. B. 16: 10. I fråga om verkställighet av icke laga kraft vunna utslag, varigenom ifrågavarande slags böter ådömts, se Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 6.

Beträffande föreläggande för en vid första rättegångstillfället utebliven svarande att vid ett kommande rättegångstillfälle iakttaga inställelse vid vite råda olika meningar därom, huruvida dylikt föreläggande äger giltighet utan att detsamma särskilt delgivits den uteblivne parten. Till förmån för obehövligheten av sådan delgivning skulle möjligen kunna åberopas grunderna för Kungl. förklaringen den 23 mars 1807, punkt 41. I utslag av den 7 september 1870, N. T., årg. 1871, sid. 141, har emellertid Kungl. Maj:t förklarat, att dylik delgivning i visst fall bort ske, ehuru underrättens ordförande icke bötfälldes för underlåtenhet att föreskriva delgivningen. Stockholms rådhusrätt meddelar aldrig vitesföreläggande av ifrågavarande slag, med mindre den tillstädeskomne käranden åtagit sig att delgiva motparten vitesföreläggandet, vilken delgivning helst bör ske genom att låta två stämningsmän tillställa den uteblivne svaranden en av slämningsmännen bestyrkt avskrift av det för kärandens räkning utskrivna protokollsexemplar, vari vitesföreläggandet finnes intaget.

Beslut, varigenom vite *förelagts*, får i regel överklagas allenast i sammanhang med fullföljd talan mot det slutliga utslaget i målet. Endast för det fall att särskilda besvär anförts över beslut, varigenom part dömts att *utgiva* vite, kan giltigheten av själva *vitesföreläggandet* utan samband med prövning av det slutliga utslaget i målet komma under högre rätts bedömande. (R. B. 25:7.)

Anm. Något föreläggande att *avgiva svaromål* får i, brottmål, däri talan om ansvar föres, ej ifrågakomma.

f) *Om svaranden i brottmål, däri talan om ansvar föres, förfallolöst utebliver vid annat rättegångstillfälle än det första*, kan han, på yrkande av käranden, genast hämtas till rätten,Hämtning kan således ske, oaktat inställelse vid vite förelagts. och om så sker, kan svaranden icke fällas till någon annan påföljd för sin försummelse att självmant tillstädeskomma. Kan svaranden icke hämtas till inställelse, eller anser rätten dylik hämtning icke erforderlig för målets utredning, får målet utan hinder av svarandens utevaro företagas till slutlig prövning, därest svaranden haft sig förelagt att tillstädeskomma, vid äventyr att målet ändock kommer att avgöras. Skulle åter dylikt föreläggande icke hava meddelats, och målet i anseende till svarandens utevaro behöva ytterligare uppskjutas, fälles svaranden, på yrkande av käranden, att utgiva vite, därest sådant genom svarandens förfallolösa utevaro är försutet, eller, om så ej ärförhållandet; att böta* från och med fem till och med etthundra kronor, varjämte målet uppskjutes, med förordnande om svarandens hämtning till nästa rättegångstillfälle eller med föreläggande för svaranden att då tillstädeskomma, vid eller utan vite, eller vid äventyr att målet i trots av hans utevaro företages till avgörande.

Meddelas vitesföreläggande, gäller om detsamma vad här ovan under e) 3) agts.

Angående klagomål över beslut, varigenom vid annat rättegångstillfälle än det första böter eller vite utdömts eller yrkande om dess ådömande ogillats ävensom angående verkställighet av dylikt icke laga kraft vunnet beslut, gäller vad här ovan under e) sagts om böter för utevaro vid första rättegångstillfället.

Anm. 1. Det här ovan under e) 3) omförmälda förfarande tillämpas av somliga domstolar även då svaranden för

fallolös t utebliver vid annat rättegångstillfälle än det första.

Anm. 2. I brottmål, däri talan.om ansvar föres, utgör svarandens inställelse vid rätten i regel en nödvändig förutsättning för nämnda talans upptagande till prövning.

g) Om svaranden förfallolöst utebliver i brottmål, däri talan om ansvar ej föres, behandlas han lika med förfallolöst utebliven svarande i tvistemål** (se sid. 1179 och följ.), dock att s. k. tredskodom enligt R. B. 12: 3 icke får mot honom förekomma.

B. Från högre rätt.

För påföljden av parters förfallolösa utevaro från högre instanser skall redogöras i avd. Om talans fullföljd till högre rätt. Endast i fråga om brottmål, varmed utan föregående stämning hovrätt tager befattning såsom första instans, må här påpekas följande:

Skall muntligt förhör hållas i dylikt mål, förelägger hovrätten part, som skall tillstädeskomma vid förhöret, att iakttaga inställelse antingen vid vite eller vid äventyr att målet avgöres utan hinder av hans utevaro. Föres i målet talan om ansvar, kan hovrätten i stället för dylikt föreläggandes meddelande föreskriva, att part, som utebliver från förhöret, kommer att hämtas till inställelse vid detsamma. (R. B. 27: 19).

II. Förfarandet inför rätta, då parterna äro tillstädes.

I fråga härom ävensom angående offentlighet samt muntlighet och skriftlighet vid förhandlingen, kunna vi inskränka oss till att hänvisa till vad å sid. 1184 och följ. anförts beträffande tvistemål.

* Åtskilliga domstolar bruka utdöma vite och ådorna böter även utan att yrkande därom framställts.

** Han får således icke hämtas till inställelse, men å andra sidan kan den mot svaranden väckta talan, därest den vederbörligen styrkes, vinna bifall, även om han aldrig förmåtts inställa sig i målet.

Beträffande parters hörande i mål, med vilka hovrätt utan föregående stämning tager befattning såsom första domstol, äger hovrätten, enligt K. B. 27: 18, förordna på sätt den tjänligast finner.

Om rättegångsförfarandet i rannsakningsmål.*

Ett rannsakningsmål föregås vanligen av ett s. k. polisförhör,** d. v. s. en förberedande undersökning angående det brott, varom fråga är. Se det föregående, sid. 1282 not*. Över polisförhöret hålles protokoll, vilket insändes till den domstol, som skall rannsaka om brottet, för att läggas till grund för rannsakningen.

Beträffande dennas förlopp vilja vi nämna, att parterna i regel äro skyldiga att yttra sig muntligen, fastän även skriftliga yttranden äro tillåtna. I rättens protokoll skall upptagas allt, som på ena eller andra sättet blivit i målet framställt.

Skulle under rannsakningen visa sig, att parterna själva kunna tillvarataga sin rätt, kan domaren inskränka sig till en sådan ledning av rättegångsförhandlingarna, som i allmänhet tillkommer honom i tvistemål. Men då i brottmål å ena sidan domstolen har att tillvarataga statens intresse av att brott bliva bestraffade och å andra sidan parterna, och i synnerhet den tilltalade, ej alltid förstå att utföra sin talan, samt sakkunniga biträden åt; dem icke alltid kunna erhållas, då de få användas, har lagstiftaren tillagt domaren ett större inflytande över förhandlingarna i rannsakningsmål (och även i andra brottmål) än i tvistemål, vilket visar sig särskilt däri, att han äger rätt att, oberoende av parternas framställningar, giva föreskrifter om förebringande av den bevisning, han anser erforderlig för målets tillbörliga utredning. Jfr. det föregående, sid. 1213. Att domaren i varje fall bör söka upplysning angående den tilltalades levnadsomständigheter, de bevekelsegrunder, som föranlett det brott, varför han åtalats, hans förhållande närmast före och efter brottets förövande och sålunda göra rannsakningen fullständig, därom innehåller Kungl, brevet den 13 oktober 1820 en uttrycklig erinran. Och domaren kommer sålunda att söka en lika sorgfällig utandning av de förhållanden, som kunna lända den tilltalade till fördel, som av dem, vilka tjäna till att ådagalägga hans brottslighet.

* Med rannsakningsmål menas här sådant brottmål, däri den tilltalade är häktad.

** I sammanhang med polisförhör förekommer stundom s. k. Ii us rannsakning, varmed menas en, vanligen av polismyndighet, verkställd undersökning av en persons bostad för att efterspana en för brott misstänkt person eller föremål, som kunna tjäna till upplysning angående en förbrytelse. 1291

Beträffande parters hörande i mål, med vilka hovrätt utan föregående stämning tager befattning såsom första domstol, äger hovrätten, enligt K. B. 27: 18, förordna på sätt den tjänligast finner.

Om rättegångsförfarandet i rannsakningsmål.*

Ett rannsakningsmål föregås vanligen av ett s. k. polisförhör,** d. v. s. en förberedande undersökning angående det brott, varom fråga är. Se det föregående, sid. 1282 not*. Över polisförhöret hålles protokoll, vilket insändes till den domstol, som skall rannsaka om brottet, för att läggas till grund för rannsakningen.

Beträffande dennas förlopp vilja vi nämna, att parterna i regel äro skyldiga att yttra sig muntligen, fastän även skriftliga yttranden äro tillåtna. I rättens protokoll skall upptagas allt, som på ena eller andra sättet blivit i målet framställt.

Skulle under rannsakningen visa sig, att parterna själva kunna tillvarataga sin rätt, kan domaren inskränka sig till en sådan ledning av rättegångsförhandlingarna, som i allmänhet tillkommer honom i tvistemål. Men då i brottmål å ena sidan domstolen har att tillvarataga statens intresse av att brott bliva bestraffade och å andra sidan parterna, och i synnerhet den tilltalade, ej alltid förstå att utföra sin talan, samt sakkunniga biträden åt; dem icke alltid kunna erhållas, då de få användas, har lagstiftaren tillagt domaren ett större inflytande över förhandlingarna i rannsakningsmål (och även i andra brottmål) än i tvistemål, vilket visar sig särskilt däri, att han äger rätt att, oberoende av parternas framställningar, giva föreskrifter om förebringande av den bevisning, han anser erforderlig för målets tillbörliga utredning. Jfr. det föregående, sid. 1213. Att domaren i varje fall bör söka upplysning angående den tilltalades levnadsomständigheter, de bevekelsegrunder, som föranlett det brott, varför han åtalats, hans förhållande närmast före och efter brottets förövande och sålunda göra rannsakningen fullständig, därom innehåller Kungl, brevet den 13 oktober 1820 en uttrycklig erinran. Och domaren kommer sålunda att söka en lika sorgfällig utandning av de förhållanden, som kunna lända den tilltalade till fördel, som av dem, vilka tjäna till att ådagalägga hans brottslighet.

* Med rannsakningsmål menas här sådant brottmål, däri den tilltalade är häktad.

** I sammanhang med polisförhör förekommer stundom s. k. Ii us rannsakning, varmed menas en, vanligen av polismyndighet, verkställd undersökning av en persons bostad för att efterspana en för brott misstänkt person eller föremål, som kunna tjäna till upplysning angående en förbrytelse. 1292

Om invändningar i brottmål.

Beträffande dylika invändningar gälla enahanda regler som för invändningar i tvistemål (se sid. 1187 och följ.), dock med undantag för invändning mot rätt ens behörighet, varom talas å sid. 1273 och följ.

Om bevisning inför rätta i brottmål.

I fråga härom hänvisas till det föregående, sid. 1193 och följ.

Om underrätts slutliga utslag i brottmål.

Med linderrätts slutliga utslag i brottmål menas en underrätts sista uttalande i ett där anhängigt brottmål. Detta uttalande, vilket alltid kallas utslag, bör noga skiljas från sådana underrättens uttalanden, vilka föregå dess utslag och vilka vanligen kallas beslut, men stundom, nämligen då de tecknas å någon av part i rättegången företedd handling' eller å omslag till densamma, benämnas resolutioner.

I fråg*a om underrätts slutliga utslag i brottmål är att märka:

I. Omröstningen till utslaget.

Innan utslaget meddelas, företager domstolen överläggning om dess innehåll. Skulle därvid domstolens samtliga ledamöter vara ense om nämnda innehåll, behöver naturligtvis icke någon omröstning angående detsamma företagas mellan rättens ledamöter.

Yppas åter mellan nämnda ledamöter olika meningar beträffande utslagets innehåll, måste omröstning angående detsamma äga rum ; och gälla angående ordningen för dylik omröstning enahanda regler, som å sid. 1255 framställts beträffande omröstning till underrätts slutliga utslag i tvistemål.

Sedan omröstningen avslutats, vidtager beräkning av de avgivna rösterna, och gälla för berörda röstberäkning, då den äger rum vid häradsrätt, de å sid. 1256, morn. A. angivna regler, och då den sker vid rådhusrätt, följande bestämmelser.*

* Dessa bestämmelser gälla jämväl beträffande röstberäkning i över-rätt, 1292

Om invändningar i brottmål.

Beträffande dylika invändningar gälla enahanda regler som för invändningar i tvistemål (se sid. 1187 och följ.), dock med undantag för invändning mot rätt ens behörighet, varom talas å sid. 1273 och följ.

Om bevisning inför rätta i brottmål.

I fråga härom hänvisas till det föregående, sid. 1193 och följ.

Om underrätts slutliga utslag i brottmål.

Med linderrätts slutliga utslag i brottmål menas en underrätts sista uttalande i ett där anhängigt brottmål. Detta uttalande, vilket alltid kallas utslag, bör noga skiljas från sådana underrättens uttalanden, vilka föregå dess utslag och vilka vanligen kallas beslut, men stundom, nämligen då de tecknas å någon av part i rättegången företedd handling' eller å omslag till densamma, benämnas resolutioner.

I fråg*a om underrätts slutliga utslag i brottmål är att märka:

I. Omröstningen till utslaget.

Innan utslaget meddelas, företager domstolen överläggning om dess innehåll. Skulle därvid domstolens samtliga ledamöter vara ense om nämnda innehåll, behöver naturligtvis icke någon omröstning angående detsamma företagas mellan rättens ledamöter.

Yppas åter mellan nämnda ledamöter olika meningar beträffande utslagets innehåll, måste omröstning angående detsamma äga rum ; och gälla angående ordningen för dylik omröstning enahanda regler, som å sid. 1255 framställts beträffande omröstning till underrätts slutliga utslag i tvistemål.

Sedan omröstningen avslutats, vidtager beräkning av de avgivna rösterna, och gälla för berörda röstberäkning, då den äger rum vid häradsrätt, de å sid. 1256, morn. A. angivna regler, och då den sker vid rådhusrätt, följande bestämmelser.*

* Dessa bestämmelser gälla jämväl beträffande röstberäkning i över-rätt, 1292

Om invändningar i brottmål.

Beträffande dylika invändningar gälla enahanda regler som för invändningar i tvistemål (se sid. 1187 och följ.), dock med undantag för invändning mot rätt ens behörighet, varom talas å sid. 1273 och följ.

Om bevisning inför rätta i brottmål.

I fråga härom hänvisas till det föregående, sid. 1193 och följ.

Om underrätts slutliga utslag i brottmål.

Med linderrätts slutliga utslag i brottmål menas en underrätts sista uttalande i ett där anhängigt brottmål. Detta uttalande, vilket alltid kallas utslag, bör noga skiljas från sådana underrättens uttalanden, vilka föregå dess utslag och vilka vanligen kallas beslut, men stundom, nämligen då de tecknas å någon av part i rättegången företedd

handling' eller å omslag till densamma, benämnas resolutioner.

I fråg*a om underrätts slutliga utslag i brottmål är att märka:

I. Omröstningen till utslaget.

Innan utslaget meddelas, företager domstolen överläggning om dess innehåll. Skulle därvid domstolens samtliga ledamöter vara ense om nämnda innehåll, behöver naturligtvis icke någon omröstning angående detsamma företagas mellan rättens ledamöter.

Yppas åter mellan nämnda ledamöter olika meningar beträffande utslagets innehåll, måste omröstning angående detsamma äga rum ; och gälla angående ordningen för dylik omröstning enahanda regler, som å sid. 1255 framställts beträffande omröstning till underrätts slutliga utslag i tvistemål.

Sedan omröstningen avslutats, vidtager beräkning av de avgivna rösterna, och gälla för berörda röstberäkning, då den äger rum vid häradsrätt, de å sid. 1256, morn. A. angivna regler, och då den sker vid rådhusrätt, följande bestämmelser.*

* Dessa bestämmelser gälla jämväl beträffande röstberäkning i över-rätt,1293

A. Om endast två olika resultat föreligga, skall utslagets innehåll bestämmas av det resultat, som omfattas av de flesta ledamöterna, eller, om lika mänga ledamöter omfattat vartdera resultatet, efter den lindrigaste meningen.

Hava ledamöterna på olika grunder (med tillämpning av olika lagrum) kommit till samma resultat, skall den grund åberopas, som är mildast, d. v. s. det mildaste lagrum, enligt vilket någon av majoriteten ansett den tilltalade skyldig, skall åberopas.

B. Om flera än två resultat föreligga, men ett av dessa resultat omfattas av mer än hälften av rättens ledamöter (absolut majoritet), skall utslagets innehåll bestämmas av detta resultat.

Grunden (lagrummet) bestämmes i detta fall på samma sätt som under A. är angivet.

C. Om flera än två resultat föreligga, men intet av dessa omfattas av mer än hälften av rättens ledamöter, skall, enligt K. B. 23: 4, sammanjämkning av resultaten äga rum, tills man vunnit mer än hälften av rösterna för något resultat. Denna sammanjämkning sker på det sätt, att det svårare straffet anses i sig innefatta det lindrigare, varför den ledamots röst, som omfattat det svårare straffet, sammanräknas med den ledamots röst, som omfattat det närmast lindrigare o. s. v., tills man erhållit ett resultat, omfattat av absolut majoritet. T. ex. en ledamot fäller till 2 års straffarbete, en till 1 års straffarbete och en till 6 månaders straffarbete ocli två frikänna; i detta fall skall den tilltalade ådömas sex månaders straffarbete.

När man sedan skall avgöra, på vilken grund (enligt vilket lagrum) det sålunda bestämda straffet skall ådömas, har man att tillämpa det lindrigaste lagrum, som åberopats av någon av de ledamöter, vilkas resultat blivit samman jä ni kade. Skulle emellertid det lindrigaste av dessa lagrum ej upptaga den ådömda sträf farten, måste man hänföra sig till det lindrigaste av de åberopade lagrummen, vari den ådömda straffsatsen ingår. T. ex. A. dömer till 1 års straffarbete enligt ett lagrum, vars högsta straff är 1 års straffarbete och vars minsta straff är en månads fängelse, B. till ett års fängelse enligt ett lagrum, vars högsta straff är fängelse i ett år och vars lägsta straff är böter, C. till 3 månaders straffarbete enligt ett lagrum, vars högsta straff är två års straffarbete och vars lägsta straff är straffarbete i två månader, och E. och F. frikänna; i detta fall skall den tilltalade ådömas 3 månaders straffarbete, och det lagrum, som skall åberopas, blir icke det lindrigaste, vilket av B. åberopats, enär detta ej innehåller straffarbete, utan det blir det av A. åberopade lagrummet, vilket är det, lindrigaste, i vilket straffarbete ingår.

Till belysning av förestående regler anföras följande omröstningsfall i Högsta domstolen.1291

I mål, avgjort genom Kungl. Maj:ts utslag den 25 februari 1880, N. J. A., sid. 109, fällde tre ledamöter A., B. och C. svaranden till straffarbete och viss skadeersättning, en ledamot D. fällde till samma straff, men mindre skadeersättning och två frikände. Utslaget avfattades i enlighet med D:s mening.

I mål, avgjort genom Kungl. Maj:ts utslag den 31 augusti 1886, N. J. A., sid. 350, dömde A. svaranden enligt S. L. 25: 17 till avsättning, B., C. och D. dömde svaranden enligt samma lagrum att under viss tid vara i mistning av sitt ämbete och tre ledamöter, E., F. och G. dömde enligt S. L. 25:16 till avsättning. Utslaget avfattades så, att svaranden dömdes till avsättning, till vilket resultat fyra ledamöter, eller mer än hälften av domstolens ledamöter, kommit, och såsom grund åberopades S. L. 25: 17, eller det lindrigaste av de lagrum, som åberopats inom majoriteten.

I mål, avgjort genom Kungl. Maj:ts utslag den 21 oktober 1892, N. J. A., sid. 475, dömde tre ledamöter A., B. och C. till utgivande av böter och rättegångskostnader, en ledamot D. till rättegångskostnader, men ej böter, och tre ledamöter frikände från båda. Utslaget avfattades enligt D:s mening.

I mål, avgjort genom Kungl. Maj:ts utslag den 14 december 1894, N. J. A., sid. 658, dömde tre ledamöter svaranden att utgiva skadeersättning och rättegångskostnader, två ledamöter dömde honom att utgiva endast skadeersättning och en ledamot ogillade talan i båda avseendena. Utslaget avfattades enligt deras mening, som ville ådorna allenast skadestånd.*

* Här ovan angivna regler äro synnerligen omtvistade. Enligt andras mening, angivas omröstningsreglerna i brottmål vid rådhusrätt och högre rätt riktigare på följande sätt:

A. O m endast t v å o 1 i k a m e n i n g a r y p p a t s mell a n r ä t-t e n s leda m ö ter. skall utslaget avfattas e f t e r d e n m e-n i n g, som de flesta 1 e d a ni ö terna o m fattat, eller o m lika många 1 e d a m ö t e r o m fattat va r d e ra meningen, efter den 1 i n d r i g aste m e n i n g e n.

Exempel. 1 en rådhusrätt med 4 ledamöter vilja 2 fälla en tilltalad person till ansvar för stöld, varemot de två övriga frikänna honom. Resultatet bliver, att d en tilltalade f r ikän n e s.

B. O m m e r ä n t v å o lika m e n i n g a r y p p a t s m elian r ä t-t e n s leda m ö t e r, m e n e n av dess a m e n i n gar omfattats av flertalet bland leda m ö t e r n a, sk all utslaget avfattas efter denna iueni n g.

Exeinpe 1. I en överrätt, bestående av 5 ledamöter, A. B. O. D. och E., rösta A. B. och C. för en tilltalad persons fällande till ansvar för förfalskning. I), vill döma den tilltalade för bedrägeri och B. vill frikänna honom från ansvar i målet. Resultatet bör bliva, att den tilltalade domes till ansvar för förfalskning.

O. O in mer än två olika meningar yppats mellan r ä t-t ens ledamöter, m e n i n g e n a v dessa in e n ingar omfattats av flertalet av ledamöterna, skall utslaget avfattas efter den mening, som befinnes hava flera röster för sig än någon annan mening eller arden lindrigare av två in eningar ined lika röstplur alitet.1295

Skulle en person vara på en gång tilltalad för flera brott», skall omröstning företagas angående varje brott för sig.

An/m. Olika meningar råda, huruvida under domsöverläggning väckt fråga om värjemålseds åläggande bör göras till föremål för särskild omröstning eller ingå i den slutliga prövningen av målet. Jfr. de olika meningarna bärom bland Högsta domstolens ledamöter vid avgörande av mål, avdömt genom Kungl. Majrts dorn den 15 februari 1901, N. J. A., sid. 22.

Skulle vid omröstning till utslag rösterna vara så skiljaktiga, att stridighet uppstår, efter vilken mening utslaget skall avfattas,

Denna bestämmelse gäller såväl för omröstning om, huruvida en för brott tilltalad person begått den förbrytelse, för vilken han tilltalats, som för omröstning om, vilket straff eller skadestånd skall honom ådömas, då han ansetts skyldig till brottet.

Om rösterna äro delade rörande frågan, huruvida den tilltalade är skyldig till brottet, så måste noga uppmärksammas de skäl, varpå de avgivna rösterna stödja sig, och nämnda röster härefter ordnas i särskilda grupper, därav varje upptager de röster, vilka på samma skäl komma till samma resultat. Härefter bör man tillse, vilken av de sålunda erhållna röstgrupperna är talrikast, och därefter avfatta utslaget efter den mening, som omfattats av de till den talrikaste röstgruppen hörande domstolsledamöterna. Skulle två röstgrupper vara lika

talrika, skall utslaget avfattas efter den röstgrupps mening, som är lindrigare än den andra röstgruppen.

Äro rösterna delade beträffande frågan om vad straff eller skadestånd skall ådömas den tilltalade för det brott, varför han tilltalats, bör vid röstberäkningen ihågkommas, att det högre innefattar det lägre, och att, då en mening innefattar en annan, de två meningarna böra sammanräknas för att besegra den mening, som strider mot det, vari de två nämnda meningarna äro ense.

Om olika meningar yppas så väl om arten av det brott, varom är fråga, som angående det straff, som.skall ådömas, böra två röstberäkningar verkställas, därav den först företagna avser arten av brottet, och den sist verkställda angår det straff, som skall ådömas.

Vid den sista röstberäkningen torde böra med varandra sammanräknas allenast de röster, vilka överensstämma i fråga om arten av brottet. Jfr dock N. J. A. 1886: 350.

Exempel I. En domstol, bestående av ledamöterna A. B. C. D. E. F. och G., företager omröstning i ett mål angående ansvar för misshandelsbrott. Därvid frikänna A. och B. den tilltalade på den grund, att åtal för brottet icke blivit väckt inom i lag stadgad tid, samt förty straff för brottet dåmera förfallit. C. och D. anse väl åtal för brottet vara inom laga tid anställt, men frikänna den tilltalade, enär de anse honom icke vara, mot sitt nekande, överbivisad om brottet, varemot E. F. och G. anse såväl åtalet vara inom laga tid anställt, som den tilltalade överbevisad om brottets förövande. Vid beräkningen av de sålunda avgivna rösterna kan någon sammanräkning av A:s och B :s röster å ena samt C :s och D :s å andra sidan icke äga rum, då A. och B. stödja sin mening på ett skäl, som C. och D. helt och .hållet förkasta. I följd härav måste utslaget i målet avfattas efter den. av E. F. och G. uttalade meningen.

Exempel 2. I en domstol, bestående av ledamöterna A. B. och G., vill A. döma en för stöld tilltalad person till 6 månaders straffarbete,^ B. dömer honom till straffarbete i 4 månader och G. anser den tilltalade böra umgälla sitt brott med 3 månaders. straffarbete. Resultatet av denna omröstning bör bliva, att den tilltalade domes till 4 månaders straffarbete.1296

så måste även denna stridighet slitas genom omröstning enligt förut angivna regler. E. B. 23: 4.

II. Utslagets innehåll.*

Det avgörande av målet, som utslaget innefattar, innehåller huvudsakligen någotdera av följande uttalanden, nämligen:

A. Att den tilltalade domes för visst brott till bestämt straff och ibland till'visst skadestånd.

Nämnda uttalande förekommer, då den tilltalade anses vara genom full laga bevisning förvunnen om brottslighet.

B. Att den tilltalade frikännes från ansvar för det brott, varför han åtalats.

Detta uttalande användes, då ingen eller åtminstone ofullständig bevisning förebragts om den tilltalades brottslighet.

Anm. Ej sällan formuleras ett frikännande så, att den tilltalade förklaras icke kunna, »åt saken fällas». Jfr. R. B. 17: 32.

Nämnda uttryckssätt begagnas, då halvt bevis förekommit om den tilltalades brottslighet, men han är av sådan frejd, att värje-målsed icke kan honom anförtros. (Jfr. sid. 1218).

C. Att »saken lämnas åt framtiden, då den kan uppenbar varda».

Detta uttalande, varigenom den tilltalade blir »ställd under framtiden», innebär, att åtalet mot den tilltalade fortfarande står öppet, och förekommer, då den tilltalade åtalats för grovt brott,**" samt mer än halvt bevis om hans brottslighet förebragts, men domstolen anser, att »fara är om mened», d. v. s. att farhåga förefinnes för att den tilltalade, därest värjemålsed honom förelades, skulle genom mened fria sig från straff för brottet. R. B. 17:32.

Anm. 1. I de å sid. 1267 C och 1269 Dl) omförmälda fall innehåller den första domstolens utslag utöver uttalande angående det brott, varför den tilltalade varit åtalad vid denna domstol, förklaring, att den fortsatta rannsakningen med den tilltalade hänskjutes till vederbörlig domstol, samt att den tilltalade skall för sina samtliga förbrytelser dömas av den rätt, där han sist lagföres.

Anm. 2. Utslaget skall vid underrätt offentligen avkunnas, varemot parterna i högre rätt få del av detsamma genom att lösa expeditionen.

* Denna framställning avser endast sådant utslag, som innefattar ett avgörande av målet. Sådant utslag brukar kallas slutligt huvudsakligt utslag.

** Med grovt brott menas här sådant brott, i vars straffsats ingår dödsstraff, livstids straffarbete eller förlust av medborgerligt förtroende för alltid (s. k. underställningsmål).1297

Angående utslagets avfattning, dess uttalande om rättegångskostnaderna och om ansvar för rättegångsmissbruk m. m. gäller i tillämpliga delar detsamma som i tvistemål, se det föregående sid. 1258.

III. Förklaring av utslaget.

Se härom det föregående, sid. 1259.

IV. Utslagets rättskraft.*

Part, som är missnöjd med ett av underrätt meddelat utslag, kan söka ändring i detsamma hos högre rätt. Se härom det följande, avdelningen Om talans fullföljd till högre rätt.

Rätten till ändringssökande har dock i regel begränsats till viss tid och till visst antal instanser. Underlåta parterna att inom föreskriven tid överklaga en underdomstols utslag i brottmål, eller har högsta instans avgjort målet, föreligger i detsamma ett uslag, som säges hava vunnit laga kraft eller äga rättskraft, d. v. s. detsamma skall ovedersägligen lända till efterrättelse.

Ett brottmål kan emellertid, även sedan tiden för utslagets överklagande gått till ända, eller högsta instans meddelat utslag, enligt B. B. 17: 32, återupptagas till behandling i följande fall:

A. Att genom det i målet meddelade utslag den tilltalade »ställts under framtidens för det brott, varför han åtalats, samt dessutom viss tid för brottets åtalande ej finnes i lag föreskriven, eller, om så är förhållandet, den föreskrivna åtalstiden ännu icke t ill ända gått.

I detta fall kan vederbörande åklagare eller målsägare vid vederbörande underrätt återupptaga målet mot den tilltalade, i händelse skäl därtill förefinnes.

B. Att målet angår annat grovt brott** än s. k. statsförbrytel-se,*** samt den tilltalade blivit frikänd, och dessutom viss tid för brottets åtalande ej finnes i lag föreskriven eller, om så är förhållandet, den föreskrivna åtalstiden ännu icke tilländagått.

I denna händelse äger vederbörande Itovrätt att, efter av vederbörande åklagare eller målsägare gjord anmälan, om nya skäl eller omständigheter visa sig föreligga, åter upptaga målet och avgöra det i laga ordning.

C. Att målet angår grovt brott,** samt den tilltalade blivit fälld till ännu ej undergånget straff, och dessutom viss tid för brot-

* Denna framställning avser endast s. k. slutliga huvudsakliga utslag, d. v. s. sådana utslag, som innefatta ett avgörande av målet.

** Med grovt brott menas här sådan förbrytelse, som innefattar kroppsskada, ärekränkning, tjuvnadsbrott eller annat brott, för såvitt i dess straff-sats icke ingå böter.

*** Statsförbrytelse är huvudsakligen brott enligt S. L. 8: 1—3, 4—12 och 15—22 samt 9: 1—6,

tets åtalande ej finnes i lag föreskriven eller, om så är förhållandet, den föreskrivna åtalstiden ännu icke tilländagått.

Jämväl i detta fall äger vederbörande överrätt att, om nya skäl och omständigheter yppa sig, åter upptaga och i laga ordning avgöra målet, efter anmälan av vederbörande åklagare eller måls-ägare.

Anm. Förutom i nu angivna fall kan ett brottmål under vissa synnerligen sällsynta omständigheter bliva föremål för ny prövning efter nullitetsbesvär, resning eller återbry'tände, varom framdeles kommer att talas i avdelning Om talans fullföljd till högre rätt.

Om talans fullföljd till högre rätt.*

Domstolens avgörande kan av olika anledningar vara oriktigt. För att undanrödja olägelienterna härav finnas föreskrivna vissa processuella anordningar, vilka möjliggöra en förnyad prövning av domstolens avgörande. Dessa anordningar kallas rättsmedel.

Då det är av den största vikt såväl för domstolen som för parterna, att varje mål inom skälig* tid blir slutligt avgjort, och rättskipningens helgd dessutom kräver, att olika utslag i samma mål såvitt möjligt är undvikas, har rättigheten att genom rättsmedel söka ändring i domstols domar och utslag i regel begränsats till viss tid och visst antal gånger. Underlåta parterna att inom föreskriven tid överklaga en lägre domstols utslag eller har högsta instansen (den domstol som sist äger handlägga målet) avgjort målet, anses utslaget, såsom förut omförmälts, hava vunnit laga kraft eller äga rättskraft (jfr. det föregående, sid. 1259 och 1297).

Även ett mål, som avgjorts genom ett laga kraft vunnet utslag, kan emellertid frånsett de fall, då brottmål, sedan tiden för utslagets överklagande gått till ända eller högsta instans meddelat utslag, få återupptagas, bliva föremål för ny prövning, i det lagen under vissa utomordentliga omständigheter medgivit användande av rättsmedel jämväl gent emot ett, dylikt utslag.

Man skiljer -mellan s. k. ordinära (vanliga) rättsmedel samt e,vtra ordinära (utomordentliga) rättsmedel.

* Denna framställning omfattar icke talans fullföljande till högre rätt i utsökmngsmål, \i\ rf öl* redogöres i avdelningen O m. u t. s ö k n in g s-väsendet. 1298

tets åtalande ej finnes i lag föreskriven eller, om så är förhållandet, den föreskrivna åtalstiden ännu icke tilländagått.

Jämväl i detta fall äger vederbörande överrätt att, om nya skäl och omständigheter yppa sig, åter upptaga och i laga ordning avgöra målet, efter anmälan av vederbörande åklagare eller måls-ägare.

Anm. Förutom i nu angivna fall kan ett brottmål under vissa synnerligen sällsynta omständigheter bliva föremål för ny prövning efter nullitetsbesvär, resning eller återbry'tände, varom framdeles kommer att talas i avdelning Om talans fullföljd till högre rätt.

Om talans fullföljd till högre rätt.*

Domstolens avgörande kan av olika anledningar vara oriktigt. För att undanrödja olägelienterna härav finnas föreskrivna vissa processuella anordningar, vilka möjliggöra en förnyad prövning av domstolens avgörande. Dessa anordningar kallas rättsmedel.

Då det är av den största vikt såväl för domstolen som för parterna, att varje mål inom skälig* tid blir slutligt avgjort, och rättskipningens helgd dessutom kräver, att olika utslag i samma mål såvitt möjligt är undvikas, har rättigheten att genom rättsmedel söka ändring i domstols domar och utslag i regel begränsats till viss tid och visst antal gånger. Underlåta parterna att inom föreskriven tid överklaga en lägre domstols utslag eller har högsta instansen (den domstol som sist äger handlägga målet) avgjort målet, anses utslaget, såsom förut omförmälts, hava vunnit laga kraft eller äga rättskraft (jfr. det föregående, sid. 1259 och 1297).

Även ett mål, som avgjorts genom ett laga kraft vunnet utslag, kan emellertid frånsett de fall, då brottmål, sedan tiden för utslagets överklagande gått till ända eller högsta instans meddelat utslag, få återupptagas, bliva föremål för ny prövning, i det lagen under vissa utomordentliga omständigheter medgivit användande av rättsmedel jämväl gent emot ett, dylikt utslag.

Man skiljer -mellan s. k. ordinära (vanliga) rättsmedel samt e,vtra ordinära (utomordentliga) rättsmedel.

* Denna framställning omfattar icke talans fullföljande till högre rätt i utsökmngsmål, \i\ rf öl* redogöres i avdelningen O m. u t. s ö k n in g s-väsendet.12UU

Ordinära rätts niedel äro sådana, vilka användas i vanliga fall och åsyfta att få ett utslag prövat och rättat, innan detsamma vunnit laga kraft.

Extraordinära rätts medel kallas däremot de rättsmedel, som i undantagsfall användas och avse att få ett redan laga kraft vunnet utslag prövat och ändrat.

Om ordinära rättsmedel.

I. Om talan mot underrätts (härads- eller rådhusrätts) beslut och utslag.

A. Om rätt till särskild talan mot underrätts under rättegång meddelade beslut.

Enligt R. B. 16: 8 få av underrätt under rättegången meddelade beslut i regel ej särskilt överklagas. Endast i följande fall får särskild talan föras mot sådana beslut:

a) Vissa beslut angående invändning om domarens jävighet och domstols behörighet. R. B. 16: 3. Se det föregående sid. 1094—1096, 1127—1128, 1187—1188 samt 1273.

b) Beslut, varigenom underrätt dömt till värjemålsed. (R. B. 16:9.) Såsom i det följande skall påvisas, fullföljes denna klagan genom samma rättsmedel, som kommer till användning med avseende å rättens slutliga utslag i målet. (R. B. 25: 5.)

c) Beslut under rättegången, varigenom underrätt dömt part eller tredje man (t. ex. vittne) till utgivande av vite eller ansvar för uteblivande eller annan »förseelse i målet», d. v. s. förseelse mot rättegångsordningen (processuell förseelse) t. ex. smädligt skrivsätt eller otillbörligt uppträdande inför rätta. R. B. 16: 10. Att märka är att särskild klagan över själva vitesföreläggandet ej är medgiven, utan att frågan om detta föreläggandes giltighet kan komma under högre rätts prövning endast i samband med talans fullföljd mot slutliga utslaget elier i samband med besvär över beslut, varigenom vitet utdömts. (Jfr. R. B. 25: 7.)

d) Beslut under rättegången, varigenom underrätt ogillat emot part eller tredje man framställt yrkande om ansvar för vare sig uteblivande eller annan förseelse mot rättegångsordningen eller om ådömande av förelagt vite för uteblivande, över beslut, varigenom yrkande om ådömande av förelagt vite för annat än uteblivande ogillats, får ej särskilt klagas. E. B. 16:10.

e) Beslut under rättegången, varigenom underrätt utlåtit sig angående ersättning till för under sökare jämlikt lagen ang. vill- 12UU

Ordinära rätts niedel äro sådana, vilka användas i vanliga fall och åsyfta att få ett utslag prövat och rättat, innan detsamma vunnit laga kraft.

Extraordinära rätts medel kallas däremot de rättsmedel, som i undantagsfall användas och avse att få ett redan laga kraft vunnet utslag prövat och ändrat.

Om ordinära rättsmedel.

I. Om talan mot underrätts (härads- eller rådhusrätts) beslut och utslag.

A. Om rätt till särskild talan mot underrätts under rättegång meddelade beslut.

Enligt R. B. 16: 8 få av underrätt under rättegången meddelade beslut i regel ej särskilt överklagas. Endast i

följande fall får särskild talan föras mot sådana beslut:

a) Vissa beslut angående invändning om domarens jävighet och domstols behörighet. R. B. 16: 3. Se det föregående sid. 1094—1096, 1127—1128, 1187—1188 samt 1273.

b) Beslut, varigenom underrätt dömt till värjemålsed. (R. B. 16:9.) Såsom i det följande skall påvisas, fullföljes denna klagan genom samma rättsmedel, som kommer till användning med avseende å rättens slutliga utslag i målet. (R. B. 25: 5.)

c) Beslut under rättegången, varigenom underrätt dömt part eller tredje man (t. ex. vittne) till utgivande av vite eller ansvar för uteblivande eller annan »förseelse i målet», d. v. s. förseelse mot rättegångsordningen (processuell förseelse) t. ex. smädligt skrivsätt eller otillbörligt uppträdande inför rätta. R. B. 16: 10. Att märka är att särskild klagan över själva vitesföreläggandet ej är medgiven, utan att frågan om detta föreläggandes giltighet kan komma under högre rätts prövning endast i samband med talans fullföljd mot slutliga utslaget elier i samband med besvär över beslut, varigenom vitet utdömts. (Jfr. R. B. 25: 7.)

d) Beslut under rättegången, varigenom underrätt ogillat emot part eller tredje man framställt yrkande om ansvar för vare sig uteblivande eller annan förseelse mot rättegångsordningen eller om ådömande av förelagt vite för uteblivande, över beslut, varigenom yrkande om ådömande av förelagt vite för annat än uteblivande ogillats, får ej särskilt klagas. E. B. 16:10.

e) Beslut under rättegången, varigenom underrätt utlåtit sig angående ersättning till för under sökare jämlikt lagen ang. vill-1300

horlig straffdom eller till vittne eller annan, som kallats att meddela upplysning i målet, t. ex. sakkunnig, eller till någon, som av rätten eller konungens be falinin g skavande förordnats att i rättegången biträda häktad eller som av rätten förordnats att i visst mål eller ärende biträda såsom tolk. Särskild talan kan föras såväl av part som av tredje man. R. B. 16: 10.

f) Beslut under rättegången, varigenom underrätt avslagit begäran om förordnande av rättegångsbiträde eller till rättegångsbiträde förordnat annan, än part föreslagit eller ock avslagit begäran om fri rättegång eller förordnat, att sådan förmån skall upphöra.

g) Beslut under rättegången, varigenom underrätt skilt fullmäktig från fullmäktig skåp et. II. B. 16: 10.

Enligt Lag om vad iakttagas skall i avseende å införandet av lagen om ändring i; vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 6 mom. 3 skall beslut, varom här är fråga, gå i verkställighet utan hinder av klagan.

Ii) Beslut under rättegången, varigenom underrätt beviljat kvarstad eller skingringsförbud eller därmed jämförlig åtgärd, t. ex. reseförbud, eller ogillat yrkande om hävande av sådan åtgärd. (E. B. 16:10.)

Om verkställighet av beslut angående kvarstad, skingringsförbud och reseförbud, se Utsökningslagen den 10 augusti 1877 § 41 samt Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 6 mom. 2 och 3.

Anm. Beträffande samtliga under b—g omförmälda beslut under rättegången är föreskriften om särskild talan ovillkorlig, så att den med beslutet missnöjde icke har rätt att fullfölja sin talan i samband med huvudsaken. Underrättelse härom skall av rätten meddelas vid beslutits avkunnande.

i) Beslut under rättegången, varigenom underrätt förordnat om någons häktande eller hvarhållande i häkte eller hämtande till rätten. R. B. 16: 11.

Besvär få i detta fall anföras endast av den, om vilkens häktande, kvarhållande i häkte eller hämtande blivit förordnat, varemot den part, vars yrkande om sådan åtgärd blivit ogillat, icke får överklaga detta beslut. Klagan över de i detta moment omnämnda beslut är ej inskränkt till viss tid. (II. B. 27: 1.) Den missnöjde har därför attf, om han hellre så vill, klaga i sammanhang med fullföljd av talan i huvudsaken.

Att beslut angående häktning och hämtande skola gå i verkställighet utan hinder av klagan framgår av K. F. om

nya strafflagens införande m. m. den 16 februari 1864 § 19 mom. 19 samt Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om1301

ändring i vissa delar av rättegångsbalken den \A juni 1901 § 6 morn. 3.

j) Beslut under rättegången av underrätt, varigenom part menar, att mål onödigt uppehälles. 11. B. 16: 12.

Klagan är enligt R. B. 27: 1 ej inskränkt till viss tid,

k) Andra underrättsbeslut under rättegången, mot vilka enligt föreskrift i särskilda författningar särskild talan får föras. K. B. 16: 8. Jämför K. F. om jords eller lägenhets avstående för allmänt behov den 14 april 1866 § 2 och 12 (se det föregående sid. 558 och följ.)*' samt Lag om boskillnad den 1 juli 1898 § 25 (se det föregående sid. 95 och följ.) och Lag den 14 nov. 1915 om äktenskaps ingående och upplösning kap. 7 § 12 (se det föregående sid. 62).

Anm. Angående sättet för fullföljd av talan mot de i mom. c—j omförmälda beslut under rättegången samt om fullföljd av talan mot beslut i dylika frågor, vilka meddelats i det slutliga utslaget, se under B.

övriga beslut under rättegången kunna dragas under hovrättens prövning allenast i sammanhang med fullföljd av talan i huvudsaken. Dock får i sammanhang med klagomål över beslut angående värjemålsed talan fullföljas emot beslut över invändning, vars gillande eller ogillande kan inverka på frågan om edgången,** varförutom i samband med besvär över beslut, genom vilket förelagt äventyr tillämpats, även giltigheten av själva föreläggandet kan komma under bedömande.***

Slutligen är att märka, att en part, vilken icke fullföljt talan i huvudsaken, har rätt att i samband med bemötandet av vederpartens ändrings sökande i målet hos hovrätten påkalla prövning av underrätts beslut under rättegången, som ej skolat genom särskild klagan fullföljas, och varmed han är missnöjd. R. B. 25: 7. Om t. ex. svarandens invändning om utländsk kärandes skyldighet att ställa borgen ogillats, men svaranden vunnit i huvudsaken, har han rätt att, om käranden fullföljer i högre rätt talan,

* Motsvarande föreskrifter om särskild talan hava ej upptagits i lagen den 12 maj 1017 om expropriation, vilken lag trädde i kraft den 1 jan. 1918.

** Om rätten t. ex. ogillat invändning om att stämningen ej blivit på behörigt sätt delgiven samt därefter ådömt värjemålsed, kan talan emot beslutet i invändningsfrågan fullföljas i sammanhang med den särskilda talan emot åläggandet av värjemålsed.

*** Om t. ex. en svarande ålagts att vid 25 kronors vite personligen infinna sig vid visst rättegångstillfälle, får särskild talan över detta beslut icke föras. Men om svaranden vid detta rättegångstillfälle icke kommer personligen tillstädes, och rätten med anledning härav tillämpar det förelagda äventyret och dömer svaranden att utgiva vitet, får särskild klagan häröver föras enligt mom. c) här ovan, och i detta fall äger hovrätten pröva icke blott riktigheten av vitets utdömande utan även huruvida själva föreläggandet vid vitesäventyr var befogat.1302

i sitt svaromål framställa yrkande om ändring i underrättens beslut angående kärandens skyldighet att ställa säkerhet.

B. Om olika slags ordinära rättsmedel mot underrätts utslag och beslut. (R. B. 25.)

a) Rättsmedel emot underrätts utslag och beslut i tvistemål.

Talan emot underrätts utslag och beslut fullföljes i vissa fall efter vad och i vissa fall genom besvär.*

Efter vad fullföljes talan i följande fall:

1) emot slutliga utslag i de tvistemål, som skola anliängiggöras genom stämning (jfr. sid. 1149 och följ.), dock med undantag för de fall, då sådana utslag enligt vad här nedan sägs skola överklagas genom besvär R. B. 25: 1.

2) emot slutliga utslag i konkursmål, för så vitt dessa utslag angå betalnings- eller förmånsrätt eller ackord eller klander av utdelnings förslag. (Ii. B. 25: 1.) Övriga utan stämning väckta konkursfrågor skola enligt huvudregeln

här nedan fullföljas genom besvär.

3) emot beslut, varigenom underrätt dömt till värjemålsed l sådana mål, i vilka talan mot rättens slutliga 'utslag skall fullföljas efter vad R. B. 25:5.

4) emot underrätts förklaring av utslag, om talan emot utslaget skolat fullföljas efter vad. (R. B. 24: 11.)

Anm. Ang. fullföljd av talan mot vattendomstols och vattenrättsdomares beslut, se Vattenlagen 11: 98—109. (jenom besvär full följ es talan i följande fall:

1) emot slutliga utslag i sådana tvistemål, som icke skola anliängig göras genom stämning, dock med undantag för de här ovan angivna fall, i vilka talan fullföljes efter vad (jfr. sid. 1149, not**). R- B. 25:2.

2) emot slutliga utslag i s. k. ansökningsärenden (»ärenden, som genom ansökning eller annorledes kommit under behandling av underrätt», se det föregående, sid. 1076). R. B. 25:2.

3) emot utslag i tvistemål, varigenom underrätt förklarat sig obehörig eller stämningen ogill, och detta även om målet är sådant, att talan mot slutligt utslag i detsamma eljest skolat fullföljas efter vad. R. B. 25: 3.

4) emot beslut, varigenom underrätt dömt till värjemålsed i sadarna mål, i vilka talan mot rättens slutliga utslag skall fullföljas genom besvär. R. B. 25: 5.

* Till ordinära rättsmedel i tvistemål räknas även enligt några̧s mening den i II. B. 12: 3 och 4 omtalade å tervinni n g emot tredskodomen. Se härom det föregående, sid. 1179 och följ. Även den i 11. B. 12: 2 föreskrivna stämning kallas stundom återvinningssökande och betraktas som ett rättsmedel. Jfr det föregående, sid. 1177.1303

5) emot underrättens övriga under rättegången meddelade beslut, vilka enligt A, här ovan få särskilt överklagas.

6) emot underrätts i slut Ii g t utslag meddelade beslut, som angår förundersökare jämlikt lagen ang. villkorlig straffdom, vittne eller annan, som kallats att meddela upplysning i målet, eller fullmäktig, eller rättegångsbiträde åt häktad, eller tolk, i fall detta beslut, om det givits under rättegången, enligt reglerna under A., skolat särskilt överklagas. E. B. 25: 5. Talan emot sådant beslut fullföljes alltid genom besvär, även om talan mot det slutliga utslaget i övriga delar skall fullföljas efter vad.

T) emot annat beslut, som underrätt meddelat i slutligt u t-s l a g, och vilket, om det givits under rättegången, enligt reglerna under A., skolat särskilt överklagas, dock endast såvida part vdi klaga allenast över detta beslut. I detta fall skall talan fullföljas genom besvär, ändå att talan mot det slutliga utslaget eljest fullföljes efter vad. Full följer däremot parten talan i huvudsaken, skall denna även beträffande detta beslut fullföljas efter vad.

Anm. Angående sättet för fullföljd av talan mot sådana under rättegången meddelade beslut, vilka icke få särskilt överklagas, är förut talat; se under A. här ovan.

8) emot beslut, varigenom i stad rätten eller den, som är för-ordnad, att å dess vägnar mottaga vadeanmälan, eller, där sådan ej finnes, rättens ordförande och å landet rätten eller häradshövdingen vägrat upptaga vadeanmälan. R. B. 26: 3.

I vad mån och i vilken ordning hovrätt äger pröva, att vadeanmälan rätteligen upptagits, se det följande sid. 1306—1307.

9) emot underrätts förklaring av utslag, varemot talan skolat fullföljas genom besvär. R. B. 24: 11.

Anm. Angående överklagande av rådhusrätts utslag i dispasch -mål finnas särskilda stadganden i Sjölagen den 12 juni 1891 § 330.

b) Rättsmedel emot underrätts utslag i beslut i brottmål. De ordinarie rättsmedlen i brottmål äro besvär och underställning.

Genom besvär fullföljes talan i följande fall:

1) emot slutliga utslag i brottmål. (R. B. 25:4.) Att vissa utslag skola underställas hovrättens prövning omnämnes här nedan.

Anm. Har underrätt jämte det utslag meddelats tillika hänvisat målet till fortsatt handläggning vid annan underrätt (jfr. det föregående, sid. 1267 och följ.), får ändring i utslaget ej sökas, förrän den rätt, som sist handlagt målet, däri meddelat slutligt utslag. Klagan fullföljes hos den hovrätt, som har att1301

upptaga besvär över den rätts utslag, som slutligen dömt i målet, och inom samma tid, som för ingivande av sådana besvär är siad-gad. (R, B. 25: 6.) Det nu sagda gäller även klagomål angående sådana frågor, som genom det tidigare utslaget blivit slutligen avgjorda, så son angående skadestånd o. d.

2) emot beslut angående värjemålsed och övriga beslut under rättegången, mot vilka särskild talan enligt reglerna under A. här ovan får föras.

8) emot i slutligt utslag meddelat beslut, vilket, om det givits under rättegången, skolat, enligt reglerna under A., särskilt överklagas. Fullföljes talan även i fråga om själva huvudsaken, torde besvären behandlas i ett sammanhang, även om beslutet rörde förundersökare, vittne, eller annan, sojn kallats att meddela upplysning i målet, eller fullmäktig eller rättegångsbiträde åt häktad eller tolk. R. B. 25: 5.

Beträffande fullföljd av talan mot under rättegången meddelat beslut, varöver särskild klagan ej är tillåten, se under A härovan.

4) emot underrätts förklaring av utslag. R. B. 24: 11. Underställning av underrätts utslag skall äga rum i följande fall:

1) utslag, varigenom någon blivit dömd till döden. R. B. 25: 9.

2) utslag, varigenom någon blivit dömd till straffarbete på livstid. R. B. 25:9.

3) utslag, varigenom någon blivit förklarad skyldig att fortsätta honom förut ådömt straffarbete på livstid. R. B. 25: 9.

4) utslag, varigenom någon blivit dömd för alltid till påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen eller till förlust av medborgerligt förtroende för alltid. R. B. 25: 9.

5) utslag, varigenom någon, som är tilltalad vid underrätt, även blivit ställd under åtal för brott, som tillhör överrätts omedelbara upptagande. I detta fall skall underrätten, sedan den meddelat utslag beträffande den under dess domvärjo hörande förbrytelsen, underställa målet i denna del hovrättens prövning, även om detsamma icke enligt reglerna 1—4 här ovan skolat underställas. Jfr. det föregående sid. 1269, anm. 2. R. B. 25:9.

6) utslag i tryckfrihetsmål. Tryckfrihetsförordningen den 16 juli 1812 § 5 mom. 7 och 9.

7) domkapitels (konsistorii) utslag i mål angående prästs förbrytelse av så grov beskaffenhet, att ämbetets förslust påyrkats. Kungl. Cirk. Br. den 7 december 1787 § 5.

Då mål av underrätt slutligen avgöres eller rätten dömer till värjemålsed, skall rätten i utslaget tillkännagiva, huruvida talan1305

mot detsamma skall fullföljas efter vad eller genom besvär. Underrätts i detta avseende lämnade hänvisning länder till ovillkorlig efterrättelse, och detta icke allenast på det sätt, att partens rätt till talan anses förvarad, därest han iakttagit vad domstolen föreskrivit, utan även så tillvida, att överrätt icke under några förhållanden äger förelägga åtgärder, som betingas av ett annat sätt för fullföljd.

Det slutliga utslaget och v ä/r je-målsbeslutet skola även innehålla uppgift om den hovrätt, varest ändring får sökas, samt, om talan skall fullföljas genom besvär, inom vilken tid besvären böra till hovrätten ingivas.

I fråga om andra beslut under rättegången, som få särskilt överklagas, än varje målsbeslut fordras särskild begäran från part, för att, rätten eller, om rätten ej sitter, häradshövdingen skall meddela underrättelse om att talan skall fullföljas genom besvär samt tili vilken hovrätt och inom vilken tid besvären skola ingivas. R. B. 25:8.

Skall mål underställas, åligger det rätten att tillkännagiva vad part har att iakttaga, om han vill yttra sig i hovrätten (se avd. E. här nedan), varjämte det åligger i stad rätten och på landet häradshövdingen att inom den tid, som är föreskriven för anförande av besvär över rättens utslag i allmänhet (se avd. D. här nedan), till hovrätten insända utslaget samt, övriga protokoll och handlingar i målet, B. B. 25:9.

Angående domkapitels skyldighet att insända akten i underställningsmål, se Kungl. Cirk. Br. den 7 december 1787 § 5.

C. Om förfarande i vademål. (R. B. 26 kap.).

Vill part vädja emot underrätts utslag, åligger det honom att själv eller genom lagligen befullmäktigat ombud i stad hos rätten eller den, som är satt att å rättens vägnar mottaga dylik anmälan, eller, om sådan person ej finnes, hos rättens ordförande före Mockan tolv å sjunde dagen och å landet hos rätten eller häradshövdingen eller för visst fall hos av honom förordnad person (se anm. 2 här nedan) sist å sjunde dagen från den dag, då utslaget gavs,* därom göra anmälan och därvid erlägga vadepenning med 1 krona 50 öre. Vädjas ej på nu föreskrivet sätt, »stande utslaget fast», d. v. s. utslaget har vunnit laga kraft, och vadeanmälan, s*om göres senare eller i annan ordning, får ej upptagas. 11. B. 26: 1.

Anm. 1. Att det ombud, som företrätt parten vid underrätten, äger förvara huvudmannens rätt genom att erlägga vadepenning,

* Infaller å söndag eller annan allmän helgdag tid, dä åtgärd för talans fullföljd eller bevarande i rättegångs- eller utsökningsmål eller i ärende, varmed domstol efter ansökning eller i annan ordning tagit befattning, sist bör företagas, får denna åtgärd företagas å nästa söckendag. Lag om beräknande av fatalietid i visst fall den 14 juni 1901.

även om fullmakten icke innefattar något bemyndigande därtill, framgår av E. B. 15: 7. (Jfr. det föregående, sid. 1142.)

Anm. 2. Häradshövdingen är pliktig att skriftligen förordna någon, hos vilken part äger vädja, då häradshövdingen ej träffas i sin bostad. Det ankommer emellertid på häradshövdingen att själv pröva, huruvida hos dylik särskilt förordnad person gjord vadeanmälan är riktig, varför sålunda förordnad person icke kan vägra att mottaga vadeanmälan. E. B. 26: 1.

Anm. 3. Har i mål, däri flera äga gemensam talan, en av dem erlagt vadepenning, gälle det även för var och en av med-parterna, som i rätt tid anmält vad. E. B. 26: 1.

Anm. 4. Kronan är befriad från erläggande av vadepenning och behöver alltså endast anmäla vad. Detsamma gäller för part, om vilken det kan antagas, att han för fattigdom ej förmår betala vadepenningen. E. B. 26: 1.

Anm. o. Vadepenningen tillfaller i stad rätten och å landet häradshövdingen, som dömt i målet. E. B. 26: 1.

Ilar vadeanmälan ej upptagits, är part berättigad att å utslaget erhålla bevis därom med de skäl, vara beslutet grundats, varefter parten äger att mot beslutet fullfölja talan genom besvär. E. B. 26: 3. Jfr. det föregående sid. 1303 o. f.

Upptages vadeanmälan, skall å utslaget tecknas bevis (s. k. cadebevis) därom med underrättelse om den tid, inom vilken den vädjande har att inställa sig i hovrätten och ingiva vadeinlaga (libeli). Motparten är även berättigad att på begäran erhålla bevis om vadet samt underrättelse om nyss angivna inställelsetid. E. B. 26:2.

Över vadeanmälans upptagande får icke föras särskild klagan. Fullföljes talan i målet, har däremot vederparten rätt att inom den för svaromåls avgivande stadgade tid (se här nedan) påkalla prövning av frågan, huruvida vadeanmälan blivit gjord i laga ordning. Dock får frågan, huruvida part med rätta för fattigdom frikallats från erläggande av vadepenning, ej dragas under högre rätt. E. B. 26: 3.

Vill ej den, som vädjat, fullfölja sin talan i hovrätten, uitau önskar han övergiva vadet, skall han därom underrätta motparten sist å sjunde dagen från den dag, då vadet; senast skolat anmälas, d. v. s. sist å fjortonde dagen från utslagets dag. Försummas det, och har motparten inställt sig i hovrätten inom den för svaromåls avgivande stadgade tid (se här nedan), är han berättigad till ersättning för denna inställelse ävensom för övriga kostnader, som föranletts av den vädjandes försummelse. Skriftlig ansökan härom skall dock ingivas till hovrätten sist å trettionde dagen efter utgången av den för svaromåls avgivande föreskrivna tiden. E. B. 26:4. Vid ansökningen skall fogas underrättens utslag, försett med bevis om att motparten erlagt vad, ävensom bevis1307

från hovrätten, att vadet ej fullföljts och att den sökande inställt sig i hovrätten för svarandetalans bevakande. Hovrätten förordnar därefter om ansökningens delgivning till motparten, som beredes tillfälle att inkomma med förklaring, varefter hovrätten i utslag tillerkänner den sökande visst ersättningsbelopp, såvida ej motparten kan styrka, att han inom föreskriven tid delgivit sökanden sin avsikt att icke fullfölja vadet.

Har vädjande part kungjort vederparten, att vadet Övergivits, får detsamma ej vidare fullföljas. Jfr. Kungl. Maj:ts dorn den 30 januari 1880, N. J. A., sid. 5.

Formulär till ansökning om ersättning för inställelse i hovrätt för svarandetalans bevakning, då käranden icke fullföljt vadet.

Till Kungl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätt.

Såsom de å bifogade utdrag av Norrbärkes övre tingslags häradsrätts protokoll för den 26 november 1917 tecknade bevis styrka, har Per Jonsson i Åsen i laga tid erlagt vad emot häradsrättens nämnda dag avsagda dorn i mål mellan Svenska Gruvaktiebolaget, kärande, samt Per Jonsson, svarande, angående ersättningsanspråk, men däremot icke inom föreskriven tid inställt sig i Kungl. Hovrätten för vadets fullföljande.

Då emellertid Per Jonsson icke heller inom den i sådant hänseende stadgade tid för Svenska Gruvaktiebolaget givit tillkänna, att vadet övergivits, och i anledning därav aktiebolaget genom mig såsom ombud inställt sig i Kungl. Hovrätten för svarandetalans bevakande, så får jag, under åberopande av de av mig ingivna fullmaktshandlingarna, härmed å aktiebolagets vägnar vördsamt anhålla, att Kungl. Hovrätten måtte förplikta Per Jonsson att ersätta aktiebolaget dess kostnader i saken i Kungl. Hovrätten enligt följande förteckning:

Kostnad och besvär för anskaffande av ombud i Stockholm samt

arvode för ombudets inställelse för svarandetalans bevakande Kr. 15 : —

Besvär med anskaffande av bevis att vadet ej fullföljts samt angående ombudets inställelse... „ 5: —

Lösen och stämpel för sådant bevis....................................... „ 2: —

Arvode för denna ansöknings uppsättande och ingivande samt

för detta ärendes bevakning... „ 25:-—

Dessutom yrkas ersättning för Kungl. Hovrättens blivande utslag ävensom, därest delgivning av ansökningen skulle föreskrivas, ersättning för stämpel till resolution och för delgivningskostnad, sistnämnda kostnad förslagsvis beräknad till 3 kronor. Stockholm den 20 januari .1917.

Vilhelm Nordin enligt fullmakt.1308

Obs. Häradsrättens utslag med vadebevis samt diariibevis från liovrätten angående uraktlåten fullföljd av vadet och ombudets inställelse bifogas.

Part, som vill fullfölja erlagt vad (käranden), skall själv eller genom be fullmäktiga t* ombud inställa sig i liovrätten i mål fian underrätt, vars område helt eller delvis tillhör Norrbottens eller Västerbottens läns lappmark, före hi. 12 a 45:te dagen** samt i mål från annan underrätt före Id. 12 å 30:e dagen** från den dag, då utslaget gavs, varjämte det åligger parten att inom samma tid ingiva:

1) vadeinlaga, s. k. libeli, i huvudskrift och bestyrkt ar-skrift,*** vilken vadeinlaga skall innehålla yrkande om ändring i underrättens utslag samt

2) överklagade utslaget med vadebevis och undervättens övriga protokoll i målet. Ii. B. 26: 5.

Anm. Angående mål, som från Gottland fullföljas i liovrätten, finnas särskilda föreskrifter. Se Kungl. Brevet den 8 december 1748, I\. F. den 23 augusti 1851 ocli Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 13.

Försummar den, som vädjat, att inom nu angivna tid inställa sig i liovrätten eller underlåter han att ingiva vadeinlaga (tibell), »stande underrättens utslag fast», d. v. s. detsamma är att anse såsom laga kraft vunnet, såvida ej inom samma tid visas laga förfall, i vilket fall liovrätten utsätter ny tid.

Har käranden underlåtit att till hovrätten ingiva underrättens protokoll eller vadebevis, ocli är ej det felande ingivet av annan part, förelägger liovrätten käranden att sist å viss dag inkomma därmed, vid äventyr att, om det ej är i liovrätten tillgängligt, då målet företages till avgörande, käranden skall liava förlorat sin talan. R. B. 26: 7. Dylikt föreläggande, vilket, om käranden i vadeinlagan förbehållit, sig rätt till vidare yttrande (se det följande), icke torde givas, förr än tiden för ingivande av detta

* Alla inlagor med därtill hörande skriftliga bevis samt fullmakter, som förekomma i vademål, skola ingivas i huvudskrift och bestyrkt avskrift, vilken senare motparten äger uttaga i hovrätten. Äro flera motparter, och kunna de ej enas, vilken av dem skall uttaga avskriften, får den ej utlämnas.

Har part underlåtit att ingiva avskrift, är motparten berättigad att pä den försumliges bekostnad låta tagas sådan avskrift. Anspråk på ersättning härför torde kunna göras gällande under skriftväxlingen i hovrätten.

Bestyrkt avskrift behöver icke ingivas av kartor eller andra ritningar, ej heller av handlingar av vidlyftigare beskaffenhet såsom protokoll i rättegångsmål, handlingar rörande laga skifte eller därmed jämförlig förrättning eller handelsböcker eller andra räkenskaper. R. B. 26: 13.

** Om det fall att denna dag infaller å söndag eller annan allmän helgdag, se not. å sid. 1305.

*** Att bestyrkt avskrift av fullmaktshandlingarna skall ingivas är redan omtalat, se not. * här ovan.1309

yttrande utgått, meddelas genom utdrag av hovrättens protokoll, som käranden liar att lösa (se det föreg. sid. 1104), sedan liovrätten i en för allmänheten tillgänglig anslagsbok och på sätt i anm. 3 här nedan sägs lämnat underrättelse om detsamma.

Svaranden skall själv eller genom bef ullmäktig at ombud* sist å 14:e dagen från den dag, då käranden senast skolat tillstädes-komma, inställa: sig i liovrätten,** varvid han äger uttaga avskrift av kärandens libeli. Försummar svaranden att inställa sig inom denna tid, har han ej rätt att yttra sig i hovrätten, såvida han ej inom. samma tid visar laga förfall för sin utevaro, i vilken händelse hovrätten utsätter ny tid för honom. (R. B. 26: 8.) Anm. 1. Ändå att svaranden ej i rätt tid inställt sig, äger han framställa jäv mot vittne, som åberopas i hovrätten (R. B. 26: 8). Att utebliven svarande under vissa omständigheter även kan komma att kallas till muntligt förhör, se det följande, sid. 1311.

Anm. 2. Svarandetalan brukar vanligen bevakas på det sätt, att, sedan svaranden hos underrätten inhämtat, att motparten erlagt vad, en fullmakt snarast möjligt översändes till ombud i hovrättsstaden. Så vida fullmakten icke innehåller uppgift om ombudets och parternas namn samt om underrätten och utslagets dag, bör densamina av ombudet förses med påskrift härom (t. ex.: »Innehaves av advokaten John Högberg för svarandetalans bevakande i vädjad sak emellan Erik Jansson i Västgård, kärande, och Alfred Pettersson i Ore, svarande, angående ersättningsanspråk, i vilken sak Valle häradsrätt meddelat utslag den 10 maj 1902»). Fullmakten kan därefter av ombudet redan före kärandens inställelsedag ingivas till liovrätten, varefter ombudet efter sistnämnda dag infinner sig i hovrätten och uttager libellen.

Anm. 3. De för hovrätterna gällande arbetsordningarna av den 10 dec. 1915 föreskriva, att om expedierandet av

hovrätternas domar, utslag eller andra beslut skall ofördröjligen, genom meddelande, som avsändes med posten, eller eljest bevisligen, sådan part underrättas, som i hovrätten iakttagit inställelse eller hos hovrätten framställt anhållan om dylik underrättelse. Har part i hovrätten inställt sig genom ombud eller för handlingars ingivande anlitat annan, underrättas den, som för parten senast i hovrätten tillstädeskommit. Har beslut, som innefattar föreläggande, vederbörligen anslagits, länder försummelse att avsända detta slags underrättelse icke parten till ursäkt för underlåtenhet att fullgöra föreläggandet.

Har svaranden försummat att inom rätt tid iakttaga inställelse i hovrätten, bör han för att icke försitta tiden att fullfölja talan hos Kungl. Maj:t till liovrätten ingiva s. k. ansökan om kallelse till dom.

* Se not. * å sid. 1305. ** Se not. ** å sid. 1308.1310

Formulär till ansökan om kallelse till dom.

Till Kungl. Maj :t och Rikets Svea Hovrätt.

Undertecknad får härmed under åberopande av bilagda fullmakter vördsamt anhålla att bliva kallad till dom i den av Uppsala rådhusrätt den 10 juli 1917 avdömda, numera efter vad på Kungl. Hovrättens prövning beroende saken emellan snickaren Erik Nordström, i Kungl. Hovrätten kärande, samt universitetsvaktmästaren Joel Fröberg, utebliven svarande, angående ersättningsanspråk.

Stockholm den 4 december 1917.

Per Ahlberg, e. o. Hovrättsnotarie.

Svaranden äger att inom den för hans inställelse stadgade tid (inom 14 dagar från kärandens inställelsedag*) genom skrift-ligt genmäle, s. k. exeption, som skall ingivas i huvudskrift och bestyrkt avskrift/1' besvara kärandens vadeinlaga (tibell). B,. B. 26:9.

Har käranden i vadeinlagan (libellen) förbehållit sig rätt till vidare yttrande, äger han att inom tre veckor från den dag, då svaranden senast bort tillstädeskommo,** (alltså i regel sist fem veckor eller på 35:te dagen från kärandens inställelsedag), likaledes i liiiviidskrift och bestyrkt avskrift* ingiva ytterligare en skrift, s. k. duplik (R. B. 26:10).

Av käranden sålunda ingiven ytterligare skrift (duplik) äger svaranden att inom tre veckor från den dag, då skriften sist bort ingivas (alltså i regel sist åtta veckor eller på 56:te dagen från kärandens inställelsedag),** skriftligen bemöta genom att i huvudskrift och bestyrkt avskrift ingiva s. k. replik, och detta även om svaranden underlåtit att besvara kärandens libell eller att i nedan nämnda ordning förbehålla sig vidare yttrande.

Har svaranden före utgången av den tid, inom vilken han bort till stade sko mina (sist 14: de dagen** efter kärandens inställelse-dag), skriftligen förbehållit sig rätt att vidare yttra sig i målet, vilket vanligen sker i samband med avgivande av exception, är han berättigad, att inom sex veckor från utgången av sagda tid** (alltså i regel sist åtta veckor eller på 56:te dagen från kärandens inställelsedag) avgiva skriftligt yttrande (R. B. 26:11).

För ingivande av inlaga för kärandetalans närmare utvecklande eller bemötande därav eller för avgivande av skriftligt yttrande, varom svaranden gjort förbehåll, äger hovrätten att bevilja anstånd på viss tid, när synnerlig anledning därtill föreligger (R. B. 26:12).

* Se not. * å sid. 1308.

** Om denna dag infaller på sön- eller helgdag, se not. å sid. 1305.1311

Till vinnande av upplysning, som i vädjat mål prövas erforderlig, äger hovrätten på framställning av part eller utan att begäran därom gjorts anställa muntligt förhör med parterna eller, om förhöret ej lämpligen kan äga rum i hovrätten, uppdraga åt underrätt att hålla detsamma. Parterna hava således numera ingen ovillkorlig rätt att påkalla muntligt förhör, utan hovrätten anordnar sådant, då hovrätten finner det nödigt, vare sig därför att de i målet framställda yrkandena tarva förtydligande, eller att någon omständighet av betydelse av båda parterna lämnats obeaktad, eller att uppgifter eller bevis, som av endera parten åberopats, icke blivit föremål för uttalande

från motpartens sida.

I mål, i vilket både kärande och svarande tillstädeskommit i hovrätten, måste naturligtvis, då muntligt förhör anses beira äga rum, båda parterna inkallas. Har åter svaranden underlåtit att inställa sig i hovrätten, har han, såsom redan anförts, i allmänhet ej någon rätt att yttra sig i denna instans, och förhöret kommer alltså i regel att hållas med käranden ensam. Skulle emellertid hovrätten pröva det erforderligt för målets utredning att till muntligt förhör inkalla även svarande, som icke inställt sig för svarandetalans bevakande, är hovrätten därtill oförhindrad.

I beslut om muntligt förhör skall hovrätten utsätta den omständighet, varom upplysning erfordras, för att sätta parterna i tillfälle att bereda sig till det utsatta förhöret.

Då part kallas till muntligt förhör, äger hovrätten förelägga honom att tillstädeskomma antingen vid visst vite eller äventyr att målet avgöres utan hinder av hans utevaro. Skall förhöret hållas vid underrätt, åligger det hovrätten att meddela de ytterligare föreskrifter, som finnas nödiga. Ii. B. 26: 15.

Anm. 1. Ar i vädjat mål talan enligt reglerna under 13. fullföljd mot i slutligt utslag meddelat beslut, varigenom underrätt fällt part att utgiva vite eller at,t böta för uteblivande eller annan förseelse i målet, äger hovrätten att i denna fråga infordra yttrande från allmänna åklagaren (R. B. 26:14). Jfr. det föreg. sid. 1803 punkt 7.

Anm. 2. Hovrättens slutliga utslag i vaderna! samt i instämda saker kallas alltid domar. Underrättelse om deras utgivande meddelas i en för allmänheten tillgänglig anslagsbok samt genom ovan nämnda särskilda meddelande till parterna, resp. dessas ombud. Se sid. 1309, anm. 3.

Formulär till kort vadeinlaga (libell).

Till Kungl. Maj:ts och Rikets Göta Hovrätt.

Fullföljande erlagt vad emot rådhusrättens i Skara den IG juni 1917 meddelade dom i mål emellan guldsmeden Erik Hyckerström å ena samt mig å andra sidan angående fordringsanspråk, får jag härmed,, under åbero-1312

pancle av vad som från min sida blivit vid underrätten anfört och styrkt, vördsamt yrka, det Kungl. Hovrätten måtte pröva rättvist att med upphävande av underrättens dom i allo ogilla Hyckerströms talan samt tillerkänna mig ersättning för mina kostnader vid rådhusrätten med därstädes yrkade och förtecknade belopp. För mina kostnader i Kungl. Hovrätten yrkas ersättning med 25 kronor i bevakningsarvode, 30 kronor i ersättning till juridiskt ombud samt vad som åtgår till stämpel å ett exemplar av Kungl. Hovrättens dorn.

Rätt till vidare yttrande förbehålles vördsamt.

Skara den 30 juni 1917.

John Wilhelmsson, Gård säga re.

Formulär till kort svaromål (exeption). Till Kungl. Maj :ts och Rikets Göta Hovrätt.

I vädjade saken mellan gårdsägaren John Wilhelmsson å ena samt mig å andra sidan angående fordringsanspråk, i vilken sak rådhusrätten i Skara meddelat dom den 16 juni 1917, får jag härmed under bestridande av vederpartens ändringssökande vördsamt anhålla, att Kungl. Hovrätten måtte pröva rättvist fastställa underrättens dom samt tillerkänna mig ersättning-för mina kostnader i Kungl. Hovrätten med 25 kronor i kommissionsarvode, 40 kronor för rättegångsskrifters uppsättande samt vad som åtgår till lösen av Kungl. Hovrättens dom.

Rätt till vidare yttrande förbehålles vördsamt.

Lidköping den 23 juli 1917.

Erik Hyckerström. Guldsmed.

D. Om förfarandet i hovrätten i besvärsmål. (Ü. B. 27 kap.) Besvär över underrätts utslag eller beslut skola ingivas till hovrätten i mål från underrätt, vars område helt och hållet eller delvis tillhör Norrbottens eller Västerbottens läns lappmark, före Id. 12 å 45:te dagen, i mål från annan underrätt i Norrbottens eller

Västerbottens län eller i Jämtlands, Västernorrlands eller Gottlands län före Id. 12 å 30:ale dagen samt i mål från underrätt i annan del av riket före Id. 12 å 20:de dagen från den dag, då utslaget eller beslutet gavs.* II. B. 27: 1.

Anm. 1. För besvärsmål, som från Gottland fullföljas i Hovrätten, finnas särskilda föreskrifter. Se Kungl. Bievet den. 8 december 1748, K. F. den 23 augusti 1851 samt lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 13.

* Jfr not. å sid. 1305.1313

Anm. 2. Part, som hålles häktad i målet, har rätt att intill besvärstidens utgång avlämna besvärsskrift till konungens be-fallningshavande eller tillsyningsmannen vid häktet. R. B. 27: 1. Att den häktade vid besvärs anförande eller avgivande av annan inlaga till högre rätt samt vid nådeansökan genom nyss nämnda myndighet skall beredas tillgång till nödigt rätte gångsbiträde, framgår av Lag1 om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 12.

Anm. 3. Klagomål över beslut om någons häktande eller kvar-hållandet i häktet eller hämtande till rätten eller över underrätts beslut, varigenom part menar att målet onödigt, uppehålles, är ej inskränkt till någon viss tid. Ii. B. 27: 1.

Anm. 4. Allmän åklagare äger insända sina besvär till hovrättens advokatfiskal, som är skyldig att inlämna desamma till hovrätten. Jfr. Arbetsordningar den 10 dec. 1915 för: Svea Hovrätt med krigshovrättens § 40, Göta Hovrätt § 36 samt Hovrätten över Skåne och Blekinge § 37.

Ingivas ej besvär inom föreskriven tid, »stande underrättens utslag fast», d. v. s. detsamma anses laga kraftvuniiet, såvida ej inom besvärstid visas laga förfall, i vilken händelse hovrätten utsätter ny tid. R. B. 17:2.

Såvida besvärsskriften är av part egenhändigt undertecknad, kan densamma ingivas av annan person, utan att denne behöver förete rätte gångs fullmakt. I annat fall måste fullmakt för skriftens ingivande bifogas. Jfr. det föreg. sid. 1143, anm. 2.

Samtidigt med besvärs skriften* bör klaganden ingiva det överklagade utslaget samt underrättens övriga protokoll i målet. R,. B. 27: 3. Har han underlåtit detta, och är ej det felande av annan part ingivet, förelägger hovrätten honom att inkomma därmed inom viss tid, vid äventyr att, om det ej är tillgängligt i hovrätten, då målet företages till avgörande-, klaganden skall hava förlorat sin talan. Detta föreläggande meddelas part genom protokollsutdrag, om vars utfärdande hovrätten lämnar underrättelse i en i hovrätten för allmänheten tillgänglig" anslagsbok samt ovan nämnda särskilda meddelande. Är klaganden allmän åklagare, skall föreläggandet delgivas honom genom hovrättens försorg. Hålles klaganden häktad i målet, skall felande protokoll av hovrätten själv införskaffas. R. B. 27: 4.

Äro besvär anförda, ankommer det på hovrätten att förordna

om motpartens hörande. R. B. 27:5.

Ändring i linderrättens utslag eller beslut får dock icke av hovrätten beslutas, utan att motparten lämnats tillfälle att avgiva förklaring, utom i följande fall:

* I besvärsinål behöver icke bestyrkt avskrift av handlingen ingivas. Advokaten. *651314

1) Då besvären angå någons häktande eller kvavhållande i häkte eller hämtande till rätten. R. B. 27: 5.

2) Då i mål, däri klaganden hålles häktad, den, som skulle avgiva förklaring, vistas utrikes eller det icke är känt, varest han uppehåller sig, och han icke i hovrätten anmält viss person, som äger att å lians vägnar mottaga besvärshandlingarna. II. B. 27: 5 och 12.

Skall i mål, däri någon hålles häktad, denne eller annan höras över besvär, äger hovrätten att på det sätt den finner tjänligast infordra förklaring- genom konungens befallningsliavande. Att i sådant mål den omständigheten, att besvären ej blivit motparten delgivna, i visst fall ej får föranleda uppehåll med målets avgörande är nyss omtalat. (Se föregående stycke.)

Skall någon i annat mål höras över besvär, utfärdar hovrätten s. k. kominunikationsresolution,* som kungöres genom anslag i en för allmänheten i hovrätten tillgänglig* bok samt ovan nämnda särskilda meddelande. Genom denna resolution förelägges klaganden dels att uttaga besvärshandlingarna utom underrättens protokoll i målet och tillställa vederparterna dem i huvudskrift eller styrkt avskrift och dels att inom samma tid, som enligt vad här ovan sagts gäller för besvär över underrättens utslag i allmänhet (4-5, 30 eller 20 dagar), från den dag kominunikations-resolutionen anslogs i hovrätten** inkomma med nedan angivna intyg om delgiviiingen och dagen därför samt till hovrätten återställa handlingarna eller ingiva styrkt avskrift av desamma. Intyget skall vara utfärdat av två oj aviga stämningsmän eller av landsfiskal, stadsfogde eller notarius publicus eller av svensk konsul eller vid svenskt konsulat anställd tjänsteman eller av fjärdingsman, som verkställt delgiviiingen efter förmans uppdrag. Skriftligt, av en oj avig* stämningsman bestyrkt erkännande om delgiviiingen godtages också, varjämte intyg, att delgivning å utrikes ort skett, gäller som fullt bevis att delgivning verkställts så som intyget innehåller, om intygsgivarens behörighet styrkes av svensk eller här i riket anställd diplomatisk eller konsulär tjänsteman.

Är klaganden allmän åklagare, skola besvärshandlingarna genom hovrättens försorg tillställas honom, och för detta fall skall tiden för ingivande av delgivningsbevis samt återställande av handlingarna räknas från den dag handlingarna kommo honom till handa.

Har klaganden före utgången av den tid, som är stadgad för ingivande av delgivningsbevis och återställande av besvärshandlingarna, sökt anstånd med fullgörande av vad som åligger ho-

* Denna skall enligt II. B. 27: 11 tecknas å besvärsskrif ten. Detta tillgår så, att besvärshandlingarna förses med ett omslag, å vilket resolutionen tecknas, varpå handlingarna genomdragas med hovrättens sigill.

** Jfr not. å sid. 1305.1315

nom i dessa hänseenden, kan hovrätten bevilja sådant anstånd på viss tid, om skäl därtill förefinnes.

Anm. Äro vid besvären fogade kartor, ritningar, vidlyftiga handlingar, såsom protokoll i annat rättegångsmål, handlingar angående laga skifte eller därmed jämförlig förrättning eller handelsböcker eller andra räkenskaper, äger hovrätten få framställning av klaganden efter omständigheterna förordna, huruvida de må undantagas från delgivning. It. B. 27: 6.

Är det ej känt, varest klagandens motpart uppehåller sig, eller upplyses det, att han vistas å utrikes port, och har han ej i hovrätten anmält viss person, som äger att å lians vägnar mottaga besvärshandlingarna, eller anvisning å sådant ombud eljest kunnat erhållas, åligger det klaganden att, om han uttagit besvärshandlingarna, återställa desamma inom den i kommunikationsresolutionen föreskrivna tiden, varefter hovrätten förelägger klaganden att inom viss tid styrka, det han låtit i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, minst 14 dagar mellan varje gång, kungöra, att besvär i målet blivit anförda samt att besvärshandlingarna finnas tillgängliga i hovrätten. Är klaganden allmän åklagare, låter hovrätten ombesörja sådan kungörelse. It. B. 27: 7.

Om det styrkes, att klaganden på grund av laga förfall varit ur stånd att verkställa honom föreskriven delgivningsåtgärd, förelägger hovrätten honom ny tid. Visas ej laga förfall eller att för delgivning mött hinder i följd, därav, att klagandens motpart vistas å okänd, eller å utrikes ort, äger hovrätten, då den stadgade tiden gått till ända, företaga målet till avgörande.

Har ej, då målet företages till avgörande, bevis inkommit därom, att delgivning skett före utgången av den för ingivande av delgivningsbevis bestämda tiden, och är ej heller förklaring avgiven, eller äro ej besvärshandlingarna återställda eller styrkt avskrift av dessa ingiven, då målet skall avgöras, skall klaganden förklaras hava förlorat sin talan. Samma påföljd inträder, om klaganden ej styrkt sig hava i enlighet med hovrättens föreläggande låtit i Post- och Inrikes Tidningar införa kungörelse om besvären, och förklaring ej inkommit, då målet företages till avgörande. It. B. 27: 8.

Anm. Har enskild part låtit sina besvär ingivas till hovrätten av annan, är denne utan särskilt bemyndigande

berättigad att å klagandens vägnar uttaga besvärshandlingarna från hovrätten.

Ilar före utgången av den för ingivande av delgivning sbevis bestämda tiden klaganden låtit besvärshandlingarna tillställas motparten, är denne pliktig att inom lika tid, som enligt vad här ovan sagts gäller för besvär över underrättens utslag i allmänhet (45, 30 eller 20 dagar), från den dag, handlingarna honom till-1316

ställdes,* ingiva förklaring till hovrätten. Är kungörelsen angående besvären införd i Post- och. Inrikes Tidningar, skall förklaringen ingivas inom 90 dagar från sista kungörandet. Förklaring kan även insändas till hovrätten i betalt brev med allmänna posten. Inkommer ej förklaring inom föreskriven tid, får det ej föranleda uppehåll med målets avgörande, såvida icke - inom samma tid visas laga förfall, i vilket fall hovrätten utsätter ny tid för förklaring. R. B. 27: 10.

Jämväl vad part har att iakttaga i fråga om avgivande av förklaring finnes intaget i den s. k. kommunikationsresolutionen. R. B. 27:11.

Anm. Besluter hovrätten att infordra underdomares utlåtande över besvären, får ej part betungas med beslutets delgivande. R. B. 27: 13.

Finner hovrätten nödigt att lämna klagandens motpart tillfälle att avgiva yttrande över inlaga, som blivit av klaganden ingiveni, efter det besvären utställts till förklaring, eller att höra klaganden över förklaring eller annan inlaga, som ingivits av motparten, äger hovrätten meddela föreskrift om delgivande av den inlaga, varöver yttrande sålunda anses behövligt. R. B. 27: 14.

Finner i besvärsmål hovrätten nödigt att till vinnande av upplysning rörande viss omständighet muntligt förhör hålles med parterna, äger hovrätten själv anställa sådant förhör, eller, om det ej lämpligen kan ske, uppdraga åt underrätt att hålla förhöret. Till förhöret skola kallas icke blott klaganden, utan, där så ske kan, även motparten, och detta även om han underlåtit att avgiva förklaring i målet. Part förelägges att tillstädeskomma vid förhöret antingen vid visst vite eller vid äventyr att målet avgör es utan hinder av hans utevaro eller i brottmål, där talan om ansvar föres, vid äventyr att han i händelse av utevaro från förhöret hämtas till den rätt, där detsamma skall hållas.

I beslut om förhör skall angivas den omständighet, varom upplysning erfordras. Skall förhöret hållas vid underrätt, äger hovrätten meddela ytterligare föreskrifter, som finnas nödiga. R. B. 27:15 och 19.

Av hovrätt i besvärsmål meddelat utslag anslås liksom domar i vademål i för allmänheten tillgängliga anslags böcker.** Angående sådana utslag, mot vilka klagan får föras, skall kungörelse dessutom införas i Post- och Inrikes Tidningar. R. B. 27: 16. Se K. K. d. 29 november 1901, enligt vilken uppgift om dylika av hovrätt under föregående vecka givna utslag skall införas varje måndag eller, om denna dag är helgdag, nästföljande söckendag.

* Se not å sid. 1305.

** Dessutom bliva parterna, resp. deras ombud eller kommissionärer särskilt underrättade om dagen för utslaget. Jfr ovan sid. 1309.1317

E. Om förfarande i wal, som inkommit till hovrätt genom unders tål Ining.

I mål, som skola underställas hovrätten, åligger det, som förut omtalats, i stad rådhusrätten samt på landet häradshövdingen att-inom den tid, som gäller för anförande av besvär över underrättens utslag i allmänhet (45, 30 eller 20 dagar, se under D), till hovrätten insända utslaget samt övriga protokoll och handlingar i målet. B. B. 25: 9.

Inom samma tid äger part till hovrätten eller, där han i målet hålles häktad, till konungens befallningshafvande eller tillsyningsmannen i häktat ingiva de påminnelser, han. aktar nödiga. Även efter denna tid kunna påminnelser ingivas, men ingen säkerhet föreligger, att de bliva beaktade, enär hovrätten efter den allmänna besvärstidens utgång är oförhindrad att avgöra målet.

Finner hovrätten nödigt att höra endera eller båda parterna,

äger hovrätten meddela de föreskrifter, sora med avseende därå

i .

finnas erforderliga. 11. B. 27: 17.

Formulär till kort besvärsskrift.

Till Kun^l. Maj :t och Rikets Svea Hovrätt.

över Svartlösa och öknebo tingslags häradsrätts den 10 innevarande juni meddelade och h^r bifogade utslag i mål mellan gårdsägaren Johan Wahlgren i Rickersta a ena samt mig å andra sidan angående ansvar och ersättning för olovlig jakt å annans jaktmark får jag härmed vördsamt anföra besvär samt där†id under åberopande av vad jag förut anfört och med framhållande av ätt genom den i målet förebragta bevisning ingalunda kan anses styrkt, att jag gjort mig skyldig till åtalade förseelsen, anhålla, det Kungl. Hovrätten måtte pröva rättvist att med undanrödjande av häradsrättens utslag ogilla den mot mig förda talan och tillerkänna mig ersättning för mina kostnader vid underrätten med därstädes yrkat och specificerat belopp.

För att bliva i tillfälle att vidare utveckla min talan och ingiva felande protokoll i målet anhåller jag vördsamt om tre veckors anstånd.

Stockholm den 21 juni 1917.

Georg Lindblom, Grosshandlare.

Formulär till delgivningsbevis.

Av Kungl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätts kommunikationsresolution n:o 34 av den 1 februari 1917 med vid resolutionen fogade, av Kungl. Hovrättens sigill sammanhållna handlingar i det av Stockholms rådhusrätt den 16 december 1916 avdömda kriminella besvärsmål mellan handlanden Johan1318

Viktor Lundin å ena och bokhållaren Fredrik Sundström a andra sillan angående ansvar och ersättning för förskingring hava vi denna dag tillställt bokhållaren Sundström bestyrkt avskrift, vilket härmed till bevis meddelas. Stockholm den 14 februari 1918.

Axel Eriksson. J. E. Persson.

Stämningsmän.

Formulär till kort förklaring i besvärsmål.

Till Kungl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätt.

Delgiven Kungl. Hovrättens kommunikationsresolution i kriminella besvärsmålet emellan grosshandlaren Georg Lindblom å ena samt mig å andra sidan angående ansvar och ersättning för olovlig jakt, i vilket mål Svartlösa och öknebo tingslags Häradsrätt meddelat utslag den 10 juni 1917, får jag härmed vördsamt avgiva infordrad förklaring.

Under hänvisning till vad jag förut i målet styrkt och med särskilt åberopande av jägmästaren O. Ämnens' sakkunniga vittnesmål, bestrider jag avseende å vederpartens ändringssökande samt anhåller vördsamt, att Kungl. Hovrätten måtte fastställa häradsrättens utslag.

För mina kostnader i Kungl. Hovrätten anhåller jag lika vördsamt om ersättning av motparten med 40 kronor i ombudsmannaarvode, 25 kronor för målets bevakning samt vad som åtgår till stämpel å ett exemplar av Hovrättens utslag i målet.

Ilickersta den 11 augusti 1917.

Johan Wahlgren.

Anm. Enligt Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 5 skola här ovan angivna regler om tid oclt ordning för fullföljd av talan mot underrätts beslut äga motsvarande tillämpning i fråga om klagan över annan domstols eller myndighets beslut i mål, som enligt lag eller särskild, författning skola full föl jas i allmän överrätt. Beslut av överståthållareämbetet, konungens befallningshavande och med domsrätt förlänade poliskamrar eller polisdomstolar skola sålunda överklagas i samma ordning som vanliga brottmålsiitslag. Genom besvär överklagas även på grund av denna föreskrift t. ex. domhavandens beslut i konkursmål, häradshövdingens beslut alt vägra stämning (se det föregående, sid. 1151) o. s. v.

För mål, som handläggas av domkapitel, ävensom för vtsök-ningsmål gälla dock särskilda föreskrifter.1310

II. Om talan mot hovrätts beslut och ittslag.

A. Om de hovrättens heslut och utslag, mot vilka klagan ej får föras, samt om rätt till särskild talan mot hovrätts under rättegången meddelade beslut.

a) Emot vissa hovrättens beslut och utslag får icke någon vidare klagan föras. Detta, gäller för följande fall:

1) Över beslut, varigenom hovrätt förklarat någon dess ledamot jävig, får ej klagas. Ii. B. 13: 5.

2) Över beslut, varigenom hovrätt utan att döma till värjemålsed återförvisat mål till underrätt, får ej klagas. Innefattar beslutet, prövning" av fråga, som inverkar på målets utgång, är dock part berättigad att fullfölja talan i sammanhang med huvudsaken, för den händelse denna kommer under Högsta domstolens prövning. B. B. 30: 8.

3) Över beslut, varigenom hovrätt i annat mål än sådant, som anhängiggjorts omedelbart i hovrätten, dömt till värjemålsed, får ej klagas. E. B. 30:9.

Åter förvisningsbeslut får sålunda icke heller i detta fall överklagas, men parten har här, även då värjemåisbeslutet är förenat med återförvisning, icke ens någon rätt att fullfölja talan i sammanhang med huvudsaken.

4) Över utslag, varigenom hovrätt upphävt underrätts beslut om åläggande av värjemålsed, får ej klagas. Ii. B. 30: 9.

Varken detta fall eller det då hovrätten fastställer underrättens ifrågavarande beslut (jfr. 3) här ovan) anses som arter av återförvisning, ty underrätten har icke genom värjemåisbeslutet skilj t målet ifrån. sig.

5) Över hovrätts utslag i från underrätt fullföljd fråga om domares jävighet eller domstols behörighet får ej klagas, med mindre hovrätten upphävt beslut, varigenom underrätten förklarat sig behörig att upptaga målet, eller fastställt beslut om underrättens obehörighet.

Anm. Ej heller i sistnämnda båda fall får dock frågan om underrättens behörighet dragas under Högsta domstolens prövnings, med mindre målet är sådant att parten, om han i hovrätten-fullföljt talan i själva saken och hovrättens utslag gått honom emot, skulle, utan hinder av vad nedan under 11) och 12) sägs, varit berättigad att överklaga detsamma. II. B. 30: 10.

G) över beslut, varigenom hovrätten upphävt av underrätt beviljad, kvarstad, skingringsförbud, eller annan därmed jämförlig åtgärd, får ej klagas. K. B. 30:11.

T) Har hovrätt eljest meddelat utslag i dit fullföljd fråga, som omför males under I. A. c—// här ovan, gäller om klagan över utslaget i tilläm pli (ja delar vad här nedan under 11) och 12) sägs. Ii. B'. 30:11.1320

8) Över hovrätts utslag i fråga om besvär enligt R. B. 16: 11 över underrätts beslut, varigenom förordnats om någons häktande, kvarhållande i häkte eller hämtande till rätten, får klagas blott då hovrätten fastställt beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte. E. B. 30: 11.

9) över hovrätts utslag i fråga om besvär enligt Ii. B. 16: 12 över linderrätts beslut, varigenom part förmenar att målet onödigt uppehållits, får ej klagas.* Ii. B. 30:11.

10) Över hovrätts utslag i mål, som fullföljts dit eller underställts dess prövning, får ej klagas endast beträffande rättegångskostnad. II. B. 30: 12.

11) Över hovrätts slutliga utslag i dit fullföljt tvistemål eller ärende rörande penningar eller sådanl, som kan skattas i penningar, får ej klagas, när värdet av vad parten i hovrätten tappat (det s. k. motgångsvärdet) uppenbarligen icke uppgår till 1,600 kronor (s. k. summa revisibilis .**)

Anm. Om målet rör jämväl sådant, som ej kan skattas i penningar, och utslaget i denna del gått parten emot, äger lian dock fullfölja talan i målet i dess helhet. 11. B. 30: 5.

12) Över hovrätts slutliga utslag i brottmål, som fullföljts dit eller underställts dess prov ning, får ej klagas:

a) av målsägande, med mindre hans talan avsett ansvar för brott, vara straffarbete eller avsättning efter lag kan följa;

fi) av tilltalad, med mindre han blivit sak fälld eller ställd under framtiden för brott, som i lag är belagt med straffarbete, fängelse, avsättning eller mistning av ämbete på viss tid.

Anm. 1. Titan hinder härav äger målsägande eller tilltalad fullfölja talan mot hovrättens utslag, om målet rör annat än ansvar och utslaget därutinnan gått honom emot. Är i denna del fråga endast om penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, gäller dock nyssnämnda medgivande blott så framt det icke är uppenbart att motgångsvärdet understiger 1,500 kronor. Skulle tilltalad ha fällts till böter eller vite, som ensamt eller i förening med vad han tappat i penningar eller penningars värde uppgår till 1,500 kronor, får han också överklaga utslaget.

Anm. 2. Allmänt åtal får ej fullföljas till Högsta domstolen av annan än justiekanslern eller ock riksdagens vustiteomhuds-man eller militieombudsman. Ii. B. 30: 6. Jfr. K. K. den 23 sept. 1915 om vad allmän åklagare vid underrätt har att iakttaga, där han vill hos justitiekansiern hemställa om fullföljd av talan mot hovrättens utslag, samt Arbetsordningar den 10 dec. 1915 för:

* över beslut av Ii o v r ä 11, varigenom part förmenar att målet onödigt uppehälles, får ej heller klagas.

** Jfr K. Cirk. 24 aug. 1915 till samtliga underdomstolar och överexeku-torer i riket ang. utredning i vissa fall om värdet av tvisteföremål.1321

Svea Hovrätt med krigshovrätten § 40, Göta Hovrätt § 36 och Hovrätten över Skåne och Blekinge § 37.

Vid beräkning av motgångsvärdet får hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som uppiupit efter målets an-hängiggörande. II. B. 30: T.

Om part av något av de skäl, som i texten här ovan fr. o. m. 2) angivits, finnes sakna rätt till fullföljd av talan mot slutligt utslag, som av hovrätt meddelas, skall hovrätten i utslaget giva till känna, att talan däremot ej får fullföljas av parten samt utsätta det lagrum, enligt vilket utslaget ej får överklagas.

Mot hovrättens beslut härutinnan får ej talan föras. Menar parten att beslutet grundas å oriktig lagtolkning, äger han dock hos konungen söka tillstånd till fullföljd av talan i målet. Skulle frågan om partens rätt till fullföljd vara beroende av motgångs-värdet, får emellertid icke i något fall till styrkande av detta värde ny bevisning hos konungen förebringas. Ii. B. 30: 17.

Menar enskild part i något fall, då, enligt vad ovan under 3), 4), 5) anm., 7), 10), 11) och 12) sägs, fullföljd av talan ej får äga rum, att det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt att hans talan blir prövad av Högsta domstolen, kan han hos konungen söka tillstånd till talans fullföljande. Sådant tillstånd får också sökas, om parten visar, att talans fullföljande skulle hava synnerlig betydelse för honom utöver det mål, varom fråga är, t. ex. därför att han är eller kan väntas bliva part i flera likartade mål. Ii. B. 30: 13.

Anm. I de fall, då tillstånd av konungen är i lag stadgat som villkor för nials dragande under konungens prövning, ankommer det på en särskild avdelning av Högsta domstolen, bestående av tre ledamöter, att pröva och avgöra ansökan om sådant tillstånd. Jfr. Eegeringsformen § 18 inom. 2 samt lag den 14 maj 1915 ang. K. M:ts högsta domstols tjänstgöring på avdelningar § 3.

b) Enligt R. B. 16: 14 få av hovrätt under rättegången meddelade beslut i regel ej särskilt överklagas. Endast i följande fall får särskild talan föras mot sådana beslut:

1) Beslut, varigenom hovrätt dömt till värjemålsed, om hovrätten handlagt målet som första instans. Jfr. ovan a) 3).

2) Beslut, varigenom hovrätt i där anhang i g t mål under rättegången beviljat kvarstad, skingringsförbud eller därmed jämförlig åtgärd eller ogillat yrkande om hävande av sådan åtgärd.

Anm. 1. Att beslut, varigenom hovrätt upphäft underrätts beslut att bevilja kvarstad, skingringsförbud eller jämförlig åtgärd, icke får överklagas är förut omtalat. Se under a) 6) här ovan.

Anm. 2. Att beslut, som hovrätt eljest meddelat i dit fullföljd fråga av detta slag, endast får överklagas under i tillämpliga

Aduokaten. \qq1322

delar samma förutsättningar som ovan a) 11) ocli 12) nämnts, framgår av punkten a) 7).

3) Sådana av hovrätt i där anhängigt mål under rättegången meddelade beslut, som för underrätts del uppräknats under I. A. c—/ Ii är ovan.

Anm. Angående beslut, som hovrätt meddelat i dit fullföljd fråga av detta slag, gäller vad i anm. 2 till närmast föregående moment erinrats.

4) Beslut, varigenom hovrätt i där anhängigt mål under rättegången för ordnat om någons häktande eller hvarhållande i häkte eller hämtande till rätten.

Anm. Att hovrätts utslag i fråga om besvär över underrätts motsvarande beslut får överklagas blott då hovrätten fastställt beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte, är omtalat under a) 8) här ovan.

Slutligen erinras, att klagan ej får föras över beslut av hovrätt, varigenom part menar att mål onödigt uppehälles, liksom ej heller över hovrätts utslag med anledning av besvär över dylikt beslut av underrätt. Se under a) 9) här ovan.

Övriga hovrätts beslut under rättegången, vilka få överklagas, kunna dragas under Högsta domstolens prövning allenast i sammanhang med fullföljd av talan i huvudsaken. Dock får i sammanhang med klagomål över beslut angående värjemålsed talan fullföljas mot beslut över invändning, vars gillande eller ogillande kan inverka på frågan om edgången, varförutom i samband med besvär över beslut, genom vilket förelagt äventyr tillämpats, även giltigheten av själva föreläggandet kan komma under bedömande. R. B. 25: 7 och 30: 15. Jfr. det föregående, sid. 1301.

Slutligen är att märka, att en part, vilken icke fullföljt talan mot hovrättens utslag i huvudsaken, har rätt att i samband med bemötande av vederpartens ändring ss ökande i målet hos Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) påkalla prövning av hovrätts beslut under rättegången, som ej skolat genom särskild klagan fullföljas, och varmed han är missnöjd. R. B. 25: 7 och 30: 15. Jfr det föregående, sid. 1302.

B. Om olika slag av ordinära rättsmedel emot hovrätts utslag och beslut.

a) Rättsmedel emot hovrätts utslag och beslut i tvistemål.

Talan mot sådana hovrättens utslag och beslut, vilka få överklagas, fullföljas i vissa fall genom revisionsansökning och i vissa fall genom besvär.

Genom revisionsansökning fullföljes talan i följande fall:

1) emot slutligt utslag i mål, som inkommit till hovrätten efter vad (jfr. det föregående, sid. 1302 o. f.), dock med undantag1323

för de fall, då sådant utslag, enligt vad här nedan sägs, skall överklagas genom besvär. R. B. 30: 1.

2) emot slutligt utslag i mål, som blivit in s täm t till hovrätten såsom första domstol (jfr. det föregående, sid. lill o. f.), dock med undantag för de fall, då sådana utslag, enligt vad här nedan sägs, skola överklagas genom besvär.

3) emot heslut, varigenom hovrätten dömt till värjemåls ed l sådana mål, som blivit instämda till hovrätten såsom första domstol. Detsamma gäller om motsvarande beslut i mål, som efter vad inkommit till hovrätten, för den händelse konungens tillstånd till talans fullföljd i dylika fall erhålles. Jfr ovan A a) 3) och sid. 1321. R. B. 30:1.

4) emot hovrätts förklaring av utslag, om talan emot utslaget skolat fullföljas genom revisionsansökning. R. B. 24: 11.

Genom besvär fullföljes talan i följande fall:

1) emot slutliga utslag i sådana tvistemål, som inkommit till hovrätten (jenom besvär. R. B. 30: 1 (jfr. det föregående, sid. 1302).'

2) emot slutliga utslag i sådana tvistemål och ansökningsärenden, vilka utan s t ä m n i n g anhängiggjorts hos hovrätten såsom första domstol. R. B. 30: 1 (jfr. det föregående, sid. 1076 och lill).

3) emot utslag, varigenom hovrätt yttrat sig med anledning av klagan mot underrätts i slutligt utslag meddelade beslut, som, om det givits under rättegången, fått särskilt överklagas enligt de under I. A. givna regler, men vilket blivit fullföljt i samband med huvudsaken, såvida nämligen fart vill klaga över hovrättens utslag allenast i den sålunda, fullföljda särskilda frågan. I detta fall skall talan fullföljas genom besvär, ändå att målet inkommit till hovrätten efter vad. Fullföljer däremot parten talan även i huvudsken, skall talan jämväl beträffande den särskilda frågan fullföljas efter revisionsansökning. R. B. 30: 3.

4) emot utslag i till hovrätten in s t ä m t tvistemål, varigenom hovrätten förklarat sig obehörig eller stämningen ogill. R. B. 30: 2. Som ovan omtalats, överklagas andra slutliga utslag i sådana mål efter revisionsansökning. R. B. 30: 1.

5) \emot beslut, varigenom hovrätt dömt till värjemålsed i sädana mål, vilka utan stämning anhängiggjorts hos hovrätten såsom första domstol. Detsamma gäller om motsvarande beslut i mål, som inkommit till hovrätten genom besvär, för den händelse konungens tillstånd till talans fullföljd i dylikt fall erhålles. Jfr. ovan A. a) 3) och sid. 1321.

6) emot hovrättens övriga under rättegången meddelade beslut,

vilka

enligt A. här ovan få särskilt överklagas. R. B. 30: 14,1324

Anm. Angående sättet för fullföljd av talan mot sådana under rättegången meddelade beslut, vilka icke få särskilt överklagas, är förut talat, se under A.

7) emot hovrätts i slutligt utslag meddelade beslut, vilket angår vittne eller annan, som kallats att meddela upplysning i målet, eller fullmäktig eller rättegångsbiträde åt häktad eller tolk, om detta beslut är sådant, att om det meddelats under rättegången, särskild klagan enligt A. b) varit tillåten mot detsamma. Talan emot sådant beslut fullföljes genom besvär, även om talan mot det slutliga utslaget i övriga delar skall fullföljas genom revisionsansökning. II. B. 25: 5 ocli 30: 14.

8) emot annat hovrätts beslut, som meddelats i s l u t l i g t u t-slag, i fall detta beslut, om det meddelats under rättegången, kunnat särskilt överklagas, såvida part vill klaga allenast över detta beslut. I detta fall skall talan fullföljas genom besvär, ändå att talan mot det slutliga utslaget eljest skolat fullföljas genom revisionsansökning.

Fullföljer däremot parten talan i huvudsaken, skall denna ären beträffande detta beslut fullföljas efter revisionsansökiiinvj. 11. B. 25:5 och 30:14.

9) emot beslut, varigenom hovrätt vägrat upptaga missnöjesanmälan.

Särskild klagan får ej föras däröver, att missnöjesanmälan upptagits. R, B. 30: 24, 23.

10) emot hovrätts förklaring av beslut eller utslag, om talan mot detta beslut eller utslag skolat fullföljas genom besvär. II. B. 24:11.

b) Rättsmedel emot hovrätts utslag och beslut i brottmål. De ordinära rättsmedlen i brottmål äro även emot hovrätts utslag och beslut besvär och underställning'.

Genom besvär fullföljes talan i följande fall:

1) emot slutliga utslag i mål, som genom besvär inkommit till hovrätten eller blivit dess prövning underställda. R. B .30: 1. Jfr. det föregående, sid. 1302. Vissa utslag skola enligt vad nedan sägs underställas Kungl. Maj:t.

2) emot slutliga utslag i brottmål, som anhängiggjorts omedelbart i hovrätten. R. B. 30: 1. Jfr. det föregående, sid. 1271 o. f.

Anm. Har hovrätt, jämte det utslag meddelats, tillika hänvisat målet till fortsatt handläggning vid annan överrätt (jfr. det föregående, sid. 1267 och följ.), får ändring i utslaget ej sökas, förrän den hovrätt, som sist handlagt målet, däri meddelat slutligt utslag, och tiden för talans fullföljd räknas från dagen för det sista utslaget. R. B. 30: 4 och 25: 6. Jfr. det föregående, sid. 1303.1325

3) emot beslut angående värjemålsed och övriga beslut under rättegången, mot vilka särskild talan enligt reglerna under A. här ovan får föras.

4) emot i slutligt u t s l a g meddelat beslut, vilket, om det givits under rättegången, skolat enligt reglerna under A. särskilt överklagas. Fullföljes talan även i fråga om själva huvudsaken, torde besvären avgöras genom gemensamt utslag, även om beslutet rörde vittne eller annan, som kallats att meddela upplysning i målet, eller fullmäktig eller rättegångsbiträde åt häktad eller tolk. R. B. 30: 14 och 25: 5.

Anm. Beträffande fullföljd av talan mot under rättegången meddelat beslut, varöver särskild klagan ej är tillåten, se här ovan under A., sid. 1322.

5) emot förklaring av hovrätts beslut och utslag i brottmål. R. B. 24: 11.

Underställ n i n g till Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) av hovrätts utslag skall enligt R. B. 30: 44 äga rum, då någon av hovrätt blivit dömd till döden.

Då hovrätt meddelar utslag eller beslut, varemot talan må omedelbarligen fullföljas, skall enligt R. B. 30: 16 däri givas tillkänna, huruvida klagan skall föras genom revisions ans ökning eller genom besvär. Hovrättens i detta avseende lämnade hänvisning länder till ovillkorlig efterrättelse, och detta icke allenast på det sätt, att partens rätt till talan anses förvarad, därest han iakttagit vad domstolen föreskrivit, utan även så tillvida, att överrätt icke under några förhållanden äger föreskriva åtgärder, som betingas av ett annat sätt för fullföljd. Vid hovrättens prövning att part äger fullfölja talan skall likaledes förbliva.

I hovrättens utslag och beslut skall även angivas för så vitt talan skall fullföljas genom revisionsansökning, huru missnöje skall anmälas i hovrätten, samt i annat fall, inom vilken tid och varest besvär skola avlämnas, ävensom vad klaganden i övrigt har att iakttaga för fullföljd av sin talan. Motparten får ej draga frågan om dessa föreskrifters riktighet under Högsta domstolens prövning. R. B. 30: 16.

I mål, vari någon hålles häktad, skall utslag eller beslut ofördröjligen delgivas den häktade genom hovrättens försorg, såvida detsamma ej blivit för honom muntligen avsagt.

Vill part söka sådant tillstånd (dispens) till fullföljd av talan, som ovan sid. 1321 omförmälts, skall han fullgöra vad för varje särskilt fall är föreskrivet beträffande talans fullföljande, sålunda i fråga om revisionsansökning, om talan skall fullföljas genom dylik, och i fråga om besvär, om talan skall fullföljas besvärsvägen. Om vad parten i sådant avseende har att iakttaga1326

meddelar hovrätten på begäran underrättelse. Skall talan fullföljas genom besvär, angives därvid jämväl hur tillstånd skall sökas, vilket, då talan skall fullföljas revisionsvägen, angives först i beslutet över missnöjesanmälan. R. B. 30: 18.

Den, som vill fullfölja talan mot hovrätts utslag eller beslut, skall, evad lian har att söka revision eller att anföra besvär, hos någon konungens befallningshavande i riket, likgiltigt vilken, nedsätta dels en s. k. fullföljds a v gift om 150 kr., dels ett lika stort belopp till säkerhet för den kostnads-e r s ä t t n i n g, som Högsta domstolen kan komma att tillerkänna hans motpart.

Då flera äga gemensam talan i ett mål, gäller belopp av denna beskaffenhet, som en av dem nedsatt, även för de övriga. Äro klagandens motparter flera, behöver han dock ej nedsätta mer än förut sagts. Eran nedsättningsskyldighet äro kronan samt, i brottmål, allmän åklagare och tilltalad, som hålles häktad i må-le u, alldeles fria. Fri från fullföljd sav gif t är annan tilltalad, som för talan i fråga om honom ådömt ansvar. Nedsättning till säkerhet för kostnadsersättning är åter ej av nöden, då enskild motpart ej finnes. R. B. 30: 1.9.

Fattigdom kan slutligen under förutsättningar, som nedan skola angivas, medföra befrielse från nedsättning av fullföljds-avgift eller t. o. m. båda de ifrågavarande beloppen. För fullföljd av talan utan nedsättning8 till säkerhet för kostnadsersättning krävės dock i så fall konungens tillstånd. Yppa sig^ därvid olika meningar inom dispensavdelningen i Högsta domstolen, skall tillstånd anses beviljat, såframt någon ledamot finner skäl bifalla ansökningen. R. B. 30:20, jfr. K. K. 1 okt. 1915 ang. nedsättning av fullfölj savgift och kostnadsersättning samt ang. lyftande av sådant nedsatt belopp ävensom lag 14 maj 1915 ang. K. Maj:ts högsta domstols tjänstgöring på avdelningar § 3.

O. Om förfarandet vid remsions ans ökning och dess fullföljd. Vill part söka revision, åligger det honom att före kl. 12 å 30:de dagen* från den dag, dä hovrättens utslag gavs, till hovrätten ingiva inis snö jesanmälan jämte konungens befallningshavandes bevis om nedsättning av föreskriven fullföljdsavgift och kostnadsersättning', resp. fattigbevis (se anm. här nedan).** Anmäles ej missnöje i sålunda föreskriven ordning och visas ej inom nyssnämnda tid laga förfall, »stande utslaget fast», d. v. s. utslaget har vunnit laga kraft, och missnöjesanmälan, som göres senare eller på annat sätt, får ej upptagas. Visas förfall, utsätter hovrätten ny tid. R. B. 30: 21, 22, 24.

* Jfr not å sid. 1305.

** Då missnöjesanmälan ingives, bör part hos hovrättens arkivarie beställa utskrift av de hos hovrätten förda protokoll. Jfr det följande, sid. 1329, 5†1327

Motparten är numera icke berättigad att bliva börd över missnöjesanmälan.

Upptages missnöjesanmälan, skall bovrätten däröver meddela bevis (s. k. revisionsutslag) med underrättelse om vad part bar att iakttaga för fullföljd av sin talan, däri inbegripet bur tilläventyrs erforderlig dispens skall sökas. Detta bevis meddelas genom protokollsutdrcig, som part bar att lösa, sedan dess utfärdande blivit kungjort genom anslag i den i hovrätten för allmänheten tillgängliga s. k. civila anslagsboken samt genom ovan nämnda särskilda meddelande. Jfr. det föregående, sid. 1309.

Angående rätt till besvär över beslut, varigenom hovrätt vägrat att upptaga missnöjesanmälan, samt att klagan ej får föras däröver att missnöjesanmälan upptagits, se det föregående, sid. 1323. Frågan om de i revisionsutslaget meddelade föreskrifternas riktighet får ej dragas under Högsta domstolens prövning av motparten till den, som anmält missnöje. R. B. 30: 23.

Formulär till missnöjesanmälan mot hovrätts dom.

Till Kungl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätt.

Undertecknade få härmed vördsamt anmäla missnöje emot Kungl Hovrättens den 25 april 1917 under n:r 254 meddelade dom i mål emellan hemmansägaren Yngste Jan Jansson i österby å ena samt undertecknade m. fi. å andra sidan, angående bättre rätt till hus m. m. Stockholm den 24 maj 1917.

Johan Ericson och Carl Ericson båda genom P. G. östlund på grund av bilagd fullmakt.

Anmälan om missnöje med hovrätts dorn får ej i likhet med vadeanmälan återkallas, utan i varje fall, då densamma ej fullföljes, är part, som anmält missnöje, skyldig att till motpart, som inställt sig hos Kungl. Majrt

inom den för svaromåls avgivande stadgade tiden (se här nedan), utgiva ersättning för denna inställelse ävensom för övriga kostnader, som föranletts av 'missnöjesanmälan. Till konungen ställd skriftlig ansökan härom skall dock ingivas till Kungl. Majrts nedre justitierevision sist å 30:de dagen* efter utgången av den för svaromåls avgivande föreskrivna tiden (sålunda i regel sist å 44:de dagen från revisionssökandens inställelsedag eller å 89:de dagen från hovrättens doms dag). K. B. 30:34. Vid ansökningen skall fogas hovrättens dom, offciellt bestyrkt avskrift av hovrättens bevis om

* Jfr not å sid. 1305?1328

missnöjesanmälan (revisionsutslaget) samt bevis från registratorn i nedre justitierevisionen, att svaranden i laga ordning inställt sig därstädes för svarandetalans bevakande, ocli att revisions-sökanden uteblivit. Ansökningen utställes till delgivning (kommunikation) med revisionssökanden, som erhåller tillfälle att inkomma med förklaring, varefter Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) i utslag tillerkänner sökanden visst ersättningsbelopp, såvida ej motparten visar, att han inom inställelsetiden styrkt laga förfall för sin underlåtenhet att fullfölja revisionsansökningen.

Formulär till ansökning om ersättning för inställelse hos Kungl. Maj:t

för svarandetalåns bevakning, då sökanden Icke

fullföljt revisionsansökning.

Till Konungen.

Såsom bifogade utdrag av Eders Kungl. Maj :ts ocli Rikets Svea Hovrätts protokoll för den 26 juli 1917 utvisar, liar handlanden Per Persson hos Kungl. Hovrätten anmält missnöje emot Eders Kungl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätts dom den 29 juni 1917 i mål emellan sökanden å ena samt mig å andra sidan angående giltighet av fordran på grund av skuldebrev. I följd härav har jag inom föreskriven tid för svarandetalans bevakande hos Eders Kungl. Maj :t genom ombud tillstädeskommit i Eders Kungl. Maj :ts Nedre Justitierevision.

Då jag ånyo infunnit mig i Kungl. Nedre Justitierevisionen för att uttaga avskrift av vederpartens deduktion, har jag emellertid erfarit, att motparten icke fullföljt sitt missnöje mot Kungl. Hovrättens dom.

På grund härav får jag i underdånighet anhålla, det Eders Kungl. Maj :t måtte pröva rättvist förplikta handlanden Persson att till mig utgiva ersättning ej mindre för inställelsebesväret hos Eders Kungl. Maj :t ävensom för denna ansöknings uppsättande och delgivande samt ärendets bevakning i övrigt med tillhopa sjuttiofem kronor, än även för Kungl. Hovrättens protokoll med anledning av revisionsansökningen, för övriga bevis samt för blivande utslag med expeditionerna åtecknade belopp.

Stockholm den 3 september 1917.

Underdånigst Erik Wiklund.

Obs. Hovrättens dorn, utdrag nr hovrättens protokoll angående missnöj esau malån samt bevis från registratorn i nedre justitierevisionen bifogas.

Anm. Kan part, som anmäler missnöje, icke förete bevis om nedsättning' av fullfölj clsav gif t och kostnadsersättning, skall han vid missnöjesanmälan foga intyg, att han icke äger tillgång till gäldande av 150 kronor eller efter gäldande därav skulie sakna nödtorftigt uppehälle. Intyget skall vara utfärdat av konungens1329

befallningshävande, underrätten, häradshövdingen, borgmästaren, landsfiskalen eller, i mål från Norrbottens eller Västerbottens läns lappmark, lappfogde i den ort, där sökanden har sitt hemvist. Äro sökandens förmögenhetsvillkor icke kunniga för den myndighet, hos vilken intyget sökes, skall myndigheten uppdraga åt trovärdig man att hålla undersökning därom. Har part i rätt tid ingivit vederbörlig myndighets intyg om fattigdom, men är intyget ej av ovan angivna innehåll, förelägges parten av hovrätten att inom viss tid inkomma med behörigt intyg vid äventyr att, om sådant intyg icke är i hovrätten tillgängligt, då missnöjesanmälan

företages till prövning, parten skall hava förlorat sin talan. Ingiver part, som fått dylikt föreläggande, i stället för fattigbevis, konungens befallningshavandes bevis om nedsättning av det belopp, varom fråga är, så är även detta gillt. R. B. 30: 22, jfr. K. K. 1 okt. 1915 ang. fattigdomsintyg, som omförmäles i R. B. 30: 22.

Part, som rätteligen anmält missnöje med hovrättens utslag (sökanden), skall själv eller genom be fullmäktig at ombud/® före kl. 12 å 4ö:te dagen** från den dag, då hovrättens dom gavs, inställa sig i Kungl. Maj:ts nedre justitierevision samt dit ingiva:

1) revisionsinlag*a, s. k. deduktion (i huvudskrift och bestyrkt avskrift),*

2) hovrättens dorn i målet,

3) bevis om anmält missnöje (revisionsutslaget),

4) de hos hovrätten förda 'protokoll,*** och

5) underrättens protokoll i målet, såvida dessa ej kvarligga hos hovrätten, i vilket fall de insändas av hovrätten. Se anm. 1 här nedan.

Anm. 1. Det åligger hovrätten, att,, därest behörig missnöjesanmälan gjorts, före utgången av den tid, inom vilken talan skall fullföljas (45 dagar från domens dag), till Kungl. Maj:t insända hos hovrätten befintliga handlingar i målet. R. 13. 30:25.

Anm. 2. Angående fullföljd av talan emot hovrättens domar i mål, som inkommit från Gottland, finnas särskilda föreskrifter. Se K. Br. den 8 december 1748, K. F. den 23 augusti 1851 och Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 13.

* I revisionssaker liksom i vademål skall bifogas bestyrkt avskrift av alla inlagor med tillhörande skriftliga bevis ävensom av fullmakter, vilken avskrift motparten äger uttaga. Angående det fall att flere motparter finnas, om påföljd av underlåtenhet att ingiva avskrift samt om undantag för kartor m. m. gäller detsamma som i vademål. R. B. 26: 13 och 30: 33. Jfr det föreg., sid. 1308 not *.

** Jfr not å sid. 1305.

*** Jfr not ** å sid. 1326,

Anm. 3. Har sökanden vid sin missnöjesanmälan icke fogat bevis om nedsättning av föreskrivet belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning, skall ansökan om tillstånd att utan hinder därav få fullfölja talan fogas vid, revisionsinlagan. Likaledes skall vid revisionsinlagan fogas tilläventyrs erforderlig ansökan om sådant tillstånd till talans fullföljande, som omförmälts sid. 1321 härovan. I senare fallet måste ansökningen innehålla de skäl, vara den grundas. Andra skäl komma ej under bedömande. Bifaller konungen sådan ansökan, vari part gjort gnällande, att hovrättens tillkännagivande, att talan ej skulle få fullföljas, grundats å oriktig lagtolkning, skall konungen angiva skälen för sitt beslut.

Försummar part, som anmält missnöje, att inom ovan angivna tid inställa sig samt ingiva, deduktion och, då tillstånd till talans fullföljd kräves, ansökan om dylikt tillstånd, »stande hovrättens dorn fast», d. v. s. domen har vunnit laga kraft, såvida ej inom samma tid visas laga förfall, i vilken händelse Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) utsätter ny tid. Avslås ansökan om tillstånd till fullföljd, står överklagade utslaget likaledes fast, varom besked intages i konungens över ansökningen meddelade beslut. E. B. 30:30.

Har sökanden underlåtit att ingiva överklagade domen, bevis om anmält missnöje (revisionsutslaget), eller hovrättens eller underrättens 'protokoll i målet, och är ej handlingen av annan part företedd eller från hovrätten insänd, förelägger vederbörande revisionsstkreterare sökanden att inom viss tid inkomma med det felande, vid äventyr att, om det ej är hos Kungl. Maj:t tillgängligt, då saken företages till avgörande, sökanden skall hava

förlorat sin talan. E. B. 30:31. Kungl. Maj:ts Instruktion för dess nedre justitierevision den 23 sept. 1915 § 12. Sådana förelägganden, vilka, om sökanden på sätt nedan sägs förbehållit vsig rätt till vidare yttrande, icke givas, förrän tiden härför gått till ända, meddelas vanligen genom protokollsutdrag, varom kungörelse anslås i en för allmänheten tillgänglig anslagsbok och underrättelse avsändes med posten. Har anslag skett, länder försummelse att avsända underrättelse med posten icke part till ursäkt för underlåtenhet att fullgöra föreläggandet. Se nyssnämnda instruktion § 35.

Svaranden skall, om sökanden utan särskilt tillstånd äger fullfölja, talan, sist å 14:de dagen från den dag,* då sökanden senast bort inställa sig (alltså vanligen sist å 59:de dagen från hovrättens doms dag), inställa sig i nedre justitierevisionen, varvid han i regel äger uttaga avskrift av sökandens deduktion (jfr. sid. 1308 not-).

* Jfr not å sid. 1305,1331

Finner konungen vid prövning av ansökan om tillstånd att fullfölja talan nödigt höra motparten, förfares på i tillämpliga delar samma sätt, som då någon skall höras över besvär, förklaring eller annan inlaga av parterna i besvärsmål i hovrätt (jfr. ovan sid. 1314 o. följ.). Bifallés ansökningen, skall konungens beslut härom genom sökandens försorg delgivas motparten, varvid stadgandena om delgivning av besvär till hovrätt i tilllämpliga delar lända till efterrätelse, med det undantag att stadgandet om viss påföljd för underlåtenhet att återställa besvärshandlingarna ej tillämpas å ifrågavarande beslut. Om beslutet inom den för ingivandet av delgivningsbeslut bestämda tiden tillställts svaranden, är denne pliktig att inställa sig sist å 30:de dagen* från delgivning sdag en. Har kungörelse angående beslutet varit införd i Post- och Inrikes tidningar, skall svaranden inställa sig sist å 90:de dagen* från sista kungörandet.

Underlåter svaranden att inställa sig inom dessa tider, har han förlorat rätt att varda hörd hos Kungl. Maj:t, såvida han ej före utgången av samma tider styrkt laga förfall, i vilken händelse Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) utsätter ny tid. R. B. 30: 29, 32.

Anm. Skulle vittnesförhör i hos Kungl. Maj:t anhängigt revisionsmål förekomma, äger svaranden, oaktat han icke inställt sig i rätt tid, framställa jäv mot vittne, som därvid åberopas. R. B. 30: 32. Att han även kan bliva kallad till muntligt förhör framgår av det följande. R. B. 30: 45 och 26: 15, se sid. 1332.

Svaranden äger att inom den för hans inställelse föreskrivna tiden avgiva skriftligt genmäle, s. k. kontradeduktion, som skall ingivas i huvudskrift och bestyrkt avskrift.** R. B. 30: 33 och 26: 9.

Har sökanden i sin deduktion förbehållit sig rätt till vidare yttrande, äger han att inom tre veckor från den dag, då svaranden senast bort tillstädes komma* (inom. i regel 5 veckor eller 35 dagar från sökandens inställelsedag eller 80 dagar från hovrättens doms dag), i huvudskrift och bestyrkt avskrift** ingiva ytterligare en skrift, s. k. duplik. R. B. 30: 33 och 26: 10.

Av sökande sålunda ingiven duplik äger svaranden, även om han underlåtit att avgiva svaromål eller på sätt här nedan säges förbehålla sig vidare yttrande, rätt att inom tre veckor från den dag, då dupliken sist bort ingivas* (alltså i regel inom 8 veckor eller 56 dagar från sökandens inställelsedag eller 101 dagar från hovrättens doms dag), bemöta genom i huvudskrift och bestyrkt avskrift ingiven skrift, s. k. replik.** R. B. 30: 33 och 26: 11.

Har svaranden före utgången av den tid, inom vilken han bort inställa sig, förbehållit sig rätt till vidare yttrande, är han berättigad att inom sex veckor från utgången av samma tid* (inom

* Jfr not å sid. 1305. ** Jfr not * å sid, 1308,1332

i regel 8 veckor eller 56 dagar från sökandens inställelsedag eller 101 dagar från hovrättens doms dag) avgiva skriftligt yttrande. II. B. 30:33 och 26: 11.

För ingivande av inlaga för närmare utveckling av sökandens talan eller bemötande härav eller för avgivande av skriftligt yttrande, varom svaranden gjort förbehåll, äger nedre justitierevisionen att bevilja anstånd på viss tid, när synnerliga skäl föranleda därtill. R. B. 30: 33 och 26: 12 samt Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevision den 23 sept. 1915 § 13.

Finner Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) nödigt att till vinnande av upplysning rörande viss omständighet muntligt förhör bör hållas med parterna, äger Kungl. Maj:t förordna om sådant ' förhör, varvid de föreskrifter, som förut omtalats angående muntligt förhör i hovrätten i vademål skola äga motsvarande tillämpning. Ii. B. 30:45.

Anm. 1. Därest av part begät vittnesförhör medgives av motparten och detsamma finnes kunna inverka på målets utgång, äger nedre justitierevisionen efter omständigheterna hålla sådant förhör eller förordna om dess hållande inför underrätt. Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevision den 23 sept. 1915 § 13.

Anm. 2. Vederbörande revisionssekreterare äger att vid vite av 25 till och med 100 kronor eller vid äventyr att målet ändå företages till avgörande förelägga part att inkomma med handling, som tidigare varit företedd i målet. Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevision den 23 sept. 1915 §§12 och 14.

Anm. 3. Har i revisionsmål talan enligt B. a) här ovan i samhand med huvudsaken fullföljts mot i slutligt utslag meddelat heslut, varigenom part fällts att utgiva vite eller att hota för uteblivande eller annan förseelse i målet, äger vederbörande revisionssekreterare att i denna fråga infordra yttrande från allmänna åklagaren. 11. B. 30:33 och 26:14 samt Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevision den 23 sept. 1915 §§ 12 och 14.

Formulär till kort deduktion.

Till Konungen.

Efter att hava i behörig ordning anmält missnöje emot Eders Kungl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätts den 22 mars 1917 givna dom emellan oss å ena samt t. f. länsmannen J. F. Olsson å andra sidan, angående fordringsanspråk, få vi härmed till Eders Kungl. Maj :ts nådiga prövning hemställa ifrågavarande dom samt därvid, under åberopande av vad vi förut anfört och styrkt, i underdånighet yrka, det täcktes Eders Kungl. Maj :t med upphävande av hovrättsdomen ogilla Olssons i målet förda talan samt tiller-1333

kanna oss ersättning för kostnaderna å detsamma vid Häradsrätten och Hovrätten med därstädes fordrade belopp.

Bevis om anmält missnöje, de hos Hovrätten i målet förda protokoll samt Hovrättens dom bifogas, varemot vi anhålla att senare få ingiva Häradsrättens protokoll.

Rätt till vidare yttrande förbehålles. Stockholm den 22 april 1017.

Underdånigst

Per Persson. Per Andersson.

Båda genom

Alrik Fredman

enligt fullmakt.

Formulär till kort kontradeduktion.

Till Konungen.

I revisionsmålet mellan lantbrukaren Georg Höglund å Kulla torp å ena och mig å andra sidan, angående bättre rätt till fast egendom, i vilket mål Eders Kungl. Maj :ts och Rikets Hovrätt över Skåne och Blekinge meddelat dom den 4 sistlidne juni, får jag härmed i underdånighet bestrida vederpartens ändringssökande samt under åberopande av vad som från min sida i målet förut anförts och styrkts anhålla, det täcktes Eders Kungl. Maj :t i nåder pröva rättvist fastställa Hovrättens dom samt tillerkänna mig ersättning för mina kostnader hos Eders Kungl. Maj :t med 150 kronor samt vad som åtgår till lösen för en avskrift av Eders Kungl. Maj :ts blivande dom i målet. Rätt till vidare yrkande förbehålles. Kristianstad den 29 juli 1917.

Underdånigst

Anna Nordensson,

hemmansägaredotter.

D. Förfarandet hos Kungl. Maj: t i besvär smal.

Till konungen ställda besvär över hovrätts utslag eller beslut skola ingivas till nedre justitierevisionen före kl. 12 å SO:de dagen* från den dag, utslaget eller beslutet gavs. E,. B. 30: 35.

Anm. 1. Part, som i målet hålles häktad, äger att ingiva sina besvär till konungens befallningshavande eller tillsyningsmannen vid häktet. Tiden för besvärens ingivande räknas i detta fall från den dag utslaget eller beslutet delgavs den häktade, såvida detsamma ej blivit för honom muntligen avsagt av hovrätten. K. B. 30:35. Jfr. det föregående, sid. 1313. Att det åligger konungens befallningshavande och tillsyningsman vid

* Jfr not * å sid. 1305.1331

häkte att tillse, det häktad person, som vill anföra besvär eller avgiva annan inlaga till högre rätt eller ingiva nådeansökan, därvid ej saknar nödigt biträde, är stadgat i Lag om vad iakttagas skall i anseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 12. Jfr. ock lag den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad, för vilken lag förut redogjorts.

Anm. 2. Klagan över beslut, varigenom hovrätt i därstädes anhängigt mål meddelat föreskrift, om någons häktande eller kvar-hållande i häkte eller hämtande till rätten, är ej inshänkt till viss tid. R. B. 30: 35.

Anm. 3. Angående fullföljd av talan emot hovrätts utslag i mål, som inkomma från Gottland, finnas särskilda föreskrifter. Se K. Br. den 8 december 1784, K. E. den 23 augusti 1851 och Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 13.

Är besvärsskrift undertecknad av den klagande själv, kan den ingivas av annan jörsön, utan att denne behöver förete rättegångs-fullmakt. I annat fall måste fullmakt för skriftens ingivande bifogas.* Jfr. det föregående, sid. 1143, anm. 2. Att besvärs-skrift alltid måste vara undertecknad, är förut framhållet. Se det föregående, sid. 1143.

Vid besvären skall klaganden foga konungens befallningshavan-des bevis om nedsättning av föreskriven fullföljdsavgift och kost-7iad ser sättning. Företer klaganden bevis om att han nedsatt kostnadsersättningen, men icke bevis om nedsättning av stadgad fullföljdsavgift, skall vid besvären fogas sådant intyg om fattigdom, som ovan sid. 1328 anm. omförmälts. Kan klaganden ej heller förete bevis om nedsättning av föreskrivet belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning, skall ansökan om tillstånd att utan hinder därav få fullfölja talan fogas vid besvären och vara åtföljd av fattigbevis av nyssnämnda slag. Om klaganden i rätt tid ingivit vederbörlig" myndighets intyg om fattigdom, men intyget ej är av föreskrivet innehåll, förelägger nedre justitierevisionen klaganden att inom viss tid inkomma med behörigt intyg vid äventyr att, om sådant ej är tillgängligt hos konungen, då målet företages till avgörande, klaganden skall hava förlorat sin talan. Ingiver klaganden i stället konungens befallnings-havandes bevis o ni nedsättning av det belopp, varom fråga är, så är även detta gillt. Slutligen skall tilläventyrs erforderlig ansökan om sådant tillstånd till talans fullföljd, som omnämnts sid. 1321 här ovan, bifogas besvären och innehålla de skäl, vara ansökan grundas. Andra skäl komma ej under bedömande. Bi-

* Även i -besvärsmål kan ombud åberopa i hovrätten liggande fullmakt, ehuru denna först efter inställelsedagen inkommer till Kungl. Maj :t med handlingarna i hovrätten. Jfr R. B. 30: 40 och N. J. A. 1912: 267 (plenum).1335

faller konungen ansökan, vari part gjort gällande, att hovrättens tillkännagivande, att talan ej skulle få fullföljas, grundas å oriktig lagtolkning, skall konungen angiva skälen för sitt beslut. H. B. 30: 35—37 och Instr. för nedre just.-rev. § 13.

Ingives ej besvärsskrift eller bevis om nedsättning av föreskrivna belopp eller fattigbevis av vederbörlig myndighet eller ansökan om tillstånd till talans fullföljd inom ovan angivna tid, »stande hovrättens utslag eller beslut fast», d. v. s. det vinner laga kraft, såvida ej laga förfall inom samma tid visas, i vilken händelse Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) utsätter ny tid. Tilllika med ifrågavarande handlingar skall klaganden ingiva överklagade utslaget, hovrättens protokoll i målet,* såvida deras insändande ej åligger hovrätten (se anm. här

nedan), samt under-rättens protokoll. Avslås ansökning om tillstånd att fullfölja talan, står hovrättens utslag eller beslut, likaledes fast, varom besked intages i konungens beslut över ansökningen. ~R. B. 30: 39, 35.

Anm. Har klaganden underlåtit att ingiva hovrättens utslag eller dess protokoll i målet eller underrättens protokoll, och är det felande ej ingivet av annan part eller insänt från hovrätten, skall i mål, i vilka klaganden hålles häktad, det felande införskaffas genom registratorns för besvärsmål i nedre justitierevisionen försorg. / övriga mål har vederbörande revisionssekreterare att förelägga klaganden att inom viss tid inkomma med det felande vid äventyr att, om det ej är hos Kungl. Maj:t tillgängligt, då målet företages till avgörande, klaganden skall hava förlorat sin talan. Sedan besvär över hovrättens utslag eller beslut inkommit, skola från hovrätten infordras därstädes befintliga handlingar i målet. H. B. 30:40, 41. Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevision §§39 och 12.

Finnes i mål, vari någon hålles häktad, denne eller annan böra höras över besvär, äger vederbörande revisionssekreterare att genom remiss till konungens befallningshavande infordra förklaring. Vistas den, som skulle höras i sådant mål, utrikes, eller är ej veterligt, varest han uppehåller sig, och har han ej hos Kungl. Maj:t anmält viss person, som äger att å hans vägnar mottaga besvärshandlingarna, må den omständigheten, att besvären ej blivit honom delgivna, icke föranleda uppehåll med målets avgörande. R. B. 30: 42 och 27: 12. Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevision § 12.

Finnes någon böra höras över besvär i mål, vari icke någondera parten är häktad,, utfärdas s. k. kommunikationsresolution, om vars utfärdande underrättelse meddelas pr post och i en särskild för sådant ändamål inrättad anslagsbok, som finnes tillgänglig för allmänheten å justitierevisionsexpeditionen. / kommunika-

* Avskrift av hovrättens protokoll beställes hos hovrättens arkivarie.133G

tionsresolutionen förelägges klaganden att uttaga besvärshaiidlin-garna ocli tillställa dem motparten i huvudskrift eller bestyrkt avskrift samt inom 30 dagar från den dag resolutionen anslogs* inkomma med sådant bevis om delgivningen ocli dagen därför, som angivits sid. 1314 o. följ. här ovan, samt återställa liandlingarna eiier bestyrkt avskrift av desamma. Är klaganden allmän åklagare, skola besvärshandlingarna tillställas lionom genom vederbörande revisionssekreterares försorg, och tiden för ingivande av delgivnmgsbevis samt återställande av handlingarna räknas i detta fall från den dag handlingarna kommo honom tillhanda.

Anm. Vid besvärens utställande till kommunikation skola från delgivningen undantagas underrättens (icke hovrättens) protokoll i målet ävensom de från hovrätten insända handlingarna med undantag av sådana, som klaganden dit ingivit och över vilka tillfälle ej lämnats motparten att yttra sig. Därjämte kan vederbörande revisionssekreterare på framställning av klaganden efter omständigheterna fordra,att kartor, ritningar, vidlyftigare handlingar, såsom protokoll i annat rättegångsmål eller handlingar rörande laga skifte eller därmed jämförlig förrättning eller handelsböcker eller andra räkenskaper, undantagas från delgivning. Sålunda undantagna handlingar förvaras under delgiv-ningstiden i nedre justitierevisionens registra torskontor. Har klaganden erhållit konungens tillstånd att fullfölja talan, skall om delgivning av besvären äger rum, jämväl konungens beslut delgivas motparten.

Är det ej känt, varest klagandens motpart uppehåller sig, eller upplyses, att han vistas å utrikes ort, och har ej han hos Kungl. Maj:t anmält viss person, som äger att å hans vägnar mottaga besvärsliandlingarna, eller anvisning å sådant ombud eljest kunnat erhållas, skall klaganden inom den i konimunikationsresolutio-nen föreskrivna tiden återställa besvärshandlingarna, om de blivit uttagna av honom, men nedre justitierevisionen förelägger därefter klaganden viss tid att styrka, det han låtit i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger minst 14 dagar mellan varje gång kungöra, att besvär i målet blivit anförda, samt att besvärshandlingarna finnas att tillgå å nedre justitierevisionens registrators-kontor. Är klaganden allmän åklagare, har nedre justitierevisionen att ombesörja sådan kungörelses införande i tidningarna.

Styrkes det, att klaganden på grund av laga förfall varit ur stånd att verkställa honom förelagd

kommunikationsåtgärd, förelägger nedre justitierevisionen honom ny tid.

Visas ej laga förfall eller att för delgivningen mött hinder i följd därav, att klagandens motpart vistas å okänd eller utrikes ort, äger Kungl. Maj:t (Högsta domstolen), då den stadgade tiden gått till ända, företaga målet till avgörande.

* Jfr not å sid. 1305,1337

Har ej, då målet företages till avgörande, bevis inkommit därom, att delgivning skett före utgången av den för ingivande av delgivningshevis bestämda tiden, och är ej heller förklaring avgiven, eller äro ej besvärshandlingarna återställda eller styrkt avskrift av desamma, ingiven, då målet skall avgöras, har klaganden förlorat sin talan. Samma påföljd inträder, om klaganden ej styrkt sig hava i enlighet med nedre justitierevisionens föreläggande låtit i Föst- och Inrikes 'Tidningar införa kungörelse om besvären, och förklaring ej inkommit, då målet företages till avgörande. II. B. 30:42 och 27:6—8 samt Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevisionen den 23 sept. 1915 §§ 12 och 13.

Anm. Har enskild part låtit ingiva sina besvär av annan person, är denne utan särskilt bemyndigande berättigad att å klagandens vägnar uttaga besvärshandlingarna från nedre justitierevisionen. II. B. 30: 42 och 27: 9.

Har före utgången av den för ingivande av delgivningsbevis bestämda tiden klaganden låtit besvärshandlingarna tillställas motparten, är denne pliktig att inom 30 dagar, räknat från den dag besvärshandlingarna delgåvos honom,* till nedre justitierevisionen ingiva till konungen ställd förklaring. Är kungörelse angående besvären införd i Post- och Inrikes Tidningar, skall förklaring ingivas inom 90 dagar från sista kungörandet. Förklaring kan, om part så önskar, insändas till nedre justitierevisionen.

Inkommer ej förklaring inom föreskriven tid, får detta ej föranleda uppehåll med målets avgörande, såvida ej inom samma tid visas laga förfall, i vilken händelse nedre justitierevisionen utsätter ny tid.

Anm. Yad part har att iakttaga i fråga om förklarings avgivande samt äventyret, om det försummas, skall även intagas i kommunikationsresolutionen, vilken tecknas å besvärsskriften eller å särskilt omslag, som, efter det besvärshandlingarna däri inneslutits, genomdrages med nedre justitierevisionens sigill.

Finnes det nödigt att i hos Kungl. Maj:t anhängiggjort besvärsmål infordra underdomarens utlåtande över besvären, får ej part betungas med beslutets delgivande. R. B. 30: 42 och 27: 13.

Finnes nödigt att höra någon över annan till Kungl. Maj:t ingiven inlaga än besvärsskriften, synes det tillkomma vederbörande revisionssekreterare att meddela föreskrifter om delgivande av sådan inlaga; dock får förklaring över ansökning om tillstånd till talans fullföljande ej infordras utan högsta domstolens förordnande. 11. B. 30:42 och 27:14 samt Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevision den 23 sept. 1915 § 12.

* Jfr not å sid. 1305.

Finner Kungl. Maj:t i besvärsniål nödigt att till vinnande av upplysning rörande viss omständighet anställa muntligt förhör ined parterna, äger Kungl. Maj:t att förordna därom, varvid föreskrifterna om förhörs anställande i hos hovrätten anhängigt be-svärsmål äga motsvarande tillämpning. Jfr. det föregående, sid. 1316. B. B. 30: 45 samt 27: 15 och 19.

Anm. Därest av part begärt vittnesförhör medgives av motparten, och detsamma finnes kunna inverka på sakens utgång*, äger nedre justitierevisionen att efter omständigheterna själv hålla sådant förhör eller förordna om dess hållande inför underrätt. Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justitierevision § 13.

Formulär till kort besvärsskrift till Kungl. Maj:t.

Till Konungen.

över Eders Kungl. Maj :ts och Rikets Svea Hovrätts utslag den 22 oktober 1917 i mål emellan undertecknad ävensom Mårten Frykholm i Lerdalen, a ena, samt handlanden Erik Ersson i Hult, å andra sidan, angående missbruk av rätt i samfällighet m. m. får jag härmed i underdånighet anföra besvär och därvid under åberopande av vad jag förut i målet anfört och styrkt yrka, det täcktes Eders Kungl. Maj :t i nåder pröva rättvist att med upphävande av underrätternas utslag bifalla mina förut i målet framställda yrkanden.

För besvärens vidare utveckling och ingivande av häradsrättens protokoll anhåller jag i underdånighet om anstånd under fyra veckor.

Stockholm den 20 november 1017. Underdånigst

Lars Kristensson.

Formulär till förklaring i hos Kungl. Maj:t anhängigt besvärsmål.

Till Konungen.

Med anledning av fabrikören Herman Olofssons besvär över Eders Kungl. Maj :ts och liikets Svea Hovrätts utslag den 7 maj 1917 i mål emellan Olofsson å ena samt mig å andra sidan angående trolöshet mot huvudman m. m. får jag med återställande av kommunikationshandlingarna härmed avgiva infordrad förklaring samt därvid under åberopande av vad som från min sida blivit i målet yrkat, anfört och styrkt i underdånighet anhålla, det Eders Kungl. Maj :t måtte pröva rättvist fastställa Hovrättens utslag samt tillerkänna mig ersättning för denna förklarings avgivande, målets bevakning och ombudsmannaarvode med 100 kronor jämte vad som åtgår till stämpel till ett exemplar av Eders Kungl. Maj :ts blivande utslag i målet.

Stockholm den 4 augusti 1917.

Underdånigst. Hans Högberg.1339

E, Om lyftande av nedsatta belopp.

Fullföljd sav giften tillfaller, om fullföljd inletts, kronan, såframt ej FI og sta domstolen förordnar, att parten äger återbekom-ma avgiften. Dylikt förordnande gives:

1) Om Högsta domstolen gör ändring i hovrättens slutliga utslag i mal, som anhängiggjorts omedelbart i liovrätten.

Anm. Med slutligt utslag torde även i detta hänseende beslut under rättegången, varigenom hovrätten dömt till värjemålsed, böra likställas.

2) Om Högsta domstolen gör ändring i sådant av hovrätten i där anliängigt mål (vare sig det liandlägges av hovrätten som första instans eller ej) meddelat beslut, som, då det gives under rättegången, får särskilt överklagas. Härifrån undantagas dock värjemalsbeslut, rörande vilka hänvisas till anm. under 1) här ovan.

3) Om i annat mål parts ändringssökande i allo eller i huvudsakliga delar bifallés.

I samtliga dessa fall förordnar Högsta domstolen självmant om fullföljdsavgiftens återställande.

4) Menar part, som nedsatt fullfölj dsavgif t, att sådan rätteligen ej skolat av honom gäldas, äger han, intill dess målet blivit avgjort, hos Högsta domstolen framställa yrkande om avgiftens återfående. I detta fall kräves sålunda särskilt yrkande om avgiftens återfående. I ett par mål, aar part nedsatt fullfölj dsav-gift, ehuru lian icke ens enligt besvärshänvisningen skuile behövt detta, har dock Högsta domstolen utan yrkande förordnat, att parten ägde åter bekomma avgiften. Se N". 3. A. 1916: 398.

Högsta domstolen förordnar jämväl om och i vad mån belopp, som part nedsatt till säkerhet för motpartens kostnadsersättning, får lyftas av honom eller motparten. Förordnandet gives vid meddelande av utslag i fullföljt mål eller på ansökan om ersättning för kostnad i anledning av uraktlåten fullföljd av miss-nöjesanmälan (jfr. sid. 1328 här ovan). II. B. 30:43.

Har Högsta domstolen förordnat, att part äger återbekomma nedsatt fullfölj dsavgif t eller lyfta belopp, som

nedsatts till säkerhet för kostnadsersättning, har han för beloppets utbekommande att, med företeende av Kungl. Maj:ts beslut i saken, anmäla sig hos den konungens befaliningshavande, där beloppet nedsatts.

Konungens befallningsliavande äger själv i vissa fall medgiva återbetalning av nedsatt belopp.

Sålunda skola såväl fullfölj ds av gift som kostnadsersättning av konungens befallningsliavande återlämnas efter utgången av den för missnöjesanmälan eller besvär föreskrivna tiden:1340

1) när beloppet nedsatts för överklagande av dom, mot vilken talan skall fullföljas genom revisionsansökning, såframt sökanden styrker, att ban icke anmält missnöje med domen;

2) när beloppet nedsatts för överklagande av utslag eller beslut, mot vilket talan skall fullföljas genom besvär, såframt sökanden styrker, att ban icke anfört besvär.

Dessutom återbekommes kostnadsersättning:

1) när beloppet nedsatts för överklagande av dorn, mot vilken talan skall fullföljas genom revisionsansökning, såframt sökanden styrker

a) att av lionom gjord missnöjesanmälan mot ifrågavarande dom ej av hovrätten upptagits samt att antingen talan mot detta hovrättens beslut icke fullföljts eller ock Kungl. Maj:t på besvär över hovrättens beslut ej gjort ändring i detsamma;

b) eller, om sökanden rätteligen anmält missnöje med hovrättens dorn, att han icke till nedre justitierevisionen ingivit revisionsinlaga samt att motparten antingen icke inom stadgad tid inställt sig för svaromål eller, om han inställt sig, icke inom stadgad tid gjort ansökan om ersättning för sin kostnad;

c) eller ock, om sökande, som rätteligen anmält missnöje med hovrättens dom, enligt domen icke äger fullfölja talan, att han icke inom föreskriven tid till nedre justitierevisionen ingivit vare sig revisionsinlaga eller ansökan om tillstånd till talans fullföljande ;

2) oavsett i vad slags mål beloppet nedsatts, såframt sökanden styrker, att nedre justitierevisionen förordnat om målets avskrivning. K. K. 1 okt. 1915 ang. nedsättning av fullföljdsavgift och kostnadsersättning samt ang. lyftande av sådant nedsatt belopp §§ 3—6.

E. Förfarandet i mål, som skall underställas Kungl. Majrts prövning.

Då någon blivit av hovrätt dömd till döden, skall utslaget såsom förut omtalas underställas Kungl. Maj:t (Högsta domstolen), för vilket ändamål det åligger hovrätten att inom en månad från utslagets dag till Kungl. Majrt insända hovrättens protokoll och utslag i målet samt övriga därtill hörande handlingar.

I dylikt underställningsmål äger part att före kl. 12 å 30:de dagen från utslagets dag* till nedre justitierevisionen eller, om han i målet hålles häktad, till konungens befallningshavande eller tillsyningsmannen vid häktet ingiva de påminnelser han aktar nödiga. Efter denna tid är Kungl. Maj:t oförhindrad att avgöra målet, varför påminnelser, som ingivas senare, tagas i betraktande endast för den händelse målet icke redan hunnit avgöras.

* Jfr not å sid. 1305.1341

Anses parts yttrande i underställt mål böra inhämtas, äger vederbörande revisionssekreterare meddela de föreskrifter, som finnas erforderliga härför. E. B. 30: 44 och 27: 17 samt Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justatier evision den 23 sept. 1915 § 12.

Om extraordinära rättsmedel.

(Jfr. det föreg. sid. 1298.)

I. Nullitetsbesvär.

Domes i underrätt någon ohörd, eller meddelas därstädes sådant utslag, att någon, som ej är part i målet, därav lider förfång, äger denne att inom ett år från det utslaget blev kunnigt för honom söka ändring i detsamma genom

besvär, vilka kallas nullitetsbesvär. Klagar han ej inom den tiden, har han förlorat sin talan, d. v. s. utslaget blir gällande gent emot honom. R. B. 25:10.

Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning för det fall, att hovrätt meddelar sådant utslag. I dylikt fall gälla de inskränkningar i rätten att fullfölja talan som ovan sid. 1319—1320 i texten under 2)—12) angivits. H, B. 30: 38.

I fråga om förfarandet vid nullitetsbesvär gälla för övrigt de vanliga reglerna för besvärsförfarande, se sid. 1312 o. f.

II. Resning.

Resning avser att återställa försuten tid (fatalier), så att den, mot vilken en dom eller ett utslag vunnit laga kraft, därför att viss föreskriven tid ej iakttagits, för den händelse resning medgives, erhåller ny tid sig förelagd, inom vilken han har att företaga den åtgärd, som förut försummats.

Ansökan om resning skall göras hos Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) och ingivas i nedre justitierevisionen,* varpå ärendet behandlas i samma ordning som ett vanligt besvärsmål.

För att ansökan om resning skall beviljas torde erfordras, att parten styrker icke blott, att han hade laga förfall för sin underlåtenhet att iakttaga tidsbestämmelsen, utan även att de|< var omöjligt för honom att före tidens utgång anmäla ifrågavarande förfall.

Beviljar Kungl. Maj:t resning, har målet blivit återfört till den punkt på vilken det stod innan fatalietiden tilländagick. Se ii. B. 31: 1 och 2 samt Lagom vad iakttagas skall i avseende å

* I mål av beskaffenhet att kunna tillhöra Regeringsrättens slutliga prövning tillkommer det Regeringsrätten att upptaga och avgöra ansökningar om resning och återbrytande av dom. Regeringsformen § 18 mom. 1. Ansökningen ingives eller insändes då till vederbörande statsdepartement. 1341

Anses parts yttrande i underställt mål böra inhämtas, äger vederbörande revisionssekreterare meddela de föreskrifter, som finnas erforderliga härför. E. B. 30: 44 och 27: 17 samt Kungl. Maj:ts instruktion för dess nedre justatier evision den 23 sept. 1915 § 12.

Om extraordinära rättsmedel.

(Jfr. det föreg. sid. 1298.)

I. Nullitetsbesvär.

Domes i underrätt någon ohörd, eller meddelas därstädes sådant utslag, att någon, som ej är part i målet, därav lider förfång, äger denne att inom ett år från det utslaget blev kunnigt för honom söka ändring i detsamma genom

besvär, vilka kallas nullitetsbesvär. Klagar han ej inom den tiden, har han förlorat sin talan, d. v. s. utslaget blir gällande gent emot honom. R. B. 25:10.

Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning för det fall, att hovrätt meddelar sådant utslag. I dylikt fall gälla de inskränkningar i rätten att fullfölja talan som ovan sid. 1319—1320 i texten under 2)—12) angivits. H, B. 30: 38.

I fråga om förfarandet vid nullitetsbesvär gälla för övrigt de vanliga reglerna för besvärsförfarande, se sid. 1312 o. f.

II. Resning.

Resning avser att återställa försuten tid (fatalier), så att den, mot vilken en dom eller ett utslag vunnit laga kraft, därför att viss föreskriven tid ej iakttagits, för den händelse resning medgives, erhåller ny tid sig förelagd, inom vilken han har att företaga den åtgärd, som förut försummats.

Ansökan om resning skall göras hos Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) och ingivas i nedre justitierevisionen,* varpå ärendet behandlas i samma ordning som ett vanligt besvärsmål.

För att ansökan om resning skall beviljas torde erfordras, att parten styrker icke blott, att han hade laga förfall för

sin underlåtenhet att iakttaga tidsbestämmelsen, utan även att de|< var omöjligt för honom att före tidens utgång anmäla ifrågavarande förfall.

Beviljar Kungl. Maj:t resning, har målet blivit återfört till den punkt på vilken det stod innan fatalietiden tilländagick. Se ii. B. 31: 1 och 2 samt Lagom vad iakttagas skall i avseende å

* I mål av beskaffenhet att kunna tillhöra Regeringsrättens slutliga prövning tillkommer det Regeringsrätten att upptaga och avgöra ansökningar om resning och återbrytande av dom. Regeringsformen § 18 mom. 1. Ansökningen ingives eller insändes då till vederbörande statsdepartement.införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 2,

III. Åt er brytande av dorn eller utslag.

Aterbrytande av dom eller itt slag avser rätt att få ett mål, vilket avgjorts genom dom eller utslag', som vunnit laga kraft, underkastat ny prövning, därför att faktiska omständigheter visas föreligga, som ej förut blivit beaktade i målet.

Ansökan om aterbrytande av dorn eller utslag göres Itos Kungl. Maj:t (Högsta domstolen) och ingives i nedre justitierevisionen,* varpå ärendet behandlas i samma ordning som ett vanligt besvär smal.

För att ansökan om aterbrytande skall bifallas, erfordras, att faktiska omständigheter visas föreligga, vilka äro av den betydelse, att Kungl. Maj:t finner det möjligt, att, om de varit kända vid tiden för målets avgörande, innehållet i domen eller utslaget blivit ett annat.

Beviljas ansökan om aterbrytande, återförvisas målet till den rätt, som sist dömt i detsamma. Innan parten här får förete sina nya bevis, måste han med ed betyga, »att han ej förr dem vetat, eller förstått, att de av sådan vikt varit, så ock, att lian ej därmed söker uppehålla och skada sin vederpart i hans rätt, utan tror sig orsak hava dem att driva». Sedan denna ed gätts, får parten förebringa sin nya bevisning, och rätten dömer i målet.

Talan mot det nya utslaget får fullföljas i vanlig ordning. Se II. B. 31: 3 och Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken den 14 juni 1901 § 2.

I fråga om resning och aterbrytande märkas bl. a. Kungl. Maj:ts domar och utslag den 23 september 1873, N'. T., årg. 1874, sid. 529, den 28 april 1880, N. J. A., sid. 153; den 3 november 1898**; den 3 mars 1899, N. J. A., sid. 49; den 22 oktober 1900; den 31 maj 1902, IST. J. A., sid. 404 och den 24 juli 1901**. Se ytterligare N. J. A. 1905, sid. 534; 1907, sid.'518; 1908, sid. 480; 1910, sid. 654 och 1915 sid. 34.

Anm. En särskild form av resning, som ej omtalas i lagen, äger rum, då två domstolar var för sig avvisat ett mål och förklarat sig obehöriga samt den senare domstolens utslag överlda-gats i hovrätten, men hovrätten anser den förra domstolen behörig. 1 detta fall brukar nämligen hovrätten hos Kungl. Maj:t anhålla, att den första domstolens laga kraftvunna beslut icke måtte lägga hinder i vägen för att målet av densamma upptages.

Ingenting hindrar emellertid parten att själv hos Kungl. Maj:t göra en liknande anhållan, då flera underrätter, av vilka en måste vara behörig, vägrat upptaga målet till prövning. Jfr. Kungl. Maj:ts utslag den 10 juni 1887, N. J. A. sid. 212.

* Se not å föreg-, sid.

** Ej refererat i Nytt Juridiskt Arkiv.

Utsökningsväsendet.

(Utsökningslag den 10 augusti 1877.)

Med iitsökningsmal förslås, såsom förut (se det föregående, sid. 1075) omtalats, alla de ärenden, som enligt Utsökningslagen skola handläggas av exekutiv myndighet (se nedan). Förfarandet i dessa mål kallas även

exekutiv process.

ITtsökningsmålen kunna, såsom å sid. 1075 antytts, indelas i följande tvenne huvudgrupper:

a) la g sökning smal, och

b) de mål, i vilka fråga är om vidtagande av sådana verkställighets- och säkerhetsåtgärder, som enligt Utsökningslagen kunna förekomma (den s. k. exekutoriska processen i tvistemål), nämligen:

1) verkställigliet av domar och utslag i tvistemål samt heslut av exekutiva myndigheter, vare sig denna verkställighet äger rum genom utmätning ined därpå följande försäljning och köpeskillingsfördelning eller genom annan åtgärd, varigenom någon till-hålles att göra eller underlåta något (s. k. exekutorisk process i egentlig mening); samt

2) s. k. handräckningsåtgärder, såsom kvarstad, skingringsförbud, reseförbud m. m.

Anm. Utsökningslagen behandlar i allmänhet icke verkställighet av utslag i brottmål. I 22 § av K. förordn, om utsökningslagens införande etc, den 10 augusti 1877 föreskrives emellertid, att om utmätning skall ske för verkställighet av utslag i brottmål, utsökningslagens föreskrifter skola i tillämpliga delar lända till efterrättelse, så vitt de ej strida mot särskilt givna stadganden. Jfr. i övrigt Lag angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff den 24 mars 1916, Lag innefattande vissa bestämmelser om beräkning av strafftid den 1 juli 1898 och Lag angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraftägande utslag den 26 mars 1909 m. fi. författningar samt Lag om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rätegångsbalken den 14 juni 1901 §§ o och 6.

De regler, som gälla för de exekutiva myndigheternas organisation, kompetens och verksamhet för handlaggning av utsöknings-mål, plägar man sammanfatta under benämningen utsökningsväsendet. Framställningen av nämnda regler kommer här nedan att fördelas på följande huvudavdelningar. 1344

Om de exekutiva myndigheterna.

De exekutiva myndigheterna i första hand äre tvenne, nämligen en beslutande, överexekutor, samt en verkställande, underexeku-tor, eller, som lagen efter hans viktigaste åliggande benämner denne tjänsteman, utmätningsman.

Överexekutor är på landet, dit i detta fall även räknas stad, som lyder under landsrätt, konungeris befallningskavande, var inom sitt län, i Stockholm överståthållareämbetet samt i övriga städer magistraten eller, där konungen genom brev, eller kungörelse så förordnar, viss ledamot av magistraten, vanligen borgmästaren.* Utsökningsmål handlägges hos konungens befall-ningshavande i landskansliet, hos överståthållareämbetet i dess kansli.

Utmätningsman är på landet landsfiskal, var inom sitt tjänstgöringsområde, och i stad stadsfogde. Erfordras i stad mer än en stadsfogde, bestämmer konungen deras antal och omfånget för värderas befattning.

Konungens befallningshavande äger för bestämt fall eller inom visst område förordna lämplig person att på eget ansvar i landsfiskals ställe vara utmätningsman. Om sålunda förordnad utmätningsman gäller vad i utsökningslagen är stadgat om landsfiskal.

Dessutom äger överexekutor särskilt förordna förrättningsman för hållande av auktion å utmätt egendom och fördelning av köpeskilling (se utsökningslagen §§ 90, 98 och 141).

I Stockholm och i annan stad, där utmätningsmansbefattniii-geii icke anses kunna av en stadsfogde ensam fullgöras, äger stadsfogde, om konungen finner gott sådant medgiva**, för bestämt fall i sitt ställe till utmätningsman sätta annan man, som av överexekutor godkännes.

* I städerna Askersund, Borås, Ängelholm, Falun, Hjo, Hudiksvall, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Lidköping, Skara, Söderhamn, Vadstena, Vaxholm, Vimmerby, Visby och Örebro skall tillsvidare, intill dess Kongl. Maj :t finner skäligt annorlunda förordna, borgmästaren eller, vid förfall för honom, den som förvaltar hans ämbete vara

överexekutor. (K. K. 'M/12 1878.) Enahanda föreskrift är meddelad för Karlskrona (K. B. 2% 1879), Kristianstad (K. Br. 19/i2 1879), Luleå (K. Br. % 1881), Sala (K. Br. s%x 1888), Örnsköldsvik (K. Br. 8/12 1893), Karlshamn (K. Br. 19/10 1906) och Norrtälje (K. Br. 3%o 1914). I Malmö är tillsvidare viss ledamot av magistraten eller, vid förfall för honom, den som förvaltar hans tjänst överexekutor. K. Br. yu 1904).

** Dylikt medgivande är lämnat för Gäfle (K. Br. 31/i 1879), Karlskrona (K. Br. 2% 1879), Göteborg (förste stadsfogden, se K. Br. 16/5 1919), Borås (K. Br. 2V9 1919). Se ock ang. stadsfogdarne i Sthlm K. K. y10 1915, ändr. genom K. K. 16/n 1917, ang. stadsfogdarne i Malmö K. Br :n 29/n 1878 och 21/io 1910 samt Göteborg K. Skr. le/5 1919.1345

Vid utmätning är dock stadsfogden själv ansvarig för redovisningen ocli för skada, som kan uppkomma av utmätningsmannens fel eller försummelse. Stadsfogde får emellertid ej åt annan uppdraga försäljning av fartyg (enligt § 94 i utsökningslagen), ej heller fördelning av köpeskilling för lösegendom i fall, då sammanträde (enligt §§ 140 och 141 i utsökningslagen) erfordras för fördelningen. Konungen äger även i övrigt föreskriva villkor för stadsfogdes rätt att sätta annan man i sitt ställe.

Anm. I händelse konungen så förordnar, kan i stad den gamla, i 1734 års lag bestämda ordningen i fråga om de exekutiva myndigheterna tills vidare fortfara och således konungens befallnings-hävande vara överexekutor och magistraten utmätningsman.* (K. F. om utsökningslagens införande m. m. den 10 augusti 1877

Över- och underexekutors verksamhetsområden och inbördes ställning angivas i största allmänhet i Uts.-Lgn § 1 och § 2 mom. 2. I det förra lagrummet heter det, att ut sökningsmål upptagas och prövas av överexekutor, i det senare, att utmätningsman har att fullgöra vad Överexekutor förordnar, verkställa dom samt i vissa fall utan föreskrift av annan myndighet förrätta utmätning (för fordran enligt auktionsprotokoll, Uts.-Lgn § 55). Av § 10 Uts.-Lgn framgår dessutom, att överexekutor äger förmansrätt över de under honom lydande utmätningsman.

Mot överexekutor gälla samma, mot utmätningsman i huvudsak samma jäv som mot domare. Överexekutor prövar uppkommet jäv såväl mot honom själv som mot underlydande utmätningsman.

Om lagsökning för gäld.

Med lagsökning för gäld förslås det förfarande, som äger rum, då en borgenär Itos överexekutor framställer anspråk, att betalnings sky UH gliet skall åläggas gäldenär en.

Ändamålet med lagsökningsförfarandet är, att en fordran må utan rättegång vid allmän domstol fastställas till betalning genom beslut, som sedan i lagbestämd ordning kan bringas till verkställighet. Det för lagsöknings förfarandet särskilt utmärkande är, dels att endast sådant fordringsanspråk, som grundar sig å skriftligt fordringsbevis, kan därigenom göras gällande,

* Detta är fallet i Enköping, Grenna, Kungälv, Kungsbacka, Laholm, Lindesberg, Mariefred, Marstrand, Piteå, Sigtuna, Skanör med Falsterbo, Skäninge, Söderköping, Torsliälla, Trälleborg, Trosa, Åmål, öregrund och östhammar.

Vid utmätning är dock stadsfogden själv ansvarig för redovisningen ocli för skada, som kan uppkomma av utmätningsmannens fel eller försummelse. Stadsfogde får emellertid ej åt annan uppdraga försäljning av fartyg (enligt § 94 i utsökningslagen), ej heller fördelning av köpeskilling för lösegendom i fall, då sammanträde (enligt §§ 140 och 141 i utsökningslagen) erfordras för fördelningen. Konungen äger även i övrigt föreskriva villkor för stadsfogdes rätt att sätta annan man i sitt ställe.

Anm. I händelse konungen så förordnar, kan i stad den gamla, i 1734 års lag bestämda ordningen i fråga om de exekutiva myndigheterna tills vidare fortfara och således konungens befallnings-hävande vara överexekutor och magistraten utmätningsman.* (K. F. om utsökningslagens införande m. m. den 10 augusti 1877

Över- och underexekutors verksamhetsområden och inbördes ställning angivas i största allmänhet i Uts.-Lgn § 1 och § 2 mom. 2. I det förra lagrummet heter det, att ut sökningsmål upptagas och prövas av överexekutor, i det senare, att utmätningsman har att fullgöra vad Överexekutor förordnar, verkställa dom samt i vissa fall utan föreskrift av annan myndighet förrätta utmätning (för fordran enligt auktionsprotokoll, Uts.-Lgn § 55). Av § 10 Uts.-Lgn framgår dessutom, att överexekutor äger förmansrätt över de under honom lydande utmätningsman.

Mot överexekutor gälla samma, mot utmätningsman i huvudsak samma jäv som mot domare. Överexekutor prövar uppkommet jäv såväl mot honom själv som mot underlydande utmätningsman.

Om lagsökning för gäld.

Med lagsökning för gäld förslås det förfarande, som äger rum, då en borgenär Itos överexekutor framställer anspråk, att betalnings sky UH gliet skall åläggas gäldenär en.

Ändamålet med lagsökningsförfarandet är, att en fordran må utan rättegång vid allmän domstol fastställas till betalning genom beslut, som sedan i lagbestämd ordning kan bringas till verkställighet. Det för lagsöknings förfarandet särskilt utmärkande är, dels att endast sådant fordringsanspråk, som grundar sig å skriftligt fordringsbevis, kan därigenom göras gällande,

* Detta är fallet i Enköping, Grenna, Kungälv, Kungsbacka, Laholm, Lindesberg, Mariefred, Marstrand, Piteå, Sigtuna, Skanör med Falsterbo, Skäninge, Söderköping, Torsliälla, Trälleborg, Trosa, Åmål, öregrund och östhammar.

Advokaten.

1691346

dels ock att gäldenären i regel får till sitt fredande från ett mot honom i lagsökningsväg framställt fordringsanspråk åberopa endast skriftliga bevis, dels slutligen att, därest ett i lagsöknings-väg framställt fordringsanspråk, ntan att gäldenären erkänt sin betalningsskyldighet, bifallés, beslutet härom icke utgör hinder för gäldenären att få frågan om hans betalningsskyldighet prövad av domstol, förutsatt att han instämmer borgenären inom viss tid. Den följande framställningen av lagsökningsförfarandet kommer att omfatta:

I. Villkoren för att en fordran skall kunna genom lagsökning 'utkrävas.

Dessa villkor äro:

A. Att fordringen avser penningar eller varor till viss mängd och beskaffenhet samt att gäldenärens förpliktelse har egenska-pen av en betalningsskyldighet i egentlig mening.

Då gäldenärens förpliktelse går ut på penningar, föreligger väl så gott som. alltid en betalningsskyldighet i egentlig mening, men då gäldenärens förpliktelse avser varor till visst belopp, föreligger ofta icke en betalningsskyldighet, utan en leveransskyldighet, vars utkrävande icke kan ske genom lagsökning. Huruvida betalnings- eller leveransskyldighet föreligger, måste prövas för varje särskilt fall. Såsom allmänna regier kunna uppställas allenast, dels att vid betalningsskyldighet huvudvikten för den till betalning berättigade ligger på att erhålla ett visst värde, varemot vid leveransskylclighet huvudvikten för köparen ligger på att leveransen fullgöres enligt) överenskommelse, dels att vid köpeavtal om handelsvaror säljarens skyldighet icke är att anse såsom betalningsskyldighet och således icke kan genom lagsökning utkrävas och dels att om en person utfäst sig att till en annan lämna varor mot erhållande av rätt (t. ex. nyttjanderätt) till viss fast eller lös egendom, förpliktelse att lämna varor måste anses såsom betalningsskyldighet och förty kan genom lagsökning utkrävas.

B. Att fordringen är till betalning förfallen.

Den för fordringen överenskomna förfallodagen måste sålunda hava inträffat eller uppsägning av fordringen bevisligen hava skett* och den bestämda uppsägningstiden gått till ända. Är gälden betalbar vid, an fordran, kan gäldenären iagsökas omedelbart, utan föregående krav. Finnes ingen särskild förfallodag utsatt, äger borgenären, jämlikt II. B. 9: 4, »söka sitt åter, när han vill».

Anm. Ehuru omtvistat, torde dock få antagas, att fordringen icke behöver vara till betalning förfallen vid lagsökningsinlagans

* Bevis om uppsägning måste i lagsökningsmål vara skriftligt och bifogas lagsökningsinlagan, därest det ej tecknats å skuldebrevet.1347

ingivande till överexekutor, utan att det är tillräckligt, att fordringen är förfallen vid tiden för lagsökningsliandlingarnas delgivning åt gäidenären. I § 14 TJts.-Lgn angivas nämligen de fall, då lagsökningen icke skall av överexekutor upplagas till "behandling, men bland dessa fall nämnes icke det, att fordringen ej är till betalning förfallen.

I detta sammanhang må jämväl behandlas frågan, när en fordran, som grundar sig å s. k. ömsesidigt avtal,* skall anses till betalning förfallen. Innehåller avtalet bestämmelse om förskottsbetalning, kan dennas belopp givetsvis utan vidare utsökas. Innehåller åter avtalet ingen bestämmelse om förskottsbetalning, uppstår frågan, om den, som vill lagsöka på grund av avtalet, måste styrka, att han å sin sida fullgjort vad han genom avtalet åtagit sig. Denna fråga är huvudsakligen av vikt vid köp av liandel s-var or samt vid hyres- eller arrendekontrakt, och i följd härav vilja vi till frågans besvarande nämna allenast, dels att om en säljare av handelsvaror, därför förskottsbetalning icke överenskommits, vill lagsöka köparen, säljaren bör vid sin lagsökningsinlaga foga intyg att han fullgjort sina förpliktelser mot köparen och dels att en hyresvärd eller jordägare, om lian lagsöker hyresgästen eller arrendatorn, icke behöver bevisa att denne erhållit vad honom tillkommit, därest» icke detta bestrides.

C. Att fordringen grundar sig å skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis.

Detta villkor innebär, att en fordran, för att kunna genom lagsökning utkrävas, måste bevisas av en skriftlig handling, vilken upprättats och lämnats till borgenären såsom bevis för fordringen.

Exempel på skriftlig handling av nu nämnda beskaffenhet äro skuldebrev, godkänd räkning, inom behörig tid bevisligen tillställd handelsräkning, kontrakt o. s. v. Däremot kan icke t. ex. vanligt enskilt brev från gäidenären till hans fordringsägare, i vilket gäidenären erkänner skulden och lovar att betala, betraktas såsom en sådan skrif lig handling, på grund varav lagsökning kan ske.

Anm. För fordran, som grundar sig på växel eller clieck, får lagsökning icke under några förhållanden äga rum.

D. Att den handling, vara fordringen grundas, så väl ådagalägger den lag sökandes rätt att med stod av densamma uppträda såsom borgenär, som ock icke giver anledning till det antagande, att den å, handlingen grundade fordringsrätt på ett eller annat sätt redan upphört.

Är ett fordringsbevis löpande (jfr. sid. 757), äger den, som innehar detsamma, att erhålla betalning därför. Är åter ett

* Med ömsesidigt avtal menas ett sådant avtal, varigenom vardera av kontrahenterna (de avtalande) ikläder sig en förpliktelse gent emot den andre.1348

fordringsbevis icke löpande (jfr. sid. 757), och anställes på grund av detsamma lagsökning av annan än den, till vilken fordringsbeviset utfärdats, måste genom skriftligt bevis (t. ex. påskrift å fordringshandlingen) ådagaläggas, att den lagsökande fått den ursprunglige fordringsägarens rätt å sig överlåten.* Är ett fordringsbevis utfärdat för mer än tro år sedan, måste av fordringsbeviset eller annan företedd, skriftlig handling framgå, att fordringsrätten blivit vederbörligen förvarad.

II. Den myndighet, hos vilken lagsökning skall ske. I fråga härom gälla följande regler:

A. En gäldenär skall i allmänhet lagsökas hos överexekutor i den ort, där gäldenären har sitt ho och hemvist.

Sitt bo och hemvist anses en person i första rummet äga, där han är mantalsskriven. Skulle gäldenären underlåtit att mantalsskriva sig inom riket, men icke desto mindre här äga stadigvarande hostad, torde han få anses hava sitt bo och hemvist i den ort, där nämnda bostad är belägen och där han sålunda bort mantalsskrivas. (Jfr. Kungl.

Maj:ts dorn den 6 april 1898, IST. J. A., n:r 136.)

B. Om gäldenären för någon tid slagit sig ned å en utom hans mantals skrivning sort helägen plats, kan borgenären lagsöka honom antingen hos överexekutor i hans mantalsskrivningsort eller hos överexekutor i den ort, där han slagit sig ned.

C. Ilar gäldenären ingenstädes stadigt hemvist, skall gäldenären, om han vistas inom riket, lagsökas hos den överexekutor, inom vars område lagsökiiingshandlingarna delgivas honom.

D. Gäldenär, som, vistas utrikes och ingenstädes här i landet äger stadigt hemvist, skall lagsökas hos den överexekutor, inom vars område han senast var mantalsskriven eller, om han ej varit mantalsskriven inom riket, hos den överexekutor, inom vars område han senast hade sitt faktiska (verkliga) hemvist.

E. Grundar sig fordran ä löpande skuldebrev (jfr. sid. 757), får gäldenären lagsökas antingen hos överexekutor i sin inaiitals-skrivningsort eller hos överexekutor i den utom mantalsskrivningsorten belägna ort, där gäldenären uppehåller sig under sådana förhållanden, att han kan anses hava för någon tid slagit sig ned därstädes, eller slutligen hos den överexekutor, inom vars område lagsökningshandlingarna delgivas honom.

F. Utländsk undersåte får lagsökas hos överexekutor i den ort, där lagsökningshandlingarna delgivas honom.

* När en borgenär, enligt § 13 Uts.-Lgn, vill för betalning av intecknad fordran Mila sig allenast till den intecknade egendomen (se längre fram), är dock blotta innehavandet av inteckning e n tillräckligt för att ådagalägga befogenhet att lagsöka på grund av densamma.1349

Anm. 1. Handelsbolag och registrerat enkelt bolag skola lagsökas hos överexekutor i den stad eller det län, där bolaget driver sin rörelse eller, om rörelsen drives å flera orter, där dess huvudkontor är beläget; aktiebolag, sparbank, bankbolag, försäkrings-bolag, sjukkassa, understödsförening och registrerad ekonomisk förening skola lagsökas hos överexekutor i den ort, där deras styrelse har sitt säte; stad eller annan kommun skall lagsökas hos den överexekutor, under vilken den lyder.

Anm. 2. Lagsökning för gäld efter avliden person skall ske hos den överexekutor, som skulle varit behörig att upptaga lagsökningen, därest den riktats mot den avlidne vid tiden för hans frånfälle.

G. År för fordran inteckning i fast egendom beviljad, och vill borgenären för betalningen hälla sig allenast till egendomen, skall lian lagsöka ägaren hos överexekutor i den ort, där egendomen ligger. (§ 13 Uts.-Lgn.)

Har egendomens ägare ej sökt lagfart å fastigheten, behöver borgenären emellertid icke lagsöka honom, utan kan med sin lagsökning vända sig mot den person, vilken senast sökt lagfart å egendomen. Gör borgenären detta, är emellertid egendomens ägare berättigad att inställa sig som mellankommande part hos överexekutor, t. ex. för att med kvitto visa, att skulden redan är gulden, ävensom att anföra besvär över överexekutors utslag i lagsökningsärendet .

Är tvist om äganderätten till fastigheten antecknad i lagfartsprotokollet, har borgenären att med lagsökningen vända sig mot den, vilken som ägare har fastigheten i besittning, även om nämnde person icke erhållit eller ens sökt lagfart å fastigheten.* Jfr. K. F. den 16 juni 1875 ang. inteckning i fast egendom § 18 inom. 2.

Den omständigheten, att borgenären enligt § 13 Utsökningslagen hållit sig allenast till den intecknade egendomen, utgör givetvis intet hinder för honom att, om han icke kan ur egendomen utbekomma hela sin fordran, för återstoden därav lagsöka den, som står i personlig ansvarighet därför, och skall dylik lagsökning ske hos den överexekutor, som, enligt de i mom. A—F här ovan angivna regler, är behörig att upptaga lagsökningen till behandling.

Anm. Vill borgenär, som har inteckning i fartyg, för inteckningsbeloppets utbekommande hålla sig endast till fartyget, skall han lagsöka dettas ägare hos den överexekutor, som enligt de i mom. A—F här ovan angivna regler är behörig att upptaga lagsökningen till behandling. Tillhör fartyget flera ägare (redare),

* Skulle tvist om giltigheten av borgenärens inteckning hava uppstått, kan lagsökning ej ske, förrän denna tvist är

avgjord.1350

äger borgenären att lagsöka antingen huvudredaren eller, om någon sådan icke är vaid, vilken som helst av redarna.

Ill. Lag söknings förfarandet.

Lagsökning skall begäras skriftligen, och skall vid berörda skriftliga begäran (lagsökningsinlagan) fogas bestyrkt avskrift av den handling, vara borgenären grundar sin fordran (d. v. s. fordrings b evis et).

Lagsökningsinlagan skall vara underskriven antingen av borgenären* själv eller hans ombud, som emellertid, måste bifoga sin fullmakt. Lagsökningsinlagan bör dessutom innehålla uppgift å gäldenärens bostad. Vid lagsökning enligt 13 § Utsökningslagen bör naturligtvis av lagsökningsinlagans innehåll framgå, att borgenären vill hålla sig till allenast den intecknade fastigheten, varjämte dels i lagsökningsinlagan kan framställas begäran om förordnande av syssloman att omhändertaga fastigheten och dels borgenären bör bifoga intyg, att den han lagsöker (gäldenären) är ägare till, eller fått eller sökt lagfart å, eller har i sin besittning den ifrågavarande fastigheten.

Den avskrift av fordrings beviset, vilken, på sätt nyss nämnts, skall bifogas lagsökningsinlagan, kan vara till riktigheten bestyrkt av två oj aviga personer eller ock av domare eller tjänsteman vid någon rätt eller av notarius publicus. Avskriften kan dock även mot stadgad avgift ull riktigheten vitsordas hos den överexekutor, där lagsökningen sker, därest borgenären jämte avskriften ingiver själva huvudskriften, vilken sedermera får tagas tillbaka.

Lagsökningshandlingarna kunna antingen till överexekutor ingivas, vare sig* av borgenären själv eller av hans ombud, eller ock dit insändas med posten. Hos varje överexekutor skall finnas en kommissionär, som mot ersättning efter fastställd taxa och under tjänstemannaansvar tillhandagår den, som därom anlitar honom, med handlingars ingivande och dylikt. Då lagsökning ingives genom ombud, behöver ej detta vara försett med fullmakt i annat fall, än då ombudet tecknat sitt eget namn under lagsökningsinlagan. För återtagandet av originalhandlingar (skuldebrev) etc. fordras däremot fullmakt, som innehåller uttryckligt bemyndigande till återtagandet.

Vid lagsökningshandlingarnas ingivande eller insändande skola föreskrivna avgifter erläggas för stämpel å fordringsbeviset, kom-munikatjionsresolution (delgivningsbeslut) samt vidimation (bestyrkande av avskrifts riktighet), därest sådan förekommer. År fordringsbeviset redan stämpelbelagt, bör detta styrkas genom företeende av fordringsbeviset i huvudskrift eller medelst skriftligt intyg av domare, magistratsperson eller kronobetjänt eller be-

* Borgenärens underskrift behöver icke vara bevittnad.1351

vis att inteckning eller betalning bos offentlig myndighet förut sökts.

Underlåter borgenären att vid lagsökningsinlagan foga bestyrkt avskrift av fordringsbeviset, eller finner överexekutor den till grund för lagsökningen åberopade handlingen ej innefatta bevis om fordran, sivall lagsökningen ej upptagas till behandling, varom beslut skall teknas å lagsökningsinlagan.*

Upptages lagsökningen till behandling, är det regelmässiga förfarandet, att överexekutor utställer lagsökningen till delgivning åt gäldenär en.

Detta utställande sker genom meddelande av en s. k. kommunikations-resolution-, innehållande föreläggande för gäldenäreii att inom viss tid efter det lagsökningshandlingarna blivit honom delgivna skriftligen svara å lagsökningen, vid äventyr att lagsökningsärendet ändå avgöres. Efter kommunikationsresolutionens meddelande, åligger det borgenären att uttaga lagsökningshandlingarna (den s. k. kommunikationsakten) och delgiva gäldenäreii dem i huvudskrift eller bestyrkt avskrift, på sätt som för delgivning av stämning i tvistemål är stadgat (se sid. 1152 o. följ.). Om delgivning får ske genom kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar, skall dock borgenären låta kungörelsen införas tre gånger minst en vecka mellan varje gång samt, om jämväl annan åtgärd

för delgivandet bör vidtagas, fullgöra sådant före sista kungörandet.

Sedan dylik delgivning* skett, skall borgenären inom natt och ar frän kommunikationsresolutione-ns datum till överexekutor inkomina med bevis om den skedda delgivningen ävensom återställa lagsöknin g shandiingarna.

Hava nämnda handlingar vederbörligen delgivits gäldenäreii, åligger det denne att inom den i kommunikationsresolutioneii föreskrivna tid till överexekutor inkomma med förklaring över (svar å) lagsökningsinlagan**, och sedan dylik förklaring inkommit, förelägger överexekutor, om förklaringen därtill föranleder, borgenären att inom viss tid, högst trettio dagar, bemöta nämnda förklaring genom en skrift, benämnd påminnelser.

Jämlikt § 16 Utsökningslagen kan i lagsökningsärende förekomma s. k. muntligt förfarande, dock allenast under följande villkor, nämligen:

1) Att lagsökningen sker hos överexekutor i stad;

* Även andra än de i texten omnämnda skäl kunna föranleda till, att lagsökningen förklaras icke kunna upptagas till behandling, såsom t. ex. att överexekutor finner sig uppenbarligen vara obehörig att handlägga lagsökningsärendet, eller att föreskrivna avgifter ej bifogats lagsökningsinlagan.

** Underlåter gäldenäreii utan laga förfall att inom föreskriven tid inkomma med förklaring å lagsökningsinlagan, utgör detta icke hinder för lagsökningsärendets avgörande i befintligt skick.1352

2) Att borgenären begär lagsökningsärendets handläggning enligt § 16 Utsökningslagen;

3) Att borgenären ingiver lagsökningshandlingarna i två exemplar; samt

4) Att gäldenären finnes i den stad, där lagsökningen sker, d. v. s. där kan träffas med delgivning av lagsökningshandlingarna.

Uppfyllas dessa villkor, låter överexekutor kalla gäldenären att å viss tid inställa sig hos överexekutor för att svara å lagsökningen, vid äventyr att lagsökningsärendet ändå avgöres. Finnes borgenären i den sad, där lagsökningen sker, skall även han kallas att inställa sig hos överexekutor å den tid, då gäldenären skall infinna sig inför honom.**

Anm. För att borgenären och. gäldenären skola kunna på sätt nu nämnts kallas till inställelse inför överexekutor, måste deras adresser vara angivna i lagsökningsinlagan.

Beträffande härefter det av överexekutor i ett lagsökningsärende meddelade utslag, så kan detta innehålla:

a) Att lagsökningen icke kan till prövning upptagas.

Dylik förklaring meddelas, om någon i Utsökningslagen särskilt nämnd förutsättning för lagsökningsförfarandet saknas, vilket är förhållandet t. ex. då lagsökningen icke grundats å skriftligt fordringsbevis.

b) Att lagsökningen såsom förfallen avskrives.

Sådant yttrande avgives dels då lagsökningshandlingarna icke blivit till överexekutor återställda inom natt och år från kommunikationsresolutionens datum och dels då inom nämnda tid varken borgenären till överexekutor ingivit bevis om lagsökningshandlingarnas delgivande åt gäldenären eller denne inkommit med svar å lagsökningsinlagan.

c) Att la g söknings ärendet såsom tvistigt förvisas till domstol. Dylik hänvisning förekommer i följande fall:

1) Att gäldenären nekar sin hand och förskrivning (sin underskrift å fordringshandlingen) samt icke förut erkänt nämnda handlings riktighet, vare sig vid domstol eller inför överexekutor eller, enligt å handlingen tecknat, vederbörligt bevis, inför landsfiskal, stadsfogde eller notarius publicus i närvaro av tillkallat vittne.

Förnekar gäldenären sin underskrift å en fordringshandling, vara något bevis om. hans erkännande av densamma ej finnes tecknat, lämnas borgenären tillfälle att inkomma med påminnelser

* Underlåter borgenären eller gäldenären utan laga förfall att inställa sig hos överexekutor å den tid, till vilken de kallats, hindrar detta ej lag-sökningsärendets avgörande i befintligt skick.1353

i lagsölunngsäreiidet, och liar borgenären att vid nämnda påminnelser foga utdrag av protokoll däröver, att gäldenären inför domstol eller överexekutor erkänt fordringshandlingens riktighet. Finnes åter bevis om dylikt erkännande tecknat å fordringshand-lingen, men gäldenären bestrider äktheten av detta bevis, samt fordringshandlingen endast företetts i avskrift, bör överexekutor infordra huvudskriften. Ger denna någon anledning till tvekan om äktheten av beviset om gäldenärens ifrågavarande erkännande, torde borgenären, vara .skyldig att förete protokollsutdrag angående erkännandets avgivande.

2) Att gäldenären invänder, att den av borgenären åberopade fordring slian dl ingen icke är gällande mot honom, emedan han blivit tvungen eller förledd att utgiva densamma, samt tillika visar sannolikt skäl för berörda invändning och dessutom styrker sig hava inom fyra veckor sedan tvånget upphörde eller förledandet skedde vid dornstol eller hos överexekutor gjort anmälan om tvånget eller förledandet ävensom inom fyra veckor efter det nämnda anmälan gjordes låtit i Post- och Inrikes Tidningar införa domstolens eller överexekutors bevis om ifrågavarande anmälan.

Har tiden för omförmälda anmälan eller kungörelse icke tilländagått, då gäldenären framställer invändning av ifrågavarande slag, blir, även om gäldenären underlåtit att verkställa anmälningen eller införa kungörelsen, lagsökningsärendet förvisat till domstol.

3) Att gäldenären mot kravet gör annan invändning än den i morn. 2 omförmälda samt till fullo styrker eller åtminstone visar sannolika skäl för sin gjorda invändning.*

Har överexekutor förvisat ett lagsökningsärende såsom tvistigt till vederbörlig domstol, kan såväl borgenären som gäldenären anhängiggöra rättegång angående det fordringsanspråk, varom fråga är. Dylik rättegång skall anhängiggöras vid den domstol, som enligt gällande lag är behörig att handlägga rättegången. För det fall att gäldenären anhängiggör rättegången, bör denna således i regel instämmas till den domstol, varunder borgenären lyder i mål som angå hans person (d. v. s. i allmänhet domstolen i hans mantalsskrivningsort). Har gäldenären anhängiggjort rättegången, måste borgenären uttaga genstänining, om han vill hava sin fordran fastställd till betalning.

d) Att gäldenärens skuld skall kvittas med genfordran hos borgenären.

Sådant yttrande avgives, då gäldenärens genfordran är klar, ostridig och till betalning förfallen sajnt grundar sig å sådant skriftligt fordringsbevis, på grund varav lagsökning får äga rum.

* Denna måste i regel styrkas medelst skriftligt bevis (t. ex. kvitto, under edsförpliktelse avgivet intyg etc.).

Advokaten.

1701354

ei) Att fastighet må försäljas (»dömas i mät») för intecknad fordran.

Dylik förklaring meddelas, då intecknad fordran, enligt § 13 Uts.-Lgn., ntsökes nr den fastighet, vari den intecknats. Borgenären skall i sådant fall inom 2 månader efter det överexekutors utslag vunnit laga kraft, med företeende av bevis därom samt av fordringshandlingen i huvudskrift, begära verkställighet av beslutet om egendomens försäljning vid äventyr att frågan om försäljning eljes förfaller.

f) Att gäldenär en ålägges betalningsskyldighet.

Om gäldenären genom överexekutors utslag ålägges betalningsskyldighet, kan gäldenären instämma borgenären till vederbörlig domstol med yrkande om återvinning, d. v. s. med påstående att överexekutors utslag måtte undanrödjas, samt borgenären förpliktas att återbära den betalning han på grund av utslaget uppburit,

För att dylik återvinningstalan skall få förekomma erfordras emellertid:

1) Att gäldenären icke hos överexekutor erkänt kravets giltighet; samt

2) Att stämningen i återvinningsmålet är uttagen och delgiven inom sex månader efter det överexekutors utslag vann laga kraft eller, om besvär mot utslaget blivit anförda, inom lika tid frun det utslag över besvären föll.*

Stämning i återvinningsmål skall uttagas till den domstol, där den som stämmes i allmänhet bör svara i mål, som angå hans person, och prövas parternas talan i målet alldeles oberoende av det föregående lagsökningsförfarandet samt utslaget i detsamma.

Anm. 1. Återvinningstalan får förekomma jämväl i anledning av lagsökning enligt 13 § Utsökningslagen.

Anm. 2. I återvinningsväg äger jämväl borgenär erhålla prövning av yrkande om ogillande av från gäldenärens sida framställt kvittningsanspråk, som av överexekutor utan borgenärens medgivande godkänts. (Jfr. Kungl. Maj:ts dom den 1 september 1885, IST. J. A., sid. 275.)

Det i ett lagsökningsärende beslutade utslag kan avkunnas muntligen, i vilket fall utskrift därav skall vara för borgenären att tillgå inom sex dagar efter avkunnandet, eller efter anslag, då utskrift av utslaget skall finnas för borgenären tillgängligt den dag, för vilken utslaget dagtecknats. Har gäldenären begärt

* Även efter den i texten angivna tiden äger gäldenären rätt att mot borgenären föra talan om ansvar eller ersättning, därest gäldenären förmenar, att borgenären genom brottsligt förfarande (t. ex. tvång eller förledande att utfärda fordringshandlingen) åstadkommit, att gäldenären av överexekutor ålagts betalningsskyldighet.1355

utskrift av utslaget, skall även denna utskrift vara färdig å nu nämnda tider. Parterna (borgenären ocli gäldenär en) få själva skaffa sig underrättelse om tiden för utslagets avkunnande eller meddelande genom efterseende å den hos överexekutor befintliga anslagstavlan eller i den hos överexekutor förda anslagsboken.

Innan vi avsluta framställningen av lagsökningsförfarandet, vilja vi påpeka dels att, därest ett överexekutors utslag skulle innefatta ogillande av borgenärens talan, borgenären, även om utslaget vunnit laga kraft, är oförhindrad att vid domstol göra sitt betalningsanspråk gällande och dels att ett kravmål icke får av domstol upptagas till behandling, därest målet är under handläggning hos exekutiv myndighet och tvärtom.

Formulär till lagsökningsinlagor.

1) / vanligt lagsökningsärende. (Utsökn.-lagen § 12.)

Till Konungens Befallningshavande i Uppsala län (överståthållareämbetet, Magistraten i Härnösand).

Härmed får jag anhålla om åläggande för lantbrukaren Petter Karlsson i Ormesta att på grund av i bestyrkt avskrift bifogade skuldebrev till mig genast utgiva femhundra tjugo (520) kronor 87 öre jämte ränta och ersättning för lagsökningskostnaderna (och anhåller jag tillika att, därest i inkommande förklaring invändning göres mot kravet, eller yrkande om kvittning för behörigen stykrt genfordran framställes, tillfälle mig beredes att bemöta förklaringen med påminnelser).

Uppsala den 8 oktober 1901.

Lars Stenberg, Handlande.

2) Då intecknad fordran utsökes ur den intecknade fastigheten, och dennas ägare icke är personligen be†ahiingsskyldig för det belopp, som utsökes.

(Uts.-Lagen § 13.)

Till överståthållareämbetet.

Sedan i fasta egendomen n :r 6 kvarteret Olympen här i staden inteckning den 5 juli 1899 blivit fastställd till säkerhet för gäldande av 10,000 kronor jämte ränta enligt i bestyrkt avskrift bifogade, av handlanden Per Johan Kronström den 16 juni nämnda år till mig eller order utfärdade skuldebrev, får jag, enär byggmästaren Gustaf Larsson, vilken numera är ägare till sagda fastighet, underlåtit att av förskrivna beloppet gälda den 1 innevarande oktober till betalning förfallna 2,000 kronor, härmed anhålla om hand-1.356

nickning fru* utbekommande ur den intecknade egendomen av sistnämnda belopp jämte ränta och kostnadsersättning, och yrkar jag tillika, att, i sammanhang med fordringens fastställande till betalning och förordnande om exekutiv försäljning av fastigheten utan föregående utmätning, syssloman måtte tillsättas att omhändertaga och förvalta nämnda fastighet, till dess densamma blivit försåld och av köparen tillträdd. Stoekholm den 10 oktober 1900.

Erik Lindström, Direktör.

3) Dä intecknad fordran utsökes och den intecknade fastighetens ägare

är personligen betalningsskyldig för det belopp, som utsökes.

Till Konungens Befallningshavande i Stockholms län.

Åberopande ej mindre i avskrift bifogade, av lantbrukaren K. Hj. Svensson utgivna revers av den 10 juli 1899 å tjugotusen (20,000) kronor jämte ränta och därför såsom säkerhet pantsatta, här efteråt avskrivna samt i fastigheterna frälsesäteriet Anno, iy2 mantal i Almunge socken, samt frälsehemmanen Utanbo n:r 2, Y/\ mantal, Dy vik n:r 8, y2 mantal och Åby n:r 1, iy4 mantal, alla i Ununge socken, samt Råby n :r 2, y4 mantal i Bladåkers socken, intecknade skuldebrev, får undertecknad härmed vördsamt anhålla, att konungens befallningshavande måtte

dels förplikta herr K. Hj. Svensson att till mig utgiva tjugu tusen (20,000) kronor jämte sex procent ränta därå från den 10 juli 1899, tills betalning sker, ävensom ersättning för lagsökningskostnaden med femtio (50) kronor,

dels till betalning ur ifrågavarande fastigheter, å vilka herr Svensson, enligt bilagda bevis, senast erhållit lagfart, fastställa ovan berörda kapital-och räntebelopp samt kostnadsersättning och

dels förordna syssloman att uppbära avkomsten av fastigheterna, till dess de blivit sålda och av köparen tillträdda.

Stockholm den 4 april 1900. K. Hellgren.

4) Dä begäran framställes om muntligt förfarande (Uts.-Lgn § 16).*

Till Magistraten i Lund. Härmed får jag anhålla om åläggande för handlanden Nils Bengtsson, boende i huset n:r 2 vid Bredgatan, att på grund av i bestyrkt avskrift bilagda skuldebrev genast till mig utgiva 1,000 kronor jämte ränta och lagsökningskostnad ; och anhålles tillika, att detta ärende måtte handläggas enligt § 16 Utsökningslagen. Lund den 22 april 1901.

Erik Friberg, Handlande. Adress: N :r 36 vid Vinstrupsgatan.

* Dylik ansökan skall ingivas i t v å exemplar.1357

Formulär till förklaring i lagsökningsmål.

Till Konungens Befallningshavande i östergötlands län.

Såsom svar å det av handlanden Nils Jönsson i Linköping hos Konungens Befallningshavande framstälda yrkande om åläggande för mig att på grund av skuldebrev till honom utbetala 2,000 kronor jämte ränta och laksöknings-kostnader får jag, med återställande av de mig delgivna handlingarna i ärendet, härmed vördsamt anföra, att enär tio år förflutit sedan det åberopade skuldebrevet utgavs, utan att krav på grund därav framställts eller avbetalning å skuldebrevets kapitalbelopp eller räntebetalning verkställts, vadan fordringen alltså är preskriberad (att enär, såsom av i bestyrkt avskrift bilagda kvitto framgår, skulden är till fullo gulden,) (att enär jag icke underskrivit det åberopade fordringsbeviset) (att enär den handling, vara kravet grundas, icke är mot mig gällande, alldenstund, såsom av bifogade, av ojäviga personer avgivna intyg framgår, jag blivit tvungen (förledd) att utgiva handlingen, samt jag om nämnda tvång (förledande) gjort föreskriven anmälan och, på sätt bilagda tidningsnummer utvisar, låtit beviset därom i Post- och Inrikes Tidningar införas) (att enär nämnda ansökan blivit mig delgiven under min tillfälliga vistelse å Broby i Lillkyrka socken av östergötlands län, men jag, såsom av

bilagda intyg av vederbörande mantalsskrivningsförrättare framgår, vid tiden för delgivningen var mantalsskriven i Norrköping, där jag då jämväl hade min verkliga uppehållsort, vadan jag för ifrågavarande fordran, som grundar sig å icke löpande skuldebrev, endast kunnat hos överexekutor i Norrköping sökas) (att enär jag, såsom av i bestyrkt avskrift bifogade kontrakt framgår, hos handlanden Jönsson äger till betalning förfallen genfordran å 1,000 kronor, varför kvittning yrkas o. s. v.), så bestrides kravet till alla delar (till så stor del, som mot min genfordran svarar), varjämte yrkas ersättning för mina kostnader enligt bifogade räkning.

Broby den 15 maj 1917.

John Langberg.

Formulär lill påminnelser i lagsökningsmål.

Till Konungens Befallningshavande i östergötlands län.

I det av mig mot egendomsägaren Jolin Langberg i Broby socken hos Konungens Befallningshavande anhängiggjorda lagsökningsärende får jag, till bemötande av dennes i ingiven förklaring mot kravet gjorda invändning, härmed vördsamt erinra, att, på sätt av i bestyrka avskrift bifogade intyg framgår, min på det i målet åberopade skuldebrev grundade fordran blivit inom tio år från skuldebrevets datum hos gäldenären tillkännagiven (att det av bemälde Langberg åberopade, hans förklaring bilagda kontrakt angående leverans av spannmål icke kan anses utgöra sådant skriftligt fordringsbevis, på grund varav lagsökning må äga rum, samt att följaktligen hans på nämnda kontrakt stödda genfordran icke är av beskaffenhet att i1358

anledning av det därom nu gjorda yrkande kunna gå i kvittning mot min ifrågavarande fordran o. s. v.), vadan jag, med bestridande av Langbergs invändning, vidhåller de i inin lagsökningsinlaga gjorda yrkanden. Linköping den 1 juni 1917,

Nils Jönsson.

Handräckning för fordrans ut fående. Genom lag den 26 april. 1907, som i visst hänseende ändrats genom lag den 24 juli 1914, har införts ett förfarande, som i särskilt fall möjliggör fordrans uttagande utmätningsvis utan rättegång vid domstol, ehuru fordran icke grundar sig å skriftligt fordringsbevis och lagsökning alltså ej får ske. Fordran skall emellertid gälla penningar (ej varor) och får ej avse skadestånd. Den åtgärd, soni skall påkallas för fordrans utfående i denna ordning, benämnes handräckning och sökes hos överexekutor i den ort där gäldenären har sitt bo och hemvist eller för någon tid slagit sig ned. Den, som ingenstädes har stadigt hemvist samt utländsk man, sökes var han finnes. Ansökning om handräckning i förevarande särskilda bemärkelse skall göras skriftligen och innehålla uppgift om: såväl borgenärens som gäldenärens namn och yrke samt hemvist eller uppehållsort ävensom fordringens kapitalbelopp och den ränta som fordras. Därjämte skall i ansökningen eller uti därvid fogad räkning tydligt och fullständigt uppgivas grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst. Ansökning och räkning avlämnas i 2 ex., varav det ena, om ansökningen upptages, återfås med påteckning å ansökningen* av föreläggande för gäldenären att, om han bestrider ansökningen, inom viss tid hos överexekutor skriftligen anmäla jäv, vid äventyr att utmätningen eljest får ske. Den tid gäldenären får på sig för anmälan av jäv är jämförelsevis lång, minst 14 dagar efter delgivning. Ett naket bestridande är vidare nog för att omöjliggöra fordrans utfående i denna ordning. Skulle gäldenären emellertid ej göra jäv inom förelagd tid, utfår borgenären, om han till överexekutor inom 6 månader från föreläggandet ingivit behörigt delgivningsbevis, det hos överexekutor kvarliggande exemplaret av ansökningen jämte möjligen åberopad räkning med påteckning å ansökningen av såväl föreläggandet som bevis att ansökningen lämnats obestridd. Utmätning kan erhållas på de sålunda utbekomna handlingarna. Har borgenären i ansökningen äskat ersättning för handräckiiingskostnaden, bestämmer överexekutor i föreläggandet visst belopp som, i händelse jäv ej göres, får utmätas lika med fordringen. Göres jäv mot blott handräckningskostnaden, kan själva fordringen handräckningsvis uttagas, varemot jäv mot viss del av fordringens belopp, även om den i övrigt lämnas obestridd,

* Vanligen är påteckningen anbringad å ett omslag kring ansökningshandlingarna.1359

torde utesluta handräckning för det hela. Om borgenären på grund av jäv å ena eller andra slaget gått förlustig

ersättning för handräckningskostnaden eller anser den av överexekutor bestämda ersättningen för låg, kan han få frågan om gäldenärens ersättningsskyldighet i sådant hänseende prövad vid domstol, liksom det naturligtvis står honom fritt att i händelse av jäv instämma själva fordringsanspråket till domstol. Gräldenären å sin sida äger, om han försummat att göra jäv, stämma om återvinning inom 6 månader från det utmätning ägt rum eller, utan utmätning, betalning skett med förbehåll om rätt för gäldenären att söka återvinning.

Formulär till ansökning om handräckning för fordrans utfående.

Till överståthållareämbetet.

Härmed anhålles om handräckning jämlikt lagen den 26 april 1907 för utfående av min fordran hos köpmannen Axel Berglund i Stockholm, kr. 15: —, utgörande resterande arvode för juridiska konsultationer och biträde vid kontrakts upprättande den 20 och 21 juni 1916. Stockholm den 18 oktober 1916.

Leonard Rundström, advokat, Stockholm.

Anm. Ansökningen avlämnas i 2 ex.

Om utmätning, utmätt egendoms försäljning samt redovisning och fördelning av genom utmätning influtna medel.

Med utmätning menas en av utmätningsman företagen åtgärd, varigenom gods eller penningar undandragas ägarens fria förfogande för att i viss ordning användas till g ottgörande av den-nes skuld.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Utmätning av lös egendom och därmed sammanhängande verkställighetsåtgärder.

I fråga härom är att märka:

A. De handlingar, på grund av vilka utmätningen kan erhållas.

Dessa handlingar äro: 1359

torde utesluta handräckning för det hela. Om borgenären på grund av jäv å ena eller andra slaget gått förlustig
ersättning för handräckningskostnaden eller anser den av överexekutor bestämda ersättningen för låg, kan han få frågan om gäldenärens ersättningsskyldighet i sådant hänseende prövad vid domstol, liksom det naturligtvis står honom fritt att i händelse av jäv instämma själva fordringsanspråket till domstol. Gräldenären å sin sida äger, om han försummat att göra jäv, stämma om återvinning inom 6 månader från det utmätning ägt rum eller, utan utmätning, betalning skett med förbehåll om rätt för gäldenären att söka återvinning.

Formulär till ansökning om handräckning för fordrans utfående.

Till överståthållareämbetet.

Härmed anhålles om handräckning jämlikt lagen den 26 april 1907 för utfående av min fordran hos köpmannen Axel Berglund i Stockholm, kr. 15: —, utgörande resterande arvode för juridiska konsultationer och biträde vid kontrakts upprättande den 20 och 21 juni 1916. Stockholm den 18 oktober 1916.

Leonard Rundström, advokat, Stockholm.

Anm. Ansökningen avlämnas i 2 ex.

Om utmätning, utmätt egendoms försäljning samt redovisning och fördelning av genom utmätning influtna medel.

Med utmätning menas en av utmätningsman företagen åtgärd, varigenom gods eller penningar undandragas ägarens fria förfogande för att i viss ordning användas till g ottgörande av den-nes skuld.

Den följande framställningen kommer att omfatta:

I. Utmätning av lös egendom och därmed sammanhängande verkställighetsåtgärder.

I fråga härom är att märka:

A. De handlingar, på grund av vilka utmätningen kan erhållas.

Dessa handlingar äro:1360

a) Dom eller utslag, varigenom betalningsskyldighet blivit ålagd.

Utmätning' å underrätts dom eller överexekutors utslag, varigenom betalningsskyldighet ålagts, får emellertid, därest betalningsskyldigheten ådömts på grund av annat än växel, icke verkställas förr fin domen eller utslaget vunnit laga kraft, därest den, vilken betalningsskyldigheten ålagts (gäldenären), ställer pant eller borgen* för vad honom ålagts att utgiva ävensom för den skada, som genom uppehållet med utmätningens verkställande kan tillskyndas hans borgenär eller också styrker, att gäldenären, till fullgörande av den dom eller det utslag, varigenom betalningsskyldighet honom ålagts, hos konungens befallnings kavande nedsatt penningar,** svarande mot vad honom ålagts att utgiva.

Utmätning å hovrätts dom, varigenom betalningsskyldighet ålagts, får icke ske förr än domen vunnit laga kraft, därest gäldenären styrker sig hava verkställt sådan nedsättning, som nu omförmälts.**

Anm. Återvinningstalan mot ej inotvädjad underrätts dom (se sid. 1.180) eller mot överexekutors utslag (se sid. 1354) lika som nullitetsbesvär (se sid. 1341 o. följ.) mot dom, som eljest bör anses såsom laga kraftvunnen, hindrar ej att domen eller utslaget får gå i verkställighet såsom laga kraftägande, såvida ej rätten, där återvinningstaian eller nullitetsbesvären föras, meddelar annan föreskrift. Ansökan om dispens för fullföljd av talan hindrar ej verkställighet av hovrätts dom. Visas, att dispens beviljats, anses domen, vad verkställigheten angår, som icke laga kraft ägande. Visar gäldenär, som försummat göra jäv mot handräckningsansökan, att han stämt om återvinning, tillämpas i fråga om verkställigheten samma regler som om betalningsskyldighet vore gäldenären ålagd genom underrätts dom, som ej äger laga kraft.

b) Av domstol fastställd förlikning, enligt vilken betalningsskyldighet åligger någon.

Förlikning, som blivit fastställd av domstol, anses nämligen lika med laga kraftvunnen dorn.

c) Skiljemannadom, varigenom betalningsskyldighet ålagts och om vars verkställande överexekutor förordnat.

Under vilka förutsättningar överexekutor äger förordna om skiljedoms verkställande har förut omtalats (se sid. 1089 o. följ.).

* Pant av ifrågavarande slag skall överlämnas till vederbörande utmätningsman samt, om denne föreskriver det, sedermera sättas i förvar hos vederhäftig person, som åtager sig att vårda densamma. Borgen av ifrågavarande slag skall av löftesmännen ingås en för bägge (alla) och bägge (alla) för en samt får omhändertagas av den, till vars säkerhet den gäller.

** Det nedsatta beloppet får av borgenären lyftas mot pant eller b o r-g e n för möjlig återbäring därav.1361

d) Protokoll vid offentlig auktion.

På grund av dylikt protokoll kan utmätning erhållas för fordran, som härleder sig från inrop av lös egendom vid auktionen, därest nämnda fordran är till betalning förfallen, samt gäldenär en vid utmätningstillfället obetingat medgiver fordringens riktighet.*

Anm. I vissa i allmän civillag bestämda fall får utmätning ske för fordran, som icke fastställts genom dom eller utslag. (Jfr. i fråga härom t. ex. Kungl, förordningen om stängselskyl-dighet m. m. den 21 december 1857 § 22 (se sid. 890), Lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet § 35 (se sid. 874 o. följ.) samt Kungl, förordningen angående förändrade föreskrifter om utmätning för krono- eller kommunalutskylder, allmänna utgifter ni. m. den 12 juli 1878.

B. Villkoren för utmätningeris erhållande.

För utmätnings erhållande på grund av domstols dorn eller domstols eller överexekutors utslag erfordras att hos

vederbörande utmätningsman skriftligen eller muntligen begära utmätningens verkställande, under bifogande av dels den dorn eller det utslag, vara utmätningen skall ske,** och dels, i händelse domen eller utslaget erhållits på grund av skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis, nämnda fordringsbevis i huvudskrift.

Önskas utmätning på grund av skilj emannad om, skall utmätningen skriftligen eller muntligen begäras hos vederbörande utmätningsman samt till honom ingivas dels skiljemannadomen, dels överexekutors beslut om domens verkställande och dels, om skiljemannadomen erhållits på grund av skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis, nämnda fordringsbevis i huvudskrift.

För utmätnings erhållande på grund av protokoll vid offentlig auktion å lös egendom erfordras att hos vederbörande utmätningsman skriftligen begära utmätningens verkställande, under bifogande av auktioiisprotokollet eller utdrag därav i erforderliga delar.

C. Vid utmätningen närvarande personer.

Dessa personer äro, förutom utmätningsmannen:

a) Ett o j avig t vittne.

Dylikt vittne behöver emellertid ej vara tillstädes, då utmätning förrättas av magistrat, som enligt konungens förordnande omhänderhar utmätningsmannabefattning. Då utmätning förrättas av annan utmätningsman, föranleder vittnets frånvaro vis-

* Angående dylikt medgivande skall utmätningsmannen före utmätningens verkställande taga skriftligt bevis antingen av gäldenären själv eller, om lian ej kan eller vill meddela beviset, av två ojäviga personer.

** Om domen eller utslaget v u n nit 1 a g a k r a f t, skall handlingen vara försedd med bevis härom av vederbörande myndighet.

serligen icke utmätningens ogiltighet, men det vid utmätningen förda protokoll tillerkännes icke vitsord om vad vid utmätningen förekommit.

b) Sakkunniga personer, vilka biträda utmätningsmannen vid det utmättas värderande.

Dylika personer behöva emellertid ej vara närvarande, om utmätningsmannen anser sig kunna undvara deras biträde.

c) Gäldenären (d. v. s. den, vars egendom skall utmätas). Gräldenärens närvaro vid utmätningsförrättningen erfordras

alltid, då utmätningen skall ske för fordran, som härleder sig från inrop vid offentlig auktion av lös egendom. Skall utmätningen ske för annan fordran, hindrar icke gäldenärens frånvaro utmätningens verkställande i följande fall:

1) Att gäldenären underrättats om att utmätningen blivit sökt, samt dessutom vissa i lagen närmare angivna personer (se nedan) av utmätningsmannen tillsagts att närvara vid utmätningen.

Underrättelse till gäldenären därom att utmätningen blivit sökt skall innehålla jämväl uppgift om storleken av det belopp, varför utmätningen begärts, och. kan med laga verkan meddelas gäldenären antingen av utmätningsmannen personligen (muntligen eller skriftligen), eller genom överlämnande (likgiltigt på vad sätt, blott det är bevisligt) till gäldenären av en av utmätningsmannen underskriven handling, som innehåller underrättelsen, eller därigenom att en dylik handling sist dagen före utmätningen överlämnas till gäldenärens maka eller husfolk, därest gäldenären icke kunnat anträffas i sitt hemvist, då handlingen skolat delgivas honom, eller slutligen därigenom att ifrågavarande handling sist dagen före utmätningen fästes å gäldenärens husdörr, därest varken gäldenären själv vid efterfrågan kunnat anträffas i sitt hemvist eller hans maka eller hans husfolk

anträffats.

Anm. 1. Skall utmätningen ske å gäldenären tillhörig egendom, som finnes å annan ort än där han har sitt hemvist och ej blivit av gäldenären till utmätning uppgiven, bör underrättelse att utmätningen blivit sökt jämte uppgift å stället för dess företagande meddelas gäldenären så tidigt, att han kan vid utmätningen bevaka sin rätt; dock att han ej för sådant ändamål äger tillgodonjuta längre rådrum än åtta dagar.

Anm. 2. Utmäi\ning för inom riket utställd växel, som blivit för bristande betalning protesterad, får ej mot växelgivaren (tras-senten) eller överlåtare (endossent) verkställas förr än tre dagar förflutit från det han bevisligen blivit krävd för växeln, något som, om icke förr, otvivelaktigt skett genom delgivning av stämningen i det mot honom anhängigg jorda målet angående likvid för växeln.1363

De personer, vilka, på sätt ovan antytts, skola tillsägas att närvara vid utmätningen, äro gäldenärens maka eller husfolk eller annan, som vårdar eller innehar den. egendom, som skall utmätas, eller, om någon nu nämnd person ej finnes, gäldenärens närboende granne, som anträffas.

2) Att anledning är att antaga att gäldenär en håller sig undan eller rest hört, emedan han väntar utmätning, samt dessutom den i morn. 1 omförmälda tillsägelse meddelats.

För att i detta fall utmätning oaktat gäldenärens frånvaro skall få företagas, erfordras, förutom ovan nämnda tillsägelses meddelande, allenast att omständigheter föreligga, som till fullo berättiga en misstanke om ett sammanhang mellan gäldenärens frånvaro och utmätningen.

3) Att gäldenär en ej äger stadigt hemvist i riket och ej heller har känt ombud i den ort, där utmätningen skall ske, samt dessutom den i morn. 1 omförmälda tillsägelse meddelats.

En gäldenär anses icke äga »stadigt hemvist i riket», då han icke där har någon faktisk (verklig) boningsort.

D. Hinder för utmätningens verkställande.

Det, som skall utmätas, uppgives och styrkes tillhöra annan person än gäld enaren.

I detta fall får utmätningen ej verkställas, därest icke det, som skall utmätas, blivit av gälden ären till annan person försålt, samt nämnda försäljning skett utan iakttagande av föreskrifterna angående lösöreköp (se sid. 733 och följ.)* Ang. överlåtelse av ägareandel i inteckning jämte den intecknade egendomen se nedan II A. not.

Anm. 1. Om den egendom, som skall utmätas, allenast med sannolika skäl styrkes tillhöra annan person än gäldenären, samt egendomens uppgivne ägare icke påstås hava av gäldenären tillhandlat sig densamma, skall egendomen visserligen utmätas, men i sammanhang därmed dess uppgivne ägare av utmätningsmannen hänvisas att till den domstol, inom vars område egendomen finnes, instämma så väl den som begärt utmätningen (borgenären) som gäldenären med yrkande att bliva förklarad för egendomens ägare; och skall nämnda stämning delgivas så väl borgenären som gäldenären inom tre månader från det hänvisningen att uttaga densamma meddelades, vid äventyr att den ifråga-

* Hava föreskrifterna angående lösöreköp iakttagats med avseende å försäljningen, får den försålda egendomen ej utmätas, dock att, om den, som sökt utmätningen (borgenären), vid utmätningstillfället framställer anmärkning mot köpeavhandlingens giltighet, utmätningsmannen hai* att hänvisa borgenären att till fullföljd av nämnda anmärkning inom tre månader därefter instämma så väl gäldenären som köparen med yrkande, att avhandlingen må förklaras ogiltig.1364

varande egendomen får användas till betalning av borgenärens fordran.

Vad ovan nämnts, skall ock äga tillämpning, då utmätning skall företagas bos make, som sammanbor med andre maken och denne vill freda egendom.

Anm. 2. Ang. utmätning i makars bo, se därom för övrigt dels bestämmelserna i äldre giftermålsbalken och. boskillnadslagen (jfr. sid. 18 o. f.), dels bestämmelserna i nya giftermålsbalken (jfr. sid. 436 o. f.).

E. Föremålet för utmätningen.

Detta kan vara allt slags lös egendom med huvudsakligen följande undantag:

a) Blivande f ärv ärv på grund av arv eller testamente.

Har arvlåt-aren eller testamentsgivareii avlidit, kan arvs- eller testamentslotten utmätas, även om densamma först efter en annan persons död får av arvingen eller testamentstagaren utbekommas.

b) Författares rätt i avseende å skrift, som otryckt finnes ^ hans eller hans änkas eller arvingars ägo. (Lag angående äganderätt till skrift den 10 augusti 1877 § 22.)

Med skrift menas här jämväl musikaliskt arbete, avfattat med noter eller annan teckenskrift, ävensom naturvetenskaplig teckning, land- eller sjökarta, byggnadsritning eller annan dylik teckning eller avbildning, som ej är, efter sitt huvudsakliga ändamål, att betrakta såsom konstverk.

c) Konstnärs rätt med avseende å konstverk. (Lag angående rätt att efterbilda konstverk den 28 maj 1897 § 12.)

Konstnärs rätt med avseende å konstverk är emellertid icke skyddad från annan utmätning än den, som äger rum i hans eller hans efterlevande makas eller arvinges bo.

d) Rätt till varumärke;

e) Rätt till firma;

f) Delägares rätt i handelsbolag.

Bolagsmans andel i bolaget kan däremot tagas i mät.

g) Nyttjanderätt till lös egendom, åtminstone i regel;

h) Nyttjanderätt till fast egendom, därest förbud mot nyit-janderättens överlåtande stadgats i nytt j ander ättsavtalet;

i) Livstids städj a samt hemföljd och morgongåva, som bestå i nyttjanderätt till fastighet;

k) Fideikommissrätt; #

1) Undantag, som icke innebär rätt till av ko ms t av fastighet i penningar eller varor;1365

m) Åtskilliga tillgångar, vilkas utmätande skulle strida viot mänsklighet och, sedlighet.

Nämnda tillgångar omförmälas i 65 § U.-L., som stadgar, dels att nödiga gång- och sängkläder för gäldenären, hans maka, oförsörjda barn och adoptivbarn icke. få utmätas, dels ock att frän utmätning skola undantagas nödiga arbetsredskap eller andra nödiga lösören till ett värde av högst femhundra kronor eller, om gäldenären icke är familjeförsörjare och ej heller har eget hushåll, högst tvåhundra kronor. Saknas utväg till nödtorftigt uppehälle, då skall från utmätning undantagas av det förråd, som finnes i huset, vad till underhåll för en månad tarvas eller, om tillräckligt förråd ej finnes, av penningar, som gäldenären innehar eller äger innestående i bank eller annan penninginrättning, så mycket som erfordras för anskaffande av det felande. Lös pant får ej undantagas från utmätning för den gäld, varför pantsättningen skett.

Anm. Därest egendom av det i förevarande moment* avsedda slag blivit pantsatt, får den ej undantagas från utmätning för den skuld, varför pant sättningen skett.

n) Icke förfallen avlöning för allmän eller enskild tjänst ävensom icke förfallen pension a rikets stat.

Så snart lönen eller pensionen förfallit till betalning, men löne-eller pensionstagaren icke desto mindre låter den, innestå, får utmätning därav verkställas. Dessutom har genom lag den 14 juni 1917, som trädde i kraft den 1 jan. 1918, möjlighet beretts att i vissa fall erhålla s. k. införsel i avlöning, pension eller livränta för gäldande av underhållsbidrag. Därvid skall ett visst belopp enligt utmätningsmans förordnande, i den mån avlöningen, pensionen eller livräntan förfaller, innehållas till gäldande av underhållsbidraget.

o) Viss egendom, som enligt särskilt stadgande i lag eller författning icke får utmätas.

Såsom exempel på dylik egendom vilja vi nämna prästänkas nådår, kronaarbetskarls penninge besparing, fånges genom arbete under fängelsetiden beredda penningetillgångar, som befinnes under offentlig myndighets vård, samt rätt till ersättaiing enligt lagarna om olycksfall i arbete den 5 juli 1901 och den 17 juni 1916. Ang. införsel se ovan under n)t

p) Pensioner (årligt understöd) från åtskilliga anstalter såsom t. ex. allmänna änke- och pupillkassan i Sverige, civilstatens pensionsinrättning, allmänna pensionsförsäkringsbolaget, prästerskapets änke- och pupillkassa m. fi. samt rätt till pension eller understöd enligt lagen om allmän pensionsförsäkring den 30 juni 1910. Ang. införsel se ovan under n).

Anm. Beträffande den egendom, som får fredas från utmätning av böter, gälla särskilda stadganden (se S. L. 2: 9 och 5: 13).1366

F. Den ordning, vari olika slag av lösegendom, tages i mät.

I fråga Lärom gäller.huvudsakligen, att, om annat icke mellan gäldenären ock borgenären överenskommes, i första rummet skall utmätas såsom lösegendom, som är lätt säljbar, och i sista rummet sådan lösegendom, som gäldenären behöver för sitt yrke och minst kan umbära.

Gr. Utmätningens verkställande.

Vid utmätningen upptecknar och värderar utmätningsmannen den lösegendom, som tages i mät. Består nämnda egendom i penningar eller sådan fordran eller rättighet, som grundas å löpande förbindelse eller annan handling, vilken gäller i innehavarens hand, tar utmätningsmannen penningarna eller handlingen i förvar. Utmätes annan fordran eller rättighet och har till bevis om densamma utfärdats någon skriftlig handling, tar utmätningsmannen nämnda handling i förvar och antecknar i sitt över utmätningen förda protokoll förbud för den på grund av handlingen förpliktade att fullgöra sin förpliktelse till någon annan än utmätningsmannen eller den, som i följd av utmätningen, kan bliva berättigad att fordra förpliktelsens fullgörande. Nämnda förbud skall sedermera av utmätningsmannen delgivas den, för vilken det meddelats, genom utdrag av utmätningsprotokollet, varvid dock borgenären, om utmätningsmannen sådant påfordrar, är skyldig att förskjuta kostnaden för förbudets delgivande.

Lösören, som utmätas, kvarlämnas å utmätningsstället, men skola antingen under utmätningsmannens försegling sättas i särskilt förvar eller om detta ej kan ske, utmärkas genom utmätningsmannens insegel eller skriftligt anslag eller på annat sätt, som uppenbart utvisar att de blivit utmätta. Skulle lösörena anses icke kunna med säkerhet lämnas på stället under gäldenärens tillsyn, skall utmätningsmannen ombesörja att de antingen på nämnda plats vårdas av annan än gäldenären eller flyttas till annat förvaringsställe, därest så kan ske, och borgenären förskjuter kostnaderna för lösörenas vård eller flyttning.

Anm. 1. Utmätes lösegendom, som är belagd med kvarstad för fordran, eller skall utmätning för en fordran ske å lösegendom, som redan är utmätt för annan fordran, behöver egendomen icke ånyo upptecknas, värderas och förseglas.

Anm. 2. Ua gäldenären tillhörig lösegendom, som finnes i annan persons besittning, utmätes, skall utmätningsmannen meddela egendomens innehavare förbud att utlämna egendomen till förfång för den, å vilken i följd av utmätningen gäldenärens rätt till nämnda egendom kan komma att övergå.

Anm. 3. Om efter verkställd utmätning den dom eller det utslag, på grund varav utmätningen skett, ändras eller upphäves, skall, även om klagan över ändringen eller upphävandet föres, utmätningen, så vitt möjligt, återgå, och är den, som sökt utmät-1367

ningen (borgenären), pliktig att till den, mot vilken utmätningen påkallats (gäldenären), utgiva ersätttning för den honom genom utmätningen tillskyndade skada ävensom återbära det belopp borgenären i följd av utmätningen tilläventyrs fått lyfta jämte 6 procent årlig ränta därå från lyftnings dagen.

Anm. 4. Visar efter verkställd utmätning gäldenären sig hava verkställt sådan nedsättning, som å sid. 1360 omförmäles, och betalar han tillika kostnaden för utmätningen och det utmätta godsets vård, skall utmätningen, så vitt möjligt, återgå.

II. Den utmätta egendomens försäljning.

Därest det utmätta icke utgöres av penningar eller av fordran, för vilken betalning kort efter utmätningen inflyter, skall det utmätta försäljas å offentlig auktion, med avseende å vilken är att märka:

a) Tiden, inom vilken auktionen skall verkställas.

Nämnda tid är tvä månader, sedan landsfiskal, och en månad efter det stadsfogde mottagit de handlingar, på grund av v'ilka utmätningen ägt rum, dock att, därest det utmätta utgöres av fartyg, gods i fartyg, fordran eller rättighet, tiden, inom vilken auktionen skall verkställas, är på landet tre månader och i stad två månader, sedan vederbörande fogde mottagit nyssnämnda handlingar.

Anm. 1. Utmätt lösegendom får icke utan gäldenärens samtycke säljas, innan den dom eller det utslag, på grund varav utmätningen skett, vunnit laga kraft, med mindre den utmätta egendomen är underkastad förskämning eller snar förstörelse eller hastigt prisfall eller erfordrar en i förhållande till dess värde alltför kostsam vård, i vilka fall överexekutor, om borgenären begär det och det anses lämpligt, kan förordna om den utmätta egendomens försäljning, innan den dorn eller det utslag, på grund varav utmätningen verkställts, vunnit laga kraft.

Anm. 2. Om utmätt lösegendom icke inom förekriven tid försäljes, kan detta under vissa förhållanden ådraga vederbörande landsfiskal eller stadsfogde ersättningsskyldighet gent emot borgenären.

b) Auktions förr ätt ar en.

I allmänhet är det utmätningsmannen, som förrättar auktionen, dock att i stad, där särskilt auktionsverk finnes, utmätningsmannen har rätt att låta genom detta verkställa ifrågavarande auktion.

c) Stället för auktionens verkställande.

Nämnda ställe bestämmes av utmätningsmannen, dock att i stad utmätt lösegendom skall försäljas å stadens auktionskammare eller annat lämpligt ställe i staden.1368

d) Auktionens kungörande.

utmätningsmannen skall låta kungöra tid och ställe för auktionen i kyrkan för den församling, där auktionen kommer att hållas, ävensom i kyrkorna för angränsande församlingar, därest borgenären eller gäldenären sådant begär eller det eljest anses lämpligt.*

e) A u k ii o n sfö r rätt n i nye /1...

Den egendom, som vid auktionen avyttras, skall säljas i uppslag,** och skall auktionen upphöra, så snart så mycket blivit sålt, att full gottgörelse erhållits för den skuld, varför utmätningen skett ävensom för den kostnad, som skall utgå ur den utmätta egendomen.

f) Inbetalningen av auktions summan.

Denna måste i regel kontant betalas, därest icke utmätningsmannen vill på eget äventyr lämna betalningsanstånd. Beviljas icke betalningsanstånd, anställes vid utebliven kontant likvid omedelbart ny försäljning av den utmätta egendomen.

g) Auktionssummans tillhandahållande.

I fråga härom har man att skilja mellan följande fall: a) Dä endast utmätning ss okänd ens rätt är i fråga. I denna händelse har utmätningsmannen att, sedan kostnaderna för utmätningen uttagits ur auktionssumman, av dennas återstod, så långt den därtill förslår, tillhandahålla utmätningssökanden betalning för hans fordran och de kostnader, han i utmätnings-ärendet fått vidkännas. Vad utmätningssökanden sålunda äger utbekomma skall av utmätningsmannen hållas honom vid anmälan tillhanda sist inom fjorton dagar efter auktionen.

Anm. Innan dom eller utslag, på grund varav utmätning skett, vunnit laga kraft, får utmätningssökanden icke lyfta någon del av köpeskillingen för den utmätta egendomen annorledes än mot pant eller borgen för återbäring av det lyftade, i händelse domen eller utslaget ändras eller upphäves.

fi) Då flera borgenärer äga rätt till betalning ur aktionssumman .

Rätt till betalning ur auktionssumman kan tillkomma, förutom utmätningssökanden:

1) Den, som vid utmätningstillfället haft den utmätta lösegendomen såsom pant eller eljest under panträtt i handom.

* Närmare föreskrifter angående auktionens kungörande finnas i 90 och 91 §§ U.-L.

** Härmed menas, att försäljningsbeloppet bestämmes sålunda, att auktionsspekulanterna göra bud och överbud, tills dess något vidare bud ej göres.1369

En person säges hava lösegendomen såsom »pant i handom», därest han ingått pantavtal (se sid. 540) om nämnda egendom, samt denna innehavas av honom själv eller för hans räkning av annan person (dock ej egendomens ägare).

Att hava lösegendom »eljest under panträtt i handom» innebär att kunna räknas till någ-ot av de å sid. 547 omförmälda slagen av panthavare.

Uen, som har lösegendom såsom pant eller eljest under panträtt i handom, är i regel icke skyldig att, om egendomen utmätes, lämna densamma ifrån sig, med mindre han erhåller full betalning för den fordran, för vilken egendomen utgör pant. Erhålles icke dylik betalning, säljes egendomen, sedan den utmätts, med bibehållande av panträtten, så vida icke panthavaren förklarar sig åtnöjas med att erhålla betalning ur köpeskillingen för egendomen, så långt den därtill förslår. Avgiver panthavaren sådan förklaring, får han gottgörelse ur köpeskillingen framför övriga betalnings berättigade borgenärer.

2) Den, som vid utmätningstillfället haft panträtt i den utmätta lösegendomen utan att hava den i besittning.

En person säges hava panträtt i lösegendom uten att hava denna i besittning, därest han tillhör det å sid. 547 morn. /. avsedda slaget av panthavare.

Uen, som vid utmätning av lösegendom äger panträtt i egendomen utan att hava den i besittning, erhåller rätt till betalning ur köpeskillingen för egendomen, så vida han hos utmätningsmannen framställt betalningsyrkande före den å egendomen anställda auktion. Uen betalningsrätt, som tillkommer i fråga varande slags borgenär, är enahanda med den, som tillgodonjutes av det i morn. 1 här ovan omförmälda slaget av fordringsägare.

3) Den, som vid 'utmätningstillfället haft retentionsräit (se sid. 556 o. följ.) i den utmätta, lösegendomen.

En dylik borgenär erhåller betalning ur köpeskillingen för den utmätta lösegendomen, därest han före utmätningsauktionen framställt betalningsyrkande hos utmätningsmannen. Beträffande den betalningsrätt, som tillkommer ifrågavarande slags borgenär, gäller, att han i regel erhåller betalning närmast före utmätningssökanden.

Anm. 1. Därest av någon nu nämnd anledning flera borgenärer äga rätt till betalning ur köpeskillingen för utmätt lösegendom, fördelar vederbörande utmätningsman köpeskillingen sålunda, att varje borgenär tillgodonjuter den betalningsrätt, som, enligt förut angivna regler, tillkommer i förhållande till de övriga fordringsägarna. Stundom erfordras för köpeskillingens fördelning särskilt sammanträde, varom talas i 140 och 141 §§ TJ.-L. Anm. 2. Vissa fordringar finnas, för vilka fordringsägaren utan att hava pant- eller retentionsrätt tillgodon juter förmåns-
Advokaten. 1721370

rätt (se sid. 555) till betalning; och äro nänmda fordringar huvudsakligen följande: 1) begravnings- och bouppteckningskostnad, läkarlön, betalning för läkemedel och ersättning för avliden persons föda och skötsel under hans sista sjukdom samt »betjänters» och tjänstehjons löner för sista året, annan arbetares dagspenning eller avlöning, som ej stått inne längre än tre månader efter förfallodagen, m. m. (H. B. IT: 4) ; 2) arrende,

ersättning för husröta m. m. (H. B. 17:6 — stundom finnes dock här även retentionsrätt) ; 3) fordran på grund av förlagsinteckning (H. B. 17: 7) ; 4) omyndigs fordran hos föräldrar eller förmyndare; 5) kyrkors, fattigkassors och sockenmagasiners fordringar hos deras föreståndare m. m. (H. B. 17: 11) ; samt 6) sista och löpande årets allmänna utskylder, som ej äro beräknade för fast egendom, m. m. (H. B. 17:12).

Yid utmätning för annan borgenärs fordran äro ägare av ovan uppräknade fordringar icke berättigade att utfå sina tillgodohavanden i annat fall än att även de erhållit utmätning i gäldenärens egendom; och skola deras fordringar i sådan händelse utgå ur köpeskillingen för nämnda egendom med den förmånsrätt inbördes och i förhållande till andra med pant- och retientionsrätt förenade fordringar, som dem envar tillkommer enligt bestämmelserna i 17 kapitlet Handelsbanken.

II. Utmätning av fast egendom ock därmed sammanhängande verkställighetsåtgärder.

I fråga om de handlingar, pd grund av vilka dylik utmätning kan erhållas, villkoren för utmätningens erhållande samt vid utmätningen närvarande personer, gälla samma regler, som omförmält^ under / A—C här ovan.

Beträffande utmätning av fast egendom är vidare att märka:

A. Föremålet för utmätningen.

Detta kan vara icke allenast all gäldenären tillhörig fast egendom utan även sådan fastighet, vilken han avhänt sig, men vars nye ägare icke före utmätningen sökt lagfart å sitt fång till fastig ~ heten.

Anm. Söker den nye ägaren lagfart samma dag, då utmätningen verkställes, eller sist å den allmänna rättegångsdag för lagfartsärenden, som infaller näst efter fjorton dagar från utmätningen,* blir denna ej gällande emot den nye ägaren, med mindre

* Har auktion till den utmätta egendomens försäljning blivit kungjord att hållas innan den i texten omförmälda rättegångsdag inträffat eller å samma dag, skall den nye ägaren före auktionen i huvudskrift eller besannad avskrift uppvisa sin fångeshandling för auktionsförrättaren, vid äventyr att utmätningen eljest blir gällande mot den nye ägaren, fastän han söker lagfart inom den i texten angivna tiden. Har överlåtelsen omfattat rätt till andel i inteckning, som tillkom överlåtaren såsom ägare av intecknade egendomen, åligger det nye ägaren, om han vill freda andelen från utmätning för förre ägarens skuld, att söka lagfart å överlåtelsen och göra anmälan på nyss beskrivet sätt om överlåtelsen hos auktionsförrättaren.1371

den fordran, för vilken utmätningen skett, är in tecknad i den utmätta egendomen eller eljest sådan, att nämnda egendom aven i sin nye ägares hand häftar för fordringen, vilket är förhållandet t. ex. då fordringens belopp utgör ogulden köpeskilling för egendomen.

B. Utslätning ens verkställande.

Fast egendom får i regel ej utmätas, därest utmätningsbar lös egendom finnes att tillgå, såvida utmätningen ej skall äga rum för i fast egendom intecknad fordran.

Vid utmätning av fast egendom, som utgöres av hus,- tomt, jord eller vattenverk, får ej ett från annat så söndras, att det som är över blir onyttigt för ägaren. Ej heller får växande gröda, växande skog eller annat, som hör till fast egendom, tagas i mät annorlunda än genom utmätning av egendom eller nyttjanderätt till jorden. Över utmätt fast egendom uppsätter utmätningsmannen beskrivning, varefter egendomen värderas av utmätningsmannen med eller utan biträde av sakkunnig person. Härjämte avfordrar utmätningsmannen gäldenären de handlingar, som visa hans äganderätt till den utmätta egendomen eller tjäna till upplysning om servitut, nyttjanderätt eller rätt till elektrisk kraft eller rätt till avkomst, som skall utgå ur egendomen, ävensom uppgift å dem, vilka hava fordran eller rättighet, som bör vid auktionen iakttagas.

Finnes å egendomen elektrisk station, som tillhör gäldenären, har utmätningsmannen att jämväl anskaffa bevis från kommerskollegium, huruvida elektrisk ledning eller understatfion registrerats å stationen eller stationen registrerats å annan station.

Är fast egendom, som skall utmätningsvis säljas, intecknad gemensamt med andra egendomar, och finnes för någon av egendomarna icke uppskattning till allmän bevillning, skall värdering ske jämväl av egendom, som ej skall säljas, och skall ägaren underrättas om förrättningen.

Anm. 1. Då utmätning av fast egendom skett, skall, om bor-genäjrer yrkar det, avråd, hyra eller ränta, som faller av egendomen, tills den blir såld och tillträdd av köparen, uppbäras av utmätningsmannen eller av syssloman, som av honom förordnas.

Anm. 2. Är fara för handen, att utmätt fast egendom av ägaren genom vanvård eller annorledes skall komma att i större mån försämras, kan överexekutor, om borgenären yrkar det, för-ordna syssloman att omhändertaga och förvalta egendomen; dock att borgenären, därest dylikt förordnande skall kunna erhållas, måste förskjuta den kostnad, som erfordras för egendomens förvaltning.

C. Den utmätta egendomens försäljning.

Den utmätta egendomen skall försäljas å offentlig auktion, med avseende å vilken är att märka:1372

a) Tiden, inom vil ken auktionen sk till verkställas.

JNämnda auktion får ej genom utmätningsmannens vållande fördröjas på landet över fyra månader ocli i stad över tre månader från det han mottog de handlingar, på grund av vilka den fastighet utmätts, som å auktionen skall försäljas.

Anm. 1. Utmätt fastighet får icke utan gäldenärens samtycke säljas, innan den dom eller det utslag*, på grund varav utmätningen skett, vunnit laga kraft.

Anm. 2. Om utmätt fastighet genom utmätningsmannens försummelse icke inom vederbörlig tid försäljes, kan detta ådraga vederbörande utmätningsman ersättningsskyldighet för den skada han genom sin försumlighet förorsakat.

b) Stället för auktionens förrättande.

Auktion å utmätt fast egendom i stad förrättas å överexekutors ämbetsrum eller annat ställe, där auktioner i staden vanligen hållas. Beträffande auktion å utmätt fast egendom på landet äger gäldenären välja, om han vill, att auktionen skall hållas å lands-kansliet eller å tingsstället i orten. Även annat ställe i orten än tingsstället äger gäldenären föreslå till auktionsställe, men om han begagnar sig av denna sin rätt, är giltigheten av hans förslag beroende på överexekutors godkännande av detsamma.

c) Auktions förrättar en.

Då utmätt stadsfastighet skall försäljas, förrättas försäljningen av överexekutor, med det undantag att i de städer, angående vilka förordnats, att konungens befallningshavaiide skall vara överexekutor, försäljningen förrättas av magistraten. Auktion å utmätt fastighet på landet förrättas av överexekutor, i händelse auktionen äger rum å laiidskansliet, men i annat fall av vederbörande utmätningsman i orten.

d) Auktionens kungörande.

Sedan auktionsförrättaren bestämt tiden för auktionen, utfärdar han kungörelse om densamma,* vilken kungörelse innehåller bland annat upplysning om den egendom, som å auktionen skall försäljas, samt om auktionsstället ävensom tillkännagivande, att den som har fordran, varför egendomen häftar eller för vilken han eljest äger njuta betalning ur köpeskillingen, eller har annan rätt, som bör vid auktionen iakttagas, äger att bevaka sin rätt därvid eller vid särskilt sammanträde för förhandling om rättsägares anspråk och villkoren för försäljningen, om dylikt sammanträde skall hållas, vilket ankommer på auktionsförrättaren att bestämma. Sammanträdet i fråga får ej utsättas att hållas tidigare än å tredje dagen före auktionen, om ej särskilda omständigheter föranleda annat. Under inga förhållanden får sam-

* Närmare föreskrifter om ifrågavarande kungörelse finnas i 101 § U.-L.1373

manträdet hallas tidigare än å tionde dagen före auktionen. De, vilka hava fordran eller rättighet, som bör vid auktionen iakttagnas, skola, såvitt ske kan, underrättas om auktionen och det särskilda •sammanträdet genom särskilda kallelsebrev, vilka auktionsförrättaren skall avsända med posten senast fyra veckor före auktionen. I kallelsebreven skola tillika lämnas uppgift om den fordran, för vars gäldande försäljningen skall äga rum. Underrättelse om auktionen och sammanträdet meddelas ock på samma sätt såväl borgenären som gäldenären.

v) 73 or g eriars för teckning.

Vid nyssnämnda särskilda sammanträde, om dylikt hålles, och eljes vid början av auktionen anmanar auktionsförrättaren, efter uppläsning av utmätningsprotokoll, gravationsbevis och vissa andra handlingar, dem vilka hava fordran eller rättighet, som bör vid auktionen iakttagas, att anmäla detta. Tillstädesvarande rättsägare samt gäldenären, om. han är närvarande, lämnas tillfälle att yttra sig över handlingarna och de anspråk som anmälas, ävensom angående villkoren för försäljningen. Sedan förhandlingarna avslutats, uppgör auktionsförrättaren borgenärsförteckning,* och. skall i denna, i ordning efter det inbördes företrädet enligt lag, upptagas, förutom fordran varför utmätning skett:

1) fordran, för vilken egendomen på grund av inteckning eller enligt J. B. 11:2 (ogulden köpeskilling) häftar, om fordringen antingen blivit hos auktionsförrättaren anmäld eller ock finnes upptagen i de (förut upplästa) handlingar, som vid utmätningen avfordrats gäldenären eller av auktionsförrättaren anskaffats hos rätten;

2) fordran, för vilken förmånsrätt åtnjutes enligt H. B. 17: 6 (tionde, ränta eller annan sådan avgäld, utflyttningsbidrag, odlings-, vanhävds- och ståndskogslikvid vid laga skifte m. m.) eller som eljest skall Utgå ur egendomen med förmånsrätt framför intecknad fordran, såvida yrkande om betalning för fordringen framställts hos auktionsförrättaren; och

3) nyttjanderätt, rätt till elektrisk kraft eller till avkomst eller annan förmån samt rätt till servitut, som icke är av beskaffenhet att äga bestånd trots egendomens försäljning, såframt ifrågavarande rättigheter äro intecknade eller grunda sig å skriftlig handling, vilken av rättsägaren ingivits till auktionsförrättaren eller eljest är för honom tillgänglig.

I borgenärsförteckningen upptagas dessutom kostnaderna för

* Denna är avgörande för frågan om vilka fordringar eller rättigheter det skall tagas hänsyn till. vid auktionen. Något tillfälle till anmälan senare av fordran eller rättighet finnes ej. Inteckningsräntor, intecknad avkomst i penningar eller varor m. m. beräknas i borgenärsförteckningen för ett år, om det ej visas att de innest A för niman tid.1374

det exekutiva förfarandet näst före den fordran, varför utmätning skett.* Även tvistig fordran eller rättighet upptages.

Sedan auktionsförrätttaren antecknat de fordringar och rättigheter, vilka böra iakttagas vid auktionen, skola de fordringsbelopp, som hava bättre rätt än den fordran, för vars gäldande försäljningen sker, samt kostnaderna för förfarandet sammanräknas. Därpå skall i borgenärsförteckningen angivas, att det lägsta bud, som får antagas, skall överstiga den sålunda uträknade summan,** såframt ej försäljning ändock yrkas av utmanings-sökanden med samtycke av före honom liggande fordringsägare, som därvid ej skulle få fullt. Tillika skall angivas, att försäljningen sker under förbehåll om beståndet av rättighet, som enligt förteckningen faller inom lägsta budet. Grundsatsen om ett lägsta bud avser att förebygga det en utmätningssökande, som saknade utsikt att själv utfå något framtvunge egendomens försäljning till förfång för fordringsägare med bättre rätt.

Genom detta förfaringssätt har den förut i svensk lag gällande egendomliga principen, att utmätt fast egendom skulle säljas utan hänsyn därtill, om köpeskillingen lämnade någon tillgång till betalning av utmätningssökandens fordran eller ej, upphört att gälla. Detta system för fastighetsauktion visade sig nämligen i hög grad olämpligt, då därigenom en inteckningshavare ofta kunde riskera, att den intecknade fastigheten, på begäran av annan inteckningshavare eller borgenär med sämre rätt exekutivt försåldes till ett pris, som icke täckte den föregående inteckningen och att han till förekommande härav nödgades att själv inropa fastigheten för att

därigenom rädda sin inteckning. Även för innehavare av inteckningar av otvivelaktig säkerhet t. ex. sådana, som lågo inom halva taxeringsvärdet kunde detta system medföra allvarliga olägenheter på den grund, att de i följd av fastighetens exekutiva försäljning kunde tvingas att taga kontant likvid för sin fordran, oaktat det intecknade beloppet enligt avtal med jordägaren skulle betalas enligt en bestämd amorteringsplan eller eljest vore från låntagarens sida oupp-sägbart.

I borgenärsförteckningen skall angivas, vilka belopp skola i egendomen innestå och vilka skola betalas kontant. I avräkning å köpeskillingen skall i egendomen innestå huvudstolen av däri intecknad gäld, som faller inom lägsta budet. Om fordran, som skulle innestå, är förfallen till betalning sist å den dag, då sammanträde för köpeskillingens fördelning äger rum, är fordringsägaren emellertid berättigad att erhålla betalning, såvida han

* Då exekutionskostnaderna alltså kunna komma att ligga med mycket svag förmånsrätt, är utmätningssökanden pliktig att på anfordran förskjuta desamma.

** Finnes behållen avkastning att tillgå, göres avdrag därför vid lägsta budets beräknande.1375

framställer yrkande därom inom den ovan beskrivna bevakningstiden för fordran eller rättighet, som bör vid auktionen iakttagas. I regel skall vidare likvid utfalla å gemensam inteckning, vilken intecknings form även i övrigt föranleder åtskilliga avvikelser i fråga om sättet för borgenärsförteckningens uppgörande. Kontant utgår också fordran, för vilken inteckning sökts, men ej beviljats, eller betträffande vilken inteckningens giltighet är beroende på särskild prövning eller avgjord genom beslut, som ej vunnit laga kraft. Dessutom skall ägarandel i inteckning utan särskilt yrkande gäldas ur köpeskillingen. Slutligen skola alla belopp, som icke enligt vad ovan sagts innestå, betalas i reda penningar.

Mellan dem, vilkas rätt är i fråga, kan överenskommas annorlunda än förut framställts såväl om rättsägares inbördes företräde som om lägsta budet eller andra villkor för försäljningen. Likaså äger rättsägare, om annans rätt ej är i fråga, ensam påyrka andra villkor för försäljningen. Borgenärsförteckningen upprättas i dylika fall i överensstämmelse med vad som över-enskommits eller yrkats.

f) Försäljningen.

Skulle särskilt sammanträde ha föregått auktionen, uppläses likafullt ånyo vid denna utmätningsprotokoll, gravationsbevis och övriga vid det särskilda sammanträdets början upplästa handlingar (angående företrädesvis gäldenärens äganderätt och rättigheter, som besvära egendomen). Innan utrop sker, skall vidare vid varje exekutiv auktion å fast egendom borgenärsförteckningen av auktionsförrättaren uppläsas. Därpå meddelar auktionsför-rättaren fullständig och tydlig underrättelse om sättet för försäljningen samt tiden, då köpeskillingen sist skall vara inbetald. Sedan säljes egendomen i uppslag (se not ** å sid. 1368), med mindre gäldenären eller hans ställföreträdare före utropet yrkat, att försäljningen skall ske genom utrop i upp- och avslag, i vilken händelse sist nämnda försäljningssätt skall användas.*

Växande gröda, som finnes å den utmätta egendomen och ej tillhör dess brukare eller annan, som har nyttjanderätt till egendomen, skall gå i samma utrop som denna.

Finnes i borgenärsförteckningen upptagen nyttjanderätt, rätt till avkomst eller annan förmån eller servitutsrätt, utropas egen-

* Vid försäljning av utmätt fastighet genom utrop i upp- och avslag bestämmes först uppslagssumman genom bud och överbud, till dess något vidare bud ej göres. Därefter lägges dubbla beloppet av det av utmätningsmannen å fastigheten satta värde till uppslagssumman och fastigheten utropas för sammanlagda beloppet, vilket, om det ej bjudes, småningom genom avslag minskas, till dess någon säger "mitt", eller beloppet nedgått till uppslagssumman. Om under ävslagsutropet två eller flere på en gång ropa "mitt", fortgår auktionen dem emellan i uppslag, varvid det då blivande högsta budet med klubbslag fastställes.1376

domen till försäljning med förbehåll om nämnda rättighets bestånd. Befinnes, när rättigheten faller utom lägsta budet, härvid, att någon, som äger bättre rätt än berörda rättighetsinne-* navare, icke kan erhålla full gottgörelse

ur den köpeskilling, som bjudes för egendomen, så utropas denna ånyo utan förbehåll om den ifrågavarande rättighetens bestånd,* så vida icke antingen den, som äger bättre rätt än nämnda rättighets innehavare, medgiver, att vid det skedda utropet får förbliva, eller rättighetens innehavare till auktions förrätt ar en genast erlägger vad i köpeskillingen brister för den, som äger bättre rätt än nämnde rättighet sinnehavare.

Om försäljning skall ske av flera fastigheter, som äro för en fordran gemensamt intecknade, skall, så framt någon av fastigheterna häftar för särskild fordran eller rättighet, som skall vid försäljningen iakttagas, eller kommit i särskild ägares hand, varje fastighet för sig utropas till försäljning. Gå de vid dessa försäljningar bjudna beloppen till så hög summa, att den gemensamma inteckningen därmed kan fullt gäldas, så skall vid de skedda försäljningarna förbliva.** Bjudes icke vid utrop av de särskilda fastigheterna var för sig så mycket, att fordran, för vilken de äro gemensamt intecknade, fullt kan gäldas, men lämna de bjudna köpeskillingarna dock tillgång till gäldande av någon del av utmätningssökandens fordran, skola, därest ej innehavaren av den gemensamma inteckningen samtycker, att vid de skedda utropen må förbliva, eller inbetalning genast sker av vad för honom ur köpeskillingarna brister, alla fastigheterna gemensamt utropas till försäljning.*** Gå ej härvid fastigheterna över sammanlagda beloppet av det, som bjudits vid de särskilda utropen, så står vid de första försäljningarna fast. Gå fastigheterna högre, så gäller den sista försäljningen, och överskottet fördelas på de gemensamt utropade fastigheterna efter de uppskattningsvärden, varefter allmän bevillning utgick för nästföregående år. Har någon av egendomarna styckats och finnes ej sådant uppskattningsvärde för varje del, skall den å egendomen belöpande andelen i överskottet skiftas efter den för varje del bjudna särskilda köpeskillingen. Förslår någon egendoms andel i den gemensamma köpeskillingen icke till gäldande av de belopp, som falla inom lägsta budet, utropas de övriga ånyo gemensamt. Ang. försäljningssättet vid gemensam inteckning se i övrigt 121 och 122 §'§ TT.-L.

* Stiger vid dylikt utrop köpeskillingen högre än förra gången, gäller den senare försäljningen, i annat fall står den förra fast.

** Om två eller flera bland fastigheterna tillhöra samma ägare, kan denne påfordra, att de honom tillhöriga fastigheterna gemensamt utropas.

*** Äro fastigheterna utmätta för fordran, varför de gemensamt häfta, skall gemensamt utrop ske, även om fordringen icke till någon del kan ur de förut bjudna köpeskillingarna gäldas.1377

g-) Auktions summans inbetalande.

Köparen av den å auktionen sålda fastigheten skall genast gälda en sjättedel av auktionssumman, dock ej mer än vad enligt borgenärsförteckningen bör kontant utgå eller mindre än förrättningskostnaden. Om köparen hellre så vill, äger han ställa pant eller borgen såsom för egen skuld för vad sålunda skulle ha betalts. Erbjuder han därvid som pant inteckning i egendomen, får den godkännas, endast såvida dess kapital ligger inom auktionssumman ävensom inom det av utmätningsmannen å fastigheten satta värde samt därjämte inom det uppskattningsvärde, varefter allmän bevillning för fastigheten utgick för nästföregående år. Kan ej köparen betala eller ställa säkerhet på detta sätt, utropas fastigheten genast ånyo.

Den del av köpeskillingen, som enligt borgenärsförteckningen bör kontant utgå, skall vara till fullo inbetald till auktionsför-rättaren sist vid det sammanträde, som, enligt vad nedan nämnes, skall hållas för auktionssummans fördelning mellan vederbörande borgenärer.* Är icke hela auktionssumman inbetald vid nämnda sammanträde, skall ny auktion anställas, och om vid denna auktion fastigheten går till mindre än förra auktionssumman med laga ränta därå från den dag, då betalning därav sist bort ske, skall förre köparen ersätta skillnaden, eller, om försäljning ej kommer till stånd, vad vid förra auktionen bjudits utöver sammanlagda beloppet av de fordringar, som äga företräde framför utmätningssökandens fordran jämte ränta därå ävensom kostnaden för samma auktion. Kostnaden för senare auktionen är den försumlige inroparen jämväl skyldig betala, om den ej täckes av överskott å köpeskillingen.

Anm. Kommer försäljning ej till stånd, därför att bud icke göres eller antages, har utmätningssökanden möjlighet att få ny auktion hållen å samma ställe 4 veckor därefter, om han gör franu ställning därom före förrättningens

slut. Då ny auktion av denna anledning eller därför att köpeskillingen icke enligt vad nyss sagts riktigt inbetalts hålles, tillämpas utan ny anmälan i huvudsak enahanda borgenärsförteckning. Kommer vid auktion å fast egendom försäljning icke till stånd, äger slutligen utmätningssökanden påkalla s. k. tvångsförvaltning av egendomen för att tillförsäkra sig avkastningen av densamma till gäldande av hans

* Visar köparen, att fordringsägare, som enligt borgenärsförteckningen skulle få kontant likvid ur köpeskillingen, lämnat honom anstånd med betalningen eller är köparen själv berättigad till. dylik kontant betalning, äger han å köpeskillingen avräkna motsvarande belopp. Om auktionsförrättaren äskar, skall dock pant eller borgen ställas för återbäring, i händelse beloppet skulle finnas rätteligen tillkomma annan borgenär. Avräkning får ock ske, om överskott å köpeskillingen efter fordringsägarnes förnöjande uppkommer och gäldenären beviljar anstånd med betalning därav. Avräknas i denna ordning inteckningsfordran, kan inteckning komma att kvarstå, ehuru den ligger över lägsta budet.

fordran. Yrkande om tvångsförvaltning skall göras hos auktions-förrättaren, innan förrättningen avslutas. Under tvångsförvaltningen omhänderhaves egendomen av en av överexekutor förordnad syssloman.

Varje år har denne sedermera att inför överexekutor redovisa för sin förvaltning. Behållning, som av tvångsförvaltning uppstår, sedan därför nödig kostnad guldits, skall användas till betalning av utmätningssökandens fordran ocli de fordringar, vilka äga företräde framför denna. Den, som begärt tvångsförvaltning, äger när som helst hos överexekutor äska, att egendomen ånyo utbjudes till försäljning. Sedan utmätningssökandens fordran blivit till fullo gulden, gkv utmätningen åter, och egendomen återställes till gäldenären.

h) Den kontanta auktions suniinans tillhandahållande.

För den kontanta auktionssummans fördelning mellan vederbörande hålles inför auktionsförrättaren ett särskilt sammanträde å dag, som vid auktionen tillkännagives ocli som är i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län femtiosjätte dagen, men i övriga delar av riket fyrtioandra dagen efter auktionen.

Vid omförmälda sammanträde tillgår vanligen sålunda, att auktionsförrättaren avgiver en redogörelse å ena sidan för den tillgång, som skall fördelas, ocli å andra sidan för de fordringar, för vilka anspråk på betalning ur köpeskillingen för den försålda fastigheten blivit anmälda eller utdelning ur köpekillingen ändock må beräknas. Därefter börja förhandlingarna mellan parterna (borgenärerna och gäldenären) och sedan dessa andragit vad de till bevakande av sin rätt aktat nödigt, upprättar utmätningsman, om sammanträdet hålles inför honom, skriftligt förslag, huru tillgångarna må fördelas mellan fordringsägarna efter den betalningsrätt, som lagligen tillkommer envar av dem i förhållande till de övriga. Om överexekutor förrättat auktionen, bestämmes vanligen genom av honom avkunnat utslag, vad varje borgenär bör erhålla av auktionssumman.

Anm. Borgenär äger i regel ubekomma honom tillkommande andel av auktionssumman, så snart fördelningen av densamma vunnit laga kraft. Men även tidigare äger borgenär lyfta vad honom vid fördelningen blivit tillagt, om han ställer säkerJiet för återbäring därav, i händelse fördelningen ändras eller upphäves eller överexekutor finner skäligt tillåta lyftning utan sådan säkerhet.

D. Köparens rätt till utmätningsvis såld fastighet.

Så snart köparen fullgjort sin betalningsskyldighet, äger hanr

tillträda fastigheten,* dock att, om gäldenären icke liar annat hemvist att tillgå, utmätningsmannen anvisar honom nödiga rum inom fastigheten, i vilka han efter dennas försäljning äger sitta kvar till nästa fardag för avträdande av förhyrd lägenhet. Om å egendomen finnes arrendator eller hyresgäst, vars rätt ej är vid

försäljningen bibehållen, åligger det köparen, om han ej ändock vill låta 1 egotagaren kvarsitta, att inom en månad efter tillträdesdagen uppsäga legoavtalet, vid äventyr att det eljes blir gällande mot köparen.

Anm. 1. Köpare av utmätningsvis såld fastighet får, då betalningsskyldigheten fullgjorts, fastigheten fri från ränta, utskylder eller annan för fastigheten utgående avgift, som före försäljningsdagen förfallit till betalning.

Anm. 2. Köpare av utmätningsvis såld fastighet äger icke uppbära därifrån utgående arrende- eller hyresbelopp, som förfallit till betalning, innan han tillträdde egendomen. Legotagaren å sin sida äger ej beträffande legoavgift, som förfaller till betalning mer än ett år eller vid hyra mer än sex månader efter försäljningen, avräkna fordran hos förre ägaren eller åberopa betalning till eller annan uppgörelse med denne. Fordran, som förvärvats eller uppgörelse som träffats efter det legotagaren fick kunskap om egendomens utmätning eller »dömande i mät», får ej heller åberopas.

I sammanhang med den nu avslutade framställningen av utmätningsförfarandet torde lämpligen böra behandlas reglerna för verkställighet av sådana domar,** vilka genom annan åtgärd än utmätning av exekutiv myndighet bringas till fullbordan.

Till domar av nu ifrågavarande slag räknas huvudsakligen:

1) Dorn, varigenom någon förpliktas att till en annan person utgiva viss lös egendom.

En dylik dom får verkställas av utmätningsman utan särskilt bemyndigande av överexekutor. Innan domen vunnit laga kraft får den emellertid ej verkställas, med mindre den vinnande parten ställer pant eller borgen för den i domen avsedda lösegendomens återbäring, i händelse domen ändras eller upphäves. Ställer icke den vinnande parten dylik pant eller borgen, äger han fordra, att lösegendomen av utmäningsmannen belägges med kvarstad.

2) Dom, varigenom tjänstehjon ålagts att flytta i sin tjänst eller att lämna densamma.

* För att köparen skall av auktionsför rät ta ren erhålla köpebrev å fastigheten fordras, förutom betalningsskyldighetens fullgörande, tillika, att auktionen å fastigheten vunnit laga kraft.

** Under benämningen dom innefattas här jämväl utslag.1380

En sådan dom får verkställas av utmätningsman utan särskilt bemyndigande av överexekutor, vare sig domen vunnit laga kraft eller icke. •

3) Dorn, vari genom någon ålagts att upplåta hostad eller annan lägenliet åt hyresgäst eller att avflytta från fast egendom, som han såsom arrendator eller hyresgäst innehar.

En dylik dom får, om den är laga kraftvunnen, verkställas av utmätningsman utan särskilt bemyndigande. Har domen icke vunnit laga kraft, kan den vinnande parten erhålla verkställighet, därest rätten förordnat att domen får verkställas utan hinder därav att den ej äger laga kraft, och nämnda part ställer säkerhet för det skadestånd, han kan dömas skyldig gälda sin vederpart, om domen ändras.

4) Dom, varigenom någon ålagts att fullgöra något, som är av beskaffenhet att kunna verkställas jämväl av annan person (t. ex. att undanskaffa byggnader, fördämningar o. s. v. eller att uppföra dylika anstalter).

En sådan dom får, om den är laga kraftvunnen, verkställas av utmätningsman utan särskilt bemyndigande av överexekutor. Om domen ej vunnit laga kraft, kan den vinnande parten erhålla överexekutors förordnande om domens verkställande, därest dels klagan över domen icke blir gagnlös, om domen verkställes,* och dels den vinnande parten ställer säkerhet för det skadestånd, han kan dömas skyldig gälda sin vederpart, om domen ändras.

Om s. k. handräckningsåtgärder.

Dessa åtgärder** äro huvudsakligen följande:

I. Kvarstad.

Härmed menas en av utmätningsman, efter domstols eller överexekutors förordnande, företagen åtgärd, varigenom löst gods undantages från innehavarens besittning eller åtminstone så av-skiljes eller utmärkes från vad han i övrigt innehar, att dess bortförande eller föryttring omöjliggöres eller åtminstone försvåras.

* Klagan över domen blir icke genom dennas verkställande gagnlös, om domen t. ex. innefattar berättigande för den vinnande parten att vidtaga åtgärder för underhållande av förhyrd lägenhet eller vidmakthållande av vattenverk eller annat dylikt.

** Om den särskilda form av handräckning, som benämnes handräckning för fordrans iitfående, se ovan sid. 1358 och följ, - 1380

En sådan dom får verkställas av utmätningsman utan särskilt bemyndigande av överexekutor, vare sig domen vunnit laga kraft eller icke. •

3) Dorn, vari genom någon ålagts att upplåta hostad eller annan lägenliet åt hyresgäst eller att avflytta från fast egendom, som han såsom arrendator eller hyresgäst innehar.

En dylik dom får, om den är laga kraftvunnen, verkställas av utmätningsman utan särskilt bemyndigande. Har domen icke vunnit laga kraft, kan den vinnande parten erhålla verkställighet, därest rätten förordnat att domen får verkställas utan hinder därav att den ej äger laga kraft, och nämnda part ställer säkerhet för det skadestånd, han kan dömas skyldig gälda sin vederpart, om domen ändras.

4) Dom, varigenom någon ålagts att fullgöra något, som är av beskaffenhet att kunna verkställas jämväl av annan person (t. ex. att undanskaffa byggnader, fördämningar o. s. v. eller att uppföra dylika anstalter).

En sådan dom får, om den är laga kraftvunnen, verkställas av utmätningsman utan särskilt bemyndigande av överexekutor. Om domen ej vunnit laga kraft, kan den vinnande parten erhålla överexekutors förordnande om domens verkställande, därest dels klagan över domen icke blir gagnlös, om domen verkställes,* och dels den vinnande parten ställer säkerhet för det skadestånd, han kan dömas skyldig gälda sin vederpart, om domen ändras.

Om s. k. handräckningsåtgärder.

Dessa åtgärder** äro huvudsakligen följande:

I. Kvarstad.

Härmed menas en av utmätningsman, efter domstols eller överexekutors förordnande, företagen åtgärd, varigenom löst gods undantages från innehavarens besittning eller åtminstone så av-skiljes eller utmärkes från vad han i övrigt innehar, att dess bortförande eller föryttring omöjliggöres eller åtminstone försvåras.

* Klagan över domen blir icke genom dennas verkställande gagnlös, om domen t. ex. innefattar berättigande för den vinnande parten att vidtaga åtgärder för underhållande av förhyrd lägenhet eller vidmakthållande av vattenverk eller annat dylikt.

** Om den särskilda form av handräckning, som benämnes handräckning för fordrans iitfående, se ovan sid. 1358 och följ, -Ändamålet med kvarstad är *antingen*, att en borgenär, vars fordringsanspråk icke är till fullo utrett, må erhålla säkerhet för att hans gäldenär icke genom att förstöra, förskingra eller undansticka sin egendom berövar borgenären möjligheten att ur densamma erhålla betalning för sin fordran, *eller ock*, att någon må erhålla nyssomförmälda säkerhet för sin påstådda, men ännu ej till fullo utredda bättre rätt till visst gods, som annan innehar.

För att kvarstad skall kunna erhållas, erfordras i allmänhet, att den, som önskar kvarstaden, till överexekutor ingiver skriftlig ansökan, att så mycket av hans gäldenärs lösegendom, som motsvarar sökandens fordran, eller det gods, vartill sökanden påstår bättre rätt, måtte beläggas med kvarstad, samt tillika inlämnar *dels* skriftlig handling, innefattande åtminstone sannolikt skäl för sökandens talan, *dels* skriftligt intyg, att fara är för handen att gäldenären undansticker eller förstör det gods, som önskas belagt med kvarstad, och *dels pant* eller borgen för

den skada, som genom kvarstadsåtgärden kan tillskyndas vederparten.

Kvarstad *verkställes* utan hinder av klagan över beslutet därom, och förfares vid kvarstadens verkställande med egendomen på samma sätt som vid utmätning. Såframt kvarstaden ej sker till säkerhet för fordran, är emellertid värdering ej av nöden.

Kvarstad *återgår*, om gäldenären ställer pant eller borgen för kvarstadssökandens fordran, ävensom i händelse kvarstadssökanden icke inom *trettio dagar* efter det överexekutor förordnat om kvarstaden hos gäldenären krävt sin fordran genom lagsökning eller instämt sin talan till domstol.

II. *Skingringsförbud.*

Härmed menas *ett av överexekutor meddelat förbud för ägare eller innehavare av fast eller lös egendom att sälja eller skingra densamma*.

Beträffande ändamålet med skingringsförbud ävensom villkoren för dess erhållande, gäller detsamma, som ovan anförts angående kvarstad, dock är att märka, att skingringsförbud brukar erhållas på långt svagare skäl än som erfordras för beviljande av kvarstad.

Skingringsförbud går i *verkställighet* utan hinder av klagan över beslutet därom och verkställes därigenom, att förbudet av utmätningsman delgives den, för vilken det utfärdats, samt *återgår* av samma anledningar som kvarstad.

En ofta förekommande särskild form av skingringsförbud är avverkningsförbud.

III. *Reseförbud.*

Härmed menas *ett vanligen av överexekutor meddelat förbud för en gäldenär att avresa från orten, innan han gjort rätt för sig*.

Beträffande ändamålet med reseförbud, gäller detsamma, som ovan anförts angående kvarstad till säkerhet för fordran.1382

Rese förbud kan på borgenärs begäran, för en tid av högst sexveckor beviljas av överexekutor i följande fall:

1) Att fara är för handen, att gäldenären begiver sig ur riket utan att efterlämna känd egendom, som svarar mot all hans kända gäld; samt

2) Att borgenärens fordran avser hushyra, kost, skeppslega eller annat dylikt, samt fara är för handen, att gäldenären avviker från orten, utan att borgenären för sin fordran har säkerhet i av honom kvarlämnat gods.

För att erhålla reseförbud, bör borgenären till överexekutor ingiva dels skriftlig ansökan om förbudets meddelande, dels skriftliga handlingar, innefattande sannolikt skäl såväl för hans fordringsanspråk som för tillvaron av sådan fara, som här ovan omf orm ales, och dels pant eller borgen för den skada, som genom reseförbudet kan tillskyndas gäldenären.

Reseförbud går i verkställighet utan hinder av klagan Över beslutet därom och verkställes därigenom att förbudet av utmätningsman delgives gäldenären samt återgår, om gäldenären ställer pant eller borgen för borgenärens fordran, ävensom i händelse borgenären icke inom fjorton dagar efter det överexekutor meddelat reseförbudet hos gäldenären krävt sin fordran genom lagsökning eller gäldenärens instämmande till domstol.

Se ock lag den 14 juni 1917 om förbud för vissa underhållsskyldiga att avflytta från riket, vilken lag trädde i kraft den 1 jan. 1918.

IV. Avhysning.

Om hyresgäst eller arrendator vägrar att avflytta, då bestämd legotid tilländagår, eller eljest, utan att legorätten förverkats, skyldighet att avflytta inträtt, och hyresgästen eller arrenda torn icke förmår visa sannolika skäl för rätt att ändock sitta kvar, kan överexekutor förordna om hans avhysande från fasigheten eller lägenheten, därest

dennas ägare gör skriftlig ansökan härom, under bifogande av pant eller borgen för den skada, som kan tillskyndas hyresgästen eller arrendator!! genom avhysningsåtgär-den. Menar ägaren, att arrendator!! eller hyresgästen förverkat legorätten, kan dylikt förordnande på samma sätt erhållas, såvida överexekutor finner uppenbart att rätten är förverkad.

Verkställighet av överexekutors utslag* angående avhysning erhålles, utan hinder av klagan över utslaget, därigenom att vederbörande utmätningsman skiljer den, som skall avhysas, från besittningen av det, han förhyrt eller arrenderat.

V. Återställande av egenmäktigt rubbat rättsförhållande.

Om någon egenmäktigt pantat något till sig eller skilt en annan person från det han innehar eller eljest själv tagit sig rätt, kan överexekutor, på skriftlig ansökan av den, som genom dylikt för-1383

farande kränkts i sin rätt, förordna om återställande av det genom berörda förfarande rubbade förhållandet.

Överexekutors utslag, vari dylikt förordnande meddelats, verkställes, utan hinder av klagan över utslaget, av vederbörande utmätningsman.

Anm. I många fall skulle de ovan uppräknade handräckningsåtgärderna helt eller delvis förfela sitt ändamål, om de ej finge beviljas, innan tillfälle lämnats vederparten att svara å ansökningen. Om överexekutor finner saken sådan att den ej tål dylikt uppskov, äger han därför bevilja den äskade åtgärden interimistiskt (»tills vidare och intill dess annorlunda förordnat varder»), varom särskilt yrkande vid behov bör göras. Avhysning beviljas dock aldrig utan att arrendatorn eller hyresgästen lämnats tillfälle att yttra sig.

Om klagan över utmätningsmans förfarande.

Klagan över utmätningsmans förfarande föres hos överexekutor genom skriftliga besvär, vid vilka skola fogas protokoll över den i besvären avsedda förrättning.

I övrigt gälla angående klagan över utmätningsmans förfarande huvudsakligen följande regler, nämligen:

a) Klagan över utmätning av såväl lös som fast egendom må anföras:

1) av gäldenären före klockan tolv å femtonde dagen, frän det utmätningen verkställdes; samt

2) av borgenär före klockan tolv a femtonde dagen från det borgenären erhöll del av protokollet över utmätningen.

Anm. Viss besvärstid finnes ej föreskriven för det fall, att tredje man (annan än gäldenären eller borgenären) vill överklaga en utmätning. Yrkar tredje man en utmätnings upphävande på den grund att det utmätta godset är honom tillhörigt, hänvisar överexekutor tredje mannen, om han visar sannolika skäl för sin äganderätt till det utmätta godset, att inom tre månader instämma borgenären och gäldenären till domstol för att erhålla prövning av tredjemannens anspråk på äganderätt till det utmätta godset.

b) Klagan över utmätningsmans åtgärd vid auktion å fast egendom skall föras före klockan tolv å femtonde dagen efter auktionen. 1383

farande kränkts i sin rätt, förordna om återställande av det genom berörda förfarande rubbade förhållandet.

Överexekutors utslag, vari dylikt förordnande meddelats, verkställes, utan hinder av klagan över utslaget, av vederbörande utmätningsman.

Anm. I många fall skulle de ovan uppräknade handräckningsåtgärderna helt eller delvis förfela sitt ändamål, om de ej finge beviljas, innan tillfälle lämnats vederparten att svara å ansökningen. Om överexekutor finner saken sådan att den ej tål dylikt uppskov, äger han därför bevilja den äskade åtgärden interimistiskt (»tills vidare och intill dess annorlunda förordnat varder»), varom särskilt yrkande vid behov bör göras. Avhysning beviljas dock aldrig utan att arrendatorn eller hyresgästen lämnats tillfälle att yttra sig.

Om klagan över utmätningsmans förfarande.

Klagan över utmätningsmans förfarande föres hos överexekutor genom skriftliga besvär, vid vilka skola fogas protokoll över den i besvären avsedda förrättning.

I övrigt gälla angående klagan över utmätningsmans förfarande huvudsakligen följande regler, nämligen:

a) Klagan över utmätning av såväl lös som fast egendom må anföras:

1) av gäldenären före klockan tolv å femtonde dagen, frän det utmätningen verkställdes; samt

2) av borgenär före klockan tolv a femtonde dagen från det borgenären erhöll del av protokollet över utmätningen.

Anm. Viss besvärstid finnes ej föreskriven för det fall, att tredje man (annan än gäldenären eller borgenären) vill överklaga en utmätning. Yrkar tredje man en utmätnings upphävande på den grund att det utmätta godset är honom tillhörigt, hänvisar överexekutor tredje mannen, om han visar sannolika skäl för sin äganderätt till det utmätta godset, att inom tre månader instämma borgenären och gäldenären till domstol för att erhålla prövning av tredjemannens anspråk på äganderätt till det utmätta godset.

b) Klagan över utmätningsmans åtgärd vid auktion å fast egendom skall föras före klockan tolv å femtonde dagen efter auktionen.1381

I detta sammanhang må påpekas, att den, som anfört besvär över utmätning av fast egendom, icke bör försumma att, därest den utmätta egendomen säljes innan besvären blivit slutligen prövade, anföra besvär jämväl över utmätning sanktionen, ty om denna vinner laga kraft, blir försäljningen beståndande, även om den utmätning, som föranlett auktionen, upphäves. (Kungl. Maj:ts dom den 5 december 1893.)

Anm. Någon viss tid är icke bestämd för klagan över auktion å utmätt lös egendom.

c) Klagan över utmätningsmans förslag till fördelning av köpeskillingen för exekutivt försåld (fast eller lös) egendom och avkastning ni. m., som jämte köpeskillingen fördelats eller, då försäljning av fast egendom ej kommit till stånd, av behållen avkastning och försumlig inropares ersättning ävensom av medel, som influtit under tvångs förvaltning, skall anföras före klockan tolv å, tjugonde dagen efter förslagets avgivande.

Klagan mot dylikt fördeliiingsförslag gäller icke till förmån för någon annan än den klagande.

Om klagan över utslag i utsökningsmål.

Den, som är missnöjd med överexekutors utslag i utsökningsmål, liar i allmänhet rätt att genom besvär överklaga detsamma. Härifrån givas dock tvenne undantag:

1) Över utslag, varigenom överexekutor återförvisat mål till utmätningsman, får i regel ej klagas.

2) Överexekutors utslag, varigenom mål blivit såsom tvistigt förvisat till domstol, får ej av gäldenär (men väl av borgenär) överklagas.*

3) Överexekutors beslut i fråga om jäv mot utmätningsman får ej överklagas.

Överexekutors särskilda beslut, som före målets slutliga avgörande meddelas rörande målets behandling (s. k. preliminär beslut), få i regel icke överklagas annorledes än i sammanhang med huvudsaken. I trenne fall är det dock part medgivet att över dylikt beslut anföra särskilda besvär, nämligen:

* Gäldenären har däremot rätt att själv instämnia den tvistigförklarade saken till vederbörande underrätt och där yrka ersättning jämväl för sina kostnader hos överexekutor. 1381

I detta sammanhang må påpekas, att den, som anfört besvär över utmätning av fast egendom, icke bör försumma att, därest den utmätta egendomen säljes innan besvären blivit slutligen prövade, anföra besvär jämväl över utmätning sanktionen, ty om denna vinner laga kraft, blir försäljningen beståndande, även om den utmätning, som föranlett auktionen, upphäves. (Kungl. Maj:ts dom den 5 december 1893.)

Anm. Någon viss tid är icke bestämd för klagan över auktion å utmätt lös egendom.

c) Klagan över utmätningsmans förslag till fördelning av köpeskillingen för exekutivt försåld (fast eller lös) egendom och avkastning ni. m., som jämte köpeskillingen fördelats eller, då försäljning av fast egendom ej kommit till stånd, av behållen avkastning och försumlig inropares ersättning ävensom av medel, som influtit under tvångs förvaltning, skall anföras före klockan tolv å, tjugonde dagen efter förslagets avgivande.

Klagan mot dylikt fördeliiingsförslag gäller icke till förmån för någon annan än den klagande.

Om klagan över utslag i utsökningsmål.

Den, som är missnöjd med överexekutors utslag i utsökningsmål, liar i allmänhet rätt att genom besvär överklaga detsamma. Härifrån givas dock tvenne undantag:

1) Över utslag, varigenom överexekutor återförvisat mål till utmätningsman, får i regel ej klagas.

2) Överexekutors utslag, varigenom mål blivit såsom tvistigt förvisat till domstol, får ej av gäldenär (men väl av borgenär) överklagas.*

3) Överexekutors beslut i fråga om jäv mot utmätningsman får ej överklagas.

Överexekutors särskilda beslut, som före målets slutliga avgörande meddelas rörande målets behandling (s. k. preliminär beslut), få i regel icke överklagas annorledes än i sammanhang med huvudsaken. I trenne fall är det dock part medgivet att över dylikt beslut anföra särskilda besvär, nämligen:

* Gäldenären har däremot rätt att själv instämnia den tvistigförklarade saken till vederbörande underrätt och där yrka ersättning jämväl för sina kostnader hos överexekutor.1385

1) om part tilltror sig att visa, att utsöknings målet genom dylikt beslut onödigt uppehåll es;

2) då överexekutor på den grund, att saken ej synes tåla uppskov, utan att höra sökandens vederpart tills vidare beviljat kvarstad, skingringsförbud, reseförbud eller annan handräckning; samt

3) då överexekutor på grund av klagan över utmätningsmans åtgärd, tills vidare i avbidan på det slutliga utslaget inställt vidare fortgång av åtgärder eller däri meddelat rättelse.

Besvär över överexekutors utslag skola anföras hos den hovrätt, inom vars domvärjo den överexekutor, som meddelat utslaget, befinner sig. Vid slutligt utslag samt då auktion å fast egendom hållits av överexekutor, erhålles alltid besvärshänsvisning; vid , andra beslut lämnas däremot dylik hänvisning endast på begäran av missnöjd part.

I fråga om klag otiden gälla följande regler:

a) över överexekutors slutliga utslag, som muntligen eller efter anslag meddelats i lagsökningsmål eller i fråga om fördelning av köpeskilling för fast egendom, som blivit av överexekutor såld, eller, då försäljning ej kommit till stånd, av behållen avkastning och försumlig inropares ersättning eller fördelning av under tvångs förvaltning influtna medel eller på klagan över utmätning, auktion å fast egendom eller förslag till fördelning av köpeskilling, avkastning, försumlig inropares ersättning eller tvångsförvaltning smedel, skola besvär till hovrätten ingivas, i mål från Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Gottlands län före klockan tolv å trettionde dagen samt i mål frän övriga delar av riket före klockan tolv å tjugonde dagen från den dag, då utslaget muntligen avkunnades eller, om det blivit efter anslag meddelat, från den dag, för vilken utslaget är dag-tecknat.

b) För klagan över auktion, som hållits av överexekutor, gäller den i mom. a) angivna klagotid, räknad från auktionsdagen. Besvär över borgenärsförteckningen skola dock, när de ej avse bestämmande av lägsta bud eller andra villkor för försäljningen, anföras i den ordning, som är stadgad för klagan över överexekutors utslag i fråga om köpeskillings fördelning.

c) Den/ som vill klaga över överexekutors slutliga utslag i fråga om handräckningsåtgärder eller över sådana överexekutors preliminärbeslut, som få särskilt överklagas, har, om utslaget eller beslutet blivit för honom, muntligen avkunnat, samma klagotid, som i morn. a) omförmäles, men tillgodonjuter i annat fall lika tid från det

han av utslaget eller beslutet erhöll del (ett undantag, se nedan).

I de fall, då klagotiden enligt vad ovan nämnts icke skall räknas från erhållen del av utslaget eller beslutet, behöver någon

delgivning av detta icke äga rum, utan parterna få själva skaffa sig- underrättelse om detsamma.*

Skall åter Idag otiden räknas från utslagets eller beslutets del-givning, har den vinnande parten att tillställa vederparten utslaget eller beslutet i huvudskrift eller besannad avskrift. Bäst sker denna delgivning sålunda, att den vinnande genom två stämningsmän tillställer motparten bestyrkt avskrift av utslaget eller beslutet, varefter stämningsmännen å originalet teckna bevis om delgivningen och dagen därför. Även å den handling, som tillställes vederparten, skall emellertid anteckning göras om dagen för delgivningen.

Vistas vederparten utrikes, eller vet man ej var Uan sig uppehåller, och har han ej ställt ombud för sig, skall, i de' falt, då klagotiden räknas ifrån delgivningen, avskrift av utslaget etter beslutet inlämnas till överexekutor samt uen vinnande parten därefter i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, minst fjorton dagar mellan varje gång', kungöra, att beslut i måtet är givet och att avskrift av beslutet finnes att tillgå hos överexekutor. I detta fall har vederparten tid att besvära sig före klockan tolv å nittionde dagen efter sista kungörandet.

Anm. Å Gottland äger missnöjd part rätt att inom hälften av klagotiden inlämna sin besvärsiniaga jämte nödiga postpenningar å Visby landskansli, som då ombesörjer fortskaifandet till hovrätten.

Försittes klagotiden, upptagas besvären ej till prövning, såvida ej inom samma tid laga förfall visas, då hovrätten utsätter ny i ui.

Angående klagandens skyldighet att vid klagomålen foga överexekutors utslag eller 'protokoll i målet gäller detsamma som vid klagan över utmätningsmans åtgärd.

Qver de ingivna besvären kan hovrätten antingen genast giva sitt utslag, nämligen om den klagande ej prövas hava något skäl för sin talan, eller ock, genom särskild resolution, utställa dem till kommunikation (delgivning) med vederparten eller över dem infordra överexekutors eller utmätningsmans utlåtande. Därest resolutionen föreskriver besvärshandlingarnas delgivning åt klagandens vederpart, åligger klaganden:

1) Att uttaga besvärshandlingarna samt delgiva dem i original eller styrkt avskrift åt vederparten.

2) Att inom lika tid, som för besvärens anförande gällt, räknad från anslagsdagen för resolutionen, till hovrätten inkomma med bevis om delgivningen åt vederparten och dagen därför, ävensom inom samma tid till hovrätten återställa besvärshandlingarna (i original eller bestyrkt avskrift).

* I överexekutors ?rutslagsbok'\1387

Söker klaganden, innan nu nämnda tid gått till ända, anstånd med delgivning eller återställande av besvärshandlingarna, kan hovrätten bevilja sådant anstånd, om skäl därför finnes.

Är ej veterligt, var klagandens vederpart uppehåller sig, eller upplyses, att han vistas utrikes, och har ej han i hovrätten anmält ombud, eller anvisning å sådant eljest kunnat erhållas, skall klaganden i vanlig tid återställa handlingarna, och sedan detta skett, förelägger hovrätten klaganden viss tid att styrka, att han låtit i Post- och Inrikes Tidningar tre gånger, minst tjorton dagar mellan varje gång, kungöra, att besvär i målet blivit anförda samt att besvärshandlingarna finnas att tillgå i hovrätten.

Anm. Visas, att klaganden på grund av laga förfall varit ur stånd att fullgöra vad nu angivits, förelägger honom hovrätten ny tid.

Försummar klaganden vad honom åligger, företager hovrätten, då den stadgade tiden gått till ända, målet till avgörande.

Har, då målet till avgörande företages, icke till hovrätten inkommit bevis att delgivning" skett före utgången av

den för ingivande av deigivningsbevis bestämda tid, ocli är ej heller förklaring avgiven, eller äro ej besvärshandlingarna återställda eller styrkt avskrift därav ingiven, har klaganden förlorat sin talan. Detsamma gäller, om klaganden icke styrkt sig hava i enlighet med hovrättens föreläggande låtit i Post- och Inrikes Tidningar införa kungörelse om besvären, och förklaring icke inkommit, då målet företages till avgörande.

Anm. Beslutar hovrätten att infordra Överexekutors eller utmätningsmans utlåtande över besvären, får icke part betungas med beslutets delgivning.

Klagandens vederpart har att till hovrätten inkomina med förklaring över besvären inom samma tid, som för besvär över överexekutors utslag är stadgat (sid. 1385 och följ.), viiken tid räknas frän den dag, besvärshandlingarna tillställdes honom.

Inkommer ej förklaring inom föreskriven tid, föranleder detta ej uppehåll med målets avgörande, med Jiundre inom samma tid laga förfall visas; visas förfall, utsätter Lovrätten ny tid för förklarings avgivande.

Anm. Har delgivningen av besvärshandlingarna skett genom kungörelse, skall förklaringen ingivas inom nittio dagar från sista kungörandet.

Anser hovrätten tillfälle böra lämnas klagandens vederpart att avgiva yttrande över inlaga, som av klaganden ingivits sedan besvären utställts till förklaring, eller befinnes nödigt, att klaganden höres över förklaring eller annan inlaga, som av vederparten ingivits, kan hovrätten meddela föreskrift om delgivning av inlaga, varom fråga är.

Innan ändringssökandet slutligen prövas, kan hovrätten, då besvär mot överexekutors utslag anmälas, förordna, att utslaget ickemå verkställas eller att, om verkställigliet redan följt, ytterligare åtgärd icke må vidtagas.

Föranleda besvären icke ändring i det överklagade utslaget, skall den klagande gälda vederpartens kostnader i målet efter vad hovrätten prövar skäligt.

Hovrätts utslag i lagsökningsmål får icke överklagas.

Över utslag, varigenom hovrätt visat målet åter till överexekutor eller utmätningsman, får i regel ej klagas.

I fråga om klagan över slutligt utslag, som eljest i litsöknings-mål meddelas av hovrätt, äga stadgandena i 30 kap. R. B. om klagan Över hovrätts utslag i mål, som fullföljts genom besvär över underrätts slutliga utslag (jfr. ovan sid. 1333 och följ.), motsvarande tillämpning.

Vid besvären skola fogas hovrättens utslag och. protokoll i målet ävensom övriga protokoll, även utmätningsmans, och utslag i målet, därest de ej skola från hovrätten insändas.

Vid delgivning av besvärshancllingarna lämnas klagandens vederpart tillfälle att yttra sig även över sådana klagandens inlagor i hovrätten samt sådana protokoll och utslag i målet, som ej förut delgivits honom.

Konkursrätt.

(Konkurslagen den 13 maj 1921, lag om ackordsförhandling utan konkurs samma dag, förmånsrättsordningen (EL B. 17) m. fi.)

Konkurs är det rättsliga förfarande, varigenom en persons tillgångar (med vissa i lag stadgade undantag) fördelas mellan hans fordringsägare.

Konkursrätt innefattar rättsreglerna angående det förfarande och de rättsförhållanden, vilka inträda, då en person försättes i ko n kur st i 11 st ån d.

En fullständig omarbetning av konkurslagen hade länge ansetts önskvärd, då den dittillsvarande år 1862 promulgerade konkurslagen visat sig vara behäftad med många brister av allvarlig art. Bland de anmärkningar,

som särskilt framställts mol 1862 års konkurslag, torde följande huvudsakligen böra framhållas. Konkur sgr under na hade i vissa hänseenden erhållit en föga lämplig formulering, rätten för gäldenären att genom betalning ellermå verkställas eller att, om verkställigliet redan följt, ytterligare åtgärd icke må vidtagas.

Föranleda besvären icke ändring i det överklagade utslaget, skall den klagande gälda vederpartens kostnader i målet efter vad hovrätten prövar skäligt.

Hovrätts utslag i lagsökningsmål får icke överklagas.

Över utslag, varigenom hovrätt visat målet åter till överexekutor eller utmätningsman, får i regel ej klagas.

I fråga om klagan över slutligt utslag, som eljest i litsöknings-mål meddelas av hovrätt, äga stadgandena i 30 kap. R. B. om klagan Över hovrätts utslag i mål, som fullföljts genom besvär över underrätts slutliga utslag (jfr. ovan sid. 1333 och följ.), motsvarande tillämpning.

Vid besvären skola fogas hovrättens utslag och. protokoll i målet ävensom övriga protokoll, även utmätningsmans, och utslag i målet, därest de ej skola från hovrätten insändas.

Vid delgivning av besvärshancllingarna lämnas klagandens vederpart tillfälle att yttra sig även över sådana klagandens inlagor i hovrätten samt sådana protokoll och utslag i målet, som ej förut delgivits honom.

Konkursrätt.

(Konkurslagen den 13 maj 1921, lag om ackordsförhandling utan konkurs samma dag, förmånsrättsordningen (EL B. 17) m. fi.)

Konkurs är det rättsliga förfarande, varigenom en persons tillgångar (med vissa i lag stadgade undantag) fördelas mellan hans fordringsägare.

Konkursrätt innefattar rättsreglerna angående det förfarande och de rättsförhållanden, vilka inträda, då en person försättes i ko n kur st i 11 st ån d.

En fullständig omarbetning av konkurslagen hade länge ansetts önskvärd, då den dittillsvarande år 1862 promulgerade konkurslagen visat sig vara behäftad med många brister av allvarlig art. Bland de anmärkningar, som särskilt framställts mol 1862 års konkurslag, torde följande huvudsakligen böra framhållas. Konkur sgr under na hade i vissa hänseenden erhållit en föga lämplig formulering, rätten för gäldenären att genom betalning eller1389

i visst fall ställande av säkerhet avvärja konkurs hade mången gång visat sig högst olycklig, de s. k. återgångsbestämmelserna* hade till följe av den alltför korta återgångstiden, som den moderna rättsutvecklingen allt mera visat tendens till att avsevärt förlänga, lett till mycket ogynsamma resultat, hela konkursutredningsproceduren hade visat sig alltför omständlig och dyrbar och de garantier, som förefunnos ifråga om utredningsmännens kompetens och effektiv kontroll av deras medels förvaltning, voro så gott som inga. Inga bestämmelser funnos heller vare sig beträffande ackordsförhandling utan samband med konkurs eller för åstadkommande av en förenklad procedur i konkurser, i vilka tillgångar till kostnadernas bestridande saknades.

Till följe härav uppdrog Kungl. Maj:t den 21 juni 1907 åt en kommitté att företaga en revision av gällande konkurslagstiftning och denna kommitté framlade redan i slutet av år 1911 ett förslag till ny konkurslag ävensom bl. a. till lag om ackords förhandling utan konkurs. Sedan särskilda sakkunniga bemyndigats att överarbeta kommitténs förslag med iakttagande av de anmärkningar, som från en del av de hörda myndigheternas sida framställts, mot förslaget, avgåvo dessa i juli 1919 sitt betänkande i ämnet och till 1920 års riksdag framlade Kungl. Maj:t på grundval liärav proposition om ny konkurslagstiftning. Förslaget vann emellertid icke riksdagens bifall. Särskilt mot den föreslagna organisationen av konkursförvaltningen hade från lagutskottets sida riktats grava anmärkningar. Efter ny bearbetning av förslaget i de delar, mot vilka kritik riktats (i stora delar hade

förslaget emellertid redan av 1920 års lagutskott tillvunnit sig erkännande) framlade Kungl. Maj:t den 17 december 1920 ånyo proposition till riksdagen angående ny konkurslag m. m. och den 23 april 1921 biföll riksdagen, dock med åtskilliga ändringar och avvikelser, förslaget om ny konkurslag, vilket sedermera den 13 maj samma år promulgerades till lag att fr. o. m. den 1 januari 1922 gälla.

Har gäldenär försatts i konkurs innan den nya konkurstaten trätt i kraft, skall i avseende å sådan konkurs den äldre lagen tillämpas. Är konkursansökning vid nämnda tid beroende på prövning, skall den äldre lagen tillämpas ifråga om prövning och handläggning av nämnda ansökan ävensom i avseende å konkurs, som följer därå. Ifråga om konkursbos rätt att återvinna egendom, som frångått gäldenären, innan den nya lagen trätt i kraft, skola, ehuru konkursen följt på ansökning, som gjorts

Se därom längre fram.1390

först därefter, motsvarande bestämmelser i äldre lag tillämpas, om på grund därav den, som åtkommit egendomen, skulle fritagas från klander, men skulle vara återbäringsskyldig enligt den nya lagen.

A) Den nya konkurslagen. I. Vilka kunna försättas i konkurs?

Försättas i konkurs kunna:

A) Fysiska personer*, som kunna vara parter i tvistemål. Härvid är dock att märka, att omyndigs tillgångar icke i något fall kun im avi rädas till konkurs annat än genom förmyndaren saml att hustru, som icke vunnit boskillnad, enligt äldre bestämmelser i giftermålsbalken icke kunde försättas i konkurstillstånd annat än tillsammans med mannen**. En fysisk person kan i viss mening även efter sin död försättas eller fortfara att vara i konkurs. Gäldenärens konkursansökan motsvaras då av stärb-husdelägarnas egendomsavträde enligt K. F. den 18 september 1862, huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarvagörelse m. m.

B) Handelsbolag.

Ett dylikt bolags egendom kan avträdas till konkurs av varje bolagsman, som äger att företräda bolaget. Handelsbolag kan försättas i konkurs även sedan det upplösts (se t. ex. IST. J. A. 1911, sid. 31).

C. Registrerade aktiebolag.

Aktiebolag har försatts i konkurs även sedan till registret anmälts, att likvidationen avslutats (N. J. A. 1900, sid. 305).

D) Enkel bolag, som blivit registrerat.

E) Solidariska bankbolag.

F) Bankaktiebolag.

Gr) Registrerade ekonomiska föreningar.

II) Sparbanker.

I) Registrerade försäkringsbolag, ömsesidiga försäkringsbolag, sjukkassor och understödsföreningar.

J) Föreningar för vetenskap, konst eller annat icke ekono-

* Varje levande mänsklig varelse.

** Se vidare härom under Äktenskapsrätten. 1390

först därefter, motsvarande bestämmelser i äldre lag tillämpas, om på grund därav den, som åtkommit egendomen, skulle fritagas från klander, men skulle vara återbäringsskyldig enligt den nya lagen.

A) Den nya konkurslagen. I. Vilka kunna försättas i konkurs?

Försättas i konkurs kunna:

A) Fysiska personer*, som kunna vara parter i tvistemål. Härvid är dock att märka, att omyndigs tillgångar icke i

något fall kun im avi rädas till konkurs annat än genom förmyndaren saml att hustru, som icke vunnit boskillnad, enligt äldre bestämmelser i giftermålsbalken icke kunde försättas i konkurstillstånd annat än tillsammans med mannen**. En fysisk person kan i viss mening även efter sin död försättas eller fortfara att vara i konkurs. Gäldenärens konkursansökan motsvaras då av stärb-husdelägarnas egendomsavträde enligt K. F. den 18 september 1862, huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarvagörelse m. m.

B) Handelsbolag.

Ett dylikt bolags egendom kan avträdas till konkurs av varje bolagsman, som äger att företräda bolaget. Handelsbolag kan försättas i konkurs även sedan det upplösts (se t. ex. IST. J. A. 1911, sid. 31).

C. Registrerade aktiebolag.

Aktiebolag har försatts i konkurs även sedan till registret anmälts, att likvidationen avslutats (N. J. A. 1900, sid. 305).

D) Enkel bolag, som blivit registrerat.

E) Solidariska bankbolag.

F) Bankaktiebolag.

Gr) Registrerade ekonomiska föreningar.

II) Sparbanker.

I) Registrerade försäkringsbolag, ömsesidiga försäkringsbolag, sjukkassor och understödsföreningar.

J) Föreningar för vetenskap, konst eller annat icke ekono-

* Varje levande mänsklig varelse.

** Se vidare härom under Äktenskapsrätten.1391

miskt ändamål, därest föreningen ifråga genom antagande av stadgar är så ordnad, att den kan ingå avtal.

K) Kommuner.

Anm. Staten såsom sådan kan icke utgöra föremål för konkurs ocli vad man kallar statsbankrutt är någonting, varpå konkursrätten icke äger tillämpning.

II. Huru börjar konkurs?

A) Konkursansökning e7i.

En konkurs börjar på ansökan antingen av gäldenären själv eller av någon av bans fordringsägare. Vare sig det är gäldenären eller borgenären, som gör sådan ansökan, skall densamma avfattas skriftligen och i två exemplar och ingivas till konkursdomaren i den ort, där gäldenären har att inför domstol svara i tvistemål, som angå gäld i allmänhet. Ansökning av dödsbodelägare om avträdande av den dödes egendom, så ock borgenärs ansökning om dödbos försättande i konkurs skall göras hos konkursdomaren i den ort, där den döde bort svara i mål, som nyss nämnts.

Konkursdomare* är på landet domaren och i stad den lagfarne ledamot i rätten, som därtill förordnats. I stad kan, om konkursmålens antal så fordrar, flera konkursdomare utses. Arbetar rådhusrätten på flera avdelningar, skall konkursdomaren alltid vara ledamot av avdelning, vid vilken de mål, som handlägges av honom, skola upptagas (§ T).

1. Gäldenärens konkur sans ökning.

Finner gäldenär sig vara på obestånd**, äger han avträda sin egendom till konkurs. Med att gäldenär är på obestånd förstås enligt konkurslagen, att han icke kan rätteligen betala sin gäld

(§ i). _

Vid sin konkursansökan bör gäldenären foga i två exemplar av honom under edsförpliktelse underskriven förteckning över boets tillgångar och skulder med uppgift å varje borgenärs namn, boningsort och postadress, så ock å böcker och handlingar, som röra boet, (§ 8.)

* En nyhet enligt 1021 års konkurslag, förut underrätten. ** En ny konkursgrund enligt 1921 års konkurslag.1392

Formulär till gäldenärs konkursansökan.

Till Herr Konkursdomaren i ....

Undertecknad anhåller härmed att få avträda min egendom till konkurs och bifogas för berörda ändamål förteckning över mina tillgångar och skulder.

.... den ....

(Namn och yrke) Egenhändiga namnteckningen bevittnas:

(Namn, titel och adress) (Namn, titel och adress)

2. Borgenärs konkursansökning.

Borgenär, som söker gäldenärs försättande i konkurs, skall i ansökningen tipgiva sin fordran. Han bör tillika i ansökningen angiva de omständigheter, på vilka han grundar yrkandet om egendomsavträde samt vid ansökningen foga, i liuvudskrift eller styrkt avskrift, de handlingar, vilka han \ill åberopa till stöd för sin talan. Ansökningen jämte därvid fogade handlingar skall ingivas i två exemplar.

De i konkurslagen angivna omständigheter, på grund av vilka en fordringsägare kan yrka gäldenärens försättande i konkurs, äro:

Då gäldenären är köpman*:

1) Om klar och förfallen fordran icke betalts inom en vecka, sedan borgenär genom notarius publicus eller genom två oj aviga personer uppmanat gäldenär därtill. För att gäldenären på grund härav skall kunna försättas i konkurs, erfordras, att borgenären inom tre veckor från ovanberörda tids utgång yrkat detta och gälden fortfarande är ogulden.

Är godkännare av växel eller ifråga om egen växel den, som utgivit växeln, köpman och har växeln blivit i hans närvaro protesterad för bristande betalning, skall detta anses liktydigt med att gäldenären blivit på sätt i föregående stycke angavs, uppmanad att betala växelskulden (§ 3).

2) Om gäldenären sedan mer än en vecka inställt sina betalningar (detta oavsett om borgenärens egen fordran är förfallen eller icke). (§ 3.)

* Med köpman förstås i konkurslagen en var, som är eller under någon del av det sista året, innan ansökningen om konkursen gjordes, varit skyldig att föra handelsböcker (§ 193).1393

Oberoende av gäld enarens yrke*:

1) Om gäldenären på grund av eget erkännande eller rymning för skuld eller hos honom verkstäld utmätning- och vad med avseende därå förekommit eller på grund av andra inträffade omständighet-er måste antagas vara på obestånd (§ 2).

2) Om lös egendom, däri borgenären äger förmånsrätt eller förlagsinteckning blivit utmätt för annans fordran eller avyttrad genom lösöreköp, under förutsättning att gäldenären ej kan visa, att den övriga egendom, vari borgenären äger förmånsrätt, är tillräcklig till gäldande av hans fordran (§ 4).

Även om något av ovannämnda skäl angivits, får ansökan om konkurs iche bifallas

1) då borgenären till säkerhet för sin fordran har panträtt i fast eller lös egendom och gäldenären förebringar sådan utredning, att den egendom, vari borgenären har panträtt, skäligen kan antagas förslå till fordringens fulla

gäldande (§ 6) ;

2) då borgenärens fordran tillkommit senare än de omständigheter, på vilka han grundar sin ansökning.

Är gäldenären gift och äldre giftermålsbalken äger tillämpning ifråga om makarnas förmögenhetsförhållanden, får borgenär ej heller söka, att makarnas bo skall avträdas till konkurs, om hans fordran är sådan, att för densamma utmätning ej kan vinnas i annan egendom än den, varöver hustrun äger råda.

Formulär till borgenärs konkursansökan.

1. Till Herr Konkursdomaren i ....

Som lantbrukaren G. Hansson i Vislanda, hos velken jag enligt bilagda skuldebrev äger fordran till belopp av tiotusen kronor, har för skuld rymt, får jag, jämlikt 2 § konkurslagen, anhålla det honom måtte åläggas att till konkurs avträda sin egendom.

.... den ....

K. Ottoson.

2. Till Herr Konkursdomaren i.............................

Som lantbrukaren G. Hansson i Vislanda, hos vilken jag enligt bilagda mätning för min fordran enligt Konungens Befallningshavandes i Värmlands län laga kraftvunna utslag den 1 sistlidne november å kronor 1,000 jämte ränta och kostnader befunnits enligt bifogade bevis sakna full tillgång till

* Har gäldenären fått till stånd offentlig ackordsförhandling utan konkurs, gäller om borgenärs rätt att få gäldenären försatt i konkurs, vad därom särskilt är stadgat.

Advokaten.

1751394

skuldens gäldande, får jag härigenom anhålla att bemälde Olofsson måtte åläggas avträda sin egendom till sina borgenärers förnöjande.

Arvika den ....

Karl Karlsson.

3. Till Herr Konkursdomaren i ....

Som handelsbolaget under firma Andersson & Nilsson härstädes, vilket bolag enligt bifogade utdrag ur handelsregistret innehaves av A. Andersson och N. Nilsson, oaktat genom notarius publicus den 15 dennes verkställt krav enligt Stockholms Rådhusrätts dom av den <3 i samma månad angående växelfordran, ännu icke betalt min fordran enligt samma dorn, kronor 585, får jag med stöd av § 3 konkurslagen anhålla, det berörda bolag och dess innehavare måtte varda i konkurstillstånd försatta.

Stockholm den ....

A. Berg.

B) Konkursdomarens prövning av konkursansökan.

Finner konkursdomaren, att lian icke är behörig att taga befattning med konkursansökning eller har, då borgenär är sökande, denne icke i ansökningen uppgivit sin fordran eller kan konkursansökning av annan orsak ej upptagas, har konkursdomaren att genast meddela beslut i överensstämmelse därmed.

Upptages konkursansökan, som gjorts av gäldenär, har konkursdomaren att genast meddela beslut om gäldenärens försättande i konkurs.

Upptages konkursansökan, som gjorts av borgenär, har konkursdomaren att genast å ansökningen teckna föreläggande för gäldenären att inom viss tid, ej över fyra dagar i stad och en vecka på landet, från det han

erhållit del av ansökningshandlingarna, ingiva förklaring till konkursdomaren över ansökningen. Föreligger på grund av att gäldenären vistas utomlands eller eljest i särskilt fall anledning att utsträcka förklaringstiden, får det ske, dock ej utöver vad oundgängligen kräves. Borgenären är skyldig att tillställa gäldenären handlingarna i huvudskrift eller styrkt avskrift ävensom att inom av konkursdomaren bestämd tid av högst fjorton dagar, från det föreläggandet meddelades, till konkursdomaren inkomma med intyg rörande del-givningen och dagen därför.

a) Skulle borgenären ej inom förelagd tid inkomma med del-givningsbevis, är ansökningen förfallen, därest ej inom samma tid förklaring avgivits av gäldenären eller borgenären visat, att hinder mött för delgivningen. I sistnämnda fall skall konkursdomaren utsätta ny tid för delgivning, såvida ej målet skall hänskjutas till rätten (§ 12),1395

b) Medgiver gäldenären ansökningen, liar konkursdomaren att genast meddela beslut om gäldenärens försättande i konkurs (§ 12).

c) Bestrider gäldenären ansökningen eller utebliver lian med förklaring, skall målet hänskjutas till rätten (§ 12).

d) Likaså skall målet hänskjutas till rätten, om gäldenär blivit för delgivning av borgenärs konkursansökning förgäves sökt i sitt hemvist och ej vid efterfrågan hos hans husfolk eller grannar eller där han har tjänst eller näring säker anvisning kan vinnas, var han uppehåller sig och det ej heller är bekant, att han för sig ställt ombud, som äger för honom mottaga delgivning av ansökningen och kan träffas inom riket (§13).

e) Till rätten skall målet slutligen hänskjutas, om gäldenär, vilken icke veterligt ställt ombud för sig, som nyss nämnts, saknar känt hemvist eller vistas å känd ort utom riket samt i det senare fallet konkursdomaren med avseende å ortens avlägsenhet eller andra omständigheter finner det icke skäligen böra åligga borgenären att där delgiva gäldenären ansökningen (§ 13).

C) Konkursansökans hänskjut'ande till rätten.

a) Konkursansökan, av vilken gäldenären fått del.

Ua konkursansökan, av vilken gäldenären fått del, skall hänskjutas till rätten, skall målet av konkursdomaren utsättas att förekomma i stad inom fyra dagar samt på landet inom fjorton dagar, därest ej för gäldenärens kallande till rätten oundgängligen kräves längre tid. Kan på landet målet ej företagas inom nämnda tid, med mindre urtima ting hålles, får dock målet anstå till lagtima ting*, så framt borgenären begärt dylikt anstånd i ansökningen och det icke bestrides av gäldenären.

Konkursdomaren skall kalla parterna till rätten, borgenären dock endast, om kallelse kan hinna komma honom tillhanda. I kallelsen å gäldenären skall tillkännagivas, att hans utevar o icke hindrar målets avgörande (§ 14).**

b) Konkursansökan, av vilken gäldenären icke fått del.

I dylikt fall skall gäldenären genom kungörelse, införd tre gånger i allmänna tidningarna, kallas att, vid äventyr att hans

* Eller särskilt tingssammanträde.

** Har part gjort anmälan om sin postadress eller finner konkursdomaren eljest tillförlitlig upplysning föreligga därom, må kallelsen i rek. brev tillsändas parten. Finnes dylik upplysning ej föreligga får målet företagas vid rätten utan att delgivning av kallelsen ägt rum, där parten för sådant ändamål förgäves sökts i sitt hemvist eller vistas utomlands och ej heller om parten veterligt för sig ställt inom riket bosatt ombud, som äger för honom mottaga delgivning av kallelsen, ombudet kunnat anträffas i sitt hemvist för delgivning.1396

utevaro ej hindrar målets avgörande, inställa sig vid rätten å viss dag, minst tre, högst sex veckor efter sista kungörandet. På landet kan dock efter framställning av borgenären målet utsättas till näst efter utgången av sistnämnda tid infallande lagtima ting*, där konkursdomaren finner detta icke lända till förfång för gäldenären (§ 14).

Borgenär skall kallas endast, om kallelse kan hinna komma honom tillhanda.**

Konkursdomaren har, då mål angående gäldenärs försättande i konkurs (jämlikt § 13) skall hänskjutas till rätten, att tillse, att gäldenärens egendom varder satt under säker vård. Konkursdomaren skall tillika, där det lämpligen kan ske, underrätta om ansökningen gäldenärens make eller någon, som är i hans tjänst eller eljest kan antagas äga kännedom om honom och hans förhållanden. Kostnaden för egendoniens vård skall gäldas av borgenären. (§ 13.)

I mål angående egendomsavträde får rätten ej bevilja part "uppskov, med mindre synnerliga skäl därtill äro. Beviljas uppskov, får det ej sättas längre än som oundgängligen kräves; och skall på landet för målets handläggning urtima ting hållas på borgenärens bekostnad, där sådant ting äskas av part och av rätten befinnes erforderligt. (§ 16.)

D) Offentlig kungörelses utfärdande.

Så snart beslut om egendomsavträdei meddelats***, skall konkursdomaren genast utfärda kungörelse därom med uppgift om dagen, då konkursansökningen ingivits.

Konkursdomaren skall därjämte bestämma och i kungörelsen tillkännagiva

a) när och varest första borgenärssammanträdet skall hållas,

b) inom vilken tid borgenärerna böra hos konkursdomaren bevaka sina fordringar samt

c) i vilken eller vilka tidningar inom orten kungörelser angående konkursen skola införas.†

I kungörelsen skall ock konkursdomarens postadress angivas.

Första borgenärssammanträdet skall hållas inför konkursdomaren icke tidigare än tre och icke senare än fem veckor från det beslutet om egendomsavträde meddelades. Vid bestämmande av tid för detta sammanträde skall hänsyn tagas därtill, att bouppteckning bör vara ingiven till konkursdomaren, då sammanträdet

* Se not * å föreg. sid.

** Se not ** å föreg. sid.

*** Sedan detta skett, får konkursansökning ej återkallas.

† Antalet får ej överstiga två.1397

hålles, öm det med hänsyn till konkursboets omfattning och beskaffenhet prövas oundgängligen nödigt, får konkursdomaren utsätta sammanträdet att hållas senare än ovan nämnts.

Tiden, inom vilken bevakningar böra ske, skall utgöra minst fyra, högst tio veckor från meddelandet av beslutet om egendoms-avträde.

Kungörelse* skall ofördröjligen anslås å rättens dorr samt genast införas en gång i allmänna tidningarna och den eller de ortstidningar, som bestämts. Likaså skola genom särskilda kallelsebrev alla kända inländska och utländska borgenärer samt kronans ombudsman i orten och de, som handhava uppbörden av kommunalutskylder ävensom allmänne åklagaren i orten underrättas om kungörelsens innehåll.

Breven skola avsändas med posten så snart ske kan och senast tio dagar före den för första borgenärssammanträdet utsatta dag.

Varder, sedan kallelsebrev sålunda avsänts, genom uppgift i bouppteckningen eller genom tillägg till denna känt, att borgenär finnes, som ej blivit kallad, skall konkursdomaren ofördröjligen till honom avsända kallelsebrev av ovan nämnda innehåll.

Slutligen skall ock gäldenär underrättas om kungörelsens innehåll med erinran om den honom åliggande skyldigheten att å första borgenärssammanträdet avlägga bouppteckningsed.

Avträdes ämbets- eller tjänstemans egendom till konkurs, skall konkursdomaren därom också genast underrätta gäldenärens närmaste förman (§ 21).

Sedan beslut om egendomsavträde meddelats,

a) är gäldenären icke berättigad att råda över egendom, som hör till konkursboet,

b) får ej för skuld, som gäldenären gjort, utmätning ske å egendom, som hör till konkursboet. Har sådan åtgärd ändock kommit till stånd, är den utan verkan.

Anm. 1. Utan hinder av konkurs får likväl den, som till säkerhet för fordran har panträtt i fast eller lös egendom, erhålla utmätning av egendom, som sålunda häftar för fordringen.

Anm. 2. Har, innan beslut om egendomsavträde meddelats, egendom blivit utmätt till gäldande av fordran, för vilken borgenären hade panträtt i egendomen, skall verkställigheten fortgå utan hinder av konkursen.**

* Har årsstämuing utfärdats och avträdes före den däri utsatta inställelsedag egendom till konkurs, skall i kungörelsen erinran ske därom, att års-stämning förut är beviljad och att den ej förfallit genom konkursen.

** Har eljest utmätning skett å lösegendom, skall utmätningsmannens befattning med egendomen upphöra, såvida icke denna blivit försåld före ovannämnda besluts meddelande.1398

Anm. 3: Beslut om egendomsavträde skall gå i verkställighet utan hinder därav att ändring i beslutet sökes.

III. Om avträdd egendoms förvaltning.

Enär gäldenären, som ovan nämnts, så snart beslut om egendomsavträde meddelats, icke är berättigad att vidare råda över sin egendom, måste boet från nämnda tidpunkt övertagas och förvaltas av andra. Konkurslagen stadgar därför, (§ 43), att konkursdomaren, då konkurs uppstått, utan dröjsmål skall utse förvaltare* att omhänderhava boet till dess vid första borgenärs-sammanträdet förvaltare* hunnit väljas av borgenärerna.

Ifråga om utseende av konkursförvaltare gäller, att den eller de, åt vilka förvaltningen anförtros, skola äga sådan insikt och erfarenhet, som med hänsyn till boets omfattning och beskaffenhet erfordras för förvaltningens behöriga handhavande.

Konkursförvaltare får ej den vara, som står under förmyndare-skap, eller är i konkurstillstånd eller förklarats ovärdig att vidare nyttjas i rikets tjänst eller på grund av åciömd straffpåföljd icke får utöva allmän befattning** eller dömts ovärdig att föra annans talan inför rätta.

Hattens ordförande eller i stad annan ledamot av rätten får ej vara konkursförvaltare, ej heller på landet någon, som biträder domaren i hans ämbetsgöromål eller i stad någon, som är anställd vid rätten.

Förvaltaren skall, så snart ske kan, omhändertaga gäidenärens bo med de böcker och andra handlingar, som röra boet, samt, om gäldenären är köpman, i hans handelsböcker å lämpligt ställe göra anteckning om dagen för omhändertagandet ävensom förrätta uppteckningen av tillgångar och skulder i boet med uppgift å varje borgenärs namn, boningsort och postadress så ock å nämnda böcker och handlingar. Om så är nödvändigt, far förvaltaren för bouppteckningsförrättningen anlita sakkunnigt biträde. I bouppteckningen skola tillgångarna upptagas till de värden, som de efter noggrann uppskattning prövas äga. Vid boupptecknings-förrättningen skall gäldenären vara tillstädes och under edsförpliktelse redligen uppgiva boet. Har av gäldenären under edsförpliktelse underskriven bouppteckning förut ingivits till kon-kursclomareii och finner förvaltaren densamma tillförlitlig, erfordras ej, att ny bouppteckning upprättas.

* Antalet bestämmes av konkursdomaren. Endast då så oundgängligen kräves bör mer än e n förvaltare utses.

** Eller är under framtiden ställd för brott, vilket kan medföra sådan påföljd eller genom utslag, vilket ännu ej vunnit laga kraft, blivit dömd till sådan straffpåföljd.1399

Rättens ombudsman.

Konkursdomaren skall ock, så snart ske kan efter det beslutet om egendomsavträde meddelats, förordna en ärlig och förståndig man att i konkursen vara rättens ombudsman. Befattningen får ej anförtros annan än den, som äger erforderlig insikt i gällande lag för bedömande av de frågor av rättslig innebörd, som ankomma på

ombudsmannens prövning samt i övrigt innehar nödig erfarenhet och sakkunskap för fyllande av de åligganden beträffande tillsyn över konkursutredningen och avgörande av förvaltningsfrågor, som. tillhöra befattningen (§ 44).

Kättens ordförande eller i stad annan ledamot av rätten far ej vara ombudsman, ej heller på landet någon, som biträder domaren i hans ämbetsgöromål eller i stad någon, som är anställd vid rätten.

Kättens ombudsman skall göra sig noga underrättad om boets tillstånd samt under konkursen hålla noggrann uppsikt över förvaltningen. Sär helst han finner det lämpligt, äger han verkställa inventering av boets kassa och övriga tillgångar ävensom fordra redovisning av förvaltaren. Ombudsmannen skall hava tillgång till böcker och andra handlingar, som röra boet, och äger av förvaltaren på begäran erhålla upplysningar om boet och dess förvaltning. Ombudsmannen är själv skyldig att meddela upplysningar om boet och dess förvaltning ej mindre, då konkurs-domaren begär det än på begäran av borgenär eller gäldenären (§ 59).

Arvode till rättens ombudsman bestämmes av rätten med hänsyn till det arbete uppdraget krävt, den omsorg och skicklighet, varmed det utförts samt boets omfattning. Arvode får ej beräknas efter tid (§ 82).

Rättens ombudsman äger ej uppbära armode, förrän slutredovisning avgivits i konkursen, utan så är, att han dessförinnan avgår (§ 86).

Förvaltare.

Vid första borgenärssammanträde skola borgenärerna välja förvaltare att i stället för den av konkursdomaren utsedde förvaltaren omhänderhava konkursboet*. Finner konkursdomaren delning av konkursboets förvaltning emellan flera förvaltare böra äga rum, har han att för ordna därom och tillika bestämma, efter vilka grunder delningen skall ske. Förvaltare skall i så fall väljas särskilt för varje del av förvaltningen. Konkursdoniaren skall tillse, att icke någon, på vilken borgenärernas val fallit, är obehörig att vara förvaltare eller i saknad av erforderlig insikt och erfarenhet eller eljest icke lämplig att handhava förvaltningen. Om sådant fall föreligger, åligger det konkursdomaren

* Borgenär, som utsetts till förvaltare, får ej utan skäl undandraga sig uppdraget.1400

att utse annan förvaltare i stället för den av borgenärerna valda. Skulie icke någon borgenär komma tillstädes, skall förvaltare tillsättas av konkursdomaren (§ 45).

Finner konkursdomaren efter första borgenärssammanträdet erforderligt, att antalet förvaltare ökas, skola borgenärerna av konkursdomaren kallas att sammanträda för utseende av det antal, som ytterligare erfordras (§ 48).

För förvaltare skall förordnande utfärdas av konkursdomaren

(§ öl)-

Förvaltaren åligger att besörja de ärenden, som röra borgenärernas gemensamma rätt och bästa samt vidtaga alla åtgärder, som främja en förmånlig och snabb utredning av boet,.

Förvaltaren skall, så snart ske kan, upprätta skriftlig berättelse* om boets tillstånd, så ock om orsakerna till gälden ärens obestånd såvitt de kunnat utrönas. I berättelsen skall upptagas en översikt över tillgångar och gäld av olika slag ävensom särskilt anmärkas, huruvida skälig anledning förefinnes till antagande, att gäldenären gjort sig skyldig till brottsligt förhållande mot sina borgenärer. Är gäldenären köpman, skall i berättelsen tilllika anmärkas, vilka handelsböcker han hållit och huru de blivit förda (den av gäldenären senast uppgjorda balansräkningen skall bifogas).

Ända till dess att konkursen avslutats, skall vidare förvaltaren varje halvår avlämna berättelse*, angivande alla de åtgärder, som vidtagits för förvaltningens bringande till slut ävensom orsakerna till att konkursen ej avslutats.

Förvaltaren skall vidare föra bok, vari boets inkomster och utgifter i penningar dag efter dag antecknas. Penningar, som inflyta, skola, i den mån de ej äro erforderliga till bestridande av löpande utgifter, av förvaltaren

mot ränta insättas i bank. Till bestridande av löpande utgifter får ej mer innehållas än som medgives av rättens ombudsman, vilken ock skall godkänna den bank, vari medlen skola insättas. Försummar förvaltaren att insättia influtna medel**, är han skyldig att å belopp, som obehörigen innehållits, erlägga ränta efter 8 proc. Så länge konkursen pågår, har förvaltaren att kvartalsvis till ombudsmannen avlämna räkning över boets inkomster och utgifter under dec gångna kvartalet. Har under kvartalet penningar innestått i bank, skall vid räkningen fogas av banken till riktigheten bestyrkt uppgift å de insättningar och uttagning-ar, som förekommit. Räkningarna skola granskas av ombudsmannen ävensom hållas tillgängliga för borgenärerna och gäldenären (§ 58).

Har gäldenären idkat rörelse, äger förvaltaren efter gäldenärens hörande låta denna rörelse, om sådant enligt lag kan ske,

* Till rättens ombudsman.

** Skall ske inom en vecka från det de förflutit.1401

fortsättas för konkursboets räkning i den mån det är nödvändigt för en ändamålsenlig utredning av boet. Rättens ombudsmans samtycke till rörelsens fortsättande skall dock inhämtas. Vägrar ombudsmannen sitt samtycke eller yrkar någon borgenär eller gäl-denären, att rörelse, som med ombudsmannens samtycke fortgår, skall nedläggas, skola borgenärerna kallas att besluta i ärendet."*

<§ 60->

Före första borgenärssammanträdet får ej försäljning av egendom i boet äga rum, utan att därom är särskilt stadgat.**

Undantag: 1) Lös egendom, utsatt för förskämning, snar förstörelse eller hastigt fallande i värde eller erfordrande alltför kostsam vård, får försäljas.

2) Då medel saknas till bestridande av utgifter för boet, får även av annan lös egendom försäljas så mycket, som för ändamålet prövas nödigt.

Efter första borgenärssammanträdet skall boets egendom säljas, så snart ske kan, för såvida icke annat särskilt är stadgat.**"

Uppskov med försäljning kan enligt konkurslagen äga rum huvudsakligen i följande fall:

1) Har gäldenär i hovrätten anfört besvär över beslut, varigenom han försatts i konkurs, får ej mot hans bestridande försäljning av egendom i boet äga rum, förrän hovrätten utlåtit sig i anledning av besvären (§ 63).

2) Väckes av förvaltare fråga om uppskov med försäljning av egendom i boet eller göres av borgenär eller gäldenären framställning' därom hos rättens ombudsman, äga ombudsmannen och förvaltaren besluta, att med försäljningen skall anstå viss tid, dock ej utöver sex månader från första borgenärssammanträdet. Kunna ombudsmannen och förvaltaren ej enas eller är någon borgenär eller gäldenären missnöjd med deras beslut eller har längre uppskov än nyss sagts påyrkats, skola borgenärerna kallas till sammanträde för att besluta i ärendet. Uppskov får dock ej bestämmas till längre tid än ett år från första borgenärssammanträdet, därest ej borgenärer, vilkas fordringar uppgå till minst fyra femtedelar av sammanlagda beloppet av de i ärendets prövning' deltagande borgenärernas fordringar, därom äro ense samt dessa borgenärer därjämte utgöra minst en fjärdedel av de röstande.

Då fråga om uppskov med försäljning av egendom väckes eller borgenär eller gäldenären anmäler missnöje med beslut av om-

* Ej må rörelsen fortsättas längre tid. än ett år från första borgenärssammanträdet, såvida ej borgenärer, vilkas fordringar uppgå till minst fyra femtedelar av de i ärendets prövning deltagande borgenärernas fordringar, därom äro ense samt dessa borgenärer därjämte utgöra minst en fjärdedel av de röstande.

** Se §§ 23, 24, 60 och 73.

*** Se §§ 60, 63, 64, 66, 70 och 149.

Advokaten.

1761402

budsmannen ock förvaltaren, att uppskov icke skall äga ruin, äger ombudsmannen förordna att med försäljningen skall anstå i avbidan på ärendets avgörande (§ 64).

3) Har gäldenären å första borgenärssammanträdet eller därförinnan ingivit förslag om ackord, får egendomen i boet ej säljas innan det avgjorts, liuruvida ackord skall komma till stånd.

Ingives ackordsförslag efter första borgenärssammanträdet, utgör detsamma ej hinder för försäljning av boets egendom.

För försäljning, vartill gäldenären lämnat sitt medgivande, utgör ackordsförslag dock ej hinder (se i övrigt härom § 66).

Utan hinder av ovananförda stadganden om uppskov med försäljning av egendom får dock sådan försäljning, som får äga rum jämväl före första borgenärssammanträdet, förekomma.

Påyrkar inteckningshavare eller annan borgenär, som för sin fordran har förmånsrätt i viss egendom, att den egendom, vari förmånsrätten gäller, skall säljas genom förvaltarens forsorg och har hans rätt till betalning ur egendomen efter bevakning i konkursen lämnats obestridd eller fastställts genom dorn, som äger laga kraft, då skall ock, utan hinder av beslut om uppskov med försäljningen, försäljning av denna egendom äga rum, så framt ej rättens ombudsman och förvaltaren finna uppenbart, att förlust därigenom skulie uppstå för konkursboet (§ 67).

Fast egendom skall säljas i den ordning utsökningslagen bestämmer, så framt ej förvaltaren finner annan ordning fördelaktigare och rättens ombudsman därtill lämnar bifall.* Ej må dock i något fall försäljning av fast egendom ske annorledes än å auktion, med mindre gäldenären medgiver detta (§ 70).

Vill' förvaltaren efter första borgenärssammanträdet låta försäljning av los egendom, som icke sker genom fortsättande av gäldenärens rörelse, äga rum på annat sätt än å auktion, skall han begära samtycke därtill av rättens ombudsman eller, om denne vägrar, av borgenärerna**. Innan ombudsmannen meddelar sitt beslut, skall han höra gäldenären, då det lämpligen kan ske.

Lös egendom, vari borgenär har panträtt eller annan särskild förmånsrätt, får ej i något fall utan hans samtycke säljas annorledes än å auktion, så framt hans rätt är beroende av försäljningen.

Skall gäldenären tillkommande rätt till andel i inteckning i hans fasta egendom säljas, skall förvaltaren, innan försäljningen sker, låta anskaffa särskild inteckningshandling å det gäldenä-

* I fråga om anstånd med försäljning av egendom, som gäldenärens hustru påstår vara hennes enskilda, skall jämte bestämmelsen i nya konkurslagen gälla vad därom finnes särskilt stadgat, därest äldre giftermålsbalken äger tillämpning ifråga om makarnes förmögenhetsförhållanden.

** Sådant samtycke ej av nöden, om förvaltaren vill'genom fondkommissionär till gällande börspris försälja å fondbörs noterat värdepapper.UiÉ

ren tillkommande beloppet, för såvida laga lunder icke däremot möter. Skall försäljning ske av inteckningshandling, som innehaves av gäldenären och för vilken lian är personligen ansvarig, är förvaltaren pliktig att, om ej gäldenären medgiver, att handlingen må försäljas med bibehållande av hans ansvarighet, förse liandlingen med påskrift, varigenom gäldenären frikallas från ansvarighet (§ 71).

Lämnas av rättens ombudsman eller borgenärerna samtycke till försäljning under hand av fast eller lös egendom i fall, då ej visst anbud föreligger och varder antaget, skola föreskrifter tillika meddelas till förekommande av försäljning till underpris, såsom ock infordrande av anbud, om ett lägsta försäljningspris, om värdering av

egendomen genom sakkunnig person eller dylikt (§ 72).

Har borgenär lös egendom såsom pant eller eljest »under panträtt i handom» äger han besörja, att egendomen varder såld å auktion eller, då fråga är om å fondbörs noterat värdepapper, genom fondkommissionär till gällande börspris. Sådan försäljning får dock ej utan förvaltarens samtycke äga rum tidigare än fyra veckor efter första borgenärssammanträdet. Försäljning genom borgenärens räkning får ej heller ske, om förvaltaren vill lösa egendomen för konkursboets räkning. Borgenären har därför att minst en vecka, innan han vidtager åtgärd för egendomens försäljning, hembjuda den åt förvaltaren till inlösen. Skall egendom säljas annorledes än utmätningsvis och är ej fråga om sådan försäljning av värdepapper, som får ske utan auktion, får försäljningen ej äga rum å annan ort än den, där egendomen finnes, för såvida icke förvaltaren samtycker därtill. Har försäljning skett i annan än den för utmätt egendom stadgade ordning, är borgenären skyldig att för förvaltaren redovisa för vad som influtit.

Vill ej borgenären föranstalta om försäljningen, äger förvaltaren besörja därom. Dock får inteckning i fast egendom, vilken av fastighetsägaren lämnats såsom pant, icke av förvaltaren säljas, utan äger han allenast låta sälja den rätt till andel i inteckningen, som må tillkomma gäldenären (§ 73).

Då förvaltaren utsatt auktion å lös egendom, vari panträtt eller annan särskild förmånsrätt äger rum, bör han i god tid före auktionen till varje borgenär, som har sådan förmånsrätt i egendomen och vars adress är känd, med posten översända särskild underrättelse om tid cch ställe för auktionen.

Förvaltaren är pliktig att, så snart ske kan vidtaga nödiga åtgärder för indrivning av utestående fordringar (§ 77).

Rättegång eller lagsökning får ej utan rättens ombudsmans samtycke anställas av förvaltaren, som ej heller utan sådant sam-1404

tycke får för konkursboets räkning fortsätta anhängiggjort mål* (§79).

Visar förvaltaren motvilja, oskicklighet eller försummelse vid fullgörandet av sitt uppdrag, har rättens ombudsman, granskningsnian, borgenär eller gäldenären att hos konkursdom aren göra anmälan om förhållandet.

Göres sådan anmälan eller finner konkursdomaren eljest anledning till anmärkning mot förvaltaren, äger konkursdomaren, efter omständigheterna tillhålla förvaltaren att fullgöra sina åligganden eller skilja honom från befattningen (§ 80).

Arvode till förvaltaren bestämmes av rätten (äro de flera, skall särskilt arvode bestämmas för en var).

Sådant arvode får ej sättas till högre belopp än som med avseende å det arbete uppdraget krävt, den omsorg och skicklighet, varmed det utförts samt boets omfattning kan anses utgöra skälig ersättning för uppdraget. Arvode får ej beräknas efter tid (§ 82). Arvodet får ej heller uppbäras av förvaltare, förrän han avgivit slutredovisning för sin förvaltning (§ 86).

G rans kningsmän.

Sedan förvaltarval ägt rum, skola borgenärerna å första borgenärssammanträdet, så framt någon av dem gör framställning därom, välja gransknings män att å borgenärernas vägnar övervaka förvaltningen**. Granskningsmännens antal bestämmes av konkursdomaren (§ 46).

IV. a) l:a borgenärssammanträdet.

Är gäldenär, vars egendom avträtts till konkurs, gift, skall andra maken kallas till första borgenärssammanträdet.

Ä detta sammanträde, som skall hållas inför konkursdomaren, skall förutom val av förvaltare samt event, granskningsmän, ed å den upprättade bouppteckningens riktighet avläggas av gäldenären. Då eden skall avläggas, äger gäldenären först göra de tillägg till bouppteckningen eller de ändringar däri, som han finner påkallade och har sedan att betyga, att bouppteckningen är riktig, så att honom veterligen icke någon tillgång eller skuld utelämnats, ej heller någon tillgång eller skuld, som ej hör till boet, upptagits.

Skulle gäldenären av laga förfall vara hindrad att å l:a borgenärssammanträdet avlägga edén eller skulle till följd av särskilda omständigheter bouppteckningen då ännu ej vara inkommen, har konkursdomaren att, sedan förfallet upphört eller bouppteck-

* Gäller ock påkallande av skiljedom och fullföljande av inlett skiljedomsförfarande ävensom av talan i högre rätt.

** För varje granskningsman äger de borgenärer, med vilkas röster han valts, utse en suppleant. Borgenär, som utsetts till granskningsman, får ej utan giltigt skäl undandraga sig uppdraget.1405

ningen inkommit, så snart ske kan kalla gäldenären att infinna sig för edgångens fullgörande.

Är gäldenären avlägset boende eller skulle ban sitta bäktad, kan lian få fullgöra edgången inför den domstol eller konkursdomare, som är närmast. Är gäldenären sjuk, äger konkur sdo-maren låta honom avlägga edén hemma i sin bostad.

I fall, då det åligger förmyndare att avlägga sådan ed, som nu nämnts, är jämväl den omyndige, om ban fyllt femton år, pliktig att avlägga edén, så framt förvaltaren eller borgenär yrkar detta samt ej sådana särskilda omständigheter föreligga, att anledning saknas till edgången. Är gäldenären gift, åligger samma skyldighet bans make.

Gäldenärs barn och adoptivbarn eller, om gäldenären är död, hans stärbhusdelägare, så ock gäldenärens husfolk och tjänare äro, om det kan antagas, att de äga kunskap om boet, pliktiga att på yrkande av förvaltaren eller borgenär avlägga sådan ed. Har någon haft egendom, som hör till boet, om händer, är han pliktig att uppgiva, vad han omhänderhaft och med ed fästa uppgiften, så framt förvaltaren eller borgenär det yrkar. Edgångsyrkande skall göras hos konkursdomaren (§ 93).

Undandrager sig gäldenär att fullgöra edgång, kan han efter omständigheterna hämtas eller g-enom häkte tillhållas att fullgöra sin skyldighet. Undandrager sig annan att fullgöra edgång, som blivit honom förelagd, kan han hämtas eller genom föreläggande av vite eller genom häkte tillhållas att fullgöra sin skyldighet. Har någon för tredska insatts i häkte, skall konkursdomaren, då anledning till hans kvarhållande ej längre är för handen, genast förordna om hans lösgivande (§ 95).

Har makar, ifråga om vilkas förmögenhetsförhållanden äldre giftermålsbalken äger tillämpning, avträtt sitt bo till konkurs, skall konkursdomare ti å första borgenärssammanträdet förordna god man att biträda hustrun. Mot hennes bestridande får dock ej sådant förordnande meddelas. Den, som förordnats till god man, har att i avseende å konkursen och vad därmed sammanhänger bevaka hustruns talan, om den ej utföres av henne själv.

b) Om borg enars sammanträden i allmänhet.

Vid de borgenärssammanträden, som ej skola, enligt vad i konkur slagen särskilt är stadgat, hållas inför konkursdomaren, skall rättens ombudsman vara ordförande.

Kallelse till sammanträden skall utfärdas av rättens ombudsman, där det ej för särskilda fall åligger konkursdomaren.

Sådan kallelse skall som regel* minst tio dagar före sammanträdet införas en gång i allmänna tidningarna och den eller de

* För visst fall kan bestämmas kortare tid, så framt särskilda omständigheter påkalla sådant,1406

ortstidningar, som hestämts för offentliggörande av kungörelser om konkursen (§ 176).

I sådana vid borgenärssamniaiiträde förekommande frågor, som röra boets förvaltning, gäller, om ej annat särskilt är stadgat, såsom beslut den mening, varom bland närvarande borgenärer de förena sig, vilkas fordringar sammanräknade utgöra största beloppet, så framt dessa borgenärer därjämte utgöra minst en fjärdedel av de röstande. Kan beslut ej åstadkommas på sådant sätt, gäller den mening rättens ombudsman biträder (§ 178).

En var borgenär, som vid sammanträde vill föra talan i fråga rörande boets förvaltning", är skyldig att uppgiva beloppet ocli beskaffenheten av sin fordran samt, såvitt ske kan, förete de handlingar, på vilka fordringen är grundad. I fråga om sammanträde, som hålles efter bevakningstidens utgång, skall detta anses fullgjort, om borgenär i bevakningsinlagan lämnat nämnda uppgifter. Vid sammanträde, som hålles efter nyss nämnda tids utgång, får talan ej föras för fordran, som ej bevakats i konkursen.

Borgenär får ej vid borgenärssammanträde föra talan i fråga rörande boets förvaltning i den mån hans rätt i konkursen på grund därav att hans fordran är förenad med förmånsrätt eller av annan orsak uppenbarligen ej är beroende av frågans utgång.

Ej får borgenär själv eller genom ombud eller såsom ombud för annan borgenär å borgenärssammanträde deltaga i behandling av fråga rörande avtal emellan honom och konkursboet eller emellan konkursboet och tredje man, om han i frågan äger ett väsentligt intresse, som kan vara stridande mot konkursboets (§ 180).

Är bevakning gjord av löftesman eller annan, som jämte gäldenär en är ansvarig för betalningen av en fordran och har tillika borgenären bevakat fordringen, äga de tillsammans röst, beräknad efter nämnda fordran. Kunna de ej enas, gäller borgenärens mening, där ej de andra utlösa honom eller för hans fordran ställa full säkerhet (§ 182).

Menar någon borgenär, att omröstning rörande val av förvaltare eller granskningsman eller suppleant för granskningsmau icke lagligen skett eller att beslut av borgenärerna i annan fråga, vars avgörande ankommer på dem, icke lagligen tillkommit, äger han därvid anföra besvär. Har beslutet fattats vid sammanträde inför rättens ombudsman, skall klagan föras hos den rätt, där konkursen är anhängig och besvären inom fjorton dagar ingivas till konkursdomaren (g 183). Har beslutet fattats vid sammanträde inför konkursdomaren, skall klagan föras i hovrätten (§§ 193 och 210).1407

V. Om bevakning av fordringar i konkurs.

A) Angående inom utsatt tid bevakade fordringar. 1) Bevakningshand lin garna,

Innan den för bevakning av fordringar utsatta tid gått till ända, liar borgenär att bos konkursdomaren skriftligen anmäla sin fordran ocli få ej andra fordringar göras gällande än de, som uppkommit innan beslutet om egendomsavträde meddelades. Gör borgenär anspråk på förmånsrätt, skall lian i bevakningsinlagan jämväl angiva den rätt, lian i sådant avseende vill göra gällande. Vid inlagan skall borgenär foga i liuvudskrift eller styrkt avskrift de handlingar lian vill åberopa till stöd för sin talan ävensom i inlagan, som skall jämte därvid fogade handlingar ingivas i två exemplar, utsätta sitt namn, yrke, boningsort och postadress (§§ 100 och 101).

Så snart bevakningstiden gått till ända, har konkursdomaren att överlämna det ena exemplaret av de inkomna bevakningshandlingarna till rättens ombudsman, som har att skyndsamt upprätta en förteckning, utvisande för varje bevakad fordran dess belopp och, om förmånsrätt yrkats, den åberopade grunden därför samt den plats i förmånsrättsordningen*, som enligt det framställda yrkandet skulle tillkomma fordringen. Förteckningen skall upprättas i två exemplar, av vilka det ena skall biläggas de till ombudsmannen överlämnade bevakningshandlingarna och det andra tillställas konkursdomaren för att jämte det andra exemplaret av handlingarna vara att tillgå hos honom.

2) Bevakningshandlingarnas granskning och anmärkningars frants tä l la ride m o t desamma.

a) Efter bevakningstidens utgång har konkursdomaren att utan dröjsmål efter samråd med rättens ombudsman och förvaltaren bestämma dels viss tid, inom vilken anmärkningar få framställas mot de bevakade fordringarna, och ställe, varest de till ombudsmannen överlämnade bevakningshandlingarna skola hållas tillgängliga för granskning, dels även den tid och ställe för det borgenärssammanträde, som skall hållas inför ombudsmannen, därest anmärkningar framställas.

Anmärkningstiden skall bestämmas till minst två, högst fyra veckor från bevakningstidens utgång; konkursdomaren dock obetaget att, om det prövas oundgängligen nödigt, fastställa längre anmärkningstid än

ovan nämnts.

Konkursdomaren har ock att bestämma viss dag, å vilken, därest förlikning ej träffas, målet angående de tvistiga fordringarna skall förekomma vid rätten, i stad inom 14 dagar från nyssnämnda sammanträde och på landet under först infallande

* Se därom vidare nedan.1408

lagtima ting, så framt ej handläggningen måste äga rum å urtima ting. Skulle det i särskilt fall befinnas nödvändigt, får målet utsättas till senare tidpunkt.

Om vad sålunda bestämts åligger det konkursdomaren att ofördröjligen med posten översända meddelande till gäldenären och varje borgenär, som bevakat fordran i konkursen och vars adress är känd; ävenså skall ombudsmannen och förvaltaren särskilt underrättas (§ 103).

b) De inkomna bevakningshandlingarna skola granskas av förvaltaren, vilken det åligger att, om han finner anledning till anmärkning mot gjort yrkande om betalnings- eller förmånsrätt, hos konkursdomaren göra jäv. Han har därvid att inkomma med anmärkningsskrift och att i huvudskrift eller bestyrkt avskrift bifoga de handlingar, som åberopas till stöd för den framställda anmärkningen.

Anmärkningsskriften jämte därvid fogade handlingar skall ingivas i två exemplar (§ 104).

c) Vill någon fordringsägare, som bevakat fordran i konkursen, eller gäldenären själv göra anmärkning mot framställd bevakning, äger han rätt därtill inom den av konkursdomaren bestämda tid; och skall i avseende härå vad ovan är sagt om anmärkning av förvaltare äga motsvarande tillämpning (§ 104).

Göres anmärkning av någon av dem, som äro därtill berättigade, gäller det även för andra, ehuru de ej deltagit i anmärkningen.

d) Har anmärkning gjorts mot bevakning, skall det ena exemplaret av anmärkningsskriften efter anmärkningstidens utgång genast av konkursdomaren överlämnas till rättens ombudsman, dorn ofördröjligen till varje borgenär, mot vars bevakning anmärkning är framställd och vars adress är känd, har att med posten sända avskrift av anmärkningsskriften i vad den rör hans bevakning med erinran om tid och ställe för det borgenärssammanträde, till vilket skriftliga svaromål av vederbörande borgenärer skola vara ingivna (§ 107).

e) De tvistefrågor, som uppkommit därigenom, att anmärkningar framställts, skola företagas till handläggning vid borge-uärssanimanträde inför rättens ombudsman. Därvid äga förvaltaren, borgenärerna och gäldenären föra talan. De borgenärer, mot vilkas bevakningar anmärkning gjorts, skola ingiva skriftliga svaromål och bifoga de handlingar som styrka deras talan. På ombudsmannen ankommer att söka genom förhör med de närwarande utreda tvistefrågorna och däri åstadkomma förlikning*. Medgiva samtliga närvarande, att anmärkning må förfalla eller

* Förlikning angående mot bevakad fordran framställd anmärkning får ej ingås på annat sätt, såvida ej alla, vilkas rätt är beroende av förlikningen, samtycka därtill,1409

inskränka de densamma, äger ej den, som uteblivit, föra talan därå.

Finnes anmärkning, varom förlikning ej blivit träffad, skall frågan hänskjutas till rätten.

Efter sammanträdet har ombudsmannen att snarast tillställa konkursdomaren protokoll över sammanträdet, innehållande om ock i vad mån förlikning skett ocli vilka anspråk återstå såsom stridiga.

f) Tvistefrågor angående bevakade fordringar, som ej kunnat slitas å förlikningssammanträdet inför rättens ombudsman, skola ofördröjligen och. utan hinder därav, att någon, som i målet äger talan, icke iakttagit inställelse, av rätten företagas till prövning och, såvitt möjligt, på en gång avgöras. Tarva vissa fordringar längre tid för att utredas och styrkas, skall dock särskilt dömas över de tvistefrågor, som kunna tidigare avgöras (§ 109).

Genom dom i tvist angående bevakad fordran avgöres allenast, vilken rätt i konkursen tillkommer fordringen i

fråga (§ 115).

Talan mot dom, varigenom anmärkning mot bevakning ogillats, får fullföljas av såväl förvaltaren* som av borgenär ocli g aldén är en.

Varder dom, varigenom anmärkning' mot bevakning ogillats, ändrad av högre rätt, gäller det även för dem, som icke sökt ändring i domen.

Borgenär, mot vars bevakning anmärkning ej i föreskriven ordning framställts, skall njuta till godo den betalnings- och förmånsrätt, han yrkat. Har yrkande om förmånsrätt lämnats utan anmärkning, får detta dock ej lända till förfång för dem, som enligt lag hava företrädesrätt till betalning ur viss egendom. Änskönt att anmärkning däremot ej framställts, är dock yrkande om förmånsrätt utan verkan, om yrkandet ej avser någon i lag stadgad förmånsrätt (§ 106).

g) Borgenär, som bevakat fordran i konkurs, kan på yrkande av annan borgenär, förvaltaren eller gälden ären åläggas att med ed betyga, att fordringen icke, honom veterligen, tillkommit av svek eller bedrägeri utan är riktig, sådan den av honom uppgivits.

Vill borgenär avlägga sådan ed, ändå att yrkande därom ej framställts, står detta honom fritt.

Har borgenären angående fordringen i ett eller annat avseende lämnat uppgifter, som han ej kan inbegripa under eden, får han vid edens avläggande göra rättelse i sin bevakning.

Skall eden avläggas av förmyndare eller målsman eller eljest av någon, som är satt att företräda borgenären, skall den därefter lämpas. I sådant fall är ock rätta sakägaren pliktig att själv

* Förvaltaren har dock att först inhämta ombudsmannens samtycke (§ 79). Advokaten. W1410

fullgöra edgången, om det yrkas och kan ske samt konkursdomaren ej finner sådana särskilda omständigheter föreligga, att anledning till edgången saknas.

Dör borgenären, innan eden blivit av honom avlagd, är den, som träder i hans ställe pliktig att avlägga eden, som i sådant fall skall lämpas därefter (§ 116).

Yrkande, att borgenär skall avlägga ed, skall göras hos konkursdomaren i skriftlig, i två exemplar ingiven inlaga och inom den för framställande av anmärkningar mot borgenärens bevakning utsatta tid.

Konkursdomaren förelägger borgenär, mot vilken yrkandet framställts, att inom viss tid av högst en månad från det han erhållit del av föreläggandet* fullgöra edgången och inkomma med bevis därom.

Kan borgenären ej inom den föreskrivna tiden fullgöra, vad honom ålagts, men visar han inom samma tid laga förfall, har konkursdomaren att förelägga honom ny tid.

Försummar den, som påyrkat edgången, att inom föreskriven tid fullgöra honom åliggande delgivningsskyldighet och visar han ej heller inom samma tid, att hinder mött för delgivning, är edgångsyrkandet förfallet (§ 117).

Borgenärsed skall avläggas inför konkursdomaren eller allmän underrätt. Vistas borgenär utomlands, kan han få avlägga eden hos svenska beskickningen eller inför den domstol eller myndighet, inför vilken enligt det landets lag sådan edgång får fullgöras.

Försummar borgenär att inom föreskriven tid till konkursdoma-ren inkomma med bevis, att borgenären fullgjort honom förelagd edgång, får, innan sådant bevis inkommit, fordringen ej komma i betraktande såsom bevakad i konkursen**.

Fordran, som blivit av borgenär beedigad, skall utan hinder därav prövas av rätten, då sådan prövning i laga ordning påkallats.

Borgenär, som till säkerhet för fordran har panträtt i fast eller lös egendom, är för tillgodonjutande av rätt till betalning ur den egendom, som sålunda häftar för fordringen, icke skyldig att bevaka fordringen i konkursen.

Sådan borgenär är dock, om det äskas, pliktig att fästa sin fordran med ed. Försummar borgenären att inom föreskriven tid till konkursdomaren inkomma med bevis, att borgenären fullgjort honom förelagd edgång, skall

* Den, som påyrkat edgången, skall tillställa borgenären föreläggandet. Vet man ej, var borgenären uppehåller sig och finnes ej heller ombud, som äger för honom mottaga delgivning av föreläggandet, äger konkursdomaren förordna, att föreläggandet får införas i allmänna tidningarna en gång.

** Om anmärkning mot bevakningen är gjord, får dock tvistefrågan prövas i laga ordning.1411

den egendom, vari panträtten äger rum, såsom annan konkursboets egendom omhändertagas av förvaltaren.

B) Angående efterbevakning.

Ehuru viss tid för bevakning av fordran i konkurs är i lagen fastställd, medgiver dock lagen, att sådan bevakning får ske även senare under konkursens fortgång. Dylik bevakning, s. k. efterbevakning, medför, om fordringen godkännes, rätt till utdelning lika med övriga borgenärer, såvitt tillgångar härtill ännu finnas odisponerade. Sådan efterbevakning skall för övrigt ske i den ordning, som stadgats angående bevakning.

Då efterbevakning sålunda gjorts, har konkursdomaren att genast överlämna det ena exemplaret av bevakningshandlingarna till rättens ombudsman samt att låta en gång i allmänna tidningarna och den eller de ortstidningar, som bestämts för offentliggörande av kungörelser om konkursen, kungöra, att efterbevakning skett, så ock viss tid inom vilken anmärkningar må framställas mot bevakningen, ställe, varest de till ombudsmannen överlämnade bevakningshandlingarna skola hållas tillgängliga för granskning, tid och ställe för sammanträde inför ombudsmannen, därest i anledning av anmärkning sammanträde erfordras, samt viss dag, å vilken, om förlikning ej träffats, målet angående den tvistiga fordringen skall vid rätten förekomma.

Hava flera efterbevakningar gjorts, skola de, såvitt ske kan, handläggas gemensamt.

Ersättning till rättens ombudsman, förvaltare och gäldenären för inställelse vid sammanträde i anledning av anmärkning mot efterbevakning skall gäldas av borgenär, som gjort efterbevak-ningen. Denne är ock skyldig att gottgöra kostnaden för kungörelse och annan underrättelse om efterbevakningen. Hava flera borgenärer gjort efterbevakning, svara de en för alla och alla för en för kostnad, som är gemensam för efterbevakningarna.

Fordran, som anmälts efter utgången av den för bevakning av fordringar utsatta tid, får ej komma i betraktande å borgenärssammanträde, som hålles inför rättens ombudsman, med mindre bevakningshandlingarna genom konkursdomarens försorg kommit ombudsmannen tillhanda eller borgenären hos ombudsmannen styrkt, att bevakning skett.

Formulär till bevakning i konkurs.

Till Herr Konkursdoimiren i ....

Uti diversehandlaren K. Karlsons i Hallstad vid häradsrätten anhängiga konkurs får jag härmed anmäla och bevaka min fordran å kronor 5,000 jämte 6 procent ränta frän den sistlidne april på grund av bifogade skuldebrev, och yrkas härför betalning ur konkursboets tillgångar.

Södra Vånga den ....

N. Nilsson.1412

Till Herr Konkursdomaren i................................

I fabriksidkaren A. Linds konkurs får jag härmed anmäla och bevaka min fordran å kronor 10,000 jämte 6 procent ränta enligt bilagda skuldebrev, och yrkas härför utdelning med förmånsrätt på grund av förlagsinteckning av den ....

Luleå den ....

A. Abrahamsson.

Till Herr Konkursdomaren i ....

Uti avlidne lantbrukaren K. Perssons i Torpa konkurs får jag anmäla och bevaka min fordran enligt närlagda räkning å kronor 150, utgörande arvode för den avlidne gäldenärens skötsel under hans sista sjukdom, och yrkas förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § Handelsbalken.

Annerstad den..........................

G. Berg, e. o. provinsialläkare.

Anm. Efterbevakning kan skrivas på samma sätt som vanlig bevakning.

Formulär till anmärkning mot bevakad fordran.

Till Herr Konkursdomaren i ....,...........

Emot nedannämnda, i handlanden Olof Olofssons konkurs gjorda bevakningar får jag härmed göra följande anmärkningar:

P. Petterssons bevakning å kronor 700 bestrides såsom icke lagligen styrkt.

A. Olssons bevakning å kronor 1,000 med yrkande om förmånsrätt på grund av vunnen utmätning bestrides i vad angår förmånsrätten, då utmätningen skedde endast 20 dagar, innan konkursansökan ingavs.

örbyhus den ....

A. Olsson.

Formulär till yrkande om edgång.

Till Herr Konkursdomaren i ....,.....

Härigenom får jag yrka, att följande borgenärer i handlande G. Gustafssons konkurs må föreläggas att med ed fästa sina bevakningar, nämligen O. Olsson, K. Karlsson och G. Holmberg, den senare vad angår bevakningen av kronor 1,000 på grund av växel.

Härnösand den...........,...................

A. Axelsson,1413

VI. Om borgenärerna och deras fordringar.

A) Konkursens inverkan på borgenärerna och deras fordringar.

För att en fordran skall vara konkursfordran, måste den finnas till gent emot gäldenären vid konkursens början ocli, i fall den icke utgör en penningfordran, kunna omsättas till en sådan. Fordringar mot konkursboet äro således icke konkursfordringar, då de först kunna uppstå under konkursens förlopp. Till konkursfordringar räknas icke heller anspråk på sådana personliga förpliktelser, som ej kunna i penningar bestämmas, t. ex. hustrus och barns anspråk på underhåll av man och fader. Såsom konkursfordran är däremot att anse t. ex. ett anspråk att av kon-kursgäldenären utbekomma underhåll till något hans utom äktenskapet födda barn. En konkursfordran behöver icke vara till beloppet bestämd vid konkursens början — i fall den ännu, då bevakningen sker, icke är detta, bör den summa, till vilken den högst kan uppgå, av borgenären bevakas. Även kan en konkursfordran vara villkorlig, såsom fallet är t. ex. med fordran, som en gäldenärs borgesman har mot honom för vad borgesmannen kan på grund av sin löftesförbindelse komma att utbetala.

Samtliga konkursfordringar förfalla med konkursens inträde till betalning1; den eljest för varje fordran gällande förfallotiden upphör således att vara bestämmande för rättigheten att utfå fordringsbeloppet. Men fordringen kan icke uttagas annorledes än genom den utdelning av gäldenärens tillgångar, som i konkursen sker. Ingenting hindrar visserligen borgenären att få sin fordran t. ex. efter stämning prövad och fastställd i vanlig ordning, men verkställighet av domen meddelas icke i annan ordning än koiikurslagen bestämmer.

Preskription av fordran avbrytes genom bevakning i konkurs.

Om borgenär icke bevakar sin fordran i konkursen, röner fordringen av denna ingen annan inverkan än att, då konkursboets egendom går till betalning av konkursfordringarna, den icke kan ur denna egendom uttagas. Endast i ett fall blir fordringen beroende av konkursborgenärernas beslut, nämligen om tvångsackord kommer till stånd (se längre fram). Sådant ackord gäller nämligen för alla fordringar, som kunnat i konkursen bevakas.

Är gäldenären dömd till böter, uttagas dessa icke av konkursboet, såvitt brist för fordringsägarna förefinnes, utan förvandlas i stället bötesstraffet till annat straff enligt därom gällande bestämmelser.

B) De olika slagen av konkurs borgenärer. Oprioriterade borgenärer.

Oprioriterad, icke förmånsberättigad, är varje borgenär, som icke för sin fordran skaffat sig särskild säkerhet i viss gäldenärens egendom och icke heller på grund av fordringens beskaf-i it A

fenixet av lagen tillerkänts särskild bättre rätt än andra fordringsägare. Oprioriterade borgenärer njuta, om ej full likvid kan utgå, utdelning, envar å det belopp, som utgör värdet av hans fordran den dag, då beslutet om egendonisavträde meddelades*. Utdelningen utgår av den egendom, som återstår, sedan de prioriterade borgenärerna utfått sitt,

Har i fall, då någon av flera för betalningen av en fordran en för alla och alla för en ansvarige gäldenärer eller löftesmän kommit i konkurs, borgenären av annan av dem erhållit avbetalning genom utdelning eller ackord i konkurs eller genom ackord i ackordsförhandling* utan konkurs eller har i nämnda fall annan av de ansvarige, efter det beslutet om egendonisavträde meddelades, gjort avbetalning å fordringen, äger ändock borgenären i förstnämnda konkurs bevaka och njuta utdelning för samma fordringsbelopp, som han, därest avbetalningen ej skett, ägt göra gällande i konkursen. Dock får han ej uppbära mera än som svarar mot hans fordran. Erhåller borgenären genom utdelning i särskilda konkurser sammanlagt mer, än han har att fordra skall överskottet gå till de konkursmassor, från vilka större utdelning fallit än som med hänsyn till gäldenärernas eller löftes-männens inbördes ansvarighet bör utgå därifrån (§ 133).

Har i fall, då någon av flera för betalningen av en fordran en för alla och alla för en ansvarige gäldenären eller löftesmän kommit i konkurs, annan av dem, efter det beslutet om egendoms-avträde meddelades, infriat fordringen hos borgenären är den, som infriat fordringen, berättigad till utdelning å samma belopp, som borgenären, därest denne ej fått betalning, agi bevaka i konkursen. Dock får han ej uppbära mera än som svarar mot hans fordran (§ 134).

Har i fall, då någon av flera för betalningen av en fordran en för alla och alla för en ansvarige gäldenärer eller löftesmän kommit i konkurs, fordringen bevakats av, förutom borgenären någon av dem, som äro jämte konkursgäldenären ansvariga för betalningen, skall utdelning för de bevakande beräknas gemensamt samt borgenären först taga därav vad till full betalning av hans fordran åtgår. Vad sedan återstår, tillfaller den, som jämte borgenären bevakat, i den mån han genom avbetalning erhållit fordran på ersättning hos konkursgäldenären (§ 135).

Anm. 1. Då de oprioriterade fordringsägarnas utdelning bliver mindre ju större skuldbeloppet är i förhållande till tillgångarna, gäller det framför allt för dem att tillse, det anmärkning mot oriktiga bevakningar göres i stadgad ordning. Har sådan anmärkning icke skett, beräknas nämligen utdelning även med anledning av bevakning, som kunnat helt eller delvis underkännas, om anmärkningen framställts..

* Se dock sida 56.1415

Anm. 2. För att förekomma ett stundom uppträdande missbruk att på kredit sälja varor till insolvent (på obestånd kommen) köpare mot så högt pris, att även i händelse av konkurs utdelningen beräknas betala varans verkliga värde, är stadgat, att om priset för borgade varor bestämts olika med hänsyn till olika betalningstider, borgenären icke äger till förfång för övriga fordringsägare njuta betalning annat än efter det lägsta beloppet.

Prioriterade borgenärer.

Vissa fordringar utgå i konkurs med förmånsrätt, så att fordringsägaren framför övriga borgenärer får betalning

för sin fordran antingen av viss konkursboets egendom (speciell förmånsrätt), så långt den räcker, eller av all egendomen (generell förmånsrätt). Gräller förmånsrätten endast i viss egendom, och denna icke förslår till fordringens fulla gäldande, har den förmånsberättigade fordringsägaren för bristen icke bättre betalningsrätt än de oprioriterade fordringsägarna.

Även prioriterad fordringsägare måste i regel bevaka sin fordran samt i sin bevakningsinlaga uttryckligen yrka förmånsrätt, för att sådan skall tillerkännas honom. Grunden för anspråket på förmånsrätt måste även i bevakningen angivas, såvitt den icke omedelbart framgår av fordringsbeviset.

Ordningen mellan de olika förmånsrätterna är huvudsakligen följande." Vid tillämpningen av de följande reglerna gäller, att fordran med förmånsrätt i viss egendom, såvitt möjligt, skall utgå av denna egendom, vilken således icke bör användas till gäldande av förmånsrätt i all gäldenärens egendom, förr än all sådan egendom, som icke är belastad ined särskild förmånsrätt, först för ändamålet anlitats. Vissa generella förmånsrätter skola dock i första rummet utgå av lös egendom och endast i händelse sådan saknas av fast egendom.

1. a) Fordran, för vilken borgenären har lös pant i händer.

Härmed är likställt, att panten innehaves av tredje man (annan än pantägaren eller panthavaren), som förbundit sig att tillhandahålla panthavaren panten eller dess värde.

Det är självklart, att pantsättningen måste vara rättsligen giltig, eljest kan panten återvinnas till konkursboet (se avdelningen Om återvinning till konkursbo). Därest icke konkursförvaltningen inlöser panten, kan panthavaren själv låta sälja den.

Uppstår härvid, sedan fordringen och försäljningskostnaderna äro betalda, överskott, skall detta av panthavaren redovisas för konkursförvaltningen.

Vill ej panthavaren ombesörja försäljningen, äger konkursförvaltningen göra det. Dock får inteckning i fast egendom, som

* Angående förmånsrätt för vissa sjörättsliga fordringar se H. B. 17: 3, 5 och 7 samt kap. 11 Sjölagen.1416

av fastighetsägaren lämnats som pant, icke säljas av förvaltningen, ritan äger den allenast låta sälja den rätt till andel i inteckningen, som kan tillkomma gäldenären.

1. b) Hantverkares fordran för arbete och övriga kostnader å gods, som lämnats honom till reparation eller bearbetning och som av honom fortfarande innehaves.

I nämnda gods äger hantverkaren panträtt för sin ifrågavarande fordran.

1. c) Fordran, för vilken borgenär innehar »eljest annan tillhörig lös egendom» med rätt att »den egendom till säkerhet för-sin fordran kvarhålla».

I nämnda gods äger borgenären enahanda förmånsrätt som ovan sagts; dock att beträffande hyresvärds eller jordägares förmånsrätt i egendom, som han äger kvarhålla, till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator skall gälla vad nedan därom sägs.

1. d) Försäljningskommissionärs fordran för av honom tall hans huvudman lämnat förskott å köpeskillingen för de till försäljning mottagna varorna ävensom annan kommissionärens fordran i anledning av försäl]ningsupjpdraget.

Lika med mottagande egenhändigt eller genom annan av själva varorna bereder mottagandet av vederbörligt konnossement eller sådan fraktsedel å desamma, att avsändare icke utan dess företeende äger förfoga över varorna, kommissionären panträtt i varorna, även om de framkomma först efter konkursens början. Anmärkas bör emellertid, att varorna, innan de enligt konnossemen-tet utlämnas, i första rummet ansvara för vissa sjörättsliga fordringar (frakt m. m.).

I gods, som handelskommissionär fått i uppdrag att sälja, äger han, om kommittenten är köpman, motsvarande

panträtt jämväl för fordran, som grundas d annat kommissionsuppdrag för dennes rörelse.

Har försäljningskommissionär enligt sitt uppdrag sålt godset, äger han till gäldande av fordran hos kommittenten genom försäljning eller annorledes förfoga över fordran hos köparen.

Motsvarande pant- och förfoganderätt tillkommer inköpskommissionär ifråga om gods, som för kommittenten inköpts, och fordran hos säljaren.

I riksbanken belånta järn- och våg effekter anses, så länge de äro kvar å vågen, såsom lös pant i bankens hand, och har banken således för utlämnat lån å dessa effekter samma förmånsrätt, som gäller för annan innehavare av lös pant.

]STu angivna förmånsrätter omfatta endast viss egendom (äro speciella), och räcker icke denna egendom till för fordrans fulla gäldande, har fordringsägaren för bristen icke bättre betalningsrätt än de oprioriterade borgenärerna.1417

Förmånsrätt i all konkursboets egendom hava fordringar, som uppkommit på följande grunder:

2. a) För sträckning, som lämnats till avliden gäldenärs be-, grävning. Därnäst

2. b) Skälig kostnad för bouppteckning. Härefter:

2. c) Läkarearvode, läkemedel ock föda under avliden gälde-närs sista sjukdom, deras arvode, som därunder skött honom, borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs, ävensom betjänters och tjänstehjons lön för sista året samt annan arbetares dagspenning eller avlöning, om den ej stått inne längre än tre månader efter förfallodagen, ävensom sådan begravningshjälp eller för de sista tre månaderna upplupen sjukhjälp eller livränta, som det enligt lag angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete åligger konkursgäldenären att utgiva. Stadgandena om förmånsrätt för arbetares avlöning äga ock tillämpning å skadestånd för obehörigt avskedande eller hävande av arbetsavtal, som kan Ullkomma arbetare, i stället för avlöning, som skulle ha utgått med förmånsrätt. För hos arbetsgivaren till säkerhet för arbetarens fullgörande av sina skyldigheter innestående del av lönen äger arbetaren samma förmånsrätt, evad fordringen stått inne längre eller kortare tid.

Betjänings och arbetares avlöning, begravnings- och sjukhjälp samt livränta ävensom skadestånd och som säkerhet innestående löneavdrag utgår, vare sig konkursgäldenären är avliden eller ej. Övriga nyss angivna fordringar åtnjuta däremot förmånsrätt endast om gäldenären avlidit. Är bouppteckning efter inträffad konkurs upprättad efter förordnande av rätten eller domaren, ingår kostnaden härför bland konkurskostnaderna och uttages således av konkursboet, innan någon utdelning för bevakade fordringar får ifrågakomma. Med »betjänter och tjänstehjon» menas i detta sammanhang icke endast dem, som lyda under tjänstehjonsstadgan, utan varje hos gäldenären stadigvarande anställd person, såsom bokhållare, förvaltare, disponent o. s. v.

2. d) Därefter äger den, som enligt lagen om ackords förhandling utan konkurs för ordnats till rättens ombudsman eller god man, förmånsrätt för arvode och ersättning för utgifter, därest det belopp, som i sådant avseende skall utgå, bestämts efter ty i nämnda lag är sagt.

Härnäst i ordningen med avseende på förmånsrätt komma:

3. a) Hyresvärds rätt till hyra, som ej förfallit tidigare än ett år före konkur sans ökning ens ingivande*, och för sista tre månadernas kost ävensom rätt till ersättning för skada å den förhyrda lägenheten; förmånsrätten gäller emellertid endast i så-

* Vid utmätning: före utmätningen. Advokaten. 1781418

dana gäldenärens lösören, som finnas inom fastigheten, och finnes ingen sådan egendom, eller är den otillräcklig för hyrans, kostens eller skadeersättningens betalning, har hyresvärden för bristen ingen förmånsrätt.

3. b) Tionde, ränta och annan sådan avgäld av fast egendom, såvida den ej stått inne mer än ett år efter förfallodagen. Förmånsrätten gäller i den avgäldsskyldiga egendomen i vems hand den vara må. Samma förmånsrätt tillkommer jordägare, som åt annan upplåtit sin fasta egendom, i de denne tillhöliga lösören och

byggnader, som å egendomen finnas, samt, om tomträtt eller vattenfallsrätt upplåtits, i den upplåtna rättigheten med vad därtill hör för arrende eller avgäld till jordägaren samt för jordägaren åliggande at skyld eller annan avgift, som bort gäldas av egendomens innehavare, dock ej för fordran, som förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller vid konkurs, före konkursansökningens ingivande, så ock för husröta eller vanhävd, där sådan ersättning skall utgå. Har jordägare lämnat arrendator kreatur, redskap eller annat till egendomens bruk, skall jordägaren njuta lika rätt för lega, som ej stått inne längre än nu sagts, ävensom för ersättning", där sådan bör utgå, för vad sålunda blivit arrendator!! lämnat. Därefter njuter borgenär, som har inteckning i tomträtt eller vattenfallsrätt, förmånsrätt i det intecknade med vad därtill hör från den dag, inteckningen söktes, med företräde för tidigare sökande och lika rätt för dem, som sökt inteckning samma dag. Den avgift till prästerskapet, som i följd av lönereglering utgår av fastighet i stället för tionde, har samma förmånsrätt som tionde. Även är med avgäld likställd statens fordran enligt anteckning i jordeboken för lån för beredande av odlingsföretag medelst utdikningar eller vattenavtappningar samt bidrag till utflyttning eller ersättning för odling eller vanhävd å jord, eller för ståndsskog, plantering eller torvjord, när sådant vid laga skifte bestämts.

4. Fordran, för vilken finnes förlagsinteckning, utgår därnäst med förmånsrätt ur den lösa egendomen, inteckningen omfattar, d. v. s. det av förlagstagaren tillverkade, de för tillverkningen avsedda råämnen, all den lösegendom, vare sig maskiner, redskap, dragare eller annat, som hör till tillverkningens bedrivande, förlagstagarens fordringar för sådana förskott i penningar eller varor, som lämnats för förlagstagarens ifrågavarande affärsrörelse, samt vid förlag till bearbetande av andra gruvor än järngruvor även själva gruvan. För ränta, som upplupit före konkursansökningens ingivande, gäller förmånsrätten ej för längre tid än tre år.

Är förlagsinteckning beviljad för fleras fordringar, har den företräde, som först sökt inteckning. Hava flera sökt inteckning å en dag, äga de lika rätt. Är, då förlagsinteckning sökes, egen-1419

dom avträdd till konkurs eller meddelas beslut om egendoms-*, avträde samma dag ansökningen göres, äger förmånsrätt icke rum.

5. Därnäst medför utmätning av lös egendom förmånsrätt i det utmätta för den fordran, för vilken utmätningen skett. Är egendomen utmätt för fleras fordringar, liar den, för vars fordran utmätning först verkställdes, företräde. Har utmätningen skett på en gång, äger var och en lika rätt. Har konkurs följt på ansökning, som gjorts inom en månad från den dag, då utmätning verkställdes* eller, då utmätningen skett för fordran, som tillkommer gäldenärens make, inom ett år från nämnda dag, äger emellertid förmånsrätt ej rum. Ej heller äger förmånsrätt rum, då utmätning skett efter gäldenärs död, innan en månad förflutit från den dag, då uppteckningen av den dödes bo slutades, för så vida konkurs följer på ansökning, som gjorts inom sagda tid.

Har i fall, då konkurs föregåtts av offentlig ackordsförhandling**, som på grund av konkursen förfallit, eller då konkurs följt på ansökning, som gjorts inom fjorton dagar från det kungörelse om sådan förhandlings upphörande varit införd i allmänna tidningar, beslutet om inledande av ackordsförhaiidling meddelats inom tid, som i föregående stycke angivits, från den dag, då utmätning' verkställdes, äger förmånsrätt ej rum.

Om huvudlottägare i solidariskt bankbolag blivit försatt i konkurs efter ansökning, som gjorts inom natt och år från det beslut om bolagets försättande i konkurs meddelats samt ansökningen om bolagets försättande i konkurs gjorts inom tid, som ovan sagts***, från den dag, då utmätning bos bolagsmannen verkställdes, äger ej heller förmånsrätt rum, så framt förvaltarna i bolagets konkurs därom framställa påstående.

6. a) I fast egendom giver inteckning för fordran förmånsrätt närmast efter den under 8. här ovan nämnda avgäld. Finnas flera inteckningar, giver äldre sådan företräde framför yngre; Lava inteckningarna sökts samma dag, giva de lika rätt. Angående inteckning för ogulden köpeskilling se dock nedan aum. 1.

Gäller inteckning till säkerhet för avkomst eller annan förmån av fast egendom, uppstår samma förmånsrätt, som om inteckningen gällt för fordran. Är avkomsten eller förmånen bestämd i penningar eller varor, och upphör genom försäljningen av egendomen rätt till nämnda avkomst eller förmån, gäller samma förmånsrätt för hela den ersättning* efter kapitalvärdet av avkomst-:

* Huruvida det utmätta försålts före .konkursens början eller ej, är för förmånsrätten utan betydelse.

** Se därom mera i annat sammanhang.

*** Resp. en månad eller då utmätningen skett för fordran., tillkommande gäldenärens make, inom ett år.1420

rätten, som till följd av rättens upphörande tillkommer dess innehavare.

Anm. 1, Fordran för ogulden köpeskilling giver bättre rätt än inteckning för annan köpares skuld, såvitt säljaren icke försummat att för sin fordran söka inteckning, i stad inom tre månader och å landet sist vid det ting (tingssammanträde), som infaller näst efter sex månader, sedan köparen fått lagfart.

Anm. 2. Stockholms stads brandförsäkringskontor har för beviljat premielån (d. v. s. försträckning av försäkringspremien) jämte 3 års ränta därå förmånsrätt i det brandförsäkrade huset framför alla intecknade fordringar, så snart lånet antecknats å brandförsäkringsbrevet och utan att inteckning behöver hos domstolen sökas.

6. b) Utmätning av fast egendom för fordran giver, om utmätningen icke upphäves eller återgår, förmånsrätt, som om inteckning sökts samma dag utmätningen skedde och med företräde för inteckning, som kan hava sökts nämnda dag. Liksom ifråga om utmätning av lös egendom bortfaller emellertid omförmälda förmånsrätt, ifall konkurs följer på ansökning, som gjorts inom en månad från den dag, då den fasta egendomens utmätning verkställdes eller vid urarvakonkurs, om utmätningen skett efter gäldenärens död inom en månad från det bouppteckningen avslutades.

7. Närmast efter nu angivna fordringar utgår omyndigs fordran hos föräldrar eller förmyndare, och denna förmånsrätt gäller i all gäldenärs egendom, fast som lös. Har gäldenären haft flera förmynderskap om hand, äro de olika myndlingarna likställda. Denna förmånsrätt upphör emellertid, om mer än tre år förflutit, sedan förmynderskapet uppliörde, utan att talan om redovisning eller klander å lämnad redovisning eller talan om fordringens ut faen de blivit anhängiggjord, eller om laga åtgärd, som därutöver behövts för erhållande av redovisning eller betalning, icke blivit vidtagen inom ett år från det anledning därtill yppades.

Omyndigs förmånsrätt gäller endast fordringar, som uppkomma med anledning av förmyndarens rätt att förvalta den omyndiges egendom, och således icke t. ex. fordringar hos förmyndaren, som myndlingen kan hava mottagit genom arv.

Då för bevarande av ovan nämnd förmånsrätt erfordras, att åtgärd för vinnande av utmätning vidtages inom ett år från det anledning därtill yppades, men offentlig ackordsförhandling inledes före utgången av sagda tid, skall däri icke inräknas den tid, under vilken ackordsförhandlingen pågår. För förmånsrättens bevarande är alltså ej nödigt, att åtgärd, som nyss sagts, vidtages i fall, då ackord kommit till stånd, före utgången av en månad från den dag, då beslutet om ackordets fastställande1421

vann laga kraft och i annat fall före utgången av samma tid från det kungörelse om ackordsförhandlingens upphörande var införd i allmänna tidningarna.

8. Härefter tillkommer förmånsrätt i all gäldenärens egendom och med sins emellan lika rätt kyrkors, fattigkassors och sockenmagasiners fordringar hos deras föreståndare, kronuns, riksdagens, städers och allmänna av konungen, stadfästade kassors, penningverks och inrättningars fordringar hos de tjänstemän, som hava att uppbära deras inkomster, för vad av denna uppbörd innestår ävensom i övrigt fordringar hos kronans ämbets- eller tjänstemän för egendom, som dessa å tjänstens vägnar mottagit. Har av allmänna medel ersatts vad tjänsteman tillgripit eller förskingrat — en ersättningsskyldighet, som numera åligger kronan ifråga om vad utmätningsmyndigheterna i denna sin egenskap uppbära av enskilda — har kronan samma förmånsrätt, som nu omförmälts, för sin härigenom uppkomna fordran.

9. Sedan utgår fordran för sådan på tiden efter konkursansökningens ingivande belöpande sjukhjälp eller livränta, som det enligt lag angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete kan åligga konkur sgäldenären att utgiva (angående förut upplupen sådan ersättning se ovan under 2 c).

10. Därnäst har kronan förmånsrätt i lös egendom för gäldenärens kronoskatt sista och löpande året, såvitt det ej gäller skatt för fast egendom (angående denna se ovan under 3 b), så ock för vad enligt lag om försäkring för olycksfall i arbete statsverket har förskjutit på grund av gäldenärens underlåtenhet att erlägga försäkrings- eller tilläggsavgift för sista och löpande året.

11. Sist bland förmånsberättigade fordringar komma kommunal- och stadsutskylder, av kyrkostämma eller kyrkofullmäktige beslutade avgifter till kyrka och skola samt härads- och landstingsmedel, likaledes endast för sista och löpande året, ävensom vad enligt lag om allmän pensionsförsäkring kommun kan hava utgivit pä grund av gäldenärens underlåtenhet att erlägga pensionsavgift för sista och löpande året, samtliga förmånsberättigade i såväl fast som lös egendom och sinsemellan likställda.

C) Kvittningsberättigade borgen är er.

Borgenär, som förvärvat sin fordran hos koiikursgäldenären, innan beslutet om egendomsavträde meddelades, äger begagna fordringen till kvittning mot skuld, för vilken han vid nämnda tid häftade hos gäldenären. För tillgodonjutande av sådan rätt, behöver han ej alls deltaga i konkursen och således icke heller bevaka sin fordran. Sökes hans skuld för konkursboet ut, åligger det honom dock, därest han vill njuta kvittningsrätt, att om sådant i laga ordning påfordras, beediga sin fordran. Är denna större än skulden, har han däremot att i vanlig ordning bevaka,1422

varvid lian för överskottet får utdelning lika med andra fordringsägare. Och även om fordringen är mindre än skuiden, kan det stundom vara skäl att bevaka för att få rätt att deltaga i borgenärsbesluten i konkursen.

Är fordran beroende av sådant villkor, att borgenären icke äger utbekomma fordringsbeloppet, så vida ej viss omständighet inträffar, gäller ifråga om borgenärens rätt till kvittning i fall, då förutsättningarna därför i övrigt föreligga, att borgenären har att fullgöra sin förbindelse men äger återbekomma ett belopp, motsvarande, vad han erlagt, i den mån det ej överstiger vad han har att fordra, så framt han, innan kungörelse om framläggande av förslag till slututdelning utfärdas, visar, att villkoret uppfyllts.

Den, som inom sextio dagar innan konkursansökniiigen gjordes eller därefter förvärvat fordran hos gälden-ären efter avtal med annan än denne, äger, om han vid tiden för avtalet liäftade i skuld lvos gäldenären och tillika hade skälig anledning till antagande, att gäldenären var på obestånd, eller kännedom om konkursansökningen, ej den kvittningsrätt, varom här förmäles. Sådan rätt tillkommer ej heller borgenär, som efter det han erhållit sin fordran under nu nämnda tid satt sig i skuld hos gäldenären och därvid hade skälig anledning till antagande, att gäldenären var på obestånd, eller kännedom om konkursansökningen.

Har konkurs föregåtts av offentlig ackordsförhandling, som förfallit på grund av konkursen, eller liar konkurs följt på ansökning, som gjorts inom fjorton dagar från det kungörelse om sådan förhandlings upphörande varit införd i allmänna tidningarna, är borgenär ej heller berättigad att till kvittning mot skuld, vari han häftar hos gäldenären, använda fordran, för vilken han icke ålagts kvittningsrätt, därest ackord kommit till stånd (§ 121).

VIL Om konkursboet.

A) Fastställande av konkursboet.

Till konkursboet räknas:

1) all egendom, som tillhörde gäldenären, då beslutet om egen-domsavträde meddelades.

Anm. Vilken egendom, som tillhör gäldenären och sålunda tillfaller konkursboet, beror på den allmänna rättens bestämmelser. Sålunda tillfaller ett av gäldenären innehaft fideikommiss icke konkursboet, icke heller egendom, som han innehar såsom hemföljd eller livstidsstädja, som av honom innehaves. Avtal, varigenom gäldenären bundits i utövning av viss rätt, gäller även för konkursboet. Om gäldenären endast får uppbära räntan på ett testamenterat kapital, får icke heller konkursboet uppbära kapitalet. Patenträtt övergår på konkursboet men icke rätt till1423

varumärke eller rätt till offentliggörande av gäldenärs otryckta skrift eller reproduktion av något av honom utfört konstverk, llättighet, som eljest icke får på annan överlåtas, övergår i regel icke heller på konkursboet.

Självklart är, att egendom, som tillhör annan än gäldenären, icke får övertagas av konkursboet. All egendom, som sålunda icke tillhör konkursboet, men finnes i gäldenärens besittning, måste avskiljas från boet såsom därstädes deponerade varor, låntaget eller till salu lämnat gods o. s. v. Inneliar gäldenären åter annans gods såsom säkerhet för fordran, äger naturligen konkursboet övertaga fordringen.

2) All egendom, som tillfaller gäldenären under konkursen och som är av beskaffenhet att kunna tagas i mät för gäld*.

Av gäldenärs lön eller av vad gäldenär eljest kan genom eget arbete förvärva under konkursen får dock ej mera tillkomma boet än som återstår, sedan avdrag skett för gäldenärens, hans makes och oförsörjda barns eller adoptivbarns skäliga underhåll. Från arbetsförtjänst skall ock avdrag göras för all kostnad till förlag. På förvaltaren ock gäldenären ankommer att träffa överenskommelse om vad på grund av ovannämnda bestämmelser skall avdragas. Är ej sådan överenskommelse ingången, innan en vecka förflutit från första borgenärssammanträdet eller, då fråga om avdrag senare uppkommit, inom en vecka därefter, skall frågan hänskjutas till rätten. Borgenär, som är missnöjd med vad emellan förvaltaren och gäldenären överenskommits, äger ock påkalla rättens prövning1 genom till konkursdomareii ingiven skrift;

3) all den egendom, som kan återvinnas.

B) Återvinning till konkursboet (§§ 27—40).

Som konkursförfarandet har till uppgift icke blott att skaffa alla borgenärer lika rätt efter fordringarnas beskaffenhet, utan även att skydda borgenärerna mot förskingring av gäldenärens egendom, medgiver lagen konkursboet att återvinna egendom, som avhänts gäldenären närmast före konkursens början, i de fall, då förhållandena ansetts göra detta avhändande obilligt mot borgenärerna.

För dylik återvinning* krävs att sist inom sex månader från första borgenärssammanträdet stämning uttagits och delgivits den person, som eljest skulle erhålla en fördel på borgenärernas bekostnad. Är det fast egendom, som gäldenären avhänt sig, och den nye ägaren icke söker lagfart före nämnda sammanträde eller har, då fråga är om återgång av bodelning, bodelning*shandlingen icke därförinnan ingivits till rätten, skall klandertiden räknas från den dag lagfarten söktes eller bodelningshandlingen ingavs.

* Angående vilken egendom, som icke får utmätas, är förut redogörelse lämnad vid behandlingen av utsökningslagen.1424

Återviniiiiigstalan utföres antingen av förvaltaren eller av enskild borgenär, vilken bevakat fordran i konkursen. Den sistnämnde har emellertid skyldighet att om sin återvinningstalan underrätta förvaltaren, innan återvinningsmålet första gången förekommer vid domstolen, vid äventyr att hans talan eljest icke upptages till prövning.

De fall, då återvinning kan ske, äro följande:

1) Om gäldenär en genom gåva avhänt sig egendom av sådant värde, att borgenärerna därav haft märklig skada. Gåva av lös egendom måste i så fall vara fullbordad inom etthundraåttio dagar, innan konkursansökningen gjordes eller under tiden därefter till dess beslutet om egendomsavträde meddelades. Har fast egendom bortgivits, får lagfart ej vara sökt tidigare än nyss nämnts.

Återvinningsrätt äger jämväl rum, då gäldenären ingått köp, byte, lega eller annat dylikt avtal, samt av missförhållandet mellan de å ömse sidor utfästa villkor framgår, att avtalet egentligen är gåva, fastän det klätts i annan form. Dock får i detta fall konkursboet återgälda den ersättning gäldenären på grund av avtalet uppburit. Inkomst, som gåvotagaren under tiden haft å det skänkta, får han behålla, och han får ersättning för sådan å gåvan nedlagd kostnad, som varit behövlig* för dess underhåll.

Motsvarande återvinningsrätt förekommer, då stärbhusdelägare avyttrat dödsbo tillhörig fast egendom förr än en månad förflutit från den dag bouppteckningen avslutades eller, om bouppteckning inom föreskriven tid ej förrättats, från den dag, tiden därtill tilländagått och den dödes egendom avträdes till konkurs efter ansökning, som gjorts inom samma tid.

2) Om gäldenären inom sextio dagar, innan konkursansökningen gjordes eller under tiden därefter till dess beslutet om egendomsavträde meddelades, betalt skuld, som icke var förfallen, dä betalningen erlades eller betalt skulden med annat än penningar eller andra med hänsyn till lians och borgenärens yrke vanliga betalningsmedel eller lämnat pant för gäld, vid, vars tillkomst sådarb säkerhet ej betingats.

Om borgenär under ovan angivna tid sökt inteckning i gäldenärens egendom för fordran, vid vars tillkomst sådan säkerhet ej betingats och om fråga ej är om inteckning, som inom den i 11 kap. 2 § jordabalken stadgade tid sökts för fordran, som där avses, är borgenären skyldig att på talan av konkursboet antingen återställa inteckningshandlingen till boet eller ock tillhandahålla inteckningshandling angående fast egendom för verkställande av utbyte samt handling, på gTund varav inteckning i fartyg eller förlagsinteckning sökts, för inteckningens dödande.

Vad här ovan sagts, äger dock icke tillämpning, om borgenären visar, att han, då han mottog betalningen eller panten eller sökte1425

inteckningen, saknade skälig anledning att antaga, att gäldenären ville gynna honom framför övriga borgenärer. Sådan bevisning är emellertid utan verkan, om borgenären, då han mottog' betalningen eller panten eller sökte inteckningen, hade skälig anledning1 till antagande, att gäldenären var på obestånd, eller kännedom om konkursansökningen.

3) Om gäldenären inom trettio dagar, innan konkursansökningen gjordes eller under tiden därefter, till dess beslutet om egendomsavträde meddelades, betalt förfallen skuld eller lämnat pant för skuld, vid vars tillkomst sådan säkerhet betingats men ej överlämnats och borgenären, då han mottog betalningen eller panten, hade skälig anledning till antagande, att gäldenären var på obestånd, eller kännedom om konkur sans ök ning en.

4) Om inom trettio dagar, innan konkur sans ökning en gjordes; eller under tiden därefter, till dess beslutet om egendomsavträde meddelades, egendom blivit för någon borgenärs fordran tagen i mät och borgenären genom utmätningen erhållit betalning.

5) Om gäldenären inom sextio dagar, innan konkursansök-ningen gjordes eller under tiden därefter till dess beslutet om egendomsavträde meddelades, på annat sätt än ovan under 1) och 2) omförmälts ingått avtal till skada för borgenärerna och den, med vilken avtalet ingicks, hade skälig anledning* till antagande, att gäldenären var på obestånd, eller kännedom om konkur sansökningen .

Visar den, med vilken avtalet ingicks, att han varken insåg eller borde hava insett, att avtalet skulle lända borgenärerna till förfång, får återvinningstalan icke äga rum.

Om å fast egendom, som gäldenären avhänt sig, lagfart sökts inom sextio dagar, innan konkursansökningen gjordes eller under tiden därefter till dess beslutet om egendomsavträde meddelades, skall, vad härovan under 5) är sagt, äga tillämpning, änskönt att själva avtalet skett tidigare.

6) Om vid bodelning mellan gäldenären och hans make eller dennes arvingar gäldenären i märklig mån eftergivit sin rätt och bodelningshandlingen ej ingivits till rätten tidigare än ett år, innan konkursansökningen gjordes.

Bodelning får ock gå åter, om vid bodelningen egendom frångått gäldenären till skada för borgenärerna mot det att fordran å honom utlagts å hans lott. De här ovan under 2) anförda bestämmelserna äga emellertid i detta fall motsvarande tillämpning.

Anm. 1. Från gäldenärens make får återvinning äga rum enligt de ovan under n:ris 1—5 angivna fall, änskönt att åtgärd, som där avses, blivit företagen tidigare än där nämnts, dock ej tidigare än ett år, innan konkursansökningen gjordes.

Anm. 2. Äger äldre giftermålsbalken tillämpning i fråga om makarnas förmögenhetsförhållanden, äger ovan berörda under 6) anförda bestämmelser iche tillämpning.

T) Om gäldenäreii i andra än de ovan under n:ris 1) och 2) samt 5) eller 6) angivna fall, innan beslutet om egeiidonisavträde meddelades, ingått avtal, varav kommit skada för borgenärerna och det vid avtalets ingående varit hans avsikt att tillskynda dem skada samt den, med vilken avtalet ingicks, hade kännedom om gäldenärens avsikt. Sedan fem år förflutit från det avtalet ingicks, får dock talan om avtalets återgång ej anställas mot annan än gäldenärens make.*

Anm. Har gäldenäreii erlagt betalning för växel**, är den, som mottagit betalningen, icke, på grund av vad ovan under n:ris 3) och 6) anförts om återgång av betalning av förfallen skuld, skyldig att återbära vad han mottagit, om han efter växellag ej kunnat vägra att mottaga betalningen utan att förlora växelrätt mot någon växelgäldenär. Vad gäldenäreii erlagt, är dock den, som vid återgångstalan för bristande betalning skolat efter växellag i sista hand ansvara för växelns betalning (eller, om växeln tillkommit för annans räkning, denne) skyldig att återbära till konkursboet, så framt lian utlämnat eller låtit utlämna växeln under sådana omständigheter, att, därest betalning för växeln då erlagts till honom av gäldenäreii, betalningen skolat återgå** på grund av återvinningsbestämmelserna.

Finnes egendom, som skall återställas, ej i biliåll eller kan borgenär i fall, som ovan under 2) omförmälts, ej tillhandahålla handling, på grund varav inteckning sökts, är konkursboet berättigat till ersättning för därigenom uppkommen skada.

Har den, med vilken gäldenäreii ingått avtal, lämnat vederlag för egendom, som han erhållit genom avtalet, äger han, om konkursboet återvinner egendomen, av boet återfå vad han utgivit.

Anm. Detta gäller dock icke, om vederlaget icke kommit boet till godo samt den, med vilken avtalet ingicks, hade kännedom om att gäldenärens avsikt var att undanhålla borgenärerna vederlaget.

Går bodelning' åter, är konkursboet, andra maken eller hans arvingar ansvarigt för återbäring av den egendom, som gäldenäreii bekommit vid bodelningen. Finnes egendom, som skall återbäras av konkursboet, ej i behåll, skall ersättning utgå efter egendomens värde.

När å någondera sidan återbäring sker, skall ock utgivas ränta eller avkomst, som fallit under tiden. Har den återbäringsskyl-dige ej haft skälig anledning till antagande, att gäldenären var

* Gäller dock icke, när äldre giftermålsbalken äger tillämpning i fråga om makarnes förmögenhetsförhållanden.

** Yad som sagts om växel äger motsvarande tillämpning å check.1427

på obestånd eller kännedom om konkursansökningen oeli är ej heller det ovan under 7) angivna fall tillämpligt, skall, då vid återgång av gåva eller bodelning egendom åt er bäres av gåvotagare eller gäldenärens make eller dennes arvingar å egendomen gjord nödig oeli nyttig kostnad ersättas. Återbäres eljest egendom av annan än konkursboet, skall endast ersättning för nödig kostnad utgå. För nödig* och nyttig kostnad å egendom, som av konkursboet återbäres, är konkursboet berättigat till ersättning.

Då betalning återgår, äger borgenären göra sin fordran gällande i konkursen; sammalunda gäller ock, då bodelning återgår, vid vilken egendom frångått gäldenären, mot det att fordran å honom utlagts å hans lott.

Återvinnes från gäldenärens make egendom, som denne erhållit i gåva eller gär bodelning emellan gäldenären och hans make eller dennes arvingar åter och har maken eller arvingarna, innan stämning om återvinning skedde, infriat någon gäldenärens skuld, är konkursboet skyldigt återgälda maken eller arvingarna vad sålunda guldits jämte ränta (§ 37).

Har egendom, vartill konkursbo har återvinningsrätt, överlåtits till annan, äger konkursboet jämväl mot honom nämnda rätt, om han ej var i god tro, då han åtkom egendomen.

Bevakar den, mot vilken återvinningstalan är anställd, i följd därav fordran i konkursen och är denna talan ej väckt så tidigt, att han kunnat bevaka fordringen inom den för bevakning av fordringar utsatta tid, är han berättigad att på vad han till konkursboet skall återbära avräkna så mycket, som på fordringen, bort belöpa, om den blivit bevakad inom nämnda tid (§ 40).

VIII. Om utdelning.

Fördelningen av konkursboets tillgångar bland borgenärerna i mån av vars och ens rätt är konkursens huvudmål, och denna fördelning bör ske så snart omständigheterna det medgiva. Villkoret för utdelning å en fordran är först och främst, att fordringen är bevakad, men då vissa fordringar hava sådan förmånsrätt, att de komma att utgå oberoende av den ställning konkursboet vid slutad utredning visar, har i lagen bestämts, att utdelning å dessa fordringar icke heller förutsätter mera än bevakning. Sålunda kan före bevakningarnas granskning lyftande av utdelning efter förvaltarens prövning medgivas de borgenärer, som hava förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken (se det fall som ovan i förmånsrättsordningen anförts under 2 a, b och c samt d). Samma rätt äger ock den borgenär, som har förmånsrätt i viss egendom. En nödvändig förutsättning för all lyftning är naturligtvis att tillräckligt med penningar influtit; en påskyndad realisation av tillgångarna kan icke i och för lyftningen1428

påfordras. Att borgenär, som själv kan låta verkställa realisation, därigenom kan få tidigare utdelning, är förut nämnt.

Övriga förmånsberättigade borgenärer äga också lyfta betalning i den mån medel, som ej böra beräknas för lyftning av nyssberörda borgenärers fordringar, lämna tillgång därtill. (§ 143.) Den lyftande är emellertid skyldig ställa borgen för att medlen återbäras i händelse han finnes vara oberättigad att i utdelning behålla vad han fått lyfta. Förvaltaren kan dock, efter rättens ombudsmans hörande och samtycke, eftergiva borgen, om skäl därtill finnas. Kronan är för sin del aldrig skyldig att ställa sådan borgen (§ 144).

Skulle förvaltaren vägra förmånsberättigad borgenär lyftning av utdelning i förväg enligt vad nyss sagts, äger sådan borgenär att hänskjuta frågan till konkursdomarens prövning; och har då denne att meddela beslut i frågan (§ 145).

Sedan så den för framställande av anmärkningar mot bevakade fordringar utsatta tid gått till ända och, om anmärkning gjorts, det förut omförmälda borgenärssammanträdet hållits, skall allmän utdelning äga rum till borgenärerna ; och är det på förvaltaren det ankommer att bestämnia, när sådan utdelning skall äga rum. Så snart tillgång finnes till gäldande av tio procent av bevakade fordringar, som ej utgå med förmånsrätt, får dock förvaltaren ej låta anstå med utdelning för dessa fordringar, med mindre rättens ombudsman samtycker därtill.

Kan utdelning till borgenär, som hava förmånsrätt och icke i förväg (enligt bestämmelserna i § 143) lyft betalning för sina fordringar, lämpligen äga rum, får sådan utdelning ej uppskjutas i avbidan på utdelning till andra borgenärer (§ 126). Skall försäljningen av boets egendom anstå, medan ackordförslag är beroende på prövning, får ej utdelning1 ske till andra borgenärer än dem, som äga förmånsrätt för sina fordringar.

Då utdelning skall ske, åligger det förvaltaren att i samråd med rättens ombudsman uppgöra utdelningsförslag. I händelse av olika mening mellan ombudsmannen och förvaltaren angående förslagets upprättande, skall detsamma upprättas efter ombudsmannens mening, lit delningsförslag, som bör upprättas så, att det kan ligga till grund även för följande utdelningar, skall för varje däri uppta gen borgenär angiva beloppet av hans fordran med den ränta, vara utdelning skall beräknas, den förmånsrätt, som kan vara förenad med fordringen, samt den utdelning, som belöper på fordringen. Föreligger omständighet, som medför inskränkning i borgenärs rätt att lyfta utdelning eller har borgenär redan (enligt § 143) uppburit betalning, skall detta anmärkas i förslaget.

Utdelnings förslå g skall vara åtföljt av redogörelse för förvaltningen av den egendom, för vilken de till utdelning avsedda medlen influtit. Av denna redogörelse skall framgå, huru mycketU2\)

genom försäljning eller annorledes influtit för egendomen samt, om ej hela detta belopp utdelas, för vilka andra ändamål återstoden tagits i anspråk. Hava medel, som avses i förslaget, influtit för egendom, vari särskild förmånsrätt funnits, skola dessa uppgifter lämnas särskilt för denna egendom. (§ 128.)

Sedan utdelningsförslag upprättats, skall förslaget med därtill hörande förvaltningsredogörelse hållas tillgängligt för granskning å ställe, som bestämmes av rättens ombudsman efter samråd med förvaltaren. Ombudsmannen har att i allmänna tidningarna samt ortstidning låta kungöra, att utdelningsförslag upprättats samt från och med vilken dag och var det kommer att hållas tillgängligt. I kungörelsen skall ock nämnas, huru den, som vill klandra förslaget, har att anmäla sitt klander. Omedelbart efter utfärdandet av berörda kungörelse tillställer ombudsmannen dels konkursdomaren ett exemplar av utdelnings-förslaget och förvaltningsredogörelsen jämte ett exemplar av de tidningar, i vilka kungörelsen stått införd dels ock gäldenären och varje i förslaget upptagen borgenär, vars adress är känd, ett meddelande om innehållet i kungörelsen. Borgenärerna underrättas ock om den utdelning, som är för dem beräknad i förslaget (§ 129).

Klander mot utdelningsförslaget skall skriftligen anmälas hos konkursdomaren inom trettio dagar från den dag, då förslaget först varit tillgängligt för granskning. I klander skrif ten skall angivas, i vilket avseende ändring yrkas i förslaget. Iakttages ej detta, får klandret ej upptagas.

Upptagnes klander, har konkursdomaren att utsätta dag för målets handläggning vid rätten*. Yid målets handläggning böra ombudsmannen och förvaltaren vara tillstädes. (Dock hindrar ej deras eller parts utevaro målets avgörande.) (§ 130.)

Bifalles av borgenär väckt klander mot utdelningsförslagv i vad det avser utdelning till viss annan borgenär, gäller det ock till förmån för dem, som icke deltagit i klandret.

Har borgenär bevakat fordran efter utgången av den för bevakning av fordringar utsatta tid, skall utdelning för sådan fordran beräknas i det utdeliiingsförslag, om vars framläggande kungörelse utfärdas, sedan bevakningsinlagan kommit rättens ombudsman till handa eller borgenären hos denne visat, att bevakning skett.

Av medel, som ej äro upptagna i äldre utdelningsförslag, skall först, såvitt de förslå, tilldelas borgenären så mycket, som skulle hava tillagts honom, därest han bevakat sin fordran inom den utsatta bevakningstiden. Därefter har han att med övriga borgenärer taga del i vad som kan återstå. (§ 132.)

* Detta skall kungöras i tidningarna minst tio dagar förut. Ombudsmannen, förvaltaren och den, som anmält klandret eller den borgenär, klandret avser, skola underrättas.1480

Utdelning av fordran, i avseende å vilken borgenären förelagts edgång, skall, ehuru edgången ej fullgjorts, beräknas i utdelningsförslag, som ej avser slututdelning. Då slututdelning företages, får sådan fordran ej komma i betraktande, för såvida icke bevis, att eden avlagts, kommit rättens ombudsman tillhanda, innan kungörelse utfärdats om framläggande av utdelningsförslaget eller borgenären hos ombudsmannen styrkt, att sådant bevis tillställts konkursdomaren. Skulle på grund härav en fordran icke komma i betraktande, skall vad vid tidigare utdelning beräknats för denna fordran, gå till fördelning emellan andra borgenärer.

Har i fall, då edgångs föreläggande meddelats borgenär, som till säkerhet för sin fordran har panträtt i fast eller lös egendom, borgenären föranstaltat om egendomens försäljning, äger han ej uppbära betalning ur egendomen, innan föreläggandet fullgjorts. Vad av köpeskillingen belöper skall därför, å borgenärens fordran insättas i riksbanken eller annan bank, intill dess föreläggandet fullgjorts eller den därför föreskrivna tid gått till ända (§ 13T).

För fordringar, som ej utgå med förmånsrätt, skall, om ränta är utfäst eller eljest lagligen skall utgå, ränteberäkning emellan borgenärerna inbördes upphöra från den dag, då beslutet om egendonisavträde meddelades. Om emellertid boet förslår till gäldande av mer än kapitalbeloppet av alla bevakade fordringar utom böter skall ränta beräknas till den dag, från vilken tiden för klander mot utdelningsförslag, vari sådan fordran upptagits, skall räknas. I sådant fall skall å fordran, för vilken ränta ej är u tf äst eller eljest lagligen skall utgå, ränta beräknas efter fem procent om året från den dag, då nämnda beslut meddelades, till den dag, från vilken klandertid skall räknas.

Ä fordran, som utgår med förmånsrätt, skall, om ränta är utf äst eller eljest lagligen utgår, beräknas ränta till den

dag, från vilken tiden för klander mot utdelningsförslag, vari fordringen upptagits, skall räknas, därest ej borgenären dessförinnan (på grund av § 143) uppburit betalning. Löper fordran ej med ränta, skall ändock ränta efter fem procent om året beräknas därå från den dag, då beslutet om egendonisavträde meddelades.

Om fordran, som icke löper med ränta före förfallodagen, icke utgår fullt eller med förmånsrätt och denna fordran icke var förfallen den dag, då beslutet om egendonisavträde meddelades, skall utdelning för fordringen beräknas ä det belopp, som efter fem procents ränta om året utgör fordrans värde å samma dag. Utgår sådan fordran fullt eller med förmånsrätt, skall, såvida fordringen icke var förfallen den dag, från vilken tiden för klander mot det utdelningsförslag, vari fordringen upptagits, skall räknas, utdelning beräknas å det belopp, som efter nyss angivna grund utgör fordringens värde sistnämnda dag. Har för sådan1431

fordran betalning (jämlikt § 143) upburits tidigare, och var denna fordran icke då förfallen, skall utdelningen beräknas efter fordringens värde å betalningsdagen (§ 138).

Vid upprättande av utdelningsförslag skola förmåner, som ej utgå i penningar, uppskattas efter ortens pris.

Innan tid för klander mot utdelningsförslag är ute, äger borgenär endast mot borgen lyfta vad som tillagts honom i förslaget. Om klander väckts, äger ej heller borgenär, vars rätt beröres av klandret, annorledes än mot borgen lyfta utdelning, förrän klandret blivit avgjort genom laga kraf t ägande beslut.

Är fordran beroende av villkor* eller har, om borgenär förelagts edgång***, denna ej fullgjorts, får utdelning för fordran ej lyftas. Samma gäller om fordran, som är tvistig. Borgenär, vars fordran är fastställd genom beslut, som ej vunnit laga kraft, får dock mot borgen lyfta vad på fordringen belöper. Utdelning för fordran, som bevakats efter utgången av den för bevakning av fordringar utsatta tid, får ej lyftas under tiden för framställande av anmärkningar mot bevakningen.

Den borgenär, som lyft utdelning, men förklaras skyldig att till konkursboet återbära vad han uppburit, skall gälda ränta därå efter sex procent om året från lyftningsdagen (§ 141).

IX. Om konkursens inverkan på gäldenärens rättsliga

ställning.

Vid konkurs övertaga borgenärerna och deras ombud, utredningsmännen, förvaltningen av gäldenärens egendom. Sedan beslut om egendomsavträde meddelats, är gäldenären icke berättigad att förfoga över vare sig den egendom, som tillhörde konkursboet, då nämnda beslut meddelades eller över egendom, som tillfaller honom under konkursens gång. Endast så till vida har han med avseende på sin egendom någon rätt, att han, ifall borgenärerna antaga förlikning om osäker eller tvistig tillgång, äger själv utföra tvist om dylik tillgång, såvida han ställer säkerhet för vad som bjudits i förlikning; kan han icke detta, hava borgenärerna rätt att låta sälja den tvistiga tillgången å offentlig auktion. Dessutom kräva vissa realisationsåtgärder gäldenärens samtycke eller hans hörande. Med avseende på vad gäldenären genom eget arbete kan förvärva under konkursen är hans ställning dock gynnsammare, i det att därav går till konkursboet endast vad som återstår, sedan avdrag skett för all kostnad till förlag jämte gäldenärens, hans hustrus och oförsörjda barns eller adoptivbarns skäliga underhåll. Samma bestämmelse gäller även

* Se § 136.

** Se §§ 116 och 123.1432

ifråga om avlöning, som tillkommer tjänsteman under konkurs, endast att i stället för förlagskostnad, som därvid icke ifrågakommer, i första rummet avdrages ersättning till vikarie, därest gäldenären icke själv uppehåller sin tjänst. Gäldenären skall dessutom av konkursboet njuta nödigt underhåll för sig, make och oförsörjda barn eller adoptivbarn under två månader från den dag, då beslutet om egendomsavträde meddelades, därest ej han själv eller hans make kan på annat sätt försörja familjen. Kan ej innan nämnda tid bouppteckningsed avläggas av gäldenären, skall han njuta underhåll, till dess sådant skett. Gäldenären äger ock från konkursboet utbekomma och behålla dels nödiga gång- och sängkläder för sig, make och oförsörjda barn eller adoptivbarn dels ock nödiga

arbetsredskap eller andra nödiga lösören till ett värde av högst 500 kronor eller, om gäldenären icke är familjeförsörjare och ej heller har eget hushåll, högst 200 kronor. Vid bestämmande av vad gäldenären skall bestås, skall hänsyn tagas såväl till hans behov och boets ställning som ock till hans omsorg att göra rätt för sig och beredvillighet att fullgöra de skyldigheter, som åligga honom enligt konkurslagen (§ 97). Det är på rättens ombudsman det ankommer att efter förvaltarens hörande besluta om vad som under konkursen må tillerkännas gäldenären. Beslut därom skall meddelas så snart det påkallas och senast före utgången av den tid, under vilken gäldenären äger åtnjuta underhåll, Nöjes ej gäldenären med beslutet eller menar förvaltaren, eller borgenär, att gäldenären genom detsamma erhållit mera än honom bör tillkomma, äger den missnöjde begära skriftligt besked om beslutets innehåll och inom fjorton dagar från utgången av den tid, som ovan nämnts, påkalla rättens prövning genom till konkursdomaren insänd skrift* (1 98).

Gäldenären är också berättigad att av konkursboet erhålla vad som erfordras för resa och uppehälle, när han jämlikt konkurslagen har att inställa sig hos konkursdomaren eller annorstädes, dock ej mera, om han vistas utom rättens domsaga, än som tarvades, om han uppehölle sig därinom å ort, där han senast vistades (§ 99)-

Ekonomiska förpliktelser är gäldenären oförhindrad att åtaga sig, men får till deras gäldande icke använda egendom, som tillhör konkursboet.

liättstvister, som beröra gäldenärens aktiva och passiva (tillgångar och skulder), övertagas av konkursboet. Andra rättstvister däremot, i vilka gäldenären är invecklad, beröras icke av konkursen. Nya rättstvister mot gäldenären få väckas under kon-

* Om dag för sådan frågas handläggande skall underrättelse meddelas förvaltaren och gäldenären ävensom borgenär, om denne är klagande. Kungörelse därom skall oek införas i tidningarna.im

kursen, även om de beröra konkursboets egendom, och gäldenären kan icke undandraga sig att ingå i svaromål, men är även konkursförvaltningen berättigad att svara. I alla dessa fall är emellertid rättsskipningen vacklande. Den rättsuppfattning, som behärskar lagskipningen, är den, att gäldenärens ekonomiska handlingsfrihet även ifråga om rättstvist är begränsad av konkursboets intresse, men att, där detta intresse ej kan bliva lidande, gäldenären har full handlingsfrihet, dock tydligen så, att en sak, som är under behandling av konkursdomstolen, icke därjämte kan av gäldenären underkastas annan domstols prövning.

Gäldenärens särskilda skyldigheter såsom konkurs gäldenär äro: att upprätta eller tillhandagå med alla nödiga upplysningar för upprättande av bouppteckning samt att beediga denna ävensom giva konkursdomaren, rättens ombudsman, förvaltare och granskningsnian ävensom vid borgenärssammanträde borgenärerna de upplysningar om boet de begära.

Gäldenären får ej efter det beslut om hans försättande i konkurs meddelats och innan han avlagt bouppteckningseden utan samtycke av rättens ombudsman begiva sig från den ort, där han är bosatt. Därefter får gäldenären ej utan samtycke av ombudsmannen begiva sig längre bort än att han kan en vecka efter kallelse personligen infinna sig inom rättens domsaga å ort, där hans närvaro påkallas.

Gäldenären är ock skyldig att för ombudsmannen och förvaltaren uppgiva stället, där han vistas och, om det är utom domsagan, viss därinom bosatt person, till vilken kallelse lämnas å honom (§ 88). På begäran kan reseförbud för gäldenären utfärdas, tills bouppteckningseden avlagts, och medför överträdande av förbudet Läkte, tills eden avlagts.

X. Om konkursens avslutande.

En konkurs kan avslutas på följande fyra sätt:

a) Genom slid utdelning oeli redovisning.

Sedan all konkursboets tillgängliga egendom förvandlats i penningar, skall slututdelning ske. Kungörelse om sådan utdelning får dock ej utfärdas före utgången av den tid, inom vilken borgenär bar att ingiva bevis därom, att förelagd edgång har fullgjorts* (§ 126).

Då borgenär lyfter medel, som tillagis honom i förslag till slututdelning, är han ock berättigad till den ränta, som upplupit

* I ett visst fall (se § 70) utgör den omständigheten, att fast egendom, som hör till konkursboet, ej blivit försåld å exekutiv auktion, som i laga ordning hållits, ej heller hinder för slututdelning.

Advokaten.

1801434

å medlen från den dag, från vilken tiden för anställande av klander mot förslaget skall räknas (§ 142).

I sammanhang med den slutliga utdelningen skall redovisning för boets förvaltning framläggas. Denna redovisning skall granskas av ombudsmannen, som däröver har att avgiva utlåtande. Redovisningen samt ombudsmannens utlåtande skola därefter hållas tillgängliga* för dem, som önska taga del av handlingarna. Vill gäldenären eller någon borgenär, vars rätt kan vara beroende av redovisningen, klandra densamma, skall talan instämmas till den rätt, där konkursen är eller varit anhängig, inom tre månader från den dag, då redovisningen först varit tillgänglig för granskning (§191). Ua klandertalan anställes av borgenär, är han berättigad att av konkursboet erhålla ersättning för rättegångskostnaden, i den mån den täckes av vad genom rättegången kommit boet till godo (§ 192).

Så snart förslag till slututdelning enligt utfärdad kungörelse är att tillgå, skall konkursen anses avslutad, änskönt att tvist om bevakad fordran eller fråga om underhåll åt gäldenären eller om arvode till rättens ombudsman eller förvaltare ännu ej är slutligen avgjord eller någon ytterligare tillgång i följd av rättegång eller annorledes sedermera kan uppkomma för konkursboet (§ 146).

Skulle borgenär, som är berättigad att utan borgen, lyfta honom i slututdelning eller tidigare utdelningsförslag tillagda medel, icke hava begagnat sig av sin lyftningsrätt, skall förvaltaren, sedan två månader förflutit från det förslaget till slututdelning vunnit laga kraft eller, om klander väckts mot förslaget, klandret blivit avgjort genom laga kraft ägande beslut, till borgenären, om dennes adress är känd, på borgenärens bekostnad med posten översända meddelande om det belopp, borgenären har att lyfta (§ 147).

Skulle efter konkursens avslutande medel bliva tillgängliga för utdelning, åligger det förvaltaren att utdela dem till borgenärerna samt att avgiva redovisning för förvaltningen av medlen. Efter framställning av rättens ombudsman och förvaltaren, äger dock konkursdomaren, om han med hänsyn till de med utdelning förenade kostnaderna finner sådan icke lämpligen böra äga rum, förordna, att medlen i stället för att utdelas skola överlämnas till gäldenären (§ 148).

b) Genom förlikning.

Om gäldenären om betalningen av sin gäld lyckas träffa skriftlig överenskommelse med alla borgenärer, som bevakat fordran i konkursen, eller om han på annat sätt kan bevisa, att nämnda borgenärer blivit förnöjda, kan, efter därom av gäldenären hos konkursdomaren gjord ansökning, konkursen nedläggas, dock icke

* Å samma ställe som utdelningsförslaget.1435

förrän den för bevakning av fordringen utsatta tid gått tj.ll ända. Innan konkursdomaren meddelar sådant beslut, skall han hava hört rättens ombudsman' och förvaltaren (§ 149).

Är sådan ansökning gjord, äger konkursdomaren, om han finner skäl därtill, förordna, att, medan ansökningen är beroende på prövning, boets egendom ej får säljas. (Gäller dock icke ifråga om lös egendom, utsatt för förskämning eller snar förstörelse eller hastigt faliande i värde eller då medel saknas till bestridande av utgifter för boet.)

Om ansökan om konkursens nedläggande bifallés, skall konkursdomaren låta införa tillkännagivande därom i allmänna tidningarna och den eller de ortstidningar, som bestämts för offentliggörande av kungörelser om konkursen.

c) Genom ackord.

Med ackord menas ett avtal mellan gäldenären och fordringsägarna, varigenom de senare, mot visst vederlag, avstå frän att i konkursen fullfölja si?i rätt.

Vill gäldenären bjuda ackord, skall han till konkursdomaren efter första borgenärssammanträdet ingiva ackordsförslag i två exemplar, angivande, hur mycket han bjuder i betalning* samt när och hur betalningen skall erläggas, så ock huruvida han vill ställa säkerhet för ackordets fullgörande eller icke och, i förra fallet, vari säkerheten skall bestå (§ 150).

Ackordförslag får ej upptagas till behandling:

1) om före ackordförsiag^ts ingivande kungörelse om slututdelning* utfärdats,

2) om gäldenären icke iakttagit vad som är stadgat angående ackordförslags innehåll,

3) om gäldenären genom laga kraftägande beslut, som icke meddelats tidigare än två år, innan konkursansökningen gjordes, blivit dömd för bedrägligt eller oredligt förhållande mot sina borgenärer,

4) om gäldenären är rymd för skuld eller tredskas att avlägga bouppteckningsed (§ 151).

Innan vidare åtgärd i anledning av det ingivna ackordförslaget vidtages, har konkursdomaren att inhämta yttrande av förvaltaren, huruvida denna anser förslaget böra föreläggas borgenärerna. Avstyrker förvaltaren med hänsyn till föreliggande omständigheter* ackordförslagets framläggande för borgenärerna, skall förslaget ej vinna vidare handläggning, för såvida icke rät-

* Slututdelning i konkursen är nära förestående, gäldenären har förut i konkursen bjudit ackord men det tidigare ackordförslaget har återtagits', efter det kungörelse om dess behandling vid borgenärssammanträde införts i tidningarna; ackordsfrågan har förfallit, det tidigare aekorlförslaget har förkastats av borgenärenia eller vunnit fastställelse.1136

tens ombudsman, vars yttrande i sådant fall skall infordras av konkursdomaren, förordar, att aekordsf rågan ändock hänsk jutes till borgenärernas prövning (§ 152).

Om på grund av ovan anförda skäl binder skulle möta mot handläggning av ackordförslag, bar konkursdomaren att å det ingivna förslaget därom teckna besked.

Upptages åter ackordförslag och möter ej mot dess vidare band-läggning binder, skola borgenärerna av konkursdomaren kallas till sammanträde inför rättens ombudsman för att besluta över förslaget. Det ena exemplaret av ackordsförslaget skall då av konkursdomaren överlämnas till ombudsmannen för att undertiden intill sammanträdet genom bans försorg hållas tillgängligt för granskning.

Ackordsförslag får ej behandlas av borgenärerna, förrän de tvistefrågor, som kunna hava uppkommit genom anmärkningar mot bevakade fordringar, blivit handlagda. Om ej gäldenären begär anstånd och konkursdomaren finner »synnerliga skäl» därtill vara, får dock ackordsfrågan utsättas till behandling å det borgenärssammanträde, vid vilket nyssberörda anmärkningsfrågor skola handläggas. Har anstånd medgivits eller har förslaget ej ingivits så tidigt, att det kan förekomma å nämnda sammanträde, skall dess behandling äga rum, så snart det lämpligen kan ske

Förvaltaren skall snarast möjligt till rättens ombudsman inkomma med yttrande angående de omständigheter, som kunna inverka på ackordsfrågans bedömande. I detta yttrande skall förvaltaren tillika bestämt angiva, huruvida förslagets antagande tillstyrkes eller icke. Minst en vecka före det borgenärssammanträde, där ackordsförslaget skall behandlas, skall ombudsmannen till varje borgenär, som bevakat fordran i konkursen och vars adress är känd, med posten översända avskrift av förslaget jämte förvaltarens yttrande med erinran om tid och ställe för nämnda sammanträde (§ 156).

Vid detta sammanträde skall förvaltaren, såvitt möjligt, vara tillstädes och likaså gäldenären eller ombud för honom. Rättens ombudsman bar därvid att tillhandahålla förteckning å alla de borgenärer, som äga deltaga i

omröstningen i ackordsfrågor, med uppgift å de fordringsbelopp, för vilka rösträtt må utövas. Är beträffande någon av dessa fordringar anmärkning mot yrkande om betalnings- eller förmånsrätt framställd men icke prövad eller är, om efterbevakning skett, tiden för framställande av anmärkningar ännu icke ute, skall detta särskilt anmärkas (§157).

Vid omröstning i ackordsfrågor får rösträtt utövas för varje i konkursen bevakad fordran, för vilken förmånsrätt ej yrkas, ävenså för fordran, för vilken förmånsrätt yrkas, så framt anmärkning mot yrkandet är gjord och ej ogillats av domstol eller,1437

om efterbeyakning skett, tiden för framställande av anmärkningar ej utgått. Anmärkning mot yrkande om betalningsrätt utgör ej hinder för borgenären att deltaga i omröstningen, utan så är att anmärkningen gillats av domstol. I nu angivna fall skall, såvitt angår frågan om borgenärs rösträtt, första rätts beslut lända till efterrättelse, därest ej före omröstningen visas, att beslutet blivit ändrat av högre rätt.

Är, då omröstning om antagande av ackordsförslag skall äga rum, anmärkning mot yrkande om betalnings- eller förmånsrätt för bevakad fordran ännu icke prövad eller är, om efterbevak-ning skett, tiden för framställande av anmärkningar ännu ej ute och blir utgången av omröstningen olika allt efter som fordringen ifråga beräknas eller icke, får fordringen vid bestämmande av omröstningens utgång icke komma i betraktande i annat fall än att rättens prövning av framställd anmärkning utfaller så, att fordringen skall utgå utan förmånsrätt eller, vad angår efterbeyakning, det eljest bliver avgjort, att fordringen skall utgå utan sådan rätt (§ 158).

Uppskov med prövningen av ackordsförslag kan på yrkande av borgenär eller gäldenären medgivas till nytt sammanträde inom tre veckor*. Detta yrkande, som skall framställas vid det för ackordsförslagets prövning utlysta borgenärssammanträdet, måste för att bifallas vara medgivet antingen av alla tillstädesvarande borgenärer, som äga rösträtt i ackordsfrågor, eller ock av fyra femtedelar av dem. och dessa bevakat fyra femtedelar av sammanlagda beloppet av samtliga i konkursen bevakade fordringar, som medföra sådan rösträtt (§ 159).

(iäjldenären äger rätt att återtaga ackords förslag*, så länge det ej är prövat av borgenärerna. Ändring i ackordsförslag får ej (med ett enda undantag* enligt § 160) göras av gäldenären senare än vid det borgenärssammanträde, där förslaget första gången förekommer till behandling.

Ackordsförslag skall anses vara av borgenärerna antaget, därest antingen alla tillstädesvarande borgenärer förenat sig om förslaget och dessa borgenärer bevakat två tredjedelar av sammanlagda beloppet av samtliga i konkursen bevakade fordringar, vilka skola komma i betraktande vid bestämmande av utgången av omröstning över ackordsförslag, eller ock fyra femtedelar av de tillstädesvarande borgenärerna bifallit förslaget och de bevakat fyra femtedelar av nämnda fordringsbelopp (§ 162).

Fastän antaget av borgenärerna är dock ackord ej giltigt, utan att det tillika fastställts av rätten.

Vill borgenär bestrida fastställelse av antaget ackordsförslag (får göras på någon av de nedan enligt §§ 166 och 167) anförda

* Ytterligare uppskov får som regel icke beviljas.1438

grunder), har han att göra detta hos rätten eller konkursdomaren senast tre dagar, innan ärendet skall förekomma vid rättea*.

Även om ackords förslag* ej bestritts, får det dock icke fastställas av rätten i följande fall:

1) Då ärendet icke handlagts i laga ordning, utan så är att felet uppenbarligen icke inverkat på aekordsfråg*ans ut gång.

2) Då någon omständighet föreligger, som utgör hinder för ackordsföl slagets upptagande.

3) Då skälig anledning* är att antaga, att gäldenären eller annan med hans vetskap hemligen gynnat någon borgenär i avsikt att inverka på ackordsfrågans avgxxrande eller att annat svek ägt rum vid ackordet,

4) Då ackordet icke åt alla de borgenärer, vilka det angår och som ej uttryckligen förklarat sig det oaktat nöjda med detsamma, giver lika rätt och minst femtio procent av fordringsbeloppet att betalas senast ett år, efter det ackordet fastställts.

5) Då ackordet uppenbarligen länder till skada för borgenärerna.

Vägras fastställelse av sådan anledning som ovan under 1) angivits och har ej förslaget förkastats av borgenärerna eller förfallit, skall ärendet återförvisas till borgenärerna, vilka av rättens ombudsman skola sammankallas för att ånyo besluta i a ekor ds frågan.

Har gäldenären ställts under tilltal för bedrägligt eller oredligt förhållande mot sina borgenärer men prövas i övrigt skäl vara för handen att meddela fastställelse å ackordet, skall rätten förordna, att frågan därom skall anstå i avbidan på åtalets utgång. Bifalles ej åtalet, äger förvaltaren, gäldenären eller borgenär att inom fyra veckor, från det beslutet i målet vunnit laga kraft, hos konkursdomaren göra anmälan om ärendets återupptagande, (jores sådan anmälan, skall konkursdomaren ofördröjligen utsätta dag, då ackordsfrågan skall förekomma vid rätten. Göres ej sådan anmälan eller fälles gäldenären till ansvar (beslutet måste vinna laga kraft), anses ackordsfrågan förfallen (§166).

Även om fastställelse av ackord icke kan vägras av skäl som ovan under 5) anförts, äg*er dock rätten, om fastställelse bestrides på den grund, att säkerhet ej finnes för ackordets fullgörande, efter omständigheterna pröva, huruvida fastställelse av denna anledning* bör vägras (§167).

Av rätten fastställt ackord är bindande för alla de borgenärer, kända eller icke, som ägt rätt att bevaka sina fordringar i konkursen, utan undantag för andra än dem, som äga förmånsrätt

* Konkursdoinaren skall minst tio dagar förut låta i tidningarna kungöra tiden för ärendets handläggning inför rätten.1489

för sina fordringar. Skulle egendom, vari borgenär äger särskild förmånsrätt, icke räcka till gäldande av fordringens fulla belopp, är han för återstoden underkastad de villkor, som genom ackordet äro bestämda för dem, vilka ej äga förmånsrätt.

Utan hinder av ackord äger borgenär njuta den rätt till kvittning, som kan tillkomma honom (enligt § 121).

Även om borgenär godkänt ackordsförslag, äger han mot löftesmän eller andra, som jämte gäldenären äro ansvariga för fordringens gäldande, föra den talan, vartill han eljest varit lagligen berättigad. För den skull äga dessa rätt att bestrida fastställelse av ackordet, ehuru bevakning ej gjorts av dem utan allenast av borgenären (§ 169).

Ackord får icke beviljas bank eller allmänt pennings-erk, som utgiver tryckta eller graverade löpande förbindelser.

Då ackord fastställts, skall den till konkurs avträdda egendomen återställas till gäldenären, och skall därvid redovisning lämnas för förvaltningen. Vill gäldenären klandra denna, skall det ske genom stämning inom tre månader efter redovisningens mottagande. Som emellertid ackordet icke gäller för de förmånsberättigade fordringarna, måste förvaltaren ombesörja dessas likviderande, innan boet återställes till gäldenären. Eljest ådrager han sig, därest sedermera dessa fordringar ej kunna utfås, personligt ansvar för desamma.

Har ackord fastställts, skall förvaltaren också, innan egendomen i boet återställes till gäldenären, av nämnda egendom, såvitt den förslår, betala konkurskostnaderna och den gäld, som boet eljest kan hava åsamkat sig.

Skulle kostnad eller förmånsberättigad fordran vara tvistig, skola erforderliga medel till kostnadens eller fordringens gäldande av förvaltaren insättas i riksbanken eller annan bank, varom parterna enas. Räntan kommer den till godo, som finnes berättigad till medlen (§ 171).

Yppas efter fastställelse av ackord, att gäldenären med hänsyn till konkursen gjort sig skyldig till bedrägligt eller oredligt förhållande mot sina borgenärer eller att gäldenären eller annan med hans vetskap hemligen gynnat

någon borgenär i avsikt att inverka på ackordsfrågans avgörande, skall den eftergift, som genom ackordet tillerkänts gäldenären, förfalla* (§ 172).

* Härigenom rubbas dock ej borgenärernas rätt att emot gäldenären elior löftesmän göra ackordet i övrigt gällande.1440

Formulär till ackordsförslag.

Till mina herrar borgenärer.

Enligt min beedigade bouppgif t utgöras boets tillgångar av:

Fastigheten n :r 3 Romdala, torde inbringa högst.............. kr. 36,000: —

Lösegendom, upptagen till kr. 11,000, torde inbringa högst ,, 10.000: Fordringar, säkra kr. 1,000, osäkra kr. 1,500, torde inbringa

högst ...., 2,000: —

Summa kr. 48,000: —

Härav åtgå till förmånsberättigade fordringar .... kr. 23,000: —

vadan för de icke förmånsberättigade återstå .... ,, 25,000: —

Summan av skulder, för vilka förmånsrätt ej finnes, utgör „ 100,000: — och kommer således utdelningen, då konkiirskostnaderna och övriga nödiga utgifter frånräknas, att icke oväsentligt understiga 25 %.

Emellertid ser jag mig i tillfälle att, om anstånd lämnas mig för fortsättande av min verksamhet, kunna erbjuda herrar borgenärer ackord med 50 c/c å nämnda oprioriterade fordringar, av vilket ackordsbelopp 20 c/c skola betalas vid ackordets fastställande samt återstående 30 % erläggas i tre terminer, vardera fyra mänader, med 10 % varje gång, och tillåter jag mig därför hemställa, att herrar borgenärer ville antaga detta ackord såsom full likvid för sina fordringar, helst jag är i tillfälle att såsom säkerhet för ackordets fullgörande lämna borgen av herrar G. Nilsson och O. Andersson i Romdala.

Romdala den 17 mars 1921.

Carl Carlsson.

d) Genom avskrivning. En konkurs skall avskrivas:

1. Om inga fordringar bevakats.

Har icke någon fordran bevakats inom den för bevakning av fordringar utsatta tid, liar konkursdomaren att genast meddela beslut om avskrivning av konkursen.

Innan egendomen i boet återställes till gäldenären, skall förvaltaren av densamma, såvitt den förslår, betala konkurskostnaderna och den gäld, som boet eljest kan hava åsamkat sig (§ 124).

2. Om konkursboet ej ens förslår till bestridande av konkurs-kostnaderna och detta visar sig redan då beslutet om egendomsav trade meddelas.

Finner konkursdomaren, då beslut om egendomsavträde meddelas, anledning till antagande, att gäldenärens bo icke ens förslår till bestridande av konkurskostnaderna och ställes ej genast säkerhet för dessa kostnader, skall, vad förut nämnts om vid-1441

tagande av åtgärd, då konkurs uppstått, icke äga tillämpning utan skall i stället följande förenklade förfaringssätt användas.

a) Konkursdoniaren skall genast om konkursen utfärda kungörelse med uppgift om dagen, då konkursansökningen ingivits. I kungörelsen skall ock anmärkas, att anledning* finnes till an-tagande, att gäldenärens bo ej förslår till konkurskostnadernas bestridande. Kungörelsen skall ofördröjligen anslås å rättens

dörr samt genast (senast nästa postdag) avsändas för att införas i allmänna tidningarna samt ortstidning. Allmänne åklagaren i orten skall desslikes underrättas, likaså, om gäldenären är ämbets- eller tjänsteman, hans närmaste förman.

b) Därnäst det prövas erforderligt, skall konkursdoniaren förordna en god man att taga vård om boet. Har gäldenären icke ingivit en under edsförpliktelse underskriven förteckning över sina tillgångar och skulder med uppgift å varje borgenärs namn, boningsort och postadress, samt å de böcker och handlingar, som röra boet, skall god man alltid förordnas, vilken då har att oférdröjligen upprätta ocli till konkursdomaren inkomma med bouppteckning. A7id bouppteckningsförrättningen skall gäldenären vara närvarande och under edsförpliktelse redligen uppgiva boet.

c) Framgår ej av bouppteckningen, att tillgång finnes till bestridande av konkurskostnaderna, skall konkursdoniaren genast kalla gäldenären att inställa sig för att beediga bouppteckningen. Edgången får dock ej utsättas att äga rum tidigare än en vecka efter det beslutet om egendomsavträde meddelades. Har konkursansökningen gjorts av borgenär, skall underrättelse om tiden för edgången med posten översändas till honom.

Borgenär får även här framställa edgångsyrkande. Bestämmelserna i konkurslagen om edgång äga i övrigt till-lämpning\

d) Visar det sig ej genom tillägg vid bouppteckningens beedigande eller eljest, att tillgång finnes till bestridande av konkurskostnaderna och ställes ej heller säkerhet för dessa kostnader, skall konkursdoniaren meddela beslut om avskrivning av konkursen. Innan gäldenären beedigat bouppteckningen eller annan fullgjort edgång, som kan hava förelagts honom, får konkursen ej avskrivas, för såvida ej hinder föreligger för edgångs fullgörande inom skälig* tid och konkursdomaren finner anledning saknas till antagande, att genom edgången tillgång skulle yppas till kostnadernas bestridande (§ 185).

e) Avskrives konkurs, som uppstått efter ansökning av borgenär, är borgenären pliktig att vidkännas de av förfarandet föranledda kostnaderna, däri inbegripen gottgörelse till god man, som måst förordnas. Beslutet om konkursens avskrivande skall innehålla åläggande för borgenären att gälda nämnda kostnader, därvid varje kostnadsbelopp skall särskilt angivas (§ 188).

Advokaten. 1811442

f) Finnes boet förslå till konkurskostnadernas bestridande eller ställes säkerhet för desamma, skall konkursdomaren genast utfärda kungörelse i vanlig ordning (se § 19) om konkursen och skall.sedan i övrigt så förfara, som i allmänhet beträffande konkurs är föreskrivet. (Har bouppteckningsed redan avlagts, behöver naturligen sådan ej avläggas.) (§ 185.)

3. Om konkursboet ej förslår till bestridande av konkurskostnaderna, och detta visar sig först efter utfärdandet av kungörelse om konkursen.

Blir det efter utfärdandet av kungörelse (enligt § 19) om konkurs klart, att tillgång ej finnes till bestridande av konkurskostnaderna, åligger det förvaltaren att utan dröjsmål göra anmälan därom, hos konkursdomaren. (Vid sådan anmälan skall fogas redovisning för förvaltningen.) Finner konkursdomaren efter rättens ombudsmans hörande anmälningen vara befogad, skall han låta kungöra densamma i allmänna tidningarna samt ortstidning. Ställes inom trettio dagar från det kungörelsen stod införd säkerhet för konkurskostnaderna, är anmälningen förfallen. Vill borgenär eller gäldenären »annorledes visa», att tillgång finnes till bestridande av nämnda kostnader, har han att därom göra anmälan hos konkursdomareii inom i^ss angivna tid och skall då konkursdomaren giva honom det rådrum, som prövas nödigt. Ställes ej säkerhet eller föranleder ej anmälan, varom nyss nämnts, till antagande, att medel finnes till gäldande av konkurskostnaderna, skall konkursdomareii meddela beslut om avskrivning av konkursen (§ 18b).

e) Verkningarna ar konkursens avslutande.

Viktigast är konkursens avslutande för gälden ären. Därmed upphör nämligen all inskränkning såväl i hans rätt att förfoga över de ägodelar, som han innehar eller förvärvar, som i hans rätt att självständigt företaga juridiska handlingar. Hans betalningsskyldighet är, om ackord kommit till stånd, inskränkt till vad ackordsavtalet bestämmer; om åter ackord icke åvägabragts, ansvarar han för alla skulder med ränta, som icke kunnat gäldas ur konkursboet. För borgenär medför konkursens avslutande rätt att gent emot gäldenären i vanlig ordning göra sin fordran gällande på exekutiv väg. I den mån under konkursen dorn fallit angående hans fordringsanspråks storlek, är dock dylik dorn fortfarande bindande. I korthet kan sägas, att borgenärs och gäldenärs ställning till varandra efter konkursens avslutande bliver densamma, som om borgenären utan konkurs utfått den del av sin fordran, som gäldats ur konkursboet. Den konkurs-utredning, som ännu kan återstå efter konkursens avslutande, fortgår såsom en borgenärernas angelägenhet oberoende av avslutningen, till dess alla konkurstvister blivit slutligt avdömda och alla tillgångar utdelade.1443

Särskilda föreskrifter gälla med avseende på skriftliga handlingar i konkurs. Alla handlingar i konkursmål skola i två exemplar avlämnas. Sker ej detta tages på den ingivandes bekostnad avskrift av handlingarna. Medan i allmänhet handlingar skola till domstol ingivas och icke få insändas med posten, är däremot i konkurs detta senare tillåtet med avseende på följande handlingar, nämligen: bevis att borgenärs ansökan om konkurs blivit gäldenären delgiven; bevakningsinlaga, såvida det icke är fråga om ef t er-bevakning; anmärkning mot bevakad fordran; yrkande, att fordran skall med ed fästas; bevis om delgivning av föreläggande i edgångsfrågan; anmälan att hinder mött för dylik delgivning eller för edens avläggande; bevis a it eden blivit avlagd ; samt slutligen skrift, däri borgenär bestrider fastställande av ackord. Insändas dylika handlingar med posten, skall det ske i så god tid, att de komma fram inom den för deras avlämnande bestämda tiden.

B) Om ackordsförhandling utan konkurs.

(Lag om ackordsförh andung utan konkurs den 1?3 maj 1921.)

En av de allvarligaste ölägenheterna i förut gällande konkurslag var, att i densamma inga som helst bestämmelser funnos meddelade, därest en gäldenär, som icke vore i konkurstillstånd, ville bjuda ackord. Nu har denna olägenhet avhjälpts, i det att i sammanhang med den nya konkurslagens antagande, en särskild lag* om ackordsförhandling utan konkurs införts.

I. Ansökan om ackordsförhandling.

Enligt denna lag har en gäldenär, som icke är i konkurstillstånd och vill erhålla ackord*, att hos konkursdomaren i den ort, där han bör inför domstol svara i tvistemål, som angå gäld i allmänhet, skriftligen göra ansökning tm inledande av offentlig ackords förhandling.

Rätt att erhålla ackord enligt denna lag tillkommer dock icke:

1) oskiftat dödsbo;

2) sparbanker och sådana centralkassor för jordbrukskredit, som i avseende å konkurs äro underkastade de särskilda bestämmelser, som äro meddelade beträffande sparbanks konkurs;

* Gäldenären får icke inom de två sista åren hava genom laga kraft ägande beslut dömts för bedrägligt eller oredligt förhållande mot sina borgenärer. 1443

Särskilda föreskrifter gälla med avseende på skriftliga handlingar i konkurs. Alla handlingar i konkursmål skola i två exemplar avlämnas. Sker ej detta tages på den ingivandes bekostnad avskrift av handlingarna. Medan i allmänhet handlingar skola till domstol ingivas och icke få insändas med posten, är däremot i konkurs detta senare tillåtet med avseende på följande handlingar, nämligen: bevis att borgenärs ansökan om konkurs blivit gäldenären delgiven; bevakningsinlaga, såvida det icke är fråga om ef t er-bevakning; anmärkning mot bevakad fordran; yrkande, att fordran skall med ed fästas; bevis om delgivning av föreläggande i edgångsfrågan; anmälan att hinder mött för dylik delgivning eller för edens avläggande; bevis a it eden blivit avlagd ; samt slutligen skrift, däri borgenär bestrider fastställande av ackord. Insändas dylika handlingar med posten, skall det ske i så

god tid, att de komma fram inom den för deras avlämnande bestämda tiden.

B) Om ackordsförhandling utan konkurs.

(Lag om ackordsförh andung utan konkurs den 1?3 maj 1921.)

En av de allvarligaste ölägenheterna i förut gällande konkurslag var, att i densamma inga som helst bestämmelser funnos meddelade, därest en gäldenär, som icke vore i konkurstillstånd, ville bjuda ackord. Nu har denna olägenhet avhjälpts, i det att i sammanhang med den nya konkurslagens antagande, en särskild lag* om ackordsförhandling utan konkurs införts.

I. Ansökan om ackordsförhandling.

Enligt denna lag har en gäldenär, som icke är i konkurstillstånd och vill erhålla ackord*, att hos konkursdomaren i den ort, där han bör inför domstol svara i tvistemål, som angå gäld i allmänhet, skriftligen göra ansökning tm inledande av offentlig ackords förhandling.

Rätt att erhålla ackord enligt denna lag tillkommer dock icke:

1) oskiftat dödsbo;

2) sparbanker och sådana centralkassor för jordbrukskredit, som i avseende å konkurs äro underkastade de särskilda bestämmelser, som äro meddelade beträffande sparbanks konkurs;

* Gäldenären får icke inom de två sista åren hava genom laga kraft ägande beslut dömts för bedrägligt eller oredligt förhållande mot sina borgenärer.1444

3) bankbolag*;

4) de föreningar för anskaffande av lån mot säkerhet av inteckningar i fast egendom, å vilka gällande bestämmelser om hypo-teksföreningar äga tillämpning;

5) sjukkassor och understödsföreningar;

6) försäkringsbolag (§ 55).

Vid den ansökning om inledande av ackordsförhandling gäldenären har att avlämna, skall han foga:

1) ackordsförslag1, angivande, huru mycket han bjuder i betalning samt när och huru betalningen skall erläggas ävenså huruvida gäldenären vill ställa säkerhet för ackordets fullgörande eller icke och, i förra fallet, vari säkerheten skall bestå;

2) en under de närmaste sextio dagarna före ansökningens ingivande upprättad förteckning över boets tillgångar och skulder* med uppgift å varje borgenärs namn, boningsort och postadress, ävenså å böcker och andra handlingar, som röra boet;

3) om gäldenären är köpman, den. av honom senast uppgjorda balansräkningen ;

4) berättelse av gode mannen, om boets tillstånd och om orsakerna till gäldenärens obestånd, såvitt de kunnat utrönas. Denna berättelse skall tillika upptaga en översikt över tillgångar och gäld av olika slag ävensom angiva dels vilken utdelning borgenärerna kunna påräkna, därest gäldenärens bo avträdes till konkurs, dels huruvida egendom till skada för borgenärerna frångått gäldenären under sådana förhållanden, att i fall av konkurs, återvinning kan äga rum av nämnda egendom, dels huruvida, skälig anledning förefinnes till antagande, att gäldenären gjort sig skyldig till brottsligt förhållande mot sina borgenärer samt, om anledning till sådant antagande föreligger, grunden därför, dels ock, om gäldenären är köpman, vilka handelsböcker han hållit och. hur de blivit förda ;

5) av gode mannen avgivet yttrande, huruvida han med avseende å de förhållanden, som beröras i den ovan omnämnda berättelsen, eller andra omständigheter, som kunna inverka på ackordsfrågans bedömande, anser ackordsförslaget böra antagas av borgenärerna eller icke;

6) förklaring av borgenärer, som till antalet utgöra minst hälften av de i bouppteckningen såsom icke förmånsberättigade upptagna borgenärerna och som tillhopa äga att fordra minst två tredjedelar av sammanlagda beloppet av nyssnämnda borgenärers fordringar, att de anse ackordsförslaget antagligt;**

* Skall upprättas av god man, varom nedan omförmäles. ** Ansökningen j lim te samtliga under 1)—6) angivna handlingar skall ingivas i två exemplar.1445

7) ett kontant belopp av 150 kronor såsom förskott å kostnaden för ackordsärendets handläggning av konkursdomaren och inför rätten jämte säkerhet, som godkännes av konkursdomaren, för kostnad, som ej täckes av nänmda belopp.

Därjämte bör gäldenären vid ansökningen foga bevis, att ackordsförslaget jämte gode mannens berättelse och yttrande tillställts samtliga i bouppteckningen upptagna borgenärer (§ 2).

I den bouppteckning, som enligt vad ovan nämnts, skall upprättas, skola tillgångarna upptagas till de värden, som de efter noggrann uppskattning prövas äga. Är gäldenären köpman,* skall i bouppteckningen till jämförelse, såvitt ske kan, tillika lämnas specificerad uppgift å de värden, gäldenären senast i sina handelsböcker åsätt sina tillgångar eller, om sådan värdering* ej gjorts, å inköpsprisen. Anses förmånsrätt tillkomma borgenär, skall det anmärkas i bouppteckningen och därvid grunden för denna rätt angivas.

II. Förordnande av god man.

I sammanhang med ansökan om offentlig ackordsförhandling skall en god man förordnas av konkursdomaren. Denne skall, såsom förut nämnts, bl. a. upprätta den bouppteckning, som skall åtfölja gäldenärens ansökan om inledande av ackordsförhandling ävensom avgiva yttrande, huruvida ackords förslaget synes honom böra antagas eller icke. Vid förordnandet av god man skall iakttagas, att gode mannen bör äga sådan insikt och erfarenhet, som med hänsyn till boets omfattning och beskaffenhet erfordras för upprättande av tillförlitlig bouppteckning och bedömande av gäldenärens ställning*.

Har gäldenär, som är köpman, till god man föreslagit någon, som av förening av köpman eller andra näringsidkare eller auktoriserad handelskammare, erhållit bemyndigande att vara god man vid ackordsförhandlingar enligt nu omhandlade lag, ocli har föreningen eller handelskammaren av Konungen erhållit tillstånd att meddela dylikt bemyndigande, skall konkursdomaren till god man** förordna den av gäldenären föreslagne, för såvida icke denne befinnes sakna den insikt och erfarenhet, som erfordras, eller på grund av de härnedan relaterade bestämmelserna är obehörig.

Finner konkursdomaren, att han ej är behörig att taga befattning med ansökan om inledande av ackordsförhandling eller att ansökningen icke kan av annan orsak upptagas, skall konkurs-

* Vad därmed i detta sammanhang förstås, har ovan vid behandling av konknrslagen angivits.

** Ang. vilka som ej få utses till god man, se ovan bestämmelserna om förvaltare, sid. 1398 o. f.144(5

domaren ofördröjligen meddela beslut i överensstämmelse därmed. Sammalunda om lian icke är behörig att taga befattning med ansökning om förordnande av god man eller om sådan ansökning av annan orsak icke kan. upptagas (§ 5).

III. Beedigande av bouppteckning.

Kan undersökning om inledande av ackordsförhandling upptagas, skall gäldenären med ed fästa bouppteckningS riktighet. Då eden skall avläggas, får gäldenären först göra de tillägg till bouppteckningen eller de ändringar däri, som han kan finna påkallade, och har därefter att med ed betyga, att bouppteckningen nu är riktig, så att honom veterligen icke någon tillgång- eller skuld utelämnats, ej heller någon tillgång- eller skuld, som ej hör till boet, upptagits. Gäldenären är skyldig att avlägga eden vid ansökningens ingivande eller, om hinder möter för detta, å tid, som konkursdomaren bestämmer. Vill han ej gå eden, är ansökningen förfallen. Är gäldenären häktad eller avlägset boende, får konkursdomaren tillåta honom att fullgöra edgången inför den domstol eller konkursdomare,

som är närmast'. År gäldenären sjuk, äger konkursdomaren låta honom avlägga eden hemma i sin bostad.

IV. Utfärdande av kungörelse om offentlig ackordsförhandling.

Har den föresklivna edgången fullgjorts, skall konkursdomaren genast meddela beslut, att offentlig* ackordsförhandling skall inledas och utfärda kungörelse därom. Konkursdomaren skall ock förordna en ärlig och förståndig man att i ackordsärendet vara rättens ombudsman* och till honom överlämna det ena exemplaret av ackordsansökningen med tillhörande handlingar ävensom, då gäldenären gjort tillägg till bouppteckningen, protokollsutdrag över fullgjord edgång. Konkursdomaren har ock att efter samråd med ombudsmannen bestämma och i kungörelsen** låta tillkännagiva:

1) inom vilken tid de borgenärer, som vilja tag-a del i ackords-

* Får ej vara rättens ordförande eller ledamot av rätten, ej heller den, som på landet biträder domaren i hans ämbetsgöromål eller i stad någon, som är anställd vid rätten. Arvode till rättens ombudsman och till god man skall på framställning av gäldenären eller den till arvode berättigade bestämmas av rätten.

Då arvode sålunda bestämmes, skall ock bestämmas beloppet av den ersättning, som skall tillkomma ombudsman eller god man för utgift, som uppdraget medfört. (§39).

** Som skall angiva konkursdomarens postadress.1447

förhandlingarna, böra hos konkursdomaren anmäla sina fordringar;*

2) inom vilken tid anmärkningar** få framställas mot gjorda anmälningar;

3) ställe, varest anmälningshandlingarna, utom hos konkursdomaren, skola hållas tillgängliga för granskning;

4) tid och ställe för sammanträde med borgenärerna att hållas inför ombudsmannen för prövning av ackordsförslaget;*** samt

5) i vilken eller vilka tidningar inom orten† kungörelser angående ackordsförhandlingar skola införas (§ 7).

Kungörelsen skall genast anslås å rättens dörr samt senast nästa postdag* avsändas för att införas i allmänna tidningarna och den eller de ortstidningar, som bestämts.

Senast inom en vecka efter kungörelsens utfärdande skall konkursdomaren låta genom särkilda kallelser underrätta alla kända inländska och utländska borgenärer ävensom gäldenären om kungörelsens innehåll. Samtidigt därmed, eller, om det ej kan ske* så snart omständigheterna medgiva det, skall konkursdomaren till de borgenärer, som ej redan erhållit del av ackordsförslaget jämte gode mannens berättelse och yttrande, översända avskrift av dessa handlingar (§8).

V. Vissa på frågan om ackordsförhandling inverkande förhållanden.

Beslut om inledande av ackordsförhandling får ej meddelasy medan ansökning om gäldenärens försättande i konkurs är beroende på prövning. Försattes g*äldenären i konkurs, skall frågan om inledande av ackordsförhandling anses förfallen. Försätter gäldenären i konkurs, sedan beslut om inledande av ackordsförhandling meddelats, men innan ackords frågan avgjorts, skall frågan likaledes anses förfallen††. Avlider gäldenär, som gjort ansökan om inledande av ackordsförhandling, innan ackordsfrågan är avgjord, skall frågan jämväl anses förfallen.

Göres, sedan beslut om inledande av ackordsförhandling meddelats, men innan ackordsfrågan avgjorts, ansöknings om gäldenärens försättande i konkurs av sådan borgenär, som, om ackord

* Skall ske inom 2—5 veckor från det beslutet om ackordsförhandling^ meddelades.

** Skall ske inom 2—4 veckor från anmälningstidens utgång.

*** Skall hållas så snart det efter anmärkningstidens utgång kan ske.

† Får ej överstiga två.

†† Sammalunda är ock fallet, om under tid, som ovan sagts, utslag, varigenom gäldenären dömts för bedrägligt eller oredligt förhållande mot sina borgenärer, vinner laga kraft.1448

kominer till stånd, är bunden av ackordet, får ansökningen icke utan gäldenärens medgivande bifallas, för såvida icke sökandens fordran uppgår till mer än en femtedel av samtliga dylika borgenärers vid tiden för anmärkningens prövning kända fordringar. Är ackordsförslaget antaget av borgenärerna eller eljest hän-skjutet till rättens prövning, får, innan ackordsfrågan är avgjord, konkursansökning av utav ackordet bundna borgenärer icke bifallas, såvida icke ansökningen medgivits av gäldenären eller biträtts av minst halva antalet av de borgenärer, som röstat för ackords förslagets antagande.

Sedan beslut om inledande av ackordsförhandling meddelats, får, innan ackordsfrågan avgjorts, utmätning icke ske å gäldenärens egendom till gäldande av fordran, som uppkommit innan beslutet meddelades. Har sådan åtgärd ändock kommit till stånd, är den utan verkan. Utan hinder därav, att ackordsförhandling inletts, får likväl borgenär, som till säkerhet för sin fordran, har panträtt i fast eller lös egendom, eller innehar lös egendom med rätt att kvarhålla den till säkerhet för sin fordran, erhålla utmätning av egendom, som sålunda häftar för fordringen. Hyresvärd eller jordägare äger dock ej denna rätt i avseende å egendom, som han är berättigad att kvarhålla till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator.

Har utmätning skett, innan beslutet om inledande av ackordsförhandling meddelades, skall verkställighet fortgå utan hinder av förhandlingen (§ 13).

VI. Vilka borgenärer äga deltaga i ackordsförhandling och vad de därvid hava att iakttaga.

I ackordsförhandling få ej de borgenärer deltaga

a) vilkas fordringar äro förenade med förmånsrätt, för såvida de icke avstå från förmånsrätten,

b) vilkas fordringar uppkommit efter det beslutet om inledande av förhandlingen meddelats.

Fordran får i ackordsförhandling göras gällande, ehuru den är beroende av villkor eller ej förfallen till betalning (§ 14).

Inom den för anmälan av fordringar utsatta tid har borgenär, som vill deltaga i ackordsförhandlingen, att hos konkursdomaren skriftligen med utsättande av namn, yrke, boningsort och postadress anmäla sin fordran. Borgenären har därvid att i huvudskrift eller styrkt avskrifti bifoga de handlingar, han vill åberopa till stöd för för sin talan* (§ 15).

Vill borgenär efter utgången av den för anmälan av fordringar utsatta tid men innan borgenärerna prövat ackordsförslaget, an-

* Såväl inlagan som därvid fogade handlingar skola ingivas i två exemplar.1449

malå fordran, äger lian rätt därtill, om det sker i den ordning, som ovan omförmälts.

Då efteranmälan sålunda gjorts, skall konkursdomaren genast överlämna det ena exemplaret av anmälningshandlingarna till rättens ombudsman ävensom i tidningarna låta kungöra, att efteranmälan skett, så ock den tid*, inom vilken anmärkningar mot anmälningen få framställas, samt det ställe, varest det till ombudsmannen överlämnade exemplaret av anmälningshandlingarna skall hållas för granskning tillgängligt. Hava flera efter-anmälningar gjorts, skola de, såvitt möjligt, handläggas gemensamt. Kostnad, som föranledes av efteranmälan, skall gäldas av borgenär, som gjort anmälningen. Hava flera borgenärer gjort efteranmälan, svara de en för alla och alla för en för kostnad, som är gemensam för anmälningarna (§ 18).

VII. Granskning av inkomna anmälningshandlingar.

Så snart) anmälningstiden gått till ända, skall konkursdomaren överlämna det ena exemplaret av de inkomna anmälningshandlingarna till rättens ombudsman, genom vars försorg de skola hållas tillgängliga för gäl denären och borgenärerna å angivet ställe (§ 16).

Finner gäldenären efter granskning av anmälningshandlingarna att någon, som anmält sig till deltagande i ackordsförhandlingen, icke är berättigad därtill eller att anledning till jäv mot anmälan eljest förefinnes, har gäldenären att inom den för framställande av anmärkningar utsatta tid till konkursdomaren inkomma med anmärkningsskrift**. (I huvudskrift eller styrkt avskrift bör därvid de handlingar fogas, som gäldenären vill åberopa till stöd för framställd anmärkning.) Rätt att göra sådan anmärkning tillkommer jämväl borgenär, som anmält fordran <§ 17).

Vid borgenärssammanträde, där ackordsförslag skall behandlas, bör gäldenären*** vara tillstädes för att lämna rättens ombudsman och borgenärerna de upplysningar om boet, som de begära.

Ombudsmannen skall tillhandahålla förteckning å alla de borgenärer, som äga deltaga i omröstning å sammanträdet, med uppgift å de fordringsbelopp, för vilka rösträtt må utövas. Är, enligt vad till ombudsmannen översänd anmärkningsskrift utvisar, anmärkning framställd mot någon fordran eller är, om efteranmälan skett, tiden för framställande av anmärkningar ännu icke ute, skall detta särskilt angivas i förteckningen.

* 2—4 veckor.

** Såväl inlagor som därvid fogade handlingar skola ingivas i två exemplar.

*** Eller, om han ej själv kan komma, ombud för honom.

Advokaten,

1821450

Tid omröstning i de frågor, som enligt denna lag ankomma på borgenärernas avgörande, får fordran, som efteranmälts, icke komma i betraktande med mindre före omröstningen anmälnings-handlingarna genom konkursdomarens försorg kommit rättens ombudsman tillhanda eller borgenären bos ombudsmannen styrkt, att anmälan skett (§ 20).

Borgenär, som anmält fordran, äger utan binder av anmärkning mot anmälningen att vid omröstning* i de frågor, som enligt denna lag ankommer på borgenärernas avgörande, utöva rösträtt för fordringen.

Blir utgången av omröstning om antagande av ackordsförslag* olika allt efter som fordran, mot vilken anmärkning framställts, beräknas eller icke, skall rättens ombudsman vid sammanträdet, där omröstningen ägt rum, söka genom förbör med de närvarande utreda den sålunda uppkomna tvistefrågan ocb däri åstadkomma förlikning. Medgiva samtliga närvarande, att anmärkningen må förfalla, eller inskränka de densamma, äger ej den, som uteblivit, tala därå. Kan förlikning ej träffas, ankommer det på rätten att pröva anmärkningen. Tid bestämmande av omröstningens utgång får fordringen icke komma i betraktande, med mindre anmärkningen ogillas av rätten. Är vid omröstning tiden för framställande av anmärkningar mot fordran, som efteranmälts, ännu ej ute och blir utgången av omröstningen olika allt efter som fordringen beräknas eller ej, får fordringen vid bestämmande av omröstningens utgång icke komma i betraktande, utan så är att anmälningen lämnas utan anmärkning eller framställd anmärkning ogillas av rätten (§ 21).

Har löftesman eller annan, som är jämte gäldenären ansvarig för betalningen av en fordran, anmält sig' till deltagande i ackordsförhaiidling ocb bar tillika borgenären anmält fordringen, äga de tillsammans röst, beräknad efter fordringen ifråga. Kunna de ej enas, gäller borgenärens mening, om ej andra utlösa honom eller för hans fordran ställa full säkerhet (§ 22).

Gäldenären äger återtaga ackordsförslag, så länge det ej är prövat av borgenärerna.

Ändring i ackordsförslag får ej* göras av gäldenären senare än vid det sammanträde nied borgenärerna, som utsatts för prövning* av ackordsförslaget. Gör gäldenären vid nämnda sammanträde eller därförinnan ändring i ackordsförslag, får ej prövning** av förslaget äga rum vid detta sammanträde, för såvida icke rättens ombudsman finner uppenbart, att förslaget ej genom ändringen blivit mindre fördelaktigt för borgenärerna.

Är gäldenären, då ackordsförslag förekommer till behandling, ställd under tilltal för bedrägligt eller oredligt

förhållande mot

* Undantag, se § 24.

** Prövningen kan i visst fall uppskjutas till nytt sammanträde inom tre veckor.1451

sina borgenärer, får förslaget ej antagas av borgenärerna. Däremot äga dessa, om antingen alla tillstädesvarande röstberättigade borgenärer eller ock fyra femtedelar av dem ocli dessa anmält fyra femtedelar av sammanlagda beloppet av samtliga rösträtt medförande fordringar, besluta, att förslaget skall vara vilande. Kommer ej sådant beslut till stånd, anses ackordsfrågan liava förfallit,

Besluta borgenärerna, att ackordsförslaget skall vara vilande ocli varder åtalet mot gäldenären ej bifallet, äger ban att inom fyra verkor, från det beslutet i målet vunnit laga kraft, hos rättens ombudsman göra anmälan om ackordsfrågans återupptagande, (röres ej sådan anmälan, skall ackordsfrågan anses förfallen.

Vid anmälan om ackordsfrågans återupptagande äger gäldenären göra ändring i ackordsförslaget. Göres sådan anmälan, skall ombudsmannen ofördröjligen underrätta konkursdomaren om anmälningen samt genom kungörelse införd i tidningarna kalla borgenärerna att inför ombudsmannens sammanträda för att besluta över ackordsförslaget. Gräldenären skall särskilt underrättas om sammanträdet. Vid det sammanträde, vartill ackordfrågans behandling sålunda blivit utsatt, får ytterligare uppskov icke beslutas. Förty skall, om jämväl då hinder möter för förslagets antagande, ackordsfrågan anses förfallen.

Ackordsförslag skall anses vara antaget av borgenärerna, därest antingen alla tillstädesvarande borgenärer förenat sig om förslaget och dessa borgenärer anmält två tredjedelar av sammanlagda beloppet av samtliga anmälda fordringar, vilka skola komma i betraktande vid bestämmande av utgången av omröstning över ackordsförslag, eller ock fyra femtedelar av de tillstädesvarande borgenärerna bifallit förslaget och de anmält fyra femtedelar av nämnda fordringsbelopp (§ 25).

VIII. Ackordsförslags fastställande av rätten.

För att bliva giltigt måste ackord, fastän det antagits av borgenärerna, fastställas av rätten (§ 26).

Är vid det sammanträde, där omröstning över ackordsförslag äger rum, förslaget att anse såsom antaget av borgenärerna eller kan ej vid sammanträdet avgöras, huruvida förslaget är att anse såsom antaget eller förkastat, skall ackordsfrågan hänskjutas till rättens prövning.

Har till konkursdomaren inkommit protokoll över borgenärssammanträde, utvisande, att ackordsfrågan hänskjutits till rätten, skall konkursdomaren ofördröjligen utsätta ärendet att förekomma vid rätten i stad inom tre veckor och på landet så snart1452

ske kan å lagtima ting* så framt ej urtima ting** äskats av gäl-denären eller av minst halva antalet av de borgenärer, som röstat för ackordsförslagets antagande. Är ackordsförslaget icke att anse såsom antaget vid borgenärssammanträdet och har beträffande någon fordran anmärkningstiden icke utgått före nämnda sammanträde, får ärendet icke företagas vid rätten tidigare än en vecka från anmärkningstidens utgång. Vill borgenär bestrida fastställelse av ackordet, skall han göra det skriftligen hos rätten eller konkursdomaren senast tio dagar, innan ärendet skall förekomma vid rätten.

Då ärendet är i det skick, att rätten kan företaga ackordsfrågan till avgörande, skall rätten meddela sitt beslut genast eller senast nästa dag, därest ej på grund av särskilda omständigheter längre rådrum oundgängligen erfordras (§ 29).

Är, då ackordsfrågan hänskjutits till rätten, utgången av omröstningen över ackordsförslaget beroende på, huruvida gjorda anmärkningar godkännas eller icke, skall rätten, om den i övrigt finner skäl vara för handen att meddela fastställelse å ackordet, först pröva anmärkningarna eller så många av dem, att utgången av omröstningen blir lika, vare sig övriga anmärkningar godkännas eller icke***.

Förlikning angående anmärkning, som framställts mot anmäld fordran, får ej ingås på annat sätt än som ovan

(under § 2) angivits, för såvida icke alla, vilkas rätt är beroende av förlikningen, samtycka därtill.

Ehuru ackord ej är bestritt, får det dock iche under vissa förutsättningar fastställas av rätten, så exempelvis icke, då gälde-nären rymt för gäld. Angående övriga fall se ovan under behandlingen av ackord, konkursiagen § 166, p. 3—5, sid. 1437 o. följ.

Vägras fastställelse av ackord, därför att ärendet icke handlagts i laga ordning, skall ärendet, därest förslaget ej är att anse såsom förkastat av borgenärerna eller såsom förfallet, visas åter till borgenärerna†, vilka hava att ånyo besluta i ackordsfrågan.

Har gäl denären blivit ställd under tilltal för bedrägligt eller oredligt förhållande mot sina borgenärer, men anser rätten i övrigt skäl vara för handen att meddela fastställelse å ackordet, skall frågan därom anstå i avbidan på åtalets utgång. Bifallen ej åtalet, skall konkursdomaren, efter det beslutet vunnit laga kraft, ofördröjligen utsätta dag, då ackordsfrågan skall förekomma vid rätten.

Är, då rätten skall företaga ackordsfrågan till avgörande, ansökning om gäldenärens försättande i konkurs beroende på pröv-

* Eller särskilt tingssammanträde, vara dylikt ärende må förekomma. ** Gäldenären är pliktig att bestrida kostnaden för sådant ting. *** Klagan får ej föras över vad rätten härvidlag beslutar. † över sådant beslut får klagan ej föras.1453

ning ocli anser rätten skäl vara för banden att meddela fastställelse å ackordet, skall ackordsärendet anstå i avbidan på konkursansökans prövning. Avslås konkursansökan av underrätten ocli vinner beslutet därom laga kraft eller fastställes det av högre rätt genom sådant beslut, skall konkursdomaren ofördröjligen utsätta dag, då ackordsfrågan skall förekomma vid rätten (§ 32).

Även om fastställelse av ackord icke får vägras av den grund, att ackordet uppenbart länder till skada för borgenärerna, äger dock rätten, om den i följd av bristande utredning finner sig icke kunna med visshet bedöma, huruvida ackordet leder till skada för borgenärerna, eller fastställelse betrides på grund av, att säkerhet ej finnes för ackordets fullgörande, efter omständigheterna pröva, huruvida fastställelse av sådan anledning" får vägras (§ 33).

Av rätten fastställt ackord är bindanden för alla de borgenärer, kända eller icke, som äga deltaga i ackordsförhandlingen. Utan hinder därav, att borgenär godkänt ackordsförslag, äger han dock mot löftesmän eller andra, som äro jämte gäldenären ansvariga för fordringens gäldande, föra den talan, vartill han eljest varit lagligen berättigad. Löftesmännen äga för den skull rätt att bestrida fastställelse av ackordet, ehuru anmälan' om deltagande i ackordsförhandlingen ej gjorts av dem utan allenast av borgenären (§ 36).

Borgenär, som förvärvat sin fordran hos gäldenären, innan beslutet om inledande av ackordsförhandling meddelades, äger utan hinder av ackord begagna fordringen till kvittning mot skuld, för vilken han vid nämnda tid häftade hos gäldenären.

Den, som inom sextio dagar, innan beslutet om inledande av ackordsförhandling meddelades, efter avtal med annan, än gäldenären förvärvat fordran hos denne, äger, om han vid tiden för avtalet häftade i skuld hos gäldenären och tillika hade skälig anledning till antagande, att gäldenären var på obestånd, ej sådan rätt till kvittning. Sådan rätt tillkommer ej heller borgenär, som efter det han erhållit sin fordran under sagda tid satt sig i skuld hos gäldenären och därvid hade skälig anledning" till antagande, att gäldenären var på obestånd (§ 35).

Yppas efter fastställelse av ackord, att gäldenären med hänsyn till ackordsförhandlingen gjort sig- skyldig till bedrägligt eller oredligt förhållande mot sina borgenärer eller att gäldenären eller annan med hans vetskap hemligen gynnat någon borgenär i avsikt att inverka på ackordsfrågans avgörande, förfaller den eftergift, som genom ackordet må vara tillerkänd gäldenären. Detta länder dock ej till rubbning i borgenärernas rätt att mot gäldenären eller löftesmän för ackordet göra detsamma i övrigt gällande (§ 3T).1454

IX. Klagan över beslut.

Över beslut, som konkursdomaren meddelat enligt nu o inhandlade lag, får klagan föras i hovrätten* (§ 40).

Beslut om inledande av ackordsförhandling går dock i verkställighet utan hinder därav, att ändring sökes i beslutet. Upphäves beslutet av högre rätt, skall konkursdomaren underättas därom; och har han i så fall att i tidningarna låta införa kungörelse om den högre rättens beslut, ävensom från rättens dorr nedtaga den där anslagna kungörelse (§ 41).

Menar någon borgenär eller gäldenär, att beslut av borgenärerna i fråga, vars avgörande ankommer på dem, icke lagligen tillkommit, äger han däröver föra klagan hos rätten**.

Har ackordsfrågan hänskjutits till rättens prövning, skall klagan över borgenärernas beslut i ackordsfrågan göras skriftligen hos rätten eller konkursdomaren senast tre dagar, innan ärendet skall förekomma vid rätten. Har sådant hänskjutande icke ägt rum, skall klagan föras genom besvär, vilka skola inom fjorton dagar ingivas till konkursdomaren, som har att ofördröjligen utsätta dag, då ärendet skall förekomma vid rätten ävensom låta i tidningarna*** införa kungörelse därom samt genom särskild underrättelse meddela gäldenären och, om borgenär är klagande, denne om den utsatta dagen (§ 42).

Då det har vädjats mot utslag i mål enligt nu omhandlade lag, åligger det i stad rätten och på landet rättens ordförande att inom tre veckor därefter till hovrätten insända alla handlingar rörande målet (§43).

Upphör ackordsförhandling, utan att ackord kommit till stånd, skall konkursdomaren låta införa kungörelse därom i tidningarna.

Är ackordsfrågans utgång beroende därav, huruvida besvär anföras emot borgenärsbeslut eller talan fullföljes emot beslut av underrätt eller hovrätt, skall kungörelse ej utfärdas, förrän beslutet vunnit laga kraft. Förty åligger det konkursdomaren att införskaffa bevis, huruvida talan fullföljts även så, om det skett, besked om det beslut, som meddelats i målet (§ 44),

C) Om bolags och registrerad förenings konkurs.

I handelsbolag ansvara bolagsmännen en för alla och alla för en såsom för egen skuld för bolagets gäld. Emellertid är det icke nödvändigt, att ett handelsbolags konkurs medför även bo-

* Klagan över entledigande av rättens ombudsman får dock ej föras.

** Klagan får dock ej föras över beslut, varigenom prövningen av ackordsförslag uppskjutits eller sådant förslag förklarats vilande.

*** Minst tio dagar förut, såvida ej konkursdomaren finner särskilda omständigheter föranleda till annat. 1454

IX. Klagan över beslut.

Över beslut, som konkursdomaren meddelat enligt nu o inhandlade lag, får klagan föras i hovrätten* (§ 40).

Beslut om inledande av ackordsförhandling går dock i verkställighet utan hinder därav, att ändring sökes i beslutet. Upphäves beslutet av högre rätt, skall konkursdomaren underättas därom; och har han i så fall att i tidningarna låta införa kungörelse om den högre rättens beslut, ävensom från rättens dorr nedtaga den där anslagna kungörelse (§ 41).

Menar någon borgenär eller gäldenär, att beslut av borgenärerna i fråga, vars avgörande ankommer på dem, icke lagligen tillkommit, äger han däröver föra klagan hos rätten**.

Har ackordsfrågan hänskjutits till rättens prövning, skall klagan över borgenärernas beslut i ackordsfrågan göras skriftligen hos rätten eller konkursdomaren senast tre dagar, innan ärendet skall förekomma vid rätten. Har sådant hänskjutande icke ägt rum, skall klagan föras genom besvär, vilka skola inom fjorton dagar ingivas till konkursdomaren, som har att ofördröjligen utsätta dag, då ärendet skall förekomma vid rätten ävensom låta i tidningarna*** införa kungörelse därom samt genom särskild underrättelse meddela gäldenären och, om borgenär är klagande, denne om den utsatta dagen (§ 42).

Då det har vädjats mot utslag i mål enligt nu omhandlade lag, åligger det i stad rätten och på landet rättens ordförande att inom tre veckor därefter till hovrätten insända alla handlingar rörande målet (§43).

Upphör ackordsförhandling, utan att ackord kommit till stånd, skall konkursdomaren låta införa kungörelse därom i tidningarna.

Är ackordsfrågans utgång beroende därav, huruvida besvär anföras emot borgenärsbeslut eller talan fullföljes emot beslut av underrätt eller hovrätt, skall kungörelse ej utfärdas, förrän beslutet vunnit laga kraft. Förty åligger det konkursdomaren att införskaffa bevis, huruvida talan fullföljts även så, om det skett, besked om det beslut, som meddelats i målet (§ 44),

C) Om bolags och registrerad förenings konkurs.

I handelsbolag ansvara bolagsmännen en för alla och alla för en såsom för egen skuld för bolagets gäld. Emellertid är det icke nödvändigt, att ett handelsbolags konkurs medför även bo-

* Klagan över entledigande av rättens ombudsman får dock ej föras.

** Klagan får dock ej föras över beslut, varigenom prövningen av ackordsförslag uppskjutits eller sådant förslag förklarats vilande.

*** Minst tio dagar förut, såvida ej konkursdomaren finner särskilda omständigheter föranleda till annat.1455

lagsmännens konkurstillstånd, ehuru detta visserligen är det vanliga. Försattes bolaget i konkurs, förfalla i enlighet med vanliga konkursregler genast bolagets alla skulder och kunna således, även om de eljest ej vore förfallna, genast utsökas hos vilken bolagsman som helst. För vad bolagsman sålunda eller eljest utgivit för bolagets räkning vinner han icke fordringsrätt i bolagets konkurs utan äger utfå sin fordran endast för så vitt överskott finnes, sedan bolagets övriga borgenärer fått likvid. Bolagsmännen hava att i bolagets konkurs uppfylla de förpliktelser, som i enskild persons konkurs åligga denne i hans egenskap av konkursgäldenär. Finnes ej efter konkursens avslutande överskott, anses bolaget upplöst, då konkursen avslutats.

Försättes delägare i handelsbolag i konkurs, skall bolaget genast träda i likvidation. Bolagsmannens borgenärer äga icke att mot sin fordran hos bolagsmannen kvitta skuld till bolaget eller annorledes för sin fordran söka gottgörelse ur bolagets egendom, och icke heller får den, som har fordran hos bolaget, konkurrera med bolagsmannens enskilde borgenärer för mera av denna fordran än som ej kan utfås av bolaget. På grund av bolagets likvidation skola emellertid dess tillgångar snarast möjligt realiseras, och vad som återstår, sedan skulderna betalats, fördelas på bolagsmännen med vars och ens insats, varefter, om överskott finnes, detta delas mellan bolagsmännen efter de för bolaget gällande vinstfördelningsregler (efter huvudtalet, om ej annat är bestämt), och det, som sålunda faller på konkursgäldenärens lott, tillhör hans konkursbo. Har mellan flera bolagsmän avtalats, att den enes försättande i konkurs icke skall medföra bolagets upplösning' utan endast hans utlösande ur bolaget, är detta avtal icke för hans konkursbo bindande.

Kommanditdelägare i handelsbolag- ansvarar i händelse av bolagets konkurs liksom eljest för dess förbindelser endast med vad han i bolaget insatt eller åtagit sig att insätta.

I aktiebolag ansvarar delägare endast med beloppet av sin insats och dylikt bolags konkurs inverkar således icke på delägvares ställning på änna sätt, än att föremålet för aktierätten blivit en konkursboets tillgång. Aktiebolagets ställning beröres icke av enskild aktieägares konkurs på annat sätt än vad angår växlingen i äganderätt till aktien. Aktiebolagets styrelse (likvidatorer, sysslomän) har att i bolagets konkurs uppfylla de förpliktelser, som åligga enskild person i egenskap av konkursgäldenär.

Beträffande järnvägs, sparbanks och bankbolags konkurs äro särskilda bestämmelser utfärdade till fullständigande av allmänna lagen, vilka bestämmelser helt naturligt endast ganska sällan komma till användning och därför icke behöva här i detalj återgivas.*Angående registrerad ekonomisk förening* gäller, att dess styrelseOm, då beslutet om egendomsavträde meddelades, sysslomän eller likvidatorer varit utsedda, av dessa. har att uppfylla konkursgäldenärs vanliga skyldigheter. Lämnar konkursen ej överskott, anses föreningen upplöst,

då konkursen avslutats. Finnes i sådan förening medlemmar med personlig ansvarighet — dock begränsad till visst belopp — för föreningens förbindelser, skall å det sammanträde i konkursen, då förslag till sista utdelningen av föreningens tillgångar framlägges, om dessa ej räcka till gälden, av konkursförvaltningen även framläggas förslag till uttaxering å dessa medlemmar så långt deras ansvarighet räcker av det bristande beloppet, ökat med högst en fjärdedel. Över detta senare förslag, som genom konkursförvaltningens försorg hålles tillgängligt, kan klandertalan föras i samma ordning, som enligt konkurslagen gäller för klander av utdelningsförslag, och kan dylik talan föras även av föreningsmedlem.

Sedan omförmälda förslag vunnit laga kraft eller fastställts av första domstolen i konkurssaken, infordras, om så behöves på exekutiv väg, det uttaxerade beloppet. Befinnes därvid någon personligen ansvarig föreningsmedlem ej kunna fullgöra sin betalningsskyldighet, fördelas bristen på de övriga personligen ansvariga medlemmarna, så långt deras ansvarighet räcker, enligt de grunder, som stadgats vid det första uttaxeringsförslaget.

Alfabetiskt register.

A

Accept vid avtal 596; måste vara rätt-tidig 602; måste vara ren 603; återkallelse av 604; accept av anbudstagares stärbhusdelägare, förmyndare eller konkursförvaltning 604; av check 1059; av växel 1041; (form.) 1062 o. f.; efter-, 1047, 1049; efter nödfallsadress eller till heder 1049; protest på grund av utebliven eller ofullständig 1044; regress på grund av dro 1047. Jfr. Godkännande.

Acceptant 1035; betalningsansvar 1043; har ej växelrätt mot trassent, remitfent eller över-låtare 1042; verkan av obestånd 1044, 1049.

Acceptfrist, legal, 600.

Ackommodationsväxel 1039.

Ackord i konkurs 1402, 1414, 1435 o. f., 1442; (form. till ackordsförslag) 1440; tvångs-, 1413.

Ackordsförhandling utan konkurs; ackordsförslag 1444, 1445, 1447, 1448 (antagande av) 1451, (fastställande av rätten) 1451 o. f.; ansökan 1443 o. f.; bedrägeri eller oredlighet, gäldenärs 1450 o. f., 1452, 1453; borgenärssammanträde 1449 o. f.; bouppteckning i samband med 1445, 1446: frågan om, förfallen om gäldenären för sättes i konkur 1422, 1447 (jfr. 1452); god man i 1417, 1444, 1445; klagan 1454; kungörelse 1446, 1449, 1454; regler angående utmätning 1448; rättens ombudsmans 1417, 1446, 1449 o. f. Jfr. Borgenär, Gäldenär.

Adcitation 1174.

Adelsman, se Frälseman.

Administrativprocess 1075.

Administratörer 857; laga domstol ang. förmögenhetsförvaltning 1122; om rörelse sättes under förvaltning av, 947 (form.) 954. Jfr. Fullmäktig, Likvidation, Syssloman.

Adoption 33, 126; adoptanten förmyndare 220; adoptionens inverkan på testa†ionsfriheten 194 o. f., 197; adoptivbarns laglott 194, 197; arv 132; gåvotagares skyldighet mot givarens adoptivbarn 329; laga domstol 128; skyldighet till bouppteckningsed i konkurs 1405; trosbekännelse 231; upphävande av 129; utlännings rätt att adoptera eller adopteras 130; vårdnads-och underhållsplikt 128, 129, 483, 551, 554, 1413, 1423 o. f.

A drittura 1048.

Advokat, se Rättegångsfullmäktig.

Aga, se Husaga.

Aktie 979 o. f.; värdering vid bouppteckning 148, vid köp av lös egendom 729 o. f.; se i övrigt Aktiebolag.

Aktiebolag 16, 962, 974; aktie, aktiebrev 979, 980; aktiebok 980; aktiekapital och aktierätt 980 o. f.; aktiekapitalets inbetalning, nedsättning eller ökning 980—983; (form.) 1007, 1008; aktieteckning och inbildning därtill 976; (form.) 1000; ansvarsfrihet 992; avgång a styrelseledamot 986, revisor 988, iikvidator 996; avskrivning av tillgångar 985; avstämp-ling av aktier 979; anmaning att betala aktie 980; anmälan till deltagande i bolagsstäm-

Aduokaten.

mas förhandlingar 989; avskrivningskostnader 985; ansvar: aktieägares 962, revisorers 989, likvidatorers 997, styrelses 992, stiftares 992;: balansräkning 985; bank- 998; bolagsordning och ändring därav 977, 993; (form.) 1008; bolagsstämma 977, 989; (konstituerande) 97'; böter för åtskilliga förseelser 998; firma 978, 995 (jfr. 944) ; förbehåll vid bolags bildande 975, vid ökning av aktiekapitalet 981 ; förlust av aktiekapitalet 995; av rösträtt i vissa fall 980, 983, 989, 990; förmån vid bolans bidande 974; förnyelsefond 986; försäkran i vissa fall av aktiebolags styrelse 979, 982; av aktieägare 989; förteckning över aktieägare vid bolagsstämma 990; förvaltning 989; hembud av aktier 983; innibiton av akliebolagsstäm-mas beslut 994, 995; inskränkning i förfoganderätten över aktie 984; i styrelsens e^er styrelseledamots rätt att företräda bolaget 986; interimsbevis om inbetalning av aktie 979; interimskvitto 979; jäv för styrelseledamot 986, för aktieägare vid bolagsstämma 990; järnvägsaktiebolag 998; kallelse till bolagsstämma, sättet därför skall angivas i stiftelseurkunden och bolagsordningen 975, 977j ang. kallelse till andra stämman, när två stämmor erfordras 990; kollektiv firmateckning 987, 997; klander av bolagsstämmobeslut 994, mot styrelsen, revisorer eller stiftare 992, 993, av likvidatorers slutredovisning 998; konkurs 992, 993, 998, 1455; konstituerande bolagsstämma 976; kostnader för bolagets bildande, organisations- eller förvaltningskostnader eller förvärvad egen ak»iè få ej uppföras som tillgång 986; kungörande av vad till registret anmälts sker geriom registreringsmyndighetens försorg 978; kungörelse ang. stiftelseurkund 975; av öknnigsbeslut 981; om utfärdande av sådan, när aktiebolag finnes sakna till registret anmäld styrelse 996; kvittning av fordran hos bolag mot teckningsskuld 980, 982; laga domstol 993, 1117 (995), (i lagsökningsmål) 1349; likvidation 995 o. f.; lösningsrätt till aktier 983; magistrat och landsfiskal äga i visst fall utfärda kallelse till bolagsstämma 977; meddelande till aktieägare, föreskrifter härom 975, 988; minimikapital, huru må bestämmas 975; minoritets revisor 988; minskning ay aktiekapital 980, se f. ö. nedsättning; nedsättning av aktiekapital 983, av reservfonden 985; notarius publicus, hans medverkan till styrkande av handlingar i vissa fall 979, 982, 994; ombud för aktiebolag förordnas av styrelsen 987; huru utses i tvist med styrelsen 988; ang. ombud för aktieägare vid stämma 989, 990; organisationskostnader 986; osäkra fordringar, deras upptagande i balansräkning 936; Patent- och registreringsverket är registreringsmyndighet 978; personlig ansvarighet, underlåten firmateckning medför sådan 987; dylik ansvarighet i andra fall 978, 995—998; preferensaktier, om rätt att utgiva sådana och

1831458

om deras företräde bör bestämmelse hnnas I stiftelseurkunden 975 samt i beslut om aktiekapitals ökning 981 ; huru ändring i bolagsordningen för sådant ändamål beslutes 993; preskription av talan mot bolagsstämmobeslut 984, 985, mot stiftare 992, 993, mot styrelsen 992, 993, mol revisor 992, 993, å likvidation och skifte 998; protokoll skall föras vid bo-lagsstäma 990; påskrifter å aktiebrev skola göras i vissa fall t. ex. 984; registrering 977, 978, 979; 980, 982, 983, 987, 994, 995, 996, 997, 998? (form.) 1003; registreringsmyndiarhet, se patent- och registreringsverket; reservfond 984 —985; revision 988, revisorer 988, 992; räkenskaper i aktieboag skola vara ständigt tillgängliga för revisorerna 988; rösträtt vid leonstituerande sammanträde 976, vid bolags-stäma 989, 991, 993, 997; rättsförhållande till tredje man 987; röstövervikt vid bolagsstämma, viss erforderlig i särskilda fall 993; samling av kungörande ur aktiebolagsregister 978; skifte av aktiebolags tillgångar 997; skiftande av stiftare 974, deras ansvarighet 992, stiftelseurkund, vad den skall innehålla 975, (form.) 999; kungörelse därom 975; skall ingivas till myndighet 975, och åtfölja ansökning om bolagets registrering 977; formulär för sådan 1003; styrelse för aktiebolag väljes när bolagsordningen antages 977; föreskrifter om dess

sammansättning 986 o. f.; huru förfares, om styrelse ssakna 996; stämpelavgift för aktiebrev 979; stämning, lagsökning å 988, 1349; stämnings, lagsöknings delgivning 988, 1351 ; sysslomän förordnas i vissa fall vid likvidation 996; såsom part i rättegång 988; tantiéme må ej avdrags vid beräkning av reservfond 985; teckning, se aktieteckning; teckningslistor, föreskrifter därom 976, 977, 978, 980 o. f., (form.) 1000; teckningsrätt till nya aktier, föreskrifter härom 981 o. f.; tid för fullgörande av inbetalning å tecknad aktie 980, om tiden försittes 930; tillgångar, huru upptagas i balansräkning 985; tillämplighet, nya lagens, 998; tvist mellan bolaget och styrelsen, huru anhängiggöres 987; underrättelse om tid för inbetalning å tecknad aktie, huru meddelas, 980; underlåtenhet att i rätt tid verkställa inbetalning å aktie kan medföra aktierättens förlust 980; uppgörelse mellan bolag och stiftare i visst fall ej för bolaget bindande 992 not; upplösning av aktiebolag 998; uppskov med frågan om bolags bildande 977; utlåtande skall avgivas av god man vid likvidation 997; utlänning aktieägare 984, må ej utan konungens tillstånd vara ledamot av aktiebolags styrelse 986, eller likvidator 996; val av styrelse 986, av likvidatorer 996, av revisor 988; villkor vid aktieteckning- 974, 975; vinstutdelning 984 o. f.; årsstämning skall vid aktiebolags upplösning sökas av likvidatorerna 997; äldre bolag, i vad mån den nya lagstiftningen å dem äger tillämpning 998; ändring i bolagsordning, huru beslutes 993, skall registreras 994, i styrelsens eller likvidatorernas sammansättning 987, 996; övergång av aktier 980, 983; övergångsstadganden, se äldre bolag; överteckning av aktier 976; överträdelse av aktiebolagslagen, påföljder därav 998; ökning av aktiekapitalet, föreskrifter härom 980 o. f.

Aktiebolagsregister se Aktiebolag (registreringsskyldighet) .

Aktiva, se konkurs, Tillgångar.

Allmän auktion 320.

Allmänna kronofisken 920.

Allmänna sammanträden 1099.

Allmänning, jakträtt å 921, 922.

I Allmänningsfisken 920.

Allmän åklagare, se Åklagare. I Alonge till växel 1044, (form.) 1067 o. f. I Amerika (Nordamerikas förenta stater), medborgarrätt 13.

Amiralitetsstaten, bouppteckning efter personer tillhörande 143 not. j Amortering, se Skuldebrev.

Anbud om avtalets ingående 596, giltigheten av I anbud, om anbudsgivaren avlider eller försättes i konkurs eller omyndighetstlllstånd 601. I And, jakt 921 o. f.

| Andaktsövning, stämning får ej delgivas under | pågående 1153. Jfr. Gudstjänst, söndag.

Anfordran se Betalning. i Anförande i rättegång se Föreläggande (slut-j ligt), Skrift. j Angivare 1280; får ej vittna 1233.

Angivelsebrott 1277—1278. i Anmaning att betala aktier 980. | Anmälan om fordran vid exekutiv auktion 1369, i 1372 o. f.; av jäv se detta ord; av vad I 1302; om idkande av handel eller annat nä-j ringsyrke 931 (form.) 937; om äktenskaps-I förhinder se Jäv; till aktiebolagsregistret 978, j (form.) 1003; till deltagande i bolagsstämmas 1 förhandlingar 989; till handelsregistret 941, | (form.) 949. t Anskaffningskostnader vid aktiebolag 985.

Anslag, Anslagsbok hos över-exekutor 1354; i i hovrätt 1309. 1316, 1327; i justitierevisionen ! 1332,o 1335. Jfr. 1259, 1296.

j Anspråk, tvistiga, i bouppteckning 145, i kon-I kurs 1407, 1409, 1411, 1431, 1434, 1436, 1439, | anstiftan av brott (laga domstol) 1270. 1 Anstånd i besvärsmål (hos hovrätt) 1314; (hos j K. M:t) 1336; i revisionssaker 1332, i vade-| mål 1310; med bouppteckning 142; med köpe-| skillings betalning vid exekutiv auktion 1368,

1377. Jfr. Uppskov. | Ansvar, aktieägares 962; likvidatorers 997, 998; ; styrelses 992; stiftares 992; revisorers

992; se I Ansvarsyrkande, Rekonventionstalan, Skada, ! Skadestånd.

Ansvarsfrihet hos styrelse i aktiebolag 992, i ; ekonomisk förening 1019. ! Ansvarsyrkande i brottmål 1274, 1284. i Ansökan, ingivande genom ombud av, 1143, 1313, 1334; om kallelse till dom 1309 (form.). Se i övrigt huvudordet, t. ex. konkurs, äk-i tenskapsskillnad etc.

\ Ansökningsärenden 1076, besvär 1302, 1323. I Antimon, se Gruva.

| Apoteksrörelse 934; skyldighet att föra handels-l böcker 938.

| Arbetare 826; förmånsrätt för avlöning 1417. I Arbetsavtal 826.

i Arbetsbeting 837 o. f.; borgen för, 775; i vidsträckt bemärkelse 640. | Arbetsförtjänst, hustru äger själv förvalta sin, | 68; omyndig äger ingå avtal ang. sin, 573, vad av arbetsförtjänst tillfaller konkursbo 1421,

Arbetsgivare 552, (ansvar betr. införsel) 554. I 826.

i Arbetsprodukt 837.

i Arbetsredskap, nödiga, undantagas vid konkurs

1432, vid utmätning 1365.

Arrendator 390; rätt för, att i vissa fall gent

emot ny ägare å arrendebelopp få avräkna

j fordran mot förre ägaren 404, 405; rätt för,

I att sätta annan i sitt ställe 407; skyldigheter

I för, 394 o. f.; se i övrigt Arrende.

! Arrende 385, 388, (form.) 418 o. f.; arrenda-

! tors rättigheter 390 o. i.; arrendators skyl-

j digheter 394 o. f.; arrendeavgift 398 o. f.;

i arrendetid 386, 387, 389; av kronohemman1459

259, 263; av- och tillträdessyn 390, 392, 393, 395; av viss jord å landet inom Gävleborgs län, Norrland och Dalarna 418; borgen för, 411, 430; inteckning för, 386, 387, 388, 531 o. f.; laga domstol i tvister rörande, 1120 o. f.; laga fardag 389, 390 o. f.; preskription av fordran på grund av arrende 416; upphörande till följd av arrendators död 408, konkurs 409, 1416; upplåtelse av samma egendom till flera 388; verkan av egendomens utmätning 409; av egendomens övergång till ny ägare 401, 418; av jordägarens konkurs 409; av att för arrendeavtalet ställd säkerhet försämras 411; av att fastigheten av arrendatorn övergives 412; av att arrenderätten av arrendatorn förverkas 412; av dröjsmål med erläggande av arrende 412; av vanvård av fastigheten 413; av eftersättande från arrendatornas sida av honom åvilande förpliktelser med avseende å kreatur och redskap, som lämnats honom av jordägaren 413; av nyttjande av arrenderad fastighet till annat ändamål än vid arrendeavtalet förutsättes 413; av avvikelse från viss i arrendeavtalet fastställd odlingsplan eller bestämmelser angående fastighetens hävd 413; av olagligt upplåtande åt annan av arrenderad fastighet 413; av olagligt bortförande från fastigheten av strof oder eller gödsel 414; av utav arrendatorn förövad åverkan 414; av olovligt jagande eller fiskande från arrendators sida 414; av olovlig försäljning av brännvin, vin eller öl från arrendatorns sida 414; av underlåtenhet från arrendatorns sida att skilja från tjänsten person, som gör sig skyldig till viss förbrytelse 414; åsidosättande från arrendatorns sida av bestämmelse, vars iakttagande måste anses vara för jordägaren av synnerlig vikt 4!5. Jfr. Hyra, Jordlega, Lega.

Arrendeavgift (avråd, legoavgift) 398; laga domstol i tvist om, 1120; preskription 416; tiden för erläggande av, 398 o. f.; orten därför 399; ogiltighet i visst fall gent emot ny ägare av erlagd arrendeavgift 403, 404.

Arrendeavtal, ingående av, 389; upphörande av, 406 o. f.; uppsägning av, 406; ändring i eller tillägg till, 404 o. f.

Arrendekontrakt (form.) 418 o. f.; befrielse f^ån förpliktelse enligt 584; såsom bevismedel 1250. Jfr. Arrende.

Arrendetid se Arrende.

Arsenik se Gruva.

Arv, bak-, bröst-, dana-, efter utlänning, hospitals-, sido-, 131 o. f., 136; makar emellan 474; avsägelse av blivande arvsrätt 215; bevakning av arvsrätt 168; blivande, får ej utmätas 1364; frånvarande inländsk mans arvsrätt 169; förverkande, se nedan, upphörande; föryttring av blivande arvsrätt 215; jämkning i, 164; laga domstol i mål ang. 1112, 1122; preskription 168 o.f.; barns utom äktenskap och adoptivbarns arvsrätt 132. 137: stämpelavgift 150; underrättelse om 169, 170; upphörande av arvsrätt 166; urarvagörelse 170, 477 o. f.; utlännings arvsrätt 137, 168, 169, 170; villkor för arvsrätt 136, 137. Jfr. Arvskifte, Arvsordning, Arvinge.

Arvinge (bak-, bröst-, sido-) 131 o. f., ansvar för arvlåtarens gäld) 170, 480 (jfr. 195 o. f. cch urarvagörelse) ; bröstarvinges laglott 137, 195 o. f.; frånvarande, underrättas om arv 144, 169, 170; förlorar i vissa fall arvsrätt (arv-lösgöreise, arvsrättens förverkande, bosättning utomlands, försummad bevakning) 166 o. f.; förmyndare eller god man för, 144, 174, 467; förmyndares är skyldig, hos domstol anmäla dennes död 251 ; hemulsskyldighet 371 ;

| lösningsrätt 164; make som arvinge 474; okänd, 136, 170; rätt att begära dödför-| klaring 137; rätt att fordra edgång å bouppteckning 143, 1405; rätt att tillträda avträdd egendom 171 ; rätt till undanskiftande 172, | 173; rätt till urarvagörelse 170—179, 477 o. f.; | sammanlevnad i oskiftat bo 153; som undan-| döljer, vägrar att utlämna, förstör eller eljest | gör obrukbart testamente 205; skyldigheter i fråga om dödsbos vård och uppteckning | 141, 153, 475 o. f.; utländsk 136, 168, 169. Jfr. j Arv, Arvskifte, Arvsordning, Dödsbo. | Arvlåtare, dråp å 167. Jfr. Arv. ! Arvsföreningar 215.

j Arvskifte 154. 476, 480; fullmakt vid (form.) 159; i innan veterlig gäld guldits 176, 480; vid död-| förklaring 137; ändring i, 164. Jfr. Dödsbo. [Arvskifteinstrument 158, (form.) 159.

Arvslott, vad som må avräknas å barns, 157. Se i övrigt Arv, Arvskifte, Arvinge. | Arvsordning 131 o. f. (tablå) 134. | Arvsrätt 131. Se i övrigt Arv. ! Arvsskatt 150.

i Arvode, fullmäktigs 855; förmyndares 245; I konkursförvaltares, rättens ombudsmans (och I god mans) i konkurs och ackordsförhandling | utan konkurs 1399, 1403, 1404, 1411, 1417; laga j domstol i tvist om rättegångsombuds 1125; läkare-, förmånsrätt 1370, 1417; rättegångs-! fullmäktigs, retentionsrätt, 556; sjukskötares, | förmånsrätt 1370, 1417. j Assignant, Assignat, Assignation 1058 (not).

Association, stämnings delgivning åt, 1157. Jfr. j Förening.

i Assurans, se Försäkringsavtal. I A.ssurerat brev eller paket, se dessa ord. ! Attest 1250 o. f.

Auktion, allm. regler 320 o. f.; exekutiv, å

I fast egendom 1371 o. f. (jfr. noter sid. 323,

324) ; exekutiv, å lös egendom 1367 o. f.

(jfr. 733 not) ; frivillig, å fast egendom 324

o. f., frivillig, å lös egendom, 732, 733; klagan

I 1385 o. f.; konkurs- 1402, 1403, 1431. Jfr. ut-

I mätning.

| Auktionsförrättare 321 ; (exekutiv auktion) 1367, 1372. Auktionskammare 321 ; exekutiv losöreauktion

1367. Auktionskungörelse 321 ; (exekutiv auktion) 1368,

1372. Auktionsprotokoll 322, 324, 1383 (jfr. form. til! I arrendekontrakt 418 o. f.) ; utmätning på I grund av 1361.

Auktionsvillkor se Auktion, Auktionskungörelse. Aval (borgen) å växel 1035 not. Avbetalningskontrakt 741 (form.) 752, 753; befrielse från villkor enligt 586. Avbetalningsköp 739—753; (form.) 748, 752; av-[betalningspris 741 ; avskiljande av viss del av I avbetalningsvis sålt gods 744; beslut i handräckningsärende rörande avbetalningsvis såld egendoms återbekommande 748 o. f.; betalning vid avbetalningsköp 741, 742; förfalloklausul (Clausula cassatoria) 586; handräckning för avbetalningsvis såld egendoms återbekommande 748 o. f.; kontant pris 748; kostnad för avbetalningsvis såld egendoms återbe-I kommande 748; uppgörelse mellan kontrahen-I terna 745; verkställighet av dom om avbetalningsköps återgång 745; värdering 750; återlösningsrätt för köparen 751. Avbetalning å kapital avbryter preskription

800. 801; årlig, preskription 801. Avdelningskontor, anmälan till handelsregister

947, (form.) 949. Avgifter se Expeditionslösen, Kostnad, Regi-I strering, Stämpel.1460

Avgång vid Aktiebolag av styrelseledamot 986, revisorq 988, likvidator 996, 997.

Avgäld å avsöndrad jord 277. Se i övrigt Av-komst; jfr. Avråd, Hyra, Legoavgift, Ränta.

Avgärda by 265 not.; jakträtt å dess ägor 922.

Avhysning 1382. Jfr. Vräkning.

Avis (»enligt avis», »utan avis», växeltermer) 1041.

Avisoväxel 1038; protest på grund av försummad datering 1044; uppvisande till godkännande 1042.

Avistaväxel 1038.

Avkastning av hustruns enskilda egendom äger mannen ej upplåta rätt till, 70; vid köp 728— 732; av köpt gods 728—732.

Avkomst, Avkomsträtt 514; föremål för 514; uppkomst av 515; upphörande av 515; olika slag av 515; förmånsrätt 1419; handlingar, som tjäna till bevis därom, skola avfordras gäldenären vid utmätning av fastigheten 1371 ; inteckning för 533; kallelse å borgenärer till exekutiv auktion å fastigheten 1372; laga domstol 1120; vid exekutiv auktion 1375; är utmätningsbar 1364. Jfr. borgenärsförteckning, Undantag.

Avlastning vid köp av lös egendom 654.

Avledning av vatten, se Dikning, Vattenavled-ning.

Avliden, se Arv, Bouppteckning, Dödsbo, Dödförklaring, Urarvagörelse, Årsstämning.

Avlämnande av sålt gods 644, 662; tidpunkten därför 645 o. f.

Avlöning se Lön.

Av- och tillträdessyn 390, 391, 392, 395 (syneinstrument) 431, 1215.

Avråd 398 o. f.; förmånsrätt 1418; förordnande vid utmätning av syssloman att uppbära 1371 ; laga domstol i mål ang., 1120; lagsökning för, 1347; preskription 416, 804; rätt till betalning vid exekutiv auktion 1373 o. f., 1375, 1377.

Avradsdag 398.

Avrösnin»gsjord 267.

Avskedande av tjänare 831, 835.

Avskedsbetyg för tjänare 831, 833, 834. 835, (form.) 837.

Avskrivning av brottmål 1287; av konkurs 1440 o. f.; av lagsökningsmål 1352; av tvistemål på grund av parts utevaro 1176 o. f.; å aktiebolags tillgångar 985.

Avskrift av enskilda handlingar såsom bevismedel 1253, 1443; av offentliga handlingar såsom d:o 1250;

bestyrkt, av inlagor till hovrätt och Kungl. Maj:t 1308 not, 1329 (jfr. 1314, 1336) ; bestyrkt, av fordringsbevis vid lagsökning 1350; skall vara bestyrkt och orginalet skall vid påfordran företes 1187; växelkopia 1052. Jfr. Handling, Original, Skrift.

Avslag vid auktion 320; upp- och avslag 1375.

Avslutande av konkurs 1433 o. f.

Avstående av jord för allmänt behov, se Expropriation.

Avsöndring se Jordavsöndring.

Avtal (allmänna regler) 572, 596 o. f.; accept 596, skall vara rätt-tidig 602; ren 603; behöver ej lämnas uttryckligen 596, 597; anbud 596; måste komma till adressatens kunskap 596; skall innefatta tydlig och fullständig uppgift om däri liggande förpliktelse 596; anbudsgivare, hans död 601, hans konkurstillstånd 601, hans omyndighetsförklaring 601 ; anbudstaga-re, hans död 604, hans konkurstillstånd 604, hans omyndighetsförklaring 604; annons om försäljning eller inköp innefattar ej uppfordran till anbud 602; antagande svar, se Accept; avböjande svar, dess uteblivande gäller stundom som accept 597; avslag av anbud 601: avtal, definition 596, 597; arter 605; avslutan-

| de 596 o. i.; avtal till förmån för tredje man j 605; beroende ställning, dess otillbörliga [-ut-}-] {+ut- }+} nyttjande 590 o. f.; betalning 594; betänketid i för anbudstagare 599 o. f.; billighet, däremot j stridande viljeförklaringar 582 o. f.; borgenär I 591 ; budbärare, hans oriktiga återgivande av annans viljeförklaring 577; cedent 594; cession I 594; dess föremål 594; dess verkställande 594; ! dess verkan 594; cessionarie 594; cirkulär om 1 försäljning eller inköp innefattar ej uppford-j ran till anbud 602; delvis lämnad accept 603; I dröjsmål, av borgenär 593, av gäldenär 593; i eftergift 596; egen person, dess betydelse vid | prestations fullgörande 593; ekonomisk över-I makt, missbruk därav 590 o. f.; ensidiga av-i tal 605; ensidiga rättshandlingar 571; error in i motivis, 575 o. f.; fel i prestation, verkan i härav 593; felskrivning, betydelsen härav vid i viljeförklaring 575; flerhet av borgenärer 591; I fordringsrätt 592; formföreskrift, betydelsen härav vid viljeförklaring 605; verkan av dess | åsidosättande 605; förmögenhetsrätt 610; [-för-]-] {+för-]+} nyelse av fordran 595; förutsättning vid vilje-' förklaring 572 o. f.; förvanskning av viljeför-j klaring vid dess befordran genom telegram eller bud 577; förverkande av klausul 585 o. i f.; garanti för prestations möjlighet 595; god ! tro hos viljeförklaringens adressat 580, 581, 582; 578; gåva, gjord av misstag, blir understundom ogiltig, oberoende av god tro hos gåvotaga-! ren 577; gäldenär 591; gängse sed, dess betydelse för rättslivet 1192; hot, dess inverkan på viljeförklarings giltighet 573; hustru har stundom blott inskränkt juridisk handlingsförmåga 573; innehavarepapper, medför stundom betalningsskyldighet även vid utgivande utan gäldenärens samtycke 580; invändning mot krav på grund av skriftlig ford-I ringshandling 580, 581 ; konfirmation, begäran ! därom i accept 603, 604; konfusion 596; k^n-| kurrensförbud 587, 588; kredit, ocker 590; j kroppslig sjukdom, dess inverkan å viljeför-I klarings giltighet 573; kvittning, dess förut-| sättningar 595; när den är utesluten 595; tid-i punkten för dess verkställande 595; lag, där-1 emot stridande viljeförklaring 573; lagsökning i på grund av avtal 134/; legal acceptfrist 599; I lättsinne, missbruk därav för viljeförklarings i framkallande 590; löpande skuldebrev, med-| för stundom betalningsskyldighet även vid ut-| givande utan gäldenäreris samtycke 580; in-I vändningar mot krav på grund av dylik handling 758 o. f.; minderårighet utesluter eller in-j skränker den rättsliga handlingsförmågan 573; I missbruk av ekonomisk övermakt 590; miss-i tag, se Villfarelse; muntligt anbud 596, 597; j såsom sådant räknas även ett ej genom s^r-j skild överföring förmedlat anbud pr telefon j 597; negativt intresse, när sådant skall ersättas 575; novation, se Förnyelse; nytta av rättshandling medför i visst fall skyldighet att 1 vidkännas handlingen, se Fullmakt: obliga-| tionsrätt 570; obligationsrättsligt förhållande, i dess grundläggande 570: personerna däri 591; dess innebörd 592; dess förändring 593; dess upphävande 594; ocker 591; offert, se Anbud; oförstånd, missbruk därav för viljeförklarings framkallande 590; okunnighet, kan stundom utnyttjas på sätt som strider J mot rättskänslan, 579; omgående svar 599; j omyndighet, utesluter eller inskränker den rättsliga handlingsförmågan, 573; omöjlighet av prestations fullgörande 592; orderpapper, se Innehavarepapper; oriktig användning av ord och uttryck, betydelsen härav vid viljeförklaring, 575; oriktigt antagande kan I stundom

utnyttjas på sätt, som strider1461

mot rättskänslan, 579; positivt intresse, när sådant skall ersättas, 575; preklusion av fordringsrätten 596; preskription av fordringsrätten 596; prestation 592; måste vara möjlig 592; måste fullgöras i vederbörlig tid 593; måste fullgöras å vederbörlig ort 593; måste vara fullgod 593; prestationsort 593; reklamation, när sådan skall angivas 602; ren accept 603; Reugeld, dess åtskillnad från vite, 584; rus medför understundom ogiltighet av viljeförklaring 573; rättsförhållande 570; rättshandling 570; rättslig handlingsförmåga, saknas hos somliga personer 573; är hos vissa andra blott inskränkt 573, 574; sakocker 590; sedlighet, däremot stridande viljeförklaring 573; simulation av viljeförklaring 574; skadeståndsskyldighet, vid prestationens titeblivande 592, vid fel i prestation 593; skriftligt kontrakt, begäran därom i accept, 603; skuld 592; skämt, i dylikt syfte gjord viljeförklaring, 577; stoppningsrätt i fråga om brev och telegram 601 ; svar å anbud, se accept; svek, dess inverkan å viljeförklarings giltighet 574; telefonmeddelande, som innefattar anbud, 597; telegraferingsfel 577; telegrafiskt anbiid 597; tillitsteorien 575; tolkning av viljeförklaring 571 ; tredje man, till hans förmån ingånget avtal, 605; tro och heder, dess betydelse för rättstvist 579; trångmål, missbruk därav för viljeförklarings framkallande, 590; tvång, dess inverkan å viljeförklarings giltighet 573; två-sidiga rättshandlingar, se avtal; uppfordran att avgiva anbud 601 ; »utan förbindelse», betydelsen av detta uttryck i visst sammanhang 601; »utan obligo», se »Utan förbindelse» ; viljeförklaring, sättet för dess avgivande, 596; dess huvudslag 570; dess tolkning 571; dess ogiltighet 573; viljeteorien 575; villfarelse, dess inverkan å viljeförklarings giltighet, 575; vite 582 o. f.; våld, dess inverkan å viljeförklarings giltighet, 573; ålderdomssvaghet, kan stundom utnyttjas på sätt som strider mot rättskänslan, 579; åter-kallelse av accept 604, av anbud, 601 ; återgång av avtal vid konkurs 1423; ömsesidigt, lagsökning på grund av ömsesidigt avtal 1347. Se även Arbetsbeting, Bolag, Borgen, Fraktavtal, Föreningar, Försträckning, Försäkringsavtal, Förvaringsavtal, Gåva, Hasardavtal, Köp, Lega, Livräntekontrakt, Lån, Skifte (byte), Undantagsavtal, Uppdragsavtal.

Avträdande av egendom till konkurs, se Konkurs, Urarvagörelse.

Avverkning, se Skogsavverkning.

Avvisande av köpt gods, se Hävande.

Avvisande av levererad vara 601—604.

Avvita, se Sinnessjukdom.

B

Bageriyrket 931 ; handelsböcker 938.

Bakarv, Bakarvinge 132 o. f.

Balansräkning 939; av styrelse för aktiebolag 985, 988; i handelsbolag 964.

Bank, förmånsrätt 1421 ; inskränkning i rätten att äga fastighet 254, 255; konkurs 1419, 1439, 1455; laga domstol 1117, 1349; rätt att anmä a firma tillkommer ej solidariska bankbolag 944; ej rävt till ackordsförhandling u'an konkurs 1443, 1444; stämning, stämningstid, lageökning 1157, 1160—1161, 1349; årsstämning vid upplösning 807.

Bankaktiebolag, se Bank.

Bank- och fondinspektionen 861.

Bank (ir) rörelse 945; handelsböcker 938.

Bar gärning, brottslings gripande på, 1286.

Barn 107 o. f.; avtals ingående av 572, 573; antagande av tjänst 113, 830; gåvotagares skyldigheter mot givarens 329; vad å deras arvslott må avräknas 157; inskränkning i testa-mentsrätten, då ofärdigt, sjukt, litet vetande eller omyndigt barn finnes 195; laga domstol (barnens) 122, 1116, (i mål om fastställande av faderskap och

underhållsskyldighet) 122 o. f. — adoptivbarn, se adoption; barn i äktenskap 109 o. f., (arvsrätt) 137; barn utom äktenskap 115 o. f., 128, (arvsrätt) 137, (underhåll och uppfostran) 117 o. f.; 483, 551, 554, 1413, 1423, 1431 o. f., (förmyndare för) 220, 483, (trolovningsbarn) 20, 115; — förmyndare för barn i allmänhet 219 o. f., 483; skadestånd för gärning begången av 613, 632; skyldighet till bouppteckningsed i konkurs 1405; trosbekännelse 231 ; vård och underhåll vid hemskillnad samt äktenskapsskillnad 51, 56, 57, 467, 483, 551, 554, 1413, 1423, 1431. Jfr. Adoption, Arv, Arvsordning, Arvinge, Förmyndare, Minderårig, Omyndig.

Barnaarv, se Arv, Förmyndare.

Barnaföda, se Barn, Underhåll.

Barnavårdsmän 119 o. f., 126.

Barnavårdsnämnder 119 o. f.

Bedrägeri, gäldenär under åtal för, betr. ackordsförhandling utan konkurs 1450, 1452, 1453; av konkursgäldenär 1400, 1435, 1438, 1439, (laga domstol) 1266; som medför förlust av arvsrätt 166, 167.

Befaliningshavande, se Konungens befallnings-hävande.

Befraktare 846.

Befrielse från förpliktelse enligt kontrakt mot betalning av en viss penningsumma 584; vid arrendekontrakt och hyreskontrakt 585; vid avbetalningsköp 585; från medborgerliga förpliktelser till Sverige 13.

Begravningshjälp får ej tillgripas för gäld 1365; förmånsrätt 1417.

Begravningskostnad, förmånsrätt i konkurs 1417; vid utmätning 1370, upptagande i bouppteckning 146.

Behållning i bouppteckning 146, 149, 156, 157.

Bekännelse, se Erkännande.

Belgien, ej borgen av kärande 1131.

Bergmästare, se Gruva.

Bergsbruk, Bergshantering, ej skyldighet att föra handelsböcker 938; inteckning för förlagslån 535. Jfr. Gruva.

Bergsöverstyrelsen, se Kommerskollegium.

Berguv, jakt å 926.

Bergverk, se Gruva, Vattenverk.

Berättelse, se God man, Redovisning, Konkurs (konkursförvaltare), Sysslomän; revisions-, 988, 1019.

Besiktning av arrenderad jord 397; se Syn.

Besittning, lagsökning å den som har fastighet i, 1349; panträtt med eller utan, 539, 1369; återställande av rubbad, 1382. Jfr. Hävd.

Besittningsrätt till fast esren^om, laga domstol 1119; till kronohemman 259.

Beskickning, se Exterritorialitetsrätt, Sändebud.

Beskrivning över utmätt fast egendom 1371.

Beslut av exekutiv myndighet (klagan), 1383 o. f., (verkställighet) 1343, 1359 o. f., av underrätt 1176 o. f., 1185 o. f., 1138 o. f., (i brottmål) 1287 o. f., 1292, (talan mo') 1299 o. f.; hovrätts, (rättsmedel mot) 1322 o. f., (som ej få överklagas) 1319, (som få särskilt överklagas) 1321. Jfr. Besvärshänvisning, Rättsmedel, Utslag.

Bestridande 1191.

Beställare 640, 837.1462

Beställning vid köp av lös egendom 640.

Besvär hos hovrätt (i brottmål) 1303, jfr. 1282, (i tvistemål och ansökningsärenden) 1323, (rättegångsförfarandet i besvärsmål hos hovrätt) 1312, (särskild talan mot underrätts beslut under rättegången) 1324 — hos Kungl. Maj:t (i brottmål) 1324, (i tvistemål och ansökningsärenden) 1323, (rättegången) 1333, (särskild talan mot hovrätts beslut under rättegången) 1321, (vissa hovrätts beslut få ej överklagas) 1319; — nullitets-, 1341; — över polisdomstols, poliskammares, konungens befallningshavandes och överståthållareämbetets beslut 1318; — över utmätningsmans förfarande 1383 o. f.; — över överexekutors utslag i utsökningsmål 1385 o. f.

Besvärshänvisning 1304 o. f., 1325, 1385.

Besvärsmål, se Besvär.

Besvärsskrift till hovrätt 1312, 1313, (form.) 1317; till högsta domstolen 1334 o. f., (form.) 1338. Jfr. Besvär.

Betalning av avråd 398; (arrende); avbetalning (avbryter preskription) 799; av check 1061 ; av dödsbos gäld före urarvagörelse-tidens utgång 176, 177, 477, 479, 481 o. f.; av gäld 594, 673; av hyra 488 ; av köpeskilling (för fast egendom) 301, 305 o. f., (vid exekutiv auktion) 1374, 1375, (för lös egendom) 721, 722, (mot konossement) 721, (vid exekutiv auktion) 1368 o. f.; av skuldebrev 763 o. f., (på grund av borgen) 775 o. f. (jfr. lagsökning 1346 o. f.); av växel 1036 o. f., 1042 o. f.; (bristande) 1043—1051 ; före förfallodagen 763, 764, (återgång i konkurs) 529, 530, 531, missräkning vid, 868; myntslag vid växel-, 1043; ränte- 768, (avbryter preskription) 800; skiljemynt 766; ur köpeskillingen för exekutivt såld egendom (fast) 1377, (lös) 1368; utan skuldebrevs återbekommande 766; utdelning i konkurs 1413, 1427 o. f.; återvinning i konkurs av erlagd 1424, 1427.

Betalningsregress 1046.

Betalningsskyldighet i lagsökningsmål 1354. Se i övrigt Betalning.

Betalningsyrkande före exekutiv auktion (å fast egendom) 1372 o. f., (å lös egendom) 1369.

Beteshage, se Stängselskyldighet.

Betjänte, se Kronobetjänt, Tjänare.

Bevakning av arvsrätt 168; av fordran för avbrytande av preskription 796, 797; av fordran i konkurs 1407, 1415, 1443, (se konkurs), (form.) 1411, 1414, (avbryter preskription) 799, 1413, (anmärkningar mot) 1408, 1414, (form.) 1412, (efterbevakning) 1411; av testamente 199, (form.) 201 ; efter årsstämning 809, (erfordras ej, då bevakning skett i konkurs) 809.

Bevillning, se Utskylder.

Bevis (bevisning inför rätta) 1193 o. f.; eget erkännande 1216; fullt, halvt 1210, 1246; häktning i brottmål av den, som misstänkes skola undanrödja 1285; indicier 1254; mot-, motsats-, 1211; parts ed 1218; sakkunniga 1246; skriftliga, 1249, 1443, (i orginal och bestyrkt avskrift till överrätterna) 1308 (not), 1326, jfr. 1314, 1336 o. f.; syn- 1213; vittnen 1228.

Bevismedel 1195, 1213, se Bevis, Föreläggande (slutligt).

Bevisprövning 1210.

Bianspråk 1151, (laga domstol) 1125.

Biintervention, se Mellankommande part.

Biträde, se Rättegångsbiträde.

Bjuden ed 1227.

Björn, jakt å, 923.

Blanco, se In blanco.

Bly, se Gruva.

Bo, »bo och hemvist» 1114, 1348; dödsbo, se d. o.; makars, se Makar; orubbat, 207; oskiftat, (fördel av) 104, 153, 156, (se under Bodelning), (sammanlevnad i) 153.

Bod, rätt att försälja varor i, 931.

Bodelning vid boskillnad 446, 452, 454, 480, (form.) 98; vid hemskillnad 454; vid äktenskapsskillnad 58, 446, 454; vid återgång av äktenskap 454; återgång av hemföljd vid 106; makars rätt att vid bodelning undantaga viss egendom (nya best. i st. f. fördel av bo-oskifto, se d. o.) 457, 476; makars rätt till vederlag 457; laga domstol 1122. Se i övrigt Avvittring, Arvskifte, Fördel, Morgongåva.

Bofast person, häktning av, 1285.

Bokföring, se Handelsböcker.

Bokförlag, handelsböcker 938.

Bokhandel 938.

Boktryckeri 934; förlagsinteckning 535; handelsböcker 938.

Bolag, handels-, enkla och aktie-, 16; aktie-, 962, 974, (jfr. 944); enkelt, 962, 972, (firma, anmälningsformulär) 944, 955; handels-, 961, 962, (firma) 944, (form.) 955, 959 o. f.; hälf-tenbruk 418; inskränkning i rätt att förvärva fast egendom 255; kommandit-, 969 o, f.; (firma) 944, (form.) 956; konkurs 1454 o. f.; laga domstol 992, 993, 1349; lagsökning å 1349; personliga 961; stämnings delgivning 1157; stämningstid 1160.

Bolagskontrakt (form.) 971 (jfr. Bolag).

Bolagsordning 977, (form.) 1001 ; ändring 993, (form.) 1008.

Bolagsstämma 989; konstituerande, 976, protokoll vid, 987.

Bolby 265 not.

Boningsort 1114.

Borgen för kostnad och skada för anmält äktenskapsjäv 28, 773 o. f., (form.) 791 o. f., av två eller flera personer 784, (form.) 791 o. f.; efter-, 783, (form.) 793; efterföljande självständig 787, 789; enkel, 780, (form.) 791 o. f., (verkan av löftesmannens död) 791; för arrende 411 (form.) 430; (av kronohemman) 263; för del av köpeskillingen vid exekutiv auktion 1377; för gäld (till hindrande av konkurs) 1389, (av utmätning) 1360, (av införsel) 552, (till vinnande av återgång av kvarstad, skingringsförbud, reseförbud) 1381, 1382; för hustru av mannen 474, 932, (form.) 937; för kostnad och skada av utländsk kärande 1130, (form.) 1131, (i brottmål) 1280; vid intäkt 891; för omyndig av förmyndare 521, 773, (form.) 937; för skada (vid avhysning) 1382, (vid kvarstad, reseförbud, skingringsförbud) 554, 1381, 1382, (vid återlämnande av deponerat gods) 850; för skadestånd vid verkställighet av icke laga kraftvunnen dom 1379, 1380; för tillträdande av genom urarvagörelse avträdd egendom 172. 481, (form.) 179; för utlänning, som vill idka handel 936, (form.) 937; för återbäring (för lyftning av köpeskillingen för exekutivt såld egendom) 1368, 1378, (vid lyftning av till förekommande av utmätning nedsatt belopp) 1360, not, (vid lyftning i konkurs) 1428, 1431 o. f., (vid verkställighet av icke laga kraftvunnen dom) 1379; huvud-, 779; personlig 784 o. f., (anm.) ; preskription 797; pro determinata (rata) parte 786, (form.) 793; proprie- 781 o. f., (form.) 792; regressrätt 787 o. f.; solidarisk 784, (form.) 791 o. f.; såsom för egen skuld, se proprie-; under 784, (form.) 794; upphörande av ansvarighet 789, 790; vid deposition 850; vid inmutning av mineralfyndigheter 929, vid ur-1463

arvagörelse 170, 174; vid äktenskapsjäv 27; växel (aval), 1035 not; över-, 783, (form.) 793.

Borgesman, se Borgen, Löftesman.

Borgenspreskription, se Borgen, Preskription.

Borgenär 591; kallelse (i konkurs) 1397, (till exekutiv fastighetsauktion) 1372; i ackordsförhandling utan konkurs 1444, 1446, 1447, 1448, 1449 o. f., 1452, 1453, 1454; konkurs- (oprioriterad och prioriterad) 1399, 1413 o. f., 1423 o. f., 1427 o. f., 1442, (ed) 1409, 1410, 1443; rätt att fordra edgång av den, som uppgivit bo till bouppteckning 143; rätt till betalning innan urarvagörelsetiden gått till ända 176; rätt till betalning ur köpeskillingen för exekutivt såld egendom (fast) 1377 o. f., (lös) 1368 o. f.; vid försträckningsavtal 755 o. f.; åtgärder vid lösöreköp 736, 737. Jfr. Betalning, Betalningsyrkande, Fordran, Gäld, Konkurs, Ut-sökning.

Borgenärsed i konkurs 1409, 1410, 1430, 1431.

Borgenärsförteckning 1373 o. f.

Borgenärssammanträde i ackordsförhandling utan konkurs 1449 o. f.; i konkurs, se Konkurs (borgenärssammanträde).

Borgerlig vigsel 41.

Borgholm, magistraten utser bouppteckningsför-rättare 142.

Borgmästare 1101; i vissa fall överexekutor 1344.

Bortovaro, se Dödförklaring, makes bortovaro utan att man vet om han lever 55, 465; se Egenvilligt övergivande, Frånvarande, Äktenskapsskillnad.

Boskap, se Fa, Hemdjur.

Boskifte, se Avvittring, Arvskifte, Bodelning, Boskillnad.

Boskillnad, anledningar till 91, 92, 442, 450, 473; ansökning av båda makarna 91, 450, 451, (form.) 91, av vilkendera av makarna som helst, 91, 450, 451, (form.) 92, av hustrun ensam 92, (form.) 92; anhängiggörande och utförande av mål angående, 93, 94, 450; i samband med konkurs 91, 96, 102, 450. 453, (vederlag) 97; utan samband med konkurs 91 ; (förvaltning av boet efter) 95, 452, (skifte) 96, (form.) 98, (utbrytning av giftorättsandel) 91, 453, (vederlag) 97, verkan 101, 102; morgongåva utgår ej vid äktenskaps upplösning efter, 104.

Bostad, fast, häktning av den som saknar, 1285 o. f.

Bostadsförening, Se Förening (för ekonomisk verksamhet).

Bostadslägenhet 484.

Boställen 263; fiske^ 919, 920; hemmansklyvning 269; husesyn 1215 o. f.; jordavsöndring 275; utarrendering 263; ägostyckning 272.

Bosättning utrikes, inverkan på arvsrätten 168 o. f.; på medborgarerätten 14.

Bouppteckning vid boskillnad 93 o. f., 451, 452, 453, 475; — vid dödsfall 141, 475, 479; anstånd med, 142; behållningens beräknande 146 o. f., (form.) innehåll, värdering 145, (form.) 146, (värdering av fideikommissegendom) 214; förrättningsmän 142, 475; försummelse eller oredlighet 152, 167, 175, 479; god man för arvinge 144, 476; ingivande till rätten 149 o. f.; laga domsol 149, 1122; personer som skola närvara vid, 143; skall omnämnas i arvskifte 158; stämpelavgift 150; tid för förrättande av, 142.; — vid boskillnad 475; — v:d dödförklaring 140; — vid hemskillnad 475; i samband med ackordsförhandling utan konkurs 1445, 1446; — vid konkurs 1391, 1396. 1398. 1417, 1433; — vid äktenskapsskillnad 58, 475.

I Bouppteckningsfd 143, (form.) till stämning 143; i konkurs 1391, 1397, 1398, 1404o. f., 1432, 1433, 1441. Bouppteckningsförrättare 142; i konkurs 1391,

1397, 1398, 1404 o. f. Jfr. Bouppteckning. Bouppteckningsinstrument 145. Bouppteckningskostnad 149; förmånsrätt i konkurs 1417; vid utmätning 1370. Bouppteckningsprotokoll 1103. Brand, värderingsed 1226. Brandförsäkring 869 (jfr. 319) ; arrendator ei

I skyldig svara för jordägarens brandförsäk-

j ringskostnad 401. Brandförsäkringsavgift, arrendatorn svarar ej

därför för jordägarens hus 401. Brev, preskription av ersättningsanspråk för förkommet, 804.

I Brevbok 939.

j Brist i sålt gods 703; i myckenhet av sålt gods

I 681 ; i bouppteckningen 146.

| Bristande samtycke, se Samtycke.

! Brista åt hemul, se Hemul.

I Bro, byggande och underhåll 875.

i Brott, angivelse-, målsägande-, officialförbrytel-

| ser 1276, 1277, 1279, vara kan följa straff-

i arbete, personlig inställelse 1280 o. f. (jfr. Brottmål, ed, häktning) ; medför förlust av

I arvsrätt 166. Jfr. Medborgerligt förtroende,.

I Straffarbete.

Brottmål 1074, 1263 o. f.; angivare 1280 (jfr. 1279; anhängiggörande 1282; bevisning 1194

j o, f., 1254 o. f. (jfr. Bevis, skriftl., Ed, Eget

i erkännande, Indicier, Sakkunnige, Syn, Vitt-

j nen); ej tredskodom i, 1290; husrannsakning

| 1291 not; häktning och begäran om rannsak-

I ning 1285; hämtning 1288—1290; inställelse

i (personl. eller genom ombud) 1280 o. f., 1281

I o. f., (jfr. parter, utevaro) ; invändningar 1187 o. f., 1273, 1292; klagan (besvär hos hovrätt) 1299, 1302 o. f., 1312 o. f., (besvär hos K. Maj:t) 1320, o. f., 1323, 1333, (extraordi-

j nära rättsmedel) 1341, (hovrätts utslag får I

] regel ej överklagas av allmän åklagare) 1321 ; laga domstol 1264; invändning mot domstol»

' behörighet 1273 o. f.; parter (målsägande, tilltalad, åklagare) och åtalsrätt 1274 o. f.; polis-

' förhör 1282 not, 1291 ; rekonventionstalan 1267,,

I 1285, 1288; rättegångsbiträde 1281 o. f.; rätte-gångsfullmäktig 1136, 1282; rättegångsförfarandet (i instämt) 1287, i (rannsakningsmål) 1291; stämning 1282 o. f.; underställning (till hovrätt) 1304, 1317, (till K. Maj:t) 1325 1340; utevaro 1287 o. f.; utslag 1292, 1316; återupptagande av, 1297.

| Bruk, se Smidesverk, Stångjärnsbruk, Vatten-

I verk.

! Brukare 385; hälften-, 418.

i Bryggeri, förlagsinteckning 535.

| Bryggeriyrket, 931 ; handelsböcker 938.

| Brytande av trolovning från ena kontrahentens

| sida 21.

j Bränning, förbud mot verkställande av bran-

| ning å arrenderad jord 397.

! Brännvinsbolag, ang. rätt att förvärva och besitta fast egendom 255.

j Brännvinsförsäljning 934.

j Brännvinstillverkning 934; förlagsinteckning 535.

i Bröllop, se Vigsel.

i Bröllopskostnad 157 not.

i Bröstarv, se Arv.

I Bröstarvinge 131; dess laglott 194, 195 o. f.,

i (får ej inskränkas av barns utom äktenskap

j och adoptivbarns arvsrätt) 132, 137; förlust av

J arvsrätt genom bosättning utomlands 168;

i gåvotagares skyldigheter mot givarens 328.

| Jfr. Arvinge.

! Bud å auktion 320, 1375 not.1464

By 265; avgärda, bolby 265 not; jakträtt å avgärda bys ägor 922.

Byalag, stämnings delgivning åt, 1156; stämningstid 1161.

Byaväg, se Byväg.

Bygdekraft (vattenrätten) 903.

Bygdeväg 874.

Byggande i vatten, se Vatten.

Byggmästare 931 ; handelsböcker 938.

Byggnad, fast egendom 251 o. f. Jfr. Grund, Hus, Missbyggnad, Nybyggnad, Tomt, Överbyggnad, överloppsbyggnad.

Byggnadsbrist 395.

Byggnadskvarter 283—288.

Byggnadsnämnden 283—288.

Byggnadsskyldighet, se Nybyggnadsskyldighet, Underhållsskyldighet.

Byggnadstomt 283. Jfr. Tomt.

Byte, se Skifte.

Bytesbrev 325.

Byväg, se enskilda vägar å landet 887.

Böcker, se Handelsböcker.

Bördemän 373 not.

Bördsmän 373.

Böter för åtskilliga förseelser mot aktiebolagslagen 998; utevaro från rätten 1177 o. f., (i brottmål) 1288 o. f.; utmätning för 1365, anm.; uttagas icke av konkursbo, om brist föreligger 1413. Jfr. Brottmål, (häktning, inställes se).

C

Caf-köp 647; 651.

Casus, se Olyckshändelse.

Cession av fordringar 594. Se Konkurs.

Charta Sigillata, se Stämpel.

Check 1058 (form.) 1073; ej lagsökning på grund av, 1347; presentationstid (piatscheck, distanscheck) 1060; preskription 1061 ; stämningstid i mål ang. återgång; fordran 1162; utländsk kärande ej skyldig ställa borgen 1130

Cif-köp 647, 651.

»Cirka)), termens betydelse i leveransavtal 683.

Civilmål, Civilprocess, se Tvistemål.

Civilt köp 641.

D

Dagbok, köpmans, 939. Jfr. Handelsböcker.

Dagsverksskyldighet, torpares, 399; tiden för fullgörande av, 400; sättet därför 400.

Dagväxel 1039, (form.) 1063; 1064.

Dammbyggnad 896 o. f., 897, 899, 900, 914, 915.

Dammlucka 914.

Danaarv 136.

Danmark, ej borgen av kärande 1131.

Datoväxel 1038, (form.) 1062.

Decharge, se Ansvarsfrihet.

Deduktion 1329, (form.) 1332; kontra-, 1331, (form.) 1333.

Delaktighet i brott, laera domstol 1270; i mål, (jäv mot domare) 1094; (mot skiljoman) 1083; mot vittne) 1231.

Delcredereförbindelse, Delcredereprovision 860.

Delgivning av föreläggande av inställelse m. m. 1180 o. f., 1289; av kommunikationsakt i besvärsmål (hos hovrän) 1314. 1429. (hos K. Maj:t) 1335 o. f., 1388; av lagsökning 1350. 1351 o. f.; av stämning 1152, (i brottmål) 1283, (vittnes) 1236; av testamente 201; av tredskodom 1179 o. f.; av överexekutors utslag 1386; åt häktad av hovrätts utslag eller beslut 1325.

Delgivningsbevis (form.) å hovrätts kommunikationsakt 1317; å stämning 1170; å testamente 201, 202. Jfr. Delgivning.

Deponent 846; skyldigheter 847; verkan av hans död 852.

Depositarie 846; retentionsrätt 556, 848; skyldigheter 849; verkan av hans död 852.

Deposition, förvaringsavtal (jfr. d. o.) 846; i bank 852; nedsättning, se d. o.

Depositionsbevis 852.

Depositum, se Deposition.

Designation, se Tomtkarta.

Detentionsrätt, se Retentionsrätt.

Diariibevis, hovrätts, över parts inställelse 1308.

Dike, såsom laga hägnad 890.

D.kning 908 o. f., 912; arrendators skyldigheter i fr. om, 394; dikningssamfäilighet 909 o. f.; laga domstol 1121; syn och rättegång 911.

Diskontering av växel 1051.

Dispach, laga domstol för klander av, 1114.

Dispens från äktenskapshinder 21 (form.) 22,

25, 26; (bristande samtycke av giftoman) 23, (bristande samtycke av myndighet) 33; (för-vantskap) 26, (form.) 26; minderårighet 21, (form.) 22, 23; failandesot 25, (form.) 25; könssjukdom i smittosamt skede 25, (form.)

26. Se Fullföljd. Dispensabel, se Dispens. Dispositionsrätt, bevisning i tvister om 1194,

1212.

Distansförbrytelse 1264.

Divisioner, se Hovrätt.

Djur, se Fä, Hemdjur.

Dom, se Utslag.

Domare 1092; jäv mot, 1093, (hovrätts utslag får ej överklagas) 1095; (invändning om jäv) 1095; vederhäftighetsbevis av, 480, 1131, 1329; vidimation 1350; vittnesgiltighet 1239; är jämte vissa sina skyldeman hindrad vara rätte-gångsfullmäktig 1138.

Domarejäv, se Domare.

Dombrott 1272.

Domför (hovrätt) 110?; (här-d«rätt) 1098; (högsta domstolen) 1102; (rådhusrätt) 110!.

Domicilierad växel 1036, (form.) 1056—1068; protest' 1045; uppvisande till godkännande 1042.

Domkapitel (konsistorium), skiljobrev (i trolovning) 32, (form.) 32, (i äktenskap) anm. å sid. 59; underställning av dess utslag i vissa mål 1304.

Domkyrkohemman 263.

Domsaga 1096.

Domskäl 1258; vinna ej laga kraft 1260.

Domstol 1096; behörighet (i brj.tmåi) 1264, (i lagsökningsmål) 1348, (i tvistemål) 1114, (i äktenskapsmål) 61, (invändning mot) 1127, 1273, (hovrätts utslag över dyl. invändning får ej överklagas) 1319; där anhängigt mål får ej upptagas av extku iv myncighet och tvärt om 1355; hovrätt 1102; häradsrätt 1096; högsta domstolen 1102; invändning om dor~ stols behörighet 1127, 12/3; laga, se behörighet; jfr. Laga domstol; lagsökningsärendes förvisande ss. tvistigt till, 1352; omröstning 1256; processledande verksamhet 1212 o. f.; rådhusrätt 1101; rätt att på eget initiativ beivra grova brott 1286; utslag, beslut, resolution se d. o. Jfr. Exekutiva myndigheter, Hovrätt, Högsta domstolen.

Domstolsprotokoll, se Protokoll.

Domäner, kronans jordbruks-, 263.

Donation 180.

Donationsjord 282.

Dop icke villkor för kyrkl, vigsel 41.

Driftefä 294.

Drucken, kan ej sluta giltigt avtal 573, ej upprätta giltigt testamente 181, ej vittna 1229;1465

trolovning sluten av, 18, 19 o. f.; äktenskap ingånget av, 18 o. f. Jfr. Dryckenskap.

Dryckenskap, orsak till ställande under förmyndare 218; hemskillnadsorsak 464; äktenskapsskillnadsorsak 56, 465. Jfr. Drucken.

Drycker, tillverkares bokföringtplikt 938; tillverkning och försäljning 934.

Dråp, förlust av arvsrätt genom, 167.

Dröjsmål av säljare att avlämna sålt gods 660 o. f., 681 o. f.; av köpare 709 o. f., 722 o. f.

Dubbelförsäkring 870.

Duplett av växel 1051.

Duplik i revisionssaker 1331; i vademål 1310.

Duvhök, jakt å, 926.

Dödande av förkommen växel 1053; av inteckning 528—534, (förlags-) 535 (jfr. Inteckning).

Död, endera kontrahentens, upplöser trolovning 20.

Dödförklaring 137, (jfr. 366); förfaller 1246.

Dödsbo, betalning av gäld 153, 174, 477, 479; 480, 48J o. f.; laga domstol 1122; (i lagsökningsmål) 1349; redovisning för förvaltning av, 153; rätt ött fortsätta handelsrörelse 945, (form.) 951—953; stämnings delgivning åt, 1155 o. f.; stämningstid 1160; urarvagörelse 170, 477 o. f.; utredningsman i (form. till fullmakt) 1145, 1146; vård och uppteckning av 141, 475 o. f.; årsstämning 806; oskiftat dödsbo har ej rätt till ackordsförhandling utan konkurs 1443. Jfr. Arv, ^Arvskifte, Stärb-husdelägare.

Dödsdom, underställning 1304, 1325; äktenskapsskillnadsorsak 54.

Dödsfall, underrättelse om, 169, 170; utgångspunkt för arvsrättspreskription 168; vittnes förhör »för dödsfalls skull» 1246; årsstämning 806. Jfr. Dödsbo.

Dödsstraff, se Dödsdom, Häktning.

Dövstum såsom testamentsgivare 181 ; såsom vittne 1229.

Ecklesiastika boställen, se Boställen.

Ed, bjuden 1227; (ej i brottmål) 1227; borgenärs-, i konkurs 1228, 1409, 1410, 1430, 1431; bouppteckningss-, 143, 1228, 1446, (vid ackordsförhandl, utan konkurs); fyllnads-, 1225, Ii regel ej i brottmål) 1225; för vinnande av urarvaförmån 173, 478, 1228; för åtnjutande av frihet fr. betalningsskyldighet efter årsstämning 809, 1228; gäldenärs-, i konkurs 1228, 1398, 1404 o. f., 1441, 1443; parts 1218, 1228, 1405; tro- och huldhets-, 11; vid brandförsäkring 1228; vid intäkt 892; vid lösöreköp 737, 1228; vid urarvagörelse 173; vid utövning av lösningsrätt till fast egendom 376; vid åter-brytände av dom eller utslag 1342; vid återbäring av hemföljd 107, 1228; vittnes-, 1237, 12^8 o. f., 1245 not; vittnesförhör utan 1238, 1240; (vid deposition) 1227; (vid stöld och brand) 1226; värjemåls-, 1218 (jfr d. o.).

Edgång 376, 1221, 1222, 1225 o. f.

Edgångsbeslut 1221, 1222, 1225 ,(1227).

Editionsplikt (skyldighet att utlämna handlingar ss. bevis) 1254.

Edstema 1221.

Effektiv (växelterm) 1043, 1047.

Efteraccept 1047, 1049.

Efterbevakning i konkurs 1411.

Efterborgen 783, (form.) 793; preskription 802; regressrätt 789.

Eftergift av fordran 596.

Efterkray 658.

Efterlysning, se Kungörelse.

Efterman å växel 1046. Jfr. Indossent.

Eftersiktsväxel 1037, (form.) 1066.

Egendom, ej utmätningsbar 1364; enskild och gemensam, i makars bo 63 (jfr. Makar) ;

Advokaten.

fast, rätt att besitta 254; fast vad därtill är att hänföra 251; i dödsbo, se d. o.; lagstiftning rörande fast-, 251, rörande lös, 538; som ej ingår i konkurs 1432; som kan vara föremål för testamente 193; olaga avyttring 816, 850; som tillhör annan, skall avskiljas vid arvskifte 156, vid konkurs 1223, vid utmätning 1363; undanskirtande 172; utmätningsfri 1365; värdering i bouppteckning och vid bouppteckGnings stämpelbeläggning 145, 152 o. f. Se i övrigt Fastighet, Lösegendom.

Egendomsavträde, se Konkurs, Urarvagörelse.

Egendomsförhållanden, äkta makars, se Makar.

Egen order, växel till 1035, 1036, (form.) 1067, 1068.

Egenvilligt övergivande, äktenskapsskillnadsorsak 54.

Egen växel 1056, (form.) 1065, 1066, 1070.

Eget erkännande, se Erkännande.

Ekonomisk besiktning, se Syn.

Ekonomisk förening 1010. Jfr. Förening.

Eksjö, magistraten utser bouppteckningsförrät-tare 142.

Elektrisk kraftöverföring, ersättning för intrång genom ledning för 916.

Emballage (vid köp av lös egendom) 643.

Endossat, Endossement, Endossent 1040.

»En för bägge (alla) och bägge (alla) för en», se Solidarisk.

Enkel borgen 780, (form.) 791 ; av flere personer 784, (form.) 792 o. f.

Enkel skuldförbindelse 756, (form.) 770 o. f.

Enkelt bolag 16, 962, 972; anmälningsformulär 955; bolagsmännens rättigheter och skyldigheter 972; firma 944 (jfr. anmälningsformulär) ; konkurs 1390, 1454 o. f., laga domstol 1117, 1349; lagsökning 1349; rättsförhå! ande till tredje man 973; stämnings delgivning 972; slämningstid 1160; upplösning och likvidation 974; jfr. (konkurs)

1390, 1454 o. f.

Enköping, magistraten utmätningsman 1345 not.

Enskifte 267.

Enskild auktion 320.

Enskild bank, se Bank.

Enskild egendom i makars bo 69, 443 o. f.

Enskild gäld, se Gäld.

Enstaka hemman 265.

Entledigande, tjänares, av exekutiv myndighet 835, (831).

Entreprenad, se Arbetsbeting.

Erkännande, eget 1216; avgivet av fullmäktig 1217; parts erkännande i äktenskapsmål 61; tyst (dispositivt) 1217; tyst eller uttryckligt, av en fordrans tillvaro avbryter preskription 800. Jfr. Medgivande.

Ersättning för förkommet paket eller värdebrev (preskription) 804; på grund av expropriation 562 o. f.; enligt vattenlagen 912 o. f.; för inställelse (hos hovrätt, då anmält vad öyergiyes) 1306, (form.) 1306; (hos K. Maj:t, då missnöjesanmälan ej fullföljes) 1327; för skada, se Skadestånd; rättegångskostnads-, 1258; vittnes-, 1240.

Ettårig hävd, se Hävd.

Exception i vademål 1310, (form.) 1312.

Exekutiv auktion, se Auktion.

Exekutiv myndighet 1344 o. f.; där anhängigt mål får ej upptagas vid domstol och tvärt om 1355.

Exekutivprocess 1074, 1075, 1343.

Exekutor 1198.

Exekutorisk process 1074, 1343.

Expeditionslösen 1103—HIO; i lagsökningsmål 1335.

Expenser, se Rättegångskostnad.

Export 931.

1841466

Expropriation 558 omfattning 559; ansökan om 560; handläggning 561; ersättning och expropriation snamnd 562 o. f., tillträde av fastigheten 566; lösningsrätt 569; lagfart å exproprierad fastighet 339, 340.

Exterritorialitetsrätt, främmande regenter, sändebud och deras tjänare ej skyldiga att svara inför svensk domstol (i brottmål) 1280, (i tvistemål) 1132; ej skyldiga att vittna 1236; hovrätt laga domstol i mål ang. brott mot främmande makts sändebud i Sverige 1271.

Extra judiciella ärenden 1076.

Extraordinära rättsmedel 1341.

F

lagen är stadgat ang. fast egendom och inteckning däri skall äga motsvarande tillämpning i fråga om tomträtt och däri meddelad inteckning. Jfr. Egendom.

Fastigheter, jordens indelning i, 264.

Fastighetsbyte 325.

Fastighetsköp 8.

Fastighetsägare, lösningsrätt 377. Se i övrigt Fastighet.

Fastighetsköp 296 (jfr. 316).

Fastighetsregister för stad 290.

Fatalier, Fatalietid 1305 not; i besvärsmål (hos hovrätt) 1312, (1315-1316), (hos K. Maj:t) 1333, 1334, 1337; i revisionssaker 1327—1330; i underställda mål 1317, 1340; i utsöknings-mål (1352), 1383—1384 o. f. (för återvinning) 1354; i vademål 1305 o. f. (jfr. 1327); återställande genom resning 1341.

Fattigdom, hinder för förmyndareskcip 223. Jfr. Medellös, Medellöshetsbevis.

Fattigkassor, förmånsrätt 1370, 1421.

Fattigvårdsinrättningar ej anmälningsskyldiga för tillverkning av fabriks- och hantverksarbeten 933.

Feberpatient kan ej göra giltigt testamente 181, ej sluta giltigt avtal i allmänhet 579.

Fel vid arvskifte 165; vid rättegång 1341; å arbetsprodukten vid arbetsbeting 840; å deponerat gods 849, 850; å legt gods 821, 824; å lånt gods 814, 815; å prestation vid avtal i allmänhet 593; å vara vid köp av lös egendom 683—709; frågan om bedömande huruvida fel föreligger 684; undersökning av, 686, 687; medför rätt för köparen att häva köpet med eller utan skadestånd 688; dock ej i vissa fall 688—697; skadestånd för fel å levererad vara 597 o. f.; rätten till dylikt skadestånd förloras i vissa fall, 698—700; rätt för köparen att i händelse av fel å vara kräva kontraktsenlig vara med eller utan skadestånd 701 ; rätt för köparen att fordra ett mot varans kontraktsstridighet svarande avdrag å köpe skillingen 701.

Felräkning i förmyndareräkning 243; vid betalning 868.

Femstensrör 278.

Fideikommiss, arrende, se lega här nedan; ans:, inlöst områdes avskiljande från 383, 384; giftorätt äger ej rum i, 63; inskrankarn^ i rätten att stifta familje-, (genom gåva) 328, (genom testamente) 180, 213; inteckning 214; jordavsöndring från, 275; laga fardag 214 (jfr. lega) ; lagfart 214, 330, 334 anm. 1 ; ^ega 386, 389; stiftande av, 213; stämpel å fideikom-missbrev 346; tiden för nyttjanderätt till, 386; tillfaller ej konkursbo 1422; upphävande 214; upptagande i bouppteckning, 145, 214; utb>t2 av ägor 214; utmätningsfrihet 1364.

Filial, anmälan till handelsregistret, 947, (form.) 949.

Filipstad, magistraten utser bouppteckningsför-rättare 142.

Firma 944, (registrering) 948, (form.) 949, aktiebolags, 977—978, 986—987, (registrering) 977, (form.) 1003; ekonomisk förenings, 1011, 1017» 1018, (registrering) 1012—1013, (form.) 1031, enkelt bolags 972, (form.) 955; handelsbolags, 962, (registrering) 963, (form.) 955; kommanditbolags, 969—970, (form.) 956; rätt till, får ej utmätas 1364; tecknande under administration eller likvidation 947, (form.) 954; överlåtelse 946 o. f.

Fiske 919; allmännings-, 920; allmänt krono-920; enskilt, 920; fredande 898, 915 921; kronans enskilda, 920; kronoallmännings-, 919; kungsådra 893 o. f., 921; olovligt 921, (panträtt) 547. Jfr. Fiskeri, Fiskerätt, Fiskeverk.

Fabrik, tillbehör till, fast egendom 252. Se i övrigt Fabriksrörelse, Manufakturverk, Vattenverk.

Fabriksarbetare, se Arbetare.

Fabriksrörelse, inteckning för förlagslån till drivande av, 535; kemisk, 934; rätt att idka 931 ; skyldighet att föra handelsböcker över, 938.

Fackmän, se Sakkunnige.

Fader, se Arv, Förmyndare, Föräldrar, Giftoman, Hemföljd.

Faktura 643, 696.

Falk, jakt å,o 926

Fallandesot, återgångsorsak i äktenskap 44; äktenskapshinder 25, 461.

Falsterbo, magistraten utmätningsman 1345, not, utser bouppteckningsförrättare 142.

Familj, se Barn, Föräldrar, Makar.

Familjefideikommiss 213, 328.

Fara, för förstörelse av såld lösegendom 686 o. f.; 726—728; försäkring mot, 869.

Fardag, laga, i fråga om fideikommiss 214; i stad 484; laga domstol 1119; på landet 390; vid exekutiv försäljning 1379.

Farled 898, 912.

Fartyg, brott begånget å, 1264 o. f.; inteckning i, 536, (lagsökning) 1349; panträtt i, 547, 1369. Jfr. Sjörättsmål.

Fartygsbefälhavare, se Sjörättsmål.

Fartygsrederi, se Skeppsrederi.

Farvatten, brott i svenskt eller utländskt 1264, 1265.

Fast köp 639.

Fasta, Fastebrev 330.

Fastighet (fast egendom) 251 o. f. (avkomst-rätt) 514; arrende 388; auktion 320, (exekutivt försåld), befrielse från inteckningar 528, 533, (köparens rätt till)^ 1378 o. f.; byte (skifte) 325; expropriation 559 o. f.; förmånsrätt, se d. o.; föryttring före urarvagörelseti-dens utgång 177; hemmansklyvning, ägostyckning o. jordavsöndring 268; gåva 327; hemföljd 106; vad därtill är att hänföra 251; hyra 484; hävd 347; härskande och tjänande 507; inteckning 520, (flera gemensamt intecknade) exekutiv auktion 1376 o. f., (intecknad fordrans utsökande ur fastigheten och dennas »dömande i mät») 1349, 1354, (form.) 1355, 1356; klander och hemulsskyldighet 366; köp 296; lag, som skall tillämpas i fråga om, 1193; laga domstol i mål angående 1117 o. f.; lagfart 330, 1117; lösningsrätt 372, (vid arvskifte* 164; makars, (enskild och gemensam) 64, 522, (förvaltning) 69-71, 77, (vederlag) 90; morgongåva 103, 104; nyttjanderätt 385 (jfr. inteckning) ; omyndigs, 233; panträtt 516, 538; realisering i konkurs 1402; rätt att här förvärva och besitta, 256, (jfr. 1146; servitutsrätt 507; utmätning 1370 o. f.; värdering i bouppteckning 146; återvinning i konkurs 1423. Vad i utsökningslagen och konkurs-1467

Fiskebyggnad, se Fiske verk.

Fiskeri, fast egendom 254.

Fiskerätt 385, 919; arrendators, 397.

Fiskevatten 919; olovligt fiske i annans, 921; panträtt till säkerhet för ersättningsfordran på grund av d:o 547.

Fiskeverk 899.

Fiskredskap 921.

Fixaffär 665.

Fjärdingsman pliktig delgiva stämning 1152.

Flottied 898, 912, 914.

Flyttning, tjänares, 830, 833, 835. Jfr. Fardag.

Flyttningsdag 830. Jfr. Fardag.

Fob-köp 648.

Foder, stråfoder får ej bortföras av arrendator 396,

Fondinspektion, se Bank- och fondinspektion.

Fondkommissionärer 861, 862 o. f.

Fondkommissionsrörelse och fondbörsverksam het 861.

Fondpapper (panträtt) 549 o. f.

Force majeure 673 not.

Fordran 755, avbetalning 764; anmälan efter årsstämning 807, (form.) 811; anmälan före exekutiv auktion 1369, 1372 o. f.; betalning 763, 529, (före urarvagörelsetidens utgång) 176, (i konkurs) 1413, 1416, (vid exekutiv försä'jninp: 1368. 1377: bevakning i konkurs 1407: bevisning 1023; ej förfallen, kan i vissa fall utkrävas 763, 764, 529; förmånsrätt 1369—1370. 1415 o. f.; inbördes rätt vid utmätning 1368 o. f., (1375), 1378; indrivning, se Inkasserare; intecknad fastighets dömande i mät för, 1349, 1354, (form.) 1355; inteckning för, 520; konkurs-, 1403, 1407, 1413 o. f.; (se bevakning i konkurs); laga domstol 1120, lagsökning (757, 761) 1345; osäker eller tvistig, i bouppteckning 145; preklusion 806; preskription 794; på grund av check eller växel, se d. o.; skriftligt tillkännagivande för domstol eller överexekutor (form.) 798, stämning i skuldfordringsmål (form.) 1166; överlåtelse 594. Jfr. Betalning, Borgen, Gäld, Ränta.

Fordringsanspråk, bevisning 1203; tvistigt (i bouppteckning) 145, (i konkurs) se Konkurs (fordringar),

Fordrings bevis 757, (form.) 770; i konkurs 1415; såsom bevismedel 1251, 1252, vid lagsökning 1347; vid utmätning 1359, 1369. Jfr. Fordran.

Fordringsrätt 592.

Fordringsägare, se Borgenär.

Fordringspreskription, se Fordran, Preskription.

Formulär, se under de särskilda rättsärendena.

Forum, se Laga domstol.

Foster, tid för framfödande (äk'.enskapshin-der) 33.

Fosterbarn 126 not.

Frakt, panträtt i, 547.

Fraktavtal 846.

Fraktfritt 647 o. f.

Fraktförare 846.

Fraktsedel 660, 14J6.

Framtiden, brottmålssaks lämnande åt 1296.

Francofrakt 650.

Francokep 647.

Frankrike, ej borgen av kärande, 1131.

Frejd, god, övergångsstadgande S. L. 2 § 19, (jfr. Avskedsbetyg, Straffpåföljd enligt S. L. 2 § 19, Åldersbevis).

Fridlysning 925.

Frihetsstraff, undergående härav icke äktenskapshinder 33.

Frikallelse från medborgerliga förpliktelser 12; formulär till ansökan härom 13.

Fri rättegång 1110, 1300.

Fritt vid köp av lös egendom 647.

Fritt levererat vid köp av lös egendom 653.

Fritt ombord vid köp av lös egendom 647.

Fri vecka 830.

Frukt å träd, fast egendom 251.

Frånskild hustru, ej giftomans samtycke till äktenskap 23; förmåga att göra testamente 181; ställning efter skillnaden 58; är myndig 217. Jfr. Hustru, Kvinna, Änka.

Frånvarande, arvsrätt 168; god man för 141, 476; stämning å, 1153 o. f.

Frälse (allmänt och ypperligt, blandat och rent) 258.

Frälsehemman 258.

Frälseman, bouppteckning efter (förrättare) 143 not.

Frälseränta 258, 515; fast egendom 254; förmånsrätt 1417; laga domstol 1117; lagfart 331; lösningsrätt 377; preskription 795; servitut 515.

Frälserättsägare, se frälseskattehemman.

Frälseskattehemman 258; lösningsrätt 377.

Främmande trosbekännare, se Trosbekännare.

Fullföljd av talan hos Kungl. Maj:t i brottmål, 1322 o. f., i civila mål (tvistemål) 1320, 1322 o. f.; ansökan om tillstånd (dispens att fullfölja talan 1321; särskild avdelning av högsta domstolen för prövning av dessa mål 1321 ; full-följdsavgift 1326.

Fullmakt 606; (form.) 630; att försälja fastighet eller att uppbära medel (form.) 630; aktiebolagsstyrelse kan ej anses handla på grund av fullmakt 611; annons kan användas för offentliggörande av fullmakt 613; befogenhet, fullmäktigs, 618 o. f.: behörighet, fullmäktigs, 614 o. f., 618; budbärare, gränsen mellan hans och fullmäktigs verksamhet 611; cirkulär kan användas för offentliggörande av fullmakt 613; fullmakt, definition 607; vanligaste slag 612 o. f.; verkan 614; överskridande 614; återkallelse 614 o. f.; mortifikation 623; meddelande i fullmäktigens intresse 620; oåterkallelighet 620.

Fullmaktsgivare, hans död, 628; hans omyndighetsförklaring 628; hans konkurstillstånd 628; fullmäktig hans ansvarighet för fullmaktens tillvaro 614; hans behörighet 614 o. f,, 618; hans befogenhet 618; hans skadeståndsskyldighet mot huvudmannen 619; hans ersättningsskyldighet mot tredje man 616; hans rätt att använda ställföreträdare 615; förmyndare handlar ej som fullmäktig 610; garanti för fullmakts tillvaro 615; gode män i konkurs räknas ej såsom fullmäktige 611; godkännande av fullmäktigs i sig ogiltiga rättshandling 616; handelsbolags delägare, kan ej anses såsom fullmäktig 611; innehavarefullmakt 613; instruktioner, vid sidan av fullmakt, 618; mandat 609; mortifikation av fullmakt 623; muntlig fullmakt 610; målsman, handlar ej såsom fullmäktig 610; nytta av rättshandling medför i visst fall skyldighet att vidkännas handlingen 619; ombudsmannaskap 609; oåterkallelig fullmakt, 620; prokura 629; ratihabition, se godkännande; skadeståndsskyldighet, vid överskridande av ombudsmannabef ogenhet 616; vid uppträdande för annan utan hans fullmakt 614; skriftlig fullmakt, vad därtill är att hänföra 613; ställningsfullmakt 612; sysslomän i konkurs, räknas ej såsom fullmäktige 611; tredje man, betydelsen av detta uttryck i fullmaktsförhållanden 607; återkallelse 622; för ombud för utlänning, som erhållit tillstånd att idka näring eller besitta fast egendom i Sverige (form.) 1146; för utredningsman i dödsbo (form.) 1145; prokura 957, (form.) 959, (ej i aktiebolag)) 957 jfr. 944; rättegångs-, 1136, (form.) 1143, 1282, (ej i besvärsmål vid över rätt) 1312, 1334; transport-, (form.) 1146;

vidsträckt (form.) 1145.1468

Fullmaktsgiväres plikt i vissa fall att underrätta viss man att fullmakten icke vidare skall gälla 627.

Fullmäktig 607 o. f., 1136 o. f.; administratör 947, (som förvaltar rörelse och tecknar firma) 957, 958, (form.) 959; (flere fullmäktige) (ode-lat fullmäktigskap 957; i lagsökningsmål j 350; inkasserare 858; kommissionshandlare 858; erkännande avgivet av 1217; laga domstol i mål ang. förmögenhetsförvaltning 1122; mäklare 858; prokurist 957, (ej för aktiebol.) 957; redovisning och klander därav 854, 855 o. f.; rättegångs-, 1136, stämningsdelgivning åt, 1153 o. f., såsom vittne 1239; sjä vtaget fullmäktigskap 867; sysslomän 608, 852.

Fylleri, se Drucken, Dryckenskap.

Fyllnadsed 1228; i regel ej i brottmål 1225.

Fyndighet, mineral-, 927.

Fyrk, väg-, 882^

Fysisk person 7; rätt och plikt att vara part H29 (jrr.) 1280.

Fång, laga, 294; klander 366; lagfart å, 330.

Fånge, genom arbete under fängelsetiden beredda peningetillgångar få ej utmätas 1365.

Fångeshandling 335, (372) ; skall avfordras gäl-denären vid utmätning av fast egendom 1371 ; skall i visst fall uppvisas vid exekutiv auktion 1370 not; skall åtfölja lagfartsansökning 335.

Fångesman vid klander 369.

Jfr. Fång, Hävd.

Fångstsätt av vilt, förbud mot vissa, 925.

Fä, drifte-, 294; å arrendegård 397. Jfr. Hemdjur.

Fäderne, se Arv.

Fängelsestraff, ej äktenskapshinder 33; äktenskapsskillnadsorsak 55, 56. Jfr. Brottmål (häktning, inställelse), Medborgerligt förtroende, Straffarbete.

Fängelsevårdsanstalter äro ej anmälningsskyldiga för tillverkning av fabriks- och hantverksarbeten 933.

Färja, byggande och underhåll 875 o. f.

Färöarna, växels uppvisande till godkännande 1037; preskription av växel 1054.

Fästehjon 19; gåvor 20; ofullkomnat äktenskap mellan, 27; skillnad i (återgång av) trolovning 21.

Fästekvinna, förklarande för äkta hustru, hävdande, kyrktagning 29 o. f. Se i övrigt Fästehjon.

Fästning 19; kostnad för, 156, not jfr. Fästehjon.

Fästningsgåvor 20.

Föda, barns, 107 o. f.; gäldenärs 1365, 1442; (förmånsrätt) 1369, 1370, 1417.

Födoråd, se Undantagsavtal.

Födsel, förvärv av svensk medborgarrätt genom födsel 8.

Fönster 510; åt annans tomt, lösningsrätt 386, jfr. servitut.

Förbehåll vid bildande av aktiebolag 974; vid ökning av aktiekapitalet 980.

Förbindelse (enkel och solidarisk) 755—756; borgens-, 773, jfr. Borgen, Försträckning. Skuide-brev.

Förbjudna led för äktenskaps ingående 25.

Förbrukliga ting 754 not, 847 not.

Förbrytelse, se Brott, Brottmål.

Förbud vid utmätning att fullgöra sin förbindelse till annan än utmätningsman eller utmätningsborgenär 1366.

Förbud för vissa underhålls^kydiga att avflytta från riket 554. (Jfr. Reseförbud.)

Förbättringar, av arrendator vidtagna 395.

Fördel av bo oskifto 104; vid arvskifte 156; vid dödförklaring 139, se Bodelning, makars rätt att undantaga viss egendom.

Föreläggande av inställelse 1149 o. f., (i brottmål) 1282 o. f., (slutligt) 1178, 1181, 1182, (i brottmål) 1287, 1289, 1290, (delgivning) 1180, 1181, 1289; att avgiva svaromål etc. 1185 o. f., (slutligt) 1186; att inkomma med handungar till hovrätt 1308, 1312, (till Kungl. Maj:t) 1330, 1332, 1334. Jir. Tredskodom.

Förening för ekonomisk verksamhet, 16, 961, 1010, (form.) 1027; firma 1011, 1012; firmateckning 1017; klander av förenings beslut 1023; inskränkning i rätt att förvärva fast egendom 256; laga domstol 1117; (i lagsökningsmål) 1349; med eller utan personlig ansvarighet 1011; medlemsförteckningar och medlems inträde och avgång 1013, 1014; medlemsansvarighetens tillämpning i förening m. b. p. a. 1016, 1018; registrering 1010, 1012, (form.) 1031 ; rättsförhållande till tredje man 1012, 1016; sammanträde # 1020; stadgar 1011, (form.) 1027; stadgeändring och visst annat fall, då särskild röstövervikt fordras, 1021 ; (form.) 1032; stämning (lagsökning) å, 1017, 1157, 1160, 1349; styrelse 1017; talan mot styrelse och revisorer 1019; upplösning och likvidation 1023, jfr. (konkurs) 1390, 1456; uppsägning 1014; vinstutdelning 1015; årsstam-ning vid upplösning 807, 1025; — för icke ekonomiskt ändamål 17, 872; — rörande stängselskyldighet 887; — vid syn i mål ang. dikning och annan vattenavledning 911.

Föreningsregister 1010, 1012, (form.) 1031.

Förfall, se Laga förfall.

Förfallodag (borgen) 781 o. f., (check) 1058; (skuldebrev) 763 o. f.; (växel) 1042, 1043 o. f.

Förfalloklausul 586.

Författarerätt till otryckt skrift får ej utmätas 1364.

Författning, se Lag.

Förfoganderätt, se Dispositionsrätt.

Förfäder, se Arv.

Förhandlingsmetoden 1212 not.

Förhör, muntligt, hos hovrätt 1291, 1311 o. f., 1316; hos K. Maj:t 1332, 1336; polis-, 1291; vittnes-, 1094.

Förklarande 1129, jfr. Besvär, Förklaring.

Förklaring av utslag 1239, 1297; död-, 137; för äkta makar 29; hos hovrätt 1129, 1316, (form.) 1318; hos K. Maj:t 1129, 1335, 1336, (form.) 1338; i konkursmål 1407; i lagsökningsmål 1352, (form.) 1357; (i hovrätt 1386; innefattande förbehåll av svensk medborgarerätt 14, (form.) 15. Jfr. Påminnelser, Svarande.

Förlao;sin†eckrnng 535, (form.) 537; förmånsrätt 1369, 1370, 1418; protokoll i ärenden ang., 1103.

Förlagslån, skuldeförbi^delfe å, (form.) 537, 538. Jfr. Förlagsinteckning.

Förlaesman, 536,^ 969 förmånsrätt 1369, 1370, 1418.

Förledande att ingå avtal i allmänhet 574; att ingå borgen 773, 778, (jfr. 761, 762); att upprätta testamente 181, 204; att utfärda skuldebrev (invändning om) 761, 762, (vid lagsökning) 1353; i äktenskap 45.

Förlikning 1077—1081, (form.) till anmälan om, 1078; fastställd, utmätning för, 1360, o 1369; får ej utan

särskilt bemyndigande ingås av fullmäktig 1142; i konkurs 1407, 1431, 1434; invändning att ett mål förut är avgjort genom fastställd, 1189; genom makar gör vissa skillnads- och återgångsorsaker uten verkan 44, 45. 46. 50, 55, 56. Jfr. skiljemannaförfarande.

Förlovning, se Trolovning.

Förlust av svensk medborgarrätt 14 ff.; av aktiekapital 995; av rösträtt å aktiebolags bolagsstämma i vissa fall 980, 983, 989; av medborgerligt förtroende nu ersatt av straffpåföljd enl. S. L. 2 § 19; i bolag, se Vinstutdelning. Jfr. Skada.1469

Förlustprotest (protest i anl. av att växel förkommit) 1045, 1053.

Förlöpande, se Egen villigt övergivande.

Förmyndare 219 o. f,, (form.) 221, 222, 225, 226 —229, 234, 235, 240—241, 482 o. f.; ansvar 236, 239; arvingar skyldiga anmäla hans död 251; arvode 245; borgen för myndling, som vill idka handel eller annat näringsyrke 932, (form.) 937; flere, 236; får ej medgiva arvskifte utan lottning 157; förordnande 224; förvaltning av myndlingens egendom 230—245; giftoman 23; gode män med förmyndareansvar 250; hinder för tillträdande av förmynderskap (jäv) 223; klander å förvaltningen 242—245; i mål ang. förmynderskapsförvaltning 1122; laga ursäkt från förmynderskap 224; myndlingens förmånsrätt 1370. 1420; olika slag av, 224, 229; omyndighetsförklaring 228 o. f. (jfr. 216 o. f. samt års-stämning nedan) ; personer, som skola stå under, 216, 482; preskription 239; redovisning (slut-) 239, (årlig) 237, (form.) 240; samtycke till avtal, som av myndlingen ingås, 573; samtycke till at* myn^insren tager tjänst 830; skyldigheter 230; tillfällig 221; tillstånd att sälja eller inteckna myndlingens fasta egendom 231, (form. t. ansökan) 234, 235; tillsyn å hans förvaltning 245; tvångsinteckning till säkerhet för omyndigs medel 521 ; utseende av, 224, (med form.) ; verkan av försummelse att genom urarvagörelse befria myndlingen från dödsbos gäld 174, 480; årsstämning vid omyndighetsförklaring 806; äktenskapsförords slutande för myndlingen 75, jfr. 77. Jfr. Förmyndaremedel, Omyndig.

Förmyndareansvar, gode män med, 250. Se i övrigt Förmyndare.

Förmyndarekammaren i Sthlm 250.

Förmyndaremedel, förvaltning 236 o. f.; förmånsrätt 1370, 1420; tvångsinteckning 531. Jfr. Förmyndare.

Förmyndareräkning 327—239, (jfr. 247), (form.) 240; klander 242 (jfr. 797).

Förmynderskap, se Förmyndare.

Förmynderskapsprotokoll 1076, 1103.

Förmynderskapsrätt 216.

Förmån vid aknebolags bildande för stiftare eller annan, 974.

Förmånsrätt 555; i konkurs 1402, 1415 o f. 1427 o. f., 1430, 1436, 1438 o. f.; vid utmätning 1369^. 1370.

Förmånsrättshavare och andra borgenärer eller rättshavare, kallelse till exekutiv auktion 1372.

Förmånsrättsordning 1415 o. f.

Förmän (föregående gäldenärer) å växel 1046.

Förnyelse av fordran 595; inteckning för fordran 528; av inteckning för nyttjande- och servitutsrätt samt avkomst erfordras ej, 533, 534.

Förnyelse fond 985.

Förord, äkenskaps-, 75.

Förpackning vid köp av lös egendom 643.

Förordning, se Lag.

Förråd, som finnes i gäldenärens hem, skall, om så erfordras, till viss mängd undantagas vid utmätning 1364, 1365.

Förseelse av ena maken förutsättning för hemskillnad 50.

Försegling av utmätt lös egendom 1366.

Försiktighetsmått att iakttaga av köpare och

säljare av fast egendom 305. Förskingring av deponerat gods 850; av legt

gods 824; av lånt gods 815. Förskrivning, se Skuldebrev.

Första anmälan till aktiebolagsregister 977, till föreningsregister 1012, till handelsregister 941, 947. Jfr. Registrering.

Försträckning 754; av eller till omyndig 755, 1234; betalning 763 o. f.; flera försträckningar till samma person 755; ränta vid 768; skuldebrev 757 o. f., (form.) 537, 770 o. f., solidarisk och enkel förbindelse 755 o. f ; överlåtelse av fordran 594. Jfr. Betalning, Borgen, Borgenär, Fordran, Inteckning, Skuldebrev.

Försvarsarbete 929.

Försåt, stämpling mot makes liv, skillnadsorsak 55.

Försäkran, av aktiebolags styrelse i vissa fall 979, 982, av aktieägare 990, 991.

Försäkring, avtal rörande 869; brand-, åligger ej arrendator 401; vid köp av lös egendom 652; premie- och ömsesidig, 869; skyldighet att föra handeisböcker 938; försäkringsbolag ha ej rätt till ackordsförhandiing utan konkurs 1444.

Försäljning av dödsbos fastighet före urarva-görelsetidens utgång 176; av hustrus enskilda egendom 69; av omyndigs fasta egendom 233; hustruns rätt att sälja boets gemensamma egendom 6/; i konkurs 1401, 1402; olovlig, av gods som tillhör annan 732 (jfr. 366, 850) ; vid utmätnmg 1367, 1371. Se i övrigt Auktion, Köp.

Försäljningskommissionär 938; förmånsrätt 1369, 1370, 1416; panträtt 547; retentionsrätt 556.

Försöksarbete 928.

Försörjningsförmåga, intyg härom erforderligt för vinnande av naturalisation 10; form. för dylikt intyg 11.

Förteckning över aktieägare vid bolagsstämma 991.

Förtroende, se Medborgerligt förtroende.

Förtrott gods, se Förvaringsavtal.

Förvaltning av dödsbo 141, (frånvarandes arvslott) 144, (redovisning) 153, (räkning i arvskiftesinstrument) 158; av konkursbo 1398 o. f.; av makars bo 67, (101), 443 o. f., (dä boskillnad sökts) 95, (efter bo^kilbad) 96, (tills skifte efter äktenskapsskillnad skett) 58, (äktenskapsförord rörande) 77; av utmätt egendom 1365, 1371; förmyndare-, 230; laga domstol i mål ang. förmögenhets-, 1122. Jfr. Fullmäktig, Förmyndare, God man, Styrelfe.

Förvaltningsberättelse av styrelse för aktiebolag 988, för ekonomisk förening 1018.

Förvantskap, se Skyldskap, Svågerskap.

Förvaring av utmätt egendom, se Förvaltning.

Förvaringsavtal 846; ansvarighet för deponerat gods 848—852, (jfr. 1227); värderingsed 851, 1226.

Förverkande av arvsrätt 166; av giftorätt 63.

Föräldrar, arvsrätt 132; förmynderskap av, 219, 483; giftomän 23; rättsförhållande till barn i äktenskap och barn utom äktenskap 107—-125. Se i övrigt Barn, Barnuppfostringsbidrag.

Förädling av mineralier 932, 936 not.

Förädlingsyrke, rätt att idka, 931.

G

Galenskap, se Sinnessjukdom. Gemensam egendom, gäld, se Makar. Generiska ting, 639; arbetsbeting rörande 640;

köp av, 639. Genfordran, kvittering för, 765, jfr. 1191, (för

prekluderad) 809, (för preskriberad) 806, (i

konkurs) 1421, (i lagsökningsmål) 765, 1353,

(vid utmätning) 765 not. Genkärande 1124. Se i övrigt Genstämning. Genmäle, se Förklaring, Påminnelse, Svarande. Genstämning 1163, (form.) 1169; laga domstol

1124, utländsk genkärande behöver ej ställa

borgen 1130.1470

Genusköp 639.

Gevär, se Jakträtt.

Gifter, förgiftat lockbete såsom jaktmedel 925; handel med, 934.

Giftermål, se Äktenskap.

Giftoman 19, 20; samtycke till trolovning 19; giftomans förordnande 23, form. till ansökan härom 23; bevis om giftomans samtycke 37, form. 37; vägrat samtycke till äktenskap 24, 36; (form.) 24, 37; äktenskapsförords ingående av, 75.

Giftorätt 29, 30, 63, 442, (tablå) 64; förverkande 63, 442; laga fång 204; lagfart å fast egendom 332; utskiftande av, 58, (vid arvskifte) 156, (vid boskillnad) 96, vid dödförklaring) 140, (vid äktenskapsskillnad) 58; äktenskapsförord rörande, 75 o. f. Jfr. Fördel, Makar (boets förvaltning, gäld, undanskif tände, vederlag) , Morgongåva.

Givare, se Gåva.

Giller såsom jaktmedel 925.

Girat 1040.

Giro (indossament) 1040, 1041, (form.) 1062 o. f.

Girocheck, se Check.

Goda namn och rykte, se Namn.

Godkännande av arvskifte 158; av check 1058; av räkning (lagsökning) 1349; av testamente 203, (form.) 203; av växel 1041 o. f. (jfr. Ac-cept).

Godkännare, se Acceptant, Godkännande.

God man för frånvarande nrvinge 144, 476; för hustru (konkursgäldenärs) 1405, (vid boskillnad) 95; (betr. bouppteckning) 475; förmånsrätt i hans egendom 1419; för tillsyn å förmyndares förvaltning 245; för vård av dödsbo (syssloman) 141, 476, 480; betr. konkurs (857), 1441 o. f.; med förmyndareansvar 250; vid syn i mål rörande dikning eller annan vatten avledning 911; stämnings delgivning åt, 1156 o. i.; verkan av försummad urarvagörelse 174; vid arvskifte 155; jfr. form. 1145, (underskrift å instrument) 159; i samband med ansökan om offentlig ackordsförhandling 1417, 1444, 1445. Jfr. Fullmäktig, Syssloman.

God tro vid hävd 349, 353 o. f.; vid lösöreköp 736, vid utövande av lösningsrätt 376.

Gods, nedsatt 846. Se i övrigt Ting, Varor.

Gottland, fullföljd av talan från 1308, 1312, 1329 1-4. (i 1^—ökningsmål) 1385.

Grafit, se Gruva.

Granne, se Lösningsrätt, Nabo.

Granskningsmän att å borgenärernas vägnar övervaka förvaltningen av konkursbo 1404.

Gravationsbevis 306, 319, 916. Jfr Inteckning.

Gravplats, tiden för nyttjanderätt till, 386.

Grenar i släkt 131 not.

Grenna, magistraten utmätningsman 1345 not, utser bouppteckningsförrättare 142.

Grind å allmän väg 877. Jfr. Hägnad, Led, Stängselskyldighet.

Gripande på bar gärning 1286. Se i övrigt Häktning.

Grop såsom jaktmedel 925.

Grosshandel 931 ; handelsböcker 938.

Grund, fri och ofri, 282 (jfr. 331) ; jordägares rätt över vattnet 893; ofri. ägarens förmånsrätt 1418; lösningsrätt 377, jfr. Byggnad, Tomt.

Grundmur, se Lösningsrätt.

Grundränta 257 not.

Grundskatter 257 not.

Grundägare 377; ang. lösningsrätt för 377.

Grustäkt 510, se Nyttjanderätt 385, Servitut.

Gruva 927 o. f.; idkare av gruvdrift fri från skyldighet att föra handelsböcker 938; inteckning för förlagslån 535; laga domstol

i tvister 1121; lös egendom 253, 927 not; stämnings delgivning åt flera ägare av, 1156, (stämningstid) 1161.

Gruvdrift, se Gruva.

Gränsbestämning inom stadsområde 291.

Gränsmärken 278.

Gränstvister, laga domstol 1118, 1119; urminnes hävd 360.

Grävling, jakt å 926.

Gröda, växande; försäljning vid exekutiv fastighetsauktion 1375; utmätning 1371; värdering i bouppteckning 145. Jfr. Arrende, Köp.

Gudstjänst, stämning får ej delgivas vid pågående, 1153; tings-, 1101.

Guld, se Gruva.

Gångkläder, nödiga, undantagas i konkurs 1432. vid utmätning 1365; upptagas vanugen ej i bouppteckning och ingå sålunda ej i skiftet 105.

Gårdfarihandel 935.

>.Gård och vård» 361.

Gåva av fast egendom 327; av hustrus enskilda egendom 69; av lös egendom 753, 754; hemulsskyldighet 371; inskränkningar i gåvofriheten 328 o. f.; lagfart 331 ; medför vissa skyldigheter mot givaren och hans barn 328 o.

f.; remuneratorisk 327, 328, 329; återgång, återvinning i konkurs 328, 329, 1424, (talan om återgång skall antecknas i Jagf artsprotokollet) 342. Jfr. Fästningsgåvor.

Gåvobrev 329, (form.) 330; stämpel 346.

Gåvotagare ang. skyldighet att i vissa fall bidraga till givarens och hans barns och adoptivbarns underhåll 328 o. f.; se i övrigt Gåva.

Gäld, betalning, se d. o.; borgen för 773 o. f.; dödsbos, 173, 477, 479, 480, 481 o. f., (fördelning mellan testamentstagare och arvingar) 196 o. f., (laga domstol) 1114, (laga domstol i lagsökningsmål) 1348, (måste betalas före arvskifte) 155, (som yppar sig efter bouppteckning eller arvskifte) 173, 174, 478, (upptagande i bouppteckning) 145, (urarvagörelse) 170, 477; hinder for förmynderskap 223; krav för undvikande av preskription, se Preskription; kvittning se d. o.; laga domstol i mål ang. vissa skulder, gjorda vid tillfälligt besök i stad, 1123; lagsökning 1345 o. f.; i konkurs se d. o.; makars 79, 445 o. f., 1404, (efter boskillnad) 101, 446, (vid hemskillnad) 446, (efter äktenskapsskillnad) 82, 446, (skall gäldas, innan fördel får uttagas) 104, (vederlag) 83, 448, (vid arvskifte) 128; ogulden köpeskilling, se Köpeskilling; på grund av försträckning, 754 o. f.; på grund av växel, se d. o.; återgång av betalning av ej förfallen, 1424; med avs. på ackordsförhandling utan konkurs 1444, 1447, 1453. Jfr. Borgenär, Gäldenär, Skuldebrev.

Gäldenär (vid avtal i allmänhet) 570, (vid försträckningsavtal) 755 o. f.; flere gäldenärer (solidariska eller icke solidariska) 755, 763, (laga domstol) 1114, 1115, (medgälde-närs rätt att bevaka efter årsstämning) 808; invändningar (invändning om tvång eller förledande, nekande av hand och förskrivning eller annan invändning) 761, (vid lagsökning) 1352; i ackordsförhandling utan konkurs 1444, 1445, 1446, 1450 o. f., 1453, 1454; konkurs-, 1392, 1394 o. f., 1398, 1404 o. f., 1414, 1415, 1422 o. f., 1431 o. f., 1442, 1443, 1455; lagsökning 1345; närväro vid utmätning 1361 o. f., 1370; pant eller borgen av, se d. o.; reseförbud 1381, 1433; underhåll (vid konkurs) 1432, (vid utmätning) 1365; växel-, 1035 o. f. Jfr. Gäld, Löftesman, Skuldebrev.1471

Gäldenärsed i ackordsförhandling utan konkurs

1446; iQ konkurs 1228, 1398, 1404 o. f., 1441. Gärdesgård 889. Gäst, hyres-, se Hyra; laga domstol ang. vissa

hans skulder 1120. Jfr. Gästgivare. Gästgivare, ansvar för skada som orsakas av

hans husfolk 850, jfr. 1209; näringsfrihet 934. Gästgiverihemman 262. Gödningsämnen, konstgjorda, ej fast egendom

258. Godsel, fast egendom 252; å arrendegård 396.

223. Göta'hovrätt 1102.

H

Hage, se Stängselskyldighet.

Hagelskadeför säkring, se Försäkring.

Halvsläkt, arvsrätt 135.

Hamarskifte, 266.

Handel, (svensk undersåtes rätt att idka) 931 ; anmälningsskyldighet 932, (form. t. anmälan 937; borgen och samtycke för hustru och omyndig (474), 932, (form.) 937; firmaanmä an se Firma, Handelsregister; gårdfari-, 935; kommissions-, 931 ; med livsförnödenheter, jordbruks- och ladugårdsprodukter samt alster av inhemsk konstslöjd 933; realisation 934; skyldighet att föra handelsböcker 938; utlännings rätt att här idka, 935, (form. till ansökan och borgen för utskylder) 937, (form. till fullmakt för ombud för uti., som erhållit tillstånd)^ 1146. Jfr. Bolag, Ekonomisk förening, Firma, Handelsköp 256; Handelsregister, Köp.

Handelsagenter 863; retentionsrätt 557.

Handelsbolag 16, 961, 962 o. f.; bolagskontrakt (form.) 971 ; delägares rätt i, får ej utmätas 1364; delägarnas

rättigheter och skyldigheter 963; firmaanmälan 944 o. f., (avgifter) 942, (form.) 955; förhållande till tredje man 965; förvaltning 963; kommanditbolag 962, 969, (firma) 945, (form.) 956; konkurs 968. 1390, 1454 o. f.; laga domstol 967, 1117, (i lagsökningsmål) 1349; stämnings delgivning 966, 1157; upplösning och likvidation 967, 1455, (jfr. konkurs ovan) ; vinst och förlust 969. Jfr. Enkelt bolag.

Handelsbruk och handelssedvänjor 636, 644.

Handelsböcker 938; beviskraft 940; firmaanmälan av näringsidkare, som äro skyldiga att föra, 944; styrelse för aktiebolag skall låta föra, 938; såsom bevismedel 1253, 1308, not. 1329, jfr. 1315. 1336.

Handelsidkare, se Handel.

Hand elskommission 858, (konkurs) 1416.

Handelsköp 641.

Handeleregister 941 o. f., form. lill anmälningar 949 o. f. Jfr. Bolag, Firma, Prokura.

Handelsresande 865.

Handelsrörelse, se Handel.

Handelssakkunniga sona bisittare i rätten 635.

H^ndelstvister 940, 1253; edgång 1226.

Handlande, se Handel.

Handling 1249 o. f., jfr. 570; avskrift skall vara bestyrkt och originalet skall vid på-f ordran företes 1253; editionsplikt 1254; enskild (i avskrift) 1253, (i original) 1250; i konkurs (två exemplar) 1390 o. f.; offentlig (i avskrift) 1250, (i original) 1249; som in-gives till överrätt, skall i regel åtföljas av bestyrkt avskrift 1308 (not.) 1253; utländsk 1249 not; vidlyftiga handlingar kunna i överrätt undantagas från delgivning 1315, 1329 not. Jfr. Avskrift, Bevis, Original, Rättshandling, Skrift.

Handlingsförmåga, rättslig, 7.

Handläggning av ett domstolsmål 1185 o. f., 1287, 1291; av ett lagsökningsärende 1350; av konkursmål se Konkurs (målets hänskjutning till rätten och behandling där), Konkursdomare; av äktenskapsmål 61; gemensam, av flera rättsanspråk 1148.

Hand och förskrivning, se Namnteckning, Skuldebrev.

Handpenning 640.

Handräckning för fordrans utfående 1358.

Handräckningsförfarande 1075.

Handräckningsåtgärder 1343, 1380.

Hantering 931 ; handelsböcker 938.

Hantverk 931; handelsböcker 938. Jfr. Arbetsbeting, Hantverkare, Husflit.

Hantverkare 931, (arbetsbeting) 837; förmånsrätt i konkurs 1416; panträtt 547; rätt att idka gårdfarihandel 935; är i vissa fall fri från skyldighet att föra handelsböcker 938.

Hasardavtal 871.

Hasardspel, se Spel.

Hat, se Söndring mellan äkta makar 50.

Havandeskap, tid för, 33.

Havet, fiske i, 920.

Heder, accept eller betalning till, 1049—1051.

Helgdag, se Söndag.

Helnyttjanderätt 385.

Helsläkt 135.

Hembud av aktie 983: lös o*nt 548; vid bördsrättens utövande 373; vid intagning av kreatur 891.

Hemdjur, ansvar för skada av, 890; ägors fredande mot, 887; intagning av, 891; retentionsrätt 890; å arrendegård 397, 417, (förmånsrätt för lega) 1418. Jfr. Fä, Stängselskyldighet.

Hemföljd 105; giftorätt i, 63; kvitto å, (form.) 105; tillfaller ej konkursbo 1422; utmätningsfri 1364; återbäres eller avräknas 106, 157.

Hemgift, se Hemföljd.

Hemlig sjukdom, se Sjukdom.

Hemman 265.

Hemmansdel 266.

Hemmansklyvning 268.

Hemskillnad 49—54, 463 o. f., ansökan om, 50; (form.) 53; ändamål med, 49, 463, förutsättningar för 50, 51, 464; rättsverkningar 53, 466 o. f.; .stämning i hemskillnadsmål 50, (form.) 53; anledning till äktenskapsskillnad 54; morgongåva utgår icke vid äktenskapets upplösning, där hemskillnad erhållits mellan makarna 104.

Hemul 369, 731; laga domstol 1120.

Hemula 369.

Hemulsman 369.

Hemulsskyldighet 368.

Hemvist 1115 o. f.; (i lagsökningsmål) 1348 o. f.; skall uppgivas vid firmaanmälan 948, (form.) 949 o. f.; stadigt, utmätning då gäl-denären saknar, 1362, 1370.

Hermelin, jakt å, 926.

Hinder mot äktenskap, jfr. Äktenskapshinder.

Hinderlöshet till äktenskap, kungörelse om den ej kan styrkas, se lysning; lysnings- och vig-selförrättares skyldighet att pröva anmält hinder 39. Jfr. lysning, Vigsel, Äktenskapshinder.

Hinderlöshetsbetyg, se Äktenskapsbetyg.

Hittegods 294.

Hjort, jakt å, 923.

Hjärtsten 278.

Holmar, se Urminnes hävd.

Hor, äktenskapsskillnadsorsak 55, 465, (bevisning) 61, 1218, (laga domstol) 61 (se äktenskapsmål) .

Hot, se Tvång.

Hotellvärd, se Gästgivare.

Hovförvaltningen, dess chef instämmes i tvistemål, som röra konungen personligen, 1131.1472

Hovrätt 1102; ersättning för inställelse, då vad ej fullföljes hos, 1306; expeditionslösen, se d. o.; inlagor till, 1308, 1312 o. f.; omröstning 1257, 1258, 1293; revisionsansökning 1322, 1326 o. f.; rättegången i besvärsmål 1312 o. f., i underställda mål 1317, i vademål 1305 o. f.; såsom första instans i brottmål 1271, i tvistemål lill, (stämning) 1165, (utevärö) 1308; talan mot dess beslut och utslag 1319—1341; (i utsökningsmål) 138S; ta1 an mot underr^tN beslut och utslag 1299 o. f.; mot överexekutors utslag 1384; underställning av hovrätts utslag 1325, 1340, av underrätts utslag 1304, 1316; utslag av hovrätt som ej få överklagas, 1319 o. f., 1388.

Hovrätten över Skåne och Blekinge 1102.

Hund, se Jakthund.

Hus, fast egendom 251 o. f.; grundägares lösningsrätt 378; hyra av, se Hyra; legotaga-res nybyggnads- och underhållsskyldighet 394 o. f.; utmätning av 1370; å fri och ofri grund 282. Jfr. Byggnad, Grund, Tomt.

Husaga 831 not.

Husbonde vid jordlegoavtal 390; vid tjänstehjonsavtal 829, skyldigheter 832. Jfr. Husfolk, Tjänare.

Husbondevälde, mannens 65; skiljemannajäv, 1083; vittnesjäv 1233.

Husdjur, se Hemdjur.

Husdörr, stämnings (lagsökning) anslående å, 1153—1155; underrättelse om utmätning å, 1362, 1370.

Husesyn (av- och tillträdessyn) 390, (391, 392), (form. till syneinstrument) 431 ; domstols, 1214.

Husflit, alster av, 933; frihet från handelsbokföring 938.

Husfolk, husbondes ansvarighet för gods, lämnat åt hans, 850; laga domstol för, 1116; skyldighet att taga vård om dödsbo 141, att uppgiva boet till bouppteckning 143, till bouppteckningsed i konkurs 1405; stämnings (lagsöknings) uppläsande för, 1154, 1155; vitt-nesgillhet 12^3. Se i ivrigt Tjänare.

Hushyra, Huslega, se Hyra.

Husmoder, hustrus rätt såsom, 67.

Husröta, 394; förmånsrätt 1370, 1418; preskription av rätten till ersättning 804.

Husslöjd, se Hemslöjd.

Hustru, bornen av, 77^; boskillnad 91 450; dråp å, 167; deltagande i boets förvaltning 67; dråp å 167; frånskild (ej under giftoman) 23, (ställning efter skillnaden) 101; fördel 104, 140, 156; förklarande för äkta, 29; förmåga att ingå giltigt avtal 440, 573, (fa tighetsköp) 69; giftorätt 63, 442; god man för, (vid boskillnad) 95, (för hustru, konkursgäldenär) 1405; konkurs 1390, 1393; anm. 2; kyrkotagning så som äkta, 30; laga domstol i mål mot, 1116; mannen äger rätt utarrendera, men ej föryttra eller pantsätta hennes ensk. egendom 70; morgongåva 102, 474; personlig ställning till mannen (dennes målsmanskap) 65, 437, 472; rätt att avyttra egendom i boet 71 o. f.; rätt att förvalta sin arbetsförtjänst 68; rätt att idka handel eller annat näringsyrke 474, 932, (form. t. borgen- och samtycke av mannen) 937; rätt till vederlag 83, 90, 457; skuldförhållanden 79, 445 o. f.; skygghet att taga vård om dödsbo och uppgiva det till bouppteckning 141, 143; (boupleckningsed i konkurs 1405); såsom part i rattesrång 73; såsom rättegångsfullmäktig 1136; ställning till barnen 107, 437; stämnings (lagsöknings) uppläsande för, 1153—1155; undanskif tände 172, 173; underhåll 438, 1413, 1423; underrätte^ om utmätning 1362, 1370; urarvagörelse 170; vittnesgillhet 1230; äktenskapsförord 75, 446

o. f., 474. Jfr. Frånskilld, Kvinna, Makar, Äktenskap, Änka.

Husvärd, se Hyresvärd,

Huvudborgen 780.

Huvudgården bestämmer laga domstol 1118.

Huvudintervention, se Mellankommande part.

Huvudkontor vid handelsrörelse 947. Jfr Filial.

Huvudkärande 1129.

Huvudlöftesman 787 not.

Huvudman 606 o. f., 1138. Jfr Fullmäktig.

Huvudmål, se Genstämning.

Huvudskrift, se Original.

Huvudstol (kapital), se Ränta.

Huvudtal, ansvar efter huvudtalet (pro rata parte) vid borgen 786, vid försträckning 756.

Hvitfeldtska stipendiefonden 263.

Hypotek, se Inteckning, Pant, Skuldebrev.

Hypoteksföreningar ha ej rätt till ackordsförhandling Utan knn'"i'.Q 1444.

Hyra 385; av för jordbruk avsedd fastighet på landet eller utom den tomtindelade stadsplanen i stad, se Jordlega (jfr 499) ; — av hus, lägenhet eller tomt (»hushyra») i stad 484 o. f., (form.) 500; ansvar för skada å lägenhet 496; flere hyresgäster 487; förmånsrätt i konkurs 1416, 1417; hyresavgiften 487, 488, 498; hyresavtalets brytande (av gästen eller hans arvingar) 495, (av värden) 487, (genom fastighetens övergång till ny ägare) 386, 487, 492; hyresgästens skyldigheter 484;

rätt vid exekutiv auktion 1369, 1375; __ av

hus, lägenhet eller ej för jordbruk avsett jordområde (»hushyra») på landet 484; — av lös egendom (lega) 820; inteckning till säkerhet för hyresavtal 531—534; — laga domstol (i mål om flyttning i och ur hus) 1119, (i mål om utbekommande av hyra) 1120; — lagsökning 1347; — preskription 499; — reseförbud 1381 ; vid fastighetens utmätning, syssloman att uppbära 1371. Jfr. Avhysning.

Hyresavtal, Hyresgäst, se Hyra.

Hyreskontrakt (form.) 500, (»avbetalningskontrakt») 752. Jfr. Hyra.

Hyresvärd, se Hyra.

Hytta, drivande av, 932, 936 not.

Häck; levande, såsom hägnad 890.

Hägnad 889 o. f.; arrendators skyldigheter i fråga om, 394; laga domstol 1121. Jfr. Stängselskyldighet.

Häktad, besvär av, (hos hovrätt) 1313, (hos Kungl. Maj:t) 1333; bevisnings anskaffande i mål ang., 1213; förklaring i besvärsmål (hos hovrätt) 1314, (hos Kungl. Maj:t) 1335; hovrätts beslut och utslag, som ej muntligen avkunnas, skall delgivas, (1297), 1324; oskyldigt, ersättning av allmänna medel 1286; rätt att utbekomma expeditioner utan lösen 1104; rättegångsbiträde 1281, 1313, 1334; rättegångsförfarandet i rannsakningsmål 1291. Jfr. Häktning.

Häktning 1285 o. f.; beslut därom går i verkställighet utan hinder av klagan 1300; klagan över beslut om, 1314, (hovrätts) 1320, 1334 anm. 2, (får i vissa fall ej föras) 1320; för framtvingande av gäldenärs edgång i konkurs 1405.

Hälftenbruk 418; inteckning 530.

Hämtning av tilltalad i brottmål 1287, 1289, (beslutet går i verkställighet utan hinder av klagan) 1301, (klagan över beslut) 1300, (klagan över hovrättsbeslut), 1322. 1334 anm. 2, (får i vissa fall ej föras) 1320; gäldenärs, i och för edgång i konkurs 1405; i äktenskapsmål 60, 470; av tjänare (i tjänsten) 831, (som avvikit) 832.

Härad 1098; stämnings delgivning 1158; stämningstid 1161.1473

Häradsgräns, laga domstol i tvist om 1118.

Häradshövding, Häradsnämnd 1098. Jfr. Domare.

Häradsmedel, förmånsrätt 1421.

Häradsrätt 1098—1101; första instans i brottmål 1264; omröstning och röstberäkning 1256, 1292; skyldighet för häradsrätt att, då så prövas nödigt, under eller emellan de lagtima tingen hålla sammanträde för handläggning allenast av vissa mål 1100, 1105.

Häradssyn 1214.

Hästköp 639.

Hävande av köp av lös egendom 664 o. f.; 681, 688 o. f., 693, 722.

Hävd (344), 347, (tablåer) 356, 363; inverkan på rätt till klander 366; lagfart 350; urminnes, 358; verkan av vunnen, 357; viss tids, (ettårig) 352, (tjuguårig) 348, 352.

Hävd, jordens?, arrendatorna skyldigheter i fr. om, 394; förmånsrätt till ersättning 1418; laga domstol 1119.

Hävdande av trolovad 27; av kvinna under äktenskapslöfte 29; efter kyrktagning 30.

Högsta domstolen 1102; besvär (mål som fullföljas genom) 1323. 1324, (rättegången) 1333, (över hovrätts utslag i utsökningsmål) 1388; expeditionslösen se d. o.; hovrättsbeslut, som få särskilt överklagas, 1323, 1324; hovrätts utslag, sora ej få överklagas, 1319, 1388; nulli-tetsbesvär 1341 ; omröstning och röstberäkning 1257, 1293; resning 1341; revisionsansökning (mål som fullföljas genom) 1323 o. f.; såsom första instans lill, 1129; underställning 1325; (rättegången) 1340; återbry-tande av dom 1342.

Hök, jakt å, 926.

I

Ideell förening 17.

Idioti 24.

Iller, jakt å, 926.

Imbecilitet 24.

Import 931.

Impotens, återgångsorsak i äktenskap 46.

In blanco, rättegångsfullmakt, 1140, (form.) 1144; växelöverlåtelse, 1041.

Inbördes testamente 180, 207, 332.

Indelningshavare, se Boställen.

Indicier 1254.

Indispensabel, se Dispens.

Individualisering av landfastigheter genom jordregister 264.

Individuellt bestämda saker 639: köp av 639.

Indossament av check 1059, (form.) 1073; av växel 1040, (in blanco) 1041, (form.) 1064 o. f.; förbud mot 1040; prokura-, 1040. Jfr. Alonge, Giro, Notifikation.

Indossat, Indossatarie 1040.

Indossent 1035, 1040; utmätning för protesterad växel 1362; växelrätt 1042.

Indrivning, se Inkasserare.

Industri, rätt att idka, 931; skyldighet att föra handelsböcker 938.

Införsel i avlöning, pension eller livränta; hos vilka den kan erhållas 551; begäran om införsel 552; fall då införsel ej får beviljas 552; begränsning av det belopp som skall innehållas 553; upphävande av 553; arbetsgivares ansvar betr. 554; verkan av 554; pantförskrivning i förening med 517.

Inhibition av aktiebolagsstämmas beslut 995.

Inkasserare 858.

Inköpskommissionär, se Kommissionär.

Inlag, se Förvaringsavtal.

Advokaten.

Inlaga, se Handling, Skrift; jfr. Avskrift, Original.

Inlagsfä, se Förvaringsavtal.

Inmutning 928.

Inmutningspunkt 928 not.

Inredning, fast, är fast egendom 252.

Inrop å auktion 322—324, 733; å exekutiv auktion 1367, 1375.

Inrättningar, allmänna, deras hemman 263; förmånsrätt i konkurs 1421.

Inrösningsjord 267.

Insegel, se Sigill.

Inskrivning av tomträtt, se Tomträtt.

Instanser lill. Jfr Hovrätt, Häradsrätt, Högsta domstolen, Rådhusrätt.

Inställelse (i brottmål) 1284, 1287, o. f., 1291 o. f., (i lagsökningsmål) 1352 (not); (i tvistemål) 1175 o. f.; hos hovrätt (första instans) lill, 1228, 1290; (i besvärsmål) 1312 o. f.; (i vademål) 1306 o. f.; hos högsta domstolen (i besvärsmål) 1312 (1317) o. f.; (i revisionssaker) 1327 o. f.; motparts rätt till ersättning, då anmält vad över gives 1306, då missnöjes-anmälan hos hovrätt ej fullföljes 1327. Jfr Föreläggande, Inställelsedag, Laga förfall, Tredskodom, Utevaro.

Inställelsedag efter årsstämning 808; i boskillnadsmål 94; i konkurs 1395, 1396, 1404; i lagsökningsmål 1352; inför rätta 1149.

Insättningssumma vid auktion 322.

Intagning av kreatur 891.

Inteckning 520 o. f.; (form.) 537, 538; ansökan får endast upptasras vid vissa sammanträden 534, (jfr 528) ; ansökan förklaras vilande 522, 523, 531 ; ansökan, som förklarats vilande, skall fullföljas 424, 531 ; besvär 535; dödande av (förlä srsint.) 536 (av int. för fordran) 529, (av int. för nyttjanderätt, avkomst- och servitutsrätt) 533, 534, (av int. i en av flere gemens, int. egendomar) 529, (av int. i vattenverk som skall ändras eller utrivas) 527, (efter exekutiv försäljning och konkurs) 526, 527, 530, 53T, (vid expropriation) 527; för avkomst 533; för arrende 386, 402, 528—534; för fordran 520—530: förlags-,

535, (form. till skuldsedel) 538, förmånsrätt vid konkurs 1419, förnyelse (av föra^sint.)

536, (av int. för fordran^ 528, (ej av int. för nyttjande-, servituts- och avkomsträtt) 533, 534, (preskription avbrytes genom) 799; För nyttjanderätt 531—534 (jfr 70 och Arrende ovan) ; för nyttjanderätt, som någon vid

egendomens försäljning förbehållit sig, 531, 532; för ogulden köpeskilling 306, 521, 524, 532, jfr 1360, (form till köpeskillingsrevers) 537; för omyndigs medel 521 : för servitutsrätt 533; för skadestånd 521, 532, 535; för undantagsförmåner 533; gemensam, i flere egendomar 529, (exek. försäljning) 1375; hinder för beviljande 523, 524, 531, 534 o. f.; huru vid egendomens frivill. överlåtande nye ägaren skall vinna befrielse från ansvar för den intecknade gälden 525 (jfr 301); i fartyg 536, (lagsökning) 1349; i fideikommiss 213; i hustruns ensk. egendom 70; i järnväg 535; (laga domstol) 535; i makars gem. egendom (hustruns rätt att in teckna) 71; i omvn^igs egendom 235; inteckningars rätt inbördes 534; inteckningsrevers (form.) 537; konkurrens mellan intecknings' och lagfartssökande 524, 531; laga domstol 528, 535, (för järnväg) 535; lagfart, villkor för beviljande, se ovan, hinder; lagsökning 1345 o. f., (form.) 1356, ansökan om egendomens »dömande i mät» 1349, 1354, (form.) 1356; medgivande 521, (jfr. 531, 534), 535 o. f., (form. 537; ej i

1851474

fr. om nyttjanderätt, avkomst, servitut) 531, 533, 534 (numera måste utom medgivandet uppvisas att fastighetsägaren ej är gift eller att lagstadgat samtycke till inteckningen givits) 522; nedsättning 528, 530, 533, 534, 535, 536; postposition, se nedsättning; relaxation (delvis dödande), se dödande; rätt vid utmätning 1370, 1375—1376; stämpel 530; såsom likvid vid inrop å exekutiv fastighetsauktion 1376, tvångs-, 251; verkan 524; verkan av egendomens frivil. ei. exekut. försäljning 526, 527; 1375—1379; verkan av egendomens vanvård eller fördärvande 525; verkan av klander (godkänt) 368, (väckt) 524, 531; verkan av konkurs 1419 (jfr ovan: dödande, förmånsrätt) ; verkan av lagfart 341 (524, 531); verkan av lösningsrätt 376; å större belopn än fordringen 527 (c). Jfr. Gravationsbevis, Panträtt.

Inteckningshavare behöver ej, men bör för ränteberäkningen anmäla sin fordran före exekutiv auktion 1372; har betalningsrätt ur den intecknade egendomen, även om fordringen prekluderats 809 eller preskriberats 805; jfr 528, 799; kallelse till exekutiv auktion å fastigheten 1372. Se i övrigt Inteckning,

Inteckningsmedgivande, se Inteckning.

Inteckningsprotokoll 523, 1103.

Inteckningsrevers (form.) 537.

Interimskvitto 979.

Internationell privaträtt 8.

Intervenient, Intervention, i fråga om växel 1050.

Intresse, se Ränta.

Intäkt, se Intagning.

Invallning (vattenrätten) 912.

Inventariebok 939.

Invisning 1058.

Invändning i brott- och tvistemål 1187 o. f.; 1292 (jfr not), (mot domstols behörighet, i brottmål) 1292, (lagtvistemål) 1187 o. f.; i lagsökningsmål 13d3; i växelmål 1057; missnöjesanmälan 1188; mot löpande och icke löpande skuldebrev 758, 1352; talans fullföljd till högre instans 1299, 1319. Jfr Bevisning.

Inägor 266 not.

Island, växels uppvisande till godkännande 1037; preskription av växel 1054.

Italien, ej borgen av kärande 1131.

J

Jakthund, tillsyn å, 924.

Jakträtt 385, 921 ; arrendators 397.

Jord, fas,v. egendom 251 ; indelning i fastigheter 264—282; utmätning av 1370. Se i övrigt Fastighet; jfr Expropriation, Hemmansklyvning, Jordavsöndring, Ägostyckning.

Jordavsöndring 268, 275 o. f.; fastställelse 276 (form.) 2/7; inteckning 512, jfr. 331; köp av avsöndrad lägenhet 298, (form.) t. köpekontrakt) 314, 315; lagfart 277, 331. Jfr Hemmansklyvning, Stängselskyldighet, Ägostyckning.

Jordbrukare, ej skyldig att föra handelsböcker 938; näringsfrihet 932.

Jordbruksarrende 388.

Jordbruksdomäner, kronans, 263.

Jordbruksprodukter, se Jordbrukare.

Jordebok 264 o. f.

Jordeboksränta 257 not.

Jordföi hållanden, de svenska, 251.

Jordindelning 264.

Jordlega 388, (form.) 418-430; hälftenbruk 418; arrende 388 o. f. (se vidare Arrende) ; lega av hus, lägenhet eller ej för jordbruk avsett område på landet 484 o. f.; livstidsstädja 386;

j syn (av- och tillträdes) 390, 416, (form.) 431 ; I torparekontrakt (form.) 429. Jfr Hyra, Lega. Jordnaturer 257. Jordregistret 264. Jordstyckning 371. I Jordvall såsom laglig hägnad 890.

Jordägare, förmånsrätt 1416. 1418; retention?rätt

I 416, 556; rätt över vattnet å hans grund 892,

(laga domstol vid tvist) 1121; skyldigheter

vid arrende 390; skyldighet vid försäljning av

utarrenderad egendom för förre ägaren att

j svara gentemot arrenda orn för viss fordran

och visst skadestånd 405—406. Jfr Dikning,

I Fiske, Gruva, Hemdjur, Jakträtt, Stängsel-

I skyldighet.

Jordägareandel, se Gruva. I Jude, se Trosbekännare (mosaisk).

Judiciell process 1074. I Juridisk person 16; rätt och plikt att vara I part 1129; ställföreträdare för 1132.

Justering av protokoll 1103. I Justitiedepartementet, ansökningar om naturali-{ sation skola dit ingivas 10.

| Justitiekanslern fömrd^a- o—> tal^n<* fullföljd i mot hovrätts utslag i brottmål 1320. I Justititierevisionen, nedre 1102; besvärsmål 1333; I nullitetsbesvär 1341; resning 1342; revisions-' saker 1323; återbrytande av dom 1342. I Justitieråd 1102.

i Jämkning i arv 166; i testamente 197, (form.) | 203.

j Jämtlands län, besvär i utsökningsmål 1385; i besvär till hovrätt 1312. I Järn, se Gruva. I Järnbruk 932, 936 not. I Järneffekter, panträtt i, 547.

Järngjuteri, handelsböcker, 938; näringsfrihet

932, 936 not. Järn- och vågeffekter, i riksbanken belånade,

förmånsrätt 1416. Järnväg, inteckning 535; konkurs 1455; laga domstol i mål ang inteckning och lagfart 1113; lagfart 535. Järnvägsdrift, preskription av skadestånds-j anspråk 804. i Järv, jakt å 926.

i Jäv i arv 168; mot domare 1094, (invändning I härom) 1187, (hovrättens beslut får ej över-1 klagas) 1319; mot fordran i konkurs 1408; mot förmyndare 223; mot lösörevöpsavhand-[ling 736; mot rättegångsfullmäktig 1136 o. f.; mot sakkunniga 1247; mot skiljemän 1083; | mot utmätningsman 1345; mot vittnen 1229, 1246; (1309, 1331); mot äktenskap 27; jävsanmälan föranledd av lysning 39 (form.) 27; j mot överexekutor 1344.

I Jönköping, magistraten utser bouppteckningsför-I rättare 142; säte för Göta hovrätt 1102.

| K

! Kallelse, Kallelsebrev i konkurs 1397; till bo-I lagsstämma 990; till dom i hovrätt 1309; till | exekutiv fastighetsauktion 1372; till muntligt j förhör se d. o.; till personlig inställelse i lagsökningsmål 1352; till syn i frågor rör. I dikning eller annan vatten avledning 911; till I utmätning 1362, 1370. Jfr. Kungörelse, Stäm-I ning (offentlig), Årsstämning. i Kanal får ej intecknas 535.

Karlshamn, magistraten utser boupptecknings-I förrättare 142.

j Karlskrona, magistraten utser boupptecknings-förrättare 142; stadsfogden har konungens medgivande att till utmätningsman sätta an-I nan av överexekutor godkänd person 1344, not.147S

Kartor 1315 o. f. (jfr. 362) ; blott i ett exemplar till överrätt 1308 not, 1329 not; författarerätt utmätningsfri 1364; kunna undantagas från delgivning 1315, 1336.

Kassor, allmänna, förmånsrätt 1421 (jfr. 1369).

Kemisk fabrik 934.

Klagan, se Rättsmedel, Talan.

Klagande 1129; jfr. Besvär.

Klander av arvskifte 164; av fullmäktigs redovisning 855; av förmyndareräkning 242 (jfr. 239) av laga skifte, hemmansklyvning, ägostyckning, jordavsöndring 268, 270, 274, 276; av olaga föryttring eller pantsättning av hustrus enskilda egendom 70; av redovisning och utdelningsförslag i konkurs 1429* 1431 ; av skifte av aktiebolag eller ekonomisk förening eller åtgärd under likvidation 998, 1026; av syn, av- och tillträdessyn 391 ; av testamente 204, (form.) 206; av tillskiftad fastighet 325; av utdelningsförslag vid utmätning 1383; i jordafång 366, (avbryter hävd) 352, 354 o. f., 360, (anteckning i lagfartsprotokollet) 342, 361, 367, (verkan av dom i klanderprocessen) 368, (verkan av arvskifte) 164, (verkan på lagfartsansökning) 343. Jfr. Hemul, Rättsmedel.

Klubbslag vid auktion, 322, 323, 732.

Klyvning, se Hemmansklyvning.

Kobolt, se Gruva.

Kollationering, se Rättegångsfullmakt (telegraf.)

Kollektivprokura 957, (form. till anmälan) 960; registreringsavgift 941.

Kommanditbolag 692, 969, (firma) 945, (form.) 956, (konkurs) 1455, jfr. 832.

Kommanditdelägare 969, 1455.

Kommer skoliegium, anmäian om drivande av vissa slags yrken 932, 936 not. Jfr. Gruva.

Kommissionshandel, Kommissionhandlande, se Kommissionär.

Kommissionsremissa (form.) 1069.

Kommissionstratta (form.) 1066.

Kommission, civil 858.

Kommissionär 858; förmånsrätt 1369, 1416; hos överexekutor 1350; näringsfrihet 931; panträtt i till försäljning mottagna varor 547; skyldig, het att föra handelsböcker 938.

Kommissionsavtal 859.

Kommittent 858.

Kommun, borgerlig och kyrklig 16; konkurs 1391 ; laga domstol i mål mot 1117, 1349; stämning å, 1157, 1161 ; såsom part i rättegång 1135.

Kommunalutskylder, se Utskylder.

Kommunikationsakt Kommunikationsresolution i besvärsmål (hovrätts) 1314, (form. till del-givningsbevis) 1317; (justitierevisionens) 1335; i lagsökningsmål 1351. Jfr. Delgivning.

Kompromiss, se Skiljemän.

Koncession 927.

Konfirmation, se Nattvard.

Kongl. Maj:t beviljar dispens från äktenskapshinder, se Dispens; högsta domstolen 1102, 1319 o. f.; högsta åklagare 1279 not; natura-Usation och frikallande från medborgerliga skyldigheter 10—13; och kronan, se Kronan; tillstånd för utlänning att här idka handel 935 o. f.; tillstånd för utlänning eller främmande trosbekännares församlingar att här förvärva och besitta fast egendom 256, 257. Jfr. Högsta Domstolen, Konungen, Kronan.

Konkurrensförbud 587 o. f.

Konkurs 1388 o. f. (form.) 1392, 1393, 1411, 1412, 1440; ackord 1402, 1414, 1435 o. f., 1443, (skall fastställas av rästen) 1437, 1438, (tvångs) 1413, (form. till ackordförslag) 1440, (gäldenärs rätt att återtaga förslag) 1437; anmärkningar mot bevakad fordran 1407, 1411, 1428, 1434, 1436 o. f., 1443, (form.) 1412, 1414; ansökan, borgenärs

1392, (form.) 1393, (delgivning) 1395, 1443, konkursdomares prövning av), 1394; återkallel-se 1396 not; gäldenärs 1391, (form.) 1392, (konkursdomares prövning av) 1394; — auktion, se konkursauktion; avskrivning 1440 o. f.; avslutande 1433 o. f.; banks, bolags, sjukkassors, understödsföreningars, annan förenings, kommuns 1390, 1391, 1454 o. f. (jfr. 966, 998, 1026); bevakning 1396, 1397, 1406, 1407 o. f., 1414, 1421, 1427, 1429, 1437, 1440, 1443, (form.) 1411, 1412, (avbryter preskription) 799, 1413, (befriar från bevakning efter årsstämning) 809, (efter-bevakning) 1411, 1436 o. f.; borgen (säkerhet till avvärjande av) 1389, (vid lyftning av utdelning) 1428, 1431 ; borgenärer, prioriterade och opriorilerade 1413 o. f., 1415, 1427 o. f., 1436, 1442; borgenärsed 1409, 1410, 1421, 1430, 1431, 1443, (form. till edgångsyrkande) 1412; borgenärssammanträde 1396, 1401, 1405 o. f., 1407, 1408, 1411, 1428, 1436, 1437, 1438, (första borgenärssammanträdet) 1396, 1399, 1401, 1402,

1404 o. f.; boskillnad 91, 96, 102, 450, 453, (jfr. vederlag 90); bouppteckning 1391, 1397, 1398, 1404, 1417, 1433, 1441; bouppteckningsed 1391, 1397, 1398, 1404 o. f., 1432, 1433, 1435, 1441; börjar 1391 o. f., 1404; fordringar 1403, 1407, 1413 o. f., (bevakning, se ovan), (granskning) 1407 o. f., (tvistiga) 1407, 1409, 1411, 1431, 1434, 1436, 1439; förklaring av gäldenär 1394, 1395, 1415; förlikning 1407, 1431, 1434; förmånsrätt 1402, 1407, 1409, 1415 o. f., 1427,

1430, 1436, 1438 o. f. (555) ; förvaltning av avträdd egendom (se konkursboet) ; god man 1441, (för hustru) 1405; granskningsmän 1404; gäldenär 1391, 1397, 1404 o. f., 1414, 1422 o. f., 1431 o. f., 1442; (bedräglig eller oredlig) 1400, 1435, 1438, 1439; (ed) 1398, 1404 o. f., 1441, 1443; (reseförbud) 1433; (rättslig ställning)

1431, 1442, (underhåll och undantagande av egendom) 1432; handlingar (insändande med posten) 1395, 1397,

1403, 1408, 1436, 1443, (i två exemplar) 1391, 1392, 1408, 1442; hustrus 1390, 1393, 1405; inställelsedag 1395, 1396, 1404 o. f., 1411; järnvägs 1455; kallelser 1395 o. f.,

1397, 1405, 1411; konkursboet 1413, 1415, 1422 o. f., 1432, 1441, (försäljning av boets egendom) 1401, 1402 o. f., 1427 o. f., (förvarning) 1398 o. f., 1406, 1434; konkursdomare, se d. o.; konkursförvaltare 1398, 1399 o. f., 1403, 1411, 1423, 1424, 1428 o. f., 1432, 1434, 1435 o. f., 1448, (arvode) 1404, 1411, (redogörelse) 1399, 1400, 1404, 1428, 1434, 1439, 1442; konkurskostnader, boet räcker ej till 1389, 1440 o. f., 1442; kvittning 1421, 1439; köpmans 1392,

1398, 1400; laga skäl att söka någon i 1392; löftesmans och medgäldenärs ställning 1414 o. f., 1439, (jfr. 802); makars 1390, 1393, 1405, 1423, 1431; målets hänskjutning till rätten och behandling där 1395 o. f.. 1407 o. f., 1409, 1423, 1429, 1432, 1434, 1438; offentlig kungörelse 1396 o. f., 1411, 1429, 1435, 1438, 1441, 1442; omyndigs 1390; personer som kunna försättas i 1390; retentionsrätt upphör 558; ränta 1430; 1418; rätt att idka handel under 932; rättens ombudsman 1399, 1400 o. f.,

1405 o. f., 1407, 1408, 1411, 1428, 1429 o. f.,

1432, 1434, 1435, 1436, 1438, 1442, (arvode)

1399, 1411; stärbhus 1390, 1424 (se i övrigt urarvagörelse) ; (sysslomän 1123); undanskif-tande 172; uppskov i mål angående egendoms-avträde 1396, med prövning ang. ackordsförslag 1437; utdelning, utdelningsförslag 1413, 1414, 1422, 1427 o. f., 1433 o. f., (avbryter preskription) 800, (klander) 1429 o. f., 1434; utmätning efter meddelat beslut om egendom s-avträde utan verkan 1397 (undantag betr. pant 1397); verkan på arrendeavtal 409, bor-1476

gen 781, försträckning 764, inteckning 529, köp 675, lega 826, lån 818, uppdragsavtal 857; åklagare skall underrättas 1397, 1441; års-stämning förfaller ej genom 1397, jfr. ovan bevakning; återgång av bodelning 1423, 1425, 1426 o. f., av hemföljd 106; återvinning 1415, 1423 o. f., 1431, (jfr. 328, 341). Jfr. Ackordsförhandling utan konkurs, Borgenär, Gäldenär. Konkursauktion 320, 1402, 1431. Konkursbevis 933.

Konkursbo 1398 o. f., 1413, 1422 o. f.: stämnings delgivning 1156, stämningstid 1160, såsom part i rättegång 1134 o. f. Jfr. Konkurs. Konkursdomare 1391, 1394, 1395 o. f., 1398, 1399 o. f., 1404 o. f., 1407 o. f., 1410, 1411, 1423, 1428, 1429, 1430, 1432, 1434 o. f., 1438, 1440 o. f., (jfr.. 1123, 1266), (vid ackordsförhandling utan konkurs) 1443. 1445, 1446, 1447. 1448 o. f., 1451, 1452 o. f., 1454. Konossement 659 o. f., 1416. Konsistorium, se Domkapitel. Konstituerande bolagsstämma 976. Konstverk, konstnärs rätt till, får ej utmätas

1364, övergår ej på konkursbo 1423. Konsul, Konsulattjänsteman, svensk, bestyrker utländska handlingars äkthet 1249 not; förbehåll om bibehållande av svensk medborgarerätt skall göras inför, 14, (form.) 15, 16; intyg om delgivning av kommunikationsakt i besvärsmål, 1314, 1335, om stämnings delgivning 1152, 1283. Kon tantköp 657. Kontokurant, ränta 769. Kontradeduktion 1331, (form.) 1333. Kontrahenter 571.

Kontrakt, avbetalnings-, 742; arrende-, 389; hyres-, 484; köpe- 739; form. 752; lösöreköps-, 734; såsom bevismedel 1250. Jfr. Avtal. Konungen kan ej personligen stämmas inför rätta 1131, 1282, ej heller såsom vittne 1236. Jfr. Högsta Domstolen, Kongl. Majrt, Kronan. Konungens Befallningshavande, anmälan om häktning och begäran om rannsakning 1286; anmälningar av handels- och näringsidkare 932; befattning med laga skifte och jordstyckning 267, 269, 274, 276, 277; besvär över beslut 1318; entledigande, hämtning och vräkning av tjänare 831—833; förordnar person att mottaga växelprotest 1043; handelsregister 941; häktningsrätt 1286; medellöshetsbevis, jfr. d. o.; mottager stämning å kronan och landsting 1157; nedsättning av lösen i ränteriet vid expropriation 569; av penningar hos, till hindrande av utmätning 1360; tillståndsbevis för idkande av gårdfarihandel eller realisation 934, 935; tro- och huldhetsed 11, (form.) 12; vederhäftighetsbevis 180, 430, 1131, 1241; åklagare 1279; överexekutor 1344. Kopia, växel-, 1052, (form.) 1072. Se i övrigt

Avskrift. Kopiebok 939. Koppar, se Gruva. Korp, jakt å, 926.

Kost, förmånsrätt 1369, 1417; reseförbud 1381; skuld, som gäst gör för, (laga domstol) 1123. Jfr. Barn,

Barnuppfostringsbidrag. Kostnad, begravnings-, (förmånsrätt) 1369, 1417, (upptagande i bouppteckning) 145; boupptecknings-, 149; (förmånsrätt) 1369, 1417; ersättning- vid återbäring, då dödförklaring förfaller 140; expeditions-, 1104; intecknings- 531; lagfarts-, 345; lagsöknings-, 1351; nödig och nyriig 140 not, 367 not, 813 —814 noter, 1427; skada, borgen (pant) för, se Borgen (Pant) ; protest-, 1045; rättegångs-, 1258; stämnings-, 1152; syne-, 1214; utmätnings-, 1366, 1371, vid uppdragsavtal 856; vid klander 367; å depo-

l neråt gods 848; å legt gods 824; å lånt gods 817; överflödig, 814 not. Jfr. Expeditionslösen, Stämpel. Kraft, se laga kraft. Krav avbryter preskription 797. Kreatur som vid arrende lämnas till arrendator 397; se vidare Fä, Hemdjur, Stängselskyldighet. Kreatursbesättning vid arrende 397. Kreatursförsäkring, se Försäkring. Kreditköp, 657; ränta 769. Se i övrigt Köp. Kreditocker 590.

Krigsdomstolar 1110, 1263, 1271. Krigsmanshushemman 263. Kriminalmål, se Brottmål.

Kristianstad, magistraten utser boupptecknings-förrättare 142. Krogrörelse, rätt att idka, 934. Jfr. Gästgivare. Krom, se Gruva.

Kronan, förmånsrätt, 1369, 1417, 1421; laga domstol i mål mot, 1116; lösningsrätt till strömfall med vattenbyggnader 907; rätt till danaarv 136 (jfr. 197); stämnings delgivning 1158; stämningstid 1162; är fri från fulifö] jdsavgif t 1326; från vadepenning 1306. Jfr. Fiske, Jakt-I rätt, Jordnaturer, Kungl, Maj:t, Konungen. Kronoallmänningsfisken 919.

Kronoarbetskarl, besparing får ej utmätas 1356, Kronobergsmanshemman 262. I Kronobetjänt, se Kronofogde, Landsfiskal. i Kronofisken 920.

! Kronofogde, hans åligganden nu fördelade mel-| lan landsfogde och landsfiskal, se d. o. i Kronohemman 257 o. f.; besittningsrätt (åbo-| rätt) 259, (överlåtelse) 261; boställen 262; I fiskerätt 920; hemmansklyvning, ägostyckning, j jordavsöndring 269, 272, 275; husesyn 1215 o. I f.; jakträtt 123; kronans jordbruksdomäner i 263, lösningsrätt 261; skatteköp 263; utarren-I dering 263 o. f. | Krono jord, se Kronohemman. i Kronolotshemman 262, 263. I Krononybyggen 262. | Kronorusthåll 262. I Kronoskattehemman 257. I Kronosäterier 263.

| Kronouppbördsman får ej idka handelsrörelse | 934.

Kronoutskylder, se Utskylder. ! Kroppsligt ting 812 not.

Krut, tillverkning och försäljning 934; tillverkning, förlagslån 535, förmånsrätt 1418 jfr. 535. ! Kråka, jakt å, 926.

} Kungl. Maj:t, äger i vissa fall upplösa äkten-j skapsförbindelse 32; form. till ansökan 32. I Kungsbacka, magistraten utmätningsman 1345 ! not.

j Kungsgårdar 263. Kungsladugårdar 263.

Kune-sådra 893, 894 och not, 895, 905, 912, 921. Kungälv, magistraten utmätningsman 1345 not. i Kungörelse av anmälningar till aktiebolagsregistret, 978, till föreningsregistret 4012, till handelsregistret 942; av tredskodom, se Delgivning: av Myndighets bevis om fordnans tillkännagivande (för avbrytande av preskription) 798; att vad övergivits 1306; lagsökning genom, 1351, (1152); med föreläggande för pantgivare att utlösa pant 518; om arv 170; öm auktion 321, 732, (exekutiv) 1368. 1372: om besvär (hos hovrätt) 1315, 1316, (hos högsta domstolen) 1332, 1333; om bolagsstämma och I styrelsesammanträde, se Kallelse; om bo~kill-nadsansökan 93 o. f.; om boskillnadsskiftes ingivande 97; om dag för tings hållande 1098; I om dödförklaringsansökan 138 : om fridlvning I 925; om förhör vid efterbevakning i konkurs ! 1411; om förkommen växel 1053; om inmut-1477

ning 928; offentlig i konkurs 1396, 1411, 1429, , 1435, 1438, 1441, 1442; om kreturs intagande 891 o. f.; om lagfartsansökan 338; om lösöreköp 735; om omyndighetsförklaring 229; om sammanträde för fördelning av köpeskil ingen för exekutivt såld egendom 1377; i ackordsförhandling utan konkurs 1446; om sammanträde för prövning av ackords förslag 1438; om syn 911, (väg) 878; om tilltänkt äktenskap, om tvång eller förledande, att

utfärda skuldebrev 761, 1353; av äktenskapsbetyg 35; om överexekutors utslag i utsökningsmål 1385; I stämnings delgivning genom, 1153, 1156, 1157, I (stämningstid) 1160; vid expropriation 562; års-stämning 808 o. f. Jfr. Kallelse, Stämning, offentlig.

Kusiner, se Syskonbarn.

Kvarlåtenskap, se Arv, Dödsbo, Testamente.

Kvarn 913; förlagsinteckning 535; urminnes ! hävd 361. |

Kvarnställe, urminnes hävd 361.

Kvarstad (1343), 1380 (jfr. 1366 anm.); klagan 1384, 1385 o. f. (jfr. 1300, 1302, 1321, 1323).

Kvarter i stad 283, 141. Jfr. Hyra, Jordlega. |

Kvicksilver, se Gruva. I

Kvinna förlorar svensk medborgarerätt genom giftermål med utlänning 9; hävdande under äktenskapslöfte 29; (31) ; kan vara rättegångs-fullmäktig 1136; kyrkotagning såsom fästekvinna eller hustru 30, 31, 32; myndighetsålder 216, 482; omyndig, som icke är eller varit gift, står under giftoman 23; omyndig, som är eller varit gift, kan göra testamente | 180; barn utom äktenskap 115, deras arvsrätt 137; rätt att idka handel 932; som tilllägges laggift hustrus rätt, 29, 30, 63; vittnes- i gill 1229; äktenskapsålder 21, 434. Se i övrigt _ Frånskild, Fästekvinna, Hustru, Änka.

Kvittning för genfordran 595, (invändning här-om) 1191; för prekluderad fordran 809; för i preskriberad fordran 806; i konkurs 1421, 1439; vid lagsökning 765, 1353; vid utmätning 765 i not. Jfr. Genfordran. |

Kvitto å hemföljd (form.) 105; å köpeskilling !

. 307; å växel 1043 (form.) 1062, 1063, 1072; j återställande av, vid deposition 850. |

Kyrka, förmånsrätt 1369, 1421.

Kyrkan, svenska, se Statskyrkan. j

Kyrklig vigsel, se Vigsel. j

Kyrkobok, anteckning om kyrkotagning 30; så- | som bevis 1250. |

Kyrkoherde utfärdar medellöshetsintyg 1104. Jfr. Präst. |

Kyrkoråd, medling av oeniga makar 50 o. f. !

Kyrkotagning av kvinna såsom fästekvinna eller j äkta hustru 30; könsumgänge efter 30. Jfr. | Äktenskap, ofullkomnade. |

Källarerörelse 934. I

Kärande 1129 o. f.; bevisningsskyldighet 1196; I expeditionslösen 1104; utevaro och laga för- I fall 1076, (i brottmål) 1287, utländsk, skyldig- i het att ställa borgen, 1130, (form.) 1131, (i j brottmål) 1280; vid hovrätt 1112, 1308 o. f. I Jfr. käromål, Parter, Rättsmedel, stämning.

Käromål 1149, 1165, 1185, 1193, 1288; mot ut- j länning 1117, 1132; vid hovrätt, se Besvär, j Vad; vid högsta domstolen, se Besvär, Revi- I sionsansökning. Jfr. Kärande. I

Könssjukdom, i smittosamt skede, anledning I till återgång av äktenskap 45, 461; till skillnad i äktenskap 55, 465.

Könsumgänge, se Hor, Hävdande, Impotens, ! Kvinna. Kyrkotagning. j

Köpare 296, 636; rättigheter och skyldigheter i 301; rättigheter^ 662 o. f., 688 o. f.; sky digheter 709—726; att i rätt tid vidtaga varje åtgärd, yars underlåtande tyder på att köpeskillingen icke kommer att rättsligen erläggas 709 och i

ätt i rätt tid erlägga köpeskillingen 721; rätt till utmätningsvis såld fastighet 137/, (jfr. 528 o. f.). Jfr. Köp.

Köp av fast egendom 296, (promemoria vid fastighetsköp) 316; av avsöndrad lägenhet 298, (form. t. köpekontrakt) 314, 315; bryter i vissa fall legostämma 386, 401, 491; i sammanhang med ägostyckning 298, (form.) 313, 314; Stockholm 316—319; laga domstol (ang. fastighetsköp) 1117; laga fång 294; lagfart 331; ogulden köpeskilling 306 anm., 516, 521, 529, 537, (förmånsrätt) 1417; skatte- 259 å auktion se d. o.; återgång av rasaghetskop 303, (i konkurs) 1424, (talan därom skall antecknas i lagfartsprotokollet) 343. Jfr. Försäljning, Hemul.

Köp av lös egendom, Aktie, regler om rätten till avkastning därav 729; auktion, i vad mån fel å gods må åbeiopas, då försäljning skett å auktion 718; avkastning av gods, om rätten därtill i allmänhet 728—731; om rätten därtill vid köp av aktie 729; vid köp av räntebärande papper 730; avlastning inom viss tid, då säljaren förbundit sig därtill 654; avlämnande av gods, allmänna regler därom 644 o. f.; särskilda regler därom, då gods skall av säljaren sändas från ort till annan 646—655; särskilda regler därom, då gods skall av säljaren forslas till köparen, utan att sändas från ort till annan 646, 647; avskeppning inom viss tid, regler då säljaren förbundit sig därtill 654; avvisande av gods, des a^ m ise c r-om 706 o. f.; beställning i vissa fall likställd med köp 640; betalning mot konnossement, vad därmed förstås 721, jfr. 659; brist i myckenhet av sålt gods, rättsföljder därav i visst fall 681; byte, likställt med köp 753; caf, betydelsen därav 650; cif, betydelsen därav 651; cirka, betydelsen därav 682; dröjsmål av köparen 710 o. f., 721 o. f.; i vad mån skadestånd utgår 712 o. f., 722 o. f.; huru säljaren i vissa fall förlorar rätt till talan därå 712 o. f., 722 o. f.; om säljarens plikt att därvid vårda gods 716; medför att faran övergår på köparen 728; dröjsmål av säljaren, rättsföljd därav i allmänhet 662 o. f.; särskilda regler vid successiv leverans 681 ; i vad mån skadestånd utgår 662 o. f., 682; huru köparen i visst fall förl rar rätt ill taia d vrå 662 o. f.; faran för godset, allmän regel därom 726 o. f.; särskilda regler därom vid dröjsmål å köparens sida 727; vid öppet köp 640; och vid fritt ombord köp 649; fel i gods, rätts-följd i allmänhet då bestämt gods sålts 688, 698, 701; då köpet är leveransavtal 693, 700, 701; med hänsyn till vilken tid skall bedömas, om fel finnes 683; huru skadeersättning beräknas 697 o. f.; särskilda regler vid successiv leverans 681 o. f.; i vilka fall fel ej må åberopas 687 o. f.; huru säljaren må avhjälpa fel 692; i vilka fall talan å fel försittes 689, 693, 696; fraktfritt, betydelsen därav 650; fraktsedel, betydelsen därav 660; fritt, betydelsen därav 647; fritt levererat 683; fritt ombord 647; förpackning avräknas då köpeskillingen beräknas efter vikt 643; försäkring, skall vid cif-eller cafköp av säljaren tagas 652, jfr. 650; handelsbruk gäller framför lagens bestämmelser 642; handelsköp, vad därmed förstås 641; hemulsskyldighet, regler därom 731, 732; innehållande av gods, i vilka fall säljaren i allmänhet äger rätt därtill 720 o. f.; särskilda bestämmelser vid köparens obestånd 720; innehållande av köpeskilling, i vilka fall köparen i allmänhet äger rätt därtill 656, 657; konkurs, verkan därav att köparen kommer i konkurs 675, 720; konnossement, verkan därav att konnossement utfärdas 659, 676; verkan1478

därav att köparen förbundit sig erlägga betalning mot 676, 721, 722; hindrar ej utövande av säljarens stoppningsrätt 676 not; kontant, betydelsen därav 721 ; kvantitetsbrist, rättsföljder därav i visst fall 659, 681 o. f.; köpeskilling, vilket belopp den skall utgöra, då visst pris ej avtalats 642; huru beräknas, då den skall utgå efter godsets myckenhet 643; då den är bestämd efter vikt, avräknas förpackningen 643; köpman, vad därmed förstås 641 not; leveransavtal, vad därmed förstås 639; levererat, betydelsen därav 653; meddelande, köparens skyldighet att giva meddelande att i räkning upptaget pris ej godkännes 643; köpares skyldighet att giva meddelande om sina anspråk i anledning av säljarens dröjsmål 662, 664, 666, 671 ; säljarens skyldighet att giva meddelande om sina anspråk i anledning av köparens dröjsmål 712, 714; köparens skyldighet att lämna meddelande om fel eller brist i godset 698; huru vissa meddelanden skola göras 666; myckenhet, om betydelsen av uttryck, som lämnar utrymme för val 682; obestånd, huru köparens verkar 720; reklamation, se meddelande; räkning, verkan i avseende å priset därav att räkning tillställts 643; ränta, vem som erhåller ränta å räntebärande papper 730; i vad mån ränta å köpeskilling erlägges 723; skadestånd, köparens rätt därtill vid dröjsmål å säljarens sida 662 o. f., 664 o. f.; köparens rätt därtill vid fel i varan 688 o. f.; säljarens rätt därtill vid dröjsmål å köparens sida 712 o. f., 722 o. f.; tid för köps fullgörande 655; undersökning, ang. köpares rätt att anmärka fel, då undersökning av gods skett eller ej på anmaning ägt rum 686, 688; ang. skyldighet för köpare i vissa fall att

verkställa undersökning av gods 686 o. f.; vård, säljarens plikt att taga vård om gods, som köparen ej mottager 718; köparens plikt att taga vård om gods, som han ej vill mottaga 706; öppet köp, regler därom 639 jfr Försäljningshandel.

Köpeavtals om fast egendom hävande 303 o. f.;

Köpebrev 299, (form.) 308-313.

KöDekontrakt 299, (form.) 306—316; såsom bevis 1250.

Köpeskilling (för fast egendom) 301, 302; ogulden 305, 306, 307 anm. (form.) 537; (förmånsrätt) 1420, (innehållande av) 658; (inteckningsrätt, panträtt) 520, 526, (kallelse å borgenären till exekutiv auktion) 1372, (rätt vid exekutiv auktion) 1374; vid exekutiv fastighetsauktion (betalning) 1377, (tillhandahållande) 1378 o. f.; vid exekutiv lösöreauktion (betalning) 1368, (tillhandahållande) 1358 o. f. Jfr. Auktion. Köp.

Köpeskillingslikvid vid fastighetsförsäljning (form.) 309.

Köpeskillingsrevers (form.) 537.

Köpevillkor vid fastighetsköp 296, 300, 316, 1368, 1375.

Köping 282, hyra (lega) 385, 386, 484, stämning å, 1157, (stämningstid) 1161.

Köpman 939 not, 1444, 1445: hanrJelsböcker 939, (vitsord) 1253; handelsböcker, bevisning 1226, 1253; konkurs 1392, 1398. Jfr. Bolag, Ekon. förening, Firma.

L

Ladugårdar 258.

Ladugårdsprodukter, försäljning av, 933 (jfr 938).

Lag, som skall tillämpas i rättegång, 1191.

Laga domstol i brottmål 1264; i lagsökningsmål 1348, (då målet såsom tyistigt förvisas till domstol) 1354; (för återvinningstalan mot överexekutors förslag) 1354; i mål angende adoption 128; i expropriationsmål 561; i tvistemål som angår avråd eller hyra 1120; arv, bo-

I uppteckning och testamente 1112, 1122, jfr. 149, banker 1117 ; bianspråk 1125 ; bolag 1117 (jfr. rör. årsstämning 1121); dikning och vatten-avledning 1121; dispache 1114; fast egendom 1117; flere svarande 1123; förmynderskap 1122; förmögenhetsförvaltning 1122; genstämning 1124; gruvor 1121; hemulsskyldighet 1120; hägnadsskyldighet 1121; inteckning 1120, (i järnväg) 1113; jordägares vattenrätt 1121; konkurs, se Konkurs (målets hänskjutning till rätten och behandling där; Konkursdomare), 1 (jfr. 1266, 1122); kronan, 1116; kvarlåtenskap 1122, (jämför om årsstämning 807); lagfart 1118, jfr. 335, (å järnväg) 1113; lösningsrätt 1120 ; lösöreköp 1125 ; mellankommande part j 1126; patent 1112; patronatsrätt lill; riksban-I ken och riksgäldskontoret lill, 1112; rättegångskostnad 1125; rättegångsombuds arvode I 1125, servitutsrätt 1120; sjörättstvister 1113, i 1114; skadestånd 1119, 1123; skeppsrederiers I ersättningsskyldighet i vissa fall lill; i fråga | om stadfästelse av främmande myndighets be-| slut om äktenskapsskillnad eller skillnad till i säng och säte lill; i fråga om stadfästelse i av utländsk domstols beslut enligt bes†äm-| melse i den internationella godstrafikkonven-tionen 1112; svarandens person 1114 (jfr. 76, i 93, 806, 807) ; trolovads (betr. yrkande att för-i klaras för äkta make) 29; tvist mellan köpare I och säljare i stad 1117; utländsk svarande I 1126; utmätt lösegendom 1121; varumärken i 1112; vissa köpeavtal och skulder, gjorda vid I tillfälligt besök i stad 1123; vittnesersättning 1126; växel 1057; äktenskap 469, 11112 (jfr. j 27). Jfr. Domstol (behörighet). | Laga fardag, se Fardag. i Laga fång 294.

! Laga förfall (underrätt) 1176, 1289, (hovrätt, i vademål) 1183, (hovrätt, besvärsmål) 1315, I 1316, (högsta domstolen, revisionssaker) 1331, (högsta domstolen, besvärsmål) 1336, 1338; i (överexekutor, lagsökningsmål) 1352. Jfr. Res-| ning.

; Laga kraft, utslags, (hovrätts) 1327, 1330, 1334 (underrätts) 1260, 1297, 1299; rättsmedel mot laga kraftvunnen dom 1299; villkor för exeku-; tiv auktion 1368, 1371, för lyftning av köpeskil-| ling vid exek. auktion, 1368, 1378, för utmät-! ning eller annan verkställighet 1359, 1380. Jfr | Rättsmedel.

I Laga skifte 267, (i stad) 288. | Laga syn, se Syn.

i Lagfart 330; ansökan om, 335 (form.); ansök-I ning förklaras vilande 337—342, (form. till anmälan om fullföljd) 339—342; besvär 345 (jfr Besvär) ; flere sökande 340—342; gemensam i för arvingar 333; laga domstol 335, 1117 (å I järnväg) 335; skyldighet att söka och påföljd | av försummelse 331, 334, (jfr 341); stämpel i 345; tid för sökande 333; utgör villkor för inteckning 334, 523, 531, 534; verkan 343; (med avs. å hävd, inteckning, lösningsrätt, utmätning, återvinning i konkurs) 343, 344, 1370, 1423; vid jordavsöndring eller ägostyckning 340; villkor för beviljande 335; å exproprierad fastighet 339; å fast pant 518; å fdeikontrmss j 227, 332, 334, anm.; ärendets handläggning 344. [Lagfartsbevis 345. I Lagfartsbok 344.

Lagfartsprotokoll 308, 1103; anteckning å klander eller käromål om återgång av köp, byte eller i gåva eller om lösningsrätt 342. 366 ^71i. Laggift hustrus rätt 63. Se i övrigt Giftorätt. Lagiott, adoptivbarns 194, 197, bröstarvinges 194,

195, 197, förverkande 166 o. f. Jfr. Arv. Lagsökning 1345 o. f., (form.) 1355 o. f.: avbry-I ter preskription 797; avgifter 1350; ansökan om1479

fastighets dömande i mät 1354, (form.) 1356; ansökningens insändande med posten 1350; besvär, se nedan utslag; delgivning 1351: forum (laga domstol) 1347 o. f.; förfarandet i lagsökningsmål 1350 o. f.; förklaring 1351, (form.) 1357; invändningar 1353, (jfr 760); kan ej ske på grund av check eller växel 1347 • kommunikationsresolution 1351; kvittning 1353 (jfr 767), muntligt förfarande 1351, (form.) 1357, på gr. av löpande eller -icke löpande skaldebrev: 1347 (jfr. 757); påminnelser 1351, (form.) 1357; syssloman 1350; utevar o och laga förfall 1351; utslag 1352 o. f., klagan däröver 1384 o. f.; villkor för, 1346; å aktiebolag, ekonomisk förening, handelsbolag 1349; (jfr 966, 977, 987, 1010, 1017); återvinning 1353; ärendets förvisande såsom tvistigt ti 1 domsiol 1353, 1354.

Lagsökningsinlaga 1350 o. f.; (form.) 1355 o. f.

Lagsökningsmål 1075. 1343, jfr 1075; hovrätts utslag får ej överklagas 1388.

Lagtima ting 1098 o. f.

Laholm, magistraten utmätningsman 1345 not.

Landsfiskal, bevis om delgivning av kommunikationsakt i besvärsmål 1314, 1335; delgivning av stämning 1153, 1283; delgivning av testamente åt (ss. kronoombud) 202; erkännande av fordringshandlings riktighet inför 1352; får ej idka handel 934; handräckninr 1380, jfr. 1358; häktningsrätt 1286; hämtning av svarande i brottmål 1287—1289; hämtning, entledigande och vräkning av tjänare 831 — 832, 835; håller vägsyn 878; höres om lagfartsansökan 339; intyg om rörelses bedrivande vid förlagsinteckning 536; kallelsebrev till, för underrättande om konkurskungörelses innehåll 1397; lösöreköpsavhandlings ingivande till 735; medellöshetsbevis 1104, (form.) 1104; tillsyn över vägväsendet 878; tjänstefel 1265; utfärdar stämning 1150; utmätningsman å landet 1344; verkställer dom 1379; växelprotest 1044; åklagare 1279; äktenskaps avslutande inför 42.

Landsfogden har att närmast under länsstyrelsen öva inseende över polis- och åklagarväsendet samt biträda vid kontrollen över ut«^Vr. in <*svä sendet.

Landshövdingeämbete, se Konungens befall-ningsha vande.

Land«kar>, <n-änstvister mellan, 1119

Landssed 1192.

Landsting, delgivning av stämning 1158; stäm-ningstioV 1162; landstingsmedel, förmånsrätt 1421.

Landsväg 874.

Lant^ruksingenjörer, statens, 911.

Lantfastighet, tiden för nyttjanderätt till, 386; se Fastighet.

Lantman, ej skyldig föra handelsböcker 93? näringsfrihet 933.

Lantmätare, ansökan om förordnande vid hemmansklyvning (form.) 271, jordstyckning (form.) 274; får ej utan tillstånd vara rätte-gångsfullmäkrig 1137.

Lappmarkerna, besvär till hovrätt 1312; stämningstid 1159; vadinlagas ingivande till hovrätt 1308.

Last, fartygs, panträtt 547.

Led, släktskaps-, 131 o. f.

Ledning av vatten 510, för överförande av kraft 510, jfr servitut.

Ledningar, fast egendom 253.

Levnadsomständigheter, tilltalads, skall domare efterhöra 1291.

Lega av lös egendom 820; hushyra 484; förmånsrätt 1418; jord-, 388; parson-, 826; reseförbud 1381. Se i övrigt Arbetsavtal, Ar-

| rende, Hyra, Jordlega, Legoavtal, Tjänsten

hjonsavtal. I Legat 180.

j Legitimation till växel 1042.

j Legoavgift för lös egendom 823; förmånsrätt 1418 o. f.; preskription 804; vid hushyra i stad 488; vid jordlega 397. Jfr Avråd, Lega.

Legoavtal, inteckning för, 531—534. Jfr Lega.

Legogivare, se Lega. i Legostämma (vid hushyra i stad) 385, 386; (vid jordlega) 385 o. f.

Legotagare, se Lega. I Legotid, se Lega, Legostämma. | Lertäkt 509, se nyttjanderätt 385, jfr. Servitut. I Leveransavtal 639 o. f.; borgen för, 775, jfr Ar-I betsbeting, Köp (av lös eg.). ; Libell 1308, 1310, (form.) 1311. | Lidköping, magistraten utser bouppteckningss-j förrättare 142. j Liknelser, se Indicier.

| Likvid, köpeskillings-, 299. Se i övrigt Betalning. | Likvidation, aktiebolags, 995; ekonomisk före-| nings, 1023; firmateckning 947, (form.) 954; | handelsbolags, 967, 1455. Jfr. Administratör, I Konkurs.

Lindesberg, magistraten utmätningsman 1345.

Litisdenunciation 1174. | Litis pendens, invändning om, 1189. ! Livförsäkring, se Försäkringsavtal. | Livränta ej utmätningsbar 1365; förmånsrätt

1417, 1421; införsel i 551 o. f. ! Livräntekontrakt 871.

i Livsförnödenheter, handel med 932; handels-| böcker 938, 939; utmätningsfrihet 1364.

Livstidsstädja 386, 389; inteckning 386, 402, 531; j nybyggnadsskyldighet 394; tillfaller ej konkurs-i bo 1422; underhållsskyldighet 394; utmätni^gs-i frihet 1364; verkan av försummade skyldighe-I ter 412; verkan av äganderättens övergång

401. Jfr. Arrende. I Livstidsunderhåll, se Undantagsavtal. | Lo, jakt å, 926. | Lockande, se Förledande. j Lockbete, förgiftat, 925.

I Lotshemman 263; äldre, fria från väghållnirg3-| skyldighet 875. | Lotteri 871.

i Lottning vid arvskifte 157, 158. i Lottsedel, såsom föremål för köp 638. i Lund, magistraten utser

bouppteckningsförrät-| tare 142.

Luxemburg, kärande ej borgen 1131. j Lyckor 282.

Lyckta dörrar, förhandlingar inför, 1183. i Lyftning av köpeskillingen vid exekutiv auktion ! 1367, 1369.

! Lysning till äktenskap 34, 40, dess ändamål 34; ! nödvändighet, 34, hos vem och hur den skall

begäras 34. I Lysningsansökan, 35, (form.) 35. ! Lysnings avkunnande 39. I Lysningsbevis 39, lysningsförsäkran av trolovad

I 38'. 39'

I Lysnings giltighetstid 40.

Lysningsort 34. Lysningssedel 39. I Lysnings uttagande 34.

} Lån av lös egendom 811; förlags-, 535; avyttring eller pantsättning av lånt gods 817, 818 o. f. Jfr. För«träckpin£r. Långivare 811; skyldigheter 813. Jfr. Lån. Låntagare 811; flere gemensamma 819; reten-rionsrätt 456, 814; skyldigheter 814. Jfr. Lån. Läkarintyg, se sinnessjukdom, sin-esslöaet. Lägenhet 264 o. f.; avsöndrad, 275; (avsöndring från) 275, (inteckning) 340, 523, (köp av) 298, (form.) 314, (lagfart) 340. Jfr. Hyra, i Jordavsöndring, Lega.1480

Lägenhetsarrende 388.

Lägersmål. Jfr. Hor, Hävdande, Könsumgänge.

Läkarevård: Läkarearvode, förmånsrätt i konkurs 1417; Läkemedel, förmånsrätt i konkurs J417; vid utmätning 1370, (jfr. 1192 anm.); åt tjänstehjon 833.

Län, gränstvister mellan 1119.

Länegränssynerätt 1119.

Lärare, se Universitetslärare.

Löftesman 773 o. f., (form.) 791 o. f.; borgen för person 784; efterföljande självständig, 788; enkel borgen 780, 784, 786; flere löftesmän (med ansvar efter huvudtalet) 786, (med ansvar pro determinata parte) 786; (solidariska) 784; förbindelsens upphörande 790; huvud-, 779; med-, 789, (rätt att bevaka efter årsstämning) 808 not; proprieborgen 781, 784 —787; regressrätt 787—790; rätt till invändningar 778; ställning i huvudgäldenärens konkurs 1414; underborgen 784; verkan av hans död 791; över- (efter-) borgen 783. Jfr. Borgen.

Lön, förmånsrätt 1369, 1417; icke förfallen, utmätningsfri 1365; införsel i 551 o. f.; tjänstehjons, 833; vad därav tillfaller konkursbo 1423, 1431 o. f.

Lönskalägen, se Lägersmål.

Löpande förbindelse, se Förbindelse, Skuldebrev.

Lösdriveri 1286.

Lös egendom (jfr. 518) ; till lös egendom hör tomträtt 505; auktion se d. o.; exekutivt såld, rätt till betalning ur köpeskillingen 1369; fideikommiss av, 213; förbrukliga ting 754 not; fördel 104; förmånsrätt, se d. o.; försträckning 754; förvaringsavtal 846; giftorätt i, 63 (tablå) 64; gåva 753; hemföljd 105; kroppsligt ting 812 not; kvarstad 1380; köp 636; lega 820; lån 811; morgongåva 102; olaga avyttring eller pantsättning 815 o. f.; omyndigs förvaltning 235; panträtt 538; (vid exekutiv auktion) 1368 o. f.; realisation vid konkurs 1402 o. f.; skifte 753; skingringsförbud 1381 ; som tillhör annan, skall avskiljas vid arvskifte 156, vid konkurs 1423, vid utmätning 1363; upptagande i bouppteckning 145; utmätning 1359; utmätningsfri 1363; återvinning 1354. Jfr. Egendom.

Lösen, expeditions-, 1103 o. f. (tabell) 1108; skatte-, 263.

Lösesumma 375.

Lösningsrätt, arvinges, vid skifte 164; enligt vattenlagen 912 o. f.; pantgivares, vid pantförskrivning i förening med införsel 518; till fast egendom 372, (laga domstol) 1120, (lagfarts betydelse för) 344, (talans antecknande i lagfartsprotokollet) 342, 375, (talans inverkan på lagfartsansökan) 341 ; till frälseränta och frälseskattejord 377; till exproprierad fastighet 569; till kronohemman 261, 373 not; nytt-janderättshavares rätt att i vissa fall inlösa under nyttjanderätt upplåtet område 378 o. f., 527; kronans lösningsrätt till strömfall med vattenverkebvggnadei 906. ^

Lösöreköp 733, (form.) 738 o. f.; hinder för utmätning 1363 med not; laga domstol i tvist 1121.

Lösöreköpsavhandlingsprotokoll 1103.

Lösören, se Lös egendom.

M

Magistrat 1101; anmälningar av handels- och näringsidkare 932; borgerlig vigsel inför ledamot av, 42; förrättar i vissa städer exekutiva fästighetsauktioner 1372; handelsre^ister 941 ; intyg om rörelse vid förlagsinteckning 536; utmätningsman i stad, där konungen så tör-

ordnar 1344, 1361; utser i vissa städer boupp-teckningsförrättare 142; vederhäftighetsbevia 180, 1241; växelprotest 1043; överexekutor 1344.

Magnetkis, se Gruva.

Malmfyndighet 927; laga domstol i tvist om

bättre rätt 1121. Makar; arvsrätt makar emellan under vissa förutsättningar införd 474; boets förvaltning 67, (91, 96); bodelning vid äktenskapsskillnad 96, 454; boskillnad 91, 450 o. f.; dödsbos vård och uppteckning 141, 475 o. f.; dödförklaring 139; enskild och gemensam egendom 63 (jfr. 71), 442 o. f.; förbud för make att utan andra makens medgivande avyttra eller pantsätta fast egendom 444, 473; fördel 104, 457; se Bodelning, makars rätt att undantaga viss egendom; förklaring för äkta 29, 30; giftorätt 30, 442 o. f.; gäld 79-82, 157, 445 o. f., 452, 455 o. f., 1404; hemföljd 105; hemskillnad 49, 463; rätt ett ur samfällda boet vid hemskillnad uttaga viss egendom 53; hor 55; inbördes testamente 207; rättsförh. betr. inteckning 552; förh. betr. konkurs 1404, 1405, 1423, 1431; medling 50, 471; morgongåva 102, 474, 476; personlig inbördes ställning 65, 440; rättsförhållande till barnen 107, 437; tillträdande av avträdd egendom 171 ; undanskif-tande 173; makes underhållsskyldighet gent emot andra maken vid hemskillnad 52, 438, 451, 467, 472, vid äktenskapsskillnad 57, 438, 451, 468, 472; utmätning i makars bo 1364; urarvagörelse 170, 478, 479; vederl?g 83, (90), 457; äktenskapsförord 75, 446, 474; äktenskapsskillnad 54—60, 464. Jfr. Hustru, Man, Äktenskap.

Malmö, magistraten utser bouppteckningsför-rättare 142; säte för hovrätten över Skåne och Blekinge 1102.

Man, endast man kan vara domare 1092; förklaring för äkta make 29; förvaltning av makars bo 67; myndighetsålder 216, 482, (målsmanskap för hustrun 65, 437, 472, (jfr. Målsmanskap); äktenskapsålder 21. Jfr. Kvinna, Makar.

Mantal 264 o. f. Jfr. Hemmansklyvning, Ägostyckning.

Mantalsränta 257 not.

Mantalsskrivning såsom bestämmande för laga domstol 1114—1116, 1347.

Manufakturverk 932, 936 not; handelsböcker 938.

Margarintillverkning 934.

Mariefred, magistraten utmätningsman 1345 not, utser bouppteckningsförrättare 142.

Marknad, laga domstol i tvist om handel å, 1123.

Marstrand, magistraten, utmätningsman 1345 not.

Masugn, drivande av, 932, 936 not.

Maximikapital i aktiebolag 975.

Medborgarrätt, svensk, 8, förvärv av 8; villkor för arv 137, för att vara domare 16V2. Se i övrigt Norrman, Utlänning.

Medborgerligt förtroende, förlust av, är nu ersatt av straffpåföljd enl. S. L. 2 § 19, se Straffpåföljd.

Medborgerligt samhälle 16.

Medellöshet, fri från expeditionslösen 1104, från nedsättande av fuliföljdsavgift 1326 e ler både nämnda avgift och säkerhet för motpartens kostnadsersättning 1326; från vadepenning 1306. Jfr. Fattigdom.

Medellöshetsbevis 1104, 1306, 1329, (form.) 1104.

Medgift, se Hemföljd.

Medgivande 1216 o. f. Jfr. Erkännande, eget.

Medgärningsman (laga domstol) 1269.

Medhjälpare, se Delaktighet.

Medikament, se Läkemedel.1481

Medlemsförteckning, över medlemmar i regist-

TMedling mellan makar 50, 464, 471 o. f. xerad ekonomisk förening 1013.

Mellankommande part 1170—1175; laga domstol 1126.

Momorialpro tokoll 1240.

Mened, fara för, 1220, 1238; varning för 1238,

Menighet, stämnings delgivning 1157; slämningstid 1161.

Minderårighet, hinder för avtal 573, för äktenskaps ingående 22; (form.) till ansökan om tillstånd att ingå äktenskap oaktat minderårighet 22; vittnesjäv 1229. Jfr. Omyndig, Ålder.

Mineralfyndigheter 927.

Mineralier, förädling 928, 936 not.

Minimikapital i aktieboag 975.

Minuthandel, se Handel.

Missbyggnad (394); laga domstol 1119.

Misshandel, grov, äktenskapsskillnadsorsak 55, 465.

Missnöjesanmälan, mot underrätts beslut 1187 o. f., 1273; vid hovrätt 1226, (form.) 1327 (jfr. 1329).

Missräkning i förmyndareräkning 242; vid betalning 868.

Misstag vid avtal 574; återgångsorsak i äktenskap 45, 461.

Misstanke om brott, häktning på grund av, 1285.

Mjölkvarn, se Kvarn.

Moder, förhållande till barnen 107 o. f.; förmynderskap 219; giftomanskap 23; arvsrätt för barn utom äktenskap och adoptivbarn 132. Jfr. Arv.

Molybden, se Gruva.

Moratorium 1055.

Morgongåva 102; utmätningsfrihet 1364; vid arvskifte 157; vid dödförklaring 140; de nuvarande bestämmelserna om hustrus rätt till, e vidare tillämpliga 474, 476.

Morgongåvobrev (form.) 103.

Morgongåvobrevsprotokoll 1103.

Mosaisk trosbekännare, se Trosbekännare.

Motbevis 1211. Motsatsbevis 1211.

Mottagningsbevis, se Kvitto.

Mulbete, rätt till 385, 510 jfr. servitut.

Muntligt förfarande i lagsökningsmål 1351, (form.) 1356.

Muntligt förhör, se Förhör.

Muntligt testamente, se Testamente.

Murmästareyrket 931 ; handelsböcker 938.

Musikaliskt arbete, författarerätten får ej utmätas 1364.

Mutsedel 928.

Myndig person, se Omyndig, Omyndighetsförklaring.

Myndighet, exekutiv, 1344, 1345.

Myndighetsbevis för idkande av handel eller näring, 933, (för utlänning) 936.

Myndighetsålder 216, 482.

Myndling, se Förmyndare, Omyndig.

Mynt, se Skiljemynt.

Mål, som äga sammanhang, skola handläggas

av en enda domstol 1123. Jfr. Rättegång. Målsman 7; biträde i brottmål av, 1282; kan anföra besvär 1282; samtycke till idkande av handel eller näring 933; äkta man sin hustrus, 65. Jfr. Målsmanskap.

Målsmanskap, mannens, 65; de föråldrade stadgarna nu bortfallna 437, 472; rättegångsfull-mäktig får ej stå under annans 1136.

Målsägare i brottmål 2175.

Målsägarebrott 1276, 1279.

Mångleri, handelsböcker 939.

Mård, jakt å, 926.

Advokaten.

Mäklare 858, 861 o. f.

Mät, egendoms dömande i, 1349, 1354, (form.

till ansökan) 1356. Möderne, se Arv.

N

Nabo, 378 not; lösningsrätt 377, 378.

Namn, falskt, återgångsorsak (i äktenskap) 45.

Namnteckning, bevittnande 762; om någon nekar sin, 762, (i lagsökningsmål) 1352.

Naturalisation 10; form. till ansökning härom 11.

Nederländerna, ej borgen av kärande 1131.

Nedre justitierevisionen, se Justitierevisionen.

Nedsättning av fullföljdsavgift 1326; inteckning (för fordran) 529, (för nyttjanderätt m. m.) 532, 533; av lösesumman (vid expropriation) 568, (vid utövande av lösningsrätt) 374; av penningar till förekommande (återgång) av utmätning 1360, 1367; såsom bevis 1251. Jfr. Deposition, Förvaringsavtal.

Nickel, se Gruva.

Nordamerikas förenta stater, medborgarerätt 14.

Norrbottens län, besvär till hovrätt 1312, i ut-sökningsmål 1384, 1385. Jfr. Lappmarkerna.

Norrköping, magistraten utser bouppteckningsförrättare 142.

Norrman, näringsfrihet 931 not. Jfr. Medborgarerätt, Utlänning.

Norsk domstol, vittnesförhör vid, 1242.

Norsk undersåte, se Norrman.

Notarius publicus bestyrker avskrifter 1152 not. 1351 ; erkännande av fordringshandlings riktighet inför, 1353; intyg om delgivning av kommunikationsakt 1314, 1335, av stämning 1153, 1283; växelprotest 1044.

Notifikation om växelprotest 1045, 1046.

Nullitetsbesvär 1298, 1341; ej hinder för verkställighet av dom 1360, 1369.

Nybyggen, krono-, 262.

Nybyggnadsskyldighet, arrendators 394; laga domstol 1118.

Nyprövning (vattenrätten) 904.

Nytta eller skada såsom jäv (mot domare) 1094, (mot skiljeman) 1083, (mot vittnen) 1231.

Nyttig kostnad 140 not, 367 not, 814 not. Jfr. Kostnad.

Nyttjanderättsavtal. Avtal om nyttjanderätt till fast egendom 386; benefik nyttjanderätt 387; exekutiv auktion, ang. tillvaratagande å sådan av nyttjanderätt 1373, 1375; verkan därav å nyttjanderätt i allmänhet 387; inteckning av nyttjanderättsavtal 386, 531 o. f.; klander å jordafång, verkan därav å nyttjanderättsavtal i allmänhet 388; maximitid för nyttjande-rättsavtals bestånd 385, 386; tid för nyttjanderätts bestånd 385, 386; ang. inteckning av nyttjanderätt 531 ; utredning ang. nyttjanderättsbegreppet 385; ny ägares ansvarighet för nyttjanderätt i allmänhet 386; skadestånd för upphörande av nyttjanderätt i allmänhet 388; överlåtelse av utlegd fastighet i allmänhet, verkan därav 386.

Nyttjanderätt till fast egendom 385; giltighetstid för, 386; med avseende å boställe 386; av jord från kronan 386; fideikomiss 386; gravplats 386; lantfastighet 386, stads jord och stadsfastighet 386; handlingar, som tjäna till bevis därom, skola avfordras gäldenären vid fastighetens utmätning 1371 ; inteckning för, 531—534; ointecknad, verkan av godkänt klander 368; som någon vid egendoms försäljning förbehåller sig 386; upphörande till följd av klander å fastighetsfång 388; till hustrus ensk. egendom, upplåtelse av, 70; till fast egendom 385, till flera 388; till fast och lös egendom får i vissa fall ej utmätas 1364; verkan av

1861482

egendomens övergång till ny ägare 386; vid exekutiv fastighetsauktion 1373. Se i övrigv Lega, Lån, Undantagsavtal.

Nyttjanderättshavare, ang. rätt till inteckning eller inskrivning för, 386; lag om rätt att i vissa fall inlösa under nyttjanderätt upplåtet område 378 o. f., 527.

Nådår, prästänkas, får ej utmätas 1365.

Nämnd 1097. 1100, 1105 (tremannanämnd) ; särskild, för uppskattning av vägunderhåll 881 ; särskild, vid expropriation 562. Jfr. Syn.

Nämndeman 1097; ej pliktig delgiva stämning 1153; kan förordnas att utfärda stämning 1152; vattenrättsnämndemän 918 o. f. Jfr. Nämnd, Syn.

Näring 931; firma 944; handelsböcker 944. utlännings rätt att här idka, 935, (form. till ansökan, borgen för utskylder, fullmakt för ombud) 937, 1146.

Näringsfrihetsförordningen 931.

Näringsidkare, Näringsyrke, se Näring.

Näringsrätt 872 o. f.

Nödfallsadress 1049, (form.) 1069.

Nödig kostnad 140 not, 367 not, 813 not. Jfr. Kostnad.

O

Obligationer, värdering i bouppteckning !4i;

Obligationsrätt 570 o. f.

Ocker 590; kreditocker, sakocker 590.

Odal 257 not.

Odlingslån; förmånsrätt 1418; rätt vid exekutiv auktion 1373.

Oenighet mellan makar (medling, hemskillnad) 49, 50; (äktenskapsskillnad) 54.

Offentlig auktion 320.

Offentlig stämning, se Kungörelse, Stämning.

Offentlighet vid rättegångsförhandlingar 1183.

Offert 596.

Officialförbrytelse 1279.

Ofri grund, tomt, se Grund, Tomt.

Ofullkomnat äktenskap 18 (best. om upphävda) 27; giftorätt 29; skillnad 32.

Oförbrukligt ting 754 not. 847 not.

Ogiltighet, äktenskaps 44.

Ogulden köpeskilling, se Köpeskilling.

Ohörd, om någon domes 1341.

Okänd person, häktning 1286.

Oycksf allsför säkring, se Försäkring.

Olyckshändelse, ansvar för skada genom, (vid arbetsbeting) 844, (vid deposition) 849—852, (vid köp av lös egendom) 662, 673 jämte not, 674, 685, 726—728, (vid lega) 822, (vid lån) 815, 817.

Ombud för gäldenären vid utmätning 1363, (1369), som kan mottaga stämning 1153 o. f.; stämningstid, då

delgivning sker åt, 1159; vid bouppteckning, av rätten förordnat 144. Se i övrigt Fullmäktig, God man, Rättegångs-fullmäktig, Syssloman; jfr. Ombudsmanna-skåp.

Ombudsman, rättens, i ackordsförhandling utan konkurs 1446; i konkurs, 1399, 1429.

Ombudsmannaskap, självtaget 867. Jfr. Ombud.

Omgifte, makes, äktenskapsskillnadsanledning 55. •

Omröstning till dom (utslag i brottmål 1256, 1292; i tvistemål 1255.

Omslagsrevers 799.

Omyndig, arvskifte får ej ske utan lottning 157; borgen av 773; bouppteckningsed i konkurs 1405; får ej vara domare 1092; förklarande för, se Omyndighetsförklaring; förmyndare eller ombud vid bouppteckning 143; förmynderskap för, 216 (se vidare Förmyndare) ; förmånsrätt 1370, 1420; giftomanna-

skap för, 23; inskränkning i testamentsrätten, då omyndigt barn finnes 195; inteckning till säkerhet för han medel 521 ; laga domstol 1122; myndighetsålder 216, 482; (gift kvinna under 21 år kan ej längre formellt betraktas som myndig) 482; part i rättegång 1132; rätt att göra anmälan mot förmyndares förvaltning 250; rätt att göra testamente 181; rätt att idka handel eller näring 932, (form.) 937; rätt att ingå avtal 573, (deposition) 847, (köp av fast egendom) 325, (lega) 820, (lån) 812; rätt att taga tjänst 830; skadestånd 631; såsom försträckningsgivare eller försträck-ningstagare 755; äktenskap av 23, 37; äktenskapsförord 75, 77. Jfr. ä)ven Fråniskild hustru, Hustru, Kvinna, Man, Minderårig, Målsman, Änka.

Omyndighetsförklaring 217, 225 o. f.; medför förlust av äkta mans förvaltningsrätt 72; medför upphörande av uppdragsavtal 856; årsstäm-ning vid 237, 807.

Omyndighetstillstånd 7.

Omöjlighet, objektiv 672; subjektiv 672 not, praktisk 673; juridisk 673.

Oprioriterad borgenär i konkurs 1413.

Order, växel till egen, 1035, 1056. Jfr. Växel.

Orderbek 866.

Orderklausul å växel 1039.

Ordinarie ränta 257 not.

Ordinära rättsmedel, se Rättsmedel.

Oredlighet, gäldenär under åtal för betr. ackordsförhandling utan konkurs 1450, 1452, 1453; i konkurs 1400, 1435, 1438, 1439 o. f.; laga domstol 1266.

Original, enskild handling i, 1250; inlagor ho* hovrätt skola i regel ingivas i original och bestyrkt avskrift 1308 not, 1337; inlagor hos K. Maj:t d:o 1329; offentlig handling i 1250; skall vid påfordran företes 1187. Jfr. Avskrift, Handling. Skrift.

Orlovsbevis 834, (form.) 836.

Orlovssedel 834, (form.) 835.

Orubbat bo, testamente ang. (form.) 210.

Oskarshamn, magistraten utser bouppteckningsr-förrättare 142.

Oskiftat bo, fördel av, 104; sammanlevnad i, 153.

Otukt, hor eller annan straffbar, anledning til skillnad i äktenskap 55, 465.

Ovänskap, domare jäv 1094; skiljemannajäv 1083; vittnes jäv 1234.

Ovärdig föra annans talan 1137.

P

Pactum, se Äktenskapsförord.

Paket, förkommet, preskription av ersättnings--anspråk 804.

Pant, fast, 516; för del av köpeskillingen v'd' exekutiv fastighetsauktion 1376; för gäld till hindrande (av konkurs) 1389, (av utmätning) 1360, (av införsel 552, (till vinnande av återgång av kvarstad, reseförbud, skingringsförbud) 1381, 1382; för kostnad och skada av utländsk kärande 1130; vid intäkt 890, för skada (vid avhysning, kvarstad, reseför-bad, skingringsförbud) 584, 1380, 1381, 1382; för skadestånd vid verkställighet av icke laga kraftvunnen dorn 1380; för återbäring (vid lyftning av köpeskillingen för exekutivt såld egendom) 1376, 1383, (vid lyftning av till förekommande av utmätning nedsatt belopp) 1360 not, (vid lyftning i konkurs) 1427 o. f.; (vid verkställighet av icke laga kraftvunnen dom) 1379; lös, 636, 1365; (»såsom pant eller eljest under panträtt i handom») 1368; skuldebrev med, (form.) 772; uppbud, värdering, hembjudande av lös, 548; vid inmutning a\s1483

mineral fyndighet 929; förbehåll om förverkande av pant i visst fall 587. Se i övrigt Panträtt. Pantförskrivning 517, (med införsel) 517. Jfr.

Inteckning, Panträtt. Pantauktion 320.

Pantgivare, se Panträtt.

Panträtt 516; — i fast egendom 516—520; för ogulden köpeskilling 517, 520, 521 not, (form.) 537, 538; förmånsrätt i konkurs 1415 o. f.; införsel 517; inteckning 516, 520 (makars) 522; uppkomst genom lagens stadgande 517; lagfart 518, 519; rätt till betalning vid exekutiv för säljning 1379; vård 520; — i lös egendom 538—550, 1365; för ersättnings fordran på grund av olovligt fiske samt sjöfordran, handelsagents, försäljnings- och inköpskommissionärs, hantverkares 547, 1416; riksbankens 547 (jfr. 1416); betr. fondpapper 549 o. f.; förmånsrätt i konkurs 1417; med besittning 540, 547 (mom. a, b, c och e), jfr. 1368; realisation 548—550: retentionsrätt 556 o. f.; rätt till betalning v^d exekutiv försäljning 1368, 1369; utmätning 517: upphävande av, 518; utan besittning 547 (mom. d), jfr. 1369; vård 542; återvinning vid konkurs 1424. Jfr. Inteckning, Retentionsrätt.

Pantsättning av egendom i makars bo 70 o. f.; obehörig av lös egendom, som hör annan till 546. Se i övrigt Panträtt.

Panttagare, se Panträtt.

Part (i brottmål) 1274, (i tvistemål) 1129; bevisning 1193 (jfr. Bevis, Bevisning); expeditionslösen 1107; flere (gemensam revisionsskilling) 1150; gemensam stämning 1151; (gemensam vadepenning) 1306; förlikning 1077; invändningar 1187, 1191; mellankommande, 1170, (laga domstol) 1126; parts ed 1218; rätt och plikt att vara 1129; rätt till ersättning på grund av ej fullföljd revisionsansökning 1326; skiljemannaförf ärande 1081; skyldighet att utlämna handlingar 1254; ställförestädare 941, 1132—1147; uteyaro (i brottmål) 1287, (i tvistemål) 1175, (vid hovrätt i besvärsmål) 1312; (vid hovrätt i vademål) 1305; (vid högsta domstolen i besvärsmål) 1333, (vid högsta domstolen i revisionssaker) 1326. Jfr. Angivare, Förklarande, Klagande, Kärande, Rättegång, Svarande, Sökande, Tilltalad, Åklagare.

Partiell nyttjanderätt 385.

Pass, se Tillståndsbevis.

Passiva, se Gäld.

Pastor, se Kyrkoherde, Präst.

Patent, laga domstol i vissa mål 1112; patenträtt övergår på konkursbo 1422.

Patent-, och registreringsverket 978, 1003.

Patronatsrätt, laga domstol lill.

Penningar, se Betalning, Försträckning, Missräkning, Skiljemynt.

Penninghandel 931 ; handelsböcker 938.

Penningverk, allmänna, förmånsrätt i konkurs 1421. Jfr. Bank.

Pension från åtskilliga anstalter samt å rikets stat får ej utmätas 1365; införsel i 551 o. f.

Pensionsförsäkring, allmän 1421.

Person, bofast, häktning 1285; fysisk och juridisk 180; okänd, häktning 1286, rätt och plikt att vara part 1129, 1274.

Personlega 826; tjänstehjonsavtal 829.

Personlig borgen 784.

Piteå, magistraten utmätningsman 1345 not.

Plan, se Stadsplan.

Plank såsom laglig hägnad 889.

Platina, se Gruva.

Platsförsäljare 866.

Ploglag 884.

Polis, försäkrings-, 869.

Polisdomstol 1110; besvär 1318.

Polisförhör 1291.

Poliskammare HIO, besvär 1318; entledigande, hämtning och vräkning av tjänare 831, 832, 833.

Polisman, vittnesgillhet 1232, 1233.

Polismästare, anmälan om häktning och begäran om rannsakning 1286.

Portugal, kärande ej borgen 1131.

Posten, konkursbevaknings insändande med, 1397; lagsöknings insändande med, 1350.

Postförsändelse, förkommen, preskription av ersättningsanspråk 804.

Post- och inrikes tidningar, se Kungörelse.

Postförskott 658.

Postposition, se Inteckning.

Postremissväxel 1036. Jfr. Check.

Postverket, laga domstol i vissa mål ang. tjänstefel 1088.

Preferensaktier 975, (form.) 99?, 1002 not.

Prejudikat, se Utslag (högsta domstolens).

Preklusion 806.

Preliminärfrågor, se Beslut.

Premieförsäkring 869.

Prenumerationsköp 657.

Presentation av växel 1041, 1042.

President, se Regent.

Preskription 349, 794 o. f.; av arvsrätt 613 o. f.; av fordran (allmän tioårig fordringspreskription) 794 o. f.; av fordran hos post- och tullverket i vissa fall samt på ersättning för skada i följd av järnvägs drift 804; av fordran hos solidarisk medgäldenär 801 ; av fordran på grund av borgen i vissa fall 802, 803; av fordran på grund av check 1061; av växelfordran 804 (se växelrätten) ; avbrytande av 797, 802, 803, 1413; (form. till fordrans skriftliga tillkännagivande) 798; kvittningsrätt 805; verkan 804, 806

Prestation 592; måste i ett obligationsrättsligt förhållande vara möjlig, 592; fullgöras i vederbörlig tid 593, och ort 593; måste vara fullgod 593.

Prima växel 1051, (form.) 1070.

Prioriterade borgenärer i konkurs 1415.

Prioritetsaktier, se Preferensaktier.

Prisskillnad vid försenad leverans 662, 664.

Privaträtt, internationell 8.

Privat auktion 320.

Pro determinata parte, Pro rata parte, ansvar (vid borgen) 786, (form.) 792 o. f.; (vid för-sträckning) 756, (form.) 771.

Process, civil- 1074; straff-, 1084. Jfr. Brottmål, Rättegång, Tvistemål, Utsökningsmål.

Processledande verksamhet, domstols 1212.

Processrätt 1074; ansökninerpärenden 1076; domstolar 1096; förlikning 1077; skiljemannaförfa-rande 1081. Se i övrigt Process (med hänvisningar) .

Prokura 629, 957 (jfr. 941, [form. till prokura-fullmakt och anmälningar 1) 959; ej för aktiebolag 957, jfr. 944; ej för ekonomisk förening 957, jfr. 944; för handelsbolag 966; kollektiv-, 957; registreringsavgift 942.

Prokuraindossament 1040.

Prokurist, se Prokura.

Prolongation av växel 1043.

Proprieborgen 781 o. f.; av flera personer 784 o. f.; formulär 791; preskription 790 o. f., 802 o. f.

Protest 1042, 1043—1046; kostnad 1056, 1057.

Protokoll 1103 o. f.; (tabell) 1108, 1109; skola ingivas till hovrätt 1308, 1312, till högsta domstolen 1331, 1335, (blott i ett exemplar) 1308 not., 1329, (undantagas i vissa fall från delgivning) 1316, 1337; såscm bevis 1250; vid auktion 322, 324, 732, 1367, 1375, form. 418; v^d bolagsstämma 990; vid borgerlig vigsel 43;1484

i tomträttsärenden 505; vid sammanträde med ekonomisk förening 1020; vid vägsyn 878; över polisförhör 1291.

Prov, köp efter, 640, 685; köp på, 640.

Provision, delcredere-, 860.

Provokatorisk rättegång 1147, 1148; invändning mot 1189; laga domstol 1117; stämning (form.) 1167.

Präst, förmånsrätt 1418, rättegångsf ullmäktig (endast i vissa mål) 1137; underställning av konsistorii utslag rörande brott av, 1304; vittnesgiltighet 1239. Jfr. Kyrkoherde.

Prästbetyg vid lysning 35. Se Äktenskapsbetyg.

Prästval, bevisning rörande olaglighet vid 1232.

Psykisk abnormitet 24.

Påminnelser i lagsökningsmål 1351, (form.) 1357; i underställda mål 1317, 1340. Jfr. Förklaring, Svarande.

R

Rannsakning, Rannsakningsmål 1285, 1291.

Realisation 934.

Recepisse, se Kvitto.

Recit 1258.

Rederi, se Skeppsrederi.

Redovisning, sysslomans 854, (klander) 855; förmyndares, 238 o. f., (klander) 242 o. f.; för vård av dödsbo 152; i konkurs 1399, 14C0. 1428, 1434, 1439, 1442; preskription av rätt till 796; vid utmätning 1367, 1378.

Redskap, ang. utlämning till arrendator av, 397; lega för förmånsrätt i konkurs, 1418; nödiga, undantagas i konkurs 1365; är i vissa fall fast egendom 252.

Regent, främmande stats, ej skyldig svara inför svensk domstol 1132, 1280; vittnesstämning kan ej uttagas å, 1236. Jfr. Exterritorialitets-rätt, Konungen.

Register, aktiebolags, 978, förenings-, 1012; handels-, 941 ; jord-, 254. Jfr. Registrering.

Registerbok över aktieägare 980; över medlemmar i ekonomisk förening, se Medlemsförteckning.

Registernummer 264.

Registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet 1010. Jfr. Förening.

Registrerade sjukkassor, se Sjukkassor.

Registrering av aktiebolag 977, (avgifter) 978, (formulär) 1003, (laga domstol i mål ang. upphävande) 1117; av ekonomisk förening 1012, (avgifter) 1012, (formulär) 1031, av enkelt bolag, enskild näringsidkare, handelsbolag (firma) 963, 972, (jfr. 944), (avgifter) 942, (formulär) 955; av jord 264.

Regress, se Regressrätt.

Regressfordran, borgen för (underborgen) 784; preskription 803. Jfr. Regressrätt.

Regressrätt mot växelgäldenärer 1046 o. f.; vid borgen 787 o. f.; vid försträckning 763. Jfr. Litisdenunciation, Regressfordran.

Regresstalan, se Regressrätt.

Rekambioräkning, Rekambioväxel 1048.

Reklamation vid leveranser 664 o. f.

Rekommendation, se Postförsändelse.

Rekonventionstalan (1124, 1163, 1169), 1285. Jfr. Genstämning.

Rektaklausul å växel 1039.

Relaxation, se Inteckning.

Religion, se Trosbekännare.

Remittent (växeltagare) 1035, 1036.

Remuneratorisk gåva 328, 329; hemulsskyldighet 371.

Reparation, se Underhållsskyldighet.

Replik i revisionssaker 1331 ; i vademål 1310.

Representant för part (i brottmål) 1281, jfr. 1142 anm. 1; (i tvistemål) 1132. Jfr. Fullmäktig.

Resande, gästgivares ansvar för gods 850; laga domstol i mål ang. gäld 1123.

Reseförbud 554 (1162), 1381 (i konkurs) 1433; (1343), klagan 1384, 1385 o. f. (jfr. 1300, 1302, 1319, 1320, 1324). Jfr. Förbud.

Reservfond, aktiebolags, 984; ekon. förenings, 1011.

Res judicata, invändning om, 1189.

Resning 1298. 1341.

Resolution, domstols, 1255, 1292; kommunikations-, se d. o.; stämnings-, 1149. Jfr. Beslut, Expeditionslösen, Utslag.

Retentionsrätt 556 o. f.; depositaries, 556, 848; försäljningskommissionärs 556; handelsagents 557; hyresvärds, 499, 556; jordägares, 417, 556; köpares av lös egendom 556; låntagares, 556, 814; rättegångsombuds 556; upphör vid konkurs 558; verkan av exekutiv försäljning 1369. Jfr. Förmånsrätt.

Retinent 556; skyldigheter 557. Jfr. Retentionsrätt.

Retur räkning 839.

Revers 757 o. f., (form.) 537, 770 o. f.; omslags-, 799. Se i övrigt Skuldebrev.

Revisionsansökning 1322, 1326 o. f.; deduktion 1329, (form.) 1332; kontradeduktion 1332, (form.) 1333; missnöjesanmälan 1327; revisionsutslag 1327; rätt till ersättning då part ej fullföljer, 1327.

Revisionsberättelse i aktiebolag 988; i ekon. förening 1019.

Revisionsinlaga 1329, (form.) 1332.

Revisionsmål, se Revisionsansökning.

Revisionsskilling, se fullföljdsavgift 1326; frihet från, 1326; gemensam 1326; återbekom-mande av, 1339 o. f.

Revisionsutslasr 1327, 1329; besvär över, 1324 (mom. 9), 1327.

Revisorer i aktiebolag 988; i ekon. förening 1019.

Riksbanken, förmånsrätt i konkurs 1416; laga domstol i vissa mål lill, 1112; panträtt 547; rätt att förvärva och besitta fast egendom

547.

Riksdagen, förmånsrätt 1421, (jfr. 1369).

Riksgäldskontoret, laga domstol i vissa mål lill.

Ringväxling, utgör bevis om trolovning 19.

Ritningar behöva blott ingivas till överrätterna i ett exemplar 1308 not, 1329 not; författarerätt utmätningsfri 1364; kunna undantagas från delgivning 1315, 1336.

Rop å auktion 322—324, 732. Jfr. Auktion.

Rubrik å arvskiftesinstrument 158, (form.) 159; å bouppteckning 146 (med form. 146) ; å dorn eller utslag i överrätt 1258; å syneinstrument (form.) 431.

Rumänien, kärande ej borgen 1131.

Rus, se Drucken, Dryckenskap.

Rusgivande medel, missbruk av anledning till hemskillnad 464; äktenskapsskillnad 56, 465.

Rutor 282.

Rykte, se Namn.

Ryktesspridning såsom vittnesjäv 1233.

Rymning, arvlöshet på grund av, 166.

Ryssland, ej borgen av kärande 1131.

Rå och rör 278; rå- och rörshemman 258.

Rådhusrätt 1096, (första instans i brottmål) 1254; anmälan av vad 1305; mål som endast få handläggas av 1112—1114; omröstning och röstberäkning 1256 o. f., (i brottmål) 1292; syn 1216.

Rådman 1101.

Rådstuvurätt, se Rådhusrätt.

Rågata, Rågång 278.

Rå- och rörshemman, se Rå och rör.

Räkenskaper, aktiebolags 988; behöva blott ingivas till överrätterna i ett exemplar 1308, not 1329 not; handelsbolags, 964; kunna undan-1485

tagas från delgivning 1315, 1336. Jfr. Handelsböcker.

Räkning, godkänd, lagsökning 1347; handels-, 1253; upmaning att ställa växel »i räkning» 1039.

Ränta 768; av jorden 257; vid exekutiv auktion 1373, 1379; ej i växel 1035; i konkurs 1430, 1433, 1439, (förmånsrätt) 1418; laga domstol 1125; ocker 590; preskription 796, (vid borgen) 802; räntebetalning avbryter preskription 800; ränteägare kallas till exekutiv fastighetsauktion 1372; syssloman vid utmätning av fastighet att uppbära 1371.

Räntefot 590.

Rätt, se Domstol.

Rättegång i brottmål 1264 o. f.; anhängiggöran-de 1282; beslut under rättegången 1292, (1187, 1273), (talan däremot) 1299 o. f.; besvär hos hovrätt 1299. 1302, 1312 o. f.; besvär hos Kongl. Maj:t 1323, 1333 o. f.; bevisning 1193; expeditionslösen 1103; förklaring av utslag, 1297; hovrätts beslut, som ej få överklagas 1319; häktning 1285; inställelse, personlig: eller genom ombud, 1280, 1281 ; invändningar 1292, (1187, 1273); laga domstol 1264; missnöjesanmälan 1326 o. f., 1095; målsäganden 1274; parter 1275 o. f.; polisförhör 1291; rannsak-ningsmål 1291; rekonventionstalan 1285; rättegångsbiträde 1281; rättegångsf ullmäktig 1136; rättegångsförfarande 1281, 1287; rättsmedel 1299; stämning 1283; tilltalad 1280; underställning (hos hovrätt) 1304, 1317, (hos K. Maj:t) 1325, 1340; utevaro och laga förfall 1287; utslag, slutligt 1292, (talan däremot) 1303, 1312 o. f.; åklagare 1278; — konkursdomare i konkursmål 1391; — i tvistemål 1092 o. f.; adcita-tion 1174, 1175; beslut 1255 o. f., (talan däremot) 1299 o. f.; bestridande 1185; besvär hos hovrätt 1186, 1302, 1312 o. f.; besvär hos Kongl: Maj:t 1324, 1333 o. f.; bevisning 1193; domstols behörighet 1110; ed 1218; eget erkännande 1216; expeditionslösen 1103; förbehåll om rätt att framställa bianspråk 1125; förfarande inför rätta 1185: förklaring av utslag 1259; gemensam handläggning av flere rättsanspråk 1148; genstämning 1163; hovrätts beslut, som ej få överklagas 1319; indicier 1254; invändningar 1187—1191; lag som skall tillämpas 1191; laga domstol HIO; litisdenun-ciation 1174, 1175; mellankommande part 1170; missnöjesanmälan 1188 o. f., (i hovrätt) 1324; muntlighet och skriftlighet 1184; offentlighet 1183; parter 1129—1132; protokoll, se exp. lösen; provokatorisk 1148, 1149, (1117); revisionsansökning 1322, 1326 o. f.; rättegångsbiträde 1142;

rättegångsfullmäktig 1136; rättegångskostnad 1258; rättsmedel 1299; sakkunniga 1246; skriftliga bevis 1249, (1186); slutligt föreläggande 1186; ställföreträdare 1132; stämning 1149; succession 1174, 1175: syn 1213; uppskov 1186; utevaro och laga förfall 1175; utslag, slutligt 1255, (talan däremot) 1299 o. f.; vad (1299), 1302, 1305 o. f.; vittnen 1228; överlämnande av målet 1186; fri rättegång 1110, 1300; i utsökningsmål: 1349; klagan över utmätningsmans förfarande 1383; klagan över beslut och utslag 1384 o. f.; — i växelmål 1057. Jfr. Domstol, Förlikning, Skiljemannaförf ärande.

Rättegångsbiträde 1142, (i brottmål) 1281, 1300, 1333. Jfr. Rättegångsfullmäktig.

Rättegångsfullmakt 1138, (form.) 1143; telegrafisk 1140; vid överrätt skall ingivas i original och bestyrkt avskrift 1308, 1329.

Rättegångsfullmäktig 1136, (form.) 1143, (i brottmål) 1282; arvode 855; (laga domstol i tvist) 1125, (retentionsrätt) 556; äger anm^a vad J142; erkännande avgivet av 1217; förlikning

1079, 1142; fullmakten, form och innehåll 1138; fullmaktens rättsverkningar 1141; fullmaktsavtalets upphörande 856; huvudmannens skyldigheter 855; hos hovrätt 1308, 1309, 1312; sös Kungl. Maj:t 1329, 1331, 1334, 1337; i ansökningsärenden och besvärsmål hos överrätterna, behöves ej fullmakt i vissa fall 1139, 1312, 1334; i lagsökningsmål 1350; rätt att sätta annan i sitt ställe 1141; tystnadsplikt såsom vittne 1235, 1239; verkan av huvudmannens död 1142. Jfr. Fullmäktig.

Rättegångskostnad 1258; förbehåll om rätt att yrka ersättning för 1125; laga domstol i tvist 1125.o

Rättegångsmissbruk 1259.

Rättegångsombud, se Rättegångsfullmäktig.

Rättegångsväsende, se Processrätt.

Rättens ombudsman i ackordsförhandling utan konkurs 1417, 1446; i konkurs 1399, 1405 o. f., 1407, 1429, 1432, 1434, 1436, 1438, 1442. o

Rättighet, ej föremål för lån 812; föremål för lega 820.

Rättsanspråk 1147; gemensam handläggning av flere, 1148.

Rättsförhållande, 570 not, återställande av rubbat, 1382.

Rättshanlling 570.

Rättskapacitet 7; rättslig handlingsförmåga, saknad av, återgångsanledning 45, 461 ; förutsättning för viljeförklarings giltighet 573.

Rättskraft, se Laga kraft.

Rättsmedel 1298 o. f., 1454; besvär (hos hovrätt) 1302, 1303, 1312, (hos Kungl. Maj:t) 1323, 1324, 1325, 1333, (i utsökningsmål) 1383, 1384 o. f.; extraordinära (nullitetsbesvär, resning, åter-bry tände) 1298, 1341 ; revisionsansökan 1322, 1325; underställning (till hovrätt) 1304, 1317, (till Kungl. Maj:t) 1325, 1340; vad 1302, 1305.

Räv, jakt å, 926.

Röjselrättshemman 262.

Rör, se Rå och rör.

Röstberäkning i brottmål 1292; i tvistemål 1257.

Röta, se Husröta.

S

Sabbat, se Gudstjänst, Söndag.

Saker, se Ting.

Sakförare, se Rättegångsfullmäktig.

Sakkunnige 1246; sakkunniga vittnen 1248; värderingsmän vid utmätning 1370, 1371 ; handels-636.

Sakocker 590.

Sakrätt 251.

Sala, magistraten utser bouppteckningsförrät-tare 142.

Samarvingar 135.

Samfund, stämnings delgivning 1157; stämningstid 1106 (mom. 2).

Samfällighet, rätt att innsläppa hemdjur 887.

Samlag, se Hor, Hävdande, Könsumgänge, Lägersmål.

Sammanjämkning, se Omröstning.

Sammanlevnad, upphävande av mellan makar anledning till skillnad i äktenskap 54.

Sammanträde, allmänt (tings-) 1098; för fördelning av köpeskillingen för exekutivt såld egendom (fast) 1378, (lös) 1369; med ekon. förening 1020.

Samtycke, bristande, återgångsorsak, för hustru eller omyndig att idka handel eller näring 932, (form.) 937; till äktenskap på grund av misstag 45; vid avtal 596; vid borgen 774.

Samäganderätt 295.

Sannolika skäl för häktning 1285.

Sannolikhetsbevis 1254.

Sax som jaktmedel 925.

Schweiz, ej borgen av kärande 1131.1486

Schweizerirörelse, se Värdshusrörelse.

Sedelutgivande bank, se Bank.

Sedvanerätt 1192.

Sekunda växel 1051, (form.) 1071.

Servitut, Servitutsrätt 507 o. f.; handlingar, som tjäna till bevis därom, skola avfordras gälde^ naren vid utmätning 1371; inteckning 534; laga domstol 1120; som medför lösningsrätt 378; upplåtande å hustruns ensk. fastighet av, 70; verkan av exekutiv auktion å fastighet 1375; verkan av godkänt klander 368.

Sessionsdagar, se Domstol.

Sidoarvingar 131 o. f.

Sigill å rättegångsfullmakt 1138.

Sigtuna, magistraten utmätningsman 1345 not, utser bouppteckningsför rättare 142.

Siktväxlar 1037.

Silver, se Gruva.

Singulartestamentstagare 182.

Sinnessjukdom, anledning till återgång av äktenskap 44, 461 ; hinder för äktenskaps ingående 24; läkareintyg om frihet från 37; för avtals ingående 573; för testamentes upprättande 181; orsak till ställande under förmyndare

217; skadestånd för av sinnessjuk orsakad ekon. förlust 631; vittnesjäv 1229; äktenskapsskillnadsorsak 56, 466. Jfr. Hospitalsarv.

Sinnesslöhet anledning till återgång av äktenskap 44, 461; läkareintyg om frihet från 37; äktenskapshinder 24.

Sjukdom, förmåga att ingå avtal 573; att upprätta testamente 181 ; förmånsrätt för vissa kostnader under 1369, 1417, (1192 anm.); återgångsorsak i äktenskap 44, 45. Jfr. Sinnessjukdorn.

Sjukförsäkring, se Försäkring.

Sjukhjälp, förmånsrätt 1370, 1417, 1421.

Sjukkassor, konkurs 1390; laga domstol 1117; ha ej rätt till ackordsförhandling utan konkurs 1444. Jfr. Sjukhjälp.

Sjukskötare, förmånsrätt 1369, (1192 anm.), 1417.

Själ, jakt å, 926.

Själasörjare, vittnes hänvisande till, 1239.

Självpantning, handräckning vid, 1383.

Självtaget ombudsmannaskap 867.

Sjö, jordägares rätt över, 894, 900, 912. Jfr. Fiske, Jakt.

Sjöfordran, panträtt 547; förmånsrätt 1418; rät vid exekutiv lösöreauktion 1369.

Sjöförmögenhet, se Sjöfordran.

Sjöförsäkring, se Försäkring.

Sjörättsmål, laga domstol 1113, 1114, 1266.

Sjösänkning 912.

Sjötappning 912.

Skada 631 o. f.; borgen (pant) vid handräckningsåtgärder 1380—1383, vid verkställighet av icke laga kraftvunnen dom 1380; vid återlämnande av deponerat gods 850, 851 ; försäkring mot, 634; genom olyckshändelse, ansvar (på grund av säljares underlåtenhet att avlämna såld lösegendom) 667 o. f.; (av köpares underlåtenhet att vidtaga i rätt tid åtgärd, yars underlåtenhet tyder på att köpeskillingen icke kommer att rättsligen erläggas) 714; (av köpares underlåtenhet att i rätt tid erlägga köpeskilling) 721 ; (vid arbetsbeting) 840; (vid förvaringsavtal) 849—852; (vid lega) 822, 824; (vid lån) 815, 819, (å pant) 519, 542, 546; (å retinerad sak) 557; kostnad och borgen (pant) för, av utländsk kärande 1130, (form.) 1131; (i brottmål) 1280; vid intäkt 890 o. f.; nytta eller jäv (mot domare) 1054, (mot skiljeman) 1083, (mot vittne) 1231. Se i övrigt skadestånd.

Skadestånd 631 o. f.; bevisningsskyldighet 1310 o. f.; förbehåll med rätt att yrka, 1125; inteckning 521; laga domstol 1119, 1120, 1125, (i brottmål) 631 ; preskription 804; rekonven-

tionstalan 1284; vid exekutiv auktion 1367; vid utmätning 1367; åtalsrätt 1278. Jfr. Skada.

Skadeståndsskyldighet, makes, vid äktenskapsskillnad 58, 468.

Skanör, magistraten, utmätningsman 1345 not; utser bouppteckningsförrättare 142.

Skatt, fynd av 294. Jfr. Utskylder.

Skattebrev 264.

Skattefrälsehemman 258.

Skattehemman 267.

Skatteköp av kronohemman 263.

Skeppsbyggeri, handelsböcker 938.

Skeppslag 1097.

Skeppslega, reseförbud 1382.

Skeppsrederi får ej anmäla firma 944; laga domstol i vissa mål mot lill.

Skeppsrederirörelse, .handelsböcker 944; rätt att idka 931, (utlännings) 935.

Skifte (byte) av fast egendom 325; (hemulsskyldighet) 371, (hustrus enskilda egendom) 70, (lagfart) 331, (talan om återgång skall antecknas i lagfartsprotokollet) 342, (verkan av inteckning) 525; av lös egendom 753; arv-, 154, (form.) 159; bo-, (vid boskillnad) 90, (form.) 26, (vid äktenskapsskillnad) 58; en-, hemman-, laga, sol- och teg-, 266.

Skifteshandlingar (rör, laga skifte) behöva blott ingivas i ett ex. till överrätterna 1308 not, 1329, not; kunna undantagas från delgivning 1315, 1336.

Skifteslag 265.

Skiftesmän, se Skifte..

Skiftesväsendet 266.

Skiljeavtal 1081 ; invändning i rättegång, att sådant ingåtts, 1187.

Skiljedom 1081 o. f.; måste falla innan löftesman blir skyldig att betala en huvudförbindelse, som skall prövas av skiljemän 782; verkställighet 1089—1091, 1360.

Skiljemannaför farande 1081.

Skiljemynt 766.

Skiljemän 1083.

Skillnad, i äktenskap 54, 464 o. f.; (jfr. Äktenskapsskillnad) ; hemskillnad, se d. o.; laga domstol 61, 469, 1122, jfr. 29 o. f., (jfr. 1122); till säng och säte, se hemskillnad, (barnens vård) 62, (boets förvaltning) 62, (verkan i fr. om mannens målsmanskap) 65, (äktenskapsskillnad efter) 54.

Skillnadsanledningar 54 o. f.

Skilsmässa, se Skillnad.

Skingringsförbud (1343), 1382; klagan 1385 o. f. (jfr. 1300, 1302, 1319, 1323).

Skjutgevär, se Jakträtt.

Skog, växande, utmätning 1371. Jir. Skogsavverkning, Skogsalster.

Skogsalster, få icke av arrendatorn bortföras 397.

Skogsfång 510 (jfr. Servitut).

Skogsavverkning (se nyttjanderätt 385) maximitid för avtals bestånd 386 o. f.; å arrenderad jord 397; å hustrus enskiMa egendom 70.

Skola, avgifter till, förmånsrätt 1421 ; undervisning, barns 111, 117.

Skorstensfejareyrket 934.

Skottpenningar 926.

Skrift i konkursmål (insändande med posten) 1397, (två ex.) 1391 se Konkurs (handungar) ; inlaga till överrätterna skall i regel ingivas i original och bestyrkt avskrift 1308, not, 1329, (jfr. 1314 o. f., 1337) ; i

rättegång 1186, otryckt, författarerätten därtill får ej utmätas 1364, övergår ej på konkursbo 1423; skall undertecknas 1043 (jfr. 1313, 1334); skriftliga bevis 1249 (jfr. 1204 o. f.). Jfr. Avskrift, Handling, Original.

Skriftermål, prästs tystnadsplikt rörande, 1239.

Skriftligt bevis, se Bevis, Skrift.

Skriftligt testamente, se Testamente.1487

Skriftväxling (vid underrätt) 1186 o. i.; i be- I svärsmål (hos hovrätt) 1313 o. f., (hos K. Maj:t) 1333 o. f.; i revisionssaker 1329 o. f.; i utsökningsmål 1352; i vademål 1308 o. f.

Skuld, se Gäld.

Skuldebrev 757 o. f., (form.) 537, 770: av två eller flera personer 755 o. f., (form.) 770 o. f., betalning (före förfallodagen) 763, (ort) 765, (tid, bestämd eller obestämd) 763, (utan skuldebrevets återfående) 766; bevittnande 762; borgen å, 773 o. f., (form.) 791 ; deposition av, 849; förfallodag, se Betalning ovan; intecknat, såsom likvid för köpeskillingen vid exekutiv f astighetsauktion 1377; inteckningsrevers, (formulär) 537; invändningar mot, 758 o. f., (i lagsökningsmål) 1352; köpeskillings-revers (jfr. Köpeskilling, ogulden), 537 (form.), laga domstol mot flera gäldenärer 1123 o. f.; lagsökning på grund av, 1347; löpande och icke löpande 757 o. f., (form.) 770 o. I.; med pant (form.) 772; med viss tids amortering (form.) 772; ränta 768; skall i huvudskrift bifogas ansökan om utmätning 1361 o. f.; såsom bevismedel (icke löpande) 1251, 1252, (löpande) 1252, 1253 (jfr. 757, 758, 765 o. f.) ; uppsägning 763 (jfr. 781, 782 o. f., 763); utmätning av, 1366; å förlagslån (form.) * 538. Jfr. Betalning, Försträckning.

Skuldfordran, se Fordran.

Skuldförhållande, äkta makars, se Makar.

Skuldsedel, se Skuldbrev.

Skyldskap, arvsrätt på grund av 131 o. f.; giftomanskap på grund av, 23; förmynderskap på grund av 219; hinder för rättegångsfullmäktigskap 1137; jäv (mot domare) 1093, 1094, (mot skiljeman) 1083, (mot vittne) 1230, 1231; återgångsorsak i äktenskap 44; äktenskapshinder 26. Jfr. Svågerskap.

Skäl, Sannolika 1254 o. f. Jfr. Bevis.

Skäninge, magistraten utmätningsman 1345 no\

Slakteriyrket 931.

Sluten auktion 320.

Slutet testamente 183, (form.) 188.

Slutligt föreläggande, se Föreläggande.

Sluträkning av förmyndare 239 o. f.; klander 242 o. f., (preskription) 796 o. f.

Slutsammanträde 1099.

Slutsedel 858.

Slutsedelsblanketter 865.

Släkt, halv-, hel-, 135.

Släktskap, se Skyldskap.

Slöjd, se Husslöjd.

Slöseri, orsak till ställande under förmyndare 218. Jfr. Hemskillnad.

Smidesbruk, handelsböcker 938.

Småprotokoll 1103.

Snara som jaktmedel 925.

Snöploglag 884.

Socken, stämnings delgivning 1157; stämningstid 1161 o. f.

Sockenmagasin, förmånsrätt 1370, 1421.

Sola växel 1151 o. f. (form.) 1062, 1066.

Solidarisk, se Borgen, Gäldenär, Skuldebrev.

Solskifte 266.

Sommarväg 874 o. f.

Spanien, ej borgen av kärande 1131.

Sparbank, se Bank.

Sparkassor domstol 1117.

Sparvhök, jakt å, 926.

Speciesköp 639.

Speditör 658, 858.

Spel 871 ; hasard-, husfolks vittnesgillhet rörande med husbonden bedrivet, 1234.

Spetälska, återgångsanledning i äktenskap 46.

Spjut, se Jakträtt.

Stad, auktionsförrättare, se d. o.; boupp^eck-ningsförrättare 142; byggnad fast egendom 251 o. f.; fardag 484; fastighetrre~is"er för

290; fastighetsbildning i, lag om 282 o. f.; fri och ofri tomt, indelning, plan 282 o. f.; förmånsrätt 1421 (jfr. 1370) ; handels- och näringsidkare, anmälningsskyldighet 932, 941 ; hyra (jfr. d. o.) 386, 484 o. f.; laga domstol (i mål mot) 1117, (i mål om huru stad byggas skall) 1121, (i tvist mellan köpare och säljare) 1123, laga skifte i 288; lösningsrätt 377, 378; muntligt förfarande i lagsökningsmål 1351, 1352, (form.) 1356; rådhusrätt se d. o.; stämnings delgivning å, 1157, stämningstid 1161; tillsyn å förmynderskap 245 o. f.; utmätningsman och överexekutor, se d. o.; vadeanmälan i, 1305, se Stadsplan.

Stadfästelse av främmande myndighets bes'ut om äktenskapsskillnad eller skillnad till säng och säte lill; av utländsk domstols beslut enligt bestämmelse i den internationella gods-trafikkonventionen 1112.

Stadgar för ekon. fören. 1011, (form.) 1027; för icke ekon. fören. 872.

Stadgehemman 262.

Stadsfastighet, tiden för nyttjanderätt av, 386. Se Fastighet, Stad.

Stadsfiskal, häktningsrätt 1286; åklagare 1279.

Stadsfogde, bevis om delgivning av kcmmu-mkationsakt i besvärsmål 1314, 1336, av stämning 1153, 1283; erkännande av fordringshandlings riktighet inför, 1352; hanräck-ning 1380 o. f.; häktningsrätt 1286; intyg om rörelses bedrivande vid förlagsinteckning 536; medellöshetsbevis 1104, (form.) 1104; utmätningsman 1344; åklagare 1279.

Stadsfullmäktige, se Stadsstyrelse.

Stadsjord 282; tiden för arrende av 38S.

Stadsnotarie, se Rådhusrätt.

Stadsplan 283. Jfr. Hyra, Stad, se vidare Tomt, Tomtindelning, Tomtkarta.

Stadsstyrelse, anmälningar om handel eller näring 932; handelsregister 941; tillsyn å förmynderskap 245.

Staket såsom laglig hägnad 889.

Stamaktie (form.) 999.

Staten, se Kronan.

Statshemligheter få ej omvittnas 1239.

Statskyrkan svenska, lysning skall alltid ske inom församling tillhörande, 34, 35; vigesl av präst som ej tillhör, 42. Jfr. Trosbekännare.

Statsöverhuvud, se Regent.

Stenbrytning, se Nyttjanderätt 385.

Stengård, se Stenmur.

Stenkolsfyndighet, se Gruva.

Stenmur som laglig hägnad 889.

Stiftelse 17; stämnings delgivning 1157; stämningstid 1160 o. f.

Stiftelseurkund för aktiebolag 975 o. f., (form.) 999 o. f.

Stockholm, auktionskammare 321, 1367; förmyndarekammaren 250; magistraten utser bo-uppteckningsförrättare 142; rådhusrätten privilegierad domstol i vissa mål 1139; Stockholms stads brandförsäkringskontor, förmånsrätt 1420; stämnings delgivning å 1157 o. f.; stämningstid 1161; stämningstid inom staden och länet 1159; säte för Svea hovätt 1102; tjänare, flyttningsdag, uppsägning 833 o. f. Jfr. Stad.

Storskifte 266; hemmansklyvning, ägostyckning, jordavsöndring 269, 272, 275; rätt att insläppa hemdjur och stängselskyldighet 887 o. f.

Straff anledning till skilsmärsa i äktenskap 55, se Brott, Böter, Dödsstraff, Fängelse. Medborgerligt förtroende, Straffarbete, Utslag.

Straffarbete, häktning för brott, vara kan fö^ja 1285; personlig inställelse i mål rör. d:o 1280, 1281 ; underställning av underrätts utslag, vari ådömts livstids, 1304; äktenskapsskillnadsor-1488

sak 55, 465. Jfr. Dödsstraff, Medborgerligt förtroende.

Straffprocess 1263. Jfr. Rättegång.

Straffpåföljd, medförande utestängning från behörigheter och rättigheter, omförmälda i S. L. 2 § 19 har trätt i stället för förlust av medborgerligt förtroende —; frihet från, förutsättning för beklädande av domarämbete 1092, (ang. fullmäktigskap jfr. 1136), (ang. förmynderskap jfr. 224), befogenhet att vara konkursförvaltare 1398, naturalisation 10, (ang. näringsfrihet jfr. enl. nya st. sid. 931, 932), skiljemannaskap 1083, hörande såsom' vittne 1229, åläggande av värjemålsed 1219; underställning skall äga rum av underrätts utslag, varigenom någon blivit dömd för alltid till påföljd enl. S. L. 2 § 19.

Strafffränta, se Ränta.

Strandtomt 293.

Strand vrak 294.

Stråfoder får ej av arrendator bortföras från fastigheten 396.

Strömfall, se Vattenfall.

Strömstad, magistraten utser boupptecknings-förrättare 142.

Stubbe- och röjselrättshemman 262.

Styckning av jord, se Hemmansklyvning, Jord-avsöndring, Ägostyckning.

Styckningsavtal 273, (form.) 274.

Styrelse för aktiebolag 986: för ekon. förening 1017; för stiftelse 17; (för vattenreglerings-företag 902).

Stånd och villkor, hustru följer mannens, 74.

Stångjärnsbruk 932, 936 not.

Städja, se Arrende, Livstidsstädja, Tjänstehjonsavtal.

Städjebevis 830, 832, (form.) 835.

Städjepenning 830.

Städsel 830.

Ställföreträdare för part i brottmål 1280; i tvistemål 1132. Jfr. Fullmäktig, Rättegångs-f ullmäktig.

Stämma, se Bolagsstämma.

Stämning i mål ang. äktenskaps jäv 28, (form.) 28; av trolovad med yrkande att förklaras för äkta make 29, (form.) 30; av under äktenskapslöfte hävdad kvinna 29, (form.) 31 ; (i brottmål) 1282, (i tvistemål) 1149 o. f., (form.) 1166, (till hovrätt) 1165; avbryter preskription 797; avgift 1152; betydelse 1164; delgivning 1152—1159, (form. till de^ivnings-bevis 1170), (i brottmål) q 1282, (å ombud) 1154—1155; (i mål ang. återgång av äktenskap) 48, 469, (form.) 48; i äktenskapsskillnads-mål 469, (form.) 60; flere rättsanspråks instämmande genom en enda, 1151; gen-, 1163, (form.) 1169 jfr. (laga domstol) 1123 o. f.; invändning att svaranden ej blivit behörigen stämd 1188; klagan över underrätts beslut varigenom stämning förklarats ogill, 1302; offentlig 1154 o. f., jfr. Kungörelse; stämningstid (tid för delgivning) 1160 o. f., (i brottmål) 1284, (i genstämningsmål) 1161 (jfr. vittnesstämning nedan) ; utfärdande och innehåll 1149, (i brottmål) 1282 o. f.; verkan av att svaranden icke åtnjutit laga stämningstid 1162, 1163, 1284; vittnes-, 1283, (form.) 1235 o. f., (delgivning och stämningstid) 1236 o. f.; vägran att utfärda 1150.

Stämningsansökan, se Stämning.

Stämningsgivare 1150, 1282 o. f.

Stämningsman 1152, 1282; jfr. 1314, 1336.

Stämningsresolution 1149, 1150; avgift 1152.

Stämningstid 1158 o. f.; i brottmål 1284; i genstämningsmål 1164; vid vittnesstämning 1236.

Stämningsyrkande 1149.

Stämpel vid lagfarts sökande 345; å bouppteckning 150—152; å inteckning 530; å lagsökning

1350; å lösöreköpsavhandling 738; å proo koll, utslag och domar 1107, 1109; å skuldebrev 768; å stämning 1152; å testamente 150 o. f.; å växel 1156; ingen stämpelavgift viel fri rättegång 1110.

Stämpling mot makes liv, äktenskapsskillnadsorsak 55, 465. Stängsel 887 o. f.; är fast egendom 253; av trä 889.

Stängselskyldighet 887.

Stängselvitsord 887, 888.

Stärbhus, se Dödsbo, Stärbhusdelägare.

Stärbhusdelägare, arvskifte 145, 476, (godkännande) 158; betalning av gäld 177, 764, 477, 479, 480, 481 o. f.; boets vård och uppteckning 141, 475 o. f., (skyldighet att närvara vid bouppteckning) 143; ed (bouppteckning?-)

144, (i konkurs) 1404. 1424, (för befrielse från gäld som yppat sig efter bouppteckning) 173; laga domstol 1122; rätt att fortsätta handelsrörelse 945, (form.) 952, 953; rätt att tillträda avrädd egendom 171 ; rätt till undanskif-tande 172; sammanlevnad i bo oskifto 153 o. f.; stämnings delgivning; stämningstid 1155 o. f., 1160; urarvagörelse 170, 477, (förverkande av rätt till) 175, 479 o. f.; vidräkning i arvskifte rned, 153; årsstämning 806. Jfr. Arv, Arvskifte, Dödsbo.

Stöld, köp av stulet gods 8'6 (jfr. 850) ; värderingsed 1226.

Succession i rätt till arrenderad egendom 4)1 o. f., 1175.

Svar antagande, vid avtal 596.

Svarande 1129 o. f.; (flere) 1123, (i brottmål) 1280, (utländsk) 1130, 1131 o. f.; ansökan om kallelse till dom i hovrätt 1310; bevisning, se d. o.; exception i vademål 1310, (form.) 1312; expeditionslösen 1104; förklaring i besvärsmål (hos hovrätt) 1315, 1316, (form.) 1318, (hos K. Maj:t) 1337, (form.) 1338; kontrade-duktion i revissionssaker 1331, (form.) 1332, 1333; laga domstol, se d. o.; laga förfall, se d. o.; replik i vademål 1310 (jfr. 1331) ; rätt till ersättning, då revisionsansökning ej fullföljes 1327, (form.) 1328; skyldigheten att svara inför rätta 1131 o. f.; slutligt föreläggande 1186, (av inställelse) 1179, (i brottmål) 1290; stämning och stämningstid, se d. o.; tredskodom 1179, (ej i brottmål) 1290; utevaro, se d. o.

Svaromål, se Svarande.

Svavelkis, se Gruva.

Svea hovrätt, (mål som omedelbart skola an-hängiggöras i) 1112; (över domstol i vattenmål) 918, 919.

Svedjande å arrendegård 397.

Svek vid avtal 574; vid borgen 775. 778; vid försträckning (förledande att utfärda skuldebrev) 574. 1353; vid köp 297, jfr. 574; 684 o. f., 688, 689, 690 o. f., 693, 696; vid testamentes upprättande 181 ; återgångsorsak i äktenskap 45 o. £., 461.

Svensk medborgarerätt, 8. Jfr. Medborgarrätt, Norrman, Utlänning.

Svenska kyrkan, se Statskyrkan, Trosbekännare, Vigsel.

Svåger lag, se Svågerskap.

Svågerskap 1230 o. f.; hinder för rättegångsfullmäktigskap 1138; jäv (mot domare) 1093, 1094, (skiljeman) 1083, (vittne) 1230 o. f.; återgångsorsak (i äktenskap) 44, 460; äktenskapshinder 26. Jfr. Skyldskap.

Syn, avträdes- 390; för beräknande av kostnad för avhjälpande av brist i uppfyllande av jordägaren åvilande förpliktelser att förrätta fastigheten i visst skick 392; för beräknande av kostnad för uppförande av genom vådeM eller annorledes utan arrendatorns vållande1489

förstörd eller skadad byggnad 393: avträde3 395, 416, 1215 (jfr. 1213 o. f.), (form.) 431; ang. rätta sträckningen av härads-, landskaps-eller länsgräns 1119; borgen för ersättning, som skall bestämmas genom syn, kan ej utkrävas av löftesman, förrän syn hållits 782; domstols huse-, 1214; härads-, 1214; i mål rör. dikning eller vattenavledning 911, 912; laga, i ägotvister 1214; såsom bevismedel 1213 o. f.; vid hägnad 891; å utarrenderande kronohemman 1215 o. f.

Synedom 1214.

Syneinstrument vid av- och tillträdessyn 390, 391, 395 (jfr. 1213), (form.) 431.

Syskon, arvsrätt 133 o. f.

Syskonbarn, arvsrätt 135.

Sysslomän 852 o. f., 1139 o. f.; administratörer 857; för dödsbos vård och uppteckning 141 (jfr. 156); gode män, se God man; i firma 947, (form.) 954; i konkurs (857), (jfr. 1123); inkasserare 858; kommissionärer 858 o. f.,

(panträtt) 547 o. f.; laga domstol i mål rör. förmögenhetsförvaltning 1122 o. f.; preskriptionstid för anspråk på redovisning 855; redovisning och klander därav 854 o. f. (jfr. 1122); representanter (ställföreträdare) 1132 o. f.; rättegångsfullmäktige 1136; självtaget om-budsmannaskap 867; syssloman att omhändertaga fastighet vid lagsökning 1350; att uppbära avråd, hyra och ränta av utmätt fastighet eller att förvalta fastigheten 1371 ; utredningsman i dödsbo (form. t. fullrn.) 1145. Jfr. Fullmäktig, Förmyndare, Rättegångsfuil-mäktig.

Sågkvarn, förlagsinteckning 535; urminnes hävd 361.

Säkerhetsregress 1048.

Sälhund, jakt å, 326.

Säljare av fast egendom 297 o. f.; av lös egendom 636, skyldigheter 644, 708, att tillhandahålla köparen godset å vederbörlig ort, 644 o. f.; och i vederbörlig tid 655 o. f.; att le^ e-rera varan i dess helhet 681 o. f. och fri från fel 683 o. f.; rättigheter 709 o. f.; rätt att i vissa fall kräva köpeavtalets fullbordande med eller utan ränta å köpeskillingen 709 o. f.; denna ränta förloras i vissa fall 712; vidare rätt att häva kepeavtalet med eller utan skadestånd för köparens kontraktsbrott 713 o. f.; denna rätt förloras i vissa fall 713, 714; hemulsskyldighet för, 731. Jfr. Auktiin, Försäljning, Köp.

Sällskap, se Förening.

Sämje- och stadgehemman 262.

Sändebud, svenskt, i utlandet, bestyrker utländska handlingars äkthet 1249 not; förbehåll om bibehållande av medborgarerätt göres inför, 14; utländskt, se Exterritorialitetsrätt.

Säng och säte, se Skillnad.

Sängkläder, nödiga, ej utmätningsbara 1365; undantagas i konkurs 1432.

Säteri 258; krono-, 263.

Söderköping, magistraten utmätningsman 1345 not.

Sökande i ansökningsärende 1076: i revisionssaker 1129, 1326. Se i övrigt Part.

Sonad gruva 927.

Söndag (helgdag), inverkan på fatalier 1305 not (jfr. 1309, 1310, 1312), på tid för rättssammanträden 1099, 1101.

Söndriner mellan makar förutsättning för hemskillnad 50, 464.

T

Tabell över expeditionskostnader 1108; stämpelavgifter till bouppteckning 150. Jfr. Stämpel.

Advokaten.

Tablåer; Arvsordningen 134; gälds fördeinins mellan testamentstagare och arvingar (exempel) 1196; hävd 356, 363; makars giftorättsförhållanden 64; promemoria ang. fastighetsköp 316; vederlag vid boskillnad och äktenskaps upplösning 84.

Tackjärnsblåsning, handelsböcker 938.

Talan, fullföljd tiill högre rätt 1298 o. f., 1454, (i utsökningsmål) 1383 o. f., 1384 o. f.; får ej fullföljas av åklagare, som ej är målsägare 1279; får fullföljas av målsman (i brottmål) 1282; ovärdig föra annans, 1137. Se i övrigt Besvär, Revisionsansökning, Rättegångshrl-mäktig, Underställning, Vad.

Taravikt 643.

Teckning, se Ritning.

Tegskifte 266; hemmansklyvning, ägostyckning, jordavsöndring 268, 272, 275; rätt att insläppa hemdjur 887;

stängselskyldighet 888.

Telegram, rättegångsfullmakt 1140.

Tenn, se Gruva.

Terminsaffärer 639.

Terminshyra 488.

Tertiaväxel 1051 o. f.

Testamente 8, 180 o. i., 482; bevakning 1099 o. f., (form. t. bev. inlaga) 200; bevittnande, se Vittnen nedan; blivande rätt på gr. av, får ej utmätas 1364; delgivning 199, 201, (form. t. delg. bevis) 202; fideikommiss-stiftelser 213; godkännande 199, 202, (form.) 203; gälds fördelning mellan testamentstagare och arvingar 196; hemulsskyldighet 371; inbördes 207, (form.) 209; innehåll, verkan och tolkning 193; inskränkningar i testamentsrätten 193 o. f.; jämkning 197, (form.) 203; klander 204; (form.) 206; laga domstol 1112, 1122; laga faner 295; lagfart 328; muntligt 184 o. f., (Wi. t. attest om muntligt) 191 ; preskription av testa-mentstagares fordran att utfå testamenterade medel 796; skall omnämnas i arvskiftesinstrument 158; skriftligt 182, 183 o. f., (form.) 185 o. f., 192, 209; som inkräktar på bröstarvinges laglott 195, 197; stämpel 150; vittnen å, 183— 185, 189; (form. till vittnesmeningar) 187— 188, 209 o. f.; återkallelse eller ändring 192, (form.) 192; öppet och slutet 183; (form t. vittnesmening och till påskrift efter öppnandet å slutet) 188. Jfr. Testamentsgivare, Testamentstagare.

Testamentsbevakning, se Testamente.

Testamentsbevakningsprotokoil 1103.

Testamentsgivare 180.

Testamentsklander 204; (form.) 206; laga domstol 1122.

Testamentsrätt 180.

Testamentstagare (singular och universal) 181 o. f.; ansvar för testators eäM 196, 198; rätt att begära dödförklaring 137; rätt att fordra edgång å bouppteckning 143; rätt att tillträda avträdd egendom 171, (jfr. 199).

Testamentsvittnen, se Testamente (vittnen).

Tid för fosters framfödande 33.

Tillbehör till jord 251, till byggnad 252.

Tillfälliga gemensamheter 17.

Tillgångar i arvskiftesinstrument 158; i boskillnads- och äktenskapsskillnadsskifte 97; i bouppteckning 146.

Tillstånd till idkande av handel eller näring, se d. o.

Tillståndsbevis till gårdfarihandel eller realisation 934, 935.

Tilltalad i brottmål 1274, 1280 o. f. J.'r. Svarande.

Tillverkare 837.

Ting, lagtima och urtima, 1098—1100; — (saker), döda, 812; förbrukliga och oförbrukliga 754 not; kroppsliga, 812, not.

1871490

Tingsbiträde får ej vara rättegångsfullmäktig 1138.

Tingslag 1096 o. f.; stämnings delgivning å 1158; stämningstid 1162.

Tingsrätt 1097 not.

Tionde 257 not; förmånsrätt 1418; rätt vid exekutiv auktion 1373.

Titan, se Gruva.

Tjuguårig hävd 348. Jfr. Hävd.

Tjänare 829 o. f.; avskedsbetyg 833, 834 (form.) 837; avtalets ingående 829, upphörande 833; entledigande av exekutiv myndighet 832, 835; flyttningsdag 830; förmånsrätt i konkurs 1417, vid utmätning 1370; husaga 831 not; husbondes ansvar för skada, orsakad av, 850; husbondes skyldigheter mot, 832; laga domstol 1116; läkarevård och läkemedel 833; lön 833 med not; omyndigs rätt att taga tjänst 830; orlovsbevis 834 (form.) ; orlovssedel 834, (form.) 835, 836; plikt till bouppteckningsed i konkurs 405; skyldigheter 830; städjebevis 830, 832, (form.) 835, städjepenning, städsel 830; iippsägning 833 o. f.; utländskt sändebuds, se Exterritorialitetsrätt; verkställighet av dom om flyttning i eller ur tjänst 1379; vittnesgillhet 1233 o. f.; vräkning 831. Jfr. Husbonde.

Tjänst, se Lön, Pension, Tjänare.

Tjänsteavtal, ang. hustrus rätt att ingå 65 o. f.

Tjänstefel, laga domstol i mål ang. 1265, 1266.

Tjänstehjon, Tjänstehjonsavtal, se Tjänare.

Tjänstemän, rätt att vara rättegångsfullmäktige 1137, 1138; vissa få ej idka handel 934; vittnesgillhet 1239. Jfr. Domare.

Tomt 282 o. f.; avstyckning av område, som ej ingår i tomtindelning 287; fri och ofri 282 (jfr. 318, 319) ; förändring av tomts område 285; hyra 385, 484; ofri, avgift (tomtöre) 282; byggnad därå fast egendom i visst fall 253; grundägarens förmånsrätt 1418; lösningsrätt 377; sammanläggning av områden till tomt 285; utmätning 1373 o. f.

Tomtbeskrivninsr 340.

Tomtindelning 283 o. f., 291.

Tomtkarta 284, 290, 292; vid lagfart i Stockholm 290.

Tomträtt 385, 504 o. f.; inskrivning av tomträtt 504; upplåtelse av, 504; tiden för tomträttsupplåtelse 504; tomträttsupplåtelse av tomt, tillhörande fideikomiss eller annan stiftelse 504; verkan av inskrivning av tomträtt 505; juridiska naturen av 505; inteckning i, 505, (form. 507); överlåtelse av, 506, (form. 506) ; förmånsrätt 1418; anläggning å tomträttstomt är tillbehör till tomträtten 505; avtal om tomträtt och vattenfallsrätt 504; förmånsrätt för tomträttsavgift 1369 o. f., 1418; inskrivning av tomträtt 504; av fång till tomträtt 505; inteckning i tomträtt 505; köping må upplåta tomträtt 504; lösen, löseskilling, huru förfares med lösen för tomträttshavares byggnader 505; municipalsamhälle, må upplåta tomträtt 504; p'an-lagt område, tomt inom sådant område kan upplåtas med tomträtt 504; stad må upplåta tomträtt 504; stängsel, å tomt, som upplåtits m^d tomträtt, uterör tillbehör ti]l denna 505: tillbehör till tomträtt 505; tomträtt, bestämmelser därom 504, 505; inskrivning av tomträtt och tomträttsfång 504 o. f.; inteckning i tomträtt 505; åbyggnad, ang. sådan å tomträttstomt 505; ändring eller tillager till tomlrätts-avtal 505; överlåtelse av tomträtt 505.

Tom töre 515.

Torp 265 not; lega 399 (form. till torparekontrakt) 429. Jfr. Arrende.

Torshälla, magistraten utmätningsman 1345 not.

Torvtäkt 510, se Nyttjanderätt 385; å arrenderad jord 397; jfr. Servitut.

Tradition (överlämnande), betydelse vid arbetsavtal 843 o. f., vid gåva 329, vid k'_p 637, 638; ej nödvändig för giltighet av förv^ rings-avtal 847, av legoatal 821 ; nödvändig för låneavtals giltighet 812.

Traktörsrörelse, se Värdshusrörelse.

Transportfullmakt 1141 (form.) 1146.

Trassat å växel 1035, 1036 (form.) 1062 o. f. Jfr. Acceptant, Växel.

Trassent å växel 1034, 1035, 1037, (form.) 1062 o. f. växelrätt 1041 ; å egen växel 1056. Jfr. Växel.

Trasserade växlar 1034—1056, (form.) 1062 o. f. Jfr. Växel.

Trätta 1034.

Tredskodom 1179 o. f.; delgivning 1179 o. f., ej i brottmål 1290; återvinning 1180.

Trelleborg, magistraten utmätningsman 1345

not, utser bouppteckningsförrättare 142. Tro- och huldhetsed 11 ; formulär till anhållan att få avlägga dylik ed 12.

Trohet, makes rätt att fordra, 75, 437.

Trolovning 19; numera icke äktenskapshinder 18, 434; laga domstol (den ene av de trolovade instämmer den andre med yrkande att förklaras för hans äkta make) 29; upplösning, 20, 32; (form. t. ansök.) 32; återgång av fästningsgåvor 20. Jfr. Fästehjon, Fästekvinna.

Trolovningsbarn 20, 115.

Trosa, magistraten utmätningsman 1345 not, utser bouppteckningsförrättare 142.

Trosbekännare, främmande kristen eller mosaisk 231 ; den, som är av annan lära än omyndig, får ej vara dennes förmyndare 223; dop 41 ; församling får ei utan tillstånd förvärva och besitta fast egendom 256; kyrk'ig vigsel inom främmande trossamfund 41; lysning 34; vittnesed (av mosaisk) 1237 not; — okristen (utom mosaisk) får ej här vara domare 1092; okristen eller den som är av trosbekännelse, som ej tillerkänner eden bindande verkan, får ej vittna 1230, 1237. Jfr. Statskyrkan.

Tryckfrihetsmål, laga domstol 1266; underställning av underrätts utslag 1304.

Träd å rot, fast egendom 252. Jfr. Skogsavverkning, Skogsalster.

Tull, preskriptionstid i fråga om för högt beräknad eller överbetald, 804.

Tullverket, laga domstol i mål ang. förbrytelser mot tullstadgan 1266, ang. tjänstefel 1266, tjänsteman eller betjänt får ej idka handel 934.

Tvegifte 26; återgångsskäl 460; äktenskapsskillnadsanledning 55, 465.

Tunga, se utskylder.

Tvistemål 1074, 1092; civilprocessens föremål 1147; exekutorisk process i, 1343, fullföljd av talan till högre rätt 1298 o. f. Jfr. Ansökningsärenden, Brottmål, Domstol, Expeditionskostnad, Process, Rättegång, Utsökningsmål.

Tvistiga anspråk, bevisniner 1203; i bouppteckning 145; i konkurs 1407, 1409, 1411, 1431, 1434, 1436, 1439.

Tvistigt lagsökningsärende 1352.

Tvungen auktion, se Auktion.

Tvång vid avtal 573; vid borgen 775: vid köp, 573 och 636; vid skuldebrevs utfärdande 761, 1353; vid testamentes upprättande 131; återgångsorsak i äktenskap 46, 461.

Tvångsackord, se Ackord.

Tvångsarbete, ej äktenskapshinder 33; orsak till äktenskapsskillnad 55, 465.

Tvångsinteckning 521, 522.

Tyskland, ej borgen av kärande 1131.

Täckdikning, ang. skyldighet för jordägare att utgiva ersättning till arrendator för av denne verkställd täckdikning 394.

Täppor 252.1491

u

Ulricehamn, magistraten utser bouppteckningsför rättare 142.

Undandöljande av egendom från bouppteckning 175, 479.

Undanskif tände av avträdd egendom 172.

Undantag 515; (form. till köpekontrakt med undantagsförmåner) 310; inteckning 533; preskription av årliga förmåner 796; utmätningsfrihet 1364.

Underborgen 784, (form.) 794; regressrätt 788.

Underbudsauktion 320.

Underdomstol, se Underrätt.

Underhåll, barns, 52, 112 o. f,, 117 o. f., 467, 551, 554, 1423, 1431, (får ej avräknas vid arvskifte) 157; gäldenärs vid utmätning 1365; makes 52, 57, 467, 468, 472, 551, 1423, 1431; konkursgäldenärs 1423, 1431, 1432. Jfr. Barn, Underhållsskyldigehet, Uppfostran.

Underhållsförbättring, se sid. 395.

Underhållsskyldighet av uthyrt hus i stad 489 o. f.; arrendators 394 o. f.; laga domstol 1120. Jfr. Underhåll.

Underrätt 1096, 1110; protokoll och expeditionslösen 1103. Jfr. Domstol.

Underskrift, ogiltig å växel 1055. Jfr. Namnteckning, Skrift.

Underställning av hovrätts dom 1325, 1340: av underrätts utslag 1304, 1317 (jfr. 1269, 1271, 1273).

Understödsföreningar ha ei rätt till ackordsför-handling utan konkurs 1444.

Undersåte, norsk, se Norrman; svensk, se Medborgarerätt ; utländsk, se Utlänning.

Undervisningsanstalter, ej anmälningsskyldiga för tillverkning av fabriks- och hantverksarbeten 933.

Ungern, ej borgen av kärande 1131.

Universaltestamentstagare 182.

Universitetslärare, bouppteckning efter, 143 not.

Uppbud av lös pant 548; vid fastighetsköp enl. äldre lag 330, 373.

Uppbördsman, kronans, får ej idka handel 934; laga domstol i mål rör. tjänstefel 1265.

Uppdragsavtal 852, dess ingående 853, upphörande 856.

Uppdragsgivare 852, skyldigheter 855.

Uppdämning av vatten 510, 897, jfr. Servitut.

Uppfostran av barn utom äktenskap 117; av barn i äktenskap 113; barns av förmynd^r^ 230; barns, av föräldrar får ej avräknas vid arvskifte 157; barns, vid skillnad till säng och säte eller äktenskapsskillnad 62. Jfr. Barn.

Uppfostringsbidrag, se Underhåll, Uppfostran.

Uppgift till bouppteckning 143.

Upplösning av aktiebolaer 995; av ekon. förening 1023; av trolovning eller äktenskap, se Skillnad samt Äktenskap (ogiltighet, återgång) : av äktenskapsförbindelse 32; bodelning (v'd äktenskaps upplösning genom

dödsfall, se Arvskifte), fördel 104; morerongåva 102 o. f.; vederlag 83; årsstämning 807.

Upp- och avslag vid exekutiv auktion 1375.

Uppskov i besvärsmål (hos hovrätt) 1314 o f., (hos K. Majrt) 1335; i brottmål vid underrätt 1287 o. f.; i revisionssaker 1336; i tvistemål, vid underrätt (då parterna äro tillstädes) 1185 o. f., (på grund av utevaro) 1180 o. f., (besvär över onödigt) 1191, 1301; i vademål 1310. Jfr. Beslut, Utevaro.

Uppslag, Uppslagssumma vid auktion 320, 1375; upp- och avslag 1375.

Uppsägning av arrendeavtal 392 o. f., 410 o. f., av borgen 781, 782, 786; av fordran hos dödsbo 177; av uppdragsförhållande 856; av hyresavtal i stad 4Q7 o. f.: av sk-Metrev (jfr. borgen ovan) 763; av tjänare 833.

I Uppteckning av dödsbo 143; av lös egendom vid utmätning 1366.

Urarvaförmån, se Urarvaerörelse.

Urarvagörelse 170 o. f. (jfr. 198 o. f.), 477 o. f., (form. till ansökan) 178; betalning av gäld, innan tiden därtill utgått, 176 o. f., 477; edgång 173, 178; följder av försummad 174 o. f., 478; förverkande av rätt till 175, 478, 479 o. f.; föryttring av fast egendom före avträdestidens utgång 177, 481 ; på grund av gäld, som yppat sig efter bouppteckning 173, 478; sättet för egendomsavträ-det 171, 478; tiden för d:o 170, 477, 480; tillträdesrätt till avträdd egendo-n 171, 478; (form. till ansökan) 179, (form. till borgen för den dödes veterligt gäld) 179; undanskif-tande 172, (form.) 178; verkan 174; åt«r-kallelse av avträdesansökan (form.) 179, 478.

Urfjäll 265 not, 888; urminnes hävd 361.

Urkunder 1249 o. f.; vid urminnes hävd 362.

Urminnes hävd 358; bevisning 361. Jfr. Hävd.

Ursäkt, laga, från förmynderskap 22J. Jfr. I Laga förfall. I Urtima ting 1101.

Utdelning i konkurs 1413, 1414, 1427, 1433 o. f., (avbryter preskription) 800; vinstutdelning i aktiebolag 984 o. f., i ekon. förening 1015; i handelsbolag 964. I Utdelningsförslag i konkurs 1428; klander 1429 (jfr. 1302. 1323). Jfr. Utdelning.

Utevaro, gäldenärs, vid utmätning 1362; parts,

1175 o. f.; (brottmål vid underrätt) 1287

o. f.; (i lagsökningsmål) 1352; hos hovrätt

(besvärsmål) 1316 (ss. första instans) 1183,

! 1290, (vademål) 1308 o. f.; hos Kungl.

! Maj:t (besvärsmål) 1337, (revissionssaker)

| 1331 o. f. Jfr. Föreläggande, Tredskodom.

Utfallsprov 688.

Utfartsväg. Jfr. Servitut.

Utflytttningsbidrag 1373, 1418.

Utförsel 93 K

Utgård 269.

Ut jord 265.

Utlandet, jfr. Utlänning, Utländsk domstol.

Utlänning, adoptionsrätt 130; arv efter, 136; arvsrätt i Sverige 168 o. f.; borgen av utländsk kärande 1130 o. f., (i

brottmål) 1280; brott av eller mot, eller å utländskt fartyg 1265; får ej vara domare 1092, ej förmyndare 223; förvärvande av svensk medborgarerätt 9 o. f.; att avsäga sig rätten att bliva svensk medborgare 9, (form. till avsägese av denna rätt) 9; laga domstol mot uti. svarande 1126, (i brottmål) 1265, 1267, (i lags~kningsmål) 1348; rätt att här förvärva och besitta fast egendom 256, (form. till ansökan) 256, (form. till fullmakt för ombud för uti,, som erhållit tillst.) 1146; rätt att här idka handel 935, (form till ansökan och borgen för utskylder) 937, (form. till fullmakt för ombud för uti., som erhållit dyl. tillst.) 937; rätt att idka skeppsrederi 935; rätt att vara styrelseledamot i aktiebolag 986, i ekon. förening 1017; testamente av,' 182, till, 181. Jfr. Medborgarerätt, Norrman.

Utländsk domstol, vittnesförhör vid, 1241 ; vittnesförhör vid svensk domstol i mål anhän-gigt vid, 1243.

Utländskt evangeliskt-lutherskt trossamfund, 41 ; rätt till kyrklig vigsel för medlem av, 41.

Utmål, Utmålsläggning 929.

Utmätning 1359 o. f. (jfr. 1343) — av fast egendom 1370 o. f.; av flere gemensamt intecknade fastigheter 529; avkomsträtt vid, 1375 (jfr. 1373) ; avråd, hyra, ränta eler annan avgäld av egendom 1371, 1373; borgenärsför-I teckning, egendomens beskrivning och yar-1493

dering 1371 ; egendomens förvaltning 1371 ; j föremål 1370; förmånsrätt (1372), 1420; försäljning (exekutiv auktion) 1371 o. f., (av flere gemensamt intecknade fastigheter) 1376 jfr. 529, (betalningsyrkande före auktionen) 1372 o. f. (jfr. nedan köpeskilling) ; handlingar på gr. av vilka utm. kan erhållas, 1370, (1359) ; innan dom eller utslag vunnit laga kraft 1360 o. f.; inteckningar 1373T1375 (jfr. 525—534) ; köpares rätt till exek. såld fastighet 1378, jfr. 525—534; köpebrev 1379 not; köpeskillingen (betalning) 1377, (fördelning) 1378, (lyftning) 1378; lagfarts betydelse 1370; nedsättning av penningar till förekommande av, 1360; nyttjanderätt vid, 1375, 1371, 1373, jfr. 531; ogulden köpeskillings rätt 1373; pant eller borgen (för del av köpeskillingen) 1377, (för återbäring vid lyftning) 1360 not, 1378, (till förekommande av utmätning) 1360; panträtt 1370; personer, som skola närvara, 1370, (1361 o. f.); servitutsrätt vid, 1375, (1373) ; sysslomannaförordnande 1378; verkan på arrendeavtal 409; verkställande 1371; villkor för, 1370, (1361); — av lös egendom 1359 o. f.; bevisningsskyldigheten vid tvist om bättre rätt till utmätt lösegendom 1208; egendomens förvaring 1366; uppteckning och värdering 1366; förbud att fullgöra förbindelse till annan än utmätningsman eller utmätningsborgenär 1366; föremål för, 1364; förmånsrätt 1369 o. f., 1419; försäljning (exekutiv auktion) 1367 o. f., (betalningsyrkande före) 1369; handlingar, på gr. av vilka utmätn. kan erhållas, 1359 o. f.; hinder 1363 (jfr. Konkurs); i makars bo 1364; innan utslag vunnit laga kraft 1360; kostnads förskjutande 1366, 1368; I köpeskillingen (betalning och fördelning) 1368 ! o. f.; laga domstol i mål ang. utmätt lösegendom 1121; nedsättning av penningar till i förekommande av 1360, (1367) ; ordning, vari utmätn. skall ske 1366; pant eller borgen (för återbäring) 1360 not, 1368, (till förekommande av) 1360; panträtt 1368 o. f. (jfr. 546); personer som skola närvara 1361 ; retentions-rätt 1379, jfr. 557; utmätningsfri egendom 1364; verkan av att egendom uppgives tillhöra annan person 1363, av lösöreköp 1363 med not, jfr. 733 o. f.; verkställighet 1366; villkor för, 1361; återgång 1366; — exekutiv försäljning medför rätt för annan borgenär att före förfallodagen erhålla betalning 764, (jfr. 529); — för böter 1365 anm.; - för förd ran, som icke fastställts genom dorn eller utslag, 1361 anm.; — för växel 1360, 1362; — klagan över utmätningsmans förfarande 1383; över uislag i utsöknmgsmål 1384; kvittning 765; — återvinning vid konkurs 1425:' återvinningstalan eller nuilitetsbesvär ej hinder för, 1425; vid ackordsförhancfLng utan konkurs 1448. Jfr. Dorn (verkställighet).

Utmätningsauktion 320.

Utmätningsfri egendom 1362.

Utmätningsman 552, 1344, 1345 med not; ersättningsskyldighet 1367, 1371 ; fördelar köpeskillingen för exekutivt såld egendom 1368, 1378; förrättar auktion i utmätt fast egendom i vissa fall 1372, å lös egendom 1367; handräckning 1380; klagan över hans förfarande 1383; utmätning 1359 o. f.; verkställighet av dom genom annan åtgärd än utmätning 1379; vittnesgillhet 1232.

Utmätningsprotokoll, utdrag med förbud att fullgöra betalning till annan än utmätningsman eller utmätningsborgenär 1366; vitsord 1361.

Utredningsman i dödsbo, fullmakt för, (form.) 1145. Jfr. Fullmäktig, Syssloman. I

Utrikes, bosättning, medför i vissa fall förlust av arvsrätt 168; vistelse, laga domstol (i brottmål) 1265 o. f., (i lagsökningsmål) 1348, (i tvistemål) 1116. Jfr. Frånvarande, God man.

Utrops, Utropspris vid auktion 322, 732, 1375.

Utsikt 510, jfr. Servitut.

Utskylder, arrendators ansvarighet för, 401 ; borgen för utlännings, då denne gör ansökan om rätt att idka handel 936, (form.) 937; förmånsrätt 1370. 1421; vid exekutiv försäljning 1379; införsel för 551.

Utslag (i brottmål) 1292, (i lagsökningsmål) 1352, (i tvistemål) 1255; avkunnande 1259, 1296; se i övrigt anslag; förklaring av 1259, 1297, (jfr. 1302, 1303); hovrätts (dom eller utslag) 1311, 1316, (i brottmål får i regel ef överklagas av åklagare) 1320, (kallelse till dom och underrättelse om tid för avkunnande) 1309 o. f., högsta domstolens 1329 o. f.; laga kraft, se d. o.; omröstning 1256, 1292; revisions-, 1326 o. f.; rättskraft 1259, 1297, (jfr. Laga kraft); rättsmedel mot, 1298 o. f.; skall jämte protokoll ingivas i besvärsmål (till hovrätt) 1313, (till Kongl. Maj:t) 1335; i revisionssaker 1329, i vademål 1308; skiljedom 1087 o. f.; tredskodom se d. o.; underställning se d. o.; utskrift och lösen 1103 o. f., (tabell), 1108; verkställighet 1360 o. f.; 1379, (i fr. om skiljedom) 1089; återbrytande (1299), 1342. Jfr. Beslut, Besvär, Nulitets-besvär, Resning, Revisionsansökning, Vad.

Utställningsor':, växels, 1036.

Utsökningsmål 1075, 1343; handräckningsåtgärder 1380; klagan 1384 o. f.; lagsökning 1345 o. f.; verkställighetsåtgärder 1359 o. f.

Utsökningsväsendet 1343 o. f.

Utter, jakt å, 926.

Utvandraragent 555.

Utägor 266 not.

Uv, se Berguv.

V

Vad 1302, 1305 o. f.; anmälan av 1305; anstånd i vademål 1305; an?ökan av utebliven svarande om kallelse till dom 1309 o. f.; bevis om ej upptagen vadeanmälan 1303, (besvär) 1303; bevis om upptagen d:o (vadebevis) 1306; domens utgivande, anslag och underrättelse därom 1309, 1311; exception 1310, (form.) 1312; fullföljd av anmält, 1308 o. f.; libell 1308, (form.) 1311, muntligt förhör 1311; mål i vilka talan fullföljes efter 1302, replik 1310, rättegången i vademål 1305 o. f.; vadepenning 1305 o. f., (befrielse) 1306; övergivande av anmält, 1306, (form. t. ansökan av svarande om ersättn. för inställelse i hovrätt, då vad övergivits) 1307.

Vadeanmälan 1305—1307; besvär över ej upptagen 1303, 1306; bevis om upptagen 1306.

Vadebevis 1306.

Vadeinlaga (libell) 1308, (form.) 1311.

Vademål, se Vad.

Vadepenning 1306; befrielse från, 1306.

Vadhållning 871.

Vall, se Jordvall.

Vällning för ägors fredande 887.

Valuta, erkännande av, i skuldebrev 763; invändning om ej bekommen, 761 ; valutaklausul' å växel 1039.

Vanfrejd, förlust av medborgerligt förtroende nu utbytt mot Straffpåföljd enl. S. L. 2 § 19, se Straffpåföljd.

Vanförhet, obotlig, till äktenskap, återgångsanledning i äktenskap 46.

Vanhävd, se Hävd (jordens).

Vansinne, Vanvett, se Sinnessjukdom.1493

Varberg, magistraten utser bouppteckningsför-rättare 142.

Varg, jakt å, 926.

Varor, försäljningskommissionärs förmånsrätt för förskott å köpeskillingen 1416, hans panträtt 547; köp 636 o. f., 643; spedition av, 858; yrkesmässig handel med 931 o. f. Jfr. Handel, Handelsböcker, Köp.

Varuhandel 931.

Varumäklare 858.

Varumärke, laga domstol i mål, ang. intrång i, 1267; i tvist om, 1112; rätt till, får ej utmätas 1364; övergår ej på konkursbo 1423.

VAtten, byggande i 896 o. f., 901, 902, 903, 904 o. f., 906 o. f., 912, (invallning) 912, 914 o. f.; jordägares rätt över vattnet å hans grund 892 o. f., (laga domstol) 919, . 1121, (fullföljd av talan mot vattendomstols och vattenrättsdomares beslut) 1302. Jfr. Bygdekraft, Fiske, Fiskevatten, Vattendrag, ledning och uppdämning av, jfr. Servitut.

Vattenavledning 897, 908, 912; laga domstol 919, 1121; syn och rättegång 912. Jfr. Dikning.

Vattendomstol 895, 898, 899, 901, 902, 904, 908, 912, 917, 918 o. f., 1106, 1110.

Vattendrag, jordägares rätt över sjö eller annat 893, 894, 900 o. f., 912; fördjupning, utvidgning, rätning 899, 900, 912. Jfr. Vatten.

Vattenfall 894, 895 o. f., 898, 900 o. f., 905 o. f., (kronans lösningsrätt) 906, 908, 913, se f. ö. Vattenfallsrätt.

Vattenfallsrätt 385, 505 o. f., 898; upplåtelse av 505; behov av utvidgat område för 506; inteckning 506, se f. ö. Vattenfall.

Vattengrav såsom laglig hägnad 890.

Vattenlagen 892, " (lösningsregler och regler om ersättning enligt) 912 o. f., (återlösningsrätt enligt) 918.

Vattenledning, fast egendom 252. Jfr. Servitut.

Vattenreglering 900 o. f., 904, 906, 907 o. f., (avgift) 908, 912.

Vattenrättsdomare 899, 912.

Vattenrättsingenjörer 918 o. f.

Vattenrättsnämndemän 918 o. f.

Vattenställe, se Servitut.

Vattenuppdämning, se Servitut.

Vattenverk, fast egendom 252, 253; jordägares rätt att anlägga 898, 901, 902, 904 o. f., (jfr. Nyprövning) 914; kronans lösningsrätt 906; utmätning 1371; ändring eller utrivning 899.

Vederdeloman får ej döma 1094, ej vara skiljeman 1083, ej vittna 1231.

Vederhäftighetsbevis å arrendeborgen 430; å borgen för kostnad vid vittnesförhör inför utländsk domstol 1242; å

borgen för utländsk kärande 1130; å borgen vid urarvagörelse 1079.

Vederlag, rätt till, 83, 90, 457; skäl till boskillnad 91 ; vid boskillnad, utan sammanhang med konkurs eller i följd av hemskillnad eller äktenskapsskillnad utan föregående hemskillnad 83, 97, 458, (tablå) 84—S9, vid boskillnad i sammanhang med konkurs 91, 459, 1426.

Verkställighet av domar och utslag, se Utslag av exekutiv myndighets beslut 1089 o, f., 1343, 1358 o. f., 1379.

Vessla, jakt å, 926.

Viderboende, lösningsrätt 377.

Vidimation 1186, 1350. Jfr. Avskrift.

Vidräkning med stärbhusdelägare i arvskiftesinstrument 158, (form.) 161.

Vigsel (kyrklig och borgerlig) 41 (jfr. 39) ; anmälan av äktenskapsjäv 39; förutsättningar för dess giltighet 42; lysningsbevis 42; vigselns kyrkliga form 43; dess borgerliga form 43; äktenskapsförord skall upprättas (och brukar

uppvisas för vigselförrättaren) före, 76. Jfr. Äktenskapshinder.

Vigselförrättare inom svenska kyrkan 42, inom främmande trossamfund 42; borgerlig 42; skyldighet att efterforska äktenskapshinder 42. Se i övrigt Vigsel.

Vilande intecknings- och lagfartsansökan, se Inteckning, Lagfart.

Vildkanin, jakt å, 926.

Vilja, yttersta, se Testamente. Jfr. Avtal, Förledande, Tvång.

Viljeförklaring 570, ensidiga 571; tvåsidiga 571, se Avtal; giltighet 573 o. f.; av den, som saknar rättslig handlingsförmåga 573; stridande mot lag eller sedlighet ogiltig 573; ogiltig om framkallad genom tvång 573, eller genom svek 574, eller i följd av misstag 575; ogiltig om dess godtagande skulle strida mot rättskänslan 579; för skens skull 579; innefattande förbehåll, stridande mot billighet 582; ogiltig i följd av missbruk av ekonomisk övermakt 590 o. f.; tolkning av, 571.

Villebråd, skadligt 926.

Villfarelse, se Misstag.

Villkor för fastighetsköp 297.

Vilostånd 930.

Vimmerby, magistraten utser bouppteckningsförrättare 142.

Vindikationsrätt 816, 817 o. f., 850; jr. 242, 731 o. f. samt Klander.

Vinstutdelning i aktiebolag 985, i ekon. förening 1015, i handelsbolag 964.

Vinterväghållning 884.

Vis major i fråga om växlar 1055.

Visby, magistraten utser bouppteckningsförrät-tare 142,

Visingsö skolegodshemman 263.

Vismut, se Gruva.

Vistelse, viss tids vistelse i riket erforderlig för naturalisation 10; formulär för intyg härom 12, se vidare Utrikes.

Vite, föreläggande av inställelse vid, 1180— 1183, (i brottmål) 1287—1290; föreläggande vid vite att inkomma med handling i revisionsmål 1382; kallelse vid vite i vademål 1311; klagan över beslut, varigenom vite ådömts,

samt över vitesföreläggande 1181, 1182, 1299, 1320.

Vitesutfästelser 582 o. f.

Vittnen 1282 o. f.; ed 1237, 1238 o. f., 1240, 1245; ersättning 1240, 1242, 1243, 1245, (laga domstol vid tvist härom) 1126, (talan mot beslut eller utslag) 1299 o. f., 1303, 1304, 1324; förhör 1235—1245, (jfr. Vittnesförhör); för framtida säkerhet 1246; vad vittne äger rätt eller plikt att förtiga 1239 o. f.; hämtning av, 1237; inkallande 1239; jäv 1229— 1235, jfr. 1236, 1240, 1245, 1309 anm. 1; kärandens, skola höras först 1240; sakkunniga 1246; skriftligt vittnesintyg 1253, jfr. 191 ; stämning och stämningstid 1235 o. f., (form.) 1235, (ej å konungen, främmande statsöverhuvud och sändebud eller deras tjänare) 1236; testa-ments-, 183, 184, 189, (form. till vittnesmeningar) 187 o. f.; vid fastighetsköp 297; vid trolovning 9; vid utmätning (ett vittne) 1361, 1370; vid vigsel 42; vitesföreläggande och delgivning därav 1238; vittnesbevisets verkan 1246; å namnteckning 762; återgångs-, 1237 not.

Vittnesattest ang. muntligt testamente 191, (med form. 191).

Vittnesed, se Vittnen.

Vittnesersättning, se Vittnen.

Vittnesförhör 1235—1245, (hovrätt) 1309, (K. Maj:t) 1332; för framtida säkerhet 1246; i vittnets bostad 1240; utan edgång 1237, 1240, 1245; vid annan svensk domstol än där målet1494

är anhängigt 1241 ; vid svensk demstol i utomlands anhängig sak 1243 o. f.; vid ut-

, ländsk domstol 1241. Jfr. Vittnen.

Vittnesintyg, skriftliga, 1253, (jfr. attest om muntl. testarn. 191.

Vittnesjäv, se Vittnen.

Volfram, se Gruva.

Vrångoed 1228.

Vräkning (avhysning) 1382; av tjänare 831, 835.

Våld, se Tvång.

Vård av dödsbo 141, 476; »gård och vård» 361. Jfr. Förvaltning.

Vårdanstalter ej anmälningsskyldiga för tillverkning av fabriksarbete 933.

Vårdslöst förfarande mot borgenärer i konkurs

1266.

Vädja, se Vad.

Väg, allmän och enskild, 874 o. f.; rätt till, 385; sommar-, 874 o. f.; vinter-, 884, jfr. Ser-vi tu t.

Vägdelning, Vägdelningslänsrd 879, 8!0.

Vägfogde 876.

Vägfyrk _ 882.

Väghållningsbesväret, dess utgörande i stad 874 not, på landet 874—S86; stämningsdelgiv-ning å väghållningsskyldige 1158; stämningstid 1162.

Väghållningsdistrikt 875.

Vägkassa 876, 882 o. f.

Vägskatt 882 o. f.

Vägstyrelse 882.

Vägsyn 878 o. f.

Vägtal 875.

Värd, se Gästgivare, Hyresvärd, Jordägare.

Värdepapper, deposition av, 849; värdering i bouppteckning 145.

Värdering av lös pant 548; av tillgångar i bouppteckning 145; vid arvskifte, klander 164; vid utmätning (av fast egendom) 137!, (jfr. 1375), (av lös egendom) 1366, (jfr. 1362).

Värderingsed 852, 1225—1227.

Värdshusrörelse 934.

Värdshusvärd, ansvar för skada å resandes gods o850, 1209.

Värjemålsed 1218 o. f.; avläggande och verkan därav 1223; befrielse av motpart från avläggande 1223; besvärshänvisning 1302; klagan över edgångsbeslut 1222, (hos hovrätt) 1299, 1302, 1304, (hos K. Majrt) 1319, 1321.

Västerbottens län, besvärs ingivande till hovrätt 1312, (i utsökningsmål) 1385.

Västerbottens läns lappmark, se Lappmarkerna.

Västernorrlands län, besvärs ingivande tiill hovrätt 1312, (i utsökningsmål) 1385.

Växande gröda, skog, se Gröda, Skog.

Växel 1034 o. f., (form.) 1062—1072; accept, acceptant 1035, 1042, 1047—1051, (efter nödfallsadress eller till heder) 1049—1050 o. f., (protest på grund av utebliven eller ofullständig accept) 1044 o. f., ackomodations- 1039; avbetalning 1042 o. f.; avskrift 1051; alonge 1041, (form.) 1067; aval 1035 not; avis 1040; aviso-, 1038, 1042,_ (form.) 1066, (odaterad, protest) 1044, (uppvisande till godkännande) 1041; avista-, 1037; betalning 1042, (efter nödfallsadress eller till heder) 1049, (ort) 1041, (tid) 1037; betalningsregress se nedan återgångstalan; betalningstiden 1037—1039; blancoindossament 1041, jfr. 1042; borgen, se aval, dag-, 1039; dato- 1038; domici7ierad, 1036, 1042, (egen) 1056, (form.) 1065 o. f., (uppvisande till godkännande och protest) 1041, 1043 o. f.; dragen, se trasserad; duplett, se avskrift; dödande 1053; effektiv, 1043; efter-sikt-, se aviso-; egen, 1056, (form.) 1065, 1066;- ej lagsökning på grund av, 1347; en-dossament, endossat, endossent, se indossa-

i ment etc, (form.) 1062; får ej ställas lill | innehavaren (und. trassenten själv) 1036; för-| fallotid 1042; förfalskning och ogiltiga un-| derskrifter 1055; förhållande till utländsk lag | 1054; förkommen 1053, jfr. 1045; girant, girat, giro 1040; godkännande, godkännare, se | accept etc.; indossament, indossat, indossa-| tarie, indossent 1035—1040; innehavare 1035, j jfr. legitimalion; innehåll 1035—1037; inter-| ven tion 1050; kommissionsremissa, kommis-I sionstratta (form.) 1056, 1069; kopia 1051; legitimation 1042 o. f.; moratorium 1055; I notifikation 1045, 1046; orderklausul 1039; per-i sönerna 1034, 1035; postremiss-, 1036; preskription 1054; prima 1051 ; prokuraindossa-ment 1040,- jfr. 1042; prolongation 1043; protest J043,o 1044, jfr. 1037, 1047, 1052; regress, se återgångstalan; rekambio- (retur-), 1048; rektaklausul 1039, (form.) 1066; remittent 1035, I 1036; ränta 1035, jfr. 1047; rättegång, se I växelmål nedan; sekunda, 1051 o. f., (form.) j 1071; sikt-, 1037; sola-, 1051; strykningar J048; I stämpel 1056; säkerhetsregress, se återgångs-J talan; ter tia 1051 o. f.; till egen order 1035, (form.) 1067; trassat 1035; trassent 1034, 1035, 1037; trasserade växlar 1034—1055; trätta 1035; uppmaning att ej protesera 1045, att ställa i räkning 1039; uppskov, se prolongation; uppvisande till godkännande 1041 ; utgivningsort och tid, 1036; utländsk, se förhållande till utländsk lagstämpel; utländsk kärande, vars fordran grundar sig å växel, behöver ej ställa borgen för kostnad och skada 1130; utmätning (får ske innan dom vunnit laga kraft) 1360, (för protesterad) 1362; utställare, se trassent; valutaklausul 1039; verkan av konkurs och utmätning 1044, 1049 o. f.; vis major 1055; vägran att utlämna 1045, j 1054; »växel», ordet skall

finnas i själva tex-I ten 1035; växelbetalare, se trassat; växel-j givare, se trassent; växelgäldenärs ansvarig-I het 1035, 1057; växelmål (laga domstol) 1057, j (rättegång) 1057 o. f., (stämningstid) 1057, J 1162, (verkställighet av dom) 1360; växelrätt 1034, jfr. 1034, 1057, (förlust) 1045, 1054; växel-I tagare, se remittent; växelsumma 1035; åter-, se rekambio; återgångstalan (betalningsre-I gress) 1046, (säkerhetsregress) 1048; överlå-tare, överlåtelse, se indossament. Jfr. Check. I Växelrätt o 1034 o. f.

Växter på rot, fast egendom 252.

Y

! Yrke, Yrkesidkare 931; handelsböcker 938.

i Z

| Zink, se Gruva.

| Å

i Å, sänkning, rätning, utvidgning 912.

! Åbo, Åborätt 259-261 (jfr. 386, 388); herr-mansklyvning 268: husesyn 1215 o. f.; jord-avsöndring 275; lösningsrätt och överlåtelse

I 261 ; ägostyckning ej tillåten 272. Jfr. Fiske,

I Jakträtt, Kronohemman, Skatteköp.

I Åklagare, allmän, 1278; anmälan om återupp-

i tagande av brottmål 1297; anskaffande av bevisning 1213; besvär av, (hos hovrätt), 1313, (hos K. Maj:t) 1320; får ej idka handel 934; får i regel ej överklaga hovrätts utslag i brott-

| mål 1320 o. f.; häktningsrätt 1286; kommunikationsaktens delgivning (i hovrätt) 1313 o. f., (i högsta domstolen) 1335; underrättelse

I om konkurs 1397, 1441 ; om tid för rannsakning 1286; utevaro 1287. Jfr. Åtal.

j Ålder, 21 års ålder erforderlig för naturalisa-

' tion 10; intyg om ålder skall bifogas lysnings-1495

ansökan 36; hög, laga ursäkt från förmynderskap 224; viss, för domareämbetets utövande 1092; för förmynderskap 223. Se i övrigt Minderårighet, Omyndig.

Åldersbevis ex. 10 (naturalisation), 36 (betr. fråga om lysning), 932 (näringsfrihet).

Åldersdispens, intyg härom skall bifogas trolovads lysningsansökan 36.

Åmål, magistraten utmätningsman 1345 not.

Årsproklama, se Årsstämning.

Årsstämning 806 o. f., jfr. 237, 997 o. f., 1025, (form. till ansökan) 810, (form. till anmälan av fordran) 811; anmälan av fordran avbryter preskription 809; bevakning erfordras ej, då bevakning skett i konkurs, 809, förfaller ej genom konkurs 1397.

Åtal 1274, 1279.

Återbrytände av dom eller utslag 1298, 1342.

Återbäring av hemföljd 106; på grund av dödförklaring 140; vid urarvagörelse 173; vid utmätning 1366 o. f.

Återförvisning av mål till underrätt, hovrätts beslut får ej överklagas 1319.

Återgång av byte 325; av gåva 328 o. f.; av gäldenärs avtal före konkurs 1424 (jfr. 572 o. f.); av hemföljd vid

konkurs 106; av köp (fastighets-) 342, (på grund av säljarens konkurs) 1424; av äktenskap 44, 460 o. f.; villkoren för dess erhållande 44—47, 460 o. f.; dess rättsverkningar 47—48, 461 o. f., (laga domstol) 29, 61, 1112; talans inverkan på lagfart 342. Jfr. Återvinning.

Återgångstalan mot växelgäldenär 1046—1049.

Återkallelse av prokura 958, (form.) 960; av testamente 192, (inbördes) 208; av urarva-görelseansökan (form.) 179.

Återköpsrätt 297, 740.

Återrop å auktion 322.

Återupptagande av brottmål, sedan utslaget vunnit laga kraft, 1297, 1298. Jfr. Rättsmedel, extraordinära.

Återvinning av svensk medborgarrätt 14; av gåva 329 o. f.; jfr. 1424; av lös egendom, som olagligen föryttrats eller pantsatts, se Vindi-kationsrätt; i konkurs 1423 o. f., (jfr. 328, 341); mot tredskodom 1180; mot utslag i lagsökningsmål 1354, (talan därom ej hinder för domens verkställlighet) 1360; vid tvång eller förledande att utfärda skuldebrev 761 o. f Jfr. Återgång.

Återväxel 1048.

Åtkomst, Åtkomsthandling, se Laga fång, Fångeshandling, Åverkan, Laga domstol i ersättningsmål 1119.

Ä

Äganderätt, bevisning, 1098; övergång vid gåva av fast egendom 329, vid köp av d:o 299. Jfr. Tradition.

Ägodelningsrätt 267, 270,q 274, 911. «*

Ägogränser 278 o. f.; å vattenområdet i stad 293, å landet 278 o. f.

Ägor, fredande mot skada av hemdjur 887.

Ägostyckning 268, 271 o. f. (form. till ansökan) 274; köp i sammanhang med ägostyckning 298; (form. till köpekontrakt) 313; lagfart 299, 331.

Ägotvister, laga syn vid, 1214.

Äkta make, förklaring för 29, 30.

Äktenskap, förvärvande av svensk medborgarrätt genom äktenskap (giftermål) 9; förlust av svensk medborgarrätt genom äktenskap 13, 18 o. f.; avtal om framtida, se Trolovning; fullkomnade, se vigselfäst 26; ingående, se Lysning, Vigsel, Äktenskapshinder; kungörelse om tilltänkt, se Äktenskapsbetyg 35; laga domstol i tvister 61, 1122, jfr. 61; laga

ålder 21; löfte om, se Äktenskapslöfte; ofullkomnade 18 (best. om upphävda), 27, 29,. 30; ogiltighet 44 o. f.; skillnad, hemskillnad 49_54; jfr. Skillnad, (äktenskaps-) 54, återgång, anledningar 44 o. f. (jfr. 21). Jfcv Barn, Makar, Upplösning, Äktenskapsskillnad.

Äktenskapsbetyg 35.

Äktenskaplig trohet 75.

Äktenskapsförord 75—79, 443, 446 o. f., 472, 473, 474, (form.) 78; skall omnämnas i arvskiftesinstrumentet 158; kan nu ingås såväl före äktenskapet som under detsamma 447, 449.

Äktenskapsförordsprotöko^l 78, 1103.

Äktenskapshinder 18, 21 o. f.; jfr. Dispens.

Äktenskaps ingående, Anmälan om äktenskapshinder, se Jäv; anmälningsskyldighet för läkare, se Läkare; barn, fött under äktenskapet eller utom äktenskapet fött barn, vars föräldrar efteråt med varandra ingått äktenskap, se 107; bedrägeri till äktenskap eller läger smal 46, 461 ; bestående äktenskap, se Äktenskapshinder; besvär,

besvärstid, se Klagan; bevis om trolovnings tillvaro 19; borgerlig vigsel, se Vigsel; bortovaro av en av föräldrarna 23; av ena maken 55; bristande samtycke av giftoman, se Äktenskapshind<rr; dispens att ingå äktenskap, trots felande äktenskapsålder 21 o. f. (form.) 22; trots fallandesot 25, (form.) 25; trots könssjukdom i smittosamt skede 25 o. f.; trots vissa sidosläktskap 26; dödförklaring jämställd med dödsfall, dödlig sjukdom, med förbefrielse från lysning 34; felande äktenskapsålder, se Äktenskapshinder; forum i äktenskapsmål 61, 469, trolovads (beträffande yrkande att förklaras för äkta make) 29; främmande trosbekännare 41 ; förmyndare 23; förvantskap, se Äktenskapshinder; galenskap, se Sinnessjukdom; giftermål, se Vigsel; giftoman 23; (form. 23) ; gåva mellan trolovade för äktenskapets skull 20; hinder mot äktenskap, se Äktenskapshinder; hinderslöshet, prövning därav 28 o. f., 35—40; jäv mot äktenskap 21 o. f.; landsfiskal såsom borgerlig vigselförrättare 42; kungörelse av lysningssedel 39; av äktenskapsbetyg 35; kvarlåtenskap efter trolovad kan till viss del tillfalla medkontrahenten 20; kyrklig vigsel, se Vigsel; könssjukdom i smittosamt skede 25; lagfaren magistratsledamot såsom borgerlig vigselförrättare 42; lysning, dess ändamål, 34; hos vem och huru den skall begäras 34; var den skall ske 34; dess giltighetstid 40; lysningsbevis 39; lysningsförsäkran av trolovad 38; lysningssedel 39; läkareintyg, för lysnings erhållande, 38, 39; lönskaläge 19, 33; ofullkomnade äktenskap 27—33; ogiltig vigsel 42 notr omyndighetstillstånd, se Äktenskapshinder; pliktförsummelse, se under hemskillnad; förutsättningarna för dess beviljande; preskriptionstid för lysning 40; protokoll över borgerlig vigsel 43; ringväxling, utgör bevis om trolovning 19; sinnessjukdom, vad därmed förstås 24; utgör äktenskapshinder 24; sinnesslöhe!:, vad därmed menas, 24; utgör äktenskapshinder 24; skyldskap, se Äktenskapshinder; smittofara, utsättande därför 25 o. f., trolovning, vad därmed förstås, 19; formen för dess ingående 19; dess rättsverkningar 20, 21 ; uppbrott mot fienden, fritager från lysning 34; utländskt evangeliskt-lutherskt trossamfund 41; vansinne, se Sinnessjukdom; venerisk sjukdom. Fe Könssjukdom; vigsel, kan vara borgerlig 41; kan vara kyrklig 41: dess borgerliga form 42, 43; dess kyrkliga form 42 o. f.; villkoren för dess verkställande 34—40; dess borgerliga förrättare 42, 43; dess1496

kyrkliga verkställare 42; förutsättningarna för dess giltighet 41, 42; villfarelse, se Misstag; vite, se Förbud; vittnen, vid trolovning 19; vid vigsel 42; väntetid, se Äktenskapshinder; äktenskapsbetyg 35—36; äktenskapsförord 75 —78, (form.) 78; äktenskapshinder, utgöras av felande äktenskapsålder 21, 434, bristande samtycke av giftoman 23, sinnessjukdom 24, sinnesslöhet 24, fallandesot av viss art 25, (form.) 25; —könssjukdom i smittosamt skede 25; rätt upp- och nedstigande släktskap 26; sidosläktskap av viss art 26, (form.) 26; rätt upp- och nedstigande svågerlag 26; bestående äktenskap 26—33, (form.) 27, 28, 30, 31, 32; ej tilländalupen väntetid 33; äktenskapsjäv, se Jäv; äktenskapsmål 60—62; äktenskapsålder 21, (form.) 22 o. f.

Äktenskaps jäv 39.

Äktenskaplig börd, lag om, 107 o. i.

Äktenskapslysning, se Lysning.

Äktenskapslöfte, hävdande under, 29; laga domstol 30. Jfr. Äktenskap: ofullkomnade.

Äktenskapsregister 471.

Äktenskapsrätt 18.

Äktenskapsmål, mål, som räknas till nämnda slags mål 60, 469 o. f.; få anhängiggöras genom ansökan i vissa fall 61, genom stämning i andra fall 61, (nuv. best.) 469; domstol i dylika mål 61, 469, 1112; handläggning av dylika mål 61, 470; hämtning av part i äktenskapsmål 61, 470; parts erkännande i nämnda slags mål 61, 470; angående förordnande i vissa äktenskapsmål om sammanlevnadens hävande, barnens vård och bidrag av ena maken till den andres och barnens underhåll 62, 470.

Äktenskapsskillnad 54—60 jfr. 49—54, 61, 62 (med form.) 464 o. f.; barnens vård vid, 56, 57, 62, 483; bodelning 58, 97, 446, 454; eget erkännande såsom bevismedel 61, 1218; för-del, se Bodelning, makars rätt att undantaga viss egendom; laga domstol 61, 469, 1112, 1122; morgongåva, se d. o.; utbrytning av giftorättsandel vid, 63, *97; vederlag 458; verkan på inbördes testamente 207 o. f.; års-stämning 807. Jfr. Upplösning (av

äktenskap), Äktenskap (ogiltighet, återgång).

Äktenskaps upplösning, Ansökan, form. för erhållande av hemskillnad och skilsmässa i vissa fall, 50, 51, (form.) 53, 54. (form.) 59; boskillnad, om makarna äro boskilda vid hemskillnad 53, 450, vid äktenskapsskillnad 58, 450; bouppteckning, se hemskillnad o. skilsmässa; deldom i äktenskapsmål 62; djup och var-ak tig söndring, se Hemskillnad och Sk^s-mässa; dryckenskap, se Hemskillnad o. Skilsmässa; död, trolovads, 20; egenvilligt övergivande medför rätt till skilsmässa 54; eget erkännande, utgör stundom ej fullt bevis 61 ; fallandesot, se Återgång och äktenskapshin-der; förbud för kvinna att bära mannens namn 48; för makar att besöka varandra 62; försummelse av försörjningsplikt, se under hemskillnad; förutsättningarna för dess beviljande; grov försummelse av försörjningsplikt, se under hemskillnad; förutsättningarna för dess beviljande; handläggning av mål ^ inför stängda dörrar 61, 1183 o. f.; hemskillnad, dess ändamål 49, 463 o. f.; förutsättningarna för dess beviljande 50—53, 464; ansökan om dess erhållande 50, 464; förmögenhetsrättsliga verkningar av densamma 51, 52, 468 o. f.; skall i regel föranleda boskifte 53; skall alltid föranleda föreskrift om vårdnaden av makarnas barn 51, 52, 467; kan på begäran föranleda bestämmelser rörande makars o. barns underhåll 51, 52, 467; föranleder understundom bouppteckning 43, 466 o. f., jfr. boskill-

nad. 62; hemskillnadsavtal 49 o. f.; hor, se straffbar otukt; hämtning till domstol 61; impotens, om den är obotlig, utgör skäl till äktenskaps återgång 46; interimistiska förordnanden, om hävande av makars sammanlevnad, vårdnaden om deras barn, bidrag till makes eller barns underhåll, förbud för ena makens besök hos den andre samt rätt för ena maken att sitta kvar i hemmet och innehava bohaget 62; klagan över beslut i äktenskapsärende 62; könssjukdom i mittosamt skede 45, 55, 461, 465; lastbart liv, se under hemskillnad; förutsättningarna för dess beviljande; läkarintyg, för återgång eller äktenskapsskillnad 44, 45, 55, 56; mantalsskrivningsort, i regel bestämmande för domstols behörighet i äktenskapsmål 61 ; medlare, se medling; medling, dess ändamål 50; av vem den skall verkställas 51 ; kan i visst fall undvaras 51 ; missbruk av rusgivande niedel, se hemskillnad och skilsmässa; misshandel, utgör hemskillnadsskäl 51; kan under viss förutsättning föranleda skilsmässa 55, 465; misstag vid vigsel, se Återgång; oenighet, se Söndring; preskriptionstid vid trolovnings upplösning 20, 21; vid äktenskaps återgång 44 o. f.; för skilsmässotalans anställande 54, 56; för anspråk på underhåll till frånskild make 57; för skadeståndsanspråk i anledning av äktenskapsskillnad 58; för jämkningsanspråk i fråga om obilligt avtal 57, 58; rusgivande medel, se hemskillnad och skilsmässa; rättslig hand-lingsförmågp saknad därav, återgångsanledning 45, 461; sammanflyttning efter hemskillnad 53; sinnessjukdom, vad därmed förstås 24; innefattar återgångsskäl 44, 461; kan föranleda skilsmässa 56, 466; sinnesslöhet, vad därmed menas 24, 462; innefattar återgångsskäl 44, 461 ; skadestånd vid trolovnings upplösning 20, 21; vid äktenskaps återgång 47, 462; vid skilmässa 58, 468; skilsmässa, efter ett års hemskillnad 54, (form.) 59, 464; på grund av sammanlevnads upphörande utan hemskillnad 54, 464; (form.) 60; på grund av makes bortovaro 55, 464; på grund av tvegifte 55, 465; på grund av straffbar otukt

55, 465; på grund av könssjukdom i smittosamt skede 55, 465; på grund av stämpling eller misshandel mot make 55, 465; på grund av dom å frihetsstraff eller tvångsarbete 55 o. f., 465; på grund av missbruk av rusgivande medel 56, 465; på grund av sinnessjukdom

56, 466; dess rättsverkningar 58, 468; skilsmässoavtal 49, 50; skuld till trolovnings upplösning 20, 21; till hemskillnad 52; till äktenskapsskillnad 57; spetälska, utgör återgångsskäl i visst fall 46; straffbar otukt 55, 465; straffdom 55; stämpling 55 o. f., 465; stängda dörrar vid äktenskapsmåls handläggning 61, 1183 o. f.; söndring (djup och varaktig), se under Hemskillnad, förutsättningarna för dess beviljande; talan för omyndig i äktenskapsmål 61; tvegifte 55, 461, 465; tvångsarbete såsom skilsmässoskäl 55, 461 ; underhåll åt make och barn, vid hemskillnad 52 o. f., 467; vid äktenskapsskillnad 56, 57, 468; utredning i äktenskapsmål 61; utsättande Jör smittofara 25, 45, 55, 461, 465; vanförhet till äktenskap, se Impotens; vansinne, se Sinnessjukdom; venerisk sjukdom, se Könssjukdom; villfarelse, se Misstag; vållande, se Skuld; vårdnad om barn vid hemskillnad eller skilsmässa 51, 56,

57, 62, 467; återgång av äktenskap, villkoren för dess erhållande 44—47, 460 o. f.; dess rättsverkningar 47—48,

461 o. f.; äktenskapsskillnad, se Skilsmässa.

Älv, fördjupning, utvidgning, rätning 899, 912. Älg, jakt å, 924.1497

Ämbetsmän, brott av, (laga domstol) 1272, (åtalsrätt) 1276; missfirmelse av, laga domstol 1272; rätt att vara rättegångsfullmäktig 1137; vittnesgillhet 1239. Jfr. Domare, Tjänstemän.

Ändring av testamente 192, (inbördes) 207.

Änka, ej giftomans samtycke för äktenskap 23; förmåga att göra testamente 181 ; när hon får ingå nytt äktenskap 33; är myndig 217 (jfr. 483). Jfr. Frånskild hustru, Hustru, Kvinna.

Äventyrsavtal 871.

Ö

öar, se Urminnes hävd. *

Ödebygdsväg 875, 885.

ömsesidig försäkring 869.

öppen auktion 320.

Öppet köp 639.

öppet testamente 183.

öregrund, magistraten utmätningsm. 1345 not.

Örn, jakt å, 926.

Österrike-Ungern, ej borgen av kärande 1131.

östhammar, magistraten utmätningsman 1345 not.

överborgen 783, (form.) 793; regressrätt 787 o. f.

överbud, Överbudsauktion 320, 1375 not.

överbyggnad 394 o. f.

överexekutor 1344; anmälan om tvång eller förledande att utgiva skuldebrev 1353; erkännande av fordringshandlings riktighet inför,

1352; exekutiv fastighetsauktion 1372 o. f., (fördelning av köpeskillingen) 1377 o. f.; förordnande om verkställighet av dom 1379, 1380; handräckningsärenden 1380; klagan över utmätningsmans förfarande 1383; lagsökning 1345 o. f.; utslag 1352 o. f.; (klagan) 1384; (verkställighet genom utmätning) 13C0 o. f.

överflödig kostnad 814 not.

Övergivande, egen villigt, anledning till äktenskapsskillnad 54.

överenskommelse om upplösn. av trolovn. 20.

överloppsbyggnad jfr. 395.

överlåtare, se Indossent.

överlåtelse av växel 1040, 1041 ; av åborätt till kronohemman 261.

överlämnande av ett mål till rättens prövning 1186. Jfr. Tradition.

överrätter 1102 o. f.; expeditionslösen 1103 o. f.; omröstning och röstberäkning 1256 o. f.; talans fullföljd 1298 o. f. J,r. Hovrätt, Högsta domstolen, Rättsmedel.

överståthållareämbetet i Stockholm, anmälan om häkning och begäran om rannsakning 1286; anmälningar av

handels- och näringsidkare 932; besvär över beslut 1318: entledigande, hämtning och vräkning av tjänare 831 — 833; handelsregister 941; lö'öreköp«avhand-ling ingives till, 735; med^llöshetsbevis 1328 o. f.; tillståndsbevis för idkande av gårdfari-handel eller realisation 934, 935; tro- och huldhetsed 11, (form.) 12; vederhäftighetsbevis 179, 1242; överexekutor 1344.

Rättelser.

Sid.

455

rad

13—20 Raderna utgå!

»

464

»

22

står

fastigheter, läs *fastigheten.*

»

506

»

13

»

uplåtes, läs upplåtes.

»

623

»

43

»

skali, läs skall.

»

809

»

36

»

prekluerade, läs prekluderade.

»

900

»

5

»

berdande, läs beredande.

»

906

»

5

»

vattenkrafen, läs vattenkraften.

»

919

»

22

»

kammarkolegiet, läs kammarkollegiet.

»

976

»

33

»

angvina, läs angivna.

»

1035

not r. 2

»

avtal, läs a val.

»

1100

rad

7

»

öx., läs *Ex.*

»

1106

»

25

»

avgjor, läs avgjort.

»

1323

»

31

»

huvudsken, läs huvudsaken.

Använda förkortningar.

N. J. A. = Holm, Nytt Juridiskt Arkiv.

N. T. = Tidskrift för lagstiftning m. m. utgiven av Ch. Naumann.

Rättelser.

Sid.

455

rad

13—20 Raderna utgå!

»

464

»

22

står

fastigheter, läs *fastigheten.*

»

506

»

13

»

uplåtes, läs upplåtes.

»

623

»

43

»

skali, läs skall.

»

809

»

36

»

prekluerade, läs prekluderade.

»

900

»

5

»

berdande, läs beredande.

»

906

»

5

»

vattenkrafen, läs vattenkraften.

»

919

»

22

»

kammarkolegiet, läs kammarkollegiet.

»

976

»

33

»

angvina, läs angivna.

»

1035

not r. 2

»

avtal, läs a val.

»

1100

rad

7

»

öx., läs *Ex.*

»

1106

»

25

»

avgjor, läs avgjort.

»

1323

»

31

»

huvudsken, läs huvudsaken.

Använda förkortningar.

N. J. A. = Holm, Nytt Juridiskt Arkiv.

N. T. = Tidskrift för lagstiftning m. m. utgiven av Ch. Naumann.